Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

ନମୋ ତସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଅରହତୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ

ଖୁଦ୍ଦକନିକାଯେ

ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗ-ଅଟ୍ଠକଥା

(ପଠମୋ ଭାଗୋ)

ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥା

ଯୋ ସବ୍ବଲୋକାତିଗସବ୍ବସୋଭା-

ଯୁତ୍ତେହି ସବ୍ବେହି ଗୁଣେହି ଯୁତ୍ତୋ;

ଦୋସେହି ସବ୍ବେହି ସୱାସନେହି,

ମୁତ୍ତୋ ୱିମୁତ୍ତିଂ ପରମଞ୍ଚ ଦାତା।

ନିଚ୍ଚଂ ଦଯାଚନ୍ଦନସୀତଚିତ୍ତୋ,

ପଞ୍ଞାରୱିଜ୍ଜୋତିତସବ୍ବନେଯ୍ୟୋ;

ସବ୍ବେସୁ ଭୂତେସୁ ତମଗ୍ଗଭୂତଂ,

ଭୂତତ୍ଥନାଥଂ ସିରସା ନମିତ୍ୱା।

ଯୋ ସବ୍ବଭୂତେସୁ ମୁନୀୱ ଅଗ୍ଗୋ, ଅନନ୍ତସଙ୍ଖେସୁ ଜିନଓରସେସୁ;

ଅହୂ ଦଯାଞାଣଗୁଣେହି ସତ୍ଥୁଲୀଲାନୁକାରୀ ଜନତାହିତେସୁ।

ତଂ ସାରିପୁତ୍ତଂ ମୁନିରାଜପୁତ୍ତଂ, ଥେରଂ ଥିରାନେକଗୁଣାଭିରାମଂ;

ପଞ୍ଞାପଭାୱୁଗ୍ଗତଚାରୁକିତ୍ତିଂ, ସୁସନ୍ତୱୁତ୍ତିଞ୍ଚ ଅଥୋ ନମିତ୍ୱା।

ସଦ୍ଧମ୍ମଚକ୍କାନୁପୱତ୍ତକେନ , ସଦ୍ଧମ୍ମସେନାପତିସାୱକେନ;

ସୁତ୍ତେସୁ ୱୁତ୍ତେସୁ ତଥାଗତେନ, ଭୂତତ୍ଥୱେଦିତ୍ତମୁପାଗତେନ।

ଯୋ ଭାସିତୋ ଭାସିତକୋୱିଦେନ, ଧମ୍ମପ୍ପଦୀପୁଜ୍ଜଲନାଯକେନ;

ପାଠୋ ୱିସିଟ୍ଠୋ ପଟିସମ୍ଭିଦାନଂ, ମଗ୍ଗୋତି ତନ୍ନାମୱିସେସିତୋ ଚ।

ୱିଚିତ୍ତନାନତ୍ତନଯୋପଗୂଳ୍ହୋ, ଗମ୍ଭୀରପଞ୍ଞେହି ସଦାୱଗାଳ୍ହୋ;

ଅତ୍ତତ୍ଥଲୋକତ୍ଥପରାଯଣେହି, ସଂସେୱନୀଯୋ ସୁଜନେହି ନିଚ୍ଚଂ।

ଞାଣପ୍ପଭେଦାୱହନସ୍ସ ତସ୍ସ, ଯୋଗୀହିନେକେହି ନିସେୱିତସ୍ସ;

ଅତ୍ଥଂ ଅପୁବ୍ବଂ ଅନୁୱଣ୍ଣୟନ୍ତୋ, ସୁତ୍ତଞ୍ଚ ଯୁତ୍ତିଞ୍ଚ ଅନୁକ୍କମନ୍ତୋ।

ଅୱୋକ୍କମନ୍ତୋ ସମୟା ସକା ଚ, ଅନାମସନ୍ତୋ ସମୟଂ ପରଞ୍ଚ;

ପୁବ୍ବୋପଦେସଟ୍ଠକଥାନୟଞ୍ଚ, ଯଥାନୁରୂପଂ ଉପସଂହରନ୍ତୋ।

ୱକ୍ଖାମହଂ ଅଟ୍ଠକଥଂ ଜନସ୍ସ, ହିତାୟ ସଦ୍ଧମ୍ମଚିରଟ୍ଠିତତ୍ଥଂ;

ସକ୍କଚ୍ଚ ସଦ୍ଧମ୍ମପକାସିନିଂ ତଂ, ସୁଣାଥ ଧାରେଥ ଚ ସାଧୁ ସନ୍ତୋତି।

ତତ୍ଥ ପଟିସମ୍ଭିଦାନଂ ମଗ୍ଗୋତି ତନ୍ନାମୱିସେସିତୋ ଚାତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗସ୍ସ ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗତା ତାୱ ୱତ୍ତବ୍ବା। ଚତସ୍ସୋ ହି ପଟିସମ୍ଭିଦା – ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା, ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା, ନିରୁତ୍ତିପଟିସମ୍ଭିଦା, ପଟିଭାନପଟିସମ୍ଭିଦାତି। ତାସଂ ପଟିସମ୍ଭିଦାନଂ ମଗ୍ଗୋ ଅଧିଗମୂପାୟୋତି ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗୋ, ପଟିସମ୍ଭିଦାପଟିଲାଭହେତୂତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। କଥମୟଂ ତାସଂ ମଗ୍ଗୋ ହୋତୀତି ଚେ? ପଭେଦତୋ ଦେସିତାୟ ଦେସନାୟ ପଟିସମ୍ଭିଦାଞାଣାୱହତ୍ତା। ନାନାଭେଦଭିନ୍ନାନଞ୍ହି ଧମ୍ମାନଂ ନାନାଭେଦଭିନ୍ନା ଦେସନା ସୋତୂନଂ ଅରିୟପୁଗ୍ଗଲାନଂ ପଟିସମ୍ଭିଦାଞାଣପ୍ପଭେଦଞ୍ଚ ସଞ୍ଜନେତି, ପୁଥୁଜ୍ଜନାନଂ ଆୟତିଂ ପଟିସମ୍ଭିଦାଞାଣପ୍ପଭେଦାୟ ଚ ପଚ୍ଚୟୋ ହୋତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ଚ – ''ପଭେଦତୋ ହି ଦେସନା ଘନୱିନିବ୍ଭୋଗପଟିସମ୍ଭିଦାଞାଣାୱହା ହୋତୀ''ତି (ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ୧।କାମାୱଚରକୁସଲପଦଭାଜନୀୟ)। ଅୟଞ୍ଚ ନାନାଭେଦଭିନ୍ନା ଦେସନା, ତେନସ୍ସା ପଟିସମ୍ଭିଦାନଂ ମଗ୍ଗତ୍ତସିଦ୍ଧି।

ତତ୍ଥ ଚତସ୍ସୋତି ଗଣନପରିଚ୍ଛେଦୋ। ପଟିସମ୍ଭିଦାତି ପଭେଦା। ''ଅତ୍ଥେ ଞାଣଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା, ଧମ୍ମେ ଞାଣଂ ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା, ତତ୍ର ଧମ୍ମନିରୁତ୍ତାଭିଲାପେ ଞାଣଂ ନିରୁତ୍ତିପଟିସମ୍ଭିଦା, ଞାଣେସୁ ଞାଣଂ ପଟିଭାନପଟିସମ୍ଭିଦା''ତି (ୱିଭ। ୭୧୮) ୱୁତ୍ତତ୍ତା ନ ଅଞ୍ଞସ୍ସ କସ୍ସଚି ପଭେଦା, ଞାଣସ୍ସେୱ ପଭେଦା। ତସ୍ମା ''ଚତସ୍ସୋ ପଟିସମ୍ଭିଦା''ତି ଚତ୍ତାରୋ ଞାଣପ୍ପଭେଦାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅତ୍ଥପ୍ପଭେଦସ୍ସ ସଲ୍ଲକ୍ଖଣୱିଭାୱନୱତ୍ଥାନକରଣସମତ୍ଥଂ ଅତ୍ଥେ ପଭେଦଗତଂ ଞାଣଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା। ଧମ୍ମପ୍ପଭେଦସ୍ସ ସଲ୍ଲକ୍ଖଣୱିଭାୱନୱତ୍ଥାନକରଣସମତ୍ଥଂ ଧମ୍ମେ ପଭେଦଗତଂ ଞାଣଂ ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା। ନିରୁତ୍ତିପ୍ପଭେଦସ୍ସ ସଲ୍ଲକ୍ଖଣୱିଭାୱନୱତ୍ଥାନକରଣସମତ୍ଥଂ ନିରୁତ୍ତାଭିଲାପେ ପଭେଦଗତଂ ଞାଣଂ ନିରୁତ୍ତିପଟିସମ୍ଭିଦା। ପଟିଭାନପ୍ପଭେଦସ୍ସ ସଲ୍ଲକ୍ଖଣୱିଭାୱନୱତ୍ଥାନକରଣସମତ୍ଥଂ ପଟିଭାନେ ପଭେଦଗତଂ ଞାଣଂ ପଟିଭାନପଟିସମ୍ଭିଦା।

ତତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋତି ସଙ୍ଖେପତୋ ହେତୁଫଲଂ। ତଞ୍ହି ଯସ୍ମା ହେତୁଅନୁସାରେନ ଅରୀୟତି ଅଧିଗମୀୟତି ପାପୁଣୀୟତି, ତସ୍ମା ଅତ୍ଥୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ପଭେଦତୋ ପନ ୟଂକିଞ୍ଚି ପଚ୍ଚୟସମୁପ୍ପନ୍ନଂ, ନିବ୍ବାନଂ, ଭାସିତତ୍ଥୋ, ୱିପାକୋ, କିରିୟାତି ଇମେ ପଞ୍ଚ ଧମ୍ମା ଅତ୍ଥୋତି ୱେଦିତବ୍ବା। ତଂ ଅତ୍ଥଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖନ୍ତସ୍ସ ତସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ପଭେଦଗତଂ ଞାଣଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା।

ଧମ୍ମୋତି ସଙ୍ଖେପତୋ ପଚ୍ଚୟୋ। ସୋ ହି ଯସ୍ମା ତଂ ତଂ ୱିଦହତି ପୱତ୍ତେତି ଚେୱ ପାପେତି ଚ, ତସ୍ମା ଧମ୍ମୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ପଭେଦତୋ ପନ ଯୋ କୋଚି ଫଲନିବ୍ବତ୍ତକୋ ହେତୁ, ଅରିୟମଗ୍ଗୋ, ଭାସିତଂ, କୁସଲଂ, ଅକୁସଲନ୍ତି ଇମେ ପଞ୍ଚ ଧମ୍ମା ଧମ୍ମୋତି ୱେଦିତବ୍ବା। ତଂ ଧମ୍ମଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖନ୍ତସ୍ସ ତସ୍ମିଂ ଧମ୍ମେ ପଭେଦଗତଂ ଞାଣଂ ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା। ଅୟମେୱ ହି ଅତ୍ଥୋ ଅଭିଧମ୍ମେ (ୱିଭ। ୭୧୯-୭୨୫) –

''ଦୁକ୍ଖେ ଞାଣଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା, ଦୁକ୍ଖସମୁଦୟେ ଞାଣଂ ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା, ଦୁକ୍ଖନିରୋଧେ ଞାଣଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା, ଦୁକ୍ଖନିରୋଧଗାମିନିୟା ପଟିପଦାୟ ଞାଣଂ ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା। ହେତୁମ୍ହି ଞାଣଂ ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା, ହେତୁଫଲେ ଞାଣଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା।

''ଯେ ଧମ୍ମା ଜାତା ଭୂତା ସଞ୍ଜାତା ନିବ୍ବତ୍ତା ଅଭିନିବ୍ବତ୍ତା ପାତୁଭୂତା, ଇମେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ଞାଣଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା, ଯମ୍ହା ଧମ୍ମା ତେ ଧମ୍ମା ଜାତା ଭୂତା ସଞ୍ଜାତା ନିବ୍ବତ୍ତା ଅଭିନିବ୍ବତ୍ତା ପାତୁଭୂତା, ତେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ଞାଣଂ ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା।

''ଜରାମରଣେ ଞାଣଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା, ଜରାମରଣସମୁଦୟେ ଞାଣଂ ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା, ଜରାମରଣନିରୋଧେ ଞାଣଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା, ଜରାମରଣନିରୋଧଗାମିନିୟା ପଟିପଦାୟ ଞାଣଂ ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା।

‘‘ଜାତିଯା ଞ୍ଞାଣଂ…ପେ… ଭୱେ ଞ୍ଞାଣଂ…ପେ… ଉପାଦାନେ ଞ୍ଞାଣଂ…ପେ… ତଣ୍ହାଯ ଞ୍ଞାଣଂ…ପେ… ୱେଦନାଯ ଞ୍ଞାଣଂ…ପେ… ଫସ୍ସେ ଞ୍ଞାଣଂ…।ପେ… ସଳଆଯତନେ ଞ୍ଞାଣଂ…।ପେ… ନାମରୂପେ ଞ୍ଞାଣଂ…ପେ… ୱିଞ୍ଞାଣେ ଞ୍ଞାଣଂ…ପେ… ସଙ୍ଖାରେସୁ ଞ୍ଞାଣଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା, ସଙ୍ଖାରସମୁଦଯେ ଞ୍ଞାଣଂ ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା, ସଙ୍ଖାରନିରୋଧେ ଞ୍ଞାଣଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା, ସଙ୍ଖାରନିରୋଧଗାମିନିଯା ପଟିପଦାଯ ଞ୍ଞାଣଂ ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା।

‘‘ଇଧ ଭିକ୍ଖୁ ଧମ୍ମଂ ଜାନାତି – ସୁତ୍ତଂ ଗେଯ୍ୟଂ ୱେଯ୍ୟାକରଣଂ ଗାଥଂ ଉଦାନଂ ଇତିୱୁତ୍ତକଂ ଜାତକଂ ଅବ୍ଭୁତଧମ୍ମଂ ୱେଦଲ୍ଲଂ। ଅଯଂ ୱୁଚ୍ଚତି ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା। ସୋ ତସ୍ସ ତସ୍ସେୱ ଭାସିତସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ଜାନାତି ‘ଅଯଂ ଇମସ୍ସ ଭାସିତସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ, ଅଯଂ ଇମସ୍ସ ଭାସିତସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ’ତି। ଅଯଂ ୱୁଚ୍ଚତି ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା।

‘‘କତମେ ଧମ୍ମା କୁସଲା? ଯସ୍ମିଂ ସମଯେ କାମାୱଚରଂ କୁସଲଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ହୋତି ସୋମନସ୍ସସହଗତଂ ଞ୍ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ରୂପାରମ୍ମଣଂ ୱା…ପେ… ଧମ୍ମାରମ୍ମଣଂ ୱା ଯଂ ଯଂ ୱା ପନାରବ୍ଭ ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ଫସ୍ସୋ ହୋତି…ପେ… ଅୱିକ୍ଖେପୋ ହୋତି। ଇମେ ଧମ୍ମା କୁସଲା। ଇମେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ଞ୍ଞାଣଂ ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା, ତେସଂ ୱିପାକେ ଞ୍ଞାଣଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା’’ତିଆଦିନା ନଯେନ ୱିଭଜିତ୍ୱା ୱିଭଜିତ୍ୱା ଦସ୍ସିତୋ।

ତତ୍ର ଧମ୍ମନିରୁତ୍ତାଭିଲାପେ ଞ୍ଞାଣନ୍ତି ତସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ଚ ଧମ୍ମେ ଚ ଯା ସଭାୱନିରୁତ୍ତି ଅବ୍ୟଭିଚାରିୱୋହାରୋ, ତସ୍ସ ଅଭିଲାପେ ଭାସନେ ଉଦୀରଣେ ତଂ ଲପିତଂ ଭାସିତଂ ଉଦୀରିତଂ ସଭାୱନିରୁତ୍ତିସଦ୍ଦଂ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖନ୍ତସ୍ସ ତସ୍ମିଂ ସଭାୱନିରୁତ୍ତାଭିଲାପେ ‘‘ଅଯଂ ସଭାୱନିରୁତ୍ତି, ଅଯଂ ନ ସଭାୱନିରୁତ୍ତୀ’’ତି ଏୱଂ ତସ୍ସା ଧମ୍ମନିରୁତ୍ତିସଞ୍ଞିତାଯ ସଭାୱନିରୁତ୍ତିଯା ମାଗଧିକାଯ ସବ୍ବସତ୍ତାନଂ ମୂଲଭାସାଯ ପଭେଦଗତଂ ଞ୍ଞାଣଂ ନିରୁତ୍ତିପଟିସମ୍ଭିଦା। ଏୱମଯଂ ନିରୁତ୍ତିପଟିସମ୍ଭିଦା ସଦ୍ଦାରମ୍ମଣା ନାମ ଜାତା, ନ ପଞ୍ଞତ୍ତିଆରମ୍ମଣା। କସ୍ମା? ଯସ୍ମା ସଦ୍ଦଂ ସୁତ୍ୱା ‘‘ଅଯଂ ସଭାୱନିରୁତ୍ତି, ଅଯଂ ନ ସଭାୱନିରୁତ୍ତୀ’’ତି ଜାନାତି। ପଟିସମ୍ଭିଦାପ୍ପତ୍ତୋ ହି ‘‘ଫସ୍ସୋ’’ତି ୱୁତ୍ତେ ‘‘ଅଯଂ ସଭାୱନିରୁତ୍ତୀ’’ତି ଜାନାତି, ‘‘ଫସ୍ସା’’ତି ୱା ‘‘ଫସ୍ସ’’ନ୍ତି ୱା ୱୁତ୍ତେ ପନ ‘‘ଅଯଂ ନ ସଭାୱନିରୁତ୍ତୀ’’ତି ଜାନାତି। ୱେଦନାଦୀସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। ଅଞ୍ଞଂ ପନେସ ନାମାଖ୍ୟାତୋପସଗ୍ଗନିପାତବ୍ୟଞ୍ଜନସଦ୍ଦଂ ଜାନାତି ନ ଜାନାତୀତି? ଯଦଗ୍ଗେନ ସଦ୍ଦଂ ସୁତ୍ୱା ‘‘ଅଯଂ ସଭାୱନିରୁତ୍ତି, ଅଯଂ ନ ସଭାୱନିରୁତ୍ତୀ’’ତି ଜାନାତି, ତଦଗ୍ଗେନ ତମ୍ପି ଜାନିସ୍ସତି। ତଂ ପନ ନଯିଦଂ ପଟିସମ୍ଭିଦାକିଚ୍ଚନ୍ତି ପଟିକ୍ଖିପିତ୍ୱା ‘‘ଭାସଂ ନାମ ସତ୍ତା ଉଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତୀ’’ତି ୱତ୍ୱା ଇଦଂ କଥିତଂ – ମାତାପିତରୋ ହି ଦହରକାଲେ କୁମାରକେ ମଞ୍ଚେ ୱା ପୀଠେ ୱା ନିପଜ୍ଜାପେତ୍ୱା ତଂ ତଂ କଥଯମାନା ତାନି ତାନି କିଚ୍ଚାନି କରୋନ୍ତି, ଦାରକା ତେସଂ ତଂ ତଂ ଭାସଂ ୱୱତ୍ଥାପେନ୍ତି ‘‘ଇମିନା ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ, ଇମିନା ଇଦଂ ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି। ଗଚ୍ଛନ୍ତେ ଗଚ୍ଛନ୍ତେ କାଲେ ସବ୍ବମ୍ପି ଭାସଂ ଜାନନ୍ତି। ମାତା ଦମିଳୀ, ପିତା ଅନ୍ଧକୋ। ତେସଂ ଜାତଦାରକୋ ସଚେ ମାତୁ କଥଂ ପଠମଂ ସୁଣାତି , ଦମିଳଭାସଂ ଭାସିସ୍ସତି। ସଚେ ପିତୁ କଥଂ ପଠମଂ ସୁଣାତି, ଅନ୍ଧକଭାସଂ ଭାସିସ୍ସତି। ଉଭିନ୍ନମ୍ପି ପନ କଥଂ ଅସୁଣନ୍ତୋ ମାଗଧିକଭାସଂ ଭାସିସ୍ସତି।

ଯୋପି ଅଗାମକେ ମହାଅରଞ୍ଞେ ନିବ୍ବତ୍ତୋ, ତତ୍ଥ ଅଞ୍ଞୋ କଥେନ୍ତୋ ନାମ ନତ୍ଥି, ସୋପି ଅତ୍ତନୋ ଧମ୍ମତାଯ ୱଚନଂ ସମୁଟ୍ଠାପେନ୍ତୋ ମାଗଧିକଭାସମେୱ ଭାସିସ୍ସତି। ନିରଯେ ତିରଚ୍ଛାନଯୋନିଯଂ ପେତ୍ତିୱିସଯେ ମନୁସ୍ସଲୋକେ ଦେୱଲୋକେତି ସବ୍ବତ୍ଥ ମାଗଧିକଭାସାୱ ଉସ୍ସନ୍ନା। ତତ୍ଥ ସେସା ଓଟ୍ଟକିରାତଅନ୍ଧକଯୋନକଦମିଳଭାସାଦିକା ଭାସା ପରିୱତ୍ତନ୍ତି। ଅଯମେୱେକା ଯଥାଭୁଚ୍ଚବ୍ରହ୍ମୱୋହାରଅରିଯୱୋହାରସଙ୍ଖାତା ମାଗଧିକଭାସା ନ ପରିୱତ୍ତତି। ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋପି ତେପିଟକଂ ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ ତନ୍ତିଂ ଆରୋପେନ୍ତୋ ମାଗଧିକଭାସାଯ ଏୱ ଆରୋପେସି। କସ୍ମା? ଏୱଞ୍ହି ଅତ୍ଥଂ ଆହରିତୁଂ ସୁଖଂ ହୋତି। ମାଗଧିକଭାସାଯ ହି ତନ୍ତିଂ ଆରୁଳ୍ହସ୍ସ ବୁଦ୍ଧୱଚନସ୍ସ ପଟିସମ୍ଭିଦାପ୍ପତ୍ତାନଂ ସୋତପଥାଗମନମେୱ ପପଞ୍ଚୋ । ସୋତେ ପନ ସଙ୍ଘଟ୍ଟିତମତ୍ତେଯେୱ ନଯସତେନ ନଯସହସ୍ସେନ ଅତ୍ଥୋ ଉପଟ୍ଠାତି। ଅଞ୍ଞାଯ ପନ ଭାସାଯ ତନ୍ତିଂ ଆରୁଳ୍ହକଂ ପୋଥେତ୍ୱା ପୋଥେତ୍ୱା ଉଗ୍ଗହେତବ୍ବଂ ହୋତି। ବହୁମ୍ପି ଉଗ୍ଗହେତ୍ୱା ପନ ପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସ ପଟିସମ୍ଭିଦାପ୍ପତ୍ତି ନାମ ନତ୍ଥି, ଅରିଯସାୱକୋ ନୋ ପଟିସମ୍ଭିଦାପ୍ପତ୍ତୋ ନାମ ନତ୍ଥି।

ଞ୍ଞାଣେସୁ ଞ୍ଞାଣନ୍ତି ସବ୍ବତ୍ଥକଞ୍ଞାଣମାରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖନ୍ତସ୍ସ ତସ୍ମିଂ ଞ୍ଞାଣେ ପଭେଦଗତଂ ଞ୍ଞାଣଂ, ଯଥାୱୁତ୍ତେସୁ ୱା ତେସୁ ତୀସୁ ଞ୍ଞାଣେସୁ ଗୋଚରକିଚ୍ଚାଦିୱସେନ ୱିତ୍ଥାରଗତଂ ଞ୍ଞାଣଂ ପଟିଭାନପଟିସମ୍ଭିଦା।

ଇମା ପନ ଚତସ୍ସୋ ପଟିସମ୍ଭିଦା ଦ୍ୱୀସୁ ଠାନେସୁ ପଭେଦଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ପଞ୍ଚହି କାରଣେହି ୱିସଦା ହୋନ୍ତୀତି ୱେଦିତବ୍ବା। କତମେସୁ ଦ୍ୱୀସୁ ଠାନେସୁ ପଭେଦଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି? ସେକ୍ଖଭୂମିଯଞ୍ଚ ଅସେକ୍ଖଭୂମିଯଞ୍ଚ। ତତ୍ଥ ସାରିପୁତ୍ତତ୍ଥେରସ୍ସ ମହାମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନତ୍ଥେରସ୍ସ ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରସ୍ସ ମହାକଚ୍ଚାଯନତ୍ଥେରସ୍ସ ମହାକୋଟ୍ଠିତତ୍ଥେରସ୍ସାତି ଏୱମାଦୀନଂ ଅସୀତିଯାପି ମହାଥେରାନଂ ପଟିସମ୍ଭିଦା ଅସେକ୍ଖଭୂମିଯଂ ପଭେଦଂ ଗତା, ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରସ୍ସ, ଚିତ୍ତସ୍ସ ଗହପତିନୋ, ଧମ୍ମିକସ୍ସ ଉପାସକସ୍ସ, ଉପାଲିସ୍ସ ଗହପତିନୋ, ଖୁଜ୍ଜୁତ୍ତରାଯ ଉପାସିକାଯାତିଏୱମାଦୀନଂ ପଟିସମ୍ଭିଦା ସେକ୍ଖଭୂମିଯଂ ପଭେଦଂ ଗତାତି ଇମାସୁ ଦ୍ୱୀସୁ ଭୂମୀସୁ ପଭେଦଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି।

କତମେହି ପଞ୍ଚହି କାରଣେହି ୱିସଦା ହୋନ୍ତି? ଅଧିଗମେନ, ପରିଯତ୍ତିୟା, ସୱନେନ, ପରିପୁଚ୍ଛାୟ, ପୁବ୍ବଯୋଗେନ। ତତ୍ଥ ଅଧିଗମୋ ନାମ ଅରହତ୍ତପତ୍ତି। ଅରହତ୍ତଞ୍ହି ପତ୍ତସ୍ସ ପଟିସମ୍ଭିଦା ୱିସଦା ହୋନ୍ତି। ପରିଯତ୍ତି ନାମ ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ। ତଞ୍ହି ଉଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତସ୍ସ ପଟିସମ୍ଭିଦା ୱିସଦା ହୋନ୍ତି। ସୱନଂ ନାମ ସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସୱନଂ। ସକ୍କଚ୍ଚଂ ଅଟ୍ଠିଂ କତ୍ୱା ଧମ୍ମଂ ସୁଣନ୍ତସ୍ସ ହି ପଟିସମ୍ଭିଦା ୱିସଦା ହୋନ୍ତି। ପରିପୁଚ୍ଛା ନାମ ପାଳିଅଟ୍ଠକଥାଦୀସୁ ଗଣ୍ଠିପଦଅତ୍ଥପଦୱିନିଚ୍ଛୟକଥା। ଉଗ୍ଗହିତପାଳିଆଦୀସୁ ହି ଅତ୍ଥଂ ପରିପୁଚ୍ଛନ୍ତସ୍ସ ପଟିସମ୍ଭିଦା ୱିସଦା ହୋନ୍ତି। ପୁବ୍ବଯୋଗୋ ନାମ ପୁବ୍ବବୁଦ୍ଧାନଂ ସାସନେ ଯୋଗାୱଚରତା ଗତପଚ୍ଚାଗତିକଭାୱେନ ଯାୱ ଅନୁଲୋମଗୋତ୍ରଭୁସମୀପଂ ପତ୍ତୱିପସ୍ସନାନୁଯୋଗୋ। ପୁବ୍ବଯୋଗାୱଚରସ୍ସ ହି ପଟିସମ୍ଭିଦା ୱିସଦା ହୋନ୍ତି। ଇମେହି ପଞ୍ଚହି କାରଣେହି ୱିସଦା ହୋନ୍ତୀତି।

ଏତେସୁ ପନ କାରଣେସୁ ପରିଯତ୍ତି ସୱନଂ ପରିପୁଚ୍ଛାତି ଇମାନି ତୀଣି ପଭେଦସ୍ସେୱ ବଲୱକାରଣାନି। ପୁବ୍ବଯୋଗୋ ଅଧିଗମସ୍ସ ବଲୱପଚ୍ଚଯୋ, ପଭେଦସ୍ସ ହୋତି ନ ହୋତୀତି? ହୋତି, ନ ପନ ତଥା। ପରିଯତ୍ତିସୱନପରିପୁଚ୍ଛା ହି ପୁବ୍ବେ ହୋନ୍ତୁ ୱା ମା ୱା, ପୁବ୍ବଯୋଗେନ ପନ ପୁବ୍ବେ ଚେୱ ଏତରହି ଚ ସଙ୍ଖାରସମ୍ମସନଂ ୱିନା ପଟିସମ୍ଭିଦା ନାମ ନତ୍ଥି। ଇମେ ପନ ଦ୍ୱେପି ଏକତୋ ହୁତ୍ୱା ପଟିସମ୍ଭିଦା ଉପତ୍ଥମ୍ଭେତ୍ୱା ୱିସଦା କରୋନ୍ତୀତି। ଅପରେ ଆହୁ –

''ପୁବ୍ବଯୋଗୋ ବାହୁସଚ୍ଚଂ, ଦେସଭାସା ଚ ଆଗମୋ;

ପରିପୁଚ୍ଛା ଅଧିଗମୋ, ଗରୁସନ୍ନିସ୍ସୟୋ ତଥା;

ମିତ୍ତସମ୍ପତ୍ତି ଚେୱାତି, ପଟିସମ୍ଭିଦପଚ୍ଚୟା''ତି।

ତତ୍ଥ ପୁବ୍ବଯୋଗୋ ୱୁତ୍ତନୟୋୱ। ବାହୁସଚ୍ଚଂ ନାମ ତେସୁ ତେସୁ ସତ୍ଥେସୁ ଚ ସିପ୍ପାୟତନେସୁ ଚ କୁସଲତା। ଦେସଭାସା ନାମ ଏକସତୱୋହାରକୁସଲତା, ୱିସେସେନ ପନ ମାଗଧିକେ କୋସଲ୍ଲଂ। ଆଗମୋ ନାମ ଅନ୍ତମସୋ ଓପମ୍ମୱଗ୍ଗମତ୍ତସ୍ସପି ବୁଦ୍ଧୱଚନସ୍ସ ପରିୟାପୁଣନଂ। ପରିପୁଚ୍ଛା ନାମ ଏକଗାଥାୟପି ଅତ୍ଥୱିନିଚ୍ଛୟପୁଚ୍ଛନଂ। ଅଧିଗମୋ ନାମ ସୋତାପନ୍ନତା ୱା ସକଦାଗାମିତା ୱା ଅନାଗାମିତା ୱା ଅରହତ୍ତଂ ୱା। ଗରୁସନ୍ନିସ୍ସୟୋ ନାମ ସୁତପଟିଭାନବହୁଲାନଂ ଗରୂନଂ ସନ୍ତିକେ ୱାସୋ। ମିତ୍ତସମ୍ପତ୍ତି ନାମ ତଥାରୂପାନଂଯେୱ ମିତ୍ତାନଂ ପଟିଲାଭୋତି।

ତତ୍ଥ ବୁଦ୍ଧା ଚ ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧା ଚ ପୁବ୍ବଯୋଗଞ୍ଚେୱ ଅଧିଗମଞ୍ଚ ନିସ୍ସାୟ ପଟିସମ୍ଭିଦା ପାପୁଣନ୍ତି, ସାୱକା ସବ୍ବାନିପି ଏତାନି କାରଣାନି। ପଟିସମ୍ଭିଦାପତ୍ତିୟା ଚ ପାଟିୟେକ୍କୋ କମ୍ମଟ୍ଠାନଭାୱନାନୁଯୋଗୋ ନାମ ନତ୍ଥି, ସେକ୍ଖାନଂ ପନ ସେକ୍ଖଫଲୱିମୋକ୍ଖନ୍ତିକା, ଅସେକ୍ଖାନଂ ଅସେକ୍ଖଫଲୱିମୋକ୍ଖନ୍ତିକା ଚ ପଟିସମ୍ଭିଦାପତ୍ତି ହୋତି। ତଥାଗତାନଞ୍ହି ଦସ ବଲାନି ୱିୟ ଅରିୟାନଂ ଅରିୟଫଲେହେୱ ପଟିସମ୍ଭିଦା ଇଜ୍ଝନ୍ତୀତି। ଇମାସଂ ଚତସ୍ସନ୍ନଂ ପଟିସମ୍ଭିଦାନଂ ମଗ୍ଗୋତି ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗୋ, ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗୋ ଏୱ ପକରଣଂ ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗପ୍ପକରଣଂ, ପକାରେନ କରୀୟନ୍ତେ ୱୁଚ୍ଚନ୍ତେ ଏତ୍ଥ ନାନାଭେଦଭିନ୍ନା ଗମ୍ଭୀରା ଅତ୍ଥା ଇତି ପକରଣଂ।

ତଦେତଂ ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗପ୍ପକରଣଂ ଅତ୍ଥସମ୍ପନ୍ନଂ ବ୍ୟଞ୍ଜନସମ୍ପନ୍ନଂ ଗମ୍ଭୀରଂ ଗମ୍ଭୀରତ୍ଥଂ ଲୋକୁତ୍ତରପ୍ପକାସନଂ ସୁଞ୍ଞତାପଟିସଞ୍ଞୁତ୍ତଂ ପଟିପତ୍ତିଫଲୱିସେସସାଧନଂ ପଟିପତ୍ତିପଟିପକ୍ଖପଟିସେଧନଂ ଯୋଗାୱଚରାନଂ ଞାଣୱରରତନାକରଭୂତଂ ଧମ୍ମକଥିକାନଂ ଧମ୍ମକଥାୱିଲାସୱିସେସହେତୁଭୂତଂ ସଂସାରଭୀରୁକାନଂ ଦୁକ୍ଖନିସ୍ସରଣଂ ତଦୁପାୟଦସ୍ସନେନ ଅସ୍ସାସଜନନତ୍ଥଂ ତପ୍ପଟିପକ୍ଖନାସନତ୍ଥଞ୍ଚ ଗମ୍ଭୀରତ୍ଥାନଞ୍ଚ ଅନେକେସଂ ସୁତ୍ତନ୍ତପଦାନଂ ଅତ୍ଥୱିୱରଣେନ ସୁଜନହଦୟପରିତୋସଜନନତ୍ଥଂ ତଥାଗତେନ ଅରହତା ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେନ ସବ୍ବତ୍ଥ ଅପ୍ପଟିହତସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣମହାପଦୀପାୱଭାସେନ ସକଲଜନୱିତ୍ଥତମହାକରୁଣାସିନେହସିନିଦ୍ଧହଦୟେନ ୱେନେୟ୍ୟଜନହଦୟଗତକିଲେସନ୍ଧକାରୱିଧମନତ୍ଥମୁଜ୍ଜଲିତସ୍ସ ସଦ୍ଧମ୍ମମହାପଦୀପସ୍ସ ତଦଧିପ୍ପାୟୱିକାସନସିନେହପରିସେକେନ ପଞ୍ଚୱସ୍ସସହସ୍ସମୱିରତମୁଜ୍ଜଲନମିଚ୍ଛତା ଲୋକାନୁକମ୍ପକେନ ସତ୍ଥୁକପ୍ପେନ ଧମ୍ମରାଜସ୍ସ ଧମ୍ମସେନାପତିନା ଆୟସ୍ମତା ସାରିପୁତ୍ତତ୍ଥେରେନ ଭାସିତଂ ସୁତ୍ୱା ଆୟସ୍ମତା ଆନନ୍ଦେନ ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକାଲେ ଯଥାସୁତମେୱ ସଙ୍ଗୀତିଂ ଆରୋପିତଂ।

ତଦେତଂ ୱିନୟପିଟକଂ ସୁତ୍ତନ୍ତପିଟକଂ ଅଭିଧମ୍ମପିଟକନ୍ତି ତୀସୁ ପିଟକେସୁ ସୁତ୍ତନ୍ତପିଟକପରିୟାପନ୍ନଂ। ଦୀଘନିକାୟୋ ମଜ୍ଝିମନିକାୟୋ ସଂଯୁତ୍ତନିକାୟୋ ଅଙ୍ଗୁତ୍ତରନିକାୟୋ ଖୁଦ୍ଦକନିକାୟୋତି ପଞ୍ଚସୁ ମହାନିକାୟେସୁ ଖୁଦ୍ଦକମହାନିକାୟପରିୟାପନ୍ନଂ। ସୁତ୍ତଂ ଗେୟ୍ୟଂ ୱେୟ୍ୟାକରଣଂ ଗାଥା ଉଦାନଂ ଇତିୱୁତ୍ତକଂ ଜାତକଂ ଅବ୍ଭୁତଧମ୍ମଂ ୱେଦଲ୍ଲନ୍ତି ନୱସୁ ସତ୍ଥୁ ସାସନଙ୍ଗେସୁ ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ଗେୟ୍ୟୱେୟ୍ୟାକରଣଙ୍ଗଦ୍ୱୟସଙ୍ଗହିତଂ।

''ଦ୍ୱାସୀତି ବୁଦ୍ଧତୋ ଗଣ୍ହିଂ, ଦ୍ୱେ ସହସ୍ସାନି ଭିକ୍ଖୁତୋ;

ଚତୁରାସୀତି ସହସ୍ସାନି, ଯେ ମେ ଧମ୍ମା ପଓତ୍ତିନୋ’’ତି। (ଥେରଗା। ୧୦୨୭) –

ଧମ୍ମଭଣ୍ଡାଗାରିକତ୍ଥେରେନ ପନ ପଞ୍ଚସୁ ଠାନେସୁ ଏତଦଗ୍ଗେ ଆରୋପିତେନ ପଟିଞ୍ଞାତାନଂ ଚତୁରାସୀତିଯା ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧସହସ୍ସାନଂ ଭିକ୍ଖୁତୋ ଗହିତେସୁ ଦ୍ୱୀସୁ ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧସହସ୍ସେସୁ ଅନେକସତଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହିତଂ। ତସ୍ସ ତଯୋ ୱଗ୍ଗା – ମହାୱଗ୍ଗୋ, ମଜ୍ଝିମୱଗ୍ଗୋ, ଚୂଳଅୱଗ୍ଗୋତି। ଏକେକସ୍ମିଂ ୱଗ୍ଗସ୍ମିଂ ଦସଦସକଂ କତ୍ୱା ଞାଣକଥାଦିକା ମାତିକାକଥାପରିଯୋସାନା ସମତିଂସ କଥା। ଏୱମନେକଧା ୱଓତ୍ଥାପିତସ୍ସ ଇମସ୍ସ ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗପ୍ପକରଣସ୍ସ ଅନୁପୁବ୍ବଂ ଅପୁବ୍ବପଦତ୍ଥୱଣ୍ଣନଂ କରିସ୍ସାମି। ଇମଞ୍ହି ପକରଣଂ ପାଠତୋ ଅତ୍ଥତୋ ଉଦ୍ଦିସନ୍ତେନ ଚ ନିଦ୍ଦିସନ୍ତେନ ଚ ସକ୍କଚ୍ଚଂ ଉଦ୍ଦିସିତବ୍ବଂ ନିଦ୍ଦିସିତବ୍ବଞ୍ଚ, ଉଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତେନାପି ସକ୍କଚ୍ଚଂ ଉଗ୍ଗହେତବ୍ବଂ ଧାରେତବ୍ବଞ୍ଚ। ତଂ କିସ୍ସହେତୁ? ଗମ୍ଭୀରତ୍ତା ଇମସ୍ସ ପକରଣସ୍ସ ଲୋକହିତାଯ ଲୋକେ ଚିରଟ୍ଠିତତ୍ଥଂ।

ତତ୍ଥ ସମତିଂସାଯ କଥାସୁ ଞାଣକଥା କସ୍ମା ଆଦିତୋ କଥିତାତି ଚେ? ଞାଣସ୍ସ ପଟିପତ୍ତିମଲୱିସୋଧକତ୍ତେନ ପଟିପତ୍ତିଯା ଆଦିଭୂତତ୍ତା। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ଭଗୱତା –

‘‘ତସ୍ମାତିହ ତ୍ୱଂ ଭିକ୍ଖୁ, ଆଦିମେୱ ୱିସୋଧେହି କୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ। କୋ ଚାଦି କୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ, ସୀଲଞ୍ଚ ସୁୱିସୁଦ୍ଧଂ ଦିଟ୍ଠି ଚ ଉଜୁକା’’ତି (ସଂ। ନି। ୫।୩୬୯)?

ଉଜୁକା ଦିଟ୍ଠୀତି ହି ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିସଙ୍ଖାତଂ ଞାଣଂ ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ମାପି ଞାଣକଥା ଆଦିତୋ କଥିତା।

ଅପରମ୍ପି ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘ତତ୍ର, ଭିକ୍ଖୱେ, ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ପୁବ୍ବଙ୍ଗମା ହୋତି। କଥଞ୍ଚ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ପୁବ୍ବଙ୍ଗମା ହୋତି? ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଂ ‘ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠୀ’ତି ପଜାନାତି, ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଂ ‘ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠୀ’ତି ପଜାନାତି। ସାସ୍ସ ହୋତି ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି। ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପଂ ‘ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପୋ’ତି ପଜାନାତି, ମିଚ୍ଛାସଙ୍କପ୍ପଂ ‘ମିଚ୍ଛାସଙ୍କପ୍ପୋ’ତି ପଜାନାତି। ସମ୍ମାୱାଚଂ ‘ସମ୍ମାୱାଚା’ତି ପଜାନାତି, ମିଚ୍ଛାୱାଚଂ ‘ମିଚ୍ଛାୱାଚା’ତି ପଜାନାତି। ସମ୍ମାକମ୍ମନ୍ତଂ ‘ସମ୍ମାକମ୍ମନ୍ତୋ’ତି ପଜାନାତି, ମିଚ୍ଛାକମ୍ମନ୍ତଂ ‘ମିଚ୍ଛାକମ୍ମନ୍ତୋ’ତି ପଜାନାତି। ସମ୍ମାଆଜୀୱଂ ‘ସମ୍ମାଆଜୀୱୋ’ତି ପଜାନାତି, ମିଚ୍ଛାଆଜୀୱଂ ‘ମିଚ୍ଛାଆଜୀୱୋ’ତି ପଜାନାତି। ସମ୍ମାୱାଯାମଂ ‘ସମ୍ମାୱାଯାମୋ’ତି ପଜାନାତି, ମିଚ୍ଛାୱାଯାମଂ ‘ମିଚ୍ଛାୱାଯାମୋ’ତି ପଜାନାତି। ସମ୍ମାସତିଂ ‘ସମ୍ମାସତୀ’ତି ପଜାନାତି, ମିଚ୍ଛାସତିଂ ‘ମିଚ୍ଛାସତୀ’ତି ପଜାନାତି। ସମ୍ମାସମାଧିଂ ‘ସମ୍ମାସମାଧୀ’ତି ପଜାନାତି, ମିଚ୍ଛାସମାଧିଂ ‘ମିଚ୍ଛାସମାଧୀ’ତି ପଜାନାତି। ସାସ୍ସ ହୋତି ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠୀ’’ତି (ମ। ନି। ୩।୧୩୬ ଆଦଯୋ)।

ପୁବ୍ବଙ୍ଗମଭୂତାଯ ହି ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଯା ସିଦ୍ଧାଯ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠୀନମ୍ପି ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଭାୱଂ ଜାନିସ୍ସତୀତି ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିସଙ୍ଖାତଂ ଞାଣଂ ତାୱ ସୋଧେତୁଂ ଞାଣକଥା ଆଦିତୋ କଥିତା।

‘‘ଅପିଚୁଦାଯି , ତିଟ୍ଠତୁ ପୁବ୍ବନ୍ତୋ, ତିଟ୍ଠତୁ ଅପରନ୍ତୋ, ଧମ୍ମଂ ତେ ଦେସେସ୍ସାମି – ଇମସ୍ମିଂ ସତି ଇଦଂ ହୋତି, ଇମସ୍ସୁପ୍ପାଦା ଇଦଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଇମସ୍ମିଂ ଅସତି ଇଦଂ ନ ହୋତି, ଇମସ୍ସ ନିରୋଧା ଇଦଂ ନିରୁଜ୍ଝତୀ’’ତି (ମ। ନି। ୨।୨୭୧) ଚ –

ପୁବ୍ବନ୍ତାପରନ୍ତଦିଟ୍ଠିଯୋ ଠପେତ୍ୱା ଞାଣସ୍ସେୱ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଞାଣକଥା ଆଦିତୋ କଥିତା।

‘‘ଅଲଂ, ସୁଭଦ୍ଦ, ତିଟ୍ଠତେତଂ ‘ସବ୍ବେ ତେ ସକାଯ ପଟିଞ୍ଞାଯ ଅବ୍ଭଞ୍ଞଂସୁ, ସବ୍ବେୱ ନ ଅବ୍ଭଞ୍ଞଂସୁ, ଉଦାହୁ ଏକଚ୍ଚେ ଅବ୍ଭଞ୍ଞଂସୁ, ଏକଚ୍ଚେ ନ ଅବ୍ଭଞ୍ଞଂସୂ’ତି। ଧମ୍ମଂ ତେ, ସୁଭଦ୍ଦ, ଦେସେସ୍ସାମି, ତଂ ସୁଣାହି ସାଧୁକଂ ମନସିକରୋହି, ଭାସିସ୍ସାମୀ’’ତି (ଦୀ। ନି। ୨।୨୧୩) ଚ –

ପୁଥୁସମଣବ୍ରାହ୍ମଣପରପ୍ପୱାଦାନଂ ୱାଦେ ଠପେତ୍ୱା ଅରିଯସ୍ସ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକସ୍ସ ମଗ୍ଗସ୍ସ ଦେସିତତ୍ତା, ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକେ ଚ ମଗ୍ଗେ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଞାଣସ୍ସ ପଧାନତ୍ତା ଞାଣକଥା ଆଦିତୋ କଥିତା।

‘‘ଚତ୍ତାରିମାନି, ଭିକ୍ଖୱେ, ସୋତାପତ୍ତିଯଙ୍ଗାନି ସପ୍ପୁରିସସଂସେୱୋ, ସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସୱନଂ, ଯୋନିସୋ ମନସିକାରୋ, ଧମ୍ମାନୁଧମ୍ମପଟିପତ୍ତୀ’’ତି (ସଂ। ନି। ୫।୧୦୪୬; ଦୀ। ନି। ୩।୩୧୧) ଚ –

‘‘ସଦ୍ଧାଜାତୋ ଉପସଙ୍କମତି, ଉପସଙ୍କମନ୍ତୋ ପୟିରୁପାସତି, ପୟିରୁପାସନ୍ତୋ ସୋତଂ ଓଦହତି, ଓହିତସୋତୋ ଧମ୍ମଂ ସୁଣାତି, ସୁତ୍ୱା ଧମ୍ମଂ ଧାରେତି, ଧାତାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ପଞ୍ଞାଯ ଅତ୍ଥଂ ଉପପରିକ୍ଖତି, ଅତ୍ଥଂ ଉପପରିକ୍ଖତୋ ଧମ୍ମା ନିଜ୍ଝାନଂ ଖମନ୍ତି, ଧମ୍ମନିଜ୍ଝାନକ୍ଖନ୍ତିଯା ଛନ୍ଦୋ ଜାଯତି, ଛନ୍ଦଜାତୋ ଉସ୍ସହତି, ଉସ୍ସହିତ୍ୱା ତୁଲେତି, ତୁଲଯିତ୍ୱା ପଦହତି, ପହିତତ୍ତୋ କାଯେନ ଚେୱ ପରମତ୍ଥସଚ୍ଚଂ ସଚ୍ଛିକରୋତି, ପଞ୍ଞାଯ ଚ ନଂ ପଟିୱିଜ୍ଝ ପସ୍ସତୀ’’ତି (ମ। ନି। ୨।୧୮୩, ୪୩୨) ଚ –

‘‘ଇଧ ତଥାଗତୋ ଲୋକେ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି…ପେ… ସୋ ଧମ୍ମଂ ଦେସେତି ଆଦିକଲ୍ୟାଣ’’ନ୍ତି ଆଦୀନି (ଦୀ। ନି। ୧।୧୯୦) ଚ –

ଅନେକାନି ସୁତ୍ତନ୍ତପଦାନି ଅନୁଲୋମେନ୍ତେନ ସୁତମଯେ ଞାଣଂ ଆଦିଂ କତ୍ୱା ଯଥାକ୍କମେନ ଞାଣକଥା ଆଦିତୋ କଥିତା।

ସା ପନାଯଂ ଞାଣକଥା ଉଦ୍ଦେସନିଦ୍ଦେସୱସେନ ଦ୍ୱିଧା ଠିତା। ଉଦ୍ଦେସେ ‘‘ସୋତାୱଧାନେ ପଞ୍ଞା ସୁତମଯେ ଞାଣ’’ନ୍ତିଆଦିନା ନଯେନ ତେସତ୍ତତି ଞାଣାନି ମାତିକାୱସେନ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ନିଦ୍ଦେସେ ‘‘କଥଂ ସୋତାୱଧାନେ ପଞ୍ଞା ସୁତମଯେ ଞାଣଂ। ‘ଇମେ ଧମ୍ମା ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟା’ତି ସୋତାୱଧାନଂ, ତଂପଜାନନା ପଞ୍ଞା ସୁତମଯେ ଞାଣ’’ନ୍ତିଆଦିନା ନଯେନ ତାନିଯେୱ ତେସତ୍ତତି ଞାଣାନି ୱିତ୍ଥାରୱସେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନୀତି।

ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

(୧) ମହାଔଗ୍ଲୋ

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୧। ଞାଣକଥା

ମାତିକାୱଣ୍ଣନା

୧। ତତ୍ଥ ଉଦ୍ଦେସେ ତାୱ ସୋତାୱଧାନେ ପଞ୍ଞା ସୁତମଯେ ଞାଣନ୍ତି ଏତ୍ଥ ସୋତସଦ୍ଦୋ ଅନେକତ୍ଥପ୍ପଭେଦୋ। ତଥା ହେସ –

ମଂସୱିଞ୍ଞାଣଞାଣେସୁ, ତଣ୍ହାଦୀସୁ ଚ ଦିସ୍ସତି;

ଧାରାଯଂ ଅରିଯମଗ୍ଗେ, ଚିତ୍ତସନ୍ତତିଯମ୍ପି ଚ।

''ସୋତାଯତନଂ ସୋତଧାତୁ ସୋତିନ୍ଦ୍ରିଯ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ୱିଭ। ୧୫୭) ହି ଅଯଂ ସୋତସଦ୍ଦୋ ମଂସସୋତେ ଦିସ୍ସତି। ''ସୋତେନ ସଦ୍ଦଂ ସୁତ୍ୱା''ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧।୨୯୫) ସୋତୱିଞ୍ଞାଣେ। ''ଦିବ୍ବାଯ ସୋତଧାତୁଯା''ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୩।୩୫୬) ଞାଣସୋତେ। ''ଯାନି ସୋତାନି ଲୋକସ୍ମିନ୍ତି ଯାନି ଏତାନି ସୋତାନି ମଯା କିତ୍ତିତାନି ପକିତ୍ତିତାନି ଆଚିକ୍ଖିତାନି ଦେସିତାନି ପଞ୍ଞପିତାନି ପଟ୍ଠପିତାନି ୱିୱରିତାନି ୱିଭତ୍ତାନି ଉତ୍ତାନୀକତାନି ପକାସିତାନି। ସେଯ୍ୟଥିଦଂ – ତଣ୍ହାସୋତୋ ଦିଟ୍ଠିସୋତୋ କିଲେସସୋତୋ ଦୁଚ୍ଚରିତସୋତୋ ଅୱିଜ୍ଜାସୋତୋ''ତିଆଦୀସୁ (ଚୂଳନି। ଅଜିତମାଣୱପୁଚ୍ଛାନିଦ୍ଦେସ ୪) ତଣ୍ହାଦୀସୁ ପଞ୍ଚସୁ ଧମ୍ମେସୁ। ''ଅଦ୍ଦସା ଖୋ ଭଗୱା ମହନ୍ତଂ ଦାରୁକ୍ଖନ୍ଧଂ ଗଙ୍ଗାଯ ନଦିଯା ସୋତେନ ୱୁଯ୍ହମାନ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୪।୨୪୧) ଉଦକଧାରାଯଂ। ''ଅରିଯସ୍ସେତଂ, ଆୱୁସୋ, ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକସ୍ସ ମଗ୍ଗସ୍ସ ଅଧିୱଚନଂ, ଯଦିଦଂ ସୋତୋ''ତିଆଦୀସୁ ଅରିଯମଗ୍ଗେ। ''ପୁରିସସ୍ସ ଚ ୱିଞ୍ଞାଣସୋତଂ ପଜାନାତି ଉଭଯତୋ ଅବ୍ବୋଚ୍ଛିନ୍ନଂ ଇଧ ଲୋକେ ପତିଟ୍ଠିତଞ୍ଚ ପରଲୋକେ ପତିଟ୍ଠିତଞ୍ଚା''ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୩।୧୪୯) ଚିତ୍ତସନ୍ତତିଯଂ । ଇଧ ପନାଯଂ ମଂସସୋତେ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତେନ ସୋତେନ ହେତୁଭୂତେନ, କରଣଭୂତେନ ୱା ଅୱଧୀଯତି ଅୱତ୍ଥାପୀଯତି ଅପ୍ପୀଯତୀତି ସୋତାୱଧାନଂ। କିଂ ତଂ? ସୁତଂ। ସୁତଞ୍ଚ ନାମ ''ବହୁସ୍ସୁତୋ ହୋତି ସୁତଧରୋ ସୁତସନ୍ନିଚଯୋ''ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧।୩୩୯) ୱିଯ ସୋତଦ୍ୱାରାନୁସାରେନ ୱିଞ୍ଞାତଂ ଅୱଧାରିତଂ ଧମ୍ମଜାତଂ, ତଂ ଇଧ ସୋତାୱଧାନନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ମିଂ ସୋତାୱଧାନସଙ୍ଖାତେ ସୁତେ ପୱତ୍ତା ପଞ୍ଞା ସୋତାୱଧାନେ ପଞ୍ଞା। ପଞ୍ଞାତି ଚ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ପାକଟକରଣସଙ୍ଖାତେନ ପଞ୍ଞାପନଟ୍ଠେନ ପଞ୍ଞା, ତେନ ତେନ ୱା ଅନିଚ୍ଚାଦିନା ପକାରେନ ଧମ୍ମେ ଜାନାତୀତିପି ପଞ୍ଞା।

ସୁତମଯେଞାଣନ୍ତି ଏତ୍ଥ ସୁତସଦ୍ଦୋ ତାୱ ସୌପସଗ୍ଗୋ ଅନୁପସଗ୍ଗୋ ଚ –

ଗମନେ ୱିସ୍ସୁତେ ତିନ୍ତେନୁଯୋଗୋପଚିତେପି ଚ;

ସଦ୍ଦେ ଚ ସୋତଦ୍ୱାରାନୁସାରଞାତେ ଚ ଦିସ୍ସତି।

ତଥା ହିସ୍ସ ''ସେନାଯ ପସୁତୋ''ତିଆଦୀସୁ ଗଚ୍ଛନ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ''ସୁତଧମ୍ମସ୍ସ ପସ୍ସତୋ''ତିଆଦୀସୁ (ଉଦା। ୧୧; ମହାୱ। ୫) ୱିସ୍ସୁତଧମ୍ମସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ। ''ଅୱସ୍ସୁତା ଅୱସ୍ସୁତସ୍ସ ପୁରିସପୁଗ୍ଗଲସ୍ସା''ତିଆଦୀସୁ (ପାଚି। ୬୫୭) ତିନ୍ତା ତିନ୍ତସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ। ''ଯେ ଝାନପସୁତା ଧୀରା''ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ପ। ୧୮୧) ଅନୁଯୁତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ''ତୁମ୍ହେହି ପୁଞ୍ଞଂ ପସୁତଂ ଅନପ୍ପକ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ଖୁ। ପା। ୭।୧୨; ପେ। ୱ। ୨୫) ଉପଚିତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ''ଦିଟ୍ଠଂ ସୁତଂ ମୁତଂ ୱିଞ୍ଞାତ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧।୨୪୧) ସଦ୍ଦୋତି ଅତ୍ଥୋ। ''ବହୁସ୍ସୁତୋ ହୋତି ସୁତଧରୋ ସୁତସନ୍ନିଚଯୋ''ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧।୩୩୯) ସୋତଦ୍ୱାରାନୁସାରୱିଞ୍ଞାତଧରୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଧ ପନସ୍ସ ସୋତଦ୍ୱାରାନୁସାରେନ ୱିଞ୍ଞାତଂ ଉପଧାରିତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସୁତମଯେ ଞାଣନ୍ତି ଯା ଏସା ଏତଂ ସୁତଂ ୱିଞ୍ଞାତଂ ଅୱଧାରିତଂ ସଦ୍ଧମ୍ମଂ ଆରବ୍ଭ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ସବ୍ବପଠମଞ୍ଚ ଅପରାପରଞ୍ଚ ପୱତ୍ତା ପଞ୍ଞା, ତଂ ''ସୁତମଯେ ଞାଣ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, ସୁତମଯଂ ଞାଣନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସୁତମଯେତି ଚ ପଚ୍ଚତ୍ତୱଚନମେତଂ, ଯଥା ''ନ ହେୱଂ ୱତ୍ତବ୍ବେ'' (କଥା। ୧, ୧୫-୧୮)। ''ୱନପ୍ପଗୁମ୍ବେ ଯଥା ଫୁସ୍ସିତଗ୍ଗେ'' (ଖୁ। ପା। ୬।୧୩; ସୁ। ନି। ୨୩୬)। ''ନତ୍ଥି ଅତ୍ତକାରେ ନତ୍ଥି ପରକାରେ ନତ୍ଥି ପୁରିସକାରେ''ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୧।୧୬୮) ପଚ୍ଚତ୍ତୱଚନଂ, ଏୱମିଧାପି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ – ''ସୁତମଯଂ ଞାଣନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ''ତି।

ଅଥ ୱା ସୁତେନ ପକତୋ ଫସ୍ସାଦିକୋ ଧମ୍ମପୁଞ୍ଜୋ ସୁତମଯୋ, ତସ୍ମିଂ ସୁତମଯେ ଧମ୍ମପୁଞ୍ଜେ ପୱତ୍ତଂ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଞାଣଂ ସୁତମଯେ ଞାଣଂ। ସଭାୱସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣୱସେନ ଧମ୍ମେ ଜାନାତୀତି ଞାଣଂ। ତଂଯେୱ ଞାଣଂ ପରିଯାଯୱଚନେନ ଅଧିପ୍ପାଯପକାସନତ୍ଥଂ ଅନିଯମେନ ''ପଞ୍ଞା''ତି

ଓଦ୍ଧା ପଚ୍ଛା ଅଧିପ୍ପେତଂ ‘‘ଞାଣ’’ନ୍ତି ନିଯମେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଞାଣଞ୍ଚ ନାମ ସଭାୱପଟିୱେଧଲକ୍ଖଣଂ, ଅକ୍ଖଲିତପଟିୱେଧଲକ୍ଖଣଂ ୱା କୁସଲିସ୍ସାସଖିତ୍ତୌସୁପଟିୱେଧୋ ୱିଯ, ୱିସଯୋଭାସନରସଂ ପଦୀପୋ ୱିଯ, ଅସମ୍ମୋହପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନଂ ଅରଞ୍ଞଗତସୁଦେସକୋ ୱିଯ। ‘‘ସମାହିତୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁ ଯଥାଭୂତଂ ପଜାନାତୀ’’ତି (ସଂ। ନି। ୫।୧୦୭୧) ୱଚନତୋ ସମାଧିପଦଟ୍ଠାନଂ। ଲକ୍ଖଣାଦୀସୁ ହି ସଭାୱୋ ୱା ସାମଞ୍ଞଂ ୱା ଲକ୍ଖଣଂ ନାମ, କିଚ୍ଚଂ ୱା ସମ୍ପତ୍ତି ୱା ରସୋ ନାମ, ଉପଟ୍ଠାନାକାରୋ ୱା ଫଲଂ ୱା ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନଂ ନାମ, ଆସନ୍ନକାରଣଂ ପଦଟ୍ଠାନଂ ନାମାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

୨। ସୁତ୍ୱାନ ସଂୱରେ ପଞ୍ଞାତି –

ପାତିମୋକ୍ଖୋ ସତୀ ଚେୱ, ଞାଣଂ ଖନ୍ତି ତଥେୱ ଚ;

ୱୀରିଯଂ ପଞ୍ଚିମେ ଧମ୍ମା, ସଂୱରାତି ପକାସିତା।

‘‘ଇମିନା ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରେନ ଉପେତୋ ହୋତି ସମୁପେତୋ ଉପାଗତୋ ସମୁପାଗତୋ ଉପପନ୍ନୋ ସମ୍ପନ୍ନୋ ସମନ୍ନାଗତୋ’’ତି (ୱିଭ। ୫୧୧) ଆଗତୋ ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରୋ। ‘‘ଚକ୍ଖୁନା ରୂପଂ ଦିସ୍ୱା ନ ନିମିତ୍ତଗ୍ଗାହୀ ହୋତି ନାନୁବ୍ୟଞ୍ଜନଗ୍ଗାହୀ। ଯତ୍ୱାଧିକରଣମେନଂ ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଅସଂୱୁତଂ ୱିହରନ୍ତଂ ଅଭିଜ୍ଝାଦୋମନସ୍ସା ପାପକା ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା ଅନ୍ୱାସ୍ସୱେଯ୍ୟୁଂ, ତସ୍ସ ସଂୱରାଯ ପଟିପଜ୍ଜତି, ରକ୍ଖତି ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯଂ, ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯେ ସଂୱରଂ ଆପଜ୍ଜତୀ’’ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୧।୨୧୩; ମ। ନି। ୧।୨୯୫; ସଂ। ନି। ୪।୨୩୯; ଅ। ନି। ୩।୧୬) ନଯେନ ଆଗତୋ ସତିସଂୱରୋ।

‘‘ଯାନି ସୋତାନି ଲୋକସ୍ମିଂ (ଅଜିତାତି ଭଗୱା),

ସତି ତେସଂ ନିୱାରଣଂ;

ସୋତାନଂ ସଂୱରଂ ବ୍ରୂମି, ପଞ୍ଞାଯେତେ ପିଧୀଯରେ’’ତି । (ଚୂଳନି। ଅଜିତମାଣୱପୁଚ୍ଛା ୬୦; ସୁ। ନି। ୧୦୪୧) –

ଆଗତୋ ଞାଣସଂୱରୋ। ‘‘କତମେ ଚ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଆସୱା ପଟିସେୱନା ପହାତବ୍ବା? ଇଧ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁ ପଟିସଙ୍ଖା ଯୋନିସୋ ଚୀୱରଂ ପଟିସେୱତୀ’’ତିଆଦିନା (ମ। ନି। ୧।୨୩; ଅ। ନି। ୬।୫୮) ନଯେନ ଆଗତୋ ପଚ୍ଚଯପଟିସେୱନାସଂୱରୋ, ସୋପି ଞାଣସଂୱରେନେୱ ସଙ୍ଗହିତୋ। ‘‘ଖମୋ ହୋତି ସୀତସ୍ସ ଉଣ୍ହସ୍ସ ଜିଘଚ୍ଛାଯ ପିପାସାଯ ଡଂସମକସୱାତାତପସରିସପସମ୍ଫସ୍ସାନଂ ଦୁରୁତ୍ତାନଂ ଦୁରାଗତାନଂ ୱଚନପଥାନଂ ଉପ୍ପନ୍ନାନଂ ସାରୀରିକାନଂ ୱେଦନାନଂ ଦୁକ୍ଖାନଂ ତିବ୍ବାନଂ ଖରାନଂ କଟୁକାନଂ ଅସାତାନଂ ଅମନାପାନଂ ପାଣହରାନଂ ଅଧିୱାସକଜାତିକୋ ହୋତୀ’’ତି (ମ। ନି। ୧।୨୪; ଅ। ନି। ୪।୧୧୪; ୬।୫୮) ଆଗତୋ ଖନ୍ତିସଂୱରୋ। ‘‘ଉପ୍ପନ୍ନଂ କାମୱିତକ୍କଂ ନାଧିୱାସେତି ପଜହତି ୱିନୋଦେତି ବ୍ୟନ୍ତୀକରୋତି ଅନଭାୱଂ ଗମେତୀ’’ତିଆଦିନା (ମ। ନି। ୧।୨୬; ଅ। ନି। ୪।୧୧୪; ୬।୫୮) ନଯେନ ଆଗତୋ ୱୀରିଯସଂୱରୋ। ‘‘ଇଧ ଅରିଯସାୱକୋ ମିଚ୍ଛାଆଜୀୱଂ ପହାଯ ସମ୍ମାଆଜୀୱେନ ଜୀୱିକଂ କପ୍ପେତୀ’’ତି (ସଂ। ନି। ୫।୮) ଆଗତୋ ଆଜୀୱପାରିସୁଦ୍ଧିସଂୱରୋ, ସୋପି ୱୀରିଯସଂୱରେନେୱ ସଙ୍ଗହିତୋ। ତେସୁ ସତ୍ତସୁ ସଂୱରେସୁ ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରୈନ୍ଦ୍ରିଯସଂୱରଆଜୀୱପାରିସୁଦ୍ଧିପଚ୍ଚଯପଟିସେୱନସଙ୍ଖାତା ଚତ୍ତାରୋ ସଂୱରା ଇଧାଧିପ୍ପେତା, ତେସୁ ଚ ୱିସେସେନ ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରୋ। ସବ୍ବୋପି ଚାଯଂ ସଂୱରୋ ଯଥାସକଂ ସଂୱରିତବ୍ବାନଂ କାଯଦୁଚ୍ଚରିତାଦୀନଂ ସଂୱରଣତୋ ସଂୱରୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ସୁତମଯଞାଣେ ୱୁତ୍ତଂ ଧମ୍ମଂ ସୁତ୍ୱା ସଂୱରନ୍ତସ୍ସ ସଂୱରଂ କରୋନ୍ତସ୍ସ ତସ୍ମିଂ ସଂୱରେ ପୱତ୍ତା ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତା ପଞ୍ଞା ‘‘ସୁତ୍ୱାନ ସଂୱରେ ପଞ୍ଞା’’ତି ୱୁତ୍ତା। ଅଥ ୱା ହେତୁଅତ୍ଥେ ସୁତ୍ୱାତି ୱଚନସ୍ସ ସମ୍ଭୱତୋ ସୁତହେତୁନା ସଂୱରେ ପଞ୍ଞାତିପି ଅତ୍ଥୋ।

ସୀଲମଯେ ଞାଣନ୍ତି ଏତ୍ଥ ସୀଲନ୍ତି ସୀଲନଟ୍ଠେନ ସୀଲଂ। କିମିଦଂ ସୀଲନଂ ନାମ? ସମାଧାନଂ ୱା, କାଯକମ୍ମାଦୀନଂ ସୁସୀଲ୍ୟୱସେନ ଅୱିପ୍ପକିଣ୍ଣତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଉପଧାରଣଂ ୱା, କୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ପତିଟ୍ଠାୱସେନ ଆଧାରଭାୱୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତଦେୱ ହି ଏତ୍ଥ ଅତ୍ଥଦ୍ୱଯଂ ସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣୱିଦୂ ଅନୁଜାନନ୍ତି। ଅଞ୍ଞେ ପନ ‘‘ଅଧିସେୱନଟ୍ଠେନ ଆଚାରଟ୍ଠେନ ତସ୍ସୀଲଟ୍ଠେନ ସିରଟ୍ଠେନ ସୀତଲଟ୍ଠେନ ସିୱଟ୍ଠେନ ସୀଲ’’ନ୍ତି ୱଣ୍ଣଯନ୍ତି।

ସୀଲନଂ ଲକ୍ଖଣଂ ତସ୍ସ, ଭିନ୍ନସ୍ସାପି ଅନେକଧା;

ସନିଦସ୍ସନତ୍ତଂ ରୂପସ୍ସ, ଯଥା ଭିନ୍ନସ୍ସ ନେକଧା।

ଯଥା ହି ନୀଲପୀତାଦିଭେଦେନ ଅନେକଧା ଭିନ୍ନସ୍ସାପି ରୂପାଯତନସ୍ସ ସନିଦସ୍ସନତ୍ତଂ ଲକ୍ଖଣଂ ନୀଲାଦିଭେଦେନ ଭିନ୍ନସ୍ସାପି

ସନିଦସ୍ସନଭାୱାନତିକ୍କମନତୋ, ତଥା ସୀଲସ୍ସ ଚେତନାଦିଭେଦେନ ଅନେକଧା ଭିନ୍ନସ୍ସାପି ଯଦେତଂ କାୟକମ୍ମାଦୀନଂ ସମାଧାନୱସେନ କୁସଲାନଞ୍ଚ ଧମ୍ମାନଂ ପତିଟ୍ଠାନୱସେନ ଝୁତ୍ତଂ ସୀଲନଂ, ତଦେୱ ଲକ୍ଖଣଂ ଚେତନାଦିଭେଦେନ ଭିନ୍ନସ୍ସାପି ସମାଧାନପତିଟ୍ଠାନଭାୱାନତିକ୍କମନତୋ। ଏୱଂଲକ୍ଖଣସ୍ସ ପନସ୍ସ –

''ଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟୱିଦ୍ଧଂସନତା, ଅନୱଜ୍ଜଗୁଣୋ ତଥା;

କିଚ୍ଚସମ୍ପତ୍ତି ଅତ୍ଥେନ, ରସୋ ନାମ ପୱୁଚ୍ଚତି''।

ତସ୍ମା ଇଦଂ ସୀଲଂ ନାମ କିଚ୍ଚଟ୍ଠେନ ରସେନ ଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟୱିଦ୍ଧଂସନରସଂ, ସମ୍ପତ୍ତିଅତ୍ଥେନ ରସେନ ଅନୱଜ୍ଜରସନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ସୋଚେଯ୍ୟପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନଂ, ତୟିଦଂ ତସ୍ସ ୱିଞ୍ଞୁହି;

ଓତ୍ତପ୍ପଞ୍ଚ ହିରୀ ଚେୱ, ପଦଟ୍ଠାନନ୍ତି ୱଣ୍ଣିତଂ। –

ତୟିଦଂ ସୀଲଂ ''କାୟସୋଚେୟ୍ୟଂ ୱଚୀସୋଚେୟ୍ୟଂ ମନୋସୋଚେୟ୍ୟ''ନ୍ତି (ଇତିୱୁ। ୬୬) ଏୱଂ ୱୁତ୍ତସୋଚେୟ୍ୟପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନଂ, ସୁଚିଭାୱେନ ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାତି ଗହଣଭାୱଂ ଗଚ୍ଛତି। ହିରୋତ୍ତପ୍ପଞ୍ଚ ପନ ତସ୍ସ ୱିଞ୍ଞୁହି ପଦଟ୍ଠାନନ୍ତି ୱଣ୍ଣିତଂ, ଆସନ୍ନକାରଣନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ହିରୋତ୍ତପ୍ପେ ହି ସତି ସୀଲଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଚେୱ ତିଟ୍ଠତି ଚ, ଅସତି ନେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ନ ତିଟ୍ଠତୀତି ଏୱଂୱିଧେନ ସୀଲେନ ସହଗତଂ ତଂସମ୍ପୟୁତ୍ତଂ ଞାଣଂ ସୀଲମୟେ ଞାଣଂ। ଅଥ ୱା ସୀଲମେୱ ପକତଂ ସୀଲମୟଂ, ତସ୍ମିଂ ସୀଲମୟେ ତଂସମ୍ପୟୁତ୍ତଂ ଞାଣଂ। ଅସଂୱରେ ଆଦୀନୱପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା ଚ, ସଂୱରେ ଆନିସଂସପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା ଚ, ସଂୱରପାରିସୁଦ୍ଧିପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା ଚ, ସଂୱରସଂକିଲେସୱୋଦାନପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା ଚ ସୀଲମୟଞାଣେନେୱ ସଙ୍ଗହିତା।

୩।ସଂୱରିତ୍ୱା ସମାଦହନେ ପଞ୍ଞାତି ସୀଲମୟଞାଣେ ୱୁତ୍ତସୀଲସଂୱରେନ ସଂୱରିତ୍ୱା ସଂୱରଂ କତ୍ୱା ସୀଲେ ପତିଟ୍ଠାୟ ସମାଦହନ୍ତସ୍ସ ଉପଚାରପ୍ପନାୱସେନ ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତଂ କରୋନ୍ତସ୍ସ ତସ୍ମିଂ ସମାଦହନେ ପୱତ୍ତା ତଂସମ୍ପୟୁତ୍ତା ପଞ୍ଞା। ସମଂ ସମ୍ମା ଚ ଆଦହନଂ ଠପନନ୍ତି ଚ ସମାଦହନଂ, ସମାଧିସ୍ସେୱେତଂ ପରିୟାୟୱଚନଂ।

ସମାଧିଭାୱନାମୟେ ଞାଣନ୍ତି ଏତ୍ଥ କୁସଲଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତା ସମାଧି। କେନଟ୍ଠେନ ସମାଧି? ସମାଧାନଟ୍ଠେନ ସମାଧି। କିମିଦଂ ସମାଧାନଂ ନାମ? ଏକାରମ୍ମଣେ ଚିତ୍ତଚେତସିକାନଂ ସମଂ ସମ୍ମା ଚ ଆଧାନଂ, ଠପନନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତସ୍ମା ଯସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସାନୁଭାୱେନ ଏକାରମ୍ମଣେ ଚିତ୍ତଚେତସିକା ସମଂ ସମ୍ମା ଚ ଅୱିକ୍ଖିପମାନା ଅୱିପ୍ପକିଣ୍ଣା ଚ ହୁତ୍ୱା ତିଟ୍ଠନ୍ତି, ଇଦଂ ସମାଧାନନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତସ୍ସ ଖୋ ପନ ସମାଧିସ୍ସ –

ଲକ୍ଖଣଂ ତୁ ଅୱିକ୍ଖେପୋ, ୱିକ୍ଖେପୱିଦ୍ଧଂସନଂ ରସୋ;

ଅକମ୍ପନମୁପଟ୍ଠାନଂ, ପଦଟ୍ଠାନଂ ସୁଖଂ ପନ।

ଭାୱୀୟତି ୱଡ୍ଢୀୟତୀତି ଭାୱନା, ସମାଧି ଏୱ ଭାୱନା ସମାଧିଭାୱନା, ସମାଧିସ୍ସ ୱା ଭାୱନା ୱଡ୍ଢନା ସମାଧିଭାୱନା। ସମାଧିଭାୱନାୱଚନେନ ଅଞ୍ଞଂ ଭାୱନଂ ପଟିକ୍ଖିପତି। ପୁବ୍ବେ ୱିୟ ଉପଚାରପ୍ପନାୱସେନ ସମାଧିଭାୱନାମୟେ ଞାଣଂ।

୪।ପଚ୍ଚୟପରିଗ୍ଗହେପଞ୍ଞାତି ଏତ୍ଥ ପଟିଚ୍ଚ ଫଲମେତୀତି ପଚ୍ଚୟୋ। ପଟିଚ୍ଚାତି ନ ୱିନା ତେନ, ଅପଚ୍ଚକ୍ଖିତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତୀତି ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଚେୱ ପୱତ୍ତତି ଚାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅପିଚ ଉପକାରକତ୍ଥୋ ପଚ୍ଚୟତ୍ଥୋ, ତସ୍ସ ପଚ୍ଚୟସ୍ସ ବହୁୱିଧତ୍ତା ପଚ୍ଚୟାନଂ ପରିଗ୍ଗହେ ୱୱତ୍ଥାପନେ ଚ ପଞ୍ଞା ପଚ୍ଚୟପରିଗ୍ଗହେ ପଞ୍ଞା।

ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିଞାଣନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଧମ୍ମସଦ୍ଦୋ ତାୱ ସଭାୱପଞ୍ଞାପୁଞ୍ଞପଞ୍ଞତ୍ତିଆପତ୍ତିପରିୟତ୍ତିନିସ୍ସତ୍ତତାୱିକାରଗୁଣପଚ୍ଚୟପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନାଦୀସୁ ଦିସ୍ସତି। ଅୟଞ୍ହି ''କୁସଲା ଧମ୍ମା ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା ଅବ୍ୟାକତା ଧମ୍ମା''ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ସ। ତିକମାତିକା ୧) ସଭାୱେ ଦିସ୍ସତି।

''ଯସ୍ସେତେ ଚତୁରୋ ଧମ୍ମା, ସଦ୍ଧସ୍ସ ଘରମେସିନୋ;

ସଙ୍ଗଂ ଧମ୍ମୋ ଧିତି ଚାଗୋ, ସ ୱେ ପେଚ୍ଚ ନ ସୋଚତୀ’’ତି। (ସୁ। ନି। ୧୯୦) –

ଆଦୀସୁ ପଞ୍ଞାଯଂ।

‘‘ନ ହି ଧମ୍ମୋ ଅଧମ୍ମୋ ଚ, ଉଭୋ ସମୱିପାକିନୋ;

ଅଧମ୍ମୋ ନିରଯଂ ନେତି, ଧମ୍ମୋ ପାପେତି ସୁଗ୍ଗତି’’ନ୍ତି। (ଥେରଗା। ୩୦୪) –

ଆଦୀସୁ ପୁଞ୍ଞେ। ‘‘ପଞ୍ଞତ୍ତିଧମ୍ମା ନିରୁତ୍ତିଧମ୍ମା ଅଧିୱଚନଧମ୍ମା’’ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ସ। ଦୁକମାତିକା ୧୦୬-୧୦୮) ପଞ୍ଞତ୍ତିଯଂ। ‘‘ପାରାଜିକା ଧମ୍ମା ସଙ୍ଘାଦିସେସା ଧମ୍ମା’’ତିଆଦୀସୁ (ପାରା। ୨୩୩-୨୩୪) ଆପତ୍ତିଯଂ। ‘‘ଇଧ ଭିକ୍ଖୁ ଧମ୍ମଂ ଜାନାତି ସୁତ୍ତଂ ଗେଯ୍ୟଂ ୱେଯ୍ୟାକରଣ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ଅ। ନି। ୫।୭୩) ପରିଯତ୍ତିଯଂ। ‘‘ତସ୍ମିଂ ଖୋ ପନ ସମଯେ ଧମ୍ମା ହୋନ୍ତି (ଧ। ସ। ୧୨୧)। ଧମ୍ମେସୁ ଧମ୍ମାନୁପସ୍ସୀ ୱିହରତୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୨। ୩୭୩; ମ। ନି। ୧।୧୧୫) ନିସ୍ସତ୍ତତାଯଂ। ‘‘ଜାତିଧମ୍ମା ଜରାଧମ୍ମା ମରଣଧମ୍ମା’’ତିଆଦୀସୁ (ଅ। ନି। ୧୦।୧୦୭) ୱିକାରେ। ‘‘ଛନ୍ନଂ ବୁଦ୍ଧଧମ୍ମାନ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ମହାନି। ୫୦) ଗୁଣେ। ‘‘ହେତୁମ୍ହି ଞାଣଂ ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା’’ତିଆଦୀସୁ (ୱିଭ। ୭୨୦) ପଚ୍ଚଯେ। ‘‘ଠିତାୱ ସା ଧାତୁ ଧମ୍ମଟ୍ଠିତତା ଧମ୍ମନିଯାମତା’’ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୨।୨୦; ଅ। ନି। ୩।୧୩୭) ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନେ। ସ୍ୱାଯମିଧାପି ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନେ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅତ୍ଥତୋ ପନ ଅତ୍ତନୋ ସଭାୱଂ ଧାରେନ୍ତୀତି ୱା, ପଚ୍ଚଯେହି ଧାରୀଯନ୍ତୀତି ୱା, ଅତ୍ତନୋ ଫଲଂ ଧାରେନ୍ତୀତି ୱା, ଅତ୍ତନୋ ପରିପୂରକଂ ଅପାଯେସୁ ଅପତମାନଂ ଧାରେନ୍ତୀତି ୱା, ସକସକଲକ୍ଖଣେ ଧାରେନ୍ତୀତି ୱା, ଚିତ୍ତେନ ଅୱଧାରୀଯନ୍ତୀତି ୱା ଯଥାଯୋଗଂ ଧମ୍ମାତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଇଧ ପନ ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚଯେହି ଧାରୀଯନ୍ତୀତି ଧମ୍ମା, ପଚ୍ଚଯସମୁପ୍ପନ୍ନା ଧମ୍ମା ତିଟ୍ଠନ୍ତି ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି ଚେୱ ପୱତ୍ତନ୍ତି ଚ ଏତାଯାତି ଧମ୍ମଟ୍ଠିତି, ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମାନମେତଂ ଅଧିୱଚନଂ । ତସ୍ସଂ ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିଯଂ ଞାଣଂ ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିଞାଣଂ। ଇଦଞ୍ହି ସମାଧିଭାୱନାମଯଞାଣେ ୱୁତ୍ତସମାଧିନା ସମାହିତେନ ଚିତ୍ତେନ ଯଥାଭୂତଞାଣଦସ୍ସନତ୍ଥାଯ ଯୋଗମାରଭିତ୍ୱା ୱୱତ୍ଥାପିତନାମରୂପସ୍ସ ତେସଂ ନାମରୂପାନଂ ପଚ୍ଚଯପରିଗ୍ଗହପରିଯାଯଂ ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିଞାଣଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ‘‘ନାମରୂପୱୱତ୍ଥାନେ ଞାଣ’’ନ୍ତି ଅୱତ୍ୱା ଏୱ କସ୍ମା ‘‘ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିଞାଣ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଚେ? ପଚ୍ଚଯପରିଗ୍ଗହେନେୱ ପଚ୍ଚଯସମୁପ୍ପନ୍ନପରିଗ୍ଗହସ୍ସ ସିଦ୍ଧତ୍ତା। ପଚ୍ଚଯସମୁପ୍ପନ୍ନେ ହି ଅପରିଗ୍ଗହିତେ ପଚ୍ଚଯପରିଗ୍ଗହୋ ନ ସକ୍କା ହୋତି କାତୁଂ। ତସ୍ମା ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିଞାଣଗହଣେନେୱ ତସ୍ସ ହେତୁଭୂତଂ ପୁବ୍ବେ ସିଦ୍ଧଂ ନାମରୂପୱୱତ୍ଥାନଞାଣଂ ୱୁତ୍ତମେୱ ହୋତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। କସ୍ମା ଦୁତିଯତତିଯଞାଣଂ ୱିଯ ‘‘ସମାଦହିତ୍ୱା ପଚ୍ଚଯପରିଗ୍ଗହେ ପଞ୍ଞା’’ତି ନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଚେ? ସମଥୱିପସ୍ସନାନଂ ଯୁଗନଦ୍ଧତ୍ତା।

‘‘ସମାଦହିତ୍ୱା ଯଥା ଚେ ୱିପସ୍ସତି, ୱିପସ୍ସମାନୋ ତଥା ଚେ ସମାଦହେ;

ୱିପସ୍ସନା ଚ ସମଥୋ ତଦା ଅହୁ, ସମାନଭାଗା ଯୁଗନଦ୍ଧା ୱତ୍ତରେ’’ତି। –

ହି ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ମା ସମାଧିଂ ଅୱିସ୍ସଜ୍ଜେତ୍ୱା ସମାଧିଞ୍ଚ ଞାଣଞ୍ଚ ଯୁଗନଦ୍ଧଂ କତ୍ୱା ଯାୱ ଅରିଯମଗ୍ଗୋ, ତାୱ ଉସ୍ସୁକ୍କାପେତବ୍ବନ୍ତି ଞାପନତ୍ଥଂ ‘‘ପଚ୍ଚଯପରିଗ୍ଗହେ ପଞ୍ଞା ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିଞାଣ’’ମିଚ୍ଚେୱ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

୫। ଅତୀତାନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ୱୱତ୍ଥାନେ ପଞ୍ଞାତି ଏତ୍ଥ ଅତ୍ତନୋ ସଭାୱଂ, ଉପ୍ପାଦାଦିକ୍ଖଣଂ ୱା ପତ୍ୱା ଅତି ଇତା ଅତିକ୍କନ୍ତାତି ଅତୀତା, ତଦୁଭଯମ୍ପି ନ ଆଗତା ନ ସମ୍ପତ୍ତାତି ଅନାଗତା, ତଂ ତଂ କାରଣଂ ପଟିଚ୍ଚ ଉପ୍ପାଦାଦିଉଦ୍ଧଂ ପନ୍ନା ଗତା ପୱତ୍ତାତି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନା। ଅଦ୍ଧାସନ୍ତତିଖଣପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେସୁ ସନ୍ତତିପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ଇଧାଧିପ୍ପେତଂ। ତେସଂ ଅତୀତାନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧଧମ୍ମାନଂ ଏକେକକ୍ଖନ୍ଧଲକ୍ଖଣେ ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା କଲାପୱସେନ ରାସିଂ କତ୍ୱା ୱୱତ୍ଥାନେ ନିଚ୍ଛଯନେ ସନ୍ନିଟ୍ଠାପନେ ପଞ୍ଞା।

ସମ୍ମସନେଞାଣନ୍ତି ସମ୍ମା ଆମସନେ ଅନୁମଜ୍ଜନେ ପେକ୍ଖଣେ ଞାଣଂ, କଲାପସମ୍ମସନଞାଣନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଦଞ୍ହି ନାମରୂପୱୱତ୍ଥାନଞାଣାନନ୍ତରଂ ନାମରୂପପଚ୍ଚଯପରିଗ୍ଗହେ ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିଞାଣେ ଠିତସ୍ସ ‘‘ଯଂକିଞ୍ଚି ରୂପଂ ଅତୀତାନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ୱା ବହିଦ୍ଧା ୱା ଓଳାରିକଂ ୱା ସୁଖୁମଂ ୱା ହୀନଂ ୱା ପଣୀତଂ ୱା ଯଂ ଦୂରେ ସନ୍ତିକେ ୱା, ସବ୍ବଂ ତଂ ରୂପଂ ଅନିଚ୍ଚତୋ ୱୱତ୍ଥପେତି, ଏକଂ ସମ୍ମସନଂ, ଦୁକ୍ଖତୋ ୱୱତ୍ଥପେତି, ଏକଂ ସମ୍ମସନଂ, ଅନତ୍ତତୋ ୱୱତ୍ଥପେତି, ଏକଂ ସମ୍ମସନ’’ନ୍ତିଆଦିନା (ପଟି। ମ। ୧।୪୮) ନଯେନ ୱୁତ୍ତସମ୍ମସନୱସେନ ପୁବ୍ବେ ୱୱତ୍ଥାପିତେ ଏକେକସ୍ମିଂ ଖନ୍ଧେ ତିଲକ୍ଖଣଂ ଆରୋପେତ୍ୱା ଅନିଚ୍ଚତୋ ଦୁକ୍ଖତୋ ଅନତ୍ତତୋ ୱିପସ୍ସନ୍ତସ୍ସ କଲାପସମ୍ମସନଞାଣଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି।

୬।ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ୱିପରିଣାମାନୁପସ୍ସନେ ପଞ୍ଞାତି ସନ୍ତତିୱସେନ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧଧମ୍ମାନଂ ୱିପରିଣାମଦସ୍ସନେ ଭଙ୍ଗଦସ୍ସନେ ପଞ୍ଞା। ଯସ୍ମା ‘‘ଇମେ ଧମ୍ମା ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଭିଜ୍ଜନ୍ତୀ’’ତି ଉଦଯଂ ଗହେତ୍ୱାପି ଭେଦେଯେୱ ଚିତ୍ତଂ ଠପେତି, ତସ୍ମା ଅୱୁତ୍ତୋପି ଉଦଯୋ ୱୁତ୍ତୋଯେୱ

ହୋତୀତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଦସ୍ସନେନ ୱା ଉଦୟଦସ୍ସନସ୍ସ ସିଦ୍ଧତ୍ତା ଉଦୟୋ ୱୁତ୍ତୋୟେୱ ହୋତି। ନ ହି ଉଦୟଂ ୱିନା ଧମ୍ମାନଂ ଉପ୍ପନ୍ନତ୍ତଂ ସିଜ୍ଝତି, ତସ୍ମା ''ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଉପ୍ପାଦୱିପରିଣାମାନୁପସ୍ସନେ ପଞ୍ଞା''ତି ଅୱୁତ୍ତେପି ୱୁତ୍ତମେୱ ହୋତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ''ଉଦୟବ୍ବୟାନୁପସ୍ସନେ ଞାଣ''ନ୍ତି ନିୟମିତତ୍ତା ଚ ଉଦୟଦସ୍ସନଂ ସିଦ୍ଧମେୱ ହୋତୀତି ଅନନ୍ତରଂ ୱୁତ୍ତସ୍ସ ସମ୍ମସନଞାଣସ୍ସ ପାରଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ତଂସମ୍ମସନେୟେୱ ପାକଟୀଭୂତେ ଉଦୟବ୍ବୟେ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହିତ୍ୱା ସଙ୍ଖାରାନଂ ପରିଚ୍ଛେଦକରଣତ୍ଥଂ ଉଦୟବ୍ବୟାନୁପସ୍ସନଂ ଆରଭନ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଉଦୟବ୍ବୟାନୁପସ୍ସନାଞାଣଂ। ତଞ୍ହି ଉଦୟବ୍ବୟେ ଅନୁପସ୍ସନତୋ ଉଦୟବ୍ବୟାନୁପସ୍ସନାତି ୱୁଚ୍ଚତି।

୭।ଆରମ୍ମଣଂ ପଟିସଙ୍ଖାତି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦିଆରମ୍ମଣଂ ଭଙ୍ଗତୋ ପଟିସଙ୍ଖାୟ ଜାନିତ୍ୱା ପସ୍ସିତ୍ୱା। ଭଙ୍ଗାନୁପସ୍ସନେ ପଞ୍ଞା ୱିପସ୍ସନେ ଞାଣନ୍ତି ତସ୍ସ ଆରମ୍ମଣଂ ଭଙ୍ଗତୋ ପଟିସଙ୍ଖାୟ ଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଞାଣସ୍ସ ଭଙ୍ଗଂ ଅନୁପସ୍ସନେ ଯା ପଞ୍ଞା, ତଂ ''ୱିପସ୍ସନେ ଞାଣ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ୱିପସ୍ସନାତି ଚ ୱିୱିଧା ପସ୍ସନା ୱିପସ୍ସନା। ଆରମ୍ମଣପଟିସଙ୍ଖାତିପି ପାଠୋ। ତସ୍ସତ୍ଥୋ – ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ପଟିସଙ୍ଖା ଜାନନା ପସ୍ସନାତି ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ଆରମ୍ମଣପଟିସଙ୍ଖା ''ଭଙ୍ଗାନୁପସ୍ସନେ ପଞ୍ଞା ୱିପସ୍ସନେ ଞାଣ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଯସ୍ମା ପନ ଭଙ୍ଗାନୁପସ୍ସନାୟ ଏୱ ୱିପସ୍ସନା ସିଖଂ ପାପୁଣାତି, ତସ୍ମା ୱିସେସେତ୍ୱା ଇଦମେୱ ''ୱିପସ୍ସନେ ଞାଣ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଯସ୍ମା ଉଦୟବ୍ବୟାନୁପସ୍ସନାୟ ଠିତସ୍ସ ମଗ୍ଗାମଗ୍ଗଞାଣଦସ୍ସନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ମା ତସ୍ସା ସିଦ୍ଧାୟ ତଂ ସିଦ୍ଧମେୱ ହୋତୀତି ତଂ ଅୱତ୍ୱାୱ ଭଙ୍ଗାନୁପସ୍ସନାୟ ଏୱ ୱିପସ୍ସନାସିଖଂ ଞାଣଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଉଦୟବ୍ବୟାନୁପସ୍ସନାୟ ସୁପରିଦିଟ୍ଠୋଦୟବ୍ବୟସ୍ସ ସୁପରିଚ୍ଛିନ୍ନେସୁ ସଙ୍ଖାରେସୁ ଲହୁଂ ଲହୁଂ ଉପଟ୍ଠହନ୍ତେସୁ ଞାଣେ ତିକ୍ଖେ ୱହନ୍ତେ ଉଦୟଂ ପହାୟ ଭଙ୍ଗେ ଏୱ ସତି ସନ୍ତିଟ୍ଠତି, ତସ୍ସ ''ଏୱଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଏୱଂ ନାମ ସଙ୍ଖାରା ଭିଜ୍ଜନ୍ତୀ''ତି ପସ୍ସତୋ ଏତସ୍ମିଂ ଠାନେ ଭଙ୍ଗାନୁପସ୍ସନାଞାଣଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି।

୮।ଭୟତୁପଟ୍ଠାନେ ପଞ୍ଞାତି ଉପ୍ପାଦପୱତ୍ତନିମିତ୍ତଆୟୂହନାପଟିସନ୍ଧୀନଂ ଭୟତୋ ଉପଟ୍ଠାନେ ପୀଳଆଯୋଗତୋ ସପ୍ପଟିଭୟୱସେନ ଗହଣୂପଗମନେ ପଞ୍ଞାତି ଅତ୍ଥୋ। ଭୟତୋ ଉପଟ୍ଠାତୀତି ଭୟତୁପଟ୍ଠାନଂ ଆରମ୍ମଣଂ , ତସ୍ମିଂ ଭୟତୁପଟ୍ଠାନେ। ଅଥ ୱା ଭୟତୋ ଉପତିଟ୍ଠତୀତି ଭୟତୁପଟ୍ଠାନଂ, ପଞ୍ଞା, ତଂ ''ଭୟତୁପଟ୍ଠାନ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ଆଦୀନୱେ ଞାଣନ୍ତି ଭୁମ୍ମୱଚନମେୱ। ''ଯା ଚ ଭୟତୁପଟ୍ଠାନେ ପଞ୍ଞା, ଯଞ୍ଚ ଆଦୀନୱେ ଞାଣଂ, ଯା ଚ ନିବ୍ବିଦା, ଇମେ ଧମ୍ମା ଏକତ୍ଥା, ବ୍ୟଞ୍ଜନମେୱ ନାନ''ନ୍ତି (ପଟି। ମ। ୧।୨୨୭) ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଏକମିୱ ୱୁଚ୍ଚମାନମ୍ପି ଅୱତ୍ଥାଭେଦେନ ମୁଞ୍ଚିତୁକମ୍ୟତାଦି ୱିୟ ତିୱିଧମେୱ ହୋତି। ତସ୍ମା ଭୟତୁପଟ୍ଠାନଆଦୀନୱାନୁପସ୍ସନାସୁ ସିଦ୍ଧାସୁ ନିବ୍ବିଦାନୁପସ୍ସନା ସିଦ୍ଧା ହୋତୀତି କତ୍ୱା ଅୱୁତ୍ତାପି ୱୁତ୍ତାୱ ହୋତୀତି ୱେଦିତବ୍ବା।

ସବ୍ବସଙ୍ଖାରାନଂ ଭଙ୍ଗାରମ୍ମଣଂ ଭଙ୍ଗାନୁପସ୍ସନଂ ଆସେୱନ୍ତସ୍ସ ଭାୱେନ୍ତସ୍ସ ବହୁଲୀକରୋନ୍ତସ୍ସ ତିଭୱଚତୁଯୋନିପଞ୍ଚଗତିସତ୍ତୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିନୱସତ୍ତାୱାସେସୁ ପଭେଦକା ସଙ୍ଖାରା ସୁଖେନ ଜୀୱିତୁକାମସ୍ସ ଭୀରୁକପୁରିସସ୍ସ ସୀହବ୍ୟଗ୍ଘଦୀପିଅଚ୍ଛତରଚ୍ଛୟକ୍ଖରକ୍ଖସଚଣ୍ଡଗୋଣଚଣ୍ଡକୁକ୍କୁରପଭିନ୍ନ-
ମଦଚଣ୍ଡହତ୍ଥିଘୋରଆସିୱିସଅସନିୱିଚକ୍କସୁସାନରଣଭୂମିଜଲିତଅଙ୍ଗାରକାସୁଆଦୟୋ ୱିୟ ମହାଭୟଂ ହୁତ୍ୱା ଉପଟ୍ଠହନ୍ତି, ତସ୍ସ ''ଅତୀତା ସଙ୍ଖାରା ନିରୁଦ୍ଧା, ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନା ନିରୁଜ୍ଝନ୍ତି, ଅନାଗତାପି ଏୱମେୱ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସନ୍ତୀ''ତି ପସ୍ସତୋ ଏତସ୍ମିଂ ଠାନେ ଭୟତୁପଟ୍ଠାନଂ ଞାଣଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ତସ୍ସ ତଂ ଭୟତୁପଟ୍ଠାନଞାଣଂ ଆସେୱନ୍ତସ୍ସ ଭାୱେନ୍ତସ୍ସ ବହୁଲୀକରୋନ୍ତସ୍ସ ସବ୍ବଭୱଯୋନିଗତିଠିତିସତ୍ତାୱାସେସୁ ନେୱ ତାଣଂ ନ ଲେଣଂ ନ ଗତି ନ ପଟିସରଣଂ ପଞ୍ଞାୟତି, ସବ୍ବଭୱଯୋନିଗତିଠିତିନିୱାସଗତେସୁ ସଙ୍ଖାରେସୁ ଏକସଙ୍ଖାରେପି ପତ୍ଥନା ୱା ପରାମାସୋ ୱା ନ ହୋତି, ତୟୋ ଭୱା ୱୀତଚ୍ଚିତଙ୍ଗାରପୁଣ୍ଣା ଅଙ୍ଗାରକାସୁୟୋ ୱିୟ, ଚତ୍ତାରୋ ମହାଭୂତା ଘୋରୱିସା ଆସିୱିସା ୱିୟ, ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା ଉକ୍ଖିତ୍ତାସିକା ୱଧକା ୱିୟ, ଛ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକାୟତନାନି ସୁଞ୍ଞଗାମୋ ୱିୟ, ଛ ବାହିରାୟତନାନି ଗାମଘାତକଚୋରା ୱିୟ, ସତ୍ତୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିୟୋ ନୱ ଚ ସତ୍ତାୱାସା ଏକାଦସହି ଅଗ୍ଗୀହି ଆଦିତ୍ତା ସମ୍ପଜ୍ଜଲିତା ସଜୋତିଭୂତା ୱିୟ ଚ, ସବ୍ବେ ସଙ୍ଖାରା ଗଣ୍ଡଭୂତା ରୋଗଭୂତା ସଲ୍ଲଭୂତା ଅଘଭୂତା ଆବାଧଭୂତା ୱିୟ ଚ ନିରସ୍ସାଦା ନିରସା ମହାଆଦୀନୱରାସିଭୂତା ହୁତ୍ୱା ଉପଟ୍ଠହନ୍ତି, ସୁଖେନ ଜୀୱିତୁକାମସ୍ସ ଭୀରୁକପୁରିସସ୍ସ ରମଣୀୟାକାରସଣ୍ଠିତମ୍ପି ସୱାଳଅକମିୱ ୱନଗହନଂ, ସସଦ୍ଦୂଲା ୱିୟ ଗୁହା, ସଗାହରକ୍ଖସଂ ୱିୟ ଉଦକଂ, ସମୁସ୍ସିତଖଗ୍ଗା ୱିୟ ପଚ୍ଚତ୍ଥିକା, ସୱିସଂ ୱିୟ ଭୋଜନଂ, ସଚୋରୋ ୱିୟ ମଗ୍ଗୋ, ଆଦିତ୍ତମିୱ ଅଗାରଂ, ଉୟ୍ୟୁତ୍ତସେନା ୱିୟ ରଣଭୂମି। ଯଥା ହି ସୋ ପୁରିସୋ ଏତାନି ସୱାଳଅକୱନଗହନାଦୀନି ଆଗମ୍ମ ଭୀତୋ ସଂୱିଗ୍ଗୋ ଲୋମହଟ୍ଠଜାତୋ ସମନ୍ତତୋ ଆଦୀନୱମେୱ ପସ୍ସତି, ଏୱମେୱ ସୋ ଯୋଗାୱଚରୋ ଭଙ୍ଗାନୁପସ୍ସନାୱସେନ ସବ୍ବସଙ୍ଖାରେସୁ ଭୟତୋ ଉପଟ୍ଠିତେସୁ ସମନ୍ତତୋ ନିରସଂ ନିରସ୍ସାଦଂ ଆଦୀନୱମେୱ ପସ୍ସତି। ତସ୍ସେୱଂ ପସ୍ସତୋ ଆଦୀନୱାନୁପସ୍ସନାଞାଣଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି।

ସୋ ଏୱଂ ସବ୍ବସଙ୍ଖାରେ ଆଦୀନୱତୋ ସମ୍ପସ୍ସନ୍ତୋ ସବ୍ବଭୱଯୋନିଗତିୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିସତ୍ତାୱାସଗତେ ସଭେଦକେ ସଙ୍ଖାରଗତେ ନିବ୍ବିନ୍ଦତି ଉକ୍କଣ୍ଠତି ନାଭିରମତି। ସେୟ୍ୟଥାପି ନାମ ଚିତ୍ତକୂଟପବ୍ବତପାଦାଭିରତୋ ସୁୱଣ୍ଣରାଜହଂସୋ ଅସୁଚିମ୍ହି ଚଣ୍ଡାଲଗାମଦ୍ୱାରଆୱାଟେ ନାଭିରମତି, ସତ୍ତସୁ

ମହାସରେସୁଯେଵ ଅଭିରମତି, ଏଵମେଵ ଅଯଂ ଯୋଗୀରାଜହଂସୋ ସୁପରିଦିଟ୍ଠଦୀନଵେ ସଭେଦକେ ସଙ୍ଖାରଗତେ ନାଭିରମତି, ଭାଵନାରାମତାଯ ପନ ଭାଵନାରତିଯା ସମନ୍ନାଗତତ୍ତା ସତ୍ତସୁ ଅନୁପସ୍ସନାସୁଯେଵ ଅଭିରମତି। ଯଥା ଚ ସୁଵଣ୍ଣପଞ୍ଜରେପି ପକ୍ଖିତ୍ତୋ ସୀହୋ ମିଗରାଜା ନାଭିରମତି, ତିଯୋଜନସହସ୍ସଵିତ୍ଥତେ ପନ ହିମଵନ୍ତେଯେଵ ରମତି, ଏଵମଯମ୍ପି ଯୋଗୀସୀହୋ ତିଵିଧେ ସୁଗତିଭଵେପି ନାଭିରମତି, ତୀସୁ ଅନୁପସ୍ସନାସୁଯେଵ ରମତି। ଯଥା ଚ ସବ୍ବସେତୋ ସତ୍ତପତିଟ୍ଠୋ ଇଦ୍ଧିମା ଵେହାସଙ୍ଗମୋ ଛଦ୍ଦନ୍ତୋ ନାଗରାଜା ନଗରମଜ୍ଝେ ନାଭିରମତି, ହିମଵତି ଛଦ୍ଦନ୍ତରହଦେଯେଵ ରମତି, ଏଵମଯଂ ଯୋଗୀଵରଵାରଣୋ ସବ୍ବସ୍ମିମ୍ପି ସଙ୍ଖାରଗତେ ନାଭିରମତି, ‘‘ଅନୁପ୍ପାଦୋ ଖେମ’’ନ୍ତିଆଦିନା (ପଟି। ମ। ୧।୫୩) ନଯେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠେ ସନ୍ତିପଦେଯେଵ ରମତି, ତନ୍ନିନ୍ନତପ୍ପୋଣତପ୍ପବ୍ଭାରମାନସୋ ହୋତି। ଏତ୍ତାଵତା ତସ୍ସ ନିବ୍ବିଦାନୁପସ୍ସନାଞାଣଂ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ହୋତୀତି।

୯। ମୁଞ୍ଚିତୁକମ୍ଯତାପଟିସଙ୍ଖାସନ୍ତିଟ୍ଠନା ପଞ୍ଞା ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାସୁ ଞାଣନ୍ତି ମୁଞ୍ଚିତୁଂ ଚଜିତୁଂ କାମେତି ଇଚ୍ଛତୀତି ମୁଞ୍ଚିତୁକାମୋ, ମୁଞ୍ଚିତୁକାମସ୍ସ ଭାଵୋ ମୁଞ୍ଚିତୁକମ୍ଯତା। ପଟିସଙ୍ଖାତି ଉପପରିକ୍ଖତୀତି ପଟିସଙ୍ଖା, ପଟିସଙ୍ଖାନଂ ଵା ପଟିସଙ୍ଖା। ସନ୍ତିଟ୍ଠତି ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖତୀତି ସନ୍ତିଟ୍ଠନା, ସନ୍ତିଟ୍ଠନଂ ଵା ସନ୍ତିଟ୍ଠନା। ମୁଞ୍ଚିତୁକମ୍ଯତା ଚ ସା ପଟିସଙ୍ଖା ଚ ସନ୍ତିଟ୍ଠନା ଚାତି ମୁଞ୍ଚିତୁକମ୍ଯତାପଟିସଙ୍ଖାସନ୍ତିଟ୍ଠନା। ଇତି ପୁବ୍ବଭାଗେ ନିବ୍ବିଦାଞାଣେନ ନିବ୍ବିନ୍ନସ୍ସ ଉପ୍ପାଦାଦୀନି ପରିଚ୍ଚଜିତୁକାମତା ମୁଞ୍ଚିତୁକମ୍ଯତା। ମୁଞ୍ଚନସ୍ସ ଉପାଯକରଣତ୍ଥଂ ମଜ୍ଝେ ପଟିସଙ୍ଖାନଂ ପଟିସଙ୍ଖା। ମୁଞ୍ଚିତ୍ଵା ଅଵସାନେ ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖନଂ ସନ୍ତିଟ୍ଠନା। ଏଵଂ ଅଵତ୍ଥାଭେଦେନ ତିପ୍ପକାରା ପଞ୍ଞା ସଙ୍ଖାରାନଂ ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖନାସୁ ଞାଣଂ, ମୁଞ୍ଚିତୁକମ୍ଯତାପଟିସଙ୍ଖାସନ୍ତିଟ୍ଠନାସଙ୍ଖାତାନଂ ଅଵତ୍ଥାଭେଦେନ ଭିନ୍ନାନଂ ତିସ୍ସନ୍ନମ୍ପି ପଞ୍ଞାନଂ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖତଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତେନ ପନ ‘‘ପଞ୍ଞା’’ତି ଚ ‘‘ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାସୂ’’ତି ଚ ବହୁଵଚନଂ କତଂ, ଅଵତ୍ଥାଭେଦେନ ଭିନ୍ନସ୍ସାପି ଏକତ୍ତା ‘‘ଞାଣ’’ନ୍ତି ଏକଵଚନଂ କତନ୍ତି ଵେଦିତବ୍ବଂ। ଵୁତ୍ତଞ୍ଚ – ‘‘ଯା ଚ ମୁଞ୍ଚିତୁକମ୍ଯତା ଯା ଚ ପଟିସଙ୍ଖାନୁପସ୍ସନା ଯା ଚ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖା, ଇମେ ଧମ୍ମା ଏକଟ୍ଠା, ବ୍ଯଞ୍ଜନମେଵ ନାନ’’ନ୍ତି (ପଟି। ମ। ୧।୨୨୭)। କେଚି ପନ ‘‘ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାସୂତି ବହୁଵଚନଂ ସମଥଵିପସ୍ସନାଵସେନ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାନଂ ବହୁତ୍ତା’’ତିପି ଵଦନ୍ତି। ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାସୂତି ଚ କିରିଯାପେକ୍ଖନ୍ତି ଵେଦିତବ୍ବଂ। ଅଵତ୍ଥାଭେଦେନ ପନ ତେନ ନିବ୍ବିଦାଞାଣେନ ନିବ୍ବିନ୍ଦନ୍ତସ୍ସ ଉକ୍କଣ୍ଠନ୍ତସ୍ସ ସବ୍ବଭଵଯୋନିଗତିଵିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିସତ୍ତାଵାସଗତେସୁ ସଭେଦକେସୁ ସଙ୍ଖାରେସୁ ଚିତ୍ତଂ ନ ସଜ୍ଜତି ନ ଲଗ୍ଗତି ନ ବଜ୍ଝତି, ସବ୍ବସଙ୍ଖାରଗତଂ ମୁଞ୍ଚିତୁକାମଂ ଛଡ୍ଡେତୁକାମଂ ହୋତି।

ଅଥ ଵା ଯଥା ଜାଲବ୍ଭନ୍ତରଗତୋ ମଚ୍ଛୋ, ସପ୍ପମୁଖଗତୋ ମଣ୍ଡୂକୋ, ପଞ୍ଜରପକ୍ଖିତ୍ତୋ ଵନକୁକ୍କୁଟୋ, ଦଳ୍ହପାସଵସଂଗତୋ ମିଗୋ, ଅହିତୁଣ୍ଡିକହତ୍ଥଗତୋ ସପ୍ପୋ, ମହାପଙ୍କପକ୍ଖନ୍ଦୋ କୁଞ୍ଜରୋ, ସୁପଣ୍ଣମୁଖଗତୋ ନାଗରାଜା, ରାହୁମୁଖପଵିଟ୍ଠୋ ଚନ୍ଦୋ, ସପତ୍ତପରିକ୍ଖିତ୍ତୋ ପୁରିସୋତିଏଵମାଦଯୋ ତତୋ ତତୋ ମୁଚ୍ଚିତୁକାମା ନିସ୍ସରିତୁକାମାଵ ହୋନ୍ତି, ଏଵଂ ତସ୍ସ ଯୋଗିନୋ ଚିତ୍ତଂ ସବ୍ବସ୍ମା ସଙ୍ଖାରଗତା ମୁଚ୍ଚିତୁକାମଂ ନିସ୍ସରିତୁକାମଂ ହୋତି। ଏଵଞ୍ହି ଵୁଚ୍ଚମାନେ ‘‘ମୁଚ୍ଚିତୁକାମସ୍ସ ମୁଚ୍ଚିତୁକମ୍ଯତା’’ତି ପାଠୋ ଯୁଜ୍ଜତି। ଏଵଞ୍ଚ ସତି ‘‘ଉପ୍ପାଦଂ ମୁଞ୍ଚିତୁକମ୍ଯତା’’ତିଆଦୀସୁ ‘‘ଉପ୍ପାଦା ମୁଚ୍ଚିତୁକମ୍ଯତା’’ତିଆଦି ଵତ୍ତବ୍ବଂ ହୋତି, ତସ୍ମା ପୁରିମୋ ଏଵ ଅତ୍ଥୋ ସୁନ୍ଦରତରୋ। ଅଥସ୍ସ ସବ୍ବସଙ୍ଖାରେସୁ ଵିଗତାଲଯସ୍ସ ସବ୍ବସଙ୍ଖାରଗତଂ ମୁଞ୍ଚିତୁକାମସ୍ସ ମୁଞ୍ଚିତୁକମ୍ଯତାଞାଣଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ସୋ ଏଵଂ ସବ୍ବଭଵଯୋନିଗତିଵିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିସତ୍ତାଵାସଗତେ ସଭେଦକେ ସଙ୍ଖାରେ ମୁଞ୍ଚିତୁକାମୋ ମୁଞ୍ଚନସ୍ସ ଉପାଯସମ୍ପାଦନତ୍ଥଂ ପୁନ ତେ ଏଵ ସଙ୍ଖାରେ ପଟିସଙ୍ଖାନୁପସ୍ସନାଞାଣେନ ତିଲକ୍ଖଣଂ ଆରୋପେତ୍ଵା ଵିପସ୍ସତି। ଏଵଞ୍ହି ଵିପସ୍ସତୋ ତସ୍ସ ଅନିଚ୍ଚଵସେନ ନିମିତ୍ତଂ ପଟିସଙ୍ଖାଞାଣଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଦୁକ୍ଖଵସେନ ପଵତ୍ତଂ ପଟିସଙ୍ଖାଞାଣଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଅନତ୍ତଵସେନ ନିମିତ୍ତଞ୍ଚ ପଵତ୍ତଞ୍ଚ ପଟିସଙ୍ଖାଞାଣଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ସୋ ପଟିସଙ୍ଖାନୁପସ୍ସନାଞାଣେନ ‘‘ସବ୍ବେ ସଙ୍ଖାରା ସୁଞ୍ଞା’’ତି ଦିସ୍ଵା ତିଲକ୍ଖଣଂ ଆରୋପେତ୍ଵା ସଙ୍ଖାରେ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ଭଯଞ୍ଚ ନନ୍ଦିଞ୍ଚ ଵିପ୍ପହାଯ ଭରିଯାଯ ଦୋସଂ ଦିସ୍ଵା ଵିସ୍ସଟ୍ଠଭରିଯୋ ଵିଯ ପୁରିସୋ ତସ୍ସା ଭରିଯାଯ ସଙ୍ଖାରେସୁ ଉଦାସୀନୋ ହୋତି ମଜ୍ଝତ୍ତୋ, ‘‘ଅହ’’ନ୍ତି ଵା ‘‘ମମ’’ନ୍ତି ଵା ନ ଗଣ୍ହାତି। ତସ୍ସ ଏଵଂ ଜାନତୋ ଏଵଂ ପସ୍ସତୋ ତୀସୁ ଭଵେସୁ ଚିତ୍ତଂ ପତିଲୀଯତି ପଟିକୁଟତି ପଟିଵତ୍ତତି ନ ସମ୍ପସାରିଯତି। ସେଯ୍ଯଥାପି ନାମ ପଦୁମପଲାସେ ଈସକଂ ପୋଣେ ଉଦକଫୁସିତାନି ପତିଲୀଯନ୍ତି ପଟିକୁଟନ୍ତି ପଟିଵତ୍ତନ୍ତି ନ ସମ୍ପସାରିଯନ୍ତି। ସେଯ୍ଯଥାପି ଵା ପନ କୁକ୍କୁଟପତ୍ତଂ ଵା ନ୍ହାରୁଦଦ୍ଦୁଲଂ ଵା ଅଗ୍ଗିମ୍ହି ପକ୍ଖିତ୍ତଂ ପତିଲୀଯତି ପଟିକୁଟତି ପଟିଵତ୍ତତି ନ ସମ୍ପସାରିଯତି, ଏଵଂ ତସ୍ସ ତୀସୁ ଭଵେସୁ ଚିତ୍ତଂ ପତିଲୀଯତି ପଟିକୁଟତି ପଟିଵତ୍ତତି ନ ସମ୍ପସାରିଯତି, ଉପେକ୍ଖା ସଣ୍ଠାତି। ଏଵମସ୍ସ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାଞାଣଂ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ହୋତି। ଇମିନା ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାଞାଣେନ ସଦ୍ଧିଂ ଉପରି ଗୋତ୍ରଭୁଞାଣସ୍ସ ସାଧକଂ ଅନୁଲୋମଞାଣଂ ପୁବ୍ବାପରଞାଣେହି ଅଵୁତ୍ତମ୍ପି ଵୁତ୍ତମେଵ ହୋତୀତି ଵେଦିତବ୍ବଂ। ଵୁତ୍ତଞ୍ହି ଭଗଵତା –

‘‘ସୋ ଵତ, ଭିକ୍ଖଵେ, ଭିକ୍ଖୁ କଞ୍ଚି ସଙ୍ଖାରଂ ନିଚ୍ଚତୋ ସମନୁପସ୍ସନ୍ତୋ ଅନୁଲୋମିକାଯ ଖନ୍ତିଯା ସମନ୍ନାଗତୋ ଭଵିସ୍ସତୀତି ନେତଂ ଠାନଂ ଵିଜ୍ଜତି, ଅନୁଲୋମିକାଯ ଖନ୍ତିଯା ଅସମନ୍ନାଗତୋ ସମ୍ମତ୍ତନିଯାମଂ ଓକ୍କମିସ୍ସତୀତି ନେତଂ ଠାନଂ ଵିଜ୍ଜତି, ସମ୍ମତ୍ତନିଯାମଂ ଅନୋକ୍କମମାନୋ ସୋତାପତ୍ତିଫଲଂ ଵା ସକଦାଗାମିଫଲଂ ଵା ଅନାଗାମିଫଲଂ ଵା ଅରହତ୍ତଫଲଂ ଵା ସଚ୍ଛିକରିସ୍ସତୀତି ନେତଂ ଠାନଂ ଵିଜ୍ଜତୀ’’ତିଆଦି (ଅ। ନି। ୬।୯୮; ପଟି। ମ। ୩।୩୬)।

ଵୁତ୍ତଞ୍ଚ ଧମ୍ମସେନାପତିନା –

‘‘କତିହାକାରେହି ଅନୁଲୋମିକଂ ଖନ୍ତିଂ ପଟିଲଭତି? କତିହାକାରେହି ସମ୍ମତ୍ତନିୟାମଂ ଓକ୍କମତି? ଚତ୍ତାଲୀସାୟ ଆକାରେହି ଅନୁଲୋମିକଂ ଖନ୍ତିଂ ପଟିଲଭତି, ଚତ୍ତାଲୀସାୟ ଆକାରେହି ସମ୍ମତ୍ତନିୟାମଂ ଓକ୍କମତୀ’’ତିଆଦି (ପଟି। ମ। ୩।୩୭)।

ପଟ୍ଠାନେ ଚେତଂ ୱୁତ୍ତଂ ଭଗୱତା –

‘‘ଅନୁଲୋମଂ ଗୋତ୍ରଭୁସ୍ସ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚୟେନ ପଚ୍ଚୟୋ। ଅନୁଲୋମଂ ୱୋଦାନସ୍ସ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚୟେନ ପଚ୍ଚୟୋ’’ତିଆଦି (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୪୧୭)।

ତସ୍ସ ହି ତଂ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାଞାଣଂ ଆସେୱନ୍ତସ୍ସ ଭାୱେନ୍ତସ୍ସ ବହୁଲୀକରୋନ୍ତସ୍ସ ଅଧିମୋକ୍ଖସଦ୍ଧା ବଲୱତରା ହୋତି, ୱୀରିୟଂ ସୁପଗ୍ଗହିତଂ, ସତି ସୂପଟ୍ଠିତା, ଚିତ୍ତଂ ସୁସମାହିତଂ, ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାଞାଣଂ ତିକ୍ଖତରଂ ପୱତ୍ତତି। ତସ୍ସ ଇଦାନି ମଗ୍ଗୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀତି ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାୟ ସଙ୍ଖାରେ ‘‘ଅନିଚ୍ଚା’’ତି ୱା ‘‘ଦୁକ୍ଖା’’ତି ୱା ‘‘ଅନତ୍ତା’’ତି ୱା ସମ୍ମସିତ୍ୱା ଭୱଙ୍ଗଂ ଓତରତି। ଭୱଙ୍ଗାନନ୍ତରଂ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାୟ କତନୟେନେୱ ସଙ୍ଖାରେ ‘‘ଅନିଚ୍ଚା’’ତି ୱା ‘‘ଦୁକ୍ଖା’’ତି ୱା ‘‘ଅନତ୍ତା’’ତି ୱା ଆରମ୍ମଣଂ କୁରୁମାନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ମନୋଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନଂ। ତଦନନ୍ତରଂ ତଥେୱ ସଙ୍ଖାରେ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ଦ୍ୱେ ତୀଣି ଚତ୍ତାରି ୱା ଜୱନଚିତ୍ତାନି ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି। ତଂସମ୍ପୟୁତ୍ତଂ ଞାଣଂ ଅନୁଲୋମଞାଣଂ। ତଞ୍ହି ପୁରିମାନଞ୍ଚ ଅଟ୍ଠନ୍ନଂ ୱିପସ୍ସନାଞାଣାନଂ ତଥକିଚ୍ଚତାୟ ଅନୁଲୋମେତି, ଉପରି ଚ ପତ୍ତଦ୍ଦିନ୍ନଂ ସତ୍ତତିଂସାୟ ବୋଧିପକ୍ଖିୟଧମ୍ମାନଂ ଅନୁଲୋମେତି। ୟଥା ହି ଧମ୍ମିକୋ ରାଜା ୱିନିଚ୍ଛୟଟ୍ଠାନେ ନିସିନ୍ନୋ ଅଟ୍ଠନ୍ନଂ ୱୋହାରିକମହାମତ୍ତାନଂ ୱିନିଚ୍ଛୟଂ ସୁତ୍ୱା ଅଗତିଗମନଂ ପହାୟ ମଜ୍ଝତ୍ତୋ ହୁତ୍ୱା ‘‘ଏୱଂ ହୋତୂ’’ତି ଅନୁମୋଦମାନୋ ତେସଞ୍ଚ ୱିନିଚ୍ଛୟସ୍ସ ଅନୁଲୋମେତି, ପୋରାଣସ୍ସ ଚ ରାଜଧମ୍ମସ୍ସ। ତତ୍ଥ ରାଜା ୱିୟ ଅନୁଲୋମଞାଣଂ, ଅଟ୍ଠ ୱୋହାରିକମହାମତ୍ତା ୱିୟ ଅଟ୍ଠ ୱିପସ୍ସନାଞାଣାନି, ପୋରାଣରାଜଧମ୍ମୋ ୱିୟ ସତ୍ତତିଂସ ବୋଧିପକ୍ଖିୟଧମ୍ମା, ୟଥା ରାଜା ‘‘ଏୱଂ ହୋତୂ’’ତି ଅନୁମୋଦମାନୋ ୱୋହାରିକାନଞ୍ଚ ୱିନିଚ୍ଛୟସ୍ସ ରାଜଧମ୍ମସ୍ସ ଚ ଅନୁଲୋମେତି, ଏୱମିଦଂ ଅନିଚ୍ଚାଦିୱସେନ ସଙ୍ଖାରେ ଆରବ୍ଭ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାନଂ ଅଟ୍ଠନ୍ନଞ୍ଚ ୱିପସ୍ସନାଞାଣାନଂ ତଥକିଚ୍ଚତାୟ ଅନୁଲୋମେତି, ଉପରି ଚ ପତ୍ତଦ୍ଦିନ୍ନଂ ସତ୍ତତିଂସାୟ ବୋଧିପକ୍ଖିୟଧମ୍ମାନଂ। ତସ୍ମା ଅନୁଲୋମଞାଣନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି।

୧୦।ବହିଦ୍ଧାୱୁଟ୍ଠାନୱିୱଟ୍ଟନେ ପଞ୍ଞା ଗୋତ୍ରଭୁଞାଣନ୍ତି ଏତ୍ଥ ବହିଦ୍ଧାତି ସଙ୍ଖାରନିମିତ୍ତଂ। ତଞ୍ହି ଅଜ୍ଝତ୍ତଚିତ୍ତସନ୍ତାନେ ଅକୁସଲକ୍ଖନ୍ଧେ ଉପାଦାୟ ବହିଦ୍ଧାତି ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ମା ବହିଦ୍ଧା ସଙ୍ଖାରନିମିତ୍ତମ୍ହା ୱୁଟ୍ଠାତି ୱିଗତଂ ହୁତ୍ୱା ଉଦ୍ଧଂ ତିଟ୍ଠତୀତି ୱୁଟ୍ଠାନଂ, ୱିୱଟ୍ଟତି ପରାୱଟ୍ଟତି ପରମ୍ମୁଖଂ ହୋତୀତି ୱିୱଟ୍ଟନଂ, ୱୁଟ୍ଠାନଞ୍ଚ ତଂ ୱିୱଟ୍ଟନଞ୍ଚାତି ୱୁଟ୍ଠାନୱିୱଟ୍ଟନଂ। ତେନେୱାହ –

‘‘ଗୋତ୍ରଭୁଞାଣଂ ସମୁଦୟସ୍ସ ଅସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦନତୋ ପୱତ୍ତା ନ ୱୁଟ୍ଠାତି, ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣତୋ ପନ ନିମିତ୍ତା ୱୁଟ୍ଠାତୀତି ଏକତୋ ୱୁଟ୍ଠାନଂ ହୋତୀ’’ତି (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୮୨୭)।

ପୁଥୁଜ୍ଜନଗୋତ୍ତାଭିଭୱନତୋ ଅରିୟଗୋତ୍ତଭାୱନତୋ ଗୋତ୍ରଭୁ। ଇଦଞ୍ହି ଅନୁଲୋମଞାଣେହି ପଦୁମପଲାସତୋ ଉଦକମିୱ ସବ୍ବସଙ୍ଖାରତୋ ପତିଲୀୟମାନଚିତ୍ତସ୍ସ ଅନୁଲୋମଞାଣସ୍ସ ଆସେୱନନ୍ତେ ଅନିମିତ୍ତଂ ନିବ୍ବାନଂ ଆରମ୍ମଣଂ କୁରୁମାନଂ ପୁଥୁଜ୍ଜନଗୋତ୍ତଂ ପୁଥୁଜ୍ଜନସଙ୍ଖଂ ପୁଥୁଜ୍ଜନଭୂମିଂ ଅତିକ୍କମମାନଂ ଅରିୟଗୋତ୍ତଂ ଅରିୟସଙ୍ଖଂ ଅରିୟଭୂମିଂ ଓକ୍କମମାନଂ ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣେ ପଠମାୱତ୍ତନପଠମାଭୋଗପଠମସମନ୍ନାହାରଭୂତଂ ମଗ୍ଗସ୍ସ ଅନନ୍ତରସମନନ୍ତରାସେୱନୂପନିସ୍ସୟନତ୍ଥିୱିଗତୱସେନ ଛହି ଆକାରେହି ପଚ୍ଚୟଭାୱଂ ସାଧୟମାନଂ ସିଖାପ୍ପତ୍ତଂ ୱିପସ୍ସନାୟ ମୁଦ୍ଧଭୂତଂ ଅପୁନରାୱତ୍ତକଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି।

୧୧।ଦୁଭତୋ ୱୁଟ୍ଠାନୱିୱଟ୍ଟନେ ପଞ୍ଞା ମଗ୍ଗେ ଞାଣନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଦୁଭତୋତି ଉଭତୋ, ଦ୍ୱୟତୋତି ୱା ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। କିଲେସାନଂ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦନତୋ କିଲେସେହି ଚ ତଦନୁୱତ୍ତକକ୍ଖନ୍ଧେହି ଚ ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣକରଣତୋ ବହିଦ୍ଧା ସବ୍ବସଙ୍ଖାରନିମିତ୍ତେହି ଚ ୱୁଟ୍ଠାତି ୱିୱଟ୍ଟତୀତି ଦୁଭତୋ ୱୁଟ୍ଠାନୱିୱଟ୍ଟନେ ପଞ୍ଞା। ତେନେୱାହ –

‘‘ଚତ୍ତାରିପି ମଗ୍ଗଞାଣାନି ଅନିମିତ୍ତାରମ୍ମଣତ୍ତା ନିମିତ୍ତତୋ ୱୁଟ୍ଠହନ୍ତି, ସମୁଦୟସ୍ସ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦନତୋ ପୱତ୍ତା ୱୁଟ୍ଠହନ୍ତୀତି ଦୁଭତୋ ୱୁଟ୍ଠାନାନି ହୋନ୍ତୀ’’ତି (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୮୨୭)।

ମଗ୍ଗେ ଞାଣନ୍ତି ନିବ୍ବାନଂ ମଗ୍ଗତି ପେକ୍ଖତି, ନିବ୍ବାନତ୍ଥିକେହି ୱା ମଗ୍ଗୀୟତି ଅନ୍ୱେସୀୟତି, କିଲେସେ ୱା ମାରେନ୍ତୋ ଗଚ୍ଛତି ପୱତ୍ତତୀତି ମଗ୍ଗୋ, ତସ୍ମିଂ ମଗ୍ଗେ ଞାଣଂ। ଜାତିଗ୍ଗହଣେନ ଏକୱଚନଂ କତଂ। ତଞ୍ହି ଗୋତ୍ରଭୁଞାଣସ୍ସ ଅନନ୍ତରଂ ନିବ୍ବାନଂ ଆରମ୍ମଣଂ କୁରୁମାନଂ ସୟଂୱଜ୍ଝେ କିଲେସେ ନିରୱସେସଂ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦମାନଂ ଅନମତଗ୍ଗସଂସାରୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖସମୁଦ୍ଦଂ ସୋସୟମାନଂ ସବ୍ବାପାୟଦ୍ୱାରାନି ପିଦହମାନଂ ସତ୍ତଅରିୟଧନସମ୍ମୁଖୀଭାୱଂ

କୁରୁମାନଂ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକଂ ମିଚ୍ଛାମଗ୍ଗଂ ପଜହମାନଂ ସବ୍ବୱେରଭଯାନି ୱୂପସମଯମାନଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଓରସପୁତ୍ତଭାୱମୁପନଯମାନଂ ଅଞ୍ଞାନି ଚ ଅନେକାନି ଆନିସଂସସତାନି ପଟିଲାଭଯମାନଂ ମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି।

ଠାତୁଂ ଇଚ୍ଛଂ ପୁରିସୋ, ଲଙ୍ଘିତ୍ୱା ମାତିକାଯ ପରତୀରେ;

ୱେଗେନାଗମ୍ମ ଯଥା, ଗଣ୍ହିତ୍ୱା ଓରିମତିରତରୁବଦ୍ଧଂ।

ରଜ୍ଜୁଂ ୱା ଦଣ୍ଡଂ ୱା, ଉଲ୍ଲଙ୍ଘିତ୍ୱାନ ପାରନିନ୍ନତନୁ;

ପାରାପନ୍ନୋ ପନ ତଂ, ମୁଞ୍ଚିଯ ୱେଧଂ ପତିଟ୍ଠହତି ପାରେ।

ଏୱଂ ଯୋଗାୱଚରୋ, ସକ୍କାଯମଯମ୍ହି ଓରିମେ ତୀରେ;

ଦିଟ୍ଠଭଯୋ ଅଭଯେ ପନ, ଠାତୁଂ ଇଚ୍ଛଂ ଅମତପାରେ।

ଉଦଯବ୍ବଯାନୁପସ୍ସ , ପଭୁତିକୱେଗେନ ଆଗତୋ ରଜ୍ଜୁଂ;

ରୂପାଖ୍ୟଂ ଦଣ୍ଡଂ ୱା, ତଦିତରଖନ୍ଧାଖ୍ୟଂ ସମ୍ମା।

ଗଣ୍ହିତ୍ୱା ଆୱଜ୍ଜନ, ଚିତ୍ତେନ ହି ପୁବ୍ବୱୁତ୍ତନଯତୋୱ;

ଅନୁଲୋମେହୁଲ୍ଲଙ୍ଘିଯ, ନିବ୍ବୁତିନିନ୍ନୋ ତଦାସନୋପଗତୋ।

ତଂ ମୁଞ୍ଚିଯ ଗୋତ୍ରଭୁନା, ଅଲଦ୍ଧଆସେୱନେନ ତୁ ପୱେଧଂ;

ପତିତୋ ସଙ୍ଖତପାରେ, ତତୋ ପତିଟ୍ଠାତି ମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣେନ।

ପସ୍ସିତୁକାମୋ ଚନ୍ଦଂ, ଚନ୍ଦେ ଛନ୍ନମ୍ହି ଅବ୍ଭପଟଲେହି;

ଥୂଲକସୁଖୁମସୁଖୁମେସୁ, ଅବ୍ଭେସୁ ହଟେସୁ ୱାଯୁନା କମତୋ।

ଚନ୍ଦଂ ପସ୍ସେଯ୍ଯ ନରୋ, ଯଥା ତଥେୱାନୁଲୋମଞ୍ଞାଣେହି କମା;

ସଚ୍ଚଚ୍ଛାଦକମୋହେ, ୱିନାସିତେ ପେକ୍ଖତେ ହି ଗୋତ୍ରଭୁ ଅମତଂ।

ୱାତା ୱିଯ ତେ ଚନ୍ଦଂ, ଅମତଂ ନ ହି ପେକ୍ଖରେନୁଲୋମାନି;

ପୁରିସୋ ଅବ୍ଭାନି ଯଥା, ଗୋତ୍ରଭୁ ନ ତମଂ ୱିନୋଦେତି।

ଭମିତମ୍ହି ଚକ୍କଯନ୍ତେ, ଠିତୋ ନରୋ ଅଞ୍ଞଦିନ୍ନସଞ୍ଞାଯ;

ଉସୁପାତେ ଫଲକସତଂ, ଅପେକ୍ଖମାନୋ ଯଥା ୱିଜ୍ଝେ।

ଏୱମିଧ ମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣଂ, ଗୋତ୍ରଭୁନା ଦିନ୍ନସଞ୍ଞମୱିହାଯ;

ନିବ୍ବାନେ ୱତ୍ତନ୍ତଂ, ଲୋଭକ୍ଖନ୍ଧାଦିକେ ପଦାଲେତି।

ସଂସାରଦୁକ୍ଖଜଲଧିଂ , ସୋସୟତି ପିଦହତି ଦୁଗ୍ଗତିଦ୍ୱାରଂ;

କୁରୁତେ ଚ ଅରିୟଧନିନଂ, ମିଚ୍ଛାମଗ୍ଗଞ୍ଚ ପଜହାତି।

ୱେରଭୟାନି ସମୟତେ, କରୋତି ନାଥସ୍ସ ଓରସସୁତତ୍ତଂ;

ଅଞ୍ଞେ ଚ ଅନେକସତେ, ଆନୀସଂସେ ଦଦାତି ଞାଣମିଦନ୍ତି।

୧୨।ପୟୋଗପ୍ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିପଞ୍ଞା ଫଲେ ଞାଣନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପୟୋଗୋତି ଭୁସୋ ୟୋଗୋ, ଫଲସଚ୍ଛିକିରିୟାୟ ମଗ୍ଗଭାୱନାୟ ଉଭତୋ ୱୁଟ୍ଠାନପୟୋଗୋ, ତସ୍ସ ପୟୋଗସ୍ସ ପଟିପ୍ପସ୍ସମ୍ଭନଂ ନିଟ୍ଠାନଂ ପୟୋଗପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧି। କିଂ ତଂ? ଚତୁମଗ୍ଗକିଚ୍ଚପରିୟୋସାନଂ। ତସ୍ସା ପୟୋଗପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିୟା ହେତୁଭୂତାୟ ପୱତ୍ତା ଫଲେ ପଞ୍ଞା ପୟୋଗପ୍ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିପଞ୍ଞା। ଫଲତି ୱିପଚ୍ଚତୀତି ଫଲଂ, ତସ୍ମିଂ ଫଲେ ତଂସମ୍ପୟୁତ୍ତଂ ଞାଣଂ। ଏକେକସ୍ସ ହି ମଗ୍ଗଞାଣସ୍ସ ଅନନ୍ତରା ତସ୍ସ ତସ୍ସେୱ ୱିପାକଭୂତାନି ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣାନି ତୀଣି ୱା ଦ୍ୱେ ୱା ଏକଂ ୱା ଫଲଚିତ୍ତାନି ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି। ଅନନ୍ତରୱିପାକତ୍ତାୟେୱ ଲୋକୁତ୍ତରକୁସଲାନଂ ‘‘ସମାଧିମାନନ୍ତରିକଞ୍ଞମାହୂ’’ତି (ଖୁ। ପା। ୬।୫; ସୁ। ନି। ୨୨୮) ଚ, ‘‘ଦନ୍ଧଂ ଆନନ୍ତରିକଂ ପାପୁଣାତି ଆସୱାନଂ ଖୟାୟା’’ତି (ଅ। ନି। ୪।୧୬୨) ଚ ଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ୟସ୍ସ ଦ୍ୱେ ଅନୁଲୋମାନି, ତସ୍ସ ତତିୟଂ ଗୋତ୍ରଭୁ, ଚତୁତ୍ଥଂ ମଗ୍ଗଚିତ୍ତଂ, ତୀଣି ଫଲଚିତ୍ତାନି ହୋନ୍ତି। ୟସ୍ସ ତୀଣି ଅନୁଲୋମାନି, ତସ୍ସ ଚତୁତ୍ଥଂ ଗୋତ୍ରଭୁ, ପଞ୍ଚମଂ ମଗ୍ଗଚିତ୍ତଂ, ଦ୍ୱେ ଫଲଚିତ୍ତାନି ହୋନ୍ତି। ୟସ୍ସ ଚତ୍ତାରି ଅନୁଲୋମାନି, ତସ୍ସ ପଞ୍ଚମଂ ଗୋତ୍ରଭୁ, ଛଟ୍ଠଂ ମଗ୍ଗଚିତ୍ତଂ, ଏକଂ ଫଲଚିତ୍ତଂ ହୋତି। ଇଦଂ ମଗ୍ଗୱୀଥିୟଂ ଫଲଂ। କାଲନ୍ତରଫଲଂ ପନ ସମାପତ୍ତିୱସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ ନିରୋଧା ୱୁଟ୍ଠହନ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଞ୍ଚ ଏତେନେୱ ସଙ୍ଗହିତଂ।

୧୩।ଛିନ୍ନୱଟୁମାନୁପସ୍ସନେ ପଞ୍ଞାତି ତେନ ତେନ ଅରିୟମଗ୍ଗେନ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ନଂ ତଂ ତଂ ଉପକ୍କିଲେସଂ ପଚ୍ଛା ପସ୍ସନେ ପଞ୍ଞା। ୱିମୁତ୍ତିଞାଣନ୍ତି ୱିମୁତ୍ତିୟା ଞାଣଂ। ୱିମୁତ୍ତୀତି ଚ ଉପକ୍କିଲେସେହି ୱିମୁତ୍ତଂ ପରିସୁଦ୍ଧଂ ଚିତ୍ତଂ, ୱିମୁତ୍ତଭାୱୋ ୱା। ତସ୍ସା ୱିମୁତ୍ତିୟା ଜାନନଂ ଞାଣଂ ୱିମୁତ୍ତିଞାଣଂ। କିଲେସେହି ୱିମୁତ୍ତଂ ଚିତ୍ତସନ୍ତତିମ୍ପି କିଲେସେହି ୱିମୁତ୍ତଭାୱମ୍ପି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖନ୍ତୋ କିଲେସେହି ନ ୱିନା ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖତୀତି ଏତେନ ପହୀନକିଲେସପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ‘‘ୱିମୁତ୍ତସ୍ମିଂ ୱିମୁତ୍ତମିତି ଞାଣଂ ହୋତୀ’’ତି (ମହାୱ। ୨୩; ଦୀ। ନି। ୧।୨୪୮) ହି ଇଦମେୱ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ। ଅୱସିଟ୍ଠକିଲେସପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଂ ପନ ଅୱୁତ୍ତମ୍ପି ଇମିନାୱ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀତି ଗହେତବ୍ବଂ। ୱୁତ୍ତଞ୍ଚ –

‘‘ୱୁତ୍ତମ୍ହି ଏକଧମ୍ମେ, ୟେ ଧମ୍ମା ଏକଲକ୍ଖଣା ତେନ;

ୱୁତ୍ତା ଭୱନ୍ତି ସବ୍ବେ, ଇତି ୱୁତ୍ତୋ ଲକ୍ଖଣୋ ହାରୋ’’ତି। (ନେତ୍ତି। ୪।୫ ନିଦ୍ଦେସୱାର);

ଅଥ ୱା ଅରହତୋ ଅୱସିଟ୍ଠକିଲେସପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାଭାୱା ଚତୁନ୍ନଂ ଅରିୟାନଂ ଲବ୍ଭମାନଂ ପହୀନକିଲେସପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣମେୱ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

୧୪।ତଦା ସମୁଦାଗତେ ଧମ୍ମେ ପସ୍ସନେ ପଞ୍ଞାତି ତଦା ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଫଲକ୍ଖଣେ ଚ ସମୁଦାଗତେ ପଟିଲାଭୱସେନ ଚ ପଟିୱେଧୱସେନ ଚ ସମାଗତେ ସମ୍ପତ୍ତେ ସମଙ୍ଗିଭୂତେ ମଗ୍ଗଫଲଧମ୍ମେ ଚତୁସଚ୍ଚଧମ୍ମେ ଚ ପସ୍ସନା ପେକ୍ଖଣା ପଜାନନା ପଞ୍ଞା। ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣେ ଞାଣନ୍ତି ନିୱତ୍ତିତ୍ୱା ଭୁସଂ ପସ୍ସନଂ ଜାନନଂ ଞାଣଂ। ଇମିନା ଚ ଞାଣଦ୍ୱୟେନ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞାଣାନି ୱୁତ୍ତାନି ହୋନ୍ତି। ସୋତାପନ୍ନସ୍ସ ହି ମଗ୍ଗୱୀଥିୟଂ ସୋତାପତ୍ତିଫଲପରିୟୋସାନେ ଚିତ୍ତଂ ଭୱଙ୍ଗଂ ଓତରତି, ତତୋ ଭୱଙ୍ଗଂ ଉପଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ମଗ୍ଗପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣତ୍ଥାୟ ମନୋଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ମିଂ ନିରୁଦ୍ଧେ ପଟିପାଟିୟା ସତ୍ତ ମଗ୍ଗପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଜୱନାନୀତି। ପୁନ ଭୱଙ୍ଗଂ ଓତରିତ୍ୱା ତେନେୱ ନୟେନ ଫଲାଦୀନଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣତ୍ଥାୟ ଆୱଜ୍ଜନାଦୀନି ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି। ୟେସଂ ଉପ୍ପତ୍ତିୟା ଏସ ମଗ୍ଗଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖତି, ଫଲଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖତି, ପହୀନକିଲେସେ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖତି, ଅୱସିଟ୍ଠକିଲେସେ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖତି, ନିବ୍ବାନଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖତି। ସୋ ହି ‘‘ଇମିନା ୱତାହଂ ମଗ୍ଗେନ ଆଗତୋ’’ତି ମଗ୍ଗଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖତି, ତତୋ ‘‘ଅୟଂ ମେ ଆନିସଂସୋ ଲଦ୍ଧୋ’’ତି ଫଲଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖତି, ତତୋ ‘‘ଇମେ ନାମ ମେ କିଲେସା ପହୀନା’’ତି ପହୀନକିଲେସେ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖତି, ତତୋ ‘‘ଇମେ ନାମ ମେ କିଲେସା ଅୱସିଟ୍ଠା’’ତି ଉପରିମଗ୍ଗୱଜ୍ଝେ କିଲେସେ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖତି, ଅୱସାନେ ‘‘ଅୟଂ ମେ ଧମ୍ମୋ ଆରମ୍ମଣତୋ ପଟିଲଦ୍ଧୋ’’ତି ଅମତଂ ନିବ୍ବାନଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖତି। ଇତି ସୋତାପନ୍ନସ୍ସ ଅରିୟସାୱକସ୍ସ ପଞ୍ଚ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାନି ହୋନ୍ତି। ୟଥା ଚ ସୋତାପନ୍ନସ୍ସ, ଏୱଂ ସକଦାଗାମିଅନାଗାମୀନମ୍ପି। ଅରହତୋ ପନ ଅୱସିଟ୍ଠକିଲେସପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଂ ନାମ ନତ୍ଥୀତି ଚତ୍ତାରିୟେୱ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାନି। ଏୱଂ ସବ୍ବାନି ଏକୂନୱୀସତି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞାଣାନି। ଉକ୍କଟ୍ଠପରିଚ୍ଛେଦୋୟେୱ ଚେସୋ। ପହୀନାୱସିଟ୍ଠକିଲେସପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଂ ସେକ୍ଖାନଂ ହୋତି ୱା ନ ୱା। ତସ୍ସ ହି ଅଭାୱତୋୟେୱ ମହାନାମୋ ସକ୍କୋ ଭଗୱନ୍ତଂ ପୁଚ୍ଛି ‘‘କୋସୁ ନାମ ମେ ଧମ୍ମୋ ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ଅପ୍ପହୀନୋ, ୟେନ ମେ ଏକଦା ଲୋଭଧମ୍ମାପି ଚିତ୍ତଂ ପରିୟାଦାୟ ତିଟ୍ଠନ୍ତୀ’’ତିଆଦି (ମ। ନି। ୧।

୧୭୫)।

ଏତ୍ଥ ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିଞାଣାଦୀନଂ ଏକାଦସନ୍ନଂ ଞାଣାନଂ ୱିଭାୱନତ୍ଥାଯ ଅଯଂ ଉପମା ୱେଦିତବ୍ବା – ଯଥା ପୁରିସୋ ''ମଚ୍ଛେ ଗହେସ୍ସାମୀ''ତି ମଚ୍ଛଖିପ୍ପଂ ଗହେତ୍ୱା ତଦନୁରୂପେ ଉଦକେ ଓସାରେତ୍ୱା ଖିପ୍ପମୁଖେନ ହତ୍ଥଂ ଓତାରେତ୍ୱା ଅନ୍ତୋଉଦକେ କଣ୍ହସପ୍ପଂ ମଚ୍ଛସଞ୍ଞାଯ ଗୀୱାଯ ଦଳ୍ହଂ ଗହେତ୍ୱା ''ମହା ୱତ ମଯା ମଚ୍ଛୋ ଲଦ୍ଧୋ''ତି ତୁଟ୍ଠୋ ଉକ୍ଖିପିତ୍ୱା ପସ୍ସନ୍ତୋ ସୋୱତ୍ଥିକଦସ୍ସନେନ ''ସପ୍ପୋ''ତି ସଞ୍ଜାନିତ୍ୱା ଭୀତୋ ଆଦୀନୱଂ ଦିସ୍ୱା ଗହଣେ ନିବ୍ବିନ୍ନୋ ମୁଞ୍ଚିତୁକାମୋ ହୁତ୍ୱା ମୁଞ୍ଚନସ୍ସ ଉପାଯଂ କରୋନ୍ତୋ ଅଗ୍ଗନଙ୍ଗୁଟ୍ଠତୋ ପଟ୍ଠାଯ ହତ୍ଥଂ ନିବ୍ବେଠେତ୍ୱା ବାହଂ ଉକ୍ଖିପିତ୍ୱା ଉପରିସୀସେ ଦ୍ୱେ ତଯୋ ୱାରେ ପରିବ୍ଭମେତ୍ୱା ସପ୍ପଂ ଦୁବ୍ବଲଂ କତ୍ୱା ''ଗଚ୍ଛ ରେ ଦୁଟ୍ଠସପ୍ପା''ତି ନିସ୍ସଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱେଗେନ ଥଲଂ ଆରୁଯ୍ହ ଠିତୋୱ ''ମହନ୍ତସ୍ସ ୱତ ଭୋ ସପ୍ପସ୍ସ ମୁଖତୋ ମୁତ୍ତୋମ୍ହୀ''ତି ହଟ୍ଠୋ ଆଗତମଗ୍ଗଂ ଓଲୋକେଯ୍ଯ।

ତତ୍ଥ ତସ୍ସ ପୁରିସସ୍ସ ମଚ୍ଛସଞ୍ଞାଯ କଣ୍ହସପ୍ପଂ ଦଳ୍ହଂ ଗହେତ୍ୱା ତୁସ୍ସନଂ ୱିଯ ଇମସ୍ସ ଯୋଗିନୋ ଆଦିତୋ ବାଲପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସ ଅନିଚ୍ଚତାଦିୱସେନ ଭଯାନକଂ ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକଂ ନିଚ୍ଚାଦିସଞ୍ଞାଯ ''ଅହଂ ମମା''ତି ଦିଟ୍ଠିତଣ୍ହାହି ଦଳ୍ହଂ ଗହେତ୍ୱା ତୁସ୍ସନଂ, ତସ୍ସ ଖିପ୍ପମୁଖତୋ ସପ୍ପଂ ନୀହରିତ୍ୱା ସୋୱତ୍ଥିକତ୍ତଯଂ ଦିସ୍ୱା ''ସପ୍ପୋ''ତି ସଞ୍ଜାନନଂ ୱିଯ ସପ୍ପଚ୍ଚଯନାମରୂପପରିଗ୍ଗହେନ ଘନୱିନିବ୍ଭୋଗଂ କତ୍ୱା କଲାପସମ୍ମସନାଦୀହି ଞାଣେହି ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକସ୍ସ ଅନିଚ୍ଚତାଦିଲକ୍ଖଣତ୍ତଯଂ ଦିସ୍ୱା ''ଅନିଚ୍ଚଂ ଦୁକ୍ଖମନତ୍ତା''ତି ତସ୍ସ ୱୱତ୍ଥାପନଂ , ତସ୍ସ ଭାଯନଂ ୱିଯ ଇମସ୍ସ ଭଯତୁପଟ୍ଠାନଞାଣଂ, ସପ୍ପେ ଆଦୀନୱଦସ୍ସନଂ ୱିଯ ଆଦୀନୱାନୁପସ୍ସନାଞାଣଂ, ସପ୍ପଗହଣେ ନିବ୍ବିନ୍ଦନଂ ୱିଯ ନିବ୍ବିଦାନୁପସ୍ସନାଞାଣଂ, ସପ୍ପଂ ମୁଞ୍ଚିତୁକାମତା ୱିଯ ମୁଞ୍ଚିତୁକମ୍ୟତାଞାଣଂ, ମୁଞ୍ଚନସ୍ସ ଉପାଯକରଣଂ ୱିଯ ପଟିସଙ୍ଖାନୁପସ୍ସନାଞାଣଂ, ସପ୍ପଂ ପରିବ୍ଭମେତ୍ୱା ଦୁବ୍ବଲଂ କତ୍ୱା ନିୱତ୍ତିତ୍ୱା ଡଂସିତୁଂ ଅସମତ୍ଥଭାୱାପାପନଂ ୱିଯ ତିଲକ୍ଖଣାରୋପନେନ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାନୁଲୋମଞାଣେହି ସଙ୍ଖାରେ ପରିବ୍ଭମେତ୍ୱା ଦୁବ୍ବଲଂ କତ୍ୱା ପୁନ ନିଚ୍ଚସୁଖତ୍ତାକାରେନ ଉପଟ୍ଠାତୁଂ ଅସମତ୍ଥତାପାପନଂ, ସପ୍ପୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ୱିଯ ଗୋତ୍ରଭୁଞାଣଂ, ସପ୍ପଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତ୍ୱା ଥଲଂ ଆରୁଯ୍ହ ଠାନଂ ୱିଯ ନିବ୍ବାନଥଲଂ ଆରୁଯ୍ହ ଠିତଂ ମଗ୍ଗଫଲଞାଣଂ, ହଟ୍ଠସ୍ସ ଆଗତମଗ୍ଗୋଲୋକନଂ ୱିଯ ମଗ୍ଗାଦିପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞାଣନ୍ତି।

ଇମେସଞ୍ଚ ସୁତମଯଞାଣାଦୀନଂ ଚୁଦ୍ଦସନ୍ନଂ ଞାଣାନଂ ଉପ୍ପତ୍ତିକ୍କମେନ ପଟିପତ୍ତିକ୍କମେନ ଚ ଦେସନକ୍କମସ୍ସ କତତ୍ତା ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣେସୁ ପଠମଂ କିଲେସପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଂ ହୋତି, ତତୋ ମଗ୍ଗଫଲନିବ୍ବାନପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାନୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

''ଲୋକୁତ୍ତରଂ ଝାନଂ ଭାୱେତି ନିଯ୍ୟାନିକଂ ଅପଚଯଗାମିଂ ଦିଟ୍ଠିଗତାନଂ ପହାନାଯ, କାମରାଗବ୍ଯାପାଦାନଂ ତନୁଭାୱାଯ, କାମରାଗବ୍ଯାପାଦାନଂ ଅନୱସେସପ୍ପହାନାଯ, ରୂପରାଗଅରୂପରାଗମାନଉଦ୍ଧଚ୍ଚଅୱିଜ୍ଜାନଂ ଅନୱସେସପ୍ପହାନାଯା''ତି (ଧ। ସ। ୨୭୭, ୩୬୧-୩୬୩) ଚ କିଲେସପ୍ପହାନଂଯେୱ ଅଧିକଂ କତ୍ୱା ମଗ୍ଗପଟିପତ୍ତିଯା ୱୁତ୍ତତ୍ତା ପଟିପତ୍ତାନୁରୂପେନେୱ କିଲେସପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣସ୍ସ ଆଦିଭାୱୋ ଯୁଜ୍ଜତି, ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତକ୍କମୋ ପନ ଦସ୍ସିତୋଯେୱ। ସୋ ପନ କମୋ ପଞ୍ଚୱିଧୋ ଉପ୍ପତ୍ତିକ୍କମୋ ପହାନକ୍କମୋ ପଟିପତ୍ତିକ୍କମୋ ଭୂମିକ୍କମୋ ଦେସନକ୍କମୋତି।

''ପଠମଂ କଲଲଂ ହୋତି, କଲଲା ହୋତି ଅବ୍ବୁଦଂ;

ଅବ୍ବୁଦା ଜାଯତେ ପେସି, ପେସି ନିବ୍ବତ୍ତତୀ ଘନୋ''ତି। (ସଂ। ନି। ୧।୨୩୫) –

ଏୱମାଦି ଉପ୍ପତ୍ତିକ୍କମୋ। ''ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବା ଧମ୍ମା, ଭାୱନାଯ ପହାତବ୍ବା ଧମ୍ମା''ତି (ଧ। ସ। ତିକମାତିକା ୮) ଏୱମାଦି ପହାନକ୍କମୋ। ''ସୀଲୱିସୁଦ୍ଧି ଚିତ୍ତୱିସୁଦ୍ଧି ଦିଟ୍ଠିୱିସୁଦ୍ଧି କଙ୍ଖାୱିତରଣୱିସୁଦ୍ଧି ମଗ୍ଗାମଗ୍ଗଞାଣଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧି ପଟିପଦାଞାଣଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧି ଞାଣଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧୀ''ତି ଏୱମାଦି ପଟିପତ୍ତିକ୍କମୋ। ''କାମାୱଚରା ଧମ୍ମା, ରୂପାୱଚରା ଧମ୍ମା, ଅରୂପାୱଚରା ଧମ୍ମା''ତି (ଧ। ସ। ଦୁକମାତିକା ୯୩-୯୫) ଏୱମାଦି ଭୂମିକ୍କମୋ। ''ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନା ଚତ୍ତାରୋ ସମ୍ମପ୍ପଧାନା ଚତ୍ତାରୋ ଇଦ୍ଧିପାଦା ପଞ୍ଚିନ୍ଦ୍ରିଯାନି ପଞ୍ଚ ବଲାନି ସତ୍ତ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା ଅରିଯୋ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ମଗ୍ଗୋ''ତି (ମ। ନି। ୩।୪୩; ମହାନି। ୧୯୧; ଚୂଳନି। ମେତ୍ତଗୂମାଣୱପୁଚ୍ଛାନିଦ୍ଦେସ ୨୨) ୱା, ''ଅନୁପୁବ୍ବିକଥଂ କଥେସି। ସେଯ୍ୟଥିଦଂ – ଦାନକଥଂ ସୀଲକଥଂ ସଗ୍ଗକଥଂ କାମାନଂ ଆଦୀନୱଂ ଓକାରଂ ସଂକିଲେସଂ ନେକ୍ଖମ୍ମେ ଆନିସଂସଂ ପକାସେସୀ''ତି (ମହାୱ। ୩୧; ଦୀ। ନି। ୧।୨୯୮; ୨।୮୩) ୱା ଏୱମାଦି ଦେସନକ୍କମୋ। ଇଧ ପନ ଚୁଦ୍ଦସନ୍ନଂ ଞାଣାନଂ ଉପ୍ପତ୍ତିକ୍କମୋ ପଟିପତ୍ତିକ୍କମୋ ଚ ତଦୁଭଯୱସେନ ପଟିପାଟିଯା ଦେସିତତ୍ତା ଦେସନକ୍କମୋ ଚାତି ତଯୋ କମା ୱେଦିତବ୍ବା।

୧୫। ଇଦାନି ଯସ୍ମା ହେଟ୍ଠା ସରୂପେନ ନାମରୂପୱୱତ୍ଥାନଞାଣଂ ନ ୱୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ପଞ୍ଚଧା ନାମରୂପପ୍ପଭେଦଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତୱୱତ୍ଥାନେ ପଞ୍ଞା ୱତ୍ଥୁନାନତ୍ତେ ଞାଣନ୍ତିଆଦୀନି ପଞ୍ଚ ଞାଣାନି ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ସକଲେ ହି ନାମରୂପେ ୱୁତ୍ତେ ଯଂ ପରିଗ୍ଗହେତୁଂ ସକ୍କା, ଯଞ୍ଚ ପରିଗ୍ଗହେତବ୍ବଂ, ତଂ

ପରିଗ୍ଗହେସ୍ୱତି। ଲୋକୁତ୍ତରନାମଞ୍ହି ପରିଗ୍ଗହେତୁଞ୍ଚ ନ ସକ୍କା ଅନଧିଗତତ୍ତା, ନ ଚ ପରିଗ୍ଗହେତଙ୍ଗ ଅତ୍ତପଚ୍ଚନୁପଗତ୍ତା। ତତ୍ଥ ଅଜ୍ଝତ୍ତୱତ୍ଥାନେତି ''ଏୱଂ ପତ୍ତଉମାନା ମଯଂ ଅତ୍ତାତି ଗହଣଂ ଗମିସ୍ସାମା''ତି ଇମିନା ୱିଯ ଅଧିପ୍ପାଯେନ ଅତ୍ତାନଂ ଅଧିକାରଂ କତ୍ୱା ପୱତ୍ତାତି ଅଜ୍ଝତ୍ତା। ଅଜ୍ଝତ୍ତସଦ୍ଦୋ ପନାଯଂ ଗୋଚରଜ୍ଝତ୍ତେ ନିଯକଜ୍ଝତ୍ତେ ଅଜ୍ଝତ୍ତଜ୍ଝତ୍ତେ ୱିସଯଜ୍ଝତ୍ତେତି ଚତୂସୁ ଅତ୍ଥେସୁ ଦିସ୍ସତି । ''ତେନ, ଆନନ୍ଦ, ଭିକ୍ଖୁନା ତସ୍ମିଂଯେୱ ପୁରିମସ୍ମିଂ ସମାଧିନିମିତ୍ତେ ଅଜ୍ଝତ୍ତମେୱ ଚିତ୍ତଂ ସଣ୍ଠପେତଙ୍ଗଂ, ଅଜ୍ଝତ୍ତରତୋ ସମାହିତୋ''ତିଆଦୀସୁ (ଧା। ପା। ୩୬୨) ହି ଅଯଂ ଗୋଚରଜ୍ଝତ୍ତେ ଦିସ୍ସତି। ''ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ସମ୍ପସାଦନଂ (ଦୀ। ନି। ୧।୨୨୮; ଧା। ସ। ୧୬୧), ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ୱା ଧମ୍ମେସୁ ଧମ୍ମାନୁପସ୍ସୀ ୱିହରତୀ''ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୨।୩୭୩) ନିଯକଜ୍ଝତ୍ତେ। ''ଛ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକାନି ଆଯତନାନି, ଅଜ୍ଝତ୍ତିକା ଧମ୍ମା''ତିଆଦୀସୁ (ଧା। ସ। ତିକମାତିକା ୨୦) ଅଜ୍ଝତ୍ତଜ୍ଝତ୍ତେ। ''ଅଯଂ ଖୋ, ପନାନନ୍ଦ, ୱିହାରୋ ତଥାଗତେନ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ଯଦିଦଂ ସବ୍ବନିମିତ୍ତାନଂ ଅମନସିକାରା ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ସୁଞ୍ଞତଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତୀ''ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୩।୧୮୭) ୱିସଯଜ୍ଝତ୍ତେ, ଇସ୍ସରିଯଟ୍ଠାନେତି ଅତ୍ଥୋ। ଫଲସମାପତ୍ତି ହି ବୁଦ୍ଧାନଂ ଇସ୍ସରିଯଟ୍ଠାନଂ ନାମ। ଇଧ ପନ ଅଜ୍ଝତ୍ତଜ୍ଝତ୍ତେ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତେସଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତାନଂ ୱତ୍ଥାନେ ଅଜ୍ଝତ୍ତୱତ୍ଥାନେ। ୱତ୍ଥୁନାନତ୍ତେତି ୱତ୍ଥୂନଂ ନାନାଭାୱେ, ନାନାୱତ୍ଥୁସୂତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତ୍ଥ ଜୱନମନୋୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭୂତୋ ଭୱଙ୍ଗମନୋପି ଚକ୍ଖାଦିପଞ୍ଚକଂ ୱିଯ ଉପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠାନତ୍ତା ୱତ୍ଥୂତି ୱୁତ୍ତୋ। ଆୱଜ୍ଜନମ୍ପି ତନ୍ନିସ୍ସିତମେୱ କାତଙ୍ଗ।

୧୬।

ବହିଦ୍ଧାତି ଛହି ଅଜ୍ଝତ୍ତଜ୍ଝତ୍ତେହି ବହିଭୂତେସୁ ତେସଂ ୱିସଯେସୁ। ଗୋଚରନାନତ୍ତେତି ୱିସଯନାନତ୍ତେ।

୧୭।ଚରିଯାୱତ୍ଥାନେତି ୱିଞ୍ଞାଣଚରିଯାଅଞ୍ଞାଣଚରିଯାଞାଣଚରିଯାୱସେନ ଚରିଯାନଂ ୱତ୍ଥାନେ। ''ଚରିଯୱତ୍ଥାନେ''ତି ରସ୍ସଂ କତ୍ୱାପି ପଠନ୍ତି।

୧୮।ଚତୁଧମ୍ମୱତ୍ଥାନେତି କାମାୱଚରଭୂମିଆଦୀନଂ ଚୁଦ୍ଦସନ୍ନଂ ଚତୁକ୍କାନଂ ୱସେନ ଚତୁନ୍ନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ଧମ୍ମାନଂ ୱତ୍ଥାନେ। ଭୂମୀତି ଚ ''ଭୂମିଗତଞ୍ଚ ୱେହାସଟ୍ଠଞ୍ଚା''ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୧।୧୩୬) ପଥୱିଯଂ ୱତ୍ତତି। ''ଅଭୂମିଂ ତାତ, ମା ସେୱା''ତିଆଦୀସୁ (ଜା। ୧।୬।୩୪) ୱିସଯେ। ''ସୁଖଭୂମିଯଂ କାମାୱଚରେ''ତିଆଦୀସୁ (ଧା। ସ। ୯୮୮) ଉପ୍ପଜ୍ଜନଟ୍ଠାନେ। ଇଧ ପନ କୋଟ୍ଠାସେ ୱତ୍ତତି। ପରିଚ୍ଛେଦେତିପି ୱଦନ୍ତି।

୧୯।ନୱଧମ୍ମୱତ୍ଥାନେତି କାମାୱଚରକୁସଲାଦିୱସେନ ପାମୋଜ୍ଜମୂଲକୱସେନ ଯୋନିସୋ ମନସିକାରମୂଲକୱସେନ ଚ ନୱନ୍ନଂ ନୱନ୍ନଂ ଧମ୍ମାନଂ ୱତ୍ଥାନେ। ଇମେସୁ ଚ ପଞ୍ଚସୁ ଞାଣେସୁ ପଠମଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତଧମ୍ମା ୱତ୍ଥାପେତବ୍ବାତି ୱତ୍ଥୁନାନତ୍ତେ ଞାଣଂ ପଠମଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତତୋ ତେସଂ ୱିସଯା ୱତ୍ଥାପେତବ୍ବାତି ତଦନନ୍ତରଂ ଗୋଚରନାନତ୍ତେ ଞାଣଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତତୋ ପରାନି ତୀଣି ଞାଣାନି ତିଣ୍ଣଂ ଚତୁନ୍ନଂ ନୱନ୍ନଂ ୱସେନ ଗଣନାନୁଲୋମେନ ୱୁତ୍ତାନି।

୨୦। ଇଦାନି ଯସ୍ମା ନାମରୂପସ୍ସେୱ ପଭେଦତୋ ୱତ୍ଥାପନଞାଣଂ ଞାତପରିଞ୍ଞା, ତଦନନ୍ତରଂ ତୀରଣପରିଞ୍ଞା, ତଦନନ୍ତରଂ ପହାନପରିଞ୍ଞାତି ତିସ୍ସୋ ପରିଞ୍ଞା। ତଂସମ୍ବନ୍ଧା ଚ ଭାୱନାସଚ୍ଛିକିରିଯା ହୋନ୍ତି, ତସ୍ମା ଧମ୍ମନାନତ୍ତଞାଣାନନ୍ତରଂ ଞାତଟ୍ଠେ ଞାଣାଦୀନି ପଞ୍ଚ ଞାଣାନି ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ତିସ୍ସୋ ହି ପରିଞ୍ଞା ଞାତପରିଞ୍ଞା ତୀରଣପରିଞ୍ଞା ପହାନପରିଞ୍ଞା ଚ। ତତ୍ଥ ''ରୁପ୍ପନଲକ୍ଖଣଂ ରୂପଂ, ୱେଦଯିତଲକ୍ଖଣା ୱେଦନା''ତି ଏୱଂ ତେସଂ ତେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ପଚ୍ଚତ୍ତଲକ୍ଖଣସଲ୍ଲକ୍ଖଣୱସେନ ପୱତ୍ତା ପଞ୍ଞା ଞାତପରିଞ୍ଞା ନାମ। ''ରୂପଂ ଅନିଚ୍ଚଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଅନତ୍ତା, ୱେଦନା ଅନିଚ୍ଚା ଦୁକ୍ଖା ଅନତ୍ତା''ତିଆଦିନା ନଯେନ ତେସଂ ତେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣଂ ଆରୋପେତ୍ୱା ପୱତ୍ତା ଲକ୍ଖଣାରମ୍ମଣିକୱିପସ୍ସନାପଞ୍ଞା ତୀରଣପରିଞ୍ଞା ନାମ। ତେସ୍ୱେୱ ପନ ଧମ୍ମେସୁ ନିଚ୍ଚସଞ୍ଞାଦିପଜହନୱସେନ ପୱତ୍ତା ଲକ୍ଖଣାରମ୍ମଣିକୱିପସ୍ସନାୱ ପହାନପରିଞ୍ଞା ନାମ।

ତତ୍ଥ ସଙ୍ଖାରପରିଚ୍ଛେଦତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାୱ ପଚ୍ଚଯପରିଗ୍ଗହା ଞାତପରିଞ୍ଞାଯ ଭୂମି। ଏତସ୍ମିଞ୍ହି ଅନ୍ତରେ ଧମ୍ମାନଂ ପଚ୍ଚତ୍ତଲକ୍ଖଣପଟିୱେଧସ୍ସେୱ ଆଧିପଚ୍ଚଂ ହୋତି। କଲାପସମ୍ମସନତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାୱ ଉଦଯବ୍ବଯାନୁପସ୍ସନା ତୀରଣପରିଞ୍ଞାଯ ଭୂମି। ଏତସ୍ମିଞ୍ହି ଅନ୍ତରେ ସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣପଟିୱେଧସ୍ସେୱ ଆଧିପଚ୍ଚଂ ହୋତି। ଭଙ୍ଗାନୁପସ୍ସନଂ ଆଦିଂ କତ୍ୱା ଉପରି ପହାନପରିଞ୍ଞାଯ ଭୂମି। ତତୋ ପଟ୍ଠାଯ ହି ''ଅନିଚ୍ଚତୋ ଅନୁପସ୍ସନ୍ତୋ ନିଚ୍ଚସଞ୍ଞଂ ପଜହତି, ଦୁକ୍ଖତୋ ଅନୁପସ୍ସନ୍ତୋ ସୁଖସଞ୍ଞଂ ପଜହତି, ଅନତ୍ତତୋ ଅନୁପସ୍ସନ୍ତୋ ଅତ୍ତସଞ୍ଞଂ ପଜହତି, ନିବ୍ବିନ୍ଦନ୍ତୋ ନନ୍ଦିଂ ପଜହତି, ୱିରଜ୍ଜନ୍ତୋ ରାଗଂ ପଜହତି, ନିରୋଧେନ୍ତୋ ସମୁଦଯଂ ପଜହତି, ପଟିନିସ୍ସଜ୍ଜନ୍ତୋ ଆଦାନଂ ପଜହତୀ''ତି (ପଟି। ମ। ୧।୫୨) ଏୱଂ ନିଚ୍ଚସଞ୍ଞାଦିପହାନସାଧିକାନଂ ସତ୍ତନ୍ନଂ ଅନୁପସ୍ସନାନଂ ଆଧିପଚ୍ଚଂ ହୋତି।

ତତ୍ଥ ଅଭିଞ୍ଞାପଞ୍ଞାତି ଧମ୍ମାନଂ ରୁପ୍ପନାଦିସଭାୱେନ ଜାନନପଞ୍ଞା। ସା ହି ସୋଭନଟ୍ଠେନ ଅଭିସଦ୍ଦେନ ''ତେସଂ ତେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ସଭାୱଜାନନୱସେନ ସୋଭନଂ ଜାନନ''ନ୍ତି କତ୍ୱା ଅଭିଞ୍ଞାତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଞାତଟ୍ଠେ ଞାଣନ୍ତି ଜାନନସଭାୱଂ ଞାଣଂ।

୨୧।ପରିଞ୍ଞାପଞ୍ଞାତି ଜାନନପଞ୍ଞା। ସା ହି ଞ୍ଞାପନଟ୍ଠେନ ପରିସଦ୍ଦେନ ‘‘ଅନିଚ୍ଚାଦିସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣୱସେନ ସକିଚ୍ଚସମାପନୱସେନ ୱା ଞ୍ଞାପିତଂ ଜାନନ’’ନ୍ତି କତ୍ୱା ପରିଞ୍ଞାତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତୀରଣଟ୍ଠେ ଞାଣନ୍ତି ଉପପରିକ୍ଖଣସଭାୱଂ, ସନ୍ନିସନସଭାୱଂ ୱା ଞାଣଂ।

୨୨।ପହାନେପଞ୍ଞାତି ନିଚ୍ଚସଞ୍ଞାଦୀନଂ ପଜହନା ପଞ୍ଞା, ପଜହତୀତି ୱା, ପଜହନ୍ତି ଏତେନାତି ୱା ପହାନଂ। ପରିଚ୍ଚାଗଟ୍ଠେଞାଣନ୍ତି ପରିଚ୍ଚଜନସଭାୱଂ ଞାଣଂ।

୨୩।ଭାୱନାପଞ୍ଞାତି ୱଡ୍ଢନପଞ୍ଞା। ଏକରସଟ୍ଠେ ଞାଣନ୍ତି ଏକକିଚ୍ଚସଭାୱଂ ଞାଣଂ, ୱିମୁତ୍ତିରସେନ ୱା ଏକରସସଭାୱଂ ଞାଣଂ।

୨୪।ସଚ୍ଛିକିରିୟାପଞ୍ଞାତି ପଟିୱେଧୱସେନ ପଟିଲାଭୱସେନ ୱା ପଚ୍ଚକ୍ଖକରଣପଞ୍ଞା। ଫସ୍ସନଟ୍ଠେ ଞାଣନ୍ତି ତଦୁଭୟୱସେନେୱ ୱିନ୍ଦନସଭାୱଂ ଞାଣଂ।

୨୫-୨୮। ଇଦାନି ଯସ୍ମା ପହାନଭାୱନାସଚ୍ଛିକିରିୟଞାଣାନି ଅରିୟମଗ୍ଗଫଲସମ୍ପଯୁତ୍ତାନିପି ହୋନ୍ତି, ତସ୍ମା ତଦନନ୍ତରଂ ଅରିୟପୁଗ୍ଗଲାନଂୟେୱ ଲଦ୍ଧମାନାନି ଚତ୍ତାରି ପଟିସମ୍ଭିଦାଞାଣାନି ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ତତ୍ଥାପି ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନୋ ଅତ୍ଥୋ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ ୱିୟ ପାକଟୋ ସୁୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟୋ ଚାତି ପଠମଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦାଞାଣଂ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ, ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ହେତୁଧମ୍ମୱିସୟତ୍ତା ତଦନନ୍ତରଂ ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦାଞାଣଂ, ତଦୁଭୟସ୍ସ ନିରୁତ୍ତିୱିସୟତ୍ତା ତଦନନ୍ତରଂ ନିରୁତ୍ତିପଟିସମ୍ଭିଦାଞାଣଂ, ତେସୁ ତୀସୁପି ଞାଣେସୁ ପୱତ୍ତନତୋ ତଦନନ୍ତରଂ ପଟିଭାନପଟିସମ୍ଭିଦାଞାଣଂ। ପ-କାରଂ ଦୀଘଂ କତ୍ୱା ଚ ପଠନ୍ତି।

୨୯-୩୧। ଇତୋ ପରାନି ୱିହାରଟ୍ଠେ ଞାଣାଦୀନି ତୀଣି ଞାଣାନି ଅରିୟାନଂୟେୱ ସନ୍ତୱତୋ ପଟିସମ୍ଭିଦାପଭେଦତୋ ଚ ପଟିସମ୍ଭିଦାଞାଣାନନ୍ତରଂ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ୱିହାରଟ୍ଠେ ଞାଣଞ୍ହି ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା ହୋତି, ସମାପତ୍ତଟ୍ଠେ ଞାଣଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା। ଧମ୍ମସଭାୱେ ଞାଣଞ୍ହି ପଟିସମ୍ଭିଦାକଥାୟଂ (ପଟି। ମ। ୨।୩୦) ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦାତି ୱୁତ୍ତଂ। ନିବ୍ବାନେ ଞାଣଂ ପନ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା ଏୱ। ତତ୍ଥ ୱିହାରନାନତ୍ତେତି ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଦିୱସେନ ନାନାୱିପସ୍ସନାୱିହାରେ। ୱିହାରଟ୍ଠେତି ୱିପସ୍ସନାୱିହାରସଭାୱେ। ୱିହାରୋତି ଚ ସସମ୍ପଯୁତ୍ତା ୱିପସ୍ସନା ଏୱ। ସମାପତ୍ତିନାନତ୍ତେତି ଅନିମିତ୍ତାଦିୱସେନ ନାନାଫଲସମାପତ୍ତିୟଂ। ସମାପତ୍ତୀତି ଚ ଲୋକୁତ୍ତରଫଲଭୂତା ଚିତ୍ତଚେତସିକଧମ୍ମା। ୱିହାରସମାପତ୍ତିନାନତ୍ତେତି ଉଭୟୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ।

୩୨। ତତୋ ୱିହାରସମାପତ୍ତିଞାଣସାଧକସ୍ସ ‘‘ଦୁଭତୋ ୱୁଟ୍ଠାନୱିୱଟ୍ଟନେ ପଞ୍ଞା’’ତି ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତସ୍ସାପି ମଗ୍ଗଞାଣସ୍ସ ଆସୱସମୁଚ୍ଛେଦସମତ୍ଥତଂ ଅନନ୍ତରଫଲଦାୟକତ୍ତଞ୍ଚ କାରଣେନ ୱିସେସେତ୍ୱା ଅପରେନାକାରେନ ୱତ୍ତୁକାମେନ ତଦେୱ ‘‘ଆନନ୍ତରିକସମାଧିମ୍ହି ଞାଣ’’ନ୍ତି ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ। ତତ୍ଥ ଅୱିକ୍ଖେପପରିସୁଦ୍ଧତ୍ତାତି ୱିକ୍ଖିପତି ତେନ ଚିତ୍ତନ୍ତି ୱିକ୍ଖେପୋ, ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସ୍ସେତଂ ନାମଂ। ନ ୱିକ୍ଖେପୋ ଅୱିକ୍ଖେପୋ, ଉଦ୍ଧଚ୍ଚପଟିପକ୍ଖସ୍ସ ସମାଧିସ୍ସେତଂ ନାମଂ। ପରିସୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭାୱୋ ପରିସୁଦ୍ଧତ୍ତଂ, ଅୱିକ୍ଖେପସ୍ସ ପରିସୁଦ୍ଧତ୍ତଂ ଅୱିକ୍ଖେପପରିସୁଦ୍ଧତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ଅୱିକ୍ଖେପପରିସୁଦ୍ଧତ୍ତା ସମାଧିସ୍ସ ପରିସୁଦ୍ଧଭାୱେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଦଞ୍ହି ଆସୱସମୁଚ୍ଛେଦସ୍ସ ଅନନ୍ତରଫଲଦାୟକତ୍ତସ୍ସ ଚ କାରଣୱଚନଂ। ଆସୱସମୁଚ୍ଛେଦେତି ଏତ୍ଥ ଆସୱନ୍ତୀତି ଆସୱା, ଚକ୍ଖୁତୋପି…ପେ… ମନତୋପି ସନ୍ଦନ୍ତି ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଧମ୍ମତୋ ଯାୱ ଗୋତ୍ରଭୁଂ, ଓକାସତୋ ଯାୱ ଭୱଗ୍ଗଂ ସୱନ୍ତୀତି ୱା ଆସୱା, ଏତଂ ଧମ୍ମଂ ଏତଞ୍ଚ ଓକାସଂ ଅନ୍ତୋକରିତ୍ୱା ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନ୍ତୋକରଣତ୍ଥୋ ହି ଅୟଂ ଆ-କାରୋ। ଚିରପାରିୱାସିକଟ୍ଠେନ ମଦିରାଦୟୋ ଆସୱା ୱିୟାତିପି ଆସୱା। ଲୋକସ୍ମିଞ୍ହି ଚିରପାରିୱାସିକା ମଦିରାଦୟୋ ଆସୱାତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଯଦି ଚ ଚିରପାରିୱାସିକଟ୍ଠେନ ଆସୱା, ଏତେୟେୱ ଭୱିତୁମରହନ୍ତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

‘‘ପୁରିମା, ଭିକ୍ଖୱେ, କୋଟି ନ ପଞ୍ଞାୟତି ଅୱିଜ୍ଜାୟ, ଇତୋ ପୁବ୍ବେ ଅୱିଜ୍ଜା ନାହୋସି, ଅଥ ପଚ୍ଛା ସମଭୱୀ’’ତିଆଦି।

ଆୟତଂ ୱା ସଂସାରଦୁକ୍ଖଂ ସୱନ୍ତି ପସୱନ୍ତୀତିପି ଆସୱା, ସମୁଚ୍ଛିଜ୍ଜତି ଏତେନାତି ସମୁଚ୍ଛେଦୋ। ପଞ୍ଞାତି କାମାସୱାଦୀନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ଆସୱାନଂ ସମୁଚ୍ଛେଦେ ପଞ୍ଞା।

ଆନନ୍ତରିକସମାଧିମ୍ହିଞାଣନ୍ତି ଅତ୍ତନୋ ପୱତ୍ତିସମନନ୍ତରଂ ନିୟମେନେୱ ଫଲପ୍ପଦାନତୋ ଆନନ୍ତରିକୋତି ଲଦ୍ଧନାମୋ ମଗ୍ଗସମାଧି। ନ ହି ମଗ୍ଗସମାଧିମ୍ହି ଉପ୍ପନ୍ନେ ତସ୍ସ ଫଲୁପ୍ପତ୍ତିନିସେଧକୋ କୋଚି ଅନ୍ତରାୟୋ ଅତ୍ଥି। ଯଥାହ –

‘‘ଅୟଞ୍ଚ ପୁଗ୍ଗଲୋ ସୋତାପତ୍ତିଫଲସଚ୍ଛିକିରିୟାୟ ପଟିପନ୍ନୋ ଅସ୍ସ, କପ୍ପସ୍ସ ଚ ଉଡ୍ଡୟ୍ହନୱେଲା ଅସ୍ସ, ନେୱ ତାୱ କପ୍ପୋ ଉଡ୍ଡୟ୍ହେୟ୍ୟ, ଯାୱାୟଂ ପୁଗ୍ଗଲୋ ନ ସୋତାପତ୍ତିଫଲଂ ସଚ୍ଛିକରୋତି, ଅୟଂ ୱୁଚ୍ଚତି ପୁଗ୍ଗଲୋ ଠିତକପ୍ପୀ। ସବ୍ବେପି ମଗ୍ଗସମଙ୍ଗିନୋ ପୁଗ୍ଗଲା ଠିତକପ୍ପିନୋ’’ତି (ପୁ। ପ। ୧୭)।

ଇଦଂ ତେନ ଆନନ୍ତରିକସମାଧିନା ସମ୍ପୟୁତ୍ତଂ ଞାଣଂ।

୩୩। ଇମିନା ମଗ୍ଗଞାଣେନ ଫଲପ୍ପତ୍ତାନଂ ଅରିୟାନଂଯେୱ ସମ୍ଭୱତୋ ଇମସ୍ସ ଞାଣସ୍ସ ଅନନ୍ତରଂ ଅରଣୱିହାରଞାଣାଦୀନି ଚତ୍ତାରି ଞାଣାନି ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ତତ୍ରାପି ଚ ଅରହତୋଯେୱ ସତତମେୱ ଚ ସମ୍ଭୱତୋ ଅରଣୱିହାରେ ଞାଣଂ ପଠମଂ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ, ତଦନନ୍ତରଂ ନିରୋଧସ୍ସ ଅନାଗାମିଅରହନ୍ତାନଂ ସମ୍ଭୱେପି ବହୁସଙ୍ଖାରତ୍ତା ୱିସେସେନ ଚ ନିରୋଧସ୍ସ ନିବ୍ବାନସମ୍ମତତ୍ତା ଚ ନିରୋଧସମାପତ୍ତିୟା ଞାଣଂ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ, ତଦନନ୍ତରଂ ପରିନିବ୍ବାନସ୍ସ କାଲନ୍ତରେ ପରିନିବ୍ବାନକାଲଂ ଆହଚ୍ଚ ଠିତତ୍ତା ଦୀଘକାଲିକନ୍ତି ପରିନିବ୍ବାନେ ଞାଣଂ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ, ତଦନନ୍ତରଂ ସମସୀସଟ୍ଠସ୍ସ ସଲ୍ଲକିଲେସଖୟାନନ୍ତରଂ ପରିନିବ୍ବାନକାଲଂ ଆହଚ୍ଚ ଠିତତ୍ତା ରସ୍ସକାଲିକନ୍ତି ସମସୀସଟ୍ଠେ ଞାଣଂ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ। ତତ୍ଥ ସନ୍ତୋ ଚାତି ଚ-କାରୋ ଦସ୍ସନାଧିପତେୟ୍ୟଞ୍ଚ ସନ୍ତୋ ୱିହାରାଧିଗମୋ ଚ ପଣୀତାଧିମୁତ୍ତତା ଚାତି ତୀହିପି ପଦେହି ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବୋ। ଦସ୍ସନନ୍ତି ୱିପସ୍ସନାଞାଣଂ, ଅଧିପତିଯେୱ ଆଧିପତେୟ୍ୟଂ, ଅଧିପତିତୋ ୱା ଆଗତତ୍ତା ଆଧିପତେୟ୍ୟଂ, ଦସ୍ସନଞ୍ଚ ତଂ ଆଧିପତେୟ୍ୟଞ୍ଚାତି ଦସ୍ସନାଧିପତେୟ୍ୟଂ। ୱିହରତୀତି ୱିହାରୋ, ୱିହରନ୍ତି ତେନ ୱାତି ୱିହାରୋ, ଅଧିଗମ୍ମତି ପାପୁଣୀୟତୀତି ଅଧିଗମୋ, ୱିହାରୋ ଏୱ ଅଧିଗମୋ ୱିହାରାଧିଗମୋ। ସୋ ଚ କିଲେସପରିଳାହୱିରହିତତ୍ତା ନିବ୍ବୁତୋତି ସନ୍ତୋ। ସୋ ଚ ଅରହତ୍ତଫଲସମାପତ୍ତିପଞ୍ଞା। ଉତ୍ତମଟ୍ଠେନ ଅତପ୍ପକଟ୍ଠେନ ଚ ପଣୀତୋ, ପଧାନଭାୱଂ ନୀତୋତି ୱା ପଣୀତୋ, ପଣୀତେ ଅଧିମୁତ୍ତୋ ୱିସଟ୍ଠଚିତ୍ତୋ ତପ୍ପରମୋ ପଣୀତାଧିମୁତ୍ତୋ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ପଣୀତାଧିମୁତ୍ତତା। ସା ଚ ଫଲସମାପତ୍ତାଧିମୁତ୍ତା ପୁବ୍ବଭାଗପଞ୍ଞା ଏୱ।

ଅରଣୱିହାରେତି ନିକ୍କିଲେସୱିହାରେ। ରାଗାଦୟୋ ହି ରଣନ୍ତି ସତ୍ତେ ଚୁଣ୍ଣେନ୍ତି ପୀଳେନ୍ତୀତି ରଣା, ରଣନ୍ତି ଏତେହି ସତ୍ତା କନ୍ଦନ୍ତି ପରିଦେୱନ୍ତୀତି ୱା ରଣା। ୱୁତ୍ତୋ ତିୱିଧୋପି ୱିହାରୋ। ନତ୍ଥି ଏତସ୍ସ ରଣାତି ଅରଣୋ। ୱିୱିଧେ ପଚ୍ଚନୀକଧମ୍ମେ ହରନ୍ତି ଏତେନାତି ୱିହାରୋ। ତସ୍ମିଂ ଅରଣେ ୱିହାରେ। ନିଦ୍ଦେସୱାରେ (ପଟି। ମ। ୧।୮୨) ୱୁତ୍ତପଠମଜ୍ଝାନାଦୀନି ଚ ପଣୀତାଧିମୁତ୍ତତାୟ ଏୱ ସଙ୍ଗହିତାନି। ଫଲସମାପତ୍ତିଂ ସମାପଜ୍ଜିତୁକାମତାୟ ହି ପଠମଜ୍ଝାନାଦିଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାୟ ଝାନସମ୍ପୟୁତ୍ତଧମ୍ମେ ୱିପସ୍ସତି, ୟା ଚ ଅରଣୱିଭଙ୍ଗସୁତ୍ତନ୍ତେ (ମ। ନି। ୩।୩୨୩ ଆଦୟୋ) ଭଗୱତା ଦେସିତା ଅରଣପଟିପଦା, ସାପି ଇମିନାୱ ସଙ୍ଗହିତାତି ୱେଦିତବ୍ବା । ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ତତ୍ଥ ଭଗୱତା –

''ଅରଣୱିଭଙ୍ଗଂ ୱୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଦେସେସ୍ସାମି…ପେ… ନ କାମସୁଖଂ ଅନୁୟୁଞ୍ଜେୟ୍ୟ ହୀନଂ ଗମ୍ମଂ ପୋଥୁଜ୍ଜନିକଂ ଅନରିୟଂ ଅନତ୍ଥସଂହିତଂ, ନ ଚ ଅତ୍ତକିଲମଥାନୁୟୋଗଂ ଅନୁୟୁଞ୍ଜେୟ୍ୟ ଦୁକ୍ଖଂ ଅନରିୟଂ ଅନତ୍ଥସଂହିତଂ। ଏତେ ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଉଭୋ ଅନ୍ତେ ଅନୁପଗମ୍ମ ମଜ୍ଝିମା ପଟିପଦା ତଥାଗତେନ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧା ଚକ୍ଖୁକରଣୀ ଞାଣକରଣୀ ଉପସମାୟ ଅଭିଞ୍ଞାୟ ସମ୍ବୋଧାୟ ନିବ୍ବାନାୟ ସଂୱତ୍ତତି। ଉସ୍ସାଦନଞ୍ଚ ଜଞ୍ଞା, ଅପସାଦନଞ୍ଚ ଜଞ୍ଞା, ଉସ୍ସାଦନଞ୍ଚ ଞତ୍ୱା ଅପସାଦନଞ୍ଚ ଞତ୍ୱା ନେୱୁସ୍ସାଦେୟ୍ୟ ନ ଅପସାଦେୟ୍ୟ, ଧମ୍ମମେୱ ଦେସେୟ୍ୟ। ସୁଖୱିନିଚ୍ଛୟଂ ଜଞ୍ଞା, ସୁଖୱିନିଚ୍ଛୟଂ ଞତ୍ୱା ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ସୁଖମନୁୟୁଞ୍ଜେୟ୍ୟ, ରହୋୱାଦଂ ନ ଭାସେୟ୍ୟ, ସମ୍ମୁଖା ନ ଖୀଣଂ ଭଣେ, ଅତରମାନୋୱ ଭାସେୟ୍ୟ ନୋ ତରମାନୋ, ଜନପଦନିରୁତ୍ତିଂ ନାଭିନିୱେସେୟ୍ୟ, ସମଞ୍ଞଂ ନାତିଧାୱେୟ୍ୟାତି। ଅୟମୁଦ୍ଦେସୋ ଅରଣୱିଭଙ୍ଗସ୍ସ …ପେ… ତତ୍ର, ଭିକ୍ଖୱେ, ଯୋ କାମପଟିସନ୍ଧିସୁଖିନୋ ସୋମନସ୍ସାନୁୟୋଗଂ ଅନନୁୟୋଗୋ ହୀନଂ…ପେ… ଅନତ୍ଥସଂହିତଂ, ଅଦୁକ୍ଖୋ ଏସୋ ଧମ୍ମୋ ଅୱିଘାତୋ ଅନୁପାୟାସୋ ଅପରିଳାହୋ ସମ୍ମାପଟିପଦା। ତସ୍ମା ଏସୋ ଧମ୍ମୋ ଅରଣୋ…ପେ… ତତ୍ର, ଭିକ୍ଖୱେ, ଯୋ ଅତ୍ତକିଲମଥାନୁୟୋଗଂ ଅନନୁୟୋଗୋ ଦୁକ୍ଖଂ ଅନରିୟଂ ଅନତ୍ଥସଂହିତଂ। ଅଦୁକ୍ଖୋ ଏସୋ ଧମ୍ମୋ …ପେ… ତସ୍ମା ଏସୋ ଧମ୍ମୋ ଅରଣୋ। ତତ୍ର, ଭିକ୍ଖୱେ, ୟାୟଂ ମଜ୍ଝିମା ପଟିପଦା ତଥାଗତେନ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧା…ପେ… ଅଦୁକ୍ଖୋ ଏସୋ ଧମ୍ମୋ…ପେ… ତସ୍ମା ଏସୋ ଧମ୍ମୋ ଅରଣୋ…ପେ… ତତ୍ର, ଭିକ୍ଖୱେ, ୟାୟଂ ନେୱୁସ୍ସାଦନା ନ ଅପସାଦନା ଧମ୍ମଦେସନା ଚ, ଅଦୁକ୍ଖୋ ଏସୋ ଧମ୍ମୋ…ପେ… ତସ୍ମା ଏସୋ ଧମ୍ମୋ ଅରଣୋ…ପେ… ତତ୍ର, ଭିକ୍ଖୱେ, ୟଦିଦଂ ନେକ୍ଖମ୍ମସୁଖଂ ପୱିୱେକସୁଖଂ ଉପସମସୁଖଂ ସମ୍ବୋଧିସୁଖଂ, ଅଦୁକ୍ଖୋ ଏସୋ ଧମ୍ମୋ…ପେ… ତସ୍ମା ଏସୋ ଧମ୍ମୋ ଅରଣୋ…ପେ… ତତ୍ର, ଭିକ୍ଖୱେ, ୟ୍ୱାୟଂ ରହୋୱାଦୋ ଭୂତୋ ତଚ୍ଛୋ ଅତ୍ଥସଂହିତୋ, ଅଦୁକ୍ଖୋ ଏସୋ ଧମ୍ମୋ…ପେ… ତସ୍ମା ଏସୋ ଧମ୍ମୋ ଅରଣୋ …ପେ… ତତ୍ର, ଭିକ୍ଖୱେ, ୟ୍ୱାୟଂ ସମ୍ମୁଖା ଖୀଣୱାଦୋ ଭୂତୋ ତଚ୍ଛୋ ଅତ୍ଥସଂହିତୋ, ଅଦୁକ୍ଖୋ ଏସୋ ଧମ୍ମୋ…ପେ… ତସ୍ମା ଏସୋ ଧମ୍ମୋ ଅରଣୋ…ପେ… ତତ୍ର, ଭିକ୍ଖୱେ, ୟଦିଦଂ ଅତରମାନସ୍ସ ଭାସିତଂ, ଅଦୁକ୍ଖୋ ଏସୋ ଧମ୍ମୋ…ପେ… ତସ୍ମା ଏସୋ ଧମ୍ମୋ ଅରଣୋ…ପେ… ତତ୍ର, ଭିକ୍ଖୱେ, ୟ୍ୱାୟଂ ଜନପଦନିରୁତ୍ତିୟା ଚ ଅନଭିନିୱେସୋ ସମଞ୍ଞାୟ ଚ ଅନତିସାରୋ, ଅଦୁକ୍ଖୋ ଏସୋ ଧମ୍ମୋ…ପେ… ତସ୍ମା ଏସୋ ଧମ୍ମୋ ଅରଣୋତି। ତସ୍ମାତିହ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସରଣଞ୍ଚ ଧମ୍ମଂ ଜାନିସ୍ସାମ, ଅରଣଞ୍ଚ ଧମ୍ମଂ ଜାନିସ୍ସାମ। ସରଣଞ୍ଚ ଧମ୍ମଂ ଞତ୍ୱା ଅରଣଞ୍ଚ ଧମ୍ମଂ ଞତ୍ୱା ଅରଣଂ ପଟିପଦଂ ପଟିପଜ୍ଜିସ୍ସାମାତି ଏୱଞ୍ହି ୱୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସିକ୍ଖିତବ୍ବଂ। ସୁଭୂତି ଚ ପନ, ଭିକ୍ଖୱେ, କୁଲପୁତ୍ତୋ ଅରଣପଟିପଦଂ ପଟିପନ୍ନୋ''ତି।

ତତ୍ଥ ମଜ୍ଝିମା ପଟିପଦା ଦସ୍ସନାଧିପତେୟ୍ୟେନ ଚ ସନ୍ତେନ ୱିହାରାଧିଗମେନ ଚ ସଙ୍ଗହିତା। କାମସୁଖଂ ଅତ୍ତକିଲମଥଂ ଅନନୁୟୋଗୋ ମଜ୍ଝିମା ପଟିପଦା ଏୱ। ଅରହତୋ ହି ୱିପସ୍ସନାପୁବ୍ବଭାଗମଜ୍ଝିମା ପଟିପଦା ହୋତି, ଅରହତ୍ତଫଲସମାପତ୍ତି ଅଟ୍ଠଙ୍ଗମଗ୍ଗୱସେନ ମଜ୍ଝିମା ପଟିପଦା ଚ। ସେସା ପନ ପଣୀତାଧିମୁତ୍ତତାୟ ଏୱ ସଙ୍ଗହିତାତି ୱେଦିତବ୍ବା। କିଞ୍ଚାପି ସବ୍ବେପି ଅରହନ୍ତୋ ଅରଣୱିହାରିନୋ, ଅଞ୍ଞେ ଅରହନ୍ତୋ ଧମ୍ମଂ ଦେସେନ୍ତା

‘‘ସମ୍ମାପଟିପନ୍ନେ ସମ୍ମାପଟିପନ୍ନା’’ତି ‘‘ମିଚ୍ଛାପଟିପନ୍ନେ ମିଚ୍ଛାପଟିପନ୍ନା’’ତି ପୁଗ୍ଗଲୱସେନାପି ଉସ୍ସାଦନାପସାଦନାନି କତ୍ୱା ଧମ୍ମଂ ଦେସେନ୍ତି। ସୁଭୂତିତ୍ଥେରୋ ପନ ‘‘ଅଯଂ ମିଚ୍ଛାପଟିପଦା, ଅଯଂ ସମ୍ମାପଟିପଦା’’ତି ଧମ୍ମୱସେନେୱ ଧମ୍ମଂ ଦେସେସି। ତେନେୱ ଭଗୱା ତଂଯେୱ ଅରଣପଟିପଦଂ ପଟିପନ୍ନୋତି ଚ ୱଣ୍ଣେସି, ‘‘ଏତଦଗ୍ଗଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ମମ ସାୱକାନଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ଅରଣୱିହାରୀନଂ ଯଦିଦଂ ସୁଭୂତୀ’’ତି (ଅ॰ ନି॰ ୧.୧୯୮, ୨୦୧) ଚ ଅରଣୱିହାରୀନଂ ଅଗ୍ଗଟ୍ଠାନେ ଠପେସୀତି।

୩୪.ଦ୍ୱୀହି ବଲେହୀତି ସମଥବଲୱିପସ୍ସନାବଲେହି। ସମନ୍ନାଗତତ୍ତାତି ଯୁତ୍ତତ୍ତା ପରିପୁଣ୍ଣତ୍ତା ୱା। ତଯୋ ଚାତି ୱିଭତ୍ତିୱିପଲ୍ଲାସୋ, ତିଣ୍ଣଞ୍ଚାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସଙ୍ଖାରାନନ୍ତି ୱଚୀସଙ୍ଖାରକାଯସଙ୍ଖାରଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରାନଂ। ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିଯାତି ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧତ୍ଥଂ ନିରୋଧତ୍ଥଂ, ଅପ୍ପୱତ୍ତତ୍ଥନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସୋଳସହୀତି ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଦୀନି ଅଟ୍ଠ, ମଗ୍ଗଫଲାନି ଅଟ୍ଠାତି ସୋଳସହି। ଞାଣଚରିଯାହୀତି ଞାଣପ୍ପୱତ୍ତୀହି। ନୱହୀତି ରୂପାରୂପାୱଚରସମାଧି ତଦୁପଚାରୋ ଚାତି ନୱହି। ୱସିଭାୱତା ପଞ୍ଞାତି ଲହୁତା, ଯଥାସୁଖୱତ୍ତନଂ ଇସ୍ସରିଯଂ ୱସୋ, ସୋ ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ୱସୀ, ୱସିନୋ ଭାୱୋ ୱସିଭାୱୋ, ୱସିଭାୱୋ ଏୱ ୱସିଭାୱତା, ଯଥା ପାଟିକୁଲ୍ୟମେୱ ପାଟିକୁଲ୍ୟତା। ଏୱଂୱିଧା ପଞ୍ଞା ୱସିଭାୱତାଯ ପଞ୍ଞାତି ୱା ଅତ୍ଥୋ। ସି-କାରଂ ଦୀଘଂ କତ୍ୱା ଚ ପଠନ୍ତି। ସମନ୍ନାଗତତ୍ତା ଚ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିଯା ଚ ଞାଣଚରିଯାହି ଚ ସମାଧିଚରିଯାହି ଚାତି ଚ-କାରୋ ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବୋ।

ନିରୋଧସମାପତ୍ତିଯା ଞାଣନ୍ତି ଅନାଗାମିଅରହନ୍ତାନଂ ନିରୋଧସମାପତ୍ତିନିମିତ୍ତଂ ଞାଣଂ, ଯଥା ଅଜିନମ୍ହି ହଞ୍ଞତେ ଦୀପୀତି। ନିରୋଧସମାପତ୍ତୀତି ଚ ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନସ୍ସ ଅଭାୱମତ୍ତଂ, ନ କୋଚି ଧମ୍ମୋ, ପଞ୍ଞତ୍ତିମତ୍ତଂ ଅଭାୱମତ୍ତତ୍ତା ନିରୋଧୋତି ଚ। ସମାପଜ୍ଜନ୍ତେନ ସମାପଜ୍ଜୀଯତି ନାମାତି ସମାପତ୍ତୀତି ଚ ୱୁଚ୍ଚତି।

୩୫.ସମ୍ପଜାନସ୍ସାତି ସମ୍ମା ପକାରେହି ଜାନାତୀତି ସମ୍ପଜାନୋ। ତସ୍ସ ସମ୍ପଜାନସ୍ସ। ପୱତ୍ତପରିଯାଦାନେତି ପୱତ୍ତନଂ ପୱତ୍ତଂ, ସମୁଦାଚାରୋତି ଅତ୍ଥୋ। କିଲେସପୱତ୍ତଂ ଖନ୍ଧପୱତ୍ତଞ୍ଚ। ତସ୍ସ ପୱତ୍ତସ୍ସ ପରିଯାଦାନଂ ପରିକ୍ଖଯୋ ଅପ୍ପୱତ୍ତି ପୱତ୍ତପରିଯାଦାନଂ। ତସ୍ମିଂ ପୱତ୍ତପରିଯାଦାନେ। ପରିନିବ୍ବାନେ ଞାଣନ୍ତି ଅରହତୋ କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦୀନଂ ପରିନିବ୍ବାନଂ ଅପ୍ପୱତ୍ତଂ ଅନୁପାଦିସେସପରିନିବ୍ବାନଞ୍ଚ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖନ୍ତସ୍ସ ତସ୍ମିଂ କିଲେସପରିନିବ୍ବାନେ ଖନ୍ଧପରିନିବ୍ବାନେ ଚ ପୱତ୍ତଂ ଞାଣଂ।

୩୬.ସବ୍ବଧମ୍ମାନନ୍ତି ସବ୍ବେସଂ ତେଭୂମକଧମ୍ମାନଂ। ସମ୍ମା ସମୁଚ୍ଛେଦେତି ସନ୍ତତିସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନ ସୁଟ୍ଠୁ ନିରୋଧେ। ନିରୋଧେ ଚ ଅନୁପଟ୍ଠାନତାତି ନିରୋଧେ ଗତେ ପୁନ ନ ଉପଟ୍ଠାନତାଯ, ପୁନ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିଯନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସମ୍ମାସମୁଚ୍ଛେଦେ ଚ ନିରୋଧେ ଚ ଅନୁପଟ୍ଠାନତା ଚାତି ଚ-କାରୋ ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବୋ।

ସମସୀସଟ୍ଠେ ଞାଣନ୍ତି ନେକ୍ଖମ୍ମାଦୀନି ସତ୍ତତିଂସ ସମାନି, ତଣ୍ହାଦୀନି ତେରସ ସୀସାନି। ପଚ୍ଚନୀକଧମ୍ମାନଂ ସମିତତ୍ତା ସମାନି, ଯଥାଯୋଗଂ ପଧାନତ୍ତା ଚ କୋଟିତ୍ତା ଚ ସୀସାନି। ଏକସ୍ମିଂ ଇରିଯାପଥେ ୱା ଏକସ୍ମିଂ ରୋଗେ ୱା ସଭାଗସନ୍ତତିୱସେନ ଏକସ୍ମିଂ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯେ ୱା ନେକ୍ଖମ୍ମାଦୀନି ସମାନି ଚ ସଦ୍ଧାଦୀନି ସୀସାନି ଚ ଅସ୍ସ ସନ୍ତୀତି ସମସୀସୀ, ସମସୀସିସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ସମସୀସଟ୍ଠୋ। ତସ୍ମିଂ ସମସୀସଟ୍ଠେ, ସମସୀସିଭାୱେତି ଅତ୍ଥୋ। ଏକସ୍ମିଂ ଇରିଯାପଥେ ରୋଗେ ୱା ସଭାଗସନ୍ତତିୱସେନ ଜୀୱିତେ ୱା ୱିପସ୍ସନଂ ଆରଭିତ୍ୱା ତସ୍ମିଂଯେୱ ଇରିଯାପଥେ ରୋଗେ ସଭାଗଜୀୱିତେ ୱା ଚତ୍ତାରି ମଗ୍ଗଫଲାନି ପତ୍ୱା, ତସ୍ମିଂଯେୱ ପରିନିବ୍ବାଯନ୍ତସ୍ସ ଅରହତୋଯେୱ ସମସୀସିଭାୱୋ ହୋତୀତି ତସ୍ମିଂ ସମସୀସିଭାୱେ ଞାଣନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ଚ ପୁଗ୍ଗଲପଞ୍ଞତ୍ତିଯଂ (ପୁ॰ ପ॰ ୧୬), ତସ୍ସା ଚ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ (ପୁ॰ ପ॰ ଅଟ୍ଠ॰ ୧୬) –

‘‘କତମୋ ଚ ପୁଗ୍ଗଲୋ ସମସୀସୀ? ଯସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଅପୁବ୍ବଂ ଅଚରିମଂ ଆସୱପରିଯାଦାନଞ୍ଚ ହୋତି ଜୀୱିତପରିଯାଦାନଞ୍ଚ। ଅଯଂ ୱୁଚ୍ଚତି ପୁଗ୍ଗଲୋ ସମସୀସୀ’’ତି (ପୁ॰ ପ॰ ୧୬)।

‘‘ସମସୀସିନିଦ୍ଦେସେ ଅପୁବ୍ବଂ ଅଚରିମନ୍ତି ଅପୁରେ ଅପଚ୍ଛା, ସନ୍ତତିପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୱସେନ ଏକୱାରଂଯେୱ, ଏକକାଲଂଯେୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ପରିଯାଦାନନ୍ତି ପରିକ୍ଖଯୋ। ଅଯନ୍ତି ଅଯଂ ପୁଗ୍ଗଲୋ ସମସୀସୀ ନାମ ୱୁଚ୍ଚତି। ସୋ ପନେସ ତିୱିଧୋ ହୋତି ଇରିଯାପଥସମସୀସୀ ରୋଗସମସୀସୀ ଜୀୱିତସମସୀସୀତି। ତତ୍ଥ ଯୋ ଚଙ୍କମନ୍ତୋୱ ୱିପସ୍ସନଂ ଆରଭିତ୍ୱା ଅରହତ୍ତଂ ପତ୍ୱା ଚଙ୍କମନ୍ତୋୱ ପରିନିବ୍ବାତି, ଯୋ ଠିତକୋୱ ୱିପସ୍ସନଂ ଆରଭିତ୍ୱା ଅରହତ୍ତଂ ପତ୍ୱା ଠିତକୋୱ ପରିନିବ୍ବାତି, ଯୋ ନିସିନ୍ନୋୱ ୱିପସ୍ସନଂ ଆରଭିତ୍ୱା ଅରହତ୍ତଂ ପତ୍ୱା ନିସିନ୍ନୋୱ ପରିନିବ୍ବାତି, ଯୋ ନିପନ୍ନୋୱ ୱିପସ୍ସନଂ ଆରଭିତ୍ୱା ଅରହତ୍ତଂ ପତ୍ୱା ନିପନ୍ନୋୱ ପରିନିବ୍ବାତି, ଅଯଂ ଇରିଯାପଥସମସୀସୀ ନାମ। ଯୋ ପନ ଏକଂ ରୋଗଂ ପତ୍ୱା ଅନ୍ତୋରୋଗେଯେୱ ୱିପସ୍ସନଂ ଆରଭିତ୍ୱା ଅରହତ୍ତଂ ପତ୍ୱା ତେନେୱ ରୋଗେନ ପରିନିବ୍ବାତି, ଅଯଂ ରୋଗସମସୀସୀ ନାମ। କତରୋ ଜୀୱିତସମସୀସୀ? ତେରସ ସୀସାନି। ତତ୍ଥ କିଲେସସୀସଂ ଅୱିଜ୍ଜଂ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗୋ ପରିଯାଦିଯତି, ପୱତ୍ତସୀସଂ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଚୁତିଚିତ୍ତଂ ପରିଯାଦିଯତି, ଅୱିଜ୍ଜାପରିଯାଦାଯକଂ

ଚିତ୍ତଂ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ପରିଯାଦାତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି, ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯପରିଯାଦାଯକଂ ଚିତ୍ତଂ ଅୱିଜ୍ଜଂ ପରିଯାଦାତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି। ଅୱିଜ୍ଜାପରିଯାଦାଯକଂ ଚିତ୍ତଂ ଅଞ୍ଞଂ, ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯପରିଯାଦାଯକଂ ଚିତ୍ତଂ ଅଞ୍ଞଂ। ଯସ୍ସ ଚେତଂ ସୀସଦ୍ୱଯଂ ସମଂ ପରିଯାଦାନଂ ଗଚ୍ଛତି, ସୋ ଜୀୱିତସମସୀସୀ ନାମ। କଥମିଦଂ ସମଂ ହୋତୀତି? ୱାରସମତାଯ। ଯସ୍ମିଞ୍ହି ୱାରେ ମଗ୍ଗୱୁଟ୍ଠାନଂ ହୋତି। ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗେ ପଞ୍ଚ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାନି, ସକଦାଗାମିମଗ୍ଗେ ପଞ୍ଚ, ଅନାଗାମିମଗ୍ଗେ ପଞ୍ଚ, ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗେ ଚତ୍ତାରୀତି ଏକୂନୱୀସତିମେ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞାଣେ ପତିଟ୍ଠାଯ ଭୱଙ୍ଗଂ ଓତରିତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବାଯତି। ଇମାଯ ୱାରସମତାଯ ଏୱ ଉଭଯସୀସପରିଯାଦାନମ୍ପି ସମଂ ହୋତି ନାମ। ତେନାଯଂ ପୁଗ୍ଗଲୋ 'ଜୀୱିତସମସୀସୀ'ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଅଯମେୱ ଚ ଇଧ ଅଧିପ୍ପେତୋ''ତି।

୩୭। ଇଦାନି ଯସ୍ମା ସୁତମଯସୀଲମଯଭାୱନାମଯଞାଣାନି ୱଟ୍ଟପାଦକାନି ସଲ୍ଲେଖା ନାମ ନ ହୋନ୍ତି, ଲୋକୁତ୍ତରପାଦକାନେୱ ଏତାନି ଚ ଅଞ୍ଞାନି ଚ ଞାଣାନି ସଲ୍ଲେଖାତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ତସ୍ମା ପଚ୍ଚନୀକସଲ୍ଲେଖନାକାରେନ ପୱତ୍ତାନି ଞାଣାନି ଦସ୍ସେତୁଂ ସମସୀସଟ୍ଠେ ଞାଣାନନ୍ତରଂ ସଲ୍ଲେଖଟ୍ଠେ ଞାଣଂ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ। ତତ୍ଥ ପୁଥୂନାନତ୍ତତେଜପରିଯାଦାନେ ପଞ୍ଞାତି ଲୋକୁତ୍ତରେହି ଅସମ୍ମିସ୍ସଟ୍ଠେନ ପୁଥୂନଂ ରାଗାଦୀନଞ୍ଚ ନାନତ୍ତାନଂ ନାନାସଭାୱାନଂ କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦୀନଞ୍ଚ ସନ୍ତାପନଟ୍ଠେନ ''ତେଜା''ତି ଲଦ୍ଧନାମାନଂ ଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟାଦୀନଞ୍ଚ ପରିଯାଦାନେ ଖେପନେ ପଞ୍ଞା, ନେକ୍ଖମ୍ମାଦିମ୍ହି ସତ୍ତତିଂସଭେଦେ ଧମ୍ମେ ପଞ୍ଞାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅଥ ୱା ପୁଥୁଭୂତା ନାନତ୍ତଭୂତା ଚ ତେଜା ଏୱ ତେସଂ ପୁଥୁଭୂତାନଂ ନାନତ୍ତଭୂତାନଂ ଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟାଦୀନଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ତେଜାନଂ ପରିଯାଦାନେ ପଞ୍ଞାତି ଅତ୍ଥୋ। ତେଜେହିଯେୱ ପୁଥୂନଂ ନାନତ୍ତାନଞ୍ଚ ସଙ୍ଗହଂ ନିଦ୍ଦେସୱାରେ ପକାସଯିସ୍ସାମ।

ସଲ୍ଲେଖଟ୍ଠେ ଞାଣନ୍ତି ପଚ୍ଚନୀକଧମ୍ମେ ସଲ୍ଲେଖତି ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦତୀତି ସଲ୍ଲେଖୋ, ତସ୍ମିଂ ନେକ୍ଖମ୍ମାଦିକେ ସତ୍ତତିଂସପ୍ପଭେଦେ ସଲ୍ଲେଖସଭାୱେ ଞାଣଂ। ''ପରେ ୱିହିଂସକା ଭୱିସ୍ସନ୍ତି, ମଯମେତ୍ଥ ଅୱିହିଂସକା ଭୱିସ୍ସାମାତି ସଲ୍ଲେଖୋ କରଣୀଯୋ''ତିଆଦିନା (ମ। ନି। ୧।୮୩) ନଯେନ ଭଗୱତା ସଲ୍ଲେଖସୁତ୍ତନ୍ତେ ୱୁତ୍ତୋ ଚତୁଚତ୍ତାଲୀସଭେଦୋପି ସଲ୍ଲେଖୋ ଇମିନା ସଙ୍ଗହିତୋଯେୱାତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

୩୮। ଇଦାନି ସଲ୍ଲେଖେ ଠିତେନ କତ୍ତବ୍ବଂ ସମ୍ମପ୍ପଧାନୱୀରିଯଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ତଦନନ୍ତରଂ ୱୀରିଯାରମ୍ଭେ ଞାଣଂ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ। ତତ୍ଥ ଅସଲ୍ଲୀନତ୍ତପହିତତ୍ତପଗ୍ଗହଟ୍ଠେତି କୋସଜ୍ଜୱସେନ ଅସଲ୍ଲୀନୋ ଅସଙ୍କୁଚିତୋ ଅତ୍ତା ଅସ୍ସାତି ଅସଲ୍ଲୀନତ୍ତୋ। ଅତ୍ତାତି ଚିତ୍ତଂ। ଯଥାହ –

''ଉଦକଞ୍ହି ନଯନ୍ତି ନେତ୍ତିକା, ଉସୁକାରା ନମଯନ୍ତି ତେଜନଂ;

ଦାରୁଂ ନମଯନ୍ତି ତଚ୍ଛକା, ଅତ୍ତାନଂ ଦମଯନ୍ତି ପଣ୍ଡିତା''ତି। ଆଦି (ଧ। ପ। ୮୦-୮୨) –

କାଯେ ଚ ଜୀୱିତେ ଚ ଅନପେକ୍ଖତାଯ ପହିତୋ ପେସିତୋ ୱିସ୍ସଟ୍ଠୋ ଅତ୍ତା ଏତେନାତି ପହିତତ୍ତୋ। ଅତ୍ତାତି ଅତ୍ତଭାୱୋ। ଯଥାହ – ''ଯା ପନ ଭିକ୍ଖୁନୀ ଅତ୍ତାନଂ ୱଧିତ୍ୱା ୱଧିତ୍ୱା ରୋଦେଯ୍ଯା''ତିଆଦି (ପାଚି। ୮୮୦) । ଅସଲ୍ଲୀନତ୍ତୋ ଚ ସୋ ପହିତତ୍ତୋ ଚାତି ଅସଲ୍ଲୀନତ୍ତପହିତତ୍ତୋ। ସହଜାତଧମ୍ମେ ପଗ୍ଗଣ୍ହାତି ଉପତ୍ଥମ୍ଭେତୀତି ପଗ୍ଗହୋ, ପଗ୍ଗହୋ ଏୱ ଅତ୍ଥୋ ପଗ୍ଗହଟ୍ଠୋ, ପଗ୍ଗହସଭାୱୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅସଲ୍ଲୀନତ୍ତପହିତତ୍ତସ୍ସ ପଗ୍ଗହଟ୍ଠୋ ଅସଲ୍ଲୀନତ୍ତପହିତତ୍ତପଗ୍ଗହଟ୍ଠୋ। ତସ୍ମିଂ ଅସଲ୍ଲୀନତ୍ତପହିତତ୍ତପଗ୍ଗହଟ୍ଠେ। ''ତସ୍ମାତିହ, ଭିକ୍ଖୱେ, ତୁମ୍ହେପି ଅପ୍ପଟିୱାନଂ ପଦହେଯ୍ଯାଥ। କାମଂ ତଚୋ ଚ ନ୍ହାରୁ ଚ ଅଟ୍ଠି ଚ ଅୱସିସ୍ସତୁ, ଉପସୁସ୍ସତୁ ସରୀରେ ମଂସଲୋହିତଂ। ଯଂ ତଂ ପୁରିସଥାମେନ ପୁରିସୱୀରିଯେନ ପୁରିସପରକ୍କମେନ ପତ୍ତବ୍ବଂ, ନ ତଂ ଅପାପୁଣିତ୍ୱା ୱୀରିଯସ୍ସ ସଣ୍ଠାନଂ ଭୱିସ୍ସତୀ''ତି (ଅ। ନି। ୨।୫) ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଅସଲ୍ଲୀନତ୍ତପହିତତ୍ତୱଚନେନ ପଧାନସ୍ମିଂ ଅପ୍ପଟିୱାନିତା ଅନିୱତ୍ତନତା ୱୁତ୍ତା। ପଗ୍ଗହଟ୍ଠୱଚନେନ ପନ କୋସଜ୍ଜୁଦ୍ଧଚ୍ଚୱିମୁତ୍ତଂ ସମପ୍ପୱତ୍ତଂ ୱୀରିଯଂ ୱୁତ୍ତଂ।

ୱୀରିଯାରମ୍ଭେ ଞାଣନ୍ତି ୱୀରଭାୱୋ ୱୀରିଯଂ, ୱୀରାନଂ ୱା କମ୍ମଂ, ୱିଧିନା ୱା ନଯେନ ଉପାଯେନ ଈରଯିତବ୍ବଂ ପୱତ୍ତଯିତବ୍ବନ୍ତି ୱୀରିଯଂ। ତଦେତଂ ଉସ୍ସାହଲକ୍ଖଣଂ, ସହଜାତାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଉପତ୍ଥମ୍ଭନରସଂ, ଅସଂସୀଦନଭାୱପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନଂ, ''ସଂୱିଗ୍ଗୋ ଯୋନିସୋ ପଦହତୀ''ତି (ଅ। ନି। ୪।୧୧୩) ୱଚନତୋ ସଂୱେଗପଦଟ୍ଠାନଂ, ୱୀରିଯାରମ୍ଭୱତ୍ଥୁପଦଟ୍ଠାନଂ ୱା। ସମ୍ମା ଆରଦ୍ଧଂ ସବ୍ବସମ୍ପତ୍ତୀନଂ ମୂଲଂ ହୋତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ୱୀରିଯସଙ୍ଖାତୋ ଆରମ୍ଭୋ ୱୀରିଯାରମ୍ଭୋ। ଇମିନା ସେସାରମ୍ଭେ ପଟିକ୍ଖିପତି। ଅଯଞ୍ହି ଆରମ୍ଭସଦ୍ଦୋ କମ୍ମେ ଆପତ୍ତିଯଂ କିରିଯାଯଂ ୱୀରିଯେ ହିଂସାଯଂ ୱିକୋପନେତି ଅନେକେସୁ ଅତ୍ଥେସୁ ଆଗତୋ।

''ଯଂକିଞ୍ଚି ଦୁକ୍ଖଂ ସମ୍ଭୋତି, ସବ୍ବଂ ଆରମ୍ଭପଚ୍ଚଯା;

ଆରମ୍ଭାନଂ ନିରୋଧେନ, ନତ୍ଥି ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ସମ୍ଭୱୋ''ତି। (ସୁ। ନି। ୭୪୯) –

ଏତ୍ଥ ହି କମ୍ମଂ ଆରମ୍ଭୋତି ଆଗତଂ। ''ଆରମ୍ଭତି ଚ ୱିପ୍ପଟିସାରୀ ଚ ହୋତୀ''ତି (ଅ। ନି। ୫।୧୪୨; ପୁ। ପ। ୧୯୧) ଏତ୍ଥ ଆପତ୍ତି। ''ମହାୟଞ୍ଞା ମହାରମ୍ଭା, ନ ତେ ହୋନ୍ତି ମହପ୍ଫଲା''ତି (ଅ। ନି। ୪।୩୯; ସଂ। ନି। ୧।୧୨୦) ଏତ୍ଥ ୟୂପୁସ୍ସାପନାଦିକିରିୟା। ''ଆରମ୍ଭଥ ନିକ୍କମଥ, ୟୁଞ୍ଜଥ ବୁଦ୍ଧସାସନେ''ତି (ସଂ। ନି। ୧।୧୮୫) ଏତ୍ଥ ୱୀରିୟଂ। ''ସମଣଂ ଗୋତମଂ ଉଦ୍ଦିସ୍ସ ପାଣଂ ଆରମ୍ଭନ୍ତୀ''ତି (ମ। ନି। ୨।୫୧-୫୨) ଏତ୍ଥ ହିଂସା। ''ବୀଜଗାମଭୂତଗାମସମାରମ୍ଭା ପଟିୱିରତୋ ହୋତୀ''ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୧୦; ମ। ନି। ୧।୨୯୩) ଏତ୍ଥ ଛେଦନଭଞ୍ଜନାଦିକଂ ୱିକୋପନଂ। ଇଧ ପନ ୱୀରିୟମେୱ ଅଧିପ୍ପେତଂ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ୱୀରିୟସଙ୍ଖାତୋ ଆରମ୍ଭୋ ୱୀରିୟାରମ୍ଭୋ''ତି। ୱୀରିୟଞ୍ହି ଆରଭନକୱସେନ ଆରମ୍ଭୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତସ୍ମିଂ ୱୀରିୟାରମ୍ଭେ ଞାଣଂ। ଅସଲ୍ଲୀନତ୍ତା ପହିତତ୍ତାତିପି ପଠନ୍ତି, ଅସଲ୍ଲୀନଭାୱେନ ପହିତଭାୱେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ପୁରିମପାଠୋୟେୱ ସୁନ୍ଦରୋ। କେଚି ପନ ''ସତିଧମ୍ମୱିଚୟୱୀରିୟପୀତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାନଂ ସମତା ଅସଲ୍ଲୀନତ୍ତତା, ସତିସମାଧିପସ୍ସଦ୍ଧିଉପେକ୍ଖାସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାନଂ ସମତା ପହିତତ୍ତତା, ସତ୍ତନ୍ନଂ ସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାନଂ ସମତା ପଗ୍ଗହଟ୍ଠୋ''ତି ୱଣ୍ଣୟନ୍ତି।

୩୯। ଇଦାନି ସମ୍ମାୱାୟାମସିଦ୍ଧଂ ମଗ୍ଗଫଲଂ ପତ୍ୱେନ ଲୋକହିତତ୍ଥଂ ଧମ୍ମଦେସନା କାତବ୍ବାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ତଦନନ୍ତରଂ ଅତ୍ଥସନ୍ଦସ୍ସନେ ଞାଣଂ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ। ତତ୍ଥ ନାନାଧମ୍ମପ୍ପକାସନତାତି ସବ୍ବସଙ୍ଖତାସଙ୍ଖତୱସେନ ନାନାଧମ୍ମାନଂ ପକାସନତା ଦୀପନତା ଦେସନତା। ପକାସନତାତି ଚ ପକାସନା ଏୱ। ଅତ୍ଥସନ୍ଦସ୍ସନେତି ନାନାଅତ୍ଥାନଂ ପରେସଂ ସନ୍ଦସ୍ସନେ। ଧମ୍ମା ଚ ଅତ୍ଥା ଚ ତେ ଏୱ।

୪୦। ଇଦାନି ପରେସଂ ଧମ୍ମିୟା କଥାୟ ସନ୍ଦସ୍ସେନ୍ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଅରିୟପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ୟଥାସଭାୱଧମ୍ମଦେସନାକାରଣଂ ଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧିଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ତଦନନ୍ତରଂ ଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧିଞାଣଂ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ। ତତ୍ଥ ସବ୍ବଧମ୍ମାନଂ ଏକସଙ୍ଗହତା ନାନତ୍ତେକତ୍ତପଟିୱେଧେତି ସବ୍ବେସଂ ସଙ୍ଖତାସଙ୍ଖତଧମ୍ମାନଂ ଏକସଙ୍ଗହତାୟ ଚ କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦୀନଂ ନାନତ୍ତସ୍ସ ଚ ନେକ୍ଖମ୍ମାଦୀନଂ ଏକତ୍ତସ୍ସ ଚ ପଟିୱେଧୋ, ଅଭିସମୟୋତି ଅତ୍ଥୋ। ସୋ ପନ ମଗ୍ଗପଞ୍ଞା ଫଲପଞ୍ଞା ଚ। ମଗ୍ଗପଞ୍ଞା ସଚ୍ଚାଭିସମୟକ୍ଖଣେ ସଚ୍ଚାଭିସମୟୱସେନ ପଟିୱିଜ୍ଝତୀତି ପଟିୱେଧୋ, ଫଲପଞ୍ଞା ପଟିୱିଦ୍ଧତ୍ତା ପଟିୱେଧୋ। ଏକସଙ୍ଗହତାତି ଏତ୍ଥ ଜାତିସଙ୍ଗହୋ, ସଞ୍ଜାତିସଙ୍ଗହୋ, କିରିୟାସଙ୍ଗହୋ, ଗଣନସଙ୍ଗହୋତି ଚତୁବ୍ବିଧୋ ସଙ୍ଗହୋ। ତତ୍ଥ ''ସବ୍ବେ ଖତ୍ତିୟା ଆଗଚ୍ଛନ୍ତୁ, ସବ୍ବେ ବ୍ରାହ୍ମଣା, ସବ୍ବେ ୱେସ୍ସା, ସବ୍ବେ ସୁଦ୍ଦା ଆଗଚ୍ଛନ୍ତୁ'', ''ୟା, ଚାୱୁସୋ ୱିସାଖ, ସମ୍ମାୱାଚା, ୟୋ ଚ ସମ୍ମାକମ୍ମନ୍ତୋ, ୟୋ ଚ ସମ୍ମାଆଜୀୱୋ, ଇମେ ଧମ୍ମା ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧେ ସଙ୍ଗହିତା''ତି (ମ। ନି। ୧।୪୬୨) ଅୟଂ ଜାତିସଙ୍ଗହୋ ନାମ। ''ଏକଜାତିକା ଆଗଚ୍ଛନ୍ତୂ''ତି ୱୁତ୍ତଟ୍ଠାନେ ୱିୟ ହି ଇଧ ସବ୍ବେ ଜାତିୟା ଏକସଙ୍ଗହିତା। ''ସବ୍ବେ କୋସଲକା ଆଗଚ୍ଛନ୍ତୁ, ସବ୍ବେ ମାଗଧିକା, ସବ୍ବେ ଭାରୁକଚ୍ଛକା ଆଗଚ୍ଛନ୍ତୁ'', ''ୟୋ, ଚାୱୁସୋ ୱିସାଖ, ସମ୍ମାୱାୟାମୋ, ୟା ଚ ସମ୍ମାସତି, ୟୋ ଚ ସମ୍ମାସମାଧି, ଇମେ ଧମ୍ମା ସମାଧିକ୍ଖନ୍ଧେ ସଙ୍ଗହିତା''ତି (ମ। ନି। ୧।୪୬୨) ଅୟଂ ସଞ୍ଜାତିସଙ୍ଗହୋ ନାମ। ''ଏକଟ୍ଠାନେ ଜାତା ସଂୱଡ୍ଢା ଆଗଚ୍ଛନ୍ତୂ''ତି ୱୁତ୍ତଟ୍ଠାନେ ୱିୟ ହି ଇଧ ସବ୍ବେ ଜାତିଟ୍ଠାନେନ ନିୱୁତ୍ଥୋକାସେନ ଏକସଙ୍ଗହିତା। ''ସବ୍ବେ ହତ୍ଥାରୋହା ଆଗଚ୍ଛନ୍ତୁ, ସବ୍ବେ ଅସ୍ସାରୋହା ଆଗଚ୍ଛନ୍ତୁ, ସବ୍ବେ ରଥିକା ଆଗଚ୍ଛନ୍ତୁ'', ''ୟା, ଚାୱୁସୋ ୱିସାଖ, ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି, ୟୋ ଚ ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପୋ, ଇମେ ଧମ୍ମା ପଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧେ ସଙ୍ଗହିତା''ତି (ମ। ନି। ୧।୪୬୨) ଅୟଂ କିରିୟାସଙ୍ଗହୋ ନାମ। ସବ୍ବେୱ ହି ତେ ଅତ୍ତନୋ କିରିୟାକରଣେନ ଏକସଙ୍ଗହିତା। ''ଚକ୍ଖାୟତନଂ କତମଂ ଖନ୍ଧଗଣନଂ ଗଚ୍ଛତି, ଚକ୍ଖାୟତନଂ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧଗଣନଂ ଗଚ୍ଛତି। ହଞ୍ଚି ଚକ୍ଖାୟତନଂ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧଗଣନଂ ଗଚ୍ଛତି, ତେନ ୱତ ରେ ୱତ୍ତବ୍ବେ ଚକ୍ଖାୟତନଂ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେନ ସଙ୍ଗହିତ''ନ୍ତି (କଥା। ୪୭୧) ଅୟଂ ଗଣନସଙ୍ଗହୋ ନାମ। ଅୟମିଧ ଅଧିପ୍ପେତୋ। ତଥଟ୍ଠାଦୀସୁ ଦ୍ୱାଦସସୁ ଆକାରେସୁ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ଏକେନ ସଙ୍ଗହୋ ଗଣନପରିଚ୍ଛେଦୋ ଏତେସନ୍ତି ଏକସଙ୍ଗହା, ଏକସଙ୍ଗହାନଂ ଭାୱୋ ଏକସଙ୍ଗହତା।

ଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧିଞାଣନ୍ତି ମଗ୍ଗଫଲଞାଣଂ ଦସ୍ସନଂ। ଦସ୍ସନମେୱ ୱିସୁଦ୍ଧି ଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧି, ଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧି ଏୱ ଞାଣଂ ଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧିଞାଣଂ। ମଗ୍ଗଞାଣଂ ୱିସୁଜ୍ଝତୀତି ଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧି, ଫଲଞାଣଂ ୱିସୁଦ୍ଧତ୍ତା ଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧି।

୪୧। ଇଦାନି ଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧିସାଧକାନି ୱିପସ୍ସନାଞାଣାନି ଦ୍ୱିଧା ଦସ୍ସେତୁଂ ତଦନନ୍ତରଂ ଖନ୍ତିଞାଣପରିୟୋଗାହଣଞାଣାନି ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ତତ୍ଥ ୱିଦିତତ୍ତା ପଞ୍ଞାତି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ଅନିଚ୍ଚାଦିତୋ ୱିଦିତତ୍ତା ପୱତ୍ତା ପଞ୍ଞା। ଖନ୍ତିଞାଣନ୍ତି ୱିଦିତମେୱ ଖମତୀତି ଖନ୍ତି, ଖନ୍ତି ଏୱ ଞାଣଂ ଖନ୍ତିଞାଣଂ। ଏତେନ ଅଧିୱାସନଖନ୍ତିଂ ପଟିକ୍ଖିପତି। ଏତଂ କଲାପସମ୍ମସନାଦିୱସେନ ପୱତ୍ତଂ ତରୁଣୱିପସ୍ସନାଞାଣଂ।

୪୨।ଫୁଟ୍ଠତ୍ତା ପଞ୍ଞାତି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ଅନିଚ୍ଚାଦିୱସେନ ଞାଣଫସ୍ସେନ ଫୁଟ୍ଠତ୍ତା ପୱତ୍ତା ପଞ୍ଞା। ପରିୟୋଗାହଣେ ଞାଣନ୍ତି ଫୁଟ୍ଠମେୱ ପରିୟୋଗାହତି ପୱିସତୀତି ପରିୟୋଗାହଣଂ ଞାଣଂ। ଗା-କାରଂ ରସ୍ସଂ କତ୍ୱାପି ପଠନ୍ତି। ଏତଂ ଭଙ୍ଗାନୁପସ୍ସନାଦିୱସେନ ପୱତ୍ତଂ ତିକ୍ଖୱିପସ୍ସନାଞାଣଂ। କେଚି ପନ ''ୱିପସ୍ସନାଞାଣମେୱ ସଦ୍ଧାୱାହିସ୍ସ ଖନ୍ତିଞାଣଂ, ପଞ୍ଞାୱାହିସ୍ସ ପରିୟୋଗାହଣଞାଣ''ନ୍ତି ୱଦନ୍ତି। ଏୱଂ ସନ୍ତେ ଏତାନି ଦ୍ୱେ ଞାଣାନି ଏକସ୍ସ ନ ସମ୍ଭୱନ୍ତି , ତଦସମ୍ଭୱେ ଏକସ୍ସ ସାୱକସ୍ସ ସତ୍ତସଟ୍ଠି ସାୱକସାଧାରଣଞାଣାନି ନ ସମ୍ଭୱନ୍ତି, ତସ୍ମା ତଂ ନ ୟୁଜ୍ଜତି।

୪୩। ଇଦାନି ୟସ୍ମା ପୁଥୁଜ୍ଜନା ସେକ୍ଖା ଚ ୱିପସ୍ସନୂପଗେ ଖନ୍ଧାଦୟୋ ଧମ୍ମେ ସକଲେ ଏୱ ସମ୍ମସନ୍ତି, ନ ତେସଂ ଏକଦେସଂ, ତସ୍ମା ତେସଂ

ପଦେସୱିହାରୋ ନ ଲବ୍ଭତି, ଅରହତ୍ତୋୟେୱ ଯଥାରୁଚି ପଦେସୱିହାରୋ ଲବ୍ଭତୀତି ଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧିସାଧକାନି ଞାଣାନି ୱତ୍ୱା ତଦନନ୍ତରଂ ଅରହତ୍ତୋ ଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧିସିଦ୍ଧଂ ପଦେସୱିହାରଞାଣଂ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ। ତତ୍ଥ ସମୋଦହନେ ପଞ୍ଞାତି ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ଏକଦେସସ୍ସ ୱେଦନାଧମ୍ମସ୍ସ ସମୋଦହନପଞ୍ଞା, ସମ୍ପିଣ୍ଡନପଞ୍ଞା ରାସିକରଣପଞ୍ଞା। ସମୋଧାନେ ପଞ୍ଞାତିପି ପାଠୋ, ସୋୟେୱ ଅତ୍ଥୋ।

ପଦେସୱିହାରେ ଞାଣନ୍ତି ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ପଦେସେନ ଏକଦେସେନ ଅୱୟୱେନ ୱିହାରୋ ପଦେସୱିହାରୋ, ତସ୍ମିଂ ପଦେସୱିହାରେ ଞାଣଂ। ତତ୍ଥ ପଦେସୋ ନାମ ଖନ୍ଧପଦେସୋ ଆୟତନଧାତୁସଚ୍ଚିନ୍ଦ୍ରିୟପଚ୍ଚୟାକାରସତିପଟ୍ଠାନଝାନନାମରୂପଧମ୍ମପଦେସୋତି ନାନାୱିଧୋ। ଏୱଂ ନାନାୱିଧୋ ଚେସ ୱେଦନା ଏୱ। କଥଂ? ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଖନ୍ଧାନଂ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୱସେନ ଖନ୍ଧେକଦେସୋ, ଦ୍ୱାଦସନ୍ନଂ ଆୟତନାନଂ ୱେଦନାୱସେନ ଧମ୍ମାୟତନେକଦେସୋ, ଅଟ୍ଠାରସନ୍ନଂ ଧାତୂନଂ ୱେଦନାୱସେନ ଧମ୍ମଧାତେକଦେସୋ, ଚତୁନ୍ନଂ ସଚ୍ଚାନଂ ୱେଦନାୱସେନ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚେକଦେସୋ, ବାୱୀସତିୟା ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନଂ ପଞ୍ଚୱେଦନିନ୍ଦ୍ରିୟୱସେନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟେକଦେସୋ, ଦ୍ୱାଦସନ୍ନଂ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦଙ୍ଗାନଂ ଫସ୍ସପଚ୍ଚୟା ୱେଦନାୱସେନ ପଚ୍ଚୟାକାରେକଦେସୋ, ଚତୁନ୍ନଂ ସତିପଟ୍ଠାନାନଂ ୱେଦନାନୁପସ୍ସନାୱସେନ ସତିପଟ୍ଠାନେକଦେସୋ, ଚତୁନ୍ନଂ ଝାନାନଂ ସୁଖୌପେକ୍ଖାୱସେନ ଝାନେକଦେସୋ, ନାମରୂପାନଂ ୱେଦନାୱସେନ ନାମରୂପେକଦେସୋ, କୁସଲାଦୀନଂ ସବ୍ବଧମ୍ମାନଂ ୱେଦନାୱସେନ ଧମ୍ମେକଦେସୋତି ଏୱଂ ୱେଦନା ଏୱ ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ପଦେସୋ, ତସ୍ସା ୱେଦନାୟ ଏୱ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣୱସେନ ପଦେସୱିହାରୋ।

୪୪। ଇଦାନି ଯସ୍ମା ସମାଧିଭାୱନାମୟଞାଣାଦୀନି ଭାୱେନ୍ତା ପୁଥୁଜ୍ଜନା ସେକ୍ଖା ଚ ତେ ତେ ଭାୱେତବ୍ବଭାୱନାଧମ୍ମେ ଅଧିପତୀ ଜେଟ୍ଠକେ କତ୍ୱା ତେନ ତେନ ପହାତବ୍ବେ ତପ୍ପଚ୍ଚନୀକେ ନାନାସଭାୱେ ଧମ୍ମେ ଅନେକାଦୀନୱେ ଆଦୀନୱତୋ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତ୍ୱା ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଭାୱନାଧମ୍ମସ୍ସ ୱସେନ ଚିତ୍ତଂ ପତିଟ୍ଠପେତ୍ୱା ତେ ତେ ପଚ୍ଚନୀକଧମ୍ମେ ପଜହନ୍ତି। ପଜହନ୍ତା ୱିପସ୍ସନାକାଲେ ସବ୍ବସଙ୍ଖାରେ ସୁଞ୍ଞତୋ ଦିସ୍ୱା ପଚ୍ଛା ସମୁଚ୍ଛେଦେନ ପଜହନ୍ତି, ତଥା ପଜହନ୍ତା ଚ ଏକାଭିସମୟୱସେନ ସଚ୍ଚାନି ପଟିୱିଜ୍ଝନ୍ତା ପଜହନ୍ତି। ଯଥାୱୁତ୍ତେହେୱ ଆକାରେହି ସବ୍ବେପି ଅରିୟା ଯଥାୟୋଗଂ ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତି, ତସ୍ମା ପଦେସୱିହାରଞାଣାନନ୍ତରଂ ସଞ୍ଞାୱିୱଟ୍ଟଞାଣାଦୀନି ଛ ଞାଣାନି ଯଥାକ୍କମେନ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ତତ୍ଥ ଅଧିପତତ୍ତା ପଞ୍ଞାତି ନେକ୍ଖମ୍ମାଦୀନଂ ଅଧିପତିଭାୱେନ ନେକ୍ଖମ୍ମାଦୀନି ଅଧିକାନି କତ୍ୱା ତଦଧିକଭାୱେନ ପୱତ୍ତା ପଞ୍ଞାତି ଅତ୍ଥୋ। ସଞ୍ଞାୱିୱଟ୍ଟେ ଞାଣନ୍ତି ସଞ୍ଞାୟ ୱିୱଟ୍ଟନଂ ପରାୱଟ୍ଟନଂ ପରମ୍ମୁଖଭାୱୋତି ସଞ୍ଞାୱିୱଟ୍ଟୋ, ଯାୟ ସଞ୍ଞାୟ ତେ ତେ ଭାୱନାଧମ୍ମେ ଅଧିପତିଂ କରୋତି, ତାୟ ସଞ୍ଞାୟ ହେତୁଭୂତାୟ, କରଣଭୂତାୟ ୱା ତତୋ ତତୋ କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦିତୋ ୱିୱଟ୍ଟନେ ଞାଣନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଏତ୍ତୋ ୱିୱଟ୍ଟୋତି ଅୱୁତ୍ତେପି ଯତୋ ୱିୱଟ୍ଟତି, ତତୋ ଏୱ ୱିୱଟ୍ଟୋତି ଗୟ୍ହତି ଯଥା ୱିୱଟ୍ଟନାନୁପସ୍ସନାୟ। ସା ପନ ସଞ୍ଞା ସଞ୍ଜାନନଲକ୍ଖଣା, ତଦେୱେତନ୍ତି ପୁନ ସଞ୍ଜାନନପଚ୍ଚୟନିମିତ୍ତକରଣରସା ଦାରୁଆଦୀସୁ ତଚ୍ଛକାଦୟୋ ୱିୟ, ଯଥାଗହିତନିମିତ୍ତୱସେନ ଅଭିନିୱେସକରଣପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନା ହତ୍ଥିଦସ୍ସକଅନ୍ଧା ୱିୟ, ଆରମ୍ମଣେ ଅନୋଗାଳ୍ହୱୁତ୍ତିତାୟ ଅଚିରଟ୍ଠାନପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନା ୱା ୱିଜ୍ଜୁ ୱିୟ, ଯଥାଉପଟ୍ଠିତୱିସୟପଦଟ୍ଠାନା ତିଣପୁରିସକେସୁ ମିଗପୋତକାନଂ ପୁରିସାତି ଉପ୍ପନ୍ନସଞ୍ଞା ୱିୟ।

୪୫।ନାନତ୍ତେ ପଞ୍ଞାତି ନାନାସଭାୱେ ଭାୱେତବ୍ବତୋ ଅଞ୍ଞସଭାୱେ କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦିକେ ଆଦୀନୱଦସ୍ସନେନ ପୱତ୍ତା ପଞ୍ଞା। ନାନତ୍ତେତି ଚ ନିମିତ୍ତତ୍ଥେ ଭୁମ୍ମୱଚନଂ। ନାନତ୍ତପ୍ପହାନଂ ୱା ନାନତ୍ତଂ, ନାନତ୍ତପ୍ପହାନନିମିତ୍ତଂ ନାନତ୍ତପ୍ପହାନହେତୁ ନେକ୍ଖମ୍ମାଦୀସୁ ପଞ୍ଞାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଚେତୋୱିୱଟ୍ଟେ ଞାଣନ୍ତି ଚେତସୋ କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦିତୋ ୱିୱଟ୍ଟନଂ ନେକ୍ଖମ୍ମାଦୀସୁ ଞାଣଂ। ଚେତୋତି ଚେତ୍ଥ ଚେତନା ଅଧିପ୍ପେତା। ସା ଚେତନାଭାୱଲକ୍ଖଣା, ଅଭିସନ୍ଦହନଲକ୍ଖଣା ୱା, ଆୟୂହନରସା, ସଂୱିଦହନପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନା ସକିଚ୍ଚପରକିଚ୍ଚସାଧକା ଜେଟ୍ଠସିସ୍ସମହାୱଡ୍ଢକିଆଦୟୋ ୱିୟ। ଅଚ୍ଚାୟିକକମ୍ମାନୁସ୍ସରଣାଦୀସୁ ଚ ପନାୟଂ ସମ୍ପୟୁତ୍ତାନଂ ଉସ୍ସାହନଭାୱେନ ପାକଟା ହୋତି।

୪୬।ଅଧିଟ୍ଠାନେପଞ୍ଞାତି ନେକ୍ଖମ୍ମାଦିୱସେନ ଚିତ୍ତସ୍ସ ପତିଟ୍ଠାପନେ ପଞ୍ଞା। ଚିତ୍ତୱିୱଟ୍ଟେ ଞାଣନ୍ତି କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦିପହାନୱସେନ ଚିତ୍ତସ୍ସ ୱିୱଟ୍ଟନେ ଞାଣଂ । ଚିତ୍ତଞ୍ଚେତ୍ଥ ୱିଜାନନଲକ୍ଖଣଂ, ପୁବ୍ବଙ୍ଗମରସଂ, ସନ୍ଧାନପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନଂ, ନାମରୂପପଦଟ୍ଠାନଂ।

୪୭।ସୁଞ୍ଞତେ ପଞ୍ଞାତି ଅତ୍ତତ୍ତନିୟସୁଞ୍ଞତାୟ ଅନତ୍ତାନତ୍ତନିୟେ ପୱତ୍ତା ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନା ପଞ୍ଞା। ଞାଣୱିୱଟ୍ଟେ ଞାଣନ୍ତି ଞାଣମେୱ ଅଭିନିୱେସତୋ ୱିୱଟ୍ଟତୀତି ୱିୱଟ୍ଟୋ, ତଂ ଞାଣୱିୱଟ୍ଟଭୂତଂ ଞାଣଂ।

୪୮ ।ୱୋସଗ୍ଗେ ପଞ୍ଞାତି ଏତ୍ଥ ୱୋସଜ୍ଜତୀତି ୱୋସଗ୍ଗୋ, କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦୀନଂ ୱୋସଗ୍ଗୋ ନେକ୍ଖମ୍ମାଦିମ୍ହି ପଞ୍ଞା। ୱିମୋକ୍ଖୱିୱଟ୍ଟେ ଞାଣନ୍ତି କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦିକେହି ୱିମୁଚ୍ଚତୀତି ୱିମୋକ୍ଖୋ, ୱିମୋକ୍ଖୋ ଏୱ ୱିୱଟ୍ଟୋ ୱିମୋକ୍ଖୱିୱଟ୍ଟୋ, ସୋ ଏୱ ଞାଣଂ।

୪୯ ।ତଥଟ୍ଠେ ପଞ୍ଞାତି ଏକେକସ୍ସ ସଚ୍ଚସ୍ସ ଚତୁବ୍ବିଧେ ଚତୁବ୍ବିଧେ ଅୱିପରୀତସଭାୱେ କିଚ୍ଚୱସେନ ଅସମ୍ମୋହତୋ ପୱତ୍ତା ପଞ୍ଞା। ସଚ୍ଚୱିୱଟ୍ଟେ ଞାଣନ୍ତି ଚତୂସୁ ସଚ୍ଚେସୁ ଦୁଭତୋ ୱୁଟ୍ଠାନୱସେନ ୱିୱଟ୍ଟତୀତି ସଚ୍ଚୱିୱଟ୍ଟୋ, ସୋ ଏୱ ଞାଣଂ। ଏକମେୱ ଞାଣଂ ଅଧିପତିକତଧମ୍ମୱସେନ

ସଞ୍ଞାୱିୱଟ୍ଟୋତି, ପହାତଙ୍ଗଧମ୍ମୱସେନ ଚେତୋୱିୱଟ୍ଟୋତି, ଚିତ୍ତପତିଟ୍ଠାପନୱସେନ ଚିତ୍ତୱିୱଟ୍ଟୋତି, ପଚ୍ଚନୀକପହାନୱସେନ ୱିମୋକ୍ଖୱିୱଟ୍ଟୋତି ଏୱଂ ଚତୁଧା ୱୁତ୍ତଂ। ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନାୱ ସୁଞ୍ଞତାକାରୱସେନ ''ଞାଣୱିୱଟ୍ଟେ ଞାଣ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତା। ମଗ୍ଗଞାଣମେୱ ହେଟ୍ଠା ''ମଗ୍ଗେ ଞାଣ''ନ୍ତି ଚ, ''ଆନନ୍ତରିକସମାଧିମ୍ହି ଞାଣ''ନ୍ତି ଚ ଦ୍ୱିଧା ୱୁତ୍ତଂ, ୱିୱଟ୍ଟନାକାରୱସେନ ''ସଚ୍ଚୱିୱଟ୍ଟେ ଞାଣ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

୫୦। ଇଦାନି ତସ୍ସ ସଚ୍ଚୱିୱଟ୍ଟଞାଣୱସେନ ପୱତ୍ତସ୍ସ ଆସୱାନଂ ଖଯେ ଞାଣସ୍ସ ୱସେନ ପୱତ୍ତାନି କମତୋ ଛ ଅଭିଞ୍ଞାଞାଣାନି ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ତତ୍ଥାପି ଲୋକପାକଟାନୁଭାୱତ୍ତା ଅତିୱିମ୍ହାପନନ୍ତି ପଠମଂ ଇଦ୍ଧିୱିଧଞାଣଂ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ, ଚେତୋପରିଯଞାଣସ୍ସ ୱିସଯତୋ ଦିବ୍ବସୋତଞାଣଂ ଓଳାରିକୱିସଯନ୍ତି ଦୁତିଯଂ ଦିବ୍ବସୋତଞାଣଂ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ, ସୁଖୁମୱିସଯତ୍ତା ତତିଯଂ ଚେତୋପରିଯଞାଣଂ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ। ତୀସୁ ୱିଜ୍ଜାସୁ ପୁବ୍ବେନିୱାସଛାଦକାତୀତତମୱିନୋଦକତ୍ତା ପଠମଂ ପୁବ୍ବେନିୱାସାନୁସ୍ସତିଞାଣଂ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ, ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନାଗତତମୱିନୋଦକତ୍ତା ଦୁତିଯଂ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣଂ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ, ସବ୍ବତମସମୁଚ୍ଛେଦକତ୍ତା ତତିଯଂ ଆସୱାନଂ ଖଯେ ଞାଣଂ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ। ତତ୍ଥ କାଯମ୍ପୀତି ରୂପକାଯମ୍ପି। ଚିତ୍ତମ୍ପୀତି ପାଦକଜ୍ଝାନଚିତ୍ତମ୍ପି। ଏକୱୱତ୍ଥାନତାତି ପରିକମ୍ମଚିତ୍ତେନ ଏକତୋ ଠପନତାଯ ଚ ଦିସ୍ସମାନକାଯେନ, ଅଦିସ୍ସମାନକାଯେନ ୱା ଗନ୍ତୁକାମକାଲେ ଯଥାଯୋଗଂ କାଯସ୍ସପି ଚିତ୍ତସ୍ସପି ମିସ୍ସୀକରଣତାଯ ଚାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। କାଯୋତି ଚେତ୍ଥ ସରୀରଂ। ସରୀରଞ୍ହି ଅସୁଚିସଞ୍ଚଯତୋ କୁଚ୍ଛିତାନଂ କେସାଦୀନଞ୍ଚେୱ ଚକ୍ଖୁରୋଗାଦୀନଂ ରୋଗସତାନଞ୍ଚ ଆଯଭୂତତୋ କାଯୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ସୁଖସଞ୍ଞଞ୍ଚ ଲହୁସଞ୍ଞଞ୍ଚାତି ଏତ୍ଥ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଏକଂଯେୱ ସଞ୍ଞଂ ଆକାରନାନତ୍ତତୋ ଦ୍ୱିଧା କତ୍ୱା ସମୁଚ୍ଚଯତ୍ଥୋ ଚ-ସଦ୍ଦୋ ପଯୁତ୍ତୋ। ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନସ୍ମିଞ୍ହି ଉପେକ୍ଖା ସନ୍ତତ୍ତା ସୁଖନ୍ତି ୱୁତ୍ତା, ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତା ସଞ୍ଞା ସୁଖସଞ୍ଞା। ସାଯେୱ ନୀୱରଣେହି ଚେୱ ୱିତକ୍କାଦିପଚ୍ଚନୀକେହି ଚ ୱିମୁତ୍ତତ୍ତା ଲହୁସଞ୍ଞା। ଅଧିଟ୍ଠାନୱସେନାତି ଅଧିକଂ କତ୍ୱା ଠାନୱସେନ, ପୱିସନୱସେନାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଅଧିଟ୍ଠାନୱସେନ ଚାତି ଚ-ସଦ୍ଦୋ ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବୋ। ଏତ୍ତାୱତା ସବ୍ବପ୍ପକାରସ୍ସ ଇଦ୍ଧିୱିଧସ୍ସ ଯଥାଯୋଗଂ କାରଣଂ ୱୁତ୍ତଂ।

ଇଜ୍ଝନଟ୍ଠେ ପଞ୍ଞାତି ଇଜ୍ଝନସଭାୱେ ପଞ୍ଞା। ଇଦ୍ଧିୱିଧେ ଞାଣନ୍ତି ଇଜ୍ଝନଟ୍ଠେନ ଇଦ୍ଧି, ନିପ୍ଫତ୍ତିଅତ୍ଥେନ ପଟିଲାଭଟ୍ଠେନ ଚାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଯଞ୍ହି ନିପ୍ଫଜ୍ଜତି ପଟିଲବ୍ଭତି ଚ, ତଂ ଇଜ୍ଝତୀତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଯଥାହ – ''କାମଂ କାମଯମାନସ୍ସ, ତସ୍ସ ଚେତଂ ସମିଜ୍ଝତୀ''ତି (ସୁ। ନି। ୭୭୨)। ତଥା ''ନେକ୍ଖମ୍ମଂ ଇଜ୍ଝତୀତି ଇଦ୍ଧି, ପଟିହରତୀତି ପାଟିହାରିଯଂ, ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗୋ ଇଜ୍ଝତୀତି ଇଦ୍ଧି, ପଟିହରତୀତି ପାଟିହାରିଯ''ନ୍ତି (ପଟି। ମ। ୩।୩୨)। ଅପରୋ ନଯୋ – ଇଜ୍ଝନଟ୍ଠେନ ଇଦ୍ଧି, ଉପାଯସମ୍ପଦାଯେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ଉପାଯସମ୍ପଦା ହି ଇଜ୍ଝତି ଅଧିପ୍ପେତଫଲପ୍ପସୱନତୋ। ଯଥାହ – ''ଅଯଂ ଖୋ ଚିତ୍ତୋ ଗହପତି ସୀଲୱା କଲ୍ୟାଣଧମ୍ମୋ, ସଚେ ପଣିଦହିସ୍ସତି, ଅନାଗତମଦ୍ଧାନଂ ରାଜା ଅସ୍ସଂ ଚକ୍କୱତ୍ତୀତି। ଇଜ୍ଝିସ୍ସତି ହି ସୀଲୱତୋ ଚେତୋପଣିଧି ୱିସୁଦ୍ଧତ୍ତା''ତି (ସଂ। ନି। ୪।୩୫୨)। ଅପରୋ ନଯୋ – ଏତାଯ ସତ୍ତା ଇଜ୍ଝନ୍ତୀତି ଇଦ୍ଧି, ଇଜ୍ଝନ୍ତୀତି ଇଦ୍ଧା ୱୁଦ୍ଧା ଉକ୍କଂସଗତା ହୋନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଇଦ୍ଧି ଏୱ ୱିଧଂ ଇଦ୍ଧିୱିଧଂ, ଇଦ୍ଧିକୋଟ୍ଠାସୋ ଇଦ୍ଧିୱିକପ୍ପୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତଂ ଇଦ୍ଧିୱିଧଂ ଞାଣନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

୫୧।ୱିତକ୍କୱିପ୍ଫାରୱସେନାତି ଦିବ୍ବସୋତଧାତୁଉପ୍ପାଦନତ୍ଥଂ ପରିକମ୍ମକରଣକାଲେ ସଦ୍ଦନିମିତ୍ତେସୁ ଅତ୍ତନୋ ୱିତକ୍କୱିପ୍ଫାରୱସେନ ୱିତକ୍କୱେଗୱସେନ। ୱିତକ୍କୋତି ଚେତ୍ଥ ୱିତକ୍କେତୀତି ୱିତକ୍କୋ, ୱିତକ୍କନଂ ୱା ୱିତକ୍କୋ, ଊହନନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସ୍ୱାଯଂ ଆରମ୍ମଣେ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅଭିନିରୋପନଲକ୍ଖଣୋ, ଆହନନପରିଯାହନନରସୋ । ତଥା ହି ତେନ ଯୋଗାୱଚରୋ ଆରମ୍ମଣଂ ୱିତକ୍କାହତଂ ୱିତକ୍କପରିଯାହତଂ କରୋତୀତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଆରମ୍ମଣେ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଆନଯନପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନୋ, ତଜ୍ଜାସମନ୍ନାହାରେନ ପନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯେନ ଚ ପରିକ୍ଖିତ୍ତେ ୱିସଯେ ଅନନ୍ତରାଯେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋ ଆପାଥଗତୱିସଯପଦଟ୍ଠାନୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ନାନତ୍ତେକତ୍ତସଦ୍ଦନିମିତ୍ତାନନ୍ତି ନାନାସଭାୱାନଂ ଏକସଭାୱାନଞ୍ଚ ସଦ୍ଦନିମିତ୍ତାନଂ। ସଦ୍ଦା ଏୱ ଚେତ୍ଥ ୱିତକ୍କୁପ୍ପତ୍ତିକାରଣତ୍ତା ସଞ୍ଜାନନିମିତ୍ତତ୍ତା ଚ ନିମିତ୍ତାନି। ଭେରିସଦ୍ଦାଦିୱସେନ ଏକଗ୍ଘନୀଭୂତା, ଅନେକା ୱା ସଦ୍ଦା, ନାନାଦିସାସୁ ୱା ସଦ୍ଦା, ନାନାସତ୍ତାନଂ ୱା ସଦ୍ଦା ନାନତ୍ତସଦ୍ଦା, ଏକଦିସାଯ ସଦ୍ଦା, ଏକସତ୍ତସ୍ସ ୱା ସଦ୍ଦା, ଭେରିସଦ୍ଦାଦିୱସେନ ଏକେକସଦ୍ଦା ୱା ଏକତ୍ତସଦ୍ଦା। ସଦ୍ଦୋତି ଚେତ୍ଥ ସପ୍ପତୀତି ସଦ୍ଦୋ, କଥୀଯତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ପରିଯୋଗାହଣେ ପଞ୍ଞାତି ପୱିସନପଞ୍ଞା, ପଜାନନପଞ୍ଞାତି ଅତ୍ଥୋ। ସୋତଧାତୁୱିସୁଦ୍ଧିଞାଣନ୍ତି ସୱନଟ୍ଠେନ ଚ ନିଜ୍ଜୀୱଟ୍ଠେନ ଚ ସୋତଧାତୁ, ସୋତଧାତୁକିଚ୍ଚକରଣୱସେନ ଚ ସୋତଧାତୁ ୱିଯାତିପି ସୋତଧାତୁ, ପରିସୁଦ୍ଧତ୍ତା ନିରୁପକ୍କିଲେସତ୍ତା ୱିସୁଦ୍ଧି, ସୋତଧାତୁ ଏୱ ୱିସୁଦ୍ଧି ସୋତଧାତୁୱିସୁଦ୍ଧି, ସୋତଧାତୁୱିସୁଦ୍ଧି ଏୱ ଞାଣଂ ସୋତଧାତୁୱିସୁଦ୍ଧିଞାଣଂ।

୫୨।ତିଣ୍ଣନ୍ନଂ ଚିତ୍ତାନନ୍ତି ସୋମନସ୍ସସହଗତଦୋମନସ୍ସସହଗତୌପେକ୍ଖାସହଗତୱସେନ ତିଣ୍ଣନ୍ନଂ ଚିତ୍ତାନଂ। ୱିପ୍ଫାରତ୍ତାତି ୱିପ୍ଫାରଭାୱେନ ୱେଗେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ହେତୁଅତ୍ଥେ ନିସ୍ସକ୍କୱଚନଂ, ଚେତୋପରିଯଞାଣୁପ୍ପାଦନତ୍ଥଂ ପରିକମ୍ମକରଣକାଲେ ପରେସଂ ତିଣ୍ଣନ୍ନଂ ଚିତ୍ତାନଂ ୱିପ୍ଫାରହେତୁନା। ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ପସାଦୱସେନାତି ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ଛନ୍ନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ପସାଦୱସେନ, ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ପତିଟ୍ଠିତୋକାସା ଚେତ୍ଥ ଫଲୂପଚାରେନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନନ୍ତି ୱୁତ୍ତା ଯଥା ''ୱିପ୍ପସନ୍ନାନି ଖୋ ତେ, ଆୱୁସୋ, ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି ପରିସୁଦ୍ଧୋ ଛୱିୱଣ୍ଣୋ ପରିଯୋଦାତୋ''ତି (ମହାୱ। ୬୦)। ଇନ୍ଦ୍ରିଯପତିଟ୍ଠିତୋକାସେସୁପି ହଦଯୱତ୍ଥୁ ଏୱ ଇଧାଧିପ୍ପେତଂ। ପସାଦୱସେନାତି ଚ ଅନାୱିଲଭାୱୱସେନ। ''ପସାଦପ୍ପସାଦୱସେନା''ତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ଅପ୍ପସାଦସଦ୍ଦସ୍ସ ଲୋପୋ କତୋତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅଥ ୱା ଇଦମପ୍ପସନ୍ନନ୍ତି ଗହଣସ୍ସ ପସାଦମପେକ୍ଖିତ୍ୱା ଏୱ ସମ୍ଭୱତୋ ''ପସାଦୱସେନା''ତି ୱଚନେନେୱ ଅପ୍ପସାଦୋପି ୱୁତ୍ତୋୱ

ହୋତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ନାନତ୍ତେକତ୍ତୱିଞ୍ଞାଣଚରିଯା ପରିଯୋଗାହଣେ ପଞ୍ଞାତି ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ନାନାସଭାୱଏକସଭାୱଏକୂନନୱୁତିୱିଞ୍ଞାଣପୱତ୍ତିୱିଜାନନପଞ୍ଞା। ଏତ୍ଥ ଅସମାହିତସ୍ସ ୱିଞ୍ଞାଣଚରିଯା ନାନତ୍ତା, ସମାହିତସ୍ସ ୱିଞ୍ଞାଣଚରିଯା ଏକତ୍ତା। ସରାଗାଦିଚିତ୍ତଂ ୱା ନାନତ୍ତଂ, ୱୀତରାଗାଦିଚିତ୍ତଂ ଏକତ୍ତଂ। ଚେତୋପରିଯଞାଣନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପରିଯାତୀତି ପରିଯଂ, ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଚେତସୋ ପରିଯଂ ଚେତୋପରିଯଂ, ଚେତୋପରିଯଞ୍ଚ ତଂ ଞାଣଞ୍ଚାତି ଚେତୋପରିଯଞାଣଂ। ୱିପ୍ଫାରତାତିପି ପାଠୋ, ୱିପ୍ଫାରତାଯାତି ଅତ୍ଥୋ।

୫୩।ପଚ୍ଚଯପ୍ପୱତ୍ତାନଂ ଧମ୍ମାନନ୍ତି ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୱସେନ ପଚ୍ଚଯତୋ ପୱତ୍ତାନଂ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମାନଂ। ନାନତ୍ତେକତ୍ତକମ୍ମୱିପ୍ଫାରୱସେନାତି ଏତ୍ଥ ଅକୁସଲଂ କମ୍ମଂ ନାନତ୍ତଂ, କୁସଲଂ କମ୍ମଂ ଏକତ୍ତଂ। କାମାୱଚରଂ ୱା କମ୍ମଂ ନାନତ୍ତଂ, ରୂପାୱଚରାରୂପାୱଚରଂ କମ୍ମଂ ଏକତ୍ତଂ। ନାନତ୍ତେକତ୍ତକମ୍ମୱିପ୍ଫାରୱସେନ ପଚ୍ଚଯପୱତ୍ତାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ପରିଯୋଗାହଣେ ପଞ୍ଞାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ପୁବ୍ବେନିୱାସାନୁସ୍ସତିଞାଣନ୍ତି ପୁବ୍ବେ ଅତୀତଜାତୀସୁ ନିୱୁତ୍ଥଖନ୍ଧା ପୁବ୍ବେନିୱାସୋ। ନିୱୁତ୍ଥାତି ଅଜ୍ଝାୱୁତ୍ଥା ଅନୁଭୂତା ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତାନେ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ନିରୁଦ୍ଧା। ପୁବ୍ବେ ଅତୀତଜାତୀସୁ ନିୱୁତ୍ଥଧମ୍ମା ୱା ପୁବ୍ବେନିୱାସୋ। ନିୱୁତ୍ଥାତି ଗୋଚରନିୱାସେନ ନିୱୁତ୍ଥା ଅତ୍ତନୋ ୱିଞ୍ଞାଣେନ ୱିଞ୍ଞାତା ପରିଚ୍ଛିନ୍ନା, ପରୱିଞ୍ଞାଣେନ ୱିଞ୍ଞାତାପି ୱା। ଛିନ୍ନୱଟୁମକାନୁସ୍ସରଣାଦୀସୁ ତେ ବୁଦ୍ଧାନଂଯେୱ ଲବ୍ଭନ୍ତି । ପୁବ୍ବେନିୱାସାନୁସ୍ସତୀତି ଯାଯ ସତିଯା ପୁବ୍ବେନିୱାସଂ ଅନୁସ୍ସରତି, ସା ପୁବ୍ବେନିୱାସାନୁସ୍ସତି, ଞାଣନ୍ତି ତାଯ ସତିଯା ସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଞାଣଂ।

୫୪।ଓଭାସୱସେନାତି ଦିବ୍ବେନ ଚକ୍ଖୁନା ରୂପଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ପସାରିତସ୍ସ ତେଜୋକସିଣଓଦାତକସିଣଆଲୋକକସିଣାନଂ ଅଞ୍ଞତରସ୍ସ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନାରମ୍ମଣସ୍ସ କସିଣୋଭାସସ୍ସ ୱସେନ। ନାନତ୍ତେକତ୍ତରୂପନିମିତ୍ତାନନ୍ତି ନାନାସତ୍ତାନଂ ରୂପାନି, ନାନତ୍ତକାଯଂ ଉପପନ୍ନାନଂ ୱା ସତ୍ତାନଂ ରୂପାନି, ନାନାଦିସାସୁ ୱା ରୂପାନି, ଅସମ୍ମିସ୍ସାନି ୱା ରୂପାନି ନାନତ୍ତରୂପାନି, ଏକସତ୍ତସ୍ସ ରୂପାନି, ଏକତ୍ତକାଯଂ ଉପପନ୍ନସ୍ସ ୱା ରୂପାନି, ଏକଦିସାଯ ୱା ରୂପାନି, ନାନାଦିସାଦୀନଂ ସମ୍ମିସ୍ସୀଭୂତାନି ୱା ରୂପାନି ଏକତ୍ତରୂପାନି। ରୂପନ୍ତି ଚେତ୍ଥ ୱଣ୍ଣାଯତନମେୱ। ତଞ୍ହି ରୂପଯତୀତି ରୂପଂ, ୱଣ୍ଣୱିକାରଂ ଆପଜ୍ଜମାନଂ ହଦଯଙ୍ଗତଭାୱଂ ପକାସେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ରୂପମେୱ ରୂପନିମିତ୍ତଂ। ତେସଂ ନାନତ୍ତେକତ୍ତରୂପନିମିତ୍ତାନଂ। ଦସ୍ସନଟ୍ଠେ ପଞ୍ଞାତି ଦସ୍ସନସଭାୱେ ପଞ୍ଞା।

ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣନ୍ତି ଦିବ୍ବସଦିସତ୍ତା ଦିବ୍ବଂ। ଦେୱାନଞ୍ହି ସୁଚରିତକମ୍ମନିବ୍ବତ୍ତଂ ପିତ୍ତସେମ୍ହରୁହିରାଦୀହି ଅପଲିବୁଦ୍ଧଂ ଉପକ୍କିଲେସୱିମୁତ୍ତତାଯ ଦୂରେପି ଆରମ୍ମଣସମ୍ପଟିଚ୍ଛନସମତ୍ଥଂ ଦିବ୍ବଂ ପସାଦଚକ୍ଖୁ ହୋତି। ଇଦଞ୍ଚାପି ୱୀରିଯଭାୱନାବଲନିବ୍ବତ୍ତଂ ଞାଣଚକ୍ଖୁ ତାଦିସମେୱାତି ଦିବ୍ବସଦିସତ୍ତା ଦିବ୍ବଂ, ଦିବ୍ବୱିହାରୱସେନ ପଟିଲଦ୍ଧତ୍ତା ଅତ୍ତନା ଦିବ୍ବୱିହାରସନ୍ନିସ୍ସିତତ୍ତାପି ଦିବ୍ବଂ, ଆଲୋକପରିଗ୍ଗହେନ ମହାଜୁତିକତ୍ତାପି ଦିବ୍ବଂ, ତିରୋକୁଟ୍ଟାଦିଗତରୂପଦସ୍ସନେନ ମହାଗତିକତ୍ତାପି ଦିବ୍ବଂ। ତଂ ସବ୍ବଂ ସଦ୍ଦସତ୍ଥାନୁସାରେନ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଦସ୍ସନଟ୍ଠେନ ଚକ୍ଖୁ, ଚକ୍ଖୁକିଚ୍ଚକରଣେନ ଚକ୍ଖୁମିୱାତିପି ଚକ୍ଖୁ, ଦିବ୍ବଞ୍ଚ ତଂ ଚକ୍ଖୁ ଚାତି ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁ, ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁ ଚ ତଂ ଞାଣଞ୍ଚାତି ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣଂ।

୫୫।ଚତୁସଟ୍ଠିଯା ଆକାରେହୀତି ଅଟ୍ଠସୁ ମଗ୍ଗଫଲେସୁ ଏକେକସ୍ମିଂ ଅଟ୍ଠନ୍ନଂ ଅଟ୍ଠନ୍ନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ୱସେନ ଚତୁସଟ୍ଠିଯା ଆକାରେହି। ତିଣ୍ଣନ୍ନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନନ୍ତି ଅନଞ୍ଞାତଞ୍ଞସ୍ସାମୀତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଅଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଅଞ୍ଞାତାୱିନ୍ଦ୍ରିଯନ୍ତି, ଇମେସଂ ତିଣ୍ଣନ୍ନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ। ୱସିଭାୱତା ପଞ୍ଞାତି ୱସିଭାୱତାଯ ପୱତ୍ତା ପଞ୍ଞା, ଅରହତ୍ତଫଲେ ଅଟ୍ଠନ୍ନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ୱସେନ ଅଟ୍ଠହି ଆକାରେହି ଅଞ୍ଞାତାୱିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସେୱ ୱସିଭାୱତାଯ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଅଭାୱେପି କାରଣସିଦ୍ଧିୱସେନ ତଦତ୍ଥସାଧନତାଯ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଆସୱାନଂ ଖଯେ ଞାଣନ୍ତି ଅତ୍ତନା ୱଜ୍ଝାନଂ ଆସୱାନଂ ଖଯକରଂ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଞାଣଂ।

୫୬-୫୯। ଇଦାନି ଆସୱାନଂ ଖଯଞାଣସଙ୍ଖାତଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଞାଣସମ୍ବନ୍ଧେ ଚତୁନ୍ନମ୍ପି ମଗ୍ଗଞାଣାନଂ ଏକେକସ୍ସ ମଗ୍ଗଞାଣସ୍ସ ଏକାଭିସମଯତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ “ପରିଞ୍ଞଟ୍ଠେ ପଞ୍ଞା”ତିଆଦୀନି ଚତ୍ତାରି ଞାଣାନି ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ତତ୍ଥାପି ଓଳାରିକତ୍ତା ସବ୍ବସତ୍ତସାଧାରଣତ୍ତା ଚ ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟନ୍ତି ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ ପଠମଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତସ୍ସେୱ ହେତୁଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ତଦନନ୍ତରଂ ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ, ହେତୁନିରୋଧା ଫଲନିରୋଧୋତି ଞାପନତ୍ଥଂ ତଦନନ୍ତରଂ ନିରୋଧସଚ୍ଚଂ, ତଦଧିଗମୂପାଯଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଅନ୍ତେ ମଗ୍ଗସଚ୍ଚଂ। ଭୱସୁଖସ୍ସାଦଗଧିତାନଂ ୱା ସତ୍ତାନଂ ସଂୱେଗଜନନତ୍ଥଂ ପଠମଂ ଦୁକ୍ଖମାହ, ତଂ ନେୱ ଅକତଂ ଆଗଚ୍ଛତି, ନ ଇସ୍ସରନିମ୍ମାନାଦିତୋ ହୋତି, ଇତୋ ପନ ହୋତୀତି ଞାପନତ୍ଥଂ ତଦନନ୍ତରଂ ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ, ତତୋ ସହେତୁକେନ ଦୁକ୍ଖେନ ଅଭିଭୂତତ୍ତା ସଂୱିଗ୍ଗମାନସାନଂ ଦୁକ୍ଖନିସ୍ସରଣଗୱେସୀନଂ ନିସ୍ସରଣଦସ୍ସନେନ ଅସ୍ସାସଜନନତ୍ଥଂ ନିରୋଧଂ, ତତୋ ନିରୋଧାଧିଗମତ୍ଥଂ ନିରୋଧସମ୍ପାପକଂ ମଗ୍ଗନ୍ତି। ଇଦାନି ତବ୍ବିସଯାନି ଞାଣାନି ତେନେୱ କମେନ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ତତ୍ଥ ପରିଞ୍ଞଟ୍ଠେତି ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ପୀଳନଟ୍ଠାଦିକେ ଚତୁବ୍ବିଧେ ପରିଜାନିତବ୍ବସଭାୱେ। ପହାନଟ୍ଠେତି ସମୁଦଯସ୍ସ ଆଯୂହନଟ୍ଠାଦିକେ ଚତୁବ୍ବିଧେ ପହାତବ୍ବସଭାୱେ। ସଚ୍ଛିକିରିଯଟ୍ଠେତି ନିରୋଧସ୍ସ ନିସ୍ସରଣଟ୍ଠାଦିକେ ଚତୁବ୍ବିଧେ ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବସଭାୱେ। ଭାୱନଟ୍ଠେତି ମଗ୍ଗସ୍ସ ନିଯ୍ୟାନଟ୍ଠାଦିକେ ଚତୁବ୍ବିଧେ ଭାୱେତବ୍ବସଭାୱେ।

୬୦-୬୩। ଇଦାନି ଭାୱିତମଗ୍ଗସ୍ସ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣୱସେନ ୱା ଅଭାୱିତମଗ୍ଗସ୍ସ ଅନୁସ୍ସୱୱସେନ ୱା ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ସଚ୍ଚଞାଣାନି ଦସ୍ସେତୁଂ ଦୁକ୍ଖେ ଞାଣାଦୀନି ଚତ୍ତାରି ଞାଣାନି ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ତତ୍ଥ ଦୁକ୍ଖେତି ଏତ୍ଥ ଦୁ-ଇତି ଅଯଂ ସଦ୍ଦୋ କୁଚ୍ଛିତେ ଦିସ୍ସତି। କୁଚ୍ଛିତଞ୍ହି ପୁତ୍ତଂ ଦୁପୁତ୍ତୋତି ୱଦନ୍ତି। ଖଂ-ସଦ୍ଦୋ ପନ ତୁଚ୍ଛେ।

ତୁଚ୍ଛଞ୍ହି ଆକାସଂ ‘ଖ’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଇଦଞ୍ଚ ପଠମସଚ୍ଚଂ କୁଚ୍ଛିତଂ ଅନେକୁପଦ୍ଦୱାଧିଟ୍ଠାନତୋ, ତୁଚ୍ଛଂ ବାଲଜନପରିକପ୍ପିତଧୁୱସୁଭସୁଖତ୍ତଭାୱୱିରହିତତୋ। ତସ୍ମା କୁଚ୍ଛିତତ୍ତା ତୁଚ୍ଛତ୍ତା ଚ ‘‘ଦୁକ୍ଖ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି।

ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯୋତି ଏତ୍ଥ ସଂ-ଇତି ଅଯଂ ସଦ୍ଦୋ ‘‘ସମାଗମୋ ସମେତ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ୱିଭ। ୧୯୯; ଦୀ। ନି। ୨।୩୯୬) ୱିଯ ସଂଯୋଗଂ ଦୀପେତି। ଉ-ଇତି ଅଯଂ ସଦ୍ଦୋ ‘‘ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଉଦିତ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ପାରା। ୧୭୨; ଚୂଳନି। ଖଗ୍ଗୱିସାଣସୁତ୍ତନିଦ୍ଦେସ ୧୪୧) ୱିଯ ଉପ୍ପତ୍ତିଂ। ଅଯ-ସଦ୍ଦୋ ପନ କାରଣଂ ଦୀପେତି। ଇଦଞ୍ଚାପି ଦୁତିଯସଚ୍ଚଂ ଅୱସେସପଚ୍ଚଯସମାଯୋଗେ ସତି ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତିକାରଣଂ। ଇତି ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ସଂଯୋଗେ ଉପ୍ପତ୍ତିକାରଣତ୍ତା ‘‘ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି।

ଦୁକ୍ଖନିରୋଧୋତି ଏତ୍ଥ ନି-ସଦ୍ଦୋ ଅଭାୱଂ, ରୋଧ-ସଦ୍ଦୋ ଚ ଚାରକଂ ଦୀପେତି। ତସ୍ମା ଅଭାୱୋ ଏତ୍ଥ ସଂସାରଚାରକସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଦୁକ୍ଖରୋଧସ୍ସ ସବ୍ବଗତିସୁଞ୍ଞତ୍ତା, ସମଧିଗତେ ୱା ତସ୍ମିଂ ସଂସାରଚାରକସ୍ସ ଦୁକ୍ଖରୋଧସ୍ସ ଅଭାୱୋ ହୋତି ତପ୍ପଟିପକ୍ଖତ୍ତାତିପି ‘‘ଦୁକ୍ଖନିରୋଧ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ୱା ଅନୁପ୍ପତ୍ତିନିରୋଧପଚ୍ଚଯତ୍ତା ଦୁକ୍ଖନିରୋଧନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି।

ଦୁକ୍ଖନିରୋଧଗାମିନିଯାପଟିପଦାଯାତି ଏତ୍ଥ ଯସ୍ମା ଅଯଂ ଏତଂ ଦୁକ୍ଖନିରୋଧଂ ଗଚ୍ଛତି ଆରମ୍ମଣକରଣୱସେନ ତଦଭିମୁଖୀଭୂତତ୍ତା, ପଟିପଦା ଚ ହୋତି ଦୁକ୍ଖନିରୋଧପ୍ପତ୍ତିଯା, ତସ୍ମା ଦୁକ୍ଖନିରୋଧଗାମିନିପଟିପଦାତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଚତ୍ତାରି ମଗ୍ଗଞ୍ଚାଣାନେୱ ହେଟ୍ଠା ୱୁଟ୍ଠାନାକାରଦୀପନୱସେନ ‘‘ମଗ୍ଗେ ଞାଣ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତାନି, ଅନନ୍ତରଫଲଦାଯକତ୍ତସ୍ସ କାରଣପରିଦୀପନୱସେନ ‘‘ଆନନ୍ତରିକସମାଧିମ୍ହି ଞାଣ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତାନି, ୱିୱଟ୍ଟନାକାରଦୀପନୱସେନ ‘‘ସଚ୍ଚୱିୱଟ୍ଟେ ଞାଣ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତାନି, ମଗ୍ଗପଟିପାଟିକ୍କମେନେୱ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଞ୍ଚାଣୁପ୍ପତ୍ତିଂ, ତସ୍ସ ଚ ଞାଣସ୍ସ ଅଭିଞ୍ଞାଭାୱଂ ଦୀପେତୁଂ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଞ୍ଚାଣମେୱ ‘‘ଆସୱାନଂ ଖଯେ ଞାଣ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ପୁନ ଚତୁନ୍ନମ୍ପି ମଗ୍ଗଞ୍ଚାଣାନଂ ଏକାଭିସମଯତଂ ଦୀପେତୁଂ ‘‘ପରିଞ୍ଞଟ୍ଠେ ପଞ୍ଞା ଦୁକ୍ଖେ ଞାଣ’’ନ୍ତିଆଦୀନି ଚତ୍ତାରି ଞାଣାନି ୱୁତ୍ତାନି। ପୁନ ଏକେକସ୍ମିଂ ସଚ୍ଚେ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ଉପ୍ପତ୍ତିଦୀପନୱସେନ ‘‘ଦୁକ୍ଖେ ଞାଣ’’ନ୍ତିଆଦୀନି ଚତ୍ତାରି ଞାଣାନି ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠାନୀତି ଏୱଂ ପୁବ୍ବାପରୱିସେସୋ ୱେଦିତବ୍ବୋତି।

୬୪-୬୭। ଇଦାନି ସବ୍ବେସଂ ଅରିଯପୁଗ୍ଗଲାନଂ ଅରିଯମଗ୍ଗାନୁଭାୱେନେୱ ପଟିସମ୍ଭିଦାଞ୍ଚାଣାନି ସିଦ୍ଧାନୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦେ ଞାଣନ୍ତିଆଦୀନି ପୁନ ଚତ୍ତାରି ପଟିସମ୍ଭିଦାଞ୍ଚାଣାନି ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ଇମାନି ହି ପଟିସମ୍ଭିଦାପଭେଦାଭାୱେପି ସବ୍ବଅରିଯପୁଗ୍ଗଲସାଧାରଣାନି ସୁଦ୍ଧିକପଟିସମ୍ଭିଦାଞ୍ଚାଣାନି, ହେଟ୍ଠା ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି ପନ ପଭିନ୍ନପଟିସମ୍ଭିଦାନଂ ପଭେଦପ୍ପତ୍ତାନି ପଟିସମ୍ଭିଦାଞ୍ଚାଣାନୀତି ୱେଦିତବ୍ବାନୀତି ଅଯମେତେସଂ ଉଭଯତ୍ଥୱଚନେ ୱିସେସୋ। ଯସ୍ମା ୱା ଅନନ୍ତରଂ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ ଦୁକ୍ଖାରମ୍ମଣଂ ନିରୋଧାରମ୍ମଣଞ୍ଚ ଞାଣଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା ହୋତି, ସମୁଦଯାରମ୍ମଣଂ ମଗ୍ଗାରମ୍ମଣଞ୍ଚ ଞାଣଂ ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା, ତଦଭିଲାପେ ଞାଣଂ ନିରୁତ୍ତିପଟିସମ୍ଭିଦା, ତେସୁ ଞାଣେସୁ ଞାଣଂ ପଟିଭାନପଟିସମ୍ଭିଦା, ତସ୍ମା ତମ୍ପି ଅତ୍ଥୱିସେସଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ସୁଦ୍ଧିକପଟିସମ୍ଭିଦାଞ୍ଚାଣାନି ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠାନୀତି ୱେଦିତବ୍ବାନି। ତସ୍ମାଯେୱ ଚ ହେଟ୍ଠା ନାନତ୍ତସଦ୍ଦେନ ୱିସେସେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତାନି। ଇଧ ତଥା ଅୱିସେସେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତାନୀତି।

୬୮। ଏୱଂ ପଟିପାଟିଯା ସତ୍ତସଟ୍ଠି ସାୱକସାଧାରଣଞ୍ଚାଣାନି ଉଦ୍ଦିସିତ୍ୱା ଇଦାନି ସାୱକେହି ଅସାଧାରଣାନି ତଥାଗତାନଂଯେୱ ଆୱେଣିକାନି ଞାଣାନି ଦସ୍ସେତୁଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପରୋପରିଯତ୍ତଞ୍ଚାଣାଦୀନି ଛ ଅସାଧାରଣଞ୍ଚାଣାନି ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ତତ୍ଥାପି ଯସ୍ମା ତଥାଗତା ସତ୍ତାନଂ ଧମ୍ମଦେସନାଯ ଭାଜନାଭାଜନତ୍ତଂ ୱୋଲୋକେନ୍ତା ବୁଦ୍ଧଚକ୍ଖୁନା ୱୋଲୋକେନ୍ତି। ବୁଦ୍ଧଚକ୍ଖୁ ନାମ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପରୋପରିଯତ୍ତାସଯାନୁସଯଞ୍ଚାଣଦ୍ୱଯମେୱ। ଯଥାହ –

‘‘ଅଦ୍ଦସା ଖୋ ଭଗୱା ବୁଦ୍ଧଚକ୍ଖୁନା ଲୋକଂ ୱୋଲୋକେନ୍ତୋ ସତ୍ତେ ଅପ୍ପରଜକ୍ଖେ ମହାରଜକ୍ଖେ ତିକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯେ ମୁଦିନ୍ଦ୍ରିଯେ’’ତିଆଦି (ମହାୱ। ୯; ମ। ନି। ୧।୨୮୩; ୨।୩୩୯)।

ସତ୍ତସନ୍ତାନେ ଚ ୱୋଲୋକେନ୍ତା ପଠମଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପରିପାକାପରିପାକଂ ୱୋଲୋକେନ୍ତି, ଇନ୍ଦ୍ରିଯପରିପାକଞ୍ଚ ଞତ୍ୱା ଆସଯାଦୀନଂ ଅନୁରୂପେନ ଧମ୍ମଦେସନତ୍ଥଂ ତତୋ ଆସଯାନୁସଯଚରିତାନି ୱୋଲୋକେନ୍ତି, ତସ୍ମାପି ପଠମଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପରୋପରିଯତ୍ତଞ୍ଚାଣଂ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ, ତଦନନ୍ତରଂ ଆସଯାନୁସଯଞ୍ଚାଣଂ। ଧମ୍ମଂ ଦେସେନ୍ତା ଚ ଯସ୍ମା ପାଟିହାରିଯେନ ୱିନେତବ୍ବାନଂ ପାଟିହାରିଯଂ କରୋନ୍ତି, ତସ୍ମା ଆସଯାନୁସଯଞ୍ଚାଣାନନ୍ତରଂ ଯମକପାଟିହାରିଯେ ଞାଣଂ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ। ଇମେସଂ ତିଣ୍ଣଂ ଞାଣାନଂ ହେତୁପରିଦୀପନତ୍ଥଂ ତଦନନ୍ତରଂ ମହାକରୁଣାଞ୍ଚାଣଂ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ। ମହାକରୁଣାଞ୍ଚାଣସ୍ସ ପରିସୁଦ୍ଧଭାୱପରିଦୀପନତ୍ଥଂ ତଦନନ୍ତରଂ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଚାଣଂ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ। ସବ୍ବଞ୍ଞୁସ୍ସାପି ସବ୍ବଧମ୍ମାନଂ ଆୱଜ୍ଜନପଟିବଦ୍ଧଭାୱପରିଦୀପନତ୍ଥଂ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଚାଣସ୍ସ ଅନାୱରିଯଭାୱପରିଦୀପନତ୍ଥଞ୍ଚ ତଦନନ୍ତରଂ ଅନାୱରଣଞ୍ଚାଣଂ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଇନ୍ଦ୍ରିଯପରୋପରିଯତ୍ତଞ୍ଚାଣନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଉପରି ‘‘ସତ୍ତାନ’’ନ୍ତି ପଦଂ ଇଧେୱ ଆହରିତ୍ୱା ‘‘ସତ୍ତାନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପରୋପରିଯତ୍ତଞ୍ଚାଣ’’ନ୍ତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ପରାନି

ଚ ଅପରାନି ଚ ପରାପରାନୀତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ସନ୍ଧିୱସେନ ରୋ-କାରଂ କତ୍ୱା ପରୋପରାନୀତି ୱୁଚ୍ଚତି। ପରୋପରାନଂ ଭାୱୋ ପରୋପରିୟଂ, ପରୋପରିୟମେୱ ପରୋପରିୟତ୍ତଂ, ୱେନେୟ୍ୟସତ୍ତାନଂ ସଦ୍ଧାଦୀନଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନଂ ପରୋପରିୟତ୍ତଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟପରୋପରିୟତ୍ତଂ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟପରୋପରିୟତ୍ତସ୍ସ ଞାଣଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟପରୋପରିୟତ୍ତଞାଣଂ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନଂ ଉତ୍ତମାନୁତ୍ତମଭାୱଞାଣନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ଇନ୍ଦ୍ରିୟୱରୋୱରିୟତ୍ତଞାଣ’’ନ୍ତିପି ପାଠୋ। ୱରାନି ଚ ଅୱରିୟାନି ଚ ୱରୋୱରିୟାନି, ୱରୋୱରିୟାନଂ ଭାୱୋ ୱରୋୱରିୟତ୍ତନ୍ତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଅୱରିୟାନୀତି ଚ ନ ଉତ୍ତମାନୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ପରାନି ଚ ଓପରାନି ଚ ପରୋପରାନି, ତେସଂ ଭାୱୋ ପରୋପରିୟତ୍ତନ୍ତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଓପରାନୀତି ଚ ଓରାନୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, ଲାମକାନୀତି ଅତ୍ଥୋ, ‘‘ପରୋପରା ଯସ୍ସ ସମେଚ୍ଚ ଧମ୍ମା’’ତିଆଦୀସୁ (ସୁ॰ ନି॰ ୪୭୯) ୱିୟ। ‘‘ଇନ୍ଦ୍ରିୟପରୋପରିୟତ୍ତେ ଞାଣ’’ନ୍ତି ଭୁମ୍ମୱଚନେନାପି ପାଠୋ।

୬୯।ସତ୍ତାନଂ ଆସୟାନୁସୟେ ଞାଣନ୍ତି ଏତ୍ଥ ରୂପାଦୀସୁ ଖନ୍ଧେସୁ ଛନ୍ଦରାଗେନ ସତ୍ତା ୱିସତ୍ତାତି ସତ୍ତା। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତା –

‘‘ରୂପେ ଖୋ, ରାଧ, ଯୋ ଛନ୍ଦୋ ଯୋ ରାଗୋ ଯା ନନ୍ଦୀ ଯା ତଣ୍ହା, ତତ୍ର ସତ୍ତୋ ତତ୍ର ୱିସତ୍ତୋ, ତସ୍ମା ‘ସତ୍ତୋ’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ୱେଦନାୟ ସଞ୍ଞାୟ ସଙ୍ଖାରେସୁ ୱିଞ୍ଞାଣେ ଯୋ ଛନ୍ଦୋ ଯୋ ରାଗୋ ଯା ନନ୍ଦୀ ଯା ତଣ୍ହା, ତତ୍ର ସତ୍ତୋ ତତ୍ର ୱିସତ୍ତୋ, ତସ୍ମା ‘ସତ୍ତୋ’ତି ୱୁଚ୍ଚତୀ’’ତି (ସଂ॰ ନି॰ ୩। ୧୬୧)।

ଅକ୍ଖରଚିନ୍ତକା ପନ ଅତ୍ଥଂ ଅୱିଚାରେତ୍ୱା ‘‘ନାମମତ୍ତମେତ’’ନ୍ତି ଇଚ୍ଛନ୍ତି। ଯେପି ଅତ୍ଥଂ ୱିଚାରେନ୍ତି, ତେ ସତ୍ୱଯୋଗେନ ସତ୍ତାତି ଇଚ୍ଛନ୍ତି, ତେସଂ ସତ୍ତାନଂ। ଆସୟନ୍ତି ନିସ୍ସୟନ୍ତି ଏତଂ ଇତି ଆସୟୋ, ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିୟା, ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିୟା ୱା କାମାଦୀହି, ନେକ୍ଖମ୍ମାଦୀହି ୱା ପରିଭାୱିତସ୍ସ ସନ୍ତାନସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ସତ୍ତସନ୍ତାନେ ଅନୁସେନ୍ତି ଅନୁପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଅନୁସୟା, ଥାମଗତାନଂ କାମରାଗାଦୀନଂ ଏତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ଆସୟୋ ଚ ଅନୁସୟୋ ଚ ଆସୟାନୁସୟୋ। ଜାତିଗ୍ଗହଣେନ ଚ ଦ୍ୱନ୍ଦସମାସୱସେନ ଚ ଏକୱଚନଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଯସ୍ମା ଚରିତାଧିମୁତ୍ତିୟୋ ଆସୟାନୁସୟସଙ୍ଗହିତା, ତସ୍ମା ଉଦ୍ଦେସେ ଚରିତାଧିମୁତ୍ତୀସୁ ଞାଣାନି ଆସୟାନୁସୟଞାଣେନେୱ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ‘‘ଆସୟାନୁସୟେ ଞାଣ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଯେନେୱ ହି ଅଧିପ୍ପାୟେନ ଉଦ୍ଦେସୋ କତୋ, ତେନେୱ ଅଧିପ୍ପାୟେନ ନିଦ୍ଦେସୋ କତୋତି।

୭୦।ଯମକପାଟିହୀରେ ଞାଣନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଅଗ୍ଗିକ୍ଖନ୍ଧୋଦକଧାରାଦୀନଂ ଅପୁବ୍ବଂ ଅଚରିମଂ ସକିଂୟେୱ ପୱତ୍ତିତୋ ଯମକଂ, ଅସ୍ସଦ୍ଧିୟାଦୀନଂ ପଟିପକ୍ଖଧମ୍ମାନଂ ହରଣତୋ ପାଟିହୀରଂ, ଯମକଞ୍ଚ ତଂ ପାଟିହୀରଞ୍ଚାତି ଯମକପାଟିହୀରଂ।

୭୧।ମହାକରୁଣାସମାପତ୍ତିୟା ଞାଣନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପରଦୁକ୍ଖେ ସତି ସାଧୂନଂ ହଦୟକମ୍ପନଂ କରୋତୀତି କରୁଣା, କିନାତି ୱା ପରଦୁକ୍ଖଂ ହିଂସତି ୱିନାସେତୀତି କରୁଣା, କିରୀୟତି ୱା ଦୁକ୍ଖିତେସୁ ଫରଣୱସେନ ପସାରୀୟତୀତି କରୁଣା, ଫରଣକମ୍ମୱସେନ କମ୍ମଗୁଣୱସେନ ଚ ମହତୀ କରୁଣା ମହାକରୁଣା, ସମାପଜ୍ଜନ୍ତି ଏତଂ ମହାକାରୁଣିକାତି ସମାପତ୍ତି, ମହାକରୁଣା ଚ ସା ସମାପତ୍ତି ଚାତି ମହାକରୁଣାସମାପତ୍ତି। ତସ୍ସଂ ମହାକରୁଣାସମାପତ୍ତିୟଂ, ତଂସମ୍ପୟୁତ୍ତଂ ଞାଣଂ।

୭୨-୭୩।ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ ଅନାୱରଣଞାଣନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପଞ୍ଚନେୟ୍ୟପଥପ୍ପଭେଦଂ ସବ୍ବଂ ଅଞ୍ଞାସୀତି ସବ୍ବଞ୍ଞୂ, ସବ୍ବଞ୍ଞୁସ୍ସ ଭାୱୋ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତା, ସା ଏୱ ଞାଣଂ ‘‘ସବ୍ବଞ୍ଞୁତାଞାଣ’’ନ୍ତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ‘‘ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସଙ୍ଖତାସଙ୍ଖତାଦିଭେଦା ସବ୍ବଧମ୍ମା ହି ସଙ୍ଖାରୋ ୱିକାରୋ ଲକ୍ଖଣଂ ନିବ୍ବାନଂ ପଞ୍ଞତ୍ତୀତି ପଞ୍ଚେୱ ନେୟ୍ୟପଥା ହୋନ୍ତି। ସବ୍ବଞ୍ଞୂତି ଚ କମସବ୍ବଞ୍ଞୂ, ସକିଂସବ୍ବଞ୍ଞୂ, ସତତସବ୍ବଞ୍ଞୂ, ସତ୍ତିସବ୍ବଞ୍ଞୂ, ଞାତସବ୍ବଞ୍ଞୂତି ପଞ୍ଚୱିଧା ସବ୍ବଞ୍ଞୁନୋ ସିୟୁଂ। କମେନ ସବ୍ବଜାନନକାଲାସମ୍ଭୱତୋ କମସବ୍ବଞ୍ଞୁତା ନ ହୋତି, ସକିଂ ସବ୍ବାରମ୍ମଣଗହଣାଭାୱତୋ ସକିଂସବ୍ବଞ୍ଞୁତା ନ ହୋତି, ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ ଯଥାରମ୍ମଣଚିତ୍ତସମ୍ଭୱତୋ ଭୱଙ୍ଗଚିତ୍ତୱିରୋଧତୋ ଯୁତ୍ତିଅଭାୱତୋ ଚ ସତତସବ୍ବଞ୍ଞୁତା ନ ହୋତି, ପରିସେସତୋ ସବ୍ବଜାନନସମତ୍ଥତ୍ତା ସତ୍ତିସବ୍ବଞ୍ଞୁତା ୱା ସିୟା, ୱିଦିତସବ୍ବଧମ୍ମତ୍ତା ଞାତସବ୍ବଞ୍ଞୁତା ୱା ସିୟା। ସତ୍ତିସବ୍ବଞ୍ଞୁନୋ ସବ୍ବଜାନନତ୍ତଂ ନତ୍ଥୀତି ତମ୍ପି ନ ଯୁଜ୍ଜତି।

‘‘ନ ତସ୍ସ ଅଦ୍ଦିଟ୍ଠମିଧତ୍ଥି କିଞ୍ଚି, ଅଥୋ ଅୱିଞ୍ଞାତମଜାନିତବ୍ବଂ;

ସବ୍ବଂ ଅଭିଞ୍ଞାସି ଯଦତ୍ଥି ନେୟ୍ୟଂ, ତଥାଗତୋ ତେନ ସମନ୍ତଚକ୍ଖୂ’’ତି। (ମହାନି॰ ୧୫୬; ଚୂଳନି॰ ମୋଘରାଜମାଣୱପୁଚ୍ଛାନିଦ୍ଦେସ ୮୫; ପଟି॰ ମ॰ ୧।୨୦୮) –

ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଞାତସବ୍ବଞ୍ଞୁତ୍ତମେୱ ଯୁଜ୍ଜତି। ଏୱଞ୍ହି ସତି କିଚ୍ଚତୋ ଅସମ୍ମୋହତୋ କାରଣସିଦ୍ଧିତୋ ଆୱଜ୍ଜନପଟିବଦ୍ଧତୋ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତ୍ତମେୱ ହୋତୀତି।

ଆୱଜ୍ଜନପଟିବଦ୍ଧତ୍ତା ଏୱ ହି ନତ୍ଥି ଏତସ୍ସ ଆୱରଣନ୍ତି ଅନାୱରଣଂ, ତଦେୱ ଅନାୱରଣଞ୍ଞାଣନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି।

ଇମାନି ତେସତ୍ତତି ଞାଣାନୀତି ସାୱକେହି ସାଧାରଣାସାଧାରଣୱସେନ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି ଇମାନି ତେସତ୍ତତି ଞାଣାନି। ଇମେସଂ ତେସତ୍ତତିଯା ଞାଣାନନ୍ତି ଆଦିତୋ ପଟ୍ଠାଯ ୱୁତ୍ତାନଂ ଇମେସଂ ତେସତ୍ତତିଞାଣାନଂ। ଉଦ୍ଧାହନନ୍ତେ ଚେତଂ ସାମିୱଚନଂ। ତେସତ୍ତତୀନନ୍ତିପି ପାଠୋ। ''ତେସତ୍ତତିଯୋ''ତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ଏକସ୍ମିଂ ବହୁୱଚନଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ସତ୍ତସଟ୍ଠି ଞାଣାନୀତିଆଦିତୋ ପଟ୍ଠାଯ ସତ୍ତସଟ୍ଠି ଞାଣାନି। ସାୱକସାଧାରଣାନୀତି ସୱନନ୍ତେ ଅରିଯାଯ ଜାତିଯା ଜାତତ୍ତା ସାୱକା, ସମାନଂ ଧାରଣମେତେସନ୍ତି ସାଧାରଣାନି, ତଥାଗତାନଂ ସାୱକେହି ସାଧାରଣାନି ସାୱକସାଧାରଣାନି। ଛ ଞାଣାନୀତି ଅନ୍ତେ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି ଛ ଞାଣାନି। ଅସାଧାରଣାନି ସାୱକେହୀତି ସାୱକେହି ଅସାଧାରଣାନି ତଥାଗତାନଂଯେୱ ଞାଣାନୀତି।

ସଦ୍ଧମ୍ମପ୍ପକାସିନିଯା ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗ-ଅଟ୍ଠକଥାଯ

ଞାଣକଥାମାତିକୁଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧। ସୁତମଯଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

ୱିସ୍ସଜ୍ଜନୁଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧। ଇଦାନି ଯଥାନିକ୍ଖିତ୍ତେନ ଉଦ୍ଦେସେନ ସଙ୍ଗହିତେ ଧମ୍ମେ ପଭେଦତୋ ଦସ୍ସେତୁଂ କଥଂ ସୋତାୱଧାନେ ପଞ୍ଞା ସୁତମଯେ ଞାଣନ୍ତିଆଦି ନିଦ୍ଦେସୱାରୋ ଆରଦ୍ଧୋ। ତତ୍ଥ ଯଂ ୱୁତ୍ତଂ, ''ସୋତାୱଧାନେ ପଞ୍ଞା ସୁତମଯେ ଞାଣ''ନ୍ତି , ତଂ କଥଂ ହୋତୀତି? ଅଯଂ କଥେତୁକମ୍ୟତାପୁଚ୍ଛା। ପଞ୍ଚୱିଧା ହି ପୁଚ୍ଛା – ଅଦିଟ୍ଠଜୋତନାପୁଚ୍ଛା, ଦିଟ୍ଠସଂସନ୍ଦନାପୁଚ୍ଛା, ୱିମତିଚ୍ଛେଦନାପୁଚ୍ଛା, ଅନୁମତିପୁଚ୍ଛା, କଥେତୁକମ୍ୟତାପୁଚ୍ଛାତି। ତାସଂ ଇଦଂ ନାନତ୍ତଂ –

କତମା ଅଦିଟ୍ଠଜୋତନାପୁଚ୍ଛା? (ମହାନି। ୧୫୦; ଚୂଳନି। ପୁଣ୍ଣକମାଣୱପୁଚ୍ଛାନିଦ୍ଦେସ ୧୨) ପକତିଯା ଲକ୍ଖଣଂ ଅଞ୍ଞାତଂ ହୋତି ଅଦିଟ୍ଠଂ ଅତୁଲିତଂ ଅତୀରିତଂ ଅୱିଭୂତଂ ଅୱିଭାୱିତଂ, ତସ୍ସ ଞାଣାଯ ଦସ୍ସନାଯ ତୁଲନାଯ ତୀରଣାଯ ୱିଭୂତାଯ ୱିଭାୱନତ୍ଥାଯ ପଞ୍ହଂ ପୁଚ୍ଛତି, ଅଯଂ ଅଦିଟ୍ଠଜୋତନାପୁଚ୍ଛା।

କତମା ଦିଟ୍ଠସଂସନ୍ଦନାପୁଚ୍ଛା? (ମହାନି। ୧୫୦; ଚୂଳନି। ପୁଣ୍ଣକମାଣୱପୁଚ୍ଛାନିଦ୍ଦେସ ୧୨) ପକତିଯା ଲକ୍ଖଣଂ ଞାତଂ ହୋତି ଦିଟ୍ଠଂ ତୁଲିତଂ ତୀରିତଂ ୱିଭୂତଂ ୱିଭାୱିତଂ, ସୋ ଅଞ୍ଞେହି ପଣ୍ଡିତେହି ସଦ୍ଧିଂ ସଂସନ୍ଦନତ୍ଥାଯ ପଞ୍ହଂ ପୁଚ୍ଛତି, ଅଯଂ ଦିଟ୍ଠସଂସନ୍ଦନାପୁଚ୍ଛା।

କତମା ୱିମତିଚ୍ଛେଦନାପୁଚ୍ଛା? (ମହାନି। ୧୫୦; ଚୂଳନି। ପୁଣ୍ଣକମାଣୱପୁଚ୍ଛାନିଦ୍ଦେସ ୧୨) ପକତିଯା ସଂସଯପକ୍ଖନ୍ଦୋ ହୋତି ୱିମତିପକ୍ଖନ୍ଦୋ ଦ୍ୱେଳ୍ହକଜାତୋ ''ଏୱଂ ନୁ ଖୋ, ନନୁ ଖୋ, କିଂ ନୁ ଖୋ, କଥଂ ନୁ ଖୋ''ତି? ସୋ ୱିମତିଚ୍ଛେଦନତ୍ଥାଯ ପଞ୍ହଂ ପୁଚ୍ଛତି, ଅଯଂ ୱିମତିଚ୍ଛେଦନାପୁଚ୍ଛା।

କତମା ଅନୁମତିପୁଚ୍ଛା? ଭଗୱା ଭିକ୍ଖୂନଂ ଅନୁମତିଯା ପଞ୍ହଂ ପୁଚ୍ଛତି – ''ତଂ କିଂ ମଞ୍ଞଥ, ଭିକ୍ଖୱେ, ରୂପଂ ନିଚ୍ଚଂ ୱା ଅନିଚ୍ଚଂ ୱା''ତି? ''ଅନିଚ୍ଚଂ, ଭନ୍ତେ''। ''ଯଂ ପନାନିଚ୍ଚଂ, ଦୁକ୍ଖଂ ୱା ତଂ ସୁଖଂ ୱା''ତି? ''ଦୁକ୍ଖଂ, ଭନ୍ତେ''। ''ଯଂ ପନାନିଚ୍ଚଂ ଦୁକ୍ଖଂ ୱିପରିଣାମଧମ୍ମଂ, କଲ୍ଲଂ ନୁ ତଂ ସମନୁପସ୍ସିତୁଂ 'ଏତଂ ମମ, ଏସୋହମସ୍ମି, ଏସୋ ମେ ଅତ୍ତା''ତି? ''ନୋ ହେତଂ, ଭନ୍ତେ''ତି (ମହାୱ। ୨୧), ଅଯଂ ଅନୁମତିପୁଚ୍ଛା।

କତମା କଥେତୁକମ୍ୟତାପୁଚ୍ଛା? ଭଗୱା ଭିକ୍ଖୂନଂ କଥେତୁକମ୍ୟତାଯ ପଞ୍ହଂ ପୁଚ୍ଛତି – ''ଚତ୍ତାରୋମେ , ଭିକ୍ଖୱେ, ସତିପଟ୍ଠାନା। କତମେ ଚତ୍ତାରୋ''ତି (ସଂ। ନି। ୫।୩୯୦)? ଅଯଂ କଥେତୁକମ୍ୟତାପୁଚ୍ଛାତି। ତାସୁ ଅଯଂ ଥେରସ୍ସ କଥେତୁକମ୍ୟତାପୁଚ୍ଛାତି ୱେଦିତବ୍ବା।

ଇଦାନି ସମାତିକୁଦ୍ଦେସାଯ କଥେତୁକମ୍ୟତାପୁଚ୍ଛାଯ ''ଇମେ ଧମ୍ମା ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟାତି ସୋତାୱଧାନଂ, ତଂପଜାନନା ପଞ୍ଞା ସୁତମଯେ ଞାଣ''ନ୍ତିଆଦଯୋ ସୋଳସ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନୁଦ୍ଦେସା। ତତ୍ଥ ଇମେ ଧମ୍ମା ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟାତି ''ଦେସଯନ୍ତସ୍ସା''ତି ପାଠସେସୋ। ଇମେ ଧମ୍ମା ଅଭିଜାନିତବ୍ବାତି ସତ୍ଥୁନୋ, ଅଞ୍ଞତରସ୍ସ ୱା ଗରୁଟ୍ଠାନିଯସ୍ସ ସବ୍ରହ୍ମଚାରିସ୍ସ ଧମ୍ମଂ ଦେସଯନ୍ତସ୍ସ ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତନଯେନ ସୋତାୱଧାନଂ ସୁତଂ ସୋତାୱଧାନଂ ନାମ। ତଂପଜାନନା ପଞ୍ଞା ତସ୍ସ ସୁତସ୍ସ ପଜାନନା ପରିଯାଯପରିଚ୍ଛିନ୍ଦକପଞ୍ଞା ସୁତମଯେ ଞାଣଂ ନାମାତି ଅତ୍ଥୋ। ତସ୍ସ ପଜାନନା ତଂପଜାନନାତି ସାମିୱଚନସମାସୋ। ତଂ ପଜାନନାତି ୱିଭତ୍ତିୱିପଲ୍ଲାସୱସେନ ଉପଯୋଗୱଚନଂ ୱା। ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟାତି ଚ ସଭାୱଲକ୍ଖଣାୱବୋଧୱସେନ ସୋଭନେନାକାରେନ ଜାନିତବ୍ବା। ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟାତି ସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣାୱବୋଧୱସେନ କିଚ୍ଚସମାପନୱସେନ ଚ ବ୍ୟାପିତ୍ୱା ଜାନିତବ୍ବା। ଭାୱେତବ୍ବାତି ୱଡ୍ଢେତବ୍ବା। ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବାତି ପଚ୍ଚକ୍ଖଂ କାତବ୍ବା। ଦୁୱିଧା ହି ସଚ୍ଛିକିରିଯା ପଟିଲାଭସଚ୍ଛିକିରିଯା ଆରମ୍ମଣସଚ୍ଛିକିରିଯା ଚ। ପଚ୍ଚନୀକସମୁଦାଚାରୱସେନ

ପରିହାନିଯସଙ୍ଖାତଂ ହାନଂ ଭଜନ୍ତୀତି ହାନଭାଗିଯା। ତଦନୁଧମ୍ମତାଯ ସତିଯା ସଣ୍ଠାନୱସେନ ଠାନସଙ୍ଖାତଂ ଠିତିଂ ଭଜନ୍ତୀତି ଠିତିଭାଗିଯା। ଉପରିୱିସେସାଧିଗମୱସେନ ୱିସେସଂ ଭଜନ୍ତୀତି ୱିସେସଭାଗିଯା। ଅନିବ୍ବିଦ୍ଦପୁବ୍ବଂ ଅପ୍ପଦାଳିତପୁବ୍ବଂ ଲୋଭକ୍ଖନ୍ଧଂ ଦୋସକ୍ଖନ୍ଧଂ ମୋହକ୍ଖନ୍ଧଂ ନିବ୍ବିଜ୍ଝତି ପଦାଳେତୀତି ଅରିଯମଗ୍ଗୋ ନିବ୍ବେଧୋ ନାମ, ନିବ୍ବିଦାସହଗତାନଂ ସଞ୍ଞାମନସିକାରାନଂ ସମୁଦାଚାରୱସେନ ତଂ ନିବ୍ବେଧଂ ଭଜନ୍ତୀତି ନିବ୍ବେଧଭାଗିଯା।

ସବ୍ବେ ସଙ୍ଖାରାତି ସବ୍ବେ ସପ୍ପଚ୍ଚଯା ଧମ୍ମା। ତେ ହି ସଙ୍ଖତସଙ୍ଖାରା ନାମ। ପଚ୍ଚଯେହି ସଙ୍ଗମ୍ମ କରୀଯନ୍ତୀତି ସଙ୍ଖାରା, ତେ ଏୱ ପଚ୍ଚଯେହି ସଙ୍ଗମ୍ମ କତତ୍ତା ସଙ୍ଖତାତି ୱିସେସେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତା। କମ୍ମନିବ୍ବତ୍ତା ତେଭୂମକରୂପାରୂପଧମ୍ମା ଅଭିସଙ୍ଖତସଙ୍ଖାରାତି ଅଟ୍ଠକଥାସୁ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୫୮୭; ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୨୬ ସଙ୍ଖାରପଦନିଦ୍ଦେସ) ୱୁତ୍ତା। ତେପି ''ଅନିଚ୍ଚା ୱ ସଙ୍ଖାରା''ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୧।୧୮୬; ୨।୧୪୩; ଦୀ। ନି। ୨।୨୨୧, ୨୭୨) ସଙ୍ଖତସଙ୍ଖାରେସୁ ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି। ''ଅୱିଜ୍ଜାଗତୋ ଅଯଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ପୁରିସପୁଗ୍ଗଲୋ ପୁଞ୍ଞଞ୍ଚେୱ ସଙ୍ଖାରଂ ଅଭିସଙ୍ଖରୋତୀ''ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୨।୫୧) ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯା ସଙ୍ଖାରାୱ ଆଗତା ତେଭୂମିକକୁସଲାକୁସଲଚେତନା ଅଭିସଙ୍ଖରଣକସଙ୍ଖାରା ନାମ। ''ଯାୱତିକା ଅଭିସଙ୍ଖାରସ୍ସ ଗତି, ତାୱତିକଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ଅକ୍ଖାହତଂ ମଞ୍ଞେ ଅଟ୍ଠାସୀ''ତିଆଦୀସୁ ଆଗତଂ କାଯିକଂ ଚେତସିକଂ ୱୀରିଯଂ ପଯୋଗାଭିସଙ୍ଖାରୋ ନାମ। ''ସଞ୍ଞାୱେଦଯିତନିରୋଧଂ ସମାପନ୍ନସ୍ସ ଖୋ, ଆୱୁସୋ ୱିସାଖ, ଭିକ୍ଖୁନୋ ପଠମଂ ନିରୁଜ୍ଝତି ୱଚୀସଙ୍ଖାରୋ, ତତୋ କାଯସଙ୍ଖାରୋ, ତତୋ ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରୋ''ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧।୪୬୪) ଆଗତା ୱିତକ୍କୱିଚାରା। ୱାଚଂ ସଙ୍ଖରୋନ୍ତୀତି ୱଚୀସଙ୍ଖାରା। ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସା କାଯେନ ସଙ୍ଖରୀଯନ୍ତୀତି କାଯସଙ୍ଖାରା। ସଞ୍ଞା ଚ ୱେଦନା ଚ ଚିତ୍ତେନ ସଙ୍ଖରୀଯନ୍ତୀତି ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରା। ଇଧ ପନ ସଙ୍ଖତସଙ୍ଖାରା ଅଧିପ୍ପେତା।

ଅନିଚ୍ଚାତି ହୁତ୍ୱା ଅଭାୱଟ୍ଠେନ। ଦୁକ୍ଖାତି ପୀଳନଟ୍ଠେନ। ସବ୍ବେ ଧମ୍ମାତି ନିବ୍ବାନମ୍ପି ଅନ୍ତୋକତ୍ୱା ୱୁତ୍ତା। ଅନତ୍ତାତି ଅୱସୱତ୍ତନଟ୍ଠେନ। ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଅରିଯସଚ୍ଚନ୍ତିଆଦୀସୁ ''ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯୋ ଦୁକ୍ଖନିରୋଧୋ''ତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ''ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯଂ ଦୁକ୍ଖନିରୋଧ''ନ୍ତି ଲିଙ୍ଗୱିପଲ୍ଲାସୋ କତୋ। ଯସ୍ମା ପନ ବୁଦ୍ଧାଦଯୋ ଅରିଯା ପଟିୱିଜ୍ଝନ୍ତି, ତସ୍ମା ଅରିଯସଚ୍ଚାନୀତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଯଥାହ ''ଚତ୍ତାରିମାନି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅରିଯସଚ୍ଚାନି…ପେ… ଇମାନି ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଚତ୍ତାରି ଅରିଯସଚ୍ଚାନି। ଅରିଯା ଇମାନି ପଟିୱିଜ୍ଝନ୍ତି, ତସ୍ମା ଅରିଯସଚ୍ଚାନୀତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତୀ''ତି। ଅରିଯସ୍ସ ସଚ୍ଚାନୀତିପି ଅରିଯସଚ୍ଚାନି। ଯଥାହ ''ସଦେୱକେ ଲୋକେ…ପେ… ସଦେୱମନୁସ୍ସାଯ ତଥାଗତୋ ଅରିଯୋ, ତସ୍ମା ଅରିଯସଚ୍ଚାନୀତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତୀ''ତି (ସଂ। ନି। ୫।୧୦୯୮)। ଏତେସଂ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧତ୍ତା ଅରିଯଭାୱସିଦ୍ଧିତୋପି ଅରିଯସଚ୍ଚାନି। ଯଥାହ ''ଇମେସଂ ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଚତୁନ୍ନଂ ଅରିଯସଚ୍ଚାନଂ ଯଥାଭୂତଂ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧତ୍ତା ତଥାଗତୋ ଅରହଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ଅରିଯୋତି ୱୁଚ୍ଚତୀ''ତି (ସଂ। ନି। ୫।୧୦୯୩)। ଅରିଯାନି ସଚ୍ଚାନୀତିପି ଅରିଯସଚ୍ଚାନି। ଅରିଯାନୀତି ଅୱିତଥାନି, ଅୱିସଂୱାଦକାନୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଥାହ ''ଇମାନି ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଚତ୍ତାରି ଅରିଯସଚ୍ଚାନି ତଥାନି ଅୱିତଥାନି ଅନଞ୍ଞଥାନି, ତସ୍ମା ଅରିଯସଚ୍ଚାନୀତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତୀ''ତି (ସଂ। ନି। ୫। ୧୦୯୭)। ସଚ୍ଚାନୀତି କୋ ସଚ୍ଚଟ୍ଠୋତି ଚେ? ଯୋ ପଞ୍ଞାଚକ୍ଖୁନା ଉପପରିକ୍ଖମାନାନଂ ମାଯାୱ ୱିପରୀତୋ, ମରୀଚୀୱ ୱିସଂୱାଦକୋ, ତିତ୍ଥିଯାନଂ ପରିକପ୍ପିତଅତ୍ତାୱ ଅନୁପଲବ୍ଭସଭାୱୋ ଚ ନ ହୋତି, ଅଥ ଖୋ ବାଧନପଭୱସନ୍ତିନିଯ୍ୟାନପ୍ପକାରେନ ତଚ୍ଛାୱିପରୀତଭୂତଭାୱେନ ଅରିଯଞାଣସ୍ସ ଗୋଚରୋ ହୋତିଯେୱ। ଏସ ଅଗ୍ଗିଲକ୍ଖଣଂ ୱିଯ ଲୋକପକତି ୱିଯ ଚ ତଚ୍ଛାୱିପରୀତଭୂତଭାୱୋ ସଚ୍ଚଟ୍ଠୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଯଥାହ ''ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି, ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥମେତଂ ଅୱିତଥମେତଂ ଅନଞ୍ଞଥମେତ''ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୫।୧୦୯୦) ୱିତ୍ଥାରୋ। ଅପିଚ –

ନାବାଧକଂ ଯତୋ ଦୁକ୍ଖଂ, ଦୁକ୍ଖା ଅଞ୍ଞଂ ନ ବାଧକଂ;

ବାଧକତ୍ତନିଯାମେନ, ତତୋ ସଚ୍ଚମିଦଂ ମତଂ।

ତଂ ୱିନା ନାଞ୍ଞତୋ ଦୁକ୍ଖଂ, ନ ହୋତି ନ ଚ ତଂ ତତୋ;

ଦୁକ୍ଖହେତୁ ନିଯାମେନ, ଇତି ସଚ୍ଚଂ ୱିସତ୍ତିକା।

ନାଞ୍ଞା ନିବ୍ବାନତୋ ସନ୍ତି, ସନ୍ତଂ ନ ଚ ନ ତଂ ଯତୋ;

ସନ୍ତଭାୱନିଯାମେନ, ତତୋ ସଚ୍ଚମିଦଂ ମତଂ।

ମଗ୍ଗା ଅଞ୍ଞଂ ନ ନିଯ୍ୟାନଂ, ଅନିଯ୍ୟାନୋ ନ ଚାପି ସୋ;

ତଚ୍ଛନିଯ୍ୟାନଭାୱେନ, ଇତି ସୋ ସଚ୍ଚସମ୍ମତୋ।

ଇତି ତଚ୍ଛାୱିପଲ୍ଲାସ-ଭୂତଭାୱଂ ଚତୂସ୍ୱପି;

ଦୁକ୍ଖାଦୀସ୍ୱୱିସେସେନ, ସଚ୍ଚଟ୍ଠଂ ଆହୁ ପଣ୍ଡିତାତି।

ସୋ ପନାଯଂ ସଚ୍ଚସଦ୍ଦୋ ଅନେକେସୁ ଅତ୍ଥେସୁ ଦିସ୍ସତି। ସେୟ୍ୟଥିଦଂ – ‘‘ସଚ୍ଚଂ ଭଣେ ନ କୁଜ୍ଝେୟ୍ୟା’’ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ପ। ୨୨୪) ୱାଚାସଚ୍ଚେ। ‘‘ସଚ୍ଚେ ଠିତା ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣା ଚା’’ତିଆଦୀସୁ (ଜା। ୨।୨୧।୪୩୩) ୱିରତିସଚ୍ଚେ। ‘‘କସ୍ମା ନୁ ସଚ୍ଚାନି ୱଦନ୍ତି ନାନା, ପୱାଦିୟାସେ କୁସଲାୱଦାନା’’ତିଆଦୀସୁ (ସୁ। ନି। ୮୯୧) ଦିଟ୍ଠିସଚ୍ଚେ। ‘‘ଏକଞ୍ହି ସଚ୍ଚଂ ନ ଦୁତୀୟମତ୍ଥି, ୟସ୍ମିଂ ପଜା ନୋ ୱିୱଦେ ପଜାନ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ସୁ। ନି। ୮୯୦; ମହାନି। ୧୧୯) ପରମତ୍ଥସଚ୍ଚେ ନିବ୍ବାନେ ଚେୱ ମଗ୍ଗେ ଚ। ‘‘ଚତୁନ୍ନଂ ସଚ୍ଚାନଂ କତି କୁସଲା କତି ଅକୁସଲା’’ତିଆଦୀସୁ (ୱିଭ। ୨୧୬) ଅରିୟସଚ୍ଚେ। ସ୍ୱାୟମିଧାପି ଅରିୟସଚ୍ଚେ ପୱତ୍ତତୀତି।

ନିଦ୍ଦେସୱାରସଙ୍ଗହିତସ୍ସ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନୁଦ୍ଦେସସ୍ସ

ଅତ୍ଥୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅଭିଞ୍ଞେୟ୍ୟନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨। ଇଦାନି ୱିସ୍ସଜ୍ଜନୁଦ୍ଦେସସଙ୍ଗହିତେ ଧମ୍ମେ ପଭେଦତୋ ଦସ୍ସେତୁଂ କଥଂ ଇମେ ଧମ୍ମା ଅଭିଞ୍ଞେୟ୍ୟାତିଆଦି ନିଦ୍ଦେସୱାରୋ ଆରଦ୍ଧୋ। ତତ୍ଥ ଅଭିଞ୍ଞେୟ୍ୟନିଦ୍ଦେସାଦୀସୁ ପଞ୍ଚସୁ ଆଦିତୋ ଏକକାଦିୱସେନ ଦସ ଦସ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ଦସୁତ୍ତରପରିୟାୟେନ ସଂସନ୍ଦେତ୍ୱା ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ତେସୁ ଅଭିଞ୍ଞେୟ୍ୟନିଦ୍ଦେସେ ତାୱ ସବ୍ବେ ସତ୍ତାତି କାମଭୱାଦୀସୁ ସଞ୍ଞାଭୱାଦୀସୁ ଏକୱୋକାରଭୱାଦୀସୁ ଚ ସବ୍ବଭୱେସୁ ସବ୍ବେ ସତ୍ତା। ଆହାରଟ୍ଠିତିକାତି ଆହାରତୋ ଠିତି ଏତେସନ୍ତି ଆହାରଟ୍ଠିତିକା। ଠିତୀତି ଚେତ୍ଥ ସକଲକ୍ଖଣେ ଅତ୍ଥିତା ଅଧିପ୍ପେତା। ଇତି ସବ୍ବସତ୍ତାନଂ ଠିତିହେତୁ ଆହାରୋ ନାମ ଏକୋ ଧମ୍ମୋ ଅଧିକେନ ଞାଣେନ ଜାନିତବ୍ବୋ। ପଚ୍ଚୟେ ହି ଅଭିଞ୍ଞାତେ ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନାପି ଅଭିଞ୍ଞାତା ହୋନ୍ତି ଉଭିନ୍ନମ୍ପି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞାପେକ୍ଖତ୍ତା। ଏତେନ ଞାତପରିଞ୍ଞା ୱୁତ୍ତା ହୋତି। ନନୁ ଚ ଏୱଂ ସନ୍ତେ ୟଂ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅସଞ୍ଞସତ୍ତା ଦେୱା ଅହେତୁକା ଅନାହାରା ଅଫସ୍ସକା’’ତିଆଦି (ୱିଭ। ୧୦୧୭), ତଂ ୱିରୁଜ୍ଝତୀତି। ତଞ୍ଚ ନ ୱିରୁଜ୍ଝତି। ତେସଞ୍ହି ଝାନଂ ଆହାରୋତି। ଏୱଂ ସନ୍ତେପି ‘‘ଚତ୍ତାରୋମେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଆହାରା ଭୂତାନଂ ୱା ସତ୍ତାନଂ ଠିତିୟା, ସମ୍ଭୱେସୀନଂ ୱା ଅନୁଗ୍ଗହାୟ। କତମେ ଚତ୍ତାରୋ? କବଳୀକାରୋ ଆହାରୋ ଓଳାରିକୋ ୱା ସୁଖୁମୋ ୱା, ଫସ୍ସୋ ଦୁତିୟୋ, ମନୋସଞ୍ଚେତନା ତତିୟା, ୱିଞ୍ଞାଣଂ ଚତୁତ୍ଥ’’ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୨।୧୧) ଇଦଂ ୱିରୁଜ୍ଝତୀତି। ଇଦମ୍ପି ନ ୱିରୁଜ୍ଝତି। ଏତସ୍ମିଞ୍ହି ସୁତ୍ତେ ନିପ୍ପରିୟାୟେନ ଆହାରଲକ୍ଖଣାୱ ଧମ୍ମା ଆହାରାତି ୱୁତ୍ତା। ଇଧ ପନ ପରିୟାୟେନ ପଚ୍ଚୟୋ ଆହାରୋତି ୱୁତ୍ତୋ। ସବ୍ବସଙ୍ଖତଧମ୍ମାନଞ୍ହି ପଚ୍ଚୟୋ ଲଦ୍ଧୁଂ ୱଟ୍ଟତି, ସୋ ଚ ୟଂ ୟଂ ଫଲଂ ଜନେତି, ତଂ ତଂ ଆହରତି ନାମ। ତସ୍ମା ଆହାରୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତେନେୱାହ –

‘‘ଅୱିଜ୍ଜମ୍ପାହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସାହାରଂ ୱଦାମି, ନୋ ଅନାହାରଂ। କୋ ଚ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅୱିଜ୍ଜାୟ ଆହାରୋ? ‘ପଞ୍ଚ ନୀୱରଣା’ତିସ୍ସ ୱଚନୀୟଂ। ପଞ୍ଚ ନୀୱରଣେପାହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସାହାରେ ୱଦାମି, ନୋ ଅନାହାରେ। କୋ ଚ, ଭିକ୍ଖୱେ, ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ନୀୱରଣାନଂ ଆହାରୋ। ‘ଅୟୋନିସୋ ମନସିକାରୋ’ତିସ୍ସ ୱଚନୀୟ’’ନ୍ତିଆଦି (ଅ। ନି। ୧୦।୬୧)। ଅୟଂ ଇଧ ଅଧିପ୍ପେତୋ।

ଏତସ୍ମିଞ୍ହି ପଚ୍ଚୟାହାରେ ଗହିତେ ପରିୟାୟାହାରୋପି ନିପ୍ପରିୟାୟାହାରୋପି ସବ୍ବୋ ଗହିତୋୱ ହୋତି।

ତତ୍ଥ ଅସଞ୍ଞଭୱେ ପଚ୍ଚୟାହାରୋ ଲବ୍ଭତି। ଅନୁପ୍ପନ୍ନେ ହି ବୁଦ୍ଧେ ତିତ୍ଥାୟତନେ ପବ୍ବଜିତ୍ୱା ୱାୟୋକସିଣେ ପରିକମ୍ମଂ କତ୍ୱା ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନଂ ନିବ୍ବତ୍ତେତ୍ୱା ତତୋ ୱୁଟ୍ଠାୟ ‘‘ଧୀ ଚିତ୍ତଂ, ଧୀ ଚିତ୍ତଂ, ଚିତ୍ତସ୍ସ ନାମ ଅଭାୱୋୟେୱ ସାଧୁ। ଚିତ୍ତଞ୍ହି ନିସ୍ସାୟ ୱଧବନ୍ଧନାଦିପଚ୍ଚୟଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଚିତ୍ତେ ଅସତି ନତ୍ଥେତ’’ନ୍ତି ଖନ୍ତିଂ ରୁଚିଂ ଉପ୍ପାଦେତ୍ୱା ଅପରିହୀନଜ୍ଝାନା କାଲଂକତ୍ୱା ଅସଞ୍ଞଭୱେ ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି। ୟୋ ୟସ୍ସ ଇରିୟାପଥୋ ମନୁସ୍ସଲୋକେ ପଣିହିତୋ ଅହୋସି, ସୋ ତେନ ଇରିୟାପଥେନ ନିବ୍ବତ୍ତିତ୍ୱା ପଞ୍ଚ କପ୍ପସତାନି ତିଟ୍ଠତି। ଏୱରୂପାନମ୍ପି ଅଦ୍ଧାନଂ ନିପନ୍ନୋ ୱିୟ ନିସିନ୍ନୋ ୱିୟ ଠିତୋ ୱିୟ ହୋତି। ଏୱରୂପାନଞ୍ଚ ସତ୍ତାନଂ ପଚ୍ଚୟାହାରୋ ଲବ୍ଭତି। ତେ ହି ୟଂ ଝାନଂ ଭାୱେତ୍ୱା ନିବ୍ବତ୍ତା, ତଦେୱ ନେସଂ ପଚ୍ଚୟୋ ହୋତି। ୟଥା ଜିୟାୱେଗେନ ଖିତ୍ତସରୋ ୟାୱ ଜିୟାୱେଗୋ ଅତ୍ଥି, ତାୱ ଗଚ୍ଛତି, ଏୱଂ ୟାୱ ଝାନପଚ୍ଚୟୋ ଅତ୍ଥି, ତାୱ ତିଟ୍ଠନ୍ତି। ତସ୍ମିଂ ନିଟ୍ଠିତେ ଖୀଣୱେଗୋ ସରୋ ୱିୟ ପତନ୍ତି।

ୟେ ପନ ତେ ନେରୟିକା ‘‘ନେୱ ଉଟ୍ଠାନଫଲୂପଜୀୱିନୋ ନ ପୁଞ୍ଞଫଲୂପଜୀୱିନୋ’’ତି ୱୁତ୍ତା, ତେସଂ କୋ ଆହାରୋତି? ତେସଂ କମ୍ମମେୱ

ଆହାରୋତି। କିଂ ପଞ୍ଚ ଆହାରା ଅତ୍ଥୀତି? ‘‘ପଞ୍ଚ, ନ ପଞ୍ଚା’’ତି ଇଦଂ ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ନନୁ ‘‘ପଚ୍ଚଯୋ ଆହାରୋ’’ତି ୱୁତ୍ତୋ, ତସ୍ମା ଯେନ କମ୍ମେନ ତେ ନିରଯେ ନିବ୍ବତ୍ତା, ତଦେୱ ତେସଂ ଠିତିପଚ୍ଚଯତ୍ତା ଆହାରୋ। ଯଂ ସନ୍ଧାଯ ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ନ ତାୱ କାଲଂ କରୋତି, ଯାୱ ନ ତଂ ପାପକମ୍ମଂ ବ୍ୟନ୍ତୀ ହୋତୀ’’ତି (ଅ। ନି। ୩।୩୬; ମ। ନି। ୩।୨୫୦)। ତସ୍ମା ଆହାରଟ୍ଠିତିକାତି ପଚ୍ଚଯଟ୍ଠିତିକାତି ଅତ୍ଥୋ। କବଳୀକାରଂ ଆହାରଂ ଆରବ୍ଭାତି ଚେତ୍ଥ ୱିୱାଦୋ ନ କାତବ୍ବୋ। ମୁଖେ ଉପ୍ପନ୍ନଖେଳୋପି ହି ତେସଂ ଆହାରକିଚ୍ଚଂ ସାଧେତି। ଖେଳୋ ହି ନିରଯେ ଦୁକ୍ଖୱେଦନୀଯୋ ହୁତ୍ୱା ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ସଗ୍ଗେ ସୁଖୱେଦନୀଯୋ। ଇତି କାମଭୱେ ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ଚତ୍ତାରୋ ଆହାରା, ରୂପାରୂପଭୱେସୁ ଠପେତ୍ୱା ଅସଞ୍ଞଭୱଂ ସେସାନଂ ତଯୋ , ଅସଞ୍ଞାନଞ୍ଚେୱ ଅୱସେସାନଞ୍ଚ ପଚ୍ଚଯାହାରୋତି ଇମିନା ଆହାରେନ ସବ୍ବେ ସତ୍ତା ଆହାରଟ୍ଠିତିକା।

ସବ୍ବେ ସତ୍ତାତି ଚ ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନା ଧମ୍ମଦେସନା, ସବ୍ବେ ସଙ୍ଖାରାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଭଗୱତୋପି ହି ଧମ୍ମପୁଗ୍ଗଲାନଂ ୱସେନ ଚତୁବ୍ବିଧା ଦେସନା – ଧମ୍ମାଧିଟ୍ଠାନା ଧମ୍ମଦେସନା, ଧମ୍ମାଧିଟ୍ଠାନା ପୁଗ୍ଗଲଦେସନା, ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନା ପୁଗ୍ଗଲଦେସନା, ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନା ଧମ୍ମଦେସନାତି। ‘‘ନାହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅଞ୍ଞଂ ଏକଧମ୍ମମ୍ପି ସମନୁପସ୍ସାମି, ଯଂ ଏୱଂ ଭାୱିତଂ କମ୍ମନିଯଂ ହୋତି, ଯଥଯିଦଂ ଚିତ୍ତଂ। ଚିତ୍ତଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭାୱିତଂ କମ୍ମନିଯଂ ହୋତୀ’’ତି (ଅ। ନି। ୧।୨୨) ଏୱରୂପୀ ଧମ୍ମାଧିଟ୍ଠାନା ଧମ୍ମଦେସନା। ‘‘ଅଟ୍ଠାନମେତଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅନୱକାସୋ ଯଂ ଦିଟ୍ଠିସମ୍ପନ୍ନୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ କଞ୍ଚି ସଙ୍ଖାରଂ ନିଚ୍ଚତୋ ଉପଗଚ୍ଛେଯ୍ୟ, ନେତଂ ଠାନଂ ୱିଜ୍ଜତୀ’’ତି (ଅ। ନି। ୧।୨୬୮) ଏୱରୂପୀ ଧମ୍ମାଧିଟ୍ଠାନା ପୁଗ୍ଗଲଦେସନା। ‘‘ଏକପୁଗ୍ଗଲୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଲୋକେ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ବହୁଜନହିତାଯ ବହୁଜନସୁଖାଯ ଲୋକାନୁକମ୍ପାଯ ଅତ୍ଥାଯ ହିତାଯ ସୁଖାଯ ଦେୱମନୁସ୍ସାନ’’ନ୍ତି (ଅ। ନି। ୧।୧୭୦, ୩୦୯), ଏୱରୂପୀ ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନା ପୁଗ୍ଗଲଦେସନା। ‘‘ଏକପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଭିକ୍ଖୱେ, ପାତୁଭାୱା ମହତୋ ଚକ୍ଖୁସ୍ସ ପାତୁଭାୱୋ ହୋତୀ’’ତି (ଅ। ନି। ୧। ୧୭୫-୧୮୬) ଏୱରୂପୀ ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନା ଧମ୍ମଦେସନା। ତାସୁ ଇଧ ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନା ଧମ୍ମଦେସନା । ଉପରି ଯାୱ ଦସକା ଧମ୍ମାନଂଯେୱ ଗହିତତ୍ତା ସତ୍ତଗ୍ଗହଣେନ ଧମ୍ମଗ୍ଗହଣଂ କତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ, ୱିସେସେନ ୱା ସତ୍ତସନ୍ତାନପରିଯାପନ୍ନଧମ୍ମାନଂଯେୱ ଅଧିକେନ ଞାଣେନ ସଭାୱତୋ ଉପପରିକ୍ଖିତବ୍ବତ୍ତା ସତ୍ତଗ୍ଗହଣଂ କତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ, ସଙ୍ଖାରେ ଉପାଦାଯ ସତ୍ତୋତି ପଞ୍ଞତ୍ତିମତ୍ତସମ୍ଭୱତୋ ୱା ଫଲୋପଚାରେନ ସଙ୍ଖାରା ‘‘ସତ୍ତା’’ତି ୱୁତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ନ ହି କୋଚି ସତ୍ତୋ ପଚ୍ଚଯଟ୍ଠିତିକୋ ଅତ୍ଥି ଅଞ୍ଞତ୍ର ସଙ୍ଖାରେହି, ୱୋହାରୱସେନ ପନ ଏୱଂ ୱୁଚ୍ଚତି। ଏୱମେତେନ ଞାତପରିଞ୍ଞା ୱୁତ୍ତା ହୋତି।

ଦ୍ୱେ ଧାତୁଯୋତି ସଙ୍ଖତା ଚ ଧାତୁ ଅସଙ୍ଖତା ଚ ଧାତୁ। ତତ୍ଥ ଅନେକେହି ପଚ୍ଚଯେହି ସଙ୍ଗମ୍ମ କତା ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା ସଙ୍ଖତା ଧାତୁ, କେହିଚି ପଚ୍ଚଯେହି ଅକତଂ ନିବ୍ବାନଂ ଅସଙ୍ଖତା ଧାତୁ।

ତିସ୍ସୋ ଧାତୁଯୋତି କାମଧାତୁ ରୂପଧାତୁ ଅରୂପଧାତୁ (ୱିଭ। ୧୮୧-୧୮୨)। ତତ୍ଥ କତମା କାମଧାତୁ? ହେଟ୍ଠତୋ ଅୱୀଚିନିରଯଂ ପରିଯନ୍ତଂ କରିତ୍ୱା ଉପରିତୋ ପରନିମ୍ମିତୱସୱତ୍ତୀ ଦେୱେ ଅନ୍ତୋକରିତ୍ୱା ଯଂ ଏତସ୍ମିଂ ଅନ୍ତରେ ଏତ୍ଥାୱଚରା ଏତ୍ଥ ପରିଯାପନ୍ନା ଖନ୍ଧା ଧାତୂ ଆଯତନା ରୂପା ୱେଦନା ସଞ୍ଞା ସଙ୍ଖାରା ୱିଞ୍ଞାଣଂ। ଅଯଂ ୱୁଚ୍ଚତି କାମଧାତୁ (ୱିଭ। ୧୮୨; ଧ। ସ। ୧୨୮୭)। ତତ୍ଥ କତମା ରୂପଧାତୁ? ହେଟ୍ଠତୋ ବ୍ରହ୍ମଲୋକଂ ପରିଯନ୍ତଂ କରିତ୍ୱା ଉପରିତୋ ଅକନିଟ୍ଠେ ଦେୱେ ଅନ୍ତୋକରିତ୍ୱା ଯଂ ଏତସ୍ମିଂ ଅନ୍ତରେ ଏତ୍ଥାୱଚରା ଏତ୍ଥ ପରିଯାପନ୍ନା ସମାପନ୍ନସ୍ସ ୱା ଉପପନ୍ନସ୍ସ ୱା ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମସୁଖୱିହାରିସ୍ସ ୱା ଚିତ୍ତଚେତସିକା ଧମ୍ମା। ଅଯଂ ୱୁଚ୍ଚତି ରୂପଧାତୁ। ତତ୍ଥ କତମା ଅରୂପଧାତୁ? ହେଟ୍ଠତୋ ଆକାସାନଞ୍ଚାଯତନୂପଗେ ଦେୱେ ପରିଯନ୍ତଂ କରିତ୍ୱା ଉପରିତୋ ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନୂପଗେ ଦେୱେ ଅନ୍ତୋକରିତ୍ୱା ଯଂ ଏତସ୍ମିଂ ଅନ୍ତରେ ଏତ୍ଥାୱଚରା ଏତ୍ଥ ପରିଯାପନ୍ନା ସମାପନ୍ନସ୍ସ ୱା ଉପପନ୍ନସ୍ସ ୱା ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମସୁଖୱିହାରିସ୍ସ ୱା ଚିତ୍ତଚେତସିକା ଧମ୍ମା। ଅଯଂ ୱୁଚ୍ଚତି ଅରୂପଧାତୁ। ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ‘‘କାମଧାତୂତି କାମଭୱୋ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା ଲବ୍ଭନ୍ତି, ରୂପଧାତୂତି ରୂପଭୱୋ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା ଲବ୍ଭନ୍ତି। ଅରୂପଧାତୂତି ଅରୂପଭୱୋ ଚତ୍ତାରୋ ଖନ୍ଧା ଲବ୍ଭନ୍ତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଯଂ ଦସୁତ୍ତରପରିଯାଯେନ ଯୋଜନା।

ସଙ୍ଗୀତିପରିଯାଯେନ ପନ ‘‘ତିସ୍ସୋ କୁସଲଧାତୁଯୋ – ନେକ୍ଖମ୍ମଧାତୁ ଅବ୍ୟାପାଦଧାତୁ ଅୱିହିଂସାଧାତୁ। ଅପରାପି ତିସ୍ସୋ ଧାତୁଯୋ – ରୂପଧାତୁ ଅରୂପଧାତୁ ନିରୋଧଧାତୁ। ଅପରାପି ତିସ୍ସୋ ଧାତୁଯୋ – ହୀନା ଧାତୁ ମଜ୍ଝିମା ଧାତୁ ପଣୀତା ଧାତୂ’’ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୩।୩୦୫) ୱୁତ୍ତା ଧାତୁଯୋପି ଏତ୍ଥ ଯୁଜ୍ଜନ୍ତି (ୱିଭ। ୧୮୧-୧୮୨)। ନେକ୍ଖମ୍ମପଟିସଂଯୁତ୍ତୋ ତକ୍କୋ ୱିତକ୍କୋ...ପେ... ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପୋ। ଅଯଂ ୱୁଚ୍ଚତି ନେକ୍ଖମ୍ମଧାତୁ। ସବ୍ବେପି କୁସଲା ଧମ୍ମା ନେକ୍ଖମ୍ମଧାତୁ। ଅବ୍ୟାପାଦପଟିସଂଯୁତ୍ତୋ ତକ୍କୋ ୱିତକ୍କୋ...ପେ... ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପୋ ଅବ୍ୟାପାଦଧାତୁ। ଯା ସତ୍ତେସୁ ମେତ୍ତି ମେତ୍ତାଯନା ମେତ୍ତାଯିତତ୍ତଂ ମେତ୍ତାଚେତୋୱିମୁତ୍ତି। ଅଯଂ ୱୁଚ୍ଚତି ଅବ୍ୟାପାଦଧାତୁ। ଅୱିହିଂସାପଟିସଂଯୁତ୍ତୋ ତକ୍କୋ ୱିତକ୍କୋ...ପେ... ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପୋ ଅୱିହିଂସାଧାତୁ। ଯା ସତ୍ତେସୁ କରୁଣା କରୁଣାଯନା କରୁଣାଯିତତ୍ତଂ କରୁଣାଚେତୋୱିମୁତ୍ତି। ଅଯଂ ୱୁଚ୍ଚତି ଅୱିହିଂସାଧାତୁ (ୱିଭ। ୧୮୨)। ରୂପାରୂପଧାତୁଯୋ ୱୁତ୍ତାଯେୱ। ନିରୋଧଧାତୁ ନିବ୍ବାନଂ। ହୀନା ଧାତୁ ଦ୍ୱାଦସାକୁସଲଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦା, ମଜ୍ଝିମା ଧାତୁ ଅୱସେସା ତେଭୂମକଧମ୍ମା। ପଣୀତା ଧାତୁ ନୱ ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମା। ସବ୍ବାପି ଚ ନିଜ୍ଜୀୱଟ୍ଠେନ ଧାତୁ।

ଚତ୍ତାରି ଅରିଯସଚ୍ଚାନୀତି ଦୁକ୍ଖଂ ଅରିଯସଚ୍ଚଂ, ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯଂ ଅରିଯସଚ୍ଚଂ, ଦୁକ୍ଖନିରୋଧଂ ଅରିଯସଚ୍ଚଂ, ଦୁକ୍ଖନିରୋଧଗାମିନୀ ପଟିପଦା ଅରିଯସଚ୍ଚଂ। ଇମେସଂ ୱଣ୍ଣନା ସଚ୍ଚୱିଭଙ୍ଗନିଦ୍ଦେସେ ଭୱିସ୍ସତି।

ପଞ୍ଚ ୱିମୁତ୍ତାଯତନାନୀତି ଅତ୍ତନୋ ହିତତ୍ଥାଯ ପରେହି ପଣ୍ଡିତଧମ୍ମଦେସନାସୱନଂ, ପରେସଂ ହିତତ୍ଥାଯ ଅତ୍ତନୋ ଯଥାସୁତଧମ୍ମଦେସନା, ଯଥାସୁତସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ସଜ୍ଝାଯକରଣଂ, ଯଥାସୁତସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଚେତସା ଅନୁୱିତକ୍କନଂ, କସିଣାସୁଭାଦୀସୁ ଅନୁକୂଲଂ ଆରମ୍ମଣନ୍ତି, ଇମାନି ପଞ୍ଚ ୱିମୁତ୍ତିଜନକକାରଣାନି। ଯଥାହ –

''ଇଧ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁନୋ ସତ୍ଥା ଧମ୍ମଂ ଦେସେତି ଅଞ୍ଞତରୋ ୱା ଗରୁଟ୍ଠାନିଯୋ ସବ୍ରହ୍ମଚାରୀ, ଯଥା ଯଥା ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁନୋ ସତ୍ଥା ଧମ୍ମଂ ଦେସେତି ଅଞ୍ଞତରୋ ୱା ଗରୁଟ୍ଠାନିଯୋ ସବ୍ରହ୍ମଚାରୀ, ତଥା ତଥା ସୋ ତସ୍ମିଂ ଧମ୍ମେ ଅତ୍ଥପଟିସଂୱେଦୀ ଚ ହୋତି ଧମ୍ମପଟିସଂୱେଦୀ ଚ, ତସ୍ସ ଅତ୍ଥପଟିସଂୱେଦିନୋ ଧମ୍ମପଟିସଂୱେଦିନୋ ପାମୋଜ୍ଜଂ ଜାଯତି, ପମୁଦିତସ୍ସ ପୀତି ଜାଯତି, ପୀତିମନସ୍ସ କାଯୋ ପସ୍ସମ୍ଭତି, ପସ୍ସଦ୍ଧକାଯୋ ସୁଖଂ ୱେଦେତି, ସୁଖିନୋ ଚିତ୍ତଂ ସମାଧିଯତି, ଇଦଂ ପଠମଂ ୱିମୁତ୍ତାଯତନଂ।

''ପୁନ ଚପରଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁନୋ ନ ହେୱ ଖୋ ସତ୍ଥା ଧମ୍ମଂ ଦେସେତି ଅଞ୍ଞତରୋ ୱା ଗରୁଟ୍ଠାନିଯୋ ସବ୍ରହ୍ମଚାରୀ, ଅପି ଚ ଖୋ ଯଥାସୁତଂ ଯଥାପରିଯତ୍ତଂ ଧମ୍ମଂ ୱିତ୍ଥାରେନ ପରେସଂ ଦେସେତି। ଯଥା ଯଥା ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁନୋ…ପେ… ସୁଖିନୋ ଚିତ୍ତଂ ସମାଧିଯତି। ଇଦଂ ଦୁତିଯଂ ୱିମୁତ୍ତାଯତନଂ।

''ପୁନ ଚପରଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁନୋ ନହେୱ ଖୋ ସତ୍ଥା ଧମ୍ମଂ ଦେସେତି ଅଞ୍ଞତରୋ ୱା ଗରୁଟ୍ଠାନିଯୋ ସବ୍ରହ୍ମଚାରୀ, ନାପି ଯଥାସୁତଂ ଯଥାପରିଯତ୍ତଂ ଧମ୍ମଂ ୱିତ୍ଥାରେନ ପରେସଂ ଦେସେତି, ଅପି ଚ ଖୋ ଯଥାସୁତଂ ଯଥାପରିଯତ୍ତଂ ଧମ୍ମଂ ୱିତ୍ଥାରେନ ସଜ୍ଝାଯଂ କରୋତି। ଯଥା ଯଥା ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁନୋ…ପେ… ସୁଖିନୋ ଚିତ୍ତଂ ସମାଧିଯତି। ଇଦଂ ତତିଯଂ ୱିମୁତ୍ତାଯତନଂ।

''ପୁନ ଚପରଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁନୋ ନହେୱ ଖୋ ସତ୍ଥା ଧମ୍ମଂ ଦେସେତି ଅଞ୍ଞତରୋ ୱା ଗରୁଟ୍ଠାନିଯୋ ସବ୍ରହ୍ମଚାରୀ, ନାପି ଯଥାସୁତଂ ଯଥାପରିଯତ୍ତଂ ଧମ୍ମଂ ୱିତ୍ଥାରେନ ପରେସଂ ଦେସେତି, ନାପି ଯଥାସୁତଂ ଯଥାପରିଯତ୍ତଂ ଧମ୍ମଂ ୱିତ୍ଥାରେନ ସଜ୍ଝାଯଂ କରୋତି, ଅପି ଚ ଖୋ ଯଥାସୁତଂ ଯଥାପରିଯତ୍ତଂ ଧମ୍ମଂ ଚେତସା ଅନୁୱିତକ୍କେତି ଅନୁୱିଚାରେତି ମନସାନୁପେକ୍ଖତି। ଯଥା ଯଥା ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁନୋ…ପେ… ସୁଖିନୋ ଚିତ୍ତଂ ସମାଧିଯତି। ଇଦଂ ଚତୁତ୍ଥଂ ୱିମୁତ୍ତାଯତନଂ।

''ପୁନ ଚପରଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁନୋ ନହେୱ ଖୋ ସତ୍ଥା ଧମ୍ମଂ ଦେସେତି ଅଞ୍ଞତରୋ ୱା ଗରୁଟ୍ଠାନିଯୋ ସବ୍ରହ୍ମଚାରୀ, ନାପି ଯଥାସୁତଂ ଯଥାପରିଯତ୍ତଂ ଧମ୍ମଂ ୱିତ୍ଥାରେନ ପରେସଂ ଦେସେତି, ନାପି ଯଥାସୁତଂ ଯଥାପରିଯତ୍ତଂ ଧମ୍ମଂ ୱିତ୍ଥାରେନ ସଜ୍ଝାଯଂ କରୋତି, ନାପି ଯଥାସୁତଂ ଯଥାପରିଯତ୍ତଂ ଧମ୍ମଂ ଚେତସା ଅନୁୱିତକ୍କେତି ଅନୁୱିଚାରେତି ମନସାନୁପେକ୍ଖତି, ଅପି ଚ ଖ୍ୱସ୍ସ ଅଞ୍ଞତରଂ ସମାଧିନିମିତ୍ତଂ ସୁଗ୍ଗହିତଂ ହୋତି ସୁମନସିକତଂ ସୂପଧାରିତଂ ସୁପ୍ପଟିୱିଦ୍ଧଂ ପଞ୍ଞାଯ, ଯଥା ଯଥା ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁନୋ ଅଞ୍ଞତରଂ ସମାଧିନିମିତ୍ତଂ ସୁଗ୍ଗହିତଂ ହୋତି ସୁମନସିକତଂ ସୂପଧାରିତଂ ସୁପ୍ପଟିୱିଦ୍ଧଂ ପଞ୍ଞାଯ ତଥା ତଥା ସୋ ତସ୍ମିଂ ଧମ୍ମେ ଅତ୍ଥପଟିସଂୱେଦୀ ଚ ହୋତି ଧମ୍ମପଟିସଂୱେଦୀ ଚ। ତସ୍ସ ଅତ୍ଥପଟିସଂୱେଦିନୋ ଧମ୍ମପଟିସଂୱେଦିନୋ ପାମୋଜ୍ଜଂ ଜାଯତି , ପମୁଦିତସ୍ସ ପୀତି ଜାଯତି, ପୀତିମନସ୍ସ କାଯୋ ପସ୍ସମ୍ଭତି, ପସ୍ସଦ୍ଧକାଯୋ ସୁଖଂ ୱେଦେତି, ସୁଖିନୋ ଚିତ୍ତଂ ସମାଧିଯତି। ଇଦଂ ପଞ୍ଚମଂ ୱିମୁତ୍ତାଯତନ''ନ୍ତି (ଅ। ନି। ୫।୨୬; ଦୀ। ନି। ୩।୩୨୨)।

ଛ ଅନୁତ୍ତରିଯାନୀତି ଏତ୍ଥ ନତ୍ଥି ଏତେସଂ ଉତ୍ତରନ୍ତି ଅନୁତ୍ତରାନି, ଅନୁତ୍ତରାନି ଏୱ ଅନୁତ୍ତରିଯାନି, ଜେଟ୍ଠକାନୀତି ଅତ୍ଥୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତା –

''ଛଯିମାନି (ଅ। ନି। ୬।୮, ୩୦), ଭିକ୍ଖୱେ, ଅନୁତ୍ତରିଯାନି। କତମାନି ଛ? ଦସ୍ସନାନୁତ୍ତରିଯଂ, ସୱନାନୁତ୍ତରିଯଂ, ଲାଭାନୁତ୍ତରିଯଂ, ସିକ୍ଖାନୁତ୍ତରିଯଂ, ପାରିଚରିଯାନୁତ୍ତରିଯଂ, ଅନୁସ୍ସତାନୁତ୍ତରିଯନ୍ତି।

''କତମଞ୍ଚ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଦସ୍ସନାନୁତ୍ତରିଯଂ? ଇଧ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଏକଚ୍ଚୋ ହତ୍ଥିରତନମ୍ପି ଦସ୍ସନାଯ ଗଚ୍ଛତି, ଅସ୍ସରତନମ୍ପି ଦସ୍ସନାଯ ଗଚ୍ଛତି, ମଣିରତନମ୍ପି ଦସ୍ସନାଯ ଗଚ୍ଛତି, ଉଚ୍ଚାୱଚଂ ୱା ପନ ଦସ୍ସନାଯ ଗଚ୍ଛତି, ସମଣଂ ୱା ବ୍ରାହ୍ମଣଂ ୱା ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିକଂ ମିଚ୍ଛାପଟିପନ୍ନଂ ଦସ୍ସନାଯ ଗଚ୍ଛତି। ଅତ୍ଥେତଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଦସ୍ସନଂ, ନେତଂ ନତ୍ଥୀତି ୱଦାମି। ତଞ୍ଚ ଖୋ ଏତଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଦସ୍ସନଂ ହୀନଂ ଗମ୍ମଂ ପୋଥୁଜ୍ଜନିକଂ ଅନରିଯଂ ଅନତ୍ଥସଂହିତଂ ନ ନିବ୍ବିଦାଯ ନ ୱିରାଗାଯ ନ ନିରୋଧାଯ ନ ଉପସମାଯ ନ ଅଭିଞ୍ଞାଯ ନ ସମ୍ବୋଧାଯ ନ ନିବ୍ବାନାଯ ସଂୱତ୍ତତି। ଯୋ ଚ ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥାଗତଂ ୱା ତଥାଗତସାୱକଂ ୱା

ଦସ୍ସନାଯ ଗଚ୍ଛତି ନିଓିଟ୍ଠସଦ୍ଧୋ ନିଓିଟ୍ଠପେମୋ ଏକନ୍ତଗତୋ ଅଭିପ୍ପସନ୍ନୋ। ଏତଦାନୁତ୍ତରିଯଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଦସ୍ସନାନଂ ସତ୍ତାନଂ ୱିସୁଦ୍ଧିଯା ସୋକପରିଦେୱାନଂ ସମତିକ୍କମାଯ ଦୁକ୍ଖଦୋମନସ୍ସାନଂ ଅତ୍ଥଙ୍ଗମାଯ ଞାଯସ୍ସ ଅଧିଗମାଯ ନିବ୍ବାନସ୍ସ ସଚ୍ଛିକିରିଯାଯ, ଯଦିଦଂ ତଥାଗତଂ ୱା ତଥାଗତସାୱକଂ ୱା ଦସ୍ସନାଯ ଗଚ୍ଛତି ନିଓିଟ୍ଠସଦ୍ଧୋ ନିଓିଟ୍ଠପେମୋ ଏକନ୍ତଗତୋ ଅଭିପ୍ପସନ୍ନୋ। ଇଦଂ ୱୁଚ୍ଚତି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଦସ୍ସନାନୁତ୍ତରିଯଂ। ଇତି ଦସ୍ସନାନୁତ୍ତରିଯଂ।

''ସୱନାନୁତ୍ତରିଯଞ୍ଚ କଥଂ ହୋତି? ଇଧ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଏକଚ୍ଚୋ ଭେରିସଦ୍ଦମ୍ପି ସୱନାଯ ଗଚ୍ଛତି, ୱୀଣାସଦ୍ଦମ୍ପି ସୱନାଯ ଗଚ୍ଛତି, ଗୀତସଦ୍ଦମ୍ପି ସୱନାଯ ଗଚ୍ଛତି, ଉଚ୍ଚାୱଚଂ ୱା ପନ ସୱନାଯ ଗଚ୍ଛତି, ସମଣସ୍ସ ୱା ବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ସ ୱା ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିକସ୍ସ ମିଚ୍ଛାପଟିପନ୍ନସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସୱନାଯ ଗଚ୍ଛତି। ଅତ୍ଥେତଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସୱନଂ, ନେତଂ ନତ୍ଥୀତି ୱଦାମି । ତଞ୍ଚ ଖୋ ଏତଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସୱନଂ ହୀନଂ…ପେ… ନ ନିବ୍ବାନାଯ ସଂୱତ୍ତତି। ଯୋ ଚ ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥାଗତସ୍ସ ୱା ତଥାଗତସାୱକସ୍ସ ୱା ଧମ୍ମସ୍ସୱନାଯ ଗଚ୍ଛତି ନିଓିଟ୍ଠସଦ୍ଧୋ ନିଓିଟ୍ଠପେମୋ ଏକନ୍ତଗତୋ ଅଭିପ୍ପସନ୍ନୋ। ଏତଦାନୁତ୍ତରିଯଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସୱନାନଂ ସତ୍ତାନଂ ୱିସୁଦ୍ଧିଯା…ପେ… ନିବ୍ବାନସ୍ସ ସଚ୍ଛିକିରିଯାଯ, ଯଦିଦଂ ତଥାଗତସ୍ସ ୱା ତଥାଗତସାୱକସ୍ସ ୱା ଧମ୍ମସ୍ସୱନାଯ ଗଚ୍ଛତି ନିଓିଟ୍ଠସଦ୍ଧୋ ନିଓିଟ୍ଠପେମୋ ଏକନ୍ତଗତୋ ଅଭିପ୍ପସନ୍ନୋ। ଇଦଂ ୱୁଚ୍ଚତି, ଭିକ୍ଖୱେ, ସୱନାନୁତ୍ତରିଯଂ। ଇତି ଦସ୍ସନାନୁତ୍ତରିଯଂ, ସୱନାନୁତ୍ତରିଯଂ।

''ଲାଭାନୁତ୍ତରିଯଞ୍ଚ କଥଂ ହୋତି? ଇଧ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଏକଚ୍ଚୋ ପୁତ୍ତଲାଭମ୍ପି ଲଭତି, ଦାରଲାଭମ୍ପି ଲଭତି, ଧନଲାଭମ୍ପି ଲଭତି, ଉଚ୍ଚାୱଚଂ ୱା ପନ ଲାଭମ୍ପି ଲଭତି। ସମଣେ ୱା ବ୍ରାହ୍ମଣେ ୱା ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିକେ ମିଚ୍ଛାପଟିପନ୍ନେ ସଦ୍ଧଂ ପଟିଲଭତି। ଅତ୍ଥେସୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଲାଭୋ, ନେସୋ ନତ୍ଥୀତି ୱଦାମି। ସୋ ଚ ଖୋ ଏସୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଲାଭୋ ହୀନୋ…ପେ… ନ ନିବ୍ବାନାଯ ସଂୱତ୍ତତି। ଯୋ ଚ ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥାଗତେ ୱା ତଥାଗତସାୱକେ ୱା ସଦ୍ଧଂ ପଟିଲଭତି ନିଓିଟ୍ଠସଦ୍ଧୋ ନିଓିଟ୍ଠପେମୋ ଏକନ୍ତଗତୋ ଅଭିପ୍ପସନ୍ନୋ। ଏତଦାନୁତ୍ତରିଯଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଲାଭାନଂ ସତ୍ତାନଂ ୱିସୁଦ୍ଧିଯା…ପେ… ନିବ୍ବାନସ୍ସ ସଚ୍ଛିକିରିଯାଯ, ଯଦିଦଂ ତଥାଗତେ ୱା ତଥାଗତସାୱକେ ୱା ସଦ୍ଧଂ ପଟିଲଭତି ନିଓିଟ୍ଠସଦ୍ଧୋ ନିଓିଟ୍ଠପେମୋ ଏକନ୍ତଗତୋ ଅଭିପ୍ପସନ୍ନୋ। ଇଦଂ ୱୁଚ୍ଚତି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଲାଭାନୁତ୍ତରିଯଂ । ଇତି ଦସ୍ସନାନୁତ୍ତରିଯଂ, ସୱନାନୁତ୍ତରିଯଂ, ଲାଭାନୁତ୍ତରିଯଂ।

''ସିକ୍ଖାନୁତ୍ତରିଯଞ୍ଚ କଥଂ ହୋତି? ଇଧ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଏକଚ୍ଚୋ ହତ୍ଥିସ୍ମିମ୍ପି ସିକ୍ଖତି, ଅସ୍ସସ୍ମିମ୍ପି ସିକ୍ଖତି, ରଥସ୍ମିମ୍ପି ସିକ୍ଖତି, ଧନୁସ୍ମିମ୍ପି ସିକ୍ଖତି, ଥରୁସ୍ମିମ୍ପି ସିକ୍ଖତି, ଉଚ୍ଚାୱଚଂ ୱା ପନ ସିକ୍ଖତି, ସମଣସ୍ସ ୱା ବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ସ ୱା ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିକସ୍ସ ମିଚ୍ଛାପଟିପନ୍ନସ୍ସ ସିକ୍ଖତି। ଅତ୍ଥେସା, ଭିକ୍ଖୱେ, ସିକ୍ଖା, ନେସା ନତ୍ଥୀତି ୱଦାମି। ସା ଚ ଖୋ ଏସା, ଭିକ୍ଖୱେ, ସିକ୍ଖା ହୀନା…ପେ… ନ ନିବ୍ବାନାଯ ସଂୱତ୍ତତି। ଯୋ ଚ ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥାଗତପ୍ପୱେଦିତେ ଧମ୍ମୱିନଯେ ଅଧିସୀଲମ୍ପି ସିକ୍ଖତି, ଅଧିଚିତ୍ତମ୍ପି ସିକ୍ଖତି, ଅଧିପଞ୍ଞମ୍ପି ସିକ୍ଖତି ନିଓିଟ୍ଠସଦ୍ଧୋ ନିଓିଟ୍ଠପେମୋ ଏକନ୍ତଗତୋ ଅଭିପ୍ପସନ୍ନୋ। ଏତଦାନୁତ୍ତରିଯଂ, ଭିକ୍ଖୱେ , ସିକ୍ଖାନଂ ସତ୍ତାନଂ ୱିସୁଦ୍ଧିଯା…ପେ… ନିବ୍ବାନସ୍ସ ସଚ୍ଛିକିରିଯାଯ, ଯଦିଦଂ ତଥାଗତପ୍ପୱେଦିତେ ଧମ୍ମୱିନଯେ ଅଧିସୀଲମ୍ପି ସିକ୍ଖତି, ଅଧିଚିତ୍ତମ୍ପି ସିକ୍ଖତି, ଅଧିପଞ୍ଞମ୍ପି ସିକ୍ଖତି ନିଓିଟ୍ଠସଦ୍ଧୋ ନିଓିଟ୍ଠପେମୋ ଏକନ୍ତଗତୋ ଅଭିପ୍ପସନ୍ନୋ। ଇଦଂ ୱୁଚ୍ଚତି, ଭିକ୍ଖୱେ, ସିକ୍ଖାନୁତ୍ତରିଯଂ। ଇତି ଦସ୍ସନାନୁତ୍ତରିଯଂ, ସୱନାନୁତ୍ତରିଯଂ, ଲାଭାନୁତ୍ତରିଯଂ, ସିକ୍ଖାନୁତ୍ତରିଯଂ।

''ପାରିଚରିଯାନୁତ୍ତରିଯଞ୍ଚ କଥଂ ହୋତି? ଇଧ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଏକଚ୍ଚୋ ଖତ୍ତିଯମ୍ପି ପରିଚରତି, ବ୍ରାହ୍ମଣମ୍ପି ପରିଚରତି, ଗହପତିମ୍ପି ପରିଚରତି, ଉଚ୍ଚାୱଚଂ ୱା ପନ ପରିଚରତି, ସମଣଂ ୱା ବ୍ରାହ୍ମଣଂ ୱା ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିକଂ ମିଚ୍ଛାପଟିପନ୍ନଂ ପରିଚରତି। ଅତ୍ଥେସା, ଭିକ୍ଖୱେ, ପାରିଚରିଯା, ନେସା ନତ୍ଥୀତି ୱଦାମି। ସା ଚ ଖୋ ଏସା, ଭିକ୍ଖୱେ, ପାରିଚରିଯା ହୀନା…ପେ… ନ ନିବ୍ବାନାଯ ସଂୱତ୍ତତି। ଯୋ ଚ ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥାଗତଂ ୱା ତଥାଗତସାୱକଂ ୱା ପରିଚରତି ନିଓିଟ୍ଠସଦ୍ଧୋ ନିଓିଟ୍ଠପେମୋ ଏକନ୍ତଗତୋ ଅଭିପ୍ପସନ୍ନୋ। ଏତଦାନୁତ୍ତରିଯଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ପାରିଚରିଯାନଂ ସତ୍ତାନଂ ୱିସୁଦ୍ଧିଯା…ପେ… ନିବ୍ବାନସ୍ସ ସଚ୍ଛିକିରିଯାଯ, ଯଦିଦଂ ତଥାଗତଂ ୱା ତଥାଗତସାୱକଂ ୱା ପରିଚରତି ନିଓିଟ୍ଠସଦ୍ଧୋ ନିଓିଟ୍ଠପେମୋ ଏକନ୍ତଗତୋ ଅଭିପ୍ପସନ୍ନୋ। ଇଦଂ ୱୁଚ୍ଚତି, ଭିକ୍ଖୱେ, ପାରିଚରିଯାନୁତ୍ତରିଯଂ। ଇତି ଦସ୍ସନାନୁତ୍ତରିଯଂ, ସୱନାନୁତ୍ତରିଯଂ, ଲାଭାନୁତ୍ତରିଯଂ, ସିକ୍ଖାନୁତ୍ତରିଯଂ, ପାରିଚରିଯାନୁତ୍ତରିଯଂ।

''ଅନୁସ୍ସତାନୁତ୍ତରିଯଞ୍ଚ କଥଂ ହୋତି? ଇଧ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଏକଚ୍ଚୋ ପୁତ୍ତଲାଭମ୍ପି ଅନୁସ୍ସରତି, ଦାରଲାଭମ୍ପି ଅନୁସ୍ସରତି, ଧନଲାଭମ୍ପି ଅନୁସ୍ସରତି, ଉଚ୍ଚାୱଚଂ ୱା ପନ ଅନୁସ୍ସରତି, ସମଣଂ ୱା ବ୍ରାହ୍ମଣଂ ୱା ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିକଂ ମିଚ୍ଛାପଟିପନ୍ନଂ ଅନୁସ୍ସରତି। ଅତ୍ଥେସା, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅନୁସ୍ସତି, ନେସା ନତ୍ଥୀତି ୱଦାମି। ସା ଚ ଖୋ ଏସା, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅନୁସ୍ସତି ହୀନା…ପେ… ନ ନିବ୍ବାନାଯ ସଂୱତ୍ତତି। ଯୋ ଚ ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥାଗତଂ ୱା ତଥାଗତସାୱକଂ ୱା ଅନୁସ୍ସରତି ନିଓିଟ୍ଠସଦ୍ଧୋ ନିଓିଟ୍ଠପେମୋ ଏକନ୍ତଗତୋ ଅଭିପ୍ପସନ୍ନୋ। ଏତଦାନୁତ୍ତରିଯଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅନୁସ୍ସତୀନଂ ସତ୍ତାନଂ ୱିସୁଦ୍ଧିଯା…ପେ… ନିବ୍ବାନସ୍ସ ସଚ୍ଛିକିରିଯାଯ, ଯଦିଦଂ ତଥାଗତଂ ୱା ତଥାଗତସାୱକଂ ୱା ଅନୁସ୍ସରତି ନିଓିଟ୍ଠସଦ୍ଧୋ ନିଓିଟ୍ଠପେମୋ ଏକନ୍ତଗତୋ ଅଭିପ୍ପସନ୍ନୋ। ଇଦଂ ୱୁଚ୍ଚତି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅନୁସ୍ସତାନୁତ୍ତରିଯଂ। ଇମାନି ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଛ ଅନୁତ୍ତରିଯାନୀ''ତି (ଅ। ନି। ୬।୩୦)।

ସତ୍ତ ନିଦ୍ଦସୱତ୍ଥୂନୀତି ଏତ୍ଥ ନତ୍ଥି ଏତସ୍ସ ଦସାତି ନିଦ୍ଦସୋ। ନିଦ୍ଦସସ୍ସ ନିଦ୍ଦସଭାୱସ୍ସ ୱତ୍ଥୂନି କାରଣାନି ନିଦ୍ଦସୱତ୍ଥୂନି। ଖୀଣାସୱୋ ହି ଦସୱସ୍ସକାଲେ

ପରିନିବ୍ବୁତୋ ପୁନ ପଟିସନ୍ଧିଯା ଅଭାୱା ପୁନ ଦସୱସ୍ସୋ ନ ହୋତୀତି ନିଦ୍ଦସୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ନ କେୱଲଞ୍ଚ ଦସୱସ୍ସୋୱ ନ ହୋତି, ନୱୱସ୍ସୋପି… ପେ… ଏକମୁହୁତ୍ତିକୋପି ନ ହୋତିଯେୱ। ନ କେୱଲଞ୍ଚ ଦସୱସ୍ସକାଲେ ପରିନିବ୍ବୁତୋ, ସଉୱସ୍ସିକକାଲେ ପରିନିବ୍ବୁତୋପି ନିସ୍ସତ୍ତୋ ନିଦ୍ଦସୋ ନିମ୍ମୁହୁତ୍ତୋ ହୋତିଯେୱ। ତିତ୍ଥିଯସମଯେ ଉପ୍ପନ୍ନୱୋହାରଂ ପନ ସାସନେ ଖୀଣାସୱସ୍ସ ଆରୋପେତ୍ୱା ତତ୍ଥ ତାଦିସସ୍ସ ଅଭାୱଂ, ଇଧ ଚ ସବ୍ଭାୱଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଭଗୱା ତାଦିସସଭାୱସ୍ସ କାରଣାନି ‘‘ସତ୍ତ ନିଦ୍ଦସୱତ୍ଥୂନୀ’’ତି ଆହ। ଯଥାହ –

‘‘ସତ୍ତିମାନି, ଭିକ୍ଖୱେ, ନିଦ୍ଦସୱତ୍ଥୂନି। କତମାନି ସତ୍ତ? ଇଧ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁ ସିକ୍ଖାସମାଦାନେ ତିବ୍ବଚ୍ଛନ୍ଦୋ ହୋତି, ଆଯତିଞ୍ଚ ସିକ୍ଖାସମାଦାନେ ଅୱିଗତପେମୋ। ଧମ୍ମନିସନ୍ତିଯା ତିବ୍ବଚ୍ଛନ୍ଦୋ ହୋତି, ଆଯତିଞ୍ଚ ଧମ୍ମନିସନ୍ତିଯା ଅୱିଗତପେମୋ। ଇଚ୍ଛାୱିନଯେ ତିବ୍ବଚ୍ଛନ୍ଦୋ ହୋତି, ଆଯତିଞ୍ଚ ଇଚ୍ଛାୱିନଯେ ଅୱିଗତପେମୋ। ପଟିସଲ୍ଲାନେ ତିବ୍ବଚ୍ଛନ୍ଦୋ ହୋତି, ଆଯତିଞ୍ଚ ପଟିସଲ୍ଲାନେ ଅୱିଗତପେମୋ। ୱୀରିଯାରମ୍ଭେ ତିବ୍ବଚ୍ଛନ୍ଦୋ ହୋତି, ଆଯତିଞ୍ଚ ୱୀରିଯାରମ୍ଭେ ଅୱିଗତପେମୋ । ସତିନେପକ୍କେ ତିବ୍ବଚ୍ଛନ୍ଦୋ ହୋତି, ଆଯତିଞ୍ଚ ସତିନେପକ୍କେ ଅୱିଗତପେମୋ। ଦିଟ୍ଠିପଟିୱେଧେ ତିବ୍ବଚ୍ଛନ୍ଦୋ ହୋତି, ଆଯତିଞ୍ଚ ଦିଟ୍ଠିପଟିୱେଧେ ଅୱିଗତପେମୋ। ଇମାନି ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସତ୍ତ ନିଦ୍ଦସୱତ୍ଥୂନୀ’’ତି (ଅ॰ ନି॰ ୭।୨୦)।

ଥେରୋପି ତଥେୱ ଦେସନଂ ଉଦ୍ଧରିତ୍ୱା ‘‘ସତ୍ତ ନିଦ୍ଦସୱତ୍ଥୂନୀ’’ତି ଆହ।

ଅଟ୍ଠ ଅଭିଭାଯତନାନୀତି ଏତ୍ଥ ଅଭିଭୁଯ୍ୟମାନାନି ଆଯତନାନି ଏତେସଂ ଝାନାନନ୍ତି ଅଭିଭାଯତନାନି, ଝାନାନି। ଆଯତନାନୀତି ଅଧିଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନ ଆଯତନସଙ୍ଖାତାନି କସିଣାରମ୍ମଣାନି। ଞାଣୁତ୍ତରିକୋ ହି ପୁଗ୍ଗଲୋ ୱିସଦଞାଣୋ ‘‘କିଂ ଏତ୍ଥ ଆରମ୍ମଣେ ସମାପଜ୍ଜିତବ୍ବଂ। ନ ମଯ୍ହଂ ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତାକରଣେ ଭାରୋ ଅତ୍ଥୀ’’ତି, ତାନି ଆରମ୍ମଣାନି ଅଭିଭୱିତ୍ୱା ସମାପଜ୍ଜତି, ସହ ନିମିତ୍ତୁପ୍ପାଦେନେୱେତ୍ଥ ଅପ୍ପନଂ ନିବ୍ବତ୍ତେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱଂ ଉପ୍ପାଦିତାନି ଝାନାନି ‘‘ଅଭିଭାଯତନାନୀ’’ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି।

‘‘କତମାନି (ଅ॰ ନି॰ ୮।୬୫) ଅଟ୍ଠ? ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ରୂପସଞ୍ଞୀ ଏକୋ ବହିଦ୍ଧା ରୂପାନି ପସ୍ସତି ପରିତ୍ତାନି ସୁୱଣ୍ଣଦୁବ୍ବଣ୍ଣାନି, ‘ତାନି ଅଭିଭୁଯ୍ୟ ଜାନାମି ପସ୍ସାମୀ’ତି ଏୱଂସଞ୍ଞୀ ହୋତି। ଇଦଂ ପଠମଂ ଅଭିଭାଯତନଂ।

‘‘ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ରୂପସଞ୍ଞୀ ଏକୋ ବହିଦ୍ଧା ରୂପାନି ପସ୍ସତି ଅପ୍ପମାଣାନି ସୁୱଣ୍ଣଦୁବ୍ବଣ୍ଣାନି, ‘ତାନି ଅଭିଭୁଯ୍ୟ ଜାନାମି ପସ୍ସାମୀ’ତି ଏୱଂସଞ୍ଞୀ ହୋତି। ଇଦଂ ଦୁତିଯଂ ଅଭିଭାଯତନଂ।

‘‘ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ଅରୂପସଞ୍ଞୀ ଏକୋ ବହିଦ୍ଧା ରୂପାନି ପସ୍ସତି ପରିତ୍ତାନି ସୁୱଣ୍ଣଦୁବ୍ବଣ୍ଣାନି, ‘ତାନି ଅଭିଭୁଯ୍ୟ ଜାନାମି ପସ୍ସାମୀ’ତି ଏୱଂସଞ୍ଞୀ ହୋତି। ଇଦଂ ତତିଯଂ ଅଭିଭାଯତନଂ।

‘‘ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ଅରୂପସଞ୍ଞୀ ଏକୋ ବହିଦ୍ଧା ରୂପାନି ପସ୍ସତି ଅପ୍ପମାଣାନି ସୁୱଣ୍ଣଦୁବ୍ବଣ୍ଣାନି, ‘ତାନି ଅଭିଭୁଯ୍ୟ ଜାନାମି ପସ୍ସାମୀ’ତି ଏୱଂସଞ୍ଞୀ ହୋତି। ଇଦଂ ଚତୁତ୍ଥଂ ଅଭିଭାଯତନଂ।

‘‘ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ଅରୂପସଞ୍ଞୀ ଏକୋ ବହିଦ୍ଧା ରୂପାନି ପସ୍ସତି ନୀଲାନି ନୀଲୱଣ୍ଣାନି ନୀଲନିଦସ୍ସନାନି ନୀଲନିଭାସାନି। ସେଯ୍ୟଥାପି ନାମ ଉମାପୁପ୍ଫଂ ନୀଲଂ ନୀଲୱଣ୍ଣଂ ନୀଲନିଦସ୍ସନଂ ନୀଲନିଭାସଂ, ସେଯ୍ୟଥାପି ୱା ପନ ତଂ ୱତ୍ଥଂ ବାରାଣସେଯ୍ୟକଂ ଉଭତୋଭାଗୱିମଟ୍ଠଂ ନୀଲଂ ନୀଲୱଣ୍ଣଂ ନୀଲନିଦସ୍ସନଂ ନୀଲନିଭାସଂ, ଏୱମେୱ ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ଅରୂପସଞ୍ଞୀ ଏକୋ ବହିଦ୍ଧା ରୂପାନି ପସ୍ସତି ନୀଲାନି ନୀଲୱଣ୍ଣାନି ନୀଲନିଦସ୍ସନାନି ନୀଲନିଭାସାନି, ‘ତାନି ଅଭିଭୁଯ୍ୟ ଜାନାମି ପସ୍ସାମୀ’ତି ଏୱଂସଞ୍ଞୀ ହୋତି। ଇଦଂ ପଞ୍ଚମଂ ଅଭିଭାଯତନଂ।

‘‘ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ଅରୂପସଞ୍ଞୀ ଏକୋ ବହିଦ୍ଧା ରୂପାନି ପସ୍ସତି ପୀତାନି ପୀତୱଣ୍ଣାନି ପୀତନିଦସ୍ସନାନି ପୀତନିଭାସାନି। ସେଯ୍ୟଥାପି ନାମ କଣିକାରପୁପ୍ଫଂ ପୀତଂ ପୀତୱଣ୍ଣଂ ପୀତନିଦସ୍ସନଂ ପୀତନିଭାସଂ, ସେଯ୍ୟଥାପି ୱା ପନ ତଂ ୱତ୍ଥଂ ବାରାଣସେଯ୍ୟକଂ ଉଭତୋଭାଗୱିମଟ୍ଠଂ ପୀତଂ ପୀତୱଣ୍ଣଂ ପୀତନିଦସ୍ସନଂ ପୀତନିଭାସଂ, ଏୱମେୱ ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ଅରୂପସଞ୍ଞୀ ଏକୋ ବହିଦ୍ଧା ରୂପାନି ପସ୍ସତି ପୀତାନି ପୀତୱଣ୍ଣାନି ପୀତନିଦସ୍ସନାନି ପୀତନିଭାସାନି, ‘ତାନି ଅଭିଭୁଯ୍ୟ ଜାନାମି ପସ୍ସାମୀ’ତି ଏୱଂସଞ୍ଞୀ ହୋତି। ଇଦଂ ଛଟ୍ଠଂ ଅଭିଭାଯତନଂ।

‘‘ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ଅରୂପସଞ୍ଞୀ ଏକୋ ବହିଦ୍ଧା ରୂପାନି ପସ୍ସତି ଲୋହିତକାନି ଲୋହିତକୱଣ୍ଣାନି ଲୋହିତକନିଦସ୍ସନାନି ଲୋହିତକନିଭାସାନି। ସେଯ୍ୟଥାପି ନାମ ବନ୍ଧୁଜୀୱକପୁପ୍ଫଂ ଲୋହିତକଂ ଲୋହିତକୱଣ୍ଣଂ ଲୋହିତକନିଦସ୍ସନଂ ଲୋହିତକନିଭାସଂ, ସେଯ୍ୟଥାପି ୱା ପନ ତଂ ୱତ୍ଥଂ ବାରାଣସେଯ୍ୟକଂ ଉଭତୋଭାଗୱିମଟ୍ଠଂ ଲୋହିତକଂ ଲୋହିତକୱଣ୍ଣଂ ଲୋହିତକନିଦସ୍ସନଂ ଲୋହିତକନିଭାସଂ, ଏୱମେୱ ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ଅରୂପସଞ୍ଞୀ ଏକୋ ବହିଦ୍ଧା

ରୂପାନି ପସ୍ସତି ଲୋହିତକାନି ଲୋହିତକୱଣ୍ଣାନି ଲୋହିତକନିଦସ୍ସନାନି ଲୋହିତକନିଭାସାନି, ‘ତାନି ଅଭିଭୁଯ୍ୟ ଜାନାମି ପସ୍ସାମୀ’ତି ଏୱଂସଞ୍ଞୀ ହୋତି। ଇଦଂ ସତ୍ତମଂ ଅଭିଭାଯତନଂ।

‘‘ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ଅରୂପସଞ୍ଞୀ ଏକୋ ବହିଦ୍ଧା ରୂପାନି ପସ୍ସତି ଓଦାତାନି ଓଦାତୱଣ୍ଣାନି ଓଦାତନିଦସ୍ସନାନି ଓଦାତନିଭାସାନି। ସେଯ୍ୟଥାପି ନାମ ଓସଧିତାରକା ଓଦାତା ଓଦାତୱଣ୍ଣା ଓଦାତନିଦସ୍ସନା ଓଦାତନିଭାସା, ସେଯ୍ୟଥାପି ୱା ପନ ତଂ ୱତ୍ଥଂ ବାରାଣସେଯ୍ୟକଂ ଉଭତୋଭାଗୱିମଟ୍ଠଂ ଓଦାତଂ ଓଦାତୱଣ୍ଣଂ ଓଦାତନିଦସ୍ସନଂ ଓଦାତନିଭାସଂ, ଏୱମେୱ ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ଅରୂପସଞ୍ଞୀ ଏକୋ ବହିଦ୍ଧା ରୂପାନି ପସ୍ସତି ଓଦାତାନି ଓଦାତୱଣ୍ଣାନି ଓଦାତନିଦସ୍ସନାନି ଓଦାତନିଭାସାନି, ‘ତାନି ଅଭିଭୁଯ୍ୟ ଜାନାମି ପସ୍ସାମୀ’ତି ଏୱଂସଞ୍ଞୀ ହୋତି। ଇଦଂ ଅଟ୍ଠମଂ ଅଭିଭାଯତନଂ। ଇମାନି ଅଟ୍ଠ ଅଭିଭାଯତନାନି (ଅ॰ ନି॰ ୮।୬୫; ଦୀ॰ ନି॰ ୩।୩୫୮)।

ନୱ ଅନୁପୁବ୍ବୱିହାରାତି ପୁବ୍ବଂ ପୁବ୍ବଂ ଅନୁ ଅନୁପୁବ୍ବଂ, ଅନୁପୁବ୍ବଂ ୱିହରିତବ୍ବତୋ ସମାପଜ୍ଜିତବ୍ବତୋ ୱିହାରା ଅନୁପୁବ୍ବୱିହାରା, ଅନୁପଟିପାଟିଯା ସମାପଜ୍ଜିତବ୍ବୱିହାରାତି ଅତ୍ଥୋ।

‘‘କତମେ ନୱ? ଇଧ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁ ୱିୱିଚ୍ଚେୱ କାମେହି ୱିୱିଚ୍ଚ ଅକୁସଲେହି ଧମ୍ମେହି ସୱିତକ୍କଂ ସୱିଚାରଂ ୱିୱେକଜଂ ପୀତିସୁଖଂ ପଠମଂ ଝାନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତି। ୱିତକ୍କୱିଚାରାନଂ ୱୂପସମା ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ସମ୍ପସାଦନଂ ଚେତସୋ ଏକୋଦିଭାୱଂ ଅୱିତକ୍କଂ ଅୱିଚାରଂ ସମାଧିଜଂ ପୀତିସୁଖଂ ଦୁତିଯଂ ଝାନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତି। ପୀତିଯା ଚ ୱିରାଗା ଉପେକ୍ଖକୋ ଚ ୱିହରତି ସତୋ ସମ୍ପଜାନୋ, ସୁଖଞ୍ଚ କାଯେନ ପଟିସଂୱେଦେତି, ଯଂ ତଂ ଅରିଯା ଆଚିକ୍ଖନ୍ତି ‘ଉପେକ୍ଖକୋ ସତିମା ସୁଖୱିହାରୀ’ତି, ତତିଯଂ ଝାନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତି। ସୁଖସ୍ସ ଚ ପହାନା ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଚ ପହାନା ପୁବ୍ବେୱ ସୋମନସ୍ସଦୋମନସ୍ସାନଂ ଅତ୍ଥଙ୍ଗମା ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖଂ ଉପେକ୍ଖାସତିପାରିସୁଦ୍ଧିଂ ଚତୁତ୍ଥଂ ଝାନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତି। ସବ୍ବସୋ ରୂପସଞ୍ଞାନଂ ସମତିକ୍କମା ପଟିଘସଞ୍ଞାନଂ ଅତ୍ଥଙ୍ଗମା ନାନତ୍ତସଞ୍ଞାନଂ ଅମନସିକାରା ‘ଅନନ୍ତୋ ଆକାସୋ’ତି ଆକାସାନଞ୍ଚାଯତନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତି। ସବ୍ବସୋ ଆକାସାନଞ୍ଚାଯତନଂ ସମତିକ୍କମ୍ମ ‘ଅନନ୍ତଂ ୱିଞ୍ଞାଣ’ନ୍ତି ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାଯତନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତି। ସବ୍ବସୋ ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାଯତନଂ ସମତିକ୍କମ୍ମ ‘ନତ୍ଥି କିଞ୍ଚୀ’ତି ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାଯତନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତି। ସବ୍ବସୋ ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାଯତନଂ ସମତିକ୍କମ୍ମ ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତି। ସବ୍ବସୋ ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନଂ ସମତିକ୍କମ୍ମ ସଞ୍ଞାୱେଦଯିତନିରୋଧଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତୀ’’ତି (ଅ॰ ନି॰ ୯।୩୩; ଦୀ॰ ନି॰ ୩।୩୪୩, ୩୫୯) ୱୁତ୍ତା ନୱ ଅନୁପୁବ୍ବୱିହାରାୱ।

ଦସ ନିଜ୍ଜରୱତ୍ଥୂନୀତି ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠାଦୀନି ନିଜ୍ଜରଯନ୍ତି ନାସଯନ୍ତୀତି ନିଜ୍ଜରାନି। ୱତ୍ଥୂନୀତି କାରଣାନି। ନିଜ୍ଜରାନି ଚ ତାନି ୱତ୍ଥୂନି ଚାତି ନିଜ୍ଜରୱତ୍ଥୂନି। ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠାଦୀନଂ ଏତଂ ଅଧିୱଚନଂ।

‘‘କତମାନି (ଅ॰ ନି॰ ୧୦।୧୦୬; ଦୀ॰ ନି॰ ୩।୩୬୦) ଦସ? ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିକସ୍ସ, ଭିକ୍ଖୱେ, ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି ନିଜ୍ଜିଣ୍ଣା ହୋତି। ଯେ ଚ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିପଚ୍ଚଯା ଅନେକେ ପାପକା ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା ସମ୍ଭୱନ୍ତି, ତେ ଚସ୍ସ ନିଜ୍ଜିଣ୍ଣା ହୋନ୍ତି, ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିପଚ୍ଚଯା ଚ ଅନେକେ କୁସଲା ଧମ୍ମା ଭାୱନାପାରିପୂରିଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି।

‘‘ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପସ୍ସ, ଭିକ୍ଖୱେ, ମିଚ୍ଛାସଙ୍କପ୍ପୋ ନିଜ୍ଜିଣ୍ଣୋ ହୋତି। ଯେ ଚ ମିଚ୍ଛାସଙ୍କପ୍ପପଚ୍ଚଯା ଅନେକେ ପାପକା ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା ସମ୍ଭୱନ୍ତି , ତେ ଚସ୍ସ ନିଜ୍ଜିଣ୍ଣା ହୋନ୍ତି, ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପପଚ୍ଚଯା ଚ ଅନେକେ କୁସଲା ଧମ୍ମା ଭାୱନାପାରିପୂରିଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି।

‘‘ସମ୍ମାୱାଚସ୍ସ, ଭିକ୍ଖୱେ, ମିଚ୍ଛାୱାଚା ନିଜ୍ଜିଣ୍ଣା ହୋତି। ଯେ ଚ ମିଚ୍ଛାୱାଚାପଚ୍ଚଯା ଅନେକେ ପାପକା ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା ସମ୍ଭୱନ୍ତି, ତେ ଚସ୍ସ ନିଜ୍ଜିଣ୍ଣା ହୋନ୍ତି, ସମ୍ମାୱାଚାପଚ୍ଚଯା ଚ ଅନେକେ କୁସଲା ଧମ୍ମା ଭାୱନାପାରିପୂରିଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି।

‘‘ସମ୍ମାକମ୍ମନ୍ତସ୍ସ, ଭିକ୍ଖୱେ, ମିଚ୍ଛାକମ୍ମନ୍ତୋ ନିଜ୍ଜିଣ୍ଣୋ ହୋତି। ଯେ ଚ ମିଚ୍ଛାକମ୍ମନ୍ତପଚ୍ଚଯା ଅନେକେ ପାପକା ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା ସମ୍ଭୱନ୍ତି, ତେ ଚସ୍ସ ନିଜ୍ଜିଣ୍ଣା ହୋନ୍ତି, ସମ୍ମାକମ୍ମନ୍ତପଚ୍ଚଯା ଚ ଅନେକେ କୁସଲା ଧମ୍ମା ଭାୱନାପାରିପୂରିଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି।

‘‘ସମ୍ମାଆଜୀୱସ୍ସ, ଭିକ୍ଖୱେ, ମିଚ୍ଛାଆଜୀୱୋ ନିଜ୍ଜିଣ୍ଣୋ ହୋତି। ଯେ ଚ ମିଚ୍ଛାଆଜୀୱପଚ୍ଚଯା ଅନେକେ ପାପକା ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା ସମ୍ଭୱନ୍ତି, ତେ ଚସ୍ସ ନିଜ୍ଜିଣ୍ଣା ହୋନ୍ତି, ସମ୍ମାଆଜୀୱପଚ୍ଚଯା ଚ ଅନେକେ କୁସଲା ଧମ୍ମା ଭାୱନାପାରିପୂରିଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି।

‘‘ସମ୍ମାୱାଯାମସ୍ସ, ଭିକ୍ଖୱେ, ମିଚ୍ଛାୱାଯାମୋ ନିଜ୍ଜିଣ୍ଣୋ ହୋତି। ଯେ ଚ ମିଚ୍ଛାୱାଯାମପଚ୍ଚଯା ଅନେକେ ପାପକା ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା ସମ୍ଭୱନ୍ତି, ତେ ଚସ୍ସ ନିଜ୍ଜିଣ୍ଣା ହୋନ୍ତି, ସମ୍ମାୱାଯାମପଚ୍ଚଯା ଚ ଅନେକେ କୁସଲା ଧମ୍ମା ଭାୱନାପାରିପୂରିଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି।

‘‘ସମ୍ମାସତିସ୍ସ, ଭିକ୍ଖୱେ, ମିଚ୍ଛାସତି ନିଜ୍ଜିଣ୍ଣା ହୋତି। ଯେ ଚ ମିଚ୍ଛାସତିପଚ୍ଚଯା ଅନେକେ ପାପକା ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା ସମ୍ଭୱନ୍ତି, ତେ ଚସ୍ସ ନିଜ୍ଜିଣ୍ଣା ହୋନ୍ତି, ସମ୍ମାସତିପଚ୍ଚଯା ଚ ଅନେକେ କୁସଲା ଧମ୍ମା ଭାୱନାପାରିପୂରିଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି।

‘‘ସମ୍ମାସମାଧିସ୍ସ, ଭିକ୍ଖୱେ, ମିଚ୍ଛାସମାଧି ନିଜ୍ଜିଣ୍ଣୋ ହୋତି। ଯେ ଚ ମିଚ୍ଛାସମାଧିପଚ୍ଚଯା ଅନେକେ ପାପକା ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା ସମ୍ଭୱନ୍ତି, ତେ ଚସ୍ସ ନିଜ୍ଜିଣ୍ଣା ହୋନ୍ତି, ସମ୍ମାସମାଧିପଚ୍ଚଯା ଚ ଅନେକେ କୁସଲା ଧମ୍ମା ଭାୱନାପାରିପୂରିଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି।

‘‘ସମ୍ମାଞାଣିସ୍ସ, ଭିକ୍ଖୱେ, ମିଚ୍ଛାଞାଣଂ ନିଜ୍ଜିଣ୍ଣଂ ହୋତି। ଯେ ଚ ମିଚ୍ଛାଞାଣପଚ୍ଚଯା ଅନେକେ ପାପକା ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା ସମ୍ଭୱନ୍ତି, ତେ ଚସ୍ସ ନିଜ୍ଜିଣ୍ଣା ହୋନ୍ତି, ସମ୍ମାଞାଣପଚ୍ଚଯା ଚ ଅନେକେ କୁସଲା ଧମ୍ମା ଭାୱନାପାରିପୂରିଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି।

‘‘ସମ୍ମାୱିମୁତ୍ତିସ୍ସ , ଭିକ୍ଖୱେ, ମିଚ୍ଛାୱିମୁତ୍ତି ନିଜ୍ଜିଣ୍ଣା ହୋତି। ଯେ ଚ ମିଚ୍ଛାୱିମୁତ୍ତିପଚ୍ଚଯା ଅନେକେ ପାପକା ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା ସମ୍ଭୱନ୍ତି, ତେ ଚସ୍ସ ନିଜ୍ଜିଣ୍ଣା ହୋନ୍ତି, ସମ୍ମାୱିମୁତ୍ତିପଚ୍ଚଯା ଚ ଅନେକେ କୁସଲା ଧମ୍ମା ଭାୱନାପାରିପୂରିଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀ’’ତି (ଅ। ନି। ୧୦।୧୦୬; ଦୀ। ନି। ୩।୩୬୦) ୱୁତ୍ତାନି ଦସ ନିଜ୍ଜରୱତ୍ଥୂନି।

୩।ସଙ୍ଖଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟନ୍ତିଆଦି ଭଗୱତା ୱୁତ୍ତଂ ଇଧ ଆହରିତ୍ୱା ଦସ୍ସିତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। କିଞ୍ଚ-ଇତି ଚ-କାରୋ ପଦପୂରଣମତ୍ତେ ନିପାତୋ। ଚକ୍ଖାଦୀନି ତିଂସ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ଛସୁ ଦ୍ୱାରେସୁ ଏକେକସ୍ମିଂ ପଞ୍ଚ ପଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଦ୍ୱାରାରମ୍ମଣପୱତ୍ତିକ୍କମେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ତତ୍ଥ ଦୁୱିଧଂ ଚକ୍ଖୁ – ମଂସଚକ୍ଖୁ ପଞ୍ଞାଚକ୍ଖୁ ଚ। ତେସୁ ବୁଦ୍ଧଚକ୍ଖୁ ସମନ୍ତଚକ୍ଖୁ ଞାଣଚକ୍ଖୁ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁ ଧମ୍ମଚକ୍ଖୂତି ପଞ୍ଚୱିଧଂ ପଞ୍ଞାଚକ୍ଖୁ। ‘‘ଅଦ୍ଦସଂ ଖୋ ଅହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ବୁଦ୍ଧଚକ୍ଖୁନା ଲୋକଂ ୱୋଲୋକେନ୍ତୋ’’ତି (ମ। ନି। ୧।୨୮୩; ୨।୩୩୯; ମହାୱ। ୯) ଇଦଂ ବୁଦ୍ଧଚକ୍ଖୁ ନାମ। ‘‘ସମନ୍ତଚକ୍ଖୁ ୱୁଚ୍ଚତି ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣ’’ନ୍ତି (ଚୂଳନି। ଧୋତକମାଣୱପୁଚ୍ଛାନିଦ୍ଦେସ ୩୨; ମୋଘରାଜମାଣୱପୁଚ୍ଛାନିଦ୍ଦେସ ୮୫) ଇଦଂ ସମନ୍ତଚକ୍ଖୁ ନାମ। ‘‘ଚକ୍ଖୁଂ ଉଦପାଦି ଞାଣଂ ଉଦପାଦୀ’’ତି (ସଂ। ନି। ୫।୧୦୮୧; ମହାୱ। ୧୫) ଇଦଂ ଞାଣଚକ୍ଖୁ ନାମ। ‘‘ଅଦ୍ଦସଂ ଖୋ ଅହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଦିବ୍ବେନ ଚକ୍ଖୁନା ୱିସୁଦ୍ଧେନା’’ତି (ମ। ନି। ୧।୨୮୫) ଇଦଂ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁ ନାମ। ‘‘ୱିରଜଂ ୱୀତମଲଂ ଧମ୍ମଚକ୍ଖୁଂ ଉଦପାଦୀ’’ତି (ମ। ନି। ୨।୩୯୫) ଇଦଂ ହେଟ୍ଠିମମଗ୍ଗତ୍ତଯସଙ୍ଖାତଂ ଞାଣଂ ଧମ୍ମଚକ୍ଖୁ ନାମ।

ମଂସଚକ୍ଖୁପି ସସମ୍ଭାରଚକ୍ଖୁ , ପସାଦଚକ୍ଖୂତି ଦୁୱିଧଂ ହୋତି। ଯ୍ୱାଯଂ ଅକ୍ଖିକୂପକେ ପତିଟ୍ଠିତୋ ହେଟ୍ଠା ଅକ୍ଖିକୂପକଟ୍ଠିକେନ ଉପରି ଭମୁକଟ୍ଠିକେନ ଉଭତୋ ଅକ୍ଖିକୂଟେହି ବହିଦ୍ଧା ଅକ୍ଖିପଖୁମେହି ପରିଚ୍ଛିନ୍ନୋ ଅକ୍ଖିକୂପକମଜ୍ଝା ନିକ୍ଖନ୍ତେନ ନ୍ହାରୁସୁତ୍ତକେନ ମତ୍ଥଲୁଙ୍ଗେ ଆବଦ୍ଧୋ ସେତକଣ୍ହତିକଣ୍ହମଣ୍ଡଲୱିଚିତ୍ତୋ ମଂସପିଣ୍ଡୋ, ଇଦଂ ସସମ୍ଭାରଚକ୍ଖୁ ନାମ। ଯୋ ପନ ଏତ୍ଥ ସିତୋ ଏତ୍ଥ ପଟିବଦ୍ଧୋ ଚତୁନ୍ନଂ ମହାଭୂତାନଂ ଉପାଦାଯ ପସାଦୋ, ଇଦଂ ପସାଦଚକ୍ଖୁ ନାମ। ଇଦମିଧାଧିପ୍ପେତଂ। ତଦେତଂ ତସ୍ସ ସସମ୍ଭାରଚକ୍ଖୁନୋ ସେତମଣ୍ଡଲପରିକ୍ଖିତ୍ତସ୍ସ କଣ୍ହମଣ୍ଡଲସ୍ସ ମଜ୍ଝେ ଅଭିମୁଖେ ଠିତାନଂ ସରୀରସଣ୍ଠାନୁପ୍ପତ୍ତିଦେସେ ଦିଟ୍ଠିମଣ୍ଡଲେ ସତ୍ତସୁ ପିଚୁପଟଲେସୁ ଆସିତ୍ତତେଲଂ ପିଚୁପଟଲାନି ୱିଯ ସତ୍ତ ଅକ୍ଖିପଟଲାନି ବ୍ୟାପେତ୍ୱା ପମାଣତୋ ମୁଗ୍ଗୱିଦଲମତ୍ତଂ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ ଯଥାରହଂ ୱତ୍ଥୁଦ୍ୱାରଭାୱଂ ସାଧଯମାନଂ ତିଟ୍ଠତି। ତଂ ଚକ୍ଖତୀତି ଚକ୍ଖୁ, ରୂପଂ ଅସ୍ସାଦେତି ୱିଭାୱେତି ଚାତି ଅତ୍ଥୋ। ରୂପଯନ୍ତୀତି ରୂପା, ୱଣ୍ଣୱିକାରଂ ଆପଜ୍ଜମାନା ହଦଯଙ୍ଗତଭାୱଂ ପକାସେନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଚକ୍ଖୁତୋ ପୱତ୍ତଂ ୱିଞ୍ଞାଣଂ, ଚକ୍ଖୁସ୍ସ ୱା ୱିଞ୍ଞାଣଂ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଂ। ଫୁସତୀତି ଫସ୍ସୋ। ଉପସଗ୍ଗେନ ପଦଂ ମଣ୍ଡେତ୍ୱା ସମ୍ଫସ୍ସୋତି ୱୁତ୍ତଂ। ଚକ୍ଖୁତୋ ପୱତ୍ତୋ ସମ୍ଫସ୍ସୋ ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସୋ। ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯାତି ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତଫସ୍ସପଚ୍ଚଯା। ୱେଦଯିତନ୍ତି ୱିନ୍ଦନଂ, ୱେଦନାତି ଅତ୍ଥୋ। ତଦେୱ ସୁଖଯତୀତି ସୁଖଂ, ଯସ୍ସୁପ୍ପଜ୍ଜତି, ତଂ ସୁଖିତଂ କରୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସୁଟ୍ଠୁ ୱା ଖାଦତି, ଖନତି ଚ କାଯଚିତ୍ତାବାଧନ୍ତି ସୁଖଂ। ଦୁକ୍ଖଯତୀତି ଦୁକ୍ଖଂ, ଯସ୍ସୁପ୍ପଜ୍ଜତି, ତଂ ଦୁକ୍ଖିତଂ କରୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ନ ଦୁକ୍ଖଂ ନ ସୁଖନ୍ତି ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖଂ। ମ-କାରୋ ପଦସନ୍ଧିୱସେନ ୱୁତ୍ତୋ। ସୋ ପନ ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସୋ ଅତ୍ତନା ସମ୍ପଯୁତ୍ତାଯ ୱେଦନାଯ ସହଜାତ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞନିସ୍ସଯ ୱିପାକଆହାରସମ୍ପଯୁତ୍ତଅତ୍ଥିଅୱିଗତୱସେନ ଅଟ୍ଠଧା ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନସମ୍ପଯୁତ୍ତାଯ ଅନନ୍ତରସମନନ୍ତରଅନନ୍ତରୂପନିସ୍ସଯନତ୍ଥିୱିଗତୱସେନପଞ୍ଚଧା, ସନ୍ତୀରଣାଦିସମ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ଉପନିସ୍ସଯୱସେନେୱ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି।

ସୁଣାତୀତି ସୋତଂ। ତଂ ସସମ୍ଭାରସୋତବିଲସ୍ସ ଅନ୍ତୋ ତନୁତମ୍ବଲୋମାଚିତେ ଅଙ୍ଗୁଲିୱେଧକସଣ୍ଠାନେ ପଦେସେ ସୋତୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ ଯଥାରହଂ ୱତ୍ଥୁଦ୍ୱାରଭାୱଂ ସାଧଯମାନଂ ତିଟ୍ଠତି। ସପ୍ପନ୍ତୀତି ସଦ୍ଦା, ଉଦାହରୀଯନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଘାଯତୀତି ଘାନଂ। ତଂ ସସମ୍ଭାରଘାନବିଲସ୍ସ ଅନ୍ତୋ ଅଜପଦସଣ୍ଠାନେ ପଦେସେ ଘାନୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ ଯଥାରହଂ ୱତ୍ଥୁଦ୍ୱାରଭାୱଂ ସାଧଯମାନଂ ତିଟ୍ଠତି। ଗନ୍ଧଯନ୍ତୀତି ଗନ୍ଧା, ଅତ୍ତନୋ ୱତ୍ଥୁଂ ସୂଚେନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଜୀୱିତମଵ୍ହାଯତୀତି ଜିୱ୍ହା, ସାଯନଟ୍ଠେନ ୱା ଜିୱ୍ହା। ସା ସସମ୍ଭାରଜିୱ୍ହାଯ ଅତିଅଗ୍ଗମୂଲପସ୍ସାନି ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ଉପରିମତଲମଜ୍ଝେ ଭିନ୍ନୁପ୍ପଲଦଲଗ୍ଗସଣ୍ଠାନେ ପଦେସେ ଜିୱ୍ହାୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ ଯଥାରହଂ ୱତ୍ଥୁଦ୍ୱାରଭାୱଂ ସାଧଯମାନା ତିଟ୍ଠତି। ରସନ୍ତି ତେ ସତ୍ତାତି ରସା, ଅସ୍ସାଦେନ୍ତୀତି

ଅଙ୍ଗୋ। କୁଚ୍ଛିତାନଂ ସାସଓଧମ୍ମାନଂ ଆୟୋତି କାୟୋ। ଆୟୋତି ଉପ୍ପତ୍ତିଦେସୋ। ସୋ ଯାଓତା ଇମସ୍ମିଂ କାୟେ ଉପାଦିଣ୍ଣପଓତ୍ତି ନାମ ଅତ୍ଥି, ତତ୍ଥ ୟେଭୁୟ୍ୟେନ କାୟପସାଦୋ କାୟଓିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ ଯଥାରହଂ ଓତ୍ଥୁଦ୍ୱାରଭାଓଂ ସାଧୟମାନୋ ତିଟ୍ଠତି। ଫୁସୀୟନ୍ତୀତି ଫୋଟ୍ଠବ୍ବା। ମୁନାତୀତି ମନୋ, ଓିଜାନାତୀତି ଅଙ୍ଗୋ। ଅତ୍ତନୋ ଲକ୍ଖଣଂ ଧାରେନ୍ତୀତି ଧମ୍ମା। ମନୋତି ସହାଓଜ୍ଜନଂ ଭଓଙ୍ଗଂ। ଧମ୍ମାତି ଦ୍ୱାଦସପଭେଦା ଧମ୍ମାରମ୍ମଣା ଧମ୍ମା। ମନୋଓିଞ୍ଞାଣନ୍ତି ଜଓନମନୋଓିଞ୍ଞାଣଂ। ମନୋସମ୍ଫସ୍ସୋତି ତଂସମ୍ପୟୁତ୍ତୋ ଫସ୍ସୋ। ସୋ ସମ୍ପୟୁତ୍ତାୟ ୱେଦନାୟ ଓିପାକପଚ୍ଚୟଓଜ୍ଜେହି ସେସେହି ସତ୍ତହି ପଚ୍ଚୟୋ ହୋତି, ଅନନ୍ତରାୟ ତେହେଓ, ସେସାନଂ ଉପନିସ୍ସୟଓସେନେଓ ପଚ୍ଚୟୋ ହୋତି।

ରୂପାଦୀନି ପଞ୍ଚ ଓିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ଖନ୍ଧଓସେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ସୀତାଦୀହି ରୁପ୍ପତି ପୀଳୀୟତୀତି ରୂପଂ। ୱେଦୟତୀତି ୱେଦନା। ସଞ୍ଜାନାତୀତି ସଞ୍ଞା। ସଙ୍ଖରୋନ୍ତୀତି ସଙ୍ଖାରା। ଓିଜାନାତୀତି ଓିଞ୍ଞାଣଂ। ଚକ୍ଖାଦୀନି ଧମ୍ମଓିଚାରପରିୟନ୍ତାନି ଦସ ଛକ୍କଓସେନ, ସଟ୍ଠି ଓିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ପିୟରୂପସାତରୂପଓସେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସଜାଦିକା ୱେଦନା ତଂତଂସମ୍ପୟୁତ୍ତାଓ। ରୂପେସୁ ସଞ୍ଞା ରୂପସଞ୍ଞା। ସଞ୍ଚେତୟତୀତି ସଞ୍ଚେତନା, ଅଭିସନ୍ଦହତୀତି ଅଙ୍ଗୋ। ତସତୀତି ତଣ୍ହା, ପିପାସତୀତି ଅଙ୍ଗୋ। ଓିତକ୍କେତୀତି ଓିତକ୍କୋ, ଓିତକ୍କନଂ ଓା ଓିତକ୍କୋ, ଊହନନ୍ତି ଓୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଆରମ୍ମଣେ ତେନ ଚିତ୍ତଂ ଓିଚରତୀତି ଓିଚାରୋ, ଓିଚରଣଂ ଓା ଓିଚାରୋ, ଅନୁସଞ୍ଚରଣନ୍ତି ଓୁତ୍ତଂ ହୋତି।

୪।ପଥଓୀଧାତାଦୀନି ଛ ଓିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ସଂଖିତ୍ତେନ ନାମରୂପଓଓତ୍ଥାନଓସେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ପତ୍ଥଟତ୍ତା ପଥଓୀ। ଅପ୍ପେତି, ଆପୀୟତି, ଅପ୍ପାୟତୀତି ଓା ଆପୋ। ତେଜୟତୀତି ତେଜୋ। ଓାୟତୀତି ଓାୟୋ। ନ କସ୍ସତି ନ ନିକସ୍ସତି, କସିତୁଂ ଛିନ୍ଦିତୁଂ ଭିନ୍ଦିତୁଂ ଓା ନ ସକ୍କାତି ଆକାସୋ। ନିସ୍ସତ୍ତଟ୍ଠେନ ଧାତୁ।

ପଥଓୀକସିଣାଦୀନି ଦସ ଓିସ୍ସଜ୍ଜନାନି କସିଣଭାଓନାଓସେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। କସିଣନ୍ତି ସକଲଫରଣଓସେନ କସିଣମଣ୍ଡଲମ୍ପି ତସ୍ମିଂ ଉପଟ୍ଠିତନିମିତ୍ତମ୍ପି ତଦାରମ୍ମଣଂ ଝାନମ୍ପି ଓୁଚ୍ଚତି। ଇଧ ପନ ଝାନଂ ଅଧିପ୍ପେତଂ। ଆଦିମ୍ହି ଚତ୍ତାରି ମହାଭୂତକସିଣାରମ୍ମଣାନି ଝାନାନି, ତତୋ ପରାନି ଚତ୍ତାରି ଓଣ୍ଣକସିଣାରମ୍ମଣାନି। ଆକାସକସିଣନ୍ତି ପରିଚ୍ଛେଦାକାସୋ, ତଦାରମ୍ମଣଞ୍ଚ ଝାନଂ, କସିଣୁଗ୍ଘାଟିମାକାସୋ, ତଦାରମ୍ମଣଞ୍ଚ ଆକାସାନଞ୍ଚାୟତନଂ। ଓିଞ୍ଞାଣକସିଣନ୍ତି ଆକାସାନଞ୍ଚାୟତନଓିଞ୍ଞାଣଂ, ତଦାରମ୍ମଣଞ୍ଚ ଓିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାୟତନଂ।

କେସାଦୀନି ଦ୍ୱତ୍ତିଂସ ଓିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ଦ୍ୱତ୍ତିଂସାକାରକମ୍ମଟ୍ଠାନଓସେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ତେସୁ ପନ କେସାଦୀସୁ ପଟିକୂଲତୋ ଉପଟ୍ଠିତେସୁ କାୟଗତାସତିଓସେନ ଅସୁଭକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ହୋତି, ଓଣ୍ଣତୋ ଉପଟ୍ଠିତେସୁ କସିଣକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ହୋତି, ଧାତୁତୋ ଉପଟ୍ଠିତେସୁ ଚତୁଧାତୁଓଓତ୍ଥାନକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ହୋତି, କେସାଦିଆଦୀନି ଚ ପଟିକୂଲତୋ ଓଣ୍ଣତୋ ଓା ଉପଟ୍ଠିତାନଂ ତଦାରମ୍ମଣାନି ଝାନାନି, ଧାତୁତୋ ଉପଟ୍ଠିତସ୍ସ ତେ ଚ କୋଟ୍ଠାସା ତଦାରମ୍ମଣା ଚ ଧାତୁଭାଓନା ୱେଦିତବ୍ବା।

କେସା ଉଭୋସୁ ପସ୍ସେସୁ କଣ୍ଣଚୂଳିକାହି ପୁରତୋ ନଲାଟନ୍ତେନ, ପଚ୍ଛତୋ ଚ ଗଲଓାଟକେନ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନା ସୀସକଟାହଓେଠନଚମ୍ମେ ଓୀହଗ୍ଗମତ୍ତଂ ପଓିସିତ୍ୱା ଠିତା ଅନେକସତସହସ୍ସସଙ୍ଖା।

ଲୋମା ଠପେତ୍ୱା କେସାଦୀନଂ ପତିଟ୍ଠିତୋକାସଂ ହତ୍ଥତଲପାଦତଲାନି ଚ ଯେଭୁୟ୍ୟେନ ସରୀରଚମ୍ମେ ନଓନଓୁତିଯା ଲୋମକୂପସହସ୍ସେସୁ ଲିକ୍ଖାମତ୍ତଂ ପଓିସିତ୍ୱା ଠିତା।

ନଖା ଅଙ୍ଗୁଲୀନଂ ଅଗ୍ଗପିଟ୍ଠେସୁ ଠିତା ଓୀସତି।

ଦନ୍ତା ଦ୍ୱୀସୁ ହଣୁକଟ୍ଠିକେସୁ ଠିତା ଯେଭୁୟ୍ୟେନ ଦ୍ୱତ୍ତିଂସ।

ତଚୋ ସକଲସରୀରଂ ପରିୟୋନନ୍ଧିତ୍ୱା ପାକଟକିଲୋମକସ୍ସ ଉପରି ଛଓିୟା ହେଟ୍ଠା ଠିତଂ ଚମ୍ମଂ।

ମଂସଂ ସାଧିକାନି ତୀଣି ଅଟ୍ଠିସତାନି ଅନୁଲିମ୍ପିତ୍ୱା ଠିତାନି ନଓମଂସପେସିସତାନି।

ନ୍ହାରୂ ସକଲସରୀରେ ଅଟ୍ଠୀନି ଆବନ୍ଧିତ୍ୱା ଠିତାନି ନଓ ନ୍ହାରୁସତାନି।

ଅଟ୍ଠୀ ସକଲସରୀରେ ହେଟ୍ଠା ଅଟ୍ଠୀନଂ ଉପରି ଠିତାନି ସାଧିକାନି ତୀଣି ଅଟ୍ଠିସତାନି।

ଅଟ୍ଠିମିଞ୍ଜା ତେସଂ ତେସଂ ଅଟ୍ଠୀନଂ ଅବ୍ଭନ୍ତରେ ଠିତା ମିଞ୍ଜା।

ଓକ୍କଂ ଗଲଓାଟକା ନିକ୍ଖନ୍ତେନ ଏକମୂଲେନ ଥୋକଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ଦ୍ୱିଧା ଭିନ୍ନେନ ଥୂଲନ୍ହାରୁନା ଓିନିବଦ୍ଧା ହୁତ୍ୱା ହଦଯମଂସଂ ପରିକ୍ଖିପିତ୍ୱା ଠିତା ହୋ ମଂସପିଣ୍ଡିକା।

ହଦଯଂ ସରୀରବ୍ଭନ୍ତରେ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଥନାନଂ ମଜ୍ଝେ ଠିତଂ ଅନ୍ତୋ ଚିତ୍ତସନ୍ନିସ୍ସଯଂ ଅଦ୍ଧପସତମତ୍ତଲୋହିତପୁଣ୍ଣଂ ପୁନ୍ନାଗଟ୍ଠିପତିଟ୍ଠାନମତ୍ତାଓାଟକଂ ହଦଯମଂସଂ।

ଯକନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଥନାନଂ ଅବ୍ଭନ୍ତରେ ଦକ୍ଖିଣପସ୍ସଂ ନିସ୍ସାଯ ଠିତଂ ଯମକମଂସପଟଲଂ।

କିଲୋମକଂ ହଦଯଓକ୍କାନି ପଟିଚ୍ଛାଦେତ୍ୱା ଠିତଂ ପଟିଚ୍ଛନ୍ନକିଲୋମକସଙ୍ଖାତଞ୍ଚ ସକଲସରୀରେ ଚମ୍ମସ୍ସ ହେଟ୍ଠତୋ ମଂସଂ ପରିଯୋନନ୍ଧିତ୍ୱା ଠିତଂ ଅପ୍ପଟିଚ୍ଛନ୍ନକିଲୋମକସଙ୍ଖାତଞ୍ଚାତି ଦୁଓିଧଂ ପରିଯୋନହନମଂସଂ।

ପିହକଂ ହଦଯସ୍ସ ଓାମପସ୍ସେ ଉଦରପଟଲସ୍ସ ମତ୍ଥକପସ୍ସଂ ନିସ୍ସାଯ ଠିତଂ ଉଦରଜିଓ୍ହାମଂସଂ।

ପପ୍ଫାସଂ ସରୀରବ୍ଭନ୍ତରେ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଥନାନଂ ଅନ୍ତରେ ହଦଯଯକନାନଂ ଉପରି ଛାଦେତ୍ୱା ଓଲମ୍ବନ୍ତଂ ଠିତଂ ଦ୍ୱତ୍ତିଂସମଂସଖଣ୍ଡପ୍ପଭେଦଂ ପପ୍ଫାସମଂସଂ।

ଅନ୍ତଂ ଉପରି ଗଲଓାଟକେ ହେଟ୍ଠା କରୀସମଗ୍ଗେ ଓିନିବନ୍ଧତ୍ତା ଗଲଓାଟକକରୀସମଗ୍ଗପରିଯନ୍ତେ ସରୀରବ୍ଭନ୍ତରେ ଠିତା ପୁରିସସ୍ସ ଦ୍ୱତ୍ତିଂସହତ୍ଥା ଇତ୍ଥିଯା ଅଟ୍ଠଓୀସତିହତ୍ଥା ଏକଓୀସତିଯା ଠାନେସୁ ଓଭଗ୍ଗା ଅନ୍ତଓଟ୍ଟି।

ଅନ୍ତଗୁଣଂ ଅନ୍ତଭୋଗେ ଏକତୋ ଅଗଲନ୍ତେ ଆବନ୍ଧିତ୍ୱା ଏକଓୀସତିଯା ଅନ୍ତଭୋଗାନଂ ଅନ୍ତରା ଠିତଂ ବନ୍ଧନଂ।

ଉଦରିଯଂ ଦନ୍ତମୁସଲସଞ୍ଚୁଣ୍ଣିତଂ ଜିଓ୍ହାହତ୍ଥପରିଓତ୍ତିତଂ ଖେଠଅଲାଲାପଲିବୁଦ୍ଧଂ ତଂଖଣଓିଗତଓଣ୍ଣଗନ୍ଧରସାଦିସମ୍ପଦଂ ତନ୍ତଓାଯଖଲିସୁଓାନଓମଥୁସଦିସଂ ନିପତିତ୍ୱା ପିତ୍ତସେମ୍ହଓାତପଲିଓେଠିତଂ ହୁତ୍ୱା ଉଦରଗ୍ଗିସନ୍ତାପଓେଗକୁଥିତଂ କିମିକୁଲାକୁଲଂ ଉପରୂପରି ଫେଣବୁବ୍ବୁଳଅକାନି ମୁଞ୍ଚନ୍ତଂ ପରମକସମ୍ବୁକଦୁଗ୍ଗନ୍ଧଜେଗୁଚ୍ଛଭାଓଂ ଆପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଆମାସଯସଙ୍ଖାତେ ଉପରିନାଭିଅନ୍ତପଟଲେ ଠିତଂ ନାନପ୍ପକାରକଂ ଅସିତପୀତଖାଯିତସାଯିତଂ।

କରୀସଂ ପକ୍କାସଯସଙ୍ଖାତେ ହେଟ୍ଠା ନାଭିପିଟ୍ଠିକଣ୍ଟକମୂଲାନଂ ଅନ୍ତରେ ଉବ୍ବେଧେନ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗୁଲମତ୍ତେ ଅନ୍ତାଓସାନେ ଠିତଂ ଓଚ୍ଚଂ।

ପିତ୍ତଂ ହଦଯମଂସପପ୍ଫାସାନଂ ଅନ୍ତରେ ଯକନମଂସଂ ନିସ୍ସାଯ ଠିତଂ ମହାକୋସାତକୀକୋସକସଦିସେ ପିତ୍ତକୋସକେ ଠିତଂ ବଦ୍ଧପିତ୍ତସଙ୍ଖାତଞ୍ଚ, କେସଲୋମନଖଦନ୍ତାନଂ ମଂସଓିନିମୁତ୍ତଟ୍ଠାନଞ୍ଚେଓ ଥଦ୍ଧସୁକ୍ଖଚମ୍ମଞ୍ଚ ଠପେତ୍ୱା ଅଓସେସଂ ସରୀରଂ ବ୍ୟାପେତ୍ୱା ଠିତଂ ଅବଦ୍ଧପିତ୍ତସଙ୍ଖାତଞ୍ଚାତି ଦୁଓିଧଂ ପିତ୍ତଂ।

ସେମ୍ହଂ ଉଦରପଟଲେ ଠିତଂ ଏକପତ୍ଥପୂରପ୍ପମାଣଂ ସେମ୍ହଂ।

ପୁବ୍ବୋ ଖାଣୁକଣ୍ଟକପହରଣଗ୍ଗିଜାଲାଦୀହି ଅଭିହତେ ଓା ସରୀରପ୍ପଦେସେ ଅବ୍ଭନ୍ତରଧାତୁକ୍ଖୋଭଓସେନ ଓା ଉପ୍ପନ୍ନେସୁ ଗଣ୍ଡପୀଳକାଦୀସୁ ପରିପକ୍କଲୋହିତପରିଣାମୋ। ଲୋହିତଂ ଯକନସ୍ସ ହେଟ୍ଠାଭାଗଂ ପୂରେତ୍ୱା ହଦଯଓକ୍କପପ୍ଫାସାନଂ ଉପରି ଥୋକଂ ଥୋକଂ ପଗ୍ଘରନ୍ତଂ ଓକ୍କହଦଯଯକନପପ୍ଫାସେ ତେମଯମାନଂ ଠିତଂ ଏକପତ୍ଥପୂରମତ୍ତଂ ସନ୍ନିଚିତଲୋହିତସଙ୍ଖାତଞ୍ଚ, କେସଲୋମନଖଦନ୍ତାନଂ ମଂସଓିନିମୁତ୍ତଟ୍ଠାନଞ୍ଚେଓ ଥଦ୍ଧସୁକ୍ଖଚମ୍ମଞ୍ଚ ଠପେତ୍ୱା ଧମନିଜାଲାନୁସାରେନ ସବ୍ବଂ ଉପାଦିଣ୍ଣସରୀରଂ ଫରିତ୍ୱା ଠିତଂ ସଂସରଣଲୋହିତସଙ୍ଖାତଞ୍ଚାତି ଦୁଓିଧଂ ଲୋହିତଂ।

ସେଦୋ ଅଗ୍ଗିସନ୍ତାପସୂରିଯସନ୍ତାପୌତୁଓିକାରାଦୀହି ସନ୍ତତ୍ତେ ସରୀରେ ସବ୍ବକେସଲୋମକୂପଓିଓରେହି ପଗ୍ଘରଣକଆପୋଧାତୁ।

ମେଦୋ ଥୂଲସ୍ସ ସକଲସରୀରେ ଚମ୍ମମଂସନ୍ତରେ କିସସ୍ସ ଜଙ୍ଘମଂସାଦୀନି ନିସ୍ସାଯ ଠିତୋ ଥିନସିନେହୋ।

ଅସ୍ସୁ ସୋମନସ୍ସଦୋମନସ୍ସଓିସଭାଗାହାରୌତୁହି ସମୁଟ୍ଠହିତ୍ୱା ଅକ୍ଖିକୂପକେ ପୂରେତ୍ୱା ତିଟ୍ଠନ୍ତୀ ଓା ପଗ୍ଘରନ୍ତୀ ଓା ଆପୋଧାତୁ।

ଓସା ଅଗ୍ଗିସନ୍ତାପସୂରିଯସନ୍ତାପୌତୁଓିସଭାଗେହି ଉସ୍ମାଜାତେସୁ ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ହତ୍ଥତଲହତ୍ଥପିଟ୍ଠିପାଦତଲପାଦପିଟ୍ଠିନାସାପୁଟନଲାଟଅଂସକୂଟେସୁ

ଠିତୋ ୱିଲୀନସିନେହୋ।

ଖେଠଓ ତଥାରୂପଂ ଆହାରଂ ପସ୍ସନ୍ତସ୍ସ ୱା ସରନ୍ତସ୍ସ ୱା ମୁଖେ ୱା ଠପେନ୍ତସ୍ସ ହଦଯଂ ୱା ଆକିଲାଯନ୍ତସ୍ସ କିସ୍ମିଞ୍ଚିଦେୱ ୱା ଜିଗୁଚ୍ଛଂ ଉପ୍ପାଦେନ୍ତସ୍ସ ଭିଯ୍ୟୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଉଭୋହି କପୋଲପସ୍ସେହି ଓରୁଯ୍ହ ଜିୱ୍ହାଯ ତିଟ୍ଠମାନା ଫେଣମିସ୍ସା ଆପୋଧାତୁ।

ସିଙ୍ଘାଣିକା ୱିସଭାଗାହାରୌତୁୱସେନ ସଞ୍ଜାତଧାତୁକ୍ଖୋଭସ୍ସ ୱା ରୋଦନ୍ତସ୍ସ ୱା ଅନ୍ତୋସୀସେ ମତ୍ଥଲୁଙ୍ଗତୋ ଗଲିତ୍ୱା ତାଲୁମତ୍ଥକଚ୍ଛିଦ୍ଦେନ ଓତରିତ୍ୱା ନାସାପୁଟେ ପୂରେତ୍ୱା ତିଟ୍ଠନ୍ତଂ ୱା ପଗ୍ଘରନ୍ତଂ ୱା ପୂତି ଅସୁଚି ପିଚ୍ଛିଲଂ।

ଲସିକା ଅଟ୍ଠିସନ୍ଧୀନଂ ଅବ୍ଭଞ୍ଜନକିଚ୍ଚଂ ସାଧଯମାନଂ ଅସୀତିସତସନ୍ଧୀନଂ ଅବ୍ଭନ୍ତରେ ଠିତଂ ପିଚ୍ଛିଲକୁଣପଂ।

ମୁତ୍ତଂ ଆହାରୌତୁୱସେନ ୱତ୍ଥିପୁଟବ୍ଭନ୍ତରେ ଠିତା ଆପୋଧାତୁ।

ମତ୍ଥଲୁଙ୍ଗଂ ସୀସକଟାହବ୍ଭନ୍ତରେ ଚତ୍ତାରୋ ସିଙ୍ଘିନିମଗ୍ଗେ ନିସ୍ସାଯ ଠିତୋ ଚତୁପିଣ୍ଡସମୋଧାନୋ ମିଞ୍ଜାରାସି।

ଚକ୍ଖାଯତନାଦୀନି ଦ୍ୱାଦସ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ଦ୍ୱାଦସାଯତନୱସେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ଆଯତନତୋ, ଆଯାନଂ ତନନତୋ, ଆଯତସ୍ସ ଚ ନଯନତୋ ଆଯତନଂ। ଚକ୍ଖୁରୂପାଦୀସୁ ହି ତଂତଂଦ୍ୱାରାରମ୍ମଣା ଚିତ୍ତଚେତସିକା ଧମ୍ମା ସେନ ସେନ ଅନୁଭୱନାଦିନା କିଚ୍ଚେନ ଆଯତନ୍ତି ଉଟ୍ଠହନ୍ତି ଘଟନ୍ତି, ୱାଯମନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତେ ଚ ପନ ଆଯଭୂତେ ଧମ୍ମେ ଏତାନି ତନୋନ୍ତି, ୱିତ୍ଥାରେନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଇଦଞ୍ଚ ଅନମତଗ୍ଗେ ସଂସାରେ ପୱତ୍ତଂ ଅତୀୱ ଆଯତଂ ସଂସାରଦୁକ୍ଖଂ ଯାୱ ନ ନିୱତ୍ତତି, ତାୱ ନଯନ୍ତି, ପୱତ୍ତଯନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ଅପିଚ ନିୱାସଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନ ଆକରଟ୍ଠେନ ସମୋସରଣଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନ ସଞ୍ଜାତିଦେସଟ୍ଠେନ କାରଣଟ୍ଠେନ ଚ ଆଯତନଂ । ତଥା ହି ଲୋକେ ‘‘ଇସ୍ସରାଯତନଂ ୱାସୁଦେୱାଯତନ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ ନିୱାସଟ୍ଠାନଂ ‘‘ଆଯତନ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ‘‘ସୁୱଣ୍ଣାଯତନଂ ରଜତାଯତନ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ ଆକରୋ। ସାସନେ ପନ ‘‘ମନୋରମେ ଆଯତନେ, ସେୱନ୍ତି ନଂ ୱିହଙ୍ଗମା’’ତିଆଦୀସୁ (ଅ। ନି। ୫।୩୮) ସମୋସରଣଟ୍ଠାନଂ। ‘‘ଦକ୍ଖିଣାପଥୋ ଗୁନ୍ନଂ ଆଯତନ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ ସଞ୍ଜାତିଦେସୋ। ‘‘ତତ୍ର ତତ୍ରେୱ ସକ୍ଖିଭବ୍ବତଂ ପାପୁଣାତି ସତି ସତିଆଯତନେ’’ତିଆଦୀସୁ (ଅ। ନି। ୩।୧୦୨; ୫।୨୩) କାରଣଂ। ଚକ୍ଖୁଆଦୀସୁ ଚାପି ତେ ତେ ଚିତ୍ତଚେତସିକା ଧମ୍ମା ନିୱସନ୍ତି ତଦାଯତ୍ତୱୁତ୍ତିତାଯାତି ଚକ୍ଖାଦଯୋ ନେସଂ ନିୱାସଟ୍ଠାନଂ , ଚକ୍ଖାଦୀସୁ ଚ ତେ ଆକିଣ୍ଣା ତନ୍ନିସ୍ସିତତ୍ତା ତଦାରମ୍ମଣତ୍ତା ଚାତି ଚକ୍ଖାଦଯୋ ଚ ନେସଂ ଆକରୋ, ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ୱତ୍ଥୁଦ୍ୱାରାରମ୍ମଣୱସେନ ସମୋସରଣତୋ ଚକ୍ଖାଦଯୋ ଚ ନେସଂ ସମୋସରଣଟ୍ଠାନଂ, ତଂନିସ୍ସଯାରମ୍ମଣଭାୱେନ ତତ୍ଥେୱ ଉପ୍ପତ୍ତିତୋ ଚକ୍ଖାଦଯୋ ଚ ନେସଂ ସଞ୍ଜାତିଦେସୋ, ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ଅଭାୱେ ଅଭାୱତୋ ଚକ୍ଖାଦଯୋ ଚ ନେସଂ କାରଣନ୍ତି ଯଥାୱୁତ୍ତେନତ୍ଥେନ ଚକ୍ଖୁ ଚ ତଂ ଆଯତନଞ୍ଚାତି ଚକ୍ଖାଯତନଂ। ଏୱଂ ସେସାନିପି।

ଚକ୍ଖୁଧାତାଦୀନି ଅଟ୍ଠାରସ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ଅଟ୍ଠାରସଧାତୁୱସେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ଚକ୍ଖାଦୀସୁ ଏକେକୋ ଧମ୍ମୋ ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ୱିଦହତି, ଧୀଯତେ, ୱିଧାନଂ ୱିଧୀଯତେ, ଏତାଯ, ଏତ୍ଥ ୱା ଧୀଯତୀତି ଧାତୁ। ଲୋକିଯା ହି ଧାତୁଯୋ କାରଣଭାୱେନ ୱୱତ୍ଥିତା ହୁତ୍ୱା ସୁୱଣ୍ଣରଜତାଦିଧାତୁଯୋ ୱିଯ ସୁୱଣ୍ଣରଜତାଦିଂ, ଅନେକପ୍ପକାରଂ ସଂସାରଦୁକ୍ଖଂ ୱିଦହନ୍ତି। ଭାରହାରେହି ଚ ଭାରୋ ୱିଯ ସତ୍ତେହି ଧୀଯନ୍ତେ, ଧାରୀଯନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଦୁକ୍ଖୱିଧାନମତ୍ତମେୱ ଚେତା ଅୱସୱତ୍ତନତୋ। ଏତାହି ଚ କରଣଭୂତାହି ସଂସାରଦୁକ୍ଖଂ ସତ୍ତେହି ଅନୁୱିଧୀଯତି। ତଥାୱିହିତଞ୍ଚେତଂ ଏତାସ୍ୱେୱ ଧୀଯତି, ଠପୀଯତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅପିଚ ଯଥା ତିତ୍ଥିଯାନଂ ଅତ୍ତା ନାମ ସଭାୱତୋ ନତ୍ଥି, ନ ଏୱମେତା। ଏତା ପନ ଅତ୍ତନୋ ସଭାୱଂ ଧାରେନ୍ତୀତି ଧାତୁଯୋ। ଯଥା ଚ ଲୋକେ ୱିଚିତ୍ତା ହରିତାଲମନୋସିଲାଦଯୋ ସେଲାୱଯୱା ଧାତୁଯୋତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ଏୱମେତାପି ଧାତୁଯୋ ୱିଯାତି ଧାତୁଯୋ। ୱିଚିତ୍ତା ହେତା ଞାଣନେଯ୍ୟାୱଯୱାତି। ଯଥା ୱା ସରୀରସଙ୍ଖାତସ୍ସ ସମୁଦାଯସ୍ସ ଅୱଯୱଭୂତେସୁ ରସସୋଣିତାଦୀସୁ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୱିସଭାଗଲକ୍ଖଣପରିଚ୍ଛିନ୍ନେସୁ ଧାତୁସମଞ୍ଞା, ଏୱମେୱେତେସୁପି ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଅତ୍ତଭାୱସ୍ସ ଅୱଯୱେସୁ ଧାତୁସମଞ୍ଞା ୱେଦିତବ୍ବା। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୱିସଭାଗଲକ୍ଖଣପରିଚ୍ଛିନ୍ନା ହେତେ ଚକ୍ଖାଦଯୋତି। ଅପିଚ ଧାତୂତି ନିଜ୍ଜୀୱମତ୍ତସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ତଥା ହି ଭଗୱା ‘‘ଛଧାତୁରୋ ଅଯଂ ଭିକ୍ଖୁ ପୁରିସୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୩।୩୪୩-୩୪୪) ଜୀୱସଞ୍ଞାସମୂହନନତ୍ଥଂ ଧାତୁଦେସନଂ ଅକାସୀତି। ଯଥାୱୁତ୍ତେନତ୍ଥେନ ଚକ୍ଖୁ ଚ ତଂ ଧାତୁ ଚାତି ଚକ୍ଖୁଧାତୁ। ଏୱଂ ସେସାପି। ମନୋଧାତୂତି ଚ ତିସ୍ସୋ ମନୋଧାତୁଯୋ। ଧମ୍ମଧାତୂତି ୱେଦନାସଞ୍ଞାସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧା ସୋଳସ ସୁଖୁମରୂପାନି ନିବ୍ବାନଞ୍ଚ। ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୂତି ଛସତ୍ତତି ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଯୋ।

ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନି ବାୱୀସତି ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ବାୱୀସତିନ୍ଦ୍ରିଯୱସେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ଚକ୍ଖୁମେୱ ଦସ୍ସନଲକ୍ଖଣେ ଇନ୍ଦଟ୍ଠଂ କାରେତୀତି ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯଂ। ସୋତମେୱ ସୱନଲକ୍ଖଣେ ଇନ୍ଦଟ୍ଠଂ କାରେତୀତି ସୋତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ। ଘାନମେୱ ଘାଯନଲକ୍ଖଣେ ଇନ୍ଦଟ୍ଠଂ କାରେତୀତି ଘାନିନ୍ଦ୍ରିଯଂ। ଜିୱ୍ହା ଏୱ ସାଯନଲକ୍ଖଣେ ଇନ୍ଦଟ୍ଠଂ

କାରେତୀତି ଜିୱ୍ହିନ୍ଦ୍ରିଯଂ। କାଯୋ ଏୱ ଫୁସନଲକ୍ଖଣେ ଇନ୍ଦଟ୍ଟଂ କାରେତୀତି କାଯିନ୍ଦ୍ରିଯଂ। ମନତେ ଇତି ମନୋ, ୱିଜାନାତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଟ୍ଠକଥାଚରିଯା ପନାହୁ – ନାଲିଯା ମିନମାନୋ ୱିଯ ମହାତୁଲାଯ ଧାରଯମାନୋ ୱିଯ ଚ ଆରମ୍ମଣଂ ମନତି ଜାନାତୀତି ମନୋ, ତଦେୱ ମନନଲକ୍ଖଣେ ଇନ୍ଦଟ୍ଟଂ କାରେତୀତି ମନିନ୍ଦ୍ରିଯଂ।

ଜୀୱନ୍ତି ତେନ ତଂସହଜାତା ଧମ୍ମାତି ଜୀୱିତଂ, ତଦେୱ ଅନୁପାଲନଲକ୍ଖଣେ ଇନ୍ଦଟ୍ଟଂ କାରେତୀତି ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ। ତଂ ରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଅରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯନ୍ତି ଦୁୱିଧଂ। ସଙ୍କକମ୍ମଜରୂପସହଜଂ ସହଜରୂପାନୁପାଲନଂ ରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ, ସଙ୍କଚିତ୍ତସହଜଂ ସହଜଅରୂପାନୁପାଲନଂ ଅରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ।

ଥୀଯତି ସଙ୍ଘାତଂ ଗଚ୍ଛତି ଏତିସ୍ସା ଗବ୍ଭୋତି ଇତ୍ଥୀ, ଇତ୍ଥିଲିଙ୍ଗାଦୀସୁ ଇନ୍ଦଟ୍ଟଂ କାରେତୀତି ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ, ନିଯମତୋ ଇତ୍ଥିଯା ଏୱ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଇତ୍ଥିନ୍ଦ୍ରିଯଂ।

ପୁଂ-ୱୁଚ୍ଚତି ନିରଯୋ, ପୁଂ ସଙ୍ଖାତେ ନିରଯେ ରିସୀଯତି ହିଂସୀଯତୀତି ପୁରିସୋ, ପୁରିସଲିଙ୍ଗାଦୀସୁ ଇନ୍ଦଟ୍ଟଂ କାରେତୀତି ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ, ନିଯମତୋ ପୁରିସସ୍ସେୱ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ ପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ। ଦ୍ୱୀସୁପେତେସୁ ଏକେକଂ ସଭାୱକସ୍ସ ଏକେକସ୍ସ କମ୍ମଜରୂପସହଜଂ ହୋତି।

କୁସଲୱିପାକକାଯୱିଞ୍ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ସୁଖଂ, କାଯିକସାତଲକ୍ଖଣେ ଇନ୍ଦଟ୍ଟଂ କାରେତୀତି ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ, ସୁଖମେୱ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯଂ।

ଅକୁସଲୱିପାକକାଯୱିଞ୍ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଦୁକ୍ଖଂ, କାଯିକଅସାତଲକ୍ଖଣେ ଇନ୍ଦଟ୍ଟଂ କାରେତୀତି ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ, ଦୁକ୍ଖମେୱ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଦୁକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯଂ।

ପୀତିସୋମନସ୍ସଯୋଗତୋ ସୋଭନଂ ମନୋ ଅସ୍ସାତି ସୁମନୋ, ସୁମନସ୍ସ ଭାୱୋ ସୋମନସ୍ସଂ, ଚେତସିକସାତଲକ୍ଖଣେ ଇନ୍ଦଟ୍ଟଂ କାରେତୀତି ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ, ସୋମନସ୍ସମେୱ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ।

ଦୋମନସ୍ସଯୋଗତୋ ଦୁଟ୍ଠୁ ମନୋ ଅସ୍ସାତି, ହୀନୱେଦନତ୍ତା ୱା କୁଚ୍ଛିତଂ ମନୋ ଅସ୍ସାତି ଦୁମ୍ମନୋ, ଦୁମ୍ମନସ୍ସ ଭାୱୋ ଦୋମନସ୍ସଂ, ଚେତସିକଅସାତଲକ୍ଖଣେ ଇନ୍ଦଟ୍ଟଂ କାରେତୀତି ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ, ଦୋମନସ୍ସମେୱ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଦୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ। ସୁଖଦୁକ୍ଖାକାରପୱତ୍ତିଂ ଉପେକ୍ଖତି ମଜ୍ଝତ୍ତାକାରସଣ୍ଠିତତ୍ତା ତେନାକାରେନ ପୱତ୍ତତୀତି ଉପେକ୍ଖା, ମଜ୍ଝତ୍ତଲକ୍ଖଣେ ଇନ୍ଦଟ୍ଟଂ କାରେତୀତି ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ, ଉପେକ୍ଖା ଏୱ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଉପେକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯଂ।

ସଦ୍ଦହନ୍ତି ଏତାଯ, ସଯଂ ୱା ସଦ୍ଦହତି, ସଦ୍ଦହନମତ୍ତମେୱ ୱା ଏସାତି ସଦ୍ଧା, ଅସ୍ସଦ୍ଧିଯସ୍ସ ଅଭିଭୱନତୋ ଅଧିପତିଅତ୍ଥେନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ, ଅଧିମୋକ୍ଖଲକ୍ଖଣେ ୱା ଇନ୍ଦଟ୍ଟଂ କାରେତୀତି ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ, ସଦ୍ଧାଯେୱ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯଂ।

ୱୀରଭାୱୋ ୱୀରିଯଂ, ୱୀରାନଂ ୱା କମ୍ମଂ, ୱିଧିନା ୱା ନଯେନ ଈରଯିତବ୍ବଂ ପୱତ୍ତଯିତବ୍ବନ୍ତି ୱୀରିଯଂ, କୋସଜ୍ଜସ୍ସ ଅଭିଭୱନତୋ ଅଧିପତିଅତ୍ଥେନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ, ପଗ୍ଗହଣଲକ୍ଖଣେ ୱା ଇନ୍ଦଟ୍ଟଂ କାରେତୀତି ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ, ୱୀରିଯମେୱ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ ୱୀରିଯିନ୍ଦ୍ରିଯଂ।

ସରନ୍ତି ତାଯ, ସଯଂ ୱା ସରତି, ସରଣମତ୍ତମେୱ ୱା ଏସାତି ସତି, ମୁଟ୍ଠସଚ୍ଚସ୍ସ ଅଭିଭୱନତୋ ଅଧିପତିଅତ୍ଥେନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ, ଉପଟ୍ଠାନଲକ୍ଖଣେ ୱା ଇନ୍ଦଟ୍ଟଂ କାରେତୀତି ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ, ସତି ଏୱ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ ସତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ।

ଆରମ୍ମଣେ ଚିତ୍ତଂ ସମ୍ମା ଆଧିଯତି ଠପେତୀତି ସମାଧି, ୱିକ୍ଖେପସ୍ସ ଅଭିଭୱନତୋ ଅଧିପତିଅତ୍ଥେନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ, ଅୱିକ୍ଖେପଲକ୍ଖଣେ ୱା ଇନ୍ଦଟ୍ଟଂ କାରେତୀତି ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ, ସମାଧି ଏୱ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ ସମାଧିନ୍ଦ୍ରିଯଂ।

''ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖ''ନ୍ତିଆଦିନା ନଯେନ ଅରିଯସଚ୍ଚାନି ପଜାନାତୀତି ପଞ୍ଞା। ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ''ଅନିଚ୍ଚଂ ଦୁକ୍ଖମନତ୍ତାତି ପଞ୍ଞାପନୱସେନ ପଞ୍ଞା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅୱିଜ୍ଜାଯ ଅଭିଭୱନତୋ ଅଧିପତିଅତ୍ଥେନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ, ଦସ୍ସନଲକ୍ଖଣେ ୱା ଇନ୍ଦଟ୍ଟଂ କାରେତୀତି ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ, ପଞ୍ଞା ଏୱ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ ପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯଂ।

ଅନମତଗ୍ଗେ ସଂସାରୱଟ୍ଟେ ଅନଞ୍ଞାତଂ ଅମତଂ ପଦଂ ଚତୁସଚ୍ଚଧମ୍ମମେୱ ୱା ଜାନିସ୍ସାମୀତି ପଟିପନ୍ନସ୍ସ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଟ୍ଠସମ୍ଭୱତୋ ଚ ଅନଞ୍ଞାତଞ୍ଞସ୍ସାମୀତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ। ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣସ୍ସେତଂ ନାମଂ।

ପଠମମଗ୍ଗେନ ଞାତଂ ମରିଯାଦଂ ଅନତିକ୍କମିତ୍ୱା ତେସଂଯେୱ ତେନ ମଗ୍ଗେନ ଞାତାନଂ ଚତୁସଚ୍ଚଧମ୍ମାନମେୱ ଜାନନତୋ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଟ୍ଠସମ୍ଭୱତୋ ଚ ଆଜାନନକଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଅଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯଂ। ସୋତାପତ୍ତିଫଲାଦୀସୁ ଛସୁ ଠାନେସୁ ଞାଣସ୍ସେତଂ ନାମଂ।

ଅଞ୍ଞାତାୱିନୋ ଚତୁସଚ୍ଚେସୁ ନିଟ୍ଠିତଞ୍ଞାଣକିଚ୍ଚସ୍ସ ଖୀଣାସୱସ୍ସ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଟ୍ଠସମ୍ଭୱତୋ ଚ ଅଞ୍ଞାତାୱିନ୍ଦ୍ରିଯଂ, ଅଞ୍ଞାତାୱୀନଂ ୱା ଚତୂସୁ ସଚ୍ଚେସୁ ନିଟ୍ଠିତକିଚ୍ଚାନଂ ଚତ୍ତାରି ସଚ୍ଚାନି ପଟିୱିଜ୍ଝିତ୍ୱା ଠିତାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଅବ୍ଭନ୍ତରେ ଇନ୍ଦଟ୍ଠସାଧନେନ ଅଞ୍ଞାତାୱିନ୍ଦ୍ରିଯଂ। ଅରହତ୍ତଫଲଞ୍ଞାଣସ୍ସେତଂ ନାମଂ। ସବ୍ବାନିପେତାନି ଯଥାଯୋଗଂ ଇନ୍ଦଲିଙ୍ଗଟ୍ଠେନ ଇନ୍ଦଦେସିତଟ୍ଠେନ ଇନ୍ଦଦିଟ୍ଠଟ୍ଠେନ ଇନ୍ଦସିଟ୍ଠଟ୍ଠେନ ଇନ୍ଦଜୁଟ୍ଠଟ୍ଠେନ ଚ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି। ଭଗୱା ହି ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ପରମିସ୍ସରିଯଭାୱତୋ ଇନ୍ଦୋ, କୁସଲାକୁସଲଞ୍ଚ କମ୍ମଂ କମ୍ମେସୁ କସ୍ସଚି ଇସ୍ସରିଯାଭାୱତୋ। ତେନେୱେତ୍ଥ କମ୍ମଜନିତାନି ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି କୁସଲାକୁସଲକମ୍ମଂ ଉଲ୍ଲିଙ୍ଗେନ୍ତି , ତେନ ଚ ସିଟ୍ଠାନୀତି ଇନ୍ଦଲିଙ୍ଗଟ୍ଠେନ ଇନ୍ଦସିଟ୍ଠଟ୍ଠେନ ଚ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି। ସବ୍ବାନେୱ ପନେତାନି ଭଗୱତା ମୁନିନ୍ଦେନ ଯଥାଭୂତତୋ ପକାସିତାନି ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧାନି ଚାତି ଇନ୍ଦଦେସିତଟ୍ଠେନ ଇନ୍ଦଦିଟ୍ଠଟ୍ଠେନ ଚ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି। ତେନେୱ ଚ ଭଗୱତା ମୁନିନ୍ଦେନ କାନିଚି ଗୋଚରାସେୱନାଯ, କାନିଚି ଭାୱନାସେୱନାଯ ସେୱିତାନୀତି ଇନ୍ଦଜୁଟ୍ଠଟ୍ଠେନପି ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି। ଅପି ଚ ଆଧିପଚ୍ଚସଙ୍ଖାତେନ ଇସ୍ସରିଯଟ୍ଠେନପି ଏତାନି ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି। ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦିପୱତ୍ତିଯଞ୍ହି ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ସିଦ୍ଧମାଧିପଚ୍ଚଂ ତସ୍ମିଂ ତିକ୍ଖେ ତିକ୍ଖତ୍ତା ମନ୍ଦେ ଚ ମନ୍ଦତ୍ତାତି।

୫।

କାମଧାତୁଆଦୀନି ଦ୍ୱାଦସ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ଭୱପ୍ପଭେଦୱସେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। କାମରାଗସଙ୍ଖାତେନ କାମେନ ଯୁତ୍ତା ଧାତୁ କାମଧାତୁ, କାମସଙ୍ଖାତା ୱା ଧାତୁ କାମଧାତୁ।

କାମଂ ପହାଯ ରୂପେନ ଯୁତ୍ତା ଧାତୁ ରୂପଧାତୁ, ରୂପସଙ୍ଖାତା ୱା ଧାତୁ ରୂପଧାତୁ।

କାମଞ୍ଚ ରୂପଞ୍ଚ ପହାଯ ଅରୂପେନ ଯୁତ୍ତା ଧାତୁ ଅରୂପଧାତୁ, ଅରୂପସଙ୍ଖାତା ୱା ଧାତୁ ଅରୂପଧାତୁ।

ତା ଏୱ ଧାତୁଯୋ ପୁନ ଭୱପରିଯାଯେନ ୱୁତ୍ତା। ଭୱତୀତି ହି ଭୱୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ସଞ୍ଞାଯ ଯୁତ୍ତୋ ଭୱୋ ସଞ୍ଞାଭୱୋ, ସଞ୍ଞାସହଗତୋ ୱା ଭୱୋ ସଞ୍ଞାଭୱୋ, ସଞ୍ଞା ୱା ଏତ୍ଥ ଭୱେ ଅତ୍ଥୀତି ସଞ୍ଞାଭୱୋ। ସୋ କାମଭୱୋ ଚ ଅସଞ୍ଞାଭୱମୁତ୍ତୋ ରୂପଭୱୋ ଚ ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଭୱମୁତ୍ତୋ ଅରୂପଭୱୋ ଚ ହୋତି।

ନ ସଞ୍ଞାଭୱୋ ଅସଞ୍ଞାଭୱୋ, ସୋ ରୂପଭୱେକଦେସୋ।

ଓଳାରିକତ୍ତାଭାୱତୋ ନେୱସଞ୍ଞା, ସୁଖୁମତ୍ତେନ ସମ୍ଭୱତୋ ନାସଞ୍ଞାତି ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞା, ତାଯ ଯୁତ୍ତୋ ଭୱୋ ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଭୱୋ। ଅଥ ୱା ଓଳାରିକାଯ ସଞ୍ଞାଯ ଅଭାୱା, ସୁଖୁମାଯ ଚ ଭାୱା ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞା ଅସ୍ମିଂ ଭୱେତି ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଭୱୋ, ସୋ ଅରୂପଭୱେକଦେସୋ।

ଏକେନ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେନ ୱୋକିଣ୍ଣୋ ଭୱୋ ଏକେନ ୱୋକାରୋ ଅସ୍ସ ଭୱସ୍ସାତି ଏକୱୋକାରଭୱୋ, ସୋ ଅସଞ୍ଞଭୱୋୱ।

ଚତୂହି ଅରୂପକ୍ଖନ୍ଧେହି ୱୋକିଣ୍ଣୋ ଭୱୋ ଚତୂହି ୱୋକାରୋ ଅସ୍ସ ଭୱସ୍ସାତି ଚତୁୱୋକାରଭୱୋ, ସୋ ଅରୂପଭୱୋ ଏୱ।

ପଞ୍ଚହି ଖନ୍ଧେହି ୱୋକିଣ୍ଣୋ ଭୱୋ ପଞ୍ଚହି ୱୋକାରୋ ଅସ୍ସ ଭୱସ୍ସାତି ପଞ୍ଚୱୋକାରଭୱୋ, ସୋ କାମଭୱୋ ଚ ରୂପଭୱେକଦେସୋ ଚ ହୋତି।

୬।ପଠମଜ୍ଝାନାଦୀନି ଦ୍ୱାଦସ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ଝାନସମାପତ୍ତିୱସେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ଝାନନ୍ତି ଇଧ ବ୍ରହ୍ମୱିହାରମତ୍ତଂ ଅଧିପ୍ପେତଂ। ୱିତକ୍କୱିଚାରପୀତିସୁଖଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତାସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ପଠମଂ ଝାନଂ। ପୀତିସୁଖଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତାସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଦୁତିଯଂ ଝାନଂ। ସୁଖଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତାସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ତତିଯଂ ଝାନଂ। ଉପେକ୍ଖାଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତାସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଚତୁତ୍ଥଂ ଝାନଂ।

ମେଦତି ମେଜ୍ଜତୀତି ମେତ୍ତା, ସିନିଯ୍ହତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ମିତ୍ତେ ୱା ଭୱା, ମିତ୍ତସ୍ସ ୱା ଏସା ପୱତ୍ତୀତି ମେତ୍ତା, ପଚ୍ଚନୀକଧମ୍ମେହି ମୁଚ୍ଚତ୍ତା ଆରମ୍ମଣେ ଚାଧିମୁଚ୍ଚତ୍ତା ୱିମୁତ୍ତି, ଚେତସୋ ୱିମୁତ୍ତି ଚେତୋୱିମୁତ୍ତି, ମେତ୍ତା ଏୱ ଚେତୋୱିମୁତ୍ତି ମେତ୍ତାଚେତୋୱିମୁତ୍ତି।

କରୁଣା ୱୁତ୍ତତ୍ଥା ଏୱ।

ମୋଦନ୍ତି ତାଯ ତଂସମଙ୍ଗିନୋ, ସଯଂ ୱା ମୋଦତି, ମୋଦନମତ୍ତମେୱ ୱା ତନ୍ତି ମୁଦିତା। ''ଅୱେରା ହୋନ୍ତୂ''ତିଆଦିବ୍ଯାପାରପ୍ପହାନେନ ମଜ୍ଝତ୍ତଭାୱୂପଗମନେନ ଚ ଉପେକ୍ଖତୀତି ଉପେକ୍ଖା। ମେତ୍ତାଦଯୋ ତଯୋ ବ୍ରହ୍ମୱିହାରା ପଠମାଦୀହି ତୀହି ଝାନେହି ଯୁତ୍ତା। ଉପେକ୍ଖାବ୍ରହ୍ମୱିହାରୋ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନେନ ଯୁତ୍ତୋ।

ଫରଣୱସେନ ନତ୍ଥି ଏତସ୍ସ ଅନ୍ତୋତି ଅନନ୍ତୋ। ଆକାସୋ ଅନନ୍ତୋ ଆକାସାନନ୍ତୋ, କସିଣୁଗ୍ଘାଟିମାକାସୋ । ଆକାସାନନ୍ତୋଯେୱ ଆକାସାନଞ୍ଚଂ, ତଂ ଆକାସାନଞ୍ଚଂ ଅଧିଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନ ଆଯତନମସ୍ସ ସସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମସ୍ସ ଝାନସ୍ସ ''ଦେୱାନଂ ଦେୱାଯତନମିୱା''ତି ଆକାସାନଞ୍ଚାଯତନଂ। ଆକାସାନଞ୍ଚାଯତନମେୱ ସମାପତ୍ତି ଆକାସାନଞ୍ଚାଯତନସମାପତ୍ତି। ଫରଣୱସେନ ଚ ନତ୍ଥି ଏତସ୍ସ ଅନ୍ତୋତି ଅନନ୍ତଂ, ତଂ ଆକାସାରମ୍ମଣଂ ୱିଞ୍ଞାଣଂ। ଅନନ୍ତମେୱ ଆନଞ୍ଚଂ, ୱିଞ୍ଞାଣଂ ଆନଞ୍ଚଂ ''ୱିଞ୍ଞାଣାନଞ୍ଚ''ନ୍ତି ଅୱତ୍ୱା ''ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଯଞ୍ହେତ୍ଥ ରୁଳ୍ହିସଦ୍ଦୋ। ତଂ ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚଂ ଅଧିଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନ ଆଯତନମସ୍ସ ସସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମସ୍ସ ଝାନସ୍ସ ''ଦେୱାନଂ ଦେୱାଯତନମିୱା''ତି ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାଯତନଂ। ନତ୍ଥି ଏତସ୍ସ କିଞ୍ଚନନ୍ତି ଅକିଞ୍ଚନଂ, ଅନ୍ତମସୋ ଭଙ୍ଗମତ୍ତମ୍ପି ଅସ୍ସ ଅୱସିଟ୍ଠଂ ନତ୍ଥୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅକିଞ୍ଚନସ୍ସ ଭାୱୋ ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞଂ। ଆକାସାନଞ୍ଚାଯତନୱିଞ୍ଞାଣାଭାୱସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ତଂ ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞଂ ଅଧିଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନ ଆଯତନମସ୍ସ ସସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମସ୍ସ ଝାନସ୍ସ ''ଦେୱାନଂ ଦେୱାଯତନମିୱା''ତି ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାଯତନଂ। ଓଳାରିକାଯ ସଞ୍ଞାଯ ଅଭାୱତୋ, ସୁଖୁମାଯ ଚ ଭାୱତୋ ନେୱସ୍ସ ସସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମସ୍ସ ଝାନସ୍ସ ସଞ୍ଞା ନାସଞ୍ଞାତି ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞଂ। ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞଞ୍ଚ ତଂ ମନାଯତନଧମ୍ମାଯତନପରିଯାପନ୍ନତ୍ତା ଆଯତନଞ୍ଚାତି ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନଂ। ଅଥ ୱା ଯାଯମେତ୍ଥ ସଞ୍ଞା ସା ପଟୁସଞ୍ଞାକିଚ୍ଚଂ କାତୁଂ ଅସମତ୍ଥତାଯ ନେୱସଞ୍ଞା, ସଙ୍ଖାରାୱସେସସୁଖୁମଭାୱେନ ୱିଜ୍ଜମାନତ୍ତା ନାସଞ୍ଞାତି ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞା, ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞା ଚ ସା ସେସଧମ୍ମାନଂ ଅଧିଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନ ଆଯତନଞ୍ଚାତି ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନଂ। ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାଯତନାରମ୍ମଣାଯ ସମାପତ୍ତିଯା ଏତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ନ କେୱଲଂ ଏତ୍ଥ ସଞ୍ଞା ଏଦିସୀ, ଅଥ ଖୋ ୱେଦନାପି ନେୱୱେଦନା ନାୱେଦନା। ଚିତ୍ତମ୍ପି ନେୱଚିତ୍ତଂ ନାଚିତ୍ତଂ। ଫସ୍ସୋପି ନେୱଫସ୍ସୋ ନାଫସ୍ସୋ। ଏସ ନଯୋ ସେସସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମେସୁ। ସଞ୍ଞାସୀସେନ ପନାଯଂ ଦେସନା କତାତି।

ଅୱିଜ୍ଜାଦୀନି ଦ୍ୱାଦସ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦଙ୍ଗୱସେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ପୂରେତୁଂ ଅଯୁତ୍ତଟ୍ଠେନ କାଯଦୁଚ୍ଚରିତାଦି ଅୱିନ୍ଦିଯଂ ନାମ, ଅଲଦ୍ଧବ୍ବନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତଂ ଅୱିନ୍ଦିଯଂ ୱିନ୍ଦତୀତି ଅୱିଜ୍ଜା। ତବ୍ବିପରୀତତୋ କାଯସୁଚରିତାଦି ୱିନ୍ଦିଯଂ ନାମ, ତଂ ୱିନ୍ଦିଯଂ ନ ୱିନ୍ଦତୀତି ଅୱିଜ୍ଜା। ଖନ୍ଧାନଂ ରାସଟ୍ଠଂ, ଆଯତନାନଂ ଆଯତନଟ୍ଠଂ, ଧାତୂନଂ ସୁଞ୍ଞଟ୍ଠଂ, ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଅଧିପତିଯଟ୍ଠଂ, ସଚ୍ଚାନଂ ତଥଟ୍ଠଂ ଅୱିଦିତଂ କରୋତୀତି ଅୱିଜ୍ଜା। ଦୁକ୍ଖାଦୀନଂ ପୀଳନାଦିୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ ଚତୁବ୍ବିଧଂ ଚତୁବ୍ବିଧଂ ଅତ୍ଥଂ ଅୱିଦିତଂ କରୋତୀତିପି ଅୱିଜ୍ଜା, ଅନ୍ତୱିରହିତେ ସଂସାରେ ସବ୍ବଯୋନିଗତିଭୱୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିସତ୍ତାୱାସେସୁ ସତ୍ତେ ଜୱାପେତୀତି ଅୱିଜ୍ଜା, ପରମତ୍ଥତୋ ଅୱିଜ୍ଜମାନେସୁ ଇତ୍ଥିପୁରିସାଦୀସୁ ଜୱତି, ୱିଜ୍ଜମାନେସୁପି ଖନ୍ଧାଦୀସୁ ନ ଜୱତୀତି ଅୱିଜ୍ଜା, ଅପି ଚ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ ୱତ୍ଥାରମ୍ମଣାନଂ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନାନଞ୍ଚ ଧମ୍ମାନଂ ଛାଦନତୋପି ଅୱିଜ୍ଜା। ସଙ୍ଖତମଭିସଙ୍ଖରୋନ୍ତୀତି ସଙ୍ଖାରା। ୱିଜାନାତୀତି ୱିଞ୍ଞାଣଂ। ନମତୀତି ନାମଂ, ନାମଯତୀତି ୱା ନାମଂ। ରୁପ୍ପତୀତି ରୂପଂ। ଆଯେ ତନୋତି , ଆଯତଞ୍ଚ ନଯତୀତି ଆଯତନଂ। ଫୁସତୀତି ଫସ୍ସୋ। ୱେଦଯତୀତି ୱେଦନା। ପରିତସ୍ସତୀତି ତଣ୍ହା। ଉପାଦିଯତି ଭୁସଂ ଗଣ୍ହାତୀତି ଉପାଦାନଂ। ଭୱତି, ଭାୱଯତୀତି ୱା ଭୱୋ। ଜନନଂ ଜାତି। ଜୀରଣଂ ଜରା। ମରନ୍ତି ଏତେନାତି ମରଣଂ।

୭।ଦୁକ୍ଖାଦୀନି ଅଟ୍ଠସତାନି ଅଟ୍ଠ ଚ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ଚତୁସଚ୍ଚଯୋଜନାୱସେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ''ଦୁକ୍ଖଂ ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ଯ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ ହି ଛନ୍ନଂ ଚତୁକ୍କାନଂ ୱସେନ ଚତୁୱୀସତି ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ''ଚକ୍ଖୁ ଜରାମରଣ''ନ୍ତି ପେଯ୍ଯାଲେ ''ଚକ୍ଖୁ ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ଯଂ ସୋତଂ ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ଯ''ନ୍ତିଆଦିନା ''ଜାତି ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ଯା''ତି ପରିଯୋସାନେନ ପଞ୍ଚନୱୁତାଧିକେନ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନସତେନ ଯୋଜେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତାନି। ପଞ୍ଚନୱୁତାଧିକଂ ଚତୁକ୍କସତଂ ହୋତି, ତେସଂ ଚତୁକ୍କାନଂ ୱସେନ ଅସୀତିଅଧିକାନି ସତ୍ତ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନସତାନି। ''ଜରାମରଣଂ ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ଯ''ନ୍ତିଆଦିକେ ଚତୁକ୍କେ ''ଚତ୍ତାରି ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନୀ''ତି ଏୱଂ ସବ୍ବାନି ଅଟ୍ଠ ଚ ସତାନି ଅଟ୍ଠ ଚ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ହୋନ୍ତି। ଏତ୍ଥ ଚ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ପଧାନଭୂତୋ ପଚ୍ଚଯୋ ସମୁଦଯୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସବ୍ବସଙ୍ଖାରେହି ସୁଞ୍ଞଂ ନିବ୍ବାନଂ ନିରୋଧୋତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅନଞ୍ଞାତଞ୍ଞସ୍ସାମୀତିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନଂ ତିଣ୍ଣମ୍ପି ହି ଲୋକୁତ୍ତରିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଏତ୍ଥ ଅଭାୱଂ ସନ୍ଧାଯ ଅନଞ୍ଞାତଞ୍ଞସ୍ସାମୀତିନ୍ଦ୍ରିଯନିରୋଧୋତିଆଦି ଯୁଜ୍ଜତି । ନିରୋଧଗାମିନିପଟିପଦାତି ଚ ସବ୍ବତ୍ଥ ଅରିଯମଗ୍ଗୋ ଏୱ। ଏୱଞ୍ହି ୱୁଚ୍ଚମାନେ ଫଲେପି ମଗ୍ଗୱୋହାରସମ୍ଭୱତୋ ଅଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯଅଞ୍ଞାତାୱିନ୍ଦ୍ରିଯାନମ୍ପି ଯୁଜ୍ଜତି। ପୁନ ଦୁକ୍ଖାଦୀନଂ ପରିଞ୍ଞଟ୍ଠାଦିୱସେନ ଅଟ୍ଠସତାନି ଅଟ୍ଠ ଚ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି, ପୁନ ଦୁକ୍ଖାଦୀନଂ ପରିଞ୍ଞାପଟିୱେଧଟ୍ଠାଦିୱସେନ ଅଟ୍ଠସତାନି ଅଟ୍ଠ ଚ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ପରିଞ୍ଞା ଚ ସା ପଟିୱିଜ୍ଝିତବ୍ବଟ୍ଠେନ ପଟିୱେଧୋ ଚାତି ପରିଞ୍ଞାପଟିୱେଧୋ। ପରିଞ୍ଞାପଟିୱେଧୋୱ ଅତ୍ଥୋ ପରିଞ୍ଞାପଟିୱେଧଟ୍ଠୋ।

୮। ପୁନ ତାନେୱ ଦୁକ୍ଖାଦୀନି ଜରାମରଣପରିଯନ୍ତାନି ଦ୍ୱିଅଧିକାନି ଦ୍ୱେ ପଦସତାନି ସମୁଦଯାଦୀହି ସତ୍ତହି ସତ୍ତହି ପଦେହି ଯୋଜେତ୍ୱା ଦ୍ୱିଅଧିକାନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଅଟ୍ଠକସତାନଂ ୱସେନ ସହସ୍ସଞ୍ଚ ଛ ଚ ସତାନି ସୋଳସ ଚ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ତତ୍ଥ ପଧାନଭୂତୋ ପଚ୍ଚଯୋ ସମୁଦଯୋ, ତସ୍ସ ନିରୋଧୋ

ସମୁଦଯନିରୋଧୋ। ଛନ୍ଦୋ ଏୱ ରାଗୋ ଛନ୍ଦରାଗୋ, ଦୁକ୍ଖେ ସୁଖସଞ୍ଞାଯ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଛନ୍ଦରାଗୋ, ତସ୍ସ ନିରୋଧୋ ଛନ୍ଦରାଗନିରୋଧୋ। ଦୁକ୍ଖଂ ପଟିଚ୍ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ ସୁଖଂ ସୋମନସ୍ସଂ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଅସ୍ସାଦୋ। ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଅନିଚ୍ଚତା ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ୱିପରିଣାମଧମ୍ମତା ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଆଦୀନୱୋ। ଦୁକ୍ଖେ ଛନ୍ଦରାଗୱିନଯୋ ଛନ୍ଦରାଗପ୍ପହାନଂ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ନିସ୍ସରଣଂ। ‘‘ଯଂ ଖୋ ପନ କିଞ୍ଚି ଭୂତଂ ସଙ୍ଖତଂ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନଂ ନିରୋଧୋ ତସ୍ସ ନିସ୍ସରଣ’’ନ୍ତି (ପଟି। ମ। ୧।୨୪) ୱଚନତୋ ନିବ୍ବାନମେୱ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ନିସ୍ସରଣଂ। ‘‘ଦୁକ୍ଖନିରୋଧୋ ସମୁଦଯନିରୋଧୋ ଛନ୍ଦରାଗନିରୋଧୋ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ନିସ୍ସରଣ’’ନ୍ତି ନାନାସଙ୍ଖତପଟିପକ୍ଖୱସେନ ନାନାପରିଯାଯୱଚନେହି ଚତୂସୁ ଠାନେସୁ ନିବ୍ବାନମେୱ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। କେଚି ପନ ‘‘ଆହାରସମୁଦଯା ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯୋ ଆହାରନିରୋଧା ଦୁକ୍ଖନିରୋଧୋ ସରସୱସେନ ସମୁଦଯନିରୋଧୋ, ଅଥ ୱା ଉଦଯବ୍ବଯଦସ୍ସନେନ ସମୁଦଯନିରୋଧୋ ସହ ୱିପସ୍ସନାଯ ମଗ୍ଗୋ ଛନ୍ଦରାଗନିରୋଧୋ’’ତି ୱଦନ୍ତି। ଏୱଞ୍ଚ ୱୁଚ୍ଚମାନେ ଲୋକୁତ୍ତରିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଅୱିପସ୍ସନୂପଗତ୍ତା ନ ସବ୍ବସାଧାରଣଂ ହୋତୀତି ପଠମଂ ୱୁତ୍ତନଯୋୱ ଗହେତବ୍ବୋ। ଲୋକୁତ୍ତରିନ୍ଦ୍ରିଯେସୁ ହି ଛନ୍ଦରାଗାଭାୱତୋଯେୱ ଛନ୍ଦରାଗନିରୋଧୋତି ଯୁଜ୍ଜତି। ସରୀରେ ଛନ୍ଦରାଗେନେୱ ସରୀରେକଦେସେସୁ କେସାଦୀସୁପି ଛନ୍ଦରାଗୋ କତୋୱ ହୋତି, ଜରାମରଣୱନ୍ତେସୁ ଛନ୍ଦରାଗେନେୱ ଜରାମରଣେସୁପି ଛନ୍ଦରାଗୋ କତୋୱ ହୋତି। ଏୱଂ ଅସ୍ସାଦାଦୀନୱାପି ଯୋଜେତବ୍ବା। ପୁନ ଦୁକ୍ଖାଦୀନି ଜରାମରଣପରିଯନ୍ତାନି ଦ୍ୱିଅଧିକାନି ଦ୍ୱେ ପଦସତାନି ସମୁଦଯାଦୀହି ଛହି ଛହି ପଦେହି ଯୋଜେତ୍ୱା ଦ୍ୱିଅଧିକାନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ସତ୍ତକସତାନଂ ୱସେନ ନଯସହସ୍ସଞ୍ଚ ଚତ୍ତାରି ଚ ସତାନି ଚୁଦ୍ଦସ ଚ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି।

୯। ଇଦାନି ରୂପାଦୀନି ଜରାମରଣପରିଯନ୍ତାନି ଏକାଧିକାନି ଦ୍ୱେ ପଦସତାନି ସତ୍ତହି ଅନୁପସ୍ସନାହି ଯୋଜେତ୍ୱା ନିଦ୍ଦିସିତୁଂ ପଠମଂ ତାୱ ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଦଯୋ ସତ୍ତ ଅନୁପସ୍ସନା ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା। ତାନି ସବ୍ବାନି ସତ୍ତହି ସୁଦ୍ଧିକଅନୁପସ୍ସନାୱିସ୍ସଜ୍ଜନେହି ସଦ୍ଧିଂ ସହସ୍ସଞ୍ଚ ଚତ୍ତାରି ଚ ସତାନି ଚୁଦ୍ଦସ ଚ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ହୋନ୍ତି। ଅନିଚ୍ଚନ୍ତି ଅନୁପସ୍ସନା ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନା। ସା ନିଚ୍ଚସଞ୍ଞାପଟିପକ୍ଖା। ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ଅନୁପସ୍ସନା ଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନା। ସା ସୁଖସଞ୍ଞାପଟିପକ୍ଖା। ଅନତ୍ତାତି ଅନୁପସ୍ସନା ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନା। ସା ଅତ୍ତସଞ୍ଞାପଟିପକ୍ଖା। ତିସ୍ସନ୍ନଂ ଅନୁପସ୍ସନାନଂ ପରିପୂରତ୍ତା ନିବ୍ବିନ୍ଦତୀତି ନିବ୍ବିଦା, ନିବ୍ବିଦା ଚ ସା ଅନୁପସ୍ସନା ଚାତି ନିବ୍ବିଦାନୁପସ୍ସନା। ସା ନନ୍ଦିପଟିପକ୍ଖା। ଚତସ୍ସନ୍ନଂ ଅନୁପସ୍ସନାନଂ ପରିପୂରତ୍ତା ୱିରଜ୍ଜତୀତି ୱିରାଗୋ, ୱିରାଗୋ ଚ ସୋ ଅନୁପସ୍ସନା ଚାତି ୱିରାଗାନୁପସ୍ସନା। ସା ରାଗପଟିପକ୍ଖା। ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଅନୁପସ୍ସନାନଂ ପରିପୂରତ୍ତା ରାଗଂ ନିରୋଧେତୀତି ନିରୋଧୋ, ନିରୋଧୋ ଚ ସୋ ଅନୁପସ୍ସନା ଚାତି ନିରୋଧାନୁପସ୍ସନା। ସା ସମୁଦଯପଟିପକ୍ଖା। ଛନ୍ନଂ ଅନୁପସ୍ସନାନଂ ପରିପୂରତ୍ତା ପଟିନିସ୍ସଜ୍ଜତୀତି ପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗୋ, ପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗୋ ଚ ସୋ ଅନୁପସ୍ସନା ଚାତି ପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗାନୁପସ୍ସନା। ସା ଆଦାନପଟିପକ୍ଖା। ଲୋକୁତ୍ତରିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଅସତିପି ୱିପସ୍ସନୂପଗତ୍ତେ ‘‘ସବ୍ବେ ସଙ୍ଖାରା ଅନିଚ୍ଚା, ସବ୍ବେ ସଙ୍ଖାରା ଦୁକ୍ଖା, ସବ୍ବେ ଧମ୍ମା ଅନତ୍ତା’’ତି (ଧ। ପ। ୨୭୭-୨୭୯; ପଟି। ମ। ୧।୩୧) ୱଚନତୋ ତେସମ୍ପି ଅନିଚ୍ଚଦୁକ୍ଖାନତ୍ତତ୍ତା ତତ୍ଥ ନିଚ୍ଚସୁଖଅତ୍ତସଞ୍ଞାନଂ ନନ୍ଦିଯା ରାଗସ୍ସ ଚ ଅଭାୱା ନିରୋଧୱନ୍ତାନୀତି ଅନୁପସ୍ସନତୋ ପରିଚ୍ଚାଗପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗପକ୍ଖନ୍ଦନପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗସମ୍ଭୱତୋ ଚ ତେହିପି ସତ୍ତ ଅନୁପସ୍ସନା ଯୋଜିତାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଜରାମରଣୱନ୍ତେସୁ ଅନିଚ୍ଚାଦିତୋ ଦିଟ୍ଠେସୁ ଜରାମରଣମ୍ପି ଅନିଚ୍ଚାଦିତୋ ଦିଟ୍ଠଂ ନାମ ହୋତି, ଜରାମରଣୱନ୍ତେସୁ ନିବ୍ବିନ୍ଦନ୍ତୋ ୱିରଜ୍ଜନ୍ତୋ ଜରାମରଣେ ନିବ୍ବିନ୍ନୋ ଚ ୱିରତ୍ତୋ ଚ ହୋତି, ଜରାମରଣୱନ୍ତେସୁ ନିରୋଧତୋ ଦିଟ୍ଠେସୁ ଜରାମରଣମ୍ପି ନିରୋଧତୋ ଦିଟ୍ଠଂ ନାମ ହୋତି, ଜରାମରଣୱନ୍ତେସୁ ପଟିନିସ୍ସଜ୍ଜନ୍ତୋ ଜରାମରଣଂ ପଟିନିସ୍ସଜ୍ଜନ୍ତୋୱ ହୋତୀତି ଜରାମରଣେହି ସତ୍ତ ଅନୁପସ୍ସନା ଯୋଜିତାତି ୱେଦିତବ୍ବା।

୧୦। ଇଦାନି ଆଦୀନୱଞ୍ଞାଣସ୍ସ ୱତ୍ଥୁଭୂତାନଂ ଉପ୍ପାଦାଦୀନଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଆରମ୍ମଣାନଂ ୱସେନ ଉପ୍ପାଦାଦୀନି ତେସଂ ୱେୱଚନାନି ପଞ୍ଚଦସ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି, ସନ୍ତିପଦଞ୍ଞାଣସ୍ସ ତପ୍ପଟିପକ୍ଖାରମ୍ମଣୱସେନ ଅନୁପ୍ପାଦାଦୀନି ପଞ୍ଚଦସ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି, ପୁନ ତାନେୱ ଉପ୍ପାଦାନୁପ୍ପାଦାଦୀନି ପଦାନି ଯୁଗଳକୱସେନ ଯୋଜେତ୍ୱା ତିଂସ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ଏୱଂ ଇମସ୍ମିଂ ନଯେୱ ସଟ୍ଠି ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ହୋନ୍ତି। ତତ୍ଥ ଉପ୍ପାଦୋତି ପୁରିମକମ୍ମପଚ୍ଚଯା ଇଧ ଉପ୍ପତ୍ତି। ପୱତ୍ତନ୍ତି ତଥାଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ପୱତ୍ତି। ନିମିତ୍ତନ୍ତି ସବ୍ବମ୍ପି ସଙ୍ଖାରନିମିତ୍ତଂ। ଯୋଗାୱଚରସ୍ସ ହି ସଙ୍ଖାରା ସସଣ୍ଠାନା ୱିଯ ଉପଟ୍ଠହନ୍ତି, ତସ୍ମା ନିମିତ୍ତନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଆଯୂହନାତି ଆଯତିଂ ପଟିସନ୍ଧିହେତୁଭୂତଂ କମ୍ମଂ। ତଞ୍ହି ଅଭିସଙ୍ଖରଣଟ୍ଠେନ ଆଯୂହନାତି ୱୁଚ୍ଚତି।

ପଟିସନ୍ଧୀତି ଆଯତିଂ ଉପ୍ପତ୍ତି। ସା ହି ଭୱନ୍ତରପଟିସନ୍ଧାନତୋ ପଟିସନ୍ଧୀତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଗତୀତି ଯାଯ ଗତିଯା ସା ପଟିସନ୍ଧି ହୋତି। ସା ହି ଗନ୍ତବ୍ବତୋ ଗତୀତି ୱୁଚ୍ଚତି। ନିବ୍ବତ୍ତୀତି ଖନ୍ଧାନଂ ନିବ୍ବତ୍ତନଂ। ଉପପତ୍ତୀତି ‘‘ସମାପନ୍ନସ୍ସ ୱା ଉପପନ୍ନସ୍ସ ୱା’’ତି (ପଟି। ମ। ୧।୭୨) ଏୱଂ ୱୁତ୍ତା ୱିପାକପୱତ୍ତି। ଜାତୀତି ଜନନଂ। ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ନିବ୍ବତ୍ତମାନାନଂ ସତ୍ତାନଂ ଯେ ଯେ ଖନ୍ଧା ପାତୁଭୱନ୍ତି, ତେସଂ ତେସଂ ପଠମଂ ପାତୁଭାୱୋ। ଜରାତି ଜୀରଣଂ। ସା ଦୁୱିଧା ଠିତଞ୍ଞଥତ୍ତଲକ୍ଖଣସଙ୍ଖାତଂ ସଙ୍ଖତଲକ୍ଖଣଞ୍ଚ ଖଣ୍ଡିଚ୍ଚାଦିସମ୍ମତୋ ସନ୍ତତିଯଂ ଏକଭୱପରିଯାପନ୍ନଖନ୍ଧାନଂ ପୁରାଣଭାୱୋ ଚ। ସା ଇଧ ଅଧିପ୍ପେତା। ବ୍ୟାଧୀତି ଧାତୁକ୍ଖୋଭପଚ୍ଚଯସମୁଟ୍ଠିତୋ ପିତ୍ତସେମ୍ହୱାତସନ୍ନିପାତୋତୁୱିପରିଣାମୱିସମପରିହାରୋପକ୍କମକମ୍ମୱିପାକୱସେନ ଅଟ୍ଠୱିଧୋ ଆବାଧୋ। ୱିୱିଧଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଆଦଦହତି ୱିଦହତୀତି ବ୍ୟାଧି, ବ୍ୟାଧଯତି ତାପେତି, କମ୍ପଯତୀତି ୱା ବ୍ୟାଧି। ମରଣନ୍ତି ମରନ୍ତି ଏତେନାତି ମରଣଂ। ତଂ ଦୁୱିଧଂ ୱଯଲକ୍ଖଣସଙ୍ଖାତଂ ସଙ୍ଖତଲକ୍ଖଣଞ୍ଚ ଏକଭୱପରିଯାପନ୍ନଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯପ୍ପବନ୍ଧୱିଚ୍ଛେଦୋ ଚ। ତଂ ଇଧ ଅଧିପ୍ପେତଂ।

ସୋକୋତି ସୋଚନଂ। ଞାତିଭୋଗରୋଗସୀଲଦିଟ୍ଠିବ୍ୟସନେହି ଫୁଟ୍ଠସ୍ସ ଚିତ୍ତସନ୍ତାପୋ। ପରିଦେୱୋତି ପରିଦେୱନଂ। ଞାତିବ୍ୟସନାଦୀହିୟେୱ ଫୁଟ୍ଠସ୍ସ ୱଚୀପଲାପୋ। ଉପାୟାସୋତି ଭୁସୋ ଆୟାସୋ। ଞାତିବ୍ୟସନାଦୀହିୟେୱ ଫୁଟ୍ଠସ୍ସ ଅଧିମତ୍ତଚେତୋଦୁକ୍ଖପ୍ପଭାୱିତୋ ଦୋସୋୟେୱ। ଏତ୍ଥ ଚ ଉପ୍ପାଦାଦୟୋ ପଞ୍ଚେୱ ଆଦୀନୱଞାଣସ୍ସ ୱତ୍ଥୁୱସେନ ୱୁତ୍ତା, ସେସା ତେସଂ ୱେୱଚନୱସେନ। ‘‘ନିବ୍ବତ୍ତୀ’’ତି ହି ଉପ୍ପାଦସ୍ସ, ‘‘ଜାତୀ’’ତି ପଟିସନ୍ଧିୟା ୱେୱଚନଂ, ‘‘ଗତି ଉପପତ୍ତୀ’’ତି ଇଦଂ ଦ୍ୱୟଂ ପୱତ୍ତସ୍ସ, ଜରାଦୟୋ ନିମିତ୍ତସ୍ସାତି। ଅନୁପ୍ପାଦାଦିୱଚନେହି ପନ ନିବ୍ବାନମେୱ ୱୁତ୍ତଂ।

ପୁନ ତାନେୱ ଉପ୍ପାଦାନୁପ୍ପାଦାଦୀନି ସତ୍ତ ପଦାନି ଦୁକ୍ଖସୁଖପଦେହି ୟୋଜେତ୍ୱା ସତ୍ତ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି, ଭୟଖେମପଦେହି ୟୋଜେତ୍ୱା ସତ୍ତ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି, ସାମିସନିରାମିସପଦେହି ୟୋଜେତ୍ୱା ସତ୍ତ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି, ସଙ୍ଖାରନିବ୍ବାନପଦେହି ୟୋଜେତ୍ୱା ସତ୍ତ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ତତ୍ଥ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ଅନିଟ୍ଠତ୍ତା ଦୁକ୍ଖଂ। ଦୁକ୍ଖପଟିପକ୍ଖତୋ ସୁଖଂ। ୟଂ ଦୁକ୍ଖଂ, ତଂ ଭୟଂ। ଭୟପଟିପକ୍ଖତୋ ଖେମଂ। ୟଂ ଭୟଂ, ତଂ ୱଟ୍ଟାମିସଲୋକାମିସେହି ଅୱିପ୍ପମୁତ୍ତତ୍ତା ସାମିସଂ। ସାମିସପଟିପକ୍ଖତୋ ନିରାମିସଂ। ୟଂ ସାମିସଂ, ତଂ ସଙ୍ଖାରମତ୍ତମେୱ। ସଙ୍ଖାରପଟିପକ୍ଖତୋ ସନ୍ତତ୍ତା ନିବ୍ବାନଂ। ସଙ୍ଖାରା ହି ଆଦିତ୍ତା, ନିବ୍ବାନଂ ସନ୍ତନ୍ତି। ଦୁକ୍ଖାକାରେନ ଭୟାକାରେନ ସାମିସାକାରେନ ସଙ୍ଖାରାକାରେନାତି ଏୱଂ ତେନ ତେନ ଆକାରେନ ପୱତ୍ତିଂ ସନ୍ଧାୟ ତଥା ତଥା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବନ୍ତି।

୧୧।ପରିଗ୍ଗହଟ୍ଠାଦୀନି ଏକତିଂସ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ଅରିୟମଗ୍ଗକ୍ଖଣୱସେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ଅରିୟମଗ୍ଗସମ୍ପୟୁତ୍ତା ହି ଧମ୍ମା ଆଦିତୋ ପଭୁତି ଉପ୍ପାଦନଟ୍ଠଂ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତେ ଇତି ପରିଗ୍ଗହା, ତେସଂ ସଭାୱୋ ପରିଗ୍ଗହଟ୍ଠୋ। ତେସଂୟେୱ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପରିୱାରଭାୱେନ ପରିୱାରଟ୍ଠୋ। ଭାୱନାପାରିପୂରିୱସେନ ପରିପୂରଟ୍ଠୋ। ତେସଂୟେୱ ସମାଧିୱସେନ ଏକାରମ୍ମଣପରିଗ୍ଗହମପେକ୍ଖିତ୍ୱା ଏକଗ୍ଗଟ୍ଠୋ। ନାନାରମ୍ମଣୱିକ୍ଖେପାଭାୱମପେକ୍ଖିତ୍ୱା ଅୱିକ୍ଖେପଟ୍ଠୋ। ୱୀରିୟୱସେନ ପଗ୍ଗହଟ୍ଠୋ। ସମାଧିୱସେନ ଉଦକେନ ନ୍ହାନୀୟଚୁଣ୍ଣାନଂ ୱିୟ ଅୱିପ୍ପକିଣ୍ଣତା ଅୱିସାରଟ୍ଠୋ। ସମାଧିୟୋଗେନ ଅଲୁଳିତତ୍ତା ଅନାୱିଲଟ୍ଠୋ। ଅୱିକମ୍ପିତତ୍ତା ଅନିଞ୍ଜନଟ୍ଠୋ। ଏକତ୍ତୁପଟ୍ଠାନୱସେନାତି ସମାଧିୟୋଗେନ ଚ ଏକାରମ୍ମଣେ ଭୁସଂ ପତିଟ୍ଠାନୱସେନ ଚ। ଠିତଟ୍ଠୋତି ଆରମ୍ମଣେ ନିଚ୍ଚଲଭାୱେନ ପତିଟ୍ଠିତଟ୍ଠୋ। ତସ୍ସ ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣସ୍ସ ଆଲମ୍ବନଭାୱେନ ଆରମ୍ମଣଟ୍ଠୋ। ତତ୍ଥେୱ ନିକାମଚାରଭାୱେନ ଗୋଚରଟ୍ଠୋ। ନିସ୍ସରଣପହାନଭାୱେନ ନିବ୍ବାନସ୍ସ ପହାନଟ୍ଠୋ। କିଲେସପରିଚ୍ଚାଗୱସେନ ଅରିୟମଗ୍ଗସ୍ସ ପରିଚ୍ଚାଗଟ୍ଠୋ। ଉଭତୋ ୱୁଟ୍ଠାନୱସେନ ୱୁଟ୍ଠାନଟ୍ଠୋ। ନିମିତ୍ତପୱତ୍ତେହି ନିୱତ୍ତନୱସେନ ନିୱତ୍ତନଟ୍ଠୋ। ନିବ୍ବୁତତ୍ତା ସନ୍ତଟ୍ଠୋ। ଅତପ୍ପକତ୍ତା ଉତ୍ତମତ୍ତା ଚ ପଣୀତଟ୍ଠୋ। କିଲେସେହି ୱିମୁତ୍ତତ୍ତା, ଆରମ୍ମଣେ ଚ ଅଧିମୁତ୍ତତ୍ତା ୱିମୁତ୍ତଟ୍ଠୋ। ଆସୱାନଂ ଅୱିସୟଭାୱେନ ପରିସୁଦ୍ଧତ୍ତା ଅନାସୱଟ୍ଠୋ। କିଲେସକନ୍ତାରସଂସାରକନ୍ତାରାତିକ୍କମନେନ ତରଣଟ୍ଠୋ। ସଙ୍ଖାରନିମିତ୍ତାଭାୱେନ ଅନିମିତ୍ତଟ୍ଠୋ। ତଣ୍ହାପଣିଧିଅଭାୱେନ ଅପ୍ପଣିହିତଟ୍ଠୋ। ଅତ୍ତସାରାଭାୱେନ ସୁଞ୍ଞତଟ୍ଠୋ। ୱିମୁତ୍ତିରସେନ ଏକରସତାୟ, ସମଥୱିପସ୍ସନାନଂ ଏକରସତାୟ ୱା ଏକରସଟ୍ଠୋ। ସମଥୱିପସ୍ସନାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଅନତିୱତ୍ତନଟ୍ଠୋ। ତେସଂୟେୱ ୟୁଗନଦ୍ଧଟ୍ଠୋ। ଅରିୟମଗ୍ଗସ୍ସ ସଙ୍ଖାରତୋ ନିଗ୍ଗମନେ ନିୟ୍ୟାନଟ୍ଠୋ। ନିବ୍ବାନସମ୍ପାପନେନ ହେତୁଟ୍ଠୋ। ନିବ୍ବାନପଚ୍ଚକ୍ଖକରଣେନ ଦସ୍ସନଟ୍ଠୋ। ଅଧିପତିଭାୱେନ ଆଧିପତେୟ୍ୟଟ୍ଠୋତି।

୧୨।ସମଥାଦୀନି ଚତ୍ତାରି ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ସମଥୱିପସ୍ସନାୱସେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ଅନିଚ୍ଚାଦିୱସେନ ଅନୁ ଅନୁ ପସ୍ସନତୋ ଅନୁପସ୍ସନଟ୍ଠୋ। ୟୁଗନଦ୍ଧସ୍ସ ସମଥୱିପସ୍ସନାଦ୍ୱୟସ୍ସ ଏକରସଭାୱେନ ଅନତିୱତ୍ତନଟ୍ଠୋ। ସିକ୍ଖାଦୀନି ନୱ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ଅରିୟମଗ୍ଗସ୍ସ ଆଦିମଜ୍ଝପରିୟୋସାନୱସେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ସିକ୍ଖିତବ୍ବତ୍ତା ସିକ୍ଖା। ତସ୍ସା ସମାଦାତବ୍ବତୋ ସମାଦାନଟ୍ଠୋ। ସୀଲେ ପତିଟ୍ଠାୟ କମ୍ମଟ୍ଠାନୱସେନ ଗହିତସ୍ସ ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ଭାୱନାପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନତ୍ତା ଗୋଚରଟ୍ଠାନତ୍ତା ଚ ଗୋଚରଟ୍ଠୋ। ସମଥକାଲେ ୱିପସ୍ସନାକାଲେ ୱା କୋସଜ୍ଜୱସେନ ଲୀନସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଧମ୍ମୱିଚୟୱୀରିୟପୀତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଭାୱନାୱସେନ ଉସ୍ସାହନଟ୍ଠୋ ପଗ୍ଗହଟ୍ଠୋ। ଉଦ୍ଧଚ୍ଚୱସେନ ଉଦ୍ଧତସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ପସ୍ସଦ୍ଧିସମାଧିଉପେକ୍ଖାସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଭାୱନାୱସେନ ସନ୍ନିସୀଦାପନଟ୍ଠୋ ନିଗ୍ଗହଟ୍ଠୋ। ଉଭୋ ୱିସୁଦ୍ଧାନନ୍ତି ଉଭତୋ ୱିସୁଦ୍ଧାନଂ, ଲୀନୁଦ୍ଧତପକ୍ଖତୋ ନିୱାରେତ୍ୱା ୱିସୁଦ୍ଧାନଂ ଚିତ୍ତାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ମଜ୍ଝିମଭାୱେ ଠିତାନଂ ସନ୍ତତିୱସେନ ପୱତ୍ତମାନାନଂ ଚିତ୍ତାନଂ ୱସେନ ବହୁୱଚନଂ କତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଉସ୍ସାହନସନ୍ନିସୀଦାପନେସୁ ସବ୍ୟାପାରାଭାୱୋ ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖନଟ୍ଠୋ। ସମପ୍ପୱତ୍ତସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ୱସେନ ଭାୱନା ୱିସେସାଧିଗମଟ୍ଠୋ। ଅରିୟମଗ୍ଗପାତୁଭାୱୱସେନ ଉତ୍ତରିପଟିୱେଧଟ୍ଠୋ। ଅରିୟମଗ୍ଗସିଦ୍ଧଚତୁସଚ୍ଚପଟିୱେଧୱସେନ ସଚ୍ଚାଭିସମୟଟ୍ଠୋ। ଫଲସମାପତ୍ତିୱସେନ ନିରୋଧେ ପତିଟ୍ଠାପକଟ୍ଠୋ। ସା ହି ତଂସମଙ୍ଗିପୁଗ୍ଗଲଂ ନିରୋଧସଙ୍ଖାତେ ନିବ୍ବାନେ ପତିଟ୍ଠାପେତି।

ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟାଦୀନି ପଞ୍ଚ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ଇନ୍ଦ୍ରିୟଟ୍ଠୱସେନ ୱୁତ୍ତାନି। ଅଧିମୋକ୍ଖଟ୍ଠୋତି ଅଧିମୁଚ୍ଚନଟ୍ଠୋ। ଉପଟ୍ଠାନଟ୍ଠୋତି ଆରମ୍ମଣଂ ଉପେଚ୍ଚ ପତିଟ୍ଠାନଟ୍ଠୋ। ଦସ୍ସନଟ୍ଠୋତି ସଭାୱପେକ୍ଖନଟ୍ଠୋ। ସଦ୍ଧାବଲାଦୀନି ପଞ୍ଚ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ବଲଟ୍ଠୱସେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ଅକମ୍ପିୟଟ୍ଠେନ ସଦ୍ଧାୱ ବଲନ୍ତି ସଦ୍ଧାବଲଂ। ଅସ୍ସଦ୍ଧିୟେତି ଅସ୍ସଦ୍ଧିୟେନ। ଅସ୍ସଦ୍ଧିୟନ୍ତି ଚ ସଦ୍ଧାପଟିପକ୍ଖଭୂତୋ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ। ଅକମ୍ପିୟଟ୍ଠୋତି ଅକମ୍ପେତବ୍ବଟ୍ଠୋ, କମ୍ପେତୁଂ ନ ସକ୍କାତି ଅତ୍ଥୋ। କୋସଜ୍ଜେତି କୁସୀତଭାୱସଙ୍ଖାତେନ ଥିନମିଦ୍ଧେନ। ପମାଦେତି ସତିପଟିପକ୍ଖେନ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେନ। ଉଦ୍ଧଚ୍ଚେତି ଅୱୂପସମସଙ୍ଖାତେନ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚେନ। ଅୱିଜ୍ଜାୟାତି ମୋହେନ। ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାଦୀନି ସତ୍ତ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଟ୍ଠୱସେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ବୁଜ୍ଝନକସ୍ସ ଅଙ୍ଗୋ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ। ପସତ୍ଥୋ ସୁନ୍ଦରୋ ଚ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ ସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ, ସତିୟେୱ ସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ। ଧମ୍ମେ ୱିଚିନାତୀତି ଧମ୍ମୱିଚୟୋ। ପଞ୍ଞାୟେତଂ ନାମଂ। ପୱିଚୟଟ୍ଠୋତି

ୱିଚାରଟ୍ଠୋ। ପୀନୟତୀତି ପୀତି। ଫରଣଟ୍ଠେତି ୱିସରଣଟ୍ଠୋ। ପସ୍ସମ୍ଭନଂ ପସ୍ସଦ୍ଧି। ଉପସମଟ୍ଠେତି ନିଦ୍ଦରଥଟ୍ଠୋ। ଉପପତ୍ତିତୋ ଇକ୍ଖତୀତି ଉପେକ୍ଖା, ସମଂ ପେକ୍ଖତି ଅପକ୍ଖପତିତାୱ ହୁତ୍ୱା ପେକ୍ଖତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସା ଇଧ ତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତୁପେକ୍ଖା, ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୁପେକ୍ଖାତିପି ତସ୍ସା ନାମଂ। ସମୱାହିତଲକ୍ଖଣତ୍ତା ପଟିସଙ୍ଖାନଟ୍ଠୋ।

ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠାଦୀନି ଅଟ୍ଠ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ମଗ୍ଗୱସେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ସମ୍ମା ପସ୍ସତି, ସମ୍ମା ୱା ତାୟ ପସ୍ସନ୍ତି, ପସତ୍ଥା ସୁନ୍ଦରା ୱା ଦିଟ୍ଠୀତି ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି। ତସ୍ସା ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିୟା। ସମ୍ମା ସଙ୍କପ୍ପେତି, ସମ୍ମା ୱା ତେନ ସଙ୍କପ୍ପେନ୍ତି, ପସତ୍ଥୋ ସୁନ୍ଦରୋ ୱା ସଙ୍କପ୍ପୋତି ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପୋ। ଅଭିରୋପନଟ୍ଠେତି ଚିତ୍ତସ୍ସ ଆରମ୍ମଣାରୋପନଟ୍ଠୋ। ଆରମ୍ମଣାଭିନିରୋପନଟ୍ଠେତିପି ପାଠୋ। ସମ୍ମା ୱଦତି , ସମ୍ମା ୱା ତାୟ ୱଦନ୍ତି, ପସତ୍ଥା ସୁନ୍ଦରା ୱା ୱାଚାତି ସମ୍ମାୱାଚା। ମିଚ୍ଛାୱାଚାୱିରତିୟା ଏତଂ ନାମଂ। ପରିଗ୍ଗହଟ୍ଠେତି ଚତୁବ୍ବିଧୱଚୀସଂୱରପରିଗ୍ଗହଟ୍ଠୋ। ସମ୍ମା କରୋତି, ସମ୍ମା ୱା ତେନ କରୋନ୍ତି, ପସତ୍ଥଂ ସୁନ୍ଦରଂ ୱା କମ୍ମନ୍ତି ସମ୍ମାକମ୍ମଂ, ସମ୍ମାକମ୍ମମେୱ ସମ୍ମାକମ୍ମନ୍ତୋ। ମିଚ୍ଛାକମ୍ମନ୍ତୱିରତିୟା ଏତଂ ନାମଂ। ସମୁଟ୍ଠାନଟ୍ଠେତି ତିୱିଧକାୟସଂୱରସମୁଟ୍ଠାନଟ୍ଠୋ। ସମ୍ମା ଆଜୀୱତି, ସମ୍ମା ୱା ତେନ ଆଜୀୱନ୍ତି, ପସତ୍ଥୋ ସୁନ୍ଦରୋ ୱା ଆଜୀୱୋତି ସମ୍ମାଆଜୀୱୋ। ମିଚ୍ଛାଜୀୱୱିରତିୟା ଏତଂ ନାମଂ। ୱୋଦାନଟ୍ଠେତି ପରିସୁଦ୍ଧଟ୍ଠୋ। ସମ୍ମା ୱାୟମତି, ସମ୍ମା ୱା ତେନ ୱାୟମନ୍ତି, ପସତ୍ଥୋ ସୁନ୍ଦରୋ ୱା ୱାୟାମୋତି ସମ୍ମାୱାୟାମୋ। ସମ୍ମା ସରତି, ସମ୍ମା ୱା ତାୟ ସରନ୍ତି, ପସତ୍ଥା ସୁନ୍ଦରା ୱା ସତୀତି ସମ୍ମାସତି। ସମ୍ମା ସମାଧିୟତି, ସମ୍ମା ୱା ତେନ ସମାଧିୟନ୍ତି, ପସତ୍ଥୋ ସୁନ୍ଦରୋ ୱା ସମାଧୀତି ସମ୍ମାସମାଧି।

୧୩।ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଦୀନି ଦସ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ରାସିକତ୍ୱା ଅନୁପୁବ୍ବପଟିପାଟିୱସେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ଆଧିପତେୟ୍ୟଟ୍ଠେତି ଇନ୍ଦଟ୍ଠକରଣୱସେନ ଅଧିପତିଅତ୍ଥୋ। ଅକମ୍ପିୟଟ୍ଠେତି ପଟିପକ୍ଖେହି କମ୍ପେତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେୟ୍ୟଟ୍ଠୋ। ନିୟ୍ୟାନଟ୍ଠେତି ଲୋକିୟଲୋକୁତ୍ତରାନମ୍ପି ପଟିପକ୍ଖତୋ ନିଗ୍ଗମନଟ୍ଠୋ। ହେତୁଟ୍ଠେତି ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠାଦୀନଂ ପହାନାୟ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠାଦୟୋ ହେତୂତି ୱା ସବ୍ବେପି ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠାଦୟୋ ନିବ୍ବାନସମ୍ପାପକହେତୂତି ୱା ହେତୁଟ୍ଠୋ। ସତିପଟ୍ଠାନେସୁ ଆରମ୍ମଣେସୁ ଓକ୍କନ୍ଦିତ୍ୱା ପକ୍ଖନ୍ଦିତ୍ୱା ଉପଟ୍ଠାନତୋ ଉପଟ୍ଠାନଂ, ସତିୟେୱ ଉପଟ୍ଠାନଂ ସତିପଟ୍ଠାନଂ। କାୟୱେଦନାଚିତ୍ତଧମ୍ମେସୁ ପନସ୍ସା ଅସୁଭଦୁକ୍ଖାନିଚ୍ଚାନତ୍ତାକାରଗହଣୱସେ ସୁଭସୁଖନିଚ୍ଚତ୍ତସଞ୍ଞାପହାନକିଚ୍ଚସାଧନୱସେନ ଚ ପୱତ୍ତିତୋ ଚତୁଧା ଭେଦୋ ହୋତି। ଏତାନି ପୁବ୍ବଭାଗେ ନାନାଚିତ୍ତେସୁ ଲବ୍ଭନ୍ତି, ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ପନ ଏକାୟେୱ ସତି ଚତ୍ତାରି ନାମାନି ଲଭତି।

ସମ୍ମପ୍ପଧାନେସୁ ପଦହନ୍ତି ଏତେନାତି ପଧାନଂ, ସୋଭନଂ ପଧାନଂ ସମ୍ମପ୍ପଧାନଂ। ସମ୍ମା ୱା ପଦହନ୍ତି ଏତେନାତି ସମ୍ମପ୍ପଧାନଂ, ସୋଭନଂ ୱା ତଂ କିଲେସୱିରୂପତ୍ତୱିରହତୋ ପଧାନଞ୍ଚ ହିତସୁଖନିପ୍ଫାଦକଟ୍ଠେନ ସେଟ୍ଠଭାୱାୱହନତୋ ପଧାନଭାୱକରଣତୋ ୱା ସମ୍ମପ୍ପଧାନଂ। ୱୀରିୟସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ଉପ୍ପନ୍ନାନୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ଅନୁପ୍ପନ୍ନୁପ୍ପନ୍ନାନଞ୍ଚ ଅକୁସଲକୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ପହାନାନୁପ୍ପତ୍ତିଉପ୍ପାଦଟ୍ଠିତିକିଚ୍ଚସାଧନୱସେନ ପୱତ୍ତିତୋ ପନସ୍ସ ଚତୁଧା ଭେଦୋ ହୋତି। ଏତାନିପି ପୁବ୍ବଭାଗେ ନାନାଚିତ୍ତେସୁ ଲବ୍ଭନ୍ତି, ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ପନ ଏକମେୱ ୱୀରିୟଂ ଚତ୍ତାରି ନାମାନି ଲଭତି। ପଦହନଟ୍ଠେତି ଉସ୍ସାହନଟ୍ଠୋ। ପଧାନଟ୍ଠେତିପି ପାଠୋ, ସୋୟେୱତ୍ଥୋ।

ଇଦ୍ଧିପାଦାନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଛନ୍ଦୱୀରିୟଚିତ୍ତୱୀମଂସାସୁ ଏକେକୋ ଇଜ୍ଝତୀତି ଇଦ୍ଧି, ସମିଜ୍ଝତି ନିପ୍ଫଜ୍ଜତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଜ୍ଝନ୍ତି ୱା ଏତାୟ ସତ୍ତା ଇଦ୍ଧା ୱୁଦ୍ଧା ଉକ୍କଂସଗତା ହୋନ୍ତୀତି ଇଦ୍ଧି, ପଠମେନଟ୍ଠେନ ଇଦ୍ଧି ଏୱ ପାଦୋ ଇଦ୍ଧିପାଦୋ, ଇଦ୍ଧିକୋଟ୍ଠାସୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଦୁତିୟେନଟ୍ଠେନ ଇଦ୍ଧିୟା ପାଦୋତି ଇଦ୍ଧିପାଦୋ। ପାଦୋତି ପତିଟ୍ଠା, ଅଧିଗମୂପାୟୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନ ହି ୟସ୍ମା ଉପରୂପରି ୱିସେସସଙ୍ଖାତଂ ଇଦ୍ଧିଂ ପଜ୍ଜନ୍ତି ପାପୁଣନ୍ତି, ତସ୍ମା ପାଦୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଏତେ ଛନ୍ଦାଦୟୋ ପୁବ୍ବଭାଗେ ଅଧିପତିୱସେନ ନାନାଚିତ୍ତେସୁ ଲବ୍ଭନ୍ତି, ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ପନ ସହେୱ ଲବ୍ଭନ୍ତି। ଇଜ୍ଝନଟ୍ଠେତି ନିପ୍ଫଜ୍ଜନଟ୍ଠୋ ପତିଟ୍ଠାନଟ୍ଠୋ ୱା। ସଚ୍ଚାନନ୍ତି ଚତୁନ୍ନଂ ଅରିୟସଚ୍ଚାନଂ। ତଥଟ୍ଠେତି ୟଥାସଭାୱଟ୍ଠୋ। ଇମାନି ଅଟ୍ଠ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ଲୋକିୟଲୋକୁତ୍ତରମିସ୍ସକାନି। ପୟୋଗାନନ୍ତି ଚତୁନ୍ନଂ ଅରିୟମଗ୍ଗପୟୋଗାନଂ। ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧଟ୍ଠେତି ଚତୁନ୍ନଂ ଅରିୟଫଲାନଂ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧଟ୍ଠୋ। ମଗ୍ଗପୟୋଗୋ ହି ଫଲକ୍ଖଣେ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧୋ ହୋତି ନିଟ୍ଠିତକିଚ୍ଚତ୍ତା। ମଗ୍ଗପୟୋଗାନଂ ଫଲୋଦୟେନ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧଭାୱୋ ୱା। ଫଲାନଂ ସଚ୍ଛିକିରିୟଟ୍ଠେତି ଅରିୟଫଲାନଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣୱସେନ ପଚ୍ଚକ୍ଖକରଣଟ୍ଠୋ। ଆରମ୍ମଣସଚ୍ଛିକିରିୟା ୱୁତ୍ତା ହୋତି, ଫଲକ୍ଖଣେ ପଟିଲାଭସଚ୍ଛିକିରିୟା ୱା। ୱିତକ୍କାଦୀନି ପଞ୍ଚ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ଝାନଙ୍ଗୱସେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ୱିତକ୍କନଂ ୱିତକ୍କୋ, ଊହନନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ୱିଚରଣଂ ୱିଚାରୋ, ଅନୁସଞ୍ଚରଣନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଉପୱିଚାରଟ୍ଠେତି ଅନୁମଜ୍ଜନଟ୍ଠୋ। ଅଭିସନ୍ଦନଟ୍ଠେତି ତେମନଟ୍ଠୋ ସମାଧିୱସେନ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଏକଗ୍ଗଟ୍ଠୋ।

ଆୱଜ୍ଜନାଦୀନି ପଞ୍ଚଦସ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ପକିଣ୍ଣକୱସେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରମନୋଦ୍ୱାରେସୁ ଭୱଙ୍ଗାରମ୍ମଣତୋ ଅଞ୍ଞାରମ୍ମଣେ ଚିତ୍ତସନ୍ତାନଂ ନମେନ୍ତାନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଚିତ୍ତାନଂ ଆୱଜ୍ଜନଟ୍ଠୋ। ୱିଜାନନଟ୍ଠୋ। ପଜାନନଟ୍ଠୋ। ସଞ୍ଜାନନଟ୍ଠୋ। ସମାଧିସ୍ସ ଏକୋଦଟ୍ଠୋ। ଦୁତିୟଜ୍ଝାନସ୍ମିଞ୍ହି ସମାଧି ଏକୋ ଉଦେତୀତି ଏକୋଦୀତି ୱୁଚ୍ଚତି, ୱିତକ୍କୱିଚାରେହି ଅନଜ୍ଝାରୁଳ୍ହତ୍ତା ଅଗ୍ଗୋ ସେଟ୍ଠୋ ହୁତ୍ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସେଟ୍ଠୋପି ହି ଲୋକେ ଏକୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ୱିତକ୍କୱିଚାରୱିରହିତୋ ୱା ଏକୋ ଅସହାୟୋ ହୁତ୍ୱା ଉଦେତୀତିପି ୱଟ୍ଟତି। ସବ୍ବୋପି ୱା କୁସଲସମାଧି

ନୀୱରଣାଦୀନଂ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସ୍ସେୱ ୱା ପଟିପକ୍ଖତ୍ତା ତେହି ଅନଜ୍ଝାରୁଳ୍ହୋତି ଅଗ୍ଗୋ ହୁତ୍ୱା ଉଦେତୀତି ୱା ତେହି ୱିରହିତୋତି ଅସହାୟୋ ହୁତ୍ୱା ଉଦେତୀତି ୱା ଏକୋଦୀତି ଯୁଜ୍ଜତି। ଅଭିଞ୍ଞାୟ ଞାତଟ୍ଠୋତି ଞାତପରିଞ୍ଞାୟ ସଭାୱଜାନନଟ୍ଠୋ। ପରିଞ୍ଞାୟ ତୀରଣଟ୍ଠୋତି ତୀରଣପରିଞ୍ଞାୟ ଅନିଚ୍ଚାଦିତୋ ଉପପରିକ୍ଖଣଟ୍ଠୋ। ପହାନସ୍ସ ପରିଚ୍ଚାଗଟ୍ଠୋତି ପହାନପରିଞ୍ଞାୟ ପଟିପକ୍ଖପଜହନଟ୍ଠୋ। ସମସ୍ସୱତ୍ତାୟ ଭାୱନାୟ ଏକରସଟ୍ଠୋ। ଫସ୍ସନଟ୍ଠୋତି ଫୁସନଟ୍ଠୋ ୱିନ୍ଦନଟ୍ଠୋ। ପୀଳ୍ହଆଭାରୱହନାଦିନା ଖନ୍ଧଟ୍ଠୋ। ସୁଞ୍ଞାଦିନା ଧାତୁଟ୍ଠୋ। ସକସକମରିୟାଦାୟତନାଦିନା ଆୟତନଟ୍ଠୋ। ପଚ୍ଚୟେହି ସଙ୍ଗମ୍ମ କତୱସେନ ସଙ୍ଖତଟ୍ଠୋ। ତବ୍ବିପରୀତେନ ଅସଙ୍ଖତଟ୍ଠୋ।

୧୪।ଚିତ୍ତଟ୍ଠାଦୀନି ପଞ୍ଚଦସ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ଚିତ୍ତସମ୍ବନ୍ଧେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ଚିତ୍ତଟ୍ଠୋତି ଏତ୍ଥ ଆରମ୍ମଣଂ ଚିନ୍ତେତୀତି ଚିତ୍ତଂ, ୱିଜାନାତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଂ ପନେତ୍ଥ ଜୱନଂ ହୋତି, ତଂ ଜୱନୱୀଥିୱସେନ ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତାନଂ ଚିନୋତୀତିପି ଚିତ୍ତଂ, ଯଂ ୱିପାକଂ ହୋତି, ତଂ କମ୍ମକିଲେସେହି ଚିତନ୍ତିପି ଚିତ୍ତଂ, ସବ୍ବମ୍ପି ଯଥାନୁରୂପଂ ଚିତ୍ତତାୟ ଚିତ୍ତଂ, ଚିତ୍ତକରଣତାୟ ଚିତ୍ତଂ, ଯଂ ୱଚ୍ଚସ୍ସ ପଚ୍ଚୟୋ ହୋତି, ତଂ ସଂସାରଦୁକ୍ଖଂ ଚିନୋତୀତିପି ଚିତ୍ତଂ। ଏୱଂ ଆରମ୍ମଣେ ଚିନ୍ତତାଦିତୋ ଚିତ୍ତଟ୍ଠୋ। ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦନେ ଫଲୁପ୍ପାଦନେ ୱା ନାସ୍ସ ଅନ୍ତରମତ୍ଥୀତି ଅନନ୍ତରଂ, ଅନନ୍ତରସ୍ସ ଭାୱୋ ଆନନ୍ତରିୟଂ, ଚିତ୍ତସ୍ସ ଆନନ୍ତରିୟଂ ଚିତ୍ତାନନ୍ତରିୟଂ, ସୋ ଚିତ୍ତାନନ୍ତରିୟଟ୍ଠୋ। ଅରହତୋ ଚୁତିଚିତ୍ତଂ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ଯସ୍ସ କସ୍ସଚି ସମନନ୍ତରନିରୁଦ୍ଧସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅନନ୍ତରଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦନେ ସମତ୍ଥଭାୱୋ ମଗ୍ଗଚିତ୍ତସ୍ସ ଅନନ୍ତରଂ ଫଲୁପ୍ପାଦନେ ସମତ୍ଥଭାୱୋତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଚିତ୍ତସ୍ସ ୱୁଟ୍ଠାନଟ୍ଠୋତି ଗୋତ୍ରଭୁଚିତ୍ତସ୍ସ ନିମିତ୍ତତୋ, ମଗ୍ଗଚିତ୍ତସ୍ସ ନିମିତ୍ତପୱତ୍ତତୋ ୱୁଟ୍ଠାନଟ୍ଠୋ। ଚିତ୍ତସ୍ସ ୱିୱଟ୍ଟନଟ୍ଠୋତି ତସ୍ସେୱ ଚିତ୍ତଦ୍ୱୟସ୍ସ ଯଥାୱୁତ୍ତତୋ ୱୁଟ୍ଠିତସ୍ସ ନିବ୍ବାନେ ୱିୱଟ୍ଟନଟ୍ଠୋ। ଚିତ୍ତସ୍ସ ହେତୁଟ୍ଠୋତି ଚିତ୍ତସ୍ସ ହେତୁପଚ୍ଚୟଭୂତାନଂ ନୱନ୍ନଂ ହେତୂନଂ ହେତୁଟ୍ଠୋ। ଚିତ୍ତସ୍ସ ପଚ୍ଚୟଟ୍ଠୋତି ଚିତ୍ତସ୍ସ ୱତ୍ଥାରମ୍ମଣାଦୀନଂ ଅନେକେସଂ ପଚ୍ଚୟାନଂ ପଚ୍ଚୟଟ୍ଠୋ। ଚିତ୍ତସ୍ସ ୱତ୍ଥୁଟ୍ଠୋତି ଚିତ୍ତସ୍ସ ୱତ୍ଥୁଭୂତାନଂ ଚକ୍ଖୁସୋତଘାନଜିୱ୍ହାକାୟହଦୟୱତ୍ଥୂନଂ ୱତ୍ଥୁଟ୍ଠୋ। ଚିତ୍ତସ୍ସ ଭୂମଟ୍ଠୋତି ଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତିଦେସୱସେନ କାମାୱଚରାଦିଭୂମିଅତ୍ଥୋ। ଚିତ୍ତସ୍ସ ଆରମ୍ମଣଟ୍ଠୋତି ରୂପାଦିଆରମ୍ମଣଟ୍ଠୋ। ପରିଚିତସ୍ସାରମ୍ମଣସ୍ସ ସଞ୍ଚରଣଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନ ଗୋଚରଟ୍ଠୋ। ଉପରି ୱୁତ୍ତୱିଞ୍ଞାଣଚରିୟାୱସେନ ଚରିୟଟ୍ଠୋ। ଅଥ ୱା ପୟୋଗସମୁଦାଚାରଟ୍ଠୋ ଚରିୟଟ୍ଠୋ। ଚିତ୍ତସ୍ସ ଗମନାଭାୱେପି ଦୂରସନ୍ତିକାରମ୍ମଣଗହଣୱସେନ ଗତଟ୍ଠୋ। ଅଭିନୀହାରଟ୍ଠୋତି ଗହିତାରମ୍ମଣତୋ ଅଞ୍ଞାରମ୍ମଣମନସିକାରତ୍ଥଂ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅଭିନୀହରଣଟ୍ଠୋ। ଚିତ୍ତସ୍ସ ନିୟ୍ୟାନଟ୍ଠୋତି ମଗ୍ଗଚିତ୍ତସ୍ସ ୱଟ୍ଟତୋ ନିୟ୍ୟାନଟ୍ଠୋ। "ନେକ୍ଖମ୍ମଂ ପଟିଲଦ୍ଧସ୍ସ କାମଚ୍ଛନ୍ଦତୋ ଚିତ୍ତଂ ନିସ୍ସଟଂ ହୋତୀ"ତିଆଦିନା (ପଟି। ମ। ୧।୨୪, ୧୯୧ ଥୋକଂ ୱିସଦିସଂ) ନୟେନ ଚିତ୍ତସ୍ସ ନିସ୍ସରଣଟ୍ଠୋ।

୧୫।ଏକତ୍ତାଦୀନି ଦ୍ୱାଚତ୍ତାଲୀସ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ଏକତ୍ତସମ୍ବନ୍ଧେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ଏକତ୍ତେତି ଆରମ୍ମଣେକତ୍ତେ, ଏକାରମ୍ମଣେତି ଅତ୍ଥୋ। ପଠମଜ୍ଝାନୱସେନ ପକ୍ଖନ୍ଦନଟ୍ଠୋ। ଦୁତିୟଜ୍ଝାନୱସେନ ପସୀଦନଟ୍ଠୋ। ତତିୟଜ୍ଝାନୱସେନ ସନ୍ତିଟ୍ଠନଟ୍ଠୋ। ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନୱସେନ ମୁଚ୍ଚନଟ୍ଠୋ। ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣୱସେନ ଏତଂ ସନ୍ତନ୍ତି ପସ୍ସନଟ୍ଠୋ। ଯାନୀକତଟ୍ଠାଦୟୋ ପଞ୍ଚ ସମାଧିସ୍ସ ୱସୀଭାୱୱିସେସା। ଯାନୀକତଟ୍ଠୋତି ଯୁତ୍ତଯାନସଦିସକତଟ୍ଠୋ। ୱତ୍ଥୁକତଟ୍ଠୋତି ପତିଟ୍ଠଟ୍ଠେନ ୱତ୍ଥୁ ୱିୟ କତଟ୍ଠୋ। ଅନୁଟ୍ଠିତଟ୍ଠୋତି ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠିତଟ୍ଠୋ। ପରିଚିତଟ୍ଠୋତି ସମନ୍ତତୋ ଚିତଟ୍ଠୋ। ସୁସମାରଦ୍ଧଟ୍ଠୋତି ସୁଟ୍ଠୁ ସମାରଦ୍ଧଟ୍ଠୋ , ସୁକତଟ୍ଠୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଆୱଜ୍ଜନସମାପଜ୍ଜନଅଧିଟ୍ଠାନୱୁଟ୍ଠାନପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣୱସିତାୱସେନ ୱା ପଟିପାଟିୟା ପଞ୍ଚ ପଦାନି ଯୋଜେତବ୍ବାନି। କସିଣାଦିଆରମ୍ମଣଭାୱନାୟ ସିଖାପ୍ପତ୍ତକାଲେ ଚିତ୍ତଚେତସିକାନଂ ପରିଗ୍ଗହପରିୱାରପରିପୂରଟ୍ଠୋ। ତେସଂୟେୱ ସମ୍ମା ସମାହିତତ୍ତା ଏକାରମ୍ମଣେ ସମୋସରଣେନ ସମୋଧାନଟ୍ଠୋ। ତେସଂୟେୱ ବଲପ୍ପତ୍ତିୟା ଆରମ୍ମଣଂ ଅଭିଭୱିତ୍ୱା ପତିଟ୍ଠାନୱସେନ ଅଧିଟ୍ଠାନଟ୍ଠୋ। ସମଥସ୍ସ ୱିପସ୍ସନାୟ ୱା ଆଦିତୋ, ଆଦରେନ ୱା ସେୱନୱସେନ ଆସେୱନଟ୍ଠୋ। ୱଡ୍ଢନୱସେନ ଭାୱନଟ୍ଠୋ। ପୁନପ୍ପୁନଂ କରଣୱସେନ ବହୁଲୀକମ୍ମଟ୍ଠୋ। ବହୁଲୀକତସ୍ସ ସୁଟ୍ଠୁ ସମୁଟ୍ଠିତୱସେନ ସୁସମୁଗ୍ଗତଟ୍ଠୋ। ସୁସମୁଗ୍ଗତସ୍ସ ପଚ୍ଚନୀକେହି ସୁଟ୍ଠୁ ୱିମୁତ୍ତିୱସେନ ଆରମ୍ମଣେ ଚ ସୁଟ୍ଠୁ ଅଧିମୁତ୍ତିୱସେନ ସୁୱିମୁତ୍ତଟ୍ଠୋ।

ବୁଜ୍ଝନଟ୍ଠାଦୀନି ଚତ୍ତାରି ପଦାନି ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୱସେନ ୱୁତ୍ତାନି। ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାନଂ ବୁଜ୍ଝନଟ୍ଠୋ। ସକଦାଗାମିମଗ୍ଗବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାନଂ ଅନୁବୁଜ୍ଝନଟ୍ଠୋ। ଅନାଗାମିମଗ୍ଗବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାନଂ ପଟିବୁଜ୍ଝନଟ୍ଠୋ। ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାନଂ ସମ୍ବୁଜ୍ଝନଟ୍ଠୋ। ୱିପସ୍ସନାବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାନଂ ୱା ବୁଜ୍ଝନଟ୍ଠୋ। ଦସ୍ସନମଗ୍ଗବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାନଂ ଅନୁବୁଜ୍ଝନଟ୍ଠୋ। ଭାୱନାମଗ୍ଗବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାନଂ ପଟିବୁଜ୍ଝନଟ୍ଠୋ। ଫଲବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାନଂ ସମ୍ବୁଜ୍ଝନଟ୍ଠୋ। ଯଥାୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାନଂ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ବୋଧନାଦିକରଣେନ ବୋଧନଟ୍ଠାଦୟୋ ଚତ୍ତାରୋ ଅତ୍ଥା ୱେଦିତବ୍ବା। ଯଥାୱୁତ୍ତାନଂୟେୱ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାନଂ ବୁଜ୍ଝନଟ୍ଠେନ "ବୋଧୋ"ତି ଲଦ୍ଧନାମସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ପକ୍ଖେ ଭୱତ୍ତା ବୋଧିପକ୍ଖିୟା ନାମ। ତେସଂ ଯଥାୱୁତ୍ତାନଂୟେୱ ବୋଧିପକ୍ଖିୟଟ୍ଠାଦୟୋ ଚତ୍ତାରୋ ଅତ୍ଥା ୱେଦିତବ୍ବା। ୱିପସ୍ସନାପଞ୍ଞାୱସେନ ଜୋତନଟ୍ଠୋ। କମତୋ ଚତୁମଗ୍ଗପଞ୍ଞାୱସେନ ଉଜ୍ଜୋତନାନୁଜ୍ଜୋତନପଟିଜ୍ଜୋତନସଞ୍ଜୋତନଟ୍ଠୋ। କମତୋ ଚତୁମଗ୍ଗପଞ୍ଞାୱସେନ ୱା ଜୋତନଟ୍ଠାଦୟୋ, ଫଲପଞ୍ଞାୱସେନ ସଞ୍ଜୋତନଟ୍ଠୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

୧୬।ପତାପନଟ୍ଠାଦୀନି ଅଟ୍ଠାରସ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ଅରିୟମଗ୍ଗୱସେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ଅରିୟମଗ୍ଗୋ ହି ଯସ୍ସୁପ୍ପଜ୍ଜତି, ତଂ ପତାପେତି ପଭାସେତି ୱିରୋଚାପେତୀତି ପତାପନୋ, ତସ୍ସ ପତାପନଟ୍ଠୋ। ତସ୍ସେୱ ଅତିପଭସ୍ସରଭାୱେନ ସୟଂ ୱିରୋଚନଟ୍ଠୋ। କିଲେସାନଂ ୱିସୋସନେନ

ସନ୍ତାପନଟ୍ଠୋ। ଅମଲନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣତ୍ତା ଅମଲଟ୍ଠୋ। ସମ୍ପଯୁତ୍ତମଲାଭାୱେନ ୱିମଲଟ୍ଠୋ। ଆରମ୍ମଣକରଣମଲାଭାୱେ ନିମ୍ମଲଟ୍ଠୋ। ଅଥ ୱା ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗସ୍ସ ଅମଲଟ୍ଠୋ। ସକଦାଗାମିଅନାଗାମିମଗ୍ଗାନଂ ୱିମଲଟ୍ଠୋ। ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗସ୍ସ ନିମ୍ମଲଟ୍ଠୋ। ଅଥ ୱା ସାୱକମଗ୍ଗସ୍ସ ଅମଲଟ୍ଠୋ। ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧମଗ୍ଗସ୍ସ ୱିମଲଟ୍ଠୋ। ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧମଗ୍ଗସ୍ସ ନିମ୍ମଲଟ୍ଠୋ। କିଲେସୱିସମାଭାୱେନ ସମଟ୍ଠୋ। ‘‘ସମ୍ମା ମାନାଭିସମଯା’’ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧। ୨୮; ଅ। ନି। ୩।୩୩; ୫।୨୦୦) ୱିଯ କିଲେସପ୍ପହାନଟ୍ଠେନ ସମଯଟ୍ଠୋ। ୱିକ୍ଖମ୍ଭନତଦଙ୍ଗସମୁଚ୍ଛେଦପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିନିସ୍ସରଣସଙ୍ଖାତେସୁ ପଞ୍ଚସୁ ୱିୱେକେସୁ ସମୁଚ୍ଛେଦୱିୱେକତ୍ତା ୱିୱେକଟ୍ଠୋ, ୱିନାଭାୱଟ୍ଠୋ। ନିସ୍ସରଣୱିୱେକେ ନିବ୍ବାନେ ଚରଣତୋ ୱିୱେକଚରିଯଟ୍ଠୋ। ପଞ୍ଚସୁ ୱିରାଗେସୁ ସମୁଚ୍ଛେଦୱିରାଗତ୍ତା ୱିରାଗଟ୍ଠୋ, ୱିରଜ୍ଜନଟ୍ଠୋ। ନିସ୍ସରଣୱିରାଗେ ନିବ୍ବାନେ ଚରଣତୋ ୱିରାଗଚରିଯଟ୍ଠୋ। ପଞ୍ଚସୁ ନିରୋଧେସୁ ସମୁଚ୍ଛେଦନିରୋଧତ୍ତା ନିରୋଧଟ୍ଠୋ। ଦୁକ୍ଖନିରୋଧେ ନିବ୍ବାନେ ଚରଣତୋ ନିରୋଧଚରିଯଟ୍ଠୋ। ପରିଚ୍ଚାଗପକ୍ଖନ୍ଦନୱୋସଗ୍ଗତ୍ତା ୱୋସଗ୍ଗଟ୍ଠୋ। ଅରିଯମଗ୍ଗୋ ହି ସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନ କିଲେସପ୍ପହାନତୋ ପରିଚ୍ଚାଗୱୋସଗ୍ଗୋ, ଆରମ୍ମଣକରଣେନ ନିବ୍ବାନପକ୍ଖନ୍ଦନତୋ ପକ୍ଖନ୍ଦନୱୋସଗ୍ଗୋ ଚ। ୱିପସ୍ସନା ପନ ତଦଙ୍ଗୱସେନ କିଲେସପ୍ପହାନତୋ ପରିଚ୍ଚାଗୱୋସଗ୍ଗୋ, ତନ୍ନିନ୍ନଭାୱେନ ନିବ୍ବାନପକ୍ଖନ୍ଦନତୋ ପକ୍ଖନ୍ଦନୱୋସଗ୍ଗୋ। ନ ସୋ ଇଧ ଅଧିପ୍ପେତୋ। ୱୋସଗ୍ଗଭାୱେନ ଚରଣତୋ ୱୋସଗ୍ଗଚରିଯଟ୍ଠୋ। ପଞ୍ଚସୁ ୱିମୁତ୍ତୀସୁ ସମୁଚ୍ଛେଦୱିମୁତ୍ତିତ୍ତା ୱିମୁତ୍ତଟ୍ଠୋ। ନିସ୍ସରଣୱିମୁତ୍ତିଯଂ ଚରଣତୋ ୱିମୁତ୍ତିଚରିଯଟ୍ଠୋ।

ଛନ୍ଦୱୀରିଯଚିତ୍ତୱୀମଂସାସଙ୍ଖାତେସୁ ଚତୂସୁ ଇଦ୍ଧିପାଦେସୁ ଏକେକିଦ୍ଧିପାଦୱସେନ ଦସ ଦସ କତ୍ୱା ଚତୁରିଦ୍ଧିପାଦୱସେନ ଛନ୍ଦଟ୍ଠାଦୀନି ଚତ୍ତାଲୀସ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। କତ୍ତୁକମ୍ୟତଟ୍ଠୋ ଛନ୍ଦଟ୍ଠୋ। ଛନ୍ଦଂ ସୀସଂ କତ୍ୱା ଭାୱନାରମ୍ଭକାଲେ ମୂଲଟ୍ଠୋ। ସହଜାତାନଂ ପତିଟ୍ଠାଭାୱେନ ପାଦଟ୍ଠୋ। ପଦଟ୍ଠୋତି ୱା ପାଠୋ। ଇଦ୍ଧିପାଦତ୍ତା ଅଧିପତିଭାୱେନ ପଧାନଟ୍ଠୋ। ପଯୋଗକାଲେ ଇଜ୍ଝନଟ୍ଠୋ। ସଦ୍ଧାସମ୍ପଯୋଗେନ ଅଧିମୋକ୍ଖଟ୍ଠୋ। ୱୀରିଯସମ୍ପଯୋଗେନ ପଗ୍ଗହଟ୍ଠୋ। ସତିସମ୍ପଯୋଗେନ ଉପଟ୍ଠାନଟ୍ଠୋ। ସମାଧିସମ୍ପଯୋଗେନ ଅୱିକ୍ଖେପଟ୍ଠୋ। ପଞ୍ଞାସମ୍ପଯୋଗେନ ଦସ୍ସନଟ୍ଠୋ। ପଗ୍ଗହଟ୍ଠୋ ୱୀରିଯଟ୍ଠୋ। ୱୀରିଯଂ ସୀସଂ କତ୍ୱା ଭାୱନାରମ୍ଭକାଲେ ମୂଲଟ୍ଠୋ। ସଯଂ ୱୀରିଯତ୍ତା ପଗ୍ଗହଟ୍ଠୋ। ଚିନ୍ତନଟ୍ଠାଦିକୋ ଚିତ୍ତଟ୍ଠୋ। ଚିତ୍ତଂ ସୀସଂ କତ୍ୱା ଭାୱନାରମ୍ଭକାଲେ ମୂଲଟ୍ଠୋ। ଉପପରିକ୍ଖନଟ୍ଠୋ ୱୀମଂସଟ୍ଠୋ। ୱୀମଂସଂ ସୀସଂ କତ୍ୱା ଭାୱନାରମ୍ଭକାଲେ ମୂଲଟ୍ଠୋ। ସଯଂ ୱୀମଂସତ୍ତା ଦସ୍ସନଟ୍ଠୋ।

୧୭।ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ପୀଳନଟ୍ଠୋତିଆଦୀନି ସୋଳସ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ସଚ୍ଚାନଂ ତଥଲକ୍ଖଣୱସେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ଦୁକ୍ଖଦସ୍ସନେନେୱ ପୀଳନଟ୍ଠୋ। ଦୁକ୍ଖାଯୂହନସମୁଦଯଦସ୍ସନେନ ସଙ୍ଖତଟ୍ଠୋ। ସବ୍ବକିଲେସସନ୍ତାପହରସୁସୀତଲମଗ୍ଗଦସ୍ସନେନ ସନ୍ତାପଟ୍ଠୋ। ଅୱିପରିଣାମଧମ୍ମନିରୋଧଦସ୍ସନେନ ୱିପରିଣାମଟ୍ଠୋ। ସମୁଦଯଦସ୍ସନେନେୱ ଆଯୂହନଟ୍ଠୋ। ସମୁଦଯାଯୂହିତଦୁକ୍ଖଦସ୍ସନେନ ନିଦାନଟ୍ଠୋ। ୱିସଞ୍ଞୋଗଭୂତନିରୋଧଦସ୍ସନେନ ସଞ୍ଞୋଗଟ୍ଠୋ। ନିଯ୍ୟାନଭୂତମଗ୍ଗଦସ୍ସନେନ ପଲିବୋଧଟ୍ଠୋ। ନିରୋଧଦସ୍ସନେନେୱ ନିସ୍ସରଣଟ୍ଠୋ। ଅୱିୱେକଭୂତସମୁଦଯଦସ୍ସନେନ ୱିୱେକଟ୍ଠୋ। ସଙ୍ଖତଭୂତମଗ୍ଗଦସ୍ସନେନ ଅସଙ୍ଖତଟ୍ଠୋ। ୱିସଭୂତଦୁକ୍ଖଦସ୍ସନେନ ଅମତଟ୍ଠୋ। ମଗ୍ଗଦସ୍ସନେନେୱ ନିଯ୍ୟାନଟ୍ଠୋ। ନିବ୍ବାନସମ୍ପତ୍ତିଯା ଅହେତୁଭୂତସମୁଦଯଦସ୍ସନେନ ହେତୁଟ୍ଠୋ। ସୁଦୁଦ୍ଦସନିରୋଧଦସ୍ସନେନ ଦସ୍ସନଟ୍ଠୋ। କପଣଜନସଦିସଦୁକ୍ଖଦସ୍ସନେନ ଉଳାରକୁଲସଦିସୋ ଆଧିପତେଯ୍ୟଟ୍ଠୋ ପାତୁଭୱତୀତି। ଏୱଂ ତଂତଂସଚ୍ଚଦସ୍ସନେନ ତଦଞ୍ଞସଚ୍ଚଦସ୍ସନେନ ଚ ଏକେକସ୍ସ ସଚ୍ଚସ୍ସ ଚତ୍ତାରୋ ଚତ୍ତାରୋ ଲକ୍ଖଣଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତା।

ତଥଟ୍ଠାଦୀନି ଦ୍ୱାଦସ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ସବ୍ବଧମ୍ମସଙ୍ଗାହକଦ୍ୱାଦସପଦୱସେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ତଥଟ୍ଠୋତି ଯଥାସଭାୱଟ୍ଠୋ। ଅନତ୍ତଟ୍ଠୋତି ଅତ୍ତୱିରହିତଟ୍ଠୋ। ସଚ୍ଚଟ୍ଠୋତି ଅୱିସଂୱାଦନଟ୍ଠୋ। ପଟିୱେଧଟ୍ଠୋତି ପଟିୱିଜ୍ଝିତବ୍ବଟ୍ଠୋ। ଅଭିଜାନନଟ୍ଠୋତି ଅଭିଜାନିତବ୍ବଟ୍ଠୋ। ପରିଜାନନଟ୍ଠୋତି ଞାତତୀରଣପରିଞ୍ଞାଯ ପରିଜାନିତବ୍ବଟ୍ଠୋ। ଧମ୍ମଟ୍ଠୋତି ସଭାୱଧାରଣାଦିଅତ୍ଥୋ। ଧାତୁଟ୍ଠୋତି ସୁଞ୍ଞାଦିଅତ୍ଥୋ। ଞାତଟ୍ଠୋତି ଜାନିତୁଂ ସକ୍କୁଣେଯ୍ୟଟ୍ଠୋ। ସଚ୍ଛିକିରିଯଟ୍ଠୋତି ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବଟ୍ଠୋ। ଫସ୍ସନଟ୍ଠୋତି ଞାଣେନ ଫୁସିତବ୍ବଟ୍ଠୋ। ଅଭିସମଯଟ୍ଠୋତି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞାଣେନ ଅଭିସମ୍ମାଗନ୍ତବ୍ବଟ୍ଠୋ, ଞାଣେନ ପଟିଲଭିତବ୍ବଟ୍ଠୋ ୱା। ପଟିଲାଭୋପି ହି ‘‘ଅତ୍ଥାଭିସମଯା ଧୀରୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୧।୧୩୦) ୱିଯ ଅଭିସମଯୋତି ୱୁଚ୍ଚତି।

୧୮। ନେକ୍ଖମ୍ମାଦୀନି ସତ୍ତ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ଉପଚାରଜ୍ଝାନୱସେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ନେକ୍ଖମ୍ମନ୍ତି କାମଚ୍ଛନ୍ଦସ୍ସ ପଟିପକ୍ଖୋ ଅଲୋଭୋ। ଆଲୋକସଞ୍ଞାତି ଥିନମିଦ୍ଧସ୍ସ ପଟିପକ୍ଖେ ଆଲୋକନିମିତ୍ତେ ସଞ୍ଞା। ଅୱିକ୍ଖେପୋତି ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସ୍ସ ପଟିପକ୍ଖୋ ସମାଧି। ଧମ୍ମୱତ୍ଥାନନ୍ତି ୱିଚିକିଚ୍ଛାଯ ପଟିପକ୍ଖଂ ଞାଣଂ। ଞାଣନ୍ତି ଅୱିଜ୍ଜାଯ ପଟିପକ୍ଖଂ ଞାଣଂ। ପାମୋଜ୍ଜନ୍ତି ଅରତିପଟିପକ୍ଖା ପୀତି। ପଠମଜ୍ଝାନାଦୀନି ଅଟ୍ଠ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ରୂପାରୂପସମାପତ୍ତିୱସେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ହେଟ୍ଠା ପନ ରୂପସମାପତ୍ତିଅନନ୍ତରଂ ରୂପଜ୍ଝାନସମ୍ବନ୍ଧେନ ଚତ୍ତାରୋ ବ୍ରହ୍ମୱିହାରା ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା।

ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଦୀନି ଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗସ୍ସ ପୁବ୍ବଭାଗେ ଅଟ୍ଠାରସମହାୱିପସ୍ସନାୱସେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ହେଟ୍ଠା ପନ ରୂପାଦୀହି ଯୋଜନୂପଗା ସତ୍ତ ଅନୁପସ୍ସନା ଏୱ ୱୁତ୍ତା, ଇଧ ପନ ସବ୍ବାପି ୱୁତ୍ତା। କଲାପସମ୍ମସନୌଦଯବ୍ବଯାନୁପସ୍ସନା କସ୍ମା ନ ୱୁତ୍ତାତି ଚେ? ତାସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ୱସେନ

ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଦୀନଂ ସିଜ୍ଝନତୋ ଇମାସୁ ୱୁତ୍ତାସୁ ତା ଦ୍ୱେପି ୱୁତ୍ତାୱ ହୋନ୍ତି, ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଦୀହି ୱା ୱିନା ତାସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଅପ୍ପୱତ୍ତିତୋ ଇମାସୁ ୱୁତ୍ତାସୁ ତା ଦ୍ୱେପି ୱୁତ୍ତାୱ ହୋନ୍ତି। ଖଯାନୁପସ୍ସନାତି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ଭଙ୍ଗଦସ୍ସନଞ୍ଚାଣଞ୍ଚ ତଂତଂଖନ୍ଧଭଙ୍ଗଦସ୍ସନାନନ୍ତରଂ ତଦାରମ୍ମଣଚିତ୍ତଚେତସିକଭଙ୍ଗଦସ୍ସନଞ୍ଚାଣଞ୍ଚ। ୱଯାନୁପସ୍ସନାତି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ଖନ୍ଧାନଂ ଭଙ୍ଗଦସ୍ସନାନନ୍ତରଂ ତଦନ୍ୱଯେନେୱ ଅତୀତାନାଗତଖନ୍ଧାନଂ ଭଙ୍ଗଦସ୍ସନଞ୍ଚାଣଂ। ୱିପରିଣାମାନୁପସ୍ସନାତି ତସ୍ମିଂ ଭଙ୍ଗସଙ୍ଖାତେ ନିରୋଧେ ଅଧିମୁତ୍ତତ୍ତା, ଅଥ ସବ୍ବେପି ଅତୀତାନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନା ଖନ୍ଧା ୱିପରିଣାମୱନ୍ତୋତି ସବ୍ବେସଂ ୱିପରିଣାମଦସ୍ସନଞ୍ଚାଣଂ। ଅନିମିତ୍ତାନୁପସ୍ସନାତି ଏୱଂ ସବ୍ବସଙ୍ଖାରାନଂ ୱିପରିଣାମଂ ଦିସ୍ୱା ଅନିଚ୍ଚତୋ ୱିପସ୍ସନ୍ତସ୍ସ ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାୱ ନିଚ୍ଚନିମିତ୍ତପଜହନୱସେନ ନିଚ୍ଚନିମିତ୍ତାଭାୱା ଅନିମିତ୍ତାନୁପସ୍ସନା ନାମ ହୋତି। ଅପ୍ପଣିହିତାନୁପସ୍ସନାତି ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାନନ୍ତରଂ ପୱତ୍ତା ଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନାୱ ସୁଖପତ୍ଥନାପଜହନୱସେନ ପଣିଧିଅଭାୱା ଅପ୍ପଣିହିତାନୁପସ୍ସନା ନାମ ହୋତି।

ସୁଞ୍ଞତାନୁପସ୍ସନାତି ଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନାନନ୍ତରଂ ପୱତ୍ତା ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନାୱ ଅତ୍ତାଭିନିୱେସପଜହନୱସେନ ଅତ୍ତସୁଞ୍ଞତାଦସ୍ସନତୋ ସୁଞ୍ଞତାନୁପସ୍ସନା ନାମ ହୋତି। ଅଧିପଞ୍ଞାଧମ୍ମୱିପସ୍ସନାତି ଏୱଂ ସଙ୍ଖାରାନଂ ଭଙ୍ଗଂ ପସ୍ସିତ୍ୱା ପସ୍ସିତ୍ୱା ଅନିଚ୍ଚାଦିତୋ ୱିପସ୍ସନ୍ତସ୍ସ ସଙ୍ଖାରାୱ ଭିଜ୍ଜନ୍ତି, ସଙ୍ଖାରାନଂ ମରଣଂ ନ ଅଞ୍ଞୋ କୋଚି ଅତ୍ଥୀତି ଭଙ୍ଗୱସେନ ସୁଞ୍ଞତଂ ଗହେତ୍ୱା ପୱତ୍ତା ୱିପସ୍ସନା। ସା ହି ଅଧିପଞ୍ଞା ଚ ଧମ୍ମେସୁ ଚ ୱିପସ୍ସନାତି କତ୍ୱା ଅଧିପଞ୍ଞାଧମ୍ମୱିପସ୍ସନାତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଯଥାଭୂତଞ୍ଚାଣଦସ୍ସନନ୍ତି ଭଙ୍ଗଂ ଦିସ୍ୱା ଦିସ୍ୱା ''ସଭଯା ସଙ୍ଖାରା''ତି ପୱତ୍ତଂ ଭଯତୁପଟ୍ଠାନଞ୍ଚାଣଂ। ଆଦୀନୱାନୁପସ୍ସନାତି ଭଯତୁପଟ୍ଠାନୱସେନ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ସବ୍ବଭୱାଦୀସୁ ଆଦୀନୱଦସ୍ସନଞ୍ଚାଣଂ। ''ଯା ଚ ଭଯତୁପଟ୍ଠାନେ ପଞ୍ଞା ଯଞ୍ଚ ଆଦୀନୱେ ଞାଣଂ ଯା ଚ ନିବ୍ବିଦା, ଇମେ ଧମ୍ମା ଏକଟ୍ଠା, ବ୍ୟଞ୍ଜନମେୱ ନାନ''ନ୍ତି (ପଟି। ମ। ୧।୨୨୭) ୱଚନତୋ ଭଯତୁପଟ୍ଠାନାଦୀନୱାନୁପସ୍ସନାସୁ ୱୁତ୍ତାସୁ ନିବ୍ବିଦାନୁପସ୍ସନା ଇଧାପି ୱୁତ୍ତାୱ ହୋତି। ଆଦିତୋ ଚତୁନ୍ନଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତତ୍ତା ପନିଧ ନ ୱୁତ୍ତା। ପଟିସଙ୍ଖାନୁପସ୍ସନାତି ମୁଞ୍ଚିତୁକମ୍ୟତାଞାଣୱସେନ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ମୁଞ୍ଚନସ୍ସ ଉପାଯକରଣଂ ପଟିସଙ୍ଖାନୁପସ୍ସନାସଙ୍ଖାତଂ ଅନିଚ୍ଚଦୁକ୍ଖାନତ୍ତାନୁପସ୍ସନାଞ୍ଚାଣଂ। ''ଯା ଚ ମୁଞ୍ଚିତୁକମ୍ୟତା ଯା ଚ ପଟିସଙ୍ଖାନୁପସ୍ସନା ଯା ଚ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖା, ଇମେ ଧମ୍ମା ଏକଟ୍ଠା, ବ୍ୟଞ୍ଜନମେୱ ନାନ''ନ୍ତି (ପଟି। ମ। ୧।୨୨୭) ୱଚନତୋ ପଟିସଙ୍ଖାନୁପସ୍ସନାଯ ୱୁତ୍ତାଯ ମୁଞ୍ଚିତୁକମ୍ୟତାସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାଞ୍ଚାଣାନି ୱୁତ୍ତାନେୱ ହୋନ୍ତି। ୱିୱଟ୍ଟନାନୁପସ୍ସନାତି ଅନୁଲୋମଞ୍ଚାଣୱସେନ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଗୋତ୍ରଭୁଞ୍ଚାଣଂ। ଅନୁଲୋମଞ୍ଚାଣେନ ଗୋତ୍ରଭୁଞ୍ଚାଣସ୍ସ ସିଜ୍ଝନତୋ ଗୋତ୍ରଭୁଞ୍ଚାଣେ ୱୁତ୍ତେ ଅନୁଲୋମଞ୍ଚାଣଂ ୱୁତ୍ତମେୱ ହୋତି। ଏୱଞ୍ହି ଅଟ୍ଠାରସନ୍ନଂ ମହାୱିପସ୍ସନାନଂ ପଟିପାଟି ୱୁଚ୍ଚମାନା ପାଠଇଯା ସମେତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ଇନ୍ଦ୍ରିଯକଥାଯଂ –

''ପୁବ୍ବଭାଗେ ପଞ୍ଚହିନ୍ଦ୍ରିଯେହି ପଠମଜ୍ଝାନୱସେନ ପଞ୍ଚିନ୍ଦ୍ରିଯାନି ନିସ୍ସଟାନି ହୋନ୍ତି, ପଠମେ ଝାନେ ପଞ୍ଚହିନ୍ଦ୍ରିଯେହି ଦୁତିଯଜ୍ଝାନୱସେନ ପଞ୍ଚିନ୍ଦ୍ରିଯାନି ନିସ୍ସଟାନି ହୋନ୍ତୀ''ତି (ପଟି। ମ। ୧।୧୯୨) –

ଆଦିନା ନଯେନ ଯାୱ ଅରହତ୍ତଫଲା ଉତ୍ତରୁତ୍ତରିପଟିପାଟିଯା ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି ୱୁତ୍ତାନି। ତସ୍ମା ଅଟ୍ଠାରସ ମହାୱିପସ୍ସନା ଯଥାୱୁତ୍ତକ୍କମେନ ପାଠଇଯା ଯୁଜ୍ଜନ୍ତି। ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ ପନ –

''ଖଯାନୁପସ୍ସନାତି ଘନୱିନିବ୍ଭୋଗଂ କତ୍ୱା ଅନିଚ୍ଚଂ ଖଯଟ୍ଠେନାତି ଏୱଂ ଖଯଂ ପସ୍ସତୋ ଞାଣଂ। ୱିପରିଣାମାନୁପସ୍ସନାତି ରୂପସତ୍ତକଅରୂପସତ୍ତକାଦିୱସେନ ତଂ ତଂ ପରିଚ୍ଛେଦଂ ଅତିକ୍କମ୍ମ ଅଞ୍ଞଥା ପୱତ୍ତିଦସ୍ସନଂ। ଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ୱା ଜରାଯ ଚେୱ ମରଣେନ ଚ ଦ୍ୱୀହାକାରେହି ୱିପରିଣାମଦସ୍ସନଂ। ଯଥାଭୂତଞ୍ଚାଣଦସ୍ସନନ୍ତି ସପଚ୍ଚଯନାମରୂପପରିଗ୍ଗହୋ''ତି (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୮୫୦) –

ୱୁତ୍ତଂ। ତଂ ତାଯ ପାଠଇଯା ୱିରୁଦ୍ଧଂ ୱିଯ ଦିସ୍ସତି। ୱିୱଟ୍ଟନାନୁପସ୍ସନାତି ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖା ଚେୱ ଅନୁଲୋମଞ୍ଚାତି ୱୁତ୍ତଂ। ତଞ୍ଚ ପାଠଇଯା ୱିରୁଦ୍ଧଂ ୱିଯ ଦିସ୍ସତି। ଚରିଯାକଥାଯଞ୍ହି –

''ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନତ୍ଥାଯ ଆୱଜ୍ଜନକିରିଯାବ୍ୟାକତା ୱିଞ୍ଞାଣଚରିଯା। ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନା ଞାଣଚରିଯା...ପେ... ପଟିସଙ୍ଖାନୁପସ୍ସନତ୍ଥାଯ ଆୱଜ୍ଜନକିରିଯାବ୍ୟାକତା ୱିଞ୍ଞାଣଚରିଯା। ପଟିସଙ୍ଖାନୁପସ୍ସନା ଞାଣଚରିଯା''ତି (ପଟି। ମ। ୧।୭୧) –

ଯସ୍ସ ଯସ୍ସ ଞାଣସ୍ସ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ଆୱଜ୍ଜନଂ ଲବ୍ଭତି, ତସ୍ସ ତସ୍ସ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ଆୱଜ୍ଜନଂ ୱୁତ୍ତଂ। ୱିୱଟ୍ଟନାନୁପସ୍ସନାଯ ପନ ଆୱଜ୍ଜନଂ ଅୱତ୍ୱାୱ ''ୱିୱଟ୍ଟନାନୁପସ୍ସନା ଞାଣଚରିଯା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଯଦି ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାନୁଲୋମଞ୍ଚାଣାନି ୱିୱଟ୍ଟନାନୁପସ୍ସନା ନାମ ସିଯୁଂ, ତଦାୱଜ୍ଜନସମ୍ଭୱା ତଦତ୍ଥାଯ ଚ ଆୱଜ୍ଜନଂ ୱଦେଯ୍ୟ, ନ ଚ ତଦତ୍ଥାଯ ଆୱଜ୍ଜନଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଗୋତ୍ରଭୁଞ୍ଚାଣସ୍ସ ପନ ୱିସୁଂ ଆୱଜ୍ଜନଂ ନତ୍ଥି ଅନୁଲୋମାୱଜ୍ଜନୱୀଥିଯଂଯେୱ ଉପ୍ପତ୍ତିତୋ। ତସ୍ମା ୱିୱଟ୍ଟନାନୁପସ୍ସନତ୍ଥାଯ ଆୱଜ୍ଜନସ୍ସ ଅୱୁତ୍ତତ୍ତା ଗୋତ୍ରଭୁଞ୍ଚାଣମେୱ ''ୱିୱଟ୍ଟନାନୁପସ୍ସନା''ତି ଯୁଜ୍ଜତି।

୧୯।ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗାଦୀନି ଅଟ୍ଠ ଵିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗଫଲଵସେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ସୋତସ୍ସ ଆପଜ୍ଜନଂ ସୋତାପତ୍ତି, ସୋତାପତ୍ତି ଏଵ ମଗ୍ଗୋ ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗୋ। ସୋତାପତ୍ତିଯା ଫଲଂ ସୋତାପତ୍ତିଫଲଂ, ସମାପଜ୍ଜୀଯତୀତି ସମାପତ୍ତି, ସୋତାପତ୍ତିଫଲମେଵ ସମାପତ୍ତି ସୋତାପତ୍ତିଫଲସମାପତ୍ତି। ପଟିସନ୍ଧିଵସେନ ସକିଂଯେଵ ଇମଂ ଲୋକଂ ଆଗଚ୍ଛତୀତି ସକଦାଗାମୀ, ତସ୍ସ ମଗ୍ଗୋ ସକଦାଗାମିମଗ୍ଗୋ। ସକଦାଗାମିସ୍ସ ଫଲଂ ସକଦାଗାମିଫଲଂ। ପଟିସନ୍ଧିଵସେନେଵ କାମଭଵଂ ନ ଆଗଚ୍ଛତୀତି ଅନାଗାମୀ, ତସ୍ସ ମଗ୍ଗୋ ଅନାଗାମିମଗ୍ଗୋ। ଅନାଗାମିସ୍ସ ଫଲଂ ଅନାଗାମିଫଲଂ। କିଲେସେହି ଆରକତ୍ତା, କିଲେସାରୀନଂ ହତତ୍ତା, ସଂସାରଚକ୍କସ୍ସ ଅରାନଂ ହତତ୍ତା, ପାପକରଣେ ରହାଭାଵା, ପଚ୍ଚଯାଦୀନଂ ଅରହତ୍ତା ଅରହଂ, ଅରହତୋ ଭାଵୋ ଅରହତ୍ତଂ। କିଂ ତଂ? ଅରହତ୍ତଫଲଂ। ଅରହତ୍ତସ୍ସ ମଗ୍ଗୋ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗୋ। ଅରହତ୍ତମେଵ ଫଲଂ ଅରହତ୍ତଫଲଂ।

''ଅଧିମୋକ୍ଖଟ୍ଠେନ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯ''ନ୍ତିଆଦୀନି ''ତଥଟ୍ଠେନ ସଚ୍ଚା''ତିପରିଯନ୍ତାନି ତେତ୍ତିଂସ ଵିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ହେଟ୍ଠା ''ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଅଧିମୋକ୍ଖଟ୍ଠୋ''ତିଆଦୀହି ତେତ୍ତିଂସାଯ ଵିସ୍ସଜ୍ଜନେହି ସମାନାନି। କେଵଲଞ୍ହି ତତ୍ଥ ଧମ୍ମେହି ଅତ୍ଥା ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା, ଇଧ ଅତ୍ଥେହି ଧମ୍ମା ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାତି ଅଯଂ ଵିସେସୋ। ''ଅଵିକ୍ଖେପଟ୍ଠେନ ସମଥୋ''ତିଆଦୀନଞ୍ଚ ଚତୁନ୍ନଂ ଵିସ୍ସଜ୍ଜନାନଂ ହେଟ୍ଠା ''ସମଥସ୍ସ ଅଵିକ୍ଖେପଟ୍ଠୋ''ତିଆଦୀନଞ୍ଚ ଚତୁନ୍ନଂ ଵିସ୍ସଜ୍ଜନାନଂ ଵିସେସୋ ଵୁତ୍ତନଯେନେଵ ଵେଦିତବ୍ବୋ।

ସଂଵରଟ୍ଠେନାତିଆଦୀନି ଅଟ୍ଠ ଵିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ସୀଲାଦିବଲପରିଯୋସାନଧମ୍ମଵସେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ସୀଲଵିସୁଦ୍ଧୀତି ସୁପରିସୁଦ୍ଧପାତିମୋକ୍ଖସଂଵରାଦିଚତୁବ୍ବିଧଂ ସୀଲଂ ଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟମଲଵିସୋଧନତୋ। ଚିତ୍ତଵିସୁଦ୍ଧୀତି ସଉପଚାରା ଅଟ୍ଠ ସମାପତ୍ତିଯୋ। ଚିତ୍ତସୀସେନ ହେତ୍ଥ ସମାଧି ଵୁତ୍ତୋ। ସୋ ଚିତ୍ତମଲଵିସୋଧନତୋ ଚିତ୍ତଵିସୁଦ୍ଧି। ଦିଟ୍ଠିଵିସୁଦ୍ଧୀତି ନାମରୂପାନଂ ଯଥାସଭାଵଦସ୍ସନଂ ସତ୍ତଦିଟ୍ଠିମଲଵିସୋଧନତୋ ଦିଟ୍ଠିଵିସୁଦ୍ଧି। ମୁତ୍ତଟ୍ଠେନାତି ତଦଙ୍ଗଵସେନ ଉପକ୍କିଲେସତୋ ଵିମୁତ୍ତଟ୍ଠେନ ଆରମ୍ମଣେ ଚ ଅଧିମୁତ୍ତଟ୍ଠେନ। ଵିମୋକ୍ଖୋତି ତଦଙ୍ଗଵିମୋକ୍ଖୋ। ପଟିଵେଧଟ୍ଠେନ ଵିଜ୍ଜାତି ପୁବ୍ବେନିଵାସାନୁସ୍ସତିଞାଣଂ ପୁରିମଭଵପଟିଵେଧଟ୍ଠେନ ଵିଜ୍ଜା, ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣଂ ସତ୍ତାନଂ ଚୁତୂପପାତପଟିଵେଧଟ୍ଠେନ ଵିଜ୍ଜା, ଆସଵାନଂ ଖଯେ ଞାଣଂ ସଚ୍ଚପଟିଵେଧଟ୍ଠେନ ଵିଜ୍ଜା। ପଟିଵେଧଟ୍ଠେନାତି ଜାନନଟ୍ଠେନ। ପରିଚ୍ଚାଗଟ୍ଠେନ ଵିମୁତ୍ତୀତି ଯଂ ଯଂ ପରିଚ୍ଚତ୍ତଂ, ତତୋ ତତୋ ଵିମୁତ୍ତତ୍ତା ଫଲଵିମୁତ୍ତି। ସମୁଚ୍ଛେଦଟ୍ଠେନ ଖଯେ ଞାଣନ୍ତି କିଲେସସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦନତ୍ଥେନ କିଲେସକ୍ଖଯକରେ ଅରିଯମଗ୍ଗେ ଞାଣଂ। ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧଟ୍ଠେନ ଅନୁପ୍ପାଦେ ଞାଣନ୍ତି ମଗ୍ଗକିଚ୍ଚସଙ୍ଖାତପଯୋଗପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧତ୍ତା ପଟିସନ୍ଧିଵସେନ ଅନୁପ୍ପାଦଭୂତେ ତଂତଂମଗ୍ଗଵଜ୍ଝକିଲେସାନଂ ଅନୁପ୍ପାଦପରିଯୋସାନେ ଉପ୍ପନ୍ନେ ଅରିଯଫଲେ ଞାଣଂ।

୨୦।ଛନ୍ଦୋ ମୂଲଟ୍ଠେନାତିଆଦୀନି ନଵ ଵିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ଅରିଯମଗ୍ଗସ୍ସ ଆଦିମଜ୍ଝପରିଯୋସାନଵସେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ଛନ୍ଦୋ ମୂଲଟ୍ଠେନାତି କୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ କତ୍ତୁକମ୍ୟତାଛନ୍ଦୋ ପଟିପତ୍ତିଯା ଚ ନିପ୍ଫତ୍ତିଯା ଚ ମୂଲତ୍ତା ମୂଲଟ୍ଠେନ। ମନସିକାରୋ ସମୁଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନାତି ଯୋନିସୋମନସିକାରୋ ସବ୍ବକୁସଲଧମ୍ମେ ସମୁଟ୍ଠାପେତୀତି ସମୁଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନ। ଫସ୍ସୋ ସମୋଧାନଟ୍ଠେନାତି ଯସ୍ମା ତଣ୍ହାଯ ଵିସେସେନ ଵେଦନା ପଧାନକାରଣଂ, ତଣ୍ହା ଚ ପହୀଯମାନା ଵିସେସେନ ଵେଦନାଯ ପରିଞ୍ଞାତାଯ ପହୀଯତି, ତସ୍ସା ଚ ଵେଦନାଯ ଫସ୍ସୋଵ ପଧାନକାରଣଂ, ତସ୍ମିଂ ପରିଞ୍ଞାତେ ଵେଦନା ପରିଞ୍ଞାତା ହୋତି, ତସ୍ମା ସତ୍ତସୁ ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟଵତ୍ଥୂସୁ ଫସ୍ସୋ ପଠମଂ ଵୁତ୍ତୋ। ସୋ ଚ ତିକସନ୍ନିପାତସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ କାରଣସ୍ସ ଵସେନ ପଵେଦିତତ୍ତା ''ତିକସନ୍ନିପାତପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନୋ''ତି ଵୁତ୍ତତ୍ତା ସମୋଧାନଟ୍ଠେନ ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟୋ। କେଚି ପନ ''ଞାଣଫସ୍ସୋ ଫସ୍ସୋ''ତି ଵଦନ୍ତି।

ଯସ୍ମା ପନ ଵେଦନା ଚିତ୍ତଚେତସିକେ ଅତ୍ତନୋ ଵସେ ଵତ୍ତାପଯମାନା ତତ୍ଥ ସମୋସରତି ପଵିସତି, ଚିତ୍ତସନ୍ତାନମେଵ ଵା ପଵିସତି, ତସ୍ମା ସମୋସରଣଟ୍ଠେନ ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟାତି ଵୁତ୍ତା। କେଚି ପନ ''ସବ୍ବାନିପି ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟାନି ଵେଦନାସୁ ସମୋସରନ୍ତି, ଵେଦନାସୁ ପରିଞ୍ଞାତାସୁ ସବ୍ବଂ ତଣ୍ହାଵତ୍ଥୁ ପରିଞ୍ଞାତଂ ହୋତି। ତଂ କିସ୍ସ ହେତୁ? ଵେଦନାପଚ୍ଚଯା ହି ସବ୍ବାପି ତଣ୍ହା। ତସ୍ମା ଵେଦନା ସମୋସରଣଟ୍ଠେନ ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟା''ତି ଵଦନ୍ତି। ଯସ୍ମା ସବ୍ବଗୋପାନସୀନଂ ଆବନ୍ଧନତୋ କୂଟାଗାରକଣ୍ଣିକା ଵିଯ ଚିତ୍ତଚେତସିକାନଂ ସମ୍ପିଣ୍ଡନତୋ ସମାଧି କୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ପମୁଖୋ ହୋତି ଜେଟ୍ଠକୋ, ତସ୍ମା ସମାଧି ପମୁଖଟ୍ଠେନାତି ଵୁତ୍ତଂ। ପାମୁଖଟ୍ଠେନାତିପି ପାଠୋ। ଯସ୍ମା ସମଥଵିପସ୍ସନଂ ଭାଵେନ୍ତସ୍ସ ଆରମ୍ମଣୂପଟ୍ଠାନାଧିପତି ହୋତି ସତି, ସତିଯା ଉପଟ୍ଠିତେ ଆରମ୍ମଣେ ସବ୍ବେପି କୁସଲା ଧମ୍ମା ସକଂ ସକଂ କିଚ୍ଚଂ ସାଧେନ୍ତି, ତସ୍ମା ସତି ଆଧିପତେଯ୍ୟଟ୍ଠେନାତି ଵୁତ୍ତଂ। ପଞ୍ଞା ତଦୁତ୍ତରଟ୍ଠେନାତି ଅରିଯମଗ୍ଗପଞ୍ଞା ତେସଂ କୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଉତ୍ତରଟ୍ଠେନ ସେଟ୍ଠଟ୍ଠେନ ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟା। ଅଥ ଵା ତତୋ କିଲେସେହି, ସଂସାରଵଟ୍ଟତୋ ଵା ଉତ୍ତରତି ସମତିକ୍କମତୀତି ତଦୁତ୍ତରା, ତସ୍ସା ଅତ୍ଥୋ ତଦୁତ୍ତରଟ୍ଠୋ। ତେନ ତଦୁତ୍ତରଟ୍ଠେନ। ତତୁତ୍ତରଟ୍ଠେନାତିପି ପାଠୋ, ତତୋ ଉତ୍ତରଟ୍ଠେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଵିମୁତ୍ତି ସାରଟ୍ଠେନାତି ଫଲଵିମୁତ୍ତି ଅପରିହାନିଵସେନ ଥିରତ୍ତା ସାରୋ, ତଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ଵା ଅଞ୍ଞସ୍ସ ପରିଯେସିତବ୍ବସ୍ସ ଅଭାଵତୋପି ସାରୋ। ସା ଵିମୁତ୍ତି ତେନ ସାରଟ୍ଠେନ ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟା। ଅମତୋଗଧଂ ନିବ୍ବାନନ୍ତି ନତ୍ଥି ଏତସ୍ସ ମରଣସଙ୍ଖାତଂ ମତନ୍ତି ଅମତଂ, କିଲେସଵିସପଟିପକ୍ଖତ୍ତା ଅଗଦନ୍ତିପି ଅମତଂ , ସଚ୍ଛିକିରିଯାଯ ସତ୍ତାନଂ ପତିଟ୍ଠାଭୂତନ୍ତି ଓଗଧଂ, ସଂସାରଦୁକ୍ଖସନ୍ତିଭୂତତ୍ତା ନିବ୍ବୁତନ୍ତି ନିବ୍ବାନଂ, ନତ୍ଥେତ୍ଥ ତଣ୍ହାସଙ୍ଖାତଂ ଵାନନ୍ତିପି ନିବ୍ବାନଂ। ତଂ ସାସନସ୍ସ ନିଟ୍ଠାଭୂତତ୍ତା ପରିଯୋସାନଟ୍ଠେନ ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟଂ। ଏଵଂ ଇମସ୍ମିଂ ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟନିଦ୍ଦେସେ ସତ୍ତସହସ୍ସାନି ସତ୍ତସତାନି ଚତ୍ତାଲୀସଞ୍ଚ ଵିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ହୋନ୍ତି।

ଇଦାନି ତେସଂ ଏୱଂ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ‘‘ଯେ ଯେ ଧମ୍ମା ଅଭିଞ୍ଞାତା, ତେ ତେ ଧମ୍ମା ଞାତା ହୋନ୍ତୀ’’ତି ନିଗମନଂ କରୋତି, ତସ୍ସ ଅଭିମୁଖଂ କତ୍ୱା ଞାତା ହୋନ୍ତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତଂଞାତଟ୍ଠେନ ଞାଣନ୍ତି ତେସଂ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଜାନନଟ୍ଠେନ ଞାଣଂ। ପଜାନନଟ୍ଠେନ ପଞ୍ଞାତି ପକାରତୋ ଜାନନଟ୍ଠେନ ପଞ୍ଞା। ତେନ ୱୁଚ୍ଚତୀତିଆଦିତୋ ପୁଚ୍ଛିତପୁଚ୍ଛା ନିଗମେତ୍ୱା ଦସ୍ସିତା। ତେନ କାରଣେନ ‘‘ଇମେ ଧମ୍ମା ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟାତି ସୋତାୱଧାନଂ, ତଂପଜାନନା ପଞ୍ଞା ସୁତମଯେ ଞାଣ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଅତ୍ଥୋତି।

ସଦ୍ଧମ୍ମପ୍ପକାସିନିଯା ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗଟ୍ଠକଥାଯ

ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୧। ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟନିଦ୍ଦେସେ କିଞ୍ଚାପି ପରିଞ୍ଞାସଦ୍ଦେନ ଞାତପରିଞ୍ଞା, ତୀରଣପରିଞ୍ଞା, ପହାନପରିଞ୍ଞାତି ତିସ୍ସୋ ପରିଞ୍ଞା ସଙ୍ଗହିତା। ହେଟ୍ଠା ‘‘ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟା’’ତି ଞାତପରିଞ୍ଞାଯ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଉପରି ‘‘ପହାତବ୍ବା’’ତି ପହାନପରିଞ୍ଞାଯ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ତୀରଣପରିଞ୍ଞାୱ ଇଧ ଅଧିପ୍ପେତା। ଫସ୍ସୋ ସାସୱୋ ଉପାଦାନିଯୋତି ଆସୱାନଞ୍ଚେୱ ଉପାଦାନାନଞ୍ଚ ପଚ୍ଚଯଭୂତୋ ତେଭୂମକଫସ୍ସୋ। ସୋପି ହି ଅତ୍ତାନଂ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ପୱତ୍ତମାନେହି ସହ ଆସୱେହୀତି ସାସୱୋ, ଆରମ୍ମଣଭାୱଂ ଉପଗନ୍ତ୍ୱା ଉପାଦାନସମ୍ବନ୍ଧନେନ ଉପାଦାନାନଂ ହିତୋତି ଉପାଦାନିଯୋ। ଯସ୍ମା ଫସ୍ସେ ତୀରଣପରିଞ୍ଞାଯ ପରିଞ୍ଞାତେ ଫସ୍ସମୁଖେନ ସେସାପି ଅରୂପଧମ୍ମା ତଦନୁସାରେନ ଚ ରୂପଧମ୍ମା ପରିଞ୍ଞାଯନ୍ତି, ତସ୍ମା ଏକୋୱ ଫସ୍ସୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଏୱଂ ସେସେସୁପି ଯଥାଯୋଗଂ ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

ନାମନ୍ତି ଚତ୍ତାରୋ ଖନ୍ଧା ଅରୂପିନୋ ନିବ୍ବାନଞ୍ଚ। ରୂପନ୍ତି ଚତ୍ତାରି ଚ ମହାଭୂତାନି ଚତୁନ୍ନଞ୍ଚ ମହାଭୂତାନଂ ଉପାଦାଯରୂପାନି ଚତୁୱୀସତି। ଚତ୍ତାରୋ ଖନ୍ଧା ନମନଟ୍ଠେନ ନାମଂ। ତେ ହି ଆରମ୍ମଣାଭିମୁଖା ନମନ୍ତି। ସବ୍ବମ୍ପି ନାମନଟ୍ଠେନ ନାମଂ। ଚତ୍ତାରୋ ହି ଖନ୍ଧା ଆରମ୍ମଣେ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ନାମେନ୍ତି, ନିବ୍ବାନଂ ଆରମ୍ମଣାଧିପତିପଚ୍ଚଯତାଯ ଅତ୍ତନି ଅନୱଜ୍ଜଧମ୍ମେ ନାମେତି। ସନ୍ତତିୱସେନ ସୀତାଦୀହି ରୁପ୍ପନଟ୍ଠେନ ରୂପଂ। ରୁପ୍ପନଟ୍ଠେନାତି କୁପ୍ପନଟ୍ଠେନ। ସନ୍ତତିୱିପରିଣାମୱସେନ ହି ସୀତାଦୀହି ଘଟ୍ଟନୀଯଂ ଧମ୍ମଜାତଂ ରୂପନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଇଧ ପନ ନାମନ୍ତି ଲୋକିକମେୱ ଅଧିପ୍ପେତଂ, ରୂପଂ ପନ ଏକନ୍ତେନ ଲୋକିକମେୱ।

ତିସ୍ସୋ ୱେଦନାତି ସୁଖା ୱେଦନା, ଦୁକ୍ଖା ୱେଦନା, ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖା ୱେଦନା। ତା ଲୋକିକା ଏୱ। ଆହାରାତି ପଚ୍ଚଯା। ପଚ୍ଚଯା ହି ଅତ୍ତନୋ ଫଲଂ ଆହରନ୍ତୀତି ଆହାରା। କବଳୀକାରୋ ଆହାରୋ ଫସ୍ସାହାରୋ ମନୋସଞ୍ଚେତନାହାରୋ ୱିଞ୍ଞାଣାହାରୋତି ଚତ୍ତାରୋ। ୱତ୍ଥୁୱସେନ କବଳୀକାତବ୍ବତ୍ତା କବଳୀକାରୋ , ଅଜ୍ଝୋହରିତବ୍ବତ୍ତା ଆହାରୋ। ଓଦନକୁମ୍ମାସାଦିୱତ୍ଥୁକାଯ ଓଜାଯେତଂ ନାମଂ। ସା ହି ଓଜଟ୍ଠମକରୂପାନି ଆହରତୀତି ଆହାରୋ। ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସାଦିକୋ ଛବ୍ବିଧୋ ଫସ୍ସୋ ତିସ୍ସୋ ୱେଦନା ଆହରତୀତି ଆହାରୋ। ମନସୋ ସଞ୍ଚେତନା, ନ ସତ୍ତସ୍ସାତି ମନୋସଞ୍ଚେତନା ଯଥା ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତା। ମନସା ୱା ସମ୍ପଯୁତ୍ତା ସଞ୍ଚେତନା ମନୋସଞ୍ଚେତନା ଯଥା ଆଜଞ୍ଞରଥୋ। ତେଭୂମକକୁସଲାକୁସଲଚେତନା। ସା ହି ତଯୋ ଭୱେ ଆହରତୀତି ଆହାରୋ। ୱିଞ୍ଞାଣନ୍ତି ଏକୂନୱୀସତିଭେଦଂ ପଟିସନ୍ଧିୱିଞ୍ଞାଣଂ। ତଞ୍ହି ପଟିସନ୍ଧିନାମରୂପଂ ଆହରତୀତି ଆହାରୋ। ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧାତି ଉପାଦାନଗୋଚରା ଖନ୍ଧା, ମଜ୍ଝପଦଲୋପୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଉପାଦାନସମ୍ଭୂତା ୱା ଖନ୍ଧା ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧା ଯଥା ତିଣଗ୍ଗି ଥୁସଗ୍ଗି। ଉପାଦାନୱିଧେଯ୍ୟା ୱା ଖନ୍ଧା ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧା ଯଥା ରାଜପୁରିସୋ। ଉପାଦାନପ୍ପଭୱା ୱା ଖନ୍ଧା ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧା ଯଥା ପୁପ୍ଫରୁକ୍ଖୋ ଫଲରୁକ୍ଖୋ। ଉପାଦାନାନି ପନ କାମୁପାଦାନଂ ଦିଟ୍ଠୁପାଦାନଂ ସୀଲବ୍ବତୁପାଦାନଂ ଅତ୍ତୱାଦୁପାଦାନନ୍ତି ଚତ୍ତାରି। ଅତ୍ଥତୋ ପନ ଭୁସଂ ଆଦାନନ୍ତି ଉପାଦାନଂ। ରୂପୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧୋ, ୱେଦନୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧୋ, ସଞ୍ଞୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧୋ, ସଙ୍ଖାରୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧୋ, ୱିଞ୍ଞାଣୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧୋତି ପଞ୍ଚ।

ଛ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକାନି ଆଯତନାନୀତି ଚକ୍ଖାଯତନଂ, ସୋତାଯତନଂ, ଘାନାଯତନଂ, ଜିୱ୍ହାଯତନଂ, କାଯାଯତନଂ, ମନାଯତନଂ।

ସତ୍ତ ୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିଯୋତି କତମା ସତ୍ତ? ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତା –

‘‘ସନ୍ତି, ଭିକ୍ଖୱେ (ଅ॰ ନି॰ ୭।୪୪; ଦୀ॰ ନି॰ ୩।୩୩୨), ସତ୍ତା ନାନତ୍ତକାଯା ନାନତ୍ତସଞ୍ଞିନୋ। ସେଯ୍ୟଥାପି ମନୁସ୍ସା ଏକଚ୍ଚେ ଚ ଦେୱା ଏକଚ୍ଚେ ଚ ୱିନିପାତିକା। ଅଯଂ ପଠମା ୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତି।

‘‘ସନ୍ତି, ଭିକ୍ଖୱେ, ସତ୍ତା ନାନତ୍ତକାଯା ଏକତ୍ତସଞ୍ଞିନୋ। ସେୟ୍ୟଥାପି ଦେୱା ବ୍ରହ୍ମକାଯିକା ପଠମାଭିନିବ୍ବତ୍ତା। ଅଯଂ ଦୁତିଯା ୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତି।

‘‘ସନ୍ତି, ଭିକ୍ଖୱେ, ସତ୍ତା ଏକତ୍ତକାଯା ନାନତ୍ତସଞ୍ଞିନୋ। ସେୟ୍ୟଥାପି ଦେୱା ଆଭସ୍ସରା। ଅଯଂ ତତିଯା ୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତି।

‘‘ସନ୍ତି, ଭିକ୍ଖୱେ, ସତ୍ତା ଏକତ୍ତକାଯା ଏକତ୍ତସଞ୍ଞିନୋ। ସେୟ୍ୟଥାପି ଦେୱା ସୁଭକିଣ୍ହା। ଅଯଂ ଚତୁତ୍ଥୀ ୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତି।

‘‘ସନ୍ତି, ଭିକ୍ଖୱେ, ସତ୍ତା ସବ୍ବସୋ ରୂପସଞ୍ଞାନଂ ସମତିକ୍କମା ପଟିଘସଞ୍ଞାନଂ ଅତ୍ଥଙ୍ଗମା ନାନତ୍ତସଞ୍ଞାନଂ ଅମନସିକାରା ‘ଅନନ୍ତୋ ଆକାସୋ’ତି ଆକାସାନଞ୍ଚାଯତନୂପଗା। ଅଯଂ ପଞ୍ଚମୀ ୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତି।

‘‘ସନ୍ତି, ଭିକ୍ଖୱେ, ସତ୍ତା ସବ୍ବସୋ ଆକାସାନଞ୍ଚାଯତନଂ ସମତିକ୍କମ୍ମ ‘ଅନନ୍ତଂ ୱିଞ୍ଞାଣ’ନ୍ତି ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାଯତନୂପଗା। ଅଯଂ ଛଟ୍ଠା ୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତି।

‘‘ସନ୍ତି , ଭିକ୍ଖୱେ, ସତ୍ତା ସବ୍ବସୋ ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାଯତନଂ ସମତିକ୍କମ୍ମ ‘ନତ୍ଥି କିଞ୍ଚୀ’ତି ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାଯତନୂପଗା। ଅଯଂ ସତ୍ତମୀ ୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତି। ଇମା ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସତ୍ତ ୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିଯୋ’’ତି (ଅ। ନି। ୭।୪୪; ଦୀ। ନି। ୩।୩୩୨)।

ୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିଯୋତି ପଟିସନ୍ଧିୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଠାନାନି ସୱିଞ୍ଞାଣକା ଖନ୍ଧା ଏୱ। ତତ୍ଥ ସେୟ୍ୟଥାପୀତି ନିଦସ୍ସନତ୍ଥେ ନିପାତୋ। ମନୁସ୍ସାତି ଅପରିମାଣେସୁପି ଚକ୍କୱାଳେସୁ ଅପରିମାଣାନଂ ମନୁସ୍ସାନଂ ୱଣ୍ଣସଣ୍ଠାନାଦିୱସେନ ଦ୍ୱେପି ଏକସଦିସା ନତ୍ଥି। ଯେପି ୱଣ୍ଣେନ ୱା ସଣ୍ଠାନେନ ୱା ସଦିସା ହୋନ୍ତି, ତେପି ଆଲୋକିତୱିଲୋକିତାଦୀହି ୱିସଦିସାୱ ହୋନ୍ତି, ତସ୍ମା ନାନତ୍ତକାଯାତି ୱୁତ୍ତା। ପଟିସନ୍ଧିସଞ୍ଞା ପନ ନେସଂ ତିହେତୁକାପି ଦୁହେତୁକାପି ଅହେତୁକାପି ହୋତି, ତସ୍ମା ନାନତ୍ତସଞ୍ଞିନୋତି ୱୁତ୍ତା। ଏକଚ୍ଚେ ଚ ଦେୱାତି ଛ କାମାୱଚରଦେୱା। ତେସୁ ହି କେସଞ୍ଚି କାଯୋ ନୀଲୋ ହୋତି, କେସଞ୍ଚି ପୀତକାଦିୱଣ୍ଣୋ, ସଞ୍ଞା ପନ ନେସଂ ତିହେତୁକାପି ଦୁହେତୁକାପି ହୋତି, ଅହେତୁକା ନ ହୋତି। ଏକଚ୍ଚେ ଚ ୱିନିପାତିକାତି ଚତୁଅପାଯୱିନିମୁତ୍ତା ପୁନବ୍ବସୁମାତା ଯକ୍ଖିନୀ, ପିଯଙ୍କରମାତା, ଫୁସ୍ସମିତ୍ତା, ଧମ୍ମଗୁତ୍ତାତି ଏୱମାଦଯୋ ଅଞ୍ଞେ ଚ ୱେମାନିକା ପେତା। ଏତେସଞ୍ହି ଓଦାତକାଳଅମଙ୍ଗୁରଚ୍ଛୱିସାମୱଣ୍ଣାଦିୱସେନ ଚେୱ କିସଥୂଲରସ୍ସଦୀଘୱସେନ ଚ କାଯୋ ନାନା ହୋତି, ମନୁସ୍ସାନଂ ୱିଯ ତିହେତୁକଦ୍ୱିହେତୁକାହେତୁକୱସେନ ସଞ୍ଞାପି। ତେ ପନ ଦେୱା ୱିଯ ନ ମହେସକ୍ଖା, କପଣମନୁସ୍ସା ୱିଯ ଅପ୍ପେସକ୍ଖା ଦୁଲ୍ଲଭଘାସଚ୍ଛାଦନା ଦୁକ୍ଖପୀଳିତା ୱିହରନ୍ତି। ଏକଚ୍ଚେ କାଳପକ୍ଖେ ଦୁକ୍ଖିତା ଜୁଣ୍ହପକ୍ଖେ ସୁଖିତା ହୋନ୍ତି, ତସ୍ମା ସୁଖସମୁସ୍ସଯତୋ ୱିନିପତିତତ୍ତା ୱିନିପାତିକାତି ୱୁତ୍ତା। ଯେ ପନେତ୍ଥ ତିହେତୁକା, ତେସଂ ଧମ୍ମାଭିସମଯୋପି ହୋତି ପିଯଙ୍କରମାତାଦୀନଂ ୱିଯ।

ବ୍ରହ୍ମକାଯିକାତି ବ୍ରହ୍ମପାରିସଜ୍ଜବ୍ରହ୍ମପୁରୋହିତମହାବ୍ରହ୍ମାନୋ। ପଠମାଭିନିବ୍ବତ୍ତାତି ତେ ସବ୍ବେପି ପଠମଜ୍ଝାନେନ ନିବ୍ବତ୍ତା। ବ୍ରହ୍ମପାରିସଜ୍ଜା ପନ ପରିତ୍ତେନ, ବ୍ରହ୍ମପୁରୋହିତା ମଜ୍ଝିମେନ, କାଯୋ ଚ ତେସଂ ୱିପ୍ଫାରିକତରୋ ହୋତି। ମହାବ୍ରହ୍ମାନୋ ପଣୀତେନ, କାଯୋ ପନ ନେସଂ ଅତିୱିପ୍ଫାରିକତରୋ ହୋତି। ଇତି ତେ କାଯସ୍ସ ନାନତ୍ତା, ପଠମଜ୍ଝାନୱସେନ ସଞ୍ଞାଯ ଏକତ୍ତା ନାନତ୍ତକାଯା ଏକତ୍ତସଞ୍ଞିନୋତି ୱୁତ୍ତା। ଯଥା ଚ ତେ, ଏୱଂ ଚତୂସୁ ଅପାଯେସୁ ସତ୍ତା। ନିରଯେସୁ ହି କେସଞ୍ଚି ଗାୱୁତଂ, କେସଞ୍ଚି ଅଡ୍ଢଯୋଜନଂ , କେସଞ୍ଚି ତିଗାୱୁତଂ ଅତ୍ତଭାୱୋ ହୋତି, ଦେୱଦତ୍ତସ୍ସ ପନ ଯୋଜନସତିକୋ ଜାତୋ। ତିରଚ୍ଛାନେସୁପି କେଚି ଖୁଦ୍ଦକା ହୋନ୍ତି, କେଚି ମହନ୍ତା। ପେତ୍ତିୱିସଯେସୁପି କେଚି ସଟ୍ଠିହତ୍ଥା କେଚି ଅସୀତିହତ୍ଥା ହୋନ୍ତି କେଚି ସୁୱଣ୍ଣା କେଚି ଦୁବ୍ବଣ୍ଣା। ତଥା କାଳକଞ୍ଚିକା ଅସୁରା। ଅପିଚେତ୍ଥ ଦୀଘପିଟ୍ଠିକା ପେତା ନାମ ସଟ୍ଠିଯୋଜନିକାପି ହୋନ୍ତି, ସଞ୍ଞା ପନ ସବ୍ବେସମ୍ପି ଅକୁସଲୱିପାକାହେତୁକାୱ ହୋତି। ଇତି ଅପାଯିକାପି ‘‘ନାନତ୍ତକାଯା ଏକତ୍ତସଞ୍ଞିନୋ’’ତି ସଙ୍ଖଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି।

ଆଭସ୍ସରାତି ଦଣ୍ଡଉକ୍କାଯ ଅଚ୍ଚି ୱିଯ ଏତେସଂ ସରୀରତୋ ଆଭା ଛିଜ୍ଜିତ୍ୱା ଛିଜ୍ଜିତ୍ୱା ପତନ୍ତୀ ୱିଯ ସରତି ୱିସରତୀତି ଆଭସ୍ସରା। ତେସୁ ପଞ୍ଚକନଯେ ଦୁତିଯତତିଯଜ୍ଝାନଦ୍ୱଯଂ ପରିତ୍ତଂ ଭାୱେତ୍ୱା ଉପ୍ପନ୍ନା ପରିତ୍ତାଭା ନାମ ହୋନ୍ତି, ମଜ୍ଝିମଂ ଭାୱେତ୍ୱା ଉପ୍ପନ୍ନା ଅପ୍ପମାଣାଭା ନାମ ହୋନ୍ତି, ପଣୀତଂ ଭାୱେତ୍ୱା ଉପ୍ପନ୍ନା ଆଭସ୍ସରା ନାମ ହୋନ୍ତି। ଇଧ ପନ ଉକ୍କଟ୍ଠପରିଚ୍ଛେଦୱସେନ ସବ୍ବେୱ ତେ ଗହିତା। ସବ୍ବେସଞ୍ହି ତେସଂ କାଯୋ ଏକୱିପ୍ଫାରୋୱ ହୋତି, ସଞ୍ଞା ପନ ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତା ଚ ଅୱିତକ୍କଅୱିଚାରା ଚାତି ନାନା।

ସୁଭକିଣ୍ହାତି ସୁଭେନ ୱୋକିଣ୍ଣା ୱିକିଣ୍ଣା, ସୁଭେନ ସରୀରପ୍ପଭାୱଣ୍ଣେନ ଏକଗ୍ଘନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତେସଞ୍ହି ନ ଆଭସ୍ସରାନଂ ୱିଯ ଛିଜ୍ଜିତ୍ୱା ଛିଜ୍ଜିତ୍ୱା ପଭା ଗଚ୍ଛତୀତି। ଚତୁକ୍କନଯେ ତତିଯସ୍ସ, ପଞ୍ଚକନଯେ ଚତୁତ୍ଥସ୍ସ ପରିତ୍ତମଜ୍ଝିମପଣୀତସ୍ସ ଝାନସ୍ସୱସେନ ପରିତ୍ତସୁଭଅପ୍ପମାଣସୁଭସୁଭକିଣ୍ହା ନାମ ହୁତ୍ୱା ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି। ଇତି ସବ୍ବେପି ତେ ଏକତ୍ତକାଯା ଚେୱ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନସଞ୍ଞାଯ ଏକତ୍ତସଞ୍ଞିନୋ ଚାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ୱେହପ୍ଫଲାପି ଚତୁତ୍ଥୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିମେୱ ଭଜନ୍ତି। ଅସଞ୍ଞସତ୍ତା ୱିଞ୍ଞାଣାଭାୱା ଏତ୍ଥ ସଙ୍ଗହଂ ନ ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ସତ୍ତାୱାସେସୁ ଗଚ୍ଛନ୍ତି।

ସୁଦ୍ଧାୱାସା ୱିୱଟ୍ଟପକ୍ଖେ ଠିତା ନ ସଦ୍ଦକାଲିକା, କପ୍ପସତସହସ୍ସମ୍ପି ଅସଙ୍ଖ୍ୟେୟ୍ୟମ୍ପି ବୁଦ୍ଧସୁଞ୍ଞେ ଲୋକେ ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ସୋଳସକପ୍ପସହସ୍ସବ୍ଭନ୍ତରେ ବୁଦ୍ଧେସୁ ଉପ୍ପନ୍ନେସ୍ୱେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ଧମ୍ମଚକ୍କପ୍ପୱତ୍ତସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଖନ୍ଧାୱାରସଦିସା ହୋନ୍ତି, ତସ୍ମା ନେୱ ୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିଂ, ନ ଚ ସତ୍ତାୱାସଂ ଭଜନ୍ତି। ମହାସୀୱତ୍ଥେରୋ ପନ – "ନ ଖୋ ପନ ସୋ, ସାରିପୁତ୍ତ, ସତ୍ତାୱାସୋ ସୁଲଭରୂପୋ, ଯୋ ମୟା ଅନାୱୁତ୍ଥପୁବ୍ବୋ ଇମିନା ଦୀଘେନ ଅଦ୍ଧୁନା ଅଞ୍ଞତ୍ର ସୁଦ୍ଧାୱାସେହି ଦେୱେହୀ"ତି (ମ। ନି। ୧।୧୬୦) ଇମିନା ସୁତ୍ତେନ ସୁଦ୍ଧାୱାସାପି ଚତୁତ୍ଥଂ ୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିଂ ଚତୁତ୍ଥଂ ସତ୍ତାୱାସଞ୍ଚ ଭଜନ୍ତୀତି ୱଦତି, ତଂ ଅପ୍ପଟିବାହିତତ୍ତା ସୁତ୍ତସ୍ସ ଅନୁଞ୍ଞାତଂ।

ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାୟତନଂ ଯଥେୱ ସଞ୍ଞାୟ, ଏୱଂ ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସାପି ସୁଖୁମତ୍ତା ନେୱୱିଞ୍ଞାଣଂ ନାୱିଞ୍ଞାଣଂ, ତସ୍ମା ୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତୀସୁ ନ ୱୁତ୍ତଂ।

ଅଟ୍ଠ ଲୋକଧମ୍ମାତି ଲାଭୋ, ଅଲାଭୋ, ଯସୋ, ଅଯସୋ, ନିନ୍ଦା, ପସଂସା, ସୁଖଂ, ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ଇମେ ଅଟ୍ଠ ଲୋକପ୍ପୱତ୍ତିୟା ସତି ଅନୁପରମଧମ୍ମକତ୍ତା ଲୋକସ୍ସ ଧମ୍ମାତି ଲୋକଧମ୍ମା। ଏତେହି ମୁତ୍ତୋ ସତ୍ତୋ ନାମ ନତ୍ଥି, ବୁଦ୍ଧାନମ୍ପି ହୋନ୍ତିୟେୱ। ଯଥାହ –

"ଅଟ୍ଠିମେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଲୋକଧମ୍ମା ଲୋକଂ ଅନୁପରିୱତ୍ତନ୍ତି, ଲୋକୋ ଚ ଅଟ୍ଠ ଲୋକଧମ୍ମେ ଅନୁପରିୱତ୍ତତି। କତମେ ଅଟ୍ଠ? ଲାଭୋ ଚ ଅଲାଭୋ ଚ ଯସୋ ଚ ଅଯସୋ ଚ ନିନ୍ଦା ଚ ପସଂସା ଚ ସୁଖଞ୍ଚ ଦୁକ୍ଖଞ୍ଚ। ଇମେ ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅଟ୍ଠ ଲୋକଧମ୍ମା ଲୋକଂ ଅନୁପରିୱତ୍ତନ୍ତି, ଲୋକୋ ଚ ଇମେ ଅଟ୍ଠ ଲୋକଧମ୍ମେ ଅନୁପରିୱତ୍ତତୀ"ତି (ଅ। ନି। ୮।୬)।

ତତ୍ଥ ଅନୁପରିୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଅନୁବନ୍ଧନ୍ତି ନପ୍ପଜହନ୍ତି, ଲୋକତୋ ନ ନିୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଲାଭୋତି ପବ୍ବଜିତସ୍ସ ଚୀୱରାଦି, ଗହଟ୍ଠସ୍ସ ଧନଧଞ୍ଞାଦି ଲାଭୋ। ସୋୟେୱ ଅଲଦ୍ଧମାନୋ ଲାଭୋ ଅଲାଭୋ। ନ ଲାଭୋ ଅଲାଭୋତି ୱୁଚ୍ଚମାନେ ଅତ୍ଥାଭାୱାପତ୍ତିତୋ ପରିଞ୍ଞେୟ୍ୟୋ ନ ସିୟା। ଯସୋତି ପରିୱାରୋ। ସୋୟେୱ ଅଲଦ୍ଧମାନା ଯସୋ ଅଯସୋ। ନିନ୍ଦାତି ଅୱଣ୍ଣଭଣନଂ। ପସଂସାତି ୱଣ୍ଣଭଣନଂ। ସୁଖନ୍ତି କାମାୱଚରାନଂ କାୟିକଚେତସିକଂ। ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ପୁଥୁଜ୍ଜନସୋତାପନ୍ନସକଦାଗାମୀନଂ କାୟିକଚେତସିକଂ, ଅନାଗାମିଅରହନ୍ତାନଂ କାୟିକମେୱ।

ନୱସତ୍ତାୱାସାତି ସତ୍ତାନଂ ଆୱାସା, ୱସନଟ୍ଠାନାନୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତାନି ପନ ତଥାପକାସିତା ଖନ୍ଧା ଏୱ। କତମେ ନୱ? ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତା –

"ନୱୟିମେ, ଭିକ୍ଖୱେ (ଅ। ନି। ୯।୨୪; ଦୀ। ନି। ୩।୩୪୧), ସତ୍ତାୱାସା। କତମେ ନୱ? ସନ୍ତି, ଭିକ୍ଖୱେ, ସତ୍ତା ନାନତ୍ତକାୟା ନାନତ୍ତସଞ୍ଞିନୋ, ସେୟ୍ୟଥାପି ମନୁସ୍ସା ଏକଚ୍ଚେ ଚ ଦେୱା ଏକଚ୍ଚେ ଚ ୱିନିପାତିକା। ଅୟଂ ପଠମୋ ସତ୍ତାୱାସୋ।

"ସନ୍ତି, ଭିକ୍ଖୱେ, ସତ୍ତା ନାନତ୍ତକାୟା ଏକତ୍ତସଞ୍ଞିନୋ, ସେୟ୍ୟଥାପି ଦେୱା ବ୍ରହ୍ମକାୟିକା ପଠମାଭିନିବ୍ବତ୍ତା। ଅୟଂ ଦୁତିୟୋ ସତ୍ତାୱାସୋ।

"ସନ୍ତି, ଭିକ୍ଖୱେ, ସତ୍ତା ଏକତ୍ତକାୟା ନାନତ୍ତସଞ୍ଞିନୋ, ସେୟ୍ୟଥାପି ଦେୱା ଆଭସ୍ସରା। ଅୟଂ ତତିୟୋ ସତ୍ତାୱାସୋ।

"ସନ୍ତି, ଭିକ୍ଖୱେ, ସତ୍ତା ଏକତ୍ତକାୟା ଏକତ୍ତସଞ୍ଞିନୋ, ସେୟ୍ୟଥାପି ଦେୱା ସୁଭକିଣ୍ହା। ଅୟଂ ଚତୁତ୍ଥୋ ସତ୍ତାୱାସୋ।

"ସନ୍ତି, ଭିକ୍ଖୱେ, ସତ୍ତା ଅସଞ୍ଞିନୋ ଅପ୍ପଟିସଂୱେଦିନୋ, ସେୟ୍ୟଥାପି ଦେୱା ଅସଞ୍ଞସତ୍ତା। ଅୟଂ ପଞ୍ଚମୋ ସତ୍ତାୱାସୋ।

"ସନ୍ତି, ଭିକ୍ଖୱେ, ସତ୍ତା ସବ୍ବସୋ ରୂପସଞ୍ଞାନଂ ସମତିକ୍କମା ପଟିଘସଞ୍ଞାନଂ ଅତ୍ଥଙ୍ଗମା ନାନତ୍ତସଞ୍ଞାନଂ ଅମନସିକାରା 'ଅନନ୍ତୋ ଆକାସୋ'ତି ଆକାସାନଞ୍ଚାୟତନୂପଗା। ଅୟଂ ଛଟ୍ଠୋ ସତ୍ତାୱାସୋ।

"ସନ୍ତି, ଭିକ୍ଖୱେ, ସତ୍ତା ସବ୍ବସୋ ଆକାସାନଞ୍ଚାୟତନଂ ସମତିକ୍କମ୍ମ 'ଅନନ୍ତଂ ୱିଞ୍ଞାଣ'ନ୍ତି ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାୟତନୂପଗା। ଅୟଂ ସତ୍ତମୋ ସତ୍ତାୱାସୋ।

"ସନ୍ତି, ଭିକ୍ଖୱେ, ସତ୍ତା ସବ୍ବସୋ ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାୟତନଂ ସମତିକ୍କମ୍ମ 'ନତ୍ଥି କିଞ୍ଚୀ'ତି ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାୟତନୂପଗା। ଅୟଂ ଅଟ୍ଠମୋ ସତ୍ତାୱାସୋ।

"ସନ୍ତି, ଭିକ୍ଖୱେ, ସତ୍ତା ସବ୍ବସୋ ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାୟତନଂ ସମତିକ୍କମ୍ମ ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାୟତନୂପଗା । ଅୟଂ ନୱମୋ ସତ୍ତାୱାସୋ। ଇମେ ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ନୱ ସତ୍ତାୱାସା"ତି (ଅ। ନି। ୯।୨୪; ଦୀ। ନି। ୩।୩୪୧)।

ଦସାୟତନାନୀତି ଚକ୍ଖାୟତନଂ ରୂପାୟତନଂ ସୋତାୟତନଂ ସଦ୍ଦାୟତନଂ ଘାନାୟତନଂ ଗନ୍ଧାୟତନଂ ଜିୱ୍ହାୟତନଂ ରସାୟତନଂ କାୟାୟତନଂ

ଫୋଟ୍ଠବ୍ବାଯତନନ୍ତି ଏୱଂ ଦସ। ମନାଯତନଧମ୍ମାଯତନାନି ପନ ଲୋକୁତ୍ତରମିସ୍ସକତ୍ତା ନ ଗହିତାନି। ଇମେସୁ ଦସସୁ ୱିପସ୍ସନାୱସେନ ତୀରଣପରିଞ୍ଞା ୱୁତ୍ତା, ''ସବ୍ବଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ ପନ ଅନଞ୍ଞାତଞ୍ଞସ୍ସାମୀତିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନଂ ତିଣ୍ଣଂ, ନିରୋଧପଟିପଦାନଂ ସଚ୍ଛିକିରିଯାଭାୱନଟ୍ଠାନଂ ତେସଂଯେୱ ପଟିୱେଧଟ୍ଠାନଂ ଦୁକ୍ଖାଦୀନଂ ନିସ୍ସରଣସ୍ସ ଅନୁପ୍ପାଦାଦୀନଂ ପଞ୍ଚଦସନ୍ନଂ, ପରିଗ୍ଗହଟ୍ଠାଦୀନଂ ଏକତିଂସାଯ, ଉତ୍ତରିପଟିୱେଧଟ୍ଠାଦୀନଂ ତିଣ୍ଣଂ, ମଗ୍ଗଙ୍ଗାନଂ ଅଟ୍ଠନ୍ନଂ, ''ପଯୋଗାନଂ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧଟ୍ଠୋ''ତିଆଦୀନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ, ଅସଙ୍ଖତଟ୍ଠସ୍ସ ୱୁଟ୍ଠାନଟ୍ଠାଦୀନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ, ନିୟ୍ୟାନଟ୍ଠସ୍ସ ଅନୁବୁଜ୍ଝନଟ୍ଠାଦୀନଂ ତିଣ୍ଣଂ, ଅନୁବୋଧନଟ୍ଠାଦୀନଂ ତିଣ୍ଣଂ, ଅନୁବୋଧପକ୍ଖିଯାଦୀନଂ ତିଣ୍ଣଂ, ଉଜ୍ଜୋତନଟ୍ଠାଦୀନଂ ଚତୁନ୍ନଂ, ପତାପନଟ୍ଠାଦୀନଂ ଅଟ୍ଠାରସନ୍ନଂ, ୱିୱଟ୍ଟନାନୁପସ୍ସନାଦୀନଂ ନୱନ୍ନଂ, ଖଯେଞାଣଅନୁପ୍ପାଦେଞାଣାନଂ ପଞ୍ଞାୱିମୁତ୍ତିନିବ୍ବାନାନନ୍ତି ଇମେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ପଟିଲାଭୱସେନ ତୀରଣପରିଞ୍ଞା ୱୁତ୍ତା, ସେସାନଂ ଯଥାଯୋଗଂ ୱିପସ୍ସନାୱସେନ ଚ ପଟିଲାଭୱସେନ ଚ ତୀରଣପରିଞ୍ଞା ୱୁତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବା।

ଯେସଂ ଯେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ପଟିଲାଭତ୍ଥାଯ ୱାଯମନ୍ତସ୍ସ, ତେ ତେ ଧମ୍ମା ପଟିଲଦ୍ଧା ହୋନ୍ତି। ଏୱଂ ତେ ଧମ୍ମା ପରିଞ୍ଞାତା ଚେୱ ହୋନ୍ତି ତୀରିତା ଚାତି ହି କିଚ୍ଚସମାପନଟ୍ଠେନ ତୀରଣପରିଞ୍ଞା ୱୁତ୍ତା। କିଚ୍ଚେ ହି ସମାପିତେ ତେ ଧମ୍ମା ପଟିଲଦ୍ଧା ହୋନ୍ତୀତି। କେଚି ପନ ''ଅୱିପସ୍ସନୂପଗାନଂ ଞାତପରିଞ୍ଞା''ତି ୱଦନ୍ତି। ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟେନ ଞାତପରିଞ୍ଞାଯ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ତଂ ନ ସୁନ୍ଦରଂ। ପରିଞ୍ଞାତା ଚେୱ ହୋନ୍ତି ତୀରିତା ଚାତି ତେ ପଟିଲଦ୍ଧା ଏୱ ଧମ୍ମା ପରିଞ୍ଞାତା ଚ ନାମ ହୋନ୍ତି, ତୀରିତା ଚ ନାମାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱଂ କିଚ୍ଚସମାପନଟ୍ଠୱସେନ ପରିଞ୍ଞାତଟ୍ଠୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତି।

୨୨। ଇଦାନି ତମେୱତ୍ଥଂ ଏକେକଧମ୍ମେ ପଟିଲାଭୱସେନ ଯୋଜେତ୍ୱା ଅନ୍ତେ ଚ ନିଗମେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ନେକ୍ଖମ୍ମନ୍ତିଆଦିମାହ। ତଂ ସବ୍ବଂ ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତାନୁସାରେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବନ୍ତି।

ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପହାତବ୍ବନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୩। ପହାତବ୍ବନିଦ୍ଦେସେ ଅସ୍ମିମାନୋତି ରୂପାଦୀସୁ ପଞ୍ଚସୁ ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧେସୁ ଅସ୍ମୀତି ମାନୋ। ତସ୍ମିଞ୍ହି ପହୀନେ ଅରହତ୍ତଂ ପତ୍ତଂ ହୋତି। ରୂପରାଗାଦୀସୁ ୱିଜ୍ଜମାନେସୁପି ସେସାନି ଅୱତ୍ୱା ଅସ୍ମିମାନସ୍ସେୱ ୱଚନଂ ଦିଟ୍ଠିପତିରୂପକତ୍ତେନ ତସ୍ସ ଓଳାରିକତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅୱିଜ୍ଜାତି ସୁତ୍ତନ୍ତପରିଯାଯେନ ଦୁକ୍ଖାଦୀସୁ ଚତୂସୁ ଠାନେସୁ ଅଞ୍ଞାଣଂ, ଅଭିଧମ୍ମପରିଯାଯେନ ପୁବ୍ବନ୍ତାଦୀହି ସଦ୍ଧିଂ ଅଟ୍ଠସୁ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

''ତତ୍ଥ କତମା ଅୱିଜ୍ଜା? ଦୁକ୍ଖେ ଅଞ୍ଞାଣଂ, ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯେ ଅଞ୍ଞାଣଂ, ଦୁକ୍ଖନିରୋଧେ ଅଞ୍ଞାଣଂ, ଦୁକ୍ଖନିରୋଧଗାମିନିଯା ପଟିପଦାଯ ଅଞ୍ଞାଣଂ, ପୁବ୍ବନ୍ତେ ଅଞ୍ଞାଣଂ, ଅପରନ୍ତେ ଅଞ୍ଞାଣଂ, ପୁବ୍ବନ୍ତାପରନ୍ତେ ଅଞ୍ଞାଣଂ, ଇଦପ୍ପଚ୍ଚଯତାପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ଅଞ୍ଞାଣ''ନ୍ତି (ଧ। ସ। ୧୧୦୬; ୱିଭ। ୨୨୬)।

ଭୱତଣ୍ହାତି କାମଭୱାଦୀସୁ ଭୱେସୁ ପତ୍ଥନା। ଯଥାହ –

''ତତ୍ଥ କତମା ଭୱତଣ୍ହା? ଯୋ ଭୱେସୁ ଭୱଚ୍ଛନ୍ଦୋ ଭୱରାଗୋ ଭୱନନ୍ଦୀ ଭୱତଣ୍ହା ଭୱସିନେହୋ ଭୱପରିଳାହୋ ଭୱମୁଚ୍ଛା ଭୱଜ୍ଝୋସାନ''ନ୍ତି (ୱିଭ। ୮୯୫)।

ତିସ୍ସୋ ତଣ୍ହାତି କାମତଣ୍ହା, ଭୱତଣ୍ହା, ୱିଭୱତଣ୍ହା। ତାସଂ ଅଭିଧମ୍ମେ ଏୱଂ ନିଦ୍ଦେସୋ କତୋ – ତତ୍ଥ କତମା ଭୱତଣ୍ହା? ଭୱଦିଟ୍ଠିସହଗତୋ ରାଗୋ…ପେ… ଚିତ୍ତସ୍ସ ସାରାଗୋ, ଅଯଂ ୱୁଚ୍ଚତି ଭୱତଣ୍ହା। ତତ୍ଥ କତମା ୱିଭୱତଣ୍ହା? ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିସହଗତୋ ରାଗୋ…ପେ… ଚିତ୍ତସ୍ସ ସାରାଗୋ, ଅଯଂ ୱୁଚ୍ଚତି ୱିଭୱତଣ୍ହା। ଅୱସେସା ତଣ୍ହା କାମତଣ୍ହା। ତତ୍ଥ କତମା କାମତଣ୍ହା? କାମଧାତୁପଟିସଂଯୁତ୍ତୋ ରାଗୋ…ପେ… ଚିତ୍ତସ୍ସ ସାରାଗୋ, ଅଯଂ ୱୁଚ୍ଚତି କାମତଣ୍ହା। ତତ୍ଥ କତମା ଭୱତଣ୍ହା? ରୂପଧାତୁଅରୂପଧାତୁପଟିସଂଯୁତ୍ତୋ ରାଗୋ…ପେ… ତତ୍ଥ କତମା ୱିଭୱତଣ୍ହା? ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିସହଗତୋ ରାଗୋ…ପେ… (ୱିଭ। ୯୧୬)।

ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ''ପଞ୍ଚକାମଗୁଣିକୋ ରାଗୋ କାମତଣ୍ହା, ରୂପାରୂପଭୱେସୁ ରାଗୋ ଝାନନିକନ୍ତିସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିସହଗତୋ ରାଗୋ ଭୱୱସେନ ପତ୍ଥନା ଭୱତଣ୍ହା, ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିସହଗତୋ ରାଗୋ ୱିଭୱତଣ୍ହା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଯଂ ଦସୁତ୍ତରସୁତ୍ତପରିଯାଯେନ ଯୋଜନା। ସଙ୍ଗୀତିପରିଯାଯେନ ପନ ଅଭିଧମ୍ମପରିଯାଯେନ ଚ ''ଅପରାପି ତିସ୍ସୋ ତଣ୍ହା କାମତଣ୍ହା ରୂପତଣ୍ହା ଅରୂପତଣ୍ହା। ଅପରାପି ତିସ୍ସୋ ତଣ୍ହା ରୂପତଣ୍ହା ଅରୂପତଣ୍ହା ନିରୋଧତଣ୍ହା''ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୩୦୫; ୱିଭ। ୯୧୭-୯୧୮) ୱୁତ୍ତା ତଣ୍ହାପି ଏତ୍ଥ ଯୁଜ୍ଜନ୍ତି। ତାସୁ ପଞ୍ଚ କାମଧାତୁରୂପଧାତୁଅରୂପଧାତୁପଟିସଂଯୁତ୍ତା,

ଅନ୍ତିମା ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିସହଗତା।

ଚତ୍ତାରୋ ଓଘାତି କାମୋଘୋ, ଭୱୋଘୋ, ଦିଟ୍ଠୋଘୋ, ଅୱିଜ୍ଜୋଘୋ। ଯସ୍ସ ସଂୱିଜ୍ଜନ୍ତି, ତଂ ୱଟ୍ଟସ୍ମିଂ ଓହନନ୍ତି ଓସୀଦାପେନ୍ତୀତି ଓଘା। ବଲୱକିଲେସା ଏତେ। କାମଗୁଣସଙ୍ଖାତେ କାମେ ଓଘୋ କାମୋଘୋ। କାମତଣ୍ହାୟେତଂ ନାମଂ। ରୂପାରୂପସଙ୍ଖାତେ କମ୍ମତୋ ଚ ଉପପତ୍ତିତୋ ଚ ଦୁୱିଧେପି ଭୱେ ଓଘୋ ଭୱୋଘୋ। ଭୱତଣ୍ହାୟେତଂ ନାମଂ। ଦିଟ୍ଠି ଏୱ ଓଘୋ ଦିଟ୍ଠୋଘୋ। ‘‘ସସ୍ସତୋ ଲୋକୋ’’ତିଆଦିକାୟ ଦିଟ୍ଠିୟା ଏତଂ ନାମଂ। ଅୱିଜ୍ଜା ଏୱ ଓଘୋ ଅୱିଜ୍ଜୋଘୋ, ଦୁକ୍ଖାଦୀସୁ ଅଞ୍ଞାଣସ୍ସେତଂ ନାମଂ।

ପଞ୍ଚ ନୀୱରଣାନୀତି କାମଚ୍ଛନ୍ଦନୀୱରଣଂ ବ୍ୟାପାଦନୀୱରଣଂ ଥିନମିଦ୍ଧନୀୱରଣଂ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚକୁକ୍କୁଚ୍ଚନୀୱରଣଂ ୱିଚିକିଚ୍ଛାନୀୱରଣଂ। ଚିତ୍ତଂ ନୀୱରନ୍ତି ପରିୟୋନନ୍ଧନ୍ତୀତି ନୀୱରଣାନି। କାମୀୟନ୍ତୀତି କାମା। ପଞ୍ଚ କାମଗୁଣା। କାମେସୁ ଛନ୍ଦୋ କାମଚ୍ଛନ୍ଦୋ। କାମୟତୀତି ୱା କାମୋ, କାମୋ ଏୱ ଛନ୍ଦୋ, ନ କତ୍ତୁକମ୍ୟତାଛନ୍ଦୋ ନ ଧମ୍ମଚ୍ଛନ୍ଦୋତି କାମଚ୍ଛନ୍ଦୋ। କାମତଣ୍ହାୟେତଂ ନାମଂ। ବ୍ୟାପଜ୍ଜତି ତେନ ଚିତ୍ତଂ ପୂତିଭାୱଂ ଗଚ୍ଛତି, ବ୍ୟାପାଦୟତି ୱା ୱିନୟାଚାରରୂପସମ୍ପତ୍ତିହିତସୁଖାନୀତି ବ୍ୟାପାଦୋ। ଦୋସସ୍ସେତଂ ନାମଂ। ଥିନନତା ଥିନଂ, ମିଦ୍ଧନତା ମିଦ୍ଧଂ, ଅନୁସ୍ସାହସଂହନନତା ଅସତ୍ତିୱିଘାତୋ ଚାତି ଅତ୍ଥୋ। ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅନୁସ୍ସାହୋ ଥିନଂ, ଚେତସିକାନଂ ଅକମ୍ମଞ୍ଞତା ମିଦ୍ଧଂ, ଥିନଞ୍ଚ ମିଦ୍ଧଞ୍ଚ ଥିନମିଦ୍ଧଂ। ଉଦ୍ଧତସ୍ସ ଭାୱୋ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଂ, ଅୱୂପସମୋତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିକ୍ଖେପସ୍ସେତଂ ନାମଂ। କୁଚ୍ଛିତଂ କତଂ କୁକତଂ, କୁକତସ୍ସ ଭାୱୋ କୁକ୍କୁଚ୍ଚଂ, ଗରହିତକିରିୟଭାୱୋତି ଅତ୍ଥୋ। ପଚ୍ଛାନୁତାପସ୍ସେତଂ ନାମଂ। ୱିଗତା ଚିକିଚ୍ଛାତି ୱିଚିକିଚ୍ଛା, ୱିଗତପଞ୍ଞାତି ଅତ୍ଥୋ। ସଭାୱଂ ୱା ୱିଚିନନ୍ତୋ ଏତାୟ କିଚ୍ଛତି କିଲମତୀତି ୱିଚିକିଚ୍ଛା। ବୁଦ୍ଧାଦୀସୁ ସଂସୟସ୍ସେତଂ ନାମଂ। କାମଚ୍ଛନ୍ଦୋ ଏୱ ନୀୱରଣଂ କାମଚ୍ଛନ୍ଦନୀୱରଣଂ। ଏୱଂ ସେସେସୁପି।

ଛ ଧମ୍ମା, ଛଦ୍ଧମ୍ମାତି ୱା ପାଠୋ। ଛ ତଣ୍ହାକାୟାତି ରୂପତଣ୍ହା ସଦ୍ଦତଣ୍ହା ଗନ୍ଧତଣ୍ହା ରସତଣ୍ହା ଫୋଟ୍ଠବ୍ବତଣ୍ହା ଧମ୍ମତଣ୍ହା। ରୂପେ ତଣ୍ହା ରୂପତଣ୍ହା। ସା ଏୱ କାମତଣ୍ହାଦିଭେଦେନ ଅନେକଭେଦତ୍ତା ରାସଟ୍ଠେନ କାୟୋତି ୱୁତ୍ତା। ଏୱଂ ସେସେସୁପି।

ସତ୍ତାନୁସୟାତି କାମରାଗାନୁସୟୋ ପଟିଘାନୁସୟୋ ମାନାନୁସୟୋ ଦିଟ୍ଠାନୁସୟୋ ୱିଚିକିଚ୍ଛାନୁସୟୋ ଭୱରାଗାନୁସୟୋ ଅୱିଜ୍ଜାନୁସୟୋ। ଅପ୍ପହୀନଟ୍ଠେନ ଅନୁସେନ୍ତୀତି ଅନୁସୟା। କାମେସୁ ରାଗୋ କାମରାଗୋ, କାମୋ ଏୱ ୱା ରାଗୋତି କାମରାଗୋ। ଆରମ୍ମଣସ୍ମିଂ ପଟିହଞ୍ଞତୀତି ପଟିଘଂ। ଅୟାଥାୱଦସ୍ସନଟ୍ଠେନ ଦିଟ୍ଠି। ସେୟ୍ୟାଦିୱସେନ ମଞ୍ଞତୀତି ମାନୋ। ଭୱେସୁ ରାଗୋ ଭୱରାଗୋ। ଥାମଗତୋ କାମରାଗୋ କାମରାଗାନୁସୟୋ। ଏୱଂ ସେସେସୁପି।

ଅଟ୍ଠ ମିଚ୍ଛତ୍ତାତି ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି ମିଚ୍ଛାସଙ୍କପ୍ପୋ ମିଚ୍ଛାୱାଚା ମିଚ୍ଛାକମ୍ମନ୍ତୋ ମିଚ୍ଛାଆଜୀୱୋ ମିଚ୍ଛାୱାୟାମୋ ମିଚ୍ଛାସତି ମିଚ୍ଛାସମାଧି। ‘‘ହିତସୁଖାୱହା ମେ ଭୱିସ୍ସନ୍ତୀ’’ତି ଏୱଂ ଆସୀସିତାପି ତଥାଅଭାୱତୋ ଅସୁଭାଦୀସୁୟେୱ ସୁଭନ୍ତିଆଦିୱିପରୀତପ୍ପୱତ୍ତିତୋ ଚ ମିଚ୍ଛାସଭାୱାତି ମିଚ୍ଛତ୍ତା। ମିଚ୍ଛା ପସ୍ସତି, ମିଚ୍ଛା ୱା ଏତାୟ ପସ୍ସନ୍ତୀତି ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି। ଅଥ ୱା ୱିପରୀତା ଦିଟ୍ଠୀତି ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି, ଅୟାଥାୱଦିଟ୍ଠୀତି ୱା ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି, ୱିରଜ୍ଝିତ୍ୱା ଗହଣତୋ ୱା ୱିତଥା ଦିଟ୍ଠୀତି ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି, ଅନତ୍ଥାୱହତ୍ତା ପଣ୍ଡିତେହି କୁଚ୍ଛିତା ଦିଟ୍ଠୀତି ୱାମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି। ମିଚ୍ଛାସଙ୍କପ୍ପାଦୀସୁପି ଏସେୱ ନୟୋ। ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠୀତି ସସ୍ସତୁଚ୍ଛେଦାଭିନିୱେସୋ। ମିଚ୍ଛାସଙ୍କପ୍ପୋତି କାମୱିତକ୍କାଦିତିୱିଧୋ ୱିତକ୍କୋ। ମିଚ୍ଛାୱାଚାତି ମୁସାୱାଦାଦିଚତୁବ୍ବିଧା ଚେତନା। ମିଚ୍ଛାକମ୍ମନ୍ତୋତି ପାଣାତିପାତାଦିତିୱିଧା ଚେତନା। ମିଚ୍ଛାଆଜୀୱୋତି ମିଚ୍ଛାଜୀୱପୟୋଗସମୁଟ୍ଠାପିକା ଚେତନା। ମିଚ୍ଛାୱାୟାମୋତି ଅକୁସଲଚିତ୍ତସମ୍ପୟୁତ୍ତଂ ୱୀରିୟଂ। ମିଚ୍ଛାସତୀତି ସତିପଟିପକ୍ଖଭୂତୋ ଅକୁସଲଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ। ମିଚ୍ଛାସମାଧୀତି ଅକୁସଲସମାଧି।

ନୱ ତଣ୍ହାମୂଲକାତି (ଦୀ। ନି। ୨।୧୦୩; ୩।୩୫୯) ତଣ୍ହଂ ପଟିଚ୍ଚ ପରିୟେସନା, ପରିୟେସନଂ ପଟିଚ୍ଚ ଲାଭୋ, ଲାଭଂ ପଟିଚ୍ଚ ୱିନିଚ୍ଛୟୋ, ୱିନିଚ୍ଛୟଂ ପଟିଚ୍ଚ ଛନ୍ଦରାଗୋ, ଛନ୍ଦରାଗଂ ପଟିଚ୍ଚ ଅଜ୍ଝୋସାନଂ, ଅଜ୍ଝୋସାନଂ ପଟିଚ୍ଚ ପରିଗ୍ଗହୋ, ପରିଗ୍ଗହଂ ପଟିଚ୍ଚ ମଚ୍ଛରିୟଂ, ମଚ୍ଛରିୟଂ ପଟିଚ୍ଚ ଆରକ୍ଖୋ, ଆରକ୍ଖାଧିକରଣଂ ଦଣ୍ଡାଦାନସତ୍ଥାଦାନକଲହୱିଗ୍ଗହୱିୱାଦତୁୱଂତୁୱଂପେସୁଞ୍ଞମୁସାୱାଦା ଅନେକେ ପାପକା ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା ସମ୍ଭୱନ୍ତି (ଦୀ। ନି। ୨।୧୦୪; ୩।୩୫୯)। ଇମେ ନୱ ତଣ୍ହାମୂଲକା ଧମ୍ମା। ତଣ୍ହା ମୂଲଂ ଏତେସନ୍ତି ତଣ୍ହାମୂଲକା। ପରିୟେସନାଦୟୋ ଅକୁସଲା ଏୱ। ତଣ୍ହଂ, ପଟିଚ୍ଚାତି ତଣ୍ହଂ ନିସ୍ସାୟ। ପରିୟେସନାତି ରୂପାଦିଆରମ୍ମଣପରିୟେସନା। ସା ହି ତଣ୍ହାୟ ସତି ହୋତି। ଲାଭୋତି ରୂପାଦିଆରମ୍ମଣପଟିଲାଭୋ, ସୋ ହି ପରିୟେସନାୟ ସତି ହୋତି। ୱିନିଚ୍ଛୟୋ ପନ ଞାଣତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିୱିତକ୍କୱସେନ ଚତୁବ୍ବିଧୋ। ତତ୍ଥ ‘‘ସୁଖୱିନିଚ୍ଛୟଂ ଜଞ୍ଞା, ସୁଖୱିନିଚ୍ଛୟଂ ଞତ୍ୱା ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ସୁଖମନୁୟୁଞ୍ଜେୟ୍ୟା’’ତି (ମ। ନି। ୩।୩୨୩) ଅୟଂ ଞାଣୱିନିଚ୍ଛୟୋ। ‘‘ୱିନିଚ୍ଛୟୋତି ଦ୍ୱେ ୱିନିଚ୍ଛୟା ତଣ୍ହାୱିନିଚ୍ଛୟୋ ଚ ଦିଟ୍ଠିୱିନିଚ୍ଛୟୋ ଚା’’ତି (ମହାନି। ୧୦୨) ଏୱଂ ଆଗତାନି ଅଟ୍ଠସତତଣ୍ହାୱିଚରିତାନି ତଣ୍ହାୱିନିଚ୍ଛୟୋ। ଦ୍ୱାସଟ୍ଠି ଦିଟ୍ଠିୟୋ ଦିଟ୍ଠିୱିନିଚ୍ଛୟୋ। ‘‘ଛନ୍ଦୋ ଖୋ, ଦେୱାନମିନ୍ଦ, ୱିତକ୍କନିଦାନୋ’’ତି (ଦୀ। ନି। ୨।୩୫୮) ଇମସ୍ମିଂ ପନ ସୁତ୍ତେ ଇଧ ୱିନିଚ୍ଛୟୋତି ୱୁତ୍ତୋ ୱିତକ୍କୋୟେୱ ଆଗତୋ। ଲାଭଂ ଲଭିତ୍ୱା ହି ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠଂ ସୁନ୍ଦରାସୁନ୍ଦରଞ୍ଚ ୱିତକ୍କେନେୱ ୱିନିଚ୍ଛିନାତି ‘‘ଏତ୍ତକଂ ମେ ରୂପାରମ୍ମଣତ୍ଥାୟ ଭୱିସ୍ସତି, ଏତ୍ତକଂ ସଦ୍ଦାଦିଆରମ୍ମଣତ୍ଥାୟ, ଏତ୍ତକଂ ମୟ୍ହଂ ଭୱିସ୍ସତି, ଏତ୍ତକଂ

ପରସ୍ସ, ଏତ୍ତକଂ ପରିଭୁଞ୍ଜିସ୍ସାମି, ଏତ୍ତକଂ ନିଦହିସ୍ସାମୀ’’ତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ – ‘‘ଲାଭଂ ପଟିଚ୍ଚ ୱିନିଚ୍ଛୟୋ’’ତି। ଛନ୍ଦରାଗୋତି ଏୱଂ ଅକୁସଲୱିତକ୍କେନ ୱିତକ୍କିତେ ୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ ଦୁବ୍ବଲରାଗୋ ଚ ବଲୱରାଗୋ ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଛନ୍ଦୋତି ଏତ୍ଥ ଦୁବ୍ବଲରାଗସ୍ସାଧିୱଚନଂ, ରାଗୋତି ବଲୱରାଗସ୍ସ। ଅଜ୍ଝୋସାନନ୍ତି ଅହଂ ମମାତି ବଲୱସନ୍ନିଟ୍ଠାନଂ। ପରିଗ୍ଗହୋତି ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିୱସେନ ପରିଗ୍ଗହକରଣଂ। ମଚ୍ଛରିୟନ୍ତି ପରେହି ସାଧାରଣଭାୱସ୍ସ ଅସହନତା। ତେନେୱସ୍ସ ପୋରାଣା ଏୱଂ ୱଚନତ୍ଥଂ ୱଦନ୍ତି ‘‘ଇଦଂ ଅଚ୍ଛରିୟଂ ମୟ୍ହମେୱ ହୋତୁ, ମା ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଅଚ୍ଛରିୟଂ ହୋତୂତି ପୱତ୍ତତ୍ତା ମଚ୍ଛରିୟନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତୀ’’ତି। ଆରକ୍ଖୋତି ଦ୍ୱାରପିଦହନମଞ୍ଜୂସଗୋପନାଦିୱସେନ ସୁଟ୍ଠୁ ରକ୍ଖଣଂ। ଅଧିକରୋତୀତି ଅଧିକରଣଂ। କାରଣସ୍ସେତଂ ନାମଂ। ଆରକ୍ଖାଧିକରଣନ୍ତି ଭାୱନପୁଂସକଂ, ଆରକ୍ଖହେତୂତି ଅତ୍ଥୋ। ଦଣ୍ଡାଦାନାଦୀସୁ ପରନିସେଧନତ୍ଥଂ ଦଣ୍ଡସ୍ସ ଆଦାନଂ ଦଣ୍ଡାଦାନଂ। ଏକତୋଧାରାଦିନୋ ସତ୍ଥସ୍ସ ଆଦାନଂ ସତ୍ଥାଦାନଂ। କାୟକଲହୋପି ୱାଚାକଲହୋପି କଲହୋ। ପୁରିମୋ ପୁରିମୋ ୱିରୋଧୋ ୱିଗ୍ଗହୋ। ପଚ୍ଛିମୋ ପଚ୍ଛିମୋ ୱିୱାଦୋ। ତୁୱଂତୁୱନ୍ତି ଅଗାରୱୱସେନ ତୁୱଂତୁୱଂୱଚନଂ।

ଦସ ମିଚ୍ଛତ୍ତାତି ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି…ପେ… ମିଚ୍ଛାସମାଧି ମିଚ୍ଛାଞାଣଂ ମିଚ୍ଛାୱିମୁତ୍ତି। ତତ୍ଥ ମିଚ୍ଛାଞାଣନ୍ତି ପାପକିରିୟାସୁ ଉପାୟଚିନ୍ତାୱସେନ ପାପଂ କତ୍ୱା ସୁକତଂ ମୟାତି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାକାରେନ ଚ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ମୋହୋ। ମିଚ୍ଛାୱିମୁତ୍ତୀତି ଅୱିମୁତ୍ତସ୍ସେୱ ସତୋ ୱିମୁତ୍ତିସଞ୍ଞିତା।

୨୪।

ଇଦାନି ଅନେକଭେଦେନ ପହାନେନ ପହାତବ୍ବେ ଦସ୍ସେତୁଂ ଦ୍ୱେ ପହାନାନୀତିଆଦି ଆରଦ୍ଧଂ। ପହାନେସୁ ହି ୱିଞ୍ଞାତେସୁ ତେନ ତେନ ପହାତବ୍ବା ଧମ୍ମା ସୁୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟା ହୋନ୍ତି। ପଞ୍ଚସୁ ପହାନେସୁ ଲୋକିକାନି ଚ ଦ୍ୱେ ପହାନାନି ଅପ୍ପୟୋଗଂ ନିସ୍ସରଣପ୍ପହାନଞ୍ଚ ଠପେତ୍ୱା ଅପ୍ପୟୋଗାନେୱ ଦ୍ୱେ ଲୋକୁତ୍ତରପହାନାନି ପଠମଂ ୱୁତ୍ତାନି। ସମ୍ମା ଉଚ୍ଛିଜ୍ଜନ୍ତି ଏତେନ କିଲେସାତି ସମୁଚ୍ଛେଦୋ, ପହୀୟନ୍ତି ଏତେନ କିଲେସାତି ପହାନଂ। ସମୁଚ୍ଛେଦସଙ୍ଖାତଂ ପହାନଂ, ନ ସେସପ୍ପହାନନ୍ତି ସମୁଚ୍ଛେଦପ୍ପହାନଂ। କିଲେସାନଂ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧତ୍ତା ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧି, ପହୀନତ୍ତା ପହାନଂ, ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିସଙ୍ଖାତଂ ପହାନଂ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିପ୍ପହାନଂ। ଲୋକଂ ଉତ୍ତରତୀତି ଲୋକୁତ୍ତରୋ। ନିବ୍ବାନସଙ୍ଖାତଂ ଖୟଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ଖୟଗାମୀ, ଖୟଗାମୀ ଚ ସୋ ମଗ୍ଗୋ ଚାତି ଖୟଗାମିମଗ୍ଗୋ, ତଂ ଭାୱୟତୋ ସୋ ମଗ୍ଗୋ ସମୁଚ୍ଛେଦପ୍ପହାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତଥା ଫଲକ୍ଖଣେ ଲୋକୁତ୍ତରଫଲମେୱ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିପ୍ପହାନଂ।

କାମାନମେତଂନିସ୍ସରଣନ୍ତିଆଦୀସୁ କାମତୋ ରୂପତୋ ସଙ୍ଖତତୋ ନିସ୍ସରନ୍ତି ଏତେନାତି ନିସ୍ସରଣଂ, ତେହି ୱା ନିସ୍ସଟତ୍ତା ନିସ୍ସରଣଂ। ଅସୁଭଜ୍ଝାନଂ। କାମେହି ନିକ୍ଖନ୍ତତ୍ତା ନେକ୍ଖମ୍ମଂ। ଅନାଗାମିମଗ୍ଗୋ ୱା। ଅସୁଭଜ୍ଝାନଞ୍ହି ୱିକ୍ଖମ୍ଭନତୋ କାମାନଂ ନିସ୍ସରଣଂ, ତଂ ଝାନଂ ପାଦକଂ କତ୍ୱା ଉପ୍ପାଦିତଅନାଗାମିମଗ୍ଗୋ ପନ ସମୁଚ୍ଛେଦତୋ ସବ୍ବସୋ କାମାନଂ ଅଚ୍ଚନ୍ତନିସ୍ସରଣଂ। ରୁପ୍ପତୀତି ରୂପଂ, ନ ରୂପଂ ଅରୂପଂ ମିତ୍ତପଟିପକ୍ଖା ଅମିତ୍ତା ୱିୟ, ଲୋଭାଦିପଟିପକ୍ଖା ଅଲୋଭାଦୟୋ ୱିୟ ଚ ରୂପପଟିପକ୍ଖୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଫଲୱସେନ ୱା ନତ୍ଥେତ୍ଥ ରୂପନ୍ତି ଅରୂପଂ, ଅରୂପମେୱ ଆରୁପ୍ପଂ। ଅରୂପଜ୍ଝାନାନି। ତାନି ରୂପାନଂ ନିସ୍ସରଣଂ ନାମ। ଅରୂପେହିପି ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗୋ ପୁନ ଉପ୍ପତ୍ତିନିୱାରଣତୋ ସବ୍ବସୋ ରୂପାନଂ ନିସ୍ସରଣଂ ନାମ। ଭୂତନ୍ତି ଜାତଂ। ସଙ୍ଖତନ୍ତି ପଚ୍ଚୟେହି ସଙ୍ଗମ୍ମ କତଂ। ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନନ୍ତି ତେ ତେ ପଚ୍ଚୟେ ପଟିଚ୍ଚ ସମ୍ମା ସହ ଚ ଉପ୍ପନ୍ନଂ। ପଠମେନ ସଞ୍ଜାତତ୍ତଦୀପନେନ ଅନିଚ୍ଚତା, ଦୁତିୟେନ ଅନିଚ୍ଚସ୍ସାପି ସତୋ ପଚ୍ଚୟାନୁଭାୱଦୀପନେନ ପରାୟତ୍ତତା, ତତିୟେନ ପରାୟତ୍ତସ୍ସାପି ସତୋ ପଚ୍ଚୟାନଂ ଅବ୍ୟାପାରତ୍ତଦୀପନେନ ଏୱଂଧମ୍ମତା ଦୀପିତା ହୋତି। ନିରୋଧୋତି ନିବ୍ବାନଂ। ନିବ୍ବାନଞ୍ହି ଆଗମ୍ମ ଦୁକ୍ଖଂ ନିରୁଜ୍ଝତୀତି ନିରୋଧୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ସୋ ଏୱ ଚ ସବ୍ବସଙ୍ଖତତୋ ନିସ୍ସଟତ୍ତା ତସ୍ସ ସଙ୍ଖତସ୍ସ ନିସ୍ସରଣଂ ନାମ। ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ପନ –

‘‘ନିରୋଧୋ ତସ୍ସ ନିସ୍ସରଣନ୍ତି ଇଧ ଅରହତ୍ତଫଲଂ ନିରୋଧୋତି ଅଧିପ୍ପେତଂ। ଅରହତ୍ତଫଲେନ ହି ନିବ୍ବାନେ ଦିଟ୍ଠେ ପୁନ ଆୟତିଂ ସବ୍ବସଙ୍ଖାରା ନ ହୋନ୍ତୀତି ଅରହତ୍ତସଙ୍ଖାତସ୍ସ ନିରୋଧସ୍ସ ପଚ୍ଚୟତ୍ତା ନିରୋଧୋତି ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ନେକ୍ଖମ୍ମଂ ପଟିଲଦ୍ଧସ୍ସାତିଆଦୀସୁ ଅସୁଭଜ୍ଝାନସ୍ସ ନିସ୍ସରଣତ୍ତେ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନପ୍ପହାନେନ, ଅନାଗାମିମଗ୍ଗସ୍ସ ନିସ୍ସରଣତ୍ତେ ସମୁଚ୍ଛେଦପ୍ପହାନେନ କାମା ପହୀନା ଚେୱ ହୋନ୍ତି ପରିଚ୍ଚତ୍ତା ଚ। ଅରୂପଜ୍ଝାନାନଂ ନିସ୍ସରଣତ୍ତେ ଚ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗସ୍ସ ନିସ୍ସରଣତ୍ତେ ଚ ଏୱମେୱ ରୂପା ଯୋଜେତବ୍ବା। ରୂପେସୁ ହି ଛନ୍ଦରାଗପ୍ପହାନେନ ରୂପାନଂ ସମୁଚ୍ଛେଦୋ ହୋତି। ରୂପାତି ଚେତ୍ଥ ଲିଙ୍ଗୱିପଲ୍ଲାସୋ କତୋ। ନିବ୍ବାନସ୍ସ ନିସ୍ସରଣତ୍ତେ ନିସ୍ସରଣପ୍ପହାନେନ, ଅରହତ୍ତଫଲସ୍ସ ନିସ୍ସରଣତ୍ତେ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିପ୍ପହାନେନ ସଙ୍ଖାରା ପହୀନା ଚେୱ ହୋନ୍ତି ପରିଚ୍ଚତ୍ତା ଚ। ନିବ୍ବାନସ୍ସ ଚ ନିସ୍ସରଣତ୍ତେ ଆରମ୍ମଣକରଣୱସେନ ପଟିଲାଭୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚନ୍ତିଆଦୀସୁ ପରିଞ୍ଞାପଟିୱେଧନ୍ତିଆଦି ଭାୱନପୁଂସକୱଚନଂ। ପରିଞ୍ଞାୟ ପଟିୱେଧୋ ପରିଞ୍ଞାପଟିୱେଧୋ। ତଂ ପରିଞ୍ଞାପଟିୱେଧଂ। ଏସ ନୟୋ ସେସେସୁପି। ପଜହାତୀତି ତଥା ତଥା ପଟିୱିଜ୍ଝନ୍ତୋ ପହାତବ୍ବେ କିଲେସେ ପଜହତୀତି ଅତ୍ଥୋ ଗହେତବ୍ବୋ। ଲୋକିୟଲୋକୁତ୍ତରେସୁପି

ଛନ୍ଦରାଗପ୍ପହାନେନ ୱା ତାନି ପଜହତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ପଜହତୀତିପି ପାଠୋ। ଯଥା ନାୱା ଅପୁବ୍ବଂ ଅଚରିମଂ ଏକକ୍ଖଣେ ଚତ୍ତାରି କିଚ୍ଚାନି କରୋତି, ଓରିମଂ ତୀରଂ ପଜହତି, ସୋତଂ ଛିନ୍ଦତି, ଭଣ୍ଡଂ ୱହତି, ପାରିମଂ ତୀରଂ ଅପ୍ପେତି, ଏୱମେୱଂ ମଗ୍ଗଞ୍ଚାଣଂ ଅପୁବ୍ବଂ ଅଚରିମଂ ଏକକ୍ଖଣେ ଚତ୍ତାରି ସଚ୍ଚାନି ଅଭିସମେତି, ଦୁକ୍ଖଂ ପରିଞ୍ଞାଭିସମୟେନ ଅଭିସମେତି, ସମୁଦଯଂ ପହାନାଭିସମୟେନ ଅଭିସମେତି, ମଗ୍ଗଂ ଭାୱନାଭିସମୟେନ ଅଭିସମେତି, ନିରୋଧଂ ସଚ୍ଛିକିରିଯାଭିସମୟେନ ଅଭିସମେତି। କିଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି? ''ନିରୋଧଂ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ଚତ୍ତାରି ସଚ୍ଚାନି ପାପୁଣାତି ପସ୍ସତି ପଟିୱିଜ୍ଝତୀ''ତି (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୮୩୯) ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଏକକ୍ଖଣେପି ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ୱିଯ ପହାନାନି ୱୁତ୍ତାନୀତି ୱେଦିତବ୍ବାନି।

ପଞ୍ଚସୁ ପହାନେସୁ ଯଂ ସସେୱାଲେ ଉଦକେ ପକ୍ଖିତ୍ତେନ ଘଟେନ ସେୱାଲସ୍ସ ୱିଯ ତେନ ତେନ ଲୋକିଯସମାଧିନା ନୀୱରଣାଦୀନଂ ପଚ୍ଚନୀକଧମ୍ମାନଂ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନଂ ଦୂରୀକରଣଂ, ଇଦଂ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନପ୍ପହାନଂ ନାମ। ୱିକ୍ଖମ୍ଭନପ୍ପହାନଞ୍ଚ ନୀୱରଣାନଂ ପଠମଂଝାନଂ ଭାୱଯତୋତି ନୀୱରଣାନଂଯେୱ ପହାନଂ ପାକଟତ୍ତା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ନୀୱରଣାନି ହି ଝାନସ୍ସ ପୁବ୍ବଭାଗେପି ପଚ୍ଛାଭାଗେପି ନ ସହସା ଚିତ୍ତଂ ଅଜ୍ଝୋତ୍ଥରନ୍ତି, ଅଜ୍ଝୋତ୍ଥଟେସୁ ଚ ତେସୁ ଝାନଂ ପରିହାଯତି, ୱିତକ୍କାଦଯୋ ପନ ଦୁତିଯଜ୍ଝାନାଦିତୋ ପୁବ୍ବେ ପଚ୍ଛା ଚ ଅପ୍ପଟିପକ୍ଖା ହୁତ୍ୱା ପୱତ୍ତନ୍ତି। ତସ୍ମା ନୀୱରଣାନଂ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନଂ ପାକଟଂ। ଯଂ ପନ ରତ୍ତିଭାଗେ ସମୁଜ୍ଜଲିତେନ ପଦୀପେନ ଅନ୍ଧକାରସ୍ସ ୱିଯ ତେନ ତେନ ୱିପସ୍ସନାଯ ଅୱଯୱଭୂତେନ ଝାନଙ୍ଗେନ ପଟିପକ୍ଖୱସେନେୱ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଚ ପହାତବ୍ବଧମ୍ମସ୍ସ ପହାନଂ, ଇଦଂ ତଦଙ୍ଗପ୍ପହାନଂ ନାମ। ତଦଙ୍ଗପ୍ପହାନଞ୍ଚ ଦିଟ୍ଠିଗତାନଂ ନିବ୍ବେଧଭାଗିଯଂ ସମାଧିଂ ଭାୱଯତୋତି ଦିଟ୍ଠିଗତାନଂଯେୱ ପହାନଂ ଓଳାରିକୱସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଦିଟ୍ଠିଗତଞ୍ହି ଓଳାରିକଂ, ନିଚ୍ଚସଞ୍ଞାଦଯୋ ସୁଖୁମା। ତତ୍ଥ ଦିଟ୍ଠିଗତାନନ୍ତି ଦିଟ୍ଠିଯେୱ ଦିଟ୍ଠିଗତଂ ''ଗୂଥଗତଂ ମୁତ୍ତଗତ''ନ୍ତିଆଦୀନି (ଅ। ନି। ୯।୧୧) ୱିଯ। ଗନ୍ତବ୍ବାଭାୱତୋ ଚ ଦିଟ୍ଠିଯା ଗତମତ୍ତମେୱେତନ୍ତିପି ଦିଟ୍ଠିଗତଂ, ଦ୍ୱାସଟ୍ଠିଦିଟ୍ଠୀସୁ ଅନ୍ତୋଗଧତ୍ତା ଦିଟ୍ଠୀସୁ ଗତନ୍ତିପି ଦିଟ୍ଠିଗତଂ। ବହୁୱଚନେନ ତେସଂ ଦିଟ୍ଠିଗତାନଂ। ନିବ୍ବେଧଭାଗିଯଂ ସମାଧିନ୍ତି ୱିପସ୍ସନାସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ସମାଧିଂ। ଯଂ ପନ ଅସନିୱିଚକ୍କାଭିହତସ୍ସ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୮୫୧) ରୁକ୍ଖସ୍ସ ୱିଯ ଅରିଯମଗ୍ଗଞ୍ଚାଣେନ ସଂଯୋଜନାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଯଥା ନ ପୁନ ପୱତ୍ତତି, ଏୱଂ ପହାନଂ, ଇଦଂ ସମୁଚ୍ଛେଦପ୍ପହାନଂ ନାମ। ନିରୋଧୋନିବ୍ବାନନ୍ତି ନିରୋଧସଙ୍ଖାତଂ ନିବ୍ବାନଂ।

ଏୱଂ ପହାନୱସେନ ପହାତବ୍ବେ ଧମ୍ମେ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ସରୂପେନେୱ ପୁନ ପହାତବ୍ବେ ଧମ୍ମେ ଦସ୍ସେତୁଂ ସବ୍ବଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ପହାତବ୍ବନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଚକ୍ଖାଦୀନି ଛନ୍ଦରାଗପ୍ପହାନେନ ପହାତବ୍ବାନି। ରୂପଂ ପସ୍ସନ୍ତୋ ପଜହାତୀତିଆଦୀସୁ ରୂପଂ ଅନିଚ୍ଚାଦିତୋ ପସ୍ସନ୍ତୋ ପହାତବ୍ବେ କିଲେସେ ପଜହାତି। ଚକ୍ଖୁଂ...ପେ... ଜରାମରଣଂ...ପେ... ଅମତୋଗଧଂ ନିବ୍ବାନନ୍ତି ପେଯ୍ୟାଲଦ୍ୱଯେ ଅନଞ୍ଞାତଞ୍ଞସ୍ସାମୀତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ''ପସ୍ସନ୍ତୋ ପଜହାତୀ''ତିଆଦୀସୁ ତେସୁ ଲୋକୁତ୍ତରେସୁ ଅନଞ୍ଞାତଞ୍ଞସ୍ସାମୀତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ପସ୍ସନ୍ତୋ ଉଦିକ୍ଖନ୍ତୋ ଅପେକ୍ଖମାନୋ ଇଚ୍ଛମାନୋ ୱିପସ୍ସନାକ୍ଖଣେସୁ ପହାତବ୍ବେ କିଲେସେ ପଜହାତୀତି ତଂତଂଧମ୍ମାନୁରୂପେନ ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

ପହାତବ୍ବନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଭାୱେତବ୍ବନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୫। ଭାୱେତବ୍ବନିଦ୍ଦେସେ କାଯଗତାସତୀତି କାଯଗତାସତିସୁତ୍ତନ୍ତେ (ମ। ନି। ୩।୧୫୩ ଆଦଯୋ) ୱୁତ୍ତା ଆନାପାନଚତୁଇରିଯାପଥଖୁଦ୍ଦକିରିଯାପଥଦ୍ୱତ୍ତିଂସାକାରଚତୁଧାତୁନୱସିୱଥିକାପଟିକୂଲ- ୱୱତ୍ଥାପକମନସିକାରସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଯଥାନୁରୂପଂ ରୂପଜ୍ଝାନସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଚ ସତି। ସା ହି ତେସୁ କାଯେସୁ ଗତା ପୱତ୍ତାତି କାଯଗତାତି ୱୁଚ୍ଚତି। ସାତସହଗତାତି ମଧୁରସୁଖୱେଦଯିତସଙ୍ଖାତେନ ସାତେନ ସହ ଏକୁପ୍ପାଦାଦିଭାୱଂ ଗତା। ତବ୍ଭାୱେ ୱୋକିଣ୍ଣେ ଆରମ୍ମଣେ ନିସ୍ସଯେ ସଂସଟ୍ଠେ ଦିସ୍ସତି ସହଗତସଦ୍ଦୋ ପଞ୍ଚସୁ ଅତ୍ଥେସୁ ଜିନୱଚନେ। ''ଯାଯଂ ତଣ୍ହା ପୋନୋବ୍ଭୱିକା ନନ୍ଦିରାଗସହଗତା''ତି (ୱିଭ। ୨୦୩) ଏତ୍ଥ ତବ୍ଭାୱେ, ନନ୍ଦିରାଗଭୂତାତି ଅତ୍ଥୋ। ''ଯା, ଭିକ୍ଖୱେ, ୱୀମଂସା କୋସଜ୍ଜସହଗତା କୋସଜ୍ଜସମ୍ପଯୁତ୍ତା''ତି (ସଂ। ନି। ୫।୮୩୨) ଏତ୍ଥ ୱୋକିଣ୍ଣେ, ଅନ୍ତରନ୍ତରା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନେନ କୋସଜ୍ଜେନ ୱୋକିଣ୍ଣାତି ଅତ୍ଥୋ। ''ଲାଭୀ ହୋତି ରୂପସହଗତାନଂ ୱା ସମାପତ୍ତୀନଂ ଅରୂପସହଗତାନଂ ୱା ସମାପତ୍ତୀନ''ନ୍ତି (ପୁ। ପ। ୩-୮) ଏତ୍ଥ ଆରମ୍ମଣେ, ରୂପାରୂପାରମ୍ମଣାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ''ଅଟ୍ଠିକସଞ୍ଞାସହଗତଂ ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଂ ଭାୱେତୀ''ତି (ସଂ। ନି। ୫।୨୩୮) ଏତ୍ଥ ନିସ୍ସଯେ, ଅଟ୍ଠିକସଞ୍ଞାନିସ୍ସଯଂ ଅଟ୍ଠିକସଞ୍ଞଂ ଭାୱେତ୍ୱା ପଟିଲଦ୍ଧନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ''ଇଦଂ ସୁଖଂ ଇମାଯ ପୀତିଯା ସହଗତଂ ହୋତି ସହଜାତଂ ସମ୍ପଯୁତ୍ତ''ନ୍ତି (ୱିଭ। ୫୭୮) ଏତ୍ଥ ସଂସଟ୍ଠେ, ସମ୍ମିସ୍ସନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଇମସ୍ମିମ୍ପି ପଦେ ସଂସଟ୍ଠୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ। ସାତସଂସଟ୍ଠା ହି ସାତସହଗତାତି ୱୁତ୍ତା। ସା ହି ଠପେତ୍ୱା ଚତୁତ୍ଥଂ ଝାନଂ ସେସେସୁ ସାତସହଗତା ହୋତି, ସତିପି ଚ ଉପେକ୍ଖାସହଗତତ୍ତେ ଯେଭୁଯ୍ୟୱସେନ ସାତସହଗତାତି ୱୁତ୍ତା, ପୁରିମଜ୍ଝାନମୂଲକତ୍ତା ୱା ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନସ୍ସ ସାତସହଗତାଯ ଉପେକ୍ଖାସହଗତାପି ୱୁତ୍ତାୱ ହୋତି , ଉପେକ୍ଖାଯ ପନ ସନ୍ତେ ସୁଖେ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଭଗୱତା ସାତସହଗତାତି ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନସମ୍ପଯୁତ୍ତାପି ୱୁତ୍ତାୱ ହୋତି।

ସମଥୋ ଚ ୱିପସ୍ସନା ଚାତି କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦଯୋ ପଚ୍ଚନୀକଧମ୍ମେ ସମେତି ୱିନାସେତୀତି ସମଥୋ। ସମାଧିସ୍ସେତଂ ନାମଂ। ଅନିଚ୍ଚତାଦିୱସେନ ୱିୱିଧେହି

ଆକାରେହି ଧମ୍ମେ ପସ୍ସତୀତି ୱିପସ୍ସନା। ପଞ୍ଞାୟେତଂ ନାମଂ। ଇମେ ପନ ଦ୍ୱେ ଦସୁତ୍ତରପରିୟାୟେ ପୁବ୍ବଭାଗାତି ୱୁତ୍ତା, ସଙ୍ଗୀତିପରିୟାୟେ ଚ ଲୋକିୟଲୋକୁତ୍ତରମିସ୍ସକାତି। ତୟୋ ସମାଧୀତି ସୱିତକ୍କୋ ସୱିଚାରୋ ସମାଧି , ଅୱିତକ୍କୋ ୱିଚାରମତ୍ତୋ ସମାଧି, ଅୱିତକ୍କୋ ଅୱିଚାରୋ ସମାଧି। ସମ୍ପୟୋଗୱସେନ ୱତ୍ତମାନେନ ସହ ୱିତକ୍କେନ ସୱିତକ୍କୋ, ସହ ୱିଚାରେନ ସୱିଚାରୋ। ସୋ ଖଣିକସମାଧି, ୱିପସ୍ସନାସମାଧି, ଉପଚାରସମାଧି, ପଠମଜ୍ଝାନସମାଧି। ନତ୍ଥି ଏତସ୍ସ ୱିତକ୍କୋତି ଅୱିତକ୍କୋ। ୱିତକ୍କୱିଚାରେସୁ ୱିଚାରୋ ମତ୍ତା ପରମା ପମାଣଂ ଏତସ୍ସାତି ୱିଚାରମତ୍ତୋ, ୱିଚାରତୋ ଉତ୍ତରି ୱିତକ୍କେନ ସମ୍ପୟୋଗଂ ନ ଗଚ୍ଛତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସୋ ପଞ୍ଚକନୟେ ଦୁତିୟଜ୍ଝାନସମାଧି, ତଦୁଭୟୱିରହିତୋ ଅୱିତକ୍କୋ ଅୱିଚାରୋ ସମାଧି। ସୋ ଚତୁକ୍କନୟେ ଦୁତିୟଜ୍ଝାନାଦି, ପଞ୍ଚକନୟେ ତତିୟଜ୍ଝାନାଦି ରୂପାୱଚରସମାଧି। ଇମେ ତୟୋପି ଲୋକିୟା ଏୱ। ସଙ୍ଗୀତିପରିୟାୟେ ଅପରେପି ତୟୋ ସମାଧୀ ୱୁତ୍ତା – ‘‘ସୁଞ୍ଞତୋ ସମାଧି, ଅନିମିତ୍ତୋ ସମାଧି, ଅପ୍ପଣିହିତୋ ସମାଧୀ’’ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୩୦୫)। ନ ତେ ଇଧ ଅଧିପ୍ପେତା।

ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନାତି କାୟାନୁପସ୍ସନାସତିପଟ୍ଠାନଂ, ୱେଦନାନୁପସ୍ସନାସତିପଟ୍ଠାନଂ, ଚିତ୍ତାନୁପସ୍ସନାସତିପଟ୍ଠାନଂ, ଧମ୍ମାନୁପସ୍ସନାସତିପଟ୍ଠାନଂ। ପୁବ୍ବଭାଗେ ଚୁଦ୍ଦସୱିଧେନ କାୟଂ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହତୋ କାୟାନୁପସ୍ସନାସତିପଟ୍ଠାନଂ, ନୱୱିଧେନ ୱେଦନଂ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହତୋ ୱେଦନାନୁପସ୍ସନାସତିପଟ୍ଠାନଂ, ସୋଳସୱିଧେନ ଚିତ୍ତଂ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହତୋ ଚିତ୍ତାନୁପସ୍ସନାସତିପଟ୍ଠାନଂ, ପଞ୍ଚୱିଧେନ ଧମ୍ମେ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହତୋ ଧମ୍ମାନୁପସ୍ସନାସତିପଟ୍ଠାନଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଲୋକୁତ୍ତରଂ ପନ ଇଧ ନ ଅଧିପ୍ପେତଂ। ପଞ୍ଚଙ୍ଗିକୋ ସମାଧୀତି ପଞ୍ଚ ଅଙ୍ଗାନି ଅସ୍ସ ସନ୍ତୀତି ପଞ୍ଚଙ୍ଗିକୋ, ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନସମାଧି। ପୀତିଫରଣତା, ସୁଖଫରଣତା, ଚେତୋଫରଣତା, ଆଲୋକଫରଣତା, ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣନିମିତ୍ତନ୍ତି ପଞ୍ଚ ଅଙ୍ଗାନି। ପୀତିଂ ଫରମାନା ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଦ୍ୱୀସୁ ଝାନେସୁ ପଞ୍ଞା ପୀତିଫରଣତା ନାମ। ସୁଖଂ ଫରମାନା ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ତୀସୁ ଝାନେସୁ ପଞ୍ଞା ସୁଖଫରଣତା ନାମ। ପରେସଂ ଚେତୋ ଫରମାନା ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଚେତୋପରିୟପଞ୍ଞା ଚେତୋଫରଣତା ନାମ। ଆଲୋକଂ ଫରମାନା ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁପଞ୍ଞା ଆଲୋକଫରଣତା ନାମ। ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞାଣଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣନିମିତ୍ତଂ ନାମ। ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଚେତଂ –

‘‘ଦ୍ୱୀସୁ ଝାନେସୁ ପଞ୍ଞା ପୀତିଫରଣତା, ତୀସୁ ଝାନେସୁ ପଞ୍ଞା ସୁଖଫରଣତା, ପରଚିତ୍ତପଞ୍ଞା ଚେତୋଫରଣତା, ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁପଞ୍ଞା ଆଲୋକଫରଣତା, ତମ୍ହା ତମ୍ହା ସମାଧିମ୍ହା ୱୁଟ୍ଠିତସ୍ସ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞାଣଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣନିମିତ୍ତ’’ନ୍ତି (ୱିଭ। ୮୦୪)।

ତତ୍ଥ ୱୁଟ୍ଠିତସମାଧିସ୍ସ ପୱତ୍ତାକାରଗହଣତୋ ନିମିତ୍ତନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଚ ପୀତିଫରଣତା ସୁଖଫରଣତା ଦ୍ୱେ ପାଦା ୱିୟ, ଚେତୋଫରଣତା ଆଲୋକଫରଣତା ଦ୍ୱେ ହତ୍ଥା ୱିୟ, ଅଭିଞ୍ଞାପାଦକଂ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନଂ ମଜ୍ଝିମକାୟୋ ୱିୟ, ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣନିମିତ୍ତଂ ସୀସଂ ୱିୟ। ଇତି ଆୟସ୍ମା ଧମ୍ମସେନାପତି ସାରିପୁତ୍ତତ୍ଥେରୋ ପଞ୍ଚଙ୍ଗିକଂ ସମ୍ମାସମାଧିଂ ଅଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗସମ୍ପନ୍ନଂ ପୁରିସଂ ୱିୟ କତ୍ୱା ଦସ୍ସେସି।

ଛ ଅନୁସ୍ସତିଟ୍ଠାନାନୀତି ପୁନପ୍ପୁନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋ ସତିୟୋ ଏୱ ଅନୁସ୍ସତିୟୋ, ପୱତ୍ତିତବ୍ବଟ୍ଠାନମ୍ହିୟେୱ ପୱତ୍ତତ୍ତା ସଦ୍ଧାପବ୍ବଜିତସ୍ସ କୁଲପୁତ୍ତସ୍ସ ଅନୁରୂପା ସତିୟୋତିପି ଅନୁସ୍ସତିୟୋ, ଅନୁସ୍ସତିୟୋ ଏୱ ପୀତିଆଦୀନଂ ଠାନତ୍ତା ଅନୁସ୍ସତିଟ୍ଠାନାନି। କତମାନି ଛ? ବୁଦ୍ଧାନୁସ୍ସତି ଧମ୍ମାନୁସ୍ସତି ସଙ୍ଘାନୁସ୍ସତି ସୀଲାନୁସ୍ସତି ଚାଗାନୁସ୍ସତି ଦେୱତାନୁସ୍ସତି (ଦୀ। ନି। ୩।୩୨୭)। ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାତି ବୋଧିୟା, ବୋଧିସ୍ସ ୱା ଅଙ୍ଗା। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଯା ଏସା ଧମ୍ମସାମଗ୍ଗୀ ଯାୟ ଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାୟ ଲୀନୁଦ୍ଧଚ୍ଚପତିଟ୍ଠାନାୟୂହନକାମସୁଖତ୍ତକିଲମଥାନୁୟୋଗୌଚ୍ଛେଦସସ୍ସତାଭିନିୱେସାଦୀନଂ ଅନେକେସଂ ଉପଦ୍ଦୱାନଂ ପଟିପକ୍ଖଭୂତାୟ ସତିଧମ୍ମୱିଚୟୱୀରିୟପୀତିପସ୍ସଦ୍ଧିସମାଧିଉପେକ୍ଖାସଙ୍ଖାତାୟ ଧମ୍ମସାମଗ୍ଗିୟା ଅରିୟସାୱକୋ ବୁଜ୍ଝତୀତି କତ୍ୱା ବୋଧୀତି ୱୁଚ୍ଚତି। ବୁଜ୍ଝତୀତି କିଲେସସନ୍ତାନନିଦ୍ଦାୟ ୱୁଟ୍ଠହତି, ଚତ୍ତାରି ୱା ଅରିୟସଚ୍ଚାନି ପଟିୱିଜ୍ଝତି, ନିବ୍ବାନମେୱ ୱା ସଚ୍ଛିକରୋତି, ତସ୍ସା ଧମ୍ମସାମଗ୍ଗିସଙ୍ଖାତାୟ ବୋଧିୟା ଅଙ୍ଗାତିପି ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା ଝାନଙ୍ଗମଗ୍ଗଙ୍ଗାଦୟୋ ୱିୟ। ଯୋ ପନେସ ଯଥାୱୁତ୍ତପ୍ପକାରାୟ ଏତାୟ ଧମ୍ମସାମଗ୍ଗିୟା ବୁଜ୍ଝତୀତି କତ୍ୱା ଅରିୟସାୱକୋ ବୋଧୀତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତସ୍ସ ବୋଧିସ୍ସ ଅଙ୍ଗାତିପି ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା ସେନଙ୍ଗରଥଙ୍ଗାଦୟୋ ୱିୟ। ତେନାହୁ ଅଟ୍ଠକଥାଚରିୟା ‘‘ବୁଜ୍ଝନକସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଅଙ୍ଗାତି ୱା ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା’’ତି। ଅପିଚ ‘‘ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାତି କେନଟ୍ଠେନ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା, ବୋଧାୟ ସଂୱତ୍ତନ୍ତୀତି ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା’’ତିଆଦିନା (ପଟି। ମ। ୨।୧୭) ନୟେନ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଟ୍ଠୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଅରିୟୋ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ମଗ୍ଗୋତି ତଂତଂମଗ୍ଗୱଜ୍ଝକିଲେସେହି ଆରକତ୍ତା ଅରିୟଭାୱକରତ୍ତା ଅରିୟଫଲପଟିଲାଭକରତ୍ତା ଚ ଅରିୟୋ। ଅଟ୍ଠ ଅଙ୍ଗାନି ଅସ୍ସାତି ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ। ସୋୟଂ ଚତୁରଙ୍ଗିକା ୱିୟ ସେନା, ପଞ୍ଚଙ୍ଗିକଂ ୱିୟ ଚ ତୂରିୟଂ ଅଙ୍ଗମତ୍ତମେୱ ହୋତି, ଅଙ୍ଗୱିନିମୁତ୍ତୋ ନତ୍ଥି। ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗମଗ୍ଗଙ୍ଗା ଲୋକୁତ୍ତରା, ଦସୁତ୍ତରପରିୟାୟେନ ପୁବ୍ବଭାଗାପି ଲବ୍ଭନ୍ତି।

ନୱପାରିସୁଦ୍ଧିପଧାନିୟଙ୍ଗାନୀତି ସୀଲୱିସୁଦ୍ଧି ପାରିସୁଦ୍ଧିପଧାନିୟଙ୍ଗଂ, ଚିତ୍ତୱିସୁଦ୍ଧି ପାରିସୁଦ୍ଧିପଧାନିୟଙ୍ଗଂ, ଦିଟ୍ଠିୱିସୁଦ୍ଧି ପାରିସୁଦ୍ଧିପଧାନିୟଙ୍ଗଂ, କଙ୍ଖାୱିତରଣୱିସୁଦ୍ଧି ପାରିସୁଦ୍ଧିପଧାନିୟଙ୍ଗଂ, ମଗ୍ଗାମଗ୍ଗଞାଣଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧି ପାରିସୁଦ୍ଧିପଧାନିୟଙ୍ଗଂ, ପଟିପଦାଞାଣଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧି ପାରିସୁଦ୍ଧିପଧାନିୟଙ୍ଗଂ, ଞାଣଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧି ପାରିସୁଦ୍ଧିପଧାନିୟଙ୍ଗଂ, ପଞ୍ଞା ପାରିସୁଦ୍ଧିପଧାନିୟଙ୍ଗଂ, ୱିମୁତ୍ତି ପାରିସୁଦ୍ଧିପଧାନିୟଙ୍ଗଂ (ଦୀ। ନି। ୩।୩୫୯)। ସୀଲୱିସୁଦ୍ଧୀତି

ୱିସୁଦ୍ଧିଂ ପାପେତୁଂ ସମତ୍ଥଂ ଚତୁପାରିସୁଦ୍ଧିସୀଲଂ। ତଞ୍ହି ଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟମଲଂ ୱିସୋଧେତି। ପାରିସୁଦ୍ଧିପଧାନିୟଙ୍ଗନ୍ତି ପରିସୁଦ୍ଧଭାୱସ୍ସ ପଧାନଂ ଉତ୍ତମଂ ଅଙ୍ଗଂ। ଚିତ୍ତୱିସୁଦ୍ଧୀତି ୱିପସ୍ସନାୟ ପଦଟ୍ଠାନଭୂତା ପଗୁଣା ଅଟ୍ଠ ସମାପତ୍ତିଯୋ। ତା ହି କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦିଚିତ୍ତମଲଂ ୱିସୋଧେନ୍ତି। ଦିଟ୍ଠିୱିସୁଦ୍ଧୀତି ସପ୍ପଚ୍ଚଯନାମରୂପଦସ୍ସନଂ। ତଞ୍ହି ସତ୍ତଦିଟ୍ଠିମଲଂ ୱିସୋଧେତି। କଙ୍ଖାୱିତରଣୱିସୁଦ୍ଧୀତି ପଚ୍ଚଯାକାରଞ୍ଞାଣଂ। ତେନ ହି ତୀସୁ ଅଦ୍ଧାସୁ ପଚ୍ଚଯୱସେନ ଧମ୍ମା ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ପସ୍ସନ୍ତୋ ତୀସୁପି ଅଦ୍ଧାସୁ ସତ୍ତକଙ୍ଖାମଲଂ ୱିତରନ୍ତୋ ୱିସୁଜ୍ଝତି। ମଗ୍ଗାମଗ୍ଗଞାଣଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧୀତି ଉଦଯବ୍ବଯାନୁପସ୍ସନକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନା ଓଭାସଞାଣପୀତିପସ୍ସଦ୍ଧିସୁଖଅଧିମୋକ୍ଖପଗ୍ଗହୁପଟ୍ଠାନୌପେକ୍ଖାନିକନ୍ତୀତି ଦସ ୱିପସ୍ସନୁପକ୍କିଲେସା, ନ ମଗ୍ଗୋ, ୱୀଥିପଟିପନ୍ନଂ ଉଦଯବ୍ବଯଞାଣଂ ମଗ୍ଗୋତି ଏୱଂ ମଗ୍ଗାମଗ୍ଗେ ଞାଣଂ ନାମ। ତେନ ହି ଅମଗ୍ଗମଲଂ ୱିସୋଧେତି। ପଟିପଦାଞାଣଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧୀତି ୱୀଥିପଟିପନ୍ନଂ ଉଦଯବ୍ବଯାନୁପସ୍ସନାଞାଣଂ ଭଙ୍ଗାନୁପସ୍ସନାଞାଣଂ ଭଯତୁପଟ୍ଠାନାନୁପସ୍ସନାଞାଣଂ ଆଦୀନୱାନୁପସ୍ସନାଞାଣଂ ନିବ୍ବିଦାନୁପସ୍ସନାଞାଣଂ ମୁଞ୍ଚିତୁକମ୍ୟତାଞାଣଂ ପଟିସଙ୍ଖାନୁପସ୍ସନାଞାଣଂ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାଞାଣଂ ଅନୁଲୋମଞାଣନ୍ତି ଇମାନି ନୱ ୱିପସ୍ସନାଞାଣାନି। ତାନି ହି ନିଚ୍ଚସଞ୍ଞାଦିମଲଂ ୱିସୋଧେନ୍ତି। ଞାଣଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧୀତି ଚତୁଅରିଯମଗ୍ଗପଞ୍ଞା। ସା ହି ସମୁଚ୍ଛେଦତୋ ସକସକମଗ୍ଗୱଜ୍ଝକିଲେସମଲଂ ୱିସୋଧେତି। ପଞ୍ଞାତି ଅରହତ୍ତଫଲପଞ୍ଞା। ୱିମୁତ୍ତୀତି ଅରହତ୍ତଫଲୱିମୁତ୍ତି।

ଦସ କସିଣାଯତନାନୀତି ''ପଥୱୀକସିଣମେକୋ ସଞ୍ଜାନାତି ଉଦ୍ଧଂ ଅଧୋ ତିରିଯଂ ଅଦ୍ୱଯଂ ଅପ୍ପମାଣଂ, ଆପୋକସିଣମେକୋ ସଞ୍ଜାନାତି…ପେ… ତେଜୋକସିଣମେକୋ ସଞ୍ଜାନାତି…ପେ… ୱାଯୋକସିଣମେକୋ ସଞ୍ଜାନାତି…ପେ… ନୀଲକସିଣମେକୋ ସଞ୍ଜାନାତି…ପେ… ପୀତକସିଣମେକୋ ସଞ୍ଜାନାତି…ପେ… ଲୋହିତକସିଣମେକୋ ସଞ୍ଜାନାତି…ପେ… ଓଦାତକସିଣମେକୋ ସଞ୍ଜାନାତି…ପେ… ଆକାସକସିଣମେକୋ ସଞ୍ଜାନାତି…ପେ… ୱିଞ୍ଞାଣକସିଣମେକୋ ସଞ୍ଜାନାତି ଉଦ୍ଧଂ ଅଧୋ ତିରିଯଂ ଅଦ୍ୱଯଂ ଅପ୍ପମାଣ''ନ୍ତି (ଅ॰ ନି॰ ୧୦।୨୫; ଦୀ॰ ନି॰ ୩।୩୬୦) ଏୱଂ ୱୁତ୍ତାନି ଦସ। ଏତାନି ହି ସକଲଫରଣଟ୍ଠେନ କସିଣାନି, ତଦାରମ୍ମଣାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଖେତ୍ତଟ୍ଠେନ ଅଧିଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନ ୱା ଆଯତନାନି। ଉଦ୍ଧନ୍ତି ଉପରିଗଗନତଲାଭିମୁଖଂ। ଅଧୋତି ହେଟ୍ଠାଭୂମିତଲାଭିମୁଖଂ। ତିରିଯନ୍ତି ଖେତ୍ତମଣ୍ଡଲମିୱ ସମନ୍ତା ପରିଚ୍ଛିନ୍ନଂ। ଏକଚ୍ଚୋ ହି ଉଦ୍ଧମେୱ କସିଣଂ ୱଡ୍ଢେତି ଏକଚ୍ଚୋ ଅଧୋ, ଏକଚ୍ଚୋ ସମନ୍ତତୋ। ଏକୋପି ତେନ ତେନ ୱା କାରଣେନ ଏୱଂ ପସାରେତି ଆଲୋକମିୱ ରୂପଦସ୍ସନକାମୋ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ – ''ପଥୱୀକସିଣମେକୋ ସଞ୍ଜାନାତି ଉଦ୍ଧଂ ଅଧୋ ତିରିଯ''ନ୍ତି (ଅ॰ ନି॰ ୧୦।୨୫; ଦୀ॰ ନି॰ ୩।୩୬୦)। ଅଦ୍ୱଯନ୍ତି ଇଦଂ ପନ ଏକସ୍ସ ଅଞ୍ଞଭାୱାନୁପଗମନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଯଥା ହି ଉଦକଂ ପୱିଟ୍ଠସ୍ସ ସବ୍ବଦିସାସୁ ଉଦକମେୱ ହୋତି ନ ଅଞ୍ଞଂ, ଏୱମେୱ ପଥୱୀକସିଣଂ ପଥୱୀକସିଣମେୱ ହୋତି, ନତ୍ଥି ତସ୍ସ ଅଞ୍ଞକସିଣସମ୍ଭେଦୋତି। ଏସ ନଯୋ ସବ୍ବତ୍ଥ। ଅପ୍ପମାଣନ୍ତି ଇଦଂ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଫରଣଅପ୍ପମାଣୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ତଞ୍ହି ମନସା ଫରନ୍ତୋ ସକଲମେୱ ଫରତି, ନ ''ଅଯମସ୍ସ ଆଦି ଇଦଂ ମଜ୍ଝ''ନ୍ତି ପମାଣଂ ଗଣ୍ହାତୀତି। ଆକାସକସିଣନ୍ତି କସିଣୁଗ୍ଘାଟିମାକାସୋ ପରିଚ୍ଛେଦାକାସକସିଣଞ୍ଚ। ୱିଞ୍ଞାଣକସିଣନ୍ତି କସିଣୁଗ୍ଘାଟିମାକାସେ ପୱତ୍ତୱିଞ୍ଞାଣଂ। ତତ୍ଥ କସିଣୱସେନ କସିଣୁଗ୍ଘାଟିମାକାସେ, କସିଣୁଗ୍ଘାଟିମାକାସୱସେନ ତତ୍ଥ ପୱତ୍ତୱିଞ୍ଞାଣେ ଉଦ୍ଧଂଅଧୋତିରିଯତା ୱେଦିତବ୍ବା, ପରିଚ୍ଛେଦାକାସକସିଣସ୍ସପି ୱଡ୍ଢନୀଯତ୍ତା ତସ୍ସ ୱସେନପୀତି।

୨୬। ଇଦାନି ଭାୱନାପଭେଦଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଦ୍ୱେ ଭାୱନାତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଲୋକିଯାତିଆଦୀସୁ ଲୋକୋ ୱୁଚ୍ଚତି ଲୁଜ୍ଜନପଲୁଜ୍ଜନଟ୍ଠେନ ୱଟ୍ଟଂ, ତସ୍ମିଂ ପରିଯାପନ୍ନଭାୱେନ ଲୋକେ ନିଯୁତ୍ତାତି ଲୋକିଯା, ଲୋକିଯାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଭାୱନା ଲୋକିଯା। କିଞ୍ଚାପି ଧମ୍ମାନଂ ଭାୱନାତି ୱୋହାରୱସେନ ୱୁଚ୍ଚତି, ତେହି ପନ ୱିସୁଂ ଭାୱନା ନତ୍ଥି। ତେ ଏୱ ହି ଧମ୍ମା ଭାୱିଯମାନା ଭାୱନାତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଉତ୍ତିଣ୍ଣାତି ଉତ୍ତରା, ଲୋକେ ଅପରିଯାପନ୍ନଭାୱେନ ଲୋକତୋ ଉତ୍ତରାତି ଲୋକୁତ୍ତରା।

ରୂପଭୱସଙ୍ଖାତେ ରୂପେ ଅୱଚରନ୍ତୀତି ରୂପାୱଚରା। କୁସଲସଦ୍ଦୋ ପନେତ୍ଥ ଆରୋଗ୍ୟଅନୱଜ୍ଜଛେକସୁଖୱିପାକେସୁ ଦିସ୍ସତି। ''କଚ୍ଚି ନୁ ଭୋତୋ କୁସଲଂ? କଚ୍ଚି ଭୋତୋ ଅନାମଯ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ଜା॰ ୧।୧୫।୧୪୬; ୨।୨୦।୧୨୯) ଆରୋଗ୍ୟେ। ''କତମୋ ପନ, ଭନ୍ତେ, କାଯସମାଚାରୋ କୁସଲୋ? ଯୋ ଖୋ, ମହାରାଜ, କାଯସମାଚାରୋ ଅନୱଜ୍ଜୋ''ତି (ମ॰ ନି॰ ୨।୩୬୧) ଚ ''ପୁନ ଚପରଂ, ଭନ୍ତେ, ଏତଦାନୁତ୍ତରିଯଂ, ଯଥା ଭଗୱା ଧମ୍ମଂ ଦେସେତି କୁସଲେସୁ ଧମ୍ମେସୂ''ତି (ଦୀ॰ ନି॰ ୩।୧୪୫) ଚ ଏୱମାଦୀସୁ ଅନୱଜ୍ଜେ। ''ତଂ କିଂ ମଞ୍ଞସି, ରାଜକୁମାର, କୁସଲୋ ତ୍ୱଂ ରଥସ୍ସ ଅଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗାନ''ନ୍ତି? (ମ॰ ନି॰ ୨।୮୭) ''କୁସଲା ନଚ୍ଚଗୀତସ୍ସ ସିକ୍ଖିତା ଚାତୁରିତ୍ଥିଯୋ''ତି (ଜା॰ ୨।୨୨।୯୪) ଚ ଆଦୀସୁ ଛେକେ। ''କୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ସମାଦାନହେତୁ ଏୱମିଦଂ ପୁଞ୍ଞଂ ପୱଡ୍ଢତୀ''ତି (ଦୀ॰ ନି॰ ୩।୮୦) ''କୁସଲସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ କତତ୍ତା ଉପଚିତତ୍ତା''ତି (ଧ॰ ସ॰ ୪୩୧) ଚ ଆଦୀସୁ ସୁଖୱିପାକେ। ସ୍ୱାଯମିଧ ଆରୋଗ୍ୟେପି ଅନୱଜ୍ଜେପି ସୁଖୱିପାକେପି ୱଟ୍ଟତି। ୱଚନତ୍ଥୋ ପନେତ୍ଥ କୁଚ୍ଛିତେ ପାପକେ ଧମ୍ମେ ସଲଯନ୍ତି ଚଲଯନ୍ତି କମ୍ପେନ୍ତି ୱିଦ୍ଧଂସେନ୍ତୀତି କୁସଲା, କୁଚ୍ଛିତେନ ୱା ଆକାରେନ ସଯନ୍ତି ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି କୁସା, ତେ ଅକୁସଲସଙ୍ଖାତେ କୁସେ ଲୁନନ୍ତି ଛିନ୍ଦନ୍ତୀତି କୁସଲା, କୁଚ୍ଛିତାନଂ ୱା ସାନତୋ ତନୁକରଣତୋ କୁସଂ, ଞାଣଂ। ତେନ କୁସେନ ଲାତବ୍ବା ଗହେତବ୍ବା ପୱତ୍ତେତବ୍ବାତି କୁସଲା, ଯଥା ୱା କୁସା ଉଭଯଭାଗଗତଂ ହତ୍ଥପ୍ପଦେସଂ ଲୁନନ୍ତି, ଏୱମିମେପି ଉପ୍ପନ୍ନାନୁପ୍ପନ୍ନଭାୱେନ ଉଭଯଭାଗଗତଂ ସଂକିଲେସପକ୍ଖଂ ଲୁନନ୍ତି, ତସ୍ମା କୁସା ୱିଯ ଲୁନନ୍ତୀତି କୁସଲା। ତେସଂ ରୂପାୱଚରକୁସଲାନଂ ଭାୱନା। ଅରୂପଭୱସଙ୍ଖାତେ ଅରୂପେ ଅୱଚରନ୍ତୀତି ଅରୂପାୱଚରା। ତେଭୂମକୱଟ୍ଟେ ପରିଯାପନ୍ନା

ଅନ୍ତୋଗଧାତି ପରିଯାପନ୍ନା, ତସ୍ମିଂ ନ ପରିଯାପନ୍ନାତି ଅପରିଯାପନ୍ନା, ଲୋକୁତ୍ତରା।

କାମାୱଚରକୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଭାୱନା କସ୍ମା ନ ୱୁତ୍ତାତି ଚେ? ଅପ୍ପନାପ୍ପତ୍ତାଯ ଏୱ ଭାୱନାଯ ଅଭିଧମ୍ମେ ଭାୱନାତି ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ତତ୍ଥ –

''ଯୋଗୱିହିତେସୁ ୱା କମ୍ମାଯତନେସୁ ଯୋଗୱିହିତେସୁ ୱା ସିପ୍ପାଯତନେସୁ ଯୋଗୱିହିତେସୁ ୱା ୱିଜ୍ଜାଟ୍ଠାନେସୁ କମ୍ମସ୍ସକତଂ ୱା ସଚ୍ଚାନୁଲୋମିକଂ ୱା ରୂପଂ ଅନିଚ୍ଚନ୍ତି ୱା, ୱେଦନା ଅନିଚ୍ଚାତି ୱା, ସଞ୍ଞା ଅନିଚ୍ଚାତି ୱା, ସଙ୍ଖାରା ଅନିଚ୍ଚାତି ୱା, ୱିଞ୍ଞାଣଂ ଅନିଚ୍ଚନ୍ତି ୱା ଯଂ ଏୱରୂପଂ ଅନୁଲୋମିକଂ ଖନ୍ତିଂ ଦିଟ୍ଠିଂ ରୁଚିଂ ମୁଦିଂ ପେକ୍ଖଂ ଧମ୍ମନିଜ୍ଝାନକ୍ଖନ୍ତିଂ ପରତୋ ଅସୁତ୍ୱା ପଟିଲଭତି, ଅଯଂ ୱୁଚ୍ଚତି ଚିନ୍ତାମଯା ପଞ୍ଞା। ଯୋଗୱିହିତେସୁ ୱା କମ୍ମାଯତନେସୁ… ପେ… ଧମ୍ମନିଜ୍ଝାନକ୍ଖନ୍ତିଂ ପରତୋ ସୁତ୍ୱା ପଟିଲଭତି, ଅଯଂ ୱୁଚ୍ଚତି ସୁତମଯା ପଞ୍ଞା। ସବ୍ବାପି ସମାପନ୍ନସ୍ସ ପଞ୍ଞା ଭାୱନାମଯା ପଞ୍ଞା''ତି (ୱିଭ. ୭୬୮)।

ସା ପନ କାମାୱଚରଭାୱନା ଆୱଜ୍ଜନଭୱଙ୍ଗପାତେହି ଅନ୍ତରିତତ୍ତା ଭାୱନାତି ନ ୱୁତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ସବ୍ବେସଂ ପନ ପୁଞ୍ଞାନଂ ତିୱିଧପୁଞ୍ଞକିରିଯୱତ୍ଥୂନଂ ଅନ୍ତୋଗଧତ୍ତା ଉପଚାରସମାଧିୱିପସ୍ସନାସମାଧୀନଂ ଭାୱନାମଯପୁଞ୍ଞତା ସିଦ୍ଧା। ଇଧ ପନ ଲୋକିଯଭାୱନାଯ ଏୱ ସଙ୍ଗହିତା। ରୂପାରୂପାୱଚରାନଂ ତିୱିଧଭାୱେ ହୀନାତି ଲାମକା। ହୀନୁତ୍ତମାନଂ ମଜ୍ଝେ ଭୱା ମଜ୍ଝା, ମଜ୍ଝିମାତିପି ପାଠୋ। ପଧାନଭାୱଂ ନୀତାତି ପଣୀତା, ଉତ୍ତମାତି ଅତ୍ଥୋ। ଆଯୂହନୱସେନ ଅଯଂ ହୀନମଜ୍ଝିମପଣୀତତା ୱେଦିତବ୍ବା। ଯସ୍ସା ହି ଆଯୂହନକ୍ଖଣେ ଛନ୍ଦୋ ୱା ହୀନୋ ହୋତି ୱୀରିଯଂ ୱା ଚିତ୍ତଂ ୱା ୱୀମଂସା ୱା, ସା ହୀନା ନାମ। ଯସ୍ସା ତେ ଧମ୍ମା ମଜ୍ଝିମା, ସା ମଜ୍ଝିମା ନାମ। ଯସ୍ସା ତେ ଧମ୍ମା ପଣୀତା, ସା ପଣୀତା ନାମ। ମୁଦୁକେହି ୱା ଇନ୍ଦ୍ରିଯେହି ସମ୍ପଯୁତ୍ତା ହୀନା ନାମ, ମଜ୍ଝିମେହି ଇନ୍ଦ୍ରିଯେହି ସମ୍ପଯୁତ୍ତା ମଜ୍ଝିମା, ଅଧିମତ୍ତେହି ଇନ୍ଦ୍ରିଯେହି ସମ୍ପଯୁତ୍ତା ପଣୀତା ନାମ। ଅପରିଯାପନ୍ନାଯ ହୀନମଜ୍ଝିମତ୍ତାଭାୱା ପଣୀତତା ଏୱ ୱୁତ୍ତା। ସା ହି ଉତ୍ତମଟ୍ଠେନ ଅତପ୍ପକଟ୍ଠେନ ଚ ପଣୀତା।

୨୭। ପଠମଭାୱନାଚତୁକ୍କେ ଭାୱେତୀତି ଏକସ୍ମିଂଯେୱ ଖଣେ ତଥା ତଥା ପଟିୱିଜ୍ଝନ୍ତୋ ଅରିଯମଗ୍ଗଂ ଭାୱେତି। ଦୁତିଯଭାୱନାଚତୁକ୍କେ ଏସନାଭାୱନାତି ଅପ୍ପନାପୁବ୍ବଭାଗେ ଭାୱନା। ସା ହି ଅପ୍ପନଂ ଏସନ୍ତି ଏତାଯାତି ଏସନାତି ୱୁତ୍ତା। ପଟିଲାଭଭାୱନାତି ଅପ୍ପନାଭାୱନା। ସା ହି ତାଯ ଏସନାଯ ପଟିଲଦ୍ଧୁତୀତି ପଟିଲାଭୋତି ୱୁତ୍ତା। ଏକରସାଭାୱନାତି ପଟିଲାଭେ ୱସୀଭାୱଂ ପତ୍ତୁକାମସ୍ସ ପଯୋଗକାଲେ ଭାୱନା। ସା ହି ତେନ ତେନ ପହାନେନ ତେହି ତେହି କିଲେସେହି ୱିମୁତ୍ତତ୍ତା ୱିମୁତ୍ତିରସେନ ଏକରସାତି କତ୍ୱା ଏକରସାତି ୱୁତ୍ତା। ଆସେୱନାଭାୱନାତି ପଟିଲାଭେ ୱସିପ୍ପତ୍ତସ୍ସ ଯଥାରୁଚି ପରିଭୋଗକାଲେ ଭାୱନା। ସା ହି ଭୁସଂ ସେୱୀଯତୀତି ଆସେୱନାତି ୱୁତ୍ତା। କେଚି ପନ ''ଆସେୱନାଭାୱନା ୱସୀକମ୍ମଂ, ଏକରସାଭାୱନା ସବ୍ବତ୍ଥିକା''ତି ୱଣ୍ଣଯନ୍ତି। ଚତୁକ୍କୱିଭାଗେ ସମାଧିଂ ସମାପଜ୍ଜନ୍ତାନନ୍ତି ୱତ୍ତମାନସମୀପେ ୱତ୍ତମାନୱଚନଂ। ତତ୍ଥ ଜାତାତି ତସ୍ମିଂ ପୁବ୍ବଭାଗେ ଜାତା। ଏକରସା ହୋନ୍ତୀତି ଅପ୍ପନୁପ୍ପାଦନେ ସମାନକିଚ୍ଚା ହୋନ୍ତି। ସମାଧିଂ ସମାପନ୍ନାନନ୍ତି ଅପ୍ପିତପ୍ପନାନଂ। ତତ୍ଥ ଜାତାତି ତସ୍ସା ଅପ୍ପନାଯ ଜାତା। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ନାତିୱତ୍ତନ୍ତୀତି ସମପ୍ପୱତ୍ତିଯା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ନାତିକ୍କମନ୍ତି। ଅଧିମୋକ୍ଖଟ୍ଠେନସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯଂଭାୱଯତୋତିଆଦୀସୁ ଏକକ୍ଖଣେପି ଏକେକସ୍ସ ଇନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ସକସକକିଚ୍ଚକରଣେ ତଂତଂନିସ୍ସଯୱସେନ ସକସକକିଚ୍ଚକାରକାନି ସେସାନିପି ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି ୱିମୁତ୍ତିରସେନ ଏକରସା ହୋନ୍ତୀତି ୱିମୁତ୍ତିରସେନେୱ ଏକରସଟ୍ଠେନ ଭାୱନା। ବଲବୋଜ୍ଝଙ୍ଗମଗ୍ଗଙ୍ଗେସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। ଏକରସାତି ଚ ଲିଙ୍ଗୱିପଲ୍ଲାସୋ କତୋ।

ଇଧ ଭିକ୍ଖୂତି ଇମସ୍ମିଂ ସାସନେ ଭିକ୍ଖୁ। ସଂସାରେ ଭଯଂ ଇକ୍ଖତୀତି ଭିକ୍ଖୁ। ପୁବ୍ବଣ୍ହସମଯନ୍ତିଆଦୀସୁ ଅଚ୍ଚନ୍ତସଂଯୋଗତ୍ଥେ ଉପଯୋଗୱଚନଂ, ଅତ୍ଥତୋ ପନ ଭୁମ୍ମମେୱ , ଦିୱସସ୍ସ ପୁବ୍ବକାଲେତି ଅତ୍ଥୋ। ଆସେୱତୀତି ୱସିପ୍ପତ୍ତଂ ସମାଧିଂ ଭୁସଂ ସେୱତି। ମଜ୍ଝନ୍ହିକସମଯନ୍ତି ଦିୱସସ୍ସ ମଜ୍ଝକାଲେ। ସାଯନ୍ହସମଯନ୍ତି ଦିୱସସ୍ସ ସାଯନ୍ହକାଲେ। ପୁରେଭତ୍ତନ୍ତି ଦିୱାଭତ୍ତତୋ ପୁରେକାଲେ। ପଚ୍ଛାଭତ୍ତନ୍ତି ଦିୱାଭତ୍ତତୋ ପଚ୍ଛାକାଲେ। ପୁରିମେପି ଯାମେତି ରତ୍ତିଯା ପଠମେ କୋଟ୍ଠାସେ। କାଳେତି କାଳପକ୍ଖେ। ଜୁଣ୍ହେତି ସୁକ୍କପକ୍ଖେ। ପୁରିମେପି ୱଯୋଖନ୍ଧେତି ପଠମେ ୱଯୋକୋଟ୍ଠାସେ, ପଠମୱଯେତି ଅତ୍ଥୋ। ତୀସୁ ଚ ୱଯେସୁ ୱସ୍ସସତାଯୁକସ୍ସ ପୁରିସସ୍ସ ଏକେକସ୍ମିଂ ୱଯେ ଚତୁମାସାଧିକାନି ତେତ୍ତିଂସ ୱସ୍ସାନି ହୋନ୍ତି।

୨୮। ତତିଯଭାୱନାଚତୁକ୍କେ ତତ୍ଥ ଜାତାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଅନତିୱତ୍ତନଟ୍ଠେନାତି ତତ୍ଥ ନେକ୍ଖମ୍ମାଦୀସୁ ଭାୱନାୱିସେସେସୁ ଜାତାନଂ ସମାଧିପଞ୍ଞାସଙ୍ଖାତାନଂ ଯୁଗନଦ୍ଧଧମ୍ମାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଅନତିକ୍କମନଭାୱେନ। ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଏକରସଟ୍ଠେନାତି ତତ୍ଥେୱ ସଦ୍ଧାଦୀନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ନାନାକିଲେସେହି ୱିମୁତ୍ତତ୍ତା ୱିମୁତ୍ତିରସେନ ଏକରସଭାୱେନ। ତଦୁପଗୱୀରିଯୱାହନଟ୍ଠେନାତି ତେସଂ ଅନତିୱତ୍ତନଏକରସଭାୱାନଂ ଅନୁଚ୍ଛୱିକସ୍ସ ୱୀରିଯସ୍ସ ୱାହନଭାୱେନ। ଆସେୱନଟ୍ଠେନାତି ଯା ତସ୍ସ ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ପୱତ୍ତା ଆସେୱନା। ତସ୍ସା ଆସେୱନାଯ ଆସେୱନଭାୱେନ।

ରୂପସଞ୍ଞନ୍ତି କୁସଲୱିପାକକିରିଯୱସେନ ପଞ୍ଚଦସୱିଧଂ ରୂପାୱଚରଜ୍ଝାନସଙ୍ଖାତଂ ରୂପସଞ୍ଞଂ। ରୂପାୱଚରଜ୍ଝାନମ୍ପି ହି ରୂପନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି ''ରୂପୀ ରୂପାନି ପସ୍ସତୀ''ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ. ନି. ୨.୧୭୪; ଅ. ନି. ୮.୬୬; ଧ. ସ. ୨୪୮), ତସ୍ସ ଝାନସ୍ସ ଆରମ୍ମଣମ୍ପି ''ବହିଦ୍ଧା ରୂପାନି ପସ୍ସତି

ସୁଓଣ୍ଡଦୁକ୍ଖଣ୍ଡାନୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୨।୧୭୩; ଅ। ନି। ୮।୬୫-୬୬; ଧ। ସ। ୨୪୭, ୨୪୯)। ରୂପାଓଚରଜ୍ଝାନଙ୍କ୍ପି ସଞ୍ଜ୍ଞାସୀସେନ ରୂପେ ସଞ୍ଜ୍ଞାତି କତ୍ୱା ରୂପସଞ୍ଜ୍ଞାତି ୱୁଚ୍ଚତି। ପଟିଘସଞ୍ଜ୍ଞନ୍ତି କୁସଲୱିପାକା ପଞ୍ଚ, ଅକୁସଲୱିପାକା ପଞ୍ଚାତି ଏୱଂ ଦସୱିଧଂ ପଟିଘସଞ୍ଜ୍ଞଂ। ଦ୍ୱିପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତା ହି ସଞ୍ଜ୍ଞା ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ୱତ୍ଥୂନଂ ରୂପାଦୀନଂ ଆରମ୍ମଣାନଞ୍ଚ ପଟିଘାତେନ ଉପ୍ପନ୍ନତ୍ତା ପଟିଘସଞ୍ଜ୍ଞାତି ୱୁଚ୍ଚତି। ରୂପସଞ୍ଜ୍ଞା ସଦ୍ଦସଞ୍ଜ୍ଞା ଗନ୍ଧସଞ୍ଜ୍ଞା ରସସଞ୍ଜ୍ଞା ଫୋଟ୍ଠବ୍ବସଞ୍ଜ୍ଞାତିପି ଏତିସ୍ସା ଏୱ ନାମଂ। ନାନତ୍ତସଞ୍ଜ୍ଞନ୍ତି ଅଟ୍ଠ କାମାୱଚରକୁସଲସଞ୍ଜ୍ଞା, ଦ୍ୱାଦସ ଅକୁସଲସଞ୍ଜ୍ଞା , ଏକାଦସ କାମାୱଚରକୁସଲୱିପାକସଞ୍ଜ୍ଞା, ଦ୍ୱେ ଅକୁସଲୱିପାକସଞ୍ଜ୍ଞା, ଏକାଦସ କାମାୱଚରକିରିଯସଞ୍ଜ୍ଞାତି ଏୱଂ ଚତୁଚତ୍ତାଲୀସୱିଧଂ ନାନତ୍ତସଞ୍ଜ୍ଞଂ। ସା ହି ନାନତ୍ତେ ନାନାସଭାୱେ ରୂପସଦ୍ଦାଦିଭେଦେ ଗୋଚରେ ପୱତ୍ତା ସଞ୍ଜ୍ଞାତି ନାନତ୍ତସଞ୍ଜ୍ଞା, ଚତୁଚତ୍ତାଲୀସଭେଦତୋ ନାନତ୍ତା ନାନାସଭାୱା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଅସଦିସା ସଞ୍ଜ୍ଞାତି ୱା ନାନତ୍ତସଞ୍ଜ୍ଞାତି ୱୁଚ୍ଚତି। ସଞ୍ଜ୍ଞାବହୁକତ୍ତେପି ଜାତିଗ୍ଗହଣେନ ଏକୱଚନଂ କତଂ।

ନିଚ୍ଚସଞ୍ଜ୍ଞନ୍ତି ନିଚ୍ଚନ୍ତି ସଞ୍ଜ୍ଞଂ ନିଚ୍ଚସଞ୍ଜ୍ଞଂ। ଏୱଂ ସୁଖସଞ୍ଜ୍ଞଂ ଅତ୍ତସଞ୍ଜ୍ଞଂ। ନନ୍ଦିନ୍ତି ସପ୍ପୀତିକଂ ତଣ୍ହଂ। ରାଗନ୍ତି ନିପ୍ପୀତିକଂ ତଣ୍ହଂ। ସମୁଦଯନ୍ତି ରାଗସ୍ସ ସମୁଦଯଂ। ଅଥ ୱା ଭଙ୍ଗାନୁପସ୍ସନାଯ ଭଙ୍ଗସ୍ସେୱ ଦସ୍ସନତୋ ସଙ୍ଖାରାନଂ ଉଦଯଂ। ଆଦାନନ୍ତି ନିବ୍ବତ୍ତନୱସେନ କିଲେସାନଂ, ଅଦୋସଦସ୍ସାୱିତାଯ ସଙ୍ଖତାରମ୍ମଣସ୍ସ ୱା ଆଦାନଂ। ଘନସଞ୍ଜ୍ଞନ୍ତି ସନ୍ତତିୱସେନ ଘନନ୍ତି ସଞ୍ଜ୍ଞଂ। ଆଯୂହନନ୍ତି ସଙ୍ଖାରାନଂ ଅତ୍ଥାଯ ପଯୋଗକରଣଂ। ଧୁୱସଞ୍ଜ୍ଞନ୍ତି ଥିରନ୍ତି ସଞ୍ଜ୍ଞଂ। ନିମିତ୍ତନ୍ତି ନିଚ୍ଚନିମିତ୍ତଂ। ପଣିଧିନ୍ତି ସୁଖପତ୍ଥନଂ। ଅଭିନିୱେସନ୍ତି ଅତ୍ଥି ଅତ୍ତାତି ଅଭିନିୱେସଂ। ସାରାଦାନାଭିନିୱେସନ୍ତି ନିଚ୍ଚସାରତ୍ତସାରଗହଣାଭିନିୱେସଂ। ସମ୍ମୋହାଭିନିୱେସନ୍ତି ‘‘ଅହୋସିଂ ନୁ ଖୋ ଅହଂ ଅତୀତମଦ୍ଧାନ’’ନ୍ତିଆଦିୱସେନ (ସଂ। ନି। ୨।୨୦) ‘‘ଇସ୍ସରତୋ ଲୋକୋ ସମ୍ଭୋତୀ’’ତିଆଦିୱସେନ ଚ ସମ୍ମୋହାଭିନିୱେସଂ। ଆଲଯାଭିନିୱେସନ୍ତି ଆଦୀନୱାଦସ୍ସନେନ ଅଲ୍ଲୀଯିତବ୍ବମିଦନ୍ତି ଅଭିନିୱେସଂ। ଅପ୍ପଟିସଙ୍ଖନ୍ତି ଅନୁପାଯଗହଣଂ। ସଞ୍ଞୋଗାଭିନିୱେସନ୍ତି କାମଯୋଗାଦିକଂ କିଲେସପ୍ପୱତ୍ତିଂ।

ଦିଟ୍ଠେକଟ୍ଠେତି ଦିଟ୍ଠୀହି ସହ ଏକସ୍ମିଂ ଠିତାତି ଦିଟ୍ଠେକଟ୍ଠା। ତେ ଦିଟ୍ଠେକଟ୍ଠେ। କିଲେସେନ୍ତି ଉପତାପେନ୍ତି, ୱିବାଧେନ୍ତି ୱାତି କିଲେସା। ତେ କିଲେସେ। ଦୁୱିଧଞ୍ହି ଏକଟ୍ଠଂ ପହାନେକଟ୍ଠଂ ସହଜେକଟ୍ଠଞ୍ଚ। ପହାନେକଟ୍ଠଂ ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିପମୁଖାହି ଦେସଟ୍ଠିଯା ଦିଟ୍ଠୀହି ସହ (ପଟି। ମ। ଅଟ୍ଠ। ୨।୧।୧୧୮) ଯାୱ ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗେନ ପହାନା, ତାୱ ଏକସ୍ମିଂ ପୁଗ୍ଗଲେ ଠିତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଦମିଧାଧିପ୍ପେତଂ। ଦସସୁ ହି କିଲେସେସୁ ଇଧ ଦିଟ୍ଠିକିଲେସୋଯେୱ ଆଗତୋ। ସେସେସୁ ପନ ଅପାଯଗମନୀଯୋ ଲୋଭୋ ଦୋସୋ ମୋହୋ ମାନୋ ୱିଚିକିଚ୍ଛା ଥିନଂ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଂ ଅହିରିକଂ ଅନୋତ୍ତପ୍ପନ୍ତି ନୱ କିଲେସା ଦିଟ୍ଠିଯା ସହ ପହାନେକଟ୍ଠା ହୁତ୍ୱା ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗେନ ପହୀଯନ୍ତି, ରାଗଦୋସମୋହପମୁଖେସୁ ୱା ଦିଯଡ୍ଢେସୁ କିଲେସସହସ୍ସେସୁ ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗେନ ଦିଟ୍ଠିଯା ପହୀଯମାନାଯ ଦିଟ୍ଠିଯା ସହ ଅପାଯଗମନୀଯା ସବ୍ବକିଲେସା ପହାନେକଟ୍ଠୱସେନ ପହୀଯନ୍ତି, ସହଜେକଟ୍ଠେ ଦିଟ୍ଠିଯା ସହ ଏକସ୍ମିଂ ଚିତ୍ତେ ଠିତାତି ଅତ୍ଥୋ। ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗେନ ହି ଦ୍ୱୀସୁ ଦିଟ୍ଠିସମ୍ପଯୁତ୍ତଅସଙ୍ଖାରିକଚିତ୍ତେସୁ ପହୀଯମାନେସୁ ତେହି ସହଜାତୋ ଲୋଭୋ ମୋହୋ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଂ ଅହିରିକଂ ଅନୋତ୍ତପ୍ପନ୍ତି ଇମେ କିଲେସା ସହଜେକଟ୍ଠୱସେନ ପହୀଯନ୍ତି, ଦ୍ୱୀସୁ ଦିଟ୍ଠିସମ୍ପଯୁତ୍ତସସଙ୍ଖାରିକଚିତ୍ତେସୁ ପହୀଯମାନେସୁ ତେହି ସହଜାତୋ ଲୋଭୋ ମୋହୋ ଥିନଂ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଂ ଅହିରିକଂ ଅନୋତ୍ତପ୍ପନ୍ତି ଇମେ କିଲେସା ସହଜେକଟ୍ଠୱସେନ ପହୀଯନ୍ତି। ଓଳାରିକେ କିଲେସେତି ଓଳାରିକଭୂତେ କାମରାଗବ୍ୟାପାଦେ। ଅନୁସହଗତେ କିଲେସେତି ସୁଖୁମଭୂତେ କାମରାଗବ୍ୟାପାଦେ। ସବ୍ବକିଲେସେତି ମଗ୍ଗତ୍ତଯେନ ପହୀନାୱସେସେ।

ୱୀରିଯଂ ୱାହେତୀତି ଯୋଗାୱଚରୋ ୱୀରିଯଂ ପୱତ୍ତେତି। ହେଟ୍ଠା ଏସନାପଟିଲାଭଏକରସଆସେୱନୱଚନାନି ଭାୱନାନଂ ୱିସେସଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତାନି ‘‘ଏୱଂଭୂତା ଚ ଭାୱନା’’ତି। ଇଧ ‘‘ତତ୍ଥ ଜାତାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଅନତିୱତ୍ତନଟ୍ଠେନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଏକରସଟ୍ଠେନ ତଦୁପଗୱୀରିଯୱାହନଟ୍ଠେନ ଆସେୱନଟ୍ଠେନା’’ତି ୱଚନାନି ଭାୱନାହେତୁଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତାନି ‘‘ଇମିନା ଚ ଇମିନା ଚ ହେତୁନା ଭାୱନା’’ତି। ହେଟ୍ଠା ଆସେୱନାଭାୱନାତି ନାନାକ୍ଖଣୱସେନ ୱୁତ୍ତା, ଇଧ ଆସେୱନଟ୍ଠେନ ଭାୱନାତି ଏକକ୍ଖଣୱସେନାତି ୱିସେସୋ। ରୂପଂ ପସ୍ସନ୍ତୋ ଭାୱେତୀତିଆଦୀସୁ ରୂପାଦୀନି ପସ୍ସିତବ୍ବାକାରେନ ପସ୍ସନ୍ତୋ ଭାୱେତବ୍ବଂ ଭାୱନଂ ଭାୱେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏକରସା ହୋନ୍ତୀତି ୱିମୁତ୍ତିରସେନ, କିଚ୍ଚରସେନ ୱା ଏକରସା ହୋନ୍ତି। ୱିମୁତ୍ତିରସୋତି ସମ୍ପତ୍ତିରସୋ। କିଚ୍ଚସମ୍ପତ୍ତିଅତ୍ଥେନ ରସୋ ନାମ ପୱୁଚ୍ଚତୀତି ହି ୱୁତ୍ତନ୍ତି।

ଭାୱେତବ୍ବନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୯। ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବନିଦ୍ଦେସେ ଦସ ଏକୁତ୍ତରୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ପଟିଲାଭସଚ୍ଛିକିରିଯାୱସେନ ୱୁତ୍ତାନି। ତତ୍ଥ ଅକୁପ୍ପା ଚେତୋୱିମୁତ୍ତୀତି ଅରହତ୍ତଫଲୱିମୁତ୍ତି। ସା ହି ନ କୁପ୍ପତି ନ ଚଲତି ନ ପରିହାଯତୀତି ଅକୁପ୍ପା, ସବ୍ବକିଲେସେହି ଚିତ୍ତସ୍ସ ୱିମୁତ୍ତତ୍ତା ଚେତୋୱିମୁତ୍ତୀତି ୱୁଚ୍ଚତି। ୱିଜ୍ଜାତି ତିସ୍ସୋ ୱିଜ୍ଜା। ୱିମୁତ୍ତୀତି

ଦସୁତ୍ତରପରିୟାୟେନ ଅରହତ୍ତଫଲଂ ୱୁତ୍ତଂ, ସଙ୍ଗୀତିପରିୟାୟେନ ପନ ‘‘ୱିମୁତ୍ତୀତି ଦ୍ୱେ ୱିମୁତ୍ତିୟୋ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଚ ଅଧିମୁତ୍ତି ନିବ୍ବାନଞ୍ଚା’’ତି (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୩।୩୦୪) ୱୁତ୍ତଂ। ଏତ୍ଥ ଚ ଅଟ୍ଠ ସମାପତ୍ତିୟୋ ନୀୱରଣାଦୀହି ସୁଟ୍ଠୁ ୱିମୁତ୍ତତ୍ତା ୱିମୁତ୍ତି ନାମ, ନିବ୍ବାନଂ ସବ୍ବସଙ୍ଖତତୋ ୱିମୁତ୍ତତ୍ତା ୱିମୁତ୍ତି ନାମ। ତିସ୍ସୋ ୱିଜ୍ଜାତି ପୁବ୍ବେନିୱାସାନୁସ୍ସତିଞାଣଂ ୱିଜ୍ଜା ସତ୍ତାନଂ ଚୁତୂପପାତେ ଞାଣଂ ୱିଜ୍ଜା ଆସୱାନଂ ଖୟେ ଞାଣଂ ୱିଜ୍ଜା। ତମୱିଜ୍ଝନଟ୍ଠେନ ୱିଜ୍ଜା, ୱିଦିତକରଣଟ୍ଠେନାପି ୱିଜ୍ଜା। ପୁବ୍ବେନିୱାସାନୁସ୍ସତିଞାଣଞ୍ହି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ ପୁବ୍ବେନିୱାସଂ ଛାଦେତ୍ୱା ଠିତଂ ତମଂ ୱିଜ୍ଝତି, ପୁବ୍ବେନିୱାସଞ୍ଚ ୱିଦିତଂ କରୋତୀତି ୱିଜ୍ଜା। ଚୁତୂପପାତେ ଞାଣଂ ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିଚ୍ଛାଦକଂ ତମଂ ୱିଜ୍ଝତି, ଚୁତୂପପାତଞ୍ଚ ୱିଦିତଂ କରୋତୀତି ୱିଜ୍ଜା। ଆସୱାନଂ ଖୟେ ଞାଣଂ ଚତୁସଚ୍ଚଚ୍ଛାଦକଂ ତମଂ ୱିଜ୍ଝତି, ଚତୁସଚ୍ଚଧମ୍ମେ ଚ ୱିଦିତଂ କରୋତୀତି ୱିଜ୍ଜା। ଚତ୍ତାରି ସାମଞ୍ଞଫଲାନୀତି ସୋତାପତ୍ତିଫଲଂ, ସକଦାଗାମିଫଲଂ, ଅନାଗାମିଫଲଂ, ଅରହତ୍ତଫଲଂ। ପାପଧମ୍ମେ ସମେତି ୱିନାସେତୀତି ସମଣୋ, ସମଣସ୍ସ ଭାୱୋ ସାମଞ୍ଞଂ। ଚତୁନ୍ନଂ ଅରିୟମଗ୍ଗାନମେତଂ ନାମଂ। ସାମଞ୍ଞସ୍ସ ଫଲାନି ସାମଞ୍ଞଫଲାନି।

ପଞ୍ଚ ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧାତି ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧୋ, ସମାଧିକ୍ଖନ୍ଧୋ, ପଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧୋ, ୱିମୁତ୍ତିକ୍ଖନ୍ଧୋ, ୱିମୁତ୍ତିଞାଣଦସ୍ସନକ୍ଖନ୍ଧୋ। ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧାତି ଧମ୍ମୱିଭାଗା ଧମ୍ମକୋଟ୍ଠାସା। ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧାଦୀସୁପି ଏସେୱ ନୟୋ। ଲୋକିୟଲୋକୁତ୍ତରା ସୀଲସମାଧିପଞ୍ଞା ଏୱ ସୀଲସମାଧିପଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧା । ସମୁଚ୍ଛେଦପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିନିସ୍ସରଣୱିମୁତ୍ତିୟୋ ଏୱ ୱିମୁତ୍ତିକ୍ଖନ୍ଧୋ। ତିୱିଧା ୱିମୁତ୍ତିପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା ଏୱ ୱିମୁତ୍ତିଞାଣଦସ୍ସନକ୍ଖନ୍ଧୋ। ସୋ ଲୋକିୟୋ ଏୱ। ଜାନନଟ୍ଠେନ ଞାଣମେୱ ଦସ୍ସନଟ୍ଠେନ ଦସ୍ସନନ୍ତି ଞାଣଦସ୍ସନଂ, ୱିମୁତ୍ତୀନଂ ଞାଣଦସ୍ସନଂ ୱିମୁତ୍ତିଞାଣଦସ୍ସନନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ୱିକ୍ଖମ୍ଭନତଦଙ୍ଗୱିମୁତ୍ତିୟୋ ପନ ସମାଧିପଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧେହେୱ ସଙ୍ଗହିତା। ଇମେ ପଞ୍ଚ ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧା ସେକ୍ଖାନଂ ସେକ୍ଖା, ଅସେକ୍ଖାନଂ ଅସେକ୍ଖାତି ୱୁତ୍ତା। ଏତେସୁ ହି ଲୋକିୟା ଚ ନିସ୍ସରଣୱିମୁତ୍ତି ଚ ନେୱସେକ୍ଖାନାସେକ୍ଖା। ସେକ୍ଖା ହୋନ୍ତାପି ସେକ୍ଖାନଂ ଇମେ ଇତି ସେକ୍ଖା, ଅସେକ୍ଖାନଂ ଇମେ ଇତି ଅସେକ୍ଖାତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ‘‘ସେକ୍ଖେନ ୱିମୁତ୍ତିକ୍ଖନ୍ଧେନ ସମନ୍ନାଗତୋ ହୋତୀ’’ତି ଏତ୍ଥ ପନ ନିସ୍ସରଣୱିମୁତ୍ତିୟା ଆରମ୍ମଣକରଣୱସେନ ସମନ୍ନାଗତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଛ ଅଭିଞ୍ଞାତି ଛ ଅଧିକାନି ଞାଣାନି। କତମା ଛ? ଇଦ୍ଧିୱିଧଞାଣଂ , ଦିବ୍ବସୋତଧାତୁଞାଣଂ, ପୁବ୍ବେନିୱାସାନୁସ୍ସତିଞାଣଂ, ଚେତୋପରିୟଞାଣଂ, ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣଂ, ଆସୱାନଂ ଖୟେ ଞାଣନ୍ତି ଇମା ଛ।

ସତ୍ତ ଖୀଣାସୱବଲାନୀତି ଖୀଣା ଆସୱା ଅସ୍ସାତି ଖୀଣାସୱୋ, ଖୀଣାସୱସ୍ସ ବଲାନି ଖୀଣାସୱବଲାନି। କତମାନି ସତ୍ତ? ୱୁତ୍ତାନି ଭଗୱତା –

‘‘ଇଧ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଖୀଣାସୱସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ଅନିଚ୍ଚତୋ ସବ୍ବେ ସଙ୍ଖାରା ୟଥାଭୂତଂ ସମ୍ମପ୍ପଞ୍ଞାୟ ସୁଦିଟ୍ଠା ହୋନ୍ତି। ୟମ୍ପି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଖୀଣାସୱସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ଅନିଚ୍ଚତୋ ସବ୍ବେ ସଙ୍ଖାରା ୟଥାଭୂତଂ ସମ୍ମପ୍ପଞ୍ଞାୟ ସୁଦିଟ୍ଠା ହୋନ୍ତି, ଇଦମ୍ପି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଖୀଣାସୱସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ବଲଂ ହୋତି, ୟଂ ବଲଂ ଆଗମ୍ମ ଖୀଣାସୱୋ ଭିକ୍ଖୁ ଆସୱାନଂ ଖୟଂ ପଟିଜାନାତି ‘ଖୀଣା ମେ ଆସୱା’ତି।

‘‘ପୁନ ଚପରଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଖୀଣାସୱସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ଅଙ୍ଗାରକାସୂପମା କାମାତି ୟଥାଭୂତଂ ସମ୍ମପ୍ପଞ୍ଞାୟ ସୁଦିଟ୍ଠା ହୋନ୍ତି। ୟମ୍ପି, ଭିକ୍ଖୱେ…ପେ… ଇଦମ୍ପି ଖୀଣାସୱସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ବଲଂ ହୋତି…ପେ…।

‘‘ପୁନ ଚପରଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଖୀଣାସୱସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ୱିୱେକନିନ୍ନଂ ଚିତ୍ତଂ ହୋତି ୱିୱେକପୋଣଂ ୱିୱେକପବ୍ଭାରଂ ୱିୱେକଟ୍ଠଂ ନେକ୍ଖମ୍ମାଭିରତଂ ବ୍ୟନ୍ତୀଭୂତଂ ସବ୍ବସୋ ଆସୱଟ୍ଠାନିୟେହି ଧମ୍ମେହି। ୟମ୍ପି, ଭିକ୍ଖୱେ…ପେ… ଇଦମ୍ପି ଖୀଣାସୱସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ବଲଂ ହୋତି…ପେ…।

‘‘ପୁନ ଚପରଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଖୀଣାସୱସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନା ଭାୱିତା ହୋନ୍ତି ସୁଭାୱିତା। ପଞ୍ଚିନ୍ଦ୍ରିୟାନି ଭାୱିତାନି ହୋନ୍ତି ସୁଭାୱିତାନି। ସତ୍ତ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା ଭାୱିତା ହୋନ୍ତି ସୁଭାୱିତା। ଅରିୟୋ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ମଗ୍ଗୋ ଭାୱିତୋ ହୋତି ସୁଭାୱିତୋ। ୟମ୍ପି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଖୀଣାସୱସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ଅରିୟୋ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ମଗ୍ଗୋ ଭାୱିତୋ ହୋତି ସୁଭାୱିତୋ, ଇଦମ୍ପି ଖୀଣାସୱସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ବଲଂ ହୋତି, ୟଂ ବଲଂ ଆଗମ୍ମ ଖୀଣାସୱୋ ଭିକ୍ଖୁ ଆସୱାନଂ ଖୟଂ ପଟିଜାନାତି ‘ଖୀଣା ମେ ଆସୱା’’’ତି (ଅ। ନି। ୧୦।୯୦; ଦୀ। ନି। ୩।୩୫୭; ପଟି। ମ। ୨।୪୪)।

ତତ୍ଥ ପଠମେନ ବଲେନ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚପଟିୱେଧୋ, ଦୁତିୟେନ ସମୁଦୟସଚ୍ଚପଟିୱେଧୋ, ତତିୟେନ ନିରୋଧସଚ୍ଚପଟିୱେଧୋ, ଚତୂହି ମଗ୍ଗସଚ୍ଚପଟିୱେଧୋ ପକାସିତୋ ହୋତି।

ଅଟ୍ଠ ୱିମୋକ୍ଖାତି ଆରମ୍ମଣେ ଅଧିମୁଚ୍ଚନଟ୍ଠେନ ପଚ୍ଚନୀକଧମ୍ମେହି ଚ ସୁଟ୍ଠୁ ମୁଚ୍ଚନଟ୍ଠେନ ୱିମୋକ୍ଖା। ‘‘କତମେ ଅଟ୍ଠ? ରୂପୀ ରୂପାନି ପସ୍ସତି, ଅୟଂ ପଠମୋ ୱିମୋକ୍ଖୋ। ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ଅରୂପସଞ୍ଞୀ ବହିଦ୍ଧା ରୂପାନି ପସ୍ସତି, ଅୟଂ ଦୁତିୟୋ ୱିମୋକ୍ଖୋ। ‘ସୁଭ’ନ୍ତେୱ ଅଧିମୁତ୍ତୋ ହୋତି, ଅୟଂ ତତିୟୋ ୱିମୋକ୍ଖୋ। ସବ୍ବସୋ ରୂପସଞ୍ଞାନଂ ସମତିକ୍କମା ପଟିଘସଞ୍ଞାନଂ ଅତ୍ଥଙ୍ଗମା ନାନତ୍ତସଞ୍ଞାନଂ ଅମନସିକାରା ‘ଅନନ୍ତୋ ଆକାସୋ’ତି

ଆକାସାନଞ୍ଚାଯତନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତି, ଅଯଂ ଚତୁତ୍ଥୋ ୱିମୋକ୍ଖୋ। ସବ୍ବସୋ ଆକାସାନଞ୍ଚାଯତନଂ ସମତିକ୍କମ୍ମ 'ଅନନ୍ତଂ ୱିଞ୍ଞାଣ'ନ୍ତି ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାଯତନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତି, ଅଯଂ ପଞ୍ଚମୋ ୱିମୋକ୍ଖୋ। ସବ୍ବସୋ ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାଯତନଂ ସମତିକ୍କମ୍ମ 'ନତ୍ଥି କିଞ୍ଚୀ'ତି ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାଯତନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତି, ଅଯଂ ଛଟ୍ଠୋ ୱିମୋକ୍ଖୋ। ସବ୍ବସୋ ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାଯତନଂ ସମତିକ୍କମ୍ମ ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତି, ଅଯଂ ସତ୍ତମୋ ୱିମୋକ୍ଖୋ। ସବ୍ବସୋ ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନଂ ସମତିକ୍କମ୍ମ ସଞ୍ଞାୱେଦଯିତନିରୋଧଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତି, ଅଯଂ ଅଟ୍ଠମୋ ୱିମୋକ୍ଖୋ''ତି (ଦୀ। ନି। ୨।୧୭୪; ୩।୩୫୮; ଅ। ନି। ୮।୬୬)।

ନୱ ଅନୁପୁବ୍ବନିରୋଧାତି ନୱ ଅନୁପଟିପାଟିଯା ନିରୋଧା। ''କତମେ ନୱ? ପଠମଂ ଝାନଂ ସମାପନ୍ନସ୍ସ କାମସଞ୍ଞା ନିରୁଦ୍ଧା ହୋତି, ଦୁତିଯଂ ଝାନଂ ସମାପନ୍ନସ୍ସ ୱିତକ୍କୱିଚାରା ନିରୁଦ୍ଧା ହୋନ୍ତି, ତତିଯଂ ଝାନଂ ସମାପନ୍ନସ୍ସ ପୀତି ନିରୁଦ୍ଧା ହୋତି, ଚତୁତ୍ଥଂ ଝାନଂ ସମାପନ୍ନସ୍ସ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସା ନିରୁଦ୍ଧା ହୋନ୍ତି, ଆକାସାନଞ୍ଚାଯତନଂ ସମାପନ୍ନସ୍ସ ରୂପସଞ୍ଞା ନିରୁଦ୍ଧା ହୋତି, ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାଯତନଂ ସମାପନ୍ନସ୍ସ ଆକାସାନଞ୍ଚାଯତନସଞ୍ଞା ନିରୁଦ୍ଧା ହୋତି, ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାଯତନଂ ସମାପନ୍ନସ୍ସ ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାଯତନସଞ୍ଞା ନିରୁଦ୍ଧା ହୋତି, ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନଂ ସମାପନ୍ନସ୍ସ ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାଯତନସଞ୍ଞା ନିରୁଦ୍ଧା ହୋତି, ସଞ୍ଞାୱେଦଯିତନିରୋଧଂ ସମାପନ୍ନସ୍ସ ସଞ୍ଞା ଚ ୱେଦନା ଚ ନିରୁଦ୍ଧା ହୋନ୍ତୀ''ତି (ଅ। ନି। ୯।୩୧; ଦୀ। ନି। ୩।୩୪୪, ୩୫୯)।

ଦସ ଅସେକ୍ଖା ଧମ୍ମାତି ଉପରି ସିକ୍ଖିତବ୍ବାଭାୱତୋ ନ ସିକ୍ଖନ୍ତୀତି ଅସେକ୍ଖା। ଅଥ ୱା ତୀସୁ ସିକ୍ଖାସୁ ସିକ୍ଖନ୍ତୀତି ସେକ୍ଖା, ୱୁଦ୍ଧିପ୍ପତ୍ତା ସେକ୍ଖାତି ଅସେକ୍ଖା, ଅରହନ୍ତୋ। ଅସେକ୍ଖାନଂ ଇମେ ଇତି ଅସେକ୍ଖା। ''କତମେ ଦସ? ଅସେକ୍ଖା ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି, ଅସେକ୍ଖୋ ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପୋ, ଅସେକ୍ଖା ସମ୍ମାୱାଚା, ଅସେକ୍ଖୋ ସମ୍ମାକମ୍ମନ୍ତୋ, ଅସେକ୍ଖୋ ସମ୍ମାଆଜୀୱୋ, ଅସେକ୍ଖୋ ସମ୍ମାୱାଯାମୋ, ଅସେକ୍ଖା ସମ୍ମାସତି, ଅସେକ୍ଖୋ ସମ୍ମାସମାଧି, ଅସେକ୍ଖଂ ସମ୍ମାଞାଣଂ, ଅସେକ୍ଖା ସମ୍ମାୱିମୁତ୍ତୀ''ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୩୪୮, ୩୬୦)। ଅସେକ୍ଖଂ ସମ୍ମାଞାଣନ୍ତି ଅରହତ୍ତଫଲପଞ୍ଞଂ ଠପେତ୍ୱା ସେସଲୋକିଯପଞ୍ଞା। ସମ୍ମାୱିମୁତ୍ତୀତି ଅରହତ୍ତଫଲୱିମୁତ୍ତି। ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୩।୩୪୮) ପନ ୱୁତ୍ତଂ –

''ଅସେକ୍ଖା ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠୀତିଆଦଯୋ ସବ୍ବେପି ଫଲସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମା ଏୱ। ଏତ୍ଥ ଚ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ସମ୍ମାଞାଣନ୍ତି ଦ୍ୱୀସୁ ଠାନେସୁ ପଞ୍ଞାୱ କଥିତା। ସମ୍ମାୱିମୁତ୍ତୀତି ଇମିନା ପନ ପଦେନ ୱୁତ୍ତାୱସେସା ଫଲସମାପତ୍ତିଧମ୍ମା ସଙ୍ଗହିତା''ତି।

ସବ୍ବଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବନ୍ତିଆଦୀସୁ ଆରମ୍ମଣସଚ୍ଛିକିରିଯା ୱେଦିତବ୍ବା। ରୂପଂ ପସ୍ସନ୍ତୋ ସଚ୍ଛିକରୋତୀତିଆଦୀସୁ ରୂପାଦୀନି ଲୋକିଯାନି ପସ୍ସିତବ୍ବାକାରେନ ପସ୍ସନ୍ତୋ ତାନେୱ ରୂପାଦୀନି ଆରମ୍ମଣସଚ୍ଛିକିରିଯାଯ ସଚ୍ଛିକରୋତି, ରୂପାଦୀନି ୱା ପସ୍ସିତବ୍ବାକାରେନ ପସ୍ସନ୍ତୋ ତେନ ହେତୁନା ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବଂ ନିବ୍ବାନଂ ସଚ୍ଛିକରୋତି। ପସ୍ସନ୍ତୋତି ହି ପଦଂ ହେତୁଅତ୍ଥେପି ଅକ୍ଖରଚିନ୍ତକା ଇଚ୍ଛନ୍ତି। ଅନଞ୍ଞାତଞ୍ଞସ୍ସାମୀତିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନି ପନ ଲୋକୁତ୍ତରାନି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣୱସେନ ପସ୍ସନ୍ତୋ ତାନେୱ ଆରମ୍ମଣସଚ୍ଛିକିରିଯାଯ ସଚ୍ଛିକରୋତି। ''ଅମତୋଗଧଂ ନିବ୍ବାନଂ ପରିଯୋସାନଟ୍ଠେନ ସଚ୍ଛିକରୋତୀ''ତି ଇଦଂ ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟପହାତବ୍ବସଚ୍ଛିକାତବ୍ବଭାୱେତବ୍ବେସୁ ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବତ୍ତା ଉଜୁକମେୱ। ଯେ ଯେ ଧମ୍ମା ସଚ୍ଛିକତା ହୋନ୍ତି, ତେ ତେ ଧମ୍ମା ଫସ୍ସିତା ହୋନ୍ତୀତି ଆରମ୍ମଣସଚ୍ଛିକିରିଯାଯ ସଚ୍ଛିକତା ଆରମ୍ମଣଫସ୍ସେନ ଫୁଟ୍ଠା ହୋନ୍ତି, ପଟିଲାଭସଚ୍ଛିକିରିଯାଯ ସଚ୍ଛିକତା ପଟିଲାଭଫସ୍ସେନ ଫୁଟ୍ଠା ହୋନ୍ତୀତି।

ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ହାନଭାଗିଯଚତୁକ୍କନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୩୦। ଇଦାନି ଯସ୍ମା ହାନଭାଗିଯାଦିତା ଏକେକସ୍ସେୱ ସମାଧିସ୍ସ ଅୱତ୍ଥାଭେଦେନ ହୋତି, ତସ୍ମା ହାନଭାଗିଯଚତୁକ୍କଂ ଏକତୋଯେୱ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ। ତତ୍ଥ ପଠମସ୍ସ ଝାନସ୍ସ ଲାଭିନ୍ତି ପଠମସ୍ସ ଝାନସ୍ସ ଲାଭିନୋ । ସାମିଅତ୍ଥେ ଉପଯୋଗୱଚନଂ। ଲାଭୋ ସଚ୍ଛିକିରିଯା ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ଲାଭୀତି ୱୁଚ୍ଚତି। କାମସହଗତାତି ଏତ୍ଥ ସହଗତସଦ୍ଦସ୍ସ ଆରମ୍ମଣତ୍ଥୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ, ୱତ୍ଥୁକାମକିଲେସକାମାରମ୍ମଣାତି ଅତ୍ଥୋ। ସଞ୍ଞାମନସିକାରାତି ଜୱନସଞ୍ଞା ଚ ତଦାୱଜ୍ଜନମନସିକାରୋ ଚ, ସଞ୍ଞାସମ୍ପଯୁତ୍ତମନସିକାରୋପି ୱଟ୍ଟତି। ସମୁଦାଚରନ୍ତୀତି ପୱତ୍ତନ୍ତି। ଧମ୍ମୋତି ପଠମଜ୍ଝାନଧମ୍ମୋ। ଝାନା ପରିହାଯନ୍ତୋ ତୀହି କାରଣେହି ପରିହାଯତି କିଲେସସମୁଦାଚାରେନ ୱା ଅସପ୍ପାଯକିରିଯାଯ ୱା ଅନନୁଯୋଗେନ ୱା। କିଲେସସମୁଦାଚାରେନ ପରିହାଯନ୍ତୋ ସୀଘଂ ପରିହାଯତି, କମ୍ମାରାମତାଭସ୍ସାରାମତାନିଦ୍ଦାରାମତାସଙ୍ଗଣିକାରାମତାନୁଯୋଗୱସେନ ଅସପ୍ପାଯକିରିଯାଯ ପରିହାଯନ୍ତୋ ଦନ୍ଧଂ ପରିହାଯତି, ଗେଲଞ୍ଞପଚ୍ଚଯୱେକଲ୍ଲାଦିନା ପଲିବୋଧେନ ଅଭିକ୍ଖଣଂ ଅସମାପଜ୍ଜନ୍ତୋ ଅନନୁଯୋଗେନ ପରିହାଯନ୍ତୋପି ଦନ୍ଧଂ ପରିହାଯତି। ଇଧ ପନ ବଲୱକାରଣମେୱ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ କିଲେସସମୁଦାଚାରମେୱାହ। ଦୁତିଯଜ୍ଝାନାଦୀହି ପନ ପରିହାଯନ୍ତୋ ହେଟ୍ଠିମହେଟ୍ଠିମଜ୍ଝାନନିକନ୍ତିସମୁଦାଚାରେନପି ପରିହାଯତି। କିତ୍ତାୱତା ପରିହୀନୋ ହୋତୀତି? ଯଦା ନ ସକ୍କୋତି ସମାପଜ୍ଜିତୁଂ, ଏତ୍ତାୱତା ପରିହୀନୋ ହୋତୀତି। ତଦନୁଧମ୍ମତାତି ଅନୁପୱତ୍ତୋ ଧମ୍ମୋ ଅନୁଧମ୍ମୋ, ଝାନଂ ଅଧିକଂ କତ୍ୱା ପୱତ୍ତସ୍ସ ନିକନ୍ତିଧମ୍ମସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ଅନୁଧମ୍ମୋ ଏୱ ଅନୁଧମ୍ମତା, ତସ୍ସ ଝାନସ୍ସ ଅନୁଧମ୍ମତା

ତଦନୁଧମ୍ମତା। ସତୀତି ନିକନ୍ତି। ସନ୍ତିଟ୍ଠତୀତି ପତିଟ୍ଠାତି । ତଂ ପଠମଜ୍ଝାନଂ ଅନୁଓ୍ଓମାନା ନିକନ୍ତି ପଓ୍ଓତତୀତି ଓ୍ଉତ୍ତଂ ହୋତି। ଅଓ୍ଇତକ୍କସହଗତାତି ଦୁତିଯଜ୍ଝାନାରମ୍ମଣା। ତଞ୍ହି ନତ୍ଥେତ୍ଥ ଓ୍ଇତକ୍କୋତି ଅଓ୍ଇତକ୍କନ୍ତି ଓ୍ଉଚ୍ଚତି। ନିବ୍ବିଦାସହଗତାତି ଓ୍ଇପସ୍ସନାରମ୍ମଣା। ସା ହି ସଙ୍ଖାରେସୁ ନିବ୍ବିନ୍ଦନତୋ ନିବ୍ବିଦାତି ଓ୍ଉଚ୍ଚତି। ‘‘ନିବ୍ବିନ୍ଦଂ ଓ୍ଇରଜ୍ଜତୀ’’ତି (ମହାଓ୍ଓ। ୨୩; ସଂ। ନି। ୩।୬୧) ହି ଓ୍ଉତ୍ତଂ। ଓ୍ଇରାଗୂପସଂହିତାତି ଅରିଯମଗ୍ଗପଟିସଞ୍ଞୁତ୍ତା ଓ୍ଇପସ୍ସନା। ଓ୍ଇପସ୍ସନା ହି ସିଖାପ୍ପତ୍ତା ମଗ୍ଗଓ୍ଉଟ୍ଠାନଂ ପାପେତି। ତସ୍ମା ଓ୍ଇପସ୍ସନାରମ୍ମଣା ସଞ୍ଞାମନସିକାରା ‘‘ଓ୍ଇରାଗୂପସଂହିତା’’ତି ଓ୍ଉଚ୍ଚନ୍ତି, ‘‘ଓ୍ଇରାଗା ଓ୍ଇମୁଚ୍ଚତୀ’’ତି ହି ଓ୍ଉତ୍ତଂ।

ଓ୍ଇତକ୍କସହଗତାତି ଓ୍ଇତକ୍କଓ୍ଓସେନ ପଠମଜ୍ଝାନାରମ୍ମଣା। ଉପେକ୍ଖାସୁଖସହଗତାତି ତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତୁପେକ୍ଖାଯ ଚ ସୁଖଓ୍ଓେଦନାଯ ଚ ଓ୍ଓସେନ ତତିଯଜ୍ଝାନାରମ୍ମଣା। ପୀତିସୁଖସହଗତାତି ପୀତିଯା ଚ ସୁଖଓ୍ଓେଦନାଯ ଚ ଓ୍ଓସେନ ଦୁତିଯଜ୍ଝାନାରମ୍ମଣା। ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖସହଗତାତି ଉପେକ୍ଖାଓ୍ଓେଦନାଓ୍ଓସେନ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନାରମ୍ମଣା। ସା ହି ଓ୍ଓେଦନା ନ ଦୁକ୍ଖା ନ ସୁଖାତି ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖାତି ଓ୍ଉଚ୍ଚତି , ମ-କାରୋ ପନେତ୍ଥ ପଦସନ୍ଧିଓ୍ଓସେନ ଓ୍ଉତ୍ତୋ। ରୂପସହଗତାତି ରୂପଜ୍ଝାନାରମ୍ମଣା। ନେଓ୍ଓସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନେ ଠିତସ୍ସ ହାନଭାଗିଯଠିତିଭାଗିଯନିବ୍ବେଧଭାଗିଯଭେସୁ ଓ୍ଇଜ୍ଜମାନେସୁପି ଓ୍ଇସେସଭାଗିଯତ୍ତାଭାଓ୍ଓା ନେଓ୍ଓସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନଂ ନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ। ସଙ୍କୋପି ଚେସ ଲୋକିଯୋ ସମାଧି ପମାଦଓ୍ଇହାରିସ୍ସ ମୁଦିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ହାନଭାଗିଯୋ ହୋତି, ଅପ୍ପମାଦଓ୍ଇହାରିସ୍ସ ମୁଦିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଠିତିଭାଗିଯୋ ହୋତି, ତଣ୍ହାଚରିତସ୍ସ ତିକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଓ୍ଇସେସଭାଗିଯୋ ହୋତି, ଦିଟ୍ଠିଚରିତସ୍ସ ତିକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ନିବ୍ବେଧଭାଗିଯୋ ହୋତୀତି ଓ୍ଉଚ୍ଚତି।

ହାନଭାଗିଯଚତୁକ୍କନିଦ୍ଦେସଓ୍ଓଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଲକ୍ଖଣତ୍ତିକନିଦ୍ଦେସଓ୍ଓଣ୍ଣନା

୩୧। ଇଦାନି ଯସ୍ମା ଏକେକୋପି ଲୋକିଯଧମ୍ମୋ ତିଲକ୍ଖଣବ୍ଭାହତୋ, ତସ୍ମା ଲକ୍ଖଣତ୍ତିକଂ ଏକତୋ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ। ତତ୍ଥ ଅନିଚ୍ଚଂ ଖଯଟ୍ଠେନାତି ତତ୍ଥ ତତ୍ଥେଓ୍ଓ ଖୀଯନଭାଓ୍ଓେନ ଅନିଚ୍ଚଂ। ‘‘ଖଯଧମ୍ମତ୍ତା, ଓ୍ଓଯଧମ୍ମତ୍ତା, ଓ୍ଇରାଗଧମ୍ମତ୍ତା, ନିରୋଧଧମ୍ମତ୍ତା ଅନିଚ୍ଚ’’ନ୍ତି ଏକେ। ଦୁକ୍ଖଂ ଭଯଟ୍ଠେନାତି ସପ୍ପଟିଭଯତାଯ ଦୁକ୍ଖଂ। ଯଞ୍ହି ଅନିଚ୍ଚଂ, ତଂ ଭଯାଓ୍ଓହଂ ହୋତି ସୀହୋପମସୁତ୍ତେ (ସଂ। ନି। ୩।୭୮) ଦେଓ୍ଓାନଂ ଓ୍ଇଯ। ‘‘ଜାତିଜରାବ୍ୟାଧିମରଣଭଯଟ୍ଠେନ ଦୁକ୍ଖ’’ନ୍ତି ଏକେ। ଅନତ୍ତା ଅସାରକଟ୍ଠେନାତି ‘‘ଅତ୍ତା ନିଓ୍ଓାସୀ କାରକୋ ଓ୍ଓେଦକୋ ସଯଂଓ୍ଓସୀ’’ତି ଏଓ୍ଓଂ ପରିକପ୍ପିତସ୍ସ ଅତ୍ତସାରସ୍ସ ଅଭାଓ୍ଓେନ ଅନତ୍ତା। ଯଞ୍ହି ଅନିଚ୍ଚଂ ଦୁକ୍ଖଂ, ତଂ ଅତ୍ତନୋପି ଅନିଚ୍ଚତଂ ଓ୍ଓା ଉଦଯବ୍ବଯପୀଳନଂ ଓ୍ଓା ଧାରେତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି, କୁତୋ ତସ୍ସ କାରକାଦିଭାଓ୍ଓୋ। ଓ୍ଉତ୍ତଞ୍ଚ ‘‘ରୂପଞ୍ଚ ହିଦଂ, ଭିକ୍ଖଓ୍ଓେ, ଅତ୍ତା ଅଭଓ୍ଇସ୍ସ, ନଯିଦଂ ରୂପଂ ଆବାଧାଯ ସଂଓ୍ଓତ୍ତେଯ୍ୟା’’ତିଆଦି (ମହାଓ୍ଓ। ୨୦)। ‘‘ଅତ୍ତସାରନିଚ୍ଚସାରଓ୍ଇରହିତତ୍ତା ଅନତ୍ତା’’ତି ଏକେ।

ଲକ୍ଖଣତ୍ତିକନିଦ୍ଦେସଓ୍ଓଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସଓ୍ଓଣ୍ଣନା

୩୨-୩୩।

ଅରିଯସଚ୍ଚଚତୁକ୍କମ୍ପି ତଥଟ୍ଠେନ ସଚ୍ଚାନଂ ଏକସମ୍ବନ୍ଧତ୍ତା ଏକତୋ ଏଓ୍ଓ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ। ତତ୍ଥ ତତ୍ଥାତି ତେସୁ ଚତୂସୁ ଅରିଯସଚ୍ଚେସୁ। କତମନ୍ତି କଥେତୁକମ୍ୟତାପୁଚ୍ଛା । ଦୁକ୍ଖଂ ଅରିଯସଚ୍ଚନ୍ତି ପୁଚ୍ଛିତଧମ୍ମନିଦସ୍ସନଂ। ତତ୍ଥ ଜାତିପି ଦୁକ୍ଖାତିଆଦୀସୁ ଜାତିସଦ୍ଦସ୍ସ ତାଓ୍ଓ ଅନେକେ ଅତ୍ଥା ପଓ୍ଓେଦିତା। ଯଥାହ –

‘‘ଭଓ୍ଓୋ କୁଲଂ ନିକାଯୋ ଚ, ସୀଲଂ ପଞ୍ଞତ୍ତି ଲକ୍ଖଣଂ;

ପସୂତି ସନ୍ଧି ଚେଓ୍ଓାତି, ଜାତିଅତ୍ଥା ପଓ୍ଓେଦିତା’’।

ତଥା ହିସ୍ସ ‘‘ଏକମ୍ପି ଜାତିଂ ଦ୍ୱେପି ଜାତିଯୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ପାରା। ୧୨) ଭଓ୍ଓୋ ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ଅକ୍ଖିତ୍ତୋ ଅନୁପକ୍କୁଟ୍ଠୋ ଜାତିଓ୍ଓାଦେନା’’ତି (ଦୀ। ନି। ୧। ୩୩୧) ଏତ୍ଥ କୁଲଂ। ‘‘ଅତ୍ଥି, ଓ୍ଇସାଖେ, ନିଗଣ୍ଠା ନାମ ସମଣଜାତୀ’’ତି (ଅ। ନି। ୩।୭୧) ଏତ୍ଥ ନିକାଯୋ। ‘‘ଯତୋହଂ, ଭଗିନି, ଅରିଯାଯ ଜାତିଯା ଜାତୋ ନାଭିଜାନାମୀ’’ତି (ମ। ନି। ୨।୩୫୧) ଏତ୍ଥ ଅରିଯସୀଲଂ। ‘‘ତିରିଯା ନାମ ତିଣଜାତି ନାଭିଯା ଉଗ୍ଗନ୍ତ୍ୱା ନଭଂ ଆହଚ୍ଚ ଠିତା ଅହୋସୀ’’ତି (ଅ। ନି। ୫।୧୯୬) ଏତ୍ଥ ପଞ୍ଞତ୍ତି। ‘‘ଜାତି ଦ୍ୱୀହି ଖନ୍ଧେହି ସଙ୍ଗହିତା’’ତି (ଧାତୁ। ୭୧) ଏତ୍ଥ ସଙ୍ଖତଲକ୍ଖଣଂ। ‘‘ସମ୍ପତିଜାତୋ, ଆନନ୍ଦ, ବୋଧିସତ୍ତୋ’’ତି (ମ। ନି। ୩।୨୦୭) ଏତ୍ଥ ପସୂତି। ‘‘ଭଓ୍ଓପଚ୍ଚଯା ଜାତୀ’’ତି (ଓ୍ଇଭ। ୩୫୪) ଚ ‘‘ଜାତିପି ଦୁକ୍ଖା’’ତି (ପଟି। ମ। ୧।୩୩; ଓ୍ଇଭ।

୧୯୦) ଚ ଏତ୍ଥ ପରିଯାଯତୋ ପଟିସନ୍ଧିଖନ୍ଧା। ନିପ୍ପରିଯାଯତୋ ପନ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ନିବ୍ବତ୍ତମାନାନଂ ସତ୍ତାନଂ ଯେ ଯେ ଖନ୍ଧା ପାତୁଭୱନ୍ତି, ତେସଂ ତେସଂ ପଠମଂ ପାତୁଭାୱୋ।

କସ୍ମା ପନେସା ଜାତି ଦୁକ୍ଖାତି ଚେ? ଅନେକେସଂ ଦୁକ୍ଖାନଂ ୱତ୍ଥୁଭାୱତୋ। ଅନେକାନି ହି ଦୁକ୍ଖାନି। ସେଯ୍ୟଥିଦଂ – ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖଂ, ୱିପରିଣାମଦୁକ୍ଖଂ, ସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖଂ, ପଟିଚ୍ଛନ୍ନଦୁକ୍ଖଂ, ଅପ୍ପଟିଚ୍ଛନ୍ନଦୁକ୍ଖଂ , ପରିଯାଯଦୁକ୍ଖଂ, ନିପ୍ପରିଯାଯଦୁକ୍ଖନ୍ତି। ଏତ୍ଥ କାଯିକଚେତସିକା ଦୁକ୍ଖା ୱେଦନାସଭାୱତୋ ଚ ନାମତୋ ଚ ଦୁକ୍ଖତ୍ତା ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ସୁଖା ୱେଦନା ୱିପରିଣାମେନ ଦୁକ୍ଖୁପ୍ପତ୍ତିହେତୁତୋ ୱିପରିଣାମଦୁକ୍ଖଂ। ଉପେକ୍ଖାୱେଦନା ଚେୱ ଅୱସେସା ଚ ତେଭୂମକସଙ୍ଖାରା ଉଦଯବ୍ବଯପଟିପୀଳିତତ୍ତା ସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖଂ। କଣ୍ଣସୂଲଦନ୍ତସୂଲରାଗଜପରିଳାହଦୋସଜପରିଳାହାଦି କାଯିକଚେତସିକୋ ଆବାଧୋ ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ଜାନିତବ୍ବତୋ ଉପକ୍କମସ୍ସ ଚ ଅପାକଟଭାୱତୋ ପଟିଚ୍ଛନ୍ନଦୁକ୍ଖଂ। ଦ୍ୱତ୍ତିଂସକମ୍ମକାରଣାଦିସମୁଟ୍ଠାନୋ ଆବାଧୋ ଅପୁଚ୍ଛିତ୍ୱାୱ ଜାନିତବ୍ବତୋ ଉପକ୍କମସ୍ସ ଚ ପାକଟଭାୱତୋ ଅପ୍ପଟିଚ୍ଛନ୍ନଦୁକ୍ଖଂ। ଠପେତ୍ୱା ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖଂ ସେସଂ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚୱିଭଙ୍ଗେ (ୱିଭ। ୧୯୦ ଆଦଯୋ) ଆଗତଂ ଜାତିଆଦି ସବ୍ବମ୍ପି ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ୱତ୍ଥୁଭାୱତୋ ପରିଯାଯଦୁକ୍ଖଂ। ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖଂ ପନ ନିପ୍ପରିଯାଯଦୁକ୍ଖନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି।

ତତ୍ରାଯଂ ଜାତି ଯଂ ତଂ ବାଲପଣ୍ଡିତସୁତ୍ତାଦୀସୁ (ମ। ନି। ୩।୨୪୬ ଆଦଯୋ) ଭଗୱତାପି ଉପମାୱସେନ ପକାସିତଂ ଆପାଯିକଂ ଦୁକ୍ଖଂ, ଯଞ୍ଚ ସୁଗତିଯମ୍ପି ମନୁସ୍ସଲୋକେ ଗବ୍ଭୋକ୍କନ୍ତିମୂଲକାଦିଭେଦଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ ୱତ୍ଥୁଭାୱତୋ ଦୁକ୍ଖା। ତତ୍ରିଦଂ ଗବ୍ଭୋକ୍କନ୍ତିମୂଲକାଦିଭେଦଂ ଦୁକ୍ଖଂ – ଅଯଞ୍ହି ସତ୍ତୋ ମାତୁକୁଚ୍ଛିମ୍ହି ନିବ୍ବତ୍ତମାନୋ ନ ଉପ୍ପଲପଦୁମପୁଣ୍ଡରୀକାଦୀସୁ ନିବ୍ବତ୍ତତି, ଅଥ ଖୋ ହେଟ୍ଠା ଆମାସଯସ୍ସ ଉପରି ପକ୍କାସଯସ୍ସ ଉଦରପଟଲପିଟ୍ଠିକଣ୍ଟକାନଂ ୱେମଜ୍ଝେ ପରମସମ୍ବାଧେ ତିବ୍ବନ୍ଧକାରେ ନାନାକୁଣପଗନ୍ଧପରିଭାୱିତପରମଦୁଗ୍ଗନ୍ଧପୱନୱିଚରିତେ ଅଧିମତ୍ତଜେଗୁଚ୍ଛେ କୁଚ୍ଛିପ୍ପଦେସେ ପୂତିମଚ୍ଛପୂତିକୁମ୍ମାସଚନ୍ଦନିକାଦୀସୁ କିମି ୱିଯ ନିବ୍ବତ୍ତତି। ସୋ ତତ୍ଥ ନିବ୍ବତ୍ତୋ ଦସ ମାସେ ମାତୁକୁଚ୍ଛିସମ୍ଭୱେନ ଉସ୍ମନା ପୁଟପାକଂ ୱିଯ ପଚ୍ଚମାନୋ ପିଟ୍ଠପିଣ୍ଡି ୱିଯ ସେଦିଯମାନୋ ସମିଞ୍ଜନପସାରଣାଦିୱିରହିତୋ ଅଧିମତ୍ତଂ ଦୁକ୍ଖଂ ପଚ୍ଚନୁଭୋତୀତି। ଇଦଂ ତାୱ ଗବ୍ଭୋକ୍କନ୍ତିମୂଲକଂ ଦୁକ୍ଖଂ।

ଯଂ ପନ ସୋ ମାତୁ ସହସା ଉପକ୍ଖଲନଗମନନିସୀଦନୁଟ୍ଠାନପରିୱତ୍ତନାଦୀସୁ ସୁରାଧୁତ୍ତହତ୍ଥଗତୋ ଏଳକୋ ୱିଯ ଅହିତୁଣ୍ଡିକହତ୍ଥଗତୋ ସପ୍ପପୋତକୋ ୱିଯ ଚ ଆକଡ୍ଢନପରିକଡ୍ଢନଓଧୁନନନିଦ୍ଧୁନନାଦିନା ଉପକ୍କମେନ ଅଧିମତ୍ତଂ ଦୁକ୍ଖମନୁଭୋତି, ଯଞ୍ଚ ମାତୁ ସୀତୁଦକପାନକାଲେ ସୀତନରକୂପପନ୍ନୋ ୱିଯ ଉଣ୍ହଯାଗୁଭତ୍ତାଦିଅଜ୍ଝୋହରଣକାଲେ ଅଙ୍ଗାରୱୁଟ୍ଠିସମ୍ପରିକିଣ୍ଣୋ ୱିଯ ଲୋଣମ୍ବିଲାଦିଅଜ୍ଝୋହରଣକାଲେ ଖାରାପତଚ୍ଛିକାଦିକମ୍ମକାରଣପ୍ପତ୍ତୋ ୱିଯ ଅଧିମତ୍ତଂ ଦୁକ୍ଖମନୁଭୋତି। ଇଦଂ ଗବ୍ଭପରିହରଣମୂଲକଂ ଦୁକ୍ଖଂ।

ଯଂ ପନସ୍ସ ମୂଳ୍ହଗବ୍ଭାଯ ମାତୁଯା ମିତ୍ତାମଚ୍ଚସୁହଜ୍ଜାଦୀହିପି ଅଦସ୍ସନାରହେ ଦୁକ୍ଖୁପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠାନେ ଛେଦନଫାଲନାଦୀହି ଦୁକ୍ଖମନୁଭୱତି। ଇଦଂ ଗବ୍ଭୱିପତ୍ତିମୂଲକଂ ଦୁକ୍ଖଂ।

ଯଂ ୱିଜାଯମାନାଯ ମାତୁଯା କମ୍ମଜେହି ୱାତେହି ପରିୱତ୍ତେତ୍ୱା ନରକପ୍ପପାତଂ ୱିଯ ଅତିଭଯାନକଂ ଯୋନିମଗ୍ଗଂ ପଟିପାଦିଯମାନସ୍ସ ପରମସମ୍ବାଧେନ ଚ ଯୋନିମୁଖେନ ତାଳଚ୍ଛିଗ୍ଗଳେନ ୱିଯ ନିକଡ୍ଢିଯମାନସ୍ସ ମହାନାଗସ୍ସ ନରକସତ୍ତସ୍ସ ୱିଯ ଚ ସଙ୍ଘାତପବ୍ବତେହି ୱିଚୁଣ୍ଣିଯମାନସ୍ସ ଦୁକ୍ଖମୁପ୍ପଜ୍ଜତି। ଇଦଂ ୱିଜାଯନମୂଲକଂ ଦୁକ୍ଖଂ।

ଯଂ ପନ ଜାତସ୍ସ ତରୁଣୱଣସଦିସସ୍ସ ସୁକୁମାରସରୀରସ୍ସ ହତ୍ଥଗହଣନ୍ହାପନଧୋୱନଚୋଳପରିମଜ୍ଜନାଦିକାଲେ ସୂଚିମୁଖଖୁରଧାରାୱିଜ୍ଝନଫାଲନସଦିସଂ ଦୁକ୍ଖମୁପ୍ପଜ୍ଜତି। ଇଦଂ ମାତୁକୁଚ୍ଛିତୋ ବହି ନିକ୍ଖମନମୂଲକଂ ଦୁକ୍ଖଂ।

ଯଂ ତତୋ ପରଂ ପୱତ୍ତିଯଂ ଅତ୍ତନାୱ ଅତ୍ତାନଂ ୱଧେନ୍ତସ୍ସ ଅଚେଲକୱତାଦିୱସେନ ଆତାପନପରିତାପନାନୁଯୋଗମନୁଯୁତ୍ତସ୍ସ କୋଧୱସେନ ଅଭୁଞ୍ଜନ୍ତସ୍ସ ଉବ୍ବନ୍ଧନ୍ତସ୍ସ ଚ ଦୁକ୍ଖଂ ହୋତି। ଇଦଂ ଅତ୍ତୁପକ୍କମମୂଲକଂ ଦୁକ୍ଖଂ।

ଯଂ ପନ ପରତୋ ୱଧବନ୍ଧନାଦୀନି ଅନୁଭୱନ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଇଦଂ ପରୂପକ୍କମମୂଲକଂଦୁକ୍ଖନ୍ତି। ଇତି ଇମସ୍ସ ସବ୍ବସ୍ସାପି ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଅଯଂ ଜାତି ୱତ୍ଥୁମେୱ ହୋତି। ତେନେତଂ ୱୁଚ୍ଚତି –

‘‘ଜାଯେଥ ନୋ ଚେ ନରକେସୁ ସତ୍ତୋ, ତତ୍ଥଗ୍ଗିଦାହାଦିକମପ୍ପସଯ୍ହଂ;

ଲଭେଥ ଦୁକ୍ଖଂ ନୁ କୁହିଂ ପତିଟ୍ଠଂ, ଇଚ୍ଚାହ ଦୁକ୍ଖାତି ମୁନୀଧ ଜାତିଂ।

‘‘ଦୁକ୍ଖଂ ତିରଚ୍ଛେସୁ କସାପତୋଦ-

ଦଣ୍ଡାଭିଘାତାଦିଭଵଂ ଅନେକଂ;

ଯଂ ତଂ କଥଂ ତତ୍ଥ ଭଵେଯ୍ୟ ଜାତିଂ,

ଵିନା ତହିଂ ଜାତି ତତୋପି ଦୁକ୍ଖା।

‘‘ପେତେସୁ ଦୁକ୍ଖଂ ପନ ଖୁପ୍ପିପାସା-

ଵାତାତପାଦିପ୍ପଭଵଂ ଵିଚିତ୍ତଂ;

ଯସ୍ମା ଅଜାତସ୍ସ ନ ତତ୍ଥ ଅତ୍ଥି,

ତସ୍ମାପି ଦୁକ୍ଖଂ ମୁନି ଜାତିମାହ।

‘‘ତିବ୍ବନ୍ଧକାରେ ଚ ଅସଯ୍ହସୀତେ,

ଲୋକନ୍ତରେ ଯଂ ଅସୁରେସୁ ଦୁକ୍ଖଂ;

ନ ତଂ ଭଵେ ତତ୍ଥ ନ ଚସ୍ସ ଜାତି,

ଯତୋ ଅଯଂ ଜାତି ତତୋପି ଦୁକ୍ଖା।

‘‘ଯଞ୍ଚାପି ଗୂଥନରକେ ଵିଯ ମାତୁଗବ୍ଭେ,

ସତ୍ତୋ ଵସଂ ଚିରମତୋ ବହି ନିକ୍ଖମଞ୍ଚ;

ପପ୍ପୋତି ଦୁକ୍ଖମତିଘୋରମିଦମ୍ପି ନତ୍ଥି,

ଜାତିଂ ଵିନା ଇତିପି ଜାତି ଅଯଞ୍ହି ଦୁକ୍ଖା।

‘‘କିଂ ଭାସିତେନ ବହୁନା ନନୁ ଯଂ କୁହିଞ୍ଚି,

ଅତ୍ଥୀଧ କିଞ୍ଚିଦପି ଦୁକ୍ଖମିଦଂ କଦାଚି;

ନେଵତ୍ଥି ଜାତିଵିରହେ ଯଦତୋ ମହେସୀ,

ଦୁକ୍ଖାତି ସବ୍ବପଠମଂ ଇମମାହ ଜାତି’’ନ୍ତି।

ଜରାପି ଦୁକ୍ଖାତି ଏତ୍ଥ ଦୁଵିଧା ଜରା ସଙ୍ଖତଲକ୍ଖଣଞ୍ଚ, ଖଣ୍ଡିଚ୍ଚାଦିସମ୍ମତୋ ସନ୍ତତିଯଂ ଏକଭଵପରିଯାପନ୍ନଖନ୍ଧପୁରାଣଭାଵୋ ଚ। ସା ଇଧ ଅଧିପ୍ପେତା। ସା ପନେସା ଦୁକ୍ଖା ସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖଭାଵତୋ ଚେଵ ଦୁକ୍ଖଵତ୍ଥୁତୋ ଚ। ଯଂ ହିଦଂ ଅଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗସିଥିଲୀଭାଵଇନ୍ଦ୍ରିଯଵିକାରଵିରୂପତା ଯୋବ୍ବନଵିନାସବଲୂପଘାତସତିମତିଵିପ୍ପଵାସପରପରିଭଵାଦିଅନେକପ୍ପଚ୍ଚଯଂ କାଯିକଚେତସିକଂ ଦୁକ୍ଖମୁପ୍ପଜ୍ଜତି, ଜରା ତସ୍ସ ଵତ୍ଥୁ। ତେନେତଂ ଵୁଚ୍ଚତି –

‘‘ଅଙ୍ଗାନଂ ସିଥିଲୀଭାଵା, ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଵିକାରତୋ;

ଯୋବ୍ବନସ୍ସ ଵିନାସେନ, ବଲସ୍ସ ଉପଘାତତୋ।

‘‘ୱିପ୍ପୱାସା ସତାଦୀନଂ, ପୁତ୍ତଦାରେହି ଅତ୍ତନୋ;

ଅପ୍ପସାଦନୀଯତୋ ଚେୱ, ଭିନ୍ନୋ ବାଲତ୍ତପତ୍ତିଯା।

‘‘ପପ୍ପୋତି ଦୁକ୍ଖଂ ଯଂ ମଚ୍ଚୋ, କାଯିକଂ ମାନସଂ ତଥା;

ସବ୍ବମେତଂ ଜରାହେତୁ, ଯସ୍ମା ତସ୍ମା ଜରା ଦୁଖା’’ତି।

ଜରାଦୁକ୍ଖାନନ୍ତରଂ ବ୍ଯାଧିଦୁକ୍ଖେ ୱତ୍ତବ୍ବେପି କାଯିକଦୁକ୍ଖଗହଣେନେୱ ବ୍ଯାଧିଦୁକ୍ଖଂ ଗହିତଂ ହୋତୀତି ନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ମରଣମ୍ପି ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି ଦୁୱିଧଂ ମରଣଂ – ସଙ୍ଖତଲକ୍ଖଣଞ୍ଚ, ଯଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ – ‘‘ଜରାମରଣଂ ଦ୍ୱୀହି ଖନ୍ଧେହି ସଙ୍ଗହିତ’’ନ୍ତି (ଧାତୁ। ୭୧)। ଏକଭୱପରିଯାପନ୍ନଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯପ୍ପବନ୍ଧୱିଚ୍ଛେଦୋ ଚ, ଯଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ – ‘‘ନିଚ୍ଚଂ ମରଣତୋ ଭଯ’’ନ୍ତି (ସୁ। ନି। ୫୮୧)। ତଂ ଇଧ ଅଧିପ୍ପେତଂ। ଜାତିପଚ୍ଚଯମରଣଂ ଉପକ୍କମମରଣଂ ସରସମରଣଂ ଆଯୁକ୍ଖଯମରଣଂ ପୁଞ୍ଞକ୍ଖଯମରଣନ୍ତିପି ତସ୍ସେୱ ନାମଂ। ପୁନ ଖଣିକମରଣଂ ସମ୍ମୁତିମରଣଂ ସମୁଚ୍ଛେଦମରଣନ୍ତି ଅଯମ୍ପେତ୍ଥ ଭେଦୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ପୱତ୍ତେ ରୂପାରୂପଧମ୍ମାନଂ ଭେଦୋ ଖଣିକମରଣଂ ନାମ। ‘‘ତିସ୍ସୋ ମତୋ, ଫୁସ୍ସୋ ମତୋ’’ତି ଇଦଂ ପରମତ୍ଥତୋ ସତ୍ତସ୍ସ ଅଭାୱା, ‘‘ସସ୍ସଂ ମତଂ, ରୁକ୍ଖୋ ମତୋ’’ତି ଇଦଂ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଅଭାୱା ସମ୍ମୁତିମରଣଂ ନାମ। ଖୀଣାସୱସ୍ସ ଅପ୍ପଟିସନ୍ଧିକା କାଲକିରିଯା ସମୁଚ୍ଛେଦମରଣଂ ନାମ। ବାହିରକଂ ସମ୍ମୁତିମରଣଂ ଠପେତ୍ୱା ଇତରଂ ସମ୍ମୁତିମରଣଞ୍ଚ ସମୁଚ୍ଛେଦମରଣଞ୍ଚ ଯଥାୱୁତ୍ତପବନ୍ଧୱିଚ୍ଛେଦେନେୱ ସଙ୍ଗହିତଂ। ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ପନ ୱତ୍ଥୁଭାୱତୋ ଦୁକ୍ଖଂ। ତେନେତଂ ୱୁଚ୍ଚତି –

‘‘ପାପସ୍ସ ପାପକମ୍ମାଦିନିମିତ୍ତମନୁପସ୍ସତୋ;

ଭଦ୍ଦସ୍ସାପସହନ୍ତସ୍ସ, ୱିଯୋଗଂ ପିଯୱତ୍ଥୁକଂ;

ମୀଯମାନସ୍ସ ଯଂ ଦୁକ୍ଖଂ, ମାନସଂ ଅୱିସେସତୋ।

‘‘ସବ୍ବେସଞ୍ଚାପି ଯଂ ସନ୍ଧିବନ୍ଧନଚ୍ଛେଦନାଦିକଂ;

ୱିତୁଜ୍ଜମାନମମ୍ମାନଂ , ହୋତି ଦୁକ୍ଖଂ ସରୀରଜଂ।

‘‘ଅସଯ୍ହମପ୍ପଟିକାରଂ, ଦୁକ୍ଖସ୍ସେତସ୍ସିଦଂ ଯତୋ;

ମରଣଂ ୱତ୍ଥୁ ତେନେତଂ, ଦୁକ୍ଖମିଚ୍ଚେୱ ଭାସିତ’’ନ୍ତି।

ସୋକାଦୀସୁ ସୋକୋ ନାମ ଞାତିବ୍ଯସନାଦୀହି ଫୁଟ୍ଠସ୍ସ ଅନ୍ତୋନିଜ୍ଝାନଲକ୍ଖଣୋ ଚିତ୍ତସନ୍ତାପୋ। ଦୁକ୍ଖୋ ପନ ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖତୋ ଦୁକ୍ଖୱତ୍ଥୁତୋ ଚ। ତେନେତଂ ୱୁଚ୍ଚତି –

‘‘ସତ୍ତାନଂ ହଦଯଂ ସୋକୋ, ୱିସସଲ୍ଲଂୱ ତୁଜ୍ଜତି;

ଅଗ୍ଗିତତ୍ତୋୱ ନାରାଚୋ, ଭୁସଂୱ ଦହତେ ପୁନ।

‘‘ସମାୱହତି ବ୍ଯାଧିଞ୍ଚ, ଜରାମରଣଭେଦନଂ;

ଦୁକ୍ଖମ୍ପି ୱିୱିଧଂ ଯସ୍ମା, ତସ୍ମା ଦୁକ୍ଖୋତି ୱୁଚ୍ଚତୀ’’ତି।

ପରିଦେୱୋ ନାମ ଞାତିବ୍ଯସନାଦୀହି ଫୁଟ୍ଠସ୍ସ ୱଚୀପଲାପୋ। ଦୁକ୍ଖୋ ପନ ସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖଭାୱତୋ ଦୁକ୍ଖୱତ୍ଥୁତୋ ଚ। ତେନେତଂ ୱୁଚ୍ଚତି –

‘‘ଯଂ ସୋକସଲ୍ଲୱିହତୋ ପରିଦେୱମାନୋ, କଣ୍ଠୋଟ୍ଠତାଲୁତଲସୋସଜମପ୍ପସଯ୍ହଂ;

ଭିଯ୍ୟୋଧିମତ୍ତମଧିଗଚ୍ଛତିଯେୱ ଦୁକ୍ଖଂ, ଦୁକ୍ଖୋତି ତେନ ଭଗୱା ପରିଦେୱମାହା’’ତି।

ଦୁକ୍ଖଂ ନାମ କାଯପୀଳଅନଲକ୍ଖଣଂ କାଯିକଦୁକ୍ଖଂ। ଦୁକ୍ଖଂ ପନ ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖତୋ ମାନସଦୁକ୍ଖାୱହନତୋ ଚ। ତେନେତଂ ୱୁଚ୍ଚତି –

‘‘ପୀଳଏତି କାଯିକମିଦଂ, ଦୁକ୍ଖଂ ଦୁକ୍ଖଞ୍ଚ ମାନସଂ ଭିଯ୍ୟୋ;

ଜନଯତି ଯସ୍ମା ତସ୍ମା, ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ୱିସେସତୋ ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି।

ଦୋମନସ୍ସଂ ନାମ ଚିତ୍ତପୀଳଅନଲକ୍ଖଣଂ ମାନସଂ ଦୁକ୍ଖଂ। ଦୁକ୍ଖଂ ପନ ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖତୋ କାଯିକଦୁକ୍ଖାୱହନତୋ ଚ। ଚେତୋଦୁକ୍ଖସମପ୍ପିତା ହି କେସେ ପକିରିଯ କନ୍ଦନ୍ତି, ଉରାନି ପଟିପିସନ୍ତି, ଆୱଟ୍ଟନ୍ତି, ୱିୱଟ୍ଟନ୍ତି, ଉଦ୍ଧଂପାଦଂ ପପତନ୍ତି, ସତ୍ଥଂ ଆହରନ୍ତି, ୱିସଂ ଖାଦନ୍ତି, ରଜ୍ଜୁଯା ଉବ୍ବନ୍ଧନ୍ତି, ଅଗ୍ଗିଂ ପୱିସନ୍ତୀତି ନାନପ୍ପକାରକଂ ଦୁକ୍ଖମନୁଭୱନ୍ତି। ତେନେତଂ ୱୁଚ୍ଚତି –

‘‘ପୀଳଏତି ଯତୋ ଚିତ୍ତଂ, କାଯସ୍ସ ଚ ପୀଳଅନଂ ସମାୱହତି;

ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ଦୋମନସ୍ସଂ, ୱିଦୋମନସ୍ସା ତତୋ ଆହୂ’’ତି।

ଉପାଯାସୋ ନାମ ଞାତିବ୍ୟସନାଦୀହି ଫୁଟ୍ଠସ୍ସ ଅଧିମତ୍ତଚେତୋଦୁକ୍ଖପ୍ପଭାୱିତୋ ଦୋସୋଯେୱ। ‘‘ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧପରିଯାପନ୍ନୋ ଏକୋ ଧମ୍ମୋ’’ତି ଏକେ। ଦୁକ୍ଖୋ ପନ ସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖଭାୱତୋ ଚିତ୍ତପରିଦହନତୋ କାଯୱିସାଦନତୋ ଚ। ତେନେତଂ ୱୁଚ୍ଚତି –

‘‘ଚିତ୍ତସ୍ସ ଚ ପରିଦହନା, କାଯସ୍ସ ୱିସାଦନା ଚ ଅଧିମତ୍ତଂ;

ଯଂ ଦୁକ୍ଖମୁପାଯାସୋ, ଜନେତି ଦୁକ୍ଖୋ ତତୋ ୱୁତ୍ତୋ’’ତି।

ଏତ୍ଥ ଚ ମନ୍ଦଗ୍ଗିନା ଅନ୍ତୋଭାଜନେ ପାକୋ ୱିଯ ସୋକୋ, ତିକ୍ଖଗ୍ଗିନା ପଚ୍ଚମାନସ୍ସ ଭାଜନତୋ ବହିନିକ୍ଖମନଂ ୱିଯ ପରିଦେୱୋ, ବହିନିକ୍ଖନ୍ତାୱସେସସ୍ସ ନିକ୍ଖମିତୁମ୍ପି ଅପ୍ପହୋନ୍ତସ୍ସ ଅନ୍ତୋଭାଜନେଯେୱ ଯାୱ ପରିକ୍ଖଯା ପାକୋ ୱିଯ ଉପାଯାସୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଅପ୍ପିଯସମ୍ପଯୋଗୋ ନାମ ଅପ୍ପିଯେହି ସତ୍ତସଙ୍ଖାରେହି ସମୋଧାନଂ। ଦୁକ୍ଖୋ ପନ ଦୁକ୍ଖୱତ୍ଥୁତୋ। ତେନେତଂ ୱୁଚ୍ଚତି –

‘‘ଦିସ୍ୱାୱ ଅପ୍ପିଯେ ଦୁକ୍ଖଂ, ପଠମଂ ହୋତି ଚେତସି;

ତଦୁପକ୍କମସମ୍ଭୂତମଥ କାଯେ ଯତୋ ଇଧ।

‘‘ତତୋ ଦୁକ୍ଖଦ୍ୱଯସ୍ସାପି, ୱତ୍ଥୁତୋ ସୋ ମହେସିନା;

ଦୁକ୍ଖୋ ୱୁତ୍ତୋତି ୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟୋ, ଅପ୍ପିଯେହି ସମାଗମୋ’’ତି।

ପିଯୱିପ୍ପଯୋଗୋ ନାମ ପିଯେହି ସତ୍ତସଙ୍ଖାରେହି ୱିନାଭାୱୋ। ଦୁକ୍ଖୋ ପନ ଦୁକ୍ଖୱତ୍ଥୁତୋ। ତେନେତଂ ୱୁଚ୍ଚତି –

‘‘ଞାତିଧନାଦିୱିଯୋଗା , ସୋକସରସମପ୍ପିତା ୱିତୁଜ୍ଜନ୍ତି;

ବାଲା ଯତୋ ତତୋଯଂ, ଦୁକ୍ଖୋତି ମତୋ ପିଯୱିଯୋଗୋ’’ତି।

ଇଚ୍ଛିତାଲାଭେ ଅଲବ୍ଭନେଯ୍ୟୱତ୍ଥୂସୁ ଇଚ୍ଛାୱ ଯମ୍ପିଚ୍ଛଂ ନ ଲଭତି, ତମ୍ପି ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ୱୁତ୍ତା। ଯେନପି ଧମ୍ମେନ ଅଲବ୍ଭନେଯ୍ୟଂ ୱତ୍ଥୁଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତୋ ନ ଲଭତି, ତମ୍ପି ଅଲବ୍ଭନେଯ୍ୟୱତ୍ଥୁମ୍ହି ଇଚ୍ଛନଂ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଦୁକ୍ଖଂ ପନ ଦୁକ୍ଖୱତ୍ଥୁତୋ। ତେନେତଂ ୱୁଚ୍ଚତି –

‘‘ତଂ ତଂ ପତ୍ଥୟମାନାନଂ, ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଅଲାଭତୋ;

ଯଂ ୱିଘାତମୟଂ ଦୁକ୍ଖଂ, ସତ୍ତାନଂ ଇଧ ଜାୟତି।

‘‘ଅଲବ୍ଭନେୟ୍ୟୱତ୍ଥୂନଂ, ପତ୍ଥନା ତସ୍ସ କାରଣଂ;

ଯସ୍ମା ତସ୍ମା ଜିନୋ ଦୁକ୍ଖଂ, ଇଚ୍ଛିତାଲାଭମବ୍ରୱୀ’’ତି।

ସଙ୍ଖିତ୍ତେନ ପଞ୍ଚୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧାତି ଏତ୍ଥ ପନ ସଙ୍ଖିତ୍ତେନାତି ଦେସନଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ। ଦୁକ୍ଖଞ୍ହି ଏତ୍ତକାନି ଦୁକ୍ଖସତାନୀତି ୱା ଏତ୍ତକାନି ଦୁକ୍ଖସହସ୍ସାନୀତି ୱା ସଙ୍ଖିପିତୁଂ ନ ସକ୍କା, ଦେସନା ପନ ସକ୍କା। ତସ୍ମା ‘‘ଦୁକ୍ଖଂ ନାମ ନ ଅଞ୍ଞଂ କିଞ୍ଚି, ସଂଖିତ୍ତେନ ପଞ୍ଚୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧା ଦୁକ୍ଖା’’ତି ଦେସନଂ ସଙ୍ଖିପନ୍ତୋ ଏୱମାହ। ପଞ୍ଚାତି ଗଣନପରିଚ୍ଛେଦୋ। ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧାତି ଉପାଦାନଗୋଚରା ଖନ୍ଧା।

ଜାତିପ୍ପଭୁତିକଂ ଦୁକ୍ଖଂ, ଯଂ ୱୁତ୍ତମିଧ ତାଦିନା;

ଅୱୁତ୍ତଂ ଯଞ୍ଚ ତଂ ସବ୍ବଂ, ୱିନା ଏତେନ ୱିଜ୍ଜତି।

ଯସ୍ମା ତସ୍ମା ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧା ସଙ୍ଖେପତୋ ଇମେ;

ଦୁକ୍ଖାତି ୱୁତ୍ତା ଦୁକ୍ଖନ୍ତ-ଦେସକେନ ମହେସିନା।

ତଥା ହି ଇନ୍ଧନମିୱ ପାୱକୋ, ଲକ୍ଖମିୱ ପହରଣାନି, ଗୋରୂପଂ ୱିୟ ଡଂସମକସାଦୟୋ, ଖେତ୍ତମିୱ ଲାୟକା, ଗାମଂ ୱିୟ ଗାମଘାତକା, ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକମେୱ ଜାତିଆଦୟୋ ନାନପ୍ପକାରେହି ୱିବାଧେନ୍ତା ତିଣଲତାଦୀନି ୱିୟ ଭୂମିୟଂ, ପୁପ୍ଫଫଲପଲ୍ଲୱାନି ୱିୟ ରୁକ୍ଖେସୁ ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧେସ୍ୱେୱ ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି। ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧାନଞ୍ଚ ଆଦିଦୁକ୍ଖଂ ଜାତି, ମଜ୍ଝେଦୁକ୍ଖଂ ଜରା, ପରିୟୋସାନଦୁକ୍ଖଂ ମରଣଂ, ମାରଣନ୍ତିକଦୁକ୍ଖାଭିଘାତେନ ପରିଡୟ୍ହନଦୁକ୍ଖଂ ସୋକୋ , ତଦସହନତୋ ଲାଲପ୍ପନଦୁକ୍ଖଂ ପରିଦେୱୋ, ତତୋ ଧାତୁକ୍ଖୋଭସଙ୍ଖାତଅନିଟ୍ଠଫୋଟ୍ଠବ୍ବସମାୟୋଗତୋ କାୟସ୍ସ ଆବାଧନଦୁକ୍ଖଂ ଦୁକ୍ଖଂ, ତେନ ଆବାଧିୟମାନାନଂ ପୁଥୁଜ୍ଜନାନଂ ତତ୍ଥ ପଟିଘୁପ୍ପତ୍ତିତୋ ଚେତୋବାଧନଦୁକ୍ଖଂ ଦୋମନସ୍ସଂ, ସୋକାଦିୱୁଦ୍ଧିୟା ଜନିତୱିସାଦାନଂ ଅନୁତ୍ଥୁନନଦୁକ୍ଖଂ ଉପାୟାସୋ, ମନୋରଥୱିଘାତପ୍ପତ୍ତାନଂ ଇଚ୍ଛାୱିଘାତଦୁକ୍ଖଂ ଇଚ୍ଛିତାଲାଭୋତି ଏୱଂ ନାନପ୍ପକାରତୋ ଉପପରିକ୍ଖିୟମାନା ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧାୱ ଦୁକ୍ଖାତି ଯଦେତଂ ଏକମେକଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ୱୁଚ୍ଚମାନଂ ଅନେକେହିପି କପ୍ପେହି ନ ସକ୍କା ଅନୱସେସତୋ ୱତ୍ତୁଂ, ତଂ ସବ୍ବମ୍ପି ଦୁକ୍ଖଂ ଏକଜଲବିନ୍ଦୁମ୍ହି ସକଲସମୁଦ୍ଦଜଲରସଂ ୱିୟ ଯେସୁ କେସୁଚି ପଞ୍ଚସୁ ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧେସୁ ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ସଙ୍ଖିତ୍ତେନ ପଞ୍ଚୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧା ଦୁକ୍ଖା’’ତି ଭଗୱତା ୱୁତ୍ତମେୱ ଥେରୋ ଅୱୋଚାତି।

ତତ୍ଥ କତମା ଜାତୀତିଆଦୀସୁ ପଦଭାଜନୀୟେସୁ ତତ୍ଥାତି ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସେ ୱୁତ୍ତେସୁ ଜାତିଆଦୀସୁ। ଯା ତେସଂ ତେସଂ ସତ୍ତାନନ୍ତି ସଙ୍ଖେପତୋ ଅନେକେସଂ ସତ୍ତାନଂ ସାଧାରଣନିଦ୍ଦେସୋ। ଯା ଦେୱଦତ୍ତସ୍ସ ଜାତି, ଯା ସୋମଦତ୍ତସ୍ସ ଜାତୀତି ଏୱଞ୍ହି ଦିୱସମ୍ପି କଥିୟମାନେ ନେୱ ସତ୍ତା ପରିୟାଦାନଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ନ ସବ୍ବଂ ଅପରତ୍ଥଦୀପନଂ ସିଜ୍ଝତି, ଇମେହି ପନ ଦ୍ୱୀହି ପଦେହି ନ କୋଚି ସତ୍ତୋ ଅପରିୟାଦିନ୍ନୋ ହୋତି, ନ କିଞ୍ଚି ଅପରତ୍ଥଦୀପନଂ ନ ସିଜ୍ଝତି। ତମ୍ହି ତମ୍ହୀତି ଅୟଂ ଗତିଜାତିୱସେନ ଅନେକେସଂ ସତ୍ତନିକାୟାନଂ ସାଧାରଣନିଦ୍ଦେସୋ। ସତ୍ତନିକାୟେତି ସତ୍ତାନଂ ନିକାୟେ, ସତ୍ତଘଟାୟଂ ସତ୍ତସମୂହେତି ଅତ୍ଥୋ। ଜାତୀତି ଜାୟନୱସେନ। ଇଦମେତ୍ଥ ସଭାୱପଚ୍ଚତ୍ତଂ। ସଞ୍ଜାତୀତି ସଞ୍ଜାୟନୱସେନ। ଉପସଗ୍ଗେନ ପଦଂ ୱଡ୍ଢିତଂ। ଓକ୍କନ୍ତୀତି ଓକ୍କମନୱସେନ। ଜାୟନଟ୍ଠେନ ୱା ଜାତି, ସା ଅପରିପୁଣ୍ଣାୟତନୱସେନ ୱୁତ୍ତା। ସଞ୍ଜାୟନଟ୍ଠେନ ସଞ୍ଜାତି, ସା ପରିପୁଣ୍ଣାୟତନୱସେନ ୱୁତ୍ତା। ଓକ୍କମନଟ୍ଠେନ ଓକ୍କନ୍ତି, ସା ଅଣ୍ଡଜଜଲାବୁଜୱସେନ ୱୁତ୍ତା। ତେ ହି ଅଣ୍ଡକୋସଂ ୱତ୍ଥିକୋସଞ୍ଚ ଓକ୍କମନ୍ତି, ଓକ୍କମନ୍ତା ପୱିସନ୍ତା ୱିୟ ପଟିସନ୍ଧିଂ ଗଣ୍ହନ୍ତି। ଅଭିନିବ୍ବତ୍ତନଟ୍ଠେନ ଅଭିନିବ୍ବତ୍ତି, ସା ସଂସେଦଜଓପପାତିକୱସେନ ୱୁତ୍ତା। ତେ ହି ପାକଟା ଏୱ ହୁତ୍ୱା ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି, ଅୟଂ ତାୱ ସମ୍ମୁତିକଥା।

ଇଦାନି ଖନ୍ଧାନଂ ପାତୁଭାୱୋ, ଆୟତନାନଂ ପଟିଲାଭୋତି ପରମତ୍ଥକଥା ହୋତି। ଖନ୍ଧା ଏୱ ହି ପରମତ୍ଥତୋ ପାତୁଭୱନ୍ତି, ନ ସତ୍ତା। ଏତ୍ଥ ଚ ଖନ୍ଧାନନ୍ତି ଏକୱୋକାରଭୱେ ଏକସ୍ସ, ଚତୁୱୋକାରଭୱେ ଚତୁନ୍ନଂ, ପଞ୍ଚୱୋକାରଭୱେ ପଞ୍ଚନ୍ନମ୍ପି ଗହଣଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ପାତୁଭାୱୋତି ଉପ୍ପତ୍ତି।

ଆଯତନାନନ୍ତି ତତ୍ର ତତ୍ର ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାଯତନୱସେନ ସଙ୍ଗହୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ପଟିଲାଭୋତି ସନ୍ତତିଯଂ ପାତୁଭାୱୋଯେୱ। ପାତୁଭୱନ୍ତାନେୱ ହି ତାନି ପଟିଲଦ୍ଧାନି ନାମ ହୋନ୍ତି। ଅଯଂ ୱୁଚ୍ଚତି ଜାତୀତି ଅଯଂ ଜାତି ନାମ କଥୀଯତି।

ଜରାନିଦ୍ଦେସେ ଜରାତି ସଭାୱପଚ୍ଚତ୍ତଂ। ଜୀରଣତାତି ଆକାରନିଦ୍ଦେସୋ। ଖଣ୍ଡିଚ୍ଚନ୍ତିଆଦଯୋ ତଯୋ କାଲାତିକ୍କମେ କିଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସା, ପଚ୍ଛିମା ଦ୍ୱେ ପକତିନିଦ୍ଦେସା। ଅଯଞ୍ହି ଜରାତି ଇମିନା ପଦେନ ସଭାୱତୋ ଦୀପିତା, ତେନସ୍ସା ଇଦଂ ସଭାୱପଚ୍ଚତ୍ତଂ। ଜୀରଣତାତି ଇମିନା ଆକାରତୋ, ତେନସ୍ସାଯଂ ଆକାରନିଦ୍ଦେସୋ। ଖଣ୍ଡିଚ୍ଚନ୍ତି ଇମିନା କାଲାତିକ୍କମେ ଦନ୍ତନଖାନଂ ଖଣ୍ଡିତଭାୱକରଣକିଚ୍ଚତୋ। ପାଲିଚ୍ଚନ୍ତି ଇମିନା କେସଲୋମାନଂ ପଲିତଭାୱକରଣକିଚ୍ଚତୋ। ୱଲିତ୍ତଚତାତି ଇମିନା ମଂସଂ ମିଲାପେତ୍ୱା ତଚେ ୱଲିଭାୱକରଣକିଚ୍ଚତୋ ଦୀପିତା। ତେନସ୍ସା ଇମେ ତଯୋ କାଲାତିକ୍କମେ କିଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସା। ତେହି ଇମେସଂ ୱିକାରାନଂ ଦସ୍ସନୱସେନ ପାକଟୀଭୂତା ପାକଟଜରା ଦସ୍ସିତା। ଯଥେୱ ହି ଉଦକସ୍ସ ୱା ୱାତସ୍ସ ୱା ଅଗ୍ଗିନୋ ୱା ତିଣରୁକ୍ଖାଦୀନଂ ସମ୍ଭଗ୍ଗପଲିଭଗ୍ଗତାଯ ୱା ଝାମତାଯ ୱା ଗତମଗ୍ଗୋ ପାକଟୋ ହୋତି, ନ ଚ ସୋ ଗତମଗ୍ଗୋ ତାନେୱ ଉଦକାଦୀନି, ଏୱମେୱ ଜରାଯ ଦନ୍ତାଦୀସୁ ଖଣ୍ଡିଚ୍ଚାଦିୱସେନ ଗତମଗ୍ଗୋ ପାକଟୋ ଚକ୍ଖୁଂ ଉମ୍ମୀଲେତ୍ୱାପି ଗଯ୍ହତି, ନ ଚ ଖଣ୍ଡିଚ୍ଚାଦୀନେୱ ଜରା। ନ ହି ଜରା ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟା ହୋତି।

ଆଯୁନୋ ସଂହାନି ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ପରିପାକୋତି ଇମେହି ପନ ପଦେହି କାଲାତିକ୍କମେଯେୱ ଅଭିବ୍ୟତ୍ତାଯ ଆଯୁକ୍ଖଯଚକ୍ଖାଦିଇନ୍ଦ୍ରିଯପରିପାକସଙ୍ଖାତାଯ ପକତିଯା ଦୀପିତା, ତେନସ୍ସିମେ ଦ୍ୱେ ପକତିନିଦ୍ଦେସାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ତତ୍ଥ ଯସ୍ମା ଜରଂ ପତ୍ତସ୍ସ ଆଯୁ ହାଯତି, ତସ୍ମା ଜରା ''ଆଯୁନୋ ସଂହାନୀ''ତି ଫଲୂପଚାରେନ ୱୁତ୍ତା। ଯସ୍ମା ଚ ଦହରକାଲେ ସୁପ୍ପସନ୍ନାନି ସୁଖୁମମ୍ପି ଅତ୍ତନୋ ୱିସଯଂ ସୁଖେନେୱ ଗଣ୍ହନସମତ୍ଥାନି ଚକ୍ଖାଦୀନି ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି ଜରଂ ପତ୍ତସ୍ସ ପରିପକ୍କାନି ଆଲୁଳିତାନି ଅୱିସଦାନି ଓଳାରିକମ୍ପି ଅତ୍ତନୋ ୱିସଯଂ ଗହେତୁଂ ଅସମତ୍ଥାନି ହୋନ୍ତି, ତସ୍ମା ''ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ପରିପାକୋ''ତି ଫଲୂପଚାରେନେୱ ୱୁତ୍ତା।

ସା ପନେସା ଏୱଂ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା ସବ୍ବାପି ଜରା ପାକଟା ପଟିଚ୍ଛନ୍ନାତି ଦୁୱିଧା ହୋତି। ତତ୍ଥ ଦନ୍ତାଦୀସୁ ଖଣ୍ଡାଦିଭାୱଦସ୍ସନତୋ ରୂପଧମ୍ମେସୁ ଜରା ପାକଟଜରା ନାମ। ଅରୂପଧମ୍ମେସୁ ପନ ଜରା ତାଦିସସ୍ସ ୱିକାରସ୍ସ ଅଦସ୍ସନତୋ ପଟିଚ୍ଛନ୍ନଜରା ନାମ। ତତ୍ର ଯ୍ୱାଯଂ ଖଣ୍ଡାଦିଭାୱୋ ଦିସ୍ସତି, ସୋ ତାଦିସାନଂ ଦନ୍ତାଦୀନଂ ୱଣ୍ଣୋଯେୱ। ତଂ ଚକ୍ଖୁନା ଦିସ୍ୱା ମନୋଦ୍ୱାରେନ ଚିନ୍ତେତ୍ୱା ''ଇମେ ଦନ୍ତା ଜରାଯ ପହଟା''ତି ଜରଂ ଜାନାତି, ଉଦକଟ୍ଠାନେ ବଦ୍ଧାନି ଗୋସିଙ୍ଗାଦୀନି ଓଲୋକେତ୍ୱା ହେଟ୍ଠା ଉଦକସ୍ସ ଅତ୍ଥିଭାୱଜାନନଂ ୱିଯ। ପୁନ ଅଯଂ ଜରା ସୱୀଚି ଅୱୀଚୀତି ଏୱମ୍ପି ଦୁୱିଧା ହୋତି। ତତ୍ଥ ମଣିକନକରଜତପୱାଳଚନ୍ଦସୂରିଯାଦୀନଂ ମନ୍ଦଦସକାଦୀସୁ ପାଣୀନଂ ୱିଯ, ପୁପ୍ଫଫଲପଲ୍ଲୱାଦୀସୁ ଅପାଣୀନଂ ୱିଯ ଚ ଅନ୍ତରନ୍ତରା ୱଣ୍ଣୱିସେସାଦୀନଂ ଦୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟତ୍ତା ଜରା ଅୱୀଚିଜରା ନାମ, ନିରନ୍ତରଜରାତି ଅତ୍ଥୋ। ତତୋ ଅଞ୍ଞେସୁ ପନ ଯଥାୱୁତ୍ତେସୁ ଅନ୍ତରନ୍ତରା ୱଣ୍ଣୱିସେସାଦୀନଂ ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟତ୍ତା ଜରା ସୱୀଚିଜରା ନାମ।

ତତ୍ଥ ସୱୀଚିଜରା ଉପାଦିଣ୍ଣକଅନୁପାଦିଣ୍ଣକୱସେନ ଏୱଂ ୱେଦିତବ୍ବା – ଦହରକୁମାରକାନଞ୍ହି ପଠମମେୱ ଖୀରଦନ୍ତା ନାମ ଉଟ୍ଠହନ୍ତି, ନ ତେ ଥିରା। ତେସୁ ପନ ପତିତେସୁ ପୁନ ଦନ୍ତା ଉଟ୍ଠହନ୍ତି। ତେ ପଠମମେୱ ସେତା ହୋନ୍ତି, ଜରାୱାତେନ ପହଟକାଲେ କାଳକା ହୋନ୍ତି। କେସା ପଠମମେୱ ତମ୍ବା ହୋନ୍ତି, ତତୋ କାଳକା, ତତୋ ସେତା। ଛୱି ପନ ସଲୋହିତିକା ହୋତି। ୱଡ୍ଢନ୍ତାନଂ ୱଡ୍ଢନ୍ତାନଂ ଓଦାତାନଂ ଓଦାତଭାୱୋ, କାଳକାନଂ କାଳକଭାୱୋ ପଞ୍ଞାଯତି। ଜରାୱାତେନ ପନ ପହଟକାଲେ ୱଲିଂ ଗଣ୍ହାତି। ସବ୍ବମ୍ପି ସସ୍ସଂ ୱପିତକାଲେ ସେତଂ ହୋତି, ପଚ୍ଛା ନୀଲଂ। ଜରାୱାତେନ ପନ ପହଟକାଲେ ପଣ୍ଡୁକଂ ହୋତି। ଅମ୍ବଙ୍କୁରେନାପି ଦୀପେତୁଂ ୱଟ୍ଟତି।

ମରଣନିଦ୍ଦେସେ ଚୁତୀତି ଚୱନୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ଏକଚତୁପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧାନଂ ସାମଞ୍ଞୱଚନମେତଂ। ଚୱନତାତି ଭାୱୱଚନେନ ଲକ୍ଖଣନିଦସ୍ସନଂ। ଭେଦୋତି ଚୁତିଖନ୍ଧାନଂ ଭଙ୍ଗୁପ୍ପତ୍ତିପରିଦୀପନଂ। ଅନ୍ତରଧାନନ୍ତି ଘଟସ୍ସ ୱିଯ ଭିନ୍ନସ୍ସ ଭିନ୍ନାନଂ ଚୁତିଖନ୍ଧାନଂ ଯେନ କେନଚି ପରିଯାଯେନ ଠାନାଭାୱପରିଦୀପନଂ। ମଚ୍ଚୁ ମରଣନ୍ତି ମଚ୍ଚୁସଙ୍ଖାତଂ ମରଣଂ, ନ ଖଣିକମରଣଂ। କାଲୋ ନାମ ଅନ୍ତକୋ, ତସ୍ସ କିରିଯାତି କାଲକିରିଯା। ଏତ୍ତାୱତା ଚ ସମ୍ମୁତିଯା ମରଣଂ ଦୀପିତଂ।

ଇଦାନି ପରମତ୍ଥେନ ଦୀପେତୁଂ ଖନ୍ଧାନଂ ଭେଦୋତିଆଦିମାହ। ପରମତ୍ଥେନ ହି ଖନ୍ଧାଯେୱ ଭିଜ୍ଜନ୍ତି, ନ ସତ୍ତୋ ନାମ କୋଚି ମରତି। ଖନ୍ଧେସୁ ପନ ଭିଜ୍ଜମାନେସୁ ସତ୍ତୋ ମରତି, ଭିନ୍ନେସୁ ମତୋତି ୱୋହାରୋ ହୋତି। ଏତ୍ଥ ଚ ଚତୁୱୋକାରପଞ୍ଚୱୋକାରୱସେନ ଖନ୍ଧାନଂ ଭେଦୋ, ଏକୱୋକାରୱସେନ କଳେୱରସ୍ସ ନିକ୍ଖେପୋ, ଚତୁୱୋକାରୱସେନ ୱା ଖନ୍ଧାନଂ ଭେଦୋ, ସେସଦ୍ୱଯୱସେନ କଳେୱରସ୍ସ ନିକ୍ଖେପୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। କସ୍ମା? ଭୱଦ୍ୱଯେପି ରୂପକାଯସଙ୍ଖାତସ୍ସ କଳେୱରସ୍ସ ସମ୍ଭୱତୋ। ଯସ୍ମା ୱା ଚାତୁମହାରାଜିକାଦୀସୁପି ଖନ୍ଧା ଭିଜ୍ଜନ୍ତେୱ, ନ କିଞ୍ଚି ନିକ୍ଖିପତି, ତସ୍ମା ତେସଂ ୱସେନ ଖନ୍ଧାନଂ ଭେଦୋ, ମନୁସ୍ସାଦୀସୁ କଳେୱରସ୍ସ ନିକ୍ଖେପୋ। ଏତ୍ଥ ଚ କଳେୱରସ୍ସ ନିକ୍ଖେପକରଣତୋ ମରଣଂ ''କଳେୱରସ୍ସ

ନିକ୍ଖେପୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସୁପଚ୍ଛେଦୋତି ଇମିନା ଇନ୍ଦ୍ରିଯବଦ୍ଧସ୍ସେୱ ମରଣଂ ନାମ ହୋତି, ଅନିନ୍ଦ୍ରିଯବଦ୍ଧସ୍ସ ମରଣଂ ନାମ ନତ୍ଥୀତି ଦସ୍ସେତି। ‘‘ସସ୍ସଂ ମତଂ, ରୁକ୍ଖୋ ମତୋ’’ତି ଇଦଂ ପନ ୱୋହାରମତ୍ତମେୱ, ଅତ୍ଥତୋ ପନ ଏୱରୂପାନି ୱଚନାନି ସସ୍ସାଦୀନଂ ଖଯୱଯଭାୱମେୱ ଦୀପେନ୍ତି।

ଅପିଚ ଇମାନି ଜାତିଜରାମରଣାନି ନାମ ଇମେସଂ ସତ୍ତାନଂ ୱଧକପଚ୍ଚାମିତ୍ତା ୱିଯ ଓତାରଂ ଗୱେସନ୍ତାନି ୱିଚରନ୍ତି। ଯଥା ହି ପୁରିସସ୍ସ ତୀସୁ ପଚ୍ଚାମିତ୍ତେସୁ ଓତାରାପେକ୍ଖେସୁ ୱିଚରନ୍ତେସୁ ଏକୋ ୱଦେଯ୍ୟ ‘‘ଅହଂ ଅସୁକଅରଞ୍ଞସ୍ସ ନାମ ୱଣ୍ଣଂ କଥେତ୍ୱା ଏତଂ ଆଦାଯ ତତ୍ଥ ଗମିସ୍ସାମି, ଏତ୍ଥ ମଯ୍ହଂ ଦୁକ୍କରଂ ନତ୍ଥୀ’’ତି। ଦୁତିଯୋ ୱଦେଯ୍ୟ ‘‘ଅହଂ ତୱ ଏତଂ ଗହେତ୍ୱା ଗତକାଲେ ପୋଥେତ୍ୱା ଦୁବ୍ବଲଂ କରିସ୍ସାମି, ଏତ୍ଥ ମଯ୍ହଂ ଦୁକ୍କରଂ ନତ୍ଥୀ’’ତି। ତତିଯୋ ୱଦେଯ୍ୟ ‘‘ତଯା ଏତସ୍ମିଂ ପୋଥେତ୍ୱା ଦୁବ୍ବଲେ କତେ ତିଣ୍ହେନ ଅସିନା ସୀସଚ୍ଛେଦନଂ ନାମ ମଯ୍ହଂ ଭାରୋ ହୋତୂ’’ତି ତେ ଏୱଂ ୱତ୍ୱା ତଥା କରେଯ୍ୟୁଂ। ତତ୍ଥ ପଠମପଚ୍ଚାମିତ୍ତସ୍ସ ଅରଞ୍ଞୱଣ୍ଣଂ କଥେତ୍ୱା ତଂ ଆଦାଯ ତତ୍ଥ ଗତକାଲୋ ୱିଯ ସୁହଜ୍ଜଞାତିମଣ୍ଡଲତୋ ନିକ୍ଖଡ୍ଢିତ୍ୱା ଯତ୍ଥ କତ୍ଥଚି ନିବ୍ବତ୍ତାପନଂ ନାମ ଜାତିଯା କିଚ୍ଚଂ, ଦୁତିଯସ୍ସ ପୋଥେତ୍ୱା ଦୁବ୍ବଲକରଣଂ ୱିଯ ନିବ୍ବତ୍ତକ୍ଖନ୍ଧେସୁ ନିପତିତ୍ୱା ପରାଧୀନମଞ୍ଚପରାଯଣଭାୱକରଣଂ ଜରାଯ କିଚ୍ଚଂ, ତତିଯସ୍ସ ତିଣ୍ହେନ ଅସିନା ସୀସଚ୍ଛେଦନଂ ୱିଯ ଜୀୱିତକ୍ଖଯପାପନଂ ମରଣସ୍ସ କିଚ୍ଚନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଅପିଚେତ୍ଥ ଜାତିଦୁକ୍ଖଂ ସାଦୀନୱମହାକନ୍ତାରପ୍ପୱେସୋ ୱିଯ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ଜରାଦୁକ୍ଖଂ ତତ୍ଥ ଅନ୍ନପାନରହିତସ୍ସ ଦୁବ୍ବଲ୍ୟଂ ୱିଯ, ମରଣଦୁକ୍ଖଂ ଦୁବ୍ବଲସ୍ସ ଇରିଯାପଥପୱତ୍ତନେ ୱିହତପରକ୍କମସ୍ସ ୱାଳଆଦୀହି ଅନଯବ୍ୟସନାପାଦନଂ ୱିଯ ଦଟ୍ଠବ୍ବନ୍ତି।

ସୋକନିଦ୍ଦେସେ ୱିଯସତୀତି ବ୍ୟସନଂ, ହିତସୁଖଂ ଖିପତି ୱିଦ୍ଧଂସେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଞାତୀନଂ ବ୍ୟସନଂ ଞାତିବ୍ୟସନଂ, ଚୋରରୋଗଭଯାଦୀହି ଞାତିକ୍ଖଯୋ ଞାତିୱିନାସୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନ ଞାତିବ୍ୟସନେନ। ଫୁଟ୍ଠସ୍ସାତି ଅଜ୍ଝୋତ୍ଥଟସ୍ସ ଅଭିଭୂତସ୍ସ, ସମନ୍ନାଗତସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ। ସେସେସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। ଅଯଂ ପନ ୱିସେସୋ – ଭୋଗାନଂ ବ୍ୟସନଂ ଭୋଗବ୍ୟସନଂ, ରାଜଚୋରାଦିୱସେନ ଭୋଗକ୍ଖଯୋ ଭୋଗୱିନାସୋତି ଅତ୍ଥୋ। ରୋଗୋଯେୱ ବ୍ୟସନଂ ରୋଗବ୍ୟସନଂ। ରୋଗୋ ହି ଆରୋଗ୍ୟଂ ୱିଯସତି ୱିନାସେତୀତି ବ୍ୟସନଂ। ସୀଲସ୍ସ ବ୍ୟସନଂ ସୀଲବ୍ୟସନଂ। ଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟସ୍ସେତଂ ନାମଂ। ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଂ ୱିନାସଯମାନା ଉପ୍ପନ୍ନା ଦିଟ୍ଠି ଏୱ ବ୍ୟସନଂ ଦିଟ୍ଠିବ୍ୟସନଂ। ଏତ୍ଥ ଚ ପୁରିମାନି ଦ୍ୱେ ଅନିପ୍ଫନ୍ନାନି, ପଚ୍ଛିମାନି ତୀଣି ନିପ୍ଫନ୍ନାନି ତିଲକ୍ଖଣବ୍ଭାହତାନି। ପୁରିମାନି ଚ ତୀଣି ନେୱ କୁସଲାନି ନ ଅକୁସଲାନି, ସୀଲଦିଟ୍ଠିବ୍ୟସନଦ୍ୱଯଂ ଅକୁସଲଂ।

ଅଞ୍ଞତରଞ୍ଞତରେନାତି ଗହିତେସୁ ୱା ଯେନ କେନଚି ଅଗ୍ଗହିତେସୁ ୱା ମିତ୍ତାମଚ୍ଚବ୍ୟସନାଦୀସୁ ଯେନ କେନଚି। ସମନ୍ନାଗତସ୍ସାତି ସମନୁବନ୍ଧସ୍ସ ଅପରିମୁଚ୍ଚମାନସ୍ସ। ଅଞ୍ଞତରଞ୍ଞତରେନ ଦୁକ୍ଖଧମ୍ମେନାତି ଯେନ କେନଚି ସୋକଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତିହେତୁନା। ସୋକୋତି ସୋଚନକୱସେନ ସୋକୋ। ଇଦଂ ତେହି କାରଣେହି ଉପ୍ପଜ୍ଜନକସୋକସ୍ସ ସଭାୱପଚ୍ଚତ୍ତଂ। ସୋଚନାତି ସୋଚନାକାରୋ। ସୋଚିତତ୍ତନ୍ତି ସୋଚିତଭାୱୋ। ଅନ୍ତୋସୋକୋତି ଅବ୍ଭନ୍ତରସୋକୋ। ଦୁତିଯପଦଂ ଉପସଗ୍ଗେନ ୱଡ୍ଢିତଂ। ସୋ ହି ଅବ୍ଭନ୍ତରଂ ସୁକ୍ଖାପେନ୍ତୋ ୱିଯ ପରିସୁକ୍ଖାପେନ୍ତୋ ୱିଯ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ‘‘ଅନ୍ତୋସୋକୋ ଅନ୍ତୋପରିସୋକୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଚେତସୋ ପରିଜ୍ଝାଯନାତି ଚିତ୍ତସ୍ସ ପରିଜ୍ଝାଯନାକାରୋ। ସୋକୋ ହି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ଅଗ୍ଗି ୱିଯ ଚିତ୍ତଂ ଝାପେତି ଦହତି, ‘‘ଚିତ୍ତଂ ମେ ଝାମଂ, ନ ମେ କିଞ୍ଚି ପଟିଭାତୀ’’ତି ୱଦାପେତି। ଦୁକ୍ଖିତୋ ମନୋ ଦୁମ୍ମନୋ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ଦୋମନସ୍ସଂ। ଅନୁପୱିଟ୍ଠଟ୍ଠେନ ସୋକୋୱ ସଲ୍ଲନ୍ତି ସୋକସଲ୍ଲଂ।

ପରିଦେୱନିଦ୍ଦେସେ ‘‘ମଯ୍ହଂ ଧୀତା, ମଯ୍ହଂ ପୁତ୍ତୋ’’ତି ଏୱଂ ଆଦିସ୍ସ ଆଦିସ୍ସ ଦେୱନ୍ତି ରୋଦନ୍ତି ଏତେନାତି ଆଦେୱୋ। ତଂ ତଂ ୱଣ୍ଣଂ ପରିକିତ୍ତେତ୍ୱା ପରିକିତ୍ତେତ୍ୱା ଦେୱନ୍ତି ଏତେନାତି ପରିଦେୱୋ। ତତୋ ପରାନି ଦ୍ୱେ ଦ୍ୱେ ପଦାନି ପୁରିମଦ୍ୱଯସ୍ସେୱ ଆକାରଭାୱନିଦ୍ଦେସୱସେନ ୱୁତ୍ତାନି। ୱାଚାତି ୱଚନଂ। ପଲାପୋତି ତୁଚ୍ଛଂ ନିରତ୍ଥକୱଚନଂ। ଉପଡ୍ଢଭଣିତଅଞ୍ଞଭଣିତାଦିୱସେନ ୱିରୂପୋ ପଲାପୋତି ୱିପ୍ପଲାପୋ। ଲାଲପ୍ପୋତି ପୁନପ୍ପୁନଂ ଲପନଂ। ଲାଲପ୍ପନାକାରୋ ଲାଲପ୍ପନା। ଲାଲପ୍ପିତସ୍ସ ଭାୱୋ ଲାଲପ୍ପିତତ୍ତଂ।

ଦୁକ୍ଖନିଦ୍ଦେସେ କାଯନିସ୍ସିତତ୍ତା କାଯିକଂ। ଅମଧୁରଟ୍ଠେନ ଅସାତଂ। କାଯିକପଦେନ ଚେତସିକଅସାତଂ ପଟିକ୍ଖିପତି, ଅସାତପଦେନ କାଯିକସାତଂ। ତଦେୱ ଦୁକ୍ଖଯତୀତି ଦୁକ୍ଖଂ, ଯସ୍ସୁପ୍ପଜ୍ଜତି, ତଂ ଦୁକ୍ଖିତଂ କରୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଦୁକ୍ଖମତ୍ତା ୱା ଦୁକ୍ଖଂ। କାଯସମ୍ଫସ୍ସଜନ୍ତି କାଯସମ୍ଫସ୍ସେ ଜାତଂ। ଅସାତଂ ଦୁକ୍ଖଂ ୱେଦଯିତନ୍ତି ଅସାତଂ ୱେଦଯିତଂ ନ ସାତଂ, ଦୁକ୍ଖଂ ୱେଦଯିତଂ ନ ସୁଖଂ। ପରତୋ ତୀଣି ପଦାନି ଇତ୍ଥିଲିଙ୍ଗୱସେନ ୱୁତ୍ତାନି। ଅସାତା ୱେଦନା ନ ସାତା, ଦୁକ୍ଖା ୱେଦନା ନ ସୁଖାତି ଅଯମେୱ ପନେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ। ଯଂ କାଯିକଂ ଅସାତଂ ଦୁକ୍ଖଂ ୱେଦଯିତଂ, ଯା କାଯସମ୍ଫସ୍ସଜା ଅସାତା ଦୁକ୍ଖା ୱେଦନା, ଇଦଂ ୱୁଚ୍ଚତି ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ଏୱଂ ଯୋଜନା ୱେଦିତବ୍ବା।

ଦୋମନସ୍ସନିଦ୍ଦେସେ ଦୁଟ୍ଠୁ ମନୋତି ଦୁମ୍ମନୋ, ହୀନୱେଦନତ୍ତା ୱା କୁଚ୍ଛିତଂ ମନୋତି ଦୁମ୍ମନୋ, ଦୁମ୍ମନସ୍ସ ଭାୱୋ ଦୋମନସ୍ସଂ। ଚିତ୍ତନିସ୍ସିତତ୍ତା ଚେତସିକଂ। ଚେତୋସମ୍ଫସ୍ସଜନ୍ତି ଚିତ୍ତସମ୍ଫସ୍ସେ ଜାତଂ।

ଉପାୟାସନିଦ୍ଦେସେ ଆୟାସନଟ୍ଠେନ ଆୟାସୋ। ସଂସୀଦନୱିସୀଦନାକାରପ୍ପୱତ୍ତସ୍ସ ଚିତ୍ତକିଲମଥସ୍ସେତଂ ନାମଂ। ବଲୱଆୟାସୋ ଉପାୟାସୋ। ଆୟାସିତଭାୱୋ ଆୟାସିତତ୍ତଂ। ଉପାୟାସିତଭାୱୋ ଉପାୟାସିତତ୍ତଂ।

ଅପ୍ପିୟସମ୍ପୟୋଗନିଦ୍ଦେସେ ଇଧାତି ଇମସ୍ମିଂ ଲୋକେ। ୟସ୍ସାତି ଯେ ଅସ୍ସ। ଅନିଟ୍ଠାତି ଅପରିୟେସିତା। ପରିୟେସିତା ୱା ହୋନ୍ତୁ ଅପରିୟେସିତା ୱା, ନାମମେୱେତଂ ଅମନାପାରମ୍ମଣାନଂ। ମନସ୍ମିଂ ନ କମନ୍ତି ନ ପୱିସନ୍ତୀତି ଅକନ୍ତା। ମନସ୍ମିଂ ନ ଅପ୍ପିୟନ୍ତି, ନ ୱା ମନଂ ୱଡ୍ଢେନ୍ତୀତି ଅମନାପା। ରୂପାତିଆଦି ତେସଂ ସଭାୱନିଦସ୍ସନଂ। ଅନତ୍ଥଂ କାମେନ୍ତି ଇଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଅନତ୍ଥକାମା। ଅହିତଂ କାମେନ୍ତି ଇଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଅହିତକାମା। ଅଫାସୁଂ ଦୁକ୍ଖୱିହାରଂ କାମେନ୍ତି ଇଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଅଫାସୁକାମା। ଚତୂହି ୟୋଗେହି ଖେମଂ ନିବ୍ଭୟଂ ୱିୱଟ୍ଟଂ ନ କାମେନ୍ତି, ସଭୟଂ ୱଟ୍ଟମେୱ ନେସଂ କାମେନ୍ତି ଇଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଅୟୋଗକ୍ଖେମକାମା। ଅପିଚ ସଦ୍ଧାଦୀନଂ ୱୁଦ୍ଧିସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଅକାମନତୋ, ତେସଂୟେୱ ହାନିସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଅନତ୍ଥସ୍ସ ଚ କାମନତୋ ଅନତ୍ଥକାମା। ସଦ୍ଧାଦୀନଂୟେୱ ଉପାୟଭୂତସ୍ସ ହିତସ୍ସ ଅକାମନତୋ, ସଦ୍ଧାହାନିଆଦୀନଂ ଉପାୟଭୂତସ୍ସ ଅହିତସ୍ସ ଚ କାମନତୋ ଅହିତକାମା। ଫାସୁୱିହାରସ୍ସ ଅକାମନତୋ, ଅଫାସୁୱିହାରସ୍ସ ଚ କାମନତୋ ଅଫାସୁକାମା। ୟସ୍ସ କସ୍ସଚି ନିବ୍ଭୟସ୍ସ ଅକାମନତୋ, ଭୟସ୍ସ ଚ କାମନତୋ ଅୟୋଗକ୍ଖେମକାମାତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ସଙ୍ଗତୀତି ଗନ୍ତ୍ୱା ସଂୟୋଗୋ। ସମାଗମୋତି ଆଗତେହି ସଂୟୋଗୋ। ସମୋଧାନନ୍ତି ଠାନନିସଜ୍ଜାଦୀସୁ ସହଭାୱୋ। ମିସ୍ସୀଭାୱୋତି ସବ୍ବକିଚ୍ଚାନଂ ସହକରଣଂ। ଅୟଂ ସତ୍ତୱସେନ ୟୋଜନା। ସଙ୍ଖାରୱସେନ ପନ ୟଂ ଲବ୍ଭତି, ତଂ ଗହେତବ୍ବଂ। ସୋ ପନ ଅପ୍ପିୟସମ୍ପୟୋଗୋ ଅତ୍ଥତୋ ଏକୋ ଧମ୍ମୋ ନାମ ନତ୍ଥି, କେୱଲଂ ଅପ୍ପିୟସମ୍ପୟୁତ୍ତାନଂ ଦୁୱିଧସ୍ସାପି ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ୱତ୍ଥୁଭାୱତୋ ଦୁକ୍ଖୋତି ୱୁତ୍ତୋ।

ପିୟୱିପ୍ପୟୋଗନିଦ୍ଦେସୋ ୱୁତ୍ତପଟିପକ୍ଖନୟେନ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ମାତା ୱାତିଆଦି ପନେତ୍ଥ ଅତ୍ଥକାମେ ସରୂପେନ ଦସ୍ସେତୁଂ ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ମମାୟତୀତି ମାତା, ପିୟାୟତୀତି ପିତା। ଭଜତୀତି ଭାତା, ତଥା ଭଗିନୀ। ମେତ୍ତାୟନ୍ତୀତି ମିତ୍ତା, ମିନନ୍ତି ୱା ସବ୍ବଗୁୟ୍ହେସୁ ଅନ୍ତୋ ପକ୍ଖିପନ୍ତୀତି ମିତ୍ତା। କିଚ୍ଚକରଣୀୟେସୁ ସହଭାୱଟ୍ଠେନ ଅମା ହୋନ୍ତୀତି ଅମଚ୍ଚା। ‘‘ଅୟଂ ଅମ୍ହାକଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକୋ’’ତି ଏୱଂ ଜାନନ୍ତି, ଞାୟନ୍ତୀତି ୱା ଞାତୀ। ଲୋହିତେନ ସମ୍ବନ୍ଧାତି ସାଲୋହିତା। ପିତୁପକ୍ଖିକା ଞାତୀ, ମାତୁପକ୍ଖିକା ସାଲୋହିତା। ମାତାପିତୁପକ୍ଖିକା ୱା ଞାତୀ, ସସ୍ସୁସସୁରପକ୍ଖିକା ସାଲୋହିତା। ଅୟମ୍ପି ପିୟୱିପ୍ପୟୋଗୋ ଅତ୍ଥତୋ ଏକୋ ଧମ୍ମୋ ନାମ ନତ୍ଥି, କେୱଲଂ ପିୟୱିପ୍ପୟୁତ୍ତାନଂ ଦୁୱିଧସ୍ସାପି ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ୱତ୍ଥୁଭାୱତୋ ଦୁକ୍ଖୋତି ୱୁତ୍ତୋ। ଇଦମେତ୍ଥ ସବ୍ବଅଟ୍ଠକଥାୱଚନଂ। ସଚ୍ଚାନଂ ପନ ତଥଲକ୍ଖଣତ୍ତା ସମ୍ପୟୋଗୱିପ୍ପୟୋଗୱଚନେହି ଅପ୍ପିୟପିୟୱତ୍ଥୂନିୟେୱ ୱିସେସିତାନୀତି ୱତ୍ତୁଂ ୟୁଜ୍ଜତୀତି।

ଇଚ୍ଛିତାଲାଭନିଦ୍ଦେସେ ଜାତିଧମ୍ମାନନ୍ତି ଜାତିସଭାୱାନଂ ଜାତିପକତିକାନଂ। ଇଚ୍ଛା ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ତଣ୍ହା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଅହୋ ୱତାତି ପତ୍ଥନା। ଅସ୍ସାମାତି ଭୱେୟ୍ୟାମ। ନ ଖୋ ପନେତଂ ଇଚ୍ଛାୟ ପତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ୟଂ ଏତଂ ‘‘ଅହୋ ୱତ ମୟଂ ନ ଜାତିଧମ୍ମା ଅସ୍ସାମ, ନ ଚ ୱତ ନୋ ଜାତି ଆଗଚ୍ଛେୟ୍ୟା’’ତି ଏୱଂ ପହୀନସମୁଦୟେସୁ ସାଧୂସୁ ୱିଜ୍ଜମାନଂ ଅଜାତିଧମ୍ମତ୍ତଂ ପରିନିବ୍ବୁତେସୁ ଚ ୱିଜ୍ଜମାନଂ ଜାତିୟା ଅନାଗମନଂ ଇଚ୍ଛିତଂ, ତଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତସ୍ସାପି ମଗ୍ଗଭାୱନାୟ ୱିନା ଅପ୍ପତ୍ତବ୍ବତୋ, ଅନିଚ୍ଛନ୍ତସ୍ସାପି ଚ ଭାୱନାୟ ପତ୍ତବ୍ବତୋ ନ ଇଚ୍ଛାୟ ପତ୍ତବ୍ବଂ ନାମ ହୋତି। ଇଦମ୍ପୀତି ଏତମ୍ପି। ଉପରି ସେସାନି ଉପାଦାୟ ଅପିସଦ୍ଦୋ।

ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧନିଦ୍ଦେସେ ସେୟ୍ୟଥିଦନ୍ତି ନିପାତୋ, ତସ୍ସ ତେ କତମେ ଇତି ଚେତି ଅତ୍ଥୋ। ରୂପମେୱ ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧୋତି ରୂପୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧୋ। ଏସେୱ ନୟୋ ସେସେସୁପି।

ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସମୁଦୟସଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୩୪। ସମୁଦୟସଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସେ ୟାୟଂ ତଣ୍ହାତି ୟା ଅୟଂ ତଣ୍ହା। ପୋନୋଭୱିକାତି ପୁନବ୍ଭୱକରଣଂ ପୁନୋଭୱୋ, ପୁନୋଭୱୋ ସୀଲମସ୍ସାତି ପୋନୋଭୱିକା। ଅପିଚ ପୁନବ୍ଭୱଂ ଦେତି, ପୁନବ୍ଭୱାୟ ସଂୱତ୍ତତି, ପୁନପ୍ପୁନଂ ଭୱେ ନିବ୍ବତ୍ତେତୀତି ପୋନୋଭୱିକା। ସା ପନେସା ପୁନବ୍ଭୱସ୍ସ ଦାୟିକାପି ଅତ୍ଥି ଅଦାୟିକାପି, ପୁନବ୍ଭୱାୟ ସଂୱତ୍ତନିକାପି ଅତ୍ଥି ଅସଂୱତ୍ତନିକାପି, ଦିନ୍ନାୟ ପଟିସନ୍ଧିୟା ଉପଧିୱେପକ୍କମତ୍ତାପି। ସା ତିପ୍ପକାରାପି ପୋନୋଭୱିକାତି ନାମଂ ଲଭତି। ପୋନବ୍ଭୱିକାତିପି ପାଠୋ, ସୋୟେୱତ୍ଥୋ। ଅଭିନନ୍ଦନସଙ୍ଖାତେନ ନନ୍ଦିରାଗେନ ସହ ଗତାତି ନନ୍ଦିରାଗସହଗତା।

ନନ୍ଦିରାଗେନ ସଦ୍ଧିଂ ଅତ୍ଥତୋ ଏକତ୍ତମେୱ ଗତାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତତ୍ର ତତ୍ରାଭିନନ୍ଦିନୀତି ଯତ୍ର ଯତ୍ର ଅତ୍ତଭାୱୋ ନିବ୍ବତ୍ତତି, ତତ୍ର ତତ୍ର ଅଭିନନ୍ଦିନୀ। ରୂପାଦୀସୁ ୱା ଆରମ୍ମଣେସୁ ତତ୍ର ତତ୍ରାଭିନନ୍ଦିନୀ, ରୂପାଭିନନ୍ଦିନୀ ସଦ୍ଦଗନ୍ଧରସଫୋଟ୍ଠବ୍ବଧମ୍ମାଭିନନ୍ଦିନୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତତ୍ର ତତ୍ରାଭିନନ୍ଦୀତିପି ପାଠୋ, ତତ୍ର ତତ୍ର ଅଭିନନ୍ଦୟତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସେୟ୍ୟଥିଦନ୍ତି ନିପାତୋ, ତସ୍ସ ସା କତମା ଇତି ଚେତି ଅତ୍ଥୋ। କାମତଣ୍ହାତି କାମେ ତଣ୍ହା, ପଞ୍ଚକାମଗୁଣିକରାଗସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ଭୱତଣ୍ହାତି ଭୱେ ତଣ୍ହା। ଭୱପତ୍ଥନାୱସେନ ଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିସହଗତସ୍ସ ରାଗସ୍ସ ରୂପାରୂପଭୱରାଗସ୍ସ ଚ ଝାନନିକନ୍ତିୟା ଚ ଏତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ୱିଭୱତଣ୍ହାତି ୱିଭୱେ ତଣ୍ହା। ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିସହଗତରାଗସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ।

ଇଦାନି ତସ୍ସା ତଣ୍ହାୟ ୱତ୍ଥୁଂ ୱିତ୍ଥାରତୋ ଦସ୍ସେତୁଂ ସା ଖୋ ପନେସାତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଜାୟତି। ନିୱିସତୀତି ପୁନପ୍ପୁନଂ ପୱତ୍ତିୱସେନ ପତିଟ୍ଠାତି। ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା କତ୍ଥ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ନିୱିସମାନା କତ୍ଥ ନିୱିସତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଯଂ ଲୋକେ ପିୟରୂପଂ ସାତରୂପନ୍ତି ଯଂ ଲୋକସ୍ମିଂ ପିୟସଭାୱଞ୍ଚେୱ ମଧୁରସଭାୱଞ୍ଚ। ଚକ୍ଖୁ ଲୋକେତିଆଦୀସୁ ଲୋକସ୍ମିଞ୍ହି ଚକ୍ଖୁଆଦୀସୁ ମମତ୍ତେନ ଅଭିନିୱିଟ୍ଠା ସତ୍ତା ସମ୍ପତ୍ତିୟଂ ପତିଟ୍ଠିତା ଅତ୍ତନୋ ଚକ୍ଖୁଂ ଆଦାସାଦୀସୁ ନିମିତ୍ତଗ୍ଗହଣାନୁସାରେନ ୱିପ୍ପସନ୍ନଂ ପଞ୍ଚପସାଦଂ ସୁୱଣ୍ଣୱିମାନେ ଉଗ୍ଘାଟିତମଣିସୀହପଞ୍ଜରଂ ୱିୟ ମଞ୍ଞନ୍ତି, ସୋତଂ ରଜତପନାଳିକଂ ୱିୟ ପାମଙ୍ଗସୁତ୍ତକଂ ୱିୟ ଚ ମଞ୍ଞନ୍ତି, ତୁଙ୍ଗନାସାତି ଲଦ୍ଧୱୋହାରଂ ଘାନଂ ୱଟ୍ଟେତ୍ୱା ଠପିତହରିତାଲୱଟ୍ଟିଂ ୱିୟ ମଞ୍ଞନ୍ତି, ଜିୱ୍ହଂ ରତ୍ତକମ୍ବଲପଟଲଂ ୱିୟ ମୁଦୁସିନିଦ୍ଧମଧୁରରସଦଂ ମଞ୍ଞନ୍ତି, କାୟଂ ସାଲଲଟ୍ଠିଂ ୱିୟ ସୁୱଣ୍ଣତୋରଣଂ ୱିୟ ଚ ମଞ୍ଞନ୍ତି, ମନଂ ଅଞ୍ଞେସଂ ମନେନ ଅସଦିସଂ ଉଳାରଂ ମଞ୍ଞନ୍ତି, ରୂପଂ ସୁୱଣ୍ଣକଣିକାରପୁପ୍ଫାଦିୱଣ୍ଣଂ ୱିୟ, ସଦ୍ଦଂ ମତ୍ତକରୱୀକକୋକିଲମନ୍ଦଧମିତମଣିୱଂସନିଗ୍ଘୋସଂ ୱିୟ, ଅତ୍ତନା ପଟିଲଦ୍ଧାନି ଚତୁସମୁଟ୍ଠାନିକଗନ୍ଧାରମ୍ମଣାଦୀନି ''କସ୍ସଞ୍ଞସ୍ସ ଏୱରୂପାନି ଅତ୍ଥୀ''ତି ମଞ୍ଞନ୍ତି, ତେସଂ ଏୱଂ ମଞ୍ଞମାନାନଂ ତାନି ଚକ୍ଖାଦୀନି ପିୟରୂପାନି ଚେୱ ସାତରୂପାନି ଚ ହୋନ୍ତି। ଅଥ ନେସଂ ତତ୍ଥ ଅନୁପ୍ପନ୍ନା ଚେୱ ତଣ୍ହା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି , ଉପ୍ପନ୍ନା ଚ ପୁନପ୍ପୁନଂ ପୱତ୍ତିୱସେନ ନିୱିସତି। ତସ୍ମା ଥେରୋ ''ଚକ୍ଖୁ ଲୋକେ ପିୟରୂପଂ ସାତରୂପଂ, ଏତ୍ଥେସା ତଣ୍ହା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାତି ଯଦା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତଦା ଏତ୍ଥ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ସମୁଦୟସଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନିରୋଧସଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୩୫।

ନିରୋଧସଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସେ ଯୋ ତସ୍ସାୟେୱ ତଣ୍ହାୟାତି ଏତ୍ଥ ''ଯୋ ତସ୍ସେୱ ଦୁକ୍ଖସ୍ସା''ତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ଯସ୍ମା ସମୁଦୟନିରୋଧେନେୱ ଦୁକ୍ଖଂ ନିରୁଜ୍ଝତି, ନୋ ଅଞ୍ଞଥା। ଯଥାହ –

''ଯଥାପି ମୂଲେ ଅନୁପଦ୍ଦୱେ ଦଳ୍ହେ, ଛିନ୍ନୋପି ରୁକ୍ଖୋ ପୁନରେୱ ରୂହତି;

ଏୱମ୍ପି ତଣ୍ହାନୁସୟେ ଅନୂହତେ, ନିବ୍ବତ୍ତତୀ ଦୁକ୍ଖମିଦଂ ପୁନପ୍ପୁନ''ନ୍ତି। (ଧ। ପ। ୩୩୮);

ତସ୍ମା ତଂ ଦୁକ୍ଖନିରୋଧଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ସମୁଦୟନିରୋଧେନ ଦସ୍ସେତୁଂ ଏୱମାହ। ସୀହସମାନୱୁତ୍ତିନୋ ହି ତଥାଗତା, ତେ ଦୁକ୍ଖଂ ନିରୋଧେନ୍ତା ଦୁକ୍ଖନିରୋଧଞ୍ଚ ଦସ୍ସେନ୍ତା ହେତୁମ୍ହି ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତି, ନ ଫଲେ। ସୁୱାନୱୁତ୍ତିନୋ ପନ ଅଞ୍ଞତିତ୍ଥିୟା , ତେ ଦୁକ୍ଖଂ ନିରୋଧେନ୍ତା ଦୁକ୍ଖନିରୋଧଞ୍ଚ ଦସ୍ସେନ୍ତା ଅତ୍ତକିଲମଥାନୁୟୋଗେନ ଚେୱ ତସ୍ସେୱ ଚ ଦେସନାୟ ଫଲେ ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତି, ନ ହେତୁମ୍ହୀତି। ସୀହସମାନୱୁତ୍ତିତାୟ ସତ୍ଥା ହେତୁମ୍ହି ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତୋ ''ଯୋ ତସ୍ସାୟେୱା''ତିଆଦିମାହ। ଧମ୍ମସେନାପତିପି ସତ୍ଥାରା ୱୁତ୍ତକ୍କମେନେୱାହ।

ତତ୍ଥ ତସ୍ସାୟେୱ ତଣ୍ହାୟାତି ଯା ସା ତଣ୍ହା ''ପୋନୋଭୱିକା''ତି ୱତ୍ୱା କାମତଣ୍ହାଦିୱସେନ ୱିଭତ୍ତା ଉପ୍ପତ୍ତିନିୱେସନୱସେନ ଚ ହେଟ୍ଠା ପକାସିତା, ତସ୍ସାୟେୱ ତଣ୍ହାୟ। ଅସେସୱିରାଗନିରୋଧୋତି ୱିରାଗୋ ୱୁଚ୍ଚତି ମଗ୍ଗୋ, ''ୱିରାଗା ୱିମୁଚ୍ଚତୀ''ତି (ମ। ନି। ୧।୨୪୫; ସଂ। ନି। ୩।୧୨; ମହାୱ। ୨୩) ହି ୱୁତ୍ତଂ। ୱିରାଗେନ ନିରୋଧୋ ୱିରାଗନିରୋଧୋ, ଅନୁସୟସମୁଗ୍ଘାତତୋ ଅସେସୋ ୱିରାଗନିରୋଧୋ ଅସେସୱିରାଗନିରୋଧୋ। ଅଥ ୱା ୱିରାଗୋତି ହି ପହାନଂ ୱୁଚ୍ଚତି, ତସ୍ମା ଅସେସୋ ୱିରାଗୋ ଅସେସୋ ନିରୋଧୋତି ଏୱମ୍ପେତ୍ଥ ଯୋଜନା ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ଅତ୍ଥତୋ ପନ ସବ୍ବାନେୱ ପନେତାନି ଅସେସୱିରାଗନିରୋଧୋତିଆଦୀନି ନିବ୍ବାନସ୍ସେୱ ୱେୱଚନାନି। ପରମତ୍ଥତୋ ହି ଦୁକ୍ଖନିରୋଧଂ ଅରିୟସଚ୍ଚନ୍ତି ନିବ୍ବାନଂ ୱୁଚ୍ଚତି। ଯସ୍ମା ପନ ତଂ ଆଗମ୍ମ ତଣ୍ହା ଅସେସା ୱିରଜ୍ଜତି ନିରୁଜ୍ଝତି, ତସ୍ମା ତଂ ''ତସ୍ସାୟେୱ ତଣ୍ହାୟ ଅସେସୱିରାଗନିରୋଧୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ନିବ୍ବାନଞ୍ଚ ଆଗମ୍ମ ତଣ୍ହା ଚଜୀୟତି ପଟିନିସ୍ସଜ୍ଜୀୟତି ମୁଚ୍ଚତି ନ ଅଲ୍ଲୀୟତି, କାମଗୁଣାଲୟେସୁ ଚେତ୍ଥ ଏକୋପି ଆଲୟୋ ନତ୍ଥି, ତସ୍ମା ନିବ୍ବାନଂ ଚାଗୋ ପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗୋ ମୁତ୍ତି

ଅନାଲଯୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଏକମେୱ ହି ନିବ୍ବାନଂ, ନାମାନି ପନସ୍ସ ସବ୍ବସଙ୍ଖତାନଂ ନାମପଟିପକ୍ଖୱସେନ ଅନେକାନି ହୋନ୍ତି। ସେୟ୍ୟଥିଦଂ – ଅସେସୱିରାଗୋ ଅସେସନିରୋଧୋ ଚାଗୋ ପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗୋ ମୁତ୍ତି ଅନାଲଯୋ ରାଗକ୍ଖଯୋ ଦୋସକ୍ଖଯୋ ମୋହକ୍ଖଯୋ ତଣ୍ହାକ୍ଖଯୋ ଅନୁପ୍ପାଦୋ ଅପ୍ପୱତ୍ତଂ ଅନିମିତ୍ତଂ ଅପ୍ପଣିହିତଂ ଅନାଯୂହନଂ ଅପ୍ପଟିସନ୍ଧି ଅନୁପପତ୍ତି ଅଗତି ଅଜାତଂ ଅଜରଂ ଅବ୍ୟାଧି ଅମତଂ ଅସୋକଂ ଅପରିଦେୱଂ ଅନୁପାଯାସଂ ଅସଂକିଲିଟ୍ଠନ୍ତିଆଦୀନି।

ଇଦାନି ମଗ୍ଗେନ ଛିନ୍ନାଯ ନିବ୍ବାନଂ ଆଗମ୍ମ ଅପ୍ପୱତ୍ତିପ୍ପତ୍ତାଯପି ଚ ତଣ୍ହାଯ ଯେସୁ ୱତ୍ଥୂସୁ ତସ୍ସା ଉପ୍ପତ୍ତି ଦସ୍ସିତା, ତତ୍ଥେୱ ଅଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ସା ଖୋ ପନେସାତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଯଥା ପୁରିସୋ ଖେତ୍ତେ ଜାତଂ ତିତ୍ତକାଲାବୁୱଲ୍ଲିଂ ଦିସ୍ୱା ଅଗ୍ଗତୋ ପଟ୍ଠାଯ ମୂଲଂ ପରିଯେସିତ୍ୱା ଛିନ୍ଦେୟ୍ୟ, ସା ଅନୁପୁବ୍ବେନ ମିଲାଯିତ୍ୱା ଅପ୍ପଞ୍ଞତ୍ତିଂ ଗଚ୍ଛେୟ୍ୟ, ତତୋ ତସ୍ମିଂ ଖେତ୍ତେ ତିତ୍ତକାଲାବୁ ନିରୁଦ୍ଧା ପହୀନାତି ୱୁଚ୍ଚେୟ୍ୟ, ଏୱମେୱ ଖେତ୍ତେ ତିତ୍ତକାଲାବୁ ୱିଯ ଚକ୍ଖାଦୀସୁ ତଣ୍ହା। ସା ଅରିଯମଗ୍ଗେନ ମୂଲଚ୍ଛିନ୍ନା ନିବ୍ବାନଂ ଆଗମ୍ମ ଅପ୍ପୱତ୍ତିଂ ଗଚ୍ଛତି। ଏୱଂ ଗତା ପନ ତେସୁ ୱତ୍ଥୂସୁ ଖେତ୍ତେ ତିତ୍ତକାଲାବୁ ୱିଯ ନ ପଞ୍ଞାଯତି। ଯଥା ଚ ଅଟୱିତୋ ଚୋରେ ଆନେତ୍ୱା ନଗରସ୍ସ ଦକ୍ଖିଣଦ୍ୱାରେ ଘାତେୟ୍ୟୁଂ, ତତୋ ଅଟୱିଯଂ ଚୋରା ମତାତି ୱା ମାରିତାତି ୱା ୱୁଚ୍ଚେୟ୍ୟୁଂ, ଏୱମେୱ ଅଟୱିଯଂ ଚୋରା ୱିଯ ଯା ଚକ୍ଖାଦୀସୁ ତଣ୍ହା, ସା ଦକ୍ଖିଣଦ୍ୱାରେ ଚୋରା ୱିଯ ନିବ୍ବାନଂ ଆଗମ୍ମ ନିରୁଦ୍ଧତ୍ତା ନିବ୍ବାନେ ନିରୁଦ୍ଧା। ଏୱଂ ନିରୁଦ୍ଧା ପନ ତେସୁ ୱତ୍ଥୂସୁ ଅଟୱିଯଂ ଚୋରା ୱିଯ ନ ପଞ୍ଞାଯତି। ତେନସ୍ସା ତତ୍ଥେୱ ନିରୋଧଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଚକ୍ଖୁ ଲୋକେ ପିଯରୂପଂ ସାତରୂପଂ, ଏତ୍ଥେସା ତଣ୍ହା ପହୀଯମାନା ପହୀଯତୀ''ତିଆଦିମାହ। ଅଥ ୱା ତଣ୍ହୁପ୍ପାଦୱତ୍ଥୁସ୍ସ ପରିଞ୍ଞାତତ୍ତା ପରିଞ୍ଞାତୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ ପୁନ ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋ ଅନୁପ୍ପାଦନିରୋଧୱସେନ ତଣ୍ହୁପ୍ପାଦୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂଯେୱ ନିରୁଜ୍ଝତୀତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଏତ୍ଥ ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜନପଟିପକ୍ଖୱସେନ ପହୀଯତୀତି ୱୁତ୍ତଂ, ନିୱିସନପଟିପକ୍ଖୱସେନ ନିରୁଜ୍ଝତୀତି।

ନିରୋଧସଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ମଗ୍ଗସଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୩୬।

ମଗ୍ଗସଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସେ ଅଯମେୱାତି ଅଞ୍ଞମଗ୍ଗପଟିକ୍ଖେପନତ୍ଥଂ ନିଯମନଂ (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୦୫)। ଅରିଯୋତି ତଂତଂମଗ୍ଗୱଜ୍ଝକିଲେସେହି ଆରକତ୍ତା, ଅରିଯଭାୱକରତ୍ତା, ଅରିଯଫଲପଟିଲାଭକରତ୍ତା ଚ ଅରିଯୋ। ଅଟ୍ଠ ଅଙ୍ଗାନି ଅସ୍ସାତି ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ। ସ୍ୱାଯଂ ଚତୁରଙ୍ଗିକା ୱିଯ ସେନା, ପଞ୍ଚଙ୍ଗିକଂ ୱିଯ ତୂରିଯଂ ଅଙ୍ଗମତ୍ତମେୱ ହୋତି, ଅଙ୍ଗୱିନିମୁତ୍ତୋ ନତ୍ଥି।

ଇଦାନି ଅଙ୍ଗମତ୍ତମେୱ ମଗ୍ଗୋ ଅଙ୍ଗୱିନିମୁତ୍ତୋ ନତ୍ଥୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି…ପେ… ସମ୍ମାସମାଧୀତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସମ୍ମା ଦସ୍ସନଲକ୍ଖଣା ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି। ସମ୍ମା ଅଭିନିରୋପନଲକ୍ଖଣୋ ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପୋ। ସମ୍ମା ପରିଗ୍ଗହଲକ୍ଖଣା ସମ୍ମାୱାଚା। ସମ୍ମା ସମୁଟ୍ଠାପନଲକ୍ଖଣୋ ସମ୍ମାକମ୍ମନ୍ତୋ। ସମ୍ମା ୱୋଦାପନଲକ୍ଖଣୋ ସମ୍ମାଆଜୀୱୋ। ସମ୍ମା ପଗ୍ଗହଲକ୍ଖଣୋ ସମ୍ମାୱାଯାମୋ। ସମ୍ମା ଉପଟ୍ଠାନଲକ୍ଖଣା ସମ୍ମାସତି। ସମ୍ମା ସମାଧାନଲକ୍ଖଣୋ ସମ୍ମାସମାଧି। ତେସୁ ଏକେକସ୍ସ ତୀଣି ତୀଣି କିଚ୍ଚାନି ହୋନ୍ତି। ସେୟ୍ୟଥିଦଂ – ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ତାୱ ଅଞ୍ଞେହିପି ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚନୀକକିଲେସେହି ସଦ୍ଧିଂ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଂ ପଜହତି, ନିରୋଧଞ୍ଚ ଆରମ୍ମଣଂ କରୋତି, ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମେ ଚ ପସ୍ସତି ତପ୍ପଟିଚ୍ଛାଦକମୋହୱିଧମନୱସେନ ଅସମ୍ମୋହତୋ। ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପାଦଯୋପି ତଥେୱ ମିଚ୍ଛାସଙ୍କପ୍ପାଦୀନି ଚ ପଜହନ୍ତି, ନିବ୍ବାନଞ୍ଚ ଆରମ୍ମଣଂ କରୋନ୍ତି। ୱିସେସତୋ ପନେତ୍ଥ ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପୋ ସହଜାତଧମ୍ମେ ସମ୍ମା ଅଭିନିରୋପେତି, ସମ୍ମାୱାଚା ସମ୍ମା ପରିଗ୍ଗଣ୍ହାତି, ସମ୍ମାକମ୍ମନ୍ତୋ ସମ୍ମା ସମୁଟ୍ଠାପେତି, ସମ୍ମାଆଜୀୱୋ ସମ୍ମା ୱୋଦାପେତି, ସମ୍ମାୱାଯାମୋ ସମ୍ମା ପଗ୍ଗଣ୍ହାତି, ସମ୍ମାସତି ସମ୍ମା ଉପଟ୍ଠାପେତି, ସମ୍ମାସମାଧି ସମ୍ମା ସମାଦହତି।

ଅପିଚେସୋ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ନାମ ପୁବ୍ବଭାଗେ ନାନାକ୍ଖଣା ନାନାରମ୍ମଣା ହୋତି, ମଗ୍ଗକାଲେ ଏକକ୍ଖଣା ଏକାରମ୍ମଣା। କିଚ୍ଚତୋ ପନ ''ଦୁକ୍ଖେ ଞାଣ''ନ୍ତିଆଦୀନି ଚତ୍ତାରି ନାମାନି ଲଭତି । ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପାଦଯୋପି ପୁବ୍ବଭାଗେ ନାନାକ୍ଖଣା ନାନାରମ୍ମଣା ହୋନ୍ତି, ମଗ୍ଗକାଲେ ଏକକ୍ଖଣା ଏକାରମ୍ମଣା। ତେସୁ ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପୋ କିଚ୍ଚତୋ ନେକ୍ଖମ୍ମସଙ୍କପ୍ପୋତିଆଦୀନି ତୀଣି ନାମାନି ଲଭତି। ସମ୍ମାୱାଚାଦଯୋ ତଯୋ ପୁବ୍ବଭାଗେ ୱିରତିଯୋପି ହୋନ୍ତି ଚେତନାଯୋପି, ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ପନ ୱିରତିଯୋଯେୱ। ସମ୍ମାୱାଯାମୋ ସମ୍ମାସତୀତି ଇଦମ୍ପି ଦ୍ୱଯଂ କିଚ୍ଚତୋ ସମ୍ମପ୍ପଧାନସତିପଟ୍ଠାନୱସେନ ଚତ୍ତାରି ନାମାନି ଲଭତି। ସମ୍ମାସମାଧି ପନ ପୁବ୍ବଭାଗେପି ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେପି ସମ୍ମାସମାଧିଯେୱ।

ଇତି ଇମେସୁ ଅଟ୍ଠସୁ ଧମ୍ମେସୁ ଭଗୱତା ନିବ୍ବାନାଧିଗମାଯ ପଟିପନ୍ନସ୍ସ ଯୋଗିନୋ ବହୂପକାରତ୍ତା ପଠମଂ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ଦେସିତା। ଅଯଞ୍ହି ''ପଞ୍ଞାପଜ୍ଜୋତୋ ପଞ୍ଞାସତ୍ଥ''ନ୍ତି (ଧ। ସ। ୧୬, ୨୦, ୨୯) ଚ ୱୁତ୍ତା। ତସ୍ମା ଏତାଯ ପୁବ୍ବଭାଗେ ୱିପସ୍ସନାଞାଣସଙ୍ଖାତାଯ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଯା

ଅୱିଜ୍ଜନ୍ଧକାରଂ ୱିଧମିତ୍ୱା କିଲେସଚୋରେ ଘାତେନ୍ତୋ ଖେମେନ ଯୋଗାୱଚରୋ ନିବ୍ବାନଂ ପାପୁଣାତି। ତସ୍ମା ପଠମଂ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ଦେସିତା।

ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପୋ ପନ ତସ୍ସା ବହୂପକାରୋ। ତସ୍ମା ତଦନନ୍ତରଂ ୱୁତ୍ତୋ। ଯଥା ହି ହେରଞ୍ଞିକୋ ହତ୍ଥେନ ପରିୱତ୍ତେତ୍ୱା ପରିୱତ୍ତେତ୍ୱା ଚକ୍ଖୁନା କହାପଣଂ ଓଲୋକେନ୍ତୋ ''ଅଯଂ କୂଟୋ ଅଯଂ ଛେକୋ''ତି ଜାନାତି, ଏୱଂ ଯୋଗାୱଚରୋପି ପୁବ୍ବଭାଗେ ୱିତକ୍କେନ ୱିତକ୍କେତ୍ୱା ୱିତକ୍କେତ୍ୱା ୱିପସ୍ସନାପଞ୍ଞାଯ ଓଲୋକଯମାନୋ ''ଇମେ ଧମ୍ମା କାମାୱଚରା, ଇମେ ରୂପାୱଚରାଦଯୋ''ତି ଜାନାତି। ଯଥା ୱା ପନ ପୁରିସେନ କୋଟିଯଂ ଗହେତ୍ୱା ପରିୱତ୍ତେତ୍ୱା ପରିୱତ୍ତେତ୍ୱା ଦିନ୍ନଂ ମହାରୁକ୍ଖଂ ତଚ୍ଛକୋ ୱାସିଯା ତଚ୍ଛେତ୍ୱା କମ୍ମେ ଉପନେତି, ଏୱଂ ୱିତକ୍କେନ ୱିତକ୍କେତ୍ୱା ୱିତକ୍କେତ୍ୱା ଦିନ୍ନଧମ୍ମେ ଯୋଗାୱଚରୋ ପଞ୍ଞାଯ ''ଇମେ ଧମ୍ମା କାମାୱଚରା, ଇମେ ରୂପାୱଚରା''ତିଆଦିନା ନଯେନ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା କମ୍ମେ ଉପନେତି। ତସ୍ମା ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପୋ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠାନନ୍ତରଂ ୱୁତ୍ତୋ।

ସ୍ୱାଯଂ ଯଥା ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଯା, ଏୱଂ ସମ୍ମାୱାଚାଯପି ଉପକାରକୋ। ଯଥାହ – ''ପୁବ୍ବେ ଖୋ, ଗହପତି, ୱିତକ୍କେତ୍ୱା ୱିଚାରେତ୍ୱା ପଚ୍ଛା ୱାଚଂ ଭିନ୍ଦତୀ''ତି (ମ। ନି। ୧।୪୬୩)। ତସ୍ମା ତଦନନ୍ତରଂ ସମ୍ମାୱାଚା ୱୁତ୍ତା।

ଯସ୍ମା ପନ ''ଇଦଞ୍ଚିଦଞ୍ଚ କରିସ୍ସାମା''ତି ପଠମଂ ୱାଚାଯ ସଂୱିଦହିତ୍ୱା ଲୋକେ କମ୍ମନ୍ତେ ପଯୋଜେନ୍ତି, ତସ୍ମା ୱାଚା କାଯକମ୍ମସ୍ସ ଉପକାରିକାତି ସମ୍ମାୱାଚାଯ ଅନନ୍ତରଂ ସମ୍ମାକମ୍ମନ୍ତୋ ୱୁତ୍ତୋ।

ଚତୁବ୍ବିଧଂ ପନ ୱଚୀଦୁଚ୍ଚରିତଂ, ତିୱିଧଂ କାଯଦୁଚ୍ଚରିତଂ ପହାଯ ଉଭଯଂ ସୁଚରିତଂ ପୂରେନ୍ତସ୍ସେୱ ଯସ୍ମା ଆଜୀୱଟ୍ଠମକସୀଲଂ ପୂରତି, ନ ଇତରସ୍ସ , ତସ୍ମା ତଦୁଭଯାନନ୍ତରଂ ସମ୍ମାଆଜୀୱୋ ୱୁତ୍ତୋ।

ଏୱଂ ୱିସୁଦ୍ଧାଜୀୱେନ ପନ ''ପରିସୁଦ୍ଧୋ ମେ ଆଜୀୱୋ''ତି ଏତ୍ତାୱତା ପରିତୋସଂ କତ୍ୱା ସୁତ୍ତପ୍ପମତ୍ତେନ ୱିହରିତୁଂ ନ ଯୁତ୍ତଂ, ଅଥ ଖୋ ସବ୍ବିରିଯାପଥେସୁ ଇଦଂ ୱୀରିଯମାରଭିତବ୍ବନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁଂ ତଦନନ୍ତରଂ ସମ୍ମାୱାଯାମୋ ୱୁତ୍ତୋ।

ତତୋ ଆରଦ୍ଧୱୀରିଯେନାପି କାଯାଦୀସୁ ଚତୂସୁ ୱତ୍ଥୂସୁ ସତି ସୂପଟ୍ଠିତା କାତବ୍ବାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ତଦନନ୍ତରଂ ସମ୍ମାସତି ୱୁତ୍ତା।

ଯସ୍ମା ପନ ଏୱଂ ସୂପଟ୍ଠିତାଯ ସତିଯା ସମାଧିସ୍ସ ଉପକାରାନୁପକାରାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଗତିଯୋ ସମନ୍ନେସିତ୍ୱା ପହୋତି ଏକତ୍ତାରମ୍ମଣେ ଚିତ୍ତଂ ସମାଧାତୁଂ, ତସ୍ମା ସମ୍ମାସତିଅନନ୍ତରଂ ସମ୍ମାସମାଧି ୱୁତ୍ତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋତି।

ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିନିଦ୍ଦେସେ ''ଦୁକ୍ଖେ ଞାଣ''ନ୍ତିଆଦିନା ଚତୁସଚ୍ଚକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଦସ୍ସିତଂ। ତତ୍ଥ ପୁରିମାନି ଦ୍ୱେ ସଚ୍ଚାନି ୱଟ୍ଟଂ, ପଚ୍ଛିମାନି ଦ୍ୱେ ୱିୱଟ୍ଟଂ। ତେସୁ ଭିକ୍ଖୁନୋ ୱଟ୍ଟେ କମ୍ମଟ୍ଠାନାଭିନିୱେସୋ ହୋତି, ୱିୱଟ୍ଟେ ନତ୍ଥି ଅଭିନିୱେସୋ। ପୁରିମାନି ହି ଦ୍ୱେ ସଚ୍ଚାନି ''ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା ଦୁକ୍ଖଂ, ତଣ୍ହା ସମୁଦଯୋ''ତି ଏୱଂ ସଙ୍ଖେପେନ ଚ, ''କତମେ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା? ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ''ତିଆଦିନା ନଯେନ ୱିତ୍ଥାରେନ ଚ ଆଚରିଯସନ୍ତିକେ ଉଗ୍ଗଣ୍ହିତ୍ୱା ୱାଚାଯ ପୁନପ୍ପୁନଂ ପରିୱତ୍ତେନ୍ତୋ ଯୋଗାୱଚରୋ କମ୍ମଂ କରୋତି। ଇତରେସୁ ପନ ଦ୍ୱୀସୁ ସଚ୍ଚେସୁ ''ନିରୋଧସଚ୍ଚଂ ଇଟ୍ଠଂ କନ୍ତଂ ମନାପଂ, ମଗ୍ଗସଚ୍ଚଂ ଇଟ୍ଠଂ କନ୍ତଂ ମନାପ''ନ୍ତି ଏୱଂ ସୱନେନେୱ କମ୍ମଂ କରୋତି। ସୋ ଏୱଂ କମ୍ମଂ କରୋନ୍ତୋ ଚତ୍ତାରି ସଚ୍ଚାନି ଏକପଟିୱେଧେନ ପଟିୱିଜ୍ଝତି, ଏକାଭିସମଯେନ ଅଭିସମେତି। ଦୁକ୍ଖଂ ପରିଞ୍ଞାପଟିୱେଧେନ ପଟିୱିଜ୍ଝତି, ସମୁଦଯଂ ପହାନପଟିୱେଧେନ ପଟିୱିଜ୍ଝତି। ନିରୋଧଂ ସଚ୍ଛିକିରିଯାପଟିୱେଧେନ ପଟିୱିଜ୍ଝତି, ମଗ୍ଗଂ ଭାୱନାପଟିୱେଧେନ ପଟିୱିଜ୍ଝତି। ଦୁକ୍ଖଂ ପରିଞ୍ଞାଭିସମଯେନ…ପେ… ମଗ୍ଗଂ ଭାୱନାଭିସମଯେନ ଅଭିସମେତି।

ଏୱମସ୍ସ ପୁବ୍ବଭାଗେ ଦ୍ୱୀସୁ ସଚ୍ଚେସୁ ଉଗ୍ଗହପରିପୁଚ୍ଛାସୱନଧାରଣସମ୍ମସନପଟିୱେଧୋ ହୋତି, ଦ୍ୱୀସୁ ସୱନପଟିୱେଧୋଯେୱ। ଅପରଭାଗେ ତୀସୁ କିଚ୍ଚତୋ ପଟିୱେଧୋ ହୋତି ନିରୋଧେ ଆରମ୍ମଣପଟିୱେଧୋ। ତତ୍ଥ ସବ୍ବମ୍ପି ପଟିୱେଧଞାଣଂ ଲୋକୁତ୍ତରଂ, ସୱନଧାରଣସମ୍ମସନଞାଣଂ ଲୋକିଯଂ କାମାୱଚରଂ। ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା ପନ ପତ୍ତସଚ୍ଚସ୍ସ ହୋତି, ଅଯଞ୍ଚ ଆଦିକମ୍ମିକୋ। ତସ୍ମା ସା ଇଧ ନ ୱୁତ୍ତା। ଇମସ୍ସ ଚ ଭିକ୍ଖୁନୋ ପୁବ୍ବେ ପରିଗ୍ଗହତୋ ''ଦୁକ୍ଖଂ ପରିଜାନାମି, ସମୁଦଯଂ ପଜହାମି, ନିରୋଧଂ ସଚ୍ଛିକରୋମି, ମଗ୍ଗଂ ଭାୱେମୀ''ତି ଆଭୋଗସମନ୍ନାହାରମନସିକାରପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା ନତ୍ଥି, ପରିଗ୍ଗହତୋ ପଟ୍ଠାଯ ହୋତି। ଅପରଭାଗେ ପନ ଦୁକ୍ଖଂ ପରିଞ୍ଞାତମେୱ ହୋତି…ପେ… ମଗ୍ଗୋ ଭାୱିତୋୱ ହୋତି।

ତତ୍ଥ ଦ୍ୱେ ସଚ୍ଚାନି ଦୁଦ୍ଦସତ୍ତା ଗମ୍ଭୀରାନି, ଦ୍ୱେ ଗମ୍ଭୀରତ୍ତା ଦୁଦ୍ଦସାନି। ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଞ୍ହି ଉପ୍ପତ୍ତିତୋ ପାକଟଂ, ଖାଣୁକଣ୍ଟକପ୍ପହାରାଦୀସୁ ''ଅହୋ ଦୁକ୍ଖ''ନ୍ତି ୱତ୍ତବ୍ବତମ୍ପି ଆପଜ୍ଜତି। ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ ଖାଦିତୁକାମତାଭୁଞ୍ଜିତୁକାମତାଦିୱସେନ ଉପ୍ପତ୍ତିତୋ ପାକଟଂ। ଲକ୍ଖଣପଟିୱେଧତୋ ପନ ଉଭଯମ୍ପି ଗମ୍ଭୀରଂ। ଇତି ତାନି ଦୁଦ୍ଦସତ୍ତା ଗମ୍ଭୀରାନି। ଇତରେସଂ ପନ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଦସ୍ସନତ୍ଥାଯ ପଯୋଗୋ ଭୱଗ୍ଗଗ୍ଗହଣତ୍ଥଂ ହତ୍ଥପସାରଣଂ ୱିଯ, ଅୱୀଚିଫୁସନତ୍ଥଂ

ପାଦପସାରଣଂ ୱିୟ, ସତଧା ଭିନ୍ନସ୍ସ ୱାଲସ୍ସ କୋଟିୟା କୋଟିପଟିପାଦନଂ ୱିୟ ଚ ହୋତି। ଇତି ତାନି ଗମ୍ଭୀରତ୍ତା ଦୁଦ୍ଦସାନି। ଏୱଂ ଦୁଦ୍ଦସତ୍ତା ଗମ୍ଭୀରେସୁ ଗମ୍ଭୀରତ୍ତା ଚ ଦୁଦ୍ଦସେସୁ ଚତୂସୁ ସଚ୍ଚେସୁ ଉଗ୍ଗହାଦିୱସେନ ପୁବ୍ବଭାଗଞ୍ଞାଣୁପ୍ପତ୍ତିଂ ସନ୍ଧାୟ ଇଦଂ "ଦୁକ୍ଖେ ଞାଣ"ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ପଟିୱେଧକ୍ଖଣେ ପନ ଏକମେୱ ତଂ ଞାଣଂ ହୋତି।

ଅପରେ ପନାହୁ – ଚତୁବ୍ବିଧଂ ସଚ୍ଚେସୁ ଞାଣଂ ସୁତମୟଞ୍ଞାଣଂ ୱୱତ୍ଥାନଞ୍ଞାଣଂ ସମ୍ମସନଞ୍ଞାଣଂ ଅଭିସମୟଞ୍ଞାଣନ୍ତି। ତତ୍ଥ କତମଂ ସୁତମୟଞ୍ଞାଣଂ? ସଂଖିତ୍ତେନ ୱା ୱିତ୍ଥାରେନ ୱା ଚତ୍ତାରି ସଚ୍ଚାନି ସୁତ୍ୱା ଜାନାତି "ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖଂ, ଅୟଂ ସମୁଦୟୋ, ଅୟଂ ନିରୋଧୋ, ଅୟଂ ମଗ୍ଗୋ"ତି। ଇଦଂ ସୁତମୟଞ୍ଞାଣଂ। କତମଂ ୱୱତ୍ଥାନଞ୍ଞାଣଂ? ସୋ ସୁତାନଂ ଅତ୍ଥଂ ଉପପରିକ୍ଖତି ଧମ୍ମତୋ ଚ ଲକ୍ଖଣତୋ ଚ, "ଇମେ ଧମ୍ମା ଇମସ୍ମିଂ ସଚ୍ଚେ ପରିୟାପନ୍ନା, ଇମସ୍ସ ସଚ୍ଚସ୍ସ ଇଦଂ ଲକ୍ଖଣ"ନ୍ତି ସନ୍ନିଟ୍ଠାନଂ କରୋତି। ଇଦଂ ୱୱତ୍ଥାନଞ୍ଞାଣଂ। କତମଂ ସମ୍ମସନଞ୍ଞାଣଂ? ସୋ ଏୱଂ ୟଥାନୁପୁବ୍ବଂ ଚତ୍ତାରି ସଚ୍ଚାନି ୱୱତ୍ଥପେତ୍ୱା ଅଥ ଦୁକ୍ଖମେୱ ଗହେତ୍ୱା ୟାୱ ଗୋତ୍ରଭୁଞ୍ଞାଣଂ ଅନିଚ୍ଚତୋ ଦୁକ୍ଖତୋ ଅନତ୍ତତୋ ସମ୍ମସତି। ଇଦଂ ସମ୍ମସନଞ୍ଞାଣଂ। କତମଂ ଅଭିସମୟଞ୍ଞାଣଂ? ଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଏକେନ ଞାଣେନ ଚତ୍ତାରି ସଚ୍ଚାନି ଅପୁବ୍ବଂ ଅଚରିମଂ ଅଭିସମେତି "ଦୁକ୍ଖଂ ପରିଞ୍ଞାଭିସମୟେନ, ସମୁଦୟଂ ପହାନାଭିସମୟେନ, ନିରୋଧଂ ସଚ୍ଛିକିରିୟାଭିସମୟେନ ମଗ୍ଗଂ ଭାୱନାଭିସମୟେନ ଅଭିସମେତୀ"ତି। ଇଦଂ ଅଭିସମୟଞ୍ଞାଣନ୍ତି।

ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପନିଦ୍ଦେସେ କାମତୋ ନିସ୍ସଟୋତି ନେକ୍ଖମ୍ମସଙ୍କପ୍ପୋ। ବ୍ୟାପାଦତୋ ନିସ୍ସଟୋତି ଅବ୍ୟାପାଦସଙ୍କପ୍ପୋ। ୱିହିଂସାୟ ନିସ୍ସଟୋତି ଅୱିହିଂସାସଙ୍କପ୍ପୋ। ତତ୍ଥ ନେକ୍ଖମ୍ମୱିତକ୍କୋ କାମୱିତକ୍କସ୍ସ ପଦଘାତଂ ପଦଚ୍ଛେଦଂ କରୋନ୍ତୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଅବ୍ୟାପାଦୱିତକ୍କୋ ବ୍ୟାପାଦୱିତକ୍କସ୍ସ, ଅୱିହିଂସାୱିତକ୍କୋ ୱିହିଂସାୱିତକ୍କସ୍ସ। ତଥା ନେକ୍ଖମ୍ମଅବ୍ୟାପାଦଅୱିହିଂସାୱିତକ୍କା କାମବ୍ୟାପାଦୱିହିଂସାୱିତକ୍କାନଂ ପଚ୍ଚନୀକା ହୁତ୍ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି।

ତତ୍ଥ ୟୋଗାୱଚରୋ କାମୱିତକ୍କସ୍ସ ପଦଘାତନତ୍ଥଂ କାମୱିତକ୍କଂ ୱା ସମ୍ମସତି ଅଞ୍ଞଂ ୱା ପନ କିଞ୍ଚି ସଙ୍ଖାରଂ। ଅଥସ୍ସ ୱିପସ୍ସନାକ୍ଖଣେ ୱିପସ୍ସନାସମ୍ପୟୁତ୍ତୋ ସଙ୍କପ୍ପୋ ତଦଙ୍ଗୱସେନ କାମୱିତକ୍କସ୍ସ ପଦଘାତଂ ପଦଚ୍ଛେଦଂ କରୋନ୍ତୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ୱିପସ୍ସନଂ ଉସ୍ସୁକ୍କାପେତ୍ୱା ମଗ୍ଗଂ ପାପେତି। ଅଥସ୍ସ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ମଗ୍ଗସମ୍ପୟୁତ୍ତୋ ସଙ୍କପ୍ପୋ ସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନ କାମୱିତକ୍କସ୍ସ ପଦଘାତଂ ପଦଚ୍ଛେଦଂ କରୋନ୍ତୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ବ୍ୟାପାଦୱିତକ୍କସ୍ସାପି ପଦଘାତନତ୍ଥଂ ବ୍ୟାପାଦୱିତକ୍କଂ ୱା ଅଞ୍ଞଂ ୱା ସଙ୍ଖାରଂ, ୱିହିଂସାୱିତକ୍କସ୍ସ ପଦଘାତନତ୍ଥଂ ୱିହିଂସାୱିତକ୍କଂ ୱା ଅଞ୍ଞଂ ୱା ସଙ୍ଖାରଂ ସମ୍ମସତି। ଅଥସ୍ସ ୱିପସ୍ସନାକ୍ଖଣେତି ସବ୍ବଂ ପୁରିମନୟେନେୱ ୟୋଜେତବ୍ବଂ।

କାମୱିତକ୍କାଦୀନଂ ପନ ତିଣ୍ଣମ୍ପି ପାଠିଇୟଂ ୱିଭତ୍ତେସୁ ଅଟ୍ଠତିଂସାରମ୍ମଣେସୁ ଏକକମ୍ମଟ୍ଠାନମ୍ପି ଅପଚ୍ଚନୀକଂ ନାମ ନତ୍ଥି। ଏକନ୍ତତୋ ପନ କାମୱିତକ୍କସ୍ସ ତାୱ ଅସୁଭେସୁ ପଠମଜ୍ଝାନମେୱ ପଚ୍ଚନୀକଂ, ବ୍ୟାପାଦୱିତକ୍କସ୍ସ ମେତ୍ତାୟ ତିକଚତୁକ୍କଜ୍ଝାନାନି, ୱିହିଂସାୱିତକ୍କସ୍ସ କରୁଣାୟ ତିକଚତୁକ୍କଜ୍ଝାନାନି। ତସ୍ମା ଅସୁଭପରିକମ୍ମଂ କତ୍ୱା ଝାନଂ ସମାପନ୍ନସ୍ସ ସମାପତ୍ତିକ୍ଖଣେ ଝାନସମ୍ପୟୁତ୍ତୋ ୱିତକ୍କୋ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱସେନ କାମୱିତକ୍କସ୍ସ ପଚ୍ଚନୀକୋ ହୁତ୍ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଝାନଂ ପାଦକଂ କତ୍ୱା ୱିପସ୍ସନଂ ପଟ୍ଠପେନ୍ତସ୍ସ ୱିପସ୍ସନାକ୍ଖଣେ ୱିପସ୍ସନାସମ୍ପୟୁତ୍ତୋ ସଙ୍କପ୍ପୋ ତଦଙ୍ଗୱସେନ କାମୱିତକ୍କସ୍ସ ପଚ୍ଚନୀକୋ ହୁତ୍ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ୱିପସ୍ସନଂ ଉସ୍ସୁକ୍କାପେତ୍ୱା ମଗ୍ଗଂ ପାପେନ୍ତସ୍ସ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ମଗ୍ଗସମ୍ପୟୁତ୍ତୋ ସଙ୍କପ୍ପୋ ସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନ କାମୱିତକ୍କସ୍ସ ପଚ୍ଚନୀକୋ ହୁତ୍ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଏୱଂ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ନେକ୍ଖମ୍ମସଙ୍କପ୍ପୋତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ମେତ୍ତାୟ ପନ ପରିକମ୍ମଂ କତ୍ୱା, କରୁଣାୟ ପରିକମ୍ମଂ କତ୍ୱା ଝାନଂ ସମାପନ୍ନସ୍ସାତି ସବ୍ବଂ ପୁରିମନୟେନେୱ ୟୋଜେତବ୍ବଂ। ଏୱଂ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ଅବ୍ୟାପାଦସଙ୍କପ୍ପୋତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଅୱିହିଂସାସଙ୍କପ୍ପୋତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଏୱମେତେ ନେକ୍ଖମ୍ମସଙ୍କପ୍ପାଦୟୋ ୱିପସ୍ସନାଝାନୱସେନ ଉପ୍ପତ୍ତୀନଂ ନାନତ୍ତା ପୁବ୍ବଭାଗେ ନାନା, ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ପନ ଇମେସୁ ତୀସୁ ଠାନେସୁ ଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଅକୁସଲସଙ୍କପ୍ପସ୍ସ ପଦଚ୍ଛେଦତୋ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିସାଧନୱସେନ ମଗ୍ଗଙ୍ଗଂ ପୂରୟମାନୋ ଏକୋୱ କୁସଲସଙ୍କପ୍ପୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଅୟଂ ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପୋ ନାମ।

ସମ୍ମାୱାଚାନିଦ୍ଦେସେପି ୟସ୍ମା ଅଞ୍ଞେନେୱ ଚିତ୍ତେନ ମୁସାୱାଦା ୱିରମତି, ଅଞ୍ଞେନ ଅଞ୍ଞେନ ପିସୁଣାୱାଚାଦୀହି, ତସ୍ମା ଚତସ୍ସୋପେତା ୱେରମଣିୟୋ ପୁବ୍ବଭାଗେ ନାନା, ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ପନ ମିଚ୍ଛାୱାଚାସଙ୍ଖାତାୟ ଚତୁବ୍ବିଧାୟ ଅକୁସଲଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟଚେତନାୟ ପଦଚ୍ଛେଦତୋ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିସାଧନୱସେନ ମଗ୍ଗଙ୍ଗଂ ପୂରୟମାନା ଏକାୱ ସମ୍ମାୱାଚାସଙ୍ଖାତା କୁସଲୱେରମଣି ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଅୟଂ ସମ୍ମାୱାଚା ନାମ।

ସମ୍ମାକମ୍ମନ୍ତନିଦ୍ଦେସେପି ୟସ୍ମା ଅଞ୍ଞେନେୱ ଚିତ୍ତେନ ପାଣାତିପାତା ୱିରମତି, ଅଞ୍ଞେନ ଅଦିନ୍ନାଦାନା, ଅଞ୍ଞେନ ମିଚ୍ଛାଚାରା, ତସ୍ମା ତିସ୍ସୋପେତା ୱେରମଣିୟୋ ପୁବ୍ବଭାଗେ ନାନା, ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ପନ ମିଚ୍ଛାକମ୍ମନ୍ତସଙ୍ଖାତାୟ ତିୱିଧାୟ ଅକୁସଲଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟଚେତନାୟ ପଦଚ୍ଛେଦତୋ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିସାଧନୱସେନ ମଗ୍ଗଙ୍ଗଂ ପୂରୟମାନା ଏକାୱ ସମ୍ମାକମ୍ମନ୍ତସଙ୍ଖାତା କୁସଲୱେରମଣି ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଅୟଂ ସମ୍ମାକମ୍ମନ୍ତୋ ନାମ।

ସମ୍ମାଆଜୀୱନିଦ୍ଦେସେ ଇଧାତି ଇମସ୍ମିଂ ସାସନେ। ଅରିୟସାୱକୋତି ଅରିୟସ୍ସ ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ସାୱକୋ। ମିଚ୍ଛାଆଜୀୱଂ ପହାୟାତି ପାପକଂ ଆଜୀୱଂ ପଜହିତ୍ୱା। ସମ୍ମାଆଜୀୱେନାତି ବୁଦ୍ଧପ୍ପସତ୍ଥେନ କୁସଲଆଜୀୱେନ। ଜୀୱିକଂ କପ୍ପେତୀତି ଜୀୱିତପ୍ପୱତ୍ତିଂ ପୱତ୍ତେତି। ଇଧାପି ଯସ୍ମା ଅଞ୍ଞେନେୱ ଚିତ୍ତେନ କାୟଦ୍ୱାରୱୀତିକ୍କମା ୱିରମତି, ଅଞ୍ଞେନେୱ ୱଚୀଦ୍ୱାରୱୀତିକ୍କମା, ତସ୍ମା ପୁବ୍ବଭାଗେ ନାନାକ୍ଖଣେସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ପନ ଦ୍ୱୀସୁ ଦ୍ୱାରେସୁ ସତ୍ତନ୍ନଂ କମ୍ମପଥାନଂ ୱସେନ ଉପ୍ପନ୍ନାୟ ମିଚ୍ଛାଆଜୀୱଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟଚେତନାୟ ପଦଚ୍ଛେଦତୋ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିସାଧନୱସେନ ମଗ୍ଗଙ୍ଗଂ ପୂରୟମାନା ଏକାୱ ସମ୍ମାଆଜୀୱସଙ୍ଖାତା କୁସଲୱେରମଣି ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଅୟଂ ସମ୍ମାଆଜୀୱୋ ନାମ।

ସମ୍ମାୱାୟାମନିଦ୍ଦେସେ ଇଧ ଭିକ୍ଖୂତି ଇମସ୍ମିଂ ସାସନେ ପଟିପନ୍ନକୋ ଭିକ୍ଖୁ। ଅନୁପ୍ପନ୍ନାନନ୍ତି ଅନିବ୍ବତ୍ତାନଂ। ପାପକାନନ୍ତି ଲାମକାନଂ। ଅକୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନନ୍ତି ଅକୋସଲ୍ଲସମ୍ଭୂତାନଂ ଧମ୍ମାନଂ। ଅନୁପ୍ପାଦାୟାତି ନ ଉପ୍ପାଦନତ୍ଥାୟ। ଛନ୍ଦଂ ଜନେତୀତି କତ୍ତୁକମ୍ୟତାସଙ୍ଖାତଂ କୁସଲଚ୍ଛନ୍ଦଂ ଜନେତି ଉପ୍ପାଦେତି। ୱାୟମତୀତି ପୟୋଗଂ ଜନେତି ପରକ୍କମଂ କରୋତି। ୱୀରିୟଂ ଆରଭତୀତି କାୟିକଂ ଚେତସିକଂ ୱୀରିୟଂ କରୋତି। ଚିତ୍ତଂ ପଗ୍ଗଣ୍ହାତୀତି ତେନେୱ ସହଜାତୱୀରିୟେନ ଚିତ୍ତଂ ଉକ୍ଖିପତି। ପଦହତୀତି ପଧାନୱୀରିୟଂ କରୋତି। ପଟିପାଟିୟା ପନେତାନି ଚତ୍ତାରିପି ପଦାନି ଆସେୱନାଭାୱନାବହୁଲୀକମ୍ମସାତଚ୍ଚକିରିୟାହି ୟୋଜେତବ୍ବାନି।

ଉପ୍ପନ୍ନାନନ୍ତି ଅନୁପ୍ପନ୍ନାନନ୍ତି ଅୱତ୍ତବ୍ବତଂ ଆପନ୍ନାନଂ। ପହାନାୟାତି ପଜହନତ୍ଥାୟ। ଅନୁପ୍ପନ୍ନାନଂ କୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନନ୍ତି ଅନିବ୍ବତ୍ତାନଂ କୋସଲ୍ଲସମ୍ଭୂତାନଂ ଧମ୍ମାନଂ। ଉପ୍ପାଦାୟାତି ଉପ୍ପାଦନତ୍ଥାୟ। ଉପ୍ପନ୍ନାନନ୍ତି ନିବ୍ବତ୍ତାନଂ। ଠିତିୟାତି ଠିତତ୍ଥାୟ। ଅସମ୍ମୋସାୟାତି ଅନସ୍ସନତ୍ଥଂ। ଭିୟ୍ୟୋଭାୱାୟାତି ପୁନପ୍ପୁନଂ ଭାୱାୟ। ୱେପୁଲ୍ଲାୟାତି ୱିପୁଲଭାୱାୟ। ଭାୱନାୟାତି ୱଡ୍ଢିୟା। ପାରିପୂରିୟାତି ପରିପୂରଣତ୍ଥାୟ।

ଏତେ ପନ ସମ୍ମାୱାୟାମସଙ୍ଖାତା ଚତ୍ତାରୋ ସମ୍ମପ୍ପଧାନା ପୁବ୍ବଭାଗେ ଲୋକିୟା, ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଲୋକୁତ୍ତରା। ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ପନ ଏକମେୱ ୱୀରିୟଂ ଚତୁକିଚ୍ଚସାଧନୱସେନ ଚତ୍ତାରି ନାମାନି ଲଭତି। ତତ୍ଥ ଲୋକିୟା କସ୍ସପସଂୟୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବା। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ତତ୍ଥ –

''ଚତ୍ତାରୋମେ , ଆୱୁସୋ, ସମ୍ମପ୍ପଧାନା; କତମେ ଚତ୍ତାରୋ? ଇଧାୱୁସୋ, ଭିକ୍ଖୁ 'ଅନୁପ୍ପନ୍ନା ମେ ପାପକା ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା ଅନତ୍ଥାୟ ସଂୱତ୍ତେୟ୍ୟୁ'ନ୍ତି ଆତପ୍ପଂ କରୋତି, 'ଉପ୍ପନ୍ନା ମେ ପାପକା ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା ଅପ୍ପହୀୟମାନା ଅନତ୍ଥାୟ ସଂୱତ୍ତେୟ୍ୟୁ'ନ୍ତି ଆତପ୍ପଂ କରୋତି, 'ଅନୁପ୍ପନ୍ନା ମେ କୁସଲା ଧମ୍ମା ଅନୁପ୍ପଜ୍ଜମାନା ଅନତ୍ଥାୟ ସଂୱତ୍ତେୟ୍ୟୁ'ନ୍ତି ଆତପ୍ପଂ କରୋତି, 'ଉପ୍ପନ୍ନା ମେ କୁସଲା ଧମ୍ମା ନିରୁଜ୍ଝମାନା ଅନତ୍ଥାୟ ସଂୱତ୍ତେୟ୍ୟୁ'ନ୍ତି ଆତପ୍ପଂ କରୋତୀ''ତି (ସଂ। ନି। ୨।୧୪୫);

ତତ୍ଥ ଚ ଅନୁପ୍ପନ୍ନାତି ଅସମୁଦାଚାରୱସେନ ୱା ଅନନୁଭୂତାରମ୍ମଣୱସେନ ୱା ଅନୁପ୍ପନ୍ନା। ଅଞ୍ଞଥା ହି ଅନମତଗ୍ଗେ ସଂସାରେ ଅନୁପ୍ପନ୍ନା ପାପକା ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା ନାମ ନତ୍ଥି, ଅନୁପ୍ପନ୍ନା ପନ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାପି ଏତେୟେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ପହୀୟମାନାପି ଏତେୟେୱ ପହୀୟନ୍ତି।

ତତ୍ଥ ଏକଚ୍ଚସ୍ସ ୱତ୍ତଗନ୍ଥଧୁତଙ୍ଗସମାଧିୱିପସ୍ସନାନୱକମ୍ମଭୱାନଂ ଅଞ୍ଞତରୱସେନ କିଲେସା ନ ସମୁଦାଚରନ୍ତି। କଥଂ? ଏକଚ୍ଚୋ ହି ୱତ୍ତସମ୍ପନ୍ନୋ ହୋତି, ଅସୀତି ଖନ୍ଧକୱତ୍ତାନି ଚୁଦ୍ଦସ ମହାୱତ୍ତାନି ଚେତିୟଙ୍ଗଣବୋଧିୟଙ୍ଗଣପାନୀୟମାଠଅକୌପୋସଥାଗାରଆଗନ୍ତୁକଗମିକୱତ୍ତାନି ଚ କରୋନ୍ତସ୍ସେୱ କିଲେସା ଓକାସଂ ନ ଲଭନ୍ତି। ଅପରଭାଗେ ପନସ୍ସ ୱତ୍ତାନି ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତ୍ୱା ଭିନ୍ନୱତ୍ତସ୍ସ ଚରତୋ ଅୟୋନିସୋମନସିକାରଂ ସତିୱୋସ୍ସଗ୍ଗଞ୍ଚ ଆଗମ୍ମ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି। ଏୱମ୍ପି ଅସମୁଦାଚାରୱସେନ ଅନୁପ୍ପନ୍ନା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି ନାମ।

ଏକଚ୍ଚୋ ଗନ୍ଥୟୁତ୍ତୋ ହୋତି, ଏକମ୍ପି ନିକାୟଂ ଗଣ୍ହାତି ଦ୍ୱେପି ତୟୋପି ଚତ୍ତାରୋପି ପଞ୍ଚପି। ତସ୍ସ ତେପିଟକଂ ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ ଅତ୍ଥୱସେନ ପାଠୱସେନ ଅନୁସନ୍ଧିୱସେନ ପୁବ୍ବାପରୱସେନ ଗଣ୍ହନ୍ତସ୍ସ ସଜ୍ଝାୟନ୍ତସ୍ସ ଚିନ୍ତେନ୍ତସ୍ସ ୱାଚେନ୍ତସ୍ସ ଦେସେନ୍ତସ୍ସ ପକାସେନ୍ତସ୍ସ କିଲେସା ଓକାସଂ ନ ଲଭନ୍ତି। ଅପରଭାଗେ ପନସ୍ସ ଗନ୍ଥକମ୍ମଂ ପହାୟ କୁସୀତସ୍ସ ଚରତୋ ଅୟୋନିସୋମନସିକାରସତିୱୋସ୍ସଗ୍ଗେ ଆଗମ୍ମ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି। ଏୱମ୍ପି ଅସମୁଦାଚାରୱସେନ ଅନୁପ୍ପନ୍ନା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି ନାମ।

ଏକଚ୍ଚୋ ପନ ଧୁତଙ୍ଗଧରୋ ହୋତି, ତେରସ ଧୁତଙ୍ଗଗୁଣେ ସମାଦାୟ ୱତ୍ତତି, ତସ୍ସ ଧୁତଙ୍ଗଗୁଣେ ପରିହରନ୍ତସ୍ସ କିଲେସା ଓକାସଂ ନ ଲଭନ୍ତି। ଅପରଭାଗେ ପନସ୍ସ ଧୁତଙ୍ଗାନି ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତ୍ୱା ବାହୁଲ୍ଲାୟ ଆୱତ୍ତସ୍ସ ଚରତୋ ଅୟୋନିସୋମନସିକାରସତିୱୋସ୍ସଗ୍ଗେ ଆଗମ୍ମ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି। ଏୱମ୍ପି ଅସମୁଦାଚାରୱସେନ ଅନୁପ୍ପନ୍ନା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି ନାମ।

ଏକଚ୍ଚୋ ଅଟ୍ଠସୁ ସମାପତ୍ତୀସୁ ଚିଣ୍ଣୱସୀ ହୋତି, ତସ୍ସ ପଠମଜ୍ଝାନାଦୀସୁ ଆୱଜ୍ଜନୱସୀଆଦୀନଂ ୱସେନ ୱିହରନ୍ତସ୍ସ କିଲେସା ଓକାସଂ ନ ଲଭନ୍ତି। ଅପରଭାଗେ ପନସ୍ସ ପରିହୀନଜ୍ଝାନସ୍ସ ୱା ୱିସ୍ସଟ୍ଠଜ୍ଝାନସ୍ସ ୱା ଭସ୍ସାଦୀସୁ ଅନୁୟୁତ୍ତସ୍ସ ୱିହରତୋ ଅୟୋନିସୋମନସିକାରସତିୱୋସ୍ସଗ୍ଗେ ଆଗମ୍ମ

ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି। ଏୱମ୍ପି ଅସମୁଦାଚାରୱସେନ ଅନୁପ୍ପନ୍ନା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି ନାମ।

ଏକଚ୍ଚୋ ପନ ୱିପସ୍ସକୋ ହୋତି, ସଉସୁ ୱା ଅନୁପସ୍ସନାସୁ (ପଟି। ମ। ୩।୩୫) ଅଟ୍ଠାରସସୁ ୱା ମହାୱିପସ୍ସନାସୁ (ପଟି। ମ। ୧।୨୨) କମ୍ମଂ କରୋନ୍ତୋ ୱିହରତି, ତସ୍ସ ଏୱଂ ୱିହରତୋ କିଲେସା ଓକାସଂ ନ ଲଭନ୍ତି। ଅପରଭାଗେ ପନସ୍ସ ୱିପସ୍ସନାକମ୍ମଂ ପହାୟ କାୟଦଳ୍ହୀବହୁଲସ୍ସ ୱିହରତୋ ଅଯୋନିସୋମନସିକାରସତିୱୋସ୍ସଗ୍ଗେ ଆଗମ୍ମ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି। ଏୱମ୍ପି ଅସମୁଦାଚାରୱସେନ ଅନୁପ୍ପନ୍ନା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି ନାମ।

ଏକଚ୍ଚୋ ନୱକମ୍ମିକୋ ହୋତି, ଉପୋସଥାଗାରଭୋଜନସାଲାଦୀନି କରୋତି , ତସ୍ସ ତେସଂ ଉପକରଣାନି ଚିନ୍ତେନ୍ତସ୍ସ କିଲେସା ଓକାସଂ ନ ଲଭନ୍ତି। ଅପରଭାଗେ ପନସ୍ସ ନୱକମ୍ମେ ନିଟ୍ଠିତେ ୱା ୱିସ୍ସଟ୍ଠେ ୱା ଅଯୋନିସୋମନସିକାରସତିୱୋସ୍ସଗ୍ଗେ ଆଗମ୍ମ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି। ଏୱମ୍ପି ଅସମୁଦାଚାରୱସେନ ଅନୁପ୍ପନ୍ନା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି ନାମ।

ଏକଚ୍ଚୋ ପନ ବ୍ରହ୍ମଲୋକତୋ ଆଗତୋ ସୁଦ୍ଧସତ୍ତୋ ହୋତି, ତସ୍ସ ଅନାସେୱନାୟ କିଲେସା ଓକାସଂ ନ ଲଭନ୍ତି। ଅପରଭାଗେ ପନସ୍ସ ଲଦ୍ଧାସେୱନସ୍ସ ଅଯୋନିସୋମନସିକାରସତିୱୋସ୍ସଗ୍ଗେ ଆଗମ୍ମ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି। ଏୱମ୍ପି ଅସମୁଦାଚାରୱସେନ ଅନୁପ୍ପନ୍ନା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି ନାମ। ଏୱଂ ତାୱ ଅସମୁଦାଚାରୱସେନ ଅନୁପ୍ପନ୍ନତା ୱେଦିତବ୍ବା।

କଥଂ ଅନନୁଭୂତାରମ୍ମଣୱସେନ? ଇଧେକଚ୍ଚୋ ଅନନୁଭୂତପୁବ୍ବଂ ମନାପିକାଦିଭେଦଂ ଆରମ୍ମଣଂ ଲଭତି, ତସ୍ସ ତତ୍ଥ ଅଯୋନିସୋମନସିକାରସତିୱୋସ୍ସଗ୍ଗେ ଆଗମ୍ମ ରାଗାଦୟୋ କିଲେସା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି। ଏୱଂ ଅନନୁଭୂତାରମ୍ମଣୱସେନ ଅନୁପ୍ପନ୍ନା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି ନାମ। ଏୱଂ ଅନୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ଅକୁସଲାନଂ ଉପ୍ପାଦେ ସତି ଅତ୍ତନୋ ଅନତ୍ଥଂ ପସ୍ସିତ୍ୱା ତେସଂ ଅନୁପ୍ପାଦାୟ ସତିପଟ୍ଠାନଭାୱନାନୁଯୋଗେନ ପଠମଂ ସମ୍ମପ୍ପଧାନଂ ଭାୱେତି, ଉପ୍ପନ୍ନେସୁ ପନ ତେସୁ ତେସଂ ଅପ୍ପହାନତୋ ଅତ୍ତନୋ ଅନତ୍ଥଂ ପସ୍ସିତ୍ୱା ତେସଂ ପହାନାୟ ଦୁତିୟଂ ତଥେୱ ସମ୍ମପ୍ପଧାନଂ ଭାୱେତି।

ଅନୁପ୍ପନ୍ନା କୁସଲା ଧମ୍ମାତି ସମଥୱିପସ୍ସନା ଚେୱ ମଗ୍ଗୋ ଚ। ତେସଂ ଅନୁପ୍ପାଦେ ଅତ୍ତନୋ ଅନତ୍ଥଂ ପସ୍ସିତ୍ୱା ତେସଂ ଉପ୍ପାଦନତ୍ଥାୟ ତଥେୱ ତତିୟଂ ସମ୍ମପ୍ପଧାନଂ ଭାୱେତି। ଉପ୍ପନ୍ନା କୁସଲା ଧମ୍ମାତି ସମଥୱିପସ୍ସନାୱ। ମଗ୍ଗୋ ପନ ସକିଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ନିରୁଜ୍ଝମାନୋ ଅନତ୍ଥାୟ ସଂୱତ୍ତନକୋ ନାମ ନତ୍ଥି। ସୋ ହି ଫଲସ୍ସ ପଚ୍ଚୟଂ ଦତ୍ୱାୱ ନିରୁଜ୍ଝତି। ତାସଂ ସମଥୱିପସ୍ସନାନଂ ନିରୋଧତୋ ଅତ୍ତନୋ ଅନତ୍ଥଂ ପସ୍ସିତ୍ୱା ତାସଂ ଠିତିୟା ତଥେୱ ଚତୁତ୍ଥଂ ସମ୍ମପ୍ପଧାନଂ ଭାୱେତି। ଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ପନ ଏକମେୱ ୱୀରିୟଂ।

ଯେ ଏୱଂ ଅନୁପ୍ପନ୍ନା ଉପ୍ପଜ୍ଜେୟ୍ୟୁଂ, ତେ ଯଥା ନେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ଏୱଂ ତେସଂ ଅନୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ଅନୁପ୍ପାଦକିଚ୍ଚଂ, ଉପ୍ପନ୍ନାନଞ୍ଚ ପହାନକିଚ୍ଚଂ ସାଧେତି। ଉପ୍ପନ୍ନାତି ଚେତ୍ଥ ଚତୁବ୍ବିଧଂ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ୱତ୍ତମାନୁପ୍ପନ୍ନଂ ଭୂତାପଗତୁପ୍ପନ୍ନଂ ଓକାସକତୁପ୍ପନ୍ନଂ ଭୂମିଲଦ୍ଧୁପ୍ପନ୍ନନ୍ତି। ତତ୍ଥ ସବ୍ବମ୍ପି ଉପ୍ପାଦଜରାଭଙ୍ଗସମଙ୍ଗିସଙ୍ଖାତଂ ୱତ୍ତମାନୁପ୍ପନ୍ନଂ ନାମ। ଆରମ୍ମଣରସଂ ଅନୁଭୱିତ୍ୱା ନିରୁଦ୍ଧଂ ଅନୁଭୂତାପଗତସଙ୍ଖାତଂ କୁସଲାକୁସଲଂ ଉପ୍ପାଦାଦିତ୍ତୟମନୁପ୍ପତ୍ୱା ନିରୁଦ୍ଧଂ ଭୁତ୍ୱାପଗତସଙ୍ଖାତଂ ସେସସଙ୍ଖତଞ୍ଚ ଭୂତାପଗତୁପ୍ପନ୍ନଂ ନାମ। ''ଯାନିସ୍ସ ତାନି ପୁବ୍ବେ କତାନି କମ୍ମାନୀ''ତି ଏୱମାଦିନା (ମ। ନି। ୩।୨୪୮) ନୟେନ ୱୁତ୍ତଂ କମ୍ମଂ ଅତୀତମ୍ପି ସମାନଂ ଅଞ୍ଞଂ ୱିପାକଂ ପଟିବାହିତ୍ୱା ଅତ୍ତନୋ ୱିପାକସ୍ସ ଓକାସଂ କତ୍ୱା ଠିତତ୍ତା ତଥା କତୋକାସଞ୍ଚ ୱିପାକଂ ଅନୁପ୍ପନ୍ନମ୍ପି ସମାନଂ ଏୱଂ କତେ ଓକାସେ ଏକନ୍ତେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋ ଓକାସକତୁପ୍ପନ୍ନଂ ନାମ। ତାସୁ ତାସୁ ଭୂମୀସୁ ଅସମୂହତଂ ଅକୁସଲଂ ଭୂମିଲଦ୍ଧୁପ୍ପନ୍ନଂ ନାମ।

ଏତ୍ଥ ଚ ଭୂମିଯା ଭୂମିଲଦ୍ଧସ୍ସ ଚ ନାନତ୍ତଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ – ଭୂମୀତି ହି ୱିପସ୍ସନାୟ ଆରମ୍ମଣଭୂତା ତେଭୂମକା ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା। ଭୂମିଲଦ୍ଧଂ ନାମ ତେସୁ ଖନ୍ଧେସୁ ଉପ୍ପତ୍ତିରହଂ କିଲେସଜାତଂ। ତେନ ହି ସା ଭୂମିଲଦ୍ଧା ନାମ ହୋତୀତି ତସ୍ମା ଭୂମିଲଦ୍ଧନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ସା ଚ ଖୋ ନ ଆରମ୍ମଣୱସେନ। ଆରମ୍ମଣୱସେନ ହି ସବ୍ବେପି ଅତୀତାନାଗତେ ପରିଞ୍ଞାତେପି ଚ ଖୀଣାସୱାନଂ ଖନ୍ଧେ ଆରବ୍ଭ କିଲେସା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି। ଯଦି ଚ ତଂ ଭୂମିଲଦ୍ଧଂ ନାମ ସିୟା, ତସ୍ସ ଅପ୍ପହେୟ୍ୟତୋ ନ କୋଚି ଭୱମୂଲଂ ପଜହେୟ୍ୟ। ୱତ୍ଥୁୱସେନ ପନ ଭୂମିଲଦ୍ଧଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଯତ୍ଥ ଯତ୍ଥ ହି ୱିପସ୍ସନାୟ ଅପରିଞ୍ଞାତା ଖନ୍ଧା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଉପ୍ପାଦତୋ ପଭୁତି ତେସୁ ୱଟ୍ଟମୂଲଂ କିଲେସଜାତଂ ଅନୁସେତି। ତଂ ଅପ୍ପହୀନଟ୍ଠେନ ଭୂମିଲଦ୍ଧନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ତତ୍ଥ ଚ ଯସ୍ସ ଯେସୁ ଖନ୍ଧେସୁ ଅପ୍ପହୀନଟ୍ଠେନ ଅନୁସୟିତା କିଲେସା, ତସ୍ସ ତେ ଏୱ ଖନ୍ଧା ତେସଂ କିଲେସାନଂ ୱତ୍ଥୁ, ନ ଅଞ୍ଞେସଂ ସନ୍ତକା ଖନ୍ଧା। ଅତୀତକ୍ଖନ୍ଧେସୁ ଚ ଅପ୍ପହୀନାନୁସୟିତାନଂ କିଲେସାନଂ ଅତୀତକ୍ଖନ୍ଧାୱ ୱତ୍ଥୁ, ନ ଇତରେ। ଏସ ନୟୋ ଅନାଗତାଦୀସୁ। ତଥା କାମାୱଚରକ୍ଖନ୍ଧେସୁ ଅପ୍ପହୀନାନୁସୟିତାନଂ କିଲେସାନଂ କାମାୱଚରକ୍ଖନ୍ଧା ଏୱ ୱତ୍ଥୁ, ନ ଇତରେ। ଏସ ନୟୋ ରୂପାରୂପାୱଚରେସୁ। ସୋତାପନ୍ନାଦୀସୁ ପନ ଯସ୍ସ ଯସ୍ସ ଅରିୟପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଖନ୍ଧେସୁ ତଂ ତଂ ୱଟ୍ଟମୂଲଂ କିଲେସଜାତଂ ତେନ ତେନ ମଗ୍ଗେନ ପହୀନଂ, ତସ୍ସ ତସ୍ସ ତେ ତେ ଖନ୍ଧା ପହୀନାନଂ ତେସଂ ତେସଂ ୱଟ୍ଟମୂଲକାନଂ କିଲେସାନଂ ଅୱତ୍ଥୁତୋ ଭୂମୀତି ସଙ୍ଖଂ ନ ଲଭନ୍ତି। ପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସ ସବ୍ବସୋ ୱଟ୍ଟମୂଲକିଲେସାନଂ ଅପ୍ପହୀନତ୍ତା ଯଂକିଞ୍ଚି କରିୟମାନଂ କମ୍ମଂ

କୁସଲମକୁସଲଂ ୱା ହୋତି, ଇଚ୍ଚସ୍ସ କମ୍ମକିଲେସପଚ୍ଚଯାୱ ୱଟ୍ଟଂ ୱଡ୍ଢତି, ତସ୍ସ ତସ୍ସେୱ ତଂ ୱଟ୍ଟମୂଲଂ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେଯେୱ, ନ ୱେଦନାଦୀସୁ। ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧେଯେୱ ୱା, ନ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦୀସୂତି ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ। କସ୍ମା? ଅୱିସେସେନ ପଞ୍ଚସୁପି ଖନ୍ଧେସୁ ଅନୁସଯିତତ୍ତା। କଥଂ? ପଥୱୀରସାଦି ୱିଯ ରୁକ୍ଖେ। ଯଥା ହି ମହାରୁକ୍ଖେ ପଥୱୀତଲଂ ଅଧିଟ୍ଠାଯ ପଥୱୀରସଞ୍ଚ ଆପୋରସଞ୍ଚ ନିସ୍ସାଯ ତପ୍ପଚ୍ଚଯା ମୂଲଖନ୍ଧସାଖାପସାଖାପଲ୍ଲୱପଲାସପୁପ୍ଫଫଲେହି ୱଡ୍ଢିତ୍ୱା ନଭଂ ପୂରେତ୍ୱା ଯାୱ କପ୍ପାୱସାନା ବୀଜପରମ୍ପରାଯ ରୁକ୍ଖପୱେଣିଂ ସନ୍ତାନଯମାନେ ଠିତେ ତଂ ପଥୱୀରସାଦିମୂଲେଯେୱ, ନ ଖନ୍ଧାଦୀସୁ। ଫଲେଯେୱ ୱା, ନ ମୂଲାଦୀସୂତି ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ। କସ୍ମା? ଅୱିସେସେନ ସବ୍ବେସୁ ମୂଲାଦୀସୁ ଅନୁଗତତ୍ତାତି। ଯଥା ପନ ତସ୍ସେୱ ରୁକ୍ଖସ୍ସ ପୁପ୍ଫଫଲାଦୀସୁ ନିବ୍ବିନ୍ନୋ କୋଚି ପୁରିସୋ ଚତୂସୁ ଦିସାସୁ ମଣ୍ଡୂକକଣ୍ଟକଂ ନାମ ୱିସକଣ୍ଟକଂ ଆକୋଟେଯ୍ୟ, ଅଥ ସୋ ରୁକ୍ଖୋ ତେନ ୱିସସମ୍ଫସ୍ସେନ ଫୁଟ୍ଠୋ ପଥୱୀରସଆପୋରସାନଂ ପରିଯାଦିନ୍ନତ୍ତା ଅପ୍ପସୱଧମ୍ମତଂ ଆଗମ୍ମ ପୁନ ସନ୍ତାନଂ ନିବ୍ବତ୍ତେତୁଂ ନ ସକ୍କୁଣେଯ୍ୟ, ଏୱମେୱ ଖନ୍ଧପ୍ପୱତ୍ତିଯଂ ନିବ୍ବିନ୍ନୋ କୁଲପୁତ୍ତୋ ତସ୍ସ ପୁରିସସ୍ସ ଚତୂସୁ ଦିସାସୁ ରୁକ୍ଖେ ୱିସଯୋଜନଂ ୱିଯ ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତାନେ ଚତୁମଗ୍ଗଭାୱନଂ ଆରଭତି। ଅଥସ୍ସ ସୋ ଖନ୍ଧସନ୍ତାନୋ ତେନ ଚତୁମଗ୍ଗୱିସସମ୍ଫସ୍ସେନ ସବ୍ବସୋ ୱଟ୍ଟମୂଲକିଲେସାନଂ ପରିଯାଦିନ୍ନତ୍ତା କିରିଯସଭାୱମତ୍ତଂ ଉପଗତକାଯକମ୍ମାଦିସବ୍ବକମ୍ମପ୍ପଭେଦୋ ହୁତ୍ୱା ଆଯତିଂ ପୁନବ୍ଭୱାନଭିନିବ୍ବତ୍ତନଧମ୍ମତଂ ଆଗମ୍ମ ଭୱନ୍ତରସନ୍ତାନଂ ନିବ୍ବତ୍ତେତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି, କେୱଲଂ ଚରିମୱିଞ୍ଞାଣନିରୋଧେନ ନିରିନ୍ଧନୋ ୱିଯ ଜାତୱେଦୋ ଅନୁପାଦାନୋ ପରିନିବ୍ବାଯତି। ଏୱଂ ଭୂମିଯା ଭୂମିଲଦ୍ଧସ୍ସ ଚ ନାନତ୍ତଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଅପରମ୍ପି ଚତୁବ୍ବିଧଂ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ସମୁଦାଚାରୁପ୍ପନ୍ନଂ ଆରମ୍ମଣାଧିଗ୍ଗହିତୁପ୍ପନ୍ନଂ ଅୱିକ୍ଖମ୍ଭିତୁପ୍ପନ୍ନଂ ଅସମୂହତୁପ୍ପନ୍ନନ୍ତି। ତତ୍ଥ ୱତ୍ତମାନୁପ୍ପନ୍ନମେୱ ସମୁଦାଚାରୁପ୍ପନ୍ନଂ। ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ପନ ଆପାଥଗତେ ଆରମ୍ମଣେ ପୁବ୍ବଭାଗେ ଅନୁପ୍ପଜ୍ଜମାନମ୍ପି କିଲେସଜାତଂ ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ଅଧିଗ୍ଗହିତତ୍ତା ଏୱ ଅପରଭାଗେ ଏକନ୍ତେନ ଉପ୍ପତ୍ତିତୋ ଆରମ୍ମଣାଧିଗ୍ଗହିତୁପ୍ପନ୍ନନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ସମଥୱିପସ୍ସନାନଂ ଅଞ୍ଞତରୱସେନ ଅୱିକ୍ଖମ୍ଭିତଂ କିଲେସଜାତଂ ଚିତ୍ତସନ୍ତତିମନାରୂଳ୍ହମ୍ପି ଉପ୍ପତ୍ତିନିୱାରକସ୍ସ ହେତୁନୋ ଅଭାୱା ଅୱିକ୍ଖମ୍ଭିତୁପ୍ପନ୍ନଂ ନାମ। ସମଥୱିପସ୍ସନାୱସେନ ପନ ୱିକ୍ଖମ୍ଭିତମ୍ପି ଅରିଯମଗ୍ଗେନ ଅସମୂହତତ୍ତା ଉପ୍ପତ୍ତିଧମ୍ମତଂ ଅନତୀତତ୍ତା ଅସମୂହତୁପ୍ପନ୍ନନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତିୱିଧମ୍ପି ଚେତଂ ଆରମ୍ମଣାଧିଗ୍ଗହିତାୱିକ୍ଖମ୍ଭିତାସମୂହତୁପ୍ପନ୍ନଂ ଭୂମିଲଦ୍ଧେନେୱ ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଇଚ୍ଚେତସ୍ମିଂ ୱୁତ୍ତପ୍ପଭେଦେ ଉପ୍ପନ୍ନେ ଯଦେତଂ ୱତ୍ତମାନଭୂତାପଗତୋକାସକତସମୁଦାଚାରସଙ୍ଖାତଂ ଉପ୍ପନ୍ନଂ, ତଂ ଅମଗ୍ଗୱଜ୍ଝତ୍ତା କେନଚି ମଗ୍ଗଞାଣେନ ପହାତବ୍ବଂ ନ ହୋତି। ଯଂ ପନେତଂ ଭୂମିଲଦ୍ଧାରମ୍ମଣାଧିଗ୍ଗହିତାୱିକ୍ଖମ୍ଭିତାସମୂହତସଙ୍ଖାତଂ ଉପ୍ପନ୍ନଂ, ତସ୍ସ ତଂ ଉପ୍ପନ୍ନଭାୱଂ ନାସଯମାନଂ ଯସ୍ମା ତଂ ତଂ ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରଞାଣଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ମା ତଂ ସବ୍ବମ୍ପି ପହାତବ୍ବଂ ହୋତୀତି। ଏୱଂ ଯେ ମଗ୍ଗୋ କିଲେସେ ପଜହତି, ତେ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ଉପ୍ପନ୍ନାନ’’ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ଅଥ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ କଥଂ ଅନୁପ୍ପନ୍ନାନଂ କୁସଲାନଂ ଉପ୍ପାଦାଯ ଭାୱନା ହୋତି, କଥଞ୍ଚ ଉପ୍ପନ୍ନାନଂ ଠିତିଯାତି? ମଗ୍ଗପ୍ପୱତ୍ତିଯା ଏୱ। ମଗ୍ଗୋ ହି ପୱତ୍ତମାନୋ ପୁବ୍ବେ ଅନୁପ୍ପନ୍ନପୁବ୍ବତ୍ତା ଅନୁପ୍ପନ୍ନୋ ନାମ ୱୁଚ୍ଚତି। ଅନାଗତପୁବ୍ବଞ୍ହି ଠାନଂ ଆଗନ୍ତ୍ୱା ଅନନୁଭୂତପୁବ୍ବଂ ୱା ଆରମ୍ମଣଂ ଅନୁଭୱିତ୍ୱା ୱତ୍ତାରୋ ଭୱନ୍ତି ‘‘ଅନାଗତଟ୍ଠାନଂ ଆଗତମ୍ହ, ଅନନୁଭୂତଂ ଆରମ୍ମଣଂ ଅନୁଭୱାମା’’ତି। ଯାୱସ୍ସ ପୱତ୍ତି, ଅଯମେୱ ଠିତି ନାମାତି ଠିତିଯା ଭାୱେତୀତିପି ୱତ୍ତୁଂ ୱଟ୍ଟତି। ଏୱମେତସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ଇଦଂ ଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଏକମେୱ ୱୀରିଯଂ ‘‘ଅନୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ପାପକାନଂ ଅକୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଅନୁପ୍ପାଦାଯା’’ତିଆଦୀନି ଚତ୍ତାରି ନାମାନି ଲଭତି। ଅଯଂ ଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ସମ୍ମପ୍ପଧାନକଥା। ଏୱମେତ୍ଥ ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରମିସ୍ସକା ସମ୍ମପ୍ପଧାନା ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାତି।

ସମ୍ମାସତିନିଦ୍ଦେସେ କାଯେତି ରୂପକାଯେ। ରୂପକାଯୋ ହି ଇଧ ଅଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗାନଂ କେସାଦୀନଞ୍ଚ ଧମ୍ମାନଂ ସମୂହଟ୍ଠେନ ହତ୍ଥିକାଯରଥକାଯାଦଯୋ ୱିଯ କାଯୋତି ଅଧିପ୍ପେତୋ। ଯଥା ଚ ସମୂହଟ୍ଠେନ, ଏୱଂ କୁଚ୍ଛିତାନଂ ଆଯଟ୍ଠେନ। କୁଚ୍ଛିତାନଞ୍ହି ପରମଜେଗୁଚ୍ଛାନଂ ସୋ ଆଯୋତିପି କାଯୋ। ଆଯୋତି ଉପ୍ପତ୍ତିଦେସୋ। ତତ୍ରାଯଂ ୱଚନତ୍ଥୋ – ଆଯନ୍ତି ତତୋତି ଆଯୋ। କେ ଆଯନ୍ତି? କୁଚ୍ଛିତା କେସାଦଯୋ। ଇତି କୁଚ୍ଛିତାନଂ ଆଯୋତି କାଯୋ।

କାଯାନୁପସ୍ସୀତି କାଯଂ ଅନୁପସ୍ସନସୀଲୋ, କାଯଂ ୱା ଅନୁପସ୍ସମାନୋ। କାଯେତି ଚ ୱତ୍ୱାପି ପୁନ କାଯାନୁପସ୍ସୀତି ଦୁତିଯଂ କାଯଗ୍ଗହଣଂ ଅସମ୍ମିସ୍ସତୋ ୱୱତ୍ଥାନଘନୱିନିବ୍ଭୋଗାଦିଦସ୍ସନତ୍ଥଂ କତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତେନ ନ କାଯେ ୱେଦନାନୁପସ୍ସୀ ଚିତ୍ତଧମ୍ମାନୁପସ୍ସୀ ୱା, ଅଥ ଖୋ କାଯାନୁପସ୍ସୀଯେୱାତି କାଯସଙ୍ଖାତେ ୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ କାଯାନୁପସ୍ସନାକାରସ୍ସେୱ ଦସ୍ସନେନ ଅସମ୍ମିସ୍ସତୋ ୱୱତ୍ଥାନଂ ଦସ୍ସିତଂ ହୋତି। ତଥା ନ କାଯେ ଅଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗୱିନିମୁତ୍ତଏକଧମ୍ମାନୁପସ୍ସୀ, ନାପି କେସଲୋମାଦିୱିନିମୁତ୍ତଇତ୍ଥିପୁରିସାନୁପସ୍ସୀ। ଯୋପି ଚେତ୍ଥ କେସଲୋମାଦିକୋ ଭୂତୁପାଦାଯସମୂହସଙ୍ଖାତୋ କାଯୋ, ତତ୍ଥାପି ନ ଭୂତୁପାଦାଯୱିନିମୁତ୍ତଏକଧମ୍ମାନୁପସ୍ସୀ, ଅଥ ଖୋ ରଥସମ୍ଭାରାନୁପସ୍ସକୋ ୱିଯ ଅଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗସମୂହାନୁପସ୍ସୀ, ନଗରାୱଯୱାନୁପସ୍ସକୋ ୱିଯ କେସଲୋମାଦିସମୂହାନୁପସ୍ସୀ, କଦଲିକ୍ଖନ୍ଧପତ୍ତୱଟ୍ଟିୱିନିଭୁଜ୍ଜକୋ ୱିଯ ରିତ୍ତମୁଟ୍ଠିୱିନିୱେଠକୋ ୱିଯ ଚ ଭୂତୁପାଦାଯସମୂହାନୁପସ୍ସୀଯେୱାତି ସମୂହୱସେନେୱ କାଯସଙ୍ଖାତସ୍ସ ୱତ୍ଥୁନୋ ନାନପ୍ପକାରତୋ ଦସ୍ସନେନ

ଘନୱିନିବ୍ଭୋଗୋ ଦସ୍ସିତୋ ହୋତି। ନ ହେତ୍ଥ ଯଥାୱୁତ୍ତସମୂହୱିନିମୁତ୍ତୋ କାଯୋ ୱା ଇତ୍ଥୀ ୱା ପୁରିସୋ ୱା ଅଞ୍ଞୋ ୱା କୋଚି ଧମ୍ମୋ ଦିସ୍ସତି, ଯଥାୱୁତ୍ତଧମ୍ମସମୂହମତ୍ତେଯେୱ ପନ ତଥା ତଥା ସତ୍ତା ମିଚ୍ଛାଭିନିୱେସଂ କରୋନ୍ତି। ତେନାହୁ ପୋରାଣା –

''ଯଂ ପସ୍ସତି ନ ତଂ ଦିଟ୍ଠଂ, ଯଂ ଦିଟ୍ଠଂ ତଂ ନ ପସ୍ସତି;

ଅପସ୍ସଂ ବଜ୍ଝତେ ମୂଳ୍ହୋ, ବଜ୍ଝମାନୋ ନ ମୁଚ୍ଚତୀ''ତି।

ଘନୱିନିବ୍ଭୋଗାଦିଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଆଦିସଦ୍ଦେନ ଚେତ୍ଥ ଅଯମ୍ପି ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ – ଅଯଞ୍ହି ଏତସ୍ମିଂ କାଯେ କାଯାନୁପସ୍ସୀଯେୱ, ନ ଅଞ୍ଞଧମ୍ମାନୁପସ୍ସୀ। କିଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି? ଯଥା ଅନୁଦକଭୂତାଯପି ମରୀଚିଯା ଉଦକାନୁପସ୍ସିନୋ ହୋନ୍ତି, ନ ଏୱଂ ଅନିଚ୍ଚଦୁକ୍ଖାନତ୍ତାସୁଭଭୂତେଯେୱ ଇମସ୍ମିଂ କାଯେ ନିଚ୍ଚସୁଖତ୍ତସୁଭଭାୱାନୁପସ୍ସୀ, ଅଥ ଖୋ କାଯାନୁପସ୍ସୀ

ଅନିଚ୍ଚଦୁକ୍ଖାନତ୍ତାସୁଭାକାରସମୂହାନୁପସ୍ସୀଯେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅଥ ୱା ଯ୍ୱାଯଂ ମହାସତିପଟ୍ଠାନେ ''ଇଧ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁ ଅରଞ୍ଞଗତୋ ୱା ରୁକ୍ଖମୂଲଗତୋ ୱା…ପେ… ସୋ ସତୋୱ ଅସ୍ସସତୀ''ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୨।୩୭୪; ମ। ନି। ୧।୧୦୭) ନଯେନ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସାଦି ଚୁଣ୍ଣକଜାତଅଟ୍ଠିକପରିଯୋସାନୋ କାଯୋ ୱୁତ୍ତୋ, ଯୋ ଚ ପରତୋ ସତିପଟ୍ଠାନକଥାଯଂ ''ଇଧେକଚ୍ଚୋ ପଥୱୀକାଯଂ ଅନିଚ୍ଚତୋ ଅନୁପସ୍ସତି, ଆପୋକାଯଂ, ତେଜୋକାଯଂ, ୱାଯୋକାଯଂ, କେସକାଯଂ, ଲୋମକାଯଂ, ଛୱିକାଯଂ, ଚମ୍ମକାଯଂ, ମଂସକାଯଂ, ରୁହିରକାଯଂ, ନ୍ହାରୁକାଯଂ, ଅଟ୍ଠିକାଯଂ, ଅଟ୍ଠିମିଞ୍ଜକାଯ''ନ୍ତି (ପଟି। ମ। ୩।୩୫) କାଯୋ ୱୁତ୍ତୋ, ତସ୍ସ ସବ୍ବସ୍ସ ଇମସ୍ମିଂଯେୱ କାଯେ ଅନୁପସ୍ସନତୋ କାଯେ କାଯାନୁପସ୍ସୀତି ଏୱମ୍ପି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଅଥ ୱା କାଯେ ଅହନ୍ତି ୱା ମମନ୍ତି ୱା ଏୱଂ ଗହେତବ୍ବସ୍ସ କସ୍ସଚି ଅନନୁପସ୍ସନତୋ ତସ୍ସ ତସ୍ସେୱ ପନ କେସଲୋମାଦିକସ୍ସ ନାନାଧମ୍ମସମୂହସ୍ସ ଅନୁପସ୍ସନତୋ କାଯେ କେସାଦିଧମ୍ମସମୂହସଙ୍ଖାତକାଯାନୁପସ୍ସୀତି ଏୱମତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅପିଚ ''ଇମସ୍ମିଂ କାଯେ ଅନିଚ୍ଚତୋ ଅନୁପସ୍ସତି, ନୋ ନିଚ୍ଚତୋ''ତିଆଦିନା ଅନୁକ୍କମେନ ପରତୋ ଆଗତନଯସ୍ସ ସବ୍ବସ୍ସେୱ ଅନିଚ୍ଚଲକ୍ଖଣାଦିନୋ ଆକାରସମୂହସଙ୍ଖାତସ୍ସ କାଯସ୍ସ ଅନୁପସ୍ସନତୋପି କାଯେ କାଯାନୁପସ୍ସୀତି ଏୱମ୍ପି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅଯଂ ପନ ଚତୁସତିପଟ୍ଠାନସାଧାରଣୋ ଅତ୍ଥୋ।

କାଯେ କାଯାନୁପସ୍ସୀତି ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସକାଯାଦିକେ ବହୁଧା ୱୁତ୍ତେ କାଯେ ଏକେକକାଯାନୁପସ୍ସୀ। ୱିହରତୀତି ଚତୂସୁ ଇରିଯାପଥୱିହାରେସୁ ଅଞ୍ଞତରୱିହାରସମାଯୋଗପରିଦୀପନମେତଂ, ଏକଂ ଇରିଯାପଥବାଧନଂ ଅଞ୍ଞେନ ଇରିଯାପଥେନ ୱିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ଅପତମାନଂ ଅତ୍ତାନଂ ହରତି ପୱତ୍ତେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଆତାପୀତି କାଯପରିଗ୍ଗାହକୱୀରିଯସମାଯୋଗପରିଦୀପନମେତଂ। ସୋ ହି ଯସ୍ମା ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ଯଂ ତଂ ୱୀରିଯଂ ତୀସୁ ଭୱେସୁ କିଲେସାନଂ ଆତାପନତୋ ଆତାପୋତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତେନ ସମନ୍ନାଗତୋ ହୋତି , ତସ୍ମା ''ଆତାପୀ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ସମ୍ପଜାନୋତି କାଯପରିଗ୍ଗାହକେନ ସମ୍ପଜଞ୍ଞସଙ୍ଖାତେନ ଞାଣେନ ସମନ୍ନାଗତୋ। ସତିମାତି କାଯପରିଗ୍ଗାହିକାଯ ସତିଯା ସମନ୍ନାଗତୋ। ଅଯଂ ପନ ଯସ୍ମା ସତିଯା ଆରମ୍ମଣଂ ପରିଗ୍ଗହେତ୍ୱା ପଞ୍ଞାଯ ଅନୁପସ୍ସତି । ନ ହି ସତିୱିରହିତସ୍ସ ଅନୁପସ୍ସନା ନାମ ଅତ୍ଥି। ତେନେୱାହ – ''ସତିଞ୍ଚ ଖ୍ୱାହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସବ୍ବତ୍ଥିକଂ ୱଦାମୀ''ତି (ସଂ। ନି। ୫।୨୩୪)। ତସ୍ମା ଏତ୍ଥ ''କାଯେ କାଯାନୁପସ୍ସୀ ୱିହରତୀ''ତି ଏତ୍ତାୱତା କାଯାନୁପସ୍ସନାସତିପଟ୍ଠାନକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅଥ ୱା ଯସ୍ମା ଅନାତାପିନୋ ଅନ୍ତୋସଙ୍ଖେପୋ ଅନ୍ତରାଯକରୋ ହୋତି, ଅସମ୍ପଜାନୋ ଉପାଯପରିଗ୍ଗହେ ଅନୁପାଯପରିୱଜ୍ଜନେ ଚ ସମ୍ମୁଯ୍ହତି, ମୁଟ୍ଠସ୍ସତି ଉପାଯାପରିଚ୍ଚାଗେ ଅନୁପାଯାପରିଗ୍ଗହେ ଚ ଅସମତ୍ଥୋ ହୋତି, ତେନସ୍ସ ତଂ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ନ ସମ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ମା ଯେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ଆନୁଭାୱେନ ତଂ ସମ୍ପଜ୍ଜତି, ତେସଂ ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ''ଆତାପୀ ସମ୍ପଜାନୋ ସତିମା''ତି ଇଦଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଇତି କାଯାନୁପସ୍ସନାସତିପଟ୍ଠାନଂ ସମ୍ପଯୋଗଙ୍ଗଞ୍ଚ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ପହାନଙ୍ଗଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ୱିନେଯ୍ୟ ଲୋକେ ଅଭିଜ୍ଝାଦୋମନସ୍ସନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ୱିନେଯ୍ୟାତି ତଦଙ୍ଗୱିନଯେନ ୱା ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱିନଯେନ ୱା ୱିନଯିତ୍ୱା। ଲୋକେତି ଯ୍ୱାଯଂ କାଯୋ ପୁବ୍ବେ ପରିଗ୍ଗହିତୋ, ସ୍ୱେୱ ଇଧ ଲୁଜ୍ଜନପଲୁଜ୍ଜନଟ୍ଠେନ ଲୋକୋ ନାମ। ତସ୍ମିଂ ଲୋକେ ଅଭିଜ୍ଝଂ ଦୋମନସ୍ସଞ୍ଚ ପଜହିତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଯସ୍ମା ପନସ୍ସ ନ କାଯମତ୍ତେଯେୱ ଅଭିଜ୍ଝାଦୋମନସ୍ସଂ ପହୀଯତି, ୱେଦନାଦୀସୁପି ପହୀଯତିଯେୱ, ତସ୍ମା ''ପଞ୍ଚପି ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧା ଲୋକୋ''ତି (ୱିଭ। ୩୬୨) ୱିଭଙ୍ଗେ ୱୁତ୍ତଂ। ଲୋକସଙ୍ଖାତତ୍ତାଯେୱ ତେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ଅତ୍ଥୁଦ୍ଧାରୱସେନେତଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଯଂ ପନାହ – ''ତତ୍ଥ କତମୋ ଲୋକୋ (ୱିଭ। ୫୩୮), ସ୍ୱେୱ କାଯୋ ଲୋକୋ''ତି ଅଯମେୱେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ। ଅଭିଜ୍ଝାଦୋମନସ୍ସନ୍ତି ଚ ସମାସେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ସଂଯୁତ୍ତଙ୍ଗୁତ୍ତରପାଠନ୍ତରେସୁ ପନ ୱିସୁଂ କତ୍ୱା ପଠନ୍ତି। ସା ପନ ଅଭିଜ୍ଝାଯନ୍ତି ପତ୍ଥଯନ୍ତି ଏତାଯ, ସଯଂ ୱା ଅଭିଜ୍ଝାଯତି, ଅଭିଜ୍ଝାଯନମତ୍ତମେୱ ୱା ଏସାତି ଅଭିଜ୍ଝା। ଯସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ଅଭିଜ୍ଝାଗହଣେନ କାମଚ୍ଛନ୍ଦୋ, ଦୋମନସ୍ସଗହଣେନ ବ୍ୟାପାଦୋ ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛତି, ତସ୍ମା ନୀୱରଣପରିଯାପନ୍ନବଲୱଧମ୍ମଦ୍ୱଯଦସ୍ସନେନ ନୀୱରଣପ୍ପହାନଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ୱିସେସେନ ପନେତ୍ଥ ଅଭିଜ୍ଝାୱିନଯେନ କାଯସମ୍ପତ୍ତିମୂଲକସ୍ସ ଅନୁରୋଧସ୍ସ, ଦୋମନସ୍ସୱିନଯେନ କାଯୱିପତ୍ତିମୂଲକସ୍ସ ୱିରୋଧସ୍ସ, ଅଭିଜ୍ଝାୱିନଯେନ ଚ କାଯେ ଅଭିରତିଯା, ଦୋମନସ୍ସୱିନଯେନ କାଯଭାୱନାଯ ଅନଭିରତିଯା, ଅଭିଜ୍ଝାୱିନଯେନ କାଯେ ଅଭୂତାନଂ ସୁଭସୁଖଭାୱାଦୀନଂ ପକ୍ଖେପସ୍ସ, ଦୋମନସ୍ସୱିନଯେନ କାଯେ ଭୂତାନଂ ଅସୁଭାସୁଖଭାୱାଦୀନଂ ଅପନଯନସ୍ସ ପହାନଂ ୱୁତ୍ତଂ। ତେନ ଯୋଗାୱଚରସ୍ସ ଯୋଗାନୁଭାୱୋ ଯୋଗସମତ୍ଥତା ଚ ଦୀପିତା ହୋତି। ଯୋଗାନୁଭାୱୋ ହି ଏସ, ଯଦିଦଂ ଅନୁରୋଧୱିରୋଧୱିପ୍ପମୁତ୍ତୋ ଅରତିରତିସହୋ ଅଭୂତପକ୍ଖେପଭୂତାପନଯନୱିରହିତୋ ଚ ହୋତି। ଅନୁରୋଧୱିରୋଧୱିପ୍ପମୁତ୍ତୋ ଚେସ ଅରତିରତିସହୋ ଅଭୂତଂ ଅପକ୍ଖିପନ୍ତୋ ଭୂତଞ୍ଚ ଅନପନେନ୍ତୋ ଯୋଗସମତ୍ଥୋ ହୋତୀତି।

ଅପରୋ ନଯୋ – ‘‘କାଯେ କାଯାନୁପସ୍ସୀ’’ତି ଏତ୍ଥ ଅନୁପସ୍ସନାଯ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘ୱିହରତୀ’’ତି ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତୱିହାରେନ କମ୍ମଟ୍ଠାନିକସ୍ସ କାଯପରିହରଣଂ। ‘‘ଆତାପୀ’’ତିଆଦୀସୁ ଆତାପେନ ସମ୍ମପ୍ପଧାନଂ, ସତିସମ୍ପଜଞ୍ଞେନ ସବ୍ବତ୍ଥକକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ, କମ୍ମଟ୍ଠାନପରିହରଣୂପାଯୋ ୱା। ସତିଯା ୱା କାଯାନୁପସ୍ସନାୱସେନ ପଟିଲଦ୍ଧସମଥୋ, ସମ୍ପଜଞ୍ଞେନ ୱିପସ୍ସନା, ଅଭିଜ୍ଝାଦୋମନସ୍ସୱିନଯେନ ଭାୱନାଫଲଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ୱେଦନାସୁ ୱେଦନାନୁପସ୍ସୀତିଆଦୀସୁ ଚ ୱେଦନାଦୀନଂ ପୁନ ୱଚନେ ପଯୋଜନଂ କାଯାନୁପସ୍ସନାଯଂ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଯଥାଯୋଗଂ ଯୋଜେତ୍ୱା ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅଯଂ ପନ ଅସାଧାରଣତ୍ଥୋ – ସୁଖାଦୀସୁ ଅନେକପ୍ପଭେଦାସୁ ୱେଦନାସୁ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ଅନିଚ୍ଚାଦିତୋ ଏକେକୱେଦନାନୁପସ୍ସୀତି, ସରାଗାଦିକେ ସୋଳସପ୍ପଭେଦେ ଚିତ୍ତେ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ଅନିଚ୍ଚାଦିତୋ ଏକେକଚିତ୍ତାନୁପସ୍ସୀତି, କାଯୱେଦନାଚିତ୍ତାନି ଠପେତ୍ୱା ସେସତେଭୂମକଧମ୍ମେସୁ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ଅନିଚ୍ଚାଦିତୋ ଏକେକଧମ୍ମାନୁପସ୍ସୀତି, ସତିପଟ୍ଠାନସୁତ୍ତନ୍ତେ (ଦୀ। ନି। ୨।୩୮୨; ମ। ନି। ୧।୧୧୫) ୱୁତ୍ତନଯେନ ନୀୱରଣାଦିଧମ୍ମାନୁପସ୍ସୀତି ୱା। ଏତ୍ଥ ଚ ‘‘କାଯେ’’ତି ଏକୱଚନଂ ସରୀରସ୍ସ ଏକତ୍ତା, ‘‘ଚିତ୍ତେ’’ତି ଏକୱଚନଂ ଚିତ୍ତସ୍ସ ସଭାୱଭେଦାଭାୱତୋ ଜାତିଗ୍ଗହଣେନ କତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଯଥା ଚ ୱେଦନାଦଯୋ ଅନୁପସ୍ସିତବ୍ବା, ତଥା ଅନୁପସ୍ସନ୍ତୋ ୱେଦନାସୁ ୱେଦନାନୁପସ୍ସୀ, ଚିତ୍ତେ ଚିତ୍ତାନୁପସ୍ସୀ, ଧମ୍ମେସୁ ଧମ୍ମାନୁପସ୍ସୀତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। କଥଂ ତାୱ ୱେଦନା ଅନୁପସ୍ସିତବ୍ବା? ସୁଖା ତାୱ ୱେଦନା ଦୁକ୍ଖତୋ, ଦୁକ୍ଖା ୱେଦନା ସଲ୍ଲତୋ, ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖା ୱେଦନା ଅନିଚ୍ଚତୋ ଅନୁପସ୍ସିତବ୍ବା। ଯଥାହ –

‘‘ଯୋ ସୁଖଂ ଦୁକ୍ଖତୋ ଅଦ୍ଦ, ଦୁକ୍ଖମଦ୍ଦକ୍ଖି ସଲ୍ଲତୋ;

ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖଂ ସନ୍ତଂ, ଅଦ୍ଦକ୍ଖି ନଂ ଅନିଚ୍ଚତୋ;

ସ ୱେ ସମ୍ମଦ୍ଦସୋ ଭିକ୍ଖୁ, ପରିଜାନାତି ୱେଦନା’’ତି। (ସଂ। ନି। ୪।୨୫୩);

ସବ୍ବା ଏୱ ଚେତା ଦୁକ୍ଖତୋପି ଅନୁପସ୍ସିତବ୍ବା। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ‘‘ଯଂକିଞ୍ଚି ୱେଦଯିତଂ, ସବ୍ବଂ ତଂ ଦୁକ୍ଖସ୍ମିନ୍ତି ୱଦାମୀ’’ତି (ସଂ। ନି। ୪।୨୫୯)। ସୁଖଦୁକ୍ଖତୋପି ଚ ଅନୁପସ୍ସିତବ୍ବା। ଯଥାହ – ‘‘ସୁଖା ୱେଦନା ଠିତିସୁଖା ୱିପରିଣାମଦୁକ୍ଖା। ଦୁକ୍ଖା ୱେଦନା ଠିତିଦୁକ୍ଖା ୱିପରିଣାମସୁଖା। ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖା ୱେଦନା ଞାଣସୁଖା ଅଞ୍ଞାଣଦୁକ୍ଖା’’ତି (ମ। ନି। ୧।୪୬୫)। ଅପିଚ ଅନିଚ୍ଚାଦିସତ୍ତଅନୁପସ୍ସନାୱସେନାପି ଅନୁପସ୍ସିତବ୍ବା।

ଚିତ୍ତଧମ୍ମେସୁପି ଚିତ୍ତଂ ତାୱ ଆରମ୍ମଣାଧିପତିସହଜାତଭୂମିକମ୍ମୱିପାକକିରିଯାଦିନାନତ୍ତଭେଦାନଂ ଅନିଚ୍ଚାଦିସତ୍ତଅନୁପସ୍ସନାନଂ ସରାଗାଦିସୋଳସଭେଦାନଞ୍ଚ ୱସେନ ଅନୁପସ୍ସିତବ୍ବଂ, ଧମ୍ମା ସଲକ୍ଖଣସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣାନଂ ସୁଞ୍ଞତାଧମ୍ମସ୍ସ ଅନିଚ୍ଚାଦିସତ୍ତଅନୁପସ୍ସନାନଂ ସନ୍ତାସନ୍ତାଦୀନଞ୍ଚ ୱସେନ ଅନୁପସ୍ସିତବ୍ବା। କାମଞ୍ଚେତ୍ଥ ଯସ୍ସ କାଯସଙ୍ଖାତେ ଲୋକେ ଅଭିଜ୍ଝାଦୋମନସ୍ସଂ ପହୀନଂ, ତସ୍ସ ୱେଦନାଦିଲୋକେସୁପି ତଂ ପହୀନମେୱ, ନାନାପୁଗ୍ଗଲୱସେନ ପନ ନାନାକ୍ଖଣିକସତିପଟ୍ଠାନଭାୱନାୱସେନ ଚ ସବ୍ବତ୍ଥ ୱୁତ୍ତଂ। ଯତୋ ୱା ଏକତ୍ଥ ପହୀନଂ, ସେସେସୁପି ପହୀନଂ ହୋତି। ତେନେୱସ୍ସ ତତ୍ଥ ପହାନଦସ୍ସନତ୍ଥମ୍ପି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଇତି ଇମେ ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନା ପୁବ୍ବଭାଗେ ନାନାଚିତ୍ତେସୁ ଲବ୍ଭନ୍ତି। ଅଞ୍ଞେନେୱ ହି ଚିତ୍ତେନ କାଯଂ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହାତି, ଅଞ୍ଞେନ ୱେଦନଂ, ଅଞ୍ଞେନ ଚିତ୍ତଂ, ଅଞ୍ଞେନ ଧମ୍ମେ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହାତି। ଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ପନ ଏକଚିତ୍ତେଯେୱ ଲବ୍ଭନ୍ତି। ଆଦିତୋ ହି କାଯଂ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହିତ୍ୱା ଆଗତସ୍ସ ୱିପସ୍ସନାସମ୍ପଯୁତ୍ତା ସତି କାଯାନୁପସ୍ସନା ନାମ, ତାଯ ସତିଯା ସମନ୍ନାଗତୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ କାଯାନୁପସ୍ସୀ ନାମ। ୱିପସ୍ସନଂ ଉସ୍ସୁକ୍କାପେତ୍ୱା ଅରିଯମଗ୍ଗଂ ପତ୍ତସ୍ସ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ମଗ୍ଗସମ୍ପଯୁତ୍ତା ସତି କାଯାନୁପସ୍ସନା ନାମ, ତାଯ ସତିଯା ସମନ୍ନାଗତୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ କାଯାନୁପସ୍ସୀ ନାମ। ୱେଦନଂ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହିତ୍ୱା ଚିତ୍ତଂ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହିତ୍ୱା ଧମ୍ମେ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହିତ୍ୱା ଆଗତସ୍ସ ୱିପସ୍ସନାସମ୍ପଯୁତ୍ତା ସତି ଧମ୍ମାନୁପସ୍ସନା ନାମ, ତାଯ ସତିଯା ସମନ୍ନାଗତୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଧମ୍ମାନୁପସ୍ସୀ ନାମ। ୱିପସ୍ସନଂ ଉସ୍ସୁକ୍କାପେତ୍ୱା ଅରିଯମଗ୍ଗଂ ପତ୍ତସ୍ସ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ମଗ୍ଗସମ୍ପଯୁତ୍ତା ସତି ଧମ୍ମାନୁପସ୍ସନା ନାମ, ତାଯ ସତିଯା ସମନ୍ନାଗତୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଧମ୍ମାନୁପସ୍ସୀ ନାମ। ଏୱଂ ତାୱ ଦେସନା ପୁଗ୍ଗଲେ ତିଟ୍ଠତି। କାଯେ ପନ ‘‘ସୁଭ’’ନ୍ତି ୱିପଲ୍ଲାସପ୍ପହାନା କାଯପରିଗ୍ଗାହିକା ସତି ମଗ୍ଗେନ ସମିଜ୍ଝତୀତି

କାଯାନୁପସ୍ସନା ନାମ। ୱେଦନାଯ ‘‘ସୁଖା’’ତି ୱିପଲ୍ଲାସପ୍ପହାନା ୱେଦନାପରିଗ୍ଗାହିକା ସତି ମଗ୍ଗେନ ସମିଜ୍ଝତୀତି ୱେଦନାନୁପସ୍ସନା ନାମ। ଚିତ୍ତେ ‘‘ନିଚ୍ଚ’’ନ୍ତି ୱିପଲ୍ଲାସପ୍ପହାନା ଚିତ୍ତପରିଗ୍ଗାହିକା ସତି ମଗ୍ଗେନ ସମିଜ୍ଝତୀତି ଚିତ୍ତାନୁପସ୍ସନା ନାମ। ଧମ୍ମେସୁ ‘‘ଅତ୍ତା’’ତି ୱିପଲ୍ଲାସପ୍ପହାନା ଧମ୍ମପରିଗ୍ଗାହିକା ସତି ମଗ୍ଗେନ ସମିଜ୍ଝତୀତି ଧମ୍ମାନୁପସ୍ସନା ନାମ। ଇତି ଏକାୱ ମଗ୍ଗସମ୍ପଯୁତ୍ତା ସତି ଚତୁକିଚ୍ଚସାଧକତ୍ତେନ ଚତ୍ତାରି ନାମାନି ଲଭତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ପନ ଏକଚିତ୍ତେଯେୱ ଲବ୍ଭନ୍ତୀ’’ତି।

ସମ୍ମାସମାଧିନିଦ୍ଦେସେ ୱିୱିଚ୍ଚେୱ କାମେହୀତି କାମେହି ୱିୱିଚ୍ଚିତ୍ୱା ୱିନା ହୁତ୍ୱା ଅପକ୍କମିତ୍ୱା। ଯୋ ପନାଯମେତ୍ଥ ଏୱକାରୋ, ସୋ ନିଯମତ୍ଥୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଯସ୍ମା ଚ ନିଯମତ୍ଥୋ, ତସ୍ମା ପଠମଜ୍ଝାନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରଣସମଯେ ଅୱିଜ୍ଜମାନାନମ୍ପି କାମାନଂ ତସ୍ସ ପଠମଜ୍ଝାନସ୍ସ ପଟିପକ୍ଖଭାୱଂ କାମପରିଚ୍ଚାଗେନେୱ ଚସ୍ସ ଅଧିଗମଂ ଦୀପେତି। କଥଂ? ‘‘ୱିୱିଚ୍ଚେୱ କାମେହୀ’’ତି ଏୱଞ୍ହି ନିଯମେ କଯିରମାନେ ଇଦଂ ପଞ୍ଞାଯତି – ନୂନିମସ୍ସ ଝାନସ୍ସ କାମା ପଟିପକ୍ଖଭୂତା, ଯେସୁ ସତି ଇଦଂ ନ ପୱତ୍ତତି, ଅନ୍ଧକାରେ ସତି ପଦୀପୋଭାସୋ ୱିଯ, ତେସଂ ପରିଚ୍ଚାଗେନେୱ ଚସ୍ସ ଅଧିଗମୋ ହୋତି ଓରିମତୀରପରିଚ୍ଚାଗେନ ପାରିମତୀରସ୍ସ ୱିଯ। ତସ୍ମା ନିଯମଂ କରୋତୀତି।

ତତ୍ଥ ସିଯା, କସ୍ମା ପନେସ ପୁବ୍ବପଦେଯେୱ ୱୁତ୍ତୋ, ନ ଉତ୍ତରପଦେ, କିଂ ଅକୁସଲେହି ଧମ୍ମେହି ଅୱିୱିଚ୍ଚାପି ଝାନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରେଯ୍ୟାତି? ନ ଖୋ ପନେତଂ ଏୱଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତଂନିସ୍ସରଣତୋ ହି ପୁବ୍ବପଦେ ଏସ ୱୁତ୍ତୋ। କାମଧାତୁସମତିକ୍କମନତୋ ହି କାମରାଗପଟିପକ୍ଖତୋ ଚ ଇଦଂ ଝାନଂ କାମାନମେୱ ନିସ୍ସରଣଂ। ଯଥାହ – ‘‘କାମାନମେତଂ ନିସ୍ସରଣଂ ଯଦିଦଂ ନେକ୍ଖମ୍ମ’’ନ୍ତି (ଇତିୱୁ॰ ୭୨)। ଉତ୍ତରପଦେପି ପନ ଯଥା ‘‘ଇଧେୱ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସମଣୋ, ଇଧ ଦୁତିଯୋ ସମଣୋ’’ତି (ମ॰ ନି॰ ୧।୧୩୯; ଅ॰ ନି॰ ୪।୨୪୧) ଏତ୍ଥ ଏୱକାରୋ ଆନେତ୍ୱା ୱୁଚ୍ଚତି, ଏୱଂ ୱତ୍ତବ୍ବୋ। ନ ହି ସକ୍କା ଇତୋ ଅଞ୍ଞେହିପି ନୀୱରଣସଙ୍ଖାତେହି ଅକୁସଲେହି ଧମ୍ମେହି ଅୱିୱିଚ୍ଚ ଝାନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରିତୁଂ। ତସ୍ମା ‘‘ୱିୱିଚ୍ଚେୱ କାମେହି ୱିୱିଚ୍ଚେୱ ଅକୁସଲେହି ଧମ୍ମେହୀ’’ତି ଏୱଂ ପଦଦ୍ୱଯେପି ଏସ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ପଦଦ୍ୱଯେପି ଚ କିଞ୍ଚାପି ୱିୱିଚ୍ଚାତି ଇମିନା ସାଧାରଣୱଚନେନ ତଦଙ୍ଗୱିକ୍ଖମ୍ଭନସମୁଚ୍ଛେଦପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିନିସ୍ସରଣୱିୱେକା ଚିତ୍ତକାଯୌପଧିୱିୱେକା ଚ ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ତଥାପି ପୁବ୍ବଭାଗେ କାଯୱିୱେକଚିତ୍ତୱିୱେକୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱିୱେକା ଦଟ୍ଠବ୍ବା, ଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ କାଯୱିୱେକଚିତ୍ତୱିୱେକସମୁଚ୍ଛେଦୱିୱେକପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିୱିୱେକନିସ୍ସରଣୱିୱେକା।

କାମେହୀତି ଇମିନା ପନ ପଦେନ ଯେ ଚ ମହାନିଦ୍ଦେସେ ‘‘କତମେ ୱତ୍ଥୁକାମା ମନାପିକା ରୂପା’’ତିଆଦିନା (ମହାନି॰ ୧) ନଯେନ ୱତ୍ଥୁକାମା ୱୁତ୍ତା, ଯେ ଚ ତତ୍ଥେୱ ୱିଭଙ୍ଗେ ଚ ‘‘ଛନ୍ଦୋ କାମୋ, ରାଗୋ କାମୋ, ଛନ୍ଦରାଗୋ କାମୋ, ସଙ୍କପ୍ପୋ କାମୋ, ରାଗୋ କାମୋ, ସଙ୍କପ୍ପରାଗୋ କାମୋ’’ତି (ମହାନି॰ ୧; ୱିଭ॰ ୫୬୪) ଏୱଂ କିଲେସକାମା ୱୁତ୍ତା, ତେ ସବ୍ବେପି ସଙ୍ଗହିତା ଇଚ୍ଚେୱ ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ଏୱଞ୍ହି ସତି ୱିୱିଚ୍ଚେୱ କାମେହୀତି ୱତ୍ଥୁକାମେହିପି ୱିୱିଚ୍ଚେୱାତି ଅତ୍ଥୋ ଯୁଜ୍ଜତି। ତେନ କାଯୱିୱେକୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତି।

ୱିୱିଚ୍ଚ ଅକୁସଲେହି ଧମ୍ମେହୀତି କିଲେସକାମେହି ସବ୍ବାକୁସଲେହି ୱା ୱିୱିଚ୍ଚାତି ଅତ୍ଥୋ ଯୁଜ୍ଜତି। ତେନ ଚିତ୍ତୱିୱେକୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତି। ପୁରିମେନ ଚେତ୍ଥ ୱତ୍ଥୁକାମେହି ୱିୱେକୱଚନତୋ ଏୱ କାମସୁଖପରିଚ୍ଚାଗୋ, ଦୁତିଯେନ କିଲେସକାମେହି ୱିୱେକୱଚନତୋ ନେକ୍ଖମ୍ମସୁଖପରିଗ୍ଗହୋ ୱିଭାୱିତୋ ହୋତି। ଏୱଂ ୱତ୍ଥୁକାମକିଲେସକାମୱିୱେକୱଚନତୋଯେୱ ଚ ଏତେସଂ ପଠମେନ ସଂକିଲେସୱତ୍ଥୁପ୍ପହାନଂ, ଦୁତିଯେନ ସଂକିଲେସପ୍ପହାନଂ। ପଠମେନ ଲୋଲଭାୱସ୍ସ ହେତୁପରିଚ୍ଚାଗୋ, ଦୁତିଯେନ ବାଲଭାୱସ୍ସ। ପଠମେନ ଚ ପଯୋଗସୁଦ୍ଧି, ଦୁତିଯେନ ଆସଯପୋସନଂ ୱିଭାୱିତଂ ହୋତୀତି ୱିଞ୍ଞାତବ୍ବଂ। ଏସ ତାୱ ନଯୋ କାମେହୀତି ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତକାମେସୁ ୱତ୍ଥୁକାମପକ୍ଖେ।

କିଲେସକାମପକ୍ଖେ ପନ ଛନ୍ଦୋତି ଚ ରାଗୋତି ଚ ଏୱମାଦୀହି ଅନେକଭେଦୋ କାମଚ୍ଛନ୍ଦୋୱ କାମୋତି ଅଧିପ୍ପେତୋ। ସୋ ଚ ଅକୁସଲପରିଯାପନ୍ନୋପି ସମାନୋ ‘‘ତତ୍ଥ କତମେ କାମା, ଛନ୍ଦୋ କାମୋ’’ତିଆଦିନା (ୱିଭ॰ ୫୬୪) ନଯେନ ୱିଭଙ୍ଗେ ଉପରି ଝାନଙ୍ଗପଟିପକ୍ଖତୋ ୱିସୁଂ ୱୁତ୍ତୋ, କିଲେସକାମତ୍ତା ୱା ପୁରିମପଦେ ୱୁତ୍ତୋ, ଅକୁସଲପରିଯାପନ୍ନତ୍ତା ଦୁତିଯପଦେ। ଅନେକଭେଦତୋ ଚସ୍ସ କାମତୋତି ଅୱତ୍ୱା କାମେହୀତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଞ୍ଞେସମ୍ପି ଚ ଧମ୍ମାନଂ ଅକୁସଲଭାୱେ ୱିଜ୍ଜମାନେ ‘‘ତତ୍ଥ କତମେ ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା, କାମଚ୍ଛନ୍ଦୋ’’ତିଆଦିନା (ୱିଭ॰ ୫୬୪) ନଯେନ ୱିଭଙ୍ଗେ ଉପରି ଝାନଙ୍ଗପଚ୍ଚନୀକପଟିପକ୍ଖଭାୱଦସ୍ସନତୋ ନୀୱରଣାନେୱ ୱୁତ୍ତାନି। ନୀୱରଣାନି ହି ଝାନଙ୍ଗପଚ୍ଚନୀକାନି, ତେସଂ ଝାନଙ୍ଗାନେୱ ପଟିପକ୍ଖାନି ୱିଦ୍ଧଂସକାନି ୱିନାସକାନୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତଥା ହି ‘‘ସମାଧି କାମଚ୍ଛନ୍ଦସ୍ସ ପଟିପକ୍ଖୋ, ପୀତି ବ୍ୟାପାଦସ୍ସ, ୱିତକ୍କୋ ଥିନମିଦ୍ଧସ୍ସ, ସୁଖଂ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚକୁକ୍କୁଚ୍ଚସ୍ସ, ୱିଚାରୋ ୱିଚିକିଚ୍ଛାଯା’’ତି ପେଟକେ ୱୁତ୍ତଂ।

ଏୱମେତ୍ଥ ‘‘ୱିୱିଚ୍ଚେୱ କାମେହୀ’’ତି ଇମିନା କାମଚ୍ଛନ୍ଦସ୍ସ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱିୱେକୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତି। ‘‘ୱିୱିଚ୍ଚ ଅକୁସଲେହି ଧମ୍ମେହୀ’’ତି ଇମିନା ପଞ୍ଚନ୍ନମ୍ପି ନୀୱରଣାନଂ। ଅଗହିତଗ୍ଗହଣେନ ପନ ପଠମେନ କାମଚ୍ଛନ୍ଦସ୍ସ, ଦୁତିଯେନ ସେସନୀୱରଣାନଂ। ତଥା ପଠମେନ ତୀସୁ ଅକୁସଲମୂଲେସୁ

ପଞ୍ଚକାମଗୁଣଭେଦୱିସଯସ୍ସ ଲୋଭସ୍ସ, ଦୁତିଯେନ ଆଘାତୱତ୍ଥୁଭେଦାଦିୱିସଯାନଂ ଦୋସମୋହାନଂ। ଓଘାଦୀସୁ ୱା ଧମ୍ମେସୁ ପଠମେନ କାମୋଘକାମଯୋଗକାମାସୱକାମୁପାଦାନଅଭିଜ୍ଝାକାଯଗନ୍ଥ କାମରାଗସଞ୍ଞୋଜନାନଂ, ଦୁତିଯେନ ଅୱସେସଓଘଯୋଗାସୱୌପାଦାନଗନ୍ଥସଂଯୋଜନାନଂ। ପଠମେନ ତଣ୍ହାଯ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନଞ୍ଚ, ଦୁତିଯେନ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନଞ୍ଚ। ଅପିଚ ପଠମେନ ଲୋଭସମ୍ପଯୁତ୍ତଅଟ୍ଠଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦାନଂ, ଦୁତିଯେନ ସେସାନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ଅକୁସଲଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦାନଂ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱିୱେକୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତୀତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଏତ୍ତାୱତା ଚ ପଠମସ୍ସ ଝାନସ୍ସ ପହାନଙ୍ଗଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ସମ୍ପଯୋଗଙ୍ଗଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ସୱିତକ୍କଂ ସୱିଚାରନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଆରମ୍ମଣେ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅଭିନିରୋପନଲକ୍ଖଣୋ ୱିତକ୍କୋ। ଆରମ୍ମଣାନୁମଜ୍ଜନଲକ୍ଖଣୋ ୱିଚାରୋ। ସନ୍ତେପି ଚ ନେସଂ କତ୍ଥଚି ଅୱିପ୍ପଯୋଗେ ଓଳାରିକଟ୍ଠେନ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମଟ୍ଠେନ ଚ ଘଣ୍ଟାଭିଘାତୋ ୱିଯ ଚେତସୋ ପଠମାଭିନିପାତୋ ୱିତକ୍କୋ, ସୁଖୁମଟ୍ଠେନ ଅନୁମଜ୍ଜନସଭାୱେନ ଚ ଘଣ୍ଟାନୁରୱୋ ୱିଯ ଅନୁପ୍ପବନ୍ଧୋ ୱିଚାରୋ। ୱିପ୍ଫାରୱା ଚେତ୍ଥ ୱିତକ୍କୋ ପଠମୁପ୍ପତ୍ତିକାଲେ ପରିପ୍ଫନ୍ଦନଭୂତୋ ଚିତ୍ତସ୍ସ, ଆକାସେ ଉପ୍ପତିତୁକାମସ୍ସ ପକ୍ଖିନୋ ପକ୍ଖୱିକ୍ଖେପୋ ୱିଯ, ପଦୁମାଭିମୁଖପାତୋ ୱିଯ ଚ ଗନ୍ଧାନୁବନ୍ଧଚେତସୋ ଭମରସ୍ସ। ସନ୍ତୱୁତ୍ତି ୱିଚାରୋ ନାତିପରିପ୍ଫନ୍ଦନଭୂତୋ ଚିତ୍ତସ୍ସ, ଆକାସେ ଉପ୍ପତିତସ୍ସ ପକ୍ଖିନୋ ପକ୍ଖପ୍ପସାରଣଂ ୱିଯ, ପରିବ୍ଭମନଂ ୱିଯ ଚ ପଦୁମାଭିମୁଖପତିତସ୍ସ ଭମରସ୍ସ ପଦୁମସ୍ସ ଉପରିଭାଗେ।

ଦୁକନିପାତଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ‘‘ଆକାସେ ଗଚ୍ଛତୋ ମହାସକୁଣସ୍ସ ଉଭୋହି ପକ୍ଖେହି ୱାତଂ ଗହେତ୍ୱା ପକ୍ଖେ ସନ୍ନିସୀଦାପେତ୍ୱା ଗମନଂ ୱିଯ ଆରମ୍ମଣେ ଚେତସୋ ଅଭିନିରୋପନଭାୱେନ ପୱତ୍ତୋ ୱିତକ୍କୋ, ୱାତଗ୍ଗହଣତ୍ଥଂ ପକ୍ଖେ ଫନ୍ଦାପଯମାନସ୍ସ ଗମନଂ ୱିଯ ଅନୁମଜ୍ଜନଭାୱେନ ପୱତ୍ତୋ ୱିଚାରୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତଂ ଅନୁପ୍ପବନ୍ଧେନ ପୱତ୍ତିଯଂ ଯୁଜ୍ଜତି। ସୋ ପନ ତେସଂ ୱିସେସୋ ପଠମଦୁତିଯଜ୍ଝାନେସୁ ପାକଟୋ ହୋତି। ଅପିଚ ମଲଗ୍ଗହିତଂ କଂସଭାଜନଂ ଏକେନ ହତ୍ଥେନ ଦଳ୍ହଂ ଗହେତ୍ୱା ଇତରେନ ହତ୍ଥେନ ଚୁଣ୍ଣତେଲୱାଲଣ୍ଡୁପକେନ ପରିମଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସ ଦଳ୍ହଗ୍ଗହଣହତ୍ଥୋ ୱିଯ ୱିତକ୍କୋ, ପରିମଜ୍ଜନହତ୍ଥୋ ୱିଯ ୱିଚାରୋ। ତଥା କୁମ୍ଭକାରସ୍ସ ଦଣ୍ଡପ୍ପହାରେନ ଚକ୍କଂ ଭମଯିତ୍ୱା ଭାଜନଂ କରୋନ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପୀଳନହତ୍ଥୋ ୱିଯ ୱିତକ୍କୋ, ଇତୋ ଚିତୋ ଚ ସଂସରଣହତ୍ଥୋ ୱିଯ ୱିଚାରୋ। ତଥା ମଣ୍ଡଲଂ କରୋନ୍ତସ୍ସ ମଜ୍ଝେ ସନ୍ନିରୁମ୍ଭିତ୍ୱା ଠିତକଣ୍ଟକୋ ୱିଯ ଅଭିନିରୋପନୋ ୱିତକ୍କୋ, ବହି ପରିବ୍ଭମନକଣ୍ଟକୋ ୱିଯ ଅନୁମଜ୍ଜନୋ ୱିଚାରୋ। ଇତି ଇମିନା ଚ ୱିତକ୍କେନ ଇମିନା ଚ ୱିଚାରେନ ସହ ୱତ୍ତତି ରୁକ୍ଖୋ ୱିଯ ପୁପ୍ଫେନ ଫଲେନ ଚାତି ଇଦଂ ଝାନଂ ‘‘ସୱିତକ୍କଂ ସୱିଚାର’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି।

ୱିୱେକଜନ୍ତି ଏତ୍ଥ ୱିୱିତ୍ତି ୱିୱେକୋ, ନୀୱରଣୱିଗମୋତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିୱିତ୍ତୋତି ୱା ୱିୱେକୋ, ନୀୱରଣୱିୱିତ୍ତୋ ଝାନସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମରାସୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତସ୍ମା ୱିୱେକା, ତସ୍ମିଂ ୱା ୱିୱେକେ ଜାତନ୍ତି ୱିୱେକଜଂ। ପୀତିସୁଖନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପୀଣଯତୀତି ପୀତି, ସା ସମ୍ପିଯାଯନଲକ୍ଖଣା। ସା ପନେସା ଖୁଦ୍ଦିକା ପୀତି, ଖଣିକା ପୀତି, ଓକ୍କନ୍ତିକା ପୀତି, ଉବ୍ବେଗା ପୀତି, ଫରଣା ପୀତୀତି ପଞ୍ଚୱିଧା ହୋତି।

ତତ୍ଥ ଖୁଦ୍ଦିକା ପୀତି ସରୀରେ ଲୋମହଂସନମତ୍ତମେୱ କାତୁଂ ସକ୍କୋତି। ଖଣିକା ପୀତି ଖଣେ ଖଣେ ୱିଜ୍ଜୁପ୍ପାଦସଦିସା ହୋତି। ଓକ୍କନ୍ତିକା ପୀତି ସମୁଦ୍ଦତୀରଂ ୱୀଚି ୱିଯ କାଯଂ ଓକ୍କମିତ୍ୱା ଓକ୍କମିତ୍ୱା ଭିଜ୍ଜତି। ଉବ୍ବେଗା ପୀତି ବଲୱତୀ ହୋତି କାଯଂ ଉଦ୍ଧଗ୍ଗଂ କତ୍ୱା ଆକାସେ ଲଙ୍ଘାପନପ୍ପମାଣପ୍ପତ୍ତା। ଫରଣା ପୀତି ଅତିବଲୱତୀ ହୋତି। ତାଯ ହି ଉପ୍ପନ୍ନାଯ ସକଲସରୀରଂ ଧମିତ୍ୱା ପୂରିତୱତ୍ଥି ୱିଯ ମହତା ଉଦକୋଘେନ ପକ୍ଖନ୍ଦପବ୍ବତକୁଚ୍ଛି ୱିଯ ଚ ଅନୁପରିଫୁଟଂ ହୋତି। ସା ପନେସା ପଞ୍ଚୱିଧା ପୀତି ଗବ୍ଭଂ ଗଣ୍ହନ୍ତୀ ପରିପାକଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀ ଦୁୱିଧଂ ପସ୍ସଦ୍ଧିଂ ପରିପୂରେତି କାଯପସ୍ସଦ୍ଧିଞ୍ଚ ଚିତ୍ତପସ୍ସଦ୍ଧିଞ୍ଚ। ପସ୍ସଦ୍ଧି ଗବ୍ଭଂ ଗଣ୍ହନ୍ତୀ ପରିପାକଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀ ଦୁୱିଧମ୍ପି ସୁଖଂ ପରିପୂରେତି କାଯିକଞ୍ଚ ଚେତସିକଞ୍ଚ। ସୁଖଂ ଗବ୍ଭଂ ଗଣ୍ହନ୍ତଂ ପରିପାକଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତଂ ତିୱିଧଂ ସମାଧିଂ ପରିପୂରେତି – ଖଣିକସମାଧିଂ, ଉପଚାରସମାଧିଂ, ଅପ୍ପନାସମାଧିଞ୍ଚାତି। ତାସୁ ଚ ଯା ଅପ୍ପନାସମାଧିସ୍ସ ମୂଲଂ ହୁତ୍ୱା ୱଡ୍ଢମାନା ସମାଧିସମ୍ପଯୋଗଂ ଗତା ଫରଣା ପୀତି, ଅଯଂ ଇମସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ଅଧିପ୍ପେତା ପୀତୀତି।

ଇତରଂ ପନ ସୁଖଯତୀତି ସୁଖଂ, ଯସ୍ସୁପ୍ପଜ୍ଜତି, ତଂ ସୁଖିତଂ କରୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସୁଖନଂ ୱା ସୁଖଂ, ସୁଟ୍ଠୁ ୱା ଖାଦତି, ଖଣତି ଚ କାଯଚିତ୍ତାବାଧନ୍ତି ସୁଖଂ, ସୋମନସ୍ସୱେଦନାଯେତଂ ନାମଂ। ତଂ ସାତଲକ୍ଖଣଂ। ସନ୍ତେପି ଚ ନେସଂ କତ୍ଥଚି ଅୱିପ୍ପଯୋଗେ ଇଟ୍ଠାରମ୍ମଣପଟିଲାଭତୁଟ୍ଠି ପୀତି, ପଟିଲଦ୍ଧରସାନୁଭୱନଂ ସୁଖଂ। ଯତ୍ଥ ପୀତି, ତତ୍ଥ ସୁଖଂ। ଯତ୍ଥ ସୁଖଂ, ତତ୍ଥ ନ ନିଯମତୋ ପୀତି। ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହିତା ପୀତି, ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହିତଂ ସୁଖଂ। କନ୍ତାରଖିନ୍ନସ୍ସ ୱନନ୍ତୁଦକଦସ୍ସନସୱନେସୁ ୱିଯ ପୀତି, ୱନଚ୍ଛାଯାପୱେସନୌଦକପରିଭୋଗେସୁ ୱିଯ ସୁଖଂ। ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ପାକଟଭାୱତୋ ଚେତଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଇତି ଅଯଞ୍ଚ ପୀତି ଇଦଞ୍ଚ ସୁଖଂ ଅସ୍ସ ଝାନସ୍ସ, ଅସ୍ମିଂ ୱା ଝାନେ ଅତ୍ଥୀତି ଇଦଂ ଝାନଂ ‘‘ପୀତିସୁଖ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଅଥ ୱା ପୀତି ଚ ସୁଖଞ୍ଚ ପୀତିସୁଖଂ ଧମ୍ମୱିନଯାଦଯୋ ୱିଯ। ୱିୱେକଜଂ ପୀତିସୁଖଂ ଅସ୍ସ ଝାନସ୍ସ, ଅସ୍ମିଂ ୱା ଝାନେ ଅତ୍ଥୀତି ଏୱମ୍ପି ୱିୱେକଜଂ ପୀତିସୁଖଂ। ଯଥେୱ ହି ଝାନଂ, ଏୱଂ ପୀତିସୁଖମ୍ପେତ୍ଥ ୱିୱେକଜମେୱ ହୋତି। ତଞ୍ଚସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ତସ୍ମା ଅଲୋପସମାସଂ କତ୍ୱା ଏକପଦେନେୱ ‘‘ୱିୱେକଜଂପୀତିସୁଖ’’ନ୍ତିପି ୱତ୍ତୁଂ ଯୁଜ୍ଜତି।

ପଠମନ୍ତି ଗଣନାନୁପୁବ୍ବତା ପଠମଂ, ପଠମଂ ଉପ୍ପନ୍ନନ୍ତିପି ପଠମଂ। ଝାନନ୍ତି ଦୁୱିଧଂ ଝାନଂ ଆରମ୍ମଣୂପନିଜ୍ଝାନଞ୍ଚ ଲକ୍ଖଣୂପନିଜ୍ଝାନଞ୍ଚ। ତତ୍ଥ ଅଟ୍ଠ ସମାପତ୍ତିୟୋ ପଥୱୀକସିଣାଦିଆରମ୍ମଣଂ ଉପନିଜ୍ଝାୟନ୍ତୀତି ''ଆରମ୍ମଣୂପନିଜ୍ଝାନ''ନ୍ତି ସଙ୍ଖଂ ଗତା। ୱିପସ୍ସନାମଗ୍ଗଫଲାନି ପନ ଲକ୍ଖଣୂପନିଜ୍ଝାନଂ ନାମ। ତତ୍ଥ ୱିପସ୍ସନା ଅନିଚ୍ଚାଦିଲକ୍ଖଣସ୍ସ ଉପନିଜ୍ଝାନତୋ ଲକ୍ଖଣୂପନିଜ୍ଝାନଂ, ୱିପସ୍ସନାୟ କତକିଚ୍ଚସ୍ସ ମଗ୍ଗେନ ଇଜ୍ଝନତୋ ମଗ୍ଗୋ ଲକ୍ଖଣୂପନିଜ୍ଝାନଂ, ଫଲଂ ପନ ନିରୋଧସଚ୍ଚଂ ତଥଲକ୍ଖଣଂ ଉପନିଜ୍ଝାୟତୀତି ଲକ୍ଖଣୂପନିଜ୍ଝାନଂ। ତେସୁ ଇଧ ପୁବ୍ବଭାଗେ ଆରମ୍ମଣୂପନିଜ୍ଝାନଂ, ଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଲକ୍ଖଣୂପନିଜ୍ଝାନଂ ଅଧିପ୍ପେତଂ, ତସ୍ମା ଆରମ୍ମଣୂପନିଜ୍ଝାନତୋ ଲକ୍ଖଣୂପନିଜ୍ଝାନତୋ ପଚ୍ଚନୀକଜ୍ଝାପନତୋ ଚ ''ଝାନ''ନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଉପସମ୍ପଜ୍ଜାତି ଉପଗନ୍ତ୍ୱା, ପାପୁଣିତ୍ୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଉପସମ୍ପାଦୟିତ୍ୱା ୱା, ନିପ୍ଫାଦେତ୍ୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ୱିହରତୀତି ତଦନୁରୂପେନ ଇରିୟାପଥୱିହାରେନ ଇରିୟତି, ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରଝାନସମଙ୍ଗୀ ହୁତ୍ୱା ଅତ୍ତଭାୱସ୍ସ ୱୁତ୍ତିଂ ଅଭିନିପ୍ଫାଦେତି।

ୱିତକ୍କୱିଚାରାନଂୱୂପସମାତି ଏତ୍ଥ ୱିତକ୍କସ୍ସ ଚ ୱିଚାରସ୍ସ ଚାତି ଇମେସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ୱୂପସମା ସମତିକ୍କମା, ଦୁତିୟଜ୍ଝାନକ୍ଖଣେ ଅପାତୁଭାୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତତ୍ଥ କିଞ୍ଚାପି ଦୁତିୟଜ୍ଝାନେ ସବ୍ବେପି ପଠମଜ୍ଝାନଧମ୍ମା ନ ସନ୍ତି, ଅଞ୍ଞେୟେୱ ହି ପଠମଜ୍ଝାନେ ଫସ୍ସାଦୟୋ, ଅଞ୍ଞେ ଇଧାତି। ଓଳାରିକସ୍ସ ପନ ଓଳାରିକସ୍ସ ଅଙ୍ଗସ୍ସ ସମତିକ୍କମା ପଠମଜ୍ଝାନତୋ ପରେସଂ ଦୁତିୟଜ୍ଝାନାଦୀନଂ ଅଧିଗମୋ ହୋତୀତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ''ୱିତକ୍କୱିଚାରାନଂ ୱୂପସମା''ତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ । ଅଜ୍ଝତ୍ତନ୍ତି ଇଧ ନିୟକଜ୍ଝତ୍ତଂ ଅଧିପ୍ପେତଂ, ତସ୍ମା ଅତ୍ତନି ଜାତଂ, ଅତ୍ତସନ୍ତାନେ ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ସମ୍ପସାଦନନ୍ତି ସମ୍ପସାଦନଂ ୱୁଚ୍ଚତି ସଦ୍ଧା। ସମ୍ପସାଦନୟୋଗତୋ ଝାନମ୍ପି ସମ୍ପସାଦନଂ ନୀଲୱଣ୍ଣୟୋଗତୋ ନୀଲୱତ୍ଥଂ ୱିୟ। ୟସ୍ମା ୱା ତଂ ଝାନଂ ସମ୍ପସାଦନସମନ୍ନାଗତତ୍ତା ୱିତକ୍କୱିଚାରକ୍ଖୋଭୱୂପସମନେନ ଚ ଚେତୋ ସମ୍ପସାଦୟତି, ତସ୍ମାପି ସମ୍ପସାଦନନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଇମସ୍ମିଞ୍ଚ ଅତ୍ଥୱିକପ୍ପେ ସମ୍ପସାଦନଂ ଚେତସୋତି ଏୱଂ ପଦସମ୍ବନ୍ଧୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ, ପୁରିମସ୍ମିଂ ପନ ଅତ୍ଥୱିକପ୍ପେ ଚେତସୋତି ଏତଂ ଏକୋଦିଭାୱେନ ସଦ୍ଧିଂ ୟୋଜେତବ୍ବଂ।

ତତ୍ରାୟଂ ଅତ୍ଥୟୋଜନା – ଏକୋ ଉଦେତୀତି ଏକୋଦି, ୱିତକ୍କୱିଚାରେହି ଅନଜ୍ଝାରୂଳ୍ହତ୍ତା ଅଗ୍ଗୋ ସେଟ୍ଠୋ ହୁତ୍ୱା ଉଦେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସେଟ୍ଠୋପି ହି ଲୋକେ ଏକୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ୱିତକ୍କୱିଚାରୱିରହିତୋ ୱା ଏକୋ ଅସହାୟୋ ହୁତ୍ୱା ଇତିପି ୱତ୍ତୁଂ ୱଟ୍ଟତି। ଅଥ ୱା ସମ୍ପୟୁତ୍ତଧମ୍ମେ ଉଦାୟତୀତି ଉଦି, ଉଟ୍ଠପେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସେଟ୍ଠଟ୍ଠେନ ଏକୋ ଚ ସୋ ଉଦି ଚାତି ଏକୋଦି। ସମାଧିସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ଇତି ଇମଂ ଏକୋଦିଂ ଭାୱେତି ୱଡ୍ଢେତୀତି ଇଦଂ ଦୁତିୟଂ ଝାନଂ ଏକୋଦିଭାୱଂ। ସୋ ପନାୟଂ ଏକୋଦି ୟସ୍ମା ଚେତସୋ, ନ ସତ୍ତସ୍ସ ନ ଜୀୱସ୍ସ। ତସ୍ମା ଏତଂ ''ଚେତସୋ ଏକୋଦିଭାୱ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ନନୁ ଚାୟଂ ସଦ୍ଧା ପଠମଜ୍ଝାନେପି ଅତ୍ଥି, ଅୟଞ୍ଚ ଏକୋଦିନାମକୋ ସମାଧି। ଅଥ କସ୍ମା ଇଦମେୱ ''ସମ୍ପସାଦନଂ ଚେତସୋ ଏକୋଦିଭାୱ''ନ୍ତି ଚ ୱୁତ୍ତନ୍ତି? ୱୁଚ୍ଚତେ – ଅଦୁଞ୍ହି ପଠମଜ୍ଝାନଂ ୱିତକ୍କୱିଚାରକ୍ଖୋଭେନ ୱୀଚିତରଙ୍ଗସମାକୁଲମିୱ ଜଲଂ ନ ସୁପ୍ପସନ୍ନଂ ହୋତି, ତସ୍ମା ସତିୟାପି ସଦ୍ଧାୟ ''ସମ୍ପସାଦନ''ନ୍ତି ନ ୱୁତ୍ତଂ। ନ ସୁପ୍ପସନ୍ନତ୍ତାୟେୱ ଚେତ୍ଥ ସମାଧିପି ନ ସୁଟ୍ଠୁ ପାକଟୋ। ତସ୍ମା ''ଏକୋଦିଭାୱ''ନ୍ତିପି ନ ୱୁତ୍ତଂ। ଇମସ୍ମିଂ ପନ ଝାନେ ୱିତକ୍କୱିଚାରପଲିବୋଧାଭାୱେନ ଲଦ୍ଧୋକାସା ବଲୱତୀ ସଦ୍ଧା, ବଲୱସଦ୍ଧାସହାୟପଟିଲାଭେନେୱ ଚ ସମାଧିପି ପାକଟୋ, ତସ୍ମା ଇଦମେୱ ଏୱଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଅୱିତକ୍କଂଅୱିଚାରନ୍ତି ଭାୱନାୟ ପହୀନତ୍ତା ଏତସ୍ମିଂ, ଏତସ୍ସ ୱା ୱିତକ୍କୋ ନତ୍ଥୀତି ଅୱିତକ୍କଂ। ଇମିନାୱ ନୟେନ ଅୱିଚାରଂ। ଏତ୍ଥାହ – ''ନନୁ ଚ 'ୱିତକ୍କୱିଚାରାନଂ ୱୂପସମା'ତି ଇମିନାପି ଅୟମତ୍ଥୋ ସିଦ୍ଧୋ। ଅଥ କସ୍ମା ପୁନ ୱୁତ୍ତଂ 'ଅୱିତକ୍କଂ ଅୱିଚାର'ନ୍ତି''? ୱୁଚ୍ଚତେ – ଏୱମେତଂ, ସିଦ୍ଧୋୱାୟମତ୍ଥୋ, ନ ପନେତଂ ତଦତ୍ଥଦୀପକଂ, ନନୁ ଅୱୋଚୁମ୍ହ ''ଓଳାରିକସ୍ସ ପନ ଓଳାରିକସ୍ସ ଅଙ୍ଗସ୍ସ ସମତିକ୍କମା ପଠମଜ୍ଝାନତୋ ପରେସଂ ଦୁତିୟଜ୍ଝାନାଦୀନଂ ସମଧିଗମୋ ହୋତୀତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱିତକ୍କୱିଚାରାନଂ ୱୂପସମାତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି।

ଅପିଚ ୱିତକ୍କୱିଚାରାନଂ ୱୂପସମା ଇଦଂ ସମ୍ପସାଦନଂ, ନ କିଲେସକାଲୁସ୍ସିୟସ୍ସ। ୱିତକ୍କୱିଚାରାନଞ୍ଚ ୱୂପସମା ଏକୋଦିଭାୱଂ, ନ ଉପଚାରଜ୍ଝାନମିୱ ନୀୱରଣପ୍ପହାନା, ନ ପଠମଜ୍ଝାନମିୱ ଚ ଅଙ୍ଗପାତୁଭାୱାତି ଏୱଂ ସମ୍ପସାଦନଏକୋଦିଭାୱାନଂ ହେତୁପରିଦୀପକମିଦଂ ୱଚନଂ। ତଥା ୱିତକ୍କୱିଚାରାନଂ ୱୂପସମା ଇଦଂ ଅୱିତକ୍କଅୱିଚାରଂ, ନ ତତିୟଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନାନି ୱିୟ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନି ୱିୟ ଚ ଅଭାୱାତି ଏୱଂ ଅୱିତକ୍କଅୱିଚାରଭାୱସ୍ସ ହେତୁପରିଦୀପକଞ୍ଚ। ନ ୱିତକ୍କୱିଚାରାଭାୱମତ୍ତପରିଦୀପକଂ, ୱିତକ୍କୱିଚାରାଭାୱମତ୍ତପରିଦୀପକମେୱ ପନ ''ଅୱିତକ୍କଂ ଅୱିଚାର''ନ୍ତି ଇଦଂ ୱଚନଂ। ତସ୍ମା ପୁରିମଂ ୱତ୍ୱାପି ପୁନ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱାତି।

ସମାଧିଜନ୍ତି ପଠମଜ୍ଝାନସମାଧିତୋ, ସମ୍ପୟୁତ୍ତସମାଧିତୋ ୱା ଜାତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତତ୍ଥ କିଞ୍ଚାପି ପଠମଜ୍ଝାନମ୍ପି ସମ୍ପୟୁତ୍ତସମାଧିତୋ ଜାତଂ, ଅଥ ଖୋ ଅୟମେୱ ସମାଧି ''ସମାଧୀ''ତି ୱତ୍ତବ୍ବତଂ ଅରହତି ୱିତକ୍କୱିଚାରକ୍ଖୋଭୱିରହେନ ଅତିୱିୟ ଅଚଲତ୍ତା ସୁପ୍ପସନ୍ନତ୍ତା ଚ। ତସ୍ମା ଇମସ୍ସ ୱଣ୍ଣଭଣନତ୍ଥଂ ଇଦମେୱ ''ସମାଧିଜ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ପୀତିସୁଖନ୍ତି ଇଦଂ ୱୁତ୍ତନୟମେୱ। ଦୁତିୟନ୍ତି ଗଣନାନୁପୁବ୍ବତା ଦୁତିୟଂ, ଇଦଂ ଦୁତିୟଂ ଉପ୍ପନ୍ନନ୍ତିପି ଦୁତିୟଂ।

ପୀତିୟା ଚ ୱିରାଗାତି ୱିରାଗୋ ନାମ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରାୟ ପୀତିୟା ଜିଗୁଚ୍ଛନଂ ୱା ସମତିକ୍କମୋ ୱା, ଉଭିନ୍ନଂ ପନ ଅନ୍ତରା ଚସଦ୍ଦୋ ସମ୍ପିଣ୍ଡନତ୍ଥୋ, ସୋ ୱୂପସମଂ ୱା ସମ୍ପିଣ୍ଡେତି ୱିତକ୍କୱିଚାରୱୂପସମଂ ୱା। ତତ୍ଥ ଯଦା ୱୂପସମମେୱ ସମ୍ପିଣ୍ଡେତି, ତଦା ପୀତିୟା ୱିରାଗା ଚ, କିଞ୍ଚ ଭିୟ୍ୟୋ ୱୂପସମା ଚାତି ଏୱଂ ଯୋଜନା ୱେଦିତବ୍ବା। ଇମିସ୍ସା ଚ ଯୋଜନାୟ ୱିରାଗୋ ଜିଗୁଚ୍ଛନତ୍ଥୋ ହୋତି, ତସ୍ମା ପୀତିୟା ଜିଗୁଚ୍ଛନା ଚ ସମତିକ୍କମା ଚାତି ଅୟମତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଯଦା ପନ ୱିତକ୍କୱିଚାରୱୂପସମଂ ସମ୍ପିଣ୍ଡେତି, ତଦା ପୀତିୟା ଚ ୱିରାଗା, କିଞ୍ଚ ଭିୟ୍ୟୋ ୱିତକ୍କୱିଚାରାନଞ୍ଚ ୱୂପସମାତି ଏୱଂ ଯୋଜନା ୱେଦିତବ୍ବା। ଇମିସ୍ସା ଚ ଯୋଜନାୟ ୱିରାଗୋ ସମତିକ୍କମନତ୍ଥୋ ହୋତି, ତସ୍ମା ପୀତିୟା ଚ ସମତିକ୍କମା, ୱିତକ୍କୱିଚାରାନଞ୍ଚ ୱୂପସମାତି ଅୟମତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

କାମଞ୍ଚେତେ ୱିତକ୍କୱିଚାରା ଦୁତିୟଜ୍ଝାନେୟେୱ ୱୂପସନ୍ତା, ଇମସ୍ସ ପନ ଝାନସ୍ସ ମଗ୍ଗପରିଦୀପନତ୍ଥଂ ୱଣ୍ଣଭଣନତ୍ଥଞ୍ଚେତଂ ୱୁତ୍ତଂ। ୱିତକ୍କୱିଚାରାନଂ ୱୂପସମାତି ହି ୱୁତ୍ତେ ଇଦଂ ପଞ୍ଞାୟତି "ନୂନ ୱିତକ୍କୱିଚାରୱୂପସମୋ ମଗ୍ଗୋ ଇମସ୍ସ ଝାନସ୍ସା"ତି। ଯଥା ଚ ତତିୟେ ଅରିୟମଗ୍ଗେ ଅପ୍ପହୀନାନମ୍ପି ସକ୍କାୟଦିଟ୍ଠାଦୀନଂ "ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଓରମ୍ଭାଗିୟାନଂ ସଂୟୋଜନାନଂ ପହାନା"ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୩୭୩; ମ। ନି। ୨।୧୩୩; ସଂ। ନି। ୫।୧୮୪; ଅ। ନି। ୩।୮୮) ଏୱଂ ପହାନଂ ୱୁଚ୍ଚମାନଂ ୱଣ୍ଣଭଣନଂ ହୋତି, ତଦଧିଗମାୟ ଉସ୍ସୁକ୍କାନଂ ଉସ୍ସାହଜନକଂ, ଏୱମେୱ ଇଧ ଅୱୂପସନ୍ତାନମ୍ପି ୱିତକ୍କୱିଚାରାନଂ ୱୂପସମୋ ୱୁଚ୍ଚମାନୋ ୱଣ୍ଣଭଣନଂ ହୋତି। ତେନାୟମତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ "ପୀତିୟା ଚ ସମତିକ୍କମା ୱିତକ୍କୱିଚାରାନଞ୍ଚ ୱୂପସମା"ତି।

ଉପେକ୍ଖକୋ ଚ ୱିହରତୀତି ଏତ୍ଥ ଉପପତ୍ତିତୋ ଇକ୍ଖତୀତି ଉପେକ୍ଖା , ସମଂ ପସ୍ସତି ଅପକ୍ଖପତିତା ହୁତ୍ୱା ପସ୍ସତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତାୟ ୱିସଦାୟ ୱିପୁଲାୟ ଥାମଗତାୟ ସମନ୍ନାଗତତ୍ତା ତତିୟଜ୍ଝାନସମଙ୍ଗୀ "ଉପେକ୍ଖକୋ"ତି ୱୁଚ୍ଚତି।

ଉପେକ୍ଖା ପନ ଦସୱିଧା ହୋତି ଛଳଙ୍ଗୁପେକ୍ଖା ବ୍ରହ୍ମୱିହାରୁପେକ୍ଖା ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୁପେକ୍ଖା ୱୀରିୟୁପେକ୍ଖା ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖା ୱେଦନୁପେକ୍ଖା ୱିପସ୍ସନୁପେକ୍ଖା ତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତୁପେକ୍ଖା ଝାନୁପେକ୍ଖା ପାରିସୁଦ୍ଧୁପେକ୍ଖାତି।

ତତ୍ଥ ଯା "ଇଧ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଖୀଣାସୱୋ ଭିକ୍ଖୁ ଚକ୍ଖୁନା ରୂପଂ ଦିସ୍ୱା ନେୱ ସୁମନୋ ହୋତି ନ ଦୁମ୍ମନୋ, ଉପେକ୍ଖକୋ ଚ ୱିହରତି ସତୋ ସମ୍ପଜାନୋ"ତି (ଅ। ନି। ୬।୧) ଏୱମାଗତା ଖୀଣାସୱସ୍ସ ଛସୁ ଦ୍ୱାରେସୁ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠଛଳାରମ୍ମଣାପାଥେ ପରିସୁଦ୍ଧପକତିଭାୱାୱିଜହନାକାରଭୂତା ଉପେକ୍ଖା, ଅୟଂ ଛଳଙ୍ଗୁପେକ୍ଖା ନାମ।

ଯା ପନ "ଉପେକ୍ଖାସହଗତେନ ଚେତସା ଏକଂ ଦିସଂ ଫରିତ୍ୱା ୱିହରତୀ"ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୫୫୬; ମ। ନି। ୧।୭୭) ଏୱମାଗତା ସତ୍ତେସୁ ମଜ୍ଝତ୍ତାକାରଭୂତା ଉପେକ୍ଖା, ଅୟଂ ବ୍ରହ୍ମୱିହାରୁପେକ୍ଖା ନାମ।

ଯା ପନ "ଉପେକ୍ଖାସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଂ ଭାୱେତି ୱିୱେକନିସ୍ସିତ"ନ୍ତି (ମ। ନି। ୨।୨୪୭) ଏୱମାଗତା ସହଜାତଧମ୍ମାନଂ ମଜ୍ଝତ୍ତାକାରଭୂତା ଉପେକ୍ଖା, ଅୟଂ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୁପେକ୍ଖା ନାମ।

ଯା ପନ "କାଲେନ କାଲଂ ଉପେକ୍ଖାନିମିତ୍ତଂ ମନସିକରୋତୀ"ତି (ଅ। ନି। ୩।୧୦୩) ଏୱମାଗତା ଅନଚ୍ଚାରଦ୍ଧନାତିସିଥିଲୱୀରିୟସଙ୍ଖାତା ଉପେକ୍ଖା, ଅୟଂ ୱୀରିୟୁପେକ୍ଖା ନାମ।

ଯା ପନ "କତି ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖା ସମଥୱସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, କତି ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖା ୱିପସ୍ସନାୱସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି? ଅଟ୍ଠ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖା ସମଥୱସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ଦସ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖା ୱିପସ୍ସନାୱସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀ"ତି (ପଟି। ମ। ୧।୫୭) ଏୱମାଗତା ନୀୱରଣାଦିପଟିସଙ୍ଖାସନ୍ତିଟ୍ଠନାଗହଣେ ମଜ୍ଝତ୍ତଭୂତା ଉପେକ୍ଖା, ଅୟଂ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖା ନାମ।

ଯା ପନ "ଯସ୍ମିଂ ସମୟେ କାମାୱଚରଂ କୁସଲଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ହୋତି ଉପେକ୍ଖାସହଗତ"ନ୍ତି (ଧ। ସ। ୧୫୦) ଏୱମାଗତା ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖସଞ୍ଞିତା ଉପେକ୍ଖା, ଅୟଂ ୱେଦନୁପେକ୍ଖା ନାମ।

ଯା "ଯଦତ୍ଥି ଯଂ ଭୂତଂ, ତଂ ପଜହତି, ଉପେକ୍ଖଂ ପଟିଲଭତୀ"ତି (ମ। ନି। ୩।୭୧; ଅ। ନି। ୭।୫୫) ଏୱମାଗତା ୱିଚିନନେ ମଜ୍ଝତ୍ତଭୂତା ଉପେକ୍ଖା, ଅୟଂ ୱିପସ୍ସନୁପେକ୍ଖା ନାମ।

ଯା ପନ ଛନ୍ଦାଦୀସୁ ୟେୱାପନକେସୁ ଆଗତା ସହଜାତାନଂ ସମୱାହିତଭୂତା ଉପେକ୍ଖା, ଅଯଂ ତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତୁପେକ୍ଖା ନାମ।

ଯା ପନ ''ଉପେକ୍ଖକୋ ଚ ୱିହରତୀ''ତି (ଧ। ସ। ୧୬୩; ଦୀ। ନି। ୧।୨୩୦) ଏୱମାଗତା ଅଗ୍ଗସୁଖେପି ତସ୍ମିଂ ଅପକ୍ଖପାତଜନନୀ ଉପେକ୍ଖା, ଅଯଂ ଝାନୁପେକ୍ଖା ନାମ।

ଯା ପନ ''ଉପେକ୍ଖାସତିପାରିସୁଦ୍ଧିଂ ଚତୁତ୍ଥଂ ଝାନ''ନ୍ତି (ଧ। ସ। ୧୬୫; ଦୀ। ନି। ୧।୨୩୨) ଏୱମାଗତା ସବ୍ବପଚ୍ଚନୀକପରିସୁଦ୍ଧା ପଚ୍ଚନୀକୱୂପସମନେପି ଅବ୍ୟାପାରଭୂତା ଉପେକ୍ଖା, ଅଯଂ ପାରିସୁଦ୍ଧୁପେକ୍ଖା ନାମ।

ତତ୍ଥ ଛଳଙ୍ଗୁପେକ୍ଖା ଚ ବ୍ରହ୍ମୱିହାରୁପେକ୍ଖା ଚ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୁପେକ୍ଖା ଚ ତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତୁପେକ୍ଖା ଚ ଝାନୁପେକ୍ଖା ଚ ପାରିସୁଦ୍ଧୁପେକ୍ଖା ଚ ଅତ୍ଥତୋ ଏକା, ତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତୁପେକ୍ଖାୱ ହୋତି। ତେନ ତେନ ଅୱତ୍ଥାଭେଦେନ ପନସ୍ସାଯଂ ଭେଦୋ। ଏକସ୍ସାପି ସତୋ ସତ୍ତସ୍ସ କୁମାରଯୁୱଥେରସେନାପତିରାଜାଦିୱସେନ ଭେଦୋ ୱିଯ, ତସ୍ମା ତାସୁ ଯତ୍ଥ ଛଳଙ୍ଗୁପେକ୍ଖା, ନ ତତ୍ଥ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୁପେକ୍ଖାଦଯୋ। ଯତ୍ଥ ୱା ପନ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୁପେକ୍ଖା, ନ ତତ୍ଥ ଛଳଙ୍ଗୁପେକ୍ଖାଦଯୋ ହୋନ୍ତୀତି ୱେଦିତବ୍ବା।

ଯଥା ଚେତାସଂ ଅତ୍ଥତୋ ଏକୀଭାୱୋ, ଏୱଂ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାୱିପସ୍ସନୁପେକ୍ଖାନମ୍ପି। ପଞ୍ଞା ଏୱ ହି ସା, କିଚ୍ଚୱସେନ ଦ୍ୱିଧା ଭିନ୍ନା। ଯଥା ହି ପୁରିସସ୍ସ ସାଯଂ ଗେହଂ ପୱିଟ୍ଠଂ ସପ୍ପଂ ଅଜପଦଦଣ୍ଡଂ ଗହେତ୍ୱା ପରିଯେସମାନସ୍ସ ତଂ ଥୁସକୋଟ୍ଠକେ ନିପନ୍ନଂ ଦିସ୍ୱା ''ସପ୍ପୋ ନୁ ଖୋ, ନୋ''ତି ଅୱଲୋକେନ୍ତସ୍ସ ସୋୱତ୍ଥିକତ୍ତଯଂ ଦିସ୍ୱା ନିବ୍ବେମତିକସ୍ସ ''ସପ୍ପୋ, ନ ସପ୍ପୋ''ତି ୱିଚିନନେ ମଜ୍ଝତ୍ତତା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଏୱମେୱ ଯା ଆରଦ୍ଧୱିପସ୍ସକସ୍ସ ୱିପସ୍ସନାଞାଣେନ ଲକ୍ଖଣତ୍ତଯେ ଦିଟ୍ଠେ ସଙ୍ଖାରାନଂ ଅନିଚ୍ଚଭାୱାଦିୱିଚିନନେ ମଜ୍ଝତ୍ତତା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଅଯଂ ୱିପସ୍ସନୁପେକ୍ଖା। ଯଥା ପନ ତସ୍ସ ପୁରିସସ୍ସ ଅଜପଦଦଣ୍ଡେନ ଗାଳ୍ହଂ ସପ୍ପଂ ଗହେତ୍ୱା ''କିନ୍ତାହଂ ଇମଂ ସପ୍ପଂ ଅୱିହେଠେନ୍ତୋ ଅତ୍ତାନଞ୍ଚ ଇମିନା ଅଡଂସାପେନ୍ତୋ ମୁଞ୍ଚେଯ୍ୟ''ନ୍ତି ମୁଞ୍ଚନାକାରମେୱ ପରିଯେସତୋ ଗହଣେ ମଜ୍ଝତ୍ତତା ହୋତି, ଏୱମେୱ ଯା ଲକ୍ଖଣତ୍ତଯସ୍ସ ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ଆଦିତ୍ତେ ୱିଯ ତଯୋ ଭୱେ ପସ୍ସତୋ ସଙ୍ଖାରଗହଣେ ମଜ୍ଝତ୍ତତା, ଅଯଂ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖା। ଇତି ୱିପସ୍ସନୁପେକ୍ଖାଯ ସିଦ୍ଧାଯ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାପି ସିଦ୍ଧାୱ ହୋତି। ଇମିନା ପନେସା ୱିଚିନନଗହଣେସୁ ମଜ୍ଝତ୍ତସଙ୍ଖାତେନ କିଚ୍ଚେନ ଦ୍ୱିଧା ଭିନ୍ନାତି। ୱୀରିଯୁପେକ୍ଖା ପନ ୱେଦନୁପେକ୍ଖା ଚ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଞ୍ଚ ଅୱସେସାହି ଚ ଅତ୍ଥତୋ ଭିନ୍ନା ଏୱାତି। ଆହ ଚେତ୍ଥ –

''ମଜ୍ଝତ୍ତବ୍ରହ୍ମବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଛଳଙ୍ଗଝାନସୁଦ୍ଧିଯୋ;

ୱିପସ୍ସନା ଚ ସଙ୍ଖାରୱେଦନା ୱୀରିଯଂ ଇତି।

ୱିତ୍ଥାରତୋ ଦସୋପେକ୍ଖା, ଛ ମଜ୍ଝତ୍ତାଦିତୋ ତତୋ;

ଦୁୱେ ପଞ୍ଞା ତତୋ ଦ୍ୱୀହି, ଚତସ୍ସୋୱ ଭୱନ୍ତିମା''ତି।

ଇତି ଇମାସୁ ଉପେକ୍ଖାସୁ ଝାନୁପେକ୍ଖା ଇଧ ଅଧିପ୍ପେତା। ସା ମଜ୍ଝତ୍ତଲକ୍ଖଣା। ଏତ୍ଥାହ – ''ନନୁ ଚାଯଂ ଅତ୍ଥତୋ ତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତୁପେକ୍ଖାୱ ହୋତି, ସା ଚ ପଠମଦୁତିଯଜ୍ଝାନେସୁପି ଅତ୍ଥି, ତସ୍ମା ତତ୍ରାପି 'ଉପେକ୍ଖକୋ ଚ ୱିହରତୀ'ତି ଏୱମଯଂ ୱତ୍ତବ୍ବା ସିଯା, ସା କସ୍ମା ନ ୱୁତ୍ତା''ତି? ଅପରିବ୍ୟତ୍ତକିଚ୍ଚତୋ। ଅପରିବ୍ୟତ୍ତଞ୍ହି ତସ୍ସ ତତ୍ଥ କିଚ୍ଚଂ ୱିତକ୍କାଦୀହି ଅଭିଭୂତତ୍ତା, ଇଧ ପନାଯଂ ୱିତକ୍କୱିଚାରପୀତୀହି ଅନଭିଭୂତତ୍ତା ଉକ୍ଖିତ୍ତସିରା ୱିଯ ହୁତ୍ୱା ପରିବ୍ୟତ୍ତକିଚ୍ଚା ଜାତା, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତାତି।

ଇଦାନି ସତୋ ଚ ସମ୍ପଜାନୋତି ଏତ୍ଥ ସରତୀତି ସତୋ। ସମ୍ପଜାନାତୀତି ସମ୍ପଜାନୋ। ଇତି ପୁଗ୍ଗଲେନ ସତି ଚ ସମ୍ପଜଞ୍ଞଞ୍ଚ ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ସରଣଲକ୍ଖଣା ସତି। ଅସମ୍ମୋହଲକ୍ଖଣଂ ସମ୍ପଜଞ୍ଞଂ। ତତ୍ଥ କିଞ୍ଚାପି ଇଦଂ ସତିସମ୍ପଜଞ୍ଞଂ ପୁରିମଜ୍ଝାନେସୁପି ଅତ୍ଥି, ମୁଟ୍ଠସ୍ସତିସ୍ସ ହି ଅସମ୍ପଜାନସ୍ସ ଉପଚାରମତ୍ତମ୍ପି ନ ସମ୍ପଜ୍ଜତି, ପଗେୱ ଅପ୍ପନା। ଓଳାରିକତ୍ତା ପନ ତେସଂ ଝାନାନଂ ଭୂମିଯଂ ୱିଯ ପୁରିସସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଗତି ସୁଖା ହୋତି, ଅବ୍ୟତ୍ତଂ ତତ୍ଥ ସତିସମ୍ପଜଞ୍ଞକିଚ୍ଚଂ। ଓଳାରିକଙ୍ଗପ୍ପହାନେନ ପନ ସୁଖୁମତ୍ତା ଇମସ୍ସ ଝାନସ୍ସ ପୁରିସସ୍ସ ଖୁରଧାରାଯଂ ୱିଯ ସତିସମ୍ପଜଞ୍ଞକିଚ୍ଚପରିଗ୍ଗହିତା ଏୱ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଗତି ଇଚ୍ଛିତବ୍ବାତି ଇଧେୱ ୱୁତ୍ତଂ। କିଞ୍ଚ ଭିଯ୍ୟୋ – ଯଥା ଧେନୁପଗୋ ୱଚ୍ଛୋ ଧେନୁତୋ ଅପନୀତୋ ଅରକ୍ଖିଯମାନୋ ପୁନଦେୱ ଧେନୁଂ ଉପଗଚ୍ଛତି, ଏୱମିଦଂ ତତିଯଜ୍ଝାନସୁଖଂ ପୀତିତୋ ଅପନୀତମ୍ପି ସତିସମ୍ପଜଞ୍ଞାରକ୍ଖେନ ଅରକ୍ଖିଯମାନଂ ପୁନଦେୱ ପୀତିଂ ଉପଗଚ୍ଛେଯ୍ୟ, ପୀତିସମ୍ପଯୁତ୍ତମେୱ ସିଯା। ସୁଖେ ୱାପି ସତ୍ତା ସାରଜ୍ଜନ୍ତି, ଇଦଞ୍ଚ ଅତିମଧୁରଂ ସୁଖଂ ତତୋ ପରଂ ସୁଖାଭାୱା। ସତିସମ୍ପଜଞ୍ଞାନୁଭାୱେନ ପନେତ୍ଥ ସୁଖେ ଅସାରଜ୍ଜନା ହୋତି, ନୋ ଅଞ୍ଞଥାତି ଇମମ୍ପି ଅତ୍ଥୱିସେସଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ଇଦଂ ଇଧେୱ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଇଦାନି ସୁଖଞ୍ଚ କାଯେନ ପଟିସଂୱେଦେତୀତି ଏତ୍ଥ କିଞ୍ଚାପି ତତିଯଜ୍ଝାନସମଙ୍ଗିନୋ ସୁଖପଟିସଂୱେଦନାଭୋଗୋ ନତ୍ଥି, ଏୱଂ ସନ୍ତେପି ଯସ୍ମା ତସ୍ସ ନାମକାଯେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ସୁଖଂ, ଯଂ ୱା ତଂ ନାମକାଯସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ସୁଖଂ, ତଂସମୁଟ୍ଠାନେନସ୍ସ ଯସ୍ମା ଅତିପଣୀତେନ ରୂପେନ ରୂପକାଯୋ ଫୁଟ୍ଠୋ, ଯସ୍ସ ଫୁଟ୍ଠତ୍ତା ଝାନା ୱୁଟ୍ଠିତୋପି ସୁଖଂ ପଟିସଂୱେଦେଯ୍ଯ, ତସ୍ମା ଏତମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ସୁଖଞ୍ଚ କାଯେନ ପଟିସଂୱେଦେହୀ’’ତି ଆହ।

ଇଦାନି ଯଂ ତଂ ଅରିଯା ଆଚିକ୍ଖନ୍ତି ଉପେକ୍ଖକୋ ସତିମା ସୁଖୱିହାରୀତି ଏତ୍ଥ ଯଂଝାନହେତୁ ଯଂଝାନକାରଣା ତଂ ତତିଯଜ୍ଝାନସମଙ୍ଗିପୁଗ୍ଗଲଂ ବୁଦ୍ଧାଦଯୋ ଅରିଯା ଆଚିକ୍ଖନ୍ତି ଦେସେନ୍ତି ପଞ୍ଞପେନ୍ତି ପଟ୍ଠପେନ୍ତି ୱିୱରନ୍ତି ୱିଭଜନ୍ତି ଉତ୍ତାନୀକରୋନ୍ତି ପକାସେନ୍ତି, ପସଂସନ୍ତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। କିନ୍ତି? ଉପେକ୍ଖକୋ ସତିମା ସୁଖୱିହାରୀତି। ତଂ ତତିଯଂ ଝାନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତୀତି ଏୱମେତ୍ଥ ଯୋଜନା ୱେଦିତବ୍ବା।

କସ୍ମା ପନ ତଂ ତେ ଏୱଂ ପସଂସନ୍ତୀତି? ପସଂସାରହତୋ। ଅଯଞ୍ହି ଯସ୍ମା ଅତିମଧୁରସୁଖେ ସୁଖପାରମିପ୍ପତ୍ତେପି ତତିଯଜ୍ଝାନେ ଉପେକ୍ଖକୋ, ନ ତତ୍ଥ ସୁଖାଭିସଙ୍ଗେନ ଆକଡ୍ଢୀଯତି। ଯଥା ଚ ପୀତି ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଏୱଂ ଉପଟ୍ଠିତସ୍ସତିତାଯ ସତିମା। ଯସ୍ମା ଚ ଅରିଯକନ୍ତଂ ଅରିଯଜନସେୱିତମେୱ ଚ ଅସଂକିଲିଟ୍ଠଂ ସୁଖଂ ନାମକାଯେନ ପଟିସଂୱେଦେତି, ତସ୍ମା ପସଂସାରହୋ ହୋତି। ଇତି ପସଂସାରହତୋ ନଂ ଅରିଯା ତେ ଏୱଂ ପସଂସାରହହେତୁଭୂତେ ଗୁଣେ ପକାସେନ୍ତା ‘‘ଉପେକ୍ଖକୋ ସତିମା ସୁଖୱିହାରୀ’’ତି ଏୱଂ ପସଂସନ୍ତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତତିଯନ୍ତି ଗଣନାନୁପୁବ୍ବତା ତତିଯଂ, ତତିଯଂ ଉପ୍ପନ୍ନନ୍ତିପି ତତିଯଂ।

ସୁଖସ୍ସ ଚ ପହାନା ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଚ ପହାନାତି କାଯିକସୁଖସ୍ସ ଚ କାଯିକଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଚ ପହାନା। ପୁବ୍ବେୱାତି ତଞ୍ଚ ଖୋ ପୁବ୍ବେୱ, ନ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନକ୍ଖଣେ। ସୋମନସ୍ସଦୋମନସ୍ସାନଂ ଅତ୍ଥଙ୍ଗମାତି ଚେତସିକସୁଖସ୍ସ ଚେତସିକଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଚାତି ଇମେସମ୍ପି ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ପୁବ୍ବେୱ ଅତ୍ଥଙ୍ଗମା, ପହାନା ଇଚ୍ଚେୱ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। କଦା ପନ ନେସଂ ପହାନଂ ହୋତି? ଚତୁନ୍ନଂ ଝାନାନଂ ଉପଚାରକ୍ଖଣେ। ସୋମନସ୍ସଞ୍ହି ଚତୁତ୍ଥସ୍ସ ଝାନସ୍ସ ଉପଚାରକ୍ଖଣେଯେୱ ପହୀଯତି, ଦୁକ୍ଖଦୋମନସ୍ସସୁଖାନି ପଠମଦୁତିଯତତିଯାନଂ ଉପଚାରକ୍ଖଣେସୁ। ଏୱମେତେସଂ ପହାନକ୍କମେନ ଅୱୁତ୍ତାନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯୱିଭଙ୍ଗେ (ୱିଭ। ୨୧୯ ଆଦଯୋ) ପନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଉଦ୍ଦେସକ୍କମେନେୱ ଇଧାପି ୱୁତ୍ତାନଂ ସୁଖଦୁକ୍ଖସୋମନସ୍ସଦୋମନସ୍ସାନଂ ପହାନଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଯଦି ପନେତାନି ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଝାନସ୍ସ ଉପଚାରକ୍ଖଣେଯେୱ ପହୀଯନ୍ତି , ଅଥ କସ୍ମା ‘‘କତ୍ଥ ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ଦୁକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଅପରିସେସଂ ନିରୁଜ୍ଝତି? ଇଧ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁ ୱିୱିଚ୍ଚେୱ କାମେହି…ପେ… ପଠମଜ୍ଝାନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତି। ଏତ୍ଥ ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ଦୁକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଅପରିସେସଂ ନିରୁଜ୍ଝତି। କତ୍ଥ ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ଦୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ, ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯଂ, ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଅପରିସେସଂ ନିରୁଜ୍ଝତି? ଇଧ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁ ସୁଖସ୍ସ ଚ ପହାନା…ପେ… ଚତୁତ୍ଥଂ ଝାନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତି। ଏତ୍ଥ ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଅପରିସେସଂ ନିରୁଜ୍ଝତୀ’’ତି (ସଂ। ନି। ୫।୫୧୦) ଏୱଂ ଝାନେସ୍ୱେୱ ନିରୋଧୋ ୱୁତ୍ତୋତି? ଅତିସଯନିରୋଧତ୍ତା। ଅତିସଯନିରୋଧୋ ହି ତେସଂ ପଠମଜ୍ଝାନାଦୀସୁ, ନ ନିରୋଧୋଯେୱ। ନିରୋଧୋଯେୱ ପନ ଉପଚାରକ୍ଖଣେ, ନାତିସଯନିରୋଧୋ। ତଥା ହି ନାନାୱଜ୍ଜନେ ପଠମଜ୍ଝାନୂପଚାରେ ନିରୁଦ୍ଧସ୍ସାପି ଦୁକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଡଂସମକସାଦିସମ୍ଫସ୍ସେନ ୱା ୱିସମାସନୂପତାପେନ ୱା ସିଯା ଉପ୍ପତ୍ତି, ନ ତ୍ୱେୱ ଅନ୍ତୋଅପ୍ପନାଯଂ। ଉପଚାରେ ୱା ନିରୁଦ୍ଧମ୍ପେତଂ ନ ସୁଟ୍ଠୁ ନିରୁଦ୍ଧଂ ହୋତି ପଟିପକ୍ଖେନ ଅୱିହତତ୍ତା। ଅନ୍ତୋଅପ୍ପନାଯଂ ପନ ପୀତିଫରଣେନ ସବ୍ବୋ କାଯୋ ସୁଖୋକ୍କନ୍ତୋ ହୋତି, ସୁଖୋକ୍କନ୍ତକାଯସ୍ସ ଚ ସୁଟ୍ଠୁ ନିରୁଦ୍ଧଂ ହୋତି ଦୁକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ପଟିପକ୍ଖେନ ୱିହତତ୍ତା। ନାନାୱଜ୍ଜନେଯେୱ ଚ ଦୁତିଯଜ୍ଝାନୂପଚାରେ ପହୀନସ୍ସାପି ଦୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ, ଯସ୍ମା ଏତଂ ୱିତକ୍କୱିଚାରପଚ୍ଚଯେପି କାଯକିଲମଥେ ଚିତ୍ତୂପଘାତେ ଚ ସତି ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ୱିତକ୍କୱିଚାରାଭାୱେ ନେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଯତ୍ଥ ପନ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତତ୍ଥ ୱିତକ୍କୱିଚାରଭାୱେ। ଅପ୍ପହୀନାଯେୱ ଚ ଦୁତିଯଜ୍ଝାନୂପଚାରେ ୱିତକ୍କୱିଚାରାତି ତତ୍ଥସ୍ସ ସିଯା ଉପ୍ପତ୍ତି, ନତ୍ୱେୱ ଦୁତିଯଜ୍ଝାନେ ପହୀନପଚ୍ଚଯତ୍ତା। ତଥା ତତିଯଜ୍ଝାନୂପଚାରେ ପହୀନସ୍ସାପି ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ପୀତିସମୁଟ୍ଠାନପଣୀତରୂପଫୁଟ୍ଠକାଯସ୍ସ ସିଯା ଉପ୍ପତ୍ତି, ନତ୍ୱେୱ ତତିଯଜ୍ଝାନେ। ତତିଯଜ୍ଝାନେ ହି ସୁଖସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭୂତା ପୀତି ସବ୍ବସୋ ନିରୁଦ୍ଧା ହୋତି। ତଥା ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନୂପଚାରେ ପହୀନସ୍ସାପି ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଆସନ୍ନତ୍ତା, ଅପ୍ପନାପ୍ପତ୍ତାଯ ଉପେକ୍ଖାଯ ଅଭାୱେନ ସମ୍ମା ଅନତିକ୍କନ୍ତତ୍ତା ଚ ସିଯା ଉପ୍ପତ୍ତି, ନତ୍ୱେୱ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନେ। ତସ୍ମା ଏୱ ଚ ‘‘ଏତ୍ଥୁପ୍ପନ୍ନଂ ଦୁକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଅପରିସେସଂ ନିରୁଜ୍ଝତୀ’’ତି ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଅପରିସେସଗ୍ଗହଣଂ କତନ୍ତି।

ଏତ୍ଥାହ – ‘‘ଅଥେୱଂ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଝାନସ୍ସୂପଚାରେ ପହୀନାପି ଏତା ୱେଦନା ଇଧ କସ୍ମା ସମାହରୀ’’ତି ? ସୁଖଗ୍ଗହଣତ୍ଥଂ । ଯା ହି ଅଯଂ ‘‘ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖା ୱେଦନା ୱୁତ୍ତା, ସା ସୁଖୁମା ଦୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ଯା ନ ସକ୍କା ସୁଖେନ ଗହେତୁଂ, ତସ୍ମା ଯଥା ନାମ ଦୁଟ୍ଠସ୍ସ ଯଥା ତଥା ୱା ଉପସଙ୍କମିତ୍ୱା ଗହେତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ଯସ୍ସ ଗୋଣସ୍ସ ଗହଣତ୍ଥଂ ଗୋପୋ ଏକସ୍ମିଂ ୱଜେ ସବ୍ବା ଗାୱୋ ସମାହରତି, ଅଥେକେକଂ ନୀହରନ୍ତୋ ପଟିପାଟିଯା ଆଗତଂ ‘‘ଅଯଂ ସୋ ଗଣ୍ହଥ ନ’’ନ୍ତି ତମ୍ପି ଗାହାପେତି, ଏୱମେୱଂ ସୁଖଗ୍ଗହଣତ୍ଥଂ ସବ୍ବାପି ଏତା ସମାହରି। ଏୱଞ୍ହି ସମାହଟା ଏତା ଦସ୍ସେତ୍ୱା ‘‘ଯଂ ନେୱ ସୁଖଂ, ନ ଦୁକ୍ଖଂ, ନ ସୋମନସ୍ସଂ, ନ ଦୋମନସ୍ସଂ, ଅଯଂ ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖାୱେଦନା’’ତି ସକ୍କା ହୋତି ଏସା ଗାହଯିତୁଂ।

ଅପିଚ ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖାଯ ଚେତୋୱିମୁତ୍ତିଯା ପଚ୍ଚଯଦସ୍ସନତ୍ଥମ୍ପି ଏତା ୱୁତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ସୁଖଦୁକ୍ଖପ୍ପହାନାଦଯୋ ହି ତସ୍ସା ପଚ୍ଚଯା। ଯଥାହ – ''ଚତ୍ତାରୋ ଖୋ, ଆୱୁସୋ, ପଚ୍ଚଯା ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖାଯ ଚେତୋୱିମୁତ୍ତିଯା ସମାପତ୍ତିଯା। ଇଧାୱୁସୋ, ଭିକ୍ଖୁ ସୁଖସ୍ସ ଚ ପହାନା...ପେ... ଚତୁତ୍ଥଂ ଝାନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତି। ଇମେ ଖୋ ଆୱୁସୋ, ଚତ୍ତାରୋ ପଚ୍ଚଯା ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖାଯ ଚେତୋୱିମୁତ୍ତିଯା ସମାପତ୍ତିଯା''ତି (ମ। ନି। ୧।୪୫୮)। ଯଥା ୱା ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ପହୀନାପି ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିଆଦଯୋ ତତିଯମଗ୍ଗସ୍ସ ୱଣ୍ଣଭଣନତ୍ଥଂ ତତ୍ଥ ପହୀନାତି ୱୁତ୍ତା , ଏୱଂ ୱଣ୍ଣଭଣନତ୍ଥମ୍ପେତସ୍ସ ଝାନସ୍ସେତା ଇଧ ୱୁତ୍ତାତିପି ୱେଦିତବ୍ବା। ପଚ୍ଚଯଘାତେନ ୱା ଏତ୍ଥ ରାଗଦୋସାନଂ ଅତିଦୂରଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୁମ୍ପେତା ୱୁତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଏତାସୁ ହି ସୁଖଂ ସୋମନସ୍ସସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ, ସୋମନସ୍ସଂ ରାଗସ୍ସ, ଦୁକ୍ଖଂ ଦୋମନସ୍ସସ୍ସ, ଦୋମନସ୍ସଂ ଦୋସସ୍ସ। ସୁଖାଦିଘାତେନ ଚ ସପ୍ପଚ୍ଚଯା ରାଗଦୋସା ହତାତି ଅତିଦୂରେ ହୋନ୍ତୀତି।

ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖନ୍ତି ଦୁକ୍ଖାଭାୱେନ ଅଦୁକ୍ଖଂ। ସୁଖାଭାୱେନ ଅସୁଖଂ। ଏତେନେତ୍ଥ ଦୁକ୍ଖସୁଖପଟିପକ୍ଖଭୂତଂ ତତିଯୱେଦନଂ ଦୀପେତି, ନ ଦୁକ୍ଖସୁଖାଭାୱମତ୍ତଂ। ତତିଯୱେଦନା ନାମ ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖା, ଉପେକ୍ଖାତିପି ୱୁଚ୍ଚତି। ସା ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠୱିପରୀତାନୁଭୱନଲକ୍ଖଣା। ଉପେକ୍ଖାସତିପାରିସୁଦ୍ଧିନ୍ତି ଉପେକ୍ଖାଯ ଜନିତସତିପାରିସୁଦ୍ଧିଂ। ଇମସ୍ମିଞ୍ହି ଝାନେ ସୁପରିସୁଦ୍ଧା ସତି, ଯା ଚ ତସ୍ସା ସତିଯା ପାରିସୁଦ୍ଧି, ସା ଉପେକ୍ଖାଯ କତା, ନ ଅଞ୍ଞେନ। ତସ୍ମା ଏତଂ ''ଉପେକ୍ଖାସତିପାରିସୁଦ୍ଧି''ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଯାଯ ଚ ଉପେକ୍ଖାଯ ଏତ୍ଥ ସତିଯା ପାରିସୁଦ୍ଧି ହୋତି, ସା ଅତ୍ଥତୋ ତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତତାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ନ କେୱଲଞ୍ଚେତ୍ଥ ତାଯ ସତିଯେୱ ପରିସୁଦ୍ଧା, ଅପିଚ ଖୋ ସବ୍ବେପି ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମା, ସତିସୀସେନ ପନ ଦେସନା ୱୁତ୍ତା।

ତତ୍ଥ କିଞ୍ଚାପି ଅଯଂ ଉପେକ୍ଖା ହେଟ୍ଠାପି ତୀସୁ ଝାନେସୁ ୱିଜ୍ଜତି, ଯଥା ପନ ଦିୱା ସୂରିଯପ୍ପଭାଭିଭୱା ସୋମ୍ମଭାୱେନ ଚ ଅତ୍ତନୋ ଉପକାରକତ୍ତେନ ୱା ସଭାଗାଯ ରତ୍ତିଯା ଅଲାଭା ଦିୱା ୱିଜ୍ଜମାନାପି ଚନ୍ଦଲେଖା ଅପରିସୁଦ୍ଧା ହୋତି ଅପରିଯୋଦାତା, ଏୱମଯମ୍ପି ତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତୁପେକ୍ଖାଚନ୍ଦଲେଖା ୱିତକ୍କାଦିପଚ୍ଚନୀକଧମ୍ମତେଜାଭିଭୱା ସଭାଗାଯ ଚ ଉପେକ୍ଖାୱେଦନାରତ୍ତିଯା ଅଲାଭା ୱିଜ୍ଜମାନାପି ପଠମଜ୍ଝାନାଦିଭେଦେ ଅପରିସୁଦ୍ଧା ହୋତି। ତସ୍ସା ଚ ଅପରିସୁଦ୍ଧାଯ ଦିୱା ଅପରିସୁଦ୍ଧଚନ୍ଦଲେଖାଯ ପଭା ୱିଯ ସହଜାତାପି ସତିଆଦଯୋ ଅପରିସୁଦ୍ଧାୱ ହୋନ୍ତି। ତସ୍ମା ତେସୁ ଏକମ୍ପି ''ଉପେକ୍ଖାସତିପାରିସୁଦ୍ଧି''ନ୍ତି ନ ୱୁତ୍ତଂ। ଇଧ ପନ ୱିତକ୍କାଦିପଚ୍ଚନୀକତେଜାଭିଭୱାଭାୱା ସଭାଗାଯ ଚ ଉପେକ୍ଖାୱେଦନାରତ୍ତିଯା ପଟିଲାଭା ଅଯଂ ତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତୁପେକ୍ଖାଚନ୍ଦଲେଖା ଅତିୱିଯ ପରିସୁଦ୍ଧା। ତସ୍ସା ପରିସୁଦ୍ଧତ୍ତା ପରିସୁଦ୍ଧଚନ୍ଦଲେଖାଯ ପଭା ୱିଯ ସହଜାତାପି ସତିଆଦଯୋ ପରିସୁଦ୍ଧା ହୋନ୍ତି ପରିଯୋଦାତା। ତସ୍ମା ଇଦମେୱ ''ଉପେକ୍ଖାସତିପାରିସୁଦ୍ଧି''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଚତୁତ୍ଥନ୍ତି ଗଣନାନୁପୁବ୍ବତା ଚତୁତ୍ଥଂ, ଚତୁତ୍ଥଂ ଉପ୍ପନ୍ନନ୍ତିପି ଚତୁତ୍ଥଂ।

ଇମାନି ଚତ୍ତାରି ଝାନାନି ପୁବ୍ବଭାଗେପି ନାନା, ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେପି। ପୁବ୍ବଭାଗେ ସମାପତ୍ତିୱସେନ ନାନା, ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ନାନାମଗ୍ଗୱସେନ। ଏକସ୍ସ ହି ପଠମମଗ୍ଗୋ ପଠମଜ୍ଝାନିକୋ ହୋତି, ଦୁତିଯମଗ୍ଗାଦଯୋପି ପଠମଜ୍ଝାନିକା ୱା ଦୁତିଯାଦୀସୁ ଅଞ୍ଞତରଜ୍ଝାନିକା ୱା। ଏକସ୍ସ ପଠମମଗ୍ଗୋ ଦୁତିଯାଦୀନଂ ଅଞ୍ଞତରଜ୍ଝାନିକୋ ହୋତି, ଦୁତିଯାଦଯୋପି ଦୁତିଯାଦୀନଂ ଅଞ୍ଞତରଜ୍ଝାନିକା ୱା ପଠମଜ୍ଝାନିକା ୱା। ଏୱଂ ଚତ୍ତାରୋପି ମଗ୍ଗା ଝାନୱସେନ ସଦିସା ୱା ଅସଦିସା ୱା ଏକଚ୍ଚସଦିସା ୱା ହୋନ୍ତି। ଅଯଂ ପନସ୍ସ ୱିସେସୋ ପାଦକଜ୍ଝାନନିଯମେନ ହୋତି। ପଠମଜ୍ଝାନଲାଭିନୋ ହି ପଠମଜ୍ଝାନା ୱୁଟ୍ଠାଯ ୱିପସ୍ସନ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପନ୍ନମଗ୍ଗୋ ପଠମଜ୍ଝାନିକୋ ହୋତି, ମଗ୍ଗଙ୍ଗବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାନି ପନେତ୍ଥ ପରିପୁଣ୍ଣାନେୱ ହୋନ୍ତି। ଦୁତିଯଜ୍ଝାନତୋ ୱୁଟ୍ଠାଯ ୱିପସ୍ସନ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ଦୁତିଯଜ୍ଝାନିକୋ ହୋତି, ମଗ୍ଗଙ୍ଗାନି ପନେତ୍ଥ ସତ୍ତ ହୋନ୍ତି। ତତିଯଜ୍ଝାନତୋ ୱୁଟ୍ଠାଯ ୱିପସ୍ସନ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ତତିଯଜ୍ଝାନିକୋ, ମଗ୍ଗଙ୍ଗାନି ପନେତ୍ଥ ସତ୍ତ, ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାନି ଛ ହୋନ୍ତି। ଏସ ନଯୋ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାୱ ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନା। ଆରୁପ୍ପେ ଚତୁକ୍କପଞ୍ଚକଜ୍ଝାନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତଞ୍ଚ ଖୋ ଲୋକୁତ୍ତରଂ, ନ ଲୋକିଯନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏତ୍ଥ କଥନ୍ତି? ଏତ୍ଥପି ପଠମଜ୍ଝାନାଦୀସୁ ଯତୋ ୱୁଟ୍ଠାଯ ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଂ ପଟିଲଭିତ୍ୱା ଅରୂପସମାପତ୍ତିଂ ଭାୱେତ୍ୱା ଯୋ ଆରୁପ୍ପେ ଉପ୍ପନ୍ନୋ, ତଂଝାନିକାୱ ତସ୍ସ ତତ୍ଥ ତଯୋ ମଗ୍ଗା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି। ଏୱଂ ପାଦକଜ୍ଝାନମେୱ ନିଯମେତି। କେଚି ପନ ଥେରା ''ୱିପସ୍ସନାଯ ଆରମ୍ମଣଭୂତା ଖନ୍ଧା ନିଯମେନ୍ତୀ''ତି ୱଦନ୍ତି। କେଚି ''ପୁଗ୍ଗଲଜ୍ଝାସଯୋ ନିଯମେତୀ''ତି ୱଦନ୍ତି। କେଚି ''ୱୁଟ୍ଠାନଗାମିନୀ ୱିପସ୍ସନା ନିଯମେତୀ''ତି ୱଦନ୍ତି।

ତତ୍ରାଯଂ ଅନୁପୁବ୍ବିକଥା – ୱିପସ୍ସନାନିଯମେନ ହି ସୁକ୍ଖୱିପସ୍ସକସ୍ସ ଉପ୍ପନ୍ନମଗ୍ଗୋପି, ସମାପତ୍ତିଲାଭିନୋ ଝାନଂ ପାଦକଂ ଅକତ୍ୱା ଉପ୍ପନ୍ନମଗ୍ଗୋପି, ପଠମଜ୍ଝାନଂ ପାଦକଂ କତ୍ୱା ପକିଣ୍ଣକସଙ୍ଖାରେ ସମ୍ମସିତ୍ୱା ଉପ୍ପାଦିତମଗ୍ଗୋପି ପଠମଜ୍ଝାନିକୋୱ ହୋତି, ସବ୍ବେସୁ ସତ୍ତ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାନି ଅଟ୍ଠ ମଗ୍ଗଙ୍ଗାନି ପଞ୍ଚ ଝାନଙ୍ଗାନି ହୋନ୍ତି। ତେସଞ୍ହି ପୁବ୍ବଭାଗୱିପସ୍ସନା ସୋମନସ୍ସସହଗତାପି ଉପେକ୍ଖାସହଗତାପି ହୁତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାନକାଲେ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାଭାୱଂ ପତ୍ତା ସୋମନସ୍ସସହଗତାୱ ହୋତି।

ପଞ୍ଚକନଯେ ଦୁତିଯତତିଯଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନାନି ପାଦକାନି କତ୍ୱା ଉପ୍ପାଦିତମଗ୍ଗେସୁ ଯଥାକ୍କମେନେୱ ଝାନଂ ଚତୁରଙ୍ଗିକଂ ତିୱଙ୍ଗିକଂ ଦୁୱଙ୍ଗିକଞ୍ଚ ହୋତି, ସବ୍ବେସୁ ପନ ସତ୍ତ ମଗ୍ଗଙ୍ଗାନି ହୋନ୍ତି, ଚତୁତ୍ଥେ ଛ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାନି। ଅଯଂ ୱିସେସୋ ପାଦକଜ୍ଝାନନିଯମେନ ଚେୱ ୱିପସ୍ସନାନିଯମେନ ଚ ହୋତି। ତେସମ୍ପି ହି ପୁବ୍ବଭାଗୱିପସ୍ସନା ସୋମନସ୍ସସହଗତାପି ଉପେକ୍ଖାସହଗତାପି ହୋତି, ୱୁଟ୍ଠାନଗାମିନୀ ସୋମନସ୍ସସହଗତାୱ।

ପଞ୍ଚମଜ୍ଝାନଂ ପାଦକଂ କତ୍ୱା ନିବ୍ବତ୍ତିତମଗ୍ଗେ ପନ ଉପେକ୍ଖାଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତାୱସେନ ଦ୍ୱେ ଝାନଙ୍ଗାନି, ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗମଗ୍ଗଙ୍ଗାନି ଛ ସତ୍ତ ଚେୱ। ଅଯମ୍ପି ୱିସେସୋ ଉଭଯନିଯମୱସେନ ହୋତି। ଇମସ୍ମିଞ୍ହି ନଯେ ପୁବ୍ବଭାଗୱିପସ୍ସନା ସୋମନସ୍ସସହଗତା ୱା ଉପେକ୍ଖାସହଗତା ୱା ହୋତି, ୱୁଟ୍ଠାନଗାମିନୀ ଉପେକ୍ଖାସହଗତାୱ ହୋତି। ଅରୂପଜ୍ଝାନାନି ପାଦକାନି କତ୍ୱା ଉପ୍ପାଦିତମଗ୍ଗେପି ଏସେୱ ନଯୋ। ଇଧ ପନ ଚତୁକ୍କନଯେ ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତସ୍ସ ଦୁତିଯଜ୍ଝାନସ୍ସ ଅଭାୱା ତଂ ଅପନେତ୍ୱା ସେସାନଂ ୱସେନ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଏୱଂ ପାଦକଜ୍ଝାନତୋ ୱୁଟ୍ଠାଯ ଯେ କେଚି ସଙ୍ଖାରେ ସମ୍ମସିତ୍ୱା ନିବ୍ବତ୍ତିତମଗ୍ଗସ୍ସ ଆସନ୍ନପଦେସେ ୱୁଟ୍ଠିତସମାପତ୍ତି ଅତ୍ତନା ସଦିସଭାୱଂ କରୋତି ଭୂମିୱଣ୍ଣୋ ୱିଯ ଗୋଧାୱଣ୍ଣସ୍ସ।

ଦୁତିଯତ୍ଥେରୱାଦେ ପନ ଯତୋ ଯତୋ ସମାପତ୍ତିତୋ ୱୁଟ୍ଠାଯ ଯେ ଯେ ସମାପତ୍ତିଧମ୍ମେ ସମ୍ମସିତ୍ୱା ମଗ୍ଗୋ ନିବ୍ବତ୍ତିତୋ ହୋତି, ତଂତଂସମାପତ୍ତିସଦିସୋୱ ହୋତି। ତତ୍ରାପି ଚ ୱିପସ୍ସନାନିଯମୋ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ତତିଯତ୍ଥେରୱାଦେ ଅତ୍ତନୋ ଅଜ୍ଝାସଯାନୁରୂପେନ ଯଂ ଯଂ ଝାନଂ ପାଦକଂ କତ୍ୱା ଯେ ଯେ ଝାନଧମ୍ମେ ସମ୍ମସିତ୍ୱା ମଗ୍ଗୋ ନିବ୍ବତ୍ତିତୋ, ତଂତଂଝାନସଦିସୋୱ ହୋତି। ପାଦକଜ୍ଝାନଂ ପନ ସମ୍ମସିତଜ୍ଝାନଂ ୱା ୱିନା ଅଜ୍ଝାସଯମତ୍ତେନେୱ ତଂ ନ ଇଜ୍ଝତି। ଏତ୍ଥାପି ଚ ୱିପସ୍ସନାନିଯମୋ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଅଯଂ ୱୁଚ୍ଚତି ସମ୍ମାସମାଧୀତି ଯା ଇମେସୁ ଚତୂସୁ ଝାନେସୁ ଏକଗ୍ଗତା, ଅଯଂ ପୁବ୍ବଭାଗେ ଲୋକିଯୋ, ଅପରଭାଗେ ଲୋକୁତ୍ତରୋ ସମ୍ମାସମାଧି ନାମ ୱୁଚ୍ଚତି। ଏୱଂ ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରୱସେନ ଧମ୍ମସେନାପତି ମଗ୍ଗସଚ୍ଚଂ ଦେସେତି। ତତ୍ଥ ଲୋକିଯମଗ୍ଗେ ସବ୍ବାନେୱ ମଗ୍ଗଙ୍ଗାନି ଯଥାନୁରୂପଂ ଛସୁ ଆରମ୍ମଣେସୁ ଅଞ୍ଞତରାରମ୍ମଣାନି ହୋନ୍ତି। ଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗେ ପନ ଚତୁସଚ୍ଚପଟିୱେଧାଯ ପୱତ୍ତସ୍ସ ଅରିଯସାୱକସ୍ସ ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣଂ ଅୱିଜ୍ଜାନୁସଯସମୁଗ୍ଘାତକଂ ପଞ୍ଞାଚକ୍ଖୁ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି, ତଥା ସମ୍ପନ୍ନଦିଟ୍ଠିସ୍ସ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତୋ ତିୱିଧମିଚ୍ଛାସଙ୍କପ୍ପସମୁଗ୍ଘାତକୋ ଚେତସୋ ନିବ୍ବାନପଦାଭିନିରୋପନୋ ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପୋ, ତଥା ପସ୍ସନ୍ତସ୍ସ ୱିତକ୍କେନ୍ତସ୍ସ ଚ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତାୱ ଚତୁବ୍ବିଧୱଚୀଦୁଚ୍ଚରିତସମୁଗ୍ଘାତିକା ମିଚ୍ଛାୱାଚାଯ ୱିରତି ସମ୍ମାୱାଚା, ତଥା ୱିରମନ୍ତସ୍ସ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତାୱ ତିୱିଧମିଚ୍ଛାକମ୍ମନ୍ତସମୁଚ୍ଛେଦିକା ମିଚ୍ଛାକମ୍ମନ୍ତା ୱିରତି ସମ୍ମାକମ୍ମନ୍ତୋ, ତେସଂଯେୱ ଚସ୍ସ ୱାଚାକମ୍ମନ୍ତାନଂ ୱୋଦାନଭୂତା ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତାୱ କୁହନାଦିସମୁଚ୍ଛେଦିକା ମିଚ୍ଛାଆଜୀୱା ୱିରତି ସମ୍ମାଆଜୀୱୋ, ତସ୍ସାଯେୱସ୍ସ ସମ୍ମାୱାଚାକମ୍ମନ୍ତାଜୀୱସଙ୍ଖାତାଯ ସୀଲଭୂମିଯଂ ପତିଟ୍ଠମାନସ୍ସ ତଦନୁରୂପୋ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତୋୱ କୋସଜ୍ଜସମୁଚ୍ଛେଦକୋ, ଅନୁପ୍ପନ୍ନୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ଅକୁସଲକୁସଲାନଂ ଅନୁପ୍ପାଦପ୍ପହାନୁପ୍ପାଦଟ୍ଠିତିସାଧକୋ ଚ ୱୀରିଯାରମ୍ଭୋ ସମ୍ମାୱାଯାମୋ, ଏୱଂ ୱାଯମନ୍ତସ୍ସ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତୋୱ ମିଚ୍ଛାସତିୱିନିଦ୍ଧୁନକୋ, କାଯାଦୀସୁ କାଯାନୁପସ୍ସନାଦିସାଧକୋ ଚ ଚେତସୋ ଅସମ୍ମୋସୋ ସମ୍ମାସତି। ଏୱଂ ଅନୁତ୍ତରାଯ ସତିଯା ସୁୱିହିତଚିତ୍ତାରକ୍ଖସ୍ସ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତାୱ ମିଚ୍ଛାସମାଧିୱିଦ୍ଧଂସିକା ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତା ସମ୍ମାସମାଧି। ଏସ ଲୋକୁତ୍ତରୋ ଅରିଯୋ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ମଗ୍ଗୋ।

ଯୋ ସହ ଲୋକିଯେନ ମଗ୍ଗେନ ଦୁକ୍ଖନିରୋଧଗାମିନିପଟିପଦାତି ସଙ୍ଖ୍ୟଂ ଗତୋ, ସୋ ଖୋ ପନେସ ମଗ୍ଗୋ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିସଙ୍କପ୍ପାନଂ ୱିଜ୍ଜାଯ ସେସଧମ୍ମାନଂ ଚରଣେନ ସଙ୍ଗହିତତ୍ତା ୱିଜ୍ଜା ଚେୱ ଚରଣଞ୍ଚ। ତଥା ତେସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ୱିପସ୍ସନାଯାନେନ ଇତରେସଂ ସମଥଯାନେନ ସଙ୍ଗହିତତ୍ତା ସମଥୋ ଚେୱ ୱିପସ୍ସନା ଚ। ତେସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ପଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧେନ ତଦନନ୍ତରାନଂ ତିଣ୍ଣଂ ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧେନ ଅୱସେସାନଂ ତିଣ୍ଣଂ ସମାଧିକ୍ଖନ୍ଧେନ ଅଧିପଞ୍ଞାଅଧିସୀଲଅଧିଚିତ୍ତସିକ୍ଖାହି ଚ ସଙ୍ଗହିତତ୍ତା ଖନ୍ଧତ୍ତଯଞ୍ଚେୱ ସିକ୍ଖତ୍ତଯଞ୍ଚ ହୋତି। ଯେନ ସମନ୍ନାଗତୋ ଅରିଯସାୱକୋ ଦସ୍ସନସମତ୍ଥେହି ଚକ୍ଖୂହି ଗମନସମତ୍ଥେହି ଚ ପାଦେହି ସମନ୍ନାଗତୋ ଅଦ୍ଧିକୋ ୱିଯ ୱିଜ୍ଜାଚରଣସମ୍ପନ୍ନୋ ହୁତ୍ୱା ୱିପସ୍ସନାଯାନେନ କାମସୁଖଲ୍ଲିକାନୁଯୋଗଂ ସମଥଯାନେନ ଅତ୍ତକିଲମଥାନୁଯୋଗନ୍ତି ଅନ୍ତଦ୍ୱଯଂ ପରିୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ମଜ୍ଝିମପଟିପଦଂ ପଟିପନ୍ନୋ ପଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧେନ ମୋହକ୍ଖନ୍ଧଂ, ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧେନ ଦୋସକ୍ଖନ୍ଧଂ, ସମାଧିକ୍ଖନ୍ଧେନ ଚ ଲୋଭକ୍ଖନ୍ଧଂ ପଦାଲେନ୍ତୋ ଅଧିପଞ୍ଞାସିକ୍ଖାଯ ପଞ୍ଞାସମ୍ପଦଂ, ଅଧିସୀଲସିକ୍ଖାଯ ସୀଲସମ୍ପଦଂ, ଅଧିଚିତ୍ତସିକ୍ଖାଯ ସମାଧିସମ୍ପଦନ୍ତି ତିସ୍ସୋ ସମ୍ପତ୍ତିଯୋ ପତ୍ୱା ଅମତଂ ନିବ୍ବାନଂ ସଚ୍ଛିକରୋତି। ଆଦିମଜ୍ଝପରିଯୋସାନକଲ୍ୟାଣଂ ସତ୍ତତିଂସବୋଧିପକ୍ଖିଯଧମ୍ମରତନୱିଚିତ୍ତଂ ସମ୍ମତ୍ତନିଯାମସଙ୍ଖାତଂ ଅରିଯଭୂମିଂ ଓକ୍କନ୍ତୋ ହୋତୀତି।

ମଗ୍ଗସଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସଚ୍ଚପକିଣ୍ଣକୱଣ୍ଣନା

ଚତୂସୁ ପନ ସଚ୍ଚେସୁ ବାଧନଲକ୍ଖଣଂ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ, ପଭୱଲକ୍ଖଣଂ ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ, ସନ୍ତିଲକ୍ଖଣଂ ନିରୋଧସଚ୍ଚଂ, ନିଯ୍ୟାନଲକ୍ଖଣଂ ମଗ୍ଗସଚ୍ଚଂ, ଅପିଚ ପୱତ୍ତିପୱତ୍ତକନିୱତ୍ତିନିୱତ୍ତକଲକ୍ଖଣାନି ପଟିପାଟିଯା। ତଥା ସଙ୍ଖତତଣ୍ହାଅସଙ୍ଖତଦସ୍ସନଲକ୍ଖଣାନି ଚ।

କସ୍ମା ପନ ଚତ୍ତାରେଵ ଅରିଯସଚ୍ଚାନି ଵୁତ୍ତାନି ଅନୂନାନି ଅନଧିକାନୀତି ଚେ? ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଅସମ୍ଭଵତୋ ଅଞ୍ଞତରସ୍ସ ଚ ଅନପନେଯ୍ଯଭାଵତୋ। ନ ହି ଏତେହି ଅଞ୍ଞଂ ଅଧିକଂ ଵା, ଏତେସଂ ଵା ଏକମ୍ପି ଅପନେତବ୍ବଂ ସକ୍କୋତି। ଯଥାହ –

''ଇଧ, ଭିକ୍ଖଵେ, ଆଗଚ୍ଛେଯ୍ଯ ସମଣୋ ଵା ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ଵା 'ନେତଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଅରିଯସଚ୍ଚଂ, ଅଞ୍ଞଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଅରିଯସଚ୍ଚଂ। ଯଂ ସମଣେନ ଗୋତମେନ ଦେସିତଂ, ଅହମେତଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଅରିଯସଚ୍ଚଂ ଠପେତ୍ଵା ଅଞ୍ଞଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଅରିଯସଚ୍ଚଂ ପଞ୍ଞପେସ୍ସାମୀ'ତି ନେତଂ ଠାନଂ ଵିଜ୍ଜତୀ''ତିଆଦି।

ଯଥା ଚାହ –

''ଯୋ ହି କୋଚି, ଭିକ୍ଖଵେ, ସମଣୋ ଵା ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ଵା ଏଵଂ ଵଦେଯ୍ଯ 'ନେତଂ ଦୁକ୍ଖଂ ପଠମଂ ଅରିଯସଚ୍ଚଂ, ଯଂ ସମଣେନ ଗୋତମେନ ଦେସିତଂ, ଅହମେତଂ ଦୁକ୍ଖଂ ପଠମଂ ଅରିଯସଚ୍ଚଂ ପଚ୍ଚକ୍ଖାଯ ଅଞ୍ଞଂ ଦୁକ୍ଖଂ ପଠମଂ ଅରିଯସଚ୍ଚଂ ପଞ୍ଞପେସ୍ସାମୀ'ତି ନେତଂ ଠାନଂ ଵିଜ୍ଜତୀ''ତିଆଦି (ସଂ। ନି। ୫।୧୦୮୬)।

ଅପିଚ ପଵତ୍ତିମାଚିକ୍ଖନ୍ତୋ ଭଗଵା ସହେତୁକଂ ଆଚିକ୍ଖି, ନିଵତ୍ତିଞ୍ଚ ସଉପାଯଂ। ଇତି ପଵତ୍ତିନିଵତ୍ତିତଦୁଭଯହେତୂନଂ ଏତପ୍ପରମତୋ ଚତ୍ତାରେଵ ଵୁତ୍ତାନି। ତଥା ପରିଞ୍ଞେଯ୍ଯପହାତବ୍ବସଚ୍ଛିକାତବ୍ବଭାଵେତବ୍ବାନଂ, ତଣ୍ହାଵତ୍ଥୁତଣ୍ହାତଣ୍ହାନିରୋଧତଣ୍ହାନିରୋଧୂପାଯାନଂ, ଆଲଯଆଲଯରାମତାଆଲଯସମୁଗ୍ଘାତଆଲଯସମୁଗ୍ଘାତୂପାଯାନଞ୍ଚ ଵସେନାପି ଚତ୍ତାରେଵ ଵୁତ୍ତାନୀତି।

ଏତ୍ଥ ଚ ଓଳାରିକତ୍ତା ସବ୍ବସତ୍ତସାଧାରଣତ୍ତା ଚ ସୁଵିଞ୍ଞେଯ୍ଯନ୍ତି ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ ପଠମଂ ଵୁତ୍ତଂ। ତସ୍ସେଵ ହେତୁଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ତଦନନ୍ତରଂ ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ, ହେତୁନିରୋଧା ଫଲନିରୋଧୋତି ଞାପନତ୍ଥଂ ତତୋ ନିରୋଧସଚ୍ଚଂ, ତଦଧିଗମୂପାଯଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଅନ୍ତେ ମଗ୍ଗସଚ୍ଚଂ। ଭଵସୁଖସ୍ସାଦଗଧିତାନଂ ଵା ସତ୍ତାନଂ ସଂଵେଗଜନନତ୍ଥଂ ପଠମଂ ଦୁକ୍ଖମାହ। ତଂ ନେଵ ଅକତଂ ଆଗଚ୍ଛତି, ନ ଇସ୍ସରନିମ୍ମାନାଦିତୋ ହୋତି, ଇତୋ ପନ ହୋତୀତି ଞାପନତ୍ଥଂ ତଦନନ୍ତରଂ ସମୁଦଯଂ। ତତୋ ସହେତୁକେନ ଦୁକ୍ଖେନ ଅଭିଭୂତତ୍ତା ସଂଵିଗ୍ଗମାନସାନଂ ଦୁକ୍ଖନିସ୍ସରଣଗଵେସୀନଂ ନିସ୍ସରଣଦସ୍ସନେନ ଅସ୍ସାସଜନନତ୍ଥଂ ନିରୋଧଂ। ତତୋ ନିରୋଧାଧିଗମନତ୍ଥଂ ନିରୋଧସମ୍ପାପକଂ ମଗ୍ଗନ୍ତି ଅଯମେତେସଂ କମୋ।

ଏତେସୁ ପନ ଭାରୋ ଵିଯ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ଭାରାଦାନମିଵ ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ, ଭାରନିକ୍ଖେପନମିଵ ନିରୋଧସଚ୍ଚଂ, ଭାରନିକ୍ଖେପନୂପାଯୋ ଵିଯ ମଗ୍ଗସଚ୍ଚଂ। ରୋଗୋ ଵିଯ ଵା ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ, ରୋଗନିଦାନମିଵ ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ, ରୋଗଵୂପସମୋ ଵିଯ ନିରୋଧସଚ୍ଚଂ, ଭେସଜ୍ଜମିଵ ମଗ୍ଗସଚ୍ଚଂ। ଦୁବ୍ଭିକ୍ଖମିଵ ଵା ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ, ଦୁବ୍ବୁଟ୍ଠି ଵିଯ ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ, ସୁଭିକ୍ଖମିଵ ନିରୋଧସଚ୍ଚଂ, ସୁଵୁଟ୍ଠି ଵିଯ ମଗ୍ଗସଚ୍ଚଂ। ଅପିଚ ଵେରୀଵେରମୂଲଵେରସମୁଗ୍ଘାତଵେରସମୁଗ୍ଘାତୂପାଯେହି, ଵିସରୁକ୍ଖରୁକ୍ଖମୂଲମୂଲୂପଚ୍ଛେଦତଦୁପଚ୍ଛେଦୂପାଯେହି, ଭଯଭଯମୂଲନିବ୍ଭଯତଦଧିଗମୂପାଯେହି, ଓରିମତୀରମହୋଘପାରିମତୀରତଂସମ୍ପାପକଵାଯାମେହି ଚ ଯୋଜେତ୍ଵାପେତାନି ଉପମାତୋ ଵେଦିତବ୍ବାନୀତି।

ସବ୍ବାନେଵ ପନେତାନି ସଚ୍ଚାନି ପରମତ୍ଥେନ ଵେଦକକାରକନିବ୍ବୁତଗମକାଭାଵତୋ ସୁଞ୍ଞାନୀତି ଵେଦିତବ୍ବାନି। ତେନେତଂ ଵୁଚ୍ଚତି –

''ଦୁକ୍ଖମେଵ ହି ନ କୋଚି ଦୁକ୍ଖିତୋ, କାରକୋ ନ କିରିଯାଵ ଵିଜ୍ଜତି;

ଅତ୍ଥି ନିବ୍ବୁତି ନ ନିବ୍ବୁତୋ ପୁମା, ମଗ୍ଗମତ୍ଥି ଗମକୋ ନ ଵିଜ୍ଜତୀ''ତି।

ଅଥ ଵା –

ଧୁଵସୁଭସୁଖତ୍ତସୁଞ୍ଞଂ, ପୁରିମଦ୍ଵଯମତ୍ତସୁଞ୍ଞମମତପଦଂ;

ଧୁଵସୁଖଅତ୍ତଵିରହିତୋ, ମଗ୍ଗୋ ଇତି ସୁଞ୍ଞତା ତେସୁ।

ନିରୋଧସୁଞ୍ଞାନି ଵା ତୀଣି, ନିରୋଧୋ ଚ ସେସତ୍ତଯସୁଞ୍ଞୋ। ଫଲସୁଞ୍ଞୋ ଵା ଏତ୍ଥ ହେତୁ ସମୁଦଯେ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଅଭାଵତୋ, ମଗ୍ଗେ ଚ ନିରୋଧସ୍ସ, ନ ଫଲେନ ସଗବ୍ଭୋ ପକତିଵାଦୀନଂ ପକତି ଵିଯ। ହେତୁସୁଞ୍ଞଞ୍ଚ ଫଲଂ ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯାନଂ ନିରୋଧମଗ୍ଗାନଞ୍ଚ ଅସମଵାଯା, ନ ହେତୁସମଵେତଂ ହେତୁଫଲଂ ସମଵାଯଵାଦୀନଂ ଦ୍ଵିଅଣୁକାଦି ଵିଯ। ତେନେତଂ ଵୁଚ୍ଚତି –

‘‘ତଯମିଧ ନିରୋଧସୁଞ୍ଞଂ, ତଯେନ ତେନାପି ନିବ୍ବୁତୀ ସୁଞ୍ଞା;

ସୁଞ୍ଞୋ ଫଲେନ ହେତୁ, ଫଲମ୍ପି ତଂହେତୁନା ସୁଞ୍ଞ’’ନ୍ତି।

ସବ୍ବାନେଵ ସଚ୍ଚାନି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସଭାଗାନି ଅଵିତଥତୋ ଅତ୍ତସୁଞ୍ଞତୋ ଦୁକ୍କରପଟିଵେଧତୋ ଚ। ଯଥାହ –

‘‘ତଂ କିଂ ମଞ୍ଞସି, ଆନନ୍ଦ, କତମଂ ନୁ ଖୋ ଦୁକ୍କରତରଂ ଵା ଦୁରଭିସମ୍ଭଵତରଂ ଵା, ଯୋ ଦୂରତୋଵ ସୁଖୁମେନ ତାଳଚ୍ଛିଗ୍ଗଳେନ ଅସନଂ ଅତିପାତେଯ୍ଯ ପୋଙ୍ଖାନୁପୋଙ୍ଖଂ ଅଵିରାଧିତଂ, ଯୋ ଵା ସତ୍ତଧା ଭିନ୍ନସ୍ସ ଵାଲସ୍ସ କୋଟିଯା କୋଟିଂ ପଟିଵିଜ୍ଝେଯ୍ଯାତି? ଏତଦେଵ, ଭନ୍ତେ, ଦୁକ୍କରତରଞ୍ଚେଵ ଦୁରଭିସମ୍ଭଵତରଞ୍ଚ; ଯୋ ଵା ସତ୍ତଧା ଭିନ୍ନସ୍ସ ଵାଲସ୍ସ କୋଟିଯା କୋଟିଂ ପଟିଵିଜ୍ଝେଯ୍ଯାତି; ଅଥ ଖୋ ତେ, ଆନନ୍ଦ, ଦୁପ୍ପଟିଵିଜ୍ଝତରଂ ପଟିଵିଜ୍ଝନ୍ତି, ଯେ ‘ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖ’ନ୍ତି ଯଥାଭୂତଂ ପଟିଵିଜ୍ଝନ୍ତି…ପେ… ‘ଅଯଂ ଦୁକ୍ଖନିରୋଧଗାମିନୀ ପଟିପଦା’ତି ଯଥାଭୂତଂ ପଟିଵିଜ୍ଝନ୍ତୀ’’ତି (ସଂ। ନି। ୫।୧୧୧୫);

ଵିସଭାଗାନି ସଲକ୍ଖଣଵଵତ୍ଥାନତୋ। ପୁରିମାନି ଚ ଦ୍ଵେ ସଭାଗାନି ଦୁରଵଗାହତ୍ତେନ ଗମ୍ଭୀରତ୍ତା ଲୋକିଯତ୍ତା ସାସଵତ୍ତା ଚ, ଵିସଭାଗାନି ଫଲହେତୁଭେଦତୋ ପରିଞ୍ଞେଯ୍ଯପହାତବ୍ବତୋ ଚ। ପଚ୍ଛିମାନିପି ଦ୍ଵେ ସଭାଗାନି ଗମ୍ଭୀରତ୍ତେନ ଦୁରଵଗାହତ୍ତା ଲୋକୁତ୍ତରତ୍ତା ଅନାସଵତ୍ତା ଚ, ଵିସଭାଗାନି ଵିସଯଵିସଯୀଭେଦତୋ ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବଭାଵେତବ୍ବତୋ ଚ। ପଠମତତିଯାନି ଚାପି ସଭାଗାନି ଫଲାପଦେସତୋ, ଵିସଭାଗାନି ସଙ୍ଖତାସଙ୍ଖତତୋ । ଦୁତିଯଚତୁତ୍ଥାନି ଚାପି ସଭାଗାନି ହେତୁଅପଦେସତୋ, ଵିସଭାଗାନି ଏକନ୍ତକୁସଲାକୁସଲତୋ। ପଠମଚତୁତ୍ଥାନି ଚାପି ସଭାଗାନି ସଙ୍ଖତତୋ, ଵିସଭାଗାନି ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରତୋ। ଦୁତିଯତତିଯାନି ଚାପି ସଭାଗାନି ନେଵସେକ୍ଖନାସେକ୍ଖଭାଵତୋ, ଵିସଭାଗାନି ସାରମ୍ମଣାନାରମ୍ମଣତୋ।

‘‘ଇତି ଏଵଂ ପକାରେହି, ନଯେହି ଚ ଵିଚକ୍ଖଣୋ;

ଵିଜଞ୍ଞା ଅରିଯସଚ୍ଚାନଂ, ସଭାଗଵିସଭାଗତ’’ନ୍ତି।

ସବ୍ବମେଵ ଚେତ୍ଥ ଦୁକ୍ଖଂ ଏକଵିଧଂ ପଵତ୍ତିଭାଵତୋ, ଦୁଵିଧଂ ନାମରୂପତୋ, ତିଵିଧଂ କାମରୂପାରୂପୂପପତ୍ତିଭଵଭେଦତୋ, ଚତୁବ୍ବିଧଂ ଚତୁଆହାରଭେଦତୋ, ପଞ୍ଚଵିଧଂ ପଞ୍ଚୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧଭେଦତୋ। ସମୁଦଯୋପି ଏକଵିଧୋ ପଵତ୍ତକଭାଵତୋ, ଦୁଵିଧୋ ଦିଟ୍ଠିସମ୍ପଯୁତ୍ତାସମ୍ପଯୁତ୍ତତୋ, ତିଵିଧୋ କାମଭଵଵିଭଵତଣ୍ହାଭେଦତୋ, ଚତୁବ୍ବିଧୋ ଚତୁମଗ୍ଗପ୍ପହେଯ୍ଯତୋ, ପଞ୍ଚଵିଧୋ ରୂପାଭିନନ୍ଦନାଦିଭେଦତୋ, ଛବ୍ବିଧୋ ଛତଣ୍ହାକାଯଭେଦତୋ। ନିରୋଧୋପି ଏକଵିଧୋ ଅସଙ୍ଖତଧାତୁଭାଵତୋ, ପରିଯାଯତୋ ପନ ଦୁଵିଧୋ ସଉପାଦିସେସଅନୁପାଦିସେସତୋ, ତିଵିଧୋ ଭଵତ୍ତଯଵୂପସମତୋ, ଚତୁବ୍ବିଧୋ ଚତୁମଗ୍ଗାଧିଗମନୀଯତୋ, ପଞ୍ଚଵିଧୋ ପଞ୍ଚାଭିନନ୍ଦନଵୂପସମତୋ, ଛବ୍ବିଧୋ ଛତଣ୍ହାକାଯକ୍ଖଯଭେଦତୋ। ମଗ୍ଗୋପି ଏକଵିଧୋ ଭାଵେତବ୍ବତୋ, ଦୁଵିଧୋ ସମଥଵିପସ୍ସନାଭେଦତୋ, ଦସ୍ସନଭାଵନାଭେଦତୋ ଵା, ତିଵିଧୋ ଖନ୍ଧତ୍ତଯଭେଦତୋ। ଅଯଞ୍ହି ସପ୍ପଦେସତ୍ତା ନଗରଂ ଵିଯ ରଜ୍ଜେନ ନିପ୍ପଦେସେହି ତୀହି ଖନ୍ଧେହି ସଙ୍ଗହିତୋ। ଯଥାହ –

‘‘ନ ଖୋ, ଆଵୁସୋ ଵିସାଖ, ଅରିଯେନ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକେନ ମଗ୍ଗେନ ତଯୋ ଖନ୍ଧା ସଙ୍ଗହିତା, ତୀହି ଚ ଖୋ, ଆଵୁସୋ ଵିସାଖ, ଖନ୍ଧେହି ଅରିଯୋ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ମଗ୍ଗୋ ସଙ୍ଗହିତୋ। ଯା, ଚାଵୁସୋ ଵିସାଖ, ସମ୍ମାଵାଚା ଯୋ ଚ ସମ୍ମାକମ୍ମନ୍ତୋ ଯୋ ଚ ସମ୍ମାଆଜୀଵୋ, ଇମେ ଧମ୍ମା ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧେ ସଙ୍ଗହିତା। ଯୋ ଚ ସମ୍ମାଵାଯାମୋ ଯା ଚ ସମ୍ମାସତି ଯୋ ଚ ସମ୍ମାସମାଧି, ଇମେ ଧମ୍ମା ସମାଧିକ୍ଖନ୍ଧେ ସଙ୍ଗହିତା। ଯା ଚ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ଯୋ ଚ ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପୋ, ଇମେ ଧମ୍ମା ପଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧେ ସଙ୍ଗହିତା’’ତି (ମ। ନି। ୧।୪୬୨)।

ଚତୁବ୍ବିଧୋ ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗାଦିଵସେନ।

ଅପିଚ ସବ୍ବାନେଵ ସଚ୍ଚାନି ଏକଵିଧାନି ଅଵିତଥତ୍ତା, ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ଯତ୍ତା ଵା। ଦୁଵିଧାନି ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରତୋ, ସଙ୍ଖତାସଙ୍ଖତତୋ ଵା। ତିଵିଧାନି ଦସ୍ସନଭାଵନାହି ପହାତବ୍ବତୋ ଅପ୍ପହାତବ୍ବତୋ ନେଵପହାତବ୍ବନାପହାତବ୍ବତୋ ଚ। ଚତୁବ୍ବିଧାନି ପରିଞ୍ଞେଯ୍ଯପହାତବ୍ବସଚ୍ଛିକାତବ୍ବଭାଵେତବ୍ବତୋତି।

‘‘ଏଵଂ ଅରିଯସଚ୍ଚାନଂ, ଦୁବ୍ବୋଧାନଂ ବୁଧୋ ଵିଧିଂ;

ଅନେକଭେଦତୋ ଜଞ୍ଞା, ହିତାଯ ଚ ସୁଖାଯ ଚା’’ତି।

ସଚ୍ଚପକିଣ୍ଣକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଇଦାନି ଧମ୍ମସେନାପତି ଭଗୱତା ଦେସିତକ୍କମେନେୱ ଅନ୍ତେ ସଚ୍ଚଚତୁକ୍କଂ ନିଦ୍ଦିସିତ୍ୱା ‘‘ତଂ ଞାତଟ୍ଠେନ ଞାଣ’’ନ୍ତିଆଦିନା ସଚ୍ଚଚତୁକ୍କୱସେନ ସୁତମଯେ ଞାଣଂ ନିଗମେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତି। ଏୱଂ ‘‘ସୋତାୱଧାନେ ପଞ୍ଞା ସୁତମଯେ ଞାଣ’’ନ୍ତି ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତଂ ସବ୍ବଂ ନିଗମେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୀତି।

ସଦ୍ଧମ୍ମପ୍ପକାସିନିଯା ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗଟ୍ଠକଥାଯ

ସୁତମଯଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ସୀଲମଯଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୩୭। ସୀଲମଯଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ପଞ୍ଚାତି ଗଣନପରିଚ୍ଛେଦୋ। ସୀଲାନୀତି ପରିଚ୍ଛିନ୍ନଧମ୍ମନିଦସ୍ସନଂ। ପରିଯନ୍ତପାରିସୁଦ୍ଧିସୀଲନ୍ତିଆଦି ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ସରୂପତୋ ଦସ୍ସନଂ। ପରିଯନ୍ତପାରିସୁଦ୍ଧୀତିଆଦୀସୁ ଯଥା ନୀଲୱଣ୍ଣଯୋଗତୋ ୱତ୍ଥମ୍ପି ନୀଲମସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ନୀଲନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଏୱଂ ଗଣନୱସେନ ପରିଯନ୍ତୋ ପରିଚ୍ଛେଦୋ ଅସ୍ସା ଅତ୍ଥୀତି ପରିଯନ୍ତା, ଉପସମ୍ପନ୍ନସୀଲେ ପତ୍ୱା ଅନୁପସମ୍ପନ୍ନସୀଲସ୍ସ ଅୱସାନସବ୍ଭାୱତୋ ୱା ପରିଯନ୍ତୋ ଅୱସାନଂ ଅସ୍ସା ଅତ୍ଥୀତି ପରିଯନ୍ତା। ସପରିଯନ୍ତାତି ୱା ୱତ୍ତବ୍ବେ ସକାରଲୋପୋ କତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ ‘‘ଦକଂ ଦକାସଯା ପୱିସନ୍ତୀ’’ତି (ସଂ। ନି। ୩।୭୮; ଅ। ନି। ୪।୩୩) ଏତ୍ଥ ଉକାରଲୋପୋ ୱିଯ। ପରିସୁଦ୍ଧଭାୱୋ ପାରିସୁଦ୍ଧି, ପରିଯନ୍ତା ଚ ସା ପାରିସୁଦ୍ଧି ଚାତି ପରିଯନ୍ତପାରିସୁଦ୍ଧି, ପରିଯନ୍ତପାରିସୁଦ୍ଧିସଙ୍ଖାତଂ ସୀଲଂ ପରିଯନ୍ତପାରିସୁଦ୍ଧିସୀଲଂ। ୱୁତ୍ତପଟିପକ୍ଖେନ ନ ପରିଯନ୍ତାତି ଅପରିଯନ୍ତା, ନତ୍ଥି ଏତିସ୍ସା ପରିଯନ୍ତୋତିପି ଅପରିଯନ୍ତା, ୱୁଦ୍ଧୋ ଏତିସ୍ସା ପରିଯନ୍ତୋତିପି ଅପରିଯନ୍ତା। ସମାଦାନତୋ ପଭୁତି ଅଖଣ୍ଡିତତ୍ତା ଖଣ୍ଡିତାପି କତପଟିକମ୍ମତ୍ତା ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦମତ୍ତକେନାପି ମଲେନ ୱିରହିତତ୍ତା ଚ ପରିସୁଦ୍ଧଜାତିମଣି ୱିଯ ସୁଧନ୍ତସୁପରିକମ୍ମକତସୁୱଣ୍ଣଂ ୱିଯ ଚ ପରିସୁଦ୍ଧତ୍ତା ଅରିଯମଗ୍ଗସ୍ସ ପଦଟ୍ଠାନଭୂତା ଅନୂନଟ୍ଠେନ ପରିପୁଣ୍ଣା। ଦିଟ୍ଠିଯା ପହୀନତ୍ତା ଦିଟ୍ଠିପରାମାସେନ ଅଗ୍ଗହିତତ୍ତା ଅପରାମଟ୍ଠା।ଅଯଂ ତେ ସୀଲେ ଦୋସୋତି କେନଚି ଚୋଦକେନ ପରାମସିତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟତ୍ତା ୱା ଅପରାମଟ୍ଠା। ଅରହତ୍ତଫଲକ୍ଖଣେ ସବ୍ବଦରଥପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିଯା ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧି। ଅନୁପସମ୍ପନ୍ନାନନ୍ତି ଅନୱସେସସମାଦାନୱସେନ ସୀଲସମ୍ପଦାଯ ଭୁସଂ ସମ୍ପନ୍ନାତି ଉପସମ୍ପନ୍ନା, ନ ଉପସମ୍ପନ୍ନା ଅନୁପସମ୍ପନ୍ନା। ତେସଂ ଅନୁପସମ୍ପନ୍ନାନଂ।

ପରିଯନ୍ତସିକ୍ଖାପଦାନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ସିକ୍ଖିତବ୍ବଟ୍ଠେନ ସିକ୍ଖା, କୋଟ୍ଠାସଟ୍ଠେନ ପଦାନି, ସିକ୍ଖିତବ୍ବକୋଟ୍ଠାସାନୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅପିଚ ସୀଲେ ପତିଟ୍ଠିତେନ ଉପରିପତ୍ତବ୍ବତ୍ତା ସବ୍ବେ କୁସଲା ଧମ୍ମା ସିକ୍ଖା, ସୀଲାନି ତାସଂ ସିକ୍ଖାନଂ ପତିଟ୍ଠଟ୍ଠେନ ପଦାନୀତି ସିକ୍ଖାନଂ ପଦତ୍ତା ସିକ୍ଖାପଦାନି , ପରିଯନ୍ତାନି ସିକ୍ଖାପଦାନି ଏତେସନ୍ତି ପରିଯନ୍ତସିକ୍ଖାପଦା। ତେସଂ ପରିଯନ୍ତସିକ୍ଖାପଦାନଂ। ଏତ୍ଥ ଚ ଦ୍ୱେ ପରିଯନ୍ତା ସିକ୍ଖାପଦପରିଯନ୍ତୋ ଚ କାଲପରିଯନ୍ତୋ ଚ। କତମୋ ସିକ୍ଖାପଦପରିଯନ୍ତୋ? ଉପାସକୋପାସିକାନଂ ଯଥାସମାଦାନୱସେନ ଏକଂ ୱା ଦ୍ୱେ ୱା ତୀଣି ୱା ଚତ୍ତାରି ୱା ପଞ୍ଚ ୱା ଅଟ୍ଠ ୱା ଦସ ୱା ସିକ୍ଖାପଦାନି ହୋନ୍ତି, ସିକ୍ଖମାନସାମଣେରସାମଣେରୀନଂ ଦସ ସିକ୍ଖାପଦାନି। ଅଯଂ ସିକ୍ଖାପଦପରିଯନ୍ତୋ। କତମୋ କାଲପରିଯନ୍ତୋ? ଉପାସକୋପାସିକା ଦାନଂ ଦଦମାନା ପରିୱେସନପରିଯନ୍ତଂ ସୀଲଂ ସମାଦିଯନ୍ତି, ୱିହାରଗତା ୱିହାରପରିଯନ୍ତଂ ସୀଲଂ ସମାଦିଯନ୍ତି, ଏକଂ ୱା ଦ୍ୱେ ୱା ତଯୋ ୱା ଭିଯ୍ୟୋ ୱା ରତ୍ତିନ୍ଦିୱାନି ପରିଚ୍ଛେଦଂ କତ୍ୱା ସୀଲଂ ସମାଦିଯନ୍ତି। ଅଯଂ କାଲପରିଯନ୍ତୋ। ଇମେସୁ ଦ୍ୱୀସୁ ପରିଯନ୍ତେସୁ ସିକ୍ଖାପଦଂ ପରିଯନ୍ତଂ କତ୍ୱା ସମାଦିନ୍ନଂ ସୀଲଂ ୱୀତିକ୍କମନେନ ୱା ମରଣେନ ୱା ପଟିପ୍ପସ୍ସମ୍ଭତି, କାଲଂ ପରିଯନ୍ତଂ କତ୍ୱା ସମାଦିନ୍ନଂ ତଂତଂକାଲାତିକ୍କମେନ ପଟିପ୍ପସ୍ସମ୍ଭତି।

ଅପରିଯନ୍ତସିକ୍ଖାପଦାନନ୍ତି –

‘‘ନୱ କୋଟିସହସ୍ସାନି, ଅସୀତି ସତକୋଟିଯୋ;

ପଞ୍ଞାସ ସତସହସ୍ସାନି, ଛତ୍ତିଂସ ଚ ପୁନାପରେ।

‘‘ଏତେ ସଂୱରୱିନଯା, ସମ୍ବୁଦ୍ଧେନ ପକାସିତା;

ପେଯ୍ୟାଲମୁଖେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା, ସିକ୍ଖା ୱିନଯସଂୱରେ’’ତି। –

ଏୱଂ ଗଣନୱସେନ ପରିଯନ୍ତାନମ୍ପି ସିକ୍ଖାପଦାନଂ ଅନୱସେସସମାଦାନଭାୱୱସେନ ଲାଭଯସଞାତିଅଙ୍ଗଜୀୱିତହେତୁ ଅଦିଟ୍ଠପରିଯନ୍ତଭାୱୱସେନ ଉପରି ରକ୍ଖିତବ୍ବସୀଲପରିଚ୍ଛେଦାଭାୱୱସେନ ଚ ନତ୍ଥି ଏତେସଂ ପରିଯନ୍ତୋତି ଅପରିଯନ୍ତାନି। ଅପରିଯନ୍ତାନି ସିକ୍ଖାପଦାନି ଏତେସନ୍ତି ଅପରିଯନ୍ତସିକ୍ଖାପଦା। ତେସଂ ଅପରିଯନ୍ତସିକ୍ଖାପଦାନଂ, ୱୁଦ୍ଧପରିଯନ୍ତସିକ୍ଖାପଦାନନ୍ତି ୱା ଅତ୍ଥୋ।

ପୁଥୁଜ୍ଜନକଲ୍ୟାଣକାନନ୍ତିଆଦୀସୁ –

‘‘ପୁଥୂନଂ ଜନନାଦୀହି, କାରଣେହି ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ;

ପୁଥୁଜ୍ଜନନ୍ତୋଗଧତ୍ତା, ପୁଥୁୱାଯଂ ଜନୋ ଇତି’’। –

ୱୁତ୍ତପୁଥୁଜ୍ଜନଲକ୍ଖଣାନତିକ୍କମେପି –

‘‘ଦୁୱେ ପୁଥୁଜ୍ଜନା ୱୁତ୍ତା, ବୁଦ୍ଧେନାଦିଚ୍ଚବନ୍ଧୁନା;

ଅନ୍ଧୋ ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ ଏକୋ, କଲ୍ୟାଣେକୋ ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ’’ତି। –

ୱୁତ୍ତପୁଥୁଜ୍ଜନଦ୍ୱଯେ କଲ୍ୟାଣଧମ୍ମସମାଗମେନ ଅନ୍ଧପୁଥୁଜ୍ଜନଭାୱଂ ଅତିକ୍କମ୍ମ କଲ୍ୟାଣପୁଥୁଜ୍ଜନଭାୱେ ଠିତାନଂ ପୁଥୁଜ୍ଜନକଲ୍ୟାଣକାନଂ କଲ୍ୟାଣପୁଥୁଜ୍ଜନାନନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ପୁଥୁଜ୍ଜନେସୁ ୱା କଲ୍ୟାଣକାନଂ ପୁଥୁଜ୍ଜନକଲ୍ୟାଣକାନଂ।

କୁସଲଧମ୍ମେ ଯୁତ୍ତାନନ୍ତି ଏତ୍ଥ କୁସଲସଦ୍ଦୋ ତାୱ ଆରୋଗ୍ୟାନୱଜ୍ଜଛେକସୁଖୱିପାକେସୁ ଦିସ୍ସତି। ଅଯଞ୍ହି ‘‘କଚ୍ଚି ନୁ ଭୋତୋ କୁସଲଂ, କଚ୍ଚି ଭୋତୋ ଅନାମଯ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ଜା। ୧।୧୫।୧୪୬; ୨।୨୦।୧୨୯) ଆରୋଗ୍ୟେ ଦିସ୍ସତି। ‘‘କତମୋ ପନ, ଭନ୍ତେ, କାଯସମାଚାରୋ କୁସଲୋ? ଯୋ ଖୋ, ମହାରାଜ, କାଯସମାଚାରୋ ଅନୱଜ୍ଜୋ’’ତି (ମ। ନି। ୨।୩୬୧) ଚ ‘‘ପୁନ ଚପରଂ, ଭନ୍ତେ, ଏତଦାନୁତ୍ତରିଯଂ ଯଥା ଭଗୱା ଧମ୍ମଂ ଦେସେତି କୁସଲେସୁ ଧମ୍ମେସୂ’’ତି ଚ (ଦୀ। ନି। ୩।୧୪୫) ଏୱମାଦୀସୁ ଅନୱଜ୍ଜେ। ‘‘କୁସଲୋ ତ୍ୱଂ ରଥସ୍ସ ଅଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗାନଂ (ମ। ନି। ୨।୮୭), କୁସଲା ନଚ୍ଚଗୀତସ୍ସ ସିକ୍ଖିତା ଚାତୁରିତ୍ଥିଯୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ଜା। ୨।୨୨।୯୪) ଛେକେ। ‘‘କୁସଲାନଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଧମ୍ମାନଂ ସମାଦାନହେତୁ (ଦୀ। ନି। ୩।୮୦)। କୁସଲସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ କତତ୍ତା ଉପଚିତତ୍ତା’’ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ସ। ୪୩୧) ସୁଖୱିପାକେ। ସ୍ୱାଯମିଧ ଆରୋଗ୍ୟେପି ଅନୱଜ୍ଜେପି ସୁଖୱିପାକେପି ୱଟ୍ଟତି।

ୱଚନତ୍ଥୋ ପନେତ୍ଥ କୁଚ୍ଛିତେ ପାପକେ ଧମ୍ମେ ସଲଯନ୍ତି ଚଲଯନ୍ତି କମ୍ପେନ୍ତି ୱିଦ୍ଧଂସେନ୍ତୀତି କୁସଲା। କୁଚ୍ଛିତେନ ୱା ଆକାରେନ ସଯନ୍ତି ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି କୁସା, ତେ କୁସେ ଲୁନନ୍ତି ଛିନ୍ଦନ୍ତୀତି କୁସଲା। କୁଚ୍ଛିତାନଂ ୱା ସାନତୋ ତନୁକରଣତୋ କୁସଂ ଞାଣଂ। ତେନ କୁସେନ ଲାତବ୍ବା ଗହେତବ୍ବା ପୱତ୍ତେତବ୍ବାତି କୁସଲା, ଯଥା ୱା କୁସା ଉଭଯଭାଗଗତଂ ହତ୍ଥପ୍ପଦେସଂ ଲୁନନ୍ତି, ଏୱମିମେପି ଉପ୍ପନ୍ନାନୁପ୍ପନ୍ନଭାୱେନ ଉଭଯଭାଗଗତଂ ସଂକିଲେସପକ୍ଖଂ ଲୁନନ୍ତି, ତସ୍ମା କୁସା ୱିଯ ଲୁନନ୍ତୀତି କୁସଲା। ଅପିଚ ଆରୋଗ୍ୟଟ୍ଠେନ ଅନୱଜ୍ଜଟ୍ଠେନ କୋସଲ୍ଲସମ୍ଭୂତଟ୍ଠେନ ୱା କୁସଲା। ଇଧ ପନ ଯସ୍ମା ୱିପସ୍ସନାକୁସଲମେୱ ଅଧିପ୍ପେତଂ, ତସ୍ମା ସେସେ ୱିହାଯ ତସ୍ସେୱ ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ‘‘କୁସଲଧମ୍ମେ’’ତି ଏକୱଚନଂ କତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ୱିପସ୍ସନାକୁସଲଧମ୍ମେ ସାତଚ୍ଚକିରିଯତାଯ ସକ୍କଚ୍ଚକାରିତାଯ ଚ ଯୁତ୍ତାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ସେକ୍ଖପରିଯନ୍ତେ ପରିପୂରକାରୀନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ତୀସୁ ସିକ୍ଖାସୁ ଜାତାତିପି ସେକ୍ଖା, ସତ୍ତନ୍ନଂ ସେକ୍ଖାନଂ ଏତେତିପି ସେକ୍ଖା, ସଯମେୱ ସିକ୍ଖନ୍ତୀତିପି ସେକ୍ଖା । ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଫଲସକଦାଗାମିମଗ୍ଗଫଲଅନାଗାମିମଗ୍ଗଫଲଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଧମ୍ମା । ତେ ସେକ୍ଖା ଧମ୍ମା ପରିଯନ୍ତେ ଅୱସାନେ ଏତସ୍ସ, ତେ ୱା ସେକ୍ଖା ଧମ୍ମା ପରିଯନ୍ତୋ ପରିଚ୍ଛେଦୋ ଏତସ୍ସାତି ସେକ୍ଖପରିଯନ୍ତୋ। ତସ୍ମିଂ ସେକ୍ଖପରିଯନ୍ତେ ଧମ୍ମେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ପରିପୂରଂ ପରିପୁଣ୍ଣତଂ କରୋନ୍ତୀତି ପରିପୂରକାରିନୋ, ପରିପୂରକାରୋ ପରିପୂରକିରିଯା ଏତେସଂ ଅତ୍ଥୀତି ୱା ପରିପୂରକାରିନୋ। ତେସଂ ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗସ୍ସ ପୁବ୍ବଭାଗଭୂତେ ସେକ୍ଖପରିଯନ୍ତେ ପଟିପଦାଧମ୍ମେ ୱିପସ୍ସନାପାରିପୂରିଯା ପରିପୂରକାରୀନଂ। କାଯେ ଚ ଜୀୱିତେ ଚ ଅନପେକ୍ଖାନନ୍ତି ଏତ୍ଥ କାଯେତି ସରୀରେ। ସରୀରଞ୍ହି ଅସୁଚିସଞ୍ଚଯତୋ କୁଚ୍ଛିତାନଞ୍ଚ କେସାଦୀନଂ ଚକ୍ଖୁରୋଗାଦୀନଞ୍ଚ ରୋଗସତାନଂ ଆଯଭୂତତ୍ତା କାଯୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଜୀୱିତେତି ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯେ। ତଞ୍ହି ଜୀୱନ୍ତି ତେନାତି ଜୀୱିତନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ନତ୍ଥି ଏତେସଂ ଅପେକ୍ଖାତି ଅନପେକ୍ଖା, ନିସ୍ସିନେହାତି ଅତ୍ଥୋ। ତେସଂ ତସ୍ମିଂ କାଯେ ଚ ଜୀୱିତେ ଚ ଅନପେକ୍ଖାନଂ।

ଇଦାନି ତେସଂ ତେସୁ ଅନପେକ୍ଖତ୍ତସ୍ସ କାରଣଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ପରିଚ୍ଚତ୍ତଜୀୱିତାନନ୍ତି ଆହ। ଭଗୱତୋ ଆଚରିଯସ୍ସ ୱା ସକଜୀୱିତପରିଚ୍ଚାଗେନେୱ ହି ତେ

କିଲମମାନେପି କାଯେ ୱିନସ୍ସମାନେପି ଜୀୱିତେ ଅନପେକ୍ଖା ହୋନ୍ତୀତି। ସତ୍ତନ୍ନଂ ସେକ୍ଖାନନ୍ତି ସିକ୍ଖନ୍ତୀତି ସେକ୍ଖାତି ଲଦ୍ଧନାମାନଂ ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଟ୍ଠାଦୀନଂ ସତ୍ତନ୍ନଂ ଅରିଯପୁଗ୍ଗଲାନଂ। ତଥାଗତସାୱକାନନ୍ତି ତଥାଗତସ୍ସ ସାୱକାନଂ। ଅଟ୍ଠପି ହି ଅରିଯପୁଗ୍ଗଲା ସୱନନ୍ତେ ଅରିଯାଯ ଜାତିଯା ଜାତତ୍ତା ଭଗୱତୋ ଦେସନଂ ଅନୁସିଟ୍ଠିଂ ଅୱେଚ୍ଚପ୍ପସାଦଯୋଗେନ ସକ୍କଚ୍ଚଂ ସୁଣନ୍ତୀତି ସାୱକା। ତେସୁପି ଅରହତ୍ତଫଲଟ୍ଠେଯେୱ ୱିସେସେତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଖୀଣାସୱାନନ୍ତି ଆହ, ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଞାଣେନ ପରିକ୍ଖୀଣସବ୍ବାସୱାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧାନନ୍ତି ତଂ ତଂ କାରଣଂ ପଟିଚ୍ଚ ଏକୋୱ ଅନାଚରିଯକୋ ଚତୁସଚ୍ଚଂ ବୁଜ୍ଝିତୱାତି ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧୋ। ତାଦିସାନଂ ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧାନଂ।

ତଥାଗତାନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଅଟ୍ଠହି କାରଣେହି ଭଗୱା ତଥାଗତୋ – ତଥା ଆଗତୋତି ତଥାଗତୋ, ତଥା ଗତୋତି ତଥାଗତୋ, ତଥଲକ୍ଖଣଂ ଆଗତୋତି ତଥାଗତୋ, ତଥଧମ୍ମେ ଯାଥାୱତୋ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋତି ତଥାଗତୋ, ତଥଦସ୍ସିତାଯ ତଥାଗତୋ, ତଥୱାଦିତାଯ ତଥାଗତୋ, ତଥା କାରିତାଯ ତଥାଗତୋ, ଅଭିଭୱନଟ୍ଠେନ ତଥାଗତୋ।

କଥଂ ଭଗୱା ତଥା ଆଗତୋତି ତଥାଗତୋ? ଯଥା ସବ୍ବଲୋକହିତାଯ ଉସ୍ସୁକ୍କମାପନ୍ନା ପୁରିମକା ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧା ଆଗତା। କିଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି? ଯେନାଭିନୀହାରେନ ପୁରିମକା ଭଗୱନ୍ତୋ ଆଗତା, ତେନେୱ ଅମ୍ହାକମ୍ପି ଭଗୱା ଆଗତୋ। ଅଥ ୱା ଯଥା ପୁରିମକା ଭଗୱନ୍ତୋ ଦାନସୀଲନେକ୍ଖମ୍ମପଞ୍ଞାୱୀରିଯଖନ୍ତିସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନମେତ୍ତୁପେକ୍ଖାସଙ୍ଖାତା ଦସ ପାରମିଯୋ, ଦସ ଉପପାରମିଯୋ, ଦସ ପରମତ୍ଥପାରମିଯୋତି ସମତିଂସ ପାରମିଯୋ ପୂରେତ୍ୱା ଅଙ୍ଗପରିଚ୍ଚାଗଂ ନଯନଧନରଜ୍ଜପୁତ୍ତଦାରପରିଚ୍ଚାଗନ୍ତି ଇମେ ପଞ୍ଚ ମହାପରିଚ୍ଚାଗେ ପରିଚ୍ଚଜିତ୍ୱା, ପୁବ୍ବଯୋଗପୁବ୍ବଚରିଯଧମ୍ମକ୍ଖାନଞାତତ୍ଥଚରିଯାଦଯୋ ପୂରେତ୍ୱା ବୁଦ୍ଧିଚରିଯାଯ କୋଟିଂ ପତ୍ୱା ଆଗତା, ତଥା ଅମ୍ହାକମ୍ପି ଭଗୱା ଆଗତୋ। ଯଥା ଚ ପୁରିମକା ଭଗୱନ୍ତୋ ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନେ ଚତ୍ତାରୋ ସମ୍ମପ୍ପଧାନେ ଚତ୍ତାରୋ ଇଦ୍ଧିପାଦେ ପଞ୍ଚିନ୍ଦ୍ରିଯାନି ପଞ୍ଚ ବଲାନି ସତ୍ତ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗେ ଅରିଯଂ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକଂ ମଗ୍ଗଂ ଭାୱେତ୍ୱା ବ୍ରୂହେତ୍ୱା ଆଗତା, ତଥା ଅମ୍ହାକମ୍ପି ଭଗୱା ଆଗତୋତି ତଥାଗତୋ।

''ଯଥେୱ ଦୀପଙ୍କରବୁଦ୍ଧଆଦଯୋ, ସବ୍ବଞ୍ଞୁଭାୱଂ ମୁନଯୋ ଇଧାଗତା;

ତଥା ଅଯଂ ସକ୍ୟମୁନୀପି ଆଗତୋ, ତଥାଗତୋ ୱୁଚ୍ଚତି ତେନ ଚକ୍ଖୁମା''ତି।

କଥଂ ତଥା ଗତୋତି ତଥାଗତୋ? ଯଥା ସମ୍ପତିଜାତା ପୁରିମକା ଭଗୱନ୍ତୋ ଗତା। କଥଞ୍ଚ ତେ ଗତା? ତେ ହି ସମ୍ପତିଜାତା ସମେହି ପାଦେହି ପଥୱିଯଂ ପତିଟ୍ଠାଯ ଉତ୍ତରେନମୁଖା ସତ୍ତପଦୱୀତିହାରେନ ଗତା। ଯଥାହ ''ସମ୍ପତିଜାତୋ, ଆନନ୍ଦ, ବୋଧିସତ୍ତୋ ସମେହି ପାଦେହି ପଥୱିଯଂ ପତିଟ୍ଠହିତ୍ୱା ଉତ୍ତରାଭିମୁଖୋ ସତ୍ତପଦୱୀତିହାରେନ ଗଚ୍ଛତି ସେତମ୍ହି ଛତ୍ତେ ଅନୁଧାରଯମାନେ, ସବ୍ବା ଚ ଦିସା ଅନୁୱିଲୋକେତି, ଆସଭିଞ୍ଚ ୱାଚଂ ଭାସତି 'ଅଗ୍ଗୋହମସ୍ମି ଲୋକସ୍ସ, ଜେଟ୍ଠୋହମସ୍ମି ଲୋକସ୍ସ, ସେଟ୍ଠୋହମସ୍ମି ଲୋକସ୍ସ, ଅଯମନ୍ତିମା ଜାତି, ନତ୍ଥି ଦାନି ପୁନବ୍ଭୱୋ'''ତି (ମ। ନି। ୩। ୨୦୭; ଦୀ। ନି। ୨।୩୧)। ତଞ୍ଚସ୍ସ ଗମନଂ ତଥଂ ଅହୋସି ଅୱିତଥଂ ଅନେକେସଂ ୱିସେସାଧିଗମାନଂ ପୁବ୍ବନିମିତ୍ତଭାୱେନ। ଯଞ୍ହି ସୋ ସମ୍ପତିଜାତୋ ସମେହି ପାଦେହି ପତିଟ୍ଠହି, ଇଦମସ୍ସ ଚତୁରିଦ୍ଧିପାଦପଟିଲାଭସ୍ସ ପୁବ୍ବନିମିତ୍ତଂ, ଉତ୍ତରମୁଖଭାୱୋ ପନସ୍ସ ସବ୍ବଲୋକୁତ୍ତରଭାୱସ୍ସ ପୁବ୍ବନିମିତ୍ତଂ, ସତ୍ତପଦୱୀତିହାରୋ ସତ୍ତବୋଜ୍ଝଙ୍ଗରତନପଟିଲାଭସ୍ସ ପୁବ୍ବନିମିତ୍ତଂ, ''ସୁୱଣ୍ଣଦଣ୍ଡା ୱୀତିପତନ୍ତି ଚାମରା''ତି (ସୁ। ନି। ୬୯୩) ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତଚାମରୁକ୍ଖେପୋ ପନ ସବ୍ବତିତ୍ଥିଯନିମ୍ମଥନସ୍ସ ପୁବ୍ବନିମିତ୍ତଂ, ସେତଚ୍ଛତ୍ତଧାରଣଂ ଅରହତ୍ତଫଲୱିମୁତ୍ତିୱରୱିମଲସେତଚ୍ଛତ୍ତପଟିଲାଭସ୍ସ ପୁବ୍ବନିମିତ୍ତଂ, ସବ୍ବାଦିସାନୁୱିଲୋକନଂ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତାନାୱରଣଞାଣପଟିଲାଭସ୍ସ ପୁବ୍ବନିମିତ୍ତଂ, ଆସଭିୱାଚାଭାସନଂ ପନ ଅପ୍ପଟିୱତ୍ତିଯୱରଧମ୍ମଚକ୍କପ୍ପୱତ୍ତନସ୍ସ ପୁବ୍ବନିମିତ୍ତଂ। ତଥାଯଂ ଭଗୱାପି ଗତୋ। ତଞ୍ଚସ୍ସ ଗମନଂ ତଥଂ ଅହୋସି ଅୱିତଥଂ ତେସଂଯେୱ ୱିସେସାଧିଗମାନଂ ପୁବ୍ବନିମିତ୍ତଭାୱେନ। ତେନାହୁ ପୋରାଣା –

''ମୁହୁତ୍ତଜାତୋୱ ଗୱଂପତୀ ଯଥା, ସମେହି ପାଦେହି ଫୁସୀ ୱସୁନ୍ଧରଂ;

ସୋ ୱିକ୍କମୀ ସତ୍ତ ପଦାନି ଗୋତମୋ, ସେତଞ୍ଚ ଛତ୍ତଂ ଅନୁଧାରଯୁଂ ମରୂ।

''ଗନ୍ତ୍ୱାନ ସୋ ସତ୍ତ ପଦାନି ଗୋତମୋ, ଦିସା ୱିଲୋକେସି ସମା ସମନ୍ତତୋ;

ଅଟ୍ଠଙ୍ଗୁପେତଂ ଗିରମବ୍ଭୁଦୀରଯି, ସୀହୋ ଯଥା ପବ୍ବତମୁଦ୍ଧନିଟ୍ଠିତୋ''ତି।

ଏୱଂ ତଥା ଗତୋତି ତଥାଗତୋ।

ଅଥ ୱା ଯଥା ପୁରିମକା ଭଗୱନ୍ତୋ, ଅଯମ୍ପି ଭଗୱା ତଥେୱ ନେକ୍ଖମ୍ମେନ କାମଚ୍ଛନ୍ଦଂ…ପେ… ପଠମଜ୍ଝାନେନ ନୀୱରଣେ…ପେ… ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଯ ନିଚ୍ଚସଞ୍ଞଂ…ପେ… ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗେନ ସବ୍ବକିଲେସେ ପହାଯ ଗତୋ। ଏୱମ୍ପି ତଥା ଗତୋତି ତଥାଗତୋ।

କଥଂ ତଥଲକ୍ଖଣଂ ଆଗତୋତି ତଥାଗତୋ? ପଥୱୀଧାତୁଯା କକ୍ଖଳତ୍ତଲକ୍ଖଣଂ ତଥଂ ଅୱିତଥଂ, ଆପୋଧାତୁଯା ପଗ୍ଘରଣଲକ୍ଖଣଂ, ତେଜୋଧାତୁଯା ଉଣ୍ହତ୍ତଲକ୍ଖଣଂ, ୱାଯୋଧାତୁଯା ୱିତ୍ଥମ୍ଭନଲକ୍ଖଣଂ, ଆକାସଧାତୁଯା ଅସମ୍ଫୁଟ୍ଠଲକ୍ଖଣଂ, ୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଯା ୱିଜାନନଲକ୍ଖଣଂ।

ରୂପସ୍ସ ରୁପ୍ପନଲକ୍ଖଣଂ, ୱେଦନାଯ ୱେଦଯିତଲକ୍ଖଣଂ, ସଞ୍ଞାଯ ସଞ୍ଜାନନଲକ୍ଖଣଂ, ସଙ୍ଖାରାନଂ ଅଭିସଙ୍ଖରଣଲକ୍ଖଣଂ, ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ୱିଜାନନଲକ୍ଖଣଂ।

ୱିତକ୍କସ୍ସ ଅଭିନିରୋପନଲକ୍ଖଣଂ, ୱିଚାରସ୍ସ ଅନୁମଜ୍ଜନଲକ୍ଖଣଂ, ପୀତିଯା ଫରଣଲକ୍ଖଣଂ, ସୁଖସ୍ସ ସାତଲକ୍ଖଣଂ, ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତାଯ ଅୱିକ୍ଖେପଲକ୍ଖଣଂ, ଫସ୍ସସ୍ସ ଫୁସନଲକ୍ଖଣଂ।

ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଅଧିମୋକ୍ଖଲକ୍ଖଣଂ, ୱୀରିଯିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ପଗ୍ଗହଲକ୍ଖଣଂ, ସତିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଉପଟ୍ଠାନଲକ୍ଖଣଂ, ସମାଧିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଅୱିକ୍ଖେପଲକ୍ଖଣଂ, ପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ପଜାନନଲକ୍ଖଣଂ।

ସଦ୍ଧାବଲସ୍ସ ଅସ୍ସଦ୍ଧିଯେ ଅକମ୍ପିଯଲକ୍ଖଣଂ, ୱୀରିଯବଲସ୍ସ କୋସଜ୍ଜେ, ସତିବଲସ୍ସ ମୁଟ୍ଠସ୍ସଚ୍ଚେ, ସମାଧିବଲସ୍ସ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚେ, ପଞ୍ଞାବଲସ୍ସ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ଅକମ୍ପିଯଲକ୍ଖଣଂ।

ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସ୍ସ ଉପଟ୍ଠାନଲକ୍ଖଣଂ, ଧମ୍ମୱିଚଯସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସ୍ସ ପୱିଚଯଲକ୍ଖଣଂ, ୱୀରିଯସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସ୍ସ ପଗ୍ଗହଲକ୍ଖଣଂ, ପୀତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସ୍ସ ଫରଣଲକ୍ଖଣଂ, ପସ୍ସଦ୍ଧିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସ୍ସ ଉପସମଲକ୍ଖଣଂ, ସମାଧିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସ୍ସ ଅୱିକ୍ଖେପଲକ୍ଖଣଂ, ଉପେକ୍ଖାସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସ୍ସ ପଟିସଙ୍ଖାନଲକ୍ଖଣଂ।

ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଯା ଦସ୍ସନଲକ୍ଖଣଂ, ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପସ୍ସ ଅଭିନିରୋପନଲକ୍ଖଣଂ, ସମ୍ମାୱାଚାଯ ପରିଗ୍ଗହଲକ୍ଖଣଂ, ସମ୍ମାକମ୍ମନ୍ତସ୍ସ ସମୁଟ୍ଠାନଲକ୍ଖଣଂ, ସମ୍ମାଆଜୀୱସ୍ସ ୱୋଦାନଲକ୍ଖଣଂ, ସମ୍ମାୱାଯାମସ୍ସ ପଗ୍ଗହଲକ୍ଖଣଂ, ସମ୍ମାସତିଯା ଉପଟ୍ଠାନଲକ୍ଖଣଂ, ସମ୍ମାସମାଧିସ୍ସ ଅୱିକ୍ଖେପଲକ୍ଖଣଂ।

ଅୱିଜ୍ଜାଯ ଅଞ୍ଞାଣଲକ୍ଖଣଂ, ସଙ୍ଖାରାନଂ ଚେତନାଲକ୍ଖଣଂ, ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ୱିଜାନନଲକ୍ଖଣଂ, ନାମସ୍ସ ନମନଲକ୍ଖଣଂ, ରୂପସ୍ସ ରୁପ୍ପନଲକ୍ଖଣଂ, ସଳାଯତନସ୍ସ ଆଯତନଲକ୍ଖଣଂ, ଫସ୍ସସ୍ସ ଫୁସନଲକ୍ଖଣଂ, ୱେଦନାଯ ୱେଦଯିତଲକ୍ଖଣଂ, ତଣ୍ହାଯ ହେତୁଲକ୍ଖଣଂ, ଉପାଦାନସ୍ସ ଗହଣଲକ୍ଖଣଂ, ଭୱସ୍ସ ଆଯୂହନଲକ୍ଖଣଂ, ଜାତିଯା ନିବ୍ବତ୍ତିଲକ୍ଖଣଂ, ଜରାଯ ଜୀରଣଲକ୍ଖଣଂ, ମରଣସ୍ସ ଚୁତିଲକ୍ଖଣଂ।

ଧାତୂନଂ ସୁଞ୍ଞତାଲକ୍ଖଣଂ, ଆଯତନାନଂ ଆଯତନଲକ୍ଖଣଂ, ସତିପଟ୍ଠାନାନଂ ଉପଟ୍ଠାନଲକ୍ଖଣଂ, ସମ୍ମପ୍ପଧାନାନଂ ପଦହନଲକ୍ଖଣଂ, ଇଦ୍ଧିପାଦାନଂ ଇଜ୍ଝନଲକ୍ଖଣଂ, ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଅଧିପତିଲକ୍ଖଣଂ, ବଲାନଂ ଅକମ୍ପିଯଲକ୍ଖଣଂ, ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାନଂ ନିଯ୍ୟାନଲକ୍ଖଣଂ, ମଗ୍ଗସ୍ସ ହେତୁଲକ୍ଖଣଂ।

ସଚ୍ଚାନଂ ତଥଲକ୍ଖଣଂ, ସମଥସ୍ସ ଅୱିକ୍ଖେପଲକ୍ଖଣଂ, ୱିପସ୍ସନାଯ ଅନୁପସ୍ସନାଲକ୍ଖଣଂ, ସମଥୱିପସ୍ସନାନଂ ଏକରସଲକ୍ଖଣଂ, ଯୁଗନଦ୍ଧାନଂ ଅନତିୱତ୍ତନଲକ୍ଖଣଂ।

ସୀଲୱିସୁଦ୍ଧିଯା ସଂୱରଲକ୍ଖଣଂ, ଚିତ୍ତୱିସୁଦ୍ଧିଯା ଅୱିକ୍ଖେପଲକ୍ଖଣଂ, ଦିଟ୍ଠିୱିସୁଦ୍ଧିଯା ଦସ୍ସନଲକ୍ଖଣଂ।

ଖଯେ ଞାଣସ୍ସ ସମୁଚ୍ଛେଦଲକ୍ଖଣଂ, ଅନୁପ୍ପାଦେ ଞାଣସ୍ସ ପସ୍ସଦ୍ଧିଲକ୍ଖଣଂ।

ଛନ୍ଦସ୍ସ ମୂଲଲକ୍ଖଣଂ, ମନସିକାରସ୍ସ ସମୁଟ୍ଠାନଲକ୍ଖଣଂ, ଫସ୍ସସ୍ସ ସମୋଧାନଲକ୍ଖଣଂ, ୱେଦନାଯ ସମୋସରଣଲକ୍ଖଣଂ, ସମାଧିସ୍ସ ପମୁଖଲକ୍ଖଣଂ, ସତିଯା ଆଧିପତେଯ୍ୟଲକ୍ଖଣଂ, ପଞ୍ଞାଯ ତତୁତ୍ତରିଲକ୍ଖଣଂ, ୱିମୁତ୍ତିଯା ସାରଲକ୍ଖଣଂ, ଅମତୋଗଧସ୍ସ ନିବ୍ବାନସ୍ସ ପରିଯୋସାନଲକ୍ଖଣଂ ତଥଂ ଅୱିତଥଂ। ଏତଂ ତଥଲକ୍ଖଣଂ ଞାଣଗତିଯା ଆଗତୋ ଅୱିରଜ୍ଝିତ୍ୱା ପତ୍ତୋ ଅନୁପ୍ପତ୍ତୋତି ତଥାଗତୋ। ଏୱଂ ତଥଲକ୍ଖଣଂ ଆଗତୋତି ତଥାଗତୋ।

କଥଂ ତଥଧମ୍ମେ ଯାଥାୱତୋ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋତି ତଥାଗତୋ? ତଥଧମ୍ମା ନାମ ଚତ୍ତାରି ଅରିଯସଚ୍ଚାନି। ଯଥାହ – ''ଚତ୍ତାରିମାନି, ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥାନି ଅୱିତଥାନି ଅନଞ୍ଞଥାନି। କତମାନି ଚତ୍ତାରି? 'ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖ'ନ୍ତି, ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥମେତଂ ଅୱିତଥମେତଂ ଅନଞ୍ଞଥମେତ''ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୫।୧୦୯୦)

ୱିହାରୋ। ତାନି ଚ ଭଗୱା ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋତି ତଥାନଂ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧତ୍ତା ତଥାଗତୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଅଭିସମ୍ବୋଧତ୍ଥୋ ହି ଏତ୍ଥ ଗତସଦ୍ଦୋ।

ଅପିଚ ଜରାମରଣସ୍ସ ଜାତିପଚ୍ଚଯସମ୍ଭୂତସମୁଦାଗତଟ୍ଠୋ ତଥୋ ଅୱିତଥୋ ଅନଞ୍ଞଥୋ…ପେ… ସଙ୍ଖାରାନଂ ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯସମ୍ଭୂତସମୁଦାଗତଟ୍ଠୋ ତଥୋ ଅୱିତଥୋ ଅନଞ୍ଞଥୋ। ତଥା ଅୱିଜ୍ଜାଯ ସଙ୍ଖାରାନଂ ପଚ୍ଚଯଟ୍ଠୋ ତଥୋ ଅୱିତଥୋ ଅନଞ୍ଞଥୋ…ପେ… ଜାତିଯା ଜରାମରଣସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଟ୍ଠୋ ତଥୋ ଅୱିତଥୋ ଅନଞ୍ଞଥୋ। ତଂ ସବ୍ବଂ ଭଗୱା ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ। ତସ୍ମାପି ତଥାନଂ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧତ୍ତା ତଥାଗତୋ। ଏୱଂ ତଥଧମ୍ମେ ଯାଥାୱତୋ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋତି ତଥାଗତୋ।

କଥଂ ତଥଦସ୍ସିତାଯ ତଥାଗତୋ? ଭଗୱା ଯଂ ସଦେୱକେ ଲୋକେ…ପେ… ସଦେୱମନୁସ୍ସାଯ ଅପରିମାଣାସୁ ଲୋକଧାତୂସୁ ଅପରିମାଣାନଂ ସତ୍ତାନଂ ଚକ୍ଖୁଦ୍ୱାରେ ଆପାଥଂ ଆଗଚ୍ଛନ୍ତଂ ରୂପାରମ୍ମଣଂ ନାମ ଅତ୍ଥି, ତଂ ସବ୍ବାକାରେନ ଜାନାତି ପସ୍ସତି। ଏୱଂ ଜାନତା ପସ୍ସତା ଚ ତେନ ତଂ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠାଦିୱସେନ ୱା ଦିଟ୍ଠସୁତମୁତୱିଞ୍ଞାତେସୁ ଲବ୍ଭମାନକପଦୱସେନ ୱା ''କତମଂ ତଂ ରୂପଂ ରୂପାଯତନଂ? ଯଂ ରୂପଂ ଚତୁନ୍ନଂ ମହାଭୂତାନଂ ଉପାଦାଯ ୱଣ୍ଣନିଭା ସନିଦସ୍ସନଂ ସପ୍ପଟିଘଂ ନୀଲଂ ପୀତକ''ନ୍ତିଆଦିନା (ଧ। ସ। ୬୧୬) ନଯେନ ଅନେକେହି ନାମେହି ତେରସହି ୱାରେହି ଦ୍ୱିପଞ୍ଞାସାଯ ନଯେହି ୱିଭଜ୍ଜମାନଂ ତଥମେୱ ହୋତି, ୱିତଥଂ ନତ୍ଥି । ଏସ ନଯୋ ସୋତଦ୍ୱାରାଦୀସୁପି ଆପାଥମାଗଚ୍ଛନ୍ତେସୁ ସଦ୍ଦାଦୀସୁ। ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଚେତଂ ଭଗୱତା ''ଯଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସଦେୱକସ୍ସ ଲୋକସ୍ସ…ପେ… ସଦେୱମନୁସ୍ସାଯ ଦିଟ୍ଠଂ ସୁତଂ ମୁତଂ ୱିଞ୍ଞାତଂ ପତ୍ତଂ ପରିଯେସିତଂ ଅନୁୱିଚରିତଂ ମନସା, ତମହଂ ଜାନାମି, ତମହଂ ଅବ୍ଭଞ୍ଞାସିଂ, ତଂ ତଥାଗତସ୍ସ ୱିଦିତଂ, ତଂ ତଥାଗତୋ ନ ଉପଟ୍ଠାସୀ''ତି (ଅ। ନି। ୪।୨୪)। ଏୱଂ ତଥଦସ୍ସିତାଯ ତଥାଗତୋ। ତତ୍ଥ ତଥଦସ୍ସୀଅତ୍ଥେ ତଥାଗତୋତି ପଦସମ୍ଭୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

କଥଂ ତଥୱାଦିତାଯ ତଥାଗତୋ? ଯଂ ରତ୍ତିଂ ଭଗୱା ବୋଧିମଣ୍ଡେ ଅପରାଜିତପଲ୍ଲଙ୍କେ ନିସିନ୍ନୋ ଚତୁନ୍ନଂ ମାରାନଂ ମତ୍ଥକଂ ମଦ୍ଦିତ୍ୱା ଅନୁତ୍ତରଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଂ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ, ଯଞ୍ଚ ରତ୍ତିଂ ଯମକସାଲାନମନ୍ତରେ ଅନୁପାଦିସେସାଯ ନିବ୍ବାନଧାତୁଯା ପରିନିବ୍ବାଯି, ଏତ୍ଥନ୍ତରେ ପଞ୍ଚଚତ୍ତାଲୀସୱସ୍ସପରିମାଣେ କାଲେ ପଠମବୋଧିଯାପି ମଜ୍ଝିମବୋଧିଯାପି ପଚ୍ଛିମବୋଧିଯାପି ଯଂ ଭଗୱତା ଭାସିତଂ ସୁତ୍ତଂ ଗେଯ୍ୟଂ…ପେ… ୱେଦଲ୍ଲଂ, ତଂ ସବ୍ବଂ ଅତ୍ଥତୋ ଚ ବ୍ୟଞ୍ଜନତୋ ଚ ଅନୱଜ୍ଜଂ ଅନୁପୱଜ୍ଜଂ ଅନୂନମନଧିକଂ ସବ୍ବାକାରପରିପୁଣ୍ଣଂ ରାଗମଦନିମ୍ମଦନଂ ଦୋସମୋହମଦନିମ୍ମଦନଂ, ନତ୍ଥି ତତ୍ଥ ୱାଲଗ୍ଗମତ୍ତମ୍ପି ପକ୍ଖଲିତଂ, ସବ୍ବଂ ତଂ ଏକମୁଦ୍ଦିକାଯ ଲଞ୍ଛିତଂ ୱିଯ, ଏକନାଳିକାଯ ମିତଂ ୱିଯ, ଏକତୁଲାଯ ତୁଲିତଂ ୱିଯ, ଚ ତଥମେୱ ହୋତି। ଯଥାହ ''ଯଞ୍ଚ, ଚୁନ୍ଦ, ରତ୍ତିଂ ତଥାଗତୋ ଅନୁତ୍ତରଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଂ ଅଭିସମ୍ବୁଜ୍ଝତି, ଯଞ୍ଚ ରତ୍ତିଂ ଅନୁପାଦିସେସାଯ ନିବ୍ବାନଧାତୁଯା ପରିନିବ୍ବାଯତି, ଯଂ ଏତସ୍ମିଂ ଅନ୍ତରେ ଭାସତି ଲପତି ନିଦ୍ଦିସତି, ସବ୍ବଂ ତଂ ତଥମେୱ ହୋତି, ନୋ ଅଞ୍ଞଥା। ତସ୍ମା 'ତଥାଗତୋ'ତି ୱୁଚ୍ଚତୀ''ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୧୮୮)। ଗଦଅତ୍ଥୋ ହି ଏତ୍ଥ ଗତସଦ୍ଦୋ। ଏୱଂ ତଥୱାଦିତାଯ ତଥାଗତୋ।

ଅପିଚ ଆଗଦନଂ ଆଗଦୋ, ୱଚନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତଥୋ ଅୱିପରୀତୋ ଆଗଦୋ ଅସ୍ସାତି ଦକାରସ୍ସ ତକାରଂ କତ୍ୱା ତଥାଗତୋତି ଏୱମେତସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ପଦସିଦ୍ଧି ୱେଦିତବ୍ବା।

କଥଂ ତଥାକାରିତାଯ ତଥାଗତୋ? ଭଗୱତୋ ହି ୱାଚାଯ କାଯୋ ଅନୁଲୋମେତି, କାଯସ୍ସାପି ୱାଚା, ତସ୍ମା ଯଥାୱାଦୀ ତଥାକାରୀ ଯଥାକାରୀ ତଥାୱାଦୀ ଚ ହୋତି। ଏୱଂଭୂତସ୍ସ ଚସ୍ସ ଯଥା ୱାଚା, କାଯୋପି ତଥା ଗତୋ ପୱତ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଥା ଚ କାଯୋ, ୱାଚାପି ତଥା ଗତା ପୱତ୍ତାତି ତଥାଗତୋ। ତେନେୱାହ – ''ଯଥାୱାଦୀ, ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥାଗତୋ ତଥାକାରୀ, ଯଥାକାରୀ ତଥାୱାଦୀ। ଇତି ଯଥାୱାଦୀ ତଥାକାରୀ, ଯଥାକାରୀ ତଥାୱାଦୀ। ତସ୍ମା 'ତଥାଗତୋ'ତି ୱୁଚ୍ଚତୀ''ତି। ଏୱଂ ତଥାକାରିତାଯ ତଥାଗତୋ।

କଥଂ ଅଭିଭୱନଟ୍ଠେନ ତଥାଗତୋ? ଉପରି ଭୱଗ୍ଗଂ ହେଟ୍ଠା ଅୱୀଚିଂ ପରିଯନ୍ତଂ କତ୍ୱା ତିରିଯଂ ଅପରିମାଣାସୁ ଲୋକଧାତୂସୁ ସବ୍ବସତ୍ତେ ଅଭିଭୱତି ସୀଲେନ ସମାଧିନା ପଞ୍ଞାଯ ୱିମୁତ୍ତିଯା ୱିମୁତ୍ତିଞାଣଦସ୍ସନେନ, ନ ତସ୍ସ ତୁଲା ୱା ପମାଣଂ ୱା ଅତ୍ଥି, ଅତୁଲୋ ଅପ୍ପମେଯ୍ୟୋ ଅନୁତ୍ତରୋ ରାଜାଧିରାଜା ଦେୱାନଂ ଅତିଦେୱୋ ସକ୍କାନଂ ଅତିସକ୍କୋ ବ୍ରହ୍ମାନଂ ଅତିବ୍ରହ୍ମା। ତେନାହ – ''ସଦେୱକେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଲୋକେ…ପେ… ସଦେୱମନୁସ୍ସାଯ ତଥାଗତୋ ଅଭିଭୂ ଅନଭିଭୂତୋ ଅଞ୍ଞଦତ୍ଥୁ ଦସୋ ୱସୱତ୍ତୀ। ତସ୍ମା 'ତଥାଗତୋ'ତି ୱୁଚ୍ଚତୀ''ତି (ଅ। ନି। ୪।୨୩)।

ତତ୍ରେୱଂ ପଦସିଦ୍ଧି ୱେଦିତବ୍ବା – ଅଗଦୋ ୱିଯ ଅଗଦୋ। କୋ ପନେସ? ଦେସନାୱିଲାସୋ ଚେୱ ପୁଞ୍ଞୁସ୍ସଯୋ ଚ। ତେନ ହେସ ମହାନୁଭାୱୋ ଭିସକ୍କୋ ଦିବ୍ବାଗଦେନ ସପ୍ପେ ୱିଯ ସବ୍ବପରପ୍ପୱାଦିନୋ ସଦେୱକଞ୍ଚ ଲୋକଂ ଅଭିଭୱତି। ଇତି ସବ୍ବଲୋକାଭିଭୱନେ ତଥୋ ଅୱିପରୀତୋ ଦେସନାୱିଲାସମଯୋ ଚେୱ ପୁଞ୍ଞମଯୋ ଚ ଅଗଦୋ ଅସ୍ସାତି ଦକାରସ୍ସ ତକାରଂ କତ୍ୱା ତଥାଗତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଏୱଂ ଅଭିଭୱନଟ୍ଠେନ ତଥାଗତୋ।

ଅପିଚ ତଥାଯ ଗତୋତିପି ତଥାଗତୋ, ତଥଂ ଗତୋତିପି ତଥାଗତୋତି। ଗତୋତି ଅୱଗତୋ ଅତୀତୋ ପତ୍ତୋ ପଟିପନ୍ନୋତି ଅତ୍ଥୋ । ତତ୍ଥ ସକଲଂ ଲୋକଂ ତୀରଣପରିଞ୍ଞାଯ ତଥାଯ ଗତୋ ଅୱଗତୋତି ତଥାଗତୋ, ଲୋକସମୁଦଯଂ ପହାନପରିଞ୍ଞାଯ ତଥାଯ ଗତୋ ଅତୀତୋତି ତଥାଗତୋ, ଲୋକନିରୋଧଂ ସଚ୍ଛିକିରିଯାଯ ତଥାଯ ଗତୋ ପତ୍ତୋତି ତଥାଗତୋ, ଲୋକନିରୋଧଗାମିନିପଟିପଦଂ ତଥଂ ଗତୋ ପଟିପନ୍ନୋତି ତଥାଗତୋ। ତେନ ଯଂ ୱୁତ୍ତଂ ଭଗୱତା – ''ଲୋକୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥାଗତେନ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ, ଲୋକସ୍ମା ତଥାଗତୋ ୱିସଂଯୁତ୍ତୋ। ଲୋକସମୁଦଯୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥାଗତେନ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ, ଲୋକସମୁଦଯୋ ତଥାଗତସ୍ସ ପହୀନୋ। ଲୋକନିରୋଧୋ, ଭିକ୍ଖୱେ , ତଥାଗତେନ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ଲୋକନିରୋଧୋ ତଥାଗତସ୍ସ ସଚ୍ଛିକତୋ। ଲୋକନିରୋଧଗାମିନୀ ପଟିପଦା, ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥାଗତେନ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧା, ଲୋକନିରୋଧଗାମିନୀପଟିପଦା ତଥାଗତସ୍ସ ଭାୱିତା। ଯଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସଦେୱକସ୍ସ ଲୋକସ୍ସ…ପେ… ଅନୁୱିଚରିତଂ ମନସା, ସବ୍ବଂ ତଂ ତଥାଗତେନ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧଂ। ତସ୍ମା 'ତଥାଗତୋ'ତି ୱୁଚ୍ଚତୀ''ତି (ଅ। ନି। ୪।୨୩)। ତସ୍ସ ଏୱମ୍ପି ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଇଦମ୍ପି ଚ ତଥାଗତସ୍ସ ତଥାଗତଭାୱଦୀପନେ ମୁଖମତ୍ତମେୱ। ସବ୍ବାକାରେନ ପନ ତଥାଗତୋୱ ତଥାଗତସ୍ସ ତଥାଗତଭାୱଂ ୱଣ୍ଣେଯ୍ଯ। ଯସ୍ମା ପନ ସବ୍ବବୁଦ୍ଧା ତଥାଗତଗୁଣେନାପି ସମସମା, ତସ୍ମା ସବ୍ବେସଂ ୱସେନ ତଥାଗତାନନ୍ତି ଆହ।

ଅରହନ୍ତାନନ୍ତି କିଲେସେହି ଆରକତ୍ତା, ଅରୀନଂ ଅରାନଞ୍ଚ ହତତ୍ତା, ପଚ୍ଚଯାଦୀନଂ ଅରହତ୍ତା, ପାପକରଣେ ରହାଭାୱା ତଥାଗତୋ ଅରହଂ। ଆରକା ହି ସୋ ସବ୍ବକିଲେସେହି ସୁୱିଦୂରୱିଦୂରେ ଠିତୋ ମଗ୍ଗେନ ସୱାସନାନଂ କିଲେସାନଂ ପହୀନତ୍ତାତି ଅରହଂ।

ସୋ ତତୋ ଆରକା ନାମ, ଯସ୍ସ ଯେନାସମଙ୍ଗିତା;

ଅସମଙ୍ଗୀ ଚ ଦୋସେହି, ନାଥୋ ତେନାରହଂ ମତୋ।

ତେ ଚାନେନ କିଲେସାରଯୋ ମଗ୍ଗେନ ହତାତି ଅରୀନଂ ହତତ୍ତାପି ଅରହଂ।

ଯସ୍ମା ରାଗାଦିସଙ୍ଖାତା, ସବ୍ବେପି ଅରଯୋ ହତା;

ପଞ୍ଞାସତ୍ଥେନ ନାଥେନ, ତସ୍ମାପି ଅରହଂ ମତୋ।

ଯଞ୍ଚେତଂ ଅୱିଜ୍ଜାଭୱତଣ୍ହାମଯନାଭିପୁଞ୍ଞାଦିଅଭିସଙ୍ଖାରାରଂ ଜରାମରଣନେମି ଆସୱସମୁଦଯମଯେନ ଅକ୍ଖେନ ୱିଜ୍ଝିତ୍ୱା ତିଭୱରଥେ ସମାଯୋଜିତଂ ଅନାଦିକାଲପ୍ପୱତ୍ତଂ ସଂସାରଚକ୍କଂ, ତସ୍ସାନେନ ବୋଧିମଣ୍ଡେ ୱୀରିଯପାଦେହି ସୀଲପଥୱିଯଂ ପତିଟ୍ଠାଯ ସଦ୍ଧାହତ୍ଥେନ କମ୍ମକ୍ଖଯକରଂ ଞାଣଫରସୁଂ ଗହେତ୍ୱା ସବ୍ବେ ଅରା ହତାତି ଅରାନଂ ହତତ୍ତାପି ଅରହଂ।

ଅରା ସଂସାରଚକ୍କସ୍ସ, ହତା ଞାଣାସିନା ଯତୋ;

ଲୋକନାଥେନ ତେନେସ, ଅରହନ୍ତି ପୱୁଚ୍ଚତି।

ଅଗ୍ଗଦକ୍ଖିଣେଯ୍ଯତ୍ତା ଚ ଚୀୱରାଦିପଚ୍ଚଯେ ଅରହତି ପୂଜାୱିସେସଞ୍ଚ। ତେନେୱ ଚ ଉପ୍ପନ୍ନେ ତଥାଗତେ ଯେ କେଚି ମହେସକ୍ଖା ଦେୱମନୁସ୍ସା, ନ ତେ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ପୂଜଂ କରୋନ୍ତି। ତଥା ହି ବ୍ରହ୍ମା ସହମ୍ପତି ସିନେରୁମତ୍ତେନ ରତନଦାମେନ ତଥାଗତଂ ପୂଜେସି, ଯଥାବଲଞ୍ଚ ଅଞ୍ଞେ ଦେୱା ମନୁସ୍ସା ଚ ବିମ୍ବିସାରକୋସଲରାଜାଦଯୋ। ପରିନିବ୍ବୁତମ୍ପି ଚ ଭଗୱନ୍ତଂ ଉଦ୍ଦିସ୍ସ ଛନ୍ନୱୁତିକୋଟିଧନଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତ୍ୱା ଅସୋକମହାରାଜା ସକଲଜମ୍ବୁଦୀପେ ଚତୁରାସୀତି ୱିହାରସହସ୍ସାନି ପତିଟ୍ଠାପେସି, କୋ ପନ ୱାଦୋ ଅଞ୍ଞେସଂ ପୂଜାୱିସେସାନନ୍ତି ପଚ୍ଚଯାଦୀନଂ ଅରହତ୍ତାପି ଅରହଂ।

ପୂଜାୱିସେସଂ ସହ ପଚ୍ଚଯେହି, ଯସ୍ମା ଅଯଂ ଅରହତି ଲୋକନାଥୋ;

ଅତ୍ଥାନୁରୂପଂ ଅରହନ୍ତି ଲୋକେ, ତସ୍ମା ଜିନୋ ଅରହତି ନାମମେତଂ।

ଯଥା ଚ ଲୋକେ ଯେ କେଚି ପଣ୍ଡିତମାନିନୋ ବାଲା ଅସିଲୋକଭଯେନ ରହୋ ପାପଂ କରୋନ୍ତି, ଏୱମେସ ନ କଦାଚି କରୋତୀତି ପାପକରଣେ ରହାଭାୱତୋପି ଅରହଂ।

ଯସ୍ମା ନତ୍ଥି ରହୋ ନାମ, ପାପକମ୍ମେସୁ ତାଦିନୋ;

ରହାଭାୱେନ ତେନେସ, ଅରହଂ ଇତି ୱିସ୍ସୁତୋ।

ଏୱଂ ସବ୍ବଥାପି –

ଆରକତ୍ତା ହତତ୍ତା ଚ, କିଲେସାରୀନ ସୋ ମୁନି;

ହତସଂସାରଚକ୍କାରୋ, ପଚ୍ଚଯାଦୀନ ଚାରହୋ;

ନ ରହୋ କରୋତି ପାପାନି, ଅରହଂ ତେନ ୱୁଚ୍ଚତୀତି।

ଯସ୍ମା ପନ ସବ୍ବବୁଦ୍ଧା ଅରହତ୍ତଗୁଣେନାପି ସମସମା, ତସ୍ମା ସବ୍ବେସଂ ୱସେନ ‘‘ଅରହନ୍ତାନ’’ନ୍ତି ଆହ।

ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧାନନ୍ତି ସମ୍ମା ସାମଞ୍ଚ ସବ୍ବଧମ୍ମାନଂ ବୁଦ୍ଧତ୍ତା ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ। ତଥା ହେସ ସବ୍ବଧମ୍ମେ ସମ୍ମା ସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ, ଅଭିଞ୍ଞେୟ୍ୟେ ଧମ୍ମେ ଅଭିଞ୍ଞେୟ୍ୟତୋ ବୁଦ୍ଧୋ, ପରିଞ୍ଞେୟ୍ୟେ ଧମ୍ମେ ପରିଞ୍ଞେୟ୍ୟତୋ, ପହାତବ୍ବେ ଧମ୍ମେ ପହାତବ୍ବତୋ, ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବେ ଧମ୍ମେ ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବତୋ, ଭାୱେତବ୍ବେ ଧମ୍ମେ ଭାୱେତବ୍ବତୋ। ତେନେୱାହ –

‘‘ଅଭିଞ୍ଞେୟ୍ୟଂ ଅଭିଞ୍ଞାତଂ, ଭାୱେତବ୍ବଞ୍ଚ ଭାୱିତଂ;

ପହାତବ୍ବଂ ପହୀନଂ ମେ, ତସ୍ମା ବୁଦ୍ଧୋସ୍ମି ବ୍ରାହ୍ମଣା’’ତି। (ମ। ନି। ୨।୩୯୯; ସୁ। ନି। ୫୬୩);

ଅଥ ୱା ଚକ୍ଖୁ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ, ତସ୍ସ ମୂଲକାରଣଭାୱେନ ସମୁଟ୍ଠାପିକା ପୁରିମତଣ୍ହା ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ, ଉଭିନ୍ନଂ ଅପ୍ପୱତ୍ତି ନିରୋଧସଚ୍ଚଂ, ନିରୋଧପ୍ପଜାନନା ପଟିପଦା ମଗ୍ଗସଚ୍ଚନ୍ତି ଏୱଂ ଏକେକପଦୁଦ୍ଧାରେନାପି ସବ୍ବଧମ୍ମେ ସମ୍ମା ସାମଞ୍ଚ ବୁଦ୍ଧୋ। ଏସ ନଯୋ ସୋତଘାନଜିୱ୍ହାକାଯମନେସୁ। ଏତେନେୱ ନଯେନ ରୂପାଦୀନି ଛ ଆଯତନାନି, ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦଯୋ ଛ ୱିଞ୍ଞାଣକାଯା, ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସାଦଯୋ ଛ ଫସ୍ସା, ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସଜାଦଯୋ ଛ ୱେଦନା, ରୂପସଞ୍ଞାଦଯୋ ଛ ସଞ୍ଞା, ରୂପସଞ୍ଚେତନାଦଯୋ ଛ ଚେତନା, ରୂପତଣ୍ହାଦଯୋ ଛ ତଣ୍ହାକାଯା, ରୂପୱିତକ୍କାଦଯୋ ଛ ୱିତକ୍କା, ରୂପୱିଚାରାଦଯୋ ଛ ୱିଚାରା, ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦଯୋ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା, ଦସ କସିଣାନି, ଦସ ଅନୁସ୍ସତିଯୋ, ଉଦ୍ଧୁମାତକସଞ୍ଞାଦିୱସେନ ଦସ ସଞ୍ଞା, କେସାଦଯୋ ଦ୍ୱତ୍ତିଂସାକାରା, ଦ୍ୱାଦସାଯତନାନି, ଅଟ୍ଠାରସ ଧାତୁଯୋ, କାମଭୱାଦଯୋ ନୱ ଭୱା, ପଠମାଦୀନି ଚତ୍ତାରି ଝାନାନି, ମେତ୍ତାଭାୱନାଦଯୋ ଚତସ୍ସୋ ଅପ୍ପମଞ୍ଞା, ଚତସ୍ସୋ ଅରୂପସମାପତ୍ତିଯୋ, ପଟିଲୋମତୋ ଜରାମରଣାଦୀନି, ଅନୁଲୋମତୋ ଅୱିଜ୍ଜାଦୀନି ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦଙ୍ଗାନି ଚ ଯୋଜେତବ୍ବାନି। ତତ୍ରାଯଂ ଏକପଦଯୋଜନା – ଜରାମରଣଂ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ, ଜାତି ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ, ଉଭିନ୍ନଂ ନିସ୍ସରଣଂ ନିରୋଧସଚ୍ଚଂ, ନିରୋଧପ୍ପଜାନନା ପଟିପଦା ମଗ୍ଗସଚ୍ଚନ୍ତି ଏୱଂ ଏକେକପଦୁଦ୍ଧାରେନ ସବ୍ବଧମ୍ମେ ସମ୍ମା ସାମଞ୍ଚ ବୁଦ୍ଧୋ ଅନୁବୁଦ୍ଧୋ ପଟିୱିଦ୍ଧୋ। ଯଂ ୱା ପନ କିଞ୍ଚି ଅତ୍ଥି ନେଯ୍ୟଂ ନାମ, ସବ୍ବସ୍ସ ସମ୍ମା ସମ୍ବୁଦ୍ଧତ୍ତା ୱିମୋକ୍ଖନ୍ତିକଞାଣୱସେନ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ। ତସ୍ସ ପନ ୱିଭାଗୋ ଉପରି ଆୱି ଭୱିସ୍ସତୀତି। ଯସ୍ମା ପନ ସବ୍ବବୁଦ୍ଧା ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧଗୁଣେନାପି ସମସମା, ତସ୍ମା ସବ୍ବେସଂ ୱସେନ ‘‘ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧାନ’’ନ୍ତି ଆହ।

୩୮। ଇଦାନି ପରିଯନ୍ତପାରିସୁଦ୍ଧିଅପରିଯନ୍ତପାରିସୁଦ୍ଧିସୀଲଦ୍ୱଯେ ଏକେକମେୱ ସୀଲଂ ପଞ୍ଚଧା ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ଅତ୍ଥି ସୀଲଂ ପରିଯନ୍ତଂ, ଅତ୍ଥି ସୀଲଂ ଅପରିଯନ୍ତନ୍ତିଆଦିମାହ। ଇତରେସୁ ପନ ତୀସୁ ସୀଲେସୁ ତଥାୱିଧୋ ଭେଦୋ ନତ୍ଥୀତି। ତତ୍ଥ ଲାଭପରିଯନ୍ତନ୍ତି ଲାଭେନ ପରିଯନ୍ତୋ ଭେଦୋ ଏତସ୍ସାତି ଲାଭପରିଯନ୍ତଂ। ଏୱଂ ସେସାନିପି। ଯସୋତି ପନେତ୍ଥ ପରିୱାରୋ। ଇଧାତି ଇମସ୍ମିଂ ଲୋକେ। ଏକଚ୍ଚୋତି ଏକୋ। ଲାଭହେତୂତି ଲାଭୋଯେୱ ହେତୁ ଲାଭହେତୁ, ତସ୍ମା ଲାଭହେତୁତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ହେତ୍ୱତ୍ଥେ ନିସ୍ସକ୍କୱଚନଂ। ‘‘ଲାଭପଚ୍ଚଯା ଲାଭକାରଣା’’ତି ତସ୍ସେୱ ୱେୱଚନଂ। ହେତୁମେୱ ହି ପଟିଚ୍ଚ ଏତଂ ଫଲମେତୀତି ପଚ୍ଚଯୋତି ଚ, ଫଲୁପ୍ପତ୍ତିଂ କାରଯତୀତି କାରଣନ୍ତି ଚ ୱୁଚ୍ଚତି।

ଯଥାସମାଦିନ୍ନନ୍ତି ଯଂ ଯଂ ସମାଦିନ୍ନଂ ଗହିତଂ। ୱୀତିକ୍କମତୀତି ଅଜ୍ଝାଚରତି। ଏୱରୂପାନୀତି ଏୱଂସଭାୱାନି, ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରାନୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ସୀଲାନୀତି ଗହଟ୍ଠସୀଲାନି ୱା ହୋନ୍ତୁ ପବ୍ବଜିତସୀଲାନି ୱା, ଯେସଂ ଆଦିମ୍ହି ୱା ଅନ୍ତେ ୱା ଏକଂ ଭିନ୍ନଂ, ତାନି ପରିଯନ୍ତେ ଛିନ୍ନସାଟକୋ ୱିଯ ଖଣ୍ଡାନି। ଯେସଂ ୱେମଜ୍ଝେ ଏକଂ ଭିନ୍ନଂ, ତାନି ମଜ୍ଝେ ୱିନିୱିଦ୍ଧସାଟକୋ ୱିଯ ଛିଦ୍ଦାନି। ଯେସଂ ପଟିପାଟିଯା ଦ୍ୱେ ୱା ତୀଣି ୱା ଭିନ୍ନାନି, ତାନି ପିଟ୍ଠିଯା ୱା କୁଚ୍ଛିଯା ୱା

ଉଟ୍ଟିତେନ ଦୀଘଓ୍ଵଛାଦିସଣ୍ଠାନେନ ୱିସଭାଗଓ୍ଵଣ୍ଣେନ କାଠଅରଭ୍ତାଦୀନଂ ଅଞ୍ଞତରସରୀରଓ୍ଵଣ୍ଣା ଗାୱୀ ୱିଯ ସବଲାନି। ଯେସଂ ଅନ୍ତରନ୍ତରା ଏକେକାନି ଭିନ୍ନାନି, ତାନି ଅନ୍ତରନ୍ତରା ୱିସଭାଗଓ୍ଵଣ୍ଣବିନ୍ଦୁୱିଚିତ୍ରା ଗାୱୀ ୱିଯ କମ୍ମାସାନି। ଅୱିସେସେନ ୱା ସବ୍ବାନିପି ସତ୍ତୱିଧେନ ମେଥୁନସଂଯୋଗେନ କୋଧୂପନାହାଦୀହି ଚ ପାପଧମ୍ମେହି ଉପହତତ୍ତା ଖଣ୍ଡାନି ଛିଦ୍ଦାନି ସବଲାନି କମ୍ମାସାନୀତି। ତାନିଯେୱ ତଣ୍ହାଦାସବ୍ଯତୋ ମୋଚେତ୍ୱା ଭୁଜିସ୍ସଭାୱାକରଣେନ ନ ଭୁଜିସ୍ସାନି। ବୁଦ୍ଧାଦୀହି ୱିଞ୍ଞୂହି ନ ପସତ୍ଥତ୍ତା ନ ୱିଞ୍ଞୁପ୍ପସତ୍ଥାନି। ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠୀହି ପରାମଟ୍ଠତ୍ତା, କେନଚି ୱା ''ଅଯଂ ତେ ସୀଲେସୁ ଦୋସୋ''ତି ପରାମଟ୍ଠୁଂ ସକ୍କୁଣେଯ୍ୟତାଯ ପରାମଟ୍ଠାନି। ଉପଚାରସମାଧିଂ ଅପ୍ପନାସମାଧିଂ ୱା, ଅଥ ୱା ମଗ୍ଗସମାଧିଂ ଫଲସମାଧିଂ ୱା ନ ସଂୱତ୍ତଯନ୍ତୀତି ଅସମାଧିସଂୱତ୍ତନିକାନି। ନ ସମାଧିସଂୱତ୍ତନିକାନୀତିପି ପାଠୋ।

କେଚି ପନ ''ଖଣ୍ଡାନୀତି କୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଅପ୍ପତିଟ୍ଠାଭୂତତ୍ତା, ଛିଦ୍ଦାନୀତିପି ଏୱଂ। ସବଲାନୀତି ୱିୱଣ୍ଣକରଣତ୍ତା, କମ୍ମାସାନୀତିପି ଏୱଂ। ନ ଭୁଜିସ୍ସାନୀତି ତଣ୍ହାଦାସବ୍ଯଂ ଗତତ୍ତା। ନ ୱିଞ୍ଞୁପ୍ପସତ୍ଥାନୀତି କୁସଲେହି ଗରହିତତ୍ତା। ପରାମଟ୍ଠାନୀତି ତଣ୍ହାଯ ଗହିତତ୍ତା। ଅସମାଧିସଂୱତ୍ତନିକାନୀତି ୱିପ୍ପଟିସାରୱତ୍ଥୁଭୂତତ୍ତା''ତି ଏୱମତ୍ଥଂ ୱଣ୍ଣଯନ୍ତି।

ନ ଅୱିପ୍ପଟିସାରୱତ୍ଥୁକାନୀତି ୱିପ୍ପଟିସାରାୱହତ୍ତା ଅୱିପ୍ପଟିସାରସ୍ସ ପତିଟ୍ଠା ନ ହୋନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ନ ପାମୋଜ୍ଜୱତ୍ଥୁକାନୀତି ଅୱିପ୍ପଟିସାରଜାଯ ଦୁବ୍ବଲପୀତିଯା ନ ୱତ୍ଥୁଭୂତାନି ତସ୍ସା ଅନାୱହତ୍ତା । ଏୱଂ ସେସେସୁପି ଯୋଜନା କାତବ୍ବା। ନ ପୀତିୱତ୍ଥୁକାନୀତି ଦୁବ୍ବଲପୀତିଜାଯ ବଲୱପୀତିଯା ନ ୱତ୍ଥୁଭୂତାନି। ନ ପସ୍ସଦ୍ଧିୱତ୍ଥୁକାନୀତି ବଲୱପୀତିଜାଯ କାଯଚିତ୍ତପସ୍ସଦ୍ଧିଯା ନ ୱତ୍ଥୁଭୂତାନି। ନ ସୁଖୱତ୍ଥୁକାନୀତି ପସ୍ସଦ୍ଧିଜସ୍ସ କାଯିକଚେତସିକସୁଖସ୍ସ ନ ୱତ୍ଥୁଭୂତାନି। ନ ସମାଧିୱତ୍ଥୁକାନୀତି ସୁଖଜସ୍ସ ସମାଧିସ୍ସ ନ ୱତ୍ଥୁଭୂତାନି। ନ ଯଥାଭୂତଞାଣଦସ୍ସନୱତ୍ଥୁକାନୀତି ସମାଧିପଦଟ୍ଠାନସ୍ସ ଯଥାଭୂତଞାଣଦସ୍ସନସ୍ସ ନ ୱତ୍ଥୁଭୂତାନି।

ନ ଏକନ୍ତନିବ୍ବିଦାଯାତିଆଦୀସୁ ନ-କାରମେୱ ଆହରିତ୍ୱା ''ନ ୱିରାଗାଯା''ତିଆଦିନା ନଯେନ ସେସପଦେହିପି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ନ ୱିରାଗାଯାତିଆଦୀସୁ ସନକାରୋ ୱା ପାଠୋ। ତତ୍ଥ ଏକନ୍ତନିବ୍ବିଦାଯାତି ଏକନ୍ତେନ ୱଟ୍ଟେ ନିବ୍ବିନ୍ଦନତ୍ଥାଯ ନ ସଂୱତ୍ତନ୍ତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଏୱଂ ସେସେସୁପି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ୱିରାଗାଯାତି ୱଟ୍ଟେ ୱିରଜ୍ଜନତ୍ଥାଯ। ନିରୋଧାଯାତି ୱଟ୍ଟସ୍ସ ନିରୋଧନତ୍ଥାଯ। ଉପସମାଯାତି ନିରୋଧିତସ୍ସ ପୁନ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିୱସେନ ୱଟ୍ଟସ୍ସ ଉପସମନତ୍ଥାଯ। ଅଭିଞ୍ଞାଯାତି ୱଟ୍ଟସ୍ସ ଅଭିଜାନନତ୍ଥାଯ। ସମ୍ବୋଧାଯାତି କିଲେସନିଦ୍ଦାୱିଗମେନ ୱଟ୍ଟତୋ ପବୁଜ୍ଝନତ୍ଥାଯ। ନିବ୍ବାନାଯାତି ଅମତନିବ୍ବାନତ୍ଥାଯ।

ଯଥାସମାଦିନ୍ନଂ ସିକ୍ଖାପଦଂ ୱୀତିକ୍କମାଯାତି ଯଥାସମାଦିନ୍ନସ୍ସ ସିକ୍ଖାପଦସ୍ସ ୱୀତିକ୍କମନତ୍ଥାଯ। ୱିଭତ୍ତିୱିପଲ୍ଲାସୱସେନ ପନେତ୍ଥ ଉପଯୋଗୱଚନଂ କତଂ। ଚିତ୍ତମ୍ପି ନ ଉପ୍ପାଦେତୀତି ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦସୁଦ୍ଧିଯା ସୀଲସ୍ସ ଅତିୱିସୁଦ୍ଧଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ପନ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦମତ୍ତେନ ସୀଲଂ ଭିଜ୍ଜତି। କିଂ ସୋ ୱୀତିକ୍କମିସ୍ସତୀତି କିମତ୍ଥଂ ୱୀତିକ୍କମଂ କରିସ୍ସତି, ନେୱ ୱୀତିକ୍କମଂ କରିସ୍ସତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଖଣ୍ଡାନୀତିଆଦୀନି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତପଟିପକ୍ଖନଯେନ ୱେଦିତବ୍ବାନି। ନ ଖଣ୍ଡାନୀତିପି ପାଠୋ। ''ଏକନ୍ତନିବ୍ବିଦାଯା''ତିଆଦୀସୁ ଏକନ୍ତେନ ୱଟ୍ଟେ ନିବ୍ବିନ୍ଦନତ୍ଥାଯାତିଆଦିନା ନଯେନ ଯୋଜେତବ୍ବଂ । ଏତ୍ଥ ପନ ନିବ୍ବିଦାଯାତି ୱିପସ୍ସନା। ୱିରାଗାଯାତି ମଗ୍ଗୋ। ନିରୋଧାଯ ଉପସମାଯାତି ନିବ୍ବାନଂ। ଅଭିଞ୍ଞାଯ ସମ୍ବୋଧାଯାତି ମଗ୍ଗୋ। ନିବ୍ବାନାଯାତି ନିବ୍ବାନମେୱ। ଏକସ୍ମିଂ ଠାନେ ୱିପସ୍ସନା, ଦ୍ୱୀସୁ ମଗ୍ଗୋ, ତୀସୁ ନିବ୍ବାନଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଏୱଂ ଅୱତ୍ଥାନକଥା ୱେଦିତବ୍ବା। ପରିଯାଯେନ ପନ ସବ୍ବାନିପେତାନି ମଗ୍ଗୱେୱଚନାନିପି ନିବ୍ବାନୱେୱଚନାନିପି ହୋନ୍ତିଯେୱ।

୩୯। ଇଦାନି ପରିଯନ୍ତାପରିଯନ୍ତୱସେନ ୱିଜ୍ଜମାନପଭେଦଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ପୁନ ଧମ୍ମୱସେନ ଜାତିୱସେନ ପଚ୍ଚଯୱସେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତୱସେନ ସୀଲସ୍ସ ପଭେଦଂ ଦସ୍ସେତୁଂ କିଂ ସୀଲନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସମୁଟ୍ଠାତି ଏତେନାତି ସମୁଟ୍ଠାନଂ। ପଚ୍ଚଯସ୍ସେତଂ ନାମଂ। କିଂ ସମୁଟ୍ଠାନମସ୍ସାତି କିଂସମୁଟ୍ଠାନଂ। କତିନଂ ଧମ୍ମାନଂ ସମୋଧାନଂ ସମୱାଯୋ ଅସ୍ସାତି କତିଧମ୍ମସମୋଧାନଂ।

ଚେତନାସୀଲନ୍ତି ପାଣାତିପାତାଦୀହି ୱିରମନ୍ତସ୍ସ, ୱତ୍ତପଟିପତ୍ତିଂ ୱା ପୂରେନ୍ତସ୍ସ ଚେତନା। ଚେତସିକଂ ସୀଲନ୍ତି ପାଣାତିପାତାଦୀହି ୱିରମନ୍ତସ୍ସ ୱିରତି। ଅପିଚ ଚେତନା ସୀଲଂ ନାମ ପାଣାତିପାତାଦୀନି ପଜହନ୍ତସ୍ସ ସତ୍ତକମ୍ମପଥଚେତନା । ଚେତସିକଂ ସୀଲଂ ନାମ ''ଅଭିଜ୍ଝଂ ଲୋକେ ପହାଯ ୱିଗତାଭିଜ୍ଝେନ ଚେତସା ୱିହରତୀ''ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୧।୨୧୭) ନଯେନ ୱୁତ୍ତା ଅନଭିଜ୍ଝାଅବ୍ୟାପାଦସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଧମ୍ମା। ସଂୱରୋ ସୀଲନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପଞ୍ଚୱିଧୋ ସଂୱରୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ – ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରୋ, ସତିସଂୱରୋ, ଞାଣସଂୱରୋ, ଖନ୍ତିସଂୱରୋ, ୱୀରିଯସଂୱରୋତି। ତତ୍ଥ ''ଇମିନା ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରେନ ଉପେତୋ ହୋତି ସମୁପେତୋ''ତି (ୱିଭ। ୫୧୧) ଅଯଂ ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରୋ। ''ରକ୍ଖତି ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯଂ, ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯେ ସଂୱରଂ ଆପଜ୍ଜତୀ''ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୨୧୩; ମ। ନି। ୧।୨୯୫; ସଂ। ନି। ୪।୨୩୯; ଅ। ନି। ୩।୧୬) ଅଯଂ ସତିସଂୱରୋ।

‘‘ଯାନି ସୋତାନି ଲୋକସ୍ମିଂ, (ଅଜିତାତି ଭଗଵା;)

ସତି ତେସଂ ନିଵାରଣଂ;

ସୋତାନଂ ସଂଵରଂ ବ୍ରୂମି, ପଞ୍ଞାୟେତେ ପିଧୀୟରେ’’ତି। (ସୁ। ନି। ୧୦୪୧) –

ଅୟଂ ଞାଣସଂଵରୋ। ପଚ୍ଚୟପଟିସେଵନମ୍ପି ଏତ୍ଥେଵ ସମୋଧାନଂ ଗଚ୍ଛତି। ଯୋ ପନାୟଂ ‘‘ଖମୋ ହୋତି ସୀତସ୍ସ ଉଣ୍ହସ୍ସା’’ତିଆଦିନା (ମ। ନି। ୧।୨୪; ଅ। ନି। ୪।୧୧୪; ୬।୫୮) ନୟେନ ଆଗତୋ, ଅୟଂ ଖନ୍ତିସଂଵରୋ ନାମ। ଯୋ ଚାୟଂ ‘‘ଉପ୍ପନ୍ନଂ କାମଵିତକ୍କଂ ନାଧିଵାସେତୀ’’ତିଆଦିନା (ମ। ନି। ୧।୨୬; ଅ। ନି। ୪।୧୧୪; ୬।୫୮) ନୟେନ ଆଗତୋ, ଅୟଂ ଵୀରିୟସଂଵରୋ ନାମ। ଆଜୀଵପାରିସୁଦ୍ଧିପି ଏତ୍ଥେଵ ସମୋଧାନଂ ଗଚ୍ଛତି। ଇତି ଅୟଂ ପଞ୍ଚଵିଧୋପି ସଂଵରୋ, ଯା ଚ ପାପଭୀରୁକାନଂ କୁଲପୁତ୍ତାନଂ ସମ୍ପତ୍ତଵତ୍ଥୁତୋ ଵିରତି, ସବ୍ବମେତଂ ସଂଵରସୀଲନ୍ତି ଵେଦିତବ୍ବଂ। ଅଵୀତିକ୍କମୋ ସୀଲନ୍ତି ସମାଦିନ୍ନସୀଲସ୍ସ କାୟିକଵାଚସିକୋ ଅଵୀତିକ୍କମୋ। ଇଦଂ ତାଵ କିଂ ସୀଲନ୍ତି ପଞ୍ହସ୍ସ ଵିସ୍ସଜ୍ଜନଂ।

କତି ସୀଲାନୀତି ପଞ୍ହସ୍ସ ଵିସ୍ସଜ୍ଜନେ କୁସଲସୀଲଂ ଅକୁସଲସୀଲଂ ଅବ୍ୟାକତସୀଲନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଯସ୍ମା ଲୋକେ ତେସଂ ତେସଂ ସତ୍ତାନଂ ପକତି ସୀଲନ୍ତି ଵୁଚ୍ଚତି, ଯଂ ସନ୍ଧାୟ ‘‘ଅୟଂ ସୁଖସୀଲୋ, ଅୟଂ ଦୁକ୍ଖସୀଲୋ, ଅୟଂ କଲହସୀଲୋ, ଅୟଂ ମଣ୍ଡନସୀଲୋ’’ତି ଭଣନ୍ତି। ତସ୍ମା ତେନ ପରିୟାୟେନ ଅତ୍ଥୁଦ୍ଧାରଵସେନ ଅକୁସଲସୀଲମ୍ପି ସୀଲନ୍ତି ଵୁତ୍ତଂ। ତଂ ପନ ‘‘ସୁତ୍ୱାନ ସଂଵରେ ପଞ୍ଞା’’ତି (ପଟି। ମ। ୧।୩୭) ଵଚନତୋ ଇଧାଧିପ୍ପେତସୀଲଂ ନ ହୋତୀତି।

ଯସ୍ମା ପନ ଚେତନାଦିଭେଦସ୍ସ ସୀଲସ୍ସ ସମ୍ପୟୁତ୍ତଚିତ୍ତଂ ସମୁଟ୍ଠାନଂ, ତସ୍ମା କୁସଲଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନଂ କୁସଲସୀଲନ୍ତିଆଦିମାହ।

ସଂଵରସମୋଧାନଂ ସୀଲନ୍ତି ସଂଵରସମ୍ପୟୁତ୍ତଖନ୍ଧା। ତେ ହି ସଂଵରେନ ସମାଗତା ମିସ୍ସୀଭୂତାତି ସଂଵରସମୋଧାନନ୍ତି ଵୁତ୍ତା। ଏଵଂ ଅଵୀତିକ୍କମସମୋଧାନଂ ସୀଲମ୍ପି ଵେଦିତବ୍ବଂ। ତଥାଭାଵେ ଜାତଚେତନା ସମୋଧାନଂ ସୀଲନ୍ତି ସଂଵରଭାଵେ ଅଵୀତିକ୍କମଭାଵେ ଜାତଚେତନାସମ୍ପୟୁତ୍ତା ଖନ୍ଧା। ଯସ୍ମା ଚ ତୀସୁପି ଚେତେସୁ ତଂସମ୍ପୟୁତ୍ତା ଧମ୍ମା ଅଧିପ୍ପେତା, ତସ୍ମା ଚେତନାସମୋଧାନେନ ଚେତସିକାନମ୍ପି ସଙ୍ଗହିତତ୍ତା ଚେତସିକସମୋଧାନସୀଲଂ ଵିସୁଂ ନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠନ୍ତି ଵେଦିତବ୍ବଂ। ହେଟ୍ଠା ଚେତନାଦୟୋ ଧମ୍ମା ‘‘ସୀଲ’’ନ୍ତି ଵୁତ୍ତା। ନ କେଵଲଂ ତେ ଏଵ ସୀଲଂ, ତଂସମ୍ପୟୁତ୍ତା ଧମ୍ମାପି ସୀଲମେଵାତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଅୟଂ ତିକୋ ଵୁତ୍ତୋତି ଵେଦିତବ୍ବୋ।

୪୦। ଇଦାନି ଯସ୍ମା ଚେତନାଚେତସିକା ସଂଵରାଵୀତିକ୍କମାୟେଵ ହୋନ୍ତି ନ ଵିସୁଂ, ତସ୍ମା ସଂଵରାଵୀତିକ୍କମେୟେଵ ଯାଵ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗା ସାଧାରଣକ୍କମେନ ଯୋଜେନ୍ତୋ ପାଣାତିପାତଂ ସଂଵରଟ୍ଠେନ ସୀଲଂ, ଅଵୀତିକ୍କମଟ୍ଠେନ ସୀଲନ୍ତିଆଦିମାହ। ପାଣାତିପାତା ଵେରମଣିଆଦୟୋ ହି ଯସ୍ମା ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚନୀକଂ ସଂଵରନ୍ତି, ତଂ ନ ଵୀତିକ୍କମନ୍ତି ଚ, ତସ୍ମା ସଂଵରଣତୋ ଅଵୀତିକ୍କମନତୋ ଚ ସଂଵରଟ୍ଠେନ ସୀଲଂ ଅଵୀତିକ୍କମଟ୍ଠେନ ସୀଲଂ ନାମ ହୋତି। ତତ୍ଥ ପାଣାତିପାତଂ ସଂଵରଟ୍ଠେନାତି ପାଣାତିପାତସ୍ସ ପିଦହନଟ୍ଠେନ ସୀଲଂ। କିଂ ତଂ? ପାଣାତିପାତା ଵେରମଣୀ। ସା ଚ ତଂ ସଂଵରନ୍ତୀୟେଵ ତଂ ନ ଵୀତିକ୍କମତୀତି ଅଵୀତିକ୍କମଟ୍ଠେନ ସୀଲଂ। ଏଵମେଵ ଅଦିନ୍ନାଦାନା ଵେରମଣିଆଦୟୋ ଅନଭିଜ୍ଝାଅବ୍ୟାପାଦସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିୟୋ ଯୋଜେତବ୍ବା।

ପାଣାତିପାତନ୍ତିଆଦୀସୁ ପନ ଦସସୁ ଅକୁସଲକମ୍ମପଥେସୁ ପାଣସ୍ସ ଅତିପାତୋ ପାଣାତିପାତୋ। ପାଣଵଧୋ ପାଣଘାତୋତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ପାଣୋତି ଚେତ୍ଥ ଵୋହାରତୋ ସତ୍ତୋ, ପରମତ୍ଥତୋ ଜୀଵିତିନ୍ଦ୍ରିୟଂ। ତସ୍ମିଂ ପନ ପାଣେ ପାଣସଞ୍ଞିନୋ ଜୀଵିତିନ୍ଦ୍ରିୟୁପଚ୍ଛେଦକୌପକ୍କମସମୁଟ୍ଠାପିକା କାୟଵଚୀଦ୍ୱାରାନଂ ଅଞ୍ଞତରଦ୍ୱାରପ୍ପଵତ୍ତା ଵଧକଚେତନା ପାଣାତିପାତୋ। ସୋ ଗୁଣଵିରହିତେସୁ ତିରଚ୍ଛାନଗତାଦୀସୁ ପାଣେସୁ ଖୁଦ୍ଦକେ ପାଣେ ଅପ୍ପସାଵଜ୍ଜୋ, ମହାସରୀରେ ମହାସାଵଜ୍ଜୋ। କସ୍ମା? ପୟୋଗମହନ୍ତତାୟ। ପୟୋଗସମତ୍ତେପି ଵତ୍ଥୁମହନ୍ତତାୟ। ଗୁଣଵନ୍ତେସୁ ମନୁସ୍ସାଦୀସୁ ଅପ୍ପଗୁଣେ ପାଣେ ଅପ୍ପସାଵଜ୍ଜୋ, ମହାଗୁଣେ ମହାସାଵଜ୍ଜୋ। ସରୀରଗୁଣାନଂ ପନ ସମଭାଵେ ସତି କିଲେସାନଂ ଉପକ୍କମାନଞ୍ଚ ମୁଦୁତାୟ ଅପ୍ପସାଵଜ୍ଜୋ, ତିବ୍ବତାୟ ମହାସାଵଜ୍ଜୋତି ଵେଦିତବ୍ବୋ। ତସ୍ସ ପଞ୍ଚ ସମ୍ଭାରା – ପାଣୋ, ପାଣସଞ୍ଞିତା, ଵଧକଚିତ୍ତଂ, ଉପକ୍କମୋ, ତେନ ମରଣନ୍ତି।

ଅଦିନ୍ନସ୍ସ ଆଦାନଂ ଅଦିନ୍ନାଦାନଂ, ପରସଂହରଣଂ, ଥେୟ୍ୟଂ, ଚୋରିକାତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତତ୍ଥ ଅଦିନ୍ନନ୍ତି ପରପରିଗ୍ଗହିତଂ, ଯତ୍ଥ ପରୋ ଯଥାକାମକାରିତଂ ଆପଜ୍ଜନ୍ତୋ ଅଦଣ୍ଡାରହୋ ଅନୁପଵଜ୍ଜୋ ଚ ହୋତି, ତସ୍ମିଂ ପରପରିଗ୍ଗହିତେ ପରପରିଗ୍ଗହିତସଞ୍ଞିନୋ ତଦାଦାୟକୌପକ୍କମସମୁଟ୍ଠାପିକା କାୟଵଚୀଦ୍ୱାରାନଂ ଅଞ୍ଞତରଦ୍ୱାରପ୍ପଵତ୍ତା ଥେୟ୍ୟଚେତନା ଅଦିନ୍ନାଦାନଂ। ତଂ ହୀନେ ପରସନ୍ତକେ ଅପ୍ପସାଵଜ୍ଜଂ, ପଣୀତେ ମହାସାଵଜ୍ଜଂ। କସ୍ମା? ଵତ୍ଥୁପଣୀତତାୟ। ଵତ୍ଥୁସମତ୍ତେ ସତି ଗୁଣାଧିକାନଂ ସନ୍ତକେ ଵତ୍ଥୁସ୍ମିଂ ମହାସାଵଜ୍ଜଂ, ତଂ ତଂ ଗୁଣାଧିକଂ ଉପାଦାୟ ତତୋ ତତୋ ହୀନଗୁଣସ୍ସ ସନ୍ତକେ

ୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜଂ। ତସ୍ସ ପଞ୍ଚ ସମ୍ଭାରା – ପରପରିଗ୍ଗହିତଂ, ପରପରିଗ୍ଗହିତସଞ୍ଞିତା ଥେୟ୍ୟଚିତ୍ତଂ, ଉପକ୍କମୋ, ତେନ ହରଣନ୍ତି।

କାମେସୁତି ମେଥୁନସମାଚାରେସୁ। ମିଚ୍ଛାଚାରୋତି ଏକନ୍ତନିନ୍ଦିତୋ ଲାମକାଚାରୋ। ଲକ୍ଖଣତୋ ପନ ଅସଦ୍ଧମ୍ମାଧିପ୍ପାୟେନ କାୟଦ୍ୱାରପ୍ପୱତ୍ତା ଅଗମନୀୟଟ୍ଠାନୱୀତିକ୍କମଚେତନା କାମେସୁ ମିଚ୍ଛାଚାରୋ।

ତତ୍ଥ ଅଗମନୀୟଟ୍ଠାନଂ ନାମ ପୁରିସାନଂ ତାୱ ମାତୁରକ୍ଖିତା, ପିତୁରକ୍ଖିତା, ମାତାପିତୁରକ୍ଖିତା, ଭାତୁରକ୍ଖିତା, ଭଗିନିରକ୍ଖିତା, ଞାତିରକ୍ଖିତା, ଗୋତ୍ତରକ୍ଖିତା, ଧମ୍ମରକ୍ଖିତା, ସାରକ୍ଖା, ସପରିଦଣ୍ଡାତି ମାତୁରକ୍ଖିତାଦୟୋ ଦସ, ଧନକ୍କୀତା, ଛନ୍ଦୱାସିନୀ, ଭୋଗୱାସିନୀ, ପଟୱାସିନୀ, ଓଦପତ୍ତକିନୀ, ଓଭତଚୁମ୍ବଟା, ଦାସୀ ଚ, ଭରିୟା ଚ, କମ୍ମକାରୀ ଚ ଭରିୟା ଚ, ଧଜାହଟା ମୁହୁତ୍ତିକାତି ଧନକ୍କୀତାଦୟୋ ଦସାତି ୱୀସତି ଇତ୍ଥିୟୋ। ଇତ୍ଥୀସୁ ପନ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ସାରକ୍ଖସପରିଦଣ୍ଡାନଂ ଦସନ୍ନଞ୍ଚ ଧନକ୍କୀତାଦୀନନ୍ତି ଦ୍ୱାଦସନ୍ନଂ ଇତ୍ଥୀନଂ ଅଞ୍ଞେ ପୁରିସା, ଇଦଂ ଅଗମନୀୟଟ୍ଠାନଂ ନାମ।

ସୋ ପନେସ ମିଚ୍ଛାଚାରୋ ସୀଲାଦିଗୁଣରହିତେ ଅଗମନୀୟଟ୍ଠାନେ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜୋ, ସୀଲାଦିଗୁଣସମ୍ପନ୍ନେ ମହାସାୱଜ୍ଜୋ। ତସ୍ସ ଚତ୍ତାରୋ ସମ୍ଭାରା – ଅଗମନୀୟୱତ୍ଥୁ, ତସ୍ମିଂ ସେୱନଚିତ୍ତଂ, ସେୱନପୟୋଗୋ, ମଗ୍ଗେନମଗ୍ଗପଟିପତ୍ତିଅଧିୱାସନନ୍ତି।

ମୁସାତି ୱିସଂୱାଦନପୁରେକ୍ଖାରସ୍ସ ଅତ୍ଥଭଞ୍ଜକୋ ୱଚୀପୟୋଗୋ, କାୟପୟୋଗୋ ୱା। ୱିସଂୱାଦନାଧିପ୍ପାୟେନ ପନସ୍ସ ପରୱିସଂୱାଦକକାୟୱଚୀପୟୋଗସମୁଟ୍ଠାପିକା ଚେତନା ମୁସାୱାଦୋ। ଅପରୋ ନୟୋ – ମୁସାତି ଅଭୂତଂ ଅତଚ୍ଛଂ ୱତ୍ଥୁ। ୱାଦୋତି ତସ୍ସ ଭୂତତୋ ତଚ୍ଛତୋ ୱିଞ୍ଞାପନଂ। ଲକ୍ଖଣତୋ ପନ ଅତଥଂ ୱତ୍ଥୁଂ ତଥତୋ ପରଂ ୱିଞ୍ଞାପେତୁକାମସ୍ସ ତଥାୱିଞ୍ଞତ୍ତିସମୁଟ୍ଠାପିକା ଚେତନା ମୁସାୱାଦୋ। ସୋ ୟମତ୍ଥଂ ଭଞ୍ଜତି, ତସ୍ସ ଅପ୍ପତାୟ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜୋ, ମହନ୍ତତାୟ ମହାସାୱଜ୍ଜୋ। ଅପିଚ ଗହଟ୍ଠାନଂ ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତକଂ ଅଦାତୁକାମତାୟ ନତ୍ଥୀତିଆଦିନୟପ୍ପୱତ୍ତୋ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜୋ, ସକ୍ଖିନା ହୁତ୍ୱା ଅତ୍ଥଭଞ୍ଜନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତୋ ମହାସାୱଜ୍ଜୋ। ପବ୍ବଜିତାନଂ ଅପ୍ପକମ୍ପି ତେଲଂ ୱା ସପ୍ପିଂ ୱା ଲଭିତ୍ୱା ହସାଧିପ୍ପାୟେନ ‘‘ଅଜ୍ଜ ଗାମେ ତେଲଂ ନଦୀ ମଞ୍ଞେ ସନ୍ଦତୀ’’ତି ପୂରଣକଥାନୟେନ ପୱତ୍ତୋ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜୋ, ଅଦିଟ୍ଠଂୟେୱ ପନ ଦିଟ୍ଠନ୍ତିଆଦିନା ନୟେନ ୱଦନ୍ତାନଂ ମହାସାୱଜ୍ଜୋ। ତସ୍ସ ଚତ୍ତାରୋ ସମ୍ଭାରା – ଅତଥଂ ୱତ୍ଥୁ, ୱିସଂୱାଦନଚିତ୍ତଂ, ତଜ୍ଜୋ ୱାୟାମୋ, ପରସ୍ସ ତଦତ୍ଥୱିଜାନନନ୍ତି।

ୟାୟ ୱାଚାୟ ୟସ୍ସ ତଂ ୱାଚଂ ଭାସତି, ତସ୍ସ ହଦୟେ ଅତ୍ତନୋ ପିୟଭାୱଂ, ପରସ୍ସ ଚ ସୁଞ୍ଞଭାୱଂ କରୋତି, ସା ପିସୁଣା ୱାଚା। ୟାୟ ପନ ଅତ୍ତାନମ୍ପି ପରମ୍ପି ଫରୁସଂ କରୋତି, ୟା ୱାଚା ସୟମ୍ପି ଫରୁସା ନେୱ କଣ୍ଣସୁଖା ନ ହଦୟସୁଖା ୱା, ଅୟଂ ଫରୁସା ୱାଚା। ୟେନ ସମ୍ଫଂ ପଲପତି ନିରତ୍ଥକଂ, ସୋ ସମ୍ଫପ୍ପଲାପୋ। ତେସଂ ମୂଲଭୂତା ଚେତନାପି ପିସୁଣାୱାଚାଦିନାମମେୱ ଲଭତି। ସା ଏୱ ଚ ଇଧ ଅଧିପ୍ପେତାତି।

ତତ୍ଥ ସଂକିଲିଟ୍ଠଚିତ୍ତସ୍ସ ପରେସଂ ୱା ଭେଦାୟ ଅତ୍ତନୋ ପିୟକମ୍ୟତାୟ ୱା କାୟୱଚୀପୟୋଗସମୁଟ୍ଠାପିକା ଚେତନା ପିସୁଣା ୱାଚା। ସା ୟସ୍ସ ଭେଦଂ କରୋତି, ତସ୍ସ ଅପ୍ପଗୁଣତାୟ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜା, ମହାଗୁଣତାୟ ମହାସାୱଜ୍ଜା। ତସ୍ସା ଚତ୍ତାରୋ ସମ୍ଭାରା – ଭିନ୍ଦିତବ୍ବୋ ପରୋ, ‘‘ଇତି ଇମେ ନାନା ଭୱିସ୍ସନ୍ତୀ’’ତି ଭେଦପୁରେକ୍ଖାରତା ୱା ‘‘ଇତି ଅହଂ ପିୟୋ ଭୱିସ୍ସାମି ୱିସ୍ସାସିକୋ’’ତି ପିୟକମ୍ୟତା ୱା, ତଜ୍ଜୋ ୱାୟାମୋ, ତସ୍ସ ତଦତ୍ଥୱିଜାନନନ୍ତି। ପରେ ପନ ଅଭିନ୍ନେ କମ୍ମପଥଭେଦୋ ନତ୍ଥି, ଭିନ୍ନେୟେୱ ହୋତି।

ପରସ୍ସ ମମ୍ମଚ୍ଛେଦକକାୟୱଚୀପୟୋଗସମୁଟ୍ଠାପିକା ଏକନ୍ତଫରୁସଚେତନା ଫରୁସା ୱାଚା। ମମ୍ମଚ୍ଛେଦକୋପି ପନ ପୟୋଗୋ ଚିତ୍ତସଣ୍ହତାୟ ଫରୁସା ୱାଚା ନ ହୋତି। ମାତାପିତରୋ ହି କଦାଚି ପୁତ୍ତକେ ଏୱମ୍ପି ୱଦନ୍ତି ‘‘ଚୋରା ୱୋ ଖଣ୍ଡାଖଣ୍ଡିକଂ କରୋନ୍ତୂ’’ତି। ଉପ୍ପଲପତ୍ତମ୍ପି ଚ ନେସଂ ଉପରି ପତନ୍ତଂ ନ ଇଚ୍ଛନ୍ତି। ଆଚରିୟୁପଜ୍ଝାୟା ଚ କଦାଚି ନିସ୍ସିତକେ ଏୱଂ ୱଦନ୍ତି ‘‘କିଂ ଇମେ ଅହିରିକା ଅନୋତ୍ତପ୍ପିନୋ, ନିଦ୍ଧମଥ ନେ’’ତି। ଅଥ ଚ ନେସଂ ଆଗମାଧିଗମସମ୍ପତ୍ତିଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତି। ୟଥା ଚ ଚିତ୍ତସଣ୍ହତାୟ ଫରୁସା ୱାଚା ନ ହୋତି, ଏୱଂ ୱଚନସଣ୍ହତାୟ ଅଫରୁସା ୱାଚାପି ନ ହୋତି। ନ ହି ମାରାପେତୁକାମସ୍ସ ‘‘ଇମଂ ସୁଖଂ ସୟାପେଥା’’ତି ୱଚନଂ ଅଫରୁସା ୱାଚା ହୋତି, ଚିତ୍ତଫରୁସତାୟ ପନେସା ଫରୁସା ୱାଚାୱ। ସା ୟଂ ସନ୍ଧାୟ ପୱତ୍ତିତା, ତସ୍ସ ଅପ୍ପଗୁଣତାୟ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜା, ମହାଗୁଣତାୟ ମହାସାୱଜ୍ଜା। ତସ୍ସା ତୟୋ ସମ୍ଭାରା – ଅକ୍କୋସିତବ୍ବୋ ପରୋ, କୁପିତଚିତ୍ତଂ, ଅକ୍କୋସନାତି।

ଅନତ୍ଥୱିଞ୍ଞାପିକା କାୟୱଚୀପୟୋଗସମୁଟ୍ଠାପିକା ଅକୁସଲଚେତନା ସମ୍ଫପ୍ପଲାପୋ। ସୋ ଆସେୱନମନ୍ଦତାୟ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜୋ, ଆସେୱନମହନ୍ତତାୟ ମହାସାୱଜ୍ଜୋ। ତସ୍ସ ଦ୍ୱେ ସମ୍ଭାରା – ଭାରତୟୁଦ୍ଧସୀତାହରଣାଦିନିରତ୍ଥକକଥାପୁରେକ୍ଖାରତା, ତଥାରୂପିକଥାକଥନଞ୍ଚାତି। ପରେ ପନ ତଂ କଥଂ ଅଗଣ୍ହନ୍ତେ କମ୍ମପଥଭେଦୋ ନତ୍ଥି, ପରେନ ସମ୍ଫପ୍ପଲାପେ ଗହିତେୟେୱ ହୋତି।

ଅଭିଜ୍ଝାୟତୀତି ଅଭିଜ୍ଝା, ପରଭଣ୍ଡାଭିମୁଖୀ ହୁତ୍ୱା ତନ୍ନିନ୍ନତାୟ ପୱତ୍ତତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସା ‘‘ଅହୋ ୱତ ଇଦଂ ମମସ୍ସା’’ତି ଏୱଂ

ପରଭଣ୍ଡାଭିଜ୍ଝାୟନଲକ୍ଖଣା, ଅଦିନ୍ନାଦାନଂ ୱିୟ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜା ମହାସାୱଜ୍ଜା ଚ। ତସ୍ସ ଦ୍ୱେ ସମ୍ଭାରା – ପରଭଣ୍ଡଂ, ଅତ୍ତନୋ ପରିଣାମନଞ୍ଚାତି। ପରଭଣ୍ଡୱତ୍ଥୁକେ ହି ଲୋଭେ ଉପ୍ପନ୍ନେପି ନ ତାୱ କମ୍ମପଥଭେଦୋ ହୋତି, ଯାୱ ‘‘ଅହୋ ୱତ ଇଦଂ ମମସ୍ସା’’ତି ଅତ୍ତନୋ ନ ପରିଣାମେତି।

ହିତସୁଖଂ ବ୍ୟାପାଦୟତୀତି ବ୍ୟାପାଦୋ। ସୋ ପରୱିନାସାୟ ମନୋପଦୋସଲକ୍ଖଣୋ, ଫରୁସା ୱାଚା ୱିୟ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜୋ ମହାସାୱଜ୍ଜୋ ଚ। ତସ୍ସ ଦ୍ୱେ ସମ୍ଭାରା – ପରସତ୍ତୋ ଚ, ତସ୍ସ ଚ ୱିନାସଚିନ୍ତାତି। ପରସତ୍ତୱତ୍ଥୁକେ ହି କୋଧେ ଉପ୍ପନ୍ନେପି ନ ତାୱ କମ୍ମପଥଭେଦୋ ହୋତି, ଯାୱ ‘‘ଅହୋ ୱତାୟଂ ଉଚ୍ଛିଜ୍ଜେୟ୍ୟ ୱିନସ୍ସେୟ୍ୟା’’ତି ତସ୍ସ ୱିନାସଂ ନ ଚିନ୍ତେତି।

ଯଥାଭୁଚ୍ଚଗହଣାଭାୱେନ ମିଚ୍ଛା ପସ୍ସତୀତି ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି। ସା ‘‘ନତ୍ଥି ଦିନ୍ନ’’ନ୍ତିଆଦିନା ନୟେନ ୱିପରୀତଦସ୍ସନଲକ୍ଖଣା, ସମ୍ଫପ୍ପଲାପୋ ୱିୟ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜା, ମହାସାୱଜ୍ଜା ଚ। ଅପିଚ ଅନିୟତା ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜା, ନିୟତା ମହାସାୱଜ୍ଜା। ତସ୍ସା ଦ୍ୱେ ସମ୍ଭାରା – ୱତ୍ଥୁନୋ ଚ ଗହିତାକାରୱିପରୀତତା, ଯଥା ଚ ତଂ ଗଣ୍ହାତି, ତଥାଭାୱେନ ତସ୍ସୁପଟ୍ଠାନନ୍ତି। ତତ୍ଥ ନତ୍ଥିକାହେତୁକଅକିରିୟଦିଟ୍ଠୀହି ଏୱ କମ୍ମପଥଭେଦୋ ହୋତି, ନ ଅଞ୍ଞଦିଟ୍ଠୀହି।

ଇମେସଂ ପନ ଦସନ୍ନଂ ଅକୁସଲକମ୍ମପଥାନଂ ଧମ୍ମତୋ, କୋଟ୍ଠାସତୋ, ଆରମ୍ମଣତୋ, ୱେଦନାତୋ, ମୂଲତୋତି ପଞ୍ଚହାକାରେହି ୱିନିଚ୍ଛୟୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ତତ୍ଥ ଧମ୍ମତୋତି ଏତେସୁ ହି ସତ୍ତ ପଟିପାଟିୟା ଚେତନାଧମ୍ମାୱ ହୋନ୍ତି, ଅଭିଜ୍ଝାଦୟୋ ତୟୋ ଚେତନାସମ୍ପୟୁତ୍ତା।

କୋଟ୍ଠାସତୋତି ପଟିପାଟିୟା ସତ୍ତ, ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି ଚାତି ଇମେ ଅଟ୍ଠ କମ୍ମପଥା ଏୱ ହୋନ୍ତି, ନୋ ମୂଲାନି। ଅଭିଜ୍ଝାବ୍ୟାପାଦା କମ୍ମପଥା ଚେୱ ମୂଲାନି ଚ। ଅଭିଜ୍ଝା ହି ମୂଲଂ ପତ୍ୱା ଲୋଭୋ ଅକୁସଲମୂଲଂ ହୋତି, ବ୍ୟାପାଦୋ ଦୋସୋ ଅକୁସଲମୂଲଂ।

ଆରମ୍ମଣତୋତି ପାଣାତିପାତୋ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିୟାରମ୍ମଣତୋ ସଙ୍ଖାରାରମ୍ମଣୋ। ଅଦିନ୍ନାଦାନଂ ସତ୍ତାରମ୍ମଣଂ ୱା ସଙ୍ଖାରାରମ୍ମଣଂ ୱା। ମିଚ୍ଛାଚାରୋ ଫୋଟ୍ଠବ୍ବୱସେନ ସଙ୍ଖାରାରମ୍ମଣୋ, ସତ୍ତାରମ୍ମଣୋତିପି ଏକେ। ମୁସାୱାଦୋ ସତ୍ତାରମ୍ମଣୋ ୱା ସଙ୍ଖାରାରମ୍ମଣୋ ୱା। ତଥା ପିସୁଣା ୱାଚା। ଫରୁସା ୱାଚା ସତ୍ତାରମ୍ମଣାୱ ସମ୍ଫପ୍ପଲାପୋ ଦିଟ୍ଠସୁତମୁତୱିଞ୍ଞାତୱସେନ ସତ୍ତାରମ୍ମଣୋ ୱା ସଙ୍ଖାରାରମ୍ମଣୋ ୱା। ତଥା ଅଭିଜ୍ଝା। ବ୍ୟାପାଦୋ ସତ୍ତାରମ୍ମଣୋୱ। ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି ତେଭୂମକଧମ୍ମୱସେନ ସଙ୍ଖାରାରମ୍ମଣାୱ।

ୱେଦନାତୋତି ପାଣାତିପାତୋ ଦୁକ୍ଖୱେଦନୋ ହୋତି। କିଞ୍ଚାପି ହି ରାଜାନୋ ଚୋରଂ ଦିସ୍ୱା ହସମାନାପି ‘‘ଗଚ୍ଛଥ ଭଣେ, ମାରେଥ ନ’’ନ୍ତି ୱଦନ୍ତି, ସନ୍ନିଟ୍ଠାପକଚେତନା ପନ ନେସଂ ଦୁକ୍ଖସମ୍ପୟୁତ୍ତାୱ ହୋତି। ଅଦିନ୍ନାଦାନଂ ତିୱେଦନଂ। ତଞ୍ହି ପରଭଣ୍ଡଂ ଦିସ୍ୱା ହଟ୍ଠତୁଟ୍ଠସ୍ସ ଗଣ୍ହତୋ ସୁଖୱେଦନଂ ହୋତି, ଭୀତତସିତସ୍ସ ଗଣ୍ହତୋ ଦୁକ୍ଖୱେଦନଂ, ତଥା ୱିପାକନିସ୍ସନ୍ଦଫଲାନି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖନ୍ତସ୍ସ। ଗହଣକାଲେ ମଜ୍ଝତ୍ତଭାୱେ ଠିତସ୍ସ ପନ ଗଣ୍ହତୋ ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖୱେଦନଂ ହୋତି। ମିଚ୍ଛାଚାରୋ ସୁଖମଜ୍ଝତ୍ତୱସେନ ଦ୍ୱିୱେଦନୋ, ସନ୍ନିଟ୍ଠାପକଚିତ୍ତେ ପନ ମଜ୍ଝତ୍ତୱେଦନୋ ନ ହୋତି। ମୁସାୱାଦୋ ଅଦିନ୍ନାଦାନେ ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ତିୱେଦନୋ, ତଥା ପିସୁଣା ୱାଚା। ଫରୁସା ୱାଚା ଦୁକ୍ଖୱେଦନା। ସମ୍ଫପ୍ପଲାପୋ ତିୱେଦନୋ। ପରେସୁ ହି ସାଧୁକାରଂ ଦେନ୍ତେସୁ ଚେଲାଦୀନି ଉକ୍ଖିପନ୍ତେସୁ ହଟ୍ଠତୁଟ୍ଠସ୍ସ ସୀତାହରଣଭାରତୟୁଦ୍ଧାଦୀନି କଥନକାଲେ ସୋ ସୁଖୱେଦନୋ ହୋତି, ପଠମଂ ଦିନ୍ନୱେତନେନ ଏକେନ ପଚ୍ଛା ଆଗନ୍ତ୍ୱା ‘‘ଆଦିତୋ ପଟ୍ଠାୟ କଥେହୀ’’ତି ୱୁତ୍ତେ ‘‘ନିରୱସେସଂ ଯଥାନୁସନ୍ଧିକଂ ପକିଣ୍ଣକକଥଂ କଥେସ୍ସାମି ନୁ ଖୋ, ନୋ’’ତି ଦୋମନସ୍ସିତସ୍ସ କଥନକାଲେ ଦୁକ୍ଖୱେଦନୋ ହୋତି, ମଜ୍ଝତ୍ତସ୍ସ କଥୟତୋ ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖୱେଦନୋ ହୋତି। ଅଭିଜ୍ଝା ସୁଖମଜ୍ଝତ୍ତୱସେନ ଦ୍ୱିୱେଦନା, ତଥା ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି। ବ୍ୟାପାଦୋ ଦୁକ୍ଖୱେଦନୋ।

ମୂଲତୋତି ପାଣାତିପାତୋ ଦୋସମୋହୱସେନ ଦ୍ୱିମୂଲକୋ ହୋତି, ଅଦିନ୍ନାଦାନଂ ଦୋସମୋହୱସେନ ୱା ଲୋଭମୋହୱସେନ ୱା, ମିଚ୍ଛାଚାରୋ ଲୋଭମୋହୱସେନ, ମୁସାୱାଦୋ ଦୋସମୋହୱସେନ ୱା ଲୋଭମୋହୱସେନ ୱା। ତଥା ପିସୁଣା ୱାଚା ସମ୍ଫପ୍ପଲାପୋ ଚ। ଫରୁସା ୱାଚା ଦୋସମୋହୱସେନ, ଅଭିଜ୍ଝା ମୋହୱସେନ ଏକମୂଲା, ତଥା ବ୍ୟାପାଦୋ। ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି ଲୋଭମୋହୱସେନ ଦ୍ୱିମୂଲାତି।

ଅକୁସଲକମ୍ମପଥକଥା ନିଟ୍ଠିତା।

ପାଣାତିପାତାଦୀହି ପନ ୱିରତିୟୋ, ଅନଭିଜ୍ଝାଅବ୍ୟାପାଦସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିୟୋ ଚାତି ଇମେ ଦସ କୁସଲକମ୍ମପଥା ନାମ। ପାଣାତିପାତାଦୀହି ଏତାୟ ୱିରମନ୍ତି, ସୟଂ ୱା ୱିରମତି, ୱିରମଣମତ୍ତମେୱ ୱା ଏତନ୍ତି ୱିରତି। ଯା ପାଣାତିପାତାଦୀହି ୱିରମନ୍ତସ୍ସ କୁସଲଚିତ୍ତସମ୍ପୟୁତ୍ତା ୱିରତି, ସା ପଭେଦତୋ ତିୱିଧା ହୋତି ସମ୍ପତ୍ତୱିରତି ସମାଦାନୱିରତି ସମୁଚ୍ଛେଦୱିରତୀତି। ତତ୍ଥ ଅସମାଦିନ୍ନସିକ୍ଖାପଦାନଂ ଅତ୍ତନୋ ଜାତିୱୟବାହୁସଚ୍ଚାଦୀନି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତ୍ୱା ‘‘ଅୟୁତ୍ତଂ

ଅମ୍ହାକଂ ଏୱରୂପଂ ପାପଂ କାତୁ’’ନ୍ତି ସମ୍ପତ୍ତୱତ୍ଥୁଂ ଅୱୀତିକ୍କମନ୍ତାନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା ୱିରତି ସମ୍ପତ୍ତୱିରତି ନାମ। ସମାଦିନ୍ନସିକ୍ଖାପଦାନଂ ପନ ସିକ୍ଖାପଦସମାଦାନେ ଚ ତତୁତ୍ତରି ଚ ଅତ୍ତନୋ ଜୀୱିତମ୍ପି ପରିଚ୍ଚଜିତ୍ୱା ୱତ୍ଥୁଂ ଅୱୀତିକ୍କମନ୍ତାନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା ୱିରତି ସମାଦାନୱିରତି ନାମ। ଅରିଯମଗ୍ଗସମ୍ପଯୁତ୍ତା ପନ ୱିରତି ସମୁଚ୍ଛେଦୱିରତି ନାମ, ଯସ୍ସା ଉପ୍ପତ୍ତିତୋ ପଭୁତି ଅରିଯପୁଗ୍ଗଲାନଂ ‘‘ପାଣଂ ଘାତେସ୍ସାମା’’ତିଆଦିଚିତ୍ତମ୍ପି ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି।

ଇଦାନି ଅକୁସଲକମ୍ମପଥାନଂ ୱିଯ ଇମେସଂ କୁସଲକମ୍ମପଥାନଂ ଧମ୍ମତୋ, କୋଟ୍ଠାସତୋ, ଆରମ୍ମଣତୋ, ୱେଦନାତୋ, ମୂଲତୋତି ପଞ୍ଚହାକାରେହି ୱିନିଚ୍ଛଯୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ତତ୍ଥ ଧମ୍ମତୋତି ଏତେସୁପି ପଟିପାଟିଯା ସତ୍ତ ଚେତନାପି ୱଟ୍ଟନ୍ତି ୱିରତିଯୋପି, ଅନ୍ତେ ତଯୋ ଚେତନାସମ୍ପଯୁତ୍ତାୱ।

କୋଟ୍ଠାସତୋତି ପଟିପାଟିଯା ସତ୍ତ କମ୍ମପଥା ଏୱ, ନୋ ମୂଲାନି, ଅନ୍ତେ ତଯୋ କମ୍ମପଥା ଚେୱ ମୂଲାନି ଚ। ଅନଭିଜ୍ଝା ହି ମୂଲଂ ପତ୍ୱା ଅଲୋଭୋ କୁସଲମୂଲଂ ହୋତି, ଅବ୍ୟାପାଦୋ ଅଦୋସୋ କୁସଲମୂଲଂ, ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ଅମୋହୋ କୁସଲମୂଲଂ।

ଆରମ୍ମଣତୋତି ପାଣାତିପାତାଦୀନଂ ଆରମ୍ମଣାନେୱ ଏତେସଂ ଆରମ୍ମଣାନି। ୱୀତିକ୍କମିତବ୍ବତୋଯେୱ ହି ୱେରମଣୀ ନାମ ହୋତି। ଯଥା ପନ ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣୋ ଅରିଯମଗ୍ଗୋ କିଲେସେ ପଜହତି, ଏୱଂ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯାଦିଆରମ୍ମଣାପେତେ କମ୍ମପଥା ପାଣାତିପାତାଦୀନି ଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟାନି ପଜହନ୍ତୀତି।

ୱେଦନାତୋତି ସବ୍ବେ ସୁଖୱେଦନା ୱା ହୋନ୍ତି ମଜ୍ଝତ୍ତୱେଦନା ୱା। କୁସଲଂ ପତ୍ୱା ହି ଦୁକ୍ଖା ୱେଦନା ନାମ ନତ୍ଥି।

ମୂଲତୋତି ପଟିପାଟିଯା ସତ୍ତ ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତେନ ୱିରମନ୍ତସ୍ସ ଅଲୋଭଅଦୋସଅମୋହୱସେନ ତିମୂଲା ହୋନ୍ତି। ଞାଣୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତେନ ୱିରମନ୍ତସ୍ସ ଅଲୋଭାଦୋସୱସେନ ଦ୍ୱିମୂଲା। ଅନଭିଜ୍ଝା ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତେନ ୱିରମନ୍ତସ୍ସ ଅଦୋସଅମୋହୱସେନ ଦ୍ୱିମୂଲା। ଞାଣୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତେନ ୱିରମନ୍ତସ୍ସ ଅଦୋସୱସେନ ଏକମୂଲା। ଅଲୋଭୋ ପନ ଅତ୍ତନାୱ ଅତ୍ତନୋ ମୂଲଂ ନ ହୋତି। ଅବ୍ୟାପାଦେପି ଏସେୱ ନଯୋ। ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ଅଲୋଭାଦୋସୱସେନ ଦ୍ୱିମୂଲାୱାତି।

କୁସଲକମ୍ମପଥକଥା ନିଟ୍ଠିତା।

୪୧।

ଏୱଂ ଦସକୁସଲକମ୍ମପଥୱସେନ ସୀଲଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ନେକ୍ଖମ୍ମାଦୀନଂ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗପରିଯୋସାନାନଂ ସତ୍ତତିଂସଧମ୍ମାନଂ ୱସେନ ଦସ୍ସେତୁଂ ନେକ୍ଖମ୍ମେନ କାମଚ୍ଛନ୍ଦଂ ସଂୱରଟ୍ଠେନ ସୀଲଂ, ଅୱୀତିକ୍କମଟ୍ଠେନ ସୀଲନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଯସ୍ମା ନେକ୍ଖମ୍ମେନ କାମଚ୍ଛନ୍ଦଂ ସଂୱରତି ନ ୱୀତିକ୍କମତି, ତସ୍ମା ନେକ୍ଖମ୍ମଂ ସୀଲନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ପଚ୍ଚତ୍ତେ ୱା କରଣୱଚନଂ, ନେକ୍ଖମ୍ମନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଏସ ନଯୋ ସେସେସୁ। ପାଠଇଯଂ ପନ ନେକ୍ଖମ୍ମଅବ୍ୟାପାଦେ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନଯତ୍ତା ସେସଂ ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ଅନ୍ତେ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗେନେୱ ଦସ୍ସିତୋ।

ଏୱଂ ସଂୱରଅୱୀତିକ୍କମୱସେନ ସୀଲଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ତେସଂଯେୱ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ପଭେଦଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ପଞ୍ଚ ସୀଲାନି ପାଣାତିପାତସ୍ସ ପହାନଂ ସୀଲନ୍ତିଆଦିମାହ। ଏତ୍ଥ ଚ ପାଣାତିପାତସ୍ସ ପହାନଂ ସୀଲଂ, ପାଣାତିପାତା ୱେରମଣୀ ସୀଲଂ, ପାଣାତିପାତସ୍ସ ପଟିପକ୍ଖଚେତନା ସୀଲଂ, ପାଣାତିପାତସ୍ସ ସଂୱରୋ ସୀଲଂ, ପାଣାତିପାତସ୍ସ ଅୱୀତିକ୍କମୋ ସୀଲନ୍ତି ଯୋଜନା କାତବ୍ବା। ପହାନନ୍ତି ଚ କୋଚି ଧମ୍ମୋ ନାମ ନତ୍ଥି ଅଞ୍ଞତ୍ର ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରାନଂ ପାଣାତିପାତାଦୀନଂ ଅନୁପ୍ପାଦମତ୍ତତୋ। ଯସ୍ମା ପନ ତଂ ତଂ ପହାନଂ ତସ୍ସ ତସ୍ସ କୁସଲସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ପତିଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନ ଉପଧାରଣଂ ହୋତି, ୱିପ୍ପକିଣ୍ଣସଭାୱାକରଣେନ ଚ ସମୋଧାନଂ, ତସ୍ମା ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତେନେୱ ଉପଧାରଣସମୋଧାନସଙ୍ଖାତେନ ସୀଲନଟ୍ଠେନ ସୀଲନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଇତରେ ଚତ୍ତାରୋ ଧମ୍ମା ତତୋ ତତୋ ୱେରମଣିୱସେନ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ସଂୱରୱସେନ ତଦୁଭଯସମ୍ପଯୁତ୍ତଚେତନାୱସେନ ତଂ ତଂ ଅୱୀତିକ୍କମନ୍ତସ୍ସ ଅୱୀତିକ୍କମୱସେନ ଚ ଚେତସୋ ପୱତ୍ତିସଭାୱଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତା।

ଅଥ ୱା ପହାନମ୍ପି ଧମ୍ମତୋ ଅତ୍ଥିଯେୱ। କଥଂ? ପହୀଯତେ ଅନେନ ପାଣାତିପାତାଦିପଟିପକ୍ଖୋ, ପଜହତି ୱା ତଂ ପଟିପକ୍ଖନ୍ତି ପହାନଂ। କିଂ ତଂ? ସବ୍ବେପି କୁସଲା ଖନ୍ଧା। ଅଞ୍ଞେ ପନ ଆଚରିଯା ‘‘ନେକ୍ଖମ୍ମାଦୀସୁପି ‘ୱେରମଣୀ ସୀଲ’ନ୍ତି ୱଚନମତ୍ତଂ ଗହେତ୍ୱା ସବ୍ବକୁସଲେସୁପି ନିଯତଯେୱାପନକଭୂତା ୱିରତି ନାମ ଅତ୍ଥୀ’’ତି ୱଦନ୍ତି, ନ ତଥା ଇଧାତି। ଏୱମିମେହି ପହାନାଦୀହି ପଞ୍ଚହି ପଦେହି ୱିସେସେତ୍ୱା

ପରିଯନ୍ତାପରିଯନ୍ତସୀଲଦ୍ୱଯେ ଅପରିଯନ୍ତସୀଲମେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ମା ଏୱ ହି ଏୱରୂପାନି ସୀଲାନି ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅୱିପ୍ପଟିସାରାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତି…ପେ… ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବଂ ସଚ୍ଛିକରୋନ୍ତୋ ସିକ୍ଖତୀତି ୱୁତ୍ତଂ।

ତତ୍ଥ ଅୱିପ୍ପଟିସାରାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତୀତି “ସଂୱରୋ ଅୱିପ୍ପଟିସାରତ୍ଥାଯା”ତି (ପରି। ୩୬୬) ଚ “ଅୱିପ୍ପଟିସାରତ୍ଥାନି ଖୋ, ଆନନ୍ଦ, କୁସଲାନି ସୀଲାନି ଅୱିପ୍ପଟିସାରାନିସଂସାନୀ”ତି (ଅ। ନି। ୧୦।୧; ୧୧।୧) ଚ ୱଚନତୋ ଅୱିପ୍ପଟିସାରତ୍ଥାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତି। “ଅୱିପ୍ପଟିସାରୋ ପାମୋଜ୍ଜତ୍ଥାଯା”ତି (ପରି। ୩୬୬) ଚ “ଯୋନିସୋ ମନସିକରୋତୋ ପାମୋଜ୍ଜଂ ଜାଯତୀ”ତି (ପଟି। ମ। ୧।୭୪) ଚ ୱଚନତୋ ପାମୋଜ୍ଜାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତି। “ପାମୋଜ୍ଜଂ ପୀତତ୍ଥାଯା”ତି (ପରି। ୩୬୬) ଚ “ପମୁଦିତସ୍ସ ପୀତି ଜାଯତୀ”ତି (ଅ। ନି। ୫।୨୬; ସଂ। ନି। ୫।୩୭୬; ଦୀ। ନି। ୩।୩୨୨) ଚ ୱଚନତୋ ପୀତିଯାସଂୱତ୍ତନ୍ତି। “ପୀତି ପସ୍ସଦ୍ଧତ୍ଥାଯା”ତି (ପରି। ୩୬୬) ଚ “ପୀତିମନସ୍ସ କାଯୋ ପସ୍ସମ୍ଭତୀ”ତି (ଅ। ନି। ୫।୨୬; ସଂ। ନି। ୫।୩୭୬; ଦୀ। ନି। ୩।୩୨୨) ଚ ୱଚନତୋ ପସ୍ସଦ୍ଧିଯା ସଂୱତ୍ତନ୍ତି। “ପସ୍ସଦ୍ଧି ସୁଖତ୍ଥାଯା”ତି (ପରି। ୩୬୬) ଚ “ପସ୍ସଦ୍ଧକାଯୋ ସୁଖଂ ୱେଦେତୀ”ତି (ଅ। ନି। ୫।୨୬; ସଂ। ନି। ୫।୩୭୬; ଦୀ। ନି। ୩।୩୨୨) ଚ ୱଚନତୋ ସୋମନସ୍ସାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତି। ଚେତସିକଂ ସୁଖଞ୍ହି ସୋମନସ୍ସନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଆସେୱନାଯାତି ଭୁସା ସେୱନା ଆସେୱନା। କସ୍ସ ଆସେୱନା? ଅନନ୍ତରଂ ସୋମନସ୍ସୱଚନେନ ସୁଖସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ସୁଖଂ ସିଦ୍ଧଂ। “ସୁଖିନୋ ଚିତ୍ତଂ ସମାଧିଯତୀ”ତି (ଅ। ନି। ୫।୨୬; ସଂ। ନି। ୫।୩୭୬; ଦୀ। ନି। ୩।୩୨୨) ଚ ୱଚନତୋ ତେନ ସୁଖେନ ସମାଧି ସିଦ୍ଧୋ ହୋତି। ଏୱଂ ସିଦ୍ଧସ୍ସ ସମାଧିସ୍ସ ଆସେୱନା। ତସ୍ସ ସମାଧିସ୍ସ ଆସେୱନାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତି, ପଗୁଣବଲୱଭାୱାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଭାୱନାଯାତି ତସ୍ସେୱ ସମାଧିସ୍ସ ୱୁଦ୍ଧିଯା। ବହୁଲୀକମ୍ମାଯାତି ତସ୍ସେୱ ସମାଧିସ୍ସ ପୁନପ୍ପୁନଂ କିରିଯାଯ। ଅୱିପ୍ପଟିସାରାଦିପୱତ୍ତିଯା ମୂଲକାରଣଂ ହୁତ୍ୱା ସମାଧିସ୍ସ ସବ୍ବିନ୍ଦ୍ରିଯାଦିଅଲଙ୍କାରସାଧନେନ ଅଲଙ୍କାରାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତି। ଅୱିପ୍ପଟିସାରାଦିକସ୍ସ ସମାଧିସମ୍ଭାରସ୍ସ ସାଧନେନ ପରିକ୍ଖାରାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତି। “ଯେ ଚ ଖୋ ଇମେ ପବ୍ବଜିତେନ ଜୀୱିତପରିକ୍ଖାରା ସମୁଦାନେତବ୍ବା”ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧।୧୯୨) ୱିଯ ହି ଏତ୍ଥ ସମ୍ଭାରତ୍ଥୋ ପରିକ୍ଖାରସଦ୍ଦୋ। “ରଥୋ ସୀଲପରିକ୍ଖାରୋ, ଝାନକ୍ଖୋ ଚକ୍କୱୀରିଯୋ”ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୩।୫୪) ପନ ଅଲଙ୍କାରତ୍ଥୋ। “ସତ୍ତହି ନଗରପରିକ୍ଖାରେହି ସୁପରିକ୍ଖତଂ ହୋତୀ”ତିଆଦୀସୁ (ଅ। ନି। ୭।୬୭) ପରିୱାରତ୍ଥୋ। ଇଧ ପନ ଅଲଙ୍କାରପରିୱାରାନଂ ୱିସୁଂ ଆଗତତ୍ତା ସମ୍ଭାରତ୍ଥୋତି ୱୁତ୍ତଂ। ସମ୍ଭାରତ୍ଥୋ ଚ ପଚ୍ଚଯତ୍ଥୋତି। ମୂଲକାରଣଭାୱେନେୱ ସମାଧିସମ୍ପଯୁତ୍ତଫସ୍ସାଦିଧମ୍ମସମ୍ପତ୍ତିସାଧନେନ ପରିୱାରାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତି। ସମାଧିସ୍ସ ୱିପସ୍ସନାଯ ଚ ପଦଟ୍ଠାନଭାୱପାପନେନ ୱସୀଭାୱପାପନେନ ଚ ପରିପୁଣ୍ଣଭାୱସାଧନତୋ ପାରିପୂରିଯା ସଂୱତ୍ତନ୍ତି।

ଏୱଂ ସୀଲୂପନିସ୍ସଯେନ ସବ୍ବାକାରପରିପୂରଂ ସମାଧିଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି “ସମାହିତେ ଚିତ୍ତେ ଯଥାଭୂତଂ ଜାନାତି ପସ୍ସତି, ଯଥାଭୂତଂ ଜାନଂ ପସ୍ସଂ ନିବ୍ବିନ୍ଦତି, ନିବ୍ବିନ୍ଦଂ ୱିରଜ୍ଜତି, ୱିରାଗା ୱିମୁଚ୍ଚତୀ”ତି (ପଟି। ମ। ୧।୭୩; ଦୀ। ନି। ୩।୩୫୯) ୱଚନତୋ ସୀଲମୂଲକାନି ସମାଧିପଦଟ୍ଠାନାନି ଯଥାଭୂତଞାଣଦସ୍ସନାଦୀନି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଏକନ୍ତନିବ୍ବିଦାଯାତିଆଦିମାହ। ନିବ୍ବିଦାଯ ହି ଦସ୍ସିତାଯ ତସ୍ସା ପଦଟ୍ଠାନଭୂତଂ ଯଥାଭୂତଞାଣଦସ୍ସନଂ ଦସ୍ସିତମେୱ ହୋତି। ତସ୍ମିଞ୍ହି ଅସିଦ୍ଧେ ନିବ୍ବିଦା ନ ସିଜ୍ଝତୀତି। ତାନି ପନ ୱୁତ୍ତତ୍ଥାନେୱ। ଯଥାଭୂତଞାଣଦସ୍ସନଂ ପନେତ୍ଥ ସପ୍ପଚ୍ଚଯନାମରୂପପରିଗ୍ଗହୋ।

ଏୱଂ ଅମତମହାନିବ୍ବାନପରିଯୋସାନଂ ସୀଲପ୍ପଯୋଜନଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ତସ୍ସ ସୀଲସ୍ସ ଅଧିସୀଲସିକ୍ଖାଭାୱଂ ତମ୍ମୂଲକା ଚ ଅଧିଚିତ୍ତଅଧିପଞ୍ଞାସିକ୍ଖା ଦସ୍ସେତୁକାମୋ ଏୱରୂପାନଂ ସୀଲାନଂ ସଂୱରପାରିସୁଦ୍ଧି ଅଧିସୀଲନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସଂୱରୋଯେୱ ପାରିସୁଦ୍ଧି ସଂୱରପାରିସୁଦ୍ଧି। ଏୱରୂପାନଂ ଅପରିଯନ୍ତଭୂତାନଂ ୱିୱଟ୍ଟନିସ୍ସିତାନଂ ସୀଲାନଂ ସଂୱରପାରିସୁଦ୍ଧି ୱିୱଟ୍ଟନିସ୍ସିତତ୍ତା ସେସସୀଲତୋ ଅଧିକଂ ସୀଲନ୍ତି ଅଧିସୀଲନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ସଂୱରପାରିସୁଦ୍ଧିଯା ଠିତଂ ଚିତ୍ତନ୍ତି ଏଦିସାଯ ସୀଲସଂୱରପାରିସୁଦ୍ଧିଯା ପତିଟ୍ଠିତଂ ଚିତ୍ତଂ ସୁଟ୍ଠୁ ଅୱିପ୍ପଟିସାରାଦୀନଂ ଆୱହନତୋ ନ ୱିକ୍ଖେପଂ ଗଚ୍ଛତି, ସମାଧିସ୍ମିଂ ପତିଟ୍ଠାତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅୱିକ୍ଖେପୋଯେୱ ପାରିସୁଦ୍ଧି ଅୱିକ୍ଖେପପାରିସୁଦ୍ଧି। ସୋ ସବ୍ବମଲୱିରହିତୋ ନିବ୍ବେଧଭାଗିଯୋ ସମାଧି ସେସସମାଧିତୋ ଅଧିକତ୍ତା ଅଧିଚିତ୍ତନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଚିତ୍ତସୀସେନ ହେତ୍ଥ ସମାଧି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ। ସଂୱରପାରିସୁଦ୍ଧିଂ ସମ୍ମା ପସ୍ସତୀତି ପରିସୁଦ୍ଧଂ ସୀଲସଂୱରଂ ଞାତପରିଞ୍ଞାୱସେନ ତୀରଣପରିଞ୍ଞାୱସେନ ଚ ସମ୍ମା ପସ୍ସତି, ଏୱମେୱ ଅୱିକ୍ଖେପପାରିସୁଦ୍ଧିସଙ୍ଖାତଂ ପରିସୁଦ୍ଧଂ ସମାଧିଂ ସମ୍ମା ପସ୍ସତି। ଏୱଂ ପସ୍ସତୋ ଚସ୍ସ ଦସ୍ସନସଙ୍ଖାତା ପାରିସୁଦ୍ଧି ଦସ୍ସନପାରିସୁଦ୍ଧି। ସାଯେୱ ସେସପଞ୍ଞାଯ ଅଧିକତ୍ତା ଅଧିପଞ୍ଞାତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଯୋ ତତ୍ଥାତି ଯୋ ତତ୍ଥ ସଂୱରଅୱିକ୍ଖେପଦସ୍ସନେସୁ। ସଂୱରଟ୍ଠୋତି ସଂୱରଭାୱୋ। ଏୱମେୱ ଅୱିକ୍ଖେପଟ୍ଠଦସ୍ସନଟ୍ଠା ଚ ୱେଦିତବ୍ବା। ଅଧିସୀଲମେୱ ସିକ୍ଖା ଅଧିସୀଲସିକ୍ଖା। ଏୱଂ ଇତରାପି ୱେଦିତବ୍ବା।

ଏୱଂ ତିସ୍ସୋ ସିକ୍ଖାଯୋ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ତାସଂ ପାରିପୂରିକ୍କମଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ଇମା ତିସ୍ସୋ ସିକ୍ଖାଯୋ ଆୱଜ୍ଜନ୍ତୋ ସିକ୍ଖତୀତିଆଦିମାହ। ତସ୍ସତ୍ଥୋ – ପଚ୍ଚେକଂ ପରିପୂରେତୁଂ ଆୱଜ୍ଜନ୍ତୋପି ସିକ୍ଖତି ନାମ, ଆୱଜ୍ଜେତ୍ୱା “ଅଯଂ ନାମ ସିକ୍ଖା”ତି ଜାନନ୍ତୋପି ସିକ୍ଖତି ନାମ, ଜାନିତ୍ୱା ପୁନପ୍ପୁନଂ ପସ୍ସନ୍ତୋପି ସିକ୍ଖତି ନାମ, ପସ୍ସିତ୍ୱା ଯଥାଦିଟ୍ଠଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖନ୍ତୋପି ସିକ୍ଖତି ନାମ, ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତ୍ୱା ତତ୍ଥେୱ ଚିତ୍ତଂ ଅଚଲଂ କତ୍ୱା ପତିଟ୍ଠପେନ୍ତୋପି ସିକ୍ଖତି ନାମ, ତଂତଂସିକ୍ଖାସମ୍ପଯୁତ୍ତସଦ୍ଧାୱୀରିଯସତିସମାଧିପଞ୍ଞାହି ସକସକକିଚ୍ଚଂ କରୋନ୍ତୋପି ସିକ୍ଖତି ନାମ, ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ଯାଭିଜାନନାଦିକାଲେପି ତଂ ତଂ କିଚ୍ଚଂ

କରୋନ୍ତୋ ତିସ୍ସୋପି ସିକ୍ଖାଯୋ ସିକ୍ଖତି ନାମାତି । ପୁନ ପଞ୍ଚ ସୀଲାନୀତିଆଦୀନି ୱୁତ୍ତତ୍ଥାନେୱ। ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗେନ ସବ୍ବକିଲେସାନନ୍ତିଆଦୀସୁ ପନ ଅରହନ୍ତାନଂ ସୁଟ୍ଠୁ ୱିପ୍ପଟିସାରାଦିଅଭାୱତୋ ଆସେୱନାଦିଭାୱତୋ ଚ ତାନି ପଦାନି ଯୁଜ୍ଜନ୍ତେୱ। ଏକନ୍ତନିବ୍ବିଦାଯାତିଆଦୀନି ପନ ସତିପଟ୍ଠାନସମ୍ମପ୍ପଧାନାନି ୱିଯ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେଯେୱ ଯୋଜେତବ୍ବାନି।

୪୨।

ସଂୱରପାରିସୁଦ୍ଧିଂ ସମ୍ମା ପସ୍ସତି, ଅୱିକ୍ଖେପପାରିସୁଦ୍ଧିଂ ସମ୍ମା ପସ୍ସତୀତି ଇଦଂ ପନ ୱଚନଦ୍ୱଯଂ ଫଲସମାପତ୍ତତ୍ଥାଯ ୱିପସ୍ସନାୱସେନ ଯୋଜେତବ୍ବଂ, ଦୁତିଯୱଚନଂ ପନ ନିରୋଧସମାପତ୍ତତ୍ଥାଯ ୱିପସ୍ସନାୱସେନାପି ଯୁଜ୍ଜତି। ଆୱଜ୍ଜନ୍ତୋ ସିକ୍ଖତୀତିଆଦୀସୁ ପଞ୍ଚସୁ ୱଚନେସୁ ଅରହତୋ ସିକ୍ଖିତବ୍ବାଭାୱେପି ଅସେକ୍ଖସୀଲକ୍ଖନ୍ଧାଦିସଭାୱତୋ ''ସିକ୍ଖତୀ''ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ସଦ୍ଧାଯ ଅଧିମୁଚ୍ଚନ୍ତୋ ସିକ୍ଖତୀତିଆଦୀନି ପନ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣଞ୍ଞେୱ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତାନି। ଅଞ୍ଞାନିପି ଉପଚାରପ୍ପନାୱିପସ୍ସନାମଗ୍ଗୱସେନ ୱୁତ୍ତାନି ୱଚନାନି ଯଥାଯୋଗଂ ଯୋଜେତବ୍ବାନୀତି।

ସୀଲମଯଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ସମାଧିଭାୱନାମଯଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୪୩। ସମାଧିଭାୱନାମଯଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ଆଦିତୋ ତାୱ ଏକକତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାୱ ଦସକା ସମାଧିପ୍ପଭେଦଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଏକୋ ସମାଧୀତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଏକଗ୍ଗତାତି ନାନାରମ୍ମଣୱିକ୍ଖେପାଭାୱତୋ ଏକଂ ଆରମ୍ମଣଂ ଅଗ୍ଗଂ ଉତ୍ତମଂ ଅସ୍ସାତି ଏକଗ୍ଗୋ, ଏକଗ୍ଗସ୍ସ ଭାୱୋ ଏକଗ୍ଗତା। ସା ପନ ଏକଗ୍ଗତା ଚିତ୍ତସ୍ସ, ନ ସତ୍ତସ୍ସାତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ''ଚିତ୍ତସ୍ସା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଦୁକେ ଲୋକିଯୋତି ଲୋକୋ ୱୁଚ୍ଚତି ଲୁଜ୍ଜନପଲୁଜ୍ଜନଟ୍ଠେନ ୱଟ୍ଟଂ, ତସ୍ମିଂ ପରିଯାପନ୍ନଭାୱେନ ଲୋକେ ନିଯୁତ୍ତୋତି ଲୋକିଯୋ। ଲୋକୁତ୍ତରୋତି ଉତ୍ତିଣ୍ଣୋତି ଉତ୍ତରୋ, ଲୋକେ ଅପରିଯାପନ୍ନଭାୱେନ ଲୋକତୋ ଉତ୍ତରୋତି ଲୋକୁତ୍ତରୋ। ତିକେ ସୱିତକ୍କୋ ଚ ସୋ ସୱିଚାରୋ ଚାତି ସୱିତକ୍କସୱିଚାରୋ। ଏୱଂ ଅୱିତକ୍କଅୱିଚାରୋ। ୱିତକ୍କୱିଚାରେସୁ ୱିଚାରୋୱ ମତ୍ତା ପମାଣଂ ଏତସ୍ସାତି ୱିଚାରମତ୍ତୋ, ୱିଚାରତୋ ଉତ୍ତରି ୱିତକ୍କେନ ସଦ୍ଧିଂ ସମ୍ପଯୋଗଂ ନ ଗଚ୍ଛତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅୱିତକ୍କୋ ଚ ସୋ ୱିଚାରମତ୍ତୋ ଚାତି ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତୋ। ଟୀସୁପି ୱିଚ୍ଛେଦଂ କତ୍ୱାପି ପଠନ୍ତି। ଚତୁକ୍କପଞ୍ଚକା ୱୁତ୍ତତ୍ଥା । ଛକ୍କେ ପୁନପ୍ପୁନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋ ସତିଯେୱ ଅନୁସ୍ସତି, ପୱତ୍ତିତବ୍ବଟ୍ଠାନମ୍ହିଯେୱ ୱା ପୱତ୍ତତ୍ତା ସଦ୍ଧାପବ୍ବଜିତସ୍ସ କୁଲପୁତ୍ତସ୍ସ ଅନୁରୂପା ସତୀତିପି ଅନୁସ୍ସତି, ବୁଦ୍ଧଂ ଆରବ୍ଭ ଉପ୍ପନ୍ନା ଅନୁସ୍ସତି ବୌଦ୍ଧାନୁସ୍ସତି। ଅରହତାଦିବୁଦ୍ଧଗୁଣାରମ୍ମଣାଯ ସତିଯା ଏତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ତସ୍ସା ବୁଦ୍ଧାନୁସ୍ସତିଯା ୱସେନ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଏକଗ୍ଗତାଯେୱ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସଙ୍ଖାତସ୍ସ ୱିକ୍ଖେପସ୍ସ ପଟିପକ୍ଖଭାୱତୋ ନ ୱିକ୍ଖେପୋତି ଅୱିକ୍ଖେପୋ। ଧମ୍ମଂ ଆରବ୍ଭ ଉପ୍ପନ୍ନା ଅନୁସ୍ସତି ଧମ୍ମାନୁସ୍ସତି। ସ୍ୱାକ୍ଖାତତାଦିଧମ୍ମଗୁଣାରମ୍ମଣାଯ ସତିଯା ଏତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ସଙ୍ଘଂ ଆରବ୍ଭ ଉପ୍ପନ୍ନା ଅନୁସ୍ସତି ସଙ୍ଘାନୁସ୍ସତି। ସୁପ୍ପଟିପନ୍ନତାଦିସଙ୍ଘଗୁଣାରମ୍ମଣାଯ ସତିଯା ଏତଂ ଅଧିୱଚନଂ । ସୀଲଂ ଆରବ୍ଭ ଉପ୍ପନ୍ନା ଅନୁସ୍ସତି ସୀଲାନୁସ୍ସତି। ଅତ୍ତନୋ ଅଖଣ୍ଡତାଦିସୀଲଗୁଣାରମ୍ମଣାଯ ସତିଯା ଏତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ଚାଗଂ ଆରବ୍ଭ ଉପ୍ପନ୍ନା ଅନୁସ୍ସତି ଚାଗାନୁସ୍ସତି। ଅତ୍ତନୋ ମୁତ୍ତଚାଗତାଦିଚାଗଗୁଣାରମ୍ମଣାଯ ସତିଯା ଏତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ଦେୱତା ଆରବ୍ଭ ଉପ୍ପନ୍ନା ଅନୁସ୍ସତି ଦେୱତାନୁସ୍ସତି। ଦେୱତା ସକ୍ଖିଟ୍ଠାନେ ଠପେତ୍ୱା ଅତ୍ତନୋ ସଦ୍ଧାଦିଗୁଣାରମ୍ମଣାଯ ସତିଯା ଏତଂ ଅଧିୱଚନଂ।

ସତ୍ତକେ ସମାଧିକୁସଲତାତି ଏକୱିଧାଦିଭେଦେନ ଅନେକଭେଦେ ସମାଧିମ୍ହି ''ଅଯମେୱଂୱିଧୋ ସମାଧି, ଅଯମେୱଂୱିଧୋ ସମାଧୀ''ତି ଛେକଭାୱୋ। ସମାଧିପରିଚ୍ଛେଦକପଞ୍ଞାଯେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ସମାଧିଉପ୍ପାଦନୱିଧାନେପି ଛେକଭାୱୋ ସମାଧିକୁସଲତା।

ସମାଧିସ୍ସ ସମାପତ୍ତିକୁସଲତାତି ଉପ୍ପାଦିତସ୍ସ ସମାଧିସ୍ସ ସମାପଜ୍ଜନେ ଛେକଭାୱୋ। ଏତେନ ସମାପଜ୍ଜନୱସିତା ୱୁତ୍ତା ହୋତି।

ସମାଧିସ୍ସ ଠିତିକୁସଲତାତି ସମାପନ୍ନସ୍ସ ସମାଧିସ୍ସ ସନ୍ତତିୱସେନ ଯଥାରୁଚି ଠପନେ ଛେକଭାୱୋ। ଏତେନ ଅଧିଟ୍ଠାନୱସିତା ୱୁତ୍ତା ହୋତି। ଅଥ ୱା ନିମିତ୍ତଗ୍ଗହଣେନ ଚସ୍ସ ପୁନ ତେ ଆକାରେ ସମ୍ପାଦଯତୋ ଅପ୍ପନାମତ୍ତମେୱ ଇଜ୍ଝତି, ନ ଚିରଟ୍ଠାନଂ। ଚିରଟ୍ଠାନଂ ପନ ସମାଧିପରିପନ୍ଥାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ସୁୱିସୋଧିତତ୍ତା ହୋତି। ଯୋ ହି ଭିକ୍ଖୁ କାମାଦୀନୱପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାଦୀହି କାମଚ୍ଛନ୍ଦଂ ନ ସୁଟ୍ଠୁ ୱିକ୍ଖମ୍ଭେତ୍ୱା, କାଯପସ୍ସଦ୍ଧିୱସେନ କାଯଦୁଟ୍ଠୁଲ୍ଲଂ ନ ସୁପ୍ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧଂ କତ୍ୱା, ଆରମ୍ଭଧାତୁମନସିକାରାଦିୱସେନ ଥିନମିଦ୍ଧଂ ନ ସୁଟ୍ଠୁ ପଟିୱିନୋଦେତ୍ୱା, ସମଥନିମିତ୍ତମନସିକାରାଦିୱସେନ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚକୁକ୍କୁଚ୍ଚଂ ନ ସୁଟ୍ଠୁ ସମୂହତଂ କତ୍ୱା, ଅଞ୍ଞେପି ସମାଧିପରିପନ୍ଥେ ଧମ୍ମେ ନ ସୁଟ୍ଠୁ ୱିସୋଧେତ୍ୱା ଝାନଂ ସମାପଜ୍ଜତି, ସୋ ଅୱିସୋଧିତଂ ଆସଯଂ ପୱିଟ୍ଠଭମରୋ ୱିଯ, ଅସୁଦ୍ଧଂ ଉଯ୍ୟାନଂ ପୱିଟ୍ଠରାଜା ୱିଯ ଚ ଖିପ୍ପମେୱ ନିକ୍ଖମତି। ଯୋ ପନ ସମାଧିପରିପନ୍ଥେ ଧମ୍ମେ ସୁଟ୍ଠୁ ୱିସୋଧେତ୍ୱା ଝାନଂ ସମାପଜ୍ଜତି, ସୋ ସୁୱିସୋଧିତଂ ଆସଯଂ ପୱିଟ୍ଠଭମରୋ ୱିଯ, ସୁପରିସୁଦ୍ଧଂ ଉଯ୍ୟାନଂ ପୱିଟ୍ଠରାଜା ୱିଯ ଚ ସକଲମ୍ପି ଦିୱସଭାଗଂ ଅନ୍ତୋସମାପତ୍ତିଯଂଯେୱ ହୋତି।

ତେନାହୁ ପୋରାଣା –

‘‘କାମେସୁ ଛନ୍ଦଂ ପଟିଘଂ ୱିନୋଦୟେ, ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଥୀନଂ ୱିଚିକିଚ୍ଛପଞ୍ଚମଂ;

ୱିୱେକପାମୋଜ୍ଜକରେନ ଚେତସା, ରାଜାୱ ସୁଦ୍ଧନ୍ତଗତୋ ତହିଂ ରମେ’’ତି ।

ତସ୍ମା ‘‘ଚିରଟ୍ଠିତିକାମେନ ପାରିପନ୍ଥିକଧମ୍ମେ ସୋଧେତ୍ୱା ଝାନଂ ସମାପଜ୍ଜିତବ୍ବ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ତଂ ୱିଧିଂ ସମ୍ପାଦେତ୍ୱା ସମାଧିସ୍ସ ଚିରଟ୍ଠିତିକରଣେ ଛେକଭାୱୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ସମାଧିସ୍ସ ୱୁଟ୍ଠାନକୁସଲତାତି ସନ୍ତତିୱସେନ ଯଥାରୁଚି ପୱତ୍ତସ୍ସ ସମାଧିସ୍ସ ଯଥାପରିଚ୍ଛିନ୍ନକାଲେଯେୱ ୱୁଟ୍ଠାନେନ ସମାଧିସ୍ସ ୱୁଟ୍ଠାନେ ଛେକଭାୱୋ। ‘‘ଯସ୍ସ ହି ଧମ୍ମଂ ପୁରିସୋ ୱିଜଞ୍ଞା’’ତିଆଦୀସୁ (ଜା। ୧।୧୦।୧୫୨) ୱିଯ ନିସ୍ସକ୍କତ୍ଥେ ୱା ସାମିୱଚନଂ କତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବନ୍ତି। ଏତେନ ୱୁଟ୍ଠାନୱସିତା ୱୁତ୍ତା ହୋତି।

ସମାଧିସ୍ସ କଲ୍ଲତାକୁସଲତାତି ଅଗିଲାନଭାୱୋ ଅରୋଗଭାୱୋ କଲ୍ଲତା। ଗିଲାନୋ ହି ଅକଲ୍ଲକୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ୱିନଯେପି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ନାହଂ, ଭନ୍ତେ, ଅକଲ୍ଲକୋ’’ତି (ପାରା। ୧୫୧)। ଅନଙ୍ଗଣସୁତ୍ତୱତ୍ଥସୁତ୍ତେସୁ (ମ। ନି। ୧।୫୭ ଆଦଯୋ, ୭୦ ଆଦଯୋ) ୱୁତ୍ତାନଂ ଝାନପଟିଲାଭପଚ୍ଚନୀକାନଂ ପାପକାନଂ ଇଚ୍ଛାୱଚରାନଂ ଅଭାୱେନ ଚ ଅଭିଜ୍ଝାଦୀନଂ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପକ୍କିଲେସାନଂ ୱିଗମେନ ଚ ସମାଧିସ୍ସ ଅଗିଲାନଭାୱକରଣେ ଛେକଭାୱୋ ସମାଧିସ୍ସ କଲ୍ଲତାକୁସଲତା, କିଲେସଗେଲଞ୍ଞରହିତଭାୱେ କୁସଲତାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅଥ ୱା କଲ୍ଲତାତି କମ୍ମଞ୍ଞତା କମ୍ମଞ୍ଞତାପରିଯାଯତ୍ତା କଲ୍ଲୱଚନସ୍ସ। ‘‘ଯା ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅକଲ୍ଲତା ଅକମ୍ମଞ୍ଞତା’’ତି (ଧ। ସ। ୧୧୬୨) ହି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘କଲ୍ଲଚିତ୍ତଂ ମୁଦୁଚିତ୍ତଂ ୱିନୀୱରଣଚିତ୍ତ’’ନ୍ତି (ଦୀ। ନି। ୧। ୨୯୮; ମ। ନି। ୨।୩୯୫; ମହାୱ। ୨୬) ଚ। ଏତ୍ଥ କଲ୍ଲସଦ୍ଦୋ କମ୍ମଞ୍ଞତ୍ଥୋ। ତସ୍ମା କସିଣାନୁଲୋମତୋ କସିଣପଟିଲୋମତୋ କସିଣାନୁଲୋମପଟିଲୋମତୋ ଝାନାନୁଲୋମତୋ ଝାନପଟିଲୋମତୋ ଝାନାନୁଲୋମପଟିଲୋମତୋ ଝାନୁକ୍କନ୍ତିକତୋ କସିଣୁକ୍କନ୍ତିକତୋ ଝାନକସିଣୁକ୍କନ୍ତିକତୋ ଅଙ୍ଗସଙ୍କନ୍ତିତୋ ଆରମ୍ମଣସଙ୍କନ୍ତିତୋ ଅଙ୍ଗାରମ୍ମଣସଙ୍କନ୍ତିତୋ ଅଙ୍ଗୱୱତ୍ଥାନତୋ ଆରମ୍ମଣୱୱତ୍ଥାନତୋତି ଇମେହି ଚୁଦ୍ଦସହି ଆକାରେହି, ଅଙ୍ଗାରମ୍ମଣୱୱତ୍ଥାନତୋତି ଇମିନା ସହ ପଞ୍ଚଦସହି ୱା ଆକାରେହି ଚିତ୍ତପରିଦମନେନ ସମାଧିସ୍ସ କମ୍ମଞ୍ଞଭାୱକରଣେ କୁସଲଭାୱୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ସମାଧିସ୍ସ ଗୋଚରକୁସଲତାତି ସମାଧିସ୍ସ ଗୋଚରେସୁ କସିଣାଦୀସୁ ଆରମ୍ମଣେସୁ ତଂ ତଂ ଝାନଂ ସମାପଜ୍ଜିତୁକାମତାଯ ଯଥାରୁଚି ଆୱଜ୍ଜନକରଣୱସେନ ତେସୁ ଆରମ୍ମଣେସୁ ଛେକଭାୱୋ। ଏତେନ କସିଣାୱଜ୍ଜନୱସେନ ଆୱଜ୍ଜନୱସିତା ୱୁତ୍ତା ହୋତି। ଅଥ ୱା ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ଦିସାଭାଗେ କସିଣଫରଣୱସେନ ଏୱଂ ଫୁଟ୍ଠସ୍ସ କସିଣସ୍ସ ଚିରଟ୍ଠାନୱସେନ ଚ ସମାଧିସ୍ସ ଗୋଚରେସୁ ଛେକଭାୱୋ।

ସମାଧିସ୍ସ ଅଭିନୀହାରକୁସଲତାତି ଏକତ୍ତନଯେନ ହେଟ୍ଠାହେଟ୍ଠାସମାଧିଂ ଉପରୂପରିସମାଧିଭାୱୂପନଯନେନ ଅଭିନୀହରଣେ ଅଭିନିନ୍ନାମନେ ଛେକଭାୱୋ। ଉପଚାରଜ୍ଝାନଞ୍ହି ୱସିପ୍ପତ୍ତଂ ପଠମଜ୍ଝାନତ୍ଥାଯ ୱିପସ୍ସନତ୍ଥାଯ ୱା ଅଭିନୀହରତି, ଏୱଂ ପଠମଜ୍ଝାନାଦୀନି ଦୁତିଯଜ୍ଝାନାଦିଅତ୍ଥାଯ ୱିପସ୍ସନତ୍ଥାଯ ୱା, ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନଂ ଅରୂପସମାପତ୍ତତ୍ଥାଯ ଅଭିଞ୍ଞତ୍ଥାଯ ୱିପସ୍ସନତ୍ଥାଯ ୱା, ଆକାସାନଞ୍ଚାଯତନାଦଯୋ ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାଯତନାଦିଅତ୍ଥାଯ ୱିପସ୍ସନତ୍ଥାଯ ୱା ଅଭିନୀହରତୀତି ଏୱଂ ସମାଧିସ୍ସ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଅଭିନୀହାରକୁସଲତା। ଯସ୍ମା ପନ କୁସଲତା ନାମ ପଞ୍ଞା, ସା ସମାଧି ନ ହୋତି, ତସ୍ମା ସମାଧିପରିଣାଯକପଞ୍ଞାୱସେନ ସତ୍ତୱିଧୋ ସମାଧି ୱୁତ୍ତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

କେଚି ପନ ଆଚରିଯା ‘‘ସମାଧିକୁସଲତାତି ଯେନ ମନସିକାରେନ ଚିତ୍ତଂ ନ ୱିକ୍ଖିପତି, ତତ୍ଥ କୁସଲତା। ସମାପତ୍ତିକୁସଲତାତି ଯେନ ମନସିକାରେନ ସମାପଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସ ଝାନଙ୍ଗାନି ପାତୁଭୱନ୍ତି, ତତ୍ଥ କୁସଲତା। ଠିତିକୁସଲତାତି ଯେନ ମନସିକାରେନ ଅପ୍ପିତୋ ସମାଧି ନ ୱିକ୍ଖିପତି, ତତ୍ଥ କୁସଲତା। ୱୁଟ୍ଠାନକୁସଲତାତି ନୀୱରଣୱୁଟ୍ଠାନଂ ଜାନାତି ପଠମଜ୍ଝାନେ, ଅଙ୍ଗୱୁଟ୍ଠାନଂ ଜାନାତି ତୀସୁ ଝାନେସୁ, ଆରମ୍ମଣୱୁଟ୍ଠାନଂ ଜାନାତି ଅରୂପସମାପତ୍ତୀସୁ, ୱିକ୍ଖେପୱୁଟ୍ଠାନଂ ଜାନାତି ୱିସଯାଧିମତ୍ତେସୁ, ସଚ୍ଛନ୍ଦୱୁଟ୍ଠାନଂ ଜାନାତି ପରିଯନ୍ତକାଲେ ଚ ଅୱସାନକରଣୀଯକାଲେ ଚ। କଲ୍ଲତାକୁସଲତାତି ଚିତ୍ତଫାସୁତାଯ ସରୀରଫାସୁତାଯ ଆହାରଫାସୁତାଯ ସେନାସନଫାସୁତାଯ ପୁଗ୍ଗଲଫାସୁତାଯ ଚ ସମାଧିସ୍ସ କଲ୍ଲତା ହୋତୀତି ଜାନାତି। ଗୋଚରକୁସଲତାତି ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ପରିଚ୍ଛେଦଂ କାତୁଂ ଜାନାତି, ଦିସାଫରଣଂ କାତୁଂ ଜାନାତି, ୱଡ୍ଢେତୁଂ ଜାନାତି। ଅଭିନୀହାରକୁସଲତାତି ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ସମ୍ମା ମନସିକାରେନ ଚିତ୍ତଂ ଅଭିନୀହରତି ଅଭିନିନ୍ନାମେତି, ଉପଚାରେ ୱସିପ୍ପତ୍ତେ ପଠମଜ୍ଝାନେ ଅଭିନୀହରତି, ଏୱଂ ଉପରୂପରିଝାନେସୁ ଅଭିଞ୍ଞାସୁ ଅରୂପସମାପତ୍ତୀସୁ ୱିପସ୍ସନାସୁ ଚ ଅଭିନୀହରତି। ଏୱଂ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଅଭିନୀହାରକୁସଲତା’’ତି ଏୱମେତେସଂ ପଦାନଂ ଅତ୍ଥଂ ୱଣ୍ଣଯନ୍ତି।

ଅଟ୍ଟକଂ ୱୁତ୍ତମେୱ। ନୱକେ ରୂପାୱଚରୋତି ‘‘କତମେ ଧମ୍ମା ରୂପାୱଚରା? ହେଟ୍ଠତୋ ବ୍ରହ୍ମପାରିସଜ୍ଜଂ ପରିୟନ୍ତଂ କରିତ୍ୱା ଉପରିତୋ ଅକନିଟ୍ଠେ ଦେୱେ ଅନ୍ତୋକରିତ୍ୱା’’ତିଆଦିନା (ଧ। ସ। ୧୨୮୯) ନୟେନ ୱୁତ୍ତେସୁ ରୂପାୱଚରଧମ୍ମେସୁ ପରିୟାପନ୍ନୋ। ତତ୍ରାୟଂ ୱଚନତ୍ଥୋ – ରୂପକ୍ଖନ୍ଧସଙ୍ଖାତଂ ରୂପଂ ଏତ୍ଥ ଅୱଚରତି, ନ କାମୋତି ରୂପାୱଚରୋ। ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋପି ହି ରୂପନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି ‘‘ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ରୂପ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ୟମ। ୧।ଖନ୍ଧୟମକ।୨) ୱିୟ। ସୋ ପନ ବ୍ରହ୍ମପାରିସଜ୍ଜବ୍ରହ୍ମପୁରୋହିତମହାବ୍ରହ୍ମାନଂ ପରିତ୍ତାଭଅପ୍ପମାଣାଭଆଭସ୍ସରାନଂ ପରିତ୍ତସୁଭଅପ୍ପମାଣସୁଭସୁଭକିଣ୍ହାନଂ ଅସଞ୍ଞସତ୍ତୱେହପ୍ଫଲାନଂ ଅୱିହାତପ୍ପସୁଦସ୍ସସୁଦସ୍ସୀଅକନିଟ୍ଠାନଞ୍ଚ ୱସେନ ସୋଳସୱିଧୋ ପଦେସୋ। ସୋ ରୂପାୱଚରସଙ୍ଖାତୋ ପଦେସୋ ଉତ୍ତରପଦଲୋପଂ କତ୍ୱା ‘‘ରୂପ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତସ୍ମିଂ ରୂପେ ଅୱଚରତୀତି ରୂପାୱଚରୋ। ରୂପଭୱୋ ୱା ରୂପଂ, ତସ୍ମିଂ ଅୱଚରତୀତି ରୂପାୱଚରଂ। କିଞ୍ଚାପି ହି ଏସୋ ସମାଧି କାମଭୱେପି ଅୱଚରତି, ୟଥା ପନ ସଙ୍ଗାମେ ଅୱଚରଣତୋ ସଙ୍ଗାମାୱଚରୋତି ଲଦ୍ଧନାମୋ ନାଗୋ ନଗରେ ଚରନ୍ତୋପି ସଙ୍ଗାମାୱଚରୋତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଥଲଚରା ଜଲଚରା ଚ ପାଣିନୋ ଅଥଲେ ଅଜଲେ ଚ ଠିତାପି ଥଲଚରା ଜଲଚରାତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ଏୱମୟଂ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଅୱଚରନ୍ତୋପି ରୂପାୱଚରୋତି ୱୁତ୍ତୋ। ଅପିଚ ରୂପଭୱସଙ୍ଖାତେ ରୂପେ ପଟିସନ୍ଧିଂ ଅୱଚାରେତୀତିପି ରୂପାୱଚରୋ। ହୀନୋତି ଲାମକୋ। ହୀନୁତ୍ତମାନଂ ମଜ୍ଝେ ଭୱୋ ମଜ୍ଝୋ। ମଜ୍ଝିମୋତିପି ପାଠୋ, ସୋୟେୱତ୍ଥୋ। ପଧାନଭାୱଂ ନୀତୋ ପଣୀତୋ, ଉତ୍ତମୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତେ ପନ ଆୟୂହନୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବା। ୟସ୍ସ ହି ଆୟୂହନକ୍ଖଣେ ଛନ୍ଦୋ ୱା ହୀନୋ ହୋତି ୱୀରିୟଂ ୱା ଚିତ୍ତଂ ୱା ୱୀମଂସା ୱା, ସୋ ହୀନୋ ନାମ। ୟସ୍ସ ତେ ଧମ୍ମା ମଜ୍ଝିମା, ସୋ ମଜ୍ଝିମୋ। ୟସ୍ସ ପଣୀତା, ସୋ ପଣୀତୋ। ଉପ୍ପାଦିତମତ୍ତୋ ୱା ହୀନୋ, ନାତିସୁଭାୱିତୋ ମଜ୍ଝିମୋ, ଅତିସୁଭାୱିତୋ ୱସିପ୍ପତ୍ତୋ ପଣୀତୋ। ଅରୂପାୱଚରୋ ରୂପାୱଚରେ ୱୁତ୍ତନୟାନୁସାରେନ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ସୁଞ୍ଞତୋ ସମାଧୀତିଆଦୀସୁ ‘‘ସବ୍ବେ ସଙ୍ଖାରା ଅନିଚ୍ଚା ଦୁକ୍ଖା ଅନତ୍ତା’’ତି ୱିପସ୍ସନାପଟିପାଟିୟା ୱିପସ୍ସନ୍ତସ୍ସ ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନାୟ ମଗ୍ଗୱୁଟ୍ଠାନେ ଜାତେ ୟସ୍ମା ସା ୱିପସ୍ସନା ଅତ୍ତୱିରହିତେସୁ ସଙ୍ଖାରେସୁ ସୁଞ୍ଞତୋ ପୱତ୍ତା, ତସ୍ମା ସୁଞ୍ଞତା ନାମ ହୋତି। ତାୟ ସିଦ୍ଧୋ ଅରିୟମଗ୍ଗସମାଧି ସୁଞ୍ଞତୋ ସମାଧି ନାମ ହୋତି, ସୁଞ୍ଞତୱସେନ ପୱତ୍ତସମାଧୀତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିପସ୍ସନାୟ ପୱତ୍ତାକାରେନ ହି ସୋ ପୱତ୍ତତି। ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାୟ ମଗ୍ଗୱୁଟ୍ଠାନେ ଜାତେ ୟସ୍ମା ସା ୱିପସ୍ସନା ନିଚ୍ଚନିମିତ୍ତପଟିପକ୍ଖୱସେନ ପୱତ୍ତା, ତସ୍ମା ଅନିମିତ୍ତା ନାମ ହୋତି। ତାୟ ସିଦ୍ଧୋ ଅରିୟମଗ୍ଗସମାଧି ଅନିମିତ୍ତୋ ସମାଧି ନାମ ହୋତି, ନିଚ୍ଚନିମିତ୍ତୱିରହିତୋ ସମାଧୀତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିପସ୍ସନାୟ ପୱତ୍ତାକାରେନ ହି ସୋ ପୱତ୍ତତି। ଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନାୟ ମଗ୍ଗୱୁଟ୍ଠାନେ ଜାତେ ୟସ୍ମା ସା ୱିପସ୍ସନା ପଣିଧିପଟିପକ୍ଖୱସେନ ପୱତ୍ତା, ତସ୍ମା ଅପ୍ପଣିହିତା ନାମ ହୋତି। ତାୟ ସିଦ୍ଧୋ ଅରିୟମଗ୍ଗସମାଧି ଅପ୍ପଣିହିତୋ ସମାଧି ନାମ ହୋତି, ପଣିଧିୱିରହିତୋ ସମାଧୀତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିପସ୍ସନାୟ ପୱତ୍ତାକାରେନ ହି ସୋ ପୱତ୍ତତି। ତାଦିସା ଏୱ ତୟୋ ଫଲସମାଧୟୋପି ଏତେହିୟେୱ ତୀହି ସମାଧୀହି ଗହିତା ହୋନ୍ତୀତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଲୋକୁତ୍ତରସମାଧୀନଂ ପନ ପଣୀତତ୍ତା ହୀନାଦିଭେଦୋ ନ ଉଦ୍ଧଟୋ।

ଦସକେ ଉଦ୍ଧୁମାତକସଞ୍ଞାୱସେନାତିଆଦୀସୁ ଭସ୍ତା ୱିୟ ୱାୟୁନା ଉଦ୍ଧଂ ଜୀୱିତପରିୟାଦାନା ୟଥାନୁକ୍କମଂ ସମୁଗ୍ଗତେନ ସୂନଭାୱେନ ଉଦ୍ଧୁମାତତ୍ତା ଉଦ୍ଧୁମାତଂ, ଉଦ୍ଧୁମାତମେୱ ଉଦ୍ଧୁମାତକଂ, ପଟିକୂଲତ୍ତା ୱା କୁଚ୍ଛିତଂ ଉଦ୍ଧୁମାତନ୍ତି ଉଦ୍ଧୁମାତକଂ। ତଥାରୂପସ୍ସ ଛୱସରୀରସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ୱିନୀଲଂ ୱୁଚ୍ଚତି ୱିପରିଭିନ୍ନୱଣ୍ଣଂ, ୱିନୀଲମେୱ ୱିନୀଲକଂ, ପଟିକୂଲତ୍ତା ୱା କୁଚ୍ଛିତଂ ୱିନୀଲନ୍ତି ୱିନୀଲକଂ। ମଂସୁସ୍ସଦଟ୍ଠାନେସୁ ରତ୍ତୱଣ୍ଣସ୍ସ, ପୁବ୍ବସନ୍ନିଚୟଟ୍ଠାନେସୁ ସେତୱଣ୍ଣସ୍ସ, ୟେଭୁୟ୍ୟେନ ଚ ନୀଲୱଣ୍ଣସ୍ସ ନୀଲଟ୍ଠାନେ ନୀଲସାଟକପାରୁତସ୍ସେୱ ଛୱସରୀରସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ପରିଭିନ୍ନଟ୍ଠାନେସୁ ୱିସ୍ସନ୍ଦମାନପୁବ୍ବଂ ୱିପୁବ୍ବଂ, ୱିପୁବ୍ବମେୱ ୱିପୁବ୍ବକଂ, ପଟିକୂଲତ୍ତା ୱା କୁଚ୍ଛିତଂ ୱିପୁବ୍ବନ୍ତି ୱିପୁବ୍ବକଂ। ତଥାରୂପସ୍ସ ଛୱସରୀରସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ୱିଚ୍ଛିଦ୍ଦଂ ୱୁଚ୍ଚତି ଦ୍ୱିଧା ଛିନ୍ଦନେନ ଅପଧାରିତଂ, ୱିଚ୍ଛିଦ୍ଦମେୱ ୱିଚ୍ଛିଦ୍ଦକଂ, ପଟିକୂଲତ୍ତା ୱା କୁଚ୍ଛିତଂ ୱିଚ୍ଛିଦ୍ଦନ୍ତି ୱିଚ୍ଛିଦ୍ଦକଂ। ୱେମଜ୍ଝେ ଛିନ୍ନସ୍ସ ଛୱସରୀରସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ଇତୋ ଚ ଏତ୍ତୋ ଚ ୱିୱିଧାକାରେନ ସୋଣସିଙ୍ଗାଲାଦୀହି ଖାଯିତନ୍ତି ୱିକ୍ଖାୟିତଂ, ୱିଖାୟିତନ୍ତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ୱିକ୍ଖାୟିତନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ୱିକ୍ଖାୟିତମେୱ ୱିକ୍ଖାୟିତକଂ, ପଟିକୂଲତ୍ତା ୱା କୁଚ୍ଛିତଂ ୱିକ୍ଖାୟିତନ୍ତି ୱିକ୍ଖାୟିତକଂ। ତଥାରୂପସ୍ସ ଛୱସରୀରସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ୱିୱିଧଂ ଖିତ୍ତଂ ୱିକ୍ଖିତ୍ତଂ, ୱିକ୍ଖିତ୍ତମେୱ ୱିକ୍ଖିତ୍ତକଂ, ପଟିକୂଲତ୍ତା ୱା କୁଚ୍ଛିତଂ ୱିକ୍ଖିତ୍ତନ୍ତି ୱିକ୍ଖିତ୍ତକଂ। ଅଞ୍ଞେନ ହତ୍ଥଂ ଅଞ୍ଞେନ ପାଦଂ ଅଞ୍ଞେନ ସୀସନ୍ତି ଏୱଂ ତତୋ ତତୋ ଖିତ୍ତସ୍ସ ଛୱସରୀରସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ହତଞ୍ଚ ତଂ ପୁରିମନୟେନେୱ ୱିକ୍ଖିତ୍ତକଞ୍ଚାତି ହତୱିକ୍ଖିତ୍ତକଂ। କାକପଦାକାରେନ ଅଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗେସୁ ସତ୍ଥେନ ହନିତ୍ୱା ୱୁତ୍ତନୟେନ ୱିକ୍ଖିତ୍ତସ୍ସ ଛୱସରୀରସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ଲୋହିତଂ କିରତି ୱିକ୍ଖିପତି ଇତୋ ଚିତୋ ଚ ପଗ୍ଘରତୀତି ଲୋହିତକଂ। ପଗ୍ଘରିତଲୋହିତମକ୍ଖିତସ୍ସ ଛୱସରୀରସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ପୁଳୱା ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି କିମୟୋ, ପୁଳୱେ କିରତୀତି ପୁଳୱକଂ। କିମିପରିପୁଣ୍ଣସ୍ସ ଛୱସରୀରସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ଅଟ୍ଠିୟେୱ ଅଟ୍ଠିକଂ, ପଟିକୂଲତ୍ତା ୱା କୁଚ୍ଛିତଂ ଅଟ୍ଠୀତି ଅଟ୍ଠିକଂ। ଅଟ୍ଠିସଙ୍ଖଲିକାୟପି ଏକଟ୍ଠିକସ୍ସପି ଏତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ଇମାନି ଚ ପନ ଉଦ୍ଧୁମାତକାଦୀନି ନିସ୍ସାୟ ଉପ୍ପନ୍ନନିମିତ୍ତାନମ୍ପି ନିମିତ୍ତେସୁ ପଟିଲଦ୍ଧଜ୍ଝାନାନମ୍ପି ଏତାନେୱ ନାମାନି। ଇଧ ପନ ଉଦ୍ଧୁମାତକନିମିତ୍ତେ ପଟିକୂଲାକାରଗାହିକା ଅପ୍ପନାୱସେନ ଉପ୍ପନ୍ନା ସଞ୍ଞା ଉଦ୍ଧୁମାତକସଞ୍ଞା, ତସ୍ସା ଉଦ୍ଧୁମାତକସଞ୍ଞାୟ ୱସେନ ଉଦ୍ଧୁମାତକସଞ୍ଞାୱସେନ। ସେସେସୁପି ଏସେୱ ନୟୋ। ପଞ୍ଚପଞ୍ଞାସ ସମାଧୀତି ଏକକାଦିୱସେନ ୱୁତ୍ତା।

୪୪। ଏୱଂ ଏକକାଦିୱସେନ ସମାଧିପ୍ପଭେଦଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ଅଞ୍ଞେନପି ପରିୟାୟେନ ସମାଧିଂ ଦସ୍ସେତୁକାମୋ ଅପିଚାତି ଅଞ୍ଞଂ

ପରିଯାଯାରମ୍ଭଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ପଞ୍ଚୱୀସତୀତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସମାଧିସ୍ସ ସମାଧିଟ୍ଠାତି ସମାଧିସ୍ସ ସମାଧିଭାୱେ ସଭାୱା, ଯେହି ସଭାୱେହି ସୋ ସମାଧି ହୋତି, ତେ ତସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥା ନାମ। ପରିଗ୍ଗହଟ୍ଠେନ ସମାଧୀତି ସଦ୍ଧାଦୀହି ଇନ୍ଦ୍ରିଯେହି ପରିଗ୍ଗହିତତ୍ତା ତସ୍ମା ପରିଗ୍ଗହିତସଭାୱେନ ସମାଧି। ତାନେୱ ଚ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପରିୱାରାନି ହୋନ୍ତି, ଭାୱନାପାରିପୂରିଯା ପରିପୁଣ୍ଣାନି ଚ ହୋନ୍ତି। ତସ୍ମା ପରିୱାରଟ୍ଠେନ ପରିପୂରଟ୍ଠେନ ସମାଧି। ତେସଂଯେୱ ସମାଧିୱସେନ ଏକାରମ୍ମଣମପେକ୍ଖିତ୍ୱା ଏକଗ୍ଗଟ୍ଠେନ, ନାନାରମ୍ମଣୱିକ୍ଖେପାଭାୱମପେକ୍ଖିତ୍ୱା ଅୱିକ୍ଖେପଟ୍ଠେନ, ଲୋକୁତ୍ତରସ୍ସେୱ ମହତା ୱୀରିଯବଲପଗ୍ଗହେନ ପତ୍ତବ୍ବତ୍ତା ଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗସ୍ସେୱ ଚ ପରିହାନିୱସେନ ୱିସାରାଭାୱତୋ ହେଟ୍ଠା ଗହିତପଗ୍ଗହଟ୍ଠଅୱିସାରଟ୍ଠା ଇଧ ନ ଗହିତାତି ୱେଦିତବ୍ବା। କିଲେସକାଲୁସ୍ସିଯସ୍ସାଭାୱେନ ଅନାୱିଲଟ୍ଠେନ ସମାଧି। ଅୱିକମ୍ପତ୍ତା ଅନିଞ୍ଜନଟ୍ଠେନ ସମାଧି। ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱସେନ ସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନ ୱା କିଲେସେହି ୱିମୁତ୍ତତ୍ତା ଆରମ୍ମଣେ ଚ ଅଧିମୁତ୍ତତ୍ତା ୱିମୁତ୍ତଟ୍ଠେନ ସମାଧି।

ଏକତ୍ତୁପଟ୍ଠାନୱସେନଚିତ୍ତସ୍ସ ଠିତତ୍ତାତି ସମାଧିଯୋଗେନେୱ ଏକାରମ୍ମଣେ ଭୁସଂ ପତିଟ୍ଠାନୱସେନ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଆରମ୍ମଣେ ନିଚ୍ଚଲଭାୱେନ ପତିଟ୍ଠିତତ୍ତା। ଅଟ୍ଠସୁ ଯୁଗଲେସୁ ଏସତି ନେସତି, ଆଦିଯତି ନାଦିଯତି, ପଟିପଜ୍ଜତି ନ ପଟିପଜ୍ଜତୀତି ଇମାନି ତୀଣି ଯୁଗଲାନି ଅପ୍ପନାୱୀଥିତୋ ପୁବ୍ବଭାଗେ ଉପଚାରସ୍ସ ମୁଦୁମଜ୍ଝାଧିମତ୍ତତାୱସେନ ୱୁତ୍ତାନୀତି ୱେଦିତବ୍ବାନି, ଝାଯତି ଝାପେତୀତି ଇଦଂ ଅପ୍ପନାୱୀଥିଯଂ ଉପଚାରୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଏସିତତ୍ତା ନେସିତତ୍ତା, ଆଦିନ୍ନତ୍ତା ଅନାଦିନ୍ନତ୍ତା, ପଟିପନ୍ନତ୍ତା ନପ୍ପଟିପନ୍ନତ୍ତା, ଝାତତ୍ତା ନ ଝାପିତତ୍ତାତି ଇମାନି ଚତ୍ତାରି ଯୁଗଲାନି ଅପ୍ପନାୱସେନ ୱୁତ୍ତାନୀତି ୱେଦିତବ୍ବାନି।

ତତ୍ଥ ସମଂ ଏସତୀତି ସମାଧୀତିଆଦୀସୁ ସମନ୍ତି ଅପ୍ପନଂ। ସା ହି ପଚ୍ଚନୀକଧମ୍ମେ ସମେତି ନାସେତୀତି ସମା, ପଚ୍ଚନୀକୱିସମାଭାୱତୋ ୱା ସମଭୂତାତି ସମା। ତଂ ସମଂ ଏସତି ଅଜ୍ଝାସଯୱସେନ ଗୱେସତି। ଇତିସଦ୍ଦୋ କାରଣତ୍ଥୋ, ଯସ୍ମା ସମଂ ଏସତି, ତସ୍ମା ସମାଧୀତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିସମଂ ନେସତୀତି ତଂ ତଂ ଝାନପଚ୍ଚନୀକସଙ୍ଖାତଂ ୱିସମଂ ନ ଏସତି। ମୁଦୁଭୂତୋ ହି ପୁବ୍ବଭାଗସମାଧି ଆଦିଭୂତତ୍ତା ସମଂ ଏସତି, ୱିସମଂ ନେସତି ନାମ। ମଜ୍ଝିମଭୂତୋ ଥିରଭୂତତ୍ତା ସମଂ ଆଦିଯତି, ୱିସମଂ ନାଦିଯତି ନାମ। ଅଧିମତ୍ତଭୂତୋ ଅପ୍ପନାୱୀଥିଯା ଆସନ୍ନଭୂତତ୍ତା ସମଂ ପଟିପଜ୍ଜତି, ୱିସମଂ ନପ୍ପଟିପଜ୍ଜତି ନାମ। ସମଂ ଝାଯତୀତି ଭାୱନପୁଂସକୱଚନଂ, ସମଂ ହୁତ୍ୱା ଝାଯତି, ସମେନ ୱା ଆକାରେନ ଝାଯତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅପ୍ପନାୱୀଥିଯଞ୍ହି ସମାଧି ପଚ୍ଚନୀକଧମ୍ମୱିଗମେନ ସନ୍ତତ୍ତା, ସନ୍ତାଯ ଅପ୍ପନାଯ ଅନୁକୂଲଭାୱେନ ଚ ଠିତତ୍ତା ସମେନାକାରେନ ପୱତ୍ତତି। ଝାଯତୀତି ଚ ପଜ୍ଜଲତୀତି ଅତ୍ଥୋ ''ଏତେ ମଣ୍ଡଲମାଳେ ଦୀପା ଝାଯନ୍ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୧୫୯) ସବ୍ବରତ୍ତିଂ, ସବ୍ବରତ୍ତିଯୋ ଚ ତେଲପ୍ପଦୀପୋ ଝାଯତି, ତେଲପ୍ପଦୀପୋ ଚେତ୍ଥ ଝାଯେଯ୍ୟା''ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୪।୨୫୫-୨୫୬) ୱିଯ। ସମଂ ଜାଯତୀତିପି ପାଠୋ , ସମେନାକାରେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଝାଯତି ଝାପେତୀତି ଯୁଗଲତ୍ତା ପନ ପୁରିମପାଠୋୱ ସୁନ୍ଦରତରୋ। ଝାପେତୀତି ଚ ଦହତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସୋ ହି ସମାଧିପଚ୍ଚନୀକଧମ୍ମେ ଦୂରତରକରଣେନ ଦହତି ନାମ। ଏସନାନେସନାଦୀନଂ ପନ ଅପ୍ପନାଯ ସିଦ୍ଧତ୍ତା ''ଏସିତତ୍ତା ନେସିତତ୍ତା''ତିଆଦୀହି ଅପ୍ପନାସମାଧି ୱୁତ୍ତୋ। ସମଂ ଝାତତ୍ତାତି ସମଂ ଜଲିତତ୍ତା। ସମଂ ଜାତତ୍ତାତିପି ପାଠୋ। ଇତି ଇମେସଂ ଅଟ୍ଠନ୍ନଂ ଯୁଗଲାନଂ ୱସେନ ସୋଳସ, ପୁରିମା ଚ ନୱାତି ଇମେ ପଞ୍ଚୱୀସତି ସମାଧିସ୍ସ ସମାଧିଟ୍ଠା।

ସମୋଚ ହିତୋ ଚ ସୁଖୋ ଚାତି ସମାଧୀତି ଇଦଂ ପନ ପଞ୍ଚୱୀସତିଯା ଆକାରେହି ସାଧିତସ୍ସ ସମାଧିସ୍ସ ଅତ୍ଥସାଧନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ସମୋତି ସମସଦ୍ଦସ୍ସ, ସଂସଦ୍ଦସ୍ସ ୱା ଅତ୍ଥୋ। ସୋ ହି ପଚ୍ଚନୀକକ୍ଖୋଭୱିସମୱିରହିତତ୍ତା ସମୋ। ହିତୋତି ଆଧିସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ, ଆରମ୍ମଣେ ଆହିତୋ ନିଚ୍ଚଲଭାୱକରଣେନ ପତିଟ୍ଠାପିତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଉଭଯେନ ସମୋ ଚ ଆହିତୋ ଚାତି ସମାଧୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସୁଖୋତି ସନ୍ତଟ୍ଠେନ ସୁଖୋ। ''ଯାଯଂ, ଭନ୍ତେ, ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖା ୱେଦନା, ସନ୍ତସ୍ମିଂ ଏସା ପଣୀତେ ସୁଖେ ୱୁତ୍ତା ଭଗୱତା''ତି (ମ। ନି। ୨।୮୮) ଚ ''ଉପେକ୍ଖା ପନ ସନ୍ତତ୍ତା, ସୁଖମିଚ୍ଚେୱ ଭାସିତା''ତି ଚ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ତେନ ସନ୍ତତ୍ଥେନ ସୁଖସଦ୍ଦେନ ଉପେକ୍ଖାସହଗତସମାଧିପି ଗହିତୋ ହୋତି। ଅନିଯାମେନ ହି ସବ୍ବସମାଧଯୋ ଇଧ ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ତେନ ଚ ସୁଖସଦ୍ଦେନ ଆହିତଭାୱସ୍ସ କାରଣଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଯସ୍ମା ସନ୍ତୋ, ତସ୍ମା ଏକାରମ୍ମଣେ ଆହିତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ ୱେଦିତବ୍ବୋତି।

ସମାଧିଭାୱନାମଯଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୪୫। ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ଅୱିଜ୍ଜାସଙ୍ଖାରାନଂ ଉପ୍ପାଦଟ୍ଠିତୀତିଆଦୀସୁ ତିଟ୍ଠନ୍ତି ଏତାଯ ସଙ୍ଖାରାତି ଠିତି। କା ସା? ଅୱିଜ୍ଜା। ସା ହି ସଙ୍ଖାରାନଂ ଉପ୍ପାଦାଯ ନିବ୍ବତ୍ତିଯା ଠିତି କାରଣନ୍ତି ଉପ୍ପାଦଟ୍ଠିତି। ଉପ୍ପନ୍ନାନଂ ପୱତ୍ତିଯାପି କାରଣନ୍ତି ପୱତ୍ତଟ୍ଠିତି। କିଞ୍ଚାପି ହି ଜନକପଚ୍ଚଯସ୍ସ ଜନନକ୍ଖଣେଯେୱ କିଚ୍ଚାନୁଭାୱୋ ହୋତି, ତେନ ପନ ଜନିତାନଂଯେୱ ପୱତ୍ତତ୍ତା ସକକ୍ଖଣେ ପୱତ୍ତିଯାପି କାରଣଂ ନାମ ହୋତି, ସନ୍ତତିୱସେନ ୱା ପୱତ୍ତିଯା କାରଣନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ । ପୱତ୍ତନ୍ତି ଚ ନପୁଂସକେ ଭାୱୱଚନମେତଂ, ତସ୍ମା ପୱତ୍ତଂ ପୱତ୍ତୀତି ଅତ୍ଥତୋ ଏକଂ। ପୱତ୍ତିସଦ୍ଦସ୍ସ ପନ ପାକଟତ୍ତା ତେନ ଯୋଜେତ୍ୱା ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଭାୱେପି ଠିତିସଦ୍ଦସ୍ସ ସିଜ୍ଝନତୋ ନ ଇଧ ଭାୱେ ଠିତିସଦ୍ଦୋ, କାରଣେ ଠିତିସଦ୍ଦୋତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ନିମିତ୍ତଟ୍ଠିତୀତି ୱୁତ୍ତଂ, ନିମିତ୍ତଭୂତା ଠିତୀତି

ଅତ୍ଥୋ, କାରଣଭୂତାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ନ କେୱଲଂ ନିମିତ୍ତମତ୍ତଂ ହୋତି, ଅଥ ଖୋ ସଙ୍ଖାରଜନନେ ସବ୍ବାପାରା ୱିଯ ହୁତ୍ୱା ଆଯୂହତି ୱାଯମତୀତି ପଚ୍ଚଯସମତ୍ଥତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆଯୂହନଟ୍ଠେତୀତି ଆହ, ଆଯୂହନଭୂତା ଠିତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଯସ୍ମା ଅୱିଜ୍ଜା ସଙ୍ଖାରେ ଉପ୍ପାଦଯମାନା ଉପ୍ପାଦେ ସଂଯୋଜେତି ନାମ, ଘଟେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସଙ୍ଖାରେ ପୱତ୍ତଯମାନା ପୱତ୍ତିଯଂ ପଲିବୁନ୍ଧତି ନାମ, ବନ୍ଧତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତସ୍ମା ସଞ୍ଞୋଗଟ୍ଠେତି ପଲିବୋଧଟ୍ଠେତୀତି ୱୁତ୍ତା। ସଞ୍ଞୋଗଭୂତା ଠିତି, ପଲିବୋଧଭୂତା ଠିତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଯସ୍ମା ଅୱିଜ୍ଜାୱ ସଙ୍ଖାରେ ଉପ୍ପାଦଯମାନା ଉପ୍ପାଦାଯ ପୱତ୍ତିଯା ଚ ମୂଲକାରଣଟ୍ଠେନ ସମୁଦଯୋ ନାମ, ସମୁଦଯଭୂତା ଠିତୀତି ସମୁଦଯଟ୍ଠେତି, ମୂଲକାରଣଭୂତା ଠିତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅୱିଜ୍ଜାୱ ସଙ୍ଖାରାନଂ ଉପ୍ପାଦେ ଜନକପଚ୍ଚଯତ୍ତା, ପୱତ୍ତିଯଂ ଉପତ୍ଥମ୍ଭକପଚ୍ଚଯତ୍ତା ହେତୁଟ୍ଠେତି ପଚ୍ଚଯଟ୍ଠେତୀତି ୱୁତ୍ତା, ହେତୁଭୂତା ଠିତି, ପଚ୍ଚଯଭୂତା ଠିତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଜନକପଚ୍ଚଯୋ ହି ହେତୂତି, ଉପତ୍ଥମ୍ଭକୋ ପଚ୍ଚଯୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଏୱଂ ସେସେସୁପି ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

ଭୱୋ ଜାତିଯା, ଜାତି ଜରାମରଣସ୍ସାତି ଏତ୍ଥ ପନ ଉପ୍ପାଦଟ୍ଠେତି ସଞ୍ଞୋଗଟ୍ଠେତି ହେତୁଟ୍ଠେତୀତି ଉପ୍ପାଦୱସେନ ଯୋଜିତାନି ପଦାନି ଜାତିଜରାମରଣୱନ୍ତାନଂ ଖନ୍ଧାନଂ ୱସେନ ପରିଯାଯେନ ୱୁତ୍ତାନୀତି ୱେଦିତବ୍ବାନି। କେଚି ପନ ‘‘ଉପ୍ପାଦାଯ ଠିତି ଉପ୍ପାଦଟ୍ଠେତୀ’’ତି ଏୱମାଦିନା ନଯେନେତ୍ଥ ଅତ୍ଥଂ ୱଣ୍ଣଯନ୍ତି। ଅୱିଜ୍ଜା ପଚ୍ଚଯୋତି ଅୱିଜ୍ଜାଯ ସଙ୍ଖାରାନଂ ପଚ୍ଚଯଭାୱଂ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଅୱିଜ୍ଜାଯପି ପଚ୍ଚଯସମ୍ଭୂତତ୍ତା ତସ୍ସା ଅପି ପଚ୍ଚଯପରିଗ୍ଗହଣଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଉଭୋପେତେ ଧମ୍ମା ପଚ୍ଚଯସମୁପ୍ପନ୍ନାତି ପଚ୍ଚଯପରିଗ୍ଗହେ ପଞ୍ଞାତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଂ ସେସେସୁପି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଜାତି ପଚ୍ଚଯୋ, ଜରାମରଣଂ ପଚ୍ଚଯସମୁପ୍ପନ୍ନନ୍ତି ପନ ପରିଯାଯେନ ୱୁତ୍ତଂ। ଅତୀତମ୍ପି ଅଦ୍ଧାନନ୍ତି ଅତିକ୍କନ୍ତମ୍ପି କାଲଂ। ଅନାଗତମ୍ପି ଅଦ୍ଧାନନ୍ତି ଅପ୍ପତ୍ତମ୍ପି କାଲଂ। ଉଭଯତ୍ଥାପି ଅଚ୍ଚନ୍ତସଂଯୋଗତ୍ଥେ ଉପଯୋଗୱଚନଂ।

୪୬। ଇଦାନି ନୱାକାରୱାରାନନ୍ତରଂ ତେ ନୱାକାରେ ୱିହାଯ ହେତୁପଟିଚ୍ଚପଚ୍ଚଯପଦେହେୱ ଯୋଜେତ୍ୱା ଅୱିଜ୍ଜା ହେତୁ, ସଙ୍ଖାରା ହେତୁସମୁପ୍ପନ୍ନାତିଆଦଯୋ ତଯୋ ୱାରା ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା। ନୱାକାରୱାରେ ଜନକୌପତ୍ଥମ୍ଭକୱସେନ ପଚ୍ଚଯୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଇଧ ପନ ହେତୁୱାରସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୱାରସ୍ସ ଚ ୱିସୁଂ ଆଗତତ୍ତା ହେତୂତି ଜନକପଚ୍ଚଯତ୍ତଂ, ପଚ୍ଚଯୋତି ଉପତ୍ଥମ୍ଭକପଚ୍ଚଯତ୍ତଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ ଏକେକସ୍ସାପି ଅୱିଜ୍ଜାଦିକସ୍ସ ପଚ୍ଚଯସ୍ସ ଉଭଯଥା ସମ୍ଭୱତୋ। ପଟିଚ୍ଚୱାରେ ଅୱିଜ୍ଜା ପଟିଚ୍ଚାତି ଅତ୍ତନୋ ଉପ୍ପାଦେ ସଙ୍ଖାରାନଂ ଅୱିଜ୍ଜାପେକ୍ଖତ୍ତା ସଙ୍ଖାରେହି ଅୱିଜ୍ଜା ପଟିମୁଖଂ ଏତବ୍ବା ଗନ୍ତବ୍ବାତି ପଟିଚ୍ଚା। ଏତେନ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ସଙ୍ଖାରୁପ୍ପାଦନସମତ୍ଥତା ୱୁତ୍ତା ହୋତି। ସଙ୍ଖାରା ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନାତି ସଙ୍ଖାରା ଅୱିଜ୍ଜଂ ପଟିଚ୍ଚ ତଦଭିମୁଖଂ ପୱତ୍ତନତୋ ପଟିମୁଖଂ କତ୍ୱା ନ ୱିହାଯ ସମଂ ଉପ୍ପନ୍ନା। ଏୱଂ ସେସେସୁପି ଲିଙ୍ଗାନୁରୂପେନ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଅୱିଜ୍ଜା ପଟିଚ୍ଚାତି ଉପ୍ପନ୍ନୱସେନ ୱା ପାଠୋ, ଅତ୍ଥୋ ପନେତ୍ଥ ଅୱିଜ୍ଜା ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚଯେ ପଟିଚ୍ଚ ପୱତ୍ତାତି ପାଠସେସୱସେନ ଯୋଜେତବ୍ବୋ। ଏୱଂ ସେସେସୁପି। ଚତୂସୁପି ଚ ଏତେସୁ ୱାରେସୁ ଦ୍ୱାଦସନ୍ନଂ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦଙ୍ଗାନଂ ପଚ୍ଚଯସ୍ସେୱ ୱସେନ ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିଞାଣସ୍ସ ନିଦ୍ଦିସିତବ୍ବତ୍ତା ଅୱିଜ୍ଜାଦୀନଂ ଏକାଦସନ୍ନଂଯେୱ ଅଙ୍ଗାନଂ ୱସେନ ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିଞାଣଂ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ, ଜରାମରଣସ୍ସ ପନ ଅନ୍ତେ ଠିତତ୍ତା ତସ୍ସ ୱସେନ ନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ। ଜରାମରଣସ୍ସାପି ସୋକପରିଦେୱଦୁକ୍ଖଦୋମନସ୍ସୁପାଯାସାନଂ ପଚ୍ଚଯତ୍ତା ଜରାମରଣଂ ତେସଂ ପଚ୍ଚଯଂ କତ୍ୱା ଉପପରିକ୍ଖମାନସ୍ସ ତସ୍ସାପି ଜରାମରଣସ୍ସ ୱସେନ ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିଞାଣଂ ଯୁଜ୍ଜତେୱ।

୪୭। ଇଦାନି ତାନେୱ ଦ୍ୱାଦସ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦଙ୍ଗାନି ୱୀସତିଆକାରୱସେନ ୱିଭଜିତ୍ୱା ଚତୁସଙ୍ଖେପତିଯଦ୍ଧତିସନ୍ଧିଯୋ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିଞାଣଂ ନିଦ୍ଦିସିତୁକାମୋ ପୁରିମକମ୍ମଭୱସ୍ମିନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ପୁରିମକମ୍ମଭୱସ୍ମିନ୍ତି ପୁରିମେ କମ୍ମଭୱେ, ଅତୀତଜାତିଯଂ କମ୍ମଭୱେ କରିଯମାନେତି ଅତ୍ଥୋ। ମୋହୋ ଅୱିଜ୍ଜାତି ଯୋ ତଦା ଦୁକ୍ଖାଦୀସୁ ମୋହୋ, ଯେନ ମୂଳ୍ହୋ କମ୍ମଂ କରୋତି, ସା ଅୱିଜ୍ଜା। ଆଯୂହନା ସଙ୍ଖାରାତି ତଂ କମ୍ମଂ କରୋନ୍ତସ୍ସ ପୁରିମଚେତନାଯୋ, ଯଥା ‘‘ଦାନଂ ଦସ୍ସାମୀ’’ତି ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପାଦେତ୍ୱା ମାସମ୍ପି ସଂୱଚ୍ଛରମ୍ପି ଦାନୂପକରଣାନି ସଜ୍ଜେନ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପନ୍ନା ପୁରିମଚେତନାଯୋ। ପଟିଗ୍ଗାହକାନଂ ପନ ହତ୍ଥେ ଦକ୍ଖିଣଂ ପତିଟ୍ଠାପଯତୋ ଚେତନା ଭୱୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଏକାୱଜ୍ଜନେସୁ ୱା ଛସୁ ଜୱନେସୁ ଚେତନା ଆଯୂହନା ସଙ୍ଖାରା ନାମ, ସତ୍ତମଜୱନେ ଚେତନା ଭୱୋ। ଯା କାଚି ୱା ପନ ଚେତନା ଭୱୋ, ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଆଯୂହନା ସଙ୍ଖାରା ନାମ।

ନିକନ୍ତି ତଣ୍ହାତି ଯା କମ୍ମଂ କରୋନ୍ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଫଲେ ଉପପତ୍ତିଭୱେ ନିକାମନା ପତ୍ଥନା, ସା ତଣ୍ହା ନାମ। ଉପଗମନଂ ଉପାଦାନନ୍ତି ଯଂ କମ୍ମଭୱସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭୂତଂ ‘‘ଇମସ୍ମିଂ ନାମ ଠାନେ କତେ କାମେ ସମ୍ଭଜନ୍ତୀ’’ତି ୱା ‘‘ଇଦଂ କତ୍ୱା ଅସୁକସ୍ମିଂ ନାମ ଠାନେ କାମେ ସେୱିସ୍ସାମୀ’’ତି ୱା ‘‘ଅତ୍ତା ଉଚ୍ଛିନ୍ନୋ ସୁଉଚ୍ଛିନ୍ନୋ ହୋତୀ’’ତି ୱା ‘‘ସୁଖୀ ହୋତିଂ ୱିଗତପରିଳାହୋ’’ତି ୱା ‘‘ସୀଲବ୍ବତଂ ସୁଖେନ ପରିପୂରତୀ’’ତି ୱା ପୱତ୍ତଂ ଉପଗମନଂ ଦଳ୍ହଗହଣଂ, ଇଦଂ ଉପାଦାନଂ ନାମ। ଚେତନା ଭୱୋତି ଆଯୂହନାୱସାନେ ୱୁତ୍ତା ଚେତନା ଭୱୋ ନାମ। ପୁରିମକମ୍ମଭୱସ୍ମିନ୍ତି ଅତୀତଜାତିଯା କମ୍ମଭୱେ କରିଯମାନେ ପୱତ୍ତା। ଇଧ ପଟିସନ୍ଧିଯା ପଚ୍ଚଯାତି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନପଟିସନ୍ଧିଯା ପଚ୍ଚଯଭୂତା।

ଇଧ ପଟିସନ୍ଧି ୱିଞ୍ଞାଣନ୍ତି ଯଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଭୱସ୍ସ ଭୱନ୍ତରପଟିସନ୍ଧାନୱସେନ ଉପ୍ପନ୍ନତ୍ତା ପଟିସନ୍ଧୀତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତଂ ୱିଞ୍ଞାଣଂ। ଓକ୍କନ୍ତି ନାମରୂପନ୍ତି ଯା ଗବ୍ଭେ ରୂପାରୂପଧମ୍ମାନଂ ଓକ୍କନ୍ତି ଆଗନ୍ତ୍ୱା ପୱିସନଂ ୱିଯ, ଇଦଂ ନାମରୂପଂ। ପସାଦୋ ଆଯତନନ୍ତି ଯୋ ପସନ୍ନଭାୱୋ, ଇଦଂ ଆଯତନଂ।

ଜାତିଗ୍ଗହଣେନ ଏକୱଚନଂ କତଂ। ଏତେନ ଚକ୍ଖାଦୀନି ପଞ୍ଚାଯତନାନି ୱୁତ୍ତାନି। ‘‘ପଭସ୍ସରମିଦଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଚିତ୍ତଂ, ତଞ୍ଚ ଖୋ ଆଗନ୍ତୁକେହି ଉପକ୍କିଲେସେହି ଉପକ୍କିଲିଟ୍ଠ’’ନ୍ତି (ଅ। ନି। ୧।୪୯) ଏତ୍ଥ ଭୱଙ୍ଗଚିତ୍ତଂ ଅଧିପ୍ପେତନ୍ତି ୱଚନତୋ ଇଧାପି ମନାଯତନସ୍ସ ୱିପାକଭୂତତ୍ତା, ତସ୍ସ ଚ କିଲେସକାଲୁସ୍ସିଯାଭାୱେନ ପସନ୍ନତ୍ତା ପସାଦୱଚନେନ ମନାଯତନମ୍ପି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଫୁଟ୍ଠୋ ଫସ୍ସୋତି ଯୋ ଆରମ୍ମଣଂ ଫୁଟ୍ଠୋ ଫୁସନ୍ତୋ ଉପ୍ପନ୍ନୋ, ଅଯଂ ଫସ୍ସୋ। ୱେଦଯିତଂ ୱେଦନାତି ଯଂ ପଟିସନ୍ଧିୱିଞ୍ଞାଣେନ ୱା ସଳାଯତନପଚ୍ଚଯେନ ୱା ଫସ୍ସେନ ସହ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ୱିପାକୱେଦଯିତଂ, ଅଯଂ ୱେଦନା। ଇଧୁପପତ୍ତିଭୱସ୍ମିଂ ପୁରେକତସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ ପଚ୍ଚଯାତି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେ ୱିପାକଭୱେ ଅତୀତଜାତିଯଂ କତସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ ପଚ୍ଚଯେନ ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଇଧ ପରିପକ୍କତ୍ତା ଆଯତନାନନ୍ତି ପରିପକ୍କାଯତନସ୍ସ କମ୍ମକରଣକାଲେ ମୋହାଦଯୋ ଦସ୍ସିତା। ଆଯତିଂ ପଟିସନ୍ଧିଯାତି ଅନାଗତେ ପଟିସନ୍ଧିଯା। ଆଯତିଂ ପଟିସନ୍ଧି ୱିଞ୍ଞାଣନ୍ତିଆଦୀନି ୱୁତ୍ତତ୍ଥାନି।

କଥଂ ପନ ଦ୍ୱାଦସହି ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦଙ୍ଗେହି ଇମେ ୱୀସତି ଆକାରା ଗହିତା ହୋନ୍ତୀତି? ଅୱିଜ୍ଜା ସଙ୍ଖାରାତି ଇମେ ଦ୍ୱେ ଅତୀତହେତୁଯୋ ସରୂପତୋ ୱୁତ୍ତା। ଯସ୍ମା ପନ ଅୱିଦ୍ୱା ପରିତସ୍ସତି, ପରିତସ୍ସିତୋ ଉପାଦିଯତି, ତସ୍ସୁପାଦାନପଚ୍ଚଯା ଭୱୋ, ତସ୍ମା ତେହି ଦ୍ୱୀହି ଗହିତେହି ତଣ୍ହୁପାଦାନଭୱାପି ଗହିତାୱ ହୋନ୍ତି। ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେ ୱିଞ୍ଞାଣନାମରୂପସଳାଯତନଫସ୍ସୱେଦନା ସରୂପତୋ ୱୁତ୍ତାଯେୱ। ତଣ୍ହୁପାଦାନଭୱା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନହେତୁଯୋ ସରୂପତୋ ୱୁତ୍ତା । ଭୱେ ପନ ଗହିତେ ତସ୍ସ ପୁବ୍ବଭାଗା ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତା ୱା ସଙ୍ଖାରା ଗହିତାୱ ହୋନ୍ତି, ତଣ୍ହୁପାଦାନଗ୍ଗହଣେନ ଚ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତା। ଯାଯ ୱା ମୂଳ୍ହୋ କମ୍ମଂ କରୋତି, ସା ଅୱିଜ୍ଜା ଗହିତାୱ ହୋତି। ଅନାଗତେ ଜାତି ଜରାମରଣନ୍ତି ଦ୍ୱେ ସରୂପେନ ୱୁତ୍ତାନି, ଜାତିଜରାମରଣଗ୍ଗହଣେନେୱ ପନ ୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନି ପଞ୍ଚ ଅନାଗତଫଲାନି ଗହିତାନେୱ ହୋନ୍ତି। ତେସଂଯେୱ ହି ଜାତିଜରାମରଣାନୀତି ଏୱଂ ଦ୍ୱାଦସହି ଅଙ୍ଗେହି ୱୀସତି ଆକାରା ଗହିତା ହୋନ୍ତି।

‘‘ଅତୀତେ ହେତୱୋ ପଞ୍ଚ, ଇଦାନି ଫଲପଞ୍ଚକଂ;

ଇଦାନି ହେତୱୋ ପଞ୍ଚ, ଆଯତିଂ ଫଲପଞ୍ଚକ’’ନ୍ତି। –

ଗାଥାଯ ଅଯମେୱତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଇତିମେତି ଇତି ଇମେ। ଇତି ଇମେତି ୱା ପାଠୋ।

ଚତୁସଙ୍ଖେପେତି ଚତୁରୋ ରାସୀ। ଅତୀତେ ପଞ୍ଚ ହେତୁଧମ୍ମା ଏକୋ ହେତୁସଙ୍ଖେପୋ, ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେ ପଞ୍ଚ ଫଲଧମ୍ମା ଏକୋ ଫଲସଙ୍ଖେପୋ, ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେ ପଞ୍ଚ ହେତୁଧମ୍ମା ଏକୋ ହେତୁସଙ୍ଖେପୋ, ଅନାଗତେ ପଞ୍ଚ ଫଲଧମ୍ମା ଏକୋ ଫଲସଙ୍ଖେପୋ।

ତଯୋ ଅଦ୍ଧେତି ତଯୋ କାଲେ। ପଠମପଞ୍ଚକୱସେନ ଅତୀତକାଲୋ, ଦୁତିଯତତିଯପଞ୍ଚକୱସେନ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନକାଲୋ, ଚତୁତ୍ଥପଞ୍ଚକୱସେନ ଅନାଗତକାଲୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ତିସନ୍ଧିନ୍ତି ତଯୋ ସନ୍ଧଯୋ ଅସ୍ସାତି ତିସନ୍ଧି, ତଂ ତିସନ୍ଧିଂ। ଅତୀତହେତୁପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଫଲାନମନ୍ତରା ଏକୋ ହେତୁଫଲସନ୍ଧି, ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଫଲଅନାଗତହେତୂନମନ୍ତରା ଏକୋ ଫଲହେତୁସନ୍ଧି, ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନହେତୁଅନାଗତଫଲାନମନ୍ତରା ଏକୋ ହେତୁଫଲସନ୍ଧି।

ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦପାଠଇଯଂ ସରୂପତୋ ଆଗତୱସେନ ପନ ଅୱିଜ୍ଜାସଙ୍ଖାରା ଏକୋ ସଙ୍ଖେପୋ, ୱିଞ୍ଞାଣନାମରୂପସଳାଯତନଫସ୍ସୱେଦନା ଦୁତିଯୋ, ତଣ୍ହୁପାଦାନଭୱା ତତିଯୋ, ଜାତିଜରାମରଣଂ ଚତୁତ୍ଥୋ। ଅୱିଜ୍ଜାସଙ୍ଖାରାତି ଦ୍ୱେ ଅଙ୍ଗାନି ଅତୀତକାଲାନି, ୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନି ଭୱାୱସାନାନି ଅଟ୍ଠ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନକାଲାନି , ଜାତିଜରାମରଣନ୍ତି ଦ୍ୱେ ଅନାଗତକାଲାନି। ସଙ୍ଖାରୱିଞ୍ଞାଣାନଂ ଅନ୍ତରା ଏକୋ ହେତୁଫଲସନ୍ଧି, ୱେଦନାତଣ୍ହାନମନ୍ତରା ଏକୋ ଫଲହେତୁସନ୍ଧି, ଭୱଜାତୀନମନ୍ତରା ଏକୋ ହେତୁଫଲସନ୍ଧି।

ୱୀସତିଯାଆକାରେହୀତି ୱୀସତିଯା କୋଟ୍ଠାସେହି। ଚତୁସଙ୍ଖେପେ ଚ ତଯୋ ଅଦ୍ଧେ ଚ ତିସନ୍ଧିଂ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦଞ୍ଚ ୱୀସତିଯା ଆକାରେହି ଜାନାତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ଜାନାତୀତି ସୁତାନୁସାରେନ ଭାୱନାରମ୍ଭଞାଣେନ ଜାନାତି। ପସ୍ସତୀତି ଞାତମେୱ ଚକ୍ଖୁନା ଦିଟ୍ଠଂ ୱିଯ ହତ୍ଥତଲେ ଆମଲକଂ ୱିଯ ଚ ଫୁଟଂ କତ୍ୱା ଞାଣେନେୱ ପସ୍ସତି। ଅଞ୍ଞାତୀତି ଦିଟ୍ଠମରିଯାଦେନେୱ ଆସେୱନଂ କରୋନ୍ତୋ ଞାଣେନେୱ ଜାନାତି। ମରିଯାଦତ୍ଥୋ ହି ଏତ୍ଥ ଆକାରୋ।

ପଟିଓ୍ୱିଜ୍ଝତୀତି ଭାଓ୍ୱନାପାରିପୂରିୟା ନିଟ୍ଠଂ ପାପେନ୍ତୋ ଞାଣେନେଓ୍ୱ ପଟିଓ୍ୱେଧଂ କରୋତି। ସଲକ୍ଖଣଓ୍ୱସେନ ଓ୍ୱା ଜାନାତି, ସରସଓ୍ୱସେନ ପସ୍ସତି, ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନଓ୍ୱସେନ ଅଞ୍ଞାତି, ପଦଟ୍ଠାନଓ୍ୱସେନ ପଟିଓ୍ୱିଜ୍ଝତି।

ତତ୍ଥ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୋତି ପଚ୍ଚୟଧମ୍ମା ୱେଦିତବ୍ବା। ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନା ଧମ୍ମାତି ତେହି ତେହି ପଚ୍ଚୟେହି ନିବ୍ବତ୍ତଧମ୍ମା। କଥମିଦଂ ଜାନିତବ୍ବନ୍ତି ଚେ? ଭଗଓ୍ୱତୋ ଓ୍ୱଚନେନ। ଭଗଓ୍ୱତା ହି ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମଦେସନାସୁତ୍ତେ –

''କତମୋ ଚ, ଭିକ୍ଖଓ୍ୱେ, ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୋ, ଜାତିପଚ୍ଚୟା, ଭିକ୍ଖଓ୍ୱେ, ଜରାମରଣଂ, ଉପ୍ପାଦା ଓ୍ୱା ତଥାଗତାନଂ ଅନୁପ୍ପାଦା ଓ୍ୱା ତଥାଗତାନଂ ଠିତାଓ୍ୱ ସା ଧାତୁ ଧମ୍ମଟ୍ଠିତତା ଧମ୍ମନିୟାମତା ଇଦପ୍ପଚ୍ଚୟତା, ତଂ ତଥାଗତୋ ଅଭିସମ୍ବୁଜ୍ଝତି ଅଭିସମେତି, ଅଭିସମ୍ବୁଜ୍ଝିତ୍ୱା ଅଭିସମେତ୍ୱା ଆଚିକ୍ଖତି ଦେସେତି ପଞ୍ଞାପେତି ପଟ୍ଠପେତି ଓ୍ୱିଓ୍ୱରତି ଓ୍ୱିଭଜତି ଉତ୍ତାନୀକରୋତି 'ପସ୍ସଥା'ତି ଚାହ। ଜାତିପଚ୍ଚୟା, ଭିକ୍ଖଓ୍ୱେ, ଜରାମରଣଂ, ଭଓ୍ୱପଚ୍ଚୟା, ଭିକ୍ଖଓ୍ୱେ, ଜାତି… ପେ… ଅଓ୍ୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚୟା, ଭିକ୍ଖଓ୍ୱେ, ସଙ୍ଖାରା। ଉପ୍ପାଦା ଓ୍ୱା ତଥାଗତାନଂ…ପେ… ଉତ୍ତାନୀକରୋତି 'ପସ୍ସଥା'ତି ଚାହ। ଅଓ୍ୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚୟା, ଭିକ୍ଖଓ୍ୱେ, ସଙ୍ଖାରା। ଇତି ଖୋ, ଭିକ୍ଖଓ୍ୱେ, ୟା ତତ୍ର ତଥତା ଅଓ୍ୱିତଥତା ଅନଞ୍ଞଥତା ଇଦପ୍ପଚ୍ଚୟତା। ଅୟଂ ଓ୍ୱୁଚ୍ଚତି, ଭିକ୍ଖଓ୍ୱେ, ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୋ''ତି (ସଂ। ନି। ୨।୨୦) –

ଏଓ୍ୱଂ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦଂ ଦେସେନ୍ତେନ ତଥତାଦୀହି ଓ୍ୱେଓ୍ୱଚନେହି ପଚ୍ଚୟଧମ୍ମାଓ୍ୱ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୋତି ଓ୍ୱୁତ୍ତା। ତସ୍ମା ଜରାମରଣାଦୀନଂ ପଚ୍ଚୟଲକ୍ଖଣୋ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୋ, ଦୁକ୍ଖାନୁବନ୍ଧନରସୋ କୁମ୍ମଗ୍ଗପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନୋ, ଅୟମ୍ପି ସପଚ୍ଚୟତ୍ତା ଅତ୍ତନୋ ଓ୍ୱିସେସପଚ୍ଚୟପଦଟ୍ଠାନୋ।

ଉପ୍ପାଦାଓ୍ୱା ଅନୁପ୍ପାଦା ଓ୍ୱାତି ଉପ୍ପାଦେ ଓ୍ୱା ଅନୁପ୍ପାଦେ ଓ୍ୱା, ତଥାଗତେସୁ ଉପ୍ପନ୍ନେସୁପି ଅନୁପ୍ପନ୍ନେସୁପୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଠିତାଓ୍ୱ ସା ଧାତୂତି ଠିତୋଓ୍ୱ ସୋ ପଚ୍ଚୟସଭାଓ୍ୱୋ, ନ କଦାଚି ଜାତିଜରାମରଣସ୍ସ ପଚ୍ଚୟୋ ନ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଧମ୍ମଟ୍ଠିତତା ଧମ୍ମନିୟାମତା ଇଦପ୍ପଚ୍ଚୟତାତି ଜାତିପଚ୍ଚୟୋଯେଓ୍ୱ। ଜାତିପଚ୍ଚୟେନ ହି ଜରାମରଣସଙ୍ଖାତୋ ପଚ୍ଚୟସମୁପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମୋ ତଦାୟତ୍ତତାୟ ତିଟ୍ଠତି, ଜାତିପଚ୍ଚୟୋଓ୍ୱ ଜରାମରଣଧମ୍ମଂ ନିୟମେତି, ତସ୍ମା ଜାତି ''ଧମ୍ମଟ୍ଠିତତା ଧମ୍ମନିୟାମତା''ତି ଓ୍ୱୁଚ୍ଚତି। ଜାତିଯେଓ୍ୱ ଇମସ୍ସ ଜରାମରଣସ୍ସ ପଚ୍ଚୟୋତି ଇଦପ୍ପଚ୍ଚୟୋ, ଇଦପ୍ପଚ୍ଚୟୋଓ୍ୱ ଇଦପ୍ପଚ୍ଚୟତା। ତନ୍ତି ତଂ ପଚ୍ଚୟଂ। ଅଭିସମ୍ବୁଜ୍ଝତୀତି ଞାଣେନ ଅଭିସମ୍ବୁଜ୍ଝତି। ଅଭିସମେତୀତି ଞାଣେନ ଅଭିସମାଗଚ୍ଛତି। ଆଚିକ୍ଖତୀତି କଥେତି। ଦେସେତୀତି ଦସ୍ସେତି। ପଞ୍ଞାପେତୀତି ଜାନାପେତି। ପଟ୍ଠପେତୀତି ଞାଣମୁଖେ ଠପେତି। ଓ୍ୱିଓ୍ୱରତୀତି ଓ୍ୱିଓ୍ୱରିତ୍ୱା ଦସ୍ସେତି। ଓ୍ୱିଭଜତୀତି ଓ୍ୱିଭାଗତୋ ଦସ୍ସେତି। ଉତ୍ତାନୀକରୋତୀତି ପାକଟଂ କରୋତି। ଇତି ଖୋତି ଏଓ୍ୱଂ ଖୋ। ୟା ତତ୍ରାତି ୟା ତେସୁ ''ଜାତିପଚ୍ଚୟା ଜରାମରଣ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ । ସୋ ପନାୟଂ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୋ ତେହି ତେହି ପଚ୍ଚୟେହି ଅନୂନାଧିକେହେଓ୍ୱ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ସମ୍ଭଓ୍ୱତୋ ତଥତାତି, ସାମଗ୍ଗିଂ ଉପଗତେସୁ ପଚ୍ଚୟେସୁ ମୁହୁତ୍ତମ୍ପି ତତୋ ନିବ୍ବତ୍ତନଧମ୍ମାନଂ ଅସମ୍ଭଓ୍ୱାଭାଓ୍ୱତୋ ଅଓ୍ୱିତଥତାତି, ଅଞ୍ଞଧମ୍ମପଚ୍ଚୟେହି ଅଞ୍ଞଧମ୍ମାନୁପ୍ପତ୍ତିତୋ ଅନଞ୍ଞଥତାତି, ୟଥାଓ୍ୱୁତ୍ତାନଂ ଏତେସଂ ଜରାମରଣାଦୀନଂ ପଚ୍ଚୟତୋ ଓ୍ୱା ପଚ୍ଚୟସମୂହତୋ ଓ୍ୱା ଇଦପ୍ପଚ୍ଚୟତାତି ଓ୍ୱୁତ୍ତୋ। ତତ୍ରାୟଂ ଓ୍ୱଚନତ୍ଥୋ – ଇମେସଂ ପଚ୍ଚୟା ଇଦପ୍ପଚ୍ଚୟା, ଇଦପ୍ପଚ୍ଚୟା ଏଓ୍ୱ ଇଦପ୍ପଚ୍ଚୟତା, ଇଦପ୍ପଚ୍ଚୟାନଂ ଓ୍ୱା ସମୂହୋ ଇଦପ୍ପଚ୍ଚୟତା। ଲକ୍ଖଣଂ ପନେତ୍ଥ ସଦ୍ଦସତ୍ଥତୋ ୱେଦିତବ୍ବନ୍ତି।

ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିଞାଣନିଦ୍ଦେସଓ୍ୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ସମ୍ମସନଞାଣନିଦ୍ଦେସଓ୍ୱଣ୍ଣନା

୪୮। ସମ୍ମସନଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ୟଂ କିଞ୍ଚୀତି ଅନଓ୍ୱସେସପରିୟାଦାନଂ। ରୂପନ୍ତି ଅତିପ୍ପସଙ୍ଗନିୟମନଂ। ଏଓ୍ୱଂ ପଦଦ୍ୱୟେନାପି ରୂପସ୍ସ ଅସେସପରିଗ୍ଗହୋ କତୋ ହୋତି। ଅଥସ୍ସ ଅତୀତାଦିନା ଓ୍ୱିଭାଗଂ ଆରଭତି। ତଞ୍ହି କିଞ୍ଚି ଅତୀତଂ କିଞ୍ଚି ଅନାଗତାଦିଭେଦନ୍ତି। ଏସ ନୟୋ ୱେଦନାଦୀସୁପି। ତତ୍ଥ ରୂପଂ ତାଓ୍ୱ ଅଦ୍ଧାସନ୍ତତିସମୟଖଣଓ୍ୱସେନ ଚତୁଧା ଅତୀତଂ ନାମ ହୋତି, ତଥା ଅନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ। ତତ୍ଥ ଅଦ୍ଧାଓ୍ୱସେନ ତାଓ୍ୱ ଏକସ୍ସ ଏକସ୍ମିଂ ଭଓ୍ୱେ ପଟିସନ୍ଧିତୋ ପୁବ୍ବେ ଅତୀତଂ, ଚୁତିତୋ ଉଦ୍ଧଂ ଅନାଗତଂ, ଉଭିନ୍ନମନ୍ତରେ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ। ସନ୍ତତିଓ୍ୱସେନ ସଭାଗଏକୌତୁସମୁଟ୍ଠାନଂ ଏକାହାରସମୁଟ୍ଠାନଞ୍ଚ ପୁବ୍ବାପରିୟଭାଓ୍ୱେନ ଓ୍ୱତ୍ତମାନମ୍ପି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ, ତତୋ ପୁବ୍ବେ ଓ୍ୱିସଭାଗୌତୁଆହାରସମୁଟ୍ଠାନଂ ଅତୀତଂ, ପଚ୍ଛା ଅନାଗତଂ। ଚିତ୍ତଜଂ ଏକଓ୍ୱୀଥିଏକଜଓ୍ୱନଏକସମାପତ୍ତିସମୁଟ୍ଠାନଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ, ତତୋ ପୁବ୍ବେ ଅତୀତଂ, ପଚ୍ଛା ଅନାଗତଂ, କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନସ୍ସ ପାଟିୟେକ୍କଂ ସନ୍ତତିଓ୍ୱସେନ ଅତୀତାଦିଭେଦୋ ନତ୍ଥି, ତେସଞ୍ଞେଓ୍ୱ ପନ ଉତୁଆହାରଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନାନଂ ଉପତ୍ଥମ୍ଭନଓ୍ୱସେନ ତସ୍ସ ଅତୀତାଦିଭାଓ୍ୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସମୟଓ୍ୱସେନ ଏକମୁହୁତ୍ତପୁବ୍ବଣ୍ହସାୟନ୍ହରତ୍ତିଦିଓ୍ୱାଦୀସୁ ସମୟେସୁ ସନ୍ତାନଓ୍ୱସେନ ପଓ୍ୱତ୍ତମାନଂ ତଂ ତଂ ସମୟଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ନାମ, ତତୋ ପୁବ୍ବେ ଅତୀତଂ, ପଚ୍ଛା ଅନାଗତଂ। ଖଣଓ୍ୱସେନ ଉପ୍ପାଦାଦିଖଣତ୍ତୟପରିୟାପନ୍ନଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ, ତତୋ ପୁବ୍ବେ ଅନାଗତଂ, ପଚ୍ଛା ଅତୀତଂ। ଅପିଚ ଅତିକ୍କନ୍ତହେତୁପଚ୍ଚୟକିଚ୍ଚଂ ଅତୀତଂ, ନିଟ୍ଠିତହେତୁକିଚ୍ଚମନିଟ୍ଠିତପଚ୍ଚୟକିଚ୍ଚଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ, ଉଭୟକିଚ୍ଚମସମ୍ପତ୍ତଂ ଅନାଗତଂ। ସକିଚ୍ଚକ୍ଖଣେ ଓ୍ୱା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ, ତତୋ ପୁବ୍ବେ ଅନାଗତଂ,

ପଚ୍ଛା ଅତୀତଂ। ଏଵ ଚ ଖଣାଦିକଥାଓ ନିପ୍ପରିଯାଯା ସେସା ସପରିଯାଯା।

ଅଜ୍ଝତ୍ତନ୍ତି ପଞ୍ଚସୁପି ଖନ୍ଧେସୁ ଇଧ ନିଯକଜ୍ଝତ୍ତଂ ଅଧିପ୍ପେତଂ, ତସ୍ମା ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତାନେ ପଵତ୍ତଂ ପାଟିପୁଗ୍ଗଲିକଂ ରୂପଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତନ୍ତି ଵେଦିତବ୍ବଂ। ତତୋ ବହିଭୂତଂ ପନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯବଦ୍ଧଂ ଵା ଅନିନ୍ଦ୍ରିଯବଦ୍ଧଂ ଵା ରୂପଂ ବହିଦ୍ଧା ନାମ। ଓଳାରିକନ୍ତି ଚକ୍ଖୁସୋତଘାନଜିଵ୍ହାକାଯରୂପସଦ୍ଦଗନ୍ଧରସଫୋଟ୍ଠବ୍ବସଙ୍ଖାତା ପଥଵୀତେଜୋଵାଯୋ ଚାତି ଦ୍ଵାଦସଵିଧଂ ରୂପଂ ଘଟ୍ଟନଵସେନ ଗହେତବ୍ବତୋ ଓଳାରିକଂ। ସେସଂ ପନ ଆପୋଧାତୁ ଇତ୍ଥିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଜୀଵିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ହଦଯଵତ୍ଥୁ ଓଜା ଆକାସଧାତୁ କାଯଵିଞ୍ଞତ୍ତି ଵଚୀଵିଞ୍ଞତ୍ତି ରୂପସ୍ସ ଲହୁତା ମୁଦୁତା କମ୍ମଞ୍ଞତା ଉପଚଯୋ ସନ୍ତତି ଜରତା ଅନିଚ୍ଚତାତି ସୋଳସଵିଧଂ ରୂପଂ ଘଟ୍ଟନଵସେନ ଅଗହେତବ୍ବତୋ ସୁଖୁମଂ। ହୀନଂ ଵା ପଣୀତଂ ଵାତି ଏଵ ହୀନପଣୀତଭାଵୋ ପରିଯାଯତୋ ନିପ୍ପରିଯାଯତୋ ଚ। ତତ୍ଥ ଅକନିଟ୍ଠାନଂ ରୂପତୋ ସୁଦସ୍ସୀନଂ ରୂପଂ ହୀନଂ, ତଦେଵ ସୁଦସ୍ସାନଂ ରୂପତୋ ପଣୀତଂ। ଏଵଂ ଯାଵ ନରକସତ୍ତାନଂ ରୂପଂ, ତାଵ ପରିଯାଯତୋ ହୀନପଣୀତତା ଵେଦିତବ୍ବା। ନିପ୍ପରିଯାଯତୋ ପନ ଯତ୍ଥ ଅକୁସଲଵିପାକଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତଂ ହୀନଂ। ଯତ୍ଥ କୁସଲଵିପାକଂ, ତଂ ପଣୀତଂ। ଯଂ ଦୂରେ ସନ୍ତିକେ ଵାତି ଏଵ ଯଂ ସୁଖୁମଂ, ତଦେଵ ଦୁପ୍ପଟିଵିଜ୍ଝସଭାଵତ୍ତା ଦୂରେ। ଯଂ ଓଳାରିକଂ, ତଦେଵ ସୁପ୍ପଟିଵିଜ୍ଝସଭାଵତ୍ତା ସନ୍ତିକେ।

ସବ୍ବଂରୂପଂ ଅନିଚ୍ଚତୋ ଵଵତ୍ଥେତି ଏକଂ ସମ୍ମସନଂ, ଦୁକ୍ଖତୋ ଵଵତ୍ଥେତି ଏକଂ ସମ୍ମସନଂ, ଅନତ୍ତତୋ ଵଵତ୍ଥେତି ଏକଂ ସମ୍ମସନନ୍ତି ଏଵ ଅଯଂ ଭିକ୍ଖୁ ''ଯଂ କିଞ୍ଚି ରୂପ''ନ୍ତି ଏଵଂ ଅନିଯମନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ ସବ୍ବମ୍ପି ରୂପଂ ଅତୀତତ୍ତିକେନ ଚେଵ ଚତୂହି ଅଜ୍ଝତ୍ତାଦିଦୁକେହି ଚାତି ଏକାଦସହି ଓକାସେହି ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ଵା ସବ୍ବଂ ରୂପଂ ଅନିଚ୍ଚତୋ ଵଵତ୍ଥେତି ଅନିଚ୍ଚନ୍ତି ସମ୍ମସତି। କଥଂ? ପରତୋ ଵୁତ୍ତନଯେନ। ଵୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ – ''ରୂପଂ ଅତୀତାନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ଅନିଚ୍ଚଂ ଖଯଟ୍ଠେନା''ତି (ପଟି। ମ। ୧।୪୮)। ତସ୍ମା ଏସ ଯଂ ଅତୀତଂ ରୂପଂ, ତଂ ଯସ୍ମା ଅତୀତେଯେଵ ଖୀଣଂ, ନଯିମଂ ଭଵଂ ସମ୍ପତ୍ତନ୍ତି ଅନିଚ୍ଚଂ ଖଯଟ୍ଠେନ, ଯଂ ଅନାଗତଂ ରୂପଂ ଅନନ୍ତରଭଵେ ନିବ୍ବତ୍ତିସ୍ସତି, ତମ୍ପି ତତ୍ଥେଵ ଖୀଯିସ୍ସତି, ନ ତତୋ ପରଂ ଭଵଂ ଗମିସ୍ସତୀତି ଅନିଚ୍ଚଂ ଖଯଟ୍ଠେନ, ଯଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ରୂପଂ, ତଂ ଇଧେଵ ଖୀଯତି, ନ ଇତୋ ଗଚ୍ଛତୀତି ଅନିଚ୍ଚଂ ଖଯଟ୍ଠେନ, ଯଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ରୂପଂ, ତମ୍ପି ଅଜ୍ଝତ୍ତମେଵ ଖୀଯତି, ନ ବହିଦ୍ଧାଭାଵଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ଅନିଚ୍ଚଂ ଖଯଟ୍ଠେନ, ଯଂ ବହିଦ୍ଧା ଓଳାରିକଂ ସୁଖୁମଂ ହୀନଂ ପଣୀତଂ ଦୂରେ ସନ୍ତିକେ, ତମ୍ପି ଏତ୍ଥେଵ ଖୀଯତି, ନ ଦୂରଭାଵଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ଅନିଚ୍ଚଂ ଖଯଟ୍ଠେନାତି ସମ୍ମସତି। ଇଦଂ ସବ୍ବମ୍ପି ''ଅନିଚ୍ଚଂ ଖଯଟ୍ଠେନା''ତି ଏତସ୍ସ ଵସେନ ଏକଂ ସମ୍ମସନଂ, ପଭେଦତୋ ପନ ଏକାଦସଵିଧଂ ହୋତି।

ସବ୍ବମେଵ ଚେତଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଭଯଟ୍ଠେନାତି ସମ୍ମସତି। ଭଯଟ୍ଠେନାତି ସପ୍ପଟିଭଯତାଯ। ଯଞ୍ହି ଅନିଚ୍ଚଂ, ତଂ ଭଯାଵହଂ ହୋତି ସୀହୋପମସୁତ୍ତେ (ଅ। ନି। ୪। ୩୩; ସଂ। ନି। ୩।୭୮) ଦେଵାନଂ ଵିଯ। ଇତି ଇଦମ୍ପି ''ଦୁକ୍ଖଂ ଭଯଟ୍ଠେନା''ତି ଏତସ୍ସ ଵସେନ ଏକଂ ସମ୍ମସନଂ, ପଭେଦତୋ ପନ ଏକାଦସଵିଧଂ ହୋତି।

ଯଥା ଚ ଦୁକ୍ଖଂ, ଏଵଂ ସବ୍ବମ୍ପି ତଂ ଅନତ୍ତା ଅସାରକଟ୍ଠେନାତି ସମ୍ମସତି। ଅସାରକଟ୍ଠେନାତି ''ଅତ୍ତା ନିଵାସୀ କାରକୋ ଵେଦକୋ ସଯଂଵସୀ''ତି ଏଵଂ ପରିକପ୍ପିତସ୍ସ ଅତ୍ତସାରସ୍ସ ଅଭାଵେନ। ଯଞ୍ହି ଅନିଚ୍ଚଂ ଦୁକ୍ଖଂ, ଅତ୍ତନୋପି ଅନିଚ୍ଚତଂ ଵା ଉଦଯବ୍ବଯପୀଳନଂ ଵା ଵାରେତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି, କୁତୋ ତସ୍ସ କାରକାଦିଭାଵୋ। ତେନାହ – ''ରୂପଞ୍ଚ ହିଦଂ, ଭିକ୍ଖଵେ, ଅତ୍ତା ଅଭଵିସ୍ସ, ନଯିଦଂ ରୂପଂ ଆବାଧାଯ ସଂଵତ୍ତେଯ୍ଯା''ତିଆଦି (ସଂ। ନି। ୩।୫୯)। ଇତି ଇଦଂ ''ଅନତ୍ତା ଅସାରକଟ୍ଠେନା''ତି ଏତସ୍ସ ଵସେନ ଏକଂ ସମ୍ମସନଂ, ପଭେଦତୋ ପନ ଏକାଦସଵିଧଂ ହୋତି। ଏସେଵ ନଯୋ ଵେଦନାଦୀସୁ। ଇତି ଏକେକସ୍ମିଂ ଖନ୍ଧେ ଏକାଦସ ଏକାଦସ କତ୍ଵା ପଞ୍ଚସୁ ଖନ୍ଧେସୁ ପଞ୍ଚପଞ୍ଞାସ ସମ୍ମସନାନି ହୋନ୍ତି, ଅନିଚ୍ଚତୋ ପଞ୍ଚପଞ୍ଞାସ , ଦୁକ୍ଖତୋ ପଞ୍ଚପଞ୍ଞାସ, ଅନତ୍ତତୋ ପଞ୍ଚପଞ୍ଞାସାତି ତିଵିଧାନୁପସ୍ସନାଵସେନ ସବ୍ବାନି ପଞ୍ଚସଟ୍ଠିସତସମ୍ମସନାନି ହୋନ୍ତି।

କେଚି ପନ ''ସବ୍ବଂ ରୂପଂ, ସବ୍ବଂ ଵେଦନଂ, ସବ୍ବଂ ସଞ୍ଞଂ, ସବ୍ବେ ସଙ୍ଖାରେ, ସବ୍ବଂ ଵିଞ୍ଞାଣନ୍ତି ପଦମ୍ପି ପକ୍ଖିପିତ୍ଵା ଏକେକସ୍ମିଂ ଖନ୍ଧେ ଦ୍ଵାଦସ ଦ୍ଵାଦସ କତ୍ଵା ପଞ୍ଚସୁ ସଟ୍ଠି, ଅନୁପସ୍ସନାତୋ ଅସୀତିସତସମ୍ମସନାନୀ''ତି ଵଦନ୍ତି।

ଅତୀତାଦିଵିଭାଗେ ପନେତ୍ଥ ସନ୍ତତିଵସେନ ଖଣାଦିଵସେନ ଚ ଵେଦନାଯ ଅତୀତାନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଭାଵୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ। ତତ୍ଥ ସନ୍ତତିଵସେନ ଏକଵୀଥିଏକଜଵନଏକସମାପତ୍ତିପରିଯାପନ୍ନା ଏକଵିଧଵିସଯସମାଯୋଗପ୍ପଵତ୍ତା ଚ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନା, ତତୋ ପୁବ୍ବେ ଅତୀତା, ପଚ୍ଛା ଅନାଗତା। ଖଣାଦିଵସେନ ଖଣତ୍ତଯପରିଯାପନ୍ନା ପୁବ୍ବନ୍ତାପରନ୍ତମଜ୍ଝଗତା ସକିଚ୍ଚଞ୍ଚ କୁରୁମାନା ଵେଦନା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନା, ତତୋ ପୁବ୍ବେ ଅତୀତା, ପଚ୍ଛା ଅନାଗତା। ଅଜ୍ଝତ୍ତବହିଦ୍ଧାଭେଦୋ ନିଯକଜ୍ଝତ୍ତଵସେନେଵ ଵେଦିତବ୍ବୋ।

ଓଳାରିକସୁଖୁମଭାଵୋ ''ଅକୁସଲା ଵେଦନା ଓଳାରିକା, କୁସଲାବ୍ୟାକତା ଵେଦନା ସୁଖୁମା''ତିଆଦିନା (ଵିଭ। ୪) ନଯେନ ଵିଭଙ୍ଗେ ଵୁତ୍ତେନ ଜାତିସଭାଵପୁଗ୍ଗଲଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରଵସେନ ଵେଦିତବ୍ବୋ। ଜାତିଵସେନ ତାଵ ଅକୁସଲା ଵେଦନା ସାଵଜ୍ଜକିରିଯହେତୁତୋ, କିଲେସସନ୍ତାପଭାଵତୋ ଚ ଅଵୂପସନ୍ତଵୁତ୍ତୀତି କୁସଲଵେଦନାଯ ଓଳାରିକା, ସବ୍ୟାପାରତୋ ସଉସ୍ସାହତୋ ସଵିପାକତୋ କିଲେସସନ୍ତାପଭାଵତୋ

ସାୱଜ୍ଜତୋ ଚ ୱିପାକାବ୍ୟାକତାଯ ଓଳାରିକା, ସୱିପାକତୋ କିଲେସସନ୍ତାପଭାୱତୋ ସବ୍ୟାବଜ୍ଝତୋ ସାୱଜ୍ଜତୋ ଚ କିରିଯାବ୍ୟାକତାଯ ଓଳାରିକା। କୁସଲାବ୍ୟାକତା ପନ ୱୁତ୍ତୱିପରିଯାଯତୋ ଅକୁସଲାଯ ୱେଦନାଯ ସୁଖୁମା। ଦ୍ୱେପି କୁସଲାକୁସଲା ୱେଦନା ସବ୍ୟାପାରତୋ ସୌସ୍ସାହତୋ ସୱିପାକତୋ ଚ ଯଥାଯୋଗଂ ଦୁୱିଧାଯପି ଅବ୍ୟାକତାଯ ଓଳାରିକା, ୱୁତ୍ତୱିପରିଯାଯେନ ଦୁୱିଧାପି ଅବ୍ୟାକତା ତାହି ସୁଖୁମା। ଏୱଂ ତାୱ ଜାତିୱସେନ ଓଳାରିକସୁଖୁମତା ୱେଦିତବ୍ବା।

ସଭାୱୱସେନ ପନ ଦୁକ୍ଖା ୱେଦନା ନିରସ୍ସାଦତୋ ସୱିପ୍ଫାରତୋ ଖୋଭକରଣତୋ ଉବ୍ବେଜନୀଯତୋ ଅଭିଭୱନତୋ ଚ ଇତରାହି ଦ୍ୱୀହି ଓଳାରିକା, ଇତରା ପନ ଦ୍ୱେ ସାତତୋ ସନ୍ତତୋ ପଣୀତତୋ ମନାପତୋ ମଜ୍ଝତ୍ତତୋ ଚ ଯଥାଯୋଗଂ ଦୁକ୍ଖାଯ ସୁଖୁମା। ଉଭୋ ପନ ସୁଖଦୁକ୍ଖା ସୱିପ୍ଫାରତୋ ଉବ୍ବେଜନୀଯତୋ ଖୋଭକରଣତୋ ପାକଟତୋ ଚ ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖାଯ ଓଳାରିକା, ସା ୱୁତ୍ତୱିପରିଯାଯେନ ତଦୁଭଯତୋ ସୁଖୁମା। ଏୱଂ ସଭାୱୱସେନ ଓଳାରିକସୁଖୁମତା ୱେଦିତବ୍ବା।

ପୁଗ୍ଗଲୱସେନ ପନ ଅସମାପନ୍ନସ୍ସ ୱେଦନା ନାନାରମ୍ମଣେ ୱିକ୍ଖିତ୍ତଭାୱତୋ ସମାପନ୍ନସ୍ସ ୱେଦନାଯ ଓଳାରିକା, ୱିପରିଯାଯେନ ଇତରା ସୁଖୁମା। ଏୱଂ ପୁଗ୍ଗଲୱସେନ ଓଳାରିକସୁଖୁମତା ୱେଦିତବ୍ବା।

ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରୱସେନ ପନ ସାସୱା ୱେଦନା ଲୋକିଯା, ସା ଆସୱୁପ୍ପତ୍ତିହେତୁତୋ ଓଘନିଯତୋ ଯୋଗନିଯତୋ ଗନ୍ଥନିଯତୋ ନୀୱରଣିଯତୋ ଉପାଦାନିଯତୋ ସଂକିଲେସିକତୋ ପୁଥୁଜ୍ଜନସାଧାରଣତୋ ଚ ଅନାସୱାଯ ଓଳାରିକା, ଅନାସୱା ଚ ୱିପରିଯାଯେନ ସାସୱାଯ ସୁଖୁମା। ଏୱଂ ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରୱସେନ ଓଳାରିକସୁଖୁମତା ୱେଦିତବ୍ବା।

ତତ୍ଥ ଜାତିଆଦିୱସେନ ସମ୍ଭେଦୋ ପରିହରିତବ୍ବୋ। ଅକୁସଲୱିପାକକାଯୱିଞ୍ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତା ହି ୱେଦନା ଜାତିୱସେନ ଅବ୍ୟାକତତ୍ତା ସୁଖୁମାପି ସମାନା ସଭାୱାଦିୱସେନ ଓଳାରିକା ହୋତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

''ଅବ୍ୟାକତା ୱେଦନା ସୁଖୁମା, ଦୁକ୍ଖା ୱେଦନା ଓଳାରିକା। ସମାପନ୍ନସ୍ସ ୱେଦନା ସୁଖୁମା, ଅସମାପନ୍ନସ୍ସ ୱେଦନା ଓଳାରିକା। ଅନାସୱା ୱେଦନା ସୁଖୁମା, ସାସୱା ୱେଦନା ଓଳାରିକା''ତି (ୱିଭ॰ ୧୧)।

ଯଥା ଚ ଦୁକ୍ଖା ୱେଦନା, ଏୱଂ ସୁଖାଦଯୋପି। ତାପି ହି ଜାତିୱସେନ ଓଳାରିକା, ସଭାୱାଦିୱସେନ ସୁଖୁମା ହୋନ୍ତି। ତସ୍ମା ଯଥା ଜାତିଆଦିୱସେନ ସମ୍ଭେଦୋ ନ ହୋତି, ତଥା ୱେଦନାନଂ ଓଳାରିକସୁଖୁମତା ୱେଦିତବ୍ବା। ସେଯ୍ୟଥିଦଂ, ଅବ୍ୟାକତା ଜାତିୱସେନ କୁସଲାକୁସଲାହି ସୁଖୁମା। ତତ୍ଥ କତମା ଅବ୍ୟାକତା? କିଂ ଦୁକ୍ଖା? କିଂ ସୁଖା? କିଂ ସମାପନ୍ନସ୍ସ? କିଂ ଅସମାପନ୍ନସ୍ସ? କିଂ ସାସୱା? କିଂ ଅନାସୱାତି? ଏୱଂ ସଭାୱାଦିଭେଦୋ ନ ପରାମସିତବ୍ବୋ। ଏସ ନଯୋ ସବ୍ବତ୍ଥ।

ଅପିଚ ''ତଂ ତଂ ୱା ପନ ୱେଦନଂ ଉପାଦାଯୁପାଦାଯ ୱେଦନା ଓଳାରିକା ସୁଖୁମା ଦଟ୍ଠବ୍ବା''ତି ୱଚନତୋ ଅକୁସଲାଦୀସୁପି ଲୋଭସହଗତାଯ ଦୋସସହଗତା ୱେଦନା ଅଗ୍ଗି ୱିଯ ନିସ୍ସଯଦହନତୋ ଓଳାରିକା, ଲୋଭସହଗତା ସୁଖୁମା। ଦୋସସହଗତାପି ନିଯତା ଓଳାରିକା, ଅନିଯତା ସୁଖୁମା। ନିଯତାପି କପ୍ପଟ୍ଠିତିକା ଓଳାରିକା, ଇତରା ସୁଖୁମା। କପ୍ପଟ୍ଠିତିକାସୁପି ଅସଙ୍ଖାରିକା ଓଳାରିକା, ଇତରା ସୁଖୁମା। ଲୋଭସହଗତା ପନ ଦିଟ୍ଠିସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଓଳାରିକା, ଇତରା ସୁଖୁମା। ସାପି ନିଯତା କପ୍ପଟ୍ଠିତିକା ଅସଙ୍ଖାରିକା ଓଳାରିକା, ଇତରା ସୁଖୁମା। ଅୱିସେସେନ ଚ ଅକୁସଲା ବହୁୱିପାକା ଓଳାରିକା, ଅପ୍ପୱିପାକା ସୁଖୁମା। କୁସଲା ପନ ଅପ୍ପୱିପାକା ଓଳାରିକା, ବହୁୱିପାକା ସୁଖୁମା।

ଅପିଚ କାମାୱଚରକୁସଲା ଓଳାରିକା, ରୂପାୱଚରା ସୁଖୁମା, ତତୋ ଅରୂପାୱଚରା, ତତୋ ଲୋକୁତ୍ତରା। କାମାୱଚରା ଚ ଦାନମଯା ଓଳାରିକା, ସୀଲମଯା ସୁଖୁମା। ସୀଲମଯାପି ଓଳାରିକା, ତତୋ ଭାୱନାମଯା ସୁଖୁମା। ଭାୱନାମଯାପି ଦୁହେତୁକା ଓଳାରିକା, ତିହେତୁକା ସୁଖୁମା। ତିହେତୁକାପି ସସଙ୍ଖାରିକା ଓଳାରିକା, ଅସଙ୍ଖାରିକା ସୁଖୁମା । ରୂପାୱଚରା ଚ ପଠମଜ୍ଝାନିକା ଓଳାରିକା…ପେ… ପଞ୍ଚମଜ୍ଝାନିକା ସୁଖୁମାୱ। ଅରୂପାୱଚରା ଚ ଆକାସାନଞ୍ଚାଯତନସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଓଳାରିକା…ପେ… ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନସମ୍ପଯୁତ୍ତା ସୁଖୁମାୱ। ଲୋକୁତ୍ତରା ଚ ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଓଳାରିକା…ପେ… ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗସମ୍ପଯୁତ୍ତା ସୁଖୁମାୱ। ଏସ ନଯୋ ତଂତଂଭୂମିୱିପାକକିରିଯାୱେଦନାସୁ ଦୁକ୍ଖାଦିଅସମାପନ୍ନାଦିସାସୱାଦିୱସେନ ୱୁତ୍ତୱେଦନାସୁ ଚ। ଓକାସୱସେନ ଚାପି ନିରଯେ ଦୁକ୍ଖା ଓଳାରିକା, ତିରଚ୍ଛାନଯୋନିଯଂ ସୁଖୁମା…ପେ… ପରନିମ୍ମିତୱସୱତ୍ତୀସୁ ସୁଖୁମାୱ। ଯଥା ଚ ଦୁକ୍ଖା, ଏୱଂ ସୁଖାପି ସବ୍ବତ୍ଥ ଯଥାନୁରୂପଂ ଯୋଜେତବ୍ବା। ୱତ୍ଥୁୱସେନ ଚାପି ହୀନୱତ୍ଥୁକା ଯା କାଚି ୱେଦନା ଓଳାରିକା, ପଣୀତୱତ୍ଥୁକା ସୁଖୁମା। ହୀନପଣୀତଭେଦେ ଯା ଓଳାରିକା, ସା ହୀନା। ଯା ଚ ସୁଖୁମା, ସା ପଣୀତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

ଦୂରସନ୍ତିକପଦେ ପନ ‘‘ଅକୁସଲା ୱେଦନା କୁସଲାବ୍ୟାକତାହି ୱେଦନାହି ଦୂରେ, ଅକୁସଲା ୱେଦନା ଅକୁସଲାଯ ୱେଦନାଯ ସନ୍ତିକେ’’ତିଆଦିନା (ୱିଭ। ୧୩) ନଯେନ ୱିଭଙ୍ଗେ ୱିଭତ୍ତା। ତସ୍ମା ଅକୁସଲା ୱେଦନା ୱିସଭାଗତୋ ଅସଂସଟ୍ଠତୋ ଅସରିକ୍ଖତୋ ଚ କୁସଲାବ୍ୟାକତାହି ଦୂରେ, ତଥା କୁସଲାବ୍ୟାକତା ଅକୁସଲାଯ। ଏସ ନଯୋ ସବ୍ବୱାରେସୁ। ଅକୁସଲା ପନ ୱେଦନା ସଭାଗତୋ ସଂସଟ୍ଠତୋ ସରିକ୍ଖତୋ ଚ ଅକୁସଲାଯ ସନ୍ତିକେତି ଇଦଂ ୱେଦନାଯ ଅତୀତାଦିୱିଭାଗେ ୱିତ୍ଥାରକଥାମୁଖଂ। ତଂତଂୱେଦନାସମ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ପନ ସଞ୍ଞାଦୀନମ୍ପି ଏତଂ ଏୱମେୱ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଯେ ପନେତ୍ଥ ୱେଦନାଦୀସୁ ଚକ୍ଖୁ…ପେ… ଜରାମରଣନ୍ତି ପେଯ୍ୟାଲେନ ସଂଖିତ୍ତେସୁ ଚ ଧମ୍ମେସୁ ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମା ଆଗତା, ତେ ଅସମ୍ମସନୂପଗତ୍ତା ଇମସ୍ମିଂ ଅଧିକାରେ ନ ଗହେତବ୍ବା। ତେ ପନ କେୱଲଂ ତେନ ତେନ ପଦେନ ସଙ୍ଗହିତଧମ୍ମଦସ୍ସନୱସେନ ଚ ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟନିଦ୍ଦେସେ ଆଗତନଯେନ ଚ ୱୁତ୍ତା। ଯେପି ଚ ସମ୍ମସନୂପଗା, ତେସୁ ଯେ ଯସ୍ସ ପାକଟା ହୋନ୍ତି, ସୁଖେନ ପରିଗ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ତେସୁ ତେନ ସମ୍ମସନଂ ଆରଭିତବ୍ବଂ। ଜାତିଜରାମରଣୱସେନ ୱିସୁଂ ସମ୍ମସନାଭାୱେପି ଜାତିଜରାମରଣୱନ୍ତେସୁଯେୱ ପନ ସମ୍ମସିତେସୁ ତାନିପି ସମ୍ମସିତାନି ହୋନ୍ତୀତି ପରିଯାଯେନ ତେସମ୍ପି ୱସେନ ସମ୍ମସନଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅତୀତାନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ଅନିଚ୍ଚତୋ ୱୱତ୍ଥେତୀତିଆଦିନା ନଯେନ ଅତୀତତ୍ତିକସ୍ସେୱ ଚ ୱସେନ ସମ୍ମସନସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଅଜ୍ଝତ୍ତାଦିଭେଦଂ ଅନାମସିତ୍ୱାପି ଅତୀତତ୍ତିକସ୍ସେୱ ୱସେନ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱାପି ଅନିଚ୍ଚାଦିତୋ ସମ୍ମସନଂ କାତବ୍ବମେୱ।

ଯଂ ପନ ଅନିଚ୍ଚଂ, ତଂ ଯସ୍ମା ନିଯମତୋ ସଙ୍ଖତାଦିଭେଦଂ ହୋତି, ତେନସ୍ସ ପରିଯାଯଦସ୍ସନତ୍ଥଂ, ନାନାକାରେହି ୱା ମନସିକାରପ୍ପୱତ୍ତିଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ରୂପଂ ଅତୀତାନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ଅନିଚ୍ଚଂ ସଙ୍ଖତନ୍ତିଆଦିମାହ । ତଞ୍ହି ହୁତ୍ୱା ଅଭାୱଟ୍ଠେନ ଅନିଚ୍ଚଂ, ଅନିଚ୍ଚନ୍ତିକତାଯ ଆଦିଅନ୍ତୱନ୍ତତାଯ ୱା ଅନିଚ୍ଚଂ। ପଚ୍ଚଯେହି ସମାଗନ୍ତ୍ୱା କତତ୍ତା ସଙ୍ଖତଂ। ପଚ୍ଚଯେ ପଟିଚ୍ଚ ନିସ୍ସାଯ ସମଂ, ସହ ୱା ଉପ୍ପନ୍ନତ୍ତା ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନଂ। ଏତେନ ପଚ୍ଚଯେହି କତେପି ପଚ୍ଚଯାନଂ ଅବ୍ୟାପାରତଂ ଦସ୍ସେତି। ଖଯଧମ୍ମନ୍ତି ଖୀଯନଧମ୍ମଂ ଖୀଯନପକତିକଂ। ୱଯଧମ୍ମନ୍ତି ନସ୍ସନଧମ୍ମଂ। ନଯିଦଂ ମନ୍ଦୀଭାୱକ୍ଖଯୱସେନ ଖଯଧମ୍ମଂ, କେୱଲଂ ୱିଗମନପକତିକଂ। ପଦୂତସ୍ସ ମନ୍ଦୀଭାୱୋପି ହି ଲୋକେ ଖଯୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ୱିରାଗଧମ୍ମନ୍ତି ନଯିଦଂ କୁହିଞ୍ଚି ଗମନୱସେନ ୱଯଧମ୍ମଂ, କେୱଲଂ ସଭାୱାତିକ୍କମନପକତିକଂ। ‘‘ୱିରାଗୋ ନାମ ଜିଗୁଚ୍ଛନଂ ୱା ସମତିକ୍କମୋ ୱା’’ତି ହି ୱୁତ୍ତଂ। ନିରୋଧଧମ୍ମନ୍ତି ନଯିଦଂ ସଭାୱାତିକ୍କମେନ ପୁନରାୱତ୍ତିଧମ୍ମଂ, କେୱଲଂ ଅପୁନରାୱତ୍ତିନିରୋଧେନ ନିରୁଜ୍ଝନପକତିକନ୍ତି ପୁରିମପୁରିମପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୱିୱରଣୱସେନ ପଚ୍ଛିମପଚ୍ଛିମପଦଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଅଥ ୱା ଏକଭୱପରିଯାପନ୍ନରୂପଭଙ୍ଗୱସେନ ଖଯଧମ୍ମଂ, ଏକସନ୍ତତିପରିଯାପନ୍ନରୂପକ୍ଖଯୱସେନ ୱଯଧମ୍ମଂ, ରୂପସ୍ସ ଖଣଭଙ୍ଗୱସେନ ୱିରାଗଧମ୍ମଂ, ତିଣ୍ଣମ୍ପି ଅପୁନପ୍ପୱତ୍ତିୱସେନ ନିରୋଧଧମ୍ମନ୍ତିପି ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

ଜରାମରଣଂ ଅନିଚ୍ଚନ୍ତିଆଦୀସୁ ଜରାମରଣଂ ନ ଅନିଚ୍ଚଂ, ଅନିଚ୍ଚସଭାୱାନଂ ପନ ଖନ୍ଧାନଂ ଜରାମରଣତ୍ତା ଅନିଚ୍ଚଂ ନାମ ଜାତଂ। ସଙ୍ଖତାଦୀସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। ଅନ୍ତରପେଯ୍ୟାଲେ ଜାତିଯାପି ଅନିଚ୍ଚାଦିତାଯ ଏସେୱ ନଯୋ।

ଜାତିପଚ୍ଚଯା ଜରାମରଣନ୍ତିଆଦି ନ ୱିପସ୍ସନାୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, କେୱଲଂ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦସ୍ସ ଏକେକଅଙ୍ଗୱସେନ ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ୱୱତ୍ଥାନତୋ ସମ୍ମସନଞ୍ଞାଣଂ ନାମ ହୋତୀତି ପରିଯାଯେନ ୱୁତ୍ତଂ। ନ ପନେତଂ କଲାପସମ୍ମସନଞ୍ଞାଣଂ ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିଞ୍ଞାଣମେୱ ତଂ ହୋତୀତି। ଅସତି ଜାତିଯାତି ଲିଙ୍ଗୱିପଲ୍ଲାସୋ କତୋ, ଅସତିଯା ଜାତିଯାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅସତି ସଙ୍ଖାରେସୂତି ୱଚନୱିପଲ୍ଲାସୋ କତୋ, ଅସନ୍ତେସୁ ସଙ୍ଖାରେସୂତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଭୱପଚ୍ଚଯା ଜାତି, ଅସତୀତିଆଦି ‘‘ଭୱପଚ୍ଚଯା ଜାତି, ଅସତି ଭୱେ ନତ୍ଥି ଜାତୀ’’ତିଆଦିନା ନଯେନ ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

ସମ୍ମସନଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ଉଦଯବ୍ବଯଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୪୯। ଇଦାନି ଅନନ୍ତରଂ ୱୁତ୍ତସ୍ସ ସମ୍ମସନଞ୍ଞାଣସ୍ସ ନାନାନଯେହି ଭାୱନାଥିରକରଣେନ ପାରଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ଠିତେନ ଅନିଚ୍ଚାଦିତୋ ଦିଟ୍ଠେ ସଙ୍ଖାରେ ଉଦଯବ୍ବଯେନ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ଅନିଚ୍ଚାଦିତୋ ୱିପସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତସ୍ସ ଉଦଯବ୍ବଯାନୁପସ୍ସନାଞ୍ଞାଣସ୍ସ ନିଦ୍ଦେସେ ଜାତଂ ରୂପନ୍ତିଆଦୀସୁ ସନ୍ତତିୱସେନ ଯଥାସକଂ ପଚ୍ଚଯେହି ନିବ୍ବତ୍ତଂ ରୂପଂ। ତସ୍ସ ଜାତସ୍ସ ରୂପସ୍ସ ନିବ୍ବତ୍ତିଲକ୍ଖଣଂ ଜାତିଂ ଉପ୍ପାଦଂ ଅଭିନୱାକାରଂ ଉଦଯୋତି, ୱିପରିଣାମଲକ୍ଖଣଂ ଖଯଂ ଭଙ୍ଗଂ ୱଯୋତି, ଅନୁପସ୍ସନା ପୁନପ୍ପୁନଂ ନିସାମନା, ଉଦଯବ୍ବଯ ଅନୁପସ୍ସନାଞ୍ଞାଣନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ୱେଦନାଦୀସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। ଜାତିଜରାମରଣୱନ୍ତାନଂଯେୱ ଉଦଯବ୍ବଯସ୍ସ ପରିଗ୍ଗହେତବ୍ବତ୍ତା ଜାତିଜରାମରଣାନଂ ଉଦଯବ୍ବଯାଭାୱତୋ ଜାତିଜରାମରଣଂ ଅନାମସିତ୍ୱା ଜାତଂ ଚକ୍ଖୁ…ପେ… ଜାତୋ ଭୱୋତି ପେଯ୍ୟାଲଂ କତଂ। ସୋ ଏୱଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଖନ୍ଧାନଂ ଉଦଯବ୍ବଯଂ ପସ୍ସନ୍ତୋ ଏୱଂ ଜାନାତି ‘‘ଇମେସଂ ଖନ୍ଧାନଂ ଉପ୍ପତ୍ତିତୋ ପୁବ୍ବେ ଅନୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ରାସି ୱା

ନିଚୟୋ ୱା ନତ୍ଥି, ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାନମ୍ପି ରାସିତୋ ୱା ନିଚୟତୋ ୱା ଆଗମନଂ ନାମ ନତ୍ଥି, ନିରୁଜ୍ଝମାନାନମ୍ପି ଦିସାୱିଦିସାଗମନଂ ନାମ ନତ୍ଥି, ନିରୁଦ୍ଧାନମ୍ପି ଏକସ୍ମିଂ ଠାନେ ରାସିତୋ ନିଚୟତୋ ନିଧାନତୋ ଅୱଟ୍ଠାନଂ ନାମ ନତ୍ଥି। ଯଥା ପନ ୱୀଣାୟ ୱାଦିୟମାନାୟ ଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ସଦ୍ଦସ୍ସ ନେୱ ଉପ୍ପତ୍ତିତୋ ପୁବ୍ବେ ସନ୍ନିଚୟୋ ଅତ୍ଥି, ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ସନ୍ନିଚୟତୋ ଆଗତୋ, ନ ନିରୁଜ୍ଝମାନସ୍ସ ଦିସାୱିଦିସାଗମନଂ ଅତ୍ଥି, ନ ନିରୁଦ୍ଧୋ କତ୍ଥଚି ସନ୍ନିଚିତୋ ତିଟ୍ଠତି, ଅଥ ଖୋ ୱୀଣଞ୍ଚ ଉପୱୀଣଞ୍ଚ ପୁରିସସ୍ସ ଚ ତଜ୍ଜଂ ୱାୟାମଂ ପଟିଚ୍ଚ ଅହୁତ୍ୱା ସମ୍ଭୋତି, ହୁତ୍ୱା ପଟିୱେତି, ଏୱଂ ସବ୍ବେପି ରୂପାରୂପିନୋ ଧମ୍ମା ଅହୁତ୍ୱା ସମ୍ଭୋନ୍ତି, ହୁତ୍ୱା ପଟିୱେନ୍ତୀ''ତି।

୫୦। ଏୱଂ ସଙ୍ଖେପତୋ ଉଦୟବ୍ବୟଦସ୍ସନଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ୱିତ୍ଥାରତୋ ଦସ୍ସେତୁଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଖନ୍ଧାନଂ ଉଦୟଂ ପସ୍ସନ୍ତୋ କତି ଲକ୍ଖଣାନି ପସ୍ସତୀତିଆଦୀହି ରାସିତୋ ଗଣନଂ ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା, ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଖନ୍ଧାନଂ ଉଦୟଂ ପସ୍ସନ୍ତୋ ପଞ୍ଚୱୀସତି ଲକ୍ଖଣାନି ପସ୍ସତୀତିଆଦୀହି ରାସିତୋୱ ଗଣନଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତ୍ୱା, ପୁନ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ଉଦୟଂ ପସ୍ସନ୍ତୋ କତି ଲକ୍ଖଣାନି ପସ୍ସତୀତିଆଦୀହି ୱିଭାଗତୋ ଗଣନଂ ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ରୂପକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ଉଦୟଂ ପସ୍ସନ୍ତୋ ପଞ୍ଚ ଲକ୍ଖଣାନି ପସ୍ସତୀତିଆଦୀହି ୱିଭାଗତୋ ଗଣନଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତ୍ୱା, ପୁନ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ଉଦୟଂ ପସ୍ସନ୍ତୋ କତମାନି ପଞ୍ଚ ଲକ୍ଖଣାନି ପସ୍ସତୀତିଆଦୀହି ଲକ୍ଖଣୱିଭାଗଂ ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ କତଂ।

ତତ୍ଥ ଅୱିଜ୍ଜାସମୁଦୟା ରୂପସମୁଦୟୋତି ''ପୁରିମକମ୍ମଭୱସ୍ମିଂ ମୋହୋ ଅୱିଜ୍ଜା''ତି ୱୁତ୍ତାୟ ଅୱିଜ୍ଜାୟ ସତି ଇମସ୍ମିଂ ଭୱେ ରୂପସ୍ସ ଉପ୍ପାଦୋ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ପଚ୍ଚୟସମୁଦୟଟ୍ଠେନାତି ପଚ୍ଚୟସ୍ସ ଉପ୍ପନ୍ନଭାୱେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅୱିଜ୍ଜାତଣ୍ହାକମ୍ମାନି ଚେତ୍ଥ ଇଧ ପଟିସନ୍ଧିହେତୁଭୂତା ଅତୀତପଚ୍ଚୟା । ଇମେସୁ ଚ ତୀସୁ ଗହିତେସୁ ସଙ୍ଖାରୁପାଦାନାନି ଗହିତାନେୱ ହୋନ୍ତି। ଆହାରସମୁଦୟାତି ପୱତ୍ତିପଚ୍ଚୟେସୁ କବଳୀକାରାହାରସ୍ସ ବଲୱତ୍ତା ସୋୟେୱ ଗହିତୋ। ତସ୍ମିଂ ପନ ଗହିତେ ପୱତ୍ତିହେତୁଭୂତାନି ଉତୁଚିତ୍ତାନିପି ଗହିତାନେୱ ହୋନ୍ତି। ନିବ୍ବତ୍ତିଲକ୍ଖଣନ୍ତି ଅଦ୍ଧାସନ୍ତତିଖଣୱସେନ ରୂପସ୍ସ ଉପ୍ପାଦଂ, ଉପ୍ପାଦୋୟେୱ ସଙ୍ଖତଲକ୍ଖଣତ୍ତା ଲକ୍ଖଣନ୍ତି ଚ ୱୁତ୍ତୋ। ପଞ୍ଚ ଲକ୍ଖଣାନୀତି ଅୱିଜ୍ଜା ତଣ୍ହା କମ୍ମାହାରା ନିବ୍ବତ୍ତି ଚାତି ଇମାନି ପଞ୍ଚ ଲକ୍ଖଣାନି। ଅୱିଜ୍ଜାଦୟୋପି ହି ରୂପସ୍ସ ଉଦୟୋ ଲକ୍ଖୀୟତି ଏତେହୀତି ଲକ୍ଖଣାନି। ନିବ୍ବତ୍ତି ପନ ସଙ୍ଖତଲକ୍ଖଣମେୱ, ତମ୍ପି ସଙ୍ଖତନ୍ତି ଲକ୍ଖୀୟତି ଏତେନାତି ଲକ୍ଖଣଂ।

ଅୱିଜ୍ଜାନିରୋଧା ରୂପନିରୋଧୋତି ଅନାଗତଭୱସ୍ସ ପଚ୍ଚୟଭୂତାୟ ଇମସ୍ମିଂ ଭୱେ ଅୱିଜ୍ଜାୟ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଞ୍ଜାଣେନ ନିରୋଧେ କତେ ପଚ୍ଚୟାଭାୱା ଅନାଗତସ୍ସ ରୂପସ୍ସ ଅନୁପ୍ପାଦୋ ନିରୋଧୋ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ପଚ୍ଚୟନିରୋଧଟ୍ଠେନାତି ପଚ୍ଚୟସ୍ସ ନିରୁଦ୍ଧଭାୱେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ନିରୋଧୋ ଚେତ୍ଥ ଅନାଗତପଟିସନ୍ଧିପଚ୍ଚୟାନଂ ଇଧ ଅୱିଜ୍ଜାତଣ୍ହାକମ୍ମାନଂୟେୱ ନିରୋଧୋ। ଆହାରନିରୋଧା ରୂପନିରୋଧୋତି ପୱତ୍ତିପଚ୍ଚୟସ୍ସ କବଳୀକାରାହାରସ୍ସ ଅଭାୱେ ତଂସମୁଟ୍ଠାନରୂପାଭାୱୋ ହୋତି। ୱିପରିଣାମଲକ୍ଖଣନ୍ତି ଅଦ୍ଧାସନ୍ତତିଖଣୱସେନ ରୂପସ୍ସ ଭଙ୍ଗଂ, ଭଙ୍ଗୋୟେୱ ସଙ୍ଖତଲକ୍ଖଣତ୍ତା ଲକ୍ଖଣନ୍ତି ୱୁତ୍ତୋ। ଇଧ ପଞ୍ଚ ଲକ୍ଖଣାନୀତି ଅୱିଜ୍ଜାତଣ୍ହାକମ୍ମାହାରାନଂ ଅଭାୱନିରୋଧା ଚତ୍ତାରି, ୱିପରିଣାମୋ ଏକନ୍ତି ପଞ୍ଚ। ଏସ ନୟୋ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦୀସୁ। ଅୟଂ ପନ ୱିସେସୋ – ଅରୂପକ୍ଖନ୍ଧାନଂ ଉଦୟବ୍ବୟଦସ୍ସନଂ ଅଦ୍ଧାସନ୍ତତିୱସେନ, ନ ଖଣୱସେନ। ଫସ୍ସୋ ୱେଦନାସଞ୍ଞାସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧାନଂ ପୱତ୍ତିପଚ୍ଚୟୋ, ତଂନିରୋଧା ଚ ତେସଂ ନିରୋଧୋ। ନାମରୂପଂ ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ପୱତ୍ତିପଚ୍ଚୟୋ, ତଂନିରୋଧା ଚ ତସ୍ସ ନିରୋଧୋତି।

କେଚି ପନାହୁ – ''ଚତୁଧା ପଚ୍ଚୟତୋ ଉଦୟବ୍ବୟଦସ୍ସନେ ଅତୀତାଦିୱିଭାଗଂ ଅନାମସିତ୍ୱାୱ ସବ୍ବସାମଞ୍ଞୱସେନ ଅୱିଜ୍ଜାଦୀହି ଉଦେତୀତି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଭାୱମତ୍ତଂ ଗଣ୍ହାତି, ନ ଉପ୍ପାଦଂ। ଅୱିଜ୍ଜାଦିନିରୋଧା ନିରୁଜ୍ଝତୀତି ଅନୁପ୍ପଜ୍ଜମାନଭାୱମତ୍ତଂ ଗଣ୍ହାତି, ନ ଭଙ୍ଗଂ। ଖଣତୋ ଉଦୟବ୍ବୟଦସ୍ସନେ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ଉପ୍ପାଦଂ ଭଙ୍ଗଂ ଗଣ୍ହାତୀ''ତି।

ୱିପସ୍ସମାନୋ ପନ ୱିପସ୍ସକୋ ପଠମଂ ପଚ୍ଚୟତୋ ଉଦୟବ୍ବୟଂ ମନସିକରିତ୍ୱା ୱିପସ୍ସନାକାଲେ ଅୱିଜ୍ଜାଦିକେ ଚତୁରୋ ଧମ୍ମେ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତ୍ୱା ଉଦୟବ୍ବୟୱନ୍ତେୟେୱ ଖନ୍ଧେ ଗହେତ୍ୱା ତେସଂ ଉଦୟବ୍ବୟଂ ପସ୍ସତି, ଏୱଞ୍ଚ ତସ୍ସ ୱିପସ୍ସକସ୍ସ ''ଏୱଂ ରୂପାଦୀନଂ ଉଦୟୋ, ଏୱଂ ୱୟୋ, ଏୱଂ ରୂପାଦୟୋ ଉଦେନ୍ତି, ଏୱଂ ୱେନ୍ତୀ''ତି ପଚ୍ଚୟତୋ ଚ ଖଣତୋ ଚ ୱିତ୍ଥାରେନ ଉଦୟବ୍ବୟଂ ପସ୍ସତୋ ''ଇତି କିର ଇମେ ଧମ୍ମା ଅହୁତ୍ୱା ସମ୍ଭୋନ୍ତି, ହୁତ୍ୱା ପଟିୱେନ୍ତୀ''ତି ଞାଣଂ ୱିସଦତରଂ ହୋତି, ସଚ୍ଚପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦନୟଲକ୍ଖଣଭେଦା ପାକଟା ହୋନ୍ତି । ଯଞ୍ହି ସୋ ଅୱିଜ୍ଜାଦିସମୁଦୟା ଖନ୍ଧାନଂ ସମୁଦୟଂ ଅୱିଜ୍ଜାଦିନିରୋଧା ଚ ଖନ୍ଧାନଂ ନିରୋଧଂ ପସ୍ସତି, ଇଦମସ୍ସ ପଚ୍ଚୟତୋ ଉଦୟବ୍ବୟଦସ୍ସନଂ। ଯଂ ପନ ନିବ୍ବତ୍ତିଲକ୍ଖଣୱିପରିଣାମଲକ୍ଖଣାନି ପସ୍ସନ୍ତୋ ଖନ୍ଧାନଂ ଉଦୟବ୍ବୟଂ ପସ୍ସତି, ଇଦମସ୍ସ ଖଣତୋ ଉଦୟବ୍ବୟଦସ୍ସନଂ। ଉପ୍ପତ୍ତିକ୍ଖଣେୟେୱ ହି ନିବ୍ବତ୍ତିଲକ୍ଖଣଂ, ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ଚ ୱିପରିଣାମଲକ୍ଖଣଂ।

ଇଚ୍ଚସ୍ସେୱଂ ପଚ୍ଚୟତୋ ଚେୱ ଖଣତୋ ଚ ଦ୍ୱେଧା ଉଦୟବ୍ବୟଂ ପସ୍ସତୋ ପଚ୍ଚୟତୋ ଉଦୟଦସ୍ସନେନ ସମୁଦୟସଚ୍ଚଂ ପାକଟଂ ହୋତି ଜନକାୱବୋଧତୋ। ଖଣତୋ ଉଦୟଦସ୍ସନେନ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ ପାକଟଂ ହୋତି ଜାତିଦୁକ୍ଖାୱବୋଧତୋ। ପଚ୍ଚୟତୋ ୱୟଦସ୍ସନେନ ନିରୋଧସଚ୍ଚଂ ପାକଟଂ ହୋତି ପଚ୍ଚୟାନୁପ୍ପାଦେନ ପଚ୍ଚୟୱତଂ ଅନୁପ୍ପାଦାୱବୋଧତୋ। ଖଣତୋ ୱୟଦସ୍ସନେନ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚମେୱ ପାକଟଂ ହୋତି

ମରଣଦୁକ୍ଖାୱବୋଧତୋ। ଯଞ୍ଚସ୍ସ ଉଦୟବ୍ବୟଦସ୍ସନଂ, ମଗ୍ଗୋୱାୟଂ ଲୋକିକୋତି ମଗ୍ଗସଚ୍ଚଂ ପାକଟଂ ହୋତି ତତ୍ର ସମ୍ମୋହୱିଘାତତୋ।

ପଚ୍ଚୟତୋ ଚସ୍ସ ଉଦୟଦସ୍ସନେନ ଅନୁଲୋମୋ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୋ ପାକଟୋ ହୋତି ‘‘ଇମସ୍ମିଂ ସତି ଇଦଂ ହୋତୀ’’ତି (ମ। ନି। ୧।୪୦୪; ସଂ। ନି। ୨।୨୧; ଉଦା। ୧) ଅୱବୋଧତୋ। ପଚ୍ଚୟତୋ ୱୟଦସ୍ସନେନ ପଟିଲୋମୋ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୋ ପାକଟୋ ହୋତି ‘‘ଇମସ୍ସ ନିରୋଧା ଇଦଂ ନିରୁଜ୍ଝତୀ’’ତି (ମ। ନି। ୧।୪୦୬; ସଂ। ନି। ୨।୨୧; ଉଦା। ୨) ଅୱବୋଧତୋ। ଖଣତୋ ପନ ଉଦୟବ୍ବୟଦସ୍ସନେନ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନା ଧମ୍ମା ପାକଟା ହୋନ୍ତି ସଙ୍ଖତଲକ୍ଖଣାୱବୋଧତୋ। ଉଦୟବ୍ବୟୱନ୍ତୋ ହି ସଙ୍ଖତା, ତେ ଚ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନାତି।

ପଚ୍ଚୟତୋ ଚସ୍ସ ଉଦୟଦସ୍ସନେନ ଏକତ୍ତନୟୋ ପାକଟୋ ହୋତି ହେତୁଫଲସମ୍ବନ୍ଧେନ ସନ୍ତାନସ୍ସ ଅନୁପଚ୍ଛେଦାୱବୋଧତୋ। ଅଥ ସୁଟ୍ଠୁତରଂ ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିଂ ପଜହତି। ଖଣତୋ ଉଦୟଦସ୍ସନେନ ନାନତ୍ତନୟୋ ପାକଟୋ ହୋତି ନୱନୱାନଂ ଉପ୍ପାଦାୱବୋଧତୋ। ଅଥ ସୁଟ୍ଠୁତରଂ ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିଂ ପଜହତି। ପଚ୍ଚୟତୋ ଚସ୍ସ ଉଦୟବ୍ବୟଦସ୍ସନେନ ଅବ୍ୟାପାରନୟୋ ପାକଟୋ ହୋତି ଧମ୍ମାନଂ ଅୱସୱତ୍ତିଭାୱାୱବୋଧତୋ। ଅଥ ସୁଟ୍ଠୁତରଂ ଅତ୍ତଦିଟ୍ଠିଂ ପଜହତି। ପଚ୍ଚୟତୋ ପନ ଉଦୟଦସ୍ସନେନ ଏୱଂଧମ୍ମତାନୟୋ ପାକଟୋ ହୋତି ପଚ୍ଚୟାନୁରୂପେନ ଫଲସ୍ସୁପ୍ପାଦାୱବୋଧତୋ। ଅଥ ସୁଟ୍ଠୁତରଂ ଅକିରିୟଦିଟ୍ଠିଂ ପଜହତି।

ପଚ୍ଚୟତୋ ଚସ୍ସ ଉଦୟଦସ୍ସନେନ ଅନତ୍ତଲକ୍ଖଣଂ ପାକଟଂ ହୋତି ଧମ୍ମାନଂ ନିରୀହକତ୍ତପଚ୍ଚୟପଟିବଦ୍ଧୱୁତ୍ତିତାୱବୋଧତୋ। ଖଣତୋ ଉଦୟବ୍ବୟଦସ୍ସନେନ ଅନିଚ୍ଚଲକ୍ଖଣଂ ପାକଟଂ ହୋତି ହୁତ୍ୱା ଅଭାୱାୱବୋଧତୋ, ପୁବ୍ବନ୍ତାପରନ୍ତୱିୱେକାୱବୋଧତୋ ଚ। ଦୁକ୍ଖଲକ୍ଖଣମ୍ପି ପାକଟଂ ହୋତି ଉଦୟବ୍ବୟେହି ପଟିପୀଳନାୱବୋଧତୋ। ସଭାୱଲକ୍ଖଣମ୍ପି ପାକଟଂ ହୋତି ଉଦୟବ୍ବୟପରିଚ୍ଛିନ୍ନାୱବୋଧତୋ । ସଭାୱଲକ୍ଖଣେ ସଙ୍ଖତଲକ୍ଖଣସ୍ସ ତାୱକାଲିକତ୍ତମ୍ପି ପାକଟଂ ହୋତି, ଉଦୟକ୍ଖଣେ ୱୟସ୍ସ, ୱୟକ୍ଖଣେ ଚ ଉଦୟସ୍ସ ଅଭାୱାୱବୋଧତୋତି।

ତସ୍ସେୱଂ ପାକଟୀଭୂତସଚ୍ଚପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦନୟଲକ୍ଖଣଭେଦସ୍ସ ‘‘ଏୱଂ କିର ନାମିମେ ଧମ୍ମା ଅନୁପ୍ପନ୍ନପୁବ୍ବା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ଉପ୍ପନ୍ନା ନିରୁଜ୍ଝନ୍ତୀ’’ତି ନିଚ୍ଚନୱାୱ ହୁତ୍ୱା ସଙ୍ଖାରା ଉପଟ୍ଠହନ୍ତି। ନ କେୱଲଞ୍ଚ ନିଚ୍ଚନୱାୱ, ସୂରିୟୁଗ୍ଗମନେ ଉସ୍ସାୱବିନ୍ଦୁ ୱିୟ ଉଦକପୁବ୍ବୁଳଂ ୱିୟ ଉଦକେ ଦଣ୍ଡରାଜି ୱିୟ ଆରଗ୍ଗେ ସାସପୋ ୱିୟ ୱିଜ୍ଜୁପ୍ପାଦୋ ୱିୟ ଚ ପରିତ୍ତଟ୍ଠାୟିନୋ ମାୟାମରୀଚିସୁପିନନ୍ତଅଲାତଚକ୍କଗନ୍ଧବ୍ବନଗରଫେଣକଦଲିଆଦୟୋ ୱିୟ ଅସାରା ନିସ୍ସାରାତି ଚାପି ଉପଟ୍ଠହନ୍ତି। ଏତ୍ତାୱତା ତେନ ‘‘ୱୟଧମ୍ମମେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଉପ୍ପନ୍ନଞ୍ଚ ୱୟଂ ଉପେତୀ’’ତି ଇମିନା ଆକାରେନ ସମପଞ୍ଞାସ ଲକ୍ଖଣାନି ପଟିୱିଜ୍ଝିତ୍ୱା ଠିତଂ ଉଦୟବ୍ବୟାନୁପସ୍ସନା ନାମ ପଠମଂ ତରୁଣୱିପସ୍ସନାଞାଣଂ ଅଧିଗତଂ ହୋତି, ଯସ୍ସାଧିଗମା ‘‘ଆରଦ୍ଧୱିପସ୍ସକୋ’’ତି ସଙ୍ଖଂ ଗଚ୍ଛତି। ଇମସ୍ମିଂ ଞାଣେ ଠିତସ୍ସ ଓଭାସାଦୟୋ ଦସ ୱିପସ୍ସନୂପକ୍କିଲେସା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ଯେସଂ ଉପ୍ପତ୍ତିୟା ଅକୁସଲୋ ଯୋଗାୱଚରୋ ତେସୁ ମଗ୍ଗଞାଣସଞ୍ଞୀ ହୁତ୍ୱା ଅମଗ୍ଗମେୱ ‘‘ମଗ୍ଗୋ’’ତି ଗଣ୍ହାତି, ଉପକ୍କିଲେସଜଟାଜଟିତୋ ଚ ହୋତି। କୁସଲୋ ପନ ଯୋଗାୱଚରୋ ତେସୁ ୱିପସ୍ସନଂ ଆରୋପେନ୍ତୋ ଉପକ୍କିଲେସଜଟଂ ୱିଜଟେତ୍ୱା ‘‘ଏତେ ଧମ୍ମା ନ ମଗ୍ଗୋ, ଉପକ୍କିଲେସୱିମୁତ୍ତଂ ପନ ୱୀଥିପଟିପନ୍ନଂ ୱିପସ୍ସନାଞାଣଂ ମଗ୍ଗୋ’’ତି ମଗ୍ଗଞ୍ଚ ଅମଗ୍ଗଞ୍ଚ ୱୱତ୍ଥପେତି। ତସ୍ସେୱଂ ମଗ୍ଗଞ୍ଚ ଅମଗ୍ଗଞ୍ଚ ଞତ୍ୱା ଠିତଂ ଞାଣଂ ମଗ୍ଗାମଗ୍ଗଞାଣଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧି ନାମ।

ଏତ୍ତାୱତା ଚ ପନ ତେନ ଚତୁନ୍ନଂ ସଚ୍ଚାନଂ ୱୱତ୍ଥାନଂ କତଂ ହୋତି। କଥଂ? ନାମରୂପପରିଗ୍ଗହେ ସତି ପଚ୍ଚୟପରିଗ୍ଗହସମ୍ଭୱତୋ ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିଞାଣୱଚନେନେୱ ୱୁତ୍ତେନ ଦିଟ୍ଠିୱିସୁଦ୍ଧିସଙ୍ଖାତେନ ନାମରୂପୱୱତ୍ଥାପନେନ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚସ୍ସ ୱୱତ୍ଥାନଂ କତଂ ହୋତି, କଙ୍ଖାୱିତରଣୱିସୁଦ୍ଧିସଙ୍ଖାତେନ ପଚ୍ଚୟପରିଗ୍ଗହଣେନ ସମୁଦୟସଚ୍ଚସ୍ସ ୱୱତ୍ଥାନଂ, ଉଦୟବ୍ବୟାନୁପସ୍ସନେନ ଚ ଖଣତୋ ଉଦୟବ୍ବୟଦସ୍ସନେନ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚସ୍ସ ୱୱତ୍ଥାନଂ କତଂ, ପଚ୍ଚୟତୋ ଉଦୟଦସ୍ସନେନ ସମୁଦୟସଚ୍ଚସ୍ସ ୱୱତ୍ଥାନଂ, ପଚ୍ଚୟତୋ ୱୟଦସ୍ସନେନ ନିରୋଧସଚ୍ଚସ୍ସ ୱୱତ୍ଥାନଂ, ଯଞ୍ଚସ୍ସ ଉଦୟବ୍ବୟଦସ୍ସନଂ, ମଗ୍ଗୋୱାୟଂ ଲୋକିକୋତି ତତ୍ର ସମ୍ମୋହୱିଘାତତୋ ଇମିସ୍ସଞ୍ଚ ମଗ୍ଗାମଗ୍ଗଞାଣଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧିୟଂ ୱିପସ୍ସତୋ ସମ୍ମା ମଗ୍ଗସ୍ସ ଅୱଧାରଣେନ ମଗ୍ଗସଚ୍ଚସ୍ସ ୱୱତ୍ଥାନଂ କତଂ। ଏୱଂ ଲୋକିୟେନ ତାୱ ଞାଣେନ ଚତୁନ୍ନଂ ସଚ୍ଚାନଂ ୱୱତ୍ଥାନଂ କତଂ ହୋତୀତି।

ଉଦୟବ୍ବୟଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଭଙ୍ଗାନୁପସ୍ସନାଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୫୧। ସୋ ଉଦୟବ୍ବୟାନୁପସ୍ସନାୟଂ ଠିତୋ ଯୋଗାୱଚରୋ ମଗ୍ଗାମଗ୍ଗୱୱତ୍ଥାପନେନ ଉପକ୍କିଲେସୱିମୁତ୍ତଂ ୱୀଥିପଟିପନ୍ନଂ ଉଦୟବ୍ବୟାନୁପସ୍ସନାଞାଣଂ ‘‘ମଗ୍ଗୋ’’ତି ଞତ୍ୱା ତିଲକ୍ଖଣସଲ୍ଲକ୍ଖଣେନ ତସ୍ସେୱ ମଗ୍ଗସ୍ସ ସୁୱିସଦକରଣତ୍ଥଂ ପୁନ ଉଦୟବ୍ବୟାନୁପସ୍ସନଂ ଆରଭିତ୍ୱା ଉଦୟବ୍ବୟେନ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନେ ସଙ୍ଖାରେ ଅନିଚ୍ଚାଦିତୋ ୱିପସ୍ସତି। ଏୱଂ ତସ୍ସ ତଂ ଞାଣଂ ତିକ୍ଖଂ ହୁତ୍ୱା ୱହତି, ସଙ୍ଖାରା ଲହୁଂ ଉପଟ୍ଠହନ୍ତି, ଞାଣେ ତିକ୍ଖେ ୱହନ୍ତେ ସଙ୍ଖାରେସୁ ଲହୁଂ

ଉପଚୃହନ୍ତେସୁ ଉପ୍ପାଦଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ଭଙ୍ଗେ ଏୱ ସତି ସନ୍ତିଟ୍ଠତି। ନିରୋଧାଧିମୁତ୍ତତ୍ତା ୱା ଉଦଯଂ ପହାଯ ଭଙ୍ଗେଯେୱ ସତିଂ ଉପଟ୍ଠପେତି। ଏତସ୍ମିଂ ଠାନେ ଭଙ୍ଗାନୁପସ୍ସନାଞାଣଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଇଦାନି ତସ୍ସ ଞାଣସ୍ସ ନିଦ୍ଦେସେ ରୂପାରମ୍ମଣତା ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଭିଜ୍ଜତୀତି ରୂପାରମ୍ମଣଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଭିଜ୍ଜତି। ଅଥ ୱା ରୂପାରମ୍ମଣଭାୱେ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଭିଜ୍ଜତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତଂ ଆରମ୍ମଣଂ ପଟିସଙ୍ଖାତି ତଂ ରୂପାରମ୍ମଣଂ ପଟିସଙ୍ଖାଯ ଜାନିତ୍ୱା, ଖଯତୋ ୱଯତୋ ଦିସ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ତସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଭଙ୍ଗଂ ଅନୁପସ୍ସତୀତି ଯେନ ଚିତ୍ତେନ ତଂ ରୂପାରମ୍ମଣଂ ଖଯତୋ ୱଯତୋ ଦିଟ୍ଠଂ, ତସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅପରେନ ଚିତ୍ତେନ ଭଙ୍ଗଂ ଅନୁପସ୍ସତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନାହୁ ପୋରାଣା – ''ଞାତଞ୍ଚ ଞାଣଞ୍ଚ ଉଭୋ ୱିପସ୍ସତୀ''ତି। ଚିତ୍ତନ୍ତି ଚେତ୍ଥ ସସମ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତଂ ଅଧିପ୍ପେତଂ।

ଅନୁପସ୍ସତୀତି ଅନୁ ଅନୁ ପସ୍ସତି, ଅନେକେହି ଆକାରେହି ପୁନପ୍ପୁନଂ ପସ୍ସତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନାହ ଅନୁପସ୍ସତୀତି କଥଂ ଅନୁପସ୍ସତି, ଅନିଚ୍ଚତୋ ଅନୁପସ୍ସତୀତିଆଦି । ତତ୍ଥ ଯସ୍ମା ଭଙ୍ଗୋ ନାମ ଅନିଚ୍ଚତାଯ ପରମା କୋଟି, ତସ୍ମା ଭଙ୍ଗାନୁପସ୍ସକୋ ଯୋଗାୱଚରୋ ସବ୍ବଂ ରୂପଗତଂ ଅନିଚ୍ଚତୋ ଅନୁପସ୍ସତି, ନୋ ନିଚ୍ଚତୋ। ତତୋ ଅନିଚ୍ଚସ୍ସ ଦୁକ୍ଖତ୍ତା, ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଚ ଅନତ୍ତତ୍ତା, ତଦେୱ ଦୁକ୍ଖତୋ ଅନୁପସ୍ସତି, ନୋ ସୁଖତୋ। ଅନତ୍ତତୋ ଅନୁପସ୍ସତି, ନୋ ଅତ୍ତତୋ । ଯସ୍ମା ପନ ଯଂ ଅନିଚ୍ଚଂ ଦୁକ୍ଖମନତ୍ତା, ନ ତଂ ଅଭିନନ୍ଦିତବ୍ବଂ। ଯଞ୍ଚ ନ ଅଭିନନ୍ଦିତବ୍ବଂ, ନ ତତ୍ଥ ରଜ୍ଜିତବ୍ବଂ। ତସ୍ମା ଏସ ତସ୍ମିଂ ଭଙ୍ଗାନୁପସ୍ସନାନୁସାରେନ ''ଅନିଚ୍ଚଂ ଦୁକ୍ଖମନତ୍ତା''ତି ଦିଟ୍ଠେ ରୂପଗତେ ନିବ୍ବିନ୍ଦତି, ନୋ ନନ୍ଦତି। ୱିରଜ୍ଜତି, ନୋ ରଜ୍ଜତି। ସୋ ଏୱଂ ୱିରଜ୍ଜନ୍ତୋ ଲୋକିକେନେୱ ତାୱ ଞାଣେନ ରାଗଂ ନିରୋଧେତି, ନୋ ସମୁଦେତି, ସମୁଦଯଂ ନ କରୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ସୋ ଏୱଂ ୱିରତ୍ତୋ ଯଥା ଦିଟ୍ଠଂ ରୂପଗତଂ, ତଥା ଅଦିଟ୍ଠମ୍ପି ଅନ୍ୱଯଞାଣୱସେନ ନିରୋଧେତି, ନୋ ସମୁଦେତି। ନିରୋଧତୋୱ ମନସି କରୋତି, ନିରୋଧମେୱସ୍ସ ପସ୍ସତି, ନୋ ସମୁଦଯନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସୋ ଏୱଂ ପଟିପନ୍ନୋ ପଟିନିସ୍ସଜ୍ଜତି, ନୋ ଆଦିଯତି। କିଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି? ଅଯମ୍ପି ହି ଅନିଚ୍ଚାଦିଅନୁପସ୍ସନା ତଦଙ୍ଗୱସେନ ସଦ୍ଧିଂ ଖନ୍ଧାଭିସଙ୍ଖାରେହି କିଲେସାନଂ ପରିଚ୍ଚଜନତୋ, ସଙ୍ଖତଦୋସଦସ୍ସନେନ ଚ ତବ୍ବିପରୀତେ ନିବ୍ବାନେ ତନ୍ନିନ୍ନତାଯ ପକ୍ଖନ୍ଦନତୋ ପରିଚ୍ଚାଗପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗୋ ଚେୱ ପକ୍ଖନ୍ଦନପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗୋ ଚାତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତସ୍ମା ତାଯ ସମନ୍ନାଗତୋ ଭିକ୍ଖୁ ଯଥାୱୁତ୍ତେନ ନଯେନ କିଲେସେ ଚ ପରିଚ୍ଚଜତି, ନିବ୍ବାନେ ଚ ପକ୍ଖନ୍ଦତି। ନାପି ନିବ୍ବତ୍ତନୱସେନ କିଲେସେ ଆଦିଯତି, ନ ଅଦୋସଦସ୍ସିତାୱସେନ ସଙ୍ଖତାରମ୍ମଣଂ। ତେନ ୱୁଚ୍ଚତି ପଟିନିସ୍ସଜ୍ଜତି, ନୋ ଆଦିଯତୀତି।

୫୨। ଇଦାନିସ୍ସ ତେହି ଞାଣେହି ଯେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ପହାନଂ ହୋତି, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ଅନିଚ୍ଚତୋ ଅନୁପସ୍ସନ୍ତୋ ନିଚ୍ଚସଞ୍ଞଂ ପଜହତୀତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ନନ୍ଦିନ୍ତି ସପ୍ପୀତିକଂ ତଣ୍ହଂ। ରାଗନ୍ତି ସେସଂ ତଣ୍ହଂ। ସମୁଦଯନ୍ତି ରାଗସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତିଂ। ଅଥ ୱା ରୂପଗତସ୍ସ ଉଦଯଂ। ଆଦାନନ୍ତି ନିବ୍ବତ୍ତନୱସେନ କିଲେସାନଂ ଆଦାନଂ। ୱେଦନାରମ୍ମଣତାତିଆଦୀନି ଇଧ ଚ ହେଟ୍ଠା ଚ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବାନି।

ଗାଥାସୁ ପନ ୱତ୍ଥୁସଙ୍କମନାତି ରୂପାଦୀସୁ ଏକେକସ୍ସ ଭଙ୍ଗଂ ଦିସ୍ୱା ପୁନ ଯେନ ଚିତ୍ତେନ ଭଙ୍ଗୋ ଦିଟ୍ଠୋ, ତସ୍ସାପି ଭଙ୍ଗଦସ୍ସନୱସେନ ପୁରିମୱତ୍ଥୁତୋ ଅଞ୍ଞୱତ୍ଥୁସଙ୍କମନା। ପଞ୍ଞାଯ ଚ ୱିୱଟ୍ଟନାତି ଉଦଯଂ ପହାଯ ୱଯେ ସନ୍ତିଟ୍ଠନା। ଆୱଜ୍ଜନା ବଲଞ୍ଚେୱାତି ରୂପାଦୀସୁ ଏକେକସ୍ସ ଭଙ୍ଗଂ ଦିସ୍ୱା ପୁନ ଭଙ୍ଗାରମ୍ମଣସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଭଙ୍ଗଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଅନନ୍ତରମେୱ ଆୱଜ୍ଜନସମତ୍ଥତା। ପଟିସଙ୍ଖା ୱିପସ୍ସନାତି ଏସା ଆରମ୍ମଣପଟିସଙ୍ଖା ଭଙ୍ଗାନୁପସ୍ସନା ନାମ। ଆରମ୍ମଣଅନ୍ୱଯେନୌଭୋ ଏକୱୱତ୍ଥନାତି ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ଦିଟ୍ଠସ୍ସ ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ଅନ୍ୱଯେନ ଅନୁଗମନେନ ଯଥା ଇଦଂ, ତଥା ଅତୀତେପି ସଙ୍ଖାରଗତଂ ଭିଜ୍ଜି, ଅନାଗତେପି ଭିଜ୍ଜିସ୍ସତୀତି ଏୱଂ ଉଭିନ୍ନଂ ଏକସଭାୱେନେୱ ୱୱତ୍ଥାପନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଚେତଂ ପୋରାଣେହି –

''ସଂୱିଜ୍ଜମାନମ୍ହି ୱିସୁଦ୍ଧଦସ୍ସନୋ, ତଦନ୍ୱଯଂ ନେତି ଅତୀତନାଗତେ;

ସବ୍ବେପି ସଙ୍ଖାରଗତା ପଲୋକିନୋ, ଉସ୍ସାୱବିନ୍ଦୂ ସୂରିଯେୱ ଉଗ୍ଗତେ''ତି।

ନିରୋଧେ ଅଧିମୁତ୍ତତାତି ଏୱଂ ଉଭିନ୍ନଂ ଭଙ୍ଗୱସେନ ଏକୱୱତ୍ଥାନଂ କତ୍ୱା ତସ୍ମିଂଯେୱ ଭଙ୍ଗସଙ୍ଖାତେ ନିରୋଧେ ଅଧିମୁତ୍ତତା ତଗ୍ଗରୁତା ତନ୍ନିନ୍ନତା ତପ୍ପୋଣତା ତପ୍ପବ୍ଭାରତାତି ଅତ୍ଥୋ। ୱଯଲକ୍ଖଣୱିପସ୍ସନାତି ଏସା ୱଯଲକ୍ଖଣୱିପସ୍ସନା ନାମାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଆରମ୍ମଣଞ୍ଚ ପଟିସଙ୍ଖାତି ପୁରିମଞ୍ଚ ରୂପାଦିଆରମ୍ମଣଂ ଜାନିତ୍ୱା। ଭଙ୍ଗଞ୍ଚ ଅନୁପସ୍ସତୀତି ତସ୍ସାରମ୍ମଣସ୍ସ ଭଙ୍ଗଂ ଦିସ୍ୱା ତଦାରମ୍ମଣସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଚ ଭଙ୍ଗଂ ଅନୁପସ୍ସତି। ସୁଞ୍ଞତୋ ଚ ଉପଟ୍ଠାନନ୍ତି ତସ୍ସେୱଂ ଭଙ୍ଗମନୁପସ୍ସତୋ ''ସଙ୍ଖାରାୱ ଭିଜ୍ଜନ୍ତି, ତେସଂ ଭେଦୋ ମରଣଂ, ନ ଅଞ୍ଞୋ କୋଚି ଅତ୍ଥୀ''ତି ସୁଞ୍ଞତୋ ଉପଟ୍ଠାନଂ ଇଜ୍ଝତି। ତେନାହୁ ପୋରାଣା –

''ଖନ୍ଧା ନିରୁଜ୍ଝନ୍ତି ନ ଚତ୍ଥି ଅଞ୍ଞୋ, ଖନ୍ଧାନ ଭେଦୋ ମରଣନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି;

ତେସଂ ଖଯଂ ପସ୍ସତି ଅପ୍ପମତ୍ତୋ, ମଣିଂୱ ୱିଜ୍ଝଂ ୱଜିରେନ ଯୋନିସୋ''ତି।

ଅଧିପଞ୍ଞା ୱିପସ୍ସନାତି ଯା ଚ ଆରମ୍ମଣପଟିସଙ୍ଖା, ଯା ଚ ଭଙ୍ଗାନୁପସ୍ସନା, ଯଞ୍ଚ ସୁଞ୍ଞତୋ ଉପଟ୍ଠାନଂ, ଅଯଂ ଅଧିପଞ୍ଞା ୱିପସ୍ସନା ନାମାତି ୱୁତ୍ତଂ

ହୋତି। କୁସଲୋ ତୀସୁ ଅନୁପସ୍ସନାସୂତି ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଦୀସୁ ତୀସୁ ଛେକୋ ଭିକ୍ଖୁ। ଚତସ୍ସୋ ଚ ୱିପସ୍ସନାସୂତି ନିବ୍ବିଦାଦୀସୁ ଚ ଚତୂସୁ ୱିପସ୍ସନାସୁ। ତଯୋ ଉପଟ୍ଠାନେ କୁସଲତାତି ଖଯତୋ ୱଯତୋ ସୁଞ୍ଞତୋତି ଇମସ୍ମିଞ୍ଚ ତିୱିଧେ ଉପଟ୍ଠାନେ କୁସଲତାଯ। ନାନାଦିଟ୍ଠୀସୁ ନ କମ୍ପତୀତି ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିଆଦୀସୁ ନାନପ୍ପକାରାସୁ ଦିଟ୍ଠୀସୁ ନ ୱେଧତି। ସୋ ଏୱଂ ଅୱେଧମାନୋ ''ଅନିରୁଦ୍ଧମେୱ ନିରୁଜ୍ଝତି, ଅଭିନ୍ନମେୱ ଭିଜ୍ଜତୀ''ତି ପୱତ୍ତମନସିକାରୋ ଦୁବ୍ବଲଭାଜନସ୍ସ ୱିଯ ଭିଜ୍ଜମାନସ୍ସ, ସୁଖୁମରଜସ୍ସେୱ ୱିପ୍ପକିରିଯମାନସ୍ସ, ତିଲାନଂ ୱିଯ ଭଜ୍ଜିଯମାନାନଂ ସବ୍ବସଙ୍ଖାରାନଂ ଉପ୍ପାଦଟ୍ଠିତିପୱତ୍ତନିମିତ୍ତଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତ୍ୱା ଭେଦମେୱ ପସ୍ସତି। ସୋ ଯଥା ନାମ ଚକ୍ଖୁମା ପୁରିସୋ ପୋକ୍ଖରଣୀତୀରେ ୱା ନଦୀତୀରେ ୱା ଠିତୋ ଥୂଲଫୁସିତକେ ଦେୱେ ୱସ୍ସନ୍ତେ ଉଦକପିଟ୍ଠେ ମହନ୍ତମହନ୍ତାନି ଉଦକପୁବ୍ବୁଳକାନି ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ସୀଘଂ ସୀଘଂ ଭିଜ୍ଜମାନାନି ପସ୍ସେଯ୍ୟ, ଏୱମେୱ ସବ୍ବେ ସଙ୍ଖାରା ଭିଜ୍ଜନ୍ତି ଭିଜ୍ଜନ୍ତୀତି ପସ୍ସତି। ଏୱରୂପଞ୍ହି ଯୋଗାୱଚରଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ ଭଗୱତା –

''ଯଥା ପୁବ୍ବୁଳକଂ ପସ୍ସେ, ଯଥା ପସ୍ସେ ମରୀଚିକଂ;

ଏୱଂ ଲୋକଂ ଅୱେକ୍ଖନ୍ତଂ, ମଚ୍ଚୁରାଜା ନ ପସ୍ସତୀ''ତି। (ଧ। ପ। ୧୭୦);

ତସ୍ସେୱଂ ''ସବ୍ବେ ସଙ୍ଖାରା ଭିଜ୍ଜନ୍ତି ଭିଜ୍ଜନ୍ତୀ''ତି ଅଭିଣ୍ହଂ ପସ୍ସତୋ ଅଟ୍ଠାନିସଂସପରିୱାରଂ ଭଙ୍ଗାନୁପସ୍ସନାଞ୍ଞାଣଂ ବଲପ୍ପତ୍ତଂ ହୋତି। ତତ୍ରିମେ ଅଟ୍ଠାନିସଂସା – ଭୱଦିଟ୍ଠିପ୍ପହାନଂ, ଜୀୱିତନିକନ୍ତିପରିଚ୍ଚାଗୋ, ସଦାଯୁତ୍ତପଯୁତ୍ତତା, ୱିସୁଦ୍ଧାଜୀୱିତା, ଉସ୍ସୁକ୍କପ୍ପହାନଂ, ୱିଗତଭଯତା, ଖନ୍ତିସୋରଚ୍ଚପଟିଲାଭୋ, ଅରତିରତିସହନତାତି। ତେନାହୁ ପୋରାଣା –

''ଇମାନି ଅଟ୍ଠଗ୍ଗୁଣମୁତ୍ତମାନି, ଦିସ୍ୱା ତହିଂ ସମ୍ମସତୀ ପୁନପ୍ପୁନଂ;

ଆଦିତ୍ତଚେଲସ୍ସିରସୂପମୋ ମୁନି, ଭଙ୍ଗାନୁପସ୍ସୀ ଅମତସ୍ସ ପତ୍ତିଯା''ତି।

ଭଙ୍ଗାନୁପସ୍ସନାଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ଆଦୀନୱଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୫୩। ଆଦୀନୱଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ଉପ୍ପାଦୋତି ପୁରିମକମ୍ମପଚ୍ଚଯା ଇଧ ଉପ୍ପତ୍ତି। ପୱତ୍ତନ୍ତି ତଥାଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ପୱତ୍ତି। ନିମିତ୍ତନ୍ତି ସବ୍ବମ୍ପି ସଙ୍ଖାରନିମିତ୍ତଂ। ଆଯୂହନାତି ଆଯତିଂ ପଟିସନ୍ଧିହେତୁଭୂତଂ କମ୍ମଂ। ପଟିସନ୍ଧୀତି ଆଯତିଂ ଉପ୍ପତ୍ତି। ଗତୀତି ଯାଯ ଗତିଯା ସା ପଟିସନ୍ଧି ହୋତି। ନିବ୍ବତ୍ତୀତି ଖନ୍ଧାନଂ ନିବ୍ବତ୍ତନଂ। ଉପପତ୍ତୀତି ''ସମାପନ୍ନସ୍ସ ୱା ଉପପନ୍ନସ୍ସ ୱା''ତି (ଧ। ସ। ୧୨୮୯) ଏୱଂ ୱୁତ୍ତା ୱିପାକପ୍ପୱତ୍ତି । ଜାତୀତି ଜରାଦୀନଂ ପଚ୍ଚଯଭୂତା ଭୱପଚ୍ଚଯା ଜାତି। ନିପ୍ପରିଯାଯତୋ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ନିବ୍ବତ୍ତମାନାନଂ ସତ୍ତାନଂ ଯେ ଯେ ଖନ୍ଧା ପାତୁଭୱନ୍ତି, ତେସଂ ପଠମପାତୁଭାୱୋ ଜାତି। ଜରାତି ଖଣ୍ଡିଚ୍ଚାଦିସମ୍ମତୋ ସନ୍ତତିଯଂ ଏକଭୱପରିଯାପନ୍ନଖନ୍ଧସନ୍ତାନସ୍ସ ପୁରାଣଭାୱୋ। ସୋକୋତି ଞାତିବ୍ୟସନାଦୀହି ଫୁଟ୍ଠସ୍ସ ଚିତ୍ତସନ୍ତାପୋ। ପରିଦେୱୋତି ଞାତିବ୍ୟସନାଦୀହି ଫୁଟ୍ଠସ୍ସ ୱଚୀପଲାପୋ। ଉପାଯାସୋତି ଭୁସୋ ଆଯାସୋ, ଞାତିବ୍ୟସନାଦୀହି ଫୁଟ୍ଠସ୍ସ ଅଧିମତ୍ତଚେତୋଦୁକ୍ଖପ୍ପଭାୱିତୋ ଦୋସୋଯେୱ। ଏତ୍ଥ ଚ ଉପ୍ପାଦାଦଯୋ ପଞ୍ଚେୱ ଆଦୀନୱଞ୍ଞାଣସ୍ସ ୱତ୍ଥୁୱସେନ ୱୁତ୍ତା, ସେସା ତେସଂ ୱେୱଚନୱସେନ। ''ନିବ୍ବତ୍ତି ଜାତୀ''ତି ଇଦଞ୍ହି ଦ୍ୱଯଂ ଉପ୍ପାଦସ୍ସ ଚେୱ ପଟିସନ୍ଧିଯା ଚ ୱେୱଚନଂ, ''ଗତି ଉପପତ୍ତୀ''ତି ଇଦଂ ଦ୍ୱଯଂ ପୱତ୍ତସ୍ସ, ଜରାଦଯୋ ନିମିତ୍ତସ୍ସାତି। ତେନାହ –

''ଉପ୍ପାଦଞ୍ଚ ପୱତ୍ତଞ୍ଚ, ନିମିତ୍ତଂ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ପସ୍ସତି;

ଆଯୂହନଂ ପଟିସନ୍ଧିଂ, ଞାଣଂ ଆଦୀନୱେ ଇଦ''ନ୍ତି। ଚ

''ଇଦଂ ଆଦୀନୱେ ଞାଣଂ, ପଞ୍ଚଠାନେସୁ ଜାଯତୀ''ତି। ଚ

ସବ୍ବପଦେସୁ ଚ ଭଯନ୍ତି ଇଚ୍ଚେତସ୍ସ ୱଚନସ୍ସ ଭଯଂ ଇତୀତି ପଦଚ୍ଛେଦୋ । ଭଯନ୍ତି ପୀଳାଯୋଗତୋ ସପ୍ପଟିଭଯତାଯ ଭଯଂ। ଇତୀତି ଭଯତୁପଟ୍ଠାନସ୍ସ କାରଣନିଦ୍ଦେସୋ।

ଅନୁପ୍ପାଦୋ ଖେମନ୍ତି ସନ୍ତିପଦେ ଞାଣନ୍ତିଆଦି ପନ ଆଦୀନୱଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପଟିପକ୍ଖଞ୍ଞାଣଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଭଯତୁପଟ୍ଠାନେନ ୱା ଆଦୀନୱଂ ଦିସ୍ୱା ଉବ୍ବିଗ୍ଗହଦଯାନଂ ଅଭଯମ୍ପି ଅତ୍ଥି ଖେମଂ ନିରାଦୀନୱନ୍ତି ଅସ୍ସାସଜନନତ୍ଥମ୍ପି ଏତଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଯସ୍ମା ୱା ଯସ୍ସ ଉପ୍ପାଦାଦଯୋ ଭଯତୋ ସୂପଟ୍ଠିତା ହୋନ୍ତି, ତସ୍ସ

ତପ୍ପଟିପକ୍ଖନିନ୍ନଂ ଚିତ୍ତଂ ହୋତି, ତସ୍ମା ଭୟତୁପଟ୍ଠାନୱସେନ ସିଦ୍ଧସ୍ସ ଆଦୀନୱଞାଣସ୍ସ ଆନିସଂସଦସ୍ସନତ୍ଥମ୍ପେତଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅନୁପ୍ପାଦୋ ଅପ୍ପୱତ୍ତନ୍ତିଆଦି ନିବ୍ବାନମେୱ। ସନ୍ତିପଦେତି ସନ୍ତିକୋଟ୍ଠାସେ, ନିବ୍ବାନେତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନୁସ୍ସୱୱସେନାପି ହି ସନ୍ତିପଦନ୍ତି ନାମମତ୍ତଂ ଗହେତ୍ୱା ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଞାଣମ୍ପି "ସନ୍ତିପଦେ ଞାଣ"ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଉପ୍ପାଦୋଭୟଂ, ଅନୁପ୍ପାଦୋ ଖେମନ୍ତିଆଦି ୱିପକ୍ଖପଟିପକ୍ଖୱସେନ ଉଭୟଂ ସମାସେତ୍ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ ଞାଣଂ ଗହେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଏତ୍ଥ ଚ ଯଂ ଭୟଂ, ତଂ ଯସ୍ମା ନିୟମତୋ ଦୁକ୍ଖଂ। ଯଞ୍ଚ ଦୁକ୍ଖଂ, ତଂ ୱଟ୍ଟାମିସଲୋକାମିସକିଲେସାମିସେହି ଅୱିପ୍ପମୁତ୍ତତ୍ତା ସାମିସମେୱ। ଯଞ୍ଚ ସାମିସଂ, ତଂ ସଙ୍ଖାରମତ୍ତମେୱ। ତସ୍ମା ଉପ୍ପାଦୋ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ଭୟତୁପଟ୍ଠାନେ ପଞ୍ଞା ଆଦୀନୱେ ଞାଣନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଂ ସନ୍ତେପି ଭୟାକାରେନ ଦୁକ୍ଖାକାରେନ ସାମିସାକାରେନ ସଙ୍ଖାରାକାରେନାତି ଏୱଂ ଆକାରନାନତ୍ତତୋ ପୱତ୍ତିୱସେନେତ୍ଥ ନାନତ୍ତଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଉପ୍ପାଦୋ ଭୟଂ, ଦୁକ୍ଖଂ, ସାମିସଂ, ସଙ୍ଖାରା ଚାତି ଉପ୍ପାଦାଦିଲିଙ୍ଗମନପେକ୍ଖିତ୍ୱା "ନେତଂ ଖୋ ସରଣଂ ଖେମଂ, ନେତଂ ସରଣମୁତ୍ତମ"ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ପ। ୧୮୯) ୱିୟ ଅତ୍ତନୋ ଲିଙ୍ଗାପେକ୍ଖମେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ସଙ୍ଖାରାତି ଚ ଏକତ୍ତମନପେକ୍ଖିତ୍ୱା "ଅପ୍ପଚ୍ଚୟା ଧମ୍ମା, ଅସଙ୍ଖତା ଧମ୍ମା"ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ସ। ଦୁକମାତିକା ୭-୮) ୱିୟ ବହୁୱଚନଂ କତଂ, ଉପ୍ପାଦାଦୀନଂ ୱା ସଙ୍ଖାରେକଦେସତ୍ତା "ଉତ୍ତରେ ପଞ୍ଚାଲା, ଦକ୍ଖିଣେ ପଞ୍ଚାଲା"ତିଆଦୀସୁ ୱିୟ ବହୂନଂ ଏକଦେସେପି ବହୁୱଚନଂ କତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଖେମଂ ସୁଖଂ ନିରାମିସଂ ନିବ୍ବାନନ୍ତି ନିବ୍ବାନମେୱ ୱୁତ୍ତାକାରାନଂ ପଟିପକ୍ଖୱସେନ ଚତୁଧା ୱୁତ୍ତଂ। ଦସ ଞାଣେ ପଜାନାତୀତି ଆଦୀନୱେ ଞାଣଂ ପଜାନନ୍ତୋ ଉପ୍ପାଦାଦିୱତ୍ଥୁକାନି ପଞ୍ଚ, ଅନୁପ୍ପାଦାଦିୱତ୍ଥୁକାନି ପଞ୍ଚାତି ଦସ ଞାଣେ ପଜାନାତି ପଟିୱିଜ୍ଝତି ସଚ୍ଛିକରୋତି। ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଞାଣାନଂ କୁସଲତାତି ଆଦୀନୱଞାଣସ୍ସ ଚେୱ ସନ୍ତିପଦଞାଣସ୍ସ ଚାତି ଇମେସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଞାଣାନଂ କୁସଲତାୟ। ନାନାଦିଟ୍ଠୀସୁ ନ କମ୍ପତୀତି ପରମଦିଟ୍ଠଧମ୍ମନିବ୍ବାନାଦିୱସେନ ପୱତ୍ତାସୁ ଦିଟ୍ଠୀସୁ ନ ୱେଧତୀତି।

ଆଦୀନୱଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୫୪। ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ଉପ୍ପାଦାଦୀନି ୱୁତ୍ତତ୍ଥାନେୱ। ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ଭୟନ୍ତି ସାମିସନ୍ତି ସଙ୍ଖାରାତି ଉପ୍ପାଦାଦିମୁଞ୍ଚନଞାଣସ୍ସ କାରଣୱଚନାନି। ଏୱଞ୍ଚ ଲକ୍ଖଣତୋ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ଅତ୍ଥତୋ ଦସ୍ସେତୁଂ ଉପ୍ପାଦୋ ସଙ୍ଖାରା, ତେ ସଙ୍ଖାରେ ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖତୀତି ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସଙ୍ଖାରେ ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖତୀତି ତସ୍ସ ଆରଦ୍ଧୱିପସ୍ସକସ୍ସ ୱିପସ୍ସନାଞାଣେନ ଲକ୍ଖଣତ୍ତୟସ୍ସ ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ଲକ୍ଖଣୱିଚିନନେ ପହୀନବ୍ୟାପାରସ୍ସ ଆଦିତ୍ତେ ୱିୟ ତଯୋ ଭୱେ ପସ୍ସତୋ ସଙ୍ଖାରଗ୍ଗହଣେ ମଜ୍ଝତ୍ତସ୍ସ ତଂ ୱିପସ୍ସନାଞାଣଂ ତେ ସଙ୍ଖାରେ ୱିସେସେନ ଚ ଇକ୍ଖତି, ଗହଣେନ ୱଜ୍ଜିତଞ୍ଚ ହୁତ୍ୱା ଇକ୍ଖତି ଓଲୋକେତୀତି ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖା ନାମାତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଥା ଲୋକେ ୱିସେସେନ ଜୟନ୍ତୋ ଅଧିଜୟତୀତି, ଅନ୍ନେନ ୱଜ୍ଜିତୋ ୱସନ୍ତୋ ଉପୱସତୀତି ୱୁଚ୍ଚତି। ପୁନ ସଙ୍ଖାରେ ଅନିଚ୍ଚାଦିତୋ ୱିପସ୍ସିତ୍ୱା ଗହଣେ ମଜ୍ଝତ୍ତଭାୱସଣ୍ଠିତଂ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖମ୍ପି ଅନିଚ୍ଚାଦିତୋ ୱିପସ୍ସିତ୍ୱା ତସ୍ସାପି ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାୟ ଗହଣେ ମଜ୍ଝତ୍ତାକାରସଣ୍ଠିତାୟ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାୟ ସବ୍ଭାୱତୋ ଯେ ଚ ସଙ୍ଖାରା ଯା ଚ ଉପେକ୍ଖାତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

୫୫। ଇଦାନି ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାୟ ଚିତ୍ତାଭିନୀହାରଭେଦଂ ଦସ୍ସେତୁଂ କତିହାକାରେହୀତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାୟାତି ଭୁମ୍ମୱଚନଂ। ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅଭିନୀହାରୋତି ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାଲାଭିନୋ ତତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାଭିମୁଖଂ କତ୍ୱା ଭୁସଂ ହରଣଂ। ଅଭିମୁଖତ୍ଥୋ ହି ଏତ୍ଥ ଅଭିସଦ୍ଦୋ, ଭୁସତ୍ଥୋ ନୀସଦ୍ଦୋ। କତିହାକାରେହୀତି ପୁଚ୍ଛିତଂ ପୁଚ୍ଛଂ ଅଟ୍ଠହାକାରେହୀତି ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତ୍ୱା ଦୁତିୟପୁଚ୍ଛାୱିସ୍ସଜ୍ଜନେନେୱ ତେ ଅଟ୍ଠାକାରେ ଦସ୍ସେତୁକାମୋ ତେ ଅଦସ୍ସେତ୍ୱାୱ ପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସ କତିହାକାରେହୀତିଆଦି ପୁଚ୍ଛଂ ଅକାସି। ପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସାତି ଏତ୍ଥ ପନ –

ଦୁୱେ ପୁଥୁଜ୍ଜନା ୱୁତ୍ତା, ବୁଦ୍ଧେନାଦିଚ୍ଚବନ୍ଧୁନା;

ଅନ୍ଧୋ ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ ଏକୋ, କଲ୍ୟାଣେକୋ ପୁଥୁଜ୍ଜନୋତି।

ତତ୍ଥ ଯସ୍ସ ଖନ୍ଧଧାତୁଆୟତନାଦୀସୁ ଉଗ୍ଗହପରିପୁଚ୍ଛାସୱନଧାରଣପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାଦୀନି ନତ୍ଥି, ଅୟଂ ଅନ୍ଧପୁଥୁଜ୍ଜନୋ। ଯସ୍ସ ତାନି ଅତ୍ଥି, ସୋ କଲ୍ୟାଣପୁଥୁଜ୍ଜନୋ। ଦୁୱିଧୋପି ପନେସ –

ପୁଥୂନଂ ଜନନାଦୀହି, କାରଣେହି ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ;

ପୁଥୁଜ୍ଜନନ୍ତୋଗଧତ୍ତା, ପୁଥୁୱାୟଂ ଜନୋ ଇତି।

ସୋ ହି ପୁଥୂନଂ ନାନପ୍ପକାରାନଂ କିଲେସାଦୀନଂ ଜନନାଦୀହି କାରଣେହି ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ। ଯଥାହ – ‘‘ପୁଥୁ କିଲେସେ ଜନେନ୍ତୀତି ପୁଥୁଜ୍ଜନା, ପୁଥୁ ଅୱିହତସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିକାତି ପୁଥୁଜ୍ଜନା, ପୁଥୁ ସତ୍ଥାରାନଂ ମୁଖୁଲ୍ଲୋକିକାତି ପୁଥୁଜ୍ଜନା, ପୁଥୁ ସବ୍ବଗତୀହି ଅୱୁଟ୍ଠିତାତି ପୁଥୁଜ୍ଜନା, ପୁଥୁ ନାନାଭିସଙ୍ଖାରେ ଅଭିସଙ୍ଖରୋନ୍ତୀତି ପୁଥୁଜ୍ଜନା, ପୁଥୁ ନାନାଓଘେହି ୱୁୟ୍ହନ୍ତୀତି ପୁଥୁଜ୍ଜନା, ପୁଥୁ ନାନାସନ୍ତାପେହି ସନ୍ତପ୍ପେନ୍ତୀତି ପୁଥୁଜ୍ଜନା, ପୁଥୁ ନାନାପରିଳାହେହି ପରିଡୟ୍ହନ୍ତୀତି ପୁଥୁଜ୍ଜନା, ପୁଥୁ ପଞ୍ଚସୁ କାମଗୁଣେସୁ ରତ୍ତା ଗିଦ୍ଧା ଗଧିତା ମୁଚ୍ଛିତା ଅଜ୍ଝୋସନ୍ନା ଲଗ୍ଗା ଲଗ୍ଗିତା ପଲିବୁଦ୍ଧାତି ପୁଥୁଜ୍ଜନା, ପୁଥୁ ପଞ୍ଚହି ନୀୱରଣେହି ଆୱୁତା ନିୱୁତା ଓୱୁତା ପିହିତା ପଟିଚ୍ଛନ୍ନା ପଟିକୁଜ୍ଜିତାତି ପୁଥୁଜ୍ଜନା’’ତି (ମହାନି। ୯୪)। ପୁଥୂନଂ ୱା ଗଣନପଥାତୀତାନଂ ଅରିଯଧମ୍ମପରମ୍ମୁଖାନଂ ନୀଚଧମ୍ମସମାଚାରାନଂ ଜନାନଂ ଅନ୍ତୋଗଧତ୍ତାପି ପୁଥୁଜ୍ଜନା, ପୁଥୁ ୱା ଅଯଂ ୱିସୁଂଯେୱ ସଙ୍ଖଂ ଗତୋ, ୱିସଂସଟ୍ଠୋ ସୀଲସୁତାଦିଗୁଣଯୁତ୍ତେହି ଅରିଯେହି ଜନୋତିପି ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ। ତେସୁ କଲ୍ଯାଣପୁଥୁଜ୍ଜନୋ ଇଧାଧିପ୍ପେତୋ ଇତରସ୍ସ ଭାୱନାଯ ଏୱ ଅଭାୱା।

ସେକ୍ଖସ୍ସାତି ଏତ୍ଥ ସତ୍ତ ସେକ୍ଖା ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଫଲସକଦାଗାମିମଗ୍ଗଫଲଅନାଗାମିମଗ୍ଗଫଲଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଟ୍ଠା। ତେ ହି ତିସ୍ସୋ ସିକ୍ଖା ସିକ୍ଖନ୍ତୀତି ସେକ୍ଖା। ତେସୁ ସୋତାପତ୍ତିସକଦାଗାମିଅନାଗାମିଫଲଟ୍ଠା ତଯୋ ଇଧାଧିପ୍ପେତା ମଗ୍ଗଟ୍ଠାନଂ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାଯ ଚିତ୍ତାଭିନୀହାରାଭାୱା।

ୱୀତରାଗସ୍ସାତି ଏତ୍ଥ ସମୁଚ୍ଛେଦୱିଗମେନ ୱିଗତୋ ରାଗୋ ଅସ୍ସାତି ୱୀତରାଗୋ। ଅରହତୋ ଏତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ତୀସୁପି ପଦେସୁ ଜାତିଗ୍ଗହଣେନ ଏକୱଚନଂ କତଂ।

ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖଂ ଅଭିନନ୍ଦତୀତି ତସ୍ମିଂ ଉପେକ୍ଖାୱିହାରେ ଫାସୁୱିହାରସଞ୍ଞଂ ପଟିଲଭିତ୍ୱା ଫାସୁୱିହାରନିକନ୍ତିଯା ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାଭିମୁଖୋ ହୁତ୍ୱା ନନ୍ଦତି, ସପ୍ପୀତିକଂ ତଣ୍ହଂ ଉପ୍ପାଦେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିପସ୍ସତୀତି ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗପଟିଲାଭତ୍ଥଂ ଅନିଚ୍ଚାଦିୱସେନ ୱିୱିଧା ପସ୍ସତି, ସେକ୍ଖୋ ଉପରିମଗ୍ଗତ୍ଥଂ, ୱୀତରାଗୋ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମସୁଖୱିହାରତ୍ଥଂ ୱିପସ୍ସତି। ପଟିସଙ୍ଖାଯାତି ଅନିଚ୍ଚାଦିୱସେନେୱ ଉପପରିକ୍ଖିତ୍ୱା। ଯସ୍ମା ପନ ସୋତାପନ୍ନାଦଯୋ ଅରିଯା ସକଂ ସକଂ ଫଲସମାପତ୍ତିଂ ସମାପଜ୍ଜମାନା ଉଦଯବ୍ବଯଞ୍ଞାଣାଦୀହି ନୱହି ୱିପସ୍ସନାଞ୍ଞାଣେହି ଅୱିପସ୍ସିତ୍ୱା ସମାପଜ୍ଜିତୁଂ ନ ସକ୍କୋନ୍ତି, ତସ୍ମା ପଟିସଙ୍ଖାଯ ୱା ଫଲସମାପତ୍ତିଂ ସମାପଜ୍ଜତୀତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଫଲସମାପତ୍ତିଯା ପୱତ୍ତିଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ପନ ତେସଂ ଇଦଂ ପଞ୍ହକମ୍ମଂ – କା ଫଲସମାପତ୍ତି? କେ ତଂ ସମାପଜ୍ଜନ୍ତି? କେ ନ ସମାପଜ୍ଜନ୍ତି? କସ୍ମା ସମାପଜ୍ଜନ୍ତି? କଥଞ୍ଚସ୍ସା ସମାପଜ୍ଜନଂ ହୋତି? କଥଂ ଠାନଂ? କଥଂ ୱୁଟ୍ଠାନଂ? କିଂ ଫଲସ୍ସ ଅନନ୍ତରଂ? କସ୍ସ ଚ ଫଲଂ ଅନନ୍ତରନ୍ତି?

ତତ୍ଥ କା ଫଲସମାପତ୍ତୀତି? ଯା ଅରିଯଫଲସ୍ସ ନିରୋଧେ ଅପ୍ପନା।

କେ ତଂ ସମାପଜ୍ଜନ୍ତି? କେ ନ ସମାପଜ୍ଜନ୍ତୀତି? ସବ୍ବେପି ପୁଥୁଜ୍ଜନା ନ ସମାପଜ୍ଜନ୍ତି। କସ୍ମା? ଅନଧିଗତତ୍ତା। ଅରିଯା ପନ ସବ୍ବେପି ସମାପଜ୍ଜନ୍ତି। କସ୍ମା ? ଅଧିଗତତ୍ତା। ଉପରିମା ପନ ହେଟ୍ଠିମଂ ନ ସମାପଜ୍ଜନ୍ତି ପୁଗ୍ଗଲନ୍ତରଭାୱୂପଗମନେନ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧତ୍ତା, ହେଟ୍ଠିମା ଚ ଉପରିମଂ ଅନଧିଗତତ୍ତା। ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋଯେୱ ପନ ଫଲଂ ସବ୍ବେପି ସମାପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ଇଦମେତ୍ଥ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନଂ।

କେଚି ପନ ‘‘ସୋତାପନ୍ନସକଦାଗାମିନୋପି ନ ସମାପଜ୍ଜନ୍ତି, ଉପରିମା ଦ୍ୱେଯେୱ ସମାପଜ୍ଜନ୍ତୀ’’ତି ୱଦନ୍ତି। ଇଦଞ୍ଚ ନେସଂ କାରଣଂ – ଏତେ ହି ସମାଧିସ୍ମିଂ ପରିପୂରକାରିନୋତି। ତଂ ପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସାପି ଅତ୍ତନା ପଟିଲଦ୍ଧଂ ଲୋକିଯସମାଧିଂ ସମାପଜ୍ଜନତୋ ଅକାରଣମେୱ। କିଞ୍ଚେତ୍ଥ କାରଣାକାରଣଚିନ୍ତାଯ। ନନୁ ଇଧେୱ ପାଳିଯଂ ‘‘କତମେ ଦସ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖା ୱିପସ୍ସନାୱସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, କତମେ ଦସ ଗୋତ୍ରଭୁଧମ୍ମା ୱିପସ୍ସନାୱସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀ’’ତି (ପଟି। ମ। ୧।୬୦) ଇମେସଂ ପଞ୍ହାନଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନେ ‘‘ସୋତାପତ୍ତିଫଲସମାପତ୍ତତ୍ଥାଯ ସକଦାଗାମିଫଲସମାପତ୍ତତ୍ଥାଯା’’ତି (ପଟି। ମ। ୧।୬୦) ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ୱୁତ୍ତା। ତସ୍ମା ସବ୍ବେପି ଅରିଯା ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ ଫଲଂ ସମାପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ନିଟ୍ଠମେତ୍ଥ ଗନ୍ତବ୍ବଂ।

କସ୍ମା ସମାପଜ୍ଜନ୍ତୀତି? ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମସୁଖୱିହାରତ୍ଥଂ। ଯଥା ହି ରାଜାନୋ ରଜ୍ଜସୁଖଂ, ଦେୱତା ଦିବ୍ବସୁଖମନୁଭୱନ୍ତି, ଏୱଂ ଅରିଯା ‘‘ଲୋକୁତ୍ତରସୁଖଂ ଅନୁଭୱିସ୍ସାମା’’ତି ଅଦ୍ଧାନପରିଚ୍ଛେଦଂ କତ୍ୱା ଇଚ୍ଛିତିଚ୍ଛିତକ୍ଖଣେ ଫଲସମାପତ୍ତିଂ ସମାପଜ୍ଜନ୍ତି।

କଥଞ୍ଚସ୍ସା ସମାପଜ୍ଜନଂ ହୋତି, କଥଂ ଠାନଂ, କଥଂ ୱୁଟ୍ଠାନନ୍ତି? ଦ୍ୱୀହି ତାୱ ଆକାରେହି ଅସ୍ସା ସମାପଜ୍ଜନଂ ହୋତି ନିବ୍ବାନତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ଅମନସିକାରା, ନିବ୍ବାନସ୍ସ ଚ ମନସିକାରା। ଯଥାହ – ‘‘ଦ୍ୱେ ଖୋ, ଆୱୁସୋ, ପଚ୍ଚଯା ଅନିମିତ୍ତାଯ ଚେତୋୱିମୁତ୍ତିଯା ସମାପତ୍ତିଯା ସବ୍ବନିମିତ୍ତାନଞ୍ଚ ଅମନସିକାରୋ, ଅନିମିତ୍ତାଯ ଚ ଧାତୁଯା ମନସିକାରୋ’’ତି (ମ। ନି। ୧।୪୫୮)। ଅଯଂ ପନେତ୍ଥ ସମାପଜ୍ଜନକ୍କମୋ – ଫଲସମାପତ୍ତତ୍ଥିକେନ ହି

ଅରିୟସାୱକେନ ରହୋଗତେନ ପଟିସଲ୍ଲୀନେନ ଉଦୟଜ୍ଜୟାଦିୱସେନ ସଙ୍ଖାରା ୱିପସ୍ସିତଜ୍ଜା। ତସ୍ସ ପୱତ୍ତାନୁପୁଜ୍ଜୱିପସ୍ସନସ୍ସ ସଙ୍ଖାରାରମ୍ମଣଗୋତ୍ରଭୁଞ୍ଞାଣାନନ୍ତରଂ ଫଲସମାପତ୍ତିୱସେନ ନିରୋଧେ ଚିତ୍ତଂ ଅପ୍ପେତି। ଫଲସମାପତ୍ତିନିନ୍ନତାୟ ଚେତ୍ଥ ସେକ୍ଖସ୍ସାପି ଫଲମେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ନ ମଗ୍ଗୋ। ଯେ ପନ ୱଦନ୍ତି ''ସୋତାପନ୍ନୋ 'ଫଲସମାପତ୍ତିଂ ସମାପଜ୍ଜିସ୍ସାମୀ'ତି ୱିପସ୍ସନଂ ପଟ୍ଠପେତ୍ୱା ସକଦାଗାମୀ ହୋତି, ସକଦାଗାମୀ ଚ ଅନାଗାମୀ''ତି। ତେ ୱତ୍ତଜ୍ଜା ''ଏୱଂ ସତି ଅନାଗାମୀ ଅରହା ଭୱିସ୍ସତି, ଅରହା ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧୋ, ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧୋ ଚ ବୁଦ୍ଧୋ''ତି।

ତସ୍ମା ନ କିଞ୍ଚି ଏତଂ, ପାଳିୱସେନେୱ ଚ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତନ୍ତିପି ନ ଗହେତଜ୍ଜଂ। ଇଦମେୱ ପନ ଗହେତଜ୍ଜଂ। ସେକ୍ଖସ୍ସାପି ଫଲମେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ନ ମଗ୍ଗୋ। ଫଲଞ୍ଚସ୍ସ ସଚେ ଅନେନ ପଠମଜ୍ଝାନିକୋ ମଗ୍ଗୋ ଅଧିଗତୋ ହୋତି, ପଠମଜ୍ଝାନିକମେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ସଚେ ଦୁତିୟାଦୀସୁ ଅଞ୍ଞତରଜ୍ଝାନିକୋ, ଦୁତିୟାଦୀସୁ ଅଞ୍ଞତରଜ୍ଝାନିକମେୱାତି ଏୱଂ ତାୱସ୍ସା ସମାପଜ୍ଜନଂ ହୋତି।

''ତୟୋ ଖୋ, ଆୱୁସୋ, ପଚ୍ଚୟା ଅନିମିତ୍ତାୟ ଚେତୋୱିମୁତ୍ତିୟା ଠିତିୟା ସଜ୍ଜନିମିତ୍ତାନଞ୍ଚ ଅମନସିକାରୋ, ଅନିମିତ୍ତାୟ ଚ ଧାତୁୟା ମନସିକାରୋ, ପୁଜ୍ଜେ ଚ ଅଭିସଙ୍ଖାରୋ''ତି (ମ। ନି। ୧।୪୫୮) ୱଚନତୋ ପନସ୍ସା ତୀହାକାରେହି ଠାନଂ ହୋତି। ତତ୍ଥ ପୁଜ୍ଜେ ଚ ଅଭିସଙ୍ଖାରୋତି ସମାପତ୍ତିତୋ ପୁଜ୍ଜେ କାଲପରିଚ୍ଛେଦୋ। ''ଅସୁକସ୍ମିଂ ନାମ କାଲେ ୱୁଟ୍ଠହିସ୍ସାମୀ''ତି ପରିଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତା ହିସ୍ସା ଯାୱ ସୋ କାଲୋ ନାଗଚ୍ଛତି, ତାୱ ଠାନଂ ହୋତି। ଏୱମସ୍ସ ଠାନଂ ହୋତି।

''ଦ୍ୱେ ଖୋ, ଆୱୁସୋ, ପଚ୍ଚୟା ଅନିମିତ୍ତାୟ ଚେତୋୱିମୁତ୍ତିୟା ୱୁଟ୍ଠାନାୟ ସଜ୍ଜନିମିତ୍ତାନଞ୍ଚ ମନସିକାରୋ, ଅନିମିତ୍ତାୟ ଚ ଧାତୁୟା ଅମନସିକାରୋ''ତି (ମ। ନି। ୧।୪୫୮) ୱଚନତୋ ପନସ୍ସା ଦ୍ୱୀହାକାରେହି ୱୁଟ୍ଠାନଂ ହୋତି। ତତ୍ଥ ସଜ୍ଜନିମିତ୍ତାନନ୍ତି ରୂପନିମିତ୍ତୱେଦନାସଞ୍ଞାସଙ୍ଖାରୱିଞ୍ଞାଣନିମିତ୍ତାନଂ। କାମଞ୍ଚ ନ ସଜ୍ଜାନେୱେତାନି ଏକତୋ ମନସି କରୋତି, ସଜ୍ଜସଙ୍ଗାହିକୱସେନ ପନେତଂ ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ମା ଯଂ ଭୱଙ୍ଗସ୍ସ ଆରମ୍ମଣଂ ହୋତି, ତଂ ମନସିକରୋତୋ ଫଲସମାପତ୍ତିତୋ ୱୁଟ୍ଠାନଂ ହୋତୀତି ଏୱମସ୍ସା ୱୁଟ୍ଠାନଂ ୱେଦିତଜ୍ଜଂ।

କିଂ ଫଲସ୍ସ ଅନନ୍ତରଂ, କସ୍ସ ଚ ଫଲଂ ଅନନ୍ତରନ୍ତି? ଫଲସ୍ସ ତାୱ ଫଲମେୱ ୱା ଅନନ୍ତରଂ ହୋତି ଭୱଙ୍ଗଂ ୱା। ଫଲଂ ପନ ଅତ୍ଥି ମଗ୍ଗାନନ୍ତରଂ, ଅତ୍ଥି ଫଲାନନ୍ତରଂ, ଅତ୍ଥି ଗୋତ୍ରଭୁଅନନ୍ତରଂ, ଅତ୍ଥି ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାୟତନାନନ୍ତରନ୍ତି। ତତ୍ଥ ମଗ୍ଗୱୀଥିୟଂ ମଗ୍ଗାନନ୍ତରଂ, ପୁରିମସ୍ସ ପୁରିମସ୍ସ ପଚ୍ଛିମଂ ପଚ୍ଛିମଂ ଫଲାନନ୍ତରଂ, ଫଲସମାପତ୍ତୀସୁ ପୁରିମଂ ପୁରିମଂ ଗୋତ୍ରଭୁଅନନ୍ତରଂ। ଗୋତ୍ରଭୂତି ଚେତ୍ଥ ଅନୁଲୋମଂ ୱେଦିତଜ୍ଜଂ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ପଟ୍ଠାନେ ''ଅରହତୋ ଅନୁଲୋମଂ ଫଲସମାପତ୍ତିୟା ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚୟେନ ପଚ୍ଚୟୋ। ସେକ୍ଖାନଂ ଅନୁଲୋମଂ ଫଲସମାପତ୍ତିୟା ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚୟେନ ପଚ୍ଚୟୋ''ତି (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୪୧୭)। ଯେନ ଫଲେନ ନିରୋଧା ୱୁଟ୍ଠାନଂ ହୋତି, ତଂ ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାୟତନାନନ୍ତରନ୍ତି। ତତ୍ଥ ଠପେତ୍ୱା ମଗ୍ଗୱୀଥିୟଂ ଉପ୍ପନ୍ନଫଲଂ ଅୱସେସଂ ସଜ୍ଜଂ ଫଲସମାପତ୍ତିୱସେନ ପୱତ୍ତଂ ନାମ। ଏୱମେତଂ ମଗ୍ଗୱୀଥିୟଂ ୱା ଫଲସମାପତ୍ତିୟଂ ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜନୱସେନ –

''ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧଦରଥଂ, ଅମତାରମ୍ମଣଂ ସୁଭଂ;

ୱନ୍ତଲୋକାମିସଂ ସନ୍ତଂ, ସାମଞ୍ଞଫଲମୁତ୍ତମ''ନ୍ତି।

ଅୟମେତ୍ଥ ଫଲସମାପତ୍ତିକଥା।

ତଦଜ୍ଝୁପେକ୍ଖିତ୍ୱାତି ତଂ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖଂ ଅଞ୍ଞେନ ତାଦିସେନେୱ ୱିପସ୍ସନାଞ୍ଞାଣେନ ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖିତ୍ୱା। ସୁଞ୍ଞତୱିହାରେନ ୱାତିଆଦୀସୁ ଫଲସମାପତ୍ତିଂ ୱିନା ୱିପସ୍ସନାୱିହାରେନେୱ ୱିହରିତୁକାମସ୍ସ ଅରହତୋ ଅତ୍ତାଭିନିୱେସଂ ଭୟତୋ ଦିସ୍ୱା ସୁଞ୍ଞତାଧିମୁତ୍ତସ୍ସ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାୟ ୱୟଂ ପସ୍ସନ୍ତସ୍ସ ୱିପସ୍ସନଉଦୟୱିହାରୋ ସୁଞ୍ଞତୱିହାରୋ ନାମ, ସଙ୍ଖାରନିମିତ୍ତଂ ଭୟତୋ ଦିସ୍ୱା ଅନିମିତ୍ତାଧିମୁତ୍ତସ୍ସ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାୟ ୱୟଂ ପସ୍ସନ୍ତସ୍ସ ୱିପସ୍ସନଉଦୟୱିହାରୋ ଅନିମିତ୍ତୱିହାରୋ ନାମ, ତଣ୍ହାପଣିଧିଂ ଭୟତୋ ଦିସ୍ୱା ଅପ୍ପଣିହିତାଧିମୁତ୍ତସ୍ସ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାୟ ୱୟଂ ପସ୍ସନ୍ତସ୍ସ ୱିପସ୍ସନଉଦୟୱିହାରୋ ଅପ୍ପଣିହିତୱିହାରୋ ନାମ। ତଥା ହି ପରତୋ ୱୁତ୍ତଂ –

''ଅଭିନିୱେସଂ ଭୟତୋ ସମ୍ପସ୍ସମାନୋ ସୁଞ୍ଞତେ ଅଧିମୁତ୍ତତ୍ତା ଫୁସ୍ସ ଫୁସ୍ସ ୱୟଂ ପସ୍ସତି, ସୁଞ୍ଞତୋ ୱିହାରୋ। ନିମିତ୍ତଂ ଭୟତୋ ସମ୍ପସ୍ସମାନୋ ଅନିମିତ୍ତେ ଅଧିମୁତ୍ତତ୍ତା ଫୁସ୍ସ ଫୁସ୍ସ ୱୟଂ ପସ୍ସତି, ଅନିମିତ୍ତୋ ୱିହାରୋ। ପଣିଧିଂ ଭୟତୋ ସମ୍ପସ୍ସମାନୋ ଅପ୍ପଣିହିତେ ଅଧିମୁତ୍ତତ୍ତା ଫୁସ୍ସ ଫୁସ୍ସ ୱୟଂ ପସ୍ସତି, ଅପ୍ପଣିହିତୋ ୱିହାରୋ''ତି (ପଟି। ମ। ୧।୭୮)।

ଛଟ୍ଠଅଙ୍ଗୁପେକ୍ଖାସବ୍ଭାୱେନ ଚ ପଟିକୂଲେ ଅପ୍ପଟିକୂଲସଞ୍ଞାଦିୱିହାରସବ୍ଭାୱେନ ଚ ଅରହତୋୟେୱ ସବ୍ବାକାରେନ ଚିତ୍ତଂ ୱସେ ୱତ୍ତତି, ତତୋ ଅଯଂ ୱିପସ୍ସନାୱିହାରୋ ଅରହତୋୟେୱ ଇଜ୍ଝତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ୱୀତରାଗୋ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖଂ ୱିପସ୍ସତି ୱାତି ଏତ୍ଥ ପନ ତିଧା ଚ ଭଯଂ, ତିଧା ଚ ଅଧିମୁତ୍ତିଂ ଅନାପଜ୍ଜିତ୍ୱା କେୱଲଂ ୱିପସ୍ସନାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଏୱଞ୍ହି ସତି ପୁବ୍ବାପରୱିସେସୋ ହୋତି।

୫୬। ଇଦାନି ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ତିଣ୍ଣଂ ପୁଗ୍ଗଲାନଂ ୱସେନ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାଯ ଏକତ୍ତନାନତ୍ତଭେଦଂ ଦସ୍ସେତୁକାମୋ କଥଂ ପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସ ଚ ସେକ୍ଖସ୍ସ ଚାତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅଭିନୀହାରୋ ଏକତ୍ତଂ ହୋତୀତି ଏକୋ ହୋତି, ସକତ୍ଥେ ଭାୱୱଚନନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଯଥା ଇଦପ୍ପଚ୍ଚଯା ଏୱ ଇଦପ୍ପଚ୍ଚଯତାତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଥା ଏକୋୱ ଏକତ୍ତଂ। ଅଭିନୀହାରୋତି ସାମିଅତ୍ଥେ ପଚ୍ଚତ୍ତୱଚନଂ ୱା, ଅଭିନୀହାରସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ। ''ସୋ ଦେସୋ ସମ୍ମଜ୍ଜିତ୍ୱା''ତିଆଦୀସୁ (ମହାୱ। ୧୬୮) ୱିଯ ୱିଭତ୍ତିୱିପଲ୍ଲାସୋ କତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଚିତ୍ତଂ କିଲିସ୍ସତୀତି ୱିପସ୍ସନାନିକନ୍ତିସଙ୍ଖାତେନ ଲୋଭକିଲେସେନ ଚିତ୍ତଂ କିଲିସ୍ସତି, ତାପୀଯତି ବାଧୀଯତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଭାୱନାଯ ପରିପନ୍ଥୋ ହୋତୀତି ପଟିଲଦ୍ଧାଯ ୱିପସ୍ସନାଭାୱନାଯ ଉପଘାତୋ ହୋତି। ପଟିୱେଧସ୍ସ ଅନ୍ତରାଯୋ ହୋତୀତି ୱିପସ୍ସନାଭାୱନାଯ ପଟିଲଭିତବ୍ବସ୍ସ ସଚ୍ଚପ୍ପଟିୱେଧସ୍ସ ପଟିଲାଭନ୍ତରାଯୋ ହୋତି। ଆଯତିଂ ପଟିସନ୍ଧିଯା ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାସମ୍ପଯୁତ୍ତକମ୍ମସ୍ସ ବଲୱତ୍ତା ତେନେୱ ସୁଗତିପଟିସନ୍ଧିଯା ଦୀଯମାନାଯ ଅଭିନନ୍ଦନସଙ୍ଖାତୋ ଲୋଭକିଲେସୋ ଅନାଗତେ କାମାୱଚରସୁଗତିପଟିସନ୍ଧିଯା ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି । ଯସ୍ମା କିଲେସସହାଯଂ କମ୍ମଂ ୱିପାକଂ ଜନେତି, ତସ୍ମା କମ୍ମଂ ଜନକପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, କିଲେସୋ ଉପତ୍ଥମ୍ଭକପଚ୍ଚଯୋ। ସେକ୍ଖସ୍ସ ପନ ଉତ୍ତରିପଟିୱେଧସ୍ସାତି ସକଦାଗାମିମଗ୍ଗାଦିୱସେନ ସଚ୍ଚପ୍ପଟିୱେଧସ୍ସ। ଆଯତିଂ ପଟିସନ୍ଧିଯା ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ସେକ୍ଖେସୁ ସୋତାପନ୍ନସକଦାଗାମୀନଂ ଅନଧିଗତଜ୍ଝାନାନଂ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାକମ୍ମେନ ଦୀଯମାନାଯ କାମାୱଚରସୁଗତିପଟିସନ୍ଧିଯା ଅଭିନନ୍ଦନକିଲେସୋ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ଝାନଲାଭୀନଂ ପନ ଅନାଗାମିସ୍ସ ଚ ବ୍ରହ୍ମଲୋକେୟେୱ ପଟିସନ୍ଧାନତୋ ପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋତି, ଅନୁଲୋମଗୋତ୍ରଭୂହି ଚ ଦୀଯମାନାଯ ପଟିସନ୍ଧିଯା ଅଯମେୱ କିଲେସୋ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଅନିଚ୍ଚତୋତି ହୁତ୍ୱା ଅଭାୱଟ୍ଠେନ ଅନିଚ୍ଚନ୍ତିକତାଯ ଆଦିଅନ୍ତୱନ୍ତତାଯ ଚ ଅନିଚ୍ଚତୋ। ଦୁକ୍ଖତୋତି ଅଭିଣ୍ହଂ ପଟିପୀଳନଟ୍ଠେନ ଉପ୍ପାଦୱଯପଟିପୀଳନତାଯ ଦୁକ୍ଖୱତ୍ଥୁତାଯ ଚ ଦୁକ୍ଖତୋ। ଅନତ୍ତତୋତି ଅୱସୱତ୍ତନଟ୍ଠେନ ପଚ୍ଚଯାଯତ୍ତୱୁତ୍ତିତାଯ ସାମିନିୱାସୀକାରକୱେଦକାଭାୱେନ ଚ ଅନତ୍ତତୋ। ଅନୁପସ୍ସନଟ୍ଠେନାତି ଅନୁ ଅନୁ ଅନିଚ୍ଚାଦିତୋ ପସ୍ସନଟ୍ଠେନ। ଅଭିନୀହାରୋ ନାନତ୍ତଂ ହୋତୀତି ଅଭିନୀହାରୋ ନାନା ହୋତୀତି ୱା ଅଭିନୀହାରସ୍ସ ନାନାଭାୱୋ ହୋତୀତି ୱା ୱେଦିତବ୍ବଂ।

କୁସଲାତି ଆରୋଗ୍ଯଟ୍ଠେନ ଅନୱଜ୍ଜଟ୍ଠେନ କୋସଲ୍ଲସମ୍ଭୂତଟ୍ଠେନ ଚ। ଅବ୍ଯାକତାତି କୁସଲାକୁସଲଭାୱେନ ନ ବ୍ଯାକତା। କିଞ୍ଚିକାଲେ ସୁୱିଦିତାତି ୱିପସ୍ସନାକାଲେ ସୁଟ୍ଠୁ ୱିଦିତା। କିଞ୍ଚିକାଲେ ନ ସୁୱିଦିତାତି ଅଭିନନ୍ଦନକାଲେ ନ ସୁଟ୍ଠୁ ୱିଦିତା। ଅଚ୍ଚନ୍ତଂ ସୁୱିଦିତାତି ଅଭିନନ୍ଦନାଯ ପହୀନତ୍ତା ଏକନ୍ତେନ ସୁୱିଦିତା। ୱିଦିତଟ୍ଠେନ ଚ ଅୱିଦିତଟ୍ଠେନ ଚାତି ଏତ୍ଥ ପୁଥୁଜ୍ଜନସେକ୍ଖାନଂ ସୁୱିଦିତଟ୍ଠୋପି ୱୀତରାଗସ୍ସ ଅଚ୍ଚନ୍ତସୁୱିଦିତଟ୍ଠୋପି ୱିଦିତଟ୍ଠୋୱ ହୋତି, ଦ୍ୱିନ୍ନମ୍ପି ନ ସୁୱିଦିତଟ୍ଠୋ ଅୱିଦିତଟ୍ଠୋୱ।

ଅତିତ୍ତତ୍ତାତି ୱିପସ୍ସନାଯ କରଣୀଯସ୍ସ ଅପରିୟୋସିତତ୍ତା ଅପ୍ପଣୀତଭାୱେନ। ତବ୍ବିପରୀତେନ ତିତ୍ତତ୍ତା। ତିଣ୍ଣଂ ସଞ୍ଞୋଜନାନଂ ପହାନାଯାତି ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିୱିଚିକିଚ୍ଛାସୀଲବ୍ବତପରାମାସାନଂ ପହାନତ୍ଥଂ। ପଚ୍ଛିମଭୱିକାପି ବୋଧିସତ୍ତା ଏତ୍ଥେୱ ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି। ଅପଚ୍ଛିମଭୱିକା ପନ ୱିପସ୍ସନଂ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖଂ ପାପେତ୍ୱା ଠପେନ୍ତି। ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଂ ପଟିଲାଭତ୍ଥାଯାତି ଅସମାସେତ୍ୱା ପଠନ୍ତି, ସମାସେତ୍ୱା ପାଠୋ ସୁନ୍ଦରତରୋ। ସେକ୍ଖୋ ତିଣ୍ଣଂ ସଞ୍ଞୋଜନାନଂ ପହୀନତ୍ତାତି ସୋତାପନ୍ନସକଦାଗାମିଅନାଗାମୀନଂ ସାମଞ୍ଞେନ ୱୁତ୍ତଂ। ସକଦାଗାମିଅନାଗାମୀନମ୍ପି ହି ତାନି ପହୀନାନେୱ। ଉତ୍ତରିପଟିଲାଭତ୍ଥାଯାତି ଉପରୂପରିମଗ୍ଗପଟିଲାଭତ୍ଥଂ। ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମସୁଖୱିହାରତ୍ଥାଯାତି ଦିଟ୍ଠେୱ ଧମ୍ମେ ପଚ୍ଚକ୍ଖେ ଅତ୍ତଭାୱେ ଯୋ ସୁଖୋ ୱିହାରୋ, ତଦତ୍ଥାଯ। ୱିହାରସମାପତ୍ତଟ୍ଠେନାତି ସେକ୍ଖସ୍ସ ଫଲସମାପତ୍ତଟ୍ଠେନ, ୱୀତରାଗସ୍ସ ୱିପସ୍ସନାୱିହାରଫଲସମାପତ୍ତଟ୍ଠେନ।

୫୭। ଇଦାନି ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାନଂ ଗଣନପରିଚ୍ଛେଦଂ ଦସ୍ସେତୁଂ କତି ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସମଥୱସେନାତି ସମାଧିୱସେନ। ଅଯମେୱ ୱା ପାଠୋ। ନୀୱରଣେ ପଟିସଙ୍ଖାତି ପଞ୍ଚ ନୀୱରଣାନି ପହାତବ୍ବଭାୱେନ ପରିଗ୍ଗହେତ୍ୱା। ସନ୍ତିଟ୍ଠନାତି ନୀୱରଣାନଂ ପହାନାଭିମୁଖୀଭୂତତ୍ତା ତେସଂ ପହାନେପି ଅବ୍ଯାପାରଭାୱୂପଗମନେନ ମଜ୍ଝତ୍ତତାଯ ସନ୍ତିଟ୍ଠନା। ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାସୂତି ନୀୱରଣପ୍ପହାନେ ବ୍ଯାପାରାକରଣେନ ନୀୱରଣସଙ୍ଖାତାନଂ ସଙ୍ଖାରାନଂ ଉପେକ୍ଖନାସୁ। ଏସ ନଯୋ ୱିତକ୍କୱିଚାରାଦୀସୁ ଚ। ସମଥେ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖା ନାମ ଅପ୍ପନାୱୀଥିଯା ଆସନ୍ନପୁବ୍ବଭାଗେ ବଲପ୍ପତ୍ତଭାୱନାମଯଞ୍ଞାଣଂ। ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଂ ପଟିଲାଭତ୍ଥାଯାତିଆଦୀସୁ ଚତୂସୁ ମଗ୍ଗୱାରେସୁ ସୁଞ୍ଞତାନିମିତ୍ତଅପ୍ପଣିହିତମଗ୍ଗାନଂ ଅଞ୍ଞତରଞ୍ଞତରୋ ମଗ୍ଗୋ ଲବ୍ଭତି। ସୋତାପତ୍ତିଫଲସମାପତ୍ତତ୍ଥାଯାତିଆଦୀସୁ ଚତୂସୁ ଫଲୱାରେସୁ ପନ ଅପ୍ପଣିହିତା ଫଲସମାପତ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବା। କସ୍ମା? ''ସୁଞ୍ଞତୱିହାରସମାପତ୍ତତ୍ଥାଯ ଅନିମିତ୍ତୱିହାରସମାପତ୍ତତ୍ଥାଯା''ତି ଇତରାସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଫଲସମାପତ୍ତୀନଂ ୱିସୁଂ ୱୁତ୍ତତ୍ତା।

ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାୱୁଟ୍ଠାନୱସେନ ହି ଅନିମିତ୍ତମଗ୍ଗୋ, ତଥେୱ ଫଲସମାପତ୍ତିକାଲେ ଅନିମିତ୍ତଫଲସମାପତ୍ତି, ଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନାୱୁଟ୍ଠାନୱସେନ ଅପ୍ପଣିହିତମଗ୍ଗଫଲସମାପତ୍ତିୟୋ, ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନାୱୁଟ୍ଠାନୱସେନ ସୁଞ୍ଞତମଗ୍ଗଫଲସମାପତ୍ତିୟୋ ସୁତ୍ତନ୍ତନୟେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବା।

ଏତ୍ଥ ଚ ଚତୂସୁ ମଗ୍ଗୱାରେସୁ ଉପ୍ପାଦନ୍ତିଆଦୀନି ପଞ୍ଚ ମୂଲପଦାନି, ଗତିନ୍ତିଆଦୀନି ଦସ ୱେୱଚନପଦାନୀତି ପନ୍ନରସ ପଦାନି ୱୁତ୍ତାନି। ଛସୁ ପନ ଫଲସମାପତ୍ତିୱାରେସୁ ପଞ୍ଚ ମୂଲପଦାନେୱ ୱୁତ୍ତାନି। ତଂ କସ୍ମା ଇତି ଚେ? ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାୟ ତିକ୍ଖଭାୱେ ସତି କିଲେସପ୍ପହାନେ ସମତ୍ଥସ୍ସ ମଗ୍ଗସ୍ସ ସମ୍ଭୱତୋ ତସ୍ସା ତିକ୍ଖଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱେୱଚନପଦେହି ସହ ଦଳ୍ହଂ କତ୍ୱା ମୂଲପଦାନି ୱୁତ୍ତାନି। ଫଲସ୍ସ ନିରୁସ୍ସାହଭାୱେନ ସନ୍ତସଭାୱତ୍ତା ମଗ୍ଗାୟତ୍ତତ୍ତା ଚ ମନ୍ଦଭୂତାପି ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖା ଫଲସ୍ସ ପଚ୍ଚୟୋ ହୋତୀତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ମୂଲପଦାନେୱ ୱୁତ୍ତାନୀତି ୱେଦିତବ୍ବାନି।

୫୮। ଇଦାନି ଜାତିୱସେନ ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ଲବ୍ଭମାନୱସେନ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତୁଂ କତି ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖା କୁସଲାତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ପନ୍ନରସ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାତି ସମଥୱସେନ ଅଟ୍ଠ, ଚତୁନ୍ନଂ ମଗ୍ଗାନଂ ତିଣ୍ଣଂ ଫଲାନଂ ୱସେନ ସତ୍ତାତି ପନ୍ନରସ। ସମଥୱସେନ ଅଟ୍ଠ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖା ଅରହତୋ ନୀୱରଣପଟିସଙ୍ଖାଅଭାୱତୋ, ୱିତକ୍କୱିଚାରାଦୀନଂ ପହାନବ୍ୟାପାରଂ ୱିନା ସୁଖେନ ପହାନତୋ ଚ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାନାମସ୍ସ ଅନନୁରୂପାତି କତ୍ୱା ତାସଂ ଅବ୍ୟାକତତା ନ ୱୁତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଅରହତା ପନ ଫଲସମାପତ୍ତିଂ ସମାପଜ୍ଜନ୍ତେନ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖଂ ୱିନା ସମାପଜ୍ଜିତୁଂ ନ ସକ୍କାତି ତିସ୍ସୋ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖା ଅବ୍ୟାକତାତି ୱୁତ୍ତା। ଅପ୍ପଣିହିତସୁଞ୍ଞତାନିମିତ୍ତୱସେନ ହି ଅରହତୋ ତିସ୍ସୋ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖା।

ଇଦାନି ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାନଂ ସଂୱଣ୍ଣନାୱସେନ ୱୁତ୍ତାସୁ ତୀସୁ ଗାଥାସୁ ପଟିସଙ୍ଖାସନ୍ତିଟ୍ଠନା ପଞ୍ଞାତି ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖା । ଅଟ୍ଠ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଗୋଚରାତି ସମଥୱସେନ ୱୁତ୍ତା ଅଟ୍ଠ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖା ସମାଧିସ୍ସ ୱିସୟା, ଭୂମିୟୋତି ଅତ୍ଥୋ। ''ଚିତ୍ତଂ ପଞ୍ଞଞ୍ଚ ଭାୱୟ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୧।୨୩, ୧୯୨) ୱିୟ ଚିତ୍ତସୀସେନ ସମାଧି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ, ''ଗୋଚରେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଚରଥ ସକେ ପେତ୍ତିକେ ୱିସୟେ''ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୫।୩୭୨) ୱିୟ ଗୋଚରସଦ୍ଦେନ ୱିସୟୋ। ଯଞ୍ହି ଯଦାୟତ୍ତଂ, ତସ୍ସେସୋ ୱିସୟୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସ ଦ୍ୱେତି ସମଥୱସେନ ୱିପସ୍ସନାୱସେନ ଚ। ତୟୋସେକ୍ଖସ୍ସାତି ସମଥୱିପସ୍ସନାସମାପତ୍ତିୱସେନ। ତୟୋ ଚ ୱୀତରାଗସ୍ସାତି ଅପ୍ପଣିହିତସୁଞ୍ଞତାନିମିତ୍ତଫଲସମାପତ୍ତିୱସେନ। ''ତିସ୍ସୋ''ତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ''ତୟୋ''ତି ଚ ଲିଙ୍ଗୱିପଲ୍ଲାସୋ କତୋ। ତୟୋ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖା ଧମ୍ମାତି ୱା ୟୋଜେତବ୍ବଂ। ଯେହି ଚିତ୍ତଂ ୱିୱଟ୍ଟତୀତି ଯେହି ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାଧମ୍ମେହି ୱିତକ୍କୱିଚାରାଦିତୋ, ଉପ୍ପାଦାଦିତୋ ୱା ଚିତ୍ତଂ ଅପଗଚ୍ଛତି। ୱୀତରାଗସ୍ସାପି ହି ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାସବ୍ଭାୱତୋ ଚ ସଙ୍ଖାରତୋ ଚିତ୍ତଂ ୱିୱଟ୍ଟିତ୍ୱା ନିବ୍ବାନଂ ପକ୍ଖନ୍ଦତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅଟ୍ଠ ସମାଧିସ୍ସ ପଚ୍ଚୟାତି ସମଥୱସେନ ୱୁତ୍ତା ଅଟ୍ଠ ଅପ୍ପନାସମ୍ପାପକତ୍ତା ଅପ୍ପନାସମାଧିସ୍ସ ପଚ୍ଚୟା। ଦସ ଞାଣସ୍ସ ଗୋଚରାତି ୱିପସ୍ସନାୱସେନ ୱୁତ୍ତା ଦସ ମଗ୍ଗଞାଣସ୍ସ ଫଲଞାଣସ୍ସ ଚ ଭୂମିୟୋ। ତିଣ୍ଣଂ ୱିମୋକ୍ଖାନ ପଚ୍ଚୟାତି ସୁଞ୍ଞତାନିମିତ୍ତଅପ୍ପଣିହିତୱିମୋକ୍ଖାନଂ ଉପନିସ୍ସୟପଚ୍ଚୟା। ନାନାଦିଟ୍ଠୀସୁ ନ କମ୍ପତୀତି ଭଙ୍ଗଂ ଅୱିସ୍ସଜ୍ଜିତ୍ୱାୱ ସଙ୍ଖାରେ ଅନିଚ୍ଚାଦିୱସେନ ୱିପସ୍ସନ୍ତୋ ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିଆଦୀସୁ ନାନପ୍ପକାରାସୁ ଦିଟ୍ଠୀସୁ ନ ୱେଧତୀତି।

ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ଗୋତ୍ରଭୁଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୫୯। ଗୋତ୍ରଭୁଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ଅଭିଭୁୟ୍ୟତୀତି ଅଭିଭୱତି ଅତିକ୍କମତି। ବହିଦ୍ଧା ସଙ୍ଖାରନିମିତ୍ତନ୍ତି ସକସନ୍ତାନପ୍ପୱତ୍ତଅକୁସଲକ୍ଖନ୍ଧତୋ ବହିଦ୍ଧାଭୂତଂ ସଙ୍ଖାରନିମିତ୍ତଂ। ଲୋକିକସଙ୍ଖାରା ହି କିଲେସାନଂ ନିମିତ୍ତତ୍ତା, ନିମିତ୍ତାକାରେନ ଉପଟ୍ଠାନତୋ ୱା ନିମିତ୍ତନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଅଭିଭୁୟ୍ୟତୀତି ଗୋତ୍ରଭୂତି ଚ ପୁଥୁଜ୍ଜନଗୋତ୍ତାଭିଭୱନତୋ ଗୋତ୍ରଭୁଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ। ପକ୍ଖନ୍ଦତୀତି ଗୋତ୍ରଭୂତି ଅରିୟଗୋତ୍ତଭାୱନତୋ ଗୋତ୍ରଭୁଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଅଭିଭୁୟ୍ୟିତ୍ୱା ପକ୍ଖନ୍ଦତୀତି ଗୋତ୍ରଭୂତି ଉଭୋ ଅତ୍ଥେ ସମାସେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ୱୁଟ୍ଠାତୀତି ଗୋତ୍ରଭୂତି ଚ ୱିୱଟ୍ଟତୀତି ଗୋତ୍ରଭୂତି ଚ ମାତିକାୟ ୱୁଟ୍ଠାନୱିୱଟ୍ଟନପଦାନୁରୂପେନ ପୁଥୁଜ୍ଜନଗୋତ୍ତାଭିଭୱନତ୍ଥୋୟେୱ ୱୁତ୍ତୋ। ସମଥୱସେନ ୱୁତ୍ତଗୋତ୍ରଭୂନଂ ପନ ନୀୱରଣାଦିଗୋତ୍ତାଭିଭୱନତୋ ଗୋତ୍ରଭୂତି, ''ସୋତାପତ୍ତିଫଲସମାପତ୍ତତ୍ଥାୟା''ତିଆଦୀସୁ ଛସୁ ସମାପତ୍ତିୱାରେସୁ ଉପ୍ପାଦାଦିଗୋତ୍ତାଭିଭୱନତୋ ଗୋତ୍ରଭୂତି, ''ସକଦାଗାମିମଗ୍ଗଂ ପଟିଲାଭତ୍ଥାୟା''ତିଆଦୀସୁ ତୀସୁ ମଗ୍ଗୱାରେସୁ ସୋତାପନ୍ନାଦିଗୋତ୍ତାଭିଭୱନତୋ ଗୋତ୍ରଭୂତି ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଗୋତ୍ତତ୍ଥୋ ଚେତ୍ଥ ବୀଜତ୍ଥୋ। ୱତ୍ତନିପକରଣେ କିର ୱୁତ୍ତଂ – ଗୋତ୍ତଂ ୱୁଚ୍ଚତି ନିବ୍ବାନଂ ସବ୍ବପରିପନ୍ଥେହି ଗୁତ୍ତତ୍ତା, ତଂ ପଟିପଜ୍ଜତୀତି ଗୋତ୍ରଭୂତି, ଅଟ୍ଠ ସମାପତ୍ତିୟୋପି ଗୋତ୍ତଂ ଗୋତ୍ରଭୁପରିପନ୍ଥେହି ଗୁତ୍ତତ୍ତା, ତଂ ଗୋତ୍ତଂ ପଟିପଜ୍ଜତୀତି ଗୋତ୍ରଭୂତି ୱୁତ୍ତଂ। ''ଚତୁନ୍ନଂ ମଗ୍ଗାନଂୟେୱ ଗୋତ୍ରଭୁ ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣଂ, ଚତସ୍ସନ୍ନଂ ଫଲସମାପତ୍ତୀନଂ ଗୋତ୍ରଭୁ ସଙ୍ଖାରାରମ୍ମଣଂ ଫଲସମାପତ୍ତିନିନ୍ନତ୍ତା''ତି ୱଦନ୍ତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ – ''ତସ୍ସ ପୱତ୍ତାନୁପୁବ୍ବୱିପସ୍ସନସ୍ସ ସଙ୍ଖାରାରମ୍ମଣଗୋତ୍ରଭୁଞାଣାନନ୍ତରଂ ଫଲସମାପତ୍ତିୱସେନ ନିରୋଧେ ଚିତ୍ତଂ ଅପ୍ପେତୀ''ତି (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୮୬୩)। ତେନେୱେତ୍ଥ ମଗ୍ଗୱାରେସୁ ସୋଳସମଂ କତ୍ୱା ଗହିତସ୍ସ ବହିଦ୍ଧାସଙ୍ଖାରନିମିତ୍ତପଦସ୍ସ ସମାପତ୍ତିୱାରେସୁ ଛଟ୍ଠଂ କତ୍ୱା ଗହଣଂ ନ କତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଇତରଥା ହି

ମୂଲପଦଗହଣେନ ଗହେତଙ୍ଗ ଭୱେଯ୍ୟ।

ଅଞ୍ଞେ ପନ ‘‘ଯୋ ନିଵ୍ଵାନେ ପଠମାଭୋଗୋ ପଠମସମନ୍ନାହାରୋ, ଅଯଂ ଵୁଚ୍ଚତି ଗୋତ୍ରଭୂ’’ତି ୱଦନ୍ତି। ତଂ ଫଲଂ ସନ୍ଧାଯ ନ ଯୁଜ୍ଜତି। ପନ୍ନରସ ଗୋତ୍ରଭୁଧମ୍ମା କୁସଲାତି ଏତ୍ଥ ଅରହତୋ ଅଭିଭଵିତଵ୍ଵନୀଵରଣାଭାୱତୋ ୱିତକ୍କୱିଚାରାଦୀନଂ ସୁଖେନେୱ ପହାତଵ୍ଵଭାୱତୋ ଚ ଅଭିଭଵନଟ୍ଠେନ ଗୋତ୍ରଭୁନାମଂ ନାରହନ୍ତୀତି କତ୍ଵା ଗୋତ୍ରଭୂନଂ ଅବ୍ଯାକତତା ନ ଵୁତ୍ତାତି ୱେଦିତଵ୍ଵା। ଅରହତା ପନ ଫଲସମାପତ୍ତିଂ ସମାପଜ୍ଜନ୍ତେନ ସଙ୍ଖାରେ ଅନଭିଭୁଯ୍ଯ ସମାପଜ୍ଜିତୁଂ ନ ସକ୍କାତି ‘‘ତଯୋ ଗୋତ୍ରଭୁଧମ୍ମା ଅବ୍ଯାକତା’’ତି ଵୁତ୍ତା। କେଚି ପନ ‘‘ଅଟ୍ଠ ସମାପତ୍ତିଯୋ ନିବ୍ବେଧଭାଗିଯା ଏୱ ଇଧ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା, ତସ୍ମା ଅଟ୍ଠ ସମାପତ୍ତିଗୋତ୍ରଭୁ କୁସଲା ହୋନ୍ତୀ’’ତି ୱଦନ୍ତି। ତଥା ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାଯପି ୱେଦିତଵ୍ଵଂ।

୬୦।ସାମିସଞ୍ଚାତିଆଦୀସୁ ୱଟ୍ଟାମିସଲୋକାମିସକିଲେସାମିସାନଂ କିଲେସାମିସେନ ସାମିସଂ ସନିକନ୍ତିକତ୍ତା। କିଂ ତଂ? ଅଟ୍ଠୱିଧଂ ସମଥଗୋତ୍ରଭୁଞ୍ଞାଣଂ। ୱଟ୍ଟାମିସନ୍ତି ତେଭୂମକୱଟ୍ଟମେୱ। ଲୋକାମିସନ୍ତି ପଞ୍ଚ କାମଗୁଣା। କିଲେସାମିସନ୍ତି କିଲେସା ଏୱ। ନିରାମିସନ୍ତି ଦସୱିଧଂ ୱିପସ୍ସନାଗୋତ୍ରଭୁଞ୍ଞାଣଂ ଅନିକନ୍ତିକତ୍ତା। ନ ହି ଅରିଯା ଗୋତ୍ରଭୁସ୍ମିଂ ନିକନ୍ତିଂ କରୋନ୍ତି। ପୋତ୍ଥକେ ‘‘ସାମିସଞ୍ଚେ’’ତି ଲିଖନ୍ତି, ତଂ ନ ସୁନ୍ଦରତରଂ। ଏୱମେୱ ପଣିହିତଞ୍ଚ ଅପ୍ପଣିହିତଂ ସଞ୍ଞୁତ୍ତଞ୍ଚ ୱିସଞ୍ଞୁତ୍ତଂ ଵୁଟ୍ଠିତଞ୍ଚ ଅଵୁଟ୍ଠିତଂ ୱେଦିତଵ୍ଵଂ। ନିକନ୍ତିପଣିଧିୱସା ହି ପଣିହିତଂ ପତ୍ଥିତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତଦଭାୱେନ ଅପ୍ପଣିହିତଂ। ନିକନ୍ତିସଞ୍ଞୋଗେନେୱ ସଞ୍ଞୁତ୍ତଂ। ତଦଭାୱେନ ୱିସଞ୍ଞୁତ୍ତଂ। ଵୁଟ୍ଠିତନ୍ତି ୱିପସ୍ସନାଗୋତ୍ରଭୁଞ୍ଞାଣମେୱ। ତଞ୍ହି ନିକନ୍ତିଚ୍ଛେଦକତ୍ତା ଵୁଟ୍ଠିତଂ ନାମ। ଇତରଂ ଅଵୁଟ୍ଠିତଂ। ବହିଦ୍ଧା ଵୁଟ୍ଠାନତ୍ତା ୱା ଵୁଟ୍ଠିତଂ। ଫଲଗୋତ୍ରଭୁପି ହି ନିବ୍ବାନଙ୍ଗାସୟୱସେନ ନିବ୍ବାନାଭିମୁଖୀଭୂତତ୍ତା ବହିଦ୍ଧାସଙ୍ଖାରନିମିତ୍ତା ଵୁଟ୍ଠିତଂ ନାମାତି ୱେଦିତଵ୍ଵଂ। ହେଟ୍ଠାଭିଭଵନଵୁଟ୍ଠାନୱିୱଟ୍ଟନୱାରେସୁପି ଫଲଗୋତ୍ରଭୁ ଅଜ୍ଝାସୟୱସେନ ନିବ୍ବାନାଭିମୁଖୀଭୂତତ୍ତା ଅଭିଭୁଯ୍ଯତି ଵୁଟ୍ଠାତି ୱିୱଟ୍ଟତୀତି ୱେଦିତଵ୍ଵଂ। ତିଣ୍ଣଂ ୱିମୋକ୍ଖାନ ପଚ୍ଚଯାତି ତିଣ୍ଣଂ ଲୋକୁତ୍ତରୱିମୋକ୍ଖାନଂ ସମଥଗୋତ୍ରଭୁ ପକତୂପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତି, ୱିପସ୍ସନାଗୋତ୍ରଭୁ ଅନନ୍ତରସମନନ୍ତରୂପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତି। ପଞ୍ଞା ଯସ୍ସ ପରିଚିତାତି ପୁବ୍ବଭାଗପଞ୍ଞା ଯସ୍ସ ପରିଚିତା ପରିଚିଣ୍ଣା। କୁସଲୋ ୱିୱଟ୍ଟେ ଵୁଟ୍ଠାନେତି ଅସମ୍ମୋହୱସେନେୱ ୱିୱଟ୍ଟସଙ୍ଖାତେ ଗୋତ୍ରଭୁଞ୍ଞାଣେ କୁସଲୋ ଛେକୋ, ପୁବ୍ବଭାଗଞ୍ଞାଣେନ ୱା କୁସଲୋ। ନାନାଦିଟ୍ଠୀସୁ ନ କମ୍ପତୀତି ସମୁଚ୍ଛେଦେନ ପହୀନାସୁ ନାନପ୍ପକାରାସୁ ଦିଟ୍ଠୀସୁ ନ ୱେଧତୀତି।

ଗୋତ୍ରଭୁଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୧। ମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୬୧। ମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଯା ଵୁଟ୍ଠାତୀତି ଦିଟ୍ଠାନୁସଯପ୍ପହାନେନ ସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନ ଦ୍ଵାସଟ୍ଠିଭେଦତୋ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିତୋ ଵୁଟ୍ଠାତି। ତଦନୁୱତ୍ତକକିଲେସେହୀତି ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିସମ୍ପଯୋଗୱସେନ ଚ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଉପନିସ୍ସଯେନ ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନେହି ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଅନୁୱତ୍ତମାନେହି ନାନାୱିଧେହି କିଲେସେହି। ତେନ ତଦେକଟ୍ଠକିଲେସପ୍ପହାନଂ ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଦୁୱିଧଞ୍ହି ଏକଟ୍ଠଂ ସହଜେକଟ୍ଠଂ ପହାନେକଟ୍ଠଞ୍ଚ। ତାଯ ଦିଟ୍ଠିଯା ସହ ଏକସ୍ମିଂ ଚିତ୍ତେ, ଏକସ୍ମିଂ ପୁଗ୍ଗଲେ ୱା ଯାୱ ପହାନା ଠିତାତି ତଦେକଟ୍ଠା। ଦିଟ୍ଠିଯା ହି ପହୀଯମାନାଯ ଦିଟ୍ଠିସମ୍ପଯୁତ୍ତେସୁ ଦ୍ଵୀସୁ ଅସଙ୍ଖାରିକଚିତ୍ତେସୁ ତାଯ ଦିଟ୍ଠିଯା ସହଜାତା ଲୋଭୋ ମୋହୋ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଂ ଅହିରିକଂ ଅନୋତ୍ତପ୍ପନ୍ତି ଇମେ କିଲେସା, ଦ୍ଵୀସୁ ସସଙ୍ଖାରିକଚିତ୍ତେସୁ ତାଯ ଦିଟ୍ଠିଯା ସହଜାତା ଲୋଭୋ ମୋହୋ ଥିନଂ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଂ ଅହିରିକଂ ଅନୋତ୍ତପ୍ପନ୍ତି ଇମେ କିଲେସା ସହଜେକଟ୍ଠୱସେନ ପହୀଯନ୍ତି। ଦିଟ୍ଠିକିଲେସେଯେୱ ପହୀଯମାନେ ତେନ ସହ ଏକସ୍ମିଂ ପୁଗ୍ଗଲେ ଠିତା ଅପାଯଗମନୀଯା ଲୋଭୋ ଦୋସୋ ମୋହୋ ମାନୋ ୱିଚିକିଚ୍ଛା ଥିନଂ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଂ ଅହିରିକଂ ଅନୋତ୍ତପ୍ପନ୍ତି ଇମେ କିଲେସା ପହାନେକଟ୍ଠୱସେନ ପହୀଯନ୍ତି। ଖନ୍ଧେହୀତି ତଦନୁୱତ୍ତକେହେୱ ଖନ୍ଧେହି, ତଂ ଦିଟ୍ଠିଂ ଅନୁୱତ୍ତମାନେହି ସହଜେକଟ୍ଠେହି ଚ ପହାନେକଟ୍ଠେହି ଚ ଚତୂହି ଅରୂପକ୍ଖନ୍ଧେହି, ତଂସମୁଟ୍ଠାନରୂପେହି ୱା ସହ ପଞ୍ଚହି ଖନ୍ଧେହି ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଆଦିକିଲେସପଚ୍ଚଯା ଅନାଗତେ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତବ୍ବେହି ୱିପାକକ୍ଖନ୍ଧେହି। ବହିଦ୍ଧା ଚ ସବ୍ବନିମିତ୍ତେହୀତି ଯଥାଵୁତ୍ତକିଲେସକ୍ଖନ୍ଧତୋ ବହିଭୂତେହି ସବ୍ବସଙ୍ଖାରନିମିତ୍ତେହି। ମିଚ୍ଛାସଙ୍କପ୍ପା ଵୁଟ୍ଠାତୀତି ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗେନ ପହାତବ୍ବେସୁ ଚତୂସୁ ଦିଟ୍ଠିସମ୍ପଯୁତ୍ତେସୁ, ୱିଚିକିଚ୍ଛାସହଗତେ ଚାତି ପଞ୍ଚସୁ ଚିତ୍ତେସୁ ଅପାଯଗମନୀଯସେସାକୁସଲଚିତ୍ତେସୁ ଚ ମିଚ୍ଛାସଙ୍କପ୍ପା ଵୁଟ୍ଠାତି।

ମିଚ୍ଛାୱାଚାଯ ଵୁଟ୍ଠାତୀତି ମୁସାୱାଦତୋ ଚେୱ ଅପାଯଗମନୀଯପିସୁଣଫରୁସସମ୍ଫପ୍ପଲାପେହି ଚ ଵୁଟ୍ଠାତି । ମିଚ୍ଛାକମ୍ମନ୍ତା ଵୁଟ୍ଠାତୀତି ପାଣାତିପାତାଦିନ୍ନାଦାନମିଚ୍ଛାଚାରେହି ଵୁଟ୍ଠାତି। ମିଚ୍ଛାଆଜୀୱାଵୁଟ୍ଠାତୀତି କୁହନା ଲପନା ନେମିତ୍ତିକତା ନିପ୍ପେସିକତା ଲାଭେନଲାଭଂନିଜିଗୀସନତା, ଆଜୀୱହେତୁକେହି ୱା ସତ୍ତହିପି କାଯୱଚୀକମ୍ମେହି ଵୁଟ୍ଠାତି। ମିଚ୍ଛାୱାଯାମମିଚ୍ଛାସତିମିଚ୍ଛାସମାଧୀହି ଵୁଟ୍ଠାନଂ ମିଚ୍ଛାସଙ୍କପ୍ପଵୁଟ୍ଠାନେ ଵୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱେଦିତଵ୍ଵଂ। ମିଚ୍ଛାସତୀତି ଚ ସତିଯା ପଟିପକ୍ଖାକାରେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା ଅକୁସଲଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦମତ୍ତମେୱ। ଉପରିମଗ୍ଗତ୍ତଯେ ‘‘ଦସ୍ସନଟ୍ଠେନ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠୀ’’ତିଆଦୀନି ଅଟ୍ଠ ମଗ୍ଗଙ୍ଗାନି ଯଥା ପଠମଜ୍ଝାନିକେ ପଠମମଗ୍ଗେ ଲବ୍ଭନ୍ତି, ତଥେୱ ଲବ୍ଭନ୍ତି। ତତ୍ଥ ପଠମମଗ୍ଗେ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଂ ପଜହତୀତି ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି। ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପାଦଯୋପି ମିଚ୍ଛାସଙ୍କପ୍ପାଦୀନଂ ପଜହନଟ୍ଠେନେୱ ୱେଦିତଵ୍ଵା। ଏୱଂ ସନ୍ତେ ପଠମମଗ୍ଗେନେୱ ଦ୍ଵାସଟ୍ଠିଯା

ଦିଟ୍ଠିଗତାନଂ ପହୀନତ୍ତା ଉପରିମଗ୍ଗତ୍ତୟେନ ପହାତବ୍ବା ଦିଟ୍ଠି ନାମ ନତ୍ଥି।

ତତ୍ଥ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠୀତି ନାମଂ କଥଂ ହୋତୀତି? ଯଥା ୱିସଂ ଅତ୍ଥି ୱା ହୋତୁ ମା ୱା, ଅଗଦୋ ଅଗଦୋତ୍ୱେୱ ୱୁଚ୍ଚତି, ଏୱଂ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି ଅତ୍ଥି ୱା ହୋତୁ ମା ୱା, ଅୟଂ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ଏୱ ନାମ। ଯଦି ଏୱଂ ନାମମତ୍ତମେୱେତଂ ହୋତି, ଉପରିମଗ୍ଗତ୍ତୟେ ପନ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିୟା କିଚ୍ଚାଭାୱୋ ଆପଜ୍ଜତି, ମଗ୍ଗଙ୍ଗାନି ନ ପରିପୂରେନ୍ତି। ତସ୍ମା ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ସକିଚ୍ଚକା କାତବ୍ବା, ମଗ୍ଗଙ୍ଗାନି ପରିପୂରେତବ୍ବାନୀତି। ସକିଚ୍ଚକା ଚେତ୍ଥ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ଯଥାଲାଭନିୟମେନ ଦୀପେତବ୍ବା। ଉପରିମଗ୍ଗତ୍ତୟୱଜ୍ଝୋ ହି ଏକୋ ମାନୋ ଅତ୍ଥି, ସୋ ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନେ ତିଟ୍ଠତି, ସା ତଂ ମାନଂ ପଜହତୀତି ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି। ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗସ୍ମିଞ୍ହି ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଂ ପଜହତି। ସୋତାପନ୍ନସ୍ସ ପନ ସକଦାଗାମିମଗ୍ଗୱଜ୍ଝୋ ମାନୋ ଅତ୍ଥି, ତଂ ମାନଂ ପଜହତୀତି ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି। ତସ୍ସେୱ ସତ୍ତଅକୁସଲଚିତ୍ତସହଜାତୋ ସଙ୍କପ୍ପୋ ଅତ୍ଥି, ତେହେୱ ଚିତ୍ତେହି ୱାଚଙ୍ଗଚୋପନଂ ଅତ୍ଥି, କାୟଙ୍ଗଚୋପନଂ ଅତ୍ଥି, ପଚ୍ଚୟପରିଭୋଗୋ ଅତ୍ଥି, ସହଜାତୱାୟାମୋ ଅତ୍ଥି, ଅସ୍ସତିୟଭାୱୋ ଅତ୍ଥି, ସହଜାତଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତା ଅତ୍ଥି, ଏତେ ମିଚ୍ଛାସଙ୍କପ୍ପାଦୟୋ ନାମ। ସକଦାଗାମିମଗ୍ଗେ ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପାଦୟୋ ତେସଂ ପହାନେନ ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପାଦୟୋତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଏୱଂ ସକଦାଗାମିମଗ୍ଗେ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗାନି ସକିଚ୍ଚକାନି ହୋନ୍ତି। ସକଦାଗାମିସ୍ସ ଅନାଗାମିମଗ୍ଗୱଜ୍ଝୋ ମାନୋ ଅତ୍ଥି, ସୋ ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନେ ତିଟ୍ଠତି। ତସ୍ସେୱ ସତ୍ତହି ଚିତ୍ତେହି ସହଜାତା ସଙ୍କପ୍ପାଦୟୋ ଅତ୍ଥି। ତେସଂ ପହାନେନ ଅନାଗାମିମଗ୍ଗେ ଅଟ୍ଠନ୍ନଂ ଅଙ୍ଗାନଂ ସକିଚ୍ଚକତା ୱେଦିତବ୍ବା। ଅନାଗାମିସ୍ସ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗୱଜ୍ଝୋ ମାନୋ ଅତ୍ଥି, ସୋ ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନେ ତିଟ୍ଠତି। ଯାନି ପନସ୍ସ ପଞ୍ଚ ଅକୁସଲଚିତ୍ତାନି, ତେହି ସହଜାତା ସଙ୍କପ୍ପାଦୟୋ ଅତ୍ଥି। ତେସଂ ପହାନେନ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗେ ଅଟ୍ଠନ୍ନଂ ଅଙ୍ଗାନଂ ସକିଚ୍ଚକତା ୱେଦିତବ୍ବା।

ଓଳାରିକାତି କାୟୱଚୀଦ୍ୱାରେ ୱୀତିକ୍କମସ୍ସ ପଚ୍ଚୟଭାୱେନ ଥୂଲଭୂତତ୍ତା। କାମରାଗସଞ୍ଞୋଜନାତି ମେଥୁନରାଗସଙ୍ଖାତା ସଞ୍ଞୋଜନା। ସୋ ହି କାମଭୱେ ସଞ୍ଞୋଜେତୀତି ସଞ୍ଞୋଜନନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ପଟିଘସଞ୍ଞୋଜନାତି ବ୍ୟାପାଦସଞ୍ଞୋଜନା। ସୋ ହି ଆରମ୍ମଣେ ପଟିହଞ୍ଞତୀତି ପଟିଘନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତେ ଏୱ ଥାମଗତଟ୍ଠେନ ସନ୍ତାନେ ଅନୁସେନ୍ତୀତି ଅନୁସୟା। ଅଣୁସହଗତାତି ଅଣୁଭୂତା, ସୁଖୁମଭୂତାତି ଅତ୍ଥୋ। ତବ୍ଭାୱେ ହି ଏତ୍ଥ ସହଗତସଦ୍ଦୋ। ସକଦାଗାମିସ୍ସ ହି କାମରାଗବ୍ୟାପାଦା ଦ୍ୱୀହି କାରଣେହି ଅଣୁଭୂତା ଅଧିଚ୍ଚୁପ୍ପତ୍ତିୟା ଚ ପରିୟୁଟ୍ଠାନମନ୍ଦତାୟ ଚ। ତସ୍ସ ହି ବାଲପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସ ୱିୟ କିଲେସା ଅଭିଣ୍ହଂ ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, କଦାଚି କରହଚି ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି। ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା ଚ ବାଲପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସ ୱିୟ ମଦ୍ଦନ୍ତା ଫରନ୍ତା ଛାଦେନ୍ତା ଅନ୍ଧଅନ୍ଧଂ କରୋନ୍ତା ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ଦ୍ୱୀହି ପନ ମଗ୍ଗେହି ପହୀନତ୍ତା ମନ୍ଦମନ୍ଦା ତନୁକାକାରା ହୁତ୍ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ୱୀତିକ୍କମଂ ପାପେତୁଂ ସମତ୍ଥା ନ ହୋନ୍ତି। ଏୱଂ ତନୁଭୂତା ଅନାଗାମିମଗ୍ଗେନ ପହୀୟନ୍ତି ରୂପରାଗାତି ରୂପଭୱେ ଛନ୍ଦରାଗା। ଅରୂପରାଗାତି ଅରୂପଭୱେ ଛନ୍ଦରାଗା। ମାନାତି ଉନ୍ନତିଲକ୍ଖଣା। ଉଦ୍ଧଚ୍ଚାତି ଅୱୂପସମଲକ୍ଖଣା। ଅୱିଜ୍ଜାୟାତି ଅନ୍ଧଲକ୍ଖଣାୟ। ଭୱରାଗାନୁସୟାତି ରୂପରାଗାରୂପରାଗୱସେନ ପୱତ୍ତଭୱରାଗାନୁସୟା।

୬୨। ଇଦାନି ମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣସଂୱଣ୍ଣନଂ କରୋନ୍ତୋ ଅଜାତଂ ଝାପେତୀତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଚ ଅଜାତଂ ଝାପେତି ଜାତେନ, ଝାନଂ ତେନ ପୱୁଚ୍ଚତୀତି ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତାନେ ପାତୁଭୂତେନ ତେନ ତେନ ଲୋକୁତ୍ତରଜ୍ଝାନେନ ତଂସମଙ୍ଗୀପୁଗ୍ଗଲୋ ଅଜାତମେୱ ତଂ ତଂ କିଲେସଂ ଝାପେତି ଦହତି ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦତି, ତେନ କାରଣେନ ତଂ ଲୋକୁତ୍ତରଂ ଝାନନ୍ତି ପୱୁଚ୍ଚତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଝାନୱିମୋକ୍ଖେ କୁସଲତାତି ତସ୍ମିଂ ଅରିୟମଗ୍ଗସମ୍ପୟୁତ୍ତେ ୱିତକ୍କାଦିକେ ଝାନେ ଚ ୱିମୋକ୍ଖସଙ୍ଖାତେ ଅରିୟମଗ୍ଗେ ଚ ଅସମ୍ମୋହୱସେନ କୁସଲତାୟ ପଠମମଗ୍ଗେନେୱ ପହୀନାସୁ ନାନାଦିଟ୍ଠୀସୁ ନ କମ୍ପତି। ଝାନଂ ନାମ ଦୁୱିଧଂ ଆରମ୍ମଣୂପନିଜ୍ଝାନଞ୍ଚ ଲକ୍ଖଣୂପନିଜ୍ଝାନଞ୍ଚ। ଲୋକିୟପଠମଜ୍ଝାନାଦିକଂ କସିଣାଦିଆରମ୍ମଣୂପନିଜ୍ଝାନଟ୍ଠେନ ଝାନଂ, ୱିପସ୍ସନାସଙ୍ଖାରାନଂ ସଭାୱସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣୂପନିଜ୍ଝାନଟ୍ଠେନ ଝାନଂ, ଲୋକୁତ୍ତରଂ ନିବ୍ବାନେ ତଥଲକ୍ଖଣୂପନିଜ୍ଝାନଟ୍ଠେନ ଝାନଂ। ଇଧ ପନ ଗୋତ୍ରଭୁନାପି ସାଧାରଣଂ ଲକ୍ଖଣୂପନିଜ୍ଝାନଟ୍ଠଂ ଅନାମସିତ୍ୱା ଅସାଧାରଣେନ କିଲେସଝାପନଟ୍ଠେନ ଝାନଂ ୱୁତ୍ତଂ। ୱିମୋକ୍ଖଟ୍ଠୋ ପନେତ୍ଥ ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣେ ସୁଟ୍ଠୁ ଅଧିମୁଚ୍ଚନଟ୍ଠୋ କିଲେସେହି ଚ ସୁଟ୍ଠୁ ମୁଚ୍ଚନଟ୍ଠୋ।

ସମାଦହିତ୍ୱା ଯଥା ଚେ ୱିପସ୍ସତୀତି ଅପ୍ପନୂପଚାରଖଣିକସମାଧୀନଂ ଅଞ୍ଞତରେନ ସମାଧିନା ପଠମଂ ଚିତ୍ତସମାଧାନଂ କତ୍ୱା ପଚ୍ଛା ଯଥା ୱିପସ୍ସତି ଚ। ସମୁଚ୍ଚୟତ୍ଥୋ ଚେ-ସଦ୍ଦୋ ୱିପସ୍ସନଂ ସମୁଚ୍ଚିନୋତି। ୱିପସ୍ସମାନୋ ତଥା ଚେ ସମାଦହେତି ୱିପସ୍ସନା ନାମେସା ଲୂଖଭୂତା ନିରସ୍ସାଦା, ସମଥୋ ଚ ନାମ ସିନିଦ୍ଧଭୂତୋ ସଅସ୍ସାଦୋ। ତସ୍ମା ତାୟ ଲୂଖଭୂତଂ ଚିତ୍ତଂ ସିନେହେତୁଂ ୱିପସ୍ସମାନୋ ତଥା ଚ ସମାଦହେ। ୱିପସ୍ସମାନୋ ପୁନ ସମାଧିଂ ପୱିସିତ୍ୱା ଚିତ୍ତସମାଧାନଞ୍ଚ ତଥେୱ କରେୟ୍ୟ, ଯଥେୱ ୱିପସ୍ସନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଧ ଚେ-ସଦ୍ଦୋ ସମାଦହନଂ ସମୁଚ୍ଚିନୋତି। ଉଭୟତ୍ଥାପି ଗାଥାବନ୍ଧାନୁୱତ୍ତନେନ ଚେ-କାରୋ କତୋ, ଅତ୍ଥୋ ପନ ଚ-କାରତ୍ଥୋ ଏୱ। ୱିପସ୍ସନା ଚ ସମଥୋ ତଦା ଅହୂତି ଯସ୍ମା ସମଥୱିପସ୍ସନାନଂ ଯୁଗନଦ୍ଧଭାୱେ ସତି ଅରିୟମଗ୍ଗପାତୁଭାୱୋ ହୋତି, ତସ୍ମା ଅରିୟମଗ୍ଗଜନନସମତ୍ଥତ୍ତା ଯଦା ତଦୁଭୟସମାୟୋଗୋ ହୋତି, ତଦା ୱିପସ୍ସନା ଚ ସମଥୋ ଚ ଅହୁ, ସମଥୱିପସ୍ସନା ଭୂତା ନାମ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତା ଚ ସମଥୱିପସ୍ସନା ଅରିୟମଗ୍ଗାଭିମୁଖୀକାଲେ ଚ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଚ ସମାନଭାଗା ଯୁଗନଦ୍ଧା ୱତ୍ତରେ ସମାନୋ ସମୋ ଭାଗୋ କୋଟ୍ଠାସୋ ଏତେସନ୍ତି ସମାନଭାଗା, ଯୁଗେ ନଦ୍ଧା ୱିୟାତି ଯୁଗନଦ୍ଧା, ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଅନତିୱତ୍ତନଟ୍ଠେନ ସମଧୁରା ସମବଲାତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିତ୍ଥାରୋ ପନସ୍ସ ଯୁଗନଦ୍ଧକଥାୟଂ ଆୱିଭୱିସ୍ସତି।

ଦୁକ୍ଖା ସଙ୍ଖାରା ସୁଖୋ, ନିରୋଧୋ ଇତି ଦସ୍ସନଂ। ଦୁଭତୋ ୱୁଟ୍ଠିତାପଞ୍ଞା, ଫସ୍ସେତି ଅମତଂପଦନ୍ତି ଦୁକ୍ଖା ସଙ୍ଖାରା, ସୁଖୋ ନିରୋଧୋ ନିବ୍ବାନନ୍ତି ପଟିପନ୍ନସ୍ସ ତତୋ ନିବ୍ବାନଦସ୍ସନଂ ଅରିୟମଗ୍ଗଞାଣଂ ଦୁଭତୋ ୱୁଟ୍ଠିତା ପଞ୍ଞା ନାମ। ସା ଏୱ ଚ ପଞ୍ଞା ଅମତଂ ପଦଂ ନିବ୍ବାନଂ ଆରମ୍ମଣଫୁସନେନ ଫୁସତି, ପଟିଲଭତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ନିବ୍ବାନଞ୍ହି ଅତପ୍ପକଟ୍ଠେନ ଅମତସଦିସନ୍ତି ଅମତଂ, ନାସ୍ସ ମତଂ ମରଣଂ ୱଯୋ ଅତ୍ଥୀତିପି ଅମତଂ, ପୁବ୍ବଭାଗତୋ ପଟ୍ଠାୟ ମହତା ଉସ୍ସାହେନ ମହତିୟା ପଟିପଦାୟ ପଜ୍ଜତି ପଟିପଜ୍ଜୀୟତୀତି ପଦନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି।

ୱିମୋକ୍ଖଚରିୟଂ ଜାନାତୀତି ୱିମୋକ୍ଖପୱତ୍ତିଂ ଅସମ୍ମୋହୱସେନ ଜାନାତି, ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣୱସେନ ଜାନାତି। ‘‘ଦୁଭତୋ ୱୁଟ୍ଠାନୋ ୱିମୋକ୍ଖୋ, ଦୁଭତୋ ୱୁଟ୍ଠାନା ଚତ୍ତାରୋ ୱିମୋକ୍ଖା, ଦୁଭତୋ ୱୁଟ୍ଠାନାନଂ ଅନୁଲୋମା ଚତ୍ତାରୋ ୱିମୋକ୍ଖା, ଦୁଭତୋ ୱୁଟ୍ଠାନପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧି ଚତ୍ତାରୋ ୱିମୋକ୍ଖା’’ତି ହି ଉପରି ୱିମୋକ୍ଖକଥାୟଂୟେୱ (ପଟି। ମ। ୧।୨୦୯ ଆଦୟୋ) ଆଗତା ୱିମୋକ୍ଖଚରିୟା ୱେଦିତବ୍ବା। ତେସଂ ୱିତ୍ଥାରୋ ତତ୍ଥେୱ ଆଗତୋ। ନାନତ୍ତେକତ୍ତକୋୱିଦୋତି ତେସଂ ୱିମୋକ୍ଖାନଂ ନାନାଭାୱେ ଏକଭାୱେ ଚ କୁସଲୋ। ଦୁଭତୋ ୱୁଟ୍ଠାନୱିମୋକ୍ଖୱସେନ ହି ତେସଂ ଏକତ୍ତଂ, ଚତୁଅରିୟମଗ୍ଗୱସେନ ନାନତ୍ତଂ, ଏକେକସ୍ସାପି ୱା ଅରିୟମଗ୍ଗସ୍ସ ଅନୁପସ୍ସନାଭେଦେନ ନାନତ୍ତଂ, ଅରିୟମଗ୍ଗଭାୱେନ ଏକତ୍ତଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଞାଣାନଂ କୁସଲତାତି ଦସ୍ସନସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଚ ଭାୱନାସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଚାତି ଇମେସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଞାଣାନଂ କୁସଲତାୟ। ଦସ୍ସନନ୍ତି ହି ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗୋ। ସୋ ହି ପଠମଂ ନିବ୍ବାନଦସ୍ସନତୋ ଦସ୍ସନନ୍ତି ୱୁତ୍ତୋ। ଗୋତ୍ରଭୁ ପନ କିଞ୍ଚାପି ପଠମତରଂ ନିବ୍ବାନଂ ପସ୍ସତି, ୟଥା ପନ ରଞ୍ଞୋ ସନ୍ତିକଂ କେନଚିଦେୱ କରଣୀୟେନ ଆଗତୋ ପୁରିସୋ ଦୂରତୋୱ ରଥିକାୟ ଚରନ୍ତଂ ହତ୍ଥିକ୍ଖନ୍ଧଗତଂ ରାଜାନଂ ଦିସ୍ୱାପି ‘‘ଦିଟ୍ଠୋ ତେ ରାଜା’’ତି ପୁଟ୍ଠୋ ଦିସ୍ୱା କତ୍ତବ୍ବକିଚ୍ଚସ୍ସ ଅକତତ୍ତା ‘‘ନ ପସ୍ସାମୀ’’ତି ଆହ, ଏୱମେୱ ନିବ୍ବାନଂ ଦିସ୍ୱା କତ୍ତବ୍ବସ୍ସ କିଲେସପ୍ପହାନସ୍ସାଭାୱା ନ ‘‘ଦସ୍ସନ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତଞ୍ହି ଞାଣଂ ମଗ୍ଗସ୍ସ ଆୱଜ୍ଜନଟ୍ଠାନେ ତିଟ୍ଠତି। ଭାୱନାତି ସେସମଗ୍ଗତ୍ତୟଂ। ତଞ୍ହି ପଠମମଗ୍ଗେନ ଦିଟ୍ଠସ୍ମିଂୟେୱ ଧମ୍ମେ ଭାୱନାୱସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ନ ଅଦିଟ୍ଠପୁବ୍ବଂ କିଞ୍ଚି ପସ୍ସତି, ତସ୍ମା ‘‘ଭାୱନା’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ହେଟ୍ଠା ପନ ଭାୱନାମଗ୍ଗସ୍ସ ଅପରିନିଟ୍ଠିତତ୍ତା ‘‘ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଞାଣାନ’’ନ୍ତି ଅୱତ୍ୱା ସୋତାପତ୍ତିସକଦାଗାମିଅନାଗାମିମଗ୍ଗଲାଭିନୋ ସନ୍ଧାୟ ‘‘ଝାନୱିମୋକ୍ଖେ କୁସଲତା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଲାଭିନୋ ପନ ଭାୱନାମଗ୍ଗସ୍ସ ପରିନିଟ୍ଠିତତ୍ତା ‘‘ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଞାଣାନଂ କୁସଲତା’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ମଗ୍ଗଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୨। ଫଲଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୬୩। ଫଲଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ତଂପୟୋଗପ୍ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧତ୍ତାତି ତସ୍ସ ଅଜ୍ଝତ୍ତବହିଦ୍ଧା ୱୁଟ୍ଠାନପୟୋଗସ୍ସ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧତ୍ତା। ମଗ୍ଗୋ ହି ସକକ୍ଖଣେ କିଲେସପ୍ପହାନେନ ଉଭତୋ ୱୁଟ୍ଠାନପୟୋଗଂ କରୋତି ନାମ, ଫଲକ୍ଖଣେ କିଲେସାନଂ ପହୀନତ୍ତା ମଗ୍ଗସ୍ସ ଉଭତୋ ୱୁଟ୍ଠାନପୟୋଗୋ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧୋ ୱୂପସନ୍ତୋ ନାମ ହୋତି। ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ମଗ୍ଗାନନ୍ତରଂ ସକିଂ ୱା ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଫଲସମାପତ୍ତିକାଲେ ପନ ବହୁକ୍ଖତ୍ତୁଂ, ନିରୋଧା ୱୁଟ୍ଠହନ୍ତସ୍ସ ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ସବ୍ବମ୍ପି ହି ତଂ ପୟୋଗପ୍ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧତ୍ତା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ମଗ୍ଗସ୍ସେତଂ ଫଲନ୍ତି ଫଲଂ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ନପୁଂସକୱଚନଂ କତଂ। ସକଦାଗାମିମଗ୍ଗକ୍ଖଣାଦୀସୁପି ଏକେକମଗ୍ଗଙ୍ଗୱସେନେୱ ୱୁଟ୍ଠାନୟୋଜନା ୱେଦିତବ୍ବା।

ଫଲଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୩। ୱିମୁତ୍ତିଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୬୪। ୱିମୁତ୍ତିଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ସକ୍କାୟଦିଟ୍ଠୀତି ୱିଜ୍ଜମାନଟ୍ଠେନ ସତି ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକସଙ୍ଖାତେ କାୟେ, ସୟଂ ୱା ସତୀ ତସ୍ମିଂ କାୟେ ଦିଟ୍ଠୀତି ସକ୍କାୟଦିଟ୍ଠି। ୱିଚିକିଚ୍ଛାତି ୱିଗତା ଚିକିଚ୍ଛା, ସଭାୱଂ ୱା ୱିଚିନନ୍ତୋ ଏତାୟ କିଚ୍ଛତି କିଲମତୀତି ୱିଚିକିଚ୍ଛା। ସୀଲବ୍ବତପରାମାସୋତି ସୀଲେନ ସୁଦ୍ଧି ୱତେନ ସୁଦ୍ଧି ସୀଲବ୍ବତେନ ସୁଦ୍ଧୀତି ଗହିତଅଭିନିୱେସୋ। ସୋ ହି ସଭାୱଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ପରତୋ ଆମସତୀତି ସୀଲବ୍ବତପରାମାସୋ। ଉଭିନ୍ନଂ ସମାନେପି ଦିଟ୍ଠିଭାୱେ ତକ୍କଞ୍ଚ ପରୂପଦେସଞ୍ଚ ୱିନା ପକତିୟା ଏୱ ସକ୍କାୟଦିଟ୍ଠିଗହଣତୋ ପକତିଭୂତାୟ ୱୀସତିୱତ୍ଥୁକାୟ ସକ୍କାୟଦିଟ୍ଠିୟା ପହାନେନେୱ ସବ୍ବଦିଟ୍ଠିପ୍ପହାନଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ସକ୍କାୟଦିଟ୍ଠି ୱୁତ୍ତା। ସୀଲବ୍ବତପରାମାସୋ ପନ ‘‘ସୁଦ୍ଧିପଟିପଦଂ ପଟିପଜ୍ଜାମା’’ତି ପଟିପନ୍ନାନଂ ପଟିପଦାୟ ମିଚ୍ଛାଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱିସୁଂ ୱୁତ୍ତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ତିଣ୍ଣମ୍ପି ଅନୁସୟପ୍ପହାନେନେୱ ପହାନଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ଦିଟ୍ଠାନୁସୟୋ ୱିଚିକିଚ୍ଛାନୁସୟୋତି ୱୁତ୍ତଂ, ନ ୱିସୁଂ କିଲେସତ୍ତା। ଉପକ୍କିଲେସାତି କିଲେସେନ୍ତି ଉପତାପେନ୍ତି ୱିବାଧେନ୍ତୀତି କିଲେସା, ଥାମଗତଟ୍ଠେନ ଭୁସା କିଲେସାତି ଉପକ୍କିଲେସା। ସମ୍ମା ସମୁଚ୍ଛିନ୍ନା ହୋନ୍ତୀତି ସମୁଚ୍ଛେଦପ୍ପହାନେନ ଅନୁପ୍ପାଦନିରୋଧେନ ସମ୍ମା ସମୁଚ୍ଛିନ୍ନା ହୋନ୍ତି। ସପରିୟୁଟ୍ଠାନେହୀତି ଚିତ୍ତଂ ପରିୟୋନନ୍ଧନ୍ତାନି ଉଟ୍ଠେନ୍ତି ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି

ପରିଯୁଟ୍ଠାନାନି, ସମୁଦାଚାରପ୍ପତ୍ତାନଂ କିଲେସାନମେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ସହ ପରିଯୁଟ୍ଠାନେହୀତି ସପରିଯୁଟ୍ଠାନାନି। ତେହି ସପରିଯୁଟ୍ଠାନେହି ଅନୁସଯିତୌପକ୍କିଲେସେହି। ଚିତ୍ତଂ ୱିମୁଚ୍ଚଂ ହୋତୀତି ତେସଂ ଅଭକ୍କୁପ୍ପତ୍ତିକଭୂତତ୍ତା ସନ୍ତତିୱସେନ ପୱତ୍ତମାନଂ ଚିତ୍ତଂ ତତୋ ୱିମୁଚ୍ଚଂ ନାମ ହୋତି। ତଦେୱ ସୁଟ୍ଠୁ ୱିମୁତ୍ତତ୍ତା ସୁୱିମୁତ୍ତଂ। ତଂୱିମୁତ୍ତିଞ୍ଞାତଟ୍ଠେନାତି ତସ୍ସା ୱିମୁତ୍ତିଯା ଜାନନଟ୍ଠେନ।

ୱିମୁତ୍ତିଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୪। ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୬୫। ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେଯେୱ ହେତୁଟ୍ଠେନ ପଠମଂ ମଗ୍ଗଙ୍ଗାନି ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ୱତ୍ୱା ପୁନ ମଗ୍ଗଙ୍ଗଭୂତେ ଚ ଅମଗ୍ଗଙ୍ଗଭୂତେ ଚ ଧମ୍ମେ ''ବୁଜ୍ଝନଟ୍ଠେନ ବୋଧୀ''ତି ଲଦ୍ଧନାମସ୍ସ ଅରିଯସ୍ସ ଅଙ୍ଗଭାୱେନ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗେ ୱିସୁଂ ଦସ୍ସେସି। ସତିଧମ୍ମୱିଚଯୱୀରିଯସମାଧିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା ହି ମଗ୍ଗଙ୍ଗାନେୱ, ପୀତିପସ୍ସଦ୍ଧିଉପେକ୍ଖାସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା ଅମଗ୍ଗଙ୍ଗାନି। ପୁନ ବଲୱସେନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯୱସେନ ଚ ୱିସୁଂ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠେସୁ ସଦ୍ଧା ଏୱ ଅମଗ୍ଗଙ୍ଗଭୂତା। ପୁନ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଜାତେଯେୱ ଧମ୍ମେ ରାସିୱସେନ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆଧିପତେଯ୍ୟଟ୍ଠେନାତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଉପଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନ ସତିପଟ୍ଠାନାତି ଏକାୱ ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣା ସତି କାଯୱେଦନାଚିତ୍ତଧମ୍ମେସୁ ସୁଭସୁଖନିଚ୍ଚଅତ୍ତସଞ୍ଞାପହାନକିଚ୍ଚସାଧନୱସେନ ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନା ନାମ। ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣଂ ଏକମେୱ ୱୀରିଯଂ ଉପ୍ପନ୍ନାନୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ଅକୁସଲାନଂ ପହାନାନୁପ୍ପତ୍ତିକିଚ୍ଚସ୍ସ, ଅନୁପ୍ପନ୍ନୁପ୍ପନ୍ନାନଂ କୁସଲାନଂ ଉପ୍ପାଦଟ୍ଠିତିକିଚ୍ଚସ୍ସ ସାଧନୱସେନ ଚତ୍ତାରୋ ସମ୍ମପ୍ପଧାନା ନାମ।

ତଥଟ୍ଠେନ ସଚ୍ଚାତି ଦୁକ୍ଖଭାୱାଦୀସୁ ଅୱିସଂୱାଦକଟ୍ଠେନ ଚତ୍ତାରି ଅରିଯସଚ୍ଚାନି। ଏତାନେୱ ଚେତ୍ଥ ପଟିୱେଧଟ୍ଠେନ ତଦା ସମୁଦାଗତାନି, ''ଅମତୋଗଧଂ ନିବ୍ବାନ''ନ୍ତି ୱିସୁଂ ୱୁତ୍ତଂ ନିବ୍ବାନଞ୍ଚ, ସେସା ପନ ଧମ୍ମା ପଟିଲାଭଟ୍ଠେନ ତଦା ସମୁଦାଗତା। ''ତଥଟ୍ଠେନ ସଚ୍ଚା ତଦା ସମୁଦାଗତା''ତି ୱଚନତୋ ମଗ୍ଗଫଲପରିଯୋସାନେ ଅୱସ୍ସଂ ଚତ୍ତାରି ସଚ୍ଚାନି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖତୀତି ନିଟ୍ଠମେତ୍ଥ ଗନ୍ତବ୍ବଂ। ''କତଂ କରଣୀଯଂ ନାପରଂ ଇତ୍ଥତ୍ତାଯାତି ପଜାନାତୀ''ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୨୪୮) ୱଚନତୋ ଚ ''ଦୁକ୍ଖଂ ମେ ପରିଞ୍ଞାତଂ, ସମୁଦଯୋ ମେ ପହୀନୋ, ନିରୋଧୋ ମେ ସଚ୍ଛିକତୋ, ମଗ୍ଗୋ ଚ ମେ ଭାୱିତୋ''ତି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଂ ୱୁତ୍ତମେୱ ହୋତି। ତଥା ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଂ ଯୁଜ୍ଜତି ଚ। ସମୁଦଯୋତି ଚେତ୍ଥ ତଂତଂମଗ୍ଗୱଜ୍ଝୋଯେୱ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତସମୁଦଯପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣୱସେନେୱ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ଦୁୱିଧଂ କିଲେସପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଂ ମଗ୍ଗଫଲନିବ୍ବାନପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାନି ଇଧ ସରୂପେନେୱ ଆଗତାନୀତି ୱୁତ୍ତାନି। କେୱଲଂ ଦୁକ୍ଖପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣମେୱ ନ ୱୁତ୍ତଂ। କିଞ୍ଚାପି ନ ୱୁତ୍ତଂ, ଅଥ ଖୋ ପାଠସବ୍ଭାୱତୋ ଯୁତ୍ତିସବ୍ଭାୱତୋ ଚ ଗହେତବ୍ବମେୱ। ସଚ୍ଚପଟିୱେଧତ୍ଥଞ୍ହି ପଟିପନ୍ନସ୍ସ ନିଟ୍ଠିତେ ସଚ୍ଚପଟିୱେଧେ ସଯଂ କତକିଚ୍ଚପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଂ ଯୁତ୍ତମେୱାତି। ଅୱିକ୍ଖେପଟ୍ଠେନ ସମଥୋତିଆଦି ମଗ୍ଗସମ୍ପଯୁତ୍ତେ ଏୱ ସମଥୱିପସ୍ସନାଧମ୍ମେ ଏକରସଟ୍ଠେନ ଅନତିୱତ୍ତନଟ୍ଠେନ ଚ ଦସ୍ସେତୁଂ ୱୁତ୍ତଂ। ସଂୱରଟ୍ଠେନ ସୀଲୱିସୁଦ୍ଧୀତି ସମ୍ମାୱାଚାକମ୍ମନ୍ତାଜୀୱା ଏୱ। ଅୱିକ୍ଖେପଟ୍ଠେନ ଚିତ୍ତୱିସୁଦ୍ଧୀତି ସମ୍ମାସମାଧି ଏୱ। ଦସ୍ସନଟ୍ଠେନ ଦିଟ୍ଠିୱିସୁଦ୍ଧୀତି ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଯେୱ। ୱିମୁତ୍ତଟ୍ଠେନାତି ସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନ ମଗ୍ଗୱଜ୍ଝକିଲେସେହି ମୁଚ୍ଚନଟ୍ଠେନ, ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣେ ୱା ଅଧିମୁଚ୍ଚନଟ୍ଠେନ। ୱିମୋକ୍ଖୋତି ସମୁଚ୍ଛେଦୱିମୋକ୍ଖୋ, ଅରିଯମଗ୍ଗୋଯେୱ। ପଟିୱେଧଟ୍ଠେନ ୱିଜ୍ଜାତି ସଚ୍ଚପଟିୱେଧଟ୍ଠେନ ୱିଜ୍ଜା, ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଯେୱ। ପରିଚ୍ଚାଗଟ୍ଠେନ ୱିମୁତ୍ତୀତି ମଗ୍ଗୱଜ୍ଝକିଲେସାନଂ ପଜହନଟ୍ଠେନ ତତୋ ମୁଚ୍ଚନତୋ ୱିମୁତ୍ତି, ଅରିଯମଗ୍ଗୋଯେୱ। ସମୁଚ୍ଛେଦଟ୍ଠେନ ଖଯେ ଞାଣନ୍ତି କିଲେସସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦନଟ୍ଠେନ କିଲେସକ୍ଖଯକରେ ଅରିଯମଗ୍ଗେ ଞାଣଂ, ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଯେୱ।

ଛନ୍ଦାଦଯୋ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବା। କେୱଲଞ୍ହେତ୍ଥ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେଯେୱ ମଗ୍ଗସ୍ସ ଆଦିମଜ୍ଝପରିଯୋସାନାକାରେନ ଦସ୍ସିତା। ୱିମୁତ୍ତୀତି ଚେତ୍ଥ ମଗ୍ଗୱିମୁତ୍ତିଯେୱ। ''ତଥଟ୍ଠେନ ସଚ୍ଚା''ତି ଏତ୍ଥ ଗହିତମ୍ପି ଚ ନିବ୍ବାନଂ ଇଧ ପରିଯୋସାନଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ପୁନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଫଲକ୍ଖଣେପି ଏସେୱ ନଯୋ। ଏତ୍ଥ ପନ ହେତୁଟ୍ଠେନ ମଗ୍ଗୋତି ଫଲମଗ୍ଗଭାୱେନେୱ। ସମ୍ମପ୍ପଧାନାତି ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଚତୁକିଚ୍ଚସାଧକସ୍ସ ୱୀରିଯକିଚ୍ଚସ୍ସ ଫଲସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ସିଦ୍ଧତ୍ତା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅଞ୍ଞଥା ହି ଫଲକ୍ଖଣେ ସମ୍ମପ୍ପଧାନା ଏୱ ନ ଲବ୍ଭନ୍ତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ସତ୍ତତିଂସ ବୋଧିପକ୍ଖିଯଧମ୍ମେ ଉଦ୍ଧରନ୍ତେନ ଥେରେନ ''ଫଲକ୍ଖଣେ ଠପେତ୍ୱା ଚତ୍ତାରୋ ସମ୍ମପ୍ପଧାନେ ଅୱସେସା ତେତ୍ତିଂସ ଧମ୍ମା ଲବ୍ଭନ୍ତୀ''ତି। ଏୱମେୱ ପଟିୱେଧକିଚ୍ଚାଦିସିଦ୍ଧିୱସେନ ସଚ୍ଚାଦୀନିପି ଯଥାଯୋଗଂ ୱେଦିତବ୍ବାନି। ୱିମୋକ୍ଖୋତି ଚ ଫଲୱିମୋକ୍ଖୋ। ୱିମୁତ୍ତୀତି ଫଲୱିମୁତ୍ତି। ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧଟ୍ଠେନ ଅନୁପ୍ପାଦେ ଞାଣଂ ୱୁତ୍ତତ୍ଥମେୱ। ୱୁଟ୍ଠହିତ୍ୱାତି ଅନ୍ତରା ୱୁଟ୍ଠାନାଭାୱା ଫଲାୱସାନେନ ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଇମେ ଧମ୍ମା ତଦା ସମୁଦାଗତାତି ଇମେ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରା ଧମ୍ମା ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଫଲକ୍ଖଣେ ଚ ସମୁଦାଗତାତି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖତୀତି ଇତି-ସଦ୍ଦଂ ପାଠସେସଂ କତ୍ୱା ସମ୍ବନ୍ଧୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୫। ୱତ୍ଥୁନାନତ୍ତଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୬୬। ଓକ୍ଖୁନାନତ୍ତଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ଚକ୍ଖୁଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ଓଓହେତୀତି ଅଜ୍ଝତ୍ତଭୂତଂ ଚକ୍ଖୁଂ ଓଓହପେତି। ଯଥା ସୋ ଚକ୍ଖୁଂ ଓଓହପେତି, ତଥା ଓତ୍ତୁକାମୋ କଥଂ ଚକ୍ଖୁଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ଓଓହେତୀତି ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ପୁନ ଚକ୍ଖୁ ଅଓିଜ୍ଜାସମ୍ଭୂତନ୍ତି ଓଓହେତୀତିଆଦିନା ଓଓହାପନାକାରଂ ଦସ୍ସେତି। ତତ୍ଥ ଅଓିଜ୍ଜାତଣ୍ହା ଅତୀତା ଉପତ୍ଥମ୍ଭକହେତୁଯୋ, କମ୍ମଂ ଅତୀତଂ ଜନକହେତୁ, ଆହାରୋ ଇଦାନି ଉପତ୍ଥମ୍ଭକହେତୁ। ଏତେନ ଚକ୍ଖୁପତ୍ଥମ୍ଭକାନି ଉତୁଚିତ୍ତାନି ଗହିତାନେଓ ହୋନ୍ତି। ଚତୁନ୍ନଂ ମହାଭୂତାନଂ ଉପାଦାଯାତି ଉପଯୋଗତ୍ଥେ ସାମିଓଚନଂ, ଚତ୍ତାରି ମହାଭୂତାନି ଉପାଦିଯିତ୍ୱା ପଓତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତେନ ପସାଦଚକ୍ଖୁଭାଓୋ ଦସ୍ସିତୋ ହୋତି, ସସମ୍ଭାରଭାଓୋ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତୋ। ଉପ୍ପନ୍ନନ୍ତି ଅଦ୍ଧାଓସେନ, ସନ୍ତତିଖଣଓସେନ ଓା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ। ସମୁଦାଗତନ୍ତି ହେତୁତୋ ସମୁଟ୍ଠିତଂ। ଏତ୍ତାଓତା ଓିପସ୍ସନାପୁବ୍ବଭାଗେ ଚକ୍ଖୁଓଓତ୍ଥାନଂ ଦସ୍ସିତଂ। ଅହୁତ୍ୱା ସମ୍ଭୂତନ୍ତିଆଦୀହି ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନା। ପୁବ୍ବେ ଉଦଯା ଅଓିଜ୍ଜମାନତୋ ଅହୁତ୍ୱା ସମ୍ଭୂତଂ, ଉଦ୍ଧଂ ଓଯା ଅଭାଓତୋ ହୁତ୍ୱା ନ ଭଓିସ୍ସତି। ଅନ୍ତଓନ୍ତତୋତି ଅନ୍ତୋ ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ଅନ୍ତଓା, ଅନ୍ତଓା ଏଓ ଅନ୍ତଓନ୍ତୋ ଯଥା ''ସତିମନ୍ତୋ, ଗତିମନ୍ତୋ, ଧିତିମନ୍ତୋ ଚ ଯୋ ଇସୀ''ତି (ଥେରଗା। ୧୦୫୨)। ତତୋ ଅନ୍ତଓନ୍ତତୋ, ଭଙ୍ଗଓିଜ୍ଜମାନତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଦ୍ଧୁଓନ୍ତି ସବ୍ବାଓତ୍ଥାନିପାତିତାଯ, ଥିରଭାଓସ୍ସ ଚ ଅଭାଓତାଯ ନ ଧୁଓଂ। ଅସସ୍ସତନ୍ତି ନ ନିଚ୍ଚଂ। ଓିପରିଣାମଧମ୍ମନ୍ତି ଜରାଯ ଚେଓ ମରଣେନ ଚାତି ଦ୍ୱେଧା ଓିପରିଣାମପକତିକଂ। ଚକ୍ଖୁ ଅନିଚ୍ଚନ୍ତିଆଦୀନି ଚକ୍ଖୁଂ ଅନିଚ୍ଚତୋତିଆଦୀନି ଚ ଓୁତ୍ତତ୍ଥାନି। ମନୋତି ଇଧ ଭଓଙ୍ଗମନସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା ଅଓିଜ୍ଜାସମ୍ଭୂତୋତିଆଦି ଯୁଜ୍ଜତିଯେଓ। ଆହାରସମ୍ଭୂତୋତି ଏତ୍ଥ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଫସ୍ସାହାରମନୋସଞ୍ଚେତନାହାରଓସେନ ଓେଦିତବ୍ବଂ। ଉପ୍ପନ୍ନୋତି ଚ ଅଦ୍ଧାସନ୍ତତିଓସେନ।

ଓକ୍ଖୁନାନତ୍ତଞାଣନିଦ୍ଦେସଓଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୬। ଗୋଚରନାନତ୍ତଞାଣନିଦ୍ଦେସଓଣ୍ଣନା

୬୭। ଗୋଚରନାନତ୍ତଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ରୂପେ ବହିଦ୍ଧା ଓଓତ୍ଥେତୀତି ଅଜ୍ଝତ୍ତତୋ ବହିଦ୍ଧାଭୂତେ ରୂପାଯତନଧମ୍ମେ ଓଓତ୍ଥପେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଓିଜ୍ଜାସମ୍ଭୂତାତିଆଦି ଅତ୍ତଭାଓପରିଯାପନ୍ନକମ୍ମଜରୂପତ୍ତା ଓୁତ୍ତଂ। ଆହାରୋପି ହି କମ୍ମଜରୂପସ୍ସ ଉପତ୍ଥମ୍ଭକପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି। ସଦ୍ଦସ୍ସ ପନ ଉତୁଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନତ୍ତା ଅଓିଜ୍ଜାସମ୍ଭୂତାଦିଚତୁକ୍କଂ ନ ଓୁତ୍ତଂ। ଫୋଟ୍ଠବ୍ବାନଂ ସଯଂ ମହାଭୂତତ୍ତା ''ଚତୁନ୍ନଂ ମହାଭୂତାନଂ ଉପାଦାଯା''ତି ନ ଓୁତ୍ତଂ। ଧମ୍ମାତି ଚେତ୍ଥ ଭଓଙ୍ଗମନୋସମ୍ପଯୁତ୍ତା ତଯୋ ଅରୂପିନୋ ଖନ୍ଧା, ଧମ୍ମାଯତନପରିଯାପନ୍ନାନି ସୁଖୁମରୂପାନି ଚ କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନାନି, ସବ୍ବାନିପି ରୂପାଦୀନି ଚ। ଅପିଚ ଯାନି ଯାନି ଯେନ ଯେନ ସମୁଟ୍ଠହନ୍ତି, ତାନି ତାନି ତେନ ତେନ ଓେଦିତବ୍ବାନି। ଇତରଥା ହି ସକସନ୍ତାନପରିଯାପନ୍ନାପି ରୂପାଦଯୋ ଧମ୍ମା ସବ୍ବେ ନ ସଙ୍ଗଣ୍ହେଯ୍ୟୁଂ। ଯସ୍ମା ଅନିନ୍ଦ୍ରିଯବଦ୍ଧରୂପାଦଯୋପି ଓିପସ୍ସନୂପଗା, ତସ୍ମା ତେସଂ କମ୍ମସମ୍ଭୂତପଦେନ ସଙ୍ଗହୋ ଓେଦିତବ୍ବୋ। ତେପି ହି ସବ୍ବସତ୍ତସାଧାରଣକମ୍ମପଚ୍ଚଯୌତୁସମୁଟ୍ଠାନା। ଅଞ୍ଞେ ପନ ''ଅନିନ୍ଦ୍ରିଯବଦ୍ଧା ରୂପାଦଯୋ ଅଓିପସ୍ସନୂପଗା''ତି ଓଦନ୍ତି। ତଂ ପନ –

''ସବ୍ବେ ସଙ୍ଖାରା ଅନିଚ୍ଚାତି, ଯଦା ପଞ୍ଞାଯ ପସ୍ସତି;

ଅଥ ନିବ୍ବିନ୍ଦତି ଦୁକ୍ଖେ, ଏସ ମଗ୍ଗୋ ଓିସୁଦ୍ଧିଯା''ତି। (ଧ। ପ। ୨୭୭) –

ଆଦିକାଯ ପାଠିଯା ଓିରୁଜ୍ଝତି। ଓୁତ୍ତଞ୍ଚ ଓିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ – ''ଇଧେକଚ୍ଚୋ ଆଦିତୋଓ ଅଜ୍ଝତ୍ତସଙ୍ଖାରେ ଅଭିନିଓିସିତ୍ୱା ଓିପସ୍ସତି, ଯସ୍ମା ପନ ନ ସୁଦ୍ଧଅଜ୍ଝତ୍ତଦସ୍ସନମତ୍ତେନେଓ ମଗ୍ଗଓୁଟ୍ଠାନଂ ହୋତି, ବହିଦ୍ଧାପି ଦଟ୍ଠବ୍ବମେଓ, ତସ୍ମା ପରସ୍ସ ଖନ୍ଧେପି ଅନୁପାଦିନ୍ନସଙ୍ଖାରେପି ଅନିଚ୍ଚଂ ଦୁକ୍ଖମନତ୍ତାତି ଓିପସ୍ସତୀ''ତି (ଓିସୁଦ୍ଧି। ୨।୭୮୪)। ତସ୍ମା ପରେସଂ ଚକ୍ଖାଦିଓଓତ୍ଥାନମ୍ପି ଅନିନ୍ଦ୍ରିଯବଦ୍ଧରୂପାଦିଓଓତ୍ଥାନମ୍ପି ଇଚ୍ଛିତବ୍ବମେଓ, ତସ୍ମା ତେଭୂମକସଙ୍ଖାରା ଅଓିପସ୍ସନୂପଗା ନାମ ନତ୍ଥି।

ଗୋଚରନାନତ୍ତଞାଣନିଦ୍ଦେସଓଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୭। ଚରିଯାନାନତ୍ତଞାଣନିଦ୍ଦେସଓଣ୍ଣନା

୬୮। ଚରିଯାନାନତ୍ତଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ଓିଞ୍ଞାଣଚରିଯାତିଆଦୀସୁ ଆରମ୍ମଣେ ଚରତୀତି ଚରିଯା, ଓିଞ୍ଞାଣମେଓ ଚରିଯା ଓିଞ୍ଞାଣଚରିଯା। ଅଞ୍ଞାଣେନ ଚରଣଂ , ଅଞ୍ଞାଣେନ ଓା ଚରତି, ଅଞ୍ଞାତେ ଓା ଚରତି, ଅଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଓା ଚରଣନ୍ତି ଅଞ୍ଞାଣଚରିଯା। ଞାଣମେଓ ଚରିଯା, ଞାଣେନ ଓା ଚରିଯା, ଞାଣେନ ଓା ଚରତି, ଞାତେ ଓା ଚରତି, ଞାଣସ୍ସ ଓା ଚରଣନ୍ତି ଞାଣଚରିଯା। ଦସ୍ସନତ୍ଥାଯାତି ରୂପଦସ୍ସନତ୍ଥାଯ ପଓତ୍ତା। ଆଓଜ୍ଜନକିରିଯାବ୍ୟାକତାତି ଭଓଙ୍ଗସନ୍ତାନତୋ ଅପନେତ୍ୱା ରୂପାରମ୍ମଣେ ଚିତ୍ତସନ୍ତାନଂ ଆଓଜ୍ଜେତି ନାମେତୀତି ଆଓଜ୍ଜନଂ, ଓିପାକାଭାଓତୋ କରଣମତ୍ତନ୍ତି କିରିଯା, କୁସଲାକୁସଲଓସେନ ନ ବ୍ୟାକତାତି ଅବ୍ୟାକତା। ଦସ୍ସନଟ୍ଠୋତି ପସ୍ସନ୍ତି ତେନ, ସଯଂ ଓା ପସ୍ସତି, ଦସ୍ସନମତ୍ତମେଓ ଓା ତନ୍ତି ଦସ୍ସନଂ, ଦସ୍ସନମେଓ ଅତ୍ଥୋ ଦସ୍ସନଟ୍ଠୋ। ଚକ୍ଖୁଓିଞ୍ଞାଣନ୍ତି କୁସଲଓିପାକଂ ଓା ଅକୁସଲଓିପାକଂ ଓା। ଦିଟ୍ଠତ୍ତାତି ଅଦିଟ୍ଠେ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନସ୍ସ ଅଭାଓତୋ ଚକ୍ଖୁଓିଞ୍ଞାଣେନ ରୂପାରମ୍ମଣସ୍ସ

ଦିଟ୍ଠତ୍ତା। ଅଭିନିରୋପନା ୱିପାକମନୋଧାତୂତି ଦିଟ୍ଠାରମ୍ମଣମେୱ ଆରୋହତୀତି ଅତିନିରୋପନା, ଉଭୟୱିପାକା ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନମନୋଧାତୁ। ଅଭିନିରୋପିତତ୍ତାତି ରୂପାରମ୍ମଣଂ ଅଭିରୁଢହତ୍ତା। ୱିପାକମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୂତି ଉଭୟୱିପାକା ସନ୍ତୀରଣମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁ। ଏସ ନୟୋ ସୋତଦ୍ୱାରାଦୀସୁପି। ସନ୍ତୀରଣାନନ୍ତରଂ ୱୋଟ୍ଠବ୍ବନେ ଅୱୁତ୍ତେପି ଅଟ୍ଠକଥାଚରିୟେହି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଲବ୍ଭତୀତି ଗହେତବ୍ବଂ। ୱିଜାନନତ୍ଥାୟାତି ଧମ୍ମାରମ୍ମଣସ୍ସ ଚେୱ ରୂପାଦିଆରମ୍ମଣସ୍ସ ଚ ୱିଜାନନତ୍ଥାୟ। ଆୱଜ୍ଜନକିରିୟାବ୍ୟାକତାତି ମନୋଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନଚିତ୍ତଂ। ୱିଜାନନଟ୍ଠୋତି ତଦନନ୍ତରଜୱନୱସେନ ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ୱିଜାନନମେୱ ଅତ୍ଥୋ, ନ ଅଞ୍ଞୋ। ଉପରି ଅକୁସଲଜୱନାନଂ ୱିପସ୍ସନାମଗ୍ଗଫଲଜୱନାନଞ୍ଚ ୱିସୁଂ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ସେସଜୱନାନି ଇଧ ଗହେତବ୍ବାନି ସିୟୁଂ। ‘‘କୁସଲେହି କମ୍ମେହି ୱିପ୍ପୟୁତ୍ତା ଚରତୀତି ୱିଞ୍ଞାଣଚରିୟା’’ତିଆଦିୱଚନତୋ (ପଟି। ମ। ୧।୭୦) ପନ ହସିତୁପ୍ପାଦଚିତ୍ତଜୱନମେୱ ଗହେତବ୍ବଂ। ଛସୁ ଦ୍ୱାରେସୁ ଅହେତୁକାନଂୟେୱ ଚିତ୍ତାନଂ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଦ୍ୱେ ଆୱଜ୍ଜନାନି ଦ୍ୱେ ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣାନି ଦ୍ୱେ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନାନି ତୀଣି ସନ୍ତୀରଣାନି ଏକଂ ହସିତୁପ୍ପାଦଚିତ୍ତନ୍ତି ଅଟ୍ଠାରସ ଅହେତୁକଚିତ୍ତାନିୟେୱ ୱିଞ୍ଞାଣଚରିୟାତି ୱେଦିତବ୍ବାନି।

୬୯। ଇଦାନି ୱିସୟୱିଜାନନମତ୍ତଟ୍ଠେନ ୱିଞ୍ଞାଣଚରିୟାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ନୀରାଗା ଚରତୀତିଆଦିମାହ, ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ହି ରାଗାଦିସମ୍ପୟୋଗେ ସଦ୍ଧାଦିସମ୍ପୟୋଗେ ଚ ଅୱତ୍ଥନ୍ତରଂ ପାପୁଣାତି, ତେସୁ ଅସତି ସକାୱତ୍ଥାୟମେୱ ତିଟ୍ଠତି। ତସ୍ମା ନୀରାଗାଦିୱଚନେନ ତେସଂ ୱୁତ୍ତୱିଞ୍ଞାଣାନଂ ୱିଞ୍ଞାଣକିଚ୍ଚମତ୍ତଂ ଦସ୍ସେତି। ନତ୍ଥି ଏତିସ୍ସା ରାଗୋତି ନୀରାଗା। ନିରାଗାତି ରସ୍ସଂ କତ୍ୱାପି ପଠନ୍ତି । ସୋ ପନ ରଜ୍ଜନୱସେନ ରାଗୋ। ଇତରେସୁ ଦୁସ୍ସନୱସେନ ଦୋସୋ। ମୁୟ୍ହନୱସେନ ମୋହୋ। ମଞ୍ଞନୱସେନ ମାନୋ। ୱିପରୀତଦସ୍ସନୱସେନ ଦିଟ୍ଠି। ଉଦ୍ଧତଭାୱୋ, ଅୱୂପସନ୍ତଭାୱୋ ୱା ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଂ। ୱିଚିକିଚ୍ଛା ୱୁତ୍ତତ୍ଥା। ଅନୁସେନ୍ତୀତି ଅନୁସୟା। ‘‘ନିରନୁସୟା’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ନାନୁସୟାତି ୱୁତ୍ତଂ, ସୋୟେୱତ୍ଥୋ। ପରିୟୁଟ୍ଠାନପ୍ପତ୍ତାନମେୱେତ୍ଥ ଅଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ନ ହି ୱିଞ୍ଞାଣଚରିୟା ପହୀନାନୁସୟାନଂୟେୱ ୱୁତ୍ତା। ୟା ଚ ନୀରାଗାଦିନାମା, ସା ରାଗାଦୀହି ୱିପ୍ପୟୁତ୍ତାୱ ନାମ ହୋତୀତି ପରିୟାୟନ୍ତରଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ରାଗୱିପ୍ପୟୁତ୍ତାତିଆଦିମାହ। ପୁନ ଅଞ୍ଞେହି ଚ ୱିପ୍ପୟୁତ୍ତତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ କୁସଲେହି କମ୍ମେହୀତିଆଦିମାହ। କୁସଲାନିୟେୱ ରାଗାଦିୱଜ୍ଜାଭାୱା ଅନୱଜ୍ଜାନି। ପରିସୁଦ୍ଧଭାୱକରେହି ହିରିଓତ୍ତପ୍ପେହି ୟୁତ୍ତତ୍ତା ସୁକ୍କାନି। ପୱତ୍ତିସୁଖତ୍ତା ସୁଖୋ ଉଦୟୋ ଉପ୍ପତ୍ତି ଏତେସନ୍ତି ସୁଖୁଦ୍ରୟାନି, ସୁଖୱିପାକତ୍ତା ୱା ସୁଖୋ ଉଦୟୋ ୱଡ୍ଢି ଏତେସନ୍ତି ସୁଖୁଦ୍ରୟାନି। ୱୁତ୍ତୱିପଲ୍ଲାସେନ ଅକୁସଲାନି ୟୋଜେତବ୍ବାନି। ୱିଞ୍ଞାତେ ଚରତୀତି ୱିଞ୍ଞାଣେନ ୱିଞ୍ଞାୟମାନଂ ଆରମ୍ମଣଂ ୱିଞ୍ଞାତଂ ନାମ, ତସ୍ମିଂ ୱିଞ୍ଞାତେ ଆରମ୍ମଣେ। କିଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି? ନୀଲୱଣ୍ଣୟୋଗତୋ ନୀଲୱତ୍ଥଂ ୱିୟ ୱିଞ୍ଞାଣୟୋଗତୋ ୱିଞ୍ଞାତଂ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ନାମ ହୋତି, ତସ୍ମିଂ ୱିଞ୍ଞାଣେ ଚରତୀତି ୱିଞ୍ଞାଣଚରିୟାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସଏୱରୂପା ଚରିୟା ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରସ୍ସ ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରା ଚରିୟା ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଚରିୟା’’ତି ଚ ୱୋହାରୱସେନ ୱୁଚ୍ଚତି, ୱିଞ୍ଞାଣତୋ ପନ ୱିସୁଂ ଚରିୟା ନତ୍ଥି। ପକତିପରିସୁଦ୍ଧମିଦଂ ଚିତ୍ତଂ ନିକ୍କିଲେସଟ୍ଠେନାତି ଇଦଂ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରଂ ଚିତ୍ତଂ ରାଗାଦିକିଲେସାଭାୱେନ ପକତିୟା ଏୱ ପରିସୁଦ୍ଧଂ। ତସ୍ମା ୱିଜାନନମତ୍ତମେୱ ଚରିୟାତି ୱିଞ୍ଞାଣଚରିୟାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ନିକ୍କ୍ଲେସଟ୍ଠେନାତିପି ପାଠୋ।

ଅଞ୍ଞାଣଚରିୟାୟ ମନାପିୟେସୂତି ମନସି ଅପ୍ପେନ୍ତି ପସୀଦନ୍ତି, ମନଂ ୱା ଅପ୍ପାୟନ୍ତି ୱଡ୍ଢେନ୍ତୀତି ମନାପାନି, ମନାପାନିୟେୱ ମନାପିୟାନି। ତେସୁ ମନାପିୟେସୁ। ତାନି ପନ ଇଟ୍ଠାନି ୱା ହୋନ୍ତୁ ଅନିଟ୍ଠାନି ୱା, ଗହଣୱସେନ ମନାପିୟାନି। ନ ହି ଇଟ୍ଠସ୍ମିଂୟେୱ ରାଗୋ ଅନିଟ୍ଠସ୍ମିଂୟେୱ ଦୋସୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ରାଗସ୍ସ ଜୱନତ୍ଥାୟାତି ସନ୍ତତିୱସେନ ରାଗସ୍ସ ଜୱନତ୍ଥାୟ ପୱତ୍ତା। ଆୱଜ୍ଜନକିରିୟାବ୍ୟାକତାତି ଚକ୍ଖୁଦ୍ୱାରେ ଅୟୋନିସୋ ମନସିକାରଭୂତା ଆୱଜ୍ଜନକିରିୟାବ୍ୟାକତା ମନୋଧାତୁ। ରାଗସ୍ସ ଜୱନାତି ୟେଭୁୟ୍ୟେନ ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁଂ ରାଗସ୍ସ ପୱତ୍ତି, ପୁନପ୍ପୁନଂ ପୱତ୍ତୋ ରାଗୋୟେୱ। ଅଞ୍ଞାଣଚରିୟାତି ଅଞ୍ଞାଣେନ ରାଗସ୍ସ ସମ୍ପୱତ୍ତୋ ଅଞ୍ଞାଣେନ ରାଗସ୍ସ ଚରିୟାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସେସେସୁପି ଏସେୱ ନୟୋ। ତଦୁଭୟେନ ଅସମପେକ୍ଖନସ୍ମିଂ ୱତ୍ଥୁସ୍ମିନ୍ତି ରାଗଦୋସୱସେନ ସମପେକ୍ଖନୱିରହିତେ ରୂପାରମ୍ମଣସଙ୍ଖାତେ ୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ। ମୋହସ୍ସ ଜୱନତ୍ଥାୟାତି ୱିଚିକିଚ୍ଛାଉଦ୍ଧଚ୍ଚୱସେନ ମୋହସ୍ସ ଜୱନତ୍ଥାୟ। ଅଞ୍ଞାଣଚରିୟାତି ଅଞ୍ଞାଣସ୍ସେୱ ଚରିୟା, ନ ଅଞ୍ଞସ୍ସ। ୱିନିବନ୍ଧସ୍ସାତିଆଦୀନି ମାନାଦୀନଂ ସଭାୱୱଚନାନି। ତତ୍ଥ ୱିନିବନ୍ଧସ୍ସାତି ଉନ୍ନତିୱସେନ ୱିନିବନ୍ଧିତ୍ୱା ଠିତସ୍ସ। ପରାମଟ୍ଠାୟାତି ରୂପସ୍ସ ଅନିଚ୍ଚଭାୱାଦିଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ପରତୋ ନିଚ୍ଚଭାୱାଦିଂ ଆମଟ୍ଠାୟ ଗହିତାୟ। ୱିକ୍ଖେପଗତସ୍ସାତି ରୂପାରମ୍ମଣେ ୱିକ୍ଖିତ୍ତଭାୱଂ ଗତସ୍ସ। ଅନିଟ୍ଠଙ୍ଗତାୟାତି ଅସନ୍ନିଟ୍ଠାନଭାୱଂ ଗତାୟ। ଥାମଗତସ୍ସାତି ବଲପ୍ପତ୍ତସ୍ସ। ଧମ୍ମେସୂତି ରୂପାଦୀସୁ ୱା ଧମ୍ମାରମ୍ମଣଭୂତେସୁ ୱା ଧମ୍ମେସୁ।

୭୦। ୟସ୍ମା ରାଗାଦୟୋ ଅଞ୍ଞାଣେନ ହୋନ୍ତି, ତସ୍ମା ରାଗାଦିସମ୍ପୟୋଗେନ ଅଞ୍ଞାଣଂ ୱିସେସେନ୍ତୋ ସରାଗା ଚରତୀତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସରାଗା ଚରତୀତି ମୋହମାନଦିଟ୍ଠିମାନାନୁସୟଦିଟ୍ଠାନୁସୟଅୱିଜ୍ଜାନୁସୟଜୱନୱସେନ ଚରିୟା ୱେଦିତବ୍ବା। ସଦୋସା ଚରତୀତି ମୋହଅୱିଜ୍ଜାନୁସୟଜୱନୱସେନ। ସମୋହା ଚରତୀତି ରାଗଦୋସମାନଦିଟ୍ଠିଉଦ୍ଧଚ୍ଚୱିଚିକିଚ୍ଛାନୁସୟଜୱନୱସେନ। ସମାନା ଚରତୀତି ରାଗମୋହକାମରାଗଭୱରାଗାୱିଜ୍ଜାନୁସୟଜୱନୱସେନ। ସଦିଟ୍ଠି ଚରତୀତି ରାଗମୋହକାମରାଗାୱିଜ୍ଜାନୁସୟଜୱନୱସେନ। ସୌଦ୍ଧଚ୍ଚା ଚରତି ସୱିଚିକିଚ୍ଛା ଚରତୀତି ମୋହଅୱିଜ୍ଜାନୁସୟଜୱନୱସେନ। ସାନୁସୟା ଚରତୀତି ଏତ୍ଥାପି ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ଏକେକଂ ଅନୁସୟଂ ମୂଲଂ କତ୍ୱା ତସ୍ମିଂ ଚିତ୍ତେ ଲବ୍ଭମାନକସେସାନୁସୟୱସେନ ସାନୁସୟତା ୟୋଜେତବ୍ବା। ରାଗସମ୍ପୟୁତ୍ତାତିଆଦି ସରାଗାଦିୱେୱଚନମେୱ। ସା ଏୱ ହି ଚରିୟା ସମ୍ପୟୋଗୱସେନ

ସହ ରାଗାଦୀହି ୱତ୍ତତୀତି ସରାଗାଦିଆଦୀନି ନାମାନି ଲଭତି। ରାଗାଦୀହି ସମଂ ଏକୁପ୍ପାଦେକନିରୋଧେକୱତ୍ଥେକାରମ୍ମଣାଦୀହି ପକାରେହି ଯୁତ୍ତାତି ରାଗସମ୍ପଯୁତ୍ତାନୀତିଆଦୀନି ନାମାନି ଲଭତି। ସାଯେୱ ଚ ଯସ୍ମା କୁସଲାଦୀହି କମ୍ମେହି ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତା, ଅକୁସଲାଦୀହି କମ୍ମେହି ସମ୍ପଯୁତ୍ତା, ତସ୍ମାପି ଅଞ୍ଞାଣଚରିଯାତି ଦସ୍ସେତୁଂ କୁସଲେହି କମ୍ମେହୀତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଅଞ୍ଞାତେତି ମୋହସ୍ସ ଅଞ୍ଞାଣଲକ୍ଖଣତ୍ତା ଯଥାସଭାୱେନ ଅଞ୍ଞାତେ ଆରମ୍ମଣେ। ସେସଂ ୱୁତ୍ତନଯମେୱ।

୭୧। ଞାଣଚରିଯାଯଂ ଯସ୍ମା ୱିୱଟ୍ଟନାନୁପସ୍ସନାଦୀନଂ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯଭୂତା ଆୱଜ୍ଜନକିରିଯାବ୍ଯାକତା ନତ୍ଥି, ତସ୍ମା ତେସଂ ଅତ୍ଥାଯ ଆୱଜ୍ଜନକିରିଯାବ୍ଯାକତଂ ଅୱତ୍ୱା ୱିୱଟ୍ଟନାନୁପସ୍ସନାଦଯୋୱ ୱୁତ୍ତା। ଅନୁଲୋମଞାଣତ୍ଥାଯ ଏୱ ହି ଆୱଜ୍ଜନା ହୋତି, ତତୋ ୱିୱଟ୍ଟନାନୁପସ୍ସନାମଗ୍ଗଫଲାନି। ଫଲସମାପତ୍ତୀତି ଚେତ୍ଥ ମଗ୍ଗାନନ୍ତରଜା ୱା ହୋତୁ କାଲନ୍ତରଜା ୱା, ଉଭୋପି ଅଧିପ୍ପେତା। ନୀରାଗା ଚରତୀତିଆଦୀସୁ ରାଗାଦୀନଂ ପଟିପକ୍ଖୱସେନ ନୀରାଗାଦିତା ୱେଦିତବ୍ବା, ୱିଞ୍ଞାଣଚରିଯାଯଂ ରାଗାଦୀନଂ ଅଭାୱମତ୍ତେନ। ଞାତେତି ଯଥାସଭାୱତୋ ଞାତେ। ଅଞ୍ଞା ୱିଞ୍ଞାଣଚରିଯାତିଆଦୀହି ତିସ୍ସନ୍ନଂ ଚରିଯାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞମସମ୍ମିସ୍ସତଂ ଦସ୍ସେତି। ୱିଞ୍ଞାଣକିଚ୍ଚମତ୍ତୱସେନ ହି ଅହେତୁକଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦା ୱିଞ୍ଞାଣଚରିଯା, ଅଞ୍ଞାଣକିଚ୍ଚୱତଂ ଦ୍ୱାଦସନ୍ନଂ ଅକୁସଲଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦାନଂ ୱସେନେୱ ଅଞ୍ଞାଣଚରିଯା, ୱିସେସେନ ଞାଣକିଚ୍ଚକାରୀନଂ ୱିପସ୍ସନାମଗ୍ଗଫଲାନଂ ୱସେନ ଞାଣଚରିଯା। ଏୱମିମା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞମସମ୍ମିସ୍ସା ଚ, ୱିପସ୍ସନଂ ଠପେତ୍ୱା ସହେତୁକକାମାୱଚରକିରିଯାକୁସଲା ଚ, ସହେତୁକକାମାୱଚରୱିପାକା ଚ, ରୂପାୱଚରାରୂପାୱଚରକୁସଲାବ୍ଯାକତା ଚ ତୀହି ଚରିଯାହି ୱିନିମୁତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣାଯ ୱିୱଟ୍ଟନାନୁପସ୍ସନାଯ ଞାଣଚରିଯାଯ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ନିବ୍ବାନମଗ୍ଗଫଲପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଭୂତାନି ସେକ୍ଖାସେକ୍ଖାନଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞାଣାନି ଞାଣଚରିଯାଯ ସଙ୍ଗହିତାନୀତି ୱେଦିତବ୍ବାନି। ତାନିପି ହି ୱିସେସେନ ଞାଣକିଚ୍ଚକରାନେୱାତି।

ଚରିଯାନାନତ୍ତଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୮। ଭୂମିନାନତ୍ତଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୭୨। ଭୂମିନାନତ୍ତଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ଭୂମିଯୋତି ଭାଗା ପରିଚ୍ଛେଦା ୱା। କାମାୱଚରାତି ଏତ୍ଥ ଦୁୱିଧୋ କାମୋ କିଲେସକାମୋ ୱତ୍ଥୁକାମୋ ଚ। କିଲେସକାମୋ ଛନ୍ଦରାଗୋ, ୱତ୍ଥୁକାମୋ ତେଭୂମକୱଟ୍ଟଂ। କିଲେସକାମୋ କାମେତୀତି କାମୋ, ୱତ୍ଥୁକାମୋ କାମୀଯତୀତି କାମୋ। ସୋ ଦୁୱିଧୋ କାମୋ ପୱତ୍ତିୱସେନ ଯସ୍ମିଂ ପଦେସେ ଅୱଚରତି, ସୋ ପଦେସୋ କାମୋ ଏତ୍ଥ ଅୱଚରତୀତି କାମାୱଚରୋ। ସୋ ପନ ପଦେସୋ ଚତୁନ୍ନଂ ଅପାଯାନଂ, ମନୁସ୍ସଲୋକସ୍ସ, ଛନ୍ନଞ୍ଚ ଦେୱଲୋକାନଂ ୱସେନ ଏକାଦସୱିଧୋ । ଯଥା ହି ଯସ୍ମିଂ ପଦେସେ ସସତ୍ଥା ପୁରିସା ଅୱଚରନ୍ତି, ସୋ ୱିଜ୍ଜମାନେସୁପି ଅଞ୍ଞେସୁ ଦ୍ୱିପଦଚତୁପ୍ପଦେସୁ ଅୱଚରନ୍ତେସୁ ତେସଂ ଅଭିଲକ୍ଖିତତ୍ତା ''ସସତ୍ଥାୱଚରୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଏୱଂ ୱିଜ୍ଜମାନେସୁପି ଅଞ୍ଞେସୁ ରୂପାୱଚରାଦୀସୁ ତତ୍ଥ ଅୱଚରନ୍ତେସୁ ତେସଂ ଅଭିଲକ୍ଖିତତ୍ତା ଅଯଂ ପଦେସୋ ''କାମାୱଚରୋ''ତ୍ୱେୱ ୱୁଚ୍ଚତି। ସ୍ୱାଯଂ ଯଥା ରୂପଭୱୋ ରୂପଂ, ଏୱଂ ଉତ୍ତରପଦଲୋପଂ କତ୍ୱା ''କାମୋ''ତ୍ୱେୱ ୱୁଚ୍ଚତି। ତପ୍ପଟିବଦ୍ଧୋ ଏକେକୋ ଧମ୍ମୋ ଇମସ୍ମିଂ ଏକାଦସୱିଧପଦେସସଙ୍ଖାତେ କାମେ ଅୱଚରତୀତି କାମାୱଚରୋ। କିଞ୍ଚାପି ହି ଏତ୍ଥ କେଚି ଧମ୍ମା ରୂପାରୂପଭୱେସୁପି ଅୱଚରନ୍ତି, ଯଥା ପନ ସଙ୍ଗାମେ ଅୱଚରଣତୋ ''ସଙ୍ଗାମାୱଚରୋ''ତି ଲଦ୍ଧନାମୋ ନାଗୋ ନଗରେ ଚରନ୍ତୋପି ''ସଙ୍ଗାମାୱଚରୋ''ତ୍ୱେୱ ୱୁଚ୍ଚତି, ଥଲଜଲଚରା ଚ ପାଣିନୋ ଅଥଲେ ଅଜଲେ ଚ ଠିତାପି ''ଥଲଚରା ଜଲଚରା''ତ୍ୱେୱ ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ଏୱଂ ତେ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଅୱଚରନ୍ତାପି କାମାୱଚରାଯେୱାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଆରମ୍ମଣକରଣୱସେନ ୱା ଏତେସୁ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରେସୁ ଧମ୍ମେସୁ କାମୋ ଅୱଚରତୀତି କାମାୱଚରା। କାମଞ୍ଚେସ ରୂପାରୂପାୱଚରଧମ୍ମେସୁପି ଅୱଚରତି, ଯଥା ପନ ''ୱଦତୀତି ୱଚ୍ଛୋ, ମହିଯଂ ସେତୀତି ମହିଂସୋ''ତି ୱୁତ୍ତେ ନ ଯତ୍ତକା ୱଦନ୍ତି, ମହିଯଂ ୱା ସେନ୍ତି, ସବ୍ବେସଂ ତଂ ନାମଂ ହୋତି। ଏୱଂସମ୍ପଦମିଦଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଏତ୍ଥ ସବ୍ବେ ତେ ଧମ୍ମେ ଏକରାସିଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଭୂମିସଦ୍ଦମପେକ୍ଖିତ୍ୱା କାମାୱଚରାତି ଇତ୍ଥିଲିଙ୍ଗୱଚନଂ କତଂ। ରୂପାୱଚରାତିଆଦୀସୁ ରୂପଭୱୋ ରୂପଂ, ତସ୍ମିଂ ରୂପେ ଅୱଚରନ୍ତୀତି ରୂପାୱଚରା। ଅରୂପଭୱୋ ଅରୂପଂ, ତସ୍ମିଂ ଅରୂପେ ଅୱଚରନ୍ତୀତି ଅରୂପାୱଚରା। ତେଭୂମକୱଟ୍ଟେ ପରିଯାପନ୍ନା ଅନ୍ତୋଗଧାତି ପରିଯାପନ୍ନା, ତସ୍ମିଂ ନ ପରିଯାପନ୍ନାତି ଅପରିଯାପନ୍ନା।

କାମାୱଚରାଦିଭୂମିନିଦ୍ଦେସେସୁ ହେଟ୍ଠତୋତି ହେଟ୍ଠାଭାଗେନ। ଅୱୀଚିନିରଯନ୍ତି ଜାଲାନଂ ୱା ସତ୍ତାନଂ ୱା ୱେଦନାନଂ ୱା ୱୀଚି ଅନ୍ତରଂ ଛିଦ୍ଦଂ ଏତ୍ଥ ନତ୍ଥୀତି ଅୱୀଚି। ସୁଖସଙ୍ଖାତୋ ଅଯୋ ଏତ୍ଥ ନତ୍ଥୀତି ନିରଯୋ, ନିରତିଅତ୍ଥେନପି ନିରଯୋ। ପରିଯନ୍ତଂ କରିତ୍ୱାତି ତଂ ଅୱୀଚିସଙ୍ଖାତଂ ନିରଯଂ ଅନ୍ତଂ କତ୍ୱା। ଉପରିତୋତି ଉପରିଭାଗେନ। ପରନିମ୍ମିତୱସୱତ୍ତୀ ଦେୱେତି ପରନିମ୍ମିତେସୁ କାମେସୁ ୱସଂ ୱତ୍ତନତୋ ଏୱଂଲଦ୍ଧୱୋହାରେ ଦେୱେ। ଅନ୍ତୋ କରିତ୍ୱାତି ଅନ୍ତୋ ପକ୍ଖିପିତ୍ୱା। ଯଂ ଏତସ୍ମିଂ ଅନ୍ତରେତି ଯେ ଏତସ୍ମିଂ ଓକାସେ। ଯନ୍ତି ଚ ଲିଙ୍ଗୱଚନୱିପଲ୍ଲାସୋ କତୋ। ଏତ୍ଥାୱଚରାତି ଇମିନା ଯସ୍ମା ତସ୍ମିଂ ଅନ୍ତରେ ଅଞ୍ଞେପି ଚରନ୍ତି କଦାଚି କତ୍ଥଚି ସମ୍ଭୱତୋ, ତସ୍ମା ତେସଂ ଅସଙ୍ଗଣ୍ହନତ୍ଥଂ ଅୱଚରାତି ୱୁତ୍ତଂ। ତେନ ଯେ ଏକସ୍ମିଂ ଅନ୍ତରେ ଓଗାଢହା

ହୁତ୍ୱା ଚରନ୍ତି, ସଙ୍କନ୍ତ ସଦା ଚ ସମ୍ମତ୍ତତୋ, ଅଧୋଭାଗେ ଚ ଚରନ୍ତି ଅୱୀଚିନିରଯସ୍ସ ହେଟ୍ଠା ଭୂତୁପାଦାଯ ପୱତ୍ତିଭାୱେନ, ତେସଂ ସଙ୍ଗହୋ କତୋ ହୋତି। ତେ ହି ଓଗାଠହା ଚରନ୍ତି, ଅଧୋଭାଗେ ଚ ଚରନ୍ତୀତି ଅୱଚରା। ଏତ୍ଥ ପରିଯାପନ୍ନାତି ଇମିନା ପନ ଯସ୍ମା ଏତେ ଏତ୍ଥାୱଚରା ଅଞ୍ଞତ୍ଥାପି ଅୱଚରନ୍ତି, ନ ପନ ତତ୍ଥ ପରିଯାପନ୍ନା ହୋନ୍ତି, ତସ୍ମା ତେସଂ ଅଞ୍ଞତ୍ଥାପି ଅୱଚରନ୍ତାନଂ ପରିଗ୍ଗହୋ କତୋ ହୋତି।

ଇଦାନି ତେ ଏତ୍ଥ ପରିଯାପନ୍ନେ ଧମ୍ମେ ରାସିସୁଞ୍ଞତାପଚ୍ଚଯଭାୱତୋ ଚେୱ ସଭାୱତୋ ଚ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଖନ୍ଧଧାତୁଆଯତନାତିଆଦିମାହ। ବ୍ରହ୍ମଲୋକନ୍ତି ପଠମଜ୍ଝାନଭୂମିସଙ୍ଖାତଂ ବ୍ରହ୍ମଟ୍ଠାନଂ। ଅକନିଟ୍ଠେତି ଉତ୍ତମଟ୍ଠେନ ନ କନିଟ୍ଠୋ ସମାପନ୍ନସ୍ସାତି ସମାପତ୍ତିଂ ସମାପନ୍ନସ୍ସ। ଏତେନ କୁସଲଜ୍ଝାନଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଉପପନ୍ନସ୍ସାତି ୱିପାକୱସେନ ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ଉପପନ୍ନସ୍ସ। ଏତେନ ୱିପାକଜ୍ଝାନଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମସୁଖୱିହାରିସ୍ସାତି ଦିଟ୍ଠେୱ ଧମ୍ମେ ପଚ୍ଚକ୍ଖେ ଅତ୍ତଭାୱେ ସୁଖୋ ୱିହାରୋ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମସୁଖୱିହାରୋ, ସୋ ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମସୁଖୱିହାରୀ, ଅରହା। ତସ୍ସ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମସୁଖୱିହାରିସ୍ସ। ଏତେନ କିରିଯଜ୍ଝାନଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଚେତସିକାତି ଚେତସି ଭୱା ଚେତସିକା, ଚିତ୍ତସମ୍ପଯୁତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଆକାସାନଞ୍ଚାଯତନୂପଗେତି ଆକାସାନଞ୍ଚାଯତନସଙ୍ଖାତଂ ଭୱଂ ଉପଗତେ। ଦୁତିଯପଦେପି ଏସେୱ ନଯୋ। ମଗ୍ଗାତି ଚତ୍ତାରୋ ଅରିଯମଗ୍ଗା। ମଗ୍ଗଫଲାନୀତି ଚତ୍ତାରି ଅରିଯମଗ୍ଗଫଲାନି। ଅସଙ୍ଖତା ଚ ଧାତୂତି ପଚ୍ଚଯେହି ଅକତା ନିବ୍ବାନଧାତୁ।

ଅପରାପି ଚତସ୍ସୋ ଭୂମିଯୋତି ଏକେକଚତୁକ୍କୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବା। ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନାତି କାଯାନୁପସ୍ସନାସତିପଟ୍ଠାନଂ ୱେଦନାନୁପସ୍ସନାସତିପଟ୍ଠାନଂ ଚିତ୍ତାନୁପସ୍ସନାସତିପଟ୍ଠାନଂ ଧମ୍ମାନୁପସ୍ସନାସତିପଟ୍ଠାନଂ। ତସ୍ସତ୍ଥୋ – ପତିଟ୍ଠାତୀତି ପଟ୍ଠାନଂ, ଉପଟ୍ଠାତି ଓକ୍କନ୍ଦିତ୍ୱା ପକ୍ଖନ୍ଦିତ୍ୱା ପୱତ୍ତତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସତିଯେୱ ପଟ୍ଠାନଂ ସତିପଟ୍ଠାନଂ। ଅଥ ୱା ସରଣଟ୍ଠେନ ସତି, ଉପଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନ ପଟ୍ଠାନଂ, ସତି ଚ ସା ପଟ୍ଠାନଞ୍ଚାତିପି ସତିପଟ୍ଠାନଂ। ଆରମ୍ମଣୱସେନ ବହୁକା ତା ସତିଯୋତି ସତିପଟ୍ଠାନା। ଚତ୍ତାରୋ ସମ୍ମପ୍ପଧାନାତି ଅନୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ଅକୁସଲାନଂ ଅନୁପ୍ପାଦାଯ ସମ୍ମପ୍ପଧାନଂ, ଉପ୍ପନ୍ନାନଂ ଅକୁସଲାନଂ ପହାନାଯ ସମ୍ମପ୍ପଧାନଂ, ଅନୁପ୍ପନ୍ନାନଂ କୁସଲାନଂ ଉପ୍ପାଦାଯ ସମ୍ମପ୍ପଧାନଂ, ଉପ୍ପନ୍ନାନଂ କୁସଲାନଂ ଠିତିଯା ସମ୍ମପ୍ପଧାନଂ। ପଦହନ୍ତି ୱାଯମନ୍ତି ଏତେନାତି ପଧାନଂ, ୱୀରିଯସ୍ସେତଂ ନାମଂ । ସମ୍ମପ୍ପଧାନନ୍ତି ଅୱିପରୀତପ୍ପଧାନଂ କାରଣପ୍ପଧାନଂ ଉପାଯପ୍ପଧାନଂ ଯୋନିସୋପଧାନଂ। ଏକମେୱ ୱୀରିଯଂ କିଚ୍ଚୱସେନ ଚତୁଧା କତ୍ୱା ସମ୍ମପ୍ପଧାନାତି ୱୁତ୍ତଂ। ଚତ୍ତାରୋ ଇଦ୍ଧିପାଦାତି ଛନ୍ଦିଦ୍ଧିପାଦୋ, ଚିତ୍ତିଦ୍ଧିପାଦୋ, ୱୀରିଯିଦ୍ଧିପାଦୋ, ୱୀମଂସିଦ୍ଧିପାଦୋ। ତସ୍ସତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋଯେୱ। ଚତ୍ତାରି ଝାନାନୀତି ୱିତକ୍କୱିଚାରପୀତିସୁଖଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତାୱସେନ ପଞ୍ଚଙ୍ଗିକଂ ପଠମଜ୍ଝାନଂ। ପୀତିସୁଖଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତାୱସେନ ତିୱଙ୍ଗିକଂ ଦୁତିଯଜ୍ଝାନଂ, ସୁଖଚିତ୍ତକଗ୍ଗତାୱସେନ ଦୁୱଙ୍ଗିକଂ ତତିଯଜ୍ଝାନଂ, ଉପେକ୍ଖାଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତାୱସେନ ଦୁୱଙ୍ଗିକଂ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନଂ। ଇମାନି ହି ଅଙ୍ଗାନି ଆରମ୍ମଣୂପନିଜ୍ଝାନଟ୍ଠେନ ଝାନନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଚତସ୍ସୋ ଅପ୍ପମଞ୍ଞାଯୋତି ମେତ୍ତା, କରୁଣା, ମୁଦିତା, ଉପେକ୍ଖା। ଫରଣଅପ୍ପମାଣୱସେନ ଅପ୍ପମଞ୍ଞାଯୋ। ଏତାଯୋ ହି ଆରମ୍ମଣୱସେନ ଅପ୍ପମାଣେ ୱା ସତ୍ତେ ଫରନ୍ତି, ଏକଂ ସତ୍ତମ୍ପି ୱା ଅନୱସେସଫରଣୱସେନ ଫରନ୍ତୀତି ଫରଣଅପ୍ପମାଣୱସେନ ଅପ୍ପମଞ୍ଞାଯୋତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଚତସ୍ସୋ ଅରୂପସମାପତ୍ତିଯୋତି ଆକାସାନଞ୍ଚାଯତନସମାପତ୍ତି, ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାଯତନସମାପତ୍ତି, ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାଯତନସମାପତ୍ତି, ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନସମାପତ୍ତି। ଚତସ୍ସୋ ପଟିସମ୍ଭିଦା ୱୁତ୍ତତ୍ଥା ଏୱ।

ଚତସ୍ସୋପଟିପଦାତି ''ଦୁକ୍ଖା ପଟିପଦା ଦନ୍ଧାଭିଞ୍ଞା, ଦୁକ୍ଖା ପଟିପଦା ଖିପ୍ପାଭିଞ୍ଞା, ସୁଖା ପଟିପଦା ଦନ୍ଧାଭିଞ୍ଞା, ସୁଖା ପଟିପଦା ଖିପ୍ପାଭିଞ୍ଞା''ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୩୧୧) ୱୁତ୍ତା ଚତସ୍ସୋ ପଟିପଦା। ଚତ୍ତାରି ଆରମ୍ମଣାନୀତି ପରିତ୍ତଂ ପରିତ୍ତାରମ୍ମଣଂ, ପରିତ୍ତଂ ଅପ୍ପମାଣାରମ୍ମଣଂ, ଅପ୍ପମାଣଂ ପରିତ୍ତାରମ୍ମଣଂ, ଅପ୍ପମାଣଂ ଅପ୍ପମାଣାରମ୍ମଣନ୍ତି (ଧ। ସ। ୧୮୧ ଆଦଯୋ) ୱୁତ୍ତାନି ଚତ୍ତାରି ଆରମ୍ମଣାନି। କସିଣାଦିଆରମ୍ମଣାନଂ ଅୱତ୍ଥାପେତବ୍ବତୋ ଆରମ୍ମଣୱନ୍ତାନି ଝାନାନି ୱୁତ୍ତାନୀତି ୱେଦିତବ୍ବାନି। ଚତ୍ତାରୋ ଅରିଯୱଂସାତି ଅରିଯା ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି ବୁଦ୍ଧା ଚ ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧା ଚ ତଥାଗତସାୱକା ଚ, ତେସଂ ଅରିଯାନଂ ୱଂସା ତନ୍ତିଯୋ ପୱେଣିଯୋତି ଅରିଯୱଂସା। କେ ପନ ତେ? ଚୀୱରସନ୍ତୋସୋ ପିଣ୍ଡପାତସନ୍ତୋସୋ ସେନାସନସନ୍ତୋସୋ ଭାୱନାରାମତାତି ଇମେ ଚତ୍ତାରୋ। ଗିଲାନପଚ୍ଚଯସନ୍ତୋସୋ ପିଣ୍ଡପାତସନ୍ତୋସେ ୱୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତୋଯେୱ ହୋତି। ଯୋ ହି ପିଣ୍ଡପାତେ ସନ୍ତୁଟ୍ଠୋ, ସୋ କଥଂ ଗିଲାନପଚ୍ଚଯେ ଅସନ୍ତୁଟ୍ଠୋ ଭୱିସ୍ସତି।

ଚତ୍ତାରି ସଙ୍ଗହୱତ୍ଥୂନୀତି ଚତ୍ତାରି ଜନସଙ୍ଗଣ୍ହନକାରଣାନି – ଦାନଞ୍ଚ ପେଯ୍ୟୱଜ୍ଜଞ୍ଚ ଅତ୍ଥଚରିଯା ଚ ସମାନତ୍ତତା ଚାତି ଇମାନି ଚତ୍ତାରି। ଦାନନ୍ତି ଯଥାରହଂ ଦାନଂ। ପେଯ୍ୟୱଜ୍ଜନ୍ତି ଯଥାରହଂ ପିଯୱଚନଂ। ଅତ୍ଥଚରିଯାତି ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ କତ୍ତବ୍ବସ୍ସ କରଣୱସେନ କତ୍ତବ୍ବାକତ୍ତବ୍ବାନୁସାସନୱସେନ ଚ ୱୁଦ୍ଧିକିରିଯା। ସମାନତ୍ତତାତି ସହ ମାନେନ ସମାନୋ, ସପରିମାଣୋ ସପରିଗଣନୋତି ଅତ୍ଥୋ। ସମାନୋ ପରସ୍ସ ଅତ୍ତା ଏତେନାତି ସମାନତ୍ତୋ, ସମାନତ୍ତସ୍ସ ଭାୱୋ ସମାନତ୍ତତା, ''ଅଯଂ ମଯା ହୀନୋ, ଅଯଂ ମଯା ସଦିସୋ, ଅଯଂ ମଯା ଅଧିକୋ''ତି ପରିଗଣେତ୍ୱା ତଦନୁରୂପେନ ଉପଚରଣଂ କରଣନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ''ସମାନସୁଖଦୁକ୍ଖତା ସମାନତ୍ତତା''ତି ଚ ୱଦନ୍ତି।

ଚତ୍ତାରି ଚକ୍କାନୀତି ଏତ୍ଥ ଚକ୍କଂ ନାମ ଦାରୁଚକ୍କଂ, ରତନଚକ୍କଂ, ଧମ୍ମଚକ୍କଂ, ଇରିୟାପଥଚକ୍କଂ, ସମ୍ପତ୍ତିଚକ୍କନ୍ତି ପଞ୍ଚୱିଧଂ। ତତ୍ଥ ''ୟଂ ପନ ତଂ, ଦେୱ, ଚକ୍କଂ ଛହି ମାସେହି ନିଟ୍ଠିତଂ ଛାରତ୍ତୂନେହୀ''ତି (ଅ। ନି। ୩।୧୫) ଇଦଂ ଦାରୁଚକ୍କଂ। ''ଚକ୍କଂ ୱତ୍ତୟତୋ ପରିଗ୍ଗହେତ୍ୱା''ତି (ଜା। ୧।୧୩।୬୮) ଇଦଂ ରତନଚକ୍କଂ। ''ମୟା ପୱତ୍ତିତଂ ଚକ୍କ''ନ୍ତି (ସୁ। ନି। ୫୬୨) ଇଦଂ ଧମ୍ମଚକ୍କଂ। ''ଚତୁଚକ୍କଂ ନୱଦ୍ୱାର''ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୧।୨୯) ଇଦଂ ଇରିୟାପଥଚକ୍କଂ। ''ଚତ୍ତାରିମାନି , ଭିକ୍ଖୱେ, ଚକ୍କାନି, ୟେହି ସମନ୍ନାଗତାନଂ ଦେୱମନୁସ୍ସାନଂ ଚତୁଚକ୍କଂ ୱତ୍ତତି। କତମାନି ଚତ୍ତାରି? ପତିରୂପଦେସୱାସୋ, ସପ୍ପୁରିସାୱସ୍ସୟୋ, ଅତ୍ତସମ୍ମାପଣିଧି, ପୁବ୍ବେ ଚ କତପୁଞ୍ଞତା''ତି (ଅ। ନି। ୪।୩୧) ଇଦଂ ସମ୍ପତ୍ତିଚକ୍କଂ। ଇଧାପି ଏତଦେୱ ଅଧିପ୍ପେତଂ। ତତ୍ଥ ପତିରୂପଦେସୱାସୋତି ୟତ୍ଥ ଚତସ୍ସୋ ପରିସା ସନ୍ଦିସ୍ସନ୍ତି, ଏୱରୂପେ ଅନୁଚ୍ଛୱିକେ ଦେସେ ୱାସୋ। ସପ୍ପୁରିସାୱସ୍ସୟୋତି ବୁଦ୍ଧାଦୀନଂ ସପ୍ପୁରିସାନଂ ଅୱସ୍ସୟନଂ ସେୱନଂ ଭଜନଂ। ଅତ୍ତସମ୍ମାପଣିଧୀତି ଅତ୍ତନୋ ସମ୍ମା ପତିଟ୍ଠାପନଂ। ସଚେ ପୁବ୍ବେ ଅସ୍ସଦ୍ଧାଦୀହି ସମନ୍ନାଗତୋ ହୋତି, ତାନି ପହାୟ ସଦ୍ଧାଦୀସୁ ପତିଟ୍ଠାପନଂ। ପୁବ୍ବେ ଚ କତପୁଞ୍ଞତାତି ପୁବ୍ବେ ଉପଚିତକୁସଲତା। ଇଦମେୱ ଚେତ୍ଥ ପମାଣଂ। ୟେନ ହି ଞାଣସମ୍ପୟୁତ୍ତଚିତ୍ତେନ କୁସଲକମ୍ମଂ କତଂ ହୋତି, ତଦେୱ କୁସଲଂ ତଂ ପୁରିସଂ ପତିରୂପଦେସେ ଉପନେତି, ସପ୍ପୁରିସେ ଭଜାପେତି, ସୋ ଏୱ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଅତ୍ତାନଂ ସମ୍ମା ଠପେତୀତି।

ଚତ୍ତାରି ଧମ୍ମପଦାନୀତି ଚତ୍ତାରୋ ଧମ୍ମକୋଟ୍ଠାସା। କତମାନି ଚତ୍ତାରି? ଅନଭିଜ୍ଝା ଧମ୍ମପଦଂ, ଅବ୍ୟାପାଦୋ ଧମ୍ମପଦଂ, ସମ୍ମାସତି ଧମ୍ମପଦଂ, ସମ୍ମାସମାଧି ଧମ୍ମପଦଂ। ଅନଭିଜ୍ଝା ଧମ୍ମପଦଂ ନାମ ଅଲୋଭୋ ୱା ଅନଭିଜ୍ଝାୱସେନ ଅଧିଗତଜ୍ଝାନୱିପସ୍ସନାମଗ୍ଗଫଲନିବ୍ବାନାନି ୱା। ଅବ୍ୟାପାଦୋ ଧମ୍ମପଦଂ ନାମ ଅକୋପୋ ୱା ମେତ୍ତାସୀସେନ ଅଧିଗତଜ୍ଝାନାଦୀନି ୱା। ସମ୍ମାସତି ଧମ୍ମପଦଂ ନାମ ସୂପଟ୍ଠିତସ୍ସତି ୱା ସତିସୀସେନ ଅଧିଗତଜ୍ଝାନାଦୀନି ୱା। ସମ୍ମାସମାଧି ଧମ୍ମପଦଂ ନାମ ଅଟ୍ଠସମାପତ୍ତି ୱା ଅଟ୍ଠସମାପତ୍ତିସୀସେନ ଅଧିଗତଜ୍ଝାନାଦୀନି ୱା। ଦସଅସୁଭୱସେନ ୱା ଅଧିଗତଜ୍ଝାନାଦୀନି ଅନଭିଜ୍ଝା ଧମ୍ମପଦଂ, ଚତୁବ୍ରହ୍ମୱିହାରୱସେନ ଅଧିଗତାନି ଅବ୍ୟାପାଦୋ ଧମ୍ମପଦଂ, ଦସାନୁସ୍ସତିଆହାରେପଟିକୂଲସଞ୍ଞାୱସେନ ଅଧିଗତାନି ସମ୍ମାସତି ଧମ୍ମପଦଂ, ଦସକସିଣଆନାପାନୱସେନ ଅଧିଗତାନି ସମ୍ମାସମାଧି ଧମ୍ମପଦନ୍ତି। ଇମା ଚତସ୍ସୋ ଭୂମିୟୋତି ଏକେକଂ ଚତୁକ୍କୱସେନେୱ ୟୋଜେତବ୍ବଂ।

ଭୂମିନାନତ୍ତଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୯। ଧମ୍ମନାନତ୍ତଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୭୩। ଧମ୍ମନାନତ୍ତଞାଣନିଦ୍ଦେସେ କମ୍ମପଥେତି କମ୍ମାନି ଚ ତାନି ପଥା ଚ ଅପାୟଗମନାୟାତି କମ୍ମପଥା, ତେ କମ୍ମପଥେ। ଦସ କୁସଲକମ୍ମପଥା ନାମ ପାଣାତିପାତା ଅଦିନ୍ନାଦାନା କାମେସୁମିଚ୍ଛାଚାରା ୱେରମଣୀତି ତୀଣି କାୟସୁଚରିତାନି, ମୁସାୱାଦା ପିସୁଣାୟ ୱାଚାୟ ଫରୁସାୟ ୱାଚାୟ ସମ୍ଫପ୍ପଲାପା ୱେରମଣୀତି ଚତ୍ତାରି ୱଚୀସୁଚରିତାନି, ଅନଭିଜ୍ଝା ଅବ୍ୟାପାଦୋ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠୀତି ତୀଣି ମନୋସୁଚରିତାନି। ଦସ ଅକୁସଲକମ୍ମପଥା ନାମ ପାଣାତିପାତୋ ଅଦିନ୍ନାଦାନଂ କାମେସୁମିଚ୍ଛାଚାରୋତି ତୀଣି କାୟଦୁଚ୍ଚରିତାନି, ମୁସାୱାଦୋ ପିସୁଣା ୱାଚା ଫରୁସା ୱାଚା ସମ୍ଫପ୍ପଲାପୋତି ଚତ୍ତାରି ୱଚୀଦୁଚ୍ଚରିତାନି, ଅଭିଜ୍ଝା ବ୍ୟାପାଦୋ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠୀତି ତୀଣି ମନୋଦୁଚ୍ଚରିତାନି। କୁସଲାକୁସଲାପି ଚ ପଟିସନ୍ଧିଜନକାୟେୱ କମ୍ମପଥାତି ୱୁତ୍ତା, ୱୁତ୍ତାୱସେସା ପଟିସନ୍ଧିଜନନେ ଅନେକନ୍ତି କତ୍ୱା କମ୍ମପଥାତି ନ ୱୁତ୍ତା। ଓଳାରିକକୁସଲାକୁସଲଗହଣେନେୱ ସେସକୁସଲାକୁସଲାପି ଗହିତାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ରୂପନ୍ତି ଭୂତୋପାଦାୟଭେଦତୋ ଅଟ୍ଠୱୀସତିୱିଧଂ ରୂପଂ। ୱିପାକନ୍ତି କାମାୱଚରକୁସଲୱିପାକାନଂ ସୋଳସନ୍ନଂ, ଅକୁସଲୱିପାକାନଂ ସତ୍ତନ୍ନଞ୍ଚ ୱସେନ ତେୱୀସତିୱିଧଂ ୱିପାକଂ। କିରିୟନ୍ତି ତିଣ୍ଣମହେତୁକକିରିୟାନଂ, ଅଟ୍ଠନ୍ନଂ ସହେତୁକକିରିୟାନଞ୍ଚ ୱସେନ ଏକାଦସୱିଧଂ କାମାୱଚରକିରିୟଂ। ୱିପାକାଭାୱତୋ କିରିୟାମତ୍ତାତି କିରିୟା। ଏତ୍ତାୱତା କାମାୱଚରମେୱ ରୂପାବ୍ୟାକତୱିପାକାବ୍ୟାକତକିରିୟାବ୍ୟାକତୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ।

ଇଧଟ୍ଠସ୍ସାତି ଇମସ୍ମିଂ ଲୋକେ ଠିତସ୍ସ। ୟେଭୁୟ୍ୟେନ ମନୁସ୍ସଲୋକେ ଝାନଭାୱନାସବ୍ଭାୱତୋ ମନୁସ୍ସଲୋକୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ଝାନାନି ପନ କଦାଚି କରହଚି ଦେୱଲୋକେପି ଲବ୍ଭନ୍ତି, ରୂପୀବ୍ରହ୍ମଲୋକେପି ତତ୍ରୂପପତ୍ତିକହେଟ୍ଠୂପପତ୍ତିକୌପରୂପପତ୍ତିକାନଂ ୱସେନ ଲବ୍ଭନ୍ତି। ସୁଦ୍ଧାୱାସେ ପନ ଅରୂପାୱଚରେ ଚ ହେଟ୍ଠୂପପତ୍ତିକା ନତ୍ଥି। ରୂପାରୂପାୱଚରେସୁ ଅଭାୱିତଜ୍ଝାନା ହେଟ୍ଠା ନିବ୍ବତ୍ତମାନା କାମାୱଚରସୁଗତିୟଂୟେୱ ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି, ନ ଦୁଗ୍ଗତିୟଂ। ତତ୍ରୂପପନ୍ନସ୍ସାତି ୱିପାକୱସେନ ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ଉପପନ୍ନସ୍ସ ପଟିସନ୍ଧିଭୱଙ୍ଗଚୁତିୱସେନ ୱତ୍ତମାନାନି ଚତ୍ତାରି ୱିପାକଜ୍ଝାନାନି। ରୂପାରୂପାୱଚରଜ୍ଝାନସମାପତ୍ତୀସୁ କିରିୟାବ୍ୟାକତାନି ନ ୱୁତ୍ତାନି। କିଞ୍ଚାପି ନ ୱୁତ୍ତାନି, ଅଥ ଖୋ କୁସଲେହି ସମାନପୱତ୍ତିତ୍ତା କୁସଲେସୁ ୱୁତ୍ତେସୁ ୱୁତ୍ତାନେୱ ହୋନ୍ତୀତି ୱେଦିତବ୍ବାନି। ୟଥା ପଟ୍ଠାନେ ''କୁସଲାକୁସଲେ ନିରୁଦ୍ଧେ ୱିପାକୋ ତଦାରମ୍ମଣତା ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ''ତି (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୪୦୬, ୪୦୯) କୁସଲଜୱନଗ୍ଗହଣେନେୱ କିରିୟଜୱନଂ ସଙ୍ଗହିତଂ, ଏୱମିଧାପି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ସାମଞ୍ଞଫଲାନୀତି ଚତ୍ତାରି ସାମଞ୍ଞଫଲାନି। ଏତେନ ଲୋକୁତ୍ତରୱିପାକାବ୍ୟାକତଂ ୱୁତ୍ତଂ। ନିବ୍ବାନନ୍ତି ନିବ୍ବାନାବ୍ୟାକତଂ।

ପାମୋଜ୍ଜମୂଲକାତି ପାମୋଜ୍ଜଂ ମୂଲଂ ଆଦି ଏତେସନ୍ତି ପାମୋଜ୍ଜମୂଲକା, ପାମୋଜ୍ଜାଦିକାତି ଅତ୍ଥୋ। ପାମୋଜ୍ଜେନ ହି ସମାଗତାନେୱ ହୋନ୍ତି। ଅନିଚ୍ଚତୋ ମନସିକରୋତୋ ପାମୋଜ୍ଜଂ ଜାଯତୀତି ଏତ୍ଥ ଯୋନିସୋମନସିକରୋତୋଯେୱ ପାମୋଜ୍ଜଂ ଜାଯତି, ନ ଅଯୋନିସୋମନସିକରୋତୋ। ଅଯୋନିସୋମନସିକରୋତୋ କୁସଲପ୍ପୱତ୍ତିଯେୱ ନତ୍ଥି, ପଗେୱ ୱିପସ୍ସନା। କସ୍ମା ସରୂପେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଚେ? ପାମୋଜ୍ଜସ୍ସ ବଲୱଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ପାମୋଜ୍ଜେ ହି ଅସତି ପନ୍ତେସୁ ଚ ସେନାସନେସୁ ଅଧିକୁସଲେସୁ ଚ ଧମ୍ମେସୁ ଅରତି ଉକ୍କଣ୍ଠିତା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଏୱଂ ସତି ଭାୱନାଯେୱ ଉକ୍କମତି। ପାମୋଜ୍ଜେ ପନ ସତି ଅରତିଅଭାୱତୋ ଭାୱନାପାରିପୂରିଂ ଗଚ୍ଛତି। ଯୋନିସୋମନସିକାରସ୍ସ ପନ ମୂଲଭାୱେନ ଭାୱନାଯ ବହୂପକାରତ୍ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ଉପରି ନୱକଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି।

''ଯତୋ ଯତୋ ସମ୍ମସତି, ଖନ୍ଧାନଂ ଉଦଯବ୍ବଯଂ;

ଲଭତୀ ପୀତିପାମୋଜ୍ଜଂ, ଅମତଂ ତଂ ୱିଜାନତ''ନ୍ତି। (ଧ। ପ। ୩୭୪) –

ୱଚନତୋ ୱିପସ୍ସକସ୍ସ ୱିପସ୍ସନାପଚ୍ଚଯା ପାମୋଜ୍ଜଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଇଧ ପନ କଲାପସମ୍ମସନପଚ୍ଚଯା ପାମୋଜ୍ଜଂ ଗହେତବ୍ବଂ। ପମୁଦିତସ୍ସ ଭାୱୋ ପାମୋଜ୍ଜଂ, ଦୁବ୍ବଲା ପୀତି। ଆଦିକମ୍ମତ୍ଥେ ପ-କାରୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ପମୁଦିତସ୍ସାତି ତେନ ପାମୋଜ୍ଜେନ ପମୁଦିତସ୍ସ ତୁଟ୍ଠସ୍ସ। ପମୋଦିତସ୍ସାତିପି ପାଠୋ। ସୋଯେୱତ୍ଥୋ। ପୀତୀତି ବଲୱପୀତି। ପୀତିମନସ୍ସାତି ପୀତିଯୁତ୍ତମନସ୍ସ। ଯୁତ୍ତସଦ୍ଦସ୍ସ ଲୋପୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ ଯଥା ଅସ୍ସରଥୋତି । କାଯୋତି ନାମକାଯୋ, ରୂପକାଯେନ ସହ ୱା। ପସ୍ସମ୍ଭତୀତି ୱୂପସନ୍ତଦରଥୋ ହୋତି। ପସ୍ସଦ୍ଧକାଯୋତି ଉଭଯପସ୍ସଦ୍ଧିଯୋଗେନ ନିବ୍ବୁତକାଯୋ। ସୁଖଂ ୱେଦେତୀତି ଚେତସିକଂ ସୁଖଂ ୱିନ୍ଦତି, କାଯିକସୁଖେନ ସହ ୱା। ସୁଖିନୋତି ସୁଖସମଙ୍ଗିସ୍ସ। ଚିତ୍ତଂ ସମାଧିଯତୀତି ଚିତ୍ତଂ ସମଂ ଆଧିଯତି, ଏକଗ୍ଗଂ ହୋତି। ସମାହିତେ ଚିତ୍ତେତି ଭାୱେନଭାୱଲକ୍ଖଣତ୍ଥେ ଭୁମ୍ମୱଚନଂ। ଚିତ୍ତସମାହିତଭାୱେନ ହି ଯଥାଭୂତଜାନନଂ ଲକ୍ଖୀଯତି। ଯଥାଭୂତଂ ପଜାନାତୀତି ଉଦଯବ୍ବଯଞ୍ଞାଣାଦିୱସେନ ସଙ୍ଖାରଂ ଯଥାସଭାୱଂ ଜାନାତି। ପସ୍ସତୀତି ତଂଯେୱ ଚକ୍ଖୁନା ଦିଟ୍ଠଂ ୱିଯ ଫୁଟଂ କତ୍ୱା ପଞ୍ଞାଚକ୍ଖୁନା ପସ୍ସତି। ନିବ୍ବିନ୍ଦତୀତି ନୱୱିଧୱିପସ୍ସନାଞ୍ଞାଣଯୋଗେନ ସଙ୍ଖାରେସୁ ଉକ୍କଣ୍ଠତି। ନିବ୍ବିନ୍ଦଂ ୱିରଜ୍ଜତୀତି ତଂ ୱିପସ୍ସନଂ ସିଖଂ ପାପେନ୍ତୋ ମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣଯୋଗେନ ସଙ୍ଖାରେହି ୱିରତ୍ତୋ ହୋତି। ୱିରାଗା ୱିମୁଚ୍ଚତୀତି ୱିରାଗସଙ୍ଖାତମଗ୍ଗହେତୁ ଫଲୱିମୁତ୍ତିଯା ନିବ୍ବାନେ ଅଧିମୋକ୍ଖେନ ୱିମୁଚ୍ଚତି। କେସୁଚି ପନ ପୋତ୍ଥକେସୁ ଇମସ୍ମିଂ ୱାରେ ''ସମାହିତେନ ଚିତ୍ତେନ ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ଯଥାଭୂତଂ ପଜାନାତୀ''ତିଆଦି ସଚ୍ଚନଯୋ ଲିଖିତୋ, ସୋପି ଚ କେସୁଚି ପୋତ୍ଥକେସୁ ''ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ଯୋନିସୋ ମନସି କରୋତୀ''ତିଆଦିନା ନଯେନ ଲିଖିତୋ। ୱାରଦ୍ୱଯେପି ବ୍ଯଞ୍ଜନତୋଯେୱ ୱିସେସୋ, ନ ଅତ୍ଥତୋ। ''ନିବ୍ବିନ୍ଦଂ ୱିରଜ୍ଜତୀ''ତି ହି ମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣେ ଚ ସିଦ୍ଧେ ଚତୁସଚ୍ଚାଭିସମଯକିଚ୍ଚଂ ସିଦ୍ଧମେୱ ହୋତି। ତସ୍ମା ଚତୁସଚ୍ଚନଯେନ ୱୁତ୍ତୱାରୋପି ଇମିନା ୱାରେନ ଅତ୍ଥତୋ ଅୱିସିଟ୍ଠୋଯେୱ।

୭୪। ଇଦାନି ଅନିଚ୍ଚତୋତିଆଦୀହି ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ଅୱିସେସେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଆରମ୍ମଣଂ ୱିସେସେନ୍ତୋ ରୂପଂ ଅନିଚ୍ଚତୋ ମନସି କରୋତୀତିଆଦିମାହ। ଯୋନିସୋମନସିକାରମୂଲକାତି ଯୋନିସୋମନସିକାରୋ ମୂଲଂ ପତିଟ୍ଠା ଏତେସନ୍ତି ଯୋନିସୋମନସିକାରମୂଲକା। ଯୋନିସୋମନସିକାରଂ ମୁଞ୍ଚିତ୍ୱାଯେୱ ହି ପାମୋଜ୍ଜାଦଯୋ ନୱ ନ ହୋନ୍ତି। ସମାହିତେନ ଚିତ୍ତେନାତି କାରଣଭୂତେନ ଚିତ୍ତେନ। ଯଥାଭୂତଂ ପଜାନାତୀତି ପଞ୍ଞାଯ ପଜାନାତି। ''ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ଯୋନିସୋ ମନସି କରୋତୀ''ତି ୱୁତ୍ତମାନେ ଅନୁସ୍ସୱୱସେନ ପୁବ୍ବଭାଗସଚ୍ଚାନୁବୋଧୋପି ସଙ୍ଗୟ୍ହତି। ଯୋନିସୋମନସିକାରୋତି ଚ ଉପାଯେନ ମନସିକାରୋ।

ଧାତୁନାନତ୍ତଂପଟିଚ୍ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଫସ୍ସନାନତ୍ତନ୍ତି ଚକ୍ଖାଦିଧାତୁନାନତ୍ତଂ ପଟିଚ୍ଚ ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସାଦିନାନତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଫସ୍ସନାନତ୍ତଂ ପଟିଚ୍ଚାତି ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସାଦିନାନତ୍ତଂ ପଟିଚ୍ଚ। ୱେଦନାନାନତ୍ତନ୍ତି ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସଜାଦିୱେଦନାନାନତ୍ତଂ । ସଞ୍ଞାନାନତ୍ତନ୍ତି କାମସଞ୍ଞାଦିନାନତ୍ତଂ। ସଙ୍କପ୍ପନାନତ୍ତନ୍ତି କାମସଙ୍କପ୍ପାଦିନାନତ୍ତଂ। ଛନ୍ଦନାନତ୍ତନ୍ତି ସଙ୍କପ୍ପନାନତ୍ତତାଯ ରୂପେ ଛନ୍ଦୋ ସଦ୍ଦେ ଛନ୍ଦୋତି ଏୱଂ ଛନ୍ଦନାନତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ପରିଳାହନାନତ୍ତନ୍ତି ଛନ୍ଦନାନତ୍ତତାଯ ରୂପପରିଳାହୋ ସଦ୍ଦପରିଳାହୋତି ଏୱଂ ପରିଳାହନାନତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ପରିଯେସନାନାନତ୍ତନ୍ତି ପରିଳାହନାନତ୍ତତାଯ ରୂପପରିଯେସନାଦିନାନତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଲାଭନାନତ୍ତନ୍ତି ପରିଯେସନାନାନତ୍ତତାଯ ରୂପପଟିଲାଭାଦିନାନତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି।

ଧମ୍ମନାନତ୍ତଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨୦-୨୪। ଞାଣପଞ୍ଚକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୭୫। ଞାଣପଞ୍ଚକନିଦ୍ଦେସେ ତେସଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଞାଣାନଂ ଅନୁପୁବ୍ବସମ୍ବନ୍ଧସବ୍ଭାୱତୋ ଏକତୋୱ ପୁଚ୍ଛାୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି କତାନି। ଅଭିଞ୍ଞାତା ହୋନ୍ତୀତି

ଧମ୍ମସଭାଓଲକ୍ଖଣଜାନନଓସେନ ସୁଟ୍ଠୁ ଞାତା ହୋନ୍ତି। ଞାତା ହୋନ୍ତୀତି ଞାତପରିଞ୍ଞାଓସେନ ସଭାଓତୋ ଞାତତ୍ତା ଞାତା ନାମ ହୋନ୍ତି। ଯେନ ଞାଣେନ ତେ ଧମ୍ମା ଞାତା ହୋନ୍ତି, ତଂ ଞାତଟ୍ଠେନ ଞାଣଂ, ପଜାନନଟ୍ଠେନ ପଞ୍ଞାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଇମିନାଓ ନଯେନ ସେସଞାଣାନିପି ଯୋଜେତବ୍ବାନି। ପରିଞ୍ଞାତା ହୋନ୍ତୀତି ସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣଓସେନ ସମନ୍ତତୋ ଞାତା ହୋନ୍ତି। ତୀରିତା ହୋନ୍ତୀତି ତୀରଣପରିଞ୍ଞାଓସେନ ଅନିଚ୍ଚାଦିତୋ ଉପପରିକ୍ଖିତା ସମାପିତା ନାମ ହୋନ୍ତି। ପହୀନା ହୋନ୍ତୀତି ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଦିନା ଞାଣେନ ନିଚ୍ଚସଞ୍ଞାଦଯୋ ଭଙ୍ଗାନୁପସ୍ସନତୋ ପଟ୍ଠାଯ ପହୀନା ହୋନ୍ତି। ପରିଚ୍ଚତ୍ତା ହୋନ୍ତୀତି ପହାନଓସେନେଓ ଛଡ୍ଡିତା ନାମ ହୋନ୍ତି। ଭାୱିତା ହୋନ୍ତୀତି ୱଡ୍ଢିତା ପରିଭାୱିତା ଚ ହୋନ୍ତି। ଏକରସା ହୋନ୍ତୀତି ସକିଚ୍ଚସାଧନପଟିପକ୍ଖପହାନେନ ଏକକିଚ୍ଚା ହୋନ୍ତି, ପଚ୍ଚନୀକତୋ ୱା ୱିମୁତ୍ତିଓସେନ ୱିମୁତ୍ତିରସେନ ଏକରସା ହୋନ୍ତି। ସଚ୍ଛିକତା ହୋନ୍ତୀତି ପଟିଲାଭଓସେନ ଫଲଧମ୍ମୋ ପଟିୱେଧଓସେନ ନିବ୍ବାନଧମ୍ମୋତି ପଚ୍ଚକ୍ଖକତା ହୋନ୍ତି। ଫସ୍ସିତା ହୋନ୍ତୀତି ପଟିଲାଭଫୁସନେନ ପଟିୱେଧଫୁସନେନ ଚ ଫସ୍ସିତା ଅନୁଭୂତା ହୋନ୍ତି। ଇମାନି ପଞ୍ଚ ଞାଣାନି ହେଟ୍ଠା ସୁତମଯଞାଣଓସେନ ୱୁତ୍ତାନି, ଇଧ ସକିଚ୍ଚସାଧନଓସେନ।

ଞାଣପଞ୍ଚକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨୫-୨୮। ପଟିସମ୍ଭିଦାଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୭୬। ପଟିସମ୍ଭିଦାଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ଯସ୍ମା ଧମ୍ମେ ଅୱୁତ୍ତେ ତସ୍ସ କିଚ୍ଚଂ ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ, ତସ୍ମା ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠାନଂ ପଟିପାଟିଂ ଅନାଦିଯିତ୍ୱା ପଠମଂ ଧମ୍ମା ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା। ଧମ୍ମାଦୀନଂ ଅତ୍ଥା ୱୁତ୍ତାଯେୱ। ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଧମ୍ମୋତିଆଦୀହି ଧମ୍ମସଦ୍ଦପରିଯାପନ୍ନେ ଧମ୍ମେ ୱତ୍ୱା ନାନତ୍ତସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଅଞ୍ଞୋ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଧମ୍ମୋତିଆଦିମାହ। ''ଅଞ୍ଞୋ ଧମ୍ମୋ''ତି ହି ୱୁତ୍ତେ ଧମ୍ମାନଂ ନାନତ୍ତଂ ଦସ୍ସିତଂ ହୋତି। ପଟିୱିଦିତାତି ଅଭିମୁଖଭାୱେନ ୱିଦିତା ପାକଟା ନାମ ହୋନ୍ତି। ତେନ ପଟିସମ୍ଭିଦାପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଅଧିମୋକ୍ଖଟ୍ଠୋ ଅତ୍ଥୋତିଆଦୀହି ତେସଂ ସଦ୍ଧାଦୀନଂ ଅଧିମୁଚ୍ଚନାଦିକିଚ୍ଚଂ ଅତ୍ଥୋ ନାମାତି ଦସ୍ସେତି। ସନ୍ଦସ୍ସେତୁନ୍ତି ପରଂ ଞାପେତୁକାମସ୍ସ ପରଂ ସନ୍ଦସ୍ସେତୁଂ। ପରସ୍ସ ପନ ୱଚନଂ ସୁଣନ୍ତସ୍ସାପି ଲବ୍ଭତିଯେୱ। ବ୍ୟଞ୍ଜନନିରୁତ୍ତାଭିଲାପାତି ନାମବ୍ୟଞ୍ଜନଂ ନାମନିରୁତ୍ତି ନାମାଭିଲାପୋ। ନାମଞ୍ହି ଅତ୍ଥଂ ବ୍ୟଞ୍ଜଯତୀତି ବ୍ୟଞ୍ଜନଂ, ''ସଙ୍ଖତମଭିସଙ୍ଖରୋନ୍ତୀତି ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ତସ୍ମା ସଙ୍ଖାରାତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତୀ''ତି (ସଂ। ନି। ୩।୭୯) ଏୱଂ ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ସହେତୁକଂ କତ୍ୱା ୱୁଚ୍ଚମାନତ୍ତା ନିରୁତ୍ତି, ଅଭିଲପୀଯତି ଏତେନ ଅତ୍ଥୋତି ଅଭିଲାପୋତି ୱୁଚ୍ଚତି।

ନାମଞ୍ଚ ନାମେତଂ ଚତୁବ୍ବିଧଂ – ସାମଞ୍ଞନାମଂ, ଗୁଣନାମଂ, କିତ୍ତିମନାମଂ, ଓପପାତିକନାମନ୍ତି। ତତ୍ଥ ପଠମକପ୍ପିକେସୁ ମହାଜନେନ ସମ୍ମନ୍ନିତ୍ୱା ଠପିତତ୍ତା ''ମହାସମ୍ମତୋ''ତି ରଞ୍ଞୋ ନାମଂ ସାମଞ୍ଞନାମଂ। ଯଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ ''ମହାଜନସମ୍ମତୋତି ଖୋ, ୱାସେଟ୍ଠ, 'ମହାସମ୍ମତୋ ମହାସମ୍ମତୋ'ତ୍ୱେୱ ପଠମଂ ଅକ୍ଖରଂ ଉପନିବ୍ବତ୍ତ''ନ୍ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୧୩୧)। ''ଧମ୍ମକଥିକୋ ପଂସୁକୂଲିକୋ ୱିନଯଧରୋ ତିପିଟକଧରୋ ସଦ୍ଧୋ ସତୋ''ତି ଏୱରୂପଂ ଗୁଣତୋ ଆଗତନାମଂ ଗୁଣନାମଂ। ''ଭଗୱା ଅରହଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ''ତିଆଦୀନିପି ତଥାଗତସ୍ସ ଅନେକାନି ନାମସତାନି ଗୁଣନାମାନେୱ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ –

''ଅସଙ୍ଖ୍ୟେଯ୍ୟାନି ନାମାନି, ସଗୁଣେନ ମହେସିନୋ;

ଗୁଣେହି ନାମମୁଦ୍ଧେଯ୍ୟଂ, ଅପି ନାମସହସ୍ସତୋ''ତି।

ଯଂ ପନ ଜାତସ୍ସ କୁମାରକସ୍ସ ନାମଗ୍ଗହଣଦିୱସେ ଦକ୍ଖିଣେଯ୍ୟାନଂ ସକ୍କାରଂ କତ୍ୱା ସମୀପେ ଠିତା ଞାତକା କପ୍ପେତ୍ୱା ପକପ୍ପେତ୍ୱା ''ଅଯଂ ଅସୁକୋ ନାମା''ତି ନାମଂ କରୋନ୍ତି, ଇଦଂ କିତ୍ତିମନାମଂ। ଯା ପନ ପୁରିମପଞ୍ଞତ୍ତି ଅପରପଞ୍ଞତ୍ତିଯଂ ପତତି, ପୁରିମୱୋହାରୋ ପଚ୍ଛିମୱୋହାରେ ପତତି। ସେଯ୍ୟଥିଦଂ, ପୁରିମକପ୍ପେପି ଚନ୍ଦୋ ଚନ୍ଦୋଯେୱ ନାମ, ଏତରହିପି ଚନ୍ଦୋଯେୱ। ଅତୀତେ ସୂରିଯୋ, ସମୁଦ୍ଦୋ, ପଥୱୀ, ପବ୍ବତୋ ପବ୍ବତୋଯେୱ ନାମ, ଏତରହିପି ପବ୍ବତୋଯେୱାତି, ଇଦଂ ଓପପାତିକନାମଂ। ଇଦଂ ଚତୁବ୍ବିଧମ୍ପି ନାମଂ ଏକଂ ନାମମେୱ ହୋତି , ତଂ ଲୋକସଙ୍କେତମତ୍ତସିଦ୍ଧଂ ପରମତ୍ଥତୋ ଅୱିଜ୍ଜମାନଂ। ଅଞ୍ଞେ ପନ ''ନାମଂ ନାମ ଅତ୍ଥଜୋତକୋ ସଦ୍ଦୋ''ତି ୱଦନ୍ତି। ବଲବୋଚ୍ଛଙ୍ଗମଗ୍ଗଙ୍ଗାନଂ ୱୁତ୍ତନଯାନୁସାରେନେୱ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ପଟିସମ୍ଭିଦାଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨୯-୩୧। ଞାଣଉଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୭୮। ଞାଣଉଯନିଦ୍ଦେସେ ନିମିତ୍ତନ୍ତି ସଙ୍ଖାରନିମିତ୍ତଂ। ଅନିମିତ୍ତେତି ସଙ୍ଖାରନିମିତ୍ତପଟିପକ୍ଖେ ନିବ୍ବାନେ। ଅଧିମୁତ୍ତତ୍ତାତି ତନ୍ନିନ୍ନଭାୱେନ ଚିତ୍ତସ୍ସ

ୱିସ୍ସଟ୍ଠତ୍ତା। ଫୁସ୍ସ ଫୁସ୍ସ ୱଯଂ ପସ୍ସତୀତି ସଙ୍ଖାରନିମିତ୍ତଂ ଞାଣେନ ଫୁସିତ୍ୱା ଫୁସିତ୍ୱା ତସ୍ସ ଭଙ୍ଗଂ ୱିପସ୍ସନାଞାଣେନେୱ ପସ୍ସତି। ଏତେନ ଭଙ୍ଗାନୁପସ୍ସନା ସିଦ୍ଧା। ସା ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନଂ ସାଧେତି, ଅନିଚ୍ଚସ୍ସ ଦୁକ୍ଖତ୍ତା ସା ଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନଂ, ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଅନତ୍ତତ୍ତା ସା ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନନ୍ତି ଏୱମେତ୍ଥ ତିସ୍ସୋ ଅନୁପସ୍ସନା ୱୁତ୍ତା ହୋନ୍ତି। ଅନିମିତ୍ତୋ ୱିହାରୋତି ନିମିତ୍ତଂ ଭଯତୋ ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ସୋ ୱିପସ୍ସନତ୍ତଯୱିହାରୋ ଅନିମିତ୍ତୱିହାରୋ ନାମ ହୋତି। ପଣିଧିନ୍ତି ତଣ୍ହଂ। ଅପ୍ପଣିହିତେତି ତଣ୍ହାପଟିପକ୍ଖେ ନିବ୍ବାନେ। ଅଭିନିୱେସନ୍ତି ଅତ୍ତାଭିନିୱେସଂ। ସୁଞ୍ଞତେତି ଅତ୍ତୱିରହିତେ ନିବ୍ବାନେ। ସୁଞ୍ଞତୋତି ସୁଞ୍ଞଂଯେୱ ସୁଞ୍ଞତୋ। ପୱତ୍ତଂ ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖିତ୍ୱାତି ୱିପାକପ୍ପୱତ୍ତଂ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାଯ ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖିତ୍ୱା। ସୁଗତିସଙ୍ଖାତୱିପାକପ୍ପୱତ୍ତାଭିନନ୍ଦିନୋ ହି ସତ୍ତା। ଅଯଂ ପନ ଫଲସମାପତ୍ତିଂ ସମାପଜ୍ଜିତୁକାମୋ ତଂ ପୱତ୍ତଂ, ସବ୍ବଞ୍ଚ ସଙ୍ଖାରଗତଂ ଅନିଚ୍ଚାଦିତୋ ପସ୍ସିତ୍ୱା ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖତିଯେୱ। ଏୱଞ୍ହି ଦିଟ୍ଠେ ଫଲସମାପତ୍ତିଂ ସମାପଜ୍ଜିତୁଂ ସକ୍କୋତି, ନ ଅଞ୍ଞଥା। ଆୱଜ୍ଜିତ୍ୱାତି ଆୱଜ୍ଜନେନ ଆୱଜ୍ଜିତ୍ୱା। ସମାପଜ୍ଜତୀତି ଫଲସମାପତ୍ତିଂ ପଟିପଜ୍ଜତି। ଅନିମିତ୍ତା ସମାପତ୍ତୀତି ନିମିତ୍ତଂ ଭଯତୋ ଦିସ୍ୱା ସମାପନ୍ନତ୍ତା ଅନିମିତ୍ତା ସମାପତ୍ତି ନାମ। ଅନିମିତ୍ତୱିହାରସମାପତ୍ତୀତି ୱିପସ୍ସନାୱିହାରୱସେନ ଚ ଫଲସମାପତ୍ତିୱସେନ ଚ ତଦୁଭଯଂ ନାମ ହୋତି।

୭୯। ଇଦାନି ସଙ୍ଖାରନିମିତ୍ତମେୱ ୱିଭଜିତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ରୂପନିମିତ୍ତନ୍ତିଆଦିମାହ। ଜରାମରଣଗ୍ଗହଣେ ୱତ୍ତଙ୍ଗଂ ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତମେୱ। ‘‘ଅଞ୍ଞୋ ଅନିମିତ୍ତୱିହାରୋ’’ତିଆଦୀହି ୱୁତ୍ତେଯେୱ ନିଗମେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତି। ସଙ୍ଖେପେନ ୱିହାରଟ୍ଠେ ଞାଣଂ ନାମ ଫଲସମାପତ୍ତିଯା ପୁବ୍ବଭାଗେ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାଞାଣେ ଠିତସ୍ସ ୱିପସ୍ସନାୱିହାରନାନତ୍ତେ ଞାଣଂ ସମାପତ୍ତଟ୍ଠେ ଞାଣଂ ନାମ ଫଲସମାପତ୍ତିନାନତ୍ତେ ଞାଣଂ। ୱିହାରସମାପତ୍ତଟ୍ଠେ ଞାଣଂ ନାମ ତଦୁଭଯନାନତ୍ତେ ଞାଣଂ। ୱିପସ୍ସନାୱିହାରେନେୱ ୱୀତିନାମେତୁକାମୋ ୱିପସ୍ସନାୱିହାରମେୱ ପୱତ୍ତେତି, ଫଲସମାପତ୍ତିୱିହାରେନେୱ ୱୀତିନାମେତୁକାମୋ ୱିପସ୍ସନାପଟିପାଟିଯା ଉସ୍ସକ୍କିତ୍ୱା ଫଲସମାପତ୍ତିୱିହାରମେୱ ପୱତ୍ତେତି, ତଦୁଭଯେନ ୱୀତିନାମେତୁକାମୋ ତଦୁଭଯଂ ପୱତ୍ତେତି। ଏୱଂ ପୁଗ୍ଗଲାଧିପ୍ପାଯୱସେନ ତିୱିଧଂ ଜାତଂ। ସେସମେତ୍ଥ ୱତ୍ତଙ୍ଗଂ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାଞାଣୱଣ୍ଣନାଯଂ ୱୁତ୍ତମେୱ।

ଞାଣତ୍ତଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩୨। ଆନନ୍ତରିକସମାଧିଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୮୦। ଆନନ୍ତରିକସମାଧିଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ନେକ୍ଖମ୍ମୱସେନାତିଆଦୀସୁ ନେକ୍ଖମ୍ମଅବ୍ୟାପାଦଆଲୋକସଞ୍ଞାଅୱିକ୍ଖେପଧମ୍ମୱୱତ୍ଥାନଞାଣପାମୋଜ୍ଜାନି ସୁକ୍ଖୱିପସ୍ସକସ୍ସ ଉପଚାରଜ୍ଝାନସମ୍ପଯୁତ୍ତା ତସ୍ସ ତସ୍ସ କିଲେସସ୍ସ ୱିପକ୍ଖଭୂତା ସତ୍ତ ଧମ୍ମା ଏକଚିତ୍ତସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଏୱ। ଚିତ୍ତସ୍ସ ଏକଗ୍ଗତା ଅୱିକ୍ଖେପୋତି ଏକଗ୍ଗସ୍ସ ଭାୱୋ ଏକଗ୍ଗତା, ନାନାରମ୍ମଣେ ନ ୱିକ୍ଖିପତି ତେନ ଚିତ୍ତନ୍ତି ଅୱିକ୍ଖେପୋ, ଚିତ୍ତସ୍ସ ଏକଗ୍ଗତାସଙ୍ଖାତୋ ଅୱିକ୍ଖେପୋତି ଅତ୍ଥୋ। ସମାଧୀତି ଏକାରମ୍ମଣେ ସମଂ ଆଧୀଯତି ତେନ ଚିତ୍ତନ୍ତି ସମାଧି ନାମାତି ଅତ୍ଥୋ। ତସ୍ସ ସମାଧିସ୍ସ ୱସେନାତି ଉପଚାରସମାଧିନାପି ସମାହିତଚିତ୍ତସ୍ସ ଯଥାଭୂତାୱବୋଧତୋ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରସ୍ସ ସମାଧିସ୍ସ ୱସେନ। ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଞାଣନ୍ତି ମଗ୍ଗଞାଣଂ ଯଥାକ୍କମେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଖୀଯନ୍ତୀତି ସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନ ଖୀଯନ୍ତି। ଇତୀତି ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ନିଗମନଂ। ପଠମଂ ସମଥୋତି ପୁବ୍ବଭାଗେ ସମାଧି ହୋତି। ପଚ୍ଛା ଞାଣନ୍ତି ଅପରଭାଗେ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଞାଣଂ ହୋତି।

କାମାସୱୋତି ପଞ୍ଚକାମଗୁଣିକରାଗୋ। ଭୱାସୱୋତି ରୂପାରୂପଭୱେସୁ ଛନ୍ଦରାଗୋ ଝାନନିକନ୍ତି ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିସହଜାତୋ ରାଗୋ ଭୱୱସେନ ପତ୍ଥନା। ଦିଟ୍ଠାସୱୋତି ଦ୍ୱାସଟ୍ଠି ଦିଟ୍ଠିଯୋ। ଅୱିଜ୍ଜାସୱୋତି ଦୁକ୍ଖାଦୀସୁ ଅଟ୍ଠସୁ ଠାନେସୁ ଅଞ୍ଞାଣଂ। ଭୁମ୍ମୱଚନେନ ଓକାସପୁଚ୍ଛଂ କତ୍ୱା ‘‘ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗେନା’’ତିଆଦିନା ଆସୱକ୍ଖଯକରେନ ମଗ୍ଗେନ ଆସୱକ୍ଖଯଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ‘‘ଏତ୍ଥା’’ତି ଓକାସୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ କତଂ, ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅନୱସେସୋତି ନତ୍ଥି ଏତସ୍ସ ଅୱସେସୋତି ଅନୱସେସୋ। ଅପାଯଗମନୀଯୋତି ନିରଯତିରଚ୍ଛାନଯୋନିପେତ୍ତିୱିସଯାସୁରକାଯା ଚତ୍ତାରୋ ସୁଖସଙ୍ଖାତା ଅଯା ଅପେତତ୍ତା ଅପାଯା, ଯସ୍ସ ସଂୱିଜ୍ଜତି , ତଂ ପୁଗ୍ଗଲଂ ଅପାଯେ ଗମେତୀତି ଅପାଯଗମନୀଯୋ। ଆସୱକ୍ଖଯକଥା ଦୁଭତୋୱୁଟ୍ଠାନକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତା।

ଅୱିକ୍ଖେପୱସେନାତି ପୱତ୍ତମାନସ୍ସ ସମାଧିସ୍ସ ଉପନିସ୍ସଯଭୂତସମାଧିୱସେନ। ପଥୱୀକସିଣୱସେନାତିଆଦୀସୁ ଦସ କସିଣାନି ତଦାରମ୍ମଣିକଅପ୍ପନାସମାଧିୱସେନ ୱୁତ୍ତାନି, ବୁଦ୍ଧାନୁସ୍ସତିଆଦଯୋ ମରଣସ୍ସତି ଉପସମାନୁସ୍ସତି ଚ ଉପଚାରଜ୍ଝାନୱସେନ ୱୁତ୍ତା, ଆନାପାନସ୍ସତି କାଯଗତାସତି ଚ ଅପ୍ପନାସମାଧିୱସେନ ୱୁତ୍ତା, ଦସ ଅସୁଭା ପଠମଜ୍ଝାନୱସେନ ୱୁତ୍ତା।

ବୁଦ୍ଧଂ ଆରବ୍ଭ ଉପ୍ପନ୍ନା ଅନୁସ୍ସତି ବୁଦ୍ଧାନୁସ୍ସତି। ‘‘ଇତିପି ସୋ ଭଗୱା ଅରହ’’ନ୍ତିଆଦିବୁଦ୍ଧଗୁଣାରମ୍ମଣାଯ (ମ॰ ନି॰ ୧।୭୪; ଅ॰ ନି॰ ୩।୭୧; ୯।୨୭) ସତିଯା ଏତଂ ଅଧିୱଚନଂ, ତସ୍ସା ବୁଦ୍ଧାନୁସ୍ସତିଯା ୱସେନ। ତଥା ଧମ୍ମଂ ଆରବ୍ଭ ଉପ୍ପନ୍ନା ଅନୁସ୍ସତି ଧମ୍ମାନୁସ୍ସତି। ‘‘ସ୍ୱାକ୍ଖାତୋ ଭଗୱତା

ଧମ୍ମୋ’’ତିଆଦିଧମ୍ମଗୁଣାରମ୍ମଣାଯ ସତିଯା ଏତଂ ଅଧିଵଚନଂ। ସଙ୍ଘଂ ଆରବ୍ଭ ଉପ୍ପନ୍ନା ଅନୁସ୍ସତି ସଙ୍ଘାନୁସ୍ସତି। ‘‘ସୁପ୍ପଟିପନ୍ନୋ ଭଗଵତୋ ସାଵକସଙ୍ଘୋ’’ତିଆଦିସଙ୍ଘଗୁଣାରମ୍ମଣାଯ ସତିଯା ଏତଂ ଅଧିଵଚନଂ। ସୀଲଂ ଆରବ୍ଭ ଉପ୍ପନ୍ନା ଅନୁସ୍ସତି ସୀଲାନୁସ୍ସତି। ଅତ୍ତନୋ ଅଖଣ୍ଡତାଦିସୀଲଗୁଣାରମ୍ମଣାଯ ସତିଯା ଏତଂ ଅଧିଵଚନଂ। ଚାଗଂ ଆରବ୍ଭ ଉପ୍ପନ୍ନା ଅନୁସ୍ସତି ଚାଗାନୁସ୍ସତି। ଅତ୍ତନୋ ମୁତ୍ତଚାଗତାଦିଚାଗଗୁଣାରମ୍ମଣାଯ ସତିଯା ଏତଂ ଅଧିଵଚନଂ। ଦେଵତା ଆରବ୍ଭ ଉପ୍ପନ୍ନା ଅନୁସ୍ସତି ଦେଵତାନୁସ୍ସତି। ଦେଵତା ସକ୍ଖିଟ୍ଠାନେ ଠପେତ୍ଵା ଅତ୍ତନୋ ସଦ୍ଧାଦିଗୁଣାରମ୍ମଣାଯ ସତିଯା ଏତଂ ଅଧିଵଚନଂ। ଆନାପାନେ ଆରବ୍ଭ ଉପ୍ପନ୍ନା ସତି ଆନାପାନସ୍ସତି। ଆନାପାନନିମିତ୍ତାରମ୍ମଣାଯ ସତିଯା ଏତଂ ଅଧିଵଚନଂ। ମରଣଂ ଆରବ୍ଭ ଉପ୍ପନ୍ନା ସତି ମରଣସ୍ସତି। ଏକଭଵପରିଯାପନ୍ନଜୀଵିତିନ୍ଦ୍ରିଯୁପଚ୍ଛେଦସଙ୍ଖାତମରଣାରମ୍ମଣାଯ ସତିଯା ଏତଂ ଅଧିଵଚନଂ। କୁଚ୍ଛିତାନଂ କେସାଦୀନଂ ପଟିକୂଲାନଂ ଆଯତ୍ତା ଆକରତ୍ତା କାଯୋତିସଙ୍ଖାତେ ସରୀରେ ଗତା ପଵତ୍ତା, ତାଦିସଂ ଵା କାଯଂ ଗତା ସତି କାଯଗତାସତି। ‘‘କାଯଗତସତୀ’’ତି ଵତ୍ତବ୍ବେ ରସ୍ସଂ ଅକତ୍ଵା ‘‘କାଯଗତାସତୀ’’ତି ଵୁତ୍ତା। ତଥେଵ ଇଧାପି କାଯଗତାସତିଵସେନାତି ଵୁତ୍ତଂ। କେସାଦିକେସୁ କାଯକୋଟ୍ଠାସେସୁ ପଟିକୂଲନିମିତ୍ତାରମ୍ମଣାଯ ସତିଯା ଏତଂ ଅଧିଵଚନଂ। ଉପସମଂ ଆରବ୍ଭ ଉପ୍ପନ୍ନା ଅନୁସ୍ସତି ଉପସମାନୁସ୍ସତି। ସବ୍ବଦୁକ୍ଖୂପସମାରମ୍ମଣାଯ ସତିଯା ଏତଂ ଅଧିଵଚନଂ। ଦସ ଅସୁଭା ହେଟ୍ଠା ଵୁତ୍ତା।

୮୧।ଦୀଘଂଅସ୍ସାସଵସେନାତିଆଦୀନି ଅପ୍ପନୂପଚାରସମାଧିଭେଦଂଯେଵ ଦସ୍ସେତୁଂ ଵୁତ୍ତାନି। ଦୀଘଂ ଅସ୍ସାସଵସେନାତି ଦୀଘନ୍ତି ଵୁତ୍ତଅସ୍ସାସଵସେନ। ‘‘ଦୀଘଂ ଵା ଅସ୍ସସନ୍ତୋ ଦୀଘଂ ଅସ୍ସସାମୀତି ପଜାନାତୀ’’ତି (ଦୀ। ନି। ୨।୩୭୪; ମ। ନି। ୧।୧୦୭; ୩।୧୪୮) ହି ଵୁତ୍ତଂ। ଏସ ନଯୋ ସେସେସୁପି। ସବ୍ବକାଯପଟିସଂଵେଦୀତି ସବ୍ବସ୍ସ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସକାଯସ୍ସ ପଟିସଂଵେଦୀ। ପସ୍ସମ୍ଭଯଂ କାଯସଙ୍ଖାରନ୍ତି ଓଳାରିକଂ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସଙ୍ଖାତଂ କାଯସଙ୍ଖାରଂ ପସ୍ସମ୍ଭେନ୍ତୋ ଵୂପସମେନ୍ତୋ। ‘‘ଦୀଘଂ ରସ୍ସଂ ସବ୍ବକାଯପଟିସଂଵେଦୀ ପସ୍ସମ୍ଭଯଂ କାଯସଙ୍ଖାର’’ନ୍ତି ଇମିନାଵ ଚତୁକ୍କେନ ଅପ୍ପନାସମାଧି ଵୁତ୍ତୋ। ପୀତିପଟିସଂଵେଦୀତି ପୀତିଂ ପାକଟଂ କରୋନ୍ତୋ। ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରପଟିସଂଵେଦୀତି ସଞ୍ଞାଵେଦନାସଙ୍ଖାତଂ ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରଂ ପାକଟଂ କରୋନ୍ତୋ। ଅଭିପ୍ପମୋଦଯଂ ଚିତ୍ତନ୍ତି ଚିତ୍ତଂ ମୋଦେନ୍ତୋ। ସମାଦହଂ ଚିତ୍ତନ୍ତି ଆରମ୍ମଣେ ଚିତ୍ତଂ ସମଂ ଠପେନ୍ତୋ। ଵିମୋଚଯଂ ଚିତ୍ତନ୍ତି ଚିତ୍ତଂ ନୀଵରଣାଦୀହି ଵିମୋଚେନ୍ତୋ। ପୀତିପଟିସଂଵେଦୀ ସୁଖପଟିସଂଵେଦୀ ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରପଟିସଂଵେଦୀ ପସ୍ସମ୍ଭଯଂ ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରନ୍ତି ଚତୁକ୍କଞ୍ଚ ଚିତ୍ତପଟିସଂଵେଦୀ ଅଭିପ୍ପମୋଦଯଂ ଚିତ୍ତଂ ସମାଦହଂ ଚିତ୍ତଂ ଵିମୋଚଯଂ ଚିତ୍ତନ୍ତି ଚତୁକ୍କଞ୍ଚ ଅପ୍ପନାସମାଧିଵସେନ ଵିପସ୍ସନାସମ୍ପଯୁତ୍ତସମାଧିଵସେନ ଚ ଵୁତ୍ତାନି। ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସୀତି ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଵସେନ। ଵିରାଗାନୁପସ୍ସୀତି ନିବ୍ବିଦାନୁପସନାଵସେନ। ନିରୋଧାନୁପସ୍ସୀତି ଭଙ୍ଗାନୁପସ୍ସନାଵସେନ। ପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗାନୁପସ୍ସୀତି ଵୁଟ୍ଠାନଗାମିନୀଵିପସ୍ସନାଵସେନ। ସା ହି ତଦଙ୍ଗଵସେନ ସଦ୍ଧିଂ ଖନ୍ଧାଭିସଙ୍ଖାରେହି କିଲେସେ ପରିଚ୍ଚଜତି। ସଙ୍ଖତଦୋସଦସ୍ସନେନ ଚ ତବ୍ବିପରୀତେ ନିବ୍ବାନେ ତନ୍ନିନ୍ନତାଯ ପକ୍ଖନ୍ଦତି। ଇଦଂ ଚତୁକ୍କଂ ଵିପସ୍ସନାସମ୍ପଯୁତ୍ତସମାଧିଵସେନେଵ ଵୁତ୍ତଂ। ଅସ୍ସାସଵସେନ ପସ୍ସାସଵସେନାତି ଚେତ୍ଥ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସପଵତ୍ତିମତ୍ତଂ ଗହେତ୍ଵା ଵୁତ୍ତଂ, ନ ତଦାରମ୍ମଣକରଣଵସେନ। ଵିତ୍ଥାରୋ ପନେତ୍ଥ ଆନାପାନକଥାଯଂ ଆଵିଭଵିସ୍ସତି।

ଆନନ୍ତରିକସମାଧିଞାଣନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩୩। ଅରଣଵିହାରଞାଣନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା

୮୨। ଅରଣଵିହାରଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଦଯୋ ଵୁତ୍ତତ୍ଥା। ସୁଞ୍ଞତୋ ଵିହାରୋତି ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନାଯ ଵୁଟ୍ଠିତସ୍ସ ସୁଞ୍ଞତାକାରେନେଵ ପଵତ୍ତା ଅରହତ୍ତଫଲସମାପତ୍ତି। ଅନିମିତ୍ତୋ ଵିହାରୋତି ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଯ ଵୁଟ୍ଠିତସ୍ସ ଅନିମିତ୍ତାକାରେନ ପଵତ୍ତା ଅରହତ୍ତଫଲସମାପତ୍ତି। ଅପ୍ପଣିହିତୋଵିହାରୋତି ଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନାଯ ଵୁଟ୍ଠିତସ୍ସ ଅପ୍ପଣିହିତାକାରେନ ପଵତ୍ତା ଅରହତ୍ତଫଲସମାପତ୍ତି। ସୁଞ୍ଞତେ ଅଧିମୁତ୍ତତାତି ସୁଞ୍ଞତେ ଫଲସମାପତ୍ତିଯା ପୁବ୍ବଭାଗପଞ୍ଞାଵସେନ ଅଧିମୁତ୍ତତା। ସେସଦ୍ଵଯେପି ଏସେଵ ନଯୋ। ପଠମଂ ଝାନନ୍ତିଆଦୀହି ଅରହତ୍ତଫଲସମାପତ୍ତିଂ ସମାପଜ୍ଜିତୁକାମସ୍ସ ଵିପସ୍ସନାଯ ଆରମ୍ମଣଭୂତା ଝାନସମାପତ୍ତିଯୋ ଵୁତ୍ତା। ଅରହତୋଯେଵ ହି ଵିପସ୍ସନାଫଲସମାପତ୍ତିପଣୀତାଧିମୁତ୍ତିଝାନସମାପତ୍ତିଯୋ ସବ୍ବକିଲେସାନଂ ପହୀନତ୍ତା ‘‘ଅରଣଵିହାରୋ’’ତି ଵତ୍ତୁଂ ଅରହନ୍ତି।

ପଠମେନ ଝାନେନ ନୀଵରଣେ ହରତୀତି ଅରଣଵିହାରୋତି ପଠମଜ୍ଝାନସମଙ୍ଗୀ ପଠମେନ ଝାନେନ ନୀଵରଣେ ହରତୀତି ତଂ ପଠମଂ ଝାନଂ ଅରଣଵିହାରୋତି ଅତ୍ଥୋ। ସେସେସୁପି ଏସେଵ ନଯୋ। ଅରହତୋ ନୀଵରଣାଭାଵେପି ନୀଵରଣଵିପକ୍ଖତ୍ତା ପଠମସ୍ସ ଝାନସ୍ସ ନୀଵରଣେ ହରତୀତି ଵୁତ୍ତନ୍ତି ଵେଦିତବ୍ବଂ। ଵିପସ୍ସନାଫଲସମାପତ୍ତିପଣୀତାଧିମୁତ୍ତିଵସେନ ତିଧା ଅରଣଵିହାରଞାଣଂ ଉଦ୍ଦିସିତ୍ଵା କସ୍ମା ଝାନସମାପତ୍ତିଯୋଵ ଅରଣଵିହାରୋତି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାତି ଚେ? ଉଦ୍ଦେସଵସେନେଵ ତାସଂ ତିସ୍ସନ୍ନଂ ଅରଣଵିହାରତାଯ ସିଦ୍ଧତ୍ତା। ଫଲସମାପତ୍ତିଵିପସ୍ସନାଯ ପନ ଭୂମିଭୂତାନଂ ଝାନସମାପତ୍ତୀନଂ ଅରଣଵିହାରତା ଅଵୁତ୍ତେ ନ ସିଜ୍ଝତି, ତସ୍ମା ଅସିଦ୍ଧମେଵ ସାଧେତୁଂ ‘‘ପଠମଂ ଝାନଂ ଅରଣଵିହାରୋ’’ତିଆଦି ଵୁତ୍ତନ୍ତି ଵେଦିତବ୍ବଂ। ତାସଞ୍ଚ

ଅରଣୱିହାରତା ଉଦ୍ଦେସୱସେନ ଅସିଦ୍ଧାପି ନିଦ୍ଦେସେ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ସିଦ୍ଧାତି। ତେସଂ ୱା ଯୋଜିତନଯେନେୱ "ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନା ନିଚ୍ଚସଞ୍ଞଂ ହରତୀତି ଅରଣୱିହାରୋ, ଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନା ସୁଖସଞ୍ଞଂ ହରତୀତି ଅରଣୱିହାରୋ, ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନା ଅତ୍ତସଞ୍ଞଂ ହରତୀତି ଅରଣୱିହାରୋ, ସୁଞ୍ଞତୋ ୱିହାରୋ ଅସୁଞ୍ଞତଂ ହରତୀତି ଅରଣୱିହାରୋ, ଅନିମିତ୍ତୋ ୱିହାରୋ ନିମିତ୍ତଂ ହରତୀତି ଅରଣୱିହାରୋ, ଅପ୍ପଣିହିତୋ ୱିହାରୋ ପଣିଧିଂ ହରତୀତି ଅରଣୱିହାରୋ, ସୁଞ୍ଞତାଧିମୁତ୍ତତା ଅସୁଞ୍ଞତାଧିମୁତ୍ତିଂ ହରତୀତି ଅରଣୱିହାରୋ, ଅନିମିତ୍ତାଧିମୁତ୍ତତା ନିମିତ୍ତାଧିମୁତ୍ତିଂ ହରତୀତି ଅରଣୱିହାରୋ, ଅପ୍ପଣିହିତାଧିମୁତ୍ତତା ପଣିହିତାଧିମୁତ୍ତିଂ ହରତୀତି ଅରଣୱିହାରୋ"ତି ଯୋଜେତ୍ୱା ଗହେତବ୍ବଂ।

ଅରଣୱିହାରଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩୪। ନିରୋଧସମାପତ୍ତିଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୮୩। ନିରୋଧସମାପତ୍ତିଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ସମଥବଲନ୍ତି କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦଯୋ ପଚ୍ଚନୀକଧମ୍ମେ ସମେତୀତି ସମଥୋ, ସୋଯେୱ ଅକମ୍ପନୀଯଟ୍ଠେନ ବଲଂ। ଅନାଗାମିଅରହନ୍ତାନଂଯେୱ ସମାଧିପଟିପକ୍ଖସ୍ସ କାମଚ୍ଛନ୍ଦସ୍ସ ପହାନେନ ସମାଧିସ୍ମିଂ ପରିପୂରକାରିଭାୱପ୍ପତ୍ତତ୍ତା ତେସଂଯେୱ ସମାଧି ବଲପ୍ପତ୍ତୋତି କତ୍ୱା "ସମଥବଲ"ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ନ ଅଞ୍ଞେସଂ। ସମାଧିବଲନ୍ତିପି ପାଠୋ। ୱିପସ୍ସନାବଲନ୍ତି ଅନିଚ୍ଚାଦିୱସେନ ୱିୱିଧେହି ଆକାରେହି ଧମ୍ମେ ପସ୍ସତୀତି ୱିପସ୍ସନା, ସାଯେୱ ଅକମ୍ପନୀଯଟ୍ଠେନ ବଲଂ। ତେସଂଯେୱ ଉଭିନ୍ନଂ ବଲପ୍ପତ୍ତଂ ୱିପସ୍ସନାଞାଣଂ। ତତ୍ଥ ସମଥବଲଂ ଅନୁପୁବ୍ବେନ ଚିତ୍ତସନ୍ତାନୱୂପସମନତ୍ଥଂ ନିରୋଧେ ଚ ପଟିପାଦନତ୍ଥଂ, ୱିପସ୍ସନାବଲଂ ପୱତ୍ତେ ଆଦୀନୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ନିରୋଧେ ଚ ଆନିସଂସଦସ୍ସନତ୍ଥଂ।

ନୀୱରଣେତି ନିମିତ୍ତତ୍ଥେ ଭୁମ୍ମୱଚନଂ, ନୀୱରଣନିମିତ୍ତଂ ନୀୱରଣପଚ୍ଚଯାତି ଅତ୍ଥୋ। କରଣତ୍ଥେ ୱା ଭୁମ୍ମୱଚନଂ, ନୀୱରଣେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ନ କମ୍ପତୀତି ଝାନସମଙ୍ଗୀପୁଗ୍ଗଲୋ। ଅଥ ୱା ଝାନନ୍ତି ଝାନଙ୍ଗାନଂ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା ପଠମେନ ଝାନେନ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତସମାଧି ନୀୱରଣେ ନ କମ୍ପତି। ଅଯମେୱ ଚେତ୍ଥ ଯୋଜନା ଗହେତବ୍ବା। ଉଦ୍ଧଚ୍ଚେ ଚାତି ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସହଗତଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚେ ଚ। ଉଦ୍ଧଚ୍ଚନ୍ତି ଚ ଉଦ୍ଧତଭାୱୋ , ତଂ ଅୱୂପସମଲକ୍ଖଣଂ। ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସହଗତକିଲେସେ ଚାତି ଉଦ୍ଧଚ୍ଚେନ ସହଗତେ ଏକୁପ୍ପାଦାଦିଭାୱଂ ଗତେ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସମ୍ପଯୁତ୍ତେ ମୋହଅହିରିକଅନୋତ୍ତପ୍ପକିଲେସେ ଚ। ଖନ୍ଧେ ଚାତି ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସମ୍ପଯୁତ୍ତଚତୁକ୍ଖନ୍ଧେ ଚ। ନ କମ୍ପତି ନ ଚଲତି ନ ୱେଧତୀତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୱେୱଚନାନି। ଉଦ୍ଧଚ୍ଚେ ନ କମ୍ପତି, ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସହଗତକିଲେସେ ନ ଚଲତି, ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସହଗତକ୍ଖନ୍ଧେ ନ ୱେଧତୀତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ୱିପସ୍ସନାବଲଂ ସତ୍ତନ୍ନଂଯେୱ ଅନୁପସ୍ସନାନଂ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ତାସଂଯେୱ ୱସେନ ୱିପସ୍ସନାବଲଂ ପରିପୁଣ୍ଣଂ ହୋତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅୱିଜ୍ଜାଯ ଚାତି ଦ୍ୱାଦସସୁପି ଅକୁସଲଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେସୁ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ଚ। ଅୱିଜ୍ଜାସହଗତକିଲେସେ ଚାତି ଯଥାଯୋଗଂ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଲୋଭଦୋସମାନଦିଟ୍ଠିୱିଚିକିଚ୍ଛାଥିନୁଦ୍ଧଚ୍ଚଅହିରିକଅନୋତ୍ତପ୍ପକିଲେସେ ଚ।

ୱଚୀସଙ୍ଖାରାତି ୱିତକ୍କୱିଚାରା। "ପୁବ୍ବେ ଖୋ, ଆୱୁସୋ ୱିସାଖ, ୱିତକ୍କେତ୍ୱା ୱିଚାରେତ୍ୱା ପଚ୍ଛା ୱାଚଂ ଭିନ୍ଦତି, ତସ୍ମା ୱିତକ୍କୱିଚାରା ୱଚୀସଙ୍ଖାରୋ"ତି (ମ। ନି। ୧।୪୬୩) ୱଚନତୋ ୱାଚଂ ସଙ୍ଖରୋନ୍ତି ଉପ୍ପାଦେନ୍ତୀତି ୱଚୀସଙ୍ଖାରା। କାଯସଙ୍ଖାରାତି ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସା। "ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସା ଖୋ, ଆୱୁସୋ ୱିସାଖ, କାଯିକା ଏତେ ଧମ୍ମା କାଯପଟିବଦ୍ଧା, ତସ୍ମା ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସା କାଯସଙ୍ଖାରୋ"ତି (ମ। ନି। ୧।୪୬୩) ୱଚନତୋ କାଯେନ ସଙ୍ଖରୀଯନ୍ତୀତି କାଯସଙ୍ଖାରା। ସଞ୍ଞାୱେଦଯିତନିରୋଧନ୍ତି ସଞ୍ଞାଯ ୱେଦନାଯ ଚ ନିରୋଧଂ। ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରାତି ସଞ୍ଞା ଚ ୱେଦନା ଚ। "ଚେତସିକା ଏତେ ଧମ୍ମା ଚିତ୍ତପଟିବଦ୍ଧା, ତସ୍ମା ସଞ୍ଞା ଚ ୱେଦନା ଚ ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରୋ"ତି (ମ। ନି। ୧।୪୬୩) ୱଚନତୋ ଚିତ୍ତେନ ସଙ୍ଖରୀଯନ୍ତୀତି ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରା।

୮୪। ଞାଣଚରିଯାସୁ ଅନୁପସ୍ସନାୱସାନେ, ୱିୱଟ୍ଟନାନୁପସ୍ସନାଗହଣେନ ୱା ତସ୍ସା ଆଦିଭୂତା ଚରିଯାକଥାଯ ଞାଣଚରିଯାତି ୱୁତ୍ତା ସେସାନୁପସ୍ସନାପି ଗହିତା ହୋନ୍ତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ସୋଳସହି ଞାଣଚରିଯାହୀତି ଚ ଉକ୍କଟ୍ଠପରିଚ୍ଛେଦୋ, ଅନାଗାମିସ୍ସ ପନ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଫଲୱଜ୍ଜାହି ଚୁଦ୍ଦସହିପି ହୋତି ପରିପୁଣ୍ଣବଲତ୍ତା।

୮୫।ନୱହି ସମାଧିଚରିଯାହୀତି ଏତ୍ଥ ପଠମଜ୍ଝାନାଦୀହି ଅଟ୍ଠ, ପଠମଜ୍ଝାନାଦୀନଂ ପଟିଲାଭତ୍ଥାଯ ସବ୍ବତ୍ଥ ଉପଚାରଜ୍ଝାନୱସେନ ଏକାତି ନୱ ସମାଧିଚରିଯା। ବଲଚରିଯାନଂ କିଂ ନାନତ୍ତଂ? ସମଥବଲେନପି ହି "ନେକ୍ଖମ୍ମୱସେନା"ତିଆଦୀହି ସତ୍ତହି ପରିଯାଯେହି ଉପଚାରସମାଧି ୱୁତ୍ତୋ, ପେଯ୍ୟାଲୱିତ୍ଥାରତୋ "ପଠମଜ୍ଝାନୱସେନା"ତିଆଦୀହି ସମସତ୍ତତିଯା ୱାରେହି ଯଥାଯୋଗଂ ଅପ୍ପନୂପଚାରସମାଧି ୱୁତ୍ତୋ, ସମାଧିଚରିଯାଯପି "ପଠମଂ ଝାନ"ନ୍ତିଆଦୀହି ଅଟ୍ଠହି ପରିଯାଯେହି ଅପ୍ପନାସମାଧି ୱୁତ୍ତୋ। ପଠମଂ ଝାନଂ ପଟିଲାଭତ୍ଥାଯାତିଆଦୀହି ଅଟ୍ଠହି ପରିଯାଯେହି ଉପଚାରସମାଧି ୱୁତ୍ତୋତି ଉଭଯତ୍ଥାପି ଅପ୍ପନୂପଚାରସମାଧିଯେୱ ୱୁତ୍ତୋ। ଏୱଂ ସନ୍ତେପି ଅକମ୍ପିଯଟ୍ଠେନ ବଲାନି ୱସୀଭାୱଟ୍ଠେନ ଚରିଯାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ୱିପସ୍ସନାବଲେ ପନ ସତ୍ତ ଅନୁପସ୍ସନାୱ "ୱିପସ୍ସନାବଲ"ନ୍ତି ୱୁତ୍ତା, ଞାଣଚରିଯାଯ ସତ୍ତ ଚ ଅନୁପସ୍ସନା ୱୁତ୍ତା, ୱିୱଟ୍ଟନାନୁପସ୍ସନାଦଯୋ ନୱ ଚ ୱିସେସେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତା। ଇଦଂ ନେସଂ ନାନତ୍ତଂ। ସତ୍ତ ଅନୁପସ୍ସନା ପନ ଅକମ୍ପିଯଟ୍ଠେନ ବଲାନି ୱସୀଭାୱଟ୍ଠେନ ଚରିଯାତି ୱେଦିତବ୍ବା।

‘‘ୱସୀଭାୱତା ପଞ୍ଞା’’ତି (ପଟି। ମ। ୧।୩୪ ମାତିକା) ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତୱସିଯୋ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତୁଂ ୱସୀତି ପଞ୍ଚ ୱସିଯୋତି ଇତ୍ଥିଲିଙ୍ଗୱୋହାରେନ ୱୁତ୍ତଂ। ୱସୋ ଏୱ ୱସୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ପୁନ ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନାଯ ଦେସନାଯ ତା ୱସିଯୋ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେନ୍ତୋ ଆୱଜ୍ଜନୱସୀତିଆଦିମାହ। ଆୱଜ୍ଜନାଯ ୱସୋ ଆୱଜ୍ଜନୱସୋ, ସୋ ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ଆୱଜ୍ଜନୱସୀ। ଏସେୱ ନଯୋ ସେସେସୁ। ପଠମଂ ଝାନଂ ଯତ୍ଥିଚ୍ଛକନ୍ତି ଯତ୍ଥ ଯତ୍ଥ ପଦେସେ ଇଚ୍ଛତି ଗାମେ ୱା ଅରଞ୍ଞେ ୱା, ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଆୱଜ୍ଜତି। ଯଦିଚ୍ଛକନ୍ତି ଯଦା ଯଦା କାଲେ ସୀତକାଲେ ୱା ଉଣ୍ହକାଲେ ୱା, ତଦା ତଦା ଆୱଜ୍ଜତି। ଅଥ ୱା ଯଂ ଯଂ ପଠମଂ ଝାନଂ ଇଚ୍ଛତି ପଥୱୀକସିଣାରମ୍ମଣଂ ୱା ସେସାରମ୍ମଣଂ ୱା, ତଂ ତଂ ଆୱଜ୍ଜତି। ଏକେକକସିଣାରମ୍ମଣସ୍ସାପି ଝାନସ୍ସ ୱସିତାନଂ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ପୁରିମଯୋଜନାଯେୱ ସୁନ୍ଦରତରା। ଯାୱତିଚ୍ଛକନ୍ତି ଯାୱତକଂ କାଲଂ ଇଚ୍ଛତି ଅଚ୍ଛରାସଙ୍ଘାତମତ୍ତଂ ସତ୍ତାହଂ ୱା, ତାୱତକଂ କାଲଂ ଆୱଜ୍ଜତି। ଆୱଜ୍ଜନାଯାତି ମନୋଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନାଯ। ଦନ୍ଧାଯିତତ୍ତନ୍ତି ଅୱସୱତ୍ତିଭାୱୋ, ଅଲସଭାୱୋ ୱା। ସମାପଜ୍ଜତୀତି ପଟିପଜ୍ଜତି, ଅପ୍ପେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଧିଟ୍ଠାତୀତି ଅନ୍ତୋସମାପତ୍ତିଯଂ ଅଧିକଂ କତ୍ୱା ତିଟ୍ଠତି। ୱୁଟ୍ଠାନୱସିଯଂପଠମଂ ଝାନନ୍ତି ନିସ୍ସକ୍କଞ୍ଚେ ଉପଯୋଗୱଚନଂ, ପଠମଜ୍ଝାନାତି ଅତ୍ଥୋ। ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖତୀତି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଜୱନେହି ନିୱତ୍ତିତ୍ୱା ପସ୍ସତି। ଅଯମେତ୍ଥ ପାଠଇୱଣ୍ଣନା।

ଅଯଂ ପନ ଅତ୍ଥପ୍ପକାସନା – ପଠମଜ୍ଝାନତୋ ୱୁଟ୍ଠାଯ ୱିତକ୍କଂ ଆୱଜ୍ଜଯତୋ ଭୱଙ୍ଗଂ ଉପଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ପୱତ୍ତାୱଜ୍ଜନାନନ୍ତରଂ ୱିତକ୍କାରମ୍ମଣାନେୱ ଚତ୍ତାରି ପଞ୍ଚ ୱା ଜୱନାନି ଜୱନ୍ତି, ତତୋ ଦ୍ୱେ ଭୱଙ୍ଗାନି, ତତୋ ପୁନ ୱିଚାରାରମ୍ମଣଂ ଆୱଜ୍ଜନଂ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଜୱନାନୀତି ଏୱଂ ପଞ୍ଚସୁ ଝାନଙ୍ଗେସୁ ଯଦା ନିରନ୍ତରଂ ଚିତ୍ତଂ ପେସେତୁଂ ସକ୍କୋତି, ଅଥସ୍ସ ଆୱଜ୍ଜନୱସୀ ସିଦ୍ଧାୱ ହୋତି। ଅଯଂ ପନ ମତ୍ଥକପ୍ପତ୍ତା ୱସୀ ଭଗୱତୋ ଯମକପାଟିହାରିଯେୱ ଲବ୍ଭତି। ଇତୋ ପରଂ ସୀଘତରା ଆୱଜ୍ଜନୱସୀ ନାମ ନତ୍ଥି। ଅଞ୍ଞେସଂ ପନ ଅନ୍ତରନ୍ତରା ଭୱଙ୍ଗୱାରେ ଗଣନା ନତ୍ଥି। ମହାମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନତ୍ଥେରସ୍ସ ନନ୍ଦୋପନନ୍ଦଦମନେ ୱିଯ ସୀଘଂ ସମାପତ୍ତିସମାପଜ୍ଜନସମତ୍ଥତା ସମାପଜ୍ଜନୱସୀ ନାମ। ଅଚ୍ଛରାମତ୍ତଂ ୱା ଦସଚ୍ଛରାମତ୍ତଂ ୱା ଖଣଂ ସମାପତ୍ତିଂ ଠପେତୁଂ ସମତ୍ଥତା ଅଧିଟ୍ଠାନୱସୀ ନାମ। ତଥେୱ ତତୋ ଲହୁଂ ୱୁଟ୍ଠାନସମତ୍ଥତା ୱୁଟ୍ଠାନୱସୀ ନାମ। ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣୱସୀ ପନ ଆୱଜ୍ଜନୱସିଯା ଏୱ ୱୁତ୍ତା। ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଜୱନାନେୱ ହି ତତ୍ଥ ଆୱଜ୍ଜନାନନ୍ତରାନୀତି। ଇତି ଆୱଜ୍ଜନୱସିଯା ସିଦ୍ଧାଯ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣୱସୀ ସିଦ୍ଧା ହୋତି, ଅଧିଟ୍ଠାନୱସିଯା ଚ ସିଦ୍ଧାଯ ୱୁଟ୍ଠାନୱସୀ ସିଦ୍ଧା ହୋତି। ଏୱଂ ସନ୍ତେପି ‘‘ଅଯଂ ପନ ମତ୍ଥକପ୍ପତ୍ତା ୱସୀ ଭଗୱତୋ ଯମକପାଟିହାରିଯେୱ ଲବ୍ଭତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ପାଟିହାରିଯକାଲେ ଝାନଙ୍ଗପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାନଂ ଅଭାୱତୋ ନାନାୱିଧୱଣ୍ଣାଦିନିମ୍ମାନସ୍ସ ନାନାକସିଣୱସେନ ଇଜ୍ଝନତୋ ତଂତଂକସିଣାରମ୍ମଣଂ ଝାନଂ ସମାପଜ୍ଜିତୁକାମସ୍ସ ଯଥାରୁଚି ଲହୁଂ ତସ୍ମିଂ କସିଣେ ୱୁତ୍ତନଯେନ ଆୱଜ୍ଜନପୱତ୍ତନସମତ୍ଥତା ଆୱଜ୍ଜନୱସୀ, ତଦାୱଜ୍ଜନୱୀଥିଯଂଯେୱ ତସ୍ସ ଝାନସ୍ସ ଅପ୍ପନାସମତ୍ଥତାସମାପଜ୍ଜନସମତ୍ଥତା ସମାପଜ୍ଜନୱସୀ। ଏୱଞ୍ହି ୱୁଚ୍ଚମାନେ ଯୁତ୍ତି ଚ ନ ୱିରୁଜ୍ଝତି, ୱସୀପଟିପାଟି ଚ ଯଥାକ୍କମେନେୱ ଯୁଜ୍ଜତି। ଝାନଙ୍ଗପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାଯଂ ପନ ‘‘ମତ୍ଥକପ୍ପତ୍ତାଯେୱ ପଞ୍ଚ ଜୱନାନୀ’’ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ୱୁତ୍ତନଯେନ ସତ୍ତସୁପି ଜୱନେସୁ ଜୱନ୍ତେସୁ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣୱସୀଯେୱ ହୋତି। ଏୱଂ ସନ୍ତେ ‘‘ପଠମଜ୍ଝାନଂ ଆୱଜ୍ଜତୀ’’ତି ୱଚନଂ ନ ଯୁଜ୍ଜତୀତି ଚେ? ଯଥା କସିଣେ ପୱତ୍ତଂ ଝାନଂ କାରଣୋପଚାରେନ କସିଣନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଥା ଝାନପଚ୍ଚଯଂ କସିଣଂ ‘‘ସୁଖୋ ବୁଦ୍ଧାନମୁପ୍ପାଦୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ପ। ୧୯୪) ୱିଯ ଫଲୋପଚାରେନ ଝାନନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଯଥାପରିଚ୍ଛିନ୍ନେ କାଲେ ଠତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠିତସ୍ସ ନିଦ୍ଦାଯ ପବୁଦ୍ଧସ୍ସ ପୁନ ନିଦ୍ଦୋକ୍କମନେ ୱିଯ ପୁନ ଝାନୋକ୍କମନେ ସତିପି ଅଧିଟ୍ଠାନୱସୀଯେୱ ନାମ, ଯଥାପରିଚ୍ଛେଦେନ ୱୁଟ୍ଠିତସ୍ସ ପନ ୱୁଟ୍ଠାନେଯେୱ ଅଧିଟ୍ଠାନେ ସତିପି ୱୁଟ୍ଠାନୱସୀ ନାମ ହୋତୀତି ଅଯଂ ତେସଂ ୱିସେସୋ।

ନିରୋଧସମାପତ୍ତିଯା ୱିଭାୱନତ୍ଥଂ ପନ ଇଦଂ ପଞ୍ହକମ୍ମଂ – କା ନିରୋଧସମାପତ୍ତି, କେ ତଂ ସମାପଜ୍ଜନ୍ତି, କେ ନ ସମାପଜ୍ଜନ୍ତି, କତ୍ଥ ସମାପଜ୍ଜନ୍ତି, କସ୍ମା ସମାପଜ୍ଜନ୍ତି, କଥଞ୍ଚସ୍ସା ସମାପଜ୍ଜନଂ ହୋତି, କଥଂ ଠାନଂ, କଥଂ ୱୁଟ୍ଠାନଂ, ୱୁଟ୍ଠିତସ୍ସ କିଂନିନ୍ନଂ ଚିତ୍ତଂ ହୋତି, ମତସ୍ସ ଚ ସମାପନ୍ନସ୍ସ ଚ କୋ ୱିସେସୋ, ନିରୋଧସମାପତ୍ତି କିଂ ସଙ୍ଖତା ଅସଙ୍ଖତା ଲୋକିଯା ଲୋକୁତ୍ତରା ନିପ୍ଫନ୍ନା ଅନିପ୍ଫନ୍ନାତି?

ତତ୍ଥ କା ନିରୋଧସମାପତ୍ତୀତି? ଯା ଅନୁପୁବ୍ବନିରୋଧୱସେନ ଚିତ୍ତଚେତସିକାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଅପ୍ପୱତ୍ତି।

କେ ତଂ ସମାପଜ୍ଜନ୍ତି, କେ ନ ସମାପଜ୍ଜନ୍ତୀତି? ସବ୍ବେପି ପୁଥୁଜ୍ଜନା ସୋତାପନ୍ନା ସକଦାଗାମିନୋ ସୁକ୍ଖୱିପସ୍ସକା ଚ ଅନାଗାମୀ ଅରହନ୍ତୋ ନ ସମାପଜ୍ଜନ୍ତି, ଅଟ୍ଠସମାପତ୍ତିଲାଭିନୋ ପନ ଅନାଗାମିନୋ ଚ ଖୀଣାସୱା ଚ ସମାପଜ୍ଜନ୍ତି।

କତ୍ଥସମାପଜ୍ଜନ୍ତୀତି? ପଞ୍ଚୱୋକାରଭୱେ। କସ୍ମା? ଅନୁପୁବ୍ବସମାପତ୍ତିସବ୍ଭାୱତୋ। ଚତୁୱୋକାରଭୱେ ପନ ପଠମଜ୍ଝାନାଦୀନଂ ଉପ୍ପତ୍ତିଯେୱ ନତ୍ଥି, ତସ୍ମା ନ ସକ୍କା ତତ୍ଥ ସମାପଜ୍ଜିତୁଂ।

କସ୍ମା ସମାପଜ୍ଜନ୍ତୀତି? ସଙ୍ଖାରାନଂ ପୱତ୍ତିଭେଦେ ଉକ୍କଣ୍ଠିତ୍ୱା ଦିଟ୍ଠେୱ ଧମ୍ମେ ଅଚିତ୍ତକା ହୁତ୍ୱା ‘‘ନିରୋଧଂ ନିବ୍ବାନଂ ପତ୍ୱା ସୁଖଂ ୱିହରିସ୍ସାମା’’ତି ସମାପଜ୍ଜନ୍ତି।

କଥଂ ଚସ୍ସା ସମାପଜ୍ଜନଂ ହୋତୀତି? ସମଥୱିପସ୍ସନାୱସେନ ଉସ୍ସକ୍କିତ୍ୱା କତପୁଦ୍ଦକିଚ୍ଚସ୍ସ ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାୟତନଂ ନିରୋଧୟତୋ ଏୱମସ୍ସା ସମାପଜ୍ଜନଂ ହୋତି। ଯୋ ହି ସମଥୱସେନେୱ ଉସ୍ସକ୍କତି, ସୋ ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାୟତନସମାପତ୍ତିଂ ପତ୍ୱା ତିଟ୍ଠତି। ଯୋ ୱିପସ୍ସନାୱସେନେୱ ଉସ୍ସକ୍କତି, ସୋ ଫଲସମାପତ୍ତିଂ ପତ୍ୱା ତିଟ୍ଠତି। ଯୋ ପନ ଉଭୟୱସେନ ଉସ୍ସକ୍କିତ୍ୱା ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାୟତନଂ ନିରୋଧେତି, ସୋ ତଂ ସମାପଜ୍ଜତୀତି ଅୟମେତ୍ଥ ସଙ୍ଖେପୋ।

ଅୟଂ ପନ ୱିତ୍ଥାରୋ – ଇଧ ଭିକ୍ଖୁ ନିରୋଧଂ ସମାପଜ୍ଜିତୁକାମୋ କତଭତ୍ତକିଚ୍ଚୋ ସୁଧୋତହତ୍ଥପାଦୋ ୱିୱିତ୍ତେ ଓକାସେ ସୁପଞ୍ଞତ୍ତେ ଆସନେ ନିସୀଦତି ପଲ୍ଲଙ୍କଂ ଆଭୁଜିତ୍ୱା ଉଜୁଂ କାୟଂ ପଣିଧାୟ ପରିମୁଖଂ ସତିଂ ଉପଟ୍ଠପେତ୍ୱା। ସୋ ପଠମଜ୍ଝାନଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାୟ ତତ୍ଥ ସଙ୍ଖାରେ ଅନିଚ୍ଚତୋ ଦୁକ୍ଖତୋ ଅନତ୍ତତୋ ୱିପସ୍ସତି। ୱିପସ୍ସନା ପନେସା ତିୱିଧା ହୋତି – ସଙ୍ଖାରପରିଗ୍ଗଣ୍ହନକୱିପସ୍ସନା, ଫଲସମାପତ୍ତିୱିପସ୍ସନା, ନିରୋଧସମାପତ୍ତିୱିପସ୍ସନାତି। ତତ୍ଥ ସଙ୍ଖାରପରିଗ୍ଗଣ୍ହନକୱିପସ୍ସନା ମନ୍ଦା ୱା ହୋତୁ ତିକ୍ଖା ୱା, ମଗ୍ଗସ୍ସ ପଦଟ୍ଠାନଂ ହୋତିୟେୱ। ଫଲସମାପତ୍ତିୱିପସ୍ସନା ତିକ୍ଖାୱ ୱଟ୍ଟତି ମଗ୍ଗଭାୱନାସଦିସା। ନିରୋଧସମାପତ୍ତିୱିପସ୍ସନା ପନ ନାତିମନ୍ଦା ନାତିତିକ୍ଖା ୱଟ୍ଟତି। ତସ୍ମା ଏସ ନାତିମନ୍ଦାୟ ନାତିତିକ୍ଖାୟ ୱିପସ୍ସନାୟ ତେ ସଙ୍ଖାରେ ୱିପସ୍ସତି। ତତୋ ଦୁତିୟଜ୍ଝାନଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାୟ ତତ୍ଥ ସଙ୍ଖାରେ ତଥେୱ ୱିପସ୍ସତି। ତତୋ ତତିୟଜ୍ଝାନଂ…ପେ… ତତୋ ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାୟତନଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାୟ ତତ୍ଥ ସଙ୍ଖାରେ ତଥେୱ ୱିପସ୍ସତି। ଅଥ ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାୟତନଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାୟ ଚତୁବ୍ବିଧଂ ପୁବ୍ବକିଚ୍ଚଂ କରୋତି – ନାନାବଦ୍ଧଅୱିକୋପନଂ, ସଙ୍ଘପଟିମାନନଂ, ସତ୍ଥୁପକ୍କୋସନଂ, ଅଦ୍ଧାନପରିଚ୍ଛେଦନ୍ତି।

ତତ୍ଥ ନାନାବଦ୍ଧଅୱିକୋପନନ୍ତି ଯଂ ଇମିନା ଭିକ୍ଖୁନା ସଦ୍ଧିଂ ଏକାବଦ୍ଧଂ ନ ହୋତି, ନାନାବଦ୍ଧଂ ହୁତ୍ୱା ଠିତଂ ପତ୍ତଚୀୱରଂ ୱା ମଞ୍ଚପୀଠଂ ୱା ନିୱାସଗେହଂ ୱା ଅଞ୍ଞଂ ୱା ପନ କିଞ୍ଚି ପରିକ୍ଖାରଜାତଂ, ତଂ ଯଥା ନ ୱିକୁପ୍ପତି, ଅଗ୍ଗିଉଦକୱାତଚୋରଉନ୍ଦୂରାଦୀନଂ ୱସେନ ନ ୱିନସ୍ସତି, ଏୱଂ ଅଧିଟ୍ଠାତବ୍ବଂ। ତତ୍ରିଦଂ ଅଧିଟ୍ଠାନୱିଧାନଂ – ''ଇଦଞ୍ଚିଦଞ୍ଚ ଇମସ୍ମିଂ ସତ୍ତାହବ୍ଭନ୍ତରେ ମା ଅଗ୍ଗିନା ଝାୟତୁ, ମା ଉଦକେନ ୱୁଯ୍ହତୁ, ମା ୱାତେନ ୱିଦ୍ଧଂସତୁ, ମା ଚୋରେହି ହରୀୟତୁ, ମା ଉନ୍ଦୂରାଦୀହି ଖଜ୍ଜତୂ''ତି। ଏୱଂ ଅଧିଟ୍ଠିତେ ତଂ ସତ୍ତାହଂ ତସ୍ସ ନ କୋଚି ପରିସ୍ସୟୋ ହୋତି, ଅନଧିଟ୍ଠହତୋ ପନ ଅଗ୍ଗିଆଦୀହି ୱିନସ୍ସତି। ଇଦଂ ନାନାବଦ୍ଧଅୱିକୋପନଂ ନାମ। ଯଂ ପନ ଏକାବଦ୍ଧଂ ହୋତି ନିୱାସନପାରୁପନଂ ୱା ନିସିନ୍ନାସନଂ ୱା, ତତ୍ଥ ୱିସୁଂ ଅଧିଟ୍ଠାନକିଚ୍ଚଂ ନତ୍ଥି, ସମାପତ୍ତିୟେୱ ନଂ ରକ୍ଖତି।

ସଙ୍ଘପଟିମାନନନ୍ତି ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘସ୍ସ ପଟିମାନନଂ ଉଦିକ୍ଖନଂ। ୟାୱ ଏସୋ ଭିକ୍ଖୁ ଆଗଚ୍ଛତି, ତାୱ ସଙ୍ଘକମ୍ମସ୍ସ ଅକରଣନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ନ ପଟିମାନନଂ ଏତସ୍ସ ପୁବ୍ବକିଚ୍ଚଂ, ପଟିମାନନାୱଜ୍ଜନଂ ପନ ପୁବ୍ବକିଚ୍ଚଂ। ତସ୍ମା ଏୱଂ ଆୱଜ୍ଜିତବ୍ବଂ – ''ସଚେ ମୟି ସତ୍ତାହଂ ନିରୋଧଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ନିସିନ୍ନେ ସଙ୍ଘୋ ଅପଲୋକନକମ୍ମାଦୀସୁ କିଞ୍ଚିଦେୱ କମ୍ମଂ କତ୍ତୁକାମୋ ହୋତି, ୟାୱ ମଂ କୋଚି ଭିକ୍ଖୁ ଆଗନ୍ତ୍ୱା ନ ପକ୍କୋସତି, ତାୱଦେୱ ୱୁଟ୍ଠହିସ୍ସାମୀ''ତି। ଏୱଂ କତ୍ୱା ସମାପନ୍ନୋ ହି ତସ୍ମିଂ ସମୟେ ୱୁଟ୍ଠାତିୟେୱ। ଯୋ ପନ ଏୱଂ ନ କରୋତି, ସଙ୍ଘୋ ଚ ସନ୍ନିପତିତ୍ୱା ତଂ ଅପସ୍ସନ୍ତୋ ''ଅସୁକୋ ଭିକ୍ଖୁ କୁହି''ନ୍ତି ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ''ନିରୋଧଂ ସମାପନ୍ନୋ''ତି ୱୁତ୍ତେ କଞ୍ଚି ଭିକ୍ଖୁଂ ପେସେତି ''ଗଚ୍ଛ ତଂ ସଙ୍ଘସ୍ସ ୱଚନେନ ପକ୍କୋସା''ତି। ଅଥସ୍ସ ତେନ ଭିକ୍ଖୁନା ସୱନୂପଚାରେ ଠତ୍ୱା ''ସଙ୍ଘୋ ତଂ ଆୱୁସୋ ପଟିମାନେତୀ''ତି ୱୁତ୍ତମତ୍ତେୟେୱ ୱୁଟ୍ଠାନଂ ହୋତି। ଏୱଂଗରୁକା ହି ସଙ୍ଘସ୍ସ ଆଣା ନାମ। ତସ୍ମା ତଂ ଆୱଜ୍ଜିତ୍ୱା ଯଥା ସୟମେୱ ୱୁଟ୍ଠାତି, ଏୱଂ ସମାପଜ୍ଜିତବ୍ବଂ।

ସତ୍ଥୁପକ୍କୋସନନ୍ତି ଇଧାପି ସତ୍ଥୁପକ୍କୋସନାୱଜ୍ଜନମେୱ ଇମସ୍ସ ପୁବ୍ବକିଚ୍ଚଂ। ତସ୍ମା ତମ୍ପି ଏୱଂ ଆୱଜ୍ଜିତବ୍ବଂ – ''ସଚେ ମୟି ସତ୍ତାହଂ ନିରୋଧଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ନିସିନ୍ନେ ସତ୍ଥା ଓତିଣ୍ଣେ ୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ ସିକ୍ଖାପଦଂ ୱା ପଞ୍ଞପେତି, ତଥାରୂପାୟ ୱା ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିୟା ଧମ୍ମଂ ଦେସେତି। ୟାୱ ମଂ କୋଚି ଆଗନ୍ତ୍ୱା ନ ପକ୍କୋସତି, ତାୱଦେୱ ୱୁଟ୍ଠହିସ୍ସାମୀ''ତି। ଏୱଂ କତ୍ୱା ନିସିନ୍ନୋ ହି ତସ୍ମିଂ ସମୟେ ୱୁଟ୍ଠାତିୟେୱ। ଯୋ ପନ ଏୱଂ ନ କରୋତି, ସତ୍ଥା ଚ ସଙ୍ଘେ ସନ୍ନିପତିତେ ତଂ ଅପସ୍ସନ୍ତୋ ''ଅସୁକୋ ଭିକ୍ଖୁ କୁହି''ନ୍ତି ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ''ନିରୋଧଂ ସମାପନ୍ନୋ''ତି ୱୁତ୍ତେ କଞ୍ଚି ଭିକ୍ଖୁଂ ପେସେତି ''ଗଚ୍ଛ ତଂ ମମ ୱଚନେନ ପକ୍କୋସା''ତି। ଅଥସ୍ସ ତେନ ଭିକ୍ଖୁନା ସୱନୂପଚାରେ ଠତ୍ୱା ସତ୍ଥା ଆୟସ୍ମନ୍ତଂ ଆମନ୍ତେତୀ''ତି ୱୁତ୍ତମତ୍ତେୟେୱ ୱୁଟ୍ଠାନଂ ହୋତି। ଏୱଂଗରୁକଞ୍ହି ସତ୍ଥୁପକ୍କୋସନଂ। ତସ୍ମା ତଂ ଆୱଜ୍ଜିତ୍ୱା ଯଥା ସୟମେୱ ୱୁଟ୍ଠାତି, ଏୱଂ ସମାପଜ୍ଜିତବ୍ବଂ।

ଅଦ୍ଧାନପରିଚ୍ଛେଦୋତି ଜୀୱିତଦ୍ଧାନସ୍ସ ପରିଚ୍ଛେଦୋ। ଇମିନା ହି ଭିକ୍ଖୁନା ଅଦ୍ଧାନପରିଚ୍ଛେଦେ କୁସଲେନ ଭୱିତବ୍ବଂ। ''ଅତ୍ତନୋ ଆୟୁସଙ୍ଖାରା ସତ୍ତାହଂ ପୱତ୍ତିସ୍ସନ୍ତି, ନ ପୱତ୍ତିସ୍ସନ୍ତୀ''ତି ଆୱଜ୍ଜିତ୍ୱାୱ ସମାପଜ୍ଜିତବ୍ବଂ। ସଚେ ହି ସତ୍ତାହବ୍ଭନ୍ତରେ ନିରୁଜ୍ଝନକେ ଆୟୁସଙ୍ଖାରେ ଅନାୱଜ୍ଜିତ୍ୱାୱ ସମାପଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ ନିରୋଧସମାପତ୍ତି ମରଣଂ ପଟିବାହିତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି। ଅନ୍ତୋନିରୋଧେ ମରଣସ୍ସ ନତ୍ଥିତାୟ ଅନ୍ତରାୱ ସମାପତ୍ତିତୋ ୱୁଟ୍ଠାତି, ତସ୍ମା ଏତଂ ଆୱଜ୍ଜିତ୍ୱାୱ ସମାପଜ୍ଜିତବ୍ବଂ। ଅୱସେସଞ୍ହି ଅନାୱଜ୍ଜିତୁମ୍ପି ୱଟ୍ଟତି, ଇଦଂ ପନ ଆୱଜ୍ଜିତବ୍ବମେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ। ସୋ ଏୱଂ ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାୟତନଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାୟ ଇମଂ ପୁବ୍ବକିଚ୍ଚଂ କତ୍ୱା ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାୟତନଂ ସମାପଜ୍ଜତି। ଅଥେକଂ ୱା ଦ୍ୱେ ୱା ଚିତ୍ତୱାରେ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ଅଚିତ୍ତକୋ ହୋତି, ନିରୋଧଂ ଫୁସତି।

କସ୍ମା ପନସ୍ସ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଚିତ୍ତାନଂ ଉପରି ଚିତ୍ତାନି ନପ୍ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି? ନିରୋଧସ୍ସ ପଯୋଗତ୍ତା। ଇଦଞ୍ହି ଇମସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ଦ୍ୱେ ସମଥୱିପସ୍ସନାଧମ୍ମେ ଯୁଗନଦ୍ଧେ କତ୍ୱା ଅଟ୍ଠସମାପତ୍ତିଆରୋହନଂ ଅନୁପୁବ୍ବନିରୋଧସ୍ସ ପଯୋଗୋ, ନ ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନସମାପତ୍ତିଯାତି ନିରୋଧସ୍ସ ପଯୋଗତ୍ତା ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଚିତ୍ତାନଂ ଉପରି ନପ୍ପୱତ୍ତନ୍ତି।

କଥଂ ଠାନନ୍ତି? ଏୱଂ ସମାପନ୍ନାଯ ପନସ୍ସା କାଲପରିଚ୍ଛେଦୱସେନ ଚେୱ ଅନ୍ତରା ଆଯୁକ୍ଖଯସଙ୍ଘପଟିମାନନସତ୍ଥୁପକ୍କୋସନାଭାୱେନ ଚ ଠାନଂ ହୋତି।

କଥଂ ୱୁଟ୍ଠାନନ୍ତି? ଅନାଗାମିସ୍ସ ଅନାଗାମିଫଲସମାପତ୍ତିଯା ଅରହତୋ ଅରହତ୍ତଫଲସମାପତ୍ତିଯାତି ଏୱଂ ଦ୍ୱେଧା ୱୁଟ୍ଠାନଂ ହୋତି।

ୱୁଟ୍ଠିତସ୍ସ କିନ୍ନିନ୍ନଂ ଚିତ୍ତଂ ହୋତୀତି? ନିବ୍ବାନନିନ୍ନଂ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ – ‘‘ସଞ୍ଞାୱେଦଯିତନିରୋଧସମାପତ୍ତିଯା ୱୁଟ୍ଠିତସ୍ସ ଖୋ, ଆୱୁସୋ ୱିସାଖ, ଭିକ୍ଖୁନୋ ୱିୱେକନିନ୍ନଂ ଚିତ୍ତଂ ହୋତି ୱିୱେକପୋଣଂ ୱିୱେକପବ୍ଭାର’’ନ୍ତି (ମ। ନି। ୧।୪୬୪)।

ମତସ୍ସ ଚ ସମାପନ୍ନସ୍ସ ଚ କୋ ୱିସେସୋତି? ଅଯମ୍ପି ଅତ୍ଥୋ ସୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତୋଯେୱ। ଯଥାହ – ‘‘ଯୋ ଚାଯଂ, ଆୱୁସୋ, ମତୋ କାଲଙ୍କତୋ, ତସ୍ସ କାଯସଙ୍ଖାରା ନିରୁଦ୍ଧା ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧା, ୱଚୀସଙ୍ଖାରା, ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରା ନିରୁଦ୍ଧା ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧା, ଆଯୁ ପରିକ୍ଖୀଣୋ, ଉସ୍ମା ୱୂପସନ୍ତା, ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି ପରିଭିନ୍ନାନି। ଯ୍ୱାଯଂ ଭିକ୍ଖୁ ସଞ୍ଞାୱେଦଯିତନିରୋଧଂ ସମାପନ୍ନୋ, ତସ୍ସପି କାଯସଙ୍ଖାରା ନିରୁଦ୍ଧା ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧା, ୱଚୀସଙ୍ଖାରା, ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରା ନିରୁଦ୍ଧା ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧା, ଆଯୁ ଅପରିକ୍ଖୀଣୋ, ଉସ୍ମା ଅୱୂପସନ୍ତା, ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି ଅପରିଭିନ୍ନାନୀ’’ତି (ମ। ନି। ୧।୪୫୭)।

ନିରୋଧସମାପତ୍ତି କିଂ ସଙ୍ଖତାତିଆଦିପୁଚ୍ଛାଯଂ ପନ ‘‘ସଙ୍ଖତା’’ତିପି ‘‘ଅସଙ୍ଖତା’’ତିପି ‘‘ଲୋକିଯା’’ତିପି ‘‘ଲୋକୁତ୍ତରା’’ତିପି ନ ୱତ୍ତବ୍ବା। କସ୍ମା? ସଭାୱତୋ ନତ୍ଥିତାଯ। ଯସ୍ମା ପନ ସମାପଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସ ୱସେନ ସମାପନ୍ନୋ ନାମ ହୋତି, ତସ୍ମା ନିପ୍ଫନ୍ନାତି ୱତ୍ତୁଂ ୱଟ୍ଟତି, ନୋ ଅନିପ୍ଫନ୍ନାତି।

‘‘ଇତି ସନ୍ତା ସମାପତ୍ତି, ଅଯଂ ଅରିଯନିସେୱିତା;

ଦିଟ୍ଠେୱ ଧମ୍ମେ ନିବ୍ବାନମିତି ସଙ୍ଖମୁପାଗତା’’ତି।

ନିରୋଧସମାପତ୍ତିଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩୫। ପରିନିବ୍ବାନଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୮୬। ପରିନିବ୍ବାନଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ଇଧାତି ଇମସ୍ମିଂ ସାସନେ। ସମ୍ପଜାନୋତି ସାତ୍ଥକସମ୍ପଜଞ୍ଞଂ, ସପ୍ପାଯସମ୍ପଜଞ୍ଞଂ, ଗୋଚରସମ୍ପଜଞ୍ଞଂ, ଅସମ୍ମୋହସମ୍ପଜଞ୍ଞନ୍ତି ଇମେହି ଚତୂହି ସମ୍ପଜଞ୍ଞେହି ସମ୍ପଜାନୋ। ପୱତ୍ତନ୍ତି ସବ୍ବତ୍ଥ ଯଥାନୁରୂପଂ ପରିଯୁଟ୍ଠାନପୱତ୍ତଞ୍ଚ ଅନୁସଯପୱତ୍ତଞ୍ଚ। ପରିଯାଦିଯତୀତି ଉପଚାରପ୍ପନାୱସେନ ୱୁତ୍ତେସୁ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱସେନ, ୱିପସ୍ସନାୱସେନ ୱୁତ୍ତେସୁ ତଦଙ୍ଗୱସେନ, ମଗ୍ଗୱସେନ ୱୁତ୍ତେସୁ ସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନ ଖେପେତି ଅପ୍ପୱତ୍ତଂ କରୋତି। ପେଯ୍ୟାଲମୁଖେନ ହି ଦୁତିଯାଦିଝାନସମାପତ୍ତିମହାୱିପସ୍ସନାମଗ୍ଗା ସଂଖିତ୍ତା। ଯସ୍ମା ଏତଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖନ୍ତସ୍ସ ପୱତ୍ତଂ ଞାଣଂ ପରିନିବ୍ବାନେ ଞାଣଂ ନାମ ହୋତି, ତସ୍ମା ୱିକ୍ଖମ୍ଭନପରିନିବ୍ବାନଂ ତଦଙ୍ଗପରିନିବ୍ବାନଂ ସମୁଚ୍ଛେଦପରିନିବ୍ବାନନ୍ତିପି ୱୁତ୍ତମେୱ ହୋତି। ଏତେହି କିଲେସପରିନିବ୍ବାନପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞାଣଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଅଥ ୱା ପନାତିଆଦୀହି ଖନ୍ଧପରିନିବ୍ବାନପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞାଣଂ ନିଦ୍ଦିସତି। ଅନୁପାଦିସେସାଯ ନିବ୍ବାନଧାତୁଯାତି ଦୁୱିଧା ହି ନିବ୍ବାନଧାତୁ ସୌପାଦିସେସା ଚ ଅନୁପାଦିସେସା ଚ। ତତ୍ଥ ଉପାଦୀଯତେ ‘‘ଅହଂ ମମା’’ତି ଭୁସଂ ଗଣ୍ହୀଯତୀତି ଉପାଦି, ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ଉପାଦିଯେୱ ସେସୋ ଅୱସିଟ୍ଠୋତି ଉପାଦିସେସୋ, ସହ ଉପାଦିସେସେନ ୱତ୍ତତୀତି ସୌପାଦିସେସା। ନତ୍ଥେତ୍ଥ ଉପାଦିସେସୋତି ଅନୁପାଦିସେସା। ସୌପାଦିସେସା ପଠମଂ ୱୁତ୍ତା। ଅଯଂ ପନ ଅନୁପାଦିସେସା। ତାଯ ଅନୁପାଦିସେସାଯ ନିବ୍ବାନଧାତୁଯା। ଚକ୍ଖୁପୱତ୍ତନ୍ତି ଚକ୍ଖୁପୱତ୍ତି ଚକ୍ଖୁସମୁଦାଚାରୋ। ପରିଯାଦିଯତୀତି ଖେପୀଯତି ମଦ୍ଦୀଯତୀତି। ଏସ ନଯୋ ସେସେସୁ।

ପରିନିବ୍ବାନଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩୬। ସମସୀସଟ୍ଠଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୮୭। ସମସୀସଟ୍ଠଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧାତିଆଦୀହି ଦସହି ରାସୀହି ସବ୍ବଧମ୍ମସଙ୍ଗହୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ନ ହି ଏକେକସ୍ସ ୱସେନ ଆଯତନଧାତୁରାସିୱଜ୍ଜେହି ସେସେହି ଅଟ୍ଠହି ରାସୀହି ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ସବ୍ବଧମ୍ମୋ ସଙ୍ଗୟ୍ହତୀତି। ଯସ୍ମା ପନ ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମା ହେତୁସମୁଚ୍ଛେଦେନ

ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦିତବ୍ବା ନ ହୋନ୍ତି, ତସ୍ମା ସବ୍ବଧମ୍ମସଦ୍ଦେନ ସଙ୍ଗହିତାପି ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମା ସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନ ସମ୍ପତ୍ତତୋ ଇଧ ନ ଗହେତବ୍ବା, ହେତୁସମୁଚ୍ଛେଦେନ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦିତବ୍ବା ଏୱ ତେଭୂମକଧମ୍ମା ଗହେତବ୍ବା। ସମ୍ମା ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦତୀତି ଯଥାଯୋଗଂ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନତଦଙ୍ଗସମୁଚ୍ଛେଦପହାନୱସେନ ପରିୟୁଟ୍ଠାନଂ ଅନୁସୟଞ୍ଚ ନିରୋଧେନ୍ତୋ ସମ୍ମା ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦତି। ଏୱଂ ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନାୟ ଦେସନାୟ ସମ୍ମା ସମୁଚ୍ଛେଦୋ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ। ନିରୋଧେତୀତି ଅନୁପ୍ପାଦନିରୋଧେନ ନିରୋଧେତି। ଇମିନା ସମୁଚ୍ଛେଦତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ। ନ ଉପଟ୍ଠାତୀତି ଏୱଂ ନିରୋଧେ କତେ ସୋ ସୋ ଧମ୍ମୋ ପୁନ ନ ଉପତିଟ୍ଠତି, ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଇମିନା ନିରୋଧତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଏୱଂ ଅନୁପଟ୍ଠହନଧମ୍ମୱସେନ ଅନୁପଟ୍ଠାନଭାୱୋ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ। ସମନ୍ତି କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦୀନଂ ସମିତତ୍ତା ସମଂ। ତାନି ପନ ନେକ୍ଖମ୍ମାଦୀନି ସତ୍ତ, ରୂପାରୂପଜ୍ଝାନାନି ଅଟ୍ଠ, ମହାୱିପସ୍ସନା ଅଟ୍ଠାରସ, ଅରିୟମଗ୍ଗା ଚତ୍ତାରୋତି ସତ୍ତତିଂସ ହୋନ୍ତି।

ତେରସ ସୀସାନି ସୀସଭୂତାନଂ ସବ୍ବେସଂ ସଙ୍ଗହୱସେନ ୱୁତ୍ତାନି। ଇଧ ପନ ସଦ୍ଧାଦୀନି ଅଟ୍ଠେୱ ସୀସାନି ଯୁଜ୍ଜନ୍ତି। ନ ହି ଅରହତୋ ତଣ୍ହାଦୀନି ପଞ୍ଚ ସୀସାନି ସନ୍ତି। ପଲିବୋଧସୀସନ୍ତି ପଲିବୁନ୍ଧନଂ ପଲିବୋଧୋ, ନିବ୍ବାନମଗ୍ଗାୱରଣନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସୀସନ୍ତି ପଧାନଂ, ଅଧିକନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ପଲିବୋଧୋଯେୱ ସୀସଂ, ତଂସମ୍ପୟୁତ୍ତାଦିସବ୍ବପଲିବୋଧେସୁ ୱା ସୀସନ୍ତି ପଲିବୋଧସୀସଂ। ଏସ ନୟୋ ସେସେସୁ। ୱିସେସତୋ ପନ ୱିନିବନ୍ଧନନ୍ତି ଉନ୍ନତିୱସେନ ସଂସାରେ ବନ୍ଧନଂ। ପରାମାସୋତି ଅଭିନିୱେସୋ। ୱିକ୍ଖେପୋତି ୱିପ୍ପକିଣ୍ଣତା। କିଲେସୋତି କିଲିସ୍ସନଂ। ଅଧିମୋକ୍ଖୋତି ଅଧିମୁଚ୍ଚନଂ। ପଗ୍ଗହୋତି ଉସ୍ସାହନଂ। ଉପଟ୍ଠାନନ୍ତି ଅପିଲାପନଂ। ଅୱିକ୍ଖେପୋତି ଅୱିପ୍ପକିଣ୍ଣତା। ଦସ୍ସନନ୍ତି ଯଥାସଭାୱପଟିୱେଧୋ। ପୱତ୍ତନ୍ତି ଉପାଦିନ୍ନକ୍ଖନ୍ଧପୱତ୍ତଂ। ଗୋଚରୋତି ଆରମ୍ମଣଂ। ଇମେସୁ ଦ୍ୱାଦସସୁପି ୱାରେସୁ ପଧାନଟ୍ଠୋ ସୀସଟ୍ଠୋ। ୱିମୋକ୍ଖୋତି ୱିକ୍ଖମ୍ଭନତଦଙ୍ଗସମୁଚ୍ଛେଦପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିନିସ୍ସରଣୱିମୁତ୍ତୀସୁ ପଞ୍ଚସୁ ନିସ୍ସରଣୱିମୁତ୍ତି ନିବ୍ବାନଂ। ସଙ୍ଖାରସୀସନ୍ତି ସବ୍ବସଙ୍ଖତସଙ୍ଖାରାନଂ ସୀସଂ, କୋଟି ଅୱସାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତେନ ଅନୁପାଦିସେସପରିନିବ୍ବାନଂ ୱୁତ୍ତଂ। ସଙ୍ଖାରାଭାୱମତ୍ତୱସେନ ୱା ଖନ୍ଧପରିନିବ୍ବାନମେୱ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ନେକ୍ଖମ୍ମାଦିକଂ ସମଞ୍ଚ ସଦ୍ଧାଦିକଂ ସୀସଞ୍ଚ, ସମସୀସଂ ୱା ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ସମସୀସୀତି। ଅଥ ୱା ତେରସନ୍ନଂ ସୀସାନଂ ତଣ୍ହାଦୀନି ପଞ୍ଚ ସୀସାନି ସମୁଦୟସଚ୍ଚଂ, ସଦ୍ଧାଦୀନି ପଞ୍ଚ ମଗ୍ଗସଚ୍ଚଂ, ପୱତ୍ତସୀସଂ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିୟଂ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ, ଗୋଚରସୀସଞ୍ଚ ସଙ୍ଖାରସୀସଞ୍ଚ ନିରୋଧସଚ୍ଚନ୍ତି ଇମେସଂ ଚତୁନ୍ନଂ ଅରିୟସଚ୍ଚାନଂ ଏକସ୍ମିଂ ରୋଗେ ୱା ଏକସ୍ମିଂ ଇରିୟାପଥେ ୱା ଏକସ୍ମିଂ ସଭାଗଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିୟେ ୱା ଅଭିସମୟୋ ଚ ଅନୁପାଦିସେସପରିନିବ୍ବାନଞ୍ଚ ଯସ୍ସ ହୋତି, ସୋ ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତସମାନଞ୍ଚ ଇମେସଞ୍ଚ ସୀସାନଂ ଅତ୍ଥିତାୟ ସମସୀସୀତି ୱୁଚ୍ଚତି।

ସମସୀସଟ୍ଠଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩୭। ସଲ୍ଲେଖଟ୍ଠଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୮୮। ସଲ୍ଲେଖଟ୍ଠଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ରାଗୋ ପୁଥୂତି ରାଗୋ ୱିସୁଂ, ଲୋକୁତ୍ତରେହି ଅସମ୍ମିସ୍ସୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଏସ ନୟୋ ସେସେସୁ। ରାଗୋତି ରଞ୍ଜନଟ୍ଠେନ। ଦୋସୋତି ଦୁସ୍ସନଟ୍ଠେନ। ମୋହୋତି ମୁୟ୍ହନଟ୍ଠେନ। ରଞ୍ଜନଲକ୍ଖଣୋ ରାଗୋ, ଦୁସ୍ସନଲକ୍ଖଣୋ ଦୋସୋ, ମୁୟ୍ହନଲକ୍ଖଣୋ ମୋହୋତି ଇମେ ତୟୋ ସୀସକିଲେସେ ୱତ୍ୱା ଇଦାନି ପଭେଦତୋ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ କୋଧୋତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ କୁଜ୍ଝନଲକ୍ଖଣୋ କୋଧୋତି ଇଧ ସତ୍ତୱତ୍ଥୁକୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ। ଉପନନ୍ଧନଲକ୍ଖଣୋ ଉପନାହୋ, ଦଳ୍ହଭାୱପ୍ପତ୍ତୋ କୋଧୋୟେୱ। ପରଗୁଣମକ୍ଖନଲକ୍ଖଣୋ ମକ୍ଖୋ, ପରଗୁଣପୁଞ୍ଛନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଯୁଗଗ୍ଗାହଲକ୍ଖଣୋ ପଳାସୋ, ଯୁଗଗ୍ଗାହୱସେନ ପରଗୁଣଦସ୍ସନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ପରସମ୍ପତ୍ତିଖୀୟନଲକ୍ଖଣା ଇସ୍ସା, ଉସୂୟନାତି ଅତ୍ଥୋ । ଅତ୍ତସମ୍ପତ୍ତିନିଗୂହନଲକ୍ଖଣଂ ମଚ୍ଛରିୟଂ, ‘‘ମୟ୍ହଂ ଅଚ୍ଛରିୟଂ ମା ପରସ୍ସ ହୋତୂ’’ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅତ୍ତନା କତପାପପଟିଚ୍ଛାଦନଲକ୍ଖଣା ମାୟା, ପଟିଚ୍ଛାଦନଟ୍ଠେନ ମାୟା ୱିୟାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅତ୍ତନୋ ଅୱିଜ୍ଜମାନଗୁଣପ୍ପକାସନଲକ୍ଖଣଂ ସାଠେୟ୍ୟଂ, ସଠଭାୱୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଚିତ୍ତସ୍ସ ଉଦ୍ଧୁମାତଭାୱଲକ୍ଖଣୋ ଥମ୍ଭୋ, ଥଦ୍ଧଭାୱୋତି ଅତ୍ଥୋ। କରଣୁତ୍ତରିୟଲକ୍ଖଣୋ ସାରମ୍ଭୋ। ଉନ୍ନତିଲକ୍ଖଣୋ ମାନୋ। ଅବ୍ଭୁନ୍ନତିଲକ୍ଖଣୋ ଅତିମାନୋ। ମତ୍ତଭାୱଲକ୍ଖଣୋ ମଦୋ। ପଞ୍ଚସୁ କାମଗୁଣେସୁ ଚିତ୍ତୱୋସଗ୍ଗଲକ୍ଖଣୋ ପମାଦୋ।

ଏୱଂ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ କିଲେସୱସେନ ପୁଥୂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତକିଲେସେ ଚ ଅୱୁତ୍ତେ ଚ ଅଞ୍ଞେ ସବ୍ବସଙ୍ଗାହିକୱସେନ ଦସ୍ସେତୁଂ ସବ୍ବେ କିଲେସାତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମସମ୍ପରାୟେସୁ ସତ୍ତେ କିଲେସେନ୍ତି ଉପତାପେନ୍ତି ୱିବାଧେନ୍ତୀତି କିଲେସା। ଅକୁସଲକମ୍ମପଥସଙ୍ଗହିତା ଚ ଅସଙ୍ଗହିତା ଚ। ଦୁଟ୍ଠୁ ଚରିତା, ଦୁଟ୍ଠା ୱା ଚରିତାତି ଦୁଚ୍ଚରିତା। ତେ ପନ କାୟଦୁଚ୍ଚରିତଂ ୱଚୀଦୁଚ୍ଚରିତଂ ମନୋଦୁଚ୍ଚରିତନ୍ତି ତିପ୍ପକାରା। ୱିପାକଂ ଅଭିସଙ୍ଖରୋନ୍ତୀତି ଅଭିସଙ୍ଖାରା। ତେପି ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରୋ ଅପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରୋ ଆନେଞ୍ଜାଭିସଙ୍ଖାରୋତି ତିପ୍ପକାରା। ୱିପାକୱସେନ ଭୱଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତିଭୱଗାମିନୋ , ଭୱଗାମିନୋ କମ୍ମା ଭୱଗାମିକମ୍ମା। ଇମିନା ଅଭିସଙ୍ଖାରଭାୱେପି ସତି ଅୱେଦନୀୟାନି କମ୍ମାନି ପଟିକ୍ଖିତ୍ତାନି ହୋନ୍ତୀତି ଅୟଂ ୱିସେସୋ। ‘‘ଦୁଚ୍ଚରିତା’’ତି ଚ ‘‘କମ୍ମା’’ତି ଚ ଲିଙ୍ଗୱିପଲ୍ଲାସୋ କତୋ। ନାନତ୍ତେକତ୍ତନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଉଦ୍ଦେସେ ଏକତ୍ତସଦ୍ଦସ୍ସ ଅଭାୱେପି ନାନତ୍ତେକତ୍ତାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞାପେକ୍ଖତ୍ତା ଏକତ୍ତମ୍ପି ନିଦ୍ଦିସିତୁକାମେନ ‘‘ନାନତ୍ତେକତ୍ତ’’ନ୍ତି ଉଦ୍ଦେସୋ କତୋ। ନାନତ୍ତସଲ୍ଲେଖକେ ଏକତ୍ତେ ଦସ୍ସିତେ ସଲ୍ଲେଖଞାଣଂ ସୁଖେନ ଦସ୍ସୀୟତୀତି। ନାନତ୍ତନ୍ତି

ଅନୱଟ୍ଟିତତ୍ତା ସପରିପ୍ଫନ୍ଦତ୍ତା ଚ ନାନାସଭାୱୋ। ଏକତ୍ତନ୍ତି ଅୱଟ୍ଟିତତ୍ତା ଅପରିପ୍ଫନ୍ଦତ୍ତା ଚ ଏକସଭାୱୋ।

ଚରଣତେଜୋତି ଚରନ୍ତି ତେନ ଅଗତଂ ଦିସଂ ନିବ୍ବାନଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଚରଣଂ। କିଂ ତଂ? ସୀଲଂ। ତଦେୱ ପଟିପକ୍ଖତାପନଟ୍ଠେନ ତେଜୋ। ଗୁଣତେଜୋତି ସୀଲେନ ଲଦ୍ଧପତିଟ୍ଠୋ ସମାଧିତେଜୋ। ପଞ୍ଞାତେଜୋତି ସମାଧିନା ଲଦ୍ଧପତିଟ୍ଠୋ ୱିପସ୍ସନାତେଜୋ। ପୁଞ୍ଞତେଜୋତି ୱିପସ୍ସନାହି ଲଦ୍ଧପତିଟ୍ଠୋ ଅରିଯମଗ୍ଗକୁସଲତେଜୋ। ଧମ୍ମତେଜୋତି ଚତୂନ୍ନଂ ତେଜାନଂ ପତିଟ୍ଠାଭୂତୋ ବୁଦ୍ଧୱଚନତେଜୋ। ଚରଣତେଜେନ ତେଜିତତ୍ତାତି ସୀଲତେଜେନ ତିଖିଣୀକତତ୍ତା। ଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟତେଜନ୍ତି ଦୁସ୍ସୀଲଭାୱସଙ୍ଖାତଂ ତେଜଂ। ତମ୍ପି ହି ସନ୍ତାନଂ ତାପନତୋ ତେଜୋ ନାମ। ପରିଯାଦିଯତୀତି ଖେପେତି। ଅଗୁଣତେଜନ୍ତି ସମାଧିସ୍ସ ପଟିପକ୍ଖଂ ୱିକ୍ଖେପତେଜଂ। ଦୁପ୍ପଞ୍ଞତେଜନ୍ତି ୱିପସ୍ସନାଞାଣପଟିପକ୍ଖଂ ମୋହତେଜଂ। ଅପୁଞ୍ଞତେଜନ୍ତି ତଂତଂମଗ୍ଗୱଜ୍ଝକିଲେସପ୍ପହାନେନ କିଲେସସହାଯଂ ଅକୁସଲକମ୍ମତେଜଂ। ନ କେୱଲଞ୍ଚେତଂ ଅପୁଞ୍ଞମେୱ ଖେପେତି, ''ଅତ୍ଥି, ଭିକ୍ଖୱେ, କମ୍ମଂ ଅକଣ୍ହଂ ଅସୁକ୍କଂ ଅକଣ୍ହଅସୁକ୍କୱିପାକଂ କମ୍ମଂ କମ୍ମକ୍ଖଯାଯ ସଂୱତ୍ତତୀ''ତି (ଅ॰ ନି॰ ୪।୨୩୩; ଦୀ॰ ନି॰ ୩।୩୧୨; ମ॰ ନି॰ ୨।୧୮) ୱଚନତୋ କୁସଲକମ୍ମମ୍ପି ଖେପେତିଯେୱ। ପୁଞ୍ଞତେଜପଟିପକ୍ଖୱସେନ ଅପୁଞ୍ଞତେଜମେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ଅଧମ୍ମତେଜନ୍ତି ନାନାତିତ୍ଥିଯାନଂ ସମଯୱଚନତେଜଂ। ଇମସ୍ସ ଞାଣସ୍ସ ଉଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନାଯଂ ୱୁତ୍ତେ ଦୁତିଯେ ଅତ୍ଥୱିକପ୍ପେ ରାଗାଦଯୋ ଏକୂନୱୀସତି ପୁଥୁ ଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟତେଜା ହୋନ୍ତି। ''ଅଭିସଙ୍ଖାରା, ଭୱଗାମିକମ୍ମା''ତି ଏତ୍ଥ ଅପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରା ଅକୁସଲକମ୍ମଞ୍ଚ ଅପୁଞ୍ଞତେଜା ହୋନ୍ତି, ଆନେଞ୍ଜାଭିସଙ୍ଖାରାନି ଲୋକିଯକୁସଲକମ୍ମାନି ପୁଞ୍ଞତେଜେନେୱ ଖେପନୀଯତୋ ଅପୁଞ୍ଞତେଜପକ୍ଖିକାୱ ହୋନ୍ତି। କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦଯୋ ପଞ୍ଚଦସ ନାନତ୍ତା ଅଗୁଣତେଜା ହୋନ୍ତି, ନିଚ୍ଚସଞ୍ଞାଦଯୋ ଅଟ୍ଠାରସ ନାନତ୍ତା ଦୁପ୍ପଞ୍ଞତେଜା ହୋନ୍ତି, ଚତୁମଗ୍ଗୱଜ୍ଝା ଚତ୍ତାରୋ ନାନତ୍ତା ଅପୁଞ୍ଞତେଜା ହୋନ୍ତି। ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗୱଜ୍ଝନାନତ୍ତେନ ଅଧମ୍ମତେଜୋ ସଙ୍ଗହେତବ୍ବୋ।

ନିଦ୍ଦେସେ ସଲ୍ଲେଖପଟିପକ୍ଖେନ ଅସଲ୍ଲେଖେନ ସଲ୍ଲେଖଂ ଦସ୍ସେତୁକାମେନ ଅସଲ୍ଲେଖପୁବ୍ବକୋ ସଲ୍ଲେଖୋ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ। ନେକ୍ଖମ୍ମାଦଯୋ ସତ୍ତତିଂସ ଏକତ୍ତଧମ୍ମାୱ ପଚ୍ଚନୀକାନଂ ସଲ୍ଲିଖନତୋ ''ସଲ୍ଲେଖୋ''ତି ୱୁତ୍ତା। ତସ୍ମିଂ ନେକ୍ଖମ୍ମାଦିକେ ସତ୍ତତିଂସପଭେଦେ ସଲ୍ଲେଖେ ଞାଣଂ ସଲ୍ଲେଖଟ୍ଠେ ଞାଣନ୍ତି।

ସଲ୍ଲେଖଟ୍ଠଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩୮। ୱୀରିଯାରମ୍ଭଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୮୯। ୱୀରିଯାରମ୍ଭଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ଅନୁପ୍ପନ୍ନାନନ୍ତି ଏକସ୍ମିଂ ଅତ୍ତଭାୱେ, ଏକସ୍ମିଂ ୱା ଆରମ୍ମଣେ ଅନିବ୍ବତ୍ତାନଂ। ଅନମତଗ୍ଗେ ହି ସଂସାରେ ଅନୁପ୍ପନ୍ନା ଅକୁସଲା ନାମ ନତ୍ଥି, କୁସଲା ପନ ଅତ୍ଥି। ପାପକାନନ୍ତି ଲାମକାନଂ। ଅକୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନନ୍ତି ଅକୋସଲ୍ଲସମ୍ଭୂତାନଂ ଧମ୍ମାନଂ। ଅନୁପ୍ପାଦାଯାତି ନ ଉପ୍ପାଦନତ୍ଥାଯ। ଉପ୍ପନ୍ନାନନ୍ତି ଇମସ୍ମିଂ ଅତ୍ତଭାୱେ ନିବ୍ବତ୍ତାନଂ। ପହାନାଯାତି ପଜହନତ୍ଥାଯ। ଅନୁପ୍ପନ୍ନାନଂ କୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନନ୍ତି ଇମସ୍ମିଂ ଅତ୍ତଭାୱେ ଅନିବ୍ବତ୍ତପୁବ୍ବାନଂ କୋସଲ୍ଲସମ୍ଭୂତାନଂ ଧମ୍ମାନଂ। ଉପ୍ପାଦାଯାତି ଉପ୍ପାଦନତ୍ଥାଯ। ଉପ୍ପନ୍ନାନନ୍ତି ଇମସ୍ମିଂ ଅତ୍ତଭାୱେ ନିବ୍ବତ୍ତାନଂ। ଠିତିଯାତି ଠିତତ୍ଥାଯ। ଅସମ୍ମୋସାଯାତି ଅୱିନାସତ୍ଥାଯ। ଭିଯ୍ୟୋଭାୱାଯାତି ପୁନପ୍ପୁନଭାୱାଯ। ୱେପୁଲ୍ଲାଯାତି ୱିପୁଲଭାୱାଯ। ଭାୱନାଯାତି ୱଡ୍ଢିଯା। ପାରିପୂରିଯାତି ପରିପୂରଣତ୍ଥାଯ।

ଇଦାନି ଅକୁସଲେସୁ କାମଚ୍ଛନ୍ଦଂ, କୁସଲେସୁ ନେକ୍ଖମ୍ମଂ ୱିସେସେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ଅନୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ କାମଚ୍ଛନ୍ଦସ୍ସାତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ କାମଚ୍ଛନ୍ଦୋତି ସମାଧିପଟିପକ୍ଖୋ କାମରାଗୋ। ନେକ୍ଖମ୍ମନ୍ତି ପଠମଜ୍ଝାନସମାଧି, ପଠମଜ୍ଝାନଂ ୱା, ସବ୍ବେ ଏୱ ୱା କୁସଲା ଧମ୍ମା ନେକ୍ଖମ୍ମଂ।

ଇଦାନି ସବ୍ବକିଲେସାନଂ ସବ୍ବକିଲେସପଟିପକ୍ଖସ୍ସ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗସ୍ସ ଚ ୱସେନ ଯୋଜେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ଅନୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ସବ୍ବକିଲେସାନନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗସ୍ସ ଠିତିଯାତିଆଦୀସୁ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗସ୍ସ ଠିତିକ୍ଖଣଭଙ୍ଗକ୍ଖଣୱସେନ ''ଠିତିଯା''ତିଆଦିଯୋଜନା ୱେଦିତବ୍ବା। ୱିଭଙ୍ଗଟ୍ଠକଥାଯମ୍ପି ''ଯା ଚସ୍ସ ପୱତ୍ତି, ଅଯମେୱ ଠିତି ନାମା''ତି (ୱିଭ॰ ଅଟ୍ଠ॰ ୪୦୬) ୱୁତ୍ତଂ। କେଚି ପନ ''ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗସ୍ସ ପୁବ୍ବଭାଗମଗ୍ଗୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ''ତି ୱଦନ୍ତି।

ୱୀରିଯାରମ୍ଭଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩୯। ଅତ୍ଥସନ୍ଦସ୍ସନଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୯୦। ଅତ୍ଥସନ୍ଦସ୍ସନଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧାତିଆଦୀନି ୱୁତ୍ତତ୍ଥାନେୱ। ପକାସେତୀତି ପାକଟଂ କରୋତି, ସୋତୂନଂ ଞାଣଚକ୍ଖୁନା ଦସ୍ସନଂ ସମ୍ପାଦେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ନାନାଧମ୍ମାତି ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରା ସବ୍ବଧମ୍ମା ୱୁତ୍ତା। କସ୍ମା ପକାସନାନିଦ୍ଦେସେ ଲୋକିଯା ଏୱ ୱୁତ୍ତାତି ଚେ? ଅନିଚ୍ଚାଦିୱସେନ ପକାସନାଯ

ଆରଦ୍ଧତ୍ତା। ଲୋକୁତ୍ତରାନଞ୍ଚ ଅସମ୍ମସନ୍ନପଗତ୍ତା ଲୋକୁତ୍ତରା ନ ୱୁତ୍ତା। ନାନାଧମ୍ମନିଦ୍ଦେସେନ ପନ ଅଟ୍ଠସନ୍ଦସ୍ସନନିଦ୍ଦେସେନ ଚ ତେସଂ ସଙ୍ଗହିତତ୍ତା ଯଥା ତେ ପକାସେତବ୍ବା, ତଥା ପକାସନା ପକାସନାଯେୱ। ପଜହନ୍ତୋତି ସୋତାରଂ ପଜହାପେନ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ସନ୍ଦସ୍ସେତୀତି ସୋତୂନଂ ସମ୍ମା ଦସ୍ସେତି। କେଚି ପନ ''କାମଚ୍ଛନ୍ଦସ୍ସ ପହୀନତ୍ତା ନେକ୍ଖମ୍ମଞ୍ଚ ସନ୍ଦସ୍ସେତୀ''ତିଆଦିନା ନଯେନ ପଠନ୍ତି। ତେସଂ ଉଜୁକମେୱ ସୋତୂନଂ ଦୋସପ୍ପହାନେ ଗୁଣପଟିଲାଭେ ଚ କତେ ସିଖାପ୍ପତ୍ତଂ ଦେସନାଞ୍ଚାଣଂ ହୋତୀତି ଦସ୍ସନଞ୍ଚ ଅଯଂ ନଯୋ ୱୁତ୍ତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଅଟ୍ଠସନ୍ଦସ୍ସନଞ୍ଚାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪୦। ଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧିଞ୍ଚାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୯୧। ଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧିଞ୍ଚାଣନିଦ୍ଦେସେ ସବ୍ବେ ଧମ୍ମା ଏକସଙ୍ଗହିତାତି ସବ୍ବେ ସଙ୍ଖତାସଙ୍ଖତା ଧମ୍ମା ଏକେନ ସଙ୍ଗହିତା ପରିଚ୍ଛିନ୍ନା। ତଥଟ୍ଠେନାତି ଭୂତଟ୍ଠେନ, ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ ସଭାୱୱସେନ ୱିଜ୍ଜମାନଟ୍ଠେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନତ୍ତଟ୍ଠେନାତି କାରକୱେଦକସଙ୍ଖାତେନ ଅତ୍ତନା ରହିତଟ୍ଠେନ। ସଚ୍ଚଟ୍ଠେନାତି ଅୱିସଂୱାଦକଟ୍ଠେନ, ଅତ୍ତନୋ ସଭାୱଞ୍ଞଥତ୍ତାଭାୱେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ପଟିୱେଧଟ୍ଠେନାତି ସଭାୱତୋ ଞାଣେନ ପଟିୱିଜ୍ଝିତବ୍ବଟ୍ଠେନ। ଇଧ ଲୋକୁତ୍ତରଞ୍ଚାଣେନ ଅସମ୍ମୋହତୋ ଆରମ୍ମଣତୋ ଚ ପଟିୱେଧୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଅଭିଜାନନଟ୍ଠେନାତି ଲୋକିକେନ ଞାଣେନ ଆରମ୍ମଣତୋ, ଲୋକୁତ୍ତରେନ ଞାଣେନ ଅସମ୍ମୋହତୋ ଆରମ୍ମଣତୋ ଚ ତେସଂ ତେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ସଭାୱତୋ ଅଭିଜାନିତବ୍ବଟ୍ଠେନ। ''ସବ୍ବଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ଯ''ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୪।୪୬) ହି ୱୁତ୍ତଂ। ପରିଜାନନଟ୍ଠେନାତି ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରେହି ଞାଣେହି ସଭାୱତୋ ଅଭିଞ୍ଞାତାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଅନିଚ୍ଚାଦିତୋ ନିବ୍ବାନାଦିତୋ ଚ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ଜାନିତବ୍ବଟ୍ଠେନ। ''ସବ୍ବଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ପରିଞ୍ଞେଯ୍ଯ''ନ୍ତି ହି ୱୁତ୍ତଂ। ଧମ୍ମଟ୍ଠେନାତି ସଭାୱଧାରଣାଦିନା ଧମ୍ମଟ୍ଠେନ। ଧାତୁଟ୍ଠେନାତି ନିଜ୍ଜୀୱତାଦିନା ଧାତୁଟ୍ଠେନ। ଞାତଟ୍ଠେନାତି ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରେହି ଞାଣେହି ଞାତୁଂ ସକ୍କୁଣେଯ୍ଯଟ୍ଠେନ। ଯଥା ଦଟ୍ଠୁଂ ସକ୍କୁଣେଯ୍ଯାଦିନା ଅତ୍ଥେନ ''ଦିଟ୍ଠଂ ସୁତଂ ମୁତଂ ୱିଞ୍ଞାତଂ ରୂପ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱମିଧାପି ଞାତୁଂ ସକ୍କୁଣେଯ୍ଯଟ୍ଠୋ ଞାତଟ୍ଠୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସଚ୍ଛିକିରିଯଟ୍ଠେନାତି ଆରମ୍ମଣତୋ ପଚ୍ଚକ୍ଖକାତବ୍ବଟ୍ଠେନ। ଫୁସନଟ୍ଠେନାତି ପଚ୍ଚକ୍ଖକତସ୍ସ ଆରମ୍ମଣତୋ ପୁନପ୍ପୁନଂ ଫୁସିତବ୍ବଟ୍ଠେନ। ଅଭିସମଯଟ୍ଠେନାତି ଲୋକିକେନ ଞାଣେନ ଅଭିସମାଗନ୍ତବ୍ବଟ୍ଠେନ। କିଞ୍ଚାପି ହି ''ତଥଟ୍ଠେ ପଞ୍ଞା ସଚ୍ଚୱିୱଟ୍ଟେ ଞାଣଂ, ଅଭିଞ୍ଞାପଞ୍ଞା ଞାତଟ୍ଠେ ଞାଣଂ, ସଚ୍ଛିକିରିଯାପଞ୍ଞା ଫସ୍ସନଟ୍ଠେ ଞାଣ''ନ୍ତି ଏକେକମେୱ ଞାଣଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଅଟ୍ଠକଥାଯଞ୍ଚ –

''ସମୱାଯେ ଖଣେ କାଲେ, ସମୂହେ ହେତୁଦିଟ୍ଠିସୁ;

ପଟିଲାଭେ ପହାନେ ଚ, ପଟିୱେଧେ ଚ ଦିସ୍ସତୀ''ତି । –

ଗାଥାୱଣ୍ଣନାଯଂ ଅଭିସମଯସଦ୍ଦସ୍ସ ପଟିୱେଧତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ, ଇଧ ପନ ଯଥାୱୁତ୍ତେନ ଅତ୍ଥେନ ତେସଂ ନାନତ୍ତଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅଟ୍ଠକଥାଯମେୱ ହି ସୋ ଲୋକିଯଞ୍ଚାଣୱସେନ ଧମ୍ମାଭିସମଯୋ ୱୁତ୍ତୋତି।

କାମଚ୍ଛନ୍ଦୋ ନାନତ୍ତନ୍ତି ୱିକ୍ଖେପସବ୍ଭାୱତୋ ନାନାରମ୍ମଣତ୍ତା ଚ ନାନାସଭାୱୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱଂ ସବ୍ବକିଲେସା ୱେଦିତବ୍ବା। ନେକ୍ଖମ୍ମଂ ଏକତ୍ତନ୍ତି ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତାସବ୍ଭାୱତୋ ନାନାରମ୍ମଣୱିକ୍ଖେପାଭାୱତୋ ଚ ଏକସଭାୱନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱଂ ସବ୍ବକୁସଲା ୱେଦିତବ୍ବା। ଇଧ ପେଯ୍ଯାଲେନ ସଂଖିତ୍ତାନଂ ବ୍ୟାପାଦାଦୀନଂ ଅକୁସଲାନଂ ଯଥାୱୁତ୍ତେନ ଅତ୍ଥେନ ନାନତ୍ତଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ୱିତକ୍କୱିଚାରାଦୀନଂ ପନ ହେଟ୍ଠିମାନଂ ହେଟ୍ଠିମାନଂ ଉପରିମତୋ ଉପରିମତୋ ଓଳାରିକଟ୍ଠେନ ନାନତ୍ତଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଯସ୍ମା ଏକସଙ୍ଗହିତନାନତ୍ତେକତ୍ତାନଂ ପଟିୱେଧୋ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ସଚ୍ଚପଟିୱେଧେନ ସିଜ୍ଝତି, ତସ୍ମା ''ପଟିୱେଧୋ''ତି ପଦଂ ଉଦ୍ଧରିତ୍ୱା ସଚ୍ଚାଭିସମଯଂ ଦସ୍ସେସି।

ପରିଞ୍ଞା ପଟିୱେଧଂ ପଟିୱିଜ୍ଝତୀତି ପରିଞ୍ଞାଭିସମଯେନ ଅଭିସମେତି। ଏସ ନଯୋ ସେସେସୁ। ସଚ୍ଚାଭିସମଯକାଲସ୍ମିଞ୍ହି ମଗ୍ଗଞ୍ଚାଣସ୍ସ ଏକକ୍ଖଣେ ପରିଞ୍ଞା, ପହାନଂ, ସଚ୍ଛିକିରିଯା, ଭାୱନାତି ଚତ୍ତାରି କିଚ୍ଚାନି ହୋନ୍ତି। ଯଥା ନାୱା ଅପୁବ୍ବଂ ଅଚରିମଂ ଏକକ୍ଖଣେ ଚତ୍ତାରି କିଚ୍ଚାନି କରୋତି, ଓରିମଂ ତୀରଂ ପଜହତି, ସୋତଂ ଛିନ୍ଦତି, ଭଣ୍ଡଂ ୱହତି, ପାରିମଂ ତୀରଂ ଅପ୍ପେତି, ଏୱମେୱ ମଗ୍ଗଞ୍ଚାଣଂ ଅପୁବ୍ବଂ ଅଚରିମଂ ଏକକ୍ଖଣେ ଚତ୍ତାରି ସଚ୍ଚାନି ଅଭିସମେତି, ଦୁକ୍ଖଂ ପରିଞ୍ଞାଭିସମଯେନ ଅଭିସମେତି, ସମୁଦଯଂ ପହାନାଭିସମଯେନ ଅଭିସମେତି, ମଗ୍ଗଂ ଭାୱନାଭିସମଯେନ ଅଭିସମେତି, ନିରୋଧଂ ସଚ୍ଛିକିରିଯାଭିସମଯେନ ଅଭିସମେତି। କିଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି? ନିରୋଧଂ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା କିଚ୍ଚୱସେନ ଚତ୍ତାରିପି ସଚ୍ଚାନି ପାପୁଣାତି ପସ୍ସତି ପଟିୱିଜ୍ଝତୀତି। ଯଥା ଓରିମଂ ତୀରଂ ପଜହତି, ଏୱଂ ମଗ୍ଗଞ୍ଚାଣଂ ଦୁକ୍ଖଂ ପରିଜାନାତି। ଯଥା ସୋତଂ ଛିନ୍ଦତି, ଏୱଂ ସମୁଦଯଂ ପଜହତି। ଯଥା ଭଣ୍ଡଂ ୱହତି, ଏୱଂ ସହଜାତାଦିପଚ୍ଚଯତାଯ ମଗ୍ଗଂ ଭାୱେତି। ଯଥା ପାରିମଂ ତୀରଂ ଅପ୍ପେତି, ଏୱଂ ପାରିମତୀରଭୂତଂ ନିରୋଧଂ ସଚ୍ଛିକରୋତୀତି ଏୱଂ

ଉପମାସଂସନ୍ଦନଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଦସ୍ସନଂୱିସୁଜ୍ଝତୀତି ତଂତଂମଗ୍ଗୱଜ୍ଝକିଲେସତମପ୍ପହାନେନ ଞାଣଦସ୍ସନଂ ୱିସୁଦ୍ଧିଭାୱଂ ପାପୁଣାତି। ଦସ୍ସନଂ ୱିସୁଦ୍ଧନ୍ତି ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଫଲସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ମଗ୍ଗଞାଣସ୍ସ କିଚ୍ଚସିଦ୍ଧିପ୍ପତ୍ତିତୋ ଞାଣଦସ୍ସନଂ ୱିସୁଦ୍ଧିଭାୱଂ ପତ୍ତଂ ହୋତି। ସବ୍ବଧମ୍ମାନଂ ଏକସଙ୍ଗହିତାଯ ନାନତ୍ତେକତ୍ତପଟିୱେଧପଞ୍ଞାଯ ମଗ୍ଗଫଲଞାଣେହି ସିଦ୍ଧିତୋ ଅନ୍ତେ ମଗ୍ଗଫଲଞାଣାନି ୱୁତ୍ତାନି।

ଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧିଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪୧-୪୨। ଖନ୍ତିଞାଣପରିଯୋଗାହଣଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୯୨-୯୩। ଖନ୍ତିଞାଣପରିଯୋଗାହଣଞାଣନିଦ୍ଦେସେସୁ ରୂପଂ ଅନିଚ୍ଚତୋ ୱିଦିତନ୍ତି ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଯ ଅନିଚ୍ଚନ୍ତି ଞାତଂ। ରୂପଂ ଦୁକ୍ଖତୋ ୱିଦିତନ୍ତି ଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନାଯ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ଞାତଂ। ରୂପଂ ଅନତ୍ତତୋ ୱିଦିତନ୍ତି ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନାଯ ଅନତ୍ତାତି ଞାତଂ। ଯଂ ଯଂ ୱିଦିତଂ, ତଂ ତଂ ଖମତୀତି ଯଂ ଯଂ ରୂପଂ ଅନିଚ୍ଚାଦିତୋ ୱିଦିତଂ, ତଂ ତଂ ରୂପଂ ଅନିଚ୍ଚାଦିତୋ ଖମତି ରୁଚ୍ଚତି। ‘‘ରୂପଂ ଅନିଚ୍ଚତୋ ୱିଦିତଂ, ଯଂ ଯଂ ୱିଦିତଂ, ତଂ ତଂ ଖମତୀ’’ତି ୱିସୁଂ ୱିସୁଞ୍ଚ କତ୍ୱା କେସୁଚି ପୋତ୍ଥକେସୁ ଲିଖିତଂ। ‘‘ୱେଦନା ସଞ୍ଞା ସଙ୍ଖାରା ଅନିଚ୍ଚତୋ ୱିଦିତା’’ତିଆଦିନା ଲିଙ୍ଗୱଚନାନି ପରିୱତ୍ତେତ୍ୱା ଯୋଜେତବ୍ବାନି। ଫୁସତୀତି ୱିପସ୍ସନାଞାଣଫୁସନେନ ଫୁସତି ଫରତି। ପରିଯୋଗହତୀତି ୱିପସ୍ସନାଞାଣେନ ପୱିସତି। ପରିଯୋଗାହତୀତିପି ପାଠୋ।

ଖନ୍ତିଞାଣପରିଯୋଗାହଣଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪୩। ପଦେସୱିହାରଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୯୪। ପଦେସୱିହାରଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ଯେନାକାରେନ ମାତିକାଯ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ ପଦେସୋ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତବ୍ବୋ, ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିପଚ୍ଚଯାପି ୱେଦଯିତନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିପଚ୍ଚଯାତି ଦିଟ୍ଠିସମ୍ପଯୁତ୍ତୱେଦନାପି ୱଟ୍ଟତି ଦିଟ୍ଠିଂ ଉପନିସ୍ସଯଂ କତ୍ୱା ଉପ୍ପନ୍ନା କୁସଲାକୁସଲୱେଦନାପି ୱିପାକୱେଦନାପି। ତତ୍ଥ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଅକୁସଲାୱ ହୋତି, ଦିଟ୍ଠିଂ ପନ ଉପନିସ୍ସାଯ କୁସଲାପି ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି ଅକୁସଲାପି। ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିକା ହି ଦିଟ୍ଠିଂ ଉପନିସ୍ସାଯ ପକ୍ଖଦିୱସେସୁ ଯାଗୁଭତ୍ତାଦୀନି ଦେନ୍ତି, ଅନ୍ଧକୁଟ୍ଟିଆଦୀନଂ ୱତ୍ତଂ ପଟ୍ଠପେନ୍ତି, ଚତୁମହାପଥେ ସାଲଂ କରୋନ୍ତି, ପୋକ୍ଖରଣିଂ ଖଣାପେନ୍ତି, ପୁପ୍ଫାରାମଂ ଫଲାରାମଂ ରୋପେନ୍ତି, ନଦୀୱିଦୁଗ୍ଗେସୁ ସେତୁଂ ଅତ୍ଥରନ୍ତି, ୱିସମଂ ସମଂ କରୋନ୍ତି। ଇତି ତେସଂ କୁସଲା ୱେଦନା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଂ ପନ ନିସ୍ସାଯ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିକେ ଅକ୍କୋସନ୍ତି ପରିଭାସନ୍ତି ୱଧବନ୍ଧାଦୀନି କରୋନ୍ତି, ପାଣଂ ୱଧିତ୍ୱା ଦେୱତାନଂ ଉପହରନ୍ତି। ଇତି ନେସଂ ଅକୁସଲା ୱେଦନା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ୱିପାକୱେଦନା ପନ ଭୱନ୍ତରଗତାନଂ ହୋତି। ସା ପନ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି ସହଜାତାଯ ୱେଦନାଯ ସହଜାତଅଞ୍ଞମଞ୍ଞନିସ୍ସଯସମ୍ପଯୁତ୍ତଅତ୍ଥିଅୱିଗତପଚ୍ଚଯେହି ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ସମନନ୍ତରନିରୁଦ୍ଧା ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିସମ୍ପଯୁତ୍ତାଯ ୱେଦନାଯ ଅନନ୍ତରସମନନ୍ତରୂପନିସ୍ସଯଆସେୱନନତ୍ଥିୱିଗତପଚ୍ଚଯେହି ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଂ ଗରୁଂ କତ୍ୱା ଅଭିନନ୍ଦନ୍ତସ୍ସ ଲୋଭସହଗତୱେଦନାଯ ଆରମ୍ମଣଆରମ୍ମଣାଧିପତିଆରମ୍ମଣୂପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯେହି ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ସବ୍ବାକୁସଲେହି ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଂ ଆରମ୍ମଣମତ୍ତଂ କରୋନ୍ତସ୍ସ ସବ୍ବାକୁସଲୱେଦନାଯ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖନ୍ତସ୍ସ ୱିପସ୍ସନ୍ତସ୍ସ କୁସଲାବ୍ଯାକତୱେଦନାଯ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିପଚ୍ଚଯେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାନଂ କୁସଲାକୁସଲୱେଦନାନଂ ଭୱନ୍ତରେ ୱିପାକୱେଦନାନଞ୍ଚ ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି।

ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିୱୂପସମପଚ୍ଚଯାତି ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିୱୂପସମୋ ନାମ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି, ତସ୍ମା ଯଂ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିପଚ୍ଚଯା ୱେଦଯିତଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତଦେୱ ‘‘ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିୱୂପସମପଚ୍ଚଯା’’ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। କେଚି ପନ ‘‘ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିୱୂପସମୋ ନାମ ୱିପସ୍ସନାକ୍ଖଣେ ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଚା’’ତି ୱଦନ୍ତି।

ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିପଚ୍ଚଯାପି ୱେଦଯିତନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିସମ୍ପଯୁତ୍ତୱେଦନାପି ୱଟ୍ଟତି ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଂ ଉପନିସ୍ସଯଂ କତ୍ୱା ଉପ୍ପନ୍ନା କୁସଲାକୁସଲୱେଦନାପି ୱିପାକୱେଦନାପି। ତତ୍ଥ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିସମ୍ପଯୁତ୍ତା କୁସଲାୱ ହୋତି, ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଂ ପନ ଉପନିସ୍ସାଯ ବୁଦ୍ଧପୂଜା ଦୀପମାଲାରୋପନଂ ମହାଧମ୍ମସ୍ସୱନଂ ଅପ୍ପତିଟ୍ଠିତେ ଦିସାଭାଗେ ଚେତିଯପତିଟ୍ଠାପନନ୍ତି ଏୱମାଦୀନି ପୁଞ୍ଞାନି କରୋନ୍ତି। ଇତି ନେସଂ କୁସଲା ୱେଦନା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିମେୱ ନିସ୍ସାଯ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିକେ ଅକ୍କୋସନ୍ତି ପରିଭାସନ୍ତି, ଅତ୍ତାନଂ ଉକ୍କଂସେନ୍ତି, ପରଂ ୱମ୍ଭେନ୍ତି। ଇତି ନେସଂ ଅକୁସଲା ୱେଦନା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ୱିପାକୱେଦନା ପନ ଭୱନ୍ତରଗତାନଂଯେୱ ହୋତି। ସା ପନ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ସହଜାତାଯ ସମନନ୍ତରନିରୁଦ୍ଧାଯ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାଯ ୱେଦନାଯ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଯା ୱୁତ୍ତପଚ୍ଚଯେହେୱ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ଲୋକିକସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣସମ୍ପଯୁତ୍ତାଯ ୱିପସ୍ସନାସମ୍ପଯୁତ୍ତାଯ ନିକନ୍ତିସମ୍ପଯୁତ୍ତାଯ ଚ ୱେଦନାଯ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଯା ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ମଗ୍ଗଫଲସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣସମ୍ପଯୁତ୍ତାଯ ୱେଦନାଯ

ଆରମ୍ମଣଆରମ୍ମଣାଧିପତିଆରମ୍ମଣୂପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯୱସେନ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି।

ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିୱୂପସମପଚ୍ଚଯାପିୱେଦଯିତନ୍ତି ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିୱୂପସମୋ ନାମ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି, ତସ୍ମା ଯଂ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିପଚ୍ଚଯା ୱେଦଯିତଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତଦେୱ ''ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିୱୂପସମପଚ୍ଚଯା''ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ମିଚ୍ଛାସଙ୍କପ୍ପପଚ୍ଚଯା ମିଚ୍ଛାସଙ୍କପ୍ପୱୂପସମପଚ୍ଚଯାତିଆଦୀସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। ଯସ୍ସ ଯସ୍ସ ହି ''ୱୂପସମପଚ୍ଚଯା''ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତସ୍ସ ତସ୍ସ ପଟିପକ୍ଖଧମ୍ମପଚ୍ଚଯାୱ ତଂ ତଂ ୱେଦଯିତଂ ଅଧିପ୍ପେତଂ। ମିଚ୍ଛାଞ୍ଞାଣାଦୀସୁ ପନ ମିଚ୍ଛାଞ୍ଞାଣଂ ନାମ ପାପକିରିଯାସୁ ଉପାଯଚିନ୍ତା। ଅଥ ୱା ମିଚ୍ଛାଞ୍ଞାଣଂ ମିଚ୍ଛାପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞ୍ଞାଣଂ। ସମ୍ମାଞ୍ଞାଣଂ ନାମ ୱିପସ୍ସନାସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଂ ଲୋକୁତ୍ତରସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଞ୍ଚ ଠପେତ୍ୱା ଅୱସେସକୁସଲାବ୍ଯାକତଂ ଞାଣଂ। ମିଚ୍ଛାୱିମୁତ୍ତି ନାମ ପାପାଧିମୁତ୍ତିତା। ଅଥ ୱା ଅଯାଥାୱୱିମୁତ୍ତି ଅନିଯ୍ୟାନିକୱିମୁତ୍ତି ଅୱିମୁତ୍ତସ୍ସେୱ ସତୋ ୱିମୁତ୍ତିସଞ୍ଞୀତି। ସମ୍ମାୱିମୁତ୍ତି ନାମ କଲ୍ୟାଣାଧିମୁତ୍ତିତା ଫଲୱିମୁତ୍ତି ଚ। ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଆଦଯୋ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତତ୍ଥାଯେୱ।

ଛନ୍ଦପଚ୍ଚଯାପୀତିଆଦୀସୁ ପନ ଛନ୍ଦୋ ନାମ ଲୋଭୋ, ଛନ୍ଦପଚ୍ଚଯା ଅଟ୍ଠଲୋଭସହଗତଚିତ୍ତସମ୍ପଯୁତ୍ତୱେଦନା ୱେଦିତବ୍ବା। ଛନ୍ଦୱୂପସମପଚ୍ଚଯା ପଠମଜ୍ଝାନୱେଦନାୱ। ୱିତକ୍କପଚ୍ଚଯା ପଠମଜ୍ଝାନୱେଦନା। ୱିତକ୍କୱୂପସମପଚ୍ଚଯା ଦୁତିଯଜ୍ଝାନୱେଦନା। ସଞ୍ଞାପଚ୍ଚଯା ଠପେତ୍ୱା ପଠମଜ୍ଝାନଂ ସେସା ଛ ସମାପତ୍ତିୱେଦନା। ସଞ୍ଞାୱୂପସମପଚ୍ଚଯା ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନୱେଦନା।

ଛନ୍ଦୋ ଚ ଅୱୂପସନ୍ତୋ ହୋତୀତିଆଦୀସୁ ସଚେ ଛନ୍ଦୱିତକ୍କସଞ୍ଞା ଅୱୂପସନ୍ତା ହୋନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତପ୍ପଚ୍ଚଯାତି ସୋ ଛନ୍ଦୱିତକ୍କସଞ୍ଞାନଂ ଅୱୂପସମୋ ଏୱ ପଚ୍ଚଯୋ ତପ୍ପଚ୍ଚଯୋ, ତସ୍ମା ତପ୍ପଚ୍ଚଯା। ଛନ୍ଦୱିତକ୍କସଞ୍ଞାଅୱୂପସମପଚ୍ଚଯା ୱେଦନା ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସା ଅଟ୍ଠଲୋଭସହଗତଚିତ୍ତସମ୍ପଯୁତ୍ତୱେଦନା ହୋତି। ସଚେ ଛନ୍ଦୋ ୱୂପସନ୍ତୋ ୱିତକ୍କସଞ୍ଞା ଅୱୂପସନ୍ତା। ତପ୍ପଚ୍ଚଯାତି ସୋ ଛନ୍ଦସ୍ସ ୱୂପସମୋ ୱିତକ୍କସଞ୍ଞାନଂ ଅୱୂପସମୋ ଏୱ ପଚ୍ଚଯୋ ତପ୍ପଚ୍ଚଯୋ, ତସ୍ମା ତପ୍ପଚ୍ଚଯା। ସା ପଠମଜ୍ଝାନୱେଦନାୱ। ସଚେ ଛନ୍ଦୱିତକ୍କା ୱୂପସନ୍ତା ସଞ୍ଞା ଅୱୂପସନ୍ତା। ତପ୍ପଚ୍ଚଯାତି ସୋ ଛନ୍ଦୱିତକ୍କାନଂ ୱୂପସମୋ ସଞ୍ଞାଯ ଅୱୂପସମୋ ଏୱ ପଚ୍ଚଯୋ ତପ୍ପଚ୍ଚଯୋ, ତସ୍ମା ତପ୍ପଚ୍ଚଯା। ସା ଦୁତିଯଜ୍ଝାନୱେଦନାୱ। ସଚେ ଛନ୍ଦୱିତକ୍କସଞ୍ଞା ୱୂପସନ୍ତା। ତପ୍ପଚ୍ଚଯାତି ସୋ ଛନ୍ଦୱିତକ୍କସଞ୍ଞାନଂ ୱୂପସମୋ ଏୱ ପଚ୍ଚଯୋ ତପ୍ପଚ୍ଚଯୋ, ତସ୍ମା ତପ୍ପଚ୍ଚଯା। ସା ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନୱେଦନାୱ। କେଚି ପନ ''ଛନ୍ଦୋ ନାମ ଅପ୍ପତ୍ତଂ ପାପୁଣିସ୍ସାମୀତି ପୁବ୍ବଭାଗେ ଧମ୍ମଚ୍ଛନ୍ଦୋ, ଅପ୍ପନାପ୍ପତ୍ତସ୍ସ ସୋ ଛନ୍ଦୋ ୱୂପସନ୍ତୋ ହୋତି। ପଠମଜ୍ଝାନେ ୱିତକ୍କୋ ହୋତି, ଦୁତିଯଜ୍ଝାନପ୍ପତ୍ତସ୍ସ ୱିତକ୍କୋ ୱୂପସନ୍ତୋ ହୋତି। ସତ୍ତସୁ ସମାପତ୍ତୀସୁ ସଞ୍ଞା ହୋତି, ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନଂ ସମାପନ୍ନସ୍ସ ଚ ନିରୋଧଂ ସମାପନ୍ନସ୍ସ ଚ ସଞ୍ଞା ୱୂପସନ୍ତା ହୋତୀ''ତି ଏୱଂ ୱଣ୍ଣଯନ୍ତି। ଇଧ ପନ ନିରୋଧସମାପତ୍ତି ନ ଯୁଜ୍ଜତି। ଅପ୍ପତ୍ତସ୍ସପତ୍ତିଯାତି ଅରହତ୍ତଫଲସ୍ସ ପତ୍ତତ୍ଥାଯ। ଅତ୍ଥି ଆଯୱନ୍ତି ଅତ୍ଥି ୱୀରିଯଂ। ଆଯାୱନ୍ତିପି ପାଠୋ। ତସ୍ମିମ୍ପି ଠାନେ ଅନୁପ୍ପତ୍ତେତି ତସ୍ସ ୱୀରିଯାରମ୍ଭସ୍ସ ୱସେନ ତସ୍ମିଂ ଅରହତ୍ତଫଲସ୍ସ କାରଣେ ଅରିଯମଗ୍ଗେ ଅନୁପ୍ପତ୍ତେ । ତପ୍ପଚ୍ଚଯାପି ୱେଦଯିତନ୍ତି ଅରହତ୍ତସ୍ସ ଠାନପଚ୍ଚଯା ୱେଦଯିତଂ। ଏତେନ ଚତୁମଗ୍ଗସହଜାତା ନିବ୍ବତ୍ତିତଲୋକୁତ୍ତରୱେଦନା ଗହିତା। କେଚି ପନ ''ଆଯୱନ୍ତି ପଟିପତ୍ତି। ତସ୍ମିମ୍ପି ଠାନେ ଅନୁପ୍ପତ୍ତେତି ତସ୍ସା ଭୂମିଯା ପତ୍ତିଯା''ତି ୱଣ୍ଣଯନ୍ତି।

ପଦେସୱିହାରଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪୪-୪୯। ୱିୱଟ୍ଟଞ୍ଞାଣଛକ୍କନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୯୫। ୱିୱଟ୍ଟଞ୍ଞାଣଛକ୍କନିଦ୍ଦେସେ ନେକ୍ଖମ୍ମାଧିପତତ୍ତା ପଞ୍ଞାତି ନେକ୍ଖମ୍ମଂ ଅଧିକଂ କତ୍ୱା ନେକ୍ଖମ୍ମାଧିକଭାୱେନ ପୱତ୍ତା ପଞ୍ଞା। କାମଚ୍ଛନ୍ଦତୋ ସଞ୍ଞାଯ ୱିୱଟ୍ଟତୀତି ନେକ୍ଖମ୍ମାଧିପତିକତପଞ୍ଞାସମ୍ପଯୁତ୍ତସଞ୍ଞାଯ ହେତୁଭୂତାଯ, କରଣଭୂତାଯ ୱା କାମଚ୍ଛନ୍ଦତୋ ୱିୱଟ୍ଟତି ପରାୱତ୍ତତି, ପରମ୍ମୁଖୀ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏସ ନଯୋ ସେସେସୁ।

୯୬।କାମଚ୍ଛନ୍ଦୋ ନାନତ୍ତନ୍ତି କାମଚ୍ଛନ୍ଦୋ ସନ୍ତୱୁତ୍ତିତାଯ ଅଭାୱତୋ ନ ଏକସଭାୱୋ। ନେକ୍ଖମ୍ମଂ ଏକତ୍ତନ୍ତି ନେକ୍ଖମ୍ମଂ ସନ୍ତୱୁତ୍ତିଭାୱତୋ ଏକସଭାୱୋ। ନେକ୍ଖମ୍ମେକତ୍ତଂ ଚେତଯତୋତି କାମଚ୍ଛନ୍ଦେ ଆଦୀନୱଦସ୍ସନେନ ନେକ୍ଖମ୍ମଂ ପୱତ୍ତଯତୋ। କାମଚ୍ଛନ୍ଦତୋ ଚିତ୍ତଂ ୱିୱଟ୍ଟତୀତି ଦିଟ୍ଠାଦୀନୱତୋ କାମଚ୍ଛନ୍ଦତୋ ନେକ୍ଖମ୍ମକ୍ଖଣେ ଚିତ୍ତଂ ୱିୱଟ୍ଟତି। ଏସ ନଯୋ ସେସେସୁ।

୯୭।କାମଚ୍ଛନ୍ଦଂ ପଜହନ୍ତୋତି ନେକ୍ଖମ୍ମପୱତ୍ତିକ୍ଖଣେ କାମଚ୍ଛନ୍ଦଂ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନପ୍ପହାନେନ ପଜହନ୍ତୋ। ନେକ୍ଖମ୍ମୱସେନ ଚିତ୍ତଂ ଅଧିଟ୍ଠାତୀତି ପଟିଲଦ୍ଧସ୍ସ ନେକ୍ଖମ୍ମସ୍ସ ୱସେନ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତଂ ଅଧିତିଟ୍ଠତି ଅଧିକଂ କରୋନ୍ତୋ ତିଟ୍ଠତି, ପୱତ୍ତେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏସ ନଯୋ ସେସେସୁ।

୯୮।ଚକ୍ଖୁ ସୁଞ୍ଞଂ ଅତ୍ତେନ ୱାତି ବାଲଜନପରିକପ୍ପିତସ୍ସ କାରକୱେଦକସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ଅଭାୱା ଚକ୍ଖୁ ଅତ୍ତେନ ଚ ସୁଞ୍ଞଂ। ଯଞ୍ହି ଯତ୍ଥ ନ ହୋତି,

ତେନ ତଂ ସୁଞ୍ଞଂ ନାମ ହୋତି। ଅତ୍ତନିଯେନ ୱାତି ଅତ୍ତନୋ ଅଭାୱେନେୱ ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତକସ୍ସପି ଅଭାୱା ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତକେନ ଚ ସୁଞ୍ଞଂ। ଲୋକସ୍ସ ଅତ୍ତାତି ଚ ଅତ୍ତନିଯନ୍ତି ଚ ଉଭଯଥା ଗାହସବ୍ଭୱତୋ ତଦୁଭଯଗାହପଟିସେଧନତ୍ଥଂ ଅତ୍ତାଭାୱୋ ଚ ଅତ୍ତନିଯାଭାୱୋ ଚ ୱୁତ୍ତୋ। ନିଚ୍ଚେନ ୱାତି ଭଙ୍ଗଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ତିଟ୍ଠନ୍ତସ୍ସ କସ୍ସଚି ଅଭାୱତୋ ନିଚ୍ଚେନ ଚ ସୁଞ୍ଞଂ। ଧୁୱେନ ୱାତି ପୱତ୍ତିକ୍ଖଣେପି ଥିରସ୍ସ କସ୍ସଚି ଅଭାୱତୋ ଧୁୱେନ ଚ ସୁଞ୍ଞଂ। ସସ୍ସତେନ ୱାତି ସବ୍ବକାଲେପି ୱିଜ୍ଜମାନସ୍ସ କସ୍ସଚି ଅଭାୱତୋ ସସ୍ସତେନ ଚ ସୁଞ୍ଞଂ। ଅୱିପରିଣାମଧମ୍ମେନ ୱାତି ଜରାଭଙ୍ଗୱସେନ ଦ୍ୱିଧା ଅପରିୱତ୍ତମାନପକତିକସ୍ସ କସ୍ସଚି ଅଭାୱତୋ ଅୱିପରିଣାମଧମ୍ମେନ ଚ ସୁଞ୍ଞଂ। ଅଥ ୱା ନିଚ୍ଚଭାୱେନ ଚ ଧୁୱଭାୱେନ ଚ ସସ୍ସତଭାୱେନ ଚ ଅୱିପରିଣାମଧମ୍ମଭାୱେନ ଚ ସୁଞ୍ଞନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସମୁଚ୍ଚଯତ୍ଥୋ ୱା-ସଦ୍ଦୋ। ଯଥାଭୂତଂ ଜାନତୋ ପସ୍ସତୋତି ଇଚ୍ଚେୱଂ ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନାଞାଣେନ ଯଥାସଭାୱେନ ଜାନନ୍ତସ୍ସ ଚକ୍ଖୁନା ୱିଯ ଚ ପସ୍ସନ୍ତସ୍ସ। ଚକ୍ଖାଭିନିୱେସତୋ ଞାଣଂ ୱିୱଟ୍ଟତୀତି ଚକ୍ଖୁ ଅତ୍ତାତି ୱା ଅତ୍ତନିଯନ୍ତି ୱା ପୱତ୍ତମାନତୋ ଦିଟ୍ଠାଭିନିୱେସତୋ ତଦଙ୍ଗପ୍ପହାନୱସେନ ଞାଣଂ ୱିୱଟ୍ଟତି। ଏସ ନଯୋ ସେସେସୁ।

୯୯।ନେକ୍ଖମ୍ମେନ କାମଚ୍ଛନ୍ଦଂ ୱୋସଜ୍ଜତୀତି ନେକ୍ଖମ୍ମଲାଭୀ ପୁଗ୍ଗଲୋ ନେକ୍ଖମ୍ମେନ ତପ୍ପଟିପକ୍ଖଂ କାମଚ୍ଛନ୍ଦଂ ପରିଚ୍ଚଜତି। ୱୋସଗ୍ଗେ ପଞ୍ଞାତି କାମଚ୍ଛନ୍ଦସ୍ସ ୱୋସଗ୍ଗଭୂତେ ନେକ୍ଖମ୍ମେ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତା ପଞ୍ଞା। ଏସ ନଯୋ ସେସେସୁ। ପୀଠଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ଇଦଂ ସଙ୍ଖେପେନ ୱୁତ୍ତଂ। ପରିଜାନନ୍ତୋ ୱିୱଟ୍ଟତୀତି ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନା ଦେସନା, ମଗ୍ଗସମଙ୍ଗୀପୁଗ୍ଗଲୋ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଚତୁବ୍ବିଧଂ ଅତ୍ଥଂ କିଚ୍ଚୱସେନ ପରିଜାନନ୍ତୋ ଦୁଭତୋ ୱୁଟ୍ଠାନୱସେନ ୱିୱଟ୍ଟତି, ଞାଣୱିୱଟ୍ଟନେପି ଞାଣସମଙ୍ଗୀ ୱିୱଟ୍ଟତୀତି ୱୁତ୍ତୋ।

୧୦୦।ତଥଟ୍ଠେପଞ୍ଞାତି ଏତସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସେୱ ତଥଟ୍ଠେ ୱିୱଟ୍ଟନା ପଞ୍ଞା। ଏସ ନଯୋ ସେସେସୁ। ଇଦାନି ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଏୱ କିଚ୍ଚୱସେନ ଆକାରନାନତ୍ତତୋ ଛ ୱିୱଟ୍ଟଞାଣାନି ଦସ୍ସେତୁଂ ସଞ୍ଞାୱିୱଟ୍ଟୋତିଆଦିମାତିକଂ ଠପେତ୍ୱା ତଂ ଅତ୍ଥତୋ ୱିଭଜନ୍ତୋ ସଞ୍ଜାନନ୍ତୋ ୱିୱଟ୍ଟତୀତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସଞ୍ଜାନନ୍ତୋ ୱିୱଟ୍ଟତୀତି ସଞ୍ଞାୱିୱଟ୍ଟୋତି ଯସ୍ମା ପୁବ୍ବଭାଗେ ନେକ୍ଖମ୍ମାଦିଂ ଅଧିପତିତୋ ସଞ୍ଜାନନ୍ତୋ ଯୋଗୀ ପଚ୍ଛା ନେକ୍ଖମ୍ମସମ୍ପଯୁତ୍ତଞାଣେନ କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦିତୋ ୱିୱଟ୍ଟତି, ତସ୍ମା ତଂ ଞାଣଂ ସଞ୍ଞାୱିୱଟ୍ଟୋ ନାମାତି ଅତ୍ଥୋ। ଚେତଯନ୍ତୋ ୱିୱଟ୍ଟତୀତି ଚେତୋୱିୱଟ୍ଟୋତି ଯସ୍ମା ଯୋଗୀ ନେକ୍ଖମ୍ମେକତ୍ତାଦୀନି ଚେତଯନ୍ତୋ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଞାଣେନ କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦିତୋ ୱିୱଟ୍ଟତି, ତସ୍ମା ତଂ ଞାଣଂ ଚେତୋୱିୱଟ୍ଟୋ ନାମାତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିଜାନନ୍ତୋ ୱିୱଟ୍ଟତୀତି ଚିତ୍ତୱିୱଟ୍ଟୋତି ଯସ୍ମା ଯୋଗୀ ନେକ୍ଖମ୍ମାଦିୱସେନ ଚିତ୍ତାଧିଟ୍ଠାନେନ ୱିଜାନନ୍ତୋ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତଞାଣେନ କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦିତୋ ୱିୱଟ୍ଟତି, ତସ୍ମା ତଂ ଞାଣଂ ଚିତ୍ତୱିୱଟ୍ଟୋ ନାମାତି ଅତ୍ଥୋ। ଞାଣଂ କରୋନ୍ତୋ ୱିୱଟ୍ଟତୀତି ଞାଣୱିୱଟ୍ଟୋତି ଯସ୍ମା ଯୋଗୀ ଛବ୍ବିଧଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକାଯତନଂ ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନାଞାଣେନ ସୁଞ୍ଞତୋ ୱିଦିତଂ କରୋନ୍ତୋ ତେନେୱ ଞାଣେନ ଦିଟ୍ଠାଭିନିୱେସତୋ ୱିୱଟ୍ଟତି, ତସ୍ମା ତଂ ଞାଣଂ ଞାଣୱିୱଟ୍ଟୋ ନାମାତି ଅତ୍ଥୋ। ୱୋସଜ୍ଜନ୍ତୋ ୱିୱଟ୍ଟତୀତି ୱିମୋକ୍ଖୱିୱଟ୍ଟୋତି ଯସ୍ମା ଯୋଗୀ ନେକ୍ଖମ୍ମାଦୀହି କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦୀନି ୱୋସଜ୍ଜନ୍ତୋ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତଞାଣେନ କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦିତୋ ୱିୱଟ୍ଟତି, ତସ୍ମା ତଂ ଞାଣଂ ୱିମୋକ୍ଖୱିୱଟ୍ଟୋ ନାମାତି ଅତ୍ଥୋ। ତଥଟ୍ଠେ ୱିୱଟ୍ଟତୀତି ସଚ୍ଚୱିୱଟ୍ଟୋତି ଯସ୍ମା ଯୋଗୀ ଚତୁବ୍ବିଧେ ତଥଟ୍ଠେ ଦୁଭତୋ ୱୁଟ୍ଠାନୱସେନ ୱିୱଟ୍ଟତି, ତସ୍ମା ମଗ୍ଗଞାଣଂ ସଚ୍ଚୱିୱଟ୍ଟୋ ନାମାତି ଅତ୍ଥୋ। ମଗ୍ଗଞାଣମେୱ ୱା ତଥଟ୍ଠେ ଦୁଭତୋ ୱୁଟ୍ଠାନଭାୱେନ ୱିୱଟ୍ଟତୀତି ସଚ୍ଚୱିୱଟ୍ଟୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ଯତ୍ଥସଞ୍ଞାୱିୱଟ୍ଟୋତିଆଦି ସଚ୍ଚୱିୱଟ୍ଟଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ସଚ୍ଚୱିୱଟ୍ଟଞାଣକ୍ଖଣମେୱ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେଯେୱ ହି ସବ୍ବାନି ଯୁଜ୍ଜନ୍ତି। କଥଂ? ଞାଣୱିୱଟ୍ଟେ ଞାଣଞ୍ହି ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ସେସେସୁ ଅରିଯମଗ୍ଗୋ ସରୂପେନେୱ ଆଗତୋ। ୱିପସ୍ସନାକିଚ୍ଚସ୍ସ ପନ ମଗ୍ଗେନେୱ ସିଜ୍ଝନତୋ ୱିପସ୍ସନାକିଚ୍ଚସିଦ୍ଧିୱସେନ ଞାଣୱିୱଟ୍ଟଞାଣମ୍ପି ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଯୁଜ୍ଜତି। ମଗ୍ଗଞାଣେନେୱ ୱା ''ଚକ୍ଖୁ ସୁଞ୍ଞ''ନ୍ତିଆଦି କିଚ୍ଚୱସେନ ପଟିୱିଦ୍ଧମେୱ ହୋତୀତି ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ତଂ ଞାଣଂ ୱତ୍ତୁଂ ଯୁଜ୍ଜତିଯେୱ। ଅତ୍ଥଯୋଜନା ପନେତ୍ଥ ''ଯତ୍ଥ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ସଞ୍ଞାୱିୱଟ୍ଟୋ, ତତ୍ଥ ଚେତୋୱିୱଟ୍ଟୋ। ଯତ୍ଥ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଚେତୋୱିୱଟ୍ଟୋ , ତତ୍ଥ ସଞ୍ଞାୱିୱଟ୍ଟୋ''ତି ଏୱମାଦିନା ନଯେନ ସବ୍ବସଂସନ୍ଦନେସୁ ଯୋଜନା କାତବ୍ବା। ଅଥ ୱା ସଞ୍ଞାୱିୱଟ୍ଟଚେତୋୱିୱଟ୍ଟଚିତ୍ତୱିୱଟ୍ଟୱିମୋକ୍ଖୱିୱଟ୍ଟେସୁ ଚତୁନ୍ନଂ ଅରିଯମଗ୍ଗାନଂ ଆଗତତ୍ତା ସଚ୍ଚୱିୱଟ୍ଟୋ ଆଗତୋଯେୱ ହୋତି। ଞାଣୱିୱଟ୍ଟୋ ଚ ସଚ୍ଚୱିୱଟ୍ଟେନେୱ କିଚ୍ଚୱସେନ ସିଦ୍ଧୋ ହୋତି। ସଞ୍ଞାଚେତୋଚିତ୍ତୱିମୋକ୍ଖୱିୱଟ୍ଟେସ୍ୱେୱ ଚ ପେଯ୍ୟାଲେ ୱିହାରିଯମାନେ ''ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନାଧିପତତ୍ତା ପଞ୍ଞା ଅଭିନିୱେସତୋ ସଞ୍ଞାଯ ୱିୱଟ୍ଟତୀତି ଅଧିପତତ୍ତା ପଞ୍ଞା ସଞ୍ଞାୱିୱଟ୍ଟେ ଞାଣ''ନ୍ତି ଚ, ''ଅଭିନିୱେସୋ ନାନତ୍ତଂ, ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନା ଏକତ୍ତଂ। ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନେକତ୍ତଂ ଚେତଯତୋ ଅଭିନିୱେସତୋ ଚିତ୍ତଂ ୱିୱଟ୍ଟତୀତି ନାନତ୍ତେ ପଞ୍ଞା ଚେତୋୱିୱଟ୍ଟେ ଞାଣ''ନ୍ତି ଚ, ''ଅଭିନିୱେସଂ ପଜହନ୍ତୋ ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନାୱସେନ ଚିତ୍ତଂ ଅଧିଟ୍ଠାତୀତି ଅଧିଟ୍ଠାନେ ପଞ୍ଞା ଚିତ୍ତୱିୱଟ୍ଟେ ଞାଣ''ନ୍ତି ଚ, ''ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନାଯ ଅଭିନିୱେସଂ ୱୋସଜ୍ଜତୀତି ୱୋସଗ୍ଗେ ପଞ୍ଞା ୱିମୋକ୍ଖୱିୱଟ୍ଟେ ଞାଣ''ନ୍ତି ଚ ପାଠସବ୍ଭୱତୋ ଞାଣୱିୱଟ୍ଟେ ଞାଣମ୍ପି ତେସୁ ଆଗତମେୱ ହୋତି। ଞାଣୱିୱଟ୍ଟେ ଚ ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନାଯ ୱୁଟ୍ଠାଯ ଅରିଯମଗ୍ଗଂ ପଟିଲଦ୍ଧସ୍ସ କିଚ୍ଚୱସେନ ''ଚକ୍ଖୁ ସୁଞ୍ଞଂ ଅତ୍ତେନ ୱା ଅତ୍ତନିଯେନ ୱା''ତିଆଦିଯୁଜ୍ଜନତୋ ସଚ୍ଚୱିୱଟ୍ଟୋ ଲବ୍ଭତି, ତସ୍ମା ଏକେକସ୍ମିଂ ୱିୱଟ୍ଟେ ସେସା ପଞ୍ଚ ପଞ୍ଚ ୱିୱଟ୍ଟା ଲବ୍ଭନ୍ତି। ତସ୍ମା ଏୱଂ ''ଯତ୍ଥ ସଞ୍ଞାୱିୱଟ୍ଟୋ, ତତ୍ଥ ଚେତୋୱିୱଟ୍ଟୋ''ତିଆଦିକାନି ସଂସନ୍ଦନାନି ୱୁତ୍ତାନୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଵିଵଟ୍ଟଞାଣଛକ୍କନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫୦। ଇଦ୍ଧିଵିଧଞାଣନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା

୧୦୧। ଇଦ୍ଧିଵିଧଞାଣନିଦ୍ଦେସଂ ଇଧ ଭିକ୍ଖୂତି ଇମସ୍ମିଂ ସାସନେ ଭିକ୍ଖୁ। ଛନ୍ଦସମାଧିପଧାନସଙ୍ଖାରସମନ୍ନାଗତନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଛନ୍ଦହେତୁକୋ ସମାଧି, ଛନ୍ଦାଧିକୋ ଵା ସମାଧି ଛନ୍ଦସମାଧି, କତ୍ତୁକମ୍ୟତାଛନ୍ଦଂ ଅଧିପତିଂ କରିତ୍ଵା ପଟିଲଦ୍ଧସମାଧିସ୍ସେତଂ ଅଧିଵଚନଂ। ପଧାନଭୂତା ସଙ୍ଖାରା ପଧାନସଙ୍ଖାରା, ଚତୁକିଚ୍ଚସାଧକସ୍ସ ସମ୍ମପ୍ପଧାନଵୀରିଯସ୍ସେତଂ ଅଧିଵଚନଂ। ଚତୁକିଚ୍ଚସାଧନଵସେନ ବହୁଵଚନଂ କତଂ। ସମନ୍ନାଗତନ୍ତି ଛନ୍ଦସମାଧିନା ଚ ପଧାନସଙ୍ଖାରେହି ଚ ଉପେତଂ। ଇଦ୍ଧିପାଦନ୍ତି ନିପ୍ଫତ୍ତିପରିଯାଯେନ ଵା ଇଜ୍ଝନଟ୍ଠେନ, ଇଜ୍ଝନ୍ତି ଏତାଯ ସତ୍ତା ଇଦ୍ଧା ଵୁଦ୍ଧା ଉକ୍କଂସଗତା ହୋନ୍ତୀତି ଇମିନା ଵା ପରିଯାଯେନ ଇଦ୍ଧୀତି ସଙ୍ଖଂ ଗତାନଂ ଉପଚାରଜ୍ଝାନାଦିକୁସଲଚିତ୍ତସମ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ଛନ୍ଦସମାଧିପଧାନସଙ୍ଖାରାନଂ ଅଧିଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନ ପାଦଭୂତଂ ସେସଚିତ୍ତଚେତସିକରାସିନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଵୁତ୍ତଞ୍ହି ଇଦ୍ଧିପାଦଵିଭଙ୍ଗେ ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯେ ‘‘ଇଦ୍ଧିପାଦୋତି ତଥାଭୂତସ୍ସ ଵେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋ…ପେ… ଵିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧୋ’’ତି (ଵିଭ। ୪୩୪)। ଅଭିଧମ୍ମଭାଜନୀଯେ ଚ ‘‘ଇଦ୍ଧିପାଦୋତି ତଥାଭୂତସ୍ସ ଫସ୍ସୋ ଵେଦନା…ପେ… ପଗ୍ଗାହୋ ଅଵିକ୍ଖେପୋ’’ତି (ଵିଭ। ୪୪୭) ଵୁତ୍ତଂ। ତସ୍ମା ‘‘ସେସଚିତ୍ତଚେତସିକରାସି’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ? ଛନ୍ଦସମାଧିପଧାନସଙ୍ଖାରେସୁ ଏକେକଂ ଇଦ୍ଧିଂ କତ୍ଵା ଦ୍ଵୀହି ଦ୍ଵୀହି ସହ ସେସଵଚନଂ କତନ୍ତି ଵେଦିତବ୍ବଂ। ଏଵଞ୍ହି ଚତ୍ତାରୋ ଖନ୍ଧା ସବ୍ବେ ଚ ଫସ୍ସାଦଯୋ ଧମ୍ମା ସଙ୍ଗହିତା ହୋନ୍ତି। ଇମିନା ନଯେନ ସେସେସୁପି ଅତ୍ଥୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ। ଯଥେଵ ହି ଛନ୍ଦଂ ଅଧିପତିଂ କରିତ୍ଵା ପଟିଲଦ୍ଧସମାଧି ଛନ୍ଦସମାଧୀତି ଵୁତ୍ତୋ, ଏଵଂ ଵୀରିଯଂ ଚିତ୍ତଂ ଵୀମଂସଂ ଅଧିପତିଂ କରିତ୍ଵା ପଟିଲଦ୍ଧସମାଧି ଵୀମଂସାସମାଧୀତି ଵୁଚ୍ଚତି। ଏଵମେକେକସ୍ମିଂ ଇଦ୍ଧିପାଦେ ଛନ୍ଦାଦଯୋ ଵୀରିଯାଦଯୋ ଚିତ୍ତାଦଯୋ ଵୀମଂସାଦଯୋତି ତଯୋ ତଯୋ ଧମ୍ମା ଇଦ୍ଧୀପି ହୋନ୍ତି ଇଦ୍ଧିପାଦାପି, ସେସା ପନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତକା ଚତ୍ତାରୋ ଖନ୍ଧା ଇଦ୍ଧିପାଦାଯେଵ । ଯସ୍ମା ଵା ଇମେ ତଯୋ ତଯୋ ଧମ୍ମା ସମ୍ପଯୁତ୍ତକେହି ଚତୂହି ଖନ୍ଧେହି ସଦ୍ଧିଂଯେଵ ଇଜ୍ଝନ୍ତି, ନ ଵିନା ତେହି, ତସ୍ମା ତେନ ପରିଯାଯେନ ସବ୍ବେ ଚତ୍ତାରୋପି ଖନ୍ଧା ଇଜ୍ଝନଟ୍ଠେନ ଇଦ୍ଧି ନାମ ହୋନ୍ତି, ପତିଟ୍ଠଟ୍ଠେନ ପାଦା ନାମାତିପି ଵେଦିତବ୍ବଂ।

ଵୀରିଯସମାଧିପଧାନସଙ୍ଖାରସମନ୍ନାଗତନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପନ ଵୀରିଯନ୍ତି ଚ ପଧାନସଙ୍ଖାରୋତି ଚ ଏକୋଯେଵ। କସ୍ମା ଦ୍ଵିଧା ଵୁତ୍ତନ୍ତି ଚେ? ଵୀରିଯସ୍ସ ଅଧିପତିଭାଵଦସ୍ସନଵସେନେତ୍ଥ ପଠମଂ ଵୀରିଯଗ୍ଗହଣଂ କତଂ, ତସ୍ସେଵ ଚତୁକିଚ୍ଚସାଧକତ୍ତଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ପଧାନସଙ୍ଖାରଵଚନଂ କତଂ। ଏଵଂ ଦ୍ଵିଧା ଵୁତ୍ତତ୍ତା ଏଵ ଚେତ୍ଥାପି ତଯୋ ତଯୋ ଧମ୍ମାତି ଵୁତ୍ତଂ। କେଚି ପନ ‘‘ଵିଭଙ୍ଗେ ‘ଇଦ୍ଧୀତି ଯା ତେସଂ ତେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ଇଦ୍ଧି ସମିଦ୍ଧି ଇଜ୍ଝନା ସମିଜ୍ଝନା’ତି (ଵିଭ। ୪୩୪) ଵୁତ୍ତତ୍ତା ଇଦ୍ଧି ନାମ ଅନିପ୍ଫନ୍ନା, ଇଦ୍ଧିପାଦୋ ନିପ୍ଫନ୍ନୋ’’ତି ଵଦନ୍ତି। ଇଧ ପନ ଇଦ୍ଧିପି ଇଦ୍ଧିପାଦୋପି ନିପ୍ଫନ୍ନୋ ଲକ୍ଖଣବ୍ଭାହତୋତି ସନ୍ନିଟ୍ଠାନଂ କତଂ। ଇଦ୍ଧି ସମିଦ୍ଧୀତିଆଦୀହି ଇଜ୍ଝନାକାରେନ ଧମ୍ମା ଏଵ ଵୁତ୍ତାତି ଵେଦିତବ୍ବଂ।

ଭାଵେତୀତି ଆସେଵତି। ସୁତ୍ତନ୍ତଭାଜନୀଯେ (ଵିଭ। ୪୩୧ ଆଦଯୋ) ଵିଯ ଇଧାପି ଇଦ୍ଧିପାଦଭାଵନା ଲୋକିଯା ଏଵ। ତସ୍ମା ଇଦ୍ଧିଵିଧଂ ତାଵ ସମ୍ପାଦେତୁକାମୋ ଲୋକିଯଂ ଇଦ୍ଧିପାଦଂ ଭାଵେନ୍ତୋ ପଥଵୀକସିଣାଦୀସୁ ଅଟ୍ଠସୁ କସିଣେସୁ ଅଧିକତଵସିପ୍ପତ୍ତଅଟ୍ଠସମାପତ୍ତିକୋ କସିଣାନୁଲୋମତୋ କସିଣପଟିଲୋମତୋ କସିଣାନୁଲୋମପଟିଲୋମତୋ ଝାନାନୁଲୋମତୋ ଝାନପଟିଲୋମତୋ ଝାନାନୁଲୋମପଟିଲୋମତୋ ଝାନୁକ୍କନ୍ତିକତୋ କସିଣୁକ୍କନ୍ତିକତୋ ଝାନକସିଣୁକ୍କନ୍ତିକତୋ ଅଙ୍ଗସଙ୍କନ୍ତିକତୋ ଆରମ୍ମଣସଙ୍କନ୍ତିକତୋ ଅଙ୍ଗାରମ୍ମଣସଙ୍କନ୍ତିକତୋ ଅଙ୍ଗଵଵତ୍ଥାନତୋ ଆରମ୍ମଣଵଵତ୍ଥାନତୋତି ଇମେହି ଚୁଦ୍ଦସହି ଆକାରେହି ଚିତ୍ତଂ ପରିଦମେତ୍ଵା ଛନ୍ଦସୀସଵୀରିଯସୀସଚିତ୍ତସୀସଵୀମଂସାସୀସଵସେନ ପୁନପ୍ପୁନଂ ଝାନଂ ସମାପଜ୍ଜତି। ଅଙ୍ଗାରମ୍ମଣଵଵତ୍ଥାନମ୍ପି କେଚି ଇଚ୍ଛନ୍ତି। ପୁବ୍ବହେତୁସମ୍ପନ୍ନେନ ପନ କସିଣେସୁ ଚତୁକ୍କଜ୍ଝାନମତ୍ତେ ଚିଣ୍ଣଵସିନାପି କାତୁଂ ଵଟ୍ଟତୀତି ତଂ ତଂ ଇଦ୍ଧିପାଦଂ ସମାଧିଂ ଭାଵେନ୍ତୋ ‘‘ଅନୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ପାପକାନଂ ଅକୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଅନୁପ୍ପାଦାଯା’’ତିଆଦିକଂ (ଵିଭ। ୪୩୨) ଚତୁପ୍ପକାରଂ ଵୀରିଯଂ ଅଧିଟ୍ଠାତି, ତସ୍ସ ଚ ହାନିଵୁଦ୍ଧିଯୋ ଞତ୍ଵା ଵୀରିଯସମତଂ ଅଧିଟ୍ଠାତି। ସୋ ଏଵଂ ଚତୂସୁ ଇଦ୍ଧିପାଦେସୁ ଚିତ୍ତଂ ପରିଭାଵେତ୍ଵା ଇଦ୍ଧିଵିଧଂ ସମ୍ପାଦେତି।

ସୋଇମେସୁ ଚତୂସୁ ଇଦ୍ଧିପାଦେସୂତିଆଦୀସୁ ସୋତି ସୋ ଭାଵିତଚତୁରିଦ୍ଧିପାଦୋ ଭିକ୍ଖୁ। ଚତୂସୁ ଇଦ୍ଧିପାଦେସୁ ଚିତ୍ତଂ ପରିଭାଵେତୀତି ପୁନପ୍ପୁନଂ ଛନ୍ଦାଦୀସୁ ଏକେକଂ ଅଧିପତିଂ କତ୍ଵା ଝାନସମାପଜ୍ଜନଵସେନ ତେସୁ ଚିତ୍ତଂ ପରିଭାଵେତି ନାମ, ଛନ୍ଦାଦିଵାସନଂ ଗାହାପେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ପରିଦମେତୀତି ନିବ୍ବିସେଵନଂ କରୋତି। ପୁରିମଂ ପଚ୍ଛିମସ୍ସ କାରଣଵଚନଂ। ପରିଭାଵିତଞ୍ହି ଚିତ୍ତଂ ପରିଦମିତଂ ହୋତୀତି। ମୁଦୁଂ କରୋତୀତି ତଥା ଦନ୍ତଂ ଚିତ୍ତଂ ଵସିପ୍ପତ୍ତଂ କରୋତି। ଵସେ ଵତ୍ତମାନଞ୍ହି ଚିତ୍ତଂ ‘‘ମୁଦୂ’’ତି ଵୁଚ୍ଚତି। କମ୍ମନିଯନ୍ତି କମ୍ମକ୍ଖମଂ କମ୍ମଯୋଗ୍ଗଂ କରୋତି। ମୁଦୁ ହି ଚିତ୍ତଂ କମ୍ମନିଯଂ ହୋତି ସୁଧନ୍ତମିଵ ସୁଵଣ୍ଣଂ, ଇଧ ପନ ଇଦ୍ଧିଵିଧକମ୍ମକ୍ଖମଂ। ସୋତି ସୋ ପରିଭାଵିତଚିତ୍ତୋ ଭିକ୍ଖୁ। କାଯମ୍ପି ଚିତ୍ତେ ସମୋଦହତୀତିଆଦି ଇଦ୍ଧିକରଣକାଲେ ଯଥାସୁଖଂ ଚିତ୍ତଚାରସ୍ସ ଇଜ୍ଝନତ୍ଥଂ ଯୋଗଵିଧାନଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ଵୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ କାଯମ୍ପି ଚିତ୍ତେ ସମୋଦହତୀତି ଅତ୍ତନୋ କରଜକାଯମ୍ପି ପାଦକଜ୍ଝାନଚିତ୍ତେ ସମୋଦହତି ପଵେସେତି ଆରୋପେତି, କାଯଂ ଚିତ୍ତାନୁଗତିକଂ କରୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏଵଂ କରଣଂ ଅଦିସ୍ସମାନେନ କାଯେନ ଗମନସ୍ସ ଉପକାରାଯ

ହୋତି। ଚିତ୍ତମ୍ପି କାଯେ ସମୋଦହତୀତି ପାଦକଜ୍ଝାନଚିତ୍ତଂ ଅତ୍ତନୋ କରଜକାଯେ ସମୋଦହତି ଆରୋପେତି , ଚିତ୍ତମ୍ପି କାଯାନୁଗତିକଂ କରୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱଂ କରଣଂ ଦିସ୍ସମାନେନ କାଯେନ ଗମନସ୍ସ ଉପକାରାଯ ହୋତି। ସମାଦହତୀତିପି ପାଠୋ, ପତିଟ୍ଠାପେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। କାଯୱସେନ ଚିତ୍ତଂ ପରିଣାମେତୀତି ପାଦକଜ୍ଝାନଚିତ୍ତଂ ଗହେତ୍ୱା କରଜକାଯେ ଆରୋପେତି କାଯାନୁଗତିକଂ କରୋତି, ଇଦଂ ଚିତ୍ତଂ କାଯେ ସମୋଦହନସ୍ସ ୱେୱଚନଂ। ଚିତ୍ତୱସେନ କାଯଂ ପରିଣାମେତୀତି କରଜକାଯଂ ଗହେତ୍ୱା ପାଦକଜ୍ଝାନଚିତ୍ତେ ଆରୋପେତି, ଚିତ୍ତାନୁଗତିକଂ କରୋତି, ଇଦଂ କାଯଂ ଚିତ୍ତେ ସମୋଦହନସ୍ସ ୱେୱଚନଂ। ଅଧିଟ୍ଠାତୀତି ''ଏୱଂ ହୋତୂ''ତି ଅଧିଟ୍ଠାତି। ସମୋଦହନସ୍ସ ଅତ୍ଥୱିୱରଣତ୍ଥଂ ପରିଣାମୋ ୱୁତ୍ତୋ, ପରିଣାମସ୍ସ ଅତ୍ଥୱିୱରଣତ୍ଥଂ ଅଧିଟ୍ଠାନଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଯସ୍ମା ସମୋଦହତୀତି ମୂଲପଦଂ, ପରିଣାମେତି ଅଧିଟ୍ଠାତୀତି ତସ୍ସ ଅତ୍ଥନିଦ୍ଦେସପଦାନି , ତସ୍ମା ତେସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂଯେୱ ପଦାନଂ ୱସେନ ପରିଣାମେତ୍ୱାତି ଅଧିଟ୍ଠହିତ୍ୱାତି ୱୁତ୍ତଂ, ନ ୱୁତ୍ତଂ ସମୋଦହିତ୍ୱାତି।

ସୁଖସଞ୍ଞଞ୍ଚ ଲହୁସଞ୍ଞଞ୍ଚ କାଯେ ଓକ୍କମିତ୍ୱା ୱିହରତୀତି ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନେନ ସହଜାତସୁଖସଞ୍ଞଞ୍ଚ ଲହୁସଞ୍ଞଞ୍ଚ ସମାପଜ୍ଜନୱସେନ କରଜକାଯେ ଓକ୍କମିତ୍ୱା ପୱେସେତ୍ୱା ୱିହରତି। ତାଯ ସଞ୍ଞାଯ ଓକ୍କନ୍ତକାଯସ୍ସ ପନସ୍ସ କରଜକାଯୋପି ତୂଲପିଚୁ ୱିଯ ଲହୁକୋ ହୋତି। ସୋତି ସୋ କତଯୋଗୱିଧାନୋ ଭିକ୍ଖୁ। ତଥାଭାୱିତେନ ଚିତ୍ତେନାତି ଇଦ୍ଧମୂଲକ୍ଖଣେ କରଣୱଚନଂ, ହେତୁଅତ୍ଥେ ୱା, ତଥାଭାୱିତେନ ଚିତ୍ତେନ ହେତୁଭୂତେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ପରିସୁଦ୍ଧେନାତି ଉପେକ୍ଖାସତିପାରିସୁଦ୍ଧିଭାୱତୋ ପରିସୁଦ୍ଧେନ। ପରିସୁଦ୍ଧତ୍ତାଯେୱ ପରିଯୋଦାତେନ, ପଭସ୍ସରେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଦ୍ଧିୱିଧଞ୍ଞାଣାଯାତି ଇଦ୍ଧିକୋଟ୍ଠାସେ, ଇଦ୍ଧିୱିକପ୍ପେ ୱା ଞାଣତ୍ଥାଯ। ଚିତ୍ତଂ ଅଭିନୀହରତୀତି ସୋ ଭିକ୍ଖୁ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରୱସେନ ତସ୍ମିଂ ଚିତ୍ତେ ଅଭିଞ୍ଞାପାଦକେ ଜାତେ ଇଦ୍ଧିୱିଧଞ୍ଞାଣାଧିଗମତ୍ଥାଯ ପରିକମ୍ମଚିତ୍ତଂ ଅଭିନୀହରତି, କସିଣାରମ୍ମଣତୋ ଅପନେତ୍ୱା ଇଦ୍ଧିୱିଧାଭିମୁଖଂ ପେସେତି। ଅଭିନିନ୍ନାମେତୀତି ଅଧିଗନ୍ତବ୍ବିଦ୍ଧିପୋଣଂ ଇଦ୍ଧିପବ୍ଭାରଂ କରୋତି। ସୋତି ସୋ ଏୱଂ କତଚିତ୍ତାଭିନୀହାରୋ ଭିକ୍ଖୁ। ଅନେକୱିହିତନ୍ତି ଅନେକୱିଧଂ ନାନପ୍ପକାରକଂ। ଇଦ୍ଧିୱିଧନ୍ତି ଇଦ୍ଧିକୋଟ୍ଠାସଂ, ଇଦ୍ଧିୱିକପ୍ପଂ ୱା। ପଚ୍ଚନୁଭୋତୀତି ପଚ୍ଚନୁଭୱତି, ଫସ୍ସେତି ସଚ୍ଛିକରୋତି ପାପୁଣାତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

୧୦୨। ଇଦାନିସ୍ସ ଅନେକୱିହିତଭାୱଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଏକୋପି ହୁତ୍ୱାତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଏକୋପି ହୁତ୍ୱାତି ଇଦ୍ଧିକରଣତୋ ପୁବ୍ବେ ପକତିଯା ଏକୋପି ହୁତ୍ୱା। ବହୁଧା ହୋତୀତି ବହୂନଂ ସନ୍ତିକେ ଚଙ୍କମିତୁକାମୋ ୱା, ସଜ୍ଝାଯଂ ୱା କତ୍ତୁକାମୋ, ପଞ୍ହଂ ୱା ପୁଚ୍ଛିତୁକାମୋ ହୁତ୍ୱା ସତମ୍ପି ସହସ୍ସମ୍ପି ହୋତି। କଥଂ ପନାଯମେୱଂ ହୋତି? ଇଦ୍ଧିଯା ଭୂମିପାଦପଦମୂଲଭୂତେ ଧମ୍ମେ ସମ୍ପାଦେତ୍ୱା ଅଭିଞ୍ଞାପାଦକଜ୍ଝାନଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାଯ ସଚେ ସତଂ ଇଚ୍ଛତି, ''ସତଂ ହୋମି ସତଂ ହୋମୀ''ତି ପରିକମ୍ମଂ କତ୍ୱା ପୁନ ପାଦକଜ୍ଝାନଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାଯ ଅଧିଟ୍ଠାତି। ଅଧିଟ୍ଠାନଚିତ୍ତେନ ସହେୱ ସତଂ ହୋତି। ସହସ୍ସାଦୀସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। ସଚେ ଏୱଂ ନ ଇଜ୍ଝତି, ପୁନ ପରିକମ୍ମଂ କତ୍ୱା ଦୁତିଯମ୍ପି ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାଯ ଅଧିଟ୍ଠାତବ୍ବଂ। ସଂଯୁତ୍ତଟ୍ଠକଥାଯଞ୍ହି ''ଏକୱାରଂ ଦ୍ୱେୱାରଂ ସମାପଜ୍ଜିତୁଂ ୱଟ୍ଟତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ପାଦକଜ୍ଝାନଚିତ୍ତଂ ନିମିତ୍ତାରମ୍ମଣଂ, ପରିକମ୍ମଚିତ୍ତାନି ସତାରମ୍ମଣାନି ୱା ସହସ୍ସାରମ୍ମଣାନି ୱା। ତାନି ଚ ଖୋ ୱଣ୍ଣୱସେନେୱ, ନୋ ପଣ୍ଣତ୍ତିୱସେନ। ଅଧିଟ୍ଠାନଚିତ୍ତମ୍ପି ତଥେୱ ସତାରମ୍ମଣଂ ୱା ସହସ୍ସାରମ୍ମଣଂ ୱା, ତଂ ପଠମପ୍ପନାଚିତ୍ତମିୱ ଗୋତ୍ରଭୁଅନନ୍ତରଂ ଏକମେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ରୂପାୱଚରଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନିକଂ । ତତ୍ଥ ଯେ ତେ ବହୂ ନିମ୍ମିତା, ତେ ଅନିଯମେତ୍ୱା ନିମ୍ମିତତ୍ତା ଇଦ୍ଧିମତା ସଦିସାୱ ହୋନ୍ତି। ଠାନନିସଜ୍ଜାଦୀସୁ ୱା ଭାସିତତୁଣ୍ହୀଭାୱାଦୀସୁ ୱା ଯଂ ଯଂ ଇଦ୍ଧିମା କରୋତି, ତଂତଦେୱ କରୋନ୍ତି। ସଚେ ପନ ନାନାୱଣ୍ଣେ କାତୁକାମୋ ହୋତି, କେଚି ପଠମୱଯେ କେଚି ମଜ୍ଝିମୱଯେ କେଚି ପଚ୍ଛିମୱଯେ, ତଥା ଦୀଘକେସେ ଉପଡ୍ଢମୁଣ୍ଡମୁଣ୍ଡେ ମିସ୍ସକକେସେ ଉପଡ୍ଢରତ୍ତଚୀୱରେ ପଣ୍ଡୁକଚୀୱରେ ପଦଭାଣଧମ୍ମକଥାସରଭଞ୍ଞପଞ୍ହପୁଚ୍ଛନପଞ୍ହୱିସ୍ସଜ୍ଜନରଜନପଚନଚୀୱରସିବ୍ବନଧୋୱନାଦୀନି କରୋନ୍ତେ, ଅପରେପି ୱା ନାନପ୍ପକାରକେ କାତୁକାମୋ ହୋତି, ତେନ ପାଦକଜ୍ଝାନତୋ ୱୁଟ୍ଠାଯ ''ଏତ୍ତକା ଭିକ୍ଖୂ ପଠମୱଯା ହୋନ୍ତୂ''ତିଆଦିନା ନଯେନ ପରିକମ୍ମଂ କତ୍ୱା ପୁନ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାଯ ଅଧିଟ୍ଠାତବ୍ବଂ। ଅଧିଟ୍ଠାନଚିତ୍ତେନ ସଦ୍ଧିଂ ଇଚ୍ଛିତପ୍ପକାରାଯେୱ ହୋନ୍ତୀତି। ଏସ ନଯୋ ''ବହୁଧାପି ହୁତ୍ୱା ଏକୋ ହୋତୀ''ତିଆଦୀସୁ। ଅଯଂ ପନ ୱିସେସୋ – ଇମିନା ହି ଭିକ୍ଖୁନା ଏୱଂ ବହୁଭାୱଂ ନିମ୍ମିନିତ୍ୱା ପୁନ ''ଏକୋୱ ହୁତ୍ୱା ଚଙ୍କମିସ୍ସାମି, ସଜ୍ଝାଯଂ କରିସ୍ସାମି, ପଞ୍ହଂ ପୁଚ୍ଛିସ୍ସାମୀ''ତି ଚିନ୍ତେତ୍ୱା ୱା ''ଅଯଂ ୱିହାରୋ ଅପ୍ପଭିକ୍ଖୁକୋ, ସଚେ କେଚି ଆଗମିସ୍ସନ୍ତି, କୁତୋ ଇମେ ଏତ୍ତକା ଏକସଦିସା ଭିକ୍ଖୂ ଅଦ୍ଧା ଥେରସ୍ସ ଏସାନୁଭାୱୋତି ମଂ ଜାନିସ୍ସନ୍ତୀ''ତି ଅପ୍ପିଚ୍ଛତାଯ ୱା ଅନ୍ତରାୱ ''ଏକୋ ହୋମୀ''ତି ଇଚ୍ଛନ୍ତେନ ପାଦକଜ୍ଝାନଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାଯ ''ଏକୋ ହୋମୀ''ତି ପରିକମ୍ମଂ କତ୍ୱା ପୁନ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାଯ ''ଏକୋ ହୋମୀ''ତି ଅଧିଟ୍ଠାତବ୍ବଂ । ଅଧିଟ୍ଠାନଚିତ୍ତେନ ସଦ୍ଧିଂଯେୱ ଏକୋ ହୋତି। ଏୱଂ ଅକରୋନ୍ତୋ ପନ ଯଥାପରିଚ୍ଛିନ୍ନକାଲୱସେନ ସଯମେୱ ଏକୋ ହୋତି।

ଆୱିଭାୱନ୍ତି ପାକଟଭାୱଂ କରୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତିରୋଭାୱନ୍ତି ପଟିଚ୍ଛନ୍ନଭାୱଂ କରୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଆୱିଭାୱଂ ପଚ୍ଚନୁଭୋତି, ତିରୋଭାୱଂ ପଚ୍ଚନୁଭୋତୀତି ପୁରିମେନ ୱା ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତତ୍ରାଯଂ ଇଦ୍ଧିମା ଆୱିଭାୱଂ କତ୍ତୁକାମୋ ଅନ୍ଧକାରଂ ୱା ଆଲୋକଂ କରୋତି, ପଟିଚ୍ଛନ୍ନଂ ୱା ୱିୱଟଂ କରୋତି, ଅନାପାଥଂ ୱା ଆପାଥଂ କରୋତି। କଥଂ? ଅଯଞ୍ହି ଯଥା ପଟିଚ୍ଛନ୍ନୋପି ଦୂରେ ଠିତୋପି ୱା ଦିସ୍ସତି, ଏୱଂ ଅତ୍ତାନଂ ୱା ପରଂ ୱା କତ୍ତୁକାମୋ ପାଦକଜ୍ଝାନତୋ ୱୁଟ୍ଠାଯ ''ଇଦଂ ଅନ୍ଧକାରଂ ଆଲୋକଜାତଂ ହୋତୂ''ତି ୱା, ''ଇଦଂ ପଟିଚ୍ଛନ୍ନଂ ୱିୱଟଂ ହୋତୂ''ତି ୱା, ''ଇଦଂ ଅନାପାଥଂ ଆପାଥଂ ହୋତୂ''ତି ୱା ଆୱଜ୍ଜିତ୍ୱା ପରିକମ୍ମଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଅଧିଟ୍ଠାତି। ସହ ଅଧିଟ୍ଠାନା ଯଥାଧିଟ୍ଠିତମେୱ ହୋତି। ପରେ ଦୂରେ ଠିତାପି ପସ୍ସନ୍ତି, ସଯମ୍ପି

ପସ୍ସିତୁକାମୋ ପସ୍ସତି। ତିରୋଭାୱଂ କତ୍ତୁକାମୋ ପନ ଆଲୋକଂ ୱା ଅନ୍ଧକାରଂ କରୋତି, ଅପ୍ପଟିଚ୍ଛନ୍ନଂ ୱା ପଟିଚ୍ଛନ୍ନଂ, ଆପାଥଂ ୱା ଅନାପାଥଂ କରୋତି। କଥଂ? ଅୟଞ୍ହି ଯଥା ଅପ୍ପଟିଚ୍ଛନ୍ନୋପି ସମୀପେ ଠିତୋପି ୱା ନ ଦିସ୍ସତି, ଏୱଂ ଅତ୍ତାନଂ ୱା ପରଂ ୱା କତ୍ତୁକାମୋ ପାଦକଜ୍ଝାନା ୱୁଟ୍ଠହିତ୍ୱା "ଇଦଂ ଆଲୋକଟ୍ଠାନଂ ଅନ୍ଧକାରଂ ହୋତୂ"ତି ୱା, "ଇଦଂ ଅପ୍ପଟିଚ୍ଛନ୍ନଂ ପଟିଚ୍ଛନ୍ନଂ ହୋତୂ"ତି ୱା, "ଇଦଂ ଆପାଥଂ ଅନାପାଥଂ ହୋତୂ"ତି ୱା ଆୱଜ୍ଜିତ୍ୱା ପରିକମ୍ମଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଅଧିଟ୍ଠାତି। ସହ ଅଧିଟ୍ଠାନା ଯଥାଧିଟ୍ଠିତମେୱ ହୋତି। ପରେ ସମୀପେ ଠିତାପି ନ ପସ୍ସନ୍ତି, ସଯମ୍ପି ଅପସ୍ସିତୁକାମୋ ନ ପସ୍ସତି। ଅପିଚ ସବ୍ବମ୍ପି ପାକଟପାଟିହାରିଯଂ ଆୱିଭାୱୋ ନାମ, ଅପାକଟପାଟିହାରିଯଂ ତିରୋଭାୱୋ ନାମ। ତତ୍ଥ ପାକଟପାଟିହାରିଯେ ଇଦ୍ଧିପି ପଞ୍ଞାଯତି ଇଦ୍ଧିମାପି। ତଂ ଯମକପାଟିହାରିଯେନ ଦୀପେତବ୍ବଂ। ଅପାକଟପାଟିହାରିଯେ ଇଦ୍ଧିଯେୱ ପଞ୍ଞାଯତି, ନ ଇଦ୍ଧିମା। ତଂ ମହକସୁତ୍ତେନ (ସଂ। ନି। ୪।୩୪୬) ଚ ବ୍ରହ୍ମନିମନ୍ତନିକସୁତ୍ତେନ (ମ। ନି। ୧।୫୦୧ ଆଦଯୋ) ଚ ଦୀପେତବ୍ବଂ।

ତିରୋକୁଟ୍ଟନ୍ତି ପରକୁଟ୍ଟଂ, କୁଟ୍ଟସ୍ସ ପରଭାଗନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଏସ ନଯୋ ତିରୋପାକାରତିରୋପବ୍ବତେସୁ। କୁଟ୍ଟୋତି ଚ ଗେହଭିତ୍ତି। ପାକାରୋତି ଗେହୱିହାରଗାମାଦୀନଂ ପରିକ୍ଖେପପାକାରୋ। ପବ୍ବତୋତି ପଂସୁପବ୍ବତୋ ୱା ପାସାଣପବ୍ବତୋ ୱା। ଅସଜ୍ଜମାନୋତି ଅଲଗ୍ଗମାନୋ। ସେଯ୍ୟଥାପି ଆକାସେତି ଆକାସେ ୱିଯ। ଏୱଂ ଗନ୍ତୁକାମେନ ପନ ଆକାସକସିଣଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାଯ କୁଟ୍ଟଂ ୱା ପାକାରଂ ୱା ପବ୍ବତଂ ୱା ଆୱଜ୍ଜିତ୍ୱା କତପରିକମ୍ମେନ "ଆକାସୋ ହୋତୂ"ତି ଅଧିଟ୍ଠାତବ୍ବୋ, ଆକାସୋୱ ହୋତି। ଅଧୋ ଓତରିତୁକାମସ୍ସ, ଉଦ୍ଧଂ ୱା ଆରୋହିତୁକାମସ୍ସ ସୁସିରୋ ହୋତି, ୱିନିୱିଜ୍ଝିତ୍ୱା ଗନ୍ତୁକାମସ୍ସ ଛିଦ୍ଦୋ। ସୋ ତତ୍ଥ ଅସଜ୍ଜମାନୋ ଗଚ୍ଛତି। ସଚେ ପନସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ଅଧିଟ୍ଠହିତ୍ୱା ଗଚ୍ଛନ୍ତସ୍ସ ଅନ୍ତରା ପବ୍ବତୋ ୱା ରୁକ୍ଖୋ ୱା ଉଟ୍ଠେତି, କିଂ ପୁନ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଅଧିଟ୍ଠାତବ୍ବନ୍ତି? ଦୋସୋ ନତ୍ଥି। ପୁନ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଅଧିଟ୍ଠାନଞ୍ହି ଉପଜ୍ଝାଯସ୍ସ ସନ୍ତିକେ ନିସ୍ସଯଗ୍ଗହଣସଦିସଂ ହୋତି। ଇମିନା ପନ ଭିକ୍ଖୁନା "ଆକାସୋ ହୋତୂ"ତି ଅଧିଟ୍ଠିତତ୍ତା ଆକାସୋ ହୋତିଯେୱ। ପୁରିମାଧିଟ୍ଠାନବଲେନେୱ ଚସ୍ସ ଅନ୍ତରା ଅଞ୍ଞୋ ପବ୍ବତୋ ୱା ରୁକ୍ଖୋ ୱା ଉତୁମଯୋ ଉଟ୍ଠହିସ୍ସତୀତି ଅଟ୍ଠାନମେତଂ। ଅଞ୍ଞେନ ଇଦ୍ଧିମତା ନିମ୍ମିତେ ପନ ପଠମଂ ନିମ୍ମାନଂ ବଲୱଂ ହୋତି। ଇତରେନ ତସ୍ସ ଉଦ୍ଧଂ ୱା ଅଧୋ ୱା ଗନ୍ତବ୍ବଂ।

ପଥୱିଯାପି ଉମ୍ମୁଜ୍ଜନିମୁଜ୍ଜନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଉମ୍ମୁଜ୍ଜନ୍ତି ଉଟ୍ଠାନଂ, ନିମୁଜ୍ଜନ୍ତି ସଂସୀଦନଂ, ଉମ୍ମୁଜ୍ଜଞ୍ଚ ନିମୁଜ୍ଜଞ୍ଚ ଉମ୍ମୁଜ୍ଜନିମୁଜ୍ଜଂ। ଏୱଂ କତ୍ତୁକାମେନ ପନ ଆପୋକସିଣଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଉଟ୍ଠାଯ "ଏତ୍ତକେ ଠାନେ ପଥୱୀ ଉଦକଂ ହୋତୂ"ତି ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ପରିକମ୍ମଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଅଧିଟ୍ଠାତବ୍ବଂ। ସହ ଅଧିଟ୍ଠାନା ଯଥାପରିଚ୍ଛିନ୍ନେ ଠାନେ ପଥୱୀ ଉଦକମେୱ ହୋତି। ସୋ ତତ୍ଥ ଉମ୍ମୁଜ୍ଜନିମୁଜ୍ଜଂ କରୋତି ସେଯ୍ୟଥାପି ଉଦକେ। ନ କେୱଲଞ୍ଚ ଉମ୍ମୁଜ୍ଜନିମୁଜ୍ଜମେୱ, ନ୍ହାନପାନମୁଖଧୋୱନଭଣ୍ଡକଧୋୱନାଦୀସୁ ଯଂ ଯଂ ଇଚ୍ଛତି, ତଂ ତଂ କରୋତି। ନ କେୱଲଞ୍ଚ ଉଦକମେୱ କରୋତି, ସପ୍ପିତେଲମଧୁଫାଣିତାଦୀସୁପି ଯଂ ଯଂ ଇଚ୍ଛତି, ତଂ ତଂ "ଇଦଞ୍ଚିଦଞ୍ଚ ଏତ୍ତକଂ ହୋତୂ"ତି ଆୱଜ୍ଜିତ୍ୱା ପରିକମ୍ମଂ କତ୍ୱା ଅଧିଟ୍ଠହନ୍ତସ୍ସ ଯଥାଧିଟ୍ଠିତମେୱ ହୋତି। ଉଦ୍ଧରିତ୍ୱା ଭାଜନଗତଂ କରୋନ୍ତସ୍ସ ସପ୍ପି ସପ୍ପିଯେୱ ହୋତି, ତେଲାଦୀନି ତେଲାଦୀନିଯେୱ, ଉଦକଂ ଉଦକମେୱ। ସୋ ତତ୍ଥ ତେମିତୁକାମୋୱ ତେମେତି, ନ ତେମିତୁକାମୋ ନ ତେମେତି। ତସ୍ସେୱ ଚ ସା ପଥୱୀ ଉଦକଂ ହୋତି, ସେସଜନସ୍ସ ପଥୱୀଯେୱ। ତତ୍ଥ ମନୁସ୍ସା ପତ୍ତିକାପି ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ଯାନାଦୀହିପି ଗଚ୍ଛନ୍ତି, କସିକମ୍ମାଦୀନିପି କରୋନ୍ତିଯେୱ। ସଚେ ପନାଯଂ "ତେସମ୍ପି ଉଦକଂ ହୋତୂ"ତି ଇଚ୍ଛତି, ହୋତିଯେୱ। ପରିଚ୍ଛିନ୍ନକାଲଂ ପନ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ଯଂ ପକତିଯା ଘଟତଳାକାଦୀସୁ ଉଦକଂ, ତଂ ଠପେତ୍ୱା ଅୱସେସଂ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନଟ୍ଠାନଂ ପଥୱୀଯେୱ ହୋତି।

ଉଦକେପି ଅଭିଜ୍ଜମାନେ ଗଚ୍ଛତୀତି ଏତ୍ଥ ଯଂ ଉଦକଂ ଅକ୍କମିତ୍ୱା ସଂସୀଦତି, ତଂ ଭିଜ୍ଜମାନନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ୱିପରୀତଂ ଅଭିଜ୍ଜମାନଂ। ଏୱଂ ଗନ୍ତୁକାମେନ ପନ ପଥୱୀକସିଣଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାଯ "ଏତ୍ତକେ ଠାନେ ଉଦକଂ ପଥୱୀ ହୋତୂ"ତି ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ପରିକମ୍ମଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଅଧିଟ୍ଠାତବ୍ବଂ। ସହ ଅଧିଟ୍ଠାନା ଯଥାପରିଚ୍ଛିନ୍ନଟ୍ଠାନେ ଉଦକଂ ପଥୱୀଯେୱ ହୋତି। ସୋ ତତ୍ଥ ଗଚ୍ଛତି ସେଯ୍ୟଥାପି ପଥୱିଯଂ। ନ କେୱଲଞ୍ଚ ଗଚ୍ଛତି, ଯଂ ଯଂ ଇରିଯାପଥଂ ଇଚ୍ଛତି, ତଂ ତଂ କପ୍ପେତି। ନ କେୱଲଞ୍ଚ ପଥୱିମେୱ କରୋତି, ମଣିସୁୱଣ୍ଣପବ୍ବତରୁକ୍ଖାଦୀସୁପି ଯଂ ଯଂ ଇଚ୍ଛତି, ତଂ ତଂ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଆୱଜ୍ଜିତ୍ୱା ଅଧିଟ୍ଠାତି, ଯଥାଧିଟ୍ଠିତମେୱ ହୋତି। ତସ୍ସେୱ ଚ ତଂ ଉଦକଂ ପଥୱୀ ହୋତି, ସେସଜନସ୍ସ ଉଦକମେୱ । ମଚ୍ଛକଚ୍ଛପା ଚ ଉଦକକାକାଦଯୋ ଚ ଯଥାରୁଚି ୱିଚରନ୍ତି। ସଚେ ପନାଯଂ ଅଞ୍ଞେସମ୍ପି ମନୁସ୍ସାନଂ ତଂ ପଥୱିଂ କାତୁଂ ଇଚ୍ଛତି, କରୋତିଯେୱ। ଯଥାପରିଚ୍ଛିନ୍ନକାଲାତିକ୍କମେନ ପନ ଉଦକମେୱ ହୋତି।

ଆକାସେପି ପଲ୍ଲଙ୍କେନ କମତୀତି ଅନ୍ତଲିକ୍ଖେ ସମନ୍ତତୋ ଉରୁବଦ୍ଧାସନେନ ଗଚ୍ଛତି। ପକ୍ଖୀ ସକୁଣୋତି ପକ୍ଖେହି ଯୁତ୍ତୋ ସକୁଣୋ, ନ ଅପରିପୁଣ୍ଣପକ୍ଖୋ ଲୂନପକ୍ଖୋ ୱା। ତାଦିସୋ ହି ଆକାସେ ଗନ୍ତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି। ଏୱମାକାସେ ଗନ୍ତୁକାମେନ ପନ ପଥୱୀକସିଣଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାଯ ସଚେ ନିସିନ୍ନୋ ଗନ୍ତୁମିଚ୍ଛତି, ପଲ୍ଲଙ୍କପ୍ପମାଣଂ ଠାନଂ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ପରିକମ୍ମଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଅଧିଟ୍ଠାତବ୍ବଂ। ସଚେ ନିପନ୍ନୋ ଗନ୍ତୁକାମୋ ହୋତି, ମଞ୍ଚପ୍ପମାଣଂ, ସଚେ ପଦସା ଗନ୍ତୁକାମୋ ହୋତି, ମଗ୍ଗପ୍ପମାଣନ୍ତି ଏୱଂ ଯଥାନୁରୂପଂ ଠାନଂ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ "ପଥୱୀ ହୋତୂ"ତି ଅଧିଟ୍ଠାତବ୍ବଂ। ସହ ଅଧିଟ୍ଠାନା ପଥୱୀଯେୱ ହୋତି। ଆକାସେ ଗନ୍ତୁକାମେନ ଚ ଭିକ୍ଖୁନା ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଲାଭିନାପି ଭୱିତବ୍ବଂ। କସ୍ମା? ଯସ୍ମା ଅନ୍ତରା

ଉତୁସମୁଟ୍ଠାନା ୱା ପବ୍ବତରୁକ୍ଖାଦୟୋ ହୋନ୍ତି, ନାଗସୁପଣ୍ଣାଦୟୋ ୱା ଉସୂୟନ୍ତା ମାପେନ୍ତି, ତେସଂ ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ତେ ପନ ଦିସ୍ୱା କିଂ କାତବ୍ବନ୍ତି? ପାଦକଜ୍ଝାନଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାୟ ''ଆକାସୋ ହୋତୂ''ତି ପରିକମ୍ମଂ କତ୍ୱା ଅଧିଟ୍ଠାତବ୍ବଂ। ଅପିଚ ଓକାସେ ଓରୋହଣତ୍ଥମ୍ପି ଇମିନା ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁନାଭିନା ଭୱିତବ୍ବଂ। ଅୟଞ୍ହି ସଚେ ଅନୋକାସେ ନ୍ହାନତିତ୍ଥେ ୱା ଗାମଦ୍ୱାରେ ୱା ଓରୋହତି, ମହାଜନସ୍ସ ପାକଟୋ ହୋତି, ତସ୍ମା ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁନା ପସ୍ସିତ୍ୱା ଅନୋକାସଂ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ଓକାସେ ଓତରତୀତି।

ଇମେପି ଚନ୍ଦିମସୂରିୟେ ଏୱଂମହିଦ୍ଧିକେ ଏୱଂମହାନୁଭାୱେତି ଏତ୍ଥ ଚନ୍ଦିମସୂରିୟାନଂ ଦ୍ୱାଚତ୍ତାଲୀସୟୋଜନସହସ୍ସୋପରିଚରଣେନ ମହିଦ୍ଧିକତା, ତୀସୁ ଦୀପେସୁ ଏକକ୍ଖଣେ ଆଲୋକକରଣେନ ମହାନୁଭାୱତା ୱେଦିତବ୍ବା, ଏୱଂ ଉପରିଚରଣଆଲୋକଫରଣେହି ୱା ମହିଦ୍ଧିକେ, ତେନେୱ ମହିଦ୍ଧିକତ୍ତେନ ମହାନୁଭାୱେ । ପରାମସତୀତି ପରିଗ୍ଗଣ୍ହାତି, ଏକଦେସେ ୱା ଫୁସତି। ପରିମଜ୍ଜତୀତି ସମନ୍ତତୋ ଆଦାସତଲଂ ୱିୟ ପରିମଜ୍ଜତି। ଅୟଂ ପନସ୍ସ ଇଦ୍ଧି ଅଭିଞ୍ଞାପାଦକଜ୍ଝାନୱସେନେୱ ଇଜ୍ଝତି, ନତ୍ଥେତ୍ଥ କସିଣସମାପତ୍ତିନିୟମୋ। ସ୍ୱାୟଂ ଯଦି ଇଚ୍ଛତି ଗନ୍ତ୍ୱା ପରାମସିତୁଂ, ଗନ୍ତ୍ୱା ପରାମସତି। ସଚେ ପନ ଇଧେୱ ନିସିନ୍ନକୋ ୱା ନିପନ୍ନକୋ ୱା ପରାମସିତୁକାମୋ ହୋତି, ''ହତ୍ଥପାସେ ହୋତୂ''ତି ଅଧିଟ୍ଠାତି। ଅଧିଟ୍ଠାନବଲେନ ୱଣ୍ଟା ମୁତ୍ତତାଲଫଲଂ ୱିୟ ଆଗନ୍ତ୍ୱା ହତ୍ଥପାସେ ଠିତେ ୱା ପରାମସତି, ହତ୍ଥଂ ୱା ୱଡ୍ଢେତ୍ୱା ପରାମସତି। ହତ୍ଥଂ ୱଡ୍ଢେନ୍ତସ୍ସ ପନ କିଂ ଉପାଦିନ୍ନକଂ ୱଡ୍ଢତି ଅନୁପାଦିନ୍ନକଂ ୱାତି? ଉପାଦିନ୍ନକଂ ନିସ୍ସାୟ ଅନୁପାଦିନ୍ନକଂ ୱଡ୍ଢତି। ଯୋ ଏୱଂ କତ୍ୱା ନ କେୱଲଂ ଚନ୍ଦିମସୂରିୟେ ପରାମସତି, ସଚେ ଇଚ୍ଛତି, ପାଦକଥଲିକଂ କତ୍ୱା ପାଦେ ଠପେତି, ପୀଠଂ କତ୍ୱା ନିସୀଦତି, ମଞ୍ଚଂ କତ୍ୱା ନିପଜ୍ଜତି, ଅପସ୍ସେନଫଲକଂ କତ୍ୱା ଅପସ୍ସୟତି। ଯଥା ଏକୋ, ଏୱଂ ଅପରୋପି। ଅନେକେସୁପି ହି ଭିକ୍ଖୁସତସହସ୍ସେସୁ ଏୱଂ କରୋନ୍ତେସୁ ତେସଞ୍ଚ ଏକମେକସ୍ସ ତଥେୱ ଇଜ୍ଝତି। ଚନ୍ଦିମସୂରିୟାନଞ୍ଚ ଗମନମ୍ପି ଆଲୋକକରଣମ୍ପି ତଥେୱ ହୋତି। ଯଥା ହି ପାତିସହସ୍ସେସୁ ଉଦକପୂରେସୁ ସବ୍ବପାତୀସୁ ଚନ୍ଦମଣ୍ଡଲାନି ଦିସ୍ସନ୍ତି, ପାକତିକମେୱ ଚନ୍ଦସ୍ସ ଗମନଂ ଆଲୋକକରଣଞ୍ଚ ହୋତି, ତଥୂପମମେତଂ ପାଟିହାରିୟଂ। ଯାୱ ବ୍ରହ୍ମଲୋକାପି କାୟେନ ୱସଂ ୱତ୍ତେତୀତି ବ୍ରହ୍ମଲୋକଂ ପରିଚ୍ଛେଦଂ କତ୍ୱା ଏତ୍ଥନ୍ତରେ ଅନେକୱିଧଂ ଅଭିଞ୍ଞଂ କରୋନ୍ତୋ ଅତ୍ତନୋ କାୟେନ ୱସଂ ଇସ୍ସରିୟଂ ୱତ୍ତେତି। ୱିତ୍ଥାରୋ ପନେତ୍ଥ ଇଦ୍ଧିକଥାୟଂ ଆୱିଭୱିସ୍ସତୀତି।

ଇଦ୍ଧିୱିଧଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫୧। ସୋତଧାତୁୱିସୁଦ୍ଧିଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୦୩। ସୋତଧାତୁୱିସୁଦ୍ଧିଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ଦୂରେପି ସଦ୍ଦାନନ୍ତିଆଦି ଦିବ୍ବସୋତଂ ଉପ୍ପାଦେତୁକାମସ୍ସ ଆଦିକମ୍ମିକସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ଉପାୟସନ୍ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଦୂରେପି ସଦ୍ଦାନଂ ସଦ୍ଦନିମିତ୍ତନ୍ତି ଦୂରେ ସଦ୍ଦାନଂ ଅନ୍ତରେ ସଦ୍ଦଂ। ସଦ୍ଦୋୟେୱ ହି ନିମିତ୍ତକରଣୱସେନ ସଦ୍ଦନିମିତ୍ତଂ। ''ଦୂରେ''ତି ୱୁତ୍ତେପି ପକତିସୋତସ୍ସ ଆପାଥଗ୍ଗତନେୟେୱ। ଓଳାରିକାନନ୍ତି ଥୂଲାନଂ। ସୁଖୁମାନନ୍ତି ଅଣୂନଂ। ସଣ୍ହସଣ୍ହାନନ୍ତି ସଣ୍ହତୋପି ସଣ୍ହାନଂ, ଅତିସଣ୍ହାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତେନ ପରମସୁଖୁମା ସଦ୍ଦା ୱୁତ୍ତା ହୋନ୍ତି। ଇମଂ ଞାଣଂ ଉପ୍ପାଦେତୁକାମେନ ଆଦିକମ୍ମିକେନ ଝାୟିନା ଅଭିଞ୍ଞାପାଦକଜ୍ଝାନଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାୟ ପରିକମ୍ମସମାଧିଚିତ୍ତେନ ପଠମତରଂ ପକତିସୋତପଥେ ଦୂରେ ଓଳାରିକୋ ଅରଞ୍ଞେ ସୀହାଦୀନଂ ସଦ୍ଦୋ ଆୱଜ୍ଜିତବ୍ବୋ। ୱିହାରେ ଘଣ୍ଟିସଦ୍ଦୋ ଭେରିସଦ୍ଦୋ ସଙ୍ଖସଦ୍ଦୋ ସାମଣେରଦହରଭିକ୍ଖୂନଂ ସବ୍ବଥାମେନ ସଜ୍ଝାୟନ୍ତାନଂ ସଜ୍ଝାୟନସଦ୍ଦୋ ପକତିକଥଂ କଥେନ୍ତାନଂ ''କିଂ, ଭନ୍ତେ, କିଂ, ଆୱୁସୋ''ତିଆଦିସଦ୍ଦୋ ସକୁଣସଦ୍ଦୋ ୱାତସଦ୍ଦୋ ପଦସଦ୍ଦୋ ପକ୍କୁଥିତୋଦକସ୍ସ ଚିଚିଟାୟନସଦ୍ଦୋ ଆତପେ ସୁସ୍ସମାନତାଲପଣ୍ଣସଦ୍ଦୋ କୁନ୍ଥକିପିଲ୍ଲିକାଦିସଦ୍ଦୋତି ଏୱଂ ସବ୍ବୋଳାରିକତୋ ପଭୁତି ଯଥାକ୍କମେନ ସୁଖୁମସୁଖୁମସଦ୍ଦା ଆୱଜ୍ଜିତବ୍ବା।

ଏୱଂ କରୋନ୍ତେନ ଚ ପୁରତ୍ଥିମାଦୀସୁ ଦସସୁ ଦିସାସୁ କମେନ ଏକେକିସ୍ସା ଦିସାୟ ସଦ୍ଦନିମିତ୍ତଂ ୱୁତ୍ତନୟେନ ମନସି କାତବ୍ବଂ। ମନସି କରୋନ୍ତେନ ଚ ୟେ ସଦ୍ଦା ପକତିସୋତସ୍ସ ସୁୟ୍ୟନ୍ତି, ତେସୁ ପକତିସୋତମୋଧାୟ ମନୋଦ୍ୱାରିକେନ ଚିତ୍ତେନ ମନସି କାତବ୍ବଂ। ତସ୍ସ ତେ ସଦ୍ଦା ପକତିଚିତ୍ତସ୍ସାପି ପାକଟା ହୋନ୍ତି, ପରିକମ୍ମସମାଧିଚିତ୍ତସ୍ସ ପନ ଅତିୱିୟ ପାକଟା ହୋନ୍ତି। ତସ୍ସେୱଂ ସଦ୍ଦନିମିତ୍ତଂ ମନସିକରୋତୋ ଇଦାନି ଦିବ୍ବସୋତଧାତୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀତି ତେସୁ ସଦ୍ଦେସୁ ଅଞ୍ଞତରଂ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ମନୋଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ମିଂ ନିରୁଦ୍ଧେ ଚତ୍ତାରି ପଞ୍ଚ ୱା ଜୱନାନି ଜୱନ୍ତି। ୟେସଂ ପୁରିମାନି ତୀଣି ଚତ୍ତାରି ୱା ପରିକମ୍ମୋପଚାରାନୁଲୋମଗୋତ୍ରଭୁନାମକାନି କାମାୱଚରାନି, ଚତୁତ୍ଥଂ ପଞ୍ଚମଂ ୱା ଅପ୍ପନାଚିତ୍ତଂ ରୂପାୱଚରଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନିକଂ। ତତ୍ଥ ଯଂ ତେନ ଅପ୍ପନାଚିତ୍ତେନ ସଦ୍ଧିଂ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଞାଣଂ, ଅୟଂ ଦିବ୍ବସୋତଧାତୁ। ତଂ ଥାମଗତଂ କରୋନ୍ତେନ ''ଏତ୍ଥନ୍ତରେ ସଦ୍ଦଂ ସୁଣାମୀ''ତି ଏକଙ୍ଗୁଲମତ୍ତଂ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ୱଡ୍ଢେତବ୍ବଂ, ତତୋ ଦ୍ୱଙ୍ଗୁଲଚତୁରଙ୍ଗୁଲଅଟ୍ଠଙ୍ଗୁଲୱିଦତ୍ଥିରତନଅନ୍ତୋଗବ୍ଭପମୁଖ-ପାସାଦପରିୱେଣସଙ୍ଘାରାମଗୋଚରଗାମଜନପଦାଦିୱସେନ ଯାୱ ଚକ୍କୱାଳଂ, ତତୋ ୱା ଭିୟ୍ୟୋପି ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ୱଡ୍ଢେତବ୍ବଂ। ଏୱଂ ଅଧିଗତାଭିଞ୍ଞୋ ଏସ ପାଦକଜ୍ଝାନାରମ୍ମଣେନ ଫୁଟ୍ଠୋକାସବ୍ଭନ୍ତରଗତେ ସଦ୍ଦେ ପୁନ ପାଦକଜ୍ଝାନଂ ଅସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱାପି ଅଭିଞ୍ଞାଞାଣେନ ସୁଣାତିୟେୱ। ଏୱଂ ସୁଣନ୍ତୋ ଚ ସଚେପି ଯାୱବ୍ରହ୍ମଲୋକା ସଙ୍ଖଭେରିପଣୱାଦିସଦ୍ଦେହି ଏକକୋଲାହଲଂ ହୋତି, ପାଟିୟେକ୍କଂ

ୱୱତ୍ଥାପେତୁକାମତାଯ ସତି “ଅଯଂ ସଙ୍ଖସଦ୍ଦୋ, ଅଯଂ ଭେରିସଦ୍ଦୋ”ତି ୱୱତ୍ଥାପେତୁଂ ସକ୍କୋତିଯେୱ। ଅଭିଞ୍ଞାଞାଣେନ ସୁତେ ସାତ୍ଥକେ ସଦ୍ଦେ ପଚ୍ଛା କାମାୱଚରଚିତ୍ତେନ ଅତ୍ଥଂ ଜାନାତି। ଦିବ୍ବସୋତଂ ପକତିସୋତୱତୋଯେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ନୋ ବଧିରସ୍ସ। ପଚ୍ଛା ପକତିସୋତେ ୱିନଟ୍ଠେପି ଦିବ୍ବସୋତଂ ନ ୱିନସ୍ସତୀତି ୱଦନ୍ତି।

ସୋ ଦିବ୍ବାଯ ସୋତଧାତୁଯାତି ଏତ୍ଥ ଦିବ୍ବସଦିସତ୍ତା ଦିବ୍ବା। ଦେୱାନଞ୍ହି ସୁଚରିତକମ୍ମାଭିନିବ୍ବତ୍ତା ପିତ୍ତସେମ୍ହରୁହିରାଦୀହି ଅପଲିବୁଦ୍ଧା ଉପକ୍କିଲେସୱିମୁତ୍ତତାଯ ଦୂରେପି ଆରମ୍ମଣସମ୍ପଟିଚ୍ଛନସମତ୍ଥା ଦିବ୍ବା ପସାଦସୋତଧାତୁ ହୋତି। ଅଯଞ୍ଚାପି ଇମସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ୱୀରିଯଭାୱନାବଲନିବ୍ବତ୍ତା ଞାଣସୋତଧାତୁ ତାଦିସାଯେୱାତି ଦିବ୍ବସଦିସତ୍ତା ଦିବ୍ବା। ଅପିଚ ଦିବ୍ବୱିହାରୱସେନ ପଟିଲଦ୍ଧତ୍ତା, ଅତ୍ତନା ଚ ଦିବ୍ବୱିହାରସନ୍ନିସ୍ସିତତ୍ତାପି ଦିବ୍ବା, ସୱନଟ୍ଠେନ ନିଜ୍ଜୀୱଟ୍ଠେନ ଚ ସୋତଧାତୁ, ସୋତଧାତୁକିଚ୍ଚକରଣେନ ଚ ସୋତଧାତୁ ୱିଯାତିପି ସୋତଧାତୁ। ତାଯ ଦିବ୍ବାଯ ସୋତଧାତୁଯା। ୱିସୁଦ୍ଧାଯାତି ପରିସୁଦ୍ଧାଯ ନିରୁପକ୍କିଲେସାଯ। ଅତିକ୍କନ୍ତମାନୁସିକାଯାତି ମନୁସ୍ସୂପଚାରଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ସଦ୍ଦସୱନେନ ମାନୁସିକଂ ମଂସସୋତଧାତୁଂ ଅତିକ୍କନ୍ତାଯ ୱୀତିୱତ୍ତିତ୍ୱା ଠିତାଯ। ଉଭୋ ସଦ୍ଦେ ସୁଣାତୀତି ଦ୍ୱେ ସଦ୍ଦେ ସୁଣାତି। କତମେ ଦ୍ୱେ? ଦିବ୍ବେ ଚ ମାନୁସେ ଚ, ଦେୱାନଞ୍ଚ ମନୁସ୍ସାନଞ୍ଚ ସଦ୍ଦେତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଏତେନ ପଦେସପରିଯାଦାନଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଯେ ଦୂରେ ସନ୍ତିକେ ଚାତି ଯେ ସଦ୍ଦା ଦୂରେ ପରଚକ୍କୱାଢଏପି, ଯେ ଚ ସନ୍ତିକେ ଅନ୍ତମସୋ ସଦେହସନ୍ନିସ୍ସିତପାଣକସଦ୍ଦାପି, ତେ ସୁଣାତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଏତେନ ନିପ୍ପଦେସପରିଯାଦାନଂ ୱେଦିତବ୍ବନ୍ତି।

ସୋତଧାତୁୱିସୁଦ୍ଧିଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫୨। ଚେତୋପରିଯଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୦୪। ଚେତୋପରିଯଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ସୋ ଏୱଂ ପଜାନାତୀତି ଇଦାନି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ୱିଧାନଂ ଉପଦିସତି। ଇଦଂ ରୂପଂ ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯସମୁଟ୍ଠିତନ୍ତିଆଦି ଆଦିକମ୍ମିକେନ ଝାଯିନା ପଟିପଜ୍ଜିତବ୍ବଂ ୱିଧାନଂ। କଥଂ? ଏତଞ୍ହି ଞାଣଂ ଉପ୍ପାଦେତୁକାମେନ ଝାଯିନା ପଠମଂ ତାୱ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣଂ ଉପ୍ପାଦେତବ୍ବଂ। ଏତଞ୍ହି ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁୱସେନ ଇଜ୍ଝତି, ତଂ ଏତସ୍ସ ପରିକମ୍ମଂ। ତସ୍ମା ତେନ ଭିକ୍ଖୁନା ଆଲୋକଂ ୱଡ୍ଢେତ୍ୱା ଦିବ୍ବେନ ଚକ୍ଖୁନା ପରସ୍ସ ହଦଯରୂପଂ ନିସ୍ସାଯ ୱତ୍ତମାନସ୍ସ ଲୋହିତସ୍ସ ୱଣ୍ଣଂ ପସ୍ସିତ୍ୱା ପସ୍ସିତ୍ୱା ଚିତ୍ତଂ ପରିଯେସିତବ୍ବଂ। ତଞ୍ହି ଲୋହିତଂ କୁସଲସୋମନସ୍ସେ ୱତ୍ତମାନେ ରତ୍ତଂ ହୋତି ନିଗ୍ରୋଧପକ୍କୱଣ୍ଣଂ, ଅକୁସଲସୋମନସ୍ସେ ୱତ୍ତମାନେ ତଦେୱ ଲୁଢଇତଂ ହୋତି, ଦୋମନସ୍ସେ ୱତ୍ତମାନେ କାଢଅକଂ ହୋତି ଜମ୍ବୁପକ୍କୱଣ୍ଣଂ ଲୁଢଇତଂ। କୁସଲୂପେକ୍ଖାଯ ୱତ୍ତମାନାଯ ପସନ୍ନଂ ହୋତି ତିଲତେଲୱଣ୍ଣଂ। ଅକୁସଲୂପେକ୍ଖାଯ ୱତ୍ତମାନାଯ ତଦେୱ ଲୁଢଇତଂ ହୋତି। ତସ୍ମା ତେନ “ଇଦଂ ରୂପଂ ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯସମୁଟ୍ଠିତଂ, ଇଦଂ ରୂପଂ ଦୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯସମୁଟ୍ଠିତଂ, ଇଦଂ ରୂପଂ ଉପେକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯସମୁଟ୍ଠିତ”ନ୍ତି ପରସ୍ସ ହଦଯଲୋହିତୱଣ୍ଣଂ ପସ୍ସିତ୍ୱା ପସ୍ସିତ୍ୱା ଚିତ୍ତଂ ପରିଯେସନ୍ତେନ ଚେତୋପରିଯଞାଣଂ ଥାମଗତଂ କାତବ୍ବଂ। ଏୱଂ ଥାମଗତେ ହି ତସ୍ମିଂ ଅନୁକ୍କମେନ ସବ୍ବମ୍ପି କାମାୱଚରାଦିଭେଦଂ ଚିତ୍ତଂ ପଜାନାତି ଚିତ୍ତା ଚିତ୍ତମେୱ ସଙ୍କମନ୍ତୋ ୱିନା ହଦଯରୂପଦସ୍ସନେନ। ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଚେତଂ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ –

“ଆରୁପ୍ପେ ପରସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ ଜାନିତୁକାମୋ କସ୍ସ ହଦଯରୂପଂ ପସ୍ସତି, କସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯୱିକାରଂ ଓଲୋକେତୀତି? ନ କସ୍ସଚି। ଇଦ୍ଧିମତୋ ୱିସଯୋ ଏସ, ଯଦିଦଂ ଯତ୍ଥ କତ୍ଥଚି ଚିତ୍ତଂ ଆୱଜ୍ଜନ୍ତୋ ସୋଢଅସପ୍ପଭେଦଂ ଚିତ୍ତଂ ଜାନାତି। ଅକତାଭିନିୱେସସ୍ସ ପନ ୱସେନ ଅଯଂ କଥା”ତି (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୪୦୧)।

ପରସତ୍ତାନନ୍ତି ଅତ୍ତାନଂ ଠପେତ୍ୱା ସେସସତ୍ତାନଂ। ପରପୁଗ୍ଗଲାନନ୍ତି ଇଦମ୍ପି ଇମିନା ଏକତ୍ଥମେୱ, ୱେନେଯ୍ୟୱସେନ ପନ ଦେସନାୱିଲାସେନ ଚ ବ୍ୟଞ୍ଜନେନ ନାନତ୍ତଂ କତଂ। ଚେତସା ଚେତୋ ପରିଚ୍ଚ ପଜାନାତୀତି ଅତ୍ତନୋ ଚିତ୍ତେନ ତେସଂ ଚିତ୍ତଂ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ସରାଗାଦିୱସେନ ନାନପ୍ପକାରତୋ ଜାନାତି। ସରାଗଂ ୱାତିଆଦୀସୁ ୱା-ସଦ୍ଦୋ ସମୁଚ୍ଚଯତ୍ଥୋ। ତତ୍ଥ ଅଟ୍ଠୱିଧଂ ଲୋଭସହଗତଚିତ୍ତଂ ସରାଗଂ ଚିତ୍ତଂ ନାମ, ଅୱସେସଂ ଚତୁଭୂମକକୁସଲାବ୍ୟାକତଚିତ୍ତଂ ୱୀତରାଗଂ ନାମ। ଦ୍ୱେ ଦୋମନସ୍ସଚିତ୍ତାନି, ଦ୍ୱେ ୱିଚିକିଚ୍ଛାଉଦ୍ଧଚ୍ଚଚିତ୍ତାନୀତି ଇମାନି ପନ ଚତ୍ତାରି ଚିତ୍ତାନି ଇମସ୍ମିଂ ଦୁକେ ସଙ୍ଗହଂ ନ ଗଚ୍ଛନ୍ତି। କେଚି ପନ ଥେରା ତାନିପି ୱୀତରାଗପଦେନ ସଙ୍ଗଣ୍ହନ୍ତି। ଦୁୱିଧଂ ପନ ଦୋମନସ୍ସସହଗତଂ ଚିତ୍ତଂ ସଦୋସଂ ଚିତ୍ତଂ ନାମ, ସବ୍ବମ୍ପି ଚତୁଭୂମକଂ କୁସଲାବ୍ୟାକତଂ ୱୀତଦୋସଂ ନାମ। ସେସାନି ଦସ ଅକୁସଲଚିତ୍ତାନି ଇମସ୍ମିଂ ଦୁକେ ସଙ୍ଗହଂ ନ ଗଚ୍ଛନ୍ତି। କେଚି ପନ ଥେରା ତାନିପି ୱୀତଦୋସପଦେନ ସଙ୍ଗଣ୍ହନ୍ତି। ସମୋହଂ ୱୀତମୋହନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପନ ମୋହେକହେତୁକୱସେନ ୱିଚିକିଚ୍ଛାଉଦ୍ଧଚ୍ଚସହଗତଦ୍ୱଯମେୱ ସମୋହଂ। ମୋହସ୍ସ ପନ ସବ୍ବାକୁସଲେସୁ ସମ୍ଭୱତୋ ଦ୍ୱାଦସୱିଧମ୍ପି ଅକୁସଲଂ ଚିତ୍ତଂ “ସମୋହ”ନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅୱସେସଂ କୁସଲାବ୍ୟାକତଂ ୱୀତମୋହଂ। ଥିନମିଦ୍ଧାନୁଗତଂ ପନ ସଂଖିତ୍ତଂ, ଉଦ୍ଧଚ୍ଚାନୁଗତଂ ୱିକ୍ଖିତ୍ତଂ। ରୂପାୱଚରାରୂପାୱଚରଂ ମହଗ୍ଗତଂ, ଅୱସେସଂ ଅମହଗ୍ଗତଂ। ସବ୍ବମ୍ପି ତେଭୂମକଂ ସୌତ୍ତରଂ, ଲୋକୁତ୍ତରଂ ଅନୁତ୍ତରଂ। ଉପଚାରପ୍ପତ୍ତଂ ଅପ୍ପନାପ୍ପତ୍ତଞ୍ଚ ସମାହିତଂ, ତଦୁଭଯମସମ୍ପତ୍ତଂ ଅସମାହିତଂ।
ତଦଙ୍ଗୱିକ୍ଖମ୍ଭନସମୁଚ୍ଛେଦପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିନିସ୍ସରଣୱିମୁତ୍ତିପ୍ପତ୍ତଂ ୱିମୁତ୍ତଂ, ପଞ୍ଚୱିଧମ୍ପି ଏତଂ ୱିମୁତ୍ତିମପ୍ପତ୍ତଂ ଅୱିମୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଇତି ଚେତୋପରିଯଞାଣଲାଭୀ ଭିକ୍ଖୁ ସୋଢଅସପ୍ପଭେଦମ୍ପି ଚିତ୍ତଂ ପଜାନାତି। ପୁଥୁଜ୍ଜନା ପନ ଅରିଯାନଂ ମଗ୍ଗଫଲଚିତ୍ତଂ ନ ଜାନନ୍ତି, ଅରିଯାପି ଚ ହେଟ୍ଠିମା

ହେଟ୍ଠିମା ଉପରିମାନଂ ଉପରିମାନଂ ମଗ୍ଗଫଲଚିତ୍ତଂ ନ ଜାନନ୍ତି, ଉପରିମା ଉପରିମା ପନ ହେଟ୍ଠିମାନଂ ହେଟ୍ଠିମାନଂ ଚିତ୍ତଂ ଜାନନ୍ତୀତି।

ଚେତୋପରିୟଞାଣନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫୩। ପୁବ୍ବେନିଵାସାନୁସ୍ସତିଞାଣନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା

୧୦୫। ପୁବ୍ବେନିଵାସାନୁସ୍ସତିଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ଏଵଂ ପଜାନାତୀତିଆଦି ଚତୂସୁ ଇଦ୍ଧିପାଦେସୁ ପରିଭାଵିତଚିତ୍ତସ୍ସ ପୁବ୍ବେନିଵାସାନୁସ୍ସତିଞାଣଂ ଉପ୍ପାଦେତୁକାମସ୍ସ ତଦୁପ୍ପାଦନଵିଧାନଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଵୁତ୍ତଂ। କମତୋ ହି ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦଂ ପସ୍ସିତ୍ଵା ଵିଞ୍ଞାଣନାମରୂପସଳାୟତନଫସ୍ସଵେଦନାସଙ୍ଖାତଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ଫଲସଙ୍ଖେପଂ ପସ୍ସତି, ତସ୍ସ ପଚ୍ଚୟଂ ପୁରିମଭଵେ କମ୍ମକିଲେସସଙ୍ଖାତଂ ହେତୁସଙ୍ଖେପଂ ପସ୍ସତି, ତସ୍ସ ପଚ୍ଚୟଂ ପୁରିମଭଵେଯେଵ ଫଲସଙ୍ଖେପଂ ପସ୍ସତି, ତସ୍ସ ପଚ୍ଚୟଂ ତତିୟଭଵେ ହେତୁସଙ୍ଖେପଂ ପସ୍ସତି। ଏଵଂ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦଦସ୍ସନେନ ଜାତିପରମ୍ପରଂ ପସ୍ସତି। ଏଵଂ ବହୂପକାରୋ ପୁବ୍ବେନିଵାସାନୁସ୍ସତିଞାଣସ୍ସ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦମନସିକାରୋ । ତତ୍ଥ ''ଇମସ୍ମିଂ ସତି ଇଦଂ ହୋତି, ଇମସ୍ସୁପ୍ପାଦା ଇଦଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ''ତି ଇଦଂ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦନିଦ୍ଦେସସ୍ସ ଉଦ୍ଦେସଵଚନଂ। ଏଵଂ ତେସଂ ଅଞ୍ଞତରଵଚନେନେଵ ଅତ୍ଥେ ସିଦ୍ଧେ ଦ୍ଵିଧା ଵଚନଂ କସ୍ମାତି ଚେ? ଅତ୍ଥନାନତ୍ତସବ୍ଭାଵତୋ। କଥଂ? ଇମସ୍ମିଂ ସତୀତି ଇମସ୍ମିଂ ପଚ୍ଚୟେ ଵିଜ୍ଜମାନେ। ଇଦଂ ସବ୍ବପଚ୍ଚୟାନଂ ସାଧାରଣଵଚନଂ। ଇଦଂ ହୋତୀତି ଇଦଂ ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନଂ ଭଵତି। ଇଦଂ ସବ୍ବପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ସାଧାରଣଵଚନଂ। ଇମିନା ସକଲେନ ଵଚନେନ ଅହେତୁକଵାଦୋ ପଟିସିଦ୍ଧୋ ହୋତି। ଯେ ହି ଧମ୍ମା ପଚ୍ଚୟସମ୍ଭଵା ହୋନ୍ତି, ନ ପଚ୍ଚୟାଭାଵା, ତେ ଅହେତୁକା ନାମ ନ ହୋନ୍ତୀତି। ଇମସ୍ସୁପ୍ପାଦାତି ଇମସ୍ସ ପଚ୍ଚୟସ୍ସ ଉପ୍ପାଦହେତୁ। ଇଦଂ ସବ୍ବପଚ୍ଚୟାନଂ ଉପ୍ପାଦଵନ୍ତତାଦୀପନଵଚନଂ। ଇଦଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଇଦଂ ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଇଦଂ ସବ୍ବପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ତତୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନତାଦୀପନଵଚନଂ। ଇମିନା ସକଲେନ ଵଚନେନ ସସ୍ସତାହେତୁକଵାଦୋ ପଟିସିଦ୍ଧୋ ହୋତି। ଯେ ହି ଉପ୍ପାଦଵନ୍ତୋ ଧମ୍ମା, ତେ ଅନିଚ୍ଚା। ତସ୍ମା ସତିପି ସହେତୁକତ୍ତେ ଅନିଚ୍ଚହେତୁକା ଏତେ ଧମ୍ମା ନ ଲୋକେ ନିଚ୍ଚସମ୍ମତପକତିପୁରିସାଦିହେତୁକାତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ଯଦିଦନ୍ତି ନିପ୍ଫିସିତବ୍ବତ୍ଥସନ୍ଦସ୍ସନଂ। ଅଵିଜ୍ଜାପଚ୍ଚୟା ସଙ୍ଖାରାତି ଏତ୍ଥ ଯଂ ପଟିଚ୍ଚ ଫଲମେତି, ସୋ ପଚ୍ଚୟୋ। ପଟିଚ୍ଚାତି ନ ଵିନା, ଅପଚ୍ଚକ୍ଖିତ୍ଵାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତୀତି ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଚେଵ ପଵତ୍ତତି ଚାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅପିଚ ଉପକାରକତ୍ଥୋ ପଚ୍ଚୟତ୍ଥୋ, ଅଵିଜ୍ଜା ଚ ସା ପଚ୍ଚୟୋ ଚାତି ଅଵିଜ୍ଜାପଚ୍ଚୟୋ। ତସ୍ମା ଅଵିଜ୍ଜାପଚ୍ଚୟା ସଙ୍ଖାରା ସମ୍ଭଵନ୍ତୀତି ଯୋଜନା। ଏଵଂ ସମ୍ଭଵନ୍ତି-ସଦ୍ଦସ୍ସ ସେସପଦେହିପି ଯୋଜନା କାତବ୍ବା। ସୋକାଦୀସୁ ଚ ସୋଚନଂ ସୋକୋ। ପରିଦେଵନଂ ପରିଦେଵୋ। ଦୁକ୍ଖତୀତି ଦୁକ୍ଖଂ। ଉପ୍ପାଦଟ୍ଠିତିଵସେନ ଵା ଦ୍ଵେଧା ଖନତୀତିପି ଦୁକ୍ଖଂ। ଦୁମ୍ମନସ୍ସ ଭାଵୋ ଦୋମନସ୍ସଂ। ଭୁସୋ ଆୟାସୋ ଉପାୟାସୋ। ସମ୍ଭଵନ୍ତୀତି ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି। ଏଵନ୍ତି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠନୟନିଦସ୍ସନଂ। ତେନ ଅଵିଜ୍ଜାଦୀହେଵ କାରଣେହି, ନ ଇସ୍ସରନିମ୍ମାନାଦୀହୀତି ଦସ୍ସେତି। ଏତସ୍ସାତି ଯଥାଵୁତ୍ତସ୍ସ। କେଵଲସ୍ସାତି ଅସମ୍ମିସ୍ସସ୍ସ, ସକଲସ୍ସ ଵା। ଦୁକ୍ଖକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସାତି ଦୁକ୍ଖସମୂହସ୍ସ, ନ ସତ୍ତସ୍ସ ନ ସୁଖସୁଭାଦୀନଂ। ସମୁଦୟୋତି ନିବ୍ବତ୍ତି। ହୋତୀତି ସମ୍ଭଵତି।

ତତ୍ଥ କତମା ଅଵିଜ୍ଜା? ଦୁକ୍ଖେ ଅଞ୍ଞାଣଂ, ଦୁକ୍ଖସମୁଦୟେ ଅଞ୍ଞାଣଂ, ଦୁକ୍ଖନିରୋଧେ ଅଞ୍ଞାଣଂ, ଦୁକ୍ଖନିରୋଧଗାମିନିୟା ପଟିପଦାୟ ଅଞ୍ଞାଣଂ, ପୁବ୍ବନ୍ତେ ଅଞ୍ଞାଣଂ, ଅପରନ୍ତେ ଅଞ୍ଞାଣଂ, ପୁବ୍ବନ୍ତାପରନ୍ତେ ଅଞ୍ଞାଣଂ, ଇଦପ୍ପଚ୍ଚୟତାପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ଅଞ୍ଞାଣଂ। କତମେ ସଙ୍ଖାରା? ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରୋ, ଅପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରୋ, ଆନେଞ୍ଜାଭିସଙ୍ଖାରୋ, କାୟସଙ୍ଖାରୋ, ଵଚୀସଙ୍ଖାରୋ, ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରୋ। ଅଟ୍ଠ କାମାଵଚରକୁସଲଚେତନା ପଞ୍ଚ ରୂପାଵଚରକୁସଲଚେତନା ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରୋ, ଦ୍ଵାଦସ ଅକୁସଲଚେତନା ଅପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରୋ, ଚତସ୍ସୋ ଅରୂପାଵଚରକୁସଲଚେତନା ଆନେଞ୍ଜାଭିସଙ୍ଖାରୋ। କାୟସଞ୍ଚେତନା କାୟସଙ୍ଖାରୋ, ଵଚୀସଞ୍ଚେତନା ଵଚୀସଙ୍ଖାରୋ, ମନୋସଞ୍ଚେତନା ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରୋ।

ତତ୍ଥ ସିୟା – କଥଂ ପନେତଂ ଜାନିତବ୍ବଂ ''ଇମେ ସଙ୍ଖାରା ଅଵିଜ୍ଜାପଚ୍ଚୟା ହୋନ୍ତୀ''ତି? ଅଵିଜ୍ଜାଭାଵେ ଭାଵତୋ। ଯସ୍ସ ହି ଦୁକ୍ଖାଦୀସୁ ଅଵିଜ୍ଜାସଙ୍ଖାତଂ ଅଞ୍ଞାଣଂ ଅପ୍ପହୀନଂ ହୋତି। ସୋ ଦୁକ୍ଖେ ତାଵ ପୁବ୍ବନ୍ତାଦୀସୁ ଚ ଅଞ୍ଞାଣେନ ସଂସାରଦୁକ୍ଖଂ ସୁଖସଞ୍ଞାୟ ଗହେତ୍ଵା ତସ୍ସେଵ ହେତୁଭୂତେ ତିଵିଧେପି ସଙ୍ଖାରେ ଆରଭତି। ସମୁଦୟେ ଅଞ୍ଞାଣେନ ଦୁକ୍ଖହେତୁଭୂତେପି ତଣ୍ହାପରିକ୍ଖାରେ ସଙ୍ଖାରେ ସୁଖହେତୁତୋ ମଞ୍ଞମାନୋ ଆରଭତି। ନିରୋଧେ ପନ ମଗ୍ଗେ ଚ ଅଞ୍ଞାଣେନ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଅନିରୋଧଭୂତେପି ଗତିଵିସେସେ ଦୁକ୍ଖନିରୋଧସଞ୍ଞୀ ହୁତ୍ଵା ନିରୋଧସ୍ସ ଚ ଅମଗ୍ଗଭୂତେସୁପି ଯଞ୍ଞାମରତପାଦୀସୁ ନିରୋଧମଗ୍ଗସଞ୍ଞୀ ହୁତ୍ଵା ଦୁକ୍ଖନିରୋଧଂ ପତ୍ଥୟମାନୋ ଯଞ୍ଞାମରତପାଦିମୁଖେନ ତିଵିଧେପି ସଙ୍ଖାରେ ଆରଭତି।

ଅପିଚ ସୋ ତାୟ ଚତୂସୁ ସଚ୍ଚେସୁ ଅପ୍ପହୀନାଵିଜ୍ଜତାୟ ଵିସେସତୋ ଜାତିଜରାରୋଗମରଣାଦିଅନେକାଦୀନଵଵୋକିଣ୍ଣମ୍ପି ପୁଞ୍ଞଫଲସଙ୍ଖାତଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଦୁକ୍ଖତୋ ଅଜାନନ୍ତୋ ତସ୍ସ ଅଧିଗମାୟ କାୟଵଚୀଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରଭେଦଂ ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରଂ ଆରଭତି ଦେଵଚ୍ଛରକାମକୋ ଵିୟ ମରୁପପାତଂ। ସୁଖସମ୍ମତସ୍ସାପି ଚ ତସ୍ସ ପୁଞ୍ଞଫଲସ୍ସ ଅନ୍ତେ ମହାପରିଳାହଜନିକଂ ଵିପରିଣାମଦୁକ୍ଖତଂ ଅପ୍ପସ୍ସାଦତଞ୍ଚ ଅପସ୍ସନ୍ତୋପି ତପ୍ପଚ୍ଚୟଂ ଵୁତ୍ତପ୍ପକାରମେଵ

ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରଂ ଆରଭତି ସଲଭୋ ୱିଯ ଦୀପସିଖାଭିନିପାତଂ, ମଧୁବିନ୍ଦୁଗିଦ୍ଧୋ ୱିଯ ଚ ମଧୁଲିତ୍ତସତ୍ଥଧାରାଲେହନଂ। କାମୂପସେୱନାଦୀସୁ ଚ ସୱିପାକେସୁ ଆଦୀନୱଂ ଅପସ୍ସନ୍ତୋ ସୁଖସଞ୍ଞାଯ ଚେୱ କିଲେସାଭିଭୂତତାଯ ଚ ଦ୍ୱାରତ୍ତଯପ୍ପୱତ୍ତମ୍ପି ଅପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରଂ ଆରଭତି ବାଲୋ ୱିଯ ଗୂଥକୀଳନଂ, ମରିତୁକାମୋ ୱିଯ ଚ ୱିସଖାଦନଂ। ଆରୁପ୍ପୱିପାକେସୁ ଚାପି ସଙ୍ଖାରୱିପରିଣାମଦୁକ୍ଖତଂ ଅନୱବୁଜ୍ଝମାନୋ ସସ୍ସତାଦିୱିପଲ୍ଲାସେନ ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରଭୂତଂ ଆନେଞ୍ଜାଭିସଙ୍ଖାରଂ ଆରଭତି ଦିସାମୂଳ୍ହୋ ୱିଯ ପିସାଚନଗରାଭିମୁଖମଗ୍ଗଗମନଂ। ଏୱଂ ଯସ୍ମା ଅୱିଜ୍ଜାଭାୱତୋୱ ସଙ୍ଖାରଭାୱୋ, ନ ଅଭାୱତୋ, ତସ୍ମା ଜାନିତବ୍ବମେତଂ "ଇମେ ସଙ୍ଖାରା ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତୀ"ତି।

ଏତ୍ଥାହ – ଗଣ୍ହାମ ତାୱ ଏତଂ "ଅୱିଜ୍ଜା ସଙ୍ଖାରାନଂ ପଚ୍ଚଯୋ"ତି। କିଂ ପନାଯମେକାୱ ଅୱିଜ୍ଜା ସଙ୍ଖାରାନଂ ପଚ୍ଚଯୋ, ଉଦାହୁ ଅଞ୍ଞେପି ପଚ୍ଚଯା ସନ୍ତୀତି? କିଂ ପନେତ୍ଥ ଯଦି ତାୱ ଏକାୱ, ଏକକାରଣୱାଦୋ ଆପଜ୍ଜତି। ଅଥ ଅଞ୍ଞେପି ସନ୍ତି, "ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯା ସଙ୍ଖାରା"ତି ଏକକାରଣନିଦ୍ଦେସୋ ନୁପପଜ୍ଜତୀତି? ନ ନୁପପଜ୍ଜତି। କସ୍ମା? ଯସ୍ମା –

"ଏକଂ ନ ଏକତୋ ଇଧ, ନାନେକମନେକତୋପି ନୋ ଏକଂ;

ଫଲମତ୍ଥି ଅତ୍ଥି ପନ ଏକ-ହେତୁଫଲଦୀପନେ ଅତ୍ଥୋ"।

ଭଗୱା ହି କତ୍ଥଚି ପଧାନତ୍ତା କତ୍ଥଚି ପାକଟତ୍ତା କତ୍ଥଚି ଅସାଧାରଣତ୍ତା ଦେସନାୱିଲାସସ୍ସ ଚ ୱେନେଯ୍ୟାନଞ୍ଚ ଅନୁରୂପତୋ ଏକମେୱ ହେତୁଞ୍ଚ ଫଲଞ୍ଚ ଦୀପେତି। ତସ୍ମା ଅଯମିଧ ଅୱିଜ୍ଜା ୱିଜ୍ଜମାନେସୁପି ଅଞ୍ଞେସୁ ୱତ୍ଥାରମ୍ମଣସହଜାତଧମ୍ମାଦୀସୁ ସଙ୍ଖାରକାରଣେସୁ "ଅସ୍ସାଦାନୁପସ୍ସିନୋ ତଣ୍ହା ପୱଡ୍ଢତୀ"ତି (ସଂ। ନି। ୨।୫୨) ଚ, "ଅୱିଜ୍ଜାସମୁଦଯା ଆସୱସମୁଦଯୋ"ତି (ମ। ନି। ୧।୧୦୪) ଚ ୱଚନତୋ ଅଞ୍ଞେସମ୍ପି ତଣ୍ହାଦୀନଂ ସଙ୍ଖାରହେତୂନଂ ହେତୁତି ପଧାନତ୍ତା, "ଅୱିଦ୍ୱା, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅୱିଜ୍ଜାଗତୋ ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରମ୍ପି ଅଭିସଙ୍ଖରୋତୀ"ତି ପାକଟତ୍ତା, ଅସାଧାରଣତ୍ତା ଚ ସଙ୍ଖାରାନଂ ହେତୁଭାୱେନ ଦୀପିତାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଏତେନେୱ ଚ ଏକେକହେତୁଫଲଦୀପନପରିହାରୱଚନେନ ସବ୍ବତ୍ଥ ଏକେକହେତୁଫଲଦୀପନେ ପଯୋଜନଂ ୱେଦିତବ୍ବନ୍ତି।

ଏତ୍ଥାହ – ଏୱଂ ସନ୍ତେପି ଏକନ୍ତାନିଟ୍ଠଫଲାଯ ସାୱଜ୍ଜାଯ ଅୱିଜ୍ଜାଯ କଥଂ ପୁଞ୍ଞାନେଞ୍ଜାଭିସଙ୍ଖାରପଚ୍ଚଯତ୍ତଂ ଯୁଜ୍ଜତି? ନ ହି ନିମ୍ବବୀଜତୋ ଉଚ୍ଛୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି। କଥଂ ନ ଯୁଜ୍ଜିସ୍ସତି? ଲୋକସ୍ମିଞ୍ହି –

"ୱିରୁଦ୍ଧୋ ଚାୱିରୁଦ୍ଧୋ ଚ, ସଦିସାସଦିସୋ ତଥା;

ଧମ୍ମାନଂ ପଚ୍ଚଯୋ ସିଦ୍ଧୋ, ୱିପାକା ଏୱ ତେ ଚ ନ"।

ଇତି ଅଯଂ ଅୱିଜ୍ଜା ୱିପାକୱସେନ ଏକନ୍ତାନିଟ୍ଠଫଲା, ସଭାୱୱସେନ ଚ ସାୱଜ୍ଜାପି ସମାନା ସବ୍ବେସମ୍ପି ଏତେସଂ ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରାଦୀନଂ ଯଥାନୁରୂପଂ ଠାନକିଚ୍ଚସଭାୱୱିରୁଦ୍ଧାୱିରୁଦ୍ଧପଚ୍ଚଯୱସେନ ସଦିସାସଦିସପଚ୍ଚଯୱସେନ ଚ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ୱେଦିତବ୍ବା।

ଅପିଚ –

"ଚୁତୂପପାତେ ସଂସାରେ, ସଙ୍ଖାରାନଞ୍ଚ ଲକ୍ଖଣେ;

ଯୋ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନ-ଧମ୍ମେସୁ ଚ ୱିମୁଯ୍ହତି।

"ଅଭିସଙ୍ଖରୋତି ସୋ ଏତେ, ସଙ୍ଖାରେ ତିୱିଧେ ଯତୋ;

ଅୱିଜ୍ଜା ପଚ୍ଚଯୋ ତେସଂ, ତିୱିଧାନଂ ଅଯଂ ତତୋ।

"ଯଥାପି ନାମ ଜଚ୍ଚନ୍ଧୋ, ନରୋ ଅପରିଣାଯକୋ;

ଏକଦା ଯାତି ମଗ୍ଗେନ, ଉମ୍ମଗ୍ଗେନାପି ଏକଦା।

‘‘ସଂସାରେ ସଂସରଂ ବାଲୋ, ତଥା ଅପରିଣାୟକୋ;

କରୋତି ଏକଦା ପୁଞ୍ଞଂ, ଅପୁଞ୍ଞମପି ଏକଦା।

‘‘ଯଦା ଚ ଞତ୍ୱା ସୋ ଧମ୍ମଂ, ସଚ୍ଚାନି ଅଭିସମେସ୍ସତି;

ତଦା ଅୱିଜ୍ଜୂପସମା, ଉପସନ୍ତୋ ଚରିସ୍ସତୀ’’ତି।

ସଙ୍ଖାରପଚ୍ଚୟାୱିଞ୍ଞାଣନ୍ତି ଛ ୱିଞ୍ଞାଣକାୟା ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଂ ସୋତୱିଞ୍ଞାଣଂ ଘାନୱିଞ୍ଞାଣଂ ଜିୱ୍ହାୱିଞ୍ଞାଣଂ କାୟୱିଞ୍ଞାଣଂ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଂ। ତତ୍ଥ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଂ କୁସଲୱିପାକଂ ଅକୁସଲୱିପାକନ୍ତି ଦୁୱିଧଂ। ତଥା ସୋତଘାନଜିୱ୍ହାକାୟୱିଞ୍ଞାଣାନି। ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଂ ଦ୍ୱେ ୱିପାକମନୋଧାତୁୟୋ, ତିସ୍ସୋ ଅହେତୁକମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁୟୋ, ଅଟ୍ଠ ସହେତୁକୱିପାକଚିତ୍ତାନି, ପଞ୍ଚ ରୂପାୱଚରାନି, ଚତ୍ତାରି ଅରୂପାୱଚରାନୀତି ବାୱୀସତିୱିଧଂ। ଇତି ସବ୍ବାନି ବାତ୍ତିଂସ ଲୋକିୟୱିପାକୱିଞ୍ଞାଣାନି।

ତତ୍ଥ ସିୟା – କଥଂ ପନେତଂ ଜାନିତବ୍ବଂ ‘‘ଇଦଂ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରଂ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ସଙ୍ଖାରପଚ୍ଚୟା ହୋତୀ’’ତି? ଉପଚିତକମ୍ମାଭାୱେ ୱିପାକାଭାୱତୋ। ୱିପାକଞ୍ହେତଂ, ୱିପାକଞ୍ଚ ନ ଉପଚିତକମ୍ମାଭାୱେ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଯଦି ଉପ୍ପଜ୍ଜେୟ୍ୟ, ସବ୍ବେସଂ ସବ୍ବୱିପାକାନି ଉପ୍ପଜ୍ଜେୟ୍ୟୁଂ, ନ ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ଜାନିତବ୍ବମେତଂ ‘‘ସଙ୍ଖାରପଚ୍ଚୟା ଇଦଂ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ହୋତୀ’’ତି। ସବ୍ବମେୱ ହି ଇଦଂ ପୱତ୍ତିପଟିସନ୍ଧିୱସେନ ଦ୍ୱେଧା ପୱତ୍ତତି। ତତ୍ଥ ଦ୍ୱେ ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣାନି ଦ୍ୱେ ମନୋଧାତୁୟୋ ସୋମନସ୍ସସହଗତାହେତୁକମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୂତି ଇମାନି ତେରସ ପଞ୍ଚୱୋକାରଭୱେ ପୱତ୍ତିୟଂୟେୱ ପୱତ୍ତନ୍ତି, ସେସାନି ଏକୂନୱୀସତି ତୀସୁ ଭୱେସୁ ଯଥାନୁରୂପଂ ପୱତ୍ତିୟମ୍ପି ପଟିସନ୍ଧିୟମ୍ପି ପୱତ୍ତନ୍ତି।

‘‘ଲଦ୍ଧପ୍ପଚ୍ଚୟମିତି ଧମ୍ମମତ୍ତମେତଂ ଭୱନ୍ତରମୁପେତି;

ନାସ୍ସ ତତୋ ସଙ୍କନ୍ତି, ନ ତତୋ ହେତୁଂ ୱିନା ହୋତି’’।

ଇତି ହେତଂ ଲଦ୍ଧପ୍ପଚ୍ଚୟଂ ରୂପାରୂପଧମ୍ମମତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ ଭୱନ୍ତରମୁପେତୀତି ୱୁଚ୍ଚତି, ନ ସତ୍ତୋ, ନ ଜୀୱୋ। ତସ୍ସ ଚ ନାପି ଅତୀତଭୱତୋ ଇଧ ସଙ୍କନ୍ତି ଅତ୍ଥି, ନାପି ତତୋ ହେତୁଂ ୱିନା ଇଧ ପାତୁଭାୱୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ପୁରିମଂ ଚୱନତୋ ଚୁତି, ପଚ୍ଛିମଂ ଭୱନ୍ତରାଦିପଟିସନ୍ଧାନତୋ ପଟିସନ୍ଧୀତି ୱୁଚ୍ଚତି।

ଏତ୍ଥାହ – ନନୁ ଏୱଂ ଅସଙ୍କନ୍ତିପାତୁଭାୱେ ସତି ଯେ ଇମସ୍ମିଂ ମନୁସ୍ସତ୍ତଭାୱେ ଖନ୍ଧା, ତେସଂ ନିରୁଦ୍ଧତ୍ତା, ଫଲପ୍ପଚ୍ଚୟସ୍ସ ଚ କମ୍ମସ୍ସ ତତ୍ଥ ଅଗମନତୋ, ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଅଞ୍ଞତୋ ଚ ତଂ ଫଲଂ ସିୟା । ଉପଭୁଞ୍ଜକେ ଚ ଅସତି କସ୍ସ ତଂ ଫଲଂ ସିୟା। ତସ୍ମା ନ ସୁନ୍ଦରମିଦଂ ୱିଧାନନ୍ତି। ତତ୍ରିଦଂ ୱୁଚ୍ଚତି –

‘‘ସନ୍ତାନେ ଯଂ ଫଲଂ ଏତଂ, ନାଞ୍ଞସ୍ସ ନ ଚ ଅଞ୍ଞତୋ;

ବୀଜାନଂ ଅଭିସଙ୍ଖାରୋ, ଏତସ୍ସତ୍ଥସ୍ସ ସାଧକୋ।

‘‘ଫଲସ୍ସୁପ୍ପତ୍ତିୟା ଏୱ, ସିଦ୍ଧା ଭୁଞ୍ଜକସମ୍ମୁତି;

ଫଲୁପ୍ପାଦେନ ରୁକ୍ଖସ୍ସ, ଯଥା ଫଲତି ସମ୍ମୁତୀ’’ତି।

ଯୋପି ୱଦେୟ୍ୟ ‘‘ଏୱଂ ସନ୍ତେପି ଏତେ ସଙ୍ଖାରା ୱିଜ୍ଜମାନା ୱା ଫଲସ୍ସ ପଚ୍ଚୟା ସିୟୁଂ ଅୱିଜ୍ଜମାନା ୱା। ଯଦି ଚ ୱିଜ୍ଜମାନା, ପୱତ୍ତିକ୍ଖଣେୟେୱ ନେସଂ ୱିପାକେନ ଭୱିତବ୍ବଂ। ଅଥାପି ଅୱିଜ୍ଜମାନା, ପୱତ୍ତିତୋ ପୁବ୍ବେ ପଚ୍ଛା ଚ ନିଚ୍ଚଂ ଫଲାୱହା ସିୟୁ’’ନ୍ତି। ସୋ ଏୱଂ ୱତ୍ତବ୍ବୋ –

‘‘କତତ୍ତା ପଚ୍ଚୟା ଏତେ, ନ ଚ ନିଚ୍ଚଂ ଫଲାୱହା;

ପାଟିଭୋଗାଦିକଂ ତତ୍ଥ, ୱେଦିତବ୍ବଂ ନିଦସ୍ସନ’’ନ୍ତି।

ୱିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚୟାନାମରୂପନ୍ତି ଇଧ ୱେଦନା ସଞ୍ଞା ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧା ନାମଂ, ଚତ୍ତାରି ଚ ମହାଭୂତାନି ଚତୁନ୍ନଞ୍ଚ ମହାଭୂତାନଂ ଉପାଦାୟରୂପଂ ରୂପଂ।

ଅଭାୱକଗବ୍ଭସେୟ୍ୟକାନଂ ଅଣ୍ଡଜାନଞ୍ଚ ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ ୱତ୍ଥୁଦସକଂ କାଯଦସକନ୍ତି ୱୀସତି ରୂପାନି, ତଯୋ ଚ ଅରୂପିନୋ ଖନ୍ଧାତି ଏତେ ତେୱୀସତି ଧମ୍ମା ୱିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚଯା ନାମରୂପନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବା। ସଭାୱକାନଂ ଭାୱଦସକଂ ପକ୍ଖିପିତ୍ୱା ତେତ୍ତିଂସ, ଓପପାତିକସତ୍ତେସୁ ବ୍ରହ୍ମକାଯିକାଦୀନଂ ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ ଚକ୍ଖୁସୋତୱତ୍ଥୁଦସକାନି ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯନୱକଞ୍ଚାତି ଏକୂନଚତ୍ତାଲୀସ ରୂପାନି, ତଯୋ ଚ ଅରୂପିନୋ ଖନ୍ଧାତି ଏତେ ଦ୍ୱାଚତ୍ତାଲୀସ ଧମ୍ମା ୱିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚଯା ନାମରୂପଂ। କାମଭୱେ ପନ ସେସଓପପାତିକାନଂ ସଂସେଦଜାନଂ ୱା ସଭାୱକପରିପୁଣ୍ଣାଯତନାନଂ ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ ଚକ୍ଖୁସୋତଘାନଜିୱ୍ହାକାଯୱତ୍ଥୁଭାୱଦସକାନୀତି ସତ୍ତତି ରୂପାନି, ତଯୋ ଚ ଅରୂପିନୋ ଖନ୍ଧାତି ଏତେ ତେସତ୍ତତି ଧମ୍ମା ୱିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚଯା ନାମରୂପଂ। ଏସ ଉକ୍କଂସୋ। ଅୱକଂସେନ ପନ ତଂତଂଦସକୱିକଲାନଂ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ୱସେନ ହାପେତ୍ୱା ହାପେତ୍ୱା ପଟିସନ୍ଧିଯଂ ୱିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚଯା ନାମରୂପସଙ୍ଖା ୱେଦିତବ୍ବା। ଅରୂପୀନଂ ପନ ତଯୋୱ ଅରୂପିନୋ ଖନ୍ଧା, ଅସଞ୍ଞାନଂ ରୂପତୋ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯନୱକମେୱାତି। ଏସ ତାୱ ପଟିସନ୍ଧିଯଂ ନଯୋ।

ତତ୍ଥ ସିଯା – କଥଂ ପନେତଂ ଜାନିତବ୍ବଂ ''ପଟିସନ୍ଧିନାମରୂପଂ ୱିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚଯା ହୋତୀ''ତି? ସୁତ୍ତତୋ ଯୁତ୍ତିତୋ ଚ। ସୁତ୍ତେ ହି ''ଚିତ୍ତାନୁପରିୱତ୍ତିନୋ ଧମ୍ମା''ତିଆଦିନା (ଧ। ସ। ଦୁକମାତିକା ୬୨) ନଯେନ ବହୁଧା ୱେଦନାଦୀନଂ ୱିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚଯତା ସିଦ୍ଧା। ଯୁତ୍ତିତୋ ପନ –

ଚିତ୍ତଜେନ ହି ରୂପେନ, ଇଧ ଦିଟ୍ଠେନ ସିଜ୍ଝତି;

ଅଦିଟ୍ଠସ୍ସାପି ରୂପସ୍ସ, ୱିଞ୍ଞାଣଂ ପଚ୍ଚଯୋ ଇତି।

ନାମରୂପପଚ୍ଚଯାସଳାଯତନନ୍ତି ନାମଂ ୱୁତ୍ତମେୱ। ଇଧ ପନ ରୂପଂ ନିଯମତୋ ଚତ୍ତାରି ଭୂତାନି ଛ ୱତ୍ଥୂନି ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯନ୍ତି ଏକାଦସୱିଧଂ। ସଳାଯତନଂ – ଚକ୍ଖାଯତନଂ, ସୋତାଯତନଂ, ଘାନାଯତନଂ, ଜିୱ୍ହାଯତନଂ, କାଯାଯତନଂ, ମନାଯତନଂ।

ତତ୍ଥ ସିଯା – କଥଂ ପନେତଂ ଜାନିତବ୍ବଂ ''ନାମରୂପଂ ସଳାଯତନସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ''ତି? ନାମରୂପଭାୱେ ଭାୱତୋ। ତସ୍ସ ତସ୍ସ ହି ନାମସ୍ସ ରୂପସ୍ସ ଚ ଭାୱେ ତଂ ତଂ ଆଯତନଂ ହୋତି, ନ ଅଞ୍ଞଥାତି।

ସଳାଯତନପଚ୍ଚଯା ଫସ୍ସୋତି –

''ଛଳେୱ ଫସ୍ସା ସଙ୍ଖେପା, ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସଆଦଯୋ;

ୱିଞ୍ଞାଣମିୱ ବାତ୍ତିଂସ, ୱିତ୍ଥାରେନ ଭୱନ୍ତି ତେ''।

ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯା ୱେଦନାତି –

''ଦ୍ୱାରତୋ ୱେଦନା ୱୁତ୍ତା, ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସଜାଦିକା;

ଛଳେୱ ତା ପଭେଦେନ, ଇଧ ବାତ୍ତିଂସ ୱେଦନା''।

ୱେଦନାପଚ୍ଚଯା ତଣ୍ହାତି –

''ରୂପତଣ୍ହାଦିଭେଦେନ, ଛ ତଣ୍ହା ଇଧ ଦୀପିତା;

ଏକେକା ତିୱିଧା ତତ୍ଥ, ପୱତ୍ତାକାରତୋ ମତା।

''ଦୁକ୍ଖୀ ସୁଖଂ ପତ୍ଥଯତି, ସୁଖୀ ଭିଯ୍ୟୋପି ଇଚ୍ଛତି;

ଉପେକ୍ଖା ପନ ସନ୍ତତ୍ତା, ସୁଖମିଚ୍ଚେୱ ଭାସିତା।

''ତଣ୍ହାଯ ପଚ୍ଚଯା ତସ୍ମା, ହୋନ୍ତି ତିସ୍ସୋପି ୱେଦନା;

ୱେଦନାପଚ୍ଚଯା ତଣ୍ହା, ଇତି ୱୁତ୍ତା ମହେସିନା”।

ତଣ୍ହାପଚ୍ଚଯା ଉପାଦାନନ୍ତି ଚତ୍ତାରି ଉପାଦାନାନି – କାମୁପାଦାନଂ, ଦିଟ୍ଠୁପାଦାନଂ, ସୀଲବ୍ବତୁପାଦାନଂ, ଅତ୍ତୱାଦୁପାଦାନଂ। ଉପାଦାନପଚ୍ଚଯା ଭୱୋତି ଇଧ କମ୍ମଭୱୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ। ଉପପତ୍ତିଭୱୋ ପନ ପଦୁଦ୍ଧାରୱସେନ ୱୁତ୍ତୋ। ଭୱପଚ୍ଚଯା ଜାତୀତି କମ୍ମଭୱପଚ୍ଚଯା ପଟିସନ୍ଧିଖନ୍ଧାନଂ ପାତୁଭାୱୋ।

ତତ୍ଥ ସିଯା – କଥଂ ପନେତଂ ଜାନିତବ୍ବଂ “ଭୱୋ ଜାତିଯା ପଚ୍ଚଯୋ”ତି ଚେ? ବାହିରପଚ୍ଚଯସମତ୍ତେପି ହୀନପଣୀତାଦିୱିସେସଦସ୍ସନତୋ। ବାହିରାନଞ୍ହି ଜନକଜନନିସୁକ୍କସୋଣିତାହାରାଦୀନଂ ପଚ୍ଚଯାନଂ ସମତ୍ତେପି ସତ୍ତାନଂ ଯମକାନମ୍ପି ସତଂ ହୀନପ୍ପଣୀତତାଦିୱିସେସୋ ଦିସ୍ସତି। ସୋ ଚ ନ ଅହେତୁକୋ ସବ୍ବଦା ଚ ସବ୍ବେସଞ୍ଚ ଅଭାୱତୋ, ନ କମ୍ମଭୱତୋ ଅଞ୍ଞହେତୁକୋ ତଦଭିନିବ୍ବତ୍ତକସତ୍ତାନଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତସନ୍ତାନେ ଅଞ୍ଞସ୍ସ କାରଣସ୍ସ ଅଭାୱତୋତି କମ୍ମଭୱହେତୁକୋଯେୱ। କମ୍ମଞ୍ହି ସତ୍ତାନଂ ହୀନପ୍ପଣୀତତାଦିୱିସେସସ୍ସ ହେତୁ। ତେନାହ ଭଗୱା – “କମ୍ମଂ ସତ୍ତେ ୱିଭଜତି, ଯଦିଦଂ ହୀନପ୍ପଣୀତତାଯା”ତି (ମ। ନି। ୩।୨୮୯)।

ଜାତିପଚ୍ଚଯା ଜରାମରଣନ୍ତିଆଦୀସୁ ଯସ୍ମା ଅସତି ଜାତିଯା ଜରାମରଣଂ ନାମ ସୋକାଦଯୋ ୱା ଧମ୍ମା ନ ହୋନ୍ତି, ଜାତିଯା ପନ ସତି ଜରାମରଣଞ୍ଚେୱ ଜରାମରଣସଙ୍ଖାତଦୁକ୍ଖଧମ୍ମଫୁଟ୍ଠସ୍ସ ଚ ବାଲସ୍ସ ଜରାମରଣାଭିସମ୍ବନ୍ଧା ୱା ତେନ ତେନ ଦୁକ୍ଖଧମ୍ମେନ ଫୁଟ୍ଠସ୍ସ ଅନଭିସମ୍ବନ୍ଧା ୱା ସୋକାଦଯୋ ଚ ଧମ୍ମା ହୋନ୍ତି, ତସ୍ମା ଅଯଂ ଜାତି ଜରାମରଣସ୍ସ ଚେୱ ସୋକାଦୀନଞ୍ଚ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ୱେଦିତବ୍ବା।

ସୋ ତଥାଭାୱିତେନ ଚିତ୍ତେନାତିଆଦୀସୁ ପୁବ୍ବେନିୱାସାନୁସ୍ସତିଞ୍ଞାଣାଯାତି ଏତସ୍ସ ଞାଣସ୍ସ ଅଧିଗମାଯ, ପତ୍ତିଯାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅନେକୱିହିତନ୍ତି ଅନେକୱିଧଂ ନାନପ୍ପକାରଂ, ଅନେକେହି ୱା ପକାରେହି ପୱତ୍ତିତଂ, ସଂୱଣ୍ଣିତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ପୁବ୍ବେନିୱାସନ୍ତି ସମନନ୍ତରାତୀତଂ ଭୱଂ ଆଦିଂ କତ୍ୱା ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ନିୱୁତ୍ଥସନ୍ତାନଂ। ଅନୁସ୍ସରତୀତି ଖନ୍ଧପଟିପାଟିୱସେନ ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିୱସେନ ୱା ଅନୁଗନ୍ତ୍ୱା ଅନୁଗନ୍ତ୍ୱା ସରତି। ଇମଞ୍ହି ପୁବ୍ବେନିୱାସଂ ଛ ଜନା ଅନୁସ୍ସରନ୍ତି ତିତ୍ଥିଯା ପକତିସାୱକା ମହାସାୱକା ଅଗ୍ଗସାୱକା ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧା ବୁଦ୍ଧାତି। ତତ୍ଥ ତିତ୍ଥିଯା ଚତ୍ତାଲୀସଂଯେୱ କପ୍ପେ ଅନୁସ୍ସରନ୍ତି , ନ ତତୋ ପରଂ। କସ୍ମା? ଦୁବ୍ବଲପଞ୍ଞତ୍ତା। ତେସଞ୍ହି ନାମରୂପପରିଚ୍ଛେଦୱିରହିତତ୍ତା ଦୁବ୍ବଲା ପଞ୍ଞା ହୋତି। ପକତିସାୱକା କପ୍ପସତମ୍ପି କପ୍ପସହସ୍ସମ୍ପି ଅନୁସ୍ସରନ୍ତିଯେୱ ବଲୱପଞ୍ଞତ୍ତା। ଅସୀତି ମହାସାୱକା ସତସହସ୍ସକପ୍ପେ ଅନୁସ୍ସରନ୍ତି। ଦ୍ୱେ ଅଗ୍ଗସାୱକା ଏକମସଙ୍ଖେଯ୍ୟଂ କପ୍ପସତସହସ୍ସଞ୍ଚ। ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧା ଦ୍ୱେ ଅସଙ୍ଖେଯ୍ୟାନି ସତସହସ୍ସଞ୍ଚ। ଏତ୍ତକୋ ହି ତେସଂ ଅଭିନୀହାରୋ। ବୁଦ୍ଧାନଂ ପନ ପରିଚ୍ଛେଦୋ ନାମ ନତ୍ଥି। ତିତ୍ଥିଯା ଚ ଖନ୍ଧପଟିପାଟିମେୱ ସରନ୍ତି, ପଟିପାଟିଂ ମୁଞ୍ଚିତ୍ୱା ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିୱସେନ ସରିତୁଂ ନ ସକ୍କୋନ୍ତି। ଯଥା ଅନ୍ଧା ଯଟ୍ଠିଂ ଅମୁଞ୍ଚିତ୍ୱାୱ ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ଏୱଂ ତେ ଖନ୍ଧପଟିପାଟିଂ ଅମୁଞ୍ଚିତ୍ୱାୱ ସରନ୍ତି। ପକତିସାୱକା ଖନ୍ଧପଟିପାଟିଯାପି ଅନୁସ୍ସରନ୍ତି, ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିୱସେନାପି ସଙ୍କମନ୍ତି, ତଥା ଅସୀତି ମହାସାୱକା। ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ପନ ଅଗ୍ଗସାୱକାନଂ ଖନ୍ଧପଟିପାଟିକିଚ୍ଚଂ ନତ୍ଥି। ଏକସ୍ସ ଅତ୍ତଭାୱସ୍ସ ଚୁତିଂ ଦିସ୍ୱା ପଟିସନ୍ଧିଂ ପସ୍ସନ୍ତି, ପୁନ ଅପରସ୍ସ ଚୁତିଂ ଦିସ୍ୱା ପଟିସନ୍ଧିନ୍ତି ଏୱଂ ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିୱସେନେୱ ସଙ୍କମନ୍ତା ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ତଥା ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧା। ବୁଦ୍ଧାନଂ ପନ ନେୱ ଖନ୍ଧପଟିପାଟିକିଚ୍ଚଂ, ନ ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିୱସେନ ସଙ୍କମନକିଚ୍ଚଂ ଅତ୍ଥି। ତେସଞ୍ହି ଅନେକାସୁ କପ୍ପକୋଟୀସୁ ହେଟ୍ଠା ୱା ଉପରି ୱା ଯଂ ଯଂ ଠାନଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତି, ତଂ ତଂ ପାକଟମେୱ ହୋତି। ତସ୍ମା ଅନେକାପି କପ୍ପକୋଟିଯୋ ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ଯଂ ଯଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତି, ତତ୍ଥ ତତ୍ଥେୱ ଓକ୍କମନ୍ତା ସୀହୋକ୍କନ୍ତୱସେନ ଗଚ୍ଛନ୍ତି। ଏୱଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତାନଞ୍ଚ ନେସଂ ଞାଣଂ ଅନ୍ତରନ୍ତରାସୁ ଜାତୀସୁ ଅସଜ୍ଜମାନଂ ଇଚ୍ଛିତିଚ୍ଛିତଟ୍ଠାନମେୱ ଗଣ୍ହାତି।

ଇମେସୁ ପନ ଛସୁ ପୁବ୍ବେନିୱାସଂ ଅନୁସ୍ସରନ୍ତେସୁ ତିତ୍ଥିଯାନଂ ପୁବ୍ବେନିୱାସଦସ୍ସନଂ ଖଜ୍ଜୋପନକପ୍ପଭାସଦିସଂ ହୁତ୍ୱା ଉପଟ୍ଠାତି, ପକତିସାୱକାନଂ ଦୀପପ୍ପଭାସଦିସଂ, ମହାସାୱକାନଂ ଉକ୍କାପଭାସଦିସଂ, ଅଗ୍ଗସାୱକାନଂ ଓସଧିତାରକାପଭାସଦିସଂ, ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧାନଂ ଚନ୍ଦପ୍ପଭାସଦିସଂ। ବୁଦ୍ଧାନଂ ରସ୍ମିସହସ୍ସପଟିମଣ୍ଡିତସରଦସୂରିଯମଣ୍ଡଲସଦିସଂ ହୁତ୍ୱା ଉପଟ୍ଠାତି। ତିତ୍ଥିଯାନଂ ପୁବ୍ବେନିୱାସାନୁସ୍ସରଣଂ ଅନ୍ଧାନଂ ଯଟ୍ଠିକୋଟିଗମନଂ ୱିଯ ହୋତି। ପକତିସାୱକାନଂ ଦଣ୍ଡକସେତୁଗମନଂ ୱିଯ, ମହାସାୱକାନଂ ଜଙ୍ଘସେତୁଗମନଂ ୱିଯ, ଅଗ୍ଗସାୱକାନଂ ସକଟସେତୁଗମନଂ ୱିଯ, ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧାନଂ ଜଙ୍ଘମଗ୍ଗଗମନଂ ୱିଯ, ବୁଦ୍ଧାନଂ ମହାସକଟମଗ୍ଗଗମନଂ ୱିଯ ହୋତି। ଇମସ୍ମିଂ ପନ ଅଧିକାରେ ସାୱକାନଂ ପୁବ୍ବେନିୱାସାନୁସ୍ସରଣଂ ଅଧିପ୍ପେତଂ।

ତସ୍ମା ଏୱଂ ଅନୁସ୍ସରିତୁକାମେନ ଆଦିକମ୍ମିକେନ ଭିକ୍ଖୁନା ପଚ୍ଛାଭତ୍ତଂ ପିଣ୍ଡପାତପଟିକ୍କନ୍ତେନ ରହୋଗତେନ ପଟିସଲ୍ଲୀନେନ ପଟିପାଟିଯା ଚତ୍ତାରି ଝାନାନି ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଅଭିଞ୍ଞାପାଦକଜ୍ଝାନତୋ ୱୁଟ୍ଠାଯ ୱୁତ୍ତନଯେନ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତ୍ୱା ସବ୍ବପଚ୍ଛିମା ନିସଜ୍ଜା ଆୱଜ୍ଜିତବ୍ବା। ତତୋ ଆସନପଞ୍ଞାପନଂ ସେନାସନପ୍ପୱେସନଂ ପତ୍ତଚୀୱରପଟିସାମନଂ ଭୋଜନକାଲୋ ଗାମତୋ ଆଗମନକାଲୋ ଗାମେ ପିଣ୍ଡାଯ ଚରିତକାଲୋ ଗାମଂ ପିଣ୍ଡାଯ ପୱିଟ୍ଠକାଲୋ ୱିହାରତୋ ନିକ୍ଖମନକାଲୋ ଚେତିଯବୋଧିୱନ୍ଦନକାଲୋ ପତ୍ତଧୋୱନକାଲୋ ପତ୍ତପଟିଗ୍ଗହଣକାଲୋ ପତ୍ତପଟିଗ୍ଗହଣତୋ ଯାୱ ମୁଖଧୋୱନା କତକିଚ୍ଚଂ ପଚ୍ଚୂସକାଲେ କତକିଚ୍ଚଂ, ମଜ୍ଝିମଯାମେ ପଠମଯାମେ କତକିଚ୍ଚନ୍ତି ଏୱଂ ପଟିଲୋମକ୍କମେନ ସକଲଂ ରତ୍ତିନ୍ଦିୱଂ କତକିଚ୍ଚଂ ଆୱଜ୍ଜିତବ୍ବଂ। ଏତ୍ତକଂ ପନ ପକତିଚିତ୍ତସ୍ସପି ପାକଟଂ ହୋତି, ପରିକମ୍ମସମାଧିଚିତ୍ତସ୍ସ ପନ ଅତିପାକଟମେୱ। ସଚେ

ପନେତ୍ଥ କିଞ୍ଚି ନ ପାକଟଂ ହୋତି, ପୁନ ପାଦକଜ୍ଝାନଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାଯ ଆୱଜ୍ଜିତବ୍ବଂ। ଏୱଞ୍ହି ଦୀପେ ଜଲିତେ ୱିଯ ପାକଟଂ ହୋତି । ଏୱଂ ପଟିଲୋମକ୍କମେନେୱ ଦୁତିଯଦିୱସେପି ତତିଯଚତୁତ୍ଥପଞ୍ଚମଦିୱସେସୁପି ଦସାହେପି ଅଦ୍ଧମାସେପି ମାସେପି ସଂୱଚ୍ଛରେପି କତକିଚ୍ଚଂ ଆୱଜ୍ଜିତବ୍ବଂ। ଏତେନେୱ ଉପାଯେନ ଦସ ୱସ୍ସାନି ୱୀସତି ୱସ୍ସାନୀତି ଯାୱ ଇମସ୍ମିଂ ଭୱେ ଅତ୍ତନୋ ପଟିସନ୍ଧି, ତାୱ ଆୱଜ୍ଜନ୍ତେନ ପୁରିମଭୱେ ଚୁତିକ୍ଖଣେ ପୱତ୍ତଂ ନାମରୂପଂ ଆୱଜ୍ଜିତବ୍ବଂ। ପହୋତି ହି ପଣ୍ଡିତୋ ଭିକ୍ଖୁ ପଠମୱାରେନେୱ ପଟିସନ୍ଧିଂ ଉଗ୍ଘାଟେତ୍ୱା ଚୁତିକ୍ଖଣେ ନାମରୂପଂ ଆରମ୍ମଣଂ କାତୁଂ। ଯସ୍ମା ପନ ପୁରିମଭୱେ ନାମରୂପଂ ଅସେସଂ ନିରୁଦ୍ଧଂ, ଇଧ ଅଞ୍ଞଂ ଉପ୍ପନ୍ନଂ, ତସ୍ମା ତଂ ଠାନଂ ଆହୁନ୍ଦରିକଂ ଅନ୍ଧତମମିୱ ହୋତି ସୁଦୁଦ୍ଦସଂ ଦୁପ୍ପଞ୍ଞେନ। ତେନାପି "ନ ସକ୍କୋମହଂ ପଟିସନ୍ଧିଂ ଉଗ୍ଘାଟେତ୍ୱା ଚୁତିକ୍ଖଣେ ନାମରୂପାରମ୍ମଣଂ କାତୁ"ନ୍ତି ଧୁରନିକ୍ଖେପୋ ନ କାତବ୍ବୋ। ତଦେୱ ପନ ପାଦକଜ୍ଝାନଂ ପୁନପ୍ପୁନଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାଯ ୱୁଟ୍ଠାଯ ତଂ ଠାନଂ ଆୱଜ୍ଜିତବ୍ବଂ।

ଏୱଂ କରୋନ୍ତୋ ହି ସେଯ୍ୟଥାପି ନାମ ବଲୱା ପୁରିସୋ କୂଟାଗାରକଣ୍ଣିକତ୍ଥାଯ ମହାରୁକ୍ଖଂ ଛିନ୍ଦନ୍ତୋ ସାଖାପଲାସଚ୍ଛେଦନମତ୍ତେନେୱ ଫରସୁଧାରାଯ ୱିପନ୍ନାଯ ମହାରୁକ୍ଖଂ ଛିନ୍ଦିତୁଂ ଅସକ୍କୋନ୍ତୋପି ଧୁରନିକ୍ଖେପଂ ଅକତ୍ୱାୱ କମ୍ମାରସାଲଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ତିଖିଣଂ ଫରସୁଂ କାରାପେତ୍ୱା ପୁନ ଆଗନ୍ତ୍ୱା ଛିନ୍ଦେଯ୍ୟ, ପୁନ ୱିପନ୍ନାଯ ଚ ପୁନପି ତଥେୱ କାରେତ୍ୱା ଛିନ୍ଦେଯ୍ୟ, ସୋ ଏୱଂ ଛିନ୍ଦନ୍ତୋ ଛିନ୍ନସ୍ସ ଛିନ୍ନସ୍ସ ପୁନ ଛେତ୍ତବ୍ବାଭାୱତୋ ଅଛିନ୍ନସ୍ସ ଚ ଛେଦନତୋ ନଚିରସ୍ସେୱ ମହାରୁକ୍ଖଂ ପାତେଯ୍ୟ, ଏୱମେୱ ପାଦକଜ୍ଝାନା ୱୁଟ୍ଠାଯ ପୁବ୍ବେ ଆୱଜ୍ଜିତଂ ଅନାୱଜ୍ଜିତ୍ୱା ପଟିସନ୍ଧିମେୱ ଆୱଜ୍ଜନ୍ତୋ ନଚିରସ୍ସେୱ ପଟିସନ୍ଧିଂ ଉଗ୍ଘାଟେତ୍ୱା ଚୁତିକ୍ଖଣେ ନାମରୂପଂ ଆରମ୍ମଣଂ କରେଯ୍ୟାତି। ତତ୍ଥ ପଚ୍ଛିମନିସଜ୍ଜତୋ ପଭୁତି ଯାୱ ପଟିସନ୍ଧିତୋ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ପୱତ୍ତଂ ଞାଣଂ ପୁବ୍ବେନିୱାସଞାଣଂ ନାମ ନ ହୋତି, ତଂ ପନ ପରିକମ୍ମସମାଧିଞାଣଂ ନାମ ହୋତି। "ଅତୀତଂସଞାଣ"ନ୍ତି ପେତଂ ଏକେ ୱଦନ୍ତି । ତଂ ଅତୀତଂସଞାଣସ୍ସ ରୂପାୱଚରତ୍ତା ରୂପାୱଚରଂ ସନ୍ଧାଯ ୱଚନଂ ନ ଯୁଜ୍ଜତି। ଯଦା ପନସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ପଟିସନ୍ଧିଂ ଅତିକ୍କମ୍ମ ଚୁତିକ୍ଖଣେ ପୱତ୍ତଂ ନାମରୂପଂ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ମନୋଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତନଯେନ ଅପ୍ପନାଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତଦାସ୍ସ ତେନ ଚିତ୍ତେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଞାଣଂ ପୁବ୍ବେନିୱାସାନୁସ୍ସତିଞାଣଂ ନାମ। ତେନ ଞାଣେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତାଯ ସତିଯା ପୁବ୍ବେନିୱାସଂ ଅନୁସ୍ସରତି।

ତତ୍ଥ ସେଯ୍ୟଥିଦନ୍ତି ଆରଦ୍ଧପ୍ପକାରଦସ୍ସନତ୍ଥେ ନିପାତୋ। ତେନେୱ ଯ୍ୱାଯଂ ପୁବ୍ବେନିୱାସୋ ଆରଦ୍ଧୋ, ତସ୍ସ ପକାରପ୍ପଭେଦଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଏକମ୍ପି ଜାତିନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଏକମ୍ପି ଜାତିନ୍ତି ଏକମ୍ପି ପଟିସନ୍ଧିମୂଲଂ ଚୁତିପରିଯୋସାନଂ ଏକଭୱପରିଯାପନ୍ନଂ ଖନ୍ଧସନ୍ତାନଂ। ଏସ ନଯୋ ଦ୍ୱେପି ଜାତିଯୋତିଆଦୀସୁ। ଅନେକେପି ସଂୱଟ୍ଟକପ୍ପେତିଆଦୀସୁ ପନ ପରିହାଯମାନୋ କପ୍ପୋ ସଂୱଟ୍ଟକପ୍ପୋ ତଦା ସବ୍ବେସଂ ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ସନ୍ନିପତନତୋ। ୱଡ୍ଢମାନୋ କପ୍ପୋ ୱିୱଟ୍ଟକପ୍ପୋ ତଦା ବ୍ରହ୍ମଲୋକତୋ ସତ୍ତାନଂ ୱିୱଟ୍ଟନତୋ। ତତ୍ଥ ସଂୱଟ୍ଟେନ ସଂୱଟ୍ଟଟ୍ଠାଯୀ ଗହିତୋ ହୋତି ତଂମୂଲକତ୍ତା। ୱିୱଟ୍ଟେନ ଚ ୱିୱଟ୍ଟଟ୍ଠାଯୀ। ଏୱଞ୍ହି ସତି "ଚତ୍ତାରିମାନି, ଭିକ୍ଖୱେ, କପ୍ପସ୍ସ ଅସଙ୍ଖେଯ୍ୟାନି। କତମାନି ଚତ୍ତାରି? ଯଦା, ଭିକ୍ଖୱେ, କପ୍ପୋ ସଂୱଟ୍ଟତି, ତଂ ନ ସୁକରଂ ସଙ୍ଖାତୁଂ। ଯଦା, ଭିକ୍ଖୱେ, କପ୍ପୋ ସଂୱଟ୍ଟୋ ତିଟ୍ଠତି…ପେ… ଯଦା, ଭିକ୍ଖୱେ, କପ୍ପୋ ୱିୱଟ୍ଟତି…ପେ… ଯଦା, ଭିକ୍ଖୱେ, କପ୍ପୋ ୱିୱଟ୍ଟୋ ତିଟ୍ଠତି, ତଂ ନ ସୁକରଂ ସଙ୍ଖାତୁ"ନ୍ତି (ଅ। ନି। ୪।୧୫୬) ୱୁତ୍ତାନି ଚତ୍ତାରି ଅସଙ୍ଖେଯ୍ୟାନି ପରିଗ୍ଗହିତାନି ହୋନ୍ତି।

ତତ୍ଥ ତଯୋ ସଂୱଟ୍ଟା – ତେଜୋସଂୱଟ୍ଟୋ, ଆପୋସଂୱଟ୍ଟୋ, ୱାଯୋସଂୱଟ୍ଟୋତି। ତିସ୍ସୋ ସଂୱଟ୍ଟସୀମା – ଆଭସ୍ସରା, ସୁଭକିଣ୍ହା, ୱେହପ୍ଫଲାତି। ଯଦା କପ୍ପୋ ତେଜେନ ସଂୱଟ୍ଟତି, ଆଭସ୍ସରତୋ ହେଟ୍ଠା ଅଗ୍ଗିନା ଡଯ୍ହତି। ଯଦା ଆପେନ ସଂୱଟ୍ଟତି, ସୁଭକିଣ୍ହତୋ ହେଟ୍ଠା ଉଦକେନ ୱିଲୀଯତି। ଯଦା ୱାଯୁନା ସଂୱଟ୍ଟତି, ୱେହପ୍ଫଲତୋ ହେଟ୍ଠା ୱାତେନ ୱିଦ୍ଧଂସୀଯତି। ୱିତ୍ଥାରତୋ ପନ ସଦାପି ଏକଂ ବୁଦ୍ଧକ୍ଖେତ୍ତଂ ୱିନସ୍ସତି। ବୁଦ୍ଧକ୍ଖେତ୍ତଂ ନାମ ତିୱିଧଂ ହୋତି – ଜାତିକ୍ଖେତ୍ତଂ, ଆଣାକ୍ଖେତ୍ତଂ, ୱିସଯକ୍ଖେତ୍ତଞ୍ଚ। ତତ୍ଥ ଜାତିକ୍ଖେତ୍ତଂ ଦସସହସ୍ସଚକ୍କୱାଳପରିଯନ୍ତଂ ହୋତି, ଯଂ ତଥାଗତସ୍ସ ପଟିସନ୍ଧିଗହଣାଦୀସୁ କମ୍ପତି। ଆଣାକ୍ଖେତ୍ତଂ କୋଟିସତସହସ୍ସଚକ୍କୱାଳପରିଯନ୍ତଂ, ଯତ୍ଥ ରତନପରିତ୍ତଂ, ଖନ୍ଧପରିତ୍ତଂ, ଧଜଗ୍ଗପରିତ୍ତଂ, ଆଟାନାଟିଯପରିତ୍ତଂ , ମୋରପରିତ୍ତନ୍ତି ଇମେସଂ ପରିତ୍ତାନଂ ଆନୁଭାୱୋ ୱତ୍ତତି। ୱିସଯକ୍ଖେତ୍ତଂ ଅନନ୍ତମପରିମାଣଂ, ଯଂ "ଯାୱତା ୱା ପନ ଆକଙ୍ଖେଯ୍ୟା"ତି (ଅ। ନି। ୩। ୮୧) ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଯଂ ଯଂ ତଥାଗତୋ ଆକଙ୍ଖତି, ତଂ ତଂ ଜାନାତି। ଏୱମେତେସୁ ତୀସୁ ବୁଦ୍ଧକ୍ଖେତ୍ତେସୁ ଏକଂ ଆଣାକ୍ଖେତ୍ତଂ ୱିନସ୍ସତି, ତସ୍ମିଂ ପନ ୱିନସ୍ସନ୍ତେ ଜାତିକ୍ଖେତ୍ତଂ ୱିନଟ୍ଠମେୱ ହୋତି, ୱିନସ୍ସନ୍ତଞ୍ଚ ଏକତୋୱ ୱିନସ୍ସତି, ସଣ୍ଠହନ୍ତଞ୍ଚ ଏକତୋୱ ସଣ୍ଠହତି।

ତସ୍ସେୱଂ ୱିନାସୋ ଚ ସଣ୍ଠହନଞ୍ଚ ୱେଦିତବ୍ବଂ – ଯସ୍ମିଂ ସମଯେ କପ୍ପୋ ଅଗ୍ଗିନା ନସ୍ସତି, ଆଦିତୋୱ କପ୍ପୱିନାସକମହାମେଘୋ ୱୁଟ୍ଠହିତ୍ୱା କୋଟିସତସହସ୍ସଚକ୍କୱାଳେ ଏକଂ ମହାୱସ୍ସଂ ୱସ୍ସତି। ମନୁସ୍ସା ତୁଟ୍ଠା ସବ୍ବବୀଜାନି ନୀହରିତ୍ୱା ୱପନ୍ତି। ସସ୍ସେସୁ ପନ ଗୋଖାଯିତକମତ୍ତେସୁ ଜାତେସୁ ଗଦ୍ରଭରୱଂ ରୱନ୍ତୋ ଏକବିନ୍ଦୁମ୍ପି ନ ୱସ୍ସତି, ତଦା ପଚ୍ଛିନ୍ନଂ ପଚ୍ଛିନ୍ନମେୱ ୱସ୍ସଂ ହୋତି। ୱସ୍ସୂପଜୀୱିନୋ ସତ୍ତା କମେନ ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି, ପୁପ୍ଫଫଲୂପଜୀୱିନିଯୋ ଚ ଦେୱତା। ଏୱଂ ଦୀଘେ ଅଦ୍ଧାନେ ୱୀତିୱତ୍ତେ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଉଦକଂ ପରିକ୍ଖଯଂ ଗଚ୍ଛତି। ଅଥାନୁକ୍କମେନ ମଚ୍ଛକଚ୍ଛପାପି କାଲଂ କତ୍ୱା ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି, ନେରଯିକସତ୍ତାପି। ତତ୍ଥ "ନେରଯିକା ସତ୍ତମସୂରିଯପାତୁଭାୱେ ୱିନସ୍ସନ୍ତୀ"ତି ଏକେ। ଝାନଂ ୱିନା ନତ୍ଥି ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ନିବ୍ବତ୍ତି, ଏତେସଞ୍ଚ କେଚି ଦୁବ୍ଭିକ୍ଖପୀଳିତା, କେଚି ଅଭବ୍ବା ଝାନାଧିଗମାଯ, ତେ କଥଂ ତତ୍ଥ ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତୀତି? ଦେୱଲୋକେ ପଟିଲଦ୍ଧଜ୍ଝାନୱସେନ। ତଦା

ହି ‘‘ୱସ୍ସସତସହସ୍ସସ୍ସ ଅଚ୍ଚଯେନ କପ୍ପୱୁଟ୍ଠାନଂ ଭୱିସ୍ସତୀ’’ତି ଲୋକବ୍ୟୂହା ନାମ କାମାୱଚରଦେୱା ମୁତ୍ତସିରା ୱିକିଣ୍ଣକେସା ରୁଦମୁଖା ଅସ୍ସୂନି ହତ୍ଥେହି ପୁଞ୍ଛମାନା ରତ୍ତୱତ୍ଥନିୱତ୍ଥା ଅତିୱିଯ ୱିରୂପୱେସଧାରିନୋ ହୁତ୍ୱା ମନୁସ୍ସପଥେ ୱିଚରନ୍ତା ଏୱଂ ଆରୋଚେନ୍ତି – ‘‘ମାରିସା, ମାରିସା, ଇତୋ ୱସ୍ସସତସହସ୍ସସ୍ସ ଅଚ୍ଚଯେନ କପ୍ପୱୁଟ୍ଠାନଂ ଭୱିସ୍ସତି, ଅଯଂ ଲୋକୋ ୱିନସ୍ସିସ୍ସତି, ମହାସମୁଦ୍ଦୋପି ଉସ୍ସୁସ୍ସିସ୍ସତି, ଅଯଞ୍ଚ ମହାପଥୱୀ ସିନେରୁ ଚ ପବ୍ବତରାଜା ଉଡ୍ଡଯ୍ହିସ୍ସନ୍ତି ୱିନସ୍ସିସ୍ସନ୍ତି, ଯାୱ ବ୍ରହ୍ମଲୋକା ଲୋକୱିନାସୋ ଭୱିସ୍ସତି। ମେତ୍ତଂ, ମାରିସା, ଭାୱେଥ। କରୁଣଂ… ମୁଦିତଂ… ଉପେକ୍ଖଂ, ମାରିସା, ଭାୱେଥ। ମାତରଂ ଉପଟ୍ଠହଥ, ପିତରଂ ଉପଟ୍ଠହଥ, କୁଲେ ଜେଟ୍ଠାପଚାଯିନୋ ହୋଥା’’ତି। ତେସଂ ୱଚନଂ ସୁତ୍ୱା ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ମନୁସ୍ସା ଚ ଭୁମ୍ମା ଦେୱା ଚ ସଂୱେଗଜାତା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ମୁଦୁଚିତ୍ତା ହୁତ୍ୱା ମେତ୍ତାଦୀନି ପୁଞ୍ଞାନି କରିତ୍ୱା ଦେୱଲୋକେ ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି। ତତ୍ଥ ଦିବ୍ବସୁଧାଭୋଜନଂ ଭୁଞ୍ଜିତ୍ୱା ୱାଯୋକସିଣେ ପରିକମ୍ମଂ କତ୍ୱା ଝାନଂ ପଟିଲଭନ୍ତି। ତଦଞ୍ଞେ ପନ ଅପରପରିଯୱେଦନୀଯେନ କମ୍ମେନ ଦେୱଲୋକେ ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି। ଅପରପରିଯୱେଦନୀଯକମ୍ମରହିତୋ ହି ସଂସାରେ ସଂସରନ୍ତୋ ନାମ ସତ୍ତୋ ନତ୍ଥି। ତେପି ତତ୍ଥ ତଥେୱ ଝାନଂ ପଟିଲଭନ୍ତି। ଏୱଂ ଦେୱଲୋକେ ପଟିଲଦ୍ଧଜ୍ଝାନୱସେନ ସବ୍ବେପି ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତୀତି।

ୱସ୍ସୂପଚ୍ଛେଦତୋ ପନ ଉଦ୍ଧଂ ଦୀଘସ୍ସ ଅଦ୍ଧୁନୋ ଅଚ୍ଚଯେନ ଦୁତିଯୋ ସୂରିଯୋ ପାତୁଭୱତି, ତସ୍ମିଂ ପାତୁଭୂତେ ନେୱ ରତ୍ତିପରିଚ୍ଛେଦୋ, ନ ଦିୱାପରିଚ୍ଛେଦୋ ପଞ୍ଞାଯତି। ଏକୋ ସୂରିଯୋ ଉଦେତି, ଏକୋ ଅତ୍ଥଂ ଗଚ୍ଛତି, ଅୱିଚ୍ଛିନ୍ନସୂରିଯସନ୍ତାପୋୱ ଲୋକୋ ହୋତି। ଯଥା ଚ ପକତିସୂରିଯେ ସୂରିଯଦେୱପୁତ୍ତୋ ହୋତି, ଏୱଂ କପ୍ପୱିନାସକସୂରିଯେ ନତ୍ଥି। ତତ୍ଥ ପକତିସୂରିଯେ ୱତ୍ତମାନେ ଆକାସେ ୱଲାହକାପି ଧୂମସିଖାପି ଚରନ୍ତି। କପ୍ପୱିନାସକସୂରିଯେ ୱତ୍ତମାନେ ୱିଗତଧୂମୱଲାହକଂ ଆଦାସମଣ୍ଡଲଂ ୱିଯ ନିମ୍ମଲଂ ନଭଂ ହୋତି। ଠପେତ୍ୱା ପଞ୍ଚ ମହାନଦିଯୋ ସେସକୁନ୍ନଦୀଆଦୀସୁ ଉଦକଂ ସୁସ୍ସତି।

ତତୋପି ଦୀଘସ୍ସ ଅଦ୍ଧୁନୋ ଅଚ୍ଚଯେନ ତତିଯୋ ସୂରିଯୋ ପାତୁଭୱତି, ଯସ୍ସ ପାତୁଭାୱା ମହାନଦିଯୋପି ସୁସ୍ସନ୍ତି।

ତତୋପି ଦୀଘସ୍ସ ଅଦ୍ଧୁନୋ ଅଚ୍ଚଯେନ ଚତୁତ୍ଥୋ ସୂରିଯୋ ପାତୁଭୱତି, ଯସ୍ସ ପାତୁଭାୱା ହିମୱତି ମହାନଦୀନଂ ପଭୱା – ‘‘ସୀହପପାତନୋ, ହଂସପାତନୋ, କଣ୍ଣମୁଣ୍ଡକୋ, ରଥକାରଦହୋ, ଅନୋତତ୍ତଦହୋ, ଛଦ୍ଦନ୍ତଦହୋ, କୁଣାଲଦହୋ’’ତି ଇମେ ସତ୍ତ ମହାସରା ସୁସ୍ସନ୍ତି।

ତତୋପି ଦୀଘସ୍ସ ଅଦ୍ଧୁନୋ ଅଚ୍ଚଯେନ ପଞ୍ଚମୋ ସୂରିଯୋ ପାତୁଭୱତି, ଯସ୍ସ ପାତୁଭାୱା ଅନୁପୁବ୍ବେନ ମହାସମୁଦ୍ଦେ ଅଙ୍ଗୁଲିପବ୍ବତେମନମତ୍ତମ୍ପି ଉଦକଂ ନ ସଣ୍ଠାତି।

ତତୋପି ଦୀଘସ୍ସ ଅଦ୍ଧୁନୋ ଅଚ୍ଚଯେନ ଛଟ୍ଠୋ ସୂରିଯୋ ପାତୁଭୱତି, ଯସ୍ସ ପାତୁଭାୱା ସକଲଚକ୍କୱାଳଂ ଏକଧୂମଂ ହୋତି ପରିଯାଦିନ୍ନସିନେହଂ ଧୂମେନ। ଯଥା ଚିଦଂ, ଏୱଂ କୋଟିସତସହସ୍ସଚକ୍କୱାଳାନିପି।

ତତୋପି ଦୀଘସ୍ସ ଅଦ୍ଧୁନୋ ଅଚ୍ଚଯେନ ସତ୍ତମୋ ସୂରିଯୋ ପାତୁଭୱତି, ଯସ୍ସ ପାତୁଭାୱା ସକଲଚକ୍କୱାଳଂ ଏକଜାଲଂ ହୋତି ସଦ୍ଧିଂ କୋଟିସତସହସ୍ସଚକ୍କୱାଳେହି। ଯୋଜନସତିକାଦିଭେଦାନି ସିନେରୁକୂଟାନିପି ପଲୁଜ୍ଜିତ୍ୱା ଆକାସେଯେୱ ଅନ୍ତରଧାଯନ୍ତି। ସା ଅଗ୍ଗିଜାଲା ଉଟ୍ଠହିତ୍ୱା ଚାତୁମହାରାଜିକେ ଗଣ୍ହାତି। ତତ୍ଥ କନକୱିମାନରତନୱିମାନମଣିୱିମାନାନି ଝାପେତ୍ୱା ତାୱତିଂସଭୱନଂ ଗଣ୍ହାତି। ଏତେନେୱ ଉପାଯେନ ଯାୱ ପଠମଜ୍ଝାନଭୂମିଂ ଗଣ୍ହାତି। ତତ୍ଥ ତଯୋପି। ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ଝାପେତ୍ୱା ଆଭସ୍ସରେ ଆହଚ୍ଚ ତିଟ୍ଠତି। ସା ଯାୱ ଅଣୁମତ୍ତମ୍ପି ସଙ୍ଖାରଗତଂ ଅତ୍ଥି, ତାୱ ନ ନିବ୍ବାଯତି। ସବ୍ବସଙ୍ଖାରପରିକ୍ଖଯା ପନ ସପ୍ପିତେଲଝାପନଗ୍ଗିସିଖା ୱିଯ ଛାରିକମ୍ପି ଅନୱସେସେତ୍ୱା ନିବ୍ବାଯତି। ହେଟ୍ଠାଆକାସେନ ସହ ଉପରିଆକାସୋ ଏକୋ ହୋତି ମହନ୍ଧକାରୋ।

ଅଥ ଦୀଘସ୍ସ ଅଦ୍ଧୁନୋ ଅଚ୍ଚଯେନ ମହାମେଘୋ ଉଟ୍ଠହିତ୍ୱା ପଠମଂ ସୁଖୁମଂ ସୁଖୁମଂ ୱସ୍ସତି। ଅନୁପୁବ୍ବେନ କୁମୁଦନାଳଯଟ୍ଠିମୁସଲତାଲକ୍ଖନ୍ଧାଦିପ୍ପମାଣାହି ଧାରାହି ୱସ୍ସନ୍ତୋ କୋଟିସତସହସ୍ସଚକ୍କୱାଳେସୁ ସବ୍ବଂ ଦଡ୍ଢଟ୍ଠାନଂ ପୂରେତ୍ୱା ଅନ୍ତରଧାଯତି। ତଂ ଉଦକଂ ହେଟ୍ଠା ଚ ତିରିଯଞ୍ଚ ୱାତୋ ସମୁଟ୍ଠହିତ୍ୱା ଘନଂ କରୋତି ପରିୱଟୁମଂ ପଦୁମିନିପତ୍ତେ ଉଦକବିନ୍ଦୁସଦିସଂ। କଥଂ ତାୱ ମହନ୍ତଂ ଉଦକରାସିଂ ଘନଂ କରୋତୀତି ଚେ? ୱିୱରସମ୍ପଦାନତୋ। ତଂ ହିସ୍ସ ତହିଂ ତହିଂ ୱିୱରଂ ଦେତି। ତଂ ଏୱଂ ୱାତେନ ସମ୍ପିଣ୍ଡିଯମାନଂ ଘନଂ କରିଯମାନଂ ପରିକ୍ଖଯମାନଂ ଅନୁପୁବ୍ବେନ ହେଟ୍ଠା ଓତରତି। ଓତିଣ୍ଣେ ଓତିଣ୍ଣେ ଉଦକେ ବ୍ରହ୍ମଲୋକଟ୍ଠାନେ ବ୍ରହ୍ମଲୋକା, ଉପରି ଚତୁକାମାୱଚରଦେୱଲୋକଟ୍ଠାନେ ଚ ଦେୱଲୋକା ପାତୁଭୱନ୍ତି। ପୁରିମପଥୱିଟ୍ଠାନଂ ଓତିଣ୍ଣେ ପନ ବଲୱୱାତା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି। ତେ ତଂ ପିହିତଦ୍ୱାରେ ଧମକରଣେ ଠିତୋଦକମିୱ ନିରୁସ୍ସାସଂ କତ୍ୱା ରୁମ୍ଭନ୍ତି। ମଧୁରୋଦକଂ ପରିକ୍ଖଯଂ ଗଚ୍ଛମାନଂ ଉପରି ରସପଥୱିଂ ସମୁଟ୍ଠାପେତି। ସା ୱଣ୍ଣସମ୍ପନ୍ନା ଚେୱ ହୋତି ଗନ୍ଧରସସମ୍ପନ୍ନା ଚ ନିରୁଦକପାଯାସସ୍ସ ଉପରି ପଟଲଂ ୱିଯ। ତଦା ଚ ଆଭସ୍ସରବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ପଠମତରାଭିନିବ୍ବତ୍ତା ସତ୍ତା ଆଯୁକ୍ଖଯା ୱା ପୁଞ୍ଞକ୍ଖଯା ୱା ତତୋ ଚୱିତ୍ୱା

ଇଧୂପପଜ୍ଜନ୍ତି। ତେ ହୋନ୍ତି ସୟଂପଭା ଅନ୍ତଲିକ୍ଖଚରା। ତେ ଅଗ୍ଗଞ୍ଞସୁତ୍ତେ (ଦୀ। ନି। ୩।୧୨୦) ୱୁତ୍ତନୟେନ ତଂ ରସପଥୱିଂ ସାୟିତ୍ୱା ତଣ୍ହାଭିଭୂତା ଆଲୁପ୍ପକାରକଂ ପରିଭୁଞ୍ଜିତୁଂ ଉପକ୍କମନ୍ତି।

ଅଥ ତେସଂ ସୟଂପଭା ଅନ୍ତରଧାୟତି, ଅନ୍ଧକାରୋ ହୋତି। ତେ ଅନ୍ଧକାରଂ ଦିସ୍ୱା ଭାୟନ୍ତି। ତତୋ ନେସଂ ଭୟଂ ନାସେତ୍ୱା ସୂରଭାୱଂ ଜନୟନ୍ତଂ ପରିପୁଣ୍ଣପଞ୍ଞାସୟୋଜନଂ ସୂରିୟମଣ୍ଡଲଂ ପାତୁଭୱତି। ତେ ତଂ ଦିସ୍ୱା ''ଆଲୋକଂ ପଟିଲଭିମ୍ହା''ତି ହଟ୍ଠତୁଟ୍ଠା ହୁତ୍ୱା ''ଅମ୍ହାକଂ ଭୀତାନଂ ଭୟଂ ନାସେତ୍ୱା ସୂରଭାୱଂ ଜନୟନ୍ତୋ ଉଟ୍ଠିତୋ, ତସ୍ମା ସୂରିୟୋ ହୋତୂ''ତି ସୂରିୟୋତ୍ୱେୱସ୍ସ ନାମଂ କରୋନ୍ତି। ଅଥ ସୂରିୟେ ଦିୱସଂ ଆଲୋକଂ କତ୍ୱା ଅତ୍ଥଙ୍ଗତେ ''ୟମ୍ପି ଆଲୋକଂ ଲଭିମ୍ହ, ସୋପି ନୋ ନଟ୍ଠୋ''ତି ପୁନ ଭୀତା ହୋନ୍ତି, ତେସଂ ଏୱଂ ହୋତି ''ସାଧୁ ୱତସ୍ସ ସଚେ ଅଞ୍ଞଂ ଆଲୋକଂ ଲଭେୟ୍ୟାମା''ତି। ତେସଂ ଚିତ୍ତଂ ଞତ୍ୱା ୱିୟ ଏକୂନପଞ୍ଞାସୟୋଜନଂ ଚନ୍ଦମଣ୍ଡଲଂ ପାତୁଭୱତି। ତେ ତଂ ଦିସ୍ୱା ଭିୟ୍ୟୋସୋମତ୍ତାୟ ହଟ୍ଠତୁଟ୍ଠା ହୁତ୍ୱା ''ଅମ୍ହାକଂ ଛନ୍ଦଂ ଞତ୍ୱା ୱିୟ ଉଟ୍ଠିତୋ, ତସ୍ମା ଚନ୍ଦୋ ହୋତୂ''ତି ଚନ୍ଦୋତ୍ୱେୱସ୍ସ ନାମଂ କରୋନ୍ତି।

ଏୱଂ ଚନ୍ଦିମସୂରିୟେସୁ ପାତୁଭୂତେସୁ ନକ୍ଖତ୍ତାନି ତାରକରୂପାନି ପାତୁଭୱନ୍ତି। ତତୋ ପଭୁତି ରତ୍ତିନ୍ଦିୱା ପଞ୍ଞାୟନ୍ତି ଅନୁକ୍କମେନ ଚ ମାସଦ୍ଧମାସୌତୁସଂୱଚ୍ଛରା। ଚନ୍ଦିମସୂରିୟାନଂ ପନ ପାତୁଭୂତଦିୱସେୟେୱ ସିନେରୁଚକ୍କୱାଳହିମୱନ୍ତପବ୍ବତା ପାତୁଭୱନ୍ତି । ତେ ଚ ଖୋ ଅପୁବ୍ବଂ ଅଚରିମଂ ଫଗ୍ଗୁଣପୁଣ୍ଣମଦିୱସେୟେୱ ପାତୁଭୱନ୍ତି। କଥଂ? ୟଥା ନାମ କଙ୍ଗୁଭତ୍ତେ ପଚ୍ଚମାନେ ଏକପ୍ପହାରେନେୱ ପୁପ୍ଫୁଳକା ଉଟ୍ଠହନ୍ତି, ଏକେ ପଦେସା ଥୂପଥୂପା ହୋନ୍ତି, ଏକେ ନିନ୍ନନିନ୍ନା ଏକେ ସମସମା, ଏୱମେୱଂ ଥୂପଥୂପଟ୍ଠାନେ ପବ୍ବତା ହୋନ୍ତି ନିନ୍ନନିନ୍ନଟ୍ଠାନେ ସମୁଦ୍ଦା ସମସମଟ୍ଠାନେ ଦୀପାତି।

ଅଥ ତେସଂ ସତ୍ତାନଂ ରସପଥୱିଂ ପରିଭୁଞ୍ଜନ୍ତାନଂ କମେନ ଏକଚ୍ଚେ ୱଣ୍ଣୱନ୍ତୋ, ଏକଚ୍ଚେ ଦୁବ୍ବଣ୍ଣା ହୋନ୍ତି। ତତ୍ଥ ୱଣ୍ଣୱନ୍ତୋ ଦୁବ୍ବଣ୍ଣେ ଅତିମଞ୍ଞନ୍ତି। ତେସଂ ଅତିମାନପଚ୍ଚୟା ସା ରସପଥୱୀ ଅନ୍ତରଧାୟତି, ଭୂମିପପ୍ପଟକୋ ପାତୁଭୱତି। ଅଥ ତେସଂ ତେନେୱ ନୟେନ ସୋପି ଅନ୍ତରଧାୟତି, ପଦାଲତା ପାତୁଭୱତି। ତେନେୱ ନୟେନ ସାପି ଅନ୍ତରଧାୟତି, ଅକଟ୍ଠପାକୋ ସାଲି ପାତୁଭୱତି ଅକଣୋ ଅଥୁସୋ ସୁଦ୍ଧୋ ସୁଗନ୍ଧୋ ତଣ୍ଡୁଲପ୍ଫଲୋ। ତତୋ ନେସଂ ଭାଜନାନି ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି। ତେ ସାଲିଂ ଭାଜନେ ଠପେତ୍ୱା ପାସାଣପିଟ୍ଠିୟଂ ଠପେନ୍ତି। ସୟମେୱ ଜାଲାସିଖା ଉଟ୍ଠହିତ୍ୱା ତଂ ପଚତି। ସୋ ହୋତି ଓଦନୋ ସୁମନଜାତିପୁପ୍ଫସଦିସୋ। ନ ତସ୍ସ ସୂପେନ ୱା ବ୍ୟଞ୍ଜନେନ ୱା କରଣୀୟଂ ଅତ୍ଥି, ୟଂ ୟଂ ରସଂ ଭୁଞ୍ଜିତୁକାମା ହୋନ୍ତି, ତଂ ତଂ ରସୋୱ ହୋତି। ତେସଂ ତଂ ଓଳାରିକଂ ଆହାରଂ ଆହରୟତଂ ତତୋ ପଭୁତି ମୁତ୍ତକରୀସଂ ସଞ୍ଜାୟତି। ଅଥ ନେସଂ ତସ୍ସ ନିକ୍ଖମନତ୍ଥାୟ ୱଣମୁଖାନି ପଭିଜ୍ଜନ୍ତି । ପୁରିସସ୍ସ ପୁରିସଭାୱୋ, ଇତ୍ଥିୟା ଇତ୍ଥିଭାୱୋ ପାତୁଭୱତି। ତତ୍ର ସୁଦଂ ଇତ୍ଥୀ ପୁରିସଂ, ପୁରିସୋ ଚ ଇତ୍ଥିଂ ଅତିୱେଲଂ ଉପନିଜ୍ଝାୟତି। ତେସଂ ଅତିୱେଲଂ ଉପନିଜ୍ଝାୟନପଚ୍ଚୟା କାମପରିଳାହୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ତତୋ ମେଥୁନଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିସେୱନ୍ତି। ତେ ଅସଦ୍ଧମ୍ମପଟିସେୱନପଚ୍ଚୟା ୱିଞ୍ଞୂହି ଗରହିୟମାନା ୱିହେଠିୟମାନା ତସ୍ସ ଅସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସ ପଟିଚ୍ଛାଦନହେତୁ ଅଗାରାନି କରୋନ୍ତି। ତେ ଅଗାରଂ ଅଜ୍ଝାୱସମାନା ଅନୁକ୍କମେନ ଅଞ୍ଞତରସ୍ସ ଅଲସଜାତିକସ୍ସ ସତ୍ତସ୍ସ ଦିଟ୍ଠାନୁଗତିଂ ଆପଜ୍ଜନ୍ତା ସନ୍ନିଧିଂ କରୋନ୍ତି। ତତୋ ପଭୁତି କଣୋପି ଥୁସୋପି ତଣ୍ଡୁଲଂ ପରିୟୋନନ୍ଧତି, ଲାୟିତଟ୍ଠାନମ୍ପି ନ ପଟିୱିରୂହତି। ତେ ସନ୍ନିପତିତ୍ୱା ଅନୁତ୍ଥୁନନ୍ତି ''ପାପକା ୱତ ଭୋ ଧମ୍ମା ସତ୍ତେସୁ ପାତୁଭୂତା, ମୟଞ୍ହି ପୁବ୍ବେ ମନୋମୟା ଅହୁମ୍ହା''ତି ଅଗ୍ଗଞ୍ଞସୁତ୍ତେ (ଦୀ। ନି। ୩।୧୨୮) ୱୁତ୍ତନୟେନ ୱିତ୍ଥାରେତବ୍ବଂ। ତତୋ ମରିୟାଦଂ ଠପେନ୍ତି।

ଅଥ ଅଞ୍ଞତରୋ ସତ୍ତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଭାଗଂ ଅଦିନ୍ନଂ ଆଦିୟତି। ତଂ ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ପରିଭାସିତ୍ୱା ତତିୟୱାରେ ପାଣିଲେଡ୍ଡୁଦଣ୍ଡେହି ପହରନ୍ତି। ତେ ଏୱଂ ଅଦିନ୍ନାଦାନଗରହମୁସାୱାଦଦଣ୍ଡାଦାନେସୁ ଉପ୍ପନ୍ନେସୁ ସନ୍ନିପତିତ୍ୱା ଚିନ୍ତୟନ୍ତି ''ୟଂନୂନ ମୟଂ ଏକଂ ସତ୍ତଂ ସମ୍ମନ୍ନେୟ୍ୟାମ, ୟୋ ନୋ ସମ୍ମା ଖୀୟିତବ୍ବଂ ଖୀୟେୟ୍ୟ, ଗରହିତବ୍ବଂ ଗରହେୟ୍ୟ, ପବ୍ବାଜେତବ୍ବଂ ପବ୍ବାଜେୟ୍ୟ। ମୟଂ ପନସ୍ସ ସାଲୀନଂ ଭାଗଂ ଅନୁପଦସ୍ସାମା''ତି। ଏୱଂ କତସନ୍ନିଟ୍ଠାନେସୁ ପନ ସତ୍ତେସୁ ଇମସ୍ମିଂ ତାୱ କପ୍ପେ ଅୟମେୱ ଭଗୱା ବୋଧିସତ୍ତଭୂତୋ ତେନ ସମୟେନ ତେସୁ ସତ୍ତେସୁ ଅଭିରୂପତରୋ ଚ ଦସ୍ସନୀୟତରୋ ଚ ମହେସକ୍ଖତରୋ ଚ ବୁଦ୍ଧିସମ୍ପନ୍ନୋ ପଟିବଲୋ ନିଗ୍ଗହପଗ୍ଗହଂ କାତୁଂ। ତେ ତଂ ଉପସଙ୍କମିତ୍ୱା ୟାଚିତ୍ୱା ସମ୍ମନ୍ନିଂସୁ। ସୋ ''ତେନ ମହାଜନେନ ସମ୍ମତୋତି ମହାସମ୍ମତୋ, ଖେତ୍ତାନଂ ଅଧିପତୀତି ଖତ୍ତିୟୋ, ଧମ୍ମେନ ସମେନ ପରେ ରଞ୍ଜେତୀତି ରାଜା''ତି ତୀହି ନାମେହି ପଞ୍ଞାୟିତ୍ଥ। ୟଞ୍ହି ଲୋକେ ଅଚ୍ଛରିୟଟ୍ଠାନଂ, ବୋଧିସତ୍ତୋୱ ତତ୍ଥ ଆଦିପୁରିସୋତି। ଏୱଂ ବୋଧିସତ୍ତଂ ଆଦିଂ କତ୍ୱା ଖତ୍ତିୟମଣ୍ଡଲେ ସଣ୍ଠିତେ ଅନୁପୁବ୍ବେନ ବ୍ରାହ୍ମଣାଦୟୋପି ୱଣ୍ଣା ସଣ୍ଠହିଂସୁ। ତତ୍ଥ କପ୍ପୱିନାସକମହାମେଘତୋ ୟାୱ ଜାଲୂପଚ୍ଛେଦୋ, ଇଦମେକମସଙ୍ଖେୟ୍ୟଂ ସଂୱଟ୍ଟୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। କପ୍ପୱିନାସକଜାଲୂପଚ୍ଛେଦତୋ ୟାୱ କୋଟିସତସହସ୍ସଚକ୍କୱାଳପରିପୂରକୋ ସମ୍ପତ୍ତିମହାମେଘୋ, ଇଦଂ ଦୁତିୟମସଙ୍ଖେୟ୍ୟଂ ସଂୱଟ୍ଟଟ୍ଠାୟୀତି ୱୁଚ୍ଚତି। ସମ୍ପତ୍ତିମହାମେଘତୋ ୟାୱ ଚନ୍ଦିମସୂରିୟପାତୁଭାୱୋ, ଇଦଂ ତତିୟମସଙ୍ଖେୟ୍ୟଂ ୱିୱଟ୍ଟୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଚନ୍ଦିମସୂରିୟପାତୁଭାୱତୋ ୟାୱ ପୁନ କପ୍ପୱିନାସକମହାମେଘୋ, ଇଦଂ ଚତୁତ୍ଥମସଙ୍ଖେୟ୍ୟଂ ୱିୱଟ୍ଟଟ୍ଠାୟୀତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଇମାନି ଚତ୍ତାରି ଅସଙ୍ଖେୟ୍ୟାନି ଏକୋ ମହାକପ୍ପୋ ହୋତି। ଏୱଂ ତାୱ ଅଗ୍ଗିନା ୱିନାସୋ ଚ ସଣ୍ଠହନଞ୍ଚ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଯସ୍ମିଂ ପନ ସମଯେ କପ୍ପୋ ଉଦକେନ ନସ୍ସତି, ଆଦିତୋୱ କପ୍ପୱିନାସକମହାମେଘୋ ଉଟ୍ଠହିତ୍ୱାତି ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱିତ୍ଥାରେତବ୍ବଂ। ଅଯଂ ପନ ୱିସେସୋ – ଯଥା ତତ୍ଥ ଦୁତିଯୋ ସୂରିଯୋ, ଏୱମିଧ କପ୍ପୱିନାସକୋ ଖାରୁଦକମହାମେଘୋ ଉଟ୍ଠାତି। ସୋ ଆଦିତୋ ସୁଖୁମଂ ସୁଖୁମଂ ୱସ୍ସନ୍ତୋ ଅନୁକ୍କମେନ ମହାଧାରାହି କୋଟିସତସହସ୍ସଚକ୍କୱାଳାନଂ ପୂରେନ୍ତୋ ୱସ୍ସତି। ଖାରୁଦକେନ ଫୁଟ୍ଠଫୁଟ୍ଠା ପଥୱୀପବ୍ବତାଦଯୋ ୱିଲୀଯନ୍ତି। ଉଦକଂ ସମନ୍ତତୋ ୱାତେହି ଧାରୀଯତି। ପଥୱିତୋ ଯାୱ ଦୁତିଯଜ୍ଝାନଭୂମିଂ ଉଦକଂ ଗଣ୍ହାତି, ତତ୍ଥ ତଯୋପି ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ୱିଲୀଯାପେତ୍ୱା ସୁଭକିଣ୍ହେ ଆହଚ୍ଚ ତିଟ୍ଠତି। ତଂ ଯାୱ ଅଣୁମତ୍ତମ୍ପି ସଙ୍ଖାରଗତଂ ଅତ୍ଥି, ତାୱ ନ ୱୂପସମ୍ମତି।

ଉଦକାନୁଗତଂ ପନ ସବ୍ବସଙ୍ଖାରଗତଂ ଅଭିଭୱିତ୍ୱା ସହସା ୱୂପସମ୍ମତି, ଅନ୍ତରଧାନଂ ଗଚ୍ଛତି। ହେଟ୍ଠାଆକାସେନ ସହ ଉପରିଆକାସୋ ଏକୋ ହୋତି ମହନ୍ଧକାରୋତି ସବ୍ବଂ ୱୁତ୍ତସଦିସଂ। କେୱଲଂ ପନିଧ ଆଭସ୍ସରବ୍ରହ୍ମଲୋକଂ ଆଦିଂ କତ୍ୱା ଲୋକୋ ପାତୁଭୱତି। ସୁଭକିଣ୍ହତୋ ଚ ଚୱିତ୍ୱା ଆଭସ୍ସରଟ୍ଠାନାଦୀସୁ ସତ୍ତା ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି। ତତ୍ଥ କପ୍ପୱିନାସକମହାମେଘତୋ ଯାୱ କପ୍ପୱିନାସକଖାରୁଦକୂପଚ୍ଛେଦୋ, ଇଦମେକଂ ଅସଙ୍ଖେଯ୍ୟଂ। ଉଦକୂପଚ୍ଛେଦତୋ ଯାୱ ସମ୍ପତ୍ତିମହାମେଘୋ, ଇଦଂ ଦୁତିଯମସଙ୍ଖେଯ୍ୟଂ। ସମ୍ପତ୍ତିମହାମେଘତୋ…ପେ… ଇମାନି ଚତ୍ତାରି ଅସଙ୍ଖେଯ୍ୟାନି ଏକୋ ମହାକପ୍ପୋ ହୋତି। ଏୱଂ ଉଦକେନ ୱିନାସୋ ଚ ସଣ୍ଠହନଞ୍ଚ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଯସ୍ମିଂ ପନ ସମଯେ କପ୍ପୋ ୱାତେନ ୱିନସ୍ସତି, ଆଦିତୋୱ କପ୍ପୱିନାସକମହାମେଘୋ ୱୁଟ୍ଠହିତ୍ୱାତି ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱିତ୍ଥାରେତବ୍ବଂ। ଅଯଂ ପନ ୱିସେସୋ – ଯଥା ତତ୍ଥ ଦୁତିଯସୂରିଯୋ, ଏୱମିଧ କପ୍ପୱିନାସନତ୍ଥଂ ୱାତୋ ସମୁଟ୍ଠାତି। ସୋ ପଠମଂ ଥୂଲରଜଂ ଉଟ୍ଠାପେତି, ତତୋ ସଣ୍ହରଜଂ ସୁଖୁମୱାଲିକଂ ଥୂଲୱାଲିକଂ ସକ୍ଖରପାସାଣାଦଯୋତି ଯାୱ କୂଟାଗାରମତ୍ତେ ପାସାଣେ ୱିସମଟ୍ଠାନେ ଠିତମହାରୁକ୍ଖେ ଚ ଉଟ୍ଠାପେତି। ତେ ପଥୱିତୋ ନଭମୁଗ୍ଗତା ନ ପୁନ ପତନ୍ତି, ତତ୍ଥେୱ ଚୁଣ୍ଣୱିଚୁଣ୍ଣା ହୁତ୍ୱା ଅଭାୱଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି। ଅଥାନୁକ୍କମେନ ହେଟ୍ଠାମହାପଥୱିଯା ୱାତୋ ସମୁଟ୍ଠହିତ୍ୱା ପଥୱିଂ ପରିୱତ୍ତେତ୍ୱା ଉଦ୍ଧଂ ମୂଲଂ କତ୍ୱା ଆକାସେ ଖିପତି। ଯୋଜନସତପ୍ପମାଣା ପଥୱିପ୍ପଦେସା ଦ୍ୱିଯୋଜନତିଯୋଜନଚତୁଯୋଜନପଞ୍ଚଯୋଜନସତପ୍ପମାଣାପି ଭିଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱାତୱେଗୁକ୍ଖିତ୍ତା ଆକାସେଯେୱ ଚୁଣ୍ଣୱିଚୁଣ୍ଣା ହୁତ୍ୱା ଅଭାୱଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି। ଚକ୍କୱାଳପବ୍ବତମ୍ପି ସିନେରୁପବ୍ବତମ୍ପି ୱାତୋ ଉକ୍ଖିପିତ୍ୱା ଆକାସେ ଖିପତି। ତେ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଅଭିହନ୍ତ୍ୱା ଚୁଣ୍ଣୱିଚୁଣ୍ଣା ହୁତ୍ୱା ୱିନସ୍ସନ୍ତି। ଏତେନେୱ ଉପାଯେନ ଭୂମଟ୍ଠକୱିମାନାନି ଚ ଆକାସଟ୍ଠକୱିମାନାନି ଚ ୱିନାସେନ୍ତୋ ଛ କାମାୱଚରଦେୱଲୋକେ ୱିନାସେତ୍ୱା କୋଟିସତସହସ୍ସଚକ୍କୱାଳାନି ୱିନାସେତି। ତତ୍ଥ ଚକ୍କୱାଳା ଚକ୍କୱାଳେହି, ହିମୱନ୍ତା ହିମୱନ୍ତେହି, ସିନେରୂ ସିନେରୂହି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ସମାଗନ୍ତ୍ୱା ଚୁଣ୍ଣୱିଚୁଣ୍ଣା ହୁତ୍ୱା ୱିନସ୍ସନ୍ତି। ପଥୱିତୋ ଯାୱ ତତିଯଜ୍ଝାନଭୂମିଂ ୱାତୋ ଗଣ୍ହାତି, ତତ୍ଥ ତଯୋ ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ୱିନାସେତ୍ୱା ୱେହପ୍ଫଲେ ଆହଚ୍ଚ ତିଟ୍ଠତି। ଏୱଂ ସବ୍ବସଙ୍ଖାରଗତଂ ୱିନାସେତ୍ୱା ସଯମ୍ପି ୱିନସ୍ସତି। ହେଟ୍ଠାଆକାସେନ ସହ ଉପରିଆକାସୋ ଏକୋ ହୋତି ମହନ୍ଧକାରୋତି ସବ୍ବଂ ୱୁତ୍ତସଦିସଂ। ଇଧ ପନ ସୁଭକିଣ୍ହବ୍ରହ୍ମଲୋକଂ ଆଦିଂ କତ୍ୱା ଲୋକୋ ପାତୁଭୱତି। ୱେହପ୍ଫଲତୋ ଚ ଚୱିତ୍ୱା ସୁଭକିଣ୍ହଟ୍ଠାନାଦୀସୁ ସତ୍ତା ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି। ତତ୍ଥ କପ୍ପୱିନାସକମହାମେଘତୋ ଯାୱ କପ୍ପୱିନାସକୱାତୂପଚ୍ଛେଦୋ, ଇଦମେକଂ ଅସଙ୍ଖେଯ୍ୟଂ। ୱାତୂପଚ୍ଛେଦତୋ ଯାୱ ସମ୍ପତ୍ତିମହାମେଘୋ, ଇଦଂ ଦୁତିଯମସଙ୍ଖେଯ୍ୟଂ…ପେ… ଇମାନି ଚତ୍ତାରି ଅସଙ୍ଖେଯ୍ୟାନି ଏକୋ ମହାକପ୍ପୋ ହୋତି। ଏୱଂ ୱାତେନ ୱିନାସୋ ଚ ସଣ୍ଠହନଞ୍ଚ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

କିଂ କାରଣା ଏୱଂ ଲୋକୋ ୱିନସ୍ସତି? ଅକୁସଲମୂଲକାରଣା। ଅକୁସଲମୂଲେସୁ ହି ଉସ୍ସନ୍ନେସୁ ଏୱଂ ଲୋକୋ ୱିନସ୍ସତି। ସୋ ଚ ଖୋ ରାଗେ ଉସ୍ସନ୍ନତରେ ଅଗ୍ଗିନା ୱିନସ୍ସତି, ଦୋସେ ଉସ୍ସନ୍ନତରେ ଉଦକେନ ୱିନସ୍ସତି। କେଚି ପନ ‘‘ଦୋସେ ଉସ୍ସନ୍ନତରେ ଅଗ୍ଗିନା, ରାଗେ ଉଦକେନା’’ତି ୱଦନ୍ତି। ମୋହେ ଉସ୍ସନ୍ନତରେ ୱାତେନ ୱିନସ୍ସତି। ଏୱଂ ୱିନସ୍ସନ୍ତୋପି ଚ ନିରନ୍ତରମେୱ ସତ୍ତ ୱାରେ ଅଗ୍ଗିନା ନସ୍ସତି, ଅଟ୍ଠମେ ୱାରେ ଉଦକେନ। ପୁନ ସତ୍ତ ୱାରେ ଅଗ୍ଗିନା, ଅଟ୍ଠମେ ୱାରେ ଉଦକେନାତି ଏୱଂ ଅଟ୍ଠମେ ଅଟ୍ଠମେ ୱାରେ ୱିନସ୍ସନ୍ତୋ ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁଂ ଉଦକେନ ୱିନସ୍ସିତ୍ୱା ପୁନ ସତ୍ତ ୱାରେ ଅଗ୍ଗିନା ନସ୍ସତି। ଏତ୍ତାୱତା ତେସଟ୍ଠି କପ୍ପା ଅତୀତା ହୋନ୍ତି। ଏତ୍ଥନ୍ତରେ ଉଦକେନ ନସ୍ସନୱାରଂ ସମ୍ପତ୍ତମ୍ପି ପଟିବାହିତ୍ୱା ଲଦ୍ଧୋକାସୋ ୱାତୋ ପରିପୁଣ୍ଣଚତୁସଟ୍ଠିକପ୍ପାଯୁକେ ସୁଭକିଣ୍ହେ ୱିଦ୍ଧଂସେନ୍ତୋ ଲୋକଂ ୱିନାସେତି।

ପୁବ୍ବେନିୱାସଂ ଅନୁସ୍ସରନ୍ତୋପି ଚ କପ୍ପାନୁସ୍ସରଣକୋ ଭିକ୍ଖୁ ଏତେସୁ କପ୍ପେସୁ ଅନେକେପି ସଂୱଟ୍ଟକପ୍ପେ ଅନେକେପି ୱିୱଟ୍ଟକପ୍ପେ ଅନେକେପି ସଂୱଟ୍ଟୱିୱଟ୍ଟକପ୍ପେ ଅନୁସ୍ସରତି। ସଂୱଟ୍ଟକପ୍ପେ ୱିୱଟ୍ଟକପ୍ପେତି ଚ କପ୍ପସ୍ସ ଅଡ୍ଢଂ ଗହେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ସଂୱଟ୍ଟୱିୱଟ୍ଟକପ୍ପେତି ସକଲକପ୍ପଂ ଗହେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। କଥଂ ଅନୁସ୍ସରତୀତି ଚେ? ଅମୁତ୍ରାସିନ୍ତିଆଦିନା ନଯେନ। ତତ୍ଥ ଅମୁତ୍ରାସିନ୍ତି ଅମୁମ୍ହି ସଂୱଟ୍ଟକପ୍ପେ ଅହଂ ଅମୁମ୍ହି ଭୱେ ୱା ଯୋନିଯା ୱା ଗତିଯା ୱା ୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିଯା ୱା ସତ୍ତାୱାସେ ୱା ସତ୍ତନିକାଯେ ୱା ଆସିଂ। ଏୱଂନାମୋତି ତିସ୍ସୋ ୱା ଫୁସ୍ସୋ ୱା। ଏୱଂଗୋତ୍ତୋତି କଚ୍ଚାନୋ ୱା କସ୍ସପୋ ୱା। ଇଦମସ୍ସ ଅତୀତଭୱେ ଅତ୍ତନୋ ନାମଗୋତ୍ତାନୁସ୍ସରଣୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ସଚେ ପନ ତସ୍ମିଂ କାଲେ ଅତ୍ତନୋ ୱଣ୍ଣସମ୍ପତ୍ତିଂ ୱା ଲୂଖପଣୀତଜୀୱିକଭାୱଂ ୱା ସୁଖଦୁକ୍ଖବହୁଲତଂ ୱା ଅପ୍ପାଯୁକଦୀଘାଯୁକଭାୱଂ ୱା ଅନୁସ୍ସରିତୁକାମୋ ହୋତି, ତମ୍ପି ଅନୁସ୍ସରତିଯେୱ। ତେନାହ ‘‘ଏୱଂୱଣ୍ଣୋ…ପେ…

ଏୱମାଯୁପରିଯନ୍ତୋ’’ତି। ତତ୍ଥ ଏୱଂୱଣ୍ଣୋତି ଓଦାତୋ ୱା ସାମୋ ୱା। ଏୱମାହାରୋତି ସାଲିମଂସୋଦନାହାରୋ ୱା ପୱତ୍ତଫଲଭୋଜନୋ ୱା। ଏୱଂସୁଖଦୁକ୍ଖପ୍ପଟିସଂୱେଦୀତି ଅନେକପ୍ପକାରେନ କାଯିକଚେତସିକାନଂ ସାମିସନିରାମିସାଦିପ୍ପଭେଦାନଂ ୱା ସୁଖଦୁକ୍ଖାନଂ ପଟିସଂୱେଦୀ। ଏୱମାଯୁପରିଯନ୍ତୋତି ଏୱଂ ୱସ୍ସସତପରିମାଣାଯୁପରିଯନ୍ତୋ ୱା ଚତୁରାସୀତିକପ୍ପସତସହସ୍ସାଯୁପରିଯନ୍ତୋ ୱା।

ସୋତତୋ ଚୁତୋ ଅମୁତ୍ର ଉଦପାଦିନ୍ତି ସୋ ଅହଂ ତତୋ ଭୱତୋ ଯୋନିତୋ ଗତିତୋ ୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିତୋ ସତ୍ତାୱାସତୋ ସତ୍ତନିକାଯତୋ ୱା ଚୁତୋ ପୁନ ଅମୁକସ୍ମିଂ ନାମ ଭୱେ ଯୋନିଯା ଗତିଯା ୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିଯା ସତ୍ତାୱାସେ ସତ୍ତନିକାଯେ ୱା ଉଦପାଦିଂ। ତତ୍ରାପାସିନ୍ତି ଅଥ ତତ୍ରାପି ଭୱେ ଯୋନିଯା ଗତିଯା ୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିଯା ସତ୍ତାୱାସେ ସତ୍ତନିକାଯେ ୱା ପୁନ ଅହୋସିଂ। ଏୱଂନାମୋତିଆଦି ୱୁତ୍ତନଯମେୱ। ଅପିଚ ଯସ୍ମା ଅମୁତ୍ରାସିନ୍ତି ଇଦଂ ଅନୁପୁବ୍ବେନ ଆରୋହନ୍ତସ୍ସ ଯାୱଦିଚ୍ଛକଂ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୪୧୦) ଅନୁସ୍ସରଣଂ, ସୋ ତତୋ ଚୁତୋତି ପଟିନିୱତ୍ତନ୍ତସ୍ସ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଂ, ତସ୍ମା ଇଧୂପପନ୍ନୋତି ଇମିସ୍ସା ଇଧୂପପତ୍ତିଯା ଅନନ୍ତରମେୱସ୍ସ ଉପପତ୍ତିଟ୍ଠାନଂ ସନ୍ଧାଯ ଅମୁତ୍ର ଉଦପାଦିନ୍ତି ଇଦଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତତ୍ରାପାସିନ୍ତି ଏୱମାଦି ପନସ୍ସ ତତ୍ର ଇମିସ୍ସା ଉପପତ୍ତିଯା ଅନନ୍ତରେ ଉପପତ୍ତିଟ୍ଠାନେ ନାମଗୋତ୍ତାଦୀନଂ ଅନୁସ୍ସରଣଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ। ସୋ ତତୋ ଚୁତୋ ଇଧୂପପନ୍ନୋତି ସ୍ୱାହଂ ତତୋ ଅନନ୍ତରୂପପତ୍ତିଟ୍ଠାନତୋ ଚୁତୋ ଇଧ ଅମୁକସ୍ମିଂ ନାମ ଖତ୍ତିଯକୁଲେ ୱା ବ୍ରାହ୍ମଣକୁଲେ ୱା ନିବ୍ବତ୍ତୋତି। ଇତୀତି ଏୱଂ। ସାକାରଂ ସଉଦ୍ଦେସନ୍ତି ନାମଗୋତ୍ତୱସେନ ସଉଦ୍ଦେସଂ, ୱଣ୍ଣାଦିୱସେନ ସାକାରଂ। ନାମଗୋତ୍ତେନ ହି ସତ୍ତୋ ତିସ୍ସୋ ଫୁସ୍ସୋ କସ୍ସପୋତି ଉଦ୍ଦିସୀଯତି, ୱଣ୍ଣାଦୀହି ସାମୋ ଓଦାତୋତି ନାନତ୍ତତୋ ପଞ୍ଞାଯତି। ତସ୍ମା ନାମଗୋତ୍ତଂ ଉଦ୍ଦେସୋ, ଇତରେ ଆକାରାତି।

ପୁବ୍ବେନିୱାସାନୁସ୍ସତିଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫୪। ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୦୬। ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ଆଲୋକସଞ୍ଞଂ ମନସି କରୋତୀତି ଦିୱା ୱା ରତ୍ତିଂ ୱା ସୂରିଯଜୋତିଚନ୍ଦମଣିଆଲୋକଂ ଆଲୋକୋତି ମନସି କରୋତି। ଏୱଂ ମନସିକରୋନ୍ତୋ ଚ ଆଲୋକୋତି ସଞ୍ଞଂ ମନସି ପୱତ୍ତନତୋ ‘‘ଆଲୋକସଞ୍ଞଂ ମନସି କରୋତୀ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଦିୱାସଞ୍ଞଂ ଅଧିଟ୍ଠାତୀତି ଏୱଂ ଆଲୋକସଞ୍ଞଂ ମନସିକରିତ୍ୱା ଦିୱାତି ସଞ୍ଞଂ ଠପେତି। ଯଥାଦିୱା ତଥା ରତ୍ତିନ୍ତି ଯଥା ଦିୱା ଆଲୋକୋ ଦିଟ୍ଠୋ, ତଥେୱ ରତ୍ତିମ୍ପି ମନସି କରୋତି। ଯଥା ରତ୍ତିଂ ତଥା ଦିୱାତି ଯଥା ରତ୍ତିଂ ଆଲୋକୋ ଦିଟ୍ଠୋ, ତଥେୱ ଦିୱାପି ମନସି କରୋତି। ଇତି ୱିୱଟେନ ଚେତସାତି ଏୱଂ ଅପିହିତେନ ଚିତ୍ତେନ। ଅପରିଯୋନଦ୍ଧେନାତି ସମନ୍ତତୋ ଅନଦ୍ଧେନ। ସପ୍ପଭାସଂ ଚିତ୍ତଂ ଭାୱେତୀତି ସଓଭାସଂ ଚିତ୍ତଂ ୱଡ୍ଢେତି। ଏତେନ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁସ୍ସ ପରିକମ୍ମାଲୋକାରମ୍ମଣଂ ଚିତ୍ତଂ କଥିତଂ। ଆଲୋକକସିଣାରମ୍ମଣଂ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନମେୱ ୱା ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ସେୱଂ ଭାୱଯତୋ ଓଭାସଜାତଂ ଚିତ୍ତଂ ହୋତି ୱିଗତନ୍ଧକାରାୱରଣଂ। ତେନ ହି ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଂ ଉପ୍ପାଦେତୁକାମେନ ଆଦିକମ୍ମିକେନ କୁଲପୁତ୍ତେନ ଇମିସ୍ସାଯେୱ ପାଳିଯା ଅନୁସାରେନ କସିଣାରମ୍ମଣଂ ଅଭିଞ୍ଞାପାଦକଜ୍ଝାନଂ ସବ୍ବାକାରେନ ଅଭିନୀହାରକ୍ଖମଂ କତ୍ୱା ‘‘ତେଜୋକସିଣଂ ଓଦାତକସିଣଂ ଆଲୋକକସିଣ’’ନ୍ତି ଇମେସୁ ତୀସୁ କସିଣେସୁ ଅଞ୍ଞତରଂ ଆସନ୍ନଂ କାତବ୍ବଂ, ଉପଚାରଜ୍ଝାନଗୋଚରଂ କତ୍ୱା ୱଡ୍ଢେତ୍ୱା ଠପେତବ୍ବଂ, ନ ତତ୍ଥ ଅପ୍ପନା ଉପ୍ପାଦେତବ୍ବାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ସଚେ ହି ଉପ୍ପାଦେତି, ପାଦକଜ୍ଝାନନିସ୍ସଯଂ ହୋତି, ନ ପରିକମ୍ମନିସ୍ସଯଂ। ଇମେସୁ ଚ ପନ ତୀସୁ ଆଲୋକକସିଣଂଯେୱ ସେଟ୍ଠତରଂ, ତଦନୁଲୋମେନ ପନ ଇତରଂ କସିଣଦ୍ୱଯମ୍ପି ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ମା ଆଲୋକକସିଣଂ ଇତରେସଂ ୱା ଅଞ୍ଞତରଂ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ଚତ୍ତାରି ଝାନାନି ଉପ୍ପାଦେତ୍ୱା ପୁନ ଉପଚାରଭୂମିଯଂଯେୱ ଠତ୍ୱା କସିଣଂ ୱଡ୍ଢେତବ୍ବଂ। ୱଡ୍ଢିତୱଡ୍ଢିତଟ୍ଠାନସ୍ସ ଅନ୍ତୋଯେୱ ରୂପଗତଂ ପସ୍ସିତବ୍ବଂ। ରୂପଗତଂ ପସ୍ସତୋ ପନସ୍ସ ତେନ ବ୍ୟାପାରେନ ପରିକମ୍ମଚିତ୍ତେନ ଆଲୋକଫରଣଂ ଅକୁବ୍ବତୋ ପରିକମ୍ମସ୍ସ ୱାରୋ ଅତିକ୍କମତି, ତତୋ ଆଲୋକୋ ଅନ୍ତରଧାଯତି, ତସ୍ମିଂ ଅନ୍ତରହିତେ ରୂପଗତମ୍ପି ନ ଦିସ୍ସତି। ଅଥାନେନ ପୁନପ୍ପୁନଂ ପାଦକଜ୍ଝାନମେୱ ପୱିସିତ୍ୱା ତତୋ ୱୁଟ୍ଠାଯ ଆଲୋକୋ ଫରିତବ୍ବୋ। ଏୱଂ ଅନୁକ୍କମେନ ଆଲୋକୋ ଥାମଗତୋ ହୋତୀତି। ‘‘ଏତ୍ଥ ଆଲୋକୋ ହୋତୂ’’ତି ଯତ୍ତକଂ ଠାନଂ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦତି, ତତ୍ଥ ଆଲୋକୋ ତିଟ୍ଠତିଯେୱ। ଦିୱସମ୍ପି ନିସୀଦିତ୍ୱା ପସ୍ସତୋ ରୂପଦସ୍ସନଂ ହୋତି। ତତ୍ଥ ଯଦା ତସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ମଂସଚକ୍ଖୁସ୍ସ ଅନାପାଥଗତଂ ଅନ୍ତୋକୁଚ୍ଛିଗତଂ ହଦଯୱତ୍ଥୁନିସ୍ସିତଂ ହେଟ୍ଠାପଥୱୀତଲନିସ୍ସିତଂ ତିରୋକୁଟ୍ଟପବ୍ବତପାକାରଗତଂ ପରଚକ୍କୱାଳଗତନ୍ତି ଇଦଂ ରୂପଂ ଞାଣଚକ୍ଖୁସ୍ସ ଆପାଥଂ ଆଗଚ୍ଛତି, ମଂସଚକ୍ଖୁନା ଦିସ୍ସମାନଂ ୱିଯ ହୋତି, ତଦା ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ହୋତି। ତଦେୱ ଚେତ୍ଥ ରୂପଦସ୍ସନସମତ୍ଥଂ, ନ ପୁବ୍ବଭାଗଚିତ୍ତାନି।

ତତ୍ରାଯଂ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁନୋ ଉପ୍ପତ୍ତିକ୍କମୋ – ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରମେତଂ ରୂପମାରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ମନୋଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନେ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ନିରୁଦ୍ଧେ ତଦେୱ ରୂପମାରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ଚତ୍ତାରି ପଞ୍ଚ ୱା ଜୱନାନି ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଇଦଂ ପନ ଞାଣଂ ‘‘ସତ୍ତାନଂ ଚୁତୂପପାତେ ଞାଣ’’ନ୍ତିପି ‘‘ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣ’’ନ୍ତିପି ୱୁଚ୍ଚତି। ତଂ ପନେତଂ ପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସ ପରିପନ୍ଥୋ ହୋତି। ସୋ ହି ‘‘ଯତ୍ଥ ଯତ୍ଥ ଆଲୋକୋ ହୋତୂ’’ତି ଅଧିଟ୍ଠାତି, ତଂ ତଂ ପଥୱୀସମୁଦ୍ଦପବ୍ବତେ ୱିନିୱିଜ୍ଝିତ୍ୱାପି ଏକାଲୋକଂ ହୋତି। ଅଥସ୍ସ ତତ୍ଥ ଭଯାନକାନି ଯକ୍ଖରକ୍ଖସାଦିରୂପାନି ପସ୍ସତୋ ଭଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ତେନ

ଚିତ୍ତୱିକ୍ଖେପଂ ପତ୍ୱା ଝାନୱିବ୍ଭନ୍ତକୋ ହୋତି। ତସ୍ମା ରୂପଦସ୍ସନେ ଅପ୍ପମତ୍ତେନ ଭୱିତବ୍ବଂ।

ସତ୍ତାନଂ ଚୁତୂପପାତଞାଣାଯାତି ସତ୍ତାନଂ ଚୁତିଯା ଚ ଉପପାତେ ଚ ଞାଣାଯ। ଯେନ ଞାଣେନ ସତ୍ତାନଂ ଚୁତି ଚ ଉପପାତୋ ଚ ଞାଯତି, ତଦତ୍ଥଂ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣତ୍ଥନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଦିବ୍ବେନ ଚକ୍ଖୁନାତି ୱୁତ୍ତନଯମେୱ। ୱିସୁଦ୍ଧେନାତି ଚୁତୂପପାତଦସ୍ସନେନ ଦିଟ୍ଠିୱିସୁଦ୍ଧିହେତୁତ୍ତା ୱିସୁଦ୍ଧଂ। ଯୋ ହି ଚୁତିମତ୍ତମେୱ ପସ୍ସତି, ନ ଉପପାତଂ, ସୋ ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିଂ ଗଣ୍ହାତି। ଯୋ ଉପପାତମେୱ ପସ୍ସତି, ନ ଚୁତିଂ, ସୋ ନୱସତ୍ତପାତୁଭାୱଦିଟ୍ଠିଂ ଗଣ୍ହାତି। ଯୋ ପନ ତଦୁଭଯଂ ପସ୍ସତି, ସୋ ଯସ୍ମା ଦୁୱିଧମ୍ପି ତଂ ଦିଟ୍ଠିଗତମତିୱତ୍ତତି, ତସ୍ମାସ୍ସ ତଂ ଦସ୍ସନଂ ଦିଟ୍ଠିୱିସୁଦ୍ଧିହେତୁ ହୋତି। ଉଭଯଞ୍ଚେତଂ ବୁଦ୍ଧପୁତ୍ତା ପସ୍ସନ୍ତି । ତେନ ୱୁତ୍ତଂ – ‘‘ଚୁତୂପପାତଦସ୍ସନେନ ଦିଟ୍ଠିୱିସୁଦ୍ଧିହେତୁତ୍ତା ୱିସୁଦ୍ଧ’’ନ୍ତି। ମନୁସ୍ସୂପଚାରଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ରୂପଦସ୍ସନେନ ଅତିକ୍କନ୍ତମାନୁସକଂ, ମାନୁସକଂ ୱା ମଂସଚକ୍ଖୁଂ ଅତିକ୍କନ୍ତତ୍ତା ଅତିକ୍କନ୍ତମାନୁସକଂ। ତେନ ଦିବ୍ବେନ ଚକ୍ଖୁନା ୱିସୁଦ୍ଧେନ ଅତିକ୍କନ୍ତମାନୁସକେନ।

ସତ୍ତେ ପସ୍ସତୀତି ମନୁସ୍ସାନଂ ମଂସଚକ୍ଖୁନା ୱିଯ ସତ୍ତେ ଓଲୋକେତି। ଚୱମାନେ ଉପପଜ୍ଜମାନେତି ଏତ୍ଥ ଚୁତିକ୍ଖଣେ ଉପପତ୍ତିକ୍ଖଣେ ୱା ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁନା ଦଟ୍ଠୁଂ ନ ସକ୍କା, ଯେ ପନ ଆସନ୍ନଚୁତିକା ଇଦାନି ଚୱିସ୍ସନ୍ତି। ତେ ଚୱମାନା। ଯେ ଚ ଗହିତପଟିସନ୍ଧିକା ସମ୍ପତିନିବ୍ବତ୍ତା ୱା, ତେ ଉପପଜ୍ଜମାନାତି ଅଧିପ୍ପେତା। ତେ ଏୱରୂପେ ଚୱମାନେ ଚ ଉପପଜ୍ଜମାନେ ଚ ପସ୍ସତୀତି ଦସ୍ସେତି। ହୀନେତି ମୋହନିସ୍ସନ୍ଦଯୁତ୍ତତ୍ତା ହୀନାନଂ ଜାତିକୁଲଭୋଗାଦୀନଂ ୱସେନ ହୀଳିତେ ଓହୀଳିତେ ଉଞ୍ଞାତେ ଅୱଞ୍ଞାତେ। ପଣୀତେତି ଅମୋହନିସ୍ସନ୍ଦଯୁତ୍ତତ୍ତା ତବ୍ବିପରୀତେ। ସୁୱଣ୍ଣେତି ଅଦୋସନିସ୍ସନ୍ଦଯୁତ୍ତତ୍ତା ଇଟ୍ଠକନ୍ତମନାପୱଣ୍ଣଯୁତ୍ତେ। ଦୁବ୍ବଣ୍ଣେତି ଦୋସନିସ୍ସନ୍ଦଯୁତ୍ତତ୍ତା ଅନିଟ୍ଠାକନ୍ତାମନାପୱଣ୍ଣଯୁତ୍ତେ, ଅନଭିରୂପେ ୱିରୂପେତିପି ଅତ୍ଥୋ। ସୁଗତେତି ସୁଗତିଗତେ, ଅଲୋଭନିସ୍ସନ୍ଦଯୁତ୍ତତ୍ତା ୱା ଅଡ୍ଢେ ମହଦ୍ଧନେ। ଦୁଗ୍ଗତେତି ଦୁଗ୍ଗତିଗତେ, ଲୋଭନିସ୍ସନ୍ଦଯୁତ୍ତତ୍ତା ୱା ଦଲିଦ୍ଦେ ଅପ୍ପନ୍ନପାନେ। ଯଥାକମ୍ମୂପଗେତି ଯଂ ଯଂ କମ୍ମଂ ଉପଚିତଂ, ତେନ ତେନ ଉପଗତେ। ତତ୍ଥ ପୁରିମେହି ‘‘ଚୱମାନେ’’ତିଆଦୀହି ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁକିଚ୍ଚଂ ୱୁତ୍ତଂ, ଇମିନା ପନ ପଦେନ ଯଥାକମ୍ମୂପଗଞାଣକିଚ୍ଚଂ।

ତସ୍ସ ଚ ଞାଣସ୍ସ ଅଯମୁପ୍ପତ୍ତିକ୍କମୋ – ଇଧ ଭିକ୍ଖୁ ହେଟ୍ଠାନିରଯାଭିମୁଖଂ ଆଲୋକଂ ୱଡ୍ଢେତ୍ୱା ନେରଯିକେ ସତ୍ତେ ପସ୍ସତି ମହାଦୁକ୍ଖମନୁଭୱମାନେ, ତଂ ଦସ୍ସନଂ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁକିଚ୍ଚମେୱ। ସୋ ଏୱଂ ମନସି କରୋତି ‘‘କିଂ ନୁ ଖୋ କମ୍ମଂ କତ୍ୱା ଇମେ ସତ୍ତା ଏତଂ ଦୁକ୍ଖମନୁଭୱନ୍ତୀ’’ତି। ଅଥସ୍ସ ‘‘ଇଦଂ ନାମ କତ୍ୱା’’ତି ତଂକମ୍ମାରମ୍ମଣଂ ଞାଣମୁପ୍ପଜ୍ଜତି। ତଥା ଉପରିଦେୱଲୋକାଭିମୁଖଂ ଆଲୋକଂ ୱଡ୍ଢେତ୍ୱା ନନ୍ଦନୱନମିସ୍ସକୱନଫାରୁସକୱନାଦୀସୁ ସତ୍ତେ ପସ୍ସତି ମହାସମ୍ପତ୍ତିଂ ଅନୁଭୱମାନେ, ତମ୍ପି ଦସ୍ସନଂ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁକିଚ୍ଚମେୱ। ସୋ ଏୱଂ ମନସି କରୋତି ‘‘କିଂ ନୁ ଖୋ କମ୍ମଂ କତ୍ୱା ଇମେ ସତ୍ତା ଏତଂ ସମ୍ପତ୍ତିଂ ଅନୁଭୱନ୍ତୀ’’ତି। ଅଥସ୍ସ ‘‘ଇଦଂ ନାମ କତ୍ୱା’’ତି ତଂକମ୍ମାରମ୍ମଣଂ ଞାଣମୁପ୍ପଜ୍ଜତି। ଇଦଂ ଯଥାକମ୍ମୂପଗଞାଣଂ ନାମ। ଇମସ୍ସ ୱିସୁଂ ପରିକମ୍ମଂ ନାମ ନତ୍ଥି। ଯଥା ଚିମସ୍ସ, ଏୱଂ ଅନାଗତଂସଞାଣସ୍ସାପି। ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁପାଦକାନେୱ ହି ଇମାନି ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁନା ସହେୱ ଇଜ୍ଝନ୍ତି।

ଇମେ ୱତ ଭୋନ୍ତୋତିଆଦୀସୁ ଇମେତି ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁନା ଦିଟ୍ଠାନଂ ନିଦସ୍ସନୱଚନଂ। ୱତାତି ଅନୁଲୋମୱଚନତ୍ଥେ ନିପାତୋ। ଭୋନ୍ତୋତି ଭୱନ୍ତୋ। ଦୁଟ୍ଠୁ ଚରିତଂ, ଦୁଟ୍ଠଂ ୱା ଚରିତଂ କିଲେସପୂତିକତ୍ତାତି ଦୁଚ୍ଚରିତଂ, କାଯେନ ଦୁଚ୍ଚରିତଂ, କାଯତୋ ୱା ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଦୁଚ୍ଚରିତନ୍ତି କାଯଦୁଚ୍ଚରିତଂ। ଇତରେସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। ସମନ୍ନାଗତାତି ସମଙ୍ଗୀଭୂତା। ଅରିଯାନଂ ଉପୱାଦକାତି ବୁଦ୍ଧପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧସାୱକାନଂ ଅରିଯାନଂ ଅନ୍ତମସୋ ଗିହିସୋତାପନ୍ନାନମ୍ପି ଅନତ୍ଥକାମା ହୁତ୍ୱା ଅନ୍ତିମୱତ୍ଥୁନା ୱା ଗୁଣପରିଧଂସନେନ ୱା ଉପୱାଦକା, ଅକ୍କୋସକା ଗରହକାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତତ୍ଥ ‘‘ନତ୍ଥି ଇମେସଂ ସମଣଧମ୍ମୋ, ଅସ୍ସମଣା ଏତେ’’ତି ୱଦନ୍ତୋ ଅନ୍ତିମୱତ୍ଥୁନା ଉପୱଦତି, ‘‘ନତ୍ଥି ଇମେସଂ ଝାନଂ ୱା ୱିମୋକ୍ଖୋ ୱା ମଗ୍ଗୋ ୱା ଫଲଂ ୱା’’ତିଆଦୀନି ୱଦନ୍ତୋ ଗୁଣପରିଧଂସନେନ ଉପୱଦତୀତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସୋ ଚ ଜାନଂ ୱା ଉପୱଦେଯ୍ୟ ଅଜାନଂ ୱା, ଉଭଯଥାପି ଅରିଯୂପୱାଦୋୱ ହୋତି। ଭାରିଯଂ କମ୍ମଂ ଆନନ୍ତରିଯସଦିସଂ ସଗ୍ଗାୱରଣଂ ମଗ୍ଗାୱରଣଞ୍ଚ, ସତେକିଚ୍ଛଂ ପନ ହୋତି। ତସ୍ମା ଯୋ ଅରିଯଂ ଉପୱଦତି, ତେନ ଗନ୍ତ୍ୱା ସଚେ ଅତ୍ତନା ୱୁଡ୍ଢତରୋ ହୋତି, ଉକ୍କୁଟିକଂ ନିସୀଦିତ୍ୱା ‘‘ଅହଂ ଆଯସ୍ମନ୍ତଂ ଇଦଞ୍ଚିଦଞ୍ଚ ଅୱଚଂ, ତଂ ମେ ଖମାହୀ’’ତି ଖମାପେତବ୍ବୋ। ସଚେ ନୱକତରୋ ହୋତି, ୱନ୍ଦିତ୍ୱା ଉକ୍କୁଟିକଂ ନିସୀଦିତ୍ୱା ଅଞ୍ଜଲିଂ ପଗ୍ଗହେତ୍ୱା ‘‘ଅହଂ, ଭନ୍ତେ, ତୁମ୍ହେ ଇଦଞ୍ଚିଦଞ୍ଚ ଅୱଚଂ, ତଂ ମେ ଖମଥା’’ତି ଖମାପେତବ୍ବୋ। ସଚେ ଦିସାପକ୍କନ୍ତୋ ହୋତି, ସଯଂ ୱା ଗନ୍ତ୍ୱା ସଦ୍ଧିୱିହାରିକାଦିକେ ୱା ପେସେତ୍ୱା ଖମାପେତବ୍ବୋ। ସଚେ ନାପି ଗନ୍ତୁଂ ନ ପେସେତୁଂ ସକ୍କା ହୋତି, ଯେ ତସ୍ମିଂ ୱିହାରେ ଭିକ୍ଖୂ ୱସନ୍ତି, ତେସଂ ସନ୍ତିକଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ସଚେ ନୱକତରା ହୋନ୍ତି, ଉକ୍କୁଟିକଂ ନିସୀଦିତ୍ୱା, ସଚେ ୱୁଡ୍ଢତରା, ୱୁଡ୍ଢେ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ପଟିପଜ୍ଜିତ୍ୱା ‘‘ଅହଂ, ଭନ୍ତେ, ଅସୁକଂ ନାମ ଆଯସ୍ମନ୍ତଂ ଇଦଞ୍ଚିଦଞ୍ଚ ଅୱଚଂ, ଖମତୁ ମେ ସୋ ଆଯସ୍ମା’’ତି ୱତ୍ୱା ଖମାପେତବ୍ବୋ। ସମ୍ମୁଖା ଅକ୍ଖମନ୍ତେପି ଏତଦେୱ କାତବ୍ବଂ। ସଚେ ଏକଚାରିକଭିକ୍ଖୁ ହୋତି, ନେୱ ତସ୍ସ ୱସନଟ୍ଠାନଂ, ନ ଗତଟ୍ଠାନଂ ପଞ୍ଞାଯତି, ଏକସ୍ସ ପଣ୍ଡିତସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ସନ୍ତିକଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ‘‘ଅହଂ, ଭନ୍ତେ, ଅସୁକଂ ନାମ ଆଯସ୍ମନ୍ତଂ ଇଦଞ୍ଚିଦଞ୍ଚ ଅୱଚଂ, ତଂ ମେ ଅନୁସ୍ସରତୋ ୱିପ୍ପଟିସାରୋ ହୋତି, କିଂ କରୋମୀ’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ସୋ ୱକ୍ଖତି ‘‘ତୁମ୍ହେ ମା ଚିନ୍ତଯିତ୍ଥ, ଥେରୋ ତୁମ୍ହାକଂ ଖମତି, ଚିତ୍ତଂ ୱୂପସମେଥା’’ତି। ତେନାପି ଅରିଯସ୍ସ ଗତଦିସାଭିମୁଖେନ ଅଞ୍ଜଲିଂ ପଗ୍ଗହେତ୍ୱା ‘‘ଖମଥା’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ଯଦି ସୋ ପରିନିବ୍ବୁତୋ ହୋତି, ପରିନିବ୍ବୁତମଞ୍ଚଟ୍ଠାନଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ଯାୱ ସିୱଥିକଂ ଗନ୍ତ୍ୱାପି ଖମାପେତବ୍ବଂ। ଏୱଂ କତେ ନେୱ ସଗ୍ଗାୱରଣଂ, ନ ମଗ୍ଗାୱରଣଂ ହୋତି,

ପାକତିକମେଓ ହୋତୀତି।

ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିକାତି ୱିପରୀତଦସ୍ସନା। ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିକମ୍ମସମାଦାନାତି ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିୱସେନ ସମାଦିନ୍ନନାନାୱିଧକମ୍ମା, ଯେ ଚ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିମୂଲକେସୁ କାଯକମ୍ମାଦୀସୁ ଅଞ୍ଞେପି ସମାଦପେନ୍ତି। ଏତ୍ଥ ଚ ୱଚୀଦୁଚ୍ଚରିତଗ୍ଗହଣେନେୱ ଅରିଯୂପୱାଦେ, ମନୋଦୁଚ୍ଚରିତଗ୍ଗହଣେନ ଚ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଯା ସଙ୍ଗହିତାଯପି ଇମେସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ପୁନ ୱଚନଂ ମହାସାୱଜ୍ଜଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ମହାସାୱଜ୍ଜୋ ହି ଅରିଯୂପୱାଦୋ ଆନନ୍ତରିଯସଦିସତ୍ତା। ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଚେତଂ ''ସେଯ୍ୟଥାପି, ସାରିପୁତ୍ତ, ଭିକ୍ଖୁ ସୀଲସମ୍ପନ୍ନୋ ସମାଧିସମ୍ପନ୍ନୋ ପଞ୍ଞାସମ୍ପନ୍ନୋ ଦିଟ୍ଠେୱ ଧମ୍ମେ ଅଞ୍ଞଂ ଆରାଧେଯ୍ୟ, ଏୱଂସମ୍ପଦମିଦଂ ସାରିପୁତ୍ତ ୱଦାମି ତଂ ୱାଚଂ ଅପ୍ପହାଯ ତଂ ଚିତ୍ତଂ ଅପ୍ପହାଯ ତଂ ଦିଟ୍ଠିଂ ଅପ୍ପଟିନିସ୍ସଜ୍ଜିତ୍ୱା ଯଥାଭତଂ ନିକ୍ଖିତ୍ତୋ, ଏୱଂ ନିରଯେ''ତି (ମ। ନି। ୧।୧୪୯)। ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିତୋ ଚ ମହାସାୱଜ୍ଜତରଂ ନାମ ଅଞ୍ଞଂ ନତ୍ଥି। ଯଥାହ – ''ନାହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅଞ୍ଞଂ ଏକଧମ୍ମମ୍ପି ସମନୁପସ୍ସାମି, ଯଂ ଏୱଂ ମହାସାୱଜ୍ଜଂ, ଯଥଯିଦଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି, ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିପରମାନି, ଭିକ୍ଖୱେ, ୱଜ୍ଜାନୀ''ତି (ଅ। ନି। ୧।୩୧୦)।

କାଯସ୍ସଭେଦାତି ଉପାଦିନ୍ନକ୍ଖନ୍ଧପରିଚ୍ଚାଗା। ପରଂ ମରଣାତି ତଦନନ୍ତରଂ ଅଭିନିବ୍ବତ୍ତିକ୍ଖନ୍ଧଗ୍ଗହଣେ। ଅଥ ୱା କାଯସ୍ସ ଭେଦାତି ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସୁପଚ୍ଛେଦା। ପରଂ ମରଣାତି ଚୁତିଚିତ୍ତତୋ ଉଦ୍ଧଂ। ଅପାଯନ୍ତି ଏୱମାଦି ସବ୍ବଂ ନିରଯୱେୱଚନମେୱ। ନିରଯୋ ହି ସଗ୍ଗମୋକ୍ଖହେତୁଭୂତା ପୁଞ୍ଞସମ୍ମତା ଅଯା ଅପେତତ୍ତା, ସୁଖାନଂ ୱା ଆଯସ୍ସ ଅଭାୱା ଅପାଯୋ। ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଗତି ପଟିସରଣନ୍ତି ଦୁଗ୍ଗତି, ଦୋସବହୁଲତାଯ ୱା ଦୁଟ୍ଠେନ କମ୍ମୁନା ନିବ୍ବତ୍ତା ଗତି ଦୁଗ୍ଗତି। ୱିୱସା ନିପତନ୍ତି ତତ୍ଥ ଦୁକ୍କଟକାରିନୋତି ୱିନିପାତୋ, ୱିନସ୍ସନ୍ତା ୱା ଏତ୍ଥ ପତନ୍ତି ସମ୍ଭିଜ୍ଜମାନଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗାତିପି ୱିନିପାତୋ। ନତ୍ଥି ଏତ୍ଥ ଅସ୍ସାଦସଞ୍ଞିତୋ ଅଯୋତି ନିରଯୋ।

ଅଥ ୱା ଅପାଯଗ୍ଗହଣେନ ତିରଚ୍ଛାନଯୋନିଂ ଦୀପେତି। ତିରଚ୍ଛାନଯୋନି ହି ଅପାଯୋ ସୁଗତିତୋ ଅପେତତ୍ତା, ନ ଦୁଗ୍ଗତି ମହେସକ୍ଖାନଂ ନାଗରାଜାଦୀନଂ ସମ୍ଭୱତୋ। ଦୁଗ୍ଗତିଗ୍ଗହଣେନ ପେତ୍ତିୱିସଯଂ। ସୋ ହି ଅପାଯୋ ଚେୱ ଦୁଗ୍ଗତି ଚ ସୁଗତିତୋ ଅପେତତ୍ତା ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଚ ଗତିଭୂତତ୍ତା, ନ ତୁ ୱିନିପାତୋ ଅସୁରସଦିସଂ ଅୱିନିପତିତତ୍ତା। ୱିନିପାତଗ୍ଗହଣେନ ଅସୁରକାଯଂ। ସୋ ହି ଯଥାୱୁତ୍ତେନ ଅତ୍ଥେନ ଅପାଯୋ ଚେୱ ଦୁଗ୍ଗତି ଚ ସବ୍ବସମୁସ୍ସଯେହି ଚ ୱିନିପତିତତ୍ତା ୱିନିପାତୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ନିରଯଗ୍ଗହଣେନ ଅୱୀଚିଆଦିମନେକପ୍ପକାରଂ ନିରଯମେୱାତି। ଉପପନ୍ନାତି ଉପଗତା, ତତ୍ଥ ଅଭିନିବ୍ବତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ୱୁତ୍ତୱିପରିଯାଯେନ ସୁକ୍କପକ୍ଖୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଅଯଂ ପନ ୱିସେସୋ – ତତ୍ଥ ସୁଗତିଗ୍ଗହଣେନ ମନୁସ୍ସଗତିପି ସଙ୍ଗୟ୍ହତି, ସଗ୍ଗଗ୍ଗହଣେନ ଦେୱଗତିଯେୱ। ତତ୍ଥ ସୁନ୍ଦରା ଗତୀତି ସୁଗତି। ରୂପାଦୀହି ୱିସଯେହି ସୁଟ୍ଠୁ ଅଗ୍ଗୋତି ସଗ୍ଗୋ। ସୋ ସବ୍ବୋପି ଲୁଜ୍ଜନପଲୁଜ୍ଜନଟ୍ଠେନ ଲୋକୋତି ଅଯଂ ୱଚନତ୍ଥୋ। ଇତି ''ଦିବ୍ବେନ ଚକ୍ଖୁନା''ତିଆଦି ସବ୍ବଂ ନିଗମନୱଚନଂ। ଏୱଂ ଦିବ୍ବେନ ଚକ୍ଖୁନା ପସ୍ସତୀତି ଅଯମେତ୍ଥ ସଙ୍ଖେପତ୍ଥୋତି।

ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଞ୍ଚଞାଣପକିଣ୍ଣକଂ

ଇମେସୁ ପଞ୍ଚସୁ ଞାଣେସୁ ଇଦ୍ଧିୱିଧଞାଣଂ ପରିତ୍ତମହଗ୍ଗତଅତୀତାନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଅଜ୍ଝତ୍ତବହିଦ୍ଧାରମ୍ମଣୱସେନ ସତ୍ତସୁ ଆରମ୍ମଣେସୁ ପୱତ୍ତତି। ସୋତଧାତୁୱିସୁଦ୍ଧିଞାଣଂ ପରିତ୍ତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଅଜ୍ଝତ୍ତବହିଦ୍ଧାରମ୍ମଣୱସେନ ଚତୂସୁ ଆରମ୍ମଣେସୁ ପୱତ୍ତତି। ଚେତୋପରିଯଞାଣଂ ପରିତ୍ତମହଗ୍ଗତଅପ୍ପମାଣମଗ୍ଗଅତୀତାନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନବହିଦ୍ଧାରମ୍ମଣୱସେନ ଅଟ୍ଠସୁ ଆରମ୍ମଣେସୁ ପୱତ୍ତତି। ପୁବ୍ବେନିୱାସାନୁସ୍ସତିଞାଣଂ

ପରିତ୍ତମହଗ୍ଗତଅପ୍ପମାଣମଗ୍ଗଅତୀତଅଜ୍ଝତ୍ତବହିଦ୍ଧାନୱତ୍ତବ୍ବାରମ୍ମଣୱସେନ ଅଟ୍ଠସୁ ଆରମ୍ମଣେସୁ ପୱତ୍ତତି। ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣଂ ପରିତ୍ତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଅଜ୍ଝତ୍ତବହିଦ୍ଧାରମ୍ମଣୱସେନ ଚତୂସୁ ଆରମ୍ମଣେସୁ ପୱତ୍ତତି। ଯଥାକମ୍ମୂପଗଞାଣଂ ପରିତ୍ତମହଗ୍ଗତଅତୀତଅଜ୍ଝତ୍ତବହିଦ୍ଧାରମ୍ମଣୱସେନ ପଞ୍ଚସୁ ଆରମ୍ମଣେସୁ ପୱତ୍ତତି। ଅନାଗତଂସଞାଣଂ ପରିତ୍ତମହଗ୍ଗତଅପ୍ପମାଣମଗ୍ଗଅନାଗତଅଜ୍ଝତ୍ତବହିଦ୍ଧାନୱତ୍ତବ୍ବାରମ୍ମଣୱସେନ ଅଟ୍ଠସୁ ଆରମ୍ମଣେସୁ ପୱତ୍ତତୀତି।

ପଞ୍ଚଞାଣପକିଣ୍ଣକଂ ନିଟ୍ଠିତଂ।

୫୫। ଆସୱକ୍ଖଯଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୦୭। ଆସୱକ୍ଖଯଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ଅନଞ୍ଞାତଞ୍ଞସ୍ସାମୀତିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନି ୱୁତ୍ତତ୍ଥାନି। କତି ଠାନାନି ଗଚ୍ଛତୀତି ଏକେକସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠାନନିଯମନତ୍ଥଂ ପୁଚ୍ଛା। ଏକଂ ଠାନଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ଏକସ୍ମିଂ ଠାନେ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଉପ୍ପତ୍ତିଓକାସଟ୍ଠାନଞ୍ହି ତିଟ୍ଠତି ଏତ୍ଥାତି ଠାନନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଛ ଠାନାନୀତି ଛ ମଗ୍ଗଫଲକ୍ଖଣେ। ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଅନଞ୍ଞାତଞ୍ଞସ୍ସାମୀତିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀସୁ ତୀସୁ ଏକେକମେୱ ଅଧିକଂ ହୋତୀତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଅଧିମୋକ୍ଖପରିୱାରଂ ହୋତୀତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଯଥା ''ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଅଧିମୋକ୍ଖଟ୍ଠୋ''ତିଆଦୀସୁ (ପଟି। ମ। ୧।୧୨) ଅଧିମୋକ୍ଖାଦଯୋ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନଂ କିଚ୍ଚୱସେନ ୱୁତ୍ତା, ଏୱମିଧାପି ''ଅଧିମୋକ୍ଖପରିୱାରଂ ହୋତୀ''ତି ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଅଧିମୋକ୍ଖତ୍ଥେନ ପରିୱାରଂ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଏସ ନଯୋ ସେସେସୁପି। ପରିୱାରନ୍ତି ଚ ଲିଙ୍ଗୱିପଲ୍ଲାସୋ କତୋ। ପଞ୍ଚିନ୍ଦ୍ରିଯନ୍ତି ଅନଞ୍ଞାତଞ୍ଞସ୍ସାମୀତିନ୍ଦ୍ରିଯମେୱ ପଜାନନସଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱିସୁଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଅଭିଧମ୍ମେପି (ୱିଭ। ୨୧୯) ହି ପଞ୍ଞାଯ କିଚ୍ଚୱିସେସଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଚ ଫଲକ୍ଖଣେ ଚ ଏକାୱ ପଞ୍ଞା ଅଟ୍ଠଧା ୱିଭତ୍ତା। ଅଭିସନ୍ଦନପରିୱାରନ୍ତି ଦ୍ଧନିଯଚୁଣ୍ଣାନଂ ଉଦକଂ ୱିଯ ଚିତ୍ତଚେତସିକାନଂ ସିନେହନକିଚ୍ଚେନ ପରିୱାରଂ ହୋତି। ଇଦଂ ସୋମନସ୍ସସମ୍ପଯୁତ୍ତମଗ୍ଗୱସେନେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ଉପେକ୍ଖାସମ୍ପଯୁତ୍ତମଗ୍ଗେ ପନ ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଟ୍ଠାନେ ଉପେକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତଂ ପନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ନାତିଉପବ୍ରୂହନପରିୱାରନ୍ତି ଗହେତବ୍ବଂ। ପୱତ୍ତସନ୍ତତାଧିପତେଯ୍ୟପରିୱାରନ୍ତି ପୱତ୍ତା ସନ୍ତତି ପୱତ୍ତସନ୍ତତି, ୱତ୍ତମାନସନ୍ତାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଧିପତିଭାୱୋ ଆଧିପତେଯ୍ୟଂ, ପୱତ୍ତସନ୍ତତିଯା ଆଧିପତେଯ୍ୟଂ ପୱତ୍ତସନ୍ତତାଧିପତେଯ୍ୟଂ। ୱତ୍ତମାନଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଉପରିପୱତ୍ତିଯା ଚ ପଚ୍ଚଯତ୍ତା ପୁବ୍ବାପରୱସେନ ପୱତ୍ତସନ୍ତତିଯା ଅଧିପତିଭାୱେନ ଅନଞ୍ଞାତଞ୍ଞସ୍ସାମୀତିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ପରିୱାରଂ ହୋତି।

ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗକ୍ଖଣେଜାତା ଧମ୍ମାତିଆଦି ସବ୍ବେସଂ ମଗ୍ଗସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନଂ ୱଣ୍ଣଭଣନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଜାତାତି ମଗ୍ଗସମୁଟ୍ଠିତା ଏୱ, ନ ଅଞ୍ଞେ। ଯସ୍ମା ପନ ମଗ୍ଗସମୁଟ୍ଠିତମ୍ପି ରୂପଂ କୁସଲାଦିନାମଂ ନ ଲଭତି, ତସ୍ମା ତଂ ଅପନେତ୍ୱା ଠପେତ୍ୱା ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନଂ ରୂପନ୍ତି ଆହ। ସବ୍ବେୱ ହି ତେ ଧମ୍ମା କୁଚ୍ଛିତାନଂ ସଲନାଦୀହି ଅତ୍ଥେହି କୁସଲା। ତେ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ପୱତ୍ତମାନା ନତ୍ଥି ଏତେସଂ ଆସୱାତି ଅନାସୱା। ୱଟ୍ଟମୂଲଂ ଛିନ୍ଦନ୍ତା ନିବ୍ବାନଂ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ୱଟ୍ଟତୋ ନିଯ୍ୟନ୍ତୀତି ନିଯ୍ୟାନିକା। କୁସଲାକୁସଲସଙ୍ଖାତା ଚଯା ଅପେତତ୍ତା ଅପଚଯସଙ୍ଖାତଂ ନିବ୍ବାନଂ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ପୱତ୍ତନତୋ ଅପଚଯଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଅପଚଯଗାମିନୋ, ପୱତ୍ତଂ ଅପଚିନନ୍ତା ୱିଦ୍ଧଂସେନ୍ତା ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତିପି ଅପଚଯଗାମିନୋ। ଲୋକେ ଅପରିଯାପନ୍ନଭାୱେନ ଲୋକତୋ ଉତ୍ତରା ଉତ୍ତିଣ୍ଣାତି ଲୋକୁତ୍ତରା। ନିବ୍ବାନଂ ଆରମ୍ମଣଂ ଏତେସନ୍ତି ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣା।

ଇମାନି ଅଟ୍ଠିନ୍ଦ୍ରିଯାନୀତିଆଦି ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତପରିୱାରଭାୱସ୍ସ ଚ ତେନ ସହଗତାଦିଭାୱସ୍ସ ଚ ଆଦିୱୁତ୍ତଆକାରାନଞ୍ଚ ଦୀପନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଅଟ୍ଠିନ୍ଦ୍ରିଯାନୀତି ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତନଯେନ ପଞ୍ଚିନ୍ଦ୍ରିଯେନ ସହ ଅଟ୍ଠ। ସହଜାତପରିୱାରାତି ଅଟ୍ଠସୁ ଏକେକେନ ସହ ଇତରେ ଇତରେ ସତ୍ତ ସହଜାତା ହୁତ୍ୱା ତସ୍ସ ସହଜାତପରିୱାରା ହୋନ୍ତି। ତଥେୱ ଅଞ୍ଞଂ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଅଞ୍ଞଂ ଅଞ୍ଞସ୍ସାତି ଏୱଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପରିୱାରା ହୋନ୍ତି। ତଥେୱ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ନିସ୍ସଯପରିୱାରା ସମ୍ପଯୁତ୍ତପରିୱାରା ଚ ହୋନ୍ତି। ସହଗତାତି ତେନ ଅନଞ୍ଞାତଞ୍ଞସ୍ସାମୀତିନ୍ଦ୍ରିଯେନ ସହ ଏକୁପ୍ପାଦାଦିଭାୱଂ ଗତା। ସହଜାତାତି ତେନେୱ ସହ ଜାତା। ସଂସଟ୍ଠାତି ତେନେୱ ସହ ମିସ୍ସିତା। ସମ୍ପଯୁତ୍ତାତି ତେନେୱ ସମଂ ଏକୁପ୍ପାଦାଦିପକାରେହି ଯୁତ୍ତା। ତେୱାତି ତେ ଏୱ ଅଟ୍ଠ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଧମ୍ମା। ତସ୍ସାତି ଅନଞ୍ଞାତଞ୍ଞସ୍ସାମୀତିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ। ଆକାରାତି ପରିୱାରକୋଟ୍ଠାସା।

ଫଲକ୍ଖଣେ ଜାତା ଧମ୍ମା ସବ୍ବେୱ ଅବ୍ୟାକତା ହୋନ୍ତୀତି ରୂପସ୍ସପି ଅବ୍ୟାକତତ୍ତା ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପେନ ସହ ୱୁତ୍ତା। ମଗ୍ଗସ୍ସେୱ କୁସଲତ୍ତା ନିଯ୍ୟାନିକତ୍ତା ଅପଚଯଗାମିତ୍ତା ଚ ଫଲକ୍ଖଣେ ''କୁସଲା''ତି ଚ ''ନିଯ୍ୟାନିକା''ତି ଚ ''ଅପଚଯଗାମିନୋ''ତି ଚ ନ ୱୁତ୍ତଂ। ଇତୀତିଆଦି ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରନିଗମନଂ। ତତ୍ଥ ଅଟ୍ଠଟ୍ଠକାନୀତି ଅଟ୍ଠସୁ ମଗ୍ଗଫଲେସୁ ଏକେକସ୍ସ ଅଟ୍ଠକସ୍ସ ୱସେନ ଅଟ୍ଠ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଅଟ୍ଠକାନି। ଚତୁସଟ୍ଠି ହୋନ୍ତୀତି ଚତୁସଟ୍ଠି ଆକାରା ହୋନ୍ତି। ଆସୱାତିଆଦି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତତ୍ଥମେୱ । ଇଧ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗୱଜ୍ଜେହିଯେୱ ଆସୱେ ଅୱତ୍ୱା ସେସମଗ୍ଗଉପଯୱଜ୍ଜାନମ୍ପି ୱଚନଂ ଆସୱକ୍ଖଯୱଚନସାମଞ୍ଞମତ୍ତେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣମେୱ ହି କେଚି ଆସୱେ ଅସେସେତ୍ୱା ଆସୱାନଂ ଖେପନତୋ ''ଖଯେ ଞାଣ''ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତସ୍ମାଯେୱ ଚ ଅରହାଯେୱ ଖୀଣାସୱୋତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି।

ଆସୱକ୍ଖଯଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫୬-୬୩। ସଚ୍ଚଞ୍ଞାଣଚତୁକ୍କଦ୍ୱଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୦୮-୯। ସଚ୍ଚଞ୍ଞାଣଚତୁକ୍କଦ୍ୱଯନିଦ୍ଦେସେ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ପୀଳନଟ୍ଠୋତିଆଦୀନି ୱୁତ୍ତତ୍ଥାନେୱ। ମଗ୍ଗସମଙ୍ଗିସ୍ସ ଞାଣଂ ଦୁକ୍ଖେପେତଂ ଞାଣନ୍ତିଆଦି ଅନନ୍ତରଚତୁକ୍କେ ୱିଯ ଏକାଭିସମଯୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ଦୁୱିଧଞ୍ହି ସଚ୍ଚଞ୍ଞାଣଂ ଲୋକିଯଂ ଲୋକୁତ୍ତରଞ୍ଚ। ଲୋକିକଂ ଦୁୱିଧଂ ଅନୁବୋଧଞ୍ଞାଣଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞ୍ଞାଣଞ୍ଚ। ଅନୁବୋଧଞ୍ଞାଣଂ ଆଦିକମ୍ମିକସ୍ସ ଅନୁସ୍ସୱାଦିୱସେନ ନିରୋଧେ ମଗ୍ଗେ ଚ ପୱତ୍ତତି, ଦୁକ୍ଖେ ସମୁଦଯେ ଚ ଆରମ୍ମଣକରଣୱସେନ। ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞ୍ଞାଣଂ ପଟିୱିଦ୍ଧସଚ୍ଚସ୍ସ ଚତୂସୁପି ସଚ୍ଚେସୁ ଆରମ୍ମଣକରଣୱସେନ। ଲୋକୁତ୍ତରଂ ପଟିୱେଧଞ୍ଞାଣଂ

ନିରୋଧମାରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା କିଚ୍ଚତୋ ଚତ୍ତାରି ସଚ୍ଚାନି ପଟିୱିଜ୍ଝତି। ଯଥାହ – ‘‘ଯୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଦୁକ୍ଖଂ ପସ୍ସତି, ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯମ୍ପି ସୋ ପସ୍ସତି, ଦୁକ୍ଖନିରୋଧମ୍ପି ପସ୍ସତି, ଦୁକ୍ଖନିରୋଧଗାମିନିଂ ପଟିପଦମ୍ପି ପସ୍ସତୀ’’ତି (ସଂ। ନି। ୫।୧୧୦୦) ସବ୍ବଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ଇଧାପି ଇମିନା ୱାରେନ ଇଦମେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ତଂ ପନ ଲୋକୁତ୍ତରମ୍ପି ‘‘ଦୁକ୍ଖେ ଞାଣ’’ନ୍ତିଆଦୀନି ନାମାନି ଲଭତୀତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଇଧ ପନ ଲୋକିକଞାଣମେୱ ଅଧିପ୍ପେତଂ। ତସ୍ମାଯେୱ ଚ ତତ୍ଥ କତମଂ ଦୁକ୍ଖେ ଞାଣନ୍ତିଆଦିମାହ।

ତତ୍ଥ ଦୁକ୍ଖଂ ଆରବ୍ଭାତି ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ ଆଲମ୍ବିତ୍ୱା, ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ପଞ୍ଞାତିଆଦୀସୁ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ପାକଟକରଣସଙ୍ଖାତେନ ପଞ୍ଞାପନଟ୍ଠେନ ପଞ୍ଞା, ତେନ ତେନ ୱା ଅନିଚ୍ଚାଦିନା ପକାରେନ ଧମ୍ମେ ଜାନାତୀତିପି ପଞ୍ଞା। ଇଦମସ୍ସା ସଭାୱପଦଂ। ପଜାନନାକାରୋ ପଜାନନା। ଅନିଚ୍ଚାଦୀନି ୱିଚିନାତୀତି ୱିଚଯୋ। ପୱିଚଯୋତି ଉପସଗ୍ଗେନ ପଦଂ ୱଡ୍ଢିତଂ, ପକାରେନ ୱିଚଯୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଚତୁସଚ୍ଚଧମ୍ମଂ ୱିଚିନାତୀତି ଧମ୍ମୱିଚଯୋ। ଅନିଚ୍ଚାଦୀନଂ ସମ୍ମା ଲକ୍ଖଣୱସେନ ସଲ୍ଲକ୍ଖଣା। ସା ଏୱ ଉପସଗ୍ଗନାନତ୍ତେନ ଉପଲକ୍ଖଣାପଚ୍ଚୁପଲକ୍ଖଣାତି ୱୁତ୍ତା। ଭୁସଂ ଲକ୍ଖଣା ତେ ତେ ଅନିଚ୍ଚାଦିଧମ୍ମେ ପଟିଚ୍ଚ ଉପଲକ୍ଖଣାତି ଅତ୍ଥୋ। ପଣ୍ଡିତଭାୱୋ ପଣ୍ଡିଚ୍ଚଂ। କୁସଲଭାୱୋ କୋସଲ୍ଲଂ। ନିପୁଣଭାୱୋ ନେପୁଞ୍ଞଂ। ଅନିଚ୍ଚାଦୀନଂ ୱିଭାୱନୱସେନ ୱେଭବ୍ୟା। ଅନିଚ୍ଚାଦୀନଂ ଚିନ୍ତନକୱସେନ ଚିନ୍ତା, ଯସ୍ସ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତଂ ଅନିଚ୍ଚାଦୀନି ଚିନ୍ତାପେତୀତିପି ଚିନ୍ତା। ଅନିଚ୍ଚାଦୀନି ଉପପରିକ୍ଖତୀତି ଉପପରିକ୍ଖା। ଭୂରୀତି ପଥୱୀ। ଅଯମ୍ପି ସଣ୍ହଟ୍ଠେନ ୱିତ୍ଥତଟ୍ଠେନ ଚ ଭୂରୀ ୱିଯାତି ଭୂରୀ। ଅଥ ୱା ପଞ୍ଞାଯେୱ ଭୂତେ ଅତ୍ଥେ ରମତୀତି ଭୂରୀତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଅସନି ୱିଯ ସିଲୁଚ୍ଚଯେ କିଲେସେ ମେଧତି ହିଂସତୀତି ମେଧା, ଖିପ୍ପଂ ଗହଣଧାରଣଟ୍ଠେନ ୱା ମେଧା। ଯସ୍ସ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତଂ ଅତ୍ତହିତପଟିପତ୍ତିଯଂ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମେ ଚ ଯାଥାୱଲକ୍ଖଣପଟିୱେଧେ ପରିନେତୀତି ପରିଣାଯିକା। ଧମ୍ମେ ଅନିଚ୍ଚାଦିୱସେନ ୱିପସ୍ସତୀତି ୱିପସ୍ସନା। ସମ୍ମା ପକାରେହି ଅନିଚ୍ଚାଦୀନି ଜାନାତୀତି ସମ୍ପଜାନୋ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ସମ୍ପଜଞ୍ଞଂ। ଉପ୍ପଥପଟିପନ୍ନେ ସିନ୍ଧୱେ ୱୀଥିଆରୋପନତ୍ଥଂ ପତୋଦୋ ୱିଯ ଉପ୍ପଥେ ଧାୱନକଂ କୂଟଚିତ୍ତଂ ୱୀଥିଆରୋପନତ୍ଥଂ ୱିଜ୍ଝତୀତି ପତୋଦୋ ୱିଯ ପତୋଦୋ।

ଦସ୍ସନଲକ୍ଖଣେ ଇନ୍ଦଟ୍ଠଂ କରୋତୀତି ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ, ପଞ୍ଞାସଙ୍ଖାତଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ ପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯଂ। କିଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି? ନଯିଦଂ ‘‘ପୁରିସସ୍ସ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ ପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିଯ’’ନ୍ତିଆଦି ୱିଯ ପଞ୍ଞାଯ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ ପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯଂ। ଅଥ ଖୋ ପଞ୍ଞା ଏୱ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ ପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅୱିଜ୍ଜାଯ ନ କମ୍ପତୀତି ପଞ୍ଞାବଲଂ। କିଲେସଚ୍ଛେଦନଟ୍ଠେନ ପଞ୍ଞାୱ ସତ୍ଥଂ ପଞ୍ଞାସତ୍ଥଂ। ଅଚ୍ଚୁଗ୍ଗତଟ୍ଠେନ ପଞ୍ଞାୱ ପାସାଦୋ ପଞ୍ଞାପାସାଦୋ। ଆଲୋକନଟ୍ଠେନ ପଞ୍ଞାୱ ଆଲୋକୋ ପଞ୍ଞାଆଲୋକୋ। ଓଭାସନଟ୍ଠେନ ପଞ୍ଞାୱ ଓଭାସୋ ପଞ୍ଞାଓଭାସୋ। ପଜ୍ଜୋତନଟ୍ଠେନ ପଞ୍ଞାୱ ପଜ୍ଜୋତୋ ପଞ୍ଞାପଜ୍ଜୋତୋ। ପଞ୍ଞୱତୋ ହି ଏକପଲ୍ଲଙ୍କେନ ନିସିନ୍ନସ୍ସ ଦସସହସ୍ସିଲୋକଧାତୁ ଏକାଲୋକା ଏକୋଭାସା ଏକପଜ୍ଜୋତା ହୋତି। ତେନେତଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଇମେସୁ ପନ ତୀସୁ ପଦେସୁ ଏକପଦେନାପି ଏତସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ସିଦ୍ଧେ ଯାନି ପନେତାନି ଭଗୱତା ‘‘ଚତ୍ତାରୋମେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଆଲୋକା। କତମେ ଚତ୍ତାରୋ? ଚନ୍ଦାଲୋକୋ, ସୂରିଯାଲୋକୋ, ଅଗ୍ଗାଲୋକୋ, ପଞ୍ଞାଲୋକୋ। ଇମେ ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଚତ୍ତାରୋ ଆଲୋକା। ଏତଦଗ୍ଗଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଇମେସଂ ଚତୁନ୍ନଂ ଆଲୋକାନଂ ଯଦିଦଂ ପଞ୍ଞାଲୋକୋ’’। ତଥା ‘‘ଚତ୍ତାରୋମେ , ଭିକ୍ଖୱେ, ଓଭାସା। ଚତ୍ତାରୋମେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ପଜ୍ଜୋତା’’ତି (ଅ। ନି। ୪।୧୪୪-୧୪୫) ସତ୍ତାନଂ ଅଜ୍ଝାସଯୱସେନ ସୁତ୍ତାନି ଦେସିତାନି। ତଦନୁରୂପେନେୱ ଇଧାପି ଥେରେନ ଦେସନା କତା। ଅତ୍ଥୋ ହି ଅନେକେହି ଆକାରେହି ୱିଭଜ୍ଜମାନୋ ସୁୱିଭତ୍ତୋ ହୋତି, ଅଞ୍ଞଥା ଚ ଅଞ୍ଞୋ ବୁଜ୍ଝତି, ଅଞ୍ଞଥା ଅଞ୍ଞୋତି। ରତିକରଣଟ୍ଠେନ ପନ ରତିଦାଯକଟ୍ଠେନ ରତିଜନକଟ୍ଠେନ ଚିତ୍ତୀକତଟ୍ଠେନ ଦୁଲ୍ଲଭପାତୁଭାୱଟ୍ଠେନ ଅତୁଲଟ୍ଠେନ ଅନୋମସତ୍ତପରିଭୋଗଟ୍ଠେନ ଚ ପଞ୍ଞାୱ ରତନଂ ପଞ୍ଞାରତନଂ।

ନ ତେନ ସତ୍ତା ମୁଯ୍ହନ୍ତି, ସଯଂ ୱା ଆରମ୍ମଣେ ନ ମୁଯ୍ହତୀତି ଅମୋହୋ। ଧମ୍ମୱିଚଯପଦଂ ୱୁତ୍ତତ୍ଥମେୱ। କସ୍ମା ପନେତଂ ପୁନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି? ଅମୋହସ୍ସ ମୋହପଟିପକ୍ଖଭାୱଦୀପନତ୍ଥଂ। ତେନେତଂ ଦୀପେତି ‘‘ଯ୍ୱାଯଂ ଅମୋହୋ, ସୋ ନ କେୱଲଂ ମୋହତୋ ଅଞ୍ଞୋ ଧମ୍ମୋ, ମୋହସ୍ସ ପନ ପଟିପକ୍ଖୋ ଧମ୍ମୱିଚଯସଙ୍ଖାତୋ ଅମୋହୋ ନାମ ଇଧ ଅଧିପ୍ପେତୋ’’ତି। ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠୀତି ଯାଥାୱନିଯ୍ୟାନିକକୁସଲଦିଟ୍ଠି । ‘‘ତତ୍ଥ କତମଂ ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯେ ଞାଣଂ, ତତ୍ଥ କତମଂ ଦୁକ୍ଖନିରୋଧେ ଞାଣଂ, ତତ୍ଥ କତମଂ ଦୁକ୍ଖନିରୋଧଗାମିନିଯା ପଟିପଦାଯ ଞାଣ’’ନ୍ତି ପୁଚ୍ଛାୱଚନାନି ସଙ୍ଖେପୱସେନ ୱୁତ୍ତାନୀତି।

ସଚ୍ଚଞାଣଚତୁକ୍କଦ୍ୱଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬୪-୬୭। ସୁଦ୍ଧିକପଟିସମ୍ଭିଦାଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୧୦। ସୁଦ୍ଧିକପଟିସମ୍ଭିଦାଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ଇମେସଂ ଞାଣାନଂ ପଭେଦାଭାୱତୋଯେୱ ହେଟ୍ଠା ୱିଯ ପଭେଦଂ ଅଦସ୍ସେତ୍ୱାଯେୱ ଅତ୍ଥେସୁ ଞାଣଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦାତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ପଞ୍ଞାପଭେଦାଭାୱେପି ଅତ୍ତନା ପଟିୱିଦ୍ଧଚତୁସଚ୍ଚଧମ୍ମମତ୍ତୱସେନ ନାନତ୍ତସବ୍ଭାୱତୋ ଅତ୍ଥନାନତ୍ତେ ପଞ୍ଞା ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦେ ଞାଣନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ନାନତ୍ତେତି ଅତ୍ଥାଦୀନଂ ଅନେକଭାୱେ। ୱୱତ୍ଥାନେତି ଅତ୍ଥାଦୀନଂ ନିଚ୍ଛଯନେ। ସଲ୍ଲକ୍ଖଣେତି ଅତ୍ଥାଦୀନଂ ସମ୍ମାଦସ୍ସନେ। ଉପଲକ୍ଖଣେତି ଅତ୍ଥାଦୀନଂ ଭୁସଂଦସ୍ସନେ। ପଭେଦେତି ଅତ୍ଥାଦୀନଂ ନାନାଭେଦେ। ପଭାୱନେତି ଅତ୍ଥାଦୀନଂ ପାକଟୀକରଣେନ

ଉପ୍ପାଦନେ। ଜୋତନେତି ଅତ୍ଥାଦୀନଂ ଦୀପନେ। ୱିରୋଚନେତି ଅତ୍ଥାଦୀନଂ ୱିୱିଧା ଦୀପନେ। ପକାସନେତି ଅତ୍ଥାଦୀନଂ ପଭାସନେ । ‘‘ନାନତ୍ତେ’’ତି ମୂଲପଦଂ କତ୍ୱା ସଙ୍ଗସାଧାରଣୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘ୱତ୍ଥାନେ’’ତି ସୋତାପନ୍ନସ୍ସ ୱସେନ, ‘‘ସଲ୍ଲକ୍ଖଣେ ଉପଲକ୍ଖଣେ’’ତି ସକଦାଗାମିସ୍ସ ୱସେନ, ‘‘ପଭେଦେ ପଭାୱନେ’’ତି ଅନାଗାମିସ୍ସ ୱସେନ, ‘‘ଜୋତନେ ୱିରୋଚନେ ପକାସନେ’’ତି ଅରହତୋ ୱସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଏୱମେତ୍ଥ ଯୋଜନା କାତବ୍ବାତି।

ସୁଞ୍ଞତପଟିସମ୍ଭିଦାଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଇତି ସଦ୍ଧମ୍ମପ୍ପକାସିନିଯା ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗ-ଅଟ୍ଠକଥାଯ

ପଠମୋ ଭାଗୋ ନିଟ୍ଠିତୋ।

ନମୋ ତସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଅରହତୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ

ଖୁଦ୍ଦକନିକାଯେ

ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗ-ଅଟ୍ଠକଥା

(ଦୁତିଯୋ ଭାଗୋ)

୬୮। ଇନ୍ଦ୍ରିଯପରୋପରିଯତ୍ତଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୧୧। ଇନ୍ଦ୍ରିଯପରୋପରିଯତ୍ତଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ତଥାଗତସ୍ସାତି ୱଚନେ ଉଦ୍ଦେସେ ସରୂପତୋ ଅୱିଜ୍ଜମାନେପି ‘‘ଛ ଞାଣାନି ଅସାଧାରଣାନି ସାୱକେହୀ’’ତି (ପଟି। ମ। ମାତିକା ୧।୭୩) ୱୁତ୍ତତ୍ତା ‘‘ତଥାଗତସ୍ସା’’ତି ୱୁତ୍ତମେୱ ହୋତି। ତସ୍ମା ଉଦ୍ଦେସେ ଅତ୍ଥତୋ ସିଦ୍ଧସ୍ସ ତଥାଗତୱଚନସ୍ସ ନିଦ୍ଦେସେ ଗହଣଂ କତଂ। ସତ୍ତେ ପସ୍ସତୀତି ରୂପାଦୀସୁ ଛନ୍ଦରାଗେନ ସତ୍ତତାଯ ଲଗ୍ଗତାଯ ସତ୍ତା, ତେ ସତ୍ତେ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପରୋପରିଯତ୍ତଞ୍ଞାଣେନ ଚକ୍ଖୁନା ପସ୍ସତି ଓଲୋକେତି। ଅପ୍ପରଜକ୍ଖେତି ପଞ୍ଞାମଯେ ଅକ୍ଖିମ୍ହି ଅପ୍ପଂ ରାଗାଦିରଜୋ ଏତେସନ୍ତି ଅପ୍ପରଜକ୍ଖା, ଅପ୍ପଂ ରାଗାଦିରଜୋ ଏତେସନ୍ତି ୱା ଅପ୍ପରଜକ୍ଖା। ତେ ଅପ୍ପରଜକ୍ଖେ। ମହାରଜକ୍ଖେତି ପଞ୍ଞାମଯେ ଅକ୍ଖିମ୍ହି ମହନ୍ତଂ ରାଗାଦିରଜୋ ଏତେସନ୍ତି ମହାରଜକ୍ଖା, ମହନ୍ତଂ ରାଗାଦିରଜୋ ଏତେସନ୍ତି ୱା ମହାରଜକ୍ଖା। ତିକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯେ ମୁଦିନ୍ଦ୍ରିଯେତି ତିକ୍ଖାନି ସଦ୍ଧାଦୀନି ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି ଏତେସନ୍ତି ତିକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯା, ମୁଦୂନି ସଦ୍ଧାଦୀନି ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି ଏତେସନ୍ତି ମୁଦିନ୍ଦ୍ରିଯା। ସ୍ୱାକାରେ ଦ୍ୱାକାରେତି ସୁନ୍ଦରା ସଦ୍ଧାଦଯୋ ଆକାରା କୋଟ୍ଠାସା ଏତେସନ୍ତି ସ୍ୱାକାରା, କୁଚ୍ଛିତା ଗରହିତା ସଦ୍ଧାଦଯୋ ଆକାରା କୋଟ୍ଠାସା ଏତେସନ୍ତି ଦ୍ୱାକାରା। ସୁୱିଞ୍ଞାପଯେ ଦୁୱିଞ୍ଞାପଯେତି ଯେ କଥିତଂ କାରଣଂ ସଲ୍ଲକ୍ଖେନ୍ତି ସୁଖେନ ସକ୍କା ହୋନ୍ତି ୱିଞ୍ଞାପେତୁଂ, ତେ ସୁୱିଞ୍ଞାପଯା, ତବ୍ବିପରୀତା ଦୁୱିଞ୍ଞାପଯା। ଅପ୍ପେକଚ୍ଚେପରଲୋକୱଜ୍ଜଭଯଦସ୍ସାୱିନୋତି ଅପି ଏକେ ପରଲୋକଞ୍ଚେୱ ରାଗାଦିୱଜ୍ଜଞ୍ଚ ଭଯତୋ ପସ୍ସନ୍ତେ, ଇମସ୍ସ ପନ ପଦସ୍ସ ନିଦ୍ଦେସେ ପରଲୋକସ୍ସେୱ ନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଖନ୍ଧାଦିଲୋକେ ଚ ରାଗାଦିୱଜ୍ଜେ ଚ ପରଂ ବାଳ୍ହଂ ଭଯଂ ପସ୍ସନସୀଲାତି ପରଲୋକୱଜ୍ଜଭଯଦସ୍ସାୱିନୋ। ତେ ପରଲୋକୱଜ୍ଜଭଯଦସ୍ସାୱିନେତି ଏୱମତ୍ଥୋ ଗହେତବ୍ବୋ। ଅପ୍ପେକଚ୍ଚେ ନ ପରଲୋକୱଜ୍ଜଭଯଦସ୍ସାୱିନୋତି ତବ୍ବିପରୀତେ। ଲୋକୋତି ଚ ଲୁଜ୍ଜନପଲୁଜ୍ଜନଟ୍ଠେନ। ୱଜ୍ଜନ୍ତି ଚ ୱଜ୍ଜନୀଯଟ୍ଠେନ। ଏତ୍ତାୱତା ଉଦ୍ଦେସସ୍ସ ନିଦ୍ଦେସୋ କତୋ ହୋତି।

ପୁନ ନିଦ୍ଦେସସ୍ସ ପଟିନିଦ୍ଦେସଂ କରୋନ୍ତୋ ଅପ୍ପରଜକ୍ଖେ ମହାରଜକ୍ଖେତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ତୀସୁ ରତନେସୁ ଓକପ୍ପନସଙ୍ଖାତା ସଦ୍ଧା ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ସଦ୍ଧୋ। ସୋ ସଦ୍ଧାସମ୍ପନ୍ନୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଅସ୍ସଦ୍ଧିଯରଜସ୍ସ ଚେୱ ଅସ୍ସଦ୍ଧିଯମୂଲକସ୍ସ ସେସାକୁସଲରଜସ୍ସ ଚ ଅପ୍ପକତ୍ତା ଅପ୍ପରଜକ୍ଖୋ। ନତ୍ଥି ଏତସ୍ସ ସଦ୍ଧାତି ଅସ୍ସଦ୍ଧୋ। ସୋ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରସ୍ସ ରଜସ୍ସ ମହନ୍ତତ୍ତା ମହାରଜକ୍ଖୋ। ଆରଦ୍ଧଂ ୱୀରିଯମନେନାତି ଆରଦ୍ଧୱୀରିଯୋ। ସୋ କୋସଜ୍ଜରଜସ୍ସ ଚେୱ କୋସଜ୍ଜମୂଲକସ୍ସ ସେସାକୁସଲରଜସ୍ସ ଚ ଅପ୍ପକତ୍ତା ଅପ୍ପରଜକ୍ଖୋ। ହୀନୱୀରିଯତ୍ତା କୁଚ୍ଛିତେନ ଆକାରେନ ସୀଦତୀତି କୁସୀଦୋ, କୁସୀଦୋ ଏୱ କୁସୀତୋ। ସୋ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରସ୍ସ ରଜସ୍ସ ମହନ୍ତତ୍ତା ମହାରଜକ୍ଖୋ। ଆରମ୍ମଣଂ ଉପେଚ୍ଚ ଠିତା ସତି ଅସ୍ସାତି ଉପଟ୍ଠିତସ୍ସତି। ସୋ ମୁଟ୍ଠସ୍ସଚ୍ଚରଜସ୍ସ ଚେୱ ମୁଟ୍ଠସ୍ସଚ୍ଚମୂଲକସ୍ସ ସେସାକୁସଲରଜସ୍ସ ଚ ଅପ୍ପକତ୍ତା ଅପ୍ପରଜକ୍ଖୋ। ମୁଟ୍ଠା ନଟ୍ଠା ସତି ଅସ୍ସାତି ମୁଟ୍ଠସ୍ସତି। ସୋ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରସ୍ସ ରଜସ୍ସ ମହନ୍ତତ୍ତା ମହାରଜକ୍ଖୋ। ଅପ୍ପନାସମାଧିନା ଉପଚାରସମାଧିନା ୱା ଆରମ୍ମଣେ ସମଂ, ସମ୍ମା ୱା ଆହିତୋ ଠିତୋତି ସମାହିତୋ, ସମାହିତଚିତ୍ତୋତି ୱା ସମାହିତୋ। ସୋ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚରଜସ୍ସ ଚେୱ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚମୂଲକସ୍ସ ସେସାକୁସଲରଜସ୍ସ ଚ ଅପ୍ପକତ୍ତା ଅପ୍ପରଜକ୍ଖୋ। ନ ସମାହିତୋ ଅସମାହିତୋ। ସୋ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରସ୍ସ ରଜସ୍ସ ମହନ୍ତତ୍ତା ମହାରଜକ୍ଖୋ। ଉଦଯତ୍ଥଗାମିନୀ ପଞ୍ଞା ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ପଞ୍ଞୱା। ସୋ ମୋହରଜସ୍ସ ଚେୱ ମୋହମୂଲକସ୍ସ

ସେସାକୁସଲରଜସ୍ସ ଚ ଅପ୍ପକତ୍ତା ଅପ୍ପରଜକ୍ଖୋ। ମୋହମୂଳ୍ହତ୍ତା ଦୁଟ୍ଠା ପଞ୍ଞା ଅସ୍ସାତି ଦୁପ୍ପଞ୍ଞୋ। ସୋ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରସ୍ସ ରଜସ୍ସ ମହନ୍ତତ୍ତା ମହାରଜକ୍ଖୋ। ସଦ୍ଧୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ତିକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିୟୋତି ବହୁଲଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାୟ ବଲୱତିୟା ସଦ୍ଧାୟ ସଦ୍ଧୋ, ତେନେୱ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟେନ ତିକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିୟୋ। ଅସ୍ସଦ୍ଧୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ମୁଦିନ୍ଦ୍ରିୟୋତି ବହୁଲଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନେନ ଅସ୍ସଦ୍ଧିୟେନ ଅସ୍ସଦ୍ଧୋ, ଅନ୍ତରନ୍ତରା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନେନ ଦୁବ୍ବଲେନ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟେନ ମୁଦିନ୍ଦ୍ରିୟୋ। ଏସ ନୟୋ ସେସେସୁପି। ସଦ୍ଧୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ସ୍ୱାକାରୋତି ତାୟ ଏୱ ସଦ୍ଧାୟ ସୋଭନାକାରୋ। ଅସ୍ସଦ୍ଧୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଦ୍ୱାକାରୋତି ତେନେୱ ଅସ୍ସଦ୍ଧିୟେନ ୱିରୂପାକାରୋ। ଏସ ନୟୋ ସେସେସୁପି। ସୁୱିଞ୍ଞାପୟୋତି ସୁଖେନ ୱିଞ୍ଞାପେତୁଂ ସକ୍କୁଣେୟ୍ୟୋ। ଦୁୱିଞ୍ଞାପୟୋତି ଦୁକ୍ଖେନ ୱିଞ୍ଞାପେତୁଂ ସକ୍କୁଣେୟ୍ୟୋ। ପରଲୋକୱଜ୍ଜଭୟଦସ୍ସାୱୀତି ଏତ୍ଥ ଯସ୍ମା ପଞ୍ଞାସମ୍ପନ୍ନସ୍ସେୱ ସଦ୍ଧାଦୀନି ସୁପରିସୁଦ୍ଧାନି ହୋନ୍ତି, ତସ୍ମା ସୁପରିସୁଦ୍ଧସଦ୍ଧାଦିସମ୍ପନ୍ନୋ ତଂସମ୍ପୟୁତ୍ତାୟ, ସୁପରିସୁଦ୍ଧସଦ୍ଧାଦିସମ୍ପନ୍ନୋପି ୱା ତପ୍ପଚ୍ଚୟାୟ ପଞ୍ଞାୟ ପରଲୋକୱଜ୍ଜଭୟଦସ୍ସାୱୀ ହୋତି। ତସ୍ମା ଏୱ ହି ସଦ୍ଧାଦୟୋପି ଚତ୍ତାରୋ ‘‘ପରଲୋକୱଜ୍ଜଭୟଦସ୍ସାୱୀ’’ତି ୱୁତ୍ତା।

୧୧୨। ଇଦାନି ‘‘ପରଲୋକୱଜ୍ଜଭୟଦସ୍ସାୱୀ’’ତି ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତଂ ଲୋକଞ୍ଚ ୱଜ୍ଜଞ୍ଚ ଦସ୍ସେତୁଂ ଲୋକୋତିଆଦିମାହ। ଏତ୍ଥ ଖନ୍ଧା ଏୱ ଲୁଜ୍ଜନପଲୁଜ୍ଜନଟ୍ଠେନ ଲୋକୋତି ଖନ୍ଧଲୋକୋ। ସେସଦ୍ୱୟେପି ଏସେୱ ନୟୋ। ୱିପତ୍ତିଭୱଲୋକୋତି ଅପାୟଲୋକୋ। ସୋ ହି ଅନିଟ୍ଠଫଲତ୍ତା ୱିରୂପୋ ଲାଭୋତି ୱିପତ୍ତି, ଭୱତୀତି ଭୱୋ, ୱିପତ୍ତି ଏୱ ଭୱୋ ୱିପତ୍ତିଭୱୋ, ୱିପତ୍ତିଭୱୋ ଏୱ ଲୋକୋ ୱିପତ୍ତିଭୱଲୋକୋ। ୱିପତ୍ତିସମ୍ଭୱଲୋକୋତି ଅପାୟୂପଗଂ କମ୍ମଂ। ତଞ୍ହି ସମ୍ଭୱତି ଏତସ୍ମା ଫଲନ୍ତି ସମ୍ଭୱୋ, ୱିପତ୍ତିୟା ସମ୍ଭୱୋ ୱିପତ୍ତିସମ୍ଭୱୋ, ୱିପତ୍ତିସମ୍ଭୱୋ ଏୱ ଲୋକୋ ୱିପତ୍ତିସମ୍ଭୱଲୋକୋ। ସମ୍ପତ୍ତିଭୱଲୋକୋତି ସୁଗତିଲୋକୋ। ସୋ ହି ଇଟ୍ଠଫଲତ୍ତା ସୁନ୍ଦରୋ ଲାଭୋତି ସମ୍ପତ୍ତି, ଭୱତୀତି ଭୱୋ, ସମ୍ପତ୍ତି ଏୱ ଭୱୋ ସମ୍ପତ୍ତିଭୱୋ, ସମ୍ପତ୍ତିଭୱୋ ଏୱ ଲୋକୋ ସମ୍ପତ୍ତିଭୱଲୋକୋ। ସମ୍ପତ୍ତିସମ୍ଭୱଲୋକୋତି ସୁଗତୂପଗଂ କମ୍ମଂ। ତଞ୍ହି ସମ୍ଭୱତି ଏତସ୍ମା ଫଲନ୍ତି ସମ୍ଭୱୋ, ସମ୍ପତ୍ତିୟା ସମ୍ଭୱୋ ସମ୍ପତ୍ତିସମ୍ଭୱୋ, ସମ୍ପତ୍ତିସମ୍ଭୱୋ ଏୱ ଲୋକୋ ସମ୍ପତ୍ତିସମ୍ଭୱଲୋକୋ। ଏକୋ ଲୋକୋତିଆଦୀନି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତତ୍ଥାନେୱ।

ୱଜ୍ଜନ୍ତି ନପୁଂସକୱଚନଂ ଅସୁକୋତି ଅନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତ୍ତା କତଂ। କିଲେସାତି ରାଗାଦୟୋ। ଦୁଚ୍ଚରିତାତି ପାଣାତିପାତାଦୟୋ। ଅଭିସଙ୍ଖାରାତି ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରାଦୟୋ। ଭୱଗାମିକମ୍ମାତି ଅତ୍ତନୋ ୱିପାକଦାନୱସେନ ଭୱଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଭୱଗାମିନୋ, ଅଭିସଙ୍ଖାରେସୁପି ୱିପାକଜନକାନେୱ କମ୍ମାନି ୱୁତ୍ତାନି। ଇତୀତି ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରନିଦସ୍ସନଂ। ଇମସ୍ମିଞ୍ଚ ଲୋକେ ଇମସ୍ମିଞ୍ଚ ୱଜ୍ଜେତି ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରେ ଲୋକେ ଚ ୱଜ୍ଜେ ଚ। ତିବ୍ବା ଭୟସଞ୍ଞାତି ବଲୱତୀ ଭୟସଞ୍ଞା। ତିବ୍ବାତି ପରସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ, ଭୟସଞ୍ଞାତି ଭୟସଦ୍ଦସ୍ସ, ଲୋକୱଜ୍ଜଦ୍ୱୟମ୍ପି ହି ଭୟୱତ୍ଥୁତ୍ତା ସୟଞ୍ଚ ସଭୟତ୍ତା ଭୟଂ, ଭୟମିତି ସଞ୍ଞା ଭୟସଞ୍ଞା। ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠିତା ହୋତୀତି ତଂ ତଂ ପଟିଚ୍ଚ ଉପେଚ୍ଚ ଠିତା ହୋତି। ସେୟ୍ୟଥାପି ଉକ୍ଖିତ୍ତାସିକେ ୱଧକେତି ଯଥା ନାମ ପହରିତୁଂ ଉଚ୍ଚାରିତଖଗ୍ଗେ ପଚ୍ଚାମିତ୍ତେ ତିବ୍ବା ଭୟସଞ୍ଞା ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠିତା ହୋତି, ଏୱମେୱ ଲୋକେ ଚ ୱଜ୍ଜେ ଚ ତିବ୍ବା ଭୟସଞ୍ଞା ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠିତା ହୋତି। ଇମେହି ପଞ୍ଞାସାୟ ଆକାରେହୀତି ଅପ୍ପରଜକ୍ଖପଞ୍ଚକାଦୀସୁ ଦସସୁ ପଞ୍ଚକେସୁ ଏକେକସ୍ମିଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଆକାରାନଂ ୱସେନ ପଞ୍ଞାସାୟ ଆକାରେହି। ଇମାନି ପଞ୍ଚିନ୍ଦ୍ରିୟାନୀତି ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟାଦୀନି ପଞ୍ଚିନ୍ଦ୍ରିୟାନି । ଜାନାତୀତି ତଥାଗତୋ ପଞ୍ଞାୟ ପଜାନାତି। ପସ୍ସତୀତି ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁନା ଦିଟ୍ଠଂ ୱିୟ କରୋତି। ଅଞ୍ଞାତୀତି ସବ୍ବାକାରମରିୟାଦାହି ଜାନାତି। ପଟିୱିଜ୍ଝତୀତି ଏକଦେସଂ ଅସେସେତ୍ୱା ନିରୱସେସଦସ୍ସନୱସେନ ପଞ୍ଞାୟ ପଦାଲେତୀତି।

ଇନ୍ଦ୍ରିୟପରୋପରିୟତ୍ତଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬୯। ଆସୟାନୁସୟଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୧୩। ଆସୟାନୁସୟଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ଇଧ ତଥାଗତୋତିଆଦି ପଞ୍ଚଧା ଠପିତୋ ନିଦ୍ଦେସୋ। ତତ୍ଥ ଆସୟାନୁସୟା ୱୁତ୍ତତ୍ଥା ଏୱ। ଚରିତନ୍ତି ପୁବ୍ବେ କତଂ କୁସଲାକୁସଲଂ କମ୍ମଂ। ଅଧିମୁତ୍ତିନ୍ତି ସମ୍ପତି କୁସଲେ ଅକୁସଲେ ୱା ଚିତ୍ତୱୋସଗ୍ଗୋ। ଭବ୍ବାଭବ୍ବେତି ଭବ୍ବେ ଚ ଅଭବ୍ବେ ଚ। ଅରିୟାୟ ଜାତିୟା ସମ୍ଭୱନ୍ତି ଜାୟନ୍ତୀତି ଭବ୍ବା। ୱତ୍ତମାନସମୀପେ ୱତ୍ତମାନୱଚନଂ। ଭୱିସ୍ସନ୍ତି ଜାୟିସ୍ସନ୍ତୀତି ୱା ଭବ୍ବା, ଭାଜନଭୂତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଯେ ଅରିୟମଗ୍ଗପଟିୱେଧସ୍ସ ଅନୁଚ୍ଛୱିକା ଉପନିସ୍ସୟସମ୍ପନ୍ନା, ତେ ଭବ୍ବା। ୱୁତ୍ତପଟିପକ୍ଖା ଅଭବ୍ବା।

କତମୋ ସତ୍ତାନଂ ଆସୟୋତିଆଦି ନିଦ୍ଦେସସ୍ସ ପଟିନିଦ୍ଦେସୋ। ତତ୍ଥ ସସ୍ସତୋତି ନିଚ୍ଚୋ। ଲୋକୋତି ଅତ୍ତା। ଇଧ ସରୀରଂୟେୱ ନସ୍ସତି, ଅତ୍ତା ପନ ଇଧ ପରତ୍ଥ ଚ ସୋୟେୱାତି ମଞ୍ଞନ୍ତି। ସୋ ହି ସୟଂୟେୱ ଆଲୋକେତୀତି କତ୍ୱା ‘‘ଲୋକୋ’’ତି ମଞ୍ଞନ୍ତି। ଅସସ୍ସତୋତି ଅନିଚ୍ଚୋ। ଅତ୍ତା ସରୀରେନେୱ ସହ ନସ୍ସତୀତି ମଞ୍ଞନ୍ତି। ଅନ୍ତୱାତି ପରିତ୍ତେ କସିଣେ ଝାନଂ ଉପ୍ପାଦେତ୍ୱା ତଂପରିତ୍ତକସିଣାରମ୍ମଣଂ ଚିତ୍ତଂ ସପରିୟନ୍ତୋ ଅତ୍ତାତି ମଞ୍ଞନ୍ତି। ଅନନ୍ତୱାତି ନ ଅନ୍ତୱା ଅପ୍ପମାଣେ କସିଣେ ଝାନଂ ଉପ୍ପାଦେତ୍ୱା ତଂଅପ୍ପମାଣକସିଣାରମ୍ମଣଂ ଚିତ୍ତଂ ଅପରିୟନ୍ତୋ ଅତ୍ତାତି ମଞ୍ଞନ୍ତି। ତଂ ଜୀୱଂ ତଂ ସରୀରନ୍ତି ଜୀୱୋ ଚ ସରୀରଞ୍ଚ ତଂୟେୱ। ଜୀୱୋତି ଅତ୍ତା, ଲିଙ୍ଗୱିପଲ୍ଲାସେନ ନପୁଂସକୱଚନଂ କତଂ। ସରୀରନ୍ତି ରାସଟ୍ଠେନ ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକଂ। ଅଞ୍ଞଂ ଜୀୱଂ ଅଞ୍ଞଂ ସରୀରନ୍ତି ଅଞ୍ଞୋ ଜୀୱୋ ଅଞ୍ଞଂ ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକଂ। ହୋତି ତଥାଗତୋ ପରଂ ମରଣାତି ଖନ୍ଧା ଇଧେୱ ୱିନସ୍ସନ୍ତି, ସତ୍ତୋ

ମରଣତୋ ପରଂ ହୋତି ଊଜ୍ଜତି ନ ନସ୍ସତି। ‘‘ତଥାଗତୋ’’ତି ଚେତ୍ଥ ସତ୍ତାଧିୱଚନନ୍ତି ୱଦନ୍ତି। କେଚି ପନ ‘‘ତଥାଗତୋତି ଅରହା’’ତି ୱଦନ୍ତି। ଇମେ ‘‘ନ ହୋତୀ’’ତି ପକ୍ଖେ ଦୋସଂ ଦିସ୍ୱା ଏୱଂ ଗଣ୍ହନ୍ତି। ନ ହୋତି ତଥାଗତୋ ପରଂ ମରଣାତି ଖନ୍ଧାପି ଇଧେୱ ନସ୍ସନ୍ତି, ତଥାଗତୋ ଚ ମରଣତୋ ପରଂ ନ ହୋତି ଉଚ୍ଛିଜ୍ଜତି ୱିନସ୍ସତି। ଇମେ ‘‘ହୋତୀ’’ତି ପକ୍ଖେ ଦୋସଂ ଦିସ୍ୱା ଏୱଂ ଗଣ୍ହନ୍ତି। ହୋତି ଚ ନ ଚ ହୋତୀତି ଇମେ ଏକେକପକ୍ଖପରିଗ୍ଗହେ ଦୋସଂ ଦିସ୍ୱା ଉଭୟପକ୍ଖଂ ଗଣ୍ହନ୍ତି। ନେୱ ହୋତି ନ ନ ହୋତୀତି ଇମେ ଉଭୟପକ୍ଖପରିଗ୍ଗହେ ଉଭୟଦୋସାପତ୍ତିଂ ଦିସ୍ୱା ‘‘ହୋତୀତି ଚ ନ ହୋତି, ନେୱ ହୋତୀତି ଚ ନ ହୋତୀ’’ତି ଅମରାୱିକ୍ଖେପପକ୍ଖଂ ଗଣ୍ହନ୍ତି।

ଅୟଂ ପନେତ୍ଥ ଅଟ୍ଠକଥାନୟୋ – ‘‘ସସ୍ସତୋ ଲୋକୋତି ୱା’’ତିଆଦୀହି ଦସହାକାରେହି ଦିଟ୍ଠିପଭେଦୋୱ ୱୁତ୍ତୋ। ତତ୍ଥ ସସ୍ସତୋ ଲୋକୋତି ଚ ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକଂ ଲୋକୋତି ଗହେତ୍ୱା ‘‘ଅୟଂ ଲୋକୋ ନିଚ୍ଚୋ ଧୁୱୋ ସବ୍ବକାଲିକୋ’’ତି ଗଣ୍ହନ୍ତସ୍ସ ସସ୍ସତନ୍ତି ଗହଣାକାରପ୍ପୱତ୍ତା ଦିଟ୍ଠି। ଅସସ୍ସତୋତି ତମେୱ ଲୋକଂ ‘‘ଉଚ୍ଛିଜ୍ଜତି ୱିନସ୍ସତୀ’’ତି ଗଣ୍ହନ୍ତସ୍ସ ଉଚ୍ଛେଦଗ୍ଗହଣାକାରପ୍ପୱତ୍ତା ଦିଟ୍ଠି। ଅନ୍ତୱାତି ପରିତ୍ତକସିଣଲାଭିନୋ ସୁପ୍ପମତ୍ତେ ୱା ସରାୱମତ୍ତେ ୱା କସିଣେ ସମାପନ୍ନସ୍ସ ଅନ୍ତୋସମାପତ୍ତିୟଂ ପୱତ୍ତିତରୂପାରୂପଧମ୍ମେ ‘‘ଲୋକୋ’’ତି ଚ କସିଣପରିଚ୍ଛେଦନ୍ତେନ ‘‘ଅନ୍ତୱା’’ତି ଚ ଗଣ୍ହନ୍ତସ୍ସ ‘‘ଅନ୍ତୱା ଲୋକୋ’’ତି ଗହଣାକାରପ୍ପୱତ୍ତା ଦିଟ୍ଠି। ସା ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିପି ହୋତି ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିପି। ୱିପୁଲକସିଣଲାଭିନୋ ପନ ତସ୍ମିଂ କସିଣେ ସମାପନ୍ନସ୍ସ ଅନ୍ତୋସମାପତ୍ତିୟଂ ପୱତ୍ତିତରୂପାରୂପଧମ୍ମେ ‘‘ଲୋକୋ’’ତି ଚ କସିଣପରିଚ୍ଛେଦନ୍ତେନ ‘‘ନ ଅନ୍ତୱା’’ତି ଚ ଗଣ୍ହନ୍ତସ୍ସ ‘‘ଅନନ୍ତୱା ଲୋକୋ’’ତି ଗହଣାକାରପ୍ପୱତ୍ତା ଦିଟ୍ଠି। ସା ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିପି ହୋତି ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିପି। ତଂ ଜୀୱଂ ତଂ ସରୀରନ୍ତି ଭେଦନଧମ୍ମସ୍ସ ସରୀରସ୍ସେୱ ‘‘ଜୀୱ’’ନ୍ତି ଗହିତତ୍ତା ‘‘ସରୀରେ ଉଚ୍ଛିଜ୍ଜମାନେ ଜୀୱମ୍ପି ଉଚ୍ଛିଜ୍ଜତୀ’’ତି ଉଚ୍ଛେଦଗ୍ଗହଣାକାରପ୍ପୱତ୍ତା ଦିଟ୍ଠି। ଦୁତିୟପଦେ ସରୀରତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଜୀୱସ୍ସ ଗହିତତ୍ତା ‘‘ସରୀରେ ଉଚ୍ଛିଜ୍ଜମାନେପି ଜୀୱଂ ନ ଉଚ୍ଛିଜ୍ଜତୀ’’ତି ସସ୍ସତଗ୍ଗହଣାକାରପ୍ପୱତ୍ତା ଦିଟ୍ଠି। ହୋତି ତଥାଗତୋତିଆଦୀସୁ ‘‘ସତ୍ତୋ ତଥାଗତୋ ନାମ, ସୋ ପରଂ ମରଣା ହୋତୀ’’ତି ଗଣ୍ହତୋ ପଠମା ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠି। ‘‘ନ ହୋତୀ’’ତି ଗଣ୍ହତୋ ଦୁତିୟା ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠି। ‘‘ହୋତି ଚ ନ ଚ ହୋତୀ’’ତି ଗଣ୍ହତୋ ତତିୟା ଏକଚ୍ଚସସ୍ସତଦିଟ୍ଠି। ‘‘ନେୱ ହୋତି ନ ନ ହୋତୀ’’ତି ଗଣ୍ହତୋ ଚତୁତ୍ଥା ଅମରାୱିକ୍ଖେପଦିଟ୍ଠୀତି।

ଇତୀତି ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରଦିଟ୍ଠିନିସ୍ସୟନିଦସ୍ସନଂ। ଭୱଦିଟ୍ଠିସନ୍ନିସ୍ସିତା ୱା ସତ୍ତା ହୋନ୍ତି ୱିଭୱଦିଟ୍ଠିସନ୍ନିସ୍ସିତା ୱାତି ଭୱୋ ୱୁଚ୍ଚତି ସସ୍ସତୋ, ସସ୍ସତୱସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଦିଟ୍ଠି ଭୱଦିଟ୍ଠି, ଭୱୋତି ଦିଟ୍ଠୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ୱିଭୱୋ ୱୁଚ୍ଚତି ଉଚ୍ଛେଦୋ , ଉଚ୍ଛେଦୱସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଦିଟ୍ଠି ୱିଭୱଦିଟ୍ଠି, ୱିଭୱୋତି ଦିଟ୍ଠୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରା ଦସୱିଧା ଦିଟ୍ଠି ଭୱଦିଟ୍ଠି ଚ ୱିଭୱଦିଟ୍ଠି ଚାତି ଦ୍ୱିଧାୱ ହୋତି। ତାସୁ ଦ୍ୱୀସୁ ଏକେକଂ ସନ୍ନିସ୍ସିତା ଅପସ୍ସିତା ଅଲ୍ଲୀନା ସତ୍ତା ହୋନ୍ତି।

ଏତେ ୱା ପନ ଉଭୋ ଅନ୍ତେ ଅନୁପଗମ୍ମାତି ଏତ୍ଥ ‘‘ଅଗ୍ଗିତୋ ୱା ଉଦକତୋ ୱା ମିଥୁଭେଦା ୱା’’ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୨।୧୫୨) ୱିୟ ୱା-ସଦ୍ଦୋ ସମୁଚ୍ଚୟତ୍ଥୋ। ଏତେ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରେ ସସ୍ସତୁଚ୍ଛେଦୱସେନ ଦ୍ୱେ ପକ୍ଖେ ଚ ନ ଉପଗନ୍ତ୍ୱା ଅନଲ୍ଲୀୟିତ୍ୱା ପହାୟାତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ଅନୁଲୋମିକା ୱା ଖନ୍ତୀ’’ତି ୱିକପ୍ପତ୍ଥୋୱ। ଇଦପ୍ପଚ୍ଚୟତାପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନେସୂତି ଇମେସଂ ଜରାମରଣାଦୀନଂ ପଚ୍ଚୟା ଇଦପ୍ପଚ୍ଚୟା, ଇଦପ୍ପଚ୍ଚୟା ଏୱ ଇଦପ୍ପଚ୍ଚୟତା, ଇଦପ୍ପଚ୍ଚୟାନଂ ୱା ସମୂହୋ ଇଦପ୍ପଚ୍ଚୟତା। ଲକ୍ଖଣଂ ପନେତ୍ଥ ସଦ୍ଦସତ୍ଥତୋ ପରିଯେସିତବ୍ବଂ। ତେ ତେ ପଚ୍ଚୟେ ପଟିଚ୍ଚ ସହ ସମ୍ମା ଚ ଉପ୍ପନ୍ନା ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନା। ତସ୍ସା ଇଦପ୍ପଚ୍ଚୟତାୟ ଚ ତେସୁ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନେସୁ ଚ ଧମ୍ମେସୁ। ଅନୁଲୋମିକାତି ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମାନଂ ଅନୁଲୋମତୋ ଅନୁଲୋମିକା। ଖନ୍ତୀତି ଞାଣଂ। ଞାଣଞ୍ହି ଖମନତୋ ଖନ୍ତି। ପଟିଲଦ୍ଧା ହୋତୀତି ସତ୍ତେହି ଅଧିଗତା ହୋତି। ଇଦପ୍ପଚ୍ଚୟତାୟ ଖନ୍ତିୟା ଉଚ୍ଛେଦତ୍ତାନୁପଗମୋ ହୋତି ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମାନଂ ପଚ୍ଚୟସାମଗ୍ଗିୟଂ ଆୟତ୍ତୱୁତ୍ତିତ୍ତା ପଚ୍ଚୟାନୁପରମଦସ୍ସନେନ ଫଲାନୁପରମଦସ୍ସନତୋ। ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ଖନ୍ତିୟା ସସ୍ସତତ୍ତାନୁପଗମୋ ହୋତି ପଚ୍ଚୟସାମଗ୍ଗିୟଂ ନୱନୱାନଂ ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମାନଂ ଉପ୍ପାଦଦସ୍ସନତୋ। ଏୱମେତେ ଉଭୋ ଅନ୍ତେ ଅନୁପଗମ୍ମ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମଦସ୍ସନେନ ନ ଉଚ୍ଛେଦୋ ନ ସସ୍ସତୋତି ପୱତ୍ତଂ ସମ୍ମାଦସ୍ସନଂ ‘‘ଅନୁଲୋମିକା ଖନ୍ତୀ’’ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଏୱଞ୍ହି ତଦୁଭୟଦିଟ୍ଠିପଟିପକ୍ଖଭୂତା ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ୱୁତ୍ତା ହୋତି। ୟଥାଭୂତଂ ୱା ଞାଣନ୍ତି ୟଥାଭୂତଂ ୟଥାସଭାୱଂ ନେୟ୍ୟଂ। ତତ୍ଥ ପୱତ୍ତଞାଣମ୍ପି ୱିସୟୱୋହାରେନ ‘‘ୟଥାଭୂତଞାଣ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତଂ ପନ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାପରିୟନ୍ତଂ ୱିପସ୍ସନାଞାଣଂ ଇଧାଧିପ୍ପେତଂ। ହେଟ୍ଠା ପନ ‘‘ୟଥାଭୂତଞାଣଦସ୍ସନ’’ନ୍ତି ଭୟତୂପଟ୍ଠାନଞାଣଂ ୱୁତ୍ତଂ। ୟଥାଭୂତଂ ୱା ଞାଣଂ ସତ୍ତେହି ପଟିଲଦ୍ଧଂ ହୋତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ଇଦାନି ‘‘ସସ୍ସତୋ ଲୋକୋ’’ତିଆଦୀହି ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିପରିଭାୱିତଂ ‘‘ଏତେ ୱା ପନା’’ତିଆଦୀହି ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିପରିଭାୱିତଂ ସତ୍ତସନ୍ତାନଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ‘‘କାମଂ ସେୱନ୍ତଞ୍ଞେୱା’’ତିଆଦୀହି ସେସାକୁସଲେହି ସେସକୁସଲେହି ଚ ପରିଭାୱିତଂ ସତ୍ତସନ୍ତାନଂ ଦସ୍ସେତି। ତତ୍ଥ କାମଂ ସେୱନ୍ତଂୟେୱ ପୁଗ୍ଗଲଂ ତଥାଗତୋ ଜାନାତୀତି ୟୋଜନା କାତବ୍ବା। ସେୱନ୍ତନ୍ତି ଚ ଅଭିଣ୍ହସମୁଦାଚାରୱସେନ ସେୱମାନଂ। ପୁବ୍ବେ ଆସେୱିତୱସେନ କିଲେସକାମୋ ଗରୁ ଅସ୍ସାତି କାମଗରୁକୋ। ତଥେୱ କାମୋ ଆସୟେ ସନ୍ତାନେ ଅସ୍ସାତି କାମାସୟୋ। ସନ୍ତାନୱସେନେୱ କାମେ ଅଧିମୁତ୍ତୋ ଲଗ୍ଗୋତି କାମାଧିମୁତ୍ତୋ। ସେସେସୁପି ଏସେୱ ନୟୋ। ନେକ୍ଖମ୍ମାଦୀନି ୱୁତ୍ତତ୍ଥାନେୱ। କାମାଦୀହି ଚ ତୀହି ସେସାକୁସଲା, ନେକ୍ଖମ୍ମାଦୀହି ତୀହି ସେସକୁସଲା ଗହିତାୱ ହୋନ୍ତୀତି

ୱେଦିତବ୍ବା। ''ଅୟଂ ସତ୍ତାନଂ ଆସୟୋ''ତି ତିଧା ୱୁତ୍ତଂ ସନ୍ତାନମେୱ ଦସ୍ସେତି।

ଅୟଂ ପନେତ୍ଥ ଅଟ୍ଠକଥାନୟୋ – ''ଇତି ଭୱଦିଟ୍ଠିସନ୍ନିସ୍ସିତା ୱା''ତି ଏୱଂ ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିଂ ୱା ସନ୍ନିସ୍ସିତା। ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠି ହି ଏତ୍ଥ ଭୱଦିଟ୍ଠୀତି ୱୁତ୍ତା, ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠି ଚ ୱିଭୱଦିଟ୍ଠୀତି। ସବ୍ବଦିଟ୍ଠୀନଞ୍ହି ସସ୍ସତୁଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠୀହି ସଙ୍ଗହିତତ୍ତା ସବ୍ବେପିମେ ଦିଟ୍ଠିଗତିକା ସତ୍ତା ଇମାୱ ଦ୍ୱେ ଦିଟ୍ଠିୟୋ ସନ୍ନିସ୍ସିତା ହୋନ୍ତି। ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଚେତଂ ''ଦ୍ୱୟନିସ୍ସିତୋ ଖ୍ୱାୟଂ, କଚ୍ଚାନ, ଲୋକୋ ୟେଭୁୟ୍ୟେନ ଅତ୍ଥିତଞ୍ଚେୱ ନତ୍ଥିତଞ୍ଚା''ତି (ସଂ॰ ନି॰ ୨।୧୫)। ଏତ୍ଥ ହି ଅତ୍ଥିତାତି ସସ୍ସତଂ। ନତ୍ଥିତାତି ଉଚ୍ଛେଦୋ। ଅୟଂ ତାୱ ୱଟ୍ଟନିସ୍ସିତାନଂ ପୁଥୁଜ୍ଜନାନଂ ସତ୍ତାନଂ ଆସୟୋ। ଇଦାନି ୱିୱଟ୍ଟନିସ୍ସିତାନଂ ସୁଦ୍ଧସତ୍ତାନଂ ଆସୟଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଏତେ ୱା ପନ ଉଭୋ ଅନ୍ତେ ଅନୁପଗମ୍ମା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ''ଏତେ ୱା ପନା''ତି ଏତେୟେୱ। ''ଉଭୋ ଅନ୍ତେ''ତି ସସ୍ସତୁଚ୍ଛେଦସଙ୍ଖାତେ ଦ୍ୱେ ଅନ୍ତେ। ''ଅନୁପଗମ୍ମା''ତି ନ ଅଲ୍ଲୀୟିତ୍ୱା। ''ଇଦପ୍ପଚ୍ଚୟତାପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନେସୁ ଧମ୍ମେସୂ''ତି ଇଦପ୍ପଚ୍ଚୟତାୟ ଚେୱ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମେସୁ ଚ। ''ଅନୁଲୋମିକା ଖନ୍ତୀ''ତି ୱିପସ୍ସନାଞାଣଂ। ''ୟଥାଭୂତଂ ଞାଣ''ନ୍ତି ମଗ୍ଗଞାଣଂ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ୟା ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦେ ଚେୱ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମେସୁ ଚ ଏତେ ଉଭୋ ସସ୍ସତୁଚ୍ଛେଦଅନ୍ତେ ଅନୁପଗନ୍ତ୍ୱା ୱିପସ୍ସନା ପଟିଲଦ୍ଧା, ୟଞ୍ଚ ତତୋ ଉତ୍ତରି ମଗ୍ଗଞାଣଂ, ଅୟଂ ସତ୍ତାନଂ ଆସୟୋ। ଅୟଂ ୱଟ୍ଟନିସ୍ସିତାନଞ୍ଚ ୱିୱଟ୍ଟନିସ୍ସିତାନଞ୍ଚ ସବ୍ବେସମ୍ପି ସତ୍ତାନଂ ଆସୟୋ ଇଦଂ ୱସନଟ୍ଠାନନ୍ତି। ଅୟଂ ଆଚରିୟାନଂ ସମାନଟ୍ଠକଥା।

ୱିତଣ୍ଡୱାଦୀ ପନାହ ''ମଗ୍ଗୋ ନାମ ୱାସଂ ୱିଦ୍ଧଂସେନ୍ତୋ ଗଚ୍ଛତି, ତ୍ୱଂ ମଗ୍ଗୋ ୱାସୋତି ୱଦେସୀ''ତି? ସୋ ୱତ୍ତବ୍ବୋ ''ତ୍ୱଂ ଅରିୟୱାସଭାଣକୋ ହୋସି ନ ହୋସୀ''ତି? ସଚେ ''ନ ହୋମୀ''ତି ୱଦତି, ''ତ୍ୱଂ ଅଭାଣକତାୟ ନ ଜାନାସୀ''ତି ୱତ୍ତବ୍ବୋ। ସଚେ ''ଭାଣକୋସ୍ମୀ''ତି ୱଦତି, ''ସୁତ୍ତଂ ଆହରା''ତି ୱତ୍ତବ୍ବୋ। ସଚେ ଆହରତି, ଇଚ୍ଚେତଂ କୁସଲଂ। ନୋ ଚେ ଆହରତି, ସୟଂ ଆହରିତବ୍ବଂ ''ଦସୟିମେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅରିୟାୱାସା, ୟଦରିୟା ଆୱସିଂସୁ ୱା ଆୱସନ୍ତି ୱା ଆୱସିସ୍ସନ୍ତି ୱା''ତି (ଅ॰ ନି॰ ୧୦।୧୯)। ଏତଞ୍ହି ସୁତ୍ତଂ ମଗ୍ଗସ୍ସ ୱାସଭାୱଂ ଦୀପେତି। ତସ୍ମା ସୁକଥିତମେୱେତନ୍ତି। ଇମଂ ପନ ଭଗୱା ସତ୍ତାନଂ ଆସୟଂ ଜାନନ୍ତୋ ଇମେସଞ୍ଚ ଦିଟ୍ଠିଗତାନଂ ଇମେସଞ୍ଚ ୱିପସ୍ସନାଞାଣମଗ୍ଗଞାଣାନଂ ଅପ୍ପୱତ୍ତିକ୍ଖଣେପି ଜାନାତି ଏୱ। ତସ୍ମାୟେୱ ଚ ''କାମଂ ସେୱନ୍ତଂୟେୱ ଜାନାତୀ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତନ୍ତି।

ଅନୁସୟନିଦ୍ଦେସେ ଅନୁସୟାତି କେନଟ୍ଠେନ ଅନୁସୟା? ଅନୁସୟନଟ୍ଠେନ। କୋ ଏସ ଅନୁସୟନଟ୍ଠୋ ନାମାତି? ଅପ୍ପହୀନଟ୍ଠୋ। ଏତେ ହି ଅପ୍ପହୀନଟ୍ଠେନ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ସନ୍ତାନେ ଅନୁସେନ୍ତି ନାମ। ତସ୍ମା ''ଅନୁସୟା''ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଅନୁସେନ୍ତୀତି ଅନୁରୂପଂ କାରଣଂ ଲଭିତ୍ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥାପି ସିୟା – ଅନୁସୟନଟ୍ଠୋ ନାମ ଅପ୍ପହୀନାକାରୋ, ସୋ ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ୱତ୍ତୁଂ ନ ୟୁଜ୍ଜତି, ତସ୍ମା ନ ଅନୁସୟା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି। ତତ୍ରିଦଂ ପଟିୱଚନଂ – ନ ଅପ୍ପହୀନାକାରୋ, ଅନୁସୟୋତି ପନ ଅପ୍ପହୀନଟ୍ଠେନ ଥାମଗତକିଲେସୋ ୱୁଚ୍ଚତି। ସୋ ଚିତ୍ତସମ୍ପୟୁତ୍ତୋ ସାରମ୍ମଣୋ ସପ୍ପଚ୍ଚୟଟ୍ଠେନ ସହେତୁକୋ ଏକନ୍ତାକୁସଲୋ ଅତୀତୋପି ହୋତି ଅନାଗତୋପି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୋପି, ତସ୍ମା ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ୱତ୍ତୁଂ ୟୁଜ୍ଜତୀତି। ତତ୍ରିଦଂ ପମାଣଂ – ଇଧେୱ ତାୱ ଅଭିସମୟକଥାୟ (ପଟି॰ ମ॰ ୩।୨୧) ''ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେ କିଲେସେ ପଜହତୀ''ତି ପୁଚ୍ଛଂ କତ୍ୱା ଅନୁସୟାନଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଭାୱସ୍ସ ଅତ୍ଥିତାୟ ''ଥାମଗତୋ ଅନୁସୟଂ ପଜହତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଧମ୍ମସଙ୍ଗଣିୟଂ ମୋହସ୍ସ ପଦଭାଜନେ ''ଅୱିଜ୍ଜାନୁସୟୋ ଅୱିଜ୍ଜାପରିୟୁଟ୍ଠାନଂ ଅୱିଜ୍ଜାଲଙ୍ଗୀ ମୋହୋ ଅକୁସଲମୂଲଂ, ଅୟଂ ତସ୍ମିଂ ସମୟେ ମୋହୋ ହୋତୀ''ତି (ଧ॰ ସ॰ ୩୯୦) ଅକୁସଲଚିତ୍ତେନ ସଦ୍ଧିଂ ମୋହସ୍ସ ଉପ୍ପନ୍ନଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ । କଥାୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ ''ଅନୁସୟା ଅବ୍ୟାକତା ଅନୁସୟା ଅହେତୁକା ଅନୁସୟା ଚିତ୍ତୱିପ୍ପୟୁତ୍ତା''ତି ସବ୍ବେ ୱାଦା ପଟିସେଧିତା। ଅନୁସୟୟମକେ ସତ୍ତନ୍ନଂ ମହାୱାରାନଂ ଅଞ୍ଞତରସ୍ମିଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜନୱାରେ ''ୟସ୍ସ କାମରାଗାନୁସୟୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ ପଟିଘାନୁସୟୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ''ତିଆଦି (ୟମ॰ ୨।ଅନୁସୟୟମକ।୩୦୦) ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ମା ''ଅନୁସେନ୍ତୀତି ଅନୁରୂପଂ କାରଣଂ ଲଭିତ୍ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀ''ତି ୟଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ଇମିନା ତନ୍ତିପ୍ପମାଣେନ ୟୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ୟମ୍ପି ''ଚିତ୍ତସମ୍ପୟୁତ୍ତୋ ସାରମ୍ମଣୋ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ, ତମ୍ପି ସୁୱୁତ୍ତମେୱ। ଅନୁସୟୋ ହି ନାମେସ ପରିନିପ୍ଫନ୍ନୋ ଚିତ୍ତସମ୍ପୟୁତ୍ତୋ ଅକୁସଲଧମ୍ମୋତି ନିଟ୍ଠମେତ୍ଥ ଗନ୍ତବ୍ବଂ।

କାମରାଗାନୁସୟୋତିଆଦୀସୁ କାମରାଗୋ ଚ ସୋ ଅପ୍ପହୀନଟ୍ଠେନ ଅନୁସୟୋ ଚାତି କାମରାଗାନୁସୟୋ। ସେସପଦେସୁପି ଏସେୱ ନୟୋ। କାମରାଗାନୁସୟୋ ଚେତ୍ଥ ଲୋଭସହଗତଚିତ୍ତେସୁ ସହଜାତୱସେନ ଆରମ୍ମଣୱସେନ ଚ ମନାପେସୁ ଅୱସେସକାମାୱଚରଧମ୍ମେସୁ ଆରମ୍ମଣୱସେନେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ଲୋଭୋ। ପଟିଘାନୁସୟୋ ଚ ଦୋମନସ୍ସସହଗତଚିତ୍ତେସୁ ସହଜାତୱସେନ ଆରମ୍ମଣୱସେନ ଚ ଅମନାପେସୁ ଅୱସେସକାମାୱଚରଧମ୍ମେସୁ ଆରମ୍ମଣୱସେନେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ଦୋସୋ। ମାନାନୁସୟୋ ଦିଟ୍ଠିଗତୱିପ୍ପୟୁତ୍ତଲୋଭସହଗତଚିତ୍ତେସୁ ସହଜାତୱସେନ ଆରମ୍ମଣୱସେନ ଚ ଦୁକ୍ଖୱେଦନାୱଜ୍ଜେସୁ ଅୱସେସକାମାୱଚରଧମ୍ମେସୁ ରୂପାରୂପାୱଚରଧମ୍ମେସୁ ଚ ଆରମ୍ମଣୱସେନେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ମାନୋ। ଦିଟ୍ଠାନୁସୟୋ ଚତୂସୁ ଦିଟ୍ଠିଗତସମ୍ପୟୁତ୍ତେସୁ। ୱିଚିକିଚ୍ଛାନୁସୟୋ ୱିଚିକିଚ୍ଛାସହଗତେ। ଅୱିଜ୍ଜାନୁସୟୋ ଦ୍ୱାଦସସୁ ଅକୁସଲଚିତ୍ତେସୁ ସହଜାତୱସେନ ଆରମ୍ମଣୱସେନ ଚ। ତୟୋପି ଅୱସେସତେଭୂମକଧମ୍ମେସୁ ଆରମ୍ମଣୱସେନେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା ଦିଟ୍ଠିୱିଚିକିଚ୍ଛାମୋହା। ଭୱରାଗାନୁସୟୋ ଚତୂସୁ ଦିଟ୍ଠିଗତୱିପ୍ପୟୁତ୍ତେସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋପି ସହଜାତୱସେନ ନ ୱୁତ୍ତୋ, ଆରମ୍ମଣୱସେନେୱ ପନ ରୂପାରୂପାୱଚରଧମ୍ମେସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ଲୋଭୋ ୱୁତ୍ତୋ।

୧୧୪। ଇଦାନି ଯଥାୱୁତ୍ତାନଂ ଅନୁସଯାନଂ ଅନୁସଯନଟ୍ଠାନଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଯଂ ଲୋକେତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଯଂ ଲୋକେ ପିଯରୂପନ୍ତି ଯଂ ଇମସ୍ମିଂ ଲୋକେ ପିଯଜାତିକଂ ପିଯସଭାୱଂ। ସାତରୂପନ୍ତି ସାତଜାତିକଂ ଅସ୍ସାଦପଦଟ୍ଠାନଂ ଇଟ୍ଠାରମ୍ମଣଂ। ଏତ୍ଥ ସତ୍ତାନଂ କାମରାଗାନୁସଯୋ ଅନୁସେତୀତି ଏତସ୍ମିଂ ଇଟ୍ଠାରମ୍ମଣେ ସତ୍ତାନଂ ଅପ୍ପହୀନଟ୍ଠେନ କାମରାଗାନୁସଯୋ ଅନୁସେତି। ‘‘ପିଯରୂପଂ ସାତରୂପ’’ନ୍ତି ଚ ଇଧ କାମାୱଚରଧମ୍ମୋଯେୱ ଅଧିପ୍ପେତୋ। ଯଥା ନାମ ଉଦକେ ନିମୁଗ୍ଗସ୍ସ ହେଟ୍ଠା ଚ ଉପରି ଚ ସମନ୍ତା ଚ ଉଦକମେୱ ହୋତି, ଏୱମେୱ ଇଟ୍ଠାରମ୍ମଣେ ରାଗୁପ୍ପତ୍ତି ନାମ ସତ୍ତାନଂ ଆଚିଣ୍ଣସମାଚିଣ୍ଣା। ତଥା ଅନିଟ୍ଠାରମ୍ମଣେ ପଟିଘୁପ୍ପତ୍ତି। ଇତି ଇମେସୁ ଦ୍ୱୀସୁ ଧମ୍ମେସୁତି ଏୱଂ ଇମେସୁ ଦ୍ୱୀସୁ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠାରମ୍ମଣଧମ୍ମେସୁ। ଅୱିଜ୍ଜାନୁପତିତାତି କାମରାଗପଟିଘସମ୍ପଯୁତ୍ତା ହୁତ୍ୱା ଆରମ୍ମଣକରଣୱସେନ ଅୱିଜ୍ଜା ଅନୁପତିତା ଅନୁଗତା। ୱିଚ୍ଛେଦଂ କତ୍ୱାପି ପାଠୋ। ତଦେକଟ୍ଠୋତି ତାଯ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ସହଜେକଟ୍ଠୱସେନ ଏକତୋ ଠିତୋ। ମାନୋ ଚ ଦିଟ୍ଠି ଚ ୱିଚିକିଚ୍ଛା ଚାତି ନୱୱିଧମାନୋ, ଦ୍ୱାସଟ୍ଠିୱିଧା ଦିଟ୍ଠି, ଅଟ୍ଠୱତ୍ଥୁକା ୱିଚିକିଚ୍ଛା, ତଦେକଟ୍ଠୋ ମାନୋ ଚ ତଦେକଟ୍ଠା ଦିଟ୍ଠି ଚ ତଦେକଟ୍ଠା ୱିଚିକିଚ୍ଛା ଚାତି ଯୋଜନା। ଦଟ୍ଠବ୍ବାତି ପସ୍ସିତବ୍ବା ଅୱଗନ୍ତବ୍ବା। ତଯୋ ଏକତୋ କତ୍ୱା ବହୁୱଚନଂ କତଂ। ଭୱରାଗାନୁସଯୋ ପନେତ୍ଥ କାମରାଗାନୁସଯେନେୱ ସଙ୍ଗହିତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଚରିତନିଦ୍ଦେସେ ତେରସ ଚେତନା ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରୋ। ଦ୍ୱାଦସ ଅପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରୋ। ଚତସ୍ସୋ ଆନେଞ୍ଜାଭିସଙ୍ଖାରୋ। ତତ୍ଥ କାମାୱଚରୋ ପରିତ୍ତଭୂମକୋ। ଇତରୋ ମହାଭୂମକୋ। ତୀସୁପି ୱା ଏତେସୁ ଯୋ କୋଚି ଅପ୍ପୱିପାକୋ ପରିତ୍ତଭୂମକୋ, ମହାୱିପାକୋ ମହାଭୂମକୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

୧୧୫। ଅଧିମୁତ୍ତିନିଦ୍ଦେସେ ସନ୍ତୀତି ସଂୱିଜ୍ଜନ୍ତି। ହୀନାଧିମୁତ୍ତିକାତି ଲାମକଜ୍ଝାସଯା। ପଣୀତାଧିମୁତ୍ତିକାତି କଲ୍ୟାଣଜ୍ଝାସଯା। ସେୱନ୍ତୀତି ନିସ୍ସଯନ୍ତି ଅଲ୍ଲୀଯନ୍ତି। ଭଜନ୍ତୀତି ଉପସଙ୍କମନ୍ତି। ପଯିରୁପାସନ୍ତୀତି ପୁନପ୍ପୁନଂ ଉପସଙ୍କମନ୍ତି। ସଚେ ହି ଆଚରିଯୁପଜ୍ଝାଯା ନ ସୀଲୱନ୍ତୋ ହୋନ୍ତି, ଅନ୍ତେୱାସିକସଦ୍ଧିୱିହାରିକା ସୀଲୱନ୍ତୋ, ତେ ଅତ୍ତନୋ ଆଚରିଯୁପଜ୍ଝାଯେପି ନ ଉପସଙ୍କମନ୍ତି, ଅତ୍ତନୋ ସଦିସେ ସାରୁପ୍ପେ ଭିକ୍ଖୂଯେୱ ଉପସଙ୍କମନ୍ତି। ସଚେପି ଆଚରିଯୁପଜ୍ଝାଯା ସାରୁପ୍ପା ଭିକ୍ଖୂ, ଇତରେ ଅସାରୁପ୍ପା, ତେପି ନ ଆଚରିଯୁପଜ୍ଝାଯେ ଉପସଙ୍କମନ୍ତି, ଅତ୍ତନୋ ସଦିସେ ହୀନାଧିମୁତ୍ତିକେଯେୱ ଉପସଙ୍କମନ୍ତି। ଏୱଂ ଉପସଙ୍କମନଂ ପନ ନ କେୱଲଂ ଏତରହିଯେୱ, ଅତୀତାନାଗତେପୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ ଅତୀତମ୍ପି ଅଦ୍ଧାନନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଅତୀତମ୍ପି ଅଦ୍ଧାନନ୍ତି ଅତୀତସ୍ମିଂ କାଲେ, ଅଚ୍ଚନ୍ତସଂଯୋଗତ୍ଥେ ୱା ଉପଯୋଗୱଚନଂ। ସେସଂ ଉତ୍ତାନତ୍ଥମେୱ। ଇଦଂ ପନ ଦୁସ୍ସୀଲାନଂ ଦୁସ୍ସୀଲସେୱନମେୱ, ସୀଲୱନ୍ତାନଂ ସୀଲୱନ୍ତସେୱନମେୱ, ଦୁପ୍ପଞ୍ଞାନଂ ଦୁପ୍ପଞ୍ଞସେୱନମେୱ, ପଞ୍ଞୱନ୍ତାନଂ ପଞ୍ଞୱନ୍ତସେୱନମେୱ କୋ ନିଯମେତୀତି? ଅଜ୍ଝାସଯଧାତୁ ନିଯମେତୀତି।

ଭବ୍ବାଭବ୍ବନିଦ୍ଦେସେ ଛନ୍ନେତବ୍ବେ ପଠମଂ ନିଦ୍ଦିସିତ୍ୱା ଗହେତବ୍ବେ ପଚ୍ଛା ନିଦ୍ଦିସିତୁଂ ଉଦ୍ଦେସସ୍ସ ଉପ୍ପଟିପାଟିଯା ପଠମଂ ଅଭବ୍ବା ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା। ଉଦ୍ଦେସେ ପନ ଦ୍ୱନ୍ଦସମାସେ ଅଚ୍ଚିତସ୍ସ ଚ ମନ୍ଦକ୍ଖରସ୍ସ ଚ ପଦସ୍ସ ପୁବ୍ବନିପାତଲକ୍ଖଣୱସେନ ଭବ୍ବସଦ୍ଦୋ ପୁବ୍ବଂ ପଯୁତ୍ତୋ। କମ୍ମାୱରଣେନାତି ପଞ୍ଚୱିଧେନ ଆନନ୍ତରିଯକମ୍ମେନ। ସମନ୍ନାଗତାତି ସମଙ୍ଗୀଭୂତା। କିଲେସାୱରଣେନାତି ନିଯତମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଯା। ଇମାନି ଦ୍ୱେ ସଗ୍ଗମଗ୍ଗାନଂ ଆୱରଣତୋ ଆୱରଣାନି। ଭିକ୍ଖୁନୀଦୂସକାଦୀନି କମ୍ମାନିପି କମ୍ମାୱରଣେନେୱ ସଙ୍ଗହିତାନି। ୱିପାକାୱରଣେନାତି ଅହେତୁକପଟିସନ୍ଧିଯା। ଯସ୍ମା ପନ ଦୁହେତୁକାନମ୍ପି ଅରିଯମଗ୍ଗପଟିୱେଧୋ ନତ୍ଥି, ତସ୍ମା ଦୁହେତୁକା ପଟିସନ୍ଧିପି ୱିପାକାୱରଣମେୱାତି ୱେଦିତବ୍ବା, ଅସ୍ସଦ୍ଧାତି ବୁଦ୍ଧାଦୀସୁ ସଦ୍ଧାରହିତା। ଅଚ୍ଛନ୍ଦିକାତି କତ୍ତୁକମ୍ୟତାକୁସଲଚ୍ଛନ୍ଦରହିତା। ଉତ୍ତରକୁରୁକା ମନୁସ୍ସା ଅଚ୍ଛନ୍ଦିକଟ୍ଠାନଂ ପୱିଟ୍ଠା। ଦୁପ୍ପଞ୍ଞାତି ଭୱଙ୍ଗପଞ୍ଞାଯ ପରିହୀନା। ଭୱଙ୍ଗପଞ୍ଞାଯ ପନ ପରିପୁଣ୍ଣାଯପି ଯସ୍ସ ଭୱଙ୍ଗଂ ଲୋକୁତ୍ତରସ୍ସ ପାଦକଂ ନ ହୋତି, ସୋପି ଦୁପ୍ପଞ୍ଞୋଯେୱ ନାମ। ଅଭବ୍ବା ନିଯାମଂ ଓକ୍କମିତୁଂ କୁସଲେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ସମ୍ମତ୍ତନ୍ତି କୁସଲେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ସମ୍ମତ୍ତନିଯାମସଙ୍ଖାତଂ ଅରିଯମଗ୍ଗଂ ଓକ୍କମିତୁଂ ଅଭବ୍ବା। ଅରିଯମଗ୍ଗୋ ହି ସମ୍ମା ସଭାୱୋତି ସମ୍ମତ୍ତଂ, ସୋଯେୱ ଅନନ୍ତରଫଲଦାନେ, ସଯମେୱ ୱା ଅଚଲଭାୱତୋ ନିଯାମୋ, ତଂ ଓକ୍କମିତୁଂ ପୱିସିତୁଂ ଅଭବ୍ବା। ନ କମ୍ମାୱରଣେନାତିଆଦୀନି ୱୁତ୍ତୱିପରିଯାଯେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବାନୀତି।

ଆସଯାନୁସଯଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭୦। ଯମକପାଟିହୀରଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୧୬। ଯମକପାଟିହୀରଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ଅସାଧାରଣଂ ସାୱକେହୀତି ସେସାସାଧାରଣଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ଅଞ୍ଞୱଚନେହି ଓକାସାଭାୱତୋ ନ ୱୁତ୍ତଂ, ଇଧ ପନ ଅଞ୍ଞୱଚନାଭାୱତୋ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଉପରିମକାଯତୋତି ନାଭିଯା ଉଦ୍ଧଂ ସରୀରତୋ। ଅଗ୍ଗିକ୍ଖନ୍ଧୋ ପୱତ୍ତତୀତି ତେଜୋକସିଣାରମ୍ମଣଂ ପାଦକଜ୍ଝାନଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାଯ ‘‘ଉପରିମକାଯତୋ ଅଗ୍ଗିଜାଲା ୱୁଟ୍ଠାତୁ’’ତି ଆୱଜ୍ଜିତ୍ୱା ପରିକମ୍ମଂ କତ୍ୱା ଅନନ୍ତରଂ

ଅଭିଞ୍ଞାଞାଣେନ ‘‘ଉପରିମକାଯତୋ ଅଗ୍ଗିଜାଲା ୱୁଟ୍ଠାତୂ’’ତି ଅଧିଟ୍ଠିତେ ସହ ଅଧିଟ୍ଠାନା ଉପରିମକାଯତୋ ଅଗ୍ଗିଜାଲା ୱୁଟ୍ଠାତି। ସା ହି ଇଧ ରାସଟ୍ଠେନ ଖନ୍ଧୋତି ୱୁତ୍ତା। ହେଟ୍ଠିମକାଯତୋତି ନାଭିତୋ ହେଟ୍ଠା ସରୀରତୋ। ଉଦକଧାରା ପୱତ୍ତତୀତି ଆପୋକସିଣାରମ୍ମଣଂ ପାଦକଜ୍ଝାନଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାଯ ‘‘ହେଟ୍ଠିମକାଯତୋ ଉଦକଧାରା ୱୁଟ୍ଠାତୂ’’ତି ଆୱଜ୍ଜିତ୍ୱା ପରିକମ୍ମଂ କତ୍ୱା ଅନନ୍ତରଂ ଅଭିଞ୍ଞାଞାଣେନ ‘‘ହେଟ୍ଠିମକାଯତୋ ଉଦକଧାରା ୱୁଟ୍ଠାତୂ’’ତି ଅଧିଟ୍ଠିତେ ସହ ଅଧିଟ୍ଠାନା ହେଟ୍ଠିମକାଯତୋ ଉଦକଧାରା ୱୁଟ୍ଠାତି। ଉଭଯତ୍ଥାପି ଅୱୋଚ୍ଛେଦୱସେନ ପୱତ୍ତତୀତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଧିଟ୍ଠାନସ୍ସ ଆୱଜ୍ଜନସ୍ସ ଚ ଅନ୍ତରେ ଦ୍ୱେ ଭୱଙ୍ଗଚିତ୍ତାନି ୱତ୍ତନ୍ତି। ତସ୍ମାଯେୱ ଯୁଗଲା ହୁତ୍ୱା ଅଗ୍ଗିକ୍ଖନ୍ଧୋଦକଧାରା ପୱତ୍ତନ୍ତି, ଅନ୍ତରଂ ନ ପଞ୍ଞାଯତି। ଅଞ୍ଞେସଂ ପନ ଭୱଙ୍ଗପରିଚ୍ଛେଦୋ ନତ୍ଥି । ପୁରତ୍ଥିମକାଯତୋତି ଅଭିମୁଖପସ୍ସତୋ। ପଚ୍ଛିମକାଯତୋତି ପିଟ୍ଠିପସ୍ସତୋ। ଦକ୍ଖିଣଅକ୍ଖିତୋ ୱାମଅକ୍ଖିତୋତିଆଦି ସମାସପାଠୋଯେୱ, ନ ଅଞ୍ଞୋ। ଦକ୍ଖିଣନାସିକାସୋତତୋ ୱାମନାସିକାସୋତତୋତି ପାଠୋ ସୁନ୍ଦରୋ। ରସ୍ସଂ କତ୍ୱାପି ପଠନ୍ତି। ଅଂସକୂଟତୋତି ଏତ୍ଥ ଅବ୍ଭୁଗ୍ଗତଟ୍ଠେନ କୂଟୋ ୱିଯାତି କୂଟୋ, ଅଂସୋଯେୱ କୂଟୋ ଅଂସକୂଟୋ। ଅଙ୍ଗୁଲଙ୍ଗୁଲେହୀତି ଅଙ୍ଗୁଲୀହି ଅଙ୍ଗୁଲୀହି। ଅଙ୍ଗୁଲନ୍ତରିକାହୀତି ଅଙ୍ଗୁଲୀନଂ ଅନ୍ତରିକାହି। ଏକେକଲୋମତୋ ଅଗ୍ଗିକ୍ଖନ୍ଧୋ ପୱତ୍ତତି, ଏକେକଲୋମତୋ ଉଦକଧାରା ପୱତ୍ତତୀତି ଉଭଯତ୍ଥାପି ଆମେଡିତୱଚନେନ ସବ୍ବଲୋମାନଂ ପରିଯାଦିନ୍ନତ୍ତା ଏକେକଲୋମତୋୱ ଅଗ୍ଗିକ୍ଖନ୍ଧୋଦକଧାରା ଯୁଗଲା ଯୁଗଲା ହୁତ୍ୱା ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଲୋମକୂପତୋ ଲୋମକୂପତୋ ଅଗ୍ଗିକ୍ଖନ୍ଧୋ ପୱତ୍ତତି, ଲୋମକୂପତୋ ଲୋମକୂପତୋ ଉଦକଧାରା ପୱତ୍ତତୀତି ଏତ୍ଥାପି ଏସେୱ ନଯୋ। କେସୁଚି ପୋତ୍ଥକେସୁ ‘‘ଏକେକଲୋମତୋ ଅଗ୍ଗିକ୍ଖନ୍ଧୋ ପୱତ୍ତତି। ଲୋମକୂପତୋ ଲୋମକୂପତୋ ଉଦକଧାରା ପୱତ୍ତତି, ଲୋମକୂପତୋ ଲୋମକୂପତୋ ଅଗ୍ଗିକ୍ଖନ୍ଧୋ ପୱତ୍ତତି, ଏକେକଲୋମତୋ ଉଦକଧାରା ପୱତ୍ତତୀ’’ତି ଲିଖିତଂ। ତମ୍ପି ଯୁଜ୍ଜତିଯେୱ। ପାଟିହୀରସ୍ସ ଅତିସୁଖୁମତ୍ତଦୀପନତୋ ପନ ପୁରିମପାଠୋଯେୱ ସୁନ୍ଦରତରୋ।

ଇଦାନି ଛନ୍ନଂ ୱଣ୍ଣାନନ୍ତି କୋ ସମ୍ବନ୍ଧୋ? ହେଟ୍ଠା ‘‘ଉପରିମକାଯତୋ’’ତିଆଦୀହି ଅନେକେହି ସରୀରାୱଯୱା ୱୁତ୍ତା। ତେନ ସରୀରାୱଯୱସମ୍ବନ୍ଧୋ ପୱତ୍ତତୀତି ୱଚନସମ୍ବନ୍ଧେନ ଚ ଯମକପାଟିହୀରାଧିକାରେନ ଚ ଛନ୍ନଂ ୱଣ୍ଣାନଂ ସରୀରାୱଯୱଭୂତାନଂ ରସ୍ମିଯୋ ଯମକା ହୁତ୍ୱା ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସାମିୱଚନସମ୍ବନ୍ଧେନ ଚ ଅୱସ୍ସଂ ‘‘ରସ୍ମିଯୋ’’ତି ପାଠସେସୋ ଇଚ୍ଛିତବ୍ବୋଯେୱ। ନୀଲାନନ୍ତି ଉମାପୁପ୍ଫୱଣ୍ଣାନଂ। ପୀତକାନନ୍ତି କଣିକାରପୁପ୍ଫୱଣ୍ଣାନଂ। ଲୋହିତକାନନ୍ତି ଇନ୍ଦଗୋପକୱଣ୍ଣାନଂ। ଓଦାତାନନ୍ତି ଓସଧିତାରକୱଣ୍ଣାନଂ। ମଞ୍ଜିଟ୍ଠାନନ୍ତି ମନ୍ଦରତ୍ତୱଣ୍ଣାନଂ। ପଭସ୍ସରାନନ୍ତି ପଭାସନପକତିକାନଂ ପଭସ୍ସରୱଣ୍ଣାନଂ। ପଭସ୍ସରୱଣ୍ଣୋ ୱିସୁଂ ଅୱିଜ୍ଜମାନେପି ୱୁତ୍ତେସୁ ପଞ୍ଚସୁ ୱଣ୍ଣେସୁ ଯେ ଯେ ପଭା ସମୁଜ୍ଜଲା, ତେ ତେ ପଭସ୍ସରା। ତଥା ହି ତଥାଗତସ୍ସ ଯମକପାଟିହୀରଂ କରୋନ୍ତସ୍ସ ଯମକପାଟିହୀରଞାଣବଲେନେୱ କେସମସ୍ସୂନଞ୍ଚେୱ ଅକ୍ଖୀନଞ୍ଚ ନୀଲଟ୍ଠାନେହି ନୀଲରସ୍ମିଯୋ ନିକ୍ଖମନ୍ତି, ଯାସଂ ୱସେନ ଗଗନତଲଂ ଅଞ୍ଜନଚୁଣ୍ଣସମୋକିଣ୍ଣଂ ୱିଯ ଉମାପୁପ୍ଫନୀଲୁପ୍ପଲଦଲସଞ୍ଛନ୍ନଂ ୱିଯ ୱୀତିପତନ୍ତମଣିତାଲୱଣ୍ଟଂ ୱିଯ ପସାରିତମେଚକପଟଂ ୱିଯ ଚ ହୋତି। ଛୱିତୋ ଚେୱ ଅକ୍ଖୀନଞ୍ଚ ପୀତକଟ୍ଠାନେହି ପୀତରସ୍ମିଯୋ ନିକ୍ଖମନ୍ତି, ଯାସଂ ୱସେନ ଦିସାଭାଗା ସୁୱଣ୍ଣରସନିସିଞ୍ଚମାନା ୱିଯ ସୁୱଣ୍ଣପଟପସାରିତା ୱିଯ କୁଙ୍କୁମଚୁଣ୍ଣକଣିକାରପୁପ୍ଫସମ୍ପରିକିଣ୍ଣା ୱିଯ ଚ ୱିରୋଚନ୍ତି। ମଂସଲୋହିତେହି ଚେୱ ଅକ୍ଖୀନଞ୍ଚ ରତ୍ତଟ୍ଠାନେହି ଲୋହିତରସ୍ମିଯୋ ନିକ୍ଖମନ୍ତି, ଯାସଂ ୱସେନ ଦିସାଭାଗା ଚିନପିଟ୍ଠଚୁଣ୍ଣରଞ୍ଜିତା ୱିଯ ସୁପକ୍କଲାଖାରସନିସିଞ୍ଚମାନା ୱିଯ ରତ୍ତକମ୍ବଲପରିକ୍ଖିତ୍ତା ୱିଯ ଜଯସୁମନପାଲିଭଦ୍ଦକବନ୍ଧୁଜୀୱକକୁସୁମସମ୍ପରିକିଣ୍ଣା ୱିଯ ଚ ୱିରୋଚନ୍ତି। ଅଟ୍ଠୀହି ଚେୱ ଦନ୍ତେହି ଚ ଅକ୍ଖୀନଞ୍ଚ ସେତଟ୍ଠାନେହି ଓଦାତରସ୍ମିଯୋ ନିକ୍ଖମନ୍ତି, ଯାସଂ ୱସେନ ଦିସାଭାଗା ରଜତକୁଟେହି ଆସିଞ୍ଚମାନଖୀରଧାରାସମ୍ପରିକିଣ୍ଣା ୱିଯ ପସାରିତରଜତପଟ୍ଟୱିତାନା ୱିଯ ୱୀତିପତନ୍ତରଜତତାଲୱଣ୍ଟା ୱିଯ କୁନ୍ଦକୁମୁଦସିନ୍ଦୁୱାରସୁମନମଲ୍ଲିକାଦିକୁସୁମସଞ୍ଛନ୍ନା ୱିଯ ଚ ୱିରୋଚନ୍ତି। ହତ୍ଥତଲପାଦତଲାଦୀହି ମନ୍ଦରତ୍ତଟ୍ଠାନେହି ମଞ୍ଜିଟ୍ଠରସ୍ମିଯୋ ନିକ୍ଖମନ୍ତି, ଯାସଂ ୱସେନ ଦିସାଭାଗା ପୱାଳଜାଲପରିକ୍ଖିତ୍ତା ୱିଯ ରତ୍ତକୁରୱକକୁସୁମସମୋକିଣ୍ଣା ୱିଯ ଚ ୱିରୋଚନ୍ତି। ଉଣ୍ଣାନଖାଦୀହି ପଭସ୍ସରଟ୍ଠାନେହି ପଭସ୍ସରରସ୍ମିଯୋ ନିକ୍ଖମନ୍ତି, ଯାସଂ ୱସେନ ଦିସାଭାଗା ଓସଧିତାରକପୁଞ୍ଜପୁଣ୍ଣା ୱିଯ ୱିଜ୍ଜୁପଟଲାଦିପରିପୁଣ୍ଣା ୱିଯ ଚ ୱିରୋଚନ୍ତି।

ଭଗୱା ଚଙ୍କମତୀତିଆଦି ‘‘ଭଗୱତୋ ଚ ନିମ୍ମିତାନଞ୍ଚ ନାନାଇରିଯାପଥକରଣଂ ଯମକପାଟିହୀରେନେୱ ହୋତୀ’’ତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ। ତେସଞ୍ହି ନିମ୍ମିତାନଂ ଇରିଯାପଥା ଯୁଗଲାୱ ହୁତ୍ୱା ୱତ୍ତନ୍ତି। ଯଦି ନିମ୍ମିତା ବହୁକା ହୋନ୍ତି, ‘‘ନିମ୍ମିତୋ’’ତିଆଦି କସ୍ମା ଏକୱଚନଂ କତନ୍ତି ଚେ? ନିମ୍ମିତେସୁପି ଏକେକସ୍ସ ନାନାଇରିଯାପଥଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ବହୁୱଚନେନ ହି ୱୁତ୍ତେ ସବ୍ବେପି ନିମ୍ମିତା ସକିଂ ଏକେକୈରିଯାପଥିକା ୱିଯ ହୋନ୍ତି। ଏକୱଚନେନ ପନ ୱୁତ୍ତେ ନିମ୍ମିତେସୁ ଏକେକୋ ନାନାଇରିଯାପଥିକୋତି ଞାଯତି। ତସ୍ମା ଏକୱଚନନିଦ୍ଦେସୋ କତୋ। ଚୂଳପନ୍ଥକତ୍ଥେରୋପି ତାୱ ନାନାଇରିଯାପଥିକଭିକ୍ଖୂନଂ ସହସ୍ସଂ ମାପେସି, କିଂ ପନ ଭଗୱା ଯମକପାଟିହୀରେ ବହୂ ନିମ୍ମିତେ ନ କରିସ୍ସତି। ଚୂଳପନ୍ଥକତ୍ଥେରଂ ମୁଞ୍ଚିତ୍ୱା ଅଞ୍ଞେସଂ ସାୱକାନଂ ଏକାୱଜ୍ଜନେନ ନାନାଇରିଯପଥିକାନଂ ନାନାରୂପାନଞ୍ଚ ନିମ୍ମାନଂ ନ ଇଜ୍ଝତି। ଅନିଯମେତ୍ୱା ହି ନିମ୍ମିତା ଇଦ୍ଧିମତା ସଦିସାୱ ହୋନ୍ତି। ଠାନନିସଜ୍ଜାଦୀସୁ ୱା ଭାସିତତୁଣ୍ହୀଭାୱାଦୀସୁ ୱା ଯଂ ଯଂ ଇଦ୍ଧିମା କରୋତି, ତଂ ତଦେୱ କରୋନ୍ତି, ୱିସଦିସକରଣଂ ନାନାକିରିଯାକରଣଞ୍ଚ ‘‘ଏତ୍ତକା ଇଦିସା ହୋନ୍ତୁ, ଏତ୍ତକା ଇମଂ ନାମ କରୋନ୍ତୂ’’ତି ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ଆୱଜ୍ଜିତ୍ୱା ଅଧିଟ୍ଠାନେନ ଇଜ୍ଝତି। ତଥାଗତସ୍ସ ପନ ଏକାୱଜ୍ଜନାଧିଟ୍ଠାନେନେୱ

ନାନପ୍ପକାରନିମ୍ମାନଂ ଇଚ୍ଛତି। ଏୱମେୱ ଅଗ୍ଗିକ୍ଖନ୍ଧୋଦକଧାରାନିମ୍ମାନେ ଚ ନାନାୱଣ୍ଣନିମ୍ମାନେ ଚ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତତ୍ଥ ଭଗୱା ଚଙ୍କମତୀତି ଆକାସେ ୱା ପଥୱିଯଂ ୱା ଚଙ୍କମତି। ନିମ୍ମିତୋତି ଇଦ୍ଧିଯା ମାପିତବୁଦ୍ଧରୂପଂ। ତିଟ୍ଠତି ୱାତିଆଦୀନିପି ଆକାସେ ୱା ପଥୱିଯଂ ୱା। କପ୍ପେତୀତି କରୋତି। ଭଗୱା ତିଟ୍ଠତୀତିଆଦୀସୁପି ଏସେୱ ନଯୋତି।

ଯମକପାଟିହୀରଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭୧। ମହାକରୁଣାଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୧୭। ମହାକରୁଣାଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ବହୁକେହି ଆକାରେହୀତି ଇଦାନି ୱୁଚ୍ଚମାନେହି ଏକୂନନୱୁତିଯା ପକାରେହି। ପସ୍ସନ୍ତାନନ୍ତି ଞାଣଚକ୍ଖୁନା ଚ ବୁଦ୍ଧଚକ୍ଖୁନା ଚ ଓଲୋକେନ୍ତାନଂ। ଓକ୍କମତୀତି ଓତରତି ପୱିସତି। ଆଦିତ୍ତୋତି ଦୁକ୍ଖଲକ୍ଖଣୱସେନ ପୀଳଆଯୋଗତୋ ସନ୍ତାପନଟ୍ଠେନ ଆଦୀପିତୋ। ‘‘ଯଦନିଚ୍ଚଂ, ତଂ ଦୁକ୍ଖ’’ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୩।୧୫) ୱୁତ୍ତତ୍ତା ସବ୍ବସଙ୍ଖତସ୍ସ ଚେୱ ଦୁକ୍ଖଲକ୍ଖଣୱସେନ ପୀଳଇତତ୍ତା ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଚ କରୁଣାଯ ମୂଲଭୂତତ୍ତା ପଠମଂ ଦୁକ୍ଖଲକ୍ଖଣୱସେନ ‘‘ଆଦିତ୍ତୋ’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ରାଗାଦୀହି ଆଦିତ୍ତତଂ ପନ ଉପରି ୱକ୍ଖତି। ଅଥ ୱା ଆଦିତ୍ତୋତି ରାଗାଦୀହିଯେୱ ଆଦିତ୍ତୋ। ଉପରି ପନ ‘‘ତସ୍ସ ନତ୍ଥଞ୍ଞୋ କୋଚି ନିବ୍ବାପେତା’’ତି ଅତ୍ତାପେକ୍ଖନୱସେନ ପୁନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ । ଲୋକସନ୍ନିୱାସୋତି ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା ଲୁଜ୍ଜନପଲୁଜ୍ଜନଟ୍ଠେନ ଲୋକୋ, ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିୱସେନ ସନ୍ନିୱସନ୍ତି ଏତ୍ଥ ସତ୍ତାତି ସନ୍ନିୱାସୋ, ଲୋକୋୱ ସନ୍ନିୱାସୋ ଲୋକସନ୍ନିୱାସୋ। ଦୁକ୍ଖିତଂ ଖନ୍ଧସନ୍ତାନଂ ଉପାଦାଯ ସତ୍ତୱୋହାରସବ୍ଭାୱତୋ ଲୋକସନ୍ନିୱାସଯୋଗତୋ ସତ୍ତସମୂହୋପି ଲୋକସନ୍ନିୱାସୋ। ସୋପି ଚ ସହଖନ୍ଧକୋଯେୱ। ଉଯ୍ୟୁତ୍ତୋତି ଅନେକେସୁ କିଚ୍ଚେସୁ ନିଚ୍ଚବ୍ୟାପାରତାଯ କତଯୋଗୋ କତୌସ୍ସାହୋ, ସତତକିଚ୍ଚେସୁ ସୌସ୍ସୁକ୍କୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଘଟ୍ଟନଯୁତ୍ତୋତି ୱା ଉଯ୍ୟୁତ୍ତୋ। ପଯାତୋତି ପବ୍ବତେଯ୍ୟା ନଦୀ ୱିଯ ଅନୱଟ୍ଠିତଗମନେନ ମରଣାଯ ଯାତୁଂ ଆରଦ୍ଧୋ। କୁମ୍ମଗ୍ଗପ୍ପଟିପନ୍ନୋତି କୁଚ୍ଛିତଂ ମିଚ୍ଛାମଗ୍ଗଂ ପଟିପନ୍ନୋ। ଉପରି ପନ ‘‘ୱିପଥପକ୍ଖନ୍ଦୋ’’ତି ନାନାପଦେହି ୱିସେସେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ।

ଉପନୀଯତୀତି ଜରାୱସେନ ମରଣାଯ ଉପନୀଯତି ହରୀଯତି। ଜରା ହି ‘‘ଆଯୁନୋ ସଂହାନୀ’’ତି (ସଂ। ନି। ୨।୨) ୱୁତ୍ତା। ଅଦ୍ଧୁୱୋତି ନ ଥିରୋ, ସଦା ତଥେୱ ନ ହୋତି। ଯସ୍ମା ଅଦ୍ଧୁୱୋ, ତସ୍ମା ଉପନୀଯତୀତି ପୁରିମସ୍ସ କାରଣୱଚନମେତଂ। ଏତେନ ସକାରଣଂ ଜରାଦୁକ୍ଖଂ ୱୁତ୍ତଂ। ତଂ ଜରାଦୁକ୍ଖଂ ଦିସ୍ୱା ଜରାପାରିଜୁଞ୍ଞରହିତାପି ୱିଞ୍ଞୂ ପବ୍ବଜନ୍ତି। ଅତାଣୋତି ତାଯିତୁଂ ରକ୍ଖିତୁଂ ସମତ୍ଥେନ ରହିତୋ, ଅନାରକ୍ଖୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅନଭିସ୍ସରୋତି ଅଭିସରିତ୍ୱା ଅଭିଗନ୍ତ୍ୱା ବ୍ୟାହରଣେନ ଅସ୍ସାସେତୁଂ ସମତ୍ଥେନ ରହିତୋ, ଅସହାଯୋତି ୱା ଅତ୍ଥୋ। ଯସ୍ମା ଅନଭିସ୍ସରୋ, ତସ୍ମା ଅତାଣୋତି ପୁରିମସ୍ସ କାରଣୱଚନମେତଂ। ଏତେନ ସକାରଣଂ ପିଯୱିପ୍ପଯୋଗଦୁକ୍ଖଂ ୱୁତ୍ତଂ। ତଂ ପିଯୱିପ୍ପଯୋଗଦୁକ୍ଖଂ ଦିସ୍ୱା ଞାତିପାରିଜୁଞ୍ଞରହିତାପି ୱିଞ୍ଞୂ ପବ୍ବଜନ୍ତି। ଅସ୍ସକୋତି ସକଭଣ୍ଡରହିତୋ। ସବ୍ବଂ ପହାଯ ଗମନୀଯନ୍ତି ସକଭଣ୍ଡନ୍ତି ସଲ୍ଲକ୍ଖିତଂ ସବ୍ବଂ ପହାଯ ଲୋକେନ ଗନ୍ତବ୍ବଂ। ଯସ୍ମା ସବ୍ବଂ ପହାଯ ଗମନୀଯଂ, ତସ୍ମା ଅସ୍ସକୋତି ପୁରିମସ୍ସ କାରଣୱଚନମେତଂ। ଏତେନ ସକାରଣଂ ମରଣଦୁକ୍ଖଂ ୱୁତ୍ତଂ। ତଂ ଦିସ୍ୱା ଭୋଗପାରିଜୁଞ୍ଞରହିତାପି ୱିଞ୍ଞୂ ପବ୍ବଜନ୍ତି। ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ‘‘କମ୍ମସ୍ସକା ମାଣୱସତ୍ତା’’ତି (ମ। ନି। ୩।୨୮୯) ୱୁତ୍ତଂ, ଇଧ ଚ ରଟ୍ଠପାଲସୁତ୍ତେ ଚ ‘‘ଅସ୍ସକୋ ଲୋକୋ’’ତି (ମ। ନି। ୨।୩୦୫) ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ କଥଂ ଯୁଜ୍ଜତୀତି ଚେ? ପହାଯ ଗମନୀଯଂ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ଅସ୍ସକୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, କମ୍ମଂ ପନ ନ ପହାଯ ଗମନୀଯଂ। ତସ୍ମା ‘‘କମ୍ମସ୍ସକା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ରଟ୍ଠପାଲସୁତ୍ତେଯେୱ ଚ ଏୱମେତଂ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ତ୍ୱଂ ପନ ଯଥାକମ୍ମଂ ଗମିସ୍ସସୀ’’ତି (ମ। ନି। ୨।୩୦୬)। ଊନୋତି ପାରିପୂରିରହିତୋ। ଅତିତ୍ତୋତି ଭିଯ୍ୟୋ ଭିଯ୍ୟୋ ପତ୍ଥନାଯପି ନ ସୁହିତୋ । ଇଦଂ ଊନଭାୱସ୍ସ କାରଣୱଚନଂ। ତଣ୍ହାଦାସୋତି ତଣ୍ହାଯ ୱସେ ୱତ୍ତନତୋ ତଣ୍ହାଯ ଦାସଭୂତୋ। ଇଦଂ ଅତିତ୍ତଭାୱସ୍ସ କାରଣୱଚନଂ। ଏତେନ ଇଚ୍ଛାରୋଗାପଦେସେନ ସକାରଣଂ ବ୍ୟାଧିଦୁକ୍ଖଂ ୱୁତ୍ତଂ। ତଂ ବ୍ୟାଧିଦୁକ୍ଖଂ ଦିସ୍ୱା ବ୍ୟାଧିପାରିଜୁଞ୍ଞରହିତାପି ୱିଞ୍ଞୂ ପବ୍ବଜନ୍ତି। ଅତାଯନୋତି ପୁତ୍ତାଦୀହିପି ତାଯନସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ଅତାଯନୋ ଅନାରକ୍ଖୋ, ଅଲଦ୍ଧନେଯ୍ୟଖେମୋ ୱା। ଅଲେଣୋତି ଅଲ୍ଲୀଯିତୁଂ ନିସ୍ସିତୁଂ ଅନରହୋ ଅଲ୍ଲୀନାନମ୍ପି ଚ ଲେଣକିଚ୍ଚାକାରକୋ। ଅସରଣୋତି ନିସ୍ସିତାନଂ ନ ଭଯସାରକୋ ନ ଭଯୱିନାସକୋ। ଅସରଣୀଭୂତୋତି ପୁରେ ଉପ୍ପତ୍ତିଯା ଅତ୍ତନୋ ଅଭାୱେନେୱ ଅସରଣୋ, ଉପ୍ପତ୍ତିସମକାଲମେୱ ଅସରଣୀଭୂତୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ଉଦ୍ଧତୋତି ସବ୍ବାକୁସଲେସୁ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସ୍ସ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋ ସତ୍ତସନ୍ତାନେ ଚ ଅକୁସଲୁପ୍ପତ୍ତିବାହୁଲ୍ଲତୋ ଅକୁସଲସମଙ୍ଗୀଲୋକୋ ତେନ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚେନ ଉଦ୍ଧତୋ। ଅୱୂପସନ୍ତୋତି ଅୱୂପସମନଲକ୍ଖଣସ୍ସ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସ୍ସେୱ ଯୋଗେନ ଅୱୂପସନ୍ତୋ ଭନ୍ତମିଗପଟିଭାଗୋ। ‘‘ଉପନୀଯତି ଲୋକୋ’’ତିଆଦୀସୁ ଚତୂସୁ ଚ ‘‘ଉଦ୍ଧତୋ ଲୋକୋ’’ତି ଚ ପଞ୍ଚସୁ ଠାନେସୁ ଲୋକୋତି ଆଗତଂ, ସେସେସୁ ଲୋକସନ୍ନିୱାସୋତି। ଉଭଯଥାପି ଲୋକୋଯେୱ। ସସଲ୍ଲୋତି ପୀଳଆଜନକତାଯ ଅନ୍ତୋତୁଦନତାଯ ଦୁନ୍ନୀହରଣୀଯତାଯ ଚ ସଲ୍ଲାତି ସଞ୍ଞଂ ଗତେହି ରାଗାଦୀହି ସଲ୍ଲେହି ସହୱତ୍ତନକୋ। ୱିଦ୍ଧୋତି ମିଗାଦଯୋ କଦାଚି ପରେହି ୱିଦ୍ଧା ହୋନ୍ତି, ଅଯଂ ପନ ଲୋକୋ ନିଚ୍ଚଂ ଅତ୍ତନାୱ ୱିଦ୍ଧୋ। ପୁଥୁସଲ୍ଲେହୀତି ‘‘ସତ୍ତ ସଲ୍ଲାନି – ରାଗସଲ୍ଲଂ, ଦୋସସଲ୍ଲଂ, ମୋହସଲ୍ଲଂ, ମାନସଲ୍ଲଂ, ଦିଟ୍ଠିସଲ୍ଲଂ, କିଲେସସଲ୍ଲଂ, ଦୁଚ୍ଚରିତସଲ୍ଲ’’ନ୍ତି (ମହାନି। ୧୭୪) ୱୁତ୍ତେହି ସତ୍ତହି ସଲ୍ଲେହି। ତସ୍ସାତି ତସ୍ସ ଲୋକସନ୍ନିୱାସସ୍ସ। ସଲ୍ଲାନଂ

ଉଦ୍ଧତାତି ତେସଂ ସତ୍ତାନଂ ସଉସନ୍ତାନତୋ ଉଦ୍ଧରିତା ପୁଗ୍ଗଲୋ। ଅଞ୍ଞତ୍ର ମଯାତି ମଂ ଠପେତ୍ୱା। ଯେପି ଭଗୱତୋ ସାୱକା ସତ୍ତାନି ଉଦ୍ଧରନ୍ତି, ତେସଂ ଭଗୱତୋ ୱଚନେନେୱ ଉଦ୍ଧରଣତୋ ଭଗୱାୱ ଉଦ୍ଧରତି ନାମ। ଅୱିଜ୍ଜନ୍ଧକାରାୱରଣୋତି ଅୱିଜ୍ଜା ଏୱ ସଭାୱଦସ୍ସନଚ୍ଛାଦନେନ ଅନ୍ଧଂ ୱିଯ କରୋତୀତି ଅୱିଜ୍ଜନ୍ଧକାରୋ, ସୋୱ ସଭାୱାୱଗମନନିୱାରଣେନ ଆୱରଣଂ ଏତସ୍ସାତି ଅୱିଜ୍ଜନ୍ଧକାରାୱରଣୋ। କିଲେସପଞ୍ଜରପକ୍ଖିତ୍ତୋତି କିଲେସା ଏୱ କୁସଲଗମନସନ୍ନିରୁଜ୍ଝନଟ୍ଠେନ ପଞ୍ଜରୋତି କିଲେସପଞ୍ଜରୋ, ଅୱିଜ୍ଜାପଭୱେ କିଲେସପଞ୍ଜରେ ପକ୍ଖିତ୍ତୋ ପାତିତୋ। ଆଲୋକଂ ଦସ୍ସେତାତି ପଞ୍ଞାଲୋକଂ ଦସ୍ସନସୀଲୋ, ପଞ୍ଞାଲୋକସ୍ସ ଦସ୍ସେତାତି ୱା ଅତ୍ଥୋ। ଅୱିଜ୍ଜାଗତୋତି ଅୱିଜ୍ଜଂ ଗତୋ ପୱିଟ୍ଠୋ। ନ କେୱଲଂ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ଆୱରଣମତ୍ତମେୱ, ଅଥ ଖୋ ଗହନଗତୋ ୱିଯ ଅୱିଜ୍ଜାକୋସସ୍ସ ଅନ୍ତୋ ପୱିଟ୍ଠୋତି ପୁରିମତୋ ୱିସେସୋ। ଅଣ୍ଡଭୂତୋତିଆଦଯୋ ଚ ୱିସେସାଯେୱ। ଅଣ୍ଡଭୂତୋତି ଅଣ୍ଡେ ଭୂତୋ ନିବ୍ବତ୍ତୋ। ଯଥା ହି ଅଣ୍ଡେ ନିବ୍ବତ୍ତା ଏକଚ୍ଚେ ସତ୍ତା ‘‘ଅଣ୍ଡଭୂତା’’ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ଏୱମଯଂ ଲୋକୋ ଅୱିଜ୍ଜଣ୍ଡକୋସେ ନିବ୍ବତ୍ତତ୍ତା ‘‘ଅଣ୍ଡଭୂତୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ପରିଯୋନଦ୍ଧୋତି ତେନ ଅୱିଜ୍ଜଣ୍ଡକୋସେନ ସମନ୍ତତୋ ଓନଦ୍ଧୋ ବଦ୍ଧୋ ୱେଠିତୋ।

ତନ୍ତାକୁଲକଜାତୋତି ତନ୍ତଂ ୱିଯ ଆକୁଲଭୂତୋ। ଯଥା ନାମ ଦୁନ୍ନିକ୍ଖିତ୍ତଂ ମୂସିକଚ୍ଛିନ୍ନଂ ପେସକାରାନଂ ତନ୍ତଂ ତହିଂ ତହିଂ ଆକୁଲଂ ହୋତି, ଇଦଂ ଅଗ୍ଗଂ ଇଦଂ ମୂଲନ୍ତି ଅଗ୍ଗେନ ୱା ଅଗ୍ଗଂ, ମୂଲେନ ୱା ମୂଲଂ ସମାନେତୁଂ ଦୁକ୍କରଂ ହୋତି, ଏୱମେୱ ସତ୍ତା ପଚ୍ଚଯାକାରେ ଖଲିତା ଆକୁଲା ବ୍ୟାକୁଲା ହୋନ୍ତି, ନ ସକ୍କୋନ୍ତି ପଚ୍ଚଯାକାରଂ ଉଜୁଂ କାତୁଂ। ତତ୍ଥ ତନ୍ତଂ ପଚ୍ଚତ୍ତପୁରିସକାରେ ଠତ୍ୱା ସକ୍କାପି ଭୱେଯ୍ୟ ଉଜୁଂ କାତୁଂ, ଠପେତ୍ୱା ପନ ଦ୍ୱେ ବୋଧିସତ୍ତେ ଅଞ୍ଞୋ ସତ୍ତୋ ଅତ୍ତନୋ ଧମ୍ମତାଯ ପଚ୍ଚଯାକାରଂ ଉଜୁଂ କାତୁଂ ସମତ୍ଥୋ ନାମ ନତ୍ଥି। ଯଥା ପନ ଆକୁଲଂ ତନ୍ତଂ କଞ୍ଜିକଂ ଦତ୍ୱା କୋଚ୍ଛେନ ପହଟଂ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ କୁଲକଜାତଂ ହୋତି ଗଣ୍ଠିବଦ୍ଧଂ, ଏୱମଯଂ ଲୋକୋ ପଚ୍ଚଯେସୁ ପକ୍ଖଲିତ୍ୱା ପଚ୍ଚଯେ ଉଜୁଂ କାତୁଂ ଅସକ୍କୋନ୍ତୋ ଦ୍ୱାସଟ୍ଠିଦିଟ୍ଠିଗତୱସେନ କୁଲକଜାତୋ ହୋତି ଗଣ୍ଠିବଦ୍ଧୋ। ଯେ ହି କେଚି ଦିଟ୍ଠିଯୋ ନିସ୍ସିତା, ସବ୍ବେ ତେ ପଚ୍ଚଯଂ ଉଜୁଂ କାତୁଂ ନ ସକ୍କୋନ୍ତିଯେୱ। କୁଲାଗଣ୍ଠିକଜାତୋତି କୁଲାଗଣ୍ଠିକଂ ୱିଯ ଭୂତୋ। କୁଲାଗଣ୍ଠିକଂ ୱୁଚ୍ଚତି ପେସକାରକଞ୍ଜିକସୁତ୍ତଂ। ‘‘କୁଲା ନାମ ସକୁଣିକା, ତସ୍ସା କୁଲାୱକୋ’’ତିପି ଏକେ। ଯଥା ତଦୁଭଯମ୍ପି ଆକୁଲଂ ଅଗ୍ଗେନ ୱା ଅଗ୍ଗଂ, ମୂଲେନ ୱା ମୂଲଂ ସମାନେତୁଂ ଦୁକ୍କରନ୍ତି ପୁରିମନଯେନେୱ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ମୁଞ୍ଜପବ୍ବଜଭୂତୋତି ମୁଞ୍ଜତିଣଂ ୱିଯ ପବ୍ବଜତିଣଂ ୱିଯ ଚ ଭୂତୋ ମୁଞ୍ଜତିଣପବ୍ବଜତିଣସଦିସୋ ଜାତୋ। ଯଥା ତାନି ତିଣାନି କୋଟ୍ଟେତ୍ୱା କୋଟ୍ଟେତ୍ୱା କତରଜ୍ଜୁ ଜିଣ୍ଣକାଲେ କତ୍ଥଚି ପତିତଂ ଗହେତ୍ୱା ତେସଂ ତିଣାନଂ ‘‘ଇଦଂ ଅଗ୍ଗଂ ଇଦଂ ମୂଲ’’ନ୍ତି ଅଗ୍ଗେନ ୱା ଅଗ୍ଗଂ, ମୂଲେନ ୱା ମୂଲଂ ସମାନେତୁଂ ଦୁକ୍କରଂ, ତମ୍ପି ପଚ୍ଚତ୍ତପୁରିସକାରେ ଠତ୍ୱା ସକ୍କା ଭୱେଯ୍ୟ ଉଜୁଂ କାତୁଂ, ଠପେତ୍ୱା ପନ ଦ୍ୱେ ବୋଧିସତ୍ତେ ଅଞ୍ଞୋ ସତ୍ତୋ ଅତ୍ତନୋ ଧମ୍ମତାଯ ପଚ୍ଚଯାକାରଂ ଉଜୁଂ କାତୁଂ ସମତ୍ଥୋ ନାମ ନତ୍ଥି। ଏୱମଯଂ ଲୋକୋ ପଚ୍ଚଯାକାରଂ ଉଜୁଂ କାତୁଂ ଅସକ୍କୋନ୍ତୋ ଦ୍ୱାସଟ୍ଠିଦିଟ୍ଠିଗତୱସେନ ଗଣ୍ଠିଜାତୋ ହୁତ୍ୱା ଅପାଯଂ ଦୁଗ୍ଗତିଂ ୱିନିପାତଂ ସଂସାରଂ ନାତିୱତ୍ତତି।

ତତ୍ଥ ଅପାଯୋତି ନିରଯୋ ତିରଚ୍ଛାନଯୋନି ପେତ୍ତିୱିସଯୋ ଅସୁରକାଯୋ। ସବ୍ବେପି ହି ତେ ୱଡ୍ଢିସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଆଯସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ‘‘ଅପାଯୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ତଥା ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଗତିଭାୱତୋ ଦୁଗ୍ଗତି। ସୁଖସମୁସ୍ସଯତୋ ୱିନିପତିତତ୍ତା ୱିନିପାତୋ। ଇତରୋ ପନ –

‘‘ଖନ୍ଧାନଞ୍ଚ ପଟିପାଟି, ଧାତୁଆଯତନାନ ଚ;

ଅବ୍ଭୋଚ୍ଛିନ୍ନଂ ୱତ୍ତମାନା, ସଂସାରୋତି ପୱୁଚ୍ଚତି’’।

ତଂ ସବ୍ବମ୍ପି ନାତିୱତ୍ତତି ନାତିକ୍କମତି। ଅଥ ଖୋ ଚୁତିତୋ ପଟିସନ୍ଧିଂ, ପଟିସନ୍ଧିତୋ ଚୁତିନ୍ତି ଏୱଂ ପୁନପ୍ପୁନଂ ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିଯୋ ଗଣ୍ହମାନୋ ତୀସୁ ଭୱେସୁ ଚତୂସୁ ଯୋନୀସୁ ପଞ୍ଚସୁ ଗତୀସୁ ସତ୍ତସୁ ୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତୀସୁ ନୱସୁ ସତ୍ତାୱାସେସୁ ମହାସମୁଦ୍ଦେ ୱାତୁକ୍ଖିତ୍ତନାୱା ୱିଯ ଯନ୍ତଗୋଣୋ ୱିଯ ଚ ପରିବ୍ଭମତିଯେୱ। ଅୱିଜ୍ଜାୱିସଦୋସସଲ୍ଲିତ୍ତୋତି ଅୱିଜ୍ଜାଯେୱ ଅକୁସଲୁପ୍ପାଦନେନ କୁସଲଜୀୱିତନାସନତୋ ୱିସନ୍ତି ଅୱିଜ୍ଜାୱିସଂ, ତଦେୱ ସନ୍ତାନଦୂସନତୋ ଅୱିଜ୍ଜାୱିସଦୋସୋ, ତେନ ଅନୁସଯପରିଯୁଟ୍ଠାନଦୁଚ୍ଚରିତଭୂତେନ ଭୁସଂ ଲିତ୍ତୋ ମକ୍ଖିତୋତି ଅୱିଜ୍ଜାୱିସଦୋସସଲ୍ଲିତ୍ତୋ। କିଲେସକଲଲୀଭୂତୋତି ଅୱିଜ୍ଜାଦିମୂଲକା କିଲେସା ଏୱ ଓସୀଦନଟ୍ଠେନ କଲଲଂ କଦ୍ଦମୋତି କିଲେସକଲଲଂ, ତଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି କିଲେସକଲଲୀ, ଏୱଂଭୂତୋ। ରାଗଦୋସମୋହଜଟାଜଟିତୋତି ଲୋଭପଟିଘାୱିଜ୍ଜାସଙ୍ଖାତା ରାଗଦୋସମୋହା ଏୱ ରୂପାଦୀସୁ ଆରମ୍ମଣେସୁ ହେଟ୍ଠୁପରିଯୱସେନ ପୁନପ୍ପୁନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋ ସଂସିବ୍ବନଟ୍ଠେନ ୱେଳୁଗୁମ୍ବାଦୀନଂ ସାଖାଜାଲସଙ୍ଖାତା ଜଟା ୱିଯାତି ଜଟା, ତାଯ ରାଗଦୋସମୋହଜଟାଯ ଜଟିତୋ। ଯଥା ନାମ ୱେଳୁଜଟାଦୀହି ୱେଳୁଆଦଯୋ, ଏୱଂ ତାଯ ଜଟାଯ ଅଯଂ ଲୋକୋ ଜଟିତୋ ୱିନଦ୍ଧୋ ସଂସିବ୍ବିତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଜଟଂ ୱିଜଟେତାତି ଇମଂ ଏୱଂ ତେଧାତୁକଂ ଲୋକଂ ଜଟେତ୍ୱା ଠିତଂ ଜଟଂ ୱିଜଟେତା ସଂଛିନ୍ଦିତା ସମ୍ପଦାଲଯିତା।

ତଣ୍ହାସଙ୍ଘାଟପଟିମୁକ୍କୋତି ତଣ୍ହା ଏୱ ଅବ୍ଭୋଚ୍ଛିନ୍ନଂ ପୱତ୍ତିତୋ ସଙ୍ଘଟିତଟ୍ଠେନ ସଙ୍ଘାଟୋତି ତଣ୍ହାସଙ୍ଘାଟୋ, ତସ୍ମିଂ ତଣ୍ହାସଙ୍ଘାଟେ ପଟିମୁକ୍କୋ ଅନୁପୱିଟ୍ଠୋ ଅନ୍ତୋଗତୋତି ତଣ୍ହାସଙ୍ଘାଟପଟିମୁକ୍କୋ। ତଣ୍ହାଜାଲେନ ଓତ୍ଥଟୋତି ତଣ୍ହା ଏୱ ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତନଯେନ ସଂସିବ୍ବନଟ୍ଠେନ ଜାଲନ୍ତି ତଣ୍ହାଜାଲଂ, ତେନ ତଣ୍ହାଜାଲେନ ଓତ୍ଥଟୋ ସମନ୍ତତୋ ଛାଦିତୋ ପଲିୱେଠିତୋ। ତଣ୍ହାସୋତେନ ୱୁଯ୍ହତୀତି ତଣ୍ହା ଏୱ ସଂସାରେ ଆକଡ୍ଢନଟ୍ଠେନ ସୋତୋତି

ତଣ୍ହାସୋତୋ, ତେନ ତଣ୍ହାସୋତେନ ୱୁୟ୍ହତି ଆକଡ୍ଢୀୟତି। ତଣ୍ହାସଞ୍ଞୋଜନେନ ସଞ୍ଞୁତ୍ତୋତି ତଣ୍ହା ଏୱ ଲୋକଂ ୱଟ୍ଟସ୍ମିଂ ସଂୟୋଜନତୋ ବନ୍ଧନତୋ ସଂୟୋଜନନ୍ତି ତଣ୍ହାସଂୟୋଜନଂ, ତେନ ତଣ୍ହାସଂୟୋଜନେନ ସଞ୍ଞୁତ୍ତୋ ବଦ୍ଧୋ। ତଣ୍ହାନୁସୟେନ ଅନୁସଟୋତି ତଣ୍ହା ଏୱ ଅନୁସୟନଟ୍ଠେନ ଅନୁସୟୋତି ତଣ୍ହାନୁସୟୋ, ତେନ ତଣ୍ହାନୁସୟେନ ଅନୁସଟୋ ଅନୁଗତୋ ଥାମଗତୋ। ତଣ୍ହାସନ୍ତାପେନ ସନ୍ତପ୍ପତୀତି ତଣ୍ହା ଏୱ ପୱତ୍ତିକାଲେ ଫଲକାଲେ ଚ ଲୋକଂ ସନ୍ତାପେତୀତି ସନ୍ତାପୋ, ତେନ ତଣ୍ହାସନ୍ତାପେନ ସନ୍ତପ୍ପତି ସନ୍ତାପୀୟତି। ତଣ୍ହାପରିଳାହେନ ପରିଡୟ୍ହତୀତି ତଣ୍ହା ଏୱ ବଲୱଭୂତା ପୱତ୍ତିକାଲେ ଫଲକାଲେ ଚ ସମନ୍ତତୋ ଦହନଟ୍ଠେନ ମହାପରିଳାହୋତି ତଣ୍ହାପରିଳାହୋ, ତେନ ତଣ୍ହାପରିଳାହେନ ପରିଡୟ୍ହତି ସମନ୍ତତୋ ଡହୀୟତି। ଦିଟ୍ଠିସଙ୍ଘାଟାଦୟୋ ଇମିନାୱ ନୟେନ ୟୋଜେତବ୍ବା।

ଅନୁଗତୋତି ଅନୁପୱିଟ୍ଠୋ। ଅନୁସଟୋତି ଅନୁଧାୱିତୋ। ଅଭିଭୂତୋତି ପୀଳିତୋ। ଅବ୍ଭାହତୋତି ଅଭିଆହତୋ ଅଭିମୁଖଂ ଭୁସଂ ପହତୋ। ଦୁକ୍ଖେ ପତିଟ୍ଠିତୋତି ଦୁକ୍ଖେ ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକେ ସୁଖୱିପଲ୍ଲାସେନ ପତିଟ୍ଠିତୋ ଅଭିନିୱିଟ୍ଠୋ।

ତଣ୍ହାୟ ଉଡ୍ଡିତୋତି ତଣ୍ହାୟ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘିତୋ। ଚକ୍ଖୁ ହି ତଣ୍ହାରଜ୍ଜୁନା ଆୱୁନିତ୍ୱା ରୂପନାଗଦନ୍ତେ ଉଡ୍ଡିତଂ, ସୋତାଦୀନି ତଣ୍ହାରଜ୍ଜୁନା ଆୱୁନିତ୍ୱା ସଦ୍ଦାଦିନାଗଦନ୍ତେସୁ ଉଡ୍ଡିତାନି। ତଂସମଙ୍ଗୀଲୋକୋପି ଉଡ୍ଡିତୋୟେୱ ନାମ। ଜରାପାକାରପରିକ୍ଖିତ୍ତୋତି ଅନତିକ୍କମନୀୟଟ୍ଠେନ ପାକାରଭୂତାୟ ଜରାୟ ପରିୱାରିତୋ। ମଚ୍ଚୁପାସେନ ପରିକ୍ଖିତ୍ତୋତି ଦୁମ୍ମୋଚନୀୟଟ୍ଠେନ ପାସଭୂତେନ ମରଣେନ ବଦ୍ଧୋ। ମହାବନ୍ଧନବଦ୍ଧୋତି ଦଳ୍ହତ୍ତା ଦୁଚ୍ଛେଦତ୍ତା ଚ ମହନ୍ତେହି ବନ୍ଧନେହି ବଦ୍ଧୋ। ରାଗବନ୍ଧନେନାତି ରାଗୋ ଏୱ ବନ୍ଧତି ସଂସାରତୋ ଚଲିତୁଂ ନ ଦେତୀତି ରାଗବନ୍ଧନଂ। ତେନ ରାଗବନ୍ଧନେନ। ସେସେସୁପି ଏସେୱ ନୟୋ। କିଲେସବନ୍ଧନେନାତି ୱୁତ୍ତାୱସେସେନ କିଲେସବନ୍ଧନେନ। ଦୁଚ୍ଚରିତବନ୍ଧନେନାତି ତିୱିଧେନ। ସୁଚରିତଂ ପନ ବନ୍ଧନମୋକ୍ଖସ୍ସ ହେତୁଭୂତଂ ବନ୍ଧନମୋକ୍ଖଭୂତଞ୍ଚ ଅତ୍ଥି। ତସ୍ମା ତଂ ନ ଗହେତବ୍ବଂ।

ବନ୍ଧନଂମୋଚେତାତି ତସ୍ସ ବନ୍ଧନଂ ମୋଚେତା। ବନ୍ଧନା ମୋଚେତାତିପି ପାଠୋ, ବନ୍ଧନତୋ ତଂ ମୋଚେତାତି ଅତ୍ଥୋ। ମହାସମ୍ବାଧପ୍ପଟିପନ୍ନୋତି କୁସଲସଞ୍ଚାରପୀଳନେନ ମହାସମ୍ବାଧସଙ୍ଖାତଂ ରାଗଦୋସମୋହମାନଦିଟ୍ଠିକିଲେସଦୁଚ୍ଚରିତଗହନଂ ପଟିପନ୍ନୋ। ଓକାସଂ ଦସ୍ସେତାତି ଲୋକିୟଲୋକୁତ୍ତରସମାଧିପଞ୍ଞାଓକାସଂ ଦସ୍ସେତା। ମହାପଲିବୋଧେନ ପଲିବୁଦ୍ଧୋତି ମହାନିୱାରଣେନ ନିୱୁତୋ। ମହାଲେପେନ ୱା ଲିତ୍ତୋ। ପଲିବୋଧୋତି ଚ ରାଗାଦିସତ୍ତୱିଧୋ ଏୱ। ''ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିପଲିବୋଧୋ''ତି ଏକେ। ପଲିବୋଧଂ ଛେତାତି ତଂ ପଲିବୋଧଂ ଛିନ୍ଦିତା। ମହାପପାତେତି ପଞ୍ଚଗତିପପାତେ, ଜାତିଜରାମରଣପପାତେ ୱା। ତଂ ସଙ୍କମ୍ପି ଦୁରୁତ୍ତରଣଟ୍ଠେନ ପପାତୋ। ପପାତା ଉଦ୍ଧତାତି ତମ୍ହା ପପାତତୋ ଉଦ୍ଧରିତା। ମହାକନ୍ତାରପ୍ପଟିପନ୍ନୋତି ଜାତିଜରାବ୍ୟାଧିମରଣସୋକପରିଦେୱଦୁକ୍ଖଦୋମନସ୍ସୁପାୟାସକନ୍ତାରଂ ପଟିପନ୍ନୋ। ସଙ୍କମ୍ପି ତଂ ଦୁରତିକ୍କମନଟ୍ଠେନ କନ୍ତାରୋ, ତଂ କନ୍ତାରଂ ତାରେତା। କନ୍ତାରା ତାରେତାତି ୱା ପାଠୋ। ମହାସଂସାରପ୍ପଟିପନ୍ନୋତି ଅବୋଚ୍ଛିନ୍ନଂ ଖନ୍ଧସନ୍ତାନଂ ପଟିପନ୍ନୋ। ସଂସାରା ମୋଚେତାତି ସଂସାରତୋ ମୋଚେତା। ସଂସାରଂ ମୋଚେତାତି ୱା ପାଠୋ। ମହାୱିଦୁଗ୍ଗେତି ସଂସାରୱିଦୁଗ୍ଗେ। ସଂସାରୋୟେୱ ହି ଦୁଗ୍ଗମନଟ୍ଠେନ ୱିଦୁଗ୍ଗୋ। ସମ୍ପରିୱତ୍ତତୀତି ଭୁସଂ ନିୱତ୍ତିତ୍ୱା ଚରତି। ମହାପଲିପେତି ମହନ୍ତେ କାମକଦ୍ଦମେ। କାମୋ ହି ଓସୀଦନଟ୍ଠେନ ପଲିପୋ। ପଲିପନ୍ନୋତି ଲଗ୍ଗୋ। ମହାପଲିପପଲିପନ୍ନୋତିପି ପାଠୋ।

ଅବ୍ଭାହତୋତି ସବ୍ବୋପଦ୍ଦୱେହି ଅବ୍ଭାହତୋ। ରାଗଗ୍ଗିନାତି ରାଗାଦୟୋୟେୱ ଅନୁଦହନଟ୍ଠେନ ଅଗ୍ଗି, ତେନ ରାଗଗ୍ଗିନା। ସେସେସୁପି ଏସେୱ ନୟୋ। ଉନ୍ନୀତକୋତି ଉଗ୍ଗହେତ୍ୱା ନୀତୋ, ଜାତିୟା ଉଗ୍ଗହେତ୍ୱା ଜରାଦିଉପଦ୍ଦୱାୟ ନୀତୋତି ଅତ୍ଥୋ। କ-କାରୋ ପନେତ୍ଥ ଅନୁକମ୍ପାୟ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ହଞ୍ଞତି ନିଚ୍ଚମତାଣୋତି ପରିତ୍ତାୟକେନ ରହିତୋ ସତତଂ ପୀଳିୟତି। ପତ୍ତଦଣ୍ଡୋତି ରାଜାଦୀହି ଲଦ୍ଧଆଣୋ। ତକ୍କରୋତି ଚୋରୋ। ୱଜ୍ଜବନ୍ଧନବଦ୍ଧୋତି ରାଗାଦିୱଜ୍ଜବନ୍ଧନେହି ବଦ୍ଧୋ। ଆଘାତନପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠିତୋତି ମରଣଧମ୍ମଗଣ୍ଡିକଟ୍ଠାନଂ ଉପେଚ୍ଚ ଠିତୋ। କୋଚି ବନ୍ଧନା ମୋଚେତା। କୋଚି ବନ୍ଧନଂ ମୋଚେତାତିପି ପାଠୋ। ଅନାଥୋତି ନତ୍ଥି ଏତସ୍ସ ନାଥୋ ଇସ୍ସରୋ, ସୟଂ ୱା ନ ନାଥୋ ନ ଇସ୍ସରୋତି ଅନାଥୋ, ଅସରଣୋତି ୱା ଅତ୍ଥୋ। ପରମକାପଞ୍ଞପ୍ପତ୍ତୋତି ଜରାଦିପଟିବାହନେ ଅପ୍ପହୁତାୟ ଅତୀୱ କପଣଭାୱଂ ପତ୍ତୋ। ତାୟେତାତି ରକ୍ଖିତା। ତାୟିତାତି ୱା ପାଠୋ ସୁନ୍ଦରୋ ।
ଦୁକ୍ଖାଭିତୁନ୍ନୋତି ଜାତିଦୁକ୍ଖାଦୀହି ଅନେକେହି ଦୁକ୍ଖେହି ଅଭିତୁନ୍ନୋ ଅତିବ୍ୟାଧିତୋ ଅତିକମ୍ପିତୋ ଚ। ଚିରରତ୍ତଂ ପୀଳିତୋତି ଦୁକ୍ଖେହେୱ ଦୀଘମଦ୍ଧାନଂ ପୀଳିତୋ ଘଟ୍ଟିତୋ। ଗଧିତୋତି ଗେଧେନ ଗିଦ୍ଧୋ, ଅଭିଜ୍ଝାକାୟଗନ୍ଥେନ ୱା ଗନ୍ଥିତୋ। ନିଚ୍ଚଂ ପିପାସିତୋତି ପାତୁଂ ଭୁଞ୍ଜିତୁଂ ଇଚ୍ଛା ପିପାସା, ସା ତଣ୍ହା ଏୱ, ତଣ୍ହାପିପାସାୟ ନିରନ୍ତରଂ ପିପାସିତୋ।

ଅନ୍ଧୋତି ଦସ୍ସନଟ୍ଠେନ ଚକ୍ଖୁତି ସଙ୍ଖଂ ଗତାୟ ପଞ୍ଞାୟ ଅଭାୱତୋ କାଣୋ। ପଞ୍ଞା ହି ଧମ୍ମସଭାୱଂ ପସ୍ସତି। ଅଚକ୍ଖୁକୋତି ତଂ ପନ ଅନ୍ଧତ୍ତଂ ନ ପଚ୍ଛା ସମ୍ଭୂତଂ, ପକତିୟା ଏୱ ଅୱିଜ୍ଜମାନଚକ୍ଖୁକୋତି ତମେୱ ଅନ୍ଧତ୍ତଂ ୱିସେସେତି। ହତନେତ୍ତୋତି ନୟନଟ୍ଠେନ ନେତ୍ତନ୍ତି ସଙ୍ଖଂ ଗତାୟ ପଞ୍ଞାୟ ଅଭାୱତୋୟେୱ ୱିନଟ୍ଠନେତ୍ତକୋ। ସମୱିସମଂ ଦସ୍ସେନ୍ତଂ ଅତ୍ତଭାୱଂ ନେତୀତି ନେତ୍ତନ୍ତି ହି ୱୁତ୍ତଂ। ପଞ୍ଞାୟ ସୁଗତିଞ୍ଚ ଅଗତିଞ୍ଚ ନୟତି।

ହତନେତ୍ତାଯେଓସ୍ସ ନେତୁଅଭାଓଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଅପରିଣାଯକୋତି ଆହ, ଅୱିଜ୍ଜମାନନେତ୍ତକୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଞ୍ଞୋପିସ୍ସ ନେତା ନ ୱିଜ୍ଜତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ୱିପଥପକ୍ଖନ୍ଦୋତି ୱିପରୀତୋ, ୱିସମୋ ୱା ପଥୋ ୱିପଥୋ, ତଂ ୱିପଥଂ ପକ୍ଖନ୍ଦୋ ପୱିଟ୍ଠୋ ପଟିପନ୍ନୋତି ୱିପଥପକ୍ଖନ୍ଦୋ, ମିଚ୍ଛାପଥସଙ୍ଖାତଂ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଂ ପଟିପନ୍ନୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଞ୍ଜସାପରଦ୍ଧୋତି ଅଞ୍ଜସେ ଉଜୁମଗ୍ଗସ୍ମିଂ ମଜ୍ଝିମପଟିପଦାଯ ଅପରଦ୍ଧୋ ୱିରଦ୍ଧୋ। ଅରିଯପଥଂ ଆନେତାତି ଅରିଯଂ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକଂ ମଗ୍ଗଂ ଉପନେତା ପଟିପାଦଯିତା। ମହୋଘପକ୍ଖନ୍ଦୋତି ଯସ୍ସ ସଂୱିଜ୍ଜନ୍ତି, ତଂ ୱଟ୍ଟସ୍ମିଂ ଓହନନ୍ତି ଓସୀଦାପେନ୍ତୀତି ଓଘା, ପକତିଓଘତୋ ମହନ୍ତା ଓଘାତି ମହୋଘା। ତେ କାମୋଘୋ ଭୱୋଘୋ ଦିଟ୍ଠୋଘୋ ଅୱିଜ୍ଜୋଘୋତି ଚତୁପ୍ପଭେଦା। ତେ ମହୋଘେ ପକ୍ଖନ୍ଦୋ ପୱିଟ୍ଠୋତି ମହୋଘପକ୍ଖନ୍ଦୋ, ସଂସାରସଙ୍ଖାତଂ ମହୋଘଂ ୱା ପକ୍ଖନ୍ଦୋତି।

୧୧୮। ଇଦାନି ଏକୁତ୍ତରିକନଯୋ। ତତ୍ଥ ଦ୍ୱୀହି ଦିଟ୍ଠିଗତେହୀତି ସସ୍ସତୁଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠୀହି। ତତ୍ଥ ଦିଟ୍ଠିଯେୱ ଦିଟ୍ଠିଗତଂ ''ଗୂଥଗତଂ ମୁତ୍ତଗତ''ନ୍ତିଆଦୀନି (ଅ॰ ନି॰ ୯।୧୧) ୱିଯ। ଗନ୍ତବ୍ବାଭାୱତୋ ୱା ଦିଟ୍ଠିଯା ଗତମତ୍ତମେୱେତନ୍ତି ଦିଟ୍ଠିଗତଂ, ଦିଟ୍ଠୀସୁ ଗତଂ ଇଦଂ ଦସ୍ସନଂ ଦ୍ୱାସଟ୍ଠିଦିଟ୍ଠିଅନ୍ତୋଗଧତ୍ତାତିପି ଦିଟ୍ଠିଗତଂ। ଦ୍ୱାସଟ୍ଠିତେସଟ୍ଠିଦିଟ୍ଠିଯୋପି ହି ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠି ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠୀତି ଦ୍ୱେୱ ଦିଟ୍ଠିଯୋ ହୋନ୍ତି। ତସ୍ମା ସଙ୍ଖେପେନ ସବ୍ବା ଦିଟ୍ଠିଯୋ ଅନ୍ତୋ କରୋନ୍ତୋ ''ଦ୍ୱୀହି ଦିଟ୍ଠିଗତେହୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ । ପରିଯୁଟ୍ଠିତୋତି ପରିଯୁଟ୍ଠାନଂ ପତ୍ତୋ ସମୁଦାଚାରଂ ପତ୍ତୋ, ଉପ୍ପଜ୍ଜିତୁଂ ଅପ୍ପଦାନେନ କୁସଲଚାରସ୍ସ ଗହଣଂ ପତ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତା – ''ଦ୍ୱୀହି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଦିଟ୍ଠିଗତେହି ପରିଯୁଟ୍ଠିତା ଦେୱମନୁସ୍ସା ଓଲୀଯନ୍ତି ଏକେ, ଅତିଧାୱନ୍ତି ଏକେ, ଚକ୍ଖୁମନ୍ତୋ ଚ ପସ୍ସନ୍ତୀ''ତିଆଦି (ଇତିୱୁ॰ ୪୯)।

ତୀହି ଦୁଚ୍ଚରିତେହୀତି ତିୱିଧକାଯଦୁଚ୍ଚରିତେନ ଚତୁବ୍ବିଧୱଚୀଦୁଚ୍ଚରିତେନ ତିୱିଧମନୋଦୁଚ୍ଚରିତେନ। ୱିପ୍ପଟିପନ୍ନୋତି ୱିରୂପଂ ପଟିପନ୍ନୋ, ମିଚ୍ଛାପଟିପନ୍ନୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଯୋଗେହି ଯୁତ୍ତୋତି ୱଟ୍ଟସ୍ମିଂ ଯୋଜେନ୍ତୀତି ଯୋଗା, ଇତିଅତ୍ଥେନ ୱା ଯୋଗା, ତେହି ଯୋଗେହି ଯୁତ୍ତୋ ସମଙ୍ଗିତୋ। ଚତୁଯୋଗଯୋଜିତୋତି କାମଯୋଗୋ, ଭୱଯୋଗୋ, ଦିଟ୍ଠିଯୋଗୋ, ଅୱିଜ୍ଜାଯୋଗୋତି ଇମେହି ଚତୂହି ଯୋଗେହି ସକଟସ୍ମିଂ ଯୋଗୋ ୱିଯ ୱଟ୍ଟସ୍ମିଂ ଯୋଜିତୋ। ପଞ୍ଚକାମଗୁଣିକୋ ରାଗୋ କାମଯୋଗୋ। ରୂପାରୂପଭୱେସୁ ଛନ୍ଦରାଗୋ, ଝାନନିକନ୍ତି ଚ, ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିସହଜାତୋ ରାଗୋ ଭୱୱସେନ ପତ୍ଥନା ଭୱଯୋଗୋ। ଦ୍ୱାସଟ୍ଠି ଦିଟ୍ଠିଯୋ ଦିଟ୍ଠିଯୋଗୋ। ଅଟ୍ଠସୁ ଠାନେସୁ ଅଞ୍ଞାଣଂ ଅୱିଜ୍ଜାଯୋଗୋ। ତେ ଏୱ ଚତ୍ତାରୋ ବଲୱଭୂତା ଓଘା, ଦୁବ୍ବଲଭୂତା ଯୋଗା।

ଚତୂହି ଗନ୍ଥେହୀତି ଯସ୍ସ ସଂୱିଜ୍ଜନ୍ତି, ତଂ ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିୱସେନ ୱଟ୍ଟସ୍ମିଂ ଗନ୍ଥେନ୍ତି ଘଟେନ୍ତୀତି ଗନ୍ଥା। ତେ ଅଭିଜ୍ଝା କାଯଗନ୍ଥୋ, ବ୍ୟାପାଦୋ କାଯଗନ୍ଥୋ, ସୀଲବ୍ବତପରାମାସୋ କାଯଗନ୍ଥୋ, ଇଦଂସଚ୍ଚାଭିନିୱେସୋ କାଯଗନ୍ଥୋତି ଚତୁପ୍ପଭେଦା। ଅଭିଜ୍ଝାଯନ୍ତି ଏତାଯ, ସଯଂ ୱା ଅଭିଜ୍ଝାଯତି, ଅଭିଜ୍ଝାଯନମତ୍ତମେୱ ୱା ଏସାତି ଅଭିଜ୍ଝା, ଲୋଭୋଯେୱ। ନାମକାଯଂ ଗନ୍ଥେତି ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିୱସେନ ୱଟ୍ଟସ୍ମିଂ ଘଟେତୀତି କାଯଗନ୍ଥୋ। ବ୍ୟାପଜ୍ଜତି ତେନ ଚିତ୍ତଂ ପୂତିଭାୱଂ ଗଚ୍ଛତି, ବ୍ୟାପାଦଯତି ୱା ୱିନଯାଚାରରୂପସମ୍ପତ୍ତିହିତସୁଖାଦୀନୀତି ବ୍ୟାପାଦୋ। ଇତୋ ବହିଦ୍ଧା ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣାନଂ ସୀଲେନ ସୁଦ୍ଧି ୱତେନ ସୁଦ୍ଧି ସୀଲୱତେନ ସୁଦ୍ଧୀତି ପରାମସନଂ ସୀଲବ୍ବତପରାମାସୋ। ସବ୍ବଞ୍ଞୁଭାସିତମ୍ପି ପଟିକ୍ଖିପିତ୍ୱା ''ସସ୍ସତୋ ଲୋକୋ , ଇଦମେୱ ସଚ୍ଚଂ ମୋଘମଞ୍ଞ''ନ୍ତିଆଦିନା ଆକାରେନ ଅଭିନିୱିସତୀତି ଇଦଂସଚ୍ଚାଭିନିୱେସୋ। ତେହି ଚତୂହି ଗନ୍ଥେହି ଗନ୍ଥିତୋ, ବଦ୍ଧୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ଚତୂହି ଉପାଦାନେହୀତି ଭୁସଂ ଆଦିଯନ୍ତି ଦଳ୍ହଗ୍ଗାହଂ ଗଣ୍ହନ୍ତୀତି ଉପାଦାନା। ତେ କାମୁପାଦାନଂ ଦିଟ୍ଠୁପାଦାନଂ ସୀଲବ୍ବତୁପାଦାନଂ ଅତ୍ତୱାଦୁପାଦାନନ୍ତି ଚତୁପ୍ପଭେଦା। ୱତ୍ଥୁସଙ୍ଖାତଂ କାମଂ ଉପାଦିଯତୀତି କାମୁପାଦାନଂ, କାମୋ ଚ ସୋ ଉପାଦାନଞ୍ଚାତିପି କାମୁପାଦାନଂ। ଦିଟ୍ଠି ଚ ସା ଉପାଦାନଞ୍ଚାତି ଦିଟ୍ଠୁପାଦାନଂ, ଦିଟ୍ଠିଂ ଉପାଦିଯତୀତିପି ଦିଟ୍ଠୁପାଦାନଂ। ''ସସ୍ସତୋ ଅତ୍ତା ଚ ଲୋକୋ ଚା''ତିଆଦୀସୁ (ପଟି॰ ମ॰ ୧।୧୪୭) ହି ପୁରିମଦିଟ୍ଠିଂ ଉତ୍ତରଦିଟ୍ଠି ଉପାଦିଯତି। ସୀଲବ୍ବତଂ ଉପାଦିଯତୀତି ସୀଲବ୍ବତୁପାଦାନଂ, ସୀଲବ୍ବତଞ୍ଚ ତଂ ଉପାଦାନଞ୍ଚାତିପି ସୀଲବ୍ବତୁପାଦାନଂ। ଗୋସୀଲଗୋୱତାଦୀନି ହି ଏୱଂ ୱିସୁଦ୍ଧୀତି ଅଭିନିୱେସତୋ ସଯମେୱ ଉପାଦାନାନି। ୱଦନ୍ତି ଏତେନାତି ୱାଦୋ, ଉପାଦିଯନ୍ତି ଏତେନାତି ଉପାଦାନଂ। କିଂ ୱଦନ୍ତି, ଉପାଦିଯନ୍ତି ୱା? ଅତ୍ତାନଂ। ଅତ୍ତନୋ ୱାଦୁପାଦାନଂ ଅତ୍ତୱାଦୁପାଦାନଂ, ଅତ୍ତୱାଦମତ୍ତମେୱ ୱା ଅତ୍ତାତି ଉପାଦିଯନ୍ତି ଏତେନାତି ଅତ୍ତୱାଦୁପାଦାନଂ। ଠପେତ୍ୱା ଇମା ଦ୍ୱେ ଦିଟ୍ଠିଯୋ ସବ୍ବାପି ଦିଟ୍ଠୀ ଦିଟ୍ଠୁପାଦାନଂ। ତେହି ଚତୂହି ଉପାଦାନେହି। ଉପାଦୀଯତୀତି ଭୁସଂ ଗଣ୍ହୀଯତି। ଉପାଦିଯତୀତି ୱା ପାଠୋ, ଲୋକୋ ଉପାଦାନେହି ତଂ ତଂ ଆରମ୍ମଣଂ ଭୁସଂ ଗଣ୍ହାତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ପଞ୍ଚଗତିସମାରୁଳ୍ହୋତି ସୁକତଦୁକ୍କଟକାରଣେହି ଗମ୍ମତି ଉପସଙ୍କମୀଯତୀତି ଗତି, ସହୋକାସକା ଖନ୍ଧା। ନିରଯୋ ତିରଚ୍ଛାନଯୋନି ପେତ୍ତିୱିସଯୋ ମନୁସ୍ସା ଦେୱାତି ଇମା ପଞ୍ଚ ଗତିଯୋ ୱୋକ୍କମନଭାୱେନ ଭୁସଂ ଆରୁଳ୍ହୋ। ପଞ୍ଚହି କାମଗୁଣେହୀତି ରୂପସଦ୍ଦଗନ୍ଧରସଫୋଟ୍ଠବ୍ବସଙ୍ଖାତେହି ପଞ୍ଚହି ୱତ୍ଥୁକାମକୋଟ୍ଠାସେହି। ରଜ୍ଜତୀତି ଅଯୋନିସୋମନସିକାରଂ ପଟିଚ୍ଚ ରାଗୁପ୍ପାଦନେନ ତେହି ରଞ୍ଜୀଯତି, ସାରତ୍ତୋ କରୀଯତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ପଞ୍ଚହି ନୀୱରଣେହୀତି ଚିତ୍ତଂ ନୀୱରନ୍ତି ପରିଯୋନନ୍ଧନ୍ତୀତି ନୀୱରଣା। କାମଚ୍ଛନ୍ଦବ୍ୟାପାଦଥିନମିଦ୍ଧୋଦ୍ଧଚ୍ଚକୁକ୍କୁଚ୍ଚୱିଚିକିଚ୍ଛାସଙ୍ଖାତେହି ପଞ୍ଚହି ନୀୱରଣେହି।

ଓନ୍ଥଟୋତି ଉପରିତୋ ପିହିତୋ।

ଛହି ୱିୱାଦମୂଲେହୀତି ଛହି ୱିୱାଦସ୍ସ ମୂଲେହି। ଯଥାହ –

‘‘ଛୟିମାନି, ଭିକ୍ଖୱେ, ୱିୱାଦମୂଲାନି। କତମାନି ଛ? ଇଧ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁ କୋଧନୋ ହୋତି ଉପନାହୀ। ଯୋ ସୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁ କୋଧନୋ ହୋତି ଉପନାହୀ। ସୋ ସତ୍ଥରିପି ଅଗାରୱୋ ୱିହରତି ଅପ୍ପତିସ୍ସୋ, ଧମ୍ମେପି, ସଙ୍ଘେପି, ସିକ୍ଖାୟପି ନ ପରିପୂରକାରୀ। ଯୋ ସୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁ ସତ୍ଥରି ଅଗାରୱୋ ୱିହରତି ଅପ୍ପତିସ୍ସୋ, ଧମ୍ମେପି, ସଙ୍ଘେପି, ସିକ୍ଖାୟପି ନ ପରିପୂରକାରୀ, ସୋ ସଙ୍ଘେ ୱିୱାଦଂ ଜନେତି। ଯୋ ହୋତି ୱିୱାଦୋ ବହୁଜନାହିତାୟ ବହୁଜନାସୁଖାୟ ବହୁନୋ ଜନସ୍ସ ଅନତ୍ଥାୟ ଅହିତାୟ ଦୁକ୍ଖାୟ ଦେୱମନୁସ୍ସାନଂ। ଏୱରୂପଂ ଚେ ତୁମ୍ହେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ୱିୱାଦମୂଲଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ୱା ବହିଦ୍ଧା ୱା ସମନୁପସ୍ସେୟ୍ୟାଥ, ତତ୍ର ତୁମ୍ହେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ତସ୍ସେୱ ପାପକସ୍ସ ୱିୱାଦମୂଲସ୍ସ ପହାନାୟ ୱାୟମେୟ୍ୟାଥ। ଏୱରୂପଂ ଚେ ତୁମ୍ହେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ୱିୱାଦମୂଲଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ୱା ବହିଦ୍ଧା ୱା ନ ସମନୁପସ୍ସେୟ୍ୟାଥ। ତତ୍ର ତୁମ୍ହେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ତସ୍ସେୱ ପାପକସ୍ସ ୱିୱାଦମୂଲସ୍ସ ଆୟତିଂ ଅନୱସ୍ସୱାୟ ପଟିପଜ୍ଜେୟ୍ୟାଥ। ଏୱମେତସ୍ସ ପାପକସ୍ସ ୱିୱାଦମୂଲସ୍ସ ପହାନଂ ହୋତି। ଏୱମେତସ୍ସ ପାପକସ୍ସ ୱିୱାଦମୂଲସ୍ସ ଆୟତିଂ ଅନୱସ୍ସୱୋ ହୋତି।

‘‘ପୁନ ଚପରଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁ ମକ୍ଖୀ ହୋତି ପଳାସୀ। ଇସ୍ସୁକୀ ହୋତି ମଚ୍ଛରୀ। ସଠୋ ହୋତି ମାୟାୱୀ। ପାପିଚ୍ଛୋ ହୋତି ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି। ସନ୍ଦିଟ୍ଠିପରାମାସୀ ହୋତି ଆଧାନଗ୍ଗାହୀ ଦୁପ୍ପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗୀ। ଯୋ ସୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁ ସନ୍ଦିଟ୍ଠିପରାମାସୀ ହୋତି ଆଧାନଗ୍ଗାହୀ ଦୁପ୍ପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗୀ, ସୋ ସତ୍ଥରିପି…ପେ… ଆୟତିଂ ଅନୱସ୍ସୱୋ ହୋତୀ’’ତି (ପରି। ୨୭୨; ଅ। ନି। ୬।୩୬)।

ତତ୍ଥ କୋଧନୋତି କୁଜ୍ଝନଲକ୍ଖଣେନ କୋଧେନ ସମନ୍ନାଗତୋ। ଉପନାହୀତି ୱେରଅପ୍ପଟିନିସ୍ସଜ୍ଜନଲକ୍ଖଣେନ ଉପନାହେନ ସମନ୍ନାଗତୋ। ଅହିତାୟ ଦୁକ୍ଖାୟ ଦେୱମନୁସ୍ସାନନ୍ତି ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ୱିୱାଦୋ କଥଂ ଦେୱମନୁସ୍ସାନଂ ଅହିତାୟ ଦୁକ୍ଖାୟ ସଂୱତ୍ତତୀତି? କୋସମ୍ବକକ୍ଖନ୍ଧକେ (ମହାୱ। ୪୫୧ ଆଦୟୋ) ୱିୟ ଦ୍ୱୀସୁ ଭିକ୍ଖୂସୁ ୱିୱାଦଂ ଆପନ୍ନେସୁ ତସ୍ମିଂ ୱିହାରେ ତେସଂ ଅନ୍ତେୱାସିକା ୱିୱଦନ୍ତି, ତେସଂ ଓୱାଦଂ ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ଭିକ୍ଖୁନିସଙ୍ଘୋ ୱିୱଦତି, ତତୋ ତେସଂ ଉପଟ୍ଠାକାପି ୱିୱଦନ୍ତି। ଅଥ ମନୁସ୍ସାନଂ ଆରକ୍ଖଦେୱତା ଦ୍ୱେ କୋଟ୍ଠାସା ହୋନ୍ତି। ଧମ୍ମୱାଦୀନଂ ଆରକ୍ଖଦେୱତା ଧମ୍ମୱାଦିନିୟୋ ହୋନ୍ତି ଅଧମ୍ମୱାଦୀନଂ ଅଧମ୍ମୱାଦିନିୟୋ। ତତୋ ଆରକ୍ଖଦେୱତାନଂ ମିତ୍ତା ଭୁମ୍ମଟ୍ଠଦେୱତା ଭିଜ୍ଜନ୍ତି। ଏୱଂ ପରମ୍ପରାୟ ଯାୱ ବ୍ରହ୍ମଲୋକା ଠପେତ୍ୱା ଅରିୟସାୱକେ ସବ୍ବେ ଦେୱମନୁସ୍ସା ଦ୍ୱେ କୋଟ୍ଠାସା ହୋନ୍ତି। ଧମ୍ମୱାଦୀହି ପନ ଅଧମ୍ମୱାଦିନୋୱ ବହୁତରା ହୋନ୍ତି। ତତୋ ଯଂ ବହୁକେହି ଗହିତଂ, ସଚ୍ଚଂ ତଂ ସଚ୍ଚନ୍ତି ଧମ୍ମଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତ୍ୱା ବହୁତରାୱ ଅଧମ୍ମଂ ଗଣ୍ହନ୍ତି। ତେ ଅଧମ୍ମଂ ପୁରକ୍ଖତ୍ୱା ୱିହରନ୍ତା ଅପାୟେସୁ ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି। ଏୱଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ୱିୱାଦୋ ଦେୱମନୁସ୍ସାନଂ ଅହିତାୟ ଦୁକ୍ଖାୟ ହୋତି। ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ୱାତି ତୁମ୍ହାକଂ ଅବ୍ଭନ୍ତରପରିସାୟ ୱା। ବହିଦ୍ଧା ୱାତି ପରେସଂ ପରିସାୟ ୱା। ମକ୍ଖୀତି ପରେସଂ ଗୁଣମକ୍ଖଣଲକ୍ଖଣେନ ମକ୍ଖେନ ସମନ୍ନାଗତୋ। ପଳାସୀତି ଯୁଗଗ୍ଗାହଲକ୍ଖଣେନ ପଳାସେନ ସମନ୍ନାଗତୋ। ଇସ୍ସୁକୀତି ପରେସଂ ସକ୍କାରାଦିଇସ୍ସାୟନଲକ୍ଖଣାୟ ଇସ୍ସାୟ ସମନ୍ନାଗତୋ। ମଚ୍ଛରୀତି ଆୱାସମଚ୍ଛରିୟାଦୀହି ପଞ୍ଚହି ମଚ୍ଛରିୟେହି ସମନ୍ନାଗତୋ। ସଠୋତି କେରାଟିକୋ। ମାୟାୱୀତି କତପାପପଟିଚ୍ଛାଦକୋ। ପାପିଚ୍ଛୋତି ଅସନ୍ତସମ୍ଭାୱନିଚ୍ଛକୋ ଦୁସ୍ସୀଲୋ। ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠୀତି ନତ୍ଥିକୱାଦୀ ଅହେତୁକୱାଦୀ ଅକିରିୟୱାଦୀ। ସନ୍ଦିଟ୍ଠିପରାମାସୀତି ସୟଂ ଦିଟ୍ଠିମେୱ ପରାମସତି। ଆଧାନଗ୍ଗାହୀତି ଦଳ୍ହଗ୍ଗାହୀ। ଦୁପ୍ପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗୀତି ନ ସକ୍କା ହୋତି ଗହିତଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜାପେତୁଂ। ଖୁଦ୍ଦକୱତ୍ଥୁୱିଭଙ୍ଗେ ପନ ‘‘ତତ୍ଥ କତମାନି ଛ ୱିୱାଦମୂଲାନି? କୋଧୋ ମକ୍ଖୋ ଇସ୍ସା ସାଠେୟ୍ୟଂ ପାପିଚ୍ଛତା ସନ୍ଦିଟ୍ଠିପରାମାସିତା, ଇମାନି ଛ ୱିୱାଦମୂଲାନୀ’’ତି (ୱିଭ। ୯୪୪) ପଧାନୱସେନ ଏକେକୋୟେୱ ଧମ୍ମୋ ୱୁତ୍ତୋ।

ଛହି ତଣ୍ହାକାୟେହୀତି ‘‘ରୂପତଣ୍ହା, ସଦ୍ଦତଣ୍ହା, ଗନ୍ଧତଣ୍ହା, ରସତଣ୍ହା, ଫୋଟ୍ଠବ୍ବତଣ୍ହା, ଧମ୍ମତଣ୍ହା’’ତି (ୱିଭ। ୯୪୪) ୱୁତ୍ତାହି ଛହି ତଣ୍ହାହି। ତତ୍ଥ ଯସ୍ମା ଏକେକାୟେୱ ତଣ୍ହା ଅନେକୱିସୟତ୍ତା ଏକେକସ୍ମିଂ ୱିସୟେ ପୁନପ୍ପୁନଂ ଉପ୍ପତ୍ତିତୋ ଅନେକା ହୋନ୍ତି, ତସ୍ମା ସମୂହଟ୍ଠେନ କାୟସଦ୍ଦେନ ଯୋଜେତ୍ୱା ତଣ୍ହାକାୟାତି ୱୁତ୍ତଂ। ତଣ୍ହାକାୟାତି ୱୁତ୍ତେପି ତଣ୍ହା ଏୱ। ରଜ୍ଜତୀତି ସୟଂ ଆରମ୍ମଣେ ରଜ୍ଜତି, ସାରତ୍ତୋ ହୋତି।

ଛହି ଦିଟ୍ଠିଗତେହୀତି ସବ୍ବାସୱସୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତେହି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ତତ୍ଥ –

‘‘ତସ୍ସ ଏୱଂ ଅୟୋନିସୋ ମନସିକରୋତୋ ଛନ୍ନଂ ଦିଟ୍ଠୀନଂ ଅଞ୍ଞତରା ଦିଟ୍ଠି ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ‘ଅତ୍ଥି ମେ ଅତ୍ତା’ତି ୱା ଅସ୍ସ ସଚ୍ଚତୋ ଥେତତୋ ଦିଟ୍ଠି ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ‘ନତ୍ଥି ମେ ଅତ୍ତା’ତି ୱା ଅସ୍ସ ସଚ୍ଚତୋ ଥେତତୋ ଦିଟ୍ଠି ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ‘ଅତ୍ତନାୱ ଅତ୍ତାନଂ ସଞ୍ଜାନାମୀ’ତି ୱା ଅସ୍ସ ସଚ୍ଚତୋ ଥେତତୋ ଦିଟ୍ଠି ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ‘ଅତ୍ତନାୱ ଅନତ୍ତାନଂ ସଞ୍ଜାନାମୀ’ତି ୱା ଅସ୍ସ ସଚ୍ଚତୋ ଥେତତୋ ଦିଟ୍ଠି ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ‘ଅନତ୍ତନାୱ ଅତ୍ତାନଂ ସଞ୍ଜାନାମୀ’ତି ୱା ଅସ୍ସ ସଚ୍ଚତୋ ଥେତତୋ ଦିଟ୍ଠି ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଅଥ ୱା ପନସ୍ସ ଏୱଂ ଦିଟ୍ଠି ହୋତି ‘ଯୋ ମେ ଅୟଂ ଅତ୍ତା ୱଦୋ ୱେଦେୟ୍ୟୋ ତତ୍ର ତତ୍ର କଲ୍ୟାଣପାପକାନଂ କମ୍ମାନଂ ୱିପାକଂ ପଟିସଂୱେଦେତି, ସୋ ଚ ଖୋ ପନ ମେ ଅୟଂ ଅତ୍ତା ନିଚ୍ଚୋ ଧୁୱୋ ସସ୍ସତୋ ଅୱିପରିଣାମଧମ୍ମୋ ସସ୍ସତିସମଂ ତଥେୱ ଠସ୍ସତୀ’’’ତି (ମ।

ନି। ୧।୧୯)।

ତତ୍ଥ ଅତ୍ଥି ମେ ଅତ୍ତାତି ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠି ସବ୍ବକାଲେସୁ ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ଥିତଂ ଗଣ୍ହାତି। ସଚ୍ଚତୋ ଥେତତୋତି ଭୂତତୋ ଚ ଥିରତୋ ଚ, ‘‘ଇଦଂ ସଚ୍ଚ’’ନ୍ତି ସୁଟ୍ଠୁ ଦଳ୍ହଭାୱେନାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ନତ୍ଥି ମେ ଅତ୍ତାତି ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠି ସତୋ ସତ୍ତସ୍ସ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ୱିଭୱଗ୍ଗହଣତୋ। ଅଥ ୱା ପୁରିମାପି ତୀସୁ କାଲେସୁ ଅତ୍ଥୀତି ଗହଣତୋ ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠି, ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନମେୱ ଅତ୍ଥୀତି ଗଣ୍ହନ୍ତୀ ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠି, ପଚ୍ଛିମାପି ଅତୀତାନାଗତେସୁ ନତ୍ଥୀତି ଗହଣତୋ ‘‘ଭସ୍ମନ୍ତା ଆହୁତିୟୋ’’ତି ଗହିତଦିଟ୍ଠିଗତିକାନଂ ୱିୟ ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠି। ଅତୀତେ ଏୱ ନତ୍ଥୀତି ଗଣ୍ହନ୍ତୀ ଅଧିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନକସ୍ସ ୱିୟ ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠି। ଅତ୍ତନାୱ ଅତ୍ତାନଂ ସଞ୍ଜାନାମୀତି ସଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧସୀସେନ ଖନ୍ଧେ ଅତ୍ତାତି ଗହେତ୍ୱା ସଞ୍ଞାୟ ଅୱସେସକ୍ଖନ୍ଧେ ସଞ୍ଜାନତୋ ଇମିନା ଅତ୍ତନା ଇମଂ ଅତ୍ତାନଂ ସଞ୍ଜାନାମୀତି ହୋତି। ଅତ୍ତନାୱ ଅନତ୍ତାନନ୍ତି ସଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧଂୟେୱ ଅତ୍ତାତି ଗହେତ୍ୱା, ଇତରେ ଚତ୍ତାରୋପି ଅନତ୍ତାତି ଗହେତ୍ୱା ସଞ୍ଞାୟ ତେ ସଞ୍ଜାନତୋ ଏୱଂ ହୋତି। ଅନତ୍ତନାୱ ଅତ୍ତାନନ୍ତି ସଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧଂ ଅନତ୍ତାତି ଗହେତ୍ୱା, ଇତରେ ଚତ୍ତାରୋପି ଅତ୍ତାତି ଗହେତ୍ୱା ସଞ୍ଞାୟ ତେ ସଞ୍ଜାନତୋ ଏୱଂ ହୋତି। ସବ୍ବାପି ସସ୍ସତୁଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିୟୋୱ। ୱଦୋ ୱେଦେୟ୍ୟୋତିଆଦୟୋ ପନ ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିୟା ଏୱ ଅଭିନିୱେସାକାରା। ତତ୍ଥ ୱଦତୀତି ୱଦୋ, ୱଚୀକମ୍ମସ୍ସ କାରକୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ୱେଦୟତୀତି ୱେଦେୟ୍ୟୋ, ଜାନାତି ଅନୁଭୱତି ଚାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। କିଂ ୱେଦେତୀତି? ତତ୍ର ତତ୍ର କଲ୍ୟାଣପାପକାନଂ କମ୍ମାନଂ ୱିପାକଂ ପଟିସଂୱେଦେତି । ତତ୍ର ତତ୍ରାତି ତେସୁ ତେସୁ ୟୋନିଗତିଠିତିନିୱାସନିକାୟେସୁ ଆରମ୍ମଣେସୁ ୱା। ନିଚ୍ଚୋତି ଉପ୍ପାଦୱୟରହିତୋ। ଧୁୱୋତି ଥିରୋ ସାରଭୂତୋ। ସସ୍ସତୋତି ସବ୍ବକାଲିକୋ। ଅୱିପରିଣାମଧମ୍ମୋତି ଅତ୍ତନୋ ପକତିଭାୱଂ ଅୱିଜହନଧମ୍ମୋ, କକଣ୍ଟକୋ ୱିୟ ନାନପ୍ପକାରତଂ ନାପଜ୍ଜତି। ସସ୍ସତିସମନ୍ତି ଚନ୍ଦସୂରିୟସମୁଦ୍ଦମହାପଥୱୀପବ୍ବତା ଲୋକୱୋହାରେନ ସସ୍ସତିୟୋତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ସସ୍ସତୀହି ସମଂ ସସ୍ସତିସମଂ। ୟାୱ ସସ୍ସତିୟୋ ତିଟ୍ଠନ୍ତି, ତାୱ ତଥେୱ ଠସ୍ସତୀତି ଗଣ୍ହତୋ ଏୱଂ ଦିଟ୍ଠି ହୋତି।

ଖୁଦ୍ଦକୱତ୍ଥୁୱିଭଙ୍ଗେ ପନ ‘‘ତତ୍ର ତତ୍ର ଦୀଘରତ୍ତଂ କଲ୍ୟାଣପାପକାନଂ କମ୍ମାନଂ ୱିପାକଂ ପଚ୍ଚନୁଭୋତି, ନ ସୋ ଜାତୋ ନାହୋସି, ନ ସୋ ଜାତୋ ନ ଭୱିସ୍ସତି, ନିଚ୍ଚୋ ଧୁୱୋ ସସ୍ସତୋ ଅୱିପରିଣାମଧମ୍ମୋତି ୱା ପନସ୍ସ ସଚ୍ଚତୋ ଥେତତୋ ଦିଟ୍ଠି ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି (ୱିଭ। ୯୪୮) ଛ ଦିଟ୍ଠୀ ଏୱଂ ୱିସେସେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତା।

ତତ୍ଥ ନ ସୋ ଜାତୋ ନାହୋସୀତି ସୋ ଅତ୍ତା ଅଜାତିଧମ୍ମତୋ ନ ଜାତୋ ନାମ, ସଦା ୱିଜ୍ଜମାନୋୟେୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନେୱ ଅତୀତେ ନାହୋସି, ଅନାଗତେ ନ ଭୱିସ୍ସତି। ୟୋ ହି ଜାତୋ, ସୋ ଅହୋସି। ୟୋ ଚ ଜାୟିସ୍ସତି, ସୋ ଭୱିସ୍ସତୀତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଅଥ ୱା ନ ସୋ ଜାତୋ ନାହୋସୀତି ସୋ ସଦା ୱିଜ୍ଜମାନତ୍ତା ଅତୀତେପି ନ ଜାତୁ ନ ଅହୋସି, ଅନାଗତେପି ନ ଜାତୁ ନ ଭୱିସ୍ସତି। ଅନୁସୟା ୱୁତ୍ତା।

ସତ୍ତହି ସଞ୍ଞୋଜନେହୀତି ସତ୍ତକନିପାତେ ୱୁତ୍ତେହି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ତତ୍ଥ –

‘‘ସତ୍ତିମାନି, ଭିକ୍ଖୱେ, ସଂୟୋଜନାନି। କତମାନି ସତ୍ତ? ଅନୁନୟସଂୟୋଜନଂ, ପଟିଘସଂୟୋଜନଂ, ଦିଟ୍ଠିସଂୟୋଜନଂ, ୱିଚିକିଚ୍ଛାସଂୟୋଜନଂ, ମାନସଂୟୋଜନଂ, ଭୱରାଗସଂୟୋଜନଂ, ଅୱିଜ୍ଜାସଂୟୋଜନଂ। ଇମାନି ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସତ୍ତ ସଂୟୋଜନାନୀ’’ତି (ଅ। ନି। ୭।୮)।

ତତ୍ଥ ଅନୁନୟସଂୟୋଜନନ୍ତି କାମରାଗସଂୟୋଜନଂ। ସବ୍ବାନେୱେତାନି ବନ୍ଧନଟ୍ଠେନ ସଂୟୋଜନାନି।

ସତ୍ତହି ମାନେହୀତି ଖୁଦ୍ଦକୱତ୍ଥୁୱିଭଙ୍ଗେ ୱୁତ୍ତେହି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ତତ୍ଥ –

‘‘ମାନୋ , ଅତିମାନୋ, ମାନାତିମାନୋ, ଓମାନୋ, ଅଧିମାନୋ, ଅସ୍ମିମାନୋ, ମିଚ୍ଛାମାନୋ’’ତି (ୱିଭ। ୯୫୦)।

ତତ୍ଥ ମାନୋତି ସେୟ୍ୟାଦିୱସେନ ପୁଗ୍ଗଲଂ ଅନାମସିତ୍ୱା ଜାତିଆଦୀସୁ ୱତ୍ଥୁୱସେନେୱ ଉନ୍ନତି। ଅତିମାନୋତି ଜାତିଆଦୀହି ‘‘ମୟା ସଦିସୋ ନତ୍ଥୀ’’ତି ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ଉନ୍ନତି। ମାନାତିମାନୋତି ‘‘ଅୟଂ ପୁବ୍ବେ ମୟା ସଦିସୋ, ଇଦାନି ଅହଂ ସେଟ୍ଠୋ, ଅୟଂ ହୀନତରୋ’’ତି ଉପ୍ପନ୍ନମାନୋ। ଓମାନୋତି ଜାତିଆଦୀହି ଅତ୍ତାନଂ ହେଟ୍ଠା କତ୍ୱା ପୱତ୍ତମାନୋ, ହୀନୋହମସ୍ମୀତି ମାନୋୟେୱ। ଅଧିମାନୋତି ଅନଧିଗତେୟେୱ ଚତୁସଚ୍ଚଧମ୍ମେ ଅଧିଗତୋତି ମାନୋ। ଅୟଂ ପନ ଅଧିମାନୋ ପରିସୁଦ୍ଧସୀଲସ୍ସ କମ୍ମଟ୍ଠାନେ ଅପ୍ପମତ୍ତସ୍ସ ନାମରୂପଂ ୱୱତ୍ଥପେତ୍ୱା ପଚ୍ଚୟପରିଗ୍ଗହେନ ୱିତିଣ୍ଣକଙ୍ଖସ୍ସ ତିଲକ୍ଖଣଂ ଆରୋପେତ୍ୱା ସଙ୍ଖାରେ ସମ୍ମସନ୍ତସ୍ସ ଆରଦ୍ଧୱିପସ୍ସକସ୍ସ ପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ନ ଅଞ୍ଞେସଂ। ଅସ୍ମିମାନୋତି ରୂପାଦୀସୁ ଖନ୍ଧେସୁ ଅସ୍ମୀତି ମାନୋ, ‘‘ଅହଂ ରୂପ’’ନ୍ତିଆଦିୱସେନ ଉପ୍ପନ୍ନମାନୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ମିଚ୍ଛାମାନୋତି ପାପକେନ କମ୍ମାୟତନାଦିନା ଉପ୍ପନ୍ନମାନୋ।

ଲୋକଧମ୍ମା ୱୁତ୍ତା। ସମ୍ପରିୱତ୍ତତୀତି ଲୋକଧମ୍ମେହି ହେତୁଭୂତେହି ଲାଭାଦୀସୁ ଚତୂସୁ ଅନୁରୋଧୱସେନ, ଅଲାଭାଦୀସୁ ଚତୂସୁ

ପଟିୱିରୋଧୱସେନ ଭୁସଂ ନିୱତ୍ତତି, ପକତିଭାୱଂ ଜହାତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ମିଚ୍ଛତ୍ତାପି ୱୁତ୍ତତ୍ଥା। ନିମ୍ମାତୋତି ଗତୋ ପକ୍କନ୍ଦୋ, ଅଭିଭୂତୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅଟ୍ଠହି ପୁରିସଦୋସେହୀତି ଅଟ୍ଠକନିପାତେ ଉପମାହି ସହ, ଖୁଦ୍ଦକୱତ୍ଥୁୱିଭଙ୍ଗେ ଉପମଂ ୱିନା ୱୁତ୍ତେହି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ତତ୍ଥ –

''କତମେ ଅଟ୍ଠ ପୁରିସଦୋସା? ଇଧ ଭିକ୍ଖୁ ଭିକ୍ଖୁଂ ଆପତ୍ତିୟା ଚୋଦେନ୍ତି। ସୋ ଭିକ୍ଖୁ ଭିକ୍ଖୂହି ଆପତ୍ତିୟା ଚୋଦିୟମାନୋ 'ନ ସରାମି ନ ସରାମୀ'ତି ଅସ୍ସତିୟାୱ ନିବ୍ବେଠେତି। ଅୟଂ ପଠମୋ ପୁରିସଦୋସୋ।

''ପୁନ ଚପରଂ ଭିକ୍ଖୂ ଭିକ୍ଖୁଂ ଆପତ୍ତିୟା ଚୋଦେନ୍ତି। ସୋ ଭିକ୍ଖୁ ଭିକ୍ଖୂହି ଆପତ୍ତିୟା ଚୋଦିୟମାନୋ ଚୋଦକଂୟେୱ ପଟିପ୍ଫରତି 'କିଂ ନୁ ଖୋ ତୁୟ୍ହଂ ବାଲସ୍ସ ଅବ୍ୟତ୍ତସ୍ସ ଭଣିତେନ, ତ୍ୱମ୍ପି ନାମ ମଂ ଭଣିତବ୍ବଂ ମଞ୍ଞସୀ'ତି? ଅୟଂ ଦୁତିୟୋ ପୁରିସଦୋସୋ।

''ପୁନ ଚପରଂ ଭିକ୍ଖୂ ଭିକ୍ଖୁଂ ଆପତ୍ତିୟା ଚୋଦେନ୍ତି। ସୋ ଭିକ୍ଖୁ ଭିକ୍ଖୂହି ଆପତ୍ତିୟା ଚୋଦିୟମାନୋ ଚୋଦକଂୟେୱ ପଚ୍ଚାରୋପେତି 'ତ୍ୱମ୍ପି ଖୋସି ଇତ୍ଥନ୍ନାମଂ ଆପତ୍ତିଂ ଆପନ୍ନୋ, ତ୍ୱଂ ତାୱ ପଠମଂ ପଟିକରୋହୀ'ତି। ଅୟଂ ତତିୟୋ ପୁରିସଦୋସୋ।

''ପୁନ ଚପରଂ ଭିକ୍ଖୂ ଭିକ୍ଖୁଂ ଆପତ୍ତିୟା ଚୋଦେନ୍ତି। ସୋ ଭିକ୍ଖୁ ଭିକ୍ଖୂହି ଆପତ୍ତିୟା ଚୋଦିୟମାନୋ ଅଞ୍ଞେନଞ୍ଞଂ ପଟିଚରତି, ବହିଦ୍ଧା କଥଂ ଅପନାମେତି, କୋପଞ୍ଚ ଦୋସଞ୍ଚ ଅପ୍ପଚ୍ଚୟଞ୍ଚ ପାତୁକରୋତି। ଅୟଂ ଚତୁତ୍ଥୋ ପୁରିସଦୋସୋ।

''ପୁନ ଚପରଂ ଭିକ୍ଖୂ ଭିକ୍ଖୁଂ ଆପତ୍ତିୟା ଚୋଦେନ୍ତି। ସୋ ଭିକ୍ଖୁ ଭିକ୍ଖୂହି ଆପତ୍ତିୟା ଚୋଦିୟମାନୋ ସଙ୍ଘମଜ୍ଝେ ବାହାୱିକ୍ଖେପକଂ ଭଣତି। ଅୟଂ ପଞ୍ଚମୋ ପୁରିସଦୋସୋ।

''ପୁନ ଚପରଂ ଭିକ୍ଖୂ ଭିକ୍ଖୁଂ ଆପତ୍ତିୟା ଚୋଦେନ୍ତି। ସୋ ଭିକ୍ଖୁ ଭିକ୍ଖୂହି ଆପତ୍ତିୟା ଚୋଦିୟମାନୋ ଅନାଦିୟିତ୍ୱା ସଙ୍ଘଂ ଅନାଦିୟିତ୍ୱା ଚୋଦକଂ ସାପତ୍ତିକୋୱ ୟେନ କାମଂ ପକ୍କମତି। ଅୟଂ ଛଟ୍ଠୋ ପୁରିସଦୋସୋ।

''ପୁନ ଚପରଂ ଭିକ୍ଖୂ ଭିକ୍ଖୁଂ ଆପତ୍ତିୟା ଚୋଦେନ୍ତି। ସୋ ଭିକ୍ଖୁ ଭିକ୍ଖୂହି ଆପତ୍ତିୟା ଚୋଦିୟମାନୋ 'ନେୱାହଂ ଆପନ୍ନୋମ୍ହି, ନ ପନାହଂ ଅନାପନ୍ନୋମ୍ହୀ'ତି ସୋ ତୁଣ୍ହୀଭୂତୋ ସଙ୍ଘଂ ୱିହେସେତି। ଅୟଂ ସତ୍ତମୋ ପୁରିସଦୋସୋ।

''ପୁନ ଚପରଂ ଭିକ୍ଖୂ ଭିକ୍ଖୁଂ ଆପତ୍ତିୟା ଚୋଦେନ୍ତି। ସୋ ଭିକ୍ଖୁ ଭିକ୍ଖୂହି ଆପତ୍ତିୟା ଚୋଦିୟମାନୋ ଏୱମାହ – 'କିଂ ନୁ ଖୋ ତୁମ୍ହେ ଆୟସ୍ମନ୍ତୋ ଅତିବାଳ୍ହଂ ମୟି ବ୍ୟାୱଟା? ଇଦାନାହଂ ସିକ୍ଖଂ ପଚ୍ଚକ୍ଖାୟ ହୀନାୟାୱତ୍ତିସ୍ସାମୀ'ତି। ସୋ ସିକ୍ଖଂ ପଚ୍ଚକ୍ଖାୟ ହୀନାୟାୱତ୍ତିତ୍ୱା ଏୱମାହ 'ଇଦାନି ଖୋ ତୁମ୍ହେ ଆୟସ୍ମନ୍ତୋ ଅତ୍ତମନା ହୋଥା'ତି। ଅୟଂ ଅଟ୍ଠମୋ ପୁରିସଦୋସୋ। ଇମେ ଅଟ୍ଠ ପୁରିସଦୋସା''ତି (ୱିଭ। ୯୫୭; ଅ। ନି। ୮।୧୪)।

ତତ୍ଥ ପୁରିସଦୋସାତି ପୁରିସାନଂ ଦୋସା, ତେ ପନ ପୁରିସସନ୍ତାନଂ ଦୂସେନ୍ତୀତି ଦୋସା। ନ ସରାମି ନ ସରାମୀତି ''ମୟା ଏତସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ କତଟ୍ଠାନଂ ନସ୍ସରାମି ନ ସଲ୍ଲକ୍ଖେମୀ''ତି ଏୱଂ ଅସ୍ସତିଭାୱେନ ନିବ୍ବେଠେତି ମୋଚେତି। ଚୋଦକଂୟେୱ ପଟିପ୍ଫରତୀତି ପଟିୱିରୁଦ୍ଧୋ ହୁତ୍ୱା ଫରତି, ପଟିଆଣିଭାୱେନ ତିଟ୍ଠତି। କିଂ ନୁ ଖୋ ତୁୟ୍ହନ୍ତି ତୁୟ୍ହଂ ବାଲସ୍ସ ଅବ୍ୟତ୍ତସ୍ସ ଭଣିତେନ ନାମ କିଂ, ୟୋ ତ୍ୱଂ ନେୱ ୱତ୍ଥୁଂ, ନ ଆପତ୍ତିଂ, ନ ଚୋଦନଂ ଜାନାସୀତି ଦୀପେତି। ତ୍ୱମ୍ପି ନାମ ଏୱଂ କିଞ୍ଚି ଅଜାନନ୍ତୋ ଭଣିତବ୍ବଂ ମଞ୍ଞସୀତି ଅଜ୍ଝୋତ୍ଥରତି। ପଚ୍ଚାରୋପେତୀତି ''ତ୍ୱମ୍ପି ଖୋସୀ''ତିଆଦୀନି ୱଦନ୍ତୋ ପତିଆରୋପେତି। ପଟିକରୋହୀତି ଦେସନାଗାମିନିଂ ଦେସେହି, ୱୁଟ୍ଠାନଗାମିନିତୋ ୱୁଟ୍ଠାହି, ତତୋ ସୁଦ୍ଧନ୍ତେ ପତିଟ୍ଠିତୋ ଅଞ୍ଞଂ ଚୋଦେସ୍ସସୀତି ଦୀପେତି। ଅଞ୍ଞେନଞ୍ଞଂ ପଟିଚରତୀତି ଅଞ୍ଞେନ କାରଣେନ, ୱଚନେନ ୱା ଅଞ୍ଞଂ କାରଣଂ, ୱଚନଂ ୱା ପଟିଚ୍ଛାଦେତି। ''ଆପତ୍ତିଂ ଆପନ୍ନୋସୀ''ତି ୱୁତ୍ତୋ ''କୋ ଆପନ୍ନୋ, କିଂ ଆପନ୍ନୋ, କିସ୍ମିଂ ଆପନ୍ନୋ, କଥଂ ଆପନ୍ନୋ, କଂ ଭଣଥ, କିଂ ଭଣଥା''ତି ଭଣତି। ''ଏୱରୂପଂ କିଞ୍ଚି ତୟା ଦିଟ୍ଠ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତେ ''ନ ସୁଣାମୀ''ତି ସୋତଂ ଉପନେତି। ବହିଦ୍ଧା କଥଂ ଅପନାମେତୀତି ''ଇତ୍ଥନ୍ନାମଂ ଆପତ୍ତିଂ ଆପନ୍ନୋସୀ''ତି ପୁଟ୍ଠୋ ''ପାଟଲିପୁତ୍ତଂ ଗତୋମ୍ହୀ''ତି ୱତ୍ୱା ପୁନ ''ନ ତୱ ପାଟଲିପୁତ୍ତଗମନଂ ପୁଚ୍ଛାମା''ତି ୱୁତ୍ତେ ତତୋ ରାଜଗହଂ ଗତୋମ୍ହୀତି। ''ରାଜଗହଂ ୱା ୟାହି ବ୍ରାହ୍ମଣଗେହଂ ୱା, ଆପତ୍ତିଂ ଆପନ୍ନୋସୀ''ତି। ''ତତ୍ଥ ମେ ସୂକରମଂସଂ ଲଦ୍ଧ''ନ୍ତିଆଦୀନି ୱଦନ୍ତୋ କଥଂ ବହିଦ୍ଧା ୱିକ୍ଖିପତି। କୋପନ୍ତି କୁପିତଭାୱଂ, ଦୋସନ୍ତି ଦୁଟ୍ଠଭାୱଂ। ଉଭୟମ୍ପେତଂ କୋଧସ୍ସେୱ ନାମଂ। ଅପ୍ପଚ୍ଚୟନ୍ତି ଅସନ୍ତୁଟ୍ଠାକାରଂ, ଦୋମନସ୍ସସ୍ସେତଂ ନାମଂ। ପାତୁକରୋତୀତି ଦସ୍ସେତି ପକାସେତି। ବାହାୱିକ୍ଖେପକଂ ଭଣତୀତି ବାହଂ ୱିକ୍ଖିପିତ୍ୱା ୱିକ୍ଖିପିତ୍ୱା ଅଲଜ୍ଜିୱଚନଂ ୱଦତି। ଅନାଦିୟିତ୍ୱାତି ଚିତ୍ତୀକାରେନ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ଅୱଜାନିତ୍ୱା, ଅନାଦରୋ ହୁତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିହେସେତୀତି ୱିହେଠେତି ବାଧତି। ଅତିବାଳ୍ହନ୍ତି ଅତିଦଳ୍ହଂ ଅତିପ୍ପମାଣଂ। ମୟି ବ୍ୟାୱଟାତି ମୟି ବ୍ୟାପାରଂ ଆପନ୍ନା। ହୀନାୟାୱତ୍ତିତ୍ୱାତି ହୀନସ୍ସ ଗିହିଭାୱସ୍ସ ଅତ୍ଥାୟ ଆୱତ୍ତିତ୍ୱା, ଗିହୀ ହୁତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅତ୍ତମନା ହୋଥାତି ତୁଟ୍ଠଚିତ୍ତା ହୋଥ, ''ମୟା ଲଭିତବ୍ବଂ

ଲଭଥ, ମଯା ଓସିତଙ୍କଟ୍ଠାନେ ଓସଥ, ଫାସୁଓିହାରୋ ଓା ମଯା କତୋ’’ତି ଅଧିପ୍ପାଯେନ ଓଦତି। ଦୁସ୍ସତୀତି ଦୁଟ୍ଠୋ ହୋତି।

ନଓହି ଆଘାତଓତ୍ଥୂହୀତି ସଭେସ୍ସୁ ଉପ୍ପତ୍ତିଓସେନେଓ କଥିତାନି। ଯଥାହ –

‘‘ନଓଯିମାନି, ଭିକ୍ଖଓେ, ଆଘାତଓତ୍ଥୂନି। କତମାନି ନଓ? ‘ଅନତ୍ଥଂ ମେ ଅଚରୀ’ତି ଆଘାତଂ ବନ୍ଧତି, ‘ଅନତ୍ଥଂ ମେ ଚରତୀ’ତି ଆଘାତଂ ବନ୍ଧତି, ‘ଅନତ୍ଥଂ ମେ ଚରିସ୍ସତୀ’ତି ଆଘାତଂ ବନ୍ଧତି, ‘ପିଯସ୍ସ ମେ ମନାପସ୍ସ ଅନତ୍ଥଂ ଅଚରି, ଅନତ୍ଥଂ ଚରତି, ଅନତ୍ଥଂ ଚରିସ୍ସତୀ’ତି ଆଘାତଂ ବନ୍ଧତି, ‘ଅପ୍ପିଯସ୍ସ ମେ ଅମନାପସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ଅଚରି, ଅତ୍ଥଂ ଚରତି, ଅତ୍ଥଂ ଚରିସ୍ସତୀ’ତି ଆଘାତଂ ବନ୍ଧତି। ଇମାନି ଖୋ, ଭିକ୍ଖଓେ, ନଓ ଆଘାତଓତ୍ଥୂନୀ’’ତି (ଅ॰ ନି॰ ୯।୨୯)।

ତତ୍ଥ ଆଘାତଓତ୍ଥୂନୀତି ଆଘାତକାରଣାନି। ଆଘାତନ୍ତି ଚେତ୍ଥ କୋପୋ, ସୋଯେଓ ଉପରୂପରି କୋପସ୍ସ ଓତ୍ଥୁଭାଓା ଆଘାତଓତ୍ଥୁ। ଆଘାତଂ ବନ୍ଧତୀତି କୋପଂ ବନ୍ଧତି କରୋତି ଉପ୍ପାଦେତି। ‘‘ଅତ୍ଥଂ ମେ ନାଚରି, ନ ଚରତି, ନ ଚରିସ୍ସତି। ପିଯସ୍ସ ମେ ମନାପସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ନାଚରି, ନ ଚରତି, ନ ଚରିସ୍ସତି। ଅପ୍ପିଯସ୍ସ ମେ ଅମନାପସ୍ସ ଅନତ୍ଥଂ ନାଚରି, ନ ଚରତି, ନ ଚରିସ୍ସତୀ’’ତି (ମହାନି॰ ୮୫; ୱିଭ॰ ୯୬୦; ଧ॰ ସ॰ ୧୦୬୬) ନିଦ୍ଦେସେ ୱୁତ୍ତାନି ଅପରାନିପି ନଓ ଆଘାତଓତ୍ଥୂନି ଇମେହେଓ ନଓହି ସଙ୍ଗହିତାନି। ଆଘାତିତୋତି ଘଟ୍ଟିତୋ।

ନଓୱିଧମାନେହୀତି କତମେ ନଓୱିଧମାନା? ସେଯ୍ୟସ୍ସ ସେଯ୍ୟୋହମସ୍ମୀତି ମାନୋ, ସେଯ୍ୟସ୍ସ ସଦିସୋହମସ୍ମୀତି ମାନୋ, ସେଯ୍ୟସ୍ସ ହୀନୋହମସ୍ମୀତି ମାନୋ। ସଦିସସ୍ସ ସେଯ୍ୟୋହମସ୍ମୀତି ମାନୋ, ସଦିସସ୍ସ ସଦିସୋହମସ୍ମୀତି ମାନୋ, ସଦିସସ୍ସ ହୀନୋହମସ୍ମୀତି ମାନୋ। ହୀନସ୍ସ ସେଯ୍ୟୋହମସ୍ମୀତି ମାନୋ, ହୀନସ୍ସ ସଦିସୋହମସ୍ମୀତି ମାନୋ, ହୀନସ୍ସ ହୀନୋହମସ୍ମୀତି ମାନୋ। ଇମେ ନଓୱିଧମାନା (ୱିଭ॰ ୯୬୨)।

ଏତ୍ଥ ପନ ସେଯ୍ୟସ୍ସ ସେଯ୍ୟୋହମସ୍ମୀତି ମାନୋ ରାଜୂନଞ୍ଚେଓ ପବ୍ବଜିତାନଞ୍ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ରାଜା ହି ‘‘ରଟ୍ଠେନ ୱା ଧନେନ ୱା ୱାହନେହି ୱା କୋ ମଯା ସଦିସୋ ଅତ୍ଥୀ’’ତି ଏଓଂ ମାନଂ କରୋତି, ପବ୍ବଜିତୋପି ‘‘ସୀଲଧୁତଙ୍ଗାଦୀହି କୋ ମଯା ସଦିସୋ ଅତ୍ଥୀ’’ତି ଏଓଂ ମାନଂ କରୋତି।

ସେଯ୍ୟସ୍ସ ସଦିସୋହମସ୍ମୀତି ମାନୋପି ଏତେସଂଯେଓ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ରାଜା ହି ‘‘ରଟ୍ଠେନ ୱା ଧନେନ ୱା ୱାହନେହି ୱା ଅଞ୍ଞରାଜୂହି ସଦ୍ଧିଂ ମଯ୍ହଂ କିଂ ନାନାକରଣ’’ନ୍ତି ଏଓଂ ମାନଂ କରୋତି, ପବ୍ବଜିତୋପି ‘‘ସୀଲଧୁତଙ୍ଗାଦୀହି ଅଞ୍ଞେନ ଭିକ୍ଖୁନା ମଯ୍ହଂ କିଂ ନାନାକରଣ’’ନ୍ତି ଏଓଂ ମାନଂ କରୋତି।

ସେଯ୍ୟସ୍ସ ହୀନୋହମସ୍ମୀତି ମାନୋପି ଏତେସଂଯେଓ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଯସ୍ସ ହି ରଞ୍ଞୋ ରଟ୍ଠଂ ୱା ଧନଂ ୱା ୱାହନାଦୀନି ୱା ନାତିସମ୍ପନ୍ନାନି ହୋନ୍ତି, ସୋ ‘‘ମଯ୍ହଂ ରାଜାତି ୱୋହାରସୁଖମତ୍ତକମେଓ, କିଂ ରାଜା ନାମ ଅହ’’ନ୍ତି ଏଓଂ ମାନଂ କରୋତି, ପବ୍ବଜିତୋପି ଅପ୍ପଲାଭସକ୍କାରୋ ‘‘ଅହଂ ଧମ୍ମକଥିକୋ ବହୁସ୍ସୁତୋ ମହାଥେରୋତି କଥାମତ୍ତମେଓ, କିଂ ଧମ୍ମକଥିକୋ ନାମାହଂ, କିଂ ବହୁସ୍ସୁତୋ ନାମାହଂ, କିଂ ମହାଥେରୋ ନାମାହଂ, ଯସ୍ସ ମେ ଲାଭସକ୍କାରୋ ନତ୍ଥୀ’’ତି ଏଓଂ ମାନଂ କରୋତି।

ସଦିସସ୍ସସେଯ୍ୟୋହମସ୍ମୀତି ମାନାଦଯୋ ଅମଚ୍ଚାଦୀନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି। ଅମଚ୍ଚୋ ୱା ହି ରଟ୍ଠିଯୋ ୱା ‘‘ଭୋଗଯାନୱାହନାଦୀହି କୋ ମଯା ସଦିସୋ ଅଞ୍ଞୋ ରାଜପୁରିସୋ ଅତ୍ଥୀ’’ତି ୱା, ‘‘ମଯ୍ହଂ ଅଞ୍ଞେହି ସଦ୍ଧିଂ କିଂ ନାନାକରଣ’’ନ୍ତି ୱା, ‘‘ଅମଚ୍ଚୋତି ନାମମେଓ ମଯ୍ହଂ, ଘାସଚ୍ଛାଦନମତ୍ତମ୍ପି ମେ ନତ୍ଥି, କିଂ ଅମଚ୍ଚୋ ନାମାହ’’ନ୍ତି ୱା ଏଓଂ ମାନଂ କରୋତି।

ହୀନସ୍ସସେଯ୍ୟୋହମସ୍ମୀତି ମାନାଦଯୋ ଦାସାଦୀନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି। ଦାସୋ ହି ‘‘ମାତିତୋ ୱା ପିତିତୋ ୱା କୋ ମଯା ସଦିସୋ ଅଞ୍ଞୋ ଦାସୋ ନାମ ଅତ୍ଥି, ଅଞ୍ଞେ ଜୀୱିତୁଂ ଅସକ୍କୋନ୍ତା କୁଚ୍ଛିହେତୁ ଦାସା ନାମ ଜାତା, ଅହଂ ପନ ପଓେଣିଆଗତତ୍ତା ସେଯ୍ୟୋ’’ତି ୱା, ‘‘ପଓେଣିଆଗତଭାଓେନ ଉଭତୋସୁଦ୍ଧିକଦାସତ୍ତେନ ଅସୁକଦାସେନ ନାମ ସଦ୍ଧିଂ ମଯ୍ହଂ କିଂ ନାନାକରଣ’’ନ୍ତି ୱା, ‘‘କୁଚ୍ଛିଓସେନାହଂ ଦାସବ୍ୟଂ ଉପଗତୋ, ମାତାପିତୁକୋଟିଯା ପନ ମେ ଦାସଟ୍ଠାନଂ ନତ୍ଥି, କିଂ ଦାସୋ ନାମ ଅହ’’ନ୍ତି ୱା ଏଓଂ ମାନଂ କରୋତି। ଯଥା ଚ ଦାସୋ, ଏଓଂ ପୁକ୍କୁସଚଣ୍ଡାଲାଦଯୋପି ଏଓଂ ମାନଂ କରୋନ୍ତିଯେଓ। ଏତ୍ଥ ଚ ସେଯ୍ୟସ୍ସ ସେଯ୍ୟୋହମସ୍ମୀତି ଉପ୍ପନ୍ନମାନୋଓ ଯାଥାଓମାନୋ, ଇତରେ ଦ୍ୱେ ଅଯାଥାଓମାନା। ତଥା ସଦିସସ୍ସ ସଦିସୋହମସ୍ମୀତି ହୀନସ୍ସ ହୀନୋହମସ୍ମୀତି ଉପ୍ପନ୍ନମାନୋଓ ଯାଥାଓମାନୋ, ଇତରେ ଦ୍ୱେ ଅଯାଥାଓମାନା। ତତ୍ଥ ଯାଥାଓମାନା ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଓଜ୍ଝା, ଅଯାଥାଓମାନା ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଓଜ୍ଝାତି।

ତଣ୍ହାମୂଲକା ୱୁତ୍ତାଯେଓ। ରଜ୍ଜତୀତି ନ କେୱଲଂ ରାଗେନେଓ ରଜ୍ଜତି, ଅଥ ଖୋ ତଣ୍ହାମୂଲକାନଂ ପରିଯେସନାଦୀନମ୍ପି ସମ୍ପଓତୋ ତଣ୍ହାମୂଲକେହି ସବ୍ବେହି ଅକୁସଲଧମ୍ମେହି ରଜ୍ଜତି, ଯୁଜ୍ଜତି ବଜ୍ଝତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଦସହିକିଲେସୱତ୍ଥୂହୀତି କତମାନି ଦସ କିଲେସୱତ୍ଥୂନି? ଲୋଭୋ, ଦୋସୋ, ମୋହୋ, ମାନୋ, ଦିଟ୍ଠି, ୱିଚିକିଚ୍ଛା, ଥିନଂ, ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଂ, ଅହିରିକଂ, ଅନୋତ୍ତପ୍ପନ୍ତି ଇମାନି ଦସ କିଲେସୱତ୍ଥୂନି (ୱିଭ। ୯୬୬)।

ତତ୍ଥ କିଲେସା ଏୱ କିଲେସୱତ୍ଥୂନି, ୱସନ୍ତି ୱା ଏତ୍ଥ ଅଖୀଣାସୱା ସତ୍ତା ଲୋଭାଦୀସୁ ପତିଟ୍ଠିତତ୍ତାତି ୱତ୍ଥୂନି, କିଲେସା ଚ ତେ ତପ୍ପତିଟ୍ଠାନଂ ସତ୍ତାନଂ ୱତ୍ଥୂନି ଚାତି କିଲେସୱତ୍ଥୂନି। ଯସ୍ମା ଚେତ୍ଥ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯାଦିଭାୱେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାପି କିଲେସା ୱସନ୍ତି ଏୱ ନାମ, ତସ୍ମା କିଲେସାନଂ ୱତ୍ଥୂନୀତିପି କିଲେସୱତ୍ଥୂନି। ଲୁବ୍ଭନ୍ତି ତେନ, ସଯଂ ୱା ଲୁବ୍ଭତି, ଲୁବ୍ଭନମତ୍ତମେୱ ୱା ତନ୍ତି ଲୋଭୋ। ଦୁସ୍ସନ୍ତି ତେନ, ସଯଂ ୱା ଦୁସ୍ସତି, ଦୁସ୍ସନମତ୍ତମେୱ ୱା ତନ୍ତି ଦୋସୋ। ମୁଯ୍ହନ୍ତି ତେନ, ସଯଂ ୱା ମୁଯ୍ହତି, ମୁଯ୍ହନମତ୍ତମେୱ ୱା ତନ୍ତି ମୋହୋ। ମଞ୍ଞତୀତି ମାନୋ। ଦିଟ୍ଠିଆଦଯୋ ୱୁତ୍ତତ୍ଥାୱ । ନ ହିରୀଯତୀତି ଅହିରିକୋ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ଅହିରିକଂ। ନ ଓତ୍ତପ୍ପତୀତି ଅନୋତ୍ତପ୍ପୀ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ଅନୋତ୍ତପ୍ପଂ। ତେସୁ ଅହିରିକଂ କାଯଦୁଚ୍ଚରିତାଦୀହି ଅଜିଗୁଚ୍ଛନଲକ୍ଖଣଂ, ଅନୋତ୍ତପ୍ପଂ ତେହେୱ ଅସାରଜ୍ଜନଲକ୍ଖଣଂ, କିଲିସ୍ସତୀତି ଉପତାପୀଯତି ୱିବାଧୀଯତି।

ଦସହି ଆଘାତୱତ୍ଥୂହୀତି ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତେହି ନୱହି ଚ ''ଅଟ୍ଠାନେ ୱା ପନାଘାତୋ ଜାଯତୀ''ତି (ଧ। ସ। ୧୦୬୬) ୱୁତ୍ତେନ ଚାତି ଦସହି। ଅନତ୍ଥଂ ମେ ଅଚରୀତିଆଦୀନିପି ହି ଅୱିକପ୍ପେତ୍ୱା ଖାଣୁକଣ୍ଟକାଦିମ୍ହିପି ଅଟ୍ଠାନେ ଆଘାତୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି।

ଦସହି ଅକୁସଲକମ୍ମପଥେହୀତି କତମେ ଦସ ଅକୁସଲକମ୍ମପଥା (ଦୀ। ନି। ୩।୩୬୦)? ପାଣାତିପାତୋ, ଅଦିନ୍ନାଦାନଂ, କାମେସୁମିଚ୍ଛାଚାରୋ, ମୁସାୱାଦୋ, ପିସୁଣା ୱାଚା, ଫରୁସା ୱାଚା, ସମ୍ଫପ୍ପଲାପୋ, ଅଭିଜ୍ଝା, ବ୍ୟାପାଦୋ, ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି। ଇମେ ଦସ ଅକୁସଲକମ୍ମପଥା। ତତ୍ଥ ଅକୁସଲକମ୍ମାନି ଚ ତାନି ପଥା ଚ ଦୁଗ୍ଗତିଯାତି ଅକୁସଲକମ୍ମପଥା। ସମନ୍ନାଗତୋତି ସମଙ୍ଗୀଭୂତୋ।

ଦସହି ସଞ୍ଞୋଜନେହୀତି କତମାନି ଦସ ସଂଯୋଜନାନି (ଧ। ସ। ୧୧୧୮)? କାମରାଗସଂଯୋଜନଂ, ପଟିଘସଂଯୋଜନଂ, ମାନସଂଯୋଜନଂ, ଦିଟ୍ଠିସଂଯୋଜନଂ, ୱିଚିକିଚ୍ଛାସଂଯୋଜନଂ, ସୀଲବ୍ବତପରାମାସସଂଯୋଜନଂ, ଭୱରାଗସଂଯୋଜନଂ, ଇସ୍ସାସଂଯୋଜନଂ, ମଚ୍ଛରିଯସଂଯୋଜନଂ, ଅୱିଜ୍ଜାସଂଯୋଜନଂ, ଇମାନି ଦସ ସଂଯୋଜନାନି। ମିଚ୍ଛତ୍ତା ୱୁତ୍ତାଯେୱ।

ଦସୱତ୍ଥୁକାଯ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଯାତି କତମା ଦସୱତ୍ଥୁକା ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି (ୱିଭ। ୯୭୧)? ନତ୍ଥି ଦିନ୍ନଂ, ନତ୍ଥି ଯିଟ୍ଠଂ, ନତ୍ଥି ହୁତଂ, ନତ୍ଥି ସୁକତଦୁକ୍କଟାନଂ କମ୍ମାନଂ ଫଲଂ ୱିପାକୋ, ନତ୍ଥି ଅଯଂ ଲୋକୋ, ନତ୍ଥି ପରୋ ଲୋକୋ, ନତ୍ଥି ମାତା, ନତ୍ଥି ପିତା, ନତ୍ଥି ସତ୍ତା ଓପପାତିକା, ନତ୍ଥି ଲୋକେ ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣା ସମ୍ମଗ୍ଗତା ସମ୍ମାପଟିପନ୍ନା ଯେ ଇମଞ୍ଚ ଲୋକଂ ପରଞ୍ଚ ଲୋକଂ ସଯଂ ଅଭିଞ୍ଞା ସଚ୍ଛିକତ୍ୱା ପୱେଦେନ୍ତି। ଅଯଂ ଦସୱତ୍ଥୁକା ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି।

ତତ୍ଥ ଦସୱତ୍ଥୁକାତି ଦସ ୱତ୍ଥୂନି ଏତିସ୍ସାତି ଦସୱତ୍ଥୁକା। ନତ୍ଥି ଦିନ୍ନନ୍ତି ଦିନ୍ନଂ ନାମ ଅତ୍ଥି, ସକ୍କା କସ୍ସଚି କିଞ୍ଚି ଦାତୁନ୍ତି ଜାନାତି। ଦିନ୍ନସ୍ସ ପନ ଫଲଂ ୱିପାକୋ ନତ୍ଥୀତି ଗଣ୍ହାତି। ନତ୍ଥି ଯିଟ୍ଠନ୍ତି ଯିଟ୍ଠଂ ୱୁଚ୍ଚତି ମହାଯାଗୋ, ତଂ ଯଜିତୁଂ ସକ୍କାତି ଜାନାତି। ଯିଟ୍ଠସ୍ସ ପନ ଫଲଂ ୱିପାକୋ ନତ୍ଥୀତି ଗଣ୍ହାତି। ହୁତନ୍ତି ଆହୁନପାହୁନମଙ୍ଗଲକିରିଯା, ତଂ କାତୁଂ ସକ୍କାତି ଜାନାତି। ତସ୍ସ ପନ ଫଲଂ ୱିପାକୋ ନତ୍ଥୀତି ଗଣ୍ହାତି। ସୁକତଦୁକ୍କଟାନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଦସ କୁସଲକମ୍ମପଥା ସୁକତକମ୍ମାନି ନାମ, ଦସ ଅକୁସଲକମ୍ମପଥା ଦୁକ୍କଟକମ୍ମାନି ନାମ। ତେସଂ ଅତ୍ଥିଭାୱଂ ଜାନାତି। ଫଲଂ ୱିପାକୋ ପନ ନତ୍ଥୀତି ଗଣ୍ହାତି। ନତ୍ଥି ଅଯଂ ଲୋକୋତି ପରଲୋକେ ଠିତୋ ଇମଂ ଲୋକଂ ନତ୍ଥୀତି ଗଣ୍ହାତି। ନତ୍ଥି ପରୋ ଲୋକୋତି ଇଧଲୋକେ ଠିତୋ ପରଲୋକଂ ନତ୍ଥୀତି ଗଣ୍ହାତି। ନତ୍ଥି ମାତା ନତ୍ଥି ପିତାତି ମାତାପିତୂନଂ ଅତ୍ଥିଭାୱଂ ଜାନାତି। ତେସୁ କତପ୍ପଚ୍ଚଯେନ କୋଚି ଫଲଂ ୱିପାକୋ ନତ୍ଥୀତି ଗଣ୍ହାତି। ନତ୍ଥି ସତ୍ତା ଓପପାତିକାତି ଚୱନକୌପପଜ୍ଜନକସତ୍ତା ନତ୍ଥୀତି ଗଣ୍ହାତି। ସମ୍ମଗ୍ଗତା ସମ୍ମାପଟିପନ୍ନାତି ଅନୁଲୋମପଟିପଦଂ ପଟିପନ୍ନା ଧମ୍ମିକସମଣବ୍ରାହ୍ମଣା ଲୋକସ୍ମିଂ ନତ୍ଥୀତି ଗଣ୍ହାତି। ଯେ ଇମଞ୍ଚ ଲୋକଂ...ପେ... ପୱେଦେନ୍ତୀତି ଇମଞ୍ଚ ପରଞ୍ଚ ଲୋକଂ ଅତ୍ତନାୱ ଅଭିୱିସିଟ୍ଠେନ ଞାଣେନ ଞତ୍ୱା ପୱେଦନସମତ୍ଥୋ ସବ୍ବଞ୍ଞୁ ବୁଦ୍ଧୋ ନତ୍ଥୀତି ଗଣ୍ହାତି।

ଅନ୍ତଗ୍ଗାହିକାଯ ଦିଟ୍ଠିଯାତି ''ସସ୍ସତୋ ଲୋକୋ''ତିଆଦିକଂ ଏକେକଂ ଅନ୍ତଂ ଭାଗଂ ଗଣ୍ହାତୀତି ଅନ୍ତଗ୍ଗାହିକା। ଅଥ ୱା ଅନ୍ତସ୍ସ ଗାହୋ ଅନ୍ତଗ୍ଗାହୋ, ଅନ୍ତଗ୍ଗାହୋ ଅସ୍ସା ଅତ୍ଥୀତି ଅନ୍ତଗ୍ଗାହିକା। ତାଯ ଅନ୍ତଗ୍ଗାହିକାଯ। ସା ପନ ୱୁତ୍ତାଯେୱ।

ଅଟ୍ଠସତତଣ୍ହାପପଞ୍ଚସତେହୀତି ଅଟ୍ଠୁତ୍ତରଂ ସତଂ ଅଟ୍ଠସତଂ। ସଂସାରେ ପପଞ୍ଚେତି ଚିରଂ ୱସାପେତୀତି ପପଞ୍ଚୋ, ତଣ୍ହା ଏୱ ପପଞ୍ଚୋ ତଣ୍ହାପପଞ୍ଚୋ, ଆରମ୍ମଣଭେଦେନ ପୁନପ୍ପୁନଂ ଉପ୍ପତ୍ତିୱସେନ ଚ ତଣ୍ହାନଂ ବହୁକତ୍ତା ବହୁୱଚନଂ କତ୍ୱା ତଣ୍ହାପପଞ୍ଚାନଂ ସତଂ ତଣ୍ହାପପଞ୍ଚସତଂ। ତେନ ''ତଣ୍ହାପପଞ୍ଚସତେନା''ତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ୱଚନୱିପଲ୍ଲାସୱସେନ ''ତଣ୍ହାପପଞ୍ଚସତେହୀ''ତି ବହୁୱଚନନିଦ୍ଦେସୋ କତୋ। ଅଟ୍ଠସତନ୍ତି ସଙ୍ଖାତେନ ତଣ୍ହାପପଞ୍ଚସତେନାତି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅଟ୍ଠ ଅବ୍ବୋହାରିକାନି କତ୍ୱା ସତମେୱ ଗହିତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଖୁଦ୍ଦକୱତ୍ଥୁୱିଭଙ୍ଗେ ପନ ତଣ୍ହାୱିଚରିତାନୀତି

ଆଗତଂ। ଯଥାହ –

‘‘ଅଟ୍ଠାରସ ତଣ୍ହାୱିଚରିତାନି ଅଜ୍ଝତ୍ତିକସ୍ସ ଉପାଦାୟ, ଅଟ୍ଠାରସ ତଣ୍ହାୱିଚରିତାନି ବାହିରସ୍ସ ଉପାଦାୟ, ତଦେକଜ୍ଝଂ ଅଭିସଞ୍ଞୁହିତ୍ୱା ଅଭିସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ଛତ୍ତିଂସ ତଣ୍ହାୱିଚରିତାନି ହୋନ୍ତି। ଇତି ଅତୀତାନି ଛତ୍ତିଂସ ତଣ୍ହାୱିଚରିତାନି, ଅନାଗତାନି ଛତ୍ତିଂସ ତଣ୍ହାୱିଚରିତାନି, ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନି ଛତ୍ତିଂସ ତଣ୍ହାୱିଚରିତାନି ତଦେକଜ୍ଝଂ ଅଭିସଞ୍ଞୁହିତ୍ୱା ଅଭିସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ଅଟ୍ଠତଣ୍ହାୱିଚରିତସତଂ ହୋତୀ’’ତି (ୱିଭ। ୮୪୨)।

ତଣ୍ହାପପଞ୍ଚାଯେୱ ପନେତ୍ଥ ତଣ୍ହାୱିଚରିତାନୀତି ୱୁତ୍ତା। ତଣ୍ହାସମୁଦାଚାରା ତଣ୍ହାପୱତ୍ତିଯୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଜ୍ଝତ୍ତିକସ୍ସ ଉପାଦାୟାତି ଅଜ୍ଝତ୍ତିକଂ ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକଂ ଉପାଦାୟ। ଇଦଞ୍ହି ଉପଯୋଗତ୍ଥେ ସାମିୱଚନଂ। ୱିତ୍ଥାରୋ ପନସ୍ସ ତସ୍ସ ନିଦ୍ଦେସେ (ୱିଭ। ୯୭୩) ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଅଯଂ ପନ ଅପରୋ ନଯୋ – ରୂପାରମ୍ମଣାଯେୱ କାମତଣ୍ହା, ଭୱତଣ୍ହା, ୱିଭୱତଣ୍ହାତି ତିସ୍ସୋ ତଣ୍ହା ହୋନ୍ତି, ତଥା ସଦ୍ଦାଦିଆରମ୍ମଣାତି ଛସୁ ଆରମ୍ମଣେସୁ ଅଟ୍ଠାରସ ତଣ୍ହା ହୋନ୍ତି, ଅଜ୍ଝତ୍ତାରମ୍ମଣା ଅଟ୍ଠାରସ, ବହିଦ୍ଧାରମ୍ମଣା ଅଟ୍ଠାରସାତି ଛତ୍ତିଂସ ହୋନ୍ତି। ତା ଏୱ ଅତୀତାରମ୍ମଣା ଛତ୍ତିଂସ, ଅନାଗତାରମ୍ମଣା ଛତ୍ତିଂସ, ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାରମ୍ମଣା ଛତ୍ତିଂସାତି ଅଟ୍ଠତଣ୍ହାୱିଚରିତସତଂ ହୋତି। ପପଞ୍ଚିତୋତି ଆରମ୍ମଣେ, ସଂସାରେ ୱା ପପଞ୍ଚିତୋ ଚିରୱାସିତୋ।

ଦ୍ୱାସଟ୍ଠିଯା ଦିଟ୍ଠିଗତେହୀତି ‘‘କତମାନି ଦ୍ୱାସଟ୍ଠି ଦିଟ୍ଠିଗତାନି ବ୍ରହ୍ମଜାଲେ ୱେଯ୍ୟାକରଣେ ୱୁତ୍ତାନି ଭଗୱତା? ଚତ୍ତାରୋ ସସ୍ସତୱାଦା, ଚତ୍ତାରୋ ଏକଚ୍ଚସସ୍ସତୱାଦା, ଚତ୍ତାରୋ ଅନ୍ତାନନ୍ତିକା , ଚତ୍ତାରୋ ଅମରାୱିକ୍ଖେପିକା, ଦ୍ୱେ ଅଧିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନିକା, ସୋଳସ ସଞ୍ଞୀୱାଦା, ଅଟ୍ଠ ଅସଞ୍ଞୀୱାଦା, ଅଟ୍ଠ ନେୱସଞ୍ଞୀନାସଞ୍ଞୀୱାଦା, ସତ୍ତ ଉଚ୍ଛେଦୱାଦା, ପଞ୍ଚ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମନିବ୍ବାନୱାଦାତି ଇମାନି ଦ୍ୱାସଟ୍ଠି ଦିଟ୍ଠିଗତାନି ବ୍ରହ୍ମଜାଲେ ୱେଯ୍ୟାକରଣେ ୱୁତ୍ତାନି ଭଗୱତା’’ତି (ୱିଭ। ୯୭୭)। ୱିତ୍ଥାରୋ ପନେତ୍ଥ ବ୍ରହ୍ମଜାଲସୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଅହଞ୍ଚମ୍ହି ତିଣ୍ଣୋତି ଅହଞ୍ଚ ଚତୁରୋଘଂ, ସଂସାରସମୁଦ୍ଦଂ ୱା ତିଣ୍ଣୋ ଅମ୍ହି ଭୱାମି। ମୁତ୍ତୋତି ରାଗାଦିବନ୍ଧନେହି ମୁତ୍ତୋ। ଦନ୍ତୋତି ନିବ୍ବିସେୱନୋ ନିପ୍ପରିପ୍ଫନ୍ଦୋ। ସନ୍ତୋତି ସୀତୀଭୂତୋ। ଅସ୍ସତ୍ଥୋତି ନିବ୍ବାନଦସ୍ସନେ ଲଦ୍ଧସ୍ସାସୋ। ପରିନିବ୍ବୁତୋତି କିଲେସପରିନିବ୍ବାନେନ ପରିନିବ୍ବୁତୋ। ପହୋମୀତି ସମତ୍ଥୋମ୍ହି। ଖୋଇତି ଏକଂସତ୍ଥେ ନିପାତୋ। ପରେ ଚ ପରିନିବ୍ବାପେତୁନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପରେ ଚ-ସଦ୍ଦୋ ‘‘ପରେ ଚ ତାରେତୁ’’ନ୍ତିଆଦୀହିପି ଯୋଜେତବ୍ବୋତି।

ମହାକରୁଣାଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭୨-୭୩। ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୧୯। ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସେ କତମଂ ତଥାଗତସ୍ସ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣନ୍ତି ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ତେନ ସମଗତିକତ୍ତା ତେନେୱ ସହ ଅନାୱରଣଞାଣଂ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ। ନ ହି ଅନାୱରଣଞାଣଂ ଧମ୍ମତୋ ୱିସୁଂ ଅତ୍ଥି, ଏକମେୱ ହେତଂ ଞାଣଂ ଆକାରଭେଦତୋ ଦ୍ୱେଧା ୱୁଚ୍ଚତି ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯସଦ୍ଧାବଲାଦୀନି ୱିଯ। ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣମେୱ ହି ନତ୍ଥି ଏତସ୍ସ ଆୱରଣନ୍ତି, କେନଚି ଧମ୍ମେନ, ପୁଗ୍ଗଲେନ ୱା ଆୱରଣଂ କାତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟତାଯ ଅନାୱରଣନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି ଆୱଜ୍ଜନପଟିବଦ୍ଧତ୍ତା ସବ୍ବଧମ୍ମାନଂ। ଅଞ୍ଞେ ପନ ଆୱଜ୍ଜିତ୍ୱାପି ନ ଜାନନ୍ତି। କେଚି ପନାହୁ ‘‘ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଂ ୱିଯ ସବ୍ବାରମ୍ମଣିକତ୍ତା ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ । ତଂଯେୱ ଞାଣଂ ଇନ୍ଦୱଜିରଂ ୱିଯ ୱିସଯେସୁ ଅପ୍ପଟିହତତ୍ତା ଅନାୱରଣଞାଣଂ। ଅନୁପୁବ୍ବସବ୍ବଞ୍ଞୁତାପଟିକ୍ଖେପୋ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ, ସକିଂସବ୍ବଞ୍ଞୁତାପଟିକ୍ଖେପୋ ଅନାୱରଣଞାଣଂ, ଭଗୱା ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣପଟିଲାଭେନପି ସବ୍ବଞ୍ଞୂତି ୱୁଚ୍ଚତି, ନ ଚ ଅନୁପୁବ୍ବସବ୍ବଞ୍ଞୂ। ଅନାୱରଣଞାଣପଟିଲାଭେନପି ସବ୍ବଞ୍ଞୂତି ୱୁଚ୍ଚତି, ନ ଚ ସକିଂସବ୍ବଞ୍ଞୂ’’ତି।

ସବ୍ବଂ ସଙ୍ଖତମସଙ୍ଖତଂ ଅନୱସେସଂ ଜାନାତୀତି ଏତ୍ଥ ସବ୍ବନ୍ତି ଜାତିୱସେନ ସବ୍ବଧମ୍ମାନଂ ନିସ୍ସେସପରିଯାଦାନଂ। ଅନୱସେସନ୍ତି ଏକେକସ୍ସେୱ ଧମ୍ମସ୍ସ ସବ୍ବାକାରୱସେନ ନିସ୍ସେସପରିଯାଦାନଂ। ସଙ୍ଖତମସଙ୍ଖତନ୍ତି ଦ୍ୱିଧା ପଭେଦଦସ୍ସନଂ। ସଙ୍ଖତଞ୍ହି ଏକୋ ପଭେଦୋ, ଅସଙ୍ଖତଂ ଏକୋ ପଭେଦୋ। ପଚ୍ଚଯେହି ସଙ୍ଗମ୍ମ କତନ୍ତି ସଙ୍ଖତଂ। ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକଂ। ତଥା ନ ସଙ୍ଖତନ୍ତି ଅସଙ୍ଖତଂ। ନିବ୍ବାନଂ। ସଙ୍ଖତଂ ଅନିଚ୍ଚଦୁକ୍ଖାନତ୍ତାଦୀହି ଆକାରେହି ଅନୱସେସଂ ଜାନାତି, ଅସଙ୍ଖତଂ ସୁଞ୍ଞତାନିମିତ୍ତଅପ୍ପଣିହିତାଦୀହି ଆକାରେହି ଅନୱସେସଂ ଜାନାତି। ନତ୍ଥି ଏତସ୍ସ ସଙ୍ଖତସ୍ସ ଅସଙ୍ଖତସ୍ସ ଚ ଅୱସେସୋତି ଅନୱସେସଂ। ସଙ୍ଖତଂ ଅସଙ୍ଖତଞ୍ଚ। ଅନେକଭେଦାପି ପଞ୍ଞତ୍ତି ପଚ୍ଚଯେହି ଅକତତ୍ତା ଅସଙ୍ଖତପକ୍ଖଂ ଭଜତି। ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଞ୍ହି ସବ୍ବାପି ପଞ୍ଞତ୍ତିଯୋ ଅନେକଭେଦତୋ ଜାନାତି। ଅଥ ୱା ସବ୍ବନ୍ତି ସବ୍ବଧମ୍ମଗ୍ଗହଣଂ। ଅନୱସେସନ୍ତି ନିପ୍ପଦେସଗ୍ଗହଣଂ। ତତ୍ଥ ଆୱରଣଂ ନତ୍ଥୀତି ତତ୍ଥ ତସ୍ମିଂ ଅନୱସେସେ ସଙ୍ଖତାସଙ୍ଖତେ ନିସ୍ସଙ୍ଗତ୍ତା ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଆୱରଣଂ ନତ୍ଥୀତି ତଦେୱ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ ଅନାୱରଣଞାଣଂ ନାମାତି ଅତ୍ଥୋ।

୧୨୦। ଇଦାନି ଅନେକୱିସଯଭେଦତୋ ଦସ୍ସେତୁଂ ଅତୀତନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଅତୀତଂ ଅନାଗତଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନନ୍ତି କାଲଭେଦତୋ ଦସ୍ସିତଂ, ଚକ୍ଖୁ ଚେୱ

ରୂପା ଚାତିଆଦି ୱତ୍ଥାରମ୍ମଣଭେଦତୋ। ଏୱଂ ତଂ ସବ୍ବନ୍ତି ତେସଂ ଚକ୍ଖୁରୂପାନଂ ଅନୱସେସପରିୟାଦାନଂ। ଏୱଂ ସେସେସୁ। ୟାୱତାତି ଅନୱସେସପରିୟାଦାନଂ। ଅନିଚ୍ଚନ୍ତିଆଦି ସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣଭେଦତୋ ଦସ୍ସିତଂ। ଅନିଚ୍ଚନ୍ତି ଚ ଅନିଚ୍ଚାକାରଂ। ପଚ୍ଚତ୍ତେ ୱା ଉପୟୋଗୱଚନଂ। ଏସ ନୟୋ ଏଦିସେସୁ। ରୂପସ୍ସାତିଆଦି ଖନ୍ଧଭେଦତୋ ଦସ୍ସିତଂ। ଚକ୍ଖୁସ୍ସ…ପେ… ଜରାମରଣସ୍ସାତି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତପେୟ୍ୟାଲନୟେନ ୟୋଜେତବ୍ବଂ। ଅଭିଞ୍ଞାୟାତିଆଦୀସୁ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତଞାଣାନେୱ। ଅଭିଞ୍ଞନ୍ତି ଅଭିଜାନନସଭାୱଂ। ଏସ ନୟୋ ଏଦିସେସୁ। ଖନ୍ଧାନଂ ଖନ୍ଧଟ୍ଠନ୍ତିଆଦି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବଂ। କୁସଲେ ଧମ୍ମେତିଆଦି କୁସଲତ୍ତିକୱସେନ ଭେଦୋ। କାମାୱଚରେ ଧମ୍ମେତିଆଦି ଚତୁଭୂମକୱସେନ। ଉଭୟତ୍ଥାପି ‘‘ସବ୍ବେ ଜାନାତୀ’’ତି ବହୁୱଚନପାଠୋ ସୁନ୍ଦରୋ। ଏକୱଚନସୋତେ ପତିତତ୍ତା ପନ ପୋତ୍ଥକେସୁ ଏକୱଚନେନ ଲିଖିତଂ। ଦୁକ୍ଖସ୍ସାତିଆଦି ଚୁଦ୍ଦସନ୍ନଂ ବୁଦ୍ଧଞାଣାନଂ ୱିସୟଭେଦୋ। ଇନ୍ଦ୍ରିୟପରୋପରିୟତ୍ତେ ଞାଣନ୍ତିଆଦୀନି ଚତ୍ତାରି ଞାଣାନି ୱତ୍ୱା ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ କସ୍ମା ନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଚେ? ୱୁଚ୍ଚମାନସ୍ସ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣତ୍ତା। ୱିସୟଭେଦତୋ ହି ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣେ ୱୁଚ୍ଚମାନେ ତଂ ଞାଣଂ ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ହୋତି, ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ ପନ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣସ୍ସ ୱିସୟୋ ହୋତିୟେୱ।

ପୁନ କାଢଅକାରାମସୁତ୍ତନ୍ତାଦୀସୁ (ଅ। ନି। ୪।୨୪) ୱୁତ୍ତନୟେନ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଭୂମିଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ୟାୱତା ସଦେୱକସ୍ସ ଲୋକସ୍ସାତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସହ ଦେୱେହି ସଦେୱକସ୍ସ। ସହ ମାରେନ ସମାରକସ୍ସ। ସହ ବ୍ରହ୍ମୁନା ସବ୍ରହ୍ମକସ୍ସ ଲୋକସ୍ସ। ସହ ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣେହି ସସ୍ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣିୟା। ସହ ଦେୱମନୁସ୍ସେହି ସଦେୱମନୁସ୍ସାୟ ପଜାୟ। ପଜାତତ୍ତା ପଜାତି ସତ୍ତଲୋକସ୍ସ ପରିୟାୟୱଚନମେତଂ। ତତ୍ଥ ସଦେୱକୱଚନେନ ପଞ୍ଚକାମାୱଚରଦେୱଗ୍ଗହଣଂ, ସମାରକୱଚନେନ ଛଟ୍ଠକାମାୱଚରଦେୱଗ୍ଗହଣଂ, ସବ୍ରହ୍ମକୱଚନେନ ବ୍ରହ୍ମକାୟିକାଦିବ୍ରହ୍ମଗ୍ଗହଣଂ, ସସ୍ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣିୱଚନେନ ସାସନସ୍ସ ପଚ୍ଚତ୍ଥିକପଚ୍ଚାମିତ୍ତସମଣବ୍ରାହ୍ମଣଗ୍ଗହଣଂ ସମିତପାପବାହିତପାପସମଣବ୍ରାହ୍ମଣଗ୍ଗହଣଞ୍ଚ, ପଜାୱଚନେନ ସତ୍ତଲୋକଗ୍ଗହଣଂ, ସଦେୱମନୁସ୍ସୱଚନେନ ସମ୍ମୁତିଦେୱସେସମନୁସ୍ସଗ୍ଗହଣଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଏୱମେତ୍ଥ ତୀହି ପଦେହି ଓକାସଲୋକୋ, ଦ୍ୱୀହି ପଜାୱସେନ ସତ୍ତଲୋକୋ ଗହିତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଅପରୋ ନୟୋ – ସଦେୱକଗ୍ଗହଣେନ ଅରୂପାୱଚରଲୋକୋ ଗହିତୋ, ସମାରକଗ୍ଗହଣେନ ଛକାମାୱଚରଦେୱଲୋକୋ, ସବ୍ରହ୍ମକଗ୍ଗହଣେନ ରୂପାୱଚରବ୍ରହ୍ମଲୋକୋ, ସସ୍ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣାଦିଗ୍ଗହଣେନ ଚତୁପରିସୱସେନ, ସମ୍ମୁତିଦେୱେହି ୱା ସହ ମନୁସ୍ସଲୋକୋ, ଅୱସେସସତ୍ତଲୋକୋ ୱା।

ଅପିଚେତ୍ଥ ସଦେୱକୱଚନେନ ଉକ୍କଟ୍ଠପରିଚ୍ଛେଦତୋ ସବ୍ବସ୍ସାପି ଲୋକସ୍ସ ଦିଟ୍ଠାଦିଜାନନଭାୱଂ ସାଧେତି। ତତୋ ୟେସଂ ସିୟା ‘‘ମାରୋ ମହାନୁଭାୱୋ ଛକାମାୱଚରିସ୍ସରୋ ୱସୱତ୍ତୀ, କିଂ ତସ୍ସାପି ଦିଟ୍ଠାଦିଂ ଜାନାତୀ’’ତି, ତେସଂ ୱିମତିଂ ୱିଧମନ୍ତୋ ‘‘ସମାରକସ୍ସା’’ତି ଆହ। ୟେସଂ ପନ ସିୟା ‘‘ବ୍ରହ୍ମା ମହାନୁଭାୱୋ ଏକଙ୍ଗୁଲିୟା ଏକସ୍ମିଂ ଚକ୍କୱାଢଅସହସ୍ସେ ଆଲୋକଂ ଫରତି, ଦ୍ୱୀହି…ପେ… ଦସହି ଅଙ୍ଗୁଲୀହି ଦସସୁ ଚକ୍କୱାଢଅସହସ୍ସେସୁ ଆଲୋକଂ ଫରତି, ଅନୁତ୍ତରଞ୍ଚ ଝାନସମାପତ୍ତିସୁଖଂ ପଟିସଂୱେଦେତି, କିଂ ତସ୍ସାପି ଦିଟ୍ଠାଦିଂ ଜାନାତୀ’’ତି, ତେସଂ ୱିମତିଂ ୱିଧମନ୍ତୋ ‘‘ସବ୍ରହ୍ମକସ୍ସା’’ତି ଆହ। ତତୋ ୟେସଂ ସିୟା ‘‘ପୁଥୂ ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣା ସାସନସ୍ସ ପଚ୍ଚତ୍ଥିକା, କିଂ ତେସମ୍ପି ଦିଟ୍ଠାଦିଂ ଜାନାତୀ’’ତି, ତେସଂ ୱିମତିଂ ୱିଧମନ୍ତୋ ‘‘ସସ୍ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣିୟା ପଜାୟା’’ତି ଆହ। ଏୱଂ ଉକ୍କଟ୍ଠାନଂ ଦିଟ୍ଠାଦିଜାନନଭାୱଂ ପକାସେତ୍ୱା ଅଥ ସମ୍ମୁତିଦେୱେ ଅୱସେସମନୁସ୍ସେ ଚ ଉପାଦାୟ ଉକ୍କଟ୍ଠପରିଚ୍ଛେଦୱସେନ ସେସସତ୍ତଲୋକସ୍ସ ଦିଟ୍ଠାଦିଜାନନଭାୱଂ ପକାସେତି। ଅୟମେତ୍ଥ ଅନୁସନ୍ଧିକ୍କମୋ। ପୋରାଣା ପନାହୁ – ସଦେୱକସ୍ସାତି ଦେୱତାହି ସଦ୍ଧିଂ ଅୱସେସଲୋକସ୍ସ । ସମାରକସ୍ସାତି ମାରେନ ସଦ୍ଧିଂ ଅୱସେସଲୋକସ୍ସ। ସବ୍ରହ୍ମକସ୍ସାତି ବ୍ରହ୍ମେହି ସଦ୍ଧିଂ ଅୱସେସଲୋକସ୍ସ। ଏୱଂ ସବ୍ବେପି ତିଭୱୂପଗେ ସତ୍ତେ ତୀହାକାରେହି ତୀସୁ ପଦେସୁ ପକ୍ଖିପିତ୍ୱା ପୁନ ଦ୍ୱୀହାକାରେହି ପରିୟାଦାତୁଂ ସସ୍ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣିୟା ପଜାୟ ସଦେୱମନୁସ୍ସାୟାତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଂ ପଞ୍ଚହି ପଦେହି ତେନ ତେନ ଆକାରେନ ତେଧାତୁକମେୱ ପରିୟାଦିନ୍ନଂ ହୋତୀତି।

ଦିଟ୍ଠନ୍ତି ରୂପାୟତନଂ। ସୁତନ୍ତି ସଦ୍ଦାୟତନଂ। ମୁତନ୍ତି ପତ୍ୱା ଗହେତବ୍ବତୋ ଗନ୍ଧାୟତନଂ, ରସାୟତନଂ, ଫୋଟ୍ଠବ୍ବାୟତନଂ। ୱିଞ୍ଞାତନ୍ତି ସୁଖଦୁକ୍ଖାଦିଧମ୍ମାରମ୍ମଣଂ। ପତ୍ତନ୍ତି ପରିୟେସିତ୍ୱା ୱା ଅପରିୟେସିତ୍ୱା ୱା ପତ୍ତଂ। ପରିୟେସିତନ୍ତି ପତ୍ତଂ ୱା ଅପ୍ପତ୍ତଂ ୱା ପରିୟେସିତଂ। ଅନୁୱିଚରିତଂ ମନସାତି ଚିତ୍ତେନ ଅନୁସଞ୍ଚରିତଂ। ସବ୍ବଂ ଜାନାତୀତି ଇମିନା ଏତଂ ଦସ୍ସେତି – ୟଂ ଅପରିମାନାସୁ ଲୋକଧାତୂସୁ ଇମସ୍ସ ସଦେୱକସ୍ସ ଲୋକସ୍ସ ‘‘ନୀଲଂ ପୀତ’’ନ୍ତିଆଦି (ଧ। ସ। ୬୧୯) ରୂପାରମ୍ମଣଂ ଚକ୍ଖୁଦ୍ୱାରେ ଆପାଥଂ ଆଗଚ୍ଛତି, ଅୟଂ ସତ୍ତୋ ଇମସ୍ମିଂ ଖଣେ ଇମଂ ନାମ ରୂପାରମ୍ମଣଂ ଦିସ୍ୱା ସୁମନୋ ୱା ଦୁମ୍ମନୋ ୱା ମଜ୍ଝତ୍ତୋ ୱା ଜାତୋତି ତଂ ସବ୍ବଂ ତଥାଗତସ୍ସ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ ଜାନାତି। ତଥା ୟଂ ଅପରିମାଣାସୁ ଲୋକଧାତୂସୁ ଇମସ୍ସ ସଦେୱକସ୍ସ ଲୋକସ୍ସ ‘‘ଭେରିସଦ୍ଦୋ, ମୁଦିଙ୍ଗସଦ୍ଦୋ’’ତିଆଦି ସଦ୍ଦାରମ୍ମଣଂ ସୋତଦ୍ୱାରେ ଆପାଥଂ ଆଗଚ୍ଛତି, ‘‘ମୂଲଗନ୍ଧୋ ତଚଗନ୍ଧୋ’’ତିଆଦି (ଧ। ସ। ୬୨୪-୬୨୭) ଗନ୍ଧାରମ୍ମଣଂ ଘାନଦ୍ୱାରେ ଆପାଥଂ ଆଗଚ୍ଛତି, ‘‘ମୂଲରସୋ, ଖନ୍ଧରସୋ’’ତିଆଦି (ଧ। ସ। ୬୨୮-୬୩୧) ରସାରମ୍ମଣଂ ଜିୱ୍ହାଦ୍ୱାରେ ଆପାଥଂ ଆଗଚ୍ଛତି, ‘‘କକ୍ଖଢଅଂ, ମୁଦୁକ’’ନ୍ତିଆଦି (ଧ। ସ। ୬୪୭-୬୫୦) ପଥୱୀଧାତୁତେଜୋଧାତୁୱାୟୋଧାତୁଭେଦଂ ଫୋଟ୍ଠବ୍ବାରମ୍ମଣଂ କାୟଦ୍ୱାରେ ଆପାଥଂ ଆଗଚ୍ଛତି, ଅୟଂ ସତ୍ତୋ ଇମସ୍ମିଂ ଖଣେ ଇମଂ ନାମ ଫୋଟ୍ଠବ୍ବାରମ୍ମଣଂ ଫୁସିତ୍ୱା ସୁମନୋ ୱା ଦୁମ୍ମନୋ ୱା

ମଜ୍ଝତ୍ତୋ ୱା ଜାତୋତି ତଂ ସଵ୍ଵଂ ତଥାଗତସ୍ସ ସଵ୍ଵଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ ଜାନାତି। ତଥା ଯଂ ଅପରିମାଣାସୁ ଲୋକଧାତୂସୁ ଇମସ୍ସ ସଦେୱକସ୍ସ ଲୋକସ୍ସ ସୁଖଦୁକ୍ଖାଦିଭେଦଂ ଧମ୍ମାରମ୍ମଣଂ ମନୋଦ୍ୱାରେ ଆପାଥଂ ଆଗଚ୍ଛତି, ଅଯଂ ସତ୍ତୋ ଇମସ୍ମିଂ ଖଣେ ଇମଂ ନାମ ଧମ୍ମାରମ୍ମଣଂ ୱିଜାନିତ୍ୱା ସୁମନୋ ୱା ଦୁମ୍ମନୋ ୱା ମଜ୍ଝତ୍ତୋ ୱା ଜାତୋତି ତଂ ସଵ୍ଵଂ ତଥାଗତସ୍ସ ସଵ୍ଵଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ ଜାନାତି। ଇମସ୍ସ ପନ ମହାଜନସ୍ସ ପରିଯେସିତ୍ୱା ଅପ୍ପତ୍ତମ୍ପି ଅତ୍ଥି, ପରିଯେସିତ୍ୱା ପତ୍ତମ୍ପି ଅତ୍ଥି। ଅପରିଯେସିତ୍ୱା ଅପ୍ପତ୍ତମ୍ପି ଅତ୍ଥି, ଅପରିଯେସିତ୍ୱା ପତ୍ତମ୍ପି ଅତ୍ଥି। ସଵ୍ଵଂ ତଥାଗତସ୍ସ ସଵ୍ଵଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣେନ ଅପ୍ପତ୍ତଂ ନାମ ନତ୍ଥୀତି।

୧୨୧। ପୁନ ଅପରେନ ପରିଯାଯେନ ସଵ୍ଵଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଭାୱସାଧନତ୍ଥଂ ନ ତସ୍ସାତି ଗାଥମାହ। ତତ୍ଥ ନ ତସ୍ସ ଅଦ୍ଦିଟ୍ଠମିଧତ୍ଥି କିଞ୍ଚୀତି ତସ୍ସ ତଥାଗତସ୍ସ ଇଧ ଇମସ୍ମିଂ ତେଧାତୁକେ ଲୋକେ, ଇମସ୍ମିଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନକାଲେ ୱା ପଞ୍ଞାଚକ୍ଖୁନା ଅଦିଟ୍ଠଂ ନାମ କିଞ୍ଚି ଅପ୍ପମତ୍ତକମ୍ପି ନ ଅତ୍ଥି ନ ସଂୱିଜ୍ଜତି। ଅତ୍ଥୀତି ଇଦଂ ୱତ୍ତମାନକାଲିକଂ ଆଖ୍ୟାତପଦଂ। ଇମିନା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନକାଲିକସ୍ସ ସଵ୍ଵଧମ୍ମସ୍ସ ଞାତଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି। ଗାଥାବନ୍ଧସୁଖତ୍ଥଂ ପନେତ୍ଥ ଦ-କାରୋ ସଂଯୁତ୍ତୋ। ଅଥୋ ଅୱିଞ୍ଞାତନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଅଥୋଇତି ୱଚନୋପାଦାନେ ନିପାତୋ। ଅୱିଞ୍ଞାତନ୍ତି ଅତୀତକାଲିକଂ ଅୱିଞ୍ଞାତଂ ନାମ କିଞ୍ଚି ଧମ୍ମଜାତଂ। ନାହୋସୀତି ପାଠସେସୋ। ଅଵ୍ୟଯଭୂତସ୍ସ ଅତ୍ଥିସଦ୍ଦସ୍ସ ଗହଣେ ପାଠସେସଂ ୱିନାପି ଯୁଜ୍ଜତିଯେୱ। ଇମିନା ଅତୀତକାଲିକସ୍ସ ସଵ୍ଵଧମ୍ମସ୍ସ ଞାତଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି । ଅଜାନିତବ୍ବନ୍ତି ଅନାଗତକାଲିକଂ ଅଜାନିତଵ୍ଵଂ ନାମ ଧମ୍ମଜାତଂ ନ ଭୱିସ୍ସତି, ନତ୍ଥି ୱା। ଇମିନା ଅନାଗତକାଲିକସ୍ସ ସଵ୍ଵଧମ୍ମସ୍ସ ଞାତଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି। ଜାନନକିରିଯାୱିସେସନମତ୍ତମେୱ ୱା ଏତ୍ଥ ଅ-କାରୋ। ସଵ୍ଵଂ ଅଭିଞ୍ଞାସି ଯଦତ୍ଥି ନେଯ୍ୟନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଯଂ ତେକାଲିକଂ ୱା କାଲୱିମୁତ୍ତଂ ୱା ନେଯ୍ୟଂ ଜାନିତବ୍ବଂ କିଞ୍ଚି ଧମ୍ମଜାତଂ ଅତ୍ଥି, ତଂ ସଵ୍ଵଂ ତଥାଗତୋ ଅଭିଞ୍ଞାସି ଅଧିକେନ ସଵ୍ଵଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣେନ ଜାନି ପଟିୱିଜ୍ଝି। ଏତ୍ଥ ଅତ୍ଥିସଦ୍ଦେନ ତେକାଲିକସ୍ସ କାଲୱିମୁତ୍ତସ୍ସ ଚ ଗହଣା ଅତ୍ଥି-ସଦ୍ଦୋ ଅଵ୍ୟଯଭୂତୋୟେୱ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତଥାଗତୋ ତେନ ସମନ୍ତଚକ୍ଖୂତି କାଲୱସେନ ଓକାସୱସେନ ଚ ନିପ୍ପଦେସତ୍ତା ସମନ୍ତା ସଵ୍ଵତୋ ପୱତ୍ତଂ ଞାଣଚକ୍ଖୁ ଅସ୍ସାତି ସମନ୍ତଚକ୍ଖୁ। ତେନ ଯଥାୱୁତ୍ତେନ କାରଣେନ ତଥାଗତୋ ସମନ୍ତଚକ୍ଖୁ, ସଵ୍ଵଞ୍ଞୂତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଇମିସ୍ସା ଗାଥାଯ ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନାଯ ଦେସନାଯ ସଵ୍ଵଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ ସାଧିତଂ।

ପୁନ ବୁଦ୍ଧଞାଣାନଂ ୱିସଯୱସେନ ସଵ୍ଵଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ ଦସ୍ସେତୁକାମୋ ସମନ୍ତଚକ୍ଖୂତି କେନଟ୍ଠେନ ସମନ୍ତଚକ୍ଖୂତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଗାଥାଯ ସମନ୍ତଚକ୍ଖୂତି ୱୁତ୍ତପଦେ ଯଂ ତଂ ସମନ୍ତଚକ୍ଖୁ, ତଂ କେନଟ୍ଠେନ ସମନ୍ତଚକ୍ଖୂତି ଅତ୍ଥୋ। ଅତ୍ଥୋ ପନସ୍ସ ଯାୱତାଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଦୁକ୍ଖଟ୍ଠୋତିଆଦୀହି ୱୁତ୍ତୋୟେୱ ହୋତି। ସଵ୍ଵଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଞ୍ହି ସମନ୍ତଚକ୍ଖୁ। ଯଥାହ – ''ସମନ୍ତଚକ୍ଖୁ ୱୁଚ୍ଚତି ସଵ୍ଵଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣ''ନ୍ତି (ଚୂଳନି। ଧୋତକମାଣୱପୁଚ୍ଛାନିଦ୍ଦେସ ୩୨)। ତସ୍ମିଂ ସଵ୍ଵଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଟ୍ଠେ ୱୁତ୍ତେ ସମନ୍ତଚକ୍ଖୁଟ୍ଠୋ ୱୁତ୍ତୋୟେୱ ହୋତୀତି। ବୁଦ୍ଧସ୍ସେୱ ଞାଣାନୀତି ବୁଦ୍ଧଞାଣାନି। ଦୁକ୍ଖେ ଞାଣାଦୀନିପି ହି ସଵ୍ଵାକାରେନ ବୁଦ୍ଧସ୍ସେୱ ଭଗୱତୋ ପୱତ୍ତନ୍ତି, ଇତରେସଂ ପନ ଏକଦେସମତ୍ତେନେୱ ପୱତ୍ତନ୍ତି। ସାୱକସାଧାରଣାନୀତି ପନ ଏକଦେସେନାପି ଅତ୍ଥିତଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ସଵ୍ଵୋ ଞାତୋତି ସଵ୍ଵୋ ଞାଣେନ ଞାତୋ। ଅଞ୍ଞାତୋ ଦୁକ୍ଖଟ୍ଠୋ ନତ୍ଥୀତି ୱୁତ୍ତମେୱ ଅତ୍ଥଂ ପଟିସେଧେନ ୱିଭାୱେତି। ସଵ୍ଵୋ ଦିଟ୍ଠୋତି ନ କେୱଲଂ ଞାତମତ୍ତୋୟେୱ, ଅଥ ଖୋ ଚକ୍ଖୁନା ଦିଟ୍ଠୋ ୱିଯ କତୋ। ସଵ୍ଵୋ ୱିଦିତୋତି ନ କେୱଲଂ ଦିଟ୍ଠମତ୍ତୋୟେୱ, ଅଥ ଖୋ ପାକଟୋ। ସଵ୍ଵୋ ସଚ୍ଛିକତୋତି ନ କେୱଲଂ ୱିଦିତୋୟେୱ, ଅଥ ଖୋ ତତ୍ଥ ଞାଣପଟିଲାଭୱସେନ ପଚ୍ଚକ୍ଖୀକତୋ। ସଵ୍ଵୋ ଫସ୍ସିତୋତି ନ କେୱଲଂ ସଚ୍ଛିକତୋୟେୱ, ଅଥ ଖୋ ପୁନପ୍ପୁନଂ ଯଥାରୁଚି ସମୁଦାଚାରୱସେନ ଫୁଟ୍ଠୋତି। ଅଥ ୱା ଞାତୋ ସଭାୱଲକ୍ଖଣୱସେନ। ଦିଟ୍ଠୋ ସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣୱସେନ। ୱିଦିତୋ ରସୱସେନ। ସଚ୍ଛିକତୋ ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନୱସେନ । ଫସ୍ସିତୋ ପଦଟ୍ଠାନୱସେନ। ଅଥ ୱା ଞାତୋ ଞାଣୁପ୍ପାଦୱସେନ। ଦିଟ୍ଠୋ ଚକ୍ଖୁପ୍ପାଦୱସେନ। ୱିଦିତୋ ପଞ୍ଞୁପ୍ପାଦୱସେନ। ସଚ୍ଛିକତୋ ୱିଜ୍ଜୁପ୍ପାଦୱସେନ। ଫସ୍ସିତୋ ଆଲୋକୁପ୍ପାଦୱସେନ। ''ଯାୱତା ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଦୁକ୍ଖଟ୍ଠୋ, ସଵ୍ଵୋ ଦିଟ୍ଠୋ, ଅଦିଟ୍ଠୋ ଦୁକ୍ଖଟ୍ଠୋ ନତ୍ଥୀ''ତିଆଦିନା ନଯେନ ଚ ''ଯାୱତା ସଦେୱକସ୍ସ ଲୋକସ୍ସ…ପେ… ଅନୁୱିଚରିତଂ ମନସା, ସଵ୍ଵଂ ଞାତଂ, ଅଞ୍ଞାତଂ ନତ୍ଥୀ''ତିଆଦିନା ନଯେନ ଚ ୱିତ୍ଥାରୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ପଠମଂ ୱୁତ୍ତଗାଥା ନିଗମନୱସେନ ପୁନ ୱୁତ୍ତା। ତଂନିଗମନେୟେୱ ହି କତେ ଞାଣନିଗମନମ୍ପି କତମେୱ ହୋତୀତି।

ସଵ୍ଵଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସଦ୍ଧମ୍ମପ୍ପକାସିନିଯା ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗ-ଅଟ୍ଠକଥାଯ

ଞାଣକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୨। ଦିଟ୍ଠିକଥା

୧। ଅସ୍ସାଦଦିଟ୍ଠିନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୨୨। ଇଦାନି ଞାଣକଥାନନ୍ତରଂ କଥିତାଯ ଦିଟ୍ଠିକଥାଯ ଅନୁପୁବ୍ବଅନୁୱଣ୍ଣନା ଅନୁପ୍ପତ୍ତା। ଅଯଞ୍ହି ଦିଟ୍ଠିକଥା ଞାଣକଥାଯ କତଞାଣପରିଚଯସ୍ସ ସମଧିଗତସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିସ୍ସ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିମଲୱିସୋଧନା ସୁକରା ହୋତି, ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ଚ ସୁପରିସୁଦ୍ଧା ହୋତୀତି ଞାଣକଥାନନ୍ତରଂ କଥିତା। ତତ୍ଥ କା ଦିଟ୍ଠୀତିଆଦିକା ପୁଚ୍ଛା। କା ଦିଟ୍ଠୀତି ଅଭିନିୱେସପରାମାସୋ ଦିଟ୍ଠୀତିଆଦିକଂ ପୁଚ୍ଛିତପୁଚ୍ଛାଯ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ। କଥଂ ଅଭିନିୱେସପରାମାସୋ ଦିଟ୍ଠୀତିଆଦିକୋ ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତୱିସ୍ସଜ୍ଜନସ୍ସ ୱିତ୍ଥାରନିଦ୍ଦେସୋ, ସବ୍ବାୱ ତା ଦିଟ୍ଠିଯୋ ଅସ୍ସାଦଦିଟ୍ଠିଯୋତିଆଦିକା ଦିଟ୍ଠିସୁତ୍ତସଂସନ୍ଦନାତି ଏୱମିମେ ଚତ୍ତାରୋ ପରିଚ୍ଛେଦା। ତତ୍ଥ ପୁଚ୍ଛାପରିଚ୍ଛେଦେ ତାୱ କା ଦିଟ୍ଠୀତି ଧମ୍ମପୁଚ୍ଛା, ସଭାୱପୁଚ୍ଛା। କତି ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନାନୀତି ହେତୁପୁଚ୍ଛା ପଚ୍ଚଯପୁଚ୍ଛା, କିତ୍ତକାନି ଦିଟ୍ଠୀନଂ କାରଣାନୀତି ଅତ୍ଥୋ। କତି ଦିଟ୍ଠିପରିଯୁଟ୍ଠାନାନୀତି ସମୁଦାଚାରପୁଚ୍ଛା ୱିକାରପୁଚ୍ଛା। ଦିଟ୍ଠିଯୋ ଏୱ ହି ସମୁଦାଚାରୱସେନ ଚିତ୍ତଂ ପରିଯୋନନ୍ଧନ୍ତିଯୋ ଉଟ୍ଠହନ୍ତୀତି ଦିଟ୍ଠିପରିଯୁଟ୍ଠାନାନି ନାମ ହୋନ୍ତି। କତି ଦିଟ୍ଠିଯୋତି ଦିଟ୍ଠୀନଂ ସଙ୍ଖ୍ୟାପୁଚ୍ଛା ଗଣନାପୁଚ୍ଛା। କତି ଦିଟ୍ଠାଭିନିୱେସାତି ୱତ୍ଥୁପ୍ପଭେଦୱସେନ ଆରମ୍ମଣନାନତ୍ତୱସେନ ଦିଟ୍ଠିପ୍ପଭେଦପୁଚ୍ଛା। ଦିଟ୍ଠିଯୋ ଏୱ ହି ତଂ ତଂ ୱତ୍ଥୁଂ ତଂ ତଂ ଆରମ୍ମଣଂ ଅଭିନିୱିସନ୍ତି ପରାମସନ୍ତୀତି ଦିଟ୍ଠିପରାମାସାତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। କତମୋ ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନସମୁଗ୍ଘାତୋତି ଦିଟ୍ଠୀନଂ ପଟିପକ୍ଖପୁଚ୍ଛା ପହାନୂପାଯପୁଚ୍ଛା। ଦିଟ୍ଠିକାରଣାନି ହି ଖନ୍ଧାଦୀନି ଦିଟ୍ଠିସମୁଗ୍ଘାତେନ ତାସଂ କାରଣାନି ନ ହୋନ୍ତୀତି ତାନି ଚ କାରଣାନି ସମୁଗ୍ଘାତିତାନି ନାମ ହୋନ୍ତି। ତସ୍ମା ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନାନି ସମ୍ମା ଭୁସଂ ହଞ୍ଞନ୍ତି ଏତେନାତି ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନସମୁଗ୍ଘାତୋତି ୱୁଚ୍ଚତି।

ଇଦାନି ଏତାସଂ ଛନ୍ନଂ ପୁଚ୍ଛାନଂ କା ଦିଟ୍ଠୀତିଆଦୀନି ଛ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି। ତତ୍ଥ କା ଦିଟ୍ଠୀତି ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତବ୍ବପୁଚ୍ଛା। ଅଭିନିୱେସପରାମାସୋ ଦିଟ୍ଠୀତି ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ। ସା ପନ ଅନିଚ୍ଚାଦିକେ ୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ ନିଚ୍ଚାଦିୱସେନ ଅଭିନିୱିସତି ପତିଟ୍ଠହତି ଦଳ୍ହଂ ଗଣ୍ହାତୀତି ଅଭିନିୱେସୋ। ଅନିଚ୍ଚାଦିଆକାରଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ନିଚ୍ଚନ୍ତିଆଦିୱସେନ ୱତ୍ତମାନୋ ପରତୋ ଆମସତି ଗଣ୍ହାତୀତି ପରାମାସୋ। ଅଥ ୱା ନିଚ୍ଚନ୍ତିଆଦିକଂ ପରଂ ଉତ୍ତମଂ ସଚ୍ଚନ୍ତି ଆମସତି ଗଣ୍ହାତୀତି ପରାମାସୋ, ଅଭିନିୱେସୋ ଚ ସୋ ପରାମାସୋ ଚାତି ଅଭିନିୱେସପରାମାସୋ। ଏୱଂପକାରୋ ଦିଟ୍ଠୀତି କିଚ୍ଚତୋ ଦିଟ୍ଠିସଭାୱଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତି। ତୀଣି ସତନ୍ତି ତୀଣି ସତାନି, ୱଚନୱିପଲ୍ଲାସୋ କତୋ। କତମୋ ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନସମୁଗ୍ଘାତୋତି ପୁଚ୍ଛଂ ଅନୁଦ୍ଧରିତ୍ୱାୱ ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗୋ ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନସମୁଗ୍ଘାତୋତି ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ କତଂ।

୧୨୩। ଇଦାନି କଥଂ ଅଭିନିୱେସପରାମାସୋତିଆଦି ୱିତ୍ଥାରନିଦ୍ଦେସୋ। ତତ୍ଥ ରୂପନ୍ତି ଉପଯୋଗୱଚନଂ। ରୂପଂ ଅଭିନିୱେସପରାମାସୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ରୂପନ୍ତି ଚେତ୍ଥ ରୂପୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧୋ କସିଣରୂପଞ୍ଚ। ''ଏତଂ ମମା''ତି ଅଭିନିୱେସପରାମାସୋ ଦିଟ୍ଠି, ''ଏସୋହମସ୍ମୀ''ତି ଅଭିନିୱେସପରାମାସୋ ଦିଟ୍ଠି, ''ଏସୋ ମେ ଅତ୍ତା''ତି ଅଭିନିୱେସପରାମାସୋ ଦିଟ୍ଠୀତି ପଚ୍ଚେକଂ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଏତନ୍ତି ସାମଞ୍ଞୱଚନଂ। ତେନେୱ ''ୱେଦନଂ ଏତଂ ମମ, ସଙ୍ଖାରେ ଏତଂ ମମା''ତି ନପୁଂସକୱଚନଂ ଏକୱଚନଞ୍ଚ କତଂ। ଏସୋତି ପନ ୱତ୍ତବ୍ବମପେକ୍ଖିତ୍ୱା ପୁଲ୍ଲିଙ୍ଗେକୱଚନଂ କତଂ। ଏତଂ ମମାତି ତଣ୍ହାମଞ୍ଞନାମୂଲିକା ଦିଟ୍ଠି। ଏସୋହମସ୍ମୀତି ମାନମଞ୍ଞନାମୂଲିକା ଦିଟ୍ଠି। ଏସୋ ମେ ଅତ୍ତାତି ଦିଟ୍ଠିମଞ୍ଞନା ଏୱ। କେଚି ପନ ''ଏତଂ ମମାତି ମମଂକାରକପ୍ପନା, ଏସୋହମସ୍ମୀତି ଅହଂକାରକପ୍ପନା, ଏସୋ ମେ ଅତ୍ତାତି ଅହଂକାରମମଂକାରକପ୍ପିତୋ ଅତ୍ତାଭିନିୱେସୋତି ଚ, ତଥା ଯଥାକ୍କମେନେୱ ତଣ୍ହାମୂଲନିୱେସୋ ମାନପଗ୍ଗାହୋ, ତଣ୍ହାମୂଲନିୱିଟ୍ଠୋ ମାନପଗ୍ଗହିତୋ, ଅତ୍ତାଭିନିୱେସୋତି ଚ, ସଙ୍ଖାରାନଂ ଦୁକ୍ଖଲକ୍ଖଣାଦସ୍ସନଂ, ସଙ୍ଖାରାନଂ ଅନିଚ୍ଚଲକ୍ଖଣାଦସ୍ସନଂ, ସଙ୍ଖାରାନଂ ତିଲକ୍ଖଣାଦସ୍ସନହେତୁକୋ ଅତ୍ତାଭିନିୱେସୋତି ଚ, ଦୁକ୍ଖେ ଅସୁଭେ ଚ ସୁଖଂ ସୁଭନ୍ତି ୱିପଲ୍ଲାସଗତସ୍ସ, ଅନିଚ୍ଚେ ନିଚ୍ଚନ୍ତି ୱିପଲ୍ଲାସଗତସ୍ସ, ଚତୁବ୍ବିଧୱିପଲ୍ଲାସଗତସ୍ସ ଚ ଅତ୍ତାଭିନିୱେସୋତି ଚ, ପୁବ୍ବେନିୱାସଞାଣସ୍ସ ଆକାରକପ୍ପନା, ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣସ୍ସ ଅନାଗତପଟିଲାଭକପ୍ପନା, ପୁବ୍ବନ୍ତାପରନ୍ତେଦପ୍ପଚ୍ଚଯତାପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନେସୁ ଧମ୍ମେସୁ କପ୍ପନିସ୍ସିତସ୍ସ ଅତ୍ତାଭିନିୱେସୋତି ଚ, ନନ୍ଦିଯା ଅତୀତମନ୍ୱାଗମେତି, ନନ୍ଦିଯା ଅନାଗତଂ ପଟିକଙ୍ଖତି, ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ସଂହୀରତି ଅତ୍ତାଭିନିୱେସୋତି ଚ, ପୁବ୍ବନ୍ତେ ଅଞ୍ଞାଣହେତୁକା ଦିଟ୍ଠି, ଅପରନ୍ତେ ଅଞ୍ଞାଣହେତୁକା ଦିଟ୍ଠି, ପୁବ୍ବନ୍ତାପରନ୍ତେ ଇଦପ୍ପଚ୍ଚଯତାପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ଅଞ୍ଞାଣହେତୁକୋ ଅତ୍ତାଭିନିୱେସୋ''ତି ଚ ଏତେସଂ ତିଣ୍ଣଂ ୱଚନାନଂ ଅତ୍ଥଂ ୱଣ୍ଣଯନ୍ତି।

ଦିଟ୍ଠିଯୋ ପନେତ୍ଥ ପଠମଂ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧୱତ୍ଥୁକା। ତତୋ ଛଅଜ୍ଝତ୍ତିକବାହିରାଯତନୱିଞ୍ଞାଣ-
କାଯସମ୍ଫସ୍ସକାଯୱେଦନାକାଯସଞ୍ଞାକାଯଚେତନାକାଯତଣ୍ହାକାଯୱିତକ୍କୱିଚାରଧାତୁଦସକସିଣ- ଦ୍ୱତ୍ତିଂସାକାରୱତ୍ଥୁକା ଦିଟ୍ଠିଯୋ ୱୁତ୍ତା। ଦ୍ୱତ୍ତିଂସାକାରେସୁ ଚ ଯତ୍ଥ ୱିସୁଂ ଅଭିନିୱେସୋ ନ ଯୁଜ୍ଜତି, ତତ୍ଥ ସକଲସରୀରାଭିନିୱେସୱସେନେୱ ୱିସୁଂ ଅଭିନିୱେସୋ ୱିଯ କତୋତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତତୋ ଦ୍ୱାଦସାଯତନଅଟ୍ଠାରସଧାତୁଏକୂନୱୀସତିଇନ୍ଦ୍ରିଯୱସେନ ଯୋଜନା କତା। ତୀଣି ଏକନ୍ତଲୋକୁତ୍ତରିନ୍ଦ୍ରିଯାନି ନ ଯୋଜିତାନି। ନ ହି

ଲୋକୁତ୍ତରଓ୍ବତ୍ଥୁକା ଦିଟ୍ଠିଯୋ ହୋନ୍ତି। ସଙ୍ଖ୍ଯାପି ଚ ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରମିସ୍ସେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ଲୋକୁତ୍ତରେ ଠପେତ୍ୱା ଲୋକିଯା ଏଓ୍ବ ଗହେତବ୍ବା। ଅନିନ୍ଦ୍ରିଯବଦ୍ଧରୂପଞ୍ଚ ନ ଗହେତବ୍ବମେଓ୍ବ। ତତୋ ତେଧାତୁକଓ୍ବସେନ ନଓ୍ବୱିଧଭଓ୍ବସେନ ଝାନବ୍ରହ୍ମୱିହାରସମାପତ୍ତିଓ୍ବସେନ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦଙ୍ଗଓ୍ବସେନ ଚ ଯୋଜନା କତା। ଜାତିଜରାମରଣାନଂ ୱିସୁଂ ଗହଣେ ପରିହାରୋ ଵୁତ୍ତନଯୋ ଏଓ୍ବ। ସଙ୍ଖାନି ଚେତାନି ରୂପାଦିକାନି ଜରାମରଣନ୍ତାନି ଅଟ୍ଠନଓ୍ବୁତିସତଂ ପଦାନି ଭଓ୍ବନ୍ତି।

୧୨୪। ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନେସୁ ଖନ୍ଧାପି ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନନ୍ତି ୱୀସତିଓ୍ବତ୍ଥୁକାଯପି ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିଯା ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଖନ୍ଧାନଂଯେଓ୍ବ ଓ୍ବତ୍ଥୁତ୍ତା ‘‘ଯେ ହି କେଚି, ଭିକ୍ଖଓ୍ବେ, ସମଣା ୱା ବ୍ରାହ୍ମଣା ୱା ଅତ୍ତାନଂ ସମନୁପସ୍ସମାନା ସମନୁପସ୍ସନ୍ତି, ସବ୍ବେ ତେ ପଞ୍ଚୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧେସୁଯେଓ୍ବ ସମନୁପସ୍ସନ୍ତି, ଏତେସଂ ୱା ଅଞ୍ଞତର’’ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୩। ୪୭) ଵୁତ୍ତତ୍ତା ଚ ପଞ୍ଚୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧା ଦିଟ୍ଠୀନଂ କାରଣଂ। ଅୱିଜ୍ଜାପି ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନନ୍ତି ଅୱିଜ୍ଜାଯ ଅନ୍ଧୀକତାନଂ ଦିଟ୍ଠିଉପ୍ପତ୍ତିତୋ ‘‘ଯାଯଂ, ଭନ୍ତେ, ଦିଟ୍ଠି ‘ଅସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେସୁ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧା’ତି, ଅଯଂ ନୁ ଖୋ, ଭନ୍ତେ, ଦିଟ୍ଠି କିଂ ପଟିଚ୍ଚ ପଞ୍ଞାଯତୀତି? ମହତୀ ଖୋ ଏସା, କଚ୍ଚାନ, ଧାତୁ, ଯଦିଦଂ ଅୱିଜ୍ଜାଧାତୁ। ହୀନଂ, କଚ୍ଚାନ, ଧାତୁଂ ପଟିଚ୍ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ହୀନା ସଞ୍ଞା ହୀନା ଦିଟ୍ଠୀ’’ତି (ସଂ। ନି। ୨।୯୭) ଓ୍ବଚନତୋ ଚ ଅୱିଜ୍ଜା ଦିଟ୍ଠୀନଂ କାରଣଂ। ଫସ୍ସୋପି ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନନ୍ତି ତେନ ଫସ୍ସେନ ଫୁଟ୍ଠସ୍ସ ଦିଟ୍ଠିଉପ୍ପତ୍ତିତୋ ‘‘ଯେ ତେ, ଭିକ୍ଖଓ୍ବେ, ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣା ପୁବ୍ବନ୍ତକପ୍ପିକା ପୁବ୍ବନ୍ତାନୁଦିଟ୍ଠିନୋ ପୁବ୍ବନ୍ତଂ ଆରବ୍ଭ ଅନେକୱିହିତାନି ଅଧିଵୁତ୍ତିପଦାନି ଅଭିଓ୍ବଦନ୍ତି, ତଦପି ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯା’’ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୧୨୩) ଓ୍ବଚନତୋ ଚ ଫସ୍ସୋ ଦିଟ୍ଠୀନଂ କାରଣଂ। ସଞ୍ଞାପି ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନନ୍ତି ଆକାରମତ୍ତଗ୍ଗହଣେନ ଅଯାଥାଓ୍ବସଭାଓ୍ବଗାହହେତୁତ୍ତା ସଞ୍ଞାଯ –

‘‘ଯାନି ଚ ତୀଣି ଯାନି ଚ ସଟ୍ଠି, ସମଣପ୍ପଓ୍ବାଦସିତାନି ଭୂରିପଞ୍ଞ;

ସଞ୍ଞକ୍ଖରସଞ୍ଞନିସ୍ସିତାନି, ଓସରଣାନି ୱିନେଯ୍ଯ ଓଘତମଗା’’ତି। (ସୁ। ନି। ୫୪୩) –

ଓ୍ବଚନତୋ ‘‘ସଞ୍ଞାନିଦାନା ହି ପପଞ୍ଚସଙ୍ଖା’’ତି (ସୁ। ନି। ୮୮୦; ମହାନି। ୧୦୯) ଓ୍ବଚନତୋ ଚ ସଞ୍ଞା ଦିଟ୍ଠୀନଂ କାରଣଂ। ୱିତକ୍କୋପି ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନନ୍ତି ଆକାରପରିୱିତକ୍କେନ ଦିଟ୍ଠିଉପ୍ପତ୍ତିତୋ –

‘‘ନହେଓ୍ବ ସଚ୍ଚାନି ବହୂନି ନାନା, ଅଞ୍ଞତ୍ର ସଞ୍ଞାଯ ନିଚ୍ଚାନି ଲୋକେ;

ତକ୍କଞ୍ଚ ଦିଟ୍ଠୀସୁ ପକପ୍ପଯିତ୍ୱା, ସଚ୍ଚଂ ମୁସାତି ଦ୍ୱଯଧମ୍ମମାହୂ’’ତି। (ସୁ। ନି। ୮୯୨) –

ଓ୍ବଚନତୋ ଚ ୱିତକ୍କୋ ଦିଟ୍ଠୀନଂ କାରଣଂ। ଅଯୋନିସୋମନସିକାରୋପି ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନନ୍ତି ଅଯୋନିସୋ ମନସିକାରସ୍ସ ଅକୁସଲାନଂ ଅସାଧାରଣହେତୁତ୍ତା ‘‘ତସ୍ସେଓ୍ବଂ ଅଯୋନିସୋ ମନସିକରୋତୋ ଛନ୍ନଂ ଦିଟ୍ଠୀନଂ ଅଞ୍ଞତରା ଦିଟ୍ଠି ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି (ମ। ନି। ୧।୧୯) ଓ୍ବଚନତୋ ଚ ଅଯୋନିସୋ ମନସିକାରୋ ଦିଟ୍ଠୀନଂ କାରଣଂ । ପାପମିତ୍ତୋପି ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନନ୍ତି ପାପମିତ୍ତସ୍ସ ଦିଟ୍ଠାନୁଗତିଆପଜ୍ଜନେନ ଦିଟ୍ଠିଉପ୍ପତ୍ତିତୋ ‘‘ବାହିରଂ, ଭିକ୍ଖଓ୍ବେ, ଅଙ୍ଗନ୍ତି କରିତ୍ୱା ନ ଅଞ୍ଞଂ ଏକଙ୍ଗମ୍ପି ସମନୁପସ୍ସାମି, ଯଂ ଏଓ୍ବଂ ମହତୋ ଅନତ୍ଥାଯ ସଂଓ୍ବତ୍ତତି। ଯଥଯିଦଂ, ଭିକ୍ଖଓ୍ବେ, ପାପମିତ୍ତତା’’ତି (ଅ। ନି। ୧।୧୧୦) ଓ୍ବଚନତୋ ଚ ପାପମିତ୍ତୋ ଦିଟ୍ଠୀନଂ କାରଣଂ। ପରତୋପି ଘୋସୋ ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନନ୍ତି ଦୁରକ୍ଖାତଧମ୍ମସ୍ସଓ୍ବନେନ ଦିଟ୍ଠିଉପ୍ପତ୍ତିତୋ ‘‘ଦ୍ୱେମେ, ଭିକ୍ଖଓ୍ବେ, ହେତୂ ଦ୍ୱେ ପଚ୍ଚଯା ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଯା ଉପ୍ପାଦାଯ ପରତୋ ଚ ଘୋସୋ ଅଯୋନିସୋ ଚ ମନସିକାରୋ’’ତି (ଅ। ନି। ୨।୧୨୬) ଓ୍ବଚନତୋ ଚ ପରତୋ ଘୋସୋ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିକତୋ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିପଟିସଞ୍ଞୁତ୍ତକଥା ଦିଟ୍ଠୀନଂ କାରଣଂ।

ଇଦାନି ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନନ୍ତି ପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ୱିଓ୍ବରନ୍ତୋ ଖନ୍ଧା ହେତୁ ଖନ୍ଧା ପଚ୍ଚଯୋତିଆଦିମାହ। ଖନ୍ଧା ଏଓ୍ବ ଦିଟ୍ଠୀନଂ ଉପାଦାଯ, ଜନକହେତୁ ଚେଓ୍ବ ଉପତ୍ଥମ୍ଭକପଚ୍ଚଯୋ ଚାତି ଅତ୍ଥୋ। ସମୁଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନାତି ସମୁଟ୍ଠହନ୍ତି ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି ଏତେନାତି ସମୁଟ୍ଠାନଂ, କାରଣନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନ ସମୁଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନ, ଦିଟ୍ଠିକାରଣଭାଓ୍ବେନାତି ଅତ୍ଥୋ।

୧୨୫। ଇଦାନି କିଚ୍ଚଭେଦେନ ଦିଟ୍ଠିଭେଦଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ କତମାନି ଅଟ୍ଠାରସ ଦିଟ୍ଠିପରିଯୁଟ୍ଠାନାନୀତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଯା ଦିଟ୍ଠୀତି ଇଦାନି ଵୁଚ୍ଚମାନାନଂ ଅଟ୍ଠାରସନ୍ନଂ ପଦାନଂ ସାଧାରଣଂ ମୂଲପଦଂ। ଯା ଦିଟ୍ଠି, ତଦେଓ୍ବ ଦିଟ୍ଠିଗତଂ, ଯା ଦିଟ୍ଠି, ତଦେଓ୍ବ ଦିଟ୍ଠିଗହନନ୍ତି ସବ୍ବେହି ସମ୍ବନ୍ଧୋ କାତବ୍ବୋ। ଅଯାଥାଓ୍ବଦସ୍ସନଟ୍ଠେନ ଦିଟ୍ଠି, ତଦେଓ୍ବ ଦିଟ୍ଠୀସୁ ଗତଂ ଦସ୍ସନଂ ଦ୍ୱାସଟ୍ଠିଦିଟ୍ଠିଅନ୍ତୋଗଧତ୍ତାତି ଦିଟ୍ଠିଗତଂ। ହେଟ୍ଠାପିସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ଵୁତ୍ତୋଯେଓ୍ବ। ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଅନ୍ତାନଂ ଏକନ୍ତଗତତ୍ତାପି ଦିଟ୍ଠିଗତଂ। ସା ଏଓ୍ବ ଦିଟ୍ଠି ଦୁରତିକ୍କମନଟ୍ଠେନ ଦିଟ୍ଠିଗହନଂ ତିଣଗହନଓ୍ବନଗହନପବ୍ବତଗହନାନି ୱିଯ। ସାସଙ୍କସପ୍ପଟିଭଯଟ୍ଠେନ ଦିଟ୍ଠିକନ୍ତାରଂ ଚୋରକନ୍ତାରଓ୍ବାଳକନ୍ତାରନିରୁଦକକନ୍ତାରଦୁବ୍ଭିକ୍ଖକନ୍ତାରା ୱିଯ। ଧମ୍ମସଙ୍ଗଣିଯଂ ‘‘ଦିଟ୍ଠିକନ୍ତାରୋ’’ତି ସକଲିଙ୍ଗେନେଓ୍ବ ଆଗତଂ। ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଯା ୱିନିୱିଜ୍ଝନଟ୍ଠେନ ପଟିଲୋମଟ୍ଠେନ ଚ ଦିଟ୍ଠିୱିସୂକଂ। ମିଚ୍ଛାଦସ୍ସନଞ୍ହି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ ସମ୍ମାଦସ୍ସନଂ ୱିନିୱିଜ୍ଝତି ଚେଓ୍ବ ୱିଲୋମେତି ଚ।

ଧମ୍ମସଙ୍ଗଣିଯଂ (ଧା ସ। ୩୯୨, ୧୧୦୫) ‘‘ଦିଟ୍ଠିୱିସୂକାଯିକ’’ନ୍ତି ଆଗତଂ। କଦାଚି ସସ୍ସତସ୍ସ, କଦାଚି ଉଚ୍ଛେଦସ୍ସ ଗହଣତୋ ଦିଟ୍ଠିଯା ୱିରୂପଂ ଫନ୍ଦିତନ୍ତି ଦିଟ୍ଠିୱିପ୍ଫନ୍ଦିତଂ। ଦିଟ୍ଠିଗତିକୋ ହି ଏକସ୍ମିଂ ପତିଟ୍ଠାତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି, କଦାଚି ସସ୍ସତଂ ଅନୁସ୍ସରତି, କଦାଚି ଉଚ୍ଛେଦଂ। ଦିଟ୍ଠିଯେୱ ଅନତ୍ଥେ ସଂଯୋଜେତୀତି ଦିଟ୍ଠିସଞ୍ଞୋଜନଂ। ଦିଟ୍ଠିଯେୱ ଅନ୍ତୋତୁଦନଟ୍ଠେନ ଦୁନ୍ନୀହରଣୀଯଟ୍ଠେନ ଚ ସଲ୍ଲନ୍ତି ଦିଟ୍ଠିସଲ୍ଲଂ। ଦିଟ୍ଠିଯେୱ ପୀଳାକରଣଟ୍ଠେନ ସମ୍ବାଧୋତି ଦିଟ୍ଠିସମ୍ବାଧୋ। ଦିଟ୍ଠିଯେୱ ମୋକ୍ଖାୱରଣଟ୍ଠେନ ପଲିବୋଧୋତି ଦିଟ୍ଠିପଲିବୋଧୋ। ଦିଟ୍ଠିଯେୱ ଦୁମ୍ମୋଚନୀଯଟ୍ଠେନ ବନ୍ଧନନ୍ତି ଦିଟ୍ଠିବନ୍ଧନଂ। ଦିଟ୍ଠିଯେୱ ଦୁରୁତ୍ତରଟ୍ଠେନ ପପାତୋତି ଦିଟ୍ଠିପପାତୋ। ଦିଟ୍ଠିଯେୱ ଥାମଗତଟ୍ଠେନ ଅନୁସଯୋତି ଦିଟ୍ଠାନୁସଯୋ। ଦିଟ୍ଠିଯେୱ ଅତ୍ତାନଂ ସନ୍ତାପେତୀତି ଦିଟ୍ଠିସନ୍ତାପୋ। ଦିଟ୍ଠିଯେୱ ଅତ୍ତାନଂ ଅନୁଦହତୀତି ଦିଟ୍ଠିପରିଳାହୋ। ଦିଟ୍ଠିଯେୱ କିଲେସକାଯଂ ଗନ୍ଥେତୀତି ଦିଟ୍ଠିଗନ୍ଥୋ। ଦିଟ୍ଠିଯେୱ ଭୁସଂ ଆଦିଯତୀତି ଦିଟ୍ଠୁପାଦାନଂ। ଦିଟ୍ଠିଯେୱ ‘‘ସଚ୍ଚ’’ନ୍ତିଆଦିୱସେନ ଅଭିନିୱିସତୀତି ଦିଟ୍ଠାଭିନିୱେସୋ। ଦିଟ୍ଠିଯେୱ ଇଦଂ ପରନ୍ତି ଆମସତି, ପରତୋ ୱା ଆମସତୀତି ଦିଟ୍ଠିପରାମାସୋ।

୧୨୬। ଇଦାନି ରାସିୱସେନ ସୋଳସସ ଦିଟ୍ଠିଯୋ ଉଦ୍ଦିସନ୍ତୋ କତମା ସୋଳସସ ଦିଟ୍ଠିଯୋତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସୁଖସୋମନସ୍ସସଙ୍ଖାତେ ଅସ୍ସାଦେ ଦିଟ୍ଠି ଅସ୍ସାଦଦିଟ୍ଠି। ଅତ୍ତାନଂ ଅନୁଗତା ଦିଟ୍ଠି ଅତ୍ତାନୁଦିଟ୍ଠି। ନତ୍ଥୀତି ପୱତ୍ତା ୱିପରୀତା ଦିଟ୍ଠି ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି। ସତି କାଯେ ଦିଟ୍ଠି, ସନ୍ତୀ ୱା କାଯେ ଦିଟ୍ଠି ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠି। କାଯୋତି ଚେତ୍ଥ ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକଂ, ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକସଙ୍ଖାତୋ ସକ୍କାଯୋ ୱତ୍ଥୁ ପତିଟ୍ଠା ଏତିସ୍ସାତି ସକ୍କାଯୱତ୍ଥୁକା। ସସ୍ସତନ୍ତି ପୱତ୍ତା ଦିଟ୍ଠି ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠି। ଉଚ୍ଛେଦୋତି ପୱତ୍ତା ଦିଟ୍ଠି ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠି। ସସ୍ସତାଦିଅନ୍ତଂ ଗଣ୍ହାତୀତି ଅନ୍ତଗ୍ଗାହିକା, ଅନ୍ତଗ୍ଗାହୋ ୱା ଅସ୍ସା ଅତ୍ଥୀତି ଅନ୍ତଗ୍ଗାହିକା। ଅତୀତସଙ୍ଖାତଂ ପୁବ୍ବନ୍ତଂ ଅନୁଗତା ଦିଟ୍ଠି ପୁବ୍ବନ୍ତାନୁଦିଟ୍ଠି। ଅନାଗତସଙ୍ଖାତଂ ଅପରନ୍ତଂ ଅନୁଗତା ଦିଟ୍ଠି ଅପରନ୍ତାନୁଦିଟ୍ଠି। ଅନତ୍ଥେ ସଂଯୋଜେତୀତି ସଞ୍ଞୋଜନିକା। ଅହଙ୍କାରୱସେନ ଅହନ୍ତି ଉପ୍ପନ୍ନେନ ମାନେନ ଦିଟ୍ଠିଯା ମୂଲଭୂତେନ ୱିନିବନ୍ଧା ଘଟିତା ଉପ୍ପାଦିତା ଦିଟ୍ଠି ଅହନ୍ତି ମାନୱିନିବନ୍ଧା ଦିଟ୍ଠି। ତଥା ମମଙ୍କାରୱସେନ ମମନ୍ତି ଉପ୍ପନ୍ନେନ ମାନେନ ୱିନିବନ୍ଧା ଦିଟ୍ଠି ମମନ୍ତି ମାନୱିନିବନ୍ଧା ଦିଟ୍ଠି। ଅତ୍ତନୋ ୱଦନଂ କଥନଂ ଅତ୍ତୱାଦୋ, ତେନ ପଟିସଞ୍ଞୁତ୍ତା ବଦ୍ଧା ଦିଟ୍ଠି ଅତ୍ତୱାଦପଟିସଂଯୁତ୍ତା ଦିଟ୍ଠି। ଅତ୍ତାନଂ ଲୋକୋତି ୱଦନଂ କଥନଂ ଲୋକୱାଦୋ, ତେନ ପଟିସଞ୍ଞୁତ୍ତା ଦିଟ୍ଠି ଲୋକୱାଦପଟିସଂଯୁତ୍ତା ଦିଟ୍ଠି। ଭୱୋ ୱୁଚ୍ଚତି ସସ୍ସତଂ, ସସ୍ସତୱସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନଦିଟ୍ଠି ଭୱଦିଟ୍ଠି। ୱିଭୱୋ ୱୁଚ୍ଚତି ଉଚ୍ଛେଦୋ, ଉଚ୍ଛେଦୱସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନଦିଟ୍ଠି ୱିଭୱଦିଟ୍ଠି।

୧୨୭-୧୨୮। ଇଦାନି ତୀଣି ସତଂ ଦିଟ୍ଠାଭିନିୱେସେ ନିଦ୍ଦିସିତୁକାମୋ କତମେ ତୀଣି ସତଂ ଦିଟ୍ଠାଭିନିୱେସାତି ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ତେ ଅୱିସ୍ସଜ୍ଜେତ୍ୱାୱ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ଅଭିନିୱେସୱିସ୍ସଜ୍ଜନେନେୱ ତେ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତୁକାମୋ ଅସ୍ସାଦଦିଟ୍ଠିଯା, କତିହାକାରେହିଅଭିନିୱେସୋ ହୋତୀତିଆଦିନା ନଯେନ ସୋଳସନ୍ନଂ ଦିଟ୍ଠୀନଂ ଅଭିନିୱେସାକାରଗଣନଂ ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ପୁନ ଅସ୍ସାଦଦିଟ୍ଠିଯା ପଞ୍ଚତିଂସାଯ ଆକାରେହି ଅଭିନିୱେସୋ ହୋତୀତି ତାସଂ ସୋଳସନ୍ନଂ ଦିଟ୍ଠୀନଂ ଅଭିନିୱେସାକାରଗଣନଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତ୍ୱା ପୁନ ତାନି ଗଣନାନି ୱିସ୍ସଜ୍ଜେନ୍ତୋ ଅସ୍ସାଦଦିଟ୍ଠିଯା କତମେହି ପଞ୍ଚତିଂସାଯ ଆକାରେହି ଅଭିନିୱେସୋହୋତୀତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ରୂପଂ ପଟିଚ୍ଚାତି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧଂ ପଟିଚ୍ଚ। ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ସୁଖଂ ସୋମନସ୍ସନ୍ତି ‘‘ଅଯଂ ମେ କାଯୋ ଈଦିସୋ’’ତି ରୂପସମ୍ପଦଂ ନିସ୍ସାଯ ଗେହସିତଂ ରାଗସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ସୁଖଂ ସୋମନସ୍ସଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତେନଟ୍ଠେନ ସୁଖଞ୍ଚ ସୋମନସ୍ସଞ୍ଚ। ଯଂଯେୱ ରୂପସ୍ସ ଅସ୍ସାଦୋତି ରୂପନିସ୍ସଯୋ ଅସ୍ସାଦୋ। ତଞ୍ହି ସୁଖଂ ତଣ୍ହାୱସେନ ଅସ୍ସାଦୀଯତି ଉପଭୁଞ୍ଜୀଯତୀତି ଅସ୍ସାଦୋ। ଅଭିନିୱେସପରାମାସୋ ଦିଟ୍ଠୀତି ସୋ ଅସ୍ସାଦୋ ସସ୍ସତୋତି ୱା ଉଚ୍ଛିଜ୍ଜିସ୍ସତୀତି ୱା ସସ୍ସତଂ ୱା ଉଚ୍ଛିଜ୍ଜମାନଂ ୱା ଅତ୍ତାନଂ ସୁଖିତଂ କରୋତୀତି ୱା ଅଭିନିୱେସପରାମାସୋ ହୋତି। ତସ୍ମା ଯା ଚ ଦିଟ୍ଠି ଯୋ ଚ ଅସ୍ସାଦୋତି ଅସ୍ସାଦସ୍ସ ଦିଟ୍ଠିଭାୱାଭାୱେପି ଅସ୍ସାଦଂ ୱିନା ସା ଦିଟ୍ଠି ନ ହୋତୀତି କତ୍ୱା ଉଭଯମ୍ପି ସମୁଚ୍ଚିତଂ। ଅସ୍ସାଦଦିଟ୍ଠୀତି ଅସ୍ସାଦେ ପୱତ୍ତା ଦିଟ୍ଠୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ଇଦାନି ନାନାସୁତ୍ତେହି ସଂସନ୍ଦେତ୍ୱା ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଂ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିକଞ୍ଚ ଗରହିତୁକାମୋ ଅସ୍ସାଦଦିଟ୍ଠି ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠୀତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଦିଟ୍ଠିୱିପତ୍ତୀତି ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିୱିନାସକମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିସଙ୍ଖାତଦିଟ୍ଠିଯା ୱିପତ୍ତି। ଦିଟ୍ଠିୱିପନ୍ନୋତି ୱିପନ୍ନା ୱିନଟ୍ଠା ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ଅସ୍ସାତି ଦିଟ୍ଠିୱିପନ୍ନୋ, ୱିପନ୍ନଦିଟ୍ଠୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଯା ୱା ୱିପନ୍ନୋ ୱିନଟ୍ଠୋତି ଦିଟ୍ଠିୱିପନ୍ନୋ। ନ ସେୱିତବ୍ବୋ ଉପସଙ୍କମନେନ। ନ ଭଜିତବ୍ବୋ ଚିତ୍ତେନ। ନ ପଯିରୁପାସିତବ୍ବୋ ଉପସଙ୍କମିତ୍ୱା ନିସୀଦନେନ। ତଂ କିସ୍ସ ହେତୁତି ‘‘ତଂ ସେୱନାଦିକଂ କେନ କାରଣେନ ନ କାତବ୍ବ’’ନ୍ତି ତସ୍ସ କାରଣପୁଚ୍ଛା। ଦିଟ୍ଠି ହିସ୍ସ ପାପିକାତି କାରଣୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ। ଯସ୍ମା ଅସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଦିଟ୍ଠି ପାପିକା, ତସ୍ମା ତଂ ସେୱନାଦିକଂ ନ କାତବ୍ବନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଦିଟ୍ଠିଯା ରାଗୋତି ‘‘ସୁନ୍ଦରା ମେ ଦିଟ୍ଠୀ’’ତି ଦିଟ୍ଠିଂ ଆରବ୍ଭ ଦିଟ୍ଠିଯା ଉପ୍ପଜ୍ଜନରାଗୋ । ଦିଟ୍ଠିରାଗରତ୍ତୋତି ତେନ ଦିଟ୍ଠିରାଗେନ ରଙ୍ଗେନ ରତ୍ତଂ ୱତ୍ଥଂ ୱିଯ ରତ୍ତୋ। ନ ମହପ୍ଫଲନ୍ତି ୱିପାକଫଲେନ। ନ ମହାନିସଂସନ୍ତି ନିସ୍ସନ୍ଦଫଲେନ।

ପୁରିସପୁଗ୍ଗଲସ୍ସାତି ପୁରିସସଙ୍ଖାତସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ। ଲୋକିଯୱୋହାରେନ ହି ପୁରି ୱୁଚ୍ଚତି ସରୀରଂ, ତସ୍ମିଂ ପୁରିସ୍ମିଂ ସେତି ପୱତ୍ତତୀତି ପୁରିସୋ, ପୁଂ ୱୁଚ୍ଚତି ନିରଯୋ, ତଂ ପୁଂ ଗଲତି ଗଚ୍ଛତୀତି ପୁଗ୍ଗଲୋ। ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ହି ସତ୍ତା ସୁଗତିତୋ ଚୁତା ଦୁଗ୍ଗତିଯଂଯେୱ ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି। ତଂ କିସ୍ସ ହେତୁତି ତଂ ନ ମହପ୍ଫଲତ୍ତଂ କେନ କାରଣେନ ହୋତି। ଦିଟ୍ଠି ହିସ୍ସ ପାପିକାତି ଯସ୍ମା ଅସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଦିଟ୍ଠି ପାପିକା, ତସ୍ମା ନ ମହପ୍ଫଲଂ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଦ୍ୱେୱ

ଗତିଯୋତି ପଞ୍ଚସୁ ଗତୀସୁ ତ୍ୱେୱ ଗତିଯୋ। ୱିପଜ୍ଜମାନାଯ ଦିଟ୍ଠିଯା ନିରଯୋ। ସମ୍ପଜ୍ଜମାନାଯ ତିରଚ୍ଛାନଯୋନି। ଯଞ୍ଚେୱ କାଯକମ୍ମନ୍ତି ସକଲିଙ୍ଗଧାରଣପଟିପଦାନୁଯୋଗଅଭିୱାଦନପଚ୍ଚୁଟ୍ଠାନଅଞ୍ଜଲିକମ୍ମାଦି କାଯକମ୍ମଂ। ଯଞ୍ଚ ୱଚୀକମ୍ମନ୍ତି ସକସମଯପରିଯାପୁଣନସଜ୍ଝାଯନଦେସନାସମାଦପନାଦି ୱଚୀକମ୍ମଂ। ଯଞ୍ଚ ମନୋକମ୍ମନ୍ତି ଇଧଲୋକଚିନ୍ତାପଟିସଂଯୁତ୍ତଞ୍ଚ ପରଲୋକଚିନ୍ତାପଟିସଂଯୁତ୍ତଞ୍ଚ କତାକତଚିନ୍ତାପଟିସଂଯୁତ୍ତଞ୍ଚ ମନୋକମ୍ମଂ। ତିଣକଟ୍ଠଧଞ୍ଞବୀଜେସୁ ସଉଦିଟ୍ଠିସ୍ସ ଦାନାନୁପ୍ପଦାନପଟିଗ୍ଗହଣପରିଭୋଗେସୁ ଚ କାଯୱଚୀମନୋକମ୍ମାନି। ଯଥାଦିଟ୍ଠୀତି ଯା ଅଯଂ ଦିଟ୍ଠି, ତସ୍ସାନୁରୂପଂ। ସମତ୍ତନ୍ତି ପରିପୁଣ୍ଣଂ। ସମାଦିନ୍ନନ୍ତି ଗହିତଂ।

ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ୱୁତ୍ତଂ – ତଦେତଂ ଯଥାଦିଟ୍ଠିଯଂ ଠିତକାଯକମ୍ମଂ, ଦିଟ୍ଠିସହଜାତକାଯକମ୍ମଂ, ଦିଟ୍ଠାନୁଲୋମିକକାଯକମ୍ମନ୍ତି ତିୱିଧଂ ହୋତି। ତତ୍ଥ ''ପାଣଂ ହନତୋ ଅଦିନ୍ନଂ ଆଦିଯତୋ ମିଚ୍ଛାଚରତୋ ନତ୍ଥି ତତୋନିଦାନଂ ପାପଂ, ନତ୍ଥି ପାପସ୍ସ ଆଗମୋ''ତି ଯଂ ଏୱଂ ଦିଟ୍ଠିକସ୍ସ ସତୋ ପାଣାତିପାତଅଦିନ୍ନାଦାନମିଚ୍ଛାଚାରସଙ୍ଖାତଂ କାଯକମ୍ମଂ, ଇଦଂ ଯଥାଦିଟ୍ଠିଯଂ ଠିତକାଯକମ୍ମଂ ନାମ। ''ପାଣଂ ହନତୋ ଅଦିନ୍ନଂ ଆଦିଯତୋ ମିଚ୍ଛାଚରତୋ ନତ୍ଥି ତତୋନିଦାନଂ ପାପଂ, ନତ୍ଥି ପାପସ୍ସ ଆଗମୋ''ତି ଯଂ ଇମାଯ ଦିଟ୍ଠିଯା ଇମିନା ଦସ୍ସନେନ ସହଜାତଂ କାଯକମ୍ମଂ, ଇଦଂ ଦିଟ୍ଠିସହଜାତକାଯକମ୍ମଂ ନାମ। ତଦେୱ ପନ ସମତ୍ତଂ ସମାଦିନ୍ନଂ ଗହିତଂ ପରାମଟ୍ଠଂ ଦିଟ୍ଠାନୁଲୋମିକକାଯକମ୍ମଂ ନାମ। ୱଚୀକମ୍ମମନୋକମ୍ମେସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। ଏତ୍ଥ ପନ ମୁସା ଭଣତୋ ପିସୁଣଂ ଭଣତୋ ଫରୁସଂ ଭଣତୋ ସମ୍ଫଂ ପଲପତୋ ଅଭିଜ୍ଝାଲୁନୋ ବ୍ଯାପନ୍ନଚିତ୍ତସ୍ସ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିକସ୍ସ ସତୋ ନତ୍ଥି ତତୋନିଦାନଂ ପାପଂ, ନତ୍ଥି ପାପସ୍ସ ଆଗମୋତି ଯୋଜନା କାତବ୍ବା। ଲିଙ୍ଗଧାରଣାଦିପରିଯାପୁଣନାଦିଲୋକଚିନ୍ତାଦିୱସେନ ୱୁତ୍ତନଯୋ ଚେତ୍ଥ ସୁନ୍ଦରୋ।

ଚେତନାଦୀସୁ ଦିଟ୍ଠିସହଜାତା ଚେତନା ଚେତନା ନାମ। ଦିଟ୍ଠିସହଜାତା ପତ୍ଥନା ପତ୍ଥନା ନାମ। ଚେତନାପତ୍ଥନାନଂ ୱସେନ ଚିତ୍ତଟ୍ଠପନା ପଣିଧି ନାମ। ତେହି ପନ ଚେତନାଦୀହି ସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଫସ୍ସାଦଯୋ ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧପରିଯାପନ୍ନା ଧମ୍ମା ସଙ୍ଖାରା ନାମ। ଅନିଟ୍ଠାଯାତିଆଦୀହି ଦୁକ୍ଖମେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ଦୁକ୍ଖଞ୍ହି ସୁଖକାମେହି ସତ୍ତେହି ନ ଏସିତତ୍ତା ଅନିଟ୍ଠଂ। ଅପ୍ପିଯତ୍ତା ଅକନ୍ତଂ। ମନସ୍ସ ଅୱଡ୍ଢନତୋ, ମନସି ଅୱିସପ୍ପନତୋ ଚ ଅମନାପଂ। ଆଯତିଂ ଅଭଦ୍ଦତାଯ ଅହିତଂ। ପୀଳନତୋ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି। ତଂ କିସ୍ସ ହେତୂତି ତଂ ଏୱଂ ସଂୱତ୍ତନଂ କେନ କାରଣେନ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଦାନିସ୍ସ କାରଣଂ ଦିଟ୍ଠି ହିସ୍ସ ପାପିକାତି। ଯସ୍ମା ତସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଦିଟ୍ଠି ପାପିକା ଲାମକା, ତସ୍ମା ଏୱଂ ସଂୱତ୍ତତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଲ୍ଲାଯ ପଥୱିଯା ନିକ୍ଖିତ୍ତନ୍ତି ଉଦକେନ ତିନ୍ତାଯ ଭୂମିଯା ରୋପିତଂ। ପଥୱୀରସଂ ଆପୋରସନ୍ତି ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ଠାନେ ପଥୱିଯା ଚ ସମ୍ପଦଂ ଆପସ୍ସ ଚ ସମ୍ପଦଂ। ବୀଜନିକ୍ଖିତ୍ତଟ୍ଠାନେ ହି ନ ସକ୍କା ପଥୱୀ ନ ସକ୍କୋ ଆପୋ ଚ ବୀଜଂ ଫଲଂ ଗଣ୍ହାପେତି। ଯୋ ପନ ତେସଂ ପଦେସୋ ବୀଜଂ ଫୁସତି, ସୋଯେୱ ବୀଜଂ ଫଲଂ ଗଣ୍ହାପେତି। ତସ୍ମା ବୀଜପୋସନାଯ ପଚ୍ଚଯଭୂତୋଯେୱ ସୋ ପଦେସୋ ପଥୱୀରସୋ ଆପୋରସୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ରସସଦ୍ଦସ୍ସ ହି ସମ୍ପତ୍ତି ଚ ଅତ୍ଥୋ। ଯଥାହ ''କିଚ୍ଚସମ୍ପତ୍ତିଅତ୍ଥେନ ରସୋ ନାମ ପୱୁଚ୍ଚତୀ''ତି। ଲୋକେ ଚ ''ସୁରସୋ ଗନ୍ଧବ୍ବୋ''ତି ୱୁତ୍ତେ ସୁସମ୍ପନ୍ନୋ ଗନ୍ଧବ୍ବୋତି ଅତ୍ଥୋ ଞାଯତି। ଉପାଦିଯତୀତି ଗଣ୍ହାତି। ଯୋ ହି ପଦେସୋ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ତଂ ପଚ୍ଚଯଂ ଲଭମାନଂ ବୀଜଂ ତଂ ଗଣ୍ହାତି ନାମ। ସବ୍ବଂ ତନ୍ତି ସବ୍ବଂ ତଂ ରସଜାତଂ। ତିତ୍ତକତ୍ତାଯାତି ସୋ ପଥୱୀରସୋ ଆପୋରସୋ ଚ ଅତିତ୍ତକୋ ସମାନୋପି ତିତ୍ତକଂ ବୀଜଂ ନିସ୍ସାଯ ନିମ୍ବରୁକ୍ଖାଦୀନଂ ତେସଂ ଫଲାନଞ୍ଚ ତିତ୍ତକଭାୱାଯ ସଂୱତ୍ତତି। କଟୁକତ୍ତାଯାତି ଇଦଂ ପୁରିମସ୍ସେୱ ୱେୱଚନଂ।

''ୱଣ୍ଣଗନ୍ଧରସୂପେତୋ, ଅମ୍ବୋଯଂ ଅହୁୱା ପୁରେ;

ତମେୱ ପୂଜଂ ଲଭମାନୋ, କେନମ୍ବୋ କଟୁକପ୍ଫଲୋ''ତି। (ଜା। ୧।୨।୭୧) –

ଆଗତଟ୍ଠାନେ ୱିଯ ହି ଇଧାପି ତିତ୍ତକମେୱ ଅପ୍ପିଯଟ୍ଠେନ କଟୁକନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅସାତତ୍ତାଯାତି ଅମଧୁରଭାୱାଯ। ଅସାଦୁତ୍ତାଯାତିପି ପାଠୋ, ଅସାଦୁଭାୱାଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ସାଦୂତି ହି ମଧୁରଂ। ବୀଜଂ ହିସ୍ସାତି ଅସ୍ସ ନିମ୍ବାଦିକସ୍ସ ବୀଜଂ। ଏୱମେୱନ୍ତି ଏୱଂ ଏୱଂ। ଯସ୍ମା ସୁଖା ୱେଦନା ପରମୋ ଅସ୍ସାଦୋ, ତସ୍ମା ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଯା ଦୁକ୍ଖୱେଦନାୱସେନ ଆଦୀନୱୋ ଦସ୍ସିତୋତି। ପୁନ ଅଟ୍ଠାରସଭେଦେନ ଦିଟ୍ଠିଯା ଆଦୀନୱଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ଅସ୍ସାଦଦିଟ୍ଠି ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠୀତିଆଦିମାହ। ତଂ ୱୁତ୍ତତ୍ଥମେୱ। ଇମେହି ଅଟ୍ଠାରସହି ଆକାରେହି ପରିଯୁଟ୍ଠିତଚିତ୍ତସ୍ସ ସଞ୍ଞୋଗୋତି ଦିଟ୍ଠିଯା ଏୱ ସଂସାରେ ବନ୍ଧନଂ ଦସ୍ସେତି।

୧୨୯। ଯସ୍ମା ପନ ଦିଟ୍ଠିଭୂତାନିପି ସଞ୍ଞୋଜନାନି ଅତ୍ଥି ଅଦିଟ୍ଠିଭୂତାନିପି, ତସ୍ମା ତଂ ପଭେଦଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଅତ୍ଥି ସଞ୍ଞୋଜନାନି ଚେୱାତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଯସ୍ମା କାମରାଗସଞ୍ଞୋଜନସ୍ସେୱ ଅନୁନଯସଞ୍ଞୋଜନନ୍ତି ଆଗତଟ୍ଠାନମ୍ପି ଅତ୍ଥି, ତସ୍ମା ଅନୁନଯସଞ୍ଞୋଜନନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। କାମରାଗଭାୱଂ ଅପ୍ପତ୍ୱା ପୱତ୍ତଂ ଲୋଭଂ ସନ୍ଧାଯ ଏତଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ସେସଖନ୍ଧାଯତନାଦିମୂଲକେସୁପି ୱାରେସୁ ଇମିନାୱ ନଯେନ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ୱେଦନାପରମତ୍ତା ଚ ଅସ୍ସାଦସ୍ସ ୱେଦନାପରିୟୋସାନା ଏୱ ଦେସନା କତା। ସଞ୍ଞାଦୟୋ ନ ଗହିତା। ଇମେହି ପଞ୍ଚତିଂସାଯ ଆକାରେହୀତି ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା ଅଜ୍ଝତ୍ତିକାଯତନାଦୀନି ପଞ୍ଚ ଛକ୍କାନି ଚାତି ଇମାନି ପଞ୍ଚତିଂସ ୱତ୍ଥୂନି ନିସ୍ସାଯ ଉପ୍ପନ୍ନଅସ୍ସାଦାରମ୍ମଣୱସେନ ପଞ୍ଚତିଂସାଯ ଆକାରେହି।

ଅସ୍ସାଦଦିଟ୍ଠିନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଅତ୍ତାନୁଦିଟ୍ଠିନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୩୦। ଅତ୍ତାନୁଦିଟ୍ଠିଯଂ ଅସ୍ସୁତୱା ପୁଥୁଜ୍ଜନୋତି ଆଗମାଧିଗମାଭାୱା ଞେଯ୍ୟୋ ଅସ୍ସୁତୱା ଇତି। ଯସ୍ସ ହି ଖନ୍ଧଧାତୁଆଯତନସଚ୍ଚପଚ୍ଚଯାକାରସତିପଟ୍ଠାନାଦୀସୁ ଉଗ୍ଗହପରିପୁଚ୍ଛାୱିନିଚ୍ଛଯୱିରହିତତ୍ତା ଅତ୍ତାନୁଦିଟ୍ଠିପଟିସେଧକରୋ ନେୱ ଆଗମୋ, ପଟିପତ୍ତିଯା ଅଧିଗନ୍ତବ୍ବସ୍ସ ଅନଧିଗତତ୍ତା ନ ଚ ଅଧିଗମୋ ଅତ୍ଥି, ସୋ ଆଗମାଧିଗମାନଂ ଅଭାୱା ଞେଯ୍ୟୋ ଅସ୍ସୁତୱା ଇତି। ସୁତନ୍ତି ହି ବୁଦ୍ଧୱଚନାଗମୋ ଚ ସୁତଫଲତ୍ତା ହେତୁୱୋହାରୱସେନ ଅଧିଗମୋ ଚ, ତଂ ସୁତଂ ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ସୁତୱା, ନ ସୁତୱା ଅସ୍ସୁତୱା। ସ୍ୱାଯଂ –

ପୁଥୂନଂ ଜନନାଦୀହି, କାରଣେହି ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ;

ପୁଥୁଜ୍ଜନନ୍ତୋଗଧତ୍ତା, ପୁଥୁୱାଯଂ ଜନୋ ଇତି।

ସୋ ହି ପୁଥୂନଂ ନାନପ୍ପକାରାନଂ କିଲେସାଦୀନଂ ଜନନାଦୀହି କାରଣେହି ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ। ଯଥାହ – ‘‘ପୁଥୁ କିଲେସେ ଜନେନ୍ତୀତି ପୁଥୁଜ୍ଜନା, ପୁଥୁ ଅୱିହତସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିକାତି ପୁଥୁଜ୍ଜନା, ପୁଥୁ ସତ୍ଥାରାନଂ ମୁଖୁଲ୍ଲୋକିକାତି ପୁଥୁଜ୍ଜନା, ପୁଥୁ ସବ୍ବଗତୀହି ଅୱୁଟ୍ଠିତାତି ପୁଥୁଜ୍ଜନା, ପୁଥୁ ନାନାଭିସଙ୍ଖାରେ ଅଭିସଙ୍ଖରୋନ୍ତୀତି ପୁଥୁଜ୍ଜନା, ପୁଥୁ ନାନାଓଘେହି ୱୁଯ୍ହନ୍ତୀତି ପୁଥୁଜ୍ଜନା, ପୁଥୁ ନାନାସନ୍ତାପେହି ସନ୍ତପ୍ପେନ୍ତୀତି ପୁଥୁଜ୍ଜନା, ପୁଥୁ ନାନାପରିଳାହେହି ପରିଦଯ୍ହନ୍ତୀତି ପୁଥୁଜ୍ଜନା, ପୁଥୁ ପଞ୍ଚସୁ କାମଗୁଣେସୁ ରତ୍ତା ଗିଦ୍ଧା ଗଧିତା ମୁଚ୍ଛିତା ଅଜ୍ଝୋସନ୍ନା ଲଗ୍ଗା ଲଗ୍ଗିତା ପଲିବୁଦ୍ଧାତି ପୁଥୁଜ୍ଜନା, ପୁଥୁ ପଞ୍ଚହି ନୀୱରଣେହି ଆୱୁତା ନିୱୁତା ଓୱୁତା ପିହିତା ପଟିଚ୍ଛନ୍ନା ପଟିକୁଜ୍ଜିତାତି ପୁଥୁଜ୍ଜନା’’ତି (ମହାନି। ୯୪)। ପୁଥୂନଂ ୱା ଗଣନପଥମତୀତାନଂ ଅରିଯଧମ୍ମପରମ୍ମୁଖାନଂ ନୀଚଧମ୍ମସମୁଦାଚାରାନଂ ଜନାନଂ ଅନ୍ତୋଗଧତ୍ତାପି ପୁଥୁଜ୍ଜନା, ପୁଥୁ ୱା ଅଯଂ, ୱିସୁଂଯେୱ ସଙ୍ଖଂ ଗତୋ ୱିସଂସଟ୍ଠୋ ସୀଲସୁତାଦିଗୁଣଯୁତ୍ତେହି ଅରିଯେହି ଜନୋତିପି ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ। ଏୱମେତେହି ‘‘ଅସ୍ସୁତୱା ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ’’ତି ଦ୍ୱୀହି ପଦେହି ଯେ ତେ –

‘‘ଦୁୱେ ପୁଥୁଜ୍ଜନା ୱୁତ୍ତା, ବୁଦ୍ଧେନାଦିଚ୍ଚବନ୍ଧୁନା;

ଅନ୍ଧୋ ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ ଏକୋ, କଲ୍ୟାଣେକୋ ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ’’ତି। –

ଦ୍ୱେ ପୁଥୁଜ୍ଜନା ୱୁତ୍ତା, ତେସୁ ଅନ୍ଧପୁଥୁଜ୍ଜନୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତୀତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଅରିଯାନଂଅଦସ୍ସାୱୀତିଆଦୀସୁ ଅରିଯାତି ଆରକତ୍ତା କିଲେସେହି, ଅନଯେ ନ ଇରିଯନତୋ, ଅଯେ ଚ ଇରିଯନତୋ, ସଦେୱକେନ ଚ ଲୋକେନ ଅରଣୀଯତୋ ବୁଦ୍ଧା ଚ ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧା ଚ ବୁଦ୍ଧସାୱକା ଚ ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ବୁଦ୍ଧା ଏୱ ୱା ଇଧ ଅରିଯା। ଯଥାହ – ‘‘ସଦେୱକେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଲୋକେ…ପେ… ତଥାଗତୋ ଅରିଯୋତି ୱୁଚ୍ଚତୀ’’ତି (ସଂ। ନି। ୫।୧୦୯୮)।

ସପ୍ପୁରିସାତି ଏତ୍ଥ ପନ ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧା ତଥାଗତସାୱକା ଚ ‘‘ସପ୍ପୁରିସା’’ତି ୱେଦିତବ୍ବା। ତେ ହି ଲୋକୁତ୍ତରଗୁଣଯୋଗେନ ସୋଭନା ପୁରିସାତି ସପ୍ପୁରିସା। ସବ୍ବେୟେୱ ୱା ଏତେ ଦ୍ୱେଧାପି ୱୁତ୍ତା। ବୁଦ୍ଧାପି ହି ଅରିଯା ଚ ସପ୍ପୁରିସା ଚ ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧା ବୁଦ୍ଧସାୱକାପି। ଯଥାହ –

‘‘ଯୋ ୱେ କତଞ୍ଞୂ କତୱେଦି ଧୀରୋ, କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତୋ ଦଳ୍ହଭତ୍ତି ଚ ହୋତି;

ଦୁଖିତସ୍ସ ସକ୍କଚ୍ଚ କରୋତି କିଚ୍ଚଂ, ତଥାୱିଧଂ ସପ୍ପୁରିସଂ ୱଦନ୍ତୀ’’ତି। (ଜା। ୨।୧୭।୭୮);

ଏତ୍ଥ ହି ‘‘କତଞ୍ଞୂ କତୱେଦି ଧୀରୋ’’ତି ପଚ୍ଚେକସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ୱୁତ୍ତୋ, ‘‘କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତୋ ଦଳ୍ହଭତ୍ତି ଚା’’ତି ବୁଦ୍ଧସାୱକୋ, ‘‘ଦୁଖିତସ୍ସ ସକ୍କଚ୍ଚ କରୋତି କିଚ୍ଚ’’ନ୍ତି ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋତି। ଇଦାନି ଯୋ ତେସଂ ଅରିଯାନଂ ଅଦସ୍ସନସୀଲୋ , ନ ଚ ଦସ୍ସନେ ସାଧୁକାରୀ, ସୋ ‘‘ଅରିଯାନଂ ଅଦସ୍ସାୱୀ’’ତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସୋ ଚ ଚକ୍ଖୁନା ଅଦସ୍ସାୱୀ ଞାଣେନ ଅଦସ୍ସାୱୀତି ଦୁୱିଧୋ। ତେସୁ ଞାଣେନ ଅଦସ୍ସାୱୀ ଇଧାଧିପ୍ପେତୋ। ମଂସଚକ୍ଖୁନା ହି ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁନା ୱା

ଅରିୟା ଦିଟ୍ଠାପି ଅଦିଟ୍ଠାୱ ହୋନ୍ତି ତେସଂ ଚକ୍ଖୂନଂ ୱଣ୍ଣମତ୍ତଗହଣତୋ ନ ଅରିୟଭାୱଗୋଚରତୋ। ସୋଣସିଙ୍ଗାଲାଦୟୋପି ହି ଚକ୍ଖୁନା ଅରିୟେ ପସ୍ସନ୍ତି, ନ ଚ ତେ ଅରିୟାନଂ ଦସ୍ସାୱିନୋ, ତସ୍ମା ଚକ୍ଖୁନା ଦସ୍ସନଂ ନ ଦସ୍ସନଂ, ଞାଣେନ ଦସ୍ସନମେୱ ଦସ୍ସନଂ। ଯଥାହ – ''କିଂ ତେ, ୱକ୍କଲି, ଇମିନା ପୂତିକାୟେନ ଦିଟ୍ଠେନ, ଯୋ ଖୋ, ୱକ୍କଲି, ଧମ୍ମଂ ପସ୍ସତି, ସୋ ମଂ ପସ୍ସତୀ''ତି (ସଂ। ନି। ୩।୮୭)। ତସ୍ମା ଚକ୍ଖୁନା ପସ୍ସନ୍ତୋପି ଞାଣେନ ଅରିୟେହି ଦିଟ୍ଠଂ ଅନିଚ୍ଚାଦିଲକ୍ଖଣଂ ଅପସ୍ସନ୍ତୋ ଅରିୟାଧିଗତଞ୍ଚ ଧମ୍ମଂ ଅନଧିଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ଅରିୟକରଧମ୍ମାନଂ ଅରିୟଭାୱସ୍ସ ଚ ଅଦିଟ୍ଠତ୍ତା ''ଅରିୟାନଂ ଅଦସ୍ସାୱୀ''ତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଅରିୟଧମ୍ମସ୍ସ ଅକୋୱିଦୋତି ସତିପଟ୍ଠାନାଦିଭେଦେ ଅରିୟଧମ୍ମେ ଅକୁସଲୋ। ଅରିୟଧମ୍ମେ ଅୱିନୀତୋତି ଏତ୍ଥ ପନ –

ଦୁୱିଧୋ ୱିନୟୋ ନାମ, ଏକମେକେତ୍ଥ ପଞ୍ଚଧା;

ଅଭାୱତୋ ତସ୍ସ ଅୟଂ, ''ଅୱିନୀତୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି।

ଅୟଞ୍ହି ସଂୱରୱିନୟୋ ପହାନୱିନୟୋତି ଦୁୱିଧୋ ୱିନୟୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ଦୁୱିଧେପି ୱିନୟେ ଏକମେକୋ ୱିନୟୋ ପଞ୍ଚଧା ଭିଜ୍ଜତି। ସଂୱରୱିନୟୋପି ହି ସୀଲସଂୱରୋ, ସତିସଂୱରୋ, ଞାଣସଂୱରୋ, ଖନ୍ତିସଂୱରୋ, ୱୀରିୟସଂୱରୋତି ପଞ୍ଚୱିଧୋ। ପହାନୱିନୟୋପି ତଦଙ୍ଗପ୍ପହାନଂ, ୱିକ୍ଖମ୍ଭନପ୍ପହାନଂ, ସମୁଚ୍ଛେଦପ୍ପହାନଂ, ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିପ୍ପହାନଂ, ନିସ୍ସରଣପ୍ପହାନନ୍ତି ପଞ୍ଚୱିଧୋ।

ତତ୍ଥ ''ଇମିନା ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରେନ ଉପେତୋ ହୋତି ସମୁପେତୋ''ତି (ୱିଭ। ୫୧୧) ଅୟଂ ସୀଲସଂୱରୋ। ''ରକ୍ଖତି ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିୟଂ ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିୟେ ସଂୱରଂ ଆପଜ୍ଜତୀ''ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୨୧୩; ମ। ନି। ୧।୨୯୫; ସଂ। ନି। ୪।୨୩୯; ଅ। ନି। ୩।୧୬) ଅୟଂ ସତିସଂୱରୋ।

''ଯାନି ସୋତାନି ଲୋକସ୍ମିଂ, (ଅଜିତାତି ଭଗୱା)

ସତି ତେସଂ ନିୱାରଣଂ;

ସୋତାନଂ ସଂୱରଂ ବ୍ରୂମି, ପଞ୍ଞାଯେତେ ପିଧୀୟରେ''ତି। (ସୁ। ନି। ୧୦୪୧; ଚୂଳନି। ଅଜିତମାଣୱପୁଚ୍ଛାନିଦ୍ଦେସ ୪) –

ଅୟଂ ଞାଣସଂୱରୋ। ''ଖମୋ ହୋତି ସୀତସ୍ସ ଉଣ୍ହସ୍ସା''ତି (ମ। ନି। ୧।୨୪; ଅ। ନି। ୪।୧୧୪; ୬।୫୮) ଅୟଂ ଖନ୍ତିସଂୱରୋ। ''ଉପ୍ପନ୍ନଂ କାମୱିତକ୍କଂ ନାଧିୱାସେତୀ''ତି (ମ। ନି। ୧।୨୬; ଅ। ନି। ୪।୧୧୪; ୬।୫୮) ଅୟଂ ୱୀରିୟସଂୱରୋ। ସବ୍ବୋପି ଚାୟଂ ସଂୱରୋ ଯଥାସକଂ ସଂୱରିତବ୍ବାନଂ ୱିନେତବ୍ବାନଞ୍ଚ କାୟଦୁଚ୍ଚରିତାଦୀନଂ ସଂୱରଣତୋ ''ସଂୱରୋ'', ୱିନୟନତୋ ''ୱିନୟୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଏୱଂ ତାୱ ସଂୱରୱିନୟୋ ପଞ୍ଚଧା ଭିଜ୍ଜତୀତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ତଥା ଯଂ ନାମରୂପପରିଚ୍ଛେଦାଦୀସୁ ୱିପସ୍ସନାଞାଣେସୁ ପଟିପକ୍ଖଭାୱତୋ ଦୀପାଲୋକେନେୱ ତମସ୍ସ ତେନ ତେନ ୱିପସ୍ସନାଞାଣେନ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଅନତ୍ଥସ୍ସ ପହାନଂ, ସେୟ୍ୟଥିଦଂ – ନାମରୂପୱତ୍ଥାନେନ ସକ୍କାୟଦିଟ୍ଠିୟା, ପଚ୍ଚୟପରିଗ୍ଗହେନ ଅହେତୁୱିସମହେତୁଦିଟ୍ଠୀନଂ, କଙ୍ଖାୱିତରଣେନ କଥଂକଥୀଭାୱସ୍ସ, କଲାପସମ୍ମସନେନ ''ଅହଂ ମମା''ତି ଗାହସ୍ସ, ମଗ୍ଗାମଗ୍ଗୱତ୍ଥାନେନ ଅମଗ୍ଗେ ମଗ୍ଗସଞ୍ଞାୟ, ଉଦୟଦସ୍ସନେନ ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିୟା, ୱୟଦସ୍ସନେନ ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିୟା, ଭୟଦସ୍ସନେନ ସଭୟେ ଅଭୟସଞ୍ଞାୟ, ଆଦୀନୱଦସ୍ସନେନ ଅସ୍ସାଦସଞ୍ଞାୟ, ନିବ୍ବିଦାନୁପସ୍ସନେନ ଅଭିରତିସଞ୍ଞାୟ, ମୁଞ୍ଚିତୁକମ୍ୟତାଞାଣେନ ଅମୁଞ୍ଚିତୁକମ୍ୟତାୟ, ଉପେକ୍ଖାଞାଣେନ ଅନୁପେକ୍ଖାୟ, ଅନୁଲୋମଞାଣେନ ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିୟଂ ନିବ୍ବାନେ ଚ ପଟିଲୋମଭାୱସ୍ସ, ଗୋତ୍ରଭୁନା ସଙ୍ଖାରନିମିତ୍ତଗାହସ୍ସ ପହାନଂ, ଏତଂ ତଦଙ୍ଗପ୍ପହାନଂ ନାମ।

ଯଂ ପନ ଉପଚାରପ୍ପନାଭେଦେନ ସମାଧିନା ପୱତ୍ତିଭାୱନିୱାରଣତୋ ଘଟପ୍ପହାରେନେୱ ଉଦକପିଟ୍ଠେ ସେୱାଲସ୍ସ ତେସଂ ତେସଂ ନୀୱରଣାଦିଧମ୍ମାନଂ ପହାନଂ, ଇଦଂ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନପ୍ପହାନଂ ନାମ। ଯଂ ଚତୁନ୍ନଂ ଅରିୟମଗ୍ଗାନଂ ଭାୱିତତ୍ତା ତଂତଂମଗ୍ଗୱତୋ ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତାନେ ''ଦିଟ୍ଠିଗତାନଂ ପହାନାୟା''ତିଆଦିନା (ଧ। ସ। ୨୭୭; ୱିଭ। ୬୨୮) ନୟେନ ୱୁତ୍ତସ୍ସ ସମୁଦୟପକ୍ଖିକସ୍ସ କିଲେସଗଣସ୍ସ ଅଚ୍ଚନ୍ତଅପ୍ପୱତ୍ତିଭାୱେନ ପହାନଂ, ଇଦଂ ସମୁଚ୍ଛେଦପ୍ପହାନଂ ନାମ। ଯଂ ପନ ଫଲକ୍ଖଣେ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧତ୍ତଂ କିଲେସାନଂ, ଇଦଂ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିପ୍ପହାନଂ ନାମ। ଯଂ ସବ୍ବସଙ୍ଖତନିସ୍ସଟତ୍ତା ପହୀନସବ୍ବସଙ୍ଖତଂ ନିବ୍ବାନଂ, ଇଦଂ ନିସ୍ସରଣପ୍ପହାନଂ ନାମ। ସବ୍ବମ୍ପି ଚେତଂ ପହାନଂ ଯସ୍ମା ଚାଗଟ୍ଠେନ ପହାନଂ, ୱିନୟନଟ୍ଠେନ ୱିନୟୋ, ତସ୍ମା ''ପହାନୱିନୟୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତଂତଂପହାନୱତୋ ୱା ତସ୍ସ ତସ୍ସ ୱିନୟସ୍ସ ସମ୍ଭୱତୋପେତଂ ''ପହାନୱିନୟୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଏୱଂ ପହାନୱିନୟୋପି

ପଞ୍ଚଧା ଭିଜ୍ଜତୀତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଏୱମୟଂ ସଙ୍ଖେପତୋ ଦୁୱିଧୋ, ପଭେଦତୋ ଚ ଦସୱିଧୋ ୱିନୟୋ ଭିନ୍ନସଂୱରତ୍ତା ପହାତବ୍ବସ୍ସ ଚ ଅପ୍ପହୀନତ୍ତା ଯସ୍ମା ଏତସ୍ସ ଅସ୍ସୁତୱତୋ ପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସ ନତ୍ଥି, ତସ୍ମା ଅଭାୱତୋ ତସ୍ସ ଅଯଂ ''ଅୱିନୀତୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି। ଏସ ନୟୋ ସପ୍ପୁରିସାନଂ ଅଦସ୍ସାୱୀ ସପ୍ପୁରିସଧମ୍ମସ୍ସ ଅକୋୱିଦୋ ସପ୍ପୁରିସଧମ୍ମେ ଅୱିନୀତୋତି ଏତ୍ଥାପି। ନିନ୍ନାନାକାରଣଞ୍ହି ଏତଂ ଅତ୍ଥତୋ। ଯଥାହ – ''ଯେୱ ତେ ଅରିୟା, ତେୱ ତେ ସପ୍ପୁରିସା। ଯେୱ ତେ ସପ୍ପୁରିସା, ତେୱ ତେ ଅରିୟା। ଯୋୱ ସୋ ଅରିୟାନଂ ଧମ୍ମୋ, ସୋୱ ସୋ ସପ୍ପୁରିସାନଂ ଧମ୍ମୋ। ଯୋୱ ସୋ ସପ୍ପୁରିସାନଂ ଧମ୍ମୋ, ସୋୱ ସୋ ଅରିୟାନଂ ଧମ୍ମୋ। ଯେୱ ତେ ଅରିୟୱିନୟା, ତେୱ ତେ ସପ୍ପୁରିସୱିନୟା। ଯେୱ ତେ ସପ୍ପୁରିସୱିନୟା, ତେୱ ତେ ଅରିୟୱିନୟା। ଅରିୟେତି ୱା ସପ୍ପୁରିସେତି ୱା, ଅରିୟଧମ୍ମେତି ୱା ସପ୍ପୁରିସଧମ୍ମେତି ୱା, ଅରିୟୱିନୟେତି ୱା ସପ୍ପୁରିସୱିନୟେତି ୱା ଏସେସେ ଏକେ ଏକଟ୍ଠେ ସମେ ସମଭାଗେ ତଜ୍ଜାତେ ତଞ୍ଞେୱା''ତି।

କସ୍ମା ପନ ଥେରୋ ଅତ୍ତାନୁଦିଟ୍ଠିୟା କତମେହି ୱୀସତିୟା ଆକାରେହି ଅଭିନିୱେସୋ ହୋତୀତି ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ତଂ ଅୱିସ୍ସଜ୍ଜେତ୍ୱାୱ ''ଇଧ ଅସ୍ସୁତୱା ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ''ତି ଏୱଂ ପୁଥୁଜ୍ଜନଂ ନିଦ୍ଦିସୀତି? ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନାୟ ଦେସନାୟ ତଂ ଅତ୍ଥଂ ଆୱିକାତୁଂ ପଠମଂ ପୁଥୁଜ୍ଜନଂ ନିଦ୍ଦିସୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

୧୩୧। ଏୱଂ ପୁଥୁଜ୍ଜନଂ ନିଦ୍ଦିସିତ୍ୱା ଇଦାନି ଅଭିନିୱେସୁଦ୍ଦେସଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ରୂପଂ ଅତ୍ତତୋ ସମନୁପସ୍ସତୀତିଆଦିମାହ । ତତ୍ଥ ରୂପଂ ଅତ୍ତତୋ ସମନୁପସ୍ସତୀତି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧଂ କସିଣରୂପଞ୍ଚ ''ଅତ୍ତା''ତି ଦିଟ୍ଠିପସ୍ସନାୟ ସମନୁପସ୍ସତି। ନିଦ୍ଦେସେ ପନସ୍ସ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେ ଅଭିନିୱେସୋ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧାଧିକାରତ୍ତା ପାକଟୋତି ତଂ ଅୱତ୍ୱା କସିଣରୂପମେୱ ''ରୂପ''ନ୍ତି ସାମଞ୍ଞୱସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ରୂପୱନ୍ତଂ ୱା ଅତ୍ତାନନ୍ତି ଅରୂପଂ ''ଅତ୍ତା''ତି ଗହେତ୍ୱା ତଂ ଅତ୍ତାନଂ ରୂପୱନ୍ତଂ ସମନୁପସ୍ସତି। ଅତ୍ତନି ୱା ରୂପନ୍ତି ଅରୂପମେୱ ''ଅତ୍ତା''ତି ଗହେତ୍ୱା ତସ୍ମିଂ ଅତ୍ତନି ରୂପଂ ସମନୁପସ୍ସତି। ରୂପସ୍ମିଂ ୱା ଅତ୍ତାନନ୍ତି ଅରୂପମେୱ ''ଅତ୍ତା''ତି ଗହେତ୍ୱା ତଂ ଅତ୍ତାନଂ ରୂପସ୍ମିଂ ସମନୁପସ୍ସତି।

ତତ୍ଥ ରୂପଂ ଅତ୍ତତୋ ସମନୁପସ୍ସତୀତି ସୁଦ୍ଧରୂପମେୱ ''ଅତ୍ତା''ତି କଥିତଂ। ରୂପୱନ୍ତଂ ୱା ଅତ୍ତାନଂ, ଅତ୍ତନି ୱା ରୂପଂ, ରୂପସ୍ମିଂ ୱା ଅତ୍ତାନଂ, ୱେଦନଂ ଅତ୍ତତୋ ସମନୁପସ୍ସତି, ସଞ୍ଞଂ, ସଙ୍ଖାରେ, ୱିଞ୍ଞାଣଂ ଅତ୍ତତୋ ସମନୁପସ୍ସତୀତି ଇମେସୁ ସତ୍ତସୁ ଠାନେସୁ ଅରୂପଂ ''ଅତ୍ତା''ତି କଥିତଂ। ୱେଦନାୱନ୍ତଂ ୱା ଅତ୍ତାନଂ, ଅତ୍ତନି ୱା ୱେଦନଂ, ୱେଦନାୟ ୱା ଅତ୍ତାନନ୍ତି ଏୱଂ ଚତୂସୁ ଖନ୍ଧେସୁ ତିଣ୍ଣଂ ତିଣ୍ଣଂ ୱସେନ ଦ୍ୱାଦସସୁ ଠାନେସୁ ରୂପାରୂପମିସ୍ସକୋ ଅତ୍ତା କଥିତୋ। ତା ପନ ୱୀସତିପି ଦିଟ୍ଠିୟୋ ମଗ୍ଗାୱରଣା, ନ ସଗ୍ଗାୱରଣା, ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗୱଜ୍ଝା।

ଇଦାନି ତଂ ନିଦ୍ଦିସନ୍ତୋ କଥଂ ରୂପନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ପଥୱୀକସିଣନ୍ତି ପଥୱୀମଣ୍ଡଲଂ ନିସ୍ସାୟ ଉପ୍ପାଦିତଂ ପଟିଭାଗନିମିତ୍ତସଙ୍ଖାତଂ ସକଲଫରଣୱସେନ ପଥୱୀକସିଣଂ। ଅହନ୍ତି ଅତ୍ତାନମେୱ ସନ୍ଧାୟ ଗଣ୍ହାତି। ଅତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ତାନଂ। ଅଦ୍ୱୟନ୍ତି ଏକମେୱ। ତେଲପ୍ପଦୀପସ୍ସାତି ତେଲଯୁତ୍ତସ୍ସ ପଦୀପସ୍ସ। ଝାୟତୋତି ଜଲତୋ। ଯା ଅଚ୍ଚି, ସୋ ୱଣ୍ଣୋତିଆଦି ଅଚ୍ଚିଂ ମୁଞ୍ଚିତ୍ୱା ୱଣ୍ଣସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ୱୁତ୍ତଂ। ଯା ଚ ଦିଟ୍ଠି ଯଞ୍ଚ ୱତ୍ଥୂତି ତଦୁଭୟଂ ଏକତୋ କତ୍ୱା ରୂପୱତ୍ଥୁକା ଅତ୍ତାନୁଦିଟ୍ଠି ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଆପୋକସିଣାଦୀନି ଆପାଦୀନି ନିସ୍ସାୟ ଉପ୍ପାଦିତକସିଣନିମିତ୍ତାନେୱ। ପରିଚ୍ଛିନ୍ନାକାସକସିଣଂ ପନ ରୂପଜ୍ଝାନସ୍ସ ଆରମ୍ମଣଂ ହୋନ୍ତମ୍ପି ଆକାସକସିଣନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚମାନେ ଅରୂପଜ୍ଝାନାରମ୍ମଣେନ କସିଣୁଗ୍ଘାଟିମାକାସେନ ସଂକିଣ୍ଣଂ ହୋତୀତି ନ ଗହିତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ରୂପାଧିକାରତ୍ତା ୱିଞ୍ଞାଣକସିଣଂ ନ ଗହେତବ୍ବମେୱାତି। ଇଧେକଚ୍ଚୋ ୱେଦନଂ ସଞ୍ଞଂ ସଙ୍ଖାରେ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ଅତ୍ତତୋ ସମନୁପସ୍ସତୀତି ଚତ୍ତାରୋ ଖନ୍ଧେ ଅଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ଏକତୋ ଗହଣୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ସୋ ହି ଚିତ୍ତଚେତସିକାନଂ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ କରଣେ ଅସମତ୍ଥତ୍ତା ସବ୍ବେ ଏକତୋ କତ୍ୱା ''ଅତ୍ତା''ତି ଗଣ୍ହାତି। ଇମିନା ରୂପେନ ରୂପୱାତି ଏତ୍ଥ ସରୀରରୂପମ୍ପି କସିଣରୂପମ୍ପି ଲବ୍ଭତି। ଛାୟାସମ୍ପନ୍ନୋତି ଛାୟାୟ ସମ୍ପନ୍ନୋ ଅୱିରଳୋ। ତମେନାତି ଏତ୍ଥ ଏନ-ସଦ୍ଦୋ ନିପାତମତ୍ତଂ, ତମେତନ୍ତି ୱା ଅତ୍ଥୋ। ଛାୟାୱାତି ୱିଜ୍ଜମାନଚ୍ଛାୟୋ । ରୂପଂ ଅତ୍ତାତି ଅଗ୍ଗହିତେପି ରୂପଂ ଅମୁଞ୍ଚିତ୍ୱା ଦିଟ୍ଠିୟା ଉପ୍ପନ୍ନତ୍ତା ରୂପୱତ୍ଥୁକାତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଅତ୍ତନି ରୂପଂ ସମନୁପସ୍ସତୀତି ସରୀରରୂପସ୍ସ କସିଣରୂପସ୍ସ ଚ ଚିତ୍ତନିସ୍ସିତତ୍ତା ତସ୍ମିଂ ଅରୂପସମୁଦାୟେ ଅତ୍ତନି ତଂ ରୂପଂ ସମନୁପସ୍ସତି। ଅୟଂ ଗନ୍ଧୋତି ଘାୟିତଗନ୍ଧଂ ଆହ। ଇମସ୍ମିଂ ପୁପ୍ଫେତି ପୁପ୍ଫନିସ୍ସିତତ୍ତା ଗନ୍ଧସ୍ସ ଏୱମାହ।

ରୂପସ୍ମିଂ ଅତ୍ତାନଂ ସମନୁପସ୍ସତୀତି ଯତ୍ଥ ରୂପଂ ଗଚ୍ଛତି, ତତ୍ଥ ଚିତ୍ତଂ ଗଚ୍ଛତି। ତସ୍ମା ରୂପନିସ୍ସିତଂ ଚିତ୍ତଂ ଗହେତ୍ୱା ତଂ ଅରୂପସମୁଦାୟଂ ଅତ୍ତାନଂ ତସ୍ମିଂ ରୂପେ ସମନୁପସ୍ସତି। ଓଠଆରିକତ୍ତା ରୂପସ୍ସ ଓଠଆରିକାଧାରଂ କରଣ୍ଡକମାହ।

୧୩୨।ଇଧେକଚ୍ଚୋଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସଜଂ ୱେଦନନ୍ତିଆଦୀସୁ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ୱେଦନାୟ ଦିଟ୍ଠିଗହଣେ ଅସତିପି ୱେଦନାତି ଏକଗ୍ଗହଣେନ ଗହିତେ ସବ୍ବାସଂ

ୱେଦନାନଂ ଅନ୍ତୋଗଧତ୍ତା ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ଗହିତା ଏୱ ହୋନ୍ତୀତି ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ଯୋଜନା କତାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ସୋ ହି ଅନୁଭୱନୱସେନ ୱେଦନାଯ ଓଳାରିକତ୍ତା ୱେଦନଂଯେୱ ''ଅତ୍ତା''ତି ଗଣ୍ହାତି। ସଞ୍ଞଂ ସଙ୍ଖାରେ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ରୂପଂ ଅତ୍ତତୋ ସମନୁପସ୍ସତୀତି ସଞ୍ଞାଦଯୋ ଅରୂପଧମ୍ମେ ରୂପଞ୍ଚ ଏକତୋ କତ୍ୱା ''ଅତ୍ତା''ତି ସମନୁପସ୍ସତି। ଉମ୍ମତ୍ତକୋ ୱିଯ ହି ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ ଯଥା ଯଥା ଉପଟ୍ଠାତି, ତଥା ତଥା ଗଣ୍ହାତି।

୧୩୩।ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସଜଂ ସଞ୍ଞନ୍ତିଆଦୀସୁ ସଞ୍ଜାନନୱସେନ ସଞ୍ଞାଯ ପାକଟତ୍ତା ସଞ୍ଞଂ ''ଅତ୍ତା'ତି ଗଣ୍ହାତି। ସେସଂ ୱେଦନାଯ ୱୁତ୍ତନଯେନ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

୧୩୪।ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସଜଂ ଚେତନନ୍ତିଆଦୀସୁ ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧପରିଯାପନ୍ନେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ଚେତନାଯ ପଧାନତ୍ତା ପାକଟତ୍ତା ଚ ଚେତନା ଏୱ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା। ତାଯ ଇତରେପି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାୱ ହୋନ୍ତି। ସୋ ପନ ଚେତସିକଭାୱୱସେନ ପାକଟତ୍ତା ଚେତନଂ ''ଅତ୍ତା''ତି ଗଣ୍ହାତି। ସେସଂ ୱୁତ୍ତନଯମେୱ।

୧୩୫।ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣନ୍ତିଆଦୀସୁ ୱିଜାନନୱସେନ ଚିତ୍ତସ୍ସ ପାକଟତ୍ତା ଚିତ୍ତଂ ''ଅତ୍ତା''ତି ଗଣ୍ହାତି। ସେସମେତ୍ଥାପି ୱୁତ୍ତନଯମେୱ।

ଅତ୍ତାନୁଦିଟ୍ଠିନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୩୬।ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତତ୍ଥାଯେୱ। ଅଯଂ ପନ ଅପରୋ ନଯୋ – ନତ୍ଥି ଦିନ୍ନନ୍ତି ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିକତ୍ତା ଦାନଫଲଂ ପଟିକ୍ଖିପତି। ନତ୍ଥି ଯିଟ୍ଠନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଯିଟ୍ଠନ୍ତି ଖୁଦ୍ଦକଯଞ୍ଞୋ। ହୁତନ୍ତି ମହାଯଞ୍ଞୋ। ଦ୍ୱିନ୍ନମ୍ପି ଫଲଂ ପଟିକ୍ଖିପତି। ନତ୍ଥି ସୁକତଦୁକ୍କଟାନଂ କମ୍ମାନଂ ଫଲଂ ୱିପାକୋତି ଦାନଫଲସ୍ସ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତତ୍ତା ସୀଲାଦୀନଂ ପୁଞ୍ଞକମ୍ମାନଂ, ପାଣାତିପାତାଦୀନଂ ପାପକମ୍ମାନଂ ଫଲଂ ପଟିକ୍ଖିପତି। ନତ୍ଥି ଅଯଂ ଲୋକୋତି ପୁରେ କତେନ କମ୍ମୁନା। ନତ୍ଥି ପରୋ ଲୋକୋତି ଇଧ କତେନ କମ୍ମୁନା। ନତ୍ଥି ମାତା, ନତ୍ଥି ପିତାତି ତେସୁ କତକମ୍ମାନଂ ଫଲଂ ପଟିକ୍ଖିପତି। ନତ୍ଥି ସତ୍ତା ଓପପାତିକାତି କମ୍ମହେତୁକଂ ଉପପତ୍ତିଂ ପଟିକ୍ଖିପତି। ନତ୍ଥି ଲୋକେ ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣା…ପେ… ପୱେଦେନ୍ତୀତି ଇଧଲୋକପରଲୋକେ ପସ୍ସିତୁଂ ଅଭିଞ୍ଞାପଟିଲାଭାଯ ପଟିପଦଂ ପଟିକ୍ଖିପତି। ଇଧ ପାଠଇଯଂ ପନ ନତ୍ଥି ଦିନ୍ନନ୍ତି ୱତ୍ଥୂତି ନତ୍ଥି ଦିନ୍ନନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚମାନଂ ଦାନଂ, ତସ୍ସା ଦିଟ୍ଠିଯା ୱତ୍ଥୂତି ଅତ୍ଥୋ । ଏୱଂୱାଦୋ ମିଚ୍ଛାତି ଏୱଂ ନତ୍ଥି ଦିନ୍ନନ୍ତି ୱାଦୋ ୱଚନଂ ମିଚ୍ଛା ୱିପରୀତୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୩୭।ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠି ପନ ଅତ୍ତାନୁଦିଟ୍ଠିଯେୱ, ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଆଗତପରିଯାଯୱଚନଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବା।

ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୩୮।ସକ୍କାଯୱତ୍ଥୁକାଯ ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିଯାତି କମ୍ମଧାରଯସମାସୋ। ରୂପୱନ୍ତଂ ୱା ଅତ୍ତାନନ୍ତିଆଦୀନଂ ପନ୍ନରସନ୍ନଂ ୱଚନାନଂ ଅନ୍ତେ ସମନୁପସ୍ସତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ କାତବ୍ବୋ, ପାଠୋ ୱା। ଅଞ୍ଞଥା ହି ନ ଘଟୀଯତୀତି। ଏୱଂ ''ରୂପୱନ୍ତଂ ୱା ଅତ୍ତାନଂ ସମନୁପସ୍ସତୀ''ତି ଏକମେୱ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ସେସା ଚୁଦ୍ଦସ ସଂଖିତ୍ତା।

ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୩୯।ସକ୍କାଯୱତ୍ଥୁକାଯୌଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିଯା ଏୱଂ ''ରୂପଂ ଅତ୍ତତୋ ସମନୁପସ୍ସତୀ''ତି ଏକମେୱ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ସେସା ଚତସ୍ସୋ ସଂଖିତ୍ତା।

ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଅନ୍ତଗ୍ଗାହିକାଦିଟ୍ଠିନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୪୦।ଅନ୍ତଗ୍ଗାହିକାଯ ଦିଟ୍ଠିଯା ପଠମୱାରେ ଆକାରପୁଚ୍ଛା। ଦୁତିଯେ ଆକାରଗହଣଂ। ତତିଯେ ଆକାରୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ। ତତ୍ଥ ଲୋକୋତି ଅତ୍ତା। ସୋ ଅନ୍ତୋତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଟିପକ୍ଖେସୁ ସସ୍ସତୁଚ୍ଛେଦନ୍ତେସୁ ସସ୍ସତଗ୍ଗାହେ ସସ୍ସତନ୍ତୋ, ଅସସ୍ସତଗ୍ଗାହେ ଉଚ୍ଛେଦନ୍ତୋ। ପରିତ୍ତଂ ଓକାସନ୍ତି ସୁପ୍ପମତ୍ତଂ ୱା ସରାୱମତ୍ତଂ ୱା ଖୁଦ୍ଦକଂ ଠାନଂ। ନୀଲକତୋ ଫରତୀତି ନୀଲନ୍ତି ଆରମ୍ମଣଂ କରୋତି। ଅଯଂ ଲୋକୋତି ଅତ୍ତାନଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ପରିୱଟୁମୋତି ସମନ୍ତତୋ ପରିଚ୍ଛେଦୱା। ଅନ୍ତସଞ୍ଞୀତି ଅନ୍ତୱାତିସଞ୍ଞୀ। ଅନ୍ତୋ ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ଅନ୍ତୋତି ଗହେତବ୍ବଂ। ଯଂ ଫରତୀତି ଯଂ କସିଣରୂପଂ ଫରତି। ତଂ ୱତ୍ଥୁ ଚେୱ ଲୋକୋ ଚାତି ତଂ କସିଣରୂପଂ ଆରମ୍ମଣଞ୍ଚେୱ ଆଲୋକିଯଟ୍ଠେନ ଲୋକୋ ଚ। ଯେନ ଫରତୀତି ଯେନ ଚିତ୍ତେନ ଫରତି। ସୋ ଅତ୍ତା ଚେୱ ଲୋକୋ ଚାତି ଅତ୍ତାନମପେକ୍ଖିତ୍ୱା ପୁଲ୍ଲିଙ୍ଗଂ କତଂ, ତଂ ଚିତ୍ତଂ ଅତ୍ତା ଚେୱ ଆଲୋକନଟ୍ଠେନ ଲୋକୋ ଚାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅନ୍ତୱାତି ଅନ୍ତୋ। ଓକାସକତୋ ଫରତୀତି ଆଲୋକକସିଣୱସେନ ତେଜୋକସିଣୱସେନ ଓଦାତକସିଣୱସେନ ୱା ଓଭାସୋତି ଫରତି। ନୀଲାଦୀନଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ପଭସ୍ସରକସିଣାନଂଯେୱ ଗହିତତ୍ତା ପଥୱୀଆପୋୱାଯୋକସିଣୱସେନ ଅତ୍ତାଭିନିୱେସୋ ନ ହୋତୀତି ଗହେତବ୍ବଂ।

ୱିପୁଲଂ ଓକାସନ୍ତି ଖଲମଣ୍ଡଲମତ୍ତାଦିୱସେନ ମହନ୍ତଂ ଠାନଂ। ଅନନ୍ତୱାତି ୱୁଦ୍ଧଅନନ୍ତୱା। ଅପରିଯନ୍ତୋତି ୱୁଦ୍ଧଅପରିଯନ୍ତୋ। ଅନନ୍ତସଞ୍ଞୀତି ଅନନ୍ତୋତିସଞ୍ଞୀ। ତଂ ଜୀୱନ୍ତି ସୋ ଜୀୱୋ। ଲିଙ୍ଗୱିପଲ୍ଲାସୋ କତୋ। ଜୀୱୋତି ଚ ଅତ୍ତା ଏୱ। ରୂପାଦୀନି ପଞ୍ଚପି ପରିୱଟୁମଟ୍ଠେନ ସରୀରଂ। ଜୀୱଂ ନ ସରୀରନ୍ତି ଅତ୍ତସଙ୍ଖାତୋ ଜୀୱୋ ରୂପସଙ୍ଖାତଂ ସରୀରଂ ନ ହୋତି। ଏସ ନଯୋ ୱେଦନାଦୀସୁ। ତଥାଗତୋତି ସତ୍ତୋ। ଅରହନ୍ତି ଏକେ। ପରଂ ମରଣାତି ମରଣତୋ ଉଦ୍ଧଂ, ପରଲୋକେତି ଅତ୍ଥୋ। ରୂପଂ ଇଧେୱ ମରଣଧମ୍ମନ୍ତି ଅତ୍ତନୋ ପାକଟକ୍ଖନ୍ଧସୀସେନ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧଗ୍ଗହଣଂ, ତଂ ଇମସ୍ମିଂଯେୱ ଲୋକେ ନସ୍ସନପକତିକନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସେସକ୍ଖନ୍ଧେସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। କାଯସ୍ସ ଭେଦାତି ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକସଙ୍ଖାତସ୍ସ କାଯସ୍ସ ଭେଦତୋ ପରଂ। ଇମିନା ୱଚନେନ ''ପରଂ ମରଣା''ତି ଏତସ୍ସ ଉଦ୍ଦେସସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ। ହୋତିପୀତିଆଦୀସୁ ହୋତୀତି ମୂଲପଦଂ। ଚତୂସୁପି ଅପି-ସଦ୍ଦୋ ସମୁଚ୍ଚଯତ୍ଥୋ। ତିଟ୍ଠତୀତି ସସ୍ସତତ୍ତା ତିଟ୍ଠତି, ନ ଚୱତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ''ହୋତୀ''ତି ପଦସ୍ସ ୱା ଅତ୍ଥୱିସେସନତ୍ଥଂ ''ତିଟ୍ଠତୀ''ତି ପଦଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଅଣ୍ଡଜଜଲାବୁଜଯୋନିପୱେସୱସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ନାମ, ନିବ୍ବତ୍ତତୀତି ସଂସେଦଜଓପପାତିକଯୋନିପୱେସୱସେନ ନିବ୍ବତ୍ତତି ନାମାତି ଅତ୍ଥଯୋଜନା ୱେଦିତବ୍ବା। ଉଚ୍ଛିଜ୍ଜତୀତି ପବନ୍ଧାଭାୱୱସେନ। ୱିନସ୍ସତୀତି ଭଙ୍ଗୱସେନ। ନ ହୋତି ପରଂ ମରଣାତି ପୁରିମପଦାନଂ ଅତ୍ଥୱିୱରଣଂ, ଚୁତିତୋ ଉଦ୍ଧଂ ନ ୱିଜ୍ଜତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ହୋତି ଚ ନ ଚ ହୋତୀତି ଏକଚ୍ଚସସ୍ସତିକାନଂ ଦିଟ୍ଠି, ଏକେନ ପରିଯାଯେନ ହୋତି, ଏକେନ ପରିଯାଯେନ ନ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଜୀୱଭାୱେନ ହୋତି, ପୁବ୍ବଜୀୱସ୍ସ ଅଭାୱେନ ନ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ନେୱ ହୋତି ନ ନ ହୋତୀତି ଅମରାୱିକ୍ଖେପିକାନଂ ଦିଟ୍ଠି, ହୋତୀତି ଚ ନେୱ ହୋତି, ନ ହୋତୀତି ଚ ନ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନୁୱାଦଭଯା ମୁସାୱାଦଭଯା ଚ ମନ୍ଦତ୍ତା ମୋମୂହତ୍ତା ଚ ପୁବ୍ବୱୁତ୍ତନଯସ୍ସ ପଟିକ୍ଖେପମତ୍ତଂ କରୋତି। ଇମେହି ପଞ୍ଞାସାଯ ଆକାରେହୀତି ଯଥାୱୁତ୍ତାନଂ ଦସନ୍ନଂ ପଞ୍ଚକାନଂ ୱସେନ ପଞ୍ଞାସାଯ ଆକାରେହୀତି।

ଅନ୍ତଗ୍ଗାହିକାଦିଟ୍ଠିନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ପୁବ୍ବନ୍ତାନୁଦିଟ୍ଠିନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୪୧। ପୁବ୍ବନ୍ତାପରନ୍ତାନୁଦିଟ୍ଠୀସୁ ସସ୍ସତଂ ୱଦନ୍ତୀତି ସସ୍ସତୱାଦା। ଅଥ ୱା ୱଦନ୍ତି ଏତେନାତି ୱାଦୋ, ଦିଟ୍ଠିଗତସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ସସ୍ସତନ୍ତି ୱାଦୋପି ସସ୍ସତଯୋଗେନ ସସ୍ସତୋ, ସସ୍ସତୋ ୱାଦୋ ଏତେସନ୍ତି ସସ୍ସତୱାଦା। ତଥା ଏକଚ୍ଚଂ ସସ୍ସତନ୍ତି ୱାଦୋ ଏକଚ୍ଚସସ୍ସତୋ, ସୋ ଏତେସଂ ଅତ୍ଥୀତି ଏକଚ୍ଚସସ୍ସତିକା। ତଥା ଅନ୍ତୱା, ଅନନ୍ତୱା, ଅନ୍ତୱା ଚ ଅନନ୍ତୱା ଚ, ନେୱନ୍ତୱା ନାନନ୍ତୱାତି ପୱତ୍ତୋ ୱାଦୋ ଅନ୍ତାନନ୍ତୋ, ସୋ ଏତେସଂ ଅତ୍ଥୀତି ଅନ୍ତାନନ୍ତିକା। ନ ମରତୀତି ଅମରା। କା ସା? ''ଏୱମ୍ପି ମେ ନୋ''ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୧।୬୨-୬୩) ନଯେନ ପରିଯନ୍ତରହିତସ୍ସ ଦିଟ୍ଠିଗତିକସ୍ସ ଦିଟ୍ଠି ଚେୱ ୱାଚା ଚ। ୱିୱିଧୋ ଖେପୋ ୱିକ୍ଖେପୋ, ଅମରାଯ ଦିଟ୍ଠିଯା, ୱାଚାଯ ୱା ୱିକ୍ଖେପୋ ଅମରାୱିକ୍ଖେପୋ, ସୋ ଏତେସଂ ଅତ୍ଥୀତି ଅମରାୱିକ୍ଖେପିକା। ଅପରୋ ନଯୋ – ଅମରା ନାମ ମଚ୍ଛଜାତି , ସା ଉମ୍ମୁଜ୍ଜନନିମୁଜ୍ଜନାଦିୱସେନ ଉଦକେ ସନ୍ଧାୱମାନା ଗହେତୁଂ ନ ସକ୍କା ହୋତି, ଏୱମେୱଂ ଅଯମ୍ପି ୱାଦୋ ଇତୋ ଚିତୋ ଚ ସନ୍ଧାୱତି, ଗାହଂ ନ ଉପଗଚ୍ଛତୀତି ଅମରାୱିକ୍ଖେପୋତି ୱୁଚ୍ଚତି, ସୋ ଏତେସଂ ଅତ୍ଥୀତି ଅମରାୱିକ୍ଖେପିକା। ଅଧିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନୋତି ଅକାରଣସମୁପ୍ପନ୍ନୋ ଅତ୍ତା ଚ ଲୋକୋ ଚାତି ଦସ୍ସନଂ ଅଧିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନଂ, ତଂ ଏତେସଂ ଅତ୍ଥୀତି ଅଧିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନିକା।

ପୁବ୍ବନ୍ତାନୁଦିଟ୍ଠିନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ଅପରନ୍ତାନୁଦିଟ୍ଠିନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୪୨। ସଞ୍ଞିଂ ୱଦନ୍ତୀତି ସଞ୍ଞୀୱାଦା। ଅସଞ୍ଞିଂ ୱଦନ୍ତୀତି ଅସଞ୍ଞୀୱାଦା। ନେୱସଞ୍ଞୀନାସଞ୍ଞିଂ ୱଦନ୍ତୀତି ନେୱସଞ୍ଞୀନାସଞ୍ଞୀୱାଦା। ଅଥ ୱା ସଞ୍ଞୀତି ପୱତ୍ତୋ ୱାଦୋ ସଞ୍ଞୀୱାଦୋ, ସୋ ଯେସଂ ଅତ୍ଥୀତି ତେ ସଞ୍ଞୀୱାଦା, ତଥା ଅସଞ୍ଞୀୱାଦା, ନେୱସଞ୍ଞୀନାସଞ୍ଞୀୱାଦା ଚ। ଉଚ୍ଛେଦଂ ୱଦନ୍ତୀତି ଉଚ୍ଛେଦୱାଦା। ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମୋତି ପଚ୍ଚକ୍ଖଧମ୍ମୋ, ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ପଟିଲଦ୍ଧଅତ୍ତଭାୱସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମେ ନିବ୍ବାନଂ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମନିବ୍ବାନଂ, ଇମସ୍ମିଂୟେୱ ଅତ୍ତଭାୱେ ଦୁକ୍ଖୱୂପସମୋତି ଅତ୍ଥୋ, ତଂ ୱଦନ୍ତୀତି ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମନିବ୍ବାନୱାଦା। ଇମସ୍ମିଂ ପନଟ୍ଠେ ୱିହାରିଯମାନେ ସାଟ୍ଠକଥଂ ସକଲଂ ବ୍ରହ୍ମଜାଲସୁତ୍ତଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ହୋତି। ଏୱଞ୍ଚ ସତି ଅତିପପଞ୍ଚୋ ହୋତୀତି ନ ୱିହାରିତୋ। ତଦତ୍ଥିକେହି ତଂ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ଗହେତବ୍ବୋ।

ଅପରନ୍ତାନୁଦିଟ୍ଠିନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦-୧୨। ସଞ୍ଞୋଜନିକାଦିଦିଟ୍ଠିନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୪୩। ଯସ୍ମା ସଞ୍ଞୋଜନିକା ଦିଟ୍ଠି ସବ୍ବଦିଟ୍ଠିସାଧାରଣା, ତସ୍ମା ତସ୍ସା ସବ୍ବଦିଟ୍ଠିସଞ୍ଞୋଜନତ୍ତା ସବ୍ବଦିଟ୍ଠିସାଧାରଣୋ ଅତ୍ଥୋ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ। ସୋ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତଦିଟ୍ଠିପରିଯୁଟ୍ଠାନାନେୱ।

୧୪୪। ମାନୱିନିବନ୍ଧଦିଟ୍ଠୀସୁ ଚକ୍ଖୁ ଅହନ୍ତି ଅଭିନିୱେସପରାମାସୋତି ମାନପୁବ୍ବକୋ ଅଭିନିୱେସପରାମାସୋ। ନ ହି ଦିଟ୍ଠି ମାନସମ୍ପଯୁତ୍ତା ହୋତି। ତେନେୱ ଚ ମାନୱିନିବନ୍ଧାତି ୱୁତ୍ତଂ, ମାନପଟିବନ୍ଧା ମାନମୂଲକାତି ଅତ୍ଥୋ।

୧୪୫।ଚକ୍ଖୁ ମମନ୍ତି ଅଭିନିୱେସପରାମାସୋତି ଏତ୍ଥାପି ଏସେୱ ନଯୋ। ଏତ୍ଥ ପନ ''ମମା''ତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ''ମମ''ନ୍ତି ଅନୁନାସିକାଗମୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ''ଅହ''ନ୍ତି ମାନୱିନିବନ୍ଧାଯ ରୂପାଦୀନିପି ଅଜ୍ଝତ୍ତିକାନେୱ। ନ ହି କସିଣରୂପଂ ୱିନା ବାହିରାନି ''ଅହ''ନ୍ତି ଗଣ୍ହାତି। ''ମମ''ନ୍ତି ମାନୱିନିବନ୍ଧାଯ ପନ ବାହିରାନିପି ଲବ୍ଭନ୍ତି। ବାହିରାନିପି ହି ''ମମ''ନ୍ତି ଗଣ୍ହାତି। ଯସ୍ମା ପନ ଦୁକ୍ଖା ୱେଦନା ଅନିଟ୍ଠତ୍ତା ମାନୱତ୍ଥୁ ନ ହୋତି, ତସ୍ମା ଛ ୱେଦନା ତାସଂ ମୂଲପଚ୍ଚଯା ଛ ଫସ୍ସା ଚ ନ ଗହିତା। ସଞ୍ଞାଦଯୋ ପନ ଇଧ ପଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତା ନ ଗହିତାତି ୱେଦିତବ୍ବା।

ସଂଯୋଜନିକାଦିଦିଟ୍ଠିନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୩। ଅତ୍ତୱାଦପଟିସଂଯୁତ୍ତଦିଟ୍ଠିନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୪୬।ଅତ୍ତୱାଦପଟିସଂଯୁତ୍ତା ଦିଟ୍ଠି ଅତ୍ତାନୁଦିଟ୍ଠିୟେୱ। ଅତ୍ତାତି ୱାଦେନ ପଟିସଂଯୁତ୍ତତ୍ତା ପୁନ ଏୱଂ ୱୁତ୍ତା।

ଅତ୍ତୱାଦପଟିସଂଯୁତ୍ତଦିଟ୍ଠିନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୪। ଲୋକୱାଦପଟିସଂଯୁତ୍ତଦିଟ୍ଠିନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୪୭।ଅତ୍ତା ଚ ଲୋକୋ ଚାତି ସୋ ଏୱ ଅତ୍ତା ଚ ଆଲୋକନଟ୍ଠେନ ଲୋକୋ ଚାତି ଅତ୍ଥୋ। ସସ୍ସତୋତି ସସ୍ସତୱାଦାନଂ ଦିଟ୍ଠି। ଅସସ୍ସତୋତି ଉଚ୍ଛେଦୱାଦାନଂ। ସସ୍ସତୋ ଚ ଅସସ୍ସତୋ ଚାତି ଏକଚ୍ଚସସ୍ସତିକାନଂ। ନେୱ ସସ୍ସତୋ ନାସସ୍ସତୋତି ଅମରାୱିକ୍ଖେପିକାନଂ। ଅନ୍ତୱାତି ପରିତ୍ତକସିଣଲାଭୀନଂ ତକ୍କିକାନଞ୍ଚ ନିଗଣ୍ଠାଜୀୱିକାନଞ୍ଚ। ଅଥ ୱା ଉଚ୍ଛେଦୱାଦିନୋ ''ସତ୍ତୋ ଜାତିଯା ପୁବ୍ବନ୍ତୱା, ମରଣେନ ଅପରନ୍ତୱା''ତି ୱଦନ୍ତି। ଅଧିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନିକା ''ସତ୍ତୋ ଜାତିଯା ପୁବ୍ବନ୍ତୱା''ତି ୱଦନ୍ତି। ଅନନ୍ତୱାତି ଅପ୍ପମାଣକସିଣଲାଭୀନଂ। ସସ୍ସତୱାଦିନୋ ପନ ''ପୁବ୍ବନ୍ତାପରନ୍ତା ନତ୍ଥି, ତେନ ଅନନ୍ତୱା''ତି ୱଦନ୍ତି। ଅଧିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନିକା ''ଅପରନ୍ତେନ ଅନନ୍ତୱା''ତି ୱଦନ୍ତି।

ଅନ୍ତୱାଚ ଅନନ୍ତୱା ଚାତି ଉଦ୍ଧମଧୋ ଅୱଡ୍ଢିତ୍ୱା ତିରିଯଂ ୱଡ୍ଢିତକସିଣାନଂ। ନେୱ ଅନ୍ତୱା ନ ଅନନ୍ତୱାତି ଅମରାୱିକ୍ଖେପିକାନଂ।

ଲୋକୱାଦପଟିସଂଯୁତ୍ତଦିଟ୍ଠିନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୫-୧୬। ଭୱୱିଭୱଦିଟ୍ଠିନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୪୮। ଭୱୱିଭୱଦିଟ୍ଠୀନଂ ଯଥାୱୁତ୍ତଦିଟ୍ଠିତୋ ୱିସୁଂ ଅଭିନିୱେସାଭାୱତୋ ୱିସୁଂ ନିଦ୍ଦେସଂ ଅକତ୍ୱା ଯଥାୱୁତ୍ତଦିଟ୍ଠୀନଂଯେୱ ୱସେନ ‘‘ଓଲୀଯନଂ ଅତିଧାୱନ’’ନ୍ତି ଏକେକଂ ଆକାରଂ ନିଦ୍ଦିସିତୁଂ ପୁଚ୍ଛଂ ଅକତ୍ୱା ଚ ଓଲୀଯନାଭିନିୱେସୋ ଭୱଦିଟ୍ଠି, ଅତିଧାୱନାଭିନିୱେସୋ ୱିଭୱଦିଟ୍ଠୀତି ଆହ। ତତ୍ଥ ‘‘ଭୱନିରୋଧାଯ ଧମ୍ମେ ଦେସିଯମାନେ ଚିତ୍ତଂ ନ ପକ୍ଖନ୍ଦତୀ’’ତି (ଇତିୱୁ। ୪୯) ୱୁତ୍ତଓଲୀଯନାଭିନିୱେସୋ, ସସ୍ସତସଞ୍ଞାଯ ନିବ୍ବାନତୋ ସଙ୍କୋଚନାଭିନିୱେସୋତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ଭୱେନେୱ ଖୋ ପନେକେ ଅଟ୍ଟୀଯମାନା ହରାଯମାନା ଜିଗୁଚ୍ଛମାନା ୱିଭୱଂ ଅଭିନନ୍ଦନ୍ତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଅତିଧାୱନାଭିନିୱେସୋ, ଉଚ୍ଛେଦସଞ୍ଞାଯ ନିରୋଧଗାମିନିପଟିପଦାତିକ୍କମନାଭିନିୱେସୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ଇଦାନି ତାୱ ଭୱୱିଭୱଦିଟ୍ଠିଯୋ ସବ୍ବଦିଟ୍ଠୀସୁ ଯୋଜେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ଅସ୍ସାଦଦିଟ୍ଠିଯାତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଯସ୍ମା ଅସ୍ସାଦଦିଟ୍ଠିକା ସସ୍ସତଂ ୱା ଉଚ୍ଛେଦଂ ୱା ନିସ୍ସାଯ ‘‘ନତ୍ଥି କାମେସୁ ଦୋସୋ’’ତି ଗଣ୍ହନ୍ତି, ତସ୍ମା ପଞ୍ଚତିଂସାକାରାପି ଅସ୍ସାଦଦିଟ୍ଠିଯୋ ସିଯା ଭୱଦିଟ୍ଠିଯୋ, ସିଯା ୱିଭୱଦିଟ୍ଠିଯୋତି ୱୁତ୍ତା। ତତ୍ଥ ଯସ୍ମା ଏକେକାପି ଦିଟ୍ଠିଯୋ ସସ୍ସତଗ୍ଗାହୱସେନ ଭୱଦିଟ୍ଠିଯୋ ଭୱେଯ୍ୟୁଂ, ଉଚ୍ଛେଦଗ୍ଗାହୱସେନ ୱିଭୱଦିଟ୍ଠିଯୋ ଭୱେଯ୍ୟୁନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅତ୍ତାନୁଦିଟ୍ଠିଯା ରୂପଂ ଅତ୍ତତୋ ସମନୁପସ୍ସତି, ୱେଦନଂ… ସଞ୍ଞଂ… ସଙ୍ଖାରେ… ୱିଞ୍ଞାଣଂ ଅତ୍ତତୋ ସମନୁପସ୍ସତୀତି ପଞ୍ଚସୁ ରୂପାଦିତୋ ଅତ୍ତନୋ ଅନଞ୍ଞତ୍ତା ତେସୁ ଉଚ୍ଛିନ୍ନେସୁ ଅତ୍ତା ଉଚ୍ଛିନ୍ନୋତି ଗହଣତୋ ପଞ୍ଚ ୱିଭୱଦିଟ୍ଠିଯୋତି ୱୁତ୍ତଂ। ସେସେସୁ ପଞ୍ଚଦସସୁ ଠାନେସୁ ରୂପାଦିତୋ ଅତ୍ତନୋ ଅଞ୍ଞତ୍ତା ତେସୁ ଉଚ୍ଛିନ୍ନେସୁପି ‘‘ଅତ୍ତା ସସ୍ସତୋତି ଗହଣତୋ ପନ୍ନରସ ଭୱଦିଟ୍ଠିଯୋତି ୱୁତ୍ତଂ।

ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଯା ‘‘ସବ୍ବାୱ ତା ୱିଭୱଦିଟ୍ଠିଯୋ’’ତି ଉଚ୍ଛେଦୱସେନ ପୱତ୍ତତ୍ତା ଅନ୍ତୱାନନ୍ତୱାଦିଟ୍ଠୀସୁ ପରିତ୍ତାରମ୍ମଣଅପ୍ପମାଣାରମ୍ମଣଝାନଲାଭିନୋ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁନା ରୂପଧାତୁଯା ଚୱିତ୍ୱା ସତ୍ତେ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଉପପନ୍ନେ ପସ୍ସିତ୍ୱା ଭୱଦିଟ୍ଠିଂ ଅପସ୍ସିତ୍ୱା ୱିଭୱଦିଟ୍ଠିଂ ଗଣ୍ହନ୍ତି। ତସ୍ମା ତତ୍ଥ ସିଯା ଭୱଦିଟ୍ଠିଯୋ, ସିଯାୱିଭୱଦିଟ୍ଠିଯୋତି ୱୁତ୍ତଂ। ହୋତି ଚ ନ ଚ ହୋତୀତି ଏତ୍ଥ ହୋତି ଚାତି ଭୱଦିଟ୍ଠି, ନ ଚ ହୋତୀତି ୱିଭୱଦିଟ୍ଠି। ନେୱ ହୋତି ନ ନ ହୋତୀତି ଏତ୍ଥ ନେୱ ହୋତୀତି ୱିଭୱଦିଟ୍ଠି, ନ ନ ହୋତୀତି ଭୱଦିଟ୍ଠି। ତସ୍ମା ତତ୍ଥ ‘‘ସିଯା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ପୁବ୍ବନ୍ତାନୁଦିଟ୍ଠିଯା ଏକଚ୍ଚସସ୍ସତିକା ସସ୍ସତଞ୍ଚ ପଞ୍ଞପେନ୍ତି, ଅସସ୍ସତଞ୍ଚ ପଞ୍ଞପେନ୍ତି। ତସ୍ମା ସା ଭୱଦିଟ୍ଠି ଚ ୱିଭୱଦିଟ୍ଠି ଚ ହୋତି। ଚତ୍ତାରୋ ଅନ୍ତାନନ୍ତିକା ଅନ୍ତାନନ୍ତଂ ଅତ୍ତାନଂ ପଞ୍ଞପେନ୍ତି । ତସ୍ମା ସା ଅତ୍ତାନୁଦିଟ୍ଠିସଦିସା ଭୱଦିଟ୍ଠି ଚ ୱିଭୱଦିଟ୍ଠି ଚ। ଚତ୍ତାରୋ ଅମରାୱିକ୍ଖେପିକା ଭୱଦିଟ୍ଠିଂ ୱା ୱିଭୱଦିଟ୍ଠିଂ ୱା ନିସ୍ସାଯ ୱାଚାୱିକ୍ଖେପଂ ଆପଜ୍ଜନ୍ତି, ଅୱସେସା ପନ ଭୱଦିଟ୍ଠିଯୋୱ। ତସ୍ମା ତେ ତେ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ସିଯା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅପରନ୍ତାନୁଦିଟ୍ଠିଯା ସତ୍ତ ଉଚ୍ଛେଦୱାଦା ୱିଭୱଦିଟ୍ଠିଯୋ, ଅୱସେସା ଭୱଦିଟ୍ଠିଯୋ। ତସ୍ମା ତେ ତେ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ସିଯା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସଞ୍ଞୋଜନିକଦିଟ୍ଠିଯା ସବ୍ବଦିଟ୍ଠୀନଂ ୱସେନ ‘‘ସିଯା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅହନ୍ତି ମାନୱିନିବନ୍ଧାଯ ଦିଟ୍ଠିଯା ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ଅହନ୍ତି ଗହିତତ୍ତା ତେସଂ ୱିନାସେ ଅତ୍ତା ୱିନଟ୍ଠୋ ହୋତୀତି ସବ୍ବାୱ ତା ୱିଭୱଦିଟ୍ଠିଯୋତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅତ୍ତାନୁଦିଟ୍ଠିଯୋ ୱିଯ ମମନ୍ତି ମାନୱିନିବନ୍ଧାଯ ଦିଟ୍ଠିଯା ଚକ୍ଖାଦିତୋ ଅତ୍ତନୋ ଅଞ୍ଞତ୍ତା ତେସଂ ୱିନାସେପି ଅତ୍ତା ନ ୱିନସ୍ସତୀତି ସବ୍ବାୱ ତା ଭୱଦିଟ୍ଠିଯୋତି ୱୁତ୍ତଂ। ଲୋକୱାଦପଟିସଂଯୁତ୍ତାଯ ଦିଟ୍ଠିଯା ‘‘ସସ୍ସତୋ ଅତ୍ତା ଚ ଲୋକୋ ଚା’’ତିଆଦିନା (ପଟି। ମ। ୧।୧୪୭) ନଯେନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଭୱୱିଭୱଦିଟ୍ଠି ପାକଟାଯେୱ। ଏତ୍ତାୱତା ଅସ୍ସାଦଦିଟ୍ଠାଦିକା ୱିଭୱଦିଟ୍ଠିପରିଯୋସାନା ସୋଳସ ଦିଟ୍ଠିଯୋ ତୀଣିସତଞ୍ଚ ଦିଟ୍ଠାଭିନିୱେସା ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା ହୋନ୍ତି। ଅତ୍ତାନୁଦିଟ୍ଠି ଚ ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠି ଚ ଅତ୍ତୱାଦପଟିସଞ୍ଞୁତ୍ତା ଦିଟ୍ଠି ଚ ଅତ୍ଥତୋ ଏକା ପରିଯାଯେନ ତିୱିଧା ୱୁତ୍ତା। ସଞ୍ଞୋଜନିକା ପନ ଦିଟ୍ଠି ଅତ୍ଥାଭେଦେନ ସବ୍ବାପି ଦିଟ୍ଠିଯୋ ହୋନ୍ତି।

ଇଦାନି ସବ୍ବାୱ ତା ଦିଟ୍ଠିଯୋ ଅସ୍ସାଦଦିଟ୍ଠିଯୋତିଆଦି ଅଞ୍ଞେନ ପରିଯାଯେନ ଯଥାଯୋଗଂ ଦିଟ୍ଠିସଂସନ୍ଦନା। ତତ୍ଥ ସବ୍ବାୱ ତା ଦିଟ୍ଠିଯୋତି ଯଥାୱୁତ୍ତା ଅନୱସେସା ଦିଟ୍ଠିଯୋ। ଦିଟ୍ଠିରାଗରତ୍ତତ୍ତା ତଣ୍ହସ୍ସାଦନିସ୍ସିତତ୍ତା ଚ ଅସ୍ସାଦଦିଟ୍ଠିଯୋ, ଅତ୍ତସିନେହାନୁଗତତ୍ତା ଅତ୍ତାନୁଦିଟ୍ଠିଯୋ, ୱିପରୀତଦସ୍ସନତ୍ତା ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଯୋ, ଖନ୍ଧୱତ୍ଥୁକତ୍ତା ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିଯୋ, ଏକେକସ୍ସ ଅନ୍ତସ୍ସ ଗହିତତ୍ତା ଅନ୍ତଗ୍ଗାହିକା ଦିଟ୍ଠିଯୋ, ଅନତ୍ଥସଂଯୋଜନିକତ୍ତା ସଞ୍ଞୋଜନିକା ଦିଟ୍ଠିଯୋ, ଅତ୍ତୱାଦେନ ଯୁତ୍ତତ୍ତା ଅତ୍ତୱାଦପଟିସଂଯୁତ୍ତାଦିଟ୍ଠିଯୋତି ଇମା ସତ୍ତ ଦିଟ୍ଠିଯୋ ସବ୍ବଦିଟ୍ଠିସଙ୍ଗାହିକା, ସେସା ପନ ନୱ ଦିଟ୍ଠିଯୋ ନ ସବ୍ବଦିଟ୍ଠିସଙ୍ଗାହିକା।

ଇଦାନି ୱିତ୍ଥାରତୋ ୱୁତ୍ତା ସବ୍ବାୱ ତା ଦିଟ୍ଠିଯୋ ଦ୍ୱୀସୁଯେୱ ଦିଟ୍ଠୀସୁ ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ସତ୍ତାନଂ ଦିଟ୍ଠିଦ୍ୱଯନିସ୍ସଯଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଭୱଞ୍ଚ ଦିଟ୍ଠିନ୍ତିଗାଥମାହ। ସବ୍ବାପି ହି ତା ଦିଟ୍ଠିଯୋ ଭୱଦିଟ୍ଠୀ ୱା ହୋନ୍ତି ୱିଭୱଦିଟ୍ଠୀ ୱା। ଭୱଞ୍ଚ ଦିଟ୍ଠିଂ ୱିଭୱଞ୍ଚ ଦିଟ୍ଠିନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପନ ଚ-ସଦ୍ଦୋ ଦିଟ୍ଠିମେୱ ସମୁଚ୍ଚିନୋତି, ନ ନିସ୍ସଯଂ। ନ ହି ଏକୋ ଭୱୱିଭୱଦିଟ୍ଠିଦ୍ୱଯଂ ନିସ୍ସଯତି। ଯଥାହ – ‘‘ଇତି ଭୱଦିଟ୍ଠିସନ୍ନିସ୍ସିତା ୱା ସତ୍ତା ହୋନ୍ତି ୱିଭୱଦିଟ୍ଠିସନ୍ନିସ୍ସିତା ୱା’’ତି (ପଟି। ମ। ୧।୧୧୩)। ତକ୍କିକାତି ତକ୍କେନ ୱଦନ୍ତୀତି ତକ୍କିକା। ତେ ହି ଦିଟ୍ଠିଗତିକା ସଭାୱପଟିୱେଧପଞ୍ଞାଯ ଅଭାୱା କେୱଲଂ ତକ୍କେନ ୱଦନ୍ତି। ଯେପି ଚ ଝାନଲାଭିନୋ ଅଭିଞ୍ଞାଲାଭିନୋ ୱା ଦିଟ୍ଠିଂ ଗଣ୍ହନ୍ତି, ତେପି ତକ୍କେତ୍ୱା ଗହଣତୋ ତକ୍କିକା ଏୱ। ନିସ୍ସିତାସେତି ନିସ୍ସିତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏକମେୱ ପଦଂ, ‘‘ସେ’’ତି ନିପାତମତ୍ତଂ ୱା। ତେସଂ ନିରୋଧମ୍ହି ନ ହତ୍ଥି ଞାଣନ୍ତି ଦିଟ୍ଠିନିସ୍ସଯସ୍ସ କାରଣୱଚନମେତଂ। ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିନିରୋଧେ ନିବ୍ବାନେ ଯସ୍ମା ତେସଂ ଞାଣଂ ନତ୍ଥି,

ତସ୍ମା ଏତଂ ଦିଟ୍ଠିଦ୍ୱଯଂ ନିସ୍ସିତାତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ନ ହି ଅତ୍ଥି ଞାଣ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ହି-କାରୋ କାରଣୋପଦେସେ ନିପାତୋ। ଯସ୍ମାଯଂ ଲୋକୋ ୱିପରୀତସଞ୍ଞୀତି ଯତ୍ଥ ସୁଖେ ନିରୋଧମ୍ହି ଅଯଂ ସଦେୱକୋ ଲୋକୋ ‘‘ଦୁକ୍ଖ’’ମିତି ୱିପରୀତସଞ୍ଞୀ ହୋତି, ତସ୍ମିଂ ନିରୋଧମ୍ହି ନ ହତ୍ଥି ଞାଣନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଦୁକ୍ଖମିତି ୱିପରୀତସଞ୍ଞିତାଯ ଇଦଂ ସୁତ୍ତଂ –

‘‘ରୂପା ସଦ୍ଦା ରସା ଗନ୍ଧା, ଫସ୍ସା ଧମ୍ମା ଚ କେୱଲା;

ଇଟ୍ଠା କନ୍ତା ମନାପା ଚ, ଯାୱତତ୍ଥୀତି ୱୁଚ୍ଚତି।

‘‘ସଦେୱକସ୍ସ ଲୋକସ୍ସ, ଏତେ ୱୋ ସୁଖସମ୍ମତା;

ଯତ୍ଥ ଚେତେ ନିରୁଜ୍ଝନ୍ତି, ତଂ ନେସଂ ଦୁକ୍ଖସମ୍ମତଂ।

‘‘ସୁଖନ୍ତି ଦିଟ୍ଠମରିଯେହି, ସକ୍କାଯସ୍ସୁପରୋଧନଂ;

ପଚ୍ଚନୀକମିଦଂ ହୋତି, ସବ୍ବଲୋକେନ ପସ୍ସତଂ।

‘‘ଯଂ ପରେ ସୁଖତୋ ଆହୁ, ତଦରିଯା ଆହୁ ଦୁକ୍ଖତୋ;

ଯଂ ପରେ ଦୁକ୍ଖତୋ ଆହୁ, ତଦରିଯା ସୁଖତୋ ୱିଦୂ।

‘‘ପସ୍ସ ଧମ୍ମଂ ଦୁରାଜାନଂ, ସମ୍ପମୂଳ୍ହେତ୍ଥୱିଦ୍ଦସୁ;

ନିୱୁତାନଂ ତମୋ ହୋତି, ଅନ୍ଧକାରୋ ଅପସ୍ସତଂ।

‘‘ସତଞ୍ଚ ୱିୱଟଂ ହୋତି, ଆଲୋକୋ ପସ୍ସତାମିୱ;

ସନ୍ତିକେ ନ ୱିଜାନନ୍ତି, ମଗା ଧମ୍ମସ୍ସକୋୱିଦା।

‘‘ଭୱରାଗପରେତେହି, ଭୱସୋତାନୁସାରିଭି;

ମାରଧେଯ୍ୟାନୁପନ୍ନେହି, ନାଯଂ ଧମ୍ମୋ ସୁସମ୍ବୁଧୋ।

‘‘କୋ ନୁ ଅଞ୍ଞତ୍ର ଅରିଯେଭି, ପଦଂ ସମ୍ବୁଦ୍ଧୁମରହତି;

ଯଂ ପଦଂ ସମ୍ମଦଞ୍ଞାଯ, ପରିନିବ୍ବନ୍ତି ଅନାସୱା’’ତି। (ସୁ॰ ନି॰ ୭୬୪-୭୭୧);

୧୪୯। ଇଦାନି ସକ୍କାସଂ ଦିଟ୍ଠୀନଂ ଦିଟ୍ଠିଦ୍ୱଯଭାୱଂ ଦିଟ୍ଠିସମୁଗ୍ଘାତକଞ୍ଚ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଂ ସୁତ୍ତତୋ ଦସ୍ସେତୁକାମୋ, ଦ୍ୱୀହି ଭିକ୍ଖୱେତି ସୁତ୍ତଂ ଆହରି। ତତ୍ଥ ଦେୱାତି ବ୍ରହ୍ମାନୋପି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଓଲୀଯନ୍ତୀତି ସଙ୍କୁଚନ୍ତି। ଅତିଧାୱନ୍ତୀତି ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ଗଚ୍ଛନ୍ତି। ଚକ୍ଖୁମନ୍ତୋତି ପଞ୍ଞୱନ୍ତୋ। ଚ-ସଦ୍ଦୋ ଅତିରେକତ୍ଥୋ। ଭୱାରାମାତି ଭୱୋ ଆରାମୋ ଅଭିରମଟ୍ଠାନଂ ଏତେସନ୍ତି ଭୱାରାମା। ଭୱରତାତି ଭୱେ ଅଭିରତା। ଭୱସମ୍ମୁଦିତାତି ଭୱେନ ସନ୍ତୁଟ୍ଠା। ଦେସିଯମାନେତି ତଥାଗତେନ ୱା ତଥାଗତସାୱକେନ ୱା ଦେସିଯମାନେ। ନ ପକ୍ଖନ୍ଦତୀତି ଧମ୍ମଦେସନଂ ୱା ଭୱନିରୋଧଂ ୱା ନ ପୱିସତି। ନ ପସୀଦତୀତି ତତ୍ଥ ପସାଦଂ ନ ପାପୁଣାତି। ନ ସନ୍ତିଟ୍ଠତୀତି ତତ୍ଥ ନ ପତିଟ୍ଠାତି। ନାଧିମୁଚ୍ଚତୀତି ତତ୍ଥ ଘନଭାୱଂ ନ ପାପୁଣାତି। ଏତ୍ତାୱତା ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠି ୱୁତ୍ତା।

ଅଟ୍ଟୀଯମାନାତି ଦୁକ୍ଖଂ ପାପୁଣମାନା। ହରାଯମାନାତି ଲଜ୍ଜଂ ପାପୁଣମାନା। ଜିଗୁଚ୍ଛମାନାତି ଜିଗୁଚ୍ଛଂ ପାପୁଣମାନା। ୱିଭୱଂ ଅଭିନନ୍ଦନ୍ତୀତି ଉଚ୍ଛେଦଂ ପଟିଚ୍ଚ ତୁସ୍ସନ୍ତି, ଉଚ୍ଛେଦଂ ପତ୍ଥଯନ୍ତୀତି ୱା ଅତ୍ଥୋ। କିରାତି ଅନୁସ୍ସୱନତ୍ଥେ ନିପାତୋ। ଭୋତି ଆଲପନମେତଂ। ସନ୍ତନ୍ତି ନିବ୍ବୁତଂ। ପଣୀତନ୍ତି

ଦୁକ୍ଖାଭାୱତୋ ପଣୀତଂ, ପଧାନଭାୱଂ ନୀତନ୍ତି ୱା ପଣୀତଂ। ଯାଥାୱନ୍ତି ଯଥାସଭାୱଂ। ଏତ୍ତାୱତା ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠି ୱୁତ୍ତା।

ଇଧାତି ଇମସ୍ମିଂ ସାସନେ। ଭୂତନ୍ତି ହେତୁତୋ ସଞ୍ଜାତଂ ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକସଙ୍ଖାତଂ ଦୁକ୍ଖଂ। ଭୂତତୋ ପସ୍ସତୀତି ଇଦଂ ଭୂତଂ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ପସ୍ସତି। ନିବ୍ବିଦାଯାତି ୱିପସ୍ସନତ୍ଥାଯ। ୱିରାଗାଯାତି ଅରିଯମଗ୍ଗତ୍ଥାଯ। ନିରୋଧାଯାତି ନିବ୍ବାନତ୍ଥାଯ। ପଟିପନ୍ନୋ ହୋତୀତି ତଦନୁରୂପଂ ପଟିପଦଂ ପଟିପନ୍ନୋ ହୋତି। ଏୱଂ ପସ୍ସନ୍ତୀତି ଇମିନା ପକାରେନ ପୁବ୍ବଭାଗେ ଲୋକିଯଞାଣେନ, ପଟିୱେଧକାଲେ ଲୋକୁତ୍ତରଞାଣେନ ପସ୍ସନ୍ତି। ଏତ୍ତାୱତା ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ୱୁତ୍ତା।

ଇଦାନି ଦ୍ୱୀହି ଗାଥାହି ତସ୍ସା ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଯା ଆନିସଂସଂ ଦସ୍ସେତି। ତତ୍ଥ ଯୋ ଭୂତଂ ଭୂତତୋ ଦିସ୍ୱାତି ଦୁକ୍ଖଂ ପରିଞ୍ଞାଭିସମଯେନ ଅଭିସମେତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଭୂତସ୍ସ ଚ ଅତିକ୍କମନ୍ତି ନିରୋଧଂ ସଚ୍ଛିକିରିଯାଭିସମଯେନ ଅଭିସମେତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଥାଭୂତେଧିମୁଚ୍ଚତୀତି ମଗ୍ଗଭାୱନାଭିସମଯୱସେନ ଯଥାସଭାୱେ ନିରୋଧେ "ଏତଂ ସନ୍ତଂ, ଏତଂ ପଣୀତ"ନ୍ତି ଅଧିମୁଚ୍ଚତି। ଭୱତଣ୍ହା ପରିକ୍ଖଯାତି ସମୁଦଯସ୍ସ ପହାନେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅସତିପି ଚେତ୍ଥ ସଚ୍ଚାନଂ ନାନାଭିସମଯତ୍ତେ "ଦିସ୍ୱା"ତି ପୁବ୍ବକାଲିକୱଚନଂ ସଦ୍ଧିଂ ପୁବ୍ବଭାଗପଟିପଦାଯ ୱୋହାରୱସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ନ ହି ପୁବ୍ବଂ ପସ୍ସିତ୍ୱା ପଚ୍ଛା ଅଧିମୁଚ୍ଚତି। ଚତୁସଚ୍ଚାଭିସମଯୋ ସମାନକାଲମେୱ ହୋତି। ସମାନକାଲେପି ୱା ପୁବ୍ବକାଲିକାନି ପଦାନି ଭୱନ୍ତୀତି ନ ଦୋସୋ। ସୱେତି ଏକଂସେନ ସୋ ଅରହଂ। ଭୂତପରିଞ୍ଞାତୋତି ଦୁକ୍ଖଂ ପରିଞ୍ଞାତତ୍ତା। ୱୀତତଣ୍ହୋତି ୱିଗତତଣ୍ହୋ। ଭୱାଭୱେତି ଖୁଦ୍ଦକେ ଚ ମହନ୍ତେ ଚ ଭୱେ। ୱୁଦ୍ଧିଅତ୍ଥେପି ହି ଅ-କାରସ୍ସ ସମ୍ଭୱତୋ ଅଭୱୋତି ମହାଭୱୋ। ସୋ ପନ ଖୁଦ୍ଦକମହନ୍ତଭାୱୋ ଉପାଦାଯୁପାଦାଯ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଅଥ ୱା ଭୱେତି ସସ୍ସତେ। ଅଭୱେତି ଉଚ୍ଛେଦେ। ତଦୁଭଯେପି ଦିଟ୍ଠିରାଗାଭାୱେନ ୱୀତତଣ୍ହୋ। ଭୂତସ୍ସ ୱିଭୱାତି ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖସ୍ସ ସମୁଚ୍ଛେଦା। ନାଗଚ୍ଛତି ପୁନବ୍ଭୱନ୍ତି ଅରହତୋ ପରିନିବ୍ବାନଂ ୱୁତ୍ତଂ।

୧୫୦। ତଯୋ ପୁଗ୍ଗଲାତିଆଦି ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିକଗରହଣତ୍ଥଂ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିକପସଂସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ୱିରୂପଭାୱଂ ପନ୍ନା ଗତା ଦିଟ୍ଠି ଏତେସନ୍ତି ୱିପନ୍ନଦିଟ୍ଠୀ। ସୁନ୍ଦରଭାୱଂ ପନ୍ନା ଗତା ଦିଟ୍ଠି ଏତେସନ୍ତି ସମ୍ପନ୍ନଦିଟ୍ଠୀ। ତିତ୍ଥିଯୋତି ତିତ୍ଥଂ ୱୁଚ୍ଚତି ଦିଟ୍ଠି, ତଂ ପଟିପନ୍ନତ୍ତା ତିତ୍ଥେ ସାଧୁ, ତିତ୍ଥଂ ଯସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ୱା ତିତ୍ଥିଯୋ। ଇତୋ ବହିଦ୍ଧା ପବ୍ବଜ୍ଜୂପଗତୋ। ତିତ୍ଥିଯସାୱକୋତି ତେସଂ ଦିଟ୍ଠାନୁଗତିମାପନ୍ନୋ ଗହଟ୍ଠୋ। ଯୋ ଚ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିକୋତି ତଦୁଭଯଭାୱଂ ଅନୁପଗନ୍ତ୍ୱା ଯାଯ କାଯଚି ଦିଟ୍ଠିଯା ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିକୋ।

ତଥାଗତୋତି ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ। ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧୋପି ଏତ୍ଥେୱ ସଙ୍ଗହିତୋ। ତଥାଗତସାୱକୋତି ମଗ୍ଗଟ୍ଠୋ ଫଲଟ୍ଠୋ ଚ। ଯୋ ଚ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିକୋତି ତଦୁଭଯୱିନିମୁତ୍ତୋ ଲୋକିଯସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଯା ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିକୋ।

ଗାଥାସୁ କୋଧନୋତି ଯୋ ଅଭିଣ୍ହଂ କୁଜ୍ଝତି, ସୋ। ଉପନାହୀତି ତମେୱ କୋଧଂ ୱଡ୍ଢେତ୍ୱା ଉପନନ୍ଧନସୀଲୋ। ପାପମକ୍ଖୀତି ଲାମକଭୂତମକ୍ଖୱା। ମାଯାୱୀତି କତପାପପଟିଚ୍ଛାଦନୱା। ୱସଲୋତି ହୀନଜଚ୍ଚୋ। ୱିସୁଦ୍ଧୋତି ଞାଣଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧିଯା ୱିସୁଦ୍ଧୋ। ସୁଦ୍ଧତଂ ଗତୋତି ମଗ୍ଗଫଲସଙ୍ଖାତଂ ସୁଦ୍ଧଭାୱଂ ଗତୋ। ମେଧାୱୀତି ପଞ୍ଞୱା। ଇମାଯ ଗାଥାଯ ଲୋକୁତ୍ତରସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିସମ୍ପନ୍ନୋ ଏୱ ଥୋମିତୋ।

ୱିପନ୍ନଦିଟ୍ଠିଯୋ ସମ୍ପନ୍ନଦିଟ୍ଠିଯୋତି ପୁଗ୍ଗଲୱୋହାରଂ ପହାଯ ଧମ୍ମମେୱ ଗରହନ୍ତୋ ଥୋମେନ୍ତୋ ଚ ଆହ। ଏତଂ ମମାତି ତଣ୍ହାମଞ୍ଞନୱସେନ ଦିଟ୍ଠି। ଏସୋହମସ୍ମୀତି ମାନମଞ୍ଞନମୂଲିକା ଦିଟ୍ଠି। ଏସୋ ମେ ଅତ୍ତାତି ଦିଟ୍ଠିମଞ୍ଞନମେୱ।

ଏତଂମମାତି କା ଦିଟ୍ଠୀତିଆଦୀହି ତିସ୍ସନ୍ନଂ ୱିପନ୍ନଦିଟ୍ଠୀନଂ ୱିଭାଗଞ୍ଚ ଗଣନଞ୍ଚ କାଲସଙ୍ଗହଞ୍ଚ ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ କତଂ। ତତ୍ଥ କା ଦିଟ୍ଠୀତି ଅନେକାସୁ ଦିଟ୍ଠୀସୁ କତମା ଦିଟ୍ଠୀତି ଅତ୍ଥୋ। କତମନ୍ତାନୁଗ୍ଗହିତାତି ପୁବ୍ବନ୍ତାପରନ୍ତସଙ୍ଖାତକାଲଦ୍ୱଯେ କତମେନ କାଲେନ ଅନୁଗ୍ଗହିତା, ଅନୁବଦ୍ଧାତି ଅତ୍ଥୋ। ଯସ୍ମା "ଏତଂ ମମା"ତି ପରାମସନ୍ତୋ "ଏତଂ ମମ ଅହୋସି, ଏୱଂ ମମ ଅହୋସି, ଏତ୍ତକଂ ମମ ଅହୋସୀ"ତି ଅତୀତଂ ୱତ୍ଥୁଂ ଅପଦିସିତ୍ୱା ପରାମସତି, ତସ୍ମା ପୁବ୍ବନ୍ତାନୁଦିଟ୍ଠି ହୋତି। ପୁବ୍ବନ୍ତାନୁଗ୍ଗହିତା ଚ ତା ଦିଟ୍ଠିଯୋ ହୋନ୍ତି। ଯସ୍ମା "ଏସୋହମସ୍ମୀ"ତି ପରାମସନ୍ତୋ "ଇମିନାହଂ ସୀଲେନ ୱା ୱତେନ ୱା ତପେନ ୱା ବ୍ରହ୍ମଚରିଯେନ ୱା ଏସୋସ୍ମି ୱିସୁଜ୍ଝିସ୍ସାମୀ"ତି ଅନାଗତଫଲଂ ଉପାଦାଯ ପରାମସତି, ତସ୍ମା ଅପରନ୍ତାନୁଦିଟ୍ଠି ହୋତି। ଅପରନ୍ତାନୁଗ୍ଗହିତା ଚ ତା ଦିଟ୍ଠିଯୋ ହୋନ୍ତି। ଯସ୍ମା "ଏସୋ ମେ ଅତ୍ତା"ତି ପରାମସନ୍ତୋ ଅତୀତାନାଗତଂ ଉପାଦିନ୍ନସନ୍ତତିଂ ଉପାଦାଯ "ଏସୋ ମେ ଅତ୍ତା"ତି ପରାମସତି, ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିୱସେନ ଚ ପରାମସତି, ତସ୍ମା ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠି ହୋତି। ପୁବ୍ବନ୍ତାପରନ୍ତାନୁଗ୍ଗହିତା ଚ ତା ଦିଟ୍ଠିଯୋ ହୋନ୍ତି। ଯସ୍ମା ପନ ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିପ୍ପମୁଖାଯେୱ ଦ୍ୱାସଟ୍ଠି ଦିଟ୍ଠିଯୋ ହୋନ୍ତି, ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିସମୁଗ୍ଘାତେନେୱ ଚ ଦ୍ୱାସଟ୍ଠି ଦିଟ୍ଠିଯୋ ସମୁଗ୍ଘାତଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ତସ୍ମା ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିପ୍ପମୁଖେନ ଦ୍ୱାସଟ୍ଠି ଦିଟ୍ଠିଗତାନୀତି ୱୁତ୍ତା, ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିପ୍ପମୁଖେନ ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିଦ୍ୱାରେନ ଦ୍ୱାସଟ୍ଠି ଦିଟ୍ଠିଗତାନି ହୋନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିପ୍ପମୁଖାନୀତି ପାଠୋ ସୁନ୍ଦରତରୋ। ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠି ପମୁଖା ଆଦି ଏତେସନ୍ତି ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିପ୍ପମୁଖାନି। କାନି ତାନି? ଦ୍ୱାସଟ୍ଠି ଦିଟ୍ଠିଗତାନି।

‘‘କା ଦିଟ୍ଠୀ’’ତି ପୁଚ୍ଛାଯ ୱୀସତିୱତ୍ଥୁକା ଅତ୍ତାନୁଦିଟ୍ଠି, ୱୀସତିୱତ୍ଥୁକା ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠୀତି ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ। ‘‘କତି ଦିଟ୍ଠିଯୋ’’ତି ପୁଚ୍ଛାଯ ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିପ୍ପମୁଖାନି ଦ୍ୱାସଟ୍ଠି ଦିଟ୍ଠିଗତାନୀତି ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ। ସାଯେୱ ପନ ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠି ‘‘ଏସୋ ମେ ଅତ୍ତା’’ତି ୱଚନସାମଞ୍ଞେନ ଅତ୍ତାନୁଦିଟ୍ଠୀତି ୱୁତ୍ତା। ତସ୍ସା ୱୁତ୍ତାଯ ଅତ୍ତୱାଦପଟିସଞ୍ଞୁତ୍ତା ଦିଟ୍ଠିପି ୱୁତ୍ତାଯେୱ ହୋତି।

୧୫୧ ।ଯେ କେଚି, ଭିକ୍ଖୱେତିଆଦିସୁତ୍ତାହରଣଂ ସମ୍ପନ୍ନଦିଟ୍ଠିପୁଗ୍ଗଲସମ୍ବନ୍ଧେନ ସମ୍ପନ୍ନଦିଟ୍ଠିପୁଗ୍ଗଲୱିଭାଗଦସ୍ସନତ୍ଥଂ କତଂ। ତତ୍ଥ ନିଟ୍ଠଂ ଗତାତି ମଗ୍ଗଞାଣୱସେନ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେ ଭଗୱତି ନିଚ୍ଛଯଂ ଗତା, ନିବ୍ବେମତିକାତି ଅତ୍ଥୋ। ନିଟ୍ଠାଗତାତି ପାଠୋ ସମାସପଦଂ ହୋତି, ଅତ୍ଥୋ ପନ ସୋଯେୱ। ଦିଟ୍ଠିସମ୍ପନ୍ନାତି ଦିଟ୍ଠିଯା ସୁନ୍ଦରଭାୱଂ ଗତା। ଇଧ ନିଟ୍ଠାତି ଇମିସ୍ସା କାମଧାତୁଯା ପରିନିବ୍ବାନଂ। ଇଧ ୱିହାଯ ନିଟ୍ଠାତି ଇମଂ କାମଭୱଂ ୱିଜହିତ୍ୱା ସୁଦ୍ଧାୱାସବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ପରିନିବ୍ବାନଂ। ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମସ୍ସାତି ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁଂପରମା ସତ୍ତୱାରପରମା ଭୱୂପପତ୍ତି ଅତ୍ତଭାୱଗ୍ଗହଣଂ ଅସ୍ସ, ତତୋ ପରଂ ଅଟ୍ଠମଂ ଭୱଂ ନାଦିଯତୀତି ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମୋ। ତସ୍ସ ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମସ୍ସ ସୋତାପନ୍ନସ୍ସ। କୋଲଂକୋଲସ୍ସାତି କୁଲତୋ କୁଲଂ ଗଚ୍ଛତୀତି କୋଲଂକୋଲୋ। ସୋତାପତ୍ତିଫଲସଚ୍ଛିକିରିଯତୋ ହି ପଟ୍ଠାଯ ନୀଚେ କୁଲେ ଉପପତ୍ତି ନାମ ନତ୍ଥି, ମହାଭୋଗକୁଲେସୁଯେୱ ନିବ୍ବତ୍ତତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତସ୍ସ କୋଲଂକୋଲସ୍ସ ସୋତାପନ୍ନସ୍ସ। ଏକବୀଜିସ୍ସାତି ଖନ୍ଧବୀଜଂ ନାମ କଥିତଂ। ଯସ୍ସ ହି ସୋତାପନ୍ନସ୍ସ ଏକଂଯେୱ ଖନ୍ଧବୀଜଂ ଅତ୍ଥି, ଏକଂ ଅତ୍ତଭାୱଗ୍ଗହଣଂ, ସୋ ଏକବୀଜୀ ନାମ। ତସ୍ସ ଏକବୀଜିସ୍ସ ସୋତାପନ୍ନସ୍ସ। ଭଗୱତା ଗହିତନାମୱସେନେୱେତାନି ଏତେସଂ ନାମାନି। ଏତ୍ତକଞ୍ହି ଠାନଂ ଗତୋ ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମୋ ନାମ ହୋତି, ଏତ୍ତକଂ କୋଲଂକୋଲୋ, ଏତ୍ତକଂ ଏକବୀଜୀତି ଭଗୱତା ଏତେସଂ ନାମଂ ଗହିତଂ। ଭଗୱା ହି ‘‘ଅଯଂ ଏତ୍ତକଂ ଠାନଂ ଗମିସ୍ସତି, ଅଯଂ ଏତ୍ତକଂ ଠାନଂ ଗମିସ୍ସତୀ’’ତି ଞତ୍ୱା ତେସଂ ତାନି ତାନି ନାମାନି ଅଗ୍ଗହେସି। ମୁଦୁପଞ୍ଞୋ ହି ସୋତାପନ୍ନୋ ସତ୍ତ ଭୱେ ନିବ୍ବତ୍ତେନ୍ତୋ ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମୋ ନାମ, ମଜ୍ଝିମପଞ୍ଞୋ ପରଂ ଛଟ୍ଠଂ ଭୱଂ ନିବ୍ବତ୍ତେନ୍ତୋ କୋଲଂକୋଲୋ ନାମ , ତିକ୍ଖପଞ୍ଞୋ ଏକଂ ଭୱଂ ନିବ୍ବତ୍ତେନ୍ତୋ ଏକବୀଜୀ ନାମ। ତଂ ପନେତଂ ତେସଂ ମୁଦୁମଜ୍ଝିମତିକ୍ଖପଞ୍ଞତଂ ପୁବ୍ବହେତୁ ନିଯମେତି। ଇମେ ତଯୋପି ସୋତାପନ୍ନା କାମଭୱୱସେନ ୱୁତ୍ତା, ରୂପାରୂପଭୱେ ପନ ବହୁକାପି ପଟିସନ୍ଧିଯୋ ଗଣ୍ହନ୍ତି। ସକଦାଗାମିସ୍ସାତି ପଟିସନ୍ଧିୱସେନ ସକିଂ କାମଭୱଂ ଆଗଚ୍ଛତୀତି ସକଦାଗାମୀ। ତସ୍ସ ସକଦାଗାମିସ୍ସ। ଦିଟ୍ଠେୱ ଧମ୍ମେ ଅରହାତି ଇମସ୍ମିଂଯେୱ ଅତ୍ତଭାୱେ ଅରହା। ଅରହନ୍ତିପି ପାଠୋ। ଇଧ ନିଟ୍ଠାତି କାମଭୱଂ ସଂସରନ୍ତେଯେୱ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ରୂପାରୂପଭୱେ ଉପ୍ପନ୍ନା ପନ ଅରିଯା କାମଭୱେ ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ତତ୍ଥେୱ ପରିନିବ୍ବାଯନ୍ତି।

ଅନ୍ତରାପରିନିବ୍ବାଯିସ୍ସାତି ଆଯୁୱେମଜ୍ଝସ୍ସ ଅନ୍ତରାଯେୱ କିଲେସପରିନିବ୍ବାନେନ ପରିନିବ୍ବାଯନତୋ ଅନ୍ତରାପରିନିବ୍ବାଯୀ। ସୋ ପନ ଉପ୍ପନ୍ନସମନନ୍ତରା ପରିନିବ୍ବାଯୀ, ଆଯୁୱେମଜ୍ଝଂ ଅପ୍ପତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବାଯୀ, ଆଯୁୱେମଜ୍ଝଂ ପତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବାଯୀତି ତିୱିଧୋ ହୋତି। ତସ୍ସ ଅନ୍ତରାପରିନିବ୍ବାଯିସ୍ସ ଅନାଗାମିନୋ। ଉପହଚ୍ଚପରିନିବ୍ବାଯିସ୍ସାତି ଆଯୁୱେମଜ୍ଝଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ୱା କାଲକିରିଯଂ ଉପଗନ୍ତ୍ୱା ୱା କିଲେସପରିନିବ୍ବାନେନ ପରିନିବ୍ବାଯନ୍ତସ୍ସ ଅନାଗାମିନୋ। ଅସଙ୍ଖାରପରିନିବ୍ବାଯିସ୍ସାତି ଅସଙ୍ଖାରେନ ଅପ୍ପଯୋଗେନ ଅଧିମତ୍ତପ୍ପଯୋଗଂ ଅକତ୍ୱାୱ କିଲେସପରିନିବ୍ବାନେନ ପରିନିବ୍ବାଯନଧମ୍ମସ୍ସ ଅନାଗାମିନୋ। ସସଙ୍ଖାରପରିନିବ୍ବାଯିସ୍ସାତି ସସଙ୍ଖାରେନ ଦୁକ୍ଖେନ କସିରେନ ଅଧିମତ୍ତପ୍ପଯୋଗଂ କତ୍ୱାୱ କିଲେସପରିନିବ୍ବାନେନ ପରିନିବ୍ବାଯନଧମ୍ମସ୍ସ ଅନାଗାମିନୋ। ଉଦ୍ଧଂସୋତସ୍ସ ଅକନିଟ୍ଠଗାମିନୋତି ଉଦ୍ଧଂୱାହିଭାୱେନ ଉଦ୍ଧମସ୍ସ ତଣ୍ହାସୋତଂ ୱଟ୍ଟସୋତଂ ୱାତି ଉଦ୍ଧଂସୋତୋ, ଉଦ୍ଧଂ ୱା ଗନ୍ତ୍ୱା ପଟିଲଭିତବ୍ବତୋ ଉଦ୍ଧମସ୍ସ ମଗ୍ଗସୋତନ୍ତି ଉଦ୍ଧଂସୋତୋ, ଅକନିଟ୍ଠଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ଅକନିଟ୍ଠଗାମୀ। ତସ୍ସ ଉଦ୍ଧଂସୋତସ୍ସ ଅକନିଟ୍ଠଗାମିନୋ ଅନାଗାମିସ୍ସ। ଅଯଂ ପନ ଅନାଗାମୀ ଚତୁପ୍ପଭେଦୋ – ଯୋ ଅୱିହତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଚତ୍ତାରୋ ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ସୋଧେତ୍ୱା ଅକନିଟ୍ଠଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବାଯତି, ଅଯଂ ଉଦ୍ଧଂସୋତୋ ଅକନିଟ୍ଠଗାମୀ ନାମ। ଯୋ ହେଟ୍ଠା ତଯୋ ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ସୋଧେତ୍ୱା ସୁଦସ୍ସୀବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ଠତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବାଯତି, ଅଯଂ ଉଦ୍ଧଂସୋତୋ ନ ଅକନିଟ୍ଠଗାମୀ ନାମ। ଯୋ ଇତୋ ଅକନିଟ୍ଠମେୱ ଗନ୍ତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବାଯତି, ଅଯଂ ନ ଉଦ୍ଧଂସୋତୋ ଅକନିଟ୍ଠଗାମୀ ନାମ। ଯୋ ହେଟ୍ଠା ଚତୂସୁ ବ୍ରହ୍ମଲୋକେସୁ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥେୱ ପରିନିବ୍ବାଯତି, ଅଯଂ ନ ଉଦ୍ଧଂସୋତୋ ନ ଅକନିଟ୍ଠଗାମୀ ନାମାତି। ଇମେ ପଞ୍ଚ ଅନାଗାମିନୋ ସୁଦ୍ଧାୱାସଂ ଗହେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତା। ଅନାଗାମିନୋ ପନ ରୂପରାଗାରୂପରାଗାନଂ ଅପ୍ପହୀନତ୍ତା ଆକଙ୍ଖମାନା ସେସରୂପାରୂପଭୱେସୁପି ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି। ସୁଦ୍ଧାୱାସେ ନିବ୍ବତ୍ତା ପନ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ନ ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି। ଅୱେଚ୍ଚପ୍ପସନ୍ନାତି ଅରିଯମଗ୍ଗୱସେନ ଜାନିତ୍ୱା ବୁଜ୍ଝିତ୍ୱା ଅଚଲପ୍ପସାଦେନ ପସନ୍ନା। ସୋତାପନ୍ନାତି ଅରିଯମଗ୍ଗସୋତଂ ଆପନ୍ନା। ଇମିନା ସବ୍ବେପି ଅରିଯଫଲଟ୍ଠା ପୁଗ୍ଗଲା ଗହିତାତି।

ଭୱୱିଭୱଦିଟ୍ଠିନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସଦ୍ଧମ୍ମପ୍ପକାସିନିଯା ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗଟ୍ଠକଥାଯ

ଦିଟ୍ଠିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୩। ଆନାପାନସ୍ସତିକଥା

୧। ଗଣନୱାରୱଣ୍ଣନା

୧୫୨। ଇଦାନି ଦିଟ୍ଠିକଥାନନ୍ତରଂ କଥିତାଯ ଆନାପାନସ୍ସତିକଥାଯ ଅପୁବ୍ବତ୍ଥାନୁୱଣ୍ଣନା ଅନୁପ୍ପତ୍ତା। ଅଯଞ୍ହି ଆନାପାନସ୍ସତିକଥା ଦିଟ୍ଠିକଥାଯ ସୁୱିଦିତଦିଟ୍ଠାଦୀନୱସ୍ସ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିମଲୱିସୋଧନେନ ସୁୱିସୁଦ୍ଧଚିତ୍ତସ୍ସ ଯଥାଭୂତାୱବୋଧାଯ ସମାଧିଭାୱନା ସୁକରା ହୋତି, ସବ୍ବସମାଧିଭାୱନାସୁ ଚ ସବ୍ବସବ୍ବଞ୍ଞୁବୋଧିସତ୍ତାନଂ ବୋଧିମୂଲେ ଇମିନାୱ ସମାଧିନା ସମାହିତଚିତ୍ତାନଂ ଯଥାଭୂତାୱବୋଧତୋ ଅଯମେୱ ସମାଧିଭାୱନା ପଧାନାତି ଚ ଦିଟ୍ଠିକଥାନନ୍ତରଂ କଥିତା। ତତ୍ଥ ସୋଳସୱତ୍ଥୁକଂ ଆନାପାନସ୍ସତିସମାଧିଂ ଭାୱଯତୋ ସମଧିକାନି ଦ୍ୱେ ଞାଣସତାନି ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ଞାଣଗଣନୁଦ୍ଦେସୋ, ଅଟ୍ଠ ପରିପନ୍ଥେ ଞାଣାନୀତିଆଦି ଞାଣଗଣନନିଦ୍ଦେସୋ, କତମାନି ଅଟ୍ଠ ପରିପନ୍ଥେ ଞାଣାନୀତିଆଦି। ଇମାନି ଏକୱୀସତି ୱିମୁତ୍ତିସୁଖେ ଞାଣାନୀତିପରିଯନ୍ତଂ ସବ୍ବଞାଣାନଂ ୱିତ୍ଥାରନିଦ୍ଦେସୋ, ଅନ୍ତେ ସୋଳସୱତ୍ଥୁକଂ ଆନାପାନସ୍ସତିସମାଧିଂ ଭାୱଯତୋତିଆଦି ନିଗମନନ୍ତି ଏୱଂ ତାୱ ପାଳିୱୱତ୍ଥାନଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ତତ୍ଥ ଗଣନୁଦ୍ଦେସେ ଗଣନୱାରେ ତାୱ ସୋଳସୱତ୍ଥୁକନ୍ତି ଦୀଘଂ ରସ୍ସଂ ସବ୍ବକାଯପଟିସଂୱେଦୀ ପସ୍ସମ୍ଭଯଂ କାଯସଙ୍ଖାରନ୍ତି କାଯାନୁପସ୍ସନାଚତୁକ୍କଂ, ପୀତିପଟିସଂୱେଦୀ ସୁଖପଟିସଂୱେଦୀ ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରପଟିସଂୱେଦୀ ପସ୍ସମ୍ଭଯଂ ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରନ୍ତି ୱେଦନାନୁପସ୍ସନାଚତୁକ୍କଂ, ଚିତ୍ତପଟିସଂୱେଦୀ ଅଭିପ୍ପମୋଦଯଂ ଚିତ୍ତଂ ସମାଦହଂ ଚିତ୍ତଂ ୱିମୋଚଯଂ ଚିତ୍ତନ୍ତି ଚିତ୍ତାନୁପସ୍ସନାଚତୁକ୍କଂ, ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସୀ ୱିରାଗାନୁପସ୍ସୀ ନିରୋଧାନୁପସ୍ସୀ ପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗାନୁପସ୍ସୀତି ଧମ୍ମାନୁପସ୍ସନାଚତୁକ୍କନ୍ତି ଇମେସଂ ଚତୁନ୍ନଂ ଚତୁକ୍କାନଂ ୱସେନ ସୋଳସ ୱତ୍ଥୂନି ପତିଟ୍ଠା ଆରମ୍ମଣାନି ଅସ୍ସାତି ସୋଳସୱତ୍ଥୁକୋ। ତଂ ସୋଳସୱତ୍ଥୁକଂ। ସମାସୱସେନ ପନେତ୍ଥ ୱିଭତ୍ତିଲୋପୋ କତୋ। ଆନନ୍ତି ଅବ୍ଭନ୍ତରଂ ପୱିସନୱାତୋ। ଅପାନନ୍ତି ବହିନିକ୍ଖମନୱାତୋ। କେଚି ପନ ୱିପରିଯାଯେନ ୱଦନ୍ତି। ଅପାନଞ୍ହି ଅପେତଂ ଆନତୋତି ଅପାନନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ନିଦ୍ଦେସେ (ପଟି। ମ। ୧।୧୬୦) ପନ ନା-କାରସ୍ସ ଦୀଘତ୍ତମଙ୍ଗୁପେକ୍ଖିତ୍ୱା ଆପାନନ୍ତି। ତସ୍ମିଂ ଆନାପାନେ ସତି ଆନାପାନସ୍ସତି, ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସପରିଗ୍ଗାହିକାଯ ସତିଯା ଏତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ଆନାପାନସ୍ସତିଯା ଯୁତ୍ତୋ ସମାଧି, ଆନାପାନସ୍ସତିଯଂ ୱା ସମାଧି ଆନାପାନସ୍ସତିସମାଧି। ଭାୱଯତୋତି ନିବ୍ବେଧଭାଗିଯଂ ଭାୱେନ୍ତସ୍ସ। ସମଧିକାନୀତି ସହ ଅଧିକେନ ୱତ୍ତନ୍ତୀତି ସମଧିକାନି, ସାତିରେକାନୀତି ଅତ୍ଥୋ। ମ-କାରୋ ପନେତ୍ଥ ପଦସନ୍ଧିକରୋ। କେଚି ପନ ''ସଂଅଧିକାନୀ''ତି ୱଦନ୍ତି। ଏୱଂ ସତି ଦ୍ୱେ ଞାଣସତାନିଯେୱ ଅଧିକାନୀତି ଆପଜ୍ଜତି, ତଂ ନ ଯୁଜ୍ଜତି। ଇମାନି ହି ୱୀସତିଅଧିକାନି ଦ୍ୱେ ଞାଣସତାନି ହୋନ୍ତୀତି।

ପରିପନ୍ଥେ ଞାଣାନୀତି ପରିପନ୍ଥଂ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ପୱତ୍ତଞାଣାନି। ତଥା ଉପକାରେ ଉପକ୍କିଲେସେ ଞାଣାନି। ୱୋଦାନେ ଞାଣାନୀତି ୱୋଦାଯତି, ତେନ ଚିତ୍ତଂ ପରିସୁଦ୍ଧଂ ହୋତୀତି ୱୋଦାନଂ। କିଂ ତଂ? ଞାଣଂ। ''ୱୋଦାନଞାଣାନୀ''ତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ''ସୁତମଯେ ଞାଣ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ପଟି। ମ। ମାତିକା ୧।୧; ପଟି। ମ। ୧।୧) ୱିଯ ''ୱୋଦାନେ ଞାଣାନୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସତୋ ସମ୍ପଜାନୋ ହୁତ୍ୱା କରୋତୀତି ସତୋକାରୀ, ତସ୍ସ ସତୋକାରିସ୍ସ ଞାଣାନି। ନିବ୍ବିଦାଞାଣାନୀତି ନିବ୍ବିଦାଭୂତାନି ଞାଣାନି। ନିବ୍ବିଦାନୁଲୋମଞାଣାନୀତି ନିବ୍ବିଦାଯ ଅନୁକୂଲାନି ଞାଣାନି। ନିବ୍ବିଦାନୁଲୋମିଞାଣାନୀତିପି ପାଠୋ, ନିବ୍ବିଦାନୁଲୋମୋ ଏତେସଂ ଅତ୍ଥୀତି ନିବ୍ବିଦାନୁଲୋମୀତି ଅତ୍ଥୋ। ନିବ୍ବିଦାପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିଞାଣାନୀତି ନିବ୍ବିଦାଯ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିଯଂ ଞାଣାନି। ୱିମୁତ୍ତିସୁଖେ ଞାଣାନୀତି ୱିମୁତ୍ତିସୁଖେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତାନି ଞାଣାନି।

କତମାନି ଅଟ୍ଠାତିଆଦୀହି ପରିପନ୍ଥୋପକାରାନଂ ପଟିପକ୍ଖୱିପକ୍ଖଯୁଗଲତ୍ତା ତେସୁ ଞାଣାନି ସହେୱ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। କାମଚ୍ଛନ୍ଦନେକ୍ଖମ୍ମାଦୀନି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତତ୍ଥାନି। ଉପକାରନ୍ତି ଚ ଲିଙ୍ଗୱିପଲ୍ଲାସୱସେନ ନପୁଂସକୱଚନଂ କତଂ। ସବ୍ବେପି ଅକୁସଲା ଧମ୍ମାତି ୱୁତ୍ତାୱସେସା ଯେ କେଚି ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା। ତଥା ସବ୍ବେପି ନିବ୍ବେଧଭାଗିଯା କୁସଲା ଧମ୍ମା। ''ପରିପନ୍ଥୋ ଉପକାର''ନ୍ତି ଚ ତଂ ତଦେୱ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ଏକୱଚନଂ କତଂ। ଏତ୍ଥ ଚ ପରିପନ୍ଥେ ଞାଣାନି ଚ ଉପକାରେ ଞାଣାନି ଚ ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ତେସଂ ଆରମ୍ମଣାନେୱ ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତ୍ୱା ତେହେୱ ତାନି ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତାନି ହୋନ୍ତୀତି ତଦାରମ୍ମଣାନି ଞାଣାନି ନିଗମେତ୍ୱା ଦସ୍ସେସି। ଉପକ୍କିଲେସେ ଞାଣାଦୀସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ।

ଗଣନୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ସୋଳସଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୫୩।ସୋଳସହିଆକାରେହୀତି ଉଭଯପକ୍ଖୱସେନ ୱୁତ୍ତେହି ସୋଳସହି ଞାଣକୋଟ୍ଠାସେହି। ଉଦୁଚିତଂ ଚିତ୍ତଂ ସମୁଦୁଚିତନ୍ତି ଉପଚାରଭୂମିଯଂ

ଚିତ୍ତଂ ଉଦ୍ଧଂ ଉଚିତଂ, ସମ୍ମା ଉଦ୍ଧଂ ଉଚିତଂ, ଉପରୂପରି କତପରିଚୟଂ ସମ୍ମା ଉପରୂପରି କତପରିଚୟନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଉଦୁଜିତଂ ଚିତ୍ତଂ ସମୁଦୁଜିତନ୍ତିପି ପାଠୋ। ଉପରିଭାୱାୟ ଜିତଂ, ଉପରିଭାୱକରେହି ୱା ଞାଣେହି ଜିତଂ ଉଦୁଜିତଂ। ସମୁଦୁଜିତନ୍ତି ସମା ଉପରିଭାୱାୟ, ଉପରିଭାୱକରେହି ୱା ଞାଣେହି ଜିତଂ। ସମାତି ଚେତ୍ଥ ୱିସମଭାୱପଟିକ୍ଖେପୋ। ଇମସ୍ମିଂ ପାଠେ ଉ, ଦୁ-ଇତି ଦ୍ୱେ ଦ୍ୱେ ଉପସଗ୍ଗା ହୋନ୍ତି। ଉରୂଜିତଂ ଚିତ୍ତଂ ସମ୍ମାରୂଜିତନ୍ତିପି ପାଠୋ। ଏତ୍ଥାପି ଜିତତ୍ଥୋୟେୱ। ଉରୂ ଅରୂତି ଇଦଂ ପନ ନିପାତମତ୍ତମେୱାତି ୱଦନ୍ତି। ୱୀଣୋପମସୁତ୍ତକଥାୟ ତଜ୍ଜିତଂ ସୁତଜ୍ଜିତନ୍ତି ଚ ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ, ସୋ ଇଧ ନ ଯୁଜ୍ଜତି। ଏକତ୍ତେ ସନ୍ତିଟ୍ଠତୀତି ଉପଚାରଭୂମିୟଂ ତାୱ ନାନାରମ୍ମଣୱିକ୍ଖେପାଭାୱେନ ଏକତ୍ତେ ପତିଟ୍ଠାତି। ନିଯ୍ୟାନାୱରଣଟ୍ଠେନ ନୀୱରଣାତି ଏତ୍ଥ ଅରତିପି ସବ୍ବେପି ଅକୁସଲା ଆୱରଣଟ୍ଠେନ ନୀୱରଣାତି ୱୁତ୍ତା। ନିଯ୍ୟାନାୱରଣଟ୍ଠେନାତି ନିଯ୍ୟାନାନଂ ଆଗମନମଗ୍ଗପିଦହନଟ୍ଠେନ। ନିଯ୍ୟାନୱାରଣଟ୍ଠେନାତିପି ପାଠୋ, ନିଯ୍ୟାନାନଂ ପଟିକ୍ଖେପନଟ୍ଠେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ନେକ୍ଖମ୍ମଂ ଅରିୟାନଂ ନିଯ୍ୟାନନ୍ତି ମଗ୍ଗଟ୍ଠାନଂ ଅରିୟାନଂ ନିଯ୍ୟାନସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଅରିୟମଗ୍ଗସ୍ସ ହେତୁତ୍ତା ଫଲୂପଚାରେନ ଅରିୟାନଂ ନିଯ୍ୟାନଂ। ତେନ ଚ ହେତୁଭୂତେନ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଅରିୟା ନିଯ୍ୟନ୍ତି ନିଗଚ୍ଛନ୍ତି। କେଚି ପନ ''ନିଯ୍ୟାନନ୍ତି ମଗ୍ଗୋ''ତି ୱଦନ୍ତି। ଇଧ ଉପଚାରସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଚ ଆଲୋକସଞ୍ଞାୟ ସବ୍ବକୁସଲଧମ୍ମାନଞ୍ଚ ଅଭାୱା ତଂ ନ ଯୁଜ୍ଜତି। ନିୱୁତତ୍ତାତି ପଟିଚ୍ଛନ୍ନତ୍ତା। ନପ୍ପଜାନାତୀତି ପୁଗ୍ଗଲୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ।

ୱିସୁଦ୍ଧଚିତ୍ତସ୍ସାତି ଉପଚାରଭୂମିୟଂୟେୱ। ଖଣିକସମୋଧାନାତି ଚିତ୍ତକ୍ଖଣେ ଚିତ୍ତକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋ ଖଣୋ ଏତେସଂ ଅତ୍ଥୀତି ଖଣିକା, ଉପକ୍କିଲେସା, ଖଣିକାନଂ ସମୋଧାନୋ ସମାଗମୋ ପବନ୍ଧୋ ଖଣିକସମୋଧାନୋ। ତସ୍ମା ଖଣିକସମୋଧାନା, ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା ଉପକ୍କିଲେସା ଖଣିକପ୍ପବନ୍ଧୱସେନ ଖଣିକପରମ୍ପରାୱସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ନ ଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣୱସେନାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ସୋଳସଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ଉପକ୍କିଲେସଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

ପଠମଛକ୍କଂ

୧୫୪। ପଠମଛକ୍କେ ଅସ୍ସାସାଦିମଜ୍ଝପରିୟୋସାନନ୍ତି ଅବ୍ଭନ୍ତରପୱିସନୱାତସ୍ସ ନାସିକଗ୍ଗଂ ୱା ମୁଖନିମିତ୍ତଂ ୱା ଆଦି, ହଦୟଂ ମଜ୍ଝଂ, ନାଭି ପରିୟୋସାନଂ। ତଂ ତସ୍ସ ଆଦିମଜ୍ଝପରିୟୋସାନଂ ସତିୟା ଅନୁଗଚ୍ଛତୋ ୟୋଗିସ୍ସ ଠାନନାନତ୍ତାନୁଗମନେନ ଚିତ୍ତଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ୱିକ୍ଖେପଂ ଗଚ୍ଛତି, ତଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତୱିକ୍ଖେପଗତଂ ଚିତ୍ତଂ ଏକତ୍ତେ ଅସଣ୍ଠହନତୋ ସମାଧିସ୍ସ ପରିପନ୍ଥୋ। ପସ୍ସାସାଦିମଜ୍ଝପରିୟୋସାନନ୍ତି ବହିନିକ୍ଖମନୱାତସ୍ସ ନାଭି ଆଦି, ହଦୟଂ ମଜ୍ଝଂ, ନାସିକଗ୍ଗଂ ୱା ମୁଖନିମିତ୍ତଂ ୱା ବହିଆକାସୋ ୱା ପରିୟୋସାନଂ। ୟୋଜନା ପନେତ୍ଥ ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବା। ଅସ୍ସାସପଟିକଙ୍ଖନା ନିକନ୍ତିତଣ୍ହାଚରିୟାତି ''ନାସିକାୱାତାୟତ୍ତମିଦଂ କମ୍ମଟ୍ଠାନ''ନ୍ତି ସଲ୍ଲକ୍ଖେତ୍ୱା ଓଳାରିକୋଳାରିକସ୍ସ ଅସ୍ସାସସ୍ସ ପତ୍ଥନାସଙ୍ଖାତା ନିକାମନା ଏୱ ତଣ୍ହାପୱତ୍ତି। ତଣ୍ହାପୱତ୍ତିୟା ସତି ଏକତ୍ତେ ଅସଣ୍ଠହନତୋ ସମାଧିସ୍ସ ପରିପନ୍ଥୋ। ପସ୍ସାସପଟିକଙ୍ଖନା ନିକନ୍ତୀତି ପୁନ ଅସ୍ସାସପୁବ୍ବକସ୍ସ ପସ୍ସାସସ୍ସ ପତ୍ଥନାସଙ୍ଖାତା ନିକନ୍ତି। ସେସଂ ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ୟୋଜେତବ୍ବଂ। ଅସ୍ସାସେନାଭିତୁନ୍ନସ୍ସାତି ଅତିଦୀଘଂ ଅତିରସ୍ସଂ ୱା ଅସ୍ସାସଂ କରୋନ୍ତସ୍ସ ଅସ୍ସାସମୂଲକସ୍ସ କାୟଚିତ୍ତକିଲମଥସ୍ସ ସବ୍ଭାୱତୋ ତେନ ଅସ୍ସାସେନ ୱିଦ୍ଧସ୍ସ ପୀଳିତସ୍ସ। ପସ୍ସାସପଟିଲାଭେ ମୁଚ୍ଛନାତି ଅସ୍ସାସେନ ପୀଳିତତ୍ତାୟେୱ ପସ୍ସାସେ ଅସ୍ସାଦସଞ୍ଞିନୋ ପସ୍ସାସଂ ପତ୍ଥୟତୋ ତସ୍ମିଂ ପସ୍ସାସପଟିଲାଭେ ରଜ୍ଜନା। ପସ୍ସାସମୂଲକେପି ଏସେୱ ନୟୋ।

ୱୁତ୍ତସ୍ସେୱ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଅନୁୱଣ୍ଣନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତେସୁ ଗାଥାବନ୍ଧେସୁ ଅନୁଗଚ୍ଛନାତି ଅନୁଗଚ୍ଛମାନା। ସତୀତି ଅଜ୍ଝତ୍ତବହିଦ୍ଧାୱିକ୍ଖେପହେତୁଭୂତା ସତି। ୱିକ୍ଖିପତି ଅନେନ ଚିତ୍ତନ୍ତି ୱିକ୍ଖେପୋ। କୋ ସୋ? ଅସ୍ସାସୋ। ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ୱିକ୍ଖେପୋ ଅଜ୍ଝତ୍ତୱିକ୍ଖେପୋ, ତସ୍ସ ଆକଙ୍ଖନା ଅଜ୍ଝତ୍ତୱିକ୍ଖେପାକଙ୍ଖନା, ଅସମ୍ମାମନସିକାରୱସେନ ଅଜ୍ଝତ୍ତୱିକ୍ଖେପକସ୍ସ ଅସ୍ସାସସ୍ସ ଆକଙ୍ଖନାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଏତେନେୱ ନୟେନ ବହିଦ୍ଧାୱିକ୍ଖେପପତ୍ଥନା ୱେଦିତବ୍ବା। ୟେହୀତି ୟେହି ଉପକ୍କିଲେସେହି। ୱିକ୍ଖିପ୍ପମାନସ୍ସାତି ୱିକ୍ଖିପିୟମାନସ୍ସ ୱିକ୍ଖେପଂ ଆପାଦିୟମାନସ୍ସ। ନୋ ଚ ଚିତ୍ତଂ ୱିମୁଚ୍ଚତୀତି ଚିତ୍ତଂ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସାରମ୍ମଣେ ଚ ନାଧିମୁଚ୍ଚତି, ପଚ୍ଚନୀକଧମ୍ମେହି ଚ ନ ୱିମୁଚ୍ଚତି। ଚିତ୍ତଂ ନୋ ଚ ୱିମୁଚ୍ଚତି ପରପତ୍ତିୟା ଚ ହୋନ୍ତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ୱିମୋକ୍ଖଂ ଅପ୍ପଜାନନ୍ତାତି ସୋ ୱା ଅଞ୍ଞୋ ୱା ଆରମ୍ମଣାଧିମୁତ୍ତିୱିମୋକ୍ଖଞ୍ଚ ପଚ୍ଚନୀକୱିମୁତ୍ତିୱିମୋକ୍ଖଞ୍ଚ ଏୱଂ ଅପ୍ପଜାନନ୍ତା। ପରପତ୍ତିୟାତି ପରପଚ୍ଚୟଂ ପରସଦ୍ଦହନଂ ଅରହନ୍ତି, ନ ଅତ୍ତପଚ୍ଚକ୍ଖଂ ଞାଣନ୍ତି ''ପରପଚ୍ଚୟିକା''ତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ''ପରପତ୍ତିୟା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅତ୍ଥୋ ପନ ସୋୟେୱ।

ଦୁତିୟଛକ୍କଂ

୧୫୫। ଦୁତିୟଛକ୍କେ ନିମିତ୍ତନ୍ତି ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସାନଂ ଫୁସନଟ୍ଠାନଂ। ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସା ହି ଦୀଘନାସିକସ୍ସ ନାସାପୁଟଂ ଘଟ୍ଟେନ୍ତା ପୱତ୍ତନ୍ତି, ରସ୍ସନାସିକସ୍ସ

ଉତ୍ତରୋଟ୍ଠଂ। ଯଦି ହି ଅଯଂ ଯୋଗୀ ତଂ ନିମିତ୍ତମେୱ ଆୱଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ ନିମିତ୍ତମେୱ ଆୱଜ୍ଜମାନସ୍ସ ଅସ୍ସାସେ ଚିତ୍ତଂ ୱିକମ୍ପତି, ନ ପତିଟ୍ଠାତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତସ୍ସ ତସ୍ମିଂ ଚିତ୍ତେ ଅପ୍ପତିଟ୍ଠିତେ ସମାଧିସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ତଂ ୱିକମ୍ପନଂ ସମାଧିସ୍ସ ପରିପନ୍ଥୋ। ଯଦି ଅସ୍ସାସମେୱ ଆୱଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ ଅବ୍ଭନ୍ତରପୱେସନୱସେନ ୱିକ୍ଖେପଂ ଆୱହତି, ନିମିତ୍ତେ ନ ପତିଟ୍ଠାତି, ତସ୍ମା ନିମିତ୍ତେ ୱିକମ୍ପତି। ଇମିନା ନଯେନ ସେସେସୁପି ଯୋଜନା କାତବ୍ବା। ଗାଥାସୁ ୱିକ୍ଖିପ୍ପତେତି ୱିକ୍ଖିପୀଯତି ୱିକ୍ଖେପଂ ଆପାଦୀଯତି।

ତତିଯଛକ୍କଂ

୧୫୬। ତତିଯଛକ୍କେ ଅତୀତାନୁଧାୱନଂ ଚିତ୍ତନ୍ତି ଫୁସନଟ୍ଠାନଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ଗତଂ ଅସ୍ସାସଂ ୱା ପସ୍ସାସଂ ୱା ଅନୁଗଚ୍ଛମାନଂ ଚିତ୍ତଂ। ୱିକ୍ଖେପାନୁପତିତନ୍ତି ୱିକ୍ଖେପେନ ଅନୁଗତଂ, ୱିକ୍ଖେପଂ ୱା ସଯଂ ଅନୁପତିତଂ ଅନୁଗତଂ। ଅନାଗତପଟିକଙ୍ଖନଂ ଚିତ୍ତନ୍ତି ଫୁସନଟ୍ଠାନଂ ଅପ୍ପତ୍ତଂ ଅସ୍ସାସଂ ୱା ପସ୍ସାସଂ ୱା ପଟିକଙ୍ଖମାନଂ ପଚ୍ଚାସୀସମାନଂ ଚିତ୍ତଂ। ୱିକମ୍ପିତନ୍ତି ତସ୍ମିଂ ଅପ୍ପତିଟ୍ଠାନେନେୱ ୱିକ୍ଖେପେନ ୱିକମ୍ପିତଂ। ଲୀନନ୍ତି ଅତିସିଥିଲୱୀରିଯତାଦୀହି ସଙ୍କୁଚିତଂ। କୋସଜ୍ଜାନୁପତିତନ୍ତି କୁସୀତଭାୱାନୁଗତଂ। ଅତିପଗ୍ଗହିତନ୍ତି ଅଚ୍ଚାରଦ୍ଧୱୀରିଯତାଦୀହି ଅତିଉସ୍ସାହିତଂ। ଉଦ୍ଧଚ୍ଚାନୁପତିତନ୍ତି ୱିକ୍ଖେପାନୁଗତଂ। ଅଭିନତନ୍ତି ଅସ୍ସାଦୱତ୍ଥୂସୁ ଭୁସଂ ନତଂ ଅଲ୍ଲୀନଂ। ଅପନତନ୍ତି ନିରସ୍ସାଦୱତ୍ଥୂସୁ ପଟିହତଂ, ତତୋ ଅପଗତଂ ୱା, ଅପଗତନତଂ ୱା, ନ ତତୋ ଅପଗତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ରାଗାନୁପତିତନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସନିମିତ୍ତଂ ମନସିକରୋତୋ ଉପ୍ପନ୍ନପୀତିସୁଖେ ୱା ପୁବ୍ବେ ହସିତଲପିତକୀଳିତୱତ୍ଥୂସୁ ୱା ରାଗୋ ଅନୁପତତି। ବ୍ୟାପାଦାନୁପତିତନ୍ତି ଏତ୍ଥ ମନସିକାରେ ନିରସ୍ସାଦଗତଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପନ୍ନଦୋମନସ୍ସୱସେନ ୱା ପୁବ୍ବେ ସମୁଦାଚିଣ୍ଣେସୁ ଆଘାତୱତ୍ଥୂସୁ ୱା ବ୍ୟାପାଦୋ ଅନୁପତତି। ଗାଥାସୁ ନ ସମାଧିଯତୀତି ନ ସମାହିତଂ ହୋତି। ଅଧିଚିତ୍ତନ୍ତି ଚିତ୍ତସୀସେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ ଅଧିକୋ ସମାଧି।

୧୫୭। ଏତ୍ତାୱତା ତୀହି ଛକ୍କେହି ଅଟ୍ଠାରସ ଉପକ୍କିଲେସେ ନିଦ୍ଦିସିତ୍ୱା ଇଦାନି ତେସଂ ଉପକ୍କିଲେସାନଂ ସମାଧିସ୍ସ ପରିପନ୍ଥଭାୱସାଧନେନ ଆଦୀନୱଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ପୁନ ଅସ୍ସାସାଦିମଜ୍ଝପରିଯୋସାନନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ କାଯୋପି ଚିତ୍ତମ୍ପି ସାରଦ୍ଧା ଚ ହୋନ୍ତୀତି ୱିକ୍ଖେପସମୁଟ୍ଠାନରୂପାନଂ ୱସେନ ରୂପକାଯୋପି, ୱିକ୍ଖେପସନ୍ତତିୱସେନ ଚିତ୍ତମ୍ପି ମହତା ଖୋଭେନ ଖୁଭିତା ସଦରଥା ଚ ହୋନ୍ତି। ତତୋ ମନ୍ଦତରେନ ଇଞ୍ଜିତା କମ୍ପିତା, ତତୋ ମନ୍ଦତରେନ ଫନ୍ଦିତା ଚଲିତା ହୋନ୍ତି। ବଲୱାପି ମଜ୍ଝିମୋପି ମନ୍ଦୋପି ଖୋଭୋ ହୋତିଯେୱ, ନ ସକ୍କା ଖୋଭେନ ନ ଭୱିତୁନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଚିତ୍ତଂ ୱିକମ୍ପିତତ୍ତାତି ଚିତ୍ତସ୍ସ ୱିକମ୍ପିତତ୍ତା। ଗାଥାସୁ ପରିପୁଣ୍ଣା ଅଭାୱିତାତି ଯଥା ପରିପୁଣ୍ଣା ହୋତି, ତଥା ଅଭାୱିତା। ଇଞ୍ଜିତୋତି କମ୍ପିତୋ। ଫନ୍ଦିତୋତି ମନ୍ଦକମ୍ପିତୋ। ହେଟ୍ଠା ନୀୱରଣାନଂ ଅନନ୍ତରତ୍ତା ''ଇମେହି ଚ ପନ ନୀୱରଣେହୀ''ତି (ପଟି। ମ। ୧।୧୫୩) ଅଚ୍ଚନ୍ତସମୀପନିଦସ୍ସନୱଚନଂ କତଂ। ଇଧ ପନ ନିଗମନେ ନୀୱରଣାନଂ ସନ୍ତରତ୍ତା ତେହି ଚ ପନ ନୀୱରଣେହୀତି ପରମ୍ମୁଖନିଦସ୍ସନୱଚନଂ କତଂ।

ଉପକ୍କିଲେସଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ୱୋଦାନଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୫୮ ।ୱୋଦାନେ ଞାଣାନୀତି ୱିସୁଦ୍ଧଞ୍ଞାଣାନି। ତଂ ୱିୱଜ୍ଜଯିତ୍ୱାତି ଯଂ ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତଂ ଅତୀତାନୁଧାୱନଂ ଚିତ୍ତଂ ୱିକ୍ଖେପାନୁପତିତଂ, ତଂ ୱିୱଜ୍ଜଯିତ୍ୱାତି ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ। ଏକଟ୍ଠାନେ ସମାଦହତୀତି ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସାନଂ ଫୁସନଟ୍ଠାନେ ସମଂ ଆଦହତି ପତିଟ୍ଠାପେତି। ତତ୍ଥେୱ ଅଧିମୋଚେତୀତି ଏକଟ୍ଠାନେତି ୱୁତ୍ତେ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସାନଂ ଫୁସନଟ୍ଠାନେଯେୱ ସନ୍ନିଟ୍ଠପେତି ସନ୍ନିଟ୍ଠାନଂ କରୋତି। ପଗ୍ଗଣ୍ହିତ୍ୱାତି ଧମ୍ମୱିଚଯପୀତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଭାୱନାଯ ପଗ୍ଗହେତ୍ୱା। ୱିନିଗ୍ଗଣ୍ହିତ୍ୱାତି ପସ୍ସଦ୍ଧିସମାଧିଉପେକ୍ଖାସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଭାୱନାଯ ୱିନିଗ୍ଗଣ୍ହିତ୍ୱା। ''ସତିନ୍ଦ୍ରିଯୱୀରିଯିନ୍ଦ୍ରିଯେହି ପଗ୍ଗହେତ୍ୱା, ସତିନ୍ଦ୍ରିଯସମାଧିନ୍ଦ୍ରିଯେହି ୱିନିଗ୍ଗହେତ୍ୱା''ତିପି ୱଦନ୍ତି। ସମ୍ପଜାନୋ ହୁତ୍ୱାତି ଅସୁଭଭାୱନାଦୀହି। ପୁନ ସମ୍ପଜାନୋ ହୁତ୍ୱାତି ମେତ୍ତାଭାୱନାଦୀହି। ଯେନ ରାଗେନ ଅନୁପତିତଂ, ଯେନ ବ୍ୟାପାଦେନ ଅନୁପତିତଂ, ତଂ ପଜହତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତଂ ଚିତ୍ତଂ ଇଦିସନ୍ତି ସମ୍ପଜାନନ୍ତୋ ତପ୍ପଟିପକ୍ଖେନ ରାଗଂ ପଜହତି, ବ୍ୟାପାଦଂ ପଜହତୀତି ୱା ଅତ୍ଥୋ। ପରିସୁଦ୍ଧନ୍ତି ନିରୁପକ୍କିଲେସଂ। ପରିଯୋଦାତନ୍ତି ପଭସ୍ସରଂ। ଏକତ୍ତଗତଂ ହୋତୀତି ତଂ ତଂ ୱିସେସଂ ପତ୍ତସ୍ସ ତଂ ତଂ ଏକତ୍ତଂ ଗତଂ ହୋତି।

କତମେ ତେ ଏକତ୍ତାତି ଇଧ ଯୁଜ୍ଜମାନାଯୁଜ୍ଜମାନେପି ଏକତ୍ତେ ଏକତୋ କତ୍ୱା ପୁଚ୍ଛତି। ଦାନୂପସଗ୍ଗୁପଟ୍ଠାନେକତ୍ତନ୍ତି ଦାନୱତ୍ଥୁସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଦାନସ୍ସ ଉପସଗ୍ଗୋ ୱୋସଜ୍ଜନଂ ଦାନୂପସଗ୍ଗୋ, ଦାନୱତ୍ଥୁପରିଚ୍ଚାଗଚେତନା। ତସ୍ସ ଉପଟ୍ଠାନଂ ଆରମ୍ମଣକରଣୱସେନ ଉପଗନ୍ତ୍ୱା ଠାନଂ ଦାନୂପସଗ୍ଗୁପଟ୍ଠାନଂ, ତଦେୱ ଏକତ୍ତଂ, ତେନ ୱା ଏକତ୍ତଂ ଏକଗ୍ଗଭାୱୋ ଦାନୂପସଗ୍ଗୁପଟ୍ଠାନେକତ୍ତଂ। ଦାନୱୋସଗ୍ଗୁପଟ୍ଠାନେକତ୍ତନ୍ତି ପାଠୋ ସୁନ୍ଦରତରୋ, ସୋ ଏୱତ୍ଥୋ। ଏତେନ ପଦୁଦ୍ଧାରୱସେନ ଚାଗାନୁସ୍ସତିସମାଧି ୱୁତ୍ତୋ। ପଦୁଦ୍ଧାରୱସେନ ୱୁତ୍ତୋପି ଚେସ ଇତରେସଂ ତିଣ୍ଣମ୍ପି ଏକତ୍ତାନଂ ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ତସ୍ମା ଇଧ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠନ୍ତି ୱଦନ୍ତି। ୱିସାଖାପି ହି ମହାଉପାସିକା ଆହ – ''ଇଧ, ଭନ୍ତେ, ଦିସାସୁ ୱସ୍ସଂୱୁଟ୍ଠା ଭିକ୍ଖୂ ସାୱତ୍ଥିଂ ଆଗଚ୍ଛିସ୍ସନ୍ତି ଭଗୱନ୍ତଂ ଦସ୍ସନାଯ, ତେ ଭଗୱନ୍ତଂ ଉପସଙ୍କମିତ୍ୱା ପୁଚ୍ଛିସ୍ସନ୍ତି 'ଇତ୍ଥନ୍ନାମୋ, ଭନ୍ତେ, ଭିକ୍ଖୁ କାଲଙ୍କତୋ, ତସ୍ସ କା ଗତି, କୋ ଅଭିସମ୍ପରାଯୋ'ତି? ତଂ ଭଗୱା ବ୍ୟାକରିସ୍ସତି

ସୋତାପତ୍ତିଫଲେ ୱା ସକଦାଗାମିଫଲେ ୱା ଅନାଗାମିଫଲେ ୱା ଅରହତ୍ତେ ୱା। ତ୍ୱାହଂ ଉପସଙ୍କମିତ୍ୱା ପୁଚ୍ଛିସ୍ସାମି 'ଆଗତପୁବ୍ବା ନୁ ଖୋ, ଭନ୍ତେ, ତେନ ଅୟ୍ୟେନ ସାୱତ୍ଥୀ'ତି? ସଚେ ମେ ୱକ୍ଖନ୍ତି 'ଆଗତପୁବ୍ବା ତେନ ଭିକ୍ଖୁନା ସାୱତ୍ଥୀ'ତି। ନିଟ୍ଠମେତ୍ଥ ଗଚ୍ଛିସ୍ସାମି ନିସ୍ସଂସୟଂ ପରିଭୁତ୍ତଂ ତେନ ଅୟ୍ୟେନ ୱସ୍ସିକସାଟିକା ୱା ଆଗନ୍ତୁକଭତ୍ତଂ ୱା ଗମିକଭତ୍ତଂ ୱା ଗିଲାନଭତ୍ତଂ ୱା ଗିଲାନୁପଟ୍ଠାକଭତ୍ତଂ ୱା ଗିଲାନଭେସଜ୍ଜଂ ୱା ଧୁୱୟାଗୁ ୱାତି। ତସ୍ସା ମେ ତଦନୁସ୍ସରନ୍ତିୟା ପାମୋଜ୍ଜଂ ଜାୟିସ୍ସତି, ପମୁଦିତାୟ ପୀତି ଜାୟିସ୍ସତି, ପୀତିମନାୟ କାୟୋ ପସ୍ସମ୍ଭିସ୍ସତି, ପସ୍ସଦ୍ଧକାୟା ସୁଖଂ ୱେଦୟିସ୍ସାମି, ସୁଖିନିୟା ଚିତ୍ତଂ ସମାଧିୟିସ୍ସତି, ସା ମେ ଭୱିସ୍ସତି ଇନ୍ଦ୍ରିୟଭାୱନା ବଲଭାୱନା ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଭାୱନା''ତି (ମହାୱ। ୩୫୧)। ଅଥ ୱା ଏକତ୍ତେସୁ ପଠମଂ ଉପଚାରସମାଧିୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ଦୁତିୟଂ ଅପ୍ପନାସମାଧିୱସେନ, ତତିୟଂ ୱିପସ୍ସନାୱସେନ, ଚତୁତ୍ଥଂ ମଗ୍ଗଫଲୱସେନାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ସମଥସ୍ସ ନିମିତ୍ତଂ ସମଥନିମିତ୍ତଂ। ୱୟୋ ଭଙ୍ଗୋ। ଏୱ ଲକ୍ଖଣଂ ୱୟଲକ୍ଖଣଂ। ନିରୋଧୋ ନିବ୍ବାନଂ। ସେସମେତେସୁ ତୀସୁ ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

ଚାଗାଧିମୁତ୍ତାନନ୍ତି ଦାନେ ଅଧିମୁତ୍ତାନଂ। ଅଧିଚିତ୍ତନ୍ତି ୱିପସ୍ସନାପାଦକସମାଧି। ୱିପସ୍ସକାନନ୍ତି ଭଙ୍ଗାନୁପସ୍ସନତୋ ପଟ୍ଠାୟ ତୀହି ଅନୁପସ୍ସନାହି ସଙ୍ଖାରେ ୱିପସ୍ସନ୍ତାନଂ। ଅରିୟପୁଗ୍ଗଲାନନ୍ତି ଅଟ୍ଠନ୍ନଂ। ଦୁତିୟାଦୀନି ତୀଣି ଏକତ୍ତାନି ଆନାପାନସ୍ସତିୱସେନ ସେସକମ୍ମଟ୍ଠାନୱସେନ ଚ ଯୁଜ୍ଜନ୍ତି। ଚତୂହି ଠାନେହୀତି ଚତୂହି କାରଣେହି। ସମାଧିୱିପସ୍ସନାମଗ୍ଗଫଲାନଂ ୱସେନ ''ଏକତ୍ତଗତଂ ଚିତ୍ତଂ ପଟିପଦାୱିସୁଦ୍ଧିପକ୍ଖନ୍ଦଞ୍ଚେୱ ହୋତି ଉପେକ୍ଖାନୁବ୍ରୂହିତଞ୍ଚ ଞାଣେନ ଚ ସମ୍ପହଂସିତ''ନ୍ତି ଉଦ୍ଦେସପଦାନି। ''ପଠମସ୍ସ ଝାନସ୍ସ କୋ ଆଦୀ''ତିଆଦୀନି ତେସଂ ଉଦ୍ଦେସପଦାନଂ ୱିତ୍ଥାରେତୁକମ୍ୟତାପୁଚ୍ଛାପୁବ୍ବଙ୍ଗମାନି ନିଦ୍ଦେସପଦାନି। ତତ୍ଥ ପଟିପଦାୱିସୁଦ୍ଧିପକ୍ଖନ୍ଦନ୍ତି ପଟିପଦା ଏୱ ନୀୱରଣମଲୱିସୋଧନତୋ ୱିସୁଦ୍ଧି, ତଂ ପଟିପଦାୱିସୁଦ୍ଧିଂ ପକ୍ଖନ୍ଦଂ ପୱିଟ୍ଠଂ। ଉପେକ୍ଖାନୁବ୍ରୂହିତନ୍ତି ତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତୁପେକ୍ଖାୟ ବ୍ରୂହିତଂ ୱଡ୍ଢିତଂ। ଞାଣେନ ଚ ସମ୍ପହଂସିତନ୍ତି ପରିୟୋଦାପକେନ ଞାଣେନ ସମ୍ପହଂସିତଂ ପରିୟୋଦାପିତଂ ୱିସୋଧିତଂ। ପଟିପଦାୱିସୁଦ୍ଧି ନାମ ସସମ୍ଭାରିକୋ ଉପଚାରୋ, ଉପେକ୍ଖାନୁବ୍ରୂହନା ନାମ ଅପ୍ପନା, ସମ୍ପହଂସନା ନାମ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାତି ଏୱମେକେ ୱଣ୍ଣୟନ୍ତି। ଯସ୍ମା ପନ ''ଏକତ୍ତଗତଂ ଚିତ୍ତଂ ପଟିପଦାୱିସୁଦ୍ଧିପକ୍ଖନ୍ଦଞ୍ଚେୱ ହୋତୀ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ଅନ୍ତୋଅପ୍ପନାୟମେୱ ଆଗମନୱସେନ ପଟିପଦାୱିସୁଦ୍ଧି, ତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତୁପେକ୍ଖାୟ କିଚ୍ଚୱସେନ ଉପେକ୍ଖାନୁବ୍ରୂହନା, ଧମ୍ମାନଂ ଅନତିୱତ୍ତନାଦିଭାୱସାଧନେନ ପରିୟୋଦାପକସ୍ସ ଞାଣସ୍ସ କିଚ୍ଚନିପ୍ଫତ୍ତିୱସେନ ସମ୍ପହଂସନା ୱେଦିତବ୍ବା। କଥଂ? ଯସ୍ମିଞ୍ହି ୱାରେ ଅପ୍ପନା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ମିଂ ଯୋ ନୀୱରଣସଙ୍ଖାତୋ କିଲେସଗଣୋ ତସ୍ସ ଝାନସ୍ସ ପରିପନ୍ଥୋ, ତତୋ ଚିତ୍ତଂ ୱିସୁଜ୍ଝତି, ୱିସୁଦ୍ଧତ୍ତା ଆୱରଣୱିରହିତଂ ହୁତ୍ୱା ମଜ୍ଝିମଂ ସମଥନିମିତ୍ତଂ ପଟିପଜ୍ଜତି। ମଜ୍ଝିମଂ ସମଥନିମିତ୍ତଂ ନାମ ସମପ୍ପୱତ୍ତୋ ଅପ୍ପନାସମାଧିୟେୱ। ତଦନନ୍ତରଂ ପନ ପୁରିମଚିତ୍ତଂ ଏକସନ୍ତତିପରିଣାମନୟେନ ତଥତ୍ତଂ ଉପଗଚ୍ଛମାନଂ ମଜ୍ଝିମଂ ସମଥନିମିତ୍ତଂ ପଟିପଜ୍ଜତି ନାମ। ଏୱଂ ପଟିପନ୍ନତ୍ତା ତଥତ୍ତୁପଗମନେନ ତତ୍ଥ ପକ୍ଖନ୍ଦତି ନାମ। ଏୱଂ ତାୱ ପୁରିମଚିତ୍ତେ ୱିଜ୍ଜମାନାକାରନିପ୍ଫାଦିକା ପଠମସ୍ସ ଝାନସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେୟେୱ ଆଗମନୱସେନ ପଟିପଦାୱିସୁଦ୍ଧି ୱେଦିତବ୍ବା। ଏୱଂ ୱିସୁଦ୍ଧସ୍ସ ପନ ତସ୍ସ ପୁନ ୱିସୋଧେତବ୍ବାଭାୱତୋ ୱିସୋଧନେ ବ୍ୟାପାରଂ ଅକରୋନ୍ତୋ ୱିସୁଦ୍ଧଂ ଚିତ୍ତଂ ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖତି ନାମ। ସମଥଭାୱୂପଗମନେନ ସମଥପଟିପନ୍ନସ୍ସ ପୁନ ସମାଦାନେ ବ୍ୟାପାରଂ ଅକରୋନ୍ତୋ ସମଥପଟିପନ୍ନଂ ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖତି ନାମ। ସମଥପଟିପନ୍ନଭାୱତୋ ଏୱ ଚସ୍ସ କିଲେସସଂସଗ୍ଗଂ ପହାୟ ଏକତ୍ତେନ ଉପଟ୍ଠିତସ୍ସ ପୁନ ଏକତ୍ତୁପଟ୍ଠାନେ ବ୍ୟାପାରଂ ଅକରୋନ୍ତୋ ଏକତ୍ତୁପଟ୍ଠାନଂ ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖତି ନାମ। ଏୱଂ ତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତୁପେକ୍ଖାୟ କିଚ୍ଚୱସେନ ଉପେକ୍ଖାନୁବ୍ରୂହନା ୱେଦିତବ୍ବା।

ଯେ ପନେତେ ଏୱଂ ଉପେକ୍ଖାନୁବ୍ରୂହିତେ ତତ୍ଥ ଜାତା ସମାଧିପଞ୍ଞାସଙ୍ଖାତା ଯୁଗନଦ୍ଧଧମ୍ମା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଅନତିୱତ୍ତମାନା ହୁତ୍ୱା ପୱତ୍ତା, ଯାନି ଚ ସଦ୍ଧାଦୀନି ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନି ନାନାକିଲେସେହି ୱିମୁତ୍ତତ୍ତା ୱିମୁତ୍ତିରସେନ ଏକରସାନି ହୁତ୍ୱା ପୱତ୍ତାନି, ଯଂ ଚେସ ତଦୁପଗଂ ତେସଂ ଅନତିୱତ୍ତନଏକରସଭାୱାନଂ ଅନୁଚ୍ଛୱିକଂ ୱୀରିୟଂ ୱାହୟତି, ଯା ଚସ୍ସ ତସ୍ମିଂ ଖଣେ ପୱତ୍ତା ଆସେୱନା, ସବ୍ବେପି ତେ ଆକାରା ଯସ୍ମା ଞାଣେନ ସଂକିଲେସୱୋଦାନେସୁ ତଂ ତଂ ଆଦୀନୱଞ୍ଚ ଆନିସଂସଞ୍ଚ ଦିସ୍ୱା ତଥା ତଥା ସମ୍ପହଂସିତତ୍ତା ୱିସୋଧିତତ୍ତା ପରିୟୋଦାପିତତ୍ତା ନିପ୍ଫନ୍ନା, ତସ୍ମା ଧମ୍ମାନଂ ଅନତିୱତ୍ତନାଦିଭାୱସାଧନେନ ପରିୟୋଦାପକସ୍ସ ଞାଣସ୍ସ କିଚ୍ଚନିପ୍ଫତ୍ତିୱସେନ ସମ୍ପହଂସନା ୱେଦିତବ୍ବାତି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଯସ୍ମା ଉପେକ୍ଖାୱସେନ ଞାଣଂ ପାକଟଂ ହୋତି, ଯଥାହ – ''ତଥାପଗ୍ଗହିତଂ ଚିତ୍ତଂ ସାଧୁକଂ ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖତି, ଉପେକ୍ଖାୱସେନ ପଞ୍ଞାୱସେନ ପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିୟଂ ଅଧିମତ୍ତଂ ହୋତି। ଉପେକ୍ଖାୱସେନ ନାନତ୍ତକିଲେସେହି ଚିତ୍ତଂ ୱିମୁଚ୍ଚତି, ୱିମୋକ୍ଖୱସେନ ପଞ୍ଞାୱସେନ ପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିୟଂ ଅଧିମତ୍ତଂ ହୋତି। ୱିମୁତ୍ତତ୍ତା ତେ ଧମ୍ମା ଏକରସା ହୋନ୍ତି, ଏକରସଟ୍ଠେନ ଭାୱନା''ତି (ପଟି। ମ। ୧।୨୦୧)। ତସ୍ମା ଞାଣକିଚ୍ଚଭୂତା ସମ୍ପହଂସନା ପରିୟୋସାନନ୍ତି ୱୁତ୍ତା।

ଏୱଂ ତିୱତ୍ତଗତନ୍ତିଆଦୀନି ତସ୍ସେୱ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଥୋମନୱଚନାନି। ତତ୍ଥ ଏୱଂ ତିୱତ୍ତଗତନ୍ତି ଏୱଂ ଯଥାୱୁତ୍ତେନ ୱିଧିନା ପଟିପଦାୱିସୁଦ୍ଧିପକ୍ଖନ୍ଦନୋପେକ୍ଖାନୁବ୍ରୂହନାଞାଣସମ୍ପହଂସନାୱସେନ ତିୱିଧଭାୱଂ ଗତଂ। ୱିତକ୍କସମ୍ପନ୍ନନ୍ତି କିଲେସକ୍ଖୋଭୱିରହିତତ୍ତା ୱିତକ୍କେନ ସୁନ୍ଦରଭାୱଂ ପନ୍ନଂ ଗତଂ। ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅଧିଟ୍ଠାନସମ୍ପନ୍ନନ୍ତି ତସ୍ମିଂୟେୱ ଆରମ୍ମଣେ ଚିତ୍ତସ୍ସ ନିରନ୍ତରପ୍ପୱତ୍ତିସଙ୍ଖାତେନ ଅଧିଟ୍ଠାନେନ ସମ୍ପନ୍ନଂ ଅନୂନଂ। ଯଥା ଅଧିଟ୍ଠାନୱସିୟଂ ଅଧିଟ୍ଠାନନ୍ତି ଝାନପ୍ପୱତ୍ତି, ତଥା ଇଧାପି ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅଧିଟ୍ଠାନନ୍ତି ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତାପି ଯୁଜ୍ଜତି। ତେନ ହି ଏକସ୍ମିଂୟେୱ ଆରମ୍ମଣେ ଚିତ୍ତଂ ଅଧିଟ୍ଠାତି, ନ ଏତ୍ଥ ୱିକ୍ଖିପତୀତି। ''ସମାଧିସମ୍ପନ୍ନ''ନ୍ତି ୱିସୁଂ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ପନ ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ଗହେତବ୍ବଂ। ଅଥ ୱା ସମାଧିସ୍ସେୱ ଝାନସଙ୍ଗହିତତ୍ତା ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅଧିଟ୍ଠାନସମ୍ପନ୍ନନ୍ତି ଝାନଙ୍ଗପଞ୍ଚକୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ସମାଧିସମ୍ପନ୍ନନ୍ତି ଇନ୍ଦ୍ରିୟସଙ୍ଗହିତତ୍ତା ଇନ୍ଦ୍ରିୟପଞ୍ଚକୱସେନ, ଦୁତିୟଜ୍ଝାନାଦୀସୁ ପନ ଅଲବ୍ଭମାନାନି

ପଦାନି ପହାଯ ଲବ୍ଭମାନକୱସେନ ପୀତିସମ୍ପନ୍ନନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଦୀସୁ ଅଟ୍ଠାରସସୁ ମହାୱିପସ୍ସନାସୁ ୱିତକ୍କାଦଯୋ ପରିପୁଣ୍ଣାଯେୱ ତାସଂ କାମାୱଚରତ୍ତା। ଏତାସୁ ଚ ଅପ୍ପନାଯ ଅଭାୱତୋ ପଟିପଦାୱିସୁଦ୍ଧିଆଦଯୋ ଖଣିକସମାଧିୱସେନ ଯୋଜେତବ୍ବା। ଚତୂସୁ ମଗ୍ଗେସୁ ପଠମଜ୍ଝାନିକୱସେନ ୱିତକ୍କାଦୀନଂ ଲବ୍ଭନତୋ ଲବ୍ଭମାନକୱସେନେୱ ୱିତକ୍କାଦଯୋ ପରିପୁଣ୍ଣା ୱୁତ୍ତା। ଦୁତିଯଜ୍ଝାନିକାଦୀସୁ ହି ମଗ୍ଗେସୁ ୱିତକ୍କାଦଯୋ ଝାନେସୁ ୱିଯ ପରିହାଯନ୍ତୀତି। ଏତ୍ତାୱତା ତେରସ ୱୋଦାନଞ୍ଞାଣାନି ୱିତ୍ଥାରତୋ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି ହୋନ୍ତି। କଥଂ? ଏକଟ୍ଠାନେ ସମାଦହନେନ ତତ୍ଥେୱ ଅଧିମୁଚ୍ଚନେନ କୋସଜ୍ଜପ୍ପଜହନେନ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚପ୍ପଜହନେନ ରାଗପ୍ପଜହନେନ ବ୍ଯାପାଦପ୍ପଜହନେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତାନି ଛ ଞାଣାନି, ଚତୂହି ଏକତ୍ତେହି ସମ୍ପଯୁତ୍ତାନି ଚତ୍ତାରି ଞାଣାନି, ପଟିପଦାୱିସୁଦ୍ଧିଉପେକ୍ଖାନୁବ୍ରୂହନାସମ୍ପହଂସନାହି ସମ୍ପଯୁତ୍ତାନି ତୀଣି ଞାଣାନୀତି ଏୱଂ ତେରସ ଞାଣାନି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି।

୧୫୯। ଏୱଂ ସନ୍ତେପି ଆନାପାନସ୍ସତିସମାଧିଭାୱନାୱସେନ ତେସଂ ନିପ୍ଫତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେତୁକାମୋ ତାନି ଞାଣାନି ଅନିଗମେତ୍ୱାୱ ନିମିତ୍ତଂ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସାତିଆଦିନା ନଯେନ ଚୋଦନାପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ ଆନାପାନସ୍ସତିସମାଧିଭାୱନାୱିଧିଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଅନ୍ତେ ତାନି ଞାଣାନି ନିଗମେତ୍ୱା ଦସ୍ସେସି। ତତ୍ଥ ନିମିତ୍ତଂ ୱୁତ୍ତମେୱ। ଅନାରମ୍ମଣାମେକଚିତ୍ତସ୍ସାତି ଅନାରମ୍ମଣା ଏକଚିତ୍ତସ୍ସ। ମ-କାରୋ ପନେତ୍ଥ ପଦସନ୍ଧିକରୋ। ଅନାରମ୍ମଣମେକଚିତ୍ତସ୍ସାତିପି ପାଠୋ, ଏକସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଆରମ୍ମଣଂ ନ ଭୱନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତଯୋ ଧମ୍ମେତି ନିମିତ୍ତାଦଯୋ ତଯୋ ଧମ୍ମେ। ଭାୱନାତି ଆନାପାନସ୍ସତିସମାଧିଭାୱନା। କଥନ୍ତି ପଠମଂ ୱୁତ୍ତାଯ ଚୋଦନାଗାଥାଯ ଅନନ୍ତରଂ ୱୁତ୍ତାଯ ପରିହାରଗାଥାଯ ଅତ୍ଥଂ କଥେତୁକମ୍ୟତାପୁଚ୍ଛା। ନ ଚିମେତି ନ ଚ ଇମେ। ନ ଚମେତିପି ପାଠୋ, ସୋଯେୱ ପଦଚ୍ଛେଦୋ। କଥଂ ନ ଚ ଅୱିଦିତା ହୋନ୍ତି, କଥଂ ନ ଚ ଚିତ୍ତଂ ୱିକ୍ଖେପଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ଏୱଂ କଥଂ ସଦ୍ଦୋ ସେସେହି ପଞ୍ଚହି ଯୋଜେତବ୍ବୋ। ପଧାନଞ୍ଚ ପଞ୍ଞାଯତୀତି ଆନାପାନସ୍ସତିସମାଧିଭାୱନାରମ୍ଭକଂ ୱୀରିଯଂ ସନ୍ଦିସ୍ସତି। ୱୀରିଯଞ୍ହି ପଦହନ୍ତି ତେନାତି ପଧାନନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ପଯୋଗଞ୍ଚ ସାଧେତୀତି ନୀୱରଣୱିକ୍ଖମ୍ଭକଂ ଝାନଞ୍ଚ ଯୋଗୀ ନିପ୍ଫାଦେତି। ଝାନଞ୍ହି ନୀୱରଣୱିକ୍ଖମ୍ଭନାଯ ପଯୁଞ୍ଜୀଯତୀତି ପଯୋଗୋତି ୱୁତ୍ତଂ। ୱିସେସମଧିଗଚ୍ଛତୀତି ସଂଯୋଜନପ୍ପହାନକରଂ ମଗ୍ଗଞ୍ଚ ପଟିଲଭତି। ମଗ୍ଗୋ ହି ସମଥୱିପସ୍ସନାନଂ ଆନିସଂସତ୍ତା ୱିସେସୋତି ୱୁତ୍ତୋ। ୱିସେସସ୍ସ ଚ ପମୁଖଭୂତତ୍ତା ଚ-କାରେନ ସମୁଚ୍ଚଯୋ ନ କତୋ।

ଇଦାନି ତଂ ପୁଚ୍ଛିତମତ୍ଥଂ ଉପମାଯ ସାଧେନ୍ତୋ ସେଯ୍ୟଥାପି ରୁକ୍ଖୋତିଆଦିମାହ। ତସ୍ସତ୍ଥୋ – ଯଥା ନାମ କକଚେନ ଫାଲନତ୍ଥଂ ୱାସିଯା ତଚ୍ଛିତ୍ୱା ରୁକ୍ଖୋ ଫାଲନକାଲେ ନିଚ୍ଚଲଭାୱତ୍ଥଂ ସମେ ଭୂମିପଦେସେ ପଯୋଗକ୍ଖମଂ କତ୍ୱା ଠପିତୋ। କକଚେନାତି ହତ୍ଥକକଚେନ। ଆଗତେତି ରୁକ୍ଖଂ ଫୁସିତ୍ୱା ଅତ୍ତନୋ ସମୀପଭାଗଂ ଆଗତେ। ଗତେତି ରୁକ୍ଖଂ ଫୁସିତ୍ୱା ପରଭାଗଂ ଗତେ। ୱା-ସଦ୍ଦୋ ସମୁଚ୍ଚଯତ୍ଥୋ। ନ ଅୱିଦିତା ହୋନ୍ତୀତି ରୁକ୍ଖେ କକଚଦନ୍ତେହି ଫୁଟ୍ଠଂ ପୁରିସେନ ପେକ୍ଖମାନଂ ଠାନଂ ଅପ୍ପତ୍ୱା ତେସଂ ଆଗମନଗମନାଭାୱତୋ ସବ୍ବେପି କକଚଦନ୍ତା ୱିଦିତାୱ ହୋନ୍ତି। ପଧାନନ୍ତି ରୁକ୍ଖଚ୍ଛେଦନୱୀରିଯଂ। ପଯୋଗନ୍ତି ରୁକ୍ଖଚ୍ଛେଦନକିରିଯଂ। "ୱିସେସମଧିଗଚ୍ଛତୀ"ତି ୱଚନଂ ଉପମାଯ ନତ୍ଥି। ଉପନିବନ୍ଧନା ନିମିତ୍ତନ୍ତି ଉପନିବନ୍ଧନାଯ ସତିଯା ନିମିତ୍ତଭୂତଂ କାରଣଭୂତଂ ନାସିକଗ୍ଗଂ ୱା ମୁଖନିମିତ୍ତଂ ୱା। ଉପନିବନ୍ଧତି ଏତାଯ ଆରମ୍ମଣେ ଚିତ୍ତନ୍ତି ଉପନିବନ୍ଧନା ନାମ ସତି। ନାସିକଗ୍ଗେ ୱାତି ଦୀଘନାସିକୋ ନାସିକଗ୍ଗେ। ମୁଖନିମିତ୍ତେ ୱାତି ରସ୍ସନାସିକୋ ଉତ୍ତରୋଟ୍ଠେ। ଉତ୍ତରୋଟ୍ଠୋ ହି ମୁଖେ ସତିଯା ନିମିତ୍ତନ୍ତି ମୁଖନିମିତ୍ତନ୍ତି ୱୁତ୍ତୋ। ଆଗତେତି ଫୁଟ୍ଠଟ୍ଠାନତୋ ଅବ୍ଭନ୍ତରଂ ଆଗତେ। ଗତେତି ଫୁଟ୍ଠଟ୍ଠାନତୋ ବହିଦ୍ଧା ଗତେ। ନ ଅୱିଦିତା ହୋନ୍ତୀତି ଫୁସନଟ୍ଠାନଂ ଅପ୍ପତ୍ୱା ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସାନଂ ଆଗମନଗମନାଭାୱତୋ ସବ୍ବେପି ତେ ୱିଦିତା ଏୱ ହୋନ୍ତି। କମ୍ମନିଯଂ ହୋତୀତି ଯେନ ୱୀରିଯେନ କାଯୋପି ଚିତ୍ତମ୍ପି କମ୍ମନିଯଂ ଭାୱନାକମ୍ମକ୍ଖମଂ ଭାୱନାକମ୍ମଯୋଗ୍ଗଂ ହୋତି। ଇଦଂ ୱୀରିଯଂ ପଧାନଂ ନାମାତି ଫଲେନ କାରଣଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଉପକ୍କିଲେସା ପହୀଯନ୍ତୀତି ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱସେନ ନୀୱରଣାନି ପହୀଯନ୍ତି। ୱିତକ୍କା ୱୂପସମ୍ମନ୍ତୀତି ନାନାରମ୍ମଣଚାରିନୋ ଅନୱଟ୍ଠିତା ୱିତକ୍କା ଉପସମଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି। ଯେନ ଝାନେନ ଉପକ୍କିଲେସା ପହୀଯନ୍ତି, ୱିତକ୍କା ୱୂପସମ୍ମନ୍ତି। ଅଯଂ ପଯୋଗୋତି ପଯୋଗମପେକ୍ଖିତ୍ୱା ପୁଲ୍ଲିଙ୍ଗନିଦ୍ଦେସୋ କତୋ। ସଞ୍ଞୋଜନା ପହୀଯନ୍ତୀତି ତଂତଂମଗ୍ଗୱଜ୍ଝା ସଞ୍ଞୋଜନା ସମୁଚ୍ଛେଦପ୍ପହାନେନ ପହୀଯନ୍ତି। ଅନୁସଯା ବ୍ୟନ୍ତୀହୋନ୍ତୀତି ପହୀନାନଂ ପୁନ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିଧମ୍ମକତ୍ତା ୱିଗତୋ ଉପ୍ପାଦନ୍ତୋ ୱା ୱଯନ୍ତୋ ୱା ଏତେସନ୍ତି ବ୍ୟନ୍ତା, ପୁବ୍ବେ ଅବ୍ୟନ୍ତା ବ୍ୟନ୍ତା ହୋନ୍ତୀତି ବ୍ୟନ୍ତୀହୋନ୍ତି, ୱିନସ୍ସନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସଞ୍ଞୋଜନପ୍ପହାନଂ ଅନୁସଯପ୍ପହାନେନ ହୋତି, ନ ଅଞ୍ଞଥାତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଅନୁସଯପ୍ପହାନମାହ। ଯେନ ମଗ୍ଗେନ ସଞ୍ଞୋଜନା ପହୀଯନ୍ତି ଅନୁସଯା ବ୍ୟନ୍ତୀହୋନ୍ତି, ଅଯଂ ୱିସେସୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଚତୁତ୍ଥଚତୁକ୍କେ ଅରିଯମଗ୍ଗସ୍ସାପି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ଇଧ ଅରିଯମଗ୍ଗୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଏକଚିତ୍ତସ୍ସ ଆରମ୍ମଣଦ୍ୱଯାଭାୱସ୍ସ ଅୱୁତ୍ତେପି ସିଦ୍ଧତ୍ତା ତଂ ଅୱିସ୍ସଜ୍ଜେତ୍ୱାୱ ଏୱଂ ଇମେ ତଯୋ ଧମ୍ମା ଏକଚିତ୍ତସ୍ସ ଆରମ୍ମଣା ନ ହୋନ୍ତୀତି ନିଗମନଂ କତଂ।

୧୬୦। ଇଦାନି ତଂ ଭାୱନାସିଦ୍ଧିସାଧକଂ ଯୋଗାୱଚରଂ ଥୁନନ୍ତୋ ଆନାପାନସ୍ସତି ଯସ୍ସାତି ଗାଥଂ ୱତ୍ୱା ତସ୍ସା ନିଦ୍ଦେସମାହ। ତତ୍ଥ ଆନାପାନସ୍ସତିଯୋ ଯଥା ବୁଦ୍ଧେନ ଦେସିତା, ତଥା ପରିପୁଣ୍ଣା ସୁଭାୱିତା ଅନୁପୁବ୍ବଂ ପରିଚିତା ଯସ୍ସ ଅତ୍ଥି ସଂୱିଜ୍ଜନ୍ତି। ସୋ ଇମଂ ଲୋକଂ ପଭାସେତି। କିଂ ୱିଯ? ଅବ୍ଭା ମୁତ୍ତୋୱ ଚନ୍ଦିମା ଯଥା ଅବ୍ଭାଦୀହି ମୁତ୍ତୋ ଚନ୍ଦିମା ଇମଂ ଓକାସଲୋକଂ ପଭାସେତି, ତଥା ସୋ ଯୋଗାୱଚରୋ ଇମଂ ଖନ୍ଧାଦିଲୋକଂ ପଭାସେତୀତି

ଗାଥାଯ ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ‘‘ଅବ୍ଭା ମୁତ୍ତୋଵ ଚନ୍ଦିମା’’ତି ଚ ପଦସ୍ସ ନିଦ୍ଦେସେ ମହିକାଦୀନମ୍ପି ଵୁତ୍ତତ୍ତା ଏତ୍ଥ ଆଦିସଦ୍ଦଲୋପୋ କତୋତି ଵେଦିତବ୍ବୋ। ଗାଥାନିଦ୍ଦେସେ ନୋ ପସ୍ସାସୋ ନୋ ଅସ୍ସାସୋତି ସୋ ସୋଯେଵ ଅତ୍ଥୋ ପଟିସେଧେନ ଵିସେସେତ୍ଵା ଵୁତ୍ତୋ। ଉପଟ୍ଠାନଂ ସତୀତି ଅସମ୍ମୁସ୍ସନତାଯ ତମେଵ ଅସ୍ସାସଂ ଉପଗନ୍ତ୍ଵା ଠାନଂ ସତି ନାମାତି ଅତ୍ଥୋ। ତଥା ପସ୍ସାସଂ। ଏତ୍ତାଵତା ଆନାପାନେସୁ ସତି ଆନାପାନସ୍ସତୀତି ଅତ୍ଥୋ ଵୁତ୍ତୋ ହୋତି।

ଇଦାନି ସତିଵସେନେଵ ‘‘ଯସ୍ସା’’ତି ଵୁତ୍ତଂ ପୁଗ୍ଗଲଂ ନିଦ୍ଦିସିତୁକାମୋ ଯୋ ଅସ୍ସସତି, ତସ୍ସୁପଟ୍ଠାତି। ଯୋ ପସ୍ସସତି, ତସ୍ସୁପଟ୍ଠାତୀତି ଵୁତ୍ତଂ। ଯୋ ଅସ୍ସସତି, ତସ୍ସ ସତି ଅସ୍ସାସଂ ଉପଗନ୍ତ୍ଵା ତିଟ୍ଠତି। ଯୋ ପସ୍ସସତି, ତସ୍ସ ସତି ପସ୍ସାସଂ ଉପଗନ୍ତ୍ଵା ତିଟ୍ଠତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ପରିପୁଣ୍ଣାତି ଝାନଵିପସ୍ସନାମଗ୍ଗପରମ୍ପରାଯ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗପ୍ପତ୍ତିଯା ପରିପୁଣ୍ଣା। ତେଯେଵ ହି ଝାନଵିପସ୍ସନାମଗ୍ଗଧମ୍ମେ ସନ୍ଧାଯ ପରିଗ୍ଗହଟ୍ଠେନାତିଆଦିମାହ। ତେ ହି ଧମ୍ମା ଇମିନା ଯୋଗିନା ପରିଗ୍ଗଯ୍ହମାନତ୍ତା ପରିଗ୍ଗହା, ତେନ ପରିଗ୍ଗହଟ୍ଠେନ ପରିପୁଣ୍ଣା। ତତ୍ଥ ସବ୍ବେସଂ ଚିତ୍ତଚେତସିକାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପରିଵାରତ୍ତା ପରିଵାରଟ୍ଠେନ ପରିପୁଣ୍ଣା। ଭାଵନାପାରିପୂରିଵସେନ ପରିପୂରଟ୍ଠେନ ପରିପୁଣ୍ଣା। ଚତସ୍ସୋ ଭାଵନାତିଆଦୀନି ସୁଭାଵିତାତି ଵୁତ୍ତପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଵସେନ ଵୁତ୍ତାନି। ଚତସ୍ସୋ ଭାଵନା ହେଟ୍ଠା ଵୁତ୍ତାଯେଵ। ଯାନୀକତାତି ଯୁତ୍ତଯାନସଦିସା କତା। ଵତ୍ଥୁକତାତି ପତିଟ୍ଠଟ୍ଠେନ ଵତ୍ଥୁସଦିସା କତା। ଅନୁଟ୍ଠିତାତି ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠିତା। ପରିଚିତାତି ସମନ୍ତତୋ ଚିତା ଉପଚିତା। ସୁସମାରଦ୍ଧାତି ସୁଟ୍ଠୁ ସମାରଦ୍ଧା ସୁକତା। ଯତ୍ଥ ଯତ୍ଥ ଆକଙ୍ଖତୀତି ଯେସୁ ଯେସୁ ଝାନେସୁ ଯାସୁ ଯାସୁ ଵିପସ୍ସନାସୁ ସଚେ ଇଚ୍ଛତି। ତତ୍ଥ ତତ୍ଥାତି ତେସୁ ତେସୁ ଝାନେସୁ ତାସୁ ତାସୁ ଵିପସ୍ସନାସୁ। ଵସିପ୍ପତ୍ତୋତି ଵସୀଭାଵଂ ବହୁଭାଵଂ ପତ୍ତୋ। ବଲପ୍ପତ୍ତୋତି ସମଥଵିପସ୍ସନାବଲପ୍ପତ୍ତୋ। ଵେସାରଜ୍ଜପ୍ପତ୍ତୋତି ଵିସାରଦଭାଵଂ ପଟୁଭାଵଂ ପତ୍ତୋ। ତେ ଧମ୍ମାତି ସମଥଵିପସ୍ସନା ଧମ୍ମା। ଆଵଜ୍ଜନପଟିବଦ୍ଧାତି ଆଵଜ୍ଜନାଯତ୍ତା, ଆଵଜ୍ଜିତମତ୍ତେଯେଵ ତସ୍ସ ସନ୍ତାନେନ, ଞାଣେନ ଵା ସମ୍ପଯୋଗଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଆକଙ୍ଖପଟିବଦ୍ଧାତି ରୁଚିଆଯତ୍ତା, ରୋଚିତମତ୍ତେଯେଵ ଵୁତ୍ତନଯେନ ସମ୍ପଯୋଗଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ମନସିକାରୋ ପନେତ୍ଥ ଆଵଜ୍ଜନାଯ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ। ଆକଙ୍ଖନାଯ ଵେଵଚନଵସେନ ଅତ୍ଥଵିଵରଣତ୍ଥଂ ଵୁତ୍ତୋ। ତେନ ଵୁଚ୍ଚତି ଯାନୀକତାତି ଏଵଂ କତତ୍ତାଯେଵ ତେ ଯୁତ୍ତଯାନସଦିସା କତା ହୋନ୍ତୀତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ଯସ୍ମିଂ ଯସ୍ମିଂ ଵତ୍ଥୁସ୍ମିନ୍ତି ସୋଳସସୁ ଵତ୍ଥୂସୁ ଏକେକସ୍ମିଂ। ସ୍ଵାଧିଟ୍ଠିତନ୍ତି ସୁପ୍ପତିଟ୍ଠିତଂ। ସୂପଟ୍ଠିତାତି ସୁଟ୍ଠୁ ଉପଟ୍ଠିତା। ସମ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତସତୀନଂ ସହେଵ ସକସକକିଚ୍ଚକରଣତୋ ଅନୁଲୋମପଟିଲୋମଵସେନ ଯୋଜେତ୍ଵା ତେ ଦ୍ଵେ ଧମ୍ମା ଦସ୍ସିତା। ତେନ ଵୁଚ୍ଚତି ଵତ୍ଥୁକତାତି ଏଵଂ ଭୂତତ୍ତାଯେଵ କତପତିଟ୍ଠା ହୋନ୍ତୀତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଯେନ ଯେନ ଚିତ୍ତଂ ଅଭିନୀହରତୀତି ପୁବ୍ବପ୍ପଵତ୍ତିତୋ ଅପନେତ୍ଵା ଯତ୍ଥ ଯତ୍ଥ ଭାଵନାଵିସେସେ ଚିତ୍ତଂ ଉପନେତି। ତେନ ତେନ ସତି ଅନୁପରିଵତ୍ତତୀତି ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂଯେଵ ଭାଵନାଵିସେସେ ସତି ଅନୁକୂଲା ହୁତ୍ଵା ପୁବ୍ବପ୍ପଵତ୍ତିତୋ ନିଵତ୍ତିତ୍ଵା ପଵତ୍ତତି। ‘‘ଯେନ, ତେନା’’ତି ଚେତ୍ଥ ‘‘ଯେନ ଭଗଵା ତେନୁପସଙ୍କମୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ଖୁ॰ ପା॰ ୫।୧; ସୁ॰ ନି॰ ମଙ୍ଗଲସୁତ୍ତ) ଵିଯ ଭୁମ୍ମତ୍ଥୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ। ତେନ ଵୁଚ୍ଚତି ଅନୁଟ୍ଠିତାତି ଏଵଂ କରଣତୋଯେଵ ତଂ ତଂ ଭାଵନଂ ଅନୁଗନ୍ତ୍ଵା ଠିତା ହୋନ୍ତୀତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଆନାପାନସ୍ସତିଯା ସତିପଧାନତ୍ତା ଵତ୍ଥୁକତାନୁଟ୍ଠିତପଦେସୁ ସତିଯା ସହ ଯୋଜନା କତାତି ଵେଦିତବ୍ବା।

ଯସ୍ମା ପନ ପରିପୁଣ୍ଣାଯେଵ ପରିଚିତା ହୋନ୍ତି ଵଡ୍ଢିତା ଲଦ୍ଧାସେଵନା, ତସ୍ମା ‘‘ପରିପୁଣ୍ଣା’’ତିପଦେ ଵୁତ୍ତା ତଯୋ ଅତ୍ଥା ‘‘ପରିଚିତା’’ତିପଦେପି ଵୁତ୍ତା, ଚତୁତ୍ଥୋ ଵିସେସତ୍ଥୋପି ଵୁତ୍ତୋ। ତତ୍ଥ ସତିଯା ପରିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତୋତି ସମ୍ପଯୁତ୍ତାଯ, ପୁବ୍ବଭାଗାଯ ଵା ସତିଯା ପରିଗ୍ଗହେତବ୍ବେ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ଯୋଗୀ। ଜିନାତି ପାପକେ ଅକୁସଲେ ଧମ୍ମେତି ସମୁଚ୍ଛେଦଵସେନ ଲାମକେ କିଲେସେ ଜିନାତି ଅଭିଭଵତି। ଅଯଞ୍ଚ ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନା ଧମ୍ମଦେସନା। ଧମ୍ମେସୁ ହି ଜିନନ୍ତେସୁ ତଂଧମ୍ମସମଙ୍ଗୀପୁଗ୍ଗଲୋପି ଜିନାତି ନାମ। ତେ ଚ ଧମ୍ମା ସତିଂ ଅଵିହାଯ ଅତ୍ତନୋ ପଵତ୍ତିକ୍ଖଣେ ଜିନିତୁମାରଦ୍ଧା ଜିତାତି ଵୁଚ୍ଚନ୍ତି ଯଥା ‘‘ଭୁଞ୍ଜିତୁମାରଦ୍ଧୋ ଭୁତ୍ତୋ’’ତି ଵୁଚ୍ଚତି। ଲକ୍ଖଣଂ ପନେତ୍ଥ ସଦ୍ଦସତ୍ଥତୋ ଵେଦିତବ୍ବଂ। ଏଵଂ ସନ୍ତେପି ‘‘ପରିଜିତା’’ତି ଵତ୍ତବ୍ବେ ଜ-କାରସ୍ସ ଚ-କାରଂ କତ୍ଵା ‘‘ପରିଚିତା’’ତି ଵୁତ୍ତଂ, ଯଥା ସମ୍ମା ଗଦୋ ଅସ୍ସାତି ସୁଗତୋତି ଅତ୍ଥଵିକପ୍ପେ ଦ-କାରସ୍ସ ତ-କାରୋ ନିରୁତ୍ତିଲକ୍ଖଣେନ କତୋ, ଏଵମିଧାପି ଵେଦିତବ୍ବୋ। ଇମସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥଵିକପ୍ପେ ପରିଚିତାତି ପଦଂ କତ୍ତୁସାଧନଂ, ପୁରିମାନି ତୀଣି କମ୍ମସାଧନାନି।

ଚତ୍ତାରୋ ସୁସମାରଦ୍ଧାତି ଚତ୍ତାରୋ ସୁସମାରଦ୍ଧତ୍ଥାତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି, ଅତ୍ଥସଦ୍ଦସ୍ସ ଲୋପୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ସୁସମାରଦ୍ଧାତି ପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥାପି ହି ଇଧ ସୁସମାରଦ୍ଧାତି ଵୁତ୍ତାତି ଵେଦିତବ୍ବା, ସୁସମାରଦ୍ଧଧମ୍ମା ଵା। ଚତୁରତ୍ଥଭେଦତୋ ଚତ୍ତାରୋତି ଵୁତ୍ତାତି ଵେଦିତବ୍ବା, ନ ଧମ୍ମଭେଦତୋ। ଯସ୍ମା ପନ ସୁଭାଵିତାଯେଵ ସୁସମାରଦ୍ଧା ହୋନ୍ତି, ନ ଅଞ୍ଞେ, ତସ୍ମା ତଯୋ ଭାଵନତ୍ଥା ଇଧାପି ଵୁତ୍ତା। ଆସେଵନତ୍ଥୋପି ତୀସୁ ଵୁତ୍ତେସୁ ଵୁତ୍ତୋଯେଵ ହୋତି, ତସ୍ମା ତଂ ଅଵତ୍ଵା ତପ୍ପଚ୍ଚନୀକାନଂ ସୁସମୂହତତ୍ଥୋ ଵୁତ୍ତୋ। ପଚ୍ଚନୀକସମୁଗ୍ଘାତେନ ହି ଆରଦ୍ଧପରିଯୋସାନଂ ପଞ୍ଞାଯତି, ତେନ ସୁସମାରଦ୍ଧସ୍ସ ସିଖାପ୍ପତ୍ତୋ ଅତ୍ଥୋ ଵୁତ୍ତୋ ହୋତି। ତତ୍ଥ ତପ୍ପଚ୍ଚନୀକାନନ୍ତି ତେସଂ ଝାନଵିପସ୍ସନାମଗ୍ଗାନଂ ପଟିପକ୍ଖଭୂତାନଂ। କିଲେସାନନ୍ତି କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦୀନଂ ନିଚ୍ଚସଞ୍ଞାଦିସମ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠାଦୀନଞ୍ଚ। ସୁସମୂହତତ୍ତାତି ଵିକ୍ଖମ୍ଭନତଦଙ୍ଗସମୁଚ୍ଛେଦଵସେନ ସୁଟ୍ଠୁ ସମୂହତତ୍ତା ନାସିତତ୍ତା। ପୋତ୍ଥକେସୁ ପନ ‘‘ସୁସମୁଗ୍ଘାତତ୍ତା’’ତି ଲିଖନ୍ତି, ତଂ ନ ସୁନ୍ଦରଂ।

୧୬୧। ପୁନ ତସ୍ସେୱ ପଦସ୍ସ ଅଞ୍ଞମ୍ପି ଅତ୍ଥୱିକପ୍ପଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ସୁସମନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଜାତାତି ତସ୍ମିଂ ସିକ୍ଖାପଦଭାୱନାୱିସେସେ ଜାତା। ଅନୱଜ୍ଜାତି କିଲେସାନଂ ଆରମ୍ମଣଭାୱାନୁପଗମନେନ କିଲେସଦୋସୱିରହିତା। କୁସଲାତି ଜାତିୱସେନ କୁସଲା। ବୋଧିପକ୍ଖିୟାତି ବୁଜ୍ଝନଟ୍ଠେନ ବୋଧୀତି ଲଦ୍ଧନାମସ୍ସ ଅରିୟସ୍ସ ପକ୍ଖେ ଭୱତ୍ତା ବୋଧିପକ୍ଖିୟା। ପକ୍ଖେ ଭୱତ୍ତାତି ହି ଉପକାରଭାୱେ ଠିତତ୍ତା। ତେ ଚ ‘‘ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନା, ଚତ୍ତାରୋ ସମ୍ମପ୍ପଧାନା, ଚତ୍ତାରୋ ଇଦ୍ଧିପାଦା, ପଞ୍ଚିନ୍ଦ୍ରିୟାନି, ପଞ୍ଚ ବଲାନି, ସତ୍ତ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା, ଅରିୟୋ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ମଗ୍ଗୋ’’ତି (ମ। ନି। ୩।୩୫; ଚୂଳନି। ମେତ୍ତଗୂମାଣୱପୁଚ୍ଛାନିଦ୍ଦେସ ୨୨; ମି। ପ। ୫।୪।୧) ସତ୍ତତିଂସ ଧମ୍ମା। ଇଦଂ ସମନ୍ତି ଇଦଂ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଧମ୍ମଜାତଂ ସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନ କିଲେସେ ସମେତି ୱିନାସେତୀତି ସମଂ ନାମ। ନିରୋଧୋ ନିବ୍ବାନନ୍ତି ଦୁକ୍ଖନିରୋଧତ୍ତା ନିରୋଧୋ, ୱାନସଙ୍ଖାତାୟ ତଣ୍ହାୟ ଅଭାୱା ନିବ୍ବାନଂ। ଇଦଂ ସୁସମନ୍ତି ଇଦଂ ନିବ୍ବାନଂ ସବ୍ବସଙ୍ଖତୱିସମାପଗତତ୍ତା ସୁଟ୍ଠୁ ସମନ୍ତି ସୁସମଂ ନାମ। ଞାତନ୍ତି ବୋଧିପକ୍ଖିୟସଙ୍ଖାତଂ ସମଂ ଅସମ୍ମୋହତୋ ଞାଣେନ ଞାତଂ, ନିବ୍ବାନସଙ୍ଖାତଂ ସୁସମଂ ଆରମ୍ମଣତୋ ଞାଣେନ ଞାତଂ। ତଦେୱ ଦ୍ୱୟଂ ତେନେୱ ଚକ୍ଖୁନା ୱିୟ ଦିଟ୍ଠଂ। ୱିଦିତନ୍ତି ତଦେୱ ଦ୍ୱୟଂ ସନ୍ତାନେ ଉପ୍ପାଦନେନ ଆରମ୍ମଣକରଣେନ ଚ ପଟିଲଦ୍ଧଂ। ଞାତଂ ୱିୟ ପଞ୍ଞାୟ ସଚ୍ଛିକତଂ ଫସ୍ସିତଞ୍ଚ। ‘‘ଅସଲ୍ଲୀନଂ ଅସମ୍ମୁଟ୍ଠା ଅସାରଦ୍ଧୋ ଏକଗ୍ଗ’’ନ୍ତି ପୁରିମସ୍ସ ପୁରିମସ୍ସ ପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥପ୍ପକାସନଂ। ତତ୍ଥ ଆରଦ୍ଧନ୍ତି ପଟ୍ଟପିତଂ। ଅସଲ୍ଲୀନନ୍ତି ଅସଙ୍କୁଚିତଂ। ଉପଟ୍ଠିତାତି ଉପଗନ୍ତ୍ୱା ଠିତା। ଅସମ୍ମୁଟ୍ଠାତି ଅୱିନଟ୍ଠା। ପସ୍ସଦ୍ଧୋତି ନିବ୍ବୁତୋ। ଅସାରଦ୍ଧୋତି ନିଦ୍ଦରଥୋ। ସମାହିତନ୍ତି ସମଂ ଠପିତଂ। ଏକଗ୍ଗନ୍ତି ଅୱିକ୍ଖିତ୍ତଂ।

‘‘ଚତ୍ତାରୋ ସୁସମାରଦ୍ଧା’’ତିଆଦି ସକଲସ୍ସ ସୁସମାରଦ୍ଧୱଚନସ୍ସ ମୂଲତ୍ଥୋ। ‘‘ଅତ୍ଥି ସମ’’ନ୍ତିଆଦି ପନ ସୁସମୱଚନସ୍ସ, ‘‘ଞାତ’’ନ୍ତିଆଦି ଆରଦ୍ଧୱଚନସ୍ସ ୱିକପ୍ପତ୍ଥୋ। ତତ୍ଥାୟଂ ପଦତ୍ଥସଂସନ୍ଦନା – ‘‘ସମା ଚ ସୁସମା ଚ ସମସୁସମା’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ଏକଦେସସରୂପେକସେସଂ କତ୍ୱା ‘‘ସୁସମା’’ ଇଚ୍ଚେୱ ୱୁତ୍ତା ୟଥା ନାମଞ୍ଚ ରୂପଞ୍ଚ ନାମରୂପଞ୍ଚ ନାମରୂପନ୍ତି। ‘‘ଇଦଂ ସମଂ, ଇଦଂ ସୁସମ’’ନ୍ତି ପନ ଅନଞ୍ଞାପେକ୍ଖଂ କତ୍ୱା ନପୁଂସକୱଚନଂ କତଂ। ୟସ୍ମା ପନ ଞାତମ୍ପି ଦିଟ୍ଠନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଦିଟ୍ଠଞ୍ଚ ଆରଦ୍ଧଞ୍ଚ ଅତ୍ଥତୋ ଏକଂ। ୱିଦିତସଚ୍ଛିକତଫସ୍ସିତାନି ପନ ଞାତୱେୱଚନାନି, ତସ୍ମା ଞାତନ୍ତି ଆରଦ୍ଧତ୍ଥୋୟେୱ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତି।

ଆରଦ୍ଧଂ ହୋତି ୱୀରିୟଂ ଅସଲ୍ଲୀନନ୍ତି ଅୟଂ ପନ ଆରଦ୍ଧୱଚନସ୍ସ ଉଜୁକତ୍ଥୋୟେୱ। ଉପଟ୍ଠିତା ସତୀତିଆଦୀନି ପନ ସମ୍ପୟୁତ୍ତୱୀରିୟସ୍ସ ଉପକାରକଧମ୍ମଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତାନି, ନ ଆରଦ୍ଧୱଚନସ୍ସ ଅତ୍ଥଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ପୁରିମେନ ଅତ୍ଥେନ ସୁଟ୍ଠୁ ସମାରଦ୍ଧାତି ସୁସମାରଦ୍ଧା ଚ, ଇମିନା ଅତ୍ଥେନ ସୁସମା ଆରଦ୍ଧାତି ସୁସମାରଦ୍ଧା ଚ ଏକସେସେ କତେ ‘‘ସୁସମାରଦ୍ଧା’’ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଇମମତ୍ଥଂ ପରିଗ୍ଗହେତ୍ୱା ‘‘ତେନ ୱୁଚ୍ଚତି ସୁସମାରଦ୍ଧା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଅନୁପୁବ୍ବନ୍ତି ୟଥାନୁକ୍କମେନାତି ଅତ୍ଥୋ, ପୁବ୍ବଂ ପୁବ୍ବଂ ଅନୂତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଦୀଘଂ ଅସ୍ସାସୱସେନାତି ଦୀଘନ୍ତି ୱୁତ୍ତଅସ୍ସାସୱସେନ। ପୁରିମା ପୁରିମାତି ପୁରିମା ପୁରିମା ସତି। ଏତେନ ପୁବ୍ବନ୍ତିପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତି। ପଚ୍ଛିମା ପଚ୍ଛିମାତି ସତିୟେୱ। ଏତେନ ଅନୂତିପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତି। ଉଭୟେନ ପୁବ୍ବଞ୍ଚ ଅନୁ ଚ ପରିଚିତାତି ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତି। ଉପରି ସୋଳସ ୱତ୍ଥୂନି ୱିତ୍ଥାରେତ୍ୱା ୱଚନତୋ ଇଧ ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ‘‘ପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗାନୁପସ୍ସୀ’’ତି ଅନ୍ତିମମେୱ ଦସ୍ସିତଂ। ୟସ୍ମା ସିକ୍ଖାପଦଭାୱନସ୍ସ ସବ୍ବାପି ଆନାପାନସ୍ସତିୟୋ ପୁନପ୍ପୁନଂ ୟଥାରୁଚି ପୱତ୍ତନତୋ ଅନୁପରିଚିତାପି ହୋନ୍ତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ – ‘‘ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ପରିଚିତା ଚେୱ ହୋନ୍ତି ଅନୁପରିଚିତା ଚା’’ତି।

ୟଥତ୍ଥାତି ୟଥାସଭାୱତ୍ଥା। ଅତ୍ତଦମଥତ୍ଥୋତି ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଅତ୍ତନୋ ନିବ୍ବିସେୱନତ୍ଥୋ। ସମଥତ୍ଥୋତି ସୀତିଭାୱତ୍ଥୋ। ପରିନିବ୍ବାପନତ୍ଥୋତି କିଲେସପରିନିବ୍ବାନେନ। ଅଭିଞ୍ଞତ୍ଥୋତି ସବ୍ବଧମ୍ମୱସେନ। ପରିଞ୍ଞତ୍ଥାଦୟୋ ମଗ୍ଗଞାଣକିଚ୍ଚୱସେନ। ସଚ୍ଚାଭିସମୟତ୍ଥୋ ଚତୁନ୍ନଂ ସଚ୍ଚାନଂ ଏକପଟିୱେଧଦସ୍ସନୱସେନ। ନିରୋଧେ ପତିଟ୍ଠାପକତ୍ଥୋ ଆରମ୍ମଣକରଣୱସେନ।

ବୁଦ୍ଧୋତିପଦସ୍ସ ଅଭାୱେପି ବୁଦ୍ଧେନାତିପଦେ ୟୋ ସୋ ବୁଦ୍ଧୋ, ତଂ ନିଦ୍ଦିସିତୁକାମେନ ବୁଦ୍ଧୋତି ୱୁତ୍ତଂ। ସୟମ୍ଭୂତି ଉପଦେସଂ ୱିନା ସୟମେୱ ଭୂତୋ। ଅନାଚରିୟକୋତି ସୟମ୍ଭୂପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୱିୱରଣଂ। ୟୋ ହି ଆଚରିୟଂ ୱିନା ସଚ୍ଚାନି ପଟିୱିଜ୍ଝତି, ସୋ ସୟମ୍ଭୂ ନାମ ହୋତି। ପୁବ୍ବେ ଅନନୁସ୍ସୁତେସୂତିଆଦି ଅନାଚରିୟକଭାୱସ୍ସ ଅତ୍ଥପ୍ପକାସନଂ। ଅନନୁସ୍ସୁତେସୂତି ଆଚରିୟଂ ଅନନୁସ୍ସୁତେସୁ। ସାମନ୍ତି ସୟମେୱ। ଅଭିସମ୍ବୁଜ୍ଝୀତି ଭୁସଂ ସମ୍ମା ପଟିୱିଜ୍ଝି। ତତ୍ଥ ଚ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଂ ପାପୁଣୀତି ତେସୁ ଚ ସଚ୍ଚେସୁ ସବ୍ବଞ୍ଞୁଭାୱଂ ପାପୁଣି। ୟଥା ସଚ୍ଚାନି ପଟିୱିଜ୍ଝନ୍ତା ସବ୍ବଞ୍ଞୁନୋ ହୋନ୍ତି, ତଥା ସଚ୍ଚାନଂ ପଟିୱିଦ୍ଧତ୍ତା ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ। ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଂ ପତ୍ତୋତିପି ପାଠୋ। ବଲେସୁ ଚ ୱସୀଭାୱନ୍ତି ଦସସୁ ଚ ତଥାଗତବଲେସୁ ଇସ୍ସରଭାୱଂ ପାପୁଣି। ୟୋ ସୋ ଏୱଂ ଭୂତୋ, ସୋ ବୁଦ୍ଧୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତତ୍ଥ ସବ୍ବେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ଅପ୍ପଟିହତଞାଣନିମିତ୍ତାନୁତ୍ତରୱିମୋକ୍ଖାଧିଗମପରିଭାୱିତଂ ଖନ୍ଧସନ୍ତାନଂ ଉପାଦାୟ ପଣ୍ଣତ୍ତିକୋ, ସବ୍ବଞ୍ଞୁତପଦଟ୍ଠାନଂ ୱା ସଚ୍ଚାଭିସମ୍ବୋଧିମୁପାଦାୟ ପଣ୍ଣତ୍ତିକୋ ସତ୍ତୱିସେସୋ ବୁଦ୍ଧୋ। ଏତ୍ତାୱତା ଅତ୍ଥତୋ ବୁଦ୍ଧୱିଭାୱନା କତା ହୋତି।

୧୬୨। ଇଦାନି ବ୍ୟଞ୍ଜନତୋ ୱିଭାୱେନ୍ତୋ ବୁଦ୍ଧୋତି କେନଟ୍ଠେନ ବୁଦ୍ଧୋତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ୟଥା ଲୋକେ ଅୱଗନ୍ତା ଅୱଗତୋତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଏୱଂ ବୁଜ୍ଝିତା ସଚ୍ଚାନୀତି ବୁଦ୍ଧୋ। ୟଥା ପଣ୍ଣସୋସା ୱାତା ପଣ୍ଣସୁସାତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ଏୱଂ ବୋଧେତା ପଜାୟାତି ବୁଦ୍ଧୋ। ସବ୍ବଞ୍ଞୁତାୟ ବୁଦ୍ଧୋତି

ସବ୍ବଧମ୍ମବୁଜ୍ଝନସମତ୍ଥାଯ ବୁଦ୍ଧିଯା ବୁଦ୍ଧୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସବ୍ବଦସ୍ସାୱିତାଯ ବୁଦ୍ଧୋତି ସବ୍ବଧମ୍ମାନଂ ଞାଣଚକ୍ଖୁନା ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ବୁଦ୍ଧୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅନଞ୍ଞନେଯ୍ୟତାଯବୁଦ୍ଧୋତି ଅଞ୍ଞେନ ଅବୋଧନୀଯତୋ ସଯମେୱ ବୁଦ୍ଧତ୍ତା ବୁଦ୍ଧୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ୱିସୱିତାଯ ବୁଦ୍ଧୋତି ନାନାଗୁଣୱିସୱନତୋ ପଦୁମମିୱ ୱିକସନଟ୍ଠେନ ବୁଦ୍ଧୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଖୀଣାସୱସଙ୍ଖାତେନ ବୁଦ୍ଧୋତିଆଦୀହି ଛହି ପରିଯାଯେହି ଚିତ୍ତସଙ୍କୋଚକରଧମ୍ମପ୍ପହାନେନ ନିଦ୍ଦକ୍ଖଯୱିବୁଦ୍ଧୋ ପୁରିସୋ ୱିଯ ସବ୍ବକିଲେସନିଦ୍ଦକ୍ଖଯୱିବୁଦ୍ଧତ୍ତା ବୁଦ୍ଧୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସଙ୍ଖା ସଙ୍ଖାତନ୍ତି ଅତ୍ଥତୋ ଏକତ୍ତା ସଙ୍ଖାତେନାତି ୱଚନସ୍ସ କୋଟ୍ଠାସେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ତଣ୍ହାଲେପଦିଟ୍ଠିଲେପାଭାୱେନ ନିରୁପଲେପସଙ୍ଖାତେନ। ସୱାସନାନଂ ସବ୍ବକିଲେସାନଂ ପହୀନତ୍ତା ଏକନ୍ତୱଚନେନ ୱିସେସେତ୍ୱା ଏକନ୍ତୱୀତରାଗୋତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଏକନ୍ତନିକ୍କିଲେସୋତି ରାଗଦୋସମୋହାୱସେସେହି ସବ୍ବକିଲେସେହି ନିକ୍କିଲେସୋ। ଏକାଯନମଗ୍ଗଂ ଗତୋତି ବୁଦ୍ଧୋତି ଗମନତ୍ଥାନଂ ଧାତୂନଂ ବୁଜ୍ଝନତ୍ଥତ୍ତା ବୁଜ୍ଝନତ୍ଥାପି ଧାତୁଯୋ ଗମନତ୍ଥା ହୋନ୍ତି, ତସ୍ମା ଏକାଯନମଗ୍ଗଂ ଗତତ୍ତା ବୁଦ୍ଧୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଏକାଯନମଗ୍ଗୋତି ଚେତ୍ଥ –

''ମଗ୍ଗୋ ପନ୍ଥୋ ପଥୋ ପଜ୍ଜୋ, ଅଞ୍ଜସଂ ୱଟୁମାଯନଂ;

ନାୱା ଉତ୍ତରସେତୁ ଚ, କୁଲ୍ଲୋ ଚ ଭିସି ସଙ୍କମୋ''ତି । (ଚୂଳନି। ପାରାଯନତ୍ଥୁତିଗାଥାନିଦ୍ଦେସ ୧୦୧) –

ମଗ୍ଗସ୍ସ ବହୂସୁ ନାମେସୁ ଅଯନନାମେନ ୱୁତ୍ତୋ। ତସ୍ମା ଏକମଗ୍ଗଭୂତୋ ମଗ୍ଗୋ, ନ ଦ୍ୱେଧାପଥଭୂତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ଏକେନ ଅଯିତବ୍ବୋ ମଗ୍ଗୋତି ଏକାଯନମଗ୍ଗୋ। ଏକେନାତି ଗଣସଙ୍ଗଣିକଂ ପହାଯ ପୱିୱେକେନ ଚିତ୍ତେନ। ଅଯିତବ୍ବୋତି ପଟିପଜ୍ଜିତବ୍ବୋ। ଅଯନ୍ତି ୱା ଏତେନାତି ଅଯନୋ, ସଂସାରତୋ ନିବ୍ବାନଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏକେସଂ ଅଯନୋ ଏକାଯନୋ। ଏକେତି ସେଟ୍ଠା, ସବ୍ବସତ୍ତସେଟ୍ଠା ଚ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧା, ତସ୍ମା ଏକାଯନମଗ୍ଗୋତି ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧାନଂ ଅଯନଭୂତୋ ମଗ୍ଗୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅଯତୀତି ୱା ଅଯନୋ, ଗଚ୍ଛତି ପୱତ୍ତତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏକସ୍ମିଂ ଅଯନୋ ମଗ୍ଗୋତି ଏକାଯନମଗ୍ଗୋ, ଏକସ୍ମିଂଯେୱ ବୁଦ୍ଧସାସନେ ପୱତ୍ତମାନୋ ମଗ୍ଗୋ, ନ ଅଞ୍ଞତ୍ଥାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅପି ଚ ଏକଂ ଅଯତୀତି ଏକାଯନୋ, ପୁବ୍ବଭାଗେ ନାନାମୁଖଭାୱନାନଯପ୍ପୱତ୍ତୋପି ଅପରଭାଗେ ଏକଂ ନିବ୍ବାନମେୱ ଗଚ୍ଛତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, ତସ୍ମା ଏକାଯନମଗ୍ଗୋତି ଏକନିବ୍ବାନଗମନମଗ୍ଗୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଏକୋ ଅନୁତ୍ତରଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଂ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋତି ବୁଦ୍ଧୋତି ନ ପରେହି ବୁଦ୍ଧତ୍ତା ବୁଦ୍ଧୋ, କିଂ ପନ ସଯମେୱ ଅନୁତ୍ତରଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଂ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧତ୍ତା ବୁଦ୍ଧୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅବୁଦ୍ଧିୱିହତତ୍ତା ବୁଦ୍ଧିପଟିଲାଭା ବୁଦ୍ଧୋତି ବୁଦ୍ଧି ବୁଦ୍ଧଂ ବୋଧୋତି ପରିଯାଯୱଚନମେତଂ। ତତ୍ଥ ଯଥା ନୀଲରତ୍ତଗୁଣଯୋଗା ନୀଲୋ ପଟୋ ରତ୍ତୋ ପଟୋତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଏୱଂ ବୁଦ୍ଧଗୁଣଯୋଗା ବୁଦ୍ଧୋତି ଞାପେତୁଂ ୱୁତ୍ତଂ।

ତତୋ ପରଂ ବୁଦ୍ଧୋତି ନେତଂ ନାମନ୍ତିଆଦି ''ଅତ୍ଥମନୁଗତା ଅଯଂ ପଞ୍ଞତ୍ତୀ''ତି ଞାପନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ମିତ୍ତା ସହାଯା। ଅମଚ୍ଚା ଭଚ୍ଚା। ଞାତୀ ପିତୁପକ୍ଖିକା। ସାଲୋହିତା ମାତୁପକ୍ଖିକା। ସମଣା ପବ୍ବଜ୍ଜୂପଗତା। ବ୍ରାହ୍ମଣା ଭୋୱାଦିନୋ, ସମିତପାପବାହିତପାପା ୱା। ଦେୱତା ସକ୍କାଦଯୋ ବ୍ରହ୍ମାନୋ ଚ। ୱିମୋକ୍ଖନ୍ତିକନ୍ତି ୱିମୋକ୍ଖୋ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗୋ, ୱିମୋକ୍ଖସ୍ସ ଅନ୍ତୋ ଅରହତ୍ତଫଲଂ, ତସ୍ମିଂ ୱିମୋକ୍ଖନ୍ତେ ଭୱଂ ୱିମୋକ୍ଖନ୍ତିକଂ ନାମ। ସବ୍ବଞ୍ଞୁଭାୱୋ ହି ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗେନ ସିଜ୍ଝତି, ଅରହତ୍ତଫଲୋଦଯେ ସିଦ୍ଧୋ ହୋତି, ତସ୍ମା ସବ୍ବଞ୍ଞୁଭାୱୋ ୱିମୋକ୍ଖନ୍ତେ ଭୱୋ ହୋତି। ତଂ ନେମିତ୍ତିକମ୍ପି ନାମଂ ୱିମୋକ୍ଖନ୍ତେ ଭୱଂ ନାମ ହୋତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ – ''ୱିମୋକ୍ଖନ୍ତିକମେତଂ ବୁଦ୍ଧାନଂ ଭଗୱନ୍ତାନ''ନ୍ତି। ବୋଧିଯା ମୂଲେ ସହ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପଟିଲାଭାତି ମହାବୋଧିରୁକ୍ଖମୂଲେ ଯଥାୱୁତ୍ତକ୍ଖଣେ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପଟିଲାଭେନ ସହ। ସଚ୍ଛିକା ପଞ୍ଞତ୍ତୀତି ଅରହତ୍ତଫଲସଚ୍ଛିକିରିଯାଯ, ସବ୍ବଧମ୍ମସଚ୍ଛିକିରିଯାଯ ୱା ଜାତା ପଞ୍ଞତ୍ତି। ଯଦିଦଂ ବୁଦ୍ଧୋତି ଯା ଅଯଂ ବୁଦ୍ଧୋତି ପଞ୍ଞତ୍ତି, ଅଯଂ ବ୍ୟଞ୍ଜନତୋ ବୁଦ୍ଧୱିଭାୱନା।

''ଯଥା ବୁଦ୍ଧେନ ଦେସିତା''ତିଗାଥାପାଦସ୍ସ ପନ ଇମିନା ପଦଭାଜନୀଯେ ୱୁତ୍ତତ୍ଥେନ ଅଯଂ ସଂସନ୍ଦନା – ଆନାପାନସ୍ସତିଯୋ ଚ ଯଥା ବୁଦ୍ଧେନ ଦେସିତା, ଯେନ ପକାରେନ ଦେସିତା। ଯଥାସଦ୍ଦେନ ସଙ୍ଗହିତା ଦସ ଯଥତ୍ଥା ଚ ଯଥା ବୁଦ୍ଧେନ ଦେସିତା, ଯେନ ପକାରେନ ଦେସିତାତି ପକାରତ୍ଥସ୍ସ ଚ ଯଥାସଦ୍ଦସ୍ସ, ସଭାୱତ୍ଥସ୍ସ ଚ ଯଥାସଦ୍ଦସ୍ସ ସରୂପେକସେସୱସେନ ଏକସେସଂ କତ୍ୱା ''ଯଥା''ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ପଦଭାଜନୀଯେ ପନସ୍ସ ଯଥତ୍ଥେସୁ ଏକେକସ୍ସ ଯୋଜନାୱସେନ ''ଦେସିତୋ''ତି ଏକୱଚନଂ କତଂ।

''ସୋତି ଗହଟ୍ଠୋ ୱା ହୋତି ପବ୍ବଜିତୋ ୱା''ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଆଦିପଦେପି ଯସ୍ସ ଗହଟ୍ଠସ୍ସ ୱା ପବ୍ବଜିତସ୍ସ ୱାତି ୱୁତ୍ତମେୱ ହୋତି। ଲୋକତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋଯେୱ। ପଭାସେତୀତି ଅତ୍ତନୋ ଞାଣସ୍ସ ପାକଟଂ କରୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ । ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧତ୍ତାତି ସାୱକପାରମିଞ୍ଞାଣେନପି ପଟିୱିଦ୍ଧଭାୱେନ। ଓଭାସେତୀତି କାମାୱଚରଭୂତଂ ଲୋକଂ। ଭାସେତୀତି ରୂପାୱଚରଭୂତଂ ଲୋକଂ। ପଭାସେତୀତି ଅରୂପାୱଚରଭୂତଂ ଲୋକଂ।

ଅରିଯଞାଣନ୍ତି ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଞାଣଂ। ମହିକା ମୁତ୍ତୋତି ମହିକାଯ ମୁତ୍ତୋ। ମହିକାତି ନୀହାରୋ ୱୁଚ୍ଚତି। ମହିଯା ମୁତ୍ତୋତିପି ପାଠୋ। ଧୂମରଜା ମୁତ୍ତୋତି ଧୂମତୋ ଚ ରଜତୋ ଚ ମୁତ୍ତୋ। ରାହୁଗହଣା ୱିପ୍ପମୁତ୍ତୋତି ରାହୁନୋ ଚନ୍ଦସ୍ସ ଆସନ୍ନୁପକ୍କିଲେସତ୍ତା ଦ୍ୱୀହି ଉପସଗ୍ଗେହି ୱିସେସେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଭାସତେ

ଇତି ସଓଭାସଟ୍ଠେନ। ତପତେ ଇତି ସତେଜଟ୍ଠେନ। ୱିରୋଚତେ ଇତି ରୁଚିରଟ୍ଠେନ। ଏୱମେୱନ୍ତି ଏୱଂ ଏୱଂ। ଯସ୍ମା ପନ ଚନ୍ଦୋପି ସୟଂ ଭାସନ୍ତୋ ତପନ୍ତୋ ୱିରୋଚନ୍ତୋ ଇମଂ ଓକାସଲୋକଂ ଓଭାସେତି, ଭିକ୍ଖୁ ଚ ପଞ୍ଞାଯ ଭାସନ୍ତୋ ତପନ୍ତୋ ୱିରୋଚନ୍ତୋ ଇମଂ ଖନ୍ଧାଦିଲୋକଂ ପଞ୍ଞାଯ ଓଭାସେତି, ତସ୍ମା ଉଭଯତ୍ରାପି ''ଭାସେତୀ''ତି ଅୱତ୍ୱା ''ଭାସତେ'' ଇଚ୍ଚେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଞ୍ହି ୱୁତ୍ତେ ହେତୁଅତ୍ଥୋପି ୱୁତ୍ତୋ ହୋତି। ଅତିୱିସଦତରାଭସୂରିଯୋପମଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା କସ୍ମା ଚନ୍ଦୋପମା ଗହିତାତି ଚେ? ସବ୍ବକିଲେସପରିଳାହୱୂପସମେନ ସନ୍ତସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ସନ୍ତଗୁଣଯୁତ୍ତଚନ୍ଦୋପମା ଅନୁଚ୍ଛୱିକାତି ଗହିତାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଏୱଂ ଆନାପାନସ୍ସତିଭାୱନାସିଦ୍ଧିସାଧକଂ ଯୋଗାୱଚରଂ ଥୁନିତ୍ୱା ଇମାନି ତେରସ ୱୋଦାନେ ଞାଣାନୀତି ତାନି ଞାଣାନି ନିଗମେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୀତି।

ୱୋଦାନଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ସତୋକାରିଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୬୩। ସତୋକାରିଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ମାତିକାଯଂ ଇଧ ଭିକ୍ଖୂତି ଇମସ୍ମିଂ ସାସନେ ଭିକ୍ଖୁ। ଅଯଞ୍ହି ଏତ୍ଥ ଇଧ-ସଦ୍ଦୋ ସବ୍ବପ୍ପକାରଆନାପାନସ୍ସତିସମାଧିନିବ୍ବତ୍ତକସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ସନ୍ନିସ୍ସଯଭୂତସାସନପରିଦୀପନୋ, ଅଞ୍ଞସାସନସ୍ସ ତଥାଭାୱପଟିସେଧନୋ ଚ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ – ''ଇଧେୱ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସମଣୋ…ପେ… ସୁଞ୍ଞା ପରପ୍ପୱାଦା ସମଣେଭି ଅଞ୍ଞେହୀ''ତି (ମ। ନି। ୧।୧୩୯; ଅ। ନି। ୪।୨୪୧)।

ଅରଞ୍ଞଗତୋ ୱା ରୁକ୍ଖମୂଲଗତୋ ୱା ସୁଞ୍ଞାଗାରଗତୋ ୱାତି ଇଦମସ୍ସ ଆନାପାନସ୍ସତିସମାଧି ଭାୱନାନୁରୂପସେନାସନପରିଗ୍ଗହପରିଦୀପନଂ। ଇମସ୍ସ ହି ଭିକ୍ଖୁନୋ ଦୀଘରତ୍ତଂ ରୂପାଦୀସୁ ଆରମ୍ମଣେସୁ ଅନୁୱିସଟଂ ଚିତ୍ତଂ ଆନାପାନସ୍ସତିସମାଧିଆରମ୍ମଣଂ ଅଭିରୁହିତୁଂ ନ ଇଚ୍ଛତି, କୂଟଗୋଣଯୁତ୍ତରଥୋ ୱିଯ ଉପ୍ପଥମେୱ ଧାୱତି। ତସ୍ମା ସେଯ୍ୟଥାପି ନାମ ଗୋପୋ କୂଟଧେନୁଯା ସବ୍ବଂ ଖୀରଂ ପିୱିତ୍ୱା ୱଡ୍ଢିତଂ କୂଟୱଚ୍ଛଂ ଦମେତୁକାମୋ ଧେନୁତୋ ଅପନେତ୍ୱା ଏକମନ୍ତେ ମହନ୍ତଂ ଥମ୍ଭଂ ନିଖଣିତ୍ୱା ତତ୍ଥ ଯୋତ୍ତେନ ବନ୍ଧେଯ୍ୟ, ଅଥସ୍ସ ସୋ ୱଚ୍ଛୋ ଇତୋ ଚିତୋ ଚ ୱିପ୍ଫନ୍ଦିତ୍ୱା ପଲାଯିତୁଂ ଅସକ୍କୋନ୍ତୋ ତମେୱ ଥମ୍ଭଂ ଉପନିସୀଦେଯ୍ୟ ୱା ଉପନିପଜ୍ଜେଯ୍ୟ ୱା, ଏୱମେୱ ଇମିନାପି ଭିକ୍ଖୁନା ଦୀଘରତ୍ତଂ ରୂପାରମ୍ମଣାଦିରସପାନୱଡ୍ଢିତଂ ଦୁଟ୍ଠଚିତ୍ତଂ ଦମେତୁକାମେନ ରୂପାଦିଆରମ୍ମଣତୋ ଅପନେତ୍ୱା ଅରଞ୍ଞଂ ୱା ରୁକ୍ଖମୂଲଂ ୱା ସୁଞ୍ଞାଗାରଂ ୱା ପୱେସେତ୍ୱା ତତ୍ଥ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସଥମ୍ଭେ ସତିଯୋତ୍ତେନ ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ। ଏୱମସ୍ସ ତଂ ଚିତ୍ତଂ ଇତୋ ଚିତୋ ଚ ୱିପ୍ଫନ୍ଦିତ୍ୱାପି ପୁବ୍ବେ ଆଚିଣ୍ଣାରମ୍ମଣଂ ଅଲଭମାନଂ ସତିଯୋତ୍ତଂ ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ପଲାଯିତୁଂ ଅସକ୍କୋନ୍ତଂ ତମେୱାରମ୍ମଣଂ ଉପଚାରପ୍ପନାୱସେନ ଉପନିସୀଦତି ଚେୱ ଉପନିପଜ୍ଜତି ଚ। ତେନାହୁ ପୋରାଣା –

''ଯଥା ଥମ୍ଭେ ନିବନ୍ଧେଯ୍ୟ, ୱଚ୍ଛଂ ଦମଂ ନରୋ ଇଧ;

ବନ୍ଧେଯ୍ୟେୱଂ ସକଂ ଚିତ୍ତଂ, ସତିଯାରମ୍ମଣେ ଦଳ୍ହ''ନ୍ତି। (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୧।୨୧୭; ପାରା। ଅଟ୍ଠ। ୨।୧୬୫; ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୩୭୪; ମ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧୦୭) –

ଏୱମସ୍ସ ତଂ ସେନାସନଂ ଭାୱନାନୁରୂପଂ ହୋତି। ଅଥ ୱା ଯସ୍ମା ଇଦଂ କମ୍ମଟ୍ଠାନପ୍ପଭେଦେ ମୁଦ୍ଧଭୂତଂ ସବ୍ବବୁଦ୍ଧପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧବୁଦ୍ଧସାୱକାନଂ ୱିସେସାଧିଗମଦିଟ୍ଠଧମ୍ମସୁଖୱିହାରପଦଟ୍ଠାନଂ ଆନାପାନସ୍ସତିକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଇତ୍ଥିପୁରିସହତ୍ଥିଅସ୍ସାଦିସଦ୍ଦସମାକୁଲଂ ଗାମନ୍ତଂ ଅପରିଚ୍ଚଜିତ୍ୱା ନ ସୁକରଂ ଭାୱେତୁଂ ସଦ୍ଦକଣ୍ଟକତ୍ତା ଝାନସ୍ସ। ଅଗାମକେ ପନ ଅରଞ୍ଞେ ସୁକରଂ ଯୋଗାୱଚରେନ ଇଦଂ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ପରିଗ୍ଗହେତ୍ୱା ଆନାପାନଚତୁକ୍କଜ୍ଝାନଂ ନିବ୍ବତ୍ତେତ୍ୱା ତଦେୱ ପାଦକଂ କତ୍ୱା ସଙ୍ଖାରେ ସମ୍ମସିତ୍ୱା ଅଗ୍ଗଫଲଂ ଅରହତ୍ତଂ ପାପୁଣିତୁଂ। ତସ୍ମା ତସ୍ସ ଅନୁରୂପଂ ସେନାସନଂ ଉପଦିସନ୍ତୋ ଭଗୱା ''ଅରଞ୍ଞଗତୋ ୱା''ତିଆଦିମାହ, ତଥେୱ ଥେରୋ।

ୱତ୍ଥୁୱିଜ୍ଜାଚରିଯୋ ୱିଯ ହି ଭଗୱା, ସୋ ଯଥା ୱତ୍ଥୁୱିଜ୍ଜାଚରିଯୋ ନଗରଭୂମିଂ ପସ୍ସିତ୍ୱା ସୁଟ୍ଠୁ ଉପପରିକ୍ଖିତ୍ୱା ''ଏତ୍ଥ ନଗରଂ ମାପେଥା''ତି ଉପଦିସତି, ସୋତ୍ଥିନା ଚ ନଗରେ ନିଟ୍ଠିତେ ରାଜକୁଲତୋ ମହାସକ୍କାରଂ ଲଭତି, ଏୱମେୱଂ ଯୋଗାୱଚରସ୍ସ ଅନୁରୂପଂ ସେନାସନଂ ଉପପରିକ୍ଖିତ୍ୱା ''ଏତ୍ଥ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଅନୁଯୁଞ୍ଜିତବ୍ବ''ନ୍ତି ଉପଦିସତି, ତତୋ ତତ୍ଥ କମ୍ମଟ୍ଠାନମନୁଯୁତ୍ତେନ ଯୋଗିନା କମେନ ଅରହତ୍ତେ ପତ୍ତେ ''ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ୱତ ସୋ ଭଗୱା''ତି ମହନ୍ତଂ ସକ୍କାରଂ ଲଭତି। ଅଯଂ ପନ ଭିକ୍ଖୁ ''ଦୀପିସଦିସୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଯଥା ହି ମହାଦୀପିରାଜା ଅରଞ୍ଞେ ତିଣଗହନଂ ୱା ୱନଗହନଂ ୱା ପବ୍ବତଗହନଂ ୱା ନିସ୍ସାଯ ନିଲୀଯିତ୍ୱା ୱନମହିଂସଗୋକଣ୍ଣସୂକରାଦଯୋ ମିଗେ ଗଣ୍ହାତି, ଏୱମେୱଂ ଅଯଂ ଅରଞ୍ଞାଦୀସୁ କମ୍ମଟ୍ଠାନମନୁଯୁଞ୍ଜନ୍ତୋ ଭିକ୍ଖୁ ଯଥାକ୍କମେନ ସୋତାପତ୍ତିସକଦାଗାମିଅନାଗାମିଅରହତ୍ତମଗ୍ଗେ ଚେୱ ଅରିଯଫଲାନି ଚ ଗଣ୍ହାତୀତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ତେନାହୁ ପୋରାଣା –

‘‘ଯଥାପି ଦୀପିକୋ ନାମ, ନିଲୀଯିତ୍ୱା ଗଣ୍ହତେ ମିଗେ;

ତଥେୱାଯଂ ବୁଦ୍ଧପୁତ୍ତୋ, ଯୁତ୍ତଯୋଗୋ ୱିପସ୍ସକୋ;

ଅରଞ୍ଞଂ ପୱିସିତ୍ୱାନ, ଗଣ୍ହାତି ଫଲମୁତ୍ତମ’’ନ୍ତି। (ମି। ପ। ୬।୧।୫);

ତେନସ୍ସ ପରକ୍କମଜୱଯୋଗ୍ଗଭୂମିଂ ଅରଞ୍ଞସେନାସନଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଅରଞ୍ଞଗତୋ ୱା’’ତିଆଦିମାହ।

ତତ୍ଥ ଅରଞ୍ଞଗତୋତି ଉପରି ୱୁତ୍ତଲକ୍ଖଣଂ ଯଂକିଞ୍ଚି ପୱିୱେକସୁଖଂ ଅରଞ୍ଞଂ ଗତୋ। ରୁକ୍ଖମୂଲଗତୋତି ରୁକ୍ଖସମୀପଂ ଗତୋ। ସୁଞ୍ଞାଗାରଗତୋତି ସୁଞ୍ଞଂ ୱିୱିତ୍ତୋକାସଂ ଗତୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ଠପେତ୍ୱା ଅରଞ୍ଞଞ୍ଚ ରୁକ୍ଖମୂଲଞ୍ଚ ଅୱସେସସତ୍ତୱିଧସେନାସନଂ ଗତୋପି ‘‘ସୁଞ୍ଞାଗାରଗତୋ’’ତି ୱତ୍ତୁଂ ୱଟ୍ଟତି। ନୱୱିଧଞ୍ହି ସେନାସନଂ। ଯଥାହ – ‘‘ସୋ ୱିୱିତ୍ତଂ ସେନାସନଂ ଭଜତି ଅରଞ୍ଞଂ ରୁକ୍ଖମୂଲଂ ପବ୍ବତଂ କନ୍ଦରଂ ଗିରିଗୁହଂ ସୁସାନଂ ୱନପତ୍ଥଂ ଅବ୍ଭୋକାସଂ ପଲାଲପୁଞ୍ଜ’’ନ୍ତି (ୱିଭ। ୫୦୮)। ଏୱମସ୍ସ ଉତୁତ୍ତଯାନୁକୂଲଂ ଧାତୁଚରିଯାନୁକୂଲଞ୍ଚ ଆନାପାନସ୍ସତିଭାୱନାନୁରୂପଂ ସେନାସନଂ ଉପଦିସିତ୍ୱା ଅଲୀନାନୁଦ୍ଧଚ୍ଚପକ୍ଖିକଂ ସନ୍ତମିରିଯାପଥଂ ଉପଦିସନ୍ତୋ ନିସୀଦତୀତି ଆହ। ଅଥସ୍ସ ନିସଜ୍ଜାଯ ଦଳ୍ହଭାୱଂ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସାନଂ ପୱତ୍ତନସମତ୍ଥତଂ ଆରମ୍ମଣପରିଗ୍ଗହୂପାଯଞ୍ଚ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ପଲ୍ଲଙ୍କଂ ଆଭୁଜିତ୍ୱାତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ପଲ୍ଲଙ୍କନ୍ତି ସମନ୍ତତୋ ଊରୁବଦ୍ଧାସନଂ। ଆଭୁଜିତ୍ୱାତି ବନ୍ଧିତ୍ୱା। ଉଜୁଂ କାଯଂ ପଣିଧାଯାତି ଉପରିମସରୀରଂ ଉଜୁକଂ ଠପେତ୍ୱା ଅଟ୍ଠାରସ ପିଟ୍ଠିକଣ୍ଟକେ କୋଟିଯା କୋଟିଂ ପଟିପାଦେତ୍ୱା। ଏୱଞ୍ହି ନିସିନ୍ନସ୍ସ ଧମ୍ମମଂସନ୍ହାରୂନି ନ ପଣମନ୍ତି। ଅଥସ୍ସ ଯା ତେସଂ ପଣମନପଚ୍ଚଯା ଖଣେ ଖଣେ ୱେଦନା ଉପ୍ପଜ୍ଜେଯ୍ୟୁଂ, ତା ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି। ତାସୁ ଅନୁପ୍ପଜ୍ଜମାନାସୁ ଚିତ୍ତଂ ଏକଗ୍ଗଂ ହୋତି, କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ନ ପରିପତତି, ୱୁଦ୍ଧିଂ ଫାତିଂ ଉପଗଚ୍ଛତି।

ପରିମୁଖଂସତିଂ ଉପଟ୍ଠପେତ୍ୱାତି କମ୍ମଟ୍ଠାନାଭିମୁଖଂ ସତିଂ ଠପଯିତ୍ୱା। ସୋ ସତୋୱ ଅସ୍ସସତି ସତୋ ପସ୍ସସତୀତି ସୋ ଭିକ୍ଖୁ ଏୱଂ ନିସୀଦିତ୍ୱା ଏୱଞ୍ଚ ସତିଂ ଉପଟ୍ଠପେତ୍ୱା ତଂ ସତିଂ ଅୱିଜହନ୍ତୋ ସତୋ ଏୱ ଅସ୍ସସତି ସତୋ ପସ୍ସସତି, ସତୋକାରୀ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ଇଦାନି ଯେହି ପକାରେହି ସତୋକାରୀ ହୋତି, ତେ ପକାରେ ଦସ୍ସେତୁଂ ଦୀଘଂ ୱା ଅସ୍ସସନ୍ତୋତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଦୀଘଂ ୱା ଅସ୍ସସନ୍ତୋତି ଦୀଘଂ ୱା ଅସ୍ସାସଂ ପୱତ୍ତଯନ୍ତୋ। ତଥା ରସ୍ସଂ। ଯା ପନ ନେସଂ ଦୀଘରସ୍ସତା, ସା କାଲୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବା। କଦାଚି ହି ମନୁସ୍ସା ହତ୍ଥିଅହିଆଦଯୋ ୱିଯ କାଲୱସେନ ଦୀଘଂ ଅସ୍ସସନ୍ତି ଚ ପସ୍ସସନ୍ତି ଚ, କଦାଚି ସୁନଖସସାଦଯୋ ୱିଯ ରସ୍ସଂ। ଅଞ୍ଞଥା ହି ଚୁଣ୍ଣୱିଚୁଣ୍ଣା ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସା ଦୀଘରସ୍ସା ନାମ ନ ହୋନ୍ତି । ତସ୍ମା ତେ ଦୀଘଂ କାଲଂ ପୱିସନ୍ତା ଚ ନିକ୍ଖମନ୍ତା ଚ ଦୀଘା, ରସ୍ସଂ କାଲଂ ପୱିସନ୍ତା ଚ ନିକ୍ଖମନ୍ତା ଚ ରସ୍ସାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ତତ୍ରାଯଂ ଭିକ୍ଖୁ ଉପରି ୱୁତ୍ତେହି ନୱହାକାରେହି ଦୀଘଂ ଅସ୍ସସନ୍ତୋ ଚ ପସ୍ସସନ୍ତୋ ଚ ଦୀଘଂ ଅସ୍ସସାମି, ପସ୍ସସାମୀତି ପଜାନାତି, ତଥା ରସ୍ସଂ।

ଏୱଂ ପଜାନତୋ ଚ –

‘‘ଦୀଘୋ ରସ୍ସୋ ଚ ଅସ୍ସାସୋ, ପସ୍ସାସୋପି ଚ ତାଦିସୋ;

ଚତ୍ତାରୋ ୱଣ୍ଣା ୱତ୍ତନ୍ତି, ନାସିକଗ୍ଗେୱ ଭିକ୍ଖୁନୋ’’ତି। (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୧।୨୧୯; ପାରା। ଅଟ୍ଠ। ୨।୧୬୫);

ନୱନ୍ନଞ୍ଚସ୍ସ ଆକାରାନଂ ଏକେନାକାରେନ କାଯାନୁପସ୍ସନାସତିପଟ୍ଠାନଭାୱନା ସମ୍ପଜ୍ଜତୀତି ୱେଦିତବ୍ବା। ସବ୍ବକାଯପଟିସଂୱେଦୀ ଅସ୍ସସିସ୍ସାମୀତି ସିକ୍ଖତି। ସବ୍ବକାଯପଟିସଂୱେଦୀ ପସ୍ସସିସ୍ସାମୀତି ସିକ୍ଖତୀତି ସକଲସ୍ସ ଅସ୍ସାସକାଯସ୍ସାଦିମଜ୍ଝପରିଯୋସାନଂ ୱିଦିତଂ କରୋନ୍ତୋ ପାକଟଂ କରୋନ୍ତୋ ଅସ୍ସସିସ୍ସାମୀତି ସିକ୍ଖତି। ସକଲସ୍ସ ପସ୍ସାସକାଯସ୍ସାଦିମଜ୍ଝପରିଯୋସାନଂ ୱିଦିତଂ କରୋନ୍ତୋ ପାକଟଂ କରୋନ୍ତୋ ପସ୍ସସିସ୍ସାମୀତି ସିକ୍ଖତି। ଏୱଂ ୱିଦିତଂ କରୋନ୍ତୋ ପାକଟଂ କରୋନ୍ତୋ ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତେନ ଅସ୍ସସତି ଚେୱ ପସ୍ସସତି ଚ। ତସ୍ମା ‘‘ଅସ୍ସସିସ୍ସାମି ପସ୍ସସିସ୍ସାମୀତି ସିକ୍ଖତୀ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଏକସ୍ସ ହି ଭିକ୍ଖୁନୋ ଚୁଣ୍ଣୱିଚୁଣ୍ଣୱିସଟେ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୧।୨୧୯; ପାରା। ୨।୧୬୫) ଅସ୍ସାସକାଯେ, ପସ୍ସାସକାଯେ ୱା ଆଦି ପାକଟୋ ହୋତି, ନ ମଜ୍ଝପରିଯୋସାନଂ। ସୋ ଆଦିମେୱ ପରିଗ୍ଗହେତୁଂ ସକ୍କୋତି, ମଜ୍ଝପରିଯୋସାନେ କିଲମତି। ଏକସ୍ସ ମଜ୍ଝଂ ପାକଟଂ ହୋତି, ନ ଆଦିପରିଯୋସାନଂ। ସୋ ମଜ୍ଝମେୱ ପରିଗ୍ଗହେତୁଂ ସକ୍କୋତି, ଆଦିପରିଯୋସାନେ କିଲମତି। ଏକସ୍ସ ପରିଯୋସାନଂ ପାକଟଂ ହୋତି, ନ ଆଦିମଜ୍ଝଂ। ସୋ ପରିଯୋସାନଂଯେୱ ପରିଗ୍ଗହେତୁଂ ସକ୍କୋତି, ଆଦିମଜ୍ଝେ କିଲମତି। ଏକସ୍ସ ସବ୍ବଂ ପାକଟଂ ହୋତି, ସୋ ସବ୍ବମ୍ପି ପରିଗ୍ଗହେତୁଂ ସକ୍କୋତି , ନ କତ୍ଥଚି କିଲମତି। ତାଦିସେନ ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ – ‘‘ସବ୍ବକାଯପଟିସଂୱେଦୀ’’ତିଆଦି।

ତତ୍ଥ ସିକ୍ଖତୀତି ଏୱଂ ଘଟତି ୱାଯମତି। ଯୋ ୱା ତଥାଭୂତସ୍ସ ସଂୱରୋ, ଅଯମେତ୍ଥ ଅଧିସୀଲସିକ୍ଖା। ଯୋ ତଥାଭୂତସ୍ସ ସମାଧି, ଅଯଂ ଅଧିଚିତ୍ତସିକ୍ଖା। ଯା ତଥାଭୂତସ୍ସ ପଞ୍ଞା, ଅଯଂ ଅଧିପଞ୍ଞାସିକ୍ଖାତି ଇମା ତିସ୍ସୋ ସିକ୍ଖାଯୋ ତସ୍ମିଂ ଆରମ୍ମଣେ ତାଯ ସତିଯା ତେନ ମନସିକାରେନ ସିକ୍ଖତି ଆସେୱତି ଭାୱେତି ବହୁଲୀକରୋତୀତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତତ୍ଥ ଯସ୍ମା ପୁରିମନଯେନ କେୱଲଂ ଅସ୍ସସିତଙ୍ଗ ପସ୍ସସିତଙ୍ଗମେୱ ଚ, ନ ଅଞ୍ଞଂ କିଞ୍ଚି କାତବ୍ବଂ, ଇତୋ ପଟ୍ଠାଯ ପନ ଞାଣୁପ୍ପାଦନାଦୀସୁ ଯୋଗୋ କରଣୀଯୋ। ତସ୍ମା ତତ୍ଥ ''ଅସ୍ସସାମୀତି ପଜାନାତି ପସ୍ସସାମୀତି ପଜାନାତି''ଚ୍ଚେୱ ୱତ୍ତମାନକାଲୱସେନ ପାଠଇଂ ୱତ୍ୱା ଇତୋ ପଟ୍ଠାଯ କତ୍ତବ୍ବସ୍ସ ଞାଣୁପ୍ପାଦନାଦିନୋ ଆ-କାରସ୍ସ ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ''ସବ୍ବକାଯପଟିସଂୱେଦୀ ଅସ୍ସସିସ୍ସାମୀ''ତିଆଦିନା ନଯେନ ଅନାଗତକାଲୱସେନ ପାଠଇ ଆରୋପିତାତି ୱେଦିତବ୍ବା।

ପସ୍ସମ୍ଭଯଂ କାଯସଙ୍ଖାରଂ…ପେ… ସିକ୍ଖତୀତି ଓଳାରିକଂ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସସଙ୍ଖାତଂ କାଯସଙ୍ଖାରଂ ପସ୍ସମ୍ଭେନ୍ତୋ ପଟିପ୍ପସ୍ସମ୍ଭେନ୍ତୋ ନିରୋଧେନ୍ତୋ ୱୂପସମେନ୍ତୋ ଅସ୍ସସିସ୍ସାମି ପସ୍ସସିସ୍ସାମୀତି ସିକ୍ଖତି।

ତତ୍ରେୱଂ ଓଳାରିକସୁଖୁମତା ଚ ପସ୍ସଦ୍ଧି ଚ ୱେଦିତବ୍ବା – ଇମସ୍ସ ହି ଭିକ୍ଖୁନୋ ପୁବ୍ବେ ଅପରିଗ୍ଗହିତକାଲେ କାଯୋ ଚ ଚିତ୍ତଞ୍ଚ ସଦରଥା ହୋନ୍ତି ଓଳାରିକା। କାଯଚିତ୍ତାନଂ ଓଳାରିକତ୍ତେ ଅୱୂପସନ୍ତେ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସାପି ଓଳାରିକା ହୋନ୍ତି, ବଲୱତରା ହୁତ୍ୱା ପୱତ୍ତନ୍ତି, ନାସିକା ନପ୍ପହୋତି, ମୁଖେନ ଅସ୍ସସନ୍ତୋପି ପସ୍ସସନ୍ତୋପି ତିଟ୍ଠତି। ଯଦା ପନସ୍ସ କାଯୋପି ଚିତ୍ତମ୍ପି ପରିଗ୍ଗହିତା ହୋନ୍ତି, ତଦା ତେ ସନ୍ତା ହୋନ୍ତି ୱୂପସନ୍ତା। ତେସୁ ୱୂପସନ୍ତେସୁ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସା ସୁଖୁମା ହୁତ୍ୱା ପୱତ୍ତନ୍ତି, ''ଅତ୍ଥି ନୁ ଖୋ, ନତ୍ଥୀ''ତି ୱିଚେତବ୍ବାକାରପ୍ପତ୍ତା ହୋନ୍ତି। ସେଯ୍ୟଥାପି ପୁରିସସ୍ସ ଧାୱିତ୍ୱା ପବ୍ବତା ୱା ଓରୋହିତ୍ୱା ମହାଭାରଂ ୱା ସୀସତୋ ଓରୋପେତ୍ୱା ଠିତସ୍ସ ଓଳାରିକା ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସା ହୋନ୍ତି, ନାସିକା ନପ୍ପହୋତି, ମୁଖେନ ଅସ୍ସସନ୍ତୋପି ପସ୍ସସନ୍ତୋପି ତିଟ୍ଠତି। ଯଦା ପନେସ ତଂ ପରିସ୍ସମଂ ୱିନୋଦେତ୍ୱା ନ୍ହତ୍ୱା ଚ ପିୱିତ୍ୱା ଚ ଅଲ୍ଲସାଟକଂ ହଦଯେ କତ୍ୱା ସୀତାଯ ଛାଯାଯ ନିପନ୍ନୋ ହୋତି, ଅଥସ୍ସ ତେ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସା ସୁଖୁମା ହୋନ୍ତି ''ଅତ୍ଥି ନୁ ଖୋ, ନତ୍ଥୀ''ତି ୱିଚେତବ୍ବାକାରପ୍ପତ୍ତା, ଏୱମେୱଂ ଇମସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ଅପରିଗ୍ଗହିତକାଲେତି ୱିତ୍ଥାରେତବ୍ବଂ। ତଥା ହିସ୍ସ ପୁବ୍ବେ ଅପରିଗ୍ଗହିତକାଲେ ''ଓଳାରିକୋଳାରିକେ କାଯସଙ୍ଖାରେ ପସ୍ସମ୍ଭେମୀ''ତି ଆଭୋଗସମନ୍ନାହାରମନସିକାରୋ ନତ୍ଥି, ପରିଗ୍ଗହିତକାଲେ ପନ ଅତ୍ଥି। ତେନସ୍ସ ଅପରିଗ୍ଗହିତକାଲତୋ ପରିଗ୍ଗହିତକାଲେ କାଯସଙ୍ଖାରୋ ସୁଖୁମୋ ହୋତି। ତେନାହୁ ପୋରାଣା –

''ସାରଦ୍ଧେ କାଯେ ଚିତ୍ତେ ଚ, ଅଧିମତ୍ତଂ ପୱତ୍ତତି;

ଅସାରଦ୍ଧମ୍ହି କାଯମ୍ହି, ସୁଖୁମଂ ସମ୍ପୱତ୍ତତୀ''ତି। (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୧।୨୨୦; ପାରା। ଅଟ୍ଠ। ୨।୧୬୫);

ପରିଗ୍ଗହେପି ଓଳାରିକୋ, ପଠମଜ୍ଝାନୂପଚାରେ ସୁଖୁମୋ। ତସ୍ମିମ୍ପି ଓଳାରିକୋ, ପଠମଜ୍ଝାନେ ସୁଖୁମୋ। ପଠମଜ୍ଝାନେ ଚ ଦୁତିଯଜ୍ଝାନୂପଚାରେ ଚ ଓଳାରିକୋ, ଦୁତିଯଜ୍ଝାନେ ସୁଖୁମୋ। ଦୁତିଯଜ୍ଝାନେ ଚ ତତିଯଜ୍ଝାନୂପଚାରେ ଚ ଓଳାରିକୋ, ତତିଯଜ୍ଝାନେ ସୁଖୁମୋ। ତତିଯଜ୍ଝାନେ ଚ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନୂପଚାରେ ଚ ଓଳାରିକୋ, ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନେ ଅତିସୁଖୁମୋ ଅପ୍ପୱତ୍ତିମେୱ ପାପୁଣାତି। ଇଦଂ ତାୱ ଦୀଘଭାଣକସଂଯୁତ୍ତଭାଣକାନଂ ମତଂ।

ମଜ୍ଝିମଭାଣକା ପନ ''ପଠମଜ୍ଝାନେ ଓଳାରିକୋ, ଦୁତିଯଜ୍ଝାନୂପଚାରେ ସୁଖୁମୋ''ତି ଏୱଂ ହେଟ୍ଠିମହେଟ୍ଠିମଜ୍ଝାନତୋ ଉପରୂପରିଜ୍ଝାନୂପଚାରେପି ସୁଖୁମତରଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତି। ସବ୍ବେସଂଯେୱ ପନ ମତେନ ଅପରିଗ୍ଗହିତକାଲେ ପୱତ୍ତକାଯସଙ୍ଖାରୋ ପରିଗ୍ଗହିତକାଲେ ପଟିପ୍ପସ୍ସମ୍ଭତି, ପରିଗ୍ଗହିତକାଲେ ପୱତ୍ତକାଯସଙ୍ଖାରୋ ପଠମଜ୍ଝାନୂପଚାରେ…ପେ… ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନୂପଚାରେ ପୱତ୍ତକାଯସଙ୍ଖାରୋ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନେ ପଟିପ୍ପସ୍ସମ୍ଭତି। ଅଯଂ ତାୱ ସମଥେ ନଯୋ।

ୱିପସ୍ସନାଯଂ ପନ ଅପରିଗ୍ଗହିତକାଲେ ପୱତ୍ତକାଯସଙ୍ଖାରୋ ଓଳାରିକୋ, ମହାଭୂତପରିଗ୍ଗହେ ସୁଖୁମୋ। ସୋପି ଓଳାରିକୋ, ଉପାଦାରୂପପରିଗ୍ଗହେ ସୁଖୁମୋ। ସୋପି ଓଳାରିକୋ, ସକଲରୂପପରିଗ୍ଗହେ ସୁଖୁମୋ। ସୋପି ଓଳାରିକୋ, ଅରୂପପରିଗ୍ଗହେ ସୁଖୁମୋ। ସୋପି ଓଳାରିକୋ, ରୂପାରୂପପରିଗ୍ଗହେ ସୁଖୁମୋ। ସୋପି ଓଳାରିକୋ, ପଚ୍ଚଯପରିଗ୍ଗହେ ସୁଖୁମୋ। ସୋପି ଓଳାରିକୋ, ସପ୍ପଚ୍ଚଯନାମରୂପଦସ୍ସନେ ସୁଖୁମୋ। ସୋପି ଓଳାରିକୋ, ଲକ୍ଖଣାରମ୍ମଣିକ ୱିପସ୍ସନାଯ ସୁଖୁମୋ। ସୋପି ଦୁବ୍ବଲୱିପସ୍ସନାଯ ଓଳାରିକୋ, ବଲୱୱିପସ୍ସନାଯ ସୁଖୁମୋ। ତତ୍ଥ ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ପୁରିମସ୍ସ ପୁରିମସ୍ସ ପଚ୍ଛିମେନ ପଚ୍ଛିମେନ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧି ୱେଦିତବ୍ବା। ଏୱମେତ୍ଥ ଓଳାରିକସୁଖୁମତା ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧି ଚ ୱେଦିତବ୍ବା। ଅଯଂ ତାୱେତ୍ଥ କାଯାନୁପସ୍ସନାୱସେନ ୱୁତ୍ତସ୍ସ ପଠମଚତୁକ୍କସ୍ସ ଅନୁପୁବ୍ବପଦୱଣ୍ଣନା।

ଯସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ଇଦମେୱ ଚତୁକ୍କଂ ଆଦିକମ୍ମିକସ୍ସ କମ୍ମଟ୍ଠାନୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ଇତରାନି ପନ ତୀଣି ଚତୁକ୍କାନି ଏତ୍ଥ ପତ୍ତଜ୍ଝାନସ୍ସ ୱେଦନାଚିତ୍ତଧମ୍ମାନୁପସ୍ସନାୱସେନ, ତସ୍ମା ଇମଂ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଭାୱେତ୍ୱା ଆନାପାନଚତୁକ୍କଜ୍ଝାନପଦଟ୍ଠାନାଯ ୱିପସ୍ସନାଯ ସହ ପଟିସମ୍ଭିଦାହି ଅରହତ୍ତଂ

ପାପୁଣିତୁକାମେନ ଆଦିକମ୍ମିକେନ କୁଲପୁତ୍ତେନ ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ ୱୁତ୍ତନଯେନ ସୀଲପରିସୋଧନାଦୀନି ସବ୍ବକିଚ୍ଚାନି କତ୍ୱା ସତ୍ତଙ୍ଗସମନ୍ନାଗତସ୍ସ ଆଚରିଯସ୍ସ ସନ୍ତିକେ ପଞ୍ଚସନ୍ଧିକଂ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଉଗ୍ଗହେତବ୍ବଂ। ତତ୍ରିମେ ପଞ୍ଚ ସନ୍ଧଯୋ ଉଗ୍ଗହୋ ପରିପୁଚ୍ଛା ଉପଟ୍ଠାନଂ ଅପ୍ପନା ଲକ୍ଖଣନ୍ତି। ତତ୍ଥ ଉଗ୍ଗହୋ ନାମ କମ୍ମଟ୍ଠାନସ୍ସ ଉଗ୍ଗଣ୍ହନଂ। ପରିପୁଚ୍ଛା ନାମ କମ୍ମଟ୍ଠାନସ୍ସ ପରିପୁଚ୍ଛନଂ। ଉପଟ୍ଠାନଂ ନାମ କମ୍ମଟ୍ଠାନସ୍ସ ଉପଟ୍ଠାନଂ। ଅପ୍ପନା ନାମ କମ୍ମଟ୍ଠାନସ୍ସ ଅପ୍ପନା। ଲକ୍ଖଣଂ ନାମ କମ୍ମଟ୍ଠାନସ୍ସ ଲକ୍ଖଣଂ, ''ଏୱଂ ଲକ୍ଖଣମିଦଂ କମ୍ମଟ୍ଠାନ''ନ୍ତି କମ୍ମଟ୍ଠାନସଭାୱୂପଧାରଣନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ଏୱଂ ପଞ୍ଚସନ୍ଧିକଂ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଉଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ଅତ୍ତନାପି ନ କିଲମତି, ଆଚରିଯମ୍ପି ନ ୱିହେସେତି। ତସ୍ମା ଥୋକଂ ଉଦ୍ଦିସାପେତ୍ୱା ବହୁଂ କାଲଂ ସଜ୍ଝାଯିତ୍ୱା ଏୱଂ ପଞ୍ଚସନ୍ଧିକଂ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଉଗ୍ଗହେତ୍ୱା ଆଚରିଯସ୍ସ ସନ୍ତିକେ ୱା ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ୱା ଅଟ୍ଠାରସ ଦୋସଯୁତ୍ତେ ୱିହାରେ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ପଞ୍ଚଙ୍ଗସମନ୍ନାଗତେ ସେନାସନେ ୱସନ୍ତେନ ଉପଚ୍ଛିନ୍ନଖୁଦ୍ଦକପଲିବୋଧେନ କତଭତ୍ତକିଚ୍ଚେନ ଭତ୍ତସମ୍ମଦଂ ପଟିୱିନୋଦେତ୍ୱା ସୁଖନିସିନ୍ନେନ ରତନତ୍ତଯଗୁଣାନୁସ୍ସରଣେନ ଚିତ୍ତଂ ସମ୍ପହଂସେତ୍ୱା ଆଚରିଯୁଗ୍ଗହତୋ ଏକପଦମ୍ପି ଅପରିହାପେନ୍ତେନ ଇଦଂ ଆନାପାନସ୍ସତିକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ମନସି କାତବ୍ବଂ। ତତ୍ରାଯଂ ମନସିକାରୱିଧି –

''ଗଣନା ଅନୁବନ୍ଧନା, ଫୁସନା ଠପନା ସଲ୍ଲକ୍ଖଣା;

ୱିୱଟ୍ଟନା ପାରିସୁଦ୍ଧି, ତେସଞ୍ଚ ପଟିପସ୍ସନା''ତି।

ତତ୍ଥ ଗଣନାତି ଗଣନାଯେୱ। ଅନୁବନ୍ଧନାତି ଅନୁଗମନା। ଫୁସନାତି ଫୁଟ୍ଠଟ୍ଠାନଂ। ଠପନାତି ଅପ୍ପନା। ସଲ୍ଲକ୍ଖଣାତି ୱିପସ୍ସନା। ୱିୱଟ୍ଟନାତି ମଗ୍ଗୋ। ପାରିସୁଦ୍ଧୀତି ଫଲଂ। ତେସଞ୍ଚ ପଟିପସ୍ସନାତି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା। ତତ୍ଥ ଇମିନା ଆଦିକମ୍ମିକେନ କୁଲପୁତ୍ତେନ ପଠମଂ ଗଣନାଯ ଇଦଂ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ମନସି କାତବ୍ବଂ। ଗଣେନ୍ତେନ ପନ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ହେଟ୍ଠା ନ ଠପେତବ୍ବଂ, ଦସନ୍ନଂ ଉପରି ନ ନେତବ୍ବଂ, ଅନ୍ତରା ଖଣ୍ଡଂ ନ ଦସ୍ସେତବ୍ବଂ। ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ହେଟ୍ଠା ଠପେନ୍ତସ୍ସ ହି ସମ୍ବାଧେ ଓକାସେ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ ୱିପ୍ଫନ୍ଦତି ସମ୍ବାଧେ ୱଜେ ସନ୍ନିରୁଦ୍ଧଗୋଗଣୋ ୱିଯ। ଦସନ୍ନଂ ଉପରି ନେନ୍ତସ୍ସ ଗଣନନିସ୍ସିତୋୱ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ ହୋତି। ଅନ୍ତରା ଖଣ୍ଡଂ ଦସ୍ସେନ୍ତସ୍ସ ''ସିଖାପ୍ପତ୍ତଂ ନୁ ଖୋ ମେ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ, ନୋ''ତି ଚିତ୍ତଂ ୱିକମ୍ପତି, ତସ୍ମା ଏତେ ଦୋସେ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ଗଣେତବ୍ବଂ।

ଗଣେନ୍ତେନ ଚ ପଠମଂ ଦନ୍ଧଗଣନାଯ ଧଞ୍ଞମାପକଗଣନାଯ ଗଣେତବ୍ବଂ। ଧଞ୍ଞମାପକୋ ହି ନାଳିଂ ପୂରେତ୍ୱା ''ଏକ''ନ୍ତି ୱତ୍ୱା ଓକିରତି, ପୁନ ପୂରେନ୍ତୋ କିଞ୍ଚି କଚୱରଂ ଦିସ୍ୱା ଛଡ୍ଡେନ୍ତୋ ''ଏକଂ ଏକ''ନ୍ତି ୱଦତି। ଏସେୱ ନଯୋ ଦ୍ୱେ ଦ୍ୱେତିଆଦୀସୁ। ଏୱମେୱଂ ଇମିନାପି ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସେସୁ ଯୋ ଉପଟ୍ଠାତି, ତଂ ଗହେତ୍ୱା ''ଏକଂ ଏକ''ନ୍ତିଆଦିଂ କତ୍ୱା ଯାୱ ''ଦସ ଦସା''ତି ପୱତ୍ତମାନଂ ପୱତ୍ତମାନଂ ଉପଲକ୍ଖେତ୍ୱାୱ ଗଣେତବ୍ବଂ। ତସ୍ସ ଏୱଂ ଗଣଯତୋ ନିକ୍ଖମନ୍ତା ଚ ପୱିସନ୍ତା ଚ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସା ପାକଟା ହୋନ୍ତି।

ଅଥାନେନ ତଂ ଦନ୍ଧଗଣନଂ ଧଞ୍ଞମାପକଗଣନଂ ପହାଯ ସୀଘଗଣନାଯ ଗୋପାଲକଗଣନାଯ ଗଣେତବ୍ବଂ। ଛେକୋ ହି ଗୋପାଲକୋ ସକ୍ଖରାଦଯୋ ଉଚ୍ଛଙ୍ଗେନ ଗହେତ୍ୱା ରଜ୍ଜୁଦଣ୍ଡହତ୍ଥୋ ପାତୋୱ ୱଜଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ଗାୱୋ ପିଟ୍ଠିଯଂ ପହରିତ୍ୱା ପଲିଘତ୍ଥମ୍ଭମତ୍ଥକେ ନିସିନ୍ନୋ ଦ୍ୱାରଂ ପତ୍ତଂ ପତ୍ତଂଯେୱ ଗାୱଂ ''ଏକୋ ଦ୍ୱେ''ତି ସକ୍ଖରଂ ଖିପିତ୍ୱା ଖିପିତ୍ୱା ଗଣେତି। ତିଯାମରତ୍ତିଂ ସମ୍ବାଧେ ଓକାସେ ଦୁକ୍ଖଂ ୱୁତ୍ଥଗୋଗଣୋ ନିକ୍ଖମନ୍ତୋ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଉପନିଘଂସନ୍ତୋ ୱେଗେନ ୱେଗେନ ପୁଞ୍ଜପୁଞ୍ଜୋ ହୁତ୍ୱା ନିକ୍ଖମତି। ସୋ ୱେଗେନ ୱେଗେନ ''ତୀଣି ଚତ୍ତାରି ପଞ୍ଚ ଦସା''ତି ଗଣେତିଯେୱ, ଏୱମସ୍ସାପି ପୁରିମନଯେନ ଗଣଯତୋ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସା ପାକଟା ହୁତ୍ୱା ସୀଘଂ ସୀଘଂ ପୁନପ୍ପୁନଂ ସଞ୍ଚରନ୍ତି। ତତୋ ତେନ ''ପୁନପ୍ପୁନଂ ସଞ୍ଚରନ୍ତୀ''ତି ଞତ୍ୱା ଅନ୍ତୋ ଚ ବହି ଚ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ଦ୍ୱାରପ୍ପତ୍ତଂ ଦ୍ୱାରପ୍ପତ୍ତଂଯେୱ ଗହେତ୍ୱା ''ଏକୋ ଦ୍ୱେ ତୀଣି ଚତ୍ତାରି ପଞ୍ଚ, ଏକୋ ଦ୍ୱେ ତୀଣି ଚତ୍ତାରି ପଞ୍ଚ ଛ, ଏକୋ ଦ୍ୱେ ତୀଣି ଚତ୍ତାରି ପଞ୍ଚ ଛ ସତ୍ତ…ପେ… ଅଟ୍ଠ ନୱ ଦସା''ତି ସୀଘଂ ସୀଘଂ ଗଣେତବ୍ବମେୱ। ଗଣନାପଟିବଦ୍ଧେ ହି କମ୍ମଟ୍ଠାନେ ଗଣନବଲେନେୱ ଚିତ୍ତଂ ଏକଗ୍ଗଂ ହୋତି ଅରିତ୍ତୁପତ୍ଥମ୍ଭନୱସେନ ଚଣ୍ଡସୋତେ ନାୱାଠପନମିୱ।

ତସ୍ସେୱଂ ସୀଘଂ ସୀଘଂ ଗଣଯତୋ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ନିରନ୍ତରଂ ପୱତ୍ତଂ ୱିଯ ହୁତ୍ୱା ଉପଟ୍ଠାତି। ଅଥ ''ନିରନ୍ତରଂ ପୱତ୍ତତୀ''ତି ଞତ୍ୱା ଅନ୍ତୋ ଚ ବହି ଚ ୱାତଂ ଅପରିଗ୍ଗହେତ୍ୱା ପୁରିମନଯେନେୱ ୱେଗେନ ୱେଗେନ ଗଣେତବ୍ବଂ। ଅନ୍ତୋପୱିସନୱାତେନ ହି ସଦ୍ଧିଂ ଚିତ୍ତଂ ପୱେସଯତୋ ଅବ୍ଭନ୍ତରଂ ୱାତବ୍ଭାହତଂ ମେଦପୂରିତଂ ୱିଯ ହୋତି। ବହିନିକ୍ଖମନୱାତେନ ସଦ୍ଧିଂ ଚିତ୍ତଂ ନୀହରତୋ ବହିଦ୍ଧା ପୁଥୁତ୍ତାରମ୍ମଣେ ଚିତ୍ତଂ ୱିକ୍ଖିପତି। ଫୁଟ୍ଠଫୁଟ୍ଠୋକାସେ ପନ ସତିଂ ଠପେତ୍ୱା ଭାୱେନ୍ତସ୍ସେୱ ଭାୱନା ସମ୍ପଜ୍ଜତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ – ''ଅନ୍ତୋ ଚ ବହି ଚ ୱାତଂ ଅପରିଗ୍ଗହେତ୍ୱା ପୁରିମନଯେନେୱ ୱେଗେନ ୱେଗେନ ଗଣେତବ୍ବ''ନ୍ତି।

କୀୱଚିରଂ ପନେତଂ ଗଣେତବ୍ବନ୍ତି? ଯାୱ ୱିନା ଗଣନାଯ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସାରମ୍ମଣେ ସତି ସନ୍ତିଟ୍ଠତି। ବହି ୱିସଟୱିତକ୍କୱିଚ୍ଛେଦଂ କତ୍ୱା ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସାରମ୍ମଣେ ସତି ସଣ୍ଠାପନତ୍ଥଂଯେୱ ହି ଗଣନାତି।

ଏୱଂ ଗଣନାଯ ମନସି କତ୍ୱା ଅନୁବନ୍ଧନାଯ ମନସି କାତବ୍ବଂ। ଅନୁବନ୍ଧନା ନାମ ଗଣନଂ ପଟିସଂହରିତ୍ୱା ସତିଯା ନିରନ୍ତରଂ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସାନଂ ଅନୁଗମନଂ। ତଞ୍ଚ ଖୋ ନ ଆଦିମଜ୍ଝପରିଯୋସାନାନୁଗମନୱସେନ। ଆଦିମଜ୍ଝପରିଯୋସାନାନି ତସ୍ସାନୁଗମନେ ଆଦୀନୱା ଚ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତାଯେୱ।

ତସ୍ମା ଅନୁବନ୍ଧନାଯ ମନସିକରୋନ୍ତେନ ନ ଆଦିମଜ୍ଝପରିଯୋସାନୱସେନ ମନସି କାତବ୍ବଂ, ଅପିଚ ଖୋ ଫୁସନାୱସେନ ଚ ଠପନାୱସେନ ଚ ମନସି କାତବ୍ବଂ। ଗଣନାନୁବନ୍ଧନାୱସେନ ୱିଯ ହି ଫୁସନାଠପନାୱସେନ ୱିସୁଂ ମନସିକାରୋ ନତ୍ଥି, ଫୁଟ୍ଠଫୁଟ୍ଠଟ୍ଠାନେଯେୱ ପନ ଗଣେନ୍ତୋ ଗଣନାଯ ଚ ଫୁସନାଯ ଚ ମନସି କରୋତି, ତତ୍ଥେୱ ଗଣନଂ ପଟିସଂହରିତ୍ୱା ତେ ସତିଯା ଅନୁବନ୍ଧନ୍ତୋ, ଅପ୍ପନାୱସେନ ଚ ଚିତ୍ତଂ ଠପେନ୍ତୋ "ଅନୁବନ୍ଧନାଯ ଚ ଫୁସନାଯ ଚ ଠପନାଯ ଚ ମନସି କରୋତୀ"ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ସ୍ୱାଯମତ୍ଥୋ ଅଟ୍ଠକଥାସୁ ୱୁତ୍ତପଙ୍ଗୁଳଓଦୋୱାରିକୋପମାହି ଇଧେୱ ପାଠଇଯଂ ୱୁତ୍ତକକଚୂପମାଯ ଚ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ତତ୍ରାଯଂ ପଙ୍ଗୁଳଓପମା – ସେଯ୍ୟଥାପି ପଙ୍ଗୁଳଓ ଦୋଲାଯ କୀଳଅତଂ ମାତାପୁତ୍ତାନଂ ଦୋଲଂ ଖିପିତ୍ୱା ତତ୍ଥେୱ ଦୋଲାଥମ୍ଭମୂଲେ ନିସିନ୍ନୋ କମେନ ଆଗଚ୍ଛନ୍ତସ୍ସ ଚ ଗଚ୍ଛନ୍ତସ୍ସ ଚ ଦୋଲାଫଲକସ୍ସ ଉଭୋ କୋଟିଯୋ ମଜ୍ଝଞ୍ଚ ପସ୍ସତି, ନ ଚ ଉଭୋକୋଟିମଜ୍ଝାନଂ ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ବ୍ୟାୱଟୋ ହୋତି, ଏୱମେୱ ଭିକ୍ଖୁ ସତିୱସେନ ଉପନିବନ୍ଧନଥମ୍ଭମୂଲେ ଠତ୍ୱା ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସଦୋଲଂ ଖିପିତ୍ୱା ତତ୍ଥେୱ ନିମିତ୍ତେ ସତିଯା ନିସୀଦନ୍ତୋ କମେନ ଆଗଚ୍ଛନ୍ତାନଞ୍ଚ ଗଚ୍ଛନ୍ତାନଞ୍ଚ ଫୁଟ୍ଠଟ୍ଠାନେ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସାନଂ ଆଦିମଜ୍ଝପରିଯୋସାନଂ ସତିଯା ଅନୁଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ତତ୍ଥେୱ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୧।୨୨୫) ଚିତ୍ତଂ ଠପେତ୍ୱା ପସ୍ସତି, ନ ଚ ତେସଂ ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ବ୍ୟାୱଟୋ ହୋତି। ଅଯଂ ପଙ୍ଗୁଳଓପମା।

ଅଯଂ ପନ ଦୋୱାରିକୋପମା – ସେଯ୍ୟଥାପି ଦୋୱାରିକୋ ନଗରସ୍ସ ଅନ୍ତୋ ଚ ବହି ଚ ପୁରିସେ "କୋ ତ୍ୱଂ, କୁତୋ ୱା ଆଗତୋ, କୁହିଂ ୱା ଗଚ୍ଛସି, କିଂ ୱା ତେ ହତ୍ଥେ"ତି ନ ୱୀମଂସତି। ନ ହି ତସ୍ସ ତେ ଭାରା, ଦ୍ୱାରପ୍ପତ୍ତଂ ଦ୍ୱାରପ୍ପତ୍ତଂଯେୱ ପନ ୱୀମଂସତି, ଏୱମେୱ ଇମସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ଅନ୍ତୋପୱିଟ୍ଠୱାତା ଚ ବହିନିକ୍ଖନ୍ତୱାତା ଚ ନ ଭାରା ହୋନ୍ତି, ଦ୍ୱାରପ୍ପତ୍ତା ଦ୍ୱାରପ୍ପତ୍ତାଯେୱ ଭାରାତି ଅଯଂ ଦୋୱାରିକୋପମା।

କକଚୂପମା ପନ "ନିମିତ୍ତଂ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସା"ତିଆଦିନା (ପଟି। ମ। ୧।୧୫୯) ନଯେନ ଇଧ ୱୁତ୍ତାଯେୱ। ଇଧ ପନସ୍ସ ଆଗତାଗତୱସେନ ଅମନସିକାରମତ୍ତମେୱ ପଯୋଜନନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଇଦଂ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ମନସିକରୋତୋ କସ୍ସଚି ନ ଚିରେନେୱ ନିମିତ୍ତଞ୍ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଅୱସେସଝାନଙ୍ଗପଟିମଣ୍ଡିତା ଅପ୍ପନାସଙ୍ଖାତା ଠପନା ଚ ସମ୍ପଜ୍ଜତି। କସ୍ସଚି ପନ ଗଣନାୱସେନେୱ ମନସିକାରକାଲତୋ ପଭୁତି ଯଥା ସାରଦ୍ଧକାଯସ୍ସ ମଞ୍ଚେ ୱା ପୀଠେ ୱା ନିସୀଦତୋ ମଞ୍ଚପୀଠଂ ଓନମତି ୱିକୂଜତି, ପଚ୍ଚତ୍ଥରଣଂ ୱଲିଂ ଗଣ୍ହାତି, ଅସାରଦ୍ଧକାଯସ୍ସ ପନ ନିସୀଦତୋ ନେୱ ମଞ୍ଚପୀଠଂ ଓନମତି ନ ୱିକୂଜତି, ନ ପଚ୍ଚତ୍ଥରଣଂ ୱଲିଂ ଗଣ୍ହାତି, ତୂଲପିଚୁପୂରିତଂ ୱିଯ ମଞ୍ଚପୀଠଂ ହୋତି । କସ୍ମା? ଯସ୍ମା ଅସାରଦ୍ଧୋ କାଯୋ ଲହୁକୋ ହୋତି, ଏୱମେୱଂ ଗଣନାୱସେନ ମନସିକାରକାଲତୋ ପଭୁତି ଅନୁକ୍କମତୋ ଓଳଆରିକଅସ୍ସାସପସ୍ସାସନିରୋଧୱସେନ କାଯଦରଥେ ୱୂପସନ୍ତେ କାଯୋପି ଚିତ୍ତମ୍ପି ଲହୁକଂ ହୋତି, ସରୀରଂ ଆକାସେ ଲଙ୍ଘନାକାରପ୍ପତ୍ତଂ ୱିଯ ହୋତି।

ତସ୍ସ ଓଳଆରିକେ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସେ ନିରୁଦ୍ଧେ ସୁଖୁମଅସ୍ସାସପସ୍ସାସନିମିତ୍ତାରମ୍ମଣଂ ଚିତ୍ତଂ ପୱତ୍ତତି । ତସ୍ମିମ୍ପି ନିରୁଦ୍ଧେ ଅପରାପରଂ ତତୋ ସୁଖୁମତରଂ ସୁଖୁମତରଂ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସନିମିତ୍ତାରମ୍ମଣଂ ପୱତ୍ତତିଯେୱ। ସ୍ୱାଯମତ୍ଥୋ ଉପରି ୱୁତ୍ତକଂସଥାଲୋପମାଯ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଯଥା ହି ଅଞ୍ଞାନି କମ୍ମଟ୍ଠାନାନି ଉପରୂପରି ୱିଭୂତାନି ହୋନ୍ତି, ନ ତଥା ଇଦଂ। ଇଦଂ ପନ ଉପରୂପରି ଭାୱେନ୍ତସ୍ସ ସୁଖୁମତ୍ତଂ ଗଚ୍ଛତି, ଉପଟ୍ଠାନମ୍ପି ନ ଉପଗଚ୍ଛତି। ଏୱଂ ଅନୁପଟ୍ଠହନ୍ତେ ପନ ତସ୍ମିଂ ତେନ ଭିକ୍ଖୁନା "ଆଚରିଯଂ ପୁଚ୍ଛିସ୍ସାମୀ"ତି ୱା "ନଟ୍ଠଂ ଦାନି ମେ କମ୍ମଟ୍ଠାନ"ନ୍ତି ୱା ଉଟ୍ଠାଯାସନା ନ ଗନ୍ତବ୍ବଂ। ଇରିଯାପଥଂ ୱିକୋପେତ୍ୱା ଗଚ୍ଛତୋ ହି କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ନୱନୱମେୱ ହୋତି। ତସ୍ମା ଯଥାନିସିନ୍ନେନେୱ ଦେସତୋ ଆହରିତବ୍ବଂ।

ତତ୍ରାଯଂ ଆହରଣୂପାଯୋ – ତେନ ଭିକ୍ଖୁନା କମ୍ମଟ୍ଠାନସ୍ସ ଅନୁପଟ୍ଠାନଭାୱଂ ଞତ୍ୱା ଇତି ପଟିସଞ୍ଚିକ୍ଖିତବ୍ବଂ "ଇମେ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସା ନାମ କତ୍ଥ ଅତ୍ଥି, କତ୍ଥ ନତ୍ଥି। କସ୍ସ ୱା ଅତ୍ଥି, କସ୍ସ ୱା ନତ୍ଥୀ"ତି। ଅଥେୱଂ ପଟିସଞ୍ଚିକ୍ଖତୋ "ଇମେ ଅନ୍ତୋମାତୁକୁଚ୍ଛିଯଂ ନତ୍ଥି, ଉଦକେ ନିମୁଗ୍ଗାନଂ ନତ୍ଥି, ତଥା ଅସଞ୍ଞୀଭୂତାନଂ ମତାନଂ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନସମାପନ୍ନାନଂ ରୂପାରୂପଭୱସମଙ୍ଗୀନଂ ନିରୋଧସମାପନ୍ନାନ"ନ୍ତି ଞତ୍ୱା ଏୱଂ ଅତ୍ତନାୱ ଅତ୍ତା ପଟିଚୋଦେତବ୍ବୋ "ନନୁ, ତ୍ୱଂ ପଣ୍ଡିତ, ନେୱ ମାତୁକୁଚ୍ଛିଗତୋ, ନ ଉଦକେ ନିମୁଗ୍ଗୋ, ନ ଅସଞ୍ଞୀଭୂତୋ, ନ ମତୋ, ନ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନସମାପନ୍ନୋ, ନ ରୂପାରୂପଭୱସମଙ୍ଗୀ, ନ ନିରୋଧସମାପନ୍ନୋ। ଅତ୍ଥିଯେୱ ତେ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସା, ମନ୍ଦପଞ୍ଞତାଯ ପନ ପରିଗ୍ଗହେତୁଂ ନ ସକ୍କୋସୀ"ତି। ଅଥାନେନ ପକତିଫୁଟ୍ଠୱସେନ ଚିତ୍ତଂ ଠପେତ୍ୱା ମନସିକାରୋ ପୱତ୍ତେତବ୍ବୋ। ଇମେ ହି ଦୀଘନାସିକସ୍ସ ନାସାପୁଟଂ ଘଟ୍ଟେନ୍ତା ପୱତ୍ତନ୍ତି, ରସ୍ସନାସିକସ୍ସ

ଉଉରୋଟ୍ଟଂ। ତସ୍ମାନେନ ଇମଂ ନାମ ଠାନଂ ଘଟ୍ଟେନ୍ତୀତି ନିମିତ୍ତଂ ଠପେତବ୍ବଂ। ଇମମେଵ ହି ଅତ୍ଥଵସଂ ପଟିଚ୍ଚ ଵୁତ୍ତଂ ଭଗଵତା – ‘‘ନାହଂ, ଭିକ୍ଖଵେ, ମୁଟ୍ଠସ୍ସତିସ୍ସ ଅସମ୍ପଜାନସ୍ସ ଆନାପାନସ୍ସତିଭାଵନଂ ଵଦାମୀ’’ତି (ମ। ନି। ୩।୧୪୯; ସଂ। ନି। ୫।୯୯୨)। କିଞ୍ଚାପି ହି ଯଂକିଞ୍ଚି କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ସତସ୍ସ ସମ୍ପଜାନସ୍ସେଵ ସମ୍ପଜ୍ଜତି, ଇତୋ ଅଞ୍ଞଂ ପନ ମନସିକରୋନ୍ତସ୍ସ ପାକଟଂ ହୋତି। ଇଦଂ ପନ ଆନାପାନସ୍ସତିକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଗରୁକଂ ଗରୁକଭାଵନଂ ବୁଦ୍ଧପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧବୁଦ୍ଧପୁତ୍ତାନଂ ମହାପୁରିସାନଂଯେଵ ମନସିକାରଭୂମିଭୂତଂ, ନ ଚେଵ ଇତ୍ତରଂ, ନ ଚ ଇତ୍ତରସତ୍ତସମାସେଵିତଂ। ଯଥା ଯଥା ମନସି କରୀଯତି, ତଥା ତଥା ସନ୍ତଞ୍ଚେଵ ହୋତି ସୁଖୁମଞ୍ଚ। ତସ୍ମା ଏତ୍ଥ ବଲଵତୀ ସତି ଚ ପଞ୍ଞା ଚ ଇଚ୍ଛିତବ୍ବା।

ଯଥା ହି ମଟ୍ଠସାଟକସ୍ସ ତୁନ୍ନକରଣକାଲେ ସୂଚିପି ସୁଖୁମା ଇଚ୍ଛିତବ୍ବା, ସୂଚିପାସଵେଧନମ୍ପି ତତୋ ସୁଖୁମତରଂ, ଏଵମେଵଂ ମଟ୍ଠସାଟକସଦିସସ୍ସ ଇମସ୍ସ କମ୍ମଟ୍ଠାନସ୍ସ ଭାଵନାକାଲେ ସୂଚିପଟିଭାଗା ସତିପି ସୂଚିପାସଵେଧନପଟିଭାଗା ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତା ପଞ୍ଞାପି ବଲଵତୀ ଇଚ୍ଛିତବ୍ବା। ତାହି ଚ ପନ ସତିପଞ୍ଞାହି ସମନ୍ନାଗତେନ ଭିକ୍ଖୁନା ନ ତେ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସା ଅଞ୍ଞତ୍ର ପକତିଫୁଟ୍ଠୋକାସା ପରିଯେସିତବ୍ବା।

ଯଥା ହି କସ୍ସକୋ ଖେତ୍ତଂ କସିତ୍ଵା ବଲୀବଦ୍ଦେ ମୁଞ୍ଚିତ୍ଵା ଗୋଚରମୁଖେ କତ୍ଵା ଛାଯାଯ ନିସିନ୍ନୋ ଵିସ୍ସମେଯ୍ଯ, ଅଥସ୍ସ ତେ ବଲୀବଦ୍ଦା ଵେଗେନ ଅଟଵିଂ ପଵିସେଯ୍ଯୁଂ। ଯୋ ହୋତି ଛେକୋ କସ୍ସକୋ, ସୋ ପୁନ ତେ ଗହେତ୍ଵା ଯୋଜେତୁକାମୋ ନ ତେସଂ ଅନୁପଦଂ ଗନ୍ତ୍ଵା ଅଟଵିଂ ଆହିଣ୍ଡତି। ଅଥ ଖୋ ରସ୍ମିଞ୍ଚ ପତୋଦଞ୍ଚ ଗହେତ୍ଵା ଉଜୁକମେଵ ତେସଂ ନିପାତନତିତ୍ଥଂ ଗନ୍ତ୍ଵା ନିସୀଦତି ଵା ନିପଜ୍ଜତି ଵା। ଅଥ ତେ ଗୋଣେ ଦିଵସଭାଗଂ ଚରିତ୍ଵା ନିପାତନତିତ୍ଥଂ ଓତରିତ୍ଵା ନ୍ହତ୍ଵା ଚ ପିଵିତ୍ଵା ଚ ପଚ୍ଚୁତ୍ତରିତ୍ଵା ଠିତେ ଦିସ୍ଵା ରସ୍ମିଯା ବନ୍ଧିତ୍ଵା ପତୋଦେନ ଵିଜ୍ଝନ୍ତୋ ଆନେତ୍ଵା ଯୋଜେତ୍ଵା ପୁନ କମ୍ମଂ କରୋତି। ଏଵମେଵଂ ତେନ ଭିକ୍ଖୁନା ନ ତେ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସା ଅଞ୍ଞତ୍ର ପକତିଫୁଟ୍ଠୋକାସା ପରିଯେସିତବ୍ବା। ସତିରସ୍ମିଂ ପନ ପଞ୍ଞାପତୋଦଞ୍ଚ ଗହେତ୍ଵା ପକତିଫୁଟ୍ଠୋକାସେ ଚିତ୍ତଂ ଠପେତ୍ଵା ମନସିକାରୋ ପଵତ୍ତେତବ୍ବୋ। ଏଵଞ୍ହିସ୍ସ ମନସିକରୋତୋ ନ ଚିରସ୍ସେଵ ତେ ଉପଟ୍ଠହନ୍ତି ନିପାତନତିତ୍ଥେ ଵିଯ ଗୋଣା। ତତୋ ତେନ ସତିରସ୍ମିଯା ବନ୍ଧିତ୍ଵା ତସ୍ମିଂଯେଵ ଠାନେ ଯୋଜେତ୍ଵା ପଞ୍ଞାପତୋଦେନ ଵିଜ୍ଝନ୍ତେନ ପୁନପ୍ପୁନଂ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଅନୁଯୁଞ୍ଜିତବ୍ବଂ। ତସ୍ସେଵମନୁଯୁଞ୍ଜତୋ ନ ଚିରସ୍ସେଵ ନିମିତ୍ତଂ ଉପଟ୍ଠାତି। ତଂ ପନେତଂ ନ ସବ୍ବେସଂ ଏକସଦିସଂ ହୋତି, ଅପିଚ ଖୋ କସ୍ସଚି ସୁଖସମ୍ଫସ୍ସଂ ଉପ୍ପାଦଯମାନୋ ତୂଲପିଚୁ ଵିଯ କପ୍ପାସପିଚୁ ଵିଯ ଵାତଧାରା ଵିଯ ଚ ଉପଟ୍ଠାତୀତି ଏକଚ୍ଚେ ଆହୁ।

ଅଯଂ ପନ ଅଟ୍ଠକଥାସୁ ଵିନିଚ୍ଛଯୋ – ଇଦଞ୍ହି କସ୍ସଚି ତାରକରୂପଂ ଵିଯ ମଣିଗୁଳିକା ଵିଯ ମୁତ୍ତାଗୁଳିକା ଵିଯ ଚ, କସ୍ସଚି ଖରସମ୍ଫସ୍ସଂ ହୁତ୍ଵା କପ୍ପାସଟ୍ଠି ଵିଯ ଦାରୁସାରସୂଚି ଵିଯ ଚ, କସ୍ସଚି ଦୀଘପାମଙ୍ଗସୁତ୍ତଂ ଵିଯ କୁସୁମଦାମଂ ଵିଯ ଧୂମସିଖା ଵିଯ ଚ, କସ୍ସଚି ଵିତ୍ଥତଂ ମକ୍କଟକସୁତ୍ତଂ ଵିଯ ଵଲାହକପଟଲଂ ଵିଯ ପଦୁମପୁପ୍ଫଂ ଵିଯ ରଥଚକ୍କଂ ଵିଯ ଚନ୍ଦମଣ୍ଡଲଂ ଵିଯ ସୂରିଯମଣ୍ଡଲଂ ଵିଯ ଚ ଉପଟ୍ଠାତି, ତଞ୍ଚ ପନେତଂ ଯଥା ସମ୍ବହୁଲେସୁ ଭିକ୍ଖୂସୁ ସୁତ୍ତନ୍ତଂ ସଜ୍ଝାଯିତ୍ଵା ନିସିନ୍ନେସୁ ଏକେନ ଭିକ୍ଖୁନା ‘‘ତୁମ୍ହାକଂ କୀଦିସଂ ହୁତ୍ଵା ଇଦଂ ସୁତ୍ତଂ ଉପଟ୍ଠାତୀ’’ତି ଵୁତ୍ତେ ଏକୋ ‘‘ମଯ୍ହଂ ମହତୀ ପବ୍ବତେଯ୍ଯା ନଦୀ ଵିଯ ହୁତ୍ଵା ଉପଟ୍ଠାତୀ’’ତି ଆହ। ଅପରୋ ‘‘ମଯ୍ହଂ ଏକା ଵନରାଜି ଵିଯ’’। ଅଞ୍ଞୋ ‘‘ମଯ୍ହଂ ଏକୋ ସୀତଚ୍ଛାଯୋ ସାଖାସମ୍ପନ୍ନୋ ଫଲଭାରଭରିତୋ ରୁକ୍ଖୋ ଵିଯା’’ତି। ତେସଞ୍ହି ତଂ ଏକମେଵ ସୁତ୍ତଂ ସଞ୍ଞାନାନତାଯ ନାନତୋ ଉପଟ୍ଠାତି। ଏଵଂ ଏକମେଵ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ସଞ୍ଞାନାନତାଯ ନାନତୋ ଉପଟ୍ଠାତି। ସଞ୍ଞଜଞ୍ହି ଏତଂ ସଞ୍ଞାନିଦାନଂ ସଞ୍ଞାପଭଵଂ, ତସ୍ମା ସଞ୍ଞାନାନତାଯ ନାନତୋ ଉପଟ୍ଠାତୀତି ଵେଦିତବ୍ବଂ।

ଏଵଂ ଉପଟ୍ଠିତେ ପନ ନିମିତ୍ତେ ତେନ ଭିକ୍ଖୁନା ଆଚରିଯସ୍ସ ସନ୍ତିକଂ ଗନ୍ତ୍ଵା ଆରୋଚେତବ୍ବଂ ‘‘ମଯ୍ହଂ, ଭନ୍ତେ, ଏଵରୂପଂ ନାମ ଉପଟ୍ଠାତୀ’’ତି। ଆଚରିଯେନ ପନ ‘‘ନିମିତ୍ତମିଦଂ, ଆଵୁସୋ, କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ପୁନପ୍ପୁନଂ ମନସି କରୋହି ସପ୍ପୁରିସା’’ତି ଵତ୍ତବ୍ବୋ। ଅଥାନେନ ନିମିତ୍ତେଯେଵ ଚିତ୍ତଂ ଠପେତବ୍ବଂ। ଏଵମସ୍ସାଯଂ ଇତୋ ପଭୁତି ଠପନାଵସେନ ଭାଵନା ହୋତି। ଵୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ପୋରାଣେହି –

‘‘ନିମିତ୍ତେ ଠପଯଂ ଚିତ୍ତଂ, ନାନାକାରଂ ଵିଭାଵଯଂ;

ଧୀରୋ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସେ, ସକଂ ଚିତ୍ତଂ ନିବନ୍ଧତୀ’’ତି। (ପାରା। ଅଟ୍ଠ। ୨।୧୬୫; ଵିସୁଦ୍ଧି। ୧।୨୩୨);

ତସ୍ସେଵଂ ନିମିତ୍ତୁପଟ୍ଠାନତୋ ପଭୁତି ନୀଵରଣାନି ଵିକ୍ଖମ୍ଭିତାନେଵ ହୋନ୍ତି, କିଲେସା ସନ୍ନିସିନ୍ନାଵ, ଚିତ୍ତଂ ଉପଚାରସମାଧିନା ସମାହିତମେଵ। ଅଥାନେନ ତଂ ନିମିତ୍ତଂ ନେଵ ଵଣ୍ଣତୋ ମନସି କାତବ୍ବଂ, ନ ଲକ୍ଖଣତୋ ପଚ୍ଚଵେକ୍ଖିତବ୍ବଂ, ଅପିଚ ଖୋ ଖତ୍ତିଯମହେସିଯା ଚକ୍କଵତ୍ତିଗବ୍ଭୋ ଵିଯ କସ୍ସକେନ ସାଲିଯଵଗବ୍ଭୋ ଵିଯ ଚ ଆଵାସାଦୀନି ସତ୍ତ ଅସପ୍ପାଯାନି ଵଜ୍ଜେତ୍ଵା ତାନେଵ ସତ୍ତ ସପ୍ପାଯାନି ସେଵନ୍ତେନ ସାଧୁକଂ ରକ୍ଖିତବ୍ବଂ, ଅଥ ନଂ ଏଵଂ ରକ୍ଖିତ୍ଵା ପୁନପ୍ପୁନଂ ମନସିକାରଵସେନ ଵୁଦ୍ଧିଂ ଵିରୂଳ୍ହିଂ ଗମଯିତ୍ଵା ଦସଵିଧଂ ଅପ୍ପନାକୋସଲ୍ଲଂ ସମ୍ପାଦେତବ୍ବଂ, ଵୀରିଯସମତା ଯୋଜେତବ୍ବା। ତସ୍ସେଵଂ ଘଟେନ୍ତସ୍ସ ଵିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ ଵୁତ୍ତାନୁକ୍କମେନ ତସ୍ମିଂ ନିମିତ୍ତେ ଚତୁକ୍କପଞ୍ଚକଜ୍ଝାନାନି ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି। ଏଵଂ ନିବ୍ବତ୍ତଚତୁକ୍କପଞ୍ଚକଜ୍ଝାନୋ ପନେତ୍ଥ ଭିକ୍ଖୁ ସଲ୍ଲକ୍ଖଣାଵିଵଟ୍ଟନାଵସେନ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଵଡ୍ଢେତ୍ଵା ପାରିସୁଦ୍ଧିଂ ପତ୍ତୁକାମୋ ତଦେଵ ଝାନଂ ପଞ୍ଚହାକାରେହି ଵସିପ୍ପତ୍ତଂ ପଗୁଣଂ କତ୍ଵା ନାମରୂପଂ

ୱୱତ୍ଥପେତ୍ୱା ୱିପସ୍ସନଂ ପଟ୍ଠପେତି। କଥଂ? ସୋ ହି ସମାପତ୍ତିତୋ ୱୁଟ୍ଠାୟ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସାନଂ ସମୁଦୟୋ କରଜକାୟୋ ଚ ଚିତ୍ତଞ୍ଚାତି ପସ୍ସତି। ଯଥା ହି କମ୍ମାରଗଗ୍ଗରିୟା ଧମମାନାୟ ଭସ୍ତଞ୍ଚ ପୁରିସସ୍ସ ଚ ତଜ୍ଜଂ ୱାୟାମଂ ପଟିଚ୍ଚ ୱାତୋ ସଞ୍ଚରତି, ଏୱମେୱଂ କାୟଞ୍ଚ ଚିତ୍ତଞ୍ଚ ପଟିଚ୍ଚ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସାତି। ତତୋ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସେ ଚ କାୟଞ୍ଚ ରୂପନ୍ତି, ଚିତ୍ତଞ୍ଚ ତଂସମ୍ପୟୁତ୍ତେ ଚ ଧମ୍ମେ ଅରୂପନ୍ତି ୱୱତ୍ଥପେତି।

ଏୱଂ ନାମରୂପଂ ୱୱତ୍ଥପେତ୍ୱା ତସ୍ସ ପଚ୍ଚୟଂ ପରିୟେସତି, ପରିୟେସନ୍ତୋ ଚ ତଂ ଦିସ୍ୱା ତୀସୁପି ଅଦ୍ଧାସୁ ନାମରୂପସ୍ସ ପୱତ୍ତିଂ ଆରବ୍ଭ କଙ୍ଖଂ ୱିତରତି, ୱିତିଣ୍ଣକଙ୍ଖୋ କଲାପସମ୍ମସନୱସେନ ''ଅନିଚ୍ଚଂ ଦୁକ୍ଖମନତ୍ତା''ତି ତିଲକ୍ଖଣଂ ଆରୋପେତ୍ୱା ଉଦୟବ୍ବୟାନୁପସ୍ସନାୟ ପୁବ୍ବଭାଗେ ଉପ୍ପନ୍ନେ ଓଭାସାଦୟୋ ଦସ ୱିପସ୍ସନୁପକ୍କିଲେସେ ପହାୟ ଉପକ୍କିଲେସୱିମୁତ୍ତଂ ଉଦୟବ୍ବୟାନୁପସ୍ସନାଞାଣଂ ''ମଗ୍ଗୋ''ତି ୱୱତ୍ଥପେତ୍ୱା ଉଦୟଂ ପହାୟ ଭଙ୍ଗାନୁପସ୍ସନଂ ପତ୍ୱା ନିରନ୍ତରଂ ଭଙ୍ଗାନୁପସ୍ସନେନ ଭୟତୋ ଉପଟ୍ଠିତେସୁ ସବ୍ବସଙ୍ଖାରେସୁ ନିବ୍ବିନ୍ଦନ୍ତୋ ୱିରଜ୍ଜନ୍ତୋ ୱିମୁଚ୍ଚନ୍ତୋ ଯଥାକ୍କମେନ ଚତ୍ତାରୋ ଅରିୟମଗ୍ଗେ ପାପୁଣିତ୍ୱା ଅରହତ୍ତଫଲେ ପତିଟ୍ଠାୟ ଏକୂନୱୀସତିଭେଦସ୍ସ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାଞାଣସ୍ସ ପରିୟନ୍ତଂ ପତ୍ତୋ ସଦେୱକସ୍ସ ଲୋକସ୍ସ ଅଗ୍ଗଦକ୍ଖିଣେୟ୍ୟୋ ହୋତି। ଏତ୍ତାୱତା ଚସ୍ସ ଗଣନଂ ଆଦିଂ କତ୍ୱା ୱିପସ୍ସନାପରିୟୋସାନା ଆନାପାନସ୍ସତିସମାଧିଭାୱନା ସମତ୍ତା ହୋତୀତି। ଅୟଂ ସବ୍ବାକାରତୋ ପଠମଚତୁକ୍କୱଣ୍ଣନା।

ଇତରେସୁ ପନ ତୀସୁ ଚତୁକ୍କେସୁ ଯସ୍ମା ୱିସୁଂ କମ୍ମଟ୍ଠାନଭାୱନାନୟୋ ନାମ ନତ୍ଥି, ତସ୍ମା ଅନୁପଦୱଣ୍ଣନାନୟେନେୱ ତେସଂ ଏୱମତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ପୀତିପଟିସଂୱେଦୀତି ପୀତିଂ ପଟିସଂୱିଦିତଂ କରୋନ୍ତୋ ପାକଟଂ କରୋନ୍ତୋ ଅସ୍ସସିସ୍ସାମି ପସ୍ସସିସ୍ସାମୀତି ସିକ୍ଖତି। ତତ୍ଥ ଦ୍ୱୀହାକାରେହି ପୀତି ପଟିସଂୱିଦିତା ହୋତି ଆରମ୍ମଣତୋ ଚ ଅସମ୍ମୋହତୋ ଚ।

କଥଂ ଆରମ୍ମଣତୋ ପୀତି ପଟିସଂୱିଦିତା ହୋତି? ସପ୍ପୀତିକେ ଦ୍ୱେ ଝାନେ ସମାପଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ ସମାପତ୍ତିକ୍ଖଣେ ଝାନପଟିଲାଭେନ ଆରମ୍ମଣତୋ ପୀତି ପଟିସଂୱିଦିତା ହୋତି ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ପଟିସଂୱିଦିତତ୍ତା।

କଥଂ ଅସମ୍ମୋହତୋ? ସପ୍ପୀତିକେ ଦ୍ୱେ ଝାନେ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାୟ ଝାନସମ୍ପୟୁତ୍ତଂ ପୀତିଂ ଖୟତୋ ୱୟତୋ ସମ୍ମସତି, ତସ୍ସ ୱିପସ୍ସନାକ୍ଖଣେ ଲକ୍ଖଣପଟିୱେଧେନ ଅସମ୍ମୋହତୋ ପୀତି ପଟିସଂୱିଦିତା ହୋତି। ଏତେନେୱ ନୟେନ ଅୱସେସପଦାନିପି ଅତ୍ଥତୋ ୱେଦିତବ୍ବାନି। ଇଦଂ ପନେତ୍ଥ ୱିସେସମତ୍ତଂ – ତିଣ୍ଣଂ ଝାନାନଂ ୱସେନ ସୁଖପଟିସଂୱିଦିତା ହୋତି। ଚତୁନ୍ନମ୍ପି ଝାନାନଂ ୱସେନ ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରପଟିସଂୱିଦିତା ୱେଦିତବ୍ବା। ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରୋତି ୱେଦନାସଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧା। ପସ୍ସମ୍ଭୟଂ ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରନ୍ତି ଓଳାରିକଂ ଓଳାରିକଂ ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରଂ ପସ୍ସମ୍ଭେନ୍ତୋ, ନିରୋଧେନ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ସୋ ୱିତ୍ଥାରତୋ କାୟସଙ୍ଖାରେ ୱୁତ୍ତନୟେନ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଅପିଚେତ୍ଥ ପୀତିପଦେ ପୀତିସୀସେନ ୱେଦନା ୱୁତ୍ତା, ସୁଖପଦେ ସରୂପେନେୱ ୱେଦନା। ଦ୍ୱୀସୁ ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରପଦେସୁ ''ସଞ୍ଞା ଚ ୱେଦନା ଚ ଚେତସିକା, ଏତେ ଧମ୍ମା ଚିତ୍ତପଟିବଦ୍ଧା ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରା''ତି (ପଟି। ମ। ୧।୧୭୪; ମ। ନି। ୧। ୪୬୩) ୱଚନତୋ ସଞ୍ଞାସମ୍ପୟୁତ୍ତା ୱେଦନାତି ଏୱଂ ୱେଦନାନୁପସ୍ସନାନୟେନ ଇଦଂ ଚତୁକ୍କଂ ଭାସିତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ତତିୟଚତୁକ୍କେପି ଚତୁନ୍ନଂ ଝାନାନଂ ୱସେନ ଚିତ୍ତପଟିସଂୱିଦିତା ୱେଦିତବ୍ବା। ଅଭିପ୍ପମୋଦୟଂ ଚିତ୍ତନ୍ତି ଚିତ୍ତଂ ମୋଦେନ୍ତୋ ପମୋଦେନ୍ତୋ ହାସେନ୍ତୋ ପହାସେନ୍ତୋ ଅସ୍ସସିସ୍ସାମି ପସ୍ସସିସ୍ସାମୀତି ସିକ୍ଖତି। ତତ୍ଥ ଦ୍ୱୀହାକାରେହି ଅଭିପ୍ପମୋଦୋ ହୋତି ସମାଧିୱସେନ ଚ ୱିପସ୍ସନାୱସେନ ଚ।

କଥଂ ସମାଧିୱସେନ? ସପ୍ପୀତିକେ ଦ୍ୱେ ଝାନେ ସମାପଜ୍ଜତି, ସୋ ସମାପତ୍ତିକ୍ଖଣେ ସମ୍ପୟୁତ୍ତାୟ ପୀତିୟା ଚିତ୍ତଂ ଆମୋଦେତି ପମୋଦେତି। କଥଂ ୱିପସ୍ସନାୱସେନ? ସପ୍ପୀତିକେ ଦ୍ୱେ ଝାନେ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାୟ ଝାନସମ୍ପୟୁତ୍ତଂ ପୀତିଂ ଖୟତୋ ୱୟତୋ ସମ୍ମସତି। ଏୱଂ ୱିପସ୍ସନାକ୍ଖଣେ ଝାନସମ୍ପୟୁତ୍ତଂ ପୀତିଂ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ଚିତ୍ତଂ ଆମୋଦେତି ପମୋଦେତି। ଏୱଂ ପଟିପନ୍ନୋ ''ଅଭିପ୍ପମୋଦୟଂ ଚିତ୍ତଂ ଅସ୍ସସିସ୍ସାମି ପସ୍ସସିସ୍ସାମୀତି ସିକ୍ଖତୀ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି।

ସମାଦହଂ ଚିତ୍ତନ୍ତି ପଠମଜ୍ଝାନାଦିୱସେନ ଆରମ୍ମଣେ ଚିତ୍ତଂ ସମଂ ଆଦହନ୍ତୋ ସମଂ ଠପେନ୍ତୋ, ତାନି ୱା ପନ ଝାନାନି ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାୟ ଝାନସମ୍ପୟୁତ୍ତଂ ଚିତ୍ତଂ ଖୟତୋ ୱୟତୋ ସମ୍ମସତୋ ୱିପସ୍ସନାକ୍ଖଣେ ଲକ୍ଖଣପଟିୱେଧେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଖଣିକଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତା, ଏୱଂ ଉପ୍ପନ୍ନାୟ ଖଣିକଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତାୟ ୱସେନପି ଆରମ୍ମଣେ ଚିତ୍ତଂ ସମଂ ଆଦହନ୍ତୋ ସମଂ ଠପେନ୍ତୋ ''ସମାଦହଂ ଚିତ୍ତଂ ଅସ୍ସସିସ୍ସାମି ପସ୍ସସିସ୍ସାମୀତି ସିକ୍ଖତୀ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି।

ୱିମୋଚୟଂଚିତ୍ତନ୍ତି ପଠମଜ୍ଝାନେନ ନୀୱରଣେହି ଚିତ୍ତଂ ମୋଚେନ୍ତୋ ୱିମୋଚେନ୍ତୋ, ଦୁତିୟେନ ୱିତକ୍କୱିଚାରେହି, ତତିୟେନ ପୀତିୟା, ଚତୁତ୍ଥେନ ସୁଖଦୁକ୍ଖେହି ଚିତ୍ତଂ ମୋଚେନ୍ତୋ ୱିମୋଚେନ୍ତୋ, ତାନି ୱା ପନ ଝାନାନି ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାୟ ଝାନସମ୍ପୟୁତ୍ତଂ ଚିତ୍ତଂ ଖୟତୋ ୱୟତୋ ସମ୍ମସତି। ସୋ

ୱିପସ୍ସନାକ୍ଖଣେ ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଯ ନିଚ୍ଚସଞ୍ଞାତୋ ଚିତ୍ତଂ ମୋଚେନ୍ତୋ ୱିମୋଚେନ୍ତୋ, ଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନାଯ ସୁଖସଞ୍ଞାତୋ, ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନାଯ ଅତ୍ତସଞ୍ଞାତୋ, ନିବ୍ବିଦାନୁପସ୍ସନାଯ ନନ୍ଦିତୋ, ୱିରାଗାନୁପସ୍ସନାଯ ରାଗତୋ, ନିରୋଧାନୁପସ୍ସନାଯ ସମୁଦଯତୋ, ପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗାନୁପସ୍ସନାଯ ଆଦାନତୋ ଚିତ୍ତଂ ମୋଚେନ୍ତୋ ୱିମୋଚେନ୍ତୋ ଅସ୍ସସତି ଚେୱ ପସ୍ସସତି ଚ। ତେନ ୱୁଚ୍ଚତି – ‘‘ୱିମୋଚଯଂ ଚିତ୍ତଂ ଅସ୍ସସିସ୍ସାମି ପସ୍ସସିସ୍ସାମୀତି ସିକ୍ଖତୀ’’ତି। ଏୱଂ ଚିତ୍ତାନୁପସ୍ସନାୱସେନ ଇଦଂ ଚତୁକ୍କଂ ଭାସିତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଚତୁତ୍ଥଚତୁକ୍କେ ପନ ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସୀତି ଏତ୍ଥ ତାୱ ଅନିଚ୍ଚଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ, ଅନିଚ୍ଚତା ୱେଦିତବ୍ବା, ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନା ୱେଦିତବ୍ବା, ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସୀ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ତତ୍ଥ ଅନିଚ୍ଚନ୍ତି ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା। କସ୍ମା? ଉପ୍ପାଦୱଯଞ୍ଞଥତ୍ତଭାୱା। ଅନିଚ୍ଚତାତି ତେସଂଯେୱ ଉପ୍ପାଦୱଯଞ୍ଞଥତ୍ତଂ, ହୁତ୍ୱା ଅଭାୱୋ ୱା, ନିବ୍ବତ୍ତାନଂ ତେନେୱାକାରେନ ଅଟ୍ଠତ୍ୱା ଖଣଭଙ୍ଗେନ ଭେଦୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାତି ତସ୍ସା ଅନିଚ୍ଚତାଯ ୱସେନ ରୂପାଦୀସୁ ‘‘ଅନିଚ୍ଚ’’ନ୍ତି ଅନୁପସ୍ସନା। ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସୀତି ତାଯ ଅନୁପସ୍ସନାଯ ସମନ୍ନାଗତୋ। ତସ୍ମା ଏୱଂଭୂତୋ ଅସ୍ସସନ୍ତୋ ଚ ପସ୍ସସନ୍ତୋ ଚ ଇଧ ‘‘ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସୀ ଅସ୍ସସିସ୍ସାମି ପସ୍ସସିସ୍ସାମୀତି ସିକ୍ଖତୀ’’ତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ୱିରାଗାନୁପସ୍ସୀତି ଏତ୍ଥ ପନ ଦ୍ୱେ ୱିରାଗା ଖଯୱିରାଗୋ ଚ ଅଚ୍ଚନ୍ତୱିରାଗୋ ଚ। ତତ୍ଥ ଖଯୱିରାଗୋତି ସଙ୍ଖାରାନଂ ଖଣଭଙ୍ଗୋ। ଅଚ୍ଚନ୍ତୱିରାଗୋତି ନିବ୍ବାନଂ। ୱିରାଗାନୁପସ୍ସନାତି ତଦୁଭଯଦସ୍ସନୱସେନ ପୱତ୍ତା ୱିପସ୍ସନା ଚ ମଗ୍ଗୋ ଚ। ତାଯ ଦୁୱିଧାଯପି ଅନୁପସ୍ସନାଯ ସମନ୍ନାଗତୋ ହୁତ୍ୱା ଅସ୍ସସନ୍ତୋ ଚ ପସ୍ସସନ୍ତୋ ଚ ‘‘ୱିରାଗାନୁପସ୍ସୀ ଅସ୍ସସିସ୍ସାମି ପସ୍ସସିସ୍ସାମୀତି ସିକ୍ଖତୀ’’ତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ନିରୋଧାନୁପସ୍ସୀପଦେପି ଏସେୱ ନଯୋ।

ପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗାନୁପସ୍ସୀତି ଏତ୍ଥାପି ଦ୍ୱେ ପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗା ପରିଚ୍ଚାଗପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗୋ ଚ ପକ୍ଖନ୍ଦନପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗୋ ଚ। ପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗୋଯେୱ ଅନୁପସ୍ସନା ପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗାନୁପସ୍ସନା, ୱିପସ୍ସନାମଗ୍ଗାନମେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ୱିପସ୍ସନାତି ତଦଙ୍ଗୱସେନ ସଦ୍ଧିଂ ଖନ୍ଧାଭିସଙ୍ଖାରେହି କିଲେସେ ପରିଚ୍ଚଜତି, ସଙ୍ଖତଦୋସଦସ୍ସନେନ ଚ ତବ୍ବିପରୀତେ ନିବ୍ବାନେ ତନ୍ନିନ୍ନତାଯ ପକ୍ଖନ୍ଦତୀତି ପରିଚ୍ଚାଗପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗୋ ଚେୱ ପକ୍ଖନ୍ଦନପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗୋ ଚାତି ୱୁଚ୍ଚତି। ମଗ୍ଗୋ ସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନ ସଦ୍ଧିଂ ଖନ୍ଧାଭିସଙ୍ଖାରେହି କିଲେସେ ପରିଚ୍ଚଜତି, ଆରମ୍ମଣକରଣେନ ଚ ନିବ୍ବାନେ ପକ୍ଖନ୍ଦତୀତି ପରିଚ୍ଚାଗପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗୋ ଚେୱ ପକ୍ଖନ୍ଦନପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗୋ ଚାତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଉଭଯମ୍ପି ପନ ପୁରିମପୁରିମଞ୍ଞାଣାନଂ ଅନୁଅନୁ ପସ୍ସନତୋ ଅନୁପସ୍ସନାତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତାଯ ଦୁୱିଧାଯପି ପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗାନୁପସ୍ସନାଯ ସମନ୍ନାଗତୋ ହୁତ୍ୱା ଅସ୍ସସନ୍ତୋ ଚ ପସ୍ସସନ୍ତୋ ଚ ‘‘ପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗାନୁପସ୍ସୀ ଅସ୍ସସିସ୍ସାମି ପସ୍ସସିସ୍ସାମୀତି ସିକ୍ଖତୀ’’ତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଏତ୍ଥ ଚ ‘‘ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସୀ’’ତି ତରୁଣୱିପସ୍ସନାଯ ୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ‘‘ୱିରାଗାନୁପସ୍ସୀ’’ତି ତତୋ ବଲୱତରାଯ ସଙ୍ଖାରେସୁ ୱିରଜ୍ଜନସମତ୍ଥାଯ ୱିପସ୍ସନାଯ ୱସେନ, ‘‘ନିରୋଧାନୁପସ୍ସୀ’’ତି ତତୋ ବଲୱତରାଯ କିଲେସନିରୋଧନସମତ୍ଥାଯ ୱିପସ୍ସନାଯ ୱସେନ , ‘‘ପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗାନୁପସ୍ସୀ’’ତି ମଗ୍ଗସ୍ସ ଆସନ୍ନଭୂତାଯ ଅତିତିକ୍ଖାଯ ୱିପସ୍ସନାଯ ୱସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଯତ୍ଥ ପନ ମଗ୍ଗୋପି ଲବ୍ଭତି, ସୋ ଅଭିନ୍ନୋଯେୱ। ଏୱମିଦଂ ଚତୁକ୍କଂ ସୁଦ୍ଧୱିପସ୍ସନାୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ପୁରିମାନି ପନ ତୀଣି ସମଥୱିପସ୍ସନାୱସେନାତି।

ଆନାପାନସ୍ସତିମାତିକାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୬୪। ଇଦାନି ଯଥାନିକ୍ଖିତ୍ତଂ ମାତିକଂ ପଟିପାଟିଯା ଭାଜେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ଇଧାତି ଇମିସ୍ସା ଦିଟ୍ଠିଯାତିଆଦି ଆରଦ୍ଧଂ। ତତ୍ଥ ଇମିସ୍ସା ଦିଟ୍ଠିଯାତିଆଦୀହି ଦସହି ପଦେହି ସିକ୍ଖତ୍ତଯସଙ୍ଖାତଂ ସବ୍ବଞ୍ଞୁବୁଦ୍ଧସାସନମେୱ କଥିତଂ। ତଞ୍ହି ବୁଦ୍ଧେନ ଭଗୱତା ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ଦିଟ୍ଠୀତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତସ୍ସେୱ ଖମନୱସେନ ଖନ୍ତି, ରୁଚ୍ଚନୱସେନ ରୁଚି, ଗହଣୱସେନ ଆଦାଯୋ, ସଭାୱଟ୍ଠେନ ଧମ୍ମୋ, ସିକ୍ଖିତବ୍ବଟ୍ଠେନ ୱିନଯୋ, ତଦୁଭଯେନପି ଧମ୍ମୱିନଯୋ, ପୱୁତ୍ତୱସେନ ପାୱଚନଂ, ସେଟ୍ଠଚରିଯଟ୍ଠେନ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ, ଅନୁସିଟ୍ଠିଦାନୱସେନ ସତ୍ଥୁସାସନନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତସ୍ମା ‘‘ଇମିସ୍ସା ଦିଟ୍ଠିଯା’’ତିଆଦୀସୁ ଇମିସ୍ସା ବୁଦ୍ଧଦିଟ୍ଠିଯା, ଇମିସ୍ସା ବୁଦ୍ଧଖନ୍ତିଯା, ଇମିସ୍ସା ବୁଦ୍ଧରୁଚିଯା, ଇମସ୍ମିଂ ବୁଦ୍ଧଆଦାଯେ, ଇମସ୍ମିଂ ବୁଦ୍ଧଧମ୍ମେ, ଇମସ୍ମିଂ ବୁଦ୍ଧୱିନଯେ, ଇମସ୍ମିଂ ବୁଦ୍ଧଧମ୍ମୱିନଯେ, ଇମସ୍ମିଂ ବୁଦ୍ଧପାୱଚନେ, ଇମସ୍ମିଂ ବୁଦ୍ଧବ୍ରହ୍ମଚରିଯେ, ଇମସ୍ମିଂ ବୁଦ୍ଧସତ୍ଥୁସାସନେତି ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଅପିଚେତଂ ସିକ୍ଖତ୍ତଯସଙ୍ଖାତଂ ସକଲଂ ପାୱଚନଂ ଭଗୱତା ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିପଚ୍ଚଯତ୍ତା ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିପୁବ୍ବଙ୍ଗମତ୍ତା ଚ ଦିଟ୍ଠି। ଭଗୱତୋ ଖମନୱସେନ ଖନ୍ତି। ରୁଚ୍ଚନୱସେନ ରୁଚି। ଗହଣୱସେନ ଆଦାଯୋ । ଅତ୍ତନୋ କାରକଂ ଅପାଯେ ଅପତମାନଂ ଧାରେତୀତି ଧମ୍ମୋ। ସୋୱ ସଂକିଲେସପକ୍ଖଂ ୱିନେତୀତି ୱିନଯୋ। ଧମ୍ମୋ ଚ ସୋ ୱିନଯୋ ଚାତି ଧମ୍ମୱିନଯୋ, କୁସଲଧମ୍ମେହି ୱା ଅକୁସଲଧମ୍ମାନଂ ଏସ ୱିନଯୋତି ଧମ୍ମୱିନଯୋ। ତେନେୱ ୱୁତ୍ତଂ – ‘‘ଯେ ଚ ଖୋ ତ୍ୱଂ, ଗୋତମି, ଧମ୍ମେ ଜାନେଯ୍ୟାସି ଇମେ ଧମ୍ମା ୱିରାଗାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତି, ନୋ ସରାଗାଯ…ପେ… ଏକଂସେନ, ଗୋତମି, ଧାରେଯ୍ୟାସି ଏସୋ ଧମ୍ମୋ ଏସୋ ୱିନଯୋ ଏତଂ ସତ୍ଥୁସାସନ’’ନ୍ତି (ଅ। ନି। ୮।୫୩; ଚୂଳୱ। ୪୦୬)। ଧମ୍ମେନ ୱା ୱିନଯୋ, ନ ଦଣ୍ଡାଦୀହୀତି ଧମ୍ମୱିନଯୋ। ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଚେତଂ –

‘‘ଦଣ୍ଡେନେକେ ଦମଯନ୍ତି, ଅଙ୍କୁସେହି କସାହି ଚ;

ଅଦଣ୍ଡେନ ଅସତ୍ଥେନ, ନାଗୋ ଦନ୍ତୋ ମହେସିନା’’ତି। (ମ॰ ନି॰ ୨।୩୫୨; ଚୂଳଵ॰ ୩୪୨);

ତଥା ‘‘ଧମ୍ମେନ ନୟମାନାନଂ, କା ଉସୂୟା ଵିଜାନତ’’ନ୍ତି (ମହାଵ॰ ୬୩)। ଧମ୍ମାୟ ଵା ଵିନୟୋ ଧମ୍ମଵିନୟୋ। ଅନଵଜ୍ଜଧମ୍ମତ୍ଥଂ ହେସ ଵିନୟୋ, ନ ଭଵଭୋଗାମିସତ୍ଥଂ। ତେନାହ ଭଗଵା – ‘‘ନୟିଦଂ, ଭିକ୍ଖଵେ, ବ୍ରହ୍ମଚରିୟଂ ଵୁସ୍ସତି ଜନକୁହନତ୍ଥ’’ନ୍ତି (ଇତିଵୁ॰ ୩୫; ଅ॰ ନି॰ ୪।୨୫) ଵିତ୍ଥାରୋ। ପୁଣ୍ଣତ୍ଥେରୋପି ଆହ – ‘‘ଅନୁପାଦାପରିନିବ୍ବାନତ୍ଥଂ ଖୋ, ଆଵୁସୋ, ଭଗଵତି ବ୍ରହ୍ମଚରିୟଂ ଵୁସ୍ସତୀ’’ତି (ମ॰ ନି॰ ୧।୨୫୯)। ଵିସୁଦ୍ଧଂ ଵା ନୟତୀତି ଵିନୟୋ, ଧମ୍ମତୋ ଵିନୟୋ ଧମ୍ମଵିନୟୋ। ସଂସାରଧମ୍ମତୋ ହି ସୋକାଦିଧମ୍ମତୋ ଵା ଏସ ଵିସୁଦ୍ଧଂ ନିବ୍ବାନଂ ନୟତି, ଧମ୍ମସ୍ସ ଵା ଵିନୟୋ, ନ ତିତ୍ଥକରାନନ୍ତି ଧମ୍ମଵିନୟୋ। ଧମ୍ମଭୂତୋ ହି ଭଗଵା, ତସ୍ସେଵ ଏସ ଵିନୟୋ। ଯସ୍ମା ଵା ଧମ୍ମା ଏଵ ଅଭିଞ୍ଞେୟ୍ୟା ପରିଞ୍ଞେୟ୍ୟା ପହାତବ୍ବା ଭାଵେତବ୍ବା ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବା ଚ, ତସ୍ମା ଏସ ଧମ୍ମେସୁ ଵିନୟୋ, ନ ସତ୍ତେସୁ ନ ଜୀଵେସୁ ଚାତି ଧମ୍ମଵିନୟୋ। ସାତ୍ଥସବ୍ୟଞ୍ଜନତାଦୀହି ଅଞ୍ଞେସଂ ଵଚନତୋ ପଧାନଂ ଵଚନନ୍ତି ପଵଚନଂ, ପଵଚନମେଵ ପାଵଚନଂ। ସବ୍ବଚରିୟାହି ଵିସିଟ୍ଠଚରିୟଭାଵେନ ବ୍ରହ୍ମଚରିୟଂ। ଦେଵମନୁସ୍ସାନଂ ସତ୍ଥୁଭୂତସ୍ସ ଭଗଵତୋ ସାସନନ୍ତି ସତ୍ଥୁସାସନଂ, ସତ୍ଥୁଭୂତଂ ଵା ସାସନନ୍ତିପି ସତ୍ଥୁସାସନଂ। ‘‘ଯୋ ଵୋ, ଆନନ୍ଦ, ମୟା ଧମ୍ମୋ ଚ ଵିନୟୋ ଚ ଦେସିତୋ ପଞ୍ଞତ୍ତୋ, ସୋ ଵୋ ମମଚ୍ଚୟେନ ସତ୍ଥା’’ତି (ଦୀ॰ ନି॰ ୨।୨୧୬) ହି ଧମ୍ମଵିନୟୋଵ ସତ୍ଥାତି ଵୁତ୍ତୋ। ଏଵମେତେସଂ ପଦାନଂ ଅତ୍ଥୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ। ଯସ୍ମା ପନ ଇମସ୍ମିଂୟେଵ ସାସନେ ସବ୍ବାକାରଆନାପାନସ୍ସତିସମାଧିନିବ୍ବତ୍ତକୋ ଭିକ୍ଖୁ ଵିଜ୍ଜତି, ନ ଅଞ୍ଞତ୍ର, ତସ୍ମା ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ‘‘ଇମିସ୍ସା’’ତି ଚ ‘‘ଇମସ୍ମି’’ନ୍ତି ଚ ଅୟଂ ନିୟମୋ କତୋତି ଵେଦିତବ୍ବୋ। ଅୟଂ ‘‘ଇଧା’’ତିମାତିକାୟ ନିଦ୍ଦେସସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ।

ପୁଥୁଜ୍ଜନକଲ୍ୟାଣକୋଵାତିଆଦିନା ଚ ଭିକ୍ଖୁସଦ୍ଦସ୍ସ ଵଚନତ୍ଥଂ ଅଵତ୍ଵା ଇଧାଧିପ୍ପେତଭିକ୍ଖୁୟେଵ ଦସ୍ସିତୋ। ତତ୍ଥ ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ ଚ ସୋ କିଲେସାନଂ ଅସମୁଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତା, କଲ୍ୟାଣୋ ଚ ସୀଲାଦିପଟିପତ୍ତିୟୁତ୍ତତ୍ତାତି ପୁଥୁଜ୍ଜନକଲ୍ୟାଣୋ, ପୁଥୁଜ୍ଜନକଲ୍ୟାଣୋଵ ପୁଥୁଜ୍ଜନକଲ୍ୟାଣକୋ। ଅଧିସୀଲାଦୀନି ସିକ୍ଖତୀତି ସେକ୍ଖୋ। ସୋତାପନ୍ନୋ ଵା ସକଦାଗାମୀ ଵା ଅନାଗାମୀ ଵା। ଅକୁପ୍ପୋ ଚଲୟିତୁମସକ୍କୁଣେୟ୍ୟୋ ଅରହତ୍ତଫଲଧମ୍ମୋ ଅସ୍ସାତି ଅକୁପ୍ପଧମ୍ମୋ। ସୋପି ହି ଇମଂ ସମାଧିଂ ଭାଵେତି।

ଅରଞ୍ଞନିଦ୍ଦେସେ ଵିନୟପରିୟାୟେନ ତାଵ ‘‘ଠପେତ୍ଵା ଗାମଞ୍ଚ ଗାମୂପଚାରଞ୍ଚ ଅଵସେସଂ ଅରଞ୍ଞ’’ନ୍ତି (ପାରା॰ ୯୨) ଆଗତଂ। ସୁତ୍ତନ୍ତପରିୟାୟେନ ଆରଞ୍ଞକଂ ଭିକ୍ଖୁଂ ସନ୍ଧାୟ ‘‘ଆରଞ୍ଞକଂ ନାମ ସେନାସନଂ ପଞ୍ଚଧନୁସତିକଂ ପଚ୍ଛିମ’’ନ୍ତି (ପାଚି॰ ୫୭୩) ଆଗତଂ। ଵିନୟସୁତ୍ତନ୍ତା ପନ ଉଭୋପି ପରିୟାୟଦେସନା ନାମ, ଅଭିଧମ୍ମୋ ନିପ୍ପରିୟାୟଦେସନାତି ଅଭିଧମ୍ମପରିୟାୟେନ (ଵିଭ॰ ୫୨୯) ଅରଞ୍ଞଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ନିକ୍ଖମିତ୍ଵା ବହି ଇନ୍ଦଖୀଲାତି ଵୁତ୍ତଂ, ଇନ୍ଦଖୀଲତୋ ବହି ନିକ୍ଖମିତ୍ଵାତି ଅତ୍ଥୋ। ନିକ୍ଖମିତ୍ଵା ବହି ଇନ୍ଦଖୀଲନ୍ତିପି ପାଠୋ, ଇନ୍ଦଖୀଲଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ଵା ବହୀତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଇନ୍ଦଖୀଲୋତି ଚେତ୍ଥ ଗାମସ୍ସ ଵା ନଗରସ୍ସ ଵା ଉମ୍ମାରୋ।

ରୁକ୍ଖମୂଲନିଦ୍ଦେସେ ରୁକ୍ଖମୂଲସ୍ସ ପାକଟତ୍ତା ତଂ ଅଵତ୍ଵାଵ ଯତ୍ଥାତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଯତ୍ଥାତି ଯସ୍ମିଂ ରୁକ୍ଖମୂଲେ। ଆସନ୍ତି ନିସୀଦନ୍ତି ଏତ୍ଥାତି ଆସନଂ। ପଞ୍ଞତ୍ତନ୍ତି ଠପିତଂ। ମଞ୍ଚୋ ଵାତିଆଦୀନି ଆସନସ୍ସ ପଭେଦଵଚନାନି। ମଞ୍ଚୋପି ହି ନିସଜ୍ଜାୟପି ଓକାସତ୍ତା ଇଧ ଆସନେସୁ ଵୁତ୍ତୋ। ସୋ ପନ ମସାରକବୁନ୍ଦିକାବଦ୍ଧକୁଳୀରପାଦକଆହଚ୍ଚପାଦକାନଂ ଅଞ୍ଞତରୋ। ପୀଠଂ ତେସଂ ଅଞ୍ଞତରମେଵ। ଭିସୀତି ଉଣ୍ଣଭିସିଚୋଳଭିସିଵାକଭିସିତିଣଭିସିପଣ୍ଣଭିସୀନଂ ଅଞ୍ଞତରା। ତଟ୍ଟିକାତି ତାଲପଣ୍ଣାଦୀହି ଚିନିତ୍ଵା କତା। ଚମ୍ମଖଣ୍ଡୋତି ନିସଜ୍ଜାରହୋ ଯୋ କୋଚି ଚମ୍ମଖଣ୍ଡୋ। ତିଣସନ୍ଥରାଦୟୋ ତିଣାଦୀନି ଗୁମ୍ଭେତ୍ଵା କତା। ତତ୍ଥାତି ତସ୍ମିଂ ରୁକ୍ଖମୂଲେ। ଚଙ୍କମତି ଵାତିଆଦୀହି ରୁକ୍ଖମୂଲସ୍ସ ଚତୁଇରିୟାପଥପଵତ୍ତନୟୋଗ୍ୟତା କଥିତା। ‘‘ଯତ୍ଥା’’ତିଆଦୀହି ସବ୍ବପଦେହି ରୁକ୍ଖମୂଲସ୍ସ ସନ୍ଦଚ୍ଛାୟତା ଜନଵିଵିତ୍ତତା ଚ ଵୁତ୍ତା ହୋତି। କେନଚୀତି କେନଚି ସମୂହେନ। ତଂ ସମୂହଂ ଭିନ୍ଦିତ୍ଵା ଵିତ୍ଥାରେନ୍ତୋ ଗହଟ୍ଠେହି ଵା ପବ୍ବଜିତେହି ଵାତି ଆହ। ଅନାକିଣ୍ଣନ୍ତି ଅସଂକିଣ୍ଣଂ ଅସମ୍ବାଧଂ। ଯସ୍ସ ସେନାସନସ୍ସ ସମନ୍ତା ଗାଵୁତମ୍ପି ଅଡ୍ଢୟୋଜନମ୍ପି ପବ୍ବତଗହନଂ ଵନଗହନଂ ନଦୀଗହନଂ ହୋତି, ନ କୋଚି ଅଵେଲାୟ ଉପସଙ୍କମିତୁଂ ସକ୍କୋତି, ଇଦଂ ସନ୍ତିକେପି ଅନାକିଣ୍ଣଂ ନାମ। ଯଂ ପନ ଅଡ୍ଢୟୋଜନିକଂ ଵା ୟୋଜନିକଂ ଵା ହୋତି, ଇଦଂ ଦୂରତାୟ ଏଵ ଅନାକିଣ୍ଣଂ ନାମ।

ଵିହାରୋତି ଅଡ୍ଢୟୋଗାଦିମୁତ୍ତକୋ ଅଵସେସାଵାସୋ। ଅଡ୍ଢୟୋଗୋତି ସୁପଣ୍ଣଵଙ୍କଗେହଂ। ପାସାଦୋତି ଦ୍ଵେ କଣ୍ଣିକା ଗହେତ୍ଵା କତୋ ଦୀଘପାସାଦୋ। ହମ୍ମିୟନ୍ତି ଉପରିଆକାସତଲେ ପତିଟ୍ଠିତକୂଟାଗାରପାସାଦୋୟେଵ। ଗୁହାତି ଇଟ୍ଠକାଗୁହା ସିଲାଗୁହା ଦାରୁଗୁହା ପଂସୁଗୁହାତି ଏଵଞ୍ହି ଖନ୍ଧକଟ୍ଠକଥାୟଂ (ଚୂଳଵ॰ ଅଟ୍ଠ॰ ୨୯୪) ଵୁତ୍ତଂ। ଵିଭଙ୍ଗଟ୍ଠକଥାୟଂ ପନ ଵିହାରୋତି ସମନ୍ତା ପରିହାରପଥଂ ଅନ୍ତୋୟେଵ ରତ୍ତିଟ୍ଠାନଦିଵାଟ୍ଠାନାନି ଚ ଦସ୍ସେତ୍ଵା କତସେନାସନଂ। ଗୁହାତି ଭୂମିଗୁହା, ଯତ୍ଥ ରତ୍ତିନ୍ଦିଵଂ ଦୀପଂ ଲଦ୍ଧୁଂ ଵଟ୍ଟତି। ପବ୍ବତଗୁହା ଵା ଭୂମିଗୁହା ଵାତି ଇଦଂ ଦ୍ଵୟଂ ଵିସେସେତ୍ଵା ଵୁତ୍ତଂ। ମାତିକାୟ ସବ୍ବକାଲସାଧାରଣଲକ୍ଖଣଵସେନ ‘‘ନିସୀଦତୀ’’ତି ଵତ୍ତମାନଵଚନଂ କତଂ, ଇଧ ପନ ନିସିନ୍ନସ୍ସ ଭାଵନାରମ୍ଭସବ୍ଭାଵତୋ ନିସଜ୍ଜାରମ୍ଭପରିୟୋସାନଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ନିସିନ୍ନୋତି ନିଟ୍ଠାନଵଚନଂ କତଂ। ଯସ୍ମା ପନ ଉଜୁଂ କାୟଂ ପଣିଧାୟ ନିସିନ୍ନସ୍ସ କାୟୋ ଉଜୁକୋ ହୋତି, ତସ୍ମା

ବ୍ଯଞ୍ଜନେ ଆଦରଂ ଅକତ୍ୱା ଅଧିପ୍ପେତମ ଏୱ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଉଜୁଂକୋତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଠିତୋ ସୁପଣିହିତୋତି ଉଜୁକଂ ପଣିହିତତ୍ତା ଉଜୁକୋ ହୁତ୍ୱା ଠିତୋ, ନ ସୟମେୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ପରିଗ୍ଗହଟ୍ଠୋତି ପରିଗ୍ଗହିତଟ୍ଠୋ। କିଂ ପରିଗ୍ଗହିତଂ? ନିଯ୍ୟାନଂ। କିଂ ନିଯ୍ୟାନଂ? ଆନାପାନସ୍ସତିସମାଧିଯେୱ ଯାୱ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗା ନିଯ୍ୟାନଂ। ତେନାହନିଯ୍ୟାନଟ୍ଠୋତି ମୁଖସଦ୍ଦସ୍ସ ଜେଟ୍ଠକଟ୍ଠୱସେନ ସଂସାରତୋ ନିଯ୍ୟାନଟ୍ଠୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଉପଟ୍ଠାନଟ୍ଠୋତି ସଭାୱଟ୍ଠୋଯେୱ। ସବ୍ବେହି ପନେତେହି ପଦେହି ପରିଗ୍ଗହିତନିଯ୍ୟାନଂ ସତିଂ କତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତି। କେଚି ପନ ''ପରିଗ୍ଗହଟ୍ଠୋତି ସତିଯା ପରିଗ୍ଗହଟ୍ଠୋ, ନିଯ୍ୟାନଟ୍ଠୋତି ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସାନଂ ପୱିସନନିକ୍ଖମନଦ୍ୱାରଟ୍ଠୋ''ତି ୱଣ୍ଣୟନ୍ତି। ପରିଗ୍ଗହିତଅସ୍ସାସପସ୍ସାସନିଯ୍ୟାନଂ ସତିଂ ଉପଟ୍ଠପେତ୍ୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

୧୬୫।ବାତ୍ତିଂସାଯ ଆକାରେହୀତି ତାସୁ ତାସୁ ଅୱତ୍ଥାସୁ ଯଥାକ୍କମେନ ଲବ୍ଭମାନାନଂ ଅନୱସେସପରିଯାଦାନୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ଦୀଘଂ ଅସ୍ସାସୱସେନାତି ମାତିକାଯ ''ଦୀଘ''ନ୍ତିୱୁତ୍ତଅସ୍ସାସୱସେନ। ଏୱଂ ସେସେସୁ। ଏକଗ୍ଗତନ୍ତି ଏକଗ୍ଗଭାୱଂ। ଅୱିକ୍ଖେପନ୍ତି ଅୱିକ୍ଖିପନଂ। ଏକଗ୍ଗତା ଏୱ ହି ନାନାରମ୍ମଣେସୁ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅୱିକ୍ଖିପନତୋ ଅୱିକ୍ଖେପୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ପଜାନତୋତି ଅସମ୍ମୋହୱସେନ ପଜାନନ୍ତସ୍ସ, ୱିଦନ୍ତସ୍ସାତି ୱା ଅତ୍ଥୋ। ''ଅୱିକ୍ଖେପୋ ମେ ପଟିଲଦ୍ଧୋ''ତି ଆରମ୍ମଣକରଣୱସେନ ପଜାନନ୍ତସ୍ସ ୱା। ତାଯ ସତିଯାତି ତାଯ ଉପଟ୍ଠିତାଯ ସତିଯା। ତେନ ଞାଣେନାତି ତେନ ଅୱିକ୍ଖେପଜାନନଞାଣେନ। ସତୋ କାରୀ ହୋତୀତି ଏତ୍ଥ ଯସ୍ମା ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଏୱ ସତି ସତୀତି ଅଧିପ୍ପେତା, ଯଥାହ – ''ସତିମା ହୋତି ପରମେନ ସତିନେପକ୍କେନ ସମନ୍ନାଗତୋ''ତି (ୱିଭ। ୪୬୭)। ତସ୍ମା ''ସତୋ''ତି ୱଚନେନେୱ ଞାଣମ୍ପି ଗହିତମେୱ ହୋତି।

୧୬୬।ଅଦ୍ଧାନସଙ୍ଖାତେତି ଦୀଘସଙ୍ଖାତେ କାଲେ। ଦୀଘୋ ହି ମଗ୍ଗୋ ଅଦ୍ଧାନୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଅୟମ୍ପି କାଲୋ ଦୀଘତ୍ତା ଅଦ୍ଧାନୋ ୱିଯ ଅଦ୍ଧାନୋତି ୱୁତ୍ତୋ। ''ଅସ୍ସସତୀ''ତି ଚ ''ପସ୍ସସତୀ''ତି ଚ ଅସ୍ସାସଞ୍ଚ ପସ୍ସାସଞ୍ଚ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ୱତ୍ୱାପି ଭାୱନାଯ ନିରନ୍ତରପୱତ୍ତିଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ''ଅସ୍ସସତିପି ପସ୍ସସତିପୀ''ତି ପୁନ ସମାସେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଛନ୍ଦୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଭାୱନାଭିୱୁଦ୍ଧିଯା ଭିୟ୍ୟୋଭାୱାଯ ଛନ୍ଦୋ ଜାୟତି। ସୁଖୁମତରନ୍ତି ପସ୍ସମ୍ଭନସବ୍ଭାୱତୋ ୱୁତ୍ତଂ। ପାମୋଜ୍ଜଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଭାୱନାପାରିପୂରିଯା ପୀତି ଜାୟତି। ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସାପି ଚିତ୍ତଂ ୱିୱଟ୍ଟତୀତି ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସେ ନିସ୍ସାଯ ପଟିଭାଗନିମିତ୍ତେ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତେ ପକତିଅସ୍ସାସପସ୍ସାସତୋ ଚିତ୍ତଂ ନିୱତ୍ତତି। ଉପେକ୍ଖା ସଣ୍ଠାତୀତି ତସ୍ମିଂ ପଟିଭାଗନିମିତ୍ତେ ଉପଚାରପ୍ପନାସମାଧିପତ୍ତିଯା ପୁନ ସମାଧାନେ ବ୍ୟାପାରାଭାୱତୋ ତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତୁପେକ୍ଖା ସଣ୍ଠାତି ନାମ। ନୱହାକାରେହୀତି ଏତ୍ଥ ଭାୱନାରମ୍ଭତୋ ପଭୁତି ପୁରେ ଛନ୍ଦୁପ୍ପାଦା ''ଅସ୍ସସତିପି ପସ୍ସସତିପୀ''ତି ୱୁତ୍ତା ତୟୋ ଆକାରା, ଛନ୍ଦୁପ୍ପାଦତୋ ପଭୁତି ପୁରେ ପାମୋଜ୍ଜୁପ୍ପାଦା ତୟୋ, ପାମୋଜ୍ଜୁପ୍ପାଦତୋ ପଭୁତି ତୟୋତି ନୱ ଆକାରା। କାୟୋତି ଚୁଣ୍ଣୱିଚୁଣ୍ଣାପି ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସା ସମୂହଟ୍ଠେନ କାୟୋ। ପକତିଅସ୍ସାସପକତିପସ୍ସାସେ ନିସ୍ସାଯ ଉପ୍ପନ୍ନନିମିତ୍ତମ୍ପି ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସାତି ନାମଂ ଲଭତି। ଉପଟ୍ଠାନଂ ସତୀତି ତଂ ଆରମ୍ମଣଂ ଉପେଚ୍ଚ ତିଟ୍ଠତୀତି ସତି ଉପଟ୍ଠାନଂ ନାମ। ଅନୁପସ୍ସନା ଞାଣନ୍ତି ସମଥୱସେନ ନିମିତ୍ତକାୟାନୁପସ୍ସନା, ୱିପସ୍ସନାୱସେନ ନାମକାୟରୂପକାୟାନୁପସ୍ସନା ଞାଣନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। କାୟୋ ଉପଟ୍ଠାନନ୍ତି ସୋ କାୟୋ ଉପେଚ୍ଚ ତିଟ୍ଠତି ଏତ୍ଥ ସତୀତି ଉପଟ୍ଠାନଂ ନାମ। ନୋ ସତୀତି ସୋ କାୟୋ ସତି ନାମ ନ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତାଯ ସତିଯାତି ଇଦାନି ୱୁତ୍ତାଯ ସତିଯା। ତେନ ଞାଣେନାତି ଇଦାନେୱ ୱୁତ୍ତେନ ଞାଣେନ। ତଂ କାୟଂ ଅନୁପସ୍ସତୀତି ସମଥୱିପସ୍ସନାୱସେନ ଯଥାୱୁତ୍ତଂ କାୟଂ ଅନୁଗନ୍ତ୍ୱା ଝାନସମ୍ପଯୁତ୍ତଞାଣେନ ୱା ୱିପସ୍ସନାଞାଣେନ ୱା ପସ୍ସତି।

ମାତିକାଯ କାୟାଦୀନଂ ପଦାନଂ ଅଭାୱେପି ଇମସ୍ସ ଚତୁକ୍କସ୍ସ କାୟାନୁପସ୍ସନାୱସେନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଇଦାନି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ''କାୟେ କାୟାନୁପସ୍ସନାସତିପଟ୍ଠାନଭାୱନା''ତି ୱଚନଂ ସନ୍ଧାଯ କାୟପଦନିଦ୍ଦେସୋ କତୋ। କାୟେ କାୟାନୁପସ୍ସନାତି ବହୁୱିଧେ କାୟେ ତସ୍ସ ତସ୍ସ କାୟସ୍ସ ଅନୁପସ୍ସନା। ଅଥ ୱା କାୟେ କାୟାନୁପସ୍ସନା, ନ ଅଞ୍ଞଧମ୍ମାନୁପସ୍ସନାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅନିଚ୍ଚଦୁକ୍ଖାନତ୍ତାସୁଭଭୂତେ କାୟେ ନ ନିଚ୍ଚସୁଖତ୍ତସୁଭାନୁପସ୍ସନା, ଅଥ ଖୋ ଅନିଚ୍ଚଦୁକ୍ଖାନତ୍ତାସୁଭତୋ କାୟସ୍ସେୱ ଅନୁପସ୍ସନା। ଅଥ ୱା କାୟେ ଅହନ୍ତି ୱା ମମନ୍ତି ୱା ଇତ୍ଥୀତି ୱା ପୁରିସୋତି ୱା ଗହେତବ୍ବସ୍ସ କସ୍ସଚି ଅନନୁପସ୍ସନତୋ ତସ୍ସେୱ କାୟମତ୍ତସ୍ସ ଅନୁପସ୍ସନାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଉପରି ୱେଦନାସୁ ୱେଦନାନୁପସ୍ସନାତିଆଦୀସୁ ତୀସୁପି ଏସେୱ ନୟୋ। ସତିଯେୱ ଉପଟ୍ଠାନଂ ସତିପଟ୍ଠାନଂ, କାୟାନୁପସ୍ସନାଯ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ସତିପଟ୍ଠାନଂ କାୟାନୁପସ୍ସନାସତିପଟ୍ଠାନଂ, ତସ୍ସ ଭାୱନା କାୟାନୁପସ୍ସନାସତିପଟ୍ଠାନଭାୱନା।

୧୬୭। ତଂ କାୟନ୍ତି ଅନିଦ୍ଦିଟ୍ଠେପି ନାମରୂପକାୟେ କାୟସଦ୍ଦେନ ତସ୍ସାପି ସଙ୍ଗହିତତ୍ତା ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ ୱିଯ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଦୟୋ ହି ନାମରୂପକାୟେ ଏୱ ଲବ୍ଭନ୍ତି, ନ ନିମିତ୍ତକାୟେ। ଅନୁପସ୍ସନା ଚ ଭାୱନା ଚ ୱୁତ୍ତତ୍ଥା ଏୱ। ଦୀଘଂ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସୱସେନାତିଆଦି ଆନାପାନସ୍ସତିଭାୱନାଯ ଆନିସଂସଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ମା ହି ସତିୱେପୁଲ୍ଲତାଞାଣୱେପୁଲ୍ଲତା ଚ ଆନିସଂସୋ। ତତ୍ଥ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଏକଗ୍ଗତଂ ଅୱିକ୍ଖେପଂ ପଜାନତୋତି ପଟିଲଦ୍ଧଜ୍ଝାନସ୍ସ ୱିପସ୍ସନାକାଲେ ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ୱିଦିତା ୱେଦନାତି ସାମଞ୍ଞତୋ ଉଦୟଦସ୍ସନେନ ୱିଦିତା ୱେଦନା। ୱିଦିତା ଉପଟ୍ଠହନ୍ତୀତି ଖୟତୋ ୱୟତୋ ସୁଞ୍ଞତୋ ୱିଦିତା ଉପଟ୍ଠହନ୍ତି। ୱିଦିତା ଅବ୍ଭତ୍ଥଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ସାମଞ୍ଞତୋ ୱୟଦସ୍ସନେନ ୱିଦିତା ୱିନାସଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ଭିଜ୍ଜନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସଞ୍ଞାୱିତକ୍କେସୁପି ଏସେୱ ନୟୋ। ଇମେସୁ ପନ ତୀସୁ ୱୁତ୍ତେସୁ ସେସା ରୂପଧମ୍ମାପି ୱୁତ୍ତା ହୋନ୍ତି। କସ୍ମା ପନ ଇମେ ତୟୋ ଏୱ ୱୁତ୍ତାତି ଚେ? ଦୁପ୍ପରିଗ୍ଗହତ୍ତା। ୱେଦନାସୁ ତାୱ ସୁଖଦୁକ୍ଖା ପାକଟା, ଉପେକ୍ଖା ପନ ସୁଖୁମା ଦୁପ୍ପରିଗ୍ଗହା, ନ ସୁଟ୍ଠୁ ପାକଟା। ସାପି ଚସ୍ସ

ପାକଟା ହୋତି, ସଞ୍ଞା ଆକାରମତ୍ତଗ୍ଗାହକତ୍ତା ନ ଯଥାସଭାୱଗ୍ଗାହିନୀ । ସା ଚ ସଭାୱସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣଗ୍ଗାହକେନ ୱିପସ୍ସନାଞାଣେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଅତିୱିୟ ଅପାକଟା। ସାପି ତସ୍ସ ପାକଟା ହୋତି, ୱିତକ୍କୋ ଞାଣପତିରୂପକତ୍ତା ଞାଣତୋ ୱିସୁଂ କତ୍ୱା ଦୁପ୍ପରିଗ୍ଗହୋ। ଞାଣପତିରୂପକୋ ହି ୱିତକ୍କୋ। ଯଥାହ – ‘‘ଯା ଚାୱୁସୋ ୱିସାଖ, ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ଯୋ ଚ ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପୋ, ଇମେ ଧମ୍ମା ପଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧେ ସଙ୍ଗହିତା’’ତି (ମ। ନି। ୧।୪୬୨)। ସୋପି ତସ୍ସ ୱିତକ୍କୋ ପାକଟୋ ହୋତୀତି ଏୱଂ ଦୁପ୍ପରିଗ୍ଗହେସୁ ୱୁତ୍ତେସୁ ସେସା ୱୁତ୍ତାୱ ହୋନ୍ତୀତି। ଇମେସଂ ପନ ପଦାନଂ ନିଦ୍ଦେସେ କଥଂ ୱିଦିତା ୱେଦନା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ତଂ ଅୱିସ୍ସଜ୍ଜେତ୍ୱାୱ ୱେଦନୁପ୍ପାଦସ୍ସ ୱିଦିତତ୍ତେଯେୱ ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତେ ୱେଦନାୟ ୱିଦିତତ୍ତଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତଂ ହୋତୀତି କଥଂ ୱେଦନାୟ ଉପ୍ପାଦୋ ୱିଦିତୋ ହୋତୀତିଆଦିମାହ। ସେସେସୁପି ଏସେୱ ନୟୋ। ଅୱିଜ୍ଜାସମୁଦୟା ଅୱିଜ୍ଜାନିରୋଧାତିଆଦୟୋ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତତ୍ଥା ଏୱ। ଇମିନାୱ ନୟେନ ସଞ୍ଞାୱିତକ୍କାପି ୱେଦିତବ୍ବା। ୱିତକ୍କୱାରେ ପନ ‘‘ଫସ୍ସସମୁଦୟା ଫସ୍ସନିରୋଧା’’ତି ଅୱତ୍ୱା ଫସ୍ସଟ୍ଠାନେ ସଞ୍ଞାସମୁଦୟା ସଞ୍ଞାନିରୋଧାତି ୱୁତ୍ତଂ। ତଂ କସ୍ମା ଇତି ଚେ? ସଞ୍ଞାମୂଲକତ୍ତା ୱିତକ୍କସ୍ସ। ‘‘ସଞ୍ଞାନାନତ୍ତଂ ପଟିଚ୍ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ସଙ୍କପ୍ପନାନତ୍ତ’’ନ୍ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୩୫୯) ହି ୱୁତ୍ତଂ।

ଅନିଚ୍ଚତୋ ମନସିକରୋତୋତିଆଦୀସୁ ଚ ‘‘ୱେଦନଂ ଅନିଚ୍ଚତୋ ମନସିକରୋତୋ’’ତିଆଦିନା ନୟେନ ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ୱାରେ ସୋ ସୋଯେୱ ଧମ୍ମୋ ଯୋଜେତବ୍ବୋ। ଯସ୍ମା ପନ ୱିପସ୍ସନାସମ୍ପଯୁତ୍ତା ୱେଦନା ୱିପସ୍ସନାକିଚ୍ଚକରଣେ ଅସମତ୍ଥତ୍ତା ୱିପସ୍ସନାୟ ଅନୁପକାରିକା, ତସ୍ମାଯେୱ ଚ ବୋଧିପକ୍ଖିୟଧମ୍ମେସୁ ନାଗତା। ୱିପସ୍ସନାସମ୍ପଯୁତ୍ତାୟ ପନ ସଞ୍ଞାୟ କିଚ୍ଚମେୱ ଅପରିବ୍ୟତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ସା ୱିପସ୍ସନାୟ ଏକନ୍ତମନୁପକାରିକା ଏୱ। ୱିତକ୍କଂ ପନ ୱିନା ୱିପସ୍ସନାକିଚ୍ଚମେୱ ନତ୍ଥି। ୱିତକ୍କସହାୟା ହି ୱିପସ୍ସନା ସକକିଚ୍ଚଂ କରୋତି। ଯଥାହ –

‘‘ପଞ୍ଞା ଅତ୍ତନୋ ଧମ୍ମତାୟ ଅନିଚ୍ଚଂ ଦୁକ୍ଖମନତ୍ତାତି ଆରମ୍ମଣଂ ନିଚ୍ଛେତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି, ୱିତକ୍କେ ପନ ଆକୋଟେତ୍ୱା ଆକୋଟେତ୍ୱା ଦେନ୍ତେ ସକ୍କୋତି। କଥଂ? ଯଥା ହି ହେରଞ୍ଞିକୋ କହାପଣଂ ହତ୍ଥେ ଠପେତ୍ୱା ସବ୍ବଭାଗେସୁ ଓଲୋକେତୁକାମୋ ସମାନୋପି ନ ଚକ୍ଖୁତଲେନେୱ ପରିୱତ୍ତେତୁଂ ସକ୍କୋତି, ଅଙ୍ଗୁଲିପବ୍ବେହି ପନ ପରିୱତ୍ତେତ୍ୱା ପରିୱତ୍ତେତ୍ୱା ଇତୋ ଚିତୋ ଚ ଓଲୋକେତୁଂ ସକ୍କୋତି, ଏୱମେୱ ନ ପଞ୍ଞା ଅତ୍ତନୋ ଧମ୍ମତାୟ ଅନିଚ୍ଚାଦିୱସେନ ଆରମ୍ମଣଂ ନିଚ୍ଛେତୁଂ ସକ୍କୋତି, ଅଭିନିରୋପନଲକ୍ଖଣେନ ପନ ଆହନନପରିୟାହନନରସେନ ୱିତକ୍କେନ ଆକୋଟେନ୍ତେନ ୱିୟ ପରିୱତ୍ତେନ୍ତେନ ୱିୟ ଚ ଆଦାୟାଦାୟ ଦିନ୍ନମେୱ ନିଚ୍ଛେତୁଂ ସକ୍କୋତୀ’’ତି (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୫୬୮)।

ତସ୍ମା ୱେଦନାସଞ୍ଞାନଂ ୱିପସ୍ସନାୟ ଅନୁପକାରତ୍ତା ଲକ୍ଖଣମତ୍ତୱସେନେୱ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ୱେଦନାୟ ସଞ୍ଞାୟା’’ତି ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଏକୱଚନେନ ନିଦ୍ଦେସୋ କତୋ। ଯତ୍ତକୋ ପନ ୱିପସ୍ସନାୟ ଭେଦୋ, ତତ୍ତକୋ ଏୱ ୱିତକ୍କସ୍ସାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ୱିତକ୍କାନ’’ନ୍ତି ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ବହୁୱଚନେନ ନିଦ୍ଦେସୋ କତୋତି ୱତ୍ତୁଂ ଯୁଜ୍ଜତି।

୧୬୮। ପୁନ ଦୀଘଂ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସୱସେନାତିଆଦି ଆନାପାନସ୍ସତିଭାୱନାୟ ସମ୍ପତ୍ତିଂ ଭାୱନାଫଲଞ୍ଚ ଦସ୍ସେତୁଂ ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ସମୋଧାନେତୀତି ଆରମ୍ମଣେ ଠପେତି, ଆରମ୍ମଣଂ ପତିଟ୍ଠାପେତୀତି ୱା ଅତ୍ଥୋ। ସମୋଦହନବ୍ୟାପାରାଭାୱେପି ଭାୱନାପାରିପୂରିୟା ଏୱ ସମୋଦହତି ନାମ। ଗୋଚରନ୍ତି ୱିପସ୍ସନାକ୍ଖଣେ ସଙ୍ଖାରାରମ୍ମଣଂ, ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଫଲକ୍ଖଣେ ଚ ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣଂ। ସମତ୍ଥନ୍ତି ସମମେୱ ଅତ୍ଥୋ, ସମସ୍ସ ୱା ଅତ୍ଥୋତି ସମତ୍ଥୋ। ତଂ ସମତ୍ଥଂ। ସେସେସୁପି ଏସେୱ ନୟୋ। ମଗ୍ଗଂ ସମୋଧାନେତୀତି ମଗ୍ଗଫଲକ୍ଖଣେଯେୱ ଗୋଚରଂ ନିବ୍ବାନମେୱ। ଅୟଂ ପୁଗ୍ଗଲୋତି ଆନାପାନସ୍ସତିଭାୱନଂ ଅନୁଯୁତ୍ତୋ ଯୋଗାୱଚରୋୱ। ଇମସ୍ମିଂ ଆରମ୍ମଣେତି ଏତ୍ଥ ପନ ‘‘କାଯେ’’ତିପଦେନ ସଙ୍ଗହିତେ ନାମରୂପକାୟସଙ୍ଖାତେ ସଙ୍ଖତାରମ୍ମଣେ ତେନେୱ କମେନ ମଗ୍ଗେ ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣେ ଚ। ଯଂ ତସ୍ସାତିଆଦୀହି ଆରମ୍ମଣଗୋଚରସଦ୍ଦାନଂ ଏକତ୍ଥତା ୱୁତ୍ତା। ତସ୍ସାତି ତସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ। ପଜାନାତୀତି ପୁଗ୍ଗଲୋ ପଜାନନା ପଞ୍ଞାତି ପୁଗ୍ଗଲୋ ପଞ୍ଞାୟ ପଜାନାତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ଉପଟ୍ଠାନନ୍ତି ୱିପସ୍ସନାକ୍ଖଣେ ସଙ୍ଖାରାରମ୍ମଣସ୍ସ, ମଗ୍ଗଫଲକ୍ଖଣେ ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣସ୍ସ ଉପଟ୍ଠାନଂ ସତି। ଏତ୍ଥ ଚ କମ୍ମତ୍ଥେ ସାମିୱଚନଂ ଯଥା ରଞ୍ଞୋ ଉପଟ୍ଠାନନ୍ତି। ଅୱିକ୍ଖେପୋତି ସମାଧି। ଅଧିଟ୍ଠାନନ୍ତି ଯଥାୱୁତ୍ତସଙ୍ଖାରାରମ୍ମଣଂ ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣଞ୍ଚ । ତଞ୍ହି ଅଧିଟ୍ଠାତି ଏତ୍ଥ ଚିତ୍ତନ୍ତି ଅଧିଟ୍ଠାନଂ। ୱୋଦାନନ୍ତି ଞାଣଂ। ତଞ୍ହି ୱୋଦାୟତି ୱିସୁଜ୍ଝତି ତେନ ଚିତ୍ତନ୍ତି ୱୋଦାନଂ। ଲୀନପକ୍ଖିକୋ ସମାଧି ଅଲୀନଭାୱପ୍ପତ୍ତିୟା ସମଭୂତତ୍ତା ସମଂ, ଉଦ୍ଧଚ୍ଚପକ୍ଖିକଂ ଞାଣଂ ଅନୁଦ୍ଧତଭାୱପ୍ପତ୍ତିୟା ସମଭୂତତ୍ତା ସମଂ। ତେନ ୱିପସ୍ସନାମଗ୍ଗଫଲକ୍ଖଣେସୁ ସମଥୱିପସ୍ସନାନଂ ଯୁଗନଦ୍ଧତା ୱୁତ୍ତା ହୋତି। ସତି ପନ ସବ୍ବତ୍ଥିକତ୍ତା ତଦୁଭୟସମତାୟ ଉପକାରିକାତି ସମଂ, ଆରମ୍ମଣଂ ସମତାଧିଟ୍ଠାନତ୍ତା ସମଂ। ଅନୱଜ୍ଜଟ୍ଠୋତି ୱିପସ୍ସନାୟ ଅନୱଜ୍ଜସଭାୱୋ। ନିକ୍ଲେସଟ୍ଠୋତି ମଗ୍ଗସ୍ସ ନିକ୍କିଲେସସଭାୱୋ। ନିକ୍କିଲେସଟ୍ଠୋତି ୱା ପାଠୋ। ୱୋଦାନଟ୍ଠୋତି ଫଲସ୍ସ ପରିସୁଦ୍ଧସଭାୱୋ। ପରମଟ୍ଠୋତି ନିବ୍ବାନସ୍ସ ସବ୍ବଧମ୍ମୁତ୍ତମସଭାୱୋ। ପଟିୱିଜ୍ଝତୀତି ତଂ ତଂ ସଭାୱଂ ଅସମ୍ମୋହତୋ ପଟିୱିଜ୍ଝତି। ଏତ୍ଥ ଚ ‘‘ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ଉପଟ୍ଠାନ’’ନ୍ତିଆଦୀହି ସମ୍ମା ପଟିୱେଧୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଏତ୍ତେୱ ଚ ୱୋଦାନଟ୍ଠପଟିୱେଧସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ତେନ ଏକଲକ୍ଖଣା ଅନୱଜ୍ଜଟ୍ଠନିକ୍କିଲେସଟ୍ଠପରମଟ୍ଠା ଲକ୍ଖଣହାରୱସେନ ୱୁତ୍ତାଯେୱ ହୋନ୍ତି। ଯଥାହ –

‘‘ୱୁତ୍ତମ୍ହି ଏକଧମ୍ମେ, ଯେ ଧମ୍ମା ଏକଲକ୍ଖଣା କେଚି;

ୱୁତ୍ତା ଭୱନ୍ତି ସଦ୍ଧେ, ସୋ ହାରୋ ଲକ୍ଖଣୋ ନାମା’’ତି। (ନେତ୍ତି। ୪।୫ ନିଦ୍ଦେସୱାର);

ଅନୱଜ୍ଜତ୍ଥୋ ନିକ୍କିଲେସଟ୍ଠୋ ଚେତ୍ଥ ଅୱିକ୍ଖେପସଙ୍ଖାତସ୍ସ ସମସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ପୟୋଜନନ୍ତି ସମତ୍ଥୋ, ୱୋଦାନଟ୍ଠୋ ୱିପସ୍ସନାମଗ୍ଗୱୋଦାନଂ ସନ୍ଧାୟ ସମମେୱ ଅତ୍ଥୋତି ସମତ୍ଥୋ, ଫଲୱୋଦାନଂ ସନ୍ଧାୟ ମଗ୍ଗୱୋଦାନସଙ୍ଖାତସ୍ସ ସମସ୍ସ ଅତ୍ଥୋତି ସମତ୍ଥୋ, ପରମଟ୍ଠୋ ପନ ସମମେୱ ଅତ୍ଥୋତି ୱା ନିବ୍ବାନପୟୋଜନତ୍ତା ସବ୍ବସ୍ସ ସମସ୍ସ ଅତ୍ଥୋତି ୱା ସମତ୍ଥୋ, ତଂ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରଂ ସମଞ୍ଚ ସମତ୍ଥଞ୍ଚ ଏକଦେସସରୂପେକସେସଂ କତ୍ୱା ସମତ୍ଥଞ୍ଚ ପଟିୱିଜ୍ଝତୀତି ୱୁତ୍ତଂ। ଇନ୍ଦ୍ରିୟବଲବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଧମ୍ମା ୱିପସ୍ସନାମଗ୍ଗଫଲକ୍ଖଣେପି ଲବ୍ଭନ୍ତି, ମଗ୍ଗୋ ଚ ତିସ୍ସୋ ଚ ୱିସୁଦ୍ଧିୟୋ ମଗ୍ଗଫଲକ୍ଖଣେୟେୱ, ୱିମୋକ୍ଖୋ ଚ ୱିଜ୍ଜା ଚ ଖୟେ ଞାଣଞ୍ଚ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେୟେୱ, ୱିମୁତ୍ତି ଚ ଅନୁପ୍ପାଦେ ଞାଣଞ୍ଚ ଫଲକ୍ଖଣେୟେୱ, ସେସା ୱିପସ୍ସନାକ୍ଖଣେପୀତି। ଧମ୍ମୱାରେ ଇମେ ଧମ୍ମେ ଇମସ୍ମିଂ ଆରମ୍ମଣେ ସମୋଧାନେତୀତି ନିବ୍ବାନଂ ଠପେତ୍ୱା ସେସା ୟଥାୟୋଗଂ ୱେଦିତବ୍ବା। ଇଦଂ ପନ ଯେଭୁୟ୍ୟୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ଅୱୁତ୍ତତ୍ଥା ପନେତ୍ଥ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତା ଏୱ। ଏକେକଚତୁକ୍କୱସେନେତ୍ଥ ନିଯ୍ୟାନେ ଦସ୍ସିତେପି ଚତୁକ୍କନ୍ତୋଗଧସ୍ସ ଏକେକସ୍ସାପି ଭାଗସ୍ସ ନିଯ୍ୟାନସ୍ସ ଉପନିସ୍ସୟତ୍ତା ଏକେକଭାଗୱସେନ ନିଯ୍ୟାନଂ ଦସ୍ସିତଂ। ନ ହି ଏକେକଂ ୱିନା ନିଯ୍ୟାନଂ ହୋତୀତି।

ଦୀଘଂଅସ୍ସାସପସ୍ସାସନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୬୯। ରସ୍ସନିଦ୍ଦେସେ ଇତ୍ତରସଙ୍ଖାତେତି ପରିତ୍ତସଙ୍ଖାତେ କାଲେ। ସେସମେତ୍ଥ ୱୁତ୍ତନୟେନ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

୧୭୦। ସବ୍ବକାୟପଟିସଂୱେଦିନିଦ୍ଦେସେ ଅରୂପଧମ୍ମେସୁ ୱେଦନାୟ ଓଳାରିକତ୍ତା ସୁଖଗ୍ଗହଣତ୍ଥଂ ପଠମଂ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠାରମ୍ମଣସଂୱେଦିକା ୱେଦନା ୱୁତ୍ତା, ତତୋ ୟଂ ୱେଦେତି, ତଂ ସଞ୍ଜାନାତୀତି ଏୱଂ ୱେଦନାୱିସୟସ୍ସ ଆକାରଗ୍ଗାହିକା ସଞ୍ଞା, ତତୋ ସଞ୍ଞାୱସେନ ଅଭିସଙ୍ଖାରିକା ଚେତନା, ତତୋ ‘‘ଫୁଟ୍ଠୋ ୱେଦେତି, ଫୁଟ୍ଠୋ ସଞ୍ଜାନାତି, ଫୁଟ୍ଠୋ ଚେତେତୀ’’ତି (ସଂ। ନି। ୪।୯୩) ୱଚନତୋ ଫସ୍ସୋ, ତତୋ ସବ୍ବେସଂ ସାଧାରଣଲକ୍ଖଣୋ ମନସିକାରୋ, ଚେତନାଦୀହି ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଏୱଂ ତୀସୁ ଖନ୍ଧେସୁ ୱୁତ୍ତେସୁ ତଂନିସ୍ସୟୋ ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧୋ ୱୁତ୍ତୋୱ ହୋତି। ନାମଞ୍ଚାତି ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରଂ ନାମଞ୍ଚ। ନାମକାୟୋ ଚାତି ଇଦଂ ପନ ନାମେନ ନିବ୍ବାନସ୍ସାପି ସଙ୍ଗହିତତ୍ତା ଲୋକୁତ୍ତରାନଞ୍ଚ ଅୱିପସ୍ସନୁପଗତ୍ତା ତଂ ଅପନେତୁଂ ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘କାୟୋ’’ତି ହି ୱଚନେନ ନିବ୍ବାନଂ ଅପନୀତଂ ହୋତି ନିବ୍ବାନସ୍ସ ରାସିୱିନିମୁତ୍ତତ୍ତା। ୟେ ଚ ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରାତି ‘‘ସଞ୍ଞା ଚ ୱେଦନା ଚ ଚେତସିକା ଏତେ ଧମ୍ମା ଚିତ୍ତପଟିବଦ୍ଧା ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରା’’ତି (ପଟି। ମ। ୧।୧୭୪; ମ। ନି। ୧।୪୬୩) ଏୱଂ ୱୁଚ୍ଚମାନାପି ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରା ଇଧ ନାମକାୟେନେୱ ସଙ୍ଗହିତାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ମହାଭୂତାତି ମହନ୍ତପାତୁଭାୱତୋ ମହାଭୂତସାମଞ୍ଞତୋ ମହାପରିହାରତୋ ମହାୱିକାରତୋ ମହନ୍ତଭୂତତ୍ତା ଚାତି ମହାଭୂତା। ତେ ପନ – ପଥୱୀ ଆପୋ ତେଜୋ ୱାୟୋତି ଚତ୍ତାରୋ। ଚତୁନ୍ନଞ୍ଚ ମହାଭୂତାନଂ ଉପାଦାୟରୂପନ୍ତି ଉପୟୋଗତ୍ଥେ ସାମିୱଚନଂ, ଚତ୍ତାରୋ ମହାଭୂତେ ଉପାଦାୟ ନିସ୍ସାୟ ଅମୁଞ୍ଚିତ୍ୱା ପୱତ୍ତରୂପନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତଂ ପନ – ଚକ୍ଖୁ ସୋତଂ ଘାନଂ ଜିୱ୍ହା କାୟୋ ରୂପଂ ସଦ୍ଦୋ ଗନ୍ଧୋ ରସୋ ଇତ୍ଥିନ୍ଦ୍ରିୟଂ ପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିୟଂ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିୟଂ ହଦୟୱତ୍ଥୁ ଓଜା କାୟୱିଞ୍ଞତ୍ତି ୱଚୀୱିଞ୍ଞତ୍ତି ଆକାସଧାତୁ ରୂପସ୍ସ ଲହୁତା ମୁଦୁତା କମ୍ମଞ୍ଞତା ଉପଚୟୋ ସନ୍ତତି ଜରତା ଅନିଚ୍ଚତାତି ଚତୁୱୀସତିୱିଧଂ। ଅସ୍ସାସୋ ଚ ପସ୍ସାସୋ ଚାତି ପାକତିକୋୟେୱ। ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସେ ନିସ୍ସାୟ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ପଟିଭାଗନିମିତ୍ତମ୍ପି ତଦେୱ ନାମଂ ଲଭତି ପଥୱୀକସିଣାଦୀନି ୱିୟ। ରୂପସରିକ୍ଖକତ୍ତା ରୂପନ୍ତି ଚ ନାମଂ ଲଭତି ‘‘ବହିଦ୍ଧା ରୂପାନି ପସ୍ସତୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ସ। ୨୦୪; ଦୀ। ନି। ୩।୩୩୮) ୱିୟ। ନିମିତ୍ତଞ୍ଚ ଉପନିବନ୍ଧନାତି ସତିଉପନିବନ୍ଧନାୟ ନିମିତ୍ତଭୂତଂ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସାନଂ ଫୁସନଟ୍ଠାନଂ। ୟେ ଚ ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି କାୟସଙ୍ଖାରାତି ‘‘ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସା କାୟିକା ଏତେ ଧମ୍ମା କାୟପଟିବଦ୍ଧା କାୟସଙ୍ଖାରା’’ତି (ପଟି। ମ। ୧।୧୭୧; ମ। ନି। ୧।୪୬୩) ଏୱଂ ୱୁଚ୍ଚମାନାପି କାୟସଙ୍ଖାରା ଇଧ ରୂପକାୟେନେୱ ସଙ୍ଗହିତାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ତେକାୟା ପଟିୱିଦିତା ହୋନ୍ତୀତି ଝାନକ୍ଖଣେ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସନିମିତ୍ତକାୟା ୱିପସ୍ସନାକ୍ଖଣେ ଅୱସେସରୂପାରୂପକାୟା ଆରମ୍ମଣତୋ ପଟିୱିଦିତା ହୋନ୍ତି, ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଅସମ୍ମୋହତୋ ପଟିୱିଦିତା ହୋନ୍ତି। ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସୱସେନ ପଟିଲଦ୍ଧଜ୍ଝାନସ୍ସ ୟୋଗିସ୍ସ ଉପ୍ପନ୍ନୱିପସ୍ସନାମଗ୍ଗେପି ସନ୍ଧାୟ ଦୀଘଂ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସୱସେନାତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ଆୱଜ୍ଜତୋ ପଜାନତୋତିଆଦୀନି ସୀଲକଥାୟଂ ୱୁତ୍ତତ୍ଥାନି। ତେ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରେ କାୟେ ଅନ୍ତୋକରିତ୍ୱା ‘‘ସବ୍ବକାୟପଟିସଂୱେଦୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ସବ୍ବକାୟପଟିସଂୱେଦୀ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସାନଂ ସଂୱରଟ୍ଠେନାତିଆଦୀସୁ ‘‘ସବ୍ବକାୟପଟିସଂୱେଦୀ’’ତିୱୁତ୍ତଅସ୍ସାସପସ୍ସାସତୋ ଉପ୍ପନ୍ନଜ୍ଝାନୱିପସ୍ସନାମଗ୍ଗେସୁ ସଂୱରୋୟେୱ ସଂୱରଟ୍ଠେନ ସୀଲୱିସୁଦ୍ଧି। ଅୱିକ୍ଖେପୋୟେୱ ଅୱିକ୍ଖେପଟ୍ଠେନ ଚିତ୍ତୱିସୁଦ୍ଧି। ପଞ୍ଞାୟେୱ ଦସ୍ସନଟ୍ଠେନ ଦିଟ୍ଠିୱିସୁଦ୍ଧି। ଝାନୱିପସ୍ସନାସୁ ୱିରତିଅଭାୱେପି ପାପାଭାୱମତ୍ତମେୱ ସଂୱରୋ ନାମାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

୧୭୧।ପସ୍ସମ୍ଭୟନ୍ତିଆଦୀନଂ ନିଦ୍ଦେସେ କାୟିକାତି ରୂପକାୟେ ଭୱା। କାୟପଟିବଦ୍ଧାତି କାୟଂ ପଟିବଦ୍ଧା କାୟଂ ନିସ୍ସିତା, କାୟେ ସତି ହୋନ୍ତି, ଅସତି ନ ହୋନ୍ତି, ତସ୍ମାୟେୱ ତେ କାୟେନ ସଙ୍ଖରୀୟନ୍ତୀତି କାୟସଙ୍ଖାରା। ପସ୍ସମ୍ଭେନ୍ତୋତି ନିବ୍ବାପେନ୍ତୋ ସନ୍ନିସୀଦାପେନ୍ତୋ। ପସ୍ସମ୍ଭନୱଚନେନେୱ ଓଳାରିକାନଂ ପସ୍ସମ୍ଭନଂ ସିଦ୍ଧଂ। ନିରୋଧେନ୍ତୋତି ଓଳାରିକାନଂ ଅନୁପ୍ପାଦନେନ ନିରୋଧେନ୍ତୋ। ୱୂପସମେନ୍ତୋତି ଓଳାରିକେୟେୱ ଏକସନ୍ତତିପରିଣାମନୟେନ ସନ୍ତଭାୱଂ ନୟନ୍ତୋ। ସିକ୍ଖତୀତି ଅଧିକାରୱସେନ ଅସ୍ସସିସ୍ସାମୀତି ସିକ୍ଖତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ତିସ୍ସୋ ସିକ୍ଖା ସିକ୍ଖତୀତି ୱା ଅତ୍ଥୋ।

ଇଦାନି ଓଳାରିକପସ୍ସମ୍ଭନଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ୟଥାରୂପେହୀତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ୟଥାରୂପେହୀତି ୟାଦିସେହି। ଆନମନାତି ପଚ୍ଛତୋ ନମନା। ୱିନମନାତି ଉଭୟପସ୍ସତୋ ନମନା। ସନ୍ନମନାତି ସବ୍ବତୋପି ନମନ୍ତସ୍ସ ସୁଟ୍ଠୁ ନମନା। ପଣମନାତି ପୁରତୋ ନମନା। ଇଞ୍ଜନାତି କମ୍ପନା। ଫନ୍ଦନାତି ଈସକଂ ଚଲନା। ପକମ୍ପନାତି ଭୁସଂ କମ୍ପନା। ୟଥାରୂପେହି କାୟସଙ୍ଖାରେହି କାୟସ୍ସ ଆନମନା...ପେ... ପକମ୍ପନା, ତଥାରୂପଂ କାୟସଙ୍ଖାରଂ ପସ୍ସମ୍ଭୟନ୍ତି ଚ, ୟା କାୟସ୍ସ ଆନମନା...ପେ... ପକମ୍ପନା, ତଞ୍ଚ ପସ୍ସମ୍ଭୟନ୍ତି ଚ ସମ୍ବନ୍ଧୋ କାତବ୍ବୋ। କାୟସଙ୍ଖାରେସୁ ହି ପସ୍ସମ୍ଭିତେସୁ କାୟସ୍ସ ଆନମନାଦୟୋ ଚ ପସ୍ସମ୍ଭିତାୟେୱ ହୋନ୍ତୀତି। ୟଥାରୂପେହି କାୟସଙ୍ଖାରେହି କାୟସ୍ସ ନ ଆନମନାଦିକା ହୋତି, ତଥାରୂପଂ ସନ୍ତଂ ସୁଖୁମମ୍ପି କାୟସଙ୍ଖାରଂ ପସ୍ସମ୍ଭୟନ୍ତି ଚ, ୟା କାୟସ୍ସ ନ ଆନମନାଦିକା, ତଞ୍ଚ ସନ୍ତଂ ସୁଖୁମଂ ପସ୍ସମ୍ଭୟନ୍ତି ଚ ସମ୍ବନ୍ଧତୋ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ସନ୍ତଂ ସୁଖୁମନ୍ତି ଚ ଭାୱନପୁଂସକୱଚନମେତଂ। ଇତି କିରାତି ଏତ୍ଥ ଇତି ଏୱମତ୍ଥେ, କିର ୟଦିଅତ୍ଥେ। ୟଦି ଏୱଂ ସୁଖୁମକେପି ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସେ ପସ୍ସମ୍ଭୟଂ ଅସ୍ସସିସ୍ସାମି ପସ୍ସସିସ୍ସାମୀତି ସିକ୍ଖତୀତି ଚୋଦକେନ ଚୋଦନା ଆରଦ୍ଧା ହୋତି। ଅଥ ୱା କିରାତି ଚୋଦକୱଚନତ୍ତା ଅସଦ୍ଦହନତ୍ଥେ ଅସହନତ୍ଥେ ପରୋକ୍ଖତ୍ଥେ ଚ ୟୁଜ୍ଜତିୟେୱ, ଏୱଂ ସୁଖୁମାନମ୍ପି ପସ୍ସମ୍ଭନଂ ସିକ୍ଖତୀତି ନ ସଦ୍ଦହାମି ନ ସହାମି ଅପଚ୍ଚକ୍ଖଂ ମେତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ଏୱଂ ସନ୍ତେତି ଏୱଂ ସୁଖୁମାନଂ ପସ୍ସମ୍ଭନେ ସନ୍ତେ। ୱାତୂପଲଦ୍ଧିୟା ଚ ପଭାୱନା ନ ହୋତୀତି ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସୱାତସ୍ସ ଉପଲଦ୍ଧିୟା। ଉପଲଦ୍ଧୀତି ୱିଞ୍ଞାଣଂ। ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସୱାତଂ ଉପଲଦ୍ଧୁମାନସ୍ସ ତଦାରମ୍ମଣସ୍ସ ଭାୱନାୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପଭାୱନା ଉପ୍ପାଦନା ନ ହୋତି, ତସ୍ସ ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ଭାୱନା ନ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସାନଞ୍ଚ ପଭାୱନା ନ ହୋତୀତି ଭାୱନାୟ ସୁଖୁମକାନମ୍ପି ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସାନଂ ନିରୋଧନତୋ ତେସଞ୍ଚ ଉପ୍ପାଦନା ପୱତ୍ତନା ନ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଆନାପାନସ୍ସତିୟା ଚ ପଭାୱନା ନ ହୋତୀତି ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସାଭାୱତୋୟେୱ ତଦାରମ୍ମଣାୟ ଭାୱନାୱିଞ୍ଞାଣସମ୍ପୟୁତ୍ତାୟ ସତିୟା ଚ ପୱତ୍ତନା ନ ହୋତି। ତସ୍ମାୟେୱ ତଂସମ୍ପୟୁତ୍ତସ୍ସ ଆନାପାନସ୍ସତିସମାଧିସ୍ସ ଚ ଭାୱନା ନ ହୋତି। ନ ଚ ନଂ ତନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଚ ନନ୍ତି ନିପାତମତ୍ତଂ ‘‘ଭିକ୍ଖୁ ଚ ନ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ପାରା। ୨୭୩) ୱିୟ। ତଂ ୱୁତ୍ତୱିଧିଂ ସମାପତ୍ତିଂ ପଣ୍ଡିତା ନ ସମାପଜ୍ଜନ୍ତିପି ତତୋ ନ ୱୁଟ୍ଠହନ୍ତିପୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଚୋଦନାପକ୍ଖସ୍ସ ପରିହାରୱଚନେ ଇତି କିରାତି ଏୱମେୱ। ଏତ୍ଥ ଏୱକାରତ୍ଥେ କିରସଦ୍ଦୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଏୱଂ ସନ୍ତେତି ଏୱଂ ପସ୍ସମ୍ଭନେ ସନ୍ତେ ଏୱ।

ୟଥା କଥଂ ୱିୟାତି ୟଥା ତଂ ୱୁତ୍ତୱିଧାନଂ ହୋତି, ତଥା ତଂ କଥଂ ୱିୟାତି ଉପମଂ ପୁଚ୍ଛତି। ଇଦାନି ସେୟ୍ୟଥାପୀତି ତଂ ଉପମଂ ଦସ୍ସେତି। କଂସେତି କଂସମୟଭାଜନେ। ନିମିତ୍ତନ୍ତି ତେସଂ ସଦ୍ଦାନଂ ଆକାରଂ। ‘‘ନିମିତ୍ତ’’ନ୍ତି ଚ ସାମିଅତ୍ଥେ ଉପୟୋଗୱଚନଂ, ନିମିତ୍ତସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ। ସଦ୍ଦନିମିତ୍ତଞ୍ଚ ସଦ୍ଦତୋ ଅନଞ୍ଞଂ। ସୁଗ୍ଗହିତତ୍ତାତି ସୁଟ୍ଠୁ ଉଗ୍ଗହିତତ୍ତା। ସୁଗହିତତ୍ତାତିପି ପାଠୋ, ସୁଟ୍ଠୁ ଗହିତତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ସୁମନସିକତତ୍ତାତି ସୁଟ୍ଠୁ ଆୱଜ୍ଜିତତ୍ତା। ସୂପଧାରିତତ୍ତାତି ସୁଟ୍ଠୁ ଚିତ୍ତେ ଠପିତତ୍ତା। ସୁଖୁମସଦ୍ଦନିମିତ୍ତାରମ୍ମଣତାପୀତି ତଦା ସୁଖୁମାନମ୍ପି ସଦ୍ଦାନଂ ନିରୁଦ୍ଧତ୍ତା ଅନୁଗ୍ଗହିତସଦ୍ଦନିମିତ୍ତସ୍ସ ଅନାରମ୍ମଣମ୍ପି ସୁଖୁମତରଂ ସଦ୍ଦନିମିତ୍ତଂ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ସୁଖୁମତରଂ ସଦ୍ଦନିମିତ୍ତାରମ୍ମଣମ୍ପି ଚିତ୍ତଂ ପୱତ୍ତତି, ସୁଖୁମତରସଦ୍ଦନିମିତ୍ତାରମ୍ମଣଭାୱତୋପୀତି ୱା ଅତ୍ଥୋ। ଇମିନାୱ ନୟେନ ଅପ୍ପନାୟମ୍ପି ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ପସ୍ସମ୍ଭୟନ୍ତିଆଦୀସୁ ‘‘ପସ୍ସମ୍ଭୟଂ କାୟସଙ୍ଖାର’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତା ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସା କାୟୋତି ୱା ‘‘ପସ୍ସମ୍ଭୟଂ କାୟସଙ୍ଖାର’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସା କାୟୋତି ୱା ୟୋଜନା ୱେଦିତବ୍ବା। ଭାୱନାୱିସୁଦ୍ଧିୟା କାୟସଙ୍ଖାରେ ପସ୍ସମ୍ଭମାନେପି ଓଳାରିକଂ କାୟସଙ୍ଖାରଂ ପସ୍ସମ୍ଭେମୀତି ୟୋଗିନୋ ଆଭୋଗେ ସତି ତେନାଦରେନ ଅତିୱିୟ ପସ୍ସମ୍ଭତି। ଅନୁପଟ୍ଠହନ୍ତମ୍ପି ସୁଖୁମଂ ସୁଆନୟଂ ହୋତି।

ଅଟ୍ଠଅନୁପସ୍ସନାଞାଣାନୀତି ‘‘ଦୀଘଂ ରସ୍ସଂ ସବ୍ବକାୟପଟିସଂୱେଦୀ ପସ୍ସମ୍ଭୟଂ କାୟସଙ୍ଖାର’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତେସୁ ଚତୂସୁ ୱତ୍ଥୂସୁ ଅସ୍ସାସୱସେନ ଚତସ୍ସୋ, ପସ୍ସାସୱସେନ ଚତସ୍ସୋତି ଅଟ୍ଠ ଅନୁପସ୍ସନାଞାଣାନି। ଅଟ୍ଠ ଚ ଉପଟ୍ଠାନାନୁସ୍ସତିୟୋତି ‘‘ଦୀଘଂ ଅସ୍ସାସୱସେନ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଏକଗ୍ଗତଂ ଅୱିକ୍ଖେପଂ ପଜାନତୋ ସତି ଉପଟ୍ଠିତା ହୋତୀ’’ତିଆଦିନା (ପଟି। ମ। ୧।୧୭୦) ନୟେନ ୱୁତ୍ତେସୁ ଚତୂସୁ ୱତ୍ଥୂସୁ ଅସ୍ସାସୱସେନ ଚତସ୍ସୋ, ପସ୍ସାସୱସେନ ଚତସ୍ସୋତି ଅଟ୍ଠ ଚ ଉପଟ୍ଠାନାନୁସ୍ସତିୟୋ। ଅଟ୍ଠ ଚୁପଟ୍ଠାନାନୁସ୍ସତିୟୋତିପି ପାଠୋ। ଚତ୍ତାରି ସୁତ୍ତନ୍ତିକୱତ୍ଥୂନୀତି ଭଗୱତା ଆନାପାନସ୍ସତିସୁତ୍ତନ୍ତେ (ମ। ନି। ୩।୧୪୪ ଆଦୟୋ) ୱୁତ୍ତା ପଠମଚତୁକ୍କୱସେନ ଚତ୍ତାରି ସୁତ୍ତନ୍ତିକୱତ୍ଥୂନୀତି।

ପଠମଚତୁକ୍କନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୭୨। ଦୁତିଯଚତୁକ୍କସ୍ସ ପୀତିପଟିସଂୱେଦିନିଦ୍ଦେସେ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ପୀତି ପାମୋଜ୍ଜନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପୀତୀତି ମୂଲପଦଂ। ପାମୋଜ୍ଜନ୍ତି ତସ୍ସ ଅତ୍ଥପଦଂ, ପମୁଦିତଭାୱୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଯା ପୀତି ପାମୋଜ୍ଜନ୍ତିଆଦୀସୁ ଯା ''ପୀତୀ''ତି ଚ ''ପାମୋଜ୍ଜ''ନ୍ତି ଚ ଏୱମାଦୀନି ନାମାନି ଲଭତି, ସା ପୀତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତତ୍ଥ ପୀତୀତି ସଭାୱପଦଂ। ପମୁଦିତସ୍ସ ଭାୱୋ ପାମୋଜ୍ଜଂ। ଆମୋଦନାକାରୋ ଆମୋଦନା। ପମୋଦନାକାରୋ ପମୋଦନା। ଯଥା ୱା ଭେସଜ୍ଜାନଂ ୱା ତେଲାନଂ ୱା ଉଣ୍ହୋଦକସୀତୋଦକାନଂ ୱା ଏକତୋକରଣଂ ମୋଦନାତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଏୱମଯମ୍ପି ଧମ୍ମାନଂ ଏକତୋକରଣେନ ମୋଦନା, ଉପସଗ୍ଗୱସେନ ପନ ପଦଂ ମଣ୍ଡେତ୍ୱା ଆମୋଦନା ପମୋଦନାତି ୱୁତ୍ତଂ। ହାସେତୀତି ହାସୋ, ପହାସେତୀତି ପହାସୋ, ହଟ୍ଠପହଟ୍ଠାକାରାନମେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ୱିତ୍ତୀତି ୱିତ୍ତଂ, ଧନସ୍ସେତଂ ନାମଂ। ଅଯଂ ପନ ସୋମନସ୍ସପଚ୍ଚଯତ୍ତା ୱିତ୍ତିସରିକ୍ଖତାଯ ୱିତ୍ତି। ଯଥା ହି ଧନିନୋ ଧନଂ ପଟିଚ୍ଚ ସୋମନସ୍ସଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଏୱଂ ପୀତିମତୋପି ପୀତିଂ ପଟିଚ୍ଚ ସୋମନସ୍ସଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ତସ୍ମା ''ୱିତ୍ତୀ''ତି ୱୁତ୍ତା। ତୁଟ୍ଠିସଭାୱସଣ୍ଠିତାଯ ହି ପୀତିଯା ଏତଂ ନାମଂ। ପୀତିମା ପନ ପୁଗ୍ଗଲୋ କାଯଚିତ୍ତାନଂ ଉଗ୍ଗତତ୍ତା ଅବ୍ଭୁଗ୍ଗତତ୍ତା ''ଉଦଗ୍ଗୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଉଦଗ୍ଗସ୍ସ ଭାୱୋ ଓଦଗ୍ଗଂ। ଅତ୍ତନୋ ମନତା ଅତ୍ତମନତା। ଅନଭିରଦ୍ଧସ୍ସ ହି ମନୋ ଦୁକ୍ଖପଦଟ୍ଠାନତ୍ତା ନ ଅତ୍ତନୋ ମନୋ ନାମ ହୋତି, ଅଭିରଦ୍ଧସ୍ସ ସୁଖପଦଟ୍ଠାନତ୍ତା ଅତ୍ତନୋ ମନୋ ନାମ ହୋତି, ଇତି ଅତ୍ତନୋ ମନତା ଅତ୍ତମନତା, ସକମନତା ସକମନସ୍ସ ଭାୱୋତି ଅତ୍ଥୋ। ସା ପନ ଯସ୍ମା ନ ଅଞ୍ଞସ୍ସ କସ୍ସଚି ଅତ୍ତନୋ ମନତା, ଚିତ୍ତସ୍ସେୱ ପନେସୋ ଭାୱୋ ଚେତସିକୋ ଧମ୍ମୋ, ତସ୍ମା ଅତ୍ତମନତା ଚିତ୍ତସ୍ସାତି ୱୁତ୍ତା। ସେସମେତ୍ଥ ଚ ଉପରି ଚ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନଯେନ ଯୋଜେତ୍ୱା ୱେଦିତବ୍ବଂ।

୧୭୩। ସୁଖପଟିସଂୱେଦିନିଦ୍ଦେସେ ଦ୍ୱେ ସୁଖାନୀତି ସମଥୱିପସ୍ସନାଭୂମିଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ। କାଯିକଞ୍ହି ସୁଖଂ ୱିପସ୍ସନାଯ ଭୂମି, ଚେତସିକଂ ସୁଖଂ ସମଥସ୍ସ ଚ ୱିପସ୍ସନାଯ ଚ ଭୂମି। କାଯିକନ୍ତି ପସାଦକାଯଂ ୱିନା ଅନୁପ୍ପତ୍ତିତୋ କାଯେ ନିଯୁତ୍ତନ୍ତି କାଯିକଂ। ଚେତସିକନ୍ତି ଅୱିପ୍ପଯୋଗୱସେନ ଚେତସି ନିଯୁତ୍ତନ୍ତି ଚେତସିକଂ। ତତ୍ଥ କାଯିକପଦେନ ଚେତସିକଂ ସୁଖଂ ପଟିକ୍ଖିପତି, ସୁଖପଦେନ କାଯିକଂ ଦୁକ୍ଖଂ। ତଥା ଚେତସିକପଦେନ କାଯିକଂ ସୁଖଂ ପଟିକ୍ଖିପତି, ସୁଖପଦେନ ଚେତସିକଂ ଦୁକ୍ଖଂ। ସାତନ୍ତି ମଧୁରଂ ସୁମଧୁରଂ। ସୁଖନ୍ତି ସୁଖମେୱ, ନ ଦୁକ୍ଖଂ। କାଯସମ୍ଫସ୍ସଜନ୍ତି କାଯସମ୍ଫସ୍ସେ ଜାତଂ। ସାତଂ ସୁଖଂୱେଦଯିତନ୍ତି ସାତଂ ୱେଦଯିତଂ, ନ ଅସାତଂ ୱେଦଯିତଂ। ସୁଖଂ ୱେଦଯିତଂ, ନ ଦୁକ୍ଖଂ ୱେଦଯିତଂ। ପରତୋ ତୀଣି ପଦାନି ଇତ୍ଥିଲିଙ୍ଗୱସେନ ୱୁତ୍ତାନି। ସାତା ୱେଦନା, ନ ଅସାତା। ସୁଖା ୱେଦନା, ନ ଦୁକ୍ଖାତି ଅଯମେୱ ପନେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ।

ଚେତସିକସୁଖନିଦ୍ଦେସୋ ୱୁତ୍ତପଟିପକ୍ଖନଯେନ ଯୋଜେତବ୍ବୋ। ତେ ସୁଖାତି ଲିଙ୍ଗୱିପଲ୍ଲାସୋ କତୋ, ତାନି ସୁଖାନୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସେସମେତ୍ଥ ଚତୁକ୍କେ ହେଟ୍ଠା ପଠମଚତୁକ୍କେ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଚତ୍ତାରି ସୁତ୍ତନ୍ତିକୱତ୍ଥୂନି ଦୁତିଯଚତୁକ୍କୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବାନୀତି।

ଦୁତିଯଚତୁକ୍କନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୭୬। ତତିଯଚତୁକ୍କନିଦ୍ଦେସେ ଚିତ୍ତନ୍ତି ମୂଲପଦଂ। ୱିଞ୍ଞାଣନ୍ତି ଅତ୍ଥପଦଂ। ଯଂ ଚିତ୍ତନ୍ତିଆଦି ପୀତିଯଂ ୱୁତ୍ତନଯେନ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ତତ୍ଥ ଚିତ୍ତନ୍ତିଆଦୀସୁ ଚିତ୍ତୱିଚିତ୍ତତାଯ ଚିତ୍ତଂ। ଆରମ୍ମଣଂ ମିନମାନଂ ଜାନାତୀତି ମନୋ। ମାନସନ୍ତି ମନୋଯେୱ। ''ଅନ୍ତଲିକ୍ଖଚରୋ ପାସୋ, ୟ୍ୱାଯଂ ଚରତି ମାନସୋ''ତି (ସଂ। ନି। ୧।୧୫୧; ମହାୱ। ୩୩) ହି ଏତ୍ଥ ପନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତକଧମ୍ମୋ ମାନସୋତି ୱୁତ୍ତୋ।

''କଥଞ୍ହି ଭଗୱା ତୁୟ୍ହଂ, ସାୱକୋ ସାସନେ ରତୋ;

ଅପ୍ପତ୍ତମାନସୋ ସେକ୍ଖୋ, କାଲଂ କଯିରା ଜନେ ସୁତା''ତି। (ସଂ। ନି। ୧।୧୫୯) –

ଏତ୍ଥ ଅରହତ୍ତଂ ମାନସନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଇଧ ପନ ମନୋୱ ମାନସଂ। ବ୍ୟଞ୍ଜନୱସେନ ହେତଂ ପଦଂ ୱଡ୍ଢିତଂ।

ହଦଯନ୍ତି ଚିତ୍ତଂ। ''ଚିତ୍ତଂ ୱା ତେ ଖିପିସ୍ସାମି, ହଦଯଂ ୱା ତେ ଫାଲେସ୍ସାମୀ''ତି (ସଂ। ନି। ୧।୨୩୭; ସୁ। ନି। ଆଳୱକସୁତ୍ତ) ଏତ୍ଥ ଉରୋ ହଦଯନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ''ହଦଯା ହଦଯଂ ମଞ୍ଞେ ଅଞ୍ଞାଯ ତଚ୍ଛତୀ''ତି (ମ। ନି। ୧।୬୩) ଏତ୍ଥ ଚିତ୍ତଂ। ''ୱକ୍କଂ ହଦଯ''ନ୍ତି (ଦୀ। ନି। ୨।୩୭୭; ମ। ନି। ୧।୧୧୦) ଏତ୍ଥ ହଦଯୱତ୍ଥୁ। ଇଧ ପନ ଚିତ୍ତମେୱ ଅବ୍ଭନ୍ତରଟ୍ଠେନ ''ହଦଯ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତଦେୱ ପରିସୁଦ୍ଧଟ୍ଠେନ ପଣ୍ଡରଂ। ଭୱଙ୍ଗଂ ସନ୍ଧାଯେତଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଯଥାହ – ''ପଭସ୍ସରମିଦଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଚିତ୍ତଂ, ତଞ୍ଚ ଖୋ ଆଗନ୍ତୁକେହି ଉପକ୍କିଲେସେହି ଉପକ୍କିଲିଟ୍ଠ''ନ୍ତି (ଅ। ନି। ୧।୪୯)। ତତୋ ନିକ୍ଖନ୍ତତ୍ତା ପନ ଅକୁସଲମ୍ପି ଗଙ୍ଗାଯ ନିକ୍ଖନ୍ତା ନଦୀ ଗଙ୍ଗା ୱିଯ, ଗୋଧାୱରିତୋ ନିକ୍ଖନ୍ତା ଗୋଧାୱରୀ ୱିଯ ଚ ''ପଣ୍ଡର''ନ୍ତେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ଯସ୍ମା ପନ ଆରମ୍ମଣୱିଜାନନଲକ୍ଖଣଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପକ୍କିଲେସେନ କିଲେସୋ ନ ହୋତି, ସଭାୱତୋ ପରିସୁଦ୍ଧମେୱ ହୋତି, ଉପକ୍କିଲେସଯୋଗେ ପନ ସତି ଉପକ୍କିଲିଟ୍ଠଂ ନାମ ହୋତି, ତସ୍ମାପି ''ପଣ୍ଡର''ନ୍ତି ୱତ୍ତୁଂ ଯୁଜ୍ଜତି।

ମନୋ ମନାୟତନନ୍ତି ଇଧ ପନ ମନୋଗହଣଂ ମନସ୍ସେୱ ଆୟତନଭାୱଦୀପନତ୍ଥଂ। ତେନେତଂ ଦୀପେତି – ‘‘ନୟିଦଂ ଦେୱାୟତନଂ ୱିୟ ମନସ୍ସ ଆୟତନତ୍ତା ମନାୟତନଂ, ଅଥ ଖୋ ମନୋ ଏୱ ଆୟତନଂ ମନାୟତନ’’ନ୍ତି।

ଆୟତନଟ୍ଠୋ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତୋୟେୱ। ମନତେ ଇତି ମନୋ, ୱିଜାନାତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଟ୍ଠକଥାଚରିୟା ପନାହୁ – ନାଳିୟା ମିନମାନୋ ୱିୟ ମହାତୁଲାୟ ଧାରୟମାନୋ ୱିୟ ଚ ଆରମ୍ମଣଂ ଜାନାତୀତି ମନୋ, ତଦେୱ ମନନଲକ୍ଖଣେ ଇନ୍ଦଟ୍ଠଂ କାରେତୀତି ଇନ୍ଦ୍ରିୟଂ, ମନୋୱ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଂ ମନିନ୍ଦ୍ରିୟଂ।

ୱିଜାନାତୀତି ୱିଞ୍ଞାଣଂ। ୱିଞ୍ଞାଣମେୱ ଖନ୍ଧୋ ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧୋ। ରୁଳ୍ହିତୋ ଖନ୍ଧୋ ୱୁତ୍ତୋ। ରାସଟ୍ଠେନ ହି ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ଏକଦେସୋ ଏକଂ ୱିଞ୍ଞାଣଂ। ତସ୍ମା ଯଥା ରୁକ୍ଖସ୍ସ ଏକଦେସଂ ଛିନ୍ଦନ୍ତୋ ରୁକ୍ଖଂ ଛିନ୍ଦତୀତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଏୱମେୱ ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ଏକଦେସଭୂତଂ ଏକମ୍ପି ୱିଞ୍ଞାଣଂ ରୁଳ୍ହିତୋ ‘‘ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଯସ୍ମା ପନ ରାସଟ୍ଠୋୟେୱ ଖନ୍ଧଟ୍ଠୋ ନ ହୋତି, କୋଟ୍ଠାସଟ୍ଠୋପି ଖନ୍ଧଟ୍ଠୋୟେୱ, ତସ୍ମା କୋଟ୍ଠାସଟ୍ଠେନ ୱିଞ୍ଞାଣକୋଟ୍ଠାସୋତିପି ଅତ୍ଥୋ। ତଜ୍ଜା ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୂତି ତେସଂ ଫସ୍ସାଦୀନଂ ସମ୍ପୟୁତ୍ତଧମ୍ମାନଂ ଅନୁଚ୍ଛୱିକା ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁ। ଇମସ୍ମିଞ୍ହି ପଦେ ଏକମେୱ ଚିତ୍ତଂ ମିନନଟ୍ଠେନ ମନୋ, ୱିଜାନନଟ୍ଠେନ ୱିଞ୍ଞାଣଂ, ସଭାୱଟ୍ଠେନ, ନିସ୍ସତ୍ତଟ୍ଠେନ ୱା ଧାତୂତି ତୀହି ନାମେହି ୱୁତ୍ତଂ।

୧୭୭।

ଅଭିପ୍ପମୋଦୋତି ଅଧିକା ତୁଟ୍ଠି।

୧୭୮। ସମାଧିନିଦ୍ଦେସେ ଅଚଲଭାୱେନ ଆରମ୍ମଣେ ତିଟ୍ଠତୀତି ଠିତି। ପରତୋ ପଦଦ୍ୱୟଂ ଉପସଗ୍ଗୱସେନ ୱଡ୍ଢିତଂ । ଅପିଚ ସମ୍ପୟୁତ୍ତଧମ୍ମେ ଆରମ୍ମଣମ୍ହି ସମ୍ପିଣ୍ଡେତ୍ୱା ତିଟ୍ଠତୀତି ସଣ୍ଠିତି। ଆରମ୍ମଣଂ ଓଗାହେତ୍ୱା ଅନୁପୱିସିତ୍ୱା ତିଟ୍ଠତୀତି ଅୱଟ୍ଠିତି। କୁସଲପକ୍ଖସ୍ମିଂ ହି ଚତ୍ତାରୋ ଧମ୍ମା ଆରମ୍ମଣଂ ଓଗାହନ୍ତି ସଦ୍ଧା ସତି ସମାଧି ପଞ୍ଞାତି। ତେନେୱ ସଦ୍ଧା ‘‘ଓକପ୍ପନା’’ତି ୱୁତ୍ତା, ସତି ‘‘ଅପିଲାପନତା’’ତି, ସମାଧି ‘‘ଅୱଟ୍ଠିତୀ’’ତି, ପଞ୍ଞା ‘‘ପରିୟୋଗାହନା’’ତି। ଅକୁସଲପକ୍ଖେ ପନ ତୟୋ ଧମ୍ମା ଆରମ୍ମଣଂ ଓଗାହନ୍ତି ତଣ୍ହା ଦିଟ୍ଠି ଅୱିଜ୍ଜାତି। ତେନେୱ ତେ ‘‘ଓଘା’’ତି ୱୁତ୍ତା। ଉଦ୍ଧଚ୍ଚୱିଚିକିଚ୍ଛାୱସେନ ପୱତ୍ତସ୍ସ ୱିସାହାରସ୍ସ ପଟିପକ୍ଖତୋ ଅୱିସାହାରୋ, ଅୱିସାହରଣନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଉଦ୍ଧଚ୍ଚୱିଚିକିଚ୍ଛାୱସେନେୱ ଗଚ୍ଛନ୍ତଂ ଚିତ୍ତଂ ୱିକ୍ଖିପତି ନାମ, ଅୟଂ ପନ ତଥା ନ ହୋତୀତି ଅୱିକ୍ଖେପୋ। ଉଦ୍ଧଚ୍ଚୱିଚିକିଚ୍ଛାୱସେନେୱ ଚିତ୍ତଂ ୱିସାହଟଂ ନାମ ହୋତି, ଇତୋ ଚିତୋ ଚ ହରୀୟତି, ଅୟଂ ପନ ଅୱିସାହଟସ୍ସ ମାନସସ୍ସ ଭାୱୋତି ଅୱିସାହଟମାନସତା।

ସମଥୋତି ତିୱିଧୋ ସମଥୋ ଚିତ୍ତସମଥୋ ଅଧିକରଣସମଥୋ ସବ୍ବସଙ୍ଖାରସମଥୋତି। ତତ୍ଥ ଅଟ୍ଠସୁ ସମାପତ୍ତୀସୁ ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତା ଚିତ୍ତସମଥୋ ନାମ। ତଞ୍ହି ଆଗମ୍ମ ଚିତ୍ତଚଲନଂ ଚିତ୍ତୱିପ୍ଫନ୍ଦନଂ ସମ୍ମତି ୱୂପସମ୍ମତି, ତସ୍ମା ସୋ ‘‘ଚିତ୍ତସମଥୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ସମ୍ମୁଖାୱିନୟାଦିସତ୍ତୱିଧୋ ଅଧିକରଣସମଥୋ ନାମ। ତଞ୍ହି ଆଗମ୍ମ ତାନି ତାନି ଅଧିକରଣାନି ସମ୍ମନ୍ତି ୱୂପସମ୍ମନ୍ତି, ତସ୍ମା ସୋ ‘‘ଅଧିକରଣସମଥୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଯସ୍ମା ପନ ସବ୍ବେ ସଙ୍ଖାରା ନିବ୍ବାନଂ ଆଗମ୍ମ ସମ୍ମନ୍ତି ୱୂପସମ୍ମନ୍ତି, ତସ୍ମା ତଂ ସବ୍ବସଙ୍ଖାରସମଥୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଇମସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ଚିତ୍ତସମଥୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ। ସମାଧିଲକ୍ଖଣେ ଇନ୍ଦଟ୍ଠଂ କାରେତୀତି ସମାଧିନ୍ଦ୍ରିୟଂ। ଉଦ୍ଧଚ୍ଚେ ନ କମ୍ପତୀତି ସମାଧିବଲଂ। ସମ୍ମାସମାଧୀତି ଯାଥାୱସମାଧି ନିୟ୍ୟାନିକସମାଧି କୁସଲସମାଧି।

୧୭୯।ରାଗତୋ ୱିମୋଚୟଂ ଚିତ୍ତନ୍ତିଆଦୀହି ଦସହି କିଲେସୱତ୍ଥୂହି ୱିମୋଚନଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଥିନଗ୍ଗହଣେନେୱ ଚେତ୍ଥ ମିଦ୍ଧଗ୍ଗହଣଂ, ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଗ୍ଗହଣେନେୱ ଚ କୁକ୍କୁଚ୍ଚଗ୍ଗହଣଂ କତଂ ହୋତୀତି ଅଞ୍ଞେସୁ ପାଠେସୁ ସହଚାରିତ୍ତା କିଲେସୱତ୍ଥୁତୋ ୱିମୋଚନୱଚନେନେୱ ପଠମଜ୍ଝାନାଦୀହି ନୀୱରଣାଦିତୋ ୱିମୋଚନଂ, ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଦୀହି ନିଚ୍ଚସଞ୍ଞାଦିତୋ ଚ ୱିମୋଚନଂ ୱୁତ୍ତମେୱ ହୋତୀତି। କଥଂ ତଂ ଚିତ୍ତଂ ଅନୁପସ୍ସତୀତି ଏତ୍ଥ ପେୟ୍ୟାଲେ ଚ ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଦୀହି ନିଚ୍ଚସଞ୍ଞାଦୀନଂ ପହାନଂ ୱୁତ୍ତମେୱ। ଚତ୍ତାରି ସୁତ୍ତନ୍ତିକୱତ୍ଥୂନି ତତିୟଚତୁକ୍କୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବାନୀତି।

ତତିୟଚତୁକ୍କନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୮୦। ଚତୁତ୍ଥଚତୁକ୍କନିଦ୍ଦେସେ ‘‘ଅନିଦ୍ଦିଟ୍ଠେ ନପୁଂସକ’’ନ୍ତି ୱଚନତୋ ଅସୁକନ୍ତି ଅନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ‘‘ଅନିଚ୍ଚନ୍ତି କିଂ ଅନିଚ୍ଚ’’ନ୍ତି ନପୁଂସକୱଚନେନ ପୁଚ୍ଛା କତା। ଉପ୍ପାଦୱୟଟ୍ଠେନାତି ଉପ୍ପାଦୱୟସଙ୍ଖାତେନ ଅତ୍ଥେନ, ଉପ୍ପାଦୱୟସଭାୱେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା ସଭାୱଲକ୍ଖଣଂ, ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଖନ୍ଧାନଂ ଉପ୍ପାଦୱୟା ୱିକାରଲକ୍ଖଣଂ। ଏତେନ ହୁତ୍ୱା ଅଭାୱେନ ଅନିଚ୍ଚାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତେନେୱ ଚ ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ‘‘ସଙ୍ଖତଲକ୍ଖଣୱସେନ ଅନିଚ୍ଚତାତି ତେସଂୟେୱ ଉପ୍ପାଦୱୟଞ୍ଞଥତ୍ତ’’ନ୍ତି ଚ ୱତ୍ୱାପି ‘‘ହୁତ୍ୱା ଅଭାୱୋ ୱା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏତେନ ହୁତ୍ୱା ଅଭାୱାକାରୋ ଅନିଚ୍ଚଲକ୍ଖଣନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ‘‘ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଖନ୍ଧାନଂ ଉଦୟବ୍ବୟଂ ପସ୍ସନ୍ତୋ ଇମାନି ପଞ୍ଞାସ ଲକ୍ଖଣାନୀ’’ତି ପେୟ୍ୟାଲଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଧମ୍ମାତି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦୟୋ ଯଥାୱୁତ୍ତଧମ୍ମା।

ୱିରାଗାନୁପସ୍ସୀନିଦ୍ଦେସେ ରୂପେ ଆଦୀନଵଂ ଦିସ୍ୱାତି ଭଙ୍ଗାନୁପସ୍ସନତୋ ପଟ୍ଠାଯ ପରତୋ ୱୁତ୍ତେହି ଅନିଚ୍ଚଟ୍ଠାଦୀହି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେ ଆଦୀନଵଂ ଦିସ୍ୱା। ରୂପୱିରାଗେତି ନିବ୍ବାନେ। ନିବ୍ବାନଞ୍ହି ଆଗମ୍ମ ରୂପଂ ୱିରଜ୍ଜତି ଅପୁନରୁପ୍ପତ୍ତିଧମ୍ମତଂ ଆପଜ୍ଜନେନ ନିରୁଜ୍ଝତି, ତସ୍ମା ନିବ୍ବାନଂ ‘‘ରୂପୱିରାଗୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଛନ୍ଦଜାତୋ ହୋତୀତି ଅନୁସ୍ସୱୱସେନ ଉପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମଚ୍ଛନ୍ଦୋ ହୋତି। ସଦ୍ଧାଧିମୁତ୍ତୋତି ତସ୍ମିଂଯେୱ ନିବ୍ବାନେ ସଦ୍ଧାଯ ଚ ଅଧିମୁତ୍ତୋ ନିଚ୍ଛିତୋ। ଚିତ୍ତଞ୍ଚସ୍ସ ସ୍ୱାଧିଟ୍ଠିତନ୍ତି ଅସ୍ସ ଯୋଗିସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ ଖଯୱିରାଗସଙ୍ଖାତେ ରୂପଭଙ୍ଗେ ଆରମ୍ମଣୱସେନ , ଅଚ୍ଚନ୍ତୱିରାଗସଙ୍ଖାତେ ରୂପୱିରାଗେ ନିବ୍ବାନେ ଅନୁସ୍ସୱୱସେନ ସୁଟ୍ଠୁ ଅଧିଟ୍ଠିତଂ ସୁଟ୍ଠୁ ପତିଟ୍ଠିତଂ ହୋତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧତୋ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ରୂପେ ୱିରାଗାନୁପସ୍ସୀତି ରୂପସ୍ସ ଖଯୱିରାଗୋ ରୂପେ ୱିରାଗୋତି ପକତିଭୁମ୍ମୱଚନେନ ୱୁତ୍ତୋ। ରୂପସ୍ସ ଅଚ୍ଚନ୍ତୱିରାଗୋ ରୂପେ ୱିରାଗୋତି ନିମିତ୍ତତ୍ଥେ ଭୁମ୍ମୱଚନେନ ୱୁତ୍ତୋ। ତଂ ଦୁୱିଧମ୍ପି ୱିରାଗଂ ଆରମ୍ମଣତୋ ଅଜ୍ଝାସଯତୋ ଚ ଅନୁପସ୍ସନସୀଲୋ ‘‘ରୂପେ ୱିରାଗାନୁପସ୍ସୀ’’ତି ୱୁତ୍ତୋ। ଏସ ନଯୋ ୱେଦନାଦୀସୁ। ନିରୋଧାନୁପସ୍ସୀପଦନିଦ୍ଦେସେପି ଏସେୱ ନଯୋ।

୧୮୧।କତିହାକାରେହୀତିଆଦି ପନେତ୍ଥ ୱିସେସୋ – ତତ୍ଥ ଅୱିଜ୍ଜାଦୀନଂ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦଙ୍ଗାନଂ ଆଦୀନୱନିରୋଧଦସ୍ସନେନେୱ ରୂପାଦୀନମ୍ପି ଆଦୀନୱନିରୋଧା ଦସ୍ସିତା ହୋନ୍ତି ତେସମ୍ପି ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦଙ୍ଗାନତିୱତ୍ତନତୋ। ଇମିନା ଏୱ ଚ ୱିସେସୱଚନେନ ୱିରାଗାନୁପସ୍ସନତୋ ନିରୋଧାନୁପସ୍ସନାଯ ୱିସିଟ୍ଠଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତି। ତତ୍ଥ ଅନିଚ୍ଚଟ୍ଠେନାତି ଖଯଟ୍ଠେନ, ହୁତ୍ୱା ଅଭାୱଟ୍ଠେନ ୱା। ଦୁକ୍ଖଟ୍ଠେନାତି ଭଯଟ୍ଠେନ, ପଟିପୀଳନଟ୍ଠେନ ୱା। ଅନତ୍ତଟ୍ଠେନାତି ଅସାରକଟ୍ଠେନ, ଅୱସୱତ୍ତନଟ୍ଠେନ ୱା। ସନ୍ତାପଟ୍ଠେନାତି କିଲେସସନ୍ତାପନଟ୍ଠେନ। ୱିପରିଣାମଟ୍ଠେନାତି ଜରାଭଙ୍ଗୱସେନ ଦ୍ୱିଧା ପରିଣାମନଟ୍ଠେନ। ନିଦାନନିରୋଧେନାତି ମୂଲପଚ୍ଚଯାଭାୱେନ। ନିରୁଜ୍ଝତୀତି ନ ଭୱତି। ସମୁଦଯନିରୋଧେନାତି ଆସନ୍ନପଚ୍ଚଯାଭାୱେନ। ମୂଲପଚ୍ଚଯୋ ହି ବ୍ଯାଧିସ୍ସ ଅସପ୍ପାଯଭୋଜନଂ ୱିଯ ନିଦାନନ୍ତି ୱୁତ୍ତୋ, ଆସନ୍ନପଚ୍ଚଯୋ ବ୍ଯାଧିସ୍ସ ୱାତପିତ୍ତସେମ୍ହା ୱିଯ ସମୁଦଯୋତି ୱୁତ୍ତୋ। ନିଦାନଞ୍ହି ନିଚ୍ଛଯେନ ଦଦାତି ଫଲମିତି ନିଦାନଂ, ସମୁଦଯୋ ପନ ସୁଟ୍ଠୁ ଉଦେତି ଏତସ୍ମା ଫଲମିତି ସମୁଦଯୋ। ଜାତିନିରୋଧେନାତି ମୂଲପଚ୍ଚଯସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତିଅଭାୱେନ। ପଭୱନିରୋଧେନାତି ଆସନ୍ନପଚ୍ଚଯସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତିଅଭାୱେନ। ଜାତିଯେୱ ହି ପଭୱତି ଏତସ୍ମା ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ପଭୱୋତି ୱତ୍ତୁଂ ଯୁଜ୍ଜତି। ହେତୁନିରୋଧେନାତି ଜନକପଚ୍ଚଯାଭାୱେନ। ପଚ୍ଚଯନିରୋଧେନାତି ଉପତ୍ଥମ୍ଭକପଚ୍ଚଯାଭାୱେନ। ମୂଲପଚ୍ଚଯୋପି ହି ଆସନ୍ନପଚ୍ଚଯୋ ଚ ଜନକପଚ୍ଚଯୋ ଉପତ୍ଥମ୍ଭକପଚ୍ଚଯୋ ଚ ହୋତିଯେୱ। ଏତେହି ତିକ୍ଖୱିପସ୍ସନାକ୍ଖଣେ ତଦଙ୍ଗନିରୋଧୋ, ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ସମୁଚ୍ଛେଦନିରୋଧୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତି। ଞାଣୁପ୍ପାଦେନାତି ତିକ୍ଖୱିପସ୍ସନାଞାଣସ୍ସ ୱା ମଗ୍ଗଞାଣସ୍ସ ୱା ଉପ୍ପାଦେନ। ନିରୋଧୁପଟ୍ଠାନେନାତି ୱିପସ୍ସନାକ୍ଖଣେ ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ଖଯନିରୋଧସ୍ସ ଅନୁସ୍ସୱୱସେନ ନିରୋଧସଙ୍ଖାତସ୍ସ ନିବ୍ବାନସ୍ସ ଉପଟ୍ଠାନେନ, ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ଚ ନିବ୍ବାନସ୍ସ ଉପଟ୍ଠାନେନ। ଏତେହି ୱିସଯୱିସଯିନିଯମୋୱ କତୋ ହୋତି, ତଦଙ୍ଗସମୁଚ୍ଛେଦନିରୋଧୋ ଚ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତି।

୧୮୨। ପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗାନୁପସ୍ସୀପଦନିଦ୍ଦେସେ ରୂପଂ ପରିଚ୍ଚଜତୀତି ଆଦୀନୱଦସ୍ସନେନ ନିରପେକ୍ଖତାଯ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧଂ ପରିଚ୍ଚଜତି। ପରିଚ୍ଚାଗପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗୋତି ପରିଚ୍ଚାଗଟ୍ଠେନ ପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଏତେନ ପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗପଦସ୍ସ ପରିଚ୍ଚାଗଟ୍ଠୋ ୱୁତ୍ତୋ, ତସ୍ମା କିଲେସାନଂ ପଜହନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ୱୁଟ୍ଠାନଗାମିନୀ ୱିପସ୍ସନା କିଲେସେ ତଦଙ୍ଗୱସେନ ପରିଚ୍ଚଜତି, ମଗ୍ଗୋ ସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନ। ରୂପନିରୋଧେ ନିବ୍ବାନେ ଚିତ୍ତଂ ପକ୍ଖନ୍ଦତୀତି ୱୁଟ୍ଠାନଗାମିନୀ ତଂନିନ୍ନତାଯ ପକ୍ଖନ୍ଦତି, ମଗ୍ଗୋ ଆରମ୍ମଣକରଣେନ। ପକ୍ଖନ୍ଦନପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗୋତି ପକ୍ଖନ୍ଦନଟ୍ଠେନ ପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଏତେନ ପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗପଦସ୍ସ ପକ୍ଖନ୍ଦନଟ୍ଠୋ ୱୁତ୍ତୋ, ତସ୍ମା ଚିତ୍ତସ୍ସ ନିବ୍ବାନେ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଚତ୍ତାରି ସୁତ୍ତନ୍ତିକୱତ୍ଥୂନି ଚତୁତ୍ଥଚତୁକ୍କୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବାନି। ଇମସ୍ମିଂ ଚତୁକ୍କେ ଜରାମରଣେ ୱତ୍ତବ୍ବଂହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ସତିପଟ୍ଠାନେସୁ ଚ ‘‘କାଯେ କାଯାନୁପସ୍ସନା, ଚିତ୍ତେ ଚିତ୍ତାନୁପସ୍ସନା’’ତି କାଯଚିତ୍ତାନଂ ଏକତ୍ତୱୋହାରୱସେନ ଏକୱଚନନିଦ୍ଦେସୋ କତୋ। ‘‘ୱେଦନାସୁ ୱେଦନାନୁପସ୍ସନା, ଧମ୍ମେସୁ ଧମ୍ମାନୁପସ୍ସନା’’ତି ୱେଦନାଧମ୍ମାନଂ ନାନତ୍ତୱୋହାରୱସେନ ବହୁୱଚନନିଦ୍ଦେସୋ କତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋତି।

ଚତୁତ୍ଥଚତୁକ୍କନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନିଟ୍ଠିତା ଚ ସତୋକାରିଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା।

୬। ଞାଣରାସିଛକ୍କନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୮୩। ଇଦାନି ଛହି ରାସୀହି ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠଞାଣେସୁ ଚତୁୱୀସତିସମାଧିଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ତାୱ କାଯାନୁପସ୍ସନାଦୀନଂ ତିଣ୍ଣଂ ଚତୁକ୍କାନଂ ୱସେନ ଦ୍ୱାଦସନ୍ନଂ ୱତ୍ଥୂନଂ ଏକେକସ୍ମିଂ ଅସ୍ସାସୱସେନ ଏକୋ , ପସ୍ସାସୱସେନ ଏକୋତି ଦ୍ୱେ ଦ୍ୱେ ସମାଧୀତି ଦ୍ୱାଦସସୁ ୱତ୍ଥୂସୁ ଚତୁୱୀସତି ସମାଧଯୋ ହୋନ୍ତି। ଝାନକ୍ଖଣେ ତେହି ସମ୍ପଯୁତ୍ତାନି ଚତୁୱୀସତିସମାଧିୱସେନ ଞାଣାନି।

ଦ୍ୱାସଟ୍ଠିୱିପସ୍ସନାଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ଦୀଘଂ ଅସ୍ସାସାତି ‘‘ଦୀଘ’’ନ୍ତିୱୁତ୍ତଅସ୍ସାସତୋ। କିଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି? ଦୀଘଂ ଅସ୍ସାସହେତୁ ଝାନଂ ପଟିଲଭିତ୍ୱା ସମାହିତେନ ଚିତ୍ତେନ ୱିପସ୍ସନାକ୍ଖଣେ ଅନିଚ୍ଚତୋ ଅନୁପସ୍ସନଟ୍ଠେନ ୱିପସ୍ସନାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଏସ ନୟୋ ଉତ୍ତରତ୍ରାପି। ତେସଂୟେୱ ଦ୍ୱାଦସନ୍ନଂ ୱତ୍ଥୂନଂ ଏକେକସ୍ମିଂ ଅସ୍ସାସୱସେନ ତିସ୍ସୋ, ପସ୍ସାସୱସେନ ତିସ୍ସୋତି ଛ ଛ ଅନୁପସ୍ସନାତି ଦ୍ୱାଦସସୁ ୱତ୍ଥୂସୁ ଦ୍ୱାସତ୍ତତି ଅନୁପସ୍ସନା ହୋନ୍ତି। ତା ଏୱ ଦ୍ୱାସତ୍ତତି ଅନୁପସ୍ସନା ଦ୍ୱାସଟ୍ଠିୱିପସ୍ସନାୱସେନ ଞାଣାନି।

ନିବ୍ବିଦାଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସୀ ଅସ୍ସସନ୍ତି ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସୀ ହୁତ୍ୱା ଅସ୍ସସନ୍ତୋ, ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସୀ ହୁତ୍ୱା ୱତ୍ତେନ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ଅସ୍ସସେ’’ନ୍ତି ଚ ଇଦଂ ୱଚନଂ ହେତୁଅତ୍ଥେ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଯଥାଭୂତଂ ଜାନାତି ପସ୍ସତୀତି ନିବ୍ବିଦାଞାଣନ୍ତି କଲାପସମ୍ମସନତୋ ପଟ୍ଠାୟ ଯାୱ ଭଙ୍ଗାନୁପସ୍ସନା ପୱତ୍ତୱିପସ୍ସନାଞାଣେନ ସଙ୍ଖାରାନଂ ଯଥାସଭାୱଂ ଜାନାତି, ଚକ୍ଖୁନା ଦିଟ୍ଠମିୱ ଚ ତେନେୱ ଞାଣଚକ୍ଖୁନା ପସ୍ସତି। ତସ୍ମା ନିବ୍ବିଦାଞାଣଂ ନାମାତି ଅତ୍ଥୋ, ସଙ୍ଖାରେସୁ ନିବ୍ବିନ୍ଦଞାଣଂ ନାମାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଉପରି ଭୟତୂପଟ୍ଠାନାଦୀନଂ ମୁଞ୍ଚିତୁକମ୍ୟତାଦୀନଞ୍ଚ ଞାଣାନଂ ୱିସୁଂ ଆଗତତ୍ତା ଇଧ ଯଥାୱୁତ୍ତାନେୱ ୱିପସ୍ସନାଞାଣାନି ନିବ୍ବିଦାଞାଣାନୀତି ୱେଦିତବ୍ବାନି।

ନିବ୍ବିଦାନୁଲୋମଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସୀ ଅସ୍ସସନ୍ତି ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସିନୋ ଅସ୍ସସନ୍ତସ୍ସ। ସାମିଅତ୍ଥେ ପଚ୍ଚତ୍ତୱଚନଂ। ଭୟତୁପଟ୍ଠାନେ ପଞ୍ଞାତିୱଚନେନେୱ ଭୟତୁପଟ୍ଠାନଆଦୀନୱାନୁପସ୍ସନାନିବ୍ବିଦାନୁପସ୍ସନାଞାଣାନି ୱୁତ୍ତାନି ହୋନ୍ତି ତିଣ୍ଣଂ ଏକଲକ୍ଖଣତ୍ତା। ଇମାନି ତୀଣି ଞାଣାନି ଅନନ୍ତରା ୱୁତ୍ତାନଂ ନିବ୍ବିଦାଞାଣାନଂ ଅନୁକୂଲଭାୱେନ ଅନୁଲୋମତୋ ନିବ୍ବିଦାନୁଲୋମଞାଣାନୀତି ୱୁତ୍ତାନି।

ନିବ୍ବିଦାପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସୀ ଅସ୍ସସନ୍ତି ଅନନ୍ତରସଦିସମେୱ। ପଟିସଙ୍ଖା ସନ୍ତିଟ୍ଠନା ପଞ୍ଞାତିୱଚନେନେୱ ମୁଞ୍ଚିତୁକମ୍ୟତାପଟିସଙ୍ଖାନୁପସ୍ସନାସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାଞାଣାନି ୱୁତ୍ତାନି ହୋନ୍ତି ତିଣ୍ଣଂ ଏକଲକ୍ଖଣତ୍ତା। ‘‘ପଟିସଙ୍ଖା ସନ୍ତିଟ୍ଠନା’’ତିୱଚନେନେୱ ଅନୁଲୋମଞାଣମଗ୍ଗଞାଣାନିପି ଗହିତାନି ହୋନ୍ତି । ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାଞାଣଅନୁଲୋମଞାଣାନିପି ହି ନିବ୍ବିଦାୟ ସିଖାପ୍ପତ୍ତତ୍ତା ନିବ୍ବିଦାଜନନବ୍ୟାପାରପ୍ପହାନେନ ନିବ୍ବିଦାପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିଞାଣାନି ନାମ ହୋନ୍ତି। ମଗ୍ଗଞାଣଂ ପନ ନିବ୍ବିଦାପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧନ୍ତେ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋ ନିବ୍ବିଦାପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିଞାଣଂ ନାମ ହୋତୀତି ଅତିୱିୟ ଯୁଜ୍ଜତୀତି। ନିବ୍ବିଦାନୁଲୋମଞାଣେସୁ ୱିୟ ଆଦିଭୂତଂ ମୁଞ୍ଚିତୁକମ୍ୟତାଞାଣଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ‘‘ପଟିସଙ୍ଖା ସନ୍ତିଟ୍ଠନା’’ତି ଅନ୍ତେ ଞାଣଦ୍ୱୟଗ୍ଗହଣଂ ମଗ୍ଗଞାଣସଙ୍ଗହଣତ୍ଥଂ। ମୁଞ୍ଚିତୁକମ୍ୟତାତି ହି ୱୁତ୍ତେ ଅନୁଲୋମଞାଣଂ ସଙ୍ଗୟ୍ହତି, ନ ମଗ୍ଗଞାଣଂ। ମଗ୍ଗଞାଣଞ୍ହି ମୁଞ୍ଚିତୁକମ୍ୟତା ନାମ ନ ହୋତି, କିଚ୍ଚସିଦ୍ଧିୟଂ ସନ୍ତିଟ୍ଠନତୋ ପନ ସନ୍ତିଟ୍ଠନା ନାମ ହୋତି। ଅଟ୍ଠକଥାୟମ୍ପି ଚ ‘‘ଫୁସନାତି ଅପ୍ପନା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଇଦଞ୍ଚ ମଗ୍ଗଞାଣଂ ନିବ୍ବାନେ ଅପ୍ପନାତି କତ୍ୱା ସନ୍ତିଟ୍ଠନା ନାମ ହୋତୀତି ‘‘ସନ୍ତିଟ୍ଠନା’’ତିୱଚନେନ ମଗ୍ଗଞାଣମ୍ପି ସଙ୍ଗୟ୍ହତି। ନିବ୍ବିଦାନୁଲୋମଞାଣାନିପି ଅତ୍ଥତୋ ନିବ୍ବିଦାଞାଣାନେୱ ହୋନ୍ତୀତି ତାନିପି ନିବ୍ବିଦାଞାଣେହି ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ନିବ୍ବିଦାପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିଞାଣାନୀତି ନିବ୍ବିଦାଗହଣମେୱ କତଂ, ନ ନିବ୍ବିଦାନୁଲୋମଗ୍ଗହଣଂ। ତୀସୁପି ଚେତେସୁ ଞାଣଟ୍ଠକନିଦ୍ଦେସେସୁ ଚତୁତ୍ଥସ୍ସ ଧମ୍ମାନୁପସ୍ସନାଚତୁକ୍କସ୍ସ ୱସେନ ୱୁତ୍ତାନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ୱତ୍ଥୂନଂ ଏକେକସ୍ମିଂ ଅସ୍ସାସୱସେନ ଏକଂ, ପସ୍ସାସୱସେନ ଏକନ୍ତି ଦ୍ୱେ ଦ୍ୱେ ଞାଣାନୀତି ଚତୂସୁ ୱତ୍ଥୂସୁ ଅଟ୍ଠ ଞାଣାନି ହୋନ୍ତି।

ୱିମୁତ୍ତିସୁଖଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ପହୀନତ୍ତାତି ପହାନଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ତସ୍ସ ପହାନସ୍ସ ସମୁଚ୍ଛେଦପ୍ପହାନତ୍ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତାତି ଆହ। ୱିମୁତ୍ତିସୁଖେ ଞାଣନ୍ତି ଫଲୱିମୁତ୍ତିସୁଖସମ୍ପୟୁତ୍ତଞାଣଞ୍ଚ ଫଲୱିମୁତ୍ତିସୁଖାରମ୍ମଣପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞାଣଞ୍ଚ। ଅନୁସୟୱତ୍ଥୁସ୍ସ କିଲେସସ୍ସ ପହାନେନ ପରିୟୁଟ୍ଠାନଦୁଚ୍ଚରିତୱତ୍ଥୁପ୍ପହାନଂ ହୋତୀତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ପୁନ ଅନୁସୟାନଂ ପହାନଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଏକୱୀସତିଫଲଞାଣଂ ସନ୍ଧାୟ ପହୀନକିଲେସଗଣନାୟପି ଞାଣଗଣନା କତା ହୋତି, ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞାଣଞ୍ଚ ସନ୍ଧାୟ ପହୀନକିଲେସପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଗଣନାୟ ଫଲପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞାଣଗଣନା କତା ହୋତୀତି।

ଞାଣରାସିଛକ୍କନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସଦ୍ଧମ୍ମପ୍ପକାସିନିୟା ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗଟ୍ଠକଥାୟ

ଆନାପାନସ୍ସତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଇନ୍ଦ୍ରିୟକଥା

୧। ପଠମସୁତ୍ତନ୍ତନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା

୧୮୪। ଇଦାନି ଆନାପାନସ୍ସତିକଥାନନ୍ତରଂ କଥିତାୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟକଥାୟ ଅପୁବ୍ବତ୍ଥାନୁଵଣ୍ଣନା ଅନୁପ୍ପତ୍ତା। ଅୟଞ୍ହି ଇନ୍ଦ୍ରିୟକଥା ଆନାପାନସ୍ସତିଭାଵନାୟ ଉପକାରକାନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନଂ ଅଭାଵେ ଆନାପାନସ୍ସତିଭାଵନାୟ ଅଭାଵତୋ ତଦୁପକାରକାନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନଂ ଵିସୋଧନାଦିଵିଧିଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଆନାପାନସ୍ସତିକଥାନନ୍ତରଂ କଥିତାତି ତଞ୍ଚ କଥେତବ୍ବଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟକଥଂ ଅତ୍ତନା ଭଗଵତୋ ସମ୍ମୁଖା ସୁତଂ ଵିଞ୍ଞାତାଧିପ୍ପାୟସୁତ୍ତନ୍ତିକଦେସନଂ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ କତ୍ଵା ତଦତ୍ଥପ୍ପକାସନଵସେନ କଥେତୁକାମୋ ପଠମଂ ତାଵ ଏଵଂ ମେ ସୁତନ୍ତିଆଦିମାହ।

ତତ୍ଥ ଏଵନ୍ତି ନିପାତପଦଂ। ମେତିଆଦୀନି ନାମପଦାନି। ଵିହରତୀତି ଏତ୍ଥ ଵି-ଇତି ଉପସଗ୍ଗପଦଂ, ହରତୀତି ଆଖ୍ୟାତପଦନ୍ତି ଇମିନା ତାଵ ନୟେନ ପଦଵିଭାଗୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ।

ଅତ୍ଥତୋ ପନ ଉପମୂପଦେସଗରହପସଂସନାକାରଵଚନଗ୍ଗହଣେସୁ ଏଵଂ-ସଦ୍ଦୋ ଦିସ୍ସତି ନିଦସ୍ସନତ୍ଥେ ଚ ଅଵଧାରଣତ୍ଥେ ଚ। ଇଧ ପନ ଏଵଂସଦ୍ଦୋ ଆକାରତ୍ଥେ ନିଦସ୍ସନତ୍ଥେ ଚ ଵିଞ୍ଞୁଜନେନ ପଵୁତ୍ତୋ, ତଥେଵ ଅଵଧାରଣତ୍ଥେ ଚ।

ତତ୍ଥ ଆକାରତ୍ଥେନ ଏଵଂସଦ୍ଦେନ ଏତମତ୍ଥଂ ଦୀପେତି – ନାନାନୟନିପୁଣମନେକଜ୍ଝାସୟସମୁଟ୍ଠାନଂ ଅତ୍ଥବ୍ୟଞ୍ଜନସମ୍ପନ୍ନଂ ଵିଵିଧପାଟିହାରିୟଂ ଧମ୍ମତ୍ଥଦେସନାପଟିଵେଧଗମ୍ଭୀରଂ ସବ୍ବସତ୍ତାନଂ ସକସକଭାସାନୁରୂପତୋ ସୋତପଥମାଗଚ୍ଛନ୍ତଂ ତସ୍ସ ଭଗଵତୋ ଵଚନଂ ସବ୍ବପ୍ପକାରେନ କୋ ସମତ୍ଥୋ ଵିଞ୍ଞାତୁଂ, ସବ୍ବଥାମେନ ପନ ସୋତୁକାମତଂ ଜନେତ୍ଵାପି ଏଵଂ ମେ ସୁତଂ, ମୟାପି ଏକେନାକାରେନ ସୁତନ୍ତି।

ନିଦସ୍ସନତ୍ଥେନ ‘‘ନାହଂ ସୟମ୍ଭୂ, ନ ମୟା ଇଦଂ ସଚ୍ଛିକତ’’ନ୍ତି ଅତ୍ତାନଂ ପରିମୋଚେନ୍ତୋ ‘‘ଏଵଂ ମେ ସୁତଂ, ମୟାପି ଏଵଂ ସୁତ’’ନ୍ତି ଇଦାନି ଵତ୍ତବ୍ବଂ ସକଲଂ ସୁତ୍ତଂ ନିଦସ୍ସେତି।

ଅଵଧାରଣତ୍ଥେନ ଥେରୋ ସାରିପୁତ୍ତୋ ‘‘ଏତଦଗ୍ଗଂ, ଭିକ୍ଖଵେ, ମମ ସାଵକାନଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ମହାପଞ୍ଞାନଂ ୟଦିଦଂ ସାରିପୁତ୍ତୋ’’ତି (ଅ। ନି। ୧। ୧୮୮-୧୮୯), ‘‘ନାହଂ, ଭିକ୍ଖଵେ, ଅଞ୍ଞଂ ଏକପୁଗ୍ଗଲମ୍ପି ସମନୁପସ୍ସାମି, ୟୋ ଏଵଂ ତଥାଗତେନ ଅନୁତ୍ତରଂ ଧମ୍ମଚକ୍କଂ ପଵତ୍ତିତଂ ସମ୍ମଦେଵ ଅନୁପ୍ପଵତ୍ତେତି ୟଥୟିଦଂ, ଭିକ୍ଖଵେ, ସାରିପୁତ୍ତୋ। ସାରିପୁତ୍ତୋ, ଭିକ୍ଖଵେ, ତଥାଗତେନ ଅନୁତ୍ତରଂ ଧମ୍ମଚକ୍କଂ ପଵତ୍ତିତଂ ସମ୍ମଦେଵ ଅନୁପ୍ପଵତ୍ତେତୀ’’ତିଏଵମାଦିନା (ଅ। ନି। ୧।୧୮୭) ନୟେନ ଭଗଵତା ପସତ୍ଥଭାଵାନୁରୂପଂ ଅତ୍ତନୋ ଧାରଣବଲଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ସତ୍ତାନଂ ସୋତୁକାମତଂ ଜନେତି ‘‘ଏଵଂ ମେ ସୁତଂ, ତଞ୍ଚ ଖୋ ଅତ୍ଥତୋ ଵା ବ୍ୟଞ୍ଜନତୋ ଵା ଅନୂନମନଧିକଂ, ଏଵମେଵ, ନ ଅଞ୍ଞଥା ଦଟ୍ଠବ୍ବ’’ନ୍ତି।

ମେସଦ୍ଦୋ କରଣସମ୍ପଦାନସାମିଅତ୍ଥେସୁ ଦିସ୍ସତି। ଇଧ ପନ ‘‘ମୟା ସୁତଂ, ମମ ସୁତ’’ନ୍ତି ଚ ଅତ୍ଥଦ୍ଵୟେ ୟୁଜ୍ଜତି।

ସୁତନ୍ତି ଅୟଂସଦ୍ଦୋ ସୌପସଗ୍ଗୋ ଅନୁପସଗ୍ଗୋ ଚ ଵିସ୍ସୁତଗମନକିଲିନ୍ନୋପଚିତଅନୁୟୋଗସୋତଵିଞ୍ଞେୟ୍ୟେସୁ ଦିସ୍ସତି ଵିଞ୍ଞାତେପି ଚ ସୋତଦ୍ଵାରାନୁସାରେନ। ଇଧ ପନସ୍ସ ସୋତଦ୍ଵାରାନୁସାରେନ ଉପଧାରିତନ୍ତି ଵା ଉପଧାରଣନ୍ତି ଵା ଅତ୍ଥୋ। ମେ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ହି ମୟାତିଅତ୍ଥେ ସତି ‘‘ଏଵଂ ମୟା ସୁତଂ ସୋତଦ୍ଵାରାନୁସାରେନ ଉପଧାରିତ’’ନ୍ତି ୟୁଜ୍ଜତି, ମମାତିଅତ୍ଥେ ସତି ‘‘ଏଵଂ ମମ ସୁତଂ ସୋତଦ୍ଵାରାନୁସାରେନ ଉପଧାରଣ’’ନ୍ତି ୟୁଜ୍ଜତି।

ଅପିଚ ‘‘ଏଵଂ ମେ ସୁତ’’ନ୍ତି ଅତ୍ତନା ଉପ୍ପାଦିତଭାଵଂ ଅପ୍ପଟିଜାନନ୍ତୋ ପୁରିମସଵନଂ ଵିଵରନ୍ତୋ ‘‘ସମ୍ମୁଖା ପଟିଗ୍ଗହିତମିଦଂ ମୟା ତସ୍ସ ଭଗଵତୋ ଚତୁଵେସାରଜ୍ଜଵିସାରଦସ୍ସ ଦସବଲଧରସ୍ସ ଆସଭଟ୍ଠାନଟ୍ଠାୟିନୋ ସୀହନାଦନାଦିନୋ ସବ୍ବସତ୍ତୁତ୍ତମସ୍ସ ଧମ୍ମିସ୍ସରସ୍ସ ଧମ୍ମରାଜସ୍ସ ଧମ୍ମାଧିପତିନୋ ଧମ୍ମଦୀପସ୍ସ ଧମ୍ମସରଣସ୍ସ ସଦ୍ଧମ୍ମଵରଚକ୍କଵତ୍ତିନୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଵଚନଂ, ନ ଏତ୍ଥ ଅତ୍ଥେ ଵା ଧମ୍ମେ ଵା ପଦେ ଵା ବ୍ୟଞ୍ଜନେ ଵା କଙ୍ଖା ଵା ଵିମତି ଵା କାତବ୍ବା’’ତି ଇମସ୍ମିଂ ଧମ୍ମେ ଅସ୍ସଦ୍ଧିୟଂ ଵିନାସେତି, ସଦ୍ଧାସମ୍ପଦଂ ଉପ୍ପାଦେତୀତି। ତେନେତଂ ଵୁଚ୍ଚତି –

‘‘ଵିନାସୟତି ଅସ୍ସଦ୍ଧଂ, ସଦ୍ଧଂ ଵଡ୍ଢେତି ସାସନେ;

ଏଵଂ ମେ ସୁତମିଚ୍ଚେଵଂ, ଵଦଂ ଗୋତମସାଵକୋ’’ତି।

ଏକନ୍ତି ଗଣନପରିଚ୍ଛେଦନିଦ୍ଦେସୋ। ସମଯନ୍ତି ପରିଚ୍ଛିନ୍ନନିଦ୍ଦେସୋ। ଏକଂ ସମଯନ୍ତି ଅନିଯମିତପରିଦୀପନଂ। ତତ୍ଥ ସମଯସଦ୍ଦୋ –

ସମୱାଯେ ଖଣେ କାଲେ, ସମୂହେ ହେତୁଦିଟ୍ଠିସୁ;

ପଟିଲାଭେ ପହାନେ ଚ, ପଟିୱେଧେ ଚ ଦିସ୍ସତି।

ଇଧ ପନସ୍ସ କାଲୋ ଅତ୍ଥୋ। ତେନ ସଂୱଚ୍ଛରଉତୁମାସଦ୍ଧମାସରତ୍ତିନ୍ଦିୱପୁବ୍ବଣ୍ହମଜ୍ଝନ୍ହିକସାଯନ୍ହପଠମ- ମଜ୍ଝିମପଚ୍ଛିମଯାମମୁହୁତ୍ତାଦୀସୁ କାଲପ୍ପଭେଦଭୂତେସୁ ସମଯେସୁ ଏକଂ ସମଯନ୍ତି ଦୀପେତି।

ତତ୍ଥ କିଞ୍ଚାପି ଏତେସୁ ସଂୱଚ୍ଛରାଦୀସୁ ସମଯେସୁ ଯଂ ଯଂ ସୁତ୍ତଂ ଯମ୍ହି ଯମ୍ହି ସଂୱଚ୍ଛରେ ଉତୁମ୍ହି ମାସେ ପକ୍ଖେ ରତ୍ତିଭାଗେ ଦିୱସଭାଗେ ୱା ୱୁତ୍ତଂ, ସବ୍ବଂ ତଂ ଥେରସ୍ସ ସୁୱିଦିତଂ ସୁୱୱତ୍ଥାପିତଂ ପଞ୍ଞାଯ। ଯସ୍ମା ପନ ‘‘ଏୱଂ ମେ ସୁତଂ ଅସୁକସଂୱଚ୍ଛରେ ଅସୁକଉତୁମ୍ହି ଅସୁକମାସେ ଅସୁକପକ୍ଖେ ଅସୁକରତ୍ତିଭାଗେ ଅସୁକଦିୱସଭାଗେ ୱା’’ତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତେ ନ ସକ୍କା ସୁଖେନ ଧାରେତୁଂ ୱା ଉଦ୍ଦିସିତୁଂ ୱା ଉଦ୍ଦିସାପେତୁଂ ୱା, ବହୁ ଚ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ହୋତି, ତସ୍ମା ଏକେନେୱ ପଦେନ ତମତ୍ଥଂ ସମୋଧାନେତ୍ୱା ‘‘ଏକଂ ସମଯ’’ନ୍ତି ଆହ।

ଯେ ୱା ଇମେ ଗବ୍ଭୋକ୍କନ୍ତିସମଯୋ ଜାତିସମଯୋ ସଂୱେଗସମଯୋ ଅଭିନିକ୍ଖମନସମଯୋ ଦୁକ୍କରକାରିକସମଯୋ ମାରୱିଜଯସମଯୋ ଅଭିସମ୍ବୋଧିସମଯୋ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମସୁଖୱିହାରସମଯୋ ଦେସନାସମଯୋ ପରିନିବ୍ବାନସମଯୋତିଏୱମାଦଯୋ ଭଗୱତୋ ଦେୱମନୁସ୍ସେସୁ ଅତିୱିଯ ପକାସା ଅନେକକାଲପ୍ପଭେଦା ଏୱ ସମଯା, ତେସୁ ସମଯେସୁ ଦେସନାସମଯସଙ୍ଖାତଂ ଏକଂ ସମଯନ୍ତି ଦୀପେତି। ଯୋ ଚାଯଂ ଞାଣକରୁଣାକିଚ୍ଚସମଯେସୁ କରୁଣାକିଚ୍ଚସମଯୋ, ଅତ୍ତହିତପରହିତପଟିପତ୍ତିସମଯେସୁ ପରହିତପଟିପତ୍ତିସମଯୋ, ସନ୍ନିପତିତାନଂ କରଣୀଯଦ୍ୱଯସମଯେସୁ ଧମ୍ମିକଥାସମଯୋ, ଦେସନାପଟିପତ୍ତିସମଯେସୁ ଦେସନାସମଯୋ, ତେସୁପି ସମଯେସୁ ଅଞ୍ଞତରଂ ସମଯଂ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ଏକଂ ସମଯ’’ନ୍ତି ଆହ।

ଯସ୍ମା ପନ ‘‘ଏକଂ ସମଯ’’ନ୍ତି ଅଚ୍ଚନ୍ତସଂଯୋଗତ୍ଥୋ ସମ୍ଭୱତି। ଯଞ୍ହି ସମଯଂ ଭଗୱା ଇମଂ ଅଞ୍ଞଂ ୱା ସୁତ୍ତନ୍ତଂ ଦେସେସି, ଅଚ୍ଚନ୍ତମେୱ ତଂ ସମଯଂ କରୁଣାୱିହାରେନ ୱିହାସି, ତସ୍ମା ତଦତ୍ଥଜୋତନତ୍ଥଂ ଇଧ ଉପଯୋଗୱଚନନିଦ୍ଦେସୋ କତୋତି।

ତେନେତଂ ୱୁଚ୍ଚତି –

‘‘ତଂ ତଂ ଅତ୍ଥମପେକ୍ଖିତ୍ୱା, ଭୁମ୍ମେନ କରଣେନ ଚ;

ଅଞ୍ଞତ୍ର ସମଯୋ ୱୁତ୍ତୋ, ଉପଯୋଗେନ ସୋ ଇଧା’’ତି।

ପୋରାଣା ପନ ୱଣ୍ଣଯନ୍ତି – ‘‘ତସ୍ମିଂ ସମଯେ’’ତି ୱା ‘‘ତେନ ସମଯେନା’’ତି ୱା ‘‘ତଂ ସମଯ’’ନ୍ତି ୱା ଅଭିଲାପମତ୍ତଭେଦୋ ଏସ, ସବ୍ବତ୍ଥ ଭୁମ୍ମମେୱତ୍ଥୋତି। ତସ୍ମା ‘‘ଏକଂ ସମଯ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତେପି ‘‘ଏକସ୍ମିଂ ସମଯେ’’ତି ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଭଗୱାତି ଗରୁ। ଗରୁଞ୍ହି ଲୋକେ ‘‘ଭଗୱା’’ତି ୱଦନ୍ତି। ଅଯଞ୍ଚ ସବ୍ବଗୁଣୱିସିଟ୍ଠତାଯ ସବ୍ବସତ୍ତାନଂ ଗରୁ, ତସ୍ମା ‘‘ଭଗୱା’’ତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ପୋରାଣେହିପି ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘ଭଗୱାତି ୱଚନଂ ସେଟ୍ଠଂ, ଭଗୱାତି ୱଚନମୁତ୍ତମଂ;

ଗରୁ ଗାରୱଯୁତ୍ତୋ ସୋ, ଭଗୱା ତେନ ୱୁଚ୍ଚତୀ’’ତି।

ଅପିଚ –

‘‘ଭାଗ୍ୟୱା ଭଗ୍ଗୱା ଯୁତ୍ତୋ, ଭଗେହି ଚ ୱିଭତ୍ତୱା;

ଭଉୱା ୱନ୍ତଗମନୋ, ଭୱେସୁ ଭଗୱା ତତୋ’’ତି। –

ଇମିସ୍ସାପି ଗାଥାଯ ୱସେନ ଅସ୍ସ ପଦସ୍ସ ୱିତ୍ଥାରତୋ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସୋ ଚ ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ ବୁଦ୍ଧାନୁସ୍ସତିନିଦ୍ଦେସେ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୧।୧୨୩ ଆଦଯୋ) ୱୁତ୍ତୋଯେୱ।

ଏତ୍ତାୱତା ଚେତ୍ଥ ଏୱନ୍ତି ୱଚନେନ ଦେସନାସମ୍ପତ୍ତିଂ ନିଦ୍ଦିସତି, ମେ ସୁତନ୍ତି ସାୱକସମ୍ପତ୍ତିଂ, ଏକଂ ସମଯନ୍ତି କାଲସମ୍ପତ୍ତିଂ, ଭଗୱାତି ଦେସକସମ୍ପତ୍ତିଂ।

ସାୱତ୍ଥିଯନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଚ ସୱତ୍ଥସ୍ସ ଇସିନୋ ନିୱାସଟ୍ଠାନଭୂତା ନଗରୀ ସାୱତ୍ଥୀ, ଯଥା କାକନ୍ଦୀ ମାକନ୍ଦୀତି ଏୱଂ ତାୱ ଅକ୍ଖରଚିନ୍ତକା। ଅଟ୍ଠକଥାଚରିଯା ପନ ଭଣନ୍ତି – ଯଂ କିଞ୍ଚି ମନୁସ୍ସାନଂ ଉପଭୋଗପରିଭୋଗଂ ସବ୍ବମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୀତି ସାୱତ୍ଥୀ, ସତ୍ଥସମାଯୋଗେ ଚ କିଂ ଭଣ୍ଡମତ୍ଥୀତି ପୁଚ୍ଛିତେ ସବ୍ବମତ୍ଥୀତିପି ୱଚନମୁପାଦାଯ ସାୱତ୍ଥୀ।

‘‘ସବ୍ବଦା ସବ୍ବୂପକରଣଂ, ସାୱତ୍ଥିଯଂ ସମୋହିତଂ;

ତସ୍ମା ସବ୍ବମୁପାଦାଯ, ସାୱତ୍ଥୀତି ପୱୁଚ୍ଚତୀ’’ତି। –

ତସ୍ସଂ ସାୱତ୍ଥିଯଂ। ସମୀପତ୍ଥେ ଭୁମ୍ମୱଚନଂ। ୱିହରତୀତି ଅୱିସେସେନ ଇରିଯାପଥଦିବ୍ବବ୍ରହ୍ମଅରିଯୱିହାରେସୁ ଅଞ୍ଞତରୱିହାରସମଙ୍ଗିପରିଦୀପନମେତଂ, ଇଧ ପନ ଠାନଗମନାସନସଯନପ୍ପଭେଦେସୁ ଇରିଯାପଥେସୁ ଅଞ୍ଞତରେରିଯାପଥସମାଯୋଗପରିଦୀପନଂ। ତେନ ଠିତୋପି ଗଚ୍ଛନ୍ତୋପି ନିସିନ୍ନୋପି ସଯାନୋପି ଭଗୱା ‘‘ୱିହରତି’’ଚ୍ଚେୱ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସୋ ହି ଭଗୱା ଏକଂ ଇରିଯାପଥବାଧନଂ ଅଞ୍ଞେନ ଇରିଯାପଥେନ ୱିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ଅପରିପତନ୍ତମତ୍ତଭାୱଂ ହରତି ପୱତ୍ତେତି, ତସ୍ମା ‘‘ୱିହରତୀ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି।

ଜେତୱନେତି ଏତ୍ଥ ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚତ୍ଥିକଜନଂ ଜିନାତୀତି ଜେତୋ, ରଞ୍ଞୋ ୱା ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚତ୍ଥିକଜନେ ଜିତେ ଜାତୋତି ଜେତୋ, ମଙ୍ଗଲକମ୍ୟତାଯ ୱା ତସ୍ସ ଏୱଂନାମମେୱ କତନ୍ତି ଜେତୋ, ୱନଯତୀତି ୱନଂ, ଅତ୍ତସମ୍ପଦାଯ ସତ୍ତାନଂ ଭତ୍ତିଂ କାରେତି, ଅତ୍ତନି ସିନେହଂ ଉପ୍ପାଦେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ୱନୁତେ ଇତି ୱା ୱନଂ, ନାନାୱିଧକୁସୁମଗନ୍ଧସମ୍ମୋଦମତ୍ତକୋକିଲାଦିୱିହଙ୍ଗାଭିରୁତେହି ମନ୍ଦମାରୁତଚଲିତରୁକ୍ଖସାଖାୱିଟପପଲ୍ଲୱପଲାସେହି ‘‘ଏଥ ମଂ ପରିଭୁଞ୍ଜଥା’’ତି ପାଣିନୋ ଯାଚତି ୱିଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ଜେତସ୍ସ ୱନଂ ଜେତୱନଂ। ତଞ୍ହି ଜେତେନ ରାଜକୁମାରେନ ରୋପିତଂ ସଂୱଦ୍ଧିତଂ ପରିପାଲିତଂ, ସୋ ଚ ତସ୍ସ ସାମୀ ଅହୋସି, ତସ୍ମା ଜେତୱନନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତସ୍ମିଂ ଜେତୱନେ। ୱନଞ୍ଚ ନାମ ରୋପିମଂ ସଯଂଜାତନ୍ତି ଦୁୱିଧଂ। ଇଦଞ୍ଚ ୱେଳୁୱନାଦୀନି ଚ ରୋପିମାନି, ଅନ୍ଧୱନମହାୱନାଦୀନି ସଯଂଜାତାନି।

ଅନାଥପିଣ୍ଡିକସ୍ସ ଆରାମେତି ସୁଦତ୍ତୋ ନାମ ସୋ ଗହପତି ମାତାପିତୂହି କତନାମୱସେନ। ସବ୍ବକାମସମିଦ୍ଧତାଯ ପନ ୱିଗତମଚ୍ଛେରତାଯ କରୁଣାଦିଗୁଣସମଙ୍ଗିତାଯ ଚ ନିଚ୍ଚକାଲଂ ଅନାଥାନଂ ପିଣ୍ଡମଦାସି, ତେନ ଅନାଥପିଣ୍ଡିକୋତି ସଙ୍ଖଂ ଗତୋ। ଆରମନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପାଣିନୋ, ୱିସେସେନ ୱା ପବ୍ବଜିତାତି ଆରାମୋ, ତସ୍ସ ପୁପ୍ଫଫଲାଦିସୋଭାଯ ନାତିଦୂରନଚ୍ଚାସନ୍ନତାଦିପଞ୍ଚୱିଧସେନାସନଙ୍ଗସମ୍ପତ୍ତିଯା ଚ ତତୋ ତତୋ ଆଗମ୍ମ ରମନ୍ତି ଅଭିରମନ୍ତି, ଅନୁକ୍କଣ୍ଠିତା ହୁତ୍ୱା ନିୱସନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରାଯ ୱା ସମ୍ପତ୍ତିଯା ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଗତେପି ଅତ୍ତନୋ ଅବ୍ଭନ୍ତରଂ ଆନେତ୍ୱା ରମାପେତୀତି ଆରାମୋ। ସୋ ହି ଅନାଥପିଣ୍ଡିକେନ ଗହପତିନା ଜେତସ୍ସ ରାଜକୁମାରସ୍ସ ହତ୍ଥତୋ ଅଟ୍ଠାରସହି ହିରଞ୍ଞକୋଟୀହି କୋଟିସନ୍ଥରେନ କୀଣିତ୍ୱା ଅଟ୍ଠାରସହି ହିରଞ୍ଞକୋଟୀହି ସେନାସନାନି କାରାପେତ୍ୱା ଅଟ୍ଠାରସହି ହିରଞ୍ଞକୋଟୀହି ୱିହାରମହଂ ନିଟ୍ଠାପେତ୍ୱା ଏୱଂ ଚତୁପଞ୍ଞାସହିରଞ୍ଞକୋଟିପରିଚ୍ଚାଗେନ ବୁଦ୍ଧପ୍ପମୁଖସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘସ୍ସ ନିୟ୍ୟାଦିତୋ, ତସ୍ମା ‘‘ଅନାଥପିଣ୍ଡିକସ୍ସ ଆରାମୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତସ୍ମିଂ ଅନାଥପିଣ୍ଡିକସ୍ସ ଆରାମେ।

ଏତ୍ଥ ଚ ‘‘ଜେତୱନେ’’ତିୱଚନଂ ପୁରିମସାମିପରିକିତ୍ତନଂ, ‘‘ଅନାଥପିଣ୍ଡିକସ୍ସ ଆରାମେ’’ତି ପଚ୍ଛିମସାମିପରିକିତ୍ତନଂ। କିମେତେସଂ ପରିକିତ୍ତନେ ପଯୋଜନନ୍ତି? ପୁଞ୍ଞକାମାନଂ ଦିଟ୍ଠାନୁଗତିଆପଜ୍ଜନଂ। ତତ୍ଥ ହି ଦ୍ୱାରକୋଟ୍ଠକପାସାଦମାପନେ ଭୂମିୱିକ୍କଯଲଦ୍ଧା ଅଟ୍ଠାରସ ହିରଞ୍ଞକୋଟିଯୋ ଅନେକକୋଟିଅଗ୍ଘନକା ରୁକ୍ଖା ଚ ଜେତସ୍ସ ପରିଚ୍ଚାଗୋ, ଚତୁପଞ୍ଞାସ ହିରଞ୍ଞକୋଟିଯୋ ଅନାଥପିଣ୍ଡିକସ୍ସ । ଇତି ତେସଂ ପରିକିତ୍ତନେନ ଏୱଂ ପୁଞ୍ଞକାମା ପୁଞ୍ଞାନି କରୋନ୍ତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆଯସ୍ମା ସାରିପୁତ୍ତୋ ଅଞ୍ଞେପି ପୁଞ୍ଞକାମେ ତେସଂ ଦିଟ୍ଠାନୁଗତିଆପଜ୍ଜନେ ନିଯୋଜେତି।

ତତ୍ଥ ସିଯା – ଯଦି ତାୱ ଭଗୱା ସାୱତ୍ଥିଯଂ ୱିହରତି, ‘‘ଜେତୱନେ ଅନାଥପିଣ୍ଡିକସ୍ସ ଆରାମେ’’ତି ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ଅଥ ତତ୍ଥ ୱିହରତି, ‘‘ସାୱତ୍ଥିଯ’’ନ୍ତି ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ନ ହି ସକ୍କା ଉଭଯତ୍ଥ ଏକଂ ସମଯଂ ୱିହରିତୁନ୍ତି। ନ ଖୋ ପନେତଂ ଏୱଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ନନୁ ଅୱୋଚୁମ୍ହ ‘‘ସମୀପତ୍ଥେ ଭୁମ୍ମୱଚନ’’ନ୍ତି। ତସ୍ମା ଯଥା

ଗଙ୍ଗାୟମୁନାଦୀନଂ ସମୀପେ ଗୋୟୂଥାନି ଚରନ୍ତାନି ‘‘ଗଙ୍ଗାୟ ଚରନ୍ତି, ୟମୁନାୟ ଚରନ୍ତୀ’’ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ଏୱମିଧାପି ୟଦିଦଂ ସାୱତ୍ଥିୟା ସମୀପେ ଜେତୱନଂ ଅନାଥପିଣ୍ଡିକସ୍ସ ଆରାମୋ, ତତ୍ଥ ୱିହରନ୍ତୋ ୱୁଚ୍ଚତି ‘‘ସାୱତ୍ଥିୟଂ ୱିହରତି ଜେତୱନେ ଅନାଥପିଣ୍ଡିକସ୍ସ ଆରାମେ’’ତି। ଗୋଚରଗାମନିଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ହିସ୍ସ ସାୱତ୍ଥିୱଚନଂ, ପଵ୍ବଜିତାନୁରୂପନିୱାସଟ୍ଠାନନିଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ସେସୱଚନଂ।

ତତ୍ଥ ସାୱତ୍ଥିକିତ୍ତନେନ ଆୟସ୍ମା ସାରିପୁତ୍ତୋ ଭଗୱତୋ ଗହଟ୍ଠାନୁଗ୍ଗହକରଣଂ ଦସ୍ସେତି, ଜେତୱନାଦିକିତ୍ତନେନ ପଵ୍ବଜିତାନୁଗ୍ଗହକରଣଂ। ତଥା ପୁରିମେନ ପଚ୍ଚୟଗ୍ଗହଣତୋ ଅତ୍ତକିଲମଥାନୁୟୋଗୱିୱଜ୍ଜନଂ, ପଚ୍ଛିମେନ ୱତ୍ଥୁକାମପ୍ପହାନତୋ କାମସୁଖଲ୍ଲିକାନୁୟୋଗୱିୱଜ୍ଜନୂପାୟଂ। ଅଥ ୱା ପୁରିମେନ ଚ ଧମ୍ମଦେସନାଭିୟୋଗଂ, ପଚ୍ଛିମେନ ୱିୱେକାଧିମୁତ୍ତିଂ। ପୁରିମେନ କରୁଣାୟ ଉପଗମନଂ, ପଚ୍ଛିମେନ ପଞ୍ଞାୟ ଅପଗମନଂ। ପୁରିମେନ ସତ୍ତାନଂ ହିତସୁଖନିପ୍ଫାଦନାଧିମୁତ୍ତତଂ, ପଚ୍ଛିମେନ ପରହିତସୁଖକରଣେ ନିରୁପଲେପତଂ। ପୁରିମେନ ଧମ୍ମିକସୁଖାପରିଚ୍ଚାଗନିମିତ୍ତଂ ଫାସୁୱିହାରଂ, ପଚ୍ଛିମେନ ଉତ୍ତରିମନୁସ୍ସଧମ୍ମାନୁୟୋଗନିମିତ୍ତଂ। ପୁରିମେନ ମନୁସ୍ସାନଂ ଉପକାରବହୁଲତଂ, ପଚ୍ଛିମେନ ଦେୱାନଂ। ପୁରିମେନ ଲୋକେ ଜାତସ୍ସ ଲୋକେ ସଂୱଦ୍ଧଭାୱଂ, ପଚ୍ଛିମେନ ଲୋକେନ ଅନୁପଲିତ୍ତତଂ। ପୁରିମେନ ‘‘ଏକପୁଗ୍ଗଲୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଲୋକେ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ବହୁଜନହିତାୟ ବହୁଜନସୁଖାୟ ଲୋକାନୁକମ୍ପାୟ ଅତ୍ଥାୟ ହିତାୟ ସୁଖାୟ ଦେୱମନୁସ୍ସାନଂ। କତମୋ ଏକପୁଗ୍ଗଲୋ? ତଥାଗତୋ ଅରହଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ’’ତି (ଅ॰ ନି॰ ୧।୧୭୦) ୱଚନତୋ ୟଦତ୍ଥଂ ଭଗୱା ଉପ୍ପନ୍ନୋ, ତଦତ୍ଥପରିଦୀପନଂ, ପଚ୍ଛିମେନ ୟତ୍ଥ ଉପ୍ପନ୍ନୋ, ତଦନୁରୂପୱିହାରପରିଦୀପନଂ। ଭଗୱା ହି ପଠମଂ ଲୁମ୍ବିନିୱନେ, ଦୁତିୟଂ ବୋଧିମଣ୍ଡେତି ଲୋକିୟଲୋକୁତ୍ତରସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତିୟା ୱନେୟେୱ ଉପ୍ପନ୍ନୋ, ତେନସ୍ସ ୱନେୟେୱ ୱିହାରଂ ଦସ୍ସେତୀତି ଏୱମାଦିନା ନୟେନେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୟୋଜନା ୱେଦିତଵ୍ବା।

ତତ୍ରାତି ଦେସକାଲପରିଦୀପନଂ। ତଞ୍ହି ୟଂ ସମୟଂ ୱିହରତି, ତତ୍ର ସମୟେ, ୟସ୍ମିଞ୍ଚ ଜେତୱନେ ୱିହରତି, ତତ୍ର ଜେତୱନେତି ଦୀପେତି। ଭାସିତଵ୍ବୟୁତ୍ତେ ୱା ଦେସକାଲେ ଦୀପେତି। ନ ହି ଭଗୱା ଅୟୁତ୍ତେ ଦେସେ କାଲେ ୱା ଧମ୍ମଂ ଦେସେତି। ‘‘ଅକାଲୋ ଖୋ ତାୱ ବାହିୟା’’ତିଆଦି (ଉଦା॰ ୧୦) ଚେତ୍ଥ ସାଧକଂ। ଖୋତି ପଦପୂରଣମତ୍ତେ ଅୱଧାରଣତ୍ଥେ ଆଦିକାଲତ୍ଥେ ୱା ନିପାତୋ। ଭଗୱାତି ଲୋକଗରୁଦୀପନଂ। ଭିକ୍ଖୂତି କଥାସୱନୟୁତ୍ତପୁଗ୍ଗଲୱଚନଂ। ଅପିଚେତ୍ଥ ‘‘ଭିକ୍ଖକୋତି ଭିକ୍ଖୁ, ଭିକ୍ଖାଚରିୟଂ ଅଜ୍ଝୁପଗତୋତି ଭିକ୍ଖୂ’’ତିଆଦିନା (ୱିଭ॰ ୫୧୦; ପାରା॰ ୪୫) ନୟେନ ୱଚନତ୍ଥୋ ୱେଦିତଵ୍ବୋ। ଆମନ୍ତେସୀତି ଆଲପି ଅଭାସି ସମ୍ବୋଧେସି, ଅୟମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ। ଅଞ୍ଞତ୍ର ପନ ଞାପନେପି ପକ୍କୋସନେପି। ଭିକ୍ଖୱୋତି ଆମନ୍ତନାକାରଦୀପନଂ। ତେନ ତେସଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ଭିକ୍ଖନସୀଲତାଭିକ୍ଖନଧମ୍ମତାଭିକ୍ଖନେସାଧୁକାରିତାଦିଗୁଣୟୋଗସିଦ୍ଧେନ ୱଚନେନ ହୀନାଧିକଜନସେୱିତଂ ୱୁତ୍ତିଂ ପକାସେନ୍ତୋ ଉଦ୍ଧତଦୀନଭାୱନିଗ୍ଗହଂ କରୋତି। ‘‘ଭିକ୍ଖୱୋ’’ତି ଇମିନା ଚ କରୁଣାୱିପ୍ଫାରସୋମ୍ମହଦୟନୟନନିପାତପୁଵ୍ବଙ୍ଗମେନ ୱଚନେନ ତେ ଅତ୍ତନୋ ମୁଖାଭିମୁଖେ କରୋନ୍ତୋ ତେନେୱ କଥେତୁକମ୍ୟତାଦୀପକେନ ୱଚନେନ ନେସଂ ସୋତୁକମ୍ୟତଂ ଜନେତି। ତେନେୱ ଚ ସମ୍ବୋଧନତ୍ଥେନ ୱଚନେନ ସାଧୁକସୱନମନସିକାରେପି ତେ ନିୟୋଜେତି। ସାଧୁକସୱନମନସିକାରାୟତ୍ତା ହି ସାସନସମ୍ପତ୍ତି।

ଅପରେସୁ ଦେୱମନୁସ୍ସେସୁ ୱିଜ୍ଜମାନେସୁ କସ୍ମା ଭିକ୍ଖୂୟେୱ ଆମନ୍ତେସୀତି ଚେ? ଜେଟ୍ଠସେଟ୍ଠାସନ୍ନସଦାସନ୍ନିହିତଭାଜନଭାୱତୋ। ସଵ୍ବପରିସସାଧାରଣା ହି ଭଗୱତୋ ଧମ୍ମଦେସନା। ପରିସାୟ ଚ ଜେଟ୍ଠା ଭିକ୍ଖୂ ପଠମୁପ୍ପନ୍ନତ୍ତା, ସେଟ୍ଠା ଅନଗାରିୟଭାୱଂ ଆଦିଂ କତ୍ୱା ସତ୍ଥୁ ଚରିୟାନୁୱିଧାୟକତ୍ତା ସକଲସାସନପଟିଗ୍ଗାହକତ୍ତା ଚ, ଆସନ୍ନା ତତ୍ଥ ନିସିନ୍ନେସୁ ସତ୍ଥୁସନ୍ତିକତ୍ତା, ସଦାସନ୍ନିହିତା ସତ୍ଥୁସନ୍ତିକାୱଚରତ୍ତା, ଧମ୍ମଦେସନାୟ ଚ ତେ ଏୱ ଭାଜନଂ ୟଥାନୁସିଟ୍ଠଂ ପଟିପତ୍ତିସବ୍ଭାୱତୋ।

ତତ୍ଥ ସିୟା – କିମତ୍ଥଂ ପନ ଭଗୱା ଧମ୍ମଂ ଦେସେନ୍ତୋ ପଠମଂ ଭିକ୍ଖୂ ଆମନ୍ତେସି, ନ ଧମ୍ମମେୱ ଦେସେସୀତି? ସତିଜନନତ୍ଥଂ। ପରିସାୟ ହି ଭିକ୍ଖୂ ଅଞ୍ଞଂ ଚିନ୍ତେନ୍ତାପି ୱିକ୍ଖିତ୍ତଚିତ୍ତାପି ଧମ୍ମଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖନ୍ତାପି କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ମନସିକରୋନ୍ତାପି ନିସିନ୍ନା ହୋନ୍ତି, ତେ ଅନାମନ୍ତେତ୍ୱା ଧମ୍ମେ ଦେସିୟମାନେ ‘‘ଅୟଂ ଦେସନା କିଂନିଦାନା କିଂପଚ୍ଚୟା କତମାୟ ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିୟା ଦେସିତା’’ତି ସଲ୍ଲକ୍ଖେତୁଂ ଅସକ୍କୋନ୍ତା ୱିକ୍ଖେପଂ ଆପଜ୍ଜେୟ୍ୟୁଂ, ଦୁଗ୍ଗହିତଂ ୱା ଗଣ୍ହେୟ୍ୟୁଂ । ତେନ ତେସଂ ସତିଜନନତ୍ଥଂ ଭଗୱା ପଠମଂ ଆମନ୍ତେତ୍ୱା ପଚ୍ଛା ଧମ୍ମଂ ଦେସେତି।

ଭଦନ୍ତେତି ଗାରୱୱଚନମେତଂ, ସତ୍ଥୁନୋ ପଟିୱଚନଦାନଂ ୱା। ଅପିଚେତ୍ଥ ‘‘ଭିକ୍ଖୱୋ’’ତି ୱଦମାନୋ ଭଗୱା ତେ ଭିକ୍ଖୂ ଆଲପତି, ‘‘ଭଦନ୍ତେ’’ତି ୱଦମାନା ତେ ଭଗୱନ୍ତଂ ପଚ୍ଚାଲପନ୍ତି। ତଥା ‘‘ଭିକ୍ଖୱୋ’’ତି ଭଗୱା ଆଭାସତି, ‘‘ଭଦନ୍ତେ’’ତି ତେ ପଚ୍ଚାଭାସନ୍ତି। ‘‘ଭିକ୍ଖୱୋ’’ତି ପଟିୱଚନଂ ଦାପେତି, ଭଦନ୍ତେତି ପଟିୱଚନଂ ଦେନ୍ତି। ତେ ଭିକ୍ଖୂତି ୟେ ଭଗୱା ଆମନ୍ତେସି। ଭଗୱତୋ ପଚ୍ଚସ୍ସୋସୁନ୍ତି ଭଗୱତୋ ଆମନ୍ତନଂ ପଟିଅସ୍ସୋସୁଂ, ଅଭିମୁଖା ହୁତ୍ୱା ସୁଣିଂସୁ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିଂସୁ ପଟିଗ୍ଗହେସୁନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଭଗୱା ଏତଦୱୋଚାତି ଭଗୱା ଏତଂ ଇଦାନି ୱତ୍ତଵ୍ବଂ ସକଲସୁତ୍ତଂ ଅୱୋଚ।

ଏତ୍ତାୱତା ଚ ୟଂ ଆୟସ୍ମତା ସାରିପୁତ୍ତେନ କମଲକୁୱଲୟୁଜ୍ଜଲୱିମଲସାଦୁରସସଲିଲାୟ ପୋକ୍ଖରଣିୟା ସୁଖାୱତରଣତ୍ଥଂ

ନିମ୍ମଲସିଲାତଲରଚନୱିଲାସସୋପାନଂ ୱିପ୍ପକିଣ୍ଣମୁତ୍ତାଜାଲସଦିସୱାଲିକାକିଣ୍ଣପଣ୍ଡରଭୂମିଭାଗଂ ତିଦ୍ଧଂ ୱିଯ, ସୁୱିଭତ୍ତଭିତ୍ତିୱିଚିତ୍ରୱେଦିକାପରିକ୍ଖିତ୍ତସ୍ସ ନକ୍ଖତ୍ତପଥଂ ଫୁସିତୁକାମତାଯ ୱିଯ, ୱିଜମ୍ଭିତସମୁସ୍ସଯସ୍ସ ପାସାଦୱରସ୍ସ ସୁଖାରୋହଣତ୍ଥଂ ଦନ୍ତମଯସଣ୍ହମୁଦୁଫଲକକଞ୍ଚନଲତାୱିନଦ୍ଧମଣିଗଣପ୍ପଭାସମୁଦଯୁଜ୍ଜଲସୋଭଂ ସୋପାନଂ ୱିଯ, ସୁୱଣ୍ଣୱଲଯନୂପୁରାଦିସଙ୍ଘଟ୍ଟନସଦ୍ଦସମ୍ମିସ୍ସିତକଥିତହସିତମଧୁରସ୍ସରଗେହଜନୱିଚରିତସ୍ସ ଉଳାରିସ୍ସରିଯୱିଭୱସୋଭିତସ୍ସ ମହାଘରସ୍ସ ସୁଖପ୍ପୱେସନତ୍ଥଂ ସୁୱଣ୍ଣରଜତମଣିମୁତ୍ତାପୱାଳାଦିଜୁତିୱିସଦୱିଜ୍ଜୋତିତସୁପ୍ପତିଟ୍ଠିତୱିସାଲଦ୍ୱାରକୱାଟଂ ମହାଦ୍ୱାରଂ ୱିଯ ଅତ୍ଥବ୍ୟଞ୍ଜନସମ୍ପନ୍ନସ୍ସ ବୁଦ୍ଧାନଂ ଦେସନାଞାଣଗମ୍ଭୀରଭାୱସଂସୂଚକସ୍ସ ଇମସ୍ସ ସୁତ୍ତସ୍ସ ସୁଖାୱଗାହଣତ୍ଥଂ କାଲଦେସଦେସକପରିସାପଦେସପଟିମଣ୍ଡିତଂ ନିଦାନଂ ଭାସିତଂ, ତସ୍ସ ଅତ୍ଥୱଣ୍ଣନା ସମତ୍ତା।

ସୁତ୍ତନ୍ତେ ପଞ୍ଚାତି ଗଣନପରିଚ୍ଛେଦୋ। ଇମାନି ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନୀତି ପରିଚ୍ଛିନ୍ନଧମ୍ମନିଦସ୍ସନଂ। ଇନ୍ଦ୍ରିଯଟ୍ଠୋ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତୋ।

୧୮୫। ଇଦାନି ଇମଂ ସୁତ୍ତନ୍ତଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇମସ୍ମିଂ ସୁତ୍ତନ୍ତେ ୱୁତ୍ତାନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ୱିସୁଦ୍ଧିଭାୱନାୱିଧାନଂ ଭାୱିତତ୍ତଂ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିଞ୍ଚ ଦସ୍ସେତୁକାମୋ ଇମାନି ପଞ୍ଚିନ୍ଦ୍ରିଯାନୀତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ୱିସୁଜ୍ଝନ୍ତୀତି ୱିସୁଦ୍ଧିଂ ପାପୁଣନ୍ତି। ଅସ୍ସଦ୍ଧେତି ତୀସୁ ରତନେସୁ ସଦ୍ଧାୱିରହିତେ। ସଦ୍ଧେତି ତୀସୁ ରତନେସୁ ସଦ୍ଧାସମ୍ପନ୍ନେ। ସେୱତୋତି ଚିତ୍ତେନ ସେୱନ୍ତସ୍ସ। ଭଜତୋତି ଉପସଙ୍କମନ୍ତସ୍ସ। ପଯିରୁପାସତୋତି ସକ୍କଚ୍ଚଂ ଉପନିସୀଦନ୍ତସ୍ସ। ପସାଦନୀଯେ ସୁତ୍ତନ୍ତେତି ପସାଦଜନକେ ରତନତ୍ତଯଗୁଣପଟିସଂଯୁତ୍ତେ ସୁତ୍ତନ୍ତେ। କୁସୀତେତି କୁଚ୍ଛିତେନ ଆକାରେନ ସୀଦନ୍ତୀତି କୁସୀଦା, କୁସୀଦା ଏୱ କୁସୀତା। ତେ କୁସୀତେ। ସମ୍ମପ୍ପଧାନେତି ଚତୁକିଚ୍ଚସାଧକୱୀରିଯପଟିସଂଯୁତ୍ତସୁତ୍ତନ୍ତେ। ମୁଟ୍ଠସ୍ସତୀତି ନଟ୍ଠସ୍ସତିକେ। ସତିପଟ୍ଠାନେତି ସତିପଟ୍ଠାନାଧିକାରକେ ସୁତ୍ତନ୍ତେ। ଝାନୱିମୋକ୍ଖେତି ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନଅଟ୍ଠୱିମୋକ୍ଖତିୱିଧୱିମୋକ୍ଖାଧିକାରକେ ସୁତ୍ତନ୍ତେ। ଦୁପ୍ପଞ୍ଞେତି ନିପ୍ପଞ୍ଞେ, ପଞ୍ଞାଭାୱତୋ ୱା ଦୁଟ୍ଠା ପଞ୍ଞା ଏତେସନ୍ତି ଦୁପ୍ପଞ୍ଞା। ତେ ଦୁପ୍ପଞ୍ଞେ। ଗମ୍ଭୀରଞାଣଚରିଯନ୍ତି ଚତୁସଚ୍ଚପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦାଦିପଟିସଂଯୁତ୍ତେ ସୁତ୍ତନ୍ତେ, ଞାଣକଥାସଦିସେ ୱା। ସୁତ୍ତନ୍ତକ୍ଖନ୍ଧେତି ସୁତ୍ତନ୍ତକୋଟ୍ଠାସେ। ଅସ୍ସଦ୍ଧିଯନ୍ତିଆଦୀସୁ ଅସ୍ସଦ୍ଧିଯନ୍ତି ଅସ୍ସଦ୍ଧଭାୱଂ। ଅସ୍ସଦ୍ଧିଯେ ଆଦୀନୱଦସ୍ସାୱୀ ଅସ୍ସଦ୍ଧିଯଂ ପଜହନ୍ତୋ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଭାୱେତି, ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯେ ଆନିସଂସଦସ୍ସାୱୀ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଭାୱେନ୍ତୋ ଅସ୍ସଦ୍ଧିଯଂ ପଜହତି। ଏସ ନଯୋ ସେସେସୁ। କୋସଜ୍ଜନ୍ତି କୁସୀତଭାୱଂ। ପମାଦନ୍ତି ସତିୱିପ୍ପୱାସଂ। ଉଦ୍ଧଚ୍ଚନ୍ତି ଉଦ୍ଧତଭାୱଂ, ୱିକ୍ଖେପନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ପହୀନତ୍ତାତି ଅପ୍ପନାୱସେନ ଝାନପାରିପୂରିଯା ପହୀନତ୍ତା। ସୁପ୍ପହୀନତ୍ତାତି ୱୁଟ୍ଠାନଗାମିନିୱସେନ ୱିପସ୍ସନାପାରିପୂରିଯା ସୁଟ୍ଠୁ ପହୀନତ୍ତା। ଭାୱିତଂ ହୋତି ସୁଭାୱିତନ୍ତି ୱୁତ୍ତକ୍କମେନେୱ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ୱିପସ୍ସନାଯ ହି ୱିପକ୍ଖୱସେନ ପହୀନତ୍ତା ''ସୁପ୍ପହୀନତ୍ତା''ତି ୱତ୍ତୁଂ ଯୁଜ୍ଜତି। ତସ୍ମାଯେୱ ଚ ''ସୁଭାୱିତ''ନ୍ତି, ନ ତଥା ଝାନେନ। ଯସ୍ମା ପନ ପହାତବ୍ବାନଂ ପହାନେନ ଭାୱନାସିଦ୍ଧି, ଭାୱନାସିଦ୍ଧିଯା ଚ ପହାତବ୍ବାନଂ ପହାନସିଦ୍ଧି ହୋତି, ତସ୍ମା ଯମକଂ କତ୍ୱା ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ।

୧୮୬। ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିୱାରେ ଭାୱିତାନି ଚେୱ ହୋନ୍ତି ସୁଭାୱିତାନି ଚାତି ଭାୱିତାନଂଯେୱ ସୁଭାୱିତତା। ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧାନି ଚ ସୁପ୍ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧାନି ଚାତି ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧାନଂଯେୱ ସୁପ୍ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧତା ୱୁତ୍ତା। ଫଲକ୍ଖଣେ ମଗ୍ଗକିଚ୍ଚନିବ୍ବତ୍ତିୱସେନ ଭାୱିତତା ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧତା ଚ ୱେଦିତବ୍ବା। ସମୁଚ୍ଛେଦୱିସୁଦ୍ଧିଯୋତି ମଗ୍ଗୱିସୁଦ୍ଧିଯୋଯେୱ। ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିୱିସୁଦ୍ଧିଯୋତି ଫଲୱିସୁଦ୍ଧିଯୋ ଏୱ।

ଇଦାନି ତଥା ୱୁତ୍ତୱିଧାନାନି ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି କାରକପୁଗ୍ଗଲୱସେନ ଯୋଜେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ କତିନଂ ପୁଗ୍ଗଲାନନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସୱନେନ ବୁଦ୍ଧୋତି ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧତୋ ଧମ୍ମକଥାସୱନେନ ଚତୁସଚ୍ଚଂ ବୁଦ୍ଧୱା, ଞାତୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଦଂ ଭାୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଭାୱସ୍ସ କାରଣୱଚନଂ। ଭାୱନାଭିସମଯୱସେନ ହି ମଗ୍ଗସ୍ସ ବୁଦ୍ଧତ୍ତା ଫଲକ୍ଖଣେ ଭାୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯୋ ହୋତି। ଅଟ୍ଠନ୍ନମ୍ପି ଅରିଯାନଂ ତଥାଗତସ୍ସ ସାୱକତ୍ତା ୱିସେସେତ୍ୱା ଅରହତ୍ତଫଲଟ୍ଠମେୱ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଖୀଣାସୱୋତି ଆହ। ସୋଯେୱ ହି ସବ୍ବକିଚ୍ଚନିପ୍ଫତ୍ତିଯା ଭାୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯୋତି ୱୁତ୍ତୋ। ଇତରେପି ପନ ତଂତଂମଗ୍ଗକିଚ୍ଚନିପ୍ଫତ୍ତିଯା ପରିଯାଯେନ ଭାୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯା ଏୱ। ତସ୍ମା ଏୱ ଚ ଚତୂସୁ ଫଲକ୍ଖଣେସୁ ''ପଞ୍ଚିନ୍ଦ୍ରିଯାନି ଭାୱିତାନି ଚେୱ ହୋନ୍ତି ସୁଭାୱିତାନି ଚା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଯସ୍ମା ପନ ତେସଂ ଉପରିମଗ୍ଗତ୍ଥାଯ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଭାୱନା ଅତ୍ଥିଯେୱ, ତସ୍ମା ତେ ନ ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ଭାୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯା। ସଯଂ ଭୂତଟ୍ଠେନାତି ଅନାଚରିଯୋ ହୁତ୍ୱା ସଯମେୱ ଅରିଯାଯ ଜାତିଯା ଭୂତଟ୍ଠେନ ଜାତଟ୍ଠେନ ଭଗୱା। ସୋପି ହି ଭାୱନାସିଦ୍ଧିୱସେନ ଫଲକ୍ଖଣେ ସଯମ୍ଭୂ ନାମ ହୋତି। ଏୱଂ ସଯଂ ଭୂତଟ୍ଠେନ ଭାୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯୋ। ଅପ୍ପମେଯ୍ୟଟ୍ଠେନାତି ଅନନ୍ତଗୁଣଯୋଗତୋ ପମାଣେତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟଟ୍ଠେନ। ଭଗୱା ଫଲକ୍ଖଣେ ଭାୱନାସିଦ୍ଧିତୋ ଅପ୍ପମେଯ୍ୟୋତି। ତସ୍ମାଯେୱ ଭାୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯୋ।

ପଠମସୁତ୍ତନ୍ତନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଦୁତିଯସୁତ୍ତନ୍ତନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୮୭। ପୁନ ଅଞ୍ଞଂ ସୁତ୍ତନ୍ତଂ ନିକ୍ଖିପିତ୍ୱା ଇନ୍ଦ୍ରିୟୱିଧାନଂ ନିଦ୍ଦିସିତୁକାମୋ ପଞ୍ଚିମାନି, ଭିକ୍ଖୱେତିଆଦିକଂ ସୁତ୍ତନ୍ତଂ ଦସ୍ସେତି। ତତ୍ଥ ୟେହି କେଚୀତି ଅନୱସେସପରିୟାଦାନଂ, ହି-କାରୋ ପଦପୂରଣମତ୍ତେ ନିପାତୋ। ସମଣା ୱା ବ୍ରାହ୍ମଣା ୱାତି ଲୋକୱୋହାରୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ସମୁଦୟନ୍ତି ପଚ୍ଚୟଂ। ଅତ୍ଥଙ୍ଗମନ୍ତି ଉପ୍ପନ୍ନାନଂ ଅଭାୱଗମନଂ, ଅନୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ଅନୁପ୍ପାଦଂ ୱା। ଅସ୍ସାଦନ୍ତି ଆନିସଂସଂ। ଆଦୀନୱନ୍ତି ଦୋସଂ। ନିସ୍ସରଣନ୍ତି ନିଗ୍ଗମନଂ। ୟଥାଭୂତନ୍ତି ୟଥାସଭାୱଂ। ସମଣେସୂତି ସମିତପାପେସୁ। ସମଣସମ୍ମତାତି ନ ମୟା ସମଣାତି ସମ୍ମତା। ''ସମ୍ମତା''ତି ୱତ୍ତମାନକାଲୱସେନ ୱୁଚ୍ଚମାନେ ସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣୱସେନ ''ମେ''ତି ଏତ୍ଥ ସାମିୱଚନମେୱ ହୋତି। ବ୍ରାହ୍ମଣେସୂତି ବାହିତପାପେସୁ। ସାମଞ୍ଞତ୍ଥନ୍ତି ସମଣଭାୱସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ। ବ୍ରହ୍ମଞ୍ଞତ୍ଥନ୍ତି ବ୍ରାହ୍ମଣଭାୱସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ। ଦ୍ୱୟେନାପି ଅରହତ୍ତଫଲମେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ଅଥ ୱା ସାମଞ୍ଞତ୍ଥନ୍ତି ହେଟ୍ଠା ତୀଣି ଫଲାନି। ବ୍ରହ୍ମଞ୍ଞତ୍ଥନ୍ତି ଅରହତ୍ତଫଲଂ। ସାମଞ୍ଞବ୍ରହ୍ମଞ୍ଞନ୍ତି ହି ଅରିୟମଗ୍ଗୋୟେୱ। ଦିଟ୍ଠେୱ ଧମ୍ମେତି ପଚ୍ଚକ୍ଖେୟେୱ ଅତ୍ତଭାୱେ। ସୟଂ ଅଭିଞ୍ଞା ସଚ୍ଛିକତ୍ୱାତି ଅତ୍ତନାୟେୱ ଅଧିକେନ ଞାଣେନ ପଚ୍ଚକ୍ଖଂ କତ୍ୱା। ଉପସମ୍ପଜ୍ଜାତି ପାପୁଣିତ୍ୱା, ନିପ୍ଫାଦେତ୍ୱା ୱା।

୧୮୮। ସୁତ୍ତନ୍ତନିଦ୍ଦେସେ ପଠମଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟସମୁଦୟାଦୀନଂ ପଭେଦଗଣନଂ ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ପୁନ ପଭେଦଗଣନା ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତା। ତତ୍ଥ ଅସୀତିସତନ୍ତି ଅସୀତିଉତ୍ତରଂ ସତଂ। ପଣ୍ଡିତେହି ''ଅସୀତିସତ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତେହି ଆକାରେହୀତି ୟୋଜନା।

ପୁନ ପଭେଦଗଣନାପୁଚ୍ଛାପୁବ୍ବଙ୍ଗମେ ଗଣନାନିଦ୍ଦେସେ ଅଧିମୋକ୍ଖତ୍ଥାୟାତି ଅଧିମୁଚ୍ଚନତ୍ଥାୟ ସଦ୍ଦହନତ୍ଥାୟ। ଆୱଜ୍ଜନାୟ ସମୁଦୟୋତି ମନୋଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନଚିତ୍ତସ୍ସ ସମୁଦୟୋ। ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ସ ସମୁଦୟୋତି ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ସ ପଚ୍ଚୟୋ, ସଦ୍ଧଂ ଉପ୍ପାଦେସ୍ସାମୀତି ପୁବ୍ବଭାଗାୱଜ୍ଜନଂ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ସ ଉପନିସ୍ସୟପଚ୍ଚୟୋ, ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟଜୱନସ୍ସ ଆୱଜ୍ଜନଂ ପଠମସ୍ସ ଜୱନସ୍ସ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚୟୋ, ଦୁତିୟଜୱନାଦୀନଂ ଉପନିସ୍ସୟପଚ୍ଚୟୋ। ଅଧିମୋକ୍ଖୱସେନାତି ଛନ୍ଦସମ୍ପୟୁତ୍ତଅଧିମୋକ୍ଖୱସେନ। ଛନ୍ଦସ୍ସ ସମୁଦୟୋତି ପୁବ୍ବଭାଗାୱଜ୍ଜନପଚ୍ଚୟା ଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଅଧିମୋକ୍ଖସମ୍ପୟୁତ୍ତସ୍ସ ୟେୱାପନକଭୂତସ୍ସ ଧମ୍ମଚ୍ଛନ୍ଦସ୍ସ ସମୁଦୟୋ। ସୋ ପନ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ସ ସହଜାତଅଞ୍ଞମଞ୍ଞନିସ୍ସୟସମ୍ପୟୁତ୍ତଅତ୍ଥିଅୱିଗତୱସେନ ପଚ୍ଚୟୋ ହୋତି, ଛନ୍ଦାଧିପତିକାଲେ ଅଧିପତିପଚ୍ଚୟୋ ଚ ହୋତି, ସୋୟେୱ ଦୁତିୟସ୍ସ ଅନନ୍ତରସମନନ୍ତରଅନନ୍ତରୂପନିସ୍ସୟାସେୱନନତ୍ଥିୱିଗତୱସେନ ପଚ୍ଚୟୋ ହୋତି। ଇମିନାୱ ନୟେନ ମନସିକାରସ୍ସପି ୟୋଜନା କାତବ୍ବା। କେୱଲଞ୍ହେତ୍ଥ ମନସିକାରୋତି ସାରଣଲକ୍ଖଣୋ ୟେୱାପନକମନସିକାରୋ। ଅଧିପତିପଚ୍ଚୟତା ପନସ୍ସ ନ ହୋତି। ସମ୍ପୟୁତ୍ତେସୁ ଇମେସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂୟେୱ ଗହଣଂ ବଲୱପଚ୍ଚୟତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ । ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ସ ୱସେନାତି ଭାୱନାଭିୱୁଦ୍ଧିୟା ଇନ୍ଦ୍ରିୟଭାୱଂ ପତ୍ତସ୍ସ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ସ ୱସେନ। ଏକତ୍ତୁପଟ୍ଠାନନ୍ତି ଏକାରମ୍ମଣେ ଅଚଲଭାୱେନ ଭୁସଂ ଠାନଂ ଉପରୂପରି ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ସ ପଚ୍ଚୟୋ ହୋତି। ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟେ ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ସେସିନ୍ଦ୍ରିୟାନିପି ୱେଦିତବ୍ବାନି। ଏୱମେକେକସ୍ସ ଇନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ସ ଚତ୍ତାରୋ ଚତ୍ତାରୋ ସମୁଦୟାତି ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନଂ ୱୀସତି ସମୁଦୟା ହୋନ୍ତି। ପୁନ ଚତୁନ୍ନଂ ସମୁଦୟାନଂ ଏକେକସ୍ମିଂ ସମୁଦୟେ ପଞ୍ଚ ପଞ୍ଚ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନି ୟୋଜେତ୍ୱା ୱୀସତି ସମୁଦୟା ୱୁତ୍ତା। ପଠମୱୀସତି ନାନାମଗ୍ଗୱସେନ ଦଟ୍ଠବ୍ବା, ଦୁତିୟୱୀସତି ଏକମଗ୍ଗୱସେନ ଦଟ୍ଠବ୍ବାତି ୱଦନ୍ତି। ଏୱଂ ଚତ୍ତାଲୀସ ଆକାରା ହୋନ୍ତି। ଅତ୍ଥଙ୍ଗମୱାରୋପି ଇମିନାୱ ନୟେନ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସୋ ପନ ଅତ୍ଥଙ୍ଗମୋ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଭାୱନଂ ଅନନୁୟୁତ୍ତସ୍ସ ଅପ୍ପଟିଲଦ୍ଧା ପଟିଲାଭତ୍ଥଙ୍ଗମୋ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟଭାୱନାୟ ପରିହୀନସ୍ସ ପଟିଲଦ୍ଧପରିହାନି ଅତ୍ଥଙ୍ଗମୋ, ଫଲପ୍ପତ୍ତସ୍ସ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିଅତ୍ଥଙ୍ଗମୋ। ଏକତ୍ତଅନୁପଟ୍ଠାନନ୍ତି ଏକତ୍ତେ ଅନୁପଟ୍ଠାନଂ।

କ। ଅସ୍ସାଦନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୮୯। ଅସ୍ସାଦନିଦ୍ଦେସେ ଅସ୍ସଦ୍ଧିୟସ୍ସ ଅନୁପଟ୍ଠାନନ୍ତି ଅସ୍ସଦ୍ଧେ ପୁଗ୍ଗଲେ ପରିୱଜ୍ଜୟତୋ ସଦ୍ଧେ ପୁଗ୍ଗଲେ ସେୱତୋ ପସାଦନୀୟସୁତ୍ତନ୍ତେ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖତୋ ତତ୍ଥ ୟୋନିସୋମନସିକାରଂ ବହୁଲୀକରୋତୋ ଚ ଅସ୍ସଦ୍ଧିୟସ୍ସ ଅନୁପଟ୍ଠାନଂ ହୋତି। ଅସ୍ସଦ୍ଧିୟପରିଳାହସ୍ସ ଅନୁପଟ୍ଠାନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଅସ୍ସଦ୍ଧସ୍ସ ସଦ୍ଧାକଥାୟ ପୱତ୍ତମାନାୟ ଦୁକ୍ଖଂ ଦୋମନସ୍ସଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଅୟଂ ଅସ୍ସଦ୍ଧିୟପରିଳାହୋ। ଅଧିମୋକ୍ଖଚରିୟାୟ ୱେସାରଜ୍ଜନ୍ତି ସଦ୍ଧାୱତ୍ଥୁୱସେନ ୱା ଭାୱନାୟ ୱା ୱସିପ୍ପତ୍ତସ୍ସ ସଦ୍ଧାପୱତ୍ତିୟା ୱିସାରଦଭାୱୋ ହୋତି। ସନ୍ତୋ ଚ ୱିହାରାଧିଗମୋତି ସମଥସ୍ସ ୱା ୱିପସ୍ସନାୟ ୱା ପଟିଲାଭୋ। ସୁଖଂ ସୋମନସ୍ସନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଚେତସିକସୁଖଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ସୋମନସ୍ସୱଚନଂ। ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟସମୁଟ୍ଠିତପଣୀତରୂପଫୁଟ୍ଠକାୟସ୍ସ କାୟିକସୁଖମ୍ପି ଲବ୍ଭତିୟେୱ। ସୁଖସୋମନସ୍ସସ୍ସ ପଧାନସ୍ସାଦତ୍ତା ''ଅୟଂ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ସ ଅସ୍ସାଦୋ''ତି ୱିସେସେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଇମିନାୱ ନୟେନ ସେସିନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ସାଦାପି ୟୋଜେତ୍ୱା ୱେଦିତବ୍ବା।

ଖ। ଆଦୀନୱନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୯୦। ଆଦୀନୱନିଦ୍ଦେସେ ଅନିଚ୍ଚଟ୍ଠେନାତି ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ସ ଅନିଚ୍ଚଟ୍ଠେନ। ସୋ ଅନିଚ୍ଚଟ୍ଠୋ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ସ ଆଦୀନୱୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଇତରଦ୍ୱୟେପି ଏସେୱ ନୟୋ। ଇମେ ସମୁଦୟତ୍ଥଙ୍ଗମସ୍ସାଦାଦୀନୱା ଲୋକିୟିନ୍ଦ୍ରିୟାନମେୱାତି ୱେଦିତବ୍ବା।

ଗ। ନିସ୍ସରଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧ ୯ ୧ । ନିସ୍ସରଣନିଦ୍ଦେସେ ଅଧିମୋକ୍ଖଟ୍ଠେନାତିଆଦୀସୁ ଏକେକସ୍ମିଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯେ ପଞ୍ଚ ପଞ୍ଚ କତ୍ୱା ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ପଞ୍ଚୱୀସତି ନିସ୍ସରଣାନି ମଗ୍ଗଫଲୱସେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ତତ୍ଥ ତତୋ ପଣୀତତରସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ପଟିଲାଭାତି ତତୋ ୱିପସ୍ସନାକ୍ଖଣେ ପୱତ୍ତସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯତୋ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ପଣୀତତରସ୍ସ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ପଟିଲାଭୱସେନ। ପୁରିମତରସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯା ନିସ୍ସଟଂ ହୋତୀତି ତସ୍ମିଂ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ପୁରିମତରତୋ ୱିପସ୍ସନାକ୍ଖଣେ ପୱତ୍ତସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯତୋ ନିକ୍ଖନ୍ତଂ ହୋତି। ଇମିନାୱ ନଯେନ ଫଲକ୍ଖଣେ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯମ୍ପି ଉଭଯତ୍ଥ ସେସିନ୍ଦ୍ରିଯାନିପି ଯୋଜେତବ୍ବାନି।

୧ ୯ ୨ ।ପୁବ୍ବଭାଗେପଞ୍ଚହି ଇନ୍ଦ୍ରିଯେହୀତି ପଠମଜ୍ଝାନୂପଚାରେ ପଞ୍ଚହି ଇନ୍ଦ୍ରିଯେହି ପଠମଜ୍ଝାନାଦିଅଟ୍ଠସମାପତ୍ତିୱସେନ ଅଟ୍ଠ ନିସ୍ସରଣାନି, ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଦିଅଟ୍ଠାରସମହାୱିପସ୍ସନାୱସେନ ଅଟ୍ଠାରସ ନିସ୍ସରଣାନି, ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗାଦିୱସେନ ଅଟ୍ଠ ଲୋକୁତ୍ତରନିସ୍ସରଣାନି। ଏୱଂ ଝାନସମାପତ୍ତିମହାୱିପସ୍ସନାମଗ୍ଗଫଲୱସେନ ଚତୁତ୍ତିଂସ ନିସ୍ସରଣାନି ପୁରିମପୁରିମସମତିକ୍କମତୋ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ନେକ୍ଖମ୍ମେ ପଞ୍ଚିନ୍ଦ୍ରିଯାନୀତିଆଦୀନି ପନ ସତ୍ତତିଂସ ନିସ୍ସରଣାନି ପଟିପକ୍ଖପହାନୱସେନ ପଟିପକ୍ଖତୋ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ତତ୍ଥ ନେକ୍ଖମ୍ମାଦୀସୁ ସତ୍ତସୁ ସତ୍ତ ନିସ୍ସରଣାନି ଉପଚାରଭୂମିୱସେନ ୱୁତ୍ତାନି, ଫଲାନି ପନ ପଟିପକ୍ଖପହାନାଭାୱତୋ ନ ୱୁତ୍ତାନି।

୧ ୯ ୩।ଦିଟ୍ଠେକଟ୍ଠେହୀତି ଯାୱ ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗା ଦିଟ୍ଠିଯା ସହ ଏକସ୍ମିଂ ପୁଗ୍ଗଲେ ଠିତାତି ଦିଟ୍ଠେକଟ୍ଠା। ତେହି ଦିଟ୍ଠେକଟ୍ଠେହି। ଓଳାରିକେହୀତି ଥୂଲେହି କାମରାଗବ୍ୟାପାଦେହି। ଅଣୁସହଗତେହୀତି ସୁଖୁମଭୂତେହି କାମରାଗବ୍ୟାପାଦେହିଯେୱ। ସବ୍ବକିଲେସେହୀତି ରୂପରାଗାଦୀହି। ତେସୁ ହି ପହୀନେସୁ ସବ୍ବକିଲେସା ପହୀନା ହୋନ୍ତି, ତସ୍ମା ‘‘ସବ୍ବକିଲେସେହୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅୱୁତ୍ତତ୍ଥାନି ପନେତ୍ଥ ପଦାନି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତତ୍ଥାନେୱାତି। ସବ୍ବେସଞ୍ଚେୱ ଖୀଣାସୱାନଂ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ପଞ୍ଚିନ୍ଦ୍ରିଯାନୀତି ‘‘ଅଧିମୋକ୍ଖଟ୍ଠେନା’’ତିଆଦୀସୁ ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତେସୁ ଠାନେସୁ ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ଠାନେ ପଞ୍ଚିନ୍ଦ୍ରିଯାନି ବୁଦ୍ଧପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧସାୱକାନଂ ଖୀଣାସୱାନଂ ଯଥାଯୋଗଂ ତତୋ ତତୋ ନିସ୍ସଟାନି ହୋନ୍ତି। ଇମସ୍ମିଂ ୱାରେ ପଠମଂ ୱୁତ୍ତନଯା ଏୱ ଯଥାଯୋଗଂ ଖୀଣାସୱୱସେନ ୱୁତ୍ତା।

କଥଂ ପନେତାନି ନିସ୍ସରଣାନି ଅସୀତିସତଂ ହୋନ୍ତୀତି? ୱୁଚ୍ଚତେ – ମଗ୍ଗଫଲୱସେନ ୱୁତ୍ତାନି ପଞ୍ଚୱୀସତି, ସମତିକ୍କମୱସେନ ୱୁତ୍ତାନି ଚତୁତ୍ତିଂସ, ପଟିପକ୍ଖୱସେନ ୱୁତ୍ତାନି ସତ୍ତତିଂସାତି ପଠମୱାରେ ସବ୍ବାନି ଛନ୍ନୱୁତି ନିସ୍ସରଣାନି ହୋନ୍ତି, ଏତାନିଯେୱ ଦୁତିଯୱାରେ ଖୀଣାସୱାନଂ ୱସେନ ଦ୍ୱାଦସସୁ ଅପନୀତେସୁ ଚତୁରାସୀତି ହୋନ୍ତି। ଇତି ପୁରିମାନି ଛନ୍ନୱୁତି, ଇମାନି ଚ ଚତୁରାସୀତୀତି ଅସୀତିସତଂ ହୋନ୍ତି। କତମାନି ପନ ଦ୍ୱାଦସ ଖୀଣାସୱାନଂ ଅପନେତବ୍ବାନି? ସମତିକ୍କମତୋ ୱୁତ୍ତେସୁ ମଗ୍ଗଫଲୱସେନ ୱୁତ୍ତାନି ଅଟ୍ଠ ନିସ୍ସରଣାନି, ପଟିପକ୍ଖତୋ ୱୁତ୍ତେସୁ ମଗ୍ଗୱସେନ ୱୁତ୍ତାନି ଚତ୍ତାରୀତି ଇମାନି ଦ୍ୱାଦସ ଅପନେତବ୍ବାନି। ଅରହତ୍ତଫଲୱସେନ ୱୁତ୍ତାନି କସ୍ମା ଅପନେତବ୍ବାନୀତି ଚେ? ସବ୍ବପଠମଂ ୱୁତ୍ତାନଂ ପଞ୍ଚୱୀସତିଯା ନିସ୍ସରଣାନଂ ମଗ୍ଗଫଲୱସେନେୱ ଲବ୍ଭନତୋ। ଅରହତ୍ତଫଲୱସେନ ନିସ୍ସରଣାନି ୱୁତ୍ତାନେୱ ହୋନ୍ତି । ହେଟ୍ଠିମଂ ହେଟ୍ଠିମଂ ପନ ଫଲସମାପତ୍ତିଂ ଉପରିମା ଉପରିମା ନ ସମାପଜ୍ଜନ୍ତିଯେୱାତି ହେଟ୍ଠା ତୀଣିପି ଫଲାନି ନ ଲବ୍ଭନ୍ତିଯେୱ। ଝାନସମାପତ୍ତିୱିପସ୍ସନାନେକ୍ଖମ୍ମାଦୀନି ଚ କିରିଯାୱସେନ ଲବ୍ଭନ୍ତି। ପଞ୍ଚପି ଚେତାନି ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି ପୁବ୍ବମେୱ ପଟିପକ୍ଖାନଂ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧତ୍ତା ପଟିପକ୍ଖତୋ ନିସ୍ସଟାନେୱ ହୋନ୍ତୀତି।

ଦୁତିଯସୁତ୍ତନ୍ତନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ତତିଯସୁତ୍ତନ୍ତନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧ ୯ ୪। ପୁନ ଅଞ୍ଞଂ ସୁତ୍ତନ୍ତଂ ନିକ୍ଖିପିତ୍ୱା ଇନ୍ଦ୍ରିଯୱିଧାନଂ ନିଦ୍ଦିସିତୁକାମୋ ପଞ୍ଚିମାନି, ଭିକ୍ଖୱେତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସୋତାପତ୍ତିଯଙ୍ଗେସୂତି ଏତ୍ଥ ସୋତୋ ଅରିଯୋ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ମଗ୍ଗୋ, ସୋତସ୍ସ ଆପତ୍ତି ଭୁସଂ ପାପୁଣନଂ ସୋତାପତ୍ତି, ସୋତାପତ୍ତିଯା ଅଙ୍ଗାନି ସମ୍ଭାରାନି ସୋତାପତ୍ତିଅଙ୍ଗାନି। ସୋତାପନ୍ନତାଯ ପୁବ୍ବଭାଗପଟିଲାଭଅଙ୍ଗାନି। ସପ୍ପୁରିସସଂସେୱୋ ସୋତାପତ୍ତିଅଙ୍ଗଂ, ସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସୱନଂ ସୋତାପତ୍ତିଅଙ୍ଗଂ, ଯୋନିସୋମନସିକାରୋ ସୋତାପତ୍ତିଅଙ୍ଗଂ, ଧମ୍ମାନୁଧମ୍ମପଟିପତ୍ତି ସୋତାପତ୍ତିଅଙ୍ଗଂ, ଇମାନି ଚତ୍ତାରି ସୋତାପତ୍ତିଅଙ୍ଗାନି। ସେସା ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତା ଏୱ। ଇଦଞ୍ଚ ଇମେସଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ସକୱିସଯେ ଜେଟ୍ଠକଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଯଥା ହି ଚତ୍ତାରୋ ସେଟ୍ଠିପୁତ୍ତା ରାଜାତିରାଜପଞ୍ଚମେସୁ ସହାଯେସୁ ‘‘ନକ୍ଖତ୍ତଂ କୀଳିସ୍ସାମା’’ତି ୱୀଥିଂ ଓତିଣ୍ଣେସୁ ଏକସ୍ସ ସେଟ୍ଠିପୁତ୍ତସ୍ସ ଗେହଂ ଗତକାଲେ ଇତରେ ଚତ୍ତାରୋ ତୁଣ୍ହୀ ନିସୀଦନ୍ତି, ଗେହସାମିକୋୱ ‘‘ଇମେସଂ ଖାଦନୀଯଂ ଭୋଜନୀଯଂ ଦେଥ, ଇମେସଂ ଗନ୍ଧମାଲାଲଙ୍କାରାଦୀନି ଦେଥା’’ତି ଗେହେ ୱିଚାରେତି, ଦୁତିଯସ୍ସ ତତିଯସ୍ସ ଚତୁତ୍ଥସ୍ସ ଗେହଂ ଗତକାଲେ ଇତରେ ଚତ୍ତାରୋ ତୁଣ୍ହୀ ନିସୀଦନ୍ତି, ଗେହସାମିକୋୱ ‘‘ଇମେସଂ ଖାଦନୀଯଂ ଭୋଜନୀଯଂ ଦେଥ, ଇମେସଂ ଗନ୍ଧମାଲାଲଙ୍କାରାଦୀନି ଦେଥା’’ତି ଗେହେ ୱିଚାରେତି, ଅଥ ସବ୍ବପଚ୍ଛା ରଞ୍ଞୋ ଗେହଂ ଗତକାଲେ କିଞ୍ଚାପି ରାଜା ସବ୍ବତ୍ଥ ଇସ୍ସରୋୱ, ଇମସ୍ମିଂ ପନ କାଲେ ଅତ୍ତନୋ ଗେହେଯେୱ ‘‘ଇମେସଂ

ଖାଦନୀୟଂ ଭୋଜନୀୟଂ ଦେଥ, ଇମେସଂ ଗନ୍ଧମାଲାଲଙ୍କାରାଦୀନି ଦେଥା’’ତି ୱିଚାରେତି, ଏୱମେୱ ସଦ୍ଧାପଞ୍ଚମକେସୁ ଇନ୍ଦ୍ରିଯେସୁ ତେସୁ ସହାଯେସୁ ଏକତୋ ୱୀଥିଂ ଓତରନ୍ତେସୁ ୱିଯ ଏକାରମ୍ମଣେ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନେସୁପି ଯଥା ପଠମସ୍ସ ଗେହେ ଇତରେ ଚତ୍ତାରୋ ତୁଣ୍ହୀ ନିସୀଦନ୍ତି, ଗେହସାମିକୋୱ ୱିଚାରେତି , ଏୱଂ ସୋତାପତ୍ତିଅଙ୍ଗାନି ପତ୍ୱା ଅଧିମୋକ୍ଖଲକ୍ଖଣଂ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯମେୱ ଜେଟ୍ଠକଂ ହୋତି ପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ, ସେସାନି ତଦନ୍ୱଯାନି ହୋନ୍ତି। ଯଥା ଦୁତିଯସ୍ସ ଗେହେ ଇତରେ ଚତ୍ତାରୋ ତୁଣ୍ହୀ ନିସୀଦନ୍ତି, ଗେହସାମିକୋୱ ୱିଚାରେତି, ଏୱଂ ସମ୍ମପ୍ପଧାନାନି ପତ୍ୱା ପଗ୍ଗହଣଲକ୍ଖଣଂ ୱୀରିଯିନ୍ଦ୍ରିଯମେୱ ଜେଟ୍ଠକଂ ହୋତି ପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ, ସେସାନି ତଦନ୍ୱଯାନି ହୋନ୍ତି। ଯଥା ତତିଯସ୍ସ ଗେହେ ଇତରେ ଚତ୍ତାରୋ ତୁଣ୍ହୀ ନିସୀଦନ୍ତି, ଗେହସାମିକୋୱ ୱିଚାରେତି, ଏୱଂ ସତିପଟ୍ଠାନାନି ପତ୍ୱା ଉପଟ୍ଠାନଲକ୍ଖଣଂ ସତିନ୍ଦ୍ରିଯମେୱ ଜେଟ୍ଠକଂ ହୋତି ପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ, ସେସାନି ତଦନ୍ୱଯାନି ହୋନ୍ତି। ଯଥା ଚତୁତ୍ଥସ୍ସ ଗେହେ ଇତରେ ଚତ୍ତାରୋ ତୁଣ୍ହୀ ନିସୀଦନ୍ତି, ଗେହସାମିକୋୱ ୱିଚାରେତି, ଏୱଂ ଝାନାନି ପତ୍ୱା ଅୱିକ୍ଖେପଲକ୍ଖଣଂ ସମାଧିନ୍ଦ୍ରିଯମେୱ ଜେଟ୍ଠକଂ ହୋତି ପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ, ସେସାନି ତଦନ୍ୱଯାନି ହୋନ୍ତି। ସବ୍ବପଚ୍ଛା ରଞ୍ଞୋ ଗେହଂ ଗତକାଲେ ପନ ଯଥା ଇତରେ ଚତ୍ତାରୋ ତୁଣ୍ହୀ ନିସୀଦନ୍ତି, ରାଜାୱ ୱିଚାରେତି, ଏୱଂ ଅରିଯସଚ୍ଚାନି ପତ୍ୱା ପଜାନନଲକ୍ଖଣଂ ପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯମେୱ ଜେଟ୍ଠକଂ ହୋତି ପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ, ସେସାନି ତଦନ୍ୱଯାନି ହୋନ୍ତୀତି।

କ। ପଭେଦଗଣନନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୯୫। ସୁତ୍ତନ୍ତସ୍ସ ପଭେଦଗଣନାପୁଚ୍ଛାପୁବ୍ବଙ୍ଗମେୱ ପଭେଦଗଣନନିଦ୍ଦେସେ ସପ୍ପୁରିସସଂସେୱୋତି ସୋଭନାନଂ ପୁରିସାନଂ ସମ୍ମା ସେୱନେ। ଅଧିମୋକ୍ଖାଧିପତେଯ୍ୟଟ୍ଠେନାତି ଅଧିମୋକ୍ଖସଙ୍ଖାତେନ ସେସିନ୍ଦ୍ରିଯେସୁ ଅଧିପତିଭାୱଟ୍ଠେନ, ସେସିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମଟ୍ଠେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ସଦ୍ଧମ୍ମସୱନେତି ସତଂ ଧମ୍ମୋ, ସୋଭନୋ ୱା ଧମ୍ମୋତି ସଦ୍ଧମ୍ମୋ। ତସ୍ସ ସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସ ସୱନେ। ଯୋନିସୋମନସିକାରେତି ଉପାଯେନ ମନସିକାରେ। ଧମ୍ମାନୁଧମ୍ମପଟିପତ୍ତିଯାତି ଏତ୍ଥ ନୱ ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମେ ଅନୁଗତୋ ଧମ୍ମୋ ଧମ୍ମାନୁଧମ୍ମୋ, ସୀଲସମାଧିପଞ୍ଞାସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଧମ୍ମାନୁଧମ୍ମସ୍ସ ପଟିପତ୍ତି ପଟିପଜ୍ଜନଂ ଧମ୍ମାନୁଧମ୍ମପଟିପତ୍ତି। ସମ୍ମପ୍ପଧାନାଦୀସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ।

ଖ। ଚରିଯାୱାରୱଣ୍ଣନା

୧୯୬। ଚରିଯାୱାରେପି ଇମିନାୱ ନଯେନ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। କେୱଲଂ ପଠମୱାରୋ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଉପ୍ପାଦନକାଲୱସେନ ୱୁତ୍ତୋ, ଚରିଯାୱାରୋ ଉପ୍ପନ୍ନାନଂ ଆସେୱନକାଲୱସେନ ଚ ପାରିପୂରିକାଲୱସେନ ଚ ୱୁତ୍ତୋ। ଚରିଯା ପକତି ଉସ୍ସନ୍ନତାତି ହି ଅତ୍ଥତୋ ଏକଂ।

ଚାରୱିହାରନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୯୭। ଇଦାନି ଚରିଯାସମ୍ବନ୍ଧେନେୱ ଚାରୱିହାରନିଦ୍ଦେସୱସେନ ଅପରେନ ପରିଯାଯେନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯୱିଧାନଂ ନିଦ୍ଦିସିତୁକାମୋ ଚାରୋ ଚ ୱିହାରୋ ଚାତିଆଦିକଂ ଉଦ୍ଦେସଂ ଉଦ୍ଦିସିତ୍ୱା ତସ୍ସ ନିଦ୍ଦେସମାହ। ତତ୍ଥ ଉଦ୍ଦେସେ ତାୱ ଯଥା ଚରନ୍ତଂ ୱିହରନ୍ତଂ ୱିଞ୍ଞୂ ସବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ଗମ୍ଭୀରେସୁ ଠାନେସୁ ଓକପ୍ପେଯ୍ୟୁଂ – ଅଦ୍ଧା ଅଯମାଯସ୍ମା ପତ୍ତୋ ୱା ପାପୁଣିସ୍ସତି ୱାତି, ତଥା ଇନ୍ଦ୍ରିଯସମ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଚାରୋ ଚ ୱିହାରୋ ଚ ୱିଞ୍ଞୂହି ସବ୍ରହ୍ମଚାରୀହି ଅନୁବୁଦ୍ଧୋ ହୋତି ପଟିୱିଦ୍ଧୋତି ଉଦ୍ଦେସସ୍ସ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଉଦ୍ଦେସନିଦ୍ଦେସେ ଚରିଯା ଚାରୋଯେୱ। ଚାରୋ ଚରିଯାତି ହି ଅତ୍ଥତୋ ଏକଂ। ତସ୍ମା ‘‘ଚାରୋ’’ତିପଦସ୍ସ ନିଦ୍ଦେସେ ‘‘ଚରିଯା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଇରିଯାପଥଚରିଯାତି ଇରିଯାପଥାନଂ ଚରିଯା, ପୱତ୍ତନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସେସେସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। ଆଯତନଚରିଯା ପନ ଆଯତନେସୁ ସତିସମ୍ପଜଞ୍ଞାନଂ ଚରିଯା। ପତ୍ତୀତି ଫଲାନି। ତାନି ହି ପାପୁଣିଯନ୍ତୀତି ‘‘ପତ୍ତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତା। ସତ୍ତଲୋକସ୍ସ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକସମ୍ପରାଯିକା ଅତ୍ଥା ଲୋକତ୍ଥାତି ଅଯଂ ୱିସେସୋ।

ଇଦାନି ତାସଂ ଚରିଯାନଂ ଭୂମିଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଚତୂସୁ ଇରିଯାପଥେସୂତିଆଦିମାହ। ସତିପଟ୍ଠାନେସୂତି ଆରମ୍ମଣସତିପଟ୍ଠାନେସୁ। ସତିପଟ୍ଠାନେସୁପି ୱୁଚ୍ଚମାନେସୁ ସତିତୋ ଅନଞ୍ଞାନି ୱୋହାରୱସେନ ଅଞ୍ଞାନି ୱିଯ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଅରିଯସଚ୍ଚେସୂତି ପୁବ୍ବଭାଗଲୋକିଯସଚ୍ଚଞାଣେନ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ସଚ୍ଚପରିଗ୍ଗହୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ଅରିଯମଗ୍ଗେସୁ ସାମଞ୍ଞଫଲେସୂତି ଚ ୱୋହାରୱସେନେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ପଦେସେତି ଲୋକତ୍ଥଚରିଯାଯ ଏକଦେସେ। ନିପ୍ପଦେସତୋ ହି ଲୋକତ୍ଥଚରିଯଂ ବୁଦ୍ଧା ଏୱ କରୋନ୍ତି। ପୁନ ତା ଏୱ ଚରିଯାଯୋ କାରକପୁଗ୍ଗଲୱସେନ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ପଣିଧିସମ୍ପନ୍ନାନନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ପଣିଧିସମ୍ପନ୍ନା ନାମ ଇରିଯାପଥାନଂ ସନ୍ତତ୍ତା ଇରିଯାପଥଗୁତ୍ତିଯା ସମ୍ପନ୍ନା ଅକମ୍ପିତେରିଯାପଥା ଭିକ୍ଖୁଭାୱାନୁରୂପେନ ସନ୍ତେନ ଇରିଯାପଥେନ ସମ୍ପନ୍ନା। ଇନ୍ଦ୍ରିଯେସୁ ଗୁତ୍ତଦ୍ୱାରାନନ୍ତି ଚକ୍ଖାଦୀସୁ ଛସୁ ଇନ୍ଦ୍ରିଯେସୁ ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ ୱିସଯେ ପୱତ୍ତଏକେକଦ୍ୱାରୱସେନ ଗୁତ୍ତଂ ଦ୍ୱାରଂ ଏତେସନ୍ତି ଗୁତ୍ତଦ୍ୱାରା। ତେସଂ ଗୁତ୍ତଦ୍ୱାରାନଂ। ଦ୍ୱାରନ୍ତି ଚେତ୍ଥ ଉପ୍ପତ୍ତିଦ୍ୱାରୱସେନ ଚକ୍ଖାଦଯୋ ଏୱ। ଅପ୍ପମାଦୱିହାରୀନନ୍ତି ସୀଲାଦୀସୁ ଅପ୍ପମାଦୱିହାରୱତଂ। ଅଧିଚିତ୍ତମନୁଯୁତ୍ତାନନ୍ତି ୱିପସ୍ସନାଯ ପାଦକଭାୱେନ ଅଧିଚିତ୍ତସଙ୍ଖାତଂ ସମାଧିମନୁଯୁତ୍ତାନଂ। ବୁଦ୍ଧିସମ୍ପନ୍ନାନନ୍ତି ନାମରୂପୱତ୍ଥାନଂ ଆଦିଂ କତ୍ୱା ଯାୱ ଗୋତ୍ରଭୁ, ତାୱ ପୱତ୍ତେନ ଞାଣେନ ସମ୍ପନ୍ନାନଂ। ସମ୍ମାପଟିପନ୍ନାନନ୍ତି ଚତୁମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ। ଅଧିଗତଫଲାନନ୍ତି ଚତୁଫଲକ୍ଖଣେ।

ଅଧିମୁଚ୍ଚନ୍ତୋତି ଅଧିମୋକ୍ଖଂ କରୋନ୍ତୋ। ସଦ୍ଧାଯ ଚରତୀତି ସଦ୍ଧାୱସେନ ପୱତ୍ତତି। ପଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତୋତି ଚତୁସମ୍ମପ୍ପଧାନୱୀରିଯେନ ପଦହନ୍ତୋ। ଉପଟ୍ଠାପେନ୍ତୋତି ସତିଯା ଆରମ୍ମଣଂ ଉପଟ୍ଠାପେନ୍ତୋ। ଅୱିକ୍ଖେପଂ କରୋନ୍ତୋତି ସମାଧିୱସେନ ୱିକ୍ଖେପଂ ଅକରୋନ୍ତୋ। ପଜାନନ୍ତୋତି ଚତୁସଚ୍ଚପଜାନନପଞ୍ଞାଯ ପକାରେନ ଜାନନ୍ତୋ। ୱିଜାନନ୍ତୋତି ଇନ୍ଦ୍ରିଯସମ୍ପଯୁତ୍ତଜୱନପୁବ୍ବଙ୍ଗମେନ ଆୱଜ୍ଜନୱିଞ୍ଞାଣେନ ଆରମ୍ମଣଂ ୱିଜାନନ୍ତୋ। ୱିଞ୍ଞାଣଚରିଯାଯାତି ଆୱଜ୍ଜନୱିଞ୍ଞାଣଚରିଯୱସେନ। ଏୱଂ ପଟିପନ୍ନସ୍ସାତି ସହଜୱନାଯ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଚରିଯାଯ ପଟିପନ୍ନସ୍ସ। କୁସଲା ଧମ୍ମା ଆଯାପେନ୍ତୀତି ସମଥୱିପସ୍ସନାୱସେନ ପୱତ୍ତା କୁସଲା ଧମ୍ମା ଭୁସଂ ଯାପେନ୍ତି, ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଆଯତନଚରିଯାଯାତି କୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଭୁସଂ ଯତନଚରିଯାଯ, ଘଟନଚରିଯାଯ ପୱତ୍ତନଚରିଯାଯାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ୱିସେସମଧିଗଚ୍ଛତୀତି ୱିକ୍ଖମ୍ଭନତଦଙ୍ଗସମୁଚ୍ଛେଦପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିୱସେନ ୱିସେସଂ ଅଧିଗଚ୍ଛତି। ଦସ୍ସନଚରିଯାଦଯୋ ୱୁତ୍ତତ୍ଥାୟେୱ।

ସଦ୍ଧାଯ ୱିହରତୀତିଆଦୀସୁ ସଦ୍ଧାଦିସମଙ୍ଗିସ୍ସ ଇରିଯାପଥୱିହାରୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅନୁବୁଦ୍ଧୋତି ଅନୁମାନବୁଦ୍ଧିଯା। ପଟିୱିଦ୍ଧୋତି ପଚ୍ଚକ୍ଖବୁଦ୍ଧିଯା। ଯସ୍ମା ଅଧିମୋକ୍ଖଟ୍ଠାଦୀସୁ ଅନୁବୁଦ୍ଧେସୁ ପଟିୱିଦ୍ଧେସୁ ଚ ଚାରୋ ଚ ୱିହାରୋ ଚ ଅନୁବୁଦ୍ଧୋ ହୋତି ପଟିୱିଦ୍ଧୋ, ତସ୍ମା ଅନୁବୋଧପଟିୱେଧେସୁ ଅଧିମୋକ୍ଖଟ୍ଠାଦଯୋ ଚ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା।

ଏୱଂ ସଦ୍ଧାଯ ଚରନ୍ତନ୍ତିଆଦୀସୁ ଏୱନ୍ତି ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରଂ ନିଦ୍ଦିସନ୍ତୋ ଯଥାସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ନିଦ୍ଦିସତି। ୱିଞ୍ଞୂତିଆଦୀସୁପି ଯଥାସଭାୱଂ ଜାନନ୍ତୀତି ୱିଞ୍ଞୂ। ୱିଞ୍ଞାତଂ ସଭାୱଂ ୱିଭାୱେନ୍ତି ପାକଟଂ କରୋନ୍ତୀତି ୱିଭାୱୀ। ଅସନି ୱିଯ ସିଲୁଚ୍ଚଯେ କିଲେସେ ମେଧତି ହିଂସତୀତି ମେଧା, ଖିପ୍ପଂ ଗହଣଧାରଣଟ୍ଠେନ ୱା ମେଧା, ମେଧା ଏତେସଂ ଅତ୍ଥୀତି ମେଧାୱୀ। ଞାଣଗତିଯା ପଣ୍ଡନ୍ତି ଗଚ୍ଛନ୍ତି ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ପଣ୍ଡିତା। ବୁଦ୍ଧିସମ୍ପଦାଯ ସମନ୍ନାଗତତ୍ତା ବୁଦ୍ଧିସମ୍ପନ୍ନା। ସହ ବ୍ରହ୍ମଂ ଚରିଯଂ ଉତ୍ତମଂ ପଟିପଦଂ ଚରନ୍ତୀତି ସବ୍ରହ୍ମଚାରିନୋ। ଅପଲୋକନକମ୍ମାଦିଚତୁବ୍ବିଧଂ କମ୍ମଂ ଏକତୋ କରଣୱସେନ ଏକଂ କମ୍ମଂ। ତଥା ପଞ୍ଚୱିଧୋ ପାତିମୋକ୍ଖୁଦ୍ଦେସୋ ଏକୁଦ୍ଦେସୋ। ସମା ସିକ୍ଖା ଏତେସନ୍ତି ସମସିକ୍ଖା, ସମସିକ୍ଖାନଂ ଭାୱୋ ସମସିକ୍ଖତା। ସମସିକ୍ଖାତାତିପି ପଠନ୍ତି। ଯେସଂ ଏକଂ କମ୍ମଂ ଏକୋ ଉଦ୍ଦେସୋ ସମସିକ୍ଖତା, ତେ ସବ୍ରହ୍ମଚାରୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ''ଝାନାନୀ''ତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ଝାନାତି ଲିଙ୍ଗୱିପଲ୍ଲାସୋ କତୋ। ୱିମୋକ୍ଖାତି ତଯୋ ୱା ଅଟ୍ଠ ୱା ୱିମୋକ୍ଖା। ସମାଧୀତି ସୱିତକ୍କସୱିଚାରଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତଅୱିତକ୍କାୱିଚାରା ତଯୋ ସମାଧୀ। ସମାପତ୍ତିଯୋତି ସୁଞ୍ଞତାନିମିତ୍ତାପ୍ପଣିହିତା। ଅଭିଞ୍ଞାଯୋତି ଛ ଅଭିଞ୍ଞା।

ଏକୋ ଅଂସୋ ଭାଗୋ, ନ ଦୁତିଯୋତି ଏକଂସୋ, ଏକଂସସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ୱଚନଂ ଏକଂସୱଚନଂ। ଏୱଂ ସେସେସୁପି ଯୋଜନା କାତବ୍ବା। ୱିସେସତୋ ପନ ସମଂ, ସମନ୍ତା ୱା ସେତି ପୱତ୍ତତୀତି ସଂସଯୋ, ନତ୍ଥେତ୍ଥ ସଂସଯୋତି ନିସ୍ସଂସଯୋ। ଏକସ୍ମିଂଯେୱ ଅନିଚ୍ଛଯତା ହୁତ୍ୱା ଇତରମ୍ପି କଙ୍ଖତୀତି କଙ୍ଖା, ନତ୍ଥେତ୍ଥ କଙ୍ଖାତି ନିକ୍କଙ୍ଖୋ। ଦ୍ୱିଧା ଭାୱୋ ଦ୍ୱେଜ୍ଝଂ, ନତ୍ଥେତ୍ଥ ଦ୍ୱେଜ୍ଝନ୍ତି ଅଦ୍ୱେଜ୍ଝୋ। ଦ୍ୱିଧା ଏଲଯତି କମ୍ପେତୀତି ଦ୍ୱେଳ୍ହକଂ, ନତ୍ଥେତ୍ଥ ଦ୍ୱେଳ୍ହକନ୍ତି ଅଦ୍ୱେଳ୍ହକୋ। ନିଯୋଗେନ ନିଯମେନ ୱଚନଂ ନିଯୋଗୱଚନଂ। ନିଯ୍ୟୋଗୱଚନନ୍ତିପି ପଠନ୍ତି। ଅପଣ୍ଣକସ୍ସ ଅୱିରଦ୍ଧସ୍ସ ନିଯ୍ୟାନିକସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ୱଚନଂ ଅପଣ୍ଣକୱଚନଂ। ଅୱତ୍ଥାପନୱଚନନ୍ତି ନିଚ୍ଛଯୱଚନଂ। ସବ୍ବମ୍ପି ହେତଂ ୱିଚିକିଚ୍ଛାଭାୱସ୍ସ ୱେୱଚନଂ। ପିଯସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ସବ୍ଭାୱତୋ ୱଚନଂ, ପିଯମେୱାତି ପିଯୱଚନଂ। ତଥା ଗରୁୱଚନଂ। ସହ ଗାରୱେନ ଗରୁଭାୱେନ ସଗାରୱଂ। ପତିସ୍ସଯନଂ ପତିସ୍ସଯୋ ପରଂ ଗରୁଂ କତ୍ୱା ନିସ୍ସଯନଂ ଅପସ୍ସଯନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ପତିସ୍ସୱନଂ ୱା ପତିସ୍ସୱୋ, ନିୱାତୱୁତ୍ତିତାଯ ପରୱଚନସୱନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଉଭଯଥାପି ପରଜେଟ୍ଠକଭାୱସ୍ସେତଂ ନାମଂ। ସହ ଗାରୱେନ ୱତ୍ତତୀତି ସଗାରୱଂ। ସହ ପତିସ୍ସଯେନ, ପତିସ୍ସୱେନ ୱା ୱତ୍ତତୀତି ସପ୍ପତିସ୍ସଯଂ। ''ସପ୍ପତିସ୍ସୱ''ନ୍ତି ୱା ୱତ୍ତବ୍ବେ ଯ-କାରଂ, ୱ-କାରଂ ୱା ଲୋପଂ କତ୍ୱା ''ସପ୍ପତିସ୍ସ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଧିକଂ ୱିସିଟ୍ଠଂ ୱଚନଂ ଅଧିୱଚନଂ, ସଗାରୱଞ୍ଚ ତଂ ସପ୍ପତିସ୍ସଞ୍ଚାତି ସଗାରୱସପ୍ପତିସ୍ସଂ, ସଗାରୱସପ୍ପତିସ୍ସଂ ଅଧିୱଚନଂ ସଗାରୱସପ୍ପତିସ୍ସାଧିୱଚନଂ। ଉଭଯତ୍ଥାପି ୱେୱଚନୱିକପ୍ପନାନତ୍ତୱସେନ ପୁନପ୍ପୁନଂ ଏତନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ପତ୍ତୋ ୱା ପାପୁଣିସ୍ସତି ୱାତି ଝାନାଦୀନିଯେୱାତି।

ତତିଯସୁତ୍ତନ୍ତନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଚତୁତ୍ଥସୁତ୍ତନ୍ତନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୯୮। ପୁନ ପଠମସୁତ୍ତମେୱ ନିକ୍ଖିପିତ୍ୱା ଅପରେନ ଆକାରେନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି ନିଦ୍ଦିସତି। ତତ୍ଥ କତିହାକାରେହି କେନଟ୍ଠେନ ଦଟ୍ଠବ୍ବାନୀତି କତିହି ଆକାରେହି ଦଟ୍ଠବ୍ବାନି। କେନଟ୍ଠେନ ଦଟ୍ଠବ୍ବାନୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବାକାରେ ଚ ଦଟ୍ଠବ୍ବଟ୍ଠଞ୍ଚ ପୁଚ୍ଛତି। ଛହାକାରେହି ତେନଟ୍ଠେନ ଦଟ୍ଠବ୍ବାନୀତି ଛହି ଆକାରେହି ଦଟ୍ଠବ୍ବାନି, ତେନେୱ ଛଆକାରସଙ୍ଖାତେନଟ୍ଠେନ ଦଟ୍ଠବ୍ବାନି। ଆଧିପତେୟ୍ୟଟ୍ଠେନାତି ଅଧିପତିଭାୱଟ୍ଠେନ। ଆଦିୱିସୋଧନଟ୍ଠେନାତି କୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଆଦିଭୂତସ୍ସ ସୀଲସ୍ସ ୱିସୋଧନଟ୍ଠେନ। ଅଧିମତ୍ତଟ୍ଠେନାତି ବଲୱଟ୍ଠେନ । ବଲୱଞ୍ହି ଅଧିକା ମତ୍ତା ପମାଣଂ ଅସ୍ସାତି ଅଧିମତ୍ତନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଅଧିଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନାତି ପତିଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନ। ପରିଯାଦାନଟ୍ଠେନାତି ଖେପନଟ୍ଠେନ। ପତିଟ୍ଠାପକଟ୍ଠେନାତି ପତିଟ୍ଠାପନଟ୍ଠେନ।

କ। ଆଧିପତେୟ୍ୟଟ୍ଠନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୯୯। ଆଧିପତେୟ୍ୟଟ୍ଠନିଦ୍ଦେସେ ଅସ୍ସଦ୍ଧିୟଂ ପଜହତୋତିଆଦି ଏକେକସ୍ସେୱ ଇନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ସ ପଟିପକ୍ଖପଜହନୱଚନଂ ଏକକ୍ଖଣେପି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୋ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୋ ପଟିପକ୍ଖପହାନକିଚ୍ଚସାଧନେ ଅଧିପତିଭାୱସାଧନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ। ସେସାନି ଚତ୍ତାରି ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନି ତଂସମ୍ପୟୁତ୍ତାନେୱ ୱୁତ୍ତାନି। ନାନାକ୍ଖଣେସୁ ୱା ଏକେକଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଂ ଧୁରଂ କତ୍ୱା ତସ୍ସ ତସ୍ସ ପଟିପକ୍ଖସ୍ସ ତଂ ତଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଂ ଜେଟ୍ଠକଂ କତ୍ୱା ସେସାନି ତଦନ୍ୱୟାନି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତନ୍ତିପି ୱେଦିତବ୍ବଂ। କାମଚ୍ଛନ୍ଦଂ ପଜହତୋତିଆଦି ପନ ଏକକ୍ଖଣୱସେନେୱ ୱୁତ୍ତଂ।

ଖ। ଆଦିୱିସୋଧନଟ୍ଠନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୦୦। ଆଦିୱିସୋଧନଟ୍ଠନିଦ୍ଦେସେ ଅସ୍ସଦ୍ଧିୟସଂୱରଟ୍ଠେନ ସୀଲୱିସୁଦ୍ଧୀତି ଅସ୍ସଦ୍ଧିୟସ୍ସ ନିୱାରଣଟ୍ଠେନ ୱିରତିଅତ୍ଥେନ ସୀଲମଲୱିସୋଧନତୋ ସୀଲୱିସୁଦ୍ଧି ନାମ। ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ସ ଆଦିୱିସୋଧନାତି ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ସ ଉପନିସ୍ସୟୱସେନ ଆଦିଭୂତସ୍ସ ସୀଲସ୍ସ ୱିସୋଧନା। ଇମିନାୱ ନୟେନ ସେସାନିପି କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦିସଂୱରଣମୂଲକାନି ଚ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନି ୱେଦିତବ୍ବାନି।

ଗ। ଅଧିମତ୍ତଟ୍ଠନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୦୧। ଅଧିମତ୍ତଟ୍ଠନିଦ୍ଦେସେ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ସ ଭାୱନାୟ ଛନ୍ଦୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ସଦ୍ଧସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ସଦ୍ଧାପଟିସଂୟୁତ୍ତଂ ଧମ୍ମଂ ସୁତ୍ୱା ୱା ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟଭାୱନାୟ ଅସ୍ସାଦଂ ଦିସ୍ୱା ୱା ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟେ କୁସଲୋ ଧମ୍ମଚ୍ଛନ୍ଦୋ ଜାୟତି। ପାମୋଜ୍ଜଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଛନ୍ଦଜାତତ୍ତା ଦୁବ୍ବଲପୀତି ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ପୀତି ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ପମୁଦିତତ୍ତା ବଲୱପୀତି ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ପସ୍ସଦ୍ଧି ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ପୀତିୟା ପୀଣିତତ୍ତା କାୟଚିତ୍ତପସ୍ସଦ୍ଧି ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ସୁଖଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ପସ୍ସଦ୍ଧକାୟଚିତ୍ତତ୍ତା ଚେତସିକଂ ସୁଖଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି । ଓଭାସୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ସୁଖେନ ଅଭିସନ୍ନତ୍ତା ଞାଣୋଭାସୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ସଂୱେଗୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଞାଣୋଭାସେନ ୱିଦିତସଙ୍ଖାରାଦୀନୱତ୍ତା ସଙ୍ଖାରପୱତ୍ତିୟଂ ସଂୱେଗୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ସଂୱେଜେତ୍ୱା ଚିତ୍ତଂ ସମାଦହତୀତି ସଂୱେଗଂ ଉପ୍ପାଦେତ୍ୱା ତେନେୱ ସଂୱେଗେନ ଚିତ୍ତଂ ସମାହିତଂ କରୋତି। ସାଧୁକଂ ପଗ୍ଗଣ୍ହାତୀତି ଲୀନୁଦ୍ଧତଭାୱଂ ମୋଚେତ୍ୱା ସୁଟ୍ଠୁ ପଗ୍ଗଣ୍ହାତି। ସାଧୁକଂ ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖତୀତି ୱୀରିୟସ୍ସ ସମଂ ହୁତ୍ୱା ପୱତ୍ତତ୍ତା ପୁନ ୱୀରିୟସମତାନିୟୋଜନେ ବ୍ୟାପାରଂ ଅକରୋନ୍ତୋ ତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତୁପେକ୍ଖାୱସେନ ସାଧୁକଂ ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖତି ନାମ। ଉପେକ୍ଖାୱସେନାତି ସମୱାହିତଲକ୍ଖଣାୟ ତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତୁପେକ୍ଖାୟ ୱସେନ। ନାନତ୍ତକିଲେସେହୀତି ୱିପସ୍ସନାୟ ପଟିପକ୍ଖଭୂତେହି ନାନାସଭାୱେହି କିଲେସେହି। ୱିମୋକ୍ଖୱସେନାତି ଭଙ୍ଗାନୁପସ୍ସନତୋ ପଟ୍ଠାୟ ନାନତ୍ତକିଲେସେହି ୱିମୁଚ୍ଚନୱସେନ। ୱିମୁତ୍ତତ୍ତାତି ନାନତ୍ତକିଲେସେହି ୱିମୁତ୍ତତ୍ତା।

ତେ ଧମ୍ମାତି ଛନ୍ଦାଦୟୋ ଧମ୍ମା। ଏକରସା ହୋନ୍ତୀତି ୱିମୁତ୍ତିରସେନ ଏକରସା ହୋନ୍ତି। ଭାୱନାୱସେନାତି ଏକରସଭାୱନାୱସେନ। ତତୋ ପଣୀତତରେ ୱିୱଟ୍ଟନ୍ତୀତି ତେନ କାରଣେନ ୱିପସ୍ସନାରମ୍ମଣତୋ ପଣୀତତରେ ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣେ ୱିୱଟ୍ଟନାନୁପସ୍ସନାସଙ୍ଖାତେନ ଗୋତ୍ରଭୁଞାଣେନ ଛନ୍ଦାଦୟୋ ଧମ୍ମା ନିୱତ୍ତନ୍ତି, ସଙ୍ଖାରାରମ୍ମଣତୋ ଅପଗନ୍ତ୍ୱା ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣେ ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିୱଟ୍ଟନାୱସେନାତି ଏୱଂ ଗୋତ୍ରଭୁଖଣେ ସଙ୍ଖାରାରମ୍ମଣତୋ ୱିୱଟ୍ଟନୱସେନ। ୱିୱଟ୍ଟିତତ୍ତା ତତୋ ୱୋସଜ୍ଜତୀତି ମଗ୍ଗସମଙ୍ଗିପୁଗ୍ଗଲୋ ମଗ୍ଗସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେୟେୱ ଦୁଭତୋୱୁଟ୍ଠାନୱସେନ ୱିୱଟ୍ଟିତତ୍ତା ତେନେୱ କାରଣେନ କିଲେସେ ଚ ଖନ୍ଧେ ଚ ୱୋସଜ୍ଜତି। ୱୋସଜ୍ଜିତତ୍ତା ତତୋ ନିରୁଜ୍ଝନ୍ତୀତି ମଗ୍ଗସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେୟେୱ କିଲେସେ ଚ ଖନ୍ଧେ ଚ ୱୋସଜ୍ଜିତତ୍ତା ତେନେୱ କାରଣେନ କିଲେସା ଚ ଖନ୍ଧା ଚ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିନିରୋଧୱସେନ ନିରୁଜ୍ଝନ୍ତି। ୱୋସଜ୍ଜିତତ୍ତାତି ଚ ଆସଂସାୟଂ ଭୂତୱଚନଂ କତଂ। କିଲେସନିରୋଧେ ସତି ଖନ୍ଧନିରୋଧସବ୍ଭାୱତୋ ଚ ଖନ୍ଧନିରୋଧୋ ୱୁତ୍ତୋ। ନିରୋଧୱସେନାତି ଯଥାୱୁତ୍ତନିରୋଧୱସେନ। ତସ୍ସେୱ ମଗ୍ଗସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ଦ୍ୱେ ୱୋସଗ୍ଗେ ଦସ୍ସେତୁକାମୋ ନିରୋଧୱସେନ ଦ୍ୱେ ୱୋସଗ୍ଗାତିଆଦିମାହ। ଦ୍ୱେପି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତତ୍ଥା ଏୱ। ଅସ୍ସଦ୍ଧିୟସ୍ସ ପହାନାୟ ଛନ୍ଦୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତିଆଦୀସୁପି ଇମିନାୱ ନୟେନ ୱିତ୍ଥାରତୋ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ୱୀରିୟିନ୍ଦ୍ରିୟାଦିମୂଲକେସୁପି ୱାରେସୁ ଏସେୱ ନୟୋ। ଇମିନାୱ ନୟେନ ଅଧିଟ୍ଠାନଟ୍ଠନିଦ୍ଦେସୋପି ୱିତ୍ଥାରତୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। କେୱଲଞ୍ହେତ୍ଥ ଅଧିଟ୍ଠାତୀତି ୱିସେସୋ, ପତିଟ୍ଠାତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଘ-ଙ। ପରିୟାଦାନଟ୍ଠପତିଟ୍ଠାପକଟ୍ଠନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୦୨-୨୦୩। ପରିୟାଦାନଟ୍ଠନିଦ୍ଦେସେ ପରିୟାଦିୟତୀତି ଖେପେତି। ପତିଟ୍ଠାପକଟ୍ଠନିଦ୍ଦେସେ ସଦ୍ଧୋ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟଂ ଅଧିମୋକ୍ଖେ ପତିଟ୍ଠାପେତୀତି ସଦ୍ଧାସମ୍ପନ୍ନୋ ''ସବ୍ବେ ସଙ୍ଖାରା ଅନିଚ୍ଚା ଦୁକ୍ଖା ଅନତ୍ତା''ତି ଅଧିମୁଚ୍ଚନ୍ତୋ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟଂ ଅଧିମୋକ୍ଖେ ପତିଟ୍ଠାପେତି। ଇମିନା ପୁଗ୍ଗଲୱିସେସେନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଭାୱନାୱିସେସୋ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ। ସଦ୍ଧସ୍ସ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟଂ ଅଧିମୋକ୍ଖେ ପତିଟ୍ଠାପେତୀତି ସଦ୍ଧାସମ୍ପନ୍ନସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟଂ ତଂୟେୱ ସଦ୍ଧଂ ପତିଟ୍ଠାପେତି। ତଥା ଅଧିମୁଚ୍ଚନ୍ତଂ ଅଧିମୋକ୍ଖେ ପତିଟ୍ଠାପେତୀତି। ଇମିନା ଇନ୍ଦ୍ରିୟଭାୱନାୱିସେସେନ ପୁଗ୍ଗଲୱିସେସୋ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ। ଏୱଂ ଚିତ୍ତଂ ପଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ପଗ୍ଗହେ

ପତିଟ୍ଠାପେତି, ସତିଂ ଉପଟ୍ଠାପେନ୍ତୋ ଉପଟ୍ଠାନେ ପତିଟ୍ଠାପେତି, ଚିତ୍ତଂ ସମାଦହନ୍ତୋ ଅୱିକ୍ଖେପେ ପତିଟ୍ଠାପେତି, ଅନିଚ୍ଚଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଅନତ୍ତାତି ପସ୍ସନ୍ତୋ ଦସ୍ସନେ ପତିଟ୍ଠାପେତୀତି ସେସେସୁପି ଯୋଜନା ୱେଦିତବ୍ବା। ଯୋଗାୱଚରୋତି ସମଥଯୋଗେ, ୱିପସ୍ସନାଯୋଗେ ୱା ଅୱଚରତୀତି ଯୋଗାୱଚରୋ। ଅୱଚରତୀତି ପୱିସିତ୍ୱା ଚରତୀତି।

ଚତୁତ୍ଥସୁତ୍ତନ୍ତନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ଇନ୍ଦ୍ରିୟସମୋଧାନୱଣ୍ଣନା

୨୦୪। ଇଦାନି ସମାଧିଂ ଭାୱୟତୋ ୱିପସ୍ସନଂ ଭାୱୟତୋ ଚ ଇନ୍ଦ୍ରିୟସମୋଧାନଂ ଦସ୍ସେତୁକାମୋ ପଠମଂ ତାୱ ଉପଟ୍ଠାନକୋସଲ୍ଲପ୍ପଭେଦଂ ନିଦ୍ଦିସିତୁଂ ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ ସମାଧିଂ ଭାୱେନ୍ତୋତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ ସମାଧିଂ ଭାୱେନ୍ତୋତି ନିବ୍ବେଧଭାଗିୟଂ ସମାଧିଂ ଭାୱେନ୍ତୋ। ସେକ୍ଖସ୍ସ ୱୀତରାଗସ୍ସ ଚ ପନ ଲୋକୁତ୍ତରୋପି ସମାଧି ଲବ୍ଭତି। ଆୱଜ୍ଜିତତ୍ତାତି କସିଣାଦିନିମିତ୍ତସ୍ସ ଆୱଜ୍ଜିତତ୍ତା, କସିଣାଦିପରିକମ୍ମଂ କତ୍ୱା ତତ୍ଥ ଉପ୍ପାଦିତନିମିତ୍ତତ୍ତାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଆରମ୍ମଣୂପଟ୍ଠାନକୁସଲୋତି ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦିତସ୍ସ ନିମିତ୍ତସ୍ସେୱ ଉପଟ୍ଠାନେ କୁସଲୋ। ସମଥନିମିତ୍ତୂପଟ୍ଠାନକୁସଲୋତି ଅଚ୍ଚାରଦ୍ଧୱୀରିୟତାଦୀହି ଉଦ୍ଧତେ ଚିତ୍ତେ ପସ୍ସଦ୍ଧିସମାଧିଉପେକ୍ଖାସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଭାୱନାୱସେନ ଚିତ୍ତୋପସମନିମିତ୍ତସ୍ସ ଉପଟ୍ଠାନେ କୁସଲୋ। ପଗ୍ଗହନିମିତ୍ତୂପଟ୍ଠାନକୁସଲୋତି ଅତିସିଥିଲୱୀରିୟତାଦୀହି ଲୀନେ ଚିତ୍ତେ ଧମ୍ମୱିଚୟୱୀରିୟପୀତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଭାୱନାୱସେନ ଚିତ୍ତପଗ୍ଗହନିମିତ୍ତସ୍ସ ଉପଟ୍ଠାନେ କୁସଲୋ। ଅୱିକ୍ଖେପୂପଟ୍ଠାନକୁସଲୋତି ଅନୁଦ୍ଧତାଲୀନଚିତ୍ତସ୍ସ ସମ୍ପୟୁତ୍ତସ୍ସ ସମାଧିସ୍ସ ଉପଟ୍ଠାନେ କୁସଲୋ। ଓଭାସୂପଟ୍ଠାନକୁସଲୋତି ପଞ୍ଞାପୟୋଗମନ୍ଦତାୟ ନିରସ୍ସାଦେ ଚିତ୍ତେ ଅଟ୍ଠସଂୱେଗୱତ୍ଥୁପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣେନ ଚିତ୍ତଂ ସଂୱେଜେତ୍ୱା ଞାଣୋଭାସସ୍ସ ଉପଟ୍ଠାନେ କୁସଲୋ। ଅଟ୍ଠ ସଂୱେଗୱତ୍ଥୂନି ନାମ ଜାତିଜରାବ୍ୟାଧିମରଣାନି ଚତ୍ତାରି, ଅପାୟଦୁକ୍ଖଂ ପଞ୍ଚମଂ, ଅତୀତେ ୱଟ୍ଟମୂଲକଂ ଦୁକ୍ଖଂ, ଅନାଗତେ ୱଟ୍ଟମୂଲକଂ ଦୁକ୍ଖଂ, ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେ ଆହାରପରିୟେଟ୍ଠିମୂଲକଂ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି। ସମ୍ପହଂସନୂପଟ୍ଠାନକୁସଲୋତି ଉପସମସୁଖାନଧିଗମେନ ନିରସ୍ସାଦେ ଚିତ୍ତେ ବୁଦ୍ଧଧମ୍ମସଙ୍ଘଗୁଣାନୁସ୍ସରଣେନ ଚିତ୍ତଂ ପସାଦେନ୍ତୋ ସମ୍ପହଂସନସ୍ସ ଉପଟ୍ଠାନେ କୁସଲୋ। ଉପେକ୍ଖୂପଟ୍ଠାନକୁସଲୋତି ଉଦ୍ଧତାଦିଦୋସୱିରହିତେ ଚିତ୍ତେ ନିଗ୍ଗହପଗ୍ଗହାଦୀସୁ ବ୍ୟାପାରାଭାୱକରଣେନ ଉପେକ୍ଖାୟ ଉପଟ୍ଠାନେ କୁସଲୋ। ସେକ୍ଖୋତି ତିସ୍ସୋ ସିକ୍ଖା ସିକ୍ଖତୀତି ସେକ୍ଖୋ। ଏକତ୍ତୂପଟ୍ଠାନକୁସଲୋତି ସକ୍କାୟଦିଟ୍ଠାଦୀନଂ ପହୀନତ୍ତା ନେକ୍ଖମ୍ମାଦିନୋ ଏକତ୍ତସ୍ସ ଉପଟ୍ଠାନେ କୁସଲୋ।

ୱୀତରାଗୋତି ସବ୍ବସୋ ପହୀନରାଗତ୍ତା ୱୀତରାଗୋ ଖୀଣାସୱୋ। ଞାଣୂପଟ୍ଠାନକୁସଲୋତି ଅରହା ଧମ୍ମେସୁ ୱିଗତସମ୍ମୋହତ୍ତା ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଅସମ୍ମୋହଞାଣସ୍ସ ଉପଟ୍ଠାନେ କୁସଲୋ। ୱିମୁତ୍ତୂପଟ୍ଠାନକୁସଲୋତି ଅରହତ୍ତଫଲୱିମୁତ୍ତିୟା ଉପଟ୍ଠାନେ କୁସଲୋ। ୱିମୁତ୍ତୀତି ହି ସବ୍ବକିଲେସେହି ୱିମୁତ୍ତତ୍ତା ଅରହତ୍ତଫଲୱିମୁତ୍ତି ଅଧିପ୍ପେତା।

୨୦୫। ୱିପସ୍ସନାଭାୱନାୟ ଉପଟ୍ଠାନାନୁପଟ୍ଠାନେସୁ ଅନିଚ୍ଚତୋତିଆଦୀନି ନିଚ୍ଚତୋତିଆଦୀନି ଚ ସୀଲକଥାୟଂ ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବାନି। ପାଠତୋ ପନ ''ଆୟୂହନାନୁପଟ୍ଠାନକୁସଲୋ ୱିପରିଣାମୂପଟ୍ଠାନକୁସଲୋ ଅନିମିତ୍ତୂପଟ୍ଠାନକୁସଲୋ ନିମିତ୍ତାନୁପଟ୍ଠାନକୁସଲୋ ଅପ୍ପଣିହିତୂପଟ୍ଠାନକୁସଲୋ ପଣିଧିଅନୁପଟ୍ଠାନକୁସଲୋ ଅଭିନିୱେସାନୁପଟ୍ଠାନକୁସଲୋ''ତି ଏତେସୁ ସାମିୱଚନେନ ସମାସପଦଚ୍ଛେଦୋ କାତବ୍ବୋ। ସେସେସୁ ପନ ନିସ୍ସକ୍କୱଚନେନ ପାଠୋ।

୨୦୬।ସୁଞ୍ଞତୂପଟ୍ଠାନକୁସଲୋତି ପନେତ୍ଥ ସୁଞ୍ଞତୋ ଉପଟ୍ଠାନକୁସଲୋତି ୱା ସୁଞ୍ଞତାୟ ଉପଟ୍ଠାନକୁସଲୋତି ୱା ପଦଚ୍ଛେଦୋ କାତବ୍ବୋ। ଯସ୍ମା ପନ ନିବ୍ବିଦାୱିରାଗନିରୋଧପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗାନୁପସ୍ସନା ଅଧିପଞ୍ଞାଧମ୍ମୱିପସ୍ସନା ୟଥାଭୂତଞାଣଦସ୍ସନଂ ପଟିସଙ୍ଖାନୁପସ୍ସନା ୱିୱଟ୍ଟନାନୁପସ୍ସନାତି ଇମା ଅଟ୍ଠ ମହାୱିପସ୍ସନା ଅତ୍ତନୋ ସଭାୱୱିସେସେନ ୱିସେସିତା, ନ ଆରମ୍ମଣୱିସେସେନ, ତସ୍ମା ଇମାସଂ ଅଟ୍ଠନ୍ନଂ ''ଅନିଚ୍ଚତୋ ଉପଟ୍ଠାନକୁସଲୋ ହୋତୀ''ତିଆଦୀନି ୱଚନାନି ୱିୟ ''ନିବ୍ବିଦାତୋ ଉପଟ୍ଠାନକୁସଲୋ ହୋତୀ''ତିଆଦୀନି ୱଚନାନି ନ ୟୁଜ୍ଜନ୍ତି। ତସ୍ମା ଏୱ ଇମା ଅଟ୍ଠ ନ ଯୋଜିତା। ଆଦୀନୱାନୁପସ୍ସନା ପନ ''ସୁଞ୍ଞତୂପଟ୍ଠାନକୁସଲୋ ହୋତି, ଅଭିନିୱେସାନୁପଟ୍ଠାନକୁସଲୋ ହୋତୀ''ତି ଇମିନା ୟୁଗଲକୱଚନେନେୱ ଅତ୍ଥତୋ ''ଆଦୀନୱତୋ ଉପଟ୍ଠାନକୁସଲୋ ହୋତି, ଆଲୟାଭିନିୱେସାନୁପଟ୍ଠାନକୁସଲୋ ହୋତୀ''ତି ଯୋଜିତାୱ ହୋତୀତି ସରୂପେନ ନ ଯୋଜିତା। ଇତି ପୁରିମା ଚ ଅଟ୍ଠ, ଅୟଞ୍ଚ ଆଦୀନୱାନୁପସ୍ସନାତି ଅଟ୍ଠାରସସୁ ମହାୱିପସ୍ସନାସୁ ଇମା ନୱ ଅଯୋଜେତ୍ୱା ଇତରା ଏୱ ନୱ ଯୋଜିତାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଞାଣୂପଟ୍ଠାନକୁସଲୋତି ସେକ୍ଖୋ ୱିପସ୍ସନୂପକ୍କିଲେସାନଂ ଅଭାୱତୋ ୱିପସ୍ସନାଭାୱନାୟ ଞାଣସ୍ସ ଉପଟ୍ଠାନେ କୁସଲୋ। ସମାଧିଭାୱନାୟ ପନ ନିକନ୍ତିସବ୍ଭାୱତୋ ଞାଣୂପଟ୍ଠାନେ କୁସଲୋତି ନ ୱୁତ୍ତୋ।

ୱିସଞ୍ଞୋଗୂପଟ୍ଠାନକୁସଲୋତି ''କାମଯୋଗୱିସଞ୍ଞୋଗୋ ଭୱଯୋଗୱିସଞ୍ଞୋଗୋ ଦିଟ୍ଠିଯୋଗୱିସଞ୍ଞୋଗୋ ଅୱିଜ୍ଜାଯୋଗୱିସଞ୍ଞୋଗୋ''ତି

(ଦୀ। ନି। ୩।୩୧୨) ଚତୁଧା ୱୁତ୍ତସ୍ସ ୱିସଞ୍ଞୋଗସ୍ସ ଉପଟ୍ଠାନେ କୁସଲୋ। ସଞ୍ଞୋଗାନୁପଟ୍ଠାନକୁସଲୋତି କାମଯୋଗଭୱଯୋଗଦିଟ୍ଠିଯୋଗାୱିଜ୍ଜାଯୋଗୱସେନ ଚତୁଧା ୱୁତ୍ତସ୍ସ ସଞ୍ଞୋଗସ୍ସ ଅନୁପଟ୍ଠାନେ କୁସଲୋ। ନିରୋଧୂପଟ୍ଠାନକୁସଲୋତି ‘‘ପୁନ ଚପରଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଖୀଣାସୱସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ନିବ୍ବାନନିନ୍ନଂ ଚିତ୍ତଂ ହୋତି ନିବ୍ବାନପୋଣଂ ନିବ୍ବାନପବ୍ଭାରଂ ୱିୱେକଟ୍ଠଂ ନେକ୍ଖମ୍ମାଭିରତଂ ବ୍ୟନ୍ତୀଭୂତଂ ସବ୍ବସୋ ଆସୱଟ୍ଠାନିୟେହି ଧମ୍ମେହୀ’’ତି (ଅ। ନି। ୧୦।୯୦; ପଟି। ମ। ୨।୪୪ ଅତ୍ଥତୋ ସମାନଂ) ୱୁତ୍ତଖୀଣାସୱବଲୱସେନ ନିବ୍ବାନନିନ୍ନଚିତ୍ତତ୍ତା ଖୀଣାସୱୋୱ ନିରୋଧସଙ୍ଖାତସ୍ସ ନିବ୍ବାନସ୍ସ ଉପଟ୍ଠାନେ କୁସଲୋ।

ଆରମ୍ମଣୂପଟ୍ଠାନକୁସଲୱସେନାତିଆଦୀସୁ କୁସଲନ୍ତି ଞାଣଂ। ଞାଣମ୍ପି ହି କୁସଲପୁଗ୍ଗଲଯୋଗତୋ କୁସଲଂ ଯଥା ପଣ୍ଡିତପୁଗ୍ଗଲଯୋଗତୋ ‘‘ପଣ୍ଡିତା ଧମ୍ମା’’ତି (ଧ। ସ। ଦୁକମାତିକା ୧୦୩)। ତସ୍ମା କୋସଲ୍ଲୱସେନାତି ଅତ୍ଥୋ।

୨୦୭। ଇଦାନି ଚତୁସଟ୍ଠିୟା ଆକାରେହୀତିଆଦି ଞାଣକଥାୟଂ (ପଟି। ମ। ୧।୧୦୭) ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଇନ୍ଦ୍ରିୟକଥାସମ୍ବନ୍ଧେନ ଇଧାନେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ତଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

୨୦୮। ପୁନ ସମନ୍ତଚକ୍ଖୁସମ୍ବନ୍ଧେନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟୱିଧାନଂ ୱତ୍ତୁକାମୋ ନ ତସ୍ସ ଅଦିଟ୍ଠମିଧତ୍ଥି କିଞ୍ଚୀତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସମନ୍ତଚକ୍ଖୂତି ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ। ପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ସ ୱସେନାତିଆଦିନା ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନଂ ଅୱିୟୋଗିତଂ ଦସ୍ସେତି। ସଦ୍ଦହନ୍ତୋ ପଗ୍ଗଣ୍ହାତୀତିଆଦୀହି ଏକେକିନ୍ଦ୍ରିୟମୂଲକେହି ପଞ୍ଚହି ଚତୁକ୍କେହି ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନଂ ନିନ୍ନପଯୋଗକାଲେ ୱା ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ୱା ଏକରସଭାୱଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟଭାୱଞ୍ଚ ଦସ୍ସେତି। ସଦ୍ଦହିତତ୍ତା ପଗ୍ଗହିତନ୍ତିଆଦୀହି ଏକେକିନ୍ଦ୍ରିୟମୂଲକେହି ପଞ୍ଚହି ଚତୁକ୍କେହି ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନଂ ନିବ୍ବତ୍ତିକାଲେ ୱା ଫଲକାଲେ ୱା ଏକରସଭାୱଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟଭାୱଞ୍ଚ ଦସ୍ସେତି। ପୁନ ବୁଦ୍ଧଚକ୍ଖୁସମ୍ବନ୍ଧେନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟୱିଧାନଂ ୱତ୍ତୁକାମୋ ଯଂ ବୁଦ୍ଧଚକ୍ଖୂତିଆଦିମାହ । ତତ୍ଥ ବୁଦ୍ଧଚକ୍ଖୂତି ଇନ୍ଦ୍ରିୟପରୋପରିୟତ୍ତଞାଣଂ ଆସୟାନୁସୟଞାଣଞ୍ଚ। ବୁଦ୍ଧଞାଣନ୍ତି ଚ ଇଦଂ ତଦେୱ ଦ୍ୱୟଂ, ସେସଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତତ୍ଥମେୱାତି।

ଇନ୍ଦ୍ରିୟସମୋଧାନୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସଦ୍ଧମ୍ମପ୍ପକାସିନିୟା ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗ-ଅଟ୍ଠକଥାୟ

ଇନ୍ଦ୍ରିୟକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୫। ୱିମୋକ୍ଖକଥା

୧। ୱିମୋକ୍ଖୁଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୦୯। ଇଦାନି ଇନ୍ଦ୍ରିୟକଥାନନ୍ତରଂ କଥିତାୟ ୱିମୋକ୍ଖକଥାୟ ଅପୁବ୍ବତ୍ଥାନୁୱଣ୍ଣନା ଅନୁପ୍ପତ୍ତା। ଅୟଞ୍ହି ୱିମୋକ୍ଖକଥା ଇନ୍ଦ୍ରିୟଭାୱନାନୁୟୁତ୍ତସ୍ସ ୱିମୋକ୍ଖସବ୍ଭାୱତୋ ଇନ୍ଦ୍ରିୟକଥାନନ୍ତରଂ କଥିତା। ତଞ୍ଚ କଥେନ୍ତୋ ଭଗୱତୋ ସମ୍ମୁଖା ସୁତସୁତ୍ତନ୍ତଦେସନାପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ କତ୍ୱା କଥେସି। ତତ୍ଥ ସୁତ୍ତନ୍ତେ ତାୱ ସୁଞ୍ଞତୋ ୱିମୋକ୍ଖୋତିଆଦୀସୁ ସୁଞ୍ଞତାକାରେନ ନିବ୍ବାନଂ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ପୱତ୍ତୋ ଅରିୟମଗ୍ଗୋ ସୁଞ୍ଞତୋ ୱିମୋକ୍ଖୋ। ସୋ ହି ସୁଞ୍ଞତାୟ ଧାତୁୟା ଉପ୍ପନ୍ନତ୍ତା ସୁଞ୍ଞତୋ, କିଲେସେହି ୱିମୁତ୍ତତ୍ତା ୱିମୋକ୍ଖୋ। ଏତେନେୱ ନୟେନ ଅନିମିତ୍ତାକାରେନ ନିବ୍ବାନଂ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ପୱତ୍ତୋ ଅନିମିତ୍ତୋ, ଅପ୍ପଣିହିତାକାରେନ ନିବ୍ବାନଂ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ପୱତ୍ତୋ ଅପ୍ପଣିହିତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଏକୋ ହି ଆଦିତୋୱ ଅନିଚ୍ଚତୋ ସଙ୍ଖାରେ ସମ୍ମସତି। ୟସ୍ମା ପନ ନ ଅନିଚ୍ଚତୋ ସମ୍ମସନମତ୍ତେନେୱ ମଗ୍ଗୱୁଟ୍ଠାନଂ ହୋତି, ଦୁକ୍ଖତୋପି ଅନତ୍ତତୋପି ସମ୍ମସିତବ୍ବମେୱ, ତସ୍ମା ଦୁକ୍ଖତୋପି ଅନତ୍ତତୋପି ସମ୍ମସତି। ତସ୍ସ ଏୱଂ ପଟିପନ୍ନସ୍ସ ଅନିଚ୍ଚତୋ ଚେ ସମ୍ମସନକାଲେ ମଗ୍ଗୱୁଟ୍ଠାନଂ ହୋତି, ଅୟଂ ଅନିଚ୍ଚତୋ ଅଭିନିୱିସିତ୍ୱା ଅନିଚ୍ଚତୋ ୱୁଟ୍ଠାତି ନାମ। ସଚେ ପନସ୍ସ ଦୁକ୍ଖତୋ ଅନତ୍ତତୋ ସମ୍ମସନକାଲେ ମଗ୍ଗୱୁଟ୍ଠାନଂ ହୋତି, ଅୟଂ ଅନିଚ୍ଚତୋ ଅଭିନିୱିସିତ୍ୱା ଦୁକ୍ଖତୋ, ଅନତ୍ତତୋ ୱୁଟ୍ଠାତି ନାମ। ଏସ ନୟୋ ଦୁକ୍ଖତୋ ଅନତ୍ତତୋ ଅଭିନିୱିସିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାନେସୁପି। ଏତ୍ଥ ଚ ୟୋପି ଅନିଚ୍ଚତୋ ଅଭିନିୱିଟ୍ଠୋ, ୟୋପି ଦୁକ୍ଖତୋ, ୟୋପି ଅନତ୍ତତୋ। ୱୁଟ୍ଠାନକାଲେ ଚେ ଅନିଚ୍ଚତୋ ୱୁଟ୍ଠାନଂ ହୋତି, ତୟୋପି ଜନା ଅଧିମୋକ୍ଖବହୁଲା ହୋନ୍ତି, ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟଂ ପଟିଲଭନ୍ତି, ଅନିମିତ୍ତୱିମୋକ୍ଖେନ ୱିମୁଚ୍ଚନ୍ତି, ପଠମମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ସଦ୍ଧାନୁସାରିନୋ ହୋନ୍ତି, ସତ୍ତସୁ ଠାନେସୁ ସଦ୍ଧାୱିମୁତ୍ତା। ସଚେ ପନ ଦୁକ୍ଖତୋ ୱୁଟ୍ଠାନଂ ହୋତି, ତୟୋପି ଜନା ପସ୍ସଦ୍ଧିବହୁଲା ହୋନ୍ତି, ସମାଧିନ୍ଦ୍ରିୟଂ ପଟିଲଭନ୍ତି, ଅପ୍ପଣିହିତୱିମୋକ୍ଖେନ ୱିମୁଚ୍ଚନ୍ତି, ସବ୍ବତ୍ଥ କାୟସକ୍ଖିନୋ ହୋନ୍ତି। ୟସ୍ସ ପନେତ୍ଥ ଅରୂପଜ୍ଝାନଂ ପାଦକଂ ହୋତି, ସୋ ଅଗ୍ଗଫଲେ ଉଭତୋଭାଗୱିମୁତ୍ତୋ ହୋତି। ଅଥ ନେସଂ ଅନତ୍ତତୋ ୱୁଟ୍ଠାନଂ ହୋତି, ତୟୋପି ଜନା ୱେଦବହୁଲା ହୋନ୍ତି, ପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିୟଂ ପଟିଲଭନ୍ତି, ସୁଞ୍ଞତୱିମୋକ୍ଖେନ ୱିମୁଚ୍ଚନ୍ତି, ପଠମମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଧମ୍ମାନୁସାରିନୋ ହୋନ୍ତି, ଛସୁ ଠାନେସୁ ଦିଟ୍ଠିପ୍ପତ୍ତା, ଅଗ୍ଗଫଲେ ପଞ୍ଞାୱିମୁତ୍ତାତି।

ଅପିଚ ମଗ୍ଗୋ ନାମ ପଞ୍ଚହି କାରଣେହି ନାମଂ ଲଭତି ସରସେନ ୱା ପଚ୍ଚନୀକେନ ୱା ସଗୁଣେନ ୱା ଆରମ୍ମଣେନ ୱା ଆଗମନେନ ୱା। ସଚେ ହି ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖା ଅନିଚ୍ଚତୋ ସଙ୍ଖାରେ ସମ୍ମସିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାତି, ଅନିମିତ୍ତୱିମୋକ୍ଖେନ ୱିମୁଚ୍ଚତି। ସଚେ ଦୁକ୍ଖତୋ ସମ୍ମସିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାତି, ଅପ୍ପଣିହିତୱିମୋକ୍ଖେନ ୱିମୁଚ୍ଚତି। ସଚେ ଅନତ୍ତତୋ ସମ୍ମସିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାତି, ସୁଞ୍ଞତୱିମୋକ୍ଖେନ ୱିମୁଚ୍ଚତି। ଇଦଂ ସରସତୋ ନାମଂ ନାମ। ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାୟ ପନ ସଙ୍ଖାରାନଂ ଘନୱିନିବ୍ଭୋଗଂ କତ୍ୱା ନିଚ୍ଚନିମିତ୍ତଧୁୱନିମିତ୍ତସସ୍ସତନିମିତ୍ତାନି ପହାୟ ଆଗତତ୍ତା ଅନିମିତ୍ତୋ, ଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନାୟ ସୁଖସଞ୍ଞଂ ପହାୟ ପଣିଧିପତ୍ଥନଂ ସୁକ୍ଖାପେତ୍ୱା ଆଗତତ୍ତା ଅପ୍ପଣିହିତୋ, ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନାୟ ଅତ୍ତସତ୍ତପୁଗ୍ଗଲସଞ୍ଞଂ ପହାୟ ସଙ୍ଖାରେ ସୁଞ୍ଞତୋ ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ସୁଞ୍ଞତୋତି ଇଦଂ ପଚ୍ଚନୀକତୋ ନାମଂ ନାମ। ରାଗାଦୀହି ପନ ସୁଞ୍ଞତ୍ତା ସୁଞ୍ଞତୋ, ରୂପନିମିତ୍ତାଦୀନଂ, ରାଗନିମିତ୍ତାଦୀନଂୟେୱ ୱା ଅଭାୱେନ ଅନିମିତ୍ତୋ, ରାଗପଣିଧିଆଦୀନଂ ଅଭାୱତୋ ଅପ୍ପଣିହିତୋତି ଇଦମସ୍ସ ସଗୁଣତୋ ନାମଂ ନାମ। ସୋୟଂ ସୁଞ୍ଞଂ ଅନିମିତ୍ତଂ ଅପ୍ପଣିହିତଞ୍ଚ ନିବ୍ବାନଂ ଆରମ୍ମଣଂ କରୋତୀତିପି ସୁଞ୍ଞତୋ ଅନିମିତ୍ତୋ ଅପ୍ପଣିହିତୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଇଦମସ୍ସ ଆରମ୍ମଣତୋ ନାମଂ ନାମ। ଆଗମନଂ ପନ ଦୁୱିଧଂ ୱିପସ୍ସନାଗମନଂ ମଗ୍ଗାଗମନଞ୍ଚ। ତତ୍ଥ ମଗ୍ଗେ ୱିପସ୍ସନାଗମନଂ ଲବ୍ଭତି, ଫଲେ ମଗ୍ଗାଗମନଂ। ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନା ହି ସୁଞ୍ଞତା ନାମ, ସୁଞ୍ଞତୱିପସ୍ସନାୟ ମଗ୍ଗୋ ସୁଞ୍ଞତୋ, ସୁଞ୍ଞତମଗ୍ଗସ୍ସ ଫଲଂ ସୁଞ୍ଞତଂ। ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନା ଅନିମିତ୍ତା ନାମ, ଅନିମିତ୍ତୱିପସ୍ସନାୟ ମଗ୍ଗୋ ଅନିମିତ୍ତୋ। ଇଦଂ ପନ ନାମଂ ଅଭିଧମ୍ମପରିୟାୟେ ନ ଲବ୍ଭତି, ସୁତ୍ତନ୍ତପରିୟାୟେ ପନ ଲବ୍ଭତି। ତତ୍ଥ ହି ଗୋତ୍ରଭୁଞାଣଂ ଅନିମିତ୍ତଂ ନିବ୍ବାନଂ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ଅନିମିତ୍ତନାମକଂ ହୁତ୍ୱା ସୟଂ ଆଗମନୀୟଟ୍ଠାନେ ଠତ୍ୱା ମଗ୍ଗସ୍ସ ନାମଂ ଦେତୀତି ୱଦନ୍ତି। ତେନ ମଗ୍ଗୋ ଅନିମିତ୍ତୋତି ୱୁତ୍ତୋ। ମଗ୍ଗାଗମନେନ ଫଲଂ ଅନିମିତ୍ତନ୍ତି ୟୁଜ୍ଜତିୟେୱ। ଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନା ସଙ୍ଖାରେସୁ ପଣିଧିଂ ସୁକ୍ଖାପେତ୍ୱା ଆଗତତ୍ତା ଅପ୍ପଣିହିତା ନାମ, ଅପ୍ପଣିହିତୱିପସ୍ସନାୟ ମଗ୍ଗୋ ଅପ୍ପଣିହିତୋ, ଅପ୍ପଣିହିତମଗ୍ଗସ୍ସ ଫଲଂ ଅପ୍ପଣିହିତନ୍ତି ଏୱଂ ୱିପସ୍ସନା ଅତ୍ତନୋ ନାମଂ ମଗ୍ଗସ୍ସ ଦେତି, ମଗ୍ଗୋ ଫଲସ୍ସାତି ଇଦଂ ଆଗମନତୋ ନାମଂ ନାମ। ଏୱଂ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖା ୱିମୋକ୍ଖୱିସେସଂ ନିୟମେତୀତି।

ଏୱଂ ଭଗୱତା ଦେସିତେ ତୟୋ ମହାୱତ୍ଥୁକେ ୱିମୋକ୍ଖେ ଉଦ୍ଦିସିତ୍ୱା ତଂନିଦ୍ଦେସୱସେନେୱ ଅପରେପି ୱିମୋକ୍ଖେ ନିଦ୍ଦିସିତୁକାମୋ ଅପିଚ ଅଟ୍ଠସଟ୍ଠି ୱିମୋକ୍ଖାତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଅପିଚାତି ଅପରପରିୟାୟଦସ୍ସନଂ। କଥଂ ତେ ଅଟ୍ଠସଟ୍ଠି ହୋନ୍ତି, ନନୁ ତେ ପଞ୍ଚସତ୍ତତୀତି? ସଚ୍ଚଂ ୟଥାରୁତୱସେନ ପଞ୍ଚସତ୍ତତି। ଭଗୱତା ପନ ଦେସିତେ ତୟୋ ୱିମୋକ୍ଖେ ଠପେତ୍ୱା ଅଜ୍ଝତ୍ତୱିମୋକ୍ଖେ ନିଦ୍ଦିସନତୋ ଇମେସଂ ତଦୱରୋଧତୋ ଚ ଇମେ ତୟୋ ନ

ଗଣେତବ୍ବା, ଅଜ୍ଝତ୍ତୱିମୋକ୍ଖାଦଯୋ ତଯୋପି ୱିମୋକ୍ଖା ଚତୁଧା ୱିହାରୱଚନେନେୱ ଅନ୍ତୋଗଧତ୍ତା ନ ଗଣେତବ୍ବା, ''ପଣିହିତୋ ୱିମୋକ୍ଖୋ, ଅପ୍ପଣିହିତୋ ୱିମୋକ୍ଖୋ''ତି ଏତ୍ଥ ଅପ୍ପଣିହିତୋ ୱିମୋକ୍ଖୋ ପଠମଂ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠେନ ଏକନାମିକତ୍ତା ନ ଗଣେତବ୍ବୋ, ଏୱଂ ଇମେସୁ ସତ୍ତସୁ ଅପନୀତେସୁ ସେସା ଅଟ୍ଠସଟ୍ଠି ୱିମୋକ୍ଖା ହୋନ୍ତି। ଏୱଂ ସନ୍ତେ ସୁଞ୍ଞତୱିମୋକ୍ଖାଦଯୋ ତଯୋ ପୁନ କସ୍ମା ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠାତି ଚେ? ଉଦ୍ଦେସେନ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ତେସମ୍ପି ନିଦ୍ଦେସକରଣତ୍ଥଂ। ଅଜ୍ଝତ୍ତୱୁଟ୍ଠାନାଦଯୋ ପନ ତଯୋ ପଭେଦଂ ୱିନା ମୂଲରାସିୱସେନ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠା, ପଣିହିତୱିମୋକ୍ଖପଟିପକ୍ଖୱସେନ ପୁନ ଅପ୍ପଣିହିତୋ ୱିମୋକ୍ଖୋ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଅଜ୍ଝତ୍ତୱୁଟ୍ଠାନାଦୀସୁ ଅଜ୍ଝତ୍ତତୋ ୱୁଟ୍ଠାତୀତି ଅଜ୍ଝତ୍ତୱୁଟ୍ଠାନୋ। ଅନୁଲୋମେନ୍ତୀତି ଅନୁଲୋମା। ଅଜ୍ଝତ୍ତୱୁଟ୍ଠାନାନଂ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧି ଅପଗମା ଅଜ୍ଝତ୍ତୱୁଟ୍ଠାନପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧି। ରୂପୀତି ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ କେସାଦୀସୁ ଉପ୍ପାଦିତଂ ରୂପଜ୍ଝାନଂ ରୂପଂ, ତଂ ରୂପମସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ରୂପୀ ରୂପାନି ପସ୍ସତୀତି ବହିଦ୍ଧା ନୀଲକସିଣାଦିରୂପାନି ଝାନଚକ୍ଖୁନା ପସ୍ସତି। ଇମିନା ଅଜ୍ଝତ୍ତବହିଦ୍ଧାୱତ୍ଥୁକେସୁ କସିଣେସୁ ଝାନପଟିଲାଭୋ ଦସ୍ସିତୋ। ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ଅରୂପସଞ୍ଞୀତି ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ନ ରୂପସଞ୍ଞୀ, ଅତ୍ତନୋ କେସାଦୀସୁ ଅନୁପ୍ପାଦିତରୂପାୱଚରଜ୍ଝାନୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଇମିନା ବହିଦ୍ଧା ପରିକମ୍ମଂ କତ୍ୱା ବହିଦ୍ଧାୱ ପଟିଲଦ୍ଧଜ୍ଝାନତା ଦସ୍ସିତା। ସୁଭନ୍ତେୱ ଅଧିମୁତ୍ତୋତି ''ସୁଭ''ମିଚ୍ଚେୱ ଆରମ୍ମଣେ ଅଧିମୁତ୍ତୋ। ତତ୍ଥ କିଞ୍ଚାପି ଅନ୍ତୋଅପ୍ପନାଯଂ ''ସୁଭ''ନ୍ତି ଆଭୋଗୋ ନତ୍ଥି, ଯୋ ପନ ଅପ୍ପଟିକୂଲାକାରେନ ସତ୍ତାରମ୍ମଣଂ ଫରନ୍ତୋ ୱିହରତି, ସୋ ଯସ୍ମା ''ସୁଭ''ନ୍ତେୱ ଅଧିମୁତ୍ତୋ ହୋତି, ତସ୍ମା ଏୱଂ ଉଦ୍ଦେସୋ କତୋତି। ଅପ୍ପିତପ୍ପିତସମଯେ ଏୱ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱିମୁତ୍ତିସବ୍ଭାୱତୋ ସମଯୱିମୋକ୍ଖୋ। ସୋଯେୱ ସକିଚ୍ଚକରଣୱସେନ ଅପ୍ପିତସମଯେ ଏୱ ନିଯୁତ୍ତୋତି ସାମଯିକୋ। ସାମାଯିକୋତିପି ପାଠୋ। କୋପେତୁଂ ଭଞ୍ଜିତୁଂ ସକ୍କୁଣେଯ୍ୟତାଯ କୁପ୍ପୋ। ଲୋକଂ ଅନତିକ୍କମନତୋ ଲୋକେ ନିଯୁତ୍ତୋତି ଲୋକିକୋ। ଲୋକିଯୋତିପି ପାଠୋ। ଲୋକଂ ଉତ୍ତରତି, ଉତ୍ତିଣ୍ଣୋତି ୱା ଲୋକୁତ୍ତରୋ। ଆରମ୍ମଣକରଣୱସେନ ସହ ଆସୱେହୀତି ସାସୱୋ। ଆରମ୍ମଣକରଣୱସେନ ସମ୍ପଯୋଗୱସେନ ଚ ନତ୍ଥେତ୍ଥ ଆସୱାତି ଅନାସୱୋ। ରୂପସଙ୍ଖାତେନ ସହ ଆମିସେନାତି ସାମିସୋ। ସବ୍ବସୋ ରୂପାରୂପପ୍ପହାନା ନିରାମିସତୋପି ନିରାମିସତରୋତି ନିରାମିସା ନିରାମିସତରୋ। ପଣିହିତୋତି ତଣ୍ହାୱସେନ ପଣିହିତୋ ପତ୍ଥିତୋ। ଆରମ୍ମଣକରଣୱସେନ ସଞ୍ଞୋଜନେହି ସଂଯୁତ୍ତତ୍ତା ସଞ୍ଞୁତ୍ତୋ। ଏକତ୍ତୱିମୋକ୍ଖୋତି କିଲେସେହି ଅନଜ୍ଝାରୁଳ୍ହତ୍ତା ଏକସଭାୱୋ ୱିମୋକ୍ଖୋ। ସଞ୍ଞାୱିମୋକ୍ଖୋତି ୱିପସ୍ସନାଞାଣମେୱ ୱିପରୀତସଞ୍ଞାଯ ୱିମୁଚ୍ଚନତୋ ସଞ୍ଞାୱିମୋକ୍ଖୋ। ତଦେୱ ୱିପସ୍ସନାଞାଣଂ ସମ୍ମୋହତୋ ୱିମୁଚ୍ଚନୱସେନ ଞାଣମେୱ ୱିମୋକ୍ଖୋତି ଞାଣୱିମୋକ୍ଖୋ। ସୀତିସିଯାୱିମୋକ୍ଖୋତି ୱିପସ୍ସନାଞାଣମେୱ ସୀତି ଭୱେଯ୍ୟାତି ପୱତ୍ତୋ ୱିମୋକ୍ଖୋ ସୀତିସିଯାୱିମୋକ୍ଖୋ । ସୀତିସିକାୱିମୋକ୍ଖୋତିପି ପାଠୋ, ସୀତିଭାୱିକାଯ ୱିମୋକ୍ଖୋତି ତସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ୱଣ୍ଣଯନ୍ତି। ଝାନୱିମୋକ୍ଖୋତି ଉପଚାରପ୍ପନାଭେଦଂ ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରଭେଦଞ୍ଚ ଝାନମେୱ ୱିମୋକ୍ଖୋ। ଅନୁପାଦା ଚିତ୍ତସ୍ସ ୱିମୋକ୍ଖୋତି ଅନୁପାଦିଯିତ୍ୱା ଗହଣଂ ଅକତ୍ୱା ଚିତ୍ତସ୍ସ ୱିମୋକ୍ଖୋ। ସେସଂ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବନ୍ତି।

ୱିମୋକ୍ଖୁଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ୱିମୋକ୍ଖନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୧୦।କତମୋତିଆଦିକେ ଉଦ୍ଦେସସ୍ସ ନିଦ୍ଦେସେ ଇତି ପଟିସଞ୍ଚିକ୍ଖତୀତି ଏୱଂ ଉପପରିକ୍ଖତି। ସୁଞ୍ଞମିଦନ୍ତି ଇଦଂ ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକଂ ସୁଞ୍ଞଂ। କେନ ସୁଞ୍ଞଂ? ଅତ୍ତେନ ୱା ଅତ୍ତନିଯେନ ୱା। ତତ୍ଥ ଅତ୍ତେନ ୱାତି ବାଲଜନପରିକପ୍ପିତସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ଅଭାୱା ତେନ ଅତ୍ତନା ଚ ସୁଞ୍ଞଂ। ଅତ୍ତନିଯେନ ୱାତି ତସ୍ସ ପରିକପ୍ପିତସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତକେନ ଚ ସୁଞ୍ଞଂ। ଅତ୍ତନୋ ଅଭାୱେନେୱ ଅତ୍ତନିଯାଭାୱୋ। ଅତ୍ତନିଯଞ୍ଚ ନାମ ନିଚ୍ଚଂ ୱା ସିଯା ସୁଖଂ ୱା, ତଦୁଭଯମ୍ପି ନତ୍ଥି। ତେନ ନିଚ୍ଚପଟିକ୍ଖେପେନ ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନା, ସୁଖପଟିକ୍ଖେପେନ ଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନା ଚ ୱୁତ୍ତା ହୋତି। ସୁଞ୍ଞମିଦଂ ଅତ୍ତେନ ୱାତି ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନାଯେୱ ୱୁତ୍ତା। ସୋତି ସୋ ଏୱଂ ତୀହି ଅନୁପସ୍ସନାହି ୱିପସ୍ସମାନୋ ଭିକ୍ଖୁ। ଅଭିନିୱେସଂ ନ କରୋତୀତି ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନାୱସେନ ଅତ୍ତାଭିନିୱେସଂ ନ କରୋତି।

ନିମିତ୍ତଂ ନ କରୋତୀତି ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାୱସେନ ନିଚ୍ଚନିମିତ୍ତଂ ନ କରୋତି। ପଣିଧିଂ ନ କରୋତୀତି ଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନାୱସେନ ପଣିଧିଂ ନ କରୋତି। ଇମେ ତଯୋ ୱିମୋକ୍ଖା ପରିଯାଯେନ ୱିପସ୍ସନାକ୍ଖଣେ ତଦଙ୍ଗୱସେନାପି ଲବ୍ଭନ୍ତି, ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ପନ ସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେଯେୱ। ଚତ୍ତାରି ଝାନାନି ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ନୀୱରଣାଦୀହି ୱୁଟ୍ଠାନତୋ ଅଜ୍ଝତ୍ତୱୁଟ୍ଠାନୋ ୱିମୋକ୍ଖୋ। ଚତସ୍ସୋ ଅରୂପସମାପତ୍ତିଯୋ ଆରମ୍ମଣେହି ୱୁଟ୍ଠାନତୋ ବହିଦ୍ଧାୱୁଟ୍ଠାନୋ ୱିମୋକ୍ଖୋ। ଆରମ୍ମଣମ୍ପି ହି ବାହିରାଯତନାନି ୱିଯ ଇଧ ''ବହିଦ୍ଧା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଇମେ ଦ୍ୱେ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱିମୋକ୍ଖା, ଦୁଭତୋ ୱୁଟ୍ଠାନୋ ପନ ସମୁଚ୍ଛେଦୱିମୋକ୍ଖୋ।

ନୀୱରଣେହି ୱୁଟ୍ଠାତୀତିଆଦୀହି ଅଜ୍ଝତ୍ତୱୁଟ୍ଠାନଂ ସରୂପତୋ ୱୁତ୍ତଂ। ରୂପସଞ୍ଞାଯାତିଆଦୀହି କସିଣାଦିଆରମ୍ମଣସମତିକ୍କମସ୍ସ ପାକଟତ୍ତା ତଂ ଅୱତ୍ୱା

ସୁତ୍ତନ୍ତେସୁ ୱୁତ୍ତରୂପସଞ୍ଞାଦିସମତିକ୍କମୋ ୱୁତ୍ତୋ। ସକ୍କାୟଦିଟ୍ଠିୱିଚିକିଚ୍ଛାସୀଲବ୍ବତପରାମାସାତି ସମାସପଦଂ, ସକ୍କାୟଦିଟ୍ଠିଯା ୱିଚିକିଚ୍ଛାୟ ସୀଲବ୍ବତପରାମାସାତି ୱିଚ୍ଛେଦୋ। ଅୟମେୱ ୱା ପାଠୋ।

୨୧୧।ୱିତକ୍କୋ ଚାତିଆଦୀହି ଝାନାନଂ ସମାପତ୍ତୀନଞ୍ଚ ଉପଚାରଭୂମିଯୋ ୱୁତ୍ତା। ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାତିଆଦୀହି ଚତୁନ୍ନଂ ମଗ୍ଗାନଂ ପୁବ୍ବଭାଗୱିପସ୍ସନା ୱୁତ୍ତା। ପଟିଲାଭୋୱାତି ପଞ୍ଚୱିଧୱସିପ୍ପତ୍ତିୟା ବ୍ୟାପିତୋ ପଚ୍ଚଟୋ ଲାଭୋତି ପଟିଲାଭୋ। ୱସିପ୍ପତ୍ତିୟା ହି ସବ୍ବୋ ଝାନପୟୋଗୋ ଚ ସମାପତ୍ତିପୟୋଗୋ ଚ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧୋ ହୋତି, ତସ୍ମା ପଟିଲାଭୋ ‘‘ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିୱିମୋକ୍ଖୋ’’ତି ୱୁତ୍ତୋ। ୱିପାକୋ ପନ ଝାନସ୍ସ ସମାପତ୍ତିୟା ଚ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧି ହୋତୀତି ଉଜୁକମେୱ। କେଚି ପନ ‘‘ଉପଚାରପୟୋଗସ୍ସ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧତ୍ତା ଝାନସ୍ସ ସମାପତ୍ତିୟା ଚ ପଟିଲାଭୋ ହୋତି, ତସ୍ମା ଝାନସମାପତ୍ତିପଟିଲାଭୋ ‘ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିୱିମୋକ୍ଖୋ’ତି ୱୁଚ୍ଚତୀ’’ତି ୱଦନ୍ତି।

୨୧୨।ଅଜ୍ଝତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ତାନଂ ଅଧିକିଚ୍ଚ ପୱତ୍ତଂ। ପଚ୍ଚତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ତାନଂ ପଟିଚ୍ଚ ପୱତ୍ତଂ। ଉଭୟେନାପି ନିୟକଜ୍ଝତ୍ତମେୱ ଦୀପେତି ନୀଲନିମିତ୍ତନ୍ତି ନୀଲମେୱ। ନୀଲସଞ୍ଞଂ ପଟିଲଭତୀତି ତସ୍ମିଂ ନୀଲନିମିତ୍ତେ ନୀଲମିତିସଞ୍ଞଂ ପଟିଲଭତି। ସୁଗ୍ଗହିତଂ କରୋତୀତି ପରିକମ୍ମଭୂମିୟଂ ସୁଟ୍ଠୁ ଉଗ୍ଗହିତଂ କରୋତି। ସୂପଧାରିତଂ ଉପଧାରେତୀତି ଉପଚାରଭୂମିୟଂ ସୁଟ୍ଠୁ ଉପଧାରିତଂ କତ୍ୱା ଉପଧାରେତି। ସ୍ୱାୱତ୍ଥିତଂ ଅୱତ୍ଥାପେତୀତି ଅପ୍ପନାଭୂମିୟଂ ସୁଟ୍ଠୁ ନିଚ୍ଛିତଂ ନିଚ୍ଛିନାତି। ୱୱତ୍ଥାପେତୀତିପି ପାଠୋ। ଅଜ୍ଝତ୍ତଞ୍ହି ନୀଲପରିକମ୍ମଂ କରୋନ୍ତୋ କେସେ ୱା ପିତ୍ତେ ୱା ଅକ୍ଖିତାରକାୟଂ ୱା କରୋତି। ବହିଦ୍ଧା ନୀଲନିମିତ୍ତେତି ନୀଲପୁପ୍ଫନୀଲୱତ୍ଥନୀଲଧାତୂନଂ ଅଞ୍ଞତରେ ନୀଲକସିଣେ। ଚିତ୍ତଂ ଉପସଂହରତୀତି ଚିତ୍ତଂ ଉପନେତି। ପୀତାଦୀସୁପି ଏସେୱ ନୟୋ। ଆସେୱତୀତି ତମେୱ ସଞ୍ଞଂ ଆଦିତୋ ସେୱତି। ଭାୱେତୀତି ୱଡ୍ଢେତି। ବହୁଲୀକରୋତୀତି ପୁନପ୍ପୁନଂ କରୋତି। ରୂପନ୍ତି ନୀଲନିମିତ୍ତଂ ରୂପଂ। ରୂପସଞ୍ଞୀତି ତସ୍ମିଂ ରୂପେ ସଞ୍ଞା ରୂପସଞ୍ଞା, ସା ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ରୂପସଞ୍ଞୀ। ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ପୀତନିମିତ୍ତାଦୀସୁ ପୀତପରିକମ୍ମଂ କରୋନ୍ତୋ ମେଦେ ୱା ଛୱିୟା ୱା ଅକ୍ଖୀନଂ ପୀତଟ୍ଠାନେ ୱା କରୋତି। ଲୋହିତପରିକମ୍ମଂ କରୋନ୍ତୋ ମଂସେ ୱା ଲୋହିତେ ୱା ଜିୱ୍ହାୟ ୱା ହତ୍ଥତଲପାଦତଲେସୁ ୱା ଅକ୍ଖୀନଂ ରତ୍ତଟ୍ଠାନେ ୱା କରୋତି। ଓଦାତପରିକମ୍ମଂ କରୋନ୍ତୋ ଅଟ୍ଠିମ୍ହି ୱା ଦନ୍ତେ ୱା ନଖେ ୱା ଅକ୍ଖୀନଂ ସେତଟ୍ଠାନେ ୱା କରୋତି। ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ଅରୂପନ୍ତି ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ରୂପନିମିତ୍ତଂ ନତ୍ଥୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ମେତ୍ତାସହଗତେନାତି ପଠମଦୁତିୟତତିୟଜ୍ଝାନୱସେନ ମେତ୍ତାୟ ସମନ୍ନାଗତେନ। ଚେତସାତି ଚିତ୍ତେନ। ଏକଂ ଦିସନ୍ତି ଏକଂ ଏକିସ୍ସା ଦିସାୟ ପଠମପରିଗ୍ଗହିତଂ ସତ୍ତଂ ଉପାଦାୟ ଏକଦିସାପରିୟାପନ୍ନସତ୍ତଫରଣୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ଫରିତ୍ୱାତି ଫୁସିତ୍ୱା ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା। ୱିହରତୀତି ବ୍ରହ୍ମୱିହାରାଧିଟ୍ଠିତଂ ଇରିୟାପଥୱିହାରଂ ପୱତ୍ତେତି। ତଥା ଦୁତିୟନ୍ତି ୟଥା ପୁରତ୍ଥିମାଦୀସୁ ୟଂକିଞ୍ଚି ଏକଂ ଦିସଂ ଫରିତ୍ୱା ୱିହରତି, ତଥେୱ ତଦନନ୍ତରଂ ଦୁତିୟଂ ତତିୟଂ ଚତୁତ୍ଥଂ ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଇତି ଉଦ୍ଧନ୍ତି ଏତେନେୱ ନୟେନ ଉପରିମଂ ଦିସନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅଧୋ ତିରିୟନ୍ତି ଅଧୋଦିସମ୍ପି ତିରିୟଂ ଦିସମ୍ପି ଏୱମେୱ । ତତ୍ଥ ଚ ଅଧୋତି ହେଟ୍ଠା। ତିରିୟନ୍ତି ଅନୁଦିସା। ଏୱଂ ସବ୍ବଦିସାସୁ ଅସ୍ସମଣ୍ଡଲିକାୟ ଅସ୍ସମିୱ ମେତ୍ତାସହଗତଂ ଚିତ୍ତଂ ସାରେତିପି ପଚ୍ଚାସାରେତିପୀତି। ଏତ୍ତାୱତା ଏକମେକଂ ଦିସଂ ପରିଗ୍ଗହେତ୍ୱା ଓଧିସୋ ମେତ୍ତାଫରଣଂ ଦସ୍ସିତଂ। ସବ୍ବଧୀତିଆଦି ପନ ଅନୋଧିସୋ ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ସବ୍ବଧୀତି ସବ୍ବତ୍ଥ। ସବ୍ବତ୍ତତାୟାତି ସବ୍ବେସୁ ହୀନମଜ୍ଝିମୁକ୍କଟ୍ଠମିତ୍ତସପତ୍ତମଜ୍ଝତ୍ତାଦିପ୍ପଭେଦେସୁ ଅତ୍ତତାୟ, ‘‘ଅୟଂ ପରସତ୍ତୋ’’ତି ୱିଭାଗଂ ଅକତ୍ୱା ଅତ୍ତସମତାୟାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅଥ ୱା ସବ୍ବତ୍ତତାୟାତି ସବ୍ବେନ ଚିତ୍ତଭାୱେନ, ଈସକମ୍ପି ବହି ଅୱିକ୍ଖିପମାନୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସବ୍ବାୱନ୍ତନ୍ତି ସବ୍ବସତ୍ତୱନ୍ତଂ, ସବ୍ବସତ୍ତୟୁତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସବ୍ବୱନ୍ତନ୍ତିପି ପାଠୋ। ଲୋକନ୍ତି ସତ୍ତଲୋକଂ।

ୱିପୁଲେନାତି ଏୱମାଦିପରିୟାୟଦସ୍ସନତୋ ପନେତ୍ଥ ପୁନ ‘‘ମେତ୍ତାସହଗତେନା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ୟସ୍ମା ୱା ଏତ୍ଥ ଓଧିସୋ ଫରଣେ ୱିୟ ପୁନ ତଥାସଦ୍ଦୋ ୱା ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ୱା ନ ୱୁତ୍ତୋ, ତସ୍ମା ପୁନ ‘‘ମେତ୍ତାସହଗତେନ ଚେତସା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ନିଗମନୱସେନ ୱା ଏତଂ ୱୁତ୍ତଂ। ୱିପୁଲେନାତି ଏତ୍ଥ ଫରଣୱସେନ ୱିପୁଲତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ଭୂମିୱସେନ ପନ ତଂ ମହଗ୍ଗତଂ। ତଞ୍ହି କିଲେସୱିକ୍ଖମ୍ଭନସମତ୍ଥତାୟ ୱିପୁଲଫଲତାୟ ଦୀଘସନ୍ତାନତାୟ ଚ ମହନ୍ତଭାୱଂ ଗତଂ, ମହନ୍ତେହି ୱା ଉଳାରଚ୍ଛନ୍ଦୱୀରିୟଚିତ୍ତପଞ୍ଞେହି ଗତଂ ପଟିପନ୍ନନ୍ତି ମହଗ୍ଗତଂ। ପଗୁଣୱସେନ ଅପ୍ପମାଣସତ୍ତାରମ୍ମଣୱସେନ ଚ ଅପ୍ପମାଣଂ। ବ୍ୟାପାଦପଚ୍ଚତ୍ଥିକପ୍ପହାନେନ ଅୱେରଂ। ଦୋମନସ୍ସପ୍ପହାନତୋ ଅବ୍ୟାପଜ୍ଜଂ, ନିଦ୍ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅପ୍ପଟିକୂଲା ହୋନ୍ତୀତି ଭିକ୍ଖୁନୋ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅପ୍ପଟିକୂଲା ହୁତ୍ୱା ଉପଟ୍ଠହନ୍ତି। ସେସେସୁପି ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ କରୁଣାମୁଦିତାଉପେକ୍ଖାୱସେନ ୟୋଜେତବ୍ବଂ। କରୁଣାୟ ୱିହେସାପଚ୍ଚତ୍ଥିକପ୍ପହାନେନ ଅୱେରଂ, ମୁଦିତାୟ ଅରତିପଚ୍ଚତ୍ଥିକପ୍ପହାନେନ।

ଉପେକ୍ଖାସହଗତେନାତି ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନୱସେନ ଉପେକ୍ଖାୟ ସମନ୍ନାଗତେନ। ରାଗପଚ୍ଚତ୍ଥିକପ୍ପହାନେନ ଅୱେରଂ, ଗେହସିତସୋମନସ୍ସପ୍ପହାନତୋ ଅବ୍ୟାପଜ୍ଜଂ। ସବ୍ବମ୍ପି ହି ଅକୁସଲଂ କିଲେସପରିଳାହୟୋଗତୋ ସବ୍ୟାପଜ୍ଜମେୱାତି ଅୟମେତେସଂ ୱିସେସୋ।

୨୧୩।ସବ୍ବସୋତି ସବ୍ବାକାରେନ, ସବ୍ବାସଂ ୱା, ଅନୱସେସାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ରୂପସଞ୍ଞାନନ୍ତି ସଞ୍ଞାସୀସେନ ୱୁତ୍ତରୂପାୱଚରଜ୍ଝାନାନଞ୍ଚେୱ

ତଦାରମ୍ମଣାନଞ୍ଚ ରୂପାୱଚରଜ୍ଝାନମ୍ପି ହି ରୂପନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି ‘‘ରୂପୀ ରୂପାନି ପସ୍ସତୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ପଟି। ମ। ୧।୨୦୯; ଧ। ସ। ୨୪୮), ତସ୍ସ ଆରମ୍ମଣମ୍ପି ବହିଦ୍ଧା ରୂପାନି ପସ୍ସତି ‘‘ସୁୱଣ୍ଣଦୁବ୍ବଣ୍ଣାନୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ସ। ୨୨୩)। ତସ୍ମା ଇଧ ରୂପେ ସଞ୍ଞା ରୂପସଞ୍ଞାତି ଏୱଂ ସଞ୍ଞାସୀସେନ ୱୁତ୍ତରୂପାୱଚରଜ୍ଝାନସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ରୂପଂ ସଞ୍ଞା ଅସ୍ସାତି ରୂପସଞ୍ଞଂ, ରୂପମସ୍ସ ନାମନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଏୱଂ ପଥୱୀକସିଣାଦିଭେଦସ୍ସ ତଦାରମ୍ମଣସ୍ସ ଚେତଂ ଅଧିୱଚନନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ସମତିକ୍କମାତି ୱିରାଗା ନିରୋଧା ଚ। କିଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି? ଏତାସଂ କୁସଲୱିପାକକିରିୟାୱସେନ ପଞ୍ଚଦସନ୍ନଂ ଝାନସଙ୍ଖାତାନଂ ରୂପସଞ୍ଞାନଂ, ଏତେସଞ୍ଚ ପଥୱୀକସିଣାଦିୱସେନ ନୱନ୍ନଂ ଆରମ୍ମଣସଙ୍ଖାତାନଂ ରୂପସଞ୍ଞାନଂ ସବ୍ବାକାରେନ, ଅନୱସେସାନଂ ୱା ୱିରାଗା ଚ ନିରୋଧା ଚ ୱିରାଗହେତୁ ଚେୱ ନିରୋଧହେତୁ ଚ ଆକାସାନଞ୍ଚାୟତନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତି। ନ ହି ସକ୍କା ସବ୍ବସୋ ଅନତିକ୍କନ୍ତରୂପସଞ୍ଞେନ ଏତଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରିତୁନ୍ତି। ଯସ୍ମା ପନ ଆରମ୍ମଣସମତିକ୍କମେନ ପତ୍ତବ୍ବା ଏତା ସମାପତ୍ତିୟୋ, ନ ଏକସ୍ମିଂୟେୱ ଆରମ୍ମଣେ ପଠମଜ୍ଝାନାଦୀନି ୱିୟ। ଆରମ୍ମଣେ ଅୱିରତ୍ତସ୍ସ ଚ ସଞ୍ଞାସମତିକ୍କମୋ ନ ହୋତି, ତସ୍ମା ଅୟଂ ଆରମ୍ମଣସମତିକ୍କମୱସେନାପି ଅତ୍ଥୱଣ୍ଣନା କତାତି ୱେଦିତବ୍ବା।

ପଟିଘସଞ୍ଞାନଂ ଅତ୍ଥଙ୍ଗମାତି ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ୱତ୍ଥୂନଂ ରୂପାଦୀନଂ ଆରମ୍ମଣାନଞ୍ଚ ପଟିଘାତେନ ଉପ୍ପନ୍ନା ସଞ୍ଞା ପଟିଘସଞ୍ଞା, ରୂପସଞ୍ଞାଦୀନଂ ଏତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ତାସଂ କୁସଲୱିପାକାନଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ, ଅକୁସଲୱିପାକାନଂ ପଞ୍ଚନ୍ନନ୍ତି ସବ୍ବସୋ ଦସନ୍ନମ୍ପି ପଟିଘସଞ୍ଞାନଂ ଅତ୍ଥଙ୍ଗମା ପହାନା ଅସମୁପ୍ପାଦା, ଅପ୍ପୱତ୍ତିଂ କତ୍ୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। କାମଞ୍ଚେତା ପଠମଜ୍ଝାନାଦୀନି ସମାପନ୍ନସ୍ସପି ନ ସନ୍ତି, ନ ହି ତସ୍ମିଂ ସମୟେ ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରୱସେନ ଚିତ୍ତଂ ପୱତ୍ତତି, ଏୱଂ ସନ୍ତେପି ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ପହୀନାନଂ ସୁଖଦୁକ୍ଖାନଂ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନେ ୱିୟ ସକ୍କାୟଦିଟ୍ଠାଦୀନଂ ତତିୟମଗ୍ଗେ ୱିୟ ଚ ଇମସ୍ମିଂ ଝାନେ ଉସ୍ସାହଜନନତ୍ଥଂ ଇମସ୍ସ ଝାନସ୍ସ ପସଂସାୱସେନ ଏତାସଂ ଏତ୍ଥ ୱଚନଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅଥ ୱା କିଞ୍ଚାପି ତା ରୂପାୱଚରଂ ସମାପନ୍ନସ୍ସ ନ ସନ୍ତି, ଅଥ ଖୋ ନ ପହୀନତ୍ତା ନ ସନ୍ତି। ନ ହି ରୂପୱିରାଗାୟ ରୂପାୱଚରଭାୱନା ସଂୱତ୍ତତି, ରୂପାୟତ୍ତାୟେୱ ଚ ଏତାସଂ ପୱତ୍ତି। ଅୟଂ ପନ ଭାୱନା ରୂପୱିରାଗାୟ ସଂୱତ୍ତତି, ତସ୍ମା ତା ଏତ୍ଥ ପହୀନାତି ୱତ୍ତୁଂ ୱଟ୍ଟତି। ନ କେୱଲଞ୍ଚ ୱତ୍ତୁଂ, ଏକଂସେନେୱ ଏୱଂ ଧାରେତୁମ୍ପି ୱଟ୍ଟତି। ତାସଞ୍ହି ଇତୋ ପୁବ୍ବେ ଅପ୍ପହୀନତ୍ତାୟେୱ ‘‘ପଠମଜ୍ଝାନଂ ସମାପନ୍ନସ୍ସ ସଦ୍ଦୋ କଣ୍ଟକୋ’’ତି (ଅ। ନି। ୧୦।୭୨) ୱୁତ୍ତୋ ଭଗୱତା। ଇଧ ଚ ପହୀନତ୍ତାୟେୱ ଅରୂପସମାପତ୍ତୀନଂ ଆନେଞ୍ଜତା ସନ୍ତୱିମୋକ୍ଖତା ଚ ୱୁତ୍ତା।

ନାନତ୍ତସଞ୍ଞାନଂ ଅମନସିକାରାତି ନାନତ୍ତେ ୱା ଗୋଚରେ ପୱତ୍ତାନଂ ସଞ୍ଞାନଂ, ନାନତ୍ତାନଂ ୱା ସଞ୍ଞାନଂ। ଯସ୍ମା ହେତା ରୂପସଦ୍ଦାଦିଭେଦେ ନାନତ୍ତେ ନାନାସଭାୱେ ଗୋଚରେ ପୱତ୍ତନ୍ତି, ଯସ୍ମା ଚେତା ଅଟ୍ଠ କାମାୱଚରକୁସଲସଞ୍ଞା, ଦ୍ୱାଦସ ଅକୁସଲସଞ୍ଞା, ଏକାଦସ କାମାୱଚରକୁସଲୱିପାକସଞ୍ଞା, ଦ୍ୱେ ଅକୁସଲୱିପାକସଞ୍ଞା, ଏକାଦସ କାମାୱଚରକିରିୟାସଞ୍ଞାତି ଏୱଂ ଚତୁଚତ୍ତାଲୀସମ୍ପି ସଞ୍ଞା ନାନତ୍ତା ନାନାସଭାୱା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୱିସଦିସା, ତସ୍ମା ‘‘ନାନତ୍ତସଞ୍ଞା’’ତି ୱୁତ୍ତା। ତାସଂ ସବ୍ବସୋ ନାନତ୍ତସଞ୍ଞାନଂ ଅମନସିକାରା ଅନାୱଜ୍ଜନା ଚିତ୍ତେ ଚ ଅନୁପ୍ପାଦନା। ଯସ୍ମା ତା ନାୱଜ୍ଜତି ଚିତ୍ତେ ଚ ନ ଉପ୍ପାଦେତି ନ ମନସିକରୋତି ନ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖତି, ତସ୍ମାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଯସ୍ମା ଚେତ୍ଥ ପୁରିମା ରୂପସଞ୍ଞା ପଟିଘସଞ୍ଞା ଚ ଇମିନା ଝାନେନ ନିବ୍ବତ୍ତେ ଭୱେପି ନ ୱିଜ୍ଜନ୍ତି, ପଗେୱ ତସ୍ମିଂ ଭୱେ ଇମଂ ଝାନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରଣକାଲେ, ତସ୍ମା ତାସଂ ସମତିକ୍କମା ଅତ୍ଥଙ୍ଗମାତି ଦ୍ୱେଧାପି ଅଭାୱୋୟେୱ ୱୁତ୍ତୋ। ନାନତ୍ତସଞ୍ଞାସୁ ପନ ଯସ୍ମା ଅଟ୍ଠ କାମାୱଚରକୁସଲସଞ୍ଞା, ନୱ କିରିୟାସଞ୍ଞା, ଦସାକୁସଲସଞ୍ଞାତି ଇମା ସତ୍ତୱୀସତି ସଞ୍ଞା ଇମିନା ଝାନେନ ନିବ୍ବତ୍ତେ ଭୱେ ୱିଜ୍ଜନ୍ତି, ତସ୍ମା ତାସଂ ଅମନସିକାରାତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତତ୍ରାପି ହି ଇମଂ ଝାନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରନ୍ତୋ ତାସଂ ଅମନସିକାରାୟେୱ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତି। ତା ପନ ମନସିକରୋନ୍ତୋ ଅସମାପନ୍ନୋ ହୋତୀତି। ସଙ୍ଖେପତୋ ଚେତ୍ଥ ‘‘ରୂପସଞ୍ଞାନଂ ସମତିକ୍କମା’’ତିଇମିନା ସବ୍ବରୂପାୱଚରଧମ୍ମାନଂ ପହାନଂ ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘ପଟିଘସଞ୍ଞାନଂ ଅତ୍ଥଙ୍ଗମା ନାନତ୍ତସଞ୍ଞାନଂ ଅମନସିକାରା’’ତିଇମିନା ସବ୍ବେସଂ କାମାୱଚରଚିତ୍ତଚେତସିକାନଂ ପହାନଞ୍ଚ ଅମନସିକାରୋ ଚ ୱୁତ୍ତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଅନନ୍ତୋଆକାସୋତି ଏତ୍ଥ ପଞ୍ଞତ୍ତିମତ୍ତତ୍ତା ନାସ୍ସ ଉପ୍ପାଦନ୍ତୋ ୱା ୱୟନ୍ତୋ ୱା ପଞ୍ଞାୟତୀତି ଅନନ୍ତୋ, ଅନନ୍ତଫରଣୱସେନାପି ଅନନ୍ତୋ। ନ ହି ସୋ ୟୋଗୀ ଏକଦେସୱସେନ ଫରତି, ସକଲୱସେନେୱ ଫରତି। ଆକାସୋତି କସିଣୁଗ୍ଘାଟିମାକାସୋ। ଆକାସାନଞ୍ଚାୟତନାଦୀନି ୱୁତ୍ତତ୍ଥାନି। ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତୀତି ତଂ ପତ୍ୱା ନିପ୍ଫାଦେତ୍ୱା ତଦନୁରୂପେନ ଇରିୟାପଥେନ ୱିହରତି। ତଦେୱ ସମାପଜ୍ଜିତବ୍ବତୋ ସମାପତ୍ତି।

ଆକାସାନଞ୍ଚାୟତନଂ ସମତିକ୍କମ୍ମାତି ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତନୟେନ ଝାନମ୍ପି ଆକାସାନଞ୍ଚାୟତନଂ ଆରମ୍ମଣମ୍ପି। ଆରମ୍ମଣମ୍ପି ହି ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ଆକାସାନଞ୍ଚଂ ଚ ତଂ ପଠମସ୍ସ ଆରୁପ୍ପଜ୍ଝାନସ୍ସ ଆରମ୍ମଣତ୍ତା ଦେୱାନଂ ଦେୱାୟତନଂ ୱିୟ ଅଧିଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନ ଆୟତନଞ୍ଚାତି ଆକାସାନଞ୍ଚାୟତନଂ, ତଥା ଆକାସାନଞ୍ଚଂ ଚ ତଂ ତସ୍ସ ଝାନସ୍ସ ସଞ୍ଜାତିହେତୁତ୍ତା ‘‘କମ୍ବୋଜା ଅସ୍ସାନଂ ଆୟତନ’’ନ୍ତିଆଦୀନି ୱିୟ ସଞ୍ଜାତିଦେସଟ୍ଠେନ ଆୟତନଞ୍ଚାତିପି ଆକାସାନଞ୍ଚାୟତନଂ। ଏୱମେତଂ ଝାନଞ୍ଚ ଆରମ୍ମଣଞ୍ଚାତି ଉଭୟମ୍ପି ଅପ୍ପୱତ୍ତିକରଣେନ ଚ ଅମନସିକରଣେନ ଚ ସମତିକ୍କମିତ୍ୱାୱ ଯସ୍ମା ଇଦଂ ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାୟତନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହାତବ୍ବଂ, ତସ୍ମା ଉଭୟମ୍ପେତମେକଜ୍ଝଂ କତ୍ୱା ‘‘ଆକାସାନଞ୍ଚାୟତନଂ ସମତିକ୍କମ୍ମା’’ତି ଇଦଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଅନନ୍ତଂ ୱିଞ୍ଞାଣନ୍ତି ତଂଯେୱ ‘‘ଅନନ୍ତୋ ଆକାସୋ’’ତି ଫରିତ୍ୱା ପୱତ୍ତଂ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ‘‘ଅନନ୍ତଂ ୱିଞ୍ଞାଣ’’ନ୍ତି ମନସିକରୋନ୍ତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ମନସିକାରୱସେନ ୱା ଅନନ୍ତଂ। ସୋ ହି ତଂ ଆକାସାରମ୍ମଣଂ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ଅନୱସେସତୋ ମନସିକରୋନ୍ତୋ ଅନନ୍ତଂ ମନସି କରୋତି।

ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାଯତନଂସମତିକ୍କମ୍ମାତି ଏତ୍ଥାପି ଚ ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଝାନମ୍ପି ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାଯତନଂ ଆରମ୍ମଣମ୍ପି। ଆରମ୍ମଣମ୍ପି ହି ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚଂ ଚ ତଂ ଦୁତିଯସ୍ସ ଆରୁପ୍ପଜ୍ଝାନସ୍ସ ଆରମ୍ମଣତ୍ତା ଅଧିଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନ ଆଯତନଞ୍ଚାତି ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାଯତନଂ, ତଥା ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚଂ ଚ ତଂ ତସ୍ସେୱ ଝାନସ୍ସ ସଞ୍ଜାତିହେତୁତ୍ତା ସଞ୍ଜାତିଦେସଟ୍ଠେନ ଆଯତନଞ୍ଚାତିପି ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାଯତନଂ। ଏୱମେତଂ ଝାନଞ୍ଚ ଆରମ୍ମଣଞ୍ଚାତି ଉଭଯମ୍ପି ଅପ୍ପୱତ୍ତିକରଣେନ ଚ ଅମନସିକରଣେନ ଚ ସମତିକ୍କମିତ୍ୱାୱ ଯସ୍ମା ଇଦଂ ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାଯତନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହାତବ୍ବଂ, ତସ୍ମା ଉଭଯମ୍ପେତମେକଜ୍ଝଂ କତ୍ୱା ‘‘ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାଯତନଂ ସମତିକ୍କମ୍ମା’’ତି ଇଦଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ନତ୍ଥି କିଞ୍ଚୀତି ନତ୍ଥି ନତ୍ଥି, ସୁଞ୍ଞଂ ସୁଞ୍ଞଂ, ୱିୱିତ୍ତଂ ୱିୱିତ୍ତନ୍ତି ଏୱଂ ମନସିକରୋନ୍ତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାଯତନଂସମତିକ୍କମ୍ମାତି ଏତ୍ଥାପି ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଝାନମ୍ପି ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାଯତନଂ ଆରମ୍ମଣମ୍ପି। ଆରମ୍ମଣମ୍ପି ହି ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞଞ୍ଚ ତଂ ତତିଯସ୍ସ ଆରୁପ୍ପଜ୍ଝାନସ୍ସ ଆରମ୍ମଣତ୍ତା ଅଧିଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନ ଆଯତନଞ୍ଚାତି ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାଯତନଂ, ତଥା ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞଞ୍ଚ ତଂ ତସ୍ସେୱ ଝାନସ୍ସ ସଞ୍ଜାତିହେତୁତ୍ତା ସଞ୍ଜାତିଦେସଟ୍ଠେନ ଆଯତନଞ୍ଚାତିପି ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାଯତନଂ। ଏୱମେତଂ ଝାନଞ୍ଚ ଆରମ୍ମଣଞ୍ଚାତି ଉଭଯମ୍ପି ଅପ୍ପୱତ୍ତିକରଣେନ ଚ ଅମନସିକରଣେନ ଚ ସମତିକ୍କମିତ୍ୱାୱ ଯସ୍ମା ଇଦଂ ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହାତବ୍ବଂ, ତସ୍ମା ଉଭଯମ୍ପେତମେକଜ୍ଝଂ କତ୍ୱା ‘‘ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାଯତନଂ ସମତିକ୍କମ୍ମା’’ତି ଇଦଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ସଞ୍ଞାୱେଦଯିତନିରୋଧକଥା ହେଟ୍ଠା କଥିତାୱ।

‘‘ରୂପୀ ରୂପାନି ପସ୍ସତୀ’’ତିଆଦିକା ସତ୍ତ ୱିମୋକ୍ଖା ପଚ୍ଚନୀକଧମ୍ମେହି ସୁଟ୍ଠୁ ୱିମୁଚ୍ଚନଟ୍ଠେନ ଆରମ୍ମଣେ ଅଭିରତିୱସେନ ସୁଟ୍ଠୁ ମୁଚ୍ଚନଟ୍ଠେନ ଚ ୱିମୋକ୍ଖା, ନିରୋଧସମାପତ୍ତି ପନ ଚିତ୍ତଚେତସିକେହି ୱିମୁତ୍ତଟ୍ଠେନ ୱିମୋକ୍ଖୋ। ସମାପତ୍ତିସମାପନ୍ନସମଯେ ୱିମୁତ୍ତୋ ହୋତି, ୱୁଟ୍ଠିତସମଯେ ଅୱିମୁତ୍ତୋ ହୋତୀତି ସମଯୱିମୋକ୍ଖୋ। ସମୁଚ୍ଛେଦୱିମୁତ୍ତିୱସେନ ଅଚ୍ଚନ୍ତୱିମୁତ୍ତତ୍ତା ଅରିଯମଗ୍ଗା, ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିୱିମୁତ୍ତିୱସେନ ଅଚ୍ଚନ୍ତୱିମୁତ୍ତତ୍ତା ସାମଞ୍ଞଫଲାନି, ନିସ୍ସରଣୱିମୁତ୍ତିୱସେନ ଅଚ୍ଚନ୍ତୱିମୁତ୍ତତ୍ତା ନିବ୍ବାନଂ ଅସମଯୱିମୋକ୍ଖୋ। ତଥା ସାମଯିକାସାମଯିକୱିମୋକ୍ଖା।

ପମାଦଂ ଆଗମ୍ମ ପରିହାଯତୀତି କୁପ୍ପୋ। ତଥା ନ ପରିହାଯତୀତି ଅକୁପ୍ପୋ। ଲୋକାଯ ସଂୱତ୍ତତୀତି ଲୋକିଯୋ। ଅରିଯମଗ୍ଗା ଲୋକଂ ଉତ୍ତରନ୍ତୀତି ଲୋକୁତ୍ତରା, ସାମଞ୍ଞଫଲାନି ନିବ୍ବାନଞ୍ଚ ଲୋକତୋ ଉତ୍ତିଣ୍ଣାତି ଲୋକୁତ୍ତରା। ଆଦିତ୍ତଂ ଅଯୋଗୁଳଂ ମକ୍ଖିକା ୱିଯ ତେଜୁସ୍ସଦଂ ଲୋକୁତ୍ତରଂ ଧମ୍ମଂ ଆସୱା ନାଲମ୍ବନ୍ତୀତି ଅନାସୱୋ। ରୂପପ୍ପଟିସଞ୍ଞୁତ୍ତୋତି ରୂପଜ୍ଝାନାନି। ଅରୂପପ୍ପଟିସଞ୍ଞୁତ୍ତୋତି ଅରୂପସମାପତ୍ତିଯୋ। ତଣ୍ହାଯ ଆଲମ୍ବିତୋ ପଣିହିତୋ। ଅନାଲମ୍ବିତୋ ଅପ୍ପଣିହିତୋ। ମଗ୍ଗଫଲାନି ଏକାରମ୍ମଣତ୍ତା ଏକନିଟ୍ଠତ୍ତା ଚ ଏକତ୍ତୱିମୋକ୍ଖୋ, ନିବ୍ବାନଂ ଅଦୁତିଯତ୍ତା ଏକତ୍ତୱିମୋକ୍ଖୋ, ଆରମ୍ମଣନାନତ୍ତା ୱିପାକନାନତ୍ତା ଚ ନାନତ୍ତୱିମୋକ୍ଖୋ।

୨୧୪।ସିଯାତି ଭଗ୍ୱେସ୍ସ, ଦସ ହୋନ୍ତୀତି ଚ ଏକୋ ହୋତୀତି ଚ ଭଗ୍ୱେସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ସିଯା’’ତି ଚ ଏତଂ ୱିଧିୱଚନଂ, ନ ପୁଚ୍ଛାୱଚନଂ। ୱତ୍ଥୁୱସେନାତି ନିଚ୍ଚସଞ୍ଞାଦିଦସୱତ୍ଥୁୱସେନ ଦସ ହୋନ୍ତି। ପରିଯାଯେନାତି ୱିମୁଚ୍ଚନପରିଯାଯେନ ଏକୋ ହୋତି। ସିଯାତି କଥଞ୍ଚ ସିଯାତି ଯଂ ୱା ସିଯାତି ୱିହିତଂ, ତଂ କଥଂ ସିଯାତି ପୁଚ୍ଛତି। ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନଞ୍ଞାଣନ୍ତି ସମାସପଦଂ। ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଞାଣନ୍ତି ୱା ପାଠୋ। ତଥା ସେସେସୁପି। ନିଚ୍ଚତୋ ସଞ୍ଞାଯାତି ନିଚ୍ଚତୋ ପୱତ୍ତାଯ ସଞ୍ଞାଯ, ‘‘ନିଚ୍ଚ’’ନ୍ତି ପୱତ୍ତାଯ ସଞ୍ଞାଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏସ ନଯୋ ସୁଖତୋ ଅତ୍ତତୋ ନିମିତ୍ତତୋ ସଞ୍ଞାଯାତି ଏତ୍ଥାପି। ନିମିତ୍ତତୋତି ଚ ନିଚ୍ଚନିମିତ୍ତତୋ। ନନ୍ଦିଯା ସଞ୍ଞାଯାତି ନନ୍ଦିୱସେନ ପୱତ୍ତାଯ ସଞ୍ଞାଯ, ନନ୍ଦିସମ୍ପଯୁତ୍ତାଯ ସଞ୍ଞାଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏସ ନଯୋ ରାଗତୋ ସମୁଦଯତୋ ଆଦାନତୋ ପଣିଧିତୋ ଅଭିନିୱେସତୋ ସଞ୍ଞାଯାତି ଏତ୍ଥାପି। ଯସ୍ମା ପନ ଖଯୱଯୱିପରିଣାମାନୁପସ୍ସନା ତିସ୍ସୋ ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଦୀନଂ ବଲୱଭାୱାଯ ବଲୱପଚ୍ଚଯଭୂତା ଭଙ୍ଗାନୁପସ୍ସନାୱିସେସା। ଭଙ୍ଗଦସ୍ସନେନ ହି ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନା ବଲୱତୀ ହୋତି। ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଯ ଚ ବଲୱତିଯା ଜାତାଯ ‘‘ଯଦନିଚ୍ଚଂ ତଂ ଦୁକ୍ଖଂ, ଯଂ ଦୁକ୍ଖଂ ତଦନତ୍ତା’’ତି (ସଂ। ନି। ୩।୧୫) ଦୁକ୍ଖାନତ୍ତାନୁପସ୍ସନାପି ବଲୱତିଯୋ ହୋନ୍ତି। ତସ୍ମା ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଦୀସୁ ୱୁତ୍ତାସୁ ତାପି ତିସ୍ସୋ ୱୁତ୍ତାୱ ହୋନ୍ତି। ଯସ୍ମା ଚ ସୁଞ୍ଞତାନୁପସ୍ସନା ‘‘ଅଭିନିୱେସତୋ ସଞ୍ଞାଯ ମୁଚ୍ଚତୀ’’ତି ୱଚନେନେୱ ସାରାଦାନାଭିନିୱେସସମ୍ମୋହାଭିନିୱେସଆଲଯାଭିନିୱେସସଞ୍ଞୋଗାଭିନିୱେସତୋ ସଞ୍ଞାଯ ମୁଚ୍ଚତୀତି ୱୁତ୍ତମେୱ ହୋତି, ଅଭିନିୱେସାଭାୱେନେୱ ଅପ୍ପଟିସଙ୍ଖାତୋ ସଞ୍ଞାଯ ମୁଚ୍ଚତୀତି ୱୁତ୍ତମେୱ ହୋତି, ତସ୍ମା ଅଧିପଞ୍ଞାଧମ୍ମୱିପସ୍ସନାଦଯୋ ପଞ୍ଚପି ଅନୁପସ୍ସନା ନ ୱୁତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଏୱଂ ଅଟ୍ଠାରସସୁ ମହାୱିପସ୍ସନାସୁ ଏତା ଅଟ୍ଠ ଅନୁପସ୍ସନା ଅୱତ୍ୱା ଦସେୱ ଅନୁପସ୍ସନା ୱୁତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବା।

୨୧୫।ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନା ଯଥାଭୂତଂ ଞାଣନ୍ତି ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଯେୱ ଯଥାଭୂତଞାଣଂ। ଉଭଯମ୍ପି ପଚ୍ଚତ୍ତୱଚନଂ। ଯଥାଭୂତଞାଣନ୍ତି ଞାଣତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଏୱଂ ସେସେସୁପି। ସମ୍ମୋହା ଅଞ୍ଞାଣାତି ସମ୍ମୋହଭୂତା ଅଞ୍ଞାଣା। ମୁଚ୍ଚତୀତି ୱିମୋକ୍ଖତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ।

୨୧୬।ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଅନୁତ୍ତରଂ ସୀତିଭାୱଞ୍ଞାଣନ୍ତି ଏତ୍ଥ ସାସନେୟେୱ ସବ୍ଭାୱତୋ ଉତ୍ତମଟ୍ଠେନ ଅନୁତ୍ତରଂ, ଅନୁତ୍ତରସ୍ସ ପଚ୍ଚୟତ୍ତା ୱା ଅନୁତ୍ତରଂ, ସୀତିଭାୱୋ ଏୱ ଞାଣଂ ସୀତିଭାୱଞ୍ଞାଣଂ। ତଂ ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାସଞ୍ଜାତଂ ଅନୁତ୍ତରଂ ସୀତିଭାୱଞ୍ଞାଣଂ। ‘‘ଛହି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଧମ୍ମେହି ସମନ୍ନାଗତୋ ଭିକ୍ଖୁ ଭବ୍ବୋ ଅନୁତ୍ତରଂ ସୀତିଭାୱଂ ସଚ୍ଛିକାତୁ’’ନ୍ତି (ଅ। ନି। ୬।୮୫) ଏତ୍ଥ ନିବ୍ବାନଂ ଅନୁତ୍ତରୋ ସୀତିଭାୱୋ ନାମ। ଇଧ ପନ ୱିପସ୍ସନା ଅନୁତ୍ତରୋ ସୀତିଭାୱୋ। ନିଚ୍ଚତୋ ସନ୍ତାପପରିଳାହଦରଥା ମୁଚ୍ଚତୀତି ଏତ୍ଥାପି ‘‘ନିଚ୍ଚ’’ନ୍ତି ପୱତ୍ତକିଲେସା ଏୱ ଇଧ ଚାମୁତ୍ର ଚ ସନ୍ତାପନଟ୍ଠେନ ସନ୍ତାପୋ, ପରିଦହନଟ୍ଠେନ ପରିଳାହୋ, ଉଣ୍ହଟ୍ଠେନ ଦରଥୋତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି।

୨୧୭।ନେକ୍ଖମ୍ମଂ ଝାୟତୀତି ଝାନନ୍ତିଆଦୟୋ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତତ୍ଥା। ନେକ୍ଖମ୍ମାଦୀନି ଚେତ୍ଥ ଅଟ୍ଠ ସମାପତ୍ତିୟୋ ଚ ନିବ୍ବେଧଭାଗିୟାନେୱ।

୨୧୮।ଅନୁପାଦା ଚିତ୍ତସ୍ସ ୱିମୋକ୍ଖୋତି ଇଧ ୱିପସ୍ସନାୟେୱ। ‘‘ଏତଦତ୍ଥା କଥା, ଏତଦତ୍ଥା ମନ୍ତନା, ୟଦିଦଂ ଅନୁପାଦା ଚିତ୍ତସ୍ସ ୱିମୋକ୍ଖୋ’’ତି (ପରି। ୩୬୬; ଅ। ନି। ୩।୬୮) ଏତ୍ଥ ପନ ନିବ୍ବାନଂ ଅନୁପାଦା ଚିତ୍ତସ୍ସ ୱିମୋକ୍ଖୋ। କତିହୁପାଦାନେହୀତି କତିହି ଉପାଦାନେହି। କତମା ଏକୁପାଦାନାତି କତମତୋ ଏକୁପାଦାନତୋ। ଇଦଂ ଏକୁପାଦାନାତି ଇତୋ ଏକତୋ ଉପାଦାନତୋ। ଇଦନ୍ତି ପୁବ୍ବଞ୍ଞାଣାପେକ୍ଖଂ ୱା। ଉପାଦାନତୋ ମୁଚ୍ଚନେସୁ ୟସ୍ମା ଆଦିତୋ ସଙ୍ଖାରାନଂ ଉଦୟବ୍ବୟଂ ପସ୍ସିତ୍ୱା ପସ୍ସିତ୍ୱା ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାୟ ୱିପସ୍ସତି, ପଚ୍ଛା ସଙ୍ଖାରାନଂ ଭଙ୍ଗମେୱ ପସ୍ସିତ୍ୱା ଅନିମିତ୍ତାନୁପସ୍ସନାୟ ୱିପସ୍ସତି। ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାୱିସେସୋୟେୱ ହି ଅନିମିତ୍ତାନୁପସ୍ସନା। ସଙ୍ଖାରାନଂ ଉଦୟବ୍ବୟଦସ୍ସନେନ ଚ ଭଙ୍ଗଦସ୍ସନେନ ଚ ଅତ୍ତାଭାୱୋ ପାକଟୋ ହୋତି। ତେନ ଦିଟ୍ଠୁପାଦାନସ୍ସ ଚ ଅତ୍ତୱାଦୁପାଦାନସ୍ସ ଚ ପହାନଂ ହୋତି। ଦିଟ୍ଠିପ୍ପହାନେନେୱ ଚ ‘‘ସୀଲବ୍ବତେନ ଅତ୍ତା ସୁଜ୍ଝତୀ’’ତି ଦସ୍ସନସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ସୀଲବ୍ବତୁପାଦାନସ୍ସ ପହାନଂ ହୋତି। ୟସ୍ମା ଚ ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନାୟ ଉଜୁକମେୱ ଅତ୍ତାଭାୱଂ ପସ୍ସତି, ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନାୱିସେସୋୟେୱ ଚ ସୁଞ୍ଞତାନୁପସ୍ସନା, ତସ୍ମା ଇମାନି ଚତ୍ତାରି ଞାଣାନି ଦିଟ୍ଠୁପାଦାନାଦୀହି ତୀହି ଉପାଦାନେହି ମୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନାଦୀନଂୟେୱ ପନ ଚତସ୍ସନ୍ନଂ ତଣ୍ହାୟ ଉଜୁୱିପଚ୍ଚନୀକତ୍ତା ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଦୀନଂ ଚତସ୍ସନ୍ନଂ କାମୁପାଦାନତୋ ମୁଚ୍ଚନଂ ନ ୱୁତ୍ତଂ। ୟସ୍ମା ଆଦିତୋ ଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନାୟ ‘‘ସଙ୍ଖାରା ଦୁକ୍ଖା’’ତି ପସ୍ସତୋ ପଚ୍ଛା ଅପ୍ପଣିହିତାନୁପସ୍ସନାୟ ଚ ‘‘ସଙ୍ଖାରା ଦୁକ୍ଖା’’ତି ପସ୍ସତୋ ସଙ୍ଖାରାନଂ ପତ୍ଥନା ପହୀୟତି। ଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନାୱିସେସୋୟେୱ ହି ଅପ୍ପଣିହିତାନୁପସ୍ସନା। ୟସ୍ମା ଚ ସଙ୍ଖାରେସୁ ନିବ୍ବିଦାନୁପସ୍ସନାୟ ନିବ୍ବିନ୍ଦନ୍ତସ୍ସ ୱିରାଗାନୁପସ୍ସନାୟ ୱିରଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସ ସଙ୍ଖାରାନଂ ପତ୍ଥନା ପହୀୟତି, ତସ୍ମା ଇମାନି ଚତ୍ତାରି ଞାଣାନି କାମୁପାଦାନତୋ ମୁଚ୍ଚନ୍ତି। ୟସ୍ମା ନିରୋଧାନୁପସ୍ସନାୟ କିଲେସେ ନିରୋଧେତି, ପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗାନୁପସ୍ସନାୟ କିଲେସେ ପରିଚ୍ଚଜତି, ତସ୍ମା ଇମାନି ଦ୍ୱେ ଞାଣାନି ଚତୂହି ଉପାଦାନେହି ମୁଚ୍ଚନ୍ତୀତି ଏୱଂ ସଭାୱନାନତ୍ତେନ ଚ ଆକାରନାନତ୍ତେନ ଚ ଅଟ୍ଠସଟ୍ଠି ୱିମୋକ୍ଖା ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା।

୨୧୯। ଇଦାନି ଆଦିତୋ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠାନଂ ତିଣ୍ଣଂ ୱିମୋକ୍ଖାନଂ ମୁଖାନି ଦସ୍ସେତ୍ୱା ୱିମୋକ୍ଖମୁଖପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟୱିସେସଂ ପୁଗ୍ଗଲୱିସେସଞ୍ଚ ଦସ୍ସେତୁକାମୋ ତୀଣି ଖୋ ପନିମାନୀତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ୱିମୋକ୍ଖମୁଖାନୀତି ତିଣ୍ଣଂ ୱିମୋକ୍ଖାନଂ ମୁଖାନି। ଲୋକନିୟ୍ୟାନାୟ ସଂୱତ୍ତନ୍ତୀତି ତେଧାତୁକଲୋକତୋ ନିୟ୍ୟାନାୟ ନିଗ୍ଗମନାୟ ସଂୱତ୍ତନ୍ତି। ସବ୍ବସଙ୍ଖାରେ ପରିଚ୍ଛେଦପରିୱଟୁମତୋ ସମନୁପସ୍ସନତାୟାତି ସବ୍ବେସଂ ସଙ୍ଖାରାନଂ ଉଦୟବ୍ବୟୱସେନ ପରିଚ୍ଛେଦତୋ ଚେୱ ପରିୱଟୁମତୋ ଚ ସମନୁପସ୍ସନତାୟ। ଲୋକନିୟ୍ୟାନଂ ହୋତୀତି ପାଠସେସୋ। ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନା ହି ଉଦୟତୋ ପୁବ୍ବେ ସଙ୍ଖାରା ନତ୍ଥୀତି ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ତେସଂ ଗତିଂ ସମନ୍ନେସମାନା ୱୟତୋ ପରଂ ନ ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ଏତ୍ଥେୱ ଅନ୍ତରଧାୟନ୍ତୀତି ପରିୱଟୁମତୋ ପରିୟନ୍ତତୋ ସମନୁପସ୍ସତି। ସବ୍ବସଙ୍ଖାରା ହି ଉଦୟେନ ପୁବ୍ବନ୍ତପରିଚ୍ଛିନ୍ନା, ୱୟେନ ଅପରନ୍ତପରିଚ୍ଛିନ୍ନା। ଅନିମିତ୍ତାୟ ଚ ଧାତୁୟା ଚିତ୍ତସମ୍ପକ୍ଖନ୍ଦନତାୟାତି ୱିପସ୍ସନାକ୍ଖଣେପି ନିବ୍ବାନନିନ୍ନତାୟ ଅନିମିତ୍ତାକାରେନ ଉପଟ୍ଠାନତୋ ଅନିମିତ୍ତସଙ୍ଖାତାୟ ନିବ୍ବାନଧାତୁୟା ଚିତ୍ତପୱିସନତାୟ ଚ ଲୋକନିୟ୍ୟାନଂ ହୋତି। ମନୋସମୁତ୍ତେଜନତାୟାତି ଚିତ୍ତସଂୱେଜନତାୟ। ଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନାୟ ହି ସଙ୍ଖାରେସୁ ଚିତ୍ତଂ ସଂୱିଜ୍ଜତି। ଅପ୍ପଣିହିତାୟ ଚ ଧାତୁୟାତି ୱିପସ୍ସନାକ୍ଖଣେପି ନିବ୍ବାନନିନ୍ନତାୟ ଅପ୍ପଣିହିତାକାରେନ ଉପଟ୍ଠାନତୋ ଅପ୍ପଣିହିତସଙ୍ଖାତାୟ ନିବ୍ବାନଧାତୁୟା। ସବ୍ବଧମ୍ମେତି ନିବ୍ବାନସ୍ସ ଅୱିପସ୍ସନୁପଗତ୍ତେପି ଅନତ୍ତସଭାୱସବ୍ଭାୱତୋ ‘‘ସବ୍ବସଙ୍ଖାରେ’’ତି ଅୱତ୍ୱା ‘‘ସବ୍ବଧମ୍ମେ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ପରତୋ ସମନୁପସ୍ସନତାୟାତି ପଚ୍ଚୟାୟତ୍ତତ୍ତା ଅୱସତାୟ ଅୱିଧେୟ୍ୟତାୟ ଚ ‘‘ନାହଂ ନ ମମ’’ନ୍ତି ଏୱଂ ଅନତ୍ତତୋ ସମନୁପସ୍ସନତାୟ। ସୁଞ୍ଞତାୟ ଚ ଧାତୁୟାତି ୱିପସ୍ସନାକ୍ଖଣେପି ନିବ୍ବାନନିନ୍ନତାୟ ସୁଞ୍ଞତାକାରେନ ଉପଟ୍ଠାନତୋ ସୁଞ୍ଞତାସଙ୍ଖାତାୟ ନିବ୍ବାନଧାତୁୟା। ଇତି ଇମାନି ତୀଣି ୱଚନାନି ଅନିଚ୍ଚଦୁକ୍ଖାନତ୍ତାନୁପସ୍ସନାନଂ ୱସେନ ୱୁତ୍ତାନି। ତେନେୱ ତଦନନ୍ତରଂ ଅନିଚ୍ଚତୋ ମନସିକରୋତୋତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଖୟତୋତି ଖୀୟନତୋ। ଭୟତୋତି ସଭୟତୋ। ସୁଞ୍ଞତୋତି ଅତ୍ତରହିତତୋ।

ଅଧିମୋକ୍ଖବହୁଲନ୍ତି ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାୟ ‘‘ଖଣଭଙ୍ଗୱସେନ ସଙ୍ଖାରା ଭିଜ୍ଜନ୍ତୀ’’ତି ସଦ୍ଧାୟ ପଟିପନ୍ନସ୍ସ ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ଖଣଭଙ୍ଗଦସ୍ସନେନ ‘‘ସଚ୍ଚଂ ୱତାହ ଭଗୱା’’ତି ଭଗୱତି ସଦ୍ଧାୟ ସଦ୍ଧାବହୁଲଂ ଚିତ୍ତଂ ହୋତି। ଅଥ ୱା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ପଦେସସଙ୍ଖାରାନଂ ଅନିଚ୍ଚତଂ ପସ୍ସିତ୍ୱା ‘‘ଏୱଂ ଅନିଚ୍ଚା ଅତୀତାନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନା ସବ୍ବେ ସଙ୍ଖାରା’’ତି ଅଧିମୁଚ୍ଚନତୋ ଅଧିମୋକ୍ଖବହୁଲଂ ଚିତ୍ତଂ ହୋତି। ପସ୍ସଦ୍ଧିବହୁଲନ୍ତି ଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନାୟ ଚିତ୍ତକ୍ଖୋଭକରାୟ ପଣିଧିୟା ପଜହନତୋ ଚିତ୍ତଦରଥାଭାୱେନ ପସ୍ସଦ୍ଧିବହୁଲଂ ଚିତ୍ତଂ ହୋତି। ଅଥ ୱା ଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନାୟ ସଂୱେଗଜନନତୋ ସଂୱିଗ୍ଗସ୍ସ ଚ ୟୋନିସୋ

ପଦହନତୋ ୱିକ୍ଖେପାଭାୱେନ ପସ୍ସଦ୍ଧିବହୁଲଂ ଚିତ୍ତଂ ହୋତି। ୱେଦବହୁଲନ୍ତି ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନାଯ ବାହିରକେହି ଅଦିଟ୍ଠଂ ଗମ୍ଭୀରଂ ଅନତ୍ତଲକ୍ଖଣଂ ପସ୍ସତୋ ଞାଣବହୁଲଂ ଚିତ୍ତଂ ହୋତି। ଅଥ ୱା ''ସଦେୱକେନ ଲୋକେନ ଅଦିଟ୍ଠଂ ଅନତ୍ତଲକ୍ଖଣଂ ଦିଟ୍ଠ''ନ୍ତି ତୁଟ୍ଠସ୍ସ ତୁଟ୍ଠିବହୁଲଂ ଚିତ୍ତଂ ହୋତି।

ଅଧିମୋକ୍ଖବହୁଲୋ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ପଟିଲଭତୀତି ପୁବ୍ବଭାଗେ ଅଧିମୋକ୍ଖୋ ବହୁଲଂ ପୱତ୍ତମାନୋ ଭାୱନାପାରିପୂରିଯା ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ନାମ ହୋତି, ତଂ ସୋ ପଟିଲଭତି ନାମ। ପସ୍ସଦ୍ଧିବହୁଲୋ ସମାଧିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ପଟିଲଭତୀତି ପୁବ୍ବଭାଗେ ପସ୍ସଦ୍ଧିବହୁଲସ୍ସ ''ପସ୍ସଦ୍ଧକାଯୋ ସୁଖଂ ୱେଦେତି, ସୁଖିନୋ ଚିତ୍ତଂ ସମାଧିଯତୀ''ତି (ପଟି। ମ। ୧।୭୩; ଅ। ନି। ୫।୨୬) ୱଚନତୋ ଭାୱନାପାରିପୂରିଯା ପସ୍ସଦ୍ଧିପଚ୍ଚଯା ସମାଧିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ହୋତି, ତଂ ସୋ ପଟିଲଭତି ନାମ। ୱେଦବହୁଲୋ ପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ପଟିଲଭତୀତି ପୁବ୍ବଭାଗେ ୱେଦୋ ବହୁଲଂ ପୱତ୍ତମାନୋ ଭାୱନାପାରିପୂରିଯା ପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ନାମ ହୋତି, ତଂ ସୋ ପଟିଲଭତି ନାମ।

ଆଧିପତେଯ୍ୟଂ ହୋତୀତି ଛନ୍ଦାଦିକେ ଅଧିପତିଭୂତେପି ସକିଚ୍ଚନିପ୍ଫାଦନୱସେନ ଅଧିପତି ହୋତି ପଧାନୋ ହୋତି। ଭାୱନାଯାତି ଭୁମ୍ମୱଚନଂ, ଉପରୂପରି ଭାୱନତ୍ଥାଯ ୱା। ତଦନ୍ୱଯା ହୋନ୍ତୀତି ତଂ ଅନୁଗାମିନୀ ତଂ ଅନୁୱତ୍ତିନୀ ହୋନ୍ତି। ସହଜାତପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତୀତି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା ଚ ସହୁପ୍ପାଦନଭାୱେନ ଉପକାରକା ହୋନ୍ତି ପକାସସ୍ସ ପଦୀପୋ ୱିଯ। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତୀତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଉପ୍ପାଦନୁପତ୍ଥମ୍ଭନଭାୱେନ ଉପକାରକା ହୋନ୍ତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୂପତ୍ଥମ୍ଭକଂ ତିଦଣ୍ଡଂ ୱିଯ। ନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତୀତି ଅଧିଟ୍ଠାନାକାରେନ ନିସ୍ସଯାକାରେନ ଚ ଉପକାରକା ହୋନ୍ତି ତରୁଚିତ୍ତକମ୍ମାନଂ ପଥୱୀପଟାଦି ୱିଯ। ସମ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତୀତି ଏକୱତ୍ଥୁକଏକାରମ୍ମଣଏକୁପ୍ପାଦଏକନିରୋଧସଙ୍ଖାତେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଭାୱେନ ଉପକାରକା ହୋନ୍ତି।

୨୨୦।ପଟିୱେଧକାଲେତି ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ସଚ୍ଚପଟିୱେଧକାଲେ। ପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଆଧିପତେଯ୍ୟଂ ହୋତୀତି ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ନିବ୍ବାନଂ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ସଚ୍ଚଦସ୍ସନକିଚ୍ଚକରଣୱସେନ ଚ କିଲେସପ୍ପହାନକିଚ୍ଚକରଣୱସେନ ଚ ପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯମେୱ ଜେଟ୍ଠକଂ ହୋତି। ପଟିୱେଧାଯାତି ସଚ୍ଚପଟିୱିଜ୍ଝନତ୍ଥାଯ। ଏକରସାତି ୱିମୁତ୍ତିରସେନ। ଦସ୍ସନଟ୍ଠେନାତି ସଚ୍ଚଦସ୍ସନଟ୍ଠେନ। ଏୱଂ ପଟିୱିଜ୍ଝନ୍ତୋପି ଭାୱେତି, ଭାୱେନ୍ତୋପି ପଟିୱିଜ୍ଝତୀତି ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ସକିଂଯେୱ ଭାୱନାଯ ଚ ପଟିୱେଧସ୍ସ ଚ ସବ୍ଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନାଯ ୱିପସ୍ସନାକ୍ଖଣେପି ପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସେୱ ଆଧିପତେଯ୍ୟତ୍ତା ''ପଟିୱେଧକାଲେପୀ''ତି ଅପିସଦ୍ଦୋ ପଯୁତ୍ତୋ।

୨୨୧।ଅନିଚ୍ଚତୋମନସିକରୋତୋ କତମିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଅଧିମତ୍ତଂ ହୋତୀତିଆଦି ଇନ୍ଦ୍ରିଯୱିସେସେନ ପୁଗ୍ଗଲୱିସେସଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଅଧିମତ୍ତନ୍ତି ଅଧିକଂ। ତତ୍ଥ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯସମାଧିନ୍ଦ୍ରିଯପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଅଧିମତ୍ତତା ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାଯ ୱେଦିତବ୍ବା। ସଦ୍ଧାୱିମୁତ୍ତୋତି ଏତ୍ଥ ଅୱିସେସେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତେପି ଉପରି ୱିସେସେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତତ୍ତା ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଂ ଠପେତ୍ୱା ସେସେସୁ ସତ୍ତସୁ ଠାନେସୁ ସଦ୍ଧାୱିମୁତ୍ତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସଦ୍ଧାୱିମୁତ୍ତୋ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଅଧିମତ୍ତତ୍ତା ହୋତି, ନ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଅଧିମତ୍ତତ୍ତା ସବ୍ବତ୍ଥ ସଦ୍ଧାୱିମୁତ୍ତୋତିପି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଅଧିମତ୍ତତ୍ତାଯେୱ ସେସେସୁ ସମାଧିନ୍ଦ୍ରିଯପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯାଧିମତ୍ତତ୍ତେପି ସତି ସଦ୍ଧାୱିମୁତ୍ତୋଯେୱ ନାମ ହୋତୀତି ୱଦନ୍ତି। କାଯସକ୍ଖୀ ହୋତୀତି ଅଟ୍ଠସୁପି ଠାନେସୁ କାଯସକ୍ଖୀ ନାମ ହୋତି। ଦିଟ୍ଠିପ୍ପତ୍ତୋ ହୋତୀତି ସଦ୍ଧାୱିମୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ସଦ୍ଦହନ୍ତୋ ୱିମୁତ୍ତୋତି ସଦ୍ଧାୱିମୁତ୍ତୋତି ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଅଧିମତ୍ତତ୍ତା ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ସଦ୍ଦହନ୍ତୋ ଚତୂସୁପି ଫଲକ୍ଖଣେସୁ ୱିମୁତ୍ତୋତି ସଦ୍ଧାୱିମୁତ୍ତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଉପରିମଗ୍ଗତ୍ତଯକ୍ଖଣେ ସଦ୍ଧାୱିମୁତ୍ତତ୍ତଂ ଇଦାନି ୱକ୍ଖତି। ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ପନ ସଦ୍ଧାନୁସାରିତ୍ତଂ ପଚ୍ଛା ୱକ୍ଖତି। ଫୁଟ୍ଠତ୍ତା ସଚ୍ଛିକତୋତି କାଯସକ୍ଖୀତି ସୁକ୍ଖୱିପସ୍ସକତ୍ତେ ସତି ଉପଚାରଜ୍ଝାନଫସ୍ସସ୍ସ ରୂପାରୂପଜ୍ଝାନଲାଭିତ୍ତେ ସତି ରୂପାରୂପଜ୍ଝାନଫସ୍ସସ୍ସ ଫୁଟ୍ଠତ୍ତା ନିବ୍ବାନଂ ସଚ୍ଛିକତୋତି କାଯସକ୍ଖୀ, ନାମକାଯେନ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରେ ଝାନଫସ୍ସେ ଚ ନିବ୍ବାନେ ଚ ସକ୍ଖୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ପତ୍ତୋତି ଦିଟ୍ଠିପ୍ପତ୍ତୋତି ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ସମ୍ପଯୁତ୍ତେନ ପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯେନ ପଠମଂ ନିବ୍ବାନସ୍ସ ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ପଚ୍ଛା ସୋତାପତ୍ତିଫଲାଦିୱସେନ ନିବ୍ବାନଂ ପତ୍ତୋତି ଦିଟ୍ଠିପ୍ପତ୍ତୋ, ପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯସଙ୍ଖାତାଯ ଦିଟ୍ଠିଯା ନିବ୍ବାନଂ ପତ୍ତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ପନ ଧମ୍ମାନୁସାରିତ୍ତଂ ପଚ୍ଛା ୱକ୍ଖତି। ସଦ୍ଦହନ୍ତୋ ୱିମୁଚ୍ଚତୀତି ସଦ୍ଧାୱିମୁତ୍ତୋତି ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଅଧିମତ୍ତତ୍ତା ସକଦାଗାମିଅନାଗାମିଅରହତ୍ତମଗ୍ଗକ୍ଖଣେସୁ ସଦ୍ଦହନ୍ତୋ ୱିମୁଚ୍ଚତୀତି ସଦ୍ଧାୱିମୁତ୍ତୋ। ଏତ୍ଥ ୱିମୁଚ୍ଚମାନୋପି ଆସଂସାଯ ଭୂତୱଚନୱସେନ ''ୱିମୁତ୍ତୋ''ତି ୱୁତ୍ତୋ। ଝାନଫସ୍ସନ୍ତି ତିୱିଧଂ ଝାନଫସ୍ସଂ। ''ଝାନଫସ୍ସ''ନ୍ତିଆଦୀନି ''ଦୁକ୍ଖା ସଙ୍ଖାରା''ତିଆଦୀନି ଚ ପଠମଂ ୱୁତ୍ତଂ ଦ୍ୱଯମେୱ ୱିସେସେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତାନି। ଞାତଂ ହୋତୀତିଆଦୀନି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତତ୍ଥାନି। ଏତ୍ଥ ଚ ଝାନଲାଭୀ ପୁଗ୍ଗଲୋ ସମାଧିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଅନୁକୂଲାଯ ଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନାଯ ଏୱ ୱୁଟ୍ଠହିତ୍ୱା ମଗ୍ଗଫଲାନି ପାପୁଣାତୀତି ଆଚରିଯାନଂ ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ସିଯାତି ସିଯ୍ୟୁଂ, ଭୱେଯ୍ୟୁନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ''ସିଯା''ତି ଏତଂ ୱିଧିୱଚନମେୱ। ତଯୋ ପୁଗ୍ଗଲାତି ୱିପସ୍ସନାନିଯମେନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯନିଯମେନ ଚ ୱୁତ୍ତା ତଯୋ ପୁଗ୍ଗଲା। ୱତ୍ଥୁୱସେନାତି ତୀସୁ ଅନୁପସ୍ସନାସୁ ଏକେକିନ୍ଦ୍ରିଯୱତ୍ଥୁୱସେନ। ପରିଯାଯେନାତି ତେନେୱ ପରିଯାଯେନ। ଇମିନା ୱାରେନ କିଂ ଦସ୍ସିତଂ

ହୋତି ? ହେଟ୍ଠା ଏକେକିସ୍ସା ଅନୁପସ୍ସନାଯ ଏକେକସ୍ସ ଇନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଆଧିପଚ୍ଚଂ ଯେଭୁଯ୍ୟୱସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଚ, କଦାଚି ତୀସୁପି ଅନୁପସ୍ସନାସୁ ଏକେକସ୍ସେୱ ଇନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଆଧିପଚ୍ଚଂ ହୋତୀତି ଚ ଦସ୍ସିତଂ ହୋତି। ଅଥ ୱା ପୁବ୍ବଭାଗୱିପସ୍ସନାକ୍ଖଣେ ତିସ୍ସନ୍ନମ୍ପି ଅନୁପସ୍ସନାନଂ ସବ୍ଭାୱତୋ ତାସୁ ପୁବ୍ବଭାଗୱିପସ୍ସନାସୁ ତେସଂ ତେସଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଆଧିପଚ୍ଚଂ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ମଗ୍ଗଫଲକ୍ଖଣେସୁ ସଦ୍ଧାୱିମୁତ୍ତାଦୀନି ନାମାନି ହୋନ୍ତୀତି। ଏୱଞ୍ଚ ୱୁତ୍ତମାନେ ହେଟ୍ଠା ୱୁଟ୍ଠାନଗାମିନିୱିପସ୍ସନାଯ ଉପରି ଚ କତୋ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାଧିପଚ୍ଚପୁଗ୍ଗଲନିଯମୋ ସୁକତୋଯେୱ ନିଚ୍ଚଲୋଯେୱ ଚ ହୋତି। ଅନନ୍ତରୱାରେ ସିଯାତି ଅଞ୍ଞତ୍ତୋଯେୱାତି ଏୱଂ ସିଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତ୍ଥ ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତୋଯେୱ ନିଯମୋ।

ଇଦାନି ମଗ୍ଗଫଲୱସେନ ପୁଗ୍ଗଲୱିସେସଂ ୱିଭଜିତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ଅନିଚ୍ଚତୋ ମନସିକରୋତୋ…ପେ… ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଂ ପଟିଲଭତୀତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସଦ୍ଧଂ ଅନୁସ୍ସରତି ଅନୁଗଚ୍ଛତି, ସଦ୍ଧାଯ ୱା ନିବ୍ବାନଂ ଅନୁସ୍ସରତି ଅନୁଗଚ୍ଛତୀତି ସଦ୍ଧାନୁସାରୀ। ସଚ୍ଛିକତନ୍ତି ପଚ୍ଚକ୍ଖକତଂ। ଅରହତ୍ତନ୍ତି ଅରହତ୍ତଫଲଂ। ପଞ୍ଞାସଙ୍ଖାତଂ ଧମ୍ମଂ ଅନୁସ୍ସରତି, ତେନ ୱା ଧମ୍ମେନ ନିବ୍ବାନଂ ଅନୁସ୍ସରତୀତି ଧମ୍ମାନୁସାରୀ।

୨୨୨। ପୁନ ଅପରେହି ପରିଯାଯେହି ଇନ୍ଦ୍ରିଯଉଭଯୱିସେସେନ ପୁଗ୍ଗଲୱିସେସଂ ୱଣ୍ଣେତୁକାମୋ ଯେ ହି କେଚୀତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଭାୱିତା ୱାତି ଅତୀତେ ଭାୱଯିଂସୁ ୱା। ଭାୱେନ୍ତି ୱାତି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେ। ଭାୱିସ୍ସନ୍ତି ୱାତି ଅନାଗତେ। ଅଧିଗତା ୱାତିଆଦି ଏକେକନ୍ତିକଂ ପୁରିମସ୍ସ ପୁରିମସ୍ସ ଅତ୍ଥୱିୱରଣତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଫସ୍ସିତା ୱାତି ଞାଣଫୁସନାଯ ଫୁସିଂସୁ ୱା। ୱସିପ୍ପତ୍ତାତି ଇସ୍ସରଭାୱଂ ପତ୍ତା। ପାରମିପ୍ପତ୍ତାତି ୱୋସାନଂ ପତ୍ତା। ୱେସାରଜ୍ଜପ୍ପତ୍ତାତି ୱିସାରଦଭାୱଂ ପତ୍ତା। ସବ୍ବତ୍ଥ ସଦ୍ଧାୱିମୁତ୍ତାଦଯୋ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତକ୍ଖଣେସୁଯେୱ, ସତିପଟ୍ଠାନାଦଯୋ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେଯେୱ। ଅଟ୍ଠ ୱିମୋକ୍ଖେତି ‘‘ରୂପୀ ରୂପାନି ପସ୍ସତୀ’’ତିଆଦିକେ (ପଟି। ମ। ୧।୨୦୯; ଧ। ସ। ୨୪୮) ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗପ୍ପତ୍ତିଯା ଏୱ ପତ୍ତା।

ତିସ୍ସୋ ସିକ୍ଖାତି ଅଧିସୀଲସିକ୍ଖା ଅଧିଚିତ୍ତସିକ୍ଖା ଅଧିପଞ୍ଞାସିକ୍ଖା ମଗ୍ଗପ୍ପତ୍ତା ଏୱ ସିକ୍ଖମାନା। ଦୁକ୍ଖଂ ପରିଜାନନ୍ତୀତିଆଦୀନି ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେଯେୱ। ପରିଞ୍ଞାପଟିୱେଧଂ ପଟିୱିଜ୍ଝତୀତି ପରିଞ୍ଞାପଟିୱେଧେନ ପଟିୱିଜ୍ଝତି, ପରିଞ୍ଞାଯ ପଟିୱିଜ୍ଝିତବ୍ବନ୍ତି ୱା ପରିଞ୍ଞାପଟିୱେଧଂ। ଏୱଂ ସେସେସୁପି। ସବ୍ବଧମ୍ମାଦୀହି ୱିସେସେତ୍ୱା ଅଭିଞ୍ଞାପଟିୱେଧାଦଯୋ ୱୁତ୍ତା। ସଚ୍ଛିକିରିଯାପଟିୱେଧୋ ପନ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେଯେୱ ନିବ୍ବାନପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞାଣସିଦ୍ଧିୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବୋତି। ଏୱମିଧ ପଞ୍ଚ ଅରିଯପୁଗ୍ଗଲା ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା ହୋନ୍ତି, ଉଭତୋଭାଗୱିମୁତ୍ତୋ ଚ ପଞ୍ଞାୱିମୁତ୍ତୋ ଚାତି ଇମେ ଦ୍ୱେ ଅନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା। ଅଞ୍ଞତ୍ଥ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୭୭୩) ପନ ‘‘ଯୋ ପନ ଦୁକ୍ଖତୋ ମନସିକରୋନ୍ତୋ ପସ୍ସଦ୍ଧିବହୁଲୋ ସମାଧିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ପଟିଲଭତି, ସୋ ସବ୍ବତ୍ଥ କାଯସକ୍ଖୀ ନାମ ହୋତି, ଅରୂପଜ୍ଝାନଂ ପନ ପତ୍ୱା ଅଗ୍ଗଫଲଂ ପତ୍ତୋ ଉଭତୋଭାଗୱିମୁତ୍ତୋ ନାମ ହୋତି। ଯୋ ପନ ଅନତ୍ତତୋ ମନସିକରୋନ୍ତୋ ୱେଦବହୁଲୋ ପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ପଟିଲଭତି, ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଧମ୍ମାନୁସାରୀ ହୋତି, ଛସୁ ଠାନେସୁ ଦିଟ୍ଠିପ୍ପତ୍ତୋ, ଅଗ୍ଗଫଲେ ପଞ୍ଞାୱିମୁତ୍ତୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତେ ଇଧ କାଯସକ୍ଖିଦିଟ୍ଠିପ୍ପତ୍ତେହିଯେୱ ସଙ୍ଗହିତା। ଅତ୍ଥତୋ ପନ ଅରୂପଜ୍ଝାନେନ ଚେୱ ଅରିଯମଗ୍ଗେନ ଚାତି ଉଭତୋଭାଗେନ ୱିମୁତ୍ତୋତି ଉଭତୋଭାଗୱିମୁତ୍ତୋ। ପଜାନନ୍ତୋ ୱିମୁତ୍ତୋତି ପଞ୍ଞାୱିମୁତ୍ତୋତି। ଏତ୍ତାୱତା ଇନ୍ଦ୍ରିଯପୁଗ୍ଗଲୱିସେସା ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା ହୋନ୍ତି।

୨୨୩-୨୨୬। ଇଦାନି ୱିମୋକ୍ଖପୁବ୍ବଙ୍ଗମମେୱ ୱିମୋକ୍ଖୱିସେସଂ ପୁଗ୍ଗଲୱିସେସଞ୍ଚ ଦସ୍ସେତୁକାମୋ ଅନିଚ୍ଚତୋ ମନସିକରୋତୋତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଦ୍ୱେ ୱିମୋକ୍ଖାତି ଅପ୍ପଣିହିତସୁଞ୍ଞତୱିମୋକ୍ଖା। ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଗମନୱସେନ ହି ଅନିମିତ୍ତୱିମୋକ୍ଖୋତି ଲଦ୍ଧନାମୋ ମଗ୍ଗୋ ରାଗଦୋସମୋହପଣିଧୀନଂ ଅଭାୱା ସଗୁଣତୋ ଚ ତେସଂଯେୱ ପଣିଧୀନଂ ଅଭାୱା ଅପ୍ପଣିହିତନ୍ତି ଲଦ୍ଧନାମଂ ନିବ୍ବାନଂ ଆରମ୍ମଣଂ କରୋତୀତି ଆରମ୍ମଣତୋ ଚ ଅପ୍ପଣିହିତୱିମୋକ୍ଖୋତି ନାମମ୍ପି ଲଭତି। ତଥା ରାଗଦୋସମୋହେହି ସୁଞ୍ଞତ୍ତା ସଗୁଣତୋ ଚ ରାଗାଦୀହିଯେୱ ସୁଞ୍ଞତ୍ତା ସୁଞ୍ଞତନ୍ତି ଲଦ୍ଧନାମଂ ନିବ୍ବାନଂ ଆରମ୍ମଣଂ କରୋତୀତି ଆରମ୍ମଣତୋ ଚ ସୁଞ୍ଞତୱିମୋକ୍ଖୋତି ନାମମ୍ପି ଲଭତି। ତସ୍ମା ତେ ଦ୍ୱେ ୱିମୋକ୍ଖା ଅନିମିତ୍ତୱିମୋକ୍ଖନ୍ୱଯା ନାମ ହୋନ୍ତି। ଅନିମିତ୍ତମଗ୍ଗତୋ ଅନଞ୍ଞେପି ଅଟ୍ଠନ୍ନଂ ମଗ୍ଗଙ୍ଗାନଂ ଏକେକସ୍ସ ମଗ୍ଗଙ୍ଗସ୍ସ ୱସେନ ସହଜାତାଦିପଚ୍ଚଯା ଚ ହୋନ୍ତୀତି ୱେଦିତବ୍ବା। ପୁନ ଦ୍ୱେ ୱିମୋକ୍ଖାତି ସୁଞ୍ଞତାନିମିତ୍ତୱିମୋକ୍ଖା। ଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନାଗମନୱସେନ ହି ଅପ୍ପଣିହିତୱିମୋକ୍ଖୋତି ଲଦ୍ଧନାମୋ ମଗ୍ଗୋ ରୂପନିମିତ୍ତାଦୀନଂ ରାଗନିମିତ୍ତାଦୀନଂ ନିଚ୍ଚନିମିତ୍ତାଦୀନଞ୍ଚ ଅଭାୱା ସଗୁଣତୋ ଚ ତେସଂଯେୱ ନିମିତ୍ତାନଂ ଅଭାୱା ଅନିମିତ୍ତସଙ୍ଖାତଂ ନିବ୍ବାନଂ ଆରମ୍ମଣଂ କରୋତୀତି ଆରମ୍ମଣତୋ ଚ ଅନିମିତ୍ତୱିମୋକ୍ଖୋତି ନାମମ୍ପି ଲଭତି। ସେସଂ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ପୁନ ଦ୍ୱେ ୱିମୋକ୍ଖାତି ଅନିମିତ୍ତଅପ୍ପଣିହିତୱିମୋକ୍ଖା। ଯୋଜନା ପନେତ୍ଥ ୱୁତ୍ତନଯା ଏୱ।

ପଟିୱେଧକାଲେତି ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ୱୁତ୍ତକ୍କମେନେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ମଗ୍ଗକ୍ଖଣଂ ପନ ମୁଞ୍ଚିତ୍ୱା ୱିପସ୍ସନାକ୍ଖଣେ ୱିମୋକ୍ଖୋ ନାମ ନତ୍ଥି । ପଠମଂ ୱୁତ୍ତୋଯେୱ ପନ ମଗ୍ଗୱିମୋକ୍ଖୋ ‘‘ପଟିୱେଧକାଲେ’’ତି ୱଚନେନ ୱିସେସେତ୍ୱା ଦସ୍ସିତୋ। ‘‘ଯୋ ଚାଯଂ ପୁଗ୍ଗଲୋ ସଦ୍ଧାୱିମୁତ୍ତୋ’’ତିଆଦିକା ଦ୍ୱେ ୱାରା ଚ ‘‘ଅନିଚ୍ଚତୋ ମନସିକରୋନ୍ତୋ ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଂ ପଟିଲଭତୀ’’ତିଆଦିକୋ ୱାରୋ ଚ ସଙ୍ଖିତ୍ତୋ, ୱିମୋକ୍ଖୱସେନ ପନ ଯୋଜେତ୍ୱା ୱିତ୍ଥାରତୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଯେ ହି କେଚି ନେକ୍ଖମ୍ମନ୍ତିଆଦିକୋ ୱାରୋ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବୋତି। ଏତ୍ତାୱତା ୱିମୋକ୍ଖପୁଗ୍ଗଲୱିସେସା ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା ହୋନ୍ତୀତି।

୨୨୭। ପୁନ ୱିମୋକ୍ଖମୁଖାନି ଚ ୱିମୋକ୍ଖେ ଚ ଅନେକଧା ନିଦ୍ଦିସିତୁକାମୋ ଅନିଚ୍ଚତୋ ମନସିକରୋନ୍ତୋତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଯଥାଭୂତନ୍ତି ଯଥାସଭାୱେନ। ଜାନାତୀତି ଞାଣେନ ଜାନାତି। ପସ୍ସତୀତି ତେନେୱ ଞାଣେନ ଚକ୍ଖୁନା ୱିଯ ପସ୍ସତି। ତଦନ୍ୱଯେନାତି ତଦନୁଗମନେନ, ତସ୍ସ ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ଞାଣେନ ଦିଟ୍ଠସ୍ସ ଅନୁଗମନେନାତି ଅତ୍ଥୋ। କଙ୍ଖା ପହୀଯତୀତି ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଯ ନିଚ୍ଚାନିଚ୍ଚକଙ୍ଖା, ଇତରାହି ଇତରକଙ୍ଖା। ନିମିତ୍ତନ୍ତି ସନ୍ତତିଘନୱିନିବ୍ଭୋଗେନ ନିଚ୍ଚସଞ୍ଞାଯ ପହୀନତ୍ତା ଆରମ୍ମଣଭୂତଂ ସଙ୍ଖାରନିମିତ୍ତଂ ଯଥାଭୂତଂ ଜାନାତି। ତେନ ୱୁଚ୍ଚତି ସମ୍ମାଦସ୍ସନନ୍ତି ତେନ ଯଥାଭୂତଜାନନେନ ତଂ ଞାଣଂ ''ସମ୍ମାଦସ୍ସନ''ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ପୱତ୍ତନ୍ତି ଦୁକ୍ଖପ୍ପୱତ୍ତାକାରେ ସୁଖସଞ୍ଞଂ ଉଗ୍ଘାଟେତ୍ୱା ସୁଖସଞ୍ଞାଯ ପହାନେନ ପଣିଧିସଙ୍ଖାତାଯ ତଣ୍ହାଯ ପହୀନତ୍ତା ସୁଖସମ୍ମତମ୍ପି ୱିପାକପୱତ୍ତଂ ଯଥାଭୂତଂ ଜାନାତି। ନିମିତ୍ତଞ୍ଚ ପୱତ୍ତଞ୍ଚାତି ନାନାଧାତୁମନସିକାରସମ୍ଭୱେନ ସମୂହଘନୱିନିବ୍ଭୋଗେନ ଉଭଯଥାପି ଅତ୍ତସଞ୍ଞାଯ ପହୀନତ୍ତା ସଙ୍ଖାରନିମିତ୍ତଞ୍ଚ ୱିପାକପୱତ୍ତଞ୍ଚ ଯଥାଭୂତଂ ଜାନାତି। ଯଞ୍ଚ ଯଥାଭୂତଂ ଞାଣନ୍ତିଆଦିତ୍ତଯଂ ଇଦାନି ୱୁତ୍ତମେୱ, ନ ଅଞ୍ଞଂ। ଭଯତୋ ଉପଟ୍ଠାତୀତି ନିଚ୍ଚସୁଖଅତ୍ତାଭାୱଦସ୍ସନତୋ ଯଥାକ୍କମଂ ତଂ ତଂ ଭଯତୋ ଉପଟ୍ଠାତି। ଯା ଚ ଭଯତୁପଟ୍ଠାନେ ପଞ୍ଞାତିଆଦିନା ''ଉଦଯବ୍ବଯାନୁପସ୍ସନାଞାଣଂ ଭଙ୍ଗାନୁପସ୍ସନାଞାଣଂ ଭଯତୁପଟ୍ଠାନଞାଣଂ ଆଦୀନୱାନୁପସ୍ସନାଞାଣଂ ନିବ୍ବିଦାନୁପସ୍ସନାଞାଣଂ ମୁଞ୍ଚିତୁକମ୍ୟତାଞାଣଂ ପଟିସଙ୍ଖାନୁପସ୍ସନାଞାଣଂ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାଞାଣଂ ଅନୁଲୋମଞାଣ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତେସୁ ପଟିପଦାଞାଣଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧିସଙ୍ଖାତେସୁ ନୱସୁ ୱିପସ୍ସନାଞାଣେସୁ ଭଯତୁପଟ୍ଠାନସମ୍ବନ୍ଧେନ ଅୱତ୍ଥାଭେଦେନ ଭିନ୍ନାନି ଏକଟ୍ଠାନି ତୀଣି ଞାଣାନି ୱୁତ୍ତାନି, ନ ସେସାନି।

ପୁନ ତୀସୁ ଅନୁପସ୍ସନାସୁ ଅନ୍ତେ ଠିତାଯ ଅନନ୍ତରାଯ ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନାଯ ସମ୍ବନ୍ଧେନ ତାଯ ସହ ସୁଞ୍ଞତାନୁପସ୍ସନାଯ ଏକଟ୍ଠତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ଯା ଚ ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନା ଯା ଚ ସୁଞ୍ଞତାନୁପସ୍ସନାତିଆଦିମାହ। ଇମାନି ହି ଦ୍ୱେ ଞାଣାନି ଅତ୍ଥତୋ ଏକମେୱ, ଅୱତ୍ଥାଭେଦେନ ପନ ଭିନ୍ନାନି। ଯଥା ଚ ଇମାନି, ତଥା ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନା ଚ ଅନିମିତ୍ତାନୁପସ୍ସନା ଚ ଅତ୍ଥତୋ ଏକମେୱ ଞାଣଂ, ଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନା ଚ ଅପ୍ପଣିହିତାନୁପସ୍ସନା ଚ ଅତ୍ଥତୋ ଏକମେୱ ଞାଣଂ, କେୱଲଂ ଅୱତ୍ଥାଭେଦେନେୱ ଭିନ୍ନାନି। ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନାସୁଞ୍ଞତାନୁପସ୍ସନାନଞ୍ଚ ଏକଟ୍ଠତାଯ ୱୁତ୍ତାଯ ତେସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନମ୍ପି ଞାଣାନଂ ଏକଲକ୍ଖଣତ୍ତା ଏକଟ୍ଠତା ୱୁତ୍ତାୱ ହୋତୀତି। ନିମିତ୍ତଂ ପଟିସଙ୍ଖା ଞାଣଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ''ସଙ୍ଖାରନିମିତ୍ତଂ ଅଦ୍ଧୁୱଂ ତାୱକାଲିକ''ନ୍ତି ଅନିଚ୍ଚଲକ୍ଖଣୱସେନ ଜାନିତ୍ୱା ଞାଣଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। କାମଞ୍ଚ ନ ପଠମଂ ଜାନିତ୍ୱା ପଚ୍ଛା ଞାଣଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ୱୋହାରୱସେନ ପନ ''ମନଞ୍ଚ ପଟିଚ୍ଚ ଧମ୍ମେ ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ମନୋୱିଞ୍ଞାଣ''ନ୍ତିଆଦୀନି (ସଂ। ନି। ୪।୬୦; ମ। ନି। ୧।୪୦୦; ୩।୪୨୧) ୱିଯ ଏୱଂ ୱୁଚ୍ଚତି। ସଦ୍ଦସତ୍ଥୱିଦୂପି ଚ ''ଆଦିଚ୍ଚଂ ପାପୁଣିତ୍ୱା ତମୋ ୱିଗଚ୍ଛତୀ''ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ ସମାନକାଲେପି ଇମଂ ପଦଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତି। ଏକତ୍ତନଯେନ ୱା ପୁରିମଞ୍ଚ ପଚ୍ଛିମଞ୍ଚ ଏକଂ କତ୍ୱା ଏୱଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଇମିନା ନଯେନ ଇତରସ୍ମିମ୍ପି ପଦଦ୍ୱଯେ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ମୁଞ୍ଚିତୁକମ୍ୟତାଦୀନଂ ତିଣ୍ଣଂ ଞାଣାନଂ ଏକଟ୍ଠତା ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନଯା ଏୱ।

ନିମିତ୍ତାଚିତ୍ତଂ ୱୁଟ୍ଠାତୀତି ସଙ୍ଖାରନିମିତ୍ତେ ଦୋସଦସ୍ସନେନ ତତ୍ଥ ଅନଲ୍ଲୀନତାଯ ସଙ୍ଖାରନିମିତ୍ତା ଚିତ୍ତଂ ୱୁଟ୍ଠାତି ନାମ। ଅନିମିତ୍ତେ ଚିତ୍ତଂ ପକ୍ଖନ୍ଦତୀତି ସଙ୍ଖାରନିମିତ୍ତପଟିପକ୍ଖେନ ଅନିମିତ୍ତସଙ୍ଖାତେ ନିବ୍ବାନେ ତନ୍ନିନ୍ନତାଯ ଚିତ୍ତଂ ପୱିସତି। ସେସାନୁପସ୍ସନାଦ୍ୱଯେପି ଇମିନା ନଯେନ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ନିରୋଧେ ନିବ୍ବାନଧାତୁଯାତି ଇଧ ୱୁତ୍ତେନେୱ ପଠମାନୁପସ୍ସନାଦ୍ୱଯମ୍ପି ୱୁତ୍ତମେୱ ହୋତି। ନିରୋଧେତିପି ପାଠୋ। ବହିଦ୍ଧାୱୁଟ୍ଠାନୱିୱଟ୍ଟନେ ପଞ୍ଞାତି ୱୁଟ୍ଠାନସମ୍ବନ୍ଧେନ ଗୋତ୍ରଭୁଞାଣଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଗୋତ୍ରଭୂ ଧମ୍ମାତି ଗୋତ୍ରଭୁଞାଣମେୱ। ଇତରଥା ହି ଏକଟ୍ଠତା ନ ଯୁଜ୍ଜତି। ''ଅସଙ୍ଖତା ଧମ୍ମା, ଅପ୍ପଚ୍ଚଯା ଧମ୍ମା''ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ସ। ଦୁକମାତିକା ୭, ୮) ୱିଯ ୱା ଚତୁମଗ୍ଗୱସେନ ୱା ବହୁୱଚନଂ କତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଯସ୍ମା ୱିମୋକ୍ଖୋତି ମଗ୍ଗୋ, ମଗ୍ଗୋ ଚ ଦୁଭତୋୱୁଟ୍ଠାନୋ, ତସ୍ମା ତେନ ସମ୍ବନ୍ଧେନ ଯା ଚ ଦୁଭତୋୱୁଟ୍ଠାନୱିୱଟ୍ଟନେ ପଞ୍ଞାତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

୨୨୮। ପୁନ ୱିମୋକ୍ଖାନଂ ନାନାକ୍ଖଣାନଂ ଏକକ୍ଖଣପରିଯାଯଂ ଦସ୍ସେତୁକାମୋ କତିହାକାରେହୀତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଆଧିପତେଯ୍ୟଟ୍ଠେନାତି ଜେଟ୍ଠକଟ୍ଠେନ। ଅଧିଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନାତି ପତିଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନ। ଅଭିନୀହାରଟ୍ଠେନାତି ୱିପସ୍ସନାୱୀଥିତୋ ନୀହରଣଟ୍ଠେନ। ନିଯ୍ୟାନଟ୍ଠେନାତି ନିବ୍ବାନୁପଗମନଟ୍ଠେନ। ଅନିଚ୍ଚତୋ ମନସିକରୋତୋତି ୱୁଟ୍ଠାନଗାମିନିୱିପସ୍ସନାକ୍ଖଣେଯେୱ । ଅନିମିତ୍ତୋ ୱିମୋକ୍ଖୋତି ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେଯେୱ। ଏସ ନଯୋ ସେସେସୁ। ଚିତ୍ତଂ ଅଧିଟ୍ଠାତୀତି ଚିତ୍ତଂ ଅଧିକଂ କତ୍ୱା ଠାତି, ଚିତ୍ତଂ ପତିଟ୍ଠାପେତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଚିତ୍ତଂ ଅଭିନୀହରତୀତି ୱିପସ୍ସନାୱୀଥିତୋ ଚିତ୍ତଂ ନୀହରତି। ନିରୋଧଂ ନିବ୍ବାନଂ ନିଯ୍ୟାତୀତି ନିରୋଧସଙ୍ଖାତଂ ନିବ୍ବାନଂ ଉପଗଚ୍ଛତୀତି ଏୱଂ ଆକାରନାନତ୍ତତୋ ଚତୁଧା ନାନାକ୍ଖଣତା ଦସ୍ସିତା।

ଏକକ୍ଖଣତାଯ ସମୋଧାନଟ୍ଠେନାତି ଏକଜ୍ଝଂ ସମୋସରଣଟ୍ଠେନ। ଅଧିଗମନଟ୍ଠେନାତି ୱିନ୍ଦନଟ୍ଠେନ। ପଟିଲାଭଟ୍ଠେନାତି ପାପୁଣନଟ୍ଠେନ। ପଟିୱେଧଟ୍ଠେନାତି ଞାଣେନ ପଟିୱିଜ୍ଝନଟ୍ଠେନ। ସଚ୍ଛିକିରିଯଟ୍ଠେନାତି ପଚ୍ଚକ୍ଖକରଣଟ୍ଠେନ। ଫସ୍ସନଟ୍ଠେନାତି ଞାଣଫୁସନାଯ ଫୁସନଟ୍ଠେନ। ଅଭିସମଯଟ୍ଠେନାତି ଅଭିମୁଖଂ ସମାଗମନଟ୍ଠେନ। ଏତ୍ଥ ''ସମୋଧାନଟ୍ଠେନା''ତି ମୂଲପଦଂ, ସେସାନି ଅଧିଗମୱେୱଚନାନି। ତସ୍ମାଯେୱ ହି ସବ୍ବେସଂ ଏକତୋ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ କତଂ। ନିମିତ୍ତା ମୁଚ୍ଚତୀତି ନିଚ୍ଚନିମିତ୍ତତୋ ମୁଚ୍ଚତି। ଇମିନା ୱିମୋକ୍ଖଟ୍ଠୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଯତୋ ମୁଚ୍ଚତୀତି ଯତୋ ନିମିତ୍ତତୋ ମୁଚ୍ଚତି। ତତ୍ଥ ନ ପଣିଦହତୀତି ତସ୍ମିଂ ନିମିତ୍ତେ ପତ୍ଥନଂ ନ କରୋତି। ଯତ୍ଥ ନ ପଣିଦହତୀତି ଯସ୍ମିଂ ନିମିତ୍ତେ ନ ପଣିଦହତି। ତେନ ସୁଞ୍ଞୋତି ତେନ ନିମିତ୍ତେନ

ସୁଞ୍ଞ୍ଞୋ। ଯେନ ସୁଞ୍ଞ୍ଞୋତି ଯେନ ନିମିତ୍ତେନ ସୁଞ୍ଞ୍ଞୋ। ତେନ ନିମିତ୍ତେନ ଅନିମିତ୍ତୋତି ଇମିନା ଅନିମିତ୍ତଟ୍ଠୋ ଵୁତ୍ତୋ।

ପଣିଧିଯା ମୁଚ୍ଚତୀତି ପଣିଧିତୋ ମୁଚ୍ଚତି। ''ପଣିଧି ମୁଚ୍ଚତୀ''ତି ପାଠୋ ନିସ୍ସକ୍କଵ୍ଚନେଯେଵ। ଇମିନା ଵିମୋକ୍ଖଟ୍ଠୋ ଵୁତ୍ତୋ। ଯତ୍ଥ ନ ପଣିଦହତୀତି ଯସ୍ମିଂ ଦୁକ୍ଖେ ନ ପଣିଦହତି। ତେନ ସୁଞ୍ଞ୍ଞୋତି ତେନ ଦୁକ୍ଖେନ ସୁଞ୍ଞ୍ଞୋ। ଯେନ ସୁଞ୍ଞ୍ଞୋତି ଯେନ ଦୁକ୍ଖନିମିତ୍ତେନ ସୁଞ୍ଞ୍ଞୋ। ଯେନ ନିମିତ୍ତେନାତି ଯେନ ଦୁକ୍ଖନିମିତ୍ତେନ। ତତ୍ଥ ନ ପଣିଦହତୀତି ଇମିନା ଅପ୍ପଣିହିତଟ୍ଠୋ ଵୁତ୍ତୋ। ଅଭିନିଵେସା ମୁଚ୍ଚତୀତି ଇମିନା ଵିମୋକ୍ଖଟ୍ଠୋ ଵୁତ୍ତୋ। ଯେନ ସୁଞ୍ଞ୍ଞୋତି ଯେନ ଅଭିନିଵେସନିମିତ୍ତେନ ସୁଞ୍ଞ୍ଞୋ। ଯେନ ନିମିତ୍ତେନାତି ଯେନ ଅଭିନିଵେସନିମିତ୍ତେନ। ଯତ୍ଥ ନ ପଣିଦହତି, ତେନ ସୁଞ୍ଞ୍ଞୋତି ଯସ୍ମିଂ ଅଭିନିଵେସନିମିତ୍ତେ ନ ପଣିଦହତି, ତେନ ଅଭିନିଵେସନିମିତ୍ତେନ ସୁଞ୍ଞ୍ଞୋ। ଇମିନା ସୁଞ୍ଞ୍ଞତଟ୍ଠୋ ଵୁତ୍ତୋ।

୨୨୯। ପୁନ ଅଟ୍ଠଵିମୋକ୍ଖାଦୀନି ନିଦ୍ଦିସିତୁକାମୋ ଅତ୍ଥି ଵିମୋକ୍ଖୋତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ନିଚ୍ଚତୋ ଅଭିନିଵେସାତିଆଦୀନି ସଞ୍ଞ୍ଞାଵିମୋକ୍ଖେ ଵୁତ୍ତନଯେନ ଵେଦିତବ୍ବାନି। ସବ୍ବାଭିନିଵେସେହୀତି ଵୁତ୍ତପ୍ପକାରେହି ଅଭିନିଵେସେହି। ଇତି ଅଭିନିଵେସମୁଚ୍ଚନଵସେନ ସୁଞ୍ଞ୍ଞତଵିମୋକ୍ଖୋ ନାମ ଜାତୋ, ତେଯେଵ ନିଚ୍ଚାଦିନିମିତ୍ତମୁଚ୍ଚନଵସେନ ଅନିମିତ୍ତଵିମୋକ୍ଖୋ, ନିଚ୍ଚନ୍ତିଆଦିପଣିଧୀହି ମୁଚ୍ଚନଵସେନ ଅପ୍ପଣିହିତଵିମୋକ୍ଖୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ପଣିଧି ମୁଚ୍ଚତୀତି ସବ୍ବତ୍ଥ ନିସ୍ସକ୍କଵ୍ଚନୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ। ପଣିଧିଯା ମୁଚ୍ଚତୀତି ଵା ପାଠୋ। ''ସବ୍ବପଣିଧୀହି ମୁଚ୍ଚତୀ''ତି ଚେତ୍ଥ ସାଧକଂ। ଏଵଂ ତିସ୍ସୋ ଅନୁପସ୍ସନା ତଦଙ୍ଗଵିମୋକ୍ଖତ୍ତା ଚ ସମୁଚ୍ଛେଦଵିମୋକ୍ଖସ୍ସ ପଚ୍ଚଯତ୍ତା ଚ ପରିଯାଯେନ ଵିମୋକ୍ଖାତି ଵୁତ୍ତା।

୨୩୦।ତତ୍ଥ ଜାତାତି ଅନନ୍ତରେ ଵିପସ୍ସନାଵିମୋକ୍ଖେପି ସତି ଇମିସ୍ସା କଥାଯ ମଗ୍ଗଵିମୋକ୍ଖାଧିକାରତ୍ତା ତସ୍ମିଂ ମଗ୍ଗଵିମୋକ୍ଖେ ଜାତାତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅନଵଜ୍ଜକୁସଲାତି ରାଗାଦିଵଜ୍ଜଵିରହିତା କୁସଲା। ଵିଚ୍ଛେଦଂ କତ୍ଵା ଵା ପାଠୋ। ବୋଧିପକ୍ଖିଯା ଧମ୍ମାତି ''ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନା, ଚତ୍ତାରୋ ସମ୍ମପ୍ପଧାନା, ଚତ୍ତାରୋ ଇଦ୍ଧିପାଦା, ପଞ୍ଚିନ୍ଦ୍ରିଯାନି, ପଞ୍ଚ ବଲାନି, ସତ୍ତ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା , ଅରିଯୋ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ମଗ୍ଗୋ''ତି (ମ। ନି। ୩।୩୫, ୪୩; ଚୂଳନି। ମେତ୍ତଗୂମାଣଵପୁଚ୍ଛାନିଦ୍ଦେସ ୨୨; ମି। ପ। ୫।୪।୧) ଵୁତ୍ତା ସତ୍ତତିଂସ ବୋଧିପକ୍ଖିଯଧମ୍ମା। ଇଦଂ ମୁଖନ୍ତି ଇଦଂ ଵୁତ୍ତପ୍ପକାରଂ ଧମ୍ମଜାତଂ ଆରମ୍ମଣତୋ ନିବ୍ବାନପଵେସାଯ ମୁଖତ୍ତା ମୁଖଂ ନାମାତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତେସଂ ଧମ୍ମାନନ୍ତି ତେସଂ ବୋଧିପକ୍ଖିଯାନଂ ଧମ୍ମାନଂ। ଇଦଂ ଵିମୋକ୍ଖମୁଖନ୍ତି ନିବ୍ବାନଂ ଵିକ୍ଖମ୍ଭନତଦଙ୍ଗସମୁଚ୍ଛେଦପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିନିସ୍ସରଣଵିମୋକ୍ଖେସୁ ନିସ୍ସରଣଵିମୋକ୍ଖୋଵ, ''ଯାଵତା, ଭିକ୍ଖଵେ , ଧମ୍ମା ସଙ୍ଖତା ଵା ଅସଙ୍ଖତା ଵା, ଵିରାଗୋ ତେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ଅଗ୍ଗମକ୍ଖାଯତୀ''ତି (ଇତିଵୁ। ୯୦; ଅ। ନି। ୪।୩୪) ଵୁତ୍ତତ୍ତା ଉତ୍ତମଟ୍ଠେନ ମୁଖଞ୍ଚାତି ଵିମୋକ୍ଖମୁଖଂ। ଵିମୋକ୍ଖଞ୍ଚ ତଂ ମୁଖଞ୍ଚ ଵିମୋକ୍ଖମୁଖନ୍ତି କମ୍ମଧାରଯସମାସଵସେନ ଅଯମେଵ ଅତ୍ଥୋ ଵୁତ୍ତୋ। ଵିମୋକ୍ଖଞ୍ଚାତି ଏତ୍ଥ ଲିଙ୍ଗଵିପଲ୍ଲାସୋ କତୋ। ତୀଣି ଅକୁସଲମୂଲାନୀତି ଲୋଭଦୋସମୋହା। ତୀଣି ଦୁଚ୍ଚରିତାନୀତି କାଯଵଚୀମନୋଦୁଚ୍ଚରିତାନି। ସବ୍ବେପି ଅକୁସଲା ଧମ୍ମାତି ଅକୁସଲମୂଲେହି ସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଦୁଚ୍ଚରିତେହି ସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଚ ଅସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଚ ସେଵିତବ୍ବଦୋମନସ୍ସାଦୀନି ଠପେତ୍ଵା ସବ୍ବେପି ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା। କୁସଲମୂଲସୁଚରିତାନି ଵୁତ୍ତପଟିପକ୍ଖେନ ଵେଦିତବ୍ବାନି। ସବ୍ବେପି କୁସଲା ଧମ୍ମାତି ଵୁତ୍ତନଯେନେଵ ସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଅସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଚ ଵିମୋକ୍ଖସ୍ସ ଉପନିସ୍ସଯଭୂତା ସବ୍ବେପି କୁସଲା ଧମ୍ମା। ଵିଵଟ୍ଟକଥା ହେଟ୍ଠା ଵୁତ୍ତା। ଵିମୋକ୍ଖଵିଵଟ୍ଟସମ୍ବନ୍ଧେନ ପନେତ୍ଥ ସେସଵିଵଟ୍ଟାପି ଵୁତ୍ତା। ଆସେଵନାତି ଆଦିତୋ ସେଵନା। ଭାଵନାତି ତସ୍ସେଵ ଵଡ୍ଢନା। ବହୁଲୀକମ୍ମନ୍ତି ତସ୍ସେଵ ଵସିପ୍ପତ୍ତିଯା ପୁନପ୍ପୁନଂ କରଣଂ। ମଗ୍ଗସ୍ସ ପନ ଏକକ୍ଖଣେଯେଵ କିଚ୍ଚସାଧନଵସେନ ଆସେଵନାଦୀନି ଵେଦିତବ୍ବାନି। ପଟିଲାଭୋ ଵା ଵିପାକୋ ଵାତିଆଦୀନି ହେଟ୍ଠା ଵୁତ୍ତତ୍ଥାନେଵାତି।

ଵିମୋକ୍ଖନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସଦ୍ଧମ୍ମପ୍ପକାସିନିଯା ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗ-ଅଟ୍ଠକଥାଯ

ଵିମୋକ୍ଖକଥାଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ଗତିକଥା

ଗତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୨୩୧। ଇଦାନି ତସ୍ସା ୱିମୋକ୍ଖୁପ୍ପତ୍ତିୟା ହେତୁଭୂତଂ ହେତୁସମ୍ପତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ କଥିତାୟ ଗତିକଥାୟ ଅପୁବ୍ବତ୍ଥାନୁୱଣ୍ଣନା। ଦୁହେତୁକପଟିସନ୍ଧିକସ୍ସାପି ହି ''ନତ୍ଥି ଝାନଂ ଅପଞ୍ଞସ୍ସା''ତି (ଧ। ପ। ୩୭୨) ୱଚନତୋ ଝାନମ୍ପି ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, କିଂ ପନ ୱିମୋକ୍ଖୋ। ତତ୍ଥ ଗତିସମ୍ପତ୍ତିୟାତି ନିରୟତିରଚ୍ଛାନୟୋନିପେତ୍ତିୱିସୟମନୁସ୍ସଦେୱସଙ୍ଖାତାସୁ ପଞ୍ଚସୁ ଗତୀସୁ ମନୁସ୍ସଦେୱସଙ୍ଖାତାୟ ଗତିସମ୍ପତ୍ତିୟା। ଏତେନ ପୁରିମା ତିସ୍ସୋ ଗତିୱିପତ୍ତିୟୋ ପଟିକ୍ଖିପତି। ଗତିୟା ସମ୍ପତ୍ତି ଗତିସମ୍ପତ୍ତି, ସୁଗତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଗତୀତି ଚ ସହୋକାସା ଖନ୍ଧା। ପଞ୍ଚସୁ ଚ ଗତୀସୁ ପେତ୍ତିୱିସୟଗ୍ଗହଣେନେୱ ଅସୁରକାୟୋପି ଗହିତୋ। ଦେୱାତି ଛ କାମାୱଚରଦେୱା ବ୍ରହ୍ମାନୋ ଚ। ଦେୱଗ୍ଗହଣେନ ଅସୁରାପି ସଙ୍ଗହିତା। ଞାଣସମ୍ପୟୁତ୍ତେତି ଞାଣସମ୍ପୟୁତ୍ତପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ। ଖଣୋପି ହି ଞାଣସମ୍ପୟୁତ୍ତୟୋଗେନ ତେନେୱ ୱୋହାରେନ ୱୁତ୍ତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। କତିନଂ ହେତୂନନ୍ତି ଅଲୋଭାଦୋସାମୋହହେତୂସୁ କତିନଂ ହେତୂନଂ। ଉପପତ୍ତୀତି ଉପପଜ୍ଜନଂ, ନିବ୍ବତ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ୟସ୍ମା ପନ ସୁଦ୍ଦକୁଲଜାତାପି ତିହେତୁକା ହୋନ୍ତି, ତସ୍ମା ତେ ସନ୍ଧାୟ ପଠମପୁଚ୍ଛା। ୟସ୍ମା ଚ ଯେଭୁୟ୍ୟେନ ମହାପୁଞ୍ଞା ତୀସୁ ମହାସାଲକୁଲେସୁ ଜାୟନ୍ତି, ତସ୍ମା ତେସଂ ତିଣ୍ଣଂ କୁଲାନଂ ୱସେନ ତିସ୍ସୋ ପୁଚ୍ଛା। ପାଠୋ ପନ ସଙ୍ଖିତ୍ତୋ। ମହତୀ ସାଲା ଏତେସନ୍ତି ମହାସାଲା, ମହାଘରା ମହାୱିଭୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ମହା ସାରୋ ଏତେସନ୍ତି ମହାସାରାତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ର-କାରସ୍ସ ଲ-କାରଂ କତ୍ୱା ''ମହାସାଲା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଖତ୍ତିୟା ମହାସାଲା, ଖତ୍ତିୟେସୁ ୱା ମହାସାଲାତି ଖତ୍ତିୟମହାସାଲା। ସେସେସୁପି ଏସେୱ ନୟୋ। ତତ୍ଥ ୟସ୍ସ ଖତ୍ତିୟସ୍ସ ଗେହେ ପଚ୍ଛିମନ୍ତେନ କୋଟିସତଂ ଧନଂ ନିଧାନଗତଂ ହୋତି, କହାପଣାନଞ୍ଚ ୱୀସତି ଅମ୍ମଣାନି ଦିୱସଂ ୱଲଞ୍ଜେ ନିକ୍ଖମନ୍ତି, ଅୟଂ ଖତ୍ତିୟମହାସାଲୋ ନାମ। ୟସ୍ସ ବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ସ ଗେହେ ପଚ୍ଛିମନ୍ତେନ ଅସୀତିକୋଟିଧନଂ ନିଧାନଗତଂ ହୋତି, କହାପଣାନଞ୍ଚ ଦସ ଅମ୍ମଣାନି ଦିୱସଂ ୱଲଞ୍ଜେ ନିକ୍ଖମନ୍ତି, ଅୟଂ ବ୍ରାହ୍ମଣମହାସାଲୋ ନାମ। ୟସ୍ସ ଗହପତିସ୍ସ ଗେହେ ପଚ୍ଛିମନ୍ତେନ ଚତ୍ତାଲୀସକୋଟିଧନଂ ନିଧାନଗତଂ ହୋତି, କହାପଣାନଞ୍ଚ ପଞ୍ଚ ଅମ୍ମଣାନି ଦିୱସଂ ୱଲଞ୍ଜେ ନିକ୍ଖମନ୍ତି, ଅୟଂ ଗହପତିମହାସାଲୋ ନାମ।

ରୂପାୱଚରାନଂ ଅରୂପାୱଚରାନଞ୍ଚ ଏକନ୍ତତିହେତୁକତ୍ତା ''ଞାଣସମ୍ପୟୁତ୍ତେ''ତି ନ ୱୁତ୍ତଂ, ମନୁସ୍ସେସୁ ପନ ଦୁହେତୁକାହେତୁକାନଞ୍ଚ ସବ୍ଭାୱତୋ, କାମାୱଚରେସୁ ଦେୱେସୁ ଦୁହେତୁକାନଞ୍ଚ ସବ୍ଭାୱତୋ ସେସେସୁ ''ଞାଣସମ୍ପୟୁତ୍ତେ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏତ୍ଥ ଚ କାମାୱଚରଦେୱା ପଞ୍ଚକାମଗୁଣରତିୟା କୀଳନ୍ତି, ସରୀରଜୁତିୟା ଚ ଜୋତନ୍ତୀତି ଦେୱା, ରୂପାୱଚରବ୍ରହ୍ମାନୋ ଝାନରତିୟା କୀଳନ୍ତି , ସରୀରଜୁତିୟା ଚ ଜୋତନ୍ତୀତି ଦେୱା, ଅରୂପାୱଚରବ୍ରହ୍ମାନୋ ଝାନରତିୟା କୀଳନ୍ତି, ଞାଣଜୁତିୟା ଚ ଜୋତନ୍ତୀତି ଦେୱା।

୨୩୨। କୁସଲକମ୍ମସ୍ସ ଜୱନକ୍ଖଣେତି ଅତୀତଜାତିୟା ଇଧ ତିହେତୁକପଟିସନ୍ଧିଜନକସ୍ସ ତିହେତୁକକାମାୱଚରକୁସଲକମ୍ମସ୍ସ ଚ ଜୱନୱୀଥିୟଂ ପୁନପ୍ପୁନଂ ଉପ୍ପତ୍ତିୱସେନ ସତ୍ତୱାରଂ ଜୱନକ୍ଖଣେ, ପୱତ୍ତନକାଲେତି ଅତ୍ଥୋ। ତୟୋ ହେତୂ କୁସଲାତି ଅଲୋଭୋ କୁସଲହେତୁ ଅଦୋସୋ କୁସଲହେତୁ ଅମୋହୋ କୁସଲହେତୁ। ତସ୍ମିଂ ଖଣେ ଜାତଚେତନାୟାତି ତସ୍ମିଂ ୱୁତ୍ତକ୍ଖଣେୟେୱ ଜାତାୟ କୁସଲଚେତନାୟ। ସହଜାତପଚ୍ଚୟା ହୋନ୍ତୀତି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା ଚ ସହୁପ୍ପାଦନଭାୱେନ ଉପକାରକା ହୋନ୍ତି। ତେନ ୱୁଚ୍ଚତୀତି ତେନ ସହଜାତପଚ୍ଚୟଭାୱେନେୱ ୱୁଚ୍ଚତି। କୁସଲମୂଲପଚ୍ଚୟାପି ସଙ୍ଖାରାତି ଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣିକପଚ୍ଚୟାକାରନୟେନ ୱୁତ୍ତଂ। ''ସଙ୍ଖାରା''ତି ଚ ବହୁୱଚନେନ ତତ୍ଥ ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହିତା ସବ୍ବେ ଚେତସିକା ଗହିତାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅପିସଦ୍ଦେନ ସଙ୍ଖାରପଚ୍ଚୟାପି କୁସଲମୂଲାନୀତିପି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ନିକନ୍ତିକ୍ଖଣେତି ଅତ୍ତନୋ ୱିପାକଂ ଦାତୁଂ ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠିତକମ୍ମେ ୱା ତଥା ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠିତକମ୍ମେନ ଉପଟ୍ଠାପିତେ କମ୍ମନିମିତ୍ତେ ୱା ଗତିନିମିତ୍ତେ ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାନଂ ନିକନ୍ତିକ୍ଖଣେ। ନିକନ୍ତୀତି ନିକାମନା ପତ୍ଥନା। ଆସନ୍ନମରଣସ୍ସ ହି ମୋହେନ ଆକୁଲଚିତ୍ତତ୍ତା ଅୱୀଚିଜାଲାୟପି ନିକନ୍ତି ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, କିଂ ପନ ସେସେସୁ ନିମିତ୍ତେସୁ। ଦ୍ୱେ ହେତୂତି ଲୋଭୋ ଅକୁସଲହେତୁ ମୋହୋ ଅକୁସଲହେତୁ। ଭୱନିକନ୍ତି ପନ ପଟିସନ୍ଧିଅନନ୍ତରଂ ପୱତ୍ତଭୱଙ୍ଗୱୀଥିତୋ ୱୁଟ୍ଠିତମତ୍ତସ୍ସେୱ ଅତ୍ତନୋ ଖନ୍ଧସନ୍ତାନଂ ଆରବ୍ଭ ସବ୍ବେସମ୍ପି ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ''ୟସ୍ସ ୱା ପନ ୟତ୍ଥ ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥ, ତସ୍ସ ତତ୍ଥ କୁସଲା ଧମ୍ମା ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥାତି ଆମନ୍ତା''ତି ଏୱମାଦି ଇଦମେୱ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ମିଂ ଖଣେ ଜାତଚେତନାୟାତି ଅକୁସଲଚେତନାୟ।

ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେତି ତେନ କମ୍ମେନ ଗହିତପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ। ତୟୋ ହେତୂତି ଅଲୋଭୋ ଅବ୍ୟାକତହେତୁ ଅଦୋସୋ ଅବ୍ୟାକତହେତୁ ଅମୋହୋ

ଅବ୍ୟାକତହେତୁ। ତସ୍ମିଂ ଖଣେ ଜାତଚେତନାୟାତି ୱିପାକାବ୍ୟାକତଚେତନାୟ। ନାମରୂପପଚ୍ଚୟାପି ୱିଞ୍ଞାଣନ୍ତି ଏତ୍ଥ ତସ୍ମିଂ ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ ତଯୋ ୱିପାକହେତୂ ସେସଚେତସିକା ଚ ନାମଂ, ହଦଯୱତ୍ଥୁ ରୂପଂ। ତତୋ ନାମରୂପପଚ୍ଚଯତୋପି ପଟିସନ୍ଧିୱିଞ୍ଞାଣଂ ପୱତ୍ତତି। ୱିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚୟାପି ନାମରୂପନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି ନାମଂ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରମେୱ, ରୂପଂ ପନ ଇଧ ସହେତୁକମନୁସ୍ସପଟିସନ୍ଧିୟା ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା ଗବ୍ଭସେଯ୍ୟକାନଂ ୱତ୍ଥୁଦସକଂ କାଯଦସକଂ ଭାୱଦସକନ୍ତି ସମତିଂସ ରୂପାନି, ସଂସେଦଜାନଂ ଓପପାତିକାନଞ୍ଚ ପରିପୁଣ୍ଣାଯତନାନଂ ଚକ୍ଖୁଦସକଂ ସୋତଦସକଂ ଘାନଦସକଂ ଜିୱ୍ହାଦସକଞ୍ଚାତି ସମସତ୍ତତି ରୂପାନି। ତଂ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରଂ ନାମରୂପଂ ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ ପଟିସନ୍ଧିୱିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚୟା ପୱତ୍ତତି।

ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧାତି ଏତ୍ଥ ପଟିସନ୍ଧିଚିତ୍ତେନ ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ ଲବ୍ଭମାନାନି ରୂପାନି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ, ସହଜାତା ୱେଦନା ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋ, ସଞ୍ଞା ସଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧୋ, ସେସଚେତସିକା ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧୋ, ପଟିସନ୍ଧିଚିତ୍ତଂ ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧୋ। ସହଜାତପଚ୍ଚୟା ହୋନ୍ତୀତି ଚତ୍ତାରୋ ଅରୂପିନୋ ଖନ୍ଧା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ସହଜାତପଚ୍ଚୟା ହୋନ୍ତି, ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେ ଚତ୍ତାରୋ ମହାଭୂତା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ସହଜାତପଚ୍ଚୟା ହୋନ୍ତି, ଅରୂପିନୋ ଖନ୍ଧା ଚ ହଦଯରୂପଞ୍ଚ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ସହଜାତପଚ୍ଚୟା ହୋନ୍ତି, ମହାଭୂତାପି ଉପାଦାରୂପାନଂ ସହଜାତପଚ୍ଚୟା ହୋନ୍ତି। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟା ହୋନ୍ତୀତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଉପ୍ପାଦନୁପତ୍ଥମ୍ଭନଭାୱେନ ଉପକାରକା ହୋନ୍ତି, ଚତ୍ତାରୋ ଅରୂପିନୋ ଖନ୍ଧା ଚ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟା ହୋନ୍ତି, ଚତ୍ତାରୋ ମହାଭୂତା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟା ହୋନ୍ତି। ନିସ୍ସଯପଚ୍ଚୟା ହୋନ୍ତୀତି ଅଧିଟ୍ଠାନାକାରେନ ନିସ୍ସୟାକାରେନ ଚ ଉପକାରକା ହୋନ୍ତି, ଚତ୍ତାରୋ ଅରୂପିନୋ ଖନ୍ଧା ଚ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ନିସ୍ସଯପଚ୍ଚୟା ହୋନ୍ତୀତି ସହଜାତା ୱିଯ ୱିତ୍ଥାରେତବ୍ବା। ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚୟା ହୋନ୍ତୀତି ଏକୱତ୍ଥୁକାଦିଭାୱାନୁପଗମନେନ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଭାୱେନ ଉପକାରକା ହୋନ୍ତି, ଅରୂପିନୋ ଖନ୍ଧା ପଟିସନ୍ଧିରୂପାନଂ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚୟା ହୋନ୍ତି, ହଦଯରୂପଂ ଅରୂପୀନଂ ଖନ୍ଧାନଂ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି। ‘‘ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା’’ତି ହେତ୍ଥ ଏୱଂ ଯଥାଲାଭୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ।

ଚତ୍ତାରୋ ମହାଭୂତାତି ଏତ୍ଥ ତଯୋ ପଚ୍ଚୟା ପଠମଂ ୱୁତ୍ତାଯେୱ। ତଯୋ ଜୀୱିତସଙ୍ଖାରାତି ଆଯୁ ଚ ଉସ୍ମା ଚ ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚ। ଆଯୂତି ରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଅରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଞ୍ଚ। ଉସ୍ମାତି ତେଜୋଧାତୁ। ୱିଞ୍ଞାଣନ୍ତି ପଟିସନ୍ଧିୱିଞ୍ଞାଣଂ। ଏତାନି ହି ଉପରୂପରି ଜୀୱିତସଙ୍ଖାରଂ ସଙ୍ଖରୋନ୍ତି ପୱତ୍ତେନ୍ତୀତି ଜୀୱିତସଙ୍ଖାରା। ସହଜାତପଚ୍ଚୟା ହୋନ୍ତୀତି ଅରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ପଟିସନ୍ଧିୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚ ସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନଂ ଖନ୍ଧାନଞ୍ଚ ହଦଯରୂପସ୍ସ ଚ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସହଜାତପଚ୍ଚୟା ହୋନ୍ତି, ତେଜୋଧାତୁ ତିଣ୍ଣଂ ମହାଭୂତାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସହଜାତପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ଉପାଦାରୂପାନଂ ସହଜାତପଚ୍ଚଯୋୱ, ରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ସହଜାତରୂପାନଂ ପରିଯାଯେନ ସହଜାତପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟା ହୋନ୍ତି, ନିସ୍ସଯପଚ୍ଚୟା ହୋନ୍ତିତି ଦ୍ୱଯଂ ଅରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ପଟିସନ୍ଧିୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଖନ୍ଧାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟା ହୋନ୍ତି। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞନିସ୍ସଯପଚ୍ଚୟା ହୋନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଯୋଜେତ୍ୱା ୱେଦିତବ୍ବଂ। ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚୟା ହୋନ୍ତୀତି ଅରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ପଟିସନ୍ଧିୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚ ପଟିସନ୍ଧିରୂପାନଂ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚୟା ହୋନ୍ତି। ରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ପନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞନିସ୍ସଯୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯତ୍ତେ ନ ଯୁଜ୍ଜତି। ତସ୍ମା ‘‘ତଯୋ ଜୀୱିତସଙ୍ଖାରା’’ତି ଯଥାଲାଭୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ନାମଞ୍ଚ ରୂପଞ୍ଚ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଚତୁପଚ୍ଚଯତ୍ତେ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଚୁଦ୍ଦସଧମ୍ମାତି ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା, ଚତ୍ତାରୋ ମହାଭୂତା, ତଯୋ ଜୀୱିତସଙ୍ଖାରା, ନାମଞ୍ଚ ରୂପଞ୍ଚାତି ଏୱଂ ଗଣନାୱସେନ ଚୁଦ୍ଦସ ଧମ୍ମା। ତେସଞ୍ଚ ଉପରି ଅଞ୍ଞେସଞ୍ଚ ସହଜାତାଦିପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ୱୁତ୍ତନଯୋ ଏୱ। ସମ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚୟା ହୋନ୍ତୀତି ପୁନ ଏକୱତ୍ଥୁକଏକାରମ୍ମଣଏକୁପ୍ପାଦଏକନିରୋଧସଙ୍ଖାତେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଭାୱେନ ଉପକାରକା ହୋନ୍ତି।

ପଞ୍ଚିନ୍ଦ୍ରିଯାନୀତି ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନି। ନାମଞ୍ଚାତି ଇଧ ୱେଦନାଦଯୋ ତଯୋ ଖନ୍ଧା। ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାତି ପଟିସନ୍ଧିୱିଞ୍ଞାଣଂ। ପୁନ ଚୁଦ୍ଦସ ଧମ୍ମାତି ଚତ୍ତାରୋ ଖନ୍ଧା, ପଞ୍ଚିନ୍ଦ୍ରିଯାନି, ତଯୋ ହେତୂ, ନାମଞ୍ଚ ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାତି ଏୱଂ ଗଣନାୱସେନ ଚୁଦ୍ଦସ ଧମ୍ମା। ଅଟ୍ଠୱୀସତି ଧମ୍ମାତି ପୁରିମା ଚ ଚୁଦ୍ଦସ, ଇମେ ଚ ଚୁଦ୍ଦସାତି ଅଟ୍ଠୱୀସତି। ଇଧ ରୂପସ୍ସାପି ପୱିଟ୍ଠତ୍ତା ସମ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯଂ ଅପନେତ୍ୱା ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯୋ ୱୁତ୍ତୋ।

ଏୱଂ ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ ୱିଜମାନସ୍ସ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ତଂ ତଂ ପଚ୍ଚଯଭେଦଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ପଠମଂ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠେ ହେତୂ ନିଗମେତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଇମେସଂ ଅଟ୍ଠନ୍ନଂ ହେତୂନଂ ପଚ୍ଚୟା ଉପପତ୍ତି ହୋତୀତି ଆହ। କମ୍ମାଯୂହନକ୍ଖଣେ ତଯୋ କୁସଲହେତୂ, ନିକନ୍ତିକ୍ଖଣେ ଦ୍ୱେ ଅକୁସଲହେତୂ, ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ ତଯୋ ଅବ୍ୟାକତହେତୂତି ଏୱଂ ଅଟ୍ଠ ହେତୂ। ତତ୍ଥ ତଯୋ କୁସଲହେତୂ, ଦ୍ୱେ ଅକୁସଲହେତୂ ଚ ଇଧ ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ ପୱତ୍ତିଯା ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚୟା ହୋନ୍ତି। ତଯୋ ଅବ୍ୟାକତହେତୂ ଯଥାଯୋଗଂ ହେତୁପଚ୍ଚଯସହଜାତପଚ୍ଚଯୱସେନ ପଚ୍ଚୟା ହୋନ୍ତି। ସେସୱାରେସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ।

ଅରୂପାୱଚରାନଂ ପନ ରୂପାଭାୱା ନାମପଚ୍ଚୟାପି ୱିଞ୍ଞାଣଂ, ୱିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚୟାପି ନାମନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ରୂପମିସ୍ସକଚୁଦ୍ଦସକୋପି ଚ ପରିହୀନୋ। ତସ୍ସ ପରିହୀନତ୍ତା ‘‘ଅଟ୍ଠୱୀସତି ଧମ୍ମା’’ତି ୱାରୋ ଚ ନ ଲବ୍ଭତି।

୨୩୩। ଇଦାନି ୱିମୋକ୍ଖସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭୂତଂ ତିହେତୁକପଟିସନ୍ଧିଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ତେନେୱ ସମ୍ବନ୍ଧେନ ଦୁହେତୁକପଟିସନ୍ଧିୱିସେସଞ୍ଚ ଦସ୍ସେତୁକାମୋ

ଗତିସମ୍ପତ୍ତିୟା ଞାଣୱିପ୍ପୟୁତ୍ତେତିଆଦିମାହ। କୁସଲକମ୍ମସ୍ସ ଜୱନକ୍ଖଣେତି ଅତୀତଜାତିୟା ଇଧ ପଟିସନ୍ଧିଜନକସ୍ସ ଦୁହେତୁକକୁସଲକମ୍ମସ୍ସ ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ଜୱନକ୍ଖଣେ। ଦ୍ୱେ ହେତୂତି ଞାଣୱିପ୍ପୟୁତ୍ତତ୍ତା ଅଲୋଭୋ କୁସଲହେତୁ ଅଦୋସୋ କୁସଲହେତୁ। ଦ୍ୱେ ଅବ୍ୟାକତହେତୂପି ଅଲୋଭାଦୋସାୟେୱ।

ଚତ୍ତାରି ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନୀତି ପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିୟୱଜ୍ଜାନି ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟାଦୀନି ଚତ୍ତାରି। ଦ୍ୱାଦସ ଧମ୍ମାତି ପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ସ ଅମୋହହେତୁସ୍ସ ଚ ପରିହୀନତ୍ତା ଦ୍ୱାଦସ। ତେସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂୟେୱ ପରିହୀନତ୍ତା ଛଙ୍କୀସତି। ଛନ୍ନଂ ହେତୂନନ୍ତି ଦ୍ୱିନ୍ନଂ କୁସଲହେତୂନଂ, ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଅକୁସଲହେତୂନଂ, ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ୱିପାକହେତୂନନ୍ତି ଏୱଂ ଛନ୍ନଂ ହେତୂନଂ। ରୂପାରୂପାୱଚରା ପନେତ୍ଥ ଏକନ୍ତତିହେତୁକତ୍ତା ନ ଗହିତା। ସେସଂ ପଠମୱାରେ ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଇମସ୍ମିଂ ୱାରେ ଦୁହେତୁକପଟିସନ୍ଧିୟା ଦୁହେତୁକକମ୍ମସ୍ସେୱ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ତିହେତୁକକମ୍ମେନ ଦୁହେତୁକପଟିସନ୍ଧି ନ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତସ୍ମା ଯଂ ଧମ୍ମସଙ୍ଗହଟ୍ଠକଥାୟଂ (ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ୪୯୮) ତିପିଟକମହାଧମ୍ମରକ୍ଖିତତ୍ଥେରୱାଦେ ''ତିହେତୁକକମ୍ମେନ ପଟିସନ୍ଧି ତିହେତୁକାୱ ହୋତି, ଦୁହେତୁକାହେତୁକା ନ ହୋତି। ଦୁହେତୁକକମ୍ମେନ ଦୁହେତୁକାହେତୁକା ହୋତି, ତିହେତୁକା ନ ହୋତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ଇମାୟ ପାଳିୟା ସମେତି। ଯଂ ପନ ତିପିଟକଚୂଳଅନାଗତ୍ଥେରସ୍ସ ଚ ମୋରୱାପିୱାସିମହାଦତ୍ତତ୍ଥେରସ୍ସ ଚ ୱାଦେସୁ ''ତିହେତୁକକମ୍ମେନ ପଟିସନ୍ଧି ତିହେତୁକାପି ହୋତି ଦୁହେତୁକାପି, ଅହେତୁକା ନ ହୋତି। ଦୁହେତୁକକମ୍ମେନ ଦୁହେତୁକାପି ହୋତି ଅହେତୁକାପି, ତିହେତୁକା ନ ହୋତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ଇମାୟ ପାଳିୟା ୱିରୁଦ୍ଧଂ ୱିୟ ଦିସ୍ସତି। ଇମିସ୍ସା କଥାୟ ହେତୁଅଧିକାରତ୍ତା ଅହେତୁକପଟିସନ୍ଧି ନ ୱୁତ୍ତାତି।

ଗତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୭। କମ୍ମକଥାୱଣ୍ଣନା

କମ୍ମକଥାୱଣ୍ଣନା

୨୩୪। ଇଦାନି ତସ୍ସା ହେତୁସମ୍ପତ୍ତିୟା ପଚ୍ଚୟଭୂତଂ କମ୍ମଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ କଥିତାୟ କମ୍ମକଥାୟ ଅପୁବ୍ବତ୍ଥାନୁୱଣ୍ଣନା। ତତ୍ଥ ଅହୋସି କମ୍ମଂ ଅହୋସି କମ୍ମୱିପାକୋତିଆଦୀସୁ ଅତୀତଭୱେସୁ କତସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ ଅତୀତଭୱେସ୍ୱେୱ ୱିପକ୍କୱିପାକଂ ଗହେତ୍ୱା ‘‘ଅହୋସି କମ୍ମଂ ଅହୋସି କମ୍ମୱିପାକୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ସେୱ ଅତୀତସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମୱେଦନୀୟସ୍ସ ଉପପଜ୍ଜୱେଦନୀୟସ୍ସ ଚ ପଚ୍ଚୟୱେକଲ୍ଲେନ ଅତୀତଭୱେସ୍ୱେୱ ଅୱିପକ୍କୱିପାକଞ୍ଚ ଅତୀତେୟେୱ ପରିନିବ୍ବୁତସ୍ସ ଚ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମୱେଦନୀୟୌପପଜ୍ଜୱେଦନୀୟଅପରପରିୟାୟୱେଦନୀୟସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ ଅୱିପକ୍କୱିପାକଞ୍ଚ ଗହେତ୍ୱା ଅହୋସି କମ୍ମଂ ନାହୋସି କମ୍ମୱିପାକୋତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅତୀତସ୍ସେୱ କମ୍ମସ୍ସ ଅୱିପକ୍କୱିପାକସ୍ସ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଭୱେ ପଚ୍ଚୟସମ୍ପତ୍ତିୟା ୱିପଚ୍ଚମାନଂ ୱିପାକଂ ଗହେତ୍ୱା ଅହୋସି କମ୍ମଂ ଅତ୍ଥି କମ୍ମୱିପାକୋତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅତୀତସ୍ସେୱ କମ୍ମସ୍ସ ଅତିକ୍କନ୍ତୱିପାକକାଲସ୍ସ ଚ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଭୱେ ପରିନିବ୍ବାୟନ୍ତସ୍ସ ଚ ଅୱିପଚ୍ଚମାନଂ ୱିପାକଂ ଗହେତ୍ୱା ଅହୋସି କମ୍ମଂ ନତ୍ଥି କମ୍ମୱିପାକୋତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅତୀତସ୍ସେୱ କମ୍ମସ୍ସ ୱିପାକାରହସ୍ସ ଅୱିପକ୍କୱିପାକସ୍ସ ଅନାଗତେ ଭୱେ ପଚ୍ଚୟସମ୍ପତ୍ତିୟା ୱିପଚ୍ଚିତବ୍ବଂ ୱିପାକଂ ଗହେତ୍ୱା ଅହୋସି କମ୍ମଂ ଭୱିସ୍ସତି କମ୍ମୱିପାକୋତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅତୀତସ୍ସେୱ କମ୍ମସ୍ସ ଅତିକ୍କନ୍ତୱିପାକକାଲସ୍ସ ଚ ଅନାଗତଭୱେ ପରିନିବ୍ବାୟିତବ୍ବସ୍ସ ଚ ଅୱିପଚ୍ଚିତବ୍ବଂ ୱିପାକଂ ଗହେତ୍ୱା ଅହୋସି କମ୍ମଂ ନ ଭୱିସ୍ସତି କମ୍ମୱିପାକୋତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଂ ଅତୀତକମ୍ମଂ ଅତୀତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନାଗତୱିପାକାୱିପାକୱସେନ ଛଧା ଦସ୍ସିତଂ।

ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଭୱେ କତସ୍ସ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମୱେଦନୀୟସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ ଇଧେୱ ୱିପଚ୍ଚମାନଂ ୱିପାକଂ ଗହେତ୍ୱା ଅତ୍ଥି କମ୍ମଂ ଅତ୍ଥି କମ୍ମୱିପାକୋତି ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ସେୱ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ ପଚ୍ଚୟୱେକଲ୍ଲେନ ଇଧ ଅୱିପଚ୍ଚମାନଞ୍ଚ ଦିଟ୍ଠେୱ ଧମ୍ମେ ପରିନିବ୍ବାୟନ୍ତସ୍ସ ଇଧ ଅୱିପଚ୍ଚମାନଞ୍ଚ ୱିପାକଂ ଗହେତ୍ୱା ଅତ୍ଥି କମ୍ମଂ ନତ୍ଥି କମ୍ମୱିପାକୋତି ୱୁତ୍ତଂ। ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସେୱ କମ୍ମସ୍ସ ଉପପଜ୍ଜୱେଦନୀୟସ୍ସ ଚ ଅପରପରିୟାୟୱେଦନୀୟସ୍ସ ଚ ଅନାଗତଭୱେ ୱିପଚ୍ଚିତବ୍ବଂ ୱିପାକଂ ଗହେତ୍ୱା ଅତ୍ଥି କମ୍ମଂ ଭୱିସ୍ସତି କମ୍ମୱିପାକୋତି ୱୁତ୍ତଂ। ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସେୱ କମ୍ମସ୍ସ ଉପପଜ୍ଜୱେଦନୀୟସ୍ସ ପଚ୍ଚୟୱେକଲ୍ଲେନ ଅନାଗତଭୱେ ଅୱିପଚ୍ଚିତବ୍ବଞ୍ଚ ଅନାଗତଭୱେ ପରିନିବ୍ବାୟିତବ୍ବସ୍ସ ଅପରପରିୟାୟୱେଦନୀୟସ୍ସ ଅୱିପଚ୍ଚିତବ୍ବଞ୍ଚ ୱିପାକଂ ଗହେତ୍ୱା ଅତ୍ଥି କମ୍ମଂ ନ ଭୱିସ୍ସତି କମ୍ମୱିପାକୋତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନକମ୍ମଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନାଗତୱିପାକାୱିପାକୱସେନ ଚତୁଧା ଦସ୍ସିତଂ।

ଅନାଗତଭୱେ କାତବ୍ବସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ ଅନାଗତଭୱେ ୱିପଚ୍ଚିତବ୍ବଂ ୱିପାକଂ ଗହେତ୍ୱା ଭୱିସ୍ସତି କମ୍ମଂ ଭୱିସ୍ସତି କମ୍ମୱିପାକୋତି ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ସେୱ ଅନାଗତସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ ପଚ୍ଚୟୱେକଲ୍ଲେନ ଅୱିପଚ୍ଚିତବ୍ବଞ୍ଚ ଅନାଗତଭୱେ ପରିନିବ୍ବାୟିତବ୍ବସ୍ସ ଅୱିପଚ୍ଚିତବ୍ବଞ୍ଚ ୱିପାକଂ ଗହେତ୍ୱା ଭୱିସ୍ସତି କମ୍ମଂ ନ ଭୱିସ୍ସତି କମ୍ମୱିପାକୋତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଂ ଅନାଗତକମ୍ମଂ ଅନାଗତୱିପାକାୱିପାକୱସେନ ଦ୍ୱିଧା ଦସ୍ସିତଂ। ତଂ ସବ୍ବଂ ଏକତୋ କତ୍ୱା ଦ୍ୱାଦସୱିଧେନ କମ୍ମଂ ଦସ୍ସିତଂ ହୋତି।

ଇମସ୍ମିଂ ଠାନେ ଠତ୍ୱା ତୀଣି କମ୍ମଚତୁକ୍କାନି ଆହରିତ୍ୱା ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି – ତେସୁ ହି ୱୁତ୍ତେସୁ ଅୟମତ୍ଥୋ ପାକଟତରୋ ଭୱିସ୍ସତୀତି। ଚତୁବ୍ବିଧଞ୍ହି କମ୍ମଂ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମୱେଦନୀୟଂ ଉପପଜ୍ଜୱେଦନୀୟଂ ଅପରପରିୟାୟୱେଦନୀୟଂ ଅହୋସିକମ୍ମନ୍ତି। ତେସୁ ଏକଜୱନୱୀଥିୟଂ ସତ୍ତସୁ ଚିତ୍ତେସୁ କୁସଲା ୱା ଅକୁସଲା ୱା ପଠମଜୱନଚେତନା ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମୱେଦନୀୟକମ୍ମଂ ନାମ। ତଂ ଇମସ୍ମିଂୟେୱ ଅତ୍ତଭାୱେ ୱିପାକଂ ଦେତି। ତଥା ଅସକ୍କୋନ୍ତଂ ପନ ‘‘ଅହୋସି କମ୍ମଂ ନାହୋସି କମ୍ମୱିପାକୋ, ନ ଭୱିସ୍ସତି କମ୍ମୱିପାକୋ, ନତ୍ଥି କମ୍ମୱିପାକୋ’’ତି ଇମସ୍ସ ତିକସ୍ସ ୱସେନ ଅହୋସିକମ୍ମଂ ନାମ ହୋତି। ଅତ୍ଥସାଧିକା ପନ ସତ୍ତମଜୱନଚେତନା ଉପପଜ୍ଜୱେଦନୀୟକମ୍ମଂ ନାମ। ତଂ ଅନନ୍ତରେ ଅତ୍ତଭାୱେ ୱିପାକଂ ଦେତି। ତଥା ଅସକ୍କୋନ୍ତଂ ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ଅହୋସିକମ୍ମଂ ନାମ ହୋତି। ଉଭିନ୍ନଂ ଅନ୍ତରେ ପନ ପଞ୍ଚଜୱନଚେତନା ଅପରପରିୟାୟୱେଦନୀୟକମ୍ମଂ ନାମ। ତଂ ଅନାଗତେ ୟଦା ଓକାସଂ ଲଭତି, ତଦା ୱିପାକଂ ଦେତି। ସତି ସଂସାରପ୍ପୱତ୍ତିୟା ଅହୋସିକମ୍ମଂ ନାମ ନ ହୋତି।

ଅପରମ୍ପି ଚତୁବ୍ବିଧଂ କମ୍ମଂ ୟଗ୍ଗରୁକଂ ୟବ୍ବହୁଲଂ ୟଦାସନ୍ନଂ କଟତ୍ତା ୱା ପନ କମ୍ମନ୍ତି। ତତ୍ଥ କୁସଲଂ ୱା ହୋତୁ ଅକୁସଲଂ ୱା, ଗରୁକାଗରୁକେସୁ ୟଂ ଗରୁକଂ ମାତୁଘାତାଦିକମ୍ମଂ ୱା ମହଗ୍ଗତକମ୍ମଂ ୱା, ତଦେୱ ପଠମଂ ୱିପଚ୍ଚତି। ତଥା ବହୁଲାବହୁଲେସୁପି ୟଂ ବହୁଲଂ ହୋତି ସୁସୀଲ୍ୟଂ ୱା ଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟଂ ୱା, ତଦେୱ ପଠମଂ ୱିପଚ୍ଚତି। ୟଦାସନ୍ନଂ ନାମ ମରଣକାଲେ ଅନୁସ୍ସରିତକମ୍ମଂ ୱା କତକମ୍ମଂ ୱା। ୟଞ୍ହି ଆସନ୍ନମରଣେ ଅନୁସ୍ସରିତୁଂ ସକ୍କୋତି କାତୁଂ ୱା, ତେନେୱ ଉପପଜ୍ଜତି। ଏତେହି ପନ ତୀହି ମୁତ୍ତଂ ପୁନପ୍ପୁନଂ ଲଦ୍ଧାସେୱନଂ କଟତ୍ତା ୱା ପନ କମ୍ମଂ ନାମ ହୋତି। ତେସଂ ଅଭାୱେ ତଂ ପଟିସନ୍ଧିଂ ଆକଡ୍ଢତି।

ଅପରଂ ୱା ଚତୁବ୍ବିଧଂ କମ୍ମଂ ଜନକଂ ଉପତ୍ଥମ୍ଭକଂ ଉପପୀଳକଂ ଉପଘାତକନ୍ତି। ତତ୍ଥ ଜନକଂ ନାମ କୁସଲମ୍ପି ହୋତି ଅକୁସଲମ୍ପି। ତଂ ପଟିସନ୍ଧିଯଂ ପୱତ୍ତେପି ରୂପାରୂପୱିପାକଂ ଜନେତି। ଉପତ୍ଥମ୍ଭକଂ ପନ ଜନେତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି, ଅଞ୍ଞେନ କମ୍ମେନ ଦିନ୍ନାଯ ପଟିସନ୍ଧିଯା ଜନିତେ ୱିପାକେ ଉପ୍ପଜ୍ଜନକସୁଖଦୁକ୍ଖଂ ଉପତ୍ଥମ୍ଭେତି, ଅଦ୍ଧାନଂ ପୱତ୍ତେତି। ଉପପୀଳକଂ ଅଞ୍ଞେନ କମ୍ମେନ ଦିନ୍ନାଯ ପଟିସନ୍ଧିଯା ଜନିତେ ୱିପାକେ ଉପ୍ପଜ୍ଜନକସୁଖଦୁକ୍ଖଂ ପୀଳେତି ବାଧତି, ଅଦ୍ଧାନଂ ପୱତ୍ତିତୁଂ ନ ଦେତି। ଉପଘାତକଂ ପନ କୁସଲମ୍ପି ଅକୁସଲମ୍ପି ସମାନଂ ଅଞ୍ଞଂ ଦୁବ୍ବଲକମ୍ମଂ ଘାତେତ୍ୱା ତସ୍ସ ୱିପାକଂ ପଟିବାହିତ୍ୱା ଅତ୍ତନୋ ୱିପାକସ୍ସ ଓକାସଂ କରୋତି। ଏୱଂ ପନ କମ୍ମେନ କତେ ଓକାସେ ତଂ ୱିପାକଂ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ନାମ ୱୁଚ୍ଚତି।

ଇତି ଇମେସଂ ଦ୍ୱାଦସନ୍ନଂ କମ୍ମାନଂ କମ୍ମନ୍ତରଞ୍ଚ ୱିପାକନ୍ତରଞ୍ଚ ବୁଦ୍ଧାନଂ କମ୍ମୱିପାକଞାଣସ୍ସେୱ ଯାଥାୱସରସତୋ ପାକଟଂ ହୋତି ଅସାଧାରଣଂ ସାୱକେହି। ୱିପସ୍ସକେନ ପନ କମ୍ମନ୍ତରଂ ୱିପାକନ୍ତରଞ୍ଚ ଏକଦେସତୋ ଜାନିତବ୍ବଂ। ତସ୍ମା ଅଯଂ ମୁଖମତ୍ତଦସ୍ସନେନ କମ୍ମୱିସେସୋ ପକାସିତୋତି।

୨୩୫। ଏୱଂ ସୁଦ୍ଧିକକମ୍ମୱସେନ ପଠମୱାରଂ ୱତ୍ୱା ତଦେୱ କମ୍ମଂ ଦ୍ୱିଧା ୱିଭଜିତ୍ୱା କୁସଲାକୁସଲାଦିଯୁଗଲୱସେନ ଦସହି ପରିଯାଯେହି ଅପରେ ଦସ ୱାରା ୱୁତ୍ତା। ତତ୍ଥ ଆରୋଗ୍ୟଟ୍ଠେନ କୁସଲଂ, ଅନାରୋଗ୍ୟଟ୍ଠେନ ଅକୁସଲଂ, ଇଦଂ ଦୁକଂ ଜାତିୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ଅକୁସଲମେୱ ରାଗାଦିଦୋସସଂଯୋଗେନ ସାୱଜ୍ଜଂ, କୁସଲଂ ତଦଭାୱେନ ଅନୱଜ୍ଜଂ। ଅକୁସଲଂ ଅପରିସୁଦ୍ଧତ୍ତା, କଣ୍ହାଭିଜାତିହେତୁତ୍ତା ୱା କଣ୍ହଂ, କୁସଲଂ ପରିସୁଦ୍ଧତ୍ତା, ସୁକ୍କାଭିଜାତିହେତୁତ୍ତା ୱା ସୁକ୍କଂ। କୁସଲଂ ସୁଖୱୁଦ୍ଧିମତ୍ତା ସୁଖୁଦ୍ରଯଂ, ଅକୁସଲଂ ଦୁକ୍ଖୱୁଦ୍ଧିମତ୍ତା ଦୁକ୍ଖୁଦ୍ରଯଂ। କୁସଲଂ ସୁଖଫଲତ୍ତା ସୁଖୱିପାକଂ, ଅକୁସଲଂ ଦୁକ୍ଖଫଲତ୍ତା ଦୁକ୍ଖୱିପାକନ୍ତି ଏୱମେତେସଂ ନାନାକାରୋ ୱେଦିତବ୍ବୋତି।

କମ୍ମକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ୱିପଲ୍ଲାସକଥା

ୱିପଲ୍ଲାସକଥାୱଣ୍ଣନା

୨୩୬। ଇଦାନି ତସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭୂତେ ୱିପଲ୍ଲାସେ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ କଥିତାଯ ସୁତ୍ତନ୍ତପୁବ୍ବଙ୍ଗମାଯ ୱିପଲ୍ଲାସକଥାଯ ଅପୁବ୍ବତ୍ଥାନୁୱଣ୍ଣନା। ସୁତ୍ତନ୍ତେ ତାୱ ସଞ୍ଞାୱିପଲ୍ଲାସାତି ସଞ୍ଞାଯ ୱିପଲ୍ଲତ୍ଥଭାୱା ୱିପରୀତଭାୱା, ୱିପରୀତସଞ୍ଞାତି ଅତ୍ଥୋ। ସେସଦ୍ୱଯେସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। ଚିତ୍ତକିଚ୍ଚସ୍ସ ଦୁବ୍ବଲଟ୍ଠାନେ ଦିଟ୍ଠିୱିରହିତାଯ ଅକୁସଲସଞ୍ଞାଯ ସକକିଚ୍ଚସ୍ସ ବଲୱକାଲେ ସଞ୍ଞାୱିପଲ୍ଲାସୋ। ଦିଟ୍ଠିୱିରହିତସ୍ସେୱ ଅକୁସଲଚିତ୍ତସ୍ସ ସକକିଚ୍ଚସ୍ସ ବଲୱକାଲେ ଚିତ୍ତୱିପଲ୍ଲାସୋ। ଦିଟ୍ଠିସମ୍ପଯୁତ୍ତେ ଚିତ୍ତେ ଦିଟ୍ଠିୱିପଲ୍ଲାସୋ। ତସ୍ମା ସବ୍ବଦୁବ୍ବଲୋ ସଞ୍ଞାୱିପଲ୍ଲାସୋ, ତତୋ ବଲୱତରୋ ଚିତ୍ତୱିପଲ୍ଲାସୋ, ସବ୍ବବଲୱତରୋ ଦିଟ୍ଠିୱିପଲ୍ଲାସୋ। ଅଜାତବୁଦ୍ଧିଦାରକସ୍ସ କହାପଣଦସ୍ସନଂ ୱିଯ ହି ସଞ୍ଞା ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ଉପଟ୍ଠାନାକାରମତ୍ତଗ୍ଗହଣତୋ। ଗାମିକପୁରିସସ୍ସ କହାପଣଦସ୍ସନଂ ୱିଯ ଚିତ୍ତଂ ଲକ୍ଖଣପଟିୱେଧସ୍ସାପି ସମ୍ପାପନତୋ। କମ୍ମାରସ୍ସ ମହାସଣ୍ଡାସେନ ଅଯୋଗହଣଂ ୱିଯ ଦିଟ୍ଠି ଅଭିନିୱିସ୍ସ ପରାମସନତୋ। ଅନିଚ୍ଚେ ନିଚ୍ଚନ୍ତି ସଞ୍ଞାୱିପଲ୍ଲାସୋତି ଅନିଚ୍ଚେ ୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ ‘‘ନିଚ୍ଚଂ ଇଦ’’ନ୍ତି ଏୱଂ ଗହେତ୍ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜନକସଞ୍ଞା ସଞ୍ଞାୱିପଲ୍ଲାସୋ। ଇମିନା ନଯେନ ସବ୍ବପଦେସୁ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ନ ସଞ୍ଞାୱିପଲ୍ଲାସୋ ନ ଚିତ୍ତୱିପଲ୍ଲାସୋ ନ ଦିଟ୍ଠିୱିପଲ୍ଲାସୋତି ଚତୂସୁ ୱତ୍ଥୂସୁ ଦ୍ୱାଦସନ୍ନଂ ୱିପଲ୍ଲାସଗ୍ଗାହାନଂ ଅଭାୱା ଯାଥାୱଗ୍ଗହଣଂ ୱୁତ୍ତଂ।

ଗାଥାସୁ ଅନତ୍ତନି ଚ ଅତ୍ତାତି ଅନତ୍ତନି ଅତ୍ତାତି ଏୱଂସଞ୍ଞିନୋତି ଅତ୍ଥୋ। ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିହତାତି ନ କେୱଲଂ ସଞ୍ଞିନୋୱ, ସଞ୍ଞାଯ ୱିଯ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାଯ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଯାପି ହତା। ଖିତ୍ତଚିତ୍ତାତି ସଞ୍ଞାଦିଟ୍ଠୀହି ୱିଯ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନେନ ଖିତ୍ତେନ ୱିବ୍ଭନ୍ତେନ ଚିତ୍ତେନ ସମନ୍ନାଗତା। ୱିସଞ୍ଞିନୋତି ଦେସନାମତ୍ତମେତଂ, ୱିପରୀତସଞ୍ଞାଚିତ୍ତଦିଟ୍ଠିନୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ସଞ୍ଞାପୁବ୍ବଙ୍ଗମତ୍ତା ଦିଟ୍ଠିଯା ପଠମଂ ଚତୂହି ପଦେହି ସଞ୍ଞାୱିପଲ୍ଲାସୋ ୱୁତ୍ତୋ, ତତୋ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିହତାତି ଦିଟ୍ଠିୱିପଲ୍ଲାସୋ, ଖିତ୍ତଚିତ୍ତାତି ଚିତ୍ତୱିପଲ୍ଲାସୋ। ୱିସଞ୍ଞିନୋତି ତୀହି ୱିପଲ୍ଲାସଗ୍ଗାହେହି ପକତିସଞ୍ଞାୱିରହିତା ମୋହଂ ଗତା ‘‘ମୁଚ୍ଛିତୋ ୱିସୱେଗେନ, ୱିସଞ୍ଞୀ ସମପଜ୍ଜଥା’’ତିଏତ୍ଥ (ଜା। ୨।୨୨।୩୨୮) ୱିଯ। ତେ ଯୋଗଯୁତ୍ତା ମାରସ୍ସାତି ତେ ଜନା ସତ୍ତା ମାରସ୍ସ ଯୋଗେ ଯୁତ୍ତା ନାମ ହୋନ୍ତି। ଅଯୋଗକ୍ଖେମିନୋତି ଚତୂହି ଯୋଗେହି ଈତୀହି ଖେମଂ ନିବ୍ବାନଂ ଅପ୍ପତ୍ତା। ସତ୍ତା ଗଚ୍ଛନ୍ତି ସଂସାରନ୍ତି ତେଯେୱ ପୁଗ୍ଗଲା ସଂସାରଂ ସଂସରନ୍ତି। କସ୍ମା? ଜାତିମରଣଗାମିନୋ ହି ତେ, ତସ୍ମା ସଂସରନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ବୁଦ୍ଧାତି ଚତୁସଚ୍ଚବୁଦ୍ଧା ସବ୍ବଞ୍ଞୁନୋ। କାଲତ୍ତଯସାଧାରଣୱସେନ ବହୁୱଚନଂ। ଲୋକସ୍ମିନ୍ତି ଓକାସଲୋକେ। ପଭଙ୍କରାତି ଲୋକସ୍ସ ପଞ୍ଞାଲୋକଂ କରା। ଇମଂ ଧମ୍ମଂ ପକାସେନ୍ତୀତି ୱିପଲ୍ଲାସପ୍ପହାନଂ ଧମ୍ମଂ ଜୋତେନ୍ତି। ଦୁକ୍ଖୂପସମଗାମିନନ୍ତି ଦୁକ୍ଖୂପସମଂ ନିବ୍ବାନଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତଂ। ତେସଂ ସୁତ୍ୱାନାତି ତେସଂ ବୁଦ୍ଧାନଂ ଧମ୍ମଂ ସୁତ୍ୱାନ। ସପ୍ପଞ୍ଞାତି ଭବ୍ବଭୂତା ପଞ୍ଞୱନ୍ତୋ। ସଚିତ୍ତଂ ପଚ୍ଚଲଦ୍ଧୂତି ୱିପଲ୍ଲାସୱଜ୍ଜିତଂ ସକଚିତ୍ତଂ ପଟିଲଭିତ୍ୱା। ପଟିଅଲଦ୍ଧୂତି ପଦଚ୍ଛେଦୋ। ଅଥ ୱା ପଟିଲଭିଂସୁ ପଟିଅଲଦ୍ଧୁନ୍ତି ପଦଚ୍ଛେଦୋ। ଅନିଚ୍ଚତୋ ଦକ୍ଖୁନ୍ତି ଅନିଚ୍ଚୱସେନେୱ ଅଦ୍ଦସଂସୁ। ଅନତ୍ତନି ଅନତ୍ତାତି ଅନତ୍ତାନଂ ଅନତ୍ତାତି ଅଦ୍ଦକ୍ଖୁଂ। ଅଥ ୱା ଅନତ୍ତନି ୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ ଅତ୍ତା ନତ୍ଥୀତି ଅଦ୍ଦକ୍ଖୁଂ। ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିସମାଦାନାତି ଗହିତସମ୍ମାଦସ୍ସନା। ସବ୍ବଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଉପଚ୍ଚଗୁନ୍ତି ସକଲଂ ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖଂ ସମତିକ୍କନ୍ତା।

ପହୀନାପହୀନପୁଚ୍ଛାଯ ଦିଟ୍ଠିସମ୍ପନ୍ନସ୍ସାତି ସୋତାପନ୍ନସ୍ସ। ଦୁକ୍ଖେ ସୁଖନ୍ତି ସଞ୍ଞା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ମୋହକାଲୁସ୍ସିଯସ୍ସ ଅପ୍ପହୀନତ୍ତା ସଞ୍ଞାମତ୍ତଂ ୱା ଚିତ୍ତମତ୍ତଂ ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଅନାଗାମିସ୍ସପି ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, କିଂ ପନ ସୋତାପନ୍ନସ୍ସ। ଇମେ ଦ୍ୱେ ଅରହତୋଯେୱ ପହୀନା। ଅସୁଭେ ସୁଭନ୍ତି ସଞ୍ଞା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ସକଦାଗାମିସ୍ସପି ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, କିଂ ପନ ସୋତାପନ୍ନସ୍ସ। ଇମେ ଦ୍ୱେ ଅନାଗାମିସ୍ସ ପହୀନାତି ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ମା ଇଦଂ ଦ୍ୱଯଂ ସୋତାପନ୍ନସକଦାଗାମିନୋ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅନାଗାମିନୋ କାମରାଗସ୍ସ ପହୀନତ୍ତା ‘‘ଅସୁଭେ ସୁଭ’’ନ୍ତି ସଞ୍ଞାଚିତ୍ତୱିପଲ୍ଲାସାନଞ୍ଚ ପହାନଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଦ୍ୱୀସୁୱତ୍ଥୂସୂତିଆଦୀହି ପଦେହି ପହୀନାପହୀନେ ନିଗମେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତି। ତତ୍ଥ ‘‘ଅନିଚ୍ଚେ ନିଚ୍ଚ’’ନ୍ତି, ‘‘ଅନତ୍ତନି ଅତ୍ତା’’ତି ଇମେସୁ ଦ୍ୱୀସୁ ୱତ୍ଥୂସୁ ଛ ୱିପଲ୍ଲାସା ପହୀନା। ‘‘ଦୁକ୍ଖେ ସୁଖ’’ନ୍ତି, ‘‘ଅସୁଭେ ସୁଭ’’ନ୍ତି ଇମେସୁ ଦ୍ୱୀସୁ ୱତ୍ଥୂସୁ ଦ୍ୱେ ଦିଟ୍ଠିୱିପଲ୍ଲାସା ପହୀନା। କେସୁଚି ପୋତ୍ଥକେସୁ ଦ୍ୱେତି ପଠମଂ ଲିଖିତଂ, ପଚ୍ଛା ଛାତି। ଚତୂସୁ ୱତ୍ଥୂସୂତି ଚତ୍ତାରି ଏକତୋ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଅଟ୍ଠାତି ଦ୍ୱୀସୁ ଛ, ଦ୍ୱୀସୁ ଦ୍ୱେତି ଅଟ୍ଠ। ଚତ୍ତାରୋତି ଦୁକ୍ଖାସୁଭୱତ୍ଥୂସୁ ଏକେକସ୍ମିଂ ଦ୍ୱେ ଦ୍ୱେ ସଞ୍ଞାଚିତ୍ତୱିପଲ୍ଲାସାତି ଚତ୍ତାରୋ। କେସୁଚି ପୋତ୍ଥକେସୁ ‘‘ଛ ଦ୍ୱୀସୂ’’ତି ୱୁତ୍ତଟ୍ଠାନେସୁପି ଏୱମେୱ ଲିଖିତନ୍ତି।

ୱିପଲ୍ଲାସକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୯। ମଗ୍ଗକଥା

ମଗ୍ଗକଥାଵଣ୍ଣନା

୨୩୭। ଇଦାନି ତେସଂ ତିଣ୍ଣଂ ଵିପଲ୍ଲାସାନଂ ପହାନକରଂ ଅରିଯମଗ୍ଗଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ କଥିତାଯ ମଗ୍ଗକଥାଯ ଅପୁବ୍ବତ୍ଥାନୁଵଣ୍ଣନା। ତତ୍ଥ ମଗ୍ଗୋତି କେନଟ୍ଠେନ ମଗ୍ଗୋତି ଯୋ ବୁଦ୍ଧସାସନେ ମଗ୍ଗୋତି ଵୁଚ୍ଚତି, ସୋ କେନଟ୍ଠେନ ମଗ୍ଗୋ ନାମ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଯା ପହାନାଯାତିଆଦୀସୁ ଦସସୁ ପରିଯାଯେସୁ ପଠମୋ ପଠମୋ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ମଗ୍ଗଙ୍ଗସ୍ସ ଉଜୁଵିପଚ୍ଚନୀକଵସେନ ଵୁତ୍ତୋ। ମଗ୍ଗୋ ଚେଵ ହେତୁ ଚାତି ତସ୍ସ ତସ୍ସ କିଚ୍ଚସ୍ସ କରଣାଯ ପଟିପଦଟ୍ଠେନ ମଗ୍ଗୋ, ସମ୍ପାପକଟ୍ଠେନ ହେତୁ। ତେନ ମଗ୍ଗସ୍ସ ପଟିପଦଟ୍ଠୋ ସମ୍ପାପକଟ୍ଠୋ ଚ ଵୁତ୍ତୋ ହୋତି। ''ଅଯଂ ମଗ୍ଗୋ ଅଯଂ ପଟିପଦା''ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୫।୫, ୪୮) ହି ପଟିପଦା ମଗ୍ଗୋ, ''ମଗ୍ଗସ୍ସ ନିଯ୍ଯାନଟ୍ଠୋ ହେତୁଟ୍ଠୋ''ତିଆଦୀସୁ (ପଟି। ମ। ୨।୮) ସମ୍ପାପକୋ ହେତୁ। ଏଵଂ ଦ୍ଵୀହି ଦ୍ଵୀହି ପଦେହି ''ମଗ୍ଗୋତି କେନଟ୍ଠେନ ମଗ୍ଗୋ''ତି ପୁଚ୍ଛାଯ ଵିସ୍ସଜ୍ଜନଂ କତଂ ହୋତି। ସହଜାତାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଉପତ୍ଥମ୍ଭନାଯାତି ଅତ୍ତନା ସହଜାତାନଂ ଅରୂପଧମ୍ମାନଂ ସହଜାତଅଞ୍ଞମଞ୍ଞନିସ୍ସଯାଦିଭାଵେନ ଉପତ୍ଥମ୍ଭନଭାଵାଯ। କିଲେସାନଂ ପରିଯାଦାନାଯାତି ତଂତଂମଗ୍ଗଵଜ୍ଝାନଂ ଵୁତ୍ତାଵସେସକିଲେସାନଂ ଖେପନାଯ। ପଟିଵେଧାଦିଵିସୋଧନାଯାତି ଏତ୍ଥ ଯସ୍ମା ''କୋ ଚାଦି କୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ, ସୀଲଞ୍ଚ ସୁଵିସୁଦ୍ଧଂ ଦିଟ୍ଠି ଚ ଉଜୁକା''ତି (ସଂ। ନି। ୫।୩୬୯, ୩୮୧) ଵଚନତୋ ସୀଲଞ୍ଚ ଦିଟ୍ଠି ଚ ସଚ୍ଚପଟିଵେଧସ୍ସ ଆଦି। ସୋ ଚ ଆଦିମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଵିସୁଜ୍ଝତି। ତସ୍ମା ''ପଟିଵେଧାଦିଵିସୋଧନାଯା''ତି ଵୁତ୍ତଂ। ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅଧିଟ୍ଠାନାଯାତି ସମ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତସ୍ସ ସକକିଚ୍ଚେ ପତିଟ୍ଠାନାଯ। ଚିତ୍ତସ୍ସ ଵୋଦାନାଯାତି ଚିତ୍ତସ୍ସ ପରିସୁଦ୍ଧଭାଵାଯ। ଵିସେସାଧିଗମାଯାତି ଲୋକିଯତୋ ଵିସେସପଟିଲାଭାଯ। ଉତ୍ତରି ପଟିଵେଧାଯାତି ଲୋକିଯତୋ ଉତ୍ତରି ପଟିଵିଜ୍ଝନତ୍ଥାଯ। ସଚ୍ଚାଭିସମଯାଯାତି ଚତୁନ୍ନଂ ସଚ୍ଚାନଂ ଏକାଭିସମଯାଯ କିଚ୍ଚନିପ୍ଫତ୍ତିଵସେନ ଏକପଟିଵେଧାଯ। ନିରୋଧେ ପତିଟ୍ଠାପନାଯାତି ଚିତ୍ତସ୍ସ ଵା ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଵା ନିବ୍ବାନେ ପତିଟ୍ଠାପନତ୍ଥାଯ। ସକଦାଗାମିମଗ୍ଗକ୍ଖଣାଦୀସୁ ଅଟ୍ଠ ମଗ୍ଗଙ୍ଗାନି ଏକତୋ କତ୍ଵା ତଂତଂମଗ୍ଗଵଜ୍ଝକିଲେସପ୍ପହାନଂ ଵୁତ୍ତଂ। ଏଵଂ ଵଚନେ କାରଣଂ ହେଟ୍ଠା ଵୁତ୍ତମେଵ। ଯସ୍ମା ଉପରୂପରିମଗ୍ଗେନାପି ସୁଟ୍ଠୁ ଆଦିଵିସୋଧନା ସୁଟ୍ଠୁ ଚିତ୍ତଵୋଦାନଞ୍ଚ ହୋତି, ତସ୍ମା ତାନିପି ପଦାନି ଵୁତ୍ତାନି।

ଦସ୍ସନମଗ୍ଗୋତିଆଦୀହି ଯାଵ ପରିଯୋସାନା ତସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଲକ୍ଖଣଵସେନ ମଗ୍ଗଟ୍ଠୋ ଵୁତ୍ତୋ। ତାନି ସବ୍ବାନିପି ପଦାନି ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ଯନିଦ୍ଦେସେ ଵୁତ୍ତତ୍ଥାନେଵ। ଏଵମେତ୍ଥ ଯଥାସମ୍ଭଵଂ ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରୋ ମଗ୍ଗୋ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ। ହେତୁଟ୍ଠେନ ମଗ୍ଗୋତି ଚ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ମଗ୍ଗୋ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ। ନିପ୍ପରିଯାଯମଗ୍ଗତ୍ତା ତସ୍ସ ପୁନ ''ମଗ୍ଗୋ''ତି ନ ଵୁତ୍ତଂ। ଆଧିପତେଯ୍ଯଟ୍ଠେନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାତି ଆଦୀନି ଚ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନଂ ଅତ୍ଥଵସେନ ଵୁତ୍ତାନି, ନ ମଗ୍ଗଟ୍ଠଵସେନ। ସଚ୍ଚାନୀତି ଚେତ୍ଥ ସଚ୍ଚଞାଣାନି। ସବ୍ବେପି ତେ ଧମ୍ମା ନିବ୍ବାନସ୍ସ ପଟିପଦଟ୍ଠେନ ମଗ୍ଗୋ। ଅନ୍ତେ ଵୁତ୍ତଂ ନିବ୍ବାନଂ ପନ ସଂସାରଦୁକ୍ଖାଭିଭୂତେହି ଦୁକ୍ଖନିସ୍ସରଣତ୍ଥିକେହି ସପ୍ପୁରିସେହି ମଗ୍ଗୀଯତି ଗଵେସୀଯତୀତି ମଗ୍ଗୋତି ଵୁତ୍ତନ୍ତି ଵେଦିତବ୍ବନ୍ତି।

ମଗ୍ଗକଥାଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ମଣ୍ଡପେୟ୍ୟକଥା

ମଣ୍ଡପେୟ୍ୟକଥାୱଣ୍ଣନା

୨୩୮। ଇଦାନି ତସ୍ସ ମଗ୍ଗସ୍ସ ମଣ୍ଡପେୟ୍ୟତ୍ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ କଥିତାଯ ଭଗୱତୋ ୱଚନେକଦେସପୁବ୍ବଙ୍ଗମାଯ ମଣ୍ଡପେୟ୍ୟକଥାଯ ଅପୁବ୍ବତ୍ଥାନୁୱଣ୍ଣନା। ତତ୍ଥ ମଣ୍ଡପେୟ୍ୟନ୍ତି ଯଥା ସମ୍ପନ୍ନଂ ନିମ୍ମଲଂ ୱିପ୍ପସନ୍ନଂ ସପ୍ପି ସପ୍ପିମଣ୍ଡୋତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଏୱଂ ୱିପ୍ପସନ୍ନଟ୍ଠେନ ମଣ୍ଡୋ, ପାତବ୍ବଟ୍ଠେନ ପେୟ୍ୟଂ। ଯଞ୍ହି ପିୱିତ୍ୱା ଅନ୍ତରୱୀଥିଯଂ ପତିତା ୱିସଞ୍ଞିନୋ ଅତ୍ତନୋ ସାଟକାଦୀନମ୍ପି ଅସ୍ସାମିକା ହୋନ୍ତି, ତଂ ପସନ୍ନମ୍ପି ନ ପାତବ୍ବଂ। ମଯ୍ହଂ ପନ ଇଦଂ ସିକ୍ଖତ୍ତଯସଙ୍ଗହିତଂ ସାସନବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ ସମ୍ପନ୍ନତ୍ତା ନିମ୍ମଲତ୍ତା ୱିପ୍ପସନ୍ନତ୍ତା ମଣ୍ଡଞ୍ଚ ହିତସୁଖାୱହତ୍ତା ପେୟ୍ୟଞ୍ଚାତି ମଣ୍ଡପେୟ୍ୟନ୍ତି ଦୀପେତି। ମଣ୍ଡୋ ପେୟ୍ୟୋ ଏତ୍ଥାତି ମଣ୍ଡପେୟ୍ୟଂ। କିଂ ତଂ? ସାସନବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ। କସ୍ମା ସିକ୍ଖତ୍ତଯଂ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ ନାମ? ଉତ୍ତମଟ୍ଠେନ ନିବ୍ବାନଂ ବ୍ରହ୍ମଂ ନାମ, ସିକ୍ଖତ୍ତଯଂ ନିବ୍ବାନତ୍ଥାଯ ପୱତ୍ତନତୋ ବ୍ରହ୍ମତ୍ଥାଯ ଚରିଯାତି ବ୍ରହ୍ମଚରିଯନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ସାସନବ୍ରହ୍ମଚରିଯନ୍ତି ତଂଯେୱ। ସତ୍ଥାସମ୍ମୁଖୀଭୂତୋତି ଇଦମେତ୍ଥ କାରଣୱଚନଂ। ଯସ୍ମା ପନ ସତ୍ଥା ସମ୍ମୁଖୀଭୂତୋ, ତସ୍ମା ୱୀରିଯପଯୋଗଂ କତ୍ୱା ପିୱଥେତଂ ମଣ୍ଡଂ। ବାହିରକଞ୍ହି ଭେସଜ୍ଜମଣ୍ଡଂ ୱେଜ୍ଜସ୍ସ ଅସମ୍ମୁଖା ପିୱନ୍ତାନଂ ପମାଣଂ ୱା ଉଗ୍ଗମନନିଗ୍ଗମନଂ ୱା ନ ଜାନାମାତି ଆସଙ୍କା ହୋତି। ୱେଜ୍ଜସ୍ସ ସମ୍ମୁଖା ପନ ୱେଜ୍ଜୋ ଜାନିସ୍ସତୀତି ନିରାସଙ୍କା ପିୱନ୍ତି। ଏୱମେୱଂ ଅମ୍ହାକଞ୍ଚ ଧମ୍ମସ୍ସାମୀ ସତ୍ଥା ସମ୍ମୁଖୀଭୂତୋତି ୱୀରିଯଂ କତ୍ୱା ପିୱଥାତି ମଣ୍ଡପାନେ ସନ୍ନିଯୋଜେତି। ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକସମ୍ପରାଯିକପରମତ୍ଥେହି ଯଥାରହଂ ଅନୁସାସତୀତି ସତ୍ଥା। ଅପିଚ ‘‘ସତ୍ଥା ଭଗୱା ସତ୍ଥୱାହୋ’’ତିଆଦିନା (ମହାନି। ୧୯୦) ନିଦ୍ଦେସନଯେନପେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସନ୍ଦିସ୍ସମାନୋ ମୁଖୋ ଭୂତୋତି ସମ୍ମୁଖୀଭୂତୋ।

ମଣ୍ଡପେୟ୍ୟନିଦ୍ଦେସେ ତିଧତ୍ତମଣ୍ଡୋତି ତିଧାଭାୱୋ ତିଧତ୍ତଂ। ତିଧତ୍ତେନ ମଣ୍ଡୋ ତିଧତ୍ତମଣ୍ଡୋ, ତିୱିଧେନ ମଣ୍ଡୋତି ଅତ୍ଥୋ। ସତ୍ଥରି ସମ୍ମୁଖୀଭୂତେତି ଇଦଂ ସବ୍ବାକାରପରିପୁଣ୍ଣମଣ୍ଡତ୍ତଯଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ। ପରିନିବ୍ବୁତେପି ପନ ସତ୍ଥରି ଏକଦେସେନ ମଣ୍ଡତ୍ତଯଂ ପୱତ୍ତତିଯେୱ। ତେନେୱ ଚସ୍ସ ନିଦ୍ଦେସେ ‘‘ସତ୍ଥରି ସମ୍ମୁଖୀଭୂତେ’’ତି ଅୱତ୍ୱା କତମୋ ଦେସନାମଣ୍ଡୋତିଆଦି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଦେସନାମଣ୍ଡୋତି ଧମ୍ମଦେସନା ଏୱ ମଣ୍ଡୋ। ପଟିଗ୍ଗହମଣ୍ଡୋତି ଦେସନାପଟିଗ୍ଗାହକୋ ଏୱ ମଣ୍ଡୋ। ବ୍ରହ୍ମଚରିଯମଣ୍ଡୋତି ମଗ୍ଗବ୍ରହ୍ମଚରିଯମେୱ ମଣ୍ଡୋ।

ଆଚିକ୍ଖନାତି ଦେସେତବ୍ବାନଂ ସଚ୍ଚାଦୀନଂ ଇମାନି ନାମାନୀତି ନାମୱସେନ କଥନା। ଦେସନାତି ଦସ୍ସନା। ପଞ୍ଞାପନାତି ଜାନାପନା, ଞାଣମୁଖେ ଠପନା ୱା। ଆସନଂ ଠପେନ୍ତୋ ହି ‘‘ଆସନଂ ପଞ୍ଞାପେତୀ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ପଟ୍ଠପନାତି ପଞ୍ଞାପନା, ପୱତ୍ତନାତି ଅତ୍ଥୋ, ଞାଣମୁଖେ ଠପନା ୱା। ୱିୱରଣାତି ୱିୱଟକରଣଂ, ୱିୱରିତ୍ୱା ଦସ୍ସନାତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିଭଜନାତି ୱିଭାଗକିରିଯା, ୱିଭାଗତୋ ଦସ୍ସନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଉତ୍ତାନୀକମ୍ମନ୍ତି ପାକଟଭାୱକରଣଂ। ଅଥ ୱା ଆଚିକ୍ଖନାତି ଦେସନାଦୀନଂ ଛନ୍ନଂ ପଦାନଂ ମୂଲପଦଂ। ଦେସନାଦୀନି ଛ ପଦାନି ତସ୍ସ ଅତ୍ଥୱିୱରଣତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତାନି। ତତ୍ଥ ଦେସନାତି ଉଗ୍ଘଟିତଞ୍ଞୂନଂ ୱସେନ ସଙ୍ଖେପତୋ ପଠମଂ ଉଦ୍ଦେସୱସେନ ଦେସନା। ଉଗ୍ଘଟିତଞ୍ଞୂ ହି ସଙ୍ଖେପେନ ୱୁତ୍ତଂ ପଠମଂ ୱୁତ୍ତଞ୍ଚ ପଟିୱିଜ୍ଝନ୍ତି। ପଞ୍ଞାପନାତି ୱିପଞ୍ଚିତଞ୍ଞୂନଂ ୱସେନ ତେସଂ ଚିତ୍ତତୋସନେନ ବୁଦ୍ଧିନିସାନେନ ଚ ପଠମଂ ସଙ୍ଖିତ୍ତସ୍ସ ୱିତ୍ଥାରତୋ ନିଦ୍ଦେସୱସେନ ପଞ୍ଞାପନା। ପଟ୍ଠପନାତି ତେସଂଯେୱ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠସ୍ସ ନିଦ୍ଦେସସ୍ସ ପଟିନିଦ୍ଦେସୱସେନ ୱିତ୍ଥାରତରୱଚନେନ ପଞ୍ଞାପନା। ୱିୱରଣାତି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠସ୍ସାପି ପୁନପ୍ପୁନଂ ୱଚନେନ ୱିୱରଣା। ୱିଭଜନାତି ପୁନପ୍ପୁନଂ ୱୁତ୍ତସ୍ସାପି ୱିଭାଗକରଣେନ ୱିଭଜନା। ଉତ୍ତାନୀକମ୍ମନ୍ତି ୱିୱଟସ୍ସ ୱିତ୍ଥାରତରୱଚନେନ, ୱିଭତ୍ତସ୍ସ ଚ ନିଦସ୍ସନୱଚନେନ ଉତ୍ତାନୀକରଣଂ। ଅଯଂ ଦେସନା ନେୟ୍ୟାନମ୍ପି ପଟିୱେଧାଯ ହୋତି। ଯେୱାପନଞ୍ଞେପି କେଚୀତି ପିଯଙ୍କରମାତାଦିକା ୱିନିପାତିକା ଗହିତା। ୱିଞ୍ଞାତାରୋତି ପଟିୱେଧୱସେନ ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମଂ ୱିଞ୍ଞାତାରୋ। ଏତେ ହି ଭିକ୍ଖୁଆଦଯୋ ପଟିୱେଧୱସେନ ଧମ୍ମଦେସନଂ ପଟିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତୀତି ପଟିଗ୍ଗହା। ଅଯମେୱାତିଆଦୀନି ପଠମଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ୱୁତ୍ତତ୍ଥାନି। ଅରିଯମଗ୍ଗୋ ନିବ୍ବାନେନ ସଂସନ୍ଦନତୋ ବ୍ରହ୍ମତ୍ଥାଯ ଚରିଯାତି ବ୍ରହ୍ମଚରିଯନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି।

୨୩୯। ଇଦାନି ଅଧିମୋକ୍ଖମଣ୍ଡୋତିଆଦୀହି ତସ୍ମିଂ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ୱିଜ୍ଜମାନାନି ଇନ୍ଦ୍ରିଯବଲବୋଜ୍ଝଙ୍ଗମଗ୍ଗଙ୍ଗାନି ମଣ୍ଡପେୟ୍ୟୱିଧାନେ ଯୋଜେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତି। ତତ୍ଥ ଅଧିମୋକ୍ଖମଣ୍ଡୋତି ଅଧିମୋକ୍ଖସଙ୍ଖାତୋ ମଣ୍ଡୋ। କସଟୋତି ପସାଦୱିରହିତୋ ଆୱିଲୋ। ଛଡ୍ଡେତ୍ୱାତି ସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନ ପହାଯ। ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଅଧିମୋକ୍ଖମଣ୍ଡଂ ପିୱତୀତି ମଣ୍ଡପେୟ୍ୟନ୍ତି ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯତୋ ଅଧିମୋକ୍ଖମଣ୍ଡସ୍ସ ଅନଞ୍ଞତ୍ତେପି ସତି ଅଞ୍ଞଂ ୱିଯ କତ୍ୱା ୱୋହାରୱସେନ ୱୁଚ୍ଚତି, ଯଥା ଲୋକେ ନିସଦପୋତକୋ ନିସଦପୋତସରୀରସ୍ସ ଅନଞ୍ଞତ୍ତେପି ସତି ନିସଦପୋତସ୍ସ ସରୀରନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଯଥା ଚ ପାଠଇଯଂ ‘‘ଫୁସିତତ୍ତ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ ଧମ୍ମତୋ ଅନଞ୍ଞୋପି ଭାୱୋ ଅଞ୍ଞୋ ୱିଯ ୱୁତ୍ତୋ, ଯଥା ଚ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ‘‘ଫୁସନଲକ୍ଖଣୋ ଫସ୍ସୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ୧ ଧମ୍ମୁଦ୍ଦେସୱାର

ଫସ୍ସପଞ୍ଚମକରାସିୱଣ୍ଣନା) ଧମ୍ମତୋ ଅନଞ୍ଞମ୍ପି ଲକ୍ଖଣଂ ଅଞ୍ଞଂ ୱିଯ ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱମିଦନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ । ପିୱତୀତି ଚେତ୍ଥ ତଂସମଙ୍ଗିପୁଗ୍ଗଲୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତଂସମଙ୍ଗିପୁଗ୍ଗଲୋ ତଂ ମଣ୍ଡଂ ପିୱତୀତି କତ୍ୱା ତେନ ପୁଗ୍ଗଲେନ ସୋ ମଣ୍ଡୋ ପାତବ୍ବତୋ ମଣ୍ଡପେଯ୍ୟଂ ନାମ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ‘‘ମଣ୍ଡପେଯ୍ୟୋ’’ତି ଚ ୱତ୍ତବ୍ବେ ‘‘ମଣ୍ଡପେଯ୍ୟ’’ନ୍ତି ଲିଙ୍ଗୱିପଲ୍ଲାସୋ କତୋ। ସେସାନମ୍ପି ଇମିନା ନଯେନ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଅପୁବ୍ବେସୁ ପନ ପରିଢାହୋତି ପୀଣନଲକ୍ଖଣାଯ ପୀତିଯା ପଟିପକ୍ଖୋ କିଲେସସନ୍ତାପୋ। ଦୁଟ୍ଠୁଲ୍ଲନ୍ତି ଉପସମପଟିପକ୍ଖୋ କିଲେସୱସେନ ଓଳାରିକଭାୱୋ ଅସନ୍ତଭାୱୋ। ଅପ୍ପଟିସଙ୍ଖାତି ପଟିସଙ୍ଖାନପଟିପକ୍ଖୋ କିଲେସୱସେନ ଅସମୱାହିତଭାୱୋ।

୨୪୦। ପୁନ ଅଞ୍ଞେନ ପରିଯାଯେନ ମଣ୍ଡପେଯ୍ୟୱିଧିଂ ନିଦ୍ଦିସିତୁକାମୋ ଅତ୍ଥି ମଣ୍ଡୋତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ତତ୍ଥାତି ତସ୍ମିଂ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯେ। ଅତ୍ଥରସୋତିଆଦୀସୁ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଅଧିମୁଚ୍ଚନଂ ଅତ୍ଥୋ, ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଧମ୍ମୋ, ତଦେୱ ନାନାକିଲେସେହି ୱିମୁତ୍ତତ୍ତା ୱିମୁତ୍ତି, ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ସମ୍ପତ୍ତି ଅତ୍ଥରସୋ। ତସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ସମ୍ପତ୍ତି ଧମ୍ମରସୋ। ତସ୍ସା ୱିମୁତ୍ତିଯା ସମ୍ପତ୍ତି ୱିମୁତ୍ତିରସୋ। ଅଥ ୱା ଅତ୍ଥପଟିଲାଭରତି ଅତ୍ଥରସୋ, ଧମ୍ମପଟିଲାଭରତି ଧମ୍ମରସୋ, ୱିମୁତ୍ତିପଟିଲାଭରତି ୱିମୁତ୍ତିରସୋ। ରତୀତି ଚ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତା, ତଦାରମ୍ମଣା ୱା ପୀତି। ଇମିନା ନଯେନ ସେସପଦେସୁପି ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଇମସ୍ମିଂ ପରିଯାଯେ ମଣ୍ଡସ୍ସ ପେଯ୍ୟଂ ମଣ୍ଡପେଯ୍ୟନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତି।

ଏୱଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାଦିବୋଧିପକ୍ଖିଯଧମ୍ମପଟିପାଟିଯା ଇନ୍ଦ୍ରିଯବଲବୋଜ୍ଝଙ୍ଗମଗ୍ଗଙ୍ଗାନଂ ୱସେନ ମଣ୍ଡପେଯ୍ୟଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ପୁନ ଅନ୍ତେ ଠିତଂ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯମଣ୍ଡଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ମଗ୍ଗସ୍ସ ପଧାନତ୍ତା ମଗ୍ଗଂ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ କତ୍ୱା ଉପ୍ପଟିପାଟିୱସେନ ମଗ୍ଗଙ୍ଗବୋଜ୍ଝଙ୍ଗବଲିନ୍ଦ୍ରିଯାନି ଦସ୍ସେସି । ଆଧିପତେଯ୍ୟଟ୍ଠେନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯା ମଣ୍ଡୋତିଆଦଯୋ ଯଥାଯୋଗଂ ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରା ମଣ୍ଡା। ତଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନଯେନ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତଥଟ୍ଠେନ ସଚ୍ଚା ମଣ୍ଡୋତି ଏତ୍ଥ ପନ ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯାନଂ ମଣ୍ଡତ୍ତାଭାୱା ମହାହତ୍ଥିପଦସୁତ୍ତେ (ମ। ନି। ୧।୩୦୦) ୱିଯ ସଚ୍ଚଞାଣାନି ସଚ୍ଚାତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ସଦ୍ଧମ୍ମପ୍ପକାସିନିଯା ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗ-ଅଟ୍ଠକଥାଯ

ମଣ୍ଡପେଯ୍ୟକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନିଟ୍ଠିତା ଚ ମହାୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

(୨) ଯୁଗନଦ୍ଧୱଗ୍ଗୋ

୧। ଯୁଗନଦ୍ଧକଥା

ଯୁଗନଦ୍ଧକଥାୱଣ୍ଣନା

୧। ଇଦାନି ମଣ୍ଡପେଯ୍ୟଗୁଣସ୍ସ ଅରିଯମଗ୍ଗସ୍ସ ଯୁଗନଦ୍ଧଗୁଣଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ କଥିତାଯ ସୁତ୍ତନ୍ତପୁବ୍ବଙ୍ଗମାଯ ଯୁଗନଦ୍ଧକଥାଯ ଅପୁବ୍ବତ୍ଥାନୁୱଣ୍ଣନା। ଯସ୍ମା ପନ ଧମ୍ମସେନାପତି ଧମ୍ମରାଜେ ଧରମାନେଯେୱ ଧମ୍ମରାଜସ୍ସ ପରିନିବ୍ବାନସଂୱଚ୍ଛରେ ପରିନିବ୍ବୁତୋ, ତସ୍ମା ଧମ୍ମରାଜେ ଧରମାନେଯେୱ ଧମ୍ମଭଣ୍ଡାଗାରିକେନ ଦେସିତଂ ଇଦଂ ସୁତ୍ତନ୍ତଂ ତସ୍ସେୱ ସମ୍ମୁଖା ସୁତ୍ୱା ଏୱଂ ମେ ସୁତନ୍ତିଆଦିମାହାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତତ୍ଥ ଆଯସ୍ମାତି ପିଯୱଚନଂ ଗରୁୱଚନଂ ସଗାରୱସପ୍ପତିସ୍ସୱଚନଂ, ଆଯୁମାତି ଅତ୍ଥୋ। ଆନନ୍ଦୋତି ତସ୍ସ ଥେରସ୍ସ ନାମଂ। ସୋ ହି ଜାଯମାନୋଯେୱ କୁଲେ ଆନନ୍ଦଂ ଭୁସଂ ତୁଟ୍ଠିଂ ଅକାସି। ତସ୍ମାସ୍ସ "ଆନନ୍ଦୋ"ତି ନାମଂ କତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। କୋସମ୍ବିଯନ୍ତି ଏୱଂନାମକେ ନଗରେ। ତସ୍ସ ହି ନଗରସ୍ସ ଆରାମପୋକ୍ଖରଣୀଆଦୀସୁ ତେସୁ ତେସୁ ଠାନେସୁ କୋସମ୍ବରୁକ୍ଖା ଉସ୍ସନ୍ନା ଅହେସୁଂ, ତସ୍ମା ତଂ କୋସମ୍ବୀତି ସଙ୍ଖଂ ଅଗମାସି। "କୁସମ୍ବସ୍ସ ଇସିନୋ ଅସ୍ସମତୋ ଅୱିଦୂରେ ମାପିତତ୍ତା"ତି ଏକେ।

ଘୋସିତାରାମେତି ଘୋସିତସେଟ୍ଠିନା କାରିତେ ଆରାମେ। କୋସମ୍ବିଯଞ୍ହି ତଯୋ ସେଟ୍ଠିନୋ ଅହେସୁଂ ଘୋସିତସେଟ୍ଠି କୁକ୍କୁଟସେଟ୍ଠି ପାୱାରିକସେଟ୍ଠୀତି। ତେ ତଯୋପି "ଲୋକେ ବୁଦ୍ଧୋ ଉପ୍ପନ୍ନୋ"ତି ସୁତ୍ୱା ପଞ୍ଚହି ପଞ୍ଚହି ସକଟସତେହି ଦାନୂପକରଣାନି ଗାହାପେତ୍ୱା ସାୱତ୍ଥିଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ଜେତୱନସମୀପେ ଖନ୍ଧାୱାରଂ ବନ୍ଧିତ୍ୱା ସତ୍ଥୁ ସନ୍ତିକଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ୱନ୍ଦିତ୍ୱା ପଟିସନ୍ଥାରଂ କତ୍ୱା ନିସିନ୍ନା ସତ୍ଥୁ ଧମ୍ମଦେସନଂ ସୁତ୍ୱା ସୋତାପତ୍ତିଫଲେ ପତିଟ୍ଠହିତ୍ୱା ସତ୍ଥାରଂ ନିମନ୍ତେତ୍ୱା ବୁଦ୍ଧପ୍ପମୁଖସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘସ୍ସ ଅଡ୍ଢମାସମତ୍ତଂ ମହାଦାନଂ ଦତ୍ୱା ଭଗୱତୋ ପାଦମୂଲେ ନିପଜ୍ଜିତ୍ୱା ସଜନପଦଗମନତ୍ଥଂ ଭଗୱନ୍ତଂ ଯାଚିତ୍ୱା "ସୁଞ୍ଞାଗାରେ ଖୋ ଗହପତଯୋ ତଥାଗତା ଅଭିରମନ୍ତୀ"ତି ଭଗୱତା ୱୁତ୍ତେ "ଦିନ୍ନା ନୋ ଭଗୱତା ପଟିଞ୍ଞା"ତି ଞତ୍ୱା ଅତିୱିଯ ତୁଟ୍ଠା ଦସବଲଂ ୱନ୍ଦିତ୍ୱା ନିକ୍ଖନ୍ତା ଅନ୍ତରାମଗ୍ଗେ ଯୋଜନେ ଯୋଜନେ ଭଗୱତୋ ନିୱାସତ୍ଥଂ ୱିହାରଂ କାରେନ୍ତା ଅନୁପୁବ୍ବେନ କୋସମ୍ବିଂ ପତ୍ୱା ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ ଆରାମେ ମହନ୍ତଂ ଧନପରିଚ୍ଚାଗଂ କତ୍ୱା ଭଗୱତୋ ୱିହାରେ କାରାପଯିଂସୁ। ତତ୍ଥ ଘୋସିତସେଟ୍ଠିନା କାରିତୋ ଘୋସିତାରାମୋ ନାମ ଅହୋସି, କୁକ୍କୁଟସେଟ୍ଠିନା କାରିତୋ କୁକ୍କୁଟାରାମୋ ନାମ, ପାୱାରିକସେଟ୍ଠିନା ଅମ୍ବୱନେ କାରିତୋ ପାୱାରିକମ୍ବୱନଂ ନାମ। ତଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ "ଘୋସିତସେଟ୍ଠିନା କାରିତେ ଆରାମେ"ତି।

ଆୱୁସୋ ଭିକ୍ଖୱୋତି ଏତ୍ଥ ବୁଦ୍ଧା ଭଗୱନ୍ତୋ ସାୱକେ ଆଲପନ୍ତା "ଭିକ୍ଖୱୋ"ତି ଆଲପନ୍ତି। ସାୱକା ପନ "ବୁଦ୍ଧେହି ସଦିସା ମା ହୋମା"ତି "ଆୱୁସୋ"ତି ପଠମଂ ୱତ୍ୱା ପଚ୍ଛା "ଭିକ୍ଖୱୋ"ତି ୱଦନ୍ତି। ବୁଦ୍ଧେହି ଚ ଆଲପିତେ ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘୋ "ଭଦନ୍ତେ"ତି ପଟିୱଚନଂ ଦେତି, ସାୱକେହି ଆଲପିତେ "ଆୱୁସୋ"ତି।

ଯୋ ହି କୋଚୀତି ଅନିଯମୱଚନଂ। ଏତେନ ତାଦିସାନଂ ସବ୍ବଭିକ୍ଖୂନଂ ପରିଯାଦାନଂ। ମମ ସନ୍ତିକେତି ମମ ସମୀପେ। ଅରହତ୍ତପ୍ପତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ତନା ଅରହତ୍ତସ୍ସ ପତ୍ତଂ। ନପୁଂସକେ ଭାୱେ ସିଦ୍ଧୱଚନଂ। ଅରହତ୍ତଂ ପତ୍ତନ୍ତି ୱା ପଦଚ୍ଛେଦୋ, ଅତ୍ତନା ପତ୍ତଂ ଅରହତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅରହତ୍ତପ୍ପତ୍ତଂ ଅତ୍ତାନନ୍ତି ୱା ପାଠସେସୋ। ଚତୂହି ମଗ୍ଗେହୀତି ଉପରି ୱୁଚ୍ଚମାନେହି ଚତୂହି ପଟିପଦାମଗ୍ଗେହି, ନ ଅରିଯମଗ୍ଗେହି। "ଚତୂହି ମଗ୍ଗେହୀ"ତି ୱିସୁଞ୍ଚ ୱୁତ୍ତତ୍ତା କସ୍ସଚି ଅରହତୋ ପଠମସ୍ସ ଅରିଯମଗ୍ଗସ୍ସ ଧମ୍ମୁଦ୍ଧଚ୍ଚପୁବ୍ବଙ୍ଗମୋ ମଗ୍ଗୋ, ଏକସ୍ସ ଅରିଯମଗ୍ଗସ୍ସ ସମଥପୁବ୍ବଙ୍ଗମୋ, ଏକସ୍ସ ୱିପସ୍ସନାପୁବ୍ବଙ୍ଗମୋ, ଏକସ୍ସ ଯୁଗନଦ୍ଧପୁବ୍ବଙ୍ଗମୋତି ଏୱଂ ଚତ୍ତାରୋପି ପଟିପଦା ମଗ୍ଗା ହୋନ୍ତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଏତେସଂ ୱା ଅଞ୍ଞତରେନାତି ଏତେସଂ ଚତୁନ୍ନଂ ପଟିପଦାନଂ ମଗ୍ଗାନଂ ଏକେନ ୱା, ପଟିପଦାମଗ୍ଗେନ ଅରହତ୍ତପ୍ପତ୍ତଂ ବ୍ୟାକରୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସୁକ୍ଖୱିପସ୍ସକସ୍ସ ହି ଅରହତୋ ଧମ୍ମୁଦ୍ଧଚ୍ଚପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଂ ପତ୍ୱା ସେସମଗ୍ଗତ୍ତଯମ୍ପି ସୁଦ୍ଧୱିପସ୍ସନାହିଯେୱ ପତ୍ତସ୍ସ ଅରହତ୍ତପ୍ପତ୍ତି ଧମ୍ମୁଦ୍ଧଚ୍ଚପୁବ୍ବଙ୍ଗମମଗ୍ଗା ହୋତି। ଧମ୍ମୁଦ୍ଧଚ୍ଚୱିଗ୍ଗହଂ ପତ୍ୱା ୱା ଅପ୍ପତ୍ୱା ୱା ସମଥପୁବ୍ବଙ୍ଗମାଦୀନଂ ତିଣ୍ଣଂ ପଟିପଦାନଂ ମଗ୍ଗାନଂ ଏକେକସ୍ସ ୱସେନ ପତ୍ତଚତୁମଗ୍ଗସ୍ସ ଅରହତୋ ଅରହତ୍ତପ୍ପତ୍ତି ଇତରଏକେକମଗ୍ଗପୁବ୍ବଙ୍ଗମା ହୋତି। ତସ୍ମା ଆହ – "ଏତେସଂ ୱା ଅଞ୍ଞତରେନା"ତି।

ସମଥପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ ୱିପସ୍ସନଂ ଭାୱେତୀତି ସମଥଂ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ ପୁରେଚାରିକଂ କତ୍ୱା ୱିପସ୍ସନଂ ଭାୱେତି, ପଠମଂ ସମାଧିଂ ଉପ୍ପାଦେତ୍ୱା ପଚ୍ଛା ୱିପସ୍ସନଂ ଭାୱେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ମଗ୍ଗୋ ସଞ୍ଜାଯତୀତି ପଠମୋ ଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗୋ ନିବ୍ବତ୍ତତି। ସୋ ତଂ ମଗ୍ଗନ୍ତିଆଦୀସୁ ଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣିକସ୍ସ ମଗ୍ଗସ୍ସ ଆସେୱନାଦୀନି

ନାମ ନତ୍ଥି, ଦୁତିଯମଗ୍ଗାଦଯୋ ପନ ଉପ୍ପାଦେନ୍ତୋ ତମେୱ ମଗ୍ଗଂ ''ଆସେୱତି ଭାୱେତି ବହୁଲୀକରୋତୀ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ସଞ୍ଞୋଜନାନି ପହୀଯନ୍ତି, ଅନୁସଯା ବ୍ୟନ୍ତୀହୋନ୍ତୀତି ଯାୱ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗା କମେନ ସବ୍ବେ ସଞ୍ଞୋଜନା ପହୀଯନ୍ତି, ଅନୁସଯା ବ୍ୟନ୍ତୀହୋନ୍ତି। ଅନୁସଯା ବ୍ୟନ୍ତୀହୋନ୍ତୀତି ଚ ପୁନ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିଯା ୱିଗତନ୍ତା ହୋନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ପୁନ ଚପରନ୍ତି ପୁନ ଚ ଅପରଂ କାରଣଂ। ୱିପସ୍ସନାପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ ସମଥଂ ଭାୱେତୀତି ୱିପସ୍ସନଂ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ ପୁରେଚାରିକଂ କତ୍ୱା ସମଥଂ ଭାୱେତି, ପଠମଂ ୱିପସ୍ସନଂ ଉପ୍ପାଦେତ୍ୱା ପଚ୍ଛା ସମାଧିଂ ଭାୱେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଯୁଗନଦ୍ଧଂ ଭାୱେତୀତି ଯୁଗନଦ୍ଧଂ କତ୍ୱା ଭାୱେତି। ଏତ୍ଥ ତେନେୱ ଚିତ୍ତେନ ସମାପତ୍ତିଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ତେନେୱ ସଙ୍ଖାରେ ସମ୍ମସିତୁଂ ନ ସକ୍କା। ଅଯଂ ପନ ଯାୱତା ସମାପତ୍ତିଯୋ ସମାପଜ୍ଜତି, ତାୱତା ସଙ୍ଖାରେ ସମ୍ମସତି। ଯାୱତା ସଙ୍ଖାରେ ସମ୍ମସତି, ତାୱତା ସମାପତ୍ତିଯୋ ସମାପଜ୍ଜତି। କଥଂ? ପଠମଜ୍ଝାନଂ ସମାପଜ୍ଜତି, ତତୋ ୱୁଟ୍ଠାଯ ସଙ୍ଖାରେ ସମ୍ମସତି। ସଙ୍ଖାରେ ସମ୍ମସିତ୍ୱା ଦୁତିଯଜ୍ଝାନଂ ସମାପଜ୍ଜତି, ତତୋ ୱୁଟ୍ଠାଯ ସଙ୍ଖାରେ ସମ୍ମସତି। ସଙ୍ଖାରେ ସମ୍ମସିତ୍ୱା ତତିଯଜ୍ଝାନଂ…ପେ… ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନସମାପତ୍ତିଂ ସମାପଜ୍ଜତି, ତତୋ ୱୁଟ୍ଠାଯ ସଙ୍ଖାରେ ସମ୍ମସତି। ଏୱଂ ସମଥୱିପସ୍ସନଂ ଯୁଗନଦ୍ଧଂ ଭାୱେତି ନାମ।

ଧମ୍ମୁଦ୍ଧଚ୍ଚୱିଗ୍ଗହିତଂ ମାନସଂ ହୋତୀତି ଏତ୍ଥ ମନ୍ଦପଞ୍ଞାନଂ ୱିପସ୍ସକାନଂ ଉପକ୍କିଲେସୱତ୍ଥୁତ୍ତା ୱିପସ୍ସନୁପକ୍କିଲେସସଞ୍ଞିତେସୁ ଓଭାସାଦୀସୁ ଦସସୁ ଧମ୍ମେସୁ ଭନ୍ତତାୱସେନ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସହଗତଚିତ୍ତୁପ୍ପତ୍ତିଯା ୱିକ୍ଖେପସଙ୍ଖାତଂ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଂ ଧମ୍ମୁଦ୍ଧଚ୍ଚଂ, ତେନ ଧମ୍ମୁଦ୍ଧଚ୍ଚେନ ୱିଗ୍ଗହିତଂ ୱିରୂପଗ୍ଗହିତଂ ୱିରୋଧମାପାଦିତଂ ମାନସଂ ଚିତ୍ତଂ ଧମ୍ମୁଦ୍ଧଚ୍ଚୱିଗ୍ଗହିତଂ ମାନସଂ ହୋତି, ତେନ ୱା ଧମ୍ମୁଦ୍ଧଚ୍ଚେନ କାରଣଭୂତେନ ତମ୍ମୂଲକତଣ୍ହାମାନଦିଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିଯା ୱିଗ୍ଗହିତଂ ମାନସଂ ହୋତି। ଧମ୍ମୁଦ୍ଧଚ୍ଚୱିଗ୍ଗହିତମାନସନ୍ତି ୱା ପାଠୋ। ହୋତି ସୋ ଆୱୁସୋ ସମଯୋତି ଇମିନା ମଗ୍ଗାମଗ୍ଗୱୱତ୍ଥାନେନ ତଂ ଧମ୍ମୁଦ୍ଧଚ୍ଚଂ ପଟିବାହିତ୍ୱା ପୁନ ୱିପସ୍ସନାୱୀଥିଂ ପଟିପନ୍ନକାଲଂ ଦସ୍ସେତି। ଯଂ ତଂ ଚିତ୍ତନ୍ତି ଯସ୍ମିଂ ସମଯେ ତଂ ୱିପସ୍ସନାୱୀଥିଂ ଓକ୍କମିତ୍ୱା ପୱତ୍ତଂ ଚିତ୍ତଂ। ଅଜ୍ଝତ୍ତମେୱ ସନ୍ତିଟ୍ଠତୀତି ୱିପସ୍ସନାୱୀଥିଂ ପଚ୍ଚୋତରିତ୍ୱା ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ଗୋଚରଜ୍ଝତ୍ତସଙ୍ଖାତେ ଆରମ୍ମଣେ ସନ୍ତିଟ୍ଠତି ପତିଟ୍ଠାତି। ସନ୍ନିସୀଦତୀତି ତତ୍ଥେୱ ପୱତ୍ତିୱସେନ ସମ୍ମା ନିସୀଦତି। ଏକୋଦି ହୋତୀତି ଏକଗ୍ଗଂ ହୋତି। ସମାଧିଯତୀତି ସମ୍ମା ଆଧିଯତି ସୁଟ୍ଠୁ ଠିତଂ ହୋତୀତି।

ଅଯଂ ସୁତ୍ତନ୍ତୱଣ୍ଣନା।

୧। ସୁତ୍ତନ୍ତନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨। ତସ୍ସ ସୁତ୍ତନ୍ତସ୍ସ ନିଦ୍ଦେସକଥାଯ ତତ୍ଥ ଜାତେ ଧମ୍ମେତି ତସ୍ମିଂ ସମାଧିସ୍ମିଂ ଜାତେ ଚିତ୍ତଚେତସିକେ ଧମ୍ମେ। ଅନିଚ୍ଚତୋ ଅନୁପସ୍ସନଟ୍ଠେନାତିଆଦିନା ୱିପସ୍ସନାଯ ଭେଦଂ ଦସ୍ସେତି। ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ମଗ୍ଗୋତି ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିସଙ୍ଖାତୋ ମଗ୍ଗୋ। ଅଟ୍ଠସୁ ମଗ୍ଗଙ୍ଗେସୁ ଏକେକୋପି ହି ମଗ୍ଗୋତି ୱୁଚ୍ଚତି।ଆସେୱତୀତି ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗୱସେନ। ଭାୱେତୀତି ସକଦାଗାମିମଗ୍ଗୁପ୍ପାଦନେନ। ବହୁଲୀକରୋତୀତି ଅନାଗାମିଅରହତ୍ତମଗ୍ଗୁପ୍ପାଦନେନ। ଇମେସଂ ତିଣ୍ଣଂ ଅୱତ୍ଥାଭେଦେପି ସତି ଆୱଜ୍ଜନାଦୀନଂ ସାଧାରଣତ୍ତା ସଦିସମେୱ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ କତଂ।

୩। ଆଲୋକସଞ୍ଞାପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗାନୁପସ୍ସନାନଂ ଅନ୍ତରାପେଯ୍ୟାଲେ ଅୱିକ୍ଖେପାଦୀନି ଚ ଝାନ ସମାପତ୍ତିକସିଣାନୁସ୍ସତିଅସୁଭା ଚ ଦୀଘଂ ଅସ୍ସାସାଦୀନି ଚ ଆନନ୍ତରିକସମାଧିଞାଣନିଦ୍ଦେସେ (ପଟି। ମ। ୧।୮୦-୮୧) ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ସଙ୍ଖିତ୍ତାନି। ତତ୍ଥ ଚ ଅୱିକ୍ଖେପୱସେନାତି ପୁବ୍ବଭାଗାୱିକ୍ଖେପୱସେନ ଗହେତବ୍ବଂ। ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସୀ ଅସ୍ସାସୱସେନାତିଆଦିକେ ସୁଦ୍ଧୱିପସ୍ସନାୱସେନ ୱୁତ୍ତଚତୁକ୍କେ ପନ ତରୁଣୱିପସ୍ସନାକାଲେ ୱିପସ୍ସନାସମ୍ପଯୁତ୍ତସମାଧିପୁବ୍ବଙ୍ଗମା ବଲୱୱିପସ୍ସନା ୱେଦିତବ୍ବା।

୪। ୱିପସ୍ସନାପୁବ୍ବଙ୍ଗମୱାରେ ପଠମଂ ଅନିଚ୍ଚତୋତିଆଦିନା ଆରମ୍ମଣଂ ଅନିଯମେତ୍ୱା ୱିପସ୍ସନା ୱୁତ୍ତା, ପଚ୍ଛା ରୂପଂ ଅନିଚ୍ଚତୋତିଆଦିନା ଆରମ୍ମଣଂ ନିଯମେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତା। ତତ୍ଥ ଜାତାନନ୍ତି ତସ୍ସା ୱିପସ୍ସନାଯ ଜାତାନଂ ଚିତ୍ତଚେତସିକାନଂ ଧମ୍ମାନଂ। ୱୋସଗ୍ଗାରମ୍ମଣତାତି ଏତ୍ଥ ୱୋସଗ୍ଗୋ ନିବ୍ବାନଂ। ନିବ୍ବାନଞ୍ହି ସଙ୍ଖତୱୋସଗ୍ଗତୋ ପରିଚ୍ଚାଗତୋ ''ୱୋସଗ୍ଗୋ''ତି ୱୁତ୍ତୋ। ୱିପସ୍ସନା ଚ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମା ଚ ନିବ୍ବାନନିନ୍ନତାଯ ଅଜ୍ଝାସଯୱସେନ ନିବ୍ବାନେ ପତିଟ୍ଠିତତ୍ତା ନିବ୍ବାନପତିଟ୍ଠା ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣା। ପତିଟ୍ଠାପି ହି ଆଲମ୍ବୀଯତୀତି ଆରମ୍ମଣଂ ନାମ ହୋତି, ନିବ୍ବାନେ ପତିଟ୍ଠଟ୍ଠେନେୱ ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣା। ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ପାଳିଯମ୍ପି ହି ପତିଟ୍ଠା ''ଆରମ୍ମଣ''ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଯଥାହ – ''ସେଯ୍ୟଥାପି, ଆୱୁସୋ, ନଳାଗାରଂ ୱା ତିଣାଗାରଂ ୱା ସୁକ୍ଖଂ କୋଳାପଂ ତେରୋୱସ୍ସିକଂ ପୁରତ୍ଥିମାଯ ଚେପି ଦିସାଯ ପୁରିସୋ ଆଦିତ୍ତାଯ ତିଣୁକ୍କାଯ ଉପସଙ୍କମେଯ୍ୟ, ଲଭେଥ ଅଗ୍ଗି ଓତାରଂ, ଲଭେଥ ଅଗ୍ଗି ଆରମ୍ମଣ''ନ୍ତିଆଦି (ସଂ। ନି। ୪।୨୪୩)। ତସ୍ମା ତତ୍ଥ ଜାତାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ୱୋସଗ୍ଗାରମ୍ମଣତାଯ ନିବ୍ବାନପତିଟ୍ଠାଭାୱେନ ହେତୁଭୂତେନ ଉପ୍ପାଦିତୋ ଯୋ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଏକଗ୍ଗତାସଙ୍ଖାତୋ ଉପଚାରପ୍ପନାଭେଦୋ ଅୱିକ୍ଖେପୋ, ସୋ ସମାଧୀତି ୱିପସ୍ସନାତୋ ପଚ୍ଛା ଉପ୍ପାଦିତୋ ନିବ୍ବେଧଭାଗିଯୋ ସମାଧି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ ହୋତି। ତସ୍ମାଯେୱ ହି ଇତି ପଠମଂ ୱିପସ୍ସନା, ପଚ୍ଛା ସମଥୋତି ୱୁତ୍ତଂ।

୫। ଯୁଗନଦ୍ଧନିଦ୍ଦେସେ ଯସ୍ମା ହେଟ୍ଠା ସୁତ୍ତନ୍ତୱଣ୍ଣନାୟଂ ୱୁତ୍ତୋ ଯୁଗନଦ୍ଧକ୍କମୋ ପୁରିମଦ୍ୱୟନିଦ୍ଦେସନୟେନେୱ ପାକଟୋ, ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଯୁଗନଦ୍ଧକ୍କମୋ ପନ ନ ପାକଟୋ, ତସ୍ମା ପୁବ୍ବଭାଗେ ଅନେକନ୍ତିକଂ ଯୁଗନଦ୍ଧଭାୱନଂ ଅୱତ୍ୱା ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଏକନ୍ତେନ ଲବ୍ଭମାନଯୁଗନଦ୍ଧଭାୱନମେୱ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ସୋଳସହି ଆକାରେହୀତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଆରମ୍ମଣଟ୍ଠେନାତିଆଦୀସୁ ସତ୍ତରସସୁ ଆକାରେସୁ ଅନ୍ତେ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ ଯୁଗନଦ୍ଧଂ ମୂଲପଦେନ ଏକଟ୍ଠତ୍ତା ତଂ ୱିପ୍ପହାୟ ସେସାନଂ ୱସେନ "ସୋଳସହୀ"ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଆରମ୍ମଣଟ୍ଠେନାତି ଆଲମ୍ବନଟ୍ଠେନ, ଆରମ୍ମଣୱସେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱଂ ସେସେସୁପି। ଗୋଚରଟ୍ଠେନାତି ଆରମ୍ମଣଟ୍ଠେପି ସତି ନିସ୍ସୟିତବ୍ବଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନ। ପହାନଟ୍ଠେନାତି ପଜହନଟ୍ଠେନ। ପରିଚ୍ଚାଗଟ୍ଠେନାତି ପହାନେପି ସତି ପୁନ ଅନାଦିୟନେନ ପରିଚ୍ଚାଗଟ୍ଠେନ। ୱୁଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନାତି ଉଗ୍ଗମନଟ୍ଠେନ। ୱିୱଟ୍ଟନଟ୍ଠେନାତି ଉଗ୍ଗମନେପି ସତି ଅପୁନରାୱଟ୍ଟନେନ ନିୱତ୍ତନଟ୍ଠେନ। ସନ୍ତଟ୍ଠେନାତି ନିବ୍ବୁତଟ୍ଠେନ। ପଣୀତଟ୍ଠେନାତି ନିବ୍ବୁତଟ୍ଠେପି ସତି ଉତ୍ତମଟ୍ଠେନ, ଅତପ୍ପକଟ୍ଠେନ ୱା। ୱିମୁତ୍ତଟ୍ଠେନାତି ବନ୍ଧନାପଗତଟ୍ଠେନ। ଅନାସୱଟ୍ଠେନାତି ବନ୍ଧନମୋକ୍ଖେପି ସତି ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ପୱତ୍ତମାନାସୱୱିରହିତଟ୍ଠେନ। ତରଣଟ୍ଠେନାତି ଅନୋସୀଦିତ୍ୱା ପିଲୱନଟ୍ଠେନ, ଅତିକ୍କମନଟ୍ଠେନ ୱା। ଅନିମିତ୍ତଟ୍ଠେନାତି ସଙ୍ଖାରନିମିତ୍ତୱିରହିତଟ୍ଠେନ। ଅପ୍ପଣିହିତଟ୍ଠେନାତି ପଣିଧିୱିରହିତଟ୍ଠେନ। ସୁଞ୍ଞତଟ୍ଠେନାତି ଅଭିନିୱେସୱିରହିତଟ୍ଠେନ। ଏକରସଟ୍ଠେନାତି ଏକକିଚ୍ଚଟ୍ଠେନ। ଅନତିୱତ୍ତନଟ୍ଠେନାତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଅନତିକ୍କମନଟ୍ଠେନ। ଯୁଗନଦ୍ଧଟ୍ଠେନାତି ଯୁଗଲକଟ୍ଠେନ।

ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଂ ପଜହତୋ, ଅୱିଜ୍ଜଂ ପଜହତୋତି ଯୋଗିନୋ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ପଟିପକ୍ଖପ୍ପହାନୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ନିରୋଧୋ ଚେତ୍ଥ ନିବ୍ବାନମେୱ। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ନାତିୱତ୍ତନ୍ତୀତି ସମଥୋ ଚେ ୱିପସ୍ସନଂ ଅତିୱତ୍ତେୟ୍ୟ, ଲୀନପକ୍ଖିକତ୍ତା ସମଥସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ କୋସଜ୍ଜାୟ ସଂୱତ୍ତେୟ୍ୟ। ୱିପସ୍ସନା ଚେ ସମଥଂ ଅତିୱତ୍ତେୟ୍ୟ, ଉଦ୍ଧଚ୍ଚପକ୍ଖିକତ୍ତା ୱିପସ୍ସନାୟ ଚିତ୍ତଂ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚାୟ ସଂୱତ୍ତେୟ୍ୟ। ତସ୍ମା ସମଥୋ ଚ ୱିପସ୍ସନଂ ଅନତିୱତ୍ତମାନୋ କୋସଜ୍ଜପାତଂ ନ କରୋତି, ୱିପସ୍ସନା ସମଥଂ ଅନତିୱତ୍ତମାନା ଉଦ୍ଧଚ୍ଚପାତଂ ନ କରୋତି। ସମଥୋ ସମଂ ପୱତ୍ତମାନୋ ୱିପସ୍ସନଂ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚପାତତୋ ରକ୍ଖତି, ୱିପସ୍ସନା ସମଂ ପୱତ୍ତମାନା ସମଥଂ କୋସଜ୍ଜପାତତୋ ରକ୍ଖତି। ଏୱମିମେ ଉଭୋ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଅନତିୱତ୍ତନକିଚ୍ଚେନ ଏକକିଚ୍ଚା, ସମା ହୁତ୍ୱା ପୱତ୍ତମାନେନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଅନତିୱତ୍ତମାନା ଅତ୍ଥସିଦ୍ଧିକରା ହୋନ୍ତି। ତେସଂ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଯୁଗନଦ୍ଧତ୍ତଂ ୱୁଟ୍ଠାନଗାମିନିୱିପସ୍ସନାକ୍ଖଣେ ଯୁଗନଦ୍ଧତ୍ତାୟେୱ ହୋତି। ପହାନପରିଚ୍ଚାଗୱୁଟ୍ଠାନୱିୱଟ୍ଟନକରଣାନଂ ମଗ୍ଗକିଚ୍ଚୱସେନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ସକଲସ୍ସ ମଗ୍ଗକିଚ୍ଚସ୍ସ ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସହଗତକିଲେସା ଚ ଖନ୍ଧା ଚ ଅୱିଜ୍ଜାସହଗତକିଲେସା ଚ ଖନ୍ଧା ଚ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା। ସେସାନଂ ନ ତଥା ୱୁତ୍ତତ୍ତା ପଟିପକ୍ଖଧମ୍ମମତ୍ତଦସ୍ସନୱସେନ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚାୱିଜ୍ଜା ଏୱ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା। ୱିୱଟ୍ଟତୋତି ନିୱତ୍ତନ୍ତସ୍ସ।

ସମାଧି କାମାସୱା ୱିମୁତ୍ତୋ ହୋତୀତି ସମାଧିସ୍ସ କାମଚ୍ଛନ୍ଦପଟିପକ୍ଖତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ। ରାଗୱିରାଗାତି ରାଗସ୍ସ ୱିରାଗୋ ସମତିକ୍କମୋ ଏତିସ୍ସା ଅତ୍ଥୀତି ରାଗୱିରାଗା, "ରାଗୱିରାଗତୋ"ତି ନିସ୍ସକ୍କୱଚନଂ ୱା। ତଥା ଅୱିଜ୍ଜାୱିରାଗା। ଚେତୋୱିମୁତ୍ତୀତି ମଗ୍ଗସମ୍ପୟୁତ୍ତୋ ସମାଧି। ପଞ୍ଞାୱିମୁତ୍ତୀତି ମଗ୍ଗସମ୍ପୟୁତ୍ତା ପଞ୍ଞା। ତରତୋତି ତରନ୍ତସ୍ସ। ସବ୍ବପଣିଧୀହୀତି ରାଗଦୋସମୋହପଣିଧୀହି, ସବ୍ବପତ୍ଥନାହି ୱା। ଏୱଂ ଚୁଦ୍ଦସ ଆକାରେ ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତ୍ୱା ଏକରସଟ୍ଠଞ୍ଚ ଅନତିୱତ୍ତନଟ୍ଠଞ୍ଚ ଅୱିଭଜିତ୍ୱାୱ ଇମେହି ସୋଳସହି ଆକାରେହୀତି ଆହ। କସ୍ମା? ତେସଂ ଚୁଦ୍ଦସନ୍ନଂ ଆକାରାନଂ ଏକେକସ୍ସ ଅୱସାନେ "ଏକରସା ହୋନ୍ତି, ଯୁଗନଦ୍ଧା ହୋନ୍ତି, ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ନାତିୱତ୍ତନ୍ତୀ"ତି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ତେ ଦ୍ୱେପି ଆକାରା ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାୱ ହୋନ୍ତି। ତସ୍ମା "ସୋଳସହୀ"ତି ଆହ। ଯୁଗନଦ୍ଧଟ୍ଠୋ ପନ ଉଦ୍ଦେସେପି ନ ଭଣିତୋୟେୱାତି।

୨। ଧମ୍ମୁଦ୍ଧଚ୍ଚୱାରନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୬। ଧମ୍ମୁଦ୍ଧଚ୍ଚୱାରେ ଅନିଚ୍ଚତୋ ମନସିକରୋତୋ ଓଭାସୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଉଦୟବ୍ବୟାନୁପସ୍ସନାୟ ଠିତସ୍ସ ତୀହି ଅନୁପସ୍ସନାହି ପୁନପ୍ପୁନଂ ସଙ୍ଖାରେ ୱିପସ୍ସନ୍ତସ୍ସ ୱିପସ୍ସନ୍ତସ୍ସ ୱିପସ୍ସନାଞାଣେସୁ ପରିପାକଗତେସୁ ତଦଙ୍ଗୱସେନ କିଲେସପ୍ପହାନେନ ପରିସୁଦ୍ଧଚିତ୍ତସ୍ସ ଅନିଚ୍ଚତୋ ୱା ଦୁକ୍ଖତୋ ୱା ଅନତ୍ତତୋ ୱା ମନସିକାରକ୍ଖଣେ ୱିପସ୍ସନାଞାଣାନୁଭାୱେନ ପକତିୟାୱ ଓଭାସୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ପଠମଂ ତାୱ ଅନିଚ୍ଚତୋ ମନସିକରୋତୋ ଓଭାସୋ କଥିତୋ। ଅକୁସଲୋ ୱିପସ୍ସକୋ ତସ୍ମିଂ ଓଭାସେ ଉପ୍ପନ୍ନେ "ନ ଚ ୱତ ମେ ଇତୋ ପୁବ୍ବେ ଏୱରୂପୋ ଓଭାସୋ ଉପ୍ପନ୍ନପୁବ୍ବୋ, ଅଦ୍ଧା ମଗ୍ଗଂ ପତ୍ତୋମ୍ହି, ଫଲଂ ପତ୍ତୋମ୍ହୀ"ତି ଅମଗ୍ଗଂୟେୱ "ମଗ୍ଗୋ"ତି, ଅଫଲମେୱ "ଫଲ"ନ୍ତି ଗଣ୍ହାତି। ତସ୍ସ ଅମଗ୍ଗଂ "ମଗ୍ଗୋ"ତି, ଅଫଲଂ "ଫଲ"ନ୍ତି ଗଣ୍ହତୋ ୱିପସ୍ସନାୱୀଥି ଉକ୍କନ୍ତା ହୋତି। ସୋ ଅତ୍ତନୋ ୱିପସ୍ସନାୱୀଥିଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତ୍ୱା ୱିକ୍ଖେପମାପନ୍ନୋ ୱା ଓଭାସମେୱ ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିମଞ୍ଞନାହି ମଞ୍ଞମାନୋ ୱା ନିସୀଦତି। ସୋ ଖୋ ପନାୟଂ ଓଭାସୋ କସ୍ସଚି ଭିକ୍ଖୁନୋ ପଲ୍ଲଙ୍କଟ୍ଠାନମତ୍ତମେୱ ଓଭାସେନ୍ତୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, କସ୍ସଚି ଅନ୍ତୋଗବ୍ଭଂ, କସ୍ସଚି ବହିଗବ୍ଭମ୍ପି, କସ୍ସଚି ସକଲୱିହାରଂ, ଗାୱୁତଂ ଅଡ୍ଢୟୋଜନଂ ଯୋଜନଂ ଦ୍ୱିୟୋଜନଂ…ପେ… କସ୍ସଚି ପଥୱିତଲତୋ ଯାୱ ଅକନିଟ୍ଠବ୍ରହ୍ମଲୋକା ଏକାଲୋକଂ କୁରୁମାନୋ। ଭଗୱତୋ ପନ ଦସସହସ୍ସିଲୋକଧାତୁଂ ଓଭାସେନ୍ତୋ ଉଦପାଦି। ଅୟଞ୍ହି ଓଭାସୋ ଚତୁରଙ୍ଗସମନ୍ନାଗତେପି ଅନ୍ଧକାରେ ତଂ ତଂ ଠାନଂ

ଓଭାସେନ୍ତୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି।

ଓଭାସୋ ଧମ୍ମୋତି ଓଭାସଂ ଆୱଜ୍ଜତୀତି ଅଯଂ ଓଭାସୋ ମଗ୍ଗଧମ୍ମୋ ଫଲଧମ୍ମୋତି ୱା ତଂ ତଂ ଓଭାସଂ ମନସି କରୋତି। ତତୋ ୱିକ୍ଖେପୋ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚନ୍ତି ତତୋ ଓଭାସତୋ ଧମ୍ମୋତି ଆୱଜ୍ଜନକରଣତୋ ୱା ଯୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ୱିକ୍ଖେପୋ, ସୋ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଂ ନାମାତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚେନ ୱିଗ୍ଗହିତମାନସୋତି ତେନ ଏୱଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନେନ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚେନ ୱିରୋଧିତଚିତ୍ତୋ, ତେନ ୱା ଉଦ୍ଧଚ୍ଚେନ କାରଣଭୂତେନ ତମ୍ମୂଲକକିଲେସୁପ୍ପତ୍ତିଯା ୱିରୋଧିତଚିତ୍ତୋ ୱିପସ୍ସକୋ ୱିପସ୍ସନାୱୀଥିଂ ଓକ୍କମିତ୍ୱା ୱିକ୍ଖେପଂ ୱା ତମ୍ମୂଲକକିଲେସେସୁ ୱା ଠିତତ୍ତା ଅନିଚ୍ଚତୋ ଦୁକ୍ଖତୋ ଅନତ୍ତତୋ ଉପଟ୍ଠାନାନି ଯଥାଭୂତଂ ନପ୍ପଜାନାତି। ''ତେନ ୱୁଚ୍ଚତି ଧମ୍ମୁଦ୍ଧଚ୍ଚୱିଗ୍ଗହିତମାନସୋ''ତି ଏୱଂ ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ଯୋଜେତବ୍ବୋ। ହୋତି ସୋ ସମଯୋତି ଏୱଂ ଅସ୍ସାଦୱସେନ ଉପକ୍କିଲିଟ୍ଠଚିତ୍ତସ୍ସାପି ଯୋଗିନୋ ସଚେ ଉପପରିକ୍ଖା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ସୋ ଏୱଂ ପଜାନାତି – ''ୱିପସ୍ସନା ନାମ ସଙ୍ଖାରାରମ୍ମଣା, ମଗ୍ଗଫଲାନି ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣାନି, ଇମାନି ଚ ଚିତ୍ତାନି ସଙ୍ଖାରାରମ୍ମଣାନି, ତସ୍ମା ନାଯମୋଭାସୋ ମଗ୍ଗୋ, ଉଦଯବ୍ବଯାନୁପସ୍ସନାଯେୱ ନିବ୍ବାନସ୍ସ ଲୋକିକୋ ମଗ୍ଗୋ''ତି ମଗ୍ଗାମଗ୍ଗଂ ୱୱତ୍ଥପେତ୍ୱା ତଂ ୱିକ୍ଖେପଂ ପରିୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ଉଦଯବ୍ବଯାନୁପସ୍ସନାଯ ଠତ୍ୱା ସାଧୁକଂ ସଙ୍ଖାରେ ଅନିଚ୍ଚତୋ ଦୁକ୍ଖତୋ ଅନତ୍ତତୋ ୱିପସ୍ସତି। ଏୱଂ ଉପପରିକ୍ଖନ୍ତସ୍ସ ସୋ ସମଯୋ ହୋତି। ଏୱଂ ଅପସ୍ସନ୍ତୋ ପନ ''ମଗ୍ଗଫଲପ୍ପତ୍ତୋମ୍ହୀ''ତି ଅଧିମାନିକୋ ହୋତି।

ଯଂ ତଂ ଚିତ୍ତନ୍ତି ଯଂ ତଂ ୱିପସ୍ସନାଚିତ୍ତଂ। ଅଜ୍ଝତ୍ତମେୱାତି ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଯ ଆରମ୍ମଣେ ଗୋଚରଜ୍ଝତ୍ତେଯେୱ। ଞାଣଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ତସ୍ସେୱ ଯୋଗାୱଚରସ୍ସ ରୂପାରୂପଧମ୍ମେ ତୁଲଯନ୍ତସ୍ସ ତୀରଯନ୍ତସ୍ସ ୱିସ୍ସଟ୍ଠିନ୍ଦୱଜିରମିୱ ଅୱିହତୱେଗଂ ତିଖିଣଂ ସୂରମତିୱିସଦଂ ୱିପସ୍ସନାଞାଣଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ପୀତି ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ତସ୍ସେୱ ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ଖୁଦ୍ଦିକା ପୀତି, ଖଣିକା ପୀତି, ଓକ୍କନ୍ତିକା ପୀତି, ଉବ୍ବେଗା ପୀତି, ଫରଣା ପୀତୀତି ଅଯଂ ପଞ୍ଚୱିଧା ୱିପସ୍ସନାସମ୍ପଯୁତ୍ତା ପୀତି ସକଲସରୀରଂ ପୂରଯମାନା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ପସ୍ସଦ୍ଧି ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ତସ୍ସେୱ ତସ୍ମିଂ ସମଯେ କାଯଚିତ୍ତାନଂ ନେୱ ଦରଥୋ, ନ ଗାରୱତା, ନ କକ୍ଖଳତା , ନ ଅକମ୍ମଞ୍ଞତା, ନ ଗେଲଞ୍ଞତା, ନ ୱଙ୍କତା ହୋତି। ଅଥ ଖୋ ପନସ୍ସ କାଯଚିତ୍ତାନି ପସ୍ସଦ୍ଧାନି ଲହୂନି ମୁଦୂନି କମ୍ମଞ୍ଞାନି ପଗୁଣାନି ସୁୱିସଦାନି ଉଜୁକାନିଯେୱ ହୋନ୍ତି। ସୋ ଇମେହି ପସ୍ସଦ୍ଧାଦୀହି ଅନୁଗ୍ଗହିତକାଯଚିତ୍ତୋ ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ଅମାନୁସିଂ ନାମ ରତିଂ ଅନୁଭୱତି। ଯଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ –

''ସୁଞ୍ଞାଗାରଂ ପୱିଟ୍ଠସ୍ସ, ସନ୍ତଚିତ୍ତସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ;

ଅମାନୁସୀ ରତୀ ହୋତି, ସମ୍ମା ଧମ୍ମଂ ୱିପସ୍ସତୋ।

''ଯତୋ ଯତୋ ସମ୍ମସତି, ଖନ୍ଧାନଂ ଉଦଯବ୍ବଯଂ;

ଲଭତୀ ପୀତିପାମୋଜ୍ଜଂ, ଅମତଂ ତଂ ୱିଜାନତ''ନ୍ତି। (ଧ। ପ। ୩୭୩-୪) –

ଏୱମସ୍ସ ଇମଂ ଅମାନୁସିଂ ରତିଂ ସାଧଯମାନା ଲହୁତାଦୀହି ସହିତା ୱିପସ୍ସନାସମ୍ପଯୁତ୍ତା କାଯଚିତ୍ତପସ୍ସଦ୍ଧି ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ସୁଖଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ତସ୍ସେୱ ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ସକଲସରୀରଂ ଅଭିସନ୍ଦଯମାନଂ ୱିପସ୍ସନାସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ସୁଖଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଅଧିମୋକ୍ଖୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ତସ୍ସେୱ ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ଚିତ୍ତଚେତସିକାନଂ ଅତିସଯପସାଦଭୂତା ୱିପସ୍ସନାସମ୍ପଯୁତ୍ତା ସଦ୍ଧା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ପଗ୍ଗହୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ତସ୍ସେୱ ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ଅସିଥିଲମନଚ୍ଚାରଦ୍ଧଂ ସୁପଗ୍ଗହିତଂ ୱିପସ୍ସନାସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ୱୀରିଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଉପଟ୍ଠାନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ତସ୍ସେୱ ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ସୂପଟ୍ଠିତା ସୁପ୍ପତିଟ୍ଠିତା ନିଖାତା ଅଚଲା ପବ୍ବତରାଜସଦିସା ୱିପସ୍ସନାସମ୍ପଯୁତ୍ତା ସତି ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ସୋ ଯଂ ଯଂ ଠାନଂ ଆୱଜ୍ଜତି ସମନ୍ନାହରତି ମନସି କରୋତି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖତି, ତଂ ତଂ ଠାନମସ୍ସ ଓକ୍କନ୍ତିତ୍ୱା ପକ୍ଖନ୍ଦିତ୍ୱା ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁନୋ ପରଲୋକୋ ୱିଯ ସତିଯା ଉପଟ୍ଠାତି (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୭୩୪)।

ଉପେକ୍ଖାତି ୱିପସ୍ସନୁପେକ୍ଖା ଚେୱ ଆୱଜ୍ଜନୁପେକ୍ଖା ଚ। ତସ୍ମିଞ୍ହି ସମଯେ ସବ୍ବସଙ୍ଖାରେସୁ ମଜ୍ଝତ୍ତଭୂତା ୱିପସ୍ସନୁପେକ୍ଖାପି ବଲୱତୀ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ମନୋଦ୍ୱାରେ ଆୱଜ୍ଜନୁପେକ୍ଖାପି। ସା ହିସ୍ସ ତଂ ତଂ ଠାନଂ ଆୱଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସ ୱିସ୍ସଟ୍ଠିନ୍ଦୱଜିରମିୱ ପତ୍ତପୁଟେ ପକ୍ଖନ୍ଦତତ୍ତନାରାଚୋ ୱିଯ ଚ ସୂରା ତିଖିଣା ହୁତ୍ୱା ୱହତି । ଏୱଞ୍ହି ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୭୩୪) ୱୁତ୍ତଂ। ୱିପସ୍ସନୁପେକ୍ଖାତି ଚେତ୍ଥ ''ୱିପସ୍ସନାସମ୍ପଯୁତ୍ତା ତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତୁପେକ୍ଖା''ତି ଆଚରିଯା ୱଦନ୍ତି। ୱିପସ୍ସନାଞାଣେ ହି ଗଯ୍ହମାନେ ''ଞାଣଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ''ତି ୱିପସ୍ସନାଞାଣସ୍ସ ଆଗତତ୍ତା ପୁନରୁତ୍ତିଦୋସୋ ହୋତି। ତତିଯଜ୍ଝାନୱଣ୍ଣନାଯଞ୍ଚ ''ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାୱିପସ୍ସନୁପେକ୍ଖାନମ୍ପି ଅତ୍ଥତୋ ଏକୀଭାୱୋ। ପଞ୍ଞା ଏୱ ହି ସା, କିଚ୍ଚୱସେନ ଦ୍ୱିଧା ଭିନ୍ନା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ମା ୱିପସ୍ସନାସମ୍ପଯୁତ୍ତାଯ ତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତୁପେକ୍ଖାଯ ୱୁଚ୍ଚମାନାଯ ପୁନରୁତ୍ତିଦୋସୋ ଚ ନ ହୋତି, ତତିଯଜ୍ଝାନୱଣ୍ଣନାଯ ଚ ସମେତି। ଯସ୍ମା ଚ ପଞ୍ଚସୁ ଇନ୍ଦ୍ରିଯେସୁ ''ଞାଣଂ ଅଧିମୋକ୍ଖୋ ପଗ୍ଗହୋ ଉପଟ୍ଠାନ''ନ୍ତି ପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯୱୀରିଯିନ୍ଦ୍ରିଯସତିନ୍ଦ୍ରିଯାନି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି, ସମାଧିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ପନ ଅନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ ହୋତି, ଯୁଗନଦ୍ଧୱସେନାପି

ଚ ସମାଧିନ୍ଦ୍ରିୟଂ ନିବ୍ବିସିତବ୍ବମେୱ ହୋତି, ତସ୍ମା ସମପ୍ପୱତ୍ତୋ ସମାଧି ପୁନ ସମାଧାନେ ବ୍ୟାପାରପ୍ପହାନକରଣେନ ‘‘ଉପେକ୍ଖା’’ତି ୱୁତ୍ତୋତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ନିକନ୍ତିଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଏୱଂ ଓଭାସାଦିପଟିମଣ୍ଡିତାୟ ୱିପସ୍ସନାୟ ଆଲୟଂ କୁରୁମାନା ସୁଖୁମା ସନ୍ତାକାରା ନିକନ୍ତି ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଯା କିଲେସୋତି ପରିଗ୍ଗହେତୁମ୍ପି ନ ସକ୍କା ହୋତି। ଯଥା ଚ ଓଭାସେ, ଏୱଂ ଏତେସୁପି ଅଞ୍ଞତରସ୍ମିଂ ଉପ୍ପନ୍ନେ ଯୋଗାୱଚରୋ ‘‘ନ ଚ ୱତ ମେ ଇତୋ ପୁବ୍ବେ ଏୱରୂପଂ ଞାଣଂ ଉପ୍ପନ୍ନପୁବ୍ବଂ, ଏୱରୂପା ପୀତି ପସ୍ସଦ୍ଧି ସୁଖଂ ଅଧିମୋକ୍ଖୋ ପଗ୍ଗହୋ ଉପଟ୍ଠାନଂ ଉପେକ୍ଖା ନିକନ୍ତି ଉପ୍ପନ୍ନପୁବ୍ବା, ଅଦ୍ଧା ମଗ୍ଗଂ ପତ୍ତୋମ୍ହି, ଫଲଂ ପତ୍ତୋମ୍ହୀ’’ତି ଅମଗ୍ଗମେୱ ‘‘ମଗ୍ଗୋ’’ତି, ଅଫଲମେୱ ‘‘ଫଲ’’ନ୍ତି ଗଣ୍ହାତି। ତସ୍ସ ଅମଗ୍ଗଂ ‘‘ମଗ୍ଗୋ’’ତି, ଅଫଲଞ୍ଚ ‘‘ଫଲ’’ନ୍ତି ଗଣ୍ହତୋ ୱିପସ୍ସନାୱୀଥି ଉକ୍କନ୍ତା ହୋତି। ସୋ ଅତ୍ତନୋ ମୂଲକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତ୍ୱା ନିକନ୍ତିମେୱ ଅସ୍ସାଦେନ୍ତୋ ନିସୀଦତି। ଏତ୍ଥ ଚ ଓଭାସାଦୟୋ ଉପକ୍କିଲେସୱତ୍ଥୁତାୟ ଉପକ୍କିଲେସାତି ୱୁତ୍ତା, ନ ଅକୁସଲତ୍ତା। ନିକନ୍ତି ପନ ଉପକ୍କିଲେସୋ ଚେୱ ଉପକ୍କିଲେସୱତ୍ଥୁ ଚ। ୱତ୍ଥୁୱସେନେୱ ଚେତେ ଦସ, ଗାହୱସେନ ପନ ସମତିଂସ ହୋନ୍ତି। କଥଂ? ‘‘ମମ ଓଭାସୋ ଉପ୍ପନ୍ନୋ’’ତି ଗଣ୍ହତୋ ହି ଦିଟ୍ଠିଗ୍ଗାହୋ ହୋତି, ‘‘ମନାପୋ ୱତ ଓଭାସୋ ଉପ୍ପନ୍ନୋ’’ତି ଗଣ୍ହତୋ ମାନଗ୍ଗାହୋ, ଓଭାସଂ ଅସ୍ସାଦୟତୋ ତଣ୍ହାଗ୍ଗାହୋ। ଇତି ଓଭାସେ ଦିଟ୍ଠିମାନତଣ୍ହାୱସେନ ତୟୋ ଗାହା। ତଥା ସେସେସୁପୀତି ଏୱଂ ଗାହୱସେନ ସମତିଂସ ଉପକ୍କିଲେସା ହୋନ୍ତି। ଦୁକ୍ଖତୋ ମନସିକରୋତୋ, ଅନତ୍ତତୋ ମନସିକରୋତୋତି ୱାରେସୁପି ଇମିନାୱ ନୟେନ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଏକେକଅନୁପସ୍ସନାୱସେନ ହେତ୍ଥ ଏକେକସ୍ସ ୱିପସ୍ସନୁପକ୍କିଲେସୁପ୍ପତ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବା, ନ ଏକସ୍ସେୱ।

ତୀସୁ ଅନୁପସ୍ସନାସୁ। ଏୱଂ ଅଭେଦତୋ ୱିପସ୍ସନାୱସେନ ଉପକ୍କିଲେସେ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ପୁନ ଭେଦୱସେନ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ରୂପଂ ଅନିଚ୍ଚତୋ ମନସିକରୋତୋତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଜରାମରଣଂ ଅନିଚ୍ଚତୋ ଉପଟ୍ଠାନନ୍ତି ଜରାମରଣସ୍ସ ଅନିଚ୍ଚତୋ ଉପଟ୍ଠାନଂ।

୭। ଯସ୍ମା ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତାନଂ ସମତିଂସାୟ ଉପକ୍କିଲେସାନଂ ୱସେନ ଅକୁସଲୋ ଅବ୍ୟତ୍ତୋ ଯୋଗାୱଚରୋ ଓଭାସାଦୀସୁ ୱିକମ୍ପତି, ଓଭାସାଦୀସୁ ଏକେକଂ ‘‘ଏତଂ ମମ, ଏସୋହମସ୍ମି, ଏସୋ ମେ ଅତ୍ତା’’ତି ସମନୁପସ୍ସତି, ତସ୍ମା ତମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଓଭାସେ ଚେୱ ଞାଣେ ଚାତିଆଦିଗାଥାଦ୍ୱୟମାହ। ତତ୍ଥ ୱିକମ୍ପତୀତି ଓଭାସାଦିକେ ଆରମ୍ମଣେ ନାନାକିଲେସୱସେନ ୱିୱିଧା କମ୍ପତି ୱେଧତି। ଯେହି ଚିତ୍ତଂ ପୱେଧତୀତି ଯେହି ପସ୍ସଦ୍ଧିସୁଖେହି ଚିତ୍ତଂ ନାନାକିଲେସୱସେନ ନାନପ୍ପକାରେନ ୱେଧତି କମ୍ପତି। ତସ୍ମା ପସ୍ସଦ୍ଧିୟା ସୁଖେ ଚେୱ ଯୋଗାୱଚରୋ ୱିକମ୍ପତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଉପେକ୍ଖାୱଜ୍ଜନାୟ ଚେୱାତି ଉପେକ୍ଖାସଙ୍ଖାତାୟ ଆୱଜ୍ଜନାୟ ଚେୱ ୱିକମ୍ପତି, ଆୱଜ୍ଜନୁପେକ୍ଖାୟ ଚେୱ ୱିକମ୍ପତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୭୩୬) ପନ ‘‘ଉପେକ୍ଖାୱଜ୍ଜନାୟଞ୍ଚା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଉପେକ୍ଖାୟ ଚାତି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରାୟ ଉପେକ୍ଖାୟ ଚ ୱିକମ୍ପତି, ନିକନ୍ତିୟା ଚ ୱିକମ୍ପତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଉପେକ୍ଖାନଂ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ହେଟ୍ଠା ‘‘ଉପେକ୍ଖା ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଟ୍ଠାନେ ଚ ଉଭୟଥା ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଦୀସୁ ଚ ଏକେକିସ୍ସାୟେୱ ଆୱଜ୍ଜନୁପେକ୍ଖାୟ ସବ୍ଭାୱତୋ ଏକେକାୟେୱ ଅନୁପସ୍ସନା ଅନିଚ୍ଚଂ ଅନିଚ୍ଚଂ, ଦୁକ୍ଖଂ ଦୁକ୍ଖଂ, ଅନତ୍ତା ଅନତ୍ତାତି ପୁନପ୍ପୁନଂ ଭାୱୀୟତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଯସ୍ମା ପନ କୁସଲୋ ପଣ୍ଡିତୋ ବ୍ୟତ୍ତୋ ବୁଦ୍ଧିସମ୍ପନ୍ନୋ ଯୋଗାୱଚରୋ ଓଭାସାଦୀସୁ ଉପ୍ପନ୍ନେସୁ ‘‘ଅୟଂ ଖୋ ମେ ଓଭାସୋ ଉପ୍ପନ୍ନୋ, ସୋ ଖୋ ପନାୟଂ ଅନିଚ୍ଚୋ ସଙ୍ଖତୋ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନୋ ଖୟଧମ୍ମୋ ୱୟଧମ୍ମୋ ୱିରାଗଧମ୍ମୋ ନିରୋଧଧମ୍ମୋ’’ତି ଇତି ୱା ନଂ ପଞ୍ଞାୟ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦତି ଉପପରିକ୍ଖତି। ଅଥ ୱା ପନସ୍ସ ଏୱଂ ହୋତି – ସଚେ ଓଭାସୋ ଅତ୍ତା ଭୱେୟ୍ୟ, ‘‘ଅତ୍ତା’’ତି ଗହେତୁଂ ୱଟ୍ଟେୟ୍ୟ। ଅନତ୍ତାୱ ପନାୟଂ ‘‘ଅତ୍ତା’’ତି ଗହିତୋ। ତସ୍ମାୟଂ ଅୱସୱତ୍ତନଟ୍ଠେନ ଅନତ୍ତାତି ପସ୍ସନ୍ତୋ ଦିଟ୍ଠିଂ ଉଗ୍ଘାଟେତି। ସଚେ ଓଭାସୋ ନିଚ୍ଚୋ ଭୱେୟ୍ୟ, ‘‘ନିଚ୍ଚୋ’’ତି ଗହେତୁଂ ୱଟ୍ଟେୟ୍ୟ। ଅନିଚ୍ଚୋୱ ପନାୟଂ ‘‘ନିଚ୍ଚୋ’’ତି ଗହିତୋ। ତସ୍ମାୟଂ ହୁତ୍ୱା ଅଭାୱଟ୍ଠେନ ଅନିଚ୍ଚୋତି ପସ୍ସନ୍ତୋ ମାନଂ ସମୁଗ୍ଘାଟେତି। ସଚେ ଓଭାସୋ ସୁଖୋ ଭୱେୟ୍ୟ, ‘‘ସୁଖୋ’’ତି ଗହେତୁଂ ୱଟ୍ଟେୟ୍ୟ। ଦୁକ୍ଖୋୱ ପନାୟଂ ‘‘ସୁଖୋ’’ତି ଗହିତୋ। ତସ୍ମାୟଂ ଉପ୍ପାଦୱୟପଟିପୀଳନଟ୍ଠେନ ଦୁକ୍ଖୋତି ପସ୍ସନ୍ତୋ ନିକନ୍ତିଂ ପରିୟାଦିୟତି। ଯଥା ଚ ଓଭାସେ, ଏୱଂ ସେସେସୁପି।

ଏୱଂ ଉପପରିକ୍ଖିତ୍ୱା ଓଭାସଂ ‘‘ନେତଂ ମମ, ନେସୋହମସ୍ମି, ନ ମେସୋ ଅତ୍ତା’’ତି ସମନୁପସ୍ସତି। ଞାଣଂ…ପେ… ନିକନ୍ତିଂ ‘‘ନେତଂ ମମ, ନେସୋହମସ୍ମି, ନ ମେସୋ ଅତ୍ତା’’ତି ସମନୁପସ୍ସତି। ଏୱଂ ସମନୁପସ୍ସନ୍ତୋ ଓଭାସାଦୀସୁ ନ କମ୍ପତି ନ ୱେଧତି। ତସ୍ମା ତମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଇମାନି ଦସ ଠାନାନୀତି ଗାଥମାହ। ତତ୍ଥ ଦସ ଠାନାନୀତି ଓଭାସାଦୀନି। ପଞ୍ଞା ଯସ୍ସ ପରିଚ୍ଚିତାତି ଯସ୍ସ ଉପକ୍କିଲେସୱିମୁତ୍ତାୟ ପଞ୍ଞାୟ ପରିଚିତାନି ପୁନପ୍ପୁନଂ ଫୁଟ୍ଠାନି ପରିଭାୱିତାନି। ଧମ୍ମୁଦ୍ଧଚ୍ଚକୁସଲୋ ହୋତୀତି ସୋ ପଞ୍ଞାୟ ପରିଚିତଦସଟ୍ଠାନୋ ଯୋଗାୱଚରୋ ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରସ୍ସ ଧମ୍ମୁଦ୍ଧଚ୍ଚସ୍ସ ଯଥାସଭାୱପଟିୱେଧେନ ଛେକୋ ହୋତି। ନ ଚ ସମ୍ମୋହ ଗଚ୍ଛତୀତି ଧମ୍ମୁଦ୍ଧଚ୍ଚକୁସଲତ୍ତାୟେୱ ତଣ୍ହାମାନଦିଟ୍ଠୁଗ୍ଘାଟୱସେନ ସମ୍ମୋହଞ୍ଚ ନ ଗଚ୍ଛତି।

ଇଦାନି ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତମେୱ ୱିଧିଂ ଅପରେନ ପରିୟାୟେନ ୱିଭାୱେତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ୱିକ୍ଖିପତି ଚେୱ କିଲିସ୍ସତି ଚାତିଆଦିଗାଥମାହ। ତତ୍ଥ ମନ୍ଦପଞ୍ଞୋ ଯୋଗାୱଚରୋ ଓଭାସାଦୀସୁ ୱିକ୍ଖେପଞ୍ଚ ଅୱସେସକିଲେସୁପ୍ପତ୍ତିଞ୍ଚ ପାପୁଣାତି। ମଜ୍ଝିମପଞ୍ଞୋ ୱିକ୍ଖେପମେୱ ପାପୁଣାତି, ନାୱସେସକିଲେସୁପ୍ପତ୍ତିଂ,

ସୋ ଅଧିମାନିକୋ ହୋତି। ତିକ୍ଖପଞ୍ଞୋ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଂ ପାପୁଣିତ୍ୱାପି ତଂ ଅଧିମାନଂ ପହାୟ ୱିପସ୍ସନଂ ଆରଭତି। ଅତିତିକ୍ଖପଞ୍ଞୋ ନ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଂ ପାପୁଣାତି, ନ ଚାୱସେସକିଲେସୁପ୍ପତ୍ତିଂ। ୱିକ୍ଖିପତି ଚେୱାତି ତେସୁ ମନ୍ଦପଞ୍ଞୋ ଧମ୍ମୁଦ୍ଧଚ୍ଚସଙ୍ଖାତଂ ୱିକ୍ଖେପଞ୍ଚେୱ ପାପୁଣୀୟତି। କିଲିସ୍ସତି ଚାତି ତଣ୍ହାମାନଦିଟ୍ଠିକିଲେସେହି କିଲେସୀୟତି ଚ, ଉପତାପୀୟତି ୱିବାଧୀୟତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଚୱତି ଚିତ୍ତଭାୱନାତି ତସ୍ସ ମନ୍ଦପଞ୍ଞସ୍ସ ୱିପସ୍ସନାଚିତ୍ତଭାୱନା କିଲେସେସୁୟେୱ ଠାନତୋ ପଟିପକ୍ଖୱିହତତ୍ତା ଚୱତି, ପରିପତତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିକ୍ଖିପତି ନ କିଲିସ୍ସତୀତି ମଜ୍ଝିମପଞ୍ଞୋ ୱିକ୍ଖେପେନ ୱିକ୍ଖିପତି, କିଲେସେହି ନ କିଲିସ୍ସତି। ଭାୱନା ପରିହାୟତୀତି ତସ୍ସ ମଜ୍ଝିମପଞ୍ଞସ୍ସ ଅଧିମାନିକତ୍ତା ୱିପସ୍ସନାରମ୍ଭାଭାୱେନ ୱିପସ୍ସନା ପରିହାୟତି, ନପ୍ପୱତ୍ତତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିକ୍ଖିପତି ନ କିଲିସ୍ସତୀତି ତିକ୍ଖପଞ୍ଞୋପି ୱିକ୍ଖେପେନ ୱିକ୍ଖିପତି, କିଲେସେହି ନ କିଲିସ୍ସତି। ଭାୱନା ନ ପରିହାୟତୀତି ତସ୍ସ ତିକ୍ଖପଞ୍ଞସ୍ସ ସନ୍ତେପି ୱିକ୍ଖେପେ ତଂ ଅଧିମାନୱିକ୍ଖେପଂ ପହାୟ ୱିପସ୍ସନାରମ୍ଭସବ୍ଭାୱେନ ୱିପସ୍ସନାଭାୱନା ନ ପରିହାୟତି, ପୱତ୍ତତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ନ ଚ ୱିକ୍ଖିପତେ ଚିତ୍ତଂ ନ କିଲିସ୍ସତୀତି ଅତିତିକ୍ଖପଞ୍ଞସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ ନ ୱିକ୍ଖେପେନ ୱିକ୍ଖିପତି, ନ ଚ କିଲେସେହି କିଲିସ୍ସତି। ନ ଚୱତି ଚିତ୍ତଭାୱନାତି ତସ୍ସ ୱିପସ୍ସନାଚିତ୍ତଭାୱନା ନ ଚୱତି, ୱିକ୍ଖେପକିଲେସାଭାୱେନ ୟଥାଠାନେ ତିଟ୍ଠତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଇମେହି ଚତୂହି ଠାନେହୀତିଆଦୀସୁ ଇଦାନି ୱୁତ୍ତେହି ଇମେହି ଚତୂହି ଠାନେହି ହେତୁଭୂତେହି, କରଣଭୂତେହି ୱା ଓଭାସାଦିକେ ଦସ ଠାନେ ଚିତ୍ତସ୍ସ ସଙ୍ଖେପେନ ଚ ୱିକ୍ଖେପେନ ଚ ୱିଗ୍ଗହିତଂ ମାନସଂ ୱିକ୍ଖେପକିଲେସୁପ୍ପତ୍ତିୱିରହିତୋ ଚତୁତ୍ଥୋ କୁସଲୋ ମହାପଞ୍ଞୋ ୟୋଗାୱଚରୋ ମନ୍ଦପଞ୍ଞାଦୀନଂ ତିଣ୍ଣଂ ୟୋଗାୱଚରାନଂ ମାନସଂ ଏୱଞ୍ଚ ଏୱଞ୍ଚ ହୋତୀତି ନାନପ୍ପକାରତୋ ଜାନାତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧତୋ ଅତ୍ଥୱଣ୍ଣନା ୱେଦିତବ୍ବା। ସଙ୍ଖେପୋତି ଚେତ୍ଥ ୱିକ୍ଖେପସ୍ସ ଚେୱ କିଲେସାନଞ୍ଚ ଉପ୍ପତ୍ତିୱସେନ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଲୀନଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ୱିକ୍ଖେପୋତି ''ୱିକ୍ଖିପତି ନ କିଲିସ୍ସତୀ''ତି ଦ୍ୱୀସୁ ଠାନେସୁ ୱୁତ୍ତୱିକ୍ଖେପୱସେନ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଉଦ୍ଧତଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋତି।

ୟୁଗନନ୍ଧକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ସଚ୍ଚକଥା

ସଚ୍ଚକଥାୱଣ୍ଣନା

୮। ଇଦାନି ୟୁଗନନ୍ଧଗୁଣସ୍ସ ଅରିୟମଗ୍ଗସ୍ସ ୱସେନ ସଚ୍ଚଟ୍ଠଂ ସଚ୍ଚପଟିୱେଧୱିସେସଂ ସଚ୍ଚଲକ୍ଖଣାଦିୱିଧାନଞ୍ଚ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ କଥିତାୟ ସୁତ୍ତନ୍ତପୁବ୍ବଙ୍ଗମାୟ ସଚ୍ଚକଥାୟ ଅପୁବ୍ବତ୍ଥାନୁୱଣ୍ଣନା। ତତ୍ଥ ସୁତ୍ତନ୍ତେ ତାୱ ତଥାନୀତି ୟଥାସଭାୱୱସେନ ତଚ୍ଛାନି। ୟଥାସଭାୱଭୂତାନେୱ ହି ଧମ୍ମଜାତାନି ସଚ୍ଚଟ୍ଠେନ ସଚ୍ଚାନି। ସଚ୍ଚଟ୍ଠୋ ପଠମଞାଣନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନାୟଂ ୱୁତ୍ତୋ। ଅୱିତଥାନୀତି ୱୁତ୍ତସଭାୱେ ୱିପରିୟାୟୱିରହିତାନି। ନ ହି ସଚ୍ଚାନି ଅସଚ୍ଚାନି ନାମ ହୋନ୍ତି। ଅନଞ୍ଞଥାନୀତି ଅଞ୍ଞସଭାୱୱିରହିତାନି। ନ ହି ଅସଚ୍ଚାନି ସଚ୍ଚାନି ନାମ ହୋନ୍ତି। ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି, ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥମେତନ୍ତି ଭିକ୍ଖୱେ, ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ୟଂ ୱୁଚ୍ଚତି, ଏତଂ ୟଥାସଭାୱତ୍ତା ତଥଂ। ଦୁକ୍ଖମେୱ ହି ଦୁକ୍ଖଂ। ୱୁତ୍ତସଭାୱେ ୱିପରିୟାୟାଭାୱତୋ ଅୱିତଥଂ। ନ ହି ଦୁକ୍ଖଂ ଅଦୁକ୍ଖଂ ନାମ ହୋତି। ଅଞ୍ଞସଭାୱୱିରହିତତ୍ତା ଅନଞ୍ଞଥଂ। ନ ହି ଦୁକ୍ଖଂ ସମୁଦୟାଦିସଭାୱଂ ହୋତି। ସମୁଦୟାଦୀସୁପି ଏସେୱ ନୟୋ।

୧। ପଠମସୁତ୍ତନ୍ତନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

ତଥଟ୍ଠେନାତି ୟଥାସଭାୱଟ୍ଠେନ। ପୀଳନଟ୍ଠାଦୟୋ ଞାଣକଥାୟଂ ୱୁତ୍ତତ୍ଥାୟେୱ।

୯।ଏକପ୍ପଟିୱେଧାନୀତି ଏକେନ ମଗ୍ଗଞାଣେନ ପଟିୱେଧୋ, ଏକତୋ ୱା ପଟିୱେଧୋ ଏତେସନ୍ତି ଏକପ୍ପଟିୱେଧାନି। ଅନତ୍ତଟ୍ଠେନାତି ଚତୁନ୍ନମ୍ପି ସଚ୍ଚାନଂ ଅତ୍ତୱିରହିତତ୍ତା ଅନତ୍ତଟ୍ଠେନ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୫୬୭) – ପରମତ୍ଥତୋ ହି ସବ୍ବାନେୱ ସଚ୍ଚାନି ୱେଦକକାରକନିବ୍ବୁତଗମକାଭାୱତୋ ସୁଞ୍ଞାନୀତି ୱେଦିତବ୍ବାନି। ତେନେତଂ ୱୁଚ୍ଚତି –

''ଦୁକ୍ଖମେୱ ହି, ନ କୋଚି ଦୁକ୍ଖିତୋ, କାରକୋ ନ, କିରିୟାୱ ୱିଜ୍ଜତି;

ଅତ୍ଥି ନିବ୍ବୁତି, ନ ନିବ୍ବୁତୋ ପୁମା, ମଗ୍ଗମତ୍ଥି, ଗମକୋ ନ ୱିଜ୍ଜତୀ''ତି। (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୫୬୭);

ଅଥ ୱା –

‘‘ଧୁୱସୁଭସୁଖତ୍ତସୁଞ୍ଞଂ, ପୁରିମଦ୍ୱଯମତ୍ତସୁଞ୍ଞମମତପଦଂ;

ଧୁୱସୁଖଅତ୍ତୱିରହିତୋ, ମଗ୍ଗୋ ଇତି ସୁଞ୍ଞତା ତେସୂ’’ତି। (ୱିସୁଦ୍ଧି॰ ୨।୫୬୭);

ସଚ୍ଚଟ୍ଠେନାତି ଅୱିସଂୱାଦକଟ୍ଠେନ। ପଟିୱେଧଟ୍ଠେନାତି ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ପଟିୱିଜ୍ଝିତବ୍ବଟ୍ଠେନ। ଏକସଙ୍ଗହିତାନୀତି ତଥଟ୍ଠାଦିନା ଏକେକେନେୱ ଅତ୍ଥେନ ସଙ୍ଗହିତାନି, ଏକଗଣନଂ ଗତାନୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଂ ଏକସଙ୍ଗହିତଂ, ତଂ ଏକତ୍ତନ୍ତି ଯସ୍ମା ଏକେନ ସଙ୍ଗହିତଂ, ତସ୍ମା ଏକତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସଚ୍ଚାନଂ ବହୁତ୍ତେପି ଏକତ୍ତମପେକ୍ଖିତ୍ୱା ଏକୱଚନଂ କତଂ। ଏକତ୍ତଂ ଏକେନ ଞାଣେନ ପଟିୱିଜ୍ଝତୀତି ପୁବ୍ବଭାଗେ ଚତୁନ୍ନଂ ସଚ୍ଚାନଂ ନାନତ୍ତେକତ୍ତଂ ସ୍ୱାୱହିତଂ ୱୱତ୍ଥପେତ୍ୱା ଠିତୋ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଏକେନ ମଗ୍ଗଞାଣେନ ତଥଟ୍ଠାଦିତଂତଂଏକତ୍ତଂ ପଟିୱିଜ୍ଝତି। କଥଂ? ନିରୋଧସଚ୍ଚସ୍ସ ତଥଟ୍ଠାଦିକେ ଏକତ୍ତେ ପଟିୱିଦ୍ଧେ ସେସସଚ୍ଚାନମ୍ପି ତଥଟ୍ଠାଦିକଂ ଏକତ୍ତଂ ପଟିୱିଦ୍ଧମେୱ ହୋତି। ଯଥା ପୁବ୍ବଭାଗେ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଖନ୍ଧାନଂ ନାନତ୍ତେକତ୍ତଂ ସ୍ୱାୱହିତଂ ୱୱତ୍ଥପେତ୍ୱା ଠିତସ୍ସ ମଗ୍ଗୱୁଟ୍ଠାନକାଲେ ଅନିଚ୍ଚତୋ ୱା ଦୁକ୍ଖତୋ ୱା ଅନତ୍ତତୋ ୱା ୱୁଟ୍ଠହନ୍ତସ୍ସ ଏକସ୍ମିମ୍ପି ଖନ୍ଧେ ଅନିଚ୍ଚାଦିତୋ ଦିଟ୍ଠେ ସେସଖନ୍ଧାପି ଅନିଚ୍ଚାଦିତୋ ଦିଟ୍ଠାୱ ହୋନ୍ତି, ଏୱମିଦନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଦୁକ୍ଖଟ୍ଠୋ ତଥଟ୍ଠୋତି ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚସ୍ସ ପୀଳନଟ୍ଠାଦିକୋ ଚତୁବ୍ବିଧୋ ଅତ୍ଥୋ ସଭାୱଟ୍ଠେନ ତଥଟ୍ଠୋ। ସେସସଚ୍ଚେସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। ସୋଯେୱ ଚତୁବ୍ବିଧୋ ଅତ୍ଥୋ ଅତ୍ତାଭାୱତୋ ଅନତ୍ତଟ୍ଠୋ। ୱୁତ୍ତସଭାୱେ ଅୱିସଂୱାଦକତୋ ସଚ୍ଚଟ୍ଠୋ। ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ପଟିୱିଜ୍ଝିତବ୍ବତୋ ପଟିୱେଧଟ୍ଠୋ ୱୁତ୍ତୋତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

୧୦।ଯଂ ଅନିଚ୍ଚନ୍ତିଆଦି ସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ କତ୍ୱା ଦସ୍ସିତଂ। ତତ୍ଥ ଯଂ ଅନିଚ୍ଚଂ, ତଂ ଦୁକ୍ଖଂ। ଯଂ ଦୁକ୍ଖଂ, ତଂ ଅନିଚ୍ଚନ୍ତି ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯମଗ୍ଗା ଗହିତା। ତାନି ହି ତୀଣି ସଚ୍ଚାନି ଅନିଚ୍ଚାନି ଚେୱ ଅନିଚ୍ଚତ୍ତା ଦୁକ୍ଖାନି ଚ। ଯଂ ଅନିଚ୍ଚଞ୍ଚ ଦୁକ୍ଖଞ୍ଚ, ତଂ ଅନତ୍ତାତି ତାନିଯେୱ ତୀଣି ଗହିତାନି। ଯଂ ଅନିଚ୍ଚଞ୍ଚ ଦୁକ୍ଖଞ୍ଚ ଅନତ୍ତା ଚାତି ତେହି ତୀହି ସହ ନିରୋଧସଚ୍ଚଞ୍ଚ ସଙ୍ଗହିତଂ। ଚତ୍ତାରିପି ହି ଅନତ୍ତାଯେୱ। ତଂ ତଥନ୍ତି ତଂ ସଚ୍ଚଚତୁକ୍କଂ ସଭାୱଭୂତଂ। ତଂ ସଚ୍ଚନ୍ତି ତଦେୱ ସଚ୍ଚଚତୁକ୍କଂ ଯଥାସଭାୱେ ଅୱିସଂୱାଦକଂ। ନୱହାକାରେହୀତିଆଦୀସୁ ‘‘ସବ୍ବଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ଯ’’ନ୍ତି (ପଟି॰ ମ॰ ୧।୩; ସଂ॰ ନି॰ ୪।୪୬) ୱଚନତୋ ଅଭିଞ୍ଞଟ୍ଠେନ, ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ପରିଞ୍ଞଟ୍ଠେ, ସମୁଦଯସ୍ସ ପହାନଟ୍ଠେ, ମଗ୍ଗସ୍ସ ଭାୱନଟ୍ଠେ, ନିରୋଧସ୍ସ ସଚ୍ଛିକିରିଯଟ୍ଠେ ଆୱେଣିକେପି ଇଧ ଚତୂସୁପି ସଚ୍ଚେସୁ ଞାତପରିଞ୍ଞାସବ୍ଭାୱତୋ ପରିଞ୍ଞଟ୍ଠେନ, ଚତୁସଚ୍ଚଦସ୍ସନେନ ପହାନସବ୍ଭାୱତୋ ପହାନଟ୍ଠେନ, ଚତୁସଚ୍ଚଭାୱନାସବ୍ଭାୱତୋ ଭାୱନଟ୍ଠେନ, ଚତୁନ୍ନଂ ସଚ୍ଚାନଂ ସଚ୍ଛିକିରିଯସବ୍ଭାୱତୋ ସଚ୍ଛିକିରିଯଟ୍ଠେନାତି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ନୱହାକାରେହି ତଥଟ୍ଠେନାତିଆଦୀସୁ ପଠମଂ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଯୋଜନା କାତବ୍ବା।

୧୧।ଦ୍ୱାଦସହି ଆକାରେହୀତିଆଦୀସୁ ତଥଟ୍ଠାଦଯୋ ଞାଣକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତା। ଏତେସଂ ନିଦ୍ଦେସେପି ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଯୋଜନା ୱେଦିତବ୍ବା।

୧୨।ସଚ୍ଚାନଂ କତି ଲକ୍ଖଣାନୀତିଆଦୀସୁ ଉପରି ୱତ୍ତବ୍ବାନି ଛ ଲକ୍ଖଣାନି ସଙ୍ଖତାସଙ୍ଖତୱସେନ ଦ୍ୱିଧା ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ଦ୍ୱେ ଲକ୍ଖଣାନୀତି ଆହ। ତତ୍ଥ ସଙ୍ଖତଲକ୍ଖଣଞ୍ଚ ଅସଙ୍ଖତଲକ୍ଖଣଞ୍ଚାତି ‘‘ତୀଣିମାନି, ଭିକ୍ଖୱେ, ସଙ୍ଖତସ୍ସ ସଙ୍ଖତଲକ୍ଖଣାନି ଉପ୍ପାଦୋ ପଞ୍ଞାଯତି, ୱଯୋ ପଞ୍ଞାଯତି, ଠିତସ୍ସ ଅଞ୍ଞଥତ୍ତଂ ପଞ୍ଞାଯତି। ତୀଣିମାନି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅସଙ୍ଖତସ୍ସ ଅସଙ୍ଖତଲକ୍ଖଣାନି ନ ଉପ୍ପାଦୋ ପଞ୍ଞାଯତି, ନ ୱଯୋ ପଞ୍ଞାଯତି, ନ ଠିତସ୍ସ ଅଞ୍ଞଥତ୍ତଂ ପଞ୍ଞାଯତୀ’’ତି (ଅ॰ ନି॰ ୩।୪୭-୪୮) ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ ସଙ୍ଖତସ୍ସ ସଙ୍ଖତମିତି ଲକ୍ଖଣଞ୍ଚ ଅସଙ୍ଖତସ୍ସ ଅସଙ୍ଖତମିତି ଲକ୍ଖଣଞ୍ଚ। ସଙ୍ଖତଂ ପନ ନ ଲକ୍ଖଣଂ, ଲକ୍ଖଣଂ ନ ସଙ୍ଖତଂ। ନ ଚ ସଙ୍ଖତଂ ୱିନା ଲକ୍ଖଣଂ ପଞ୍ଞାପେତୁଂ ସକ୍କା, ନପି ଲକ୍ଖଣଂ ୱିନା ସଙ୍ଖତଂ। ଲକ୍ଖଣେନ ପନ ସଙ୍ଖତଂ ପାକଟଂ ହୋତି।

ପୁନ ତଦେୱ ଲକ୍ଖଣଦ୍ୱଯଂ ୱିତ୍ଥାରତୋ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଛ ଲକ୍ଖଣାନୀତି ଆହ। ସଙ୍ଖତାନଂ ସଚ୍ଚାନନ୍ତି ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯମଗ୍ଗସଚ୍ଚାନଂ। ତାନି ହି ପଚ୍ଚଯେହି ସଙ୍ଗମ୍ମ କତତ୍ତା ସଙ୍ଖତାନି। ଉପ୍ପାଦୋତି ଜାତି। ପଞ୍ଞାଯତୀତି ଜାନୀଯତି। ୱଯୋତି ଭଙ୍ଗୋ। ଠିତାନଂ ଅଞ୍ଞଥତ୍ତନ୍ତି ଠିତିପ୍ପତ୍ତାନଂ ଅଞ୍ଞଥାଭାୱୋ ଜରା। ତିଣ୍ଣଂ ସଙ୍ଖତସଚ୍ଚାନଂ ନିପ୍ଫନ୍ନତ୍ତା ଉପ୍ପାଦୱଯଞ୍ଞଥତ୍ତଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତେସଂଯେୱ ପନ ଉପ୍ପାଦସ୍ସ, ଜରାଯ ଭଙ୍ଗସ୍ସ ଚ ଅନିପ୍ଫନ୍ନତ୍ତା ଉପ୍ପାଦୱଯଞ୍ଞଥତ୍ତଂ ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ସଙ୍ଖତନିସ୍ସିତତ୍ତା ଉପ୍ପାଦୱଯଞ୍ଞଥତ୍ତଂ ନ ପଞ୍ଞାଯତୀତି ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ସଙ୍ଖତୱିକାରତ୍ତା ପନ ସଙ୍ଖତନ୍ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯାନଂ ଉପ୍ପାଦଜରାଭଙ୍ଗା ସଚ୍ଚପରିଯାପନ୍ନା, ମଗ୍ଗସଚ୍ଚସ୍ସ ଉପ୍ପାଦଜରାଭଙ୍ଗା ନ ସଚ୍ଚପରିଯାପନ୍ନାତି ୱଦନ୍ତି। ତତ୍ଥ ‘‘ସଙ୍ଖତାନଂ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ସଙ୍ଖତାପି ଉପ୍ପାଦଲକ୍ଖଣମ୍ପି କାଲସଙ୍ଖାତୋ ତସ୍ସ ଖଣୋପି ପଞ୍ଞାଯତି, ଉପ୍ପାଦେ ୱୀତିୱତ୍ତେ ସଙ୍ଖତାପି ଜରାଲକ୍ଖଣମ୍ପି କାଲସଙ୍ଖାତୋ ତସ୍ସ ଖଣୋପି ପଞ୍ଞାଯତି, ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ସଙ୍ଖତାପି ଜରାପି ଭଙ୍ଗଲକ୍ଖଣମ୍ପି କାଲସଙ୍ଖାତୋ ତସ୍ସ ଖଣୋପି ପଞ୍ଞାଯତୀ’’ତି ଖନ୍ଧକୱଗ୍ଗଟ୍ଠକଥାଯଂ (ସଂ॰ ନି॰ ଅଟ୍ଠ॰ ୨।୩।୩୭-୩୮) ୱୁତ୍ତଂ। ଅସଙ୍ଖତସ୍ସ ସଚ୍ଚସ୍ସାତି ନିରୋଧସଚ୍ଚସ୍ସ। ତଞ୍ହି ପଚ୍ଚଯେହି ସମାଗମ୍ମ ଅକତତ୍ତା ସଯମେୱ ନିପ୍ଫନ୍ନନ୍ତି ଅସଙ୍ଖତଂ। ଠିତସ୍ସାତି ନିଚ୍ଚତ୍ତା ଠିତସ୍ସ, ନ ଠାନପ୍ପତ୍ତତ୍ତା। ପୁନ ତଦେୱ ଲକ୍ଖଣଦ୍ୱଯଂ ୱିତ୍ଥାରତୋ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଦ୍ୱାଦସ ଲକ୍ଖଣାନୀତି ଆହ।

ଚତୁନ୍ନଂସଚ୍ଚାନଂ କତି କୁସଲାତିଆଦୀସୁ ଅବ୍ଯାକତନ୍ତି ୱିପାକାବ୍ଯାକତଂ କିରିଯାବ୍ଯାକତଂ ରୂପାବ୍ଯାକତଂ ନିବ୍ବାନାବ୍ଯାକତନ୍ତି ଚତୂସୁ ଅବ୍ଯାକତେସୁ ନିବ୍ବାନାବ୍ଯାକତଂ। ଚତ୍ତାରିପି ହି କୁସଲାକୁସଲଲକ୍ଖଣେନ ନ ବ୍ଯାକତତ୍ତା ଅବ୍ଯାକତାନି। ସିଯା କୁସଲନ୍ତି କାମାୱଚରରୂପାୱଚରାରୂପାୱଚରକୁସଲାନଂ ୱସେନ କୁସଲମ୍ପି ଭୱେଯ୍ଯ। ସିଯା ଅକୁସଲନ୍ତି ତଣ୍ହଂ ଠପେତ୍ୱା ସେସାକୁସଲୱସେନ। ସିଯା ଅବ୍ଯାକତନ୍ତି କାମାୱଚରରୂପାୱଚରାରୂପାୱଚରୱିପାକକିରିଯାନଂ ରୂପାନଞ୍ଚ ୱସେନ। ସିଯା ତୀଣି ସଚ୍ଚାନୀତିଆଦୀସୁ ସଙ୍ଗହିତାନୀତି ଗଣିତାନି। ୱତ୍ଥୁୱସେନାତି ଅକୁସଲକୁସଲାବ୍ଯାକତଦୁକ୍ଖସମୁଦଯନିରୋଧମଗ୍ଗସଙ୍ଖାତୱତ୍ଥୁୱସେନ। ଯଂ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ ଅକୁସଲନ୍ତି ଠପେତ୍ୱା ତଣ୍ହଂ ଅୱସେସଂ ଅକୁସଲଂ। ଅକୁସଲଟ୍ଠେନ ଦ୍ୱେ ସଚ୍ଚାନି ଏକସଚ୍ଚେନ ସଙ୍ଗହିତାନୀତି ଇମାନି ଦ୍ୱେ ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯସଚ୍ଚାନି ଅକୁସଲଟ୍ଠେନ ଏକସଚ୍ଚେନ ସଙ୍ଗହିତାନି, ଅକୁସଲସଚ୍ଚଂ ନାମ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏକସଚ୍ଚଂ ଦ୍ୱୀହି ସଚ୍ଚେହି ସଙ୍ଗହିତନ୍ତି ଏକଂ ଅକୁସଲସଚ୍ଚଂ ଦ୍ୱୀହି ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯସଚ୍ଚେହି ସଙ୍ଗହିତଂ। ଯଂ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ କୁସଲନ୍ତି ତେଭୂମକଂ କୁସଲଂ। ଇମାନି ଦ୍ୱେ ଦୁକ୍ଖମଗ୍ଗସଚ୍ଚାନି କୁସଲଟ୍ଠେନ ଏକସଚ୍ଚେନ ସଙ୍ଗହିତାନି, କୁସଲସଚ୍ଚଂ ନାମ ହୋତି। ଏକଂ କୁସଲସଚ୍ଚଂ ଦ୍ୱୀହି ଦୁକ୍ଖମଗ୍ଗସଚ୍ଚେହି ସଙ୍ଗହିତଂ। ଯଂ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ ଅବ୍ଯାକତନ୍ତି ତେଭୂମକୱିପାକକିରିଯା ରୂପଞ୍ଚ। ଇମାନି ଦ୍ୱେ ଦୁକ୍ଖନିରୋଧସଚ୍ଚାନି ଅବ୍ଯାକତଟ୍ଠେନ ଏକସଚ୍ଚେନ ସଙ୍ଗହିତାନି, ଏକଂ ଅବ୍ଯାକତସଚ୍ଚଂ ନାମ ହୋତି। ଏକଂ ଅବ୍ଯାକତସଚ୍ଚଂ ଦ୍ୱୀହି ଦୁକ୍ଖନିରୋଧସଚ୍ଚେହି ସଙ୍ଗହିତଂ। ତୀଣି ସଚ୍ଚାନି ଏକସଚ୍ଚେନ ସଙ୍ଗହିତାନୀତି ସମୁଦଯମଗ୍ଗନିରୋଧସଚ୍ଚାନି ଏକେନ ଅକୁସଲକୁସଲାବ୍ଯାକତଭୂତେନ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚେନ ସଙ୍ଗହିତାନି। ଏକଂ ସଚ୍ଚଂ ତୀହି ସଚ୍ଚେହି ସଙ୍ଗହିତନ୍ତି ଏକଂ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ ୱିସୁଂ ଅକୁସଲକୁସଲଅବ୍ଯାକତଭୂତେହି ସମୁଦଯମଗ୍ଗନିରୋଧସଚ୍ଚେହି ସଙ୍ଗହିତଂ। କେଚି ପନ ''ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯସଚ୍ଚାନି ଅକୁସଲଟ୍ଠେନ ସମୁଦଯସଚ୍ଚେନ ସଙ୍ଗହିତାନି, ଦୁକ୍ଖମଗ୍ଗସଚ୍ଚାନି କୁସଲଟ୍ଠେନ ମଗ୍ଗସଚ୍ଚେନ ସଙ୍ଗହିତାନି, ନ ଦସ୍ସନଟ୍ଠେନ। ଦୁକ୍ଖନିରୋଧସଚ୍ଚାନି ଅବ୍ଯାକତଟ୍ଠେନ ନିରୋଧସଚ୍ଚେନ ସଙ୍ଗହିତାନି, ନ ଅସଙ୍ଖତଟ୍ଠେନା''ତି ୱଣ୍ଣଯନ୍ତି।

୨। ଦୁତିଯସୁତ୍ତନ୍ତପାଠଈୱଣ୍ଣନା

୧୩। ପୁନ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ସୁତ୍ତନ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ଥୱସେନ ସଚ୍ଚପ୍ପଟିୱେଧଂ ନିଦ୍ଦିସିତୁକାମୋ ପୁବ୍ବେ ମେ, ଭିକ୍ଖୱେତିଆଦିକଂ ସୁତ୍ତନ୍ତଂ ଆହରିତ୍ୱା ଦସ୍ସେସି। ତତ୍ଥ ପୁବ୍ବେ ମେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସମ୍ବୋଧାତି ଭିକ୍ଖୱେ, ମମ ସମ୍ବୋଧିତୋ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣତୋ ପୁବ୍ବେ। ଅନଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସାତି ସବ୍ବଧମ୍ମେ ଅପ୍ପଟିୱିଦ୍ଧସ୍ସ। ବୋଧିସତ୍ତସ୍ସେୱ ସତୋତି ବୋଧିସତ୍ତଭୂତସ୍ସେୱ। ଏତଦହୋସୀତି ବୋଧିପଲ୍ଲଙ୍କେ ନିସିନ୍ନସ୍ସ ଏତଂ ପରିୱିତକ୍କିତଂ ଅହୋସି। ଅସ୍ସାଦୋତି ଅସ୍ସାଦୀଯତୀତି ଅସ୍ସାଦୋ। ଆଦୀନୱୋତି ଦୋସୋ । ନିସ୍ସରଣନ୍ତି ଅପଗମନଂ। ସୁଖନ୍ତି ସୁଖଯତୀତି ସୁଖଂ, ଯସ୍ସୁପ୍ପଜ୍ଜତି, ତଂ ସୁଖିତଂ କରୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସୋମନସ୍ସନ୍ତି ପୀତିସୋମନସ୍ସଯୋଗତୋ ସୋଭନଂ ମନୋ ଅସ୍ସାତି ସୁମନୋ, ସୁମନସ୍ସ ଭାୱୋ ସୋମନସ୍ସଂ , ସୁଖମେୱ ପୀତିଯୋଗତୋ ୱିସେସିତଂ। ଅନିଚ୍ଚନ୍ତି ଅଦ୍ଧୁୱଂ। ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ଦୁକ୍ଖୱତ୍ଥୁତ୍ତା ସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖତ୍ତା ଚ ଦୁକ୍ଖଂ। ୱିପରିଣାମଧମ୍ମନ୍ତି ଅୱସୀ ହୁତ୍ୱା ଜରାଭଙ୍ଗୱସେନ ପରିୱତ୍ତନପକତିକଂ। ଏତେନ ଅନତ୍ତଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତି। ଛନ୍ଦରାଗୱିନଯୋତି ଛନ୍ଦସଙ୍ଖାତସ୍ସ ରାଗସ୍ସ ସଂୱରଣଂ, ନ ୱଣ୍ଣରାଗସ୍ସ। ଛନ୍ଦରାଗପ୍ପହାନନ୍ତି ତସ୍ସେୱ ଛନ୍ଦରାଗସ୍ସ ପଜହନଂ।

ଯାୱକୀୱଞ୍ଚାତିଆଦୀସୁ ଯାୱ ଇମେସଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧାନଂ…ପେ… ଯଥାଭୂତଂ ନାବ୍ଭଞ୍ଞାସିଂ ନ ଅଧିକେନ ଞାଣେନ ପଟିୱିଜ୍ଝିଂ, ତାୱ ଅନୁତ୍ତରଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଂ ଅନୁତ୍ତରଂ ସବ୍ବଞ୍ଞୁଭାୱଂ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ଅଭିସମେତାୱୀ ଅରହନ୍ତି ନେୱାହଂ ପଚ୍ଚଞ୍ଞାସିଂ ନେୱ ପଟିଞ୍ଞଂ ଅକାସିନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧତୋ ଅତ୍ଥୋ। କୀୱଞ୍ଚାତି ନିପାତମତ୍ତଂ। ଯତୋତି ଯସ୍ମା, ଯଦା ୱା। ଅଥାତି ଅନନ୍ତରଂ। ଞାଣଞ୍ଚ ପନ ମେ ଦସ୍ସନଂ ଉଦପାଦୀତି ଦସ୍ସନକିଚ୍ଚକରଣେନ ଦସ୍ସନସଙ୍ଖାତଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞାଣଞ୍ଚ ମେ ଉପ୍ପଜ୍ଜି। ଅକୁପ୍ପାତି କୋପେତୁଂ ଚାଲେତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ଯା। ୱିମୁତ୍ତୀତି ଅରହତ୍ତଫଲୱିମୁତ୍ତି। ଏତାଯ ଏୱ ଫଲପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାଯ ମଗ୍ଗନିବ୍ବାନପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାପି ୱୁତ୍ତାୱ ହୋନ୍ତି। ଅଯମନ୍ତିମା ଜାତୀତି ଅଯଂ ପଚ୍ଛିମା ଖନ୍ଧପ୍ପୱତ୍ତି। ନତ୍ଥିଦାନି ପୁନବ୍ଭୱୋତି ଇଦାନି ପୁନ ଉପ୍ପତ୍ତି ନତ୍ଥି। ଏତେନ ପହୀନକିଲେସପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା ୱୁତ୍ତା। ଅରହତୋ ହି ଅୱସିଟ୍ଠକିଲେସପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା ନ ହୋତି।

୩। ଦୁତିଯସୁତ୍ତନ୍ତନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୪। ସଚ୍ଚପ୍ପଟିୱେଧଞାଣଯୋଜନକ୍କମେ ଚ ଅଯଂ ରୂପସ୍ସ ଅସ୍ସାଦୋତି ପହାନପ୍ପଟିୱେଧୋତି ପୁବ୍ବଭାଗେ ''ଅଯଂ ତଣ୍ହାସମ୍ପଯୁତ୍ତୋ ରୂପସ୍ସ ଅସ୍ସାଦୋ''ତି ଞତ୍ୱା ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ସମୁଦଯପ୍ପହାନସଙ୍ଖାତୋ ସମୁଦଯସଚ୍ଚପ୍ପଟିୱେଧୋ। ସମୁଦଯସଚ୍ଚନ୍ତି ସମୁଦଯସଚ୍ଚପ୍ପଟିୱେଧଞାଣଂ। ଅରିଯସଚ୍ଚାରମ୍ମଣଞାଣମ୍ପି ହି ''ଯେ କେଚି କୁସଲା ଧମ୍ମା, ସବ୍ବେ ତେ ଚତୂସୁ ଅରିଯସଚ୍ଚେସୁ ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀ''ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧।୩୦୦) ୱିଯ ''ସଚ୍ଚ''ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଅଯଂ ରୂପସ୍ସ ଆଦୀନୱୋତି ପରିଞ୍ଞାପଟିୱେଧୋତି ପୁବ୍ବଭାଗେ ''ଅଯଂ ରୂପସ୍ସ ଆଦୀନୱୋ''ତି ଞତ୍ୱା ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଦୁକ୍ଖପରିଞ୍ଞାସଙ୍ଖାତୋ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚପ୍ପଟିୱେଧୋ। ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚନ୍ତି ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚପ୍ପଟିୱେଧଞାଣଂ। ଇଦଂ ରୂପସ୍ସ ନିସ୍ସରଣନ୍ତି ସଚ୍ଛିକିରିଯାପଟିୱେଧୋତି ପୁବ୍ବଭାଗେ ''ଇଦଂ ରୂପସ୍ସ ନିସ୍ସରଣ''ନ୍ତି ଞତ୍ୱା ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ନିରୋଧସଚ୍ଛିକିରିଯାସଙ୍ଖାତୋ ନିରୋଧସଚ୍ଚପ୍ପଟିୱେଧୋ। ନିରୋଧସଚ୍ଚନ୍ତି ନିରୋଧସଚ୍ଚାରମ୍ମଣଂ

ନିରୋଧସଚ୍ଚପ୍ପଟିଵେଧଞାଣଂ । ଯା ଇମେସୁ ଚୀସୁ ଠାନେସୂତି ଇମେସୁ ଯଥାଵୁତ୍ତେସୁ ତୀସୁ ସମୁଦଯଦୁକ୍ଖନିରୋଧେସୁ ପଟିଵେଧଵସେନ ପଵତ୍ତା ଯା ଦିଟ୍ଠି ଯୋ ସଙ୍କପ୍ପୋତି ଯୋଜନା। ଭାଵନାପଟିଵେଧୋତି ଅଯଂ ମଗ୍ଗଭାଵନାସଙ୍ଖାତୋ ମଗ୍ଗସଚ୍ଚପ୍ପଟିଵେଧୋ। ମଗ୍ଗସଚ୍ଚନ୍ତି ମଗ୍ଗସଚ୍ଚପ୍ପଟିଵେଧଞାଣଂ।

୧୫। ପୁନ ଅପରେନ ପରିଯାଯେନ ସଚ୍ଚାନି ଚ ସଚ୍ଚପ୍ପଟିଵେଧଞ୍ଚ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ସଚ୍ଚନ୍ତି କତିହାକାରେହି ସଚ୍ଚନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଯସ୍ମା ସବ୍ବେପି ସବ୍ବଞ୍ଞୁବୋଧିସତ୍ତା ବୋଧିପଲ୍ଲଙ୍କେ ନିସିନ୍ନା ଜରାମରଣାଦିକସ୍ସ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚସ୍ସ ଜାତିଆଦିକଂ ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ ''କିଂ ନୁ ଖୋ''ତି ଏସନ୍ତି, ତଥା ଏସନ୍ତା ଚ ଜରାମରଣାଦିକସ୍ସ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚସ୍ସ ଜାତିଆଦିକଂ ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ ''ପଚ୍ଚଯୋ''ତି ଵଵତ୍ଥପେନ୍ତୋ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତି, ତସ୍ମା ସା ଚ ଏସନା ସୋ ଚ ପରିଗ୍ଗହୋ ସଚ୍ଚାନଂ ଏସନତ୍ତା ପରିଗ୍ଗହତ୍ତା ଚ ''ସଚ୍ଚ''ନ୍ତି କତ୍ୱା ଏସନଟ୍ଠେନ ପରିଗ୍ଗହଟ୍ଠେନାତି ଵୁତ୍ତଂ। ଅଯଞ୍ଚ ଵିଧି ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧାନମ୍ପି ପଚ୍ଚଯପରିଗ୍ଗହେ ଲବ୍ଭତିଯେଵ, ସାଵକାନଂ ପନ ଅନୁସ୍ସଵଵସେନ ପଚ୍ଚଯପରିଗ୍ଗହେ ଲବ୍ଭତି। ପଟିଵେଧଟ୍ଠେନାତି ପୁବ୍ବଭାଗେ ତଥା ଏସିତାନଂ ପରିଗ୍ଗହିତାନଞ୍ଚ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଏକପଟିଵେଧଟ୍ଠେନ।

କିଂନିଦାନନ୍ତିଆଦୀସୁ ନିଦାନାଦୀନି ସବ୍ବାନି କାରଣଵେଵଚନାନି। କାରଣଞ୍ହି ଯସ୍ମା ଫଲଂ ନିଦେତି ''ହନ୍ଦ ନଂ ଗଣ୍ହଥା''ତି ଅପ୍ପେତି ଵିଯ, ତସ୍ମା ''ନିଦାନ''ନ୍ତି ଵୁଚ୍ଚତି। ଯସ୍ମା ଫଲଂ ତତୋ ସମୁଦେତି, ଜାଯତି, ପଭଵତି; ତସ୍ମା ସମୁଦଯୋ, ଜାତି, ପଭଵୋତି ଵୁଚ୍ଚତି। ଅଯଂ ପନେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ – କିଂ ନିଦାନଂ ଏତସ୍ସାତି କିଂନିଦାନଂ। କୋ ସମୁଦଯୋ ଏତସ୍ସାତି କିଂସମୁଦଯଂ। କା ଜାତି ଏତସ୍ସାତି କିଂଜାତିକଂ। କୋ ପଭଵୋ ଏତସ୍ସାତି କିଂପଭଵଂ। ଯସ୍ମା ପନ ତସ୍ସ ଜାତି ଯଥାଵୁତ୍ତେନ ଅତ୍ଥେନ ନିଦାନଞ୍ଚେଵ ସମୁଦଯୋ ଚ ଜାତି ଚ ପଭଵୋ ଚ, ତସ୍ମା ଜାତିନିଦାନନ୍ତିଆଦିମାହ। ଜରାମରଣନ୍ତି ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ। ଜରାମରଣସମୁଦଯନ୍ତି ତସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଂ ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ। ଜରାମରଣନିରୋଧନ୍ତି ନିରୋଧସଚ୍ଚଂ। ଜରାମରଣନିରୋଧଗାମିନିଂ ପଟିପଦନ୍ତି ମଗ୍ଗସଚ୍ଚଂ। ଇମିନାଵ ନଯେନ ସବ୍ବପଦେସୁ ଅତ୍ଥୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ।

୧୬।ନିରୋଧପ୍ପଜାନନାତି ଆରମ୍ମଣକରଣେନ ନିରୋଧସ୍ସ ପଜାନନା। ଜାତି ସିଯା ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ, ସିଯା ସମୁଦଯସଚ୍ଚନ୍ତି ଭଵପଚ୍ଚଯା ପଞ୍ଞାଯନଟ୍ଠେନ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ , ଜରାମରଣସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଟ୍ଠେନ ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ। ଏସ ନଯୋ ସେସେସୁପି। ଅଵିଜ୍ଜା ସିଯା ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚନ୍ତି ପନ ଆସଵସମୁଦଯା ଅଵିଜ୍ଜାସମୁଦଯଟ୍ଠେନାତି।

ସଚ୍ଚକଥାଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗକଥା

ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗକଥାଵଣ୍ଣନା

୧୭। ଇଦାନି ସଚ୍ଚପ୍ପଟିଵେଧସିଦ୍ଧଂ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଵିସେସଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ କଥିତାଯ ସୁତ୍ତନ୍ତପୁବ୍ବଙ୍ଗମାଯ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗକଥାଯ ଅପୁବ୍ବତ୍ଥାନୁଵଣ୍ଣନା। ତତ୍ଥ ସୁତ୍ତନ୍ତେ ତାଵ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାତି ବୋଧିଯା, ବୋଧିସ୍ସ ଵା ଅଙ୍ଗାତି ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା। କିଂ ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି (ସଂ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୩।୫।୧୮୨) – ଯା ହି ଅଯଂ ଧମ୍ମସାମଗ୍ଗୀ, ଯାଯ ଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାଯ ଲୀନୁଦ୍ଧଚ୍ଚପତିଟ୍ଠାନାଯୂହନକାମସୁଖତ୍ତକିଲମଥାନୁଯୋଗୌଚ୍ଛେଦସସ୍ସତାଭିନିଵେସାଦୀନଂ ଅନେକେସଂ ଉପଦ୍ଦଵାନଂ ପଟିପକ୍ଖଭୂତାଯ ସତିଧମ୍ମଵିଚଯଵୀରିଯପୀତିପସ୍ସଦ୍ଧିସମାଧିଉପେକ୍ଖାସଙ୍ଖାତାଯ ଧମ୍ମସାମଗ୍ଗିଯା ଅରିଯସାଵକୋ ବୁଜ୍ଝତୀତି କତ୍ୱା ବୋଧୀତି ଵୁଚ୍ଚତି, ବୁଜ୍ଝତୀତି କିଲେସସନ୍ତାନନିଦ୍ଦାଯ ଵୁଟ୍ଠହତି, ଚତ୍ତାରି ଵା ଅରିଯସଚ୍ଚାନି ପଟିଵିଜ୍ଝତି, ନିବ୍ବାନମେଵ ଵା ସଚ୍ଛିକରୋତୀତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଯଥାହ – ''ସତ୍ତ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗେ ଭାଵେତ୍ୱା ଅନୁତ୍ତରଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଂ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ''ତି (ସଂ। ନି। ୫।୩୭୮; ଦୀ। ନି। ୩।୧୪୩)। ତସ୍ସା ଧମ୍ମସାମଗ୍ଗୀସଙ୍ଖାତାଯ ବୋଧିଯା ଅଙ୍ଗାତି ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା ଝାନଙ୍ଗମଗ୍ଗଙ୍ଗାଦଯୋ ଵିଯ। ଯୋପେସ ଯଥାଵୁତ୍ତପ୍ପକାରାଯ ଏତାଯ ଧମ୍ମସାମଗ୍ଗିଯା ବୁଜ୍ଝତୀତି କତ୍ୱା ଅରିଯସାଵକୋ ବୋଧୀତି ଵୁଚ୍ଚତି, ତସ୍ସ ବୋଧିସ୍ସ ଅଙ୍ଗାତିପି ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା ସେନଙ୍ଗରଥଙ୍ଗାଦଯୋ ଵିଯ। ତେନାହୁ ଅଟ୍ଠକଥାଚରିଯା ''ବୁଜ୍ଝନକସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଅଙ୍ଗାତି ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା''ତି। ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାଦୀନଂ ଅତ୍ଥୋ ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟନିଦ୍ଦେସେ ଵୁତ୍ତୋ।

ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଢନିଦ୍ଦେସେ ବୋଧାଯ ସଂଵତ୍ତନ୍ତୀତି ବୁଜ୍ଝନତ୍ଥାଯ ସଂଵତ୍ତନ୍ତି। କସ୍ସ ବୁଜ୍ଝନତ୍ଥାଯ? ମଗ୍ଗଫଲେହି ନିବ୍ବାନସ୍ସ ପଚ୍ଚଵେକ୍ଖଣାଯ କତକିଚ୍ଚସ୍ସ ବୁଜ୍ଝନତ୍ଥାଯ, ମଗ୍ଗେନ ଵା କିଲେସନିଦ୍ଦାତୋ ପବୁଜ୍ଝନତ୍ଥାଯ ଫଲେନ ପବୁଦ୍ଧଭାଵତ୍ଥାଯାପୀତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ବଲଵଵିପସ୍ସନାଯପି ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା ବୋଧାଯ ସଂଵତ୍ତନ୍ତି । ତସ୍ମା ଅଯଂ ଵିପସ୍ସନାମଗ୍ଗଫଲବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାନଂ ସାଧାରଣତ୍ଥୋ। ତୀସୁପି ହି ଠାନେସୁ ବୋଧାଯ ନିବ୍ବାନପଟିଵେଧାଯ ସଂଵତ୍ତନ୍ତି। ଏତେନ ବୋଧିଯା ଅଙ୍ଗାତି ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ବୁଜ୍ଝନ୍ତୀତି ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାତିଆଦୀହି ପଞ୍ଚହି ଚତୁକ୍କେହି ଵୁତ୍ତାନଂ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାନଂ ଉପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠାନଂ ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟନିଦ୍ଦେସେ ଵୁତ୍ତଂ। ଅପି ଚ ବୁଜ୍ଝନ୍ତୀତି ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାନଂ ସକିଚ୍ଚକରଣେ ସମତ୍ଥଭାଵଦସ୍ସନତ୍ଥଂ କତ୍ତୁନିଦ୍ଦେସୋ । ବୁଜ୍ଝନଟ୍ଠେନାତି

ସକିଚ୍ଚକରଣସମତ୍ଥତ୍ତେପି ସତି କତ୍ତୁନୋ ଅଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଭାୱନିଦ୍ଦେସୋ। ବୋଧେନ୍ତୀତି ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଭାୱନାଯ ବୁଜ୍ଝନ୍ତାନଂ ଯୋଗୀନଂ ପଯୋଜକତ୍ତା ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାନଂ ହେତୁକତ୍ତୁନିଦ୍ଦେସୋ। ବୋଧନଟ୍ଠେନାତି ପଠମଂ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ପଯୋଜକହେତୁକତ୍ତୁନା ଭାୱନିଦ୍ଦେସୋ। ଏତେହି ବୋଧିଯା ଅଙ୍ଗା ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ବୋଧିପକ୍ଖିଯଟ୍ଠେନାତି ବୁଜ୍ଝନଟ୍ଠେନ ବୋଧୀତି ଲଦ୍ଧନାମସ୍ସ ଯୋଗିସ୍ସ ପକ୍ଖେ ଭୱତ୍ତା। ଅଯମେତେସଂ ଯୋଗିନୋ ଉପକାରକତ୍ତନିଦ୍ଦେସୋ। ଏତେହି ବୋଧିସ୍ସ ଅଙ୍ଗାତି ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ବୁଦ୍ଧିଲଭନଟ୍ଠେନାତିଆଦିକେ ଛକ୍କେ ବୁଦ୍ଧିଲଭନଟ୍ଠେନାତି ଯୋଗାୱଚରେନ ବୁଦ୍ଧିଯା ପାପୁଣନଟ୍ଠେନ। ରୋପନଟ୍ଠେନାତି ସତ୍ତାନଂ ପତିଟ୍ଠାପନଟ୍ଠେନ । ପାପନଟ୍ଠେନାତି ପତିଟ୍ଠାପିତାଯ ନିଟ୍ଠାପନଟ୍ଠେନ। ଇମେ ୱିପସ୍ସନାବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା ପତି-ଅଭି-ସଂ-ଇତି ତୀହି ଉପସଗ୍ଗେହି ୱିସେସିତା ମଗ୍ଗଫଲବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାତି ୱଦନ୍ତି। ସବ୍ବେସମ୍ପି ଧମ୍ମୱୋହାରେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନଂ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାନଂ ବୋଧିଯା ଅଙ୍ଗାତି ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ମୂଲମୂଲକାଦିଦସକୱଣ୍ଣନା

୧୮ ।ମୂଲଟ୍ଠେନାତିଆଦିକେ ମୂଲମୂଲକେ ଦସକେ ମୂଲଟ୍ଠେନାତି ୱିପସ୍ସନାଦୀସୁ ପୁରିମା ପୁରିମା ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା ପଚ୍ଛିମାନଂ ପଚ୍ଛିମାନଂ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାନଞ୍ଚ ସହଜାତଧମ୍ମାନଞ୍ଚ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଞ୍ଚ ମୂଲଟ୍ଠେନ। ମୂଲଚରିଯଟ୍ଠେନାତି ମୂଲଂ ହୁତ୍ୱା ଚରିଯା ପୱତ୍ତି ମୂଲଚରିଯା। ତେନ ମୂଲଚରିଯଟ୍ଠେନ, ମୂଲଂ ହୁତ୍ୱା ପୱତ୍ତନଟ୍ଠେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ମୂଲପରିଗ୍ଗହଟ୍ଠେନାତି ତେ ଏୱ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା ଆଦିତୋ ପଭୁତି ଉପ୍ପାଦନତ୍ଥାଯ ପରିଗଯ୍ହମାନତ୍ତା ପରିଗ୍ଗହା, ମୂଲାନିଯେୱ ପରିଗ୍ଗହା ମୂଲପରିଗ୍ଗହା। ତେନ ମୂଲପରିଗ୍ଗହଟ୍ଠେନ। ତେ ଏୱ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ପରିୱାରୱସେନ ପରିୱାରଟ୍ଠେନ। ଭାୱନାପାରିପୂରିୱସେନ ପରିପୂରଣଟ୍ଠେନ। ନିଟ୍ଠଂ ପାପୁଣନୱସେନ ପରିପାକଟ୍ଠେନ। ତେ ଏୱ ମୂଲାନି ଚ ଛବ୍ବିଧା ପଭେଦଭିନ୍ନତ୍ତା ପଟିସମ୍ଭିଦା ଚାତି ମୂଲପଟିସମ୍ଭିଦା। ତେନ ମୂଲପଟିସମ୍ଭିଦଟ୍ଠେନ। ମୂଲପଟିସମ୍ଭିଦାପାପନଟ୍ଠେନାତି ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଭାୱନାନୁଯୁତ୍ତସ୍ସ ଯୋଗିନୋ ତଂ ମୂଲପଟିସମ୍ଭିଦଂ ପାପନଟ୍ଠେନ । ତସ୍ସେୱ ଯୋଗିନୋ ତସ୍ସା ମୂଲପଟିସମ୍ଭିଦାଯ ୱସୀଭାୱଟ୍ଠେନ। ସେସେସୁପି ଇଦିସେସୁ ପୁଗ୍ଗଲୱୋହାରେସୁ ବୋଧିସ୍ସ ଅଙ୍ଗାତି ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ମୂଲପଟିସମ୍ଭିଦାଯ ୱସୀଭାୱପ୍ପତ୍ତାନମ୍ପୀତି ଇଦିସେସୁପି ନିଟ୍ଠାୱଚନେସୁ ଫଲବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ୱସୀଭାୱଂ ପତ୍ତାନନ୍ତିପି ପାଠୋ।

ମୂଲମୂଲକଦସକଂ ନିଟ୍ଠିତଂ।

ସେସେସୁପି ହେତୁମୂଲକାଦୀସୁ ନୱସୁ ଦସକେସୁ ଇମିନାୱ ନଯେନ ସାଧାରଣୱଚନାନଂ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ । ଅସାଧାରଣେସୁ ପନ ଯଥାୱୁତ୍ତା ଏୱ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା ଯଥାୱୁତ୍ତାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଜନକତ୍ତା ହେତୂ ନାମ ହୋନ୍ତି। ଉପତ୍ଥମ୍ଭକତ୍ତା ପଚ୍ଚଯା ନାମ। ତେ ଏୱ ତଦଙ୍ଗସମୁଚ୍ଛେଦପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିୱିସୁଦ୍ଧିଭୂତତ୍ତା ୱିସୁଦ୍ଧି ନାମ। ୱଜ୍ଜୱିରହିତତ୍ତା ଅନୱଜ୍ଜା ନାମ। ‘‘ସବ୍ବେପି କୁସଲା ଧମ୍ମା ନେକ୍ଖମ୍ମ’’ନ୍ତି ୱଚନତୋ ନେକ୍ଖମ୍ମଂ ନାମ। କିଲେସେହି ୱିମୁତ୍ତତ୍ତା ତଦଙ୍ଗୱିମୁତ୍ତିଆଦିୱସେନ ୱିମୁତ୍ତି ନାମ। ମଗ୍ଗଫଲବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା ୱିସଯୀଭୂତେହି ଆସୱେହି ୱିରହିତତ୍ତା ଅନାସୱା। ତିୱିଧାପି ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା କିଲେସେହି ସୁଞ୍ଞତ୍ତା ତଦଙ୍ଗୱିୱେକାଦିୱସେନ ୱିୱେକା। ୱିପସ୍ସନାମଗ୍ଗବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା ପରିଚ୍ଚାଗୱୋସଗ୍ଗତ୍ତା ପକ୍ଖନ୍ଦନୱୋସଗ୍ଗତ୍ତା ଚ ୱୋସଗ୍ଗା। ଫଲବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା ପକ୍ଖନ୍ଦନୱୋସଗ୍ଗତ୍ତା ୱୋସଗ୍ଗା।

୧୯ ।ମୂଲଟ୍ଠଂବୁଜ୍ଝନ୍ତୀତିଆଦଯୋ ଏକେକପଦୱସେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା ନୱ ଦସକା ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବା। ୱସୀଭାୱପ୍ପତ୍ତାନନ୍ତି ପଦଂ ପନ ୱତ୍ତମାନୱଚନାଭାୱେନ ନ ଯୋଜିତଂ। ପରିଗ୍ଗହଟ୍ଠାଦଯୋ ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ଯନିଦ୍ଦେସେ ୱୁତ୍ତତ୍ଥା।

୨୦। ପୁନ ଥେରୋ ଅତ୍ତନା ଦେସିତଂ ସୁତ୍ତନ୍ତଂ ଉଦ୍ଦିସିତ୍ୱା ତସ୍ସ ନିଦ୍ଦେସୱସେନ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୱିଧିଂ ଦସ୍ସେତୁକାମୋ ଏକଂ ସମଯନ୍ତିଆଦିକଂ ନିଦାନଂ ୱତ୍ୱା ସୁତ୍ତନ୍ତଂ ତାୱ ଉଦ୍ଦିସି। ଅତ୍ତନା ଦେସିତସୁତ୍ତତ୍ତା ଏୱ ଚେତ୍ଥ ଏୱଂ ମେ ସୁତନ୍ତି ନ ୱୁତ୍ତଂ। ଆଯସ୍ମା ସାରିପୁତ୍ତୋତି ପନେତ୍ଥ ଦେସକବ୍ଯତ୍ତିଭାୱତ୍ଥଂ ଅତ୍ତାନଂ ପରଂ ୱିଯ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଇଦିସଞ୍ହି ୱଚନଂ ଲୋକେ ଗନ୍ଥେସୁ ପଯୁଜ୍ଜନ୍ତି। ପୁବ୍ବଣ୍ହସମଯନ୍ତି ସକଲଂ ପୁବ୍ବଣ୍ହସମଯଂ। ଅଚ୍ଚନ୍ତସଂଯୋଗତ୍ଥେ ଉପଯୋଗୱଚନଂ। ସେସଦ୍ୱଯେପି ଏସେୱ ନଯୋ। ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ ଇତି ଚେମେ ହୋତୀତି ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋତି ଏୱଞ୍ଚେ ମଯ୍ହଂ ହୋତି। ଅପ୍ପମାଣୋତି ମେ ହୋତୀତି ଅପ୍ପମାଣୋତି ଏୱଂ ମେ ହୋତି। ସୁସମାରଦ୍ଧୋତି ମେ ହୋତୀତି ସୁଟ୍ଠୁ ପରିପୁଣ୍ଣୋତି ଏୱଂ ମେ ହୋତି। ତିଟ୍ଠନ୍ତନ୍ତି ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣେ ପୱତ୍ତିୱସେନ ତିଟ୍ଠନ୍ତଂ। ଚୱତୀତି ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣତୋ ଅପଗଚ୍ଛତି। ସେସବୋଜ୍ଝଙ୍ଗେସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ।

ରାଜମହାମତ୍ତସ୍ସାତି ରଞ୍ଞୋ ମହାଅମଚ୍ଚସ୍ସ, ମହତିଯା ୱା ଭୋଗମତ୍ତାଯ ଭୋଗପ୍ପମାଣେନ ସମନ୍ନାଗତସ୍ସ। ନାନାରତ୍ତାନନ୍ତି ନାନାରଙ୍ଗରତ୍ତାନଂ, ପୂରଣତ୍ଥେ ସାମିୱଚନଂ, ନାନାରତ୍ତେହୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଦୁସ୍ସକରଣ୍ଡକୋତି ଦୁସ୍ସପେଠଆ। ଦୁସ୍ସଯୁଗନ୍ତି ୱତ୍ଥଯୁଗଲଂ। ପାରୁପିତୁନ୍ତି ଅଚ୍ଛାଦେତୁଂ। ଇମସ୍ମିଂ ସୁତ୍ତନ୍ତେ ଥେରସ୍ସ ଫଲବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା କଥିତା। ଯଦା ହି ଥେରୋ ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଂ ସୀସଂ କତ୍ୱା ଫଲସମାପତ୍ତିଂ ସମାପଜ୍ଜତି, ତଦା ଇତରେ ତଦନ୍ୱଯା ହୋନ୍ତି। ଯଦା ଧମ୍ମୱିଚଯାଦୀସୁ ଅଞ୍ଞତରଂ, ତଦା ସେସାପି ତଦନ୍ୱଯା ହୋନ୍ତୀତି ଏୱଂ ଫଲସମାପତ୍ତିଯା ଅତ୍ତନୋ ଚିଣ୍ଣୱସୀଭାୱଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ

ଥେରୋ ଇମଂ ସୁତ୍ତନ୍ତଂ କଥେସୀତି।

ସୁତ୍ତନ୍ତନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୧।କଥଂସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ ଇତି ଚେ ହୋତୀତି ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋତି ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଂ ସୀସଂ କତ୍ୱା ଫଲସମାପତ୍ତିଂ ସମାପଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସ ଅଞ୍ଞେସୁ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗେସୁ ୱିଜ୍ଜମାନେସୁ ଏୱଂ ଅଯଂ ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ ହୋତୀତି ଇତି ଚେ ପୱତ୍ତସ୍ସ କଥଂ ସୋ ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଯାୱତା ନିରୋଧୂପଟ୍ଠାତୀତି ଯତ୍ତକେନ କାଲେନ ନିରୋଧୋ ଉପଟ୍ଠାତି, ଯତ୍ତକେ କାଲେ ଆରମ୍ମଣତୋ ନିବ୍ବାନଂ ଉପଟ୍ଠାତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଯାୱତା ଅଚ୍ଚୀତି ଯତ୍ତକେନ ପରିମାଣେନ ଜାଲା। କଥଂ ଅପ୍ପମାଣୋ ଇତି ଚେ ହୋତୀତି ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋତି ନ ଅପ୍ପମାଣେପି ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗେ ୱିଜ୍ଜମାନେ ଏୱଂ ଅଯଂ ଅପ୍ପମାଣୋ ହୋତୀତି ଇତି ଚେ ପୱତ୍ତସ୍ସ ସୋ ଅପ୍ପମାଣୋ ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ କଥଂ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ପମାଣବଦ୍ଧାତି କିଲେସା ଚ ପରିଯୁଟ୍ଠାନା ଚ ପୋନୋଭୱିକସଙ୍ଖାରା ଚ ପମାଣବଦ୍ଧା ନାମ ହୋନ୍ତି। ''ରାଗୋପମାଣକରଣୋ, ଦୋସୋ ପମାଣକରଣୋ, ମୋହୋ ପମାଣକରଣୋ''ତି (ମ। ନି। ୧।୪୫୯) ୱଚନତୋ ରାଗାଦଯୋ ଯସ୍ସ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ''ଅଯଂ ଏତ୍ତକୋ''ତି ତସ୍ସ ପମାଣକରଣତୋ ପମାଣଂ ନାମ। ତସ୍ମିଂ ପମାଣେ ବଦ୍ଧା ପଟିବଦ୍ଧା ଆଯତ୍ତାତି କିଲେସାଦଯୋ ପମାଣବଦ୍ଧା ନାମ ହୋନ୍ତି। କିଲେସାତି ଅନୁସଯଭୂତା, ପରିଯୁଟ୍ଠାନାତି ସମୁଦାଚାରପ୍ପତ୍ତକିଲେସା। ସଙ୍ଖାରା ପୋନୋଭୱିକାତି ପୁନପ୍ପୁନଂ ଭୱକରଣଂ ପୁନଭୱୋ, ପୁନଭୱୋ ସୀଲମେତେସନ୍ତି ପୋନଭୱିକା, ପୋନଭୱିକା ଏୱ ପୋନୋଭୱିକା। କୁସଲାକୁସଲକମ୍ମସଙ୍ଖାତା ସଙ୍ଖାରା। ଅପ୍ପମାଣୋତି ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରସ୍ସ ପମାଣସ୍ସ ଅଭାୱେନ ଅପ୍ପମାଣୋ। ମଗ୍ଗଫଲାନମ୍ପି ଅପ୍ପମାଣତ୍ତା ତତୋ ୱିସେସନତ୍ଥଂ ଅଚଲଟ୍ଠେନ ଅସଙ୍ଖତଟ୍ଠେନାତି ୱୁତ୍ତଂ। ଭଙ୍ଗାଭାୱତୋ ଅଚଲୋ, ପଚ୍ଚଯାଭାୱତୋ ଅସଙ୍ଖତୋ। ଯୋ ହି ଅଚଲୋ ଅସଙ୍ଖତୋ ଚ, ସୋ ଅତିୱିଯ ପମାଣୱିରହିତୋ ହୋତି।

କଥଂ ସୁସମାରଦ୍ଧୋ ଇତି ଚେ ହୋତୀତି ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋତି ଅନନ୍ତରଂ ୱୁତ୍ତନଯେନ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ୱିସମାତି ସଯଞ୍ଚ ୱିସମତ୍ତା, ୱିସମସ୍ସ ଚ ଭାୱସ୍ସ ହେତୁତ୍ତା ୱିସମା। ସମଧମ୍ମୋତି ସନ୍ତଟ୍ଠେନ ପଣୀତଟ୍ଠେନ ସମୋ ଧମ୍ମୋ। ପମାଣାଭାୱତୋ ସନ୍ତୋ। ''ଯାୱତା, ଭିକ୍ଖୱେ, ଧମ୍ମା ସଙ୍ଖତା ୱା ଅସଙ୍ଖତା ୱା, ୱିରାଗୋ ତେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ଅଗ୍ଗମକ୍ଖାଯତୀ''ତି (ଅ। ନି। ୪।୩୪; ଇତିୱୁ। ୯୦) ୱଚନତୋ ସବ୍ବଧମ୍ମୁତ୍ତମଟ୍ଠେନ ପଣୀତୋ। ତସ୍ମିଂ ସମଧମ୍ମୋତି ୱୁତ୍ତେ ସୁସମେ ଆରଦ୍ଧୋ ସୁସମାରଦ୍ଧୋ। ଆୱଜ୍ଜିତତ୍ତାତି ଫଲସମାପତ୍ତିଯା ପୱତ୍ତକାଲଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ଅନୁପ୍ପାଦାଦିସଙ୍ଖାତେ ନିବ୍ବାନେ ମନୋଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନସ୍ସ ଉପ୍ପନ୍ନତ୍ତାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତିଟ୍ଠତୀତି ପୱତ୍ତତି। ଉପ୍ପାଦାଦୀନି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତତ୍ଥାନି। ସେସବୋଜ୍ଝଙ୍ଗମୂଲକେସୁପି ୱାରେସୁ ଏସେୱ ନଯୋ।

ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ମେତ୍ତାକଥା

ମେତ୍ତାକଥାୱଣ୍ଣନା

୨୨। ଇଦାନି ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗକଥାନନ୍ତରଂ କଥିତାଯ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗକଥାଗତିଯା ସୁତ୍ତନ୍ତପୁବ୍ବଙ୍ଗମାଯ ମେତ୍ତାକଥାଯ ଅପୁବ୍ବତ୍ଥାନୁୱଣ୍ଣନା। ତତ୍ଥ ସୁତ୍ତନ୍ତେ ତାୱ ଆସେୱିତାଯାତି ଆଦରେନ ସେୱିତାଯ। ଭାୱିତାଯାତି ୱଡ୍ଢିତାଯ। ବହୁଲୀକତାଯାତି ପୁନପ୍ପୁନଂ କତାଯ। ଯାନୀକତାଯାତି ଯୁତ୍ତଯାନସଦିସାଯ କତାଯ। ୱତ୍ଥୁକତାଯାତି ପତିଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନ ୱତ୍ଥୁ ୱିଯ କତାଯ। ଅନୁଟ୍ଠିତାଯାତି ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠିତାଯ। ପରିଚିତାଯାତି ସମନ୍ତତୋ ଚିତାଯ ଉପଚିତାଯ। ସୁସମାରଦ୍ଧାଯାତି ସୁଟ୍ଠୁ ସମାରଦ୍ଧାଯ ସୁକତାଯ । ଆନିସଂସାତି ଗୁଣା। ପାଟିକଙ୍ଖାତି ପଟିକଙ୍ଖିତବ୍ବା ଇଚ୍ଛିତବ୍ବା। ସୁଖଂ ସୁପତୀତି ଯଥା ସେସଜନା ସମ୍ପରିୱତ୍ତମାନା କାକଚ୍ଛମାନା ଦୁକ୍ଖଂ ସୁପନ୍ତି, ଏୱଂ ଅସୁପିତ୍ୱା ସୁଖଂ ସୁପତି। ନିଦ୍ଦଂ ଓକ୍କନ୍ତୋପି ସମାପତ୍ତିଂ ସମାପନ୍ନୋ ୱିଯ ହୋତି। ସୁଖଂ ପଟିବୁଜ୍ଝତୀତି ଯଥା ଅଞ୍ଞେ ନିତ୍ଥୁନନ୍ତା ୱିଜମ୍ଭନ୍ତା ସମ୍ପରିୱତ୍ତନ୍ତା ଦୁକ୍ଖଂ ପଟିବୁଜ୍ଝନ୍ତି, ଏୱଂ ଅପଟିବୁଜ୍ଝିତ୍ୱା ୱିକସମାନମିୱ ପଦୁମଂ ସୁଖଂ ନିବ୍ବିକାରଂ ପଟିବୁଜ୍ଝତି। ନ ପାପକଂ ସୁପିନଂ ପସ୍ସତୀତି ସୁପିନଂ ପସ୍ସନ୍ତୋପି ଭଦ୍ଦକମେୱ ସୁପିନଂ ପସ୍ସତି। ଚେତିଯଂ ୱନ୍ଦନ୍ତୋ ୱିଯ ପୂଜଂ କରୋନ୍ତୋ ୱିଯ ଧମ୍ମଂ ସୁଣନ୍ତୋ ୱିଯ ଚ ହୋତି। ଯଥା ପନଞ୍ଞେ ଅତ୍ତାନଂ ଚୋରେହି ପରିୱାରିତଂ ୱିଯ ୱାଳେହି ଉପଦ୍ଦୁତଂ ୱିଯ ପପାତେ ପତନ୍ତଂ ୱିଯ ଚ ପସ୍ସନ୍ତି, ନ ଏୱଂ ପାପକଂ ସୁପିନଂ ପସ୍ସତି। ମନୁସ୍ସାନଂ ପିଯୋ ହୋତୀତି ଉରେ ଆମୁତ୍ତମୁତ୍ତାହାରୋ ୱିଯ ସୀସେ ପିଳନ୍ଧମାଲା ୱିଯ ଚ ମନୁସ୍ସାନଂ ପିଯୋ ହୋତି ମନାପୋ। ଅମନୁସ୍ସାନଂ ପିଯୋ ହୋତୀତି ଯଥେୱ ଚ ମନୁସ୍ସାନଂ, ଏୱଂ ଅମନୁସ୍ସାନମ୍ପି ପିଯୋ ହୋତି। ଦେୱତା ରକ୍ଖନ୍ତୀତି ପୁତ୍ତମିୱ ମାତାପିତରୋ ଦେୱତା ରକ୍ଖନ୍ତି। ନାସ୍ସ ଅଗ୍ଗି ୱା ୱିସଂ ୱା ସତ୍ଥଂ ୱା କମତୀତି ମେତ୍ତାୱିହାରିସ୍ସ କାଯେ ଅଗ୍ଗି ୱା ୱିସଂ ୱା ସତ୍ଥଂ ୱା ନ କମତି ନ ପୱିସତି, ନାସ୍ସ କାଯଂ ୱିକୋପେତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତୁୱଟଂ ଚିତ୍ତଂ ସମାଧିଯତୀତି ମେତ୍ତାୱିହାରିନୋ ଖିପ୍ପମେୱ ଚିତ୍ତଂ ସମାଧିଯତି, ନତ୍ଥି ତସ୍ସ ଦନ୍ଧାଯିତତ୍ତଂ। ମୁଖୱଣ୍ଣୋ ୱିପ୍ପସୀଦତୀତି ବନ୍ଧନା

ପମୁତ୍ତତାଲପକ୍କଂ ୱିଯ ଚସ୍ସ ୱିପ୍ପସନ୍ନୱଣ୍ଣଂ ମୁଖଂ ହୋତି। ଅସମ୍ମୂଳ୍ହୋ କାଲଂ କରୋତୀତି ମେତ୍ତାୱିହାରିନୋ ସମ୍ମୋହମରଣଂ ନାମ ନତ୍ଥି, ଅସମ୍ମୂଳ୍ହୋ ନିଦ୍ଦଂ ଓକ୍କମନ୍ତୋ ୱିଯ କାଲଂ କରୋତି। ଉତ୍ତରି ଅପ୍ପଟିୱିଜ୍ଝନ୍ତୋତି ମେତ୍ତାସମାପତ୍ତିତୋ ଉତ୍ତରିଂ ଅରହତ୍ତଂ ଅଧିଗନ୍ତୁଂ ଅସକ୍କୋନ୍ତୋ ଇତୋ ଚୱିତ୍ୱା ସୁତ୍ତପ୍ପବୁଦ୍ଧୋ ୱିଯ ବ୍ରହ୍ମଲୋକୂପଗୋ ହୋତୀତି ବ୍ରହ୍ମଲୋକଂ ଉପପଜ୍ଜତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ମେତ୍ତାନିଦ୍ଦେସେ ଅନୋଧିସୋ ଫରଣାତି ଓଧି ମରିଯାଦା, ନ ଓଧି ଅନୋଧି। ତତୋ ଅନୋଧିସୋ, ଅନୋଧିତୋତି ଅତ୍ଥୋ, ନିପ୍ପଦେସତୋ ଫୁସନାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଓଧିସୋତି ପଦେସୱସେନ। ଦିସାଫରଣାତି ଦିସାସୁ ଫରଣା। ସବ୍ବେତି ଅନୱସେସପରିଯାଦାନଂ। ସତ୍ତାତିପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ଞାଣକଥାମାତିକାୱଣ୍ଣନାଯଂ ୱୁତ୍ତୋ, ରୂଳ୍ହୀସଦ୍ଦେନ ପନ ୱୀତରାଗେସୁପି ଅଯଂ ୱୋହାରୋ ୱତ୍ତତି ୱିଲୀୱମଯେପି ବୀଜନିୱିସେସେ ତାଲୱଣ୍ଟୱୋହାରୋ ୱିଯ। ଅୱେରାତି ୱେରରହିତା। ଅବ୍ୟାପଜ୍ଜାତି ବ୍ୟାପାଦରହିତା। ଅନୀଘାତି ନିଦ୍ଦୁକ୍ଖା। ଅନିଘାତିପି ପାଠୋ। ସୁଖୀ ଅତ୍ତାନଂପରିହରନ୍ତୂତି ସୁଖିତା ହୁତ୍ୱା ଅତ୍ତଭାୱଂ ୱତ୍ତଯନ୍ତୁ। ‘‘ଅୱେରା’’ତି ଚ ସକସନ୍ତାନେ ଚ ପରେ ପଟିଚ୍ଚ, ପରସନ୍ତାନେ ଚ ଇତରେ ପଟିଚ୍ଚ ୱେରାଭାୱୋ ଦସ୍ସିତୋ, ‘‘ଅବ୍ୟାପଜ୍ଜା’’ତିଆଦୀସୁ ୱେରାଭାୱା ତମ୍ମୂଲକବ୍ୟାପାଦାଭାୱୋ, ‘‘ଅନୀଘା’’ତି ବ୍ୟାପାଦାଭାୱା ତମ୍ମୂଲକଦୁକ୍ଖାଭାୱୋ, ‘‘ସୁଖୀ ଅତ୍ତାନଂ ପରିହରନ୍ତୂ’’ତି ଦୁକ୍ଖାଭାୱାସୁଖେନ ଅତ୍ତଭାୱପରିହରଣଂ ଦସ୍ସିତନ୍ତି ଏୱମେତେସଂ ୱଚନସମ୍ବନ୍ଧୋ ୱେଦିତବ୍ବୋତି। ଇମେସୁ ଚ ‘‘ଅୱେରା ହୋନ୍ତୂ’’ତିଆଦୀସୁ ଚତୂସୁପି ୱଚନେସୁ ଯଂ ଯଂ ପାକଟଂ ହୋତି, ତସ୍ସ ତସ୍ସ ୱସେନ ମେତ୍ତାଯ ଫରତି।

ପାଣାତିଆଦୀସୁ ପାଣନତାଯ ପାଣା, ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସାଯତ୍ତୱୁତ୍ତିତାଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ଭୂତତ୍ତା ଭୂତା, ଅଭିନିବ୍ବତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ପୁଂ ୱୁଚ୍ଚତି ନିରଯୋ, ତଂ ପୁଂ ଗଲନ୍ତି ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ପୁଗ୍ଗଲା। ଅତ୍ତଭାୱୋ ୱୁଚ୍ଚତି ସରୀରଂ, ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକମେୱ ୱା, ତଂ ଉପାଦାଯ ପଞ୍ଞତ୍ତିମତ୍ତସମ୍ଭୱତୋ, ତସ୍ମିଂ ଅତ୍ତଭାୱେ ପରିଯାପନ୍ନା ପରିଚ୍ଛିନ୍ନା ଅନ୍ତୋଗଧାତି ଅତ୍ତଭାୱପରିଯାପନ୍ନା। ଯଥା ଚ ସତ୍ତାତି ୱଚନଂ, ଏୱଂ ସେସାନିପି ରୂଳ୍ହୀୱସେନ ଆରୋପେତ୍ୱା ସବ୍ବାନେତାନି ସବ୍ବସତ୍ତୱେୱଚନାନୀତି ୱେଦିତବ୍ବାନି। କାମଞ୍ଚ ଅଞ୍ଞାନିପି ‘‘ସବ୍ବେ ଜନ୍ତୂ ସବ୍ବେ ଜୀୱା’’ତିଆଦୀନି ସବ୍ବସତ୍ତୱେୱଚନାନି ଅତ୍ଥି, ପାକଟୱସେନ ପନ ଇମାନେୱ ପଞ୍ଚ ଗହେତ୍ୱା ‘‘ପଞ୍ଚହାକାରେହି ଅନୋଧିସୋ ଫରଣା ମେତ୍ତାଚେତୋୱିମୁତ୍ତୀ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଯେ ପନ ‘‘ସତ୍ତା ପାଣା’’ତିଆଦୀନଂ ନ କେୱଲଂ ୱଚନମତ୍ତତୋୱ, ଅଥ ଖୋ ଅତ୍ଥତୋପି ନାନତ୍ତମେୱ ଇଚ୍ଛନ୍ତି, ତେସଂ ଅନୋଧିସୋ ଫରଣା ୱିରୁଜ୍ଝତି। ତସ୍ମା ତଥା ଅତ୍ଥଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ଇମେସୁ ପଞ୍ଚସୁ ଆକାରେସୁ ଅଞ୍ଞତରୱସେନ ଅନୋଧିସୋ ମେତ୍ତାଯ ଫରତି।

ଓଧିସୋ ଫରଣେ ପନ ଇତ୍ଥିଯୋ ପୁରିସାତି ଲିଙ୍ଗୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ଅରିଯା ଅନରିଯାତି ଅରିଯପୁଥୁଜ୍ଜନୱସେନ, ଦେୱା ମନୁସ୍ସା ୱିନିପାତିକାତି ଉପପତ୍ତିୱସେନ। ଦିସାଫରଣେପି ଦିସାୱିଭାଗଂ ଅକତ୍ୱା ସବ୍ବଦିସାସୁ ‘‘ସବ୍ବେ ସତ୍ତା’’ତିଆଦିନା ନଯେନ ଫରଣତୋ ଅନୋଧିସୋ ଫରଣା ହୋତି, ସବ୍ବଦିସାସୁ ‘‘ସବ୍ବା ଇତ୍ଥିଯୋ’’ତିଆଦିନା ନଯେନ ଫରଣତୋ ଓଧିସୋ ଫରଣା।

ଯସ୍ମା ପନ ଅଯଂ ତିୱିଧାପି ମେତ୍ତାଫରଣା ଅପ୍ପନାପତ୍ତଚିତ୍ତସ୍ସ ୱସେନ ୱୁତ୍ତା, ତସ୍ମା ତୀସୁ ୱାରେସୁ ଅପ୍ପନା ଗହେତବ୍ବା। ଅନୋଧିସୋ ଫରଣେ ତାୱ ‘‘ସବ୍ବେ ସତ୍ତା ଅୱେରା ହୋନ୍ତୂ’’ତି ଏକା, ‘‘ଅବ୍ୟାପଜ୍ଜା ହୋନ୍ତୂ’’ତି ଏକା ‘‘ଅନୀଘା ହୋନ୍ତୂ’’ତି ଏକା, ‘‘ସୁଖୀ ଅତ୍ତାନଂ ପରିହରନ୍ତୂ’’ତି ଏକା। ତାନିପି ହି ଚତ୍ତାରି ହିତୋପସଂହାରୱସେନେୱ ୱୁତ୍ତାନି। ହିତୋପସଂହାରଲକ୍ଖଣା ହି ମେତ୍ତା। ଇତି ‘‘ସତ୍ତା’’ତିଆଦୀସୁ ପଞ୍ଚସୁ ଆକାରେସୁ ଚତସ୍ସନ୍ନଂ ଚତସ୍ସନ୍ନଂ ଅପ୍ପନାନଂ ୱସେନ ୱୀସତି ଅପ୍ପନା ହୋନ୍ତି, ଓଧିସୋ ଫରଣେ ‘‘ସବ୍ବା ଇତ୍ଥିଯୋ’’ତିଆଦୀସୁ ସତ୍ତସୁ ଆକାରେସୁ ଚତସ୍ସନ୍ନଂ ଚତସ୍ସନ୍ନଂ ୱସେନ ଅଟ୍ଠୱୀସତି ଅପ୍ପନା। ଦିସାଫରଣେ ପନ ‘‘ସବ୍ବେ ପୁରତ୍ଥିମାଯ ଦିସାଯ ସତ୍ତା’’ତିଆଦିନା ନଯେନ ଏକମେକିସ୍ସା ଦିସାଯ ୱୀସତି ୱୀସତି କତ୍ୱା ଦ୍ୱେ ସତାନି, ‘‘ସବ୍ବା ପୁରତ୍ଥିମାଯ ଦିସାଯ ଇତ୍ଥିଯୋ’’ତିଆଦିନା ନଯେନ ଏକମେକିସ୍ସା ଦିସାଯ ଅଟ୍ଠୱୀସତି ଅଟ୍ଠୱୀସତି କତ୍ୱା ଅସୀତି ଦ୍ୱେ ସତାନୀତି ଚତ୍ତାରି ସତାନି ଅସୀତି ଚ ଅପ୍ପନା। ଇତି ସବ୍ବାନିପି ଇଧ ୱୁତ୍ତାନି ଅଟ୍ଠୱୀସାଧିକାନି ପଞ୍ଚ ଅପ୍ପନାସତାନି ହୋନ୍ତି। ଯଥା ଚ ମେତ୍ତାଯ ତିୱିଧେନ ଫରଣା ୱୁତ୍ତା, ତଥା କରୁଣାମୁଦିତାଉପେକ୍ଖାନମ୍ପି ୱୁତ୍ତାୱ ହୋତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

୧। ଇନ୍ଦ୍ରିଯୱାରୱଣ୍ଣନା

୨୩। ଅଥ ମେତ୍ତୂପସଂହାରାକାରଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାଦିପରିଭାୱନଞ୍ଚ ଦସ୍ସେତୁଂ ସବ୍ବେସଂ ସତ୍ତାନଂ ପୀଳନଂ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱାତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ପୀଳନନ୍ତି ଅବ୍ଭନ୍ତରତୋ ସରୀରପୀଳନଂ। ଉପଘାତନ୍ତି ବାହିରତୋ ସରୀରୋପଘାତଂ। ସନ୍ତାପନ୍ତି ଯଥା ତଥା ୱା ଚିତ୍ତସନ୍ତାପନଂ। ପରିଯାଦାନନ୍ତି ପକତିଯା ଜୀୱିତାଦିପରିକ୍ଖଯଂ। ୱିହେସନ୍ତି ପରତୋ ଜୀୱିତୱିହେଠନଂ। ୱଜ୍ଜେତ୍ୱାତି ପୀଳନାଦୀସୁ ଏକେକଂ ଅତ୍ତନୋ ଚିତ୍ତେନେୱ ଅପନେତ୍ୱା। ଇମାନି ପୀଳନାଦୀନି ପଞ୍ଚ ପଦାନି ମେତ୍ତୋପସଂହାରସ୍ସ ପଟିପକ୍ଖୱିୱଜ୍ଜନୱସେନ ୱୁତ୍ତାନି, ଅପୀଳନାଯାତିଆଦୀନି ମେତ୍ତୋପସଂହାରୱସେନ। ଅପୀଳନାଯାତି ଅପୀଳନାକାରେନ, ସବ୍ବେ ସତ୍ତେ ମେତ୍ତାଯତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଏୱଂ ସେସେସୁପି। ମା ୱେରିନୋ ମା ଦୁକ୍ଖିନୋ ମା ଦୁକ୍ଖିତତ୍ତାତି ଇମାନିପି ତୀଣି ମେତ୍ତୋପସଂହାରସ୍ସ ପଟିପକ୍ଖପଟିକ୍ଖେପୱଚନାନି। ମା-ୱଚନସ୍ସ ମା ହୋନ୍ତୂତି ଅତ୍ଥୋ। ଅୱେରିନୋ ସୁଖିନୋ ସୁଖିତତ୍ତାତି ଇମାନି

ତୀଣି ମେତ୍ତୋପସଂହାରୱଚନାନି। ‘‘ଅବ୍ୟାପଜ୍ଜା ଅନୀଘା’’ତି ଇଦଂ ଦ୍ୱୟଂ ‘‘ସୁଖିନୋ’’ତି ୱଚନେନ ସଙ୍ଗହିତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ସୁଖିତତ୍ତାତି ତସ୍ସେୱ ସୁଖସ୍ସ ନିଚ୍ଚପ୍ପୱତ୍ତିଦସ୍ସନଂ। ‘‘ସୁଖିତତ୍ତା’’ତି ଚ ‘‘ସୁଖୀ ଅତ୍ତାନଂ ପରିହରନ୍ତୂ’’ତି ଚ ଅତ୍ଥତୋ ଏକଂ। ‘‘ଅପୀଳନାୟା’’ତିଆଦୀହି ୱା ଅବ୍ୟାପଜ୍ଜାନୀଘୱଚନାନି ସଙ୍ଗହିତାନି। ଅଟ୍ଠହାକାରେହୀତି ‘‘ଅପୀଳନାୟା’’ତିଆଦଯୋ ପଞ୍ଚ ମେତ୍ତୋପସଂହାରାକାରା ‘‘ଅୱେରିନୋ ହୋନ୍ତୂ’’ତିଆଦଯୋ ତୟୋ ମେତ୍ତୋପସଂହାରାକାରାତି ଇମେହି ଅଟ୍ଠହାକାରେହି। ମେତ୍ତାୟତୀତି ସିନିୟ୍ହତି। ତଂ ଧମ୍ମଂ ଚେତୟତୀତି ତଂ ହିତୋପସଂହାରଂ ଚେତୟତି ଅଭିସନ୍ଦହତି, ପୱତ୍ତେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସବ୍ବବ୍ୟାପାଦପରିୟୁଟ୍ଠାନେହିୱିମୁଚ୍ଚତୀତି ମେତ୍ତାୟ ପଟିପକ୍ଖଭୂତେହି ସବ୍ବେହି ବ୍ୟାପାଦସମୁଦାଚାରେହି ୱିକ୍ଖମ୍ଭନତୋ ୱିମୁଚ୍ଚତି। ମେତ୍ତା ଚ ଚେତୋ ଚ ୱିମୁତ୍ତି ଚାତି ଏକାଯେୱ ମେତ୍ତା ତିଧା ୱଣ୍ଣିତା।

ଅୱେରିନୋ ଖେମିନୋ ସୁଖିନୋତି ଇମାନି ତୀଣି ପଦାନି ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତେ ଆକାରେ ସଙ୍ଖେପେନ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତାନି। ସଦ୍ଧାୟ ଅଧିମୁଚ୍ଚତୀତିଆଦିନା ନୟେନ ୱୁତ୍ତାନି ପଞ୍ଚିନ୍ଦ୍ରିୟାନି ମେତ୍ତାୟ ସମ୍ପୟୁତ୍ତାନିଯେୱ। ଆସେୱନାତିଆଦୀସୁ ଛସୁ ୱାରେସୁ ଆସେୱୀୟତି ଏତେହି ମେତ୍ତାତି ଆସେୱନା। ତଥା ଭାୱନା ବହୁଲୀକମ୍ମଂ। ଅଲଙ୍କାରାତି ୱିଭୂସନା। ସ୍ୱାଲଙ୍କତାତି ସୁଟ୍ଠୁ ଅଲଙ୍କତା ଭୂସିତା। ପରିକ୍ଖାରାତି ସମ୍ଭାରା। ସୁପରିକ୍ଖତାତି ସୁଟ୍ଠୁ ସମ୍ଭତା। ପରିୱାରାତି ରକ୍ଖନଟ୍ଠେନ। ପୁନ ଆସେୱନାଦୀନି ଅଟ୍ଠୱୀସତି ପଦାନି ମେତ୍ତାୟ ୱଣ୍ଣଭଣନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତାନି। ତତ୍ଥ ପାରିପୂରୀତି ପରିପୁଣ୍ଣଭାୱୋ। ସହଗତାତି ମେତ୍ତାୟ ସହଗତା। ତଥା ସହଜାତାଦୟୋ। ପକ୍ଖନ୍ଦନାତି ମେତ୍ତାୟ ପୱିସନା, ପକ୍ଖନ୍ଦତି ଏତେହି ମେତ୍ତାତି ୱା ପକ୍ଖନ୍ଦନା। ତଥା ସଂସୀଦନାଦୟୋ। ଏତଂ ସନ୍ତନ୍ତି ଫସ୍ସନାତି ଏସା ମେତ୍ତା ସନ୍ତାତି ଏତେହି ଫସ୍ସନା ହୋତୀତି ଏତଂ ସନ୍ତନ୍ତି ଫସ୍ସନା ‘‘ଏତଦଗ୍ଗ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ଅ॰ ନି॰ ୧।୧୮୮ ଆଦୟୋ) ୱିୟ ନପୁଂସକୱଚନଂ। ସ୍ୱାଧିଟ୍ଠିତାତି ସୁଟ୍ଠୁ ପତିଟ୍ଠିତା। ସୁସମୁଗ୍ଗତାତି ସୁଟ୍ଠୁ ସମୁସ୍ସିତା। ସୁୱିମୁତ୍ତାତି ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚନୀକେହି ସୁଟ୍ଠୁ ୱିମୁତ୍ତା। ନିବ୍ବତ୍ତେନ୍ତୀତି ମେତ୍ତାସମ୍ପୟୁତ୍ତା ହୁତ୍ୱା ମେତ୍ତଂ ନିବ୍ବତ୍ତେନ୍ତି। ଜୋତେନ୍ତୀତି ପାକଟଂ କରୋନ୍ତି। ପତାପେନ୍ତୀତି ୱିରୋଚେନ୍ତି।

୨-୪। ବଲାଦିୱାରତ୍ତୟୱଣ୍ଣନା

୨୪-୨୭। ଇନ୍ଦ୍ରିୟୱାରେ ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ବଲୱାରୋପି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗମଗ୍ଗଙ୍ଗୱାରା ପରିୟାୟେନ ୱୁତ୍ତା, ନ ୟଥାଲକ୍ଖଣୱସେନ। ମଗ୍ଗଙ୍ଗୱାରେ ସମ୍ମାୱାଚାକମ୍ମନ୍ତାଜୀୱା ମେତ୍ତାୟ ପୁବ୍ବଭାଗୱସେନ ୱୁତ୍ତା, ନ ଅପ୍ପନାୱସେନ। ନ ହି ଏତେ ମେତ୍ତାୟ ସହ ଭୱନ୍ତି। ସବ୍ବେସଂ ପାଣାନନ୍ତିଆଦୀନଂ ସେସୱାରାନମ୍ପି ସତ୍ତୱାରେ ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ମେତ୍ତାଭାୱନାୱିଧାନଂ ପନ ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗତୋ (ୱିସୁଦ୍ଧି॰ ୧।୨୪୦ ଆଦୟୋ) ଗହେତବ୍ବନ୍ତି।

ମେତ୍ତାକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ୱିରାଗକଥା

ୱିରାଗକଥାୱଣ୍ଣନା

୨୮। ଇଦାନି ମଗ୍ଗପୟୋଜନପରିୟୋସାନାୟ ମେତ୍ତାକଥାୟ ଅନନ୍ତରଂ କଥିତାୟ ୱିରାଗସଙ୍ଖାତମଗ୍ଗପୁବ୍ବଙ୍ଗମାୟ ୱିରାଗକଥାୟ ଅପୁବ୍ବତ୍ଥାନୁୱଣ୍ଣନା। ତତ୍ଥ ପଠମଂ ତାୱ ‘‘ନିବ୍ବିନ୍ଦଂ ୱିରଜ୍ଜତି ୱିରାଗା ୱିମୁଚ୍ଚତୀ’’ତି (ମହାୱ॰ ୨୩) ୱୁତ୍ତାନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ସୁତ୍ତନ୍ତପଦାନଂ ଅତ୍ଥଂ ନିଦ୍ଦିସିତୁକାମେନ ୱିରାଗୋ ମଗ୍ଗୋ, ୱିମୁତ୍ତି ଫଲନ୍ତି ଉଦ୍ଦେସୋ ଠପିତୋ। ତତ୍ଥ ପଠମଂ ୱଚନତ୍ଥଂ ତାୱ ନିଦ୍ଦିସିତୁକାମୋ କଥଂ ୱିରାଗୋ ମଗ୍ଗୋତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ୱିରଜ୍ଜତୀତି ୱିରତ୍ତୋ ହୋତି। ସେସାନି ମଗ୍ଗଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ୱୁତ୍ତତ୍ଥାନି। ୱିରାଗୋତି ୟସ୍ମା ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ୱିରଜ୍ଜତି, ତସ୍ମା ୱିରାଗୋ ନାମାତି ଅତ୍ଥୋ । ସୋ ଚ ୱିରାଗୋ ୟସ୍ମା ୱିରାଗାରମ୍ମଣୋ…ପେ… ୱିରାଗେ ପତିଟ୍ଠିତୋ, ତସ୍ମା ଚ ୱିରାଗୋତି ଏୱଂ ‘‘ୱିରାଗାରମ୍ମଣୋ’’ତିଆଦୀନଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ୱଚନାନଂ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ତତ୍ଥ ୱିରାଗାରମ୍ମଣୋତି ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣୋ। ୱିରାଗଗୋଚରୋତି ନିବ୍ବାନୱିସୟୋ। ୱିରାଗେ ସମୁଦାଗତୋତି ନିବ୍ବାନେ ସମୁପ୍ପନ୍ନୋ। ୱିରାଗେ ଠିତୋତି ପୱତ୍ତିୱସେନ ନିବ୍ବାନେ ଠିତୋ। ୱିରାଗେ ପତିଟ୍ଠିତୋତି ଅନିୱତ୍ତନୱସେନ ନିବ୍ବାନେ ପତିଟ୍ଠିତୋ।

ନିବ୍ବାନଞ୍ଚ ୱିରାଗୋତି ନିବ୍ବାନଂ ୱିରାଗହେତୁତ୍ତା ୱିରାଗୋ। ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣତାଜାତାତି ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣେ ଜାତା, ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣଭାୱେନ ୱା ଜାତା। ତେ ମଗ୍ଗସମ୍ପୟୁତ୍ତା ସବ୍ବେୱ ଫସ୍ସାଦୟୋ ଧମ୍ମା ୱିରଜ୍ଜନଟ୍ଠେନ ୱିରାଗା ହୋନ୍ତୀତି ୱିରାଗା ନାମ ହୋନ୍ତି। ସହଜାତାନୀତି ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିସହଜାତାନି ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପାଦୀନି ସତ୍ତ ମଗ୍ଗଙ୍ଗାନି। ୱିରାଗଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ୱିରାଗୋ ମଗ୍ଗୋତି ୱିରାଗଂ ନିବ୍ବାନଂ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ୱିରାଗାରମ୍ମଣତ୍ତା ୱିରାଗୋ ନାମ, ମଗ୍ଗନଟ୍ଠେନ ମଗ୍ଗୋ ନାମ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏକେକମ୍ପି ମଗ୍ଗଙ୍ଗଂ ମଗ୍ଗୋତି ନାମଂ ଲଭତି। ଇତି ଏକେକସ୍ସ ଅଙ୍ଗସ୍ସ ମଗ୍ଗତ୍ତେ ୱୁତ୍ତେ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିୟାପି ମଗ୍ଗତ୍ତଂ ୱୁତ୍ତମେୱ ହୋତି। ତସ୍ମାଯେୱ ଚ ଏତେନ ମଗ୍ଗେନାତି ଅଟ୍ଠ ମଗ୍ଗଙ୍ଗାନି ଗହେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ବୁଦ୍ଧା ଚାତି ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧାପି ସଙ୍ଗହିତା।

ତେପି ହି ‘‘ଦ୍ୱେମେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ବୁଦ୍ଧା ତଥାଗତୋ ଚ ଅରହଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧୋ ଚା’’ତି (ଅ। ନି। ୨।୫୭) ୱୁତ୍ତତ୍ତା ବୁଦ୍ଧାଯେୱ । ଅଗତନ୍ତି ଅନମତଗ୍ଗେ ସଂସାରେ ଅଗତପୁବ୍ବଂ। ଦିସନ୍ତି ସକଲାଯପଟିପତ୍ତିଯା ଦିସ୍ସତି ଅପଦିସ୍ସତି ଅଭିସନ୍ଦହୀଯତୀତି ଦିସା, ସବ୍ବବୁଦ୍ଧେହି ୱା ପରମଂ ସୁଖନ୍ତି ଦିସ୍ସତି ଅପଦିସ୍ସତି କଥୀଯତୀତି ଦିସା , ସବ୍ବଦୁକ୍ଖଂ ୱା ଦିସ୍ସନ୍ତି ୱିସ୍ସଜ୍ଜେନ୍ତି ଉଜ୍ଝନ୍ତି ଏତାଯାତି ଦିସା। ତଂ ଦିସଂ। ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ମଗ୍ଗୋତି କିଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି? ଯୋ ସୋ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ଧମ୍ମସମୂହୋ, ସୋ ଏତେନ ନିବ୍ବାନଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଗମନଟ୍ଠେନ ମଗ୍ଗୋ ନାମାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ପୁଥୁସମଣବ୍ରାହ୍ମଣାନଂ ପରପ୍ପୱାଦାନନ୍ତି ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ସମଣାନଂ ବ୍ରାହ୍ମଣାନଞ୍ଚ ଇତୋ ଅଞ୍ଞତିତ୍ଥିଯାନଂ। ଅଗ୍ଗୋତି ତେସଂ ସେସମଗ୍ଗାନଂ ୱିସିଟ୍ଠୋ। ସେଟ୍ଠୋତି ସେସମଗ୍ଗତୋ ଅତିୱିଯ ପସଂସନୀଯୋ। ମୋକ୍ଖୋତି ମୁଖେ ସାଧୁ, ସେସମଗ୍ଗାନଂ ଅଭିମୁଖେ ଅଯମେୱ ସାଧୂତି ଅତ୍ଥୋ। ଉତ୍ତମୋତି ସେସମଗ୍ଗେ ଅତିୱିଯ ଉତ୍ତିଣ୍ଣୋ। ପୱରୋତି ସେସମଗ୍ଗତୋ ନାନପ୍ପକାରେହି ସଂଭଜନୀଯୋ। ଇତୀତି କାରଣତ୍ଥେ ନିପାତୋ। ତସ୍ମା ଭଗୱତା ‘‘ମଗ୍ଗାନଂ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ସେଟ୍ଠୋ’’ତି ୱୁତ୍ତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ଭଗୱତା –

‘‘ମଗ୍ଗାନଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ସେଟ୍ଠୋ, ସଚ୍ଚାନଂ ଚତୁରୋ ପଦା;

ୱିରାଗୋ ସେଟ୍ଠୋ ଧମ୍ମାନଂ, ଦ୍ୱିପଦାନଞ୍ଚ ଚକ୍ଖୁମା’’ତି। (ଧ। ପ। ୨୭୩);

ତଂ ଇଧ ୱିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ‘‘ମଗ୍ଗାନଂ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ସେଟ୍ଠୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସେସୱାରେସୁପି ଇମିନା ଚ ନଯେନ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନଯେନ ଚ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଦସ୍ସନୱିରାଗୋତିଆଦୀସୁ ଦସ୍ସନସଙ୍ଖାତୋ ୱିରାଗୋ ଦସ୍ସନୱିରାଗୋ। ଇନ୍ଦ୍ରିଯଟ୍ଠତୋ ବଲସ୍ସ ୱିସିଟ୍ଠତ୍ତା ଇଧ ଇନ୍ଦ୍ରିଯତୋ ବଲଂ ପଠମଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଆଧିପତେଯ୍ୟଟ୍ଠେନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନୀତିଆଦି ଇନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନଂ ଅତ୍ଥୱିଭାୱନା, ନ ୱିରାଗସ୍ସ। ତଥଟ୍ଠେନ ସଚ୍ଚାତି ସଚ୍ଚଞାଣଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ସୀଲୱିସୁଦ୍ଧୀତି ସମ୍ମାୱାଚାକମ୍ମନ୍ତାଜୀୱା। ଚିତ୍ତୱିସୁଦ୍ଧୀତି ସମ୍ମାସମାଧି। ଦିଟ୍ଠିୱିସୁଦ୍ଧୀତି ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିସଙ୍କପ୍ପା। ୱିମୁତ୍ତଟ୍ଠେନାତି ତଂତଂମଗ୍ଗୱଜ୍ଝକିଲେସେହି ମୁତ୍ତଟ୍ଠେନ। ୱିଜ୍ଜାତି ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି। ୱିମୁତ୍ତୀତି ସମୁଚ୍ଛେଦୱିମୁତ୍ତି। ଅମତୋଗଧଂ ନିବ୍ବାନଂ ପରିଯୋସାନଟ୍ଠେନ ମଗ୍ଗୋତି ମଗ୍ଗଫଲପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାହି ମଗ୍ଗୀଯତୀତି ମଗ୍ଗୋ।

ଇମସ୍ମିଂ ୱିରାଗନିଦ୍ଦେସେ ୱୁତ୍ତା ଧମ୍ମା ସବ୍ବେପି ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେଯେୱ। ୱିମୁତ୍ତିନିଦ୍ଦେସେ ଫଲକ୍ଖଣେ। ତସ୍ମା ଛନ୍ଦମନସିକାରାପି ମଗ୍ଗଫଲସମ୍ପଯୁତ୍ତା।

୨୯। ୱିରାଗନିଦ୍ଦେସେ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱିମୁତ୍ତିନିଦ୍ଦେସେପି ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଫଲଂ ପନେତ୍ଥ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିୱିମୁତ୍ତତ୍ତା ୱିମୁତ୍ତି, ନିବ୍ବାନଂ ନିସ୍ସରଣୱିମୁତ୍ତତ୍ତା ୱିମୁତ୍ତି। ‘‘ସହଜାତାନି ସତ୍ତଙ୍ଗାନୀ’’ତିଆଦୀନି ୱଚନାନି ଇଧ ନ ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି ନ ୱୁତ୍ତାନି। ସଯଂ ଫଲୱିମୁତ୍ତତ୍ତା ପରିଚ୍ଚାଗଟ୍ଠେନ ୱିମୁତ୍ତୀତି ଏତ୍ତକମେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ସେସଂ ୱୁତ୍ତନଯମେୱାତି।

ୱିରାଗକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ପଟିସମ୍ଭିଦାକଥା

୧। ଧମ୍ମଚକ୍କପୱତ୍ତନୱାରୱଣ୍ଣନା

୩୦। ଇଦାନି ୱିରାଗସଙ୍ଖାତମଗ୍ଗୱସେନ ସିଦ୍ଧଂ ପଟିସମ୍ଭିଦାପଭେଦଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ କଥିତାଯ ଧମ୍ମଚକ୍କପ୍ପୱତ୍ତନସୁତ୍ତନ୍ତପୁବ୍ବଙ୍ଗମାଯ ପଟିସମ୍ଭିଦାକଥାଯ ଅପୁବ୍ବତ୍ଥାନୁୱଣ୍ଣନା। ସୁତ୍ତନ୍ତେ ତାୱ ବାରାଣସିଯନ୍ତି ବାରାଣସା ନାମ ନଦୀ, ବାରାଣସାଯ ଅୱିଦୂରେ ଭୱା ନଗରୀ ବାରାଣସୀ। ତସ୍ସଂ ବାରାଣସିଯଂ। ଇସିପତନେ ମିଗଦାଯେତି ଇସୀନଂ ପତନୁପ୍ପତନୱସେନ ଏୱଂଲଦ୍ଧନାମେ ମିଗାନଂ ଅଭଯଦାନଦିନ୍ନଟ୍ଠାନତ୍ତା ମିଗଦାଯସଙ୍ଖାତେ ଆରାମେ। ତତ୍ଥ ହି ଉପ୍ପନ୍ନୁପ୍ପନ୍ନା ସବ୍ବଞ୍ଞୁଇସଯୋ ପତନ୍ତି, ଧମ୍ମଚକ୍କପ୍ପୱତ୍ତନତ୍ଥଂ ନିସୀଦନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ନନ୍ଦମୂଲକପବ୍ଭାରତୋ ସତ୍ତାହଚ୍ଚଯେନ ନିରୋଧସମାପତ୍ତିତୋ ୱୁଟ୍ଠିତା ଅନୋତତ୍ତଦହେ କତମୁଖଧୋୱନକିଚ୍ଚା ଆକାସେନ ଆଗନ୍ତ୍ୱା ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧଇସଯୋପେତ୍ଥ ସମୋସରଣୱସେନ ପତନ୍ତି , ଉପୋସଥତ୍ଥଞ୍ଚ ଅନୁପୋସଥତ୍ଥଞ୍ଚ ସନ୍ନିପତନ୍ତି, ଗନ୍ଧମାଦନଂ ପଟିଗଚ୍ଛନ୍ତା ଚ ତତୋ ଚ ଉପ୍ପତନ୍ତୀତିପି ଇମିନା ଇସୀନଂ ପତନୁପ୍ପତନୱସେନ ତଂ ‘‘ଇସିପତନ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ‘‘ଇସିପଦନ’’ନ୍ତିପି ପାଠୋ। ପଞ୍ଚୱଗ୍ଗିଯେତି –

‘‘କୋଣ୍ଡଞ୍ଞୋ ଭଦ୍ଦିଯୋ ୱପ୍ପୋ, ମହାନାମୋ ଚ ଅସ୍ସଜି;

ଏତେ ପଞ୍ଚ ମହାଥେରା, ପଞ୍ଚୱଗ୍ଗାତି ୱୁଚ୍ଚରେ’’ତି। –

ଏୱଂ ୱୁତ୍ତାନଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ୱଗ୍ଗୋ ପଞ୍ଚୱଗ୍ଗୋ। ତସ୍ମିଂ ପଞ୍ଚୱଗ୍ଗେ ଭୱା ତଂପରିୟାପନ୍ନତ୍ତାତି ପଞ୍ଚୱଗ୍ଗିୟା, ତେ ପଞ୍ଚୱଗ୍ଗିୟେ। ଭିକ୍ଖୂ ଆମନ୍ତେସୀତି ଦୀପଙ୍କରଦସବଲସ୍ସ ପାଦମୂଲେ କତାଭିନୀହାରତୋ ପଟ୍ଠାୟ ପାରମିୟୋ ପୂରେନ୍ତୋ ଅନୁପୁବ୍ବେନ ପଚ୍ଛିମଭୱଂ ପତ୍ୱା ପଚ୍ଛିମଭୱେ ଚ କତାଭିନିକ୍ଖମନୋ ଅନୁପୁବ୍ବେନ ବୋଧିମଣ୍ଡଂ ପତ୍ୱା ତତ୍ଥ ଅପରାଜିତପଲ୍ଲଙ୍କେ ନିସିନ୍ନୋ ମାରବଲଂ ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ପଠମୟାମେ ପୁବ୍ବେନିୱାସଂ ଅନୁସ୍ସରିତ୍ୱା ମଜ୍ଝିମୟାମେ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଂ ୱିସୋଧେତ୍ୱା ପଚ୍ଛିମୟାମାୱସାନେ ଦସସହସ୍ସିଲୋକଧାତୁଂ ଉନ୍ନାଦେନ୍ତୋ ସମ୍ପକମ୍ପେନ୍ତୋ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଂ ପତ୍ୱା ସତ୍ତ ସତ୍ତାହାନି ବୋଧିମଣ୍ଡେ ୱୀତିନାମେତ୍ୱା ମହାବ୍ରହ୍ମୁନା ଆୟାଚିତଧମ୍ମଦେସନୋ ବୁଦ୍ଧଚକ୍ଖୁନା ଲୋକଂ ୱୋଲୋକେତ୍ୱା ଲୋକାନୁଗ୍ଗହେନ ବାରାଣସିଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ପଞ୍ଚୱଗ୍ଗିୟେ ଭିକ୍ଖୂ ସଞ୍ଞାପେତ୍ୱା ଧମ୍ମଚକ୍କଂ ପୱତ୍ତେତୁକାମୋ ଆମନ୍ତେସି।

ଦ୍ୱେମେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅନ୍ତାତି ଦ୍ୱେମେ, ଭିକ୍ଖୱେ, କୋଟ୍ଠାସା। ଇମସ୍ସ ପନ ୱଚନସ୍ସ ସମୁଦାହାରେନ ସମୁଦାହାରନିଗ୍ଘୋସୋ ହେଟ୍ଠା ଅୱୀଚିଂ ଉପରି ଭୱଗ୍ଗଂ ପତ୍ୱା ଦସସହସ୍ସିଂ ଲୋକଧାତୁଂ ପତ୍ଥରିତ୍ୱା ଅଟ୍ଠାସି, ତସ୍ମିଂୟେୱ ସମୟେ ଅଟ୍ଠାରସକୋଟିସଙ୍ଖା ବ୍ରହ୍ମାନୋ ସମାଗଚ୍ଛିଂସୁ। ପଚ୍ଛିମଦିସାୟ ସୂରିୟୋ ଅତ୍ଥଙ୍ଗମେତି, ପୁରତ୍ଥିମାୟ ଦିସାୟ ଉତ୍ତରାସାଳ୍ହନକ୍ଖତ୍ତେନ ୟୁତ୍ତୋ ପୁଣ୍ଣଚନ୍ଦୋ ଉଗ୍ଗଚ୍ଛତି। ତସ୍ମିଂ ସମୟେ ଭଗୱା ଧମ୍ମଚକ୍କପ୍ପୱତ୍ତନସୁତ୍ତନ୍ତଂ ଆରଭନ୍ତୋ ‘‘ଦ୍ୱେମେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅନ୍ତା’’ତିଆଦିମାହ।

ତତ୍ଥ ପବ୍ବଜିତେନାତି ଗିହିସଂୟୋଜନଂ ଛେତ୍ୱା ପବ୍ବଜିତେନ। ନ ସେୱିତବ୍ବାତି ନ ୱଳଞ୍ଜେତବ୍ବା। ପବ୍ବଜିତାନଂୟେୱ ୱିସେସତୋ ପଟିପତ୍ତିୟା ଭାଜନଭୂତତ୍ତା ‘‘ପବ୍ବଜିତେନ ନ ସେୱିତବ୍ବା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ୟୋ ଚାୟଂ କାମେସୁ କାମସୁଖଲ୍ଲିକାନୁୟୋଗୋତି ୟୋ ଚ ଅୟଂ ୱତ୍ଥୁକାମେସୁ କିଲେସକାମସୁଖସ୍ସ, କିଲେସକାମସୁଖନିସ୍ସୟସ୍ସ ୱା ଅନୁୟୋଗୋ। ହୀନୋତି ଲାମକୋ। ଗମ୍ମୋତି ଗାମୱାସୀନଂ ସନ୍ତକୋ। ପୋଥୁଜ୍ଜନିକୋତି ପୁଥୁଜ୍ଜନେନ ଅନ୍ଧବାଲଜନେନ ଆଚିଣ୍ଣୋ। ଅନରିୟୋତି ନ ଅରିୟୋ। ଅଥ ୱା ନ ୱିସୁଦ୍ଧାନଂ ଉତ୍ତମାନଂ ଅରିୟାନଂ ସନ୍ତକୋ। ଅନତ୍ଥସଂହିତୋତି ନ ଅତ୍ଥସଂହିତୋ, ସୁଖାୱହକାରଣଂ ଅନିସ୍ସିତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅତ୍ତକିଲମଥାନୁୟୋଗୋତି ଅତ୍ତନୋ କିଲମଥସ୍ସ ଅନୁୟୋଗୋ , ଅତ୍ତନୋ ଦୁକ୍ଖକରଣନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଦୁକ୍ଖୋତି କଣ୍ଟକାପସ୍ସୟସେୟ୍ୟାଦୀହି ଅତ୍ତମାରଣେହି ଦୁକ୍ଖାୱହୋ। ତପସ୍ସୀହି ‘‘ଉତ୍ତମଂ ତପୋ’’ତି ଗହିତତ୍ତା ତେସଂ ଚିତ୍ତାନୁରକ୍ଖନତ୍ଥଂ ଇଧ ‘‘ହୀନୋ’’ତି ନ ୱୁତ୍ତଂ, ପବ୍ବଜିତାନଂ ଧମ୍ମତ୍ତା ‘‘ଗମ୍ମୋ’’ତି ଚ, ଗିହୀହି ଅସାଧାରଣତ୍ତା ‘‘ପୋଥୁଜ୍ଜନିକୋ’’ତି ଚ ନ ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ପନ କେହିଚି ପବ୍ବଜିତପଟିଞ୍ଞେହି ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମନିବ୍ବାନୱାଦେହି ‘‘ୟତୋ ଖୋ, ଭୋ , ଅୟଂ ଅତ୍ତା ପଞ୍ଚହି କାମଗୁଣେହି ସମପ୍ପିତୋ ସମଙ୍ଗିଭୂତୋ ପରିଚାରେତି, ଏତ୍ତାୱତା ଖୋ, ଭୋ, ଅୟଂ ଅତ୍ତା ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମନିବ୍ବାନପ୍ପତ୍ତୋ ହୋତୀ’’ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୯୪) ଗହିତତ୍ତା ତେସଂ ଚିତ୍ତାନୁରକ୍ଖନତ୍ଥଞ୍ଚ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେ ସୁଖତ୍ତା ଚ ତସ୍ସ ଧମ୍ମସମାଦାନସ୍ସ ‘‘ଦୁକ୍ଖୋ’’ତି ନ ୱୁତ୍ତଂ। କାମସୁଖଲ୍ଲିକାନୁୟୋଗୋ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେ ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିସଂକିଲିଟ୍ଠସୁଖତ୍ତା ଆୟତିଞ୍ଚ ଦୁକ୍ଖୱିପାକତ୍ତା ତଦନୁୟୁତ୍ତାନଂ ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିବନ୍ଧନବଦ୍ଧତ୍ତା ଚ ନ ସେୱିତବ୍ବୋ, ଅତ୍ତକିଲମଥାନୁୟୋଗୋ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେ ଦିଟ୍ଠିସଂକିଲିଟ୍ଠଦୁକ୍ଖତ୍ତା ଆୟତିଞ୍ଚ ଦୁକ୍ଖୱିପାକତ୍ତା ତଦନୁୟୁତ୍ତାନଂ ଦିଟ୍ଠିବନ୍ଧନବଦ୍ଧତ୍ତା ଚ ନ ସେୱିତବ୍ବୋ, ଏତେ ଖୋତି ତେ ଏତେ। ଅନୁପଗମ୍ମାତି ନ ଉପଗନ୍ତ୍ୱା। ମଜ୍ଝିମାତି ସଂକିଲିଟ୍ଠସୁଖଦୁକ୍ଖାନଂ ଅଭାୱା ମଜ୍ଝେ ଭୱାତି ମଜ୍ଝିମା। ସା ଏୱ ନିବ୍ବାନଂ ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତି ଏତାୟାତି ପଟିପଦା। ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧାତି ପଟିୱିଦ୍ଧା। ଚକ୍ଖୁକରଣୀତିଆଦୀସୁ ପଞ୍ଞାଚକ୍ଖୁଂ କରୋତୀତି ଚକ୍ଖୁକରଣୀ। ଞାଣକରଣୀତି ତସ୍ସେୱ ୱେୱଚନଂ। ଉପସମାୟାତି କିଲେସୂପସମାୟ। ଅଭିଞ୍ଞାୟାତି ଚତୁନ୍ନଂ ସଚ୍ଚାନଂ ଅଭିଜାନନତ୍ଥାୟ। ସମ୍ବୋଧାୟାତି ତେସଂୟେୱ ସମ୍ବୁଜ୍ଝନତ୍ଥାୟ। ନିବ୍ବାନାୟାତି ନିବ୍ବାନସଚ୍ଛିକିରିୟତ୍ଥାୟ। ଅଥ ୱା ଦସ୍ସନମଗ୍ଗଞାଣଂ କରୋତୀତି ଚକ୍ଖୁକରଣୀ। ଭାୱନାମଗ୍ଗଞାଣଂ କରୋତୀତି ଞାଣକରଣୀ। ସବ୍ବକିଲେସାନଂ ଉପସମାୟ। ସବ୍ବଧମ୍ମାନଂ ଅଭିଞ୍ଞାୟ। ଅରହତ୍ତଫଲସମ୍ବୋଧାୟ। କିଲେସାନଞ୍ଚ ଖନ୍ଧାନଞ୍ଚ ନିବ୍ବାନାୟ। ସଚ୍ଚକଥା ଅଭିଞ୍ଞେୟ୍ୟନିଦ୍ଦେସେ ୱୁତ୍ତା।

ଏୱଂ ଭଗୱା ସଚ୍ଚାନି ପକାସେତ୍ୱା ଅତ୍ତନି କତବହୁମାନାନଂ ତେସଂ ଅତ୍ତନୋ ପଟିୱେଧକ୍କମଂ ସୁତ୍ୱା ପଟିପତ୍ତିୟା ବହୁମାନାରୋପନେନ ପଟିପତ୍ତିଯଂ ଠତ୍ୱା ସଚ୍ଚପ୍ପଟିୱେଧଂ ପସ୍ସନ୍ତୋ ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଅରିୟସଚ୍ଚନ୍ତି ମେ, ଭିକ୍ଖୱେତିଆଦିନା ଅତ୍ତନୋ ପଟିୱେଧକ୍କମଂ ଦସ୍ସେସି। ତତ୍ଥ ଅନନୁସ୍ସୁତେସୂତି ନ ଅନୁସ୍ସୁତେସୁ, ପରଂ ଅନୁଗନ୍ତ୍ୱା ଅସ୍ସୁତେସୂତି ଅତ୍ଥୋ। ଚକ୍ଖୂତିଆଦୀନଂ ଅତ୍ଥୋ ପରତୋ ଆୱି ଭୱିସ୍ସତି। ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଅରିୟସଚ୍ଚଂ, ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖସମୁଦୟଂ, ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖନିରୋଧଂ, ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖନିରୋଧଗାମିନୀ ପଟିପଦା ଅରିୟସଚ୍ଚନ୍ତି ଚତୁନ୍ନଂ ସଚ୍ଚାନଂ ଦସ୍ସନପଟିୱେଧୋ ସେଖଭୂମିୟଂ। ପରିଞ୍ଞେୟ୍ୟଂ ପହାତବ୍ବଂ ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବଂ ଭାୱେତବ୍ବନ୍ତି ଚତୁନ୍ନଂ ସଚ୍ଚାନଂ ଭାୱନାପଟିୱେଧୋ ସେଖଭୂମିୟଂୟେୱ। ପରିଞ୍ଞାତଂ ପହୀନଂ ସଚ୍ଛିକତଂ ଭାୱିତନ୍ତି ଚତୁନ୍ନଂ ସଚ୍ଚାନଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା ଅସେଖଭୂମିୟଂ।

ତିପରିୱଟ୍ଟନ୍ତି ସଚ୍ଚଞାଣକିଚ୍ଚଞାଣକତଞାଣସଙ୍ଖାତାନଂ ତିଣ୍ଣଂ ପରିୱଟ୍ଟାନଂ ୱସେନ ତୟୋ ପରିୱଟ୍ଟା ଅସ୍ସାତି ତିପରିୱଟ୍ଟଂ। ଏତ୍ଥ ହି ‘‘ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖଂ, ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖସମୁଦୟଂ , ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖନିରୋଧଂ, ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖନିରୋଧଗାମିନୀ ପଟିପଦା ଅରିୟସଚ୍ଚ’’ନ୍ତି ଏୱଂ ଚତୂସୁ ସଚ୍ଚେସୁ ୟଥାଭୂତଞାଣଂ ସଚ୍ଚଞାଣଂ ନାମ।

ତେସୁୟେୱ ‘‘ପରିଞ୍ଞେୟ୍ୟଂ ପହାତବ୍ବଂ ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବଂ ଭାୱେତବ୍ବ’’ନ୍ତି ଏୱଂ କତ୍ତବ୍ବକିଚ୍ଚଜାନନଞାଣଂ କିଚ୍ଚଞାଣଂ ନାମ। ‘‘ପରିଞ୍ଞାତଂ ପହୀନଂ ସଚ୍ଛିକତଂ ଭାୱିତ’’ନ୍ତି ଏୱଂ ତସ୍ସ କିଚ୍ଚସ୍ସ କତଭାୱଜାନନଞାଣଂ କତଞାଣଂ ନାମ। ଦ୍ୱାଦସାକାରନ୍ତି ତେସଂୟେୱ ଏକେକସ୍ମିଂ ସଚ୍ଚେ ତିଣ୍ଣଂ ତିଣ୍ଣଂ ଆକାରାନଂ ୱସେନ ଦ୍ୱାଦସ ଆକାରା ଅସ୍ସାତି ଦ୍ୱାଦସାକାରଂ। ଞାଣଦସ୍ସନନ୍ତି ଏତେସଂ ତିପରିୱଟ୍ଟାନଂ ଦ୍ୱାଦସନ୍ନଂ ଆକାରାନଂ ୱସେନ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଞାଣସଙ୍ଖାତଂ ଦସ୍ସନଂ। ଅତ୍ତମନାତି ସକମନା। ସତ୍ତାନଞ୍ହି ସୁଖକାମତ୍ତା ଦୁକ୍ଖପଟିକୂଲତ୍ତା ପୀତିସୋମନସ୍ସୟୁତ୍ତମନୋ ସକମନୋ ନାମ, ପୀତିସୋମନସ୍ସେହି ଅତ୍ତମନା ଗହିତମନା ବ୍ୟାପିତମନାତି ୱା ଅତ୍ଥୋ। ଅଭିନନ୍ଦୁନ୍ତି ଅଭିମୁଖା ହୁତ୍ୱା ନନ୍ଦିଂସୁ। ୱେୟ୍ୟାକରଣେତି ସୁତ୍ତନ୍ତେ। ନିଗ୍ଗାଥକୋ ହି ସୁତ୍ତନ୍ତୋ କେୱଲଂ ଅତ୍ଥସ୍ସ ବ୍ୟାକରଣତୋ ୱେୟ୍ୟାକରଣଂ ନାମ। ଭଞ୍ଞମାନେତି କଥିୟମାନେ। ୱତ୍ତମାନସମୀପେ ୱତ୍ତମାନୱଚନଂ କତଂ, ଭଣିତେତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିରଜନ୍ତି ୱିଗତରାଗାଦିରଜଂ। ୱୀତମଲନ୍ତି ୱିଗତରାଗାଦିମଲଂ। ରାଗାଦୟୋ ହି ଅଜ୍ଝୋତ୍ଥରଣଟ୍ଠେନ ରଜୋ ନାମ, ଦୂସନଟ୍ଠେନ ମଲଂ ନାମ। ଧମ୍ମଚକ୍ଖୁନ୍ତି କତ୍ଥଚି ପଠମମଗ୍ଗଞାଣଂ, କତ୍ଥଚି ଆଦୀନି ତୀଣି ମଗ୍ଗଞାଣାନି, କତ୍ଥଚି ଚତୁତ୍ଥମଗ୍ଗଞାଣମ୍ପି । ଇଧ ପନ ପଠମମଗ୍ଗଞାଣମେୱ। ୟଂ କିଞ୍ଚି ସମୁଦୟଧମ୍ମଂ, ସବ୍ବଂ ତଂ ନିରୋଧଧମ୍ମନ୍ତି ୱିପସ୍ସନାୱସେନ ଏୱଂ ପୱତ୍ତସ୍ସ ଧମ୍ମଚକ୍ଖୁଂ ଉଦପାଦୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଧମ୍ମଚକ୍କେତି ପଟିୱେଧଞାଣେ ଚ ଦେସନାଞାଣେ ଚ। ବୋଧିପଲ୍ଲଙ୍କେ ନିସିନ୍ନସ୍ସ ହି ଭଗୱତୋ ଚତୂସୁ ସଚ୍ଚେସୁ ଦ୍ୱାଦସାକାରଂ ପଟିୱେଧଞାଣମ୍ପି ଇସିପତନେ ନିସିନ୍ନସ୍ସ ଦ୍ୱାଦସାକାରମେୱ ସଚ୍ଚଦେସନାୟ ପୱତ୍ତକଦେସନାଞାଣମ୍ପି ଧମ୍ମଚକ୍କଂ ନାମ। ଉଭୟମ୍ପି ହେତଂ ଦସବଲସ୍ସ ପୱତ୍ତଞାଣମେୱ। ତଂ ଇମାୟ ଦେସନାୟ ପକାସେନ୍ତେନ ଭଗୱତା ଧମ୍ମଚକ୍କଂ ପୱତ୍ତିତଂ ନାମ। ତଂ ପନେତଂ ଧମ୍ମଚକ୍କଂ ୟାୱ ଅଞ୍ଞାତକୋଣ୍ଡଞ୍ଞତ୍ଥେରୋ ଅଟ୍ଠାରସହି ବ୍ରହ୍ମକୋଟୀହି ସଦ୍ଧିଂ ସୋତାପତ୍ତିଫଲେ ନ ପତିଟ୍ଠାତି, ତାୱ ଭଗୱା ପୱତ୍ତେତି ନାମ, ପତିଟ୍ଠିତେ ପନ ପୱତ୍ତିତଂ ନାମ। ତଂ ସନ୍ଧାୟ ‘‘ପୱତ୍ତିତେ ଚ ଭଗୱତା ଧମ୍ମଚକ୍କେ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଭୁମ୍ମାଦେୱାତି ଭୂମଟ୍ଠକା ଦେୱା। ସଦ୍ଦମନୁସ୍ସାୱେସୁନ୍ତି ଏକପ୍ପହାରେନେୱ ସାଧୁକାରଂ ଦତ୍ୱା ଏତଂ ଭଗୱତାତିଆଦୀନି ୱଦନ୍ତା ସଦ୍ଦଂ ଅନୁସ୍ସାୱୟିଂସୁ। ଅପ୍ପଟିୱତ୍ତିୟନ୍ତି ‘‘ନୟିଦଂ ତଥା’’ତି ପଟିଲୋମଂ ୱତ୍ତେତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେୟ୍ୟଂ। ସନ୍ନିପତିତା ଚେତ୍ଥ ଦେୱବ୍ରହ୍ମାନୋ ଦେସନାପରିୟୋସାନେ ଏକପ୍ପହାରେନେୱ ସାଧୁକାରଂ ଅଦଂସୁ, ସନ୍ନିପାତଂ ଅନାଗତା ପନ ଭୁମ୍ମଦେୱାଦୟୋ ତେସଂ ତେସଂ ସଦ୍ଦଂ ସୁତ୍ୱା ସାଧୁକାରମଦଂସୂତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତେସୁ ପନ ପବ୍ବତରୁକ୍ଖାଦୀସୁ ନିବ୍ବତ୍ତା ଭୁମ୍ମଦେୱା। ତେ ଚାତୁମହାରାଜିକପରିୟାପନ୍ନା ହୋନ୍ତାପି ଇଧ ୱିସୁଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତା। ଚାତୁମହାରାଜିକାତି ଚ ଧତରଟ୍ଠୱିରୂଳ୍ହକୱିରୂପକ୍ଖକୁୱେରସଙ୍ଖାତା ଚତୁମହାରାଜା ଦେୱତା ଏତେସନ୍ତି ଚାତୁମହାରାଜିକା। ତେ ସିନେରୁୱେମଜ୍ଝେ ହୋନ୍ତି। ତେସୁ ପବ୍ବତଟ୍ଠକାପି ଅତ୍ଥି ଆକାସଟ୍ଠକାପି। ତେସଂ ପରମ୍ପରା ଚକ୍କୱାଳପବ୍ବତଂ ପତ୍ତା। ଖିଡ୍ଡାପଦୋସିକା ମନୋପଦୋସିକା ସୀତୱଲାହକା ଉଣ୍ହୱଲାହକା ଚନ୍ଦିମା ଦେୱପୁତ୍ତୋ ସୂରିୟୋ ଦେୱପୁତ୍ତୋତି ଏତେ ସବ୍ବେପି ଚାତୁମହାରାଜିକଦେୱଲୋକଟ୍ଠା ଏୱ। ତେତ୍ତିଂସ ଜନା ତତ୍ଥ ଉପ୍ପନ୍ନାତି ତାୱତିଂସା। ଅପିଚ ‘‘ତାୱତିଂସା’’ତି ତେସଂ ଦେୱାନଂ ନାମମେୱାତିପି ୱୁତ୍ତଂ। ତେପି ଅତ୍ଥି ପବ୍ବତଟ୍ଠକା ଅତ୍ଥି ଆକାସଟ୍ଠକା। ତେସଂ ପରମ୍ପରା ଚକ୍କୱାଳପବ୍ବତଂ ପତ୍ତା, ତଥା ୟାମାଦୀନଂ। ଏକଦେୱଲୋକେପି ହି ଦେୱାନଂ ପରମ୍ପରା ଚକ୍କୱାଳପବ୍ବତଂ ଅପ୍ପତ୍ତା ନାମ ନତ୍ଥି। ଦିବ୍ବଂ ସୁଖଂ ୟାତା ପୟାତା ସମ୍ପତ୍ତାତି ୟାମା। ତୁଟ୍ଠା ପହଟ୍ଠାତି ତୁସିତା। ପକତିପଟିୟତ୍ତାରମ୍ମଣତୋ ଅତିରେକେନ ରମିତୁକାମକାଲେ ୟଥାରୁଚିତେ ଭୋଗେ ନିମ୍ମିନିତ୍ୱା ନିମ୍ମିନିତ୍ୱା ରମନ୍ତୀତି ନିମ୍ମାନରତୀ। ଚିତ୍ତାଚାରଂ ଞତ୍ୱା ପରନିମ୍ମିତେସୁ ଭୋଗେସୁ ୱସଂ ୱତ୍ତେନ୍ତୀତି ପରନିମ୍ମିତୱସୱତ୍ତୀ। ବ୍ରହ୍ମକାୟେ ବ୍ରହ୍ମଘଟାୟ ନିୟୁତ୍ତାତି ବ୍ରହ୍ମକାୟିକା। ସବ୍ବେପି ପଞ୍ଚୱୋକାରବ୍ରହ୍ମାନୋ ଗହିତା।

ତେନ ଖଣେନାତି ୱଚନଂ ୱିସେସେତ୍ୱା ତେନ ମୁହୁତ୍ତେନାତି ୱୁତ୍ତଂ। ମୁହୁତ୍ତସଙ୍ଖାତେନ ଖଣେନ, ନ ପରମତ୍ଥଖଣେନାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ୟାୱ ବ୍ରହ୍ମଲୋକାତି ବ୍ରହ୍ମଲୋକଂ ଅନ୍ତୋକତ୍ୱା। ସଦ୍ଦୋତି ସାଧୁକାରସଦ୍ଦୋ। ଦସସହସ୍ସୀତି ଦସସହସ୍ସଚକ୍କୱାଳୱତୀ। ସଙ୍କମ୍ପୀତି ଉଦ୍ଧଂ ଉଗ୍ଗଚ୍ଛନ୍ତୀ ସୁଟ୍ଠୁ କମ୍ପି। ସମ୍ପକମ୍ପୀତି ଉଦ୍ଧଂ ଉଗ୍ଗଚ୍ଛନ୍ତୀ ଅଧୋ ଓକ୍କମନ୍ତୀ ସୁଟ୍ଠୁ ପକମ୍ପି। ସମ୍ପୱେଧୀତି ଚତୁଦିସା ଗଚ୍ଛନ୍ତୀ ସୁଟ୍ଠୁ ପୱେଧି। ସମ୍ମୁଦ୍ଦଭାୱାୟ ମାତୁକୁଚ୍ଛିଂ ଓକ୍କମନ୍ତେ ଚ ବୋଧିସତ୍ତେ ତତୋ ନିକ୍ଖମନ୍ତେ ଚ ମହାପଥୱୀ ପୁଞ୍ଞତେଜେନ ଅକମ୍ପିତ୍ଥ, ଅଭିସମ୍ବୋଧିୟଂ ପଟିୱେଧଞାଣତେଜେନ। ଧମ୍ମଚକ୍କପ୍ପୱତ୍ତନେ ଦେସନାଞାଣତେଜେନ ସାଧୁକାରଂ ଦାତୁକାମା ୱିୟ ପଥୱୀ ଦେୱତାନୁଭାୱେନ ଅକମ୍ପିତ୍ଥ, ଆୟୁସଙ୍ଖାରୋସ୍ସଜ୍ଜନେ ମହାପରିନିବ୍ବାନେ ଚ କାରୁଞ୍ଞେନ ଚିତ୍ତସଙ୍ଖୋଭଂ ଅସହମାନା ୱିୟ ପଥୱୀ ଦେୱତାନୁଭାୱେନ ଅକମ୍ପିତ୍ଥ। ଅପ୍ପମାଣୋତି ୱୁଦ୍ଧପ୍ପମାଣୋ। ଉଳାରୋତି ଏତ୍ଥ ‘‘ଉଳାରାନି ଉଳାରାନି ଖାଦନୀୟାନି ଖାଦନ୍ତୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧।୩୬୬) ମଧୁରଂ ଉଳାରନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘ଉଳାରାୟ ୱତ୍ଥଭୋଗାୟ ଚିତ୍ତଂ ନ ନମତୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ଅ। ନି। ୯।୨୦) ପଣୀତଂ ଉଳାରନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘ଉଳାରାୟ ଖଲୁ ଭୱଂ ୱଚ୍ଛାୟନୋ ସମଣଂ ଗୋତମଂ ପସଂସାୟ ପସଂସତୀ’’ତିଆଦୀସୁ ସେଟ୍ଠଂ ଉଳାରନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଇଧ ପନ ‘‘ୱିପୁଲୋ ଉଳାରୋ’’ତି ୱୁତ୍ତୋ। ଓଭାସୋତି ଦେସନାଞାଣାନୁଭାୱେନ ଚ ଦେୱତାନୁଭାୱେନ ଚ ଜାତଓଭାସୋ। ଲୋକେତି ଚକ୍କୱାଳଅସ୍ସ ଦସସହସ୍ସିୟଂୟେୱ। ଅତିକ୍କମ୍ମେୱ ଦେୱାନଂ ଦେୱାନୁଭାୱନ୍ତି ଦେୱାନଂ ଅୟମାନୁଭାୱୋ – ନିୱତ୍ଥୱତ୍ଥପ୍ପଭା ଦ୍ୱାଦସ ୟୋଜନାନି ଫରତି, ତଥା ସରୀରସ୍ସ ଅଲଙ୍କାରସ୍ସ ୱିମାନସ୍ସ ଚ। ତଂ ଦେୱାନଂ ଦେୱାନୁଭାୱଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱାୟେୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଉଦାନନ୍ତି ସୋମନସ୍ସଞାଣମୟିକଂ ଉଦାହାରଂ। ଉଦାନେସୀତି ଉଦାହରି। ଅଞ୍ଞାସି ୱତ, ଭୋ କୋଣ୍ଡଞ୍ଞୋତି ଇମସ୍ସପି ଉଦାନସ୍ସ ଉଦାହରଣଘୋସୋ

ଦସସହସ୍ସିଲୋକଧାତୁଂ ଫରିତ୍ୱା ଅଟ୍ଠାସି। ଅଞ୍ଞାସିକୋଣ୍ଡଞ୍ଞୋତି ଭୁସଂ ଞାତକୋଣ୍ଡଞ୍ଞୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ଚକ୍ଖୁଆଦୀନଂ ନିଦ୍ଦେସେ ଦସ୍ସନଟ୍ଠେନାତିଆଦୀସୁ ଏକମେୱ ଞାଣଂ ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ନେୟ୍ୟସ୍ସ ଚକ୍ଖୁ ୱିଯ ଦସ୍ସନକିଚ୍ଚକରଣେନ ଚକ୍ଖୁ। ଞାଣକିଚ୍ଚକରଣେନ ଞାଣଂ। ନାନପ୍ପକାରତୋ ଜାନନକିଚ୍ଚକରଣେନ ପଞ୍ଞା। ଅନୱସେସପଟିୱେଧକରଣେନ ୱିଜ୍ଜା। ସବ୍ବଥା ଓଭାସକିଚ୍ଚକରଣେନ ଆଲୋକୋ ନାମାତି ଅତ୍ଥୋ। ଚକ୍ଖୁଂ ଧମ୍ମୋତିଆଦୀସୁପି ଏକଂଯେୱ ଞାଣଂ କିଚ୍ଚନାନତ୍ତେନ ପଞ୍ଚଧା ୱଣ୍ଣିତଂ। ଆରମ୍ମଣାତି ଉପଟ୍ଠମ୍ଭନଟ୍ଠେନ। ଗୋଚରାତି ୱିସଯଟ୍ଠେନ। ଦସ୍ସନଟ୍ଠେନାତିଆଦୀସୁ ଞାଣକିଚ୍ଚଂ ପଞ୍ଚଧା ୱୁତ୍ତଂ। ଇମିନା ନଯେନ ତୀସୁ ୱାରେସୁ ଏକେକସ୍ମିଂ ପଞ୍ଚ ପଞ୍ଚ କତ୍ୱା ପନ୍ନରସ ଧମ୍ମା, ପନ୍ନରସ ଅତ୍ଥା, ଦ୍ୱୀସୁ ପନ୍ନରସକେସୁ ତିଂସ ନିରୁତ୍ତିଯୋ, ପନ୍ନରସସୁ ଧମ୍ମେସୁ ପନ୍ନରସସୁ ଅତ୍ଥେସୁ ତିଂସାଯ ନିରୁତ୍ତୀସୂତି ସଟ୍ଠି ଞାଣାନି ୱେଦିତବ୍ବାନି। ସେସଅରିଯସଚ୍ଚେସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। ଚତୂସୁ ଅରିଯସଚ୍ଚେସୁ ଏକେକସ୍ମିଂ ଅରିଯସଚ୍ଚେ ପନ୍ନରସନ୍ନଂ ପନ୍ନରସନ୍ନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଅତ୍ଥାନଞ୍ଚ ୱସେନ ସଟ୍ଠି ଧମ୍ମା, ସଟ୍ଠି ଅତ୍ଥା, ସଟ୍ଠିଯା ଧମ୍ମେସୁ ସଟ୍ଠିଯା ଅତ୍ଥେସୁ ଚ ୱୀସସତଂ ନିରୁତ୍ତିଯୋ, ୱୀସାଧିକଂ ସତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସଟ୍ଠିଯା ଧମ୍ମେସୁ ସଟ୍ଠିଯା ଅତ୍ଥେସୁ ୱୀସୁତ୍ତରସତେ ନିରୁତ୍ତୀସୂତି ଏୱଂ ଚତ୍ତାରୀସଞ୍ଚ ଦ୍ୱେ ଚ ଞାଣସତାନି।

୨-୩। ସତିପଟ୍ଠାନୱାରାଦିୱଣ୍ଣନା

୩୧-୩୨। ସତିପଟ୍ଠାନସୁତ୍ତନ୍ତପୁବ୍ବଙ୍ଗମେ ଇଦ୍ଧିପାଦସୁତ୍ତନ୍ତପୁବ୍ବଙ୍ଗମେ ଚ ପଟିସମ୍ଭିଦାନିଦ୍ଦେସେ ଇମିନାୱ ନଯେନ ଅତ୍ଥୋ ଚ ଗଣନା ଚ ୱେଦିତବ୍ବା।

୪-୮। ସତ୍ତବୋଧିସତ୍ତୱାରାଦିୱଣ୍ଣନା

୩୩-୩୭। ସତ୍ତନ୍ନଂ ବୋଧିସତ୍ତାନଂ ସୁତ୍ତନ୍ତେସୁ ଏକେକସ୍ମିଂଯେୱ ସମୁଦଯେ ଚକ୍ଖାଦଯୋ ପଞ୍ଚ, ନିରୋଧେ ପଞ୍ଚାତି ଦସ ଧମ୍ମା, ସମୁଦଯେ ଦସ୍ସନଟ୍ଠାଦଯୋ ପଞ୍ଚ, ନିରୋଧେ ପଞ୍ଚାତି ଦସ ଅତ୍ଥା, ତେସଂ ୱସେନ ୱୀସତି ନିରୁତ୍ତିଯୋ ଚତ୍ତାରୀସଂ ଞାଣାନି। ସତ୍ତ ଏକତୋ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଗଣନା ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟା ଏୱ। ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣୱସେନ ୱୁତ୍ତପଟିସମ୍ଭିଦାନିଦ୍ଦେସେ ଏକେକମୂଲକେସୁ ''ଞାତୋ ଦିଟ୍ଠୋ ୱିଦିତୋ ସଚ୍ଛିକତୋ ଫସ୍ସିତୋ ପଞ୍ଞାଯା''ତି (ପଟି। ମ। ୧।୧୨୧) ଇମେସୁ ପଞ୍ଚସୁ ୱଚନେସୁ ଏକେକସ୍ମିଂଯେୱ ଚକ୍ଖାଦଯୋ ପଞ୍ଚ, ଦସ୍ସନଟ୍ଠାଦଯୋ ପଞ୍ଚାତି ପଞ୍ଚପଞ୍ଚକାନଂ ୱସେନ ପଞ୍ଚୱୀସତି ଧମ୍ମା, ପଞ୍ଚୱୀସତି ଅତ୍ଥା, ତଦ୍ଦିଗୁଣା ନିରୁତ୍ତିଯୋ, ତଦ୍ଦିଗୁଣାନି ଞାଣାନି ଞେଯ୍ୟାନି। ପଞ୍ଚ ଏକତୋ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତୱାରେପି ପଞ୍ଚକ୍ଖତ୍ତୁଂ ପଞ୍ଚ ପଞ୍ଚୱୀସତି କତ୍ୱା ପଞ୍ଚୱୀସସତଂ ଧମ୍ମା, ପଞ୍ଚୱୀସସତଂ ଅତ୍ଥା, ତଦ୍ଦିଗୁଣା ନିରୁତ୍ତିଯୋ, ତଦ୍ଦିଗୁଣାନି ଞାଣାନି ଞେଯ୍ୟାନି। ଅଡ୍ଢତେଯ୍ୟାନୀତି ଚେତ୍ଥ ଦ୍ୱେ ସତାନି ଚ ପଞ୍ଞାସଞ୍ଚ। ଖନ୍ଧାଦୀସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। ଇମିନାୱ ନଯେନ ସଚ୍ଚୱାରପଟିସମ୍ଭିଦାୱାରେ ଚ ଧମ୍ମାଦିଗଣନା ୱେଦିତବ୍ବା।

୯। ଛବୁଦ୍ଧଧମ୍ମୱାରୱଣ୍ଣନା

୩୮। ବୁଦ୍ଧଧମ୍ମୱାରେ ଦିଯଡ୍ଢସତନ୍ତି ଛକ୍ଖତ୍ତୁଂ ପଞ୍ଚୱୀସତି ସତଞ୍ଚ ପଞ୍ଞାସଞ୍ଚ ହୋନ୍ତି, ତଦ୍ଦିଗୁଣା ନିରୁତ୍ତିଯୋ ତଦ୍ଦିଗୁଣାନି ଞାଣାନି। ପଟିସମ୍ଭିଦାଧିକରଣେତି ପଟିସମ୍ଭିଦାଧିକାରେ। ଅଡ୍ଢନୱଧମ୍ମସତାନୀତି ପଠମଂ ୱୁତ୍ତେସୁ ଚତୂସୁ ସଚ୍ଚେସୁ ସଟ୍ଠି, ଚତୂସୁ ସତିପଟ୍ଠାନେସୁ ସଟ୍ଠି, ଚତୂସୁ ସମ୍ମପ୍ପଧାନେସୁ ସଟ୍ଠି, ସତ୍ତବୋଧିସତ୍ତୱେଯ୍ୟାକରଣେସୁ ସତ୍ତତି, ଅଭିଞ୍ଞଟ୍ଠାଦୀସୁ ପଞ୍ଚସୁ ପଞ୍ଚୱୀସସତଂ, ଖନ୍ଧଟ୍ଠାଦୀସୁ ପଞ୍ଚସୁ ପଞ୍ଚୱୀସସତଂ, ପୁନ ଚତୂସୁ ଅରିଯସଚ୍ଚେସୁ ସତଂ, ଚତୂସୁ ପଟିସମ୍ଭିଦାସୁ ସତଂ, ଛସୁ ବୁଦ୍ଧଧମ୍ମେସୁ ଦିଯଡ୍ଢସତନ୍ତି ଏୱଂ ଅଟ୍ଠସତାନି ଚ ପଞ୍ଞାସଞ୍ଚ ଧମ୍ମା ହୋନ୍ତି। ଏୱଂ ଅତ୍ଥାପି ତତ୍ତକା ଏୱ ହୋନ୍ତି। ଏୱମେୱ ସଚ୍ଚାଦୀସୁ ତୀସୁ ଠାନେସୁ ୱୀସସତଂ ନିରୁତ୍ତିଯୋ, ସତ୍ତସୁ ୱେଯ୍ୟାକରଣେସୁ ଚତ୍ତାରୀସସତଂ ନିରୁତ୍ତିଯୋ, ଅଭିଞ୍ଞଟ୍ଠାଦୀସୁ ଖନ୍ଧଟ୍ଠାଦୀସୁ ଚ ଅଡ୍ଢତେଯ୍ୟାନି ଅଡ୍ଢତେଯ୍ୟାନି ନିରୁତ୍ତିସତାନି, ଅରିଯସଚ୍ଚେସୁ ପଟିସମ୍ଭିଦାସୁ ଚ ଦ୍ୱେ ଦ୍ୱେ ନିରୁତ୍ତିସତାନି, ବୁଦ୍ଧଧମ୍ମେସୁ ତୀଣି ନିରୁତ୍ତିସତାନୀତି ଏୱଂ ନିରୁତ୍ତିସହସ୍ସଞ୍ଚ ସତ୍ତନିରୁତ୍ତିସତାନି ଚ ହୋନ୍ତି। ଏୱମେୱ ସଚ୍ଚାଦୀସୁ ତୀସୁ ଠାନେସୁ ଚତ୍ତାରୀସାଧିକାନି ଦ୍ୱେ ଦ୍ୱେ ଞାଣସତାନି, ସତ୍ତସୁ ୱେଯ୍ୟାକରଣେସୁ ଅସୀତିଅଧିକାନି ଦ୍ୱେ ଞାଣସତାନି, ଅଭିଞ୍ଞଟ୍ଠାଦୀସୁ ଖନ୍ଧଟ୍ଠାଦୀସୁ ଚ ପଞ୍ଚପଞ୍ଚଞାଣସତାନି , ସଚ୍ଚେସୁ ପଟିସମ୍ଭିଦାସୁ ଚ ଚତ୍ତାରି ଚତ୍ତାରି ଞାଣସତାନି, ବୁଦ୍ଧଧମ୍ମେସୁ ଛ ଞାଣସତାନୀତି ଏୱଂ ତୀଣି ଚ ଞାଣସହସ୍ସାନି ଚତ୍ତାରି ଚ ଞାଣସତାନି ହୋନ୍ତୀତି।

ପଟିସମ୍ଭିଦାକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଧମ୍ମଚକ୍କକଥା

୧। ସଚ୍ଚୱାରୱଣ୍ଣନା

୩୯। ପୁନ ଧମ୍ମଚକ୍କପ୍ପୱତ୍ତନସୁତ୍ତନ୍ତମେୱ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ କତ୍ୱା କଥିତାଯ ଧମ୍ମଚକ୍କକଥାଯ ଅପୁବ୍ବତ୍ଥାନୁୱଣ୍ଣନା। ତତ୍ଥ ଦୁକ୍ଖୱତ୍ଥୁକାତି ଏକାଭିସମଯୱସେନ ଦୁକ୍ଖଂ ୱତ୍ଥୁ ଏତେସନ୍ତି ଦୁକ୍ଖୱତ୍ଥୁକା। ତଦେୱ ଦୁକ୍ଖଂ ୱିସେସେତ୍ୱା ସଚ୍ଚୱତ୍ଥୁକାତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସଚ୍ଚଂ ଆରମ୍ମଣଂ ଉପତ୍ଥମ୍ଭୋ ଏତେସନ୍ତି ସଚ୍ଚାରମ୍ମଣା। ସଚ୍ଚଂ ଗୋଚରୋ ୱିସଯୋ ଏତେସନ୍ତି ସଚ୍ଚଗୋଚରା। ସଚ୍ଚସଙ୍ଗହିତାତି ମଗ୍ଗସଚ୍ଚେନ ସଙ୍ଗହିତା। ସଚ୍ଚପରିଯାପନ୍ନାତି ମଗ୍ଗସଚ୍ଚାଯତ୍ତା। ସଚ୍ଚେ ସମୁଦାଗତାତି ଦୁକ୍ଖପରିଜାନନେନ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚେ ସମୁପ୍ପନ୍ନା। ତଥା ତତ୍ଥେୱ ଠିତା ପତିଟ୍ଠିତା ଚ।

୪୦। ଇଦାନି ‘‘ପୱତ୍ତିତେ ଚ ଭଗୱତା ଧମ୍ମଚକ୍କେ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ ଧମ୍ମଚକ୍କଂ ନିଦ୍ଦିସିତୁକାମୋ ଧମ୍ମଚକ୍କନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଦୁୱିଧଂ ଧମ୍ମଚକ୍କଂ ପଟିୱେଧଧମ୍ମଚକ୍କଂ ଦେସନାଧମ୍ମଚକ୍କଞ୍ଚ। ପଟିୱେଧଧମ୍ମଚକ୍କଂ ବୋଧିପଲ୍ଲଙ୍କେ, ଦେସନାଧମ୍ମଚକ୍କଂ ଇସିପତନେ। ଧମ୍ମଞ୍ଚ ପୱତ୍ତେତି ଚକ୍କଞ୍ଚାତି ପଟିୱେଧଧମ୍ମଚକ୍କଂ ୱୁତ୍ତଂ, ଚକ୍କଞ୍ଚ ପୱତ୍ତେତି ଧମ୍ମଞ୍ଚାତି ଦେସନାଧମ୍ମଚକ୍କଂ। କଥଂ? ଭଗୱା ହି ବୋଧିପଲ୍ଲଙ୍କେ ନିସିନ୍ନୋ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଇନ୍ଦ୍ରିଯବଲବୋଜ୍ଝଙ୍ଗମଗ୍ଗଙ୍ଗାଦିଭେଦଂ ଧମ୍ମଞ୍ଚ ପୱତ୍ତେତି, ସୋଯେୱ ଚ ଧମ୍ମୋ କିଲେସସତ୍ତୁଘାତାଯ ପୱତ୍ତନତୋ ପହରଣଚକ୍କଂ ୱିଯାତି ଚକ୍କଞ୍ଚ। ଧମ୍ମଂ ପୱତ୍ତେନ୍ତୋଯେୱ ଭଗୱା ତଂ ଚକ୍କଂ ପୱତ୍ତେତି ନାମ। ଏତେନ ଧମ୍ମୋଯେୱ ଚକ୍କନ୍ତି କମ୍ମଧାରଯସମାସତା ୱୁତ୍ତା ହୋତି। ଇସିପତନେ ନିସିନ୍ନୋ ଭଗୱା ଧମ୍ମଦେସନକ୍ଖଣେ ୱେନେଯ୍ୟସନ୍ତାନେ କିଲେସସତ୍ତୁଘାତାଯ ପୱତ୍ତନତୋ ପହରଣଚକ୍କସଦିସଂ ଦେସନାଚକ୍କଞ୍ଚ ପୱତ୍ତେତି, ୱେନେଯ୍ୟସନ୍ତାନେ ଇନ୍ଦ୍ରିଯବଲବୋଜ୍ଝଙ୍ଗମଗ୍ଗଙ୍ଗାଦିଭେଦଂ ଧମ୍ମଚକ୍କଞ୍ଚ ପୱତ୍ତେତି। ଏତେନ ଧମ୍ମୋ ଚ ଚକ୍କଞ୍ଚ ଧମ୍ମଚକ୍କନ୍ତି ଦ୍ୱନ୍ଦସମାସତା ୱୁତ୍ତା ହୋତି। ଯସ୍ମା ପନ ପୱତ୍ତକେ ସତି ପୱତ୍ତନା ନାମ ହୋତି, ତସ୍ମା ସବ୍ବତ୍ଥାପି ‘‘ପୱତ୍ତେତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ପୱତ୍ତନଟ୍ଠେନ ପନ ‘‘ଚକ୍କ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଧମ୍ମେନ ପୱତ୍ତେତୀତି ଧମ୍ମଚକ୍କନ୍ତିଆଦୀନି ଦେସନାଧମ୍ମଚକ୍କମେୱ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତାନୀତି ୱେଦିତବ୍ବାନି।

ତତ୍ଥ ଧମ୍ମେନ ପୱତ୍ତେତୀତି ଯଥାସଭାୱତ୍ତା ଧମ୍ମେନ ପୱତ୍ତଂ ଚକ୍କନ୍ତି ଧମ୍ମଚକ୍କନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଧମ୍ମଚରିଯାଯ ପୱତ୍ତେତୀତି ୱେନେଯ୍ୟସନ୍ତାନେ ଧମ୍ମତ୍ଥାଯ ପୱତ୍ତଂ ଚକ୍କନ୍ତି ଧମ୍ମଚକ୍କନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଧମ୍ମେ ଠିତୋତିଆଦୀହି ଭଗୱତୋ ଧମ୍ମଭୂତତା ଧମ୍ମସ୍ସାମିତା ଚ ୱୁତ୍ତା ହୋତି। ଯଥାହ – ‘‘ସୋ ହାୱୁସୋ, ଭଗୱା ଜାନଂ ଜାନାତି ପସ୍ସଂ ପସ୍ସତି ଚକ୍ଖୁଭୂତୋ ଞାଣଭୂତୋ ଧମ୍ମଭୂତୋ ବ୍ରହ୍ମଭୂତୋ ୱତ୍ତା ପୱତ୍ତା ଅତ୍ଥସ୍ସ ନିନ୍ନେତା ଅମତସ୍ସ ଦାତା ଧମ୍ମସ୍ସାମୀ ତଥାଗତୋ’’ତି (ମ॰ ନି॰ ୧।୨୦୩)। ତସ୍ମା ତେହି ଧମ୍ମସ୍ସ ଚକ୍କନ୍ତି ଧମ୍ମଚକ୍କନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଠିତୋତି ୱିସଯୀଭାୱେନ ଠିତୋ। ପତିଟ୍ଠିତୋତି ଅଚଲଭାୱେନ ପତିଟ୍ଠିତୋ। ୱସିପ୍ପତ୍ତୋତି ଇସ୍ସରଭାୱଂ ପତ୍ତୋ। ପାରମିପ୍ପତ୍ତୋତି କୋଟିପ୍ପତ୍ତୋ। ୱେସାରଜ୍ଜପ୍ପତ୍ତୋତି ୱିସାରଦଭାୱଂ ପତ୍ତୋ। ଧମ୍ମେ ପତିଟ୍ଠାପେନ୍ତୋତିଆଦୀହି ୱେନେଯ୍ୟସନ୍ତାନମପେକ୍ଖିତ୍ୱା ୱୁତ୍ତେହି ପନ ୱଚନେହି ଧମ୍ମସ୍ସାମିତାଯ ଚ ଧମ୍ମତ୍ଥାଯ ଚକ୍କନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଧମ୍ମଂ ସକ୍କରୋନ୍ତୋତିହଆଦୀହି ଧମ୍ମତ୍ଥାଯ ଚକ୍କନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଯୋ ହି ଧମ୍ମଂ ସକ୍କାରାଦିୱସେନ ପୱତ୍ତେତି, ସୋ ଧମ୍ମତ୍ଥଂ ପୱତ୍ତେତି। ଧମ୍ମଂ ସକ୍କରୋନ୍ତୋତି ଯଥା କତୋ ସୋ ଧମ୍ମୋ ସୁକତୋ ହୋତି, ଏୱମେୱ ନଂ କରୋନ୍ତୋ। ଧମ୍ମଂ ଗରୁଂ କରୋନ୍ତୋତି ତସ୍ମିଂ ଗାରୱୁପ୍ପତ୍ତିଯା ତଂ ଗରୁଂ କରୋନ୍ତୋ। ଧମ୍ମଂ ମାନେନ୍ତୋତି ଧମ୍ମଂ ପିଯଞ୍ଚ ଭାୱନୀଯଞ୍ଚ କତ୍ୱା ୱିହରନ୍ତୋ। ଧମ୍ମଂ ପୂଜେନ୍ତୋତି ତଂ ଅପଦିସିତ୍ୱା ଦେସନାପଟିପତ୍ତିପୂଜାଯ ପୂଜଂ କରୋନ୍ତୋ। ଧମ୍ମଂ ଅପଚାଯମାନୋତି ତସ୍ସେୱ ଧମ୍ମସ୍ସ ସକ୍କାରଗରୁକାରେହି ନୀଚୱୁତ୍ତିତଂ କରୋନ୍ତୋ। ଧମ୍ମଦ୍ଧଜୋ ଧମ୍ମକେତୂତି ତଂ ଧମ୍ମଂ ଧଜମିୱ ପୁରକ୍ଖତ୍ୱା କେତୁମିୱ ଚ ଉକ୍ଖିପିତ୍ୱା ପୱତ୍ତିଯା ଧମ୍ମଦ୍ଧଜୋ ଧମ୍ମକେତୁ ଚ ହୁତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଧମ୍ମାଧିପତେଯ୍ୟୋତି ଧମ୍ମାଧିପତିତୋ ଆଗତୋ ଭାୱନାଧମ୍ମୱସେନେୱ ଚ ସବ୍ବକିରିଯାନଂ କରଣେନ ଧମ୍ମାଧିପତେଯ୍ୟୋ ହୁତ୍ୱା। ତଂ ଖୋ ପନ ଧମ୍ମଚକ୍କଂ ଅପ୍ପଟିୱତ୍ତିଯନ୍ତି କେନଚି ନିୱତ୍ତେତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟତାଯ ଅପ୍ପଟିହତପୱତ୍ତିତା ୱୁତ୍ତା। ତସ୍ମା ସୋ ଧମ୍ମୋ ପୱତ୍ତନଟ୍ଠେନ ଚକ୍କନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଧମ୍ମୋ, ତଂ ଧମ୍ମଂ ପୱତ୍ତେତୀତି ୱେନେଯ୍ୟସନ୍ତାନେ ମଗ୍ଗସମ୍ପଯୁତ୍ତସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯୁପ୍ପାଦନେନ ତଂ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଧମ୍ମଂ ପୱତ୍ତେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏସେୱ ନଯୋ ସେସେସୁପି। ସଚ୍ଚାତି ସଚ୍ଚଞାଣାନି। ୱିପସ୍ସନା ଚ ୱିଜ୍ଜା ଚ ମଗ୍ଗଞାଣମେୱ। ଅନୁପ୍ପାଦେ ଞାଣନ୍ତି ଅରହତ୍ତଫଲେ ଞାଣଂ। ତମ୍ପି ୱେନେଯ୍ୟସନ୍ତାନେ ପୱତ୍ତେତିଯେୱ, ନିବ୍ବାନଞ୍ଚ ପଟିୱେଧଂ କରୋନ୍ତୋ ପୱତ୍ତେତିଯେୱ ନାମ।

ସମୁଦଯୱାରାଦୀସୁ ସମୁଦଯୱତ୍ଥୁକା ନିରୋଧୱତ୍ଥୁକା ମଗ୍ଗୱତ୍ଥୁକାତି ୱିସେସପଦଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ସଙ୍ଖିତ୍ତା। ଏତ୍ଥାପି ୱୁତ୍ତସଦିସଂ ପଠମଂ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

୨-୩। ସତିପଟ୍ଠାନୱାରାଦିୱଣ୍ଣନା

୪୧-୪୨। ସତିପଟ୍ଠାନିଦ୍ଧିପାଦପୁବ୍ବଙ୍ଗମୱାରାପି ମଗ୍ଗକ୍ଖଣୱସେନ ୱୁତ୍ତା। ତେପି ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ୱିସେସପଦଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ସଙ୍ଖିତ୍ତାତି।

ଧମ୍ମଚକ୍କକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ଲୋକୁତ୍ତରକଥା

ଲୋକୁତ୍ତରକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୩। ଇଦାନି ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମୱତିୟା ଧମ୍ମଚକ୍କକଥାୟ ଅନନ୍ତରଂ କଥିତାୟ ଲୋକୁତ୍ତରକଥାୟ ଅପୁବ୍ବତ୍ଥାନୁୱଣ୍ଣନା। ତତ୍ଥ ଲୋକୁତ୍ତରପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ନିଦ୍ଦେସୱାରେ ଆୱି ଭୱିସ୍ସତି। ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନାତିଆଦୟୋ ସତ୍ତତିଂସ ବୋଧିପକ୍ଖିୟଧମ୍ମା ଯଥାୟୋଗଂ ମଗ୍ଗଫଲସମ୍ପୟୁତ୍ତା। ତେ ବୁଜ୍ଝନଟ୍ଠେନ ବୋଧୀତି ଏୱଂଲଦ୍ଧନାମସ୍ସ ଅରିୟସ୍ସ ପକ୍ଖେ ଭୱତ୍ତା ବୋଧିପକ୍ଖିୟା ନାମ। ପକ୍ଖେ ଭୱତ୍ତାତି ଉପକାରଭାୱେ ଠିତତ୍ତା। ତେସୁ ଆରମ୍ମଣେସୁ ଓକ୍କନ୍ତିତ୍ୱା ପକ୍ଖନ୍ଦିତ୍ୱା ଉପଟ୍ଠାନତୋ ଉପଟ୍ଠାନଂ, ସତିୟେୱ ଉପଟ୍ଠାନଂ ସତିପଟ୍ଠାନଂ। କାୟୱେଦନାଚିତ୍ତଧମ୍ମେସୁ ପନସ୍ସ ଅସୁଭଦୁକ୍ଖାନିଚ୍ଚାନତ୍ତାକାରଗହଣୱସେନ ସୁଭସୁଖନିଚ୍ଚଅତ୍ତସଞ୍ଞାପହାନକିଚ୍ଚସାଧନୱସେନ ଚ ପୱତ୍ତିତୋ ଚତୁଧା ଭେଦୋ ହୋତି। ତସ୍ମା ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନାତି ୱୁଚ୍ଚତି। ପଦହନ୍ତି ଏତେନାତି ପଧାନଂ, ସୋଭନଂ ପଧାନଂ ସମ୍ମପ୍ପଧାନଂ, ସମ୍ମା ୱା ପଦହନ୍ତି ଏତେନାତି ସମ୍ମପ୍ପଧାନଂ, ସୋଭନଂ ୱା ତଂ କିଲେସୱିରୂପପୱତ୍ତିୱିରହିତତୋ ପଧାନଞ୍ଚ ହିତସୁଖନିପ୍ଫାଦକଟ୍ଠେନ ସେଟ୍ଠଭାୱାୱହନତୋ ପଧାନଭାୱକରଣତୋ ୱାତି ସମ୍ମପ୍ପଧାନଂ। ୱୀରିୟସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ତୟିଦଂ ଉପ୍ପନ୍ନାନୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ଅକୁସଲାନଂ ପହାନାନୁପ୍ପତ୍ତିକିଚ୍ଚଂ, ଅନୁପ୍ପନ୍ନୁପ୍ପନ୍ନାନଞ୍ଚ କୁସଲାନଂ ଉପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠିତିକିଚ୍ଚଂ ସାଧୟତୀତି ଚତୁବ୍ବିଧଂ ହୋତି। ତସ୍ମା ଚତ୍ତାରୋ ସମ୍ମପ୍ପଧାନାତି ୱୁଚ୍ଚତି। ନିପ୍ଫତ୍ତିପରିୟାୟେନ ଇଜ୍ଝନଟ୍ଠେନ, ଇଜ୍ଝନ୍ତି ଏତାୟ ସତ୍ତା ଇଦ୍ଧା ୱୁଦ୍ଧା ଉକ୍କଂସଗତା ହୋନ୍ତୀତି ଇମିନା ୱା ପରିୟାୟେନ ଇଦ୍ଧି, ତସ୍ସା ସମ୍ପୟୁତ୍ତାୟ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମଟ୍ଠେନ ଫଲଭୂତାୟ ପୁବ୍ବଭାଗକାରଣଟ୍ଠେନ ଚ ଇଦ୍ଧିୟା ପାଦୋତି ଇଦ୍ଧିପାଦୋ। ସୋ ଛନ୍ଦୱୀରିୟଚିତ୍ତୱୀମଂସାୱସେନ ଚତୁବ୍ବିଧୋୱ ହୋତି। ତସ୍ମା ଚତ୍ତାରୋ ଇଦ୍ଧିପାଦାତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଅସ୍ସଦ୍ଧିୟକୋସଜ୍ଜପମାଦୱିକ୍ଖେପସମ୍ମୋହାନଂ ଅଭିଭୱନତୋ ଅଭିଭୱନସଙ୍ଖାତେନ ଅଧିପତିୟଟ୍ଠେନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଂ। ଅସ୍ସଦ୍ଧିୟାଦୀହି ଅନଭିଭୱନୀୟତୋ ଅକମ୍ପିୟଟ୍ଠେନ ବଲଂ। ତଦୁଭୟମ୍ପି ସଦ୍ଧାୱୀରିୟସତିସମାଧିପଞ୍ଞାୱସେନ ପଞ୍ଚୱିଧଂ ହୋତି। ତସ୍ମା ପଞ୍ଚିନ୍ଦ୍ରିୟାନି ପଞ୍ଚ ବଲାନୀତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ବୁଜ୍ଝନକସତ୍ତସ୍ସ ପନ ଅଙ୍ଗଭାୱେନ ସତିଆଦୟୋ ସତ୍ତ ଧମ୍ମା ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା, ନିୟ୍ୟାନଟ୍ଠେନ ଚ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଆଦୟୋ ଅଟ୍ଠ ମଗ୍ଗଙ୍ଗା ହୋନ୍ତି। ତେନ ୱୁଚ୍ଚତି ସତ୍ତ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା ଅରିୟୋ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ମଗ୍ଗୋତି।

ଇତି ଇମେ ସତ୍ତତିଂସ ବୋଧିପକ୍ଖିୟା ଧମ୍ମା ପୁବ୍ବଭାଗେ ଲୋକିୟୱିପସ୍ସନାୟ ୱତ୍ତମାନାୟ ଚୁଦ୍ଦସୱିଧେନ କାୟଂ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହତୋ ଚ କାୟାନୁପସ୍ସନାସତିପଟ୍ଠାନଂ, ନୱୱିଧେନ ୱେଦନଂ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହତୋ ଚ ୱେଦନାନୁପସ୍ସନାସତିପଟ୍ଠାନଂ, ସୋଳସୱିଧେନ ଚିତ୍ତଂ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହତୋ ଚ ଚିତ୍ତାନୁପସ୍ସନାସତିପଟ୍ଠାନଂ, ପଞ୍ଚୱିଧେନ ଧମ୍ମେ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହତୋ ଚ ଧମ୍ମାନୁପସ୍ସନାସତିପଟ୍ଠାନଂ। ଇତି ଇମସ୍ମିଂ ଅତ୍ତଭାୱେ ଅନୁପ୍ପନ୍ନପୁବ୍ବଂ ପରସ୍ସ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଅକୁସଲଂ ଦିସ୍ୱା ''ଯଥା ପଟିପନ୍ନସ୍ସ ତସ୍ସ ତଂ ଉପ୍ପନ୍ନଂ, ନ ତଥା ପଟିପଜ୍ଜିସ୍ସାମି, ଏୱଂ ମେ ଏତଂ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀ''ତି ତସ୍ସ ଅନୁପ୍ପାଦାୟ ୱାୟମନକାଲେ ପଠମଂ ସମ୍ମପ୍ପଧାନଂ, ଅତ୍ତନୋ ସମୁଦାଚାରପ୍ପତ୍ତମକୁସଲଂ ଦିସ୍ୱା ତସ୍ସ ପହାନାୟ ୱାୟମନକାଲେ ଦୁତିୟଂ, ଇମସ୍ମିଂ ଅତ୍ତଭାୱେ ଅନୁପ୍ପନ୍ନପୁବ୍ବଂ ଝାନଂ ୱା ୱିପସ୍ସନଂ ୱା ଉପ୍ପାଦେତୁଂ ୱାୟମନ୍ତସ୍ସ ତତିୟଂ, ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଯଥା ନ ପରିହାୟତି, ଏୱଂ ପୁନପ୍ପୁନଂ ଉପ୍ପାଦେନ୍ତସ୍ସ ଚତୁତ୍ଥଂ ସମ୍ମପ୍ପଧାନଂ। ଛନ୍ଦଂ ଧୁରଂ କତ୍ୱା କୁସଲୁପ୍ପାଦନକାଲେ ଛନ୍ଦିଦ୍ଧିପାଦୋ, ୱୀରିୟଂ, ଚିତ୍ତଂ, ୱୀମଂସଂ ଧୁରଂ କତ୍ୱା କୁସଲୁପ୍ପାଦନକାଲେ ୱୀମଂସିଦ୍ଧିପାଦୋ। ମିଚ୍ଛାୱାଚାୟ ୱିରମଣକାଲେ ସମ୍ମାୱାଚା , ମିଚ୍ଛାକମ୍ମନ୍ତା, ମିଚ୍ଛାଜୀୱା ୱିରମଣକାଲେ ସମ୍ମାଜୀୱୋତି ଏୱଂ ନାନାଚିତ୍ତେସୁ ଲବ୍ଭନ୍ତି। ଚତୁମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ପନ ଏକଚିତ୍ତେ ଲବ୍ଭନ୍ତି, ଫଲକ୍ଖଣେ ଠପେତ୍ୱା ଚତ୍ତାରୋ ସମ୍ମପ୍ପଧାନେ ଅୱସେସା ତେତ୍ତିଂସ ଲବ୍ଭନ୍ତି। ଏୱଂ ଏକଚିତ୍ତେ ଲବ୍ଭମାନେସୁ ଚେତେସୁ ଏକାୱ ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣା ସତି କାୟାଦୀସୁ ସୁଭସଞ୍ଞାଦିପହାନକିଚ୍ଚସାଧନୱସେନ ''ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନା''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଏକମେୱ ଚ ୱୀରିୟଂ ଅନୁପ୍ପନ୍ନୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ଅନୁପ୍ପାଦାଦିକିଚ୍ଚସାଧନୱସେନ ''ଚତ୍ତାରୋ ସମ୍ମପ୍ପଧାନା''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ସେସେସୁ ହାପନୱଡ୍ଢନଂ ନତ୍ଥି।

ଅପିଚ ତେସୁ –

ନୱ ଏକୱିଧା ଏକୋ, ଦ୍ୱେଧାଥ ଚତୁପଞ୍ଚଧା;

ଅଟ୍ଠଧା ନୱଧା ଚେୱ, ଇତି ଛଦ୍ଧା ଭୱନ୍ତି ତେ।

ନୱଏକୱିଧାତି ଛନ୍ଦୋ ଚିତ୍ତଂ ପୀତି ପସ୍ସଦ୍ଧି ଉପେକ୍ଖା ସଙ୍କପ୍ପୋ ୱାଚା କମ୍ମନ୍ତୋ ଆଜୀୱୋତି ଇମେ ନୱ ଛନ୍ଦିଦ୍ଧିପାଦାଦିୱସେନ ଏକୱିଧାୱ ହୋନ୍ତି, ଅଞ୍ଞକୋଟ୍ଠାସଂ ନ ଭଜନ୍ତି। ଏକୋ ଦ୍ୱେଧାତି ସଦ୍ଧା ଇନ୍ଦ୍ରିୟବଲୱସେନ ଦ୍ୱେଧା ଠିତା। ଅଥ ଚତୁପଞ୍ଚଧାତି ଅଥଞ୍ଞୋ ଏକୋ ଚତୁଧା, ଅଞ୍ଞୋ ପଞ୍ଚଧା ଠିତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତତ୍ଥ ସମାଧି ଏକୋ ଇନ୍ଦ୍ରିୟବଲବୋଜ୍ଝଙ୍ଗମଗ୍ଗଙ୍ଗୱସେନ ଚତୁଧା ଠିତୋ, ପଞ୍ଞା ତେସଂ ଚତୁନ୍ନଂ ଇଦ୍ଧିପାଦକୋଟ୍ଠାସସ୍ସ ଚ ୱସେନ ପଞ୍ଚଧା। ଅଟ୍ଠଧା ନୱଧା ଚେୱାତି ଅପରୋ ଏକୋ ଅଟ୍ଠଧା, ଏକୋ ନୱଧା ଠିତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଚତୁସତିପଟ୍ଠାନିନ୍ଦ୍ରିୟବଲବୋଜ୍ଝଙ୍ଗମଗ୍ଗଙ୍ଗୱସେନ ସତି ଅଟ୍ଠଧା ଠିତା, ଚତୁସମ୍ମପ୍ପଧାନିଦ୍ଧିପାଦିନ୍ଦ୍ରିୟବଲବୋଜ୍ଝଙ୍ଗମଗ୍ଗଙ୍ଗୱସେନ ୱୀରିୟଂ ନୱଧାତି।

ଏୱଂ –

ଚୁଦ୍ଦସେୱ ଅସମ୍ଭିନ୍ନା, ହୋନ୍ତେତେ ବୋଧିପକ୍ଖିୟା;

କୋଟ୍ଠାସତୋ ସତ୍ତୱିଧା, ସତ୍ତତିଂସ ପଭେଦତୋ।

ସକିଚ୍ଚନିପ୍ଫାଦନତୋ, ସରୂପେନ ଚ ୱୁତ୍ତିତୋ;

ସବ୍ବେୱ ଅରିୟମଗ୍ଗସ୍ସ, ସମ୍ଭୱେ ସମ୍ଭୱନ୍ତି ତେ।

ଏୱଂ ମଗ୍ଗଫଲସମ୍ପୟୁତ୍ତେ ସତ୍ତତିଂସ ବୋଧିପକ୍ଖିୟଧମ୍ମେ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ପୁନ ତେ ମଗ୍ଗଫଲେସୁ ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ଚତ୍ତାରୋ ଅରିୟମଗ୍ଗା ଚତ୍ତାରି ଚ ସାମଞ୍ଞଫଲାନୀତି ଆହ। ସମଣଭାୱୋ ସାମଞ୍ଞଂ, ଚତୁନ୍ନଂ ଅରିୟମଗ୍ଗାନମେତଂ ନାମଂ। ସାମଞ୍ଞାନଂ ଫଲାନି ସାମଞ୍ଞଫଲାନି। ନିବ୍ବାନଂ ପନ ସବ୍ବେହି ଅସମ୍ମିସ୍ସମେୱ। ଇତି ୱିତ୍ଥାରତୋ ସତ୍ତତିଂସବୋଧିପକ୍ଖିୟଚତୁମଗ୍ଗଚତୁଫଲନିବ୍ବାନାନଂ ୱସେନ ଛଚତ୍ତାଲୀସ ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମା, ତତୋ ସଙ୍ଖେପେନ ଚତୁମଗ୍ଗଚତୁଫଲନିବ୍ବାନାନଂ ୱସେନ ନୱ ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମା, ତତୋପି ସଙ୍ଖେପେନ ମଗ୍ଗଫଲନିବ୍ବାନାନଂ ୱସେନ ତୟୋ ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ସତିପଟ୍ଠାନାଦୀନଂ ମଗ୍ଗଫଲାନଞ୍ଚ ଲୋକୁତ୍ତରତ୍ତେ ୱୁତ୍ତେ ତଂସମ୍ପୟୁତ୍ତାନଂ ଫସ୍ସାଦୀନମ୍ପି ଲୋକୁତ୍ତରତ୍ତଂ ୱୁତ୍ତମେୱ ହୋତି। ପଧାନଧମ୍ମୱସେନ ପନ ସତିପଟ୍ଠାନାଦୟୋୱ ୱୁତ୍ତା। ଅଭିଧମ୍ମେ (ଧ। ସ। ୨୭୭ ଆଦୟୋ, ୫୦୫ ଆଦୟୋ) ଚ ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମନିଦ୍ଦେସେ ମଗ୍ଗଫଲସମ୍ପୟୁତ୍ତାନଂ ଫସ୍ସାଦୀନଂ ଲୋକୁତ୍ତରତ୍ତଂ ୱୁତ୍ତମେୱାତି।

ଲୋକଂ ତରନ୍ତୀତି ଲୋକଂ ଅତିକ୍କମନ୍ତି। ସବ୍ବମିଧ ଇଦିସଂ ୱତ୍ତମାନକାଲୱଚନଂ ଚତ୍ତାରୋ ଅରିୟମଗ୍ଗେ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ। ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗୋ ହି ଅପାୟଲୋକଂ ତରତି, ସକଦାଗାମିମଗ୍ଗୋ କାମାୱଚରଲୋକେକଦେସଂ ତରତି, ଅନାଗାମିମଗ୍ଗୋ କାମାୱଚରଲୋକଂ ତରତି, ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗୋ ରୂପାରୂପାୱଚରଲୋକଂ ତରତି। ଲୋକା ଉତ୍ତରନ୍ତୀତି ଲୋକା ଉଗ୍ଗଚ୍ଛନ୍ତି। ଲୋକତୋତି ଚ ଲୋକମ୍ହାତି ଚ ତଦେୱ ନିସ୍ସକ୍କୱଚନଂ ୱିସେସେତ୍ୱା ଦସ୍ସିତଂ। ଲୋକଂ ସମତିକ୍କମନ୍ତୀତି ପଠମଂ ୱୁତ୍ତତ୍ଥମେୱ। ତତ୍ଥ ଉପସଗ୍ଗଦ୍ୱଂ ଅନପେକ୍ଖିତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ, ଇଧ ସହ ଉପସଗ୍ଗଦ୍ୱେନ ୱୁତ୍ତଂ। ଲୋକଂ ସମତିକ୍କନ୍ତାତି ୟଥାୱୁତ୍ତଂ ଲୋକଂ ସମ୍ମା ଅତିକ୍କନ୍ତା। ସବ୍ବମିଧ ଇଦିସଂ ଅତୀତକାଲୱଚନଂ ଫଲନିବ୍ବାନାନି ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ, ସୋତାପତ୍ତିଫଲାଦୀନି ହି ୟଥାୱୁତ୍ତଂ ଲୋକଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ଠିତାନି, ସଦା ନିବ୍ବାନଂ ସବ୍ବଲୋକଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ଠିତଂ। ଲୋକେନ ଅତିରେକାତି ଲୋକତୋ ଅଧିକଭୂତା। ଇଦଂ ସବ୍ବେପି ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମେ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ। ନିସ୍ସରନ୍ତୀତି ନିଗ୍ଗଚ୍ଛନ୍ତି। ନିସ୍ସଟାତି ନିଗ୍ଗତା। ଲୋକେ ନ ତିଟ୍ଠନ୍ତୀତିଆଦୀନି ଅଟ୍ଠାରସ ୱଚନାନି ସବ୍ବଲୋକୁତ୍ତରେସୁପି ୟୁଜ୍ଜନ୍ତି। ନ ତିଟ୍ଠନ୍ତୀତି ଲୋକେ ଅପରିୟାପନ୍ନତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ। ଲୋକେ ନ ଲିମ୍ପନ୍ତୀତି ଖନ୍ଧସନ୍ତାନେ ୱତ୍ତମାନାପି ତସ୍ମିଂ ନ ଲିମ୍ପନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଲୋକେନ ନ ଲିମ୍ପନ୍ତୀତି ଅକତପଟିୱେଧାନଂ କେନଚି ଚିତ୍ତେନ, କତପଟିୱେଧାନଂ ଅକୁସଲେନ ଅପ୍ପମତ୍ତେନପି ଚିତ୍ତେନ ନ ଲିମ୍ପନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅସଂଲିତ୍ତା ଅନୁପଲିତ୍ତାତି ଉପସଗ୍ଗେନ ୱିସେସିତଂ।

ୱିପ୍ପମୁତ୍ତାତି ଅଲିତ୍ତତ୍ତମେୱ ନାନାବ୍ୟଞ୍ଜନେନ ୱିସେସିତଂ। ୟେ କେଚି ହି ୟତ୍ଥ ୟେନ ୱା ଅଲିତ୍ତା, ତେ ତତ୍ଥ ତେନ ୱା ୱିପ୍ପମୁତ୍ତା ହୋନ୍ତି। ଲୋକା ୱିପ୍ପମୁତ୍ତାତିଆଦୀନି ତୀଣି ନିସ୍ସକ୍କୱସେନ ୱୁତ୍ତାନି। ୱିସଞ୍ଞୁତ୍ତାତି ୱିପ୍ପମୁତ୍ତତ୍ତୱିସେସନଂ। ୟେ କେଚି ହି ୟତ୍ଥ ୟେନ ୟତୋ ୱିପ୍ପମୁତ୍ତା, ତେ ତତ୍ଥ ତେନ ତତୋ ୱିସଞ୍ଞୁତ୍ତା ନାମ ହୋନ୍ତି। ଲୋକା ସୁଜ୍ଝନ୍ତୀତି ଲୋକମଲଂ ଧୋୱିତ୍ୱା ଲୋକା ସୁଜ୍ଝନ୍ତି। ୱିସୁଜ୍ଝନ୍ତୀତି ତଦେୱ ଉପସଗ୍ଗେନ ୱିସେସିତଂ। ୱୁଟ୍ଠହନ୍ତୀତି ଉଟ୍ଠିତା ହୋନ୍ତି। ୱିୱଟ୍ଟନ୍ତୀତି ନିୱଟ୍ଟନ୍ତି। ନ ସଜ୍ଜନ୍ତୀତି ନ ଲଗ୍ଗନ୍ତି। ନ ଗୟ୍ହନ୍ତୀତି ନ ଗଣ୍ହୀୟନ୍ତି। ନ ବଜ୍ଝନ୍ତୀତି ନ ବାଧୀୟନ୍ତି। ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦନ୍ତୀତି ଅପ୍ପୱତ୍ତିଂ କରୋନ୍ତି। ୟଥା ଚ ଲୋକଂ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତାତି, ତଥେୱ "ଲୋକା ୱିସୁଦ୍ଧତ୍ତା"ତିଆଦି ୱୁତ୍ତମେୱ ହୋତି। ପଟିପ୍ପସ୍ସମ୍ଭେନ୍ତୀତି ନିରୋଧେନ୍ତି। ଅପଥାତିଆଦୀନି ଚତ୍ତାରି ସବ୍ବେସୁପି ଲୋକୁତ୍ତରେସୁ ୟୁଜ୍ଜନ୍ତି। ଅପଥାତି ଅମଗ୍ଗା। ଅଗତୀତି ଅପ୍ପତିଟ୍ଠା। ଅୱିସୟାତି ଅନାୟତ୍ତା। ଅସାଧାରଣାତି ଅସମାନା। ୱମନ୍ତୀତି ଉଗ୍ଗିଲନ୍ତି। ନ ପଚ୍ଚାୱମନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତପଟିପକ୍ଖନୟେନ ୱୁତ୍ତଂ, ୱନ୍ତଂ ପୁନ ନ ଅଦନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତେନ ୱନ୍ତସ୍ସ ସୁୱନ୍ତଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତି। ଅନନ୍ତରଦ୍ୱୟେପି ଏସେୱ ନୟୋ। ୱିସୀନେନ୍ତୀତି ୱିକିରନ୍ତି ୱିମୁଚ୍ଚନ୍ତି, ନ ବନ୍ଧନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ନ ଉସ୍ସୀନେନ୍ତୀତି ନ ୱିକିରନ୍ତି ନ ୱିମୁଚ୍ଚନ୍ତି। "ୱିସିନେନ୍ତୀ"ତି "ନ ଉସ୍ସିନେନ୍ତୀ"ତି ରସ୍ସଂ କତ୍ୱା ପାଠୋ ସୁନ୍ଦରୋ। ୱିଧୂପେନ୍ତୀତି ନିବ୍ବାପେନ୍ତି। ନସଂଧୂପେନ୍ତୀତି ନ ଉଜ୍ଜଲନ୍ତି। ଲୋକଂ ସମତିକ୍କମ୍ମ ଅଭିଭୁୟ୍ୟ ତିଟ୍ଠନ୍ତୀତି ସବ୍ବେପି ଲୋକୁତ୍ତରା ଧମ୍ମା ଲୋକଂ ସମ୍ମା ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ଅଭିଭୱିତ୍ୱା ଚ ତିଟ୍ଠନ୍ତୀତି ଲୋକୁତ୍ତରା। ସବ୍ବେହିପି ଇମେହି ୟଥାୱୁତ୍ତେହି ପକାରେହି ଲୋକୁତ୍ତରାନଂ ଲୋକତୋ ଉତ୍ତରଭାୱୋ ଅଧିକଭାୱୋ ଚ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତୀତି।

ଲୋକୁତ୍ତରକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ବଲକଥା

ବଲକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୪। ଇଦାନି ଲୋକୁତ୍ତରକଥାଯ ଅନନ୍ତରଂ କଥିତାଯ ଲୋକୁତ୍ତରକଥାୱତିଯା ସୁତ୍ତନ୍ତପୁବ୍ବଙ୍ଗମାଯ ବଲକଥାଯ ଅପୁବ୍ବତ୍ଥାନୁୱଣ୍ଣନା। ତତ୍ଥ ଆଦିତୋ ସୁତ୍ତନ୍ତୱସେନ ପଞ୍ଚ ବଲାନି ଦସ୍ସେତ୍ୱା ତଦଞ୍ଞାନିପି ବଲାନି ଦସ୍ସେତୁକାମୋ ଅପିଚ ଅଟ୍ଠସଟ୍ଠି ବଲାନୀତିଆଦିମାହ। ସବ୍ବାନିପି ତଂତଂପଟିପକ୍ଖେହି ଅକମ୍ପିଯଟ୍ଠେନ ବଲାନି ନାମ ହୋନ୍ତି। ହିରିବଲନ୍ତିଆଦୀସୁ ପାପତୋ ହିରୀଯନ୍ତି ଏତାଯାତି ହିରୀ, ଲଜ୍ଜାଯେତଂ ନାମଂ। ପାପତୋ ଓତ୍ତପ୍ପନ୍ତି ଏତେନାତି ଓତ୍ତପ୍ପଂ, ପାପତୋ ଉବ୍ବେଗସ୍ସେତଂ ନାମଂ। ଅଜ୍ଝତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନା ହିରୀ, ବହିଦ୍ଧାସମୁଟ୍ଠାନଂ ଓତ୍ତପ୍ପଂ। ଅତ୍ତାଧିପତି ହିରୀ, ଲୋକାଧିପତି ଓତ୍ତପ୍ପଂ । ଲଜ୍ଜାସଭାୱସଣ୍ଠିତା ହିରୀ, ଭଯସଭାୱସଣ୍ଠିତଂ ଓତ୍ତପ୍ପଂ। ସପ୍ପତିସ୍ସୱଲକ୍ଖଣା ହିରୀ, ୱଜ୍ଜଭୀରୁକଭଯଦସ୍ସାୱିଲକ୍ଖଣଂ ଓତ୍ତପ୍ପଂ। ସା ଏୱ ହିରୀ ଅହିରିକେନ ନ କମ୍ପତୀତି ହିରିବଲଂ। ତଦେୱ ଓତ୍ତପ୍ପଂ ଅନୋତ୍ତପ୍ପେନ ନ କମ୍ପତୀତି ଓତ୍ତପ୍ପବଲଂ। ଅପ୍ପଟିସଙ୍ଖାନେନ ନ କମ୍ପତୀତି ପଟିସଙ୍ଖାନବଲଂ। ଉପପରିକ୍ଖଣପଞ୍ଞାଯେତଂ ନାମଂ। ୱୀରିଯସୀସେନ ସତ୍ତ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗେ ଭାୱେନ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପନ୍ନବଲଂ ଭାୱନାବଲଂ। ତଥାପୱତ୍ତାନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ଝାନାନମେତଂ ନାମଂ। ପରିସୁଦ୍ଧାନି ସୀଲାଦୀନି ଅନୱଜ୍ଜବଲଂ। ଚତ୍ତାରି ସଙ୍ଗହୱତ୍ଥୂନି ସଙ୍ଗହବଲଂ। ସଙ୍ଗହେ ବଲନ୍ତିପି ପାଠୋ। ଦୁକ୍ଖମାନଂ ଅଧିୱାସନଂ ଖନ୍ତିବଲଂ। ଧମ୍ମକଥାଯ ପରେସଂ ତୋସନଂ ପଞ୍ଞତ୍ତିବଲଂ। ଅଧିତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଅଧିଗମାପନଂ ନିଜ୍ଝତ୍ତିବଲଂ। କୁସଲେସୁ ବହୁଭାୱୋ ଇସ୍ସରିଯବଲଂ। କୁସଲେସୁ ଯଥାରୁଚି ପତିଟ୍ଠାନଂ ଅଧିଟ୍ଠାନବଲଂ। ହିରିବଲାଦୀନଂ ଅତ୍ଥୋ ମାତିକାପଦେସୁ ବ୍ଯଞ୍ଜନୱସେନ ୱିସେସତୋ ଯୁଜ୍ଜମାନଂ ଗହେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତୋ। ସମଥବଲଂ ୱିପସ୍ସନାବଲନ୍ତି ବଲପ୍ପତ୍ତା ସମଥୱିପସ୍ସନା ଏୱ।

ମାତିକାନିଦ୍ଦେସେ ଅସ୍ସଦ୍ଧିଯେ ନ କମ୍ପତୀତି ସଦ୍ଧାବଲନ୍ତି ମୂଲବଲଟ୍ଠଂ ୱତ୍ୱା ତମେୱ ଅପରେହି ନୱହି ପରିଯାଯେହି ୱିସେସେତ୍ୱା ଦସ୍ସେସି। ଯୋ ହି ଧମ୍ମୋ ଅକମ୍ପିଯୋ ବଲପ୍ପତ୍ତୋ ହୋତି, ସୋ ସହଜାତେ ଉପତ୍ଥମ୍ଭେତି, ଅତ୍ତନୋ ପଟିପକ୍ଖେ କିଲେସେ ପରିଯାଦିଯତି, ପଟିୱେଧସ୍ସ ଆଦିଭୂତଂ ସୀଲଂ ଦିଟ୍ଠିଞ୍ଚ ୱିସୋଧେତି, ଚିତ୍ତଂ ଆରମ୍ମଣେ ପତିଟ୍ଠାପେତି, ଚିତ୍ତଂ ପଭସ୍ସରଂ କରୋନ୍ତୋ ୱୋଦାପେତି, ୱସିଂ ପାପେନ୍ତୋ ୱିସେସଂ ଅଧିଗମାପେତି, ତତୋ ଉତ୍ତରିଂ ପାପେନ୍ତୋ ଉତ୍ତରିପଟିୱେଧଂ କାରେତି, କମେନ ଅରିଯମଗ୍ଗଂ ପାପେତ୍ୱା ସଚ୍ଚାଭିସମଯଂ କାରେତି, ଫଲପ୍ପତ୍ତିଯା ନିରୋଧେ ପତିଟ୍ଠାପେତି। ତସ୍ମା ନୱଧା ବଲଟ୍ଠୋ ୱିସେସିତୋ। ଏସ ନଯୋ ୱୀରିଯବଲାଦୀସୁ ଚତୂସୁ।

କାମଚ୍ଛନ୍ଦଂ ହିରୀଯତୀତି ନେକ୍ଖମ୍ମଯୁତ୍ତୋ ଯୋଗୀ ନେକ୍ଖମ୍ମେନ କାମଚ୍ଛନ୍ଦତୋ ହିରୀଯତି। ଓତ୍ତପ୍ପେପି ଏସେୱ ନଯୋ। ଏତେହି ସବ୍ବାକୁସଲେହିପି ହିରୀଯନା ଓତ୍ତପ୍ପନା ୱୁତ୍ତାଯେୱ ହୋନ୍ତି। ବ୍ଯାପାଦନ୍ତିଆଦୀନମ୍ପି ଇମିନାୱ ନଯେନ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ପଟିସଙ୍ଖାତୀତି ଅସମ୍ମୋହୱସେନ ଆଦୀନୱତୋ ଉପପରିକ୍ଖତି। ଭାୱେତୀତି ୱଡ୍ଢେତି। ୱଜ୍ଜନ୍ତି ରାଗାଦିୱଜ୍ଜଂ। ସଙ୍ଗଣ୍ହାତୀତି ବନ୍ଧତି। ଖମତୀତି ତସ୍ସ ଯୋଗିସ୍ସ ଖମତି ରୁଚ୍ଚତି। ପଞ୍ଞାପେତୀତି ତୋସେତି। ନିଜ୍ଝାପେତୀତି ଚିନ୍ତାପେତି। ୱସଂ ୱତ୍ତେତୀତି ଚିତ୍ତେ ପହୁ ହୁତ୍ୱା ଚିତ୍ତଂ ଅତ୍ତନୋ ୱସଂ କତ୍ୱା ପୱତ୍ତେତି। ଅଧିଟ୍ଠାତୀତି ୱିଦହତି। ଭାୱନାବଲାଦୀନି ସବ୍ବାନିପି ନେକ୍ଖମ୍ମାଦୀନିଯେୱ। ମାତିକାୱଣ୍ଣନାଯ ଅଞ୍ଞଥା ୱୁତ୍ତୋ, ଅତ୍ଥୋ ପନ ବ୍ଯଞ୍ଜନୱସେନେୱ ପାକଟତ୍ତା ଇଧ ନ ୱୁତ୍ତୋତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ସମଥବଲଂ ୱିପସ୍ସନାବଲଞ୍ଚ ୱିତ୍ଥାରତୋ ନିଦ୍ଦିସିତ୍ୱା ଅୱସାନେ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚସହଗତକିଲେସେ ଚ ଖନ୍ଧେ ଚ ନ କମ୍ପତୀତିଆଦି ଚ ଅୱିଜ୍ଜାସହଗତକିଲେସେ ଚ ଖନ୍ଧେ ଚ ନ କମ୍ପତୀତିଆଦି ଚ ସମଥବଲୱିପସ୍ସନାବଲାନଂ ଲକ୍ଖଣଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ।

ସେଖାସେଖବଲେସୁ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଂ ସିକ୍ଖତୀତି ସେଖବଲନ୍ତି ସେଖପୁଗ୍ଗଲୋ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଂ ସିକ୍ଖତୀତି ସେଖୋ, ସା ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ତସ୍ସ ସେଖସ୍ସ ବଲନ୍ତି ସେଖବଲନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତତ୍ଥ ସିକ୍ଖିତତ୍ତା ଅସେଖବଲନ୍ତି ଅସେଖପୁଗ୍ଗଲୋ ତତ୍ଥ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଯା ସିକ୍ଖିତତ୍ତା ନ ସିକ୍ଖତୀତି ଅସେଖୋ, ସାଯେୱ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ତସ୍ସ ଅସେଖସ୍ସ ବଲନ୍ତି ଅସେଖବଲଂ। ଏସେୱ ନଯୋ ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପାଦୀସୁ। ସମ୍ମାଞ୍ଞାଣନ୍ତି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞ୍ଞାଣଂ। ତମ୍ପି ହି ଲୋକିକମ୍ପି ହୋନ୍ତଂ ସେଖସ୍ସ ପୱତ୍ତତ୍ତା ସେଖବଲଂ, ଅସେଖସ୍ସ ପୱତ୍ତତ୍ତା ଅସେଖବଲନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସମ୍ମାୱିମୁତ୍ତୀତି ଅଟ୍ଠ ମଗ୍ଗଙ୍ଗାନି ଠପେତ୍ୱା ସେସା ଫଲସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଧମ୍ମା । କେଚି ପନ ‘‘ଠପେତ୍ୱା ଲୋକୁତ୍ତରୱିମୁତ୍ତିଂ ଅୱସେସା ୱିମୁତ୍ତିଯୋ ସମ୍ମାୱିମୁତ୍ତୀ’’ତି ୱଦନ୍ତି। ତସ୍ସ ସେଖାସେଖବଲତ୍ତଂ ୱୁତ୍ତନଯମେୱ।

ଖୀଣାସୱବଲେସୁ ସବ୍ବାନିପି ଞାଣବଲାନି। ଖୀଣାସୱସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋତି କରଣତ୍ଥେ ସାମିୱଚନଂ, ଖୀଣାସୱେନ ଭିକ୍ଖୁନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନିଚ୍ଚତୋତି ହୁତ୍ୱା ଅଭାୱାକାରେନ ଅନିଚ୍ଚତୋ। ଯଥାଭୂତନ୍ତି ଯଥାସଭାୱତୋ। ପଞ୍ଞାଯାତି ସହୱିପସ୍ସନାଯ ମଗ୍ଗପଞ୍ଞାଯ। ଅନିଚ୍ଚତୋ ସୁଦିଟ୍ଠା ଦୁକ୍ଖତୋ ଅନତ୍ତତୋ ସୁଦିଟ୍ଠା ହୋନ୍ତି ତମ୍ମୂଲକତ୍ତା। ଯନ୍ତି ଭାୱନପୁଂସକୱଚନଂ, ଯେନ କାରଣେନାତି ୱା ଅତ୍ଥୋ। ଆଗମ୍ମାତି ପଟିଚ୍ଚ। ପଟିଜାନାତୀତି ସମ୍ପଟିଚ୍ଛତି ପଟିଞ୍ଞଂ କରୋତି। ଅଙ୍ଗାରକାସୂପମାତି ମହାଭିତାପଟ୍ଠେନ ଅଙ୍ଗାରକାସୁଯା ଉପମିତା। କାମାତି ୱତ୍ଥୁକାମା ଚ କିଲେସକାମା ଚ।

ୱିୱେକନିନ୍ନନ୍ତି ଫଲସମାପତ୍ତିୱସେନ ଉପଧିୱିୱେକସଙ୍ଖାତନିବ୍ବାନନିନ୍ନଂ। ତଯୋ ହି ୱିୱେକା – କାଯୱିୱେକୋ ଚିତ୍ତୱିୱେକୋ ଉପଧିୱିୱେକୋତି।

କାଯୱିୱେକୋ ଚ ୱିୱେକଟ୍ଠକାଯାନଂ ନେକ୍ଖମ୍ମାଭିରତାନଂ। ଚିତ୍ତୱିୱେକୋ ଚ ଅଧିଚିତ୍ତମନୁଯୁତ୍ତାନଂ। ଉପଧିୱିୱେକୋ ଚ ନିରୁପଧୀନଂ ପୁଗ୍ଗଲାନଂ ୱିସଙ୍ଖାରଗତାନଂ, ନିସ୍ସରଣୱିୱେକସଙ୍ଖାତନିବ୍ବାନନିନ୍ନଂ ୱା। ପଞ୍ଚ ହି ୱିୱେକା – ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱିୱେକୋ ତଦଙ୍ଗୱିୱେକୋ ସମୁଚ୍ଛେଦୱିୱେକୋ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିୱିୱେକୋ ନିସ୍ସରଣୱିୱେକୋତି। ୱିୱେକନିନ୍ନନ୍ତି ୱିୱେକେ ନିନ୍ନଂ। ୱିୱେକପୋଣନ୍ତି ୱିୱେକେ ନତଂ। ୱିୱେକପବ୍ଭାରନ୍ତି ୱିୱେକସୀସଭାରଂ। ଦ୍ୱେପି ପୁରିମସ୍ସେୱ ୱେୱଚନାନି। ୱିୱେକଟ୍ଠନ୍ତି କିଲେସେହି ୱଜ୍ଜିତଂ, ଦୂରୀଭୂତଂ ୱା। ନେକ୍ଖମ୍ମାଭିରତନ୍ତି ନିବ୍ବାନେ ଅଭିରତଂ, ପବ୍ବଜ୍ଜାଯ ଅଭିରତଂ ୱା। ବ୍ୟନ୍ତୀଭୂତନ୍ତି ୱିଗତନ୍ତୀଭୂତଂ, ଏକଦେସେନାପି ଅନଲ୍ଲୀନଂ ୱିପ୍ପମୁତ୍ତଂ ୱିସଂସଟ୍ଠଂ। ସବ୍ବସୋତି ସବ୍ବଥା। ଆସୱଟ୍ଠାନିଯେହି ଧମ୍ମେହୀତି ସଂଯୋଗୱସେନ ଆସୱାନଂ କାରଣଭୂତେହି କିଲେସଧମ୍ମେହୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ବ୍ୟନ୍ତୀଭୂତନ୍ତି ୱିଗତନିକନ୍ତିଭୂତଂ, ନିତ୍ତଣ୍ହନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। କୁତୋ? ସବ୍ବସୋ ଆସୱଟ୍ଠାନିଯେହି ଧମ୍ମେହି ସବ୍ବେହି ତେଭୂମକଧମ୍ମେହୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଧ ଦସହି ଖୀଣାସୱବଲେହି ଖୀଣାସୱସ୍ସ ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରୋ ମଗ୍ଗୋ କଥିତୋ। ''ଅନିଚ୍ଚତୋ ସବ୍ବେ ସଙ୍ଖାରା''ତି ଦୁକ୍ଖପରିଞ୍ଞାବଲଂ, ''ଅଙ୍ଗାରକାସୂପମା କାମା''ତି ସମୁଦଯପହାନବଲଂ, ''ୱିୱେକନିନ୍ନଂ ଚିତ୍ତଂ ହୋତୀ''ତି ନିରୋଧସଚ୍ଛିକିରିଯାବଲଂ, ''ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନା''ତିଆଦି ସତ୍ତୱିଧଂ ମଗ୍ଗଭାୱନାବଲନ୍ତିପି ୱଦନ୍ତି। ଦସ ଇଦ୍ଧିବଲାନି ଇଦ୍ଧିକଥାଯ ଆୱି ଭୱିସ୍ସନ୍ତି।

ତଥାଗତବଲନିଦ୍ଦେସେ ତଥାଗତବଲାନୀତି ଅଞ୍ଞେହି ଅସାଧାରଣାନି ତଥାଗତସ୍ସେୱ ବଲାନି। ଯଥା ୱା ପୁବ୍ବବୁଦ୍ଧାନଂ ବଲାନି ପୁଞ୍ଞୁସ୍ସଯସମ୍ପତ୍ତିଯା ଆଗତାନି, ତଥା ଆଗତବଲାନୀତିପି ଅତ୍ଥୋ। ତତ୍ଥ ଦୁୱିଧଂ ତଥାଗତବଲଂ – କାଯବଲଂ ଞାଣବଲଞ୍ଚ। ତେସୁ କାଯବଲଂ ହତ୍ଥିକୁଲାନୁସାରେନ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ପୋରାଣେହି –

''କାଳାୱକଞ୍ଚ ଗଙ୍ଗେଯ୍ୟଂ, ପଣ୍ଡରଂ ତମ୍ବପିଙ୍ଗଲଂ;

ଗନ୍ଧମଙ୍ଗଲହେମଞ୍ଚ, ଉପୋସଥଛଦ୍ଦନ୍ତିମେ ଦସା''ତି। (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୭୬୦; ମ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧୪୮; ସଂ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୨।୨୨);

ଇମାନି ଦସ ହତ୍ଥିକୁଲାନି। ତତ୍ଥ କାଳାୱକନ୍ତି ପକତିହତ୍ଥିକୁଲଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଯଂ ଦସନ୍ନଂ ପୁରିସାନଂ କାଯବଲଂ, ତଂ ଏକସ୍ସ କାଳାୱକସ୍ସ ହତ୍ଥିନୋ ବଲଂ। ଯଂ ଦସନ୍ନଂ କାଳାୱକାନଂ ବଲଂ, ତଂ ଏକସ୍ସ ଗଙ୍ଗେଯ୍ୟସ୍ସ ବଲଂ। ଯଂ ଦସନ୍ନଂ ଗଙ୍ଗେଯ୍ୟାନଂ, ତଂ ଏକସ୍ସ ପଣ୍ଡରସ୍ସ। ଯଂ ଦସନ୍ନଂ ପଣ୍ଡରାନଂ , ତଂ ଏକସ୍ସ ତମ୍ବସ୍ସ। ଯଂ ଦସନ୍ନଂ ତମ୍ବାନଂ, ତଂ ଏକସ୍ସ ପିଙ୍ଗଲସ୍ସ। ଯଂ ଦସନ୍ନଂ ପିଙ୍ଗଲାନଂ, ତଂ ଏକସ୍ସ ଗନ୍ଧହତ୍ଥିନୋ। ଯଂ ଦସନ୍ନଂ ଗନ୍ଧହତ୍ଥୀନଂ, ତଂ ଏକସ୍ସ ମଙ୍ଗଲହତ୍ଥିନୋ। ଯଂ ଦସନ୍ନଂ ମଙ୍ଗଲହତ୍ଥୀନଂ, ତଂ ଏକସ୍ସ ହେମୱତସ୍ସ। ଯଂ ଦସନ୍ନଂ ହେମୱତାନଂ, ତଂ ଏକସ୍ସ ଉପୋସଥସ୍ସ। ଯଂ ଦସନ୍ନଂ ଉପୋସଥାନଂ, ତଂ ଏକସ୍ସ ଛଦ୍ଦନ୍ତସ୍ସ। ଯଂ ଦସନ୍ନଂ ଛଦ୍ଦନ୍ତାନଂ, ତଂ ଏକସ୍ସ ତଥାଗତସ୍ସ ବଲଂ। ନାରାଯନସଙ୍ଘାତବଲନ୍ତିପି ଇଦମେୱ ୱୁଚ୍ଚତି। ତଦେତଂ ପକତିହତ୍ଥିନୋ ଗଣନାଯ ହତ୍ଥୀନଂ କୋଟିସହସ୍ସସ୍ସ, ପୁରିସଗଣନାଯ ଦସନ୍ନଂ ପୁରିସକୋଟିସହସ୍ସାନଂ ବଲଂ ହୋତି। ଇଦଂ ତାୱ ତଥାଗତସ୍ସ କାଯବଲଂ।

ଞାଣବଲଂ ପନ ଇଧ ତାୱ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଚ ପାଳିଯଂ ଆଗତମେୱ ଦସବଲଞାଣଂ, ମଜ୍ଝିମେ (ମ। ନି। ୧।୧୫୦) ଆଗତଂ ଚତୁୱେସାରଜ୍ଜଞାଣଂ, ଅଟ୍ଠସୁ ପରିସାସୁ ଅକମ୍ପନଞାଣଂ, ଚତୁଯୋନିପରିଚ୍ଛେଦକଞାଣଂ, ପଞ୍ଚଗତିପରିଚ୍ଛେଦକଞାଣଂ, ସଂଯୁତ୍ତକେ (ସଂ। ନି। ୨।୩୩-୩୪) ଆଗତାନି ତେସତ୍ତତି ଞାଣାନି, ସତ୍ତସତ୍ତତି ଞାଣାନୀତି ଏୱମଞ୍ଞାନିପି ଅନେକାନି ଞାଣସହସ୍ସାନି। ଏତଂ ଞାଣବଲଂ ନାମ। ଇଧାପି ଞାଣବଲମେୱ ଅଧିପ୍ପେତଂ। ଞାଣଞ୍ହି ଅକମ୍ପିଯଟ୍ଠେନ ଉପତ୍ଥମ୍ଭନଟ୍ଠେନ ଚ ବଲନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଠାନଞ୍ଚ ଠାନତୋତି କାରଣଞ୍ଚ କାରଣତୋ। କାରଣଞ୍ହି ଯସ୍ମା ତତ୍ଥ ଫଲଂ ତିଟ୍ଠତି ତଦାଯତ୍ତୱୁତ୍ତିତାଯ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଚେୱ ପୱତ୍ତତି ଚ, ତସ୍ମା ଠାନନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତଂ ଭଗୱା ଯେ ଯେ ଧମ୍ମା ଯେସଂ ଯେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ହେତୂ ପଚ୍ଚଯା ଉପ୍ପାଦାଯ, ତଂ ତଂ ଠାନନ୍ତି, ଯେ ଯେ ଧମ୍ମା ଯେସଂ ଯେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ନ ହେତୂ ନ ପଚ୍ଚଯା ଉପ୍ପାଦାଯ, ତଂ ତଂ ଅଟ୍ଠାନନ୍ତି ପଜାନନ୍ତୋ ଠାନଞ୍ଚ ଠାନତୋ ଅଟ୍ଠାନଞ୍ଚ ଅଟ୍ଠାନତୋ ଯଥାଭୂତଂ ପଜାନାତି। ଯମ୍ପୀତି ଯେନ ଞାଣେନ। ଇଦମ୍ପୀତି ଇଦମ୍ପି ଠାନାଟ୍ଠାନଞାଣଂ, ତଥାଗତସ୍ସ ତଥାଗତବଲଂ ନାମ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱଂ ସେସପଦେସୁପି ଯୋଜନା ୱେଦିତବ୍ବା।

ଆସଭଂଠାନନ୍ତି ସେଟ୍ଠଟ୍ଠାନଂ ଉତ୍ତମଟ୍ଠାନଂ, ଆସଭା ୱା ପୁବ୍ବବୁଦ୍ଧା, ତେସଂ ଠାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅପିଚ ଗୱସତଜେଟ୍ଠକୋ ଉସଭୋ, ଗୱସହସ୍ସଜେଟ୍ଠକୋ ୱସଭୋ, ୱଜସତଜେଟ୍ଠକୋ ୱା ଉସଭୋ, ୱଜସହସ୍ସଜେଟ୍ଠକୋ ୱସଭୋ, ସବ୍ବଗୱସେଟ୍ଠୋ ସବ୍ବପରିସ୍ସଯସହୋ ସେତୋ ପାସାଦିକୋ ମହାଭାରୱହୋ ଅସନିସତସଦ୍ଦେହିପି ଅସନ୍ତସନୀଯୋ ନିସଭୋ, ସୋ ଇଧ ଉସଭୋତି ଅଧିପ୍ପେତୋ। ଇଦମ୍ପି ହି ତସ୍ସ ପରିଯାଯୱଚନଂ। ଉସଭସ୍ସ ଇଦନ୍ତି ଆସଭଂ। ଠାନନ୍ତି ଚତୂହି ପାଦେହି ପଥୱିଂ ଉପ୍ପୀଳେତ୍ୱା ଅୱଟ୍ଠାନଂ। ଇଦଂ ପନ ଆସଭଂ ୱିଯାତି ଆସଭଂ ଯଥେୱ ହି ନିସଭସଙ୍ଖାତୋ ଉସଭୋ ଉସଭବଲେନ ସମନ୍ନାଗତୋ ଚତୂହି ପାଦେହି ପଥୱିଂ ଉପ୍ପୀଳେତ୍ୱା ଅଚଲଟ୍ଠାନେନ ତିଟ୍ଠତି, ଏୱଂ ତଥାଗତୋପି ଦସହି ତଥାଗତବଲେହି

ସମନ୍ନାଗତୋ ଚତୂହି ୱେସାରଜ୍ଜପାଦେହି ଅଟ୍ଠପରିସପଥୱିଂ ଉପ୍ପୀଠଏତ୍ୱା ସଦେୱକେ ଲୋକେ କେନଚି ପଚ୍ଚତ୍ଥିକେନ ପଚ୍ଚାମିତ୍ତେନ ଅକମ୍ପିୟୋ ଅଚଲଟ୍ଠାନେନ ତିଟ୍ଠତି, ଏୱଂ ତିଟ୍ଠମାନୋ ଚ ତଂ ଆସଭଂ ଠାନଂ ପଟିଜାନାତି ଉପଗଚ୍ଛତି ନ ପଚ୍ଚକ୍ଖାତି, ଅତ୍ତନି ଆରୋପେତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ – ''ଆସଭଂ ଠାନଂ ପଟିଜାନାତୀ''ତି (ସଂ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୨।୨୨; ମ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧୪୮)।

ପରିସାସୂତି ଖତ୍ତିୟବ୍ରାହ୍ମଣଗହପତିସମଣଚାତୁମହାରାଜିକତାୱତିଂସମାରବ୍ରହ୍ମାନଂ ୱସେନ ଅଟ୍ଠସୁ ପରିସାସୁ। ସୀହନାଦଂ ନଦତୀତି ସେଟ୍ଠନାଦଂ ଅଛମ୍ଭିତନାଦଂ ନଦତି, ସୀହନାଦସଦିସଂ ୱା ନାଦଂ ନଦତି। ଅୟମତ୍ଥୋ ସୀହନାଦସୁତ୍ତେନ (ମ। ନି। ୧।୧୪୬ ଆଦୟୋ; ଦୀ। ନି। ୧।୩୮୧ ଆଦୟୋ) ଦୀପେତବ୍ବୋ। ଯଥା ୱା ସୀହୋ ସହନତୋ ହନନତୋ ଚ ସୀହୋତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଏୱଂ ତଥାଗତୋ ଲୋକଧମ୍ମାନଂ ସହନତୋ ପରପ୍ପୱାଦାନଂ ହନନତୋ ସୀହୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଏୱଂ ୱୁତ୍ତସ୍ସ ସୀହସ୍ସ ନାଦଂ ସୀହନାଦଂ। ତତ୍ଥ ଯଥା ସୀହୋ ସୀହବଲେନ ସମନ୍ନାଗତୋ ସବ୍ବତ୍ଥ ୱିସାରଦୋ ୱିଗତଲୋମହଂସୋ ସୀହନାଦଂ ନଦତି, ଏୱଂ ତଥାଗତସୀହୋପି ତଥାଗତବଲେହି ସମନ୍ନାଗତୋ ଅଟ୍ଠସୁ ପରିସାସୁ ୱିସାରଦୋ ୱିଗତଲୋମହଂସୋ ''ଇତି ରୂପ''ନ୍ତିଆଦିନା (ସଂ। ନି। ୩।୭୮) ନୟେନ ନାନାୱିଧଦେସନାୱିଲାସସମ୍ପନ୍ନଂ ସୀହନାଦଂ ନଦତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ – ''ପରିସାସୁ ସୀହନାଦଂ ନଦତୀ''ତି।

ବ୍ରହ୍ମଚକ୍କଂ ପୱତ୍ତେତୀତି ଏତ୍ଥ ବ୍ରହ୍ମନ୍ତି ସେଟ୍ଠଂ ଉତ୍ତମଂ ୱିସୁଦ୍ଧଂ। ଚକ୍କସଦ୍ଦୋ ପନାୟଂ –

ସମ୍ପତ୍ତିୟଂ ଲକ୍ଖଣେ ଚ, ରଥଙ୍ଗେ ଇରିୟାପଥେ;

ଦାନେ ରତନଧମ୍ମୂର, ଚକ୍କାଦୀସୁ ଚ ଦିସ୍ସତି;

ଧମ୍ମଚକ୍କେ ଇଧ ମତୋ, ତମ୍ପି ଦ୍ୱେଧା ୱିଭାୱୟେ।

''ଚତ୍ତାରିମାନି , ଭିକ୍ଖୱେ, ଚକ୍କାନି, ଯେହି ସମନ୍ନାଗତାନଂ ଦେୱମନୁସ୍ସାନ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ଅ। ନି। ୪।୩୧) ହି ଅୟଂ ସମ୍ପତ୍ତିୟଂ ଦିସ୍ସତି। ''ହେଟ୍ଠା ପାଦତଲେସୁ ଚକ୍କାନି ଜାତାନି ହୋନ୍ତୀ''ତି (ଦୀ। ନି। ୨।୩୫) ଏତ୍ଥ ଲକ୍ଖଣେ। ''ଚକ୍କଂୱ ୱହତୋ ପଦ''ନ୍ତି (ଧ। ପ। ୧) ଏତ୍ଥ ରଥଙ୍ଗେ। ''ଚତୁଚକ୍କଂ ନୱଦ୍ୱାର''ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୧।୨୯) ଏତ୍ଥ ଇରିୟାପଥେ। ''ଦଦଂ ଭୁଞ୍ଜ ମା ଚ ପମାଦୋ , ଚକ୍କଂ ୱତ୍ତୟ କୋସଲାଧିପା''ତି (ଜା। ୧।୭।୧୪୯) ଏତ୍ଥ ଦାନେ। ''ଦିବ୍ବଂ ଚକ୍କରତନଂ ପାତୁରହୋସୀ''ତି (ଦୀ। ନି। ୨।୨୪୩) ଏତ୍ଥ ରତନଚକ୍କେ। ''ମୟା ପୱତ୍ତିତଂ ଚକ୍କ''ନ୍ତି (ସୁ। ନି। ୫୬୨) ଏତ୍ଥ ଧମ୍ମଚକ୍କେ। ''ଇଚ୍ଛାହତସ୍ସ ପୋସସ୍ସ, ଚକ୍କଂ ଭମତି ମତ୍ଥକେ''ତି (ଜା। ୧।୧।୧୦୪; ୧।୫।୧୦୩) ଏତ୍ଥ ଉରଚକ୍କେ। ''ଖୁରପରିୟନ୍ତେନ ଚେପି ଚକ୍କେନା''ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୧୬୬) ଏତ୍ଥ ପହରଣଚକ୍କେ। ''ଅସନିୱିଚକ୍କ''ନ୍ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୬୧; ସଂ। ନି। ୨।୧୬୨) ଏତ୍ଥ ଅସନିମଣ୍ଡଲେ। ଇଧ ପନାୟଂ ଧମ୍ମଚକ୍କେ ମତୋ।

ତଂ ପନେତଂ ଧମ୍ମଚକ୍କଂ ଦୁୱିଧଂ ହୋତି ପଟିୱେଧଞାଣଞ୍ଚ ଦେସନାଞାଣଞ୍ଚ। ତତ୍ଥ ପଞ୍ଞାପଭାୱିତଂ ଅତ୍ତନୋ ଅରିୟଫଲାୱହଂ ପଟିୱେଧଞାଣଂ, କରୁଣାପଭାୱିତଂ ସାୱକାନଂ ଅରିୟଫଲାୱହଂ ଦେସନାଞାଣଂ। ତତ୍ଥ ପଟିୱେଧଞାଣଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ ଉପ୍ପନ୍ନନ୍ତି ଦୁୱିଧଂ। ତଞ୍ହି ଅଭିନିକ୍ଖମନତୋ ଯାୱ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ ନାମ, ଫଲକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ନାମ। ତୁସିତଭୱନତୋ ୱା ଯାୱ ବୋଧିପଲ୍ଲଙ୍କେ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ ନାମ, ଫଲକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ନାମ। ଦୀପଙ୍କରଦସବଲତୋ ୱା ପଟ୍ଠାୟ ଯାୱ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ ନାମ, ଫଲକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ନାମ। ଦେସନାଞାଣମ୍ପି ପୱତ୍ତମାନଂ ପୱତ୍ତନ୍ତି ଦୁୱିଧଂ। ତଞ୍ହି ଯାୱ ଅଞ୍ଞାତକୋଣ୍ଡଞ୍ଞତ୍ଥେରସ୍ସ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗା ପୱତ୍ତମାନଂ ନାମ, ଫଲକ୍ଖଣେ ପୱତ୍ତଂ ନାମ। ତତ୍ଥ ପଟିୱେଧଞାଣଂ ଲୋକୁତ୍ତରଂ, ଦେସନାଞାଣଂ ଲୋକିୟଂ। ଉଭୟମ୍ପି ପନେତଂ ଅଞ୍ଞେହି ଅସାଧାରଣଂ, ବୁଦ୍ଧାନଂୟେୱ ଓରସଞାଣଂ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ – ''ବ୍ରହ୍ମଚକ୍କଂ ପୱତ୍ତେତୀ''ତି।

କମ୍ମସମାଦାନାନନ୍ତି ସମାଦିୟିତ୍ୱା କତାନଂ କୁସଲାକୁସଲକମ୍ମାନଂ, କମ୍ମମେୱ ୱା କମ୍ମସମାଦାନଂ। ଠାନସୋ ହେତୁସୋତି ପଚ୍ଚୟତୋ ଚେୱ ହେତୁତୋ ଚ। ତତ୍ଥ ଗତିଉପଧିକାଲପୟୋଗା ୱିପାକସ୍ସ ଠାନଂ। କମ୍ମଂ ହେତୁ।

ସବ୍ବତ୍ଥଗାମିନିନ୍ତି ସବ୍ବଗତିଗାମିନିଞ୍ଚ ଅଗତିଗାମିନିଞ୍ଚ। ପଟିପଦନ୍ତି ମଗ୍ଗଂ। ଯଥାଭୂତଂ ପଜାନାତୀତି ବହୂସୁପି ମନୁସ୍ସେସୁ ଏକମେୱ ପାଣଂ ଘାତେନ୍ତେସୁ ଇମସ୍ସ ଚେତନା ନିରୟଗାମିନୀ ଭୱିସ୍ସତି, ଇମସ୍ସ ତିରଚ୍ଛାନଯୋନିଗାମିନୀତି ଇମିନା ନୟେନ ଏକୱତ୍ଥୁସ୍ମିମ୍ପି କୁସଲାକୁସଲଚେତନାସଙ୍ଖାତାନଂ ପଟିପତ୍ତୀନଂ ଅୱିପରୀତତୋ ସଭାୱଂ ଜାନାତି।

ଅନେକଧାତୁନ୍ତି ଚକ୍ଖୁଧାତୁଆଦୀହି, କାମଧାତୁଆଦୀହି ୱା ଧାତୂହି ବହୁଧାତୁଂ। ନାନାଧାତୁନ୍ତି ତାସଂୟେୱ ଧାତୂନଂ ୱିଲକ୍ଖଣତ୍ତା ନାନପ୍ପକାରଧାତୁଂ । ଲୋକନ୍ତି ଖନ୍ଧାୟତନଧାତୁଲୋକଂ। ୟଥାଭୂତଂ ପଜାନାତୀତି ତାସଂ ତାସଂ ଧାତୂନଂ ଅୱିପରୀତତୋ ସଭାୱଂ ପଟିୱିଜ୍ଝତି।

ନାନାଧିମୁତ୍ତିକତନ୍ତି ହୀନପଣୀତାଦିଅଧିମୁତ୍ତୀହି ନାନାଧିମୁତ୍ତିକଭାୱଂ।

ପରସତ୍ତାନନ୍ତି ପଧାନସତ୍ତାନଂ। ପରପୁଗ୍ଗଲାନନ୍ତି ତତୋ ପରେସଂ ହୀନସତ୍ତାନଂ। ଏକତ୍ଥମେୱ ୱା ଏତଂ ପଦଦ୍ୱୟଂ ୱେନେୟ୍ୟୱସେନ ଭଗୱତା ଦ୍ୱେଧା ୱୁତ୍ତଂ। ଇଧାପି ଭଗୱତା ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ଇନ୍ଦ୍ରିୟପରୋପରିୟତ୍ତନ୍ତି ସଦ୍ଧାଦୀନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନଂ ପରଭାୱଞ୍ଚ ଅପରଭାୱଞ୍ଚ, ୱୁଦ୍ଧିଞ୍ଚ ହାନିଞ୍ଚାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଝାନୱିମୋକ୍ଖସମାଧିସମାପତ୍ତୀନନ୍ତି ପଠମାଦୀନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ଝାନାନଂ, ‘‘ରୂପୀ ରୂପାନି ପସ୍ସତୀ’’ତିଆଦୀନଂ (ପଟି। ମ। ୧।୨୦୯) ଅଟ୍ଠନ୍ନଂ ୱିମୋକ୍ଖାନଂ, ସୱିତକ୍କସୱିଚାରାଦୀନଂ ତିଣ୍ଣଂ ସମାଧୀନଂ, ପଠମଜ୍ଝାନସମାପତ୍ତିଆଦୀନଞ୍ଚ ନୱନ୍ନଂ ଅନୁପୁବ୍ବସମାପତ୍ତୀନଂ। ସଂକିଲେସନ୍ତି ହାନଭାଗିୟଧମ୍ମଂ। ୱୋଦାନନ୍ତି ୱିସେସଭାଗିୟଧମ୍ମଂ। ୱୁଟ୍ଠାନନ୍ତି ୟେନ କାରଣେନ ଝାନାଦୀହି ୱୁଟ୍ଠହନ୍ତି, ତଂ କାରଣଂ। ତଂ ପନ ‘‘ୱୋଦାନମ୍ପି ୱୁଟ୍ଠାନଂ, ତମ୍ହା ତମ୍ହା ସମାଧିମ୍ହା ୱୁଟ୍ଠାନମ୍ପି ୱୁଟ୍ଠାନ’’ନ୍ତି (ୱିଭ। ୮୨୮) ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ ପଗୁଣଜ୍ଝାନଞ୍ଚେୱ ଭୱଙ୍ଗଫଲସମାପତ୍ତିୟୋ ଚ। ହେଟ୍ଠିମଂ ହେଟ୍ଠିମଞ୍ହି ପଗୁଣଜ୍ଝାନଂ ଉପରିମସ୍ସ ଉପରିମସ୍ସ ପଦଟ୍ଠାନଂ ହୋତି, ତସ୍ମା ‘‘ୱୋଦାନମ୍ପି ୱୁଟ୍ଠାନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଭୱଙ୍ଗେନ ପନ ସବ୍ବଜ୍ଝାନେହି ୱୁଟ୍ଠାନଂ ହୋତି, ନିରୋଧସମାପତ୍ତିତୋ ଫଲସମାପତ୍ତିୟା ୱୁଟ୍ଠାନଂ ହୋତି। ତଂ ସନ୍ଧାୟ ‘‘ତମ୍ହା ତମ୍ହା ସମାଧିମ୍ହା ୱୁଟ୍ଠାନମ୍ପି ୱୁଟ୍ଠାନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ପୁବ୍ବେନିୱାସଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଆସୱକ୍ଖୟଞାଣାନି ହେଟ୍ଠା ପକାସିତାନେୱ।

ତତ୍ଥ ଆସୱାନଂ ଖୟାତି ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗେନ ସବ୍ବକିଲେସାନଂ ଖୟା। ଅନାସୱନ୍ତି ଆସୱୱିରହିତଂ। ଚେତୋୱିମୁତ୍ତିଂ ପଞ୍ଞାୱିମୁତ୍ତିନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଚେତୋୱଚନେନ ଅରହତ୍ତଫଲସମ୍ପୟୁତ୍ତୋ ସମାଧି, ପଞ୍ଞାୱଚନେନ ତଂସମ୍ପୟୁତ୍ତା ଚ ପଞ୍ଞା ୱୁତ୍ତା। ତତ୍ଥ ଚ ସମାଧି ରାଗତୋ ୱିମୁତ୍ତତ୍ତା ଚେତୋୱିମୁତ୍ତି, ପଞ୍ଞା ଅୱିଜ୍ଜାୟ ୱିମୁତ୍ତତ୍ତା ପଞ୍ଞାୱିମୁତ୍ତୀତି ୱେଦିତବ୍ବା। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତା – ‘‘ୟୋ ହିସ୍ସ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସମାଧି, ତଦସ୍ସ ସମାଧିନ୍ଦ୍ରିୟଂ। ୟା ହିସ୍ସ, ଭିକ୍ଖୱେ, ପଞ୍ଞା, ତଦସ୍ସ ପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିୟଂ। ଇତି ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ରାଗୱିରାଗା ଚେତୋୱିମୁତ୍ତି ଅୱିଜ୍ଜାୱିରାଗା ପଞ୍ଞାୱିମୁତ୍ତୀ’’ତି (ସଂ। ନି। ୫।୫୧୬; ୫୨୦)। ଅପିଚେତ୍ଥ ସମଥବଲଂ ଚେତୋୱିମୁତ୍ତି, ୱିପସ୍ସନାବଲଂ ପଞ୍ଞାୱିମୁତ୍ତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଦିଟ୍ଠେୱ ଧମ୍ମେତି ଇମସ୍ମିଂୟେୱ ଅତ୍ତଭାୱେ। ସୟଂ ଅଭିଞ୍ଞା ସଚ୍ଛିକତ୍ୱାତି ଅଧିକାୟ ପଞ୍ଞାୟ ଅତ୍ତନାୟେୱ ପଚ୍ଚକ୍ଖଂ କତ୍ୱା, ଅପରପ୍ପଚ୍ଚୟେନ ଞତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଉପସମ୍ପଜ୍ଜାତି ଅଧିଗନ୍ତ୍ୱା, ନିପ୍ଫାଦେତ୍ୱା ୱା। ଇମେସଂ ପନ ଦସନ୍ନଂ ଦସବଲଞାଣାନଂ ୱିତ୍ଥାରୋ ଅଭିଧମ୍ମେ (ୱିଭ। ୮୦୯ ଆଦୟୋ) ୱୁତ୍ତନୟେନ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ତତ୍ଥ ପରୱାଦିକଥା ହୋତି – ଦସବଲଞାଣଂ ନାମ ପାଟିୟେକ୍କଂ ଞାଣଂ ନତ୍ଥି, ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣସ୍ସେୱାୟଂ ପଭେଦୋତି। ନ ତଂ ତଥା ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଅଞ୍ଞମେୱ ହି ଦସବଲଞାଣଂ, ଅଞ୍ଞଂ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ। ଦସବଲଞାଣଞ୍ହି ସକସକକିଚ୍ଚମେୱ ଜାନାତି, ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ ତମ୍ପି, ତତୋ ଅୱସେସମ୍ପି ଜାନାତି। ଦସବଲଞାଣେସୁ ହି ପଠମଂ କାରଣାକାରଣମେୱ ଜାନାତି, ଦୁତିୟଂ କମ୍ମନ୍ତରୱିପାକନ୍ତରମେୱ, ତତିୟଂ କମ୍ମପରିଚ୍ଛେଦମେୱ, ଚତୁତ୍ଥଂ ଧାତୁନାନତ୍ତକାରଣମେୱ, ପଞ୍ଚମଂ ସତ୍ତାନଂ ଅଜ୍ଝାସୟାଧିମୁତ୍ତିମେୱ, ଛଟ୍ଠଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନଂ ତିକ୍ଖମୁଦୁଭାୱମେୱ, ସତ୍ତମଂ ଝାନାଦୀହି ସଦ୍ଧିଂ ତେସଂ ସଂକିଲେସାଦିମେୱ, ଅଟ୍ଠମଂ ପୁବ୍ବେନିୱୁତ୍ଥଖନ୍ଧସନ୍ତତିମେୱ, ନୱମଂ ସତ୍ତାନଂ ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିମେୱ, ଦସମଂ ସଚ୍ଚପରିଚ୍ଛେଦମେୱ। ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ ପନ ଏତେହି ଜାନିତବ୍ବଞ୍ଚ, ତତୋ ଉତ୍ତରିଞ୍ଚ ପଜାନାତି। ଏତେସଂ ପନ କିଚ୍ଚଂ ନ ସବ୍ବଂ କରୋତି। ତଞ୍ହି ଝାନଂ ହୁତ୍ୱା ଅପ୍ପେତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି, ଇଦ୍ଧି ହୁତ୍ୱା ୱିକୁବ୍ବିତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି, ମଗ୍ଗୋ ହୁତ୍ୱା କିଲେସେ ଖେପେତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି।

ଅପିଚ ପରୱାଦୀ ଏୱଂ ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବୋ ‘‘ଦସବଲଞାଣଂ ନାମେତଂ ସୱିତକ୍କସୱିଚାରଂ ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତଂ ଅୱିତକ୍କାୱିଚାରଂ କାମାୱଚରଂ ରୂପାୱଚରଂ ଅରୂପାୱଚରଂ ଲୋକିୟଂ ଲୋକୁତ୍ତର’’ନ୍ତି। ଜାନନ୍ତୋ ‘‘ପଟିପାଟିୟା ସତ୍ତ ଞାଣାନି ସୱିତକ୍କସୱିଚାରାନୀ’’ତି ୱକ୍ଖତି। ‘‘ତତୋ ପରାନି ଦ୍ୱେ ଅୱିତକ୍କଅୱିଚାରାନୀ’’ତି ୱକ୍ଖତି। ‘‘ଆସୱକ୍ଖୟଞାଣଂ ସିୟା ସୱିତକ୍କସୱିଚାରଂ, ସିୟା ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତଂ, ସିୟା ଅୱିତକ୍କଅୱିଚାର’’ନ୍ତି ୱକ୍ଖତି। ତଥା ‘‘ପଟିପାଟିୟା ସତ୍ତ କାମାୱଚରାନି, ତତୋ ପରାନି ଦ୍ୱେ ରୂପାୱଚରାନି, ତତୋ ଅୱସାନେ ଏକଂ ଲୋକୁତ୍ତର’’ନ୍ତି ୱକ୍ଖତି। ‘‘ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ ପନ ସୱିତକ୍କସୱିଚାରମେୱ କାମାୱଚରମେୱ ଲୋକିୟମେୱା’’ତି ୱକ୍ଖତି।

ଏୱମେତ୍ଥ ଅପୁବ୍ବତ୍ଥାନୁୱଣ୍ଣନଂ ଞତ୍ୱା ଇଦାନି ୟସ୍ମା ତଥାଗତୋ ପଠମଂୟେୱ ଠାନାଟ୍ଠାନଞାଣେନ ୱେନେୟ୍ୟସତ୍ତାନଂ ଆସୱକ୍ଖୟାଧିଗମସ୍ସ ଚେୱ ଅନଧିଗମସ୍ସ ଚ ଠାନାଟ୍ଠାନଭୂତଂ କିଲେସାୱରଣାଭାୱଂ ପସ୍ସତି ଲୋକିୟସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନଦସ୍ସନତୋ ନିୟତମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନାଭାୱଦସ୍ସନତୋ ଚ। ଅଥ ନେସଂ କମ୍ମୱିପାକଞାଣେନ ୱିପାକାୱରଣାଭାୱଂ ପସ୍ସତି ତିହେତୁକପଟିସନ୍ଧିଦସ୍ସନତୋ। ସବ୍ବତ୍ଥଗାମିନିପଟିପଦାଞାଣେନ କମ୍ମାୱରଣାଭାୱଂ ପସ୍ସତି

ଆନନ୍ତରିକକମ୍ମାଭାୱଦସ୍ସନତୋ। ଏୱଂ ଅନାୱରଣାନଂ ଅନେକଧାତୁନାନାଧାତୁଞ୍ଞାଣେନ ଅନୁକୂଲଧମ୍ମଦେସନତ୍ଥଂ ଚରିୟାୱିସେସଂ ପସ୍ସତି ଧାତୁୱେମତ୍ତଦସ୍ସନତୋ। ଅଥ ନେସଂ ନାନାଧିମୁତ୍ତିକତାଞ୍ଞାଣେନ ଅଧିମୁତ୍ତିଂ ପସ୍ସତି ପୟୋଗଂ ଅନାଦିୟିତ୍ୱାପି ଅଧିମୁତ୍ତିୱସେନ ଧମ୍ମଦେସନତ୍ଥଂ । ଅଥେୱଂ ଦିଟ୍ଠାଧିମୁତ୍ତୀନଂ ୟଥାସତ୍ତି ୟଥାବଲଂ ଧମ୍ମଂ ଦେସେତୁଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟପରୋପରିୟତ୍ତଞ୍ଞାଣେନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟପରୋପରିୟତ୍ତଂ ପସ୍ସତି ସଦ୍ଧାଦୀନଂ ତିକ୍ଖମୁଦୁଭାୱଦସ୍ସନତୋ। ଏୱଂ ପରିଞ୍ଞାତିନ୍ଦ୍ରିୟପରୋପରିୟତ୍ତାପି ପନେତେ ସଚେ ଦୂରେ ହୋନ୍ତି, ଅଥ ଝାନାଦିଞ୍ଞାଣେନ ଝାନାଦୀସୁ ୱସୀଭୂତତ୍ତା ଇଦ୍ଧିୱିସେସେନ ଖିପ୍ପଂ ଉପଗଚ୍ଛତି। ଉପଗନ୍ତ୍ୱା ଚ ନେସଂ ପୁବ୍ବେନିୱାସାନୁସ୍ସତିଞ୍ଞାଣେନ ପୁବ୍ବଜାତିୱିଭାୱନଂ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖାନୁଭାୱତୋ ପତ୍ତବ୍ବେନ ଚେତୋପରିୟଞ୍ଞାଣେନ ସମ୍ପତି ଚିତ୍ତୱିସେସଂ ପସ୍ସନ୍ତୋ ଆସୱକ୍ଖୟଞ୍ଞାଣାନୁଭାୱେନ ଆସୱକ୍ଖୟଗାମିନିୟା ପଟିପଦାୟ ୱିଗତସମ୍ମୋହତ୍ତା ଆସୱକ୍ଖୟାୟ ଧମ୍ମଂ ଦେସେତି। ତସ୍ମା ଇମିନାନୁକ୍କମେନ ଇମାନି ଦସ ବଲାନି ୱୁତ୍ତାନୀତି ୱେଦିତବ୍ବାନୀତି।

୪୫। ଇଦାନି ସବ୍ବବଲାନି ଲକ୍ଖଣତୋ ନିଦ୍ଦିସିତୁକାମୋ କେନଟ୍ଠେନ ସଦ୍ଧାବଲନ୍ତିଆଦିନା ନୟେନ ପୁଚ୍ଛଂ କତ୍ୱା ଅସ୍ସଦ୍ଧିୟେ ଅକମ୍ପିୟଟ୍ଠେନାତିଆଦିନା ନୟେନ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ଅକାସି। ତତ୍ଥ ହିରୀୟତୀତିଆଦି ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନା ଦେସନା। ଭାୱନାବଲାଦୀସୁ ଅଧିଟ୍ଠାନବଲପରିୟନ୍ତେସୁ ‘‘ତତ୍ଥା’’ତି ଚ, ‘‘ତେନା’’ତି ଚ, ‘‘ତ’’ନ୍ତି ଚ ନେକ୍ଖମ୍ମାଦିକମେୱ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତେନ ଚିତ୍ତଂ ଏକଗ୍ଗନ୍ତି ତେନ ସମାଧିନା ଚିତ୍ତଂ ଏକଗ୍ଗଂ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତତ୍ଥ ଜାତେତି ତତ୍ଥ ସମଥେ ସମ୍ପୟୋଗୱସେନ ଜାତେ, ତସ୍ମିଂ ୱା ୱିପସ୍ସନାରମ୍ମଣଂ ହୁତ୍ୱା ଜାତେ। ତତ୍ଥ ସିକ୍ଖତୀତି ତତ୍ଥ ସେଖବଲେ ସେଖୋ ସିକ୍ଖତୀତି ସେଖବଲନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତତ୍ଥ ସିକ୍ଖିତତ୍ତାତି ତତ୍ଥ ଅସେଖବଲେ ଅସେଖସ୍ସ ସିକ୍ଖିତତ୍ତା ଅସେଖବଲଂ। ତେନ ଆସୱା ଖୀଣାତି ତେନ ଲୋକିୟଲୋକୁତ୍ତରେନ ଞାଣେନ ଆସୱା ଖୀଣାତି ତଂ ଞାଣଂ ଖୀଣାସୱବଲଂ । ଲୋକିୟେନାପି ହି ଞାଣେନ ଆସୱା ଖୀଣା ନାମ ୱିପସ୍ସନାୟ ଅଭାୱେ ଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗାଭାୱତୋ। ଏୱଂ ଖୀଣାସୱସ୍ସ ବଲନ୍ତି ଖୀଣାସୱବଲଂ। ତସ୍ସ ଇଜ୍ଝତୀତି ଇଦ୍ଧିବଲନ୍ତି ତସ୍ସ ଇଦ୍ଧିମତୋ ଇଜ୍ଝତୀତି ଇଦ୍ଧିୟେୱ ବଲଂ ଇଦ୍ଧିବଲଂ। ଅପ୍ପମେୟ୍ୟଟ୍ଠେନାତି ୟସ୍ମା ସାୱକା ଠାନାଟ୍ଠାନାଦୀନି ଏକଦେସେନ ଜାନନ୍ତି, ସବ୍ବାକାରେନ ପଜାନନଂୟେୱ ସନ୍ଧାୟ ‘‘ୟଥାଭୂତଂ ପଜାନାତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। କିଞ୍ଚାପି ତୀସୁ ୱିଜ୍ଜାସୁ ‘‘ୟଥାଭୂତଂ ପଜାନାତୀ’’ତି ନ ୱୁତ୍ତଂ, ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ପନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ତାସୁପି ୱୁତ୍ତମେୱ ହୋତି। ଅଞ୍ଞତ୍ଥାତି ସେସେସୁ ସତ୍ତସୁ ଞାଣବଲେସୁ ଚ ଅଭିଧମ୍ମେ (ୱିଭ। ୭୬୦) ଚ ଦସସୁପି ବଲେସୁ। ଇନ୍ଦ୍ରିୟପରୋପରିୟତ୍ତଞ୍ଞାଣଂ ପନ ସବ୍ବଥାପି ସାୱକେହି ଅସାଧାରଣମେୱ। ତସ୍ମା ଦସପି ବଲାନି ସାୱକେହି ଅସାଧାରଣାନୀତି। ଅଧିମତ୍ତଟ୍ଠେନ ଅତୁଲିୟଟ୍ଠେନ ଅପ୍ପମେୟ୍ୟାନି, ତସ୍ମାୟେୱ ଚ ‘‘ଅପ୍ପମେୟ୍ୟଟ୍ଠେନ ତଥାଗତବଲ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି।

ବଲକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ସୁଞ୍ଞକଥା

ସୁଞ୍ଞକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୬। ଇଦାନି ଲୋକୁତ୍ତରବଲପରିୟୋସାନାୟ ବଲକଥାୟ ଅନନ୍ତରଂ କଥିତାୟ ଲୋକୁତ୍ତରସୁଞ୍ଞତାପରିୟୋସାନାୟ ସୁତ୍ତନ୍ତପୁବ୍ବଙ୍ଗମାୟ ସୁଞ୍ଞତାକଥାୟ ଅପୁବ୍ବତ୍ଥାନୁୱଣ୍ଣନା। ସୁତ୍ତନ୍ତେ ତାୱ ଅଥାତି ୱଚନୋପାଦାନେ ନିପାତୋ। ଏତେନ ଆୟସ୍ମାତିଆଦିୱଚନସ୍ସ ଉପାଦାନଂ କତଂ ହୋତି। ଖୋତି ପଦପୂରଣତ୍ଥେ ନିପାତୋ। ୟେନ ଭଗୱା ତେନୁପସଙ୍କମୀତି ଭୁମ୍ମତ୍ଥେ କରଣୱଚନଂ। ତସ୍ମା ୟତ୍ଥ ଭଗୱା, ତତ୍ଥ ଉପସଙ୍କମୀତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ୟେନ ୱା କାରଣେନ ଭଗୱା ଦେୱମନୁସ୍ସେହି ଉପସଙ୍କମିତବ୍ବୋ, ତେନେୱ କାରଣେନ ଉପସଙ୍କମୀତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। କେନ ଚ କାରଣେନ ଭଗୱା ଉପସଙ୍କମିତବ୍ବୋ? ନାନପ୍ପକାରଗୁଣୱିସେସାଧିଗମାଧିପ୍ପାୟେନ, ସାଦୁଫଲୂପଭୋଗାଧିପ୍ପାୟେନ ଦିଜଗଣେହି ନିଚ୍ଚଫଲିତମହାରୁକ୍ଖୋ ୱିୟ, ତେନ କାରଣେନ ଉପସଙ୍କମୀତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଉପସଙ୍କମୀତି ଚ ଗତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଉପସଙ୍କମିତ୍ୱାତି ଉପସଙ୍କମନପରିୟୋସାନଦୀପନଂ। ଅଥ ୱା ଏୱଞ୍ଚ ଗତୋ ତତୋ ଆସନ୍ନତରଂ ଠାନଂ ଭଗୱତୋ ସମୀପସଙ୍ଖାତଂ ଗନ୍ତ୍ୱାତିପି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ଅଭିୱାଦେତ୍ୱାତି ପଞ୍ଚପତିଟ୍ଠିତେନ ୱନ୍ଦିତ୍ୱା। ଇଦାନି ୟେନଟ୍ଠେନ ଲୋକେ ଅଗ୍ଗପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଉପଟ୍ଠାନଂ ଆଗତୋ, ତଂ ପୁଚ୍ଛିତୁକାମୋ ଦସନଖସମୋଧାନସମୁଜ୍ଜଲଂ ଅଞ୍ଜଲିଂ ସିରସି ପତିଟ୍ଠପେତ୍ୱା ଏକମନ୍ତଂ ନିସୀଦି। ଏକମନ୍ତନ୍ତି ଚ ଭାୱନପୁଂସକନିଦ୍ଦେସୋ ‘‘ୱିସମଂ ଚନ୍ଦିମସୂରିୟା ପରିହରନ୍ତୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ଅ। ନି। ୪।୭୦) ୱିୟ। ତସ୍ମା ୟଥା ନିସିନ୍ନୋ ଏକମନ୍ତଂ ନିସିନ୍ନୋ ହୋତି, ତଥା ନିସୀଦୀତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଭୁମ୍ମତ୍ଥେ ୱା ଏତଂ ଉପୟୋଗୱଚନଂ। ନିସୀଦୀତି ନିସଜ୍ଜଂ କପ୍ପେସି। ପଣ୍ଡିତା ହି ଦେୱମନୁସ୍ସା ଗରୁଟ୍ଠାନୀୟଂ ଉପସଙ୍କମିତ୍ୱା ଆସନକୁସଲତାୟ ଏକମନ୍ତଂ ନିସୀଦନ୍ତି, ଅୟଞ୍ଚ ଥେରୋ ତେସଂ ଅଞ୍ଞତରୋ, ତସ୍ମା ଏକମନ୍ତଂ ନିସୀଦି।

କଥଂ ନିସିନ୍ନୋ ପନ ଏକମନ୍ତଂ ନିସିନ୍ନୋ ହୋତୀତି? ଛ ନିସଜ୍ଜଦୋସେ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା। ସେୟ୍ୟଥିଦଂ – ଅତିଦୂରଂ ଅଚ୍ଚାସନ୍ନଂ ଉପରିୱାତଂ ଉନ୍ନତପ୍ପଦେସଂ ଅତିସମ୍ମୁଖଂ ଅତିପଚ୍ଛାତି। ଅତିଦୂରେ ନିସିନ୍ନୋ ହି ସଚେ କଥେତୁକାମୋ ହୋତି, ଉଚ୍ଚାସଦ୍ଦେନ କଥେତବ୍ବଂ ହୋତି। ଅଚ୍ଚାସନ୍ନେ ନିସିନ୍ନୋ ସଙ୍ଘଟ୍ଟନଂ କରୋତି। ଉପରିୱାତେ ନିସିନ୍ନୋ ସରୀରଗନ୍ଧେନ ବାଧତି। ଉନ୍ନତପ୍ପଦେସେ ନିସିନ୍ନୋ ଅଗାରୱଂ ପକାସେତି। ଅତିସମ୍ମୁଖା ନିସିନ୍ନୋ ସଚେ ଦଟ୍ଠୁକାମୋ ହୋତି, ଚକ୍ଖୁନା ଚକ୍ଖୁଂ ଆହଚ୍ଚ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ ହୋତି। ଅତିପଚ୍ଛା ନିସିନ୍ନୋ ସଚେ ଦଟ୍ଠୁକାମୋ ହୋତି, ଗୀୱଂ ପସାରେତ୍ୱା ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ ହୋତି। ତସ୍ମା ଅୟମ୍ପି ଏତେ ଛ ନିସଜ୍ଜଦୋସେ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ନିସୀଦି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଏକମନ୍ତଂ ନିସୀଦୀ''ତି। ଏତଦୱୋଚାତି ଏତଂ ଅୱୋଚ।

ସୁଞ୍ଞୋ ଲୋକୋ ସୁଞ୍ଞୋ ଲୋକୋତି, ଭନ୍ତେ, ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଇମସ୍ମିଂ ସାସନେ ପଟିପନ୍ନେହି ତେହି ତେହି ଭିକ୍ଖୂହି ''ସୁଞ୍ଞୋ ଲୋକୋ ସୁଞ୍ଞୋ ଲୋକୋ''ତି କଥୀୟତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତହିଂ ତହିଂ ତାଦିସାନଂ ୱଚନାନଂ ବହୁକତ୍ତା ତେସଂ ସବ୍ବେସଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହନତ୍ଥଂ ଆମେଡିତୱଚନଂ କତଂ। ଏୱଞ୍ହି ୱୁତ୍ତେ ସବ୍ବାନି ତାନି ୱଚନାନି ସଙ୍ଗହିତାନି ହୋନ୍ତି। କିତ୍ତାୱତାତି କିତ୍ତକେନ ପରିମାଣେନ। ନୁ-ଇତି ସଂସୟତ୍ଥେ ନିପାତୋ। ସୁଞ୍ଞଂ ଅତ୍ତେନ ୱା ଅତ୍ତନିୟେନ ୱାତି ''କାରକୋ ୱେଦକୋ ସୟଂୱସୀ''ତି ଏୱଂ ଲୋକପରିକପ୍ପିତେନ ଅତ୍ତନା ଚ ଅତ୍ତାଭାୱତୋୟେୱ ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତକେନ ପରିକ୍ଖାରେନ ଚ ସୁଞ୍ଞଂ। ସବ୍ବଂ ଚକ୍ଖାଦି ଲୋକିୟଂ ଧମ୍ମଜାତଂ, ତଂୟେୱ ଲୁଜ୍ଜନପଲୁଜ୍ଜନଟ୍ଠେନ ଲୋକୋ ନାମ। ୟସ୍ମା ଚ ଅତ୍ତା ଚ ଏତ୍ଥ ନତ୍ଥି, ଅତ୍ତନିୟଞ୍ଚ ଏତ୍ଥ ନତ୍ଥି, ତସ୍ମା ସୁଞ୍ଞୋ ଲୋକୋତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଲୋକୁତ୍ତରୋପି ଚ ଧମ୍ମୋ ଅତ୍ତଅତ୍ତନିୟେହି ସୁଞ୍ଞୋ ଏୱ, ପୁଚ୍ଛାନୁରୂପେନ ପନ ଲୋକିୟୋୱ ଧମ୍ମୋ ୱୁତ୍ତୋ। ସୁଞ୍ଞୋତି ଚ ଧମ୍ମୋ ନତ୍ଥୀତି ୱୁତ୍ତଂ ନ ହୋତି, ତସ୍ମିଂ ଧମ୍ମେ ଅତ୍ତଅତ୍ତନିୟସାରସ୍ସ ନତ୍ଥିଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତି। ଲୋକେ ଚ ''ସୁଞ୍ଞଂ ଘରଂ, ସୁଞ୍ଞୋ ଘଟୋ''ତି ୱୁତ୍ତେ ଘରସ୍ସ ଘଟସ୍ସ ଚ ନତ୍ଥିଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ ନ ହୋତି, ତସ୍ମିଂ ଘରେ ଘଟେ ଚ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ନତ୍ଥିଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତି। ଭଗୱତା ଚ ''ଇତି ୟଞ୍ହି ଖୋ ତତ୍ଥ ନ ହୋତି, ତେନ ତଂ ସୁଞ୍ଞଂ ସମନୁପସ୍ସତି। ୟଂ ପନ ତତ୍ଥ ଅୱସିଟ୍ଠଂ ହୋତି, ତଂ ସନ୍ତଂ ଇଦମତ୍ଥୀତି ପଜାନାତୀ''ତି ଅୟମେୱ ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ। ତଥା ଞାୟଗନ୍ଥେ ଚ ସଦ୍ଦଗନ୍ଥେ ଚ ଅୟମେୱ ଅତ୍ଥୋ। ଇତି ଇମସ୍ମିଂ ସୁତ୍ତନ୍ତେ ଅନତ୍ତଲକ୍ଖଣମେୱ କଥିତଂ।

୪୭। ସୁତ୍ତନ୍ତନିଦ୍ଦେସେ ସୁଞ୍ଞସୁଞ୍ଞନ୍ତିଆଦୀନି ପଞ୍ଚୱୀସତି ମାତିକାପଦାନି ସୁଞ୍ଞସମ୍ବନ୍ଧେନ ଉଦ୍ଦିସିତ୍ୱା ତେସଂ ନିଦ୍ଦେସୋ କତୋ। ତତ୍ଥ ମାତିକାୟ ତାୱ ସୁଞ୍ଞସଙ୍ଖାତଂ ସୁଞ୍ଞଂ, ନ ଅଞ୍ଞେନ ଉପପଦେନ ୱିସେସିତନ୍ତି ସୁଞ୍ଞସୁଞ୍ଞଂ। ଅସୁକନ୍ତି ଅନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ଚେତ୍ଥ ସୁଞ୍ଞତ୍ତମେୱ ୱା ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ନପୁଂସକୱଚନଂ କତଂ। ଏୱଂ ସେସେସୁପି। ସଙ୍ଖାରୋୟେୱ ସେସସଙ୍ଖାରେହି ସୁଞ୍ଞୋତି ସଙ୍ଖାରସୁଞ୍ଞଂ। ଜରାଭଙ୍ଗୱସେନ ୱିରୂପୋ ପରିଣାମୋ ୱିପରିଣାମୋ, ତେନ ୱିପରିଣାମେନ ସୁଞ୍ଞଂ ୱିପରିଣାମସୁଞ୍ଞଂ। ଅଗ୍ଗଞ୍ଚ ତଂ ଅତ୍ତଅତ୍ତନିୟେହି, ସବ୍ବସଙ୍ଖାରେହି ୱା ସୁଞ୍ଞଞ୍ଚାତି ଅଗ୍ଗସୁଞ୍ଞଂ। ଲକ୍ଖଣମେୱ ସେସଲକ୍ଖଣେହି ସୁଞ୍ଞନ୍ତି ଲକ୍ଖଣସୁଞ୍ଞଂ। ନେକ୍ଖମ୍ମାଦିନା ୱିକ୍ଖମ୍ଭନେନ ସୁଞ୍ଞଂ। ୱିକ୍ଖମ୍ଭନସୁଞ୍ଞଂ। ତଦଙ୍ଗସୁଞ୍ଞାଦୀସୁପି ଚତୂସୁ ଏସେୱ ନୟୋ। ଅଜ୍ଝତ୍ତଞ୍ଚ ତଂ ଅତ୍ତଅତ୍ତନିୟାଦୀହି ସୁଞ୍ଞଞ୍ଚାତି ଅଜ୍ଝତ୍ତସୁଞ୍ଞଂ। ବହିଦ୍ଧା ଚ ତଂ ଅତ୍ତଅତ୍ତନିୟାଦୀହି ସୁଞ୍ଞଞ୍ଚାତି ବହିଦ୍ଧାସୁଞ୍ଞଂ। ତଦୁଭୟଂ ଅତ୍ତଅତ୍ତନିୟାଦୀହି ସୁଞ୍ଞନ୍ତି ଦୁଭତୋସୁଞ୍ଞଂ। ସମାନୋ ଭାଗୋ ଏତସ୍ସାତି ସଭାଗଂ, ସଭାଗଞ୍ଚ ତଂ ଅତ୍ତଅତ୍ତନିୟାଦୀହି ସୁଞ୍ଞଞ୍ଚାତି ସଭାଗସୁଞ୍ଞଂ, ସଦିସସୁଞ୍ଞନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିଗତଂ ସଭାଗଂ ୱିସଭାଗଂ, ୱିସଭାଗଞ୍ଚ ତଂ ଅତ୍ତଅତ୍ତନିୟାଦୀହି ସୁଞ୍ଞଞ୍ଚାତି ୱିସଭାଗସୁଞ୍ଞଂ, ୱିସଦିସସୁଞ୍ଞନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। କେସୁଚି ପୋତ୍ଥକେସୁ ସଭାଗସୁଞ୍ଞଂ ୱିସଭାଗସୁଞ୍ଞଂ ନିସ୍ସରଣସୁଞ୍ଞାନନ୍ତରଂ ଲିଖିତଂ। ନେକ୍ଖମ୍ମାଦିଏସନା କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦିନା ସୁଞ୍ଞାତି ଏସନାସୁଞ୍ଞଂ। ପରିଗ୍ଗହସୁଞ୍ଞାଦୀସୁ ତୀସୁପି ଏସେୱ ନୟୋ। ଏକାରମ୍ମଣେ ପତିଟ୍ଠିତତ୍ତା ନାନାରମ୍ମଣୱିକ୍ଖେପାଭାୱତୋ ଏକତ୍ତଞ୍ଚ ତଂ ନାନତ୍ତେନ ସୁଞ୍ଞଞ୍ଚାତି ଏକତ୍ତସୁଞ୍ଞଂ। ତବ୍ବିପରୀତେନ ନାନତ୍ତଞ୍ଚ ତଂ ଏକତ୍ତେନ ସୁଞ୍ଞଞ୍ଚାତି ନାନତ୍ତସୁଞ୍ଞଂ। ନେକ୍ଖମ୍ମାଦିଖନ୍ତି କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦିନା ସୁଞ୍ଞାତି ଖନ୍ତିସୁଞ୍ଞଂ। ଅଧିଟ୍ଠାନସୁଞ୍ଞେ ପରିୟୋଗାହନସୁଞ୍ଞେ ଚ ଏସେୱ ନୟୋ। ପରିୟୋଗହନସୁଞ୍ଞନ୍ତିପି ପାଠୋ। ସମ୍ପଜାନସ୍ସାତି ସମ୍ପଜଞ୍ଞେନ ସମନ୍ନାଗତସ୍ସ ପରିନିବ୍ବାୟନ୍ତସ୍ସ ଅରହତୋ। ପୱତ୍ତପରିୟାଦାନନ୍ତି ଅନୁପାଦାପରିନିବ୍ବାନଂ। ସବ୍ବସୁଞ୍ଞତାନନ୍ତି ସବ୍ବସୁଞ୍ଞାନଂ। ପରମତ୍ଥସୁଞ୍ଞନ୍ତି ସବ୍ବସଙ୍ଖାରାଭାୱତୋ ଉତ୍ତମତ୍ଥଭୂତଂ ସୁଞ୍ଞଂ।

୪୮। ମାତିକାନିଦ୍ଦେସେ ନିଚ୍ଚେନ ୱାତି ଭଙ୍ଗଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ପୱତ୍ତମାନସ୍ସ କସ୍ସଚି ନିଚ୍ଚସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ନିଚ୍ଚେନ ଚ ସୁଞ୍ଞଂ। ଧୁୱେନ ୱାତି ୱିଜ୍ଜମାନକାଲେପି ପଚ୍ଚୟାୟତ୍ତୱୁତ୍ତିତାୟ ଥିରସ୍ସ କସ୍ସଚି ଅଭାୱତୋ ଧୁୱେନ ଚ ସୁଞ୍ଞଂ। ସସ୍ସତେନ ୱାତି ଅବ୍ବୋଚ୍ଛିନ୍ନସ୍ସ ସବ୍ବକାଲେ ୱିଜ୍ଜମାନସ୍ସ କସ୍ସଚି ଅଭାୱତୋ ସସ୍ସତେନ ଚ ସୁଞ୍ଞଂ। ଅୱିପରିଣାମଧମ୍ମେନ ୱାତି ଜରାଭଙ୍ଗୱସେନ ଅୱିପରିଣାମପକତିକସ୍ସ କସ୍ସଚି ଅଭାୱତୋ ଅୱିପରିଣାମଧମ୍ମେନ ଚ ସୁଞ୍ଞଂ। ସୁତ୍ତନ୍ତେ ଅତ୍ତସୁଞ୍ଞତାୟ ଏୱ ୱୁତ୍ତାୟପି ନିଚ୍ଚସୁଞ୍ଞତଞ୍ଚ ସୁଖସୁଞ୍ଞତଞ୍ଚ ଦସ୍ସେତୁଂ ଇଧ ନିଚ୍ଚେନ ୱାତିଆଦୀନିପି ୱୁତ୍ତାନି। ଅନିଚ୍ଚସ୍ସେୱ ହି ପୀଳାୟୋଗେନ ଦୁକ୍ଖତ୍ତା ନିଚ୍ଚସୁଞ୍ଞତାୟ ୱୁତ୍ତାୟ ସୁଖସୁଞ୍ଞତାପି ୱୁତ୍ତାୱ ହୋତି। ରୂପାଦୟୋ ପନେତ୍ଥ ଛ ୱିସୟା, ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନି ଛ ୱିଞ୍ଞାଣାନି, ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସାଦୟୋ ଛ ଫସ୍ସା, ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସଜା ୱେଦନାଦୟୋ ଛ ୱେଦନା ଛ ସଙ୍ଖିତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରୋତିଆଦୀସୁ ପୁନାତି ଅତ୍ତନୋ କାରକଂ, ପୂରେତି ଚସ୍ସ ଅଜ୍ଝାସୟଂ, ପୁଜ୍ଜଞ୍ଚ ଭୱଂ ନିବ୍ବତ୍ତେତୀତି ପୁଞ୍ଞଂ, ଅଭିସଙ୍ଖରୋତି ୱିପାକଂ କଟତ୍ତାରୂପଞ୍ଚାତି ଅଭିସଙ୍ଖାରୋ, ପୁଞ୍ଞଂ ଅଭିସଙ୍ଖାରୋ ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରୋ। ପୁଞ୍ଞପଟିପକ୍ଖତୋ ଅପୁଞ୍ଞଂ ଅଭିସଙ୍ଖାରୋ ଅପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରୋ। ନ

ଇଞ୍ଜଂ ଅନେଞ୍ଜଂ, ଅନେଞ୍ଜଂ ଭୱଂ ଅଭିସଙ୍ଖରୋତୀତି ଆନେଞ୍ଜାଭିସଙ୍ଖାରୋ। ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରୋ ଦାନସୀଲଭାୱନାୱସେନ ପୱତ୍ତା ଅଟ୍ଠ କାମାୱଚରକୁସଲଚେତନା, ଭାୱନାୱସେନେୱ ପୱତ୍ତା ପଞ୍ଚ ରୂପାୱଚରକୁସଲଚେତନାତି ତେରସ ଚେତନା ହୋନ୍ତି, ଅପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରୋ ପାଣାତିପାତାଦିୱସେନ ପୱତ୍ତା ଦ୍ୱାଦସ ଅକୁସଲଚେତନା, ଆନେଞ୍ଜାଭିସଙ୍ଖାରୋ ଭାୱନାୱସେନେୱ ପୱତ୍ତା ଚତସ୍ସୋ ଅରୂପାୱଚରଚେତନାତି ତଯୋପି ସଙ୍ଖାରା ଏକୂନତିଂସ ଚେତନା ହୋନ୍ତି। କାଯସଙ୍ଖାରୋତିଆଦୀସୁ କାଯତୋ ୱା ପୱତ୍ତୋ, କାଯସ୍ସ ୱା ସଙ୍ଖାରୋତି କାଯସଙ୍ଖାରୋ। ୱଚୀସଙ୍ଖାରଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରେସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। ଅଯଂ ତିକୋ କମ୍ମାଯୂହନକ୍ଖଣେ ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରାଦୀନଂ ଦ୍ୱାରତୋ ପୱତ୍ତିଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତୋ। କାଯୱିଞ୍ଞତ୍ତିଂ ସମୁଟ୍ଠାପେତ୍ୱା ହି କାଯଦ୍ୱାରତୋ ପୱତ୍ତା ଅଟ୍ଠ କାମାୱଚରକୁସଲଚେତନା, ଦ୍ୱାଦସ ଅକୁସଲଚେତନା, ଅଭିଞ୍ଞାଚେତନା ଚାତି ଏକୱୀସତି ଚେତନା କାଯସଙ୍ଖାରୋ ନାମ, ତା ଏୱ ଚ ୱଚୀୱିଞ୍ଞତ୍ତିଂ ସମୁଟ୍ଠାପେତ୍ୱା ୱଚୀଦ୍ୱାରତୋ ପୱତ୍ତା ୱଚୀସଙ୍ଖାରୋ ନାମ, ମନୋଦ୍ୱାରେ ପୱତ୍ତା ପନ ସବ୍ବାପି ଏକୂନତିଂସ ଚେତନା ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରୋ ନାମ। ଅତୀତା ସଙ୍ଖାରାତିଆଦୀସୁ ସବ୍ବେପି ସଙ୍ଖତଧମ୍ମା ସକକ୍ଖଣଂ ପତ୍ୱା ନିରୁଦ୍ଧା ଅତୀତା ସଙ୍ଖାରା, ସକକ୍ଖଣଂ ଅପ୍ପତ୍ତା ଅନାଗତା ସଙ୍ଖାରା, ସକକ୍ଖଣଂ ପତ୍ତା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନା ସଙ୍ଖାରାତି।

ୱିପରିଣାମସୁଞ୍ଞତ୍ତେ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ତସ୍ସ ତସ୍ସ ୱିପରିଣାମୋ ସୁଖେନ ୱତ୍ତୁଂ ସକ୍କାତି ପଠମଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମା ଦସ୍ସିତା। ତତ୍ଥ ଜାତଂ ରୂପନ୍ତି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ରୂପଂ। ସଭାୱେନ ସୁଞ୍ଞନ୍ତି ଏତ୍ଥ ସଯଂ ଭାୱୋ ସଭାୱୋ, ସଯମେୱ ଉପ୍ପାଦୋତି ଅତ୍ଥୋ। ସତୋ ୱା ଭାୱୋ ସଭାୱୋ, ଅତ୍ତତୋଯେୱ ଉପ୍ପାଦୋତି ଅତ୍ଥୋ। ପଚ୍ଚଯାଯତ୍ତୱୁତ୍ତିତ୍ତା ପଚ୍ଚଯଂ ୱିନା ସଯମେୱ ଭାୱୋ, ଅତ୍ତତୋ ଏୱ ୱା ଭାୱୋ ଏତସ୍ମିଂ ନତ୍ଥୀତି ସଭାୱେନ ସୁଞ୍ଞଂ, ସଯମେୱ ଭାୱେନ, ଅତ୍ତତୋ ଏୱ ୱା ଭାୱେନ ସୁଞ୍ଞନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅଥ ୱା ସକସ୍ସ ଭାୱୋ ସଭାୱୋ। ପଥୱୀଧାତୁଆଦୀସୁ ହି ଅନେକେସୁ ରୂପାରୂପଧମ୍ମେସୁ ଏକେକୋ ଧମ୍ମୋ ପରଂ ଉପାଦାଯ ସକୋ ନାମ। ଭାୱୋତି ଚ ଧମ୍ମପରିଯାଯୱଚନମେତଂ। ଏକସ୍ସ ଚ ଧମ୍ମସ୍ସ ଅଞ୍ଞୋ ଭାୱସଙ୍ଖାତୋ ଧମ୍ମୋ ନତ୍ଥି, ତସ୍ମା ସକସ୍ସ ଅଞ୍ଞେନ ଭାୱେନ ସୁଞ୍ଞଂ, ସକୋ ଅଞ୍ଞେନ ଭାୱେନ ସୁଞ୍ଞୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନ ଏକସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଏକସଭାୱତା ୱୁତ୍ତା ହୋତି। ଅଥ ୱା ସଭାୱେନ ସୁଞ୍ଞନ୍ତି ସୁଞ୍ଞସଭାୱେନେୱ ସୁଞ୍ଞଂ। କିଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି? ସୁଞ୍ଞସୁଞ୍ଞତାଯ ଏୱ ସୁଞ୍ଞଂ, ନ ଅଞ୍ଞାହି ପରିଯାଯସୁଞ୍ଞତାହି ସୁଞ୍ଞନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ସଚେ ପନ କେଚି ୱଦେଯ୍ୟୁଂ ''ସକୋ ଭାୱୋ ସଭାୱୋ, ତେନ ସଭାୱେନ ସୁଞ୍ଞ''ନ୍ତି। କିଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି? ଭାୱୋତି ଧମ୍ମୋ, ସୋ ପରଂ ଉପାଦାଯ ସପଦେନ ୱିସେସିତୋ ସଭାୱୋ ନାମ ହୋତି। ଧମ୍ମସ୍ସ କସ୍ସଚି ଅୱିଜ୍ଜମାନତ୍ତା ''ଜାତଂ ରୂପଂ ସଭାୱେନ ସୁଞ୍ଞ''ନ୍ତି ରୂପସ୍ସ ଅୱିଜ୍ଜମାନତା ୱୁତ୍ତା ହୋତୀତି। ଏୱଂ ସତି ''ଜାତଂ ରୂପ''ନ୍ତିୱଚନେନ ୱିରୁଜ୍ଝତି। ନ ହି ଉପ୍ପାଦରହିତଂ ଜାତଂ ନାମ ହୋତି। ନିବ୍ବାନଞ୍ହି ଉପ୍ପାଦରହିତଂ, ତଂ ଜାତଂ ନାମ ନ ହୋତି, ଜାତିଜରାମରଣାନି ଚ ଉପ୍ପାଦରହିତାନି ଜାତାନି ନାମ ନ ହୋନ୍ତି। ତେନେୱେତ୍ଥ ''ଜାତା ଜାତି ସଭାୱେନ ସୁଞ୍ଞା , ଜାତଂ ଜରାମରଣଂ ସଭାୱେନ ସୁଞ୍ଞ''ନ୍ତି ଏୱଂ ଅନୁଦ୍ଧରିତ୍ୱା ଭୱମେୱ ଅୱସାନଂ କତ୍ୱା ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ। ଯଦି ଉପ୍ପାଦରହିତସ୍ସାପି ''ଜାତ''ନ୍ତିୱଚନଂ ଯୁଜ୍ଜେଯ୍ୟ, ''ଜାତା ଜାତି, ଜାତଂ ଜରାମରଣ''ନ୍ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ଭୱେଯ୍ୟ। ଯସ୍ମା ଉପ୍ପାଦରହିତେସୁ ଜାତିଜରାମରଣେସୁ ''ଜାତ''ନ୍ତିୱଚନଂ ନ ୱୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ''ସଭାୱେନ ସୁଞ୍ଞଂ ଅୱିଜ୍ଜମାନ''ନ୍ତି ୱଚନଂ ଅୱିଜ୍ଜମାନସ୍ସ ଉପ୍ପାଦରହିତତ୍ତା ''ଜାତ''ନ୍ତିୱଚନେନ ୱିରୁଜ୍ଝତି। ଅୱିଜ୍ଜମାନସ୍ସ ଚ ''ସୁଞ୍ଞ''ନ୍ତିୱଚନଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତେନ ଲୋକୱଚନେନ ଚ ଭଗୱତୋ ୱଚନେନ ଚ ଞାଯସଦ୍ଦଗନ୍ଥୱଚନେନ ଚ ୱିରୁଜ୍ଝତି, ଅନେକାହି ଚ ଯୁତ୍ତୀହି ୱିରୁଜ୍ଝତି, ତସ୍ମା ତଂ ୱଚନଂ କଚୱରମିୱ ଛଡ୍ଡିତବ୍ବଂ। ''ଯଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅତ୍ଥିସମ୍ମତଂ ଲୋକେ ପଣ୍ଡିତାନଂ, ଅହମ୍ପି ତଂ ଅତ୍ଥୀତି ୱଦାମି। ଯଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ନତ୍ଥିସମ୍ମତଂ ଲୋକେ ପଣ୍ଡିତାନଂ, ଅହମ୍ପି ତଂ ନତ୍ଥୀତି ୱଦାମି। କିଞ୍ଚ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅତ୍ଥିସମ୍ମତଂ ଲୋକେ ପଣ୍ଡିତାନଂ, ଯମହଂ ଅତ୍ଥୀତି ୱଦାମି? ରୂପଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅନିଚ୍ଚଂ ଦୁକ୍ଖଂ ୱିପରିଣାମଧମ୍ମଂ ଅତ୍ଥିସମ୍ମତଂ ଲୋକେ ପଣ୍ଡିତାନଂ, ଅହମ୍ପି ତଂ ଅତ୍ଥୀତି ୱଦାମୀ''ତିଆଦୀହି (ସଂ। ନି। ୩।୯୪) ଅନେକେହି ବୁଦ୍ଧୱଚନପ୍ପମାଣେହି ଅନେକାହି ଚ ଯୁତ୍ତୀହି ଧମ୍ମା ସକକ୍ଖଣେ ୱିଜ୍ଜମାନା ଏୱାତି ନିଟ୍ଠମେତ୍ଥ ଗନ୍ତବ୍ବଂ।

ୱିଗତଂ ରୂପନ୍ତି ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଭଙ୍ଗଂ ପତ୍ୱା ନିରୁଦ୍ଧଂ ଅତୀତଂ ରୂପଂ। ୱିପରିଣତଞ୍ଚେୱ ସୁଞ୍ଞଞ୍ଚାତି ଜରାଭଙ୍ଗୱସେନ ୱିରୂପଂ ପରିଣାମଂ ପତ୍ତଞ୍ଚ ୱତ୍ତମାନସ୍ସେୱ ୱିପରିଣାମସବ୍ଭାୱତୋ ଅତୀତସ୍ସ ୱିପରିଣାମାଭାୱତୋ ତେନ ୱିପରିଣାମେନ ସୁଞ୍ଞଞ୍ଚାତି ଅତ୍ଥୋ। ଜାତା ୱେଦନାତିଆଦୀସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। ଜାତିଜରାମରଣଂ ପନ ଅନିପ୍ଫନ୍ନତ୍ତା ସକଭାୱେନ ଅନୁପଲବ୍ଭନୀଯତୋ ଇଧ ନ ଯୁଜ୍ଜତି, ତସ୍ମା ''ଜାତା ଜାତି, ଜାତଂ ଜରାମରଣ''ନ୍ତିଆଦିକେ ଦ୍ୱେ ନଯେ ପହାଯ ଭୱାଦିକମେୱ ନଯଂ ପରିଯୋସାନଂ କତ୍ୱା ଠପିତଂ।

ଅଗ୍ଗନ୍ତି ଅଗ୍ଗେ ଭୱଂ। ସେଟ୍ଠନ୍ତି ଅତିୱିଯ ପସଂସନୀଯଂ। ୱିସିଟ୍ଠନ୍ତି ଅତିସଯଭୂତଂ। ୱିସେଟ୍ଠନ୍ତିପି ପାଠୋ। ତିଧାପି ପସତ୍ଥଂ ନିବ୍ବାନଂ ସମ୍ମାପଟିପଦାଯ ପଟିପଜ୍ଜିତବ୍ବତୋ ପଦଂ ନାମ। ଯଦିଦନ୍ତି ଯଂ ଇଦଂ। ଇଦାନି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ନିବ୍ବାନଂ ନିଦସ୍ସେତି। ଯସ୍ମା ନିବ୍ବାନଂ ଆଗମ୍ମ ସବ୍ବସଙ୍ଖାରାନଂ ସମଥୋ ହୋତି, ଖନ୍ଧୂପଧିକିଲେସୂପଧିଅଭିସଙ୍ଖାରୂପଧିକାମଗୁଣୂପଧିସଙ୍ଖାତାନଂ ଉପଧୀନଂ ପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗୋ ହୋତି, ତଣ୍ହାନଂ ଖଯୋ ୱିରାଗୋ ନିରୋଧୋ ଚ ହୋତି, ତସ୍ମା ସବ୍ବସଙ୍ଖାରସମଥୋ ସବ୍ବୂପଧିପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗୋତଣ୍ହକ୍ଖଯୋ ୱିରାଗୋ ନିରୋଧୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ନିବ୍ବାନନ୍ତି ସଭାୱଲକ୍ଖଣେନ ନିଗମିତଂ।

ଲକ୍ଖଣେସୁ ହି ‘‘ତୀଣିମାନି, ଭିକ୍ଖଵେ, ବାଲସ୍ସ ବାଲଲକ୍ଖଣାନି ବାଲନିମିତ୍ତାନି ବାଲାପଦାନାନି। କତମାନି ତୀଣି? ଇଧ, ଭିକ୍ଖଵେ, ବାଲୋ ଦୁଚ୍ଚିନ୍ତିତଚିନ୍ତୀ ଚ ହୋତି ଦୁବ୍ଭାସିତଭାସୀ ଚ ଦୁକ୍କଟକମ୍ମକାରୀ ଚ। ଇମାନି ଖୋ, ଭିକ୍ଖଵେ, ତୀଣି ବାଲସ୍ସ ବାଲଲକ୍ଖଣାନି ବାଲନିମିତ୍ତାନି ବାଲାପଦାନାନୀ’’ତି (ଅ। ନି। ୩।୩; ମ। ନି। ୩।୨୪୬) ଵୁତ୍ତଂ। ପଣ୍ଡିତେହି ବାଲସ୍ସ ବାଲୋତି ସଲ୍ଲକ୍ଖଣତୋ ତିଵିଧଂ ବାଲଲକ୍ଖଣଂ। ‘‘ତୀଣିମାନି, ଭିକ୍ଖଵେ, ପଣ୍ଡିତସ୍ସ ପଣ୍ଡିତଲକ୍ଖଣାନି ପଣ୍ଡିତନିମିତ୍ତାନି ପଣ୍ଡିତାପଦାନାନି। କତମାନି ତୀଣି? ଇଧ, ଭିକ୍ଖଵେ, ପଣ୍ଡିତୋ ସୁଚିନ୍ତିତଚିନ୍ତୀ ଚ ହୋତି ସୁଭାସିତଭାସୀ ଚ ସୁକତକମ୍ମକାରୀ ଚ। ଇମାନି ଖୋ, ଭିକ୍ଖଵେ, ତୀଣି ପଣ୍ଡିତସ୍ସ ପଣ୍ଡିତଲକ୍ଖଣାନି ପଣ୍ଡିତନିମିତ୍ତାନି ପଣ୍ଡିତାପଦାନାନୀ’’ତି (ଅ। ନି। ୩।୩; ମ। ନି। ୩। ୨୫୩) ଵୁତ୍ତଂ। ପଣ୍ଡିତେହି ପଣ୍ଡିତସ୍ସ ପଣ୍ଡିତୋତି ସଲ୍ଲକ୍ଖଣତୋ ତିଵିଧଂ ପଣ୍ଡିତଲକ୍ଖଣଂ।

‘‘ତୀଣିମାନି, ଭିକ୍ଖଵେ, ସଙ୍ଖତସ୍ସ ସଙ୍ଖତଲକ୍ଖଣାନି। କତମାନି ତୀଣି? ଉପ୍ପାଦୋ ପଞ୍ଞାୟତି, ଵୟୋ ପଞ୍ଞାୟତି, ଠିତସ୍ସ ଅଞ୍ଞଥତ୍ତଂ ପଞ୍ଞାୟତି। ଇମାନି ଖୋ, ଭିକ୍ଖଵେ, ତୀଣି ସଙ୍ଖତସ୍ସ ସଙ୍ଖତଲକ୍ଖଣାନୀ’’ତି (ଅ। ନି। ୩।୪୭-୪୮) ଵୁତ୍ତଂ। ଉପ୍ପାଦୋ ଏଵ ସଙ୍ଖତମିତି ଲକ୍ଖଣନ୍ତି ସଙ୍ଖତଲକ୍ଖଣଂ। ଏଵମିତରଦ୍ଵୟେପି ଅତ୍ଥୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ। ଇମିନା ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ସେସଦ୍ଵୟଂ, ଠିତିକ୍ଖଣେ ସେସଦ୍ଵୟଂ, ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ଚ ସେସଦ୍ଵୟଂ ଅଭାଵୋ ଦସ୍ସିତୋ। ୟଂ ପନେତ୍ଥ ପେୟ୍ୟାଲମୁଖେନ ଜାତିୟା ଚ ଜରାମରଣସ୍ସ ଚ ଉପ୍ପାଦାଦିଲକ୍ଖଣଂ ଵୁତ୍ତଂ, ତଂ ଵିପରିଣାମସୁଞ୍ଞତାୟ ଜାତିଜରାମରଣାନି ହିତ୍ଵା ଭଵପରିୟୋସାନସ୍ସେଵ ନୟସ୍ସ ଵଚନେନ ଚ ଉପ୍ପାଦାଦୀନଂ ଉପ୍ପାଦାଦିଅଵଚନସମୟେନ ଚ ଵିରୁଜ୍ଝତି। ଲକ୍ଖଣସୋତେ ପତିତତ୍ତା ପନ ସୋତପତିତଂ କତ୍ଵା ଲିଖିତନ୍ତି ଵେଦିତବ୍ବଂ। ୟଥା ଚ ଅଭିଧମ୍ମେ (ଧ। ସ। ୫୬୨-୫୬୫) ଅହେତୁକଵିପାକମନୋଧାତୁମନୋଵିଞ୍ଞାଣଧାତୂନଂ ସଙ୍ଗହଵାରେ ଲବ୍ଭମାନମ୍ପି ଝାନଙ୍ଗଂ ପଞ୍ଚଵିଞ୍ଞାଣସୋତେ ପତିତ୍ଵା ଗତନ୍ତି ନ ଉଦ୍ଧଟନ୍ତି ଵୁତ୍ତଂ, ଏଵମିଧାପି ସୋତପତିତତା ଵେଦିତବ୍ବା। ଅଥ ଵା ଜାତିଜରାମରଣଵନ୍ତାନଂ ସଙ୍ଖାରାନଂ ଉପ୍ପାଦାଦୟୋ ‘‘ଜାତିଜରାମରଣଂ ଅନିଚ୍ଚତୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ପଟି। ମ। ୧।୭୩; ୨।୪) ଵିୟ ତେସଂ ଵିୟ କତ୍ଵା ଵୁତ୍ତନ୍ତି ଵେଦିତବ୍ବଂ।

ନେକ୍ଖମ୍ମେନକାମଚ୍ଛନ୍ଦୋ ଵିକ୍ଖମ୍ଭିତୋ ଚେଵ ସୁଞ୍ଞୋ ଚାତି କାମଚ୍ଛନ୍ଦୋ ନେକ୍ଖମ୍ମେନ ଵିକ୍ଖମ୍ଭିତୋ ଚେଵ ନେକ୍ଖମ୍ମସ୍ସ ତତ୍ଥ ଅଭାଵତୋ ତେନେଵ ଵିକ୍ଖମ୍ଭନସଙ୍ଖାତେନ ନେକ୍ଖମ୍ମେନ ସୁଞ୍ଞୋ ଚ। ଏଵଂ ସେସେସୁପି ୟୋଜନା କାତବ୍ବା। ତଦଙ୍ଗପ୍ପହାନସମୁଚ୍ଛେଦପ୍ପହାନେସୁପି ଚେତ୍ଥ ତଦଙ୍ଗଵସେନ ଚ ସମୁଚ୍ଛେଦଵସେନ ଚ ପହୀନଂ ଦୂରୀକତମେଵ ହୋତୀତି ଇମିନା ଦୂରୀକରଣଟ୍ଠେନ ଵିକ୍ଖମ୍ଭନଂ ଵୁତ୍ତଂ।

ନେକ୍ଖମ୍ମେନକାମଚ୍ଛନ୍ଦୋ ତଦଙ୍ଗସୁଞ୍ଞୋତି ନେକ୍ଖମ୍ମେନ ପହୀନୋ କାମଚ୍ଛନ୍ଦୋ ତେନ ନେକ୍ଖମ୍ମସଙ୍ଖାତେନ ଅଙ୍ଗେନ ସୁଞ୍ଞୋ। ଅଥ ଵା ୟୋ କୋଚି କାମଚ୍ଛନ୍ଦୋ ନେକ୍ଖମ୍ମସ୍ସ ତତ୍ଥ ଅଭାଵତୋ ନେକ୍ଖମ୍ମେନ ତେନ ଅଙ୍ଗେନ ସୁଞ୍ଞୋ। ଏଵଂ ସେସେସୁପି ୟୋଜନା କାତବ୍ବା। ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଅଙ୍ଗସ୍ସ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଅଭାଵମତ୍ତେନେଵ ଚେତ୍ଥ ଉପଚାରପ୍ପନାଝାନଵସେନ ଚ ଵିପସ୍ସନାଵସେନ ଚ ତଦଙ୍ଗସୁଞ୍ଞତା ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା। ପହାନଦୀପକସ୍ସ ଵଚନସ୍ସ ଅଭାଵେନ ପନ ଵିଵଟ୍ଟନାନୁପସ୍ସନଂୟେଵ ପରିୟୋସାନଂ କତ୍ଵା ଵିପସ୍ସନା ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା, ଚତ୍ତାରୋ ମଗ୍ଗା ନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା। ନେକ୍ଖମ୍ମେନ କାମଚ୍ଛନ୍ଦୋ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ନୋ ଚେଵ ସୁଞ୍ଞୋ ଚାତିଆଦୀସୁ ଵିକ୍ଖମ୍ଭନେ ଵୁତ୍ତନୟେନେଵ ଅତ୍ଥୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ। ତଦଙ୍ଗଵିକ୍ଖମ୍ଭନଵସେନ ପହୀନାନିପି ଚେତ୍ଥ ସମୁଦାଚାରାଭାଵତୋ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ନାନି ନାମ ହୋନ୍ତୀତି ଇମିନା ପରିୟାୟେନ ସମୁଚ୍ଛେଦୋ ଵୁତ୍ତୋ, ତଂତଂସମୁଚ୍ଛେଦକିଚ୍ଚସାଧନଵସେନ ଵା ମଗ୍ଗସମ୍ପୟୁତ୍ତନେକ୍ଖମ୍ମାଦିଵସେନ ଵୁତ୍ତନ୍ତିପି ଵେଦିତବ୍ବଂ। ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିନିସ୍ସରଣସୁଞ୍ଞେସୁ ଚ ଇଧ ଵୁତ୍ତନୟେନେଵ ଅତ୍ଥୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ। ତଦଙ୍ଗଵିକ୍ଖମ୍ଭନସମୁଚ୍ଛେଦପହାନେସୁ ପନେତ୍ଥ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିମତ୍ତଂ ନିସ୍ସଟମତ୍ତଞ୍ଚ ଗହେତ୍ଵା ଵୁତ୍ତଂ। ପଞ୍ଚସୁପି ଏତେସୁ ସୁଞ୍ଞେସୁ ନେକ୍ଖମ୍ମାଦୀନିୟେଵ ଵିକ୍ଖମ୍ଭନତଦଙ୍ଗସମୁଚ୍ଛେଦପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିନିସ୍ସରଣନାମେନ ଵୁତ୍ତାନି। ଅଜ୍ଝତ୍ତନ୍ତି ଅଜ୍ଝତ୍ତଭୂତଂ। ବହିଦ୍ଧାତି ବହିଦ୍ଧାଭୂତଂ। ଦୁଭତୋସୁଞ୍ଞନ୍ତି ଉଭୟସୁଞ୍ଞଂ। ପଚ୍ଚତ୍ତାଦୀସୁପି ହି ତୋ-ଇତିଵଚନଂ ହୋତିୟେଵ।

ଛ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକାୟତନାଦୀନି ଛଅଜ୍ଝତ୍ତିକାୟତନାଦୀନଂ ଭାଵେନ ସଭାଗାନି। ପରେହି ଵିସଭାଗାନି। ଵିଞ୍ଞାଣକାୟାତିଆଦୀସୁ ଚେତ୍ଥ କାୟଵଚନେନ ଵିଞ୍ଞାଣାଦୀନିୟେଵ ଵୁତ୍ତାନି। ନେକ୍ଖମ୍ମେସନାଦୀସୁ ନେକ୍ଖମ୍ମାଦୀନିୟେଵ ତଦତ୍ଥିକେହି ଵିଞ୍ଞୂହି ଏସୀୟନ୍ତୀତି ଏସନା। ଅଥ ଵା ପୁବ୍ବଭାଗେ ନେକ୍ଖମ୍ମାଦୀନଂ ଏସନାପି କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦୀହି ସୁଞ୍ଞା, କିଂ ପନ ନେକ୍ଖମ୍ମାଦୀନୀତିପି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି? ପରିଗ୍ଗହାଦୀସୁ ନେକ୍ଖମ୍ମାଦୀନିୟେଵ ପୁବ୍ବଭାଗେ ଏସିତାନି ଅପରଭାଗେ ପରିଗ୍ଗୟ୍ହନ୍ତୀତି ପରିଗ୍ଗହୋତି, ପରିଗ୍ଗହିତାନି ପଟିଲାଭଵସେନ ପଟିଲବ୍ଭନ୍ତୀତି ପଟିଲାଭୋତି, ପଟିଲଦ୍ଧାନି ଞାଣଵସେନ ପଟିଵିଜ୍ଝୀୟନ୍ତୀତି ପଟିଵେଧୋତି ଚ ଵୁତ୍ତାନି। ଏକତ୍ତସୁଞ୍ଞଞ୍ଚ ନାନତ୍ତସୁଞ୍ଞଞ୍ଚ ସକିଂୟେଵ ପୁଚ୍ଛିତ୍ଵା ଏକତ୍ତସୁଞ୍ଞଂ ଵିସ୍ସଜ୍ଜେତ୍ଵା ନାନତ୍ତସୁଞ୍ଞଂ ଅଵିସ୍ସଜ୍ଜେତ୍ଵାଵ ସକିଂ ନିଗମନଂ କତଂ। କସ୍ମା ନ ଵିସ୍ସଜ୍ଜିତନ୍ତି ଚେ? ଵୁତ୍ତପରିୟାୟେନେଵେତ୍ଥ ୟୋଜନା ଞାୟତୀତି ନ ଵିସ୍ସଜ୍ଜିତନ୍ତି ଵେଦିତବ୍ବଂ। ଅୟଂ ପନେତ୍ଥ ୟୋଜନା – ନେକ୍ଖମ୍ମଂ ଏକତ୍ତଂ, କାମଚ୍ଛନ୍ଦୋ ନାନତ୍ତଂ, କାମଚ୍ଛନ୍ଦୋ ନାନତ୍ତଂ, ନେକ୍ଖମ୍ମେକତ୍ତେନ ସୁଞ୍ଞନ୍ତି। ଏଵଂ ସେସେସୁପି ୟୋଜନା ଵେଦିତବ୍ବା।

ଖନ୍ତିଆଦୀସୁ ନେକ୍ଖମ୍ମାଦୀନିୟେଵ ଖମନତୋ ରୁଚ୍ଚନତୋ ଖନ୍ତୀତି, ରୋଚିତାନିୟେଵ ପଵିସିତ୍ଵା ତିଟ୍ଠନତୋ ଅଧିଟ୍ଠାନନ୍ତି, ପଵିସିତ୍ଵା ଠିତାନଂ

ଯଥାରୁଚିମେୱ ସେୱନତୋ ପରିଯୋଗାହନନ୍ତି ଚ ୱୁତ୍ତାନି। ଇଧସମ୍ପଜାନୋତିଆଦିକୋ ପରମତ୍ଥସୁଞ୍ଞଞନିଦ୍ଦେସୋ ପରିନିବ୍ବାନଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ୱଣ୍ଣିତୋଯେୱ।

ଇମେସୁ ଚ ସବ୍ବେସୁ ସୁଞ୍ଞେସୁ ସଙ୍ଖାରସୁଞ୍ଞଂ ୱିପରିଣାମସୁଞ୍ଞଂ ଲକ୍ଖଣସୁଞ୍ଞଞ୍ଚ ଯଥାୱୁତ୍ତାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଅସମ୍ମିସ୍ସତାଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ଯତ୍ଥ ପନ ଅକୁସଲପକ୍ଖିକାନଂ କୁସଲପକ୍ଖିକେନ ସୁଞ୍ଞତା ୱୁତ୍ତା, ତେନ ଅକୁସଲେ ଆଦୀନୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ଯତ୍ଥ ପନ କୁସଲପକ୍ଖିକାନଂ ଅକୁସଲପକ୍ଖିକେନ ସୁଞ୍ଞତା ୱୁତ୍ତା, ତେନ କୁସଲେ ଆନିସଂସଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ଯତ୍ଥ ଅତ୍ତତନିଯାଦୀହି ସୁଞ୍ଞତା ୱୁତ୍ତା, ତଂ ସବ୍ବସଙ୍ଖାରେସୁ ନିବ୍ବିଦାଜନନତ୍ଥଂ। ଅଗ୍ଗସୁଞ୍ଞଂ ପରମତ୍ଥସୁଞ୍ଞଞ୍ଚ ନିବ୍ବାନେ ଉସ୍ସାହଜନନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ତେସୁ ଅଗ୍ଗସୁଞ୍ଞଞ୍ଚ ପରମତ୍ଥସୁଞ୍ଞଞ୍ଚାତି ଦ୍ୱେ ସୁଞ୍ଞାନି ଅତ୍ଥତୋ ଏକମେୱ ନିବ୍ବାନଂ ଅଗ୍ଗପରମତ୍ଥୱସେନ ସୌପାଦିସେସଅନୁପାଦିସେସୱସେନ ଚ ଦ୍ୱିଧା କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ତାନି ଦ୍ୱେ ଅତ୍ତତନିଯସୁଞ୍ଞତୋ ସଙ୍ଖାରସୁଞ୍ଞତୋ ଚ ସଭାଗାନି। ‘‘ସୁଞ୍ଞସୁଞ୍ଞଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତସୁଞ୍ଞଂ ବହିଦ୍ଧାସୁଞ୍ଞଂ ଦୁଭତୋସୁଞ୍ଞଂ ସଭାଗସୁଞ୍ଞଂ ୱିସଭାଗସୁଞ୍ଞ’’ନ୍ତି ଇମାନି ଛ ସୁଞ୍ଞାନି ସୁଞ୍ଞସୁଞ୍ଞମେୱ ହୋତି। ଅଜ୍ଝତ୍ତାଦିଭେଦତୋ ପନ ଛଧା ୱୁତ୍ତାନି। ତାନି ଛ ଚ ଅତ୍ତତନିଯାଦିସୁଞ୍ଞତୋ ସଭାଗାନି। ସଙ୍ଖାରୱିପରିଣାମଲକ୍ଖଣସୁଞ୍ଞାନି, ୱିକ୍ଖମ୍ଭନତଦଙ୍ଗସମୁଚ୍ଛେଦପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିନିସ୍ସରଣସୁଞ୍ଞାନି, ଏସନାପରିଗ୍ଗହପଟିଲାଭପଟିୱେଧସୁଞ୍ଞାନି, ଏକତ୍ତନାନତ୍ତସୁଞ୍ଞାନି, ଖନ୍ତିଅଧିଟ୍ଠାନପରିଯୋଗାହନସୁଞ୍ଞାନି ଚାତି ସତ୍ତରସ ସୁଞ୍ଞାନି ଅତ୍ତନି ଅୱିଜ୍ଜମାନେହି ତେହି ତେହି ଧମ୍ମେହି ସୁଞ୍ଞତ୍ତା ଅୱିଜ୍ଜମାନାନଂ ୱସେନ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ୱୁତ୍ତାନି। ସଙ୍ଖାରୱିପରିଣାମଲକ୍ଖଣସୁଞ୍ଞାନି ପନ ଇତରେନ ଇତରେନ ଅସମ୍ମିସ୍ସୱସେନ ସଭାଗାନି, ୱିକ୍ଖମ୍ଭନାଦୀନି ପଞ୍ଚ କୁସଲପକ୍ଖେନ ସୁଞ୍ଞତ୍ତା ସଭାଗାନି, ଏସନାଦୀନି ଚତ୍ତାରି, ଖନ୍ତିଆଦୀନି ଚ ତୀଣି ଅକୁସଲପକ୍ଖେନ ସୁଞ୍ଞତ୍ତା ସଭାଗାନି, ଏକତ୍ତନାନତ୍ତସୁଞ୍ଞାନି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଟିପକ୍ଖୱସେନ ସଭାଗାନି।

ସବ୍ବେ ଧମ୍ମା ସମାସେନ, ତିଧା ଦ୍ୱେଧା ତଥେକଧା;

ସୁଞ୍ଞାତି ସୁଞ୍ଞତ୍ଥୱିଦୂ, ୱଣ୍ଣଯନ୍ତୀଧ ସାସନେ।

କଥଂ? ସବ୍ବେ ତାୱ ଲୋକିଯା ଧମ୍ମା ଧୁୱସୁଭସୁଖଅତ୍ତୱିରହିତତ୍ତା ଧୁୱସୁଭସୁଖଅତ୍ତସୁଞ୍ଞା। ମଗ୍ଗଫଲଧମ୍ମା ଧୁୱସୁଖତ୍ତୱିରହିତତ୍ତା ଧୁୱସୁଖତ୍ତସୁଞ୍ଞା। ଅନିଚ୍ଚତ୍ତାଯେୱ ସୁଖେନ ସୁଞ୍ଞା। ଅନାସୱତ୍ତା ନ ସୁଭେନ ସୁଞ୍ଞା। ନିବ୍ବାନଧମ୍ମୋ ଅତ୍ତସ୍ସେୱ ଅଭାୱତୋ ଅତ୍ତସୁଞ୍ଞୋ। ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରା ପନ ସବ୍ବେପି ସଙ୍ଖତା ଧମ୍ମା ସତ୍ତସ୍ସ କସ୍ସଚି ଅଭାୱତୋ ସତ୍ତସୁଞ୍ଞା। ଅସଙ୍ଖତୋ ନିବ୍ବାନଧମ୍ମୋ ତେସଂ ସଙ୍ଖାରାନମ୍ପି ଅଭାୱତୋ ସଙ୍ଖାରସୁଞ୍ଞୋ। ସଙ୍ଖତାସଙ୍ଖତା ପନ ସବ୍ବେପି ଧମ୍ମା ଅତ୍ତସଙ୍ଖାତସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ଅତ୍ତସୁଞ୍ଞାତି।

ସଦ୍ଧମ୍ମପ୍ପକାସିନିଯା ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗଅଟ୍ଠକଥାଯ

ସୁଞ୍ଞକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଯୁଗନଦ୍ଧୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନିଟ୍ଠିତା ଚ ମଜ୍ଝିମୱଗ୍ଗସ୍ସ ଅପୁବ୍ବତ୍ଥାନୁୱଣ୍ଣନା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

(୩) ପଞ୍‌ଞାଓଗ୍ଲୋ

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୧। ମହାପଞ୍ଞାକଥା

ମହାପଞ୍ଞାକଥାୱଣ୍ଣନା

୧। ଇଦାନି ୱିସେସତୋ ପଞ୍ଞାପଦଟ୍ଠାନଭୂତାଯ ସୁଞ୍ଞକଥାଯ ଅନନ୍ତରଂ କଥିତାଯ ପଞ୍ଞାକଥାଯ ଅପୁବ୍ବତ୍ଥାନୁୱଣ୍ଣନା। ତତ୍ଥ ଆଦିତୋ ତାୱ ସତ୍ତସୁ ଅନୁପସ୍ସନାସୁ ଏକେକମୂଲକା ସତ୍ତ ପଞ୍ଞା ପୁଚ୍ଛାପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ କତ୍ୱା ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା, ପୁନ ସତ୍ତାନୁପସ୍ସନାମୂଲକା ଏକେକୁତ୍ତରମୂଲକା ଚ ତିସ୍ସୋ ପଞ୍ଞା ପୁଚ୍ଛଂ ଅକତ୍ୱାୱ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା, ଏୱମାଦିତୋ ଦସପଞ୍ଞାପାରିପୂରୀ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା। ତତ୍ଥ ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନା ତାୱ ଯସ୍ମା ଅନିଚ୍ଚତୋ ଦିଟ୍ଠେସୁ ସଙ୍ଖାରେସୁ ‘‘ଯଦନିଚ୍ଚଂ, ତଂ ଦୁକ୍ଖ’’ନ୍ତି ଦୁକ୍ଖତୋ ଚ ‘‘ଯଂ ଦୁକ୍ଖଂ, ତଦନତ୍ତା’’ତି ଅନତ୍ତତୋ ଚ ଜୱତି, ତସ୍ମା ସା ଭାୱିତା ବହୁଲୀକତା ଜୱନପଞ୍ଞଂ ପରିପୂରେତି। ସା ହି ସକୱିସଯେସୁ ଜୱତୀତି ଜୱନା, ଜୱନା ଚ ସା ପଞ୍ଞା ଚାତି ଜୱନପଞ୍ଞା। ଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନା ସମାଧିନ୍ଦ୍ରିଯନିସ୍ସିତତ୍ତା ବଲୱତୀ ହୁତ୍ୱା ପଣିଧିଂ ନିବ୍ବିଜ୍ଝତି ପଦାଲେତି, ତସ୍ମା ନିବ୍ବେଧିକପଞ୍ଞଂ ପରିପୂରେତି। ସା ହି ନିବ୍ବିଜ୍ଝତୀତି ନିବ୍ବେଧିକା, ନିବ୍ବେଧିକା ଚ ସା ପଞ୍ଞା ଚାତି ନିବ୍ବେଧିକପଞ୍ଞା। ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନା ସୁଞ୍ଞତାଦସ୍ସନେନ ୱୁଦ୍ଧିପ୍ପତ୍ତିଯା ମହତ୍ତପ୍ପତ୍ତତ୍ତା ମହାପଞ୍ଞଂ ପରିପୂରେତି। ସା ହି ୱୁଦ୍ଧିପ୍ପତ୍ତା ମହତୀ ଚ ସା ପଞ୍ଞା ଚାତି ମହାପଞ୍ଞା। ନିବ୍ବିଦାନୁପସ୍ସନା ଯସ୍ମା ତିସ୍ସନ୍ନଂଯେୱ ଅନୁପସ୍ସନାନଂ ପୁରିମତୋପି ଆସେୱନାଯ ବଲପ୍ପତ୍ତାୱତ୍ଥତ୍ତା ସବ୍ବସଙ୍ଖାରେସୁ ନିବ୍ବିନ୍ଦନସମତ୍ଥା ହୁତ୍ୱା ତିକ୍ଖା ହୋତି, ତସ୍ମା ତିକ୍ଖପଞ୍ଞଂ ପରିପୂରେତି। ୱିରାଗାନୁପସ୍ସନାପି ଯସ୍ମା ତିସ୍ସନ୍ନଂଯେୱ ଅନୁପସ୍ସନାନଂ ପୁରିମତୋପି ଆସେୱନାବଲପ୍ପତ୍ତାନଂ ୱୁଦ୍ଧତରାୱତ୍ଥତ୍ତା ସବ୍ବସଙ୍ଖାରେହି ୱିରଜ୍ଜନସମତ୍ଥା ହୁତ୍ୱା ୱିପୁଲା ହୋତି, ତସ୍ମା ୱିପୁଲପଞ୍ଞଂ ପରିପୂରେତି।

ନିରୋଧାନୁପସ୍ସନାପି ଯସ୍ମା ତିସ୍ସନ୍ନଂଯେୱ ଅନୁପସ୍ସନାନଂ ପୁରିମତୋପି ଆସେୱନାବଲପ୍ପତ୍ତାନଂ ୱୁଦ୍ଧତରାୱତ୍ଥତ୍ତା ୱଯଲକ୍ଖଣୱସେନ ସବ୍ବସଙ୍ଖାରାନଂ ନିରୋଧଦସ୍ସନସମତ୍ଥା ହୁତ୍ୱା ଗମ୍ଭୀରା ହୋତି, ତସ୍ମା ଗମ୍ଭୀରପଞ୍ଞଂ ପରିପୂରେତି। ନିରୋଧୋ ହି ଉତ୍ତାନପଞ୍ଞେହି ଅଲବ୍ଭନେଯ୍ୟପତିଟ୍ଠତ୍ତା ଗମ୍ଭୀରୋ, ତସ୍ମିଂ ଗମ୍ଭୀରେ ଗାଧପ୍ପତ୍ତା ପଞ୍ଞାପି ଗମ୍ଭୀରା। ପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗାନୁପସ୍ସନାପି ଯସ୍ମା ତିସ୍ସନ୍ନଂଯେୱ ଅନୁପସ୍ସନାନଂ ପୁରିମତୋପି ଆସେୱନାବଲପ୍ପତ୍ତାନଂ ୱୁଦ୍ଧତରାୱତ୍ଥତ୍ତା ୱଯଲକ୍ଖଣୱସେନ ସବ୍ବସଙ୍ଖାରପଟିନିସ୍ସଜ୍ଜନସମତ୍ଥା ହୁତ୍ୱା ଅସାମନ୍ତା ହୋତି, ୱୁଦ୍ଧିପରିଯନ୍ତପ୍ପତ୍ତତ୍ତା ଛହି ପଞ୍ଞାହି ଦୂରେ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତସ୍ମା ସଯଂ ଅସାମନ୍ତତ୍ତା ଅସାମନ୍ତପଞ୍ଞଂ ପରିପୂରେତି। ସା ହି ହେଟ୍ଠିମପଞ୍ଞାହି ଦୂରତ୍ତା ଅସାମନ୍ତା, ଅସମୀପା ୱା ପଞ୍ଞାତି ଅସାମନ୍ତପଞ୍ଞା। ପଣ୍ଡିଚ୍ଚଂ ପରିପୂରେନ୍ତୀତି ପଣ୍ଡିତଭାୱଂ ପରିପୂରେନ୍ତି। ଯସ୍ମା ଯଥାୱୁତ୍ତା ସତ୍ତ ପଞ୍ଞା ପରିପୁଣ୍ଣା ଭାୱେତ୍ୱା ପଣ୍ଡିତଲକ୍ଖଣପ୍ପତ୍ତୋ ସିଖପ୍ପତ୍ତୱୁଟ୍ଠାନଗାମିନିୱିପସ୍ସନାସଙ୍ଖାତେହି ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାନୁଲୋମଗୋତ୍ରଭୁଞାଣେହି ପଣ୍ଡିତୋ ହୁତ୍ୱା ପଣ୍ଡିଚ୍ଚେନ ସମନ୍ନାଗତୋ ହୋତି, ତସ୍ମା ‘‘ପଣ୍ଡିଚ୍ଚଂ ପରିପୂରେନ୍ତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଅଟ୍ଠ ପଞ୍ଞାତି ପଣ୍ଡିଚ୍ଚସଙ୍ଖାତାଯ ପଞ୍ଞାଯ ସହ ସଙ୍କା ଅଟ୍ଠ ପଞ୍ଞା। ପୁଥୁପଞ୍ଞଂ ପରିପୂରେନ୍ତୀତି ଯସ୍ମା ତେନ ପଣ୍ଡିଚ୍ଚେନ ସମନ୍ନାଗତୋ ହୁତ୍ୱା ସୋ ପଣ୍ଡିତୋ ଗୋତ୍ରଭୁଞାଣାନନ୍ତରଂ ନିବ୍ବାନଂ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ଲୋକୁତ୍ତରଭାୱପ୍ପତ୍ତିଯା ଲୋକିଯତୋ ପୁଥୁଭୂତତ୍ତା ୱିସୁଂଭୂତତ୍ତା ପୁଥୁପଞ୍ଞାତିସଙ୍ଖାତଂ ମଗ୍ଗଫଲପଞ୍ଞଂ ପାପୁଣାତି, ତସ୍ମା ‘‘ଅଟ୍ଠ ପଞ୍ଞା ପୁଥୁପଞ୍ଞଂ ପରିପୂରେନ୍ତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଇମା ନୱ ପଞ୍ଞାତିଆଦୀସୁ ତସ୍ସେୱ କମେନ ଅଧିଗତମଗ୍ଗଫଲସ୍ସ ଅରିଯପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ପଣୀତଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମୋପଯୋଗେନ ପଣୀତଚିତ୍ତସନ୍ତାନତ୍ତା ପହଟ୍ଠାକାରେନେୱ ଚ ପୱତ୍ତମାନଚିତ୍ତସନ୍ତାନସ୍ସ ଫଲାନନ୍ତରଂ ଓତିଣ୍ଣଭୱଙ୍ଗତୋ ୱୁଟ୍ଠିତସ୍ସ ମଗ୍ଗପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା, ତତୋ ଚ ଭୱଙ୍ଗଂ ଓତରିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠିତସ୍ସ ଫଲପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା, ଇମିନାୱ ନଯେନ ପହୀନକିଲେସପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା, ଅୱସିଟ୍ଠକିଲେସପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା, ନିବ୍ବାନପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାତି ପଞ୍ଚ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା ପୱତ୍ତନ୍ତି। ତାସୁ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାସୁ ମଗ୍ଗପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା ଫଲପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା ଚ ପଟିଭାନପଟିସମ୍ଭିଦା ହୋତି। କଥଂ? ‘‘ଯଂକିଞ୍ଚି ପଚ୍ଚଯସମ୍ଭୂତଂ ନିବ୍ବାନଂ ଭାସିତତ୍ଥୋ ୱିପାକୋ କିରିଯାତି ଇମେ ପଞ୍ଚ ଧମ୍ମା ଅତ୍ଥୋ’’ତି ଅଭିଧମ୍ମେ ପାଠଙ୍ଗ ଅନୁଗନ୍ତ୍ୱା ତଦଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତଂ। ନିବ୍ବାନସ୍ସ ଚ ଅତ୍ଥତ୍ତା ତଦାରମ୍ମଣଂ ମଗ୍ଗଫଲଞାଣଂ ‘‘ଅତ୍ଥେସୁ ଞାଣଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା’’ତି (ୱିଭ। ୭୧୮; ପଟି। ମ। ୧।୧୧୦) ୱଚନତୋ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା ହୋତି। ତସ୍ସ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦାଭୂତସ୍ସ ମଗ୍ଗଫଲଞାଣସ୍ସ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞାଣଂ ‘‘ଞାଣେସୁ ଞାଣଂ ପଟିଭାନପଟିସମ୍ଭିଦା’’ତି ୱଚନତୋ ପଟିଭାନପଟିସମ୍ଭିଦା ହୋତି। ସା ଚ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣପଞ୍ଞା ହାସାକାରେନ ପୱତ୍ତମାନଚିତ୍ତସନ୍ତାନସ୍ସ ହାସପଞ୍ଞା ନାମ ହୋତି। ତସ୍ମା ନୱ ପଞ୍ଞା ହାସପଞ୍ଞଂ ପରିପୂରେନ୍ତୀତି ଚ ହାସପଞ୍ଞା ପଟିଭାନପଟିସମ୍ଭିଦାତି ଚ ୱୁତ୍ତଂ। ସବ୍ବପ୍ପକାରାପି ପଞ୍ଞା ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ପାକଟକରଣସଙ୍ଖାତେନ ପଞ୍ଞାପନଟ୍ଠେନ ପଞ୍ଞା, ତେନ ତେନ ୱା ପକାରେନ ଧମ୍ମେ ଜାନାତୀତି ପଞ୍ଞା।

ତସ୍ସାତି ତସ୍ସ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରସ୍ସ ଅରିଯପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ। କରଣତ୍ଥେ ସାମିୱଚନଂ। ଅତ୍ଥୱୱତ୍ଥାନତୋତି ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ପଞ୍ଚୱିଧସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ୱୱତ୍ଥାପନୱସେନ। ୱୁତ୍ତମ୍ପି

ଚେତଂ ସମଣକରଣୀଯକଥାଯଂ ‘‘ହେତୁଫଲଂ ନିବ୍ବାନଂ ୱଚନତ୍ଥୋ ଅଥ ୱିପାକଂ କିରିଯାତି ଅଛେ ପଞ୍ଚ ପଭେଦେ ପଠମନ୍ତପଭେଦଗତଂ ଞାଣ’’ନ୍ତି। ଅଧିଗତା ହୋତୀତି ପଟିଲଦ୍ଧା ହୋତି। ସାଯେୱ ପଟିଲାଭସଚ୍ଛିକିରିଯାଯ ସଚ୍ଛିକତା। ପଟିଲାଭଫସ୍ସେନେୱ ଫସ୍ସିତା ପଞ୍ଞାଯ। ଧମ୍ମୱୱତ୍ଥାନତୋତି ‘‘ଯୋ କୋଚି ଫଲନିବ୍ବତ୍ତକୋ ହେତୁ ଅରିଯମଗ୍ଗୋ ଭାସିତଂ କୁସଲଂ ଅକୁସଲନ୍ତି ଇମେ ପଞ୍ଚ ଧମ୍ମା ଧମ୍ମୋ’’ତି ଅଭିଧମ୍ମେ ପାଠଇଯାନୁସାରେନ ୱୁତ୍ତାନଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଧମ୍ମାନଂ ୱୱତ୍ଥାପନୱସେନ। ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଚେତଂ ସମଣକରଣୀଯକଥାଯଂ ‘‘ହେତୁ ଅରିଯମଗ୍ଗୋ ୱଚନଂ କୁସଲଞ୍ଚ ଅକୁସଲଞ୍ଚାତି ଧମ୍ମେ ପଞ୍ଚ ପଭେଦେ ଦୁତିଯନ୍ତପଭେଦଗତଂ ଞାଣ’’ନ୍ତି। ନିରୁତ୍ତିୱୱତ୍ଥାନତୋତି ତେସଂ ତେସଂ ଅତ୍ଥଧମ୍ମାନଂ ଅନୁରୂପନିରୁତ୍ତୀନଂ ୱୱତ୍ଥାପନୱସେନ। ପଟିଭାନୱୱତ୍ଥାନତୋତି ପଟିଭାନସଙ୍ଖାତାନଂ ତିଣ୍ଣଂ ପଟିସମ୍ଭିଦାଞାଣାନଂ ୱୱତ୍ଥାପନୱସେନ। ତସ୍ମିମାତି ନିଗମନୱଚନମେତଂ।

୨। ଏୱଂ ସବ୍ବସଙ୍ଗାହକୱସେନ ଅନୁପସ୍ସନାନଂ ୱିସେସଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ୱତ୍ଥୁଭେଦୱସେନ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ରୂପେ ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାତିଆଦିମାହ। ତଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତତ୍ଥମେୱ। ପୁନ ରୂପାଦୀସୁଯେୱ ଅତୀତାନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୱସେନ ଜୱନପଞ୍ଞଂ ଦସ୍ସେତୁକାମୋ କେୱଲଂ ରୂପାଦିୱସେନ ଚ ଅତୀତାନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନରୂପାଦିୱସେନ ଚ ପୁଚ୍ଛଂ କତ୍ୱା ପୁଚ୍ଛାକମେନେୱ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ଅକାସି। ତତ୍ଥ ସୁଦ୍ଧରୂପାଦିୱିସ୍ସଜ୍ଜନେସୁ ପଠମଂ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା ଏୱ ପଞ୍ଞା ଅତୀତାନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନମୂଲକେସୁ ସବ୍ବୱିସ୍ସଜ୍ଜନେସୁ ତେସୁ ଅତୀତାଦୀସୁ ଜୱନୱସେନ ଜୱନପଞ୍ଞାତି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା।

୩। ପୁନ ଅନେକସୁତ୍ତନ୍ତପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ ପଞ୍ଞାପଭେଦଂ ଦସ୍ସେତୁକାମୋ ପଠମଂ ତାୱ ସୁତ୍ତନ୍ତେ ଉଦ୍ଦିସି। ତତ୍ଥ ସପ୍ପୁରିସସଂସେୱୋତି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରାନଂ ସପ୍ପୁରିସାନଂ ଭଜନଂ। ସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସୱନନ୍ତି ତେସଂ ସପ୍ପୁରିସାନଂ ସନ୍ତିକେ ସୀଲାଦିପଟିପତ୍ତିଦୀପକସ୍ସ ସଦ୍ଧମ୍ମୱଚନସ୍ସ ସୱନଂ। ଯୋନିସୋମନସିକାରୋତି ସୁତାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଅତ୍ଥୂପପରିକ୍ଖଣୱସେନ ଉପାଯେନ ମନସିକାରୋ। ଧମ୍ମାନୁଧମ୍ମପଟିପତ୍ତୀତି ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମେ ଅନୁଗତସ୍ସ ସୀଲାଦିପଟିପଦାଧମ୍ମସ୍ସ ପଟିପଜ୍ଜନଂ। ପଞ୍ଞାପଟିଲାଭାଯପଞ୍ଞାୱୁଦ୍ଧିଯା ପଞ୍ଞାୱେପୁଲ୍ଲାଯ ପଞ୍ଞାବାହୁଲ୍ଲାଯାତି ଇମାନି ଚତ୍ତାରି ପଞ୍ଞାୱସେନ ଭାୱୱଚନାନି। ସେସାନି ଦ୍ୱାଦସ ପୁଗ୍ଗଲୱସେନ ଭାୱୱଚନାନି।

୧। ସୋଳସପଞ୍ଞାନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୪। ସୁତ୍ତନ୍ତନିଦ୍ଦେସେ ଛନ୍ନଂ ଅଭିଞ୍ଞାଞାଣାନନ୍ତି ଇଦ୍ଧିୱିଧଦିବ୍ବସୋତଚେତୋପରିଯପୁବ୍ବେନିୱାସଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଆସୱାନଂ ଖଯଞାଣାନଂ। ତେସଟ୍ଠତୀନଂ ଞାଣାନନ୍ତି ଞାଣକଥାଯ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନଂ ସାୱକସାଧାରଣାନଂ ଞାଣାନଂ। ସତ୍ତସତ୍ତତୀନଂ ଞାଣାନନ୍ତି ଏତ୍ଥ –

‘‘ସତ୍ତସତ୍ତରି ୱୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଞାଣୱତ୍ଥୂନି ଦେସେସ୍ସାମି, ତଂ ସୁଣାଥ ସାଧୁକଂ ମନସି କରୋଥ, ଭାସିସ୍ସାମୀତି। କତମାନି, ଭିକ୍ଖୱେ, ସତ୍ତସତ୍ତରି ଞାଣୱତ୍ଥୂନି? ଜାତିପଚ୍ଚଯା ଜରାମରଣନ୍ତି ଞାଣଂ, ଅସତି ଜାତିଯା ନତ୍ଥି ଜରାମରଣନ୍ତି ଞାଣଂ। ଅତୀତମ୍ପି ଅଦ୍ଧାନଂ ଜାତିପଚ୍ଚଯା ଜରାମରଣନ୍ତି ଞାଣଂ, ଅସତି ଜାତିଯା ନତ୍ଥି ଜରାମରଣନ୍ତି ଞାଣଂ, ଅନାଗତମ୍ପି ଅଦ୍ଧାନଂ ଜାତିପଚ୍ଚଯା ଜରାମରଣନ୍ତି ଞାଣଂ, ଅସତି ଜାତିଯା ନତ୍ଥି ଜରାମରଣନ୍ତି ଞାଣଂ। ଯମ୍ପିସ୍ସ ତଂ ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିଞାଣଂ, ତମ୍ପି ଖଯଧମ୍ମଂ ୱଯଧମ୍ମଂ ୱିରାଗଧମ୍ମଂ ନିରୋଧଧମ୍ମନ୍ତି ଞାଣଂ। ଭୱପଚ୍ଚଯା ଜାତୀତି ଞାଣଂ…ପେ… ଉପାଦାନପଚ୍ଚଯା ଭୱୋତି ଞାଣଂ… ତଣ୍ହାପଚ୍ଚଯା ଉପାଦାନନ୍ତି ଞାଣଂ… ୱେଦନାପଚ୍ଚଯା ତଣ୍ହାତି ଞାଣଂ… ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯା ୱେଦନାତି ଞାଣଂ… ସଳାଯତନପଚ୍ଚଯା ଫସ୍ସୋତି ଞାଣଂ… ନାମରୂପପଚ୍ଚଯା ସଳାଯତନନ୍ତି ଞାଣଂ… ୱିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚଯା ନାମରୂପନ୍ତି ଞାଣଂ… ସଙ୍ଖାରପଚ୍ଚଯା ୱିଞ୍ଞାଣନ୍ତି ଞାଣଂ… ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯା ସଙ୍ଖାରାତି ଞାଣଂ, ଅସତି ଅୱିଜ୍ଜାଯ ନତ୍ଥି ସଙ୍ଖାରାତି ଞାଣଂ। ଅତୀତମ୍ପି ଅଦ୍ଧାନଂ ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯା ସଙ୍ଖାରାତି ଞାଣଂ, ଅସତି ଅୱିଜ୍ଜାଯ ନତ୍ଥି ସଙ୍ଖାରାତି ଞାଣଂ, ଅନାଗତମ୍ପି ଅଦ୍ଧାନଂ ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯା ସଙ୍ଖାରାତି ଞାଣଂ, ଅସତି ଅୱିଜ୍ଜାଯ ନତ୍ଥି ସଙ୍ଖାରାତି ଞାଣଂ। ଯମ୍ପିସ୍ସ ତଂ ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିଞାଣଂ, ତମ୍ପି ଖଯଧମ୍ମଂ ୱଯଧମ୍ମଂ ୱିରାଗଧମ୍ମଂ ନିରୋଧଧମ୍ମନ୍ତି ଞାଣଂ। ଇମାନି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ଭିକ୍ଖୱେ, ସତ୍ତସତ୍ତରି ଞାଣୱତ୍ଥୂନୀ’’ତି (ସଂ। ନି। ୨।୩୪) –

ଏୱଂ ଭଗୱତା ନିଦାନୱଗ୍ଗେ ୱୁତ୍ତାନି ସତ୍ତସତ୍ତତି ଞାଣାନି। ‘‘ଜରାମରଣେ ଞାଣଂ, ଜରାମରଣସମୁଦଯେ ଞାଣଂ, ଜରାମରଣନିରୋଧେ ଞାଣଂ, ଜରାମରଣନିରୋଧଗାମିନିଯା ପଟିପଦାଯ ଞାଣ’’ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୨।୩୩) ଇମିନା ନଯେନ ଏକାଦସସୁ ଅଙ୍ଗେସୁ ଚତ୍ତାରି ଚତ୍ତାରି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତାନି ଚତୁଚତ୍ତାରୀସ ଞାଣୱତ୍ଥୂନି ପନ ଇଧ ନ ଗହିତାନି। ଉଭଯତ୍ଥ ଚ ଞାଣାନିଯେୱ ହିତସୁଖସ୍ସ ୱତ୍ଥୂନୀତି ଞାଣୱତ୍ଥୂନି। ଲାଭୋତିଆଦୀସୁ ଲାଭୋଯେୱ ଉପସଗ୍ଗେନ ୱିସେସେତ୍ୱା ପଟିଲାଭୋତି ୱୁତ୍ତୋ। ପୁନ ତସ୍ସେୱ ଅତ୍ଥୱିୱରଣୱସେନ ପତ୍ତି ସମ୍ପତ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତଂ। ଫସ୍ସନାତି ଅଧିଗମୱସେନ ଫୁସନା। ସଚ୍ଛିକିରିଯାତି ପଟିଲାଭସଚ୍ଛିକିରିଯା। ଉପସମ୍ପଦାତି ନିପ୍ଫାଦନା।

ସତ୍ତନ୍ନଞ୍ଚ ସେକ୍ଖାନନ୍ତି ତିସ୍ସୋ ସିକ୍ଖା ସିକ୍ଖନ୍ତୀତି ସେକ୍ଖସଞ୍ଞିତାନଂ ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଟ୍ଠାଦୀନଂ ସତ୍ତନ୍ନଂ। ପୁଥୁଜ୍ଜନକଲ୍ୟାଣକସ୍ସ ଚାତି ନିବ୍ବାନଗାମିନିଯା ପଟିପଦାଯ ଯୁତ୍ତତ୍ତା ସୁନ୍ଦରଟ୍ଠେନ କଲ୍ୟାଣସଞ୍ଞିତସ୍ସ ପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସ। ୱଡ୍ଢିତଂ ୱଡ୍ଢନଂ ଏତାଯାତି ୱଡ୍ଢିତୱଡ୍ଢନା। ଯଥାୱୁତ୍ତାନଂ ଅଟ୍ଠନ୍ନମ୍ପି ପଞ୍ଞାନଂ ୱସେନ ୱିସେସତୋ ଚ ଅରହତୋ ପଞ୍ଞାୱସେନ ପଞ୍ଞାୱୁଦ୍ଧିଯା। ତଥା ପଞ୍ଞାୱେପୁଲ୍ଲାଯ। ମହନ୍ତେଅତ୍ଥେ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହାତୀତିଆଦୀସୁ ପଟିସମ୍ଭିଦପ୍ପତ୍ତୋ

ଅରିଯସାୱକୋ ଅହ୍ୱାଦଯୋ ଆରମ୍ମଣକରଣେନ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହାତି। ସଵାପି ମହାପଞ୍ଞା ଅରିଯସାୱକାନଂଯେୱ। ତସ୍ସା ଚ ପଞ୍ଞାଯ ୱିସଯା ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତଵା ଏୱ।

ପୁଥୁନାନାଖନ୍ଧେସୂତିଆଦୀସୁ ନାନାସଦ୍ଦୋ ପୁଥୁସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୱଚନଂ। ଞାଣଂ ପୱତ୍ତତୀତି ପୁଥୁପଞ୍ଞାତି ତେସୁ ତଥାୱୁତ୍ତେସୁ ଖନ୍ଧାଦୀସୁ ଞାଣଂ ପୱତ୍ତତୀତି କତ୍ୱା ତଂ ଞାଣଂ ପୁଥୁପଞ୍ଞା ନାମାତି ଅତ୍ଥୋ। ନାନାପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦେସୂତି ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ୱସେନ ପଚ୍ଚଯବହୁତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ। ନାନାସୁଞ୍ଞତମନୁପଲବ୍ଭେସୂତି ଉପଲବ୍ଭନଂ ଉପଲବ୍ଭୋ, ଗହଣନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ନ ଉପଲବ୍ଭୋ ଅନୁପଲବ୍ଭୋ, ଅନୁପଲବ୍ଭନଂ ବହୁତ୍ତା ବହୁୱଚନେନ ଅନୁପଲବ୍ଭା, ପଞ୍ଚୱୀସତିସୁଞ୍ଞତାୱସେନ ୱା ନାନାସୁଞ୍ଞତାସୁ ଅତ୍ତତନିଯାଦୀନଂ ଅନୁପଲବ୍ଭା ନାନାସୁଞ୍ଞତାନୁପଲବ୍ଭା, ତେସୁ। ‘‘ନାନାସୁଞ୍ଞତାନୁପଲବ୍ଭେସୂ’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ‘‘ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖା’’ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ସ। ତିକମାତିକା ୨) ୱିଯ ମ-କାରୋ ପଦସନ୍ଧିୱସେନ ୱୁତ୍ତୋ। ଇମା ପଞ୍ଚ ପଞ୍ଞା କଲ୍ୟାଣପୁଥୁଜ୍ଜନେହି ସାଧାରଣା, ନାନାଅତ୍ଥାଦୀସୁ ପଞ୍ଞା ଅରିଯାନଂଯେୱ। ପୁଥୁଜ୍ଜନସାଧାରଣେ ଧମ୍ମେତି ଲୋକିଯଧମ୍ମେ। ଇମିନା ଅୱସାନପରିଯାଯେନ ଲୋକିଯତୋ ପୁଥୁଭୂତନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣତ୍ତା ପୁଥୁଭୂତା ୱିସୁଂଭୂତା ପଞ୍ଞାତି ପୁଥୁପଞ୍ଞା ନାମାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ୱିପୁଲପଞ୍ଞା ମହାପଞ୍ଞାନଯେନ ୱେଦିତବ୍ବା। ଯଥାୱୁତ୍ତେ ଧମ୍ମେ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତସ୍ସ ଗୁଣମହନ୍ତତାଯ ତେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ପରିଗ୍ଗାହିକାଯ ଚ ପଞ୍ଞାଯ ମହନ୍ତତା, ତେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ସଯମେୱ ମହନ୍ତତ୍ତା ଉଠଆରତ୍ତା ଧମ୍ମାନଞ୍ଚ ପଞ୍ଞାଯ ଚ ୱିପୁଲତା ୱେଦିତବ୍ବା। ଗମ୍ଭୀରପଞ୍ଞା ପୁଥୁପଞ୍ଞାନଯେନ ୱେଦିତବ୍ବା। ତେ ଚ ଧମ୍ମା ତେ ଚ ଅନୁପଲବ୍ଭା ସା ଚ ପଞ୍ଞା ପକତିଜନେନ ଅଲବ୍ଭନେଯ୍ୟପତିଟ୍ଠତ୍ତା ଗମ୍ଭୀରା।

ଯସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସାତି ଅରିଯପୁଗ୍ଗଲସ୍ସେୱ। ଅଞ୍ଞୋ କୋଚୀତି ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ। ଅଭିସମ୍ଭୱିତୁନ୍ତି ସମ୍ପାପୁଣିତୁଂ। ଅନଭିସମ୍ଭୱନୀଯୋତି ସମ୍ପାପୁଣିତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟୋ। ଅଞ୍ଞେହୀତି ପୁଥୁଜ୍ଜନେହେୱ। ଅଟ୍ଠମକସ୍ସାତି ଅରହତ୍ତଫଲଟ୍ଠତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଗଣିଯମାନେ ଅଟ୍ଠମଭୂତସ୍ସ ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଟ୍ଠସ୍ସ। ଦୂରେତି ୱିପ୍ପକଟ୍ଠେ। ୱିଦୂରେତି ୱିସେସେନ ୱିପ୍ପକଟ୍ଠେ। ସୁୱିଦୂରେତି ସୁଟ୍ଠୁ ୱିସେସେନ ୱିପ୍ପକଟ୍ଠେ। ନ ସନ୍ତିକେତି ନ ସମୀପେ। ନ ସାମନ୍ତାତି ନ ସମୀପଭାଗେ। ଇମାନି ଦ୍ୱେ ପଟିସେଧସହିତାନି ୱଚନାନି ଦୂରଭାୱସ୍ସେୱ ନିଯମନାନି। ଉପାଦାଯାତି ପଟିଚ୍ଚ। ସୋତାପନ୍ନସ୍ସାତି ସୋତାପତ୍ତିଫଲଟ୍ଠସ୍ସ। ଏତେନେୱ ତଂତଂମଗ୍ଗପଞ୍ଞା ତଂତଂଫଲପଞ୍ଞାଯ ଦୂରେତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ପଚ୍ଚେକସମ୍ବୁଦ୍ଧୋତି ଉପସଗ୍ଗେନ ୱିସେସିତଂ। ଇତରଦ୍ୱଯଂ ପନ ସୁଦ୍ଧମେୱ ଆଗତଂ।

୫। ‘‘ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧସ୍ସ ସଦେୱକସ୍ସ ଚ ଲୋକସ୍ସ ପଞ୍ଞା ତଥାଗତସ୍ସ ପଞ୍ଞାଯ ଦୂରେ’’ତିଆଦୀନି ୱତ୍ୱା ତମେୱ ଦୂରଟ୍ଠଂ ଅନେକପ୍ପକାରତୋ ଦସ୍ସେତୁକାମୋ ପଞ୍ଞାପଭେଦକୁସଲୋତିଆଦିମାହ । ତତ୍ଥ ପଞ୍ଞାପଭେଦକୁସଲୋତି ଅତ୍ତନୋ ଅନନ୍ତୱିକପ୍ପେ ପଞ୍ଞାପଭେଦେ ଛେକୋ। ପଭିନ୍ନଞାଣୋତି ଅନନ୍ତପ୍ପଭେଦପତ୍ତଞାଣୋ। ଏତେନ ପଞ୍ଞାପଭେଦକୁସଲତ୍ତେପି ସତି ତାସଂ ପଞ୍ଞାନଂ ଅନନ୍ତଭେଦତ୍ତଂ ଦସ୍ସେତି। ଅଧିଗତପଟିସମ୍ଭିଦୋତି ପଟିଲଦ୍ଧଅଗ୍ଗଚତୁପଟିସମ୍ଭିଦାଞାଣୋ। ଚତୁୱେସାରଜ୍ଜପ୍ପତ୍ତୋତି ଚତ୍ତାରି ୱିସାରଦଭାୱସଙ୍ଖାତାନି ଞାଣାନି ପତ୍ତୋ। ଯଥାହ –

‘‘ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ତେ ପଟିଜାନତୋ ‘ଇମେ ଧମ୍ମା ଅନଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧା’ତି, ତତ୍ର ୱତ ମଂ ସମଣୋ ୱା ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ୱା ଦେୱୋ ୱା ମାରୋ ୱା ବ୍ରହ୍ମା ୱା କୋଚି ୱା ଲୋକସ୍ମିଂ ସହ ଧମ୍ମେନ ପଟିଚୋଦେସ୍ସତୀତି ନିମିତ୍ତମେତଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ନ ସମନୁପସ୍ସାମି, ଏତମହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ନିମିତ୍ତଂ ଅସମନୁପସ୍ସନ୍ତୋ ଖେମପ୍ପତ୍ତୋ ଅଭଯପ୍ପତ୍ତୋ ୱେସାରଜ୍ଜପ୍ପତ୍ତୋ ୱିହରାମି। ଖୀଣାସୱସ୍ସ ତେ ପଟିଜାନତୋ ‘ଇମେ ଆସୱା ଅପରିକ୍ଖୀଣା’ତି, ‘ଯେ ଖୋ ପନ ତେ ଅନ୍ତରାଯିକା ଧମ୍ମା ୱୁତ୍ତା, ତେ ପଟିସେୱତୋ ନାଲଂ ଅନ୍ତରାଯାଯା’ତି, ‘ଯସ୍ସ ଖୋ ପନ ତେ ଅତ୍ଥାଯ ଧମ୍ମୋ ଦେସିତୋ, ସୋ ନ ନିଯ୍ୟାତି ତକ୍କରସ୍ସ ସମ୍ମା ଦୁକ୍ଖକ୍ଖଯାଯା’ତି, ତତ୍ର ୱତ ମଂ ସମଣୋ ୱା ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ୱା ଦେୱୋ ୱା ମାରୋ ୱା ବ୍ରହ୍ମା ୱା କୋଚି ୱା ଲୋକସ୍ମିଂ ସହ ଧମ୍ମେନ ପଟିଚୋଦେସ୍ସତୀତି ନିମିତ୍ତମେତଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ନ ସମନୁପସ୍ସାମି, ଏତମହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ନିମିତ୍ତଂ ଅସମନୁପସ୍ସନ୍ତୋ ଖେମପ୍ପତ୍ତୋ ଅଭଯପ୍ପତ୍ତୋ ୱେସାରଜ୍ଜପ୍ପତ୍ତୋ ୱିହରାମୀ’’ତି (ଅ। ନି। ୪।୮; ମ। ନି। ୧।୧୫୦)।

ଦସବଲବଲଧାରୀତି ଦସ ବଲାନି ଏତେସନ୍ତି ଦସବଲା, ଦସବଲାନଂ ବଲାନି ଦସବଲବଲାନି, ତାନି ଦସବଲବଲାନି ଧାରଯତୀତି ଦସବଲବଲଧାରୀ, ଦସବଲଞାଣବଲଧାରୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତେହି ତୀହି ୱଚନେହି ଅନନ୍ତପ୍ପଭେଦାନଂ ନେଯ୍ୟାନଂ ପଭେଦମୁଖମତ୍ତଂ ଦସ୍ସିତଂ। ସୋଯେୱ ପଞ୍ଞାପଯୋଗୱସେନ ଅଭିମଙ୍ଗଲସମ୍ମତଟ୍ଠେନ ପୁରିସାସଭୋ। ଅସନ୍ତାସଟ୍ଠେନ ପୁରିସସୀହୋ। ମହନ୍ତଟ୍ଠେନ ପୁରିସନାଗୋ। ପଜାନନଟ୍ଠେନ ପୁରିସାଜଞ୍ଞୋ। ଲୋକକିଚ୍ଚଧୁରୱହନଟ୍ଠେନ ପୁରିସଧୋରଯ୍ହୋ।

ଅଥ ତେଜାଦିକଂ ଅନନ୍ତଞାଣତୋ ଲଦ୍ଧଂ ଗୁଣୱିସେସଂ ଦସ୍ସେତୁକାମୋ ତେସଂ ତେଜାଦୀନଂ ଅନନ୍ତଞାଣମୂଲକଭାୱଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଅନନ୍ତଞାଣୋତି ୱତ୍ୱା ଅନନ୍ତତେଜୋତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଅନନ୍ତଞାଣୋତି ଗଣନୱସେନ ଚ ପଭାୱୱସେନ ଚ ଅନ୍ତୱିରହିତଞାଣୋ। ଅନନ୍ତତେଜୋତି

ୱେନେୟ୍ୟସନ୍ତାନେ ମୋହତମୱିଧମନେନ ଅନନ୍ତଞାଣତେଜୋ। ଅନନ୍ତୟସୋତି ପଞ୍ଞାଗୁଣେହେୱ ଲୋକତ୍ତୟୱିତ୍ଥତାନନ୍ତକିତ୍ତିଘୋସୋ। ଅଡ୍ଢୋତି ପଞ୍ଞାଧନସମିଦ୍ଧିୟା ସମିଦ୍ଧୋ। ମହଦ୍ଧନୋତି ପଞ୍ଞାଧନୱୁଡ୍ଢେପି ପଭାୱମହତ୍ତେନ ମହନ୍ତଂ ପଞ୍ଞାଧନମସ୍ସାତି ମହଦ୍ଧନୋ । ମହାଧନୋତିପି ପାଠୋ। ଧନୱାତି ପସଂସିତବ୍ବପଞ୍ଞାଧନୱତ୍ତା ନିଚ୍ଚୟୁତ୍ତପଞ୍ଞାଧନୱତ୍ତା ଅତିସୟଭୂତପଞ୍ଞାଧନୱତ୍ତା ଧନୱା। ଏତେସୁପି ହି ତୀସୁ ଅତ୍ଥେସୁ ଇଦଂ ୱଚନଂ ସଦ୍ଦୱିଦୂ ଇଚ୍ଛନ୍ତି।

ଏୱଂ ପଞ୍ଞାଗୁଣେନ ଭଗୱତୋ ଅତ୍ତସମ୍ପତ୍ତିସିଦ୍ଧିଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ପୁନ ପଞ୍ଞାଗୁଣେନେୱ ଲୋକହିତସମ୍ପତ୍ତିସିଦ୍ଧିଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ନେତାତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ୱେନେୟ୍ୟେ ସଂସାରସଙ୍ଖାତଭୟଟ୍ଠାନତୋ ନିବ୍ବାନସଙ୍ଖାତଖେମଟ୍ଠାନଂ ନେତା। ତତ୍ଥ ନୟନକାଲେ ଏୱ ସଂୱରୱିନୟପହାନୱିନୟୱସେନ ୱେନେୟ୍ୟେ ୱିନେତା। ଧମ୍ମଦେସନାକାଲେ ଏୱ ସଂସୟଚ୍ଛେଦନେନ ଅନୁନେତା। ସଂସୟଂ ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ପଞ୍ଞାପେତବ୍ବଂ ଅତ୍ଥଂ ପଞ୍ଞାପେତା। ତଥା ପଞ୍ଞାପିତାନଂ ନିଚ୍ଛୟକରଣେନ ନିଜ୍ଝାପେତା। ତଥା ନିଜ୍ଝାପିତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ପଟିପତ୍ତିପୟୋଜନୱସେନ ପେକ୍ଖେତା। ତଥାପଟିପନ୍ନେ ପଟିପତ୍ତିଫଲେନ ପସାଦେତା। ସୋ ହି ଭଗୱାତି ଏତ୍ଥ ହି-କାରୋ ଅନନ୍ତରଂ ୱୁତ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ କାରଣୋପଦେସେ ନିପାତୋ। ଅନୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ମଗ୍ଗସ୍ସ ଉପ୍ପାଦେତାତି ସକସନ୍ତାନେ ନ ଉପ୍ପନ୍ନପୁବ୍ବସ୍ସ ଛଅସାଧାରଣଞାଣହେତୁଭୂତସ୍ସ ଅରିୟମଗ୍ଗସ୍ସ ବୋଧିମୂଲେ ଲୋକହିତତ୍ଥଂ ସକସନ୍ତାନେ ଉପ୍ପାଦେତା। ଅସଞ୍ଜାତସ୍ସ ମଗ୍ଗସ୍ସ ସଞ୍ଜନେତାତି ୱେନେୟ୍ୟସନ୍ତାନେ ଅସଞ୍ଜାତପୁବ୍ବସ୍ସ ସାୱକପାରମିଞାଣହେତୁଭୂତସ୍ସ ଅରିୟମଗ୍ଗସ୍ସ ଧମ୍ମଚକ୍କପ୍ପୱତ୍ତନତୋ ପଭୁତି ଯାୱଜ୍ଜକାଲା ୱେନେୟ୍ୟସନ୍ତାନେ ସଞ୍ଜନେତା। ସାୱକୱେନେୟ୍ୟାନମ୍ପି ହି ସନ୍ତାନେ ଭଗୱତୋ ୱୁତ୍ତୱଚନେନେୱ ଅରିୟମଗ୍ଗସ୍ସ ସଞ୍ଜନନତୋ ଭଗୱା ସଞ୍ଜନେତା ନାମ ହୋତି। ଅନକ୍ଖାତସ୍ସ ମଗ୍ଗସ୍ସ ଅକ୍ଖାତାତି ଅଟ୍ଠଧମ୍ମସମନ୍ନାଗତାନଂ ବୁଦ୍ଧଭାୱାୟ କତାଭିନୀହାରାନଂ ବୋଧିସତ୍ତାନଂ ବୁଦ୍ଧଭାୱାୟ ବ୍ୟାକରଣଂ ଦତ୍ୱା ଅନକ୍ଖାତପୁବ୍ବସ୍ସ ପାରମିତାମଗ୍ଗସ୍ସ, ‘‘ବୁଦ୍ଧୋ ଭୱିସ୍ସତୀ’’ତି ବ୍ୟାକରଣମତ୍ତେନେୱ ୱା ବୋଧିମୂଲେ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତବ୍ବସ୍ସ ଅରିୟମଗ୍ଗସ୍ସ ଅକ୍ଖାତା। ଅୟଂ ନୟୋ ପଚ୍ଚେକବୋଧିସତ୍ତବ୍ୟାକରଣେପି ଲବ୍ଭତିୟେୱ।

ମଗ୍ଗଞ୍ଞୂତି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାୱସେନ ଅତ୍ତନା ଉପ୍ପାଦିତଅରିୟମଗ୍ଗସ୍ସ ଞାତା। ମଗ୍ଗୱିଦୂତି ୱେନେୟ୍ୟସନ୍ତାନେ ଜନେତବ୍ବସ୍ସ ଅରିୟମଗ୍ଗସ୍ସ କୁସଲୋ। ମଗ୍ଗକୋୱିଦୋତି ବୋଧିସତ୍ତାନଂ ଅକ୍ଖାତବ୍ବମଗ୍ଗେ ୱିଚକ୍ଖଣୋ। ଅଥ ୱା ଅଭିସମ୍ବୋଧିପଟିପତ୍ତିମଗ୍ଗଞ୍ଞୂ, ପଚ୍ଚେକବୋଧିପଟିପତ୍ତିମଗ୍ଗୱିଦୂ, ସାୱକବୋଧିପଟିପତ୍ତିମଗ୍ଗକୋୱିଦୋ। ଅଥ ୱା ‘‘ଏତେନ ମଗ୍ଗେନ ଅତଂସୁ ପୁବ୍ବେ, ତରିସ୍ସନ୍ତିୟେୱ ତରନ୍ତି ଓଘ’’ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୫।୪୦୯) ୱଚନତୋ ଯଥାୟୋଗଂ ଅତୀତାନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନବୁଦ୍ଧପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧସାୱକାନଂ ମଗ୍ଗୱସେନ ଚ ସୁଞ୍ଞତାନିମିତ୍ତଅପ୍ପଣିହିତମଗ୍ଗୱସେନ ଚ ଉଗ୍ଘଟିତଞ୍ଞୂୱିପଞ୍ଚିତଞ୍ଞୂନେୟ୍ୟପୁଗ୍ଗଲାନଂ ମଗ୍ଗୱସେନ ଚ ଯଥାକ୍କମେନତ୍ଥୟୋଜନଂ କରୋନ୍ତି। ମଗ୍ଗାନୁଗାମୀ ଚ ପନାତି ଭଗୱତା ଗତମଗ୍ଗାନୁଗାମିନୋ ହୁତ୍ୱା । ଏତ୍ଥ ଚ-ସଦ୍ଦୋ ହେତୁଅତ୍ଥେ ନିପାତୋ। ଏତେନ ଚ ଭଗୱତୋ ମଗ୍ଗୁପ୍ପାଦନାଦିଗୁଣାଧିଗମାୟ ହେତୁ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତି। ପନ-ସଦ୍ଦୋ କତତ୍ଥେ ନିପାତୋ। ତେନ ଭଗୱତା କତମଗ୍ଗକରଣଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ପଚ୍ଛା ସମନ୍ନାଗତାତି ପଠମଂ ଗତସ୍ସ ଭଗୱତୋ ପଚ୍ଛାଗତସୀଲାଦିଗୁଣେନ ସମନ୍ନାଗତା। ଇତି ଥେରୋ ‘‘ଅନୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ମଗ୍ଗସ୍ସ ଉପ୍ପାଦେତା’’ତିଆଦୀହି ଯସ୍ମା ସବ୍ବେପି ଭଗୱତୋ ସୀଲାଦୟୋ ଗୁଣା ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗମେୱ ନିସ୍ସାୟ ଆଗତା, ତସ୍ମା ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗମେୱ ନିସ୍ସାୟ ଗୁଣଂ କଥେସି।

ଜାନଂ ଜାନାତୀତି ଜାନିତବ୍ବଂ ଜାନାତି, ସବ୍ବଞ୍ଞୁତାୟ ଯଂକିଞ୍ଚି ପଞ୍ଞାୟ ଜାନିତବ୍ବଂ ନାମ ଅତ୍ଥି, ତଂ ସବ୍ବଂ ପଞ୍ଚନେୟ୍ୟପଥଭୂତଂ ପଞ୍ଞାୟ ଜାନାତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ପସ୍ସଂ ପସ୍ସତୀତି ପସ୍ସିତବ୍ବଂ ପସ୍ସତି, ସବ୍ବଦସ୍ସାୱିତାୟ ତଂୟେୱ ନେୟ୍ୟପଥଂ ଚକ୍ଖୁନା ଦିଟ୍ଠଂ ୱିୟ କରୋନ୍ତୋ ପଞ୍ଞାଚକ୍ଖୁନା ପସ୍ସତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଥା ୱା ଏକଚ୍ଚୋ ୱିପରୀତଂ ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ଜାନନ୍ତୋପି ନ ଜାନାତି, ପସ୍ସନ୍ତୋପି ନ ପସ୍ସତି, ନ ଏୱଂ ଭଗୱା। ଭଗୱା ପନ ଯଥାସଭାୱଂ ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ଜାନନ୍ତୋ ଜାନାତିୟେୱ, ପସ୍ସନ୍ତୋ ପସ୍ସତିୟେୱ। ସ୍ୱାୟଂ ଦସ୍ସନପରିଣାୟକଟ୍ଠେନ ଚକ୍ଖୁଭୂତୋ। ୱିଦିତତାଦିଅତ୍ଥେନ ଞାଣଭୂତୋ। ଅୱିପରୀତସଭାୱଟ୍ଠେନ ୱା ପରିୟତ୍ତିଧମ୍ମପୱତ୍ତନତୋ ହଦୟେନ ଚିନ୍ତେତ୍ୱା ୱାଚାୟ ନିଚ୍ଛାରିତଧମ୍ମମୟୋତି ୱା ଧମ୍ମଭୂତୋ। ସେଟ୍ଠଟ୍ଠେନ ବ୍ରହ୍ମଭୂତୋ। ଅଥ ୱା ଚକ୍ଖୁ ୱିୟ ଭୂତୋତି ଚକ୍ଖୁଭୂତୋ। ଞାଣଂ ୱିୟ ଭୂତୋତି ଞାଣଭୂତୋ। ଧମ୍ମୋ ୱିୟ ଭୂତୋତି ଧମ୍ମଭୂତୋ। ବ୍ରହ୍ମା ୱିୟ ଭୂତୋତି ବ୍ରହ୍ମଭୂତୋ। ସ୍ୱାୟଂ ଧମ୍ମସ୍ସ ୱଚନତୋ, ୱତ୍ତନତୋ ୱା ୱତ୍ତା। ନାନପ୍ପକାରେହି ୱଚନତୋ, ୱତ୍ତନତୋ ୱା ପୱତ୍ତା। ଅତ୍ଥଂ ନୀହରିତ୍ୱା ନୀହରିତ୍ୱା ନୟନତୋ ଅତ୍ଥସ୍ସ ନିନ୍ନେତା। ଅମତାଧିଗମାୟ ପଟିପତ୍ତିଦେସନତୋ, ଅମତପ୍ପକାସନାୟ ୱା ଧମ୍ମଦେସନାୟ ଅମତସ୍ସ ଅଧିଗମାପନତୋ ଅମତସ୍ସ ଦାତା। ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମସ୍ସ ଉପ୍ପାଦିତତ୍ତା ୱେନେୟ୍ୟାନୁରୂପେନ ଯଥାସୁଖଂ ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମସ୍ସ ଦାନେନ ଚ, ଧମ୍ମେସୁ ଚ ଇସ୍ସରୋତି ଧମ୍ମସ୍ସାମୀ। ତଥାଗତପଦଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତତ୍ଥଂ।

ଇଦାନି ‘‘ଜାନଂ ଜାନାତୀ’’ତିଆଦୀହି ୱୁତ୍ତଂ ଗୁଣଂ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତାୟ ୱିସେସେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁକାମୋ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଂ ସାଧେନ୍ତୋ ନତ୍ଥୀତିଆଦିମାହ। ଏୱଂଭୂତସ୍ସ ହି ତସ୍ସ ଭଗୱତୋ ପାରମିତାପୁଞ୍ଞବଲପ୍ପଭାୱନିପ୍ଫନ୍ନେନ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଞାଣେନ ସବ୍ବଧମ୍ମେସୁ ସୱାସନସ୍ସ ସମ୍ମୋହସ୍ସ ୱିହତତ୍ତା ଅସଚ୍ଛିକତଂ ନାମ ନତ୍ଥି। ଅସମ୍ମୋହତୋ ସବ୍ବଧମ୍ମାନଂ ଞାତତ୍ତା ଅଞ୍ଞାତଂ ନାମ ନତ୍ଥି। ତଥେୱ ଚ ସବ୍ବଧମ୍ମାନଂ ଚକ୍ଖୁନା ୱିୟ ଞାଣଚକ୍ଖୁନା ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ଅଦିଟ୍ଠଂ ନାମ ନତ୍ଥି।

ଞାଣେନ ପନ ପତ୍ତତ୍ତା ଅୱିଦିତଂ ନାମ ନତ୍ଥି। ଅସମ୍ମୋହସଚ୍ଛିକିରିୟାୟ ସଚ୍ଛିକତତ୍ତା ଅସଚ୍ଛିକତଂ ନାମ ନତ୍ଥି। ଅସମ୍ମୋହପଞ୍ଞାୟ ଫୁଟ୍ଠତ୍ତା ପଞ୍ଞାୟ ଅଫସ୍ସିତଂ ନାମ ନତ୍ଥି। ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନନ୍ତି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ କାଲଂ ୱା ଧମ୍ମଂ ୱା। ଉପାଦାୟାତି ଆଦାୟ, ଅନ୍ତୋକତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ''ଉପାଦାୟା''ତି ୱଚନେନେୱ କାଲୱିନିମୁତ୍ତଂ ନିବ୍ବାନମ୍ପି ଗହିତମେୱ ହୋତି। ''ଅତୀତା''ଦିୱଚନାନି ଚ ''ନତ୍ଥୀ''ତିଆଦିୱଚନେନେୱ ଘଟୀୟନ୍ତି, ''ସବ୍ବେ''ତିଆଦିୱଚନେନ ୱା। ସବ୍ବେ ଧମ୍ମାତି ସବ୍ବସଙ୍ଖତାସଙ୍ଖତଧମ୍ମପରିୟାଦାନଂ। ସବ୍ବାକାରେନାତି ସବ୍ବଧମ୍ମେସୁ ଏକେକସ୍ସେୱ ଧମ୍ମସ୍ସ ଅନିଚ୍ଚାକାରାଦିସବ୍ବାକାରପରିୟାଦାନଂ । ଞାଣମୁଖେତି ଞାଣାଭିମୁଖେ। ଆପାଥଂ ଆଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଓସରଣଂ ଉପେନ୍ତି। ''ଜାନିତବ୍ବ''ନ୍ତିପଦଂ ''ନେୟ୍ୟ''ନ୍ତିପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୱିୱରଣତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ।

ଅତ୍ତତ୍ଥୋ ୱାତିଆଦୀସୁ ୱା-ସଦ୍ଦୋ ସମୁଚ୍ଚୟତ୍ଥୋ। ଅତ୍ତତ୍ଥୋତି ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ଥୋ। ପରତ୍ଥୋତି ପରେସଂ ତିଣ୍ଣଂ ଲୋକାନଂ ଅତ୍ଥୋ। ଉଭୟତ୍ଥୋତି ଅତ୍ତନୋ ଚ ପରେସଞ୍ଚାତି ସକିଂୟେୱ ଉଭିନ୍ନଂ ଅତ୍ଥୋ। ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକୋତି ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମେ ନିୟୁତ୍ତୋ, ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମପ୍ପୟୋଜନୋ ୱା ଅତ୍ଥୋ। ସମ୍ପରାୟେ ନିୟୁତ୍ତୋ, ସମ୍ପରାୟପ୍ପୟୋଜନୋ ୱା ସମ୍ପରାୟିକୋ। ଉତ୍ତାନୋତିଆଦୀସୁ ୱୋହାରୱସେନ ୱତ୍ତବ୍ବୋ ସୁଖପତିଟ୍ଠତ୍ତା ଉତ୍ତାନୋ। ୱୋହାରଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ୱତ୍ତବ୍ବୋ ସୁଞ୍ଞତାପଟିସଂୟୁତ୍ତୋ ଦୁକ୍ଖପତିଟ୍ଠତ୍ତା ଗମ୍ଭୀରୋ। ଲୋକୁତ୍ତରୋ ଅଚ୍ଚନ୍ତତିରୋକ୍ଖତ୍ତା ଗୂଳ୍ହୋ। ଅନିଚ୍ଚତାଦିକୋ ଘନାଦୀହି ପଟିଚ୍ଛନ୍ନତ୍ତା ପଟିଚ୍ଛନ୍ନୋ। ଅପ୍ପଚୁରୱୋହାରେନ ୱତ୍ତବ୍ବୋ ୟଥାରୁତଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ଅଧିପ୍ପାୟସ୍ସ ନେତବ୍ବତ୍ତା ନେୟ୍ୟୋ। ପଚୁରୱୋହାରେନ ୱତ୍ତବ୍ବୋ ୱଚନମତ୍ତେନ ଅଧିପ୍ପାୟସ୍ସ ନୀତତ୍ତା ନୀତୋ। ସୁପରିସୁଦ୍ଧସୀଲସମାଧିୱିପସ୍ସନତ୍ଥୋ ତଦଙ୍ଗୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱସେନ ୱଜ୍ଜୱିରହିତତ୍ତା ଅନୱଜ୍ଜୋ। କିଲେସସମୁଚ୍ଛେଦନତୋ ଅରିୟମଗ୍ଗତ୍ଥୋ ନିକ୍କିଲେସୋ। କିଲେସପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧତ୍ତା ଅରିୟଫଲତ୍ଥୋ ୱୋଦାନୋ। ସଙ୍ଖତାସଙ୍ଖତେସୁ ଅଗ୍ଗଧମ୍ମତ୍ତା ନିବ୍ବାନଂ ପରମତ୍ଥୋ। ପରିୱତ୍ତତୀତି ବୁଦ୍ଧଞାଣସ୍ସ ୱିସୟଭାୱତୋ ଅବହିଭୂତତ୍ତା ଅନ୍ତୋବୁଦ୍ଧଞାଣେ ବ୍ୟାପିତ୍ୱା ୱା ସମନ୍ତା ୱା ଆଲିଙ୍ଗିତ୍ୱା ୱା ୱିସେସେନ ୱା ୱତ୍ତତି।

ସବ୍ବଂ କାୟକମ୍ମନ୍ତିଆଦୀହି ଭଗୱତୋ ଞାଣମୟତଂ ଦସ୍ସେତି। ଞାଣାନୁପରିୱତ୍ତତୀତି ଞାଣଂ ଅନୁପରିୱତ୍ତତି, ଞାଣୱିରହିତଂ ନ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅପ୍ପଟିହତନ୍ତି ନିରାୱରଣତଂ ଦସ୍ସେତି। ପୁନ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଂ ଉପମାୟ ସାଧେତୁକାମୋ ୟାୱତକନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଜାନିତବ୍ବନ୍ତି ନେୟ୍ୟଂ, ନେୟ୍ୟପରିୟନ୍ତୋ ନେୟ୍ୟାୱସାନମସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ନେୟ୍ୟପରିୟନ୍ତିକଂ। ଅସବ୍ବଞ୍ଞୂନଂ ପନ ନେୟ୍ୟାୱସାନମେୱ ନତ୍ଥି। ଞାଣପରିୟନ୍ତିକେପି ଏସେୱ ନୟୋ। ପୁରିମୟମକେ ୱୁତ୍ତତ୍ଥମେୱ ଇମିନା ୟମକେନ ୱିସେସେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତି, ତତିୟୟମକେନ ପଟିସେଧୱସେନ ନିୟମିତ୍ୱା ଦସ୍ସେତି । ଏତ୍ଥ ଚ ନେୟ୍ୟଂ ଞାଣସ୍ସ ପଥତ୍ତା ନେୟ୍ୟପଥୋ। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପରିୟନ୍ତଟ୍ଠାୟିନୋତି ନେୟ୍ୟଞ୍ଚ ଞାଣଞ୍ଚ ଖେପେତ୍ୱା ଠାନତୋ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସ୍ସ ପରିୟନ୍ତେ ଠାନସୀଲା। ଆୱଜ୍ଜନପ୍ପଟିବଦ୍ଧାତି ମନୋଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନାୟତ୍ତା, ଆୱଜ୍ଜିତାନନ୍ତରମେୱ ଜାନାତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଆକଙ୍ଖପ୍ପଟିବଦ୍ଧାତି ରୁଚିଆୟତ୍ତା, ଆୱଜ୍ଜନାନନ୍ତରଂ ଜୱନଞାଣେନ ଜାନାତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଇତରାନି ଦ୍ୱେ ପଦାନି ଇମେସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ପଦାନଂ ୟଥାକ୍କମେନ ଅତ୍ଥପ୍ପକାସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତାନି। ବୁଦ୍ଧୋ ଆସୟଂ ଜାନାତୀତିଆଦୀନି ଞାଣକଥାୟଂ ୱଣ୍ଣିତାନି। ମହାନିଦ୍ଦେସେ ପନ ''ଭଗୱା ଆସୟଂ ଜାନାତୀ''ତି (ମହାନି। ୬୯) ଆଗତଂ। ତତ୍ଥ ''ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭଗୱତୋ''ତି (ମହାନି। ୬୯) ଆଗତଟ୍ଠାନେ ଚ ଇଧ କତ୍ଥଚି ''ବୁଦ୍ଧସ୍ସା''ତି ଆଗତଂ।

ଅନ୍ତମସୋତି ଉପରିମନ୍ତେନ। ତିମିତିମିଙ୍ଗଲନ୍ତି ଏତ୍ଥ ତିମି ନାମ ଏକା ମଚ୍ଛଜାତି, ତିମିଂ ଗିଲିତୁଂ ସମତ୍ଥା ତତୋ ମହନ୍ତସରୀରା ତିମିଙ୍ଗଲା ନାମ ଏକା ମଚ୍ଛଜାତି, ତିମିଙ୍ଗଲମ୍ପି ଗିଲିତୁଂ ସମତ୍ଥା ପଞ୍ଚୟୋଜନସତିକସରୀରା ତିମିତିମିଙ୍ଗଲା ନାମ ଏକା ମଚ୍ଛଜାତି। ଇଧ ଜାତିଗ୍ଗହଣେନ ଏକୱଚନଂ କତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଗରୁଳଂ ୱେନତେୟ୍ୟନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଗରୁଳୋତି ଜାତିୱସେନ ନାମଂ, ୱେନତେୟ୍ୟୋତି ଗୋତ୍ତୱସେନ। ପଦେସେତି ଏକଦେସେ। ସାରିପୁତ୍ତସମାତି ସବ୍ବବୁଦ୍ଧାନଂ ଧମ୍ମସେନାପତିତ୍ଥେରେ ଗହେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ସେସସାୱକା ହି ପଞ୍ଞାୟ ଧମ୍ମସେନାପତିତ୍ଥେରେନ ସମା ନାମ ନତ୍ଥି। ୟଥାହ – ''ଏତଦଗ୍ଗଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ମମ ସାୱକାନଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ମହାପଞ୍ଞାନଂ ୟଦିଦଂ ସାରିପୁତ୍ତୋ''ତି (ଅ। ନି। ୧।୧୮୮-୧୮୯)। ଅଟ୍ଠକଥାୟଞ୍ଚ ୱୁତ୍ତଂ –

''ଲୋକନାଥଂ ଠପେତ୍ୱାନ, ୟେ ଚଞ୍ଞେ ସନ୍ତି ପାଣିନୋ;

ପଞ୍ଞାୟ ସାରିପୁତ୍ତସ୍ସ, କଲଂ ନାଗ୍ଘନ୍ତି ସୋଳସି''ନ୍ତି। (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୧।୧୭୧);

ଫରିତ୍ୱାତି ବୁଦ୍ଧଞାଣଂ ସଦେୱମନୁସ୍ସାନମ୍ପି ପଞ୍ଞଂ ପାପୁଣିତ୍ୱା ଠାନତୋ ତେସଂ ପଞ୍ଞଂ ଫରିତ୍ୱା ବ୍ୟାପିତ୍ୱା ତିଟ୍ଠତି। ଅତିଘଂସିତ୍ୱାତି ବୁଦ୍ଧଞାଣଂ ସଦେୱମନୁସ୍ସାନମ୍ପି ପଞ୍ଞଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ତେସଂ ଅୱିସୟଭୂତମ୍ପି ସବ୍ବଂ ନେୟ୍ୟଂ ଘଂସିତ୍ୱା ଭଞ୍ଜିତ୍ୱା ତିଟ୍ଠତି। ମହାନିଦ୍ଦେସେ ପନ (ମହାନି। ୬୯) ''ଅଭିଭୱିତ୍ୱା''ତି ପାଠୋ, ମଦ୍ଦିତ୍ୱାତିପି ଅତ୍ଥୋ। ୟେପି ତେତିଆଦୀହି ଏୱଂ ଫରିତ୍ୱା ଅତିଘଂସିତ୍ୱା ଠାନସ୍ସ ପଚ୍ଚକ୍ଖକାରଣଂ ଦସ୍ସେତି। ତତ୍ଥ ପଣ୍ଡିତାତି ପଣ୍ଡିଚ୍ଚେନ ସମନ୍ନାଗତା। ନିପୁଣାତି ସଣ୍ହସୁଖୁମବୁଦ୍ଧିନୋ ସୁଖୁମେ ଅତ୍ଥନ୍ତରେ ପଟିୱିଜ୍ଝନସମତ୍ଥା। କତପରପ୍ପୱାଦାତି ଞାତପରପ୍ପୱାଦା ଚେୱ ପରେହି ସଦ୍ଧିଂ କତୱାଦପରିଚୟା ଚ। ୱାଲୱେଧିରୂପାତି ୱାଲୱେଧିଧନୁଗ୍ଗହସଦିସା। ୱୋଭିନ୍ଦନ୍ତା ମଞ୍ଞେ ଚରନ୍ତି ପଞ୍ଞାଗତେନ ଦିଟ୍ଠିଗତାନୀତି ୱାଲୱେଧୀ ୱିୟ ୱାଲଂ ସୁଖୁମାନିପି ପରେସଂ ଦିଟ୍ଠିଗମନାନି ଅତ୍ତନୋ ପଞ୍ଞାଗମନେନ ଭିନ୍ଦନ୍ତା ୱିୟ ଚରନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ''ଗୂଥଗତଂ

ମୁତ୍ତଗତ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ଅ। ନି। ୯।୧୧) ୱିଯ ପଞ୍ଞା ଏୱ ପଞ୍ଞାଗତାନି, ଦିଟ୍ଠିଯୋ ଏୱ ଦିଟ୍ଠିଗତାନି।

ପଞ୍ହଂ ଅଭିସଙ୍ଖରିତ୍ୱାତି ଦ୍ୱିପଦମ୍ପି ତିପଦମ୍ପି ଚତୁପ୍ପଦମ୍ପି ପୁଚ୍ଛଂ ରଚଯିତ୍ୱା। ତେସଂ ପଞ୍ହାନଂ ଅତିବହୁକତ୍ତା ସବ୍ବସଙ୍ଗହତ୍ଥଂ ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଗୂଢହାନି ଚ ପଟିଚ୍ଛନ୍ନାନି ଅତ୍ଥଜାତାନୀତି ପାଠସେସୋ। ତେସଂ ତଥା ୱିନଯଂ ଦିସ୍ୱା ''ଅତ୍ତନା ଅଭିସଙ୍ଖତପଞ୍ହଂ ପୁଚ୍ଛତୂ''ତି ଏୱଂ ଭଗୱତା ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା ପଞ୍ହଂ ପୁଚ୍ଛନ୍ତି। ଅଞ୍ଞେସଂ ପନ ପୁଚ୍ଛାଯ ଓକାସମେୱ ଅଦତ୍ୱା ଭଗୱା ଉପସଙ୍କମନ୍ତାନଂ ଧମ୍ମଂ ଦେସେତି। ଯଥାହ –

''ତେ ପଞ୍ହଂ ଅଭିସଙ୍ଖରୋନ୍ତି 'ଇମଂ ମଯଂ ପଞ୍ହଂ ସମଣଂ ଗୋତମଂ ଉପସଙ୍କମିତ୍ୱା ପୁଚ୍ଛିସ୍ସାମ, ସଚେ ନୋ ସମଣୋ ଗୋତମୋ ଏୱଂ ପୁଟ୍ଠୋ ଏୱଂ ବ୍ୟାକରିସ୍ସତି, ଏୱମସ୍ସ ମଯଂ ୱାଦଂ ଆରୋପେସ୍ସାମ। ଏୱଂ ଚେପି ନୋ ପୁଟ୍ଠୋ ଏୱଂ ବ୍ୟାକରିସ୍ସତି, ଏୱଂପିସ୍ସ ମଯଂ ୱାଦଂ ଆରୋପେସ୍ସାମା'ତି। ତେ ଯେନ ସମଣୋ ଗୋତମୋ, ତେନୁପସଙ୍କମନ୍ତି, ତେ ସମଣୋ ଗୋତମୋ ଧମ୍ମିଯା କଥାଯ ସନ୍ଦସ୍ସେତି ସମାଦପେତି ସମୁତ୍ତେଜେତି ସମ୍ପହଂସେତି। ତେ ସମଣେନ ଗୋତମେନ ଧମ୍ମିଯା କଥାଯ ସନ୍ଦସ୍ସିତା ସମାଦପିତା ସମୁତ୍ତେଜିତା ସମ୍ପହଂସିତା ନ ଚେୱ ସମଣଂ ଗୋତମଂ ପଞ୍ହଂ ପୁଚ୍ଛନ୍ତି, କୁତୋସ୍ସ ୱାଦଂ ଆରୋପେସ୍ସନ୍ତି? ଅଞ୍ଞଦତ୍ଥୁ ସମଣସ୍ସେୱ ଗୋତମସ୍ସ ସାୱକା ସମ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀ''ତି (ମ। ନି। ୧।୨୮୯)।

କସ୍ମା ପଞ୍ହଂ ନ ପୁଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଚେ? ଭଗୱା କିର ପରିସମଜ୍ଝେ ଧମ୍ମଂ ଦେସେନ୍ତୋ ପରିସାଯ ଅଜ୍ଝାସଯଂ ଓଲୋକେତି। ତତୋ ପସ୍ସତି ''ଇମେ ପଣ୍ଡିତା ଗୂଢହଂ ରହସ୍ସଂ ପଞ୍ହଂ ଓୱଟ୍ଟିକସାରଂ କତ୍ୱା ଆଗତା''ତି। ସୋ ତେହି ଅପୁଟ୍ଠୋଯେୱ ''ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛାଯ ଏତ୍ତକା ଦୋସା, ୱିସ୍ସଜ୍ଜନେ ଏତ୍ତକା, ଅତ୍ଥେ ପଦେ ଅକ୍ଖରେ ଏତ୍ତକାତି ଇମେ ପଞ୍ହେ ପୁଚ୍ଛନ୍ତୋ ଏୱଂ ପୁଚ୍ଛେଯ୍ଯ, ୱିସ୍ସଜ୍ଜେନ୍ତୋ ଏୱଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେଯ୍ଯା''ତି ଇତି ଓୱଟ୍ଟିକସାରଂ କତ୍ୱା ଆନୀତେ ପଞ୍ହେ ଧମ୍ମକଥାଯ ଅନ୍ତରେ ପକ୍ଖିପିତ୍ୱା ୱିଦଂସେତି। ତେ ପଣ୍ଡିତା ''ସେଯ୍ଯା ୱତ ନୋ, ଯେ ମଯଂ ଇମେ ପଞ୍ହେ ନ ପୁଚ୍ଛିମ୍ହା ସଚେପି ମଯଂ ପୁଚ୍ଛେଯ୍ଯାମ, ଅପ୍ପତିଟ୍ଠିତେ ନୋ କତ୍ୱା ସମଣୋ ଗୋତମୋ ଖିପେଯ୍ଯା''ତି ଅତ୍ତମନା ଭୱନ୍ତି। ଅପିଚ ବୁଦ୍ଧା ନାମ ଧମ୍ମଂ ଦେସେନ୍ତା ପରିସଂ ମେତ୍ତାଯ ଫରନ୍ତି। ମେତ୍ତାଯ ଚ ଫରଣେନ ଦସବଲେସୁ ମହାଜନସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ ପସୀଦତି। ବୁଦ୍ଧା ନାମ ରୂପଗ୍ଗପ୍ପତ୍ତା ହୋନ୍ତି ଦସ୍ସନସମ୍ପନ୍ନା ମଧୁରସ୍ସରା ମୁଦୁଜିୱ୍ହା ସୁଫୁସିତଦନ୍ତାୱରଣା ଅମତେନ ହଦଯଂ ସିଞ୍ଚନ୍ତା ୱିଯ ଧମ୍ମଂ କଥେନ୍ତି। ତତ୍ର ନେସଂ ମେତ୍ତାଫରଣେନ ପସନ୍ନଚିତ୍ତାନଂ ଏୱଂ ହୋତି – ଏୱରୂପଂ ଅଦ୍ୱେଜ୍ଝକଥଂ ଅମୋଘକଥଂ ନିଯ୍ଯାନିକକଥଂ କଥେନ୍ତେନ ଭଗୱତା ସଦ୍ଧିଂ ନ ସକ୍ଖିସ୍ସାମ ପଚ୍ଚନୀକଗ୍ଗାହଂ ଗଣ୍ହିତୁନ୍ତି ଅତ୍ତନୋ ପସନ୍ନଭାୱେନେୱ ପଞ୍ହଂ ନ ପୁଚ୍ଛନ୍ତୀତି।

କଥିତା ୱିସଜ୍ଜିତା ଚାତି ଏୱଂ ତୁମ୍ହେ ପୁଚ୍ଛଥାତି ପୁଚ୍ଛିତପଞ୍ହାନଂ ଉଚ୍ଚାରଣେନ ତେ ପଞ୍ହା ଭଗୱତା କଥିତା ଏୱ ହୋନ୍ତି। ଯଥା ଚ ତେ ୱିସଜ୍ଜେତବ୍ବା, ତଥା ୱିସଜ୍ଜିତା ଏୱ ହୋନ୍ତି। ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠକାରଣାତି ଇମିନା କାରଣେନ ଇମିନା ହେତୁନା ଏୱଂ ହୋତୀତି ଏୱଂ ସହେତୁକଂ କତ୍ୱା ୱିସଜ୍ଜନେନ ଭଗୱତା ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠକାରଣା ଏୱ ହୋନ୍ତି ତେ ପଞ୍ହା। ଉପକ୍ଖିତ୍ତକା ଚ ତେ ଭଗୱତୋ ସମ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ତେ ଖତ୍ତିଯପଣ୍ଡିତାଦଯୋ ଭଗୱତୋ ପଞ୍ହୱିସଜ୍ଜନେନେୱ ଭଗୱତୋ ସମୀପେ ଖିତ୍ତକା ପାଦଖିତ୍ତକା ସମ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ସାୱକା ୱା ସମ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି ଉପାସକା ୱାତି ଅତ୍ଥୋ, ସାୱକସମ୍ପତ୍ତିଂ ୱା ପାପୁଣନ୍ତି ଉପାସକସମ୍ପତ୍ତିଂ ୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅଥାତି ଅନନ୍ତରତ୍ଥେ, ତେସଂ ଉପକ୍ଖିତ୍ତକସମ୍ପତ୍ତିସମନନ୍ତରମେୱାତି ଅତ୍ଥୋ । ତତ୍ଥାତି ତସ୍ମିଂ ଠାନେ, ତସ୍ମିଂ ଅଧିକାରେ ୱା। ଅତିରୋଚତୀତି ଅତିୱିଯ ଜୋତେତି ପକାସତି। ଯଦିଦଂ ପଞ୍ଞାଯାତି ଯାଯଂ ଭଗୱତୋ ପଞ୍ଞା, ତାଯ ପଞ୍ଞାଯ ଭଗୱାୱ ଅତିରୋଚତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଇତିସଦ୍ଦୋ କାରଣତ୍ଥେ, ଇମିନା କାରଣେନ ଅଗ୍ଗୋ ଅସାମନ୍ତପଞ୍ଞୋତି ଅତ୍ଥୋ।

୬।ରାଗଂ ଅଭିଭୁଯ୍ଯତୀତି ଭୂରିପଞ୍ଞାତି ସା ସା ମଗ୍ଗପଞ୍ଞା ଅତ୍ତନା ୱଜ୍ଝଂ ରାଗଂ ଅଭିଭୁଯ୍ଯତି ଅଭିଭୱତି ମଦ୍ଦତୀତି ଭୂରିପଞ୍ଞା। ଭୂରୀତି ହି ଫୁଟତ୍ଥୋ ୱିସଦତ୍ଥୋ । ଯା ଚ ଫୁଟା, ସା ପଟିପକ୍ଖଂ ଅଭିଭୱତି ନ ଅଫୁଟା, ତସ୍ମା ଭୂରିପଞ୍ଞାଯ ଅଭିଭୱନତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଅଭିଭୱିତାତି ସା ସା ଫଲପଞ୍ଞା ତଂ ତଂ ରାଗଂ ଅଭିଭୱିତୱତୀ ମଦ୍ଦିତୱତୀତି ଭୂରିପଞ୍ଞା। ଅଭିଭୱତାତି ୱା ପାଠୋ। ସେସେସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। ରାଗାଦୀସୁ ପନ ରଜ୍ଜନଲକ୍ଖଣୋ ରାଗୋ। ଦୁସ୍ସନଲକ୍ଖଣୋ ଦୋସୋ। ମୁଯ୍ହନଲକ୍ଖଣୋ ମୋହୋ। କୁଜ୍ଝନଲକ୍ଖଣୋ କୋଧୋ। ଉପନନ୍ଧନଲକ୍ଖଣୋ ଉପନାହୋ। ପୁବ୍ବକାଲଂ କୋଧୋ, ଅପରକାଲଂ ଉପନାହୋ। ପରଗୁଣମକ୍ଖନଲକ୍ଖଣୋ ମକ୍ଖୋ। ଯୁଗଗ୍ଗାହଲକ୍ଖଣୋ ପଠଆସୋ। ପରସମ୍ପତ୍ତିଖୀଯନଲକ୍ଖଣା ଇସ୍ସା। ଅତ୍ତନୋ ସମ୍ପତ୍ତିନିଗୂହଣଲକ୍ଖଣଂ ମଚ୍ଛରିଯଂ। ଅତ୍ତନା କତପାପପଟିଚ୍ଛାଦନଲକ୍ଖଣା ମାଯା। ଅତ୍ତନୋ ଅୱିଜ୍ଜମାନଗୁଣପ୍ପକାସନଲକ୍ଖଣଂ ସାଠେଯ୍ଯଂ। ଚିତ୍ତସ୍ସ ଉଦ୍ଧୁମାତଭାୱଲକ୍ଖଣୋ ଥମ୍ଭୋ। କରଣୁତ୍ତରିଯଲକ୍ଖଣୋ ସାରମ୍ଭୋ। ଉନ୍ନତିଲକ୍ଖଣୋ ମାନୋ। ଅବ୍ଭୁନ୍ନତିଲକ୍ଖଣୋ ଅତିମାନୋ। ମତ୍ତଭାୱଲକ୍ଖଣୋ ମଦୋ। ପଞ୍ଚସୁ କାମଗୁଣେସୁ ଚିତ୍ତୱୋସଗ୍ଗଲକ୍ଖଣୋ ପମାଦୋ।

ରାଗୋ ଅରି, ତଂ ଅରିଂ ମଦ୍ଦନିପଞ୍ଞାତିଆଦୀହି କିଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି? ରାଗାଦିକୋ କିଲେସୋ ଚିତ୍ତସନ୍ତାନେ ଭୂତୋ ଅରୀତି ଭୂ-ଅରି, ପଦସନ୍ଧିୱସେନ ଅ-କାର ଲୋପଂ କତ୍ୱା ଭୂରୀତି ୱୁତ୍ତୋ। ତସ୍ସ ଭୂରିସ୍ସ ମଦ୍ଦନୀ ପଞ୍ଞା ଭୂରିମଦ୍ଦନିପଞ୍ଞାତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ମଦ୍ଦନି ସଦ୍ଦ ଲୋପଂ କତ୍ୱା ''ଭୂରିପଞ୍ଞା''ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତଂ ଅରିଂ ମଦ୍ଦନୀତି ଚ ତେସଂ ଅରୀନଂ ମଦ୍ଦନୀତି ପଦଚ୍ଛେଦୋ କାତବ୍ବୋ। ପଥୱୀସମାଯାତି ୱିତ୍ଥତୱିପୁଲଟ୍ଠେନେୱ ପଥୱୀସମାଯ। ୱିତ୍ଥତାଯାତି ପଜାନିତବ୍ବେ ୱିସଯେ ପତ୍ଥଟାଯ, ନ ଏକଦେସେ ୱତ୍ତମାନାଯ। ୱିପୁଲାଯାତି ଓଳାରିକଭୂତାଯ। ମହାନିଦ୍ଦେସେ ପନ

“ୱିପୁଲାଯ ୱିତ୍ଥତାଯା”ତି (ମହାନି। ୨୭) ଆଗତଂ। ସମନ୍ନାଗତୋତି ପୁଗ୍ଗଲୋ। ଇତିସଦ୍ଦୋ କାରଣତ୍ଥେ, ଇମିନା କାରଣେନ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଭୂରିପଞ୍ଞାଯ ସମନ୍ନାଗତତ୍ତା ତସ୍ସ ପଞ୍ଞା ଭୂରିପଞ୍ଞା ନାମାତି ଭୂତେ ଅତ୍ଥେ ରମତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଭୂରିପଞ୍ଞସ୍ସ ପଞ୍ଞା ଭୂରିପଞ୍ଞପଞ୍ଞାତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ଏକସ୍ସ ପଞ୍ଞାସଦ୍ଦସ୍ସ ଲୋପଂ କତ୍ୱା “ଭୂରିପଞ୍ଞା”ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଭୂରିସମା ପଞ୍ଞାତି ୱା ଭୂରିପଞ୍ଞା। ଅପିଚାତି ଅଞ୍ଞପରିଯାଯଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ। ପଞ୍ଞାଯମେତନ୍ତି ପଞ୍ଞାଯ ଏତଂ। ଅଧିୱଚନନ୍ତି ଅଧିକୱଚନଂ। ଭୂରୀତି ଭୂତେ ଅତ୍ଥେ ରମତୀତି ଭୂରି। ମେଧାତି ଅସନି ୱିଯ ସିଲୁଚ୍ଚଯେ କିଲେସେ ମେଧତି ହିଂସତୀତି ମେଧା, ଖିପ୍ପଂ ଗହଣଧାରଣଟ୍ଠେନ ୱା ମେଧା। ପରିଣାଯିକାତି ଯସ୍ସୁପ୍ପଜ୍ଜତି, ତଂ ସତ୍ତଂ ହିତପଟିପତ୍ତିଯଂ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମେ ଚ ଯାଥାୱଲକ୍ଖଣପଟିୱେଧେ ଚ ପରିନେତୀତି ପରିଣାଯିକା। ଇମେହେୱ ଅଞ୍ଞାନିପି ପଞ୍ଞାପରିଯାଯୱଚନାନି ୱୁତ୍ତାନି ହୋନ୍ତି।

ପଞ୍ଞାବାହୁଲ୍ଲନ୍ତି ପଞ୍ଞା ବହୁଲା ଅସ୍ସାତି ପଞ୍ଞାବହୁଲୋ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ପଞ୍ଞାବାହୁଲ୍ଲଂ। ତଞ୍ଚ ବହୁଲଂ ପୱତ୍ତମାନା ପଞ୍ଞା ଏୱ। ଇଧେକଚ୍ଚୋତିଆଦୀସୁ ପୁଥୁଜ୍ଜନକଲ୍ୟାଣକୋ ୱା ଅରିଯୋ ୱା। ପଞ୍ଞା ଗରୁକା ଅସ୍ସାତି ପଞ୍ଞାଗରୁକୋ। ପଞ୍ଞା ଚରିତଂ ପୱତ୍ତଂ ଅସ୍ସାତି ପଞ୍ଞାଚରିତୋ। ପଞ୍ଞା ଆସଯୋ ଅସ୍ସାତି ପଞ୍ଞାସଯୋ। ପଞ୍ଞାଯ ଅଧିମୁତ୍ତୋତି ପଞ୍ଞାଧିମୁତ୍ତୋ। ପଞ୍ଞା ଏୱ ଧଜଭୂତା ଅସ୍ସାତି ପଞ୍ଞାଧଜୋ। ପଞ୍ଞା ଏୱ କେତୁଭୂତା ଅସ୍ସାତି ପଞ୍ଞାକେତୁ। ପଞ୍ଞା ଏୱ ଅଧିପତି ପଞ୍ଞାଧିପତି, ପଞ୍ଞାଧିପତିତୋ ଆଗତତ୍ତା ପଞ୍ଞାଧିପତେଯ୍ୟୋ। ଧମ୍ମସଭାୱୱିଚିନନଂ ବହୁଲମସ୍ସାତି ୱିଚଯବହୁଲୋ। ନାନପ୍ପକାରେନ ଧମ୍ମସଭାୱୱିଚିନନଂ ବହୁଲମସ୍ସାତି ପୱିଚଯବହୁଲୋ। ପଞ୍ଞାଯ ଓଗାହେତ୍ୱା ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଖାଯନଂ ପାକଟକରଣଂ ଓକ୍ଖାଯନଂ, ଓକ୍ଖାଯନଂ ବହୁଲମସ୍ସାତି ଓକ୍ଖାଯନବହୁଲୋ। ପଞ୍ଞାଯ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ସମ୍ମା ପେକ୍ଖଣା ସମ୍ପେକ୍ଖା, ସମ୍ପେକ୍ଖାଯ ଅଯନଂ ପୱତ୍ତନଂ ସମ୍ପେକ୍ଖାଯନଂ, ସମ୍ପେକ୍ଖାଯନଂ ଧମ୍ମୋ ପକତି ଅସ୍ସାତି ସମ୍ପେକ୍ଖାଯନଧମ୍ମୋ। ତଂ ତଂ ଧମ୍ମଂ ୱିଭୂତଂ ପାକଟଂ କତ୍ୱା ୱିହରତୀତି ୱିଭୂତୱିହାରୀ, ୱିଭୂତୋ ୱିହାରୋ ୱା ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ୱିଭୂତୱିହାରୀ। ସା ପଞ୍ଞା ଚରିତଂ, ଗରୁକା, ବହୁଲା ଅସ୍ସାତି ତଚ୍ଚରିତୋ ତଗ୍ଗରୁକୋ ତବ୍ବହୁଲୋ। ତସ୍ସଂ ପଞ୍ଞାଯଂ ନିନ୍ନୋ, ପୋଣୋ, ପବ୍ଭାରୋ, ଅଧିମୁତ୍ତୋତି ତନ୍ନିନ୍ନୋ ତପ୍ପୋଣୋ ତପ୍ପବ୍ଭାରୋ ତଦଧିମୁତ୍ତୋ। ସା ପଞ୍ଞା ଅଧିପତି ତଦଧିପତି, ତତୋ ଆଗତୋ ତଦଧିପତେଯ୍ୟୋ। “ପଞ୍ଞାଗରୁକୋ”ତିଆଦୀନି “କାମଂ ସେୱନ୍ତଂଯେୱ ଜାନାତି ଅଯଂ ପୁଗ୍ଗଲୋ କାମଗରୁକୋ”ତିଆଦୀସୁ (ପଟି। ମ। ୧।୧୧୩) ୱିଯ ପୁରିମଜାତିତୋ ପଭୁତି ୱୁତ୍ତାନି। “ତଚ୍ଚରିତୋ”ତିଆଦୀନି ଇମିସ୍ସା ଜାତିଯା ୱୁତ୍ତାନି।

ସୀଘପଞ୍ଞା ଚ ଲହୁପଞ୍ଞା ଚ ହାସପଞ୍ଞା ଚ ଜୱନପଞ୍ଞା ଚ ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରମିସ୍ସକା। ଖିପ୍ପଟ୍ଠେନ ସୀଘପଞ୍ଞା। ଲହୁକଟ୍ଠେନ ଲହୁପଞ୍ଞା। ହାସବହୁଲଟ୍ଠେନ ହାସପଞ୍ଞା। ୱିପସ୍ସନୂପଗସଙ୍ଖାରେସୁ ଚ ୱିସଙ୍ଖାରେ ଚ ଜୱନଟ୍ଠେନ ଜୱନପଞ୍ଞା। ସୀଘଂ ସୀଘନ୍ତି ବହୂନଂ ସୀଲାଦୀନଂ ସଙ୍ଗହତ୍ଥଂ ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ୱୁତ୍ତଂ। ସୀଲାନୀତି ଚାରିତ୍ତୱାରିତ୍ତୱସେନ ପଞ୍ଞତ୍ତାନି ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରସୀଲାନି। ଇନ୍ଦ୍ରିଯସଂୱରନ୍ତି ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ଛନ୍ନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ରାଗପଟିଘପ୍ପୱେସଂ ଅକତ୍ୱା ସତିକୱାଟେନ ୱାରଣଂ ଥକନଂ। ଭୋଜନେ ମତ୍ତଞ୍ଞୁତନ୍ତି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତପରିଭୋଗୱସେନ ଭୋଜନେ ପମାଣଞ୍ଞୁଭାୱଂ। ଜାଗରିଯାନୁଯୋଗନ୍ତି ଦିୱସସ୍ସ ତୀସୁ କୋଟ୍ଠାସେସୁ, ରତ୍ତିଯା ପଠମପଚ୍ଛିମକୋଟ୍ଠାସେସୁ ଚ ଜାଗରତି ନ ନିଦ୍ଦାଯତି, ସମଣଧମ୍ମମେୱ ଚ କରୋତୀତି ଜାଗରୋ, ଜାଗରସ୍ସ ଭାୱୋ, କମ୍ମଂ ୱା ଜାଗରିଯଂ, ଜାଗରିଯସ୍ସ ଅନୁଯୋଗୋ ଜାଗରିଯାନୁଯୋଗୋ। ତଂ ଜାଗରିଯାନୁଯୋଗଂ। ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧନ୍ତି ସେକ୍ଖଂ ଅସେକ୍ଖଂ ୱା ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧଂ। ଏୱମିତରେପି ଖନ୍ଧା ୱେଦିତବ୍ବା। ପଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧନ୍ତି ମଗ୍ଗପଞ୍ଞଞ୍ଚ ସେକ୍ଖାସେକ୍ଖାନଂ ଲୋକିଯପଞ୍ଞଞ୍ଚ। ୱିମୁତ୍ତିକ୍ଖନ୍ଧନ୍ତି ଫଲୱିମୁତ୍ତିଂ। ୱିମୁତ୍ତିଞାଣଦସ୍ସନକ୍ଖନ୍ଧନ୍ତି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞାଣଂ।

ହାସବହୁଲୋତି ମୂଲପଦଂ। ୱେଦବହୁଲୋତି ତସ୍ସା ଏୱ ପୀତିଯା ସମ୍ପଯୁତ୍ତସୋମନସ୍ସୱେଦନାୱସେନ ନିଦ୍ଦେସପଦଂ। ତୁଟ୍ଠିବହୁଲୋତି ନାତିବଲୱପୀତିଯା ତୁଟ୍ଠାକାରୱସେନ। ପାମୋଜ୍ଜବହୁଲୋତି ବଲୱପୀତିଯା ପମୁଦିତଭାୱୱସେନ।

ଠାଯଂ କିଞ୍ଚି ରୂପନ୍ତିଆଦି ସମ୍ମସନଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ୱୁତ୍ତତ୍ଥଂ। ତୁଲଯିତ୍ୱାତି କଲାପସମ୍ମସନୱସେନ ତୁଲେତ୍ୱା। ତୀରଯିତ୍ୱାତି ଉଦଯବ୍ବଯାନୁପସ୍ସନାୱସେନ ତୀରଯିତ୍ୱା। ୱିଭାୱଯିତ୍ୱାତି ଭଙ୍ଗାନୁପସ୍ସନାଦିୱସେନ ପାକଟଂ କତ୍ୱା। ୱିଭୂତଂ କତ୍ୱାତି ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାନୁଲୋମୱସେନ ଫୁଟଂ କତ୍ୱା। ତିକ୍ଖପଞ୍ଞା ଲୋକୁତ୍ତରା ଏୱ। ଉପ୍ପନ୍ନନ୍ତି ସମଥୱିପସ୍ସନାୱସେନ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନତଦଙ୍ଗୱସେନ ପହୀନମ୍ପି ଅରିଯମଗ୍ଗେନ ଅସମୂହତତ୍ତା ଉପ୍ପତ୍ତିଧମ୍ମତଂ ଅନତୀତତାଯ ଅସମୂହତୁପ୍ପନ୍ନନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତଂ ଇଧ ଅଧିପ୍ପେତଂ। ନାଧିୱାସେତୀତି ସନ୍ତାନଂ ଆରୋପେତ୍ୱା ନ ୱାସେତି। ପଜହତୀତି ସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନ ପଜହତି। ୱିନୋଦେତୀତି ଖିପତି। ବ୍ୟନ୍ତୀକରୋତୀତି ୱିଗତନ୍ତଂ କରୋତି। ଅନଭାୱଂ ଗମେତୀତି ଅନୁ ଅଭାୱଂ ଗମେତି, ୱିପସ୍ସନାନୁକ୍କମେନ ଅରିଯମଗ୍ଗଂ ପତ୍ୱା ସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନେୱ ଅଭାୱଂ ଗମଯତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତ୍ଥ ଚ କାମପଟିସଂଯୁତ୍ତୋ ୱିତକ୍କୋ କାମୱିତକ୍କୋ। “ଇମେ ସତ୍ତା ମରନ୍ତୂ”ତି ପରେସଂ ମରଣପଟିସଂଯୁତ୍ତୋ ୱିତକ୍କୋ ବ୍ୟାପାଦୱିତକ୍କୋ। “ଇମେ ସତ୍ତା ୱିହିଂସୀଯନ୍ତୂ”ତି ପରେସଂ ୱିହିଂସାପଟିସଂଯୁତ୍ତୋ ୱିତକ୍କୋ ୱିହିଂସାୱିତକ୍କୋ। ପାପକେତି ଲାମକେ। ଅକୁସଲେ ଧମ୍ମେତି ଅକୋସଲ୍ଲସମ୍ଭୂତେ ଧମ୍ମେ।

ନିବ୍ବେଧିକପଞ୍ଞାତି ନିବ୍ବିଦାବହୁଲସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଉପ୍ପନ୍ନମଗ୍ଗପଞ୍ଞା ଏୱ। ଉବ୍ବେଗବହୁଲୋତି ଞାଣଭଯୱସେନ ଭଯବହୁଲୋ। ଉତ୍ତାସବହୁଲୋତି

ବଲୱଭଯବହୁଲୋ । ଇଦଂ ପୁରିମସ୍ସେୱ ଅତ୍ଥୱିୱରଣଂ। ଉକ୍କଣ୍ଠନବହୁଲୋତି ସଙ୍ଖାରତୋ ଉଦ୍ଧଂ ୱିସଙ୍ଖାରାଭିମୁଖତାଯ ଉକ୍କଣ୍ଠନବହୁଲୋ। ଅନଭିରତିବହୁଲୋତି ଉକ୍କଣ୍ଠନୱସେନେୱ ଅଭିରତିଅଭାୱଂ ଦୀପେତି। ଇଦାନିପି ତମତ୍ଥଂ ଦ୍ୱୀହି ୱଚନେହି ୱିୱରତି। ତତ୍ଥ ବହିମୁଖୋତି ସଙ୍ଖାରତୋ ବହିଭୂତନିବ୍ବାନାଭିମୁଖୋ। ନ ରମତୀତି ନାଭିରମତି। ଅନିବ୍ବିଦ୍ଧପୁବ୍ବନ୍ତି ଅନମତଗ୍ଗେ ସଂସାରେ ଅନ୍ତଂ ପାପେତ୍ୱା ଅନିବ୍ବିଦ୍ଧପୁବ୍ବଂ। ଅପ୍ପଦାଲିତପୁବ୍ବନ୍ତି ତସ୍ସେୱ ଅତ୍ଥୱଚନଂ, ଅନ୍ତକରଣେନେୱ ଅପଦାଲିତପୁବ୍ବନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଲୋଭକ୍ଖନ୍ଧନ୍ତି ଲୋଭରାସିଂ, ଲୋଭକୋଟ୍ଠାସଂ ୱା। ଇମାହି ସୋଳସହି ପଞ୍ଞାହି ସମନ୍ନାଗତୋତି ଉକ୍କଟ୍ଠପରିଚ୍ଛେଦେନ ଅରହାଯେୱ ୱୁତ୍ତୋ। ଉପରି ‘‘ଏକୋ ସେକ୍ଖପଟିସମ୍ଭିଦପ୍ପତ୍ତୋ’’ତି (ପଟି। ମ। ୩।୮) ୱୁତ୍ତତ୍ତା ସୋତାପନ୍ନସକଦାଗାମିଅନାଗାମିନୋପି ଲବ୍ଭନ୍ତିଯେୱ।

୨। ପୁଗ୍ଗଲୱିସେସନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୮।ଦ୍ୱେପୁଗ୍ଗଲାତିଆଦୀହି ପଟିସମ୍ଭିଦପ୍ପତ୍ତପୁଗ୍ଗଲୱିସେସପଟିପାଟିଂ ଦସ୍ସେତି। ତତ୍ଥ ପୁବ୍ବଯୋଗୋତି ଅତୀତଜାତୀସୁ ପଟିସମ୍ଭିଦପ୍ପତ୍ତିହେତୁଭୂତୋ ପୁଞ୍ଞପଯୋଗୋ। ତେନାତି ତେନ ପୁବ୍ବଯୋଗକାରଣେନ। ଏୱଂ ସେସେସୁପି। ଅତିରେକୋ ହୋତୀତି ଅତିରିତ୍ତୋ ହୋତି, ଅତିରେକଯୋଗତୋ ୱା ‘‘ଅତିରେକୋ’’ତି ୱୁତ୍ତୋ। ଅଧିକୋ ହୋତୀତି ଅଗ୍ଗୋ ହୋତି। ୱିସେସୋ ହୋତୀତି ୱିସିଟ୍ଠୋ ହୋତି, ୱିସେସଯୋଗତୋ ୱା ୱିସେସୋ। ଞାଣଂ ପଭିଜ୍ଜତୀତି ପଟିସମ୍ଭିଦାଞାଣପ୍ପଭେଦଂ ପାପୁଣାତି।

ବହୁସ୍ସୁତୋତି ବୁଦ୍ଧୱଚନୱସେନ। ଦେସନାବହୁଲୋତି ଧମ୍ମଦେସନାୱସେନ। ଗରୂପନିସ୍ସିତୋତି ପଞ୍ଞାଯ ଅଧିକଂ ଗରୁଂ ଉପନିସ୍ସିତୋ। ୱିହାରବହୁଲୋତି ୱିପସ୍ସନାୱିହାରବହୁଲୋ, ଫଲସମାପତ୍ତିୱିହାରବହୁଲୋ ୱା। ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାବହୁଲୋତି ୱିପସ୍ସନାୱିହାରେ ସତି ୱିପସ୍ସନାପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାବହୁଲୋ, ଫଲସମାପତ୍ତିୱିହାରେ ସତି ଫଲସମାପତ୍ତିପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାବହୁଲୋ। ସେଖପଟିସମ୍ଭିଦପ୍ପତ୍ତୋତି ସେଖୋ ହୁତ୍ୱା ପଟିସମ୍ଭିଦପ୍ପତ୍ତୋ। ଏୱଂ ଅସେଖପଟିସମ୍ଭିଦପ୍ପତ୍ତୋ। ସାୱକପାରମିପ୍ପତ୍ତୋତି ଏତ୍ଥ ମହାପଞ୍ଞାନଂ ଅଗ୍ଗସ୍ସ ମହାସାୱକସ୍ସ ସତ୍ତସଟ୍ଠିଯା ସାୱକଞାଣାନଂ ପାରଗମନଂ ପାରମୀ, ସାୱକସ୍ସ ପାରମୀ ସାୱକପାରମୀ, ତଂ ସାୱକପାରମିଂ ପତ୍ତୋତି ସାୱକପାରମିପ୍ପତ୍ତୋ। ସାୱକପାରମିତାପ୍ପତ୍ତୋତି ୱା ପାଠୋ। ସତ୍ତସଟ୍ଠିଯା ସାୱକଞାଣାନଂ ପାଲକୋ ପୂରକୋ ଚ ସୋ ମହାସାୱକୋ ପରମୋ, ତସ୍ସ ପରମସ୍ସ ଅଯଂ ସତ୍ତସଟ୍ଠିଭେଦା ଞାଣକିରିଯା ପରମସ୍ସ ଭାୱୋ, କମ୍ମଂ ୱାତି ପାରମୀ, ତସ୍ସ ସାୱକସ୍ସ ପାରମୀ ସାୱକପାରମୀ , ତଂ ପତ୍ତୋତି ସାୱକପାରମିପ୍ପତ୍ତୋ। ସାୱକପାରମିପ୍ପତ୍ତୋତି ମହାମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନତ୍ଥେରାଦିକୋ ଯୋ କୋଚି ସାୱକୋ। ସାୱକପାରମିପ୍ପତ୍ତସାୱକତୋ ଅତିରେକସ୍ସ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ସାୱକସ୍ସ ଅଭାୱା ଏକୋ ପଚ୍ଚେକସମ୍ବୁଦ୍ଧୋତି ଆହ। ପୁନ ପଞ୍ଞାପଭେଦକୁସଲୋତିଆଦୀହି ୱୁତ୍ତତ୍ଥମେୱ ନିଗମେତ୍ୱା ଦସ୍ସେସୀତି। ଞାଣକଥାଯ ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ଅନେକାନି ଞାଣାନି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ପଞ୍ଞାକଥାଯ ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ଏକାପି ପଞ୍ଞା ନାନାକାରୱସେନ ନାନାକତ୍ୱା ୱୁତ୍ତାତି ଅଯଂ ୱିସେସୋ।

ମହାପଞ୍ଞାକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଇଦ୍ଧିକଥା

ଇଦ୍ଧିକଥାୱଣ୍ଣନା

୯। ଇଦାନି ପଞ୍ଞାକଥାଯ ଅନନ୍ତରଂ ପଞ୍ଞାନୁଭାୱଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ କଥିତାଯ ଇଦ୍ଧିକଥାଯ ଅପୁବ୍ବତ୍ଥାନୁୱଣ୍ଣନା। ତତ୍ଥ ପୁଚ୍ଛାସୁ ତାୱ କା ଇଦ୍ଧୀତି ସଭାୱପୁଚ୍ଛା। କତି ଇଦ୍ଧିଯୋତି ପଭେଦପୁଚ୍ଛା। କତି ଭୂମିଯୋତି ସମ୍ଭାରପୁଚ୍ଛା। କତି ପାଦାତି ପତିଟ୍ଠପୁଚ୍ଛା। କତି ପଦାନୀତି ଆସନ୍ନକାରଣପୁଚ୍ଛା। କତି ମୂଲାନୀତି ଆଦିକାରଣପୁଚ୍ଛା। ୱିସଜ୍ଜନେସୁ ଇଜ୍ଝନଟ୍ଠେନ ଇଦ୍ଧୀତି ନିପ୍ଫତ୍ତିଅତ୍ଥେନ ପଟିଲାଭଟ୍ଠେନ ଚାତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଞ୍ହି ନିପ୍ଫଜ୍ଜତି ପଟିଲବ୍ଭତି ଚ, ତଂ ଇଜ୍ଝତୀତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଯଥାହ – ‘‘କାମଂ କାମଯମାନସ୍ସ, ତସ୍ସ ଚେତଂ ସମିଜ୍ଝତୀ’’ତି (ସୁ। ନି। ୭୭୨)। ‘‘ନେକ୍ଖମ୍ମଂ ଇଜ୍ଝତୀତି ଇଦ୍ଧି, ପଟିହରତୀତି ପାଟିହାରିଯ’’ନ୍ତିଆଦି (ପଟି। ମ। ୩।୩୨)। ଅପରୋ ନଯୋ – ଇଜ୍ଝନଟ୍ଠେନ ଇଦ୍ଧି, ଉପାଯସମ୍ପଦାଯେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ଉପାଯସମ୍ପଦା ହି ଇଜ୍ଝତି ଅଧିପ୍ପେତଫଲପ୍ପସୱନତୋ। ଯଥାହ – ‘‘ଅଯଂ ଖୋ, ଚିତ୍ତୋ ଗହପତି, ସୀଲୱା କଲ୍ଯାଣଧମ୍ମୋ, ସଚେ ପଣିଦହିସ୍ସତି ‘ଅନାଗତମଦ୍ଧାନଂ ରାଜା ଅସ୍ସଂ ଚକ୍କୱତ୍ତୀ’ତି। ଇଜ୍ଝିସ୍ସତି ହି ସୀଲୱତୋ ଚେତୋପଣିଧି ୱିସୁଦ୍ଧତ୍ତା’’ତି (ସଂ। ନି। ୪।୩୫୨)। ଅପରୋ ନଯୋ – ଏତାଯ ସତ୍ତା ଇଜ୍ଝନ୍ତୀତି ଇଦ୍ଧି। ଇଜ୍ଝନ୍ତୀତି ଇଦ୍ଧା ୱୁଦ୍ଧା ଉକ୍କଂସଗତା ହୋନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

୧୦। ଦସସୁ ଇଦ୍ଧୀସୁ ଅଧିଟ୍ଠାନୱସେନ ନିପ୍ଫନ୍ନତ୍ତା ଅଧିଟ୍ଠାନା ଇଦ୍ଧି। ପକତିୱଣ୍ଣୱିଜହନୱିକାରୱସେନ ପୱତ୍ତତ୍ତା ୱିକୁବ୍ବନା ଇଦ୍ଧି। ସରୀରବ୍ଭନ୍ତରେ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ମନୋମଯସ୍ସ ସରୀରସ୍ସ ନିପ୍ଫତ୍ତିୱସେନ ପୱତ୍ତତ୍ତା ମନୋମଯା ଇଦ୍ଧି। ଞାଣପ୍ପୱତ୍ତିତୋ ପୁବ୍ବେ ୱା ପଚ୍ଛା ୱା ତଂଖଣେ ୱା ଞାଣାନୁଭାୱନିବ୍ବତ୍ତୋ ୱିସେସୋ ଞାଣୱିପ୍ଫାରା ଇଦ୍ଧି। ସମାଧିତୋ ପୁବ୍ବେ ୱା ପଚ୍ଛା ୱା ତଂଖଣେ ୱା ସମଥାନୁଭାୱନିବ୍ବତ୍ତୋ ୱିସେସୋ ସମାଧିୱିପ୍ଫାରା ଇଦ୍ଧି। ଚେତୋୱସିପ୍ପତ୍ତାନଂ ଅରିଯାନଂଯେୱ ସମ୍ଭୱତୋ ଅରିଯା ଇଦ୍ଧି। କମ୍ମୱିପାକୱସେନ ଜାତୋ ୱିସେସୋ କମ୍ମୱିପାକଜା ଇଦ୍ଧି। ପୁବ୍ବେ କତପୁଞ୍ଞସ୍ସ ଜାତୋ ୱିସେସୋ ପୁଞ୍ଞୱତୋ ଇଦ୍ଧି। ୱିଜ୍ଜାଯ ଜାତୋ ୱିସେସୋ ୱିଜ୍ଜାମଯା ଇଦ୍ଧି। ତେନ ତେନ ସମ୍ମାପଯୋଗେନ ତସ୍ସ ତସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ ଇଜ୍ଝନଂ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ସମ୍ମାପଯୋଗପଚ୍ଚଯା ଇଜ୍ଝନଟ୍ଠେନ ଇଦ୍ଧି।

ଇଦ୍ଧିଯାଚତସ୍ସୋ ଭୂମିଯୋତି ଅୱିସେସେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତେପି ଯଥାଲାଭୱସେନ ଅଧିଟ୍ଠାନୱିକୁବ୍ବନମନୋମଯିଦ୍ଧିଯା ଏୱ ଭୂମିଯୋ, ନ ସେସାନଂ। ୱିୱେକଜା ଭୂମୀତି ୱିୱେକତୋ ୱା ୱିୱେକେ ୱା ଜାତା ୱିୱେକଜା ଭୂମି। ପୀତିସୁଖଭୂମୀତି ପୀତିସୁଖଯୁତ୍ତା ଭୂମି। ଉପେକ୍ଖାସୁଖଭୂମୀତି ତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତୁପେକ୍ଖାଯ ଚ ସୁଖେନ ଚ ଯୁତ୍ତା ଭୂମି। ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖାଭୂମୀତି ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖୱେଦନାଯୁତ୍ତା ଭୂମି। ତେସୁ ପଠମଦୁତିଯାନି ଝାନାନି ପୀତିଫରଣତା, ତୀଣି ଝାନାନି ସୁଖଫରଣତା, ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନଂ ଚେତୋଫରଣତା। ଏତ୍ଥ ଚ ପୁରିମାନି ତୀଣି ଝାନାନି ଯସ୍ମା ପୀତିଫରଣେନ ଚ ସୁଖଫରଣେନ ଚ ସୁଖସଞ୍ଞଞ୍ଚ ଲହୁସଞ୍ଞଞ୍ଚ ଓକ୍କମିତ୍ୱା ଲହୁମୁଦୁକମ୍ମଞ୍ଞକାଯୋ ହୁତ୍ୱା ଇଦ୍ଧିଂ ପାପୁଣାତି, ତସ୍ମା ଇମିନା ପରିଯାଯେନ ଇଦ୍ଧିଲାଭାଯ ସଂୱତ୍ତନତୋ ସମ୍ଭାରଭୂମିଯୋତି ୱେଦିତବ୍ବାନି। ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନଂ ପନ ଇଦ୍ଧିଲାଭାଯ ପକତିଭୂମିଯେୱ। ଇଦ୍ଧିଲାଭାଯାତି ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତାନେ ପାତୁଭାୱୱସେନ ଇଦ୍ଧୀନଂ ଲାଭାଯ। ଇଦ୍ଧିପଟିଲାଭାଯାତି ପରିହୀନାନଂ ୱା ଇଦ୍ଧୀନଂ ୱୀରିଯାରମ୍ଭୱସେନ ପୁନ ଲାଭାଯ, ଉପସଗ୍ଗୱସେନ ୱା ପଦଂ ୱଡ୍ଢିତଂ। ଇଦ୍ଧିୱିକୁବ୍ବନତାଯାତି ଇଦ୍ଧିଯା ୱିୱିଧକରଣଭାୱାଯ। ଇଦ୍ଧିୱିସୱିତାଯାତି ୱିୱିଧଂ ୱିସେସଂ ସୱତି ଜନେତି ପୱତ୍ତେତୀତି ୱିସୱୀ, ୱିୱିଧଂ ସୱନଂ ୱା ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ୱିସୱୀ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ୱିସୱିତା। ତସ୍ସା ୱିସୱିତାଯ, ଇଦ୍ଧିଯା ୱିୱିଧୱିସେସପୱତ୍ତନଭାୱାଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଦ୍ଧିୱସୀଭାୱାଯାତି ଇଦ୍ଧିଯା ଇସ୍ସରଭାୱାଯ। ଇଦ୍ଧିୱେସାରଜ୍ଜାଯାତି ଇଦ୍ଧିୱିସାରଦଭାୱାଯ। ଇଦ୍ଧିପାଦା ଞାଣକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତତ୍ଥା।

ଛନ୍ଦଂଚେ ଭିକ୍ଖୁ ନିସ୍ସାଯାତି ଯଦି ଭିକ୍ଖୁ ଛନ୍ଦଂ ନିସ୍ସାଯ ଛନ୍ଦଂ ଅଧିପତିଂ କରିତ୍ୱା। ଲଭତି ସମାଧିନ୍ତି ସମାଧିଂ ପଟିଲଭତି ନିବ୍ବତ୍ତେତି। ସେସେସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। ତତ୍ଥ ଛନ୍ଦୱୀରିଯଚିତ୍ତୱୀମଂସା ଚତ୍ତାରି ପଦାନି, ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଚତ୍ତାରୋ ସମାଧୀ ଚତ୍ତାରି ପଦାନୀତି ଏୱଂ ଅଟ୍ଠ ପଦାନି। ଯସ୍ମା ପନ ଇଦ୍ଧିମୁପ୍ପାଦେତୁକାମତାଛନ୍ଦୋ ସମାଧିନା ଏକତୋ ନିଯୁତ୍ତୋୱ ଇଦ୍ଧିଲାଭାଯ ସଂୱତ୍ତତି, ତଥା ୱୀରିଯାଦଯୋ, ତସ୍ମା ଇମାନି ଅଟ୍ଠ ପଦାନି ୱୁତ୍ତାନୀତି ୱେଦିତବ୍ବାନି।

ଯଂ ତଂ ଭଗୱତା ଅଭିଞ୍ଞା ଉପ୍ପାଦେତୁକାମସ୍ସ ଯୋଗିନୋ କତ୍ତବ୍ବଯୋଗୱିଧିଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ ‘‘ସୋ ଏୱଂ ସମାହିତେ ଚିତ୍ତେ ପରିସୁଦ୍ଧେ ପରିଯୋଦାତେ ଅନଙ୍ଗଣେ ୱିଗତୂପକ୍କିଲେସେ ମୁଦୁଭୂତେ କମ୍ମନିଯେ ଠିତେ ଆନେଞ୍ଜପ୍ପତ୍ତେ’’ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୨୩୮) ଚିତ୍ତସ୍ସ ଆନେଞ୍ଜଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ଥେରୋ ସୋଳସଧା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ସୋଳସମୂଲାନୀତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଅନୋନତନ୍ତି କୋସଜ୍ଜୱସେନ ଅନୋନତଂ, ଅସଲ୍ଲୀନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନୁନ୍ନତନ୍ତି ଉଦ୍ଧଚ୍ଚୱସେନ ଉଦ୍ଧଂ ନ ଆରୁଳ୍ହଂ, ଅନୁଦ୍ଧତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନଭିନତନ୍ତି ଲୋଭୱସେନ ନ ଅଭିନତଂ, ଅନଲ୍ଲୀନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଭିକାମତାଯ ନତଂ

ଅଭିନତନ୍ତି, ଇଦଂ ତାଦିସଂ ନ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ରାଗେତି ସଙ୍ଖାରୱତ୍ଥୁକେନ ଲୋଭେନ। ଅନପନତନ୍ତି ଦୋସୱସେନ ନ ଅପନତଂ, ନ ଘଟ୍ଟନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। “ନତଂ ନତୀ”ତି ଅତ୍ଥତୋ ଏକଂ। ଅପଗତନତନ୍ତି ଅପନତଂ, ଇଦଂ ତାଦିସଂ ନ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅନିସ୍ସିତନ୍ତି ଅନୱତୋ ଦିଟ୍ଠୱା ଦିଟ୍ଠିୱସେନ “ଅତ୍ତା”ତି ୱା “ଅତ୍ତନିଯ”ନ୍ତି ୱା କିଞ୍ଚି ନ ନିସ୍ସିତଂ। ଅପ୍ପଟିବଦ୍ଧନ୍ତି ପଚ୍ଚୁପକାରାସାୱସେନ ନପ୍ପଟିବଦ୍ଧଂ। ଛନ୍ଦରାଗେତି ସତ୍ତୱତ୍ଥୁକେନ ଲୋଭେନ। ୱିପ୍ପମୁତ୍ତନ୍ତି ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱିମୁତ୍ତିୱସେନ କାମରାଗତୋ ୱିପ୍ପମୁତ୍ତଂ। ଅଥ ୱା ପଞ୍ଚୱିମୁତ୍ତିୱସେନ କାମରାଗତୋ ୱିପ୍ପମୁତ୍ତଂ। ଅଥ ୱା ପଞ୍ଚୱିମୁତ୍ତିୱସେନ ତତୋ ତତୋ ପଟିପକ୍ଖତୋ ୱିପ୍ପମୁତ୍ତଂ। ଇଦଂ ପୁଥୁଜ୍ଜନସେଖାସେଖାନମ୍ପି ଅଭିଞ୍ଞାଯ ଉପ୍ପାଦନତୋ ନିରୋଧସମାପତ୍ତିଞାଣେ “ସୋଳସହି ଞାଣଚରିଯାହୀ”ତି (ପଟି। ମ। ୧।୮୪) ୱୁତ୍ତନଯେନ ଉକ୍କଟ୍ଠପରିଚ୍ଛେଦେନ ୱୁତ୍ତଂ, ଯଥାଲାଭୱସେନ ପନ ଗହେତବ୍ବଂ। କାମରାଗେତି ମେଥୁନରାଗେନ। ୱିସଞ୍ଞୁତ୍ତନ୍ତି ୱିକ୍ଖମ୍ଭନତୋ ସେସକିଲେସେହି ୱିସଂଯୁତ୍ତଂ, ଉକ୍କଟ୍ଠନଯେନ ସମୁଚ୍ଛେଦତୋ ୱା ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଂ। କିଲେସେତି ସେସକିଲେସେନ। ୱିମରିଯାଦିକତନ୍ତି ୱିକ୍ଖମ୍ଭିତବ୍ବମରିଯାଦୱସେନ ୱିଗତକିଲେସମରିଯାଦଂ କତଂ, ତେନ ତେନ ମଗ୍ଗେନ ପହାତବ୍ବମରିଯାଦୱସେନ ୱା ୱିଗତକିଲେସମରିଯାଦଂ କତଂ। କିଲେସମରିଯାଦେତି ତେନ ତେନ ପହୀନେନ କିଲେସମରିଯାଦେନ। ଲିଙ୍ଗୱିପଲ୍ଲାସୋ ଚେତ୍ଥ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଏକତ୍ତଗତନ୍ତି ଏକାରମ୍ମଣଗତଂ। ନାନତ୍ତକିଲେସେହୀତି ନାନାରମ୍ମଣେ ପୱତ୍ତମାନେହି କିଲେସେହି। ଇଦଂ ଆରମ୍ମଣମପେକ୍ଖିତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ, “ଅନୋନତ”ନ୍ତିଆଦି ପନ କିଲେସେ ଏୱ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା। ଓଭାସଗତନ୍ତି ପଞ୍ଞାଯ ୱିସଦପ୍ପୱତ୍ତିୱସେନ ପଞ୍ଞୋଭାସଂ ଗତଂ। ଅୱିଜ୍ଜନ୍ଧକାରେତି ବଲୱଅୱିଜ୍ଜାଯ। ଚତସ୍ସୋ ଚ ଭୂମିଯୋ ସୋଳସ ଚ ମୂଲାନି ଇଦ୍ଧିଯା ପୁବ୍ବଭାଗୱସେନ ୱୁତ୍ତାନି, ଚତ୍ତାରୋ ଚ ପାଦା ଅଟ୍ଠ ଚ ପଦାନି ପୁବ୍ବଭାଗୱସେନ ଚ ସମ୍ପଯୋଗୱସେନ ଚ ୱୁତ୍ତାନୀତି।

୧୦। ଏୱଂ ଇଦ୍ଧିଯା ଭୂମିପାଦପଦମୂଲଭୂତେ ଧମ୍ମେ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ତା ଇଦ୍ଧିଯୋ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ କତମା ଅଧିଟ୍ଠାନା ଇଦ୍ଧୀତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଉଦ୍ଦେସପଦାନଂ ଅତ୍ଥୋ ଇଦ୍ଧିୱିଧଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ୱୁତ୍ତୋଯେୱ। ଇଧ ଭିକ୍ଖୂତି ଇମସ୍ମିଂ ସାସନେ ଭିକ୍ଖୁ। ତେନ ସବ୍ବପକାରୱସେନ ଇଦ୍ଧିୱିଧକାରକସ୍ସ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଅଭାୱଂ ଦୀପେତି। ଇମେସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ପଦାନଂ ନିଦ୍ଦେସୋ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତତ୍ଥୋ। ତେନେୱ ଚ ଇଦ୍ଧିଯା ଭୂମିପାଦପଦମୂଲଭୂତେହି ଧମ୍ମେହି ସମନ୍ନାଗତୋ ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୩୬୫-୩୬୬) ୱୁତ୍ତେହି ଚୁଦ୍ଦସହି ପନ୍ନରସହି ୱା ଆକାରେହି ପରିଦମିତଚିତ୍ତତା ଚ ଛନ୍ଦାଦିଏକେକାଧିପତିସମାପଜ୍ଜନୱସେନ ଆୱଜ୍ଜନାଦିୱସୀଭାୱୱସେନ ଚ ମୁଦୁକମ୍ମଞ୍ଞକତଚିତ୍ତତା ଚ ୱୁତ୍ତା ହୋତି। ବଲୱପୁବ୍ବଯୋଗସମ୍ପନ୍ନୋ ପୁବ୍ବଯୋଗସମ୍ପତ୍ତିଯା ଅରହତ୍ତପଟିଲାଭେନେୱ ପଟିଲଦ୍ଧାଭିଞ୍ଞାଦିଗୁଣୋ ଭିକ୍ଖୁ ଭୂମିଆଦୀହି ଧମ୍ମେହି ସମନ୍ନାଗତୋ ହୋତୀତି କତ୍ୱା ସୋପି ୱୁତ୍ତୋୱ ହୋତି।

ବହୁକଂ ଆୱଜ୍ଜତୀତି ପଥୱୀକସିଣାରମ୍ମଣଂ ଅଭିଞ୍ଞାପାଦକଂ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାଯ ସଚେ ସତଂ ଇଚ୍ଛତି, “ସତଂ ହୋମି, ସତଂ ହୋମୀ”ତି ପରିକମ୍ମକରଣୱସେନ ଆୱଜ୍ଜତି। ଆୱଜ୍ଜିତ୍ୱାଞାଣେନ ଅଧିଟ୍ଠାତୀତି ଏୱଂ ପରିକମ୍ମଂ କତ୍ୱା ଅଭିଞ୍ଞାଞାଣେନ ଅଧିଟ୍ଠାତି। ଏତ୍ଥ ପରିକମ୍ମଂ କତ୍ୱା ପୁନ ପାଦକଜ୍ଝାନସମାପଜ୍ଜନଂ ନ ୱୁତ୍ତଂ। କିଞ୍ଚାପି ନ ୱୁତ୍ତଂ, ଅଥ ଖୋ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୩୮୬) “ଆୱଜ୍ଜତୀତି ପରିକମ୍ମୱସେନେୱ ୱୁତ୍ତଂ, ଆୱଜ୍ଜିତ୍ୱା ଞାଣେନ ଅଧିଟ୍ଠାତୀତି ଅଭିଞ୍ଞାଞାଣୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ବହୁକଂ ଆୱଜ୍ଜତି, ତତୋ ତେସଂ ପରିକମ୍ମଚିତ୍ତାନଂ ଅୱସାନେ ସମାପଜ୍ଜତି, ସମାପତ୍ତିତୋ ୱୁଟ୍ଠହିତ୍ୱା ପୁନ ‘ବହୁକୋ ହୋମୀ’ତି ଆୱଜ୍ଜିତ୍ୱା ତତୋ ପରଂ ପୱତ୍ତାନଂ ତିଣ୍ଣଂ ଚତୁନ୍ନଂ ୱା ପୁବ୍ବଭାଗଚିତ୍ତାନଂ ଅନନ୍ତରା ଉପ୍ପନ୍ନେନ ସନ୍ନିଟ୍ଠାପନୱସେନ ଅଧିଟ୍ଠାନନ୍ତି ଲଦ୍ଧନାମେନ ଏକେନେୱ ଅଭିଞ୍ଞାଞାଣେନ ଅଧିଟ୍ଠାତୀତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ”ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଏୱମେୱ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଯଥା “ଭୁଞ୍ଜିତ୍ୱା ସଯତୀ”ତି ୱୁତ୍ତେ ପାନୀଯଂ ଅପିୱିତ୍ୱା ହତ୍ଥଧୋୱନାଦୀନି ଅକତ୍ୱା ଭୁତ୍ତାନନ୍ତରମେୱ ସଯତୀତି ଅତ୍ଥୋ ନ ହୋତୀତି ଅନ୍ତରା ସନ୍ତେସୁପି ଅଞ୍ଞେସୁ କିଚ୍ଚେସୁ “ଭୁତ୍ୱା ସଯତୀ”ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଏୱମିଧାପୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ପଠମଂ ପାଦକଜ୍ଝାନସମାପଜ୍ଜନମ୍ପି ହି ପାଳିଯଂ ଅୱୁତ୍ତମେୱାତି। ତେନ ପନ ଅଧିଟ୍ଠାନଞାଣେନ ସହେୱ ସତଂ ହୋତି। ସହସ୍ସେପି ସତସହସ୍ସେପି ଏସେୱ ନଯୋ। ସଚେ ଏୱଂ ନ ଇଜ୍ଝତି, ପୁନ ପରିକମ୍ମଂ କତ୍ୱା ଦୁତିଯମ୍ପି ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାଯ ଅଧିଟ୍ଠାତବ୍ବଂ। ସଂଯୁତ୍ତଟ୍ଠକଥାଯଞ୍ହି “ଏକୱାରଂ ଦ୍ୱିୱାରଂ ସମାପଜ୍ଜିତୁଂ ୱଟ୍ଟତୀ”ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ପାଦକଜ୍ଝାନଚିତ୍ତଂ ନିମିତ୍ତାରମ୍ମଣଂ, ପରିକମ୍ମଚିତ୍ତାନି ସତାରମ୍ମଣାନି ୱା ସହସ୍ସାରମ୍ମଣାନି ୱା। ତାନି ଚ ଖୋ ୱଣ୍ଣୱସେନ, ନ ପଣ୍ଣତ୍ତିୱସେନ। ଅଧିଟ୍ଠାନଚିତ୍ତମ୍ପି ତଥେୱ ସତାରମ୍ମଣଂ ୱା ସହସ୍ସାରମ୍ମଣଂ ୱା। ତଂ ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତଅପ୍ପନାଚିତ୍ତମିୱ ଗୋତ୍ରଭୁଅନନ୍ତରଂ ଏକମେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ରୂପାୱଚରଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନିକଂ।

ଯଥାଯସ୍ମା ଚୂଳପନ୍ଥକୋ ଏକୋପି ହୁତ୍ୱା ବହୁଧା ହୋତୀତି ବହୁଧାଭାୱସ୍ସ କାଯସକ୍ଖିଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ। ୱତ୍ତମାନୱଚନଂ ପନେତ୍ଥ ଥେରସ୍ସ ତଥାକରଣପକତିକତ୍ତା ତସ୍ସ ଧରମାନକାଲତ୍ତା ଚ କତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଏକୋ ହୋତୀତି ୱାରେପି ଏସେୱ ନଯୋ।

ତତ୍ରିଦଂ ୱତ୍ଥୁ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୩୮୬) – ତେ ଦ୍ୱେ ଭାତରୋ କିର ଥେରା ପନ୍ଥେ ଜାତତ୍ତା “ପନ୍ଥକା”ତି ନାମଂ ଲଭିଂସୁ। ତେସୁ ଜେଟ୍ଠୋ ମହାପନ୍ଥକୋ ପବ୍ବଜିତ୍ୱା ସହ ପଟିସମ୍ଭିଦାହି ଅରହତ୍ତଂ ପାପୁଣି। ସୋ ଅରହା ହୁତ୍ୱା ଚୂଳପନ୍ଥକଂ ପବ୍ବାଜେତ୍ୱା –

‘‘ପଦୁମଂ ଯଥା କୋକନଦଂ ସୁଗନ୍ଧଂ, ପାତୋ ସିୟା ଫୁଲ୍ଲମୱୀତଗନ୍ଧଂ;

ଅଙ୍ଗୀରସଂ ପସ୍ସ ୱିରୋଚମାନଂ, ତପନ୍ତମାଦିଚ୍ଚମିୱନ୍ତଲିକ୍ଖେ’’ତି। (ଅ। ନି। ୫।୧୯୫; ସଂ। ନି। ୧।୧୨୩) –

ଇମଂ ଗାଥଂ ଅଦାସି। ସୋ ତଂ ଚତୂହି ମାସେହି ପଗୁଣଂ କାତୁଂ ନାସକ୍ଖି। ଅଥ ନଂ ଥେରୋ ‘‘ଅଭବ୍ବୋ ତ୍ୱଂ ଇମସ୍ମିଂ ସାସନେ, ନିକ୍ଖମ ଇତୋ’’ତି ଆହ। ତସ୍ମିଞ୍ଚ କାଲେ ଥେରୋ ଭତ୍ତୁଦ୍ଦେସକୋ ହୋତି। ଜୀୱକୋ କୋମାରଭଚ୍ଚୋ ବହୁଂ ମାଲାଗନ୍ଧୱିଲେପନଂ ଆଦାୟ ଅତ୍ତନୋ ଅମ୍ବୱନଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ସତ୍ଥାରଂ ପୂଜେତ୍ୱା ଧମ୍ମଂ ସୁତ୍ୱା ଦସବଲଂ ୱନ୍ଦିତ୍ୱା ଥେରଂ ଉପସଙ୍କମିତ୍ୱା ‘‘ସ୍ୱେ, ଭନ୍ତେ, ବୁଦ୍ଧପ୍ପମୁଖାନି ପଞ୍ଚ ଭିକ୍ଖୁସତାନି ଆଦାୟ ଅମ୍ହାକଂ ନିୱେସନେ ଭିକ୍ଖଂ ଗଣ୍ହଥା’’ତି ଆହ। ଥେରୋପି ‘‘ଠପେତ୍ୱା ଚୂଳପନ୍ଥକଂ ସେସାନଂ ଅଧିୱାସେମୀ’’ତି ଆହ। ତଂ ସୁତ୍ୱା ଚୂଳପନ୍ଥକୋ ଭିୟ୍ୟୋସୋ ମତ୍ତାୟ ଦୋମନସ୍ସପ୍ପତ୍ତୋ ହୁତ୍ୱା ପୁନଦିୱସେ ପାତୋୱ ୱିହାରା ନିକ୍ଖମିତ୍ୱା ସାସନେ ସାପେକ୍ଖତାୟ ୱିହାରଦ୍ୱାରକୋଟ୍ଠକେ ରୋଦମାନୋ ଅଟ୍ଠାସି।

ଭଗୱା ତସ୍ସ ଉପନିସ୍ସୟଂ ଦିସ୍ୱା ତଂ ଉପସଙ୍କମିତ୍ୱା ‘‘କସ୍ମା ରୋଦସୀ’’ତି ଆହ। ସୋ ତଂ ପୱତ୍ତିଂ ଆଚିକ୍ଖି। ଭଗୱା ‘‘ନ ସଜ୍ଝାୟଂ କାତୁଂ ଅସକ୍କୋନ୍ତୋ ମମ ସାସନେ ଅଭବ୍ବୋ ନାମ ହୋତି, ମା ସୋଚି, ପନ୍ଥକା’’ତି ଚକ୍କଙ୍କିତତଲେନ ପାଣିନା ତସ୍ସ ସୀସଂ ପରାମସିତ୍ୱା ତଂ ବାହାୟଂ ଗହେତ୍ୱା ୱିହାରଂ ପୱିସିତ୍ୱା ଗନ୍ଧକୁଟିପମୁଖେ ନିସୀଦାପେତ୍ୱା ଇଦ୍ଧିୟା ଅଭିସଙ୍ଖତଂ ପରିସୁଦ୍ଧଂ ପିଲୋତିକଖଣ୍ଡଂ ‘‘ଇମଂ ପିଲୋତିକଂ ‘ରଜୋହରଣଂ ରଜୋହରଣ’ନ୍ତି ହତ୍ଥେନ ପରିମଜ୍ଜନ୍ତୋ ନିସୀଦ, ପନ୍ଥକା’’ତି ୱତ୍ୱା ତସ୍ସ ପିଲୋତିକଖଣ୍ଡଂ ଦତ୍ୱା କାଲେ ଆରୋଚିତେ ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘପରିୱୁତୋ ଜୀୱକସ୍ସ ଗେହଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ପଞ୍ଞତ୍ତାସନେ ନିସୀଦି। ତସ୍ସ ତଂ ପିଲୋତିକଖଣ୍ଡଂ ତଥାପରିମଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସ କିଲିଟ୍ଠଂ ହୁତ୍ୱା କମେନ କାଠଅୱଣ୍ଣଂ ଅହୋସି। ସୋ ‘‘ଇଦଂ ପରିସୁଦ୍ଧଂ ପିଲୋତିକଖଣ୍ଡଂ, ନତ୍ଥେତ୍ଥ ଦୋସୋ, ଅତ୍ତଭାୱଂ ନିସ୍ସାୟ ପନାୟଂ ଦୋସୋ’’ତି ସଞ୍ଞଂ ପଟିଲଭିତ୍ୱା ପଞ୍ଚସୁ ଖନ୍ଧେସୁ ଞାଣଂ ଓତାରେତ୍ୱା ୱିପସ୍ସନଂ ୱଡ୍ଢେସି। ଅଥସ୍ସ ଭଗୱା ଓଭାସଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତ୍ୱା ପୁରତୋ ନିସିନ୍ନୋ ୱିୟ ପଞ୍ଞାୟମାନରୂପୋ ହୁତ୍ୱା ଇମା ଓଭାସଗାଥା ଅଭାସି –

‘‘ରାଗୋ ରଜୋ ନ ଚ ପନ ରେଣୁ ୱୁଚ୍ଚତି, ରାଗସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ ରଜୋତି;

ଏତଂ ରଜଂ ୱିପ୍ପଜହିତ୍ୱ ଭିକ୍ଖୱୋ, ୱିହରନ୍ତି ତେ ୱିଗତରଜସ୍ସ ସାସନେ।

‘‘ଦୋସୋ…ପେ… ସାସନେ।

‘‘ମୋହୋ ରଜୋ ନ ଚ ପନ ରେଣୁ ୱୁଚ୍ଚତି, ମୋହସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ ରଜୋତି;

ଏତଂ ରଜଂ ୱିପ୍ପଜହିତ୍ୱ ଭିକ୍ଖୱୋ, ୱିହରନ୍ତି ତେ ୱିଗତରଜସ୍ସ ସାସନେ। (ମହାନି। ୨୦୯);

‘‘ଅଧିଚେତସୋ ଅପ୍ପମଜ୍ଜତୋ, ମୁନିନୋ ମୋନପଥେସୁ ସିକ୍ଖତୋ;

ସୋକା ନ ଭୱନ୍ତି ତାଦିନୋ, ଉପସନ୍ତସ୍ସ ସଦା ସତୀମତୋ’’ତି। (ଉଦା। ୩୭);

ଗାଥାପରିୟୋସାନେ ଥେରୋ ସହ ପଟିସମ୍ଭିଦାହି ଅରହତ୍ତଂ ପାପୁଣି। ସୋ ମନୋମୟଜ୍ଝାନଲାଭୀ ହୁତ୍ୱା ଏକୋ ହୁତ୍ୱା ବହୁଧା, ବହୁଧା ହୁତ୍ୱା ଏକୋ ଭୱିତୁଂ ସମତ୍ଥୋ ଅହୋସି। ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗେନେୱସ୍ସ ତୀଣି ପିଟକାନି ଛ ଚ ଅଭିଞ୍ଞା ଆଗମିଂସୁ।

ଜୀୱକୋପି ଖୋ ଦସବଲସ୍ସ ଦକ୍ଖିଣୋଦକଂ ଉପନାମେସି। ସତ୍ଥା ପତ୍ତଂ ହତ୍ଥେନ ପିଦହିତ୍ୱା ‘‘କିଂ ଭନ୍ତେ’’ତି ପୁଟ୍ଠୋ ‘‘ୱିହାରେ ଏକୋ ଭିକ୍ଖୁ ଅତ୍ଥି, ଜୀୱକା’’ତି ଆହ। ସୋ ପୁରିସଂ ପେସେସି ‘‘ଗଚ୍ଛ ଅୟ୍ୟଂ ଗହେତ୍ୱା ସୀଘଂ ଏହୀ’’ତି। ଚୂଳପନ୍ଥକତ୍ଥେରୋ ତସ୍ସ ପୁରିସସ୍ସ ପୁରେ ଆଗମନାୟେୱ ଭାତରଂ ଅତ୍ତନୋ ପତ୍ତୱିସେସଂ ଞାପେତୁକାମୋ ଭିକ୍ଖୁସହସ୍ସଂ ନିମ୍ମିନିତ୍ୱା ଏକମ୍ପି ଏକେନ ଅସଦିସଂ, ଏକସ୍ସାପି ଚ ଚୀୱରୱିଚାରଣାଦିସାମଣକକମ୍ମଂ ଅଞ୍ଞେନ ଅସଦିସଂ ଅକାସି। ପୁରିସୋ ଗନ୍ତ୍ୱା ୱିହାରେ ବହୂ ଭିକ୍ଖୂ ଦିସ୍ୱା ପଚ୍ଚାଗନ୍ତ୍ୱା ‘‘ବହୂ, ଭନ୍ତେ, ୱିହାରେ ଭିକ୍ଖୂ, ପକ୍କୋସିତବ୍ବଂ ଅୟ୍ୟଂ ନ ପସ୍ସାମୀ’’ତି ଜୀୱକସ୍ସ କଥେସି। ଜୀୱକୋ ସତ୍ଥାରଂ ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ତସ୍ସ ନାମଂ ୱତ୍ୱା ପୁନ ତଂ ପେସେସି। ସୋ ଗନ୍ତ୍ୱା ‘‘ଚୂଳପନ୍ଥକୋ ନାମ କତରୋ ଭନ୍ତେ’’ତି ପୁଚ୍ଛି। ‘‘ଅହଂ ଚୂଳପନ୍ଥକୋ, ଅହଂ ଚୂଳପନ୍ଥକୋ’’ତି ସକିଂୟେୱ ମୁଖସହସ୍ସଂ କଥେସି। ସୋ ପୁନ ଗନ୍ତ୍ୱା ‘‘ସବ୍ବେପି କିର ଚୂଳପନ୍ଥକା, ଅହଂ ପକ୍କୋସିତବ୍ବଂ ନ ଜାନାମୀ’’ତି ଆହ। ଜୀୱକୋ ପଟିୱିଦ୍ଧସଚ୍ଚତାୟ ‘‘ଇଦ୍ଧିମା ଭିକ୍ଖୂ’’ତି ନୟତୋ ଅଞ୍ଞାସି। ଭଗୱା ଆହ – ‘‘ଗଚ୍ଛ, ୟଂ ପଠମଂ ପସ୍ସସି, ତଂ ଚୀୱରକଣ୍ଣେ ଗହେତ୍ୱା ସତ୍ଥା ତଂ ଆମନ୍ତେତୀତି ୱତ୍ୱା ଆନେହୀ’’ତି। ସୋ ଗନ୍ତ୍ୱା ତଥା ଅକାସି। ତାୱଦେୱ ସବ୍ବେପି

ନିମ୍ମିତା ଅନ୍ତରଧାୟିଂସୁ। ଥେରୋ ତଂ ଉଗ୍ଗୋଜେତ୍ୱା ମୁଖଧୋୱନାଦିସରୀରକିଚ୍ଚଂ ନିଟ୍ଠପେତ୍ୱା ପଠମତରଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ପଞ୍ଞତ୍ତାସନେ ନିସୀଦି। ତସ୍ମିଂ ଖଣେ ସତ୍ଥା ଦକ୍ଖିଣୋଦକଂ ଗଣ୍ହିତ୍ୱା ଭତ୍ତକିଚ୍ଚଂ କତ୍ୱା ଚୂଳପନ୍ଥକତ୍ଥେରେନେୱ ଭତ୍ତାନୁମୋଦନଂ ଧମ୍ମକଥଂ କଥାପେସି। ଥେରୋ ଦୀଘମଜ୍ଝିମାଗମପ୍ପମାଣଂ ଧମ୍ମକଥଂ କଥେସୀତି।

ଅଞ୍ଞେ ଭିକ୍ଖୂ ଅଧିଟ୍ଠାନେନ ମନୋମୟଂ କାୟଂ ଅଭିନିମ୍ମିନିତ୍ୱା ତୟୋ ୱା ଚତ୍ତାରୋ ୱା ଅଭିନିମ୍ମିନନ୍ତି, ବହୁକେ ଏକସଦିସେୟେୱ ଚ କତ୍ୱା ନିମ୍ମିନନ୍ତି ଏକୱିଧମେୱ କମ୍ମଂ କୁରୁମାନେ। ଚୂଳପନ୍ଥକତ୍ଥେରୋ ପନ ଏକାୱଜ୍ଜନେନେୱ ଭିକ୍ଖୁସହସ୍ସଂ ମାପେସି। ଦ୍ୱେପି ଜନେ ନ ଏକସଦିସେ ଅକାସି, ନ ଏକୱିଧଂ କମ୍ମଂ କୁରୁମାନେ। ତସ୍ମା ମନୋମୟଂ କାୟଂ ଅଭିନିମ୍ମିନନ୍ତାନଂ ଅଗ୍ଗୋ ନାମ ଜାତୋ। ଅଞ୍ଞେ ପନ ବହୂ ଅନିୟମେତ୍ୱା ନିମ୍ମିତା ଇଦ୍ଧିମତା ସଦିସାୱ ହୋନ୍ତି। ଠାନନିସଜ୍ଜାଦୀସୁ ଚ ଭାସିତତୁଣ୍ହୀଭାୱାଦୀସୁ ଚ ୟଂ ୟଂ ଇଦ୍ଧିମା କରୋତି, ତଂ ତଦେୱ କରୋନ୍ତି। ସଚେ ପନ ନାନାୱଣ୍ଣଂ କାତୁକାମୋ ହୋତି କେଚି ପଠମୱୟେ କେଚି ମଜ୍ଝିମୱୟେ କେଚି ପଚ୍ଛିମୱୟେ, ତଥା ଦୀଘକେସେ ଉପଡ୍ଢମୁଣ୍ଡେ ମୁଣ୍ଡେ ମିସ୍ସକକେସେ ଉପଡ୍ଢରତ୍ତଚୀୱରେ ପଣ୍ଡୁକଚୀୱରେ ପଦଭାଣଧମ୍ମକଥାସରଭଞ୍ଞପଞ୍ହପୁଚ୍ଛନପଞ୍ହୱିସଜ୍ଜନରଜନପଚନଚୀୱରସିବ୍ବନଧୋୱନାଦୀନି କରୋନ୍ତେ ଅପରେପି ୱା ନାନପ୍ପକାରକେ କାତୁକାମୋ ହୋତି, ତେନ ପାଦକଜ୍ଝାନତୋ ୱୁଟ୍ଠାୟ "ଏତ୍ତକା ଭିକ୍ଖୂ ପଠମୱୟା ହୋନ୍ତୂ"ତିଆଦିନା ନୟେନ ପରିକମ୍ମଂ କତ୍ୱା ପୁନ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାୟ ଅଧିଟ୍ଠାତବ୍ବଂ, ଅଧିଟ୍ଠାନଚିତ୍ତେନ ସଦ୍ଧିଂ ଇଚ୍ଛିତିଚ୍ଛିତପ୍ପକାରାୟେୱ ହୋନ୍ତୀତି। ଏସେୱ ନୟୋ ବହୁଧାପି ହୁତ୍ୱା ଏକୋ ହୋତୀତିଆଦୀସୁ।

ଅୟଂ ପନ ୱିସେସୋ – ପକତିୟା ବହୁକୋତି ନିମ୍ମିତକାଲବ୍ଭନ୍ତରେ ନିମ୍ମିତପକତିୟା ବହୁକୋ। ଇମିନା ଚ ଭିକ୍ଖୁନା ଏୱଂ ବହୁଭାୱଂ ନିମ୍ମିନିତ୍ୱା ପୁନ "ଏକୋୱ ହୁତ୍ୱା ଚଙ୍କମିସ୍ସାମି, ସଜ୍ଝାୟଂ କରିସ୍ସାମି, ପଞ୍ହଂ ପୁଚ୍ଛିସ୍ସାମୀ"ତି ଚିନ୍ତେତ୍ୱା ୱା, "ଅୟଂ ୱିହାରୋ ଅପ୍ପଭିକ୍ଖୁକୋ, ସଚେ କେଚି ଆଗମିସ୍ସନ୍ତି 'କୁତୋ ଇମେ ଏତ୍ତକା ଏକସଦିସା ଭିକ୍ଖୂ, ଅଦ୍ଧା ଥେରସ୍ସ ଏସ ଆନୁଭାୱୋ'ତି ମଂ ଜାନିସ୍ସନ୍ତୀ"ତି ଅପ୍ପିଚ୍ଛତାୟ ୱା ଅନ୍ତରାୱ "ଏକୋ ହୋମୀ"ତି ଇଚ୍ଛନ୍ତେନ ପାଦକଜ୍ଝାନଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାୟ "ଏକୋ ହୋମୀ"ତି ପରିକମ୍ମଂ କତ୍ୱା ପୁନ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାୟ "ଏକୋ ହୋମୀ"ତି ଅଧିଟ୍ଠାତବ୍ବଂ। ଅଧିଟ୍ଠାନଚିତ୍ତେନ ସଦ୍ଧିଂୟେୱ ଏକୋ ହୋତି। ଏୱଂ ଅକରୋନ୍ତୋ ପନ ୟଥାପରିଚ୍ଛିନ୍ନକାଲୱସେନ ସୟମେୱ ଏକୋ ହୋତି।

୧୧ ।ଆୱିଭାୱନ୍ତି ପଦଂ ନିକ୍ଖିପିତ୍ୱା କେନଚି ଅନାୱଟଂ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ। କେନଚି ଅନାୱଟପଦେନ ଆୱିଭାୱପଦସ୍ସ ପାକଟଭାୱତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ। "ହୋତୀ"ତି ପଦେନ "କରୋତୀ"ତି ପାଠସେସୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତି। ପାକଟଂ ହୋନ୍ତଞ୍ହି ଆୱିଭାୱେ କତେ ହୋତି। କେନଚି ଅନାୱଟନ୍ତି କୁଟ୍ଟାଦିନା ୟେନ କେନଚି ଅନାୱଟଂ ଆୱରଣୱିରହିତଂ। ଅପ୍ପଟିଚ୍ଛନ୍ନନ୍ତି ଉପରିତୋ ଅଚ୍ଛାଦିତଂ। ତଦେୱ ଅନାୱଟତ୍ତା ୱିୱଟଂ। ଅପ୍ପଟିଚ୍ଛନ୍ନତ୍ତା ପାକଟଂ। ତିରୋଭାୱନ୍ତି ଅନ୍ତରିତଭାୱଂ କରୋତି। ଆୱଟଂୟେୱ ତେନ ଆୱରଣେନ ପିହିତଂ। ପଟିଚ୍ଛନ୍ନଂୟେୱ ତେନ ପଟିଚ୍ଛାଦନେନ ପଟିକୁଜ୍ଜିତଂ।

ଆକାସକସିଣସମାପତ୍ତିୟାତି ପରିଚ୍ଛେଦାକାସକସିଣେ ଉପ୍ପାଦିତାୟ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନସମାପତ୍ତିୟା। ଲାଭୀତି ଲାଭୋ ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ଲାଭୀ। ଅପରିକ୍ଖିତ୍ତେତି କେନଚି ସମନ୍ତତୋ ଅପରିକ୍ଖିତ୍ତେ ପଦେସେ। ଇଧ ଆକାସକସିଣସ୍ସେୱ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ତତ୍ଥ ଭାୱିତମେୱ ଝାନଂ ଆକାସକରଣସ୍ସ ପଚ୍ଚୟୋ ହୋତି, ନ ଅଞ୍ଞନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଉପରିଆପୋକସିଣାଦୀସୁପି ତଦାରମ୍ମଣମେୱ ଝାନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ନ ଅଞ୍ଞଂ । ପଥୱିଂ ଆୱଜ୍ଜତି, ଉଦକଂ ଆୱଜ୍ଜତି, ଆକାସଂ ଆୱଜ୍ଜତୀତି ପକତିପଥୱୀଉଦକଆକାସେ ଆୱଜ୍ଜତି। ଅନ୍ତଲିକ୍ଖେତି ତସ୍ସ ଆକାସସ୍ସ ପଥୱିତୋ ଦୂରାକାସଭାୱଂ ଦୀପେତି।

୧୨। ଚନ୍ଦିମସୂରିୟପରିମଜ୍ଜନେ କସିଣନିୟମଂ ଅକତ୍ୱା "ଇଦ୍ଧିମା ଚେତୋୱସିପ୍ପତ୍ତୋ"ତି ଅୱିସେସେନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ନତ୍ଥେତ୍ଥ କସିଣସମାପତ୍ତିନିୟମୋତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ନିସିନ୍ନକୋ ୱା ନିପନ୍ନକୋ ୱାତି ନିସିନ୍ନୋ ୱା ନିପନ୍ନୋ ୱା। ଇମେହେୱ ଇତରୈରିୟାପଥଦ୍ୱୟମ୍ପି ୱୁତ୍ତମେୱ ହୋତି। ହତ୍ଥପାସେ ହୋତୂତି ହତ୍ଥସମୀପେ ହୋତୁ। ହତ୍ଥପସ୍ସେ ହୋତୂତିପି ପାଠୋ। ଇଦଂ ତଥା କାତୁକାମସ୍ସ ୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ଅୟଂ ପନ ତତ୍ଥ ଗନ୍ତ୍ୱାପି ହତ୍ଥଂ ୱଡ୍ଢେତ୍ୱାପି ଆମସତି। ଆମସତୀତି ଇସକଂ ଫୁସତି। ପରାମସତୀତି ବାଳ୍ହଂ ଫୁସତି। ପରିମଜ୍ଜତୀତି ସମନ୍ତତୋ ଫୁସତି। ରୂପଗତନ୍ତି ହତ୍ଥପାସେ ଠିତରୂପମେୱ।

ଦୂରେପି ସନ୍ତିକେ ଅଧିଟ୍ଠାତୀତି ପାଦକଜ୍ଝାନତୋ ୱୁଟ୍ଠାୟ ଦୂରେ ଦେୱଲୋକଂ ୱା ବ୍ରହ୍ମଲୋକଂ ୱା ଆୱଜ୍ଜତି "ସନ୍ତିକେ ହୋତୂ"ତି। ଆୱଜ୍ଜିତ୍ୱା ପରିକମ୍ମଂ କତ୍ୱା ପୁନ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାୟ ଞାଣେନ ଅଧିଟ୍ଠାତି "ସନ୍ତିକେ ହୋତୂ"ତି। ସନ୍ତିକେ ହୋତି। ଏସ ନୟୋ ସେସପଦେସୁପି। ବ୍ରହ୍ମଲୋକଂ ପନ ଗନ୍ତୁକାମସ୍ସ ଦୂରସ୍ସ ସନ୍ତିକକରଣଂ ୱତ୍ୱା ବ୍ରହ୍ମଲୋକଗମନସ୍ସ ଅନୁପକାରମ୍ପି ଇମାୟ ଇଦ୍ଧିୟା ଇଜ୍ଝମାନୱିସେସଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ସନ୍ତିକେପୀତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ନ କେୱଲଂ ଥୋକକରଣବହୁକରଣମେୱ, "ଅମଧୁରଂ ମଧୁର"ନ୍ତିଆଦୀସୁପି ୟଂ ୟଂ ଇଚ୍ଛତି, ତଂ ସବ୍ବଂ ଇଦ୍ଧିମତୋ ଇଜ୍ଝତି। ଅପରୋ ନୟୋ – ଦୂରେପି ସନ୍ତିକେ ଅଧିଟ୍ଠାତୀତି ଦୂରେ ବ୍ରହ୍ମଲୋକଂ ୱା ମନୁସ୍ସଲୋକସ୍ସ ସନ୍ତିକେ ଅଧିଟ୍ଠାତି। ସନ୍ତିକେପି ଦୂରେ ଅଧିଟ୍ଠାତୀତି ସନ୍ତିକେ ମନୁସ୍ସଲୋକଂ ୱା ଦୂରେ ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ଅଧିଟ୍ଠାତି। ବହୁକମ୍ପି ଥୋକଂ ଅଧିଟ୍ଠାତୀତି ସଚେ ବ୍ରହ୍ମାନୋ ବହୂ ସନ୍ନିପତିତା ହୋନ୍ତି, ମହାଅତ୍ତଭାୱତ୍ତା ଦସ୍ସନୂପଚାରଂ ସୱନୂପଚାରଂ ପଜହନ୍ତି, ଦସ୍ସନୂପଚାରେ ଚ ସୱନୂପଚାରେ ଚ ଏକଜ୍ଝଂ ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ବହୁକମ୍ପି ଥୋକନ୍ତି ଅଧିଟ୍ଠାତି। ଥୋକମ୍ପି ବହୁକଂ

ଅଧିଟ୍ଠାତୀତି ସଚେ ମହାପରିୱାରେନ ଗନ୍ତୁକାମୋ ହୋତି, ଏକକତ୍ତା ଥୋକଂ ଅତ୍ତାନଂ ବହୁକଂ ଅଧିଟ୍ଠହିତ୍ୱା ମହାପରିୱାରୋ ଗଚ୍ଛତୀତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଏୱଂ ସତି ଚତୁବ୍ବିଧମ୍ପି ତଂ ବ୍ରହ୍ମଲୋକଗମନେ ଉପକାରୋ ହୋତି।

ଦିବ୍ବେନ ଚକ୍ଖୁନା ତସ୍ସ ବ୍ରହ୍ମୁନୋ ରୂପଂ ପସ୍ସତୀତି ଇଧ ଠିତୋ ଆଲୋକଂ ୱଡ୍ଢେତ୍ୱା ଯସ୍ସ ବ୍ରହ୍ମୁନୋ ରୂପଂ ଦଟ୍ଠୁକାମୋ, ଦିବ୍ବେନ ଚକ୍ଖୁନା ତସ୍ସ ବ୍ରହ୍ମୁନୋ ରୂପଂ ପସ୍ସତି। ଇଧେୱ ଠିତୋ ଦିବ୍ବାଯ ସୋତଧାତୁଯା ତସ୍ସ ବ୍ରହ୍ମୁନୋ ଭାସମାନସ୍ସ ସଦ୍ଦଂ ସୁଣାତି। ଚେତୋପରିଯଞ୍ଞାଣେନ ତସ୍ସ ବ୍ରହ୍ମୁନୋ ଚିତ୍ତଂ ପଜାନାତି। ଦିସ୍ସମାନେନାତି ଚକ୍ଖୁନା ପେକ୍ଖିଯମାନେନ। କାଯୱସେନ ଚିତ୍ତଂ ପରିଣାମେତୀତି ରୂପକାଯସ୍ସ ୱସେନ ଚିତ୍ତଂ ପରିଣାମେତି। ପାଦକଜ୍ଝାନଚିତ୍ତଂ ଗହେତ୍ୱା କାଯେ ଆରୋପେତି, କାଯାନୁଗତିକଂ କରୋତି ଦନ୍ଧଗମନଂ। କାଯଗମନଞ୍ହି ଦନ୍ଧଂ ହୋତି। ଅଧିଟ୍ଠାତୀତି ତସ୍ସେୱ ୱେୱଚନଂ, ସନ୍ନିଟ୍ଠାପେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସୁଖସଞ୍ଞଞ୍ଚ ଲହୁସଞ୍ଞଞ୍ଚ ଓକ୍କମିତ୍ୱାତି ପାଦକଜ୍ଝାନାରମ୍ମଣେନ ଇଦ୍ଧିଚିତ୍ତେନ ସହଜାତଂ ସୁଖସଞ୍ଞଞ୍ଚ ଲହୁସଞ୍ଞଞ୍ଚ ଓକ୍କମିତ୍ୱା ପୱିସିତ୍ୱା ଫୁସିତ୍ୱା ପାପୁଣିତ୍ୱା। ସୁଖସଞ୍ଞା ଚ ନାମ ଉପେକ୍ଖାସମ୍ପଯୁତ୍ତସଞ୍ଞା। ଉପେକ୍ଖା ହି ସନ୍ତଂ ସୁଖନ୍ତି ୱୁତ୍ତା, ସାଯେୱ ସଞ୍ଞା ନୀୱରଣେହି ଚେୱ ୱିତକ୍କାଦିପଚ୍ଚନୀକେହି ଚ ୱିମୁତ୍ତତ୍ତା ଲହୁସଞ୍ଞାତିପି ୱେଦିତବ୍ବା। ତଂ ଓକ୍କନ୍ତସ୍ସ ପନସ୍ସ କରଜକାଯୋପି ତୂଲପିଚୁ ୱିଯ ସଲ୍ଲହୁକୋ ହୋତି। ସୋ ଏୱଂ ୱାତକ୍ଖିତ୍ତତୂଲପିଚୁନା ୱିଯ ସଲ୍ଲହୁକେନ ଦିସ୍ସମାନେନ କାଯେନ ବ୍ରହ୍ମଲୋକଂ ଗଚ୍ଛତି। ଏୱଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ଚ ସଚେ ଇଚ୍ଛତି, ପଥୱୀକସିଣୱସେନ ଆକାସେ ମଗ୍ଗଂ ନିମ୍ମିନିତ୍ୱା ପଦସା ଗଚ୍ଛତି। ସଚେ ଇଚ୍ଛତି, ଆକାସେ ପଥୱୀକସିଣୱସେନେୱ ପଦେ ପଦେ ପଦୁମଂ ନିମ୍ମିନିତ୍ୱା ପଦୁମେ ପଦୁମେ ପଦଂ ନିକ୍ଖିପନ୍ତୋ ପଦସା ଗଚ୍ଛତି। ସଚେ ଇଚ୍ଛତି, ୱାଯୋକସିଣୱସେନ ୱାତଂ ଅଧିଟ୍ଠହିତ୍ୱା ତୂଲପିଚୁ ୱିଯ ୱାଯୁନା ଗଚ୍ଛତି। ଅପିଚ ଗନ୍ତୁକାମତାୱ ଏତ୍ଥ ପମାଣଂ। ସତି ହି ଗନ୍ତୁକାମତାଯ ଏୱଂକତଚିତ୍ତାଧିଟ୍ଠାନୋ ଅଧିଟ୍ଠାନୱେଗକ୍ଖିତ୍ତୋୱ ସୋ ଜିଯାୱେଗକ୍ଖିତ୍ତୋ ସରୋ ୱିଯ ଦିସ୍ସମାନୋ ଗଚ୍ଛତି।

ଚିତ୍ତୱସେନ କାଯଂ ପରିଣାମେତୀତି କରଜକାଯଂ ଗହେତ୍ୱା ପାଦକଜ୍ଝାନଚିତ୍ତେ ଆରୋପେତି, ଚିତ୍ତାନୁଗତିକଂ କରୋତି ସୀଘଗମନଂ। ଚିତ୍ତଗମନଞ୍ହି ସୀଘଂ ହୋତି। ସୁଖସଞ୍ଞଞ୍ଚ ଲହୁସଞ୍ଞଞ୍ଚ ଓକ୍କମିତ୍ୱାତି ରୂପକାଯାରମ୍ମଣେନ ଇଦ୍ଧିଚିତ୍ତେନ ସହଜାତଂ ସୁଖସଞ୍ଞଞ୍ଚ ଲହୁସଞ୍ଞଞ୍ଚ। ସେସଂ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଇଦଂ ପନ ଚିତ୍ତଗମନମେୱ ହୋତି। ଏୱଂ ଅଦିସ୍ସମାନେନ କାଯେନ ଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ପନାଯଂ କିଂ ତସ୍ସାଧିଟ୍ଠାନଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ଗଚ୍ଛତି? ଉଦାହୁ ଠିତିକ୍ଖଣେ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ୱାତି ୱୁତ୍ତେ ‘‘ତୀସୁପି ଖଣେସୁ ଗଚ୍ଛତୀ’’ତି ଥେରୋ ଆହ। କିଂ ପନ ସୋ ସଯଂ ଗଚ୍ଛତି, ନିମ୍ମିତଂ ପେସେତୀତି? ଯଥାରୁଚି କରୋତି। ଇଧ ପନସ୍ସ ସଯଂ ଗମନମେୱ ଆଗତଂ।

ମନୋମଯନ୍ତି ଅଧିଟ୍ଠାନମନେନ ନିମ୍ମିତତ୍ତା ମନୋମଯଂ। ସବ୍ବଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗନ୍ତି ସବ୍ବଅଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗୱନ୍ତଂ। ଅହୀନିନ୍ଦ୍ରିଯନ୍ତି ଇଦଂ ଚକ୍ଖୁସୋତାଦୀନଂ ସଣ୍ଠାନୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ନିମ୍ମିତରୂପେ ପନ ପସାଦୋ ନାମ ନତ୍ଥି। ସଚେ ସୋ ଇଦ୍ଧିମା ଚଙ୍କମତି, ନିମ୍ମିତୋପି ତତ୍ଥ ଚଙ୍କମତୀତିଆଦି ସବ୍ବଂ ସାୱକନିମ୍ମିତଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ବୁଦ୍ଧନିମ୍ମିତା ପନ ଯଂ ଯଂ ଭଗୱା କରୋତି, ତଂ ତମ୍ପି କରୋନ୍ତି, ଭଗୱତୋ ଚିତ୍ତୱସେନ ଅଞ୍ଞମ୍ପି କରୋନ୍ତୀତି। ଧୂମାଯତି ପଜ୍ଜଲତୀତି ତେଜୋକସିଣୱସେନ। ଧମ୍ମଂ ଭାସତୀତିଆଦୀନି ତୀଣି ଅନିଯମେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତାନି। ସନ୍ତିଟ୍ଠତୀତି ସଙ୍ଗମ୍ମ ତିଟ୍ଠତି। ସଲ୍ଲପତୀତି ସଙ୍ଗମ୍ମ ଲପତି। ସାକଚ୍ଛଂ ସମାପଜ୍ଜତୀତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସ୍ସ ଉତ୍ତରପଚ୍ଚୁତ୍ତରଦାନୱସେନ ସଂକଥଂ କରୋତି। ଏତ୍ଥ ଚ ଯଂ ସୋ ଇଦ୍ଧିମା ଇଧେୱ ଠିତୋ ଦିବ୍ବେନ ଚକ୍ଖୁନା ରୂପଂ ପସ୍ସତି, ଦିବ୍ବାଯ ସୋତଧାତୁଯା ସଦ୍ଦଂ ସୁଣାତି, ଚେତୋପରିଯଞ୍ଞାଣେନ ଚିତ୍ତଂ ପଜାନାତି, ଯମ୍ପି ସୋ ଇଧେୱ ଠିତୋ ତେନ ବ୍ରହ୍ମୁନା ସଦ୍ଧିଂ ସନ୍ତିଟ୍ଠତି , ସଲ୍ଲପତି, ସାକଚ୍ଛଂ ସମାପଜ୍ଜତି, ଯମ୍ପିସ୍ସ ‘‘ଦୂରେପି ସନ୍ତିକେ ଅଧିଟ୍ଠାତୀ’’ତିଆଦିକଂ ଅଧିଟ୍ଠାନଂ, ଯମ୍ପି ସୋ ଦିସ୍ସମାନେନ ୱା ଅଦିସ୍ସମାନେନ ୱା କାଯେନ ବ୍ରହ୍ମଲୋକଂ ଗଚ୍ଛତି, ଏତ୍ତାୱତା ନ କାଯେନ ୱସଂ ୱତ୍ତେତି। ଯଞ୍ଚ ଖୋ ‘‘ସୋ ତସ୍ସ ବ୍ରହ୍ମୁନୋ ପୁରତୋ ରୂପିଂ ଅଭିନିମ୍ମିନାତୀ’’ତିଆଦିନା ନଯେନ ୱୁତ୍ତୱିଧାନଂ ଆପଜ୍ଜତି, ଏତ୍ତାୱତା କାଯେନ ୱସଂ ୱତ୍ତେତି ନାମ। ସେସଂ ପନ କାଯେନ ୱସୱତ୍ତନାଯ ପୁବ୍ବଭାଗଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି। ଅଯଂ ତାୱ ଅଧିଟ୍ଠାନା ଇଦ୍ଧି।

୧୩। ୱିକୁବ୍ବନିଦ୍ଧିନିଦ୍ଦେସେ ସିଖିସ୍ସ ଭଗୱତୋ ସାୱକନିଦସ୍ସନଂ ୱିକୁବ୍ବନିଦ୍ଧିଯା କାଯସକ୍ଖିପୁଗ୍ଗଲଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ। ତମ୍ପି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ପଠମଂ ତାୱ ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ଠିତୋ ସହସ୍ସିଲୋକଧାତୁଂ ସରେନ ୱିଞ୍ଞାପେସୀତି ଅତିୱିଯ ଅଚ୍ଛରିଯଅବ୍ଭୁତଭୂତଂ ସହସ୍ସିଲୋକଧାତୁଯା ସଦ୍ଦସୱନଂ ଅଧିଟ୍ଠାନିଦ୍ଧିଂ ଦସ୍ସେସି। ଇଦାନି ତସ୍ସ ୱତ୍ଥୁସ୍ସ ପରିଦୀପନତ୍ଥମିଦଂ ୱୁଚ୍ଚତି – ଇମସ୍ମା ହି କପ୍ପା ଏକତିଂସେ କପ୍ପେ ସିଖୀ ଭଗୱା ଅନନ୍ତରଜାତିଯା ତୁସିତପୁରତୋ ଚୱିତ୍ୱା ଅରୁଣୱତୀନଗରେ ଅରୁଣୱତୋ ରଞ୍ଞୋ ପଭାୱତିଯା ନାମ ମହେସିଯା କୁଚ୍ଛିସ୍ମିଂ ନିବ୍ବତ୍ତିତ୍ୱା ପରିପକ୍କଞ୍ଞାଣୋ ମହାଭିନିକ୍ଖମନଂ ନିକ୍ଖମିତ୍ୱା ବୋଧିମଣ୍ଡେ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ ପଟିୱିଜ୍ଝିତ୍ୱା ପୱତ୍ତୱରଧମ୍ମଚକ୍କୋ ଅରୁଣୱତିଂ ନିସ୍ସାଯ ୱିହରନ୍ତୋ ଏକଦିୱସଂ ପାତୋୱ ସରୀରପଟିଜଗ୍ଗନଂ କତ୍ୱା ମହାଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘପରିୱାରୋ ‘‘ଅରୁଣୱତିଂ ପିଣ୍ଡାଯ ପୱିସିସ୍ସାମୀ’’ତି ନିକ୍ଖମିତ୍ୱା ୱିହାରଦ୍ୱାରକୋଟ୍ଠକସମୀପେ ଠିତୋ ଅଭିଭୁଂ ନାମ ଅଗ୍ଗସାୱକଂ ଆମନ୍ତେସି – ‘‘ଅତିପ୍ପଗୋ ଖୋ, ଭିକ୍ଖୁ, ଅରୁଣୱତିଂ ପିଣ୍ଡାଯ ପୱିସିତୁଂ। ଯେନ ଅଞ୍ଞତରୋ ବ୍ରହ୍ମଲୋକୋ ତେନୁପସଙ୍କମିସ୍ସାମା’’ତି। ଯଥାହ –

‘‘ଅଥ ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସିଖୀ ଭଗୱା ଅରହଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ଅଭିଭୁଂ ଭିକ୍ଖୁଂ ଆମନ୍ତେସି – ‘ଆୟାମ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ୟେନ ଅଞ୍ଞତରୋ ବ୍ରହ୍ମଲୋକୋ, ତେନୁପସଙ୍କମିସ୍ସାମ ୟାୱ ଭତ୍ତସ୍ସ କାଲୋ ଭୱିସ୍ସତୀ’ତି। ‘ଏୱଂ ଭନ୍ତେ’ତି ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅଭିଭୂ ଭିକ୍ଖୁ ସିଖିସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଅରହତୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ପଚ୍ଚସ୍ସୋସି। ଅଥ ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସିଖୀ ଚ ଭଗୱା ଅଭିଭୂ ଚ ଭିକ୍ଖୁ ୟେନ ଅଞ୍ଞତରୋ ବ୍ରହ୍ମଲୋକୋ, ତେନୁପସଙ୍କମିଂସୁ’’ତି (ସଂ। ନି। ୧।୧୮୫)।

ତତ୍ଥ ମହାବ୍ରହ୍ମା ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧଂ ଦିସ୍ୱା ଅତ୍ତମନୋ ପଚ୍ଚୁଗ୍ଗମନଂ କତ୍ୱା ବ୍ରହ୍ମାସନଂ ପଞ୍ଞାପେତ୍ୱା ଅଦାସି। ଥେରସ୍ସାପି ଅନୁଚ୍ଛୱିକଂ ଆସନଂ ପଞ୍ଞାପୟିଂସୁ। ନିସୀଦି ଭଗୱା ପଞ୍ଞତ୍ତେ ଆସନେ, ଥେରୋପି ଅତ୍ତନୋ ପତ୍ତାସନେ ନିସୀଦି। ମହାବ୍ରହ୍ମାପି ଦସବଲଂ ୱନ୍ଦିତ୍ୱା ଏକମନ୍ତଂ ନିସୀଦି। ତେନାହ – ଅଥ ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସିଖୀ ଭଗୱା ଅରହଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ଅଭିଭୁଂ ଭିକ୍ଖୁଂ ଆମନ୍ତେସି – ‘‘ପଟିଭାତୁ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ତଂ ବ୍ରହ୍ମୁନୋ ଚ ବ୍ରହ୍ମପରିସାୟ ଚ ବ୍ରହ୍ମପାରିସଜ୍ଜାନଞ୍ଚ ଧମ୍ମୀ କଥା’’ତି। ‘‘ଏୱଂ, ଭନ୍ତେ’’ତି ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅଭିଭୂ ଭିକ୍ଖୁ ସିଖିସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଅରହତୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ପଟିସ୍ସୁଣିତ୍ୱା ବ୍ରହ୍ମୁନୋ ଚ ବ୍ରହ୍ମପରିସାୟ ଚ ବ୍ରହ୍ମପାରିସଜ୍ଜାନଞ୍ଚ ଧମ୍ମକଥଂ କଥେସି। ଥେରେ ଧମ୍ମକଥଂ କଥେନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମାନୋ ଉଜ୍ଝାୟିଂସୁ ‘‘ଚିରସ୍ସଞ୍ଚ ମୟଂ ସତ୍ଥୁ ବ୍ରହ୍ମଲୋକାଗମନଂ ଲଭିମ୍ହା, ଅୟଞ୍ଚ ଭିକ୍ଖୁ ଠପେତ୍ୱା ସତ୍ଥାରଂ ସୟଂ ଧମ୍ମକଥଂ ଆରଭୀ’’ତି। ସତ୍ଥା ତେସଂ ଅନତ୍ତମନଭାୱଂ ଞତ୍ୱା ଅଭିଭୁଂ ଭିକ୍ଖୁଂ ଏତଦୱୋଚ – ‘‘ଉଜ୍ଝାୟନ୍ତି ଖୋ ତେ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ବ୍ରହ୍ମା ଚ ବ୍ରହ୍ମପରିସା ଚ ବ୍ରହ୍ମପାରିସଜ୍ଜା ଚ। ତେନ ହି, ତ୍ୱଂ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଭିୟ୍ୟୋସୋ ମତ୍ତାୟ ସଂୱେଜେହୀ’’ତି। ଥେରୋ ସତ୍ଥୁ ୱଚନଂ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତ୍ୱା ଅନେକୱିହିତଂ ଇଦ୍ଧିୱିକୁବ୍ବନଂ କତ୍ୱା ସହସ୍ସିଲୋକଧାତୁଂ ସରେନ ୱିଞ୍ଞାପେନ୍ତୋ –

‘‘ଆରମ୍ଭଥ ନିକ୍କମଥ, ୟୁଞ୍ଜଥ ବୁଦ୍ଧସାସନେ;

ଧୁନାଥ ମଚ୍ଚୁନୋ ସେନଂ, ନଳାଗାରଂୱ କୁଞ୍ଜରୋ।

‘‘ୟୋ ଇମସ୍ମିଂ ଧମ୍ମୱିନୟେ, ଅପ୍ପମତ୍ତୋ ୱିହସ୍ସତି;

ପହାୟ ଜାତିସଂସାରଂ, ଦୁକ୍ଖସ୍ସନ୍ତଂ କରିସ୍ସତୀ’’ତି। (ଅ। ନି। ୧।୧୮୫) –

ଇମଂ ଗାଥାଦ୍ୱୟଂ ଅଭାସି।

କିଂ ପନ କତ୍ୱା ଥେରୋ ସହସ୍ସିଲୋକଧାତୁଂ ସରେନ ୱିଞ୍ଞାପେସୀତି? ନୀଲକସିଣଂ ତାୱ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାୟ ଅଭିଞ୍ଞାଞାଣେନ ଚକ୍କୱାଳସହସ୍ସେ ସବ୍ବତ୍ଥ ଅନ୍ଧକାରଂ ଫରି। ତତୋ ‘‘କିମିଦଂ ଅନ୍ଧକାର’’ନ୍ତି ସତ୍ତାନଂ ଆଭୋଗେ ଉପ୍ପନ୍ନେ ଆଲୋକକସିଣଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାୟ ଆଲୋକଂ ଦସ୍ସେସି। ‘‘କିଂ ଆଲୋକୋ ଅୟ’’ନ୍ତି ୱିଚିନନ୍ତାନଂ ଅତ୍ତାନଂ ଦସ୍ସେସି। ଚକ୍କୱାଳସହସ୍ସେ ଚ ଦେୱମନୁସ୍ସା ଅଞ୍ଜଲିଂ ପଗ୍ଗଣ୍ହିତ୍ୱା ଥେରଂୟେୱ ନମସ୍ସମାନା ଅଟ୍ଠଂସୁ। ଥେରୋ ‘‘ମହାଜନୋ ମୟ୍ହଂ ଧମ୍ମଂ ଦେସେନ୍ତସ୍ସ ସଦ୍ଦଂ ସୁଣାତୂ’’ତି ଇମା ଗାଥା ଅଭାସି। ସବ୍ବେ ଓସଟାୟ ପରିସାୟ ମଜ୍ଝେ ନିସୀଦିତ୍ୱା ଧମ୍ମଂ ଦେସେନ୍ତସ୍ସ ୱିୟ ସଦ୍ଦଂ ଅସ୍ସୋସୁଂ। ଅତ୍ଥୋପି ତେସଂ ପାକଟୋ ଅହୋସି। ତଂ ୱିଞ୍ଞାପନଂ ସନ୍ଧାୟ ‘‘ସରେନ ୱିଞ୍ଞାପେସୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତେନ କତଂ ଅନେକୱିହିତଂ ଇଦ୍ଧିୱିକୁବ୍ବନଂ ସନ୍ଧାୟ ପୁନ ସୋ ଦିସ୍ସମାନେନପୀତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଧମ୍ମଂ ଦେସେସୀତି ପଠମଂ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରଂ ଇଦ୍ଧିୱିକୁବ୍ବନଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଧମ୍ମଂ ଦେସେସି, ତତୋ ୟଥାୱୁତ୍ତକ୍କମେନ ଦ୍ୱେ ଗାଥା ଭାସନ୍ତୋ ସରେନ ୱିଞ୍ଞାପେସୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଦିସ୍ସମାନେନପି କାୟେନାତିଆଦୀସୁ ଚ ଇତ୍ଥମ୍ଭୂତଲକ୍ଖଣେ କରଣୱଚନଂ, ଏୱଂଭୂତକାୟୋ ହୁତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଇଦାନି ତଂ ୱତ୍ଥୁଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଅଞ୍ଞସ୍ସାପି ଇଦ୍ଧିମତୋ ୱିକୁବ୍ବନିଦ୍ଧିକରଣୱିଧାନଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ସୋ ପକତିୱଣ୍ଣଂ ୱିଜହିତ୍ୱାତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସୋତି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତୱିଧାନେନ ମୁଦୁକମ୍ମଞ୍ଞକତଚିତ୍ତୋ ସୋ ଇଦ୍ଧିମା ଭିକ୍ଖୁ। ସଚେ ୱିକୁବ୍ବନିଦ୍ଧିଂ କାତୁକାମୋ ହୋତି, ଅତ୍ତନୋ ପକତିୱଣ୍ଣଂ ପକତିସଣ୍ଠାନଂ ୱିଜହିତ୍ୱା କୁମାରକୱଣ୍ଣଂ ୱା ଦସ୍ସେତି। କଥଂ? ପଥୱୀକସିଣାରମ୍ମଣାଭିଞ୍ଞାପାଦକଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନତୋ ୱୁଟ୍ଠାୟ ‘‘ଏୱରୂପୋ କୁମାରକୋ ହୋମୀ’’ତି ନିମ୍ମିନିତବ୍ବଂ କୁମାରକୱଣ୍ଣଂ ଆୱଜ୍ଜିତ୍ୱା କତପରିକମ୍ମାୱସାନେ ପୁନ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାୟ ‘‘ଏୱରୂପୋ ନାମ କୁମାରକୋ ହୋମୀ’’ତି ଅଭିଞ୍ଞାଞାଣେନ ଅଧିଟ୍ଠାତି, ସହ ଅଧିଟ୍ଠାନେନ କୁମାରକୋ ହୋତୀତି। ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୧।୧୦୦) କସିଣନିଦ୍ଦେସେ ‘‘ପଥୱୀକସିଣୱସେନ ଏକୋପି ହୁତ୍ୱା ବହୁଧା ହୋତୀତିଆଦିଭାୱୋ…ପେ… ଏୱମାଦୀନି ଇଜ୍ଝନ୍ତୀ’’ତି ୱଚନେନ ଇଧ ପଥୱୀକସିଣାରମ୍ମଣଂ ପାଦକଜ୍ଝାନଂ ୟୁଜ୍ଜତି। ତତ୍ଥେୱ ପନ ଅଭିଞ୍ଞାନିଦ୍ଦେସେ ୱିକୁବ୍ବନିଦ୍ଧିୟା ‘‘ପଥୱୀକସିଣାଦୀସୁ ଅଞ୍ଞତରାରମ୍ମଣତୋ ଅଭିଞ୍ଞାପାଦକଜ୍ଝାନତୋ ୱୁଟ୍ଠାୟା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତତ୍ଥେୱ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨। ୩୯୮) ଚ ‘‘ଅତ୍ତନୋ କୁମାରକୱଣ୍ଣୋ ଆୱଜ୍ଜିତବ୍ବୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ନାଗାଦିନିମ୍ମାନେ ନ ୟୁଜ୍ଜତି ୱିୟ। ନାଗୱଣ୍ଣାଦିନିମ୍ମାନେପି ଏସେୱ ନୟୋ।

ତତ୍ଥ ନାଗୱଣ୍ଣନ୍ତି ସପ୍ପସଣ୍ଠାନଂ। ସୁପଣ୍ଣୱଣ୍ଣନ୍ତି ଗରୁଳସଣ୍ଠାନଂ। ଇନ୍ଦୱଣ୍ଣନ୍ତି ସକ୍କସଣ୍ଠାନଂ। ଦେୱୱଣ୍ଣନ୍ତି ସେସଦେୱସଣ୍ଠାନଂ। ସମୁଦ୍ଦୱଣ୍ଣଂ ପନ ଆପୋକସିଣୱସେନ ଇଜ୍ଝତି। ପତ୍ତିନ୍ତି ପଦାତିଂ। ୱିୱିଧମ୍ପି ସେନାବ୍ୟୂହନ୍ତି ହତ୍ଥିଆଦୀନଂ ୱସେନ ଅନେକୱିହିତଂ ସେନାସମୂହଂ। ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ ପନ

‘‘ହତ୍ଥିମ୍ପି ଦସ୍ସେତୀତିଆଦି ପନେତ୍ଥ ବହିଦ୍ଧାପି ହତ୍ଥିଆଦିଦସ୍ସନୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ‘ହତ୍ଥୀ ହୋମୀ’ତି ଅନଧିଟ୍ଠହିତ୍ୱା ‘ହତ୍ଥୀ ହୋତୂ’ତି ଅଧିଟ୍ଠିତାନଂ। ଅସ୍ସାଦୀସୁପି ଏସେୱ ନୟୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ‘‘ପକତିୱଣ୍ଣଂ ୱିଜହିତ୍ୱା’’ତି ୱୁତ୍ତମୂଲପଦେନ ଚ ୱିକୁବ୍ବନିଦ୍ଧିଭାୱେନ ଚ ୱିରୁଜ୍ଝତି। ପାଠଇଯଂ ୱୁତ୍ତକ୍କମେନ ହି ପକତିୱଣ୍ଣଂ ଅୱିଜହିତ୍ୱା ଅଧିଟ୍ଠାନୱସେନ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଦସ୍ସନଂ ଅଧିଟ୍ଠାନିଦ୍ଧି ନାମ, ପକତିୱଣ୍ଣଂ ୱିଜହିତ୍ୱା ଅଧିଟ୍ଠାନୱସେନ ଅତ୍ତନୋ ଅଞ୍ଞଥାଦସ୍ସନଂ ୱିକୁବ୍ବନିଦ୍ଧି ନାମ।

୧୪। ମନୋମୟିଦ୍ଧିଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ଇମମ୍ହା କାୟା ଅଞ୍ଞଂ କାୟଂ ଅଭିନିମ୍ମିନାତୀତିଆଦୀସୁ ଇଦ୍ଧିମା ଭିକ୍ଖୁ ମନୋମୟିଦ୍ଧିଂ କାତୁକାମୋ ଆକାସକସିଣାରମ୍ମଣପାଦକଜ୍ଝାନତୋ ୱୁଟ୍ଠାୟ ଅତ୍ତନୋ ରୂପକାୟଂ ତାୱ ଆୱଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ‘‘ସୁସିରୋ ହୋତୂ’’ତି ଅଧିଟ୍ଠାତି, ସୁସିରୋ ହୋତି । ଅଥ ତସ୍ସ ଅବ୍ଭନ୍ତରେ ପଥୱୀକସିଣୱସେନ ଅଞ୍ଞଂ କାୟଂ ଆୱଜ୍ଜିତ୍ୱା ପରିକମ୍ମଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ଅଧିଟ୍ଠାତି, ତସ୍ସ ଅବ୍ଭନ୍ତରେ ଅଞ୍ଞୋ କାୟୋ ହୋତି। ସୋ ତଂ ମୁଖତୋ ଅବ୍ଭୂହିତ୍ୱା ବହି ଠପେତି। ଇଦାନି ତମତ୍ଥଂ ଉପମାହି ପକାସେନ୍ତୋ ସେୟ୍ୟଥାପୀତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ମୁଞ୍ଜମ୍ହାତି ମୁଞ୍ଜତିଣମ୍ହା। ଇସିକଂ ପୱାହେୟ୍ୟାତି କଳୀରଂ ଲୁଞ୍ଚେୟ୍ୟ। କୋସିୟାତି କୋସକତୋ। କରଣ୍ଡାତି କରଣ୍ଡାୟ, ପୁରାଣତଚକଞ୍ଚୁକତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତତ୍ଥ ଚ ଉଦ୍ଧରେୟ୍ୟାତି ଚିତ୍ତେନେୱସ୍ସ ଉଦ୍ଧରଣଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅୟଞ୍ହି ଅହି ନାମ ସଜାତିୟଂ ଠିତୋ, କଟ୍ଠନ୍ତରଂ ୱା ରୁକ୍ଖନ୍ତରଂ ୱା ନିସ୍ସାୟ, ତଚତୋ ସରୀରଂ ନିକ୍କଡ୍ଢନପୟୋଗସଙ୍ଖାତେନ ଥାମେନ, ସରୀରଂ ଖାଦୟମାନଂ ୱିୟ ପୁରାଣତଚଂ ଜିଗୁଚ୍ଛନ୍ତୋ ଇମେହି ଚତୂହି କାରଣେହି ସୟମେୱ କଞ୍ଚୁକଂ ପଜହାତି।

ଏତ୍ଥ ଚ ଯଥା ଇସିକାଦୟୋ ମୁଞ୍ଜାଦୀହି ସଦିସା ହୋନ୍ତି, ଏୱମିଦଂ ମନୋମୟଂ ରୂପଂ ଇଦ୍ଧିମତା ସବ୍ବାକାରେହି ସଦିସମେୱ ହୋତୀତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଇମା ଉପମା ୱୁତ୍ତାତି। ‘‘ମନୋମୟେନ କାୟେନ, ଇଦ୍ଧିୟା ଉପସଙ୍କମୀ’’ତି (ଥେରଗା। ୯୦୧) ଏତ୍ଥ ଅଭିଞ୍ଞାମନେନ କତକାୟୋ ମନୋମୟକାୟୋ ନାମ। ‘‘ଅଞ୍ଞତରଂ ମନୋମୟଂ କାୟଂ ଉପପଜ୍ଜତୀ’’ତି (ଚୂଳଅୱ। ୩୩୩) ଏତ୍ଥ ଝାନମନେନ ନିବ୍ବତ୍ତିତକାୟୋ ତେନ ମନେନ କତତ୍ତା ମନୋମୟକାୟୋ ନାମ। ଇଧ ପନ ଅଭିଞ୍ଞାମନେନ ଉପ୍ପାଦିତକାୟୋ ତେନ ମନେନ କତତ୍ତା ମନୋମୟକାୟୋ ନାମ। ଏୱଂ ସତି ଅଧିଟ୍ଠାନିଦ୍ଧିୟା ୱିକୁବ୍ବନିଦ୍ଧିୟା ଚ କତୋ ମନୋମୟକାୟୋ ନାମ ହୋତୀତି ଚେ? ହୋତିୟେୱ। ଇଧ ପନ ତାସଂ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ୱିସେସେନ ୱିସେସେତ୍ୱା ଅଧିଟ୍ଠାନିଦ୍ଧି ୱିକୁବ୍ବନିଦ୍ଧୀତି ଚ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଅବ୍ଭନ୍ତରତୋ ନିମ୍ମାନମେୱ ମନୋମୟିଦ୍ଧି ନାମ।

୧୫। ଞାଣୱିପ୍ଫାରିଦ୍ଧିନିଦ୍ଦେସେ ଞାଣସ୍ସ ୱିପ୍ଫାରୋ ୱେଗୋ ଅସ୍ସା ଅତ୍ଥୀତି ଞାଣୱିପ୍ଫାରା। ଏତ୍ଥ ଚ ସତ୍ତଅନୁପସ୍ସନାୱସେନେୱ ଇଦ୍ଧିଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ସେସା ଯାୱ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗା ସଙ୍ଖିତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବା।

ଆୟସ୍ମତୋବାକୁଲସ୍ସ ଞାଣୱିପ୍ଫାରା ଇଦ୍ଧୀତିଆଦୀସୁ ବାକୁଲତ୍ଥେରୋ ତାୱ ଦ୍ୱୀସୁ କୁଲେସୁ ୱଡ୍ଢିତତ୍ତା ଏୱଂଲଦ୍ଧନାମୋ ପୁବ୍ବବୁଦ୍ଧେସୁ କତାଧିକାରୋ ପୁଞ୍ଞସମ୍ପଦାୟ ସମ୍ପନ୍ନୋ ଥେରୋ। ସୋ ହି ମହାସମ୍ପତ୍ତିଂ ଅନୁଭୱମାନୋ ଦେୱମନୁସ୍ସେସୁ ସଂସରନ୍ତୋ ଅମ୍ହାକଂ ଦସବଲସ୍ସ ନିବ୍ବତ୍ତିତୋ ପୁରେତରମେୱ କୋସମ୍ବିୟଂ ସେଟ୍ଠିକୁଲେ ନିବ୍ବତ୍ତି। ତଂ ଜାତକାଲେ ମଙ୍ଗଲତ୍ଥାୟ ମହାପରିୱାରେନ ଯମୁନଂ ନେତ୍ୱା ସପରିୱାରା ଧାତୀ ନିମୁଜ୍ଜନୁମ୍ମୁଜ୍ଜନୱସେନ କୀଳଆପେନ୍ତୀ ନ୍ହାପେତି। ଏକୋ ମହାମଚ୍ଛୋ ‘‘ଭକ୍ଖୋ ମେ ଅୟ’’ନ୍ତି ମଞ୍ଞମାନୋ ମୁଖଂ ୱିୱରିତ୍ୱା ଉପଗତୋ। ଧାତୀ ଦାରକଂ ଛଡ୍ଡେତ୍ୱା ପଲାତା। ମହାମଚ୍ଛୋ ତଂ ଗିଲି। ପୁଞ୍ଞୱା ସତ୍ତୋ ସୟନଗବ୍ଭଂ ପୱିସିତ୍ୱା ନିପନ୍ନୋ ୱିୟ ନ କିଞ୍ଚି ଦୁକ୍ଖଂ ପାପୁଣି। ମଚ୍ଛୋ ଦାରକସ୍ସ ତେଜେନ ତତ୍ତକଂ ଫାଲଂ ଗିଲିତ୍ୱା ୱିୟ ଦୟ୍ହମାନୋ ୱେଗେନ ତିଂସୟୋଜନଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ବାରାଣସିୱାସିନୋ ମଚ୍ଛବନ୍ଧସ୍ସ ଜାଲଂ ପାୱିସି। ସୋ ଦାରକସ୍ସ ତେଜେନ ଜାଲତୋ ନୀହଟମତ୍ତୋୱ ମତୋ। ମଚ୍ଛବନ୍ଧୋ ତଂ ସକଲମେୱ ଅନ୍ତରକାଜେନ ଆଦାୟ ‘‘ସହସ୍ସେନ ଦେମା’’ତି ନଗରେ ଚରନ୍ତୋ ଅସୀତିକୋଟିଧନସ୍ସ ଅପୁତ୍ତକସ୍ସ ସେଟ୍ଠିସ୍ସ ଘରଦ୍ୱାରଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ସେଟ୍ଠିଭରିୟାୟ ଏକେନ କହାପଣେନ ଅଦଂସୁ। ସା ତଂ ସୟମେୱ ଫଲକେ ଠପେତ୍ୱା ପିଟ୍ଠିତୋ ଫାଲେନ୍ତୀ ମଚ୍ଛକୁଚ୍ଛିୟଂ ସୁୱଣ୍ଣୱଣ୍ଣଂ ଦାରକଂ ଦିସ୍ୱା ‘‘ମଚ୍ଛକୁଚ୍ଛିୟଂ ମେ ପୁତ୍ତୋ ଲଦ୍ଧୋ’’ତି ନାଦଂ ନଦିତ୍ୱା ଦାରକଂ ଆଦାୟ ସାମିକଂ ଉପଗଚ୍ଛି। ସେଟ୍ଠି ତାୱଦେୱ ଭେରିଂ ଚରାପେତ୍ୱା ଦାରକଂ ଆଦାୟ ରଞ୍ଞୋ ସନ୍ତିକଂ ଆନେତ୍ୱା ତମତ୍ଥଂ ଆରୋଚେସି। ରାଜା ‘‘ପୁଞ୍ଞୱା ଦାରକୋ, ପୋସେହି ନ’’ନ୍ତି ଆହ। ଇତରମ୍ପି ସେଟ୍ଠିକୁଲଂ ତଂ ପୱତ୍ତିଂ ସୁତ୍ୱା ତତ୍ଥ ଗନ୍ତ୍ୱା ‘‘ଅମ୍ହାକଂ ପୁତ୍ତୋ’’ତି ତଂ ଦାରକଂ ଗଣ୍ହିତୁଂ ୱିୱଦି। ଉଭୋପି ରାଜକୁଲଂ ଅଗମଂସୁ। ରାଜା ‘‘ଦ୍ୱିନ୍ନମ୍ପି ଅପୁତ୍ତକଂ କାତୁଂ ନ ସକ୍କା, ଦ୍ୱିନ୍ନମ୍ପି ଦାୟାଦୋ ହୋତୂ’’ତି ଆହ। ତତୋ ପଟ୍ଠାୟ ଦ୍ୱେପି କୁଲାନି ଲାଭଗ୍ଗୟସଗ୍ଗପ୍ପତ୍ତାନି ଅହେସୁଂ। ତସ୍ସ ଦ୍ୱୀହି କୁଲେହି ୱଡ୍ଢିତତ୍ତା ‘‘ବାକୁଲକୁମାରୋ’’ତି ନାମଂ ଅକଂସୁ। ତସ୍ସ ୱିଞ୍ଞୁତଂ ପତ୍ତସ୍ସ ଦ୍ୱୀସୁପି ନଗରେସୁ ତୟୋ ତୟୋ ପାସାଦେ କାରେତ୍ୱା ନାଟକାନି ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠପେସୁଂ। ଏକେକସ୍ମିଂ ନଗରେ ଚତ୍ତାରୋ ଚତ୍ତାରୋ ମାସେ ୱସି। ଏକସ୍ମିଂ ନଗରେ ଚତ୍ତାରୋ ମାସେ ୱୁଟ୍ଠସ୍ସ ସଙ୍ଘାଟନାୱାସୁ ମଣ୍ଡପଂ କାରେତ୍ୱା ତତ୍ଥ ନଂ ନାଟକେହି ସଦ୍ଧିଂ ଆରୋପେତ୍ୱା ମହାସମ୍ପତ୍ତିଂ ଅନୁଭୱମାନଂ ଦ୍ୱୀହି ମାସେହି ଇତରଂ ନଗରଂ ଉପଡ୍ଢପଥଂ ନେନ୍ତି। ଇତରନଗରୱାସିନୋ ନାଟକାପି ‘‘ଦ୍ୱୀହି ମାସେହି ଉପଡ୍ଢପଥଂ ଆଗତୋ ଭୱିସ୍ସତୀ’’ତି ତଥେୱ ପଚ୍ଚୁଗ୍ଗନ୍ତ୍ୱା ଦ୍ୱୀହି ମାସେହି ଅତ୍ତନୋ ନଗରଂ ଆନେନ୍ତି। ଇତରନାଟକା ମଜ୍ଝେ ନିୱତ୍ତିତ୍ୱା ଅତ୍ତନୋ ନଗରମେୱ ଗଚ୍ଛନ୍ତି। ତତ୍ଥ ଚତ୍ତାରୋ ମାସେ ୱସିତ୍ୱା ତେନେୱ ନିୟାମେନ ପୁନ ଇତରନଗରଂ

ଗଚ୍ଛତି। ଏୱମସ୍ସ ସମ୍ପତ୍ତିଂ ଅନୁଭୱନ୍ତସ୍ସ ଅସୀତି ୱସ୍ସାନି ପରିପୁଣ୍ଣାନି।

ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ଅମ୍ହାକଂ ବୋଧିସତ୍ତୋ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଂ ପାପୁଣିତ୍ୱା ପୱତ୍ତୱରଧମ୍ମଚକ୍କୋ ଅନୁକ୍କମେନ ଚାରିକଂ ଚରନ୍ତୋ କୋସମ୍ବିଂ ପାପୁଣି। ‘‘ବାରାଣସି’’ନ୍ତି ମଜ୍ଝିମଭାଣକା। ବାକୁଲସେଟ୍ଠିପି ଖୋ ‘‘ଦସବଲୋ ଆଗତୋ’’ତି ସୁତ୍ୱା ବହୁଂ ଗନ୍ଧମାଲଂ ଆଦାଯ ସତ୍ଥୁ ସନ୍ତିକଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ଧମ୍ମକଥଂ ସୁତ୍ୱା ପଟିଲଦ୍ଧସଦ୍ଧୋ ପବ୍ବଜି। ସୋ ସତ୍ତାହମେୱ ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ ହୁତ୍ୱା ଅଟ୍ଠମେ ଅରୁଣେ ସହ ପଟିସମ୍ଭିଦାହି ଅରହତ୍ତଂ ପାପୁଣି। ଅଥସ୍ସ ଦ୍ୱୀସୁ ନଗରେସୁ ପରିଚିତମାତୁଗାମା ଅତ୍ତନୋ କୁଲଘରାନି ଆଗନ୍ତ୍ୱା ତତ୍ଥେୱ ୱସମାନା ଚୀୱରାନି କରିତ୍ୱା ପହିଣିଂସୁ। ଥେରୋ ଏକଂ ଅଡ୍ଢମାସଂ କୋସମ୍ବିୱାସୀହି ପହିତଂ ଚୀୱରଂ ପରିଭୁଞ୍ଜତି, ଏକଂ ଅଡ୍ଢମାସଂ ବାରାଣସିୱାସୀହୀତି ଏତେନେୱ ନିଯାମେନ ଦ୍ୱୀସୁ ନଗରେସୁ ଯଂ ଯଂ ଉତ୍ତମଂ, ତଂ ତଂ ଥେରସ୍ସେୱ ଆହରୀଯତି। ପବ୍ବଜିତସ୍ସାପିସ୍ସ ସୁଖେନେୱ ଅସୀତି ୱସ୍ସାନି ଅଗମଂସୁ। ଉଭଯତ୍ଥାପିସ୍ସ ମୁହୁତ୍ତମତ୍ତମ୍ପି ଅପ୍ପମତ୍ତକୋପି ଆବାଧୋ ନ ଉପ୍ପନ୍ନପୁବ୍ବୋ। ସୋ ପଚ୍ଛିମେ କାଲେ ବାକୁଲସୁତ୍ତଂ (ମ। ନି। ୩।୨୦୯ ଆଦଯୋ) କଥେତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବାଯୀତି । ଏୱଂ ମଚ୍ଛକୁଚ୍ଛିଯଂ ଅରୋଗଭାୱୋ ଆଯସ୍ମତୋ ବାକୁଲସ୍ସ ପଚ୍ଛିମଭୱିକସ୍ସ ତେନ ଅତ୍ତଭାୱେନ ପଟିଲଭିତବ୍ବଅରହତ୍ତଞ୍ଞାଣାନୁଭାୱେନ ନିବ୍ବତ୍ତତ୍ତା ଞାଣୱିପ୍ଫାରା ଇଦ୍ଧି ନାମ। ସୁଚରିତକମ୍ମଫଲପତ୍ତସ୍ସ ପଟିସମ୍ଭିଦାଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଆନୁଭାୱେନାତିପି ୱଦନ୍ତି।

ସଂକିଚ୍ଚତ୍ଥେରୋପି (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୩୭୩) ପୁବ୍ବେ କତପୁଞ୍ଞୋ ଧମ୍ମସେନାପତିତ୍ଥେରସ୍ସ ଉପଟ୍ଠାକସ୍ସ ସାୱତ୍ଥିଯଂ ଅଡ୍ଢକୁଲସ୍ସ ଧୀତୁ କୁଚ୍ଛିସ୍ମିଂ ନିବ୍ବତ୍ତି। ସା ତସ୍ମିଂ କୁଚ୍ଛିଗତେ ଏକେନ ବ୍ୟାଧିନା ତଂ ଖଣଂଯେୱ କାଲମକାସି, ତସ୍ସା ସରୀରେ ଝାପିଯମାନେ ଠପେତ୍ୱା ଗବ୍ଭମଂସଂ ସେସମଂସଂ ଝାପଯି। ଅଥସ୍ସା ଗବ୍ଭମଂସଂ ଚିତକତୋ ଓତାରେତ୍ୱା ଦ୍ୱୀସୁ ତୀସୁ ଠାନେସୁ ସୂଲେହି ୱିଜ୍ଝିଂସୁ। ସୂଲକୋଟି ଦାରକସ୍ସ ଅକ୍ଖିକୋଟିଂ ଫୁସି। ଏୱଂ ଗବ୍ଭମଂସଂ ୱିଜ୍ଝିତ୍ୱା ଅଙ୍ଗାରରାସିମ୍ହି ପକ୍ଖିପିତ୍ୱା ଅଙ୍ଗାରେହେୱ ପଟିଚ୍ଛାଦେତ୍ୱା ପକ୍କମିଂସୁ। ଗବ୍ଭମଂସଂ ଝାଯି, ଅଙ୍ଗାରମତ୍ଥକେ ପନ ସୁୱଣ୍ଣବିମ୍ବସଦିସୋ ଦାରକୋ ପଦୁମଗବ୍ଭେ ନିପନ୍ନୋ ୱିଯ ଅହୋସି। ପଚ୍ଛିମଭୱିକସତ୍ତସ୍ସ ହି ସିନେରୁନା ଓତ୍ଥରିଯମାନସ୍ସାପି ଅରହତ୍ତଂ ଅପ୍ପତ୍ୱା ଜୀୱିତକ୍ଖଯୋ ନାମ ନତ୍ଥି। ପୁନଦିୱସେ ‘‘ଚିତକଂ ନିବ୍ବାପେସ୍ସାମା’’ତି ଆଗତା ତଥା ନିପନ୍ନଂ ଦାରକଂ ଦିସ୍ୱା ଅଚ୍ଛରିଯବ୍ଭୁତଚିତ୍ତଜାତା ଦାରକଂ ଆଦାଯ ନଗରଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ନେମିତ୍ତକେ ପୁଚ୍ଛିଂସୁ। ନେମିତ୍ତକା ‘‘ସଚେ ଅଯଂ ଦାରକୋ ଅଗାରଂ ଅଜ୍ଝାୱସିସ୍ସତି, ଯାୱ ସତ୍ତମା କୁଲପରିୱଟ୍ଟା ଞାତକା ଦୁଗ୍ଗତା ଭୱିସ୍ସନ୍ତି। ସଚେ ପବ୍ବଜିସ୍ସତି, ପଞ୍ଚହି ସମଣସତେହି ପରିୱୁତୋ ଚରିସ୍ସତୀ’’ତି ଆହଂସୁ। ଅଯ୍ୟକା ତଂ ଦାରକଂ ୱଡ୍ଢେସି। ଞାତକାପି ୱଡ୍ଢିତକାଲେ ‘‘ଅମ୍ହାକଂ ଅଯ୍ୟସ୍ସ ସନ୍ତିକେ ପବ୍ବାଜେସ୍ସାମା’’ତି ପୋସଯିଂସୁ। ସୋ ସତ୍ତୱସ୍ସିକକାଲେ ‘‘ତୱ କୁଚ୍ଛିଯା ୱସନକାଲେ ମାତା ତେ କାଲମକାସି, ତସ୍ସା ସରୀରେ ଝାପିଯମାନେପି ତ୍ୱଂ ନ ଝାଯୀ’’ତି କୁମାରକାନଂ କଥଂ ସୁତ୍ୱା ‘‘ଅହଂ କିର ଏୱରୂପା ଭଯା ମୁତ୍ତୋ, କିଂ ମେ ଘରାୱାସେନ ପବ୍ବଜିସ୍ସାମୀ’’ତି ଞାତକାନଂ ଆରୋଚେସି। ତେ ‘‘ସାଧୁ, ତାତା’’ତି ତଂ ଧମ୍ମସେନାପତିତ୍ଥେରସ୍ସ ସନ୍ତିକଂ ନେତ୍ୱା ‘‘ଭନ୍ତେ, ଇମଂ ପବ୍ବାଜେଥା’’ତି ଅଦଂସୁ। ଥେରୋ ତଚପଞ୍ଚକକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଦତ୍ୱା ପବ୍ବାଜେସି। ସୋ ଖୁରଗ୍ଗେଯେୱ ସହ ପଟିସମ୍ଭିଦାହି ଅରହତ୍ତଂ ପାପୁଣି। ପରିପୁଣ୍ଣୱସ୍ସୋ ଚ ଉପସମ୍ପଦଂ ଲଭିତ୍ୱା ଦସୱସ୍ସୋ ହୁତ୍ୱା ପଞ୍ଚସତଭିକ୍ଖୁପରିୱାରୋ ୱିଚରୀତି। ଏୱଂ ଝାପନଯେନେୱ ଦାରୁଚିତକାଯ ଅରୋଗଭାୱୋ ଆଯସ୍ମତୋ ସଂକିଚ୍ଚସ୍ସ ଞାଣୱିପ୍ଫାରା ଇଦ୍ଧି ନାମ।

ଭୂତପାଲତ୍ଥେରୋପି (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୩୭୩) ପୁବ୍ବହେତୁସମ୍ପନ୍ନୋ। ତସ୍ସ ପିତା ରାଜଗହେ ଦଲିଦ୍ଦମନୁସ୍ସୋ। ସୋ ତଂ ଦାରକଂ ଗହେତ୍ୱା ଦାରୂନଂ ଅତ୍ଥାଯ ସକଟେନ ଅଟୱିଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ଦାରୁଭାରଂ କତ୍ୱା ସାଯଂ ନଗରଦ୍ୱାରସମୀପଂ ପତ୍ତୋ। ଅଥସ୍ସ ଗୋଣା ଯୁଗଂ ଓସ୍ସଜିତ୍ୱା ନଗରଂ ପୱିସିଂସୁ। ସୋ ସକଟମୂଲେ ପୁତ୍ତକଂ ନିସୀଦାପେତ୍ୱା ଗୋଣାନଂ ଅନୁପଦଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ନଗରମେୱ ପାୱିସି। ତସ୍ସ ଅନିକ୍ଖନ୍ତସ୍ସେୱ ଦ୍ୱାରଂ ପିଦହି। ଦାରକୋ ସକଲରତ୍ତିଂ ସକଟସ୍ସ ହେଟ୍ଠା ନିପଜ୍ଜିତ୍ୱା ନିଦ୍ଦଂ ଓକ୍କମି। ରାଜଗହଂ ପକତିଯାପି ଅମନୁସ୍ସବହୁଲଂ, ଇଦଂ ପନ ସୁସାନସମୀପଟ୍ଠାନଂ। ନ ଚ କୋଚି ଯକ୍ଖୋ ତସ୍ସ ପଚ୍ଛିମଭୱିକସ୍ସ ଦାରକସ୍ସ ଉପଦ୍ଦୱଂ କାତୁମସକ୍ଖି। ସୋ ଅପରେନ ସମଯେନ ପବ୍ବଜିତ୍ୱା ଅରହତ୍ତଂ ପାପୁଣିତ୍ୱା ଭୂତପାଲତ୍ଥେରୋ ନାମ ଅହୋସୀତି। ଏୱଂ ୱାଳଅଯକ୍ଖାନୁଚରିତେପି ପଦେସେ ଝାପନଯେନେୱ ଅରୋଗଭାୱୋ ଆଯସ୍ମତୋ ଭୂତପାଲସ୍ସ ଞାଣୱିପ୍ଫାରା ଇଦ୍ଧି ନାମ।

୧୬। ସମାଧିୱିପ୍ଫାରିଦ୍ଧିନିଦ୍ଦେସେ ଆଯସ୍ମତୋ ସାରିପୁତ୍ତସ୍ସ ସମାଧିୱିପ୍ଫାରା ଇଦ୍ଧୀତିଆଦୀସୁ ଆଯସ୍ମତୋ ସାରିପୁତ୍ତସ୍ସ ମହାମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନତ୍ଥେରେନ ସଦ୍ଧିଂ କପୋତକନ୍ଦରାଯଂ ୱିହରତୋ ଜୁଣ୍ହାଯ ରତ୍ତିଯା ନୱୋରୋପିତେହି କେସେହି ଅବ୍ଭୋକାସେ ନିସିନ୍ନସ୍ସ ଏକୋ ଦୁଟ୍ଠଯକ୍ଖୋ ସହାଯକେନ ଯକ୍ଖେନ ୱାରିଯମାନୋପି ସୀସେ ପହାରଂ ଅଦାସି। ଯସ୍ସ ମେଘସ୍ସ ୱିଯ ଗଜ୍ଜତୋ ସଦ୍ଦୋ ଅହୋସି, ଥେରୋ ତସ୍ସ ପହରଣସମଯେ ସମାପତ୍ତିଂ ଅପ୍ପେତ୍ୱା ନିସିନ୍ନୋ ହୋତି। ଅଥସ୍ସ ତେନ ପହାରେନ ନ କୋଚି ଆବାଧୋ ଅହୋସି। ଅଯଂ ତସ୍ସ ଆଯସ୍ମତୋ ସମାଧିୱିପ୍ଫାରା ଇଦ୍ଧି। ଯଥାହ –

‘‘ଏୱଂ ମେ ସୁତଂ (ଉଦା। ୩୪) – ଏକଂ ସମଯଂ ଭଗୱା ରାଜଗହେ ୱିହରତି ୱେଳୁୱନେ କଲନ୍ଦକନିୱାପେ। ତେନ ଖୋ ପନ ସମଯେନ ଆଯସ୍ମା ଚ ସାରିପୁତ୍ତୋ ଆଯସ୍ମା ଚ ମହାମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନୋ କପୋତକନ୍ଦରାଯଂ ୱିହରନ୍ତି। ତେନ ଖୋ ପନ ସମଯେନ ଆଯସ୍ମା ସାରିପୁତ୍ତୋ ଜୁଣ୍ହାଯ ରତ୍ତିଯା ନୱୋରୋପିତେହି କେସେହି ଅବ୍ଭୋକାସେ ନିସିନ୍ନୋ ହୋତି ଅଞ୍ଞତରଂ ସମାଧିଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା।

‘‘ତେନ ଖୋ ପନ ସମଯେନ ଦ୍ୱେ ଯକ୍ଖା ସହାଯକା ଉତ୍ତରାଯ ଦିସାଯ ଦକ୍ଖିଣଂ ଦିସଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି କେନଚିଦେୱ କରଣୀଯେନ। ଅଦ୍ଦସଂସୁ ଖୋ ତେ ଯକ୍ଖା ଆଯସ୍ମନ୍ତଂ ସାରିପୁତ୍ତଂ ଜୁଣ୍ହାଯ ରତ୍ତିଯା ନୱୋରୋପିତେହି କେସେହି ଅବ୍ଭୋକାସେ ନିସିନ୍ନଂ, ଦିସ୍ୱାନ ଏକୋ ଯକ୍ଖୋ ଦୁତିଯଂ ଯକ୍ଖଂ ଏତଦୱୋଚ – ‘ପଟିଭାତି ମଂ, ସମ୍ମ, ଇମସ୍ସ ସମଣସ୍ସ ସୀସେ ପହାରଂ ଦାତୁ’ନ୍ତି। ଏୱଂ ୱୁତ୍ତେ ସୋ ଯକ୍ଖୋ ତଂ ଯକ୍ଖଂ ଏତଦୱୋଚ – ‘ଅଲଂ, ସମ୍ମ, ମା ସମଣଂ ଆସାଦେସି, ଉଳାରୋ ସୋ, ସମ୍ମ, ସମଣୋ ମହିଦ୍ଧିକୋ ମହାନୁଭାୱୋ’ତି।

‘‘ଦୁତିଯମ୍ପି ଖୋ…ପେ… ତତିଯମ୍ପି ଖୋ ସୋ ଯକ୍ଖୋ ତଂ ଯକ୍ଖଂ ଏତଦୱୋଚ – ‘ପଟିଭାତି ମଂ, ସମ୍ମ, ଇମସ୍ସ ସମଣସ୍ସ ସୀସେ ପହାରଂ ଦାତୁ’ନ୍ତି। ତତିଯମ୍ପି ଖୋ ସୋ ଯକ୍ଖୋ ତଂ ଯକ୍ଖଂ ଏତଦୱୋଚ – ‘ଅଲଂ, ସମ୍ମ, ମା ସମଣଂ ଆସାଦେସି, ଉଳାରୋ ସୋ, ସମ୍ମ, ସମଣୋ ମହିଦ୍ଧିକୋ ମହାନୁଭାୱୋ’ତି।

‘‘ଅଥ ଖୋ ସୋ ଯକ୍ଖୋ ତଂ ଯକ୍ଖଂ ଅନାଦିଯିତ୍ୱା ଆଯସ୍ମତୋ ସାରିପୁତ୍ତସ୍ସ ସୀସେ ପହାରଂ ଅଦାସି। ତାୱ ମହାପହାରୋ ଅହୋସି, ଅପି ତେନ ପହାରେନ ସତ୍ତରତନଂ ୱା ଅଡ୍ଢଟ୍ଠମରତନଂ ୱା ନାଗଂ ଓସାରେଯ୍ୟ, ମହନ୍ତଂ ୱା ପବ୍ବତକୂଟଂ ପଦାଲେଯ୍ୟ। ଅଥ ଚ ପନ ସୋ ଯକ୍ଖୋ ‘ଡଯ୍ହାମି ଡଯ୍ହାମୀ’ତି ତତ୍ଥେୱ ମହାନିରଯଂ ଅପତାସି।

‘‘ଅଦ୍ଦସା ଖୋ ଆଯସ୍ମା ମହାମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନୋ ଦିବ୍ବେନ ଚକ୍ଖୁନା ୱିସୁଦ୍ଧେନ ଅତିକ୍କନ୍ତମାନୁସକେନ ତେନ ଯକ୍ଖେନ ଆଯସ୍ମତୋ ସାରିପୁତ୍ତସ୍ସ ସୀସେ ପହାରଂ ଦୀଯମାନଂ, ଦିସ୍ୱା ଯେନ ଆଯସ୍ମା ସାରିପୁତ୍ତୋ ତେନୁପସଙ୍କମି, ଉପସଙ୍କମିତ୍ୱା ଆଯସ୍ମନ୍ତଂ ସାରିପୁତ୍ତଂ ଏତଦୱୋଚ – ‘କଚ୍ଚି ତେ, ଆୱୁସୋ ସାରିପୁତ୍ତ, ଖମନୀଯଂ, କଚ୍ଚି ଯାପନୀଯଂ, କଚ୍ଚି ନ କିଞ୍ଚି ଦୁକ୍ଖ’ନ୍ତି। ‘ଖମନୀଯଂ ମେ, ଆୱୁସୋ ମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନ, ଯାପନୀଯଂ ମେ, ଆୱୁସୋ ମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନ, ଅପି ଚ ମେ ସୀସଂ ଥୋକଂ ଦୁକ୍ଖ’ନ୍ତି।

‘‘ଅଚ୍ଛରିଯଂ, ଆୱୁସୋ ସାରିପୁତ୍ତ, ଅବ୍ଭୁତଂ, ଆୱୁସୋ ସାରିପୁତ୍ତ, ଯାୱ ମହିଦ୍ଧିକୋ ଆଯସ୍ମା ସାରିପୁତ୍ତୋ ମହାନୁଭାୱୋ। ଇଧ ତେ, ଆୱୁସୋ ସାରିପୁତ୍ତ, ଅଞ୍ଞତରୋ ଯକ୍ଖୋ ସୀସେ ପହାରଂ ଅଦାସି। ତାୱ ମହା ପହାରୋ ଅହୋସି, ଅପି ତେନ ପହାରେନ ସତ୍ତରତନଂ ୱା ଅଡ୍ଢଟ୍ଠମରତନଂ ୱା ନାଗଂ ଓସାରେଯ୍ୟ, ମହନ୍ତଂ ୱା ପବ୍ବତକୂଟଂ ପଦାଲେଯ୍ୟ। ଅଥ ଚ ପନାଯସ୍ମା ସାରିପୁତ୍ତୋ ଏୱମାହ – ‘ଖମନୀଯଂ ମେ, ଆୱୁସୋ ମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନ, ଯାପନୀଯଂ ମେ, ଆୱୁସୋ ମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନ, ଅପି ଚ ମେ ସୀସଂ ଥୋକଂ ଦୁକ୍ଖ’ନ୍ତି।

‘‘ଅଚ୍ଛରିଯଂ, ଆୱୁସୋ ମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନ, ଅବ୍ଭୁତଂ, ଆୱୁସୋ ମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନ, ଯାୱ ମହିଦ୍ଧିକୋ ଆଯସ୍ମା ମହାମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନୋ ମହାନୁଭାୱୋ, ଯତ୍ର ହି ନାମ ଯକ୍ଖମ୍ପି ପସ୍ସିସ୍ସତି, ମଯଂ ପନେତରହି ପଂସୁପିସାଚକମ୍ପି ନ ପସ୍ସାମାତି।

‘‘ଅସ୍ସୋସି ଖୋ ଭଗୱା ଦିବ୍ବାଯ ସୋତଧାତୁଯା ୱିସୁଦ୍ଧାଯ ଅତିକ୍କନ୍ତମାନୁସିକାଯ ତେସଂ ଉଭିନ୍ନଂ ମହାନାଗାନଂ ଇମଂ ଏୱରୂପଂ କଥାସଲ୍ଲାପଂ।

ଅଥ ଖୋ ଭଗୱା ଏତମତ୍ଥଂ ୱିଦିତ୍ୱା ତାଯଂ ୱେଲାଯଂ ଇମଂ ଉଦାନଂ ଉଦାନେସି –

‘‘ଯସ୍ସ ସେଲୂପମଂ ଚିତ୍ତଂ, ଠିତଂ ନାନୁପକମ୍ପତି;

ୱିରତ୍ତଂ ରଜନୀଯେସୁ, କୋପନୀଯେ ନ କୁପ୍ପତି;

ଯସ୍ସେୱଂ ଭାୱିତଂ ଚିତ୍ତଂ, କୁତୋ ତଂ ଦୁକ୍ଖମେସ୍ସତୀ’’ତି। (ଉଦା। ୩୪);

ଏତ୍ଥ ଚ ‘‘କୁତୋ ତଂ ଦୁକ୍ଖମେସ୍ସତୀ’’ତି ଭଗୱତା ୱୁତ୍ତୱଚନେନ ‘‘ତେନ ପହାରେନ ନ କୋଚି ଆବାଧୋ ଅହୋସୀ’’ତି ଅଟ୍ଠକଥାୱଚନଂ ଅତିୱିଯ ସମେତି। ତସ୍ମା ‘‘ଅପିଚ ମେ ସୀସଂ ଥୋକଂ ଦୁକ୍ଖ’’ନ୍ତି ୱଚନେନ ଦୁକ୍ଖୱେଦନା ନ ହୋତି, ସୀସସ୍ସ ପନ ଅକମ୍ମଞ୍ଞଭାୱଂ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ଦୁକ୍ଖ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଲୋକେପି ହି ଅକିଚ୍ଛେନ ପରିହରିତୁଂ ସକ୍କୁଣେଯ୍ୟୋ ସୁଖସୀଲୋ, କିଚ୍ଛେନ ପରିହରିତୁଂ ସକ୍କୁଣେଯ୍ୟୋ ଦୁକ୍ଖସୀଲୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତମ୍ପି ଖୋ ଅକମ୍ମଞ୍ଞତଂ ସମାପତ୍ତିତୋ ୱୁଟ୍ଠିତସମଯତ୍ତା ଅହୋସୀତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସମାପତ୍ତିଅପ୍ପିତସମଯେ ହି ତମ୍ପି ନ ଭୱେଯ୍ୟାତି। ‘‘ଏତରହି ପଂସୁପିସାଚକମ୍ପି ନ ପସ୍ସାମା’’ତି ଦଟ୍ଠୁଂ ଅସମତ୍ଥତାଯ ନ ୱୁତ୍ତଂ, ଅଭିଞ୍ଞାସୁ ବ୍ୟାପାରାଭାୱେନ ୱୁତ୍ତଂ। ଥେରୋ କିର ‘‘ପଚ୍ଛିମା ଜନତା ପୋଥୁଜ୍ଜନିକାଯ ଇଦ୍ଧିଯା ସାରସଞ୍ଞା ମାହେସୁ’’ନ୍ତି ପଚ୍ଛିମଂ ଜନତଂ ଅନୁକମ୍ପମାନୋ ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ଇଦ୍ଧିଂ ନ ୱଲଞ୍ଜେସି। ଥେରଗାଥାଯ ଚ –

‘‘ନେଓ୍ୱ ପୁବ୍ବେନିଓ୍ୱାସାୟ, ନପି ଦିବ୍ବସ୍ସ ଚକ୍ଖୁନୋ;

ଚେତୋପରିୟାୟ ଇଦ୍ଧିୟା, ଚୁତିୟା ଉପପତ୍ତିୟା;

ସୋତଧାତୁଓ୍ୱିସୁଦ୍ଧିୟା, ପଣିଧି ମେ ନ ଓ୍ୱିଜ୍ଜତୀ’’ତି। (ଥେରଗା। ୯୯୬) –

ଥେରେନ ସୟମେଓ୍ୱ ଅଭିଞ୍ଞାସୁ ପତ୍ଥନାଭାଓ୍ୱୋ ଓ୍ୱୁତ୍ତୋ। ଥେରୋ ପନ ସତ୍ତସଟ୍ଠିୟା ସାଓ୍ୱକପାରମୀଞାଣେସୁ ପାରମିପ୍ପତ୍ତୋତି।

ସଞ୍ଜୀଓ୍ୱତ୍ଥେରଂ ପନ କକୁସନ୍ଧସ୍ସ ଭଗଓ୍ୱତୋ ଦୁତିୟଅଗ୍ଗସାଓ୍ୱକଂ ନିରୋଧସମାପନ୍ନଂ ‘‘କାଲଙ୍କତୋ’’ତି ସଲ୍ଲକ୍ଖେତ୍ୱା ଗୋପାଲକାଦୟୋ ତିଣକଟ୍ଠାଦୀନି ସଂକଡ୍ଢିତ୍ୱା ଅଗ୍ଗିଂ ଅଦଂସୁ। ଥେରସ୍ସ ଚୀଓ୍ୱରେ ଅଂସୁମତ୍ତମ୍ପି ନ ଝାୟିତ୍ଥ। ଅୟମସ୍ସାୟସ୍ମତୋ ଅନୁପୁବ୍ବସମାପତ୍ତିଓ୍ୱସେନ ପଓ୍ୱତ୍ତସମଥାନୁଭାଓ୍ୱନିବ୍ବତ୍ତା ସମାଧିଓ୍ୱିପ୍ଫାରା ଇଦ୍ଧି। ୟଥାହ –

‘‘ତେନ ଖୋ ପନ, ପାପିମ, ସମୟେନ କକୁସନ୍ଧୋ ଭଗଓ୍ୱା ଅରହଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ଲୋକେ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ହୋତି। କକୁସନ୍ଧସ୍ସ ଖୋ ପନ, ପାପିମ, ଭଗଓ୍ୱତୋ ଅରହତୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଓ୍ୱିଧୁରସଞ୍ଜୀଓ୍ୱଂ ନାମ ସାଓ୍ୱକୟୁଗଂ ଅହୋସି ଅଗ୍ଗଂ ଭଦ୍ଦୟୁଗଂ। ୟାଓ୍ୱତା ପନ, ପାପିମ, କକୁସନ୍ଧସ୍ସ ଭଗଓ୍ୱତୋ ଅରହତୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ସାଓ୍ୱକା। ତେସୁ ନ ଚ କୋଚି ଆୟସ୍ମତା ଓ୍ୱିଧୁରେନ ସମସମୋ ହୋତି ୟଦିଦଂ ଧମ୍ମଦେସନାୟ। ଇମିନା ଖୋ ଏତଂ, ପାପିମ, ପରିୟାୟେନ ଆୟସ୍ମତୋ ଓ୍ୱିଧୁରସ୍ସ ଓ୍ୱିଧୁରୋତେଓ୍ୱ ସମଞ୍ଞା ଉଦପାଦି। ଆୟସ୍ମା ପନ, ପାପିମ, ସଞ୍ଜୀଓ୍ୱୋ ଅରଞ୍ଞଗତୋପି ରୁକ୍ଖମୂଲଗତୋପି ସୁଞ୍ଞାଗାରଗତୋପି ଅପ୍ପକସିରେନେଓ୍ୱ ସଞ୍ଞାଓ୍ୱେଦୟିତନିରୋଧଂ ସମାପଜ୍ଜତି।

‘‘ଭୂତପୁବ୍ବଂ, ପାପିମ, ଆୟସ୍ମା ସଞ୍ଜୀଓ୍ୱୋ ଅଞ୍ଞତରସ୍ମିଂ ରୁକ୍ଖମୂଲେ ସଞ୍ଞାଓ୍ୱେଦୟିତନିରୋଧଂ ସମାପନ୍ନୋ ନିସିନ୍ନୋ ହୋତି। ଅଦ୍ଦସଂସୁ ଖୋ, ପାପିମ, ଗୋପାଲକା ପସୁପାଲକା କସ୍ସକା ପଥାଓ୍ୱିନୋ ଆୟସ୍ମନ୍ତଂ ସଞ୍ଜୀଓ୍ୱଂ ଅଞ୍ଞତରସ୍ମିଂ ରୁକ୍ଖମୂଲେ ସଞ୍ଞାଓ୍ୱେଦୟିତନିରୋଧଂ ସମାପନ୍ନଂ, ଦିସ୍ୱାନ ତେସଂ ଏତଦହୋସି – ‘ଅଚ୍ଛରିୟଂ ଓ୍ୱତ ଭୋ, ଅବ୍ଭୁତଂ ଓ୍ୱତ ଭୋ, ଅୟଂ ସମଣୋ ନିସିନ୍ନକୋ କାଲଙ୍କତୋ, ହନ୍ଦ ନଂ ଦହାମା’ତି।

‘‘ଅଥ ଖୋ ତେ, ପାପିମ, ଗୋପାଲକା ପସୁପାଲକା କସ୍ସକା ପଥାଓ୍ୱିନୋ ତିଣଞ୍ଚ କଟ୍ଠଞ୍ଚ ଗୋମୟଞ୍ଚ ସଂକଡ୍ଢିତ୍ୱା ଆୟସ୍ମତୋ ସଞ୍ଜୀଓ୍ୱସ୍ସ କାୟେ ଉପଚିନିତ୍ୱା ଅଗ୍ଗିଂ ଦତ୍ୱା ପକ୍କମିଂସୁ। ଅଥ ଖୋ, ପାପିମ, ଆୟସ୍ମା ସଞ୍ଜୀଓ୍ୱୋ ତସ୍ସା ରତ୍ତିୟା ଅଚ୍ଚୟେନ ତାୟ ସମାପତ୍ତିୟା ଓ୍ୱୁଟ୍ଠହିତ୍ୱା ଚୀଓ୍ୱରାନି ପପ୍ଫୋଟେତ୍ୱା ପୁବ୍ବଣ୍ହସମୟଂ ନିଓ୍ୱାସେତ୍ୱା ପତ୍ତଚୀଓ୍ୱରମାଦାୟ ଗାମଂ ପିଣ୍ଡାୟ ପାଓ୍ୱିସି। ଅଦ୍ଦସଂସୁ ଖୋ ତେ, ପାପିମ, ଗୋପାଲକା ପସୁପାଲକା କସ୍ସକା ପଥାଓ୍ୱିନୋ ଆୟସ୍ମନ୍ତଂ ସଞ୍ଜୀଓ୍ୱଂ ପିଣ୍ଡାୟ ଚରନ୍ତଂ, ଦିସ୍ୱାନ ନେସଂ ଏତଦହୋସି – ‘ଅଚ୍ଛରିୟଂ ଓ୍ୱତ ଭୋ, ଅବ୍ଭୁତଂ ଓ୍ୱତ ଭୋ, ଅୟଂ ସମଣୋ ନିସିନ୍ନକୋଓ୍ୱ କାଲଙ୍କତୋ, ସ୍ୱାୟଂ ପଟିସଞ୍ଜୀଓ୍ୱିତୋ’ତି। ଇମିନା ଖୋ ଏଓ୍ୱଂ, ପାପିମ, ପରିୟାୟେନ ଆୟସ୍ମତୋ ସଞ୍ଜୀଓ୍ୱସ୍ସ ସଞ୍ଜୀଓ୍ୱୋତେଓ୍ୱ ସମଞ୍ଞା ଉଦପାଦୀ’’ତି (ମ। ନି। ୧।୫୦୭)।

ଖାଣୁକୋଣ୍ଡଞ୍ଞତ୍ଥେରୋ ପନ ପକତିୟାଓ୍ୱ ସମାପତ୍ତିବହୁଲୋ, ସୋ ଅଞ୍ଞତରସ୍ମିଂ ଅରଞ୍ଞେ ରତ୍ତିଂ ସମାପତ୍ତିଂ ଅପ୍ପେତ୍ୱା ନିସୀଦି, ପଞ୍ଚସତା ଚୋରା ଭଣ୍ଡକଂ ଥେନେତ୍ୱା ଗଚ୍ଛନ୍ତା ‘‘ଇଦାନି ଅମ୍ହାକଂ ଅନୁପଦଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତା ନତ୍ଥୀ’’ତି ଓ୍ୱିସ୍ସମିତୁକାମା ଭଣ୍ଡକଂ ଓରୋପୟମାନା ‘‘ଖାଣୁକୋ ଅୟ’’ନ୍ତି ମଞ୍ଞମାନା ଥେରସ୍ସେଓ୍ୱ ଉପରି ସବ୍ବଭଣ୍ଡକାନି ଠପେସୁଂ। ତେସଂ ଓ୍ୱିସ୍ସମିତ୍ୱା ଗଚ୍ଛନ୍ତାନଂ ପଠମଂ ଠପିତଭଣ୍ଡକସ୍ସ ଗହଣକାଲେ କାଲପରିଚ୍ଛେଦଓ୍ୱସେନ ଥେରୋ ଓ୍ୱୁଟ୍ଠାସି। ତେ ଥେରସ୍ସ ଚଲନାକାରଂ ଦିସ୍ୱା ଭୀତା ଓ୍ୱିରଓ୍ୱିଂସୁ। ଥେରୋ ‘‘ମା ଭାୟଥ, ଉପାସକା, ଭିକ୍ଖୁ ଅହ’’ନ୍ତି ଆହ। ତେ ଆଗନ୍ତ୍ୱା ଓ୍ୱନ୍ଦିତ୍ୱା ଥେରଗତେନ ପସାଦେନ ପବ୍ବଜିତ୍ୱା ସହ ପଟିସମ୍ଭିଦାହି ଅରହତ୍ତଂ ପାପୁଣିଂସୁ। ତତୋ ପଭୁତି ଚ ଥେରୋ ଖାଣୁକୋଣ୍ଡଞ୍ଞତ୍ଥେରୋ ନାମ ଅହୋସି। ଅୟମେତ୍ଥ ପଞ୍ଚହି ଭଣ୍ଡକସତେହି ଅଜ୍ଝୋତ୍ଥଟସ୍ସ ତସ୍ସାୟସ୍ମତୋ ଆବାଧାଭାଓ୍ୱୋ ସମାଧିଓ୍ୱିପ୍ଫାରା ଇଦ୍ଧି।

ଉତ୍ତରା (ଅ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧।୨୬୨) ପନ ଉପାସିକା ରାଜଗହେ ମହାଧନସ୍ସ ପୁଣ୍ଣସ୍ସ ସେଟ୍ଠିନୋ ଧୀତା, କୁମାରିକକାଲେୟେଓ୍ୱ ସଦ୍ଧିଂ ମାତାପିତୂହି ସୋତାପତ୍ତିଫଲଂ ପତ୍ତା, ସା ଓ୍ୱୟପ୍ପତ୍ତା ରାଜଗହସେଟ୍ଠିନୋ ମହତା ନିବନ୍ଧେନ ତସ୍ସ ପୁତ୍ତସ୍ସ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିକସ୍ସ ଦିନ୍ନା। ସା ବୁଦ୍ଧଦସ୍ସନାୟ ଧମ୍ମସ୍ସଓ୍ୱନାୟ ବୁଦ୍ଧପ୍ପମୁଖସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘସ୍ସ ଦାନଞ୍ଚ ଦାତୁଂ ଧମ୍ମଞ୍ଚ ସୋତୁଂ ଓକାସଂ ଅଲଭମାନା ଉପଦ୍ଦୁତା ହୁତ୍ୱା ତସ୍ମିଂୟେଓ୍ୱ ନଗରେ ସିରିମଂ ନାମ ଗଣିକଂ ପକ୍କୋସାପେତ୍ୱା ଓକାସକରଣତ୍ଥମେଓ୍ୱ ପିତୁ ଘରାଓ୍ୱ ଆନୀତାନି ପଞ୍ଚଦସକହାପଣସହସ୍ସାନି ତସ୍ସା ଦତ୍ୱା ‘‘ଇମେ କହାପଣେ ଗହେତ୍ୱା ଇମଂ ଅଡ୍ଢମାସଂ ସେଟ୍ଠିପୁତ୍ତଂ ପରିଚରାହୀ’’ତି ତଂ ସାମିକସ୍ସ ଅପ୍ପେତ୍ୱା ସୟଂ ଉପୋସଥଙ୍ଗାନି ଅଧିଟ୍ଠାୟ ‘‘ଇମଂ ଅଡ୍ଢମାସଂ ବୁଦ୍ଧଦସ୍ସନାଦୀନି ଲଭିସ୍ସାମୀ’’ତି ତୁଟ୍ଠମାନସା ୟାଓ୍ୱ ପଓ୍ୱାରଣାୟ ବୁଦ୍ଧପ୍ପମୁଖଂ ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘଂ ନିମନ୍ତାପେତ୍ୱା ଅଡ୍ଢମାସଂ ମହାଦାନଂ ଅଦାସି, ପଚ୍ଛାଭତ୍ତଂ ମହାନସେ ଖଜ୍ଜଭୋଜ୍ଜାଦୀନି ସଂଓ୍ୱିଦହାପେତି। ତସ୍ସା ସାମିକୋ ‘‘ସ୍ୱେ ପଓ୍ୱାରଣା’’ତି ସିରିମାୟ ସହ ଓ୍ୱାତପାନେ ଠତ୍ୱା ବହି ଓଲୋକେନ୍ତୋ ତଂ ତଥାଓ୍ୱିଚରନ୍ତିଂ

ସେଦକିଲିନ୍ନଂ ଛାରିକାଯ ଓକିଣ୍ଣଂ ଅଙ୍ଗାରମସିମକ୍ଖିତଂ ଦିସ୍ୱା ''ଅତ୍ତନୋ ସମ୍ପତ୍ତିଂ ଅଭୁଞ୍ଜିତ୍ୱା କୁସଲଂ ନାମ କରୋତି ବାଲା''ତି ହସି। ଉତ୍ତରାପି ତଂ ଓଲୋକେତ୍ୱା ''ସମ୍ପରାଯତ୍ଥଂ କୁସଲଂ ନ କରୋତି ବାଲୋ''ତି ହସି।

ସିରିମା ଉଭିନ୍ନମ୍ପି ତଂ କିରିଯଂ ଦିସ୍ୱା ''ଅହଂ ଘରସାମିନୀ''ତି ମଞ୍ଞମାନା ଇସ୍ସାପକତା ଉତ୍ତରାଯ କୁଜ୍ଝିତ୍ୱା ''ଦୁକ୍ଖଂ ଉପ୍ପାଦେସ୍ସାମୀ''ତି ପାସାଦା ଓତରତି। ଉତ୍ତରା ତଂ ଞତ୍ୱା ପୀଠକେ ନିସୀଦିତ୍ୱା ତଂ ମେତ୍ତେନ ଚିତ୍ତେନ ଫରି। ସିରିମା ପାସାଦା ଓରୁଯ୍ହ ମହାନସଂ ପୱିସିତ୍ୱା ପୂୱପଚନତୋ ଉଛଉଙ୍କପୂରଂ ପକ୍କୁଥିତଂ ସପ୍ପିଂ ଗହେତ୍ୱା ତସ୍ସା ମତ୍ଥକେ ଓକିରି। ତଂ ପଦୁମିନିପଣ୍ଣେ ସୀତୁଦକଂ ୱିଯ ୱିନିୱଟ୍ଟେତ୍ୱା ଅଗମାସି। ଦାସିଯୋ ସିରିମଂ ହତ୍ଥେହି ପାଦେହି ପୋଥେତ୍ୱା ଭୂମିଯଂ ପାତେସୁଂ। ଉତ୍ତରା ମେତ୍ତାଝାନତୋ ୱୁଟ୍ଠାଯ ଦାସିଯୋ ୱାରେସି। ସିରିମା ଉତ୍ତରଂ ଖମାପେସି। ଉତ୍ତରା ''ସ୍ୱେ ସତ୍ଥୁ ପୁରତୋ ଖମାପେହୀ''ତି ୱତ୍ୱା ତାଯ କାଯୱେଯ୍ୟାୱଟିକଂ ଯାଚିତାଯ ବ୍ୟଞ୍ଜନସମ୍ପାଦନଂ ଆଚିକ୍ଖି। ସା ତଂ ସମ୍ପାଦେତ୍ୱା ଅତ୍ତନୋ ପରିୱାରା ପଞ୍ଚସତା ଗଣିକାଯୋ ସସଙ୍ଘଂ ସତ୍ଥାରଂ ପରିୱିସିତ୍ୱା ''ଖମାପନସହାଯିକା ହୋଥା''ତି ୱତ୍ୱା ପୁନଦିୱସେ ତଥା ତାହି ଗଣିକାହି ସଦ୍ଧିଂ ସତ୍ଥୁ ଭତ୍ତକିଚ୍ଚାୱସାନେ ସତ୍ଥାରଂ ୱନ୍ଦିତ୍ୱା ''ଅହଂ ଭଗୱା ଉତ୍ତରାଯ ଅପରଜ୍ଝିଂ, ଖମତୁ ମେ ଉତ୍ତରା''ତି ଆହ। ସତ୍ଥା ''ଖମ, ଉତ୍ତରେ''ତି ୱତ୍ୱା ''ଖମାମି, ଭଗୱା''ତି ୱୁତ୍ତେ ''ଅକ୍କୋଧେନ ଜିନେ କୋଧ''ନ୍ତିଆଦିକଂ (ଧ। ପ। ୨୨୩) ଧମ୍ମଂ ଦେସେସି। ଉତ୍ତରା ପୁରେତରମେୱ ସାମିକଞ୍ଚ ସସ୍ସୁସସୁରେ ଚ ସତ୍ଥୁ ସନ୍ତିକେ ଉପନେସି। ଦେସନାୱସାନେ ତେ ଚ ତଯୋ ଜନା, ସଙ୍କା ଚ ଗଣିକାଯୋ ସୋତାପତ୍ତିଫଲେ ପତିଟ୍ଠହିଂସୂତି। ଏୱଂ ଉତ୍ତରାଯ ଉପାସିକାଯ ପକ୍କୁଥିତସପ୍ପିନା ପୀଠଆଭାୱୋ ସମାଧିୱିପ୍ଫାରା ଇଦ୍ଧି।

ସାମାୱତୀଉପାସିକା ନାମ କୋସମ୍ବିଯଂ ଉଦେନସ୍ସ ରଞ୍ଞୋ ଅଗ୍ଗମହେସୀ। ତସ୍ସ ହି ରଞ୍ଞୋ ପଞ୍ଚସତପଞ୍ଚସତୈତ୍ଥିପରିୱାରା ତିସ୍ସୋ ଅଗ୍ଗମହେସିଯୋ ଅହେସୁଂ। ତାସଂ ସାମାୱତୀ ଭଦ୍ଦିଯନଗରେ ଭଦ୍ଦିଯସେଟ୍ଠିନୋ ଧୀତା। ପିତରି କାଲଙ୍କତେ ପିତୁ ସହାଯକସ୍ସ କୋସମ୍ବିଯଂ ଘୋସିତସେଟ୍ଠିନୋ ଘରେ ପଞ୍ଚସତୈତ୍ଥିପରିୱାରୱଡ୍ଢିତଂ ୱଯପ୍ପତ୍ତଂ ରାଜା ଦିସ୍ୱା ସଞ୍ଜାତସିନେହୋ ସପରିୱାରମତ୍ତନୋ ଘରଂ ନେତ୍ୱା ଅଭିସେକଟ୍ଠାନଂ ଅଦାସି। ଚଣ୍ଡପଜ୍ଜୋତସ୍ସ ରଞ୍ଞୋ ଧୀତା ୱାସୁଲଦତ୍ତା ନାମ ଏକା ମହେସୀ। ମାଗଣ୍ଡିଯବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ସ ଧୀତା ଭଗୱତୋ ପାଦପରିଚାରିକଂ କତ୍ୱା ପିତରା ଦିଯ୍ୟମାନା –

''ଦିସ୍ୱାନ ତଣ୍ହଂ ଅରତିଂ ରଗଞ୍ଚ, ନାହୋସି ଛନ୍ଦୋ ଅପି ମେଥୁନସ୍ମିଂ;

କିମେୱିଦଂ ମୁତ୍ତକରୀସପୁଣ୍ଣଂ, ପାଦାପି ନଂ ସମ୍ଫୁସିତୁଂ ନ ଇଚ୍ଛେ''ତି। (ସୁ। ନି। ୮୪୧) –

ଭଗୱତା ଭାସିତଂ ଗାଥଂ ସୁତ୍ୱା ଭଗୱତି ଆଘାତଂ ବନ୍ଧି। ତସ୍ସା ମାତାପିତରୋ ମାଗଣ୍ଡିଯସୁତ୍ତଦେସନାୱସାନେ ଅନାଗାମିଫଲଂ ପତ୍ୱା ପବ୍ବଜିତ୍ୱା ଅରହତ୍ତଂ ପାପୁଣିଂସୁ। ତସ୍ସା ଚୂଳପିତା ମାଗଣ୍ଡିଯୋ ତଂ କୋସମ୍ବିଂ ନେତ୍ୱା ରଞ୍ଞୋ ଅଦାସି। ସା ରଞ୍ଞୋ ଏକା ମହେସୀ।

ଅଥ ଖୋ ଘୋସିତସେଟ୍ଠି କୁକ୍କୁଟସେଟ୍ଠି ପାୱାରିକସେଟ୍ଠୀତି ତଯୋ ସେଟ୍ଠିନୋ ଲୋକେ ତଥାଗତୁପ୍ପାଦଂ ସୁତ୍ୱା ଜେତୱନଂ ସତ୍ଥୁ ସନ୍ତିକଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ଧମ୍ମଂ ସୁତ୍ୱା ସୋତାପତ୍ତିଫଲଂ ପତ୍ୱା ଅଡ୍ଢମାସଂ ବୁଦ୍ଧପ୍ପମୁଖସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘସ୍ସ ମହାଦାନଂ ଦତ୍ୱା ସତ୍ଥୁ କୋସମ୍ବିଗମନଂ ଆଯାଚିତ୍ୱା କୋସମ୍ବିଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ଘୋସିତାରାମୋ କୁକ୍କୁଟାରାମୋ ପାୱାରିକାରାମୋତି ତଯୋ ଜନା ତଯୋ ଆରାମେ କାରାପେତ୍ୱା ଅନୁପୁବ୍ବେନ ତତ୍ଥ ଆଗତଂ ସତ୍ଥାରଂ ପଟିପାଟିଯା ଏକେକସ୍ମିଂ ଦିୱସେ ଏକେକସ୍ମିଂ ୱିହାରେ ୱସାପେତ୍ୱା ଏକେକୋ ସସଙ୍ଘସ୍ସ ଭଗୱତୋ ମହାଦାନମଦାସି। ଅଥେକଦିୱସଂ ତେସଂ ଉପଟ୍ଠାକୋ ସୁମନୋ ନାମ ମାଲାକାରୋ ସେଟ୍ଠିନୋ ଆଯାଚିତ୍ୱା ସସଙ୍ଘଂ ସତ୍ଥାରଂ ଭୋଜେତୁଂ ଅତ୍ତନୋ ଘରେ ନିସୀଦାପେସି। ତସ୍ମିଂ ଖଣେ ସାମାୱତିଯା ପରିଚାରିକା ଖୁଜ୍ଜୁତ୍ତରା ନାମ ଦାସୀ ଅଟ୍ଠ କହାପଣେ ଗହେତ୍ୱା ତସ୍ସ ଘରଂ ଅଗମାସି। ସୋ ''ସସଙ୍ଘସ୍ସ ତାୱ ସତ୍ଥୁନୋ ପରିୱେସନସହାଯା ହୋହୀ''ତି ଆହ। ସା ତଥା କତ୍ୱା ସତ୍ଥୁ ଭତ୍ତକିଚ୍ଚାୱସାନେ ଧମ୍ମଦେସନଂ ସୁତ୍ୱା ସୋତାପନ୍ନା ହୁତ୍ୱା ଅଞ୍ଞଦା ଚତ୍ତାରୋ କହାପଣେ ଅତ୍ତନୋ ଆଦିଯନ୍ତୀ ଅଦିନ୍ନଂ ଆଦିଯିତୁଂ ଅଭବ୍ବତ୍ତା ଅଟ୍ଠହି କହାପଣେହି ପୁପ୍ଫାନି ଆଦାଯ ସାମାୱତିଯା ଉପନାମେସି। ତାଯ ପୁପ୍ଫାନଂ ବହୁଭାୱକାରଣଂ ପୁଟ୍ଠା ମୁସା ଭଣିତୁଂ ଅଭବ୍ବତ୍ତା ଯଥାସଭାୱଂ ଆହ। ''ଅଜ୍ଜ କସ୍ମା ନ ଗଣ୍ହୀ''ତି ୱୁତ୍ତା ''ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଧମ୍ମଂ ସୁତ୍ୱା ଅମତଂ ସଚ୍ଛାକାସି''ନ୍ତି ଆହ। ''ଅମ୍ମ ଉତ୍ତରେ, ତଂ ଧମ୍ମଂ ଅମ୍ହାକମ୍ପି କଥେହୀ''ତି। ''ତେନ ହି ମଂ ନ୍ହାପେତ୍ୱା ସୁଦ୍ଧଂ ୱତ୍ଥଯୁଗଂ ଦତ୍ୱା ଉଚ୍ଚେ ଆସନେ ନିସୀଦାପେତ୍ୱା ସଙ୍କା ନୀଚାସନେସୁ ନିସୀଦଥା''ତି ଆହ। ତା ସଙ୍କାପି ତଥା କରିଂସୁ। ସା ସେଖପଟିସମ୍ଭିଦପ୍ପତ୍ତା ଅରିଯସାୱିକା ଏକଂ ୱତ୍ଥଂ ନିୱାସେତ୍ୱା ଏକଂ ଉତ୍ତରାସଙ୍ଗଂ କତ୍ୱା ବୀଜନିଂ ଗହେତ୍ୱା ତାସଂ ଧମ୍ମଂ ଦେସେସି। ସାମାୱତୀ ଚ ପଞ୍ଚସତା ଚ ଇତ୍ଥିଯୋ ସୋତାପତ୍ତିଫଲଂ ପାପୁଣିଂସୁ। ତା ସଙ୍କାପି ଖୁଜ୍ଜୁତ୍ତରଂ ୱନ୍ଦିତ୍ୱା ''ଅମ୍ମ, ଅଜ୍ଜତୋ ପଟ୍ଠାଯ ୱେଯ୍ୟାୱଚ୍ଚଂ ଅକତ୍ୱା ଅମ୍ହାକଂ ମାତୁଟ୍ଠାନେ ଆଚରିଯଟ୍ଠାନେ ଚ ଠତ୍ୱା ସତ୍ଥାରା ଦେସିତଦେସିତଂ ଧମ୍ମଂ ସୁତ୍ୱା ଅମ୍ହାକଂ କଥେହୀ''ତି ଆହଂସୁ। ସା ତଥା କରୋନ୍ତୀ ଅପରଭାଗେ ତିପିଟକଧରା ହୁତ୍ୱା ସତ୍ଥାରା ବହୁସ୍ସୁତାନଂ ଉପାସିକାନଂ ଅଗ୍ଗଟ୍ଠାନେ ଠପିତା ଅଗ୍ଗଟ୍ଠାନଂ ଲଭି। ସାମାୱତିମିସ୍ସିକା ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଦସ୍ସନଂ ପିହେନ୍ତି, ଦସବଲେ ଅନ୍ତରୱୀଥିଂ ପଟିପନ୍ନେ ୱାତପାନେସୁ ଅପ୍ପହୋନ୍ତେସୁ ଭିତ୍ତିଂ ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ସତ୍ଥାରଂ ଓଲୋକେନ୍ତି, ୱନ୍ଦନପୂଜନଞ୍ଚ କରୋନ୍ତି।

ମାଗଣ୍ଡିୟା ତତ୍ଥ ଗତା ତାନି ଛିଦ୍ଦାନି ଦିସ୍ୱା ତତ୍ଥ କାରଣଂ ପୁଚ୍ଛନ୍ତୀ ସବ୍ବ ଆଗତଭାୱଂ ଞତ୍ୱା ଭଗୱତି ଆଘାତେନ ତାସମ୍ପି କୁଜ୍ଝିତ୍ୱା ''ମହାରାଜ, ସାମାୱତିମିସ୍ସିକାନଂ ବହିଦ୍ଧା ପତ୍ଥନା ଅତ୍ଥି, ଭିତ୍ତିଂ ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ସମଣଂ ଗୋତମଂ ଓଲୋକେନ୍ତି, କତିପାହେନ ତଂ ମାରେସ୍ସନ୍ତୀ''ତି ରାଜାନଂ ଆହ। ରାଜା ଛିଦ୍ଦାନି ଦିସ୍ୱାପି ତସ୍ସା ୱଚନଂ ନ ସଦ୍ଦହି, ଉଦ୍ଧଚ୍ଛିଦ୍ଦକୱାତପାନାନି କାରାପେସି। ପୁନ ମାଗଣ୍ଡିୟା ରାଜାନଂ ତାସୁ ଭିନ୍ଦିତୁକାମା ଅଟ୍ଠ ସଜୀୱକୁକ୍କୁଟେ ଆହରାପେତ୍ୱା ''ମହାରାଜ, ତାସଂ ୱୀମଂସନତ୍ଥଂ ଇମେ କୁକ୍କୁଟେ ମାରେତ୍ୱା 'ମମତ୍ଥାୟ ପଚାହୀ'ତି ପେସେହୀ''ତି ଆହ। ରାଜା ତଥା ପେସେସି। ତାୟ ''ପାଣାତିପାତଂ ନ କରୋମା''ତି ୱୁତ୍ତେ ପୁନ ''ତସ୍ସ ସମଣସ୍ସ ଗୋତମସ୍ସ ପଚିତ୍ୱା ପେସେହୀ''ତି ଆହ। ରଞ୍ଞା ତଥା ପେସିତେ ମାଗଣ୍ଡିୟା ଅଟ୍ଠ ମାରିତକୁକ୍କୁଟେ ତଥା ୱତ୍ୱା ପେସେସି। ସାମାୱତୀ ପଚିତ୍ୱା ଦସବଲସ୍ସ ପାହେସି। ମାଗଣ୍ଡିୟା ତେନପି ରାଜାନଂ କୋପେତୁଂ ନାସକ୍ଖି।

ରାଜା ପନ ତୀସୁ ମହେସୀସୁ ଏକେକିସ୍ସା ୱସନଟ୍ଠାନେ ସତ୍ତ ସତ୍ତ ଦିୱସାନି ୱସତି। ରାଜା ଅତ୍ତନୋ ଗମନଟ୍ଠାନଂ ହତ୍ଥିକନ୍ତୱୀଣଂ ଆଦାୟ ଗଚ୍ଛତି। ମାଗଣ୍ଡିୟା ରଞ୍ଞୋ ସାମାୱତିୟା ପାସାଦଗମନକାଲେ ଦାଠା ଅଗଦେନ ଧୋୱାପେତ୍ୱା ୱେଳୁପବ୍ବେ ପକ୍ଖିପାପେତ୍ୱା ଏକଂ କଣ୍ହସପ୍ପପୋତକଂ ଆହରାପେତ୍ୱା ଅନ୍ତୋୱୀଣାୟ ପକ୍ଖିପିତ୍ୱା ମାଲାଗୁଳକେନ ଛିଦ୍ଦଂ ପିଦହି। ତଂ ରଞ୍ଞୋ ତତ୍ଥ ଗତକାଲେ ଅପରାପରଂ ୱିଚରନ୍ତୀ ୱିୟ ହୁତ୍ୱା ୱୀଣାଛିଦ୍ଦତୋ ମାଲାଗୁଳକଂ ଅପନେସି। ସପ୍ପୋ ନିକ୍ଖମିତ୍ୱା ପସ୍ସସନ୍ତୋ ଫଣଂ କତ୍ୱା ସୟନପିଟ୍ଠେ ନିପଜ୍ଜି। ସା ଆହ – ''ଧୀ ସପ୍ପୋ''ତି ମହାସଦ୍ଦମକାସି। ରାଜା ସପ୍ପଂ ଦିସ୍ୱା କୁଜ୍ଝି। ସାମାୱତୀ ରଞ୍ଞୋ କୁଦ୍ଧଭାୱଂ ଞତ୍ୱା ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଇତ୍ଥିସତାନଂ ସଞ୍ଞମଦାସି ''ଅଜ୍ଜ ଓଧିସକମେତ୍ତାଫରଣେନ ରାଜାନଂ ଫରଥା''ତି। ସୟମ୍ପି ତଥା ଅକାସି। ରାଜା ସହସ୍ସଥାମଧନୁଂ ଆଦାୟ ଜିୟଂ ପୋଠେତ୍ୱା ସାମାୱତିଂ ଧୁରେ କତ୍ୱା ସବ୍ବା ତା ଇତ୍ଥିୟୋ ପଟିପାଟିୟା ଠପାପେତ୍ୱା ୱିସପୀତଂ ଖୁରପ୍ପଂ ସନ୍ନୟ୍ହିତ୍ୱା ଧନୁଂ ପୂରେତ୍ୱା ଅଟ୍ଠାସି। ଖୁରପ୍ପଂ ନେୱ ଖିପିତୁଂ , ନ ଓରୋପିତୁଂ ସକ୍କୋତି, ଗତ୍ତେହି ସେଦା ମୁଚ୍ଚନ୍ତି, ସରୀରଂ ୱେଧତି, ମୁଖତୋ ଖେଳଓ ପତତି, ଗଣ୍ହିତବ୍ବଗହଣଂ ନ ପସ୍ସତି, ଅଥ ନଂ ସାମାୱତୀ ''କିଂ, ମହାରାଜ, କିଲମସୀ''ତି ଆହ। ''ଆମ, ଦେୱି, କିଲମାମି, ଅୱସ୍ସୟୋ ମେ ହୋହୀ''ତି। ''ସାଧୁ, ମହାରାଜ, ଖୁରପ୍ପଂ ପଥୱୀମୁଖଂ କରୋହୀ''ତି। ରାଜା ତଥା ଅକାସି। ସା ''ରଞ୍ଞୋ ହତ୍ଥତୋ ଖୁରପ୍ପଂ ମୁଚ୍ଚତୂ''ତି ଅଧିଟ୍ଠାସି। ତସ୍ମିଂ ଖଣେ ଖୁରପ୍ପଂ ମୁଚ୍ଚି। ରାଜା ତଂଖଣଞ୍ଞେୱ ଉଦକେ ନିମୁଜ୍ଜିତ୍ୱା ଅଲ୍ଲୱତ୍ଥୋ ଅଲ୍ଲକେସୋ ସାମାୱତିୟା ପାଦେସୁ ନିପତିତ୍ୱା ''ଖମ, ଦେୱି, ମୟ୍ହଂ –

'ସମ୍ମୁୟ୍ହାମି ପମୁୟ୍ହାମି, ସବ୍ବା ମୁୟ୍ହନ୍ତି ମେ ଦିସା;

ସାମାୱତୀ ମଂ ତାୟସ୍ସୁ, ତ୍ୱଞ୍ଚ ମେ ସରଣଂ ଭୱା'''ତି। – ଆହ;

ସାମାୱତୀ –

''ମା ମଂ ତ୍ୱଂ ସରଣଂ ଗଚ୍ଛ, ୟମହଂ ସରଣଂ ଗତା;

ସରଣଂ ଗଚ୍ଛ ତଂ ବୁଦ୍ଧଂ, ତ୍ୱଞ୍ଚ ମେ ସରଣଂ ଭୱା''ତି। –

ଆହ। ରାଜା ''ତେନ ହି ତଂ ସରଣଂ ଗଚ୍ଛାମି ସତ୍ଥାରଞ୍ଚ, ୱରଞ୍ଚ ତେ ଦମ୍ମୀ''ତି ଆହ। ସା ''ୱରୋ ଗହିତୋ ହୋତୁ, ମହାରାଜା''ତି ଆହ। ରାଜା ସତ୍ଥାରଂ ଉପସଙ୍କମିତ୍ୱା ସରଣଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ନିମନ୍ତେତ୍ୱା ବୁଦ୍ଧପ୍ପମୁଖସ୍ସ ସଙ୍ଘସ୍ସ ସତ୍ତାହଂ ମହାଦାନଂ ଦତ୍ୱା ''ସାମାୱତିଂ ୱରଂ ଗଣ୍ହାହୀ''ତି ଆହ। ''ସାଧୁ, ମହାରାଜ, ଇମଂ ମେ ୱରଂ ଦେହି, ସତ୍ଥା ପଞ୍ଚହି ଭିକ୍ଖୁସତେହି ସଦ୍ଧିଂ ଇଧାଗଚ୍ଛତୁ, ଧମ୍ମଂ ସୋସ୍ସାମୀ''ତି ଆହ। ରାଜା ସତ୍ଥାରଂ ୱନ୍ଦିତ୍ୱା ''ଭନ୍ତେ, ପଞ୍ଚହି ଭିକ୍ଖୁସତେହି ସଦ୍ଧିଂ ନିବଦ୍ଧଂ ଇଧାଗଚ୍ଛଥ, ସାମାୱତିମିସ୍ସିକା 'ଧମ୍ମଂ ସୋସ୍ସାମା'ତି ୱଦନ୍ତୀ''ତି ଆହ। ସତ୍ଥା ''ମହାରାଜ, ବୁଦ୍ଧାନଂ ନାମ ଏକଟ୍ଠାନଂ ନିବଦ୍ଧଂ ଗନ୍ତୁଂ ନ ୱଟ୍ଟତି, ମହାଜନୋପି ପଚ୍ଚାସୀସତୀ''ତି ଆହ। ''ତେନ ହି, ଭନ୍ତେ, ଭିକ୍ଖୁ ଆଣାପେଥା''ତି। ସତ୍ଥା ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରଂ ଆଣାପେସି। ଥେରୋ ପଞ୍ଚ ଭିକ୍ଖୁସତାନି ଆଦାୟ ନିବଦ୍ଧଂ ରାଜକୁଲଂ ଗଚ୍ଛତି। ତାପି ଦେୱୀପମୁଖା ଇତ୍ଥିୟୋ ଥେରଂ ଭୋଜେତ୍ୱା ଧମ୍ମଂ ସୁଣିଂସୁ। ସାମାୱତିଞ୍ଚ ସତ୍ଥା ମେତ୍ତାୱିହାରୀନଂ ଉପାସିକାନଂ ଅଗ୍ଗଟ୍ଠାନେ ଠପେସୀତି। ଏୱଂ ରଞ୍ଞୋ ଖୁରପ୍ପଂ ମୁଞ୍ଚିତୁଂ ଅୱିସହନଭାୱୋ ସାମାୱତିୟା ଉପାସିକାୟ ସମାଧିୱିପ୍ଫାରା ଇଦ୍ଧୀତି । ଏତ୍ଥ ଚ ଅୱେଚ୍ଚପ୍ପସାଦେନ ୱା ଓକପ୍ପନପସାଦେନ ୱା ରତନତ୍ତୟସରଣଗମନେନ ୱା ରତନତ୍ତୟଂ ଉପାସତୀତି ଉପାସିକାତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି।

୧୭। ଅରିୟିଦ୍ଧିନିଦ୍ଦେସେ ଅରିୟା ଇଦ୍ଧୀତି ଚେତୋୱସିପ୍ପତ୍ତାନଂ ଖୀଣାସୱଅରିୟାନଂୟେୱ ସମ୍ଭୱତୋ ଅରିୟା ଇଦ୍ଧୀତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି। ଇଧ ଭିକ୍ଖୂତି ଇମସ୍ମିଂ ସାସନେ ଖୀଣାସୱୋ ଭିକ୍ଖୁ। ଅନିଟ୍ଠେ ୱତ୍ଥୁସ୍ମିନ୍ତି ଆରମ୍ମଣପକତିୟା ଅମନାପେ ୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ ସତ୍ତେ ୱା ସଙ୍ଖାରେ ୱା। ମେତ୍ତାୟ ୱା ଫରତୀତି ସତ୍ତୋ ଚେ ହୋତି, ମେତ୍ତାଭାୱନାୟ ଫରତି। ଧାତୁତୋ ୱା ଉପସଂହରତୀତି ସଙ୍ଖାରୋ ଚେ ହୋତି, ''ଧାତୁମତ୍ତ''ନ୍ତି ଧାତୁମନସିକାରଂ ଉପସଂହରତି। ସତ୍ତେପି ଧାତୂପସଂହାରୋ ୱଟ୍ଟତି। ଅସୁଭାୟ ୱା ଫରତୀତି ସତ୍ତୋ ଚେ, ଅସୁଭଭାୱନାୟ ଫରତି। ଅନିଚ୍ଚତୋ ୱା ଉପସଂହରତୀତି

ସଙ୍ଖାରୋ ଚେ, ‘‘ଅନିଚ୍ଚ’’ନ୍ତି ମନସିକାରଂ ଉପସଂହରତି। ତଦୁଭୟନ୍ତି ତଂ ଉଭୟଂ। ଉପେକ୍ଖକୋତି ଛଠଅଙ୍ଗୁପେକ୍ଖାୟ ଉପେକ୍ଖକୋ। ସତୋତି ସତିୱେପୁଲ୍ଲପ୍ପତ୍ତୋ। ସମ୍ପଜାନୋତି ପଞ୍ଞାୟ ସମ୍ପଜାନକାରିତ୍ତା। ଚକ୍ଖୁନା ରୂପଂ ଦିସ୍ୱାତି କାରଣୱସେନ ଚକ୍ଖୂତି ଲଦ୍ଧୱୋହାରେନ ରୂପଦସ୍ସନସମତ୍ଥେନ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣେନ ରୂପଂ ଦିସ୍ୱା। ପୋରାଣା ପନାହୁ – ‘‘ଚକ୍ଖୁ ରୂପଂ ନ ପସ୍ସତି ଅଚିତ୍ତକତ୍ତା, ଚିତ୍ତଂ ନ ପସ୍ସତି ଅଚକ୍ଖୁକତ୍ତା, ଦ୍ୱାରାରମ୍ମଣସଙ୍ଘଟ୍ଟନେ ପନ ପସାଦୱତ୍ଥୁକେନ ଚିତ୍ତେନ ପସ୍ସତି। ଈଦିସୀ ପନେସା ‘ଧନୁନା ୱିଜ୍ଝତୀ’ତିଆଦୀସୁ ୱିୟ ସସମ୍ଭାରକଥା ନାମ ହୋତି। ତସ୍ମା ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣେନ ରୂପଂ ଦିସ୍ୱାତି ଅୟମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ’’ତି (ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ୧୩୫୨)। ଅଥ ୱା ଚକ୍ଖୁନା କରଣଭୂତେନ ରୂପଂ ଦିସ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ନେୱ ସୁମନୋ ହୋତୀତି ଗେହସିତସୋମନସ୍ସପଟିକ୍ଖେପୋ, ନ କିରିୟଭୂତାୟ ସୋମନସ୍ସୱେଦନାୟ। ନ ଦୁମ୍ମନୋତି ସବ୍ବଦୋମନସ୍ସପଟିକ୍ଖେପୋ। ଉପେକ୍ଖକୋ ୱିହରତୀତି ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠାରମ୍ମଣାପାଥେ ପରିସୁଦ୍ଧପକତିଭାୱାୱିଜହନାକାରଭୂତାୟ ଛସୁ ଦ୍ୱାରେସୁ ପୱତ୍ତନତୋ ‘‘ଛଠଅଙ୍ଗୁପେକ୍ଖା’’ତି ଲଦ୍ଧନାମାୟ ତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତୁପେକ୍ଖାୟ ଉପେକ୍ଖକୋ ୱିହରତି। ସୋତେନ ସଦ୍ଦଂ ସୁତ୍ୱାତିଆଦୀସୁପି ଏସେୱ ନୟୋ।

୧୮। କମ୍ମୱିପାକଜିଦ୍ଧିନିଦ୍ଦେସେ ସବ୍ବେସଂ ପକ୍ଖୀନନ୍ତି ସବ୍ବେସଂ ପକ୍ଖିଜାତାନଂ ଝାନାଭିଞ୍ଞା ୱିନାୟେୱ ଆକାସେନ ଗମନଂ। ତଥା ସବ୍ବେସଂ ଦେୱାନଂ ଆକାସଗମନଂ ଦସ୍ସନାଦୀନି ଚ। ଏକଚ୍ଚାନଂ ମନୁସ୍ସାନନ୍ତି ପଠମକପ୍ପିକାନଂ ମନୁସ୍ସାନଂ। ଏକଚ୍ଚାନଂ ୱିନିପାତିକାନନ୍ତି ପିୟଙ୍କରମାତା ପୁନବ୍ବସୁମାତା ଫୁସ୍ସମିତ୍ତା ଧମ୍ମଗୁତ୍ତାତିଏୱମାଦୀନଂ ସୁଖସମୁସ୍ସୟତୋ ୱିନିପତିତତ୍ତା ୱିନିପାତିକାନଂ ଅଞ୍ଞେସଞ୍ଚ ପେତାନଂ ନାଗସୁପଣ୍ଣାନଞ୍ଚ ଆକାସଗମନାଦିକଂ କମ୍ମୱିପାକଜା ଇଦ୍ଧି।

ପୁଞ୍ଞୱତୋ ଇଦ୍ଧିନିଦ୍ଦେସେ ରାଜାତି ଧମ୍ମେନ ପରେସଂ ରଞ୍ଜନତୋ ରାଜା। ରତନଚକ୍କଂ ୱତ୍ତେତୀତି ଚକ୍କୱତ୍ତୀ। ୱେହାସଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ଅଚ୍ଚନ୍ତସଂୟୋଗତ୍ଥେ ଉପୟୋଗୱଚନଂ। ଚତୁରଙ୍ଗିନିୟାତି ହତ୍ଥିଅସ୍ସରଥପତ୍ତିସଙ୍ଖାତଚତୁଅଙ୍ଗୱତିୟା। ସେନାତି ତେସଂ ସମୂହମତ୍ତମେୱ। ଅନ୍ତମସୋତି ହେଟ୍ଠିମନ୍ତତୋ। ଅସ୍ସବନ୍ଧା ନାମ ଅସ୍ସାନଂ ରକ୍ଖକା। ଗୋପୁରିସା ନାମ ଗୁନ୍ନଂ ରକ୍ଖକା। ଉପାଦାୟାତି ଅୱିସ୍ସଜ୍ଜେତ୍ୱା। ଏୱଂ ତେସଂ ୱେହାସଗମନଞ୍ଚ ପୁଞ୍ଞୱତୋ ଇଦ୍ଧୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଜୋତିକସ୍ସଗହପତିସ୍ସ ପୁଞ୍ଞୱତୋ ଇଦ୍ଧୀତି ଜୋତିକୋ ନାମ ପୁବ୍ବେ ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧେସୁ କତାଧିକାରୋ ରାଜଗହନଗରେ ସେଟ୍ଠି। ତସ୍ସ କିର ଜାତଦିୱସେ ସକଲନଗରେ ସବ୍ବାୱୁଧାନି ଜଲିଂସୁ, ସବ୍ବେସଂ କାୟାରୁଠହାନି ଆଭରଣାନିପି ପଜ୍ଜଲିତାନି ୱିୟ ଓଭାସଂ ମୁଞ୍ଚିଂସୁ, ନଗରଂ ଏକପଜ୍ଜୋତଂ ଅହୋସି। ଅଥସ୍ସ ନାମଗ୍ଗହଣଦିୱସେ ସକଲନଗରସ୍ସ ଏକଜୋତିଭୂତତ୍ତା ଜୋତିକୋତି ନାମଂ କରିଂସୁ। ଅଥସ୍ସ ୱୟପ୍ପତ୍ତକାଲେ ଗେହକରଣତ୍ଥାୟ ଭୂମିତଲେ ସୋଧିୟମାନେ ସକ୍କୋ ଦେୱରାଜା ଆଗନ୍ତ୍ୱା ସୋଠଅସକରୀସମତ୍ତେ ଠାନେ ପଥୱିଂ ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ସତ୍ତରତନମୟଂ ସତ୍ତଭୂମିକଂ ପାସାଦଂ ଉଟ୍ଠାପେସି, ପାସାଦଂ ପରିକ୍ଖିପିତ୍ୱା ସତ୍ତରତନମୟେ ସତ୍ତଦ୍ୱାରକୋଟ୍ଠକୟୁତ୍ତେ ସତ୍ତପାକାରେ ଉଟ୍ଠାପେସି, ପାକାରପରିୟନ୍ତେ ଚତୁସଟ୍ଠି କପ୍ପରୁକ୍ଖେ ଉଟ୍ଠାପେସି, ପାସାଦସ୍ସ ଚତୂସୁ କଣ୍ଣେସୁ ୟୋଜନିକତିଗାୱୁତିକଦ୍ୱିଗାୱୁତିକଏକଗାୱୁତିକା ଚତସ୍ସୋ ନିଧିକୁମ୍ଭିୟୋ ଉଟ୍ଠାପେସି। ପାସାଦସ୍ସ ଚତୂସୁ କଣ୍ଣେସୁ ତରୁଣତାଲକ୍ଖନ୍ଧପ୍ପମାଣା ଚତସ୍ସୋ ସୁୱଣ୍ଣମୟା ଉଚ୍ଛୁୟଟ୍ଠିୟୋ ନିବ୍ବତ୍ତିଂସୁ। ତାସଂ ମଣିମୟାନି ପତ୍ତାନି ସୁୱଣ୍ଣମୟାନି ପବ୍ବାନି ଅହେସୁଂ। ସତ୍ତସୁ ଦ୍ୱାରକୋଟ୍ଠକେସୁ ଏକେକସ୍ମିଂ ଏକଦ୍ୱିତିଚତୁପଞ୍ଚଛସତ୍ତୟକ୍ଖସହସ୍ସପରିୱାରା ସତ୍ତ ୟକ୍ଖା ଆରକ୍ଖଂ ଗଣ୍ହିଂସୁ।

ବିମ୍ବିସାରମହାରାଜା ପାସାଦାଦୀନଂ ଉଟ୍ଠାନଂ ସୁତ୍ୱା ସେଟ୍ଠିଛତ୍ତଂ ପହିଣି। ସୋ ଜୋତିକସେଟ୍ଠୀତି ସକଲଜମ୍ବୁଦୀପେ ପାକଟୋ ହୁତ୍ୱା ଉତ୍ତରକୁରୁତୋ ଦେୱତାହି ଆନେତ୍ୱା ସିରିଗବ୍ଭେ ନିସୀଦାପିତାୟ ଏକଞ୍ଚ ତଣ୍ଡୁଲନାଠଇଂ ତୟୋ ଚ ଜୋତିପାସାଣେ ଗହେତ୍ୱା ଆଗତାୟ ଭରିୟାୟ ସଦ୍ଧିଂ ତସ୍ମିଂ ପାସାଦେ ମହାସମ୍ପତ୍ତିଂ ଅନୁଭୱନ୍ତୋ ୱସି। ତେସଂ ୟାୱଜୀୱଂ ତାୟ ଏକତଣ୍ଡୁଲନାଠଇୟା ଭତ୍ତଂ ପହୋସି। ସଚେ କିର ତେ ସକଟସତମ୍ପି ତଣ୍ଡୁଲାନଂ ପୂରେତୁକାମା ହୋନ୍ତି, ସା ତଣ୍ଡୁଲନାଠଇୟେୱ ହୁତ୍ୱା ତିଟ୍ଠତି। ଭତ୍ତପଚନକାଲେ ତଣ୍ଡୁଲେ ଉକ୍ଖଲିୟଂ ପକ୍ଖିପିତ୍ୱା ତେସଂ ପାସାଣାନଂ ଉପରି ଠପେନ୍ତି। ପାସାଣା ତାୱଦେୱ ପଜ୍ଜଲିତ୍ୱା ଭତ୍ତେ ପକ୍କମତ୍ତେ ନିବ୍ବାୟନ୍ତି। ତେନେୱ ସଞ୍ଞାଣେନ ଭତ୍ତସ୍ସ ପକ୍କଭାୱଂ ଜାନନ୍ତି। ସୂପେୟ୍ୟାଦିପଚନକାଲେପି ଏସେୱ ନୟୋ। ଏୱଂ ତେସଂ ଜୋତିପାସାଣେହି ଆହାରୋ ପଚ୍ଚତି, ମଣିଆଲୋକେନ ୱସନ୍ତି। ଅଗ୍ଗିସ୍ସ ୱା ଦୀପସ୍ସ ୱା ଓଭାସମେୱ ନ ଜାନିଂସୁ। ଜୋତିକସ୍ସ କିର ଏୱରୂପା ସମ୍ପତ୍ତୀତି ସକଲଜମ୍ବୁଦୀପେ ପାକଟୋ ଅହୋସି। ମହାଜନୋ ୟାନାଦୀହି ଦସ୍ସନତ୍ଥାୟ ଆଗଚ୍ଛତି। ଜୋତିକସେଟ୍ଠି ଆଗତାଗତାନଂ ଉତ୍ତରକୁରୁତଣ୍ଡୁଲାନଂ ଭତ୍ତଂ ଦାପେତି, ‘‘କପ୍ପରୁକ୍ଖେହି ୱତ୍ଥାଭରଣାନି ଗଣ୍ହନ୍ତୂ’’ତି ଆଣାପେତି, ‘‘ଗାୱୁତିକନିଧିକୁମ୍ଭିୟା ମୁଖଂ ୱିୱରାପେତ୍ୱା ୟାପନମତ୍ତଂ ଗଣ୍ହନ୍ତୂ’’ତି ଆଣାପେତି। ସକଲଜମ୍ବୁଦୀପୱାସିକେସୁ ଧନଂ ଗହେତ୍ୱା ଗଚ୍ଛନ୍ତେସୁ ନିଧିକୁମ୍ଭିୟା ଅଙ୍ଗୁଲମତ୍ତମ୍ପି ଊନଂ ନାହୋସୀତି ଅୟମସ୍ସ ପୁଞ୍ଞୱତୋ ଇଦ୍ଧି।

ଜଟିଲସ୍ସ ଗହପତିସ୍ସ ପୁଞ୍ଞୱତୋ ଇଦ୍ଧୀତି ଜଟିଲୋ ନାମ କସ୍ସପସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଧାତୁଚେତିୟେ କତାଧିକାରୋ ତକ୍କସିଲାୟଂ ସେଟ୍ଠି। ତସ୍ସ କିର ମାତା ବାରାଣସିୟଂ ସେଟ୍ଠିଧୀତା ଅଭିରୂପା ଅହୋସି । ତଂ ପନ୍ନରସସୋଠଅସୱସ୍ସୁଦ୍ଦେସିକକାଲେ ଆରକ୍ଖନତ୍ଥାୟ ସତ୍ତଭୂମିକସ୍ସ ପାସାଦସ୍ସ ଉପରିତଲେ

ୱାସଯିଂସୁ। ତଂ ଏକଦିୱସଂ ୱାତପାନଂ ୱିୱରିତ୍ୱା ବହି ଓଲୋକିଯମାନଂ ଆକାସେନ ଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ୱିଜ୍ଜାଧରୋ ଦିସ୍ୱା ଉପ୍ପନ୍ନସିନେହୋ ୱାତପାନେନ ପୱିସିତ୍ୱା ତାଯ ସଦ୍ଧିଂ ସନ୍ଥୱମକାସି। ସା ତେନ ଗବ୍ଭଂ ଗଣ୍ହି। ଅଥ ନଂ ଦାସୀ ଦିସ୍ୱା ‘‘ଅମ୍ମ, କିଂ ଇଦ’’ନ୍ତି ୱତ୍ୱା ‘‘ହୋତୁ, କସ୍ସଚି ମା ଆଚିକ୍ଖୀ’’ତି ୱୁତ୍ତା ଭଯେନ ତୁଣ୍ହୀ ଅହୋସି। ସାପି ଦସମେ ମାସେ ପୁତ୍ତଂ ୱିଜାଯିତ୍ୱା ନୱଭାଜନଂ ଆହରାପେତ୍ୱା ତତ୍ଥ ତଂ ଦାରକଂ ନିପଜ୍ଜାପେତ୍ୱା ତଂ ଭାଜନଂ ପିଦହିତ୍ୱା ଉପରି ପୁପ୍ଫଦାମାନି ଠପେତ୍ୱା ‘‘ଇମଂ ସୀସେନ ଉକ୍ଖିପିତ୍ୱା ଗନ୍ତ୍ୱା ଗଙ୍ଗାଯ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେହି, ‘କିଂ ଇଦ’ନ୍ତି ଚ ପୁଟ୍ଠା ‘ଅଯ୍ୟାଯ ମେ ବଲିକମ୍ମ’ନ୍ତି ୱଦେଯ୍ୟାସୀ’’ତି ଦାସିଂ ଆଣାପେସି। ସା ତଥା ଅକାସି। ହେଟ୍ଠାଗଙ୍ଗାଯପି ଦ୍ୱେ ଇତ୍ଥିଯୋ ନ୍ହାଯମାନା ତଂ ଭାଜନଂ ଉଦକେନ ଆହରିଯମାନଂ ଦିସ୍ୱା ଏକା ‘‘ମଯ୍ହେତଂ ଭାଜନ’’ନ୍ତି ଆହ। ଏକା ‘‘ଯଂ ଏତସ୍ସ ଅନ୍ତୋ, ତଂ ମଯ୍ହ’’ନ୍ତି ୱତ୍ୱା ଭାଜନେ ସମ୍ପତ୍ତେ ତଂ ଆଦାଯ ଥଲେ ଠପେତ୍ୱା ୱିୱରିତ୍ୱା ଦାରକଂ ଦିସ୍ୱା ଏକା ‘‘ମମ ଭାଜନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ‘‘ଦାରକୋ ମମେୱ ହୋତୀ’’ତି ଆହ। ଏକା ‘‘ଯଂ ଭାଜନସ୍ସ ଅନ୍ତୋ, ତଂ ମମା’’ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ‘‘ମମ ଦାରକୋ’’ତି ଆହ। ତା ୱିୱଦମାନା ୱିନିଚ୍ଛଯଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ଅମଚ୍ଚେସୁ ୱିନିଚ୍ଛିତୁଂ ଅସକ୍କୋନ୍ତେସୁ ରଞ୍ଞୋ ସନ୍ତିକଂ ଅଗମଂସୁ। ରାଜା ତାସଂ ୱଚନଂ ସୁତ୍ୱା ‘‘ତ୍ୱଂ ଦାରକଂ ଗଣ୍ହ, ତ୍ୱଂ ଭାଜନ’’ନ୍ତି ଆହ। ଯାଯ ପନ ଦାରକୋ ଲଦ୍ଧୋ, ସା ମହାକଚ୍ଚାଯନତ୍ଥେରସ୍ସ ଉପଟ୍ଠାଯିକା ହୋତି। ସା ତଂ ଦାରକଂ ‘‘ଥେରସ୍ସ ସନ୍ତିକେ ପବ୍ବାଜେସ୍ସାମୀ’’ତି ପୋସେସି। ତସ୍ସ ଜାତଦିୱସେ ଗବ୍ଭମଲସ୍ସ ଧୋୱିତ୍ୱା ଅନପନୀତତ୍ତା କେସା ଜଟିତା ହୁତ୍ୱା ଅଟ୍ଠଂସୁ। ତେନସ୍ସ ଜଟିଲୋତେୱ ନାମଂ ଅକଂସୁ।

ତସ୍ସ ପଦସା ୱିଚରଣକାଲେ ଥେରୋ ତଂ ଗେହଂ ପିଣ୍ଡାଯ ପାୱିସି। ଉପାସିକା ଥେରଂ ନିସୀଦାପେତ୍ୱା ଆହାରମଦାସି। ଥେରୋ ଦାରକଂ ଦିସ୍ୱା ‘‘ଉପାସିକେ, ଦାରକୋ ତେ ଲଦ୍ଧୋ’’ତି ପୁଚ୍ଛି। ‘‘ଆମ, ଭନ୍ତେ, ଇମାହଂ ତୁମ୍ହାକଂ ସନ୍ତିକେ ପବ୍ବାଜେସ୍ସନ୍ତି ପୋସେସି’’ନ୍ତି ଆହ। ଥେରୋ ‘‘ସାଧୂ’’ତି ତଂ ଆଦାଯ ଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ‘‘ଅତ୍ଥି ନୁ ଖୋ ଇମସ୍ସ ଗିହିସମ୍ପତ୍ତିଂ ଅନୁଭୱିତୁଂ ପୁଞ୍ଞକମ୍ମ’’ନ୍ତି ଓଲୋକେନ୍ତୋ ‘‘ମହାପୁଞ୍ଞୋ ସତ୍ତୋ ମହାସମ୍ପତ୍ତିଂ ଅନୁଭୱିସ୍ସତି, ଦହରୋ ଏୱ ଚ ତାୱ, ଞାଣମ୍ପି ତାୱସ୍ସ ପରିପାକଂ ନ ଗଚ୍ଛତୀ’’ତି ଚିନ୍ତେତ୍ୱା ତଂ ଆଦାଯ ତକ୍କସିଲାଯଂ ଏକସ୍ସ ଉପଟ୍ଠାକସ୍ସ ଗେହଂ ଅଗମାସି। ସୋ ଥେରଂ ୱନ୍ଦିତ୍ୱା ଠିତୋ ଦାରକଂ ଦିସ୍ୱା ‘‘ଦାରକୋ, ଭନ୍ତେ, ଲଦ୍ଧୋ’’ତି ପୁଚ୍ଛି। ‘‘ଆମ, ଉପାସକ, ପବ୍ବଜିସ୍ସତି, ଦହରୋ ତାୱ ତୱ ସନ୍ତିକେ ହୋତୂ’’ତି। ସୋ ‘‘ସାଧୁ, ଭନ୍ତେ’’ତି ତଂ ପୁତ୍ତଟ୍ଠାନେ ଠପେତ୍ୱା ପଟିଜଗ୍ଗି। ତସ୍ସ ପନ ଗେହେ ଦ୍ୱାଦସ ୱସ୍ସାନି ଭଣ୍ଡକଂ ଉସ୍ସନ୍ନଂ ହୋତି। ସୋ ଗାମନ୍ତରଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ସବ୍ବମ୍ପି ତଂ ଭଣ୍ଡକଂ ଆପଣଂ ଆହରିତ୍ୱା ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଭଣ୍ଡକସ୍ସ ମୂଲଂ ଆଚିକ୍ଖିତ୍ୱା ‘‘ଇଦଞ୍ଚିଦଞ୍ଚ ଏତ୍ତକଂ ନାମ ଧନଂ ଗହେତ୍ୱା ଦଦେଯ୍ୟାସୀ’’ତି ୱତ୍ୱା ପକ୍କାମି।

ତଂ ଦିୱସଂ ନଗରପରିଗ୍ଗାହିକା ଦେୱତା ଅନ୍ତମସୋ ଜୀରକମରିଚମତ୍ତକେନାପି ଅତ୍ଥିକେ ତସ୍ସେୱ ଆପଣାଭିମୁଖେ କରିଂସୁ। ସୋ ଦ୍ୱାଦସ ୱସ୍ସାନି ଉସ୍ସନ୍ନଭଣ୍ଡକଂ ଏକଦିୱସେନେୱ ୱିକ୍କିଣି। କୁଟୁମ୍ବିକୋ ଆଗନ୍ତ୍ୱା ଆପଣେ କିଞ୍ଚି ଅଦିସ୍ୱା ‘‘ସବ୍ବଂ ତେ, ତାତ, ଭଣ୍ଡକଂ ନାସିତ’’ନ୍ତି ଆହ। ‘‘ନ ନାସିତଂ, ତାତ, ସବ୍ବଂ ତୁମ୍ହେହି ୱୁତ୍ତନଯେନ ୱିକ୍କିଣିତଂ, ଇଦଂ ଅସୁକସ୍ସ ମୂଲଂ, ଇଦଂ ଅସୁକସ୍ସ ମୂଲ’’ନ୍ତି ସବ୍ବମୂଲଂ ତସ୍ସେୱ ଅପ୍ପେସି। କୁଟୁମ୍ବିକୋ ପସୀଦିତ୍ୱା ‘‘ଅନଗ୍ଘୋ ପୁରିସୋ ଯତ୍ଥ କତ୍ଥଚି ଜୀୱିତୁଂ ସମତ୍ଥୋ’’ତି ଅତ୍ତନୋ ୱଯପ୍ପତ୍ତଂ ଧୀତରଂ ତସ୍ସ ଦତ୍ୱା ‘‘ଗେହମସ୍ସ କରୋଥା’’ତି ପୁରିସେ ଆଣାପେତ୍ୱା ନିଟ୍ଠିତେ ଗେହେ ‘‘ଗଚ୍ଛଥ ତୁମ୍ହେ, ଅତ୍ତନୋ ଗେହେ ୱସଥା’’ତି ଆହ। ଅଥସ୍ସ ଗେହପୱିସନକାଲେ ଏକେନ ପାଦେନ ଉମ୍ମାରେ ଅକ୍କନ୍ତମତ୍ତେ ଗେହସ୍ସ ପଚ୍ଛିମଭାଗେ ଭୂମିଟ୍ଠାନେ ଅସୀତିହତ୍ଥୋ ସୁୱଣ୍ଣପବ୍ବତୋ ଉଟ୍ଠହି। ରାଜା କିର ଜଟିଲସ୍ସ ଗେହେ ଭୂମିଂ ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ସୁୱଣ୍ଣପବ୍ବତୋ ଉଟ୍ଠିତୋତି ସୁତ୍ୱା ତସ୍ସ ସେଟ୍ଠିଚ୍ଛତ୍ତଂ ପେସେସି। ସୋ ଜଟିଲସେଟ୍ଠି ନାମ ଅହୋସୀତି ଅଯମସ୍ସ ପୁଞ୍ଞୱତୋ ଇଦ୍ଧି।

ମେଣ୍ଡକସ୍ସ ସେଟ୍ଠିସ୍ସ ପୁଞ୍ଞୱତୋ ଇଦ୍ଧୀତି (ମହାୱ. ୨୯୬) ମେଣ୍ଡକୋ ନାମ ୱିପସ୍ସିମ୍ହି ଭଗୱତି କତାଧିକାରୋ ମଗଧରଟ୍ଠେ ଭଦ୍ଦିଯନଗରେ ସେଟ୍ଠି। ତସ୍ସ କିର ପଚ୍ଛିମଗେହେ ଅଟ୍ଠକରୀସମତ୍ତେ ଠାନେ ହତ୍ଥିଅସ୍ସୋସଭପ୍ପମାଣା ସୁୱଣ୍ଣମେଣ୍ଡକା ପଥୱିଂ ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ପିଟ୍ଠିଯା ପିଟ୍ଠିଂ ପହରମାନା ଉଟ୍ଠହିଂସୁ, ତେସଂ ମୁଖେସୁ ପଞ୍ଚୱଣ୍ଣାନଂ ସୁତ୍ତାନଂ ଗେଣ୍ଡୁକା ପକ୍ଖିତ୍ତା ହୋନ୍ତି। ସପ୍ପିତେଲମଧୁଫାଣିତାଦୀହି ଚ ୱତ୍ଥଚ୍ଛାଦନହିରଞ୍ଞସୁୱଣ୍ଣାଦୀହି ଚ ଅତ୍ଥେ ସତି ତେସଂ ମୁଖତୋ ଗେଣ୍ଡୁକଂ ଅପନେନ୍ତି। ଏକସ୍ସପି ମେଣ୍ଡକସ୍ସ ମୁଖତୋ ସକଲଜମ୍ବୁଦୀପୱାସୀନଂ ପହୋନକଂ ସପ୍ପିତେଲମଧୁଫାଣିତୱତ୍ଥଚ୍ଛାଦନହିରଞ୍ଞସୁୱଣ୍ଣଂ ନିକ୍ଖମତି। ତତୋ ପଟ୍ଠାଯେସ ମେଣ୍ଡକସେଟ୍ଠୀତି ପଞ୍ଞାଯୀତି ଅଯମସ୍ସ ପୁଞ୍ଞୱତୋ ଇଦ୍ଧି।

ଘୋସିତସ୍ସଗହପତିସ୍ସ ପୁଞ୍ଞୱତୋ ଇଦ୍ଧୀତି ଘୋସିତୋ (ଅ. ନି. ଅଟ୍ଠ. ୧.୧.୨୬୦-୨୬୧) ନାମ ପଚ୍ଚେକସମ୍ବୁଦ୍ଧେ କତାଧିକାରୋ ସକ୍କରଟ୍ଠେ କୋସମ୍ବିଯଂ ସେଟ୍ଠି। ସୋ କିର ଦେୱଲୋକତୋ ଚୱିତ୍ୱା କୋସମ୍ବିଯଂ ନଗରସୋଭିନିଯା କୁଚ୍ଛିସ୍ମିଂ ନିବ୍ବତ୍ତି। ସା ତଂ ୱିଜାତଦିୱସେ ସୁପ୍ପେ ସଯାପେତ୍ୱା ସଙ୍କାରକୂଟେ ଛଡ୍ଡାପେସି। ଦାରକଂ କାକସୁନଖା ପରିୱାରେତ୍ୱା ନିସୀଦିଂସୁ। ଏକୋ ପୁରିସୋ ତଂ ଦିସ୍ୱାୱ ପୁତ୍ତସଞ୍ଞଂ ପଟିଲଭିତ୍ୱା ‘‘ପୁତ୍ତୋ ମେ ଲଦ୍ଧୋ’’ତି ଗେହଂ ନେସି। ତଦା କୋସମ୍ବିକସେଟ୍ଠି ପୁରୋହିତଂ ଦିସ୍ୱା ‘‘କିଂ, ଆଚରିଯ, ଅଜ୍ଜ ତେ ତିଥିକରଣନକ୍ଖତ୍ତାଦଯୋ ଓଲୋକିତା’’ତି ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ‘‘ଆମ, ମହାସେଟ୍ଠୀ’’ତି ୱୁତ୍ତେ ‘‘ଜନପଦସ୍ସ କିଂ ଭୱିସ୍ସତୀ’’ତି ପୁଚ୍ଛି। ‘‘ଇମସ୍ମିଂ ନଗରେ ଅଜ୍ଜ ଜାତଦାରକୋ ଜେଟ୍ଠସେଟ୍ଠି ଭୱିସ୍ସତୀ’’ତି ଆହ। ତଦା ସେଟ୍ଠିନୋ ଭରିଯା ଗରୁଗବ୍ଭା ହୋତି, ତସ୍ମା ସୋ ସୀଘଂ ଗେହଂ ପେସେସି ‘‘ଗଚ୍ଛ, ଜାନାହି ନଂ ୱିଜାତା ୱା, ନ ୱା’’ତି। ‘‘ନ ୱିଜାତା’’ତି ସୁତ୍ୱା ଗେହଂ

ଗନ୍ତ୍ୱା କାଠଇଂ ନାମ ଦାସିଂ ପକ୍କୋସିତ୍ୱା ସହସ୍ସଂ ଦତ୍ୱା ''ଗଚ୍ଛ, ଇମସ୍ମିଂ ନଗରେ ଉପଧାରେତ୍ୱା ଅଜ୍ଜ ଜାତଦାରକଂ ଗଣ୍ହିତ୍ୱା ଏହୀ''ତି ଆହ। ସା ଉପଧାରେନ୍ତୀ ତଂ ଗେହଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ତଂ ଦାରକଂ ତଂ ଦିୱସଂ ଜାତଂ ଞତ୍ୱା ସହସ୍ସଂ ଦତ୍ୱା ଆନେତ୍ୱା ସେଟ୍ଠିନୋ ଦସ୍ସେସି। ସେଟ୍ଠି ''ସଚେ ମେ ଧୀତା ଜାୟିସ୍ସତି, ତାୟ ନଂ ସଦ୍ଧିଂ ନିୱାସେତ୍ୱା ସେଟ୍ଠିଟ୍ଠାନସ୍ସ ସାମିକଂ କରିସ୍ସାମି। ସଚେ ପୁତ୍ତୋ ଜାୟିସ୍ସତି, ଘାତେସ୍ସାମି ନ''ନ୍ତି ଚିନ୍ତେତ୍ୱା ତଂ ଗେହେ ୱଡ୍ଢାପେସି।

ଅଥସ୍ସ ଭରିୟା କତିପାହଚ୍ଚୟେନ ପୁତ୍ତଂ ୱିଜାୟି। ସେଟ୍ଠି ''ଇମସ୍ମିଂ ଅସତି ମମ ପୁତ୍ତୋ ସେଟ୍ଠିଟ୍ଠାନଂ ଲଭିସ୍ସତି। ଇଦାନେୱ ନଂ ମାରେତୁଂ ୱଟ୍ଟତୀ''ତି କାଠଇଂ ଆମନ୍ତେତ୍ୱା ''ଗଚ୍ଛ ଜେ, ୱଜତୋ ଗୁନ୍ନଂ ନିକ୍ଖମନୱେଲାୟ ୱଜଦ୍ୱାରମଜ୍ଝେ ଇମଂ ତିରିୟଂ ନିପଜ୍ଜାପେହି, ଗାୱିୟୋ ନଂ ମଦ୍ଦିତ୍ୱା ମାରେସ୍ସନ୍ତି, ମଦ୍ଦିତାମଦ୍ଦିତଭାୱଂ ପନସ୍ସ ଞତ୍ୱା ଏହୀ''ତି ଆହ। ସା ଗନ୍ତ୍ୱା ଗୋପାଲକେନ ୱଜଦ୍ୱାରେ ୱିୱଟମତ୍ତେୟେୱ ତଂ ତଥା ନିପଜ୍ଜାପେସି। ଗୋଗଣଜେଟ୍ଠକୋ ଉସଭୋ ଅଞ୍ଞସ୍ମିଂ କାଲେ ସବ୍ବପଚ୍ଛା ନିକ୍ଖମନ୍ତୋପି ତଂଦିୱସଂ ସବ୍ବପଠମଂ ନିକ୍ଖମିତ୍ୱା ଦାରକଂ ଚତୁନ୍ନଂ ପାଦାନଂ ଅନ୍ତରେ କତ୍ୱା ଅଟ୍ଠାସି। ଅନେକସତା ଗାୱୋ ଉସଭସ୍ସ ଦ୍ୱେ ପସ୍ସାନି ଘଂସନ୍ତିୟୋ ନିକ୍ଖମିଂସୁ। ଗୋପାଲକୋପି ''ଅୟଂ ଉସଭୋ ପୁବ୍ବେ ସବ୍ବପଚ୍ଛା ନିକ୍ଖମତି, ଅଜ୍ଜ ପନ ପଠମଂ ନିକ୍ଖମିତ୍ୱା ଦ୍ୱାରମଜ୍ଝେ ନିଚ୍ଚଲୋୱ ଠିତୋ, କିଂ ନୁ ଖୋ ଏତ''ନ୍ତି ଚିନ୍ତେତ୍ୱା ଗନ୍ତ୍ୱା ତସ୍ସ ହେଟ୍ଠା ନିପନ୍ନଂ ଦାରକଂ ଦିସ୍ୱା ପୁତ୍ତସିନେହଂ ପଟିଲଭିତ୍ୱା ''ପୁତ୍ତୋ ମେ ଲଦ୍ଧୋ''ତି ଗେହଂ ନେସି।

କାଠଇ ଗନ୍ତ୍ୱା ସେଟ୍ଠିନା ପୁଚ୍ଛିତା ତମତ୍ଥଂ ଆରୋଚେତ୍ୱା ''ଗଚ୍ଛ, ନଂ ପୁନ ଇମଂ ସହସ୍ସଂ ଦତ୍ୱା ଆନେହୀ''ତି ୱୁତ୍ତା ପୁନ ଆନେତ୍ୱା ଅଦାସି। ଅଥ ନଂ ସେଟ୍ଠି ଆହ – ''ଅମ୍ମ କାଠଇ, ଇମସ୍ମିଂ ନଗରେ ପଞ୍ଚସକଟସତାନି ପଚ୍ଚୂସକାଲେ ଉଟ୍ଠାୟ ୱାଣିଜ୍ଜାୟ ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ତ୍ୱଂ ଇମଂ ନେତ୍ୱା ଚକ୍କମଗ୍ଗେ ନିପଜ୍ଜାପେହି, ଗୋଣା ୱା ନଂ ମଦ୍ଦିସ୍ସନ୍ତି, ଚକ୍କଂ ୱା ଛିନ୍ଦିସ୍ସତି, ପୱତ୍ତିଞ୍ଚସ୍ସ ଞତ୍ୱା ଆଗଚ୍ଛେୟ୍ୟାସୀ''ତି। ସା ଗନ୍ତ୍ୱା ଚକ୍କମଗ୍ଗେ ନିପଜ୍ଜାପେସି। ସାକଟିକଜେଟ୍ଠକୋ ପୁରତୋ ଅହୋସି। ଅଥସ୍ସ ଗୋଣା ତଂ ଠାନଂ ପତ୍ୱା ଧୁରଂ ଛଡ୍ଡେସୁଂ, ପୁନପ୍ପୁନଂ ଆରୋପେତ୍ୱା ପାଜିୟମାନାପି ପୁରତୋ ନ ଗଚ୍ଛିଂସୁ। ଏୱଂ ତସ୍ସ ତେହି ସଦ୍ଧିଂ ୱାୟମନ୍ତସ୍ସେୱ ଅରୁଣଂ ଉଟ୍ଠହି। ସୋ ''କିଂ ନାମ ଗୋଣା କରିଂସୂ''ତି ମଗ୍ଗଂ ଓଲୋକେନ୍ତୋ ଦାରକଂ ଦିସ୍ୱା ''ଭାରିୟଂ ୱତ କମ୍ମ''ନ୍ତି ଚିନ୍ତେତ୍ୱା ''ପୁତ୍ତୋ ମେ ଲଦ୍ଧୋ''ତି ତୁଟ୍ଠମାନସୋ ତଂ ଗେହଂ ନେସି।

କାଠଇପି ଗନ୍ତ୍ୱା ସେଟ୍ଠିନା ପୁଚ୍ଛିତା ତଂ ପୱତ୍ତିଂ ଆଚିକ୍ଖିତ୍ୱା ''ଗଚ୍ଛ, ନଂ ପୁନ ସହସ୍ସଂ ଦତ୍ୱା ଆନେହୀ''ତି ୱୁତ୍ତା ତଥା ଅକାସି। ଅଥ ନଂ ସେଟ୍ଠି ଆହ – ''ଇଦାନି ନଂ ଆମକସୁସାନଂ ନେତ୍ୱା ଗଚ୍ଛନ୍ତରେ ନିପଜ୍ଜାପେହି, ତତ୍ଥ ସୁନଖାଦୀହି ଖାଦିତୋ, ଅମନୁସ୍ସେନ ୱା ପହଟୋ ମରିସ୍ସତି, ମତାମତଭାୱଞ୍ଚସ୍ସ ଜାନିତ୍ୱା ଆଗଚ୍ଛେୟ୍ୟାସୀ''ତି। ସା ତଂ ନେତ୍ୱା ତତ୍ଥ ନିପଜ୍ଜାପେତ୍ୱା ଏକମନ୍ତେ ଅଟ୍ଠାସି। ତଂ ସୁନଖାଦୟୋ ୱା ଅମନୁସ୍ସୋ ୱା ଉପସଙ୍କମିତୁଂ ନାସକ୍ଖିଂସୁ। ଅଥେକୋ ଅଜପାଲୋ ଅଜା ଗୋଚରଂ ନେନ୍ତୋ ସୁସାନପସ୍ସେନ ଗଚ୍ଛତି। ଏକା ଅଜା ପଣ୍ଣାନି ଖାଦମାନା ଗଚ୍ଛନ୍ତରଂ ପୱିସିତ୍ୱା ଦାରକଂ ଦିସ୍ୱା ଜଣ୍ଣୁକେହି ଠତ୍ୱା ଦାରକସ୍ସ ଥନଂ ଅଦାସି। ଅଜପାଲକେନ ''ହେ ହେ''ତି ସଦ୍ଦେ କତେପି ନ ନିକ୍ଖମି। ସୋ ''ୟଟ୍ଠିୟା ନଂ ପହରିତ୍ୱା ନୀହରିସ୍ସାମୀ''ତି ଗଚ୍ଛନ୍ତରଂ ପୱିଟ୍ଠୋ ଜଣ୍ଣୁକେହି ଠତ୍ୱା ଦାରକଂ ଖୀରଂ ପାୟନ୍ତିଂ ଦିସ୍ୱା ଦାରକେ ପୁତ୍ତସିନେହଂ ପଟିଲଭିତ୍ୱା ''ପୁତ୍ତୋ ମେ ଲଦ୍ଧୋ''ତି ଆଦାୟ ପକ୍କାମି।

କାଠଇ ଗନ୍ତ୍ୱା ସେଟ୍ଠିନା ପୁଚ୍ଛିତା ତଂ ପୱତ୍ତିଂ ଆଚିକ୍ଖିତ୍ୱା ''ଗଚ୍ଛ, ନଂ ପୁନ ସହସ୍ସଂ ଦତ୍ୱା ଆନେହୀ''ତି ୱୁତ୍ତା ତଥା ଅକାସି। ଅୟ ନଂ ସେଟ୍ଠି ଆହ – ''ଅମ୍ମ, ଇମଂ ଆଦାୟ ଚୋରପପାତପବ୍ବତଂ ଅଭିରୁହିତ୍ୱା ପପାତେ ଖିପ, ପବ୍ବତକୁଚ୍ଛିୟଂ ପଟିହଞ୍ଞମାନୋ ଖଣ୍ଡାଖଣ୍ଡିକୋ ହୁତ୍ୱା ଭୂମିୟଂ ପତିସ୍ସତି, ମତାମତଭାୱଞ୍ଚସ୍ସ ଞତ୍ୱା ଆଗଚ୍ଛେୟ୍ୟାସୀ''ତି। ସା ତଂ ତଥା ନେତ୍ୱା ପବ୍ବତମତ୍ଥକେ ଠତ୍ୱା ଖିପି। ତଂ ଖୋ ପନ ପବ୍ବତକୁଚ୍ଛିଂ ନିସ୍ସାୟ ମହାୱେଳୁଗୁମ୍ବୋ ପବ୍ବତାନୁସାରେନେୱ ୱଡ୍ଢି, ତସ୍ସ ମତ୍ଥକଂ ଘନଜାତୋ ଜିଞ୍ଜୁକଗୁମ୍ବୋ ଅୱତ୍ଥରି। ଦାରକୋ ପତନ୍ତୋ କୋଜୱେ ୱିୟ ତସ୍ମିଂ ପତି। ତଂ ଦିୱସଞ୍ଚ ନଳକାରଜେଟ୍ଠକସ୍ସ ୱେଣୁବଲି ପତ୍ତୋ ହୋତି। ସୋ ପୁତ୍ତେନ ସଦ୍ଧିଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ତଂ ୱେଳୁଗୁମ୍ବଂ ଛିନ୍ଦିତୁଂ ଆରଭି। ତସ୍ମିଂ ଚଲିତେ ଦାରକୋ ସଦ୍ଦମକାସି। ସୋ ଦାରକସଦ୍ଦୋ ୱିୟାତି ଏକେନ ପସ୍ସେନ ଅଭିରୁହିତ୍ୱା ତଂ ଦିସ୍ୱା ''ପୁତ୍ତୋ ମେ ଲଦ୍ଧୋ''ତି ତୁଟ୍ଠଚିତ୍ତୋ ଆଦାୟ ଗତୋ। କାଠଇ ଗନ୍ତ୍ୱା ସେଟ୍ଠିନା ପୁଚ୍ଛିତା ତଂ ପୱତ୍ତିଂ ଆଚିକ୍ଖିତ୍ୱା ''ଗଚ୍ଛ, ନଂ ପୁନ ସହସ୍ସଂ ଦତ୍ୱା ଆନେହୀ''ତି ୱୁତ୍ତା ତଥା ଅକାସି।

ସେଟ୍ଠିନୋ ଇଦଞ୍ଚିଦଞ୍ଚ କରୋନ୍ତସ୍ସେୱ ଦାରକୋ ୱଡ୍ଢିତୋ। ମହାଘୋସୱଚନତ୍ତା ଚସ୍ସ ଘୋସିତୋତେୱ ନାମଂ ଅହୋସି। ସୋ ସେଟ୍ଠିନୋ ଅକ୍ଖିମ୍ହି କଣ୍ଟକୋ ୱିୟ ଖାୟି, ଉଜୁକଂ ଓଲୋକେତୁମ୍ପି ନ ୱିସହି। ଅଥସ୍ସ ମରଣୂପାୟଂ ଚିନ୍ତେନ୍ତୋ ଅତ୍ତନୋ କୁମ୍ଭକାରସ୍ସ ସନ୍ତିକଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ତସ୍ସ ''କଦା ଆୱାପଂ ଆଳିମ୍ପେସ୍ସସୀ''ତି ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ''ସ୍ୱେ''ତି ୱୁତ୍ତେ ''ତେନ ହି ଇଦଂ ସହସ୍ସଂ ଗଣ୍ହିତ୍ୱା ମମେକଂ କମ୍ମଂ କରୋହୀ''ତି ଆହ। ''କିଂ ସାମୀ''ତି? ''ଏକୋ ମେ ଅୱଜାତପୁତ୍ତୋ ଅତ୍ଥି, ତଂ ତୱ ସନ୍ତିକଂ ପେସିସ୍ସାମି, ଅଥ ନଂ ଗବ୍ଭଂ ପୱେସେତ୍ୱା ତିଣ୍ହାୟ ୱାସିୟା ଖଣ୍ଡାଖଣ୍ଡିକଂ ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ଚାଟିୟଂ ପକ୍ଖିପିତ୍ୱା ଆୱାପେ ପୱେସେୟ୍ୟାସୀତି। ଇଦଂ ତେ ସହସ୍ସଂ ସଚ୍ଚକାରସଦିସଂ, ଉତ୍ତରିଂ ପନ ତେ କତ୍ତବ୍ବୟୁତ୍ତକଂ ପଚ୍ଛା କରିସ୍ସାମୀ''ତି। କୁମ୍ଭକାରୋ ''ସାଧୂ''ତି ସମ୍ପଟିଚ୍ଛି।

ସେଟ୍ଠି ପୁନଦିୱସେ ଘୋସିତଂ ପକ୍କୋସିତ୍ୱା ''ହିୟ୍ୟୋ ମୟା କୁମ୍ଭକାରୋ ଏକଂ କମ୍ମଂ ଆଣତ୍ତୋ, ଏହି , ତ୍ୱଂ ତାତ, ତସ୍ସ ସନ୍ତିକଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ଏୱଂ ୱଦେହି

‘ହିୟ୍ୟୋ କିର ମେ ପିତରା ଆଣତ୍ତଂ କମ୍ମଂ ନିପ୍ଫାଦେହୀ’’’ତି ପହିଣି। ସୋ ‘‘ସାଧୂ’’ତି ଅଗମାସି। ତଂ ତତ୍ଥ ଗଚ୍ଛନ୍ତଂ ଇତରୋ ସେଟ୍ଠିନୋ ପୁତ୍ତୋ ଦାରକେହି ସଦ୍ଧିଂ ଗୁଳକୀଳଂ କୀଳନ୍ତୋ ଦିସ୍ୱା ପକ୍କୋସିତ୍ୱା ‘‘କୁହିଂ ଗଚ୍ଛସୀ’’ତି ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ପିତୁ ସାସନଂ ଗହେତ୍ୱା ‘‘କୁମ୍ଭକାରସ୍ସ ସନ୍ତିକ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତେ ‘‘ଅହଂ ତତ୍ଥ ଗମିସ୍ସାମି, ଇମେ ମଂ ଦାରକା ବହୁଲକ୍ଖଂ ଜିନିଂସୁ, ତଂ ମେ ପଟିଜିନିତ୍ୱା ଦେହୀ’’ତି ଆହ। ‘‘ଅହଂ ପିତୁ ଭାୟାମୀ’’ତି। ‘‘ମା ଭାୟି, ଭାତିକ, ଅହଂ ତଂ ସାସନଂ ହରିସ୍ସାମୀ’’ତି। ‘‘ବହୂହି ଜିତୋ ୟାୱାହଂ ଆଗଚ୍ଛାମି, ତାୱ ମେ ଲକ୍ଖଂ ପଟିଜିନାହୀ’’ତି। ଘୋସିତୋ କିର ଗୁଳକୀଳାୟଂ ଛେକୋ, ତେନ ନଂ ଏୱଂ ନିବନ୍ଧି। ସୋପି ତଂ ‘‘ତେନ ହି ଗନ୍ତ୍ୱା କୁମ୍ଭକାରଂ ୱଦେହି ‘ପିତରା କିର ମେ ହିୟ୍ୟୋ ଏକଂ କମ୍ମଂ ଆଣତ୍ତଂ, ତଂ ନିପ୍ଫାଦେହୀ’’’ତି ଉୟ୍ୟୋଜେସି। ସୋ ତସ୍ସ ସନ୍ତିକଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ତଥା ଅୱଚ। ଅଥ ନଂ କୁମ୍ଭକାରୋ ସେଟ୍ଠିନା ୱୁତ୍ତନିୟାମେନ ମାରେତ୍ୱା ଆୱାପେ ଖିପି। ଘୋସିତୋପି ଦିୱସଭାଗଂ କୀଳିତ୍ୱା ସାୟନ୍ହସମୟେୱ ଗେହଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ‘‘କିଂ, ତାତ, ନ ଗତୋସୀ’’ତି ୱୁତ୍ତେ ଅତ୍ତନୋ ଅଗତକାରଣଞ୍ଚ କନିଟ୍ଠସ୍ସ ଗତକାରଣଞ୍ଚ ଆରୋଚେସି। ସେଟ୍ଠି ‘‘ଧୀ ଧୀ’’ତି ମହାୱିରୱଂ ୱିରୱିତ୍ୱା ସକଲସରୀରେ ପକ୍କୁଥିତଲୋହିତୋ ୱିୟ ହୁତ୍ୱା ‘‘ଅମ୍ଭୋ କୁମ୍ଭକାର, ମା ନାସୟି, ମା ନାସୟୀ’’ତି ବାହା ପଗ୍ଗୟ୍ହ କନ୍ଦନ୍ତୋ ତସ୍ସ ସନ୍ତିକଂ ଅଗମାସି। କୁମ୍ଭକାରୋ ତଂ ତଥା ଆଗଚ୍ଛନ୍ତଂ ଦିସ୍ୱା ‘‘ସାମି, ମା ସଦ୍ଦଂ କରି, କମ୍ମଂ ନିପ୍ଫନ୍ନ’’ନ୍ତି ଆହ। ସୋ ପବ୍ବତେନ ୱିୟ ମହନ୍ତେନ ସୋକେନ ଅୱତ୍ଥଟୋ ହୁତ୍ୱା ଅନପ୍ପକଂ ଦୋମନସ୍ସଂ ପଟିସଂୱେଦେସି।

ଏୱଂ ସନ୍ତେପି ପନ ସେଟ୍ଠି ତଂ ଉଜୁକଂ ଓଲୋକେତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି। ‘‘କିନ୍ତି ନଂ ମାରେୟ୍ୟ’’ନ୍ତି ଚିନ୍ତେନ୍ତୋ ‘‘ମମ ଗାମସତେ ଆୟୁତ୍ତକସ୍ସ ସନ୍ତିକଂ ପେସେତ୍ୱା ମାରାପେସ୍ସାମୀ’’ତି ଉପାୟଂ ଦିସ୍ୱା ‘‘ଅୟଂ ମେ ଅୱଜାତପୁତ୍ତୋ, ଇମଂ ମାରେତ୍ୱା ୱଚ୍ଚକୂପେ ଖିପତୁ, ଏୱଞ୍ଚ କତେ ଅହଂ ମାତୁଲସ୍ସ କତ୍ତବ୍ବୟୁତ୍ତକଂ ଜାନିସ୍ସାମୀ’’ତି ତସ୍ସ ପଣ୍ଣଂ ଲିଖିତ୍ୱା ‘‘ତାତ ଘୋସିତ, ଅମ୍ହାକଂ ଗାମସତେ ଆୟୁତ୍ତକୋ ଅତ୍ଥି, ଇମଂ ପଣ୍ଣଂ ହରିତ୍ୱା ତସ୍ସ ଦେହୀ’’ତି ୱତ୍ୱା ପଣ୍ଣଂ ତସ୍ସ ଦୁସ୍ସନ୍ତେ ବନ୍ଧି। ସୋ ପନ ଅକ୍ଖରସମୟଂ ନ ଜାନାତି। ଦହରକାଲତୋ ପଟ୍ଠାୟ ହି ତଂ ମାରାପେନ୍ତୋୱ ସେଟ୍ଠି ମାରେତୁଂ ନାସକ୍ଖି, କିଂ ଅକ୍ଖରସମୟଂ ସିକ୍ଖାପେସ୍ସତି। ସୋ ଅତ୍ତନୋ ମରଣପଣ୍ଣମେୱ ଦୁସ୍ସନ୍ତେ ବନ୍ଧିତ୍ୱା ନିକ୍ଖମନ୍ତୋ ଆହ – ‘‘ପାଥେୟ୍ୟଂ ମେ, ତାତ, ନତ୍ଥୀ’’ତି। ‘‘ପାଥେୟ୍ୟେନ କମ୍ମଂ ନତ୍ଥି, ଅନ୍ତରାମଗ୍ଗେ ଅସୁକଗାମେ ନାମ ମମ ସହାୟକୋ ସେଟ୍ଠି ଅତ୍ଥି, ତସ୍ସ ଘରେ ପାତରାସଂ କତ୍ୱା ପୁରତୋ ଗଚ୍ଛା’’ତି। ସୋ ‘‘ସାଧୂ’’ତି ପିତରଂ ୱନ୍ଦିତ୍ୱା ନିକ୍ଖନ୍ତୋ ତଂ ଗାମଂ ପତ୍ୱା ସେଟ୍ଠିଘରଂ ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ଗନ୍ତ୍ୱା ସେଟ୍ଠିଜାୟଂ ପସ୍ସି। ‘‘କୁତୋ ଆଗତୋସୀ’’ତି ଚ ୱୁତ୍ତେ ‘‘ଅନ୍ତୋନଗରତୋ’’ତି ଆହ। ‘‘କସ୍ସ ପୁତ୍ତୋସୀ’’ତି? ‘‘ତୁମ୍ହାକଂ ସହାୟସେଟ୍ଠିନୋ, ଅମ୍ମା’’ତି। ‘‘ତ୍ୱଂସି ଘୋସିତୋ ନାମା’’ତି? ‘‘ଆମ, ଅମ୍ମା’’ତି। ତସ୍ସା ସହ ଦସ୍ସନେନେୱ ତସ୍ମିଂ ପୁତ୍ତସିନେହୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜି। ସେଟ୍ଠିନୋ ପନେକା ଧୀତା ଅତ୍ଥି ପନ୍ନରସସୋଳସୱସ୍ସୁଦ୍ଦେସିକା ଅଭିରୂପା ପାସାଦିକା, ତଂ ରକ୍ଖିତୁଂ ଏକମେୱ ପେସନକାରିକଂ ଦାସିଂ ଦତ୍ୱା ସତ୍ତଭୂମିକସ୍ସ ପାସାଦସ୍ସ ଉପରିମତଲେ ସିରିଗବ୍ଭେ ୱସାପେନ୍ତି। ସେଟ୍ଠିଧୀତା ତସ୍ମିଂ ଖଣେ ତଂ ଦାସିଂ ଅନ୍ତରାପଣଂ ପେସେସି। ଅଥ ନଂ ସେଟ୍ଠିଜାୟା ଦିସ୍ୱା ‘‘କୁହିଂ ଗଚ୍ଛସୀ’’ତି ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ‘‘ଅୟ୍ୟଧୀତାୟ ପେସନେନା’’ତି ୱୁତ୍ତେ ‘‘ଇତୋ ତାୱ ଏହି, ତିଟ୍ଠତୁ ପେସନଂ, ପୁତ୍ତସ୍ସ ମେ ପୀଠକଂ ଅତ୍ଥରିତ୍ୱା ଉଦକଂ ଆହରିତ୍ୱା ପାଦେ ଧୋୱିତ୍ୱା ତେଲଂ ମକ୍ଖିତ୍ୱା ସୟନଂ ଅତ୍ଥରିତ୍ୱା ଦେହି, ପଚ୍ଛା ପେସନଂ କରିସ୍ସସୀ’’ତି ଆହ। ସା ତଥା ଅକାସି।

ଅଥ ନଂ ଚିରେନାଗତଂ ସେଟ୍ଠିଧୀତା ସନ୍ତଜ୍ଜେସି। ଅଥ ନଂ ସା ଆହ – ‘‘ମା ମେ କୁଜ୍ଝି, ସେଟ୍ଠିପୁତ୍ତୋ ଘୋସିତୋ ଆଗତୋ, ତସ୍ସ ଇଦଞ୍ଚିଦଞ୍ଚ କତ୍ୱା ତତ୍ଥ ଗନ୍ତ୍ୱା ଆଗତାମ୍ହୀ’’ତି। ସେଟ୍ଠିଧୀତାୟ ‘‘ସେଟ୍ଠିପୁତ୍ତୋ ଘୋସିତୋ’’ତି ନାମଂ ସୁତ୍ୱାୱ ପୁବ୍ବସନ୍ନିୱାସୱସେନ ପେମଂ ଛୱିଆଦୀନି ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ଅଟ୍ଠିମିଞ୍ଜଂ ଆହଚ୍ଚ ଠିତଂ। ଅଥ ନଂ ପୁଚ୍ଛି ‘‘କୁହିଂ ସୋ ଅମ୍ମା’’ତି? ‘‘ସୟନେ ନିପନ୍ନୋ ନିଦ୍ଦାୟତୀ’’ତି । ‘‘ଅତ୍ଥି ପନସ୍ସ ହତ୍ଥେ କିଞ୍ଚୀ’’ତି? ‘‘ଦୁସ୍ସନ୍ତେ ପଣ୍ଣଂ ଅତ୍ଥୀ’’ତି। ସା ‘‘କିଂ ପଣ୍ଣଂ ନୁ ଖୋ ଏତ’’ନ୍ତି ତସ୍ମିଂ ନିଦ୍ଦାୟନ୍ତେ ମାତାପିତୂନଂ ଅଞ୍ଞୱିହିତତାୟ ଅପସ୍ସନ୍ତାନଂ ଓତରିତ୍ୱା ତସ୍ସ ସନ୍ତିକଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ତଂ ପଣ୍ଣଂ ମୋଚେତ୍ୱା ଆଦାୟ ଅତ୍ତନୋ ଗବ୍ଭଂ ପୱିସିତ୍ୱା ଦ୍ୱାରଂ ପିଧାୟ ୱାତପାନଂ ୱିୱରିତ୍ୱା ଅକ୍ଖରସମୟେ କୁସଲତାୟ ତଂ ପଣ୍ଣଂ ୱାଚେତ୍ୱା ‘‘ଅହୋ ୱତ ବାଲୋ ଅତ୍ତନୋ ମରଣପଣ୍ଣଂ ଦୁସ୍ସନ୍ତେ ବନ୍ଧିତ୍ୱା ୱିଚରତି, ସଚେ ମୟା ନ ଦିଟ୍ଠଂ ଅସ୍ସ, ନତ୍ଥି ତସ୍ସ ଜୀୱିତ’’ନ୍ତି। ତଂ ପଣ୍ଣଂ ଫାଲେତ୍ୱା ନାସେତ୍ୱା ସେଟ୍ଠିସ୍ସ ୱଚନେନ ଅପରଂ ପଣ୍ଣଂ ଲିଖି – ‘‘ଅୟଂ ମମ ପୁତ୍ତୋ ଘୋସିତୋ ନାମ, ଗାମସତତୋ ପଣ୍ଣାକାରଂ ଆହରାପେତ୍ୱା ଇମସ୍ସ ଜନପଦସେଟ୍ଠିନୋ ଧୀତରା ସଦ୍ଧିଂ ମଙ୍ଗଲଂ କତ୍ୱା ଅତ୍ତନୋ ୱସନଗାମସ୍ସ ମଜ୍ଝେ ଦ୍ୱିଭୂମିକଂ ଗେହଂ କାରେତ୍ୱା ପାକାରପରିକ୍ଖେପେନ ଚେୱ ପୁରିସଗୁତ୍ତୀହି ଚ ସୁସଂୱିହିତାରକ୍ଖଂ କରୋତୁ, ମୟ୍ହଂ ଇଦଞ୍ଚିଦଞ୍ଚ ମୟା କତନ୍ତି ସାସନଂ ପେସେତୁ। ଏୱଂ କତେ ଅହଂ ମାତୁଲସ୍ସ କତ୍ତବ୍ବୟୁତ୍ତକଂ ଜାନିସ୍ସାମୀ’’ତି ଲିଖିତ୍ୱା ଚ ପଣ୍ଣଂ ସଙ୍ଘରିତ୍ୱା ଦୁସ୍ସନ୍ତେୟେୱସ୍ସ ବନ୍ଧି।

ସୋ ଦିୱସଭାଗଂ ନିଦ୍ଦାୟିତ୍ୱା ଉଟ୍ଠାୟ ଭୁଞ୍ଜିତ୍ୱା ପକ୍କାମି, ପୁନଦିୱସେ ପାତୋୱ ତଂ ଗାମଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ଆୟୁତ୍ତକଂ ଗାମକିଚ୍ଚଂ କରୋନ୍ତମେୱ ପସ୍ସି। ସୋ ତଂ ଦିସ୍ୱା ‘‘କିଂ ତାତା’’ତି ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ‘‘ପିତରା ମେ ତୁମ୍ହାକଂ ପଣ୍ଣଂ ପେସିତ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତେ ପଣ୍ଣଂ ଗହେତ୍ୱା ୱାଚେତ୍ୱା ତୁଟ୍ଠମାନସୋ ‘‘ପସ୍ସଥ, ଭୋ, ମମ ସାମିନୋ ମୟି ସିନେହଂ କତ୍ୱା ଜେଟ୍ଠପୁତ୍ତସ୍ସ ମଙ୍ଗଲଂ କରୋତୂ’’ତି ମମ ସନ୍ତିକଂ ପହିଣି। ‘‘ସୀଘଂ ଦାରୁଆଦୀନି ଆହରଥା’’ତି ଗହପତିକେ ଆଣାପେତ୍ୱା ଗାମମଜ୍ଝେ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରଂ ଗେହଂ କାରାପେତ୍ୱା ଗାମସତତୋ ପଣ୍ଣାକାରଂ ଆହରାପେତ୍ୱା ଜନପଦସେଟ୍ଠିନୋ ଧୀତରଂ ଆନେତ୍ୱା ମଙ୍ଗଲଂ କତ୍ୱା ସେଟ୍ଠିସ୍ସ ସାସନଂ ପହିଣି ‘‘ଇଦଞ୍ଚିଦଞ୍ଚ ମୟା କତ’’ନ୍ତି।

ତଂ ସୁତ୍ୱା ସେଟ୍ଠିନୋ ‘‘ଯଂ କାରେମି, ତଂ ନ ହୋତି। ଯଂ ନ କାରେମି, ତଂ ହୋତୀ’’ତି ମହନ୍ତଂ ଦୋମନସ୍ସଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜି। ପୁତ୍ତସୋକେନ ସଦ୍ଧିଂ ସୋ ସୋକୋ ଏକତୋ ହୁତ୍ୱା କୁଚ୍ଛିଦାହଂ ଉପ୍ପାଦେତ୍ୱା ଅତିସାରଂ ଜନେସି। ସେଟ୍ଠିଧୀତାପି ‘‘ସଚେ କୋଚି ସେଟ୍ଠିନୋ ସନ୍ତିକା ଆଗଚ୍ଛତି, ମମ ଅକଥେତ୍ୱା ସେଟ୍ଠିପୁତ୍ତସ୍ସ ପଠମତରଂ ମା କଥେଥା’’ତି ଆଣାପେସି। ସେଟ୍ଠିପି ଖୋ ‘‘ନ ଦାନି ଦୁଟ୍ଠପୁତ୍ତଂ ମମ ସାପତେୟ୍ୟସ୍ସ ସାମିକଂ କରିସ୍ସାମୀ’’ତି ଚିନ୍ତେତ୍ୱା ଏକଂ ଆୟୁତ୍ତକଂ ଆହ – ‘‘ମାତୁଲ, ପୁତ୍ତଂ ମେ ଦଟ୍ଠୁକାମୋମ୍ହି, ଏକଂ ପାଦମୂଲିକଂ ପେସେତ୍ୱା ଏକଂ ପଣ୍ଣଂ ଲିଖିତ୍ୱା ପେସେତ୍ୱା ମମ ପୁତ୍ତଂ ପକ୍କୋସାପେହୀ’’ତି। ସୋ ‘‘ସାଧୂ’’ତି ପଣ୍ଣଂ ଦତ୍ୱା ଏକଂ ପୁରିସଂ ପେସେସି। ସେଟ୍ଠିଧୀତା ସେଟ୍ଠିସ୍ସ ବଲୱଗିଲାନକାଲେ ଘୋସିତକୁମାରଂ ଆଦାୟ ଅଗମାସି। ସେଟ୍ଠି କାଲମକାସି। ରାଜା ପିତରି କାଲଙ୍କତେ ପିତରା ଭୁତ୍ତଭୋଗଂ ଦତ୍ୱା ସବ୍ବସତେନ ସେଟ୍ଠିଟ୍ଠାନଂ ଅଦାସି। ଘୋସିତସେଟ୍ଠି ନାମ ହୁତ୍ୱା ମହାସମ୍ପତ୍ତିୟଂ ଠିତୋ ସେଟ୍ଠିଧୀତାୟ କାଳିୟା ୱଚନେନ ଆଦିତୋ ପଟ୍ଠାୟ ସତ୍ତସୁ ଠାନେସୁ ଅତ୍ତନୋ ମରଣମୁତ୍ତଭାୱଂ ଞତ୍ୱା ଦେୱସିକଂ ସତସହସ୍ସଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତ୍ୱା ଦାନଂ ପଟ୍ଠପେସୀତି। ଏୱମସ୍ସ ସତ୍ତସୁ ଠାନେସୁ ଅରୋଗଭାୱୋ ପୁଞ୍ଞୱତୋ ଇଦ୍ଧି। ତତ୍ଥ ଗହନ୍ତି ଗେହଂ ୱୁଚ୍ଚତି, ଗହେ ପତି ଗହପତି। ମହାସାଲକୁଲେ ଅଧିପତିସ୍ସେତଂ ନାମଂ। କେସୁଚି ପୋତ୍ଥକେସୁ ଘୋସିତାନନ୍ତରଂ ମେଣ୍ଡକୋ ଲିଖିତୋ।

ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ମହାପୁଞ୍ଞାନଂ ପୁଞ୍ଞୱତୋ ଇଦ୍ଧୀତି ଏତ୍ଥ ପୁଞ୍ଞିଦ୍ଧି ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ମହାପୁଞ୍ଞାନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବାତି ଅତ୍ଥୋ। ପଞ୍ଚ ମହାପୁଞ୍ଞା ନାମ ମେଣ୍ଡକସେଟ୍ଠି, ତସ୍ସ ଭରିୟା ଚନ୍ଦପଦୁମା, ପୁତ୍ତୋ ଧନଞ୍ଚୟସେଟ୍ଠି, ସୁଣିସା ସୁମନଦେୱୀ, ଦାସୋ ପୁଣ୍ଣୋ ନାମାତି ଇମେ ପଞ୍ଚ ଜନା ପଚ୍ଚେକସମ୍ବୁଦ୍ଧେ କତାଧିକାରା। ତେସୁ ମେଣ୍ଡକସେଟ୍ଠି ଅଡ୍ଢତେରସାନି କୋଟ୍ଠସତାନି ସୋଧାପେତ୍ୱା ସୀସଂ ନ୍ହାତୋ ଦ୍ୱାରେ ନିସୀଦିତ୍ୱା ଉଦ୍ଧଂ ଉଲ୍ଲୋକେତି, ଆକାସତୋ ରତ୍ତସାଲିଧାରା ଓପତିତ୍ୱା ସବ୍ବକୋଟ୍ଠେ ପୂରେତି। ତସ୍ସ ଭରିୟା ତଣ୍ଡୁଲଂ ଏକନାଳିମତ୍ତଂ ଗହେତ୍ୱା ଭତ୍ତଂ ପଚାପେତ୍ୱା ଏକସ୍ମିଂ ସୂପବ୍ୟଞ୍ଜନକେ ସୂପଂ କାରେତ୍ୱା ସବ୍ବାଲଙ୍କାରପଟିମଣ୍ଡିତା ଦ୍ୱାରକୋଟ୍ଠକେ ପଞ୍ଞତ୍ତାସନେ ନିସୀଦିତ୍ୱା ‘‘ସବ୍ବେ ଭତ୍ତେନ ଅତ୍ଥିକା ଆଗଚ୍ଛନ୍ତୂ’’ତି ଘୋସାପେତ୍ୱା ପକ୍କୋସାପେତ୍ୱା ସୁୱଣ୍ଣକଟଚ୍ଛୁଂ ଆଦାୟ ଆଗତାଗତାନଂ ଉପନୀତଭାଜନାନି ପୂରେତ୍ୱା ଦେତି, ସକଲଦିୱସମ୍ପି ଦେନ୍ତିୟା କଟଚ୍ଛୁନା ସକିଂ ଗହିତଟ୍ଠାନମତ୍ତମେୱ ପଞ୍ଞାୟତି। ତସ୍ସ ପୁତ୍ତୋ ସୀସଂ ନ୍ହାତୋ ସହସ୍ସତ୍ଥୱିକଂ ଆଦାୟ ‘‘କହାପଣେହି ଅତ୍ଥିକା ଆଗଚ୍ଛନ୍ତୂ’’ତି ଘୋସାପେତ୍ୱା ଆଗତାଗତାନଂ ଗହିତଭାଜନାନି ପୂରେତ୍ୱା ଦେତି। ଥୱିକାୟ କହାପଣସହସ୍ସମେୱ ହୋତି। ତସ୍ସ ସୁଣିସା ସବ୍ବାଲଙ୍କାରପଟିମଣ୍ଡିତା ଚତୁଦୋଣିକଂ ୱୀହିପିଟକଂ ଆଦାୟ ଆସନେ ନିସିନ୍ନା ‘‘ବୀଜଭତ୍ତେନ ଅତ୍ଥିକା ଆଗଚ୍ଛନ୍ତୂ’’ତି ଘୋସାପେତ୍ୱା ଆଗତାଗତାନଂ ଗହିତଭାଜନାନି ପୂରେତ୍ୱା ଦେତି, ପିଟକଂ ଯଥାପୂରିତମେୱ ହୋତି। ତସ୍ସ ଦାସୋ ସବ୍ବାଲଙ୍କାରପଟିମଣ୍ଡିତୋ ସୁୱଣ୍ଣଯୁଗେ ସୁୱଣ୍ଣଯୋତ୍ତେହି ଗୋଣେ ଯୋଜେତ୍ୱା ସୁୱଣ୍ଣପତୋଦଯଟ୍ଠିଂ ଆଦାୟ ଗୋଣାନଂ ଗନ୍ଧପଞ୍ଚଙ୍ଗୁଲିକାନି ଦତ୍ୱା ୱିସାଣେସୁ ସୁୱଣ୍ଣକୋସକେ ପଟିମୁଞ୍ଚିତ୍ୱା ଖେତ୍ତଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ପାଜେତି , ଇତୋ ତିସ୍ସୋ, ଇତୋ ତିସ୍ସୋ, ମଜ୍ଝେ ଏକାତି ସତ୍ତ ସୀତାୟୋ ଭିଜ୍ଜିତ୍ୱା ଗଚ୍ଛନ୍ତି। ଜମ୍ବୁଦୀପୱାସିନୋ ଭତ୍ତବୀଜହିରଞ୍ଞସୁୱଣ୍ଣାଦୀସୁ ଯଥାରୁଚିତଂ ସେଟ୍ଠିଗେହତୋୟେୱ ଗଣ୍ହିଂସୁ। ଅନୁକ୍କମେନ ପନ ଭଦ୍ଦିୟନଗରଂ ଅନୁପ୍ପତ୍ତେ ଭଗୱତି ଭଗୱତୋ ଧମ୍ମଦେସନାୟ ପଞ୍ଚ ମହାପୁଞ୍ଞା ଚ ଧନଞ୍ଚୟସେଟ୍ଠିସ୍ସ ଧୀତା ୱିସାଖା ଚ ସୋତାପତ୍ତିଫଲଂ ପାପୁଣିଂସୁ। ଅୟଂ ପନ ନେସଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ମହାପୁଞ୍ଞାନଂ ପୁଞ୍ଞୱତୋ ଇଦ୍ଧି। ସଙ୍ଖେପେନ ପନ ପରିପାକଗତେ ପୁଞ୍ଞସମ୍ଭାରେ ଇଜ୍ଝନକୱିସେସୋ ପୁଞ୍ଞୱତୋ ଇଦ୍ଧି।

ୱିଜ୍ଜାମୟିଦ୍ଧିନିଦ୍ଦେସେ ଇଜ୍ଝନାକାରଂ ଗନ୍ଧାରିୱିଜ୍ଜଂ ୱା ଉପଚାରସିଦ୍ଧଂ ପଠିତସିଦ୍ଧଂ ଅଞ୍ଞଂ ୱା ୱିଜ୍ଜଂ ଧାରେନ୍ତୀତି ୱିଜ୍ଜାଧରା। ୱିଜ୍ଜଂ ପରିଜପ୍ପେତ୍ୱାତି ଯଥୋପଚାରଂ ୱିଜ୍ଜଂ ମୁଖେନ ପରିୱତ୍ତେତ୍ୱା। ସେସଂ ୱୁତ୍ତତ୍ଥମେୱାତି।

ସମ୍ମାପୟୋଗିଦ୍ଧିନିଦ୍ଦେସେ ଇଜ୍ଝନାକାରମତ୍ତଂ ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ଅଞ୍ଞସ୍ସ ୱିସେସସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ‘‘କତମା’’ତି ଅପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ପକାରମତ୍ତମେୱ ପୁଚ୍ଛନ୍ତେନ ‘‘କଥ’’ନ୍ତି ପୁଚ୍ଛା କତା, ତଥେୱ ‘‘ଏୱ’’ନ୍ତି ନିଗମନଂ କତଂ। ଏତ୍ଥ ଚ ପଟିପତ୍ତିସଙ୍ଖାତସ୍ସେୱ ସମ୍ମାପୟୋଗସ୍ସ ଦୀପନୱସେନ ପୁରିମପାଳିସଦିସାୱ ପାଳି ଆଗତା। ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ପନ ସକଟବ୍ୟୂହାଦିକରଣୱସେନ ଯଂକିଞ୍ଚି ସଂୱିଦହନଂ ଯଂକିଞ୍ଚି ସିପ୍ପକମ୍ମଂ ଯଂକିଞ୍ଚି ୱେଜ୍ଜକମ୍ମଂ ତିଣ୍ଣଂ ୱେଦାନଂ ଉଗ୍ଗହଣଂ ତିଣ୍ଣଂ ପିଟକାନଂ ଉଗ୍ଗହଣଂ, ଅନ୍ତମସୋ କସନୱପନାଦୀନି ଉପାଦାୟ ତଂ ତଂ କମ୍ମଂ କତ୍ୱା ନିବ୍ବତ୍ତୱିସେସୋ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ସମ୍ମାପୟୋଗପଚ୍ଚୟା ଇଜ୍ଝନଟ୍ଠେନ ଇଦ୍ଧୀତି ଆଗତାତି।

ଇଦ୍ଧିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ଅଭିସମଯକଥା

ଅଭିସମଯକଥାୱଣ୍ଣନା

୧୯।

ଇଦାନି ଇଦ୍ଧିକଥାନନ୍ତରଂ ପରମିଦ୍ଧିଭୂତଂ ଅଭିସମଯଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ କଥିତାଯ ଅଭିସମଯକଥାଯ ଅପୁବ୍ବତ୍ଥାନୁୱଣ୍ଣନା। ତତ୍ଥ ଅଭିସମଯୋତି ସଚ୍ଚାନଂ ଅଭିମୁଖେନ ସମାଗମୋ, ପଟିୱେଧୋତି ଅତ୍ଥୋ। କେନଅଭିସମେତୀତି କିଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି? ‘‘ଏୱଂ ମହତ୍ଥିଯୋ ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଧମ୍ମାଭିସମଯୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୨।୭୪) ସୁତ୍ତପଦେସୁ ଯୋ ସୋ ଅଭିସମଯୋତି ୱୁତ୍ତୋ, ତସ୍ମିଂ ଅଭିସମଯେ ୱତ୍ତମାନେ ଅଭିସମେତା ପୁଗ୍ଗଲୋ କେନ ଧମ୍ମେନ ସଚ୍ଚାନି ଅଭିସମେତି, ଅଭିମୁଖୋ ହୁତ୍ୱା ସମାଗଚ୍ଛତି, ପଟିୱିଜ୍ଝତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀତି। ଅଯଂ ତାୱ ଚୋଦକସ୍ସ ପୁଚ୍ଛା। ଚିତ୍ତେନ ଅଭିସମେତୀତି ଚିତ୍ତଂ ୱିନା ଅଭିସମଯାଭାୱତୋ ତଥା ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ। ହଞ୍ଚୀତିଆଦି ପୁନ ଚୋଦନା। ହଞ୍ଚି ଯଦୀତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ଚିତ୍ତେନା’’ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ତେନ ହି ଅଞ୍ଞାଣୀ ଅଭିସମେତୀତି ଆହ। ନ ଅଞ୍ଞାଣୀ ଅଭିସମେତୀତି ଚିତ୍ତମତ୍ତେନେୱ ଅଭିସମଯାଭାୱତୋ ପଟିକ୍ଖେପୋ। ଞାଣେନ ଅଭିସମେତୀତି ପଟିଞ୍ଞା। ପୁନ ହଞ୍ଚୀତିଆଦି ‘‘ଞାଣେନା’’ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଅଞ୍ଞାଣୀ ଅଚିତ୍ତକୋତି ଚୋଦନା। ନ ଅଚିତ୍ତକୋ ଅଭିସମେତୀତି ଅଚିତ୍ତକସ୍ସ ଅଭିସମଯାଭାୱତୋ ପଟିକ୍ଖେପୋ। ଚିତ୍ତେନ ଚାତିଆଦି ପଟିଞ୍ଞା। ପୁନ ହଞ୍ଚୀତିଆଦି ସବ୍ବଚିତ୍ତଞାଣସାଧାରଣୱସେନ ଚୋଦନା। ସେସଚୋଦନାୱିସ୍ସଜ୍ଜନେସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ।

ପରତୋ ପନ କମ୍ମସ୍ସକତଚିତ୍ତେନ ଚ ଞାଣେନ ଚାତି କମ୍ମସ୍ସକା ସତ୍ତାତି ଏୱଂ କମ୍ମସ୍ସକତାଯ ପୱତ୍ତଚିତ୍ତେନ ଚ ଞାଣେନ ଚ। ସଚ୍ଚାନୁଲୋମିକଚିତ୍ତେନ ଚ ଞାଣେନ ଚାତି ସଚ୍ଚପଟିୱେଧସ୍ସ ଅନୁକୂଲତ୍ତା ସଚ୍ଚାନୁଲୋମିକସଙ୍ଖାତେନ ୱିପସ୍ସନାସମ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତେନ ଚ ୱିପସ୍ସନାଞାଣେନ ଚ। କଥନ୍ତି ଯଥା ଅଭିସମଯୋ ହୋତି, ତଥା କଥେତୁକମ୍ୟତା ପୁଚ୍ଛା। ଉପ୍ପାଦାଧିପତେଯ୍ୟନ୍ତି ଯସ୍ମା ଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦେ ଅସତି ଚେତସିକାନଂ ଉପ୍ପାଦୋ ନତ୍ଥି। ଆରମ୍ମଣଗ୍ଗହଣଞ୍ହି ଚିତ୍ତଂ ତେନ ସହ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା ଚେତସିକା କଥଂ ଆରମ୍ମଣେ ଅଗ୍ଗହିତେ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସନ୍ତି। ଅଭିଧମ୍ମେପି ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେନେୱ ଚେତସିକା ୱିଭତ୍ତା, ତସ୍ମା ମଗ୍ଗଞାଣସ୍ସ ଉପ୍ପାଦେ ଅଧିପତିଭୂତଂ ଚିତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଞାଣସ୍ସାତି ମଗ୍ଗଞାଣସ୍ସ। ହେତୁ ପଚ୍ଚଯୋ ଚାତି ଜନକୋ ଚ ଉପତ୍ଥମ୍ଭକୋ ଚ। ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତନ୍ତି ତେନ ଞାଣେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ। ନିରୋଧଗୋଚରନ୍ତି ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣଂ। ଦସ୍ସନାଧିପତେଯ୍ୟନ୍ତି ସେସାନଂ ଦସ୍ସନକିଚ୍ଚାଭାୱା ନିବ୍ବାନଦସ୍ସନେ ଅଧିପତିଭୂତଂ। ଚିତ୍ତସ୍ସାତି ମଗ୍ଗସମ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତସ୍ସ। ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତନ୍ତି ତେନ ଚିତ୍ତେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ।

୨୦।

ଯସ୍ମା ଏତମ୍ପି ପରିଯାଯଂ, ନ କେୱଲଂ ଚିତ୍ତଞାଣେହିଯେୱ ଅଭିସମଯୋ, ଅଥ ଖୋ ସବ୍ବେପି ମଗ୍ଗସମ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତଚେତସିକା ଧମ୍ମା ସଚ୍ଚାଭିସମଯକିଚ୍ଚସାଧନୱସେନ ଅଭିସମଯୋ ନାମ ହୋନ୍ତି, ତସ୍ମା ତମ୍ପି ପରିଯାଯଂ ଦସ୍ସେତୁକାମୋ କିଂ ନୁ ଏତ୍ତକୋଯେୱ ଅଭିସମଯୋତି ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ନ ହୀତି ତଂ ୱଚନଂ ପଟିକ୍ଖିପିତ୍ୱା ଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗକ୍ଖଣେତିଆଦିମାହ। ଦସ୍ସନାଭିସମଯୋତି ଦସ୍ସନଭୂତୋ ଅଭିସମଯୋ। ଏସ ନଯୋ ସେସେସୁପି। ସଚ୍ଚାତି ସଚ୍ଚଞାଣାନି। ମଗ୍ଗଞାଣମେୱ ନିବ୍ବାନାନୁପସ୍ସନଟ୍ଠେନ ୱିପସ୍ସନା। ୱିମୋକ୍ଖୋତି ମଗ୍ଗୱିମୋକ୍ଖୋ। ୱିଜ୍ଜାତି ମଗ୍ଗଞାଣମେୱ। ୱିମୁତ୍ତୀତି ସମୁଚ୍ଛେଦୱିମୁତ୍ତି। ନିବ୍ବାନଂ ଅଭିସମୀଯତୀତି ଅଭିସମଯୋ, ସେସା ଅଭିସମେନ୍ତି ଏତେହୀତି ଅଭିସମଯା।

୨୧।

ପୁନ ମଗ୍ଗଫଲୱସେନ ଅଭିସମଯଂ ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ କିଂ ନୂତିଆଦିମାହ। ଫଲକ୍ଖଣେ ପନେତ୍ଥ ଯସ୍ମା ସମୁଚ୍ଛେଦନଟ୍ଠେନ ଖଯେ ଞାଣଂ ନ ଲବ୍ଭତି, ତସ୍ମା ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧଟ୍ଠେନ ଅନୁପ୍ପାଦେ ଞାଣନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସେସଂ ପନ ଯଥାନୁରୂପଂ ୱେଦିତବ୍ବନ୍ତି। ଇଦାନି ଯସ୍ମା କିଲେସପ୍ପହାନେ ସତି ଅଭିସମଯୋ ହୋତି, ଅଭିସମଯେ ଚ ସତି କିଲେସପ୍ପହାନଂ ହୋତି, ତସ୍ମା ଚୋଦନାପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ କିଲେସପ୍ପହାନଂ ଦସ୍ସେତୁକାମୋ ସ୍ୱାଯନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସ୍ୱାଯନ୍ତି ସୋ ଅଯଂ ମଗ୍ଗଟ୍ଠୋ ଅରିଯପୁଗ୍ଗଲୋ। ଏୱମାଦିକାନି ପନେତ୍ଥ ଚତ୍ତାରି ୱଚନାନି ଚୋଦକସ୍ସ ପୁଚ୍ଛା। ପୁନ ଅତୀତେ କିଲେସେ ପଜହତୀତି ଇଦଂ ଚୋଦନାଯ ଓକାସଦାନତ୍ଥଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ। ଖୀଣନ୍ତି ଭଙ୍ଗୱସେନ ଖୀଣଂ। ନିରୁଦ୍ଧନ୍ତି ସନ୍ତାନୱସେନ ପୁନପ୍ପୁନଂ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିଯା ନିରୁଦ୍ଧଂ। ୱିଗତନ୍ତି ୱତ୍ତମାନକ୍ଖଣତୋ ଅପଗତଂ। ୱିଗମେତୀତି ଅପଗମଯତି। ଅତ୍ଥଙ୍ଗତନ୍ତି ଅଭାୱଂ ଗତଂ। ଅତ୍ଥଙ୍ଗମେତୀତି ଅଭାୱଂ ଗମଯତି। ତତ୍ଥ ଦୋସଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ନ ଅତୀତେ କିଲେସେ ପଜହତୀତି ପଟିକ୍ଖିତ୍ତଂ। ଅନାଗତଚୋଦନାଯ ଅଜାତନ୍ତି ଜାତିଂ ଅପ୍ପତ୍ତଂ। ଅନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି ସଭାୱଂ ଅପ୍ପତ୍ତଂ। ଅନୁପ୍ପନ୍ନନ୍ତି ଉପ୍ପାଦତୋ ପଭୁତି ଉଦ୍ଧଂ

ନ ପଟିପନ୍ନଂ। ଅପାତୁଭୂତନ୍ତି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଭାୱେନ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅପାତୁଭୂତଂ। ଅତୀତାନାଗତେ ପଜହତୋ ପହାତବ୍ବାନଂ ନତ୍ଥିତାଯ ଅଫଲୋ ୱାଯାମୋ ଆପଜ୍ଜତୀତି ତଦୁଭଯମ୍ପି ପଟିକ୍ଖିତ୍ତଂ। ରତ୍ତୋ ରାଗଂ ପଜହତୀତି ୱତ୍ତମାନେନ ରାଗେନ ରତ୍ତୋ ତମେୱ ରାଗଂ ପଜହତି। ୱତ୍ତମାନକିଲେସେସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। ଥାମଗତୋତି ଥିରସଭାୱଂ ଗତୋ। କଣ୍ହସୁକ୍କାତି ଅକୁସଲା ଚ କୁସଲା ଚ ଧମ୍ମା ଯୁଗନଦ୍ଧା ସମମେୱ ୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଆପଜ୍ଜତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସଂକିଲେସିକାତି ଏୱଂ ସଂକିଲେସାନଂ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଭାୱେ ସତି ସଂକିଲେସେ ନିଯୁତ୍ତା ମଗ୍ଗଭାୱନା ହୋତୀତି ଆପଜ୍ଜତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେ ପଜହତୋ ୱାଯାମେନ ସଦ୍ଧିଂ ପହାତବ୍ବାନଂ ଅତ୍ଥିତାଯ ସଂକିଲେସିକା ଚ ମଗ୍ଗଭାୱନା ହୋତି, ୱାଯାମୋ ଚ ଅଫଲୋ ହୋତି। ନ ହି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନଂ କିଲେସାନଂ ଚିତ୍ତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତତା ନାମ ଅତ୍ଥୀତି।

ନ ହୀତି ଚତୁଧା ୱୁତ୍ତସ୍ସ ୱଚନସ୍ସ ପଟିକ୍ଖେପୋ। ଅତ୍ଥୀତି ପଟିଜାନନଂ। ଯଥା କଥଂ ୱିଯାତି ଅତ୍ଥିଭାୱସ୍ସ ଉଦାହରଣଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ପୁଚ୍ଛା। ଯଥା ଅତ୍ଥି, ତଂ କେନ ପକାରେନ ୱିଯ ଅତ୍ଥି, କିଂ ୱିଯ ଅତ୍ଥୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସେଯ୍ୟଥାପୀତି ଯଥା ନାମ। ତରୁଣରୁକ୍ଖୋତି ଫଲଦାଯକଭାୱଦୀପନତ୍ଥଂ ତରୁଣଗ୍ଗହଣଂ। ଅଜାତଫଲୋତି ଫଲଦାଯକତ୍ତେପି ସତି ଫଲଗ୍ଗହଣତୋ ପୁରେକାଲଗ୍ଗହଣଂ। ତମେନନ୍ତି ତଂ ରୁକ୍ଖଂ। ଏନନ୍ତି ନିପାତମତ୍ତଂ, ତଂ ଏତନ୍ତି ୱା ଅତ୍ଥୋ। ମୂଲଂ ଛିନ୍ଦେଯ୍ୟାତି ମୂଲତୋ ଛିନ୍ଦେଯ୍ୟ। ଅଜାତଫଲାତି ଅଜାତାନି ଫଲାନି। ଏୱମେୱନ୍ତି ଏୱଂ ଏୱଂ। ଉପ୍ପାଦୋ ପୱତ୍ତଂ ନିମିତ୍ତଂ ଆଯୂହନାତି ଚତୂହିପି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଖନ୍ଧସନ୍ତାନମେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ଯସ୍ମିଞ୍ହି ଖନ୍ଧସନ୍ତାନେ ଯଂ ଯଂ ମଗ୍ଗଞାଣଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତେନ ତେନ ମଗ୍ଗଞାଣେନ ପହାତବ୍ବାନଂ କିଲେସାନଂ ତଂ ଖନ୍ଧସନ୍ତାନଂ ଅବୀଜଂ ହୋତି, ତସ୍ସ ଅବୀଜଭୂତତ୍ତା ତପ୍ପଚ୍ଚଯା ତେ ତେ କିଲେସା ଅନୁପ୍ପନ୍ନା ଏୱ ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି। ଆଦୀନୱଂ ଦିସ୍ୱାତି ଅନିଚ୍ଚାଦିତୋ ଆଦୀନୱଂ ଦିସ୍ୱା। ଅନୁପ୍ପାଦୋତିଆଦୀହି ଚତୂହି ନିବ୍ବାନମେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ଚିତ୍ତଂ ପକ୍ଖନ୍ଦତୀତି ମଗ୍ଗସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଚିତ୍ତଂ ପକ୍ଖନ୍ଦତି। ହେତୁନିରୋଧା ଦୁକ୍ଖନିରୋଧୋତି କିଲେସାନଂ ବୀଜଭୂତସ୍ସ ସନ୍ତାନସ୍ସ ଅନୁପ୍ପାଦନିରୋଧା ଅନାଗତକ୍ଖନ୍ଧଭୂତସ୍ସ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ହେତୁଭୂତାନଂ କିଲେସାନଂ ଅନୁପ୍ପାଦନିରୋଧୋ ହୋତି। ଏୱଂ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ହେତୁଭୂତକିଲେସାନଂ ଅନୁପ୍ପାଦନିରୋଧା ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଅନୁପ୍ପାଦନିରୋଧୋ ହୋତି। ଏୱଂ କିଲେସପ୍ପହାନଯୁତ୍ତିସବ୍ଭାୱତୋ ଏୱ ଅତ୍ଥି ମଗ୍ଗଭାୱନାତିଆଦିମାହ। ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୮୩୨) ପନ ''ଏତେନ କିଂ ଦୀପିତଂ ହୋତି? ଭୂମିଲଦ୍ଧାନଂ କିଲେସାନଂ ପହାନଂ ଦୀପିତଂ ହୋତି। ଭୂମିଲଦ୍ଧା ପନ କିଂ ଅତୀତା ଅନାଗତା, ଉଦାହୁ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାତି? ଭୂମିଲଦ୍ଧୁପ୍ପନ୍ନାଯେୱ ନାମା''ତି ୱତ୍ୱା କଥିତକିଲେସପ୍ପହାନସ୍ସ ୱିତ୍ଥାରକଥା ସୁତମଯଞାଣକଥାଯ ମଗ୍ଗସଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନାଯଂ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବା, ଇଧ ପନ ମଗ୍ଗଞାଣେନ ପହାତବ୍ବା କିଲେସାଯେୱ ଅଧିପ୍ପେତାତି।

ଅଭିସମଯକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୪। ୱିୱେକକଥା

ୱିୱେକକଥାୱଣ୍ଣନା

୨୨। ଇଦାନି ପହାନାୱସାନାଯ ଅଭିସମଯକଥାଯ ଅନନ୍ତରଂ ପହାନାକାରଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ କଥିତାଯ ସୁତ୍ତନ୍ତପୁବ୍ବଙ୍ଗମାଯ ୱିୱେକକଥାଯ ଅପୁବ୍ବତ୍ଥାନୁୱଣ୍ଣନା। ତତ୍ଥ ସୁତ୍ତନ୍ତେ ତାୱ ଯେ କେଚୀତି ଅନୱସେସପରିଯାଦାନଂ। ବଲକରଣୀଯାତି ଊରୁବଲେନ ବାହୁବଲେନ କତ୍ତବ୍ବା। କମ୍ମନ୍ତାତି ଧାୱନଲଙ୍ଘନକସନୱପନାଦୀନି କମ୍ମାନି। କରୀଯନ୍ତୀତି ବଲୱନ୍ତେହି କରୀଯନ୍ତି। ସୀଲଂ ନିସ୍ସାଯାତି ଚତୁପାରିସୁଦ୍ଧିସୀଲଂ ନିସ୍ସଯଂ କତ୍ୱା। ଭାୱେତୀତି ଭିନ୍ନସୀଲସ୍ସ ଭାୱନାଭାୱତୋ ଇଧ ପନ ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରା ମଗ୍ଗଭାୱନା ଅଧିପ୍ପେତାତି। ୱିୱେକନିସ୍ସିତନ୍ତି ତଦଙ୍ଗୱିୱେକଂ ସମୁଚ୍ଛେଦୱିୱେକଂ ନିସ୍ସରଣୱିୱେକଂ ନିସ୍ସିତଂ। ୱିୱେକୋତି ୱିୱିତ୍ତତା। ଅଯଞ୍ହି ଅରିଯମଗ୍ଗଭାୱନାନୁଯୁତ୍ତୋ ଯୋଗୀ ୱିପସ୍ସନାକ୍ଖଣେ କିଚ୍ଚତୋ ତଦଙ୍ଗୱିୱେକନିସ୍ସିତଂ, ଅଜ୍ଝାସଯତୋ ନିସ୍ସରଣୱିୱେକନିସ୍ସିତଂ, ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ କିଚ୍ଚତୋ ସମୁଚ୍ଛେଦୱିୱେକନିସ୍ସିତଂ, ଆରମ୍ମଣତୋ ନିସ୍ସରଣୱିୱେକନିସ୍ସିତଂ ଭାୱେତି। ଏସ ନଯୋ ୱିରାଗନିସ୍ସିତାଦୀସୁ। ୱିୱେକୋଯେୱ ହି ୱିରଜ୍ଜନଟ୍ଠେନ ୱିରାଗୋ, ନିରୋଧଟ୍ଠେନ ନିରୋଧୋ, ୱୋସଜ୍ଜନଟ୍ଠେନ ୱୋସଗ୍ଗୋ। ଅଥ ୱା କିଲେସେହି ୱିୱିତ୍ତତ୍ତା ୱିୱେକୋ, କିଲେସେହି ୱିରତ୍ତତ୍ତା ୱିରାଗୋ, କିଲେସାନଂ ନିରୁଦ୍ଧତ୍ତା ନିରୋଧୋ, କିଲେସାନଞ୍ଚ ପରିଚ୍ଚତ୍ତତ୍ତା ୱିସ୍ସଟ୍ଠତ୍ତା, ନିବ୍ବାନେଚତ୍ତସ୍ସ ଚ ୱିସ୍ସଟ୍ଠତ୍ତା ୱୋସଗ୍ଗୋ। ୱୋସଗ୍ଗୋ ପନ ଦୁୱିଧୋ ପରିଚ୍ଚାଗୱୋସଗ୍ଗୋ ଚ ପକ୍ଖନ୍ଦନୱୋସଗ୍ଗୋ ଚ। ତତ୍ଥ ପରିଚ୍ଚାଗୱୋସଗ୍ଗୋତି ୱିପସ୍ସନାକ୍ଖଣେ ତଦଙ୍ଗୱସେନ, ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନ କିଲେସପ୍ପହାନଂ। ପକ୍ଖନ୍ଦନୱୋସଗ୍ଗୋତି ୱିପସ୍ସନାକ୍ଖଣେ ତନ୍ନିନ୍ନଭାୱେନ, ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଆରମ୍ମଣକରଣେନ ନିବ୍ବାନପକ୍ଖନ୍ଦନଂ। ତଦୁଭଯମ୍ପି ଇମସ୍ମିଂ ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରମିସ୍ସକେ ଅତ୍ଥୱଣ୍ଣନାନଯେ ୱଟ୍ଟତି। ତଥା ହି ଅଯଂ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଆଦୀସୁ ଏକେକୋ ଧମ୍ମୋ ଯଥାୱୁତ୍ତେନ ପକାରେନ କିଲେସେ ଚ ପରିଚ୍ଚଜତି, ନିବ୍ବାନଞ୍ଚ ପକ୍ଖନ୍ଦତି। ୱୋସଗ୍ଗପରିଣାମିନ୍ତି ଇମିନା ପନ ସକଲେନ ୱଚନେନ ୱୋସଗ୍ଗତ୍ଥଂ ପରିଣାମିତଂ ପରିଣତଂ, ପରିପଚ୍ଚିତଂ ପରିପକ୍କଞ୍ଚାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅଯମ୍ପି ଅରିଯମଗ୍ଗଭାୱନାନୁଯୁତ୍ତୋ ଭିକ୍ଖୁ ଯଥା ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଆଦୀସୁ ଏକେକୋ ଧମ୍ମୋ କିଲେସପରିଚ୍ଚାଗୱୋସଗ୍ଗତ୍ଥଞ୍ଚ ନିବ୍ବାନପକ୍ଖନ୍ଦନୱୋସଗ୍ଗତ୍ଥଞ୍ଚ ପରିପଚ୍ଚତି, ଯଥା ଚ ପରିପକ୍କୋ ହୋତି, ତଥା ନଂ ଭାୱେତି।

୨୩।ବୀଜଗାମଭୂତଗାମାତି ଏତ୍ଥ ମୂଲବୀଜଂ ଖନ୍ଧବୀଜଂ ଅଗ୍ଗବୀଜଂ ଫଳୁବୀଜଂ ବୀଜବୀଜନ୍ତି (ପାଚି। ୯୧) ପଞ୍ଚୱିଧଂ ବୀଜଂ, ବୀଜଗାମୋ ନାମ ବୀଜସମୂହୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତଦେୱ ପନ ସମ୍ପନ୍ନନୀଲଙ୍କୁରପାତୁଭାୱତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଭୂତଗାମୋ ନାମ, ଭୂତାନଂ ଜାତାନଂ ନିବ୍ବତ୍ତମୂଲନୀଲଙ୍କୁରାନଂ ସମୂହୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଦେୱତାପରିଗ୍ଗହେ ସତି ନୀଲଙ୍କୁରକାଲତୋ ପଭୁତି ହୋତୀତି ତେସଂ ଦେୱତାସଙ୍ଖାତାନଂ ଭୂତାନଂ ଗାମୋତିପି ଭୂତଗାମୋତି ୱଦନ୍ତି। ୱୁଦ୍ଧିନ୍ତି ଅଙ୍କୁରାଦିୱସେନ। ୱିରୁଳ୍ହିନ୍ତି ଖନ୍ଧାଦିୱସେନ। ୱେପୁଲ୍ଲନ୍ତି ପୁପ୍ଫାଦିୱସେନ। ଧମ୍ମେସୁ ପନ ୱୁଦ୍ଧିନ୍ତି ଅପୁବ୍ବଧମ୍ମପ୍ପୱତ୍ତିୱସେନ। ୱିରୁଳ୍ହିନ୍ତି ସକିଚ୍ଚକରଣସାଧନୱସେନ। ୱେପୁଲ୍ଲନ୍ତି କିଚ୍ଚନିପ୍ଫତ୍ତିୱସେନ ୱିପୁଲଭାୱନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିପୁଲତ୍ତନ୍ତିପି ପାଠୋ। ଅଥ ୱା ଏତାନି ତୀଣି ପଦାନି ସୀଲସମାଧିପଞ୍ଞାହିପି ଯୋଜେନ୍ତି।

ମଗ୍ଗଙ୍ଗନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୪। ସୁତ୍ତନ୍ତନିଦ୍ଦେସେ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଯାତି ସାମିୱଚନଂ। ଝାନୱିପସ୍ସନାମଗ୍ଗଫଲନିବ୍ବାନେସୁ ଲୋକିଯୱିରତିସମ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତେ ଚ ଯଥାଯୋଗଂ ସମ୍ପଯୋଗତୋ ଚ ଆରମ୍ମଣତୋ ଚ ୱତ୍ତମାନାଯ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଯା ସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣତୋ ଏକୀଭୂତାଯ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଯା। ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱିୱେକୋତି ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱସେନ ଦୂରୀକରଣୱସେନ ୱିୱେକୋ। କେସଂ? ନୀୱରଣାନଂ। ତସ୍ସ ପଠମଂ ଝାନଂ ଭାୱଯତୋତିଆଦି ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱସେନ ପଠମଜ୍ଝାନମେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ମିଂ ୱୁତ୍ତେ ସେସଜ୍ଝାନାନିପି ୱୁତ୍ତାନେୱ ହୋନ୍ତି। ଝାନେସୁପି ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଯା ୱିଜ୍ଜମାନତ୍ତା ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଯା ୱିୱେକୋ ନାମ ହୋତି। ତଦଙ୍ଗୱିୱେକୋତି ତେନ ତେନ ୱିପସ୍ସନାଞାଣଙ୍ଗେନ ୱିୱେକୋ। ଦିଟ୍ଠିଗତାନନ୍ତି ଦିଟ୍ଠିୱିୱେକସ୍ସ ଦୁକ୍କରତ୍ତା ପଧାନତ୍ତା ଚ ଦିଟ୍ଠିୱିୱେକୋୱ ୱୁତ୍ତୋ। ତସ୍ମିଂ ୱୁତ୍ତେ ନିଚ୍ଚସଞ୍ଞାଦିୱିୱେକୋପି ୱୁତ୍ତୋୱ ହୋତି। ନିବ୍ବେଧଭାଗିଯଂ ସମାଧିନ୍ତି ୱିପସ୍ସନାସମ୍ପଯୁତ୍ତସମାଧିଂ। ସମୁଚ୍ଛେଦୱିୱେକୋତି କିଲେସାନଂ ସମୁଚ୍ଛେଦେନ ୱିୱେକୋ। ଲୋକୁତ୍ତରଂ ଖଯଗାମିମଗ୍ଗନ୍ତି ଖଯସଙ୍ଖାତନିବ୍ବାନଗାମିଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗଂ। ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିୱିୱେକୋତି କିଲେସାନଂ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିଯା ୱିୱେକୋ। ନିସ୍ସରଣୱିୱେକୋତି ସବ୍ବସଙ୍ଖତନିସ୍ସରଣଭୂତୋ ସଙ୍ଖାରୱିୱେକୋ। ଛନ୍ଦଜାତୋ ହୋତୀତି ପୁବ୍ବଭାଗେ ଜାତଧମ୍ମଚ୍ଛନ୍ଦୋ ହୋତି। ସଦ୍ଧାଧିମୁତ୍ତୋତି ପୁବ୍ବଭାଗେଯେୱ ସଦ୍ଧାଯ ଅଧିମୁତ୍ତୋ ହୋତି। ଚିତ୍ତଞ୍ଚସ୍ସ ସ୍ୱାଧିଟ୍ଠିତନ୍ତି ପୁବ୍ବଭାଗେଯେୱ ଚିତ୍ତଞ୍ଚ ଅସ୍ସ ଯୋଗିସ୍ସ ସୁଅଧିଟ୍ଠିତଂ ସୁଟ୍ଠୁ ପତିଟ୍ଠିତଂ ହୋତି। ଇତି ଛନ୍ଦୋ ସଦ୍ଧା ଚିତ୍ତନ୍ତି ଇମେ ତଯୋ ଧମ୍ମା ପୁବ୍ବଭାଗେ ଉପ୍ପନ୍ନୱିୱେକାନଂ ଉପନିସ୍ସଯତ୍ତା ନିସ୍ସଯା ନାମ। କେଚି ପନ ‘‘ଚିତ୍ତଞ୍ଚସ୍ସ ସ୍ୱାଧିଟ୍ଠିତନ୍ତି ସମାଧି ୱୁତ୍ତୋ’’ତି ୱଦନ୍ତି। ୱିରାଗାଦୀସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ।

ନିରୋଧୱାରେ ପନ ନିରୋଧସଦ୍ଦତୋ ଅଞ୍ଞଂ ପରିୟାୟୱଚନଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ ଅମତା ଧାତୂତି ୱୁତ୍ତଂ, ସେସେସୁ ନିରୋଧୋ ନିବ୍ବାନନ୍ତି ଉଭୟତ୍ଥାପି ନିବ୍ବାନମେୱ। ଦ୍ୱାଦସ ନିସ୍ସୟାତି ଛନ୍ଦସଦ୍ଧାଚିତ୍ତାନିୟେୱ ୱିୱେକାଦୀସୁ ଚତୂସୁ ଏକେକସ୍ମିଂ ତୟୋ ତୟୋ କତ୍ୱା ଦ୍ୱାଦସ ନିସ୍ସୟା ହୋନ୍ତି।

୨୫। ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପୱାୟାମସତିସମାଧୀନମ୍ପି ଇମିନାୱ ନୟେନ ଅତ୍ଥୟୋଜନା ୱେଦିତବ୍ବା। ସମ୍ମାୱାଚାକମ୍ମନ୍ତା ଜୀୱାନଂ ପନ ଝାନକ୍ଖଣେ ୱିପସ୍ସନାକ୍ଖଣେ ଚ ଅଭାୱା ଝାନୱିପସ୍ସନାନଂ ପୁବ୍ବଭାଗପରଭାଗୱସେନ ୱତ୍ତମାନା ୱିରତିୟୋ ଝାନୱିପସ୍ସନା ସନ୍ନିସ୍ସିତା କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ନୀୱରଣାନଂ ଦିଟ୍ଠିଗତାନଞ୍ଚ ୱିୱେକୱିରାଗନିରୋଧପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗା ତଥା ପୱତ୍ତମାନାନଂ ୱିରତୀନଂ ୱିୱେକାଦୟୋ ନାମାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଯଥା ଅଟ୍ଠକନିପାତେ ‘‘ତତୋ, ତ୍ୱଂ ଭିକ୍ଖୁ, ଇମଂ ସମାଧିଂ ସୱିତକ୍କଂ ସୱିଚାରମ୍ପି ଭାୱେୟ୍ୟାସି, ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତମ୍ପି ଭାୱେୟ୍ୟାସି, ଅୱିତକ୍କଂ ଅୱିଚାରମ୍ପି ଭାୱେୟ୍ୟାସି, ସପ୍ପୀତିକମ୍ପି ଭାୱେୟ୍ୟାସି, ନିପ୍ପୀତିକମ୍ପି ଭାୱେୟ୍ୟାସି, ସାତସହଗତମ୍ପି ଭାୱେୟ୍ୟାସି, ଉପେକ୍ଖାସହଗତମ୍ପି ଭାୱେୟ୍ୟାସୀ’’ତି (ଅ। ନି। ୮।୬୩) ମେତ୍ତାଦୟୋ କାୟାନୁପସ୍ସନାଦୟୋ ଚ ନିୟକଜ୍ଝତ୍ତମୂଲସମାଧିୱସେନ ଚତୁକ୍କପଞ୍ଚକଜ୍ଝାନିକା ୱିୟ ୱୁତ୍ତା, ଏୱମିଧାପି ପୁବ୍ବଭାଗପରଭାଗୱସେନ ୱିରତିୟୋ ୱୁତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ବ୍ୟଞ୍ଜନଚ୍ଛାୟମତ୍ତଂ ଗହେତ୍ୱା ନ ଭଗୱା ଅବ୍ଭାଚିକ୍ଖିତବ୍ବୋ। ଗମ୍ଭୀରଞ୍ହି ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ, ଆଚରିୟେ ପୟିରୁପାସିତ୍ୱା ଅଧିପ୍ପାୟତୋ ଗହେତବ୍ବଂ।

୨୬-୨୭। ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗବଲିନ୍ଦ୍ରିୟୱାରେସୁପି ଇମିନାୱ ନୟେନ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋତି।

ୱିୱେକକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୫। ଚରିଯାକଥା

ଚରିଯାକଥାୱଣ୍ଣନା

୨୮-୨୯। ଇଦାନି ୱିୱେକକଥାନନ୍ତରଂ ପରମୱିୱେକଭୂତସ୍ସ ନିସ୍ସରଣୱିୱେକସଙ୍ଖାତସ୍ସ ନିବ୍ବାନସ୍ସ ସଚ୍ଛିକରଣୀଯସ୍ସ ସଚ୍ଛିକିରିଯୋପାଯଦସ୍ସନତ୍ଥଂ, ତଥା ସଚ୍ଛିକତନିରୋଧସ୍ସ ଲୋକହିତସୁଖକିରିଯାକରଣଦସ୍ସନତ୍ଥଞ୍ଚ ଇନ୍ଦ୍ରିଯକଥାଯ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାପି ଚରିଯାକଥା ପୁନ କଥିତା। ତସ୍ସା ଅତ୍ଥୱଣ୍ଣନା ଇନ୍ଦ୍ରିଯକଥାଯ କଥିତାଯେୱାତି।

ଚରିଯାକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୬। ପାଟିହାରିଯକଥା

ପାଟିହାରିଯକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୦। ଇଦାନି ଲୋକତ୍ଥଚରିଯାପରିଯୋସାନାଯ ଚରିଯାକଥାଯ ଅନନ୍ତରଂ ଲୋକତ୍ଥାନୁସାସନପରିଯୋସାନଂ ପାଟିହାରିଯଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ କଥିତାଯ ସୁତ୍ତନ୍ତପୁବ୍ବଙ୍ଗମାଯ ପାଟିହାରିଯକଥାଯ ଅପୁବ୍ବତ୍ଥାନୁୱଣ୍ଣନା। ତତ୍ଥ ସୁତ୍ତନ୍ତେ ତାୱ ପାଟିହାରିଯାନୀତି ପଚ୍ଚନୀକପଟିହରଣୱସେନ ପାଟିହାରିଯାନି। ଇଦ୍ଧିପାଟିହାରିଯନ୍ତି ଇଜ୍ଝନୱସେନ ଇଦ୍ଧି, ପଟିହରଣୱସେନ ପାଟିହାରିଯଂ, ଇଦ୍ଧିଯେୱ ପାଟିହାରିଯଂ ଇଦ୍ଧିପାଟିହାରିଯଂ। ଇତରେସୁ ପନ ଆଦିସ୍ସନୱସେନ ଆଦେସନଂ, ଅନୁସାସନୱସେନ ଅନୁସାସନୀ। ସେସଂ ୱୁତ୍ତନଯମେୱ।

ଇଧାତି ଇମସ୍ମିଂ ଲୋକେ। ଏକଚ୍ଚୋତି ଏକୋ ପୋସୋ। ଇଦ୍ଧିପାଟିହାରିଯନିଦ୍ଦେସୋ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତତ୍ଥୋଯେୱ। ନିମିତ୍ତେନ ଆଦିସତୀତି ଆଗତନିମିତ୍ତେନ ୱା ଗତନିମିତ୍ତେନ ୱା ଠିତନିମିତ୍ତେନ ୱା କଥେତି। ଏୱମ୍ପି ତେ ମନୋତି ଏୱମ୍ପି ତୱ ମନୋ ସୋମନସ୍ସିତୋ ୱା ଦୋମନସ୍ସିତୋ ୱା କାମୱିତକ୍କାଦିସମ୍ପଯୁତ୍ତୋ ୱା। ଅପି-ସଦ୍ଦୋ ସମ୍ପିଣ୍ଡନତ୍ଥୋ। ଇତ୍ଥମ୍ପି ତେ ମନୋତି ସୋମନସ୍ସିତାଦିତୋ ଏକେକୱିଧେପି ଚିତ୍ତେ ନାନପ୍ପକାରପରିଦୀପନଂ। ଇତିପି ତେ ଚିତ୍ତନ୍ତି ଇତିପି ତୱ ଚିତ୍ତଂ, ଇମଞ୍ଚ ଇମଞ୍ଚ ଅତ୍ଥଂ ଚିନ୍ତଯମାନଂ ପୱତ୍ତତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ବହୁଂ ଚେପି ଆଦିସତୀତି ଚିତ୍ତତୋ ଅଞ୍ଞଂ ୱା ଇଦଞ୍ଚ ଇଦଞ୍ଚ ନାମ ଅହୋସି ଭୱତି ଭୱିସ୍ସତୀତି ବହୁକମ୍ପି କଥେତି। ତଥେୱ ତଂ ହୋତି, ନୋ ଅଞ୍ଞଥାତି ତଂ ସବ୍ବମ୍ପି ଯଥା ଯଥା କଥିତଂ, ତଥେୱ ହୋତି, ଅଞ୍ଞଥା ନ ହୋତି।

ନ ହେୱ ଖୋ ନିମିତ୍ତେନ ଆଦିସତୀତି ନିମିତ୍ତଂ ଜାନନ୍ତୋପି କେୱଲଂ ନିମିତ୍ତେନେୱ ନ କଥେତି। ଅପିଚାତି ଅପରପରିଯାଯଦସ୍ସନଂ। ମନୁସ୍ସାନନ୍ତି ଚିତ୍ତଂ ଜାନନକମନୁସ୍ସାନଂ। ଅମନୁସ୍ସାନନ୍ତି ସାୱିତାନଂ ୱା ଅସ୍ସାୱିତାନଂ ୱା ଯକ୍ଖପିସାଚାଦୀନଂ। ଦେୱତାନନ୍ତି ଚାତୁମହାରାଜିକାଦୀନଂ । ସଦ୍ଦଂ ସୁତ୍ୱାତି ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ ଞତ୍ୱା କଥେନ୍ତାନଂ ସଦ୍ଦଂ ସୁଣିତ୍ୱା। ପନାତି ନିପାତୋ ପୁନ ଆରମ୍ଭେ। ୱିତକ୍କଯତୋତି ଯଂ ୱା ତଂ ୱା ୱିତକ୍କେନ ୱିତକ୍କେନ୍ତସ୍ସ। ୱିଚାରଯତୋତି ୱିତକ୍କସମ୍ପଯୁତ୍ତେନେୱ ୱିଚାରେନ ୱିଚାରେନ୍ତସ୍ସ। ୱିତକ୍କୱିପ୍ଫାରସଦ୍ଦଂ ସୁତ୍ୱାତି ୱିତକ୍କୱେଗୱସେନ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ୱିପ୍ପଲପନ୍ତାନଂ ସୁତ୍ତପ୍ପମତ୍ତାଦୀନଂ କୂଜନସଦ୍ଦଂ ସୁତ୍ୱା। ଯଂ ୱିତକ୍କଯତୋ ସୋ ସଦ୍ଦୋ ଉପ୍ପନ୍ନୋ, ତସ୍ସ ୱସେନ ''ଏୱମ୍ପି ତେ ମନୋ''ତିଆଦୀନି ଆଦିସତି।

ଅୱିତକ୍କଂ ଅୱିଚାରଂ ସମାଧିନ୍ତି ୱିତକ୍କୱିଚାରକ୍ଖୋଭୱିରହିତସନ୍ତଚିତ୍ତସ୍ସାପି ଜାନନସମତ୍ଥତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ ୱୁତ୍ତଂ, ସେସଚିତ୍ତଜାନନେ ପନ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱ ନତ୍ଥି। ଚେତସା ଚେତୋ ପରିଚ୍ଚ ପଜାନାତୀତି ଚେତୋପରିଯଞ୍ଞାଣଲାଭୀ। ଭୋତୋତି ଭୱନ୍ତସ୍ସ। ମନୋସଙ୍ଖାରା ପଣିହିତାତି ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରା ଠପିତା। ଅମୁକଂ ନାମ ୱିତକ୍କଂ ୱିତକ୍କଯିସ୍ସତୀତି କୁସଲାଦିୱିତକ୍କଂ ୱିତକ୍କଯିସ୍ସତି ପୱତ୍ତଯିସ୍ସତୀତି ପଜାନାତି। ପଜାନନ୍ତୋ ଚ ଆଗମନେନ ଜାନାତି, ପୁବ୍ବଭାଗେନ ଜାନାତି, ଅନ୍ତୋସମାପତ୍ତିଯଂ ଚିତ୍ତଂ ଓଲୋକେତ୍ୱା ଜାନାତି। ଆଗମନେନ ଜାନାତି ନାମ କସିଣପରିକମ୍ମକାଲେଯେୱ ''ଯେନାକାରେନେସ କସିଣଭାୱନଂ ଆରଦ୍ଧୋ ପଠମଜ୍ଝାନଂ ୱା ଦୁତିଯାଦିଜ୍ଝାନଂ ୱା ଅଟ୍ଠ ସମାପତ୍ତିଯୋ ୱା ଉପ୍ପାଦେସ୍ସତୀ''ତି ଜାନାତି। ପୁବ୍ବଭାଗେନ ଜାନାତି ନାମ ପଠମୱିପସ୍ସନାଯ ଆରଦ୍ଧାଯ ଏୱଂ ଜାନାତି, ''ଯେନାକାରେନେସ ୱିପସ୍ସନଂ ଆରଦ୍ଧୋ ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଂ ୱା ଉପ୍ପାଦେସ୍ସତି…ପେ… ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଂ ୱା ଉପ୍ପାଦେସ୍ସତୀ''ତି ଜାନାତି। ଅନ୍ତୋସମାପତ୍ତିଯଂ ଚିତ୍ତଂ ଓଲୋକେତ୍ୱା ଜାନାତି ନାମ ''ଯେନାକାରେନ ଇମସ୍ସ ମନୋସଙ୍ଖାରା ଠପିତା, ଇମସ୍ସ ନାମ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅନନ୍ତରା ଇମଂ ନାମ ୱିତକ୍କଂ ୱିତକ୍କେସ୍ସତି, ଇତୋ ୱୁଟ୍ଠିତସ୍ସ ଏତସ୍ସ ହାନଭାଗିଯୋ ୱା ସମାଧି ଭୱିସ୍ସତି, ଠିତିଭାଗିଯୋ ୱା ୱିସେସଭାଗିଯୋ ୱା ନିବ୍ବେଧଭାଗିଯୋ ୱା, ଅଭିଞ୍ଞାଯୋ ୱା ଉପ୍ପାଦେସ୍ସତୀ''ତି ଜାନାତି। ବହୁଂ ଚେପି ଆଦିସତୀତି ଚେତୋପରିଯଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଚିତ୍ତଚେତସିକାନଂଯେୱ ଆରମ୍ମଣକରଣତୋ ସରାଗାଦିସୋଳସପଭେଦୱସେନେୱ ବହୁଂ ଚେପି କଥେତି, ନ ଅଞ୍ଞୱସେନାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତଥେୱ ତଂ ହୋତୀତି ଇଦଂ ଏକଂସେନ ତଥେୱ ହୋତି। ଚେତୋପରିଯଞ୍ଞାଣୱସେନ ଞାତଞ୍ହି ଅଞ୍ଞଥାଭାୱୀ ନାମ ନତ୍ଥି।

ଏୱଂ ୱିତକ୍କେଥାତି ଏୱଂ ନେକ୍ଖମ୍ମୱିତକ୍କାଦଯୋ ପୱତ୍ତେନ୍ତା ୱିତକ୍କେଥ। ମା ଏୱଂ ୱିତକ୍କଯିତ୍ଥାତି ଏୱଂ କାମୱିତକ୍କାଦଯୋ ପୱତ୍ତେନ୍ତା ମା ୱିତକ୍କଯିତ୍ଥ । ଏୱଂ ମନସି କରୋଥାତି ଏୱଂ ଅନିଚ୍ଚସଞ୍ଞମେୱ, ଦୁକ୍ଖସଞ୍ଞାଦୀସୁ ୱା ଅଞ୍ଞତରଂ ମନସି କରୋଥ। ମା ଏୱଂ ମନସାକତ୍ଥାତି ଏୱଂ ନିଚ୍ଚନ୍ତିଆଦିନା ନଯେନ ମା ମନସି ଅକତ୍ଥ। ଇଦଂପଜହଥାତି ଇଦଂ ପଞ୍ଚକାମଗୁଣରାଗାଦିଂ ପଜହଥ। ଇଦଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରଥାତି ଇଦଂ ଚତୁମଗ୍ଗଫଲପ୍ପଭେଦଂ ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମମେୱ ପାପୁଣିତ୍ୱା ନିପ୍ଫାଦେତ୍ୱା ୱିହରଥ।

୩୧। ଇଦାନି ଇଦ୍ଧିପାଟିହାରିଯେ ଅପରଂ ପରିଯାଯଂ ୱିସେସେନ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ନେକ୍ଖମ୍ମଂ ଇଜ୍ଝତୀତି ଇଦ୍ଧୀତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ କାମଚ୍ଛନ୍ଦଂ ପଟିହରତୀତି

ଅତ୍ତନୋ ପଟିପକ୍ଖଭୂତଂ କାମଚ୍ଛନ୍ଦଂ ପଟିବଲଂ ହୁତ୍ୱା ହରତି ପଜହତୀତି ତଦେୱ ନେକ୍ଖମ୍ମଂ ପାଟିହାରିଯଂ ନାମାତି ଅତ୍ଥୋ। ଯେ ତେନ ନେକ୍ଖମ୍ମେନ ସମନ୍ନାଗତାତି ଏୱଂ କାମଚ୍ଛନ୍ଦପଟିହାରକେନ ତେନ ନେକ୍ଖମ୍ମେନ ଯେ ପୁଗ୍ଗଲା ପଟିଲାଭୱସେନ ସମନ୍ନାଗତା। ୱିସୁଦ୍ଧଚିତ୍ତାତି କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଭାୱତୋ ୱିସୁଦ୍ଧଚିତ୍ତା। ଅନାୱିଲସଙ୍କପ୍ପାତି କାମସଙ୍କପ୍ପେନ ଅନାଲୁଲିତନେକ୍ଖମ୍ମସଙ୍କପ୍ପା। ଇତି ଆଦେସନାପାଟିହାରିଯନ୍ତି ପରଚିତ୍ତକୁସଲେନ ୱା ଅଞ୍ଞେନ ୱା ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେନ ୱା ବୁଦ୍ଧସାୱକେହି ୱା ଏୱଂ ଆଦେସନା ପାଟିହାରିଯନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ଇତି ଏୱଂ ଆଦିସନଂ ଆଦେସନାପାଟିହାରିଯନ୍ତି ଆଦେସନସଦ୍ଦୋ ପାଠସେସଂ କତ୍ୱା ପଯୁଜ୍ଜିତବ୍ବୋ। ଏୱଂ ଆସେୱିତବ୍ବନ୍ତି ଇମିନା ଚ ପକାରେନ ଇମିନା ଚ ପକାରେନ ଆଦିତୋ ସେୱିତବ୍ବଂ। ସେସତ୍ତଯେପି ଏସେୱ ନଯୋ। ତଦନୁଧମ୍ମତା ସତି ଉପଟ୍ଠପେତବ୍ବାତି ତସ୍ସ ନେକ୍ଖମ୍ମସ୍ସ ଅନୁକୂଲଭୂତା ସତି ଭୁସଂ ଠପେତବ୍ବା। ଇତି ଅନୁସାସନୀପାଟିହାରିଯନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଆଦେସନାପାଟିହାରିଯଯୋଜନାଯ ୱିଯ ଯୋଜନା କାତବ୍ବା। ଅବ୍ୟାପାଦାଦୀସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। ପାଠୋ ପନ ଝାନାଦୀନି ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ଅନ୍ତେ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗମେୱ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଲିଖିତୋ। ତତ୍ଥ ଚତୂସୁପି ମଗ୍ଗେସୁ ‘‘ଏୱଂ ଆସେୱିତବ୍ବୋ’’ତିଆଦି ଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣିକତ୍ତା ମଗ୍ଗସ୍ସ ପୁବ୍ବଭାଗୱସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ମଗ୍ଗସ୍ସ ହି ପୁବ୍ବଭାଗଭୂତାଯ ଲୋକିଯମଗ୍ଗସଙ୍ଖାତାଯ ୱୁଟ୍ଠାନଗାମିନିଯା ୱିପସ୍ସନାଯ ମଗ୍ଗୁପ୍ପାଦନତ୍ଥଂ ଆସେୱନାଦୀସୁ କତେସୁ ତାଯ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ମଗ୍ଗୋପି ଆସେୱିତୋ ଭାୱିତୋ ବହୁଲୀକତୋ ନାମ ହୋତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ସଦ୍ଧମ୍ମିକୱାଦାଚରିଯା ପନ ‘‘ଏକେକମଗ୍ଗୋ ସୋଳସକ୍ଖଣିକୋ’’ତି ୱଦନ୍ତି। ତଦନୁଧମ୍ମତାସତିଉପଟ୍ଠାପନଂ ପନ ପୁବ୍ବଭାଗେ ଯୁଜ୍ଜତିଯେୱାତି।

୩୨। ପୁନ ନେକ୍ଖମ୍ମଂ ଇଜ୍ଝତୀତି ଇଦ୍ଧୀତିଆଦୀନି ‘‘ଇଦ୍ଧିପାଟିହାରିଯ’’ନ୍ତିପଦସ୍ସ କମ୍ମଧାରଯସମାସତ୍ତଦୀପନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତାନି। ସୁତ୍ତନ୍ତେ ୱୁତ୍ତେସୁ ତୀସୁ ଇଦ୍ଧିପାଟିହାରିଯସ୍ସେୱ ସମାସତ୍ତେ ୱୁତ୍ତେ ସେସାନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନମ୍ପି ୱୁତ୍ତୋୱ ହୋତୀତି ଇମସ୍ମିଂ ପରିଯାଯେ ମୂଲଭୂତସ୍ସ ଇଦ୍ଧିପାଟିହାରିଯସ୍ସେୱ ସମାସତ୍ତୋ ୱୁତ୍ତୋତି ୱେଦିତବ୍ବନ୍ତି।

ପାଟିହାରିଯକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୭। ସମସୀସକଥା

ସମସୀସକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୩। ଇଦାନି ପାଟିହାରିଯକଥାନନ୍ତରଂ ଆଦିପାଟିହାରିଯଭୂତସ୍ସ ଇଦ୍ଧିପାଟିହାରିଯସଙ୍ଗହିତସ୍ସ ସମସୀସିଭାୱସ୍ସ ଇଦ୍ଧିପାଟିହାରିଯଭାୱଦୀପନତ୍ଥଂ ଞାଣକଥାଯ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାପି ସମସୀସକଥା ଇଦ୍ଧିପାଟିହାରିଯସମ୍ବନ୍ଧେନ ପୁନ କଥିତା। ତସ୍ସା ଅତ୍ଥୱଣ୍ଣନା ତତ୍ଥ କଥିତାୟେୱାତି।

ସମସୀସକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୮. ସତିପଟ୍ଠାନକଥା

ସତିପଟ୍ଠାନକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୪. ଇଦାନି ସମସୀସକଥାନନ୍ତରଂ ଅତ୍ତନା ୱୁତ୍ତସ୍ସ ଇଦ୍ଧିପାଟିହାରିୟସ୍ସ ସାଧକେ ସତ୍ତ ଅନୁପସ୍ସନାୱିସେସେ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ କଥିତାୟ ସୁତ୍ତନ୍ତପୁବ୍ବଙ୍ଗମାୟ ସତିପଟ୍ଠାନକଥାୟ ଅପୁବ୍ବତ୍ଥାନୁୱଣ୍ଣନା. ତତ୍ଥ ସୁତ୍ତନ୍ତେ ତାୱ ଚତ୍ତାରୋତି ଗଣନପରିଚ୍ଛେଦୋ, ତେନ ନ ତତୋ ହେଟ୍ଠା, ନ ଉଦ୍ଧନ୍ତି ସତିପଟ୍ଠାନପରିଚ୍ଛେଦଂ ଦୀପେତି. ଇମେତି ନିଦ୍ଦିସିତବ୍ବନିଦସ୍ସନଂ. ଭିକ୍ଖୱେତି ଧମ୍ମପଟିଗ୍ଗାହକପୁଗ୍ଗଲାଲପନଂ. ସତିପଟ୍ଠାନାତି ତୟୋ ସତିପଟ୍ଠାନା ସତିଗୋଚରୋପି, ତିଧା ପଟିପନ୍ନେସୁ ସାୱକେସୁ ସତ୍ଥୁନୋ ପଟିଘାନୁନୟୱୀତିୱତ୍ତତାପି, ସତିପି. ''ଚତୁନ୍ନଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସତିପଟ୍ଠାନାନଂ ସମୁଦୟଞ୍ଚ ଅତ୍ଥଙ୍ଗମଞ୍ଚ ଦେସେସ୍ସାମୀ''ତିଆଦୀସୁ (ସଂ. ନି. ୫.୪୦୮) ହି ସତିଗୋଚରୋ ''ସତିପଟ୍ଠାନ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତୋ. ତସ୍ସତ୍ଥୋ – ପତିଟ୍ଠାତି ତସ୍ମିନ୍ତି ପଟ୍ଠାନଂ. କା ପତିଟ୍ଠାତି? ସତି. ସତିୟା ପଟ୍ଠାନଂ ସତିପଟ୍ଠାନନ୍ତି.

''ତୟୋ ସତିପଟ୍ଠାନା ୟଦରିୟୋ ସେୱତି, ୟଦରିୟୋ ସେୱମାନୋ ସତ୍ଥା ଗଣମନୁସାସିତୁମରହତୀ''ତି (ମ. ନି. ୩.୩୦୪, ୩୧୧) ଏତ୍ଥ ତିଧା ପଟିପନ୍ନେସୁ ସାୱକେସୁ ସତ୍ଥୁନୋ ପଟିଘାନୁନୟୱୀତିୱତ୍ତତା ''ସତିପଟ୍ଠାନ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତା. ତସ୍ସତ୍ଥୋ – ପଟ୍ଠପେତବ୍ବତୋ ପଟ୍ଠାନଂ, ପୱତ୍ତୟିତବ୍ବତୋତି ଅତ୍ଥୋ. କେନ ପଟ୍ଠପେତବ୍ବତୋତି? ସତିୟା. ସତିୟା ପଟ୍ଠାନଂ ସତିପଟ୍ଠାନନ୍ତି. ''ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନା ଭାୱିତା ବହୁଲୀକତା ସତ୍ତ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗେ ପରିପୂରେନ୍ତୀ''ତିଆଦୀସୁ (ମ. ନି. ୩.୧୪୭) ପନ ସତିୟେୱ ''ସତିପଟ୍ଠାନ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତା. ତସ୍ସତ୍ଥୋ – ପତିଟ୍ଠାତୀତି ପଟ୍ଠାନଂ, ଉପଟ୍ଠାତି ଓକ୍କନ୍ଦିତ୍ୱା ପକ୍ଖନ୍ଦିତ୍ୱା ୱତ୍ତତୀତି ଅତ୍ଥୋ. ସତିୟେୱ ପଟ୍ଠାନଂ ସତିପଟ୍ଠାନଂ. ଅଥ ୱା ସରଣଟ୍ଠେନ ସତି, ଉପଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନ ଉପଟ୍ଠାନଂ. ଇତି ସତି ଚ ସା ଉପଟ୍ଠାନଞ୍ଚାତିପି ସତିପଟ୍ଠାନଂ. ଇଦମିଧ ଅଧିପ୍ପେତଂ. ୟଦି ଏୱଂ କସ୍ମା ସତିପଟ୍ଠାନାତି ବହୁୱଚନଂ କତନ୍ତି? ସତିବହୁତ୍ତା. ଆରମ୍ମଣଭେଦେନ ହି ବହୁକା ତା ସତିୟୋତି.

କତମେ ଚତ୍ତାରୋତି କଥେତୁକମ୍ୟତାପୁଚ୍ଛା. ଇଧାତି ଇମସ୍ମିଂ ସାସନେ. ଭିକ୍ଖୂତି ସଂସାରେ ଭୟଂ ଇକ୍ଖତୀତି ଭିକ୍ଖୁ. ସେସପଦାନଂ ଅତ୍ଥୱଣ୍ଣନା ପନେତ୍ଥ ସୁତମୟଞ୍ଞାଣକଥାୟ ମଗ୍ଗସଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନାୟଂ ୱୁତ୍ତାୟେୱାତି.

କସ୍ମା ପନ ଭଗୱତା ଚତ୍ତାରୋୱ ସତିପଟ୍ଠାନା ୱୁତ୍ତା ଅନୂନା ଅନଧିକାତି? ୱେନେୟ୍ୟହିତତ୍ତା. ତଣ୍ହାଚରିତଦିଟ୍ଠିଚରିତସମଥୟାନିକୱିପସ୍ସନାୟାନିକେସୁ ହି ମନ୍ଦତିକ୍ଖୱସେନ ଦ୍ୱେଧା ଦ୍ୱେଧା ପୱତ୍ତେସୁ ମନ୍ଦସ୍ସ ତଣ୍ହାଚରିତସ୍ସ ଓଳାରିକଂ କାୟାନୁପସ୍ସନାସତିପଟ୍ଠାନଂ ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗୋ, ତିକ୍ଖସ୍ସ ସୁଖୁମଂ ୱେଦନାନୁପସ୍ସନାସତିପଟ୍ଠାନଂ. ଦିଟ୍ଠିଚରିତସ୍ସାପି ମନ୍ଦସ୍ସ ନାତିପ୍ପଭେଦଗତଂ ଚିତ୍ତାନୁପସ୍ସନାସତିପଟ୍ଠାନଂ ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗୋ, ତିକ୍ଖସ୍ସ ଅତିପ୍ପଭେଦଗତଂ ଧମ୍ମାନୁପସ୍ସନାସତିପଟ୍ଠାନଂ. ସମଥୟାନିକସ୍ସ ଚ ମନ୍ଦସ୍ସ ଅକିଚ୍ଛେନ ଅଧିଗନ୍ତବ୍ବନିମିତ୍ତଂ ପଠମଂ ସତିପଟ୍ଠାନଂ ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗୋ, ତିକ୍ଖସ୍ସ ଓଳାରିକାରମ୍ମଣେ ଅସଣ୍ଠହନତୋ ଦୁତିୟଂ. ୱିପସ୍ସନାୟାନିକସ୍ସପି ମନ୍ଦସ୍ସ ନାତିପ୍ପଭେଦଗତାରମ୍ମଣଂ ତତିୟଂ, ତିକ୍ଖସ୍ସ ଅତିପ୍ପଭେଦଗତାରମ୍ମଣଂ ଚତୁତ୍ଥଂ. ଇତି ଚତ୍ତାରୋୱ ୱୁତ୍ତା ଅନୂନା ଅନଧିକାତି.

ସୁଭସୁଖନିଚ୍ଚଅତ୍ତୱିପଲ୍ଲାସପ୍ପହାନତ୍ଥଂ ୱା. କାୟୋ ହି ଅସୁଭୋ, ତତ୍ଥ ଚ ସୁଭୱିପଲ୍ଲାସୱିପଲ୍ଲତ୍ଥା ସତ୍ତା. ତେସଂ ତତ୍ଥ ଅସୁଭଭାୱଦସ୍ସନେନ ତସ୍ସ ୱିପଲ୍ଲାସସ୍ସ ପହାନତ୍ଥଂ ପଠମଂ ସତିପଟ୍ଠାନଂ ୱୁତ୍ତଂ. ସୁଖଂ ନିଚ୍ଚଂ ଅତ୍ତାତି ଗହିତେସୁପି ଚ ୱେଦନାଦୀସୁ ୱେଦନା ଦୁକ୍ଖା, ଚିତ୍ତଂ ଅନିଚ୍ଚଂ, ଧମ୍ମା ଅନତ୍ତା, ତେସୁ ଚ ସୁଖନିଚ୍ଚଅତ୍ତୱିପଲ୍ଲାସୱିପଲ୍ଲତ୍ଥା ସତ୍ତା. ତେସଂ ତତ୍ଥ ଦୁକ୍ଖାଦିଭାୱଦସ୍ସନେନ ତେସଂ ୱିପଲ୍ଲାସାନଂ ପହାନତ୍ଥଂ ସେସାନି ତୀଣି ୱୁତ୍ତାନୀତି ଏୱଂ ସୁଭସୁଖନିଚ୍ଚଅତ୍ତୱିପଲ୍ଲାସପ୍ପହାନତ୍ଥଂ ୱା ଚତ୍ତାରୋୱ ୱୁତ୍ତା. ନ କେୱଲଞ୍ଚ ୱିପଲ୍ଲାସପ୍ପହାନତ୍ଥମେୱ, ଚତୁରୋଘୟୋଗାସୱଗନ୍ଥୌପାଦାନଅଗତିପ୍ପହାନତ୍ଥମ୍ପି ଚତୁବ୍ବିଧାହାରପରିଞ୍ଞତ୍ଥମ୍ପି ଚତ୍ତାରୋୱ ୱୁତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ.

୩୫. (କ) ସୁତ୍ତନ୍ତନିଦ୍ଦେସେ ପଥୱୀକାୟନ୍ତି ଇମସ୍ମିଂ ରୂପକାୟେ ପଥୱୀଧାତୁ. ସକଲସରୀରେ ପନ ପଥୱୀଧାତୂନଂ ବହୁକତ୍ତା ସବ୍ବପଥୱୀଧାତୁସଙ୍ଗହତ୍ଥଂ ସମୂହତ୍ଥେନ କାୟଗ୍ଗହଣଂ କତଂ. ଆପୋକାୟାଦୀସୁପି ଏସେୱ ନୟୋ. କେସକାୟାଦୀନମ୍ପି ବହୁକତ୍ତା କେସକାୟାଦିଗହଣଂ କତଂ. ୱଣ୍ଣାଦୀନି ପନ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତା କାୟଗ୍ଗହଣଂ ନାରହନ୍ତୀତି ତେସଂ ଗହଣଂ ନ କତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ.

(ଖ) ସୁଖଂୱେଦନନ୍ତିଆଦୀସୁ ସୁଖଂ ୱେଦନନ୍ତି କାୟିକଂ ୱା ଚେତସିକଂ ୱା ସୁଖଂ ୱେଦନଂ. ତଥା ଦୁକ୍ଖଂ ୱେଦନଂ. ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖଂ ୱେଦନନ୍ତି ପନ ଚେତସିକମେୱ ଉପେକ୍ଖାୱେଦନଂ. ସାମିସଂ ସୁଖଂ ୱେଦନନ୍ତି ଛ ଗେହସିତସୋମନସ୍ସୱେଦନା. ନିରାମିସଂ ସୁଖଂ ୱେଦନନ୍ତି ଛ

ନେକ୍ଖମ୍ମସିତସୋମନସ୍ସଵେଦନା । ସାମିସଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଵେଦନନ୍ତି ଛ ଗେହସିତଦୋମନସ୍ସଵେଦନା। ନିରାମିସଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଵେଦନନ୍ତି ଛ ନେକ୍ଖମ୍ମସିତଦୋମନସ୍ସଵେଦନା। ସାମିସଂ ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖଂ ଵେଦନନ୍ତି ଛ ଗେହସିତୌପେକ୍ଖାଵେଦନା। ନିରାମିସଂ ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖଂ ଵେଦନନ୍ତି ଛ ନେକ୍ଖମ୍ମସିତୌପେକ୍ଖାଵେଦନା।

(ଗ) ସରାଗଂ ଚିତ୍ତନ୍ତିଆଦୀନି ଞାଣକଥାଯଂ ଵୁତ୍ତତ୍ଥାନି।

(ଘ) ତଦଵସେସେ ଧମ୍ମେତି ତେହି କାଯଵେଦନାଚିତ୍ତେହି ଅଵସେସେ ତେଭୂମକଧମ୍ମେ। ସଵ୍ଵତ୍ଥ ତେନ ଞାଣେନାତି ତେନ ସତ୍ତଵିଧେନ ଅନୁପସ୍ସନାଞାଣେନ। ଯାନି ପନେତ୍ଥ ଅନ୍ତରନ୍ତରା ଅଵୁତ୍ତତ୍ଥାନି, ତାନି ହେଟ୍ଠା ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଵୁତ୍ତତ୍ଥାନେଵାତି।

ସତିପଟ୍ଠାନକଥାଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୯। ୱିପସ୍ସନାକଥା

ୱିପସ୍ସନାକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୬। ଇଦାନି ୱିପସ୍ସନାପଟିସଂଯୁତ୍ତାଯ ସତିପଟ୍ଠାନକଥାଯ ଅନନ୍ତରଂ ୱିପସ୍ସନାପଭେଦଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ କଥିତାଯ ସୁତ୍ତନ୍ତପୁବ୍ବଙ୍ଗମାଯ ୱିପସ୍ସନାକଥାଯ ଅପୁବ୍ବତ୍ଥାନୁୱଣ୍ଣନା। ତତ୍ଥ ସୁତ୍ତନ୍ତେ ତାୱ ସୋଇତି ସବ୍ବନାମତ୍ତା ଯୋ ୱା ସୋ ୱା ସବ୍ବୋପି ସଙ୍ଗହିତୋ ହୋତି। ୱାତି ଏକଂସତ୍ଥେ ନିପାତୋ। କଞ୍ଚି ସଙ୍ଖାରନ୍ତି ଅପ୍ପମତ୍ତକମ୍ପି ସଙ୍ଖାରଂ। ଅନୁଲୋମିକାଯ ଖନ୍ତିଯାତି ଏତ୍ଥ ୱିପସ୍ସନାଞାଣମେୱ ଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗଂ ଅନୁଲୋମେତୀତି ଅନୁଲୋମିକଂ, ତଦେୱ ଖନ୍ତିମପେକ୍ଖିତ୍ୱା ଅନୁଲୋମିକା। ସବ୍ବସଙ୍ଖାରା ତସ୍ସ ଅନିଚ୍ଚତୋ ଦୁକ୍ଖତୋ ଅନତ୍ତତୋ ଖମନ୍ତି ରୁଚ୍ଚନ୍ତୀତି ଖନ୍ତି। ସା ମୁଦୁକା ମଜ୍ଝିମା ତିକ୍ଖାତି ତିୱିଧା। କଲାପସମ୍ମସନାଦିକା ଉଦଯବ୍ବଯଞାଣପରିଯୋସାନା ମୁଦୁକାନୁଲୋମିକା ଖନ୍ତି। ଭଙ୍ଗାନୁପସ୍ସନାଦିକା ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାଞାଣପରିଯୋସାନା ମଜ୍ଝିମାନୁଲୋମିକା ଖନ୍ତି। ଅନୁଲୋମଞାଣଂ ତିକ୍ଖାନୁଲୋମିକା ଖନ୍ତି। ସମନ୍ନାଗତୋତି ଉପେତୋ। ନେତଂ ଠାନଂ ୱିଜ୍ଜତୀତି ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ଏତଂ ଠାନଂ ଏତଂ କାରଣଂ ନ ୱିଜ୍ଜତି। ସମ୍ମତ୍ତନିଯାମନ୍ତି ଏତ୍ଥ ‘‘ହିତସୁଖାୱହୋ ମେ ଭୱିସ୍ସତୀ’’ତି ଏୱଂ ଆସୀସତୋ ତଥେୱ ସମ୍ଭୱତୋ ଅସୁଭାଦୀସୁ ଚ ଅସୁଭନ୍ତିଆଦିଅୱିପରୀତପ୍ପୱତ୍ତିସବ୍ଭାୱତୋ ଚ ସମ୍ମା ସଭାୱୋତି ସମ୍ମତ୍ତୋ, ଅନନ୍ତରଫଲଦାନାଯ ଅରହତ୍ତୁପ୍ପତ୍ତିଯା ଚ ନିଯାମଭୂତତ୍ତା ନିଯାମୋ, ନିଚ୍ଛଯୋତି ଅତ୍ଥୋ। ସମ୍ମତ୍ତୋ ଚ ସୋ ନିଯାମୋ ଚାତି ସମ୍ମତ୍ତନିଯାମୋ। କୋ ସୋ? ଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗୋ, ୱିସେସତୋ ପନ ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗୋ। ତେନ ହି ମଗ୍ଗନିଯାମେନ ନିଯତତ୍ତା ‘‘ନିଯତୋ ସମ୍ବୋଧିପରାଯଣୋ’’ତି (ପାରା। ୨୧; ଦୀ। ନି। ୧।୩୭୩) ୱୁତ୍ତଂ। ତଂ ସମ୍ମତ୍ତନିଯାମଂ ଓକ୍କମିସ୍ସତି ପୱିସିସ୍ସତୀତି ଏତଂ ଅଟ୍ଠାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଗୋତ୍ରଭୁନୋ ପନ ମଗ୍ଗସ୍ସ ଆୱଜ୍ଜନଟ୍ଠାନିଯତ୍ତା ତଂ ଅନାଦିଯିତ୍ୱା ଅନୁଲୋମିକଖନ୍ତିଯା ଅନନ୍ତରଂ ସମ୍ମତ୍ତନିଯାମୋକ୍କମନଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅଥ ୱା ଅଟ୍ଠାରସସୁ ମହାୱିପସ୍ସନାସୁ ଗୋତ୍ରଭୁ ୱିୱଟ୍ଟନାନୁପସ୍ସନା ହୋତୀତି ଅନୁଲୋମିକଖନ୍ତିଯା ଏୱ ସଙ୍ଗହିତା ହୋତି। ଚତୂସୁପି ସୁତ୍ତନ୍ତେସୁ ଇମିନାୱ ନଯେନ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଏତେହି ଅନୁଲୋମିକଖନ୍ତିସମ୍ମତ୍ତନିଯାମଚତୁଅରିଯଫଲୱସେନ ଚ ଛ ଧମ୍ମାତି ଛକ୍କନିପାତେ (ଅ। ନି। ୬।୯୮, ୧୦୧) ଚତ୍ତାରୋ ସୁତ୍ତନ୍ତା ୱୁତ୍ତା। କଣ୍ହପକ୍ଖସୁକ୍କପକ୍ଖଦ୍ୱଯୱସେନ ହି ଚତ୍ତାରୋ ସୁତ୍ତନ୍ତାୱ ହୋନ୍ତୀତି।

୩୭ ।କତିହାକାରେହୀତିଆଦିକେ ପୁଚ୍ଛାପୁବ୍ବଙ୍ଗମେ ସୁତ୍ତନ୍ତନିଦ୍ଦେସେ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧେ ଅନିଚ୍ଚତୋତିଆଦୀସୁ ନାମରୂପଞ୍ଚ ନାମରୂପସ୍ସ ପଚ୍ଚଯେ ଚ ପରିଗ୍ଗହେତ୍ୱା କଲାପସମ୍ମସନୱସେନ ଆରଦ୍ଧୱିପସ୍ସକୋ ଯୋଗାୱଚରୋ ପଞ୍ଚସୁ ଖନ୍ଧେସୁ ଏକେକଂ ଖନ୍ଧଂ ଅନିଚ୍ଚନ୍ତିକତାଯ ଆଦିଅନ୍ତୱନ୍ତତାଯ ଚ ଅନିଚ୍ଚତୋ ପସ୍ସତି । ଉପ୍ପାଦୱଯପଟିପୀଳନତାଯ ଦୁକ୍ଖୱତ୍ଥୁତାଯ ଚ ଦୁକ୍ଖତୋ। ପଚ୍ଚଯଯାପନୀଯତାଯ ରୋଗମୂଲତାଯ ଚ ରୋଗତୋ। ଦୁକ୍ଖତାସୂଲଯୋଗିତାଯ କିଲେସାସୁଚିପଗ୍ଘରଣତାଯ ଉପ୍ପାଦଜରାଭଙ୍ଗେହି ଉଦ୍ଧୁମାତପରିପକ୍କପଭିନ୍ନତାଯ ଚ ଗଣ୍ଡତୋ। ପୀଳାଜନକତାଯ ଅନ୍ତୋତୁଦନତାଯ ଦୁନ୍ନୀହରଣୀଯତାଯ ଚ ସଲ୍ଲତୋ। ୱିଗରହଣୀଯତାଯ ଅୱଡ୍ଢିଆୱହନତାଯ ଅଘୱତ୍ଥୁତାଯ ଚ ଅଘତୋ। ଅସେରିଭାୱଜନକତାଯ ଆବାଧପଦଟ୍ଠାନତାଯ ଚ ଆବାଧତୋ। ଅୱସତାଯ ଅୱିଧେଯ୍ୟତାଯ ଚ ପରତୋ। ବ୍ୟାଧିଜରାମରଣେହି ଲୁଜ୍ଜନପଲୁଜ୍ଜନତାଯ ପଲୋକତୋ। ଅନେକବ୍ୟସନାୱହନତାଯ ଈତିତୋ। ଅୱିଦିତାନଂଯେୱ ୱିପୁଲାନଂ ଅନତ୍ଥାନଂ ଆୱହନତୋ ସବ୍ବୂପଦ୍ଦୱୱତ୍ଥୁତାଯ ଚ ଉପଦ୍ଦୱତୋ। ସବ୍ବଭଯାନଂ ଆକରତାଯ ଚ ଦୁକ୍ଖୱୂପସମସଙ୍ଖାତସ୍ସ ପରମସ୍ସାସସ୍ସ ପଟିପକ୍ଖଭୂତତାଯ ଚ ଭଯତୋ। ଅନେକେହି ଅନତ୍ଥେହି ଅନୁବଦ୍ଧତାଯ ଦୋସୂପସଟ୍ଠତାଯ ଉପସଗ୍ଗୋ ୱିଯ ଅନଧିୱାସନାରହତାଯ ଚ ଉପସଗ୍ଗତୋ। ବ୍ୟାଧିଜରାମରଣେହି ଚେୱ ଲୋଭାଦୀହି ଚ ଲୋକଧମ୍ମେହି ପଚଲିତତାଯ ଚଲତୋ। ଉପକ୍କମେନ ଚେୱ ସରସେନ ଚ ପଭଙ୍ଗୁପଗମନସୀଲତାଯ ପଭଙ୍ଗୁତୋ। ସବ୍ବାୱତ୍ଥନିପାତିତାଯ ଥିରଭାୱସ୍ସ ଚ ଅଭାୱତାଯ ଅଦ୍ଧୁୱତୋ। ଅତାଯନତାଯ ଚେୱ ଅଲବ୍ଭନେଯ୍ୟଖେମତାଯ ଚ ଅତାଣତୋ। ଅଲ୍ଲୀଯିତୁଂ ଅନରହତାଯ ଅଲ୍ଲୀନାନମ୍ପି ଚ ଲେଣକିଚ୍ଚାକାରିତାଯ ଅଲେଣତୋ। ନିସ୍ସିତାନଂ ଭଯସାରକତ୍ତାଭାୱେନ ଅସରଣତୋ। ଯଥାପରିକପ୍ପିତେହି ଧୁୱସୁଭସୁଖତ୍ତଭାୱେହି ରିତ୍ତତାଯ ରିତ୍ତତୋ। ରିତ୍ତତାଯେୱ ତୁଚ୍ଛତୋ, ଅପ୍ପକତ୍ତା ୱା। ଅପ୍ପକମ୍ପି ହି ଲୋକେ ତୁଚ୍ଛନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ସାମିନିୱାସିୱେଦକକାରକାଧିଟ୍ଠାଯକୱିରହିତତାଯ ସୁଞ୍ଞତୋ। ସଯଞ୍ଚ ଅସାମିକଭାୱାଦିତାଯ ଅନତ୍ତତୋ। ପୱତ୍ତିଦୁକ୍ଖତାଯ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଚ ଆଦୀନୱତାଯ ଆଦୀନୱତୋ। ଅଥ ୱା ଆଦୀନଂ ୱାତି ଗଚ୍ଛତି ପୱତ୍ତତୀତି ଆଦୀନୱୋ। କପଣମନୁସ୍ସସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ, ଖନ୍ଧାପି ଚ କପଣାଯେୱାତି ଆଦୀନୱସଦିସତାଯ ଆଦୀନୱତୋ। ଜରାଯ ଚେୱ ମରଣେନ ଚାତି ଦ୍ୱେଧା ପରିଣାମପକତିତାଯ ୱିପରିଣାମଧମ୍ମତୋ। ଦୁବ୍ବଲତାଯ ଫେଗ୍ଗୁ ୱିଯ ସୁଖଭଞ୍ଜନୀଯତାଯ ଚ ଅସାରକତୋ। ଅଘହେତୁତାଯ ଅଘମୂଲତୋ। ମିତ୍ତମୁଖସପତ୍ତୋ ୱିଯ ୱିସ୍ସାସଘାତିତାଯ ୱଧକତୋ। ୱିଗତଭୱତାଯ ୱିଭୱସମ୍ଭୂତତାଯ ଚ ୱିଭୱତୋ। ଆସୱପଦଟ୍ଠାନତାଯ ସାସୱତୋ। ହେତୁପଚ୍ଚଯେହି ଅଭିସଙ୍ଖତତାଯ ସଙ୍ଖତତୋ। ମଚ୍ଚୁମାରକିଲେସମାରାନଂ ଆମିସଭୂତତାଯ ମାରାମିସତୋ। ଜାତିଜରାବ୍ୟାଧିମରଣପକତିତାଯ ଜାତିଜରାବ୍ୟାଧିମରଣଧମ୍ମତୋ। ସୋକପରିଦେୱଉପାଯାସହେତୁତାଯ ସୋକପରିଦେୱଉପାଯାସଧମ୍ମତୋ। ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିଦୁଚ୍ଚରିତସଂକିଲେସାନଂ ୱିସଯଧମ୍ମତାଯ ସଂକିଲେସିକଧମ୍ମତୋ ପସ୍ସତି। ସବ୍ବେସୁ ଚ ଇମେସୁ ‘‘ପସ୍ସତୀ’’ତି ପାଠସେସୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

୩୮।ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧେତି ସମୂହତୋ ୱୁତ୍ତେପି ଏକେକଖନ୍ଧୱସେନ ଅତ୍ଥୱଣ୍ଣନା କଲାପସମ୍ମସନଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ଆଗତତ୍ତା ପରିୟୋସାନେ ଚ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ଖନ୍ଧାନଂ ୱସେନ ଅନୁପସ୍ସନାନଂ ଗଣିତତ୍ତା ସମୂହେ ପୱତ୍ତୱଚନାନଂ ଅୱୟୱେପି ପୱତ୍ତିସମ୍ଭୱତୋ ଚ କତାତି ୱେଦିତବ୍ବା, ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ପୱତ୍ତସମ୍ମସନାନଂ ଏକତୋ ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ୱଚନୱସେନ ୱା ‘‘ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧେ’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ‘‘ଏକପ୍ପହାରେନ ପଞ୍ଚହି ଖନ୍ଧେହି ୱୁଟ୍ଠାତୀ’’ତି (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୭୮୩) ଅଟ୍ଠକଥାୱଚନସବ୍ଭାୱତୋ ୱା ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଖନ୍ଧାନଂ ଏକତୋ ସମ୍ମସନଂ ୱା ୟୁଜ୍ଜତିୟେୱାତି। ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଖନ୍ଧାନଂ ନିରୋଧୋ ନିଚ୍ଚଂ ନିବ୍ବାନନ୍ତି ପସ୍ସନ୍ତୋତିଆଦୀନୱଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦେସେ ୱୁତ୍ତନୟେନ ୱିପସ୍ସନାକାଲେ ସନ୍ତିପଦଞ୍ଞାଣୱସେନ ନିଚ୍ଚଂ ନିବ୍ବାନନ୍ତି ପସ୍ସନ୍ତୋ। ସମ୍ମତ୍ତନିୟାମଂ ଓକ୍କମତୀତି ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଓକ୍କମତି, ଫଲକ୍ଖଣେ ପନ ଓକ୍କନ୍ତୋ ନାମ ହୋତି। ଏସେୱ ନୟୋ ସବ୍ବେସୁପି ନିୟାମୋକ୍କମନପରିୟାୟେସୁ। ଆରୋଗ୍ୟନ୍ତି ଆରୋଗ୍ୟଭୂତଂ। ୱିସଲ୍ଲନ୍ତି ସଲ୍ଲୱିରହିତଂ। ଏସେୱ ନୟୋ ଇଦିସେସୁ। ଅନାବାଧନ୍ତି ଆବାଧୱିରହିତଂ, ଆବାଧପଟିପକ୍ଖଭୂତଂ ୱା। ଏସ ନୟୋ ଇଦିସେସୁ। ଅପରପ୍ପଚ୍ଚୟନ୍ତି ଅଞ୍ଞପଚ୍ଚୟୱିରହିତଂ। ଉପସ୍ସଗ୍ଗତୋତି ଚ ଅନୁପସ୍ସଗ୍ଗନ୍ତି ଚ କେଚି ସଂୟୋଗଂ କତ୍ୱା ପଠନ୍ତି। ପରମସୁଞ୍ଞନ୍ତି ସବ୍ବସଙ୍ଖାରସୁଞ୍ଞତ୍ତା ଉତ୍ତମତ୍ତା ଚ ପରମସୁଞ୍ଞଂ। ପରମତ୍ଥନ୍ତି ସଙ୍ଖତାସଙ୍ଖତାନଂ ଅଗ୍ଗଭୂତତ୍ତା ଉତ୍ତମତ୍ଥଂ । ଲିଙ୍ଗୱିପଲ୍ଲାସୱସେନ ନପୁଂସକୱଚନଂ। ନିବ୍ବାନସ୍ସ ଚ ସୁଞ୍ଞତ୍ତା ଅନତ୍ତତ୍ତା ଚ ଇମସ୍ମିଂ ଦ୍ୱୟେ ପଟିଲୋମପରିୟାୟୋ ନ ୱୁତ୍ତୋ। ଅନାସୱନ୍ତି ଆସୱୱିରହିତଂ। ନିରାମିସନ୍ତି ଆମିସୱିରହିତଂ। ଅଜାତନ୍ତି ଜାତିୱିରହିତତ୍ତା ଅନୁପ୍ପନ୍ନଂ। ଅମତନ୍ତି ଭଙ୍ଗାଭାୱତୋ ମରଣୱିରହିତଂ। ମରଣମ୍ପି ହି ନପୁଂସକଭାୱୱଚନୱସେନ ‘‘ମତ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି।

୩୯। ଏୱମିମାୟ ପଟିପାଟିୟା ୱୁତ୍ତାସୁ ଆକାରଭେଦଭିନ୍ନାସୁ ଚତ୍ତାଲୀସାୟ ଅନୁପସ୍ସନାସୁ ସଭାୱସଙ୍ଗହୱସେନ ତୀସ୍ୱେୱ ଅନୁପସ୍ସନାସୁ ଏକସଙ୍ଗହଂ କରୋନ୍ତୋ ଅନିଚ୍ଚତୋତି ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାତିଆଦିମାହ। ତାସୁ ୟଥାନୁରୂପଂ ଅନିଚ୍ଚଦୁକ୍ଖାନତ୍ତେ ୟୋଜନା କାତବ୍ବା। ଅୱସାନେ ପନେତା ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ଗଣନୱସେନ ଦସ୍ସିତା। ଗଣନାସୁ ଚ ଗଣନପଟିପାଟିୱସେନ ପଠମଂ ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନା ଗଣିତା। ତତ୍ଥ ପଞ୍ଚୱୀସତୀତି ‘‘ପରତୋ ରିତ୍ତତୋ ତୁଚ୍ଛତୋ ସୁଞ୍ଞତୋ ଅନତ୍ତତୋ’’ତି ଏକେକସ୍ମିଂ ଖନ୍ଧେ ପଞ୍ଚ ପଞ୍ଚ କତ୍ୱା ପଞ୍ଚସୁ ଖନ୍ଧେସୁ ପଞ୍ଚୱୀସତି ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନା। ପଞ୍ଞାସାତି ‘‘ଅନିଚ୍ଚତୋ ପଲୋକତୋ ଚଲତୋ ପଭଙ୍ଗୁତୋ ଅଦ୍ଧୁୱତୋ ୱିପରିଣାମଧମ୍ମତୋ ଅସାରକତୋ ୱିଭୱତୋ ସଙ୍ଖତତୋ ମରଣଧମ୍ମତୋ’’ତି ଏକେକସ୍ମିଂ ଖନ୍ଧେ ଦସ ଦସ କତ୍ୱା ପଞ୍ଚସୁ ଖନ୍ଧେସୁ ପଞ୍ଞାସଂ ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନା। ସତଂ ପଞ୍ଚୱୀସତି ଚେୱାତି ସେସା ‘‘ଦୁକ୍ଖତୋ ରୋଗତୋ’’ତିଆଦୟୋ ଏକେକସ୍ମିଂ ଖନ୍ଧେ ପଞ୍ଚୱୀସତି ପଞ୍ଚୱୀସତି କତ୍ୱା ପଞ୍ଚସୁ ଖନ୍ଧେସୁ ପଞ୍ଚୱୀସତିସତଂ ଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନା। ୟାନି ଦୁକ୍ଖେ ପୱୁଚ୍ଚରେତି ୟା ଅନୁପସ୍ସନା ଦୁକ୍ଖେ ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକେ ଗଣନୱସେନ ପୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ତା ସତଂ ପଞ୍ଚୱୀସତି ଚେୱାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ‘‘ୟାନୀ’’ତି ଚେତ୍ଥ ଲିଙ୍ଗୱିପଲ୍ଲାସୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋତି।

ୱିପସ୍ସନାକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ମାତିକାକଥା

ମାତିକାକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୦। ଇଦାନି ମହାଥେରୋ ୱିପସ୍ସନାକଥାନନ୍ତରଂ ସକଲେ ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗେ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠେ ସମଥୱିପସ୍ସନାମଗ୍ଗନିବ୍ବାନଧମ୍ମେ ଆକାରନାନତ୍ତୱସେନ ନାନାପରିୟାୟେହି ଥୋମେତୁକାମୋ ନିଚ୍ଛାତୋତିଆଦୀନି ଏକୂନୱୀସତି ମାତିକାପଦାନି ଉଦ୍ଦିସିତ୍ୱା ତେସଂ ନିଦ୍ଦେସୱସେନ ମାତିକାକଥଂ ନାମ କଥେସି। ତସ୍ସା ଅୟଂ ଅପୁବ୍ବପଦୱଣ୍ଣନା। ମାତିକାୟ ତାୱ ନିଚ୍ଛାତୋତି ଅମିଲାତୋ। ସବ୍ବେପି ହି କିଲେସା ପୀଳାୟୋଗତୋ ମିଲାତା, ରାଗୋପି ତାୱ ନିରନ୍ତରପ୍ପୱତ୍ତୋ ସରୀରଂ ଦହତି, କିଂ ପନଞ୍ଞେ କିଲେସା । ''ତୟୋମେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅଗ୍ଗୀ ରାଗଗ୍ଗି ଦୋସଗ୍ଗି ମୋହଗ୍ଗୀ''ତି (ଇତିୱୁ। ୯୩; ଦୀ। ନି। ୩।୩୦୫) ପନ କିଲେସନାୟକା ତୟୋ ଏୱ କିଲେସା ୱୁତ୍ତା, ତଂସମ୍ପୟୁତ୍ତାପି ପନ ଦହନ୍ତିୟେୱ। ଏୱଂ ଛାତକିଲେସାଭାୱତୋ ନିଚ୍ଛାତୋ। କୋ ସୋ? ୱିମୋକ୍ଖସମ୍ବନ୍ଧେନ ୱିମୋକ୍ଖୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ମୁଚ୍ଚତୀତି ମୋକ୍ଖୋ। ୱିମୁଚ୍ଚତୀତି ୱିମୋକ୍ଖୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଦମେକଂ ମାତିକାପଦଂ। ୱିଜ୍ଜାୱିମୁତ୍ତୀତି ୱିଜ୍ଜାୟେୱ ୱିମୁତ୍ତି। ଇଦମେକଂ ମାତିକାପଦଂ। ଝାନୱିମୋକ୍ଖୋତି ଝାନମେୱ ୱିମୋକ୍ଖୋ। ଇଦମେକଂ ମାତିକାପଦଂ। ସେସାନି ଏକେକାନେୱାତି ଏୱଂ ଏକୂନୱୀସତି ମାତିକାପଦାନି।

୪୧।ନେକ୍ଖମ୍ମେନ କାମଚ୍ଛନ୍ଦତୋ ନିଚ୍ଛାତୋତି ନେକ୍ଖମ୍ମେନ କାମଚ୍ଛନ୍ଦତୋ ଅପେତତ୍ତା କାମଚ୍ଛନ୍ଦତୋ ନିକ୍କିଲେସୋ ୟୋଗୀ। ତେନ ପଟିଲଦ୍ଧଂ ନେକ୍ଖମ୍ମମ୍ପି ନିଚ୍ଛାତୋ ନିକ୍କିଲେସୋ ୱିମୋକ୍ଖୋ। ଏୱଂ ସେସେସୁପି। ନେକ୍ଖମ୍ମେନ କାମଚ୍ଛନ୍ଦତୋ ମୁଚ୍ଚତୀତି ୱିମୋକ୍ଖୋତି ନେକ୍ଖମ୍ମେନ କାମଚ୍ଛନ୍ଦତୋ ୟୋଗୀ ମୁଚ୍ଚତୀତି ତଂ ନେକ୍ଖମ୍ମଂ ୱିମୋକ୍ଖୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱଂ ସେସେସୁପି। ୱିଜ୍ଜତୀତି ୱିଜ୍ଜାତି ସଭାୱତୋ ୱିଜ୍ଜତି ଅତ୍ଥି ଉପଲବ୍ଭତୀତି ୱିଜ୍ଜା ନାମାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ସଭାୱଜାନନତ୍ଥଂ ପଟିପନ୍ନେହି ୟୋଗୀହି ସଭାୱଂ ୱେଦୀୟତି ଞାନୀୟତୀତି ୱିଜ୍ଜା ନାମାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ୱିସେସଲାଭତ୍ଥଂ ପଟିପନ୍ନେହି ୟୋଗୀହି ୱେଦୀୟତି ପଟିଲାଭୀୟତୀତି ୱିଜ୍ଜା ନାମାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ଅତ୍ତନା ୱିଦିତତ୍ତଂ ଭୂମିଂ ୱିନ୍ଦତି ଲଭତୀତି ୱିଜ୍ଜା ନାମାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ସଭାୱଦସ୍ସନହେତୁତ୍ତା ସଭାୱଂ ୱିଦିତଂ କରୋତୀତି ୱିଜ୍ଜା ନାମାତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିଜ୍ଜନ୍ତୋ ମୁଚ୍ଚତି, ମୁଚ୍ଚନ୍ତୋୱିଜ୍ଜତୀତି ୟଥାୱୁତ୍ତୋ ଧମ୍ମୋ ୟଥାୱୁତ୍ତେନଟ୍ଠେନ ୱିଜ୍ଜମାନୋ ୟଥାୱୁତ୍ତତୋ ମୁଚ୍ଚତି, ୟଥାୱୁତ୍ତତୋ ମୁଚ୍ଚମାନୋ ୟଥାୱୁତ୍ତେନଟ୍ଠେନ ୱିଜ୍ଜତୀତି ୱିଜ୍ଜାୱିମୁତ୍ତି ନାମାତି ଅତ୍ଥୋ।

କାମଚ୍ଛନ୍ଦଂ ସଂୱରଟ୍ଠେନାତି କାମଚ୍ଛନ୍ଦନିୱାରଣଟ୍ଠେନ ତଂ ନେକ୍ଖମ୍ମଂ ସୀଲୱିସୁଦ୍ଧି ନାମାତି ଅତ୍ଥୋ। ତଂୟେୱ ଅୱିକ୍ଖେପହେତୁତ୍ତା ଅୱିକ୍ଖେପଟ୍ଠେନ ଚିତ୍ତୱିସୁଦ୍ଧି। ଦସ୍ସନହେତୁତ୍ତା ଦସ୍ସନଟ୍ଠେନ ଦିଟ୍ଠିୱିସୁଦ୍ଧି। ସେସେସୁପି ଏସେୱ ନୟୋ। ପଟିପ୍ପସ୍ସମ୍ଭେତୀତି ନେକ୍ଖମ୍ମାଦିନା କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦିକଂ ୟୋଗାୱଚରୋ ପଟିପ୍ପସ୍ସମ୍ଭେତୀତି ନେକ୍ଖମ୍ମାଦିକୋ ଧମ୍ମୋ ପସ୍ସଦ୍ଧି ନାମାତି ଅତ୍ଥୋ। ପହୀନତ୍ତାତି ତେନ ତେନ ପହାନେନ ପହୀନତ୍ତା। ଞାତଟ୍ଠେନ ଞାଣନ୍ତି ଝାନପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାୱସେନ ୱିପସ୍ସନାୱସେନ ମଗ୍ଗପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାୱସେନ ଞାତଟ୍ଠେନ ନେକ୍ଖମ୍ମାଦିକଂ ଞାଣଂ ନାମାତି ଅତ୍ଥୋ। ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ଦସ୍ସନନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି ଏସେୱ ନୟୋ। ୱିସୁଜ୍ଝତୀତି ୟୋଗୀ, ନେକ୍ଖମ୍ମାଦିକା ୱିସୁଦ୍ଧି।

ନେକ୍ଖମ୍ମନିଦ୍ଦେସେ ନେକ୍ଖମ୍ମଂ ଅଲୋଭତ୍ତା କାମରାଗତୋ ନିସ୍ସରନ୍ତି ନିସ୍ସରଣଂ। ତତୋ ନିକ୍ଖନ୍ତନ୍ତି ନେକ୍ଖମ୍ମଂ। ''ରୂପାନମେତଂ ନିସ୍ସରଣଂ ୟଦିଦଂ ନେକ୍ଖମ୍ମ''ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚମାନେ ଆରୁପ୍ପୱିସେସସ୍ସ ଅଦିସ୍ସନତୋ ୱିସେସସ୍ସ ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ୱୁତ୍ତପାଠକ୍କମେନେୱ ୟଦିଦଂ ଆରୁପ୍ପନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତଞ୍ହି ଆରୁପ୍ପଂ ରୂପତୋ ନିକ୍ଖନ୍ତତ୍ତା ନେକ୍ଖମ୍ମଂ ନାମାତି ଅଧିକାରୱସେନେୱ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଭୂତନ୍ତି ଉପ୍ପାଦସମାୟୋଗଦୀପନଂ। ସଙ୍ଖତନ୍ତି ପଚ୍ଚୟବଲୱିସେସଦସ୍ସନଂ। ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନନ୍ତି ପଚ୍ଚୟସମାୟୋଗେପି ପଚ୍ଚୟାନଂ ଅବ୍ୟାପାରଭାୱଦସ୍ସନଂ। ନିରୋଧୋ ତସ୍ସ ନେକ୍ଖମ୍ମନ୍ତି ନିବ୍ବାନଂ ତତୋ ସଙ୍ଖତତୋ ନିକ୍ଖନ୍ତତ୍ତା ତସ୍ସ ସଙ୍ଖତସ୍ସ ନେକ୍ଖମ୍ମଂ ନାମ। ଆରୁପ୍ପସ୍ସ ଚ ନିରୋଧସ୍ସ ଚ ଗହଣଂ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ପାଠେ ୱୁତ୍ତକ୍କମେନେୱ କତଂ। ''କାମଚ୍ଛନ୍ଦସ୍ସ ନେକ୍ଖମ୍ମଂ ନେକ୍ଖମ୍ମ''ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚମାନେ ପୁନରୁତ୍ତଂ ହୋତି। ନେକ୍ଖମ୍ମୱଚନେନେୱ ଚ ତସ୍ସ ନେକ୍ଖମ୍ମସିଦ୍ଧୀତି ତଂ ଅୱତ୍ୱା ସେସନେକ୍ଖମ୍ମମେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ତଂ ଉଜୁକମେୱ। ନିସ୍ସରଣନିଦ୍ଦେସେପି ଇମିନାୱ ନୟେନ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ନିସ୍ସରଣୀୟା ଧାତୁୟୋ ପନେତ୍ଥ ଉଜୁକମେୱ ନେକ୍ଖମ୍ମନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ପୱିୱେକୋତି ପୱିୱିତ୍ତଭାୱୋ ନେକ୍ଖମ୍ମାଦିକୋୟେୱ। ୱୋସଜ୍ଜତୀତି ୟୋଗୀ, ନେକ୍ଖମ୍ମାଦୟୋ ୱୋସଗ୍ଗୋ। ନେକ୍ଖମ୍ମଂ ପୱତ୍ତେନ୍ତୋ ୟୋଗୀ ନେକ୍ଖମ୍ମେନ ଚରତୀତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତଂ ପନ ନେକ୍ଖମ୍ମଂ ଚରିୟା। ଏସ ନୟୋ ସେସେସୁପି। ଝାନୱିମୋକ୍ଖନିଦ୍ଦେସେ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ୱିମୋକ୍ଖକଥାୟଂ ୱୁତ୍ତଂ। କେୱଲଂ ତତ୍ଥ ''ଜାନାତୀତି ଝାନୱିମୋକ୍ଖୋ''ତି (ପଟି। ମ। ୧।୨୧୭) ୱୁତ୍ତଂ, ଇଧ ପନ ''ଜାନାତୀତି, ଝାୟତୀ''ତି ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନାୱ ଦେସନା କତାତି ଅୟଂ ୱିସେସୋ।

୪୨। ଭାୱନାଧିଟ୍ଠାନଜୀୱିତନିଦ୍ଦେସେ ଚ ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନା ଦେସନା କତା। ଧମ୍ମତୋ ପନ ଭାୱନା ନାମ ନେକ୍ଖମ୍ମାଦୟୋୱ। ଅଧିଟ୍ଠାନଂ ନାମ ନେକ୍ଖମ୍ମାଦିୱସେନ ପତିଟ୍ଠାପିତଚିତ୍ତମେୱ। ଜୀୱିତଂ ନାମ ନେକ୍ଖମ୍ମାଦିୱସେନ ପତିଟ୍ଠାପିତଚିତ୍ତସ୍ସ ସମ୍ମାଆଜୀୱୋ ନାମ। କୋ ସୋ ସମ୍ମାଆଜୀୱୋ

ନାମ ? ମିଚ୍ଛାଜୀୱା ୱିରତି, ଧମ୍ମେନ ସମେନ ପଚ୍ଚଯପରିଯେସନୱାଯାମୋ ଚ। ତତ୍ଥ ସମଂ ଜୀୱତୀତି ସମଂ ଜୀୱିତଂ ଜୀୱତି, ଭାୱନପୁଂସକୱଚନଂ ୱା, ସମେନ ଜୀୱତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ନୋ ୱିସମନ୍ତି ''ସମଂ ଜୀୱତୀ''ତି ୱୁତ୍ତସ୍ସେୱ ଅତ୍ଥସ୍ସ ପଟିସେଧୱସେନ ଅୱଧାରଣଂ କତଂ। ସମ୍ମା ଜୀୱତୀତି ଆକାରନିଦସ୍ସନଂ। ନୋ ମିଚ୍ଛାତି ତସ୍ସେୱ ନିଯମନଂ। ୱିସୁଦ୍ଧଂ ଜୀୱତୀତି ସଭାୱୱିସୁଦ୍ଧିଯା ୱିସୁଦ୍ଧଂ ଜୀୱିତଂ ଜୀୱତି। ନୋ କିଲିଟ୍ଠନ୍ତି ତସ୍ସେୱ ନିଯମନଂ। ଯଞ୍ଞଦେୱାତିଆଦୀହି ଯଥାୱୁତ୍ତାନଂ ତିସ୍ସନ୍ନଂ ସମ୍ପଦାନଂ ଆନିସଂସଂ ଦସ୍ସେତି। ତତ୍ଥ ଯଞ୍ଞଦେୱାତି ଯଂ ଯଂ ଏୱ। ଖତ୍ତିଯପରିସନ୍ତି ଖତ୍ତିଯାନଂ ସନ୍ନିପାତଂ। ସୋ ହି ସମନ୍ତତୋ ସୀଦନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଅକତବୁଦ୍ଧିନୋତି ପରିସାତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଏସେୱ ନଯୋ ଇତରତ୍ତଯେ। ଖତ୍ତିଯାଦୀନଂଯେୱ ଆଗମନସମ୍ପତ୍ତିଯା ଞାଣସମ୍ପତ୍ତିଯା ଚ ସମନ୍ନାଗତତ୍ତା ତାସଂଯେୱ ଚତସ୍ସନ୍ନଂ ଗହଣଂ , ନ ସୁଦ୍ଦପରିସାଯ। ୱିସାରଦୋତି ତୀହି ସମ୍ପଦାହି ସମ୍ପନ୍ନୋ ୱିଗତସାରଜ୍ଜୋ, ନିବ୍ଭଯୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅମଙ୍କୁଭୂତୋତି ଅସଙ୍କୁଚିତୋ ନ ନିତ୍ତେଜଭୂତୋ। ତଂ କିସ୍ସ ହେତୂତି ତଂ ୱିସାରଦତ୍ତଂ କେନ ହେତୁନା କେନ କାରଣେନ ହୋତୀତି ଚେତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଦାନି ତଥା ହୀତି ତସ୍ସ କାରଣୱଚନଂ। ଯସ୍ମା ଏୱଂ ତିସମ୍ପଦାସମ୍ପନ୍ନୋ, ତସ୍ମା ''ୱିସାରଦୋ ହୋତୀ''ତି ୱିସାରଦଭାୱସ୍ସ କାରଣଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ନିଟ୍ଠପେସୀତି।

ସଦ୍ଧମ୍ମପ୍ପକାସିନିଯା ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗ-ଅଟ୍ଠକଥାଯ

ମାତିକାକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଞ୍ଞାୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନିଟ୍ଠିତା ଚୂଳୱଗ୍ଗସ୍ସ ଅପୁବ୍ବତ୍ଥାନୁୱଣ୍ଣନା।

ଏତ୍ତାୱତା ଚ ତିୱଗ୍ଗସଙ୍ଗହିତସ୍ସ

ସମତିଂସକଥାପଟିମଣ୍ଡିତସ୍ସ ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗସ୍ସ ଅତ୍ଥୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା ହୋତୀତି।

ନିଗମନକଥା

ମହାୱଗ୍ଗୋ ମଜ୍ଝିମୋ ଚ, ଚୂଳୱଗ୍ଗୋ ଚ ନାମତୋ;

ତଯୋ ୱଗ୍ଗା ଇଧ ୱୁତ୍ତା, ପମାଣପଟିପାଟିଯା।

ୱଗ୍ଗେ ୱଗ୍ଗେ ଦସ ଦସ, କଥା ଯା ତା ଉଦୀରିତା;

ଉଦ୍ଦାନଗାଥା ସବ୍ବାସଂ, ଇମା ତାସଂ ଯଥାକ୍କମଂ।

ଞାଣଂ ଦିଟ୍ଠି ଆନାପାନଂ, ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ ୱିମୋକ୍ଖପଞ୍ଚମଂ;

ଗତି କମ୍ମଂ ୱିପଲ୍ଲାସୋ, ମଗ୍ଗୋ ମଣ୍ଡୋତି ତା ଦସ।

ଯୁଗନଦ୍ଧସଚ୍ଚବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା, ମେତ୍ତା ୱିରାଗପଞ୍ଚମା;

ପଟିସମ୍ଭିଦା ଧମ୍ମଚକ୍କଂ, ଲୋକୁତ୍ତରବଲସୁଞ୍ଞତା।

ପଞ୍ଞା ଇଦ୍ଧି ଅଭିସମଯୋ, ୱିୱେକୋ ଚରିଯପଞ୍ଚମୋ;

ପାଟିହୀରଂ ସମସୀସ-ସତି ୱିପସ୍ସନମାତିକା।

ଯୋ ସୋ ସୁଗତସୁତାନଂ, ଅଧିପତିଭୂତେନ ଭୂତହିତରତିନା;

ଥେରେନ ଥିରଗୁଣୱତା, ୱୁତ୍ତୋ ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗୋ।

ତସ୍ସତ୍ଥୱଣ୍ଣନା ଯା, ପୁବ୍ବଟ୍ଠକଥାନଯଂ ତଥା ଯୁତ୍ତିଂ;

ନିସ୍ସାଯ ମଯାରଦ୍ଧା, ନିଟ୍ଠାନମୁପାଗତା ଏସା।

ଯଂ ତଂ ଉତ୍ତରମନ୍ତୀ, ମନ୍ତିଗୁଣଯୁତୋ ଯୁତୋ ଚ ସଦ୍ଧାଯ;

କାରଯି ମହାୱିହାରେ, ପରିୱେଣମନେକସାଧୁଗୁଣଂ।

ଥେରେନେତ୍ଥ ନିୱସତା, ସମାପିତାଯଂ ମହାଭିଧାନେନ;

ତତିଯେ ୱସ୍ସେ ଚୁତିତୋ, ମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନସ୍ସ ଭୂପତିନୋ।

ସମଯଂ ଅନୁଲୋମେନ୍ତୀ, ଥେରାନଂ ଥେରୱାଦଦୀପାନଂ;

ନିଟ୍ଠଂ ଗତା ଯଥାଯଂ, ଅଟ୍ଠକଥା ଲୋକହିତଜନନୀ।

ଧମ୍ମଂ ଅନୁଲୋମେନ୍ତା, ଅତ୍ତହିତଂ ପରହିତଞ୍ଚ ସାଧେନ୍ତା;

ନିଟ୍ଠଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୁ ତଥା, ମନୋରଥା ସବ୍ବସତ୍ତାନଂ।

ସଦ୍ଧମ୍ମପକାସିନିଯା, ଅଟ୍ଠକଥାଯେତ୍ଥ ଗଣିତକୁସଲେହି;

ଗଣିତା ତୁ ଭାଣୱାରା, ୱିଞ୍ଞେଯ୍ଯା ଅଟ୍ଠପଞ୍ଞାସ।

ଆନୁଟ୍ଠୁଭେନ ଅସ୍ସା, ଛନ୍ଦୋବନ୍ଧେନ ଗଣିଯମାନା ତୁ;

ଚୁଦ୍ଦସସହସ୍ସସଙ୍ଖା, ଗାଥାଯୋ ପଞ୍ଚ ଚ ସତାନି।

ସାସନଚିରଟ୍ଠିତତ୍ଥଂ, ଲୋକହିତତ୍ଥଞ୍ଚ ସାଦରେନ ମଯା;

ପୁଞ୍ଞଂ ଇମଂ ରଚଯତା, ଯଂ ପତ୍ତମନପ୍ପକଂ ୱିପୁଲଂ।

ପୁଞ୍ଞେନ ତେନ ଲୋକୋ, ସଦ୍ଧମ୍ମରସାଯନଂ ଦସବଲସ୍ସ;

ଉପଭୁଞ୍ଜିତ୍ୱା ୱିମଲଂ, ପପ୍ପୋତୁ ସୁଖଂ ସୁଖେନେୱାତି।

ସଦ୍ଧମ୍ମପ୍ପକାସିନୀ ନାମ

ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗପ୍ପକରଣସ୍ସ ଅଟ୍ଠକଥା ନିଟ୍ଠିତା।